Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Historické vědy / České dějiny

Disertační práce

PhDr. Josef Nožička

Mnichovská zrada a její druhé desetiletí.
Vytváření a vývoj obrazu roku 1938 v Československu
v letech 1948–1958

The second decennium of the Munich Betrayal.
Reflection of the year 1938 in Czechoslovakia 1948–1958
– formulation and development

Vedoucí práce doc. PhDr. Jana Čechurová, Ph.D.

2022

Prohlašuji, že jsem disertační práci napsal samostatně s využitím pouze uvedených a řádně citovaných pramenů a literatury a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

Ve Vodňanech, 15. 9. 2022 PhDr. Josef Nožička, v. r.

Abstrakt

Disertační práce nabízí pohled na vytváření historického obrazu událostí roku 1938 v Československu a jeho proměny v období 1948–1958. Soustřeďuje se zejména na mechanismus jeho vytváření, jeho základní stavební prvky, nejcharakterističtější výkladové rekvisity, motivy a schémata, na jejich změny a posuny v jejich prioritě; především v oblasti odborné historiografie a politické publicistiky, ve vybraných případech i ve filmu, poesii a beletrii. Všímá si souvislostí těchto proměn s propagandistickými kampaněmi studené války – tzv. dokumentovou válkou a kampaní proti buržoasním padělatelům dějin. Hledá paralely mezi sovětskou a československou historiografií tohoto období, zaměřuje se na jejich vzájemné vazby v pojetí Mnichova 1938 i na jejich uvolňování v polovině 50. let.

Abstract

The dissertation explores the creation of a historical portrayal of the 1938 events in Czechoslovakia and the transformations of this portrayal in 1948–1958. In particular, it analyses the mechanism of its creation, its fundamental pillars, the most characteristic interpretation devices, motifs, and patterns, their changes and shifts in their priority; the materials examined include, primarily, specialist historiography publications and opinion journalism on political issues, and in selected cases also films, poetry, and fiction. Furthermore, the dissertation highlights the links between these transformations and the propaganda campaigns of the Cold War – the 'war of documents' and the campaign against bourgeois falsifiers of history. It searches for parallels between the Soviet and Czechoslovak historiography of this period, focusing on their mutual ties in their narrative about the Munich events of 1938 as well as on the gradual weakening of these ties in the mid 1950s.

Klíčová slova

mnichovská dohoda, buržoasní padělatelé dějin, dokumentová válka, 1938, Československo

Keywords

Munich Agreement, bourgeois falsifiers of history, war of documents, 1938, Czechoslovakia

Obsah

ÚVODEM 1

1. BELLUM DIPLOMATICUM – VÁLKA DOKUMENTŮ 5

Úder 5
Problém kořistních dokumentů 6
Velmocenská solidarita v Norimberku 8
Dokumenty, „jež vešly ve známost“ 9
Projekt německých válečných dokumentů (GWDP) 10
Cesta k separátní publikaci 12
Proč? 16
Ohlas v Československu 18
Deníky 18
Týdeníky 21
Zhodnocení 21
Protiúder 22
Německé kořistní dokumenty v SSSR 22
„Proti pomluvám“ 24
„Je žádoucí dát okamžitou odpověď“ 26
„Odpověď pomlouvačům“ – „Padělatelé dějin“ 30
„Historická informace“ 32
I. hlava 32
II. hlava 33
III. hlava 34
IV. hlava 35
Sovětská „dokumentová protiofensiva“ 35
Politika appeasementu 36
Úloha Spojených států 36
„Historická pravda“ 37
Nový pohled na minulost 37
Publikování 38
Kdo byl autorem? 40
Dokumentová edice 42
Odezva „dokumentové války“ 48
„Sovětské dokumenty“ v Československu 52
Manifestační souhlas a podpora 53
Deníky KSČ 53
Mladá fronta 54
Obrana lidu 54
Deníky ROH 55
Národná obroda 56
Partyzán 56
Tvorba 57
Mezi neutralitou a mlčením 57
Podmíněně neutrální Svobodné noviny 57
Mlčící týdeníky 58
Čas 58
Opatrný odstup 58
Právo lidu 58
Sloboda 58
Čin 59

Svéráz Národního osvobození 59
Kritika opatrná více i méně 61
Demokrat 61
Demokratický týždenník 62
Týždeň 62
Národnie noviny 62
Lidová demokracie a Svobodné slovo 63
Lidová demokracie 63
Svobodné slovo 65
Hádka o zamlčování *„dějinné pravdy“* 66
Krajové speciality 67
Brněnská Národní obroda 67
Ostravský Hlas 68
Plzeňský Svobodný směr 69
Komentáře varovné i štiplavé 69
Svět práce 69
Obzory 71
Úvahy Jiřího Hrbase 72
Unikát Svobodného zítřka 74
Odezva v Československu – pokus o souhrn 76
Výsledky „dokumentové války“ 77

2. PROTI BURŽOASNÍMU PADĚLÁNÍ DĚJIN 78

Kánon 79
„Dokument mimořádného mezinárodního významu“ 79
Závazný výklad dějin 81
Odraz v umění 81
Tuhý kořínek „historické informace“ 82
Pokusy o jiný pohled 82
Majského polemika s americkým sborníkem 82
Opožděná ozvěna XXII. sjezdu 82
Spor o 22. červen a A. M. Někrič 83
Až do hořkého konce 83
Co dál? 83
Kampaň 84
„Buržoasní padělatelé dějin“ 85
Terč: „buržoasní dějepisectví“ 85
Konec všech ohledů 85
Jak se padělají dějiny 85
Možné kořeny – projekt GWDP 86
Povinná předpojatost 87
Nová kampaň v Nové době 87
Odborářský časopis o zahraniční politice 87
Proti desinformaci a pomluvě 88
„Historická informace“ a její ozvěny 90
Recensní seriál 90
Revise obrazu minulosti 92
Náhlý konec 93
Za čistotu sovětské historické vědy 93
Do boje 94
Zlom 94
Proti buržoasním legendám 94
Tažení proti Historickému ústavu AV SSSR 95

Proti buržoasnímu objektivismu 95
Zásady stranickosti v historické vědě 96
Úvodník č. 1 – Proti objektivismu v historické vědě 96
První důsledky kampaně 97
Štvanice nekončí 98
Proti kosmopolitismu a projevům buržoasní ideologie 98
Zásah proti Otázkám dějin 98
Úvodník č. 2 – Bojovat s projevy buržoasní ideologie 98
Nové pojetí dějepisectví 98
Autority a klíčové prameny 99
Projevy buržoasní ideologie 99
Nezdravé jevy sovětského dějepisectví 100
Úkoly sovětských historiků 101
Úvodník č. 3 – Jak psát o nejnovějších dějinách 102
Náprava nedostatků 102
Hlavní předměty studia 102
Odhalovat padělání dějin 103
Nejnovější dějiny = dějiny politické krise kapitalismu. 103
Bojovat proti buržoasní pavědě a ideologii 104
Obrat a jeho důsledky 105
Opory sovětských historiků 105
Práce klasiků 105
Stranické a státní dokumenty 105
Klíčová témata 105
Jak psát o II. světové válce 106
Fakticky nový výklad dějin II. světové války 106
Konec experimentů 106
Úder sovětskému dějepisectví 107
Jak odhalovat buržoasní ideologii v dějepisectví 107
Začarovaný kruh 108
Risika do budoucna 109
Vliv i za hranice SSSR 109
Bezprostřední dopady úvodníkové série 109
Revise dějin Mnichova v sovětském dějepisectví 110
Soudobé sovětské komentáře 110
Prosincové zasedání presidia EKI 110
Stalinův referát na XVIII. sjezdu VKS(b) 112
Sovětské práce o Mnichovu před únorem 1948 113
Vladimír Petrovič Poťomkin a dějiny diplomacie 114
Politika usmiřování 114
Dějiny diplomacie 116
Hlavní osoby děje 117
Sovětsko-československá smlouva o vzájemné pomoci z 16. května 1935. 118
Květnová mobilisace 119
Jednání čs. vlády se Sudetoněmeckou stranou 119
Runcimanova mise 119
Chamberlainova jednání s Hitlerem 120
Spojenecký nátlak a Československo 120
Falešné mobilisace a vydírání válkou 120
Mnichovská konference 121
Anglo-německá deklarace 121
Pomnichovská euforie i odpor 122
Mohli se bránit? 122

Faktory zrady 122
Postoj SSSR 122
Postoj Spojených států amerických 124
Proč došlo k Mnichovu 124
Karpatská Ukrajina 125
Druhá republika 125
Odezvy 126
Důsledky studené války 126
Filipp Josifovič Notovič 127
Z diplomatické historie mnichovské dohody 127
Vnitřní československá záležitost 127
Runcimanova mise 128
Úvodník Timesů 128
„Čtvrtý plán“ 128
Zmezinárodnění konfliktu 128
Role velmocí 129
Role SSSR 130
Dravci střední velikosti 130
Chamberlainova politika 131
Oposice 132
Reálná hrozba války a falešné mobilisace 132
Spor „toliko o formu“ 133
Kdo „vymyslel“ Mnichov? 133
Mohly se velmoci bránit? 133
Čím byl Mnichov 133
Role Československa 134
Československo po Mnichovu 137
Souhrn 137
„V podstatě náš nepřítel, a ne sovětský člověk!“ 137
Ivan Ivanovič Udalcov a pičetovské Dějiny Čech 138
Mnichovská zrada podle Udalcova 139
Hitlerovská agentura v ČSR 139
Československá reakce 139
Květnová mobilisace 139
Cesta k Mnichovu 139
Československá reakce a komunistický převrat 140
Pád Hodžovy vlády 140
Godesberg a zářijová mobilisace 140
Role SSSR 140
Mnichov 140
Vnitřní okolnosti československé kapitulace 141
Druhá republika 141
„Celá řada nesprávných názorů“ 142
Úděl „předúnorové“ literatury o Mnichovu 142
„Historická informace“ a Mnichov (rekapitulace) 143
Velké spiknutí 143
Úmluva proti míru 144
Předem dohodnuté ujednání 145
Ze všech jediný 145
Československo – oběť zrady 145
„Mnichovská odhalení“ 145
Jak bylo zrazeno Československo 146
Nové pohledy 146

Mnichov a současnost 146
Chamberlainův plán 146
Německá slabost a generálské spiknutí 147
Mnichov záchranou Hitlera 147
Francouzští spoluviníci 148
Československo se mohlo bránit 148
Role SSSR 149
Co Michajlov neprozradil 149
Význam Michajlovova článku 149
Děborinova pravda (nejen) o Mnichovu 150
Grigorij Abramovič Děborin – třetí známý člen 150
Jak psáti o Mnichovu 151
Slohové prostředky 151
Kladná hodnocení 151
Záporná hodnocení 151
Problémy a nevýhody 152
Mnichov jako „spiknutí proti míru“ 152
Předběžná úmluva 152
Proč Československo? 152
Zelený plán 153
Hitlerovská agentura v Československu 153
Květnová mobilisace a vedoucí úloha KSČ 154
Koordinovaný nátlak 154
Runcimanova mise 155
Československá opatření 155
Anglo-francouzská zrada 156
Sovětský svaz jediný 156
Československá kapitulace 157
Dění „kolem Godesbergu“ 157
Falešné mobilisace 157
Mnichovské dovršení 157
Pravicoví socialisté 158
Oposice pouze komunistická 158
Spiknutí pokračuje 159
Role Spojených států 159
Spojené státy – zákulisní účastník Mnichova 160
Spojené státy – hlavní iniciátor mnichovské politiky 160
Aktualisace 161
Z hlediska mezinárodního 161
Z hlediska československého 161
Slabá místa výkladu 162
Faktické chyby a omyly 162
Manipulace a hry s citáty 162
Logické chyby a nedodržování chronologie 164
Dokonce i reakční historikové… 165
Žádné odkazy na sovětskou historiografii 165
Aktér protipadělatelské kampaně 166
Závažné politické chyby 166
Mezi kosmopolity 166
Prapodivné sebekritiky 167
Svědkem obžaloby v procesu s I. M. Majským 169
Kariéra (zřejmě) bez zastávky 170
Rekvisity nového výkladu Mnichova 171

Britská a francouzská karta 171
Proměna Winstona Churchilla 171
Mnichovan Churchill 172
Churchill-padělatel dějin 173
Úloha „pravicových socialistů“ 175
Zrádná politika labouristů 175
Reakční politika francouzských socialistů 179
Paměti anglického špióna a britská hra s československou kartou 182
Britská politika a oduznání Mnichova 183
Trvalé rysy britské zahraniční politiky 184
Figura „skrytého mnichovana“ 184
Československá karta 185
Recense pamětí Zdeňka Fierlingera 185
Recense v Nové době 185
Recense I. I. Udalcova 187
Sovětský argumentační deficit 188
Nikolaj Leonidovič Rubinštejn a paměti Edvarda Beneše 189
Rovina protipadělatelské kampaně 190
Nový výklad československé zahraniční politiky 191
Československá politika v září 1938 192
Nový pohled na exil a odboj 193
Nedocenění významu SSSR 194
Vedoucí úloha KSČ a skutečná podstata čs. odboje 195
Limity Benešova pohledu 195
Vztah k faktografii 195
První závažný sovětský zásah 196
Přerod recense v „pramen poznání“ 197
Slované a mnichovská zrada 197
Protinárodní politika československých vládnoucích kruhů 198
Politika míru a vzájemné pomoci 198
Mnichovská strašidla znovu straší 198
Význam Vítězného února a poučení z Mnichova 199
Americká karta 199
Američtí mnichované a Michail Semjonovič Gus 200
Ideově spřízněná literatura 201
Úloha monopolů a kartelů v zahraniční politice 202
Časové shody 203
Provokační manévr Bonneta, Bullitta a Lindbergha 205
Americký souhlas s appeasementem 206
Kdo skutečně „vymyslel“ Mnichov? 206
Dvojsečnost Gusova článku 207
Problematisování Rooseveltovy osobnosti 207
Role presidenta Beneše 208
Ohlasy 208
Československá svědectví 208
Paměti Zdeňka Fierlingera 208
Paměti Edvarda Baneše 209
Přednášky profesora Ivašina 209
Vatikánská karta 210
Wheeler-Bennett a jeho monografie o Mnichovu 210
Mezi recensí a studií 211
Wheeler-Bennett a soudobá britská historiografie 212
Za všechno může Chamberlain? 213

Zklamaná upřímná víra? 213
Zhoubný pacifismus? 213
Hlubší kořeny appeasementu 214
Záchrana Hitlera = cíl appeasementu 214
Umetávání cestiček 214
Berchtesgaden důležitější než Mnichov 215
Konservativní oposice – druhé želízko v ohni 216
Československé události, sovětská pomoc a „objednané ultimátum“ 216
Sovětská sfinga? 219
Ohlasy ze zahraničí 220
Unikát bez následovníka 221
Důsledky kampaně a výkladových revisí Mnichova v sovětském dějepisectví 222
Priorita „historické informace“ 222
Priorita Sovětského svazu 222
Odklon od faktografie 222
Aktualisace 223
Vliv stranických a státních orgánů 223
Spiknutí proti míru 224
Vylidňování ve prospěch lidu 224
Zářijová krise = krise nacismu 225
Americký podíl na Mnichovu 225
Přehlížený Godesberg a dny po něm 226
Československo – statista ve velkém dramatu 227
Mezinárodní zakotvení a zahraniční politika 227
Vnitřní poměry Československa 227
Runcimanova mise 228
Kapitulace nebo i dvojí zrada? 228
Neurčitá úloha presidenta Beneše 229
Sovětská pomoc Československu 229
Předpoklady pro „vývoz“ nového výkladu 230

3. ČESKOSLOVENSKO V PŘEDVEČER DESÁTÉHO VÝROČÍ MNICHOVA 231

Rok plný výročí 231
Polohy poválečného vnímání Mnichova 231
Publikované práce 233
Sovětské práce 235
České vydání Dějin diplomacie 235
Poesie, beletrie a film 236
Dokumenty, archivy 237
Německé kořistní dokumenty v Československu 238
Edvard Beneš 239
Až promluví president… 239
Presidentovy archivy 241
President přece promluvil… 243
Úvahy o slovanství, Mnichovu a sovětské pomoci 243
Dr Beneš a Mnichov 245
Komunistická strana a mnichovský trumf 246
Od předvolební kampaně k systematickému okopávání 246
KSČ jediná… 248
Narozeninový sborník 248
Dějiny Mnichova ad usum Delphini 249
Již tehdy viděl… 250
Za všechny síly národa 250

Za spojenectví s SSSR 251
Proti kapitulaci 251
Příčiny kapitulace 253
Obrysy budoucího výkladu 253
Rudolf Slánský a „veliký syn národa“ 253
Minulý režim 253
Za lidovou frontu, proti reakci 254
Dnes jako dříve 255
Barešův „muž proti Mnichovu“ 255
Vir providus a změna politiky KSČ 255
Kritika předmnichovského státu, menšinová otázka a KSČ 256
Počátek hlavních událostí 257
Květnová mobilisace a úspěch politiky KSČ 258
Proti ústupkům, za jednotnou frontu 258
Vůdcem statečného lidu 259
Zkouška státníkova 260
Bosí, bezbranní Habešané… 261
Máme právo… 262
Morální a politická síla národa 262
Reakce v útoku – Gottwald v obraně – president v offsidu 263
Plnomocník J. V. Stalina 263
Cesta k vedoucí úloze a hrozba „nového Mnichova“ 264
Motivy, rekvisity, aféry 265
Mnichov – dílo reakce 266
Západní viníci 266
Domácí viníci, kapitulanti a zrádci 269
Problém domácích viníků 269
„Jablíčko, v němž pracuje červ“ 270
Zpovídání Rudolfa Berana 272
Hlavní rekvisity reakční zrady 273
Reakční spiknutí 275
Kdo je reakcionář? 277
Objednané ultimátum 279
Peripetie objednaného ultimáta 279
Ničemnost ve stínu Mnichova 279
Zveřejnění 280
Objednané ultimátum a československý exil 281
Nová zjištění 282
Benešovo jediné veřejné vyjádření 283
Poválečné oživení 283
Paměti Georgese Bonneta 283
Druhé objednané ultimátum? 284
Smyšlenky? 284
Hotová věc 285
Zapomenuté svědectví Vojty Beneše 287
Syrového vláda – manévr, klam, komedie 288
Axióm sovětské pomoci 291
Domácí maření sovětské pomoci 291
Třicet divisí na západní hranici 291
Mohli jsme se bránit? 293
Květnová mobilisace – Hitlerův ústup? 293
Dvojí tvář zářijové mobilisace 295
Mohli jsme se bránit! 296

Nemohli jsme se bránit?! . . . 297
Záchrana Sovětského svazu? . . . 299
Prokop Drtina a třicet let Sovětů . . . 299
Odpověď „Františka Lužického“ . . . 301
Kdo byl skutečným adresátem? . . . 303

4. I. REVISNÍ VLNA (1948–1950) . . . 304

Mnichov a Vítězný únor . . . 304
Odvrácení druhého Mnichova . . . 304
Ústavní zakotvení mnichovského výkladu . . . 305
Úvodní fáze sovětské kampaně v čs. prostředí . . . 306
Prvotní ozvěny a průvodní jevy sovětské kampaně v Československu . . . 307
Sovětská dokumentová edice v československé volební kampani . . . 308
Dokumenty k předvečeru druhé světové války . . . 309
Edvard Beneš, Mnichov a Únor . . . 313
Čas na odkládané svědectví? . . . 314
Sovětský list o Pamětech dr. Beneše . . . 315
Benešova smrt . . . 316
Zápas o Benešův archiv . . . 318
Fučíkův deník a zákulisí reakčního spiknutí . . . 318
Je třeba napsat nové dějiny . . . 321
Zdeněk Nejedlý a výročí Mnichova . . . 323
Václav Kopecký a třicet let Československé republiky . . . 324
„Teď začínáme psáti historii naší republiky my…“ . . . 324
Bez VŘSR by nebylo ČSR . . . 325
Západ – trvale negativní prvek ve vývoji republiky . . . 326
Buržoasie se zmocnila republiky . . . 327
Kritika I. republiky, vina „Hradu“ a cesta k Mnichovu . . . 328
Nová historie Mnichova . . . 329
Zmocnění Klementa Gottwalda Stalinem . . . 330
Falešná čs. mobilisace . . . 331
Pravda o zahraničním odboji . . . 331
Samé analogie . . . 333
Jak psáti historii naší republiky? . . . 334
Odezva referátu . . . 335
Zdeněk Nejedlý ještě k historii Mnichova . . . 336
10. výročí Mnichova . . . 338
Tisková kampaň . . . 339
Legendy a pravdy o Mnichovu v Národním osvobození . . . 344
Rozhlas . . . 349
Co ještě vyšlo v r. 1948 . . . 350
Hra s ohněm . . . 351
Dějiny podle stranických příruček . . . 353
30 let ČSR . . . 353
Nejasné členění buržoasního politického tábora . . . 354
Hlavní rekvisity nového výkladu Mnichova . . . 355
Základy nové historiografie? . . . 358
Mnichov jako počátek boje KSČ za svobodu . . . 360
První vydání . . . 360
Druhé vydání . . . 362
Rok dovršování změn . . . 363
IX. sjezd, Mnichov a historiografie . . . 363
Mnichov a stranické školení . . . 365

Bruno Köhler a I. republika 365
Předmnichovská buržoasní politika 365
Mnichovské momenty 366
Mnichov v prvním Roce stranického školení 367
Nad stránkami XVIII. ročníku 368
Vina pravicových socialistů 369
Velké spiknutí a Mnichov 372
„Odpověď lidu na Mnichov“ aneb Chystá se film 373
Kosmopolitismus a čs. armáda 376
„Vysoce informativní článek“ M. S. Gusa 376
Jedenácté výročí – inventura protipadělatelské kampaně 378
S Kamilem Winterem po stopách Mnichova 378
Rudé právo k jedenáctému výročí 380
Strůjci Mnichova 380
Mnichovanství – ideologie československé buržoasie 381
„Udalcovovská“ konference 383
Ideový význam konference 385
Proti buržoasnímu překrucování československých dějin 386
Konference a mnichovské téma 388
Jan Pachta a „zajímavá neznámá fakta“ 388
Mladý historik o postoji Sovětského svazu 391
Dopad, odezva a „oprášení“ objednaného ultimáta 392
Gottwaldova zdravice Stalinovi 394
„Padělatel dějin“ a „apologeta československé buržoasie“ 396
Souhrn I. revisní vlny 397

5. II. REVISNÍ VLNA (1950–1951) 399

Nové „důkazy“ 399
První jednání: Britské dokumenty 399
Druhé jednání: „Americké“ dokumenty 402
Sovětská odezva: Nová americká falsifikace dějin 403
Zfalšovaný výběr dokumentů 404
Odhalení „padělatelům navzdory“ 405
Nová odhalení a Mnichov 406
Mnichovan Anthony Eden 407
Edvard Beneš a československá reakce 408
Třetí jednání: Štejnova recense 410
Další kritika Edvarda Beneše 411
Když dva dělají totéž… 414
Nové sovětské práce o Mnichovu 414
Spojené státy – iniciátor mnichovské zrady 414
Nová práce M. S. Gusa 414
Spojené státy – organisátor Mnichova 419
Výsledky „poameričtění“ Mnichova 424
Vatikán a Mnichov 424
Pokus o synthesu a limity protipadělatelské kampaně 427
Odhalení „legendy o Benešovi“ 427
Neobvyklé chápání objednaného ultimáta 428
Mrazivá sprcha 428
Nová odhalení a Československo 430
Výchozí situace 430
Odhalení č. 1 431
Partneří Mnichova podle Oldřicha Říhy 432

Sovětská odhalení v Rudém právu 434
Zárodek vojenských studií a episoda z Moskvy 436
II. sjezd SČSP 437
Předzvěsti věcí příštích. 438
Nejnovější historická bádání 439
Počátek protibenešovské a protimasarykovské kampaně 439
Odhalení č. 2 440
Usnesení o učebnicích 442
Nové faktory 443
Archivní a studijní ústav Ministerstva národní bezpečnosti 443
Ústav dějin KSČ a spisy klasiků 444
Československo-sovětský institut a tematická literatura 445
Průzkumy archivů 448
Třicet let KSČ a zesílení její vedoucí úlohy 448
Výstava Třicet let KSČ. 448
30 let KSČ a Václav Kopecký 449
Neodchylně správná cesta 450
V čele boje proti fašisaci státu 450
V čele boje na obranu republiky 451
Další úprava mnichovského výkladu 451
Obrana republiky = třídní boj 452
Lid chtěl bojovat 452
Velké činy KSČ. 452
Bídná hra buržoasie 452
Nezbytná analogie 454
„Dalekosáhlý přínos pro naše dějepisectví“ 454
Jak strana bojovala proti Mnichovu. 454
„Masarykova a Benešova lžidemokracie“. 455
Kaleidoskop roku 1938 456
Boj KSČ za záchranu republiky. 456
Zrada Západu. 457
Spiknutí domácí buržoasie s mezinárodní reakcí 458
Cynismus buržoasie 459
Obrana republiky – přání lidu. 460
Zásluhy KSČ 460
Starosti Zdeňka Fierlingera 461
Upravené paměti 461
Listování censurovanými dokumenty 462
Fierlingerova „Zrada“ 464
Kapitulace nebyla nutná 465
Osudná ochota k ústupkům. 466
Objednané ultimátum trochu jinak 467
Návrat godesberského intermezza 468
Rooseveltova iniciativa a americká stopa 469
Syrového vláda a Hodžova zákulisní intrika. 469
Pasivita čs. vlády a Masarykova nóta 470
Druhá pražská kapitulace a tajný vzkaz do Paříže 471
Skutečné pozadí mnichovské konference 472
Dodatečná kritika presidenta Beneše. 473
Fierlingerovy inovace a okázalý obrat 475
Americká kolej. 476
Nešťastná třináctka a noví autoři. 479
Beneš a obrana státu. 479

Nové sensační poznatky 481
Vatikánská kolej 483
Proti pravicovým socialistům 483
Z umění a popularisace 484
Zmařený pokus o velkofilm 484
Střípek z poesie 489
Rozhlasová universita 490
Neoficiální bádání 491
Souhrn II. revisní vlny 491

6. VRCHOLNÁ FÁZE (1952–1954) 493

Proti kosmopolitismu 494
Skrytý problém: Proč jste nebojovali? 497
Mnichov a proces s protistátním spikleneckým centrem 498
Edvard Beneš – agent imperialismu 498
Mnichovské a „skoromnichovské“ momenty 499
Mnichov a viny Rudolfa Slánského 499
Kapitulace na příkaz 499
Dvě marginálie z výpovědi Bedřicha Reicina 500
Přehlížená funkce procesu 500
Z významných publikací 501
Mnichovský svazek Spisů Klementa Gottwalda 502
Václav Král a kontrarevoluční protisovětská politika 504
Kapitoly z dějin první republiky 511
Zdeněk Nejedlý – muž proti Benešovi? 514
„Falešné hodnocení Mnichova“ 514
Rudolf Beckmann a neobvyklý pokus o mnichovskou synthesu 515
Přínos 516
Metody 516
Churchill a Mnichov 516
Roosevelt a Mnichov 517
Beneš, sensační kombinace a logické meze 517
Okrajové zajímavosti 519
Synthesa protipadělatelské kampaně? 520
Zhoubná úloha pravicových socialistů 521
Střípky z oblasti umění 521
Z beletrie a poesie 521
Dvojí hašení Hry s ohněm 521
Žháři 522
Dvě básně o Mnichovu 525
Dokumentární filmy 526
Další nenatočený film o Mnichovu 527
Symfonická báseň 529

7. PRVNÍ PROJEVY KRITIKY (1954–1956) 530

Kritika Královy knihy 530
Kritika v ČsČH 530
Kritika v Nové mysli a Sovětské historii 531
Kritika v Historii a vojenství 533
Nečekaně ostré reakce 534
Opatrná kritika Beckmanna 534
Z přípravy „Makety“ 535
Pozoruhodné ticho 536
Americké dokumenty k Mnichovu 536

Londýnské Mnichovské dny 538
Drama jedince v období Mnichova 538
Nová situace 539

8. ZÁPASY O KONCEPCI (1956–1957) 541

Muž z Londýna 541
Zárodek literatury faktu 542
Vojensko-historická studie 543
O československé zahraniční politice 544
První kritika sovětského historika a koncepce malého středoevropského státu 546
Bez slávy, bez ilusí a s drtivou kritikou 549
Kritiky dějin čs. zahraniční politiky 550
Recense Aleny Gajanové 550
Recense Roberta Kvačka 552
Recense a Ústav pro mezinárodní politiku a ekonomii 554
Pokusy o udržení stávajícího výkladu 555
Ústav dějin KSČ a archivní sensace 555
Cesty Jaromíra Hořce 556
Z beletrie a filmu 559
Dva romány 559
Neporažení 560
Zhodnocení let 1956–1957 560

9. MNICHOVSKÉ DVACETILETÍ (1958) 562

Celostátní výstava archivních dokumentů 562
Osudná mise a ti druzí 564
Peripetie první knížky 564
Zlověstná předehra 564
„Znetvoření“ 566
Odezva kladná i záporná 568
Přínos Osudné mise 569
Malé zamyšlení nad censurními otázkami 569
Pátým plánem voláme? 570
Z ostatních aktivit 571
Vztah KSČ k vládě a presidentovi v r. 1938 571
Zahraniční hnutí na podporu Československa 572
K bezprostřední diplomatické přípravě Mnichova 572
Nový pohled na květnovou mobilisaci 572
Problém ústupků 573
Znovu „pátý plán“ 573
Opatrný závěr 573
Základ pro budoucnost 574
Český šovinista nebo služebník revanšistů? 574
ÚMPE a anketa Mezinárodní politiky 575
Dokumentové edice 577
Mnichov v dokumentech 577
Nová čs.-sovětská koedice 579
Dokumentární filmy 580
Zářijové publikace 583
Brožurky SNPL 583
Jiří Hájek a první monografie 584
Další pokus o podepření stávajících schémat 585
První mezinárodní konference 586
Na konci hektického roku 587

ZÁVĚREM 589
SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY 594
SEZNAM ZKRATEK 625
PŘÍLOHA 627

Úvodem

Kdykoliv se u nás vytvoří veřejné zdání, že problematika zářijové krise roku 1938 je téma již překonané, dostatečně zpracované či dokonce – s ohledem na soudobé mezinárodně politické souvislosti – nežádoucí, vždy si nakonec najde cestu, jak se do veřejného prostoru vrátí, s novou rasancí a novými akcenty – ať už jsou podnětem události domácí či zahraniční. V těchto pravidelných návratech se do popředí dostávají často jiné motivy, než při periodě minulé. Někdy jsou zcela nové, jindy se opráší ty, které ležely delší dobu nepovšimnuty a jejichž původ přestal být zcela zřetelný. Často se tak – zvláště v publicistice – vrací nejedno *„jedovaté býlí“*, u něhož si autoři před jeho použitím neověřili, *„kde bylo posbíráno“*.[1]

Je to důvod, proč se vracet ke starší literatuře o Mnichovu. Ne snad proto, abychom si zakazovali, o čem psát – to za historiky bude vždy dělat někdo jiný. Ztráta povědomí, kde se vzal který motiv, odkud byla převzata ta a ta informace, od kdy je hlavní pohled soustředěn právě sem a ne jinam, proč byla v minulosti některá témata upřednostňována, jakými prostředky a jak se vyvíjela, může mít závažné důsledky. Upřednostňování práce s prameny, s pouze nejnovější odbornou literaturou, přizpůsobenou momentálně módní koncepci, a ignorování literatury tzv. „zastaralé“, může mít vážné důsledky. Mohlo by se snadno stát, že pod heslem modernity budou nevědomky opakovány etapy, které v mnichovském výzkumu již proběhly, se všemi jejich klady, ale i zápory. Jak ukazuje stav současné publicistiky – někdy i s odbornou účastí – není to jen pouhé sýčkování. Autoři by rovněž měli mít respekt k předchůdcům, kteří se dokázali vypořádat s daleko menší pramennou základnou, než jaká je k disposici dnes.

Jestliže se česká historiografie může v posledních letech pochlubit zvýšeným zájmem o reformní historiografii 60. let,[2] která i pro výzkum Mnichova učinila veliké věci, zdaleka to neplatí o etapě předchozí. Je to zajisté dáno i faktem, že vzájemný kontrast mezi oběma etapami je velmi výrazný. Přitom právě generace reformních historiků vycházela z tohoto období, v něm lze hledat základy všech historiografických prací, neboť vůči němu se kriticky vymezovaly. Nemalá část reformních historiků publikovala či alespoň studovala v 50. letech a toto období je tak či onak poznamenalo. Historiografie konce čtyřicátých a téměř celých padesátých let je – ať už se nám to líbí, nebo nelíbí – východiskem budoucích positivních proměn, které čs. dějepisectví zažilo v následující dekádě. I proto stojí za pokus věnovat mu bližší pozornost.

Těchto pokusů již bylo podniknuto několik. První – a ve své šíři dosud nepřekonaný – podnikla v r. 1969 historička Míla Lvová svou studií *Dvacet let o Mnichovu v naší ideologii a vědě*.[3] Šlo však o pokus ojedinělý a na dlouhou dobu poslední. Nešlo ovšem jen o důvody politické, ale také o prioritu základního výzkumu. Od 70. let opět narůstala pramenná základna, která antikvovala předchozí práce – byly uveřejněny nové dokumenty britské, francouzské, italské, přibývaly paměti účastníků, zpřístupňovaly se archivy. Přednost získalo zpracování nových a neznámých pramenů, nikoliv nostalgické či kritické ohlížení na práce, které vznikaly bez nich. Dostalo se jim prostoru nanejvýš ve stručných souhrnech literatury v nových pracích.

Teprve v 90. letech se na pozadí nových výzkumů objevily i nové „pokusy“ a „nástiny“, především od Jindřicha Dejmka.[4] Zmínku si zaslouží i přes svůj vnějškový minimalismus obdivuhodně obsažný příspěvek Roberta Kvačka z r. 2008, který se dotkl řady problémů, které jinak unikaly běžné pozornosti.[5] Tyto a podobné příspěvky však byly rozkročeny v daleko širším časovém období, takže problematiky let 1948–1958 se mohly dotknout jen částečně. Ucelenější pohled tak stále nabízela a nabízí studie Míly Lvové. Ta

---

1 Michal REIMAN: *O komunistickém totalitarismu a o tom, co s ním souvisí*. Karolinum, Praha 2000.

2 Především Vitězslav SOMMER: *Angažované dějepisectví. Stranická historiografie mezi stalinismem a reformním komunismem (1950–1970)*. Nakladatelství Lidové noviny – FF UK, Praha 2011.

3 Míla LVOVÁ: *Dvacet let o Mnichovu v naší ideologii a vědě*. Revue dějin socialismu, č. 3/1969, s. 323–361. Do jisté míry podobně k jinému tématu Jan GALANDAUER: *Vztah Říjnové revoluce a vzniku ČSR v československé historiografii po únoru 1948*. Příspěvky k dějinám KSČ, č. 2/1967, s. 201–226.

4 Např. Jindřich DEJMEK: *Československá zahraniční politika 1919–1938: pokus o historiografickou bilanci*. In: Reflexe dějin první Československé republiky v české a slovenské historiografii. Sborník referátů přednesených na kolokviu pořádaném Historickým ústavem AV ČR v Praze 18. listopadu 1997. Historický ústav AV ČR, Praha 1998, s. 105–144. Jindřich DEJMEK: *Edvard Beneš: obtížná cesta k politické biografii. (Pokus o historiografický přehled.)* ČČH, roč. 101, č. 3/2003, s. 635. Jindřich DEJMEK: *Edvard Beneš v komunistické ideologii a historiografii po roce 1948. Nástin tendencí a problémů*. Biografia a historiografia. Slovenský, český a francúzsky pohľad. Vedúca riešiteľského kolektívu Bohumila Ferenčuhová. Spoločnosť Pro Historia, Bratislava 2012, s. 25–40. Jaroslav ŠEBEK: *Problematika mnichovské dohody a jejích politických reflexí v zrcadle komunistického tisku na příkladu Rudého práva 1948–1989*. ČČH, roč. 110, č. 3–4/2012, s. 654–670.

5 Robert KVAČEK: *Glosy o Mnichovu v historiografii*. In: Mnichovská dohoda. Cesta k destrukci demokracie v Evropě. Uspořádal Jan Němeček. Karolinum, Praha 2004, s. 243–251.

však ve své době nemohla mnohé říci, nejen z politických důvodů, ale také proto, že řada pramenů byla tehdy ještě nedostupná a četné otázky nebyly zřetelné. Předkládaná disertační práce by ji proto chtěla o tyto body doplnit.

⋆

Disertační práce chce zkoumat konkrétní mechanismy, jimiž se vytvářel a přetvářel historický obraz Mnichova v letech 1948–1958, tedy konkrétní posuny výkladu Mnichova prostřednictvím proměn jejich základních stavebních prvků, tj. jeho nejcharakterističtějších rekvisit, motivů, témat a schémat, jejich vývoj v čase a změny v jejich prioritách.

Časové ohraničení 1948–1958 bylo vybráno zcela záměrně – v obou případech jde o jubilejní roky, poznamenané zvýšenou aktivitou, pokud šlo o připomínání Mnichova. Zároveň oba roky znamenaly významný mezník i v rámci přístupu k Mnichovu. Zatímco rok 1948 zahájil hlubokou revisi dosavadního pohledu na Mnichov i jeho výkladu, vedoucí téměř k popření výkladů předchozích, rok 1958 byl symbolickým vrcholem proměn, které od r. 1954 začaly postupně odbourávat největší výstřelky předchozí revise. Zatímco na začátku tohoto období tvořila historický obraz Mnichova politická publicistika a stranické brožury, na jeho konci již stáli odborní historikové, nově vydané dokumentové edice, několik významných prací a uspořádání mezinárodní konference věnované Mnichovu.

⋆

Práce je koncipována jako řetěz sond, primárně do oblasti historiografie a politické publicistiky, ve vybraných případech se krátce dotkne i oblasti filmu a beletrie, marginálně i poesie a hudby. Pozornost je – až na nečetné výjimky – věnována procesům, odehrávajícím se na veřejnosti. Výzkum se tak bude převážně týkat analysy textů, publikovaných v daném období v Československu, resp. v jeho úzce české části. S jedinou výjimkou není přihlíženo k textům čs. emigrace. Až na výjimky nepřihlíží k textům neuveřejněným, nebo uveřejněným později. Sledovány jsou tudíž posuny ve výkladu Mnichova, které mohl tehdejší divák a čtenář zaznamenat.

S ohledem na nepřeberné množství odkazů na Mnichov (zvláště v první polovině zkoumaného období) byly pro analysu vybírány téměř výhradně texty, jež se pokoušely o konkrétní vylíčení událostí zářijových dnů roku 1938 či o jejich interpretaci. Do výběru tak např. nebyly zařazovány texty uvažující o Mnichovu např. pouze v symbolické či přenesené rovině, ani texty zaměřené na právní či mezinárodněprávní stránku Mnichova.

Primární výběr textů byl prováděn na základě bibliografií, seznamů pramenů a literatury a poznámkového aparátu v tehdy vydávaných pracích a prostřednictvím průzkumu tisku.

Jako výzkumná metoda byla zvolena genetická analysa vybraných textů, tedy v podstatě jejich vzájemná hloubková komparace, hledání jejich shodných prvků s vytvořením vývojové řady vzájemných závislostí, jež pak bude v práci souhrnně presentována. Analysa si všímá „technické“ stránky výstavby těchto textů, jejich pramenné základny, nejcharakterističtějších thesí a výkladových rekvisit. Nekladla si za cíl prokazovat pravdivost či nepravdivost tehdejších thesí, nechce suplovat synthetickou práci ani o Mnichovu, ani o 50. letech, a počítá proto spíše s poučeným čtenářem. K souhrnným výkladům mnichovské problematiky přistupuje výjimečně.

⋆

Zdánlivě absurdní aplikování metody, užívané na středověké texty (filiace legend), má zde své opodstatnění. Použití této metody bylo nezbytné, neboť texty přelomu 40. a 50. let většinou vůbec neuvádějí zdroje svých tvrzení a kromě vybraných stranických a státních osobností se ani nectí autorství. Bylo tudíž nezbytné se dle možností – a v mnoha případech dosti klopotně – dopátrat nejstaršího výskytu té které these.

Genetická analysa rovněž prokázala, že významný vliv na formování historického obrazu Mnichova – přinejmenším na počátku 50. let – měla sovětská historiografie a politická publicistika, a to ne pouze rámcový, ale zcela „hmatatelný“, takže řada thesí, která se objevuje v čs. textech ještě hluboko v 50. letech, vznikla ve skutečnosti v sovětském prostředí. Ukázalo se proto nezbytným věnovat pozornost i soudobé sovětské historiografii o Mnichovu a uplatnit tuto genetickou analysu i na jejích textech – což mírně usnadňoval fakt, že část těchto sovětských textů byla publikována v čs. tisku. Výsledek analysy naprosto potvrdil poznámku Roberta Kvačka z r. 2008 o modelu sovětského výkladu Mnichova, jenž vznikl jako odpověď na dokumentární odhalování vztahů mezi Německem a SSSR v letech 1939–1941 a stal se závazným nejen pro sovětskou

historiografii, *„ale uplatňoval se i v literatuře států sovětského bloku, především v literatuře československé“*.[6]

Sovětská interpretace Mnichova tedy vznikla jako odpověď na americkou propagandistickou kampaň na počátku r. 1948 v podobě tzv. *„historické informace Padělatelé dějin“*, na jejímž základě byla v únoru 1948 rozpoutána kampaň proti buržoasnímu dějepisectví, jež posléze v Československu určovala základní rámec pro výklad Mnichova. Výrazně zasáhla i sovětské historiky, včetně těch, kteří se na jejím rozběhnutí podíleli.

⋆

Tyto mezinárodní souvislosti nebyly kromě glosy Roberta Kvačka doposud v české historiografii vůbec zohledněny, přitom bez jejich alespoň rámcového zpracování by celkový obraz mnichovských interpretačních revisí v Československu byl dosti neúplný. Proto se autor pokusil na základě dostupné literatury a pramenů rekonstruovat průběh těchto propagandistických kampaní ve dvou úvodních kapitolách. V případě sovětské odpovědi bylo možné se opírat o sice roztříštěná, ale faktograficky poměrně bohatá líčení sovětských a ruských historiků. Díky předchozí digitalisaci a internetovému zpřístupnění bylo možné pracovat i s materiály ze Stalinova osobního archivu. Vzhledem k propojení některých sovětských historiků na nejvyšší stranický a státní aparát bylo o sovětské historiografii řečeno i poněkud více. První i druhá kapitola tak tvoří z větší části jakýsi „prolog z nouze“. V obou kapitolách je zohledněna i čs. odezva. Obě kapitoly také zároveň poopravují dosavadní mínění, že revise Mnichova proběhla pouze v důsledku Vítězného února, resp. v důsledku these o zostřování třídního boje, roztržky s Jugoslávií, boje proti kosmopolitismu, nebo geneticky daných vlastností stalinismu.

Sovětská kampaň, která není v ruské historiografii samostatně zpracována a bývá často ztotožňována právě s bojem proti kosmopolitismu, byla zde pracovně označena jako *„kampaň proti buržoasním padělatelům dějin“*, příp. *„protipadělatelská kampaň“*. Těchto termínů je užíváno s vědomím, že jde o termíny prozatímní. Na podkladě této kampaně jsou posléze v dalších kapitolách vysvětlovány proměny mnichovského výkladu až do jejího zeslabení v polovině 50. let a postupné „emancipace“ čs. dějepisectví.

Charakter úvodního vstupu má i třetí kapitola věnovaná rámcovému shrnutí problematiky obrazu Mnichova v poválečném Československu, přičemž si všímá především těch motivů, které posléze přešly do mnichovského výkladu i po Vítězném únoru.

⋆

Období 1948–1958 jsou pak věnovány kapitoly čtvrtá až devátá. Druhé mnichovské decennium bylo rozděleno na pět, resp. šest úseků, v průměrné délce dvou let. Tato možná příliš detailní periodisace je odvislá od hlavních trendů.

První úsek, vymezený zhruba léty 1948–1950, charakterisuje úvodní fázi interpretační revise, která je pracovně nazvána I. revisní vlnou. Její začátek se kryje se zahájením kampaně v SSSR. V tomto období dochází k revisi pohledu na minulost vyvolané únorovými událostmi, zároveň ale probíhá postupné přebírání thesí sovětské protipadělatelské kampaně a vytěsňování starších pohledů, zejména od podzimu 1948. Sílu sovětského vzoru podepřel IX. sjezd KSČ a první konference historiků nejnovějších dějin v listopadu 1949. V závěru roku 1949 již sovětské these získávají převahu.

Spouštěčem druhého úseku – tzv. II. revisní vlny – se staly recense dokumentových edic DBFP a DGFP v časopise *Otázky dějin* v r. 1950 a 1951, kdy sovětští autoři označili Edvarda Beneše za zrádce a spoluviníka Mnichova. Sovětské argumenty jsou čs. autory bezvýhradně převzaty a stojí na počátku protimasarykovské a protibenešovské kampaně. K mnichovskému výročí je publikováno nebývale velké množství článků, které zcela negují jakýkoliv positivní odkaz předmnichovské republiky. Za viníka Mnichova je prohlášena čs. buržoasie jako celek. Mezi autory zásadních mnichovských příspěvků začínají převažovat historikové. Urychleně se připravují překlady sovětských prací.

Třetí úsek pokrývá léta 1952–1953, s mírným prodloužením do r. 1954. V těchto letech dosahuje reinterpretace výkladu Mnichova svého vrcholu. Vzniká ČSAV a *Čs. časopis historický*. V souvislosti s procesem s Rudolfem Slánským je Edvard Beneš označen za agenta imperialismu a předmnichovská politika jako aktivní součást protisovětského spiknutí. Jsou vydány první pokusy o synthetisující pohledy na Mnichov v duchu nových „odhalení“ od Václava Krále a Rudolfa Beckmanna.

Čtvrtý úsek let 1954–1956 je možno chápat jako období přechodné, kdy se formálně dodržuje stávající obraz Mnichova, nicméně se pozvolna objevují první projevy kritiky – zejména týkající se práce Václava Krále. Kritické hlasy předjímají budoucí rozčlenění některých proudů ve výzkumu Mnichova na „aka-

[6] Tamtéž, s. 245.

demický“ (ČSAV, Filosoficko-historická fakulta Karlovy university), vojenský (VHÚ) či „mezinárodně politický“ (Fakulta mezinárodních vztahů, budoucí ÚMPE). Jsou vypracovány these k maketě *Přehledu čs. dějin*.

Pátý úsek popisuje, jak se v textech projevilo uvolnění, které přinesl r. 1956. Objevují se nové koncepce v pohledu na Mnichov, víceméně nezávislé na dosavadních sovětských vzorech. Rozvíjí se kritika metodologických nedostatků prací o Mnichovu, vychází první synthesa dějin meziválečné čs. diplomacie a dává tak příležitost k formulování dalších kritických připomínek, vracejících mnichovský výklad přinejmenším před II. revisní vlnu. Objevují se zárodky literatury faktu, vychází první vojensko-historická studie od r. 1947, vzniká Ústav pro mezinárodní politiku a ekonomii. Do výkladu Mnichova výrazně zasáhne i Ústav dějin KSČ ve smyslu udržení stávajícího výkladu.

Poslední úsek je věnován čistě jubilejnímu roku 1958 a významným akcím spojeným s připomenutím dvacátého výročí Mnichova. Vychází *Osudná mise* Roberta Kvačka, v zahraničí je uveřejněna synthesa Bořivoje Čelovského, Jiří Hájek publikuje studii *Mnichov*. Jsou vydány nové dokumentové edice a uspořádána první mezinárodní konference o Mnichovu. Do mnichovské problematiky vstupuje Jan Křen jako zástupce budoucího proudu reformní historiografie. Pojetí Mnichova u některých historiků se začíná výrazně vymykat pojetí oficiálnímu, pokračují pokusy o udržení hlavních výsledků II. revisní vlny i za cenu osobního postihu.

Časové vymezení práce nepřekračuje rok 1958, resp. podzim 1958, protože události roku následujícího, spjaté se III. sjezdem historiků, už vytvářely zcela novou situaci.

⋆

Práce si klade za cíl probudit zájem o historiografii počátku 50. let – a to nejen, pokud jde o Mnichov. Chtěla by nabídnout poněkud odlišný pohled na její vývoj, vnést do tématu problematiku kampaně proti buržoasním padělatelům dějin a vazby mezi čs. a sovětskou historiografií. Zájemcům o mnichovskou problematiku by pak chtěla pomoci při jejich úsilí porozumět výkyvům, které od 40. do 50. let provázely intepretaci mnichovských událostí. Ráda by poskytla určitý základ pro budoucí, rozvinutější a jistě i důkladnější studium těchto otázek.

Je třeba bohužel přiznat, že na výsledném tvaru práce se negativně podepsala složitá situace posledních let. Během přípravy práce uzavřel Národní filmový archiv nezpracovaný fond Čs. státního filmu, takže nebylo možné pokračovat v rešerších z jara 2014. Reflexi vývoje historického obrazu Mnichova v čs. kinematografii tak bylo možné sledovat jen v jednotlivých exkursech. Epidemická situace dále těžce ovlivnila autorovu mobilitu a v podstatě mu znemožnila studium v archivech po dokončení excerpcí tisku a literatury. Práce se tak mohla opírat o archivní prameny jen ve výjimečných případech. I v důsledku rozšíření záběru práce o dosud nezpracované otázky propagandistických kampaní studené války bylo nezbytné zúžit počet oblastí výzkumu, které byly předpokládány v původním disertačním projektu. Předkládaná disertační práce, jakkoliv se přidržuje původního zadání, tak bohužel nemohla naplnit všechna předsevzetí, která si na počátku dala. I tak snad bude alespoň v některých ohledech přínosem.

1. Bellum diplomaticum – válka dokumentů

> *„Takový nebo podobný případ se v dějinách ještě nepřihodil. Ještě nikdy se ovšem nezhroutil stát tak, jak jsme toho byli svědky u nacistického Německa. Nikdy před tím nevydala rozpadající se a kapitulující velmoc prakticky všechna svá státní, vojenská, politická a hospodářská tajemství, k tomu pak nádavkem ještě mnohá soukromá tajemství, od důvěrných řečí vedoucích osob k tajným deníkům, soukromé korespondenci a dokonce telefonním rozhovorům. Po objevech, učiněných ve Flensburgu, Fechenheimu, Berchtesgadenu a asi v dvaceti jiných menších skrýších, nezdá se pravděpodobné, že by některá z důležitých událostí dvanácti let Hitlerova režimu zůstala nyní nejasná, nebo se stala zdrojem výkladů navzájem si odporujících. Známe již nebo poznáme v dohledné době celou vnitřní spojitost tohoto období a po prvé v dějinách jsou to vrstevníci, nikoli historikové z budoucích generací, kteří mohou podat úplnou věrohodnou zprávu, aniž musili spoléhat na bystré dohady, indiskrece nebo na dokumenty pochybného původu. – Není pochyby, že ve vhodnou dobu ony státy, které ukořistily tento materiál, vydají společně úplnou a dokonalou oficiální publikaci v různých jazycích s rozsáhlým odborným komentářem.“*[7]

Když tahle slova plná naděje napsal v květnu 1946 do předmluvy své knihy, mohl mít německo-britský historik a spisovatel Peter de Mendelssohn (1908–1982) dost důvodů si myslet, že *„vhodná doba“* nastane brzy, nanejvýš za několik let, během nichž bude ona *„oficiální publikace“* připravena k tisku. Když v únoru 1948 vycházel český překlad jeho knihy, byla tato naděje již zcela vzdálena realitě.

Úder

21. ledna 1948 vydal americký Státní department následující prohlášení.

„Státní department oznámil 21. ledna vydání sborníku německých válečných dokumentů, týkajících se sovětsko-německých vztahů v období 1939–1941. Tyto dokumenty jsou částí velkého množství materiálů německého ministerstva zahraničí, jež byly vzaty do britských a amerických rukou na konci války.

Jak bylo již dříve oznámeno, Státní department, společně s britským a francouzským ministerstvem zahraničí, zaštiťuje vydání řady svazků dokumentů z archivů německého ministerstva zahraničí s úmyslem podat úplné a přesné vylíčení německé diplomacie ve vztahu k II. světové válce pro poučení veřejného mínění v Americe i ve světě. Sbor význačných amerických, britských a francouzských vědců pracoval na těchto archivech po řadu měsíců a očekává se, že první dva svazky řady, začínající v roce 1937, budou publikovány v příštím roce.

Tato řada je plánována jako trojstranný podnik pod společnou záštitou americké, britské a francouzské vlády. Ovšem jednotlivé zapojené mocnosti mají volnost k tomu, aby publikovaly odděleně jakoukoliv část těchto dokumentů.

Některé z dokumentů o sovětsko-německých vztazích již vešly ve známost. Aby tyto doklady byly úplné, Státní department se rozhodl publikovat nyní samostatný svazek materiálů, jež se týkají tohoto tématu. Dokumenty obsažené v této edici se posléze objeví v různých svazcích oné řádné třístranné publikace.

Dokumenty v tomto sborníku byly vybrány americkými editory z projektu německých válečných dokumentů Raymondem J. Sontagem a Jamesem S. Beddiem, kteří měli úplnou nezávislost při své práci a konečnou zodpovědnost za výběr dokumentů.

Výtisky sborníku Nacisticko-sovětské vztahy 1939–1941, publikace Státního departmentu č. 3023, lze získat u superintendanta pro dokumenty, Tiskárna vlády Spojených států, Washington 25, D.C., po 1 dolaru.“[8]

Sborník vyšel v angličtině.[9] Obsahoval 262 dokumentů v časovém rozsahu od dubna 1939 do června 1941. Pro zpravodajské agentury byla zpráva sensací. Noviny se předháněly, kdo a jak upozorní na nový ediční počin amerického zahraničního ministerstva. Úřední náklad kolem 25 tisíc výtisků

---

[7] Peter de MENDELSSOHN: *Hitlerovy plány na dobytí Evropy. (The Nuremberg Documents) Několik pohledů na německou válečnou politiku v letech 1939–1945 ve světle norimberských dokumentů.* Z války a revoluce – nová řada. Svazek 4. Melantrich, Praha 1948, s. 7–8.

[8] *German War Documents Released Bearing on Soviet-German Relations From 1939 to 1941.* In: Department of State Bulletin 1948, vol. XVIII, № 143, 1. 2. 1948, s. 150.

[9] *Nazi-Soviet Relations 1939–1941. Documents from the Archives of The German Foreign Office.* Edited by Raymond James Sontag and James Stuart Beddie. Department of State, Washington 1948.

byl během několika měsíců rozebrán.[10] Státní department vydal dokumenty posléze i v originálním znění. Tisknout je nechal v americkém sektoru Západního Berlína.[11]

Po finanční stránce si mohlo americké zahraniční ministerstvo gratulovat. Důsledky této akce (zejména mezinárodně politické) však nebylo možné zhodnotit jednoznačně positivně.[12] A jakkoliv noviny předstíraly, že sborník je nečekaně explodující informační bombou, ve skutečnosti byl štiplavý pach zapáleného doutnáku cítit již delší dobu.

Problém kořistních dokumentů

Získat německé archivy byl jeden z významných úkolů zpravodajských služeb všech členů tzv. Velké trojky. Jejich cena byla obrovská – zpravodajsky, vojensky, národohospodářsky, ale i politicky.

Boj o archivy vrcholil na samém konci války a zdálo se, že první cenu v tomto závodě vyhráli Britové a Američané, kteří s pomocí bývalých úředníků zajistili archiv nejvýše ceněný – archiv německého ministerstva zahraničí. Britským a americkým zpravodajcům hodně záleželo na tom, aby se tento nález udržel v tajnosti. Nejen z příčin bezpečnostních. Nejhodnotnější části archivu německé diplomacie byly totiž vyzvednuty na území sovětské okupační zóny, bez součinnosti se sovětským spojencem, bez jeho uvědomění a cíleně narychlo, před příchodem Rudé armády.[13] Novým místem uložení se stal zámek v Marburku. Dokumenty zde začaly být oběma spojeneckými mocnostmi analysovány a také zpravodajsky vytěžovány.[14]

Absolutní mlčení se však zachovat nepodařilo kvůli indiskrecím tisku. Některé britské noviny na konci května 1945 otiskly nepřesnou zprávu, že německé tajné dokumenty byly převezeny do Londýna k prostudování. V reakci na tyto zvěsti obdržel Foreign Office 20. června 1945 aide-mémoire sovětského velvyslance a zástupce SSSR v Evropské poradní komisi Fjodora Tarasoviče Guseva s pochopitelnou žádostí, aby do ukořistěných dokumentů archivů německého státu, především německého ministerstva zahraničí, mohli bezodkladně nahlédnout sovětští experti, kteří mohou do Londýna přicestovat během několika dní.

Foreign Office si s odpovědí dal na čas. Až 10. července odpověděl Gusevovi stálý státní podtajemník sir Alexander Cadogan. Tiskové zprávy označil za neopodstatněné, neboť dokumenty se ve skutečnosti nacházejí stále v Německu. Jediný materiál, který do Británie dorazil, jsou „jisté mikrofilmové kopie“, které jsou nyní zpracovávány a tříděny k důkladnému prozkoumání a eventuálnímu překladu. Sovětská strana si prý jistě dovede představit, jak tyto rutinní práce postupují, neboť zajisté podniká podobné kroky s obdobným materiálem, jejž sama nalezla. Protože práce jsou prý teprve v počáteční fázi, bylo by předčasné diskutovat na úrovni spojeneckých mocností o vzájemné výměně kopií dokumentů. Vyslání sovětských expertů do Londýna je proto prý rovněž předčasné. Věc bude řešena *„v příhodnou dobu“*.[15]

Britové a Američané nechtěli sdělit, co našli a kde to našli. Nechtěli přiznat, že od konce května 1945 mají v rukou i dokumenty, týkající se vztahů Německé říše a Sovětského svazu v letech 1939–1941. Ačkoliv diplomaticky ožehavá problematika nebyla tehdy na pořadu dne, probíhal k této otázce sběr informací také prostřednictvím důkladných výslechů bývalých úředníků německého zahraničního ministerstva i předáků nacistického státu.[16]

Byla tu ale i další nepříjemná skutečnost, tentokrát pro Brity – dokumenty, týkající se bývalého britského krále Eduarda VIII. a jeho vztahu k nacismu, jakož i německých plánů na jeho opětovné dosazení na trůn. Britská strana se přirozeně velmi úzkostlivě snažila, aby dokumenty měla pod kontrolou a zachovala tak alespoň formálně neposkvrněný kredit představitelů ostrovní říše.[17]

Zajistit dokumenty před zraky nežádoucích zvědavců si žádalo nemalé úsilí. Zvláště, když se do věci

---

[10] Sacha ZALA: *Geschichte unter der Schere politischer Zensur. Amtliche Aktensammlungen im internationalen Vergleich*. R. Oldenbourg Verlag, München 2001, s. 226.

[11] *Das nationalsozialistische Deutschland und die Sowjetunion 1939-1941. Akten aus dem Archiv des Deutschen Auswärtigen Amts*. Deutsche Ausgabe von Dr. Eber Malcolm Carroll und Dr. Fritz Theodor Epstein. Department of State, Washington 1948.

[12] *Foreign Relations of the United States. 1947. Volume III. The British Commonwealth; Europe*. United States Government Printing Office, Washington 1972, s. 647–653. (Dále jen FRUS 1947, vol. III.)

[13] Československo si na podobnou, „štěchovickou“ zkušenost muselo počkat do února 1946.

[14] ZALA, c. d., s. 165 a n.

[15] Astrid M. ECKERT: *The Struggle for the Files. The Western Allies and the Return of German Archives after the Second World War*. Cambridge University Press, New York 2012, s. 76–77. ZALA, s. 171–172. Hansard – House of Commons – Parliamentary Debates – 18 February 1948, vol. 447, cc. 1153–1155. Dostupné na: https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1948/feb/18/captured-diplomatic-documents. [19. 4. 2020]

[16] Tamtéž, s. 210–211. Šlo o misi DeWitta C. Poolea. Srv. níže, pozn. 44.

[17] Tamtéž, s. 180 a n. ECKERT, c. d., s. 70–73.

občas vložili činitelé, kteří měli o podobě opravdové spojenecké spolupráce odlišné představy. Mezi ně patřil zejména americký generál Lucius D. Clay, když v září 1945 navrhl, aby kořistní německé dokumenty jako takové byly urychleně zpřístupněny všem čtyřem velmocem, podílejícím se na správě Německa. Zároveň nařídil, aby německé dokumenty, t. č. uložené jednak v Marburku, jednak v bývalé muniční továrně ve Fürstenhagenu, byly přesunuty do Berlína.[18]

Tehdy obě doposud nezúčastněné spojenecké velmoci, Francie a Sovětský svaz, projevily pochopitelný zájem o nahlédnutí do dokumentů. Sovětská delegace navštívila dokonce v říjnu 1945 Fürstenhagen, nicméně úspěchu se nedočkala. Spojeným úsilím Státního departmentu a Foreign Office se nakonec podařilo dosáhnout toho, že Clayův návrh na všeobecné zpřístupnění dokumentů byl zameten pod koberec. Dokumenty měly nyní podléhat kontrole amerického i britského ministerstva, nicméně přesun do Berlína byl uskutečněn. Dokumenty se do února 1946 přestěhovaly do bývalých kasáren SS poblíž tempelhofského letiště a byly jako samostatná součást podřízeny Berlínskému dokumentačnímu středisku.

Mlčení Britů a Američanů a zmaření dvou pokusů SSSR o nahlédnutí do dokumentů bylo však dvojsečné. Prohlubovalo jednak vzájemnou nedůvěru mezi vítězi světové války, jednak sovětskému spojenci poskytovalo vítané zdůvodnění, proč se chová obdobně.[19] Obě strany o sobě věděly, že každá na německém území „něco“ našla, povaha těchto nálezů byla prozatím jen odhadována.

Pouhá utajená analysa však nedokázala plně využít cenu německých kořistních dokumentů. Politická hodnota německých archivů mohla být proměněna pouze jejich uveřejněním.[20] S úzkostlivým utajováním nálezu tak paralelně krystalisovaly pokusy o dílčí zveřejnění těchto dokumentů, a to hned z několikerých směrů.

Byl to především počínající norimberský proces s válečnými zločinci, kde se podle představ obžaloby měly dokumenty významně uplatnit. Odpovídalo tomu i rozdělení okruhů obžaloby mezi zástupci spojeneckých velmocí – Američané zpracovávali obecný plán či spiknutí vedoucí ke zločinům proti míru, Britové zločiny proti míru. Právě pro tuto obecnější část bylo shromážděno více než 2500 německých dokumentů, prokazujících vinu obžalovaných.[21] Na počátku procesu byly veřejnosti poprvé předloženy obecné informace o tom, jak byly tyto dokumenty shromažďovány.[22] Po dobu přednesu obžaloby americkou a britskou stranou byly dokumenty systematicky cyklostylovány a dávány k disposici žurnalistům. Tak se jejich výtahy začaly objevovat ve světovém tisku.

Možnosti využívat německé dokumenty pro podporu své aktuální zahraniční politiky se chopily jako první Spojené státy v únoru 1946. Z německých dokumentů byla sestavena tzv. *Modrá kniha o Argentině*, zaměřující se na vztahy argentinské vlády s nacistickým Německem.[23] V témže měsíci byl zahájen seriál článků v *Bulletinu Státního departmentu*, kde začaly být uveřejňovány vybrané dokumenty. Nejprve šlo o směrnice německé propagandy, v březnu pak o dokumenty k německo-španělským vztahům. Právě tyto dokumenty pak byly vydány separátně jako tzv. *Spanish White Paper.*[24] V *Bulletinu* seriál pokračoval v březnu 1946 dokumenty, přibližujícími misi Sumnera Wellese z r. 1940, v dubnu materiály o invasi do Norska v r. 1940, v červnu se obíral Hitlerovými plány s Norskem a Dánskem v r. 1942, dokumenty o Maďarsku z let 1938–1942, německo-japonskými vztahy v období 1939–1941, od června do prosince pak přetiskoval záznamy z konferencí představitelů mocností Osy Berlín-Řím-Tokio z let 1941–1944.

---

18 ECKERT, c. d., s. 79–80. ZALA, c. d., s. 177, 183 a n.

19 V tomto směru může být připomenut sovětský postoj, zpochybňující Hitlerovu sebevraždu a zatajující velké množství materiálů a poznatků během jejího vyšetřování. (Doslov Bohumila Černého – Hugh Redwald TREVOR-ROPER: *Poslední dny Adolfa Hitlera*. Mladá fronta, Praha 1968, s. 255–256. Ada PETROVOVÁ – Peter WATSON: *Hitlerova smrt. Nejnovější fakta z ruských tajných archivů*. BB art, Brno 1998, s. 58–59.)

20 Činilo tak ostatně i nacistické Německo během války.

21 Dobové postřehy hovořily doslova o „záplavách“ a „proudech“ dokumentů. Srv. Bohuslav EČER: *Norimberský soud*. Orbis, Praha 1946, s. 126. Rostislav KOCOUREK: *Svět žaluje v Norimberku*. Fr. Borový, Praha 1946, s. 29. Dokumenty německého ministerstva zahraničí však zde rozhodně nebyly převažující skupinou.

22 Stalo se tak třetího dne procesu, 22. listopadu 1945. – *Trial of the major war criminals before The International Military Tribunal. Nuremberg 14 November 1945 – 1 October 1946. Volume II. Official text in the English language. Proceedings 14 November 1945 – 30 November 1945*. International Military Tribunal, Nuremberg 1947, s. 156–161. (Dále jen IMT.) Také EČER, c. d., s. 126–128. KOCOUREK, c. d., s. 25–26.

23 *Blue Book on Argentina. Consultation among the American Republics with respect to the Argentine Situation. Memorandum of the United States Government, Washington, D. C., February 1946*. Greenberg Publisher, New York 1946.

24 *The Spanish Government and the Axis. Official German Documents*. United States of America. Department of State. March 1946. United States Government Printing Office, Washington 1946. ZALA, c. d., s. 178–179.

V létě 1946 ovšem překvapil nečekaným publikováním německých dokumentů i Sovětský svaz. Jménem Archivní správy Ministerstva zahraničních věcí SSSR vyšly v srpnu 1946 tři sborníčky dokumentů pod názvem *Dokumenty německého ministerstva zahraničních věcí.* První díl se věnoval německé politice v Maďarsku v letech 1937–1942, druhý německé politice v Turecku v letech 1941–1943 a poslední německé politice ve Španělsku v letech 1936–1943.[25] Poprvé se ukázalo, že i Sovětský svaz disponuje kořistními dokumenty nacistické diplomacie.[26] Z tematické skladby všech tří sborníčků bylo zřejmé, že byly cíleny vůči státům, k nimž momentálně SSSR necítil obzvláštní přátelství a pokoušel se pomocí německých dokumentů zajistit si vůči nim žádoucí mocenskou převahu. Motivace tak byla v nemálo směrech obdobná jako v případě Spojených států.[27]

Je zřejmé, že problém kořistních dokumentů začaly stále více ovlivňovat mocenské důvody a ohledy. V této optice byla možnost jejich použití proti poraženým jasná. Je ale možné použít dokumenty proti spojencům? S ochládáním poválečné spolupráce mezi spojeneckými mocnostmi se v dálce začala rýsovat kladná odpověď. A nová otázka. Nikoliv zda, ale kdy… A dala o sobě vědět právě během norimberského procesu.

Velmocenská solidarita v Norimberku

Mezinárodní vojenský tribunál v Norimberku měl prošetřit a stanovit válečné zločiny, k nimž došlo v uplynulém období, dát výraz touze Spojených národů potrestat viníky válečných zvěrstev. Touze, jíž zaštítily čtyři zakladatelské velmoci, chtějíce – s ohledem na hrůzy, které svět za poslední léta vytrpěl – naplnit myšlenku nepřipustit již do budoucna útočnou válku. Z hlediska zakladatelských států je pochopitelné, že tribunál rozhodně neměl být prostorem pro exhibici nacistických předáků a rozleptávání spojenecké vůle k potrestání válečných zločinů.

Zástupci všech velmocí si tohoto risika byli vědomi již od počátku, právě proto měl být kladen důraz na projednávání konkrétních válečných zločinů a souzení jejich původců, nikoliv otázky, nakolik jejich uskutečnění umožnil blahovolný postoj nemalého počtu jiných států k nacistické politice. – Nejen pro význam tribunálu jako symbolu mezinárodněprávní pojistky před další válkou, ale také proto, že všechny zakladatelské velmoci bez výjimky měly dost důvodů obávat se těchto možných nežádoucích situací. Tím spíše vzhledem k velkému množství německých dokumentů, přijatých jako důkazní materiál.

Již fungujícím opatřením byl fakt, že výběr dokumentů předkládaných americkou a britskou obžalobou byl pod kontrolou obou zahraničních ministerstev. Americký hlavní žalobce Robert H. Jackson se se Státním departmentem dohodl, že bude použití některých dokumentů konsultovat. Foreign Office si nadto vymohl v této otázce právo veta.[28] Propojení sovětských žalobců se státními orgány bylo ještě užší.

Žaloba se snažila nevytvářet skuliny. Její stanovisko k projednávání politických otázek vyjádřil americký hlavní žalobce již ve své zahajovací řeči 21. listopadu 1945: *„Není součástí našeho úkolu ospravedlňovat evropský status quo ani z r. 1933, ani z jiného data. Spojené státy si nepřejí vstupovat do diskuse o komplikovaných předválečných směrech evropské politiky a doufají, že tento soud nebude zdržován jejich zkoumáním.“*[29]

Ještě před začátkem procesu se výbor žalobců usnesl nepřipustit, aby se obhajoba pokoušela útočit proti zakladatelským státům, zpochybňovat soud jako instituci a odklánět tím pozornost od projednávaných německých válečných zločinů. Žalobci zakladatelských států proto předložili svým kolegům přehledy otá-

---

[25] *Документы Министерства иностранных дел Германии. – Выпуск I. Германская политика в Венгрии (1937–1942 гг.) – Выпуск II. Германская политика в Турции (1941–1943 гг.) – Выпуск III. Германская политика в Испании (1936–1943 гг.).* Государственное издательство политической литературы, Moskva 1946. Oznámení o vydání otiskla v čs. tisku např. *Národní obroda* 13. 8. 1946, s. 1, a pochopitelně i *Rudé právo* 20. 8. 1946, s. 3.

[26] ZALA, c. d., s. 230 zmiňuje, že se Američané pokoušeli dopátrat způsobu, jak se SSSR k dokumentům německého MZV dostal, a zároveň odhadnout, jaké množství materiálů má sovětská strana k disposici. Při analyse sovětské edici vytkli různé chyby v překladu a mnohá přehlédnutí, jako celek ji však považovali za poctivou práci, neboť *„nikde nebyl objeven jakýkoliv pokus o pozměnění, zkrácení či jakékoliv jiné pokřivení originálního obsahu“*.

[27] Literatura tento fakt nezmiňuje, naopak bývá sovětská edice považována za vůbec první publikování německých diplomatických dokumentů. Je otázkou, zda je to důsledek nevědomosti, nebo tendence. Sovětská edice byla v letech 1946–1947 soukromě vydána ve francouzském překladu Madeleine a Michela Eristovových v Paříži pod názvem *La politique allemande.* Oficiální jinojazyčné mutace této edice (přinejmenším II. svazku) byly v Moskvě vydány až v r. 1948 a 1949 v Nakladatelství cizojazyčné literatury (*German Foreign Office Documents*, *Documents de l'Office des affaires étrangères d'Allemagne*).

[28] ZALA, c. d. s. 174–175 a 182. Zala v této souvislosti uvádí, že přinejmenším v jednom případě Státní department prokazatelně censuroval dokument, týkající se francouzských vojenských a státních činitelů.

[29] IMT-II, s. 149.

zek, které neměly být během přelíčení připuštěny k projednávání.[30] Nepřekvapí, že sovětská žaloba žádala vyloučení právě např. otázek, týkajících se německo-sovětských vztahů v letech 1939–1941.[31]

Žalobci všech čtyř spojeneckých států postupovali dle možností v naprosté vzájemné solidaritě. Jakkoliv mimo soudní síň ochládaly vztahy spojeneckých velmocí, v procesu tyto rozpory nesměly být znát.[32] Válečným zločincům neměla být dána možnost úniku před zodpovědností za své skutky, prostor k alibistickým tirádám, na které se řadu týdnů připravovali a mnozí i těšili.[33] Cena za to byla ovšem nemalá.[34]

Úsilí obžaloby nakonec vedlo k úspěchu, nicméně i tak se některým nepříjemnostem nepodařilo zabránit. Za obhajobu si takovýto částečný úspěch mohl připsat zejména obhájce Rudolfa Heßa a Hanse Franka Alfred Seidl, který se pokusil o frontální útok, jenž svými důsledky přerostl rámec norimberského procesu.

Dokumenty, „jež vešly ve známost“

Heßův obhájce se od konce března 1946 pokoušel opakovaně učinit předmětem soudního zkoumání německo-sovětská jednání v r. 1939, zejména doposud neznámé tajné dodatkové protokoly k dohodám ze srpna a září 1939, vymezující hranice zájmových sfér smluvních stran. Seidlovým úmyslem bylo zpochybnit vinu svého klienta na rozpoutání útočné války a vřadit tyto dokumenty do bezprostřední příčinné souvislosti s válečným výbuchem. Bylo jasné, že jeho cílem je označit za viníka, či alespoň spoluviníka rozpoutání II. světové války Sovětský svaz.[35]

Od dubna Seidl zkoušel předkládat svědectví o existenci těchto tajných protokolů a tzv. rekonstrukce původních textů. Po velmi úporných debatách[36] se sovětské žalobě podařilo dosáhnout toho, že podstatnou část předkládaných dokumentů soud 14. května odmítl.[37]

Nicméně 21. května Seidl opět vyrukoval s textem tajného dodatkového protokolu ze srpna 1939. Vytasil se však s překvapujícím tvrzením, že nyní jde o dokument, který obdržel před několika týdny *„od jednoho muže ze strany Spojenců, který se mi jeví jako naprosto spolehlivý“*. Soud sice dokument opět odmítl, téma ale bylo projednáváno ústně.[38]

Příštího dne došlo k sensaci. Text tajného dodatkového protokolu byl otištěn v americkém deníku *St.*-

[30] První přehled odevzdali Britové v prosinci 1945. Výčet obsahoval stanoviska k možným výpadům obhajoby k otázkám do vypuknutí války (britský imperialismus v 19. a 20. století, chování Británie během búrské války, pokusy tvrdit, že činy vedoucí k válce nebyly úmyslné), a k jednotlivým tvrzením německé propagandy ve vztahu k útoku na Dánsko a Norsko, Belgii a Nizozemí, Jugoslávii a Řecko. – *СССР и Нюрнбергский процесс. Неизвестные и малоизвестные страницы истории*. Научный редактор и составитель Н. С. Лебедева. Международный фонд «Демократия», Moskva 2012, s. 326–329.

[31] Sovětský seznam byl sepsán 11. března 1946. S odvoláním na článek 18 charty norimberského tribunálu měly být z projednávání vyloučeny: *„1. otázky, spjaté se společensko-politickým zřízením SSSR. 2. zahraniční politika SSSR: a) sovětsko-německý pakt o neútočení 1939 a otázky, jež k němu mají vztah (obchodní smlouva, stanovení hranic, rozhovory atd.); b) Ribbentropova návštěva Moskvy a rozhovory v listopadu 1940 v Berlíně; c) balkánská otázka; d) sovětsko-polské vztahy. 3. sovětské pobaltské republiky.“* – *СССР и Нюрнбергский процесс…, c.* d., s. 411–412. *Нюрнбергский процесс. Сборник материалов в 8-ми томах. Том 8*. Юридическая литература, Moskva 1999, s. 8–10. Наталья Сергеевна ЛЕБЕДЕВА: *СССР и Нюрнбергский процесс*. In: *Нюрнбергский процесс: уроки истории. Материалы международной научной конференции. Moskva, 20-21 ноября 2006 г.* Институт всеобщей истории РАН, Moskva 2007, s. 161–163. První uveřejnění této problematiky – Ю. Н. ЗОРЯ – Н. С. ЛЕБЕДЕВА: *1939 год в нюрнбергских досье*. Международная жизнь, № 9/1989, s. 124–137. Miroslav TEJCHMAN: *Ještě k 50. výročí paktu Molotov-Ribbentrop*. In: Slovanský přehled. 1990. Číslo 2, s. 150–151. Sovětský hlavní žalobce rovněž konsultoval svůj postup se sovětským ministerstvem zahraničí, zároveň byl povinen seznamovat se s dokumenty, předkládanými žalobami ostatních států. (*СССР и Нюрнбергский процесс…, c.* d., s. 45.)

[32] Obžalovaní si byli těchto rozporů mezi velmocemi velmi dobře vědomi – srv. EČER, c. d., s. 246. Drobný incident, který se stal 6. prosince 1945, popisuje KOCOUREK, c. d. 68–69. V soudním protokolu však zaznamenán nebyl. (IMT-III, s. 247–248.)

[33] Obhajoba např. již v únoru 1946 žádala soud, aby byla zajištěna svědectví bývalých vrcholných britských a francouzských představitelů. Göringův obhájce požádal o svědectví lorda Halifaxe, k věci Ribbentropově měli být dotázáni Édouard Daladier, Winston Churchill, nebo Robert Vansittart. Počátkem března žádal obhájce von Neuratha rovněž o zajištění svědectví lorda Halifaxe nebo bývalého čs. vyslance Vojtěcha Mastného, k svědectví ve prospěch von Papena měl soud vyzvat dokonce švédského krále Gustava V. – Např. *СССР и Нюрнбергский процесс…, c.* d., s. 328–329.

[34] Mezi vyloučené otázky, které měly širší přesah a nebyly ve výsledku připuštěny k bližšímu projednávání, náležely tedy události, vycházejících z nové kvality sovětsko-německých vztahů v mezidobí 1939 a 1941 – patřilo sem i šetření okolnosti tzv. katyňského případu (*СССР и Нюрнбергский процесс…, c.* d., s. 54 a n.). Do této skupiny však ale také zapadaly události přímo spjaté s appeasementem (a pochopitelně i s mnichovskou dohodou).

[35] Lze předpokládat, že si dr. Seidl byl vědom, že na tento způsob argumentace bude leckdo slyšet.

[36] Při jedné z nich Seidl reagoval uštěpačně na slova hlavního sovětského žalobce Ruděnka a požadoval předvolat jako svědka Vjačeslava Michajloviče Molotova. (IMT-X, s. 7–9.) Jednání se po většinu času vyvíjelo pro sovětskou stranu velmi nepříznivě. (*СССР и Нюрнбергский процесс…, c.* d., s. 442–445.)

[37] IMT-XIII, s. 512.

[38] IMT-XIV, s. 283–286.

-*Louis Post Dispatch*, po něm posléze i v britských novinách *Manchester Guardian* a v dalších listech.[39] Z americké strany tak poprvé unikly informace z německých kořistních dokumentů, zaostřené proti Sovětskému svazu. Šlo o první únik dokumentů k německo-sovětským vztahům, pravděpodobně o únik cílený.

Text uveřejněný v tisku vycházel totiž z exempláře předloženého Seidlem. Seidl navíc ve snaze dokument u soudu prosadit následně prozradil, že jej získal od *neznámého amerického vojáka* – v následujících jednáních se dokonce hovořilo o *důstojníkovi americké armády*.[40] Žaloba po delším jednání reagovala na Seidlovo počínání memorandem, v němž požadovala dokument odmítnout.[41] Soud nakonec argumenty obžaloby uznal a dokumenty jako důkaz nepřijal.

Na půdě mezinárodního vojenského soudu se podařilo – alespoň formálně – jednotu velmocí udržet. Obhajobě se nepovedlo odklonit soud k jiným tématům. Tribunál neztratil ze zřetele osobní vinu obžalovaných, nedošlo k jeho rozleptání, takže mohl naplnit svůj úkol.[42] Jednalo se však o poslední velkou příležitost, kdy velmoci dokázaly projevovat vzájemnou solidaritu. Touha kompromitovat včerejšího partnera a zítřejšího soupeře totiž začala výrazně ovlivňovat další směřování nejen zahraniční politiky.

Projekt německých válečných dokumentů (GWDP)

Květnovým sólokaprem tiskové indiskrece neskončily, naopak byla živena tendence, aby v nich bylo pokračováno a aby byly oficiálně zveřejněny všechny doklady k německo-sovětským vztahům. Ve Velké Británii byl v říjnu 1946 právě v tomto směru v Dolní sněmovně dotazován ministr zahraničí Ernest Bevin, a přitom dokonce potvrdil autentičnost uniklého textu.[43] Ve Spojených státech zase v říjnu 1946 otiskl časopis *Foreign Affairs* stať amerického diplomata a zpravodajce DeWitta C. Poolea o nacistické zahraniční politice, kde se její autor zmínil o polských hranicích z r. 1939, jejichž průběh byl kreslen na mapu *„zčásti samotným Stalinem“*.[44]

Na pozadí těchto událostí dozrával projekt, který měl německé kořistní dokumenty předložit světové veřejnosti. Z britského popudu z února 1946 začal Foreign Office se Státním departmentem koncipovat návrh zpřístupnění representativního výběru těchto dokumentů formou mnohasvazkové odborné edice.[45] Jednání zástupců obou zemí vyústila v červnu 1946 v dohodu, jíž byl dán základ *Projektu německých válečných dokumentů (German War Documents Project, GWDP)*.[46] Vypracována byla rovněž obecná pravidla ediční práce. Ediční řada měla pokrývat období 1918–1945, rozdělené na dílčí časové úseky. Ediční prací měli být pověřeni externí historikové (tj. mimo státní službu) společně s historiky ve státních službách, a to z obou zemí.

První oficiální zprávu o projektu vydal Státní department v říjnu 1946.[47] Britský partner na ni reagoval velmi nevraživě, neboť projekt presentovala jako čistě americký podnik. Američané proto vydali

---

[39] ZALA, c. d., s. 215.

[40] Při projednávání této otázky výborem žalobců přesvědčoval americký žalobce Dodd Ruděnka, že Seidlovo prohlášení o původu dokumentu je zlovolným a že může svého kolegu ujistit, že *„pokud takový případ nastal, pak tento důstojník naprosto překročil svou pravomoc“*. (*СССР и Нюрнбергский процесс…, c.* d., s. 465–466.)

[41] Tamtéž, s. 467.

[42] Přestože si zakladatelské státy navzájem poskytly imunitu, nijak to neumenšilo a neumenšuje význam procesu – jakkoliv do budoucna měly zaznívat (a zaznívají) hlasy odlišné.

[43] Bevin prohlásil 23. října, že k oficiálnímu publikování tajného dodatkového protokolu není důvod, když byl již publikován v denním tisku. Po dotazu na autentičnost zde otištěného znění textu odpověděl, že vzhledem k tomu, že jej publikoval uznávaný list *Manchester Guardian*, může být toto znění považováno za přesné. – Hansard – House of Commons – Parliamentary Debates – 23 October 1946, vol 427, cc. 1634–5. https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1946/oct/23/german-soviet-secret-protocol. [15.2.2020]

[44] *„Nová hranice mezi Německem a Ruskem byla kreslena tlustou červenou tužkou – zčásti samotným Stalinem – na mapě, která poté byla podepsána jím a Ribbentropem. Nákres obsahoval vzájemný závazek informovat se předem o jakékoliv důležité akci v zahraniční oblasti.“* DeWitte C. POOLE: *Light on Nazi Foreign Policy*. Foreign Affairs. Volume 25, No. 1 (Oct., 1946), s. 130–154. Článek byl vydáván za hrubý historický materiál, shromážděný k tématu zejména prostřednictvím systematických výslechů bývalých předáků a úředníků nacistického státu (tzv. mise DeWitta C. Poolea). Pooleova narážka na mapu napovídá, že pracoval i s kořistními dokumenty. I tento článek, naznačující rozsah aktivního podílu sovětské politiky v jednáních s Německem, se stal předmětem interpelace, tentokrát v americké Sněmovně representantů v červnu 1947. (ZALA, c. d., s. 214–215.)

[45] ZALA, c. d., s. 195–196, 201 a n.

[46] *Foreign Relations of the United States. 1946. Volume V. The British of Commonwealth, Western and Central Europe*. United States Government Printing Office, Washington 1969, s. 200–201.

[47] *German War Documents*. In: Department of State Bulletin 1946, vol. XV, № 380, 13. 10. 1946, s. 690–691. ECKERT, c. d., s. 89.

22. ledna 1947 novou tiskovou zprávu, z níž již bylo patrné, že jde o společnou britsko-americkou akci.[48] Veřejnost se dozvěděla, že příprava edice byla svěřena do rukou *„vynikajících historiků“*, jimž byl udělen volný přístup k německým archivům. Z nich budou vybírat *„všechny dokumenty, které jsou dle jejich soudu podstatné pro porozumění německé zahraniční politice před II. světovou válkou a během ní“*. Zpráva zmínila i dohodnuté pořadí vydávaných svazků – nejprve mají být publikovány svazky za léta 1937–1941. Neodepřela si také vyzdvihnout, že *„britská i americká vláda nyní konají bezprecedentní krok, dávajíce k disposici tyto dokumenty historikům vysoké reputace a žádajíce je, aby se při provádění svého úkolu připravit materiál k publikování řídili výhradně vědeckými zřeteli“*.

„Nejvyšší vědecké objektivity“ se pochopitelně dovolávala i ediční pravidla, editoři se měli ve svých poznámkách držet striktně objektivní roviny. Pokud jde o organisaci projektu, zúčastněné strany do něj vybraly své ediční týmy v čele s hlavními editory – americkým hlavním editorem byl jmenován Raymond James Sontag, britským John W. Wheeler-Bennett. Část každého týmu měla dokumenty studovat a vybírat přímo v Berlíně a připravovat jejich fotokopie, s nimi pak pracovali ostatní editoři v Londýně a Washingtonu. Ediční projekt byl řízen výkonným výborem, v případě neshod se editoři mohli odvolat k vládám svých států. Dohoda o projektu navíc poskytovala právo, aby každá ze zúčastněných vlád mohla nezávisle uveřejnit jakékoliv německé dokumenty, dokonce i v případě, že výkonný výbor nebude schopen se shodnout na zacházení s nimi.[49]

Během roku 1947 se britsko-americký projekt změnil v trojstranný, neboť v dubnu se k němu připojila Francie. To byl důvod k dalšímu připomenutí tohoto projektu formou oficiální tiskové zprávy. V květnu 1947 tak Státní department nejen zveřejnil schválení francouzské žádosti o vstup do projektu, ale i zásady, jež se Francie zavázala dodržovat. Byla to příležitost projekt opět presentovat jako podnik připravovaný *„externími historiky vysoké reputace“*, kteří se při plnění svého úkolu řídí *„výlučně nejvyššími standardy vědecké objektivity“*. Zúčastněné vlády jim přitom poskytují *„úplnou svobodu při výběru těch dokumentů, jež jsou potřebné k porozumění německé zahraniční politice“*. Znovu zaznělo, že nejprve budou publikovány dokumenty z období 1937–1941, jichž je dochováno obrovské množství. Přípravné práce zatím prý dospěly tak daleko, aby si anglo-američtí editoři mohli být jisti, *„že ukořistěné německé archivy jsou v podstatě kompletní“*. Ačkoliv měly být na konci války zničeny, *„někteří Němci, jimž bylo přikázáno spálit nebezpečné dokumenty, se těmto pokynům nepodřídili“*, a tak byl zachráněn např. *„osobní archiv Ribbentropův a záznamy Hitlerových rozhovorů s cizími státníky“*.[50]

Tisková zpráva o zapojení Francie do projektu měla možná vyvolat otázku ohledně účasti Sovětského svazu. Britové a Američané se možností spolupráce se Sověty zabývali již v přípravné fázi projektu. Vyjadřovali obavy, že případná sovětská účast povede k obstrukcím a neochotě uveřejnit dokumenty k některým tématům. Sovětský svaz tak nebyl k přípravným jednáním přizván.

Během jednání došlo k interní dohodě, že SSSR nebude ani následně oficiálně vyzýván, aby se k projektu připojil. Pokud sám projeví zájem do projektu vstoupit, měla být jeho účast podmíněna souhlasem se zásadou úplné reciprocity v přístupu k dokumentům, zásadou vzájemného informování v případě záměru separátního publikování německých dokumentů a pochopitelně dodržováním přijatých edičních zásad.[51] Pokud by tedy SSSR požádal o vstup do projektu, neměl mít možnost měnit jeho rámec. Nadále však ve věci potenciální sovětské spoluúčasti panovala nervosita.[52] Obavy nakonec nebyly na místě – sovětská žádost o přistoupení k projektu nikdy nepřišla. Sovětský svaz se k projektu nevyjadřoval, mlčel.[53]

Sovětské mlčení mělo svou logiku. Samo zadání projektu vytvářelo předpoklady pro případný sovětský odpor. Zásada uveřejnění všech podstatných diplomatických dokumentů nacistické říše dávala jasně najevo, že se bude týkat i materiálů k německo-sovětským vztahům. Poslední tisková zpráva nadto připomněla, že dokumenty z let 1937–1941 budou vydány přednostně a narážka na *„osobní archiv Ribbentropův a záznamy Hitlerových rozhovorů s cizími státníky“* se v tomto světle jeví poněkud jinak než jako pouhé suché konstatování stupně dochovanosti archivních celků. Dá se říci, že květnová tisková zpráva naopak upozor-

[48] *Project on Publication of German War Documents*. In: Department of State Bulletin 1947, vol. XVI, № 396, 2. 2. 1947, s. 211.

[49] ZALA, c. d., s. 205–207, 228. ECKERT, c. d., s. 87–88.

[50] *German War Documents Project: Participation of French Government*. In: Department of State Bulletin 1947, vol. XVI, № 414, 8. 6. 1947, s. 1136.

[51] Mělo vlastně jít o totožné podmínky, s nimiž souhlasila i Francie.

[52] Zásada „úplné reciprocity“ vzbuzovala obavy u Britů, kteří se pokoušeli některé materiály utajit. (ECKERT, c. d., s. 85–89. ZALA, c. d., s. 208–209.) Britský postoj se stal příčinou jistých rozepří mezi edičními týmy. (ECKERT, c. d., s. 91–92.)

[53] Dle Astrid Eckertové prý došlo u protistrany k jistému zklamání. (ECKERT, c. d., s. 90.)

ňovala, že Spojené státy, Velká Británie a nyní i Francie mají k disposici všechny dokumenty a tyto hodlají vydat.

V dohledné době tak bylo možné očekávat i vydání oněch dokumentů, jež se tak či onak dotknou Sovětského svazu. Právě o tyto dokumenty nakonec začala v americkém diplomatickém aparátu zákulisní hra.[54]

Cesta k separátní publikaci

Americká diplomacie si byla velmi dobře vědoma *„konfliktního potenciálu"* těchto dokumentů a vlastně až do jara 1946 v jejích řadách panovala v otázce zveřejnění či nezveřejnění vcelku shoda. Veškerý sběr informací v otázce sovětsko-německých vztahů probíhal po zpravodajské linii, *pro foro interno* a *pro futuro*. První větší únik byl zaznamenán, jak již bylo zmíněno, teprve během norimberského procesu v květnu 1946.

Právě v této době byly dokumenty k sovětsko-německým vztahům diskutovány také v souvislosti s projektem GWDP, kdy si jednotlivé odbory Státního departmentu vyjasňovaly, co lze od uvažované velké dokumentové edice očekávat. Vypočítávaly možnosti, jak tuto edici orientovat a využít – a přemítaly, nakolik únosná bude přijatá orientace edičního podniku pro zahraniční politiku Spojených států.[55] Myšlenka zahrnout do chystané edice i dokumenty k německo-sovětským vztahům nalezla svého hlavního prosazovatele v osobě Francise Henryho Russella, ředitele tiskového odboru Státního departmentu.[56]

Již počátkem května 1946 se Russell vyjádřil o prospěšnosti publikování těchto dokumentů, zdůrazňoval ovšem, že k tomu kroku je třeba zajistit součinnost dotčených odborů Státního departmentu, zejména pokud jde o *„určení vhodného načasování"*, jež by mělo být *„ve shodě s politickým vývojem"*.[57]

U vědomí tohoto zákulisního dění se pak i projekt dokumentové edice, formálně zaštiťovaný potřebou informovat veřejnost o závažných událostech a skutečnostech prvních válečných let, jeví nejen jako prostředek k převýchově poválečného Německa a vrcholný historický počin, ale též jako součást „vhodně načasovaného" propagandistického úderu proti Sovětskému svazu. Za vzletnými slovy o *„úplném příběhu"*, jejž edice poskytne, je nutné spatřovat i tento motiv, byť v druhé polovině roku 1946 nebyl nijak veřejně vyzdvihován. Interně byly ovšem dokumenty podrobovány mnohým analysám, takže vybraní úředníci Státního departmentu byli vcelku důkladně informováni o tom, co tyto materiály obsahují.[58]

Po nastartování edičního projektu se brzy ukázalo, že půjde o běh na dlouhou trať. Naproti tomu úniky německo-sovětských materiálů do tisku v r. 1946 vytvářely tlak na jejich urychlené separátní publikování. To znepokojovalo britskou stranu natolik, že v lednu 1947 se Foreign Office se Státním departmentem dohodly na tom, že tyto dokumenty nebudou uveřejňovány mimo smluvenou edici.[59] Po moskevském zasedání Rady ministrů zahraničních věcí na jaře 1947 se však rozpory mezi velmocemi vyhrotily do té míry, že se dosavadní spíše opatrný přístup Státního departmentu v této záležitosti začal měnit. A byl to opět Francis H. Russell, kdo urychloval pohyb úředního soukolí.

19. května 1947 v memorandu pro ředitele odboru pro evropské záležitosti[60] Harrisona Freemana Matthewse hovořil Russell o závažnosti dokumentů k německo-sovětským vztahům, jejichž uveřejnění by mělo *„přímý účinek na veřejné mínění ve Spojených státech a na naše vztahy se SSSR"*. Tyto dokumenty německého zahraničního ministerstva se však v rámci edičního programu dostanou na řadu teprve v horisontu půldruhého roku až dvou let, a to společně s dokumenty, jež se týkají i jiných zemí. Žádal proto Matthewse o stanovisko k variantě, při níž by sbírka dokumentů k německo-sovětským vztahům *„byla publikována ve zvláštním svazku, jenž by mohl být vydán v nejbližší budoucnosti"*.[61] Na konci května byla otázka

[54] Jak upozornil již vícekráte citovaný švýcarský historik Sacha Zala, právě proměna přístupu tohoto aparátu k oněm dokumentům by mohla sloužit jako *„indikátor americko-sovětských vztahů v období 1945–1948"*, ba spíše jako *„indikátor pro datování počátku propagandistické fáze ve vývoji studené války"*. (ZALA, c. d., s. 210.)

[55] Memorandum přetiskuje ZALA, c. d., s. 348–350.

[56] Tiskový odbor Státního departmentu *(Office of Public Affairs)* nakonec zastřešoval i projekt dokumentové edice, kořistní německé dokumenty patřily tedy do rámce Russellových kompetencí.

[57] Russell tím vyjadřoval svůj nesouhlas s dosavadním publikováním německých dokumentů v *Bulletinu Státního departmentu*, které považoval za nesystematické. Pokud by rozhodující místa nepostupovala v součinnosti, mohl by se prý Státní department stát *„předmětem kritiky amerického lidu i cizích vlád za to, že nezvládl poskytnout veřejnosti informace, nezbytné pro některé aktuální problémy"*. Citováno dle Virna PIAZZI: *The War of Documents: The Publication of the Nazi-Soviet Pact in 1948*. In: *The History of International Relations in Central and Eastern Europe: Study Traditions and Research Perspectives*. Commission of History of International Relations, Babeş-Bolyai University, Cluj-Napoca 1995, s. 230, pozn. 15. ZALA, c. d., tento dokument neuvádí.

[58] ZALA, c. d., s. 214.

[59] ZALA, c. d., s. 215

[60] *Office of European Affairs*.

[61] ZALA, c. d., s. 216.

předložena i státnímu podtajemníku Deanu G. Achesonovi. Na společné schůzce u Achesona byla myšlenka separátní publikace jednohlasně zamítnuta, neboť uveřejňovat tyto dokumenty mimo pořadí a bez ohledu na probíhající ediční program by bylo *„nevhodné a nemoudré“*. Ediční program však měl být urychlen.[62]

Během léta 1947, kdy se mezinárodněpolitická situace ještě přiostřila, došlo k početným výměnám vedoucích úředníků v rámci Státního departmentu – nazrávaly tak podmínky květnové rozhodnutí revidovat.[63] Potřeba propagandistického úderu proti SSSR pomocí kořistních dokumentů se v očích úředníků tiskového odboru Státního departmentu stávala nezbytnou natolik, že začali realisovat přípravu separátní publikace i přes platné zamítavé stanovisko. Výběr nejdůležitějších dokumentů k tématu prováděli hlavní americký editor projektu GWDP Raymond James Sontag a James Stuart Beddie z historického oddělení tiskového odboru, a to zřejmě již během léta.[64] K vybraným dokumentům začal být pořizován anglický překlad. V druhé polovině září 1947 se tiskový odbor se svou iniciativou opět připomněl.

17. zářím 1947 datoval šef historického oddělení tiskového odboru George Bernard Noble[65] memorandum řediteli výkonného sekretariátu ministerstva Carlisleu Hubbardu Humelsineovi. Dle Noblea ediční program předpokládá, že první dokumenty o německo-sovětských vztazích vyjdou teprve ve druhém svazku, resp. ty nejdůležitější až ve svazku čtvrtém. Jejich uveřejnění je naplánováno na rok 1949 a 1950. Dotčené dokumenty by přitom naplnily jeden zhruba třísetstránkový svazek, který by, *„pokud by se z politických důvodů stal žádoucím, mohl být publikován asi během následujících šesti měsíců“*, poněvadž dokumenty již byly přeloženy do angličtiny.[66] Následně začal podnik separátní publikace prosazovat na vyšší úrovni sám Russell.

Na konci září rozeslal v této věci obsáhlé memorandum.[67] Vypočítával v něm čtyři varianty možného uveřejnění kořistních dokumentů ke vztahům Třetí říše a SSSR – od oficiálního uveřejnění pouze některých dokumentů až po souborné vydání všech dokumentů. Poslední variantu však podle něj nelze realisovat v rámci probíhajícího edičního projektu dříve než v roce 1950, nebude-li učiněno zvláštní rozhodnutí. Právě tohoto zvláštního rozhodnutí se Russell mnohomluvně domáhal.

Naléhavě doporučoval vydat úplnou sbírku dokumentů k německo-sovětským vztahům, z nichž většina již byla přeložena do angličtiny, takže příprava k vydání si prý vyžádá jen jeden měsíc.[68] Pokud bude vydána celá sbírka dokumentů, bude prý pro sovětskou stranu velmi obtížné vyvrátit informace v ní obsažené. Pokud šlo o vztah chystané publikace k projektu GWDP, americký hlavní editor Sontag (dle Russella) nesouhlasil s publikováním pouze dílčích dokumentů. Podporoval také vydání všech dokumentů k tématu, zároveň se měl ale vymezit proti tomu, aby onen dokumentový sborník byl vydán jakožto součást chystané velké edice. Měl být vydán v nějaké jiné formě.

Z hlediska zabezpečení dohod s Velkou Británií a Francií Russell připomněl, že smluvní strany mají právo publikovat jakoukoliv část kořistních dokumentů – eventuální vydání sborníku tedy nevyžaduje jejich souhlas. Existuje prý pouze ústní dohoda o tom, že v takovém případě budou smluvní partneři jen předem informováni. Teoreticky jediné, co brání přípravě publikace, je květnové rozhodnutí ze schůzky u již bývalého státního podtajemníka Achesona. Russell ještě připustil, že lze očekávat, že sovětská strana odpoví vlastní publikací německých kořistních dokumentů, v níž uveřejní některé nepříjemné materiály, které jsou v jejím držení. Podle Sontagova sdělení ale prý není důvod se obávat, že by mohl být publikován takový materiál, který by mohl americkou vládu uvést do vážnějších rozpaků.[69]

Russell své memorandum jistě nepsal bez znalosti změněného ovzduší na ministerstvu. Naopak lze předpokládat, že si již byl jist úspěchem. Rozhodnutí totiž v zásadě padlo již 2. října 1947. Tehdy se sešel tzv.

---

62 Tamtéž, s. 216–217.

63 V létě 1947 byli mj. nově jmenováni státní podtajemník, poradce ministra, ředitel výkonného sekretariátu, náměstek pro okupovaná území, náměstek pro zvláštní politické záležitosti, zástupce náměstka pro veřejné záležitosti, právní poradce, jakož i šéf odboru pro evropské záležitosti. Dá se říci, že z dotčených vedoucích úředníků zůstali ve funkcích pouze ředitel odboru pro záležitosti Blízkého Východu a Afriky Loy Wesley Henderson a samozřejmě ředitel tiskového odboru Russell.

64 ECKERT, c. d., s. 93.

65 *Division of Historical Policy Research.* Oddělení bylo zodpovědné za ediční projekt GWDP.

66 ZALA, c. d., s. 217.

67 Adresováno bylo náměstku ministra pro okupovaná území Charlesi E. Saltzmanovi, řediteli odboru pro evropské záležitosti Johnu D. Hickersonovi, řediteli odboru pro záležitosti Blízkého Východu a Afriky Loy W. Hendersonovi, řediteli odboru pro zvláštní politické záležitosti Deanu Ruskovi a právnímu poradci ministerstva Ernestu A. Grossovi.

68 Pokud by se podařilo získat pro tisk publikace dostatečnou prioritu, netrval by prý tisk déle než dva týdny.

69 ZALA, s. 217–218. Také FRUS 1947, vol. III, s. 640–642.

výbor pro publikování dokumentů k paktu Molotov-Ribbentrop v čele s náměstkem ministra zahraničí pro okupovaná území Charlesem Eskridgem Saltzmanem.

Šlo vlastně o schůzi ředitelů dotčených odborů, potažmo jejich některých podřízených.[70] Shodla se na tom, že by měl být opravdu vydán sborník všech nejdůležitějších dokumentů k danému tématu. Během diskuse však připomněl ředitel evropského odboru Hickerson, že vydání sborníku by mělo být posunuto přinejmenším za 15. prosinec, neboť by mohla být ohrožena nadcházející londýnská konference Rady ministrů zahraničních věcí a probíhající zasedání Valného shromáždění OSN. K Hickersonovi se připojil i ředitel odboru pro zvláštní politické záležitosti Dean Rusk. Vyjádřil také svou obavu ze sovětské odvety, která by mohla uškodit Spojeným státům. Russell nato prohlásil (jako již dříve), že člen jeho personálu prozkoumal větší část oněch dokumentů a domnívá se, že není důvod se obávat nějakých vážných potíží. Po projednání otázky instrukcí pro německý tisk předseda Saltzman pověřil Ruska, aby neformálně zjistil stanovisko amerického zástupce na zasedání Valného shromáždění OSN, jaký účinek by mělo vydání sborníku během nynějšího zasedání. Dotázán měl být i nepřítomný ředitel blízkovýchodního a afrického odboru Henderson, zdali by souhlasil s pozdržením vydání do poloviny prosince. Jinak se výbor shodl na tom, že pro ministra Marshalla má být připraveno memorandum, doporučující vydání sborníku. Výbor nicméně upozornil, že by bylo potřeba získat předem i souhlas Britů.[71]

Russellův návrh dostal zelenou, mělo ale být vyčkáno výsledků londýnské konference Rady ministrů zahraničních věcí. Předpokládalo se předem, že průběh konference nepřinese zlepšení sovětsko-amerického poměru a že tedy nebude důvod vydání sborníku dále odkládat. V tomto duchu informoval 3. října náměstek Saltzman ve svém memorandu státního podtajemníka Roberta A. Lovetta, jehož požádal, aby návrh předložil ministru Marshallovi. Znovu přitom doporučil informovat Brity a Francouze. Dle Deana Ruska se navíc měl pečlivě zvážit okamžik, kdy jim bude tento záměr sdělen.[72] Přípravné práce na sborníku byly po polovině října takřka před koncem. V závěru měsíce se k návrhu vyjádřil i ministr Marshall. V zásadě s ním souhlasil, hodlal však věc prodiskutovat s presidentem Trumanem na příští schůzi kabinetu. Do té doby mělo být vše odloženo.[73]

V počínání představitelů nejen Státního departmentu se v souvislosti s chystanou separátní publikací začala počátkem listopadu projevovat silná nervosita. Do skončení londýnské konference Rady ministrů zahraničních věcí, která měla začít 25. listopadu, bylo třeba udržet věc pod pokličkou, nebylo nadto jasné, jak se k americkému návrhu postaví Britové a Francouzi.[74]

4. listopadu vyšel v západoberlínských novinách *Der Abend* článek, v němž se znovu psalo o německo-sovětských vztazích od r. 1939 a o tajném dodatkovém protokolu. Na vedoucích místech americké správy způsobil poplach – nebylo jasné, zda znovu nejde o únik informací. *Der Abend* byl navíc držitelem licence, kterou mu vydala americká vojenská správa v Berlíně a zmíněný článek byl komentován i v americkém tisku. Vzrušení krotil generál Clay, který 6. listopadu oznámil, že *Der Abend* přetiskl informace, které již prošly tiskem po květnu 1946. Odmítl, že by šlo o selhání armády při dohledu nad kořistními dokumenty v Berlíně, neboť *Der Abend* citoval publikaci vydanou dříve, a to ve francouzské okupační zóně s francouzským svolením. Podle Claye šlo tedy pouze o znovuotištění těch materiálů, které se objevily v létě a na podzim 1946 v amerických a britských novinách.[75] „Přehnanou nervositu" nakonec utišil sám ministr zahraničí svým prohlášením pro tisk 12. listopadu 1947.

Marshall uvedl, že Státní department byl americkou armádou ujištěn, *„že žádný z textů kteréhokoliv*

---

[70] Odbor pro evropské záležitosti zastupoval ředitel John Dewey Hickerson s šéfem oddělení pro záležitosti východní Evropy Llewellynem E. Thompsonem, blízkovýchodní a africký odbor representoval za nepřítomného ředitele Loye Wesleyho Hendersona jeho zástupce Joseph Charles Satterthwaite, za odbor pro zvláštní politické záležitosti přišel ředitel Dean Rusk, úřad právního poradce zastupoval jeho zvláštní asistent pro Německo a Rakousko Fritz E. Oppenheimer a byl tu samozřejmě i ředitel tiskového odboru Russell jakožto spiritus agens.

[71] FRUS 1947, vol. III, s. 643–645. ZALA, c. d., s. 218. PIAZZI, c. d., s. 221–222.

[72] FRUS 1947, vol. III, s. 645–646. ZALA, c. d., s. 218–219. Saltzman v memorandu vyložil Lovettovi i kontury projektu GWDP. O sovětské neúčasti zde tvrdil, že *„Rusové nesouhlasili s účastí na této práci, ale publikovali nezávisle některé z kořistních dokumentů, jež mají v rukou."* Vytváření dojmu, že Sovětský svaz jako první publikoval kořistní německé dokumenty, bylo při argumentaci pro vydání separátního sborníku využíváno dosti často.

[73] ZALA, c. d., s. 219.

[74] Panovala dokonce obava, že předneseným návrhu v kabinetu by dosavadní utajení celého podniku mohlo vzít za své. (ZALA, c. d., s. 219–220.)

[75] *The Papers of General Lucius D. Clay. Germany 1945–1949. Volume one*. Edited by Jean Edward Smith. Indiana University Press, Bloomington – London 1974, s. 490–491. ZALA, c. d., s. 221 uvádí nepřesně.

z dokumentů německého ministerstva zahraničních věcí, které jsou v opatrování Spojených států, nebyl poskytnut tisku a že není záměrem armády tyto dokumenty tisku poskytovat". V německém tisku se tak neobjevila *„žádná informace k německo-ruským jednáním, která by již před rokem nebyla otištěna americkými a britskými novinami*".

Zbytek prohlášení věnoval dalšímu představení projektu dokumentové edice, toho roku vlastně již třetímu. Opakovala se tak některá vznešená epiteta předchozích tiskových zpráv. Cílem projektu dle Marshalla má být *„úplné a přesné vylíčení německé diplomacie, týkající se II. světové války*". Povoláni byli *„nejvýznamnější externí vědci*", aby tuto práci vykonali *„na naprosto objektivním a vědeckém základě*" – s nezbytnou poznámkou, že ze strany Státního departmentu a Foreign Office šlo o *„bezprecedentní čin směrem k otevřené diplomacii*". U zrodu edice stála dle Marshalla myšlenka předložit přesvědčivě působící dokumentární zachycení minulosti, jež by bylo *„obrovskou pomocí při převýchově německého lidu a poučením amerického i světového veřejného mínění obecně*". Po přistoupení Francie jde o projekt trojstranný. Dokumenty, ukořistěné americkými a britskými silami na konci války, se nyní nacházejí v americkém sektoru Berlína *„pod bezprostřední kontrolou amerických úřadů*". *„Státní department má tým vynikajících profesionálních vědců zajištěných k této ediční činnosti*", jemuž stojí v čele dr. Raymond Sontag, profesor historie na Kalifornské universitě a dr. Malcolm Carroll, profesor historie na Dukeově universitě, který zajišťuje práce přímo v Berlíně. Ministr dodal, že *„britská a francouzská vláda mají také štáby vynikajících profesionálních historiků, jež pracují s naším pracovníky. Štáb pracuje od září 1946 a doufá, že výběr dokumentů pro první řadu svazků dokončí počátkem příštího roku*". Své prohlášení Marshall uzavřel konstatováním: *„Cílem Státního departmentu je urychlené publikování všech relevantních materiálů, týkajících se německé válečné politiky. Přejeme si publikovat skupiny dokumentů, které podají úplný příběh.*"[76] Marshallovo prohlášení pro tisk bylo vlastně krycím manévrem, neboť o chystaném separátním sborníku se ministr nezmínil ani slůvkem.

O dva dny později, 14. listopadu 1947, přednesl Marshall na schůzi kabinetu návrh na vydání sborníku. President Truman tehdy návrh schválil i s podmínkou, že se vyčká na konec londýnské konference Rady ministrů zahraničních věcí.[77] Konference byla ukončena 16. listopadu 1947 a dopadla dle předpokladu neúspěchem, bývalé spojenecké velmoci nebyly ochotny nalézt společnou řeč. Vydání sborníku tak již nemohlo nic zabránit.

Teprve na Štědrý den 1947 byli o akci informováni Noblem a Sontagem i diplomatičtí zástupci Francie a Velké Británie. Zároveň jim byly předány kopie předmluvy a editorského úvodu chystaného sborníku. Druhý tajemník britského velvyslanectví John Nicholas Henderson projevil nelibost nad tím, že britská vláda je informována až nyní. Projevil obavy, zda tento postup není v rozporu s předchozími britsko-americkými dohodami o publikování německých kořistních dokumentů, zda publikace nebude dávána do nepříjemné souvislosti s nedávno přijatou resolucí Valného shromáždění OSN proti podněcovatelům nové války či zda americké *fait accompli* nevyvolá nežádoucí reakce v britském parlamentu.[78] Britský velvyslanec lord Inverchapel informoval Foreign Office ještě téhož dne.[79]

Rada francouzského velvyslanectví Arnauld Wapler reagoval na zprávu o chystaném sborníku odlišně. Ohledně připravované publikace prý vyjádřil velkou spokojenost, nicméně dodal, že francouzská vláda si nad touto akcí nevyhnutelně umyje ruce. Fakt, že rozhodnutí o vydání sborníku Američané s Francouzi nekonsultovali předem, chápal jako velmi úlevný – francouzská vláda tak alespoň nemusela *„čelit nutnosti učinit v této věci rozhodnutí*".[80]

Oběma diplomatům bylo jasné, že Státní department zpravil smluvní partnery vědomě na poslední chvíli, takže tito neměli čas adekvátně reagovat.[81] Ostatně již 26. prosince byla připravena tisková zpráva pro okamžik vydání sborníku.[82] O rozdílných názorech Britů a Francouzů na americkou iniciativu v ní opět nepadlo ani slovo. Tisková zpráva byla schválena 30. prosince.[83]

Pro Brity znamenala americká iniciativa porušení dosavadních dohod. Hlavní britský editor John

---

[76] *Publication Plans for Captured German Documents. Statement by the Secretary of State*. In: Department of State Bulletin 1947, vol. XVII, № 438, 23. 11. 1947, s. 994.

[77] PIAZZI, c. d., s. 222. ZALA, c. d., s. 219–220.

[78] FRUS 1947, vol. III, s. 646–647.

[79] ECKERT, c. d., s. 93.

[80] FRUS 1947, vol. III, s. 647. ZALA, c. d., s. 221.

[81] ECKERT, c. d., s. 93.

[82] ZALA, c. d., s. 220. Dokument zmiňuje též PIAZZI, c. d., s. 231, pozn. 24.

[83] Srv. její text na začátku kapitoly.

W. Wheeler-Bennett komentoval chystaný separátní sborník v dopise Ormeu Sargentovi 29. prosince jako *„operaci politického válčení“*, která může vážně ohrozit projekt dokumentové edice. Nesouhlasné, ba protestní stanovisko Foreign Office pak zprostředkoval opět druhý tajemník britského velvyslanectví Henderson 31. prosince v dopise Nobleovi.[84] Henderson měl upozornit Američany i na onu možnost, že publikování sborníku může Sověty vyprovokovat *„k vydání dokumentů namířených proti Velké Británii“*. Ne, že by prý toto britskou vládu znepokojovalo, vždyť sama chystá vydání svých vlastních diplomatických dokumentů, nicméně *„dává přednost tomu, aby je mohla uveřejnit jako první“* a nebyla nucena je uveřejnit teprve poté, co *„nechá Rusy vystoupit jako první s jejich vysoce tendenčním podáním“*.[85] Quai d' Orsay se 19. ledna 1948, jak předvídal Wapler, od akce opravdu distancovalo sdělením, že *„… francouzská vláda ponechává americké vládě veškerou zodpovědnost za tuto publikaci, sestavenou mimo obecný publikační podnik tří vlád, týkající se německých dokumentů“*.[86] O britském a francouzském nesouhlasu ale veřejnost vědět neměla. Státní department svůj několikrát odkládaný protisovětský propagandistický úder spustil o dva dny později.

Proč?

V okamžiku, kdy americké noviny a rozhlas obsáhle komentovaly vydání sborníku *Nacisticko-sovětské vztahy 1939–1941*, když se vytvářel dojem, že jde o první úspěch americké obrany před sovětskou propagandou, vyvstávala otázka, z jakého konkrétního důvodu byl sborník vydán právě teď? Je třeba říci, že nebyla doposud uspokojivě zodpovězena.

Sborník, jakkoliv se oháněl historickou pravdou, byl jednoznačnou protisovětskou provokací. Již současníkům bylo jasné, že měl otřást dosavadní posicí Sovětského svazu jakožto osvoboditele, bojovníka, vítěze nad nacismem a zachránce svobodného světa. Bylo jasné, že sborník je pokračováním protisovětských vystoupení politiky Spojených států a signálem, že tato politika bude pokračovat. Signálem, že doba kompromisů je pryč. Nikdo tehdy nepochyboval, že publikace je výrazem reality studené války.

Samotný okamžik vydání sborníku byl ovšem spojován s různými aktuálními událostmi, zejména s Trumanovou doktrínou z loňského března. Den po vydání sborníku pronášel v britské dolní sněmovně ministr zahraničí Bevin svůj pověstný projev, v němž varoval před sovětskou politikou, hovořil o myšlence jednotné Evropy jakožto protikladu sovětského politického působení a načrtl i možnost vytvoření obranného paktu západních států.[87] Na 23. únor byla navíc do Londýna svolána separátní konference o Německu.[88]

Sborník byl zhusta dáván do souvislosti s Marshallovým plánem. Zvláštní pozornost tomuto vztahu věnovala italská historička Virna Piazziová, podle níž byl sborník určen především pro americké publikum. Měl mít vazbu k informačnímu programu Státního departmentu, který chtěl zajistit Marshallovu plánu podporu americké veřejnosti.[89] Státní department tímto programem usiloval o proměnu tradičního nezájmu domácích o zahraniční politiku, chtěl vyvrátit přetrvávající dojem „skvělé isolace“ Ameriky dvěma oceány, přesvědčit o potřebě amerických zásahů do dění v zahraničí. Cestou, kterou měli být Američané indoktrinováni pro „novou roli“ Spojených států ve světě, mělo být nejprve vzbuzování hrdosti k vlastnímu státu, systému a vládní politice prostřednictvím patriotismu a postupně od podzimu 1947 i antikomunismu.[90] Právě antikomunismus měl vyvolat pocit ohrožení, přesvědčit americké veřejné mínění o agresivní povaze sovětské zahraniční politiky a jejích „dalekosáhlých dobyvačných záměrech“. A jen těžko lze hledat lepší prostředek jak vylíčit negativní obraz sovětské politiky než poukázat na její důvěrné vazby na Hitlera, a tím i na hrůzy II. světové války.[91] Thesi o souvislosti sborníku s touhou „prodat“ doma Marshallův plán navíc

---

84 ECKERT, c. d., s. 94. ZALA, c. d., s. 221.

85 FRUS 1947, vol. III, s. 649.

86 ZALA, c. d., s. 222.

87 Hansard – House of Commons – Parliamentary Debates – 22 January 1948, vol. 446, cc. 383–409. Dostupné na: https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1948/jan/22/foreign-affairs. [6. 7. 2020] Souvislost připomíná ZALA, c. d., s. 224.

88 Souvislosti jednotlivých událostí si všímali také Josef BELDA – Miroslav BOUČEK – Zdeněk DEYL – Miloslav KLIMEŠ: *Na rozhraní dvou epoch*. Svoboda, Praha 1968, s. 185–186.

89 Realisace plánu se ocitla v ohrožení, neboť republikánská většina, vzešlá z voleb do Kongresu v listopadu 1946 dávala najevo, že nebude nadále podporovat žádné další výdaje na zahraniční politiku Trumanovy vlády a kladla naopak důraz na přednostní řešení domácích problémů.

90 Piazziová připomíná akci s „Vlakem Svobody“, probíhající od 17. září 1947, vezoucí napříč Spojenými státy originály ústavy Spojených států, deklarace nezávislosti, listiny práv, ale také Trumanovy doktríny. Připomněla rovněž nesouhlas republikánů s akcemi podobného druhu. (PIAZZI, c. d., s. 218–219.)

91 Tamtéž, s. 215–216.

podporovala nápadná časová shoda vydání sborníku se započetím diskusí o Marshallově plánu v kongresových orgánech.[92]

Je nutné podotknout, že souvislost sborníku s podpůrnou kampaní Marshallova plánu nebyla přímo potvrzena a doposud publikované či zkoumané dokumenty se o ní nezmiňují. Americký tisk v reakcích na vydání sborníku však toto možné spojení v řadě případů nabízel jako hlavní důvod publikování.

Názorové rozpětí těchto reakcí, jež nešetřily bombastickými prohlášeními bylo jinak poměrně široké. Nadšená zvolání, vítající sborník jakožto „úder sovětské štvavé propagandě" a „konec ustupování Sovětům", doplňovaly různé kritické úvahy. Kromě již zmíněných hodnocení publikace jakožto produktu „studené války", někdy doprovázených podpůrnými thesemi o údajné „propagandě silou pravdy", a spojování sborníku se schvalováním Marshallova plánu zabíhaly kritiky i do jiných oblastí.

V rámci deklarovaného rozhořčení ze sovětské politiky let 1939–1941 se znovu vzedmula vlna textů, která přikládala sovětsko-německým diplomatickým námluvám ze srpna 1939 klíčovou úlohu při vypuknutí II. světové války. Jinými slovy, Sovětský svaz byl označen za viníka II. světové války. Odtud byl již samozřejmě jen krok ke zpochybňování významu součinnosti mocností Velké trojky a opětovným útokům např. proti norimberskému procesu. Objevila se dokonce slova o pošpinění americké justice, když američtí zástupci seděli na stejné soudcovské lavici s „Rusy", přestože americká vláda již tehdy věděla o *„ruské spoluúčasti na válečných zločinech Německa"*.[93] Kampaň o odhalené „pravdě o našem bývalém spojenci" se tak dostávala i na úroveň, která mohla být pro Státní department stěží potěšitelná.

Kritické ohlasy pochopitelně zaznívaly i opačným směrem. I ony poukazovaly na to, že v případě sborníku o nacisticko-sovětských vztazích bylo propagandistické hledisko mnohem silnější než pátrání po historické pravdě a ptaly se, jaké důsledky v mezinárodních vztazích tento sborník způsobí.

Ve Velké Británii se sborník stal předmětem dvou parlamentních debat. 28. ledna odpovídal Bevinův zástupce státní ministr Hector McNeil na dotaz labouristického poslance Ernesta Thurtlea, zda britská vláda má v držení kopie německých dokumentů a zda je hodlá obdobně zpřístupnit britské veřejnosti. McNeil odpověděl, že německé dokumenty britská vláda k disposici má, nicméně se velmi kriticky vymezil k jejich výběrovému vydávání.[94] Druhou debatu podstoupil sám Bevin 4. února, kdy odpovídal Winstonu Churchillovi, který se rovněž tázal, zda vláda Jeho Veličenstva chystá obdobnou publikaci jako Američané. Bevin odpověděl, že vláda sice tuto možnost zvažuje, nicméně on sám nabádá k opatrnosti před unáhleným vydáváním historických dokumentů mimo historický kontext. Ačkoliv souhlasil s Churchillem, že je třeba věnovat tomuto historickému období pozornost, nehodnotil způsob, kterým americká strana dokumenty zveřejnila, jako „nejmoudřejší".[95]

Úředníci Státního departmentu si rozhodně mysleli něco jiného, veřejnou odezvu na vydání sborníku hodnotili velmi vysoko,[96] přestože reakce v ostatních evropských zemích byly většinou prosty bouřlivější odezvy. Problematicky byla hodnocena ozvěna z Německa, kde se objevovaly komentáře směřující k relativisování klíčové úlohy Třetí říše při rozpoutání II. světové války.[97] Sovětský svaz překvapivě mlčel. Zarytě mlčel. Zdálo se, že jej tento propagandistický úder překvapil.

Státní department k tomu 3. února 1948 požádal tajným oběžníkem vybraná diplomatická zastoupení Spojených států, aby ve svém působišti zjistila, jaká je po sborníku poptávka, aby mohla být zajištěna jeho zvláštní distribuce.[98] Mezi příjemci oběžníku byla rovněž zastupitelství v zemích za „železnou oponou",

---

92 ZALA, c. d., s. 224 tuto souvislost pouze konstatuje, aniž by k ní vyjadřoval jakékoliv stanovisko.

93 PIAZZI, c. d., s. 223–224. FRUS 1947, vol. III, s. 648.

94 Hansard – House of Commons – Parliamentary Debates – 28 January 1948, vol. 446, cc. 978–979. Dostupné na: https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1948/jan/28/captured-state-documents-publication. [31. 7. 2020]

95 V tomto směru odpověděl i na následující otázky, proč si britská vláda nepočínala při vydávání těchto dokumentů aktivněji a věc přenechala Američanům. Hansard – House of Commons – Parliamentary Debates – 4 February 1948, vol. 446, cc. 1811–1814. Dostupné na: https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1948/feb/04/german-soviet-relations-1939-41. [31. 7. 2020] ZALA, c. d., s. 224. FRUS 1947, vol. III, s. 649. Bevinova odpověď prý velice roztrpčila americké editory v projektu GWDP.

96 ECKERT, c. d., s. 94. ZALA, c. d., s. 223. FRUS 1947, vol. III, s. 647–648.

97 PIAZZI, c. d., s. 224–225.

98 ZALA, c. d., s. 222–223. Šlo o velvyslanectví v Bruselu, Praze, Paříži, Londýně, Athénách, Římě, Haagu, Oslu, Varšavě, Bělehradu, Kodani, Budapešti, Bukurešti, Stockholmu, Káhiře, Teheránu, Ankaře, Bejrútu a Novém Dillí; vyslanectví v Helsinkách, Bernu, Vídni a Sofii; konsuláty v Bombaji, Istanbulu a Karáčí a o úřad politického poradce pro Německo v Berlíně.

ačkoliv si na ministerstvu zahraničí uvědomovali, že zajištění publicity sborníku v těchto státech bude obtížné.[99] Na čelném místě rozdělovníku se objevilo také velvyslanectví v Praze.

Ohlas v Československu

Průběh informační kampaně v Československu ovšem stěží odpovídal ideálním představám americké diplomacie. Druhá polovice ledna 1948 v Československu, období „splétání gordického uzlu", byla jednoznačně ve znamení vrcholící vnitropolitické krise. Ačkoliv i na ni měla vliv prudce se proměňující mezinárodně politická situace, ve sdělovacích prostředcích měly a musely mít přednost problémy domácí.

V den vydání sborníku, tj. 21. ledna 1948, vystoupil ministr spravedlnosti Prokop Drtina v Národním shromáždění, kde podal zprávu o dílčích výsledcích vyšetřování tzv. krčmaňské aféry. Informace o možných vazbách vyšetřovaných na struktury komunistické strany vzbudily vášnivé reakce, jež zaplňovaly v následujících dnech titulní stránky celostátního tisku.

Deníky

Informace o americké publikaci se v československých novinách objevila až 23. ledna. Nebyla ovšem otištěna ve všech denních listech. Převzaly ji převážně jen české deníky, z nich pak pouze některé. Tyto vybrané deníky se navíc omezily jen na přetiskování zpráv zahraničních tiskových agentur, resp. výtahů z nich – nejčastěji to byla zpráva agentury United Press, a to ve velmi nenápadné úpravě a takřka bez jakéhokoliv komentáře. A již titulky dávaly najevo, že čs. tisk se nebude připojovat k barnumské kampani amerických listů.

Na titulní straně vyšla v jediném ústředním listě,[100] a to ve *Svobodných novinách* pod titulkem *Nové období „studené" války* a podtitulem *USA uveřejňují tajné německé dokumenty*. Šlo vlastně o dvě zprávy agentury United Press ze včerejšího dne na stejné téma.[101]

V ostatních denících se už zpráva objevovala vesměs na stránce druhé. Z „nepolitických" deníků přineslo informaci ještě *Národní osvobození* v noticce s názvem *Tajné německé dokumenty o dohodě se SSSR*[102] a deník *Obrana lidu*, která zprávu United Press kombinovala s materiálem Agence France-Presse (AFP) v noticce *Německé diplomatické dokumenty v USA*.[103]

Z deníků politických stran přinesla nejobsáhlejší zpravodajství *Lidová demokracie*, jež otiskla za sebou tři agenturní zprávy: oficiální americké agentury United States Information Service, zkrácenou zprávu United Press a zprávu Associated Press, která navíc odkazovala na informaci Reuterovy kanceláře; vše pod výmluvným titulkem: *„Studená válka" mezi USA a SSSR pokračuje – USA uveřejňují dokumenty o vztazích Německa k SSSR*.[104] V této trojici zpráv byl dokonce shrnut obsah a členění amerického sborníku.

Brněnský deník lidové strany *Národní obroda* se naproti tomu omezil opět jen na zprávu United Press, ale vydal ji pod výrazným nadpisem *USA uveřejňují německé dokumenty – Má to být součást studené války s SSSR*.[105] Ostravský lidovecký deník *Hlas* vydal 23. ledna nejprve pouhou noticku,[106] 25. ledna však zprávu o americkém sborníku umístil na titulní stránku.[107]

Z deníků sociálně demokratických zareagoval nejprve brněnský *Čin*, který dal opět prostor zprávě United Press, na šesté stránce sice, zato ale s výmluvným titulkem *Vytahují se zvětralé dokumenty*.[108] Jako jediný list si tak dovolil i jistý miniaturní komentář, nehodnotící příliš kladně americkou akci.

Hlavní sociálně demokratický deník *Právo lidu* se přímého zpravodajství zdržel a o vydání sborníku neinformoval. Paradoxně ale den poté, 24. ledna, uveřejnil na titulní stránce noticku podle zprávy AFP

[99] FRUS 1947, vol. III, s. 647.

[100] Je třeba dodat, že regionální mutace dotčených deníků se mezi sebou často liší. Mohou proto existovat rozdíly v umístění článků.

[101] *Nové období „studené" války. USA uveřejňují tajné německé dokumenty*. Svobodné noviny, 23. 1. 1948, s. 1.

[102] *Tajné německé dokumenty o dohodě se SSSR*. Národní osvobození, 23. 1. 1948, s. 2.

[103] *Německé diplomatické dokumenty v USA*. Obrana lidu, 23. 1. 1948, s. 2.

[104] *„Studená válka" mezi USA a SSSR pokračuje – USA uveřejňují dokumenty o vztazích Německa k SSSR*. Lidová demokracie, 23. 1. 1948, s. 2

[105] *USA uveřejňují německé dokumenty – Má to být součást studené války s SSSR*. Národní obroda, 23. 1 1948, s. 2

[106] *Dokumenty z let 1939–1941*. Hlas, 23. 1. 1948, s. 1.

[107] *Doklady kritických let 1939–40. Anglie a Francie daly souhlas k publikaci – Nová zbraň „studené války"*. Hlas, 25. 1. 1948, s. 1. Zdroj zprávy nebyl uveden, podle uváděných dat by mohlo jít o kompilát mezi zprávami agentur United Press a Associated Press v podobách, v jakých je otiskla *Lidová demokracie*.

[108] *Vytahují se zvětralé dokumenty*. Čin, 23. 1. 1948, s. 6

a výrazným záhlavím *Marshall k novým dokumentům – Dohoda USA se SSSR nemožná*.[109] V této noticce, zřejmě jako jediné, se čs. čtenáři mohli dozvědět, že americký sborník byl chystán již delší dobu a že jeho vydání bylo odloženo kvůli londýnské konferenci Rady ministrů zahraničních věcí.

Národně socialistické *Svobodné slovo* se kupodivu reakce zcela zdrželo a soustředilo svou pozornost hlavně na vnitropolitické dění.

Ústřední orgán Demokratické strany *Čas* otiskl 24. ledna ve výrazné úpravě krátkou zprávu podle materiálů agentury Associated Press pod titulem obdobným jako o den dříve *Lidová demokracie*.[110] Uveřejnění německých dokumentů Státním departmentem zpráva považovala za počátek *„většího propagačního tažení proti SSSR“*, což odvozovala i od urychleného odvysílání některých podrobností *Hlasem Ameriky*. *Čas* za americkou akcí spatřoval *„imperialistické tendence“*. Možná proto se k americkému sborníku vrátil znovu až 7. února, kdy[111] přinesl zprávu o interpelaci ministra Bevina Churchillem dne 4. února – opět šlo o materiál agentury Associated Press. Obsahoval výrazně zestručněné výroky obou na téma britské publikace německých dokumentů. Zřejmě ne náhodou končil příspěvek Bevinovou větou: *„Nech sa stalo v rokoch 1939–1941 čokoľvek, musím si v každom prípade rozmyslieť, čo by sa mohlo stať v roku 1947–1948.“*[112]

Ostatní slovenské deníky, jako *Demokrat, Sloboda,* ani *Národnie noviny*, se vydáním amerického sborníku nezabývaly, mlčela i *Národná obroda*.

Stejně mlčelo *Rudé právo,* bratislavská *Pravda*, odborářská *Práce* i svazácká *Mladá fronta*. Ale i listy, které zprávu o vydání sborníku publikovaly, jí v následujících dnech již nevěnovaly žádnou pozornost.

Mlčení komunistického tisku a tisku spřátelených organisací odpovídalo mlčení Sovětského svazu, který doposud nevydal k americkému počinu žádné oficiální stanovisko. Postoj Sovětského svazu pouze odhadoval závěr agenturní zprávy United Press, který z čs. deníků otiskla pouze *Lidová demokracie* a *Obrana lidu*: *„Na sovětských místech ve Washingtonu se tvrdí, že sovětská vláda nebyla předem dotázána o uveřejnění dokumentů »Nacisticko-sovětské styky v letech 1939–1941«, které právě vydalo ministerstvo zahraničních věci Spojených států.“*

Rudé právo se k věci opatrně vyjádřilo až 25. ledna v glose Kamila Wintera (1919–2001) v rámci rubriky *Ohlas týdne*. Využito přitom bylo čerstvé aféry s tzv. *„Protokolem M“* (či *„M plánem“*), presentované v polovině ledna nejprve západoněmeckým tiskem a převzaté následně tiskem dalších států. – Při mohutných stávkách v Porúří, jež protestovaly proti špatné vyživovací situaci, vyrukoval totiž tisk s tvrzením, že stávky jsou součástí plánu Informačního byra komunistických a dělnických stran, vtěleného do tajemného (a přetištěného) „Protokolu M“, jímž má prý být ochromeno provádění Marshallova plánu. Senzační odhalení pak bylo korunováno prohlášením Foreign Office 16. ledna, že dokument je ministerstvem považován za autentický.[113] Ačkoliv se brzy po publikování údajného „plánu M“ ozvaly hlasy, že jde o pustý falsifikát, novinářskou „kachnu“ a úmyslnou provokaci,[114] až teprve v dubnu prohlásil státní ministr McNeil v britské dolní sněmovně, že Foreign Office nemá důvod jej za autentický považovat.[115] – Pod nadpisem *Záplava dokumentů* proto Winter s neskrývaným sarkasmem spojil vydání sborníku s touto aférou: *„Cena dokumentů zřejmě stoupá. Hlavně těch padělaných. Minulý týden jsme měli »M plán«. Nyní přichází angloamerická »sbírka« německých »dokumentů o Sovětském svazu«. Vždy nějaká nová sensace. Ať se nikdo nediví, až se*

---

[109] *Marshall k novým dokumentům – Dohoda USA se SSSR nemožná*. Právo lidu, 24. 1. 1948, s. 1. Citováno podle západočeského vydání.

[110] *USA začaly novú propagačnú kampaň proti SSSR. Uverejňujú dokumenty o vzťahoch Nemecka k SSSR*. Čas, 24. 1. 1948, s. 3. *„Uverejnením 260 nemeckých tajných dokladov o vzťahoch Nemecka k Sovietskemu sväzu v rokoch 1939 až 1941 začaly vo štvrtok Spojené štáty väčšie propagačné ťaženie proti SSSR. Krátko po uvoľnení materiálu zahraničným ministerstvom ohlasoval už »Hlas Ameriky« odpoveďou na sovietske obvinenie Ameriky v reláciách pre Europu prvé podrobnosti sovietsko-nemeckej spolupráce. Tento americký propagačný krok je zrejme z imperialistických tendencií. V kompetentných kruhoch sa súdi, že toto rozhodnutie urobil minister Marshall osobne vzhľadom k zosilnenému propagačnému ťaženiu Sovietskeho sväzu proti Spojeným štátom.“*

[111] Asi jako jediný.

[112] *Churchill žiada uvoľnenie tajných dokumentov. Protichodný náhľad min. Bevina*. Čas, 7. 2. 1948, s. 2.

[113] Např. Lidová demokracie, 15. 1. 1948, s. 2; 16. 1. 1948, s. 1.

[114] Svobodné noviny, 17. 1. 1948, s. 1. Rudé právo, 17. 1. 1948, s. 1. V této souvislosti býval připomínán požár Říšského sněmu.

[115] Hansard – House of Commons – Parliamentary Debates – 19 April 1948, vol 449, cc. 1434–1435. Dostupné na: https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1948/apr/19/m-plan-document. [28. 8. 2020] Také např. (s pochopitelným zabarvením) Ефим Борисович ЧЕРНЯК: *Химеры старого мира. Из истории психологической войны*. «Молодая гвардия», Moskva 1970, s. 220.

v blízké budoucnosti objeví »autentický dokument«, který dokáže, že Hitler, Mussolini, Chamberlain a Daladier se bránili Mnichovu až do posledního okamžiku, že však musili na konec ustoupit pod nátlakem bolševiků!“[116]

Ve stejném duchu, avšak mnohem šířeji, se 27. ledna vyjádřil i André Simone pod titulkem *Nové protisovětské tažení americké propagandy má zakrýt americké plány s Německem.* V komentáři k zahraniční politice americké vlády neopomněl připomenout složité projednávání Marshallova plánu v Kongresu. „*Ministr je voják a myslí ve vojenských pojmech. Když fronta Marshallova plánu začala kolísat, nařídil odlehčovací ofensivu. První – uveřejnění tak zvaného plánu M – ztroskotala. Plán M nebyl pomocí plánu Marshallovu. Naopak. Nehoráznost a neinteligence tohoto falsifikátu rozhořčil mnohé, kteří jinak nejsou přátelé komunismu.*“ Za druhou „*odlehčovací ofensivu*“ považoval Simone právě nově vydaný sborník. Je přitom pozoruhodné, že použitou argumentací předznamenal stále ještě chybějící sovětskou reakci:

„*Druhá odlehčovací ofensiva právě začla. Je to uveřejnění tak zvaných dokumentů o sovětsko-německých vztazích v prvém údobí války. Kdo ví, jak takovéto bílé nebo modré knihy jsou sestavovány a kdo ví, jakému účelu tato publikace měla sloužit, dovede si lehce představit, jak její redaktoři pracovali. Když mnichovan Georges Bonnet dal na začátku války sestavit tak zvanou francouzskou žlutou knihu, řekl spolupracovníkům »Redigujte, redigujte, redigujte«. A oni redigovali tak dlouho, až zrádce Georges Bonnet se změnil na stránkách žluté knihy v bílého anděla. Redaktoři nejnovější americké publikace redigovali tak, aby Sovětský svaz vypadal na stránkách jejich knihy jako černá ovce.*

Jenže nejšikovnější redakce nemůže zakrýt tvrdé skutečnosti. Od příchodu nacistů k moci snažil se Sovětský svaz vytvořit jednotnou frontu ohrožených států proti Německu. Odpovědi Chamberlaina a Daladiera byly tak odmítavé, jako byla poslední řeč anglického zahraničního ministra Bevina. Na snahy Sovětského svazu vybudovat protiněmeckou frontu, odvětil kapitalismus snahou vytvořit protisovětskou frontu s Hitlerovým Německem, jako hlavním pilířem. Důsledná mírová politika Sovětského svazu zmařila tyto plány, jež nezmizely po útoku Německa na Sovětský svaz. Jak ukazuje celá řada dokumentů a výpovědí v různých norimberských procesech, nebyly nitky mezi německým velkokapitálem na jedné straně a americkým, anglickým a francouzským velkokapitálem na druhé straně zpřetrhány. Zástupci anglických, amerických a francouzských monopolů seděli společně s nacistickým finančním kouzelníkem dr. Schachtem ve správní radě basilejské mezinárodní banky a kuli tam za války pikle proti Sovětskému svazu. Bývalý francouzský ministerský předseda Flandin navrhl několik měsíců před pádem Francie v tajné schůzi sněmovny vypovězení války Sovětskému svazu a vyslovil naději, že by tak došlo k dohodě mezi Francií a Německem. Návrh byl jen slabou většinou odmítnut. Chamberlain a Daladier připravovali v zimě roku 1940 expediční sbor na pomoc Finsku, jehož vyslání by bylo vedlo k válce mezi Sovětským svazem, Anglií a Francií. Rovněž tehdy jen moudrá politika Sovětského svazu zabránila tomuto šílenství. V Americe pracovala vlivná skupina monopolistů na tom, zabránit vyslání americké expediční armády do Evropy, protože se bála porážky Hitlera více než jeho vítězství. Churchill zdržoval invasi do západní Evropy dva roky v naději, že Sovětský svaz vykrvácí. Teprve, když bylo jasno, že sovětská armáda může porazit Německo i bez anglo-americké invase, dal k ní Churchill svolení. Anglo-americko-francouzská politika válečné doby je řetězem snah a plánů oslabit Sovětský svaz tak, aby nemohl hrát důležitou úlohu v mezinárodní politice.

Nyní se provádí tato politika pod jménem Trumanovy doktriny nebo Marshallova plánu. Znovu se má Německo stát hlavním pilířem protisovětské fronty. Západní Německo je milovaným synem Marshallova plánu. Nacisté nejsou ještě plně odstraněni v anglo-americkém pásmu, jehož továrny a podniky jsou znovu pod vedením bývalých majitelů, imperialistů, kteří společně s Hitlerem připravovali a vedli válku. Jedna z příčin rozhořčení v západní Evropě je právě americká a anglická politika v Německu a vůči Německu, jež musí vést k znovuvzkříšení německé hrozby.

Protiofensiva, která je vedena na základě nacistických dokumentů, má též pomoci zastřít důsledky americké politiky v Německu. Jak jsme již řekli, papírem a zvláště papírem, nalezeným v nacistickém ministerstvu, nelze skrýt skutečný stav věcí. Jedině Sovětský svaz se snaží znemožnit návrat německé hrozby. Nacistické dokumenty se mohou zdát stratégům studené války užitečnou zbraní. Nemohou však uklidnit horký hněv. který vyvolala americká politika vůči Německu u lidu všech jeho sousedních států.“[117]

I přes Simonovu mnohomluvnost, s níž americký sborník na stránkách *Rudého práva* odmítl, byla tato záležitost i z hlediska ústředního tiskového orgánu KSČ jen marginálním problémem. Lze říci, že právě tímto článkem vlastně vlna bezprostředních „domácích“ reakcí na americkou publikaci v čs. denících skončila.

[116] Kamil WINTER: *Ohlas týdne.* In: Rudé právo, 25. 1. 1948, s. 2.

[117] André SIMONE: *Nové protisovětské tažení americké propagandy má zakrýt americké plány s Německem.* Rudé právo, 27. 1. 1948, s. 2.

Týdeníky

Pokud jde o týdeníky, měl sborník ještě složitější podmínky, neboť málokterá redakce dokázala reagovat dříve než v horisontu sedmi, či spíše čtrnácti dnů. Na obsah týdeníků ještě více dotíraly domácí problémy, a tak, nechtěly-li redakce zaostávat za situací, upřednostňovaly právě domácí látku. Přesto se americký sborník na stránky některých týdeníků probojoval.

Nepřekvapí, že to byl lidovecký *Vývoj*, který o sborníku stačil uveřejnit drobný odstaveček dokonce již 28. ledna v zahraniční rubrice pod názvem *Západ–Východ*.[118] Zpráva spojovala Bevinův projev z 22. ledna s americkým sborníkem a redakce se v ní přidržovala svého tradičně kritického postoje k SSSR. Způsob, jakým interpretovala Bevinovy výroky, nemohl nevyvolávat rozpaky: *„…Americká vláda bude se nyní snažit o co nejširší rozšíření právě uveřejněných tajných dokumentů o vztazích Německa k SSSR v letech 1939–41. Někteří pozorovatelé usuzují, že v uveřejnění těchto dokumentů a Bevinově řeči možno »hledat prorockou souvislost«. Bevin prohlašuje, že Sovětský svaz spoluprací s Hitlerem v letech 1939–41 usiloval o nadvládu nad Evropou. Dokumenty prý nyní odhalují, že diplomaté obou států jednali stále za předpokladů, směřujících k naprostému vyřadění britsko-amerického vlivu z Evropy. Mnoho význačných osobností, i Spojených států, vidí však právě v zesíleném propagačním tažení proti komunismu nebezpečí, které by světu mohlo způsobit vážné škody. Většina však sdílí přesvědčeni, že nadešel čas mluvit otevřeně.“* Styl zprávy, podepsané nic neříkající formulací *„Zpravodajství VÝVOJE“* až příliš vytvářel dojem, že redakce pod vedením Pavla Tigrida chová k americkému kroku jisté sympatie. *Vývoj* ale ve zprávách o sborníku již nepokračoval.

Okrajově zmínil americký sborník o dva dny později sociálně demokratický týdeník pro kulturu a politiku *Cíl*.[119] Šlo ale pouze o marginální poznámku, označující sborník jako součást „studené války“ a spojující ho rovněž s Bevinovým proslovem.[120] I v tomto případě šlo o zmínku jedinou.

Příštího dne, 31. ledna 1948, věnoval kratičkou zmínku (opět nepřekvapivě) druhý lidovecký týdeník *Obzory*. V rubrice *Poznámky k minulým dnům* velmi opatrně oznamoval nepodepsaným odstavečkem, že: *„Státní departement USA vydal ve svazku o 362 stranách s titulem »Německo-sovětské vztahy« první část archivu německého ministerstva zahraničních věcí, kterého se v roce 1945 zmocnila britská a americká vojska. Zveřejnění těchto archivních dokumentů má světovému veřejnému mínění objasnit německou diplomatickou činnost během druhé světové války.“*[121] Větší prostor již sborníku věnován nebyl.

Prvního února se o americké publikaci dočetli ještě čtenáři bratislavského *Demokratického týždenníka* v rubrice *„Čo sa deje vo svete?“*.[122] Příspěvek zřejmě vycházel z materiálů agentury United Press a po obsahové stránce nepřekračoval zprávy doposud publikované v denním tisku.

Komunistická *Tvorba* o americkém sborníku důsledně mlčela, potichu zůstal i národně socialistický *Svobodný zítřek*.[123]

Zhodnocení

Pro americké očekávání šlo jistě o velmi hubený výsledek. Vždyť i denní tisk politických stran, které dávaly čím dál více na odiv nesouhlas s dominantní posicí KSČ ve státě a s obavami hleděly na růst vlivu SSSR na čs. politiku, publikoval pouze oficiální agenturní zprávy, zkráceně a bez komentářů. Žádnou protisovětskou a protikomunistickou vlnu informace nevyvolala, žádné vlny veřejného rozhořčení. Zdrženlivý způsob, jakým čs. tisk o sborníku informoval, byl na hony vzdálen ódám o šokujících objevech v tajných dokumentech v tisku západním.

Pro čs. čtenáře se sborník mohl stát pouze jedním z temných mraků na nebi mezinárodní politiky, průvodním zjevem definitivního dotváření bipolárního světa a nepropustných mocenských bloků.[124] Rozhodně nebyl ničím, co by mohlo Československu ulehčit jeho těžkou situaci, která sama o sobě diktovala opatrný

---

[118] *Západ–Východ*. Vývoj, ročník III, číslo 4, 28. 1. 1948, s. 5.

[119] Karel GANS: *Bevinova velká koncepce*. Cíl, ročník IV, č. 3, 30. 1. 1948, s. 35–36.

[120] Bevinův proslov Gans označil za *„další krok v dnešní »studené válce«, charakterisované současně protiútokem s objeveným »Protokolem M«“ a s tajnými německo-sovětskými dokumenty“*.

[121] Obzory, ročník IV, č. 4, 31. 1. 1948, s. 50.

[122] *»Studená vojna« sa priostruje*. Demokratický týždenník, roč. III, č. 5, 1. 2. 1948, s. 2.

[123] K *Svobodnému zítřku* ovšem vizte u pozn. 497.

[124] Pokud nechceme rovnou připustit, že zpráva jako taková v toku vzrušených dnů vlastně zapadla.

postoj k oběma osvoboditelským velmocím. Sborník v nyní již krajně labilním politickém systému Československa nemohl sehrát žádnou roli.[125]

Protiúder

9. února 1948 si tiskový odbor Ministerstva zahraničních věcí SSSR sezval všechny dopisovatele zahraničních listů v Moskvě. Schůzka byla svolána na pokyn náměstka ministra Andreje Januarjeviče Vyšinského na půl jedenáctou večer a z třiceti čtyř dopisovatelů, nacházejících se v Moskvě, se jich dostavilo třiatřicet.

Přivítáni byly vedoucím tiskového odboru Vasilijem Stěpanovičem Vasilenkem, hlavní slovo měl jeho předchůdce ve funkci Konstantin Jemeljanovič Zinčenko. Hovořil anglicky a byl velmi stručný: „*Na příkaz Ministerstva zahraničních věcí SSSR předáváme Vám historický souhrn Sovětské informační kanceláře při Radě ministrů SSSR s názvem »Padělatelé dějin«*." Na to byl přítomným rozdán text v ruském, anglickém a francouzském jazyce. Hosté začali materiál urychleně pročítat, byl dán prostor pro otázky.

Dopisovatel agentury Associated Press Eddy Gilmore se zeptal, kdy bude tento materiál vysílán rozhlasem a kdy jej uveřejní sovětský tisk. Dostalo se mu odpovědi, že uveřejněn bude až v zítřejších novinách, dnes jej rozhlas vysílat nebude. Druhým tazatelem byl korespondent ČTK Emil Štefan, který v textu objevil odkazy na německé kořistní dokumenty a zajímalo ho, zdali budou rovněž uveřejněny. Byl upozorněn, že přímo v textu stojí, že dokumenty, vztahující se k tématu, budou brzy zveřejněny. Donald Dallas z Reuterovy kanceláře chtěl vědět, zdali byl tento materiál současně předán do zahraničí. Odpověď zněla, že dnes obdrželi materiál pouze přítomní moskevští zahraniční dopisovatelé. Dopisovatel časopisů *Time* a *Life* Walker se tázal, zda mohou tedy dopisovatelé předat získaný materiál za hranice. Odpověď byla kladná. Edmund Stevens, zastupující *Christian Science Monitor* položil otázku, kdy bude k disposici pokračování tohoto materiálu, slibované v závěru. Rovněž se ptal, zdali bude toto pokračování předáno zahraničním korespondentům opět za takto zvýhodněných podmínek. Dozvěděl se, že pokračování bude k disposici v nejbližších dnech a zahraniční dopisovatelé budou mít možnost materiály obdržet v pravý čas. Dopisovatelé nato poděkovali za materiál i vysvětlující komentář a rychle se rozešli.[126]

Příštího rána text otiskly sovětské noviny. Takřka tři týdny očekávaná sovětská odpověď na sborník *Nacisticko-sovětské vztahy 1939–1941* byla konečně tady. I ona byla důsledkem dlouhodobého vývoje.

Německé kořistní dokumenty v SSSR

Stejně jako Britové a Američané, dávala si sovětská strana velmi záležet na co nejúzkostlivějším utajení svých nálezů,[127] byť se – zvláště po dobytí Berlína – daly logicky předpokládat.[128] A opět podobně jako

[125] Sluší se připomenout, že terčem dalšího propagandistického výpadu Spojených států prostřednictvím historických dokumentů mělo být právě Československo, neboť americká strana v této době chystala publikování materiálů k osvobození Prahy v květnu 1945 a zasáhnout tím do průběhu voleb do Národního shromáždění v neprospěch KSČ. Vzhledem k únorovým událostem nebyla již tato myšlenka realisována. – Vít SMETANA: *Nezdary a prohry. Nad limity americké a britské politiky vůči Československu v letech 1947–1948*. In: Únor 1948 v Československu: Nástup komunistické totality a proměny společnosti. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2011, s. 147–148. Mark S. STEINITZ: *The U.S. Propaganda Effort in Czechoslovakia, 1945–48*. In: Diplomatic History, FALL 1982, vol. 6, № 4, s. 378. Jindřich DEJMEK: *Edvard Beneš. Politická biografie českého demokrata II. Prezident republiky a vůdce národního odboje (1935–1948)*. Karolinum, Praha 2008, s. 657 (dále jen *Beneš II*). FRUS 1948, vol. IV, s. 733–735. Vybrané materiály pak byly publikovány v Bulletinu Státního departmentu v květnu 1949.)

[126] Российский государственный архив социально-политической истории (dále jen РГАСПИ), фонд 558 – Сталин (наст. Джугашвили) Иосиф Виссарионович (1878–1953), опись 11, дело 244, документ 1, лист 1–2. Dokumenty z osobního fondu J. V. Stalina budou nadále citovány podle reprodukcí, uveřejněných na serveru *Документы советской эпохи* (http://sovdoc.rusarchives.ru) dle stavu k 19. 12. 2015.

[127] O to více, když právě z území budoucí sovětské zóny odvezli Britové a Američané velké množství nalezených dokumentů, z nichž Sovětům ve větším měřítku přenechali pouze materiály říšského ministerstva pro lidovou osvětu a propagandu. (ZALA, c. d. 163–165.)

[128] Pátrání po německých kořistních dokumentech je velmi složitým problémem, neboť hlavně v počátečním období probíhalo prostřednictvím nejrůznějších paralelně působících orgánů a komisí vysílaných různými sovětskými vrcholnými institucemi (lidové komisariáty – hlavně vnitra a státní bezpečnosti, ale např. i Akademie věd SSSR). Snahy o centralisaci tohoto pátrání měly úspěchy jen částečné, a tak řada těchto dokumentů nakonec doputovala do různých archivů. – K problematice např. kandidátská disertační práce Оксана Николаевна КОСЕНКО: *Советская военная администрация в Германии и немецкие архивы в 1945-1949 гг.* Российский государственный гуманитарный университет. Историко-архивный институт. Факультет архивного дела. Кафедра истории и организации архивного дела, Moskva 2010, zejména s. 50 a n. Případně srov. dlouholetý *Rusko-německý projekt digitalisace německých dokumentů v archivech Ruské federace*. https://germandocsinrussia.org/ru/docs/3-o-proekte. [3. 10. 2020]

v případě dokumentů v rukou Britů a Američanů, vznikla i na sovětské straně potřeba centralisovat jejich uložení na specialisovaném pracovišti.

V prosinci 1945 Rada lidových komisařů SSSR rozhodla svým tajným usnesením o vytvoření samostatného archivu pro dokumenty diplomatického charakteru. Správou těchto archiválií byla pověřena *Archivní správa Lidového komisariátu zahraničních věcí*, která měla převzít od komisariátu vnitra[129] archivní fondy bývalého ruského zahraničního ministerstva. Samostatné archivní pracoviště při MZV SSSR vznikalo na přelomu roku 1945 a 1946. Do něj vplynuly i kořistní dokumenty německého ministerstva zahraničí. Dalším tajným usnesením Rady lidových komisařů SSSR z 9. března 1946 byl pro zabezpečení ostatních skupin kořistních materiálů zřízen *Ústřední státní zvláštní archiv SSSR*.[130] Vytvořila se tak dvě hlavní střediska – obě se sídlem přímo v Moskvě – určená pro kořistní dokumenty – nejen německé, ale pocházející takřka ze všech států okupovaných Německem.

Tzv. *Zvláštní archiv* opatroval velmi pestré archivní celky, zahrnující nejrůznější organisace nacistického Německa, jak státní, tak i hospodářské, soustředěny zde byly ale i sbírky písemností osobních, vojenských a zpravodajských.[131] Archiv ovšem fungoval v přísně utajovaném režimu.[132]

Archivní správa Lidového komisariátu (od března 1946 *Ministerstva*) *zahraničních věcí SSSR*[133] se oproti Zvláštnímu archivu stala se institucí nejvíce viditelnou.[134] V jejím čele stanul historik, profesor Vladimir Michajlovič Chvostov (1905–1972), dosavadní ředitel Vysoké školy diplomatické při MZV SSSR.[135]

Archivní správa řídila tři útvary – *Archiv zahraniční politiky SSSR*,[136] tvořící vlastní archiv diplomacie od r. 1917; historický *Archiv zahraniční politiky Ruska*[137] pro materiály před tímto datem, a nakonec *Archiv zahraniční politiky cizích států*, v němž byly soustředěny kořistní dokumenty diplomatického charakteru.[138] Vedle nich existovalo ještě *Oddělení vědecko-vydavatelské*.[139]

Archivní služba měla poměrně slušné personální zajištění. Vedle starší generace expertů a osobností sovětské diplomacie se v ní uplatňovali i výrazně mladší pracovníci.[140] Vedle činností pro potřeby mini-

[129] Do jehož kompetencí spadalo i řízení archivnictví.

[130] Центральный государственный особый архив СССР – Ольга Николаевна КОПЫЛОВА: *Совнарком – Совмин СССР и архивы: постановления высшего органа исполнительной власти СССР в области архивного дела в годы Великой Отечественной войны 1941–1945 гг. и в послевоенный период*. История и архивы. № 3/2019; s. 89–90. K disposici: https://documentation.rsuh.ru/jour/article/view/177; případně http://statearchive.ru/1014. [11. 9. 2020]

[131] Včetně např. materiálů předválečné polské výzvědné služby.

[132] Sovětská veřejnost se o jeho existenci dozvěděla teprve v únoru 1990. – Елизавета Владимировна ОСЕННИКОВА: *Перемещенные культурные ценности глазами российской и зарубежной общественности*. Вестник архивиста. № 1/2019, s. 225–234. Dostupné na: http://www.herald-of-an-archivist.com/doc/HERALD%20OF%20AN%20ARCHIVIST.%202019.%20%E2%84%961..pdf. [11. 9. 2020] V červnu 1992 byl Zvláštní archiv přeměněn v Centrum ochrany historicko-dokumentárních sbírek (Центр хранения историко-документальных коллекций) a otevřen pro badatele. V r. 1999 bylo centrum sloučeno s Ruským státním vojenským archivem (Российский государственный военный архив, РГВА). – Čísla fondů bývalého Zvláštního archivu mají připojenu příponu „к“. (Např. zmiňované Říšské ministerstvo pro lidovou osvětu a propagandu má fondové číslo 1363к, příp. fond č. 1355к obsahuje materiály z osobní Hitlerovy kanceláře atd.) Elektronický soupis fondů http://opisi.rgvarchive.ru/.

[133] *Архивное управление Народного комиссариата | Министерства иностранных дел СССР*. Владимир Васильевич СОКОЛОВ: *Архив внешней политики Российской Федерации – историкам*. http://web.archive.org/web/20070521092930/http://www.ln.mid.ru/ns-arch.nsf/88ff23e5441b5caa43256b05004bce11/f8370566e06052d343256b06002fb323?OpenDocument. Text byl původně součástí materiálu na stránkách archivní služby MZV Ruské federace k 280. výročí vzniku zahraničněpolitického archivu ruského státu v roce 2000 *(Очередной информационный бюллетень Историко-документального департамента посвящен истории мидовских архивов)*. Po aktualisacích těchto stránek však druhá polovina tohoto materiálu (včetně citovaného textu) zmizela a je k disposici pouze prostřednictvím služby WebArchive, příp. na stránce http://www.pseudology.org/MID/Archive_RI.htm. [3. 10. 2020] Dále také např. Светлана Ивановна ЦЕМЕНКОВА: *История архивов России: XX — начало XXI века. Учебное пособие*. Издательство Уральского университета, Jekatěrinburg 2019, s. 94.

[134] SSSR tedy rovněž jako Velká Británie a Spojené státy svěřil německé diplomatické dokumenty pod kontrolu zahraničního ministerstva.

[135] Archivní služba se pod jeho vedením nepochybně stala velice vlivným a důležitým činitelem v soukolí sovětské diplomacie a výzkumu mezinárodních vztahů. Sám Chvostov byl v letech 1948–1953 členem kolegia ministra zahraničních věcí SSSR. Сергей Леонидович ТИХВИНСКИЙ: *Историк, дипломат, учитель. К 100-летию со дня рождения академика В. М. Хвостова*. In: Вестник РАН № 6/2005, s. 547.

[136] *Архив внешней политики СССР*, od r. 1992 *Архив внешней политики Российской Федерации*. Do r. 1946 *Politický archiv*.

[137] *Архив внешней политики России*, od r. 1992 *Архив внешней политики Российской Империи*.

[138] *Архив внешней политики иностранных государств* – СОКОЛОВ, c. d. Útvar existoval samostatně patrně do r. 1955.

[139] *Научно-издательский отдел*.

[140] Např. absolventi poválečných ročníků Vysoké školy diplomatické.

sterstva a státu se nezapomínalo ani na vědecký výzkum a díky personální provázanosti mělo působení Archivní správy MZV SSSR přesah zejména na obě vysoké školy zřizované ministerstvem – *Vysokou školu diplomatickou*[141] a *Moskevský státní institut mezinárodních vztahů* (MGIMO),[142] jakož i na další ústavy, zaměřené na mezinárodní vztahy a politiku.[143]

Archivní správa MZV SSSR dala o sobě poprvé vědět poté, co Státní department zahájil dílčí publikování německých dokumentů, a to v létě 1946 edicí *Dokumentů Ministerstva zahraničních věcí Německa*.[144] Tyto tři sborníčky obsahovaly vždy fotokopie alespoň jedné strany zpřístupňovaného dokumentu, uváděly bližší charakteristiky originálů, někdy i velmi podrobné.[145] Edice byla spíše nežli k nedávné historii orientována na aktuálně nepříliš potěšitelné vztahy SSSR s Maďarskem, Tureckem a Španělskem.[146] Otevřenou otázkou pro toto období zůstává, zda bylo možné kořistní dokumenty alespoň omezeně badatelsky využívat.[147]

Pokud jde o přístup sovětských delegátů k dokumentům německé diplomacie v rukou Američanů a Britů, má dosavadní literatura za to, že byl znemožněn vojenskými a diplomatickými orgány Spojených států a Velké Británie. Sovětská delegace[148] přijela 3. října 1945 do sběrného střediska ve Fürstenhagenu, kde pobyla týden, nicméně k dokumentům německého ministerstva zahraničních věci prý připuštěna nebyla.[149] Po těchto nepříjemných zkušenostech se zdá, že zájem Sovětů o nahlédnutí do těchto dokumentů přestal být veřejně ventilován. K edičnímu projektu GWDP se SSSR nikdy nevyjádřil, nepožádal o vstup, nijak jej nekomentoval, ač veřejná presentace projektu dávala nepřehlédnutelný signál, že se dotkne i dokumentů, jež sotva budou Sovětskému svazu příjemné.

„Proti pomluvám“

Pokud jde o stanovisko k událostem let těsně předválečných a válečných, sovětská propaganda ještě během války vytvořila víceméně závazný výklad, jak k tomuto období přistupovat a jak na ně pohlížet z historického i politického hlediska.[150] Významnou úlohu v tomto směru měly texty bývalého náměstka lidového komisaře zahraničních věcí, akademika Vladimira Petroviče Poťomkina. Poťomkin v r. 1943 publikoval práci *Politika usmiřování útočníků a boj Sovětského svazu za mír*, v níž načrtl vývoj mezinárodní politiky od skončení I. světové války do září 1939.[151] Jak již titul napovídá, považoval Poťomkin za rozhodující faktor k vypuknutí nového světového konfliktu ústupnost před agresivními režimy Německa, Itálie a Japonska ze strany tehdejších vládnoucích kruhů Velké Británie a Francie, jakož i odpor všech jmenovaných vůči sovětskému státu.

Na nesporně vyšší úroveň pozvedl tento výklad třetí svazek monumentálních *Dějin diplomacie*, vznikající právě za redakce V. P. Poťomkina a vydaný v závěru roku 1945.[152] Časový úsek byl totožný, hlavní these se rovněž shodovaly. Páteřní kapitoly sepsala historička, profesorka Anna Michajlovna Pankratovová, kapitoly

[141] *Высшая дипломатическая школа*, od r. 1974 *Дипломатическая академия МИД СССР*.

[142] *Московский государственный институт международных отношений*.

[143] Vedle Akademie věd SSSR např. na *Akademii společenských věd při ÚV VKS(b)* nebo *Vojensko-politickou akademii V. I. Lenina*. Archivní správa MZV SSSR prováděla také průzkum v některých dokumentech ze Zvláštního archivu. Např. v r. 1946 si pořizovala výňatky z Goebbelsova deníku, uloženého v jeho osobním fondu ve Zvláštním archivu. (РГВА, фонд 1477к, опись 1, дело 1а.) Mimochodem právě z materiálů tohoto fondu byla sestavována poslední edice Goebbelsových deníků.

[144] Vizte pozn. č. 25.

[145] Nicméně zásadně mlčely o přesném uložení těchto dokumentů.

[146] Neurčitost vyjádření ohledně uložení a množství dokumentů v jejích rukou mohla tedy působit i jako varování do budoucna.

[147] Виктор Левонович ИСРАЭЛЯН: *На фронтах Холодной войны. Записки советского посла*. Издательство «МИР», Moskva 2003, s. 31–33. Israeljan píše, že v r. 1947 studoval pro účely své kandidátské disertační práce na Vysoké škole diplomatické některé kořistní dokumenty, týkající se Maďarska. Je ovšem nutné zdůraznit, že chronologie Israeljanových vzpomínek občas neodpovídá, a navíc se autor stal následně pracovníkem Archivní správy MZV SSSR. Dále také např. Ефим Аронович БРОДСКИЙ: *История одной диссертации*. In: Отечественная история № 5/2001, s. 204–206. Brodskij ale zase v této době působil v Sovětské vojenské správě v Německu.

[148] Jak již bylo naznačeno.

[149] ECKERT, c. d., s. 81. ZALA, c. d., s. 185–186.

[150] Např. již 3. července 1941 předznamenal Stalinův rozhlasový projev, jak chápat skutečnost, že SSSR uzavřel s nacistickým Německem smlouvu o neútočení.

[151] Владимир Петрович ПОТЁМКИН: *Политика умиротворения агрессоров и борьба Советского Союза за мир*. ОГИЗ – Госполитиздат, Moskva 1943. (Další vydání tamtéž 1946.) České vydání – V. P. POTĚMKIN: *Spiknutí proti míru*. Svoboda, Praha 1946.

[152] *История дипломатии. Том третий. Дипломатия в период подготовки второй мировой войны (1919–1939 гг.)*. Под редакцией академика В. П. Потёмкина. ОГИЗ – Госполитиздат, Moskva – Leningrad 1945, s. 647–670. K českému vydání *Dějin diplomacie* vizte níže u pozn. 1319.

pomnichovské vznikaly ve spolupráci s akademikem Poťomkinem. Ač výklad výrazně přihlížel k dobovým projevům sovětských představitelů[153] a samozřejmě favorisoval výběrový sovětský pohled na světové problémy,[154] nelze zamlčovat, že vznikal na základě velmi obsáhlé heuristiky, detailní znalosti světové publicistiky a že i přes existující „vyšší" zadání se dokázal na řadu problémů dívat z vícerých úhlů a vytvořit pozoruhodně plastický obraz mezinárodní politiky v závěru 30. let. Kvalitu díla ocenil i stát, neboť autorský kolektiv získal za své dílo v r. 1946 Stalinovu cenu.[155]

Dějiny diplomacie plně odrážely období fungující spolupráce států protihitlerovské koalice, jejíž ústup se bohužel začal projevovat nedlouho po vydání třetího svazku. Rostoucí nedůvěra ke včerejším spojencům začala být pociťována i na poli dějin mezinárodní politiky. Na síle získávala témata aktuální propagandy.

Přestože oficiální místa mlčela, sovětské sdělovací prostředky vzrůstající antisovětské tendence západního tisku nepřehlížely. Sovětská propaganda je obecně chápala jako *„pomlouvání Sovětského svazu"*, jemuž hodlala čelit. Sovětské stanovisko stavělo na tom, že Sovětský svaz je zejména od skončení války západním tiskem nespravedlivě, systematicky a cíleně očerňován, čímž je narušována součinnost spojenecké koalice.[156] Zhruba do poloviny roku 1946 se sovětská propaganda zdráhala vyvozovat z těchto antisovětských výpadů odpovědnost směrem ke spojeneckým vládám a útočila spíše proti jednotlivým autorům, vydavatelským podnikům, nebo proti *„reakčním živlům"* v té které zemi. Po Churchillově projevu ve Fultonu se tyto ohledy postupně vytrácely a zcela zmizely s událostmi roku 1947.[157] Zahraničněpolitická propaganda Sovětského svazu, nyní již mířící i proti *„reakčním vládnoucím kruhům"*, sice dokázala co do ostrosti překonávat své západní sokyně, nicméně v účinnosti za vlastními hranicemi, potažmo na západ od své vlivové oblasti, s nimi nedokázala dostatečně srovnávat krok. Ani velká prověrka v nejdůležitější agentuře, orientované na propagandu v zahraničí, tj. *Sovětské informační kanceláři při Radě ministrů SSSR*,[158] požadovaný efekt nepřinesla.[159]

Do boje proti pomluvám se v této době zapojila též sovětská historická věda. Příkladem jsou dvě kritiky vydané v r. 1947 v časopisu *Otázky dějin*. Obě se dotýkaly období posledních předválečných let, obě napsali specialisté na dějiny mezinárodních vztahů. V pátém čísle to byl rozsáhlý rozbor profesora Borise Jefimoviče Štejna *Mnichov na stránkách čtyř memoárů*, v němž vzal pod drobnohled čerstvě vydané paměti čtyř bývalých významných diplomatů.[160] V 10. čísle zase profesor Nikolaj Leonidovič Rubinštejn vydal kri-

---

153 Pro období léta 1939 především Stalina, Molotova, Ždanova a Vorošilova.

154 Ольга Вячеславовна ПАВЛЕНКО: *Историографический образ «Мюнхена 1938 года» и проблемы исторической памяти*. In: Мюнхенское соглашение 1938 г.: история и современность. Редакционная коллегия: Н. С. Лебедева, М. Волос, Ю. М. Коршунов. Институт всеобщей истории РАН, Moskva 2009, s. 391. Jindřich Dejmek svého času připomněl slova Jaroslava Werstadta o „jednookém" pohledu. (Jindřich DEJMEK: *Československá zahraniční politika 1919–1938: pokus o historiografickou bilanci*. In: Reflexe dějin první Československé republiky v české a slovenské historiografii. Sborník referátů přednesených na kolokviu pořádaném Historickým ústavem AV ČR v Praze 18. listopadu 1997. Historický ústav AV ČR, Praha 1998, s. 114.)

155 Oceněni byli autoři II. a III. svazku V. P. Poťomkin (posmrtně), akademik Isaak Izrailevič Minc, A. M. Pankratovová, akademik Jevgenij Viktorovič Tarle a prof. Vladimir Michajlovič Chvostov. Autorský kolektiv I. svazku obdržel Stalinovu cenu již v r. 1942.

156 Владимир Олегович ПЕЧАТНОВ: *«Стрельба холостыми»: советская пропаганда на Запад в начале холодной войны (1945–1947)*. In: Сталин и холодная война. Институт всеобщей истории РАН, Moskva 1998, s. 198. Taktéž v upraveném anglickém znění V. PECHATNOV: *Exercise in Frustration: Soviet Foreign Propaganda in the Early Cold War 1945–47*. In: Cold War History, vol. 1, № 2 (January 2001), s. 23. Autor připojil zajímavý postřeh, že z propagandistického hlediska lze sledovat jistou symetričnost situace v SSSR i v západních zemích. V poválečných letech na Východě i Západě bez výjimky sílily hlasy, varující před vzestupem druhé strany, poukazující na velké úspěchy protivníkovy propagandy a toužící tento dosavadní trend zvrátit. Ostatně aparát Státního departmentu užíval při prosazování dokumentového sborníku právě takových argumentů. (ПЕЧАТНОВ, c. d., s. 170.)

157 Tamtéž, s. 178.

158 Též *Sovětské informační byro (Советское информационное бюро при Совету министров СССР – Совинформбюро)*. Kancelář byla zřízena v r. 1941.

159 Sovětská kontrapropaganda byla např. limitována způsobem distribuce západní propagandistické literatury na základě usnesení politbyra ÚV VKS(b) o používání zahraniční literatury ze 14. září 1946, v němž jsou vyjmenovávány instituce, které mají výhradní přístup k této literatuře v jejím plném znění. (*Сталин и космополитизм. Документы Агитпропа ЦК КПСС 1945–1953*. Составители: Д. Г. Наджафов, З. С. Белоусова. Международный фонд «Демократия», Moskva 2005, s. 81–84.) Řadoví sovětští novináři neměli přístup k necenzurovaným zahraničním materiálům a těžko tak na ně mohli adekvátně reagovat. – ПЕЧАТНОВ, c. d., s. 190–191. Také Джахангир Гусейнович НАДЖАФОВ: *Сталинский Агитпроп в холодной войне*. In: Сталин и холодная война. Институт всеобщей истории РАН, Moskva 1998, s. 209.

160 Борис Ефимович ШТЕЙН: *Мюнхен на страницах четырех мемуаров*. Вопросы истории № 4/1947, s. 120–131. Šlo o paměti francouzského ministra zahraničí Georgese Bonneta, francouzského velvyslance v Berlíně André François-Ponceta,

tiku s charakteristickým názvem *Reakční američtí profesoři – padělatelé dějin sovětské zahraniční politiky.*[161] Obě se vyjadřovaly ke svévolným výkladům nedávných dějin, které *„pomlouvají Sovětský svaz“* a *„padělají dějiny“*, Rubinštejn se nadto dotkl i tématu let 1939–1941.

Je příznačné, že obraz těsně předválečné Evropy a jeho analogie se soudobou mezinárodní situací, který se vinul celým úsilím aparátu amerického Státního departmentu o ostrý protisovětský výpad, se ve stejné době dostal i do běžné výbavy propagandy sovětské. Obě strany se chápaly příležitosti, aby klima počínající studené války přirovnávaly k poslednímu okamžiku k záchraně míru a vybrané události minulosti nasazovaly na kopyto své současnosti.

Tak se stalo, že během roku 1947 sovětský tisk vyrukoval s termínem *„mnichovské politiky“*, resp. s jeho novým, širším chápáním. Ve výše zmíněném Štejnově rozboru z jara 1947[162] se hned na začátku objevil důležitý odstavec: *„V čem spočívá kvintesence mnichovské politiky? Mnichovská politika není pouhým ústupkem těm nebo jiným konkrétním požadavkům a pretensím útočníka. Tato politika je logickým systémem ústupků útočníkovi s cílem obrátit jeho agresi jiným směrem, a to směrem na Sovětský svaz. To je nejkratší formulace mnichovské politiky. Tuto politiku, jak známo, používala řada států ve vztahu k nacistickému Německu, fašistické Itálii a imperialistickému Japonsku v období mezi léty 1933 a 1939.“*[163] Štejn poté nazýval *„mnichovskou politikou“* i ty události, které neměly vůbec žádnou vazbu ke střední Evropě.[164] Toto rozšířené chápání „mnichovské politiky“ pak fixoval proslulý zářijový referát Andreje Andrejeviče Ždanova *„O mezinárodní situaci“*, přednesený na poradě komunistických a dělnických stran ve Sklářské Porubě.[165] Na jeho základě se onen takto chápaný termín objevil i v přijatém prohlášení zúčastněných stran k mezinárodní situaci.[166]

Bylo zjevné, že SSSR si začíná vyhrazovat téma Mnichova (a cesty k němu) jakožto pádný argument vůči obviněním, množícím se v západním tisku. Dalo se proto očekávat, že případný sovětský protiúder bude zřejmě stavět právě na této látce.[167]

„Je žádoucí dát okamžitou odpověď“

Západní i ruští historikové se vícekrát zamýšleli, nakolik byl výpad americké propagandy pro sovětskou stranu očekávatelným.[168] Převažuje názor, že vydání sborníku bylo pro SSSR ranou zcela nečekanou.[169] Zpřístupněné dokumenty z osobního fondu J. V. Stalina také thesi o nepřipravenosti Sovětského svazu víceméně podporují. Zrcadlí se v nich rovněž výrazný rozdíl v mechanismu rozhodování: zatímco v americkém případě byla hlavním hybatelem část aparátu Státního departmentu a vrcholní politikové její činnost pouze dodatečně schvalovali; v sovětském případě[170] se do procesu aktivně zapojovaly ty nejvyšší osobnosti – naopak podřízené výkonné síly zůstávají spíše v anonymitě.[171]

---

francouzského velvyslance ve Varšavě (a dřívějšího vyslance v Praze) Léona Noëla a rumunského ministra zahraničí Grigore Gafenka.

[161] Николай Леонидович РУБИНШТЕЙН: *Реакционные американские профессоры – фальсификаторы истории советской внешней политики.* Вопросы истории № 10/1947, s. 138–141.

[162] Příslušné číslo šlo do tisku 24. května 1947.

[163] Б. Е. ШТЕЙН: *Мюнхен на страницах четырех мемуаров.* Вопросы истории № 4/1947, s. 120.

[164] Lze je do jisté míry ztotožňovat s „politikou nevměšování“ či „politikou usmiřování“, příp. s *„politikou podněcování války“*, s níž operovaly např. *Dějiny diplomacie*.

[165] *Информационное совещание представителей некоторых компартий в Польше в конце сентября 1947 года.* ОГИЗ – Госполитиздат, Moskva 1948, s. 41. České vydání A. A. ŽDANOV: *O mezinárodní situaci.* Knihovna aktualit Světových rozhledů, svazek 2. II. vydání. Praha 1950, s. 21.

[166] Např. Rudé právo, 5. 10. 1947, s. 1.

[167] S vědomím těchto skutečností lze chápat obavy britské diplomacie poté, co se dozvěděla o americké separátní publikaci.

[168] V ruské historiografii je téma chápáno jako téměř obecně známé, přestože podrobné zpracování patrně chybí a jednotlivé detaily jsou roztroušeny po nejrůznějších pracích.

[169] Takové bylo i mínění tehdejších úředníků Státního departmentu. ZALA, c. d. s.226; příp. ECKERT, c. d., s. 94. Zde ovšem mohlo jít o záměrné zveličování vlastních „zásluh“. – K nepřipravenosti SSSR na americký útok se kloní též PIAZZI, c. d., s. 226. Opačný názor vyslovil v r. 1997 D. G. Nadžafov, který usuzoval, že jak americký počin, tak sovětská odpověď byly připravovány v předstihu. – НАДЖАФОВ: *Сталинский Агитпроп в холодной войне…*, c. d., s. 217. Ve svých pozdějších textech ale již tento názor nezopakoval.

[170] Pomineme-li důležitý fakt, že sovětská strana byla jakožto reagující ve výrazně méně výhodné posici.

[171] A mimo zájem většiny historiků, neboť výklady se většinou opírají jen o materiály ze Stalinova osobního fondu. S tímto vědomím je nutné přistupovat k následujícímu pokusu o rekonstrukci.

Když ve středu 21. ledna 1948 uveřejnil Státní department tiskovou zprávu o vydání sborníku *Nacisticko-sovětské vztahy 1939–1941*, sovětské orgány zřejmě brzy získaly jeho exemplář a prostřednictvím TASSu byl pořízen jeho překlad do ruštiny, jenž byl dán k disposici Stalinovi.[172]

Americký sborník mohl být stěží chápán jinak než jako čirá provokace americké vlády, která nemůže zůstat bez oficiální odpovědi vlády sovětské. Návrh této oficiální odpovědi proto logicky předkládalo sovětské ministerstvo zahraničí, vedené Vjačeslavem Michajlovičem Molotovem, předsedovi Rady ministrů SSSR J. V. Stalinovi. Úkol zajišťoval náměstek ministra zahraničí Andrej Januarjevič Vyšinskij.[173]

Již v sobotu 24. ledna předložil Vyšinskij Stalinovi obšírný návrh sovětské reakce.[174] Vyjádřil v něm zásadu, *„že je žádoucí dát okamžitou odpověď na protisovětskou publikaci Američanů"*. Tato odpověď měla mít podobu zrcadlového uveřejnění kořistních dokumentů německého zahraničního ministerstva o vztazích západních velmocí s nacistickým Německem. Navrhoval vydat pět až šest tematických sborníků.

Na prvním místě to měl být sborník sestavený z dokumentů bývalého německého velvyslance ve Velké Británii Herberta von Dirksena, nalezených Rudou armádou na jeho statku ve Slezsku. Měl odhalit tajná vyjednávání západních mocností s Německem v létě 1939, probíhající paralelně se sovětsko-britsko-francouzským rokováním o možnostech vytvoření protihitlerovské koalice, a poukázat na dlouhotrvající britskou ochotu dosáhnout různými cestami dohody s Hitlerem.[175] *„Dirksenův archiv"* měl zřejmě tvořit hlavní protiváhu americkému sborníku, co do tématu, tak i do metody sestavení. I on měl být složen pouze z německých dokumentů, i on měl odpovědět na otázku, kdo zavinil rozpoutání II. světové války.[176]

Druhý sborník se měl zaměřit na německou zahraniční politiku za války, politickou či materiální podporu ze strany Japonska a vichistické Francie, a zejména na různé pokusy o uzavření separátního míru, přirozeně namířené proti SSSR.[177] Velký význam byl přikládán hlavně záznamům z tajných sondáží americké a německé výzvědné služby v Ženevě v první polovině roku 1943, kdy spolu jednali Max Hohenlohe a Allen Dulles.[178] Byly považovány za *„dokumenty o tajných jednáních mezi americkým vyslancem ve Švýcarsku Harrisonem a Rooseveltovými zvláštními zplnomocněnci Allenem Dullesem a Taylorem se zástupci hitlerovské vlády"*.[179] Do řady emisarů ochotných jednat s Hitlerovými zástupci se tak měli po Britech a Francouzích zařadit i Američané.

Třetí a pátý sborník měly být přímým pokračováním edice *Dokumentů Ministerstva zahraničních věcí*

---

[172] РГАСПИ, ф. 558, оп. 11, дело 239–242. Informace o původu překladu uvedena pouze v archivním popisu, datace rovněž chybí. Geoffrey ROBERTS: *Stalin, the Pact with Nazi Germany, and the Origins of Postwar Soviet Diplomatic Historiography*. In: Journal of Cold War Studies, 2002, vol. 4, № 4, s. 98.

[173] Д. Г. НАДЖАФОВ: *К вопросу о генезисе холодной войны*. In: Холодная война 1945–1963 гг. Историческая ретроспектива. Сборник статей. Институт всеобщей истории РАН – «ОЛМА-ПРЕСС», Moskva 2003, s. 72.

[174] РГАСПИ, ф. 558, оп. 11, дело 245.

[175] Jak Vyšinskij Stalina upozornil, *„mezi těmito dokumenty mají hlavní význam materiály o tajných anglo-německých jednáních probíhajících v létě 1939."* Zdůraznil, že *„Dirksenovy dokumenty svědčí o tom, že anglo-německá jednání, probíhající současně se sovětsko-anglo-francouzskými jednáními, byla zahájena již v červnu z iniciativy Chamberlainovy a jeho nejbližších poradců."* Z dokumentů je přitom *„zřejmé, že anglické vládnoucí kruhy v čele s Chamberlainem byly připraveny uzavřít za našimi zády dohodu s Německem během sovětsko-anglo-francouzských jednání v létě 1939. Jednání v r. 1939 byla rozvíjením jednání, započatých Halifaxem přímo s Hitlerem v listopadu 1937, v nichž počátkem r. 1938 pokračoval německý* [správně *britský* – JN] *velvyslanec v Berlíně Henderson. O skutečném obsahu těchto jednání nebylo dosud nic uveřejněno. Porovnání dokumentů o jednáních Halifaxe a Hendersona s dokumenty o jednáních v r. 1939 tak dokazuje, že v britské politice existovala stálá linie pro dohodu s Hitlerem dlouho před jakýmikoliv známkami sovětsko-německého sblížení"*. Vedle toho měly být do sborníku zahrnuty Dirksenovy zprávy z období jeho činnosti v Pobaltí, Varšavě, Moskvě a Tokiu.

[176] Místo na Sovětský svaz ukazoval ovšem prstem na Velkou Británii. Vyplňovala se tak vlastně obava britské vlády z konce roku 1947, že sovětská strana na americký sborník odpoví dokumenty, namířenými proti Spojenému království.

[177] Vedle německých materiálů navrhl Vyšinskij využít i kořistní dokumenty bulharského ministerstva zahraničí *„o anglo-německých jednáních o možnosti uzavření separátního míru, konaných v Lisabonu v létě 1943, a o pokusech inspirovaných Anglií o vytvoření protisovětského bloku na Balkáně v čele s Tureckem za účasti Itálie, Rumunska a Maďarska. Tyto dokumenty byly zajištěny v r. 1944 sovětskými vojsky v Sofii jakožto kořist."* Upozornil ovšem, že v případě publikování bulharských materiálů by bylo zapotřebí vyžádat si souhlas bulharské vlády.

[178] V tomto případě nešlo o dokumenty německého ministerstva zahraničí, ale o materiály Sicherheitsdienstu. Nejednalo se nadto o dokumenty nalezené sovětskými orgány, ale o fotokopie pořízené v *„americkém dokumentačním středisku"*. Sovětskému ministerstvu zahraničí je postoupili současně ministr vnitra Kruglov a ministr státní bezpečnosti Abakumov. Pokud nebyly získány „agenturní cestou", mohly teoreticky pocházet z návštěvy sovětské delegace v dokumentačním středisku ve Fürstenhagenu.

[179] Sluší se dodat, že Vyšinskij přiznal, že se sovětským orgánům nepodařilo dešifrovat krycí jména, případně důsledně ověřit totožnost ostatních účastníků. V případě uveřejnění by šlo jistě o nemalou slabinu.

Německa z r. 1946. Mělo jít o druhý dílu svazku *„Německá politika ve Španělsku“*[180] a druhou část svazku *„Německá politika v Turecku“* pro léta 1941–1944.[181]

Čtvrtý sborník se opět vracel do doby předválečné, neboť nesl pracovní název *„Mnichov“*. I jemu byl zřejmě od počátku přikládán klíčový význam, jak lze usuzovat z jeho velmi podrobného popisu: *„Tento sborník v sobě obsahuje dokumenty, odhalující anglo-francouzskou politiku dohody s Hitlerem na úkor Československa, ale i systematický nátlak, jenž byl činěn na Československo s cílem přimět je ustoupit Hitlerovi. Zejména se předpokládá uveřejnit Churchillovu zprávu, v níž vysvětluje svůj rozhovor s jedním z vůdců gdanských nacistů Försterem* [správně *Forsterem* – JN]. *Churchill říká, že dle jeho mínění by se Anglie mohla zavázat poskytnout vojenskou pomoc Německu proti SSSR, pokud posledně jmenovaný »zaútočí« na Německo.*[182] *Dokumenty odhalují úzké styky Vansittarta s Henleinem a posledně jmenovaného s anglickou vládou. V dokumentech rovněž vystupují Cadogan a Halifax. Z materiálů tohoto sborníku vyplývá, že Daladier se již dlouho před Mnichovem dohodl s Chamberlainem o předání Sudet Německu a vyjádřil úmysl zříci se francouzsko-československé smlouvy. Materiály o mnichovské konferenci samé dokumentárně potvrzují, že Chamberlain a Daladier v Mnichově podporovali Hitlerovy požadavky vůči Československu a zavázali se Hitlerovi domoci se kapitulace československé vlády.“*[183]

V případě možného šestého sborníku Vyšinskij uvedl, že *„v průběhu února t. r. může být připraven do tisku sborník dokumentů »Neurathův archiv«, věnovaný zahraniční politice Německa v prvních letech hitlerovského režimu (do r. 1938)“*.

Všechny sborníky měly být doplněny fotokopiemi originálních materiálů. Vyšinskij se dále vyjádřil, že by považoval za účelné *„nejostřejší dokumenty ze zmíněných sborníků uveřejnit v našem tisku“* a k návrhu připojil i překlady nejdůležitějších dokumentů.

Návrh reagovat zrcadlovým edičním podnikem signalisoval, že Sovětský svaz zjevně hodlal pokračovat ve hře, rozehrané americkým ministerstvem zahraničí – stranou však neměli zůstat ani Britové a Francouzi. Způsob, jakým o vydání amerického sborníku informoval západní tisk, totiž poskytoval sovětské straně jistý prostor, aby s akcí Státního departmentu mohla spojit i Velkou Británii a Francii.[184] S ohledem na naru-

[180] Zde se měly objevit materiály *„o stycích generála Franka s Německem během války“*, jež *„rovněž poskytují přesvědčivou charakteristiku hospodářského pronikání Němců do Španělska. Mezi dokumenty je smlouva o přátelství mezi Německem a frankistickým Španělskem z 31. března 1939“*.

[181] Dokumenty, *„které se dostaly na Archivní správu MZV již po vydání výše uvedeného prvního sborníku o Turecku.“* Většina se měla věnovat *„hospodářské pomoci, jíž Turecko poskytovalo hitlerovskému Německu v období druhé světové války“*, reprodukovat *„materiály o německo-tureckých jednáních o otázce uzavření řady hospodářských dohod mezi Německem a Tureckem během války a o dodávkách chromu, mědi, vlny a jiných strategických surovin Německu.“* Dále měl sborník obsahovat *„materiály o anglo-tureckých a německo-tureckých jednáních, konaných v letech 1942–1943, o prodeji anglických a německých lodí Turecku, o souhlasu Anglie a Portugalska s propuštěním těchto německých lodí do Turecka zónou válečných akcí a o používání lodí německého válečného námořnictva k proplutí úžinami (tj. s porušením konvence z Montreux) za účelem převozu chromové rudy, dodávané Tureckem Německu, do černomořských přístavů“*.

[182] Popis dokumentu z přílohy k návrhu: *„Churchillova zpráva byla námi získána s kořistními materiály z archivů bývalého MZV Německa. Němci ji zřejmě získali z československého MZV po obsazení Prahy v r. 1939. Češi ji získali agenturní cestou, jak to vyplývá z německého překladu průvodního dopisu tajemníka československého vyslanectví v Londýně Gerkeho přednostovi kanceláře ministra zahraničních věcí Janu Jínovi. Churchillova zpráva je v německém překladu. Nahoře na dokumentu natištěno »překlad z angličtiny«. Anglický originál nemáme k disposici. Churchillovu zprávu by bylo možné uveřejnit s poznámkou, že její německý překlad byl nalezen mezi materiály MZV Německa, zadrženého jednotkami Sovětské armády.“*

[183] Pokud jde o původ dokumentů, pak dle Vyšinského *„je třeba poznamenat, že do tohoto sborníku je zařazeno velké množství československých dokumentů, jichž se Němci zmocnili v Praze v r. 1939, o jejich publikování by bylo zapotřebí se dohodnout s Gottwaldem.“*

[184] V Československu nejčastěji citovaná zpráva agentury United Press doslova uváděla, že: *„Mluvčí britského ministerstva zahraničí sdělil, že státní department se poradil s britskou a francouzskou vládou, než uveřejnil dokumenty z německých archivů o podrobnostech německo-sovětských styků před nacistickým útokem na Sovětský svaz. Mluvčí poukázal na to, že tři velmoci se před časem dohodly uveřejnit dokumenty z německých archivů jako »příspěvek k dějinám« a dodal, že uveřejněné dokumenty jsou »s historického hlediska nesmírně zajímavé«.“* (Svobodné noviny, 23. ledna 1948, s. 1.) *Lidová demokracie* dle zprávy Associated Press otiskla zkomolenou informaci: *„Jak oznamuje Reuter, vydají nyní také britská a francouzská vláda sbírky dokladů, nalezených v Německu při postupu spojeneckých vojsk.“* (Lidová demokracie, 23. ledna 1948, s. 2.) Zpráva Reuterovy kanceláře ve skutečnosti zněla poněkud jinak: *„DALŠÍ PUBLIKACE JSOU ZAMÝŠLENY. Londýn, 22. leden. (Reuter.) Mluvčí britského ministerstva zahraničí oznámil, že po americkém uveřejnění výběru dokumentů německého Zahraničního úřadu bude v nejbližší době následovat výběr veškerých dokumentů německého Zahraničního úřadu, ukořistěných Velkou Británií, Francií a Spojenými státy. Americké ministerstvo zahraničí si však přálo, aby tomuto všeobecnému uveřejnění předcházel výběr učiněný Spojenými státy samotnými. Velká Británie proti tomu nemohla vznést žádnou námitku, poněvadž sovětská vláda již ze své strany uveřejnila jisté množství německých dokumentů.“* (Podle vídeňského deníku Britské informační služby *Die Weltpresse* z 22. ledna 1948, s. 2. Alibistický závěr zprávy se v čs. tisku pochopitelně neobjevil.) Sovětská propaganda posléze využila i nešťastně formulované věty ministra Bevina z jeho odpovědi Churchillovi v dolní sněmovně 4. února 1948, kdy prohlásil, že dokumenty publikované separátně Američany byly vydány *„by agreement“*,

šené vzájemné vztahy, odrážející se nejen v roztržce v otázce budoucnosti Německa, nebyl důvod, ponechat tento prostor bez využití.

O návrhu Vyšinského se rozhodovalo během následujících pěti dní. Představa o pěti, resp. šesti sbornících byla redukována na sborníky dva – sborník prvý (*„Dirksenův archiv“*) a sborník čtvrtý (*„Mnichov“*).[185] Přednost tedy dostaly dokumenty z období bezprostředně předcházejícího vypuknutí II. světové války, a to v chronologickém pořádku. Strojopisnou maketu prvního, mnichovského svazku poslal v pátek 30. ledna 1948 ministr zahraničí Molotov k posouzení Stalinovi s tím, že druhý svazek mu bude předložen k 2. únoru.[186] Sborník nesl název *„Dokumenty Archivu Ministerstva zahraničních věcí Německa 1938“* a obsahoval 28 dokumentů z období od listopadu 1937 až do prosince 1938.[187] Obšírná předmluva potvrzovala, že sovětská odpověď chce americká obvinění přebít „mnichovskou kartou“.[188]

Zatímco 24. ledna počítal Vyšinského návrh s různými tématy, k 30. lednu byla přednostně vybrána otázka, za jakých okolností byla rozpoutána II. světová válka. I v tomto směru lze hovořit o zrcadlovém postupu – kampaň kolem amerického sborníku dávala vzplanutí války do jednoznačné souvislosti se sovětsko-německým paktem o neútočení, Sovětský svaz si naopak chtěl všímat i událostí před jarem 1939, konflikt chtěl považovat za přímý důsledek Mnichova. Sovětská odpověď hodlala veřejně poukázat na podíl svých bývalých spojenců na vypuknutí války. – Zjevná slabina však spočívala v prokázání účasti Spojených států na mnichovské krisi, která, ač předmluvou konstatována, byla dokumenty dokládána velmi nedostatečně. Možná i to byl důvod, proč po sestavení makety sovětské vedení opět změnilo směr.[189] Edice diplomatických dokumentů k Mnichovu byla ještě dána k dopracování.[190] Pro definitivní sovětskou odpověď byla patrně někdy mezi 30. lednem a 2. únorem 1948 zvolena zcela zvláštní forma.

čímž měla být zřejmě míněna dohoda o GWDP z června 1946. Věta však byla interpretována ve smyslu, že dokumenty byly vydány *„se souhlasem“*. (Vizte pozn. 95.)

185 Na otázku, proč nebyly publikovány ostatní sborníky, nelze na základě dokumentů ze Stalinova fondu odpovědět. Některé dokumenty však byly využity později při ediční činnosti Archivní správy MZV SSSR a jejího nástupce Historicko-diplomatické správy MZV SSSR.

186 РГАСПИ, ф. 558, оп. 11, дело 246. Maketa druhého sborníku se ve Stalinově fondu nenachází.

187 Provenience dokumentů byla ve skutečnosti pestřejší. Vizte s. 46 a následující.

188 *„V tomto sborníku jsou obsaženy dokumenty archivu německého ministerstva zahraničních věcí, jichž se zmocnila sovětská vojska po vítězném vstupu do Berlína. Tyto dokumenty se vztahují k období od listopadu 1937 do prosince 1938 a zachycují události, spjaté s dohodou čtyř mocností – Německa, Velké Británie, Francie a Itálie v Mnichově (29. – 30. září 1938), která rozpoutala druhou světovou válku.*

Dokumenty archivu německého ministerstva zahraničních věcí, uveřejněné v tomto sborníku, jsou kopie záznamů rozmluv Hitlera, Ribbentropa, Dirksena a jiných zástupců hitlerovské vlády se zástupci anglické vlády a jinými politickými činiteli Velké Británie – předsedou vlády Chamberlainem, ministrem zahraničních věcí Edenem, členem anglického kabinetu Velké Británie lordem Halifaxem, anglickým velvyslancem v Německu Hendersonem, Churchillem, lordem Runcimanem. Do sborníku jsou rovněž zahrnuty kopie záznamů rozmluv, pamětních spisů a jiných dokumentů, vztahujících se k jednáním mezi zástupci Německa, Velké Británie a Francie. Kromě toho byly do sborníku zahrnuty některé jednotlivé dokumenty jiných vlád, spjaté s důležitými akcemi zahraniční politiky hitlerovského Německa.

Všechny tyto dokumenty z archivu německého ministerstva zahraničních věcí, jichž se zmocnila sovětská vojska v Berlíně, a rovněž dokumenty, ocitnuvší se v tomto archivu bývše odvezeny Němci z Polska a Československa v období okupace těchto zemí hitlerovci, jsou přísně tajné a jsou uveřejňovány poprvé. Většina těchto dokumentů vykládá události z hlediska hitlerovské vlády a je pro ni charakteristická jednostrannost a tendenčnost s cílem podávat fakta příznivě pro hitlerovce. Nehledě na to, zmíněné dokumenty vrhají plné světlo na anglo-německá a francouzská tajná jednání v r. 1938, jejichž výsledkem byla dohoda vlád Velké Británie, Francie a Itálie s Hitlerem, vedoucí k obsazení Československa, zrazeného jeho anglo-francouzskými spojenci, hitlerovským Německem.

Dokumenty nyní uveřejňované odhalují anglo-francouzsko-německé zákulisní machinace, směřující k tomu, aby uspokojily choutky hitlerovského Německa, odvrátily nebezpečí od bran Velké Británie a Francie a směrovaly německý výboj na Východ, hlavně proti Sovětskému svazu, jedinému státu, zachovávajícímu věrnost mezinárodním závazkům, zejména závazkům ve vztahu k Československu. Dokumenty vypovídají o tom, jaké úsilí vynakládali zástupci anglické a francouzské vlády, aby přinutili Československo přijmout německo-anglo-francouzské ultimatum, nezastavujíce se před hrubým porušením závazku pomoci Československu, s nímž počítal česko-francouzský pakt.

Uveřejňované dokumenty ukazují, že dohoda v Mnichově sledovala cíl nasměrovat hitlerovský výboj na Východ, kam Hitlera postrkovala veškerá tehdejší zahraniční politika Velké Británie a Francie, a to nikoliv bez podpory Spojených států amerických. Tyto dokumenty podávají nové důkazy o tom, že Mnichov byl počátkem rozhodující přípravy fašistického Německa k útoku na ostatní země východní Evropy, že Hitler postrkovaný k němu podporou, jíž mu v Mnichově poskytly anglická a francouzská vláda, napřahoval své ruce po Polsku a dále k rozpoutání druhé světové války. Uveřejňované dokumenty zcela zřetelně svědčí zároveň o oné úloze, kterou v tomto nečistém díle sehrály vlády Velké Británie a Francie s porozuměním ze strany vládnoucích kruhů Spojených států.“ Kdo byl autorem předmluvy, není bohužel známo.

189 V dochovaném exempláři makety ve Stalinově osobním fondu je přitom minimum úprav.

190 Vizte srovnávací tabulku za pozn. 303.

„Odpověď pomlouvačům“ – „Padělatelé dějin“

V úterý 3. února poslal Vyšinskij Stalinovi obsáhlý materiál s kratičkým průvodním dopisem: *„Soudruhu Stalinovi J. V. Předkládám první, druhou a třetí hlavu článku »Odpověď pomlouvačům. Čtvrtou hlavu předložím dnes později. A. Vyšinskij.“*[191] „Článek“ nesl název *„Odpověď pomlouvačům“*,[192] měl prozatímní rozsah padesáti strojopisných stran a obsahoval text navrhovaného oficiálního sovětského stanoviska k publikování německých diplomatických dokumentů Státním departmentem. Uveřejněn měl být snad prostřednictvím sovětského ministerstva zahraničí.[193]

V následujících dnech provedl Stalin kontrolu celého textu. Míra jeho zásahů byla natolik rozsáhlá, že v řadě případů lze hovořit spíše o přepracování – počínaje precisováním a vyostřováním užitých formulací, krácením a vypouštěním celých odstavců, které pokračovalo množstvím připomínek a vlastnoručně sestavených pasáží, jež v konečné fázi nahrazovaly původní text a namnoze i měnily jeho vyznění a směr.[194]

Název *„Odpověď pomlouvačům“* naznačoval souvislost s dosavadní kampaní proti pomlouvání Sovětského svazu,[195] ostatně ve stejném duchu odporu se nesl i původní text. Stalinova redakce jej ovšem posunula mnohem dále. Zostřen byl již sám název. Stalin pro text zvolil titul *„Padělatelé dějin“* a podtitul *„historická informace“*.[196] Již tato úprava[197] naznačovala, že nepůjde o pouhé vyvracení běžných dílčích pomluv. Stalin tím navazoval na již existující směr v sovětské historické vědě,[198] který navíc sám před lety inspiroval.[199]

Osu výkladu načrtla již břitká předmluva, americký sborník nijak nešetřila.[200] Ostré formulace umně splétaly několik různých problémů v jeden celek. Sovětský svaz se zde poprvé oficiálně vyjádřil k pro-

[191] РГАСПИ, ф. 558, оп. 11, дело 243, документ 1. Druhá uvozovka, vyznačující název, chybí i v ruském originálu.

[192] *Ответ клеветникам.*

[193] V původním textu bylo doslova, že jej publikuje *„Informační byro Ministerstva zahraničních věcí SSSR“*. Je otázkou, zda nešlo o chybu, neboť příslušný odbor MZV SSSR, který nakonec reálně předal první část sovětské odpovědi zahraničním dopisovatelům, se jmenoval *„Tiskový odbor“*, nikoliv Informační byro.

[194] Владимир Олегович ПЕЧАТНОВ: *«Стрельба холостыми»: советская пропаганда на Запад в начале холодной войны (1945–1947)*. In: Сталин и холодная война. Институт всеобщей истории РАН, Moskva 1998, s. 198. Taktéž v upraveném anglickém znění V. PECHATNOV: *Exercise in Frustration: Soviet Foreign Propaganda in the Early Cold War 1945–47.* In: Cold War History, 2001, vol. 1, № 2, s. 23.

[195] Je otázkou, zdali původní název nemohl být ovlivněn i např. názvem Puškinovy básně *Pomlouvačům Ruska.*

[196] V originále: *Фальсификаторы истории (историческая справка).*

[197] Výraz „padělatelé dějin“ se ovšem objevil již na některých místech podkladového textu.

[198] Např. velký sborník *Против фашистской фальсификации истории. Сборник статей.* Ответственный редактор Ф. И. Нотович. Академия наук СССР. Институт истории. Издательство Академии наук СССР, Moskva–Leningrad 1939.

[199] Josef Vissarionovič STALIN: *Otázky leninismu*. Svoboda, Praha 1952, s. 352–363. K tomu dále např. Boris Nikolajevič PONOMARJOV: *Pozvednout historickou vědu a vzdělání na výši úkolů komunistického budování*. Příspěvky k dějinám KSČ, č. 2/1963, s. 183. Jiří SLÁDEK: *Kniha o sněmování sovětských historiků*. Příspěvky k dějinám KSČ, č. 5/1964, s. 774. Michal REIMAN: *Stalinův dopis časopisu »Proletarskaja revoljucija« a počátky historiografie dějin KSČ*. Tamtéž, s. 736 a n. Андрей Николаевич САХАРОВ: *Дискуссии в советской историографии: убитая душа науки*. In: Советская историография. Под общей редакцией Ю. Н. Афанасьева. Российский государственный гуманитарный университет, Moskva 1996, s. 145–146. Vitězslav SOMMER: *Angažované dějepisectví. Stranická historiografie mezi stalinismem a reformním komunismem (1950–1970)*. Nakladatelství Lidové noviny – FF UK, Praha 2011, s. 102–103. Širší pohled na problém nabídla Галина Дмитриевна АЛЕКСЕЕВА: *История. Идеология. Политика. (20–30-е гг.)* In: Историческая наука России в XX веке. Редакционная коллегия: Г. Д. Алексеева, А. Н. Сахаров, Л. А. Сидорова. Научно-издательский центр «Скрипторий», Moskva 1997, s. 79–166, zejména s. 141 a n.

[200] S ohledem na problematické dobové české překlady dokumentu je níže užíváno revidovaného českého překladu, který vychází z originálního ruského znění s přihlédnutím k 1. a 3. českému vydání. Veškerá zvýraznění jsou původní. *„Koncem ledna uveřejnil Státní department Spojených států amerických ve spolupráci s anglickým a francouzským ministerstvem zahraničních věcí sborník úředních zpráv a různých zápisů z deníků hitlerovských diplomatických úředníků, opatřiv tento sborník tajemným nadpisem »Nacisticko-sovětské vztahy v letech 1939–1941«.*

Jak je zřejmé z předmluvy k tomuto sborníku, dohodly se mezi sebou vlády USA, Velké Británie a Francie již v létě 1946 na uveřejnění archivních materiálů německého ministerstva zahraničních věcí z let 1918–1945, ukořistěných americkými a anglickými vojenskými úřady v Německu. Pozoruhodná je přitom ta okolnost, že do publikovaného sborníku byly zahrnuty pouze materiály, týkající se let 1939–1941, zatímco materiály, týkající se dřívějších let, a zvláště období kolem Mnichova, nebyly Státním departmentem do sborníku zařazeny, a byly tak před světovým veřejným míněním zatajeny. Není to ovšem náhodné a jsou tím sledovány cíle, které nemají nic společného s objektivním a poctivým postojem k dějinné pravdě.

Anglo-americký tisk, aby v očích veřejného mínění nějak omluvil jednostranné uveřejnění tohoto sborníku neověřených a svévolně ze souvislostí vytržených zápisů hitlerovských úředníků, začal užívat smyšleného výkladu, že prý »Rusové odmítli návrh západu společně uveřejnit úplnou zprávu o nacistické diplomacii«.

Toto prohlášení anglo-amerických kruhů ***neodpovídá skutečnosti.***

Ve skutečnosti se má věc takto. V souvislosti s tím, že se v létě roku 1945 objevily v zahraničním tisku zprávy o tom, že v Anglii začala příprava k uveřejnění dokumentů, ukořistěných v Německu; obrátila se sovětská vláda na vládu Velké Británie a trvala na tom, aby se

jektu GWDP, ovšem s použitím několika účelových zkreslení. Americký sborník, separátní počin Státního departmentu, označil za přímou součást projektu,[201] k odpovědnosti za něj tak mohly být volány i Velká Británie a Francie.

Sovětské stanovisko k projektu je (pochopitelně) záporné – probíhá bez dohody a součinnosti se SSSR. Projevy dobré vůle a obezřetnosti SSSR ve věci německých archivů jsou dokládány obecnými odkazy na aide-mémoire velvyslance Guseva z června 1945 i návrh generála Claye na obecné zpřístupnění německých dokumentů. Ač uvedeny bez podrobností, posloužily tyto skutečnosti jako důkaz k vyvrácení tvrzení západního tisku, že se Sovětský svaz odmítl na projektu GWDP podílet, a k náznaku, že sovětská účast na něm byla pro západní mocnosti od počátku nežádoucí.[202] Sovětské záporné stanovisko dále podepírala i pečlivě vytvářená představa, že celý projekt má mít a bude mít právě takovou podobu jako nedávno vydaný sborník, tj. bude svrchovaně tendenční, bude operovat s neověřenými tvrzeními, vytrhávat události ze souvislostí a odvádět pozornost od kostlivců ve skříních vydavatelských mocností. Tím je též nepřímo naznačeno, že SSSR, ač projekt formálně neodmítl, nemá zájem se na něm podílet ani dodatečně.

sovětští experti zúčastnili společného zpracování materiálu, ukořistěného anglo-americkými vojsky. Sovětská vláda pokládala za nepřípustné vydat tyto dokumenty bez všeobecné dohody a zároveň nemohla převzít odpovědnost za uveřejnění dokumentů bez pečlivého a objektivního prověření, poněvadž uveřejnění zmíněných materiálů bez těchto základních podmínek by mohlo způsobit zhoršení vztahů mezi členskými státy antihitlerovské koalice. — Avšak anglické ministerstvo zahraničních věcí ***odmítlo sovětský návrh****, odvolávajíc se na to, že otázka vzájemné výměny kopií ukořistěných hitlerovských dokumentů, položená sovětskou vládou, je předčasná.*

Je rovněž známo, že 6. září 1945 předložila americká delegace v Politickém direktoriu Kontrolní rady pro Německo svůj návrh směrnic pro zacházení s německými archivy a dokumenty. Tento návrh počítal se stanovením jednotného postupu pro celé Německo při soustřeďování a uchovávání archivů, jakož i práva přístupu k nim pro zástupce členských států Organisace Spojených národů. Počítal rovněž s možností pořizování kopií dokumentů a jejich vydávání. Tento návrh byl projednáván na čtyřech zasedáních Politického direktoria, ale na žádost Angličanů a Američanů byl odložen pod záminkou, že nemají instrukce; a poté, co americký zástupce prohlásil, že vláda Spojených států připravuje nový návrh a prosí, aby již podaný návrh byl pokládán za neplatný, byla otázka vzata z pořadu jednání Politického direktoria.

Prohlášení, že prý sovětská vláda odmítla účast na přípravě publikace německých archivních materiálů, je tedy ***lží****.*

Zároveň s uveřejněním zmíněného sborníku se ve Spojených státech a na nich závislých zemích zvedla jakoby mávnutím kouzelné hůlky nová vlna štvaní a bezuzdné pomlouvačné kampaně ohledně paktu o neútočení, uzavřeného mezi SSSR a Německem roku 1939, který prý byl namířen proti západním mocnostem.

Skutečný cíl uveřejnění sborníku o vztazích mezi SSSR a Německem v letech 1939–1941 v USA nevyvolává tedy žádných pochyb. Tímto cílem není poskytnout objektivní výklad historických událostí, nýbrž překroutit skutečný obraz událostí, očernit Sovětský svaz, pomluvit jej a oslabit mezinárodní vliv Sovětského svazu jakožto opravdu demokratického a vytrvalého bojovníka proti agresivním a antidemokratickým silám.

Tento proradný postoj odpovídá názorům na povahu mezispojeneckých styků, jež jsou typické pro vládnoucí kruhy anglo-amerických zemí a spočívají v tom, že místo poctivých a upřímných vztahů mezi spojenci, místo jejich vzájemné důvěry a podpory, se provádí politika využívání všech možností až po pomluvu – aby svého spojence oslabily, aby jej využily pro své úzké zájmy a aby upevnily vlastní postavení na jeho úkor.

Nelze rovněž pouštět se zřetele snahu vládnoucích kruhů USA podlomit svou pomlouvačnou kampaní proti SSSR vliv pokrokových živlů ve vlastní zemi, jež se stavějí za zlepšení vztahů vůči SSSR. Útok na pokrokové živly v USA má přitom bezpochyby za cíl oslabit jejich vliv, vzhledem k tomu, že již na podzim roku 1948 se budou konat volby nového presidenta USA.

Sborník je naplněn dokumenty, jež sesmolili hitlerovští diplomatičtí úředníci v nejodlehlejších končinách německých diplomatických kanceláří. – Již sama tato okolnost by měla varovat před jednostranným použitím a uveřejněním dokumentů, které se vyznačují jednostranností a tendenčností, vykládají události se stanoviska hitlerovské vlády a sledují cíl vylíčit události příznivě pro hitlerovce. Právě proto byla sovětská vláda svého času proti jednostrannému uveřejnění kořistních německých dokumentů bez jejich předběžného a pečlivého společného prověření. I francouzská vládní Agence France-Presse byla nucena uznat, že postup při publikování materiálů, zveřejněných třemi vládami bez vědomí Sovětského svazu, »neodpovídá zcela normálnímu diplomatickému postupu.«

Nicméně anglická vláda s tím nesouhlasila. Americká, anglická a francouzská vláda byly ochotny jednostranně uveřejnit německé dokumenty, nezastavujíce se před padělám dějin, pokoušejíce se pomluvit Sovětský svaz, jenž na svých bedrech nesl hlavní tíži boje proti hitlerovské agresi.

Tím na sebe vzaly tyto vlády veškerou odpovědnost za následky tohoto jednostranného aktu.

Vzhledem k těmto okolnostem se sovětská vláda považuje za oprávněnu uveřejnit zase ony tajné dokumenty o stycích mezi hitlerovským Německem a vládami Anglie, Francie a USA, jež se dostaly do rukou sovětské vlády, a jež ony vlády veřejnému mínění ***zatajily****. Zatajily tyto dokumenty a nechtějí je uveřejniti. My však máme za to, že tyto dokumenty mají po všem, co se stalo, vejít ve známost, aby bylo možno rekonstruovat dějinnou pravdu.*

Sovětská vláda disponuje důležitými dokumenty, které ukořistila sovětská vojska při rozdrcení hitlerovského Německa a jejichž uveřejnění pomůže ke správnému osvětlení skutečného průběhu příprav a vývoje hitlerovské agrese a druhé světové války.

To je také úkolem historické informace »Padělatelé dějin«, kterou nyní uveřejňuje Sovětská informační kancelář při Radě ministrů SSSR.

Tajné dokumenty, jež se týkají této otázky, budou uveřejněny v nejbližší době.“

[201] Oficiální název projektu přitom není v předmluvě nikde uveden.

[202] Zcela však chybí jakákoliv zmínka o tom, že SSSR k již existujícímu projektu více než rok mlčel, stejně jako o tom, že zúčastněné vlády odmítly sovětského partnera k součinnosti na projektu pozvat.

Předmluva rovněž předznamenala, jak se sovětská propaganda hodlala vyrovnat s dosavadní podpůrnou kampaní projektu GWDP, v níž byly tolikrát zdůrazňovány vědecké kvality edičních kolektivů a kritéria přísné objektivity.[203] Způsob, jakým byl sborník připraven k vydání, je označen za *„padělání dějin“*, sloužící k podnícení další protisovětské kampaně s cílem očernit a pomluvit SSSR. Na poli historie se pokouší zpochybnit lví podíl Sovětského svazu na porážce nacismu, oslabit jeho mezinárodní kredit a označit jej dokonce za viníka II. světové války. Publikovaný sborník tím měl odkrýt skutečný vztah anglo-amerických vládnoucích kruhů k Sovětskému svazu, toužících po stupňování mezinárodního napětí, po dovršení rozkolu mezi státy antihitlerovské koalice a formování protisovětského bloku.[204]

Tato kampaň děje se za souhlasu tří vlád, které jediné nesou zodpovědnost za následky tohoto protisovětského aktu, jímž bylo publikování německých dokumentů z let 1939–1941. Sovětská vláda se nyní rovněž nebude ohlížet na diplomatické zvyklosti a uveřejní pravdu o skutečné povaze styků tentokráte západních mocností s nacistickým Německem vlastní dokumentovou sbírkou.

Lze přitom snadno postřehnout, že na řadě míst předmluva operovala s obdobnými argumenty, jaké využíval aparát Státního departmentu. Zatímco Američané účelově tvrdili, že mohou německé diplomatické dokumenty bez potíží publikovat, protože je již v r. 1946 vydal SSSR, který se také nikoho neptal; sovětská odpověď nyní (rovněž účelově) tvrdí, že právě Sovětský svaz po vydání amerického sborníku nemá důvod zdržovat uveřejnění vlastního výběru německých dokumentů. SSSR (ne zcela bezdůvodně) obvinil Západ, že publikováním dokumentů z let 1939–1941 odvádí pozornost od své neslavné meziválečné politiky. Na druhou stranu i on publikováním dokumentů z této doby bezpochyby odváděl pozornost od vlastní problematické politiky do německého útoku v r. 1941. A obě návazné tiskové kampaně rády mísily pravdu s výhodně formulovanými větami. Obě strany si tak od počátku nepočínaly nijak čistými způsoby.

„Historická informace“

Vlastní text *„historické informace“* šel již za hranici pouhého odmítnutí amerického sborníku. Formálně jde o přehledný výklad evropské politiky zhruba od poloviny 20. let do konce II. světové války. Byl rozdělen do čtyř hlav s výmluvnými názvy – *I. Jak se začala připravovat německá agrese* (polovina 20. let do r. 1936); *II. Ne boj proti německé agresi, nýbrž politika isolace SSSR* (období 1937–1938); *III. Isolace Sovětského svazu. Sovětsko-německý pakt o neútočení* (vypuknutí války v r. 1939); *IV. Vytvoření „východní“ fronty, přepadení SSSR Německem, antihitlerovská koalice a otázka mezispojeneckých závazků* (1939–1945). Těžiště výkladu se soustřeďuje na celé období znovuvyzbrojení Německa až do konečné porážky.

I. hlava

Úvodní I. hlava připomínala podíl západních mocností na vzestupu německé útočnosti, především hospodářský, kdy poválečné ekonomické programy a finanční injekce pro německý velkoprůmysl umožnily obnovit jeho potenciál pro válečnou výrobu. Všímala si přitom personálních provázaností největších koncernů a monopolů napříč zeměkoulí. Sanování německého zbrojního průmyslu pak považovala za základní předpoklad pro agresivní politiku nacistů, kteří se v r. 1933 dostali k moci – i díky této aktivitě monopolistických kruhů, včetně amerických. Právě *„zlatý déšť amerických dolarů“*, svlažil usychající německý těžký a válečný průmysl. *„Jsou to miliardy amerických dolarů, které investovaly zahraniční monopoly do válečného hospodářství hitlerovského Německa, které obnovily německý válečný potenciál a daly hitlerovskému režimu do rukou zbraň, kterou potřeboval pro uskutečnění své agrese.“*

Po hospodářském oživení nastalo umetání cestiček agresi i v rovině politické, a to podlamováním politiky kolektivní bezpečnosti, za jejíhož iniciátora a obránce se sebevědomě prohlásil právě Sovětský svaz.[205] Výčet ústupků nacismu ze strany západních mocností je dlouhý: pakt čtyř v r. 1933, který znamenal *„dohodu anglické a francouzské vlády s německým a italským fašismem, který již tehdy neskrýval své agresivní úmysly“*, německo-polský pakt o neútočení 1934, britsko-německá námořní dohoda 1935, italská agrese v Habeši 1935, španělská občanská válka 1936 – to vše byly milníky agresivního tažení fašistických států směrem k válce. Tažení, jemuž západní vlády svou politikou „usmiřování“ odstraňovaly veškeré překážky. *„Nehnuly ani prstem, aby zkrotily německé a italské agresory, aby se postavily na ochranu pošlapávaných práv*

[203] Aniž by opět výslovně na tuto kampaň odkazovala.

[204] V hlavním textu označováni jako *„američtí padělatelé a jejich anglo-francouzští pomahači“*.

[205] Rychlý skok do 30. let umožňoval ve výkladu přeskočit předchozí stanoviska SSSR ke Společnosti národů, včetně německo-ruské smlouvy z Rapalla. Přestože se text zmiňuje o odzbrojovací konferenci, pozdnímu vstupu SSSR do Společnosti národů prostor věnován není.

národů, aby zachovaly mír a zarazily blížící se druhou světovou válku.“ Vzestup nacismu lze tedy spatřovat jako důsledek podpory ze strany Západu.[206]

Positivní prvek v evropské meziválečné politice představuje v I. hlavě Sovětský svaz, „*hájící důsledně a vytrvale zájmy všech malých i velkých mírumilovných národů*“. Připomínána je aktivita Maxima Maximoviče Litvinova „*za uchování a upevnění kolektivní bezpečnosti*“, jeho neúnavná obrana míru ve Společnosti národů, která se však stala *hlasem volajícího na poušti*, neboť vedoucí mocnosti Společnosti národů netoužily po kolektivním odporu vůči německé agresi, již naopak chtěly směrovat na východ proti SSSR.[207]

II. HLAVA

II. hlava se soustředila na léta 1937 a 1938, vrchol politiky „nevměšování“ a „usmiřování útočníka“. Odmítá tvrzení, že touto politikou sledovaly západní mocnosti záchranu všeobecného míru, což poprvé dokládá i citacemi německých diplomatických dokumentů, které „*prozrazují pravou podstatu zahraniční politiky Velké Británie a Francie v tomto období*“ a „*skutečný smysl diplomacie západních mocností v předválečném období*“, tím, že „*ukazují, jaká hra se hrála s osudy národů, jak nestoudně se obchodovalo s cizími územími, jak se potají měnila mapa světa, jak byla povzbuzována hitlerovská agrese a jaké úsilí bylo věnováno tomu, aby tato agrese byla usměrněna na východ, proti Sovětskému svazu*“.

Osou výkladu je odhalení této nečisté hry, která započala již na podzim 1937. Ze zápisu ze schůzky Halifaxe s Hitlerem z 19. listopadu vysvítá britská ochota rozdělit si Evropu s nacisty – souhlas s anexí Gdanska, Rakouska a Československa – Halifaxovu návštěvu nechápe jako sondážní rozhovor, nýbrž jako „*tajnou úmluvu*“ s nacistickým Německem „*k uspokojení jeho dobyvačných choutek*“. Počátkem roku 1938 pak dali přední britští politikové ve svých prohlášeních veřejně najevo, že dávají ruce pryč od Rakouska. Jak vyplývá z dalšího dokumentu, 3. března potvrdil Hitlerovi britský velvyslanec Neville Henderson trvající snahu Spojeného království o přátelský poměr s Německem, vyjádřil pochopení k jeho „*sjednocení Evropy bez Ruska*“ a rovněž svůj souhlas s připojením Rakouska. K němu během následujících dnů také došlo. Britská vláda rovněž odmítla sovětskou iniciativu ze 17. března, jež chtěla čelit dalším agresím. 10. července konstatovala zpráva německého velvyslance Dirksena setrvale příznivý postoj britské vlády k nacistickým tužbám, jakož i ochotu k „*odstavení SSSR od rozhodování o osudech Evropy*“. Německu stálo nyní v cestě Československo, a výklad se proto stáčí k Mnichovu.

Ačkoliv dle textu „*není nutné připomínat každému známá fakta, jež se týkají již bezprostředně mnichovské dohody*“, je hlavní pozornost obrácena právě k dění od berchtesgadenské schůzky Chamberlaina s Hitlerem 15. září, přesněji od 19. září, kdy „*zástupci britské a francouzské vlády požadovali na československé vládě, aby Německu postoupila oblasti Československa, obydlené hlavně sudetskými Němci*“, tvrdíce, že bez tohoto kroku „*prý není možno udržení míru a zajištění životních zájmů Československa. Anglofrancouzští protektoři hitlerovské agrese se pokoušeli zastřít svou zradu slibem mezinárodní záruky nových hranic československého státu, jako »přínosu pro usmíření Evropy«.*“ Citáty z oficiálních diplomatických dokumentů podávají svědectví, jak britská a francouzská vláda odmítly nesouhlasné argumenty vlády československé a jak britská vláda neváhala

---

[206] „*…historická pravda tkví v tom, že hitlerovská agrese byla umožněna předně tím, že Spojené státy americké pomohly Němcům vybudovat v krátké době válečně-hospodářskou základnu německé agrese, a tím tuto agresi vyzbrojily; a za druhé v důsledku toho, že odmítnutí kolektivní bezpečnosti anglo-francouzskými vládnoucími kruhy vneslo zmatek do řad mírumilovných států, rozložilo jednotnou frontu těchto států proti agresi, uvolnilo cestu německé agresi a pomohlo Hitlerovi rozpoutat druhou světovou válku. Co by se bylo stalo, kdyby Spojené státy nefinancovaly těžký průmysl hitlerovského Německa a kdyby Anglie a Francie neodmítly kolektivní bezpečnost, nýbrž naopak, kdyby byly spolu se Sovětským svazem organisovaly kolektivní odpor proti německé agresi? Hitlerovská agrese by byla zůstala bez dostatečné výzbroje. Hitlerovská dobyvačná politika by se byla octla v kleštích režimu kolektivní bezpečnosti. Vyhlídky na úspěšné rozpoutání druhé světové války hitlerovci by se byly zmenšily na minimum. A pokud by se hitlerovci, nehledíce na tyto pro ně nepříznivé podmínky, přesto rozhodli rozpoutat druhou světovou válku, byli by bývali poraženi hned v prvním roce války. Avšak to se bohužel nestalo, následkem zhoubné politiky, kterou prováděly Spojené státy americké, Anglie a Francie během celého předválečného období. Hle, kdo jsou vinni tím, že hitlerovci mohli, ne bez úspěchu, rozpoutat druhou světovou válku, která trvala skoro šest let a pohltila miliony obětí.*“

[207] Překvapivě vysoké hodnocení Litvinovovy osobnosti však mělo své hranice – v tomto případě se také text odchýlil od chronologického sledu, když se vyjádřil i k okolnostem jeho odvolání z funkce na jaře 1939. Sovětská odpověď se ohrazovala proti tvrzení moskevského dopisovatele listu *Christian Science Monitor* Neala Stanforda, že Litvinovovo úsilí o kolektivní bezpečnost bylo příčinou jeho odvolání v r. 1939. Text zdůraznil, že nešlo o osobní politiku jednoho lidového komisaře, ale o politiku sovětské vlády. Samo převzetí lidového komisariátu zahraničních věcí V. M. Molotovem bylo pak zdůvodněno potřebou, „*aby na tak odpovědném místě* […] *stál zkušenější a v zemi populárnější politik než M. M. Litvinov*“. (Litvinovovy letité diplomatické zkušenosti zmiňovány nebyly.)

Praze pohrozit, *„že v případě odmítnutí anglické rady, má mít československá vláda »svobodu jakýchkoliv akcí, které bude pokládat za vhodné pro situaci, jaká by se později mohla vytvořit«“*.

Mnichovská konference sama je pak považována za dovršení předchozích hanebných dohod mezi hlavními účastníky této *„úmluvy proti míru“*. *„Osud Československa byl rozhodnut bez jakékoliv jeho účasti. Zástupci Československa byli pozváni do Mnichova jenom proto, aby pokorně čekali na výsledky dohody mezi imperialisty. Veškeré chování Anglie a Francie nezanechávalo pochyb o tom, že neslýchaný akt zrady ze strany anglické a francouzské vlády vůči československému lidu a jeho republice nebyl vůbec náhodnou epizodou v politice oněch států, nýbrž nejdůležitějším článkem této politiky, sledující cíl zamířit hitlerovskou agresi proti Sovětskému svazu.“* Pokrokové síly ve světě odhalily tuto skutečnou podstatu mnichovských událostí, najmě Sovětský svaz, jenž *„ze všech velmocí jediný aktivně vystupoval ve všech etapách československé tragedie na obranu nezávislosti a národních práv Československa“*.

Vzdor britským a francouzským tvrzením o pochybách, zda SSSR splní své závazky vyplývající ze smluv o vzájemné pomoci s Francií a Československem, právě *„sovětská vláda veřejně prohlásila, že je odhodlána postavit se proti Německu za Československo podle podmínek této smlouvy, které vyžadovaly současné vystoupení Francie na obranu Československa.“* Byla to Francie, kdo odmítl splnit svou povinnost. Dokonce ještě těsně před mnichovskou dohodou vystoupil SSSR s apelem svolat mezinárodní konferenci, která by zajistila Československu *„bezprostřední pomoc a přijala praktická opatření k zachování míru“*. Stejně tak Sovětský svaz odmítl uznat v březnu následujícího roku obsazení Československa, tento *„akt zvůle, násilí a agrese“*, zatímco *„vlády imperialistických států prohlašovaly jedna za druhou, že tento fait accompli uznávají“*.

Zradou Československa završenou v Mnichově však spolupráce západních velmocí s nacismem nekončila. *„Vlády Anglie a Francie o překot spěchaly, aby s hitlerovským Německem podepsaly široké politické dohody.“* Z textu anglo-německé deklarace z 30. září 1938 vyplývá, že byla dohodou o neútočení. Obdobnou deklaraci podepsala s Německem Francie 6. prosince. *„V podstatě znamenalo uzavření těchto dohod, že Anglie a Francie podepsaly s Hitlerem pakty o neútočení.“* Všechny dohody s hitlerovským Německem byly projevem snahy *„anglické a francouzské vlády odvrátit od sebe nebezpečí hitlerovské agrese v naději, že mnichovská a ostatní podobné dohody již otevřely bránu hitlerovské agresi na východ, směrem na Sovětský svaz“*. Vytvářely se tak *„politické podmínky, nezbytné pro »sjednocení Evropy bez Ruska«“*. Události tak *„spěly k naprosté isolaci Sovětského svazu.“*

III. HLAVA

III. hlava se věnuje dění po březnu 1939, kdy se fašistické Německo po obsazení zbytku Československa začalo otevřeně připravovat k válce. O to více se Velká Británie a Francie snažila odvrátit od sebe válečné nebezpečí pokusem zcela isolovat Sovětský svaz a učinit z něj žádoucí cíl německé agrese. Velká Británie rozehrála dvojakou hru, kdy předstírala zájem o utvoření velké protiněmecké koalice. Tím chtěla donutit Německo k dohodě a útoku na východ. Zároveň se snažila do konfliktu s Německem zatáhnout i SSSR tak, aby nesl hlavní tíži války. Tuto britskou kombinaci nakonec znemožnilo uzavření sovětsko-německého paktu o neútočení. III. hlava věnuje velkou pozornost vleklým britsko-francouzsko-sovětským rozhovorům v létě 1939, naopak žádné zásadní podrobnosti o uzavření sovětsko-německé smlouvy v textu nezazní.[208] V podstatě sleduje výklad podaný V. P. Poťomkinem již v r. 1943, tj. že na straně Velké Británie a Francie nebylo skutečné vůle uzavřít opravdové spojenectví se Sovětským svazem.[209] Je však doplněn o dva citáty z německých kořistních dokumentů, které nebyly tehdy k disposici. Prvním je zpráva velvyslance Dirksena ze září 1939, která hovoří o stále trvající dobré vůli britské vlády k dohodě s Německem přes veškeré její proklamace o potřebě vytvoření protiněmecké koalice. Druhý dokument je ještě závažnější – je jím Dirksenův záznam o londýnském jednání zástupce Německa Helmutha Wohlthata s Horacem Wilsonem v červenci 1939, svědčící o tom, že britská vláda za zády rozhovorů o velké koalici s Francií a SSSR jednala s nacisty. Text dále vyvozuje, že britská vláda byla mj. ochotna zříci se svých záruk Polsku, *„vymezit hranice velmocenských životních prostorů Německa a Británie“*. Protisovětský osten případných britsko-německých dohod byl zjevný. Za těchto okolností neměl Sovětský svaz jiné volby než uzavřít s Německem pakt o neútočení. *„Tato volba byla za tehdejší situace prozíravým a moudrým krokem sovětské zahraniční politiky. Tento*

---

[208] Neobjeví se ani žádná polemika se zveřejněnými dokumenty v americkém sborníku. ROBERTS, c. d., s. 100. PIAZZI, c. d., s. 226.

[209] Vizte pozn. 151.

krok sovětské vlády nesmírně předurčil konec druhé světové války příznivý pro Sovětský svaz i pro všechny svobodymilovné národy.“

IV. HLAVA

Nejrozsáhlejší IV. hlava vysvětluje zahraniční politiku Sovětského svazu po vypuknutí II. světové války. Oproti předchozím hlavám je zde sledováno více témat.[210] Územní zisky SSSR jsou spojovány s potřebou vytvořit obranné pásmo proti očekávanému německému útoku, onu *„východní frontu“*, která se stala pro budoucnost tolik potřebnou a v podstatě zachránila svět před nacistickým vítězstvím.[211] Anglo-francouzské vládnoucí kruhy odmítaly pochopit tento vyšší smysl, neváhaly Sovětský svaz označovat za agresora, vyloučit jej ze Společnosti národů, ještě více jej isolovat, ba dokonce francouzští generálové de Gaulle, Weygand a Gamelin chystali vojenský zásah proti SSSR, zatímco proti Německu nebyli schopni či ochotni účinně vystoupit. Těmto přípravám učinila konec jednak mírová smlouva s Finskem, jednak německý útok na západ. Jím zároveň Hitler *„rozdupal všechny deklarace o neútočení s Francií a Anglií“*. Ústup Británie u Dunkerque a pád Francie znamenaly *„úplný krach politiky usmiřování, politiky odmítání kolektivní bezpečnosti, politiky isolace SSSR. Nyní bylo jasné, že Francie a Anglie, které isolováním SSSR rozbily jednotnou frontu svobodymilovných států, se oslabily a samy se ocitly v isolaci.“* Po útoku Německa na Sovětský svaz v červnu 1941 projevovaly reakční kruhy Francie, Británie i Spojených států škodolibost, pochybnosti o síle sovětské armády, ba i přání, aby se Německo i Sovětský svaz v bojích vzájemně vyčerpaly. Drtivá většina lidu oněch zemí však žádala jednotný postup se Sovětským svazem, a tak došlo k utvoření antihitlerovské koalice.

Vztahy mezi třemi spojenci nebyly však ani poté prosty vážných rozporů, neboť Britové a Američané za zády Sovětského svazu několikrát vyjednávali s německými zástupci o možnostech separátního míru – v září 1941, v r. 1942 i v r. 1943. Připomenuty jsou nejprve rozhovory Maxe Aitkena, syna lorda Beaverbrooka, v Lisabonu. O jejich povaze se zmiňuje kratičký citát[212] z dopisu německého konsula v Ženevě Krauela státnímu tajemníku ministerstva zahraničí von Weizsäckerovi. Mnohem větší pozornost je přikládána rozhovorům *„zvláštního zplnomocněnce vlády Spojených států Allena Dullese“* s Maxem Hohenlohem v Ženevě v r. 1943, a to přímými a rozsáhlými citáty ze záznamu, které z jednání pořídila německá Sicherheitsdienst. Z nich má vysvítat, jak dalekosáhlé koncese byli Američané ochotni nacistům poskytnout v případě německého souhlasu s mírovým jednáním a jak neupřímně si počínali oba západní spojenci vůči bojujícímu Sovětskému svazu. Připomenuty jsou i peripetie s otevřením druhé fronty v Evropě. Za otálením obou západních velmocí je nutné vidět *„jejich vlastní kořistnické zájmy“*, týkající se Německa, neochota osvobodit Německo a ostatní státy *„od vlády reakčních sil“*, jakož i neustále přítomný kalkul s pokud možno největším oslabením sovětského spojence, který měl ve válce vykrvácet a ztratit svůj velmocenský význam.[213] Obdobně se pokoušeli vytvořit z dosavadních nacistických satelitů protisovětský blok.

Sovětský svaz naproti tomu své závazky plnil, jak je dokládáno děním kolem německé ofensivy v Ardenách, kdy na britskou žádost sovětské vedení uspíšilo přípravy k ofensivě na východní frontě, aby ulehčilo svým spojencům a umožnilo jim německý útok odrazit. Otištěna je dokonce korespondence mezi Winstonem Churchillem a J. V. Stalinem o této otázce, aby nakonec byla *„historická informace“* zakončena poznámkou, že *„tak jednají opravdoví spojenci ve společném boji“*.

SOVĚTSKÁ „DOKUMENTOVÁ PROTIOFENSIVA“

Sovětská odpověď dávala svým suverénním, nesmlouvavým a autoritativním tónem najevo, že s americkým sborníkem a protisovětskou tiskovou kampaní nehodlá diskutovat a že Sovětský svaz reaguje z posice velmoci, která dle svého mínění osvědčila své kvality, nemá potřebu se ospravedlňovat, nemá se totiž zač stydět. Zároveň kráčela v mnoha ohledech stejnými cestami jako zmíněná protisovětská kampaň. Stejně jako ona totiž předkládala sérii událostí vedoucích k II. světové válce, odhalovala jejich pozadí, uveřejňovala nepříjemné skutečnosti, stejně účelově jako Američané. Všechny výtky a obvinění, které se po uveřejnění

---

[210] Ve formě stručných připomínek je zde využita nemalá část témat z Vyšinského návrhu z 24. ledna. Vizte výše např. poznámky č. 177 a 180.

[211] Výkladu pomáhá Churchillův citát z 1. října 1939.

[212] Citát není doplněn odkazem na pramen.

[213] I v tomto případě jde o rekvisitu použitou již Ždanovem v jeho zářijovém referátu – *„sabotování druhé fronty“* jako *„pokračování mnichovské politiky v nové změněné situaci“*.

amerického sborníku sypaly na Sovětský svaz, jsou odmršťovány nazpět, za pomoci stejného druhu dokumentů. Stejný je i halas, s nímž obě strany trvaly na tom, že odhalily jedinou a nedílnou historickou pravdu.

Politika appeasementu

„Historická informace“ předkládala oficiální sovětský pohled na dějiny appeasementu, který je tu považován za hlavní směr velmocenské politiky, vlastně již dávno před příchodem Chamberlaina.[214] Ve vládnoucích kruzích západních mocností nemělo „usmiřování“ útočníka oposici. Politika kolektivní bezpečnosti – vydávaná ostatně za dílo SSSR – neměla podporu těchto vládnoucích kruhů a zmizela do vytracena. Ve výkladu se nevyskytuje žádná osobnost, která by se appeasementu postavila.[215] Appeasement nebyl důsledkem slabosti, neschopnosti, naivity a zaslepenosti Chamberlainů a Daladierů, byl dlouhodobým programem západních vládnoucích kruhů. Byl politikou, halenou do vznešených frází o míru, která ve skutečnosti křísila německý militarismus a podporovala hitlerovskou agresi s cynickým kalkulem, že bude namířena proti SSSR.[216] Ve snaze isolovat a potřít první zemi socialismu, ale i ze strachu o vlastní bezpečí dokázaly Velká Británie a Francie neplnit své závazky, činit nátlak a vyhrožovat vlastním spojencům, a nakonec i obětovat Rakousko, Československo i Polsko. Na tuto svou politiku obě velmoci také samy doplatily. Appeasement je též příčinou, proč byl Sovětský svaz nucen uzavřít s Německem smlouvu o neútočení – ovšem až po Polsku, Velké Británii a Francii.

Úloha Spojených států

Zvláštní role v politice appeasementu byla přisouzena Spojeným státům. Podle I. hlavy to byly zejména americké investice, které obnovily válečný potenciál německého velkoprůmyslu, a chytře zařazená jména bratrů Dullesů a ministra Marshalla spojují tehdejší dění s aktuálním. Stejně jako nemalá část světového tisku svázala totiž i sovětská odpověď americký sborník s Marshallovým plánem, považovaným za následovníka předválečných rekonstrukčních iniciativ a plánů. I ony se stejně jako Marshallův návrh dušovaly, že chtějí zachránit hospodářství Evropy či Německa před katastrofou – výsledkem však bylo německé znovuvyzbrojení.[217]

V II. hlavě se dedukuje vliv Spojených států při přípravě Mnichova, a to právě prostřednictvím publikování amerického sborníku, jímž zcela určitě chtěly odvést pozornost jinam. *„Až dodnes se obyčejně mělo za to, že veškerá odpovědnost za mnichovskou politiku zrady leží na vládnoucích kruzích Anglie a Francie, na Chamberlainově a Daladierově vládě. Skutečnost, že americká vláda vzala na sebe uveřejnění německých archivních materiálů, vyloučivši přitom ze sborníku dokumenty, týkající se mnichovské dohody, svědčí o zainteresovanosti vlády USA na tom, aby hrdinové mnichovské zrady byli očištěni a o pokusu svalit zároveň vinu na SSSR.“* Argument je pak zopakován v úvodu hlavy třetí o politice velmocí po březnu 1939: *„Jaká byla tehdy politika Sovětského svazu s jedné strany a politika Velké Británie a Francie s druhé strany? Pokus vyhnout se odpovědi na tuto otázku, který učinili padělatelé dějin v USA, svědčí jen o jejich špatném svědomí. Pravda je taková, že Anglie a Francie pokračovaly za podpory vládnoucích kruhů Spojených států i v osudném období jara a léta 1939, kdy válka byla přede dveřmi, v dřívější linii své politiky.“* I Američané měli podíl na *„provokačním štvaní hitlerovského Německa proti SSSR“*, zakrývaném *„nejen farizejskými frázemi o ochotě spolupracovat se Sovětským svazem, ale i všelijakými jednoduchými diplomatickými manévry, určenými k tomu, aby veřejnému mínění národů zatajily skutečnou povahu prováděného politického kursu“*. Účastnili se politiky isolace SSSR, politiky ústupků agresorům a usměrnění jejich útoku na východ proti Sovětskému svazu. *„Spojené státy americké nejenom nedělaly nic proti takovéto zhoubné politice, nýbrž naopak ji všemožně podporovaly. Pokud jde o americké miliardáře, investovali dále svůj kapitál do německého těžkého průmyslu, pomáhali Němcům rozvíjet jejich válečný průmysl a ozbrojovali takto německou agresi, jako by jí říkali: »Válčete si, páni Evropané, jak jen libo, válčete si s Boží pomocí, ale my, skromní američtí miliardáři, budeme týt z vaší války a vytloukat stamilióny dolarů nadzisků.«“* Tak měl ve skutečnosti vypadat americký isolacionismus.

Po nepřímých důkazech amerického podílu na vypuknutí světové války a o americké podpoře nacismu je do IV. hlavy zařazen důkaz přímý, jímž mají být citáty z jednání Dulles–Hohenlohe. Američané se spolu

---

214 Sovětský postoj v tomto směru zřejmě předběhl britskou historiografii – srov. Jiří ELLINGER: *Neville Chamberlain. Od usmiřování k válce: britská zahraniční politika, 1937–1940.* Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2009, s. 34 a n.

215 Oposice mimo „vládnoucí kruhy“ je zmiňována velmi obecně a neurčitě.

216 ROBERTS, c. d., s. 97.

217 Srov. např. pasáže o hrozící *„dawesisaci“* Evropy ve výše zmíněném Ždanovově referátě o mezinárodní situaci ze září 1947.

s Brity pokusili za zády Sovětského svazu dosáhnout separátního míru a dohody s Hitlerem a oddalovali otevření druhé fronty.[218] Špatné svědomí tedy stálo za lednovým protisovětským útokem západní propagandy, za tímto pokusem o padělání dějin, vždyť všichni tito padělatelé a pomlouvači *„nechovají úctu k faktům*“, poněvadž „*se jako moru bojí historické pravdy.*“

„Historická pravda“

Obrana „historické pravdy“ je cíl, který si sovětská odpověď vytkla. Na světovou veřejnost chce působit věcností a faktografickou přesností. K tomu slouží i dosti široký okruh pramenů a literatury, které jsou v textu citovány. Kromě německých kořistních dokumentů se totiž opírá o citace dobového světového i sovětského tisku, projevy státníků,[219] oficiální sbírky diplomatických dokumentů,[220] spisy politické,[221] nejrůznější almanachy a schematismy, jakož i publicistiku tematicky blízkou sovětskému zřízení.[222] Vytváří dojem pečlivé a zcela podložené historické analysy nedávné minulosti, která potvrzuje správnost tehdejší „rozvážné“ sovětské zahraniční politiky. Tím je také dán nemalý prostor pro zdůraznění úlohy sovětského vedení a pochopitelně pro chválu Stalinova génia. Efektivní využití prastaré these o „dvou světech“ opět přibližovalo sovětskou propagandu západním kolegyním. Pro obě propagandy bylo vypuknutí II. světové války důsledkem spiknutí dvou „arcizel“ proti mírovému úsilí světa. Pro Západ bylo příčinou války spiknutí nacismu a komunismu, pro SSSR souhra nacismu se západními imperialistickými státy podkopávající veškeré snahy upevnit skutečný mír.

Za povšimnutí stojí fakt, že sovětská odpověď nepolemisuje s dokumenty, uveřejněnými Státním departmentem.[223] Nezabývá se jejich autentičností. Poté, co je v předmluvě odmítne jako celek, reaguje pouze na vybraná a různě zobecňovaná tvrzení z návazné kampaně západní propagandy. Nepřijímá úlohu obviněného.[224] Svůj výklad nedávné minulosti předkládá zároveň jako jakýsi extrakt sovětských zkušeností s „demokratickými“ spojenci, reagující na obvinění, že sovětský stát nebyl poctivým partnerem. Na více místech se vymezuje vůči okázalému dvojímu metru, který je při posuzování zahraniční politiky velmocí uplatňován ve vztahu k Sovětskému svazu.

Nový pohled na minulost

Sovětská odpověď mohla zajisté na první pohled připomínat běžný diplomatický protest, jeden z velmocenských štulců, na které byla počínající studená válka tak bohatá, z nichž ale jen některé se stávaly vážnou hrozbou pro budoucnost. Avšak tento rozhořčený přehled dějin 30. a 40. let se výrazně lišil i od dosavadního sovětského hodnocení tohoto období, jak jej podaly např. již zmiňované *Dějiny diplomacie*. Ač základní kontury a líčení některých událostí zůstaly bez větších změn, z dějin meziválečné politiky se vytrácí dynamika a plastičnost tehdejšího dění. Výkyvy světové politiky 30. let, vzbuzující tu obavy, tu naděje; jsou sovětskou odpovědí na americký sborník zarovnány do jediné linie, linie politiky „usmiřování“.[225] I přes kritický postoj k politice Západu se *Dějiny diplomacie* rovněž nepokoušely naznačovat, že západní velmoci včetně Spojených států cíleně a dlouhodobě pomáhaly Hitlerovi.

---

[218] ZALA, c. d., s. 225.

[219] Kromě projevů Stalina a Molotova i projevy lorda Halifaxe – *Speeches on Foreign Policy by Viscount Halifax K. G., D. C. L.* Edited by H. H. E. Craster. Oxford University Press, Londýn – New York – Toronto 1940.

[220] Zejména je to britská Bílá kniha (*Correspondence Respecting Czechoslovakia. September 1938*. His Majesty's Stationery Office, Londýn 1938.) a švédská Bílá kniha (*Handlingar rörande Sveriges politik under andra världskriget. Förspelet till det tyska angreppet på Danmark och Norge den 9. april 1940*. Kungliga Utrikesdepartementet, Stockholm 1947.)

[221] Např. Hitlerův *Mein Kampf.*

[222] Corwin D. EDWARDS: *Economic and political aspects of international cartels*. Arno Press, New York 1944. (Resp. ruské vydání Корвин Д. ЕДВАРДС: *Международные картели в экономике и политике*. Moskva 1947.) Richard SASULY: *IG Farben*. Boni & Gaer, New York 1947. Henri de KÉRILLIS: *De Gaulle dictateur*. Librairie Beauchemin, Montréal 1945. Michael SAYERS – Albert E. KAHN: *The Great Conspiracy. The Secret War Against Soviet Russia*. Little, Brown and Company; Boston 1946.

[223] PIAZZI, c. d., s. 226.

[224] Snad na jediném místě lze cítit jistý podtón sebeobhajoby, a sice ve IV. hlavě, kde jsou líčeny okolnosti Molotovovy návštěvy u Hitlera v r. 1940. (PIAZZI, c. d., s. 226. ROBERTS, c. d., s. 98–99.)

[225] Nové pojetí minulosti, které mělo být v sovětské odpovědi přítomné, lze vypozorovat už v maketě prvního svazku chystané dokumentové edice z 30. ledna. (Vizte pozn. č. 188.)

Dějinný příběh je také velmi řídce zalidněn. V případě západních států takřka nenalézáme zmínky o pozitivních osobnostech či opozičních proudech.[226] Významné je mlčení o Churchillovi, jeho osoba je společně s Rooseveltovou připomenuta jen v míře nejnutnější.[227]

Ignorování opozice vůči appeasementu vyšachovalo z *„historické informace"* kromě Churchilla i labouristy a francouzské socialisty, což vzhledem k tomu, že obě strany byly v Británii a Francii v současné (nebo jen nedávné) době u moci, nebudí dojem pouhé náhody. Positivně byl vykreslen pouze Sovětský svaz a na nečetných místech jen neurčitě pojmenované *„demokratické kruhy různých zemí"*. Až příliš mnoho signálů naznačovalo, jako by se sovětská propaganda vracela k dřívějšímu *„nediferencovanému pohledu"* na Západ a kapitalistický svět.[228] Jako by péče, kterou Stalin věnoval redakci sovětské odpovědi, nebyla jen standardní náplní funkce sovětského premiéra, ale prací nad novým, a především závazným výkladem nedávné historie.

Publikování

Během redigování původního textu došlo zřejmě také k novému rozhodnutí, jakým způsobem bude sovětská odpověď uveřejněna. Původní úmysl publikovat ji obdobně jako Američané prostřednictvím ministerstva zahraničních věcí[229] byl opuštěn. *„Historickou informaci"* podle Stalinovy úpravy nyní vydávala Sovětská informační kancelář při Radě ministrů SSSR, jejímž úkolem byla i presentace Sovětského svazu v zahraničí. V předmluvě je sice několik odkazů na sovětskou vládu, nicméně formálně nejde o dokument vydaný ani jménem vlády, ani jménem ministerstva zahraničí. Nejsou uváděni autoři textu, vše se skrývá za jménem Sovětské informační kanceláře. Přesto to byl tiskový odbor MZV SSSR, který 9. února rozdal úvodní části zahraničním dopisovatelům.

10. února byla v sovětském denním tisku uveřejněna první část sovětské odpovědi. *Padělatelé dějin* vycházeli na pokračování po jednotlivých hlavách. V úterý 10. února vyšla I. hlava, ve čtvrtek 12. února II. hlava, v neděli 15. února III. hlava a IV. hlava vyšla v úterý 17. února.[230] Text byl současně uvolněn i pro uveřejnění v zahraničí.[231]

Je zajímavé, že v okamžiku zveřejnění úvodních částí v tisku, nebyla ještě sovětská odpověď zcela hotová.[232] Jak vyplývá z materiálů ve Stalinově fondu, redakce IV. hlavy se zřejmě protáhla. 15. února byl otištěn text III. hlavy a téhož dne poslal vedoucí zvláštního úseku ÚV VKS(b) Alexandr Nikolajevič Poskrjobyšev vybraným členům politbyra ÚV a Vyšinskému na vědomí Stalinem upravenou podobu IV. hlavy.[233] Definitivní text IV. hlavy tak vznikal opravdu na poslední chvíli.[234]

Současně s otištěním v novinách bylo připravováno vydání ve formě brožury. Uvažovalo se údajně o dvousettisícovém nákladu. Ve čtvrtek 12. února[235] ale navrhli Molotov a Michail Andrejevič Suslov,[236] aby *Padělatelé dějin* byli vydáni v ještě větším, a to půlmiliónovém nákladu v ruském znění a vedle toho v nákladu tří set tisíc výtisků v jedenácti cizích jazycích.[237] Ruský text mělo vydat Státní nakladatelství politické lite-

---

[226] Ve III. hlavě je zmíněn pouze David Lloyd George.

[227] O Churchillovi se např. čtenář dovídá teprve ve IV. hlavě v souvislosti s utvořením protihitlerovské koalice a z přetištěné korespondence se Stalinem v době ardenské ofensivy.

[228] Sabine DULLINOVÁ: *Stalinovi diplomaté v Evropě 1930–1939.* Themis, Praha 2004, s. 221.

[229] Vizte pozn. č. 193.

[230] *Pravda* tiskla *Padělatele dějin* vždy na druhé stránce, pouze IV. hlava vzhledem ke své délce pokračovala i na stránce třetí.

[231] Opět prostřednictvím tiskového odboru MZV SSSR ve večerních hodinách 11., 14. a 16. února.

[232] To byl asi také důvod, proč zahraniční dopisovatelé 9. února obdrželi pouze první část.

[233] Text byl adresován jednak Stalinovi a Molotovovi, dalšími příjemci byli Berija, Mikojan, Vozněsenskij, Ždanov a Malenkov. (РГАСПИ, ф. 558, оп. 11, дело 243, документ 5.) I tento strojopis obsahuje další úpravy.

[234] Stalinovi na znění závěrečné hlavy zjevně velmi záleželo (zřejmě i proto má IV. hlava větší rozsah) a některé úpravy se zdají být výsledkem urychlené improvisace. Např. přetištěná korespondence s Churchillem postrádá v definitivním textu údaj o původu. (Srv. РГАСПИ, ф. 558, оп. 11, дело 243, документ 5а.)

[235] Tehdy byla uveřejněna II. hlava.

[236] Tajemník ÚV VKS(b), vedoucí oddělení zahraniční politiky ÚV a Správy (posléze Oddělení) pro propagandu a agitaci. – Михаил Владимирович ЗЕЛЕНОВ: *Перестройка аппарата ЦК ВКП(б) в 1946 г., в июле 1948 и октябре 1952 г.: структура, кадры и функции (источники для изучения).* Новейшая история России, № 1/2011, s. 97–116.

[237] PIAZZI, c. d., s. 226. НАДЖАФОВ: *Сталинский Агитпроп в холодной войне…,* c. d., s. 217. Obě práce citují dokument z fondu Správy pro propagandu a agitaci ÚV KSSS (РГАСПИ, ф. 17, дело 606, лист 30), neshodují se však v počtu jazyků. Nadžafov uvádí jedenáct cizích řečí, Piazziová deset – jmenovitě angličtinu, francouzštinu, němčinu, italštinu, španělštinu, čínštinu, korejštinu, japonštinu, arabštinu a perštinu.

ratury,[238] ostatní znění Nakladatelství cizojazyčné literatury.[239] 18. února, tj. den po otištění poslední části, byl celý text *Padělatelů dějin* odevzdán do tisku a 27. února zveřejnila *Pravda* noticku, že *„Státní nakladatelství politické literatury vydalo jako samostatnou brožuru historickou informaci Sovětské informační kanceláře »Padělatelé dějin«. Brožura byla vydána v masovém nákladu.“*[240] V následujících dnech byla osmdesátistránková brožura dána do distribuce za cenu jednoho rublu.[241] Vydání brožury provázely pochvalné články – 11. března prohlásil Lev Abramovič Leontěv v *Pravdě* brožuru za *„dokument mimořádného mezinárodního významu“*, o dva dny později vyzdvihla ve *Zprávách* Natalja Sergejevna Sergejevová v brožuře obsaženou *„sílu historické pravdy“*.[242]

Snad ještě větší péči věnovaly sovětské úřady distribuci v zahraničí, jak o tom svědčí Vyšinského informace Stalinovi z 29. března 1948.[243] Obsahovala stručné zprávy o publikování *Padělatelů dějin* v 34 zemích světa.[244] Všímala si, ve kterých zemích otiskly noviny plné znění sovětské odpovědi, kde byly otištěny jen výňatky, a upozorňovala i na další způsoby jejího šíření. Do distribuce se zapojovaly totiž i sovětské zastupitelské úřady, které buďto otiskly plné znění ve svých oficiálních bulletinech, nebo se z vlastních prostředků přímo postaraly o zvláštní vydání.[245] O vydání se postaral i týdeník *Nová doba*, který vycházel v několika cizojazyčných mutacích. 18. února otiskl úplný text *„historické informace“* ve zvláštní příloze.[246] V zahraničí vznikala také domácí vydání, z iniciativy komunistických stran nebo jiných organisací v přátelském vztahu k SSSR. Vyšinskij Stalinovi rovněž oznámil, že v Nakladatelství cizojazyčné literatury se chystají vydat *Padělatele dějin* v jedenácti řečech a ve zvýšeném nákladu 526 000 výtisků.[247]

Snaha sovětského vedení zajistit *„historické informaci“* co největší světovou publicitu je zřejmá i z přehledového článku šéfa Archivní správy MZV SSSR V. M. Chvostova, který otiskl 30. dubna 1948 časopis *Bolševik*.[248] Chvostov v něm uvedl, že *Padělatelé dějin* do této doby vyšli ve více než dvaceti jazycích. Výslovně jmenoval anglický, francouzský, německý, český, polský, srbský, bulharský, rumunský, maďarský, albánský, finský, čínský, arabský, korejský, norský, švédský, dánský, nizozemský, italský, španělský, perský a turecký jazyk.[249] Ve skutečnosti byl počet ještě o něco vyšší.[250] A nelze zapomínat, že v některých jazycích a státech vyšla brožura i ve více vydáních, ba vznikaly i variantní překlady.[251]

---

238 Государственное издательство политической литературы, též Госполитиздат.

239 Издательство литературы на иностранных языках.

240 *Историческая справка «Фальсификаторы истории» издана отдельной брошюрой.* Правда, 27. 2. 1948, s. 4.

241 *Фальсификаторы истории. (Историческая справка.)* ОГИЗ – Госполитиздат, Moskva 1948.

242 А. ЛЕОНТЬЕВ [Лев Абрамович ЛЕОНТЬЕВ]: *Документ выдающегося международного значения.* Правда, 11. 3. 1948, s. 4. Н. СЕРГЕЕВА: *Сила исторической правды. Об исторической справке Советского информационного бюро «Фальсификаторы истории».* Известия Советов депутатов трудящихся СССР, 13. 3. 1948, s. 5.

243 РГАСПИ, ф. 558, оп. 11, дело 244, документ 6.

244 Velká Británie, Francie, Spojené státy, Norsko, Dánsko, Kanada, Írán, Turecko, Afghánistán, Venezuela, Kolumbie, Itálie, Československo, Bulharsko, Rumunsko, Mexiko, Austrálie, Švýcarsko, Indie, Švédsko, Argentina, Nizozemí, Jugoslávie, Maďarsko, Rakousko, Uruguay, Albánie, Polsko, Finsko, Belgie, Egypt, sovětská okupační zóna Německa, Čína (Nanking) a Kuba.

245 Např. sovětské velvyslanectví ve Washingtonu vydalo brožuru v anglickém znění vlastním nákladem pod názvem *Falsificators of History (An Historical Note). Text of a communiqué issued by the Soviet Information Bureau, Moscow. February, 1948*. Pro příklad, následující sovětské zastupitelské úřady zajistily vydání textu v nákladech – Washington 50 000 výtisků, Londýn 11 000 výtisků, Paříž 300 000, Řím 35 000, Varšava 500 000, v sovětské zóně Německa v nákladu 250 000 výtisků. (НАДЖАФОВ: *Сталинский Агитпроп в холодной войне…*, c. d., s. 218–219.)

246 Новое время, № 8/1948, 18. 2. 1948.

247 Konkrétně anglicky (50 000), francouzsky (75 000), německy (150 000), korejsky (100 000), čínsky (100 000), maďarsky (15 000), rumunsky (15 000), švédsky (6 000), arabsky (5 000), persky (5 000) a japonsky (5 000).

248 В. ХВОСТОВ: *Мировая печать об «Исторической справке» Совинформбюро.* Большевик, № 8/1948, 30. 4. 1948, s. 42–50. Přetištěno také В. М. ХВОСТОВ: *Проблемы истории внешней политики СССР и международных отношений. Избранные труды.* Издательство «Наука», Moskva 1976, s. 62–72.

249 Neúplný výčet titulů těchto cizojazyčných vydání: *Falsifiers of History. (Historical survey) | Les falsificateurs de l'histoire. (Notice historique) | Geschichtsfälscher. (Eine historische Feststellung) | Fałszerze historii. (Informacja historyczna) | Фалсификатори историје. (Историско обавештење) | Фалшификатори на историята. (Историческа справка) | Falsificatorii istoriei. (Notiță istorică) | Történelemhamisítók. (Történelmi megállapítás) | Fallsifikatorët e historisë. (Shënim historik) | Historian väärentäjät. | Historieförfalskare. (Historisk överblick) | Falsificatori della storia. (Informazione storica) | Falsificados de la historia. (Reseña histórica)* – korejské vydání 력사 위조자들 . (력사적 사실.) a japonské vydání 歴史の僞造者 (歴史上の事實). Výběr zahrnuje jak „moskevská“, tak i domácí vydání. K českému vydání vizte u pozn. 1663.

250 Chvostov např. neuvedl japonskou mutaci, kterou prokazatelně vydalo Nakladatelství cizojazyčné literatury.

251 Například německy vyšli *Padělatelé dějin* jen v r. 1948 čtyřikrát (údaj dle https://portal.dnb.de/opac.htm k 2. 1. 2021), přičemž jednotlivá vydání se vyznačovala drobnými odlišnostmi. – *Theoretische und politische Fragen des Zweiten Weltkriegs Arbeits-*

Kdo byl autorem?

Na chybějící autorské údaje v *Padělatelích dějin* sovětský tisk neupozorňoval a označoval dokument stále jen jako *„historickou informaci Sovětské informační kanceláře“*. O Stalinově podílu na ní se zřejmě cosi vědělo nebo tušilo, dal se ostatně předpokládat.[252] Stejně tak se ale dalo předpokládat, že vzhledem ke zvolené formě sovětské odpovědi bude autorů více. *„Historická informace“* totiž nesla všechny formální znaky odborně historického textu, včetně poznámkového aparátu. Autory konceptu musely tedy být nepochybně osoby s odborným historickým vzděláním. A dá se opět předpokládat, že alespoň části sovětských historiků byly tyto osoby dobře známy.

Z dokumentů ze Stalinova fondu vyplývá, že návrhy na sovětskou odpověď byly předkládány dvěma osobami – náměstkem ministra zahraničí Vyšinským a ministrem zahraničí Molotovem. Podkladové materiály musel tedy zajišťovat aparát ministerstva zahraničí pod zřejmým vedením Vyšinského.[253]

Z většího počtu osobních svědectví a memoárové literatury vysvítá, že v rámci MZV SSSR byla utvořena pracovní skupina, pověřená vyhledáváním potřebných dokumentů a pramenů. Převážnou většinu jejích členů tvořili pracovníci Archivní správy MZV SSSR v čele s jejím vedoucím Vladimirem Michajlovičem Chvostovem. Tato pracovní skupina musela pracovat v neuvěřitelném tempu, uvážíme-li, že prvotní návrh série dokumentových sborníků mohl Vyšinskij předložit Stalinovi již tři dny po vydání amerického sborníku![254] Skupina specialistů poté, co provedla potřebnou heuristiku, pokračovala v práci i tehdy, když se těžiště přesunulo k sepsání *„Odpovědi pomlouvačům“*. Podle pamětí tehdejšího zaměstnance archivní správy (a budoucího sovětského diplomata) Viktora Levonoviče Israeljana tvořili početný autorský kolektiv kromě kádru pracovníků archivní správy i spolupracovníci MZV SSSR a někteří novináři.[255] Ačkoliv nebyl doposud publikován žádný soupis zúčastněných osob,[256] podařilo se díky jedné nepříjemné nehodě vypátrat alespoň osobnosti, které nesly hlavní odpovědnost za konečné znění *„historické informace“*.

Poté, co bylo rozhodnuto vydat *Padělatele dějin* ve formě brožury v nákladu 500 000 výtisků, byl jejich definitivní text předán 18. února do tisku. Po sestavení sazby a vytištění nákladu byl jeden exemplář předán Stalinovi, který znovu překontroloval celý text. V závěru III. hlavy na straně 55 však objevil překlep, který narušoval vyznění argumentačně důležitého odstavce.[257] Protože nebylo myslitelné, aby brožura s oficiálním textem obsahovala nedostatek tohoto druhu,[258] bylo nařízeno opravit již hotovou sazbu a příslušné archy znovu vytisknout – u půlmiliónového nákladu! O to horší bylo, že oprava sazby byla navíc patrná i při běžném čtení.

Za opomenutí, jež jednoznačně vzniklo při sazbě brožury[259] a způsobilo *„zkomolení textu“*, byli usnesením sekretariátu ÚV VKS(b) ze 7. dubna 1948 pohnáni k odpovědnosti dva vedoucí činitelé Státního nakladatelství politické literatury,[260] ale také profesoři Vladimir Michajlovič Chvostov a Boris Jefimovič Štejn

---

ergebnisse einer Konferenz 2010 über die Schrift „Geschichtsfälscher“ (Moskau 1948). Verlag Olga Benario und Herbert Baum, Offenbach 2012, s. 21–22.

252 Působil tu ostatně příklad *Stručného výkladu dějin VKS(b)*. V r. 1951 se psalo o *„stalinské hloubce, přesnosti a jasnosti“* – Михаил Семёнович ГУС: *Американские империалисты – вдохновители мюнхенской политики*. Госполитиздат, Moskva 1951, s. 6. České vydání M. GUS: *Američtí imperialisté – inspirátoři mnichovské politiky*. Přeložil Rudolf Lužík. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1953, s. 7.

253 Д. Г. НАДЖАФОВ: *К вопросу о генезисе холодной войны*. In: Холодная война 1945–1963 гг. Историческая ретроспектива. Сборник статей. Институт всеобщей истории РАН – «ОЛМА-ПРЕСС», Moskva 2003, s. 72.

254 ИСРАЭЛЯН, c. d., s. 34 naproti tomu hovořil o *„mnoha měsících“*, během nichž museli pracovníci odložit všechnu ostatní práci a vyhledávat dokumenty. Toto podání ale neodpovídá časovému sledu, vyplývajícímu z dokumentů Stalinova osobního fondu; i když připustíme, že na Archivní správě MZV SSSR nezačínali pravděpodobně úplně „od nuly“.

255 Tamtéž. Israeljan ovšem nazývá archivní správu jménem jejího následovníka, Historicko-diplomatické správy.

256 Že šlo o početnou skupinu, naznačuje i vzpomínka G. K. Dějeva, marginálně zachycená ve zprávě z připomínky stoletého výročí narození V. M. Chvostova – Ксения Владимировна ХВОСТОВА – Юрий Михайлович КОРШУНОВ: *100-летие академика В. М. Хвостова*. In: Новая и новейшая история, № 1/2006, s. 248.

257 РГАСПИ, ф. 558, оп. 11, дело 243, документ 7, лист 147. Šlo o tuto pasáž: *«… гитлеровским войскам пришлось начать своё наступление на Восток не с линии Нарва—Минск—Киев, а с линии, проходившей на сотни километров западнее…»* (*„hitlerovská vojska musila začít svou ofensivu na východ ne s linie Narva—Minsk—Kyjev, nýbrž s linie, probíhající sta kilometrů západněji“*), kde místo tvaru *на сотни* (tj. sta) bylo otištěno *на сотню* (tj. sto).

258 Mimochodem šlo o větu, jejímž autorem byl sám Stalin – srv. РГАСПИ, ф. 558, оп. 11, дело 243, документ 1, лист 55.

259 V novinovém vydání vyšel text bez závad.

260 Владимир Гусейнович НАДЖАФОВ: *Пакт, изменивший ход истории*. Издательство «Новый хронограф», Moskva 2015, s. 195 uvádí pouze hlavního redaktora Dikštejna. Aféru s tiskovou chybou připomíná autor na základě vzpomínky bývalého zástupce ředitele nakladatelství Karla Nikolajeviče Svanidzeho (1921–2011).

jakožto autoři. Tito čtyři, *„z jejichž viny byla státu způsobena značná hmotná škoda“*, byli dle návrhu Správy pro propagandu a agitaci ÚV potrestáni pravidelnými srážkami ze mzdy ve výši 10–15 %. *„Celková částka k úhradě škod nakladatelství měla činit 19 500 rublů při ztrátě nakladatelství 52 000 rublů.“*[261]

Za odpovědné autory byli tedy sekretariátem ÚV považováni profesoři Chvostov a Štejn. Chvostovovo autorství vzhledem k jeho vedoucí funkci na archivní správě vlastně nepřekvapuje.[262] Připomeňme si, že odborná dráha Vladimira Michajloviče Chvostova (1905–1972) byla významná ještě před nástupem do této funkce. K dějinám měl blízko, stal se historikem jako jeho otec Michail Michailovič Chvostov. Přednášel na mnoha školách a vzdělávacích ústavech, aby poté v polovině 30. let zakotvil na Moskevské státní univerzitě, kde se r. 1934 stal docentem. Jeho specialisací byly dějiny mezinárodních vztahů od poloviny 19. století, což mu usnadňoval i jeho talent pro cizí jazyky. Roku 1938 získal titul doktora historických věd za disertační práci *„Zahraniční politika německého imperialismu v posledních letech Bismarckova kancléřství“* a v r. 1939 se stal profesorem. Působil rovněž v Historickém ústavu AV SSSR, byl pověstný svým důrazem na faktografii a důkladnou znalost pramenů a literatury, včetně zahraničních. V době Velké vlastenecké války jako mnozí jeho kolegové dobrovolně vstoupil do Rudé armády, byl posléze přidělen k Hlavní politické správě lidového komisariátu obrany. Jakožto osvětový pracovník v hodnosti podplukovníka působil u bojujících jednotek, publikoval pro ně řadu brožur a přednášel dějiny mezinárodních vztahů na Vojensko-politické akademii V. I. Lenina. V r. 1943 vstupuje do komunistické strany, zároveň se podílí na sepisování již zmíněných *Dějin diplomacie*. Jeho specialisace jej přivedla na lidový komisariát zahraničních věcí – po válce krátce řídil Vysokou školu diplomatickou. V r. 1946 byl pověřen reorganisací archivní služby na ministerstvu ve funkci šéfa Archivní správy MZV SSSR a člena kolegia ministerstva.[263] Renomovaný historik se tak začal spolupodílet na formulování sovětské zahraniční politiky. V letech 1946–1954 zároveň vedl katedru dějin mezinárodních vztahů na Akademii společenských věd při ÚV VKS(b), resp. KSSS.[264]

Cesta druhého autora k historii byla opačná. Boris Jefimovič Štejn (1892–1961) totiž původně patřil mezi významné osobnosti sovětské meziválečné zahraniční politiky a blízké spolupracovníky Maxima Maximoviče Litvinova. Během své diplomatické kariéry, kterou zahájil v r. 1920, byl mj. tajemníkem sovětské delegace na janovské a rapallské konferenci v roce 1922, v letech 1927–1932 generálním tajemníkem sovětské delegace v přípravné komisi odzbrojovací konference, od roku 1931 řídil na lidovém komisariátu zahraničních věcí oddělení pro obecné mezinárodní otázky. V letech 1932–1934 byl vyslancem SSSR ve Finsku, 1934–1939 velvyslancem v Itálii, v období 1934–1939 zároveň členem stálé delegace SSSR ve Společnosti národů. V předvečer sovětsko-finské války byl pověřen zvláštní diplomatickou misí ve Finsku, poté byl ze zahraniční služby odsunut do redakce *Práce*.[265] V souvislosti s represemi těchto let, namířenými proti členům diplomatického aparátu, byl od roku 1940 několikrát vyšetřován a donucen k opakovaným sebekritikám. V tomto období se začal věnovat dějinám mezinárodních vztahů, v letech 1941–1943 působil jako profesor katedry dějin Středoasijské státní university v Taškentu, zároveň přednášel na Vysoké škole diplomatické. V r. 1943/1944 dosáhl vědecké hodnosti doktora historických věd. V r. 1943 byl opět povolán do zahraniční služby, nejprve jako člen Litvinovovy komise pro otázky mírových smluv a poválečného uspořádání. V poválečných letech pracoval v aparátu MZV SSSR,[266] v období 1946–1948 byl členem sovětské delegace ve Valném shromáždění OSN. Vedle toho přednášel dějiny sovětské zahraniční politiky na Vysoké škole diplomatické při MZV, Vysoké škole stranické a na Akademii společenských věd při ÚV VKS(b).[267]

[261] НАДЖАФОВ: *Сталинский Агитпроп в холодной войне…*, c. d., s. 218. Episodu připomíná nepřesně ИСРАЭЛЯН, c. d., s. 34 a tvrdí, že Chvostova tato tisková chyba *„přišla na 40 tisíc rublů“*.

[262] Bylo také v SSSR známo přinejmenším již počátkem 70. let. Např. v nekrolozích V. M. Chvostova se psalo, že *„se aktivně účastnil sestavování známé historické informace Sovětské informační kanceláře »Padělatelé dějin«“* (Вопросы истории, № 4/1972, s. 219–220.) Za *„jednoho z autorů“* jej pak označil v článku k Chvostovovým nedožitým 70. narozeninám akademik Naročnickij (Алексей Леонтьевич НАРОЧНИЦКИЙ: *Жизненный путь и научная деятельность академика В. М. Хвостова*. Вопросы истории № 12/1975, s. 130–131. TÝŽ ve sborníku В. М. ХВОСТОВ: *Проблемы истории внешней политики России и международных отношений в конце XIX – начале XX в. Избранные труды*. Наука, Moskva 1977, s. 9–10.) Obdobně Сергей Леонидович ТИХВИНСКИЙ: *Историк, дипломат, учитель. К 100-летию со дня рождения академика В. М. Хвостова*. In: Вестник РАН № 6/2005, s. 547.

[263] Vizte pozn. 135.

[264] Tamtéž. Dále http://isaran.ru/?q=ru/fund&guid=7FD94473-AA0B-F2A3-BE55-6E21FC6DD8E4&ida=1 [6. 1. 2021] Jednotlivé zdroje se občas neshodují v datacích.

[265] Míněn sovětský deník *Труд*.

[266] Byl zřejmě i členem kolegia ministerstva.

[267] Srov. např. DULLINOVÁ, c. d. *Дипломатический словарь III*. Политиздат, Moskva 1973, s. 590. *Дипломатический словарь III*. Наука, Moskva 1986, s. 587. Nekrolog Вопросы истории, № 7/1961, s. 212. Зиновий Савельевич ШЕЙНИС:

Ve svých historických pracích věnoval pozornost především dějinám mezinárodních vztahů po I. světové válce,[268] v poslední době podrobně sledoval západní literaturu na toto téma. Výrazný zájem projevoval o období před vypuknutím II. světové války, které jako přímý účastník důvěrně znal. Štejnova účast na přípravě sovětské odpovědi vysvětluje i pozoruhodnou shodu některých formulací v konceptu sovětské odpovědi s jeho recensní statí *Mnichov na stránkách čtyř memoárů* vydanou v *Otázkách dějin* v půli roku 1947.[269]

Vzhledem k široké oblasti, kterou pokrývala odborná činnost obou profesorů, zejména, pokud jde o různé vzdělávací instituce a státní složky, lze shledat poměrně dost důvodů k domněnce, že i další členové pracovní skupiny mohli náležet do podobných kruhů jako Chvostov a Štejn – mohlo jít o aktivní či bývalé diplomaty, historiky, kolegy z Vysoké školy diplomatické nebo Akademie společenských věd při ÚV VKS(b);[270] potažmo o jejich absolventy či momentální studenty, jejichž řady doplnili další specialisté na mezinárodní vztahy a vrcholoví publicisté.[271]

Dokumentová edice

Vydání vlastní edice kořistních německých diplomatických dokumentů z plánů sovětského vedení nezmizelo. Publikování *„historické informace“* byla sice dána přednost, úvodní pasáže však slibovaly brzké uveřejnění dokumentů.[272] Práce na edici zřejmě ještě pokračovaly.[273] Svědčil by o tom zejména fakt, že tiskárně byl rukopis I. svazku předán až 26. února a že výsledná podoba se od jeho makety z 30. ledna značně odlišuje.

Edice byla nakonec nazvána *Dokumenty a materiály k předvečeru druhé světové války*. I. svazek nesl podtitul *„Listopad 1937–1938. Z Archivu Ministerstva zahraničních věcí Německa“*[274] a vyšel v sobotu 3. dubna 1948.[275] O vydání však informovala krátká zpráva v *Pravdě* až 5. dubna,[276] 9. a 10. dubna zde pak vyšla obsáhlá recense pravidelného spolupracovníka tohoto deníku profesora Lva Abramoviče Leontěva *„Dokumenty žalují!“*.[277] Výběr jedenácti nejvýznamnějších dokumentů z tohoto svazku pak 14. dubna 1948 uveřejnil také ve své příloze týdeník *Nová doba*.[278]

I. svazek čítal 368 stran a obsahoval 44 dokumentů, tzn. o šestnáct dokumentů více než maketa. Dokumenty byly otištěny v ruském překladu, v chronologickém pořadí; dvacet dokumentů doprovázely i fotokopie originálu. Sborník byl rovněž vybaven jmenným rejstříkem.

Porovnáním s maketou z 30. ledna lze snadno postřehnout, že z předmluvy zmizely všechny zmínky o charakteru meziválečné evropské politiky. Pouze v úvodním odstavci zazněla stručná ozvěna z předmluvy k *Padělatelům dějin*, ovšem o dost krotší. Jinak se předmluva omezila výhradně na již zcela věcný popis edičních zásad. Autoři edice jmenováni nebyli, sborník byl oficiálně vydáván jako dílo připravené k tisku Archivní správou MZV SSSR. Hlavním redaktorem byl tedy s největší pravděpodobností opět V. M. Chvostov.

Název I. svazku ale poněkud nesouzní s výběrem publikovaných dokumentů, neboť v žádném případě

Судьба дипломата. Штрихи к портрету Бориса Штейна. In: Архивы раскрывают тайны… Составитель Н. В. Попов. Политиздат, Moskva 1991, s. 286–311. Jednotlivé práce bohužel obsahují různá data.

[268] Např. v časopise *Otázky dějin – Дипломатия Антанты и проект конференции на Принцевых островах (Вопросы истории, № 3/1947)*; *«Русский вопрос» на Парижской мирной конференции* (Вопросы истории, № 8/1947). Řada jeho přednášek (pro Vysokou stranickou školu, z veřejných přednášek ve Sloupové síni Domu odborů) vyšla tiskem. Pro Vysokou školu stranickou v letech 1944–1947 redigoval šestisvazkovou dokumentovou řadu *Внешняя политика СССР. Сборник документов.*

[269] Vizte u pozn. č. 160.

[270] Resp. dalších institucí.

[271] Jména z těchto kruhů totiž nacházíme v návazné kampani, jak ostatně bude ještě řečeno. Přesná odpověď, jak se zdá, je stále dluhem ruské historiografie.

[272] Na dokumentovou edici se ptal 10. února při předání prvního dílu *Padělatelů dějin* zahraničním dopisovatelům zástupce ČTK Emil Štefan, znovu bylo vydání „zvláštních svazků tajných dokumentů“ avisováno údajně 14. února při předávání textu III. hlavy. *Vyjdou zvláštní svazky dokumentů.* Národní osvobození, 17. 2. 1948, s. 2. Zpráva podle agentury United Press.

[273] V tomto případě bohužel nejsou ve Stalinově fondu k disposici žádné doklady.

[274] *Документы и материалы кануна второй мировой войны. Том I. Ноябрь 1937–1938 гг. Из Архива Министерства Иностранных Дел Германии.* Государственное издательство политической литературы, Moskva 1948.

[275] Dle zprávy Reuterovy kanceláře: *Rußland veröffentlicht deutsche Dokumente. Ueber Großbritanniens Beziehungen zu Deutschland, der CSR und Polen.* Die Weltpresse, 5. 4. 1948, s. 2. Maketa ve Stalinově fondu (РГАСПИ, ф. 558, оп. 11, дело 246) ovšem uvádí jako měsíc vydání březen.

[276] *Новые книги.* Правда, 5. 4. 1948, s. 3.

[277] А. ЛЕОНТЬЕВ [Лев Абрамович ЛЕОНТЬЕВ]: *Документы обвиняют!* Правда, 9. 4. 1948, s. 3; 10. 4. 1948, s. 3–4. (České vydání A. LEONTĚV: *Dokumenty žalují. Dosud neznámá fakta o mnichovské zradě.* Přeložil J. Rychlý. Svaz československo-sovětského přátelství, Praha [1948].)

[278] Новое время, № 16/1948, 14. 4. 1948. Příloha vyšla ve všech cizojazyčných mutacích časopisu.

není sestaven z dokumentů výhradně německé provenience. Rovněž nešlo vždy o dokumenty neznámé.[279]

Třináct dokumentů bylo totiž publikováno již dříve, ať už v oficiálních dokumentových sbírkách (britská *Bílá kniha*,[280] francouzská *Žlutá kniha*,[281] americká edice žalobních dokumentů norimberského procesu[282]),[283] specialisovaných časopisech,[284] nebo v monografiích, kam patří spis o Mnichovu od Huberta Ripky,[285] memoáry bývalého francouzského ministra zahraničních věcí Georgese Bonneta[286] a bývalého československého (vel)vyslance v Moskvě Zdeňka Fierlingera.[287]

Tyto již uveřejněné dokumenty jsou doplňkem a „nastaveným zrcadlem" 31 dokumentům, které byly nyní Sovětským svazem uveřejněny poprvé. Ale ani těchto jedenatřicet dokumentů nepocházelo zcela z archivů německého Zahraničního úřadu. Skutečných dokumentů z archivů Wilhelmstraße bylo sedmnáct. Dva dokumenty pocházely přímo z archivu MZV SSSR. Šest dokumentů mělo původ československý, šest polský.

Polské dokumenty patřily původně do archivu polského ministerstva zahraničních věcí, v r. 1939 byly ukořistěny Němci a v r. 1945 byly nalezeny společně s německými dokumenty. Přitom je zajímavé, že v maketě I. svazku byly všechny dokumenty z Wierzbové řádně označeny jako *„dokumenty bývalého ministra zahraničních věcí Polska"*, v definitivním vydání byl však provenienční údaj zcela vynechán.[288]

Československé dokumenty lze rozdělit na dvě skupiny. Čtyři dokumenty byly vlastně německé překlady československých diplomatických akt, jejichž originály se dostaly Němcům do rukou po březnu 1939.[289] Dva dokumenty byly převzaty z nevydané *Československé bílé knihy* z r. 1938, kterou sovětský lidový komisariát zahraničních věcí získal údajně již v r. 1938 prostřednictvím pražského vyslanectví.[290] Z ní vlastně pocházely i již zmíněné čtyři dokumenty publikované dříve Hubertem Ripkou.[291] – V maketě byla původně u dokumentů z *„bílé knihy"* tato uváděna i v provenienční poznámce, při přípravě do tisku byla u již publikovaných dokumentů dána přednost odkazu na Ripkovu knihu.

Výrazný podíl československých dokumentů vysvitne i z obecnějšího souhrnu zdrojů otištěných dokumentů,[292] kdy je devatenáct původu německého,[293] jedenáct československého,[294] šest polského,[295] čtyři

---

279 Mario TOSCANO: *The History of Treaties and International Politics I*. The Johns Hopkins Press, Baltimore 1966, s. 171.

280 *Correspondence Respecting Czechoslovakia. September 1938*. His Majesty's Stationery Office, Londýn 1938. *Further Documents Respecting Czechoslovakia, Including the Agreement Concluded at Munich on September 29, 1938*. His Majesty's Stationery Office, Londýn 1938.

281 *Documents diplomatiques 1938–1939. Pièces relatives aux événements et aux négociations qui ont précédé l'ouverture des hostilités entre l'Allemagne d'une part, la Pologne, la Grande-Bretagne et la France d'autre part*. Ministère des affaires étrangères – Imprimerie nationale, Paříž 1939.

282 *Nazi Conspiracy and Aggression. Volume V*. Office of United States Chief of Counsel For Prosecution of Axis Criminality. United States Government Printing Office, Washington 1946.

283 Maketa odkazovala i na německou oficiální sbírku *Dokumente zur Vorgeschichte des Krieges*. Auswärtiges Amt, Berlín 1939.

284 Šlo o sovětský časopis *Мировое хозяйство и мировая политика* a německý *Archiv für Außenpolitik und Länderkunde*.

285 Hubert RIPKA: *Munich: Before and After. A fully documented Czechoslovak account of the crises of September 1938 and March 1939 with a detailed analysis of the repercussions of the Munich Agreement on the situation of Europe as a whole and of Central Europe in particular, together with an essay on the reconstruction of a free Europe*. Translated from the manuscript by Ida Šindelková and Comdr. Edgar P. Young. Victor Gollancz Ltd., Londýn 1939.

286 Georges BONNET: *Défense de la Paix. De Washington au Quai d'Orsay*. Les éditions du Cheval ailé, Ženeva 1946.

287 Zdeněk FIERLINGER: *Ve službách ČSR. Paměti z druhého zahraničního odboje. Díl první*. Dělnické nakladatelství, Praha 1947.

288 Oproti maketě byly přidány ještě dva dokumenty, vizte v následující tabulce.

289 Čistě formálně tak šlo o dokumenty německého ministerstva zahraničí, pořízené z dokumentů likvidovaného československého ministerstva zahraničí.

290 Tj. dokumentové sbírky o událostech zářijové krise, kterou nakonec čs. vláda nevydala. (Např. Jindřich DEJMEK: *Československá zahraniční politika 1919–1938. Pokus o historiografickou bilanci…*, c. d., s. 109–110. TÝŽ: *Beneš II*, c. d., s. 187.) Některé z dokumentů pronikly na podzim 1938 na stránky západního tisku, část byla publikována Hubertem Ripkou v jeho práci o Mnichovu. (Srov. *Potíže exilové literatury o Mnichovu*. In: HOP, roč. 12, č. 1/2020, s. 88–101.)

291 Sovětský sborník tak vlastně použil šest dokumentů z *Čs. bílé knihy*. Maketa jich obsahovala pouze pět.

292 Tj. původních archivů či publikací, z nichž byly jednotlivé dokumenty do sborníku převzaty, přičemž dokumenty ukořistěné Němci v Československu a Polsku nejsou chápány jako německé, nýbrž jako dokumenty československé, resp. polské.

293 Tj. dokumenty č. 1–3, 5, 6, 8, 12, 14, 16–20, 28, 34, 36, 39–41.

294 Dokumenty č. 4, 9, 13, 21, 24, 25, 29, 30, 37, 38, 43.

295 Dokumenty č. 11, 15, 23, 32, 33, 44.

z Velké Británie,[296] a po dvou dokumentech z Francie[297] a Sovětského svazu.[298] Československé materiály tak tvořily druhou největší skupinu publikovaných dokumentů.[299]

V následující tabulce je přehledně uveden obsah I. svazku. Dokumenty jsou uváděny v pořadí, v jakém byly otištěny **(Č.).** Pro srovnání je uvedeno i číslo totožného dokumentu v maketě z 30. ledna 1948 **(Mak.)**[300] a ve výběru, otištěném v týdeníku *Nová doba* **(ND)**.[301] Tabulka si též všímá rozdílů v záhlavích[302] a v uváděném původu[303] dokumentů.

[296] Dokumenty č. 22, 26, 31, 35. Tato skupina je jistě diskutabilní, neboť dokumentem čistě britské provenience je pouze č. 26. Dokument č. 22 by mohl být zařazen rovněž k francouzským dokumentům, dokument č. 31 byl původu československého a dokument č. 35 byl přetiskován z fotokopie z archivu německého Zahraničního úřadu. Přihlíží se však k jejich předchozímu publikování britskou vládou v r. 1938.

[297] Dokumenty č. 10 a 42.

[298] Dokumenty č. 7 a 27. Lze opět namítnout, že první dokument má provenienci britskou a druhý československou.

[299] Není doposud jasné, zda sovětské MZV jednalo o otištění těchto dokumentů s československou vládou, jak to navrhoval Vyšinskij 24. ledna. (Vizte pozn. 183.)

[300] РГАСПИ, ф. 558, оп. 11, дело 246.

[301] Новое время, № 16/1948, 14. 4. 1948.

[302] Text záhlaví je překladem z ruského vydání.

[303] Přehled hlavních zkratek uveden na konci tabulky. Úplné odkazy na monografie vizte výše.

Č.	Mak.	ND	Záhlaví	Datum	Záhlaví (maketa) [1]	Původ	Původ (maketa) [2]
1	1	1	Rozhovor Hitlera s Halifaxem	19.11.1937		AA	
2			Dopis německého ministra zahraničních věcí Neuratha německému vyslanci v Praze Eisenlohrovi	5.2.1938		AA	
3	2	2	Rozhovor Hitlera s Hendersonem	3.3.1938		AA	
4			Zpráva československého vyslance v Paříži Osuského ministrovi zahraničních věcí ČSR Kroftovi	4.3.1938		AA-ČSR	
5	3		Z telefonické rozmluvy Göringa (Berlín) s Ribbentropem (Londýn)	13.3.1938		*Nazi Conspiracy and Aggression, vol. V*	
6			Telegram německého vyslance v Praze Eisenlohra státnímu tajemníku německého ministerstva zahraničních věcí Weizsäckerovi	18.3.1938		AA	
7	4		Nóta anglického ministerstva zahraničních věcí velvyslanectví SSSR v Londýně	24.3.1938		MZV SSSR	neuvedeno [3]
8			Dopis legačního rady německého ministerstva zahraničních věcí Altenburga pražskému vyslanci Eisenlohrovi s přiloženým zápisem o poradě o sudetoněmecké otázce za Ribbentropova předsednictví	29.3.1938		AA	
9	5		Dopis československého vyslance v Londýně Masaryka československému ministru zahraničních věcí Kroftovi	5.4.1938		AA-ČSR	
10	6		Chamberlainův projev na poradě britských a francouzských ministrů	28.4.1938		*Bonnet*	
11	7	3	Zpráva polského velvyslance v Paříži Łukasiewicze o rozmluvě s francouzským ministrem zahraničních věcí Bonnetem	27.5.1938	Politická zpráva…	neuvedeno	býv. MZV Polska
12	8	4	Zpráva německého velvyslance v Londýně von Dirksena ministerstvu zahraničních věcí	10.7.1938		AA	
13	9		Memorandum Churchilla o rozmluvě s vedoucím gdanských fašistů Forsterem [4]	14.7.1938	Dopis úředníka československého vyslanectví v Londýně Gerkeho z 18. 8. 1938 přednostovi kanceláře ministra zahraničních věcí Janu Jínovi [5] s přiloženým memorandem Churchilla o rozmluvě s vedoucím gdanských fašistů Forsterem [4]	AA	AA-ČSR
14			Dopis státního podtajemníka německého ministerstva zahraničních věcí Woermanna německým vyslanectvím v Bukurešti a Bělehradě	25.7.1938		AA	
15			Zpráva polského velvyslance v Berlíně Lipského ministru zahraničních věcí Beckovi	11.8.1938		neuvedeno	
16			Záznam rozmluvy rady britského ministerstva zahraničních věcí Ashton-Gwatkina s vedoucím hitlerovské „sudetoněmecké strany“ Henleinem	22.8.1938		AA	
17			Hitlerovo nařízení o provedení represivních opatření proti Československu	15.9.1938		AA	
18			Zpráva referenta německého ministerstva zahraničních věcí von Stechowa	15.9.1938		AA	
19			Dopis Himmlerova pomocníka Besta ministerstvu zahraničních věcí	19.9.1938		AA	
20			Dopis státního podtajemníka německého ministerstva zahraničních věcí Woermanna Himmlerovi	19.9.1938		AA	
21	10		Telegram československého ministra zahraničních věcí Krofty československému vyslanci v Paříži Osuskému	b. d. [6]		*Fierlinger*	MZV SSSR
22	11		Anglo-francouzské návrhy, předložené československé vládě	19.9.1938		BBK	
23			Zpráva polského velvyslance v Berlíně Lipského ministru zahraničních věcí Beckovi	20.9.1938		neuvedeno	
24	12		Odpověď československé vlády na anglo-francouzské návrhy	20.9.1938		MZV SSSR / *Ripka*	MZV SSSR
25	13		Nóta britské vlády, odpovídající na československou nótu	21.9.1938		*Ripka*	ČSBK
26	15		Runcimanův dopis Chamberlainovi	21.9.1938		BBK	BBK / Мировое хозяйство и мировая политика
27	14		Memorandum československého vyslanectví v Moskvě lidovému komisariátu zahraničních věcí SSSR [7]	22.9.1938	Memorandum československého velvyslanectví…	MZV SSSR	

Č.	Mak.	ND	Záhlaví	Datum	Záhlaví (maketa)[1]	Původ	Původ (maketa)[2]
28			Telegram státního podtajemníka Woermanna německým diplomatickým zastupitelstvím v Římě, Varšavě, Budapešti, Praze a Londýně	23.9.1938		AA	
29	16		Britský vyslanec v Praze Newton předkládá Hitlerovy požadavky Československu (Rozhovor Newtona se Smutným)	23.9.1938		*Ripka*	ČSBK
30	17		Britský vyslanec v Praze Newton předkládá Hitlerovy požadavky Československu	24.9.1938		ČSBK	
31	18		Dopis československého vyslance v Londýně Masaryka britskému zahraničnímu ministrovi Halifaxovi	26.9.1938		BBK	
32	19		Zpráva polského velvyslance v Berlíně Lipského ministrovi zahraničních věcí Beckovi	26.9.1938	Dopis polského velvyslance…	neuvedeno	býv. MZV Polska
33	20		Zpráva polského velvyslance v Berlíně Lipského ministrovi zahraničních věcí Beckovi	27.9.1938		neuvedeno	býv. MZV Polska
34	23	5	Informace o průběhu mnichovské konference pro německé ministerstvo zahraničních věcí, podaná německou delegací v Mnichově	29.9.1938	Informace o průběhu mnichovské konference pro německé ministerstvo zahraničních věcí	AA	
35	21	6	Text dohody, uzavřené v Mnichově	29.9.1938		AA / BBK II	chybí část listu
36		7	Kordtův záznam o mnichovské dohodě	29.9.1938		AA	
37	22	8	Záznam československého ministerstva zahraničních věcí o pobytu československé delegace v Mnichově	30.9.1938		*Ripka*	ČSBK
38	24		Předání mnichovských požadavků německým chargé d'affaires Henckem československému ministru zahraničních věcí Kroftovi	30.9.1938		ČSBK	ČSBK
39	25	9	Anglo-německá deklarace	30.9.1938	Společná deklarace Hitlera a Chamberlaina + Projev Chamberlaina v dolní sněmovně k okupaci Československa Německem (15. 3. 1939)	*Archiv für Außenpolitik und Länderkunde*	*Archiv für Außenpolitik und Länderkunde* + neuvedeno
40	26		Keitelův dopis Weizsäckerovi	10.10.1938		AA	AA
41			Telefonogram státnímu tajemníku Weizsäckerovi z Godesbergu	11.10.1938		AA	
42	27	10	Francouzsko-německá deklarace	6.12.1938	Společná deklarace Ribbentropa a Bonneta z 6. 12. 1938	FŽK	*Dokumente zur Vorgeschichte des Krieges*
43			Záznam o rozhovoru československého ministra Chvalkovského s anglickým vyslancem v Praze Newtonem	10.12.1938		AA-ČSR	
44	28	11	Dopis polského velvyslance v Londýně Raczyńského polskému velvyslanci v Berlíně Lipskému	16.12.1938		neuvedeno	býv. MZV Polska

Vysvětlení zkratek

AA	dokumenty německého ministerstva zahraničních věcí (Auswärtiges Amt)
AA-ČSR	dokumenty československého MZV, nalezené v dokumentech německých
BBK	Britská bílá kniha (*Correspondence Respecting Czechoslovakia. September 1938*. His Majesty's Stationery Office, Londýn 1938.)
BBK II	Britská bílá kniha, II. díl (*Further Documents Respecting Czechoslovakia, Including the Agreement Concluded at Munich on September 29, 1938*. His Majesty's Stationery Office, Londýn 1938.)
býv. MZV Polska	dokumenty polského MZV, nalezené v dokumentech německých
ČSBK	Československá bílá kniha
FŽK	Francouzská žlutá kniha (*Documents diplomatiques 1938–1939. Pièces relatives aux événements et aux négociations qui ont précédé l'ouverture des hostilités entre l'Allemagne d'une part, la Pologne, la Grande-Bretagne et la France d'autre part*. Ministère des affaires étrangères – Imprimerie nationale, Paříž 1939.)
MZV SSSR	dokumenty z archivu MZV SSSR

Poznámky

[1] Shodná záhlaví nejsou vypisována.
[2] Pokud se shoduje s konečným vydáním, nevypisováno.
[3] Z textu vyplývá, že jde o dokument z archivu MZV SSSR.
[4] Ruská transkripce chybně předpokládala tvar „Förster".
[5] Ruská transkripce chybně předpokládala výslovnost „Džina". Průvodní dopis tajemníka čs. vyslanectví v Londýně Jana Gerkeho nebyl v konečné versi otištěn.
[6] Telegram pochází ze 17. 9. 1938, ve Fierlingerových pamětech však datum chybělo. – Srv. originál: Archiv Ministerstva zahraničních věcí, Telegramy odeslané, č. 1082–1086/1938. http://badatelna.eu/fond/157735/reprodukce/?zaznamId=775014&reproId=779381 [6. 1. 2021.]
[7] V redakční poznámce připojen text telegramu lidového komisariátu zahraničních věcí sovětskému vyslanci v Praze z 20. 9. 1938.

I. svazek se tak cele soustředil na události mnichovské krise, počínaje Halifaxovou návštěvou u Hitlera v listopadu 1937 a konče událostmi krátce po mnichovské konferenci na podzim 1938.[304] Kombinace „známých" a „doposud neznámých" dokumentů zvýrazňovala kontrast mezi veřejnými deklaracemi hlavních účastníků a jejich neveřejně podnikanými kroky. Výboru dokumentů nelze upřít velkou dovednost. Poprvé se veřejnost dozvěděla, o čem si povídali lord Halifax s Hitlerem, poprvé byl otištěn záznam o průběhu mnichovské konference. Zprávy polských diplomatů odkrývají chování Polska v rámci mnichovské krise. Početné recense v sovětském tisku[305] právem zdůrazňovaly význam jednotlivých dokumentů, poukazovaly na jejich závažnost a na sílu poznání, které sovětský dokumentový sborník přináší pro dějiny Mnichova.[306]

Mezitím byl 11. března 1948 dán do tisku i II. svazek edice, který oficiálně vyšel 26. května[307] pod názvem *„Dirksenův archiv (1938–1939)"*,[308] vlastně tak, jak to navrhoval Vyšinskij ve svém lednovém návrhu Stalinovi. Obsahoval 29 dokumentů úřední korespondence německého velvyslance v Londýně Herberta von Dirksena z období 1938–1939 a dvě přílohy – první tvořily čtyři dopisy Dirksenovy osobní korespondence z let 1931 a 1938, druhou dvě hlášení německého velvyslance v Paříži Johannesa von Welczeka berlínskému ministerstvu z let 1936 a 1939. I v tomto případě tedy název svazku mírně neodpovídal obsahu sborníku.

II. svazek se v podstatě tematicky postavil americkému sborníku, neboť překládal německý pohled na vztahy Říše především s Velkou Británií v posledních měsících před vypuknutím II. světové války, a to včetně záznamu o britsko-německých rozhovorech v červenci 1939, které probíhaly paralelně s moskevskými jednáními o utvoření velké koalice; a souhrnné zprávy o Dirksenově činnosti od května 1938 do srpna 1939. Recense druhého svazku se kupodivu značně opozdily. *Pravda* otiskla až 7. července recensi svého redakčního spolupracovníka pro mezinárodní vztahy M. Marinina, nazvanou *„Jak se připravovala druhá světová válka"*. Rozsahem ovšem nedosahovala rozmáchlosti Leontěvovy recense svazku prvního.[309] Ostatní časopisy *Pravdu* tentokrát předstihly.[310]

---

[304] Na rozdíl od makety již nevěnoval žádnou pozornost rozbití Československa Německem v březnu 1939. Maketa totiž navíc předpokládala otištění Chamberlainova projevu v dolní sněmovně 15. března 1939. Srv. předchozí tabulku.

[305] Vedoucí autorského kolektivu V. M. Chvostov napsal k edici hned několik recensních statí, zčásti pod vlastním jménem, zčásti pod pseudonymem – В. М. ХВОСТОВ: *Как подготовлялась вторая мировая война*. Известия, 11. 4. 1948. В. МИХАЙЛОВ [В. М. ХВОСТОВ]: *Новые документы о поджигателях второй мировой войны*. Большевик № 7/1948, 15. 4. 1948, s. 57–69. Z dalších recensí v odborném tisku např. И. НИКОЛАЕВ: *Новое разоблачение фальсификаторов истории*. Вопросы истории, № 4/1948, s. 106–112. Аркадий Самсонович ЕРУСАЛИМСКИЙ: *Документы и материалы кануна второй мировой войны. Т. I*. Известия Академии наук СССР. Серия истории и философии. Том V. № 3. Май–июнь 1948, s. 292–296. И. ТАЙГИН: *Против фальсификаторов истории*. Славяне, № 4/1948, апрель 1948 г., s. 50–54. O edici informoval pochopitelně i týdeník *Nová doba* – Наталья Сергеевна СЕРГЕЕВА: *Документы кануна второй мировой войны*. Новое время, № 16/1948, 14. 4. 1948, s. 24–28.

[306] Kvalitu sborníku potvrzuje i skutečnost, že byla po deset let jedinou sovětskou edicí k dějinám mnichovské krise a že si svůj význam podržela i do současnosti. Vizte níže u pozn. 519.

[307] *Britische Geheimpolitik am Pranger*. Neue Zeit (Linec), 28. 5. 1948, s. 1. *Chamberlainova tajná jednání s Německem. Dokumenty o předehře války*. Lidová demokracie, 28. 5. 1948, s. 2. 26. května došlo k oficiálnímu oznámení sovětským ministerstvem zahraničí, nicméně publikace byla zřejmě již v distribuci, jak o tom svědčí zpráva TASSu, přetištěná *Svobodným slovem*: *„Důležité dokumenty vydány v Moskvě. Moskva 20. května (tass). Na moskevském knižním trhu se objevil druhý svazek důležitého dokumentárního díla, jež vydalo sovětské ministerstvo zahraničí pod názvem »Dokumentární materiál z doby před druhou světovou válkou«, které obsahuje důležité dokumenty z archivu německého diplomata von Dirksena, jenž byl v letech 1938–1939 německým velvyslancem v Londýně."* (Svobodné slovo, 21. 5. 1948, s. 1.)

[308] *Документы и материалы кануна второй мировой войны. Том II. Архив Дирксена (1938–1939 гг.)*. Государственное издательство политической литературы, Moskva 1948.

[309] Za pseudonymem se skrývá bývalý šéf TASSu Jakov Semjonovič Chavinson (1901–1989). М. МАРИНИН [Яков Семёнович ХАВИНСОН]: *Как подготавливалась вторая мировая война*. Правда, 7. 7. 1948, s. 3–4. https://www.alexanderyakovlev.org/almanah/almanah-dict-bio/1004099/20 [26. 12. 2020]

[310] Již v květnu vyšly tyto recense: В. МИХАЙЛОВ [В. М. ХВОСТОВ]: *Англо-германские переговоры 1939 года. (К выходу II тома «Документов и материалов кануна второй мировой войны».)* Большевик, № 10/1948, 30. 5. 1948, s. 57–65. Б. МИХАЙЛОВ: *Новые документы о подготовке второй мировой войны*. Новое время, № 22/1948, 26. 5. 1948, s. 25–31. Další „recensní vlna" skutečně přišla až s létem, např.: В. М. ХВОСТОВ: *Англо-германские переговоры 1939 г.* Известия, 7. 7. 1948, s. 3. (Přetištěno také В. М. ХВОСТОВ: *Проблемы истории внешней политики СССР и международных отношений. Избранные труды*. Издательство «Наука», Moskva 1976, s. 56–61.) И. НИКОЛАЕВ: *Документы, разоблачающие фальсификаторов истории*. Славяне, № 6/1948, июнь 1948 г., s. 28–31. Сергей Н. ПИЛИПЧУК: *Новые документы, уличающие фальсификаторов истории*. Славяне, № 7/1948, июль 1948 г., s. 46–49. И. НИКОЛАЕВ: *Документы свидетельствуют*. Вопросы истории, № 8/1948, s. 89–96. Аркадий Самсонович ЕРУСАЛИМСКИЙ: *Документы и материалы кануна второй мировой войны. Т. II*. Известия Академии наук СССР. Серия истории и философии. Том V. № 4. Июль–август 1948, s. 376–378.

Podobně jako *Padělatelé dějin* měly i *Dokumenty a materiály k předvečeru druhé světové války* vyjít v cizojazyčném vydání. V první etapě zajišťovalo úkol Nakladatelství cizojazyčné literatury,[311] posléze přibyla i vydání v zahraničí.[312] Vždy však šlo o jednojazyčné mutace. Vydání edice, které by uveřejnilo všechny dokumenty v původních jazycích, bohužel nevyšlo.[313]

Vydáním *„Dirksenova archivu“* byla ediční řada ukončena. Žádné další německé kořistní dokumenty již Sovětským svazem publikovány nebyly, nedošlo dokonce ani na záznam z rozhovorů Dulles–Hohenlohe z r. 1943, na který přímo odkazovali *Padělatelé dějin*. V tomto případě to byl jediný v textu citovaný dokument, který nebyl sovětskou stranou publikován.[314] Ať už se tak stalo z jakýchkoliv důvodů,[315] výrazně tím byl oslaben protiamerický osten *„historické informace“*.

Srovnáme-li výslednou podobu sovětské odpovědi včetně dokumentové edice, nezbývá než konstatovat, že z Vyšinského komplexního návrhu z 24. ledna zbylo vlastně jen torso. Torso sice nikoliv nevýznamné, ale s velmi omezeným účinkem. Jeden z hlavních cílů sovětské odpovědi se totiž nepodařilo naplnit – jakékoliv „hmatatelné“ podepření argumentu o odpovědnosti Spojených států na vypuknutí II. světové války prostě scházelo. I tak ovšem dokázala sovětská replika vyvolat jisté mezinárodní pozdvižení.

Odezva „dokumentové války“

Už sama koncepce sovětské odpovědi počítala s tím, že vzbudí vzrušené reakce – a tato očekávání se rychle plnila. Sdělovací prostředky se totiž hbitě chopily zprávy sovětského zahraničního ministerstva o vydání *Padělatelů dějin* a doprovodily ji příléhavým označením *„dokumentová válka“*,[316] *„papírová válka“*[317] či *„propagandistická válka“*. V jejich pojetí představovala *„válka dokumentů“* novou a velmi svébytnou fázi války studené a tiskové agentury se pokoušely odhadovat, jaké dokumenty Sovětský svaz v nejbližších dnech uveřejní. I sovětská oficiální místa pochopitelně bedlivě sledovala, s jakou odezvou se jejich *„historická informace“* setká. Prvotní reakce ze Západu mohly působit i vcelku potěšujícím dojmem.

Dle tvrzení Reuterovy kanceláře se prý Státní department nechal hned 10. února slyšet, že není pravdou, že by jím publikované dokumenty nebyly pravé – ač nic v tomto smyslu sovětská odpověď neříkala.[318] Zároveň měl odmítnout sovětské tvrzení, že sborník vydávaly Spojené státy ve spolupráci s Velkou Británií a Francií – tyto vlády byly pouze tři týdny před vydáním o něm informovány, aby vyjádřily své případné námitky.[319] Americké vládní kruhy jinak zachovávaly *„úřední mlčení“* a snažily se vytvářet dojem, že publikované dokumenty pro ně nejsou žádným překvapením.[320] 11. února se (dle agentury Associated Press)

[311] V Moskvě byly vydány minimálně mutace anglická, francouzská, německá a španělská: *Documents and Materials Relating to the Eve of the Second World War | Documents et matériaux se rapportant à la veille de la deuxième Guerre mondiale | Dokumente und Materialien aus der Vorgeschichte des Zweiten Weltkrieges | Documentos y materiales de vísperas de la segunda guerra mundial*. Anglickojazyčné vydání pak vyšlo i ve Spojených státech v nakladatelství International Publishers v New Yorku.

[312] Výběrový výčet cizojazyčných titulů edice: *Dokumenty i materiały z przedednia drugiej wojny światowej | Okmányok és adatok a második világháború előzményeiről | Documente şi materiale din ajunul celui de al doilea război mondial. Publicate de Ministerul Afacerilor Externe al U. R. S. S. | Документи и материали от навечерието на Втората световна война | Документи и материјали уочи Другог светског рата | Dokumenta dhe materiale në lidhje me vigjiljen e luftës së dytë botnore*. K českému vydání vizte u pozn. 1680.

[313] Porovnáním fotokopií s otištěným textem lze pouze dedukovat, že německé vydání edice respektuje originální text německých dokumentů. U ostatních jazyků nebylo srovnání možno provést pro obtížnou dostupnost těchto jinojazyčných vydání.

[314] Михаил Семёнович ГУС: *Американские империалисты – вдохновители мюнхенской политики*. Госполитиздат, Moskva 1951, s. 189–190 si musel vystačit jen s odkazy na *„historickou informaci“*. Dokonce i čtvrtý svazek druhého vydání *Dějin diplomacie*, vydaný v r. 1975, odkazoval pouze na pasáže z *Padělatelů dějin*. – *История дипломатии. Том IV. Дипломатия в годы второй мировой войны*. Под редакцией А. А. Громыко, И. И. Земскова, В. А. Зорина, В. С. Семёнова, М. А. Харламова. Издательство политической литературы, Moskva 1975, s. 317–318.

[315] Že se edice omezí jen na dva svazky, muselo být jasné už během přípravy *„historické informace“*, v níž byly potlačeny odkazy na dokumenty po r. 1939 (právě s výjimkou jednání Dulles–Hohenlohe). Těžko říci, zda za důvody, pro které nebyl nakonec dokument publikován, nestál právě způsob, jakým se k němu sovětské orgány dostaly (vizte pozn. 178), nebo neúspěch při dešifrování krycích jmen účastníků jednání (pozn. 179).

[316] Případně *„válka dokumentů“* (*“war of documents”, « la guerre des documents »*) či *„válka o dokumenty“*.

[317] *« La guerre de papier »*.

[318] *„Historická informace“* prohlásila výběr a obsah těchto dokumentů za tendenční. A teprve toto jejich jednostranné publikování pak označila za padělání dějin.

[319] *Die Akten sind echt*. Die Weltpresse, 10. 2. 1948 (Erste Ausgabe), s. 1.

[320] Jak dovozovala např. zpráva United Press z Washingtonu: *„Americké ministerstvo zahraničí zachovalo zatím úřední mlčení a nevyslovilo se k sovětské odpovědi na nedávno uveřejněné dokumenty o vztazích mezi Sovětským svazem a Německem. Neočekává se, že by americké ministerstvo zahraničí sovětský dokument komentovalo, dokud nebude mít po ruce úplný text s případnými poznámkami amerického velvyslance v Moskvě Waltera Bedella Smitha. Z kruhů amerického ministerstva zahraničí se hlásí, že ministerstvo si prý*

vyjádřila americké vládě tuze blízká rozhlasová stanice *Hlas Ameriky*, pravidelně vysílající na pokračování dokumenty z amerického sborníku. Ramenatě prohlásila, že bude v tomto vysílání pokračovat i přes sovětské protesty. Ohlášené uveřejnění dokumentů o jednáních západních mocností s nacistickým Německem prý považovala za slabou odpověď na *„úder americké propagandy proti Kremlu“*.[321]

10. února se ozvalo také britské ministerstvo zahraničí ústy svého mluvčího. Mluvčí Foreign Office patrně nepodal nejlepší výkon, když se pokoušel zástupcům tisku mj. tvrdit, že se prý nepodařilo najít žádnou stopu po údajné sovětské žádosti z léta 1945 o prozkoumání německých kořistních dokumentů; s poznámkou že SSSR nikdy neučinil západním velmocím nabídku na prozkoumání kořistních dokumentů nalezených Rudou armádou. Dodal, že první, kdo publikoval německé dokumenty, byl Sovětský svaz, a to před rokem formou tří sborníků. K uveřejnění dokumentů o vztazích britské, francouzské a americké vlády k hitlerovskému Německu sovětskou vládou prý jinak nemá britská vláda žádné námitky, sama prý v tomto smyslu chystá vlastní publikaci. Odmítl též sovětské tvrzení, že americký sborník vznikal ve spolupráci s britskou vládou, neboť ta byla o úmyslu Státního departmentu informována pouze několik týdnů před publikováním.[322]

Místy naivní formulační tanečky, které v tisku representovaly americkou, a zvláště britskou diplomacii, znovu umožnily sovětskému tisku, aby reagoval ostře. 12. února otiskla *Pravda* zprávu TASSu, jež s neskrývaným sarkasmem vyvracela jednotlivá prohlášení mluvčího Foreign Office.[323] Zpráva rovněž uvedla dílčí detaily o žádosti sovětského velvyslance Guseva z 19. června 1945.[324] 18. února tak musel ministr Bevin dolní sněmovně předložit jak aide-mémoire Guseva, tak i Cadoganovu odpověď.[325] Sovětská odpověď a vyvození patřičných důsledků z jejích obvinění byly ostatně v dolní sněmovně probírány ještě vícekrát[326] a sovětské propagandě posloužil britský postoj ještě několikrát.[327] Zvyšoval tak její pocit, že dosáhla velkého úspěchu.

Podobný dojem měl Walter Lippmann, který se 12. února v komentáři pro *New York Herald Tribune* zamýšlel nad tím, co positivního vůbec přinesl sborník o německo-sovětských vztazích, který rozpoutal současnou *„dokumentovou válku“*. Sborník byl pro něj *„klasickým příkladem špatné propagandy“*. *„Byla to propaganda, poněvadž pro politické účely byla použita jen část pravdy, avšak nikoliv pravda celá. Byla špatná, protože se dalo očekávat, že se obrátí nazpět, způsobí více škod nám samotným a našim přátelům nežli Rusům, proti kterým byla namířena. Že si toho Kreml všimne a že toho plně využije, se dalo předpokládat a mohlo být snadno předvídáno.“* Vždyť sborník obsahuje *„pouze nacistické dokumenty, a žádný historik mající sebeúctu by nepomýšlel na to, aby stavěl svůj úsudek na dokumentech pouze jediného účastníka významné historické události. Navíc, k uveřejnění byly vybrány jen ty, které se týkaly nacisticko-sovětských vztahů po dubnu 1939. Tedy po habešské válce, po zabrání Rakouska a po mnichovské dohodě, jíž bylo rozkouskováno Československo.“*

Podobně jako sovětská strana nesouhlasil s metodou výběru dokumentů určených ke zveřejnění, důvody však uvedl poněkud odlišné. Podle něj může publikování pouze *„některých dokumentů vést jen k publikování nějakých dalších, avšak stále ne všech dokumentů. To je právě ono, k čemu má nyní dojít. Kreml, který byl při-*

---

uvědomovalo, že uveřejnění nacistických dokladů o sovětsko-německých vztazích v letech 1939–1941 vyvolá ostrou »válku propagandy«, jelikož prý bylo známo, že Sovětský svaz má po ruce dokumenty, kompromitující jiné spojence v jejich jednání s Německem.“ (Národní obroda, 11. 2. 1948, s 2.) Srv. pozn. č. 447.

321 *Hlas Ameriky nehodlá zmlknout*. Národní obroda, 12. 2. 1948, s. 2.

322 *Zwei Millionen Dokumente werden gesichtet. Umfassende Publikation der deutschen Akten vorgesehen*. Die Weltpresse, 11. 2. 1948, s. 8. Agentura United Press měla 19. února vydat zprávu, že Velká Británie uveřejnila téhož dne dokumenty z r. 1931, z nichž *„vysvítá, že britský vojenský atašé v Berlíně varoval již tehdy britskou vládu, že Německo porušuje Versailleskou smlouvu a tajně zbrojí“*. Tyto dokumenty *„jsou částí celé řady dokumentů, jež budou v Londýně postupně uveřejňovány a jež zahrnují údobí britské zahraniční politiky v letech 1919 až 1939“*. (*Také Anglie vydá dokumenty*. Obrana lidu, 20. 2. 1948, s. 2. *Britannie uveřejňuje dokumenty o své zahraniční politice 1919–1939*. Národní osvobození, 20. 2. 1948, s. 1.) Pravděpodobně mohlo jít o zprávu britského vojenského attaché J. H. Marshalla-Cornwalla o vojenských aktivitách v Německu během roku 1931, která však byla vydána v loňském roce (1947) ve druhém svazku druhé řady edice *Documents on British Foreign Policy 1919–1939* (DBFP-II-2, s. 523). Nešlo tedy o žádnou novou publikaci.

323 Ne zcela korektně, např. pokud šlo o prohlášení, že britská vláda se na vydání sborníku nepodílela. Vizte výše pozn. 184.

324 *«Фальсификаторы истории». Смущение английских официальных кругов*. Правда, 12. 2. 2021, s. 4.

325 Vizte výše pozn. č. 15.

326 Např. ve schůzích 11. února, 18. února, 19. února, 3. března a 8. března.

327 Např. *Английская печать замалчивает историческую справку Совинформбюро*. Правда, 17. 2. 1948, s. 4. V. M. Chvostov v dubnu také vyvrátil britské (ale i americké) tvrzení, že právě SSSR publikoval německé dokumenty jako první, poukazem na to, že poprvé publikovali německé dokumenty Američané v *Bulletinu Státního departmentu*, a teprve poté vydala Archivní správa MZV SSSR své tři sborníčky. В. МИХАЙЛОВ [В. М. ХВОСТОВ]: *Новые документы о поджигателях второй мировой войны*. Большевик № 7/1948, 15. 4. 1948, s. 58.

veden do úzkých příběhem o jeho jednání s Hitlerem, odpoví nyní výběrem dokumentů vypočítaným na to, aby přivedl do úzkých všechny ty, kteří rovněž s Hitlerem jednali." Výsledkem nebude žádné dějinné poučení. *„Z hádek propagandistů nevzejde pravda, ale diskreditace hledání pravdy a snížení důvěry v objektivitu a intelektuální nestrannost amerických oficiálních dokumentů.*"

Upozornil taktéž na nebezpečí, které může sborník způsobit v Německu, tj. vyvolat v Němcích pocit, *„že prohráli válku, již měli téměř vyhranou, protože Hitler udělal chybu v tom, že roztrhal svou dohodu s Ruskem. To je způsob, jak budou tyto dokumenty interpretovány německými nacionalisty a využívány sovětskými agenty v německém podzemí. Propagandisté Státního departmentu si možná mysleli, že ukazují věrolomnost Kremlu. Ale Němcům byl nyní poskytnut listinný důkaz, prokazující, že Německo by dnes bylo pánem kontinentální Evropy, jen kdyby se Hitler držel spojenectví s Ruskem, místo, aby jej rozbíjel.*" Němečtí nacionalisté si vezmou jen takové poučení, že jejich budoucnost spočívá v neopakování Hitlerovy osudné chyby, *„že německá jednota může být obnovena jen dohodou s Ruskem, že ztracená německá území mohou být získána zpět – nebo kompensována ziskem jinde, pouze dohodou s Ruskem; že německá moc na evropském kontinentě může být oživena jen ve spojenectví s Ruskem.*" V tomto smyslu dodal, že *„přispívat k propagaci těchto myšlenek mezi Němci a přivádět do úzkých naše západní spojence i sebe samotné vyprovokováním publikace dokumentů z období mnichovského appeasementu, je propagandou naprosto nevhodnou.*" A již zmíněnému *Hlasu Ameriky* doporučil, aby nemluvil *„příliš nahlas dříve, než si dostatečně promyslí, co se chystá říci*".[328]

12. února vydalo své stanovisko francouzské ministerstvo zahraničních věcí. Quai d'Orsay se zachovalo přesně tak, jak v prosinci předvídal velvyslanecký rada Wapler. Poukázalo na to, že francouzská vláda nebyla prý před uveřejněním amerického sborníku konsultována, a proto *„této nepříslušelo posuzovat opodstatněnost americké iniciativy, takže ji prostě vzala na vědomí. Vyjádřené kritiky adresované Francii jsou proto neodůvodněné.*"[329]

Velmoci účastnící se projektu GWDP si rovněž pospíšily s oznámením, že v krátké době vyjde již ona „správná" a všeobjímající edice německých diplomatických dokumentů, nikoliv pouze tematický výběr.[330] Po jistou dobu se dokonce uvažovalo, že dojde k oficiálnímu pozvání Sovětského svazu, čemuž nahrávala zpráva agentury United Press z 10. února, která tvrdila, že mluvčí Foreign Office pozval Sovětský svaz k účasti na projektu.[331] Po dotazu Státního departmentu prohlásilo ovšem britské velvyslanectví ve Washingtonu, že se zpráva nezakládá na pravdě.[332]

17. února zaznamenala Reuterova kancelář reakci Allena Dullese, který označil sovětská tvrzení o svých švýcarských aktivitách za *„čirý nesmysl*". Agentura United Press zato zdůrazňovala z jeho činnosti ve Švýcarsku jednání *„se členy německého podzemního hnutí*", o nichž vydal svědectví ve své knize – všechna jinak znějící tvrzení o jednáních s Hitlerem by prý byla pomluvou.[333] Zástupcům obou agentur prohlásil stejného

---

[328] Walter LIPPMANN: *Propaganda That Backfired*. New York Herald Tribune, 12. 2. 1948. Článek přetiskl deník *St.-Louis Post Dispatch* 16. 2. 1948, s. 15. https://www.newspapers.com/clip/11775269/st-louis-post-dispatch/ [8. 1. 2021]. Rovněž PIAZZI, c. d., s. 224–225.

[329] ZALA, c. d., s. 225. Bratislavská *Práca* otiskla 12. února zprávu Reuterovy kanceláře: *„Francúzske ministerstvo zahraničia oznámilo, že Francúzsko nevedelo vopred o rozhodnutí ministerstva zahraničia USA uverejniť ukoristené nemecké dokumenty. Upozornilo, že aj Francúzi majú v rukách dôležité dokumenty. O ich uverejnení ešte nerozhodli.*" (Práca, 12. 2. 1948, s. 2.)

[330] *Vorbereitung der großen Dokumentenserie*. Die Weltpresse, 12. 2. 1948, s. 2. *Dokumenty o anglo-nemeckých vzťahoch*. Práca, 14. 2. 1948, s. 2.

[331] *„Londýn 10. února (UP). Velká Britannie pozvala dnes Sovětský svaz, aby se spojil se západními mocnostmi k necensurovanému vydání dokumentů německého ministerstva zahraničních věcí, které se týkají Hitlerova jednání jak se západem, tak s Východem. Pozvání je vázáno na podmínku, že SSSR vysloví souhlas s tím, že dokumenty budou uveřejněny jako historický, a nikoliv politický záznam. »To znamená,« vysvětlil mluvčí britského ministerstva zahraničních věcí, »že i když některé z těchto dokladů vzbuzují pochybnosti o chování některé ze čtyř velmocí, budou do publikace stejně pojaty jako materiál příznivý.« Jde o dva miliony německých dokumentů, z nichž většiny se zmocnily spojenecké armády západní. Pozvání se přičítá podnětu Bevinovu.*" (Národní osvobození, 11. 2. 1948, s. 2.) Dále např. *„Velká Britannie pozvala dnes Sovětský svaz, aby se spojil se západními mocnostmi k necensurovanému vydání dokumentů německého ministerstva zahraničí, které se týkají Hitlerova jednání jak se Západem, tak s Východem. Pozvání je vázáno podmínkou, že dokumenty budou uveřejněny jako historický a nikoli politický záznam. Britská nabídka se v londýnských kruzích přičítá úsilí ministra zahraničí Bevina, který chce předejít tomu, aby německých dokumentů nebylo už dále používáno v »propagační válce« mezi Západem a Východem, vydané washingtonským uveřejněním podrobností o německo-sovětském paktu.*" (*Velká Britannie zve Sovětský svaz. K společnému vydání dokumentů o Německu*. Svobodné slovo, 11. 2. 1948, s. 2.) Zprávu zmínila i bratislavská *Práca* (11. 2. 1948, s. 2.)

[332] FRUS 1947, vol. III, s. 652.

[333] *Phantasien von einem Separatfrieden. Neue Sowjet-Beschuldigungen gegen die westlichen Alliierten*. Die Weltpresse, 17. 2. 1948 (Erste Ausgabe), s. 1. *Dulles vyvrací sovětské tvrzení*. Lidová demokracie, 18. 2. 1948, s. 1. Zmiňovanou knihou bude zřejmě Allen Welsh DULLES: *Germany's Underground*. The Macmillan Company, New York 1947. Ve zkráceném českém překladu

dne Max Aitken, že v září 1941 nebyl v Lisabonu, neboť se se svou letkou nacházel ve východní Anglii. Nikdy prý neviděl pana Gustava von Kövér a tvrzení o své účasti na jednáních o separátní mír s Německem označil za směšné.[334]

Británie, nejvíce zasažená sovětskou odpovědí, požádala 20. února důvěrně americké ministerstvo zahraničí, aby do budoucna zanechalo publikování jednotlivých dokumentů. Zvažovala též, zda nemá na sovětská obvinění vydat oficiální odpověď. Po únorových událostech v Československu tento úmysl opustila.[335]

Sovětská oficiální místa průběžně sledovala, jakou odezvu měla *„historická informace"* v zahraničí. Diplomatický i stranický aparát vyhodnocovaly získávané poznatky, které ale zřejmě neodpovídaly zcela původnímu očekávání i množství prostředků, vynaložených pro propagaci sovětské odpovědi.[336] 30. dubna otiskl časopis *Bolševik* poměrně rozsáhlou stať V. M. Chvostova *„Světový tisk o »Historické informaci« Sovětské informační kanceláře"*.[337] Shrnovala ohlas *Padělatelů dějin* ve světě – a ten působil na první pohled majestátně. Tolik cizojazyčných vydání, zvláštních vydání, podpůrných komentářů od sympatisujících organisací, to vše vytvářelo dojem velkého úspěchu. Sílu sovětských argumentů musely uznat i četné listy na Západě, některé texty stať přímo cituje – zmíněna je též reakce Waltera Lippmanna. I o negativních reakcích se článek zmiňuje. Čtenář se tak např. dozvěděl o nesouhlasu bývalého francouzského velvyslance André François-Ponceta v *Le Figaro* z 18. února i o četných pokusech, jak odmítnout Sovětským svazem předkládaná fakta. Tyto chabé pokusy stať snadno vyvrací, hlavně detailními odkazy na příslušné pasáže *„historické informace"* či na dokumenty nedávno publikovaného I. svazku sovětské edice. Chvostov však přidává i některé argumenty nové. Upozornil např., že SSSR získal s kořistními archivy i německý překlad směrnic pro britskou delegaci, jež se v srpnu 1939 účastnila moskevských jednání o velkou koalici. Maličkým úryvkem z nich pak dokládal, že pravým cílem britských delegátů bylo nedohodnout se.[338] Pokusil se taktéž doplnit důkazy o účasti Spojených států na appeasementu – zmíněním zákona o neutralitě z r. 1935. Ke zhodnocení britských záruk Polsku citoval skeptický pohled generála Ironsidea a nezapomněl ani na Allena Dullese a jeho výrok o *„čirém nesmyslu"*. – Všechny tyto pokusy Západu, jak setřást ze sebe vinu, nemají šanci na úspěch, vždyť přece „fakta hovoří jasně". A všechny tyto zmínky slouží zároveň jako doklad, že tehdejší politika Sovětského svazu byla moudrá a podařilo se jí překazit plány mnichovanů všech odstínů a barev.

Chvostovův článek se samozřejmě nijak hlasitě nezabýval slabinami *„historické informace"*, ani skutečností, že přes obdivuhodně působící výši nákladu nezaznamenala sovětská odpověď žádný grandiosní úspěch. Že převážná většina tohoto nákladu musela být dotována buďto přímo sovětskými orgány,[339] nebo různými sympatisujícími organisacemi a skupinami.[340] A že mnohý západní list či autor, jmenovaný v Chvostovově článku, toho řekl vlastně mnohem více.[341]

Německé podzemí ji od července do konce srpna 1947 otiskoval brněnský lidovecký deník *Národní obroda*. – Dullesovo dementi měl (opět podle United Press) doplnit i ministr Marshall na své tiskové konferenci 18. února ve Washingtonu, kde měl prohlásit, že *„sovětské tvrzení o tom, že Spojené státy se roku 1943 pokoušely o separátní mír s Německem, postrádá podkladu"*. (Národní osvobození, 19. 2. 1948, s. 2.)

334 *Nechť štěstí provází Vaši akci. Čtvrtá část dokumentů „Padělatelé dějin" – Co se stalo 1940 v Berlíně?* Čin, 18. 2. 1948, s. 3. Podobně *Aitken a Dulles dementují*. Národní osvobození, 18. 2. 1948, s. 2; příp. *Výhrady k sovětským dokumentům. Prohlášení A. W. Dullese a posl. Aitkena*. Národní obroda, 19. 2. 1948, s. 2. Zdá se, že v případě lisabonských schůzek se pracovníci Archivní správy MZV SSSR dopustili omylu, neboť jejich účastníkem měl být nikoliv Beaverbrookův syn Max Aitken, nýbrž jeho synovec William Aitken. V původním textu dokumentů (soudě dle ruského překladu v příloze k Vyšinského návrhu z 24. ledna – РГАСПИ, ф. 558, оп. 11, дело 245, лист 126.), byla totiž místo jména uváděna pouze iniciála. Srov. ADAP-E-7, s. 631–632.

335 ZALA, c. d., s. 225.

336 НАДЖАФОВ: *Сталинский Агитпроп в холодной войне…*, c. d., s. 218–219.

337 В. ХВОСТОВ: *Мировая печать об «Исторической справке» Совинформбюро*. Большевик, № 8/1948, 30. 4. 1948, s. 42–50. Přetištěno také В. М. ХВОСТОВ: *Проблемы истории внешней политики СССР…*, c. d., s. 62–72.

338 Dokument patrně nebyl v této době v SSSR publikován. Anglické znění uveřejněno r. 1953 (DBFP-III-6, s. 763–764.)

339 Obdobně musela být nepochybně dotována i kampaň americká.

340 Z publikací, které v duchu *Padělatelů dějin* rozebírají americký sborník lze jmenovat např. práci D. N. PRITT: *The State Department and the Cold War. A commentary on its publication, "Nazi-Soviet Relations, 1939–1941"*. International Publishers, New York 1948.

341 Příkladně citáty z Lippmannova komentáře se omezily jen na některé věty.

„Sovětské dokumenty“ v Československu

Zatímco na konci ledna pronikla zpráva o americkém sborníku jen do některých československých listů, sovětské odpovědi poskytla prostor drtivá většina deníků v republice – ať už ústředních či regionálních. Dostalo se jí tak velmi široké publicity i přes vrcholící vnitropolitickou krisi.[342] Jde skutečně o záplavu příspěvků, jež se mezi sebou liší někdy významně, někdy jen nepatrně, ale které zajímavým způsobem podbarvovaly nervosní únorové dny roku 1948.

Československá tisková kancelář byla jednou z těch, které získaly od tiskového odboru MZV SSSR první část *„historické informace“* již večer 9. února, a to prostřednictvím svého moskevského dopisovatele Emila Štefana.[343] ČTK následně pořídila překlad textu do češtiny a zařadila jej do svého zpravodajství. V následujících dnech, kdy od tiskového odboru sovětského MZV postupně získávala zbývající části,[344] postupovala zřejmě obdobně. Do československých novin se první zprávy o vydání sovětské odpovědi dostaly až 11. února.[345]

V prvních dnech však žádný československý list neotiskl *Padělatele dějin* v plném znění. V rámci aktuálního zpravodajství byly uveřejňovány výhradně různě obsažné výňatky a výtahy.[346] I ony musely občas přenechat čelné místo spoustě významnějších zpráv, týkající se vnitropolitických i zahraničně politických záležitostí, naléhavé otázce vztahu slovanských států k problému budoucnosti Německa projednávané pražskou konferencí ministrů zahraničních věcí ČSR, Polska a Jugoslávie, nehorázným požadavkům odsunutých Němců, jakož i čím dál ostřejšímu vzájemnému okopávání mezi členy Národní fronty.[347] Hlavní pozornost sovětské odpovědi proto věnoval čs. denní tisk od středy 11. února do středy 18. února. I tak se málokterému listu dařilo umísťovat tento zpravodajský seriál na stále témže místě a ve stále stejně representativní úpravě.

Způsob, jakým jednotlivé čs. listy informovaly o sovětské odpovědi, byl zčásti závislý na tom, kterým zdrojovým materiálům dávaly redakce přednost. Vedle zpráv ČTK (příp. ZAS) byly využívány též materiály zahraničních agentur – TASSu, United Press, Agence France-Presse, Associated Press a Reuterovy kanceláře. Výběr zdroje namnoze určoval, v jakém duchu pak o *Padělatelích dějin* dotyčný list psal.

Tato skutečnost se odrážela i v překladu podtitulu sovětské odpovědi. ČTK přeložila *„historickou informaci“* nejprve jako *„historické prohlášení“*, v pozdějších dnech pak jako *„historický dokument“*. Zprávy podle materiálů United Press používaly nejdříve nepříliš přesného výrazu *„historická nóta“*. Slovenské deníky mluvily často o *„zprávě sovětské vlády“*, *„zprávě informační kanceláře sovětské vlády“*, případně prostě o *„komuniké“*. V průběhu týdne se nakonec všeobecně vžilo stručné, leč poněkud matoucí označení *„sovětské dokumenty“*.

Při pokusu zobecnit ohlas sovětské odpovědi v čs. tisku lze hovořit zhruba o trojím přístupu.[348] První, jenž sovětské argumentaci vyjadřoval otevřenou podporu; druhý, pokoušející se zachovávat neutrální tón; a nakonec třetí, který dával zaznít i kritickým stanoviskům.[349]

---

342 Nebo možná právě kvůli ní.

343 РГАСПИ, ф. 558, оп. 11, дело 244, документ 1. K osobě Emila Štefana např. Miloš ADAMŮ: *Československý zastupitelský úřad v Moskvě v letech 1945–1948*. Diplomová práce. Univerzita Karlova – Fakulta filozofická – Ústav světových dějin, Praha 2012, zejm. s. 61, 108, 135–136, 186.

344 K předání docházelo vždy večer před otištěním v sovětském tisku, tj. 11., 14. a 16. února.

345 Je zajímavé, že 10. února otiskla *Mladá fronta* na titulní stránce tematicky blízkou noticku z Paříže, vycházející z materiálu AFP a citující část proslovu bývalého francouzského velvyslance v Berlíně André François-Ponceta na 34. národním sjezdu Demokratického sdružení *(Alliance démocratique)*: *„Až budou napsány nestranné dějiny, dovíme se z nich, že Chamberlain jel do Berchtesgadenu na schůzku s Hitlerem, aniž nás o tom uvědomil… Předseda britské vlády nás však ujistil, že Britannie se nehodlá pustit do války pro ČSR.“* (*Anglie nechtěla válčit pro ČSR*. Mladá fronta, 10. 2. 1948, s. 1.)

346 Míněny jsou ústřední deníky. Např. deník KSČ pro Plzeňsko *Pravda* otiskoval od 11. února *Padělatele dějin* na pokračování v plném znění na své druhé stránce až do 20. února, kdy seriál vzhledem k vládní krisi přerušil v polovině III. hlavy.

347 Ale třeba též stříbrné medaili v ledním hokeji na zimních olympijských hrách ve Svatém Mořici a rozmíškám v hokejové representaci mezi trenérem Bucknou a kapitánem Vladimírem Zábrodským.

348 Při sondážním průzkumu československých deníků a týdeníků byly využity následující listy: *Čas*, *Čin* (ČSSD Brno), *Demokrat* (Košice), *Hlas* (ČSL Ostrava), *Lidová demokracie*, *Mladá fronta*, *Národná obroda*, *Národní obroda* (ČSL Brno), *Národní osvobození*, *Obrana lidu*, *Práca*, *Práce*, *Pravda* (Bratislava), *Pravda* (KSČ Plzeň), *Právo lidu*, *Rovnost*, *Rudé právo*, *Sloboda*, *Svobodné noviny*, *Svobodné slovo* a *Svobodný směr* (ČSNS Plzeň). Z týdeníků pak *Cíl*, *Demokratický týždenník*, *Dnešek*, *Hlas revoluce*, *Národnie noviny*, *Obzory*, *Partyzán*, *Svět práce*, *Svobodný zítřek*, *Týždeň* a *Vývoj*.

349 Rozdělení ovšem není nikterak striktní a do jisté míry lze nalézt příspěvky, které se pohybují na hraně těchto skupin. Což je ostatně patrné níže.

Manifestační souhlas a podpora

Deníky KSČ

Nepřekvapí, že jednoznačný souhlas a podporu projevovaly komunistické deníky *Rudé právo* a *Pravda*, které především v titulcích a podtitulcích akcentovaly, co považují za hlavní přínos sovětské odpovědi. Podle nich *„SSSR uveřejnil dokumenty o stycích USA, Anglie a Francie“* a odhalil, *„kdo pomáhal Hitlerovi připravit druhou světovou válku“*. Sovětská odpověď vzbudila *„zděšení v USA, Anglii a Francii“*; *„bumerang protisovietskych ohováraní trafil ich pôvodcov“*. Bratislavská *Pravda* se sice se zpravodajstvím poněkud opozdila, neboť o *Padělatelích dějin* informovala až 12. února, oproti *Rudému právu* však přinášela mnohem více výňatků z úvodních dvou hlav.[350] Mnichovské pasáže doprovázely v *Rudém právu* palcové titulky, upozorňující, že *„SSSR předkládá autentický zápis rozhovoru Halifaxe s Hitlerem. Halifax tlumočil Hitlerovi již v r. 1937 souhlas britské vlády s obsazením ČSR. Anglie a Francie byly ochotny přistoupit k ose Berlín-Řím, aby isolovaly SSSR“*.[351] *Pravda* příslušné výtahy uváděla podobně: *„Od založenia Osi Berlín-Rím po Mníchov. Nečestná predmníchovská politika s osudom národov. Hitlerovi ponúkli v novembri 1937 anglo-francúzsky pakt s Osou – Dirkson hlásil: »Maximálne britské pochopenie pre požiadavky Nemecka« – Nebolo britských námietok proti plánom na obsadenie Gdanska, Rakúska a ČSR“*. Ve vztahu k postoji SSSR poté upozornila, že *„už 17. marca 1938 navrhol SSSR kolektívnu obranu proti útoku“* a že *„cielom Mníchova bolo usmerniť útok na východ“*.[352] V neděli 15. února *Rudé právo* oznamovalo, že úterní vydání přinese plné znění sovětské odpovědi ve zvláštní příloze a seznámí čtenáře *„s historickou pravdou o vzniku II. světové války“*. Zároveň otisklo výtah z III. hlavy, která *„odhaluje dvojí hru západní diplomacie v roce 1939“*, kdy *„Anglie a Francie vedly současně jednání s SSSR a tajná jednání s Německem“*. Uveřejněn byl i první vlastní komentář, a to v rámci *„Ohlasu týdne“*, v němž Miroslav Kárný připomněl datum Halifaxovy schůzky s Hitlerem, neboť *„od tohoto dne hrála britská vláda s naším národem a státem odpornou, cynickou komedii“*.[353] 17. února *Rudé právo* vydalo první polovinu úplného znění *Padělatelů dějin* v osmistránkové příloze,[354] zároveň uveřejnilo výtah ze IV. hlavy pod názvem *„USA jednaly v r. 1942 o separátní mír s Hitlerem“*.[355] Den nato byl vydán poslední výňatek, podle kterého *„Anglie a Francie chtěly zahájit válku proti SSSR v roce 1940. De Gaulle vypracoval plán pochodu na Leningrad“*.[356] Současně byla otištěna zpráva TASSu *„Britský tisk neuveřejňuje sovětské dokumenty“*, podle které je sovětská odpověď v britském tisku umlčována. Ozvěna *Padělatelů dějin* se zrcadlí i v příspěvku z konference ministrů zahraničních věcí ČSR, Polska a Jugoslávie, ve slovech jugoslávského ministra Simiće, že *„Západ pokračuje v mnichovské politice“* oživováním německého imperialismu v západních pásmech Německa.[357] U příležitosti vydání závěru sovětské odpovědi bylo otištěno i malé zhodnocení, konstatující *„Konec pomluvám“*.[358] Bratislavská *Pravda* tiskla výňatky ještě následující dva dny, takže měla prostor apelovat, že *„v r. 1939 pre boj proti nacistickému Nemecku SSSR ponúkol 136,*

---

[350] *„Mníchovská politika vyzbrojila nacistický útok“, „západné mocnosti znemožnily front kolektívnej bezpečnosti“, „zlatý dážď dolárov zúrodnil nemecký vojnový priemysel“, „SSSR vytrvale usiloval o mier v Spoločnosti národov“.* (Pravda, 13. 2. 1948, s. 3.)

[351] Rudé právo, 12. 2. 1948, s. 1.

[352] Pravda, 14. 2. 1948, s. 3; 15. 2. 1948, s. 1–2.

[353] Rudé právo, 15. 2. 1948, s. 1–2.

[354] Končila u začátku III. hlavy.

[355] Rudé právo, 17. 2. 1948, s. 1.

[356] Rudé právo, 18. 2. 1948, s. 3.

[357] Tamtéž, s. 1.

[358] Tamtéž, s. 2. *„Pakt o neútočení mezi Německem a Sovětským svazem býval vždy »nejosvědčenějším« thematem pomlouvačů Sovětského svazu, thematem, k němuž se uchylovali, když selhaly všechny ostatní protisovětské »argumenty«. Obviňovali Sovětský svaz, že prý zabránil vytvoření pevného bloku, schopného čelit Hitlerovu útoku, při čemž nedbali dávno známé skutečnosti, že pro Sovětský svaz byla to jediná možná obrana, jak uniknout z isolace, do níž se jej snažily vmanévrovat západní mocnosti, odmítající sovětské návrhy na vytvoření kolektivní bezpečnosti a počítající s jeho oslabením, až se bude muset sám střetnout s Německem. Uveřejnění tajných dokumentů – zpráv nacistického velvyslance v Londýně německému zahraničnímu ministerstvu – nezvratně potvrzuje a doplňuje vše, co již bylo známo. Dokumenty dokazují dvojakou hru Anglie a Francie, které i ve chvíli, kdy se již schylovalo k válce, pokračovaly ve své dřívější politice »usměrňování« německého tlaku na SSSR, vedly na oko jednání v Moskvě a přitom tajně jednaly s Německem, rozdělovaly si s ním »životní prostor« a byly ochotny roztrhat záruky dané Polsku, na nichž ještě ani neoschl inkoust. Stejně významná odhalení přineslo uveřejnění zpráv náměstka nacistického zahraničního ministra Weizsaeckera. Jeho hlášení dokazují, že v době, kdy Velká Britannie a USA daly Sovětskému svazu slib vytvořit druhou frontu, jednaly za zády Sovětského svazu s Německem o uzavření separátního míru. Z »papírové války«, kterou začaly Spojené státy tím, že chtěly SSSR zdiskreditovat, pokud jde o jeho poměr k Německu v letech 1939–1941, vychází tedy Sovětský svaz vítězně. Dokumenty mluví jasnou řečí: ukázaly důslednou mírovou politiku Sovětského svazu, dvojakou hru západní diplomacie a učinily navždy konec pomluvám o postupu Sovětského svazu za druhé světové války.“*

Anglicko 6 divízií“, že „*v prípade anglo-nemeckej dohody mal Hitler dostať voľnú ruku vo východnej Europe*“, že za války, „*za chrbtom SSSR … Anglo Američania vyjednávali s Nemeckom*“ a „*ešte v r. 1940 kuly západné mocnosti plán útoku na SSSR*“. Zpravodajský seriál uzavřela 20. února odhalením, že „*Spojenci odkladali otvorenie druhého frontu, lebo chceli, aby SSSR vo vojne vykrvácal*“ a „*ako sovietska armáda zabránila druhému Dunkerque*“.[359]

I brněnská *Rovnost* oznámila 11. února tučnými písmeny, že „*SSSR uveřejní tajné dokumenty o spolupráci nacistického Německa se západem*“,[360] ba dokonce o den později otiskla takřka úplný text I. hlavy.[361] Pro takto velkorysé zveřejňování sovětské odpovědi se naříště již asi nenašlo místo, a tak se i *Rovnost* nakonec vydala cestou výňatků podle zpráv ČTK. 13. února shrnula „*další dokument o padělání dějin*“ svědčící, že „*Anglie neměla námitek proti nacistické okupaci Československa*“.[362] Výtah z III. hlavy objasňoval 17. února, „*jaký byl smysl sovětsko-německé smlouvy o neútočení*“: „*Západ si přál zničení Sovětského svazu.*“[363] 18. února pak byla otištěna zkrácená „*čtvrtá a poslední část prohlášení sovětské vlády*“.[364] Nad rámec běžného zpravodajství se *Rovnost* 14. února zmínila též o reakcích „*novoyorských listů*“ – o odmítavém stanovisku listů *New York Times* a *New York Herald Tribune*[365] – a 20. února i o pověstném komentáři Waltera Lippmanna.[366] Jen o den dříve vyšel i komentář z vlastní dílny – *Padělatelům dějin* jej pod názvem „*Čemu nás učí dějiny*“ věnoval spolupracovník *Rovnosti* a budoucí významný sociolog Josef Solař (1919–2002).[367]

Mladá fronta

Deník Svazu české mládeže *Mladá fronta* zahájil informování o sovětské odpovědi 11. února rovněž bombasticky – titulkem na první straně „*Kdo zavinil druhou světovou válku. Washington zatím mlčí – Paříž a Londýn nekomentují!*“.[368] V pátek 13. února volala *Mladá fronta* ještě naléhavěji: „*ANGLIE a FRANCIE se chtěly připojit k Ose Berlín-Řím. Již v roce 1937 Anglie souhlasila s okupací ČSR. Cíl předmnichovské politiky západu: isolace SSSR.*“[369] Výtah z III. hlavy doprovodila 17. února palcovým nadpisem „*Proč SSSR uzavřel pakt o neútočení s Německem. Anglie a Francie chtěly r. 1939 vyprovokovat válku proti SSSR. Anglie považovala záruku polských hranic za cár papíru.*“[370] A 18. února seriál ukončila rovněž výrazným úvodem „*Anglie a Amerika jednaly s Německem roku 1941 a 1943 o separátní mír. Pozadí Molotovovy návštěvy v Berlíně.*“[371] Je zajímavé, že i přes své vyhraněné stanovisko k sovětské odpovědi čerpala *Mladá fronta* nejen ze zpráv ČTK, ale výběrově využívala i materiál agentury United Press.[372]

Obrana lidu

„*Jednotný branný deník*“ *Obrana lidu*, který se v lednu kratičce zmínil o americkém sborníku, poskytl nyní sovětské odpovědi nepoměrně větší prostor. 11. února zahájil zpravodajství na úvodní straně podrobným oznámením o vydání „*historického prohlášení*“ pod výrazným titulkem „*Také pozadí Mnichova bude osvětleno – SSSR zveřejňuje historické dokumenty. Podpora a pomoc západních demokracií přispěla k vybudování německého válečného stroje*“. Na straně druhé připojil obšírný výtah z I. hlavy „*Sovětský dokument č. 1. Financování a podpora nacistů. Ještě po zničení ČSR uzavřel britský průmysl veřejnou dohodu s německým*“ a doprovodil je další zprávou „*Ohlasy v USA, v Anglii a ve Francii*“ podle materiálů ČTK, United Press a Agence France-Presse o mlčení amerických úřadů, prohlášení mluvčího Foreign Office – včetně jeho údaj-

---

[359] Pravda, 18. 2. 1948, s. 1–2; 19. 2. 1948, s. 2; 20. 2. 1948, s. 3.

[360] Rovnost, 11. 2. 1948, s. 1.

[361] *Dokumenty o padělatelích dějin. (Prohlášení sovětské informační kanceláře.)* Rovnost, 12. 2. 1948, s. 1 a 3.

[362] Rovnost, 13. 2. 1948, s. 1.

[363] Rovnost, 17. 2. 1948, s. 2.

[364] V titulku si také zařádil tiskařský šotek – *Čtvrtá a poslední část prohlášení sovětské vlády. Spojenci jednali s Německem zu zády SSRR*. Rovnost, 18. 2. 1948, s. 2.

[365] *Sovětské dokumenty jsou přijímány se smíšenými pocity*. Rovnost, 14. 2. 1948, s. 3.

[366] *Lippmann kárá Ameriku*. Rovnost, 20. 2. 1948, s. 3.

[367] Josef SOLAŘ: *Čemu nás učí dějiny*. Rovnost, 19. 2. 1948, s. 3.

[368] Mladá fronta, 11. 2. 1948, s. 1–2.

[369] Mladá fronta, 13. 2. 1948, s. 1–2.

[370] Mladá fronta, 17. 2. 1948, s. 1–2.

[371] Mladá fronta, 18. 2. 1948, s. 1–2.

[372] Využití materiálů United Press přiznal list 18. února, ale již 11. února převzal část zprávy této agentury, jak ostatně prozrazuje i použitý termín „*historická nota*“.

ného přizvání SSSR k projektu dokumentové edice a o dosavadní netečnosti v Paříži.[373] Stručný výtah ČTK z II. hlavy uváděl 13. února na titulní straně tučně tištěný nadpis *„19. listopadu 1937 schválen Mnichov“*.[374] Výňatkům z III. hlavy byla 15. února poskytnuta již strana druhá a byly zpracovány taktéž velmi stručně, tentokrát podle materiálů United Press – pod názvem *„SSSR uveřejňuje další část dokumentů. Z důvěrných jednání britsko-německých“*.[375] O vydání IV. hlavy nejprve informovala noticka 17. února,[376] rozsáhlé výňatky byly otištěny o den později s titulkem *„Churchill v lednu 1945: »SSSR jedná jako pravý spojenec.« Molotov odmítl návrh na dělení světa. V roce 1941 a 1943 se dály se strany USA a Velké Britannie pokusy o uzavření separátního míru s Německem“*.[377] Zpravodajský seriál tím byl ukončen. Již 15. února ale *Obrana lidu* otiskla komentář v rubrice *„V ohnisku týdne“*, zamýšlející se nad rozpory mezi velmocemi, podkopávajícími základy kolektivní bezpečnosti. Tázal se významně, zda: *„Dějiny se opakují?“* a zda nesměřují *„od opuštění kolektivní bezpečnosti k politice neslavných »smiřovaček«“*.[378] O zásadě kolektivní bezpečnosti uvedl, že: *„Mnohokráte se zdálo, že zásada ta byla vadná, jen aby se vzápětí ukázalo, že vada je jen u těch, kdož ji opouštěli a zrazují. Výrazným dokladem toho jsou sovětské dokumenty, vydané minulý týden pod titulkem »Padělatelé dějin« a dokazující katastrofálnost bezzásadní politiky předválečných vlád Anglie a Francie, jež, zaslepeny jsouce snahou po isolaci SSSR, opustily kolektivní bezpečnost a přivolaly tím nesmírnou katastrofu Hitlerovy války.“* Doplnil, že: *„Ačkoliv část sovětské zprávy byla zajisté již zčásti známa zasvěceným lidem, je pro všechny ostatní cenným doplňkem dosud známých skutečností předválečné éry.“* Zdá se totiž, že znovu dochází k *„usmiřování fašistů“*, jak lze soudit dle současného stavu „německé otázky“ i podle vztahu k frankistickému Španělsku: *„Je často až zarážející podobnost mezi tehdejším a dnešním vývojem: dolary opět plynou do Německa a zásada kolektivní bezpečnosti je opět opouštěna. »Usmiřování« fašistických diktátorů, jež dovršilo rozklad evropské společnosti, rovněž ještě není u konce. V minulém týdnu se znovu otevřely dokořán dveře španělského diktátora. A soudě podle sovětských zpráv, připravuje se cesta pro zařadění Španělska do amerického strategického bloku a do soustavy Marshallova plánu; slavnostní návštěva amerického středozemního velitele v Madridu mluví bohužel řečí zcela nedvojsmyslnou.“*[379] Poslední zprávu mající vztah k *„sovětským dokumentům“* uveřejnila *Obrana lidu* 20. února. Byla to noticka podle materiálu United Press *„Také Anglie vydává dokumenty“*, upozorňující na edici dokumentů o britské zahraniční politice meziválečného období.[380]

Deníky ROH

Odborářské deníky *Práce* a *Práca* se kupodivu mezi sebou významně lišily, alespoň pokud jde o zpravodajský servis o sovětské *„historické informaci“*. Pražská *Práce* 11. února doprovodila první výňatek fotografií a karikaturou, jakož i sensačním titulkem *„Také Sovětský svaz uveřejní tajné dokumenty. Obrana proti skreslování dějinné skutečnosti. Styky V. Britannie, Francie a USA s nacistickým Německem, jež zůstaly utajeny před veřejností“*.[381] Zato však v dalších dnech se prostor, věnovaný sovětské odpovědi zmenšoval. 12. února to byla jen noticka podle zprávy Associated Press, že právě uveřejňovaná II. hlava obsahuje *„odhalení, že Francie a Britanie se před válkou snažily vytvořit s Hitlerovým Německem pakt o neútočení, který by tak vytvořil »Spojenou Evropu« proti SSSR“*.[382] Převyprávěný text II. hlavy pak vyšel 13. února pod názvem *„Adolf Hitler byl nástrojem západu proti SSSR. Tajná dohoda Halifaxe s Hitlerem o »rozumném rozdělení« Evropy. Stalin o Mnichově: Němci dostali čs. území odměnou za rozpoutání války proti SSSR“*.[383] 14. února deník překvapivě zmínil ve stručnosti kritický komentář Waltera Lippmanna[384] a až 17. února uveřejnil další výňatek. Souhrn z části III. hlavy byl tentokrát velmi stručný a nazvaný: *„Ještě po okupaci ČSR jed-*

---

373 Obrana lidu, 11. 2. 1948, s. 1 a 2.

374 Obrana lidu, 13. 2. 1948, s. 1.

375 Obrana lidu, 15. 2. 1948, s. 2.

376 *Dokument číslo 4. USA i Anglie jednali o separátní mír.* Obrana lidu, 17. 2. 1948. Pravopisná chyba je původní.

377 Obrana lidu, 18. 2. 1948, s. 2.

378 Obrana lidu, 15. 2. 1948, s. 3.

379 Š.: *V ohnisku týdne. Dějiny se opakují? Od opuštění kolektivní bezpečnosti k politice neslavných »smiřovaček«.* Obrana lidu, 15. 2. 1948, s. 3.

380 Vizte pozn. 322.

381 Práce, 11. 2. 1948, s. 1 a 3.

382 Práce, 12. 2. 1948, s. 1.

383 Práce, 13. 2. 1948, s. 1–2.

384 *Klasicky špatná propaganda. Jednostranný výběr dokumentů o sovětsko-německém vztahu.* Práce, 14. 2. 1948, s. 2. Zpráva vycházela z materiálů agentury Telepress.

nala Anglie s Hitlerem. V červnu 1939 pozván Hitlerův zmocněnec do Londýna. Manévr na isolování SSSR. – Anglie nabídla Hitlerovi Gdansk a polský koridor.“[385] Zprávy o „sovětských dokumentech“ uzavřela *Práce* 18. února výňatky ze IV. hlavy s titulkem *„Německo mělo zůstat »strážcem pořádku« v Evropě. Západní mocnosti jednaly již roku 1942 o mír s Německem. Návrh na vytvoření bezpečnostního pásu proti SSSR“*. Komentáře neuveřejnila *Práce* žádné.

Její bratislavská kolegyně *Práca* byla mnohem sdílnější. Titulky sice v podstatě kopírovaly již výše zmíněné, zato však věnovala zpravodajství o *Padělatelích dějin* nepoměrně větší prostor. První dvě hlavy otiskovala podle zpráv TASSu téměř v plném znění,[386] ostatní přiblížila v podrobných výtazích,[387] navíc přidala ještě zvláštní shrnutí prvních dvou hlav, jež se nejvíc vztahovaly k Československu.[388] Zároveň si všímala reakcí Západu a velmi dovedně kombinovala zprávy různých tiskových agentur, takže se např. zmínila i o Lippmannově komentáři.[389]

NÁRODNÁ OBRODA

Deník *Národná obroda*, redigovaný Ladislavem Novomeským, také nijak neskrýval porozumění pro sovětskou odpověď. Podobně jako *Práca* však nabízel mnohem širší a věcnější pohled na rozpoutanou *„vojnu propagandy“* než jiné ideově sbratřené listy. 11. února zahájila *Národná obroda* zpravodajství titulkem *„Zostrená veľmocenská »vojna propagandy«. SSSR obviňuje západ, že vyzbrojil Hitlera – Hrozba kompromitujúcimi dokumentami“* a z výtahů zpráv agentur Agence France-Press a United Press seznámila čtenáře též s prvními reakcemi „úředních kruhů“ ve Washingtonu.[390] 12. února konstatovala: *„Londýn a Paríž nepríjemne dotknutí. Moskovská reakcia na washingtonské dokumenty vyvolala rozpačitosť“* a otiskla zprávu o včerejším prohlášení mluvčího Foreign Office, včetně údajného pozvání Sovětského svazu k projektu GWDP. Vedle toho zmínila i reakce z Francie, mlčení tamních kruhů i postesknutí deníku *Le Monde* o *„»papierovej vojne«, ktorá neprinesie nové informácie, ani neuľahčí riešenie svetových problémov“*. Připomněla také mlčení Washingtonu, snažícího se tvrdit, že dokumenty vydávané Sovětský svazem *„neprinesú vraj nič podstatného“*.[391] V dalších dnech se deník už omezil na přetiskování výňatků, obsahujících hlavně citáty z německých dokumentů.[392] Jen 15. února přidal k oficiálním sovětským prohlášením něco navíc – pod titulkem *„Odhaľuje sa jedno veľké sprisahanie. Sovietmi uverejňované tajné archívy v perspektíve svetoznamej knihy dvoch Američanov“* přinesla výtah z knihy Michaela Sayerse a Alberta E. Kahna *Velké spiknutí*, kterou sovětská odpověď citovala.[393] Jejím prostřednictvím ukazuje rozsah předválečného protisovětského *„velkého spiknutí“* západní reakce ve spolupráci s Hitlerem i Trockým a svými občasnými komentáři doplňuje již uveřejněné pasáže I. hlavy *Padělatelů dějin*.[394] Ze všech deníků této skupiny lze právě v případě *Národné obrody* hovořit o asi nejvěcnějším a nejvíce barvitém způsobu informování o publikaci *Padělatelů dějin*.

PARTYZÁN

Bezvýhradného zastánce našly *„sovětské dokumenty“* v týdeníku Sdružení českých partyzánů. *Partyzán* věnoval *Padělatelům dějin* hned tři stránky svého 8. čísla z 20. února. Pod názvem *„Dolarový déšť roz-*

---

385 Práce, 17. 2. 1948, s. 1.

386 Práca, 11. 2. 1948, s. 2; 12. 2. 1948, s. 2; 13. 2. 1948, s. 2; 14. 2. 1948, s. 2.

387 Práca, 17. 2. 1948, s. 1–2; 18. 2. 1948, s. 2.

388 *Hovoria dokumenty*. Práca, 15. 2. 1948, s. 7.

389 Práca, 15. 2. 1948, s. 1. Některé další příspěvky zmíněny výše.

390 Národná obroda, 11. 2. 1948, s. 2.

391 Národná obroda, 12. 2. 1948, s. 2.

392 *Nemali námietky proti Hitlerovým cielom pokiaľ znamenaly izoláciu SSSR – hovorí sovietsky dokument*. Národná obroda, 15. 2. 1948, s. 1. *Prečo došlo k sovietsko-nemeckému paktu? Roku 1939 V. Británia vyjednávala súčasne s Nemeckom i SSSR – Cieľom britskej politiky bolo izolovanie SSSR, kým s Nemeckom si už rozdelili záujmové sféry*. Národná obroda, 17. 2. 1948, s. 1–2. *Fínsko-sovietska vojna a jej predohra. Posledná časť sovietskych dokumentov. Ako sa díval Truman za vojny na spojenectvo SSSR a USA. – Pokusy o separátny mier s Nemeckom*. Národná obroda, 18. 2. 1948, s. 2.

393 Vizte pozn. č. 222.

394 Národná obroda, 15. 2. 1948, s. 3 a 6. Současně jde tak trochu o reklamu, neboť slovenské vydání knihy vyšlo v druhé polovině roku 1946 v nakladatelství Pravda v překladu Alfonza Bednára (*Veľké sprisahanie proti Rusku*. Pravda, Bratislava 1946.) Článek neopomněl dodat, že přestože slovenské vydání následovalo velice krátce po americkém vydání (únor 1946), kniha *„zostala dosiaľ dosť nepovšimnutou na našom knižnom trhu“*. Zároveň se zde chybně tvrdí, že vyšla v r. 1947 česky. Zde zřejmě došlo k záměně s jinou knihou týchž autorů *„The Plot Against the Peace“*, kterou v r. 1947 vydala brněnská Rovnost pod názvem *„Úklady proti míru“*. *„Velké spiknutí“* vyšlo v autorisovaném českém překladu až v létě 1949.

poutal válku. Sovětský svaz uveřejnil dokumenty o stycích USA, Anglie a Francie s hitlerovským Německem“ otiskl obsažný výtah z prvních tří hlav. Zatímco výše zmiňované denní listy promítaly svůj souhlas se sovětským postupem nanejvýš do titulků, *Partyzán* volil jinou cestu – podporu sovětské odpovědi projevoval napříč celým příspěvkem – grafickou úpravou, titulkem, mezititulky a místy i v samotném textu.[395] Zároveň text doplnil fotografiemi Nevilla Chamberlaina, lordů Halifaxe a Runcimana, dvěma snímky s čs. armádou z r. 1938, jakož i zarámovaným citátem ze Stalinova proslovu na XVIII. sjezdu VKS(b) v březnu 1939. Pokračování časopis přislíbil v dalším čísle, které vyšlo v již odlišné situaci 27. února. Ta možná měla za následek, že od předchozí výrazné úpravy již časopis upustil a omezil se již jen na stručný výtah ze IV. hlavy.[396] Dá se ale říci, že forma, jíž *Partyzán* projevoval sympatie *„historické informaci“*, předznamenala styl psaní v dalších měsících a letech.[397]

Tvorba

Je zajímavé, že hlavní kulturně-politický týdeník KSČ *Tvorba* sovětské odpovědi prostor neposkytl. *Tvorba* neotiskla žádný komentář, ohlas či odezvu. Teprve 25. února zareagovala tím, že uveřejnila alespoň karikaturu Lva Haase, zobrazující Adolfa Hitlera, Nevilla Chamberlaina a lorda Halifaxe s podtitulkem: *„Úslužný britský ministr zahraničí nabídl podle právě uveřejněných dokumentů Mnichov již roku 1937.“*[398]

Mezi neutralitou a mlčením

Podmíněně neutrální Svobodné noviny

Čistě neutrálního postoje se z ústředních čs. deníků dopracovaly toliko *Svobodné noviny* – platí to ovšem pouze pro jejich základní vydání.[399] V něm byly výlučně otiskovány jen poměrně stručné výtahy z jednotlivých hlav *Padělatelů dějin*, a to bez komentářů a dalších návazných zpráv.

Seriál byl zahájen 11. února pod názvem *„Diplomatická protiofensiva SSSR. Ostré výtky Americe a hrozba novými dokumenty“* a skládal se z materiálů ČTK a TASSu.[400] 13. února uveřejnily výtah z II. hlavy tentokrát podle zprávy United Press, nazvaný *„Další řada nacistických dokumentů. Kam až šla politika usmiřování“*.[401] Výňatky z III. hlavy byly vydány až 17. února pod titulem *„Tajné jednání Západu s SSSR v roce 1939. Proč SSSR sjednal pakt s Německem“* – opět podle materiálů United Press.[402] Poslední výňatek přinesl deník 18. února s názvem *„Vznik východní fronty proti Hitlerovi. Poslední část sovětských dokumentů“*, tentokrát dle zprávy ČTK.[403] Tím veškeré zpravodajství o sovětské odpovědi a spjatém dění ve světě skončilo.

---

[395] Např. v úvodu připomněl protisovětskou tiskovou kampaň západního tisku po vydání amerického sborníku, jež byla podle něj *„hanebným ostuzováním“*, hozeným *„špinavým blátem po Sovětském svazu“*, které se proměnilo v bumerang, jenž *„se vrátí a tvrdě udeří do nich samých“*.

[396] *Čtvrtá část dokumentů „Padělatelé dějin“. Machinace západních států*. Partyzán, roč. III, č. 8/1948, 27. 2. 1948, s. 21.

[397] Platí to i o Solařově komentáři v *Rovnosti* z 19. února – vizte pozn. 367.

[398] Tvorba, roč. XVII, č. 8/1948, 25. 2. 1948, s. 157.

[399] Deník vycházel v regionálních mutacích, označovaných hvězdičkami, umísťovanými v hlavičce před údajem o ročníku. Vedle hlavního vydání (bez hvězdičky) vycházelo vydání s jednou hvězdičkou (* – mutace pro Brno), dvěma (** – mutace pro Moravu?), třemi (*** – mutace pro Prahu?), příp. čtyřmi (**** – mutace pro Brno-venkov) hvězdičkami. Zpravodajství se v regionálních mutacích mohlo mezi sebou významně lišit nejen rozmístěním sazby napříč celým číslem, ale i vlastním textem uveřejňovaných příspěvků, a to včetně zpráv ze zahraničí, existují dokonce i varianty základního vydání. (Jak vyplývá z porovnání některých exemplářů variantních vydání uložených v Jihočeské vědecké knihovně v Českých Budějovicích a výtisků digitalisovaných Moravskou zemskou knihovnou v Brně.) Problematika regionálních mutací (nejen) *Svobodných novin* by rozhodně měla poutat větší badatelskou pozornost než doposud.

[400] Svobodné noviny, 11. 2. 1948, s. 1. Variantní znění *„SSSR k americkému vydání dokumentů. Ostré výtky a hrozba novými odhaleními“* obsahovalo výrazné odchylky, a to nejen v titulku, ale i v textu samém – výtah z předmluvy a I. hlavy je podrobnější.

[401] Svobodné noviny, 13. 2. 1948, s. 1. Ve třetí mutaci (***) vyšlo na straně 3. Mutace základního vydání obsahovala i zprávu United Press o sovětské reakci na vystoupení mluvčího Foreign Office, včetně zmínky o korespondenci mezi Gusevem a Cadoganem v létě 1945.

[402] Svobodné noviny, 17. 2. 1948, s. 1. Ve třetí mutaci (***) byl příspěvek umístěn v horní části titulní strany a jeho text byl výrazně delší. Kromě toho obsahoval i doušku: *„Sovětští činitelé v soboru večer potvrdili, že vedle prohlášení sovětské informační kanceláře, jehož pokračování bude vydáno později, bude vláda vydávat zvláštní svazky tajných dokumentů.“*

[403] Svobodné noviny, 18. 2. 1948, s. 3. Třetí mutace (***) naopak článek otiskla na titulní straně v nepoměrně podrobnějším znění a podle materiálů TASSu. Na rozdíl od základního vydání se soustředila na změny hranic SSSR v letech 1939–1940 a na jednání Molotova v Berlíně v r. 1940. Naopak zcela pominula zmínky o jednáních o separátní mír a o událostech během ofensivy v Ardenách. – Ve variantě základního vydání byla opět otištěna na titulní straně, vycházela též ze zprávy TASSu, byla rozdělena jedním mezititulkem a víceméně rovnoměrně pokryla všechny okruhy IV. hlavy.

Mlčící týdeníky

O sovětské odpovědi zcela mlčel sociálně demokratický týdeník *Cíl*. Lidovecký *Vývoj*, který se v lednu velmi specificky dotkl amerického sborníku a dokázal pružně reagovat na poslední dění, rovněž neztratil o sovětské odpovědi ani slůvko.

Také týdeník *Dnešek* se o *„sovětských dokumentech“* vůbec nezmínil, ač se momentálně zabýval podobnou aktivitou – debatou o tom, kdo vlastně v r. 1945 osvobodil Prahu.[404]

Čas

Hlavní list Demokratické strany o sovětské odpovědi napsal 12. února. Ve výrazné úpravě otiskl zprávu *„SSSR sa odpláca za uverejnenie dokumentov“*.[405] Šlo vlastně o kombinaci materiálů agentury United Press: shrnutí obsahu předmluvy a I. hlavy, zvěsti o „úředním mlčení“ Washingtonu a prohlášení mluvčího Foreign Office včetně tvrzení, že Velká Británie přizvala Sovětský svaz k projektu GWDP. Kromě jistých náznaků v titulku a podtitulku se zpráva vystříhala jakýchkoliv hodnotících soudů.

Pokračování zpravodajství o sovětské odpovědi již otiskováno nebylo. *Čas* tak byl jediným z hlavních deníků stran Národní fronty, který sovětskou odpověď po prvotní informaci zcela ignoroval.

Opatrný odstup

Třetí skupina je vnitřně poněkud nestejnorodá, neboť obsahuje listy, mnohdy se lišící svým politickým postojem, který se mohl zrcadlit i ve způsobu, jakým průběžně informovaly o *„sovětských dokumentech“*. Každý z nich však projevil k sovětské odpovědi a probíhající *„dokumentové válce“* jistý kritický odstup, případně se pokoušel hledat jiná stanoviska než extrémy, které přinášela velmocenská propagandistická přestřelka.

Právo lidu

Reservovaný postoj projevilo *Právo lidu*. O sovětské odpovědi sice začalo psát hned 11. února, ale až na třetí stránce,[406] pod titulkem *„Válka nervů aneb mír. Odpověď SSSR na kampaň amerických dokumentů“*.[407] Šlo ale pouze o velmi zkrácenou zprávu TASSu o vydání *Padělatelů dějin* a o výňatek ze zprávy ČTK o prohlášení mluvčího Foreign Office. O obsahu I. hlavy *Právo lidu* neotisklo nic. 13. února umístilo na první stránku vzdor závažně znějícímu titulku[408] kratičký souhrn textu II. hlavy. A až 17. února 1948 uveřejnilo opět na třetí straně zase velmi stručný výtah z III. hlavy s názvem *„Dokumenty o přípravách na válku. Třetí část tajných dokumentů ze sovětského cyklu“*.[409] Tím zpravodajství o sovětské odpovědi v deníku zřejmě skončilo. Ani v jednom ze tří příspěvků se neobjevil žádný komentář, omezily se výhradně na informování o sovětském stanovisku.

Sloboda

Ještě menší prostor poskytl *„ústredný orgán Strany slobody“*, deník *Sloboda*. Od počátku ovšem dával najevo své kritické stanovisko. 12. února otiskl pod titulkem *„Tajné dokumenty – tajné protidokumenty. Niet konca vzájomným odhaľovaniam – Sovietsky protiťah proti americkému ťahu – Dokumenty okolo Mníchova“* zprávu podle materiálů AFP a Reuterovy kanceláře, v níž se však komentovalo pouze stanovisko amerických a britských úřadů k vydané sovětské odpovědi.[410] Navzdory dlouhému titulku nepadlo o konkrétním obsahu *Padělatelů dějin* ani slůvko. Znovu se na stránky deníku téma dostalo až 18. února. Opět nešlo o zpravodajství, přinášející výtahy ze sovětské odpovědi, ale tentokrát o rozsáhlý komentář o aktuálních vztazích mezi státy protihitlerovské koalice, mající charakter *„diplomatické ofensivy“*. Do tohoto kontextu

---

404 Debatu vyvolal příspěvek Jaroslava Drábka z července 1947 (Jaroslav DRÁBEK: *Propaganda, která zabíjí*. Dnešek, roč. II, č. 17, 24. 7. 1947, s. 260–261.) Vzbudila velmi vzrušené reakce.

405 *SSSR sa odpláca za uverejnenie dokumentov. Američania očakávali sovietsku odpoveď – Veľká Británia navrhuje uverejnenie nacistických dokumentov ako historický záznam*. Čas, 12. 2. 1948, s. 3.

406 Podle západočeského vydání.

407 Právo lidu, 11. 2. 1948, s. 3.

408 *Sovětské dokumenty o zradě na ČSR. Další tajné doklady nacistické diplomacie*. Právo lidu, 13. 2. 1948, s. 1.

409 Právo lidu, 17. 2. 1948, s. 3. Podle ČTK.

410 Sloboda, 12. 2. 1948, s. 1.

komentář zasadil vydání amerického sborníku i sovětskou odpověď.[411] Vlastně jedinou informaci o pokračujícím publikování sovětské odpovědi otiskla *Sloboda* až 19. února, kdy do rubriky *„Zahraničie v skratke“* zařadila titěrnou noticku s názvem *„Ďalšie sovietske dokumenty“*. Týkala se ovšem pouze předání posledního pokračování *Padělatelů dějin* zahraničním dopisovatelům.[412] Posledním příspěvkem na toto téma byl odstaveček o Lippmannově komentáři, vydaný 21. února.[413]

Chování *Slobody* lze považovat za jistý přechod od spíše nezúčastněného informování k výrazně aktivnějšímu a kritičtějšímu přístupu ostatních novin. U nich pak můžeme rozlišovat opět dva proudy – první, který sice sovětskou reakci do jisté míry chápe, příp. vítá, nicméně se snaží o vyvážené zpravodajství a otiskuje tak i informace ze západního tisku či kritičtější komentáře; a druhý, který vůči sovětské reakci projevuje různé pochybnosti.

Čin

Příkladem positivněji naladěného deníku, který ale poskytoval prostor i jiným pohledům, může být brněnský sociálně demokratický deník *Čin*. O sovětské odpovědi tiskl zprávy s výraznými titulky, neskrývajícími sympatie: *„Kdo zavinil druhou světovou válku? Sovětský dokument obviňuje Spojené státy, Velkou Britannii a Francii“*[414] – *„Řeč britské předválečné diplomacie. Nové sovětské dokumenty o cílech britské předválečné politiky“*[415] – *„Prozíravý čin sovětské politiky. Třetí část sovětské odpovědi na americkou publikaci“*[416] – *„Nechť štěstí provází Vaši akci. Čtvrtá část dokumentů »Padělatelé dějin«. Co se stalo 1940 v Berlíně?“*.[417] Positivnímu ladění titulků nijak nepřekáželo, že redakce využívala výhradně materiálů agentury United Press a za výňatky ze *„sovětských dokumentů“* umísťovala i zprávy United Press o reakcích v zahraničí – o *„úředním mlčení“* Státního departmentu a o prohlášeních Allena Dullese a Maxe Aitkena.[418] Zpravodajství o sovětské odpovědi zakončil *Čin* 20. února, kdy otiskl podnětný komentář JUDr. Radoslava Vaníčka *Spory velmocí rostou*, v němž se autor[419] zamýšlel nad stavem mezinárodních vztahů a nad risikem nové války. Vaníčkův pohled neskrýval výhrady a zmínil se i o současné dokumentové válce, po jejímž pozadí se pokoušel pátrat: *„Nedá se zajisté popřít, že uveřejnění dokumentů americkou vládou o jednání Sovětského svazu s Německem, právě tak jako odpověď v moskevské »Pravdě«, neprospěje k vyjasnění mezi velmocemi. Z doby, kdy byly dokumenty uveřejněny a ze vzájemných komentářů západního a sovětského tisku a rozhlasu se však dá usoudit, že učiněná odhalení ze zákulisí druhé světové války sledují jeden cíl: diskreditovat partnera pro jednání o Německu, která jsou nyní v proudu mezi náměstky zahraničních ministrů čtyř velmocí a v Kontrolní radě v Berlíně. Americká publikace byla vydána Státním departementem pod názvem »Nacisticko-sovětské vztahy 1939–1941« a je ve volném prodeji za jeden dolar jako kniha o 362 stránkách. Sovětská odpověď vychází ve vládním listě »Pravda« od 10. února t. r. na pokračování pod názvem »Falsifikátoři historie« s podtitulkem – historické zjištění. Je to oficiální zpráva sovětské informační kanceláře. V sovětském i v americkém případě jde o zveřejnění dokumentů, ukořistěných za války z archivů německého ministerstva zahraničí a publikovaných nyní ze zřejmého podnětu obou vlád, z nichž každá chce tímto způsobem demonstrovat poctivost a mírumilovnost vlastní politiky. Vhodnou taktikou je však současně možno dokazovat, že straně druhé šlo při jednáních s Německem více o vlastní prospěch, než o mezinárodní spravedlnost, a to je právě hlavním důvodem k uveřejnění dokumentů v době, kdy se jedná o začlenění Německa do evropského hospodářství.“*[420]

Svéráz Národního osvobození

Trochu jinou cestou se vydalo legionářské *Národní osvobození*. O sovětské odpovědi totiž informovalo své čtenáře velice zevrubně – a to jak publikováním výňatků podle zpráv ČTK, tak i uveřejňováním zpráv o odezvě ve Spojených státech, Velké Británii a Francii. Visuálně mohlo zpravodajství *Národního osvobo-*

---

411 *Diplomatická ofenzíva medzi SSSR a USA. Reťaz vzájomných obviňovaní medzi Západom a Východom – Protestné nóty a dementi. Bude to mať vplyv na ďalší vývoj svetovej situácie?* Sloboda, 18. 2. 1948, s. 3 a 5.

412 Sloboda, 19. 2. 1948, s. 2.

413 *Lippmann nespokojný s americkou politikou.* Sloboda, 21. 2. 1948, s. 1. Zpráva Zpravodajské agentury Slovenska z Paříže.

414 Čin, 11. 2. 1948, s. 1.

415 Čin, 13. 2. 1948, s. 2.

416 Čin, 17. 2. 1948, s. 4.

417 Čin, 18. 2. 1948, s. 3.

418 Vizte pozn. 334.

419 Mimochodem bývalý mistr Čech a Moravy v běhu na 400 m z r. 1940.

420 Radoslav VANÍČEK: *Spory velmocí rostou.* Čin, 20. 2. 1948, s. 1.

zení připomínat styl, který používala *Obrana lidu*, obsahově se však přístupy obou redakcí naprosto lišily. Redakce *Národního osvobození*[421] sledovala bedlivě dějinné poznatky, které předkládaly *„sovětské dokumenty“*, a rozhodně je nepovažovala za druhořadé, přinejmenším pokud jde o obsah I. a II. hlavy sovětské odpovědi. V komentářích a výběru zpráv ze zahraničí se nicméně vymezovala vůči vyhrocenému, konfrontačnímu tónu *„dokumentové války“* a snažila se sovětská prohlášení vyvažovat pohledy z poněkud jiného úhlu. A tak se pod výraznými titulky, shrnujícími závažná sovětská obvinění často spolu sešly zprávy, které zastupovaly výrazně odlišná stanoviska.

11. února vyhradilo *Národní osvobození* zprávě o publikování sovětské odpovědi čelné místo na titulní stránce s výrazným nadpisem *„SSSR prohlašuje západní velmoci za padělatele dějin. Prohlášení sovětské informační kanceláře – Dokumenty o sovětsko-německých stycích 1939–1941 měly oslabit mezinárodní vliv SSSR – Budou uveřejněny dokumenty o stycích Západu s Německem a o Mnichově“*. Výňatky z I. hlavy podle ČTK měly na téže stránce vlastní titulek *„Západní velmoci zavinily válku podporou německého průmyslu opuštěním zásad kolektivní bezpečnosti a podněcováním proti SSSR“* a na stránce druhé pokračovaly opět pod titulkem *„SSSR prohlašuje západní velmoci za padělatele dějin“*. K tomuto obsáhlému výtahu byly připojeny dvě zprávy United Press o reakcích Washingtonu – o tamním *„úředním mlčení“* – a Londýna – o prohlášení mluvčího Foreign Office včetně později dementovaného tvrzení o přizvání Sovětského svazu k projektu GWDP.[422]

Vydání II. hlavy zahajoval 13. února opět na první stránce titulek *„Už r. 1937 smluvil Halifax s Hitlerem zkázu Československa. Druhá část dokumentů – Mnichov splněním snu reakce o »protisovětské alianci«“*. Na konci článku, sestaveného podle materiálů ČTK, je pak dokonce výslovně citována pasáž ze závěru II. hlavy, věnovaná Mnichovu. I k tomuto příspěvku připojila redakce pohled odjinud – a sice reakce newyorských listů. O *„sovětských dokumentech“* tak – zřejmě opět podle ČTK – *„republikánská »New York Herald Tribune« soudí, že tyto dokumenty měly zůstat v tajnosti a měly být uveřejněny teprve po společné poradě všech spojeneckých znalců.“* Závěr patřil významné větě, jíž měl zmiňovaný deník rovněž otisknout: *„Odpovědní státníci mají působit na potlačování neplodných sporů a nikoli pomáhat k jejich přiostřování.“*[423]

15. února otisklo *Národní osvobození* v patě druhé stránky nenápadný odstaveček podle materiálů Reuterovy kanceláře, který se opět vracel k mnichovskému tématu. Pod názvem *„Manchester Guardian o mnichovských dokumentech“*, vybíral pasáže tamního úvodníku z předchozího dne, podle něhož *„Rusové mají plné právo »vyvěšovat špinavé prádlo mnichovské«, neboť politika Chamberlainova byla vskutku špatná, ba ostudná. »Rusové však přehlížejí to, že tehdy byla proti ní skoro polovina Britů. Rusové nemohou o ní říci nic horšího, než o ní tehdy říkali Churchillové, Atleeové a Lloyd Georgeové, a dovíme-li se přece něco ještě horšího, sem s tím, i kdyby to několik státníků přivedlo do rozpaků«“*.[424] Další věta se pustila překvapivým směrem: *„Rozdíl mezi SSSR a Velkou Britannií spatřuje list v tom, že první mění svou politiku, a přitom nevyměňuje státníky, kdežto Britannie se zbavila mužů a strany odpovědných za Mnichov.“* Na téže stránce byla dále otištěna zprávička podle materiálů United Press o včerejším vydání III. hlavy sovětské odpovědi s titulkem *„Britsko-německé jednání o »zájmových sférách«. Třetí část sovětských dokumentů“*.[425]

Textu III. hlavy se *Národní osvobození* znovu věnovalo v úterý 17. února, kdy vydalo její mnohem podrobnější souhrn podle ČTK – tentokrát ale již nikoliv na titulní, ale na druhé straně se záhlavím *„Třetí část sovětského dokumentu uveřejněna. Proč SSSR uzavřel smlouvu s Německem – Anglie byla ochotna zanechat Polsko na pospas Hitlerovi“*.[426] Následovaly dvě malé noticky podle zpráv United Press, jak *„sovětští činitelé v sobotu večer potvrdili, že vedle prohlášení sovětské informační kanceláře, jehož pokračování bude vydáno později, bude vláda vydávat zvláštní svazky tajných dokumentů“* a že v Moskvě byla mezitím vydána *„poslední část diplomatických dokumentů z doby války“*.[427]

Výtah ze IV. hlavy otisklo *Národní osvobození* 18. února opět na druhé straně, ovšem s representativní

---

[421] Řízená v těchto dnech zřejmě zástupcem šéfredaktora Václavem Chábem, neboť šéfredaktor Lev Sychrava konal tehdy přednáškovou cestu po Spojených státech.

[422] Národní osvobození, 11. 2. 1948, s. 1–2.

[423] Národní osvobození, 13. 2. 1948, s. 1.

[424] Úvodník *Manchester Guardianu* komentoval později i V. M. Chvostov ve výše zmíněném přehledovém článku o reakcích světového tisku na *„historickou informaci“* – В. ХВОСТОВ: *Мировая печать об «Исторической справке» Совинформбюро.* Большевик, № 8/1948, 30. 4. 1948, s. 44–45. Komentář Jiřího Hrbase na stejné téma vizte níže u pozn. č. 494.

[425] Národní osvobození, 15. 2. 1948, s. 2.

[426] Národní osvobození, 17. 2. 1948, s. 2.

[427] *Vyjdou zvláštní svazky tajných dokumentů.* Tamtéž. *Čtvrtá a poslední část dokumentů vydána.* Tamtéž.

úpravou: *„Moskva: Spojenci jednali s Německem o mír. Čtvrtá část dokumentu »Padělatelé dějin« uveřejněna – Západní spojenci jednali s Německem v letech 1941, 1942 a 1943 – Příprava války proti SSSR – Ještě o druhé frontě“*.[428] Silný dojem ze sovětského prohlášení ovšem vzápětí „ředí“ zpráva United Press o Dullesově a Aitkenově dementi.[429] Aitken je nadto v textu připomenut jako *„bývalý velitel čs. letky v Anglii“*[430] – tato souvislost jinak v čs. tisku zmiňována vůbec nebyla.

V příštích dnech deník uveřejnil ještě několik zpráv a článků, které se vztahovaly k tématu *„dokumentové války“*. 19. února otiskl výňatky z telegrafického vyjádření významného sovětského historika akademika Jevgenije Viktoroviče Tarleho (1874–1955) pro časopis *The Spectator* o poměru SSSR k Německu, jehož rozdělení směřovalo nyní do finále. Ač *Padělatelé dějin* nebyli výslovně zmíněni, Tarle se ve svém telegramu zmínil o politice lorda Halifaxe z léta 1939.[431] Na straně druhé pak list umístil trojici krátkých zpráv, nazvanou *„Ještě k sovětským dokumentům“*. Skládala se ze zprávy Agence France-Press z Londýna, která velmi stručně informovala o schůzi britské dolní sněmovny 18. února, na níž ministr zahraničí Bevin přečetl korespondenci mezi Gusevem a Cadoganem z léta 1945, jejíž existenci před týdnem mluvčí jeho ministerstva zpochybňoval.[432] Zpráva uváděla Bevinův slib, že oba dokumenty budou brzy publikovány. Další dva odstavečky byly zprávou ČTK z Paříže, která obsahovala velmi dovedně zestručněnou informaci o komentáři Waltera Lippmanna: *„Známý americký novinář protisovětského zaměření, Walter Lippmann, píše v úvodníku »New York Herald Tribune« ostře proti souhlasu americké vlády k zveřejnění tajných dokumentů. Lippmann píše doslovně, že tento krok musel nutně vyvolat sovětskou reakci a sovětský dokumentační materiál vážně škodí USA a západním velmocem, kdežto protisovětský materiál, který dala tisku k disposici americká vláda, je chabý a celé jeho zpracování jasně prokazuje propagaci levného a špatného druhu, nikoli však historickou skutečnost. Je to naopak Sověty zabavený materiál, který lze označiti za historii, mluvící proti USA.“* Třetí zpráva je od agentury United Press a hovoří o prohlášení ministra Marshalla na tiskové konferenci ve Washingtonu 18. února, na níž mj. odmítl sovětské tvrzení o tom, že Spojené státy jednaly v r. 1943 o separátní mír.[433] Poslední zprávu k této otázce uveřejnilo *Národní osvobození* 20. února; podle zprávy United Press *„Britannie uveřejňuje dokumenty o své zahraniční politice 1919–1939“*.[434]

Kritika opatrná více i méně

Ve zpravodajství tiskových orgánů strany lidové, národně socialistické a demokratické (vyjma *Času*) se jednoznačně odrážela akutní politická krise státu. Bylo prodchnuto problematickým poměrem k politice KSČ a v některých případech využíváno k dalšímu kolu tiskové přestřelky mezi stranami Národní fronty.

Demokrat

Přes jisté analogie zvolil košický deník Demokratické strany *Demokrat* poněkud odlišný postup než hlavní stranický list *Čas*. Stručnou zprávu o vydání *Padělatelů dějin* otiskl jako součást většího článku s výrazným titulkem *„Komunistickú stranu v Amerike postavia mimo zákon. V USA považujú komunizmus za medzinárodné sprisahanie. Ministerstvo zahraničie SSSR k ohováracej kampani v Spojených štátoch o sovietsko-nemeckom pakte o neútočení“*.[435]

Výňatky z *„historické informace“* deník (podobně jako *Čas*) vůbec neuveřejňoval, ale omezil se na krátké zprávy, týkající se reakcí na její vydání. 12. února se v rubrice *„Okienko do sveta“* psalo o opatrných reakcích Státního departmentu i o prohlášení mluvčího Foreign Office.[436] 13. února otiskl deník zprávu pravděpodobně Reuterovy kanceláře *„Vydajú dokumenti o anglo-sovietskych vzťahoch za vojny“*, která poněkud kostrbatě líčila Bevinovy odpovědi v dolní sněmovně.[437] 15. února ještě překvapivě otiskl zprávu TASSu

[428] Národní osvobození, 18. 2. 1948, s. 2.

[429] Vizte poznámku č. 333.

[430] Míněno je Aitkenovo velení 68. noční stíhací peruti RAF v letech 1941–1943, v níž létali i čs. piloti.

[431] *Prof. Tarle: Sovětský svaz a Německo*. Národní osvobození, 19. 2. 1948, s. 1.

[432] Vizte pozn. č. 15.

[433] Národní osvobození, 19. 2. 1948, s. 2. Vizte rovněž pozn. č. 333.

[434] Národní osvobození, 20. 2. 1948, s. 1. Deník otiskl totožné znění jako *Obrana lidu* – vizte pozn. č. 322. Kromě zpravodajství přineslo *Národní osvobození* i dva komentáře Jiřího Hrbase, jimž bude ještě věnována pozornost níže.

[435] Demokrat, 11. 2. 1948, s. 2.

[436] *Predbežný americký ohlas sovietskeho vyhlásenia*. Demokrat, 12. 2. 1948, s. 3.

[437] Demokrat, 13. 2. 1948, s. 2. *„Britský minister zahraničia Bevin odmietol v parlamente návrh, aby britská vláda poverila neutrálneho historika vydaním dokumentov o anglo-sovietskych vzťahoch v druhej svetovej vojne. Bevin povedal, že dokumenti vydá nestranný britský historik. Bolo by veľmi nezvyklé, aby vláda cudzincovi povolila prístup k dôvernému materiálu.“*

z New Yorku o prohlášení Národní rady sovětsko-amerického přátelství,[438] které odmítlo americký sborník i protisovětskou propagandistickou kampaň a postavilo se za stanovisko Sovětského svazu.[439] Tím zpravodajství ukončil.

Demokratický týždenník

Týdeník Demokratické strany *Demokratický týždenník* se k sovětské odpovědi stihnul vyjádřit pouze jednou, a to 22. února v rubrice „*Čo sa deje vo svete?*" v příspěvku „*»Papierová vojna« medzi SSSR a západnými velmocami sa ešte priostrila*".[440] Článek byl uveden zajímavým shrnutím: „*Svet bol nedávno prekvapený, že v Amerike začali uverejňovať doklady z nemecko-sovietskej dohody z r. 1939, ukoristené z nemeckého zahraničného archívu – a to dokonca ešte aj v rozhlase. Stalo sa tak bez dohody s Londýnom a Paríž om, kde sa doteraz jasne o tom nevyjadrili a ani sa doteraz nepripojili. No z Moskvy už prišla prudká odpoveď, v ktorej zasa uverejňujú doklady o priaznivom postoji západných veľmocí k nacistickému Nemecku až k mníchovským dohodám a obetovanie ČSR r. 1938. Toto vzájomné obviňovanie pokračuje a odhalí nám nesporne mnoho neznámych dejov, ktoré viedly k druhej svetovej vojne.*" Následuje ovšem pouze výtah z I. hlavy. Doplňuje jej ale další zajímavý odstavec, nabízející odlišný pohled. Jako jeden z mála – ne-li jediný – zahrnul do zpravodajství i tajné dodatkové protokoly sovětsko-německých dohod a chování komunistických stran po jejich podepsání: „*Zo západu práve zasa Moskvu tak obviňujú pre dohodu s Nemeckom r. 1939, v ktorej vari išlo o ďalšie tajné dodatky, ktoré teraz budú zverejnené. Konečný úsudok je tu ešte nemožný, a našich čitateľov treba aj upozorniť na nedávno vyšlé Pamäti prezidenta Dr. Eduarda Beneša (ešte úplne nedokončené), kde je tiež odhalené veľa udalostí do r. 1941 nám doteraz neznámych a najmä je tu kritizovaný aj postoj komunistických strán (hlavne i českých a slovenských komunistov) až do r. 1941, – keď došlo aj k vojne nemecko-ruskej.*" Zbytek článku tvořily již zprávy o jiných aktuálních otázkách velmocenských vztahů.

Týždeň

Bratislavský týdeník *Týždeň*, zaměřený na přehledy zpráv ze zahraničí, sice uveřejňoval řadu textů projevujících sympatie k Sovětskému svazu, ale o *Padělatelích dějin* se zmínil také až 22. února v rubrice „*Čo čítal Týždeň za týždeň*". Příspěvek „*Kto napomáhal útočnú politiku Nemecka?*" obsahoval krotké převyprávění předmluvy k sovětské odpovědi, byl mu ale předřazen pasus neskrývající obavy z nové velmocenské roztržky: „*Ako námorník Krištofa Kolumba, tak sleduje ľudstvo túžiace po mieru, svetový horizont, ale s úprimnou ľútosťou a žiaľom musí badať, že na okraji horizontu sa ešte vždy nezjavuje onen bielosivý pás, ktorý by znamenal unaveným a vyčerpaným národom Európy tak veľmi vytúžený mier. Napätie nepovoľuje, ovzdušie sa neočisťuje a rozpory sa nezmenšujú. A znova sa pre Nemecko dostaly do rozporu na dvoch póloch stojace veľmoci.*"[441]

Národnie noviny

Národnie noviny, které byly rovněž spjaté s Demokratickou stranou a které se před nedávnem staly též týdeníkem, dokázaly reagovat na publikování „*historické informace*" dokonce ve dvou svých číslech. 15. února přinesly velký článek s výrazným titulkem „*Sovietsky sväz prešiel do protiútoku proti »falšovateľom dejín«. Uverejní tajné nacistické dokumenty o vzťahoch Nemecka a západného kapitálu – Papierová bitka »chladnej vojny«*". Páteří článku jsou víceméně pouze převyprávěné vybrané pasáže předmluvy k *Padělatelům dějin*, doplněné několika zajímavými postřehy. V úvodu např. list označil americký sborník za „*papierový útok*", ale stejně tak i sovětskou odpověď připodobnil k „*papierovému protiútoku*". Celý článek byl zakončen zprávou o prohlášení mluvčího Foreign Office. Ačkoliv nešlo o přesnou citaci, právě v *Národných novinách* byl obsah tohoto prohlášení otištěn v asi nejúplnějším znění, jaké čs. tisk vůbec nabídl: „*Na britskom ministerstve zahraničia v utorok oznámili, že Veľká Británia nemá nijaké námietky proti sovietskemu úmyslu, oznámenému v pondelok, uverejňovať ukoristené dokumenty o kompromitujúcich fázach britských vzťahov k nacistickému Nemecku. Predstaviteľ britského ministerstva zahraničia ďalej oznámil, že oficiálne kruhy v Londýne sú pripravené vydávať svoje vlastné ukoristené dokumenty ako odpoveď soviet. vláde. Pred rokom sov. vláda uverejnila ukoristené nacistické dokumenty, vzťahujúce sa na Turecko, Španielsko a Maďarsko, jednostranne, bez ohľadu*

[438] *National Council of American–Soviet Friendship.*

[439] *Reakcia Národnej rady sovietsko-amerického priateľstva na uverejnenie protisovietskych dokumentov.* Demokrat, 15. 2. 1948, s. 2.

[440] Demokratický týždenník, ročník III, č. 8, 22. 2. 1948, s. 2.

[441] Týždeň, ročník III, č. 8, 22. 2. 1948, s. 2.

na ostatné tri okupačné mocnosti. V Londýne nikdy nepopierali, že západné mocnosti boly zodpovedné za politiku ústupkov v kritických rokoch, čo vyvrcholilo mníchovskou dohodou roku 1938, ktorá pripravila cestu novej politike Sovietskeho sväzu, začatej sovietsko-nemeckým paktom v roku 1938. Na britskom ministerstve zahraničia k tomuto poznamenali: »V mene terajšej britskej vlády možno vyhlásiť, že za politiku ústupkov je zodpovedná iná vláda, ako dnešná. V sovietskej vláde nenastaly nijaké zmeny.«"[442] Další prvenství si *Národnie noviny* mohou připsat za rubriku *„Chýrnik zo zahraničia"* v témže čísle. Pod titulkem *„Pripravujú tretiu svetovú vojnu"* přinesla informaci o článku spisovatelky Wandy Wasilewské v sovětských *Literárních novinách*, v němž uvedla, *„že americkí a anglickí kapitalisti otvorene pripravujú tretiu svetovú vojnu. V tomto rozhorčenom článku s titulom »Anglo-americkí ochrancovia Hitlera« Wasiljewska tvrdí, že druhá svetová vojna sa nezačala v r. 1939, ale v tej chvíli, keď kapitalisti v Amerike a Veľkej Británii sa rozhodli ozbrojiť agresívne-Nemecko, postaviť ho na nohy a vyzbrojené až po zuby pustiť proti Sovietskemu sväzu."*[443] Zdá se, že jde o vůbec první příspěvek v čs. tisku, který se zmínil o zahájené sovětské podpůrné kampani k vydání *Padělatelů dějin*, o níž bude ještě řeč.[444] V příštím čísle z 22. února *Národnie noviny* otiskly výtah ze III. hlavy, avšak již bez podobně zajímavých doplňků.[445]

Lidová demokracie a Svobodné slovo

Oba tyto deníky v rámci zpravodajství na sobě nedávaly znát žádné zvláštní porozumění pro sovětskou odpověď. Naopak, projevovaly více či méně otevřeně kritické až konfrontační stanovisko, nebo z něj byly přinejmenším podezírány.

Lidová demokracie

Lidová demokracie, která v lednu asi nejúplněji informovala o americkém sborníku, neváhala dokonce sovětskou odpověď nazvat *„sovětským útokem"*. 11. února otiskla na první a druhé stránce článek podle materiálů United Press *„Sovětská odpověď Spojeným státům: Padělatelé dějin. Ostrá »válka propagandy« mezi USA a SSSR. Sovětský svaz obvinil Spojené státy, že podporou nacistického Německa připravily druhou světovou válku – Útočná odpověď na americké zveřejnění sovětsko-německého jednání 1939"*. *„Historickou informaci"* označuje článek názvem *„Falšovatelé historie – historická nota"* a přináší výtah z předmluvy a I. hlavy, přičemž sovětské argumenty řetězí do odlišného pořadí než v původním textu.[446] Deník otiskl ještě dvojici příspěvků pod titulkem *„Válka dokumentů – boj o světové veřejné mínění"*, předkládající dva různé pohledy na vydání sovětské odpovědi – zprávu ČTK, v podstatě znovu shrnující obsah předmluvy *Padělatelů dějin*, a v závěsu zprávu rozebírající *„První americký ohlas sovětského prohlášení"*.[447]

Reservovaný postoj k sovětskému stanovisku se zrcadlil i v titulku noticky, otištěné 12. února a avisující vydání II. hlavy: *„SSSR obvinil Francii a Britannii – Ze snahy vytvořiti s Hitlerem pakt o neútočení"*.

---

[442] Národnie noviny, ročník 79, č. 27, 15. 2. 1948, s. 2. Kromě chybného data si i na jiných místech zařádil tiskařský šotek v podobě přehození a opakování řádků. V citátu byla tato chyba opravena.

[443] Tamtéž, s. 8.

[444] Původní článek Ванда ВАСИЛЕВСКАЯ: *Англо-американские покровители Гитлера*. Литературная газета, № 12/1948, 11. 2. 1948, s. 1.

[445] *Sovietsky pakt s Hitlerom umožnil priaznivý výsledok druhej svetovej vojny. SSSR o sovietsko-nemeckom pakte – 5 britských divízií a 136 sovietských*. Národnie noviny, ročník 79, č. 28, 22. 2. 1948, s. 2.

[446] Lidová demokracie, 11. 2. 1948, s. 1–2. Je otázkou, zda jde pouze o přetisk původní zprávy United Press, nebo tuto úpravu provedla sama redakce.

[447] *„Úřední americká místa nevydala žádný komentář ke zprávě informační kanceláře sovětské vlády, že uveřejní tajné dokumenty o předválečných vztazích mezi hitlerovským Německem a vládami americkou, britskou a francouzskou. Na poloúředních místech se však připouští, že takovýto čin sovětské vlády byl očekáván od té doby, kdy ministerstvo zahraničních věcí Spojených států uveřejnilo několik dokumentů pod titulem »Sovětsko-nacistické vztahy v letech 1939 až 1940«. Na těchže místech se však soudí, že dokumenty, které budou uveřejněny v Moskvě, nepřinesou nové ani důležité prvky pro zasvěcené kruhy světové diplomacie, nýbrž nanejvýš pro širokou veřejnost. Tyto dokumenty prý mohou býti nejvýš tohoto druhu:*
1. Dokumenty, vztahující se k Mnichovu.
2. Dokumenty, týkající se anglo-francouzsko-sovětského jednání, jež předcházelo podepsání německo-sovětského paktu v roce 1939.
3. Dokumenty o rozhovorech, předcházejících válce mezi Velkou Britannií a Německem.
4. Dokumenty, snažící se dokázat, že Německo vybudovalo svou válečnou průmyslovou sílu v letech, jež předcházela válce, díky americké pomoci, hlavně pomoci amerického a britského průmyslu.
Četné dokumenty této povahy byly ve Spojených státech již vydány. Ve Washingtonu se praví, že sovětské dokumenty budou patrně obsahovat zprávy tajných sovětských agentů, zprávy, které jsou příslušným vládám již zhruba známé, jejichž uveřejnění se však očekává se zřejmým zájmem." Označeno jako zpráva ČTK, informaci obdobného znění však vydala agentura United Press – zřejmě ji ČTK odtud převzala.

Tato kratická zpráva podle materiálu agentury Associated Press nazvala II. hlavu *Padělatelů dějin „druhou splátkou“* za americký sborník, aniž by přesně sdělovala její konkrétní obsah.[448] 13. února umístila *Lidová demokracie* na titulní stranu zprávu z Paříže se slibně znějícím záhlavím *„Válka dokumentů. Ohlas sovětské publikace na Západě“*. Ve skutečnosti neobsahovala o mnoho více než zpráva o prvním americkém ohlasu.[449] Na straně 2 pak byl konečně uveřejněn i výtah z II. hlavy sovětské odpovědi podle zprávy United Press tentokrát pod „velmi nezaujatě“ znějícím názvem *„SSSR vydal druhou část dokumentů »Padělatelé dějin«. Od vytvoření osy Berlín–Řím k Mnichovu – Před Mnichovem hleděla Britannie dosáhnout všech změn v evropském pořádku pokojnou evolucí“*. Soustředil se pouze na pasáže, citující ze zápisů o jednáních Halifaxe a Hendersona s Hitlerem, a ostatní události – včetně Mnichova – jsou víceméně pominuty.[450]

Výňatky z III. hlavy *Lidová demokracie* zřejmě vůbec neotiskla.[451] Místo nich uveřejnila 15. února na titulní stránce kratičkou zprávu o Lippmannově komentáři.[452] Zato v rubrice *Týden v zahraničí* na straně 3 se objevil pozoruhodný nepodepsaný odstaveček na téma *„Debata o Mnichovu“*, který nabízel velmi syrový a neotřelý pohled, ostře kontrastující s dosavadním opatrným informováním o soudobé „překřikované“ velmocenských propagand: *„Mezinárodní debata mezi USA, Britannií, Francií a Sověty o Mnichovu počíná. Mnohého poučí, jen nás již nepoučí. Víme, co víme již deset let. My jsme platili, ale nešlo o nás. Vůbec nešlo o nás. Ale i my bychom se v jednom směru měli poučit: velké státy mají velké zájmy a na celém světě. Měly, mají a budou míti. A jsou to vždycky jejich zájmy a ne naše.“*[453]

Až 17. února poskytl deník opět prostor výňatkům ze *„sovětských dokumentů“*. Aniž by zdůvodnil „výpadek“ s III. hlavou, otiskl na druhé stránce výtah z hlavy čtvrté s dlouhým titulkem *„Sovětský svaz odpovídá na propagační tažení USA – Čtvrtá část dokumentů »Padělatelé dějin« – Tajná jednání Velké Britannie a Spojených států s Německem v roce 1943 o mír“*. Ale opět vzdor slibnému titulku, jde o velmi stručný výtah podle materiálů agentury Associated Press, soustřeďující se více na francouzské plány útoku na Sovětský svaz v r. 1940 a otálení s otevřením druhé fronty. Jednání o separátní mír jsou zmíněna velmi povrchně a bez podrobností.[454]

Naproti tomu příštího dne ve středu 18. února přinesla *Lidová demokracie* zprávu o Dullesově dementi, ač Dullese ve včerejších výňatcích výslovně nezmínila. Zprávu podle materiálů ČTK a Reuterovy kanceláře, v níž Dulles označil sovětská tvrzení za *„čirý nesmysl“* také umístila přímo na titulní stránku, včetně Dullesovy věty, že: *„Nelze dělat komentáře k nesmyslu.“*[455] Nedosti na tom za ni redakce ještě připojila dvě věty, odkazující na agenturu Associated Press, o další reakci ze Spojeného království: *„Mluvčí britského ministerstva zahraničí přešel na úterní tiskové konferenci k poslední části sovětských obvinění proti západním mocnostem. Tvrzení, že Anglie se v září 1941 snažila v Lisaboně navázati s Německem jednání o separátní mír, označil za »absurdní«.“*

Tím zpravodajství *Lidové demokracie* k *Padělatelům dějin* skončilo. Lidovecký ústřední deník tehdy neotiskl žádnou zprávu, která by informovala o podpoře sovětské argumentace, ani žádnou z oficiálních zpráv TASSu. Zpravodajství o *„sovětských dokumentech“* přesunul záhy na druhou stranu – zprávy o nesouhlasných reakcích na Západě však umísťoval na stránku titulní. Svým postupem zavdávala *Lidová demokracie* příčinu k úvahám, jaký je vlastně postoj redakce k sovětským odhalením.

---

[448] Lidová demokracie, 12. 2. 1948, s. 2. *„Sovětský svaz obvinil ve středu Francii a Vel. Britannii ze snahy vytvořiti s hitlerovským Německem pakt o neútočení, který by tak vytvořil »Spojenou Evropu« proti Sovětskému svazu. Je to druhá splátka sovětské odpovědi na nedávno uveřejněné německé diplomatické dokumenty o vztazích Německa k Sovětskému svazu v roce 1939. V sovětském prohlášení se dále praví, že do roku 1937 bylo každému jasné, že Hitler připravuje velkou válku s přímým souhlasem Velké Britannie a Francie.“*

[449] Lidová demokracie, 13. 2. 1948, s. 1. *„E. Ř. (Paříž.) – Ohlášení publikace tajných dokumentů o stycích Anglie, Ameriky a Francie s hitlerovským Německem sovětskými úřady způsobilo pochopitelný zájem v západoevropské veřejnosti. Z úředních míst ve Washingtonu bylo prý k tomu poznamenáno, že tyto dokumenty mají prokázat, za 1. že Mnichov byl namířen proti SSSR, za 2. že Angie a Francie byly v létě 1939 ochotny učinit důležité koncese ve prospěch SSSR a na úkor třetích mocností, za 3. že Anglie byla těsně před vyhlášením války ochotna učinit ústupky Německu patrně na úkor SSSR, a konečně za 4. že Německo vybudovalo svou moc na základě pomoci britské a amerických průmyslníků. V brzké době mají být uveřejněny také tajné dokumenty, které mají anglická a francouzská vláda a které se rovněž týkají událostí, spojených s 2. světovou válkou.“* Překlepy původní.

[450] Na straně 4 téhož vydání pak byla připojena kratičká upoutávka na čerstvě vydané paměti André François-Ponceta. – Vl. K.: *Dějiny nacistických zločinů*. Lidová demokracie, 13. 2. 1948, s. 4. Autorem byl zřejmě Vladimír Kalivoda. Vizte dále.

[451] Při průzkumu byla k disposici pouze VI. vydání *Lidové demokracie*, v nichž se výňatky z III. hlavy neobjevily.

[452] *Lippman odsuzuje ministerstvo zahraničí USA*. Lidová demokracie, 15. 2. 1948, s. 1. Opět citována pouze první část komentáře.

[453] Tamtéž, s. 3.

[454] Lidová demokracie, 17. 2. 1948, s. 2.

[455] *Dulles vyvrací sovětské tvrzení*. Lidová demokracie, 18. 2. 1948, s. 1.

Do velmi specifického postavení se dostalo *Svobodné slovo*. Ústřední orgán národně socialistické strany, vydávaný v Melantrichu, měl už od předválečných dob patrně nejhustší síť regionálních redakcí a administrací, takže mohl vycházet ve výjimečně vysokém počtu krajinských a profesních mutací, jenž přesahoval dvě desítky.[456] Krom toho bylo *Svobodné slovo* vydáváno ve vysokém počtu variantních denních vydání.[457] Podobně jako u *Svobodných novin* se tato denní vydání mezi sebou mohla podstatně odlišovat. Dalším faktorem, který je nutno zohlednit, je skutečnost, že *Svobodné slovo* v době politické krise upřednostňovalo informace tuzemské, zejména takové, v nichž se mohl projevovat vyhraněný postoj redakce k politice KSČ. Představa *Svobodného slova*, že je hlavním bojovníkem proti *„teroru"* a její hlasitě šířené stanovisko o charakteru čs. politické krise předurčovaly jednak prostor, který poskytne zprávám o sovětské odpovědi, ale rovněž i reakce, jaké vzbudí tento její postup u konkurenčních listů. A tak se právě zprávy *Svobodného slova* o sovětské odpovědi staly záminkou k dalšímu kolu dlouhodobého vzájemného nactiutrhání mezi znepřátelenými čs. listy.

SVOBODNÉ SLOVO

Svobodné slovo volilo velmi stručnou formu, jak zpravit své čtenáře o sovětské odpovědi. 11. února otisklo na titulní stránce krátký příspěvek *„Sovětská obvinění západu – Bez jeho pomoci byli by Němci poraženi v prvním roce"*, který byl výtahem z předmluvy a I. hlavy – podobným, jaký téhož dne otiskla *Lidová demokracie*.[458] Na stranu 2 byl umístěn velmi strohý výtah z předmluvy podle zprávy ČTK *„Sovětská vláda zveřejňuje tajné dokumenty – O stycích nacistického Německa s Anglií, Francií a Spojenými státy"*. K němu byla připojena informace o mlčení ve Washingtonu. O několik řádků níže se vyjímala krátká sice, o to však výrazněji tištěná zpráva *„Velká Britannie zve Sovětský svaz. K společnému vydání dokumentů o Německu"*.[459] V ní zazněla ona posléze dementovaná informace United Press, že mluvčí Foreign Office vyzval Sovětský svaz k účasti na projektu německých válečných dokumentů.

O vydání II. hlavy, věnované událostem, vedoucím k Mnichovu, otisklo *Svobodné slovo* 13. února pouze krátkou noticku podle zprávy agentury United Press *„Druhá část odpovědi vydána"*: *„Moskva 12. února (up). Sovětský svaz včera prohlásil, že cílem anglo-francouzské předválečné politiky bylo použít Adolfa Hitlera jako nástroj a obrátit jeho agresi proti Sovětskému svazu. V druhé části odpovědi sovětské informační kanceláře na uveřejnění nacistických dokumentů Spojenými státy se po prvé uvádějí tajné dokumenty. Informační kancelář uveřejňuje záznamy o rozhovorech Hitlera s lordem Halifaxem a velvyslancem Hendersonem o otázkách, jež později vedly k anšlusu a Mnichovu."*[460] V neděli 15. února se list pouze zmínil o části Lippmannova komentáře v noticce *„Dokumenty – špatná propaganda"*.[461] A v úterý 17. února došlo ke kuriosní situaci.

III. vydání *Svobodného slova* totiž otisklo výtah z III. hlavy podle ČTK s názvem *„Třetí část sovětských dokumentů. Neupřímnost Západu vynutila německo-sovětský pakt"*, ale V. vydání z téhož dne uveřejnilo na témže místě a v obdobné grafické úpravě výtah z hlavy čtvrté, nazvaný *„Poslední část sovětských dokumentů. Západní mocnosti jednaly ve Švýcarsku o separátní mír s Německem"*. V rámci jednoho dne tak list otiskl výtahy z obou hlav, přičemž příjemci pouze III. vydání byli ochuzeni o hlavu čtvrtou, příjemci pouze V. vydání o hlavu třetí. Mohl tak vzniknout dojem, že *Svobodné slovo* o jedné z kapitol sovětské odpovědi neinformovalo.

---

[456] Karel František ZIERIS: *Nové základy českého periodického tisku*. Přednášky a diskuse, svazek 7. Orbis, Praha 1947, s. 25 uváděl v r. 1947 20 krajinských příloh. Michal PEHR: *Stranický tisk a obnova českých politických stran po druhé světové válce*. In: Historička československé demokracie. K životnímu jubileu Evy Broklové. Masarykův ústav a Archiv AV ČR, Praha 2014, s. 177 mluví (zřejmě k lednu 1946) o 25 regionálních a profesních mutacích.

[457] Přinejmenším pěti. Při průzkumu bylo využíváno exemplářů uložených ve Studijní a vědecké knihovně Plzeňského kraje v Plzni (III. vydání) a výtisků digitalisovaných Moravskou zemskou knihovnou v Brně (V. vydání).

[458] Svobodné slovo, 11. 2. 1948, s. 1.

[459] Tamtéž, s. 2. Opět šlo o stručnější versi obdobného textu v *Lidové demokracii*. Vizte pozn. č. 447.

[460] Svobodné slovo, 13. 2. 1948, s. 1. Vizte pozn. č. 331.

[461] Svobodné slovo, 15. 2. 1948, s. 1.

19. února byla ještě uveřejněna krátká zpráva United Press o úterní tiskové konferenci ministra Marshalla, na níž měl odmítnout sovětská obvinění ze sjednávání separátního míru v r. 1943.[462] To ale již *Svobodné slovo* podrobil kritice deník *Rudé právo.*

HÁDKA O ZAMLČOVÁNÍ *„DĚJINNÉ PRAVDY“*

15. února komentoval v *Rudém právu* Miroslav Kárný *Ohlas týdne* a zařadil do něj také glosu *„Nesvobodné slovo“*. Poté, co připomněl schůzku Halifaxe s Hitlerem 19. listopadu 1937 a apeloval na čtenáře, aby si toto datum zapamatovali, neboť téhož dne dala vlastně Británie souhlas k hitlerovské agresi proti Československu,[463] předložil další datum údajně hodné zapamatování: *„Také datum 13. února 1948 si dobře zapamatujte. Toho dne český list »Svobodné slovo«, orgán čs. strany nár. soc., ukázal, jak je nesvobodný. Nesměl nebo neodvážil se uveřejnit otřásající sovětské dokumenty, usvědčující americké padělatele dějin a přinášející historická odhalení o britské vině na Mnichovu a na 15. březnu.“*

Téhož dne se ke kritice připojila také *Mladá fronta*, která si navíc vzala na paškál i *Lidovou demokracii*. Pod titulkem *„Český tisk omlouvá mnichovské zrádce – Kdo zamlčuje pravdu českému národu a chrání »Padělatele dějin«“* se rozhořčovala, že *„sovětské dokumenty“* byly *„naším tiskem špinavě a stranicky zneužity“*. Obvinila *Svobodné slovo*, že *„zamlčelo svým čtenářům jednu z největších sensací, že totiž Anglie již v roce 1937 souhlasila s okupaci ČSR“*. *Lidové demokracii* pak vytkla, že *„přímo omlouvá reakční britskou předmnichovskou vládu“* titulkem *„Před Mnichovem hleděla Britannie dosáhnout všech změn v evropském pořádku pokojnou evolucí“*, otištěným 13. února. *„Ptáme se »Lid. demokracie«, proč lže našemu národu, když všichni víme, že jsme byli v Mnichově hanebně prodáni a zrazeni? Myslí si »Sv. slovo« i »Lid. demokracie«, že se jim podaří vyškrtnout z vědomí českého člověka Mnichov?“* Všechny tyto prohřešky byly pro *Mladou frontu* dokladem toho, že: *„Ti, kteří se u nás vydávají za ochránce »západních demokracií«, chtějí prostě zaretušovat pravdu, která je jejích západním přátelům nepříjemná.“*[464]

Kupodivu ještě téhož dne stačila *Lidová demokracie* uveřejnit svou reakci – maličký odstaveček v rubrice *„Denních zpráv“*, ve kterém se odvolávala na to, že z kritisovaného titulku omylem vypadly uvozovky. Učinila tak ovšem v podobném duchu jako *Mladá fronta*: *„Nadstranická »Mladá fronta« dělá v poslední době stále komusi četníka. Vzala si nás také na mušku a obvinila na místě nejčelnějším, že zamlčujeme pravdu českému národu. Týká se to samozřejmě otištění sovětských dokumentů »Padělatelé dějin«, neboť prý omlouváme původce Mnichova. A co se stalo. To, co se může stát třeba hned zítra »Mladé frontě«. Přehlédnutím zůstala slova »pokojnou evolucí« bez uvozovek. A to je důvod k tomu, aby nás mladí pánové napadli a přiměřeně nadstranicky z toho vytloukli příslušný kapitál… I to se jim hodí, když »vypadnou husí nožky«, třebaže sami z dokumentů neotiskli o nic více než my.“*[465]

Svobodné slovo se proti kritice ze strany *Rudého práva* a *Mladé fronty* zřejmě nijak neohradilo, resp. incident s *Padělateli dějin* nijak nekomentovalo – ostatně bralo si v následujících dnech *Rudé právo* na mušku z mnoha jiných (a z jeho pohledu asi i podstatnějších) příčin. Nicméně tím ještě incident neskončil.

20. února vyšel v *Rudém právu* článek Miroslava Galušky *„Hlas Ameriky v Československu“*, namířený především proti *Svobodnému slovu*, jež autor právě označil za československou obdobu americké propagandistické stanice. Mj. v něm zopakoval obvinění, že ve *Svobodném slově „zatajují pravdu“* o sovětských

[462] *Marshall věří v dohodu*. Svobodné slovo, 19. 2. 1948, s. 1. V podobném znění otisklo např. *Národní osvobození* – vizte pozn. č. 333. Sluší se ještě připomenout příspěvek, který, ač se nevztahuje přímo k tématu, má jistou vazbu i na „válku dokumentů“. Svobodné slovo otisklo 20. 2. 1948 na straně 2 tuto noticku: *„**Churchill vydává paměti.** Londýn 19. února (up). Winston Churchill dokončil první část svých pamětí, které budou vycházet v amerických časopisech »Time« a »Life«. První část pamětí byla včera dopravena letadlem do New Yorku.“*

[463] Vizte u pozn. 353.

[464] Mladá fronta, 15. 2. 1948, s. 2. *„Sovětský svaz vydal v těchto dnech dokumenty nazvané »Padělatelé dějin«, které se týkají politických událostí, jež vedly k druhé světové válce. V těchto dokumentech, které jsou z archivů německého ministerstva zahraničí, je mnoho věcí, týkajících se Československé republiky. Protože mnoho událostí kolem mnichovské zrady není dosud objasněno, přispívají tyto dokumenty k odhalení skutečné pravdy, na níž má československý lid opravdový zájem. A přece i tyto dokumenty byly naším tiskem špinavě a stranicky zneužity. Ti, kteří se u nás vydávají za ochránce »západních demokracií«, chtějí prostě zaretušovat pravdu, která je jejích západním přátelům nepříjemná. Tak »Svobodné slovo« zamlčelo svým čtenářům jednu z největších sensací, že totiž Anglie již v roce 1937 souhlasila s okupaci ČSR! Ve svém článku o dokumentech tento významný fakt prostě — vyškrtlo! Ruku v ruce jde i »Lidová demokracie«, která přímo omlouvá reakční britskou předmnichovskou vládu tímto svým titulkem: »Před Mnichovem hleděla Britannie dosáhnout všech změn v evropském pořádku pokojnou evolucí.« – Ptáme se »Lid. demokracie«, proč lže našemu národu, když všichni víme, že jsme byli v Mnichově hanebně prodáni a zrazeni? Myslí si »Sv. slovo« i »Lid. demokracie«, že se jim podaří vyškrtnout z vědomí českého člověka Mnichov? »Pravda zvítězí« má »Sv. slovo« otištěno vedle titulu. Pouze vytištěno. V obsahu »Sv. slova« zatím pravda hanebně prohrává.“* Pravopis původní.

[465] *Nadstranická »Mladá fronta«*. Lidová demokracie, 15. 2. 1948, s. 4.

odhaleních: *„Když vyšla v Moskvě druhá část dokumentů, odhalujících přípravy k Mnichovu a zejména těsnou spolupráci západních velmocí s Hitlerem již dávno před mnichovskou schůzkou, Svobodné slovo dokumenty ignorovalo.“* Nově připojil další prohřešek *Svobodného slova*: *„Třetí část dokumentů, objasňujících dvojakou hru Anglie a Francie v roce 1939, svým pražským čtenářům rovněž zatajilo. Proč? Protože uzavření sovětsko-německého paktu o neútočení je nejzneužívanějším »argumentem« i protisovětských štváčů v Československu.“*[466] V nejbližších pěti dnech od uveřejnění *Svobodné slovo* na Galuškova obvinění nijak nereagovalo. A poté již byla negativní reakce vzhledem k vývoji událostí vyloučena.

Krajové speciality

Pozornost si jistě zaslouží ještě tři krajinské deníky lidové a národně socialistické strany. Především je to brněnský lidovecký deník *Národní obroda*.

Brněnská Národní obroda

Národní obroda byla velmi svébytným listem, který dosti bedlivě sledoval nejnovější memoárovou literaturu, věnovanou II. světové válce, a to včetně děl, jejichž autoři mohli budit v Československu jisté kontroverse – od října 1946 tak např. otiskovala na pokračování čerstvě vydané paměti bývalého britského velvyslance ve Španělsku lorda Templewooda, jímž nebyl nikdo jiný než bývalý britský ministr zahraničí Samuel Hoare, který zanechal svou stopu nejen v mnichovské krisi. Paměti zde nazvané *„Z diplomatického zákulisí druhé světové války“* se však věnovaly výhradně Hoareově misi ve Španělsku.[467] Podobně od července do konce srpna 1947 uveřejňovala *Národní obroda* na pokračování zkrácenou versi rovněž nedávno vydané knížky Allena Dullese *„Německé podzemí“*, věnované protihitlerovské opposici.[468] Redakce se tedy pokoušela sledovat a zprostředkovat nejnovější práce na téma II. světové války, což se projevilo i v její pohotovosti, s jakou na konci ledna 1948 informovala o vydání amerického sborníku. Sovětské odpovědi věnovala sice daleko větší prostor, nicméně výběr a skladba příspěvků, které se zabývaly jejím vydáním, naznačovaly výrazný kritický odstup, jenž si redakce hodlala zachovat.

Zpravodajství *Národní obrody* se dost podobalo *Lidové demokracii*, ale najdou se pochopitelně i odchylky. 11. února otiskla velkou zprávu United Press s titulkem *„SSSR k uveřejnění nacistických dokumentů. Západní spojenci jsou obviňováni, že položili základy pro vznik druhé světové války“*.[469] Podobně jako v *Lidové demokracii* jde o výtah z předmluvy a I. hlavy, i zde je název sovětské odpovědi uváděn jako *„Falšovatelé historie – historická nota“* a i zde je chápána jako *„útok na předválečnou politiku Spojených států, Velké Britanie a Francie“*. V odlišném znění je reprodukována připojená zpráva United Press o *„úředním mlčení“* Státního departmentu.[470] 12. února se deník opět odchýlil od ústředního stranického listu, když uveřejnil krátkou zprávu agentury Associated Press s výmluvným názvem *„Hlas Ameriky nehodlá zmlknout“*, v němž zmíněná stanice dávala najevo, že bude pokračovat v předčítání amerického sborníku na pokračování *„i přes protesty a obviňování se sovětské strany“*.[471] V pátek 13. února uveřejnila *Národní obroda* výňatky z II. hlavy, tentokrát ale již na druhé straně a s výrazným nadpisem *„SSSR uveřejňuje další nacistické dokumenty. Rozhovory lorda Halifaxe a velvyslance Hendersona s Hitlerem. – Obsazení ČSR bylo nejvýznamnějším krokem k rozpoutání války“*. Zdrojem byl opět materiál United Press, výňatky se ovšem soustředily pouze na citované německé dokumenty, tj. končily červencovou zprávou velvyslance Dirksena a k samotnému Mnichovu nic neříkaly.[472] Zpravodajský seriál pokračoval až v úterý 17. února výňatky z III. hlavy podle materiálu United Press předkládající: *„Důvody sovětsko-německých styků. Třetí část sovětské odpovědi na americké dokumenty“*.[473] Po stručném shrnutí dění v létě 1939 obsahovala zpráva i oznámení o brzkém vydání sovětské dokumentové edice. Příštího dne pak deník otiskl výňatky ze zbytku *„sovětských dokumentů“* zase podle United Press – *„Výměna prohlášení mezi Churchillem a Stalinem – Poslední část sovětských diplomatických dokumentů“*.

---

[466] Rudé právo, 20. 2. 1948, s. 2. Z textu sice vyplývá, že autor si byl vědom, že v odlišném vydání *Svobodného slova* výtah z III. hlavy vyšel, ale k tomu čtenář dospěje jen velmi pečlivým čtením.

[467] Originální název *„Ambassador on Special Mission“*. Paměti z dob Mnichova *„Nine Troubled Years“* publikoval Hoare až v r. 1954.

[468] Vizte pozn. 333.

[469] Národní obroda, 11. 2. 1948, s. 1–2.

[470] Vizte pozn. 320.

[471] Vizte u pozn. 321.

[472] Národní obroda, 13. 2. 1948, s. 2.

[473] Národní obroda, 17. 2. 1948, s. 2.

Ze IV. hlavy byly vybrány pasáže o sovětské pomoci Británii při ofensivě v Ardenách a o Molotovově návštěvě Berlína v r. 1940. O separátních mírových jednáních v Lisabonu a Ženevě nebylo učiněno jediné zmínky. O pár řádků níže však byla uveřejněna kratičká zpráva podle agentury Associated Press *„Britský tisk o sovětských dokumentech“*. Citovala zajímavé mínění deníku *Daily Express*, podle kterého by prý *„bylo daleko důležitější spolupracovat na upevnění míru než – vyjma Hitlera a jeho gangstery – zjišťovat, kdo má vinu na válce“*. Přímým citátem pak mají být dvě věty, vyjadřující vztah tamní redakce k současné *„dokumentové válce“*: *„Práce na díle míru vyžaduje plné rozhodnosti, trpělivosti a obratnosti britských státníků. Až dosud si uchovali soudnost a neúčastnili se praní špinavého prádla. Dlužno si přáti, aby zůstali i nadále rozumní.“* – A přestože *Národní obroda* nepsala o sovětských obviněních, týkajících se jednání o separátní mír s Německem, publikovala 19. února dvě zprávy Reuterovy kanceláře, nazvané *„Výhrady k sovětským dokumentům. Prohlášení A. W. Dullese a posl. Aitkena“*.[474] V ní byla tvrzení sovětské odpovědi označena za *„směšná“*, resp. za *„čirý nesmysl“*. Tímto příspěvkem zpravodajství o sovětské odpovědi v deníku skončilo.

Ostravský Hlas

Své k *„boji o dokumenty“* řekl též lidovecký deník *Hlas*, vycházející v Ostravě. Ze sovětské odpovědi uveřejnil pouze výňatky z předmluvy (11. února)[475] a ze IV. hlavy (18. února),[476] které jsou dvojníky již vícekrát zmiňovaných agenturních zpráv United Press. Opravdovým unikátem je zato článek nazvaný *„Archivy vydávají svá tajemství. – USA připravují odpověďna odhalení sovětské vlády. Zbrojí k další diplomatické válce“* a otištěný 15. února na první a čtvrté stránce. *Hlas* pyšně uvedl, že pochází od *„našeho zvláštního zpravodaje“* v Paříži, novináře a spisovatele Roberta de Saint Jean (1901–1987).[477] Úvod vytvářel dojem, že půjde o výtah z II. hlavy *Padělatelů dějin*, kombinovaný údajnými reakcemi kruhů kolem Quai d'Orsay: *„Jeden z vynikajících francouzských diplomatů, vysoký úředník Quai d'Orsay (zahraniční ministerstvo, pozn. red.), prohlásil včera v kruhu svých známých: »Věci vypadají opravdu vábně! Západní mocnosti nakonec dokáží světu, že za vyvolání druhé světové války a přepadení Evropy jsou odpovědny výlučně jen Sověty, a Sověty dokáží naopak témuž ohromenému světu, že za druhou světovou válku a přepadení Evropy jsou odpovědny výhradně jen západní mocnosti! Jediný, kdo na vyvolání války nebude míti nakonec viny, bude – Hitlerovo Německo!« Zdá se, že tímto bystrým postřehem velmi dobře charakterisoval situaci v soudobém stadiu studené a diplomatické války.“* Článek ale zároveň konstatuje, že *„diplomatická válka“* *„pokračuje s takovým bojovým elánem, že nejsou opravdu vyloučena žádná sensační překvapení“*, – a s jedním vpravdě sensačním překvapením přichází Robert de Saint Jean sám: *„Pokud jsme informováni, odpoví vláda Spojených států na publikaci těchto sovětských dokumentů uveřejněním další serie dokladů, jež jsou v jejich rukou. **Tentokráte však má jíti o skutečně vysokou hru,** to jest o uveřejnění dokladů o »největším tajemství světové války, o vyjednáváních, která vedl generalissimus Stalin s Hitlerem v letech 1943 až 1944.«“*[478] Následovalo podmanivé líčení zákulisních her, které vůči svým spojencům a Německu měl rozehrát Sovětský svaz, a o nichž *„vláda Spojených států má prý v rukou naprosto průkazné doklady“*, *„s nimiž hodlá v dohledné době vyjíti na světlo“*. Článek stavěl SSSR do velmi nepříznivého světla, když měl jako protřelý handlíř jednat tu se spojenci, tu s Německem o nejvýhodnějším ukončení války – nejvýhodnějším pro Sovětský svaz a jeho fantastické územní nároky.[479] Navzdory tomu autor nepovažoval pokračování této dokumentové bitky za nic příjemného, poněvadž:

[474] Vizte pozn. 334. *„New York 18. února. – Reuter. Allah Wegsh Dulles, bratr Johna Fostera Dullese, republikánského rádce v zahraničních věcech), prohlásil v New Yorku sovětské tvrzení, které je obsaženo v poslední části odpovědi sovětské vlády na dokumenty o sovětsko-nacistických vztazích, že v únoru 1943 jménem vlády Spojených států vedl ve Švýcarsku mírové jednání s německým princem Maxem Hohenlohem, za »čirý nesmysl«. Na otázku, zda k tomu může ještě něco dodat, odpověděl Dulles: »Nelze dělat komentáře k nesmyslu«.“ „Londýn 18. února. – Reuter. Konservativní poslanec Aitken, syn novinářského magnáta lorda Beaverbrocka, popřel a prohlásil za »směšné« sovětské obvinění, že v září 1941 se snažil zahájit v Lisabonu vyjednávání o mír s Němci. V Aitkenově prohlášení se praví, že v září 1941 byl Aitken v jednom stanovišti stíhaček královského letectva v Britanii. Do Lisabonu přišel teprve r. 1943. Nikdy neslyšel o Gustavu von Koeverovi, o němž se zmiňuje moskevské prohlášení a s nímž prý Aitken v Lisabonu mluvil.“* Překlepy původní.

[475] *Vláda SSSR obviňuje Spojené státy z falšování historie. – Také SSSR uveřejní doklady. Boj o dokumenty prudce vzplanul.* Hlas, 11. 2. 1948, s. 1.

[476] *Diplomatická válka pokračuje. Poslední část prohlášení o padělatelích dějin.* Hlas, 18. 2. 1948, s. 1.

[477] Hlas, 15. 2. 1948, s. 1 a 4. Ačkoliv Robert de Saint Jean měl vztah k Československu, neboť zde pobýval jako zvláštní dopisovatel v r. 1938, lze pochybovat, že by šlo o článek psaný speciálně pro ostravský deník. Byl by totiž zřejmě jediným, který kdy *Hlas* od *„svého zvláštního zpravodaje“* uveřejnil. Článek mnohem spíše vyšel původně ve francouzském tisku a redakce *Hlasu* jej pak – možná i se svolením autora – otiskla v českém znění. Potenciální zdroj článku se nalézt nepodařilo.

[478] Zvýraznění původní.

[479] Takový obraz sovětského spojence nebyl v těchto dnech v čs. tisku nijak obvyklý. Článek připomněl i tajemné *„zvěsti z Káhiry“* (*Слухи из Каира*. Правда, 17. 1. 1944, s. 4.), zprávu, podle níž se na pobřeží Pyrenejského poloostrova měla na pře-

„Není pochyby, že Sověty mají také své doklady, jimiž na americké dokumenty odpoví. Ale jest otázka: Komu tyto spory mezi včerejšími spojenci opravdu přispívají?“

Plzeňský Svobodný směr

Jinou kuriositu otiskl plzeňský národně socialistický deník *Svobodný směr.* O sovětské odpovědi se přímo zmínil pouze jedinou zprávu, a to 11. února. Ačkoliv ji nazval *„Britannie a Francie ve světle nacistických dokumentů – Mnichovská krise na denní světlo“*, šlo ve skutečnosti jen o silně zkrácenou zprávu United Press o *„úředním mlčení“* washingtonských úředních kruhů.[480] 17. února však *Svobodný směr* uveřejnil v rubrice *„Denní zprávy“* příspěvek, který je pozoruhodný z více důvodů. Prozrazuje, že předtím, než 17. února vyšlo v *Rudém právu* úplné znění první poloviny *Padělatelů dějin*,[481] předcházela mu přinejmenším v Plzni velká propagace. Vedle toho jde o možná jediný text, který dění kolem sovětské odpovědi otevřeně zesměšňuje – pod provokativním titulkem *„Padělatele dějin na ulici“*: *„Včera v odpoledních hodinách projížděl plzeňskými ulicemi šedivé, zabedněné auto s malými okénky při střeše. Auto ve všem připomínalo pověstnou autoklec, ve které nenasytné, slídilské gestapácké nestvůry odvážely do kriminálů naše pozdější koncentráčníky, z nichž mnozí se do svých domovů už nevrátili. A toto včerejší auto, od střechy až po nápravy, bylo polepeno nápadnými plakáty a nápisy »Padělatelé dějin«. Z vřeštivého amplionu vytrubovaly halasně do ulic lidské hlasy: »Občané, pozor, pozor! Kupte si zítřejší Rudé právo, které přináší největší sensaci dne o padělatelích dějin.« – I zastavili se na jedné plzeňské ulici dva občané a pozorují tento agitační hurákousek, vypočítaný na obchodní efekt. Jeden z nich po chvilce povídá tomu druhému: »Škoda, že to mají tak po trestanecku zaligrováno a že ty padělatele nevidíme. Ten jejich humbuk by měl o krapánek větší důvěru!«“*[482] Přestože primárním předmětem zesměšnění je (dle názoru listu) přepjatý způsob propagace *Rudého práva* a zrcadlí se v něm aktuálně kulminující nepřátelství komunistického a národně socialistického tisku, kousavé poznámky (ať už vědomě či nevědomě) zasahují i samu podstatu sovětské odpovědi. Překračují tím převažující opatrný postup většiny čs. tisku v této záležitosti.

Komentáře varovné i štiplavé

V záplavě příspěvků o sovětské odpovědi, často si podobných jako vejce vejci, tvoří zvláštní výjimku komentáře, které pohlížely na válku dokumentů jinou optikou. Ta odmítala bujarý souhlas, zároveň nechtěla „stát opodál“ a zacílením vlastního kritického pohledu upomínala na ony nepočetné příspěvky, jež se na konci ledna zamýšlely nad pochybnou užitečností amerického sborníku. Přemítajíce nyní o užitečnosti metod užívaných oběma stranami *„dokumentové války“* bez výjimky, pokoušely se o takový pohled na konflikt velmocí, který nebude nikomu stranit a bude v maximálně možné míře objektivní. – Ať už rozsáhlými vážně míněnými pojednáními, nebo sarkastickými úvahami, např. zda, když dva dělají totéž, není to náhodou totéž. Pro texty tohoto druhu nebýval v denních listech dostatečný prostor, nepřekvapuje tedy, že se objevovaly v týdenících.

Svět práce

Sociálnědemokratický týdeník *Svět práce* otiskl ve středu 18. února na titulní stránce pozoruhodnou stať Vladimíra Veselého *„Souboj dokumentů“*. Vycházel z předpokladu, který se již objevil i v jiných listech, a sice, že současnou *„papírovou válkou“* vstaly z mrtvých *„vrcholné kousky německé diplomacie“* a *„straší znovu na jevišti mezinárodní politiky“*. Veselý se pustil ve svém hodnocení ještě dál: *„Ohlas obou publikací ve světě ukazuje, že hlavním cílem není zjištění historické pravdy o příčinách druhé světové války. Souboj dokumentů je novou fází diplomatické války, která se vede mezi západními velmocemi a Sovětským svazem na schůzích Spojených národů o Řecku, na poradách čtyř velmocí o Německu, výměnou diplomatických not o Italii, o Tripolisu a o Iránu. Kdyby velmoci chtěly posloužit historické vědě, byly by vydaly společně, po vzájemné dohodě a odborném zpracování, všechny doklady, které ukořistily v Německu, ať již za postupu svých armád nebo*

lomu r. 1943/1944 uskutečnit tajná schůzka dvou anglických vedoucích představitelů s Ribbentropem ve věci separátního míru a neskončila prý bez výsledků. – Zajímavé je, že tuto zprávu, která v r. 1944 vyvolala nepříjemný diplomatický ohlas, v r. 1948 připomněl i V. M. Chvostov, ovšem ve zcela opačném vyznění, tj. že uveřejněné nacistické dokumenty o separátních jednáních v Lisabonu a Ženevě dokazují, že na oněch dementovaných zvěstích z Káhiry přece jenom něco bylo. (В. ХВОСТОВ: *Мировая печать об «Исторической справке» Совинформбюро.* Большевик, № 8/1948, 30. 4. 1948, s. 49.)

480 Svobodný směr, 11. 2. 1948, s. 1.

481 Vizte u pozn. 354.

482 Svobodný směr, 17. 2. 1948, s. 4.

později při pátrání v jednotlivých okupačních pásmech. Za daných okolností by však mohlo vzniknout podezření, že výběrem dokumentů měly být skutečnosti osvětleny tak, aby ukazovaly dvojakost a omyly protivníkovy." Autor tak naprosto odmítl propagandistické fráze západních i sovětských sdělovacích prostředků, odmítl laciná tvrzení, jak oba dokumenty[483] nebetyčně rozhojňují historickou paměť; ba vůbec zpochybnil jejich přínos vůbec: *„Uveřejněné dokumenty mají tedy sloužit polemice, i když neodhalují žádné neznámé skutečnosti. Není nic nového na tom, že v roce 1939 Sovětský svaz jednal s Německem a že se pak účastnil rozdělení Polska, které bylo ostatně jen dočasné. Není nic nového na tom, že anglosaští kapitalisté pomáhali, seč byli, obnovit německou sílu po porážce roku 1918. Není nic nového na tom, že západní demokracie se od r. 1936 stále více zpronevěřovaly zásadě kolektivní bezpečnosti, a že svojí ústupností podněcovaly německou útočnost.*" Veselý se přitom dotkl i problematických momentů: *„Každý ví, že po sovětsko-německé dohodě v r. 1939 následovala válka proti Polsku a okupace polského území. Není však také tajemstvím, že jednání, které vedli francouzsko-britští vojenští odborníci v Moskvě v létě 1939, ztroskotala definitivně, když tehdejší polská vláda odmítla povolit průchod sovětským vojákům v případě války. Protisovětský postoj nedovolil Beckově vládě zaujmout jasné protiněmecké stanovisko a vedl ji k politice váhaní a dvojakosti, která posloužila Hitlerově výboji. Že cíl výboje leží na východě, mohli si tehdy ve Varšavě přečíst v »Mein Kampfu«.*" „Naťukl" tak i téma, které západní propaganda okázale přecházela, a sice chování polské politiky před německým útokem,[484] zejména její dlouhodobě špatné styky se sovětským sousedem. Podle Veselého německý *„výboj na východ by byl v r. 1939 sotva možný, kdyby narazil na vojenské spojenectví polsko-sovětské. Dnes víme, že německé armády čítaly v roce 1939 jen 1,368.000 vojáků a svého nejvyššího stavu 10,938.000 vojáků dosáhly až v prosinci 1943. Německý válečný potenciál v r. 1939 činil tedy jen 19 procent sil, které v roce 1941 německé vrchní velení považovalo za postačující pro útok na Sovětský svaz. Zdá se proto, že polsko-sovětské spojenectví v r. 1939 by bylo ohrozilo německé plány.*" Jejich úspěchy byly dány jen tím, že se německému velení podařilo vyhnout se bojům na více frontách současně, nebo také jinak – že protihitlerovské koalici trvalo tak dlouho, než dokázala tento způsob vedení války Německu vnutit: „*Celá druhá světová válka má dvě údobí, rozdělená od sebe jako mezníkem rokem 1942. V prvním údobí do roku 1942 vidíme, že německé úspěchy byly sledem osamocených tažení. V každém z nich německá armáda mohla všechnu svou sílu soustředit na přesně omezenou frontu – polskou, norskou, francouzskou a jugoslávskou. Od r. 1942, jakmile se jen začaly ve válce rýsovat dvě fronty najednou, – ať již druhou frontou bylo tažení v severní Africe nebo vzdušná válka nad Německem – německé posice se začaly hroutit a nevzpamatovaly se již do konečné porážky.*" Boj na dvou frontách byl právem strašidlem německé generality. „*Proto Hitlerova diplomacie, podporovaná Goebbelsovou propagandou, se snažila v předválečných letech rozdělit od sebe ty státy, které by se mohly případně sjednotit proti Německu.*" Rozeštvat Spojence mezi sebou, to bylo světlo, k němuž nacismus za války marně upínal své toužebné pohledy. Spojenecký svazek ve válečných létech osvědčil svou pevnost. Jak ale chápat poválečnou roztržku vítězných velmocí jinak, než, že *„smutnou setrvačností slaví Hitler své pohrobní úspěchy v nynější válce dokumentů"*. Své úvahy Veselý shrnul varováním: *„Němci tedy učinili vše, co mohli, aby jejich boj byl válkou na jediné frontě. Neúspěch této snahy byl hlavní příčinou porážky. A to je nejvážnější poučení ze všech dokladů o německé diplomacii před druhou světovou válkou: mír může býti zajištěn jen soustavnou kolektivní bezpečností a musí jej zajistit vůle řešit mírumilovně všechny problémy a zejména konstruktivní jednota velmocí. A tato jednota velmocí předpokládá konec diplomatické války »na studeno«, jejíž částí je souboj dokumentů.*"[485]

K tématu se *Svět práce* vrátil ještě o týden později – 25. února. Do rubriky *„Zahraniční zrcadlo"* umístil

[483] Tj. americký sborník i sovětská odpověď.

[484] Onen zahnízděný obraz osamoceného polského státu, na kterého se vrhli všichni jeho sousedé, pro nic a za nic – do jisté míry tedy obraz opuštěného a zrazeného Československa v době Mnichova aplikovaný na polské poměry o rok později.

[485] Svět práce, ročník IV, č. 7, 18. 2. 1948, s. 1. V témže čísle informoval týdeník o vydání *Padělatelů dějin* ještě na s. 7 v rubrice *„Co bylo ve světě"*: *„Před několika dny uveřejnil Washington sbírku dokumentů, zabývajících se styky Moskvy s Berlínem v letech 1939—41. Sovětská vláda odpověděla na tuto akci, i v USA mnohými mluvčími označenou za neslušnou, prohlášením k zástupcům zahraničního tisku, v němž ztotožnila vydání dokumentů s kampaní, jejímž cílem je skreslit pravý stav věcí, očernit SSSR a oslabit jeho pověst jako pevného bojovníka proti fašismu. Protože toto jednostranné zveřejnění bylo podniknuto ve spolupráci s ostatními mocnostmi Západu, vláda SSSR se domnívá, že má plné právo uveřejnit ony tajné dokumenty, které pojednávají o stycích nacistického Německa se Spojenými státy, Britannií a Francií. Tyto doklady, které až dosud vlády západních mocností skrývaly před veřejným míněním, dokazují historickou pravdu, že hitlerovský útok byl možný jen proto, že USA pomohly Němcům v krátké době vybudovat hospodářsko-vojenskou základnu tím, že Německo vyzbrojily, a za druhé proto, že anglo-francouzské vládnoucí kruhy se zřekly kolektivní bezpečnosti, a tak rozbily jednotnou frontu strážců míru, že připravili Hitlerovi cestu k útoku a pomohli mu rozpoutat druhou světovou válku.*" K tomuto výtahu z předmluvy byla připojena ještě krátká informace z Francie: *„Pierre Etienne Flandin, předválečný ministerský předseda Francie, Mnichovan a ministr zahraniční vlády ve Vichy, vrátil se na politické jeviště. Byl zvolen předsedou »Alliance démocratique«, polozapomenuté strany třetí republiky, která v těchto dnech obnovila činnost.*" Srv. pozn. č. 345.

článek *„Osudy tajných dokumentů Wilhelmstrasse“*,[486] jehož úvod shrnoval dosavadní průběh *„dokumentové války“* v podobném duchu jako Vladimír Veselý: *„V minulých třech týdnech probíhala mezi Washingtonem a Moskvou »studená válka« ve znamení dělostřelby zvlášť hrubé ráže: k vzájemnému obviňování užilo se tajných nacistických dokumentů. Byla to kampaň smutná a nedůstojná velkých spojenců z války. Nelze dost odsoudit ty, kdo vyprovokovali tenhle »dokumentární mariáš«. Jediným výsledkem kontroverse je, že v Německu byl posílen Hitlerův mythus o válečné odpovědnosti »plutokraticko-bolševické aliance«.“* Článek, který bohužel neuvedl svůj zahraniční zdroj, pak předložil čs. čtenářům zřejmě první vylíčení, jak byly v r. 1945 hledány dokumenty německého ministerstva zahraničních věcí, včetně informace, že byly po jistou dobu uloženy na marburském zámku. Sensační zpráva o souboru německých diplomatických dokumentů končila ovšem velmi střízlivě: *„Osud mnohých dokumentů z něho je znám: nebylo jich použito k pranýřování nacistického režimu, nýbrž – bohužel – byly vytrženy z dějinného sledu a zneužity k očerňovací kampani proti spojenecké mocnosti.“*[487]

Obzory

Svébytně reagoval lidovecký týdeník *Obzory* 21. února. Ve svém sedmém – a v důsledku dalších událostí i posledním – čísle otiskl na několika místech útržky informací, které se poněkud rýpavě strefovaly do argumentace *Padělatelů dějin* i jejich československých podporovatelů, aniž by na to jmenovitě upozorňovaly. V rubrice *„Poznámky k minulým dnům“* se tak např. objevila věta: *„»Byla-li britská usmiřovací politika, vedená Chamberlainem, slabá a falešná, není tím řečeno, že byla ruská politika sblížení s nacisty silná a správná,« prohlásil 11. února britský rozhlas v programu »Co se skutečně stalo«.“*[488] Další útržek v rubrice se rovněž vztahoval k *„válce dokumentů“*; ohlašoval úmysl britské vlády vydat vlastní separátní sborník německých kořistních dokumentů: *„I britská vláda má v úmyslu uveřejnit aspoň výbor nejvýznamnějších z dvou milionů tajných německých dokumentů, které se dostaly do rukou spojenců. Které z nich mají být vydány, bude rozhodnuto v březnu na poradě, které se za Anglii zúčastní Sir Wheeler Bennet ze zahraničního úřadu, francouzský historik Pierre Renouvin a americký zástupce, který bude teprve určen.“*[489] A nakonec nabídl časopis alternativní pohled přímo na mnichovskou konferenci v příspěvku *„Mnichov očima francouzského diplomata“*,[490] v němž uveřejnil ukázku z pamětí francouzského velvyslance v Berlíně André François-Ponceta.[491] – Zároveň šlo i o reklamu, neboť paměti vyšly v českém (a nepříliš kvalitním) překladu počátkem února v lidoveckém

---

[486] Svět práce, ročník IV, č. 8, 25. 2. 1948, s. 9.

[487] *„Když Žukovovi muži vnikli v prvých květnových dnech 1945 do ústředí Ribbentropova úřadu na berlínské Wilhelmstrasse, zjistili zmizení valné části německého zahraničně politického archivu, obsahující nejcennější dokumenty z údobí 1871–1944. Vyslýchaní zaměstnanci ministerstva udali, že Hitler dal osobní příkaz k spálení nejdůležitějších dokladů. Sovětští odborníci toto tvrzení odmítli a usoudili z nepřítomnosti barona von Greisheima, archiváře ministerstva, že dokumenty musí být uloženy někde na německém venkově. Tuto domněnku potvrdil krátce poté objev několika příslušníků prvé americké armády, ubytovaných ve vesnici Degenershausen ve středoněmeckém Harcu. Majitelka místního zámku požádala velitele skupiny o návštěvu, kterou odůvodňovala závažným sdělením. Mluvila dokonale anglicky a v úvodu zdůraznila, že má v Anglii mnoho příbuzných. Prosila, aby směla na důkaz loyality ukázat zapečetěný dopis. Byl datován z listopadu 1942 a stálo v něm: »Baronka X je mojí přítelkyní. Není nacistkou. Doufám, že s ní bude šetrně zacházeno, jestliže se na toto území dostanou Britové nebo Američané.« Dopis byl podepsán britským válečným zajatcem P. G. Woodhousem, kterého baronka nějaký čas po útěku z tábora skrývala.*

Potom zavedla přítomné americké důstojníky do sousední místnosti, kde seděl starý muž: »Představuji vám barona von Greisheima, šéfa archivu Wilhelmstrasse a strážce pokladu říšského ministerstva zahraničních věcí, uloženého zde v Harcu.« Také baronův průkaz totožnosti byl naprosto důvěryhodný: byl to telegram, došlý na jeho jméno z Berlína několik dní před příchodem Američanů. Přikazoval okamžité zničení archivu. Na otázku, jak se k rozkazu zachoval, baron von Greisheim odpověděl: »Byl jsem přesvědčen, že dokumenty musí být zachovány budoucím historikům, aby jimi mohli ověřit, kdo nese odpovědnost za tuto strašnou válku. Nedotknul jsem se listin a abych oklamal několik nacistických hlupáků, kteří tu byli, pálil jsem balíky novin.«

Čtyři staré zámky, utopené ve stálé zeleni Harckého pohoří, byly opravdu bezpečným úkrytem před nepřátelskými nálety. Listiny byly pečlivě roztříděny, zabaleny, převázány a každý balík byl opatřen tajným číslem. Von Greisheim měl obrovský katalog, v němž se probíral s podivuhodnou jistotou. Vyslýchající důstojníci otevřeli několik balíků, aby se přesvědčili o obsahu. Prvým tajným dokumentem, vytaženým na světlo, byl Pétainův dopis, datovaný v srpnu 1944, tři týdny před osvobozením Paříže, v nimž starý maršál prosil Hitlera, aby prohlásil metropoli nad Seinou za otevřené město a zachránil ji před zkázou. Bylo třeba 200 nákladních aut k odvezení archivu z harckých zámků. Jistý čas byl umístěn na zámku v Marburgu, kde byl roztříděn, a pak odeslán do Washingtonu a zčásti do Londýna. Osud mnohých dokumentů z něho je znám: nebylo jich použito k pranýřování nacistického režimu, nýbrž – bohužel – byly vytrženy z dějinného sledu a zneužity k očerňovací kampani proti spojenecké mocnosti.“ – Článek obsahuje pochopitelně řadu nepřesností, chybně uvádí i příjmení ministerského archiváře Witila von Griesheima, stejně jako britského spisovatele P. G. Wodehouse. Též ECKERT, c. d., s. 60 a n.

[488] Obzory, ročník IV, č. 7, 21. 2. 1948, s. 97.

[489] Tamtéž, s. 98. Souvisí zřejmě s úvahou, připomenutou u pozn. č. 335.

[490] Tamtéž, s. 110.

[491] Obzory, ročník IV, č. 7, 21. 2. 1948, s. 111–112.

nakladatelství Universum.[492] Obraz mnichovské schůzky se v něm podstatně lišil od sovětského pojetí. François-Poncet si dával záležet, aby vykreslil celou událost jako vrcholně nepříjemnou a tragickou – a svého ministerského předsedu v příznivém světle. Na výňatek z díla pak navazovala podrobná recense Vladimíra Kalivody, vsazená pod titulek *„Kniha týdne“*. Shrnul v ní kontury příběhu vyprávěného François-Poncetem – jeho aktéry, hlavní i vedlejší zápletky, úvahy a přemítání nad podstatou nacismu. Reklamní charakter textu se však nezapře, kritika autorovy osoby se omezila na jedinou krátkou poznámku – *„Podle Poncetova vlastního doznání, dopustil se jako vyslanec jediné chyby: příliš často upozorňoval na nebezpečí, hrozící z Německa. Snad tím unavoval. A Francie se dávala unášet vidinou míru, majíc válku přede dveřmi.“* K otištěné mnichovské pasáži komentář bohužel scházel. Těžko říci, zda všechny tyto rozeseté připomínky Mnichova a sporů o dějiny II. světové války měly mít nějaké pokračování – vydávání *Obzorů* bylo v následujících dnech zastaveno.

Úvahy Jiřího Hrbase

Zvláštní zmínku si nesporně zaslouží tři příspěvky, které se pokoušely podívat na *„papírovou válku“* s větší hloubkou. Vyšly v týdeníku *Hlas revoluce* a deníku *Národní osvobození*. Autorem všech tří byl Jiří Hrbas (1914–1976). Hrbasovi se tak patrně jako jedinému z novinářů podařilo komentovat dění kolem vydání *Padělatelů dějin* vícekrát během čtrnácti dnů.

První článek otiskl týdeník *Hlas revoluce* 13. února pod názvem *„Diplomatický souboj velmocí pokračuje“*.[493] Vzhledem k periodicitě listu je dobře možné, že byl Hrbasem chystán ještě před vydáním sovětské odpovědi, čemuž napovídá i skutečnost, že o jejím vydání se zde přímo nehovořilo. Poskytoval však přehled světového dění, kontext, do kterého publikování *Padělatelů dějin* přesně zapadalo: *„V poslední době se velmoci, zejména Sovětský svaz a Spojené státy, častují stále častějšími formálními diplomatickými protesty. V rušném mezinárodním týdnu tyto protesty často zaniknou a není jim věnována patřičná pozornost. Jinak je tomu ovšem u světového tisku, zejména sovětského, anglického, nebo amerického, kde se píší často dlouhé úvahy a komentuje se stanovisko té či oné velmoci.“* Připomněl, že *„v poslední době věnoval americký tisk značnou pozornost sovětským protestům. Je pochopitelné, že tyto protesty odmítl. To je totiž pravidlo této hry, že tisk i vláda té, neb oné strany odmítá protesty druhé strany a považuje je za »bezdůvodné«. Na západě říkají, že tak zvaná »válka na studeno« pokračuje a tyto protesty jsou velmi významnou součástí tohoto souboje velmocí.“* Následně jmenuje ohniska sváru – ať už jde o provádění Marshallova plánu, Bevinův návrh na západní unii, jednání o Beneluxu, zápas o Německo, smluvní svazky Sovětského svazu s východoevropskými státy, nebo sovětské odmítnutí Dimitrovova federalisačního plánu – hojně komentovaná západními sdělovacími prostředky. *„Všechny tyto komentáře v západním tisku je třeba brát s reservou, jsou často úmyslně přehnané, někdy dokonce nepravdivé, nebo příliš sensační. Rozhodně však je třeba je sledovat, neboť dávají dobrý obraz o atmosféře, která vládne v západních zemích.“* Poukazuje na problém dotváření různě výlučných politických bloků, jejich vzájemných vztahů i na palčivé otázky spojené s občanskou válkou v Řecku a napjatou situací na Blízkém Východě. Konstatuje, že *„současný obraz světové situace není tedy ani v únoru 1948 nijak utěšený“*, ale zároveň doufá, že *„stále není beznadějný“*. Doufá, že k nové válce nedojde a že se pověsti o *„třetí vojně“* nevyplní. *„Takových i jiných pověstí koluje nyní po světě mnoho. Měli bychom všichni, kteří jsme si zachovali ještě zdravý rozum, tyto pověsti všude, kde na ně narazíme, tvrdě a energicky vyvrátit z kořenů. Jen zneklidňují beztak již dosti neklidný svět.“*

V podobném tónu úvah nad západním tiskem (a nyní již s přímým odkazem na sovětskou odpověď) se nesla i Hrbasova glosa *„Anglie a Mnichov“* v *Národním osvobození* 19. února. Reagovala vlastně na úvodník *Manchester Guardianu*, o kterém deník informoval 15. února,[494] a zamýšlela se nad jeho argumenty: *„Ve Velké Britannii neradi slyší slovo „Mnichov“. Je to pochopitelné, neboť toto slovo připomíná Britům neslavné období nedávných anglických dějin. Britové již ve válce tuto dobu odsoudili. V poslední době byly však opět otištěny a zveřejněny dokumenty, jednající o mnichovské tragedii. Britský tisk opět uznal svou vinu. Je však třeba si připomenout, že to přece jenom trvalo dosti dlouho, než si Britannie uvědomila, že Neville Chamberlain, tvůrce Mnichova, se svým činem nezapíše slavně do historie. 6. října 1938 se hlasovalo v britské Dolní sněmovně o mnichovském rozhodnutí. Neville Chamberlain tehdy vyhrál 366 proti 144 hlasům. Co to znamená? Jenom 144*

[492] André FRANÇOIS-PONCET: *Berlín 1931–1938. Vzpomínky diplomata*. Universum, Praha 1947. Vročení knihy sice uvádí rok 1947, nicméně kniha vyšla pravděpodobně až kolem 10. února 1948 (inserce ve *Svobodných novinách*). V *Obzorech* vyšla pasáž z kapitoly *„Mnichovská konference“* ze stránek 317–320.

[493] Hlas revoluce, ročník IV, číslo 7, 13. 2. 1948, s. 1–2.

[494] Vizte výše u pozn. 424.

britských poslanců poznalo, že Britannie je na scestí. Je pravda, britský sněm má přes šest set poslanců. To znamená, že přes devadesát jich nehlasovalo a projevilo tak svou nedůvěru. Počet poslanců, hlasujících pro Mnichov, byl přesto velký. Je třeba vzpomenout i toho, jak vlastně Chamberlain odešel. Bylo to 8. května 1940. Tehdy šlo o Norsko. Chamberlain byl přesvědčen, že Hitler zmeškal autobus. Nebyla to pravda. A tak stál opět toho dne Chamberlain před britským veřejným míněním. Ani tehdy neprohrál. Pro hlasovalo 281 poslanců, proti 200. Opět přes sto poslanců nehlasovalo. Chamberlain tedy vyhrál, ale poznal, že nedůvěra proti němu roste. Podal demisi a král ji přijal. Na jeho místo nastoupil Churchill. Proč to připomínáme? Britský tisk v současné době odmítá výtku, že britské veřejné mínění schvalovalo tak zvanou chamberlainovskou politiku a poukazuje na kritiku Churchillovu. To je pravda. Ale je také pravda, že téměř polovina Britů Chamberlaina tehdy podporovala."[495]

Třetím Hrbasovým textem, zamýšlejícím se nad *„dokumentovou válkou"*, je obsáhlý komentář v *Národním osvobození*, otištěný téměř symbolicky 25. února 1948. Nesl název *„Hitlerův další úspěch"* a lze jej chápat jako tresť všech dosavadních připomínek, komentářů a varování, povědomých postřehů, silných obav, křehkých nadějí i snah o objektivní zhodnocení soudobých vyhrocených tiskových kampaní. Pro toto všechno stojí za úplnou citaci.

„Je třeba čas od času zhodnotit mezinárodni situaci ze širšího a hlubšího stanoviska a trochu z ptačí perspektivy, abychom získali lepší a přehlednější výhled do budoucnosti. Při rušných domácích sporech často uniká čtenáři deníku přehled o mezinárodním vývoji situace. A přece, víme to ze zkušenosti a z denní praxe, události, které se odehrávají mimo nás, mimo naše hranice, v Evropě a ve světě, velmi úzce souvisejí s problémy a událostmi domácími. Poučili jsme se za války a před válkou, že světový mír je nedělitelný. Na celém světě není místo, kde obyvatelé by si mohli říci, že události ve světě se jich nedotýkají. To platí zejména v současném světě, rozrušeném dosud válkou a spory národnostními, velmocenskými a ideologickými.

Bylo mnohokráte již řečeno, že organisaci poválečného světa vzaly na sebe tři vítězné mocnosti nad Německem a Japonskem. Jejich válečná spolupráce dala lidstvu naději, že mír, který bude nastolen po kruté a bezohledné válce, bude opravdu mír trvalý, velký, radostný a šťastný. Lidstvo bylo však zklamáno a naděje se nesplnily. Tři vítězné mocnosti sice osvobodily lidstvo od německého a japonského uchvatitele, ale sotvaže dozněly poslední výstřely, začaly mezi nimi spory. Tyto spory se rozšiřovaly a rozšiřovali, až vznikla dnešní situace, která se podobá již prvnímu zahřmění v letní bouři.

Vraťme se aspoň stručně k situaci kolem druhé světové války, abychom si ujasnili některé závažné okolnosti. Hitler se snažil od začátku své kariéry rozdělit všechny případné nepřátele »třetí říše« na osamocené partnery. Nesnesl myšlenku, že by se v Evropě a ve světě vůbec tvořilo nějaké přátelství dvou, nebo několika národů. Věděl, že nemůže bojovat na dvou frontách, tím méně na třech. Proto jeho první starosti bylo oddělit od sebe ty nejmocnější, Velkou Britannii a Francii na straně jedné, Sovětské Rusko na straně druhé. To se mu také podařilo. Snažil se isolovat i menší státy a všechny jejich obranné svazky hleděl dokonale přetrhat. I to se mu povedlo. Rakousko ztratilo svého ochránce – Italii, Československo bylo zrazeno Anglií a Francií, Polsko bylo přelstěno vlastními státníky, Sovětský svaz byl isolován, Jugoslavie osamocena, Dánsko bezmocné, Norsko ztracené, Holandsko a Belgie překvapené, Francie vnitřně nahlodaná a prodaná. Hitler mohl slavit triumfy a každé malé dítě vědělo, proč se mu to daří. Jakmile však ve třetím roce války vyrostly dvě fronty, na jedné straně postupně nejdříve africká, letecká, italská a konečně francouzská, na druhé sovětská, bylo zle. Bylo po úspěchu a vše se připravovalo ke konečnému zhroucení vojenské moci »třetí říše«.

Mnoho německých generálů tyto skutečnosti v Norimberku přiznalo. Každé malé dítě je však znalo již ve válce. Všichni jsme v Evropě doufali, že tato fakta, chyby, které se staly, budou poučením i po válce. Neříká se nadarmo, že »chybami se člověk učí«. To však pravděpodobně neplatí o státnících a ještě méně o velmocech, které, bohužel, sledují vždy především vlastní egocentrické zájmy a málo myslí na blaho lidstva.

Je třeba jenom litovat, že diplomatický souboj velmocí postoupil tak daleko, že se použilo i Hitlerova svědectví. Archiv Hitlerova ministerstva zahraničí se stal zbraní ve válce »na studeno« mezi Spojenými státy a Sovětským svazem. A tak Hitler, který se za svého života snažil především o to, rozdělit západní demokracie od Sovětského svazu, měl úspěch i dva a půl roku po své smrti. Není to radostná událost.

Co se vlastně stalo? Americké ministerstvo zahraničí uveřejnilo 22. ledna t. r. ukořistěné německé dokumenty o vztahu Sovětského svazu a Německa v letech 1939–1941, tedy v letech před Hitlerovým vpádem do Ruska. Z ukořistěných dokumentů byly otištěny tedy pouze některé. Proč? Protože nemělo jít o historický dokument, ale o politickou zbraň proti Sovětskému svazu. Rusko mělo být v očích evropské veřejnosti zlehčeno. Co v těch dokumentech bylo? Nic víc, než to, co světová veřejnost již znala. Je všeobecně známé, že Rusko jednalo v roce 1939

[495] Národní osvobození, 19. 2. 1948, s. 1. Srv. údaje o obou hlasováních ELLINGER, c. d., s. 224, 396, 397 a 546.

s Německem a byl uzavřen pakt o neútočení. Rusko se zúčastnilo k velkému překvapení Německa rozdělení Polska. Jsou také známé důvody. Sovětský svaz byl potom zákeřně napaden. Americký úvodníkář, Walter Lippmann, s nímž musíme často polemisovat a nesouhlasit, který nemá nijak dobrý poměr k Sovětskému svazu a který je zastáncem silné Ameriky, s uveřejněním dokumentů prudce nesouhlasil. Vytkl to dokonce americkému ministerstvu zahraničí v úvodníku »New York Herald Tribune«. Walter Lippmann má pravdu. Americké ministerstvo svůj čin dobře neuvážilo, přecenilo propagační cenu těchto Hitlerových dokumentů a zapomnělo, že Rusko na tento čin musí odpovědět protiútokem. Sám Walter Lippmann soudí, že protiútok byl veden dobře. Je pochopitelné, že se přihlásila i Britannie, která počíná uveřejňovat dokumenty o britské zahraniční politice v letech 1919 až 1939.

Uveřejnění dokumentů s polemickým zaměřením nevyvolalo ve světě u objektivních lidí žádnou radost. Víme všichni, že nikdo nebude nic namítat proti zveřejnění dokumentů, ovšem jenom tehdy, když půjde o historický dokument. Je škoda, že »válka na studeno« zašla tak daleko. Je však naděje, že nyní, když byly vyčerpány i krajní prostředky tohoto souboje a diplomatický souboj dostoupil vrcholu, budou se hledat rozumné prostředky k zmírnění napětí.

Německo se stává opět středem pozornosti a zjišťuje se, že na této půdě se ukáže, zda je ochota ke spolupráci, či zda rozkol je na dlouhou dobu definitivní. Je pochopitelné, že v tomto rozhodujícím okamžiku, kdy hrozí rozdělení Německa, cítilo Polsko úzkost z dalšího vývoje, poněvadž je nejblíž Německu a dalo podnět k pražské konferenci zástupců tří slovanských států. Konec Deklarace, na které se tři ministři dohodli, je positivním návrhem, který snad najde odezvu u západních demokracií. Není možné dělat mír v Německu bez těch, kteří tolik v boji vytrpěli. Je třeba obnovit spolupráci velmocí, neboť jenom jejich jednota zajistí mír a spravedlivou budoucnost. S tím konečně souhlasí i bývalý státní podtajemník Sumner Welles v »N. Y. Herald Tribune«, který soudí, že politika vůči Německu se musí změnit.

Lidstvo se málo stará o strategické bolesti velmocí, chce prostě mír. A tento mír se získá jenom tehdy, když válka dokumentů, válka »na studeno«, nebo také papírová válka, či diplomatický souboj, bude ukončen včas. Mír se začne budovat, až velmoci obnoví svou spolupráci a konkrétně, když bude opět svolaná Velká čtyřka, což znamená Rada zahraničních ministrů. Potom bude zase naděje. V tuto naději nepřestáváme věřit. Čekáme každý den, že bude opět navázáno spojení mezi třemi vítěznými velmocemi, jejichž spoluprací bylo tak slavně ukončeno neslavné panství Hitlerovo.

Takový je pohled na mezinárodní události z ptačí perspektivy, bez stranického, nebo národnostního, či velmocenského zaujetí. K dohodě, v kterou tak zoufale všichni věříme, nedojde ovšem, kdyby dostaly vrch návrhy třeba bývalého amerického vyslance v Bulharsku a Rakousku, George Earleho, aby »nové Spojené národy« tak dlouho vrhaly na Rusko atomové pumy, až by se Rusové podřídili.“[496]

Lze pouze litovat, že ode dne otištění Hrbasova komentáře se začal prostor pro nezaujaté úvahy tohoto druhu rychle zmenšovat a vytrácet.

Unikát Svobodného zítřka

19. února se sedmé číslo *Svobodného zítřka*, národně socialistického týdeníku pro politiku, hospodářství a kulturu, vytasilo se sólokaprem, který doposud nenabídl žádný z hlavních čs. listů. Na straně 4 otiskl – na šířku tří sloupců z pěti – první díl článku *„Z tajných archivů světové války“*.[497] Úvodní odstavec zde poprvé připomněl vydání amerického sborníku, tak i sovětské odpovědi. Dále oznámil, že pro informaci čtenářů zde bude uveřejněn podstatný obsah obou dokumentů, amerických i sovětských. Redakce *Svobodného zítřka* se tak jako jediná odhodlala představit svým čtenářům obě strany dokumentové války současně.

Obsah amerického sborníku – po téměř měsíci od publikování – zprostředkovával formou stručných souhrnů klíčových dokumentů. *Svobodný zítřek* zde opět zřejmě jako jediný otiskl rámcovou časovou osu sovětsko-německých vztahů v letech 1939–1941 tak, jak ji podával americký sborník, a to s takovými detaily, že před nimi bledl i materiál v *Lidové demokracii* z 23. ledna.[498]

Redakce pravděpodobně neměla americký sborník k disposici, uveřejňovala vlastně zestručněné verse výtahů z dokumentů, které vyšly v deníku *New York Times*. Přesto přinášela informace, které si čs. čtenáři v domácích listech zatím přečíst nemohli.[499] Kromě krácení zdrojových materiálů redakce do výkladu

---

[496] Národní osvobození, 25. 2. 1948, s. 1–2. Pravopis původní.

[497] S. Z.: *Z tajných archivů světové války*. Svobodný zítřek, roč. 4, č. 7, 19. 2. 1948, s. 4.

[498] Vizte pozn. 104.

[499] Nemalá pozornost byla totiž věnována i podstatám tajných dodatkových protokolů.

sovětsko-německých vztahů nijak viditelně nezasahovala, ani jej nekomentovala. Výklad se navíc do oněch tří sloupců nevešel a jeho dokončení mělo přinést příští číslo.

Zjevnou sensačnost amerického materiálu se redakce ovšem snažila vyvážit. V poznámce pod čarou uvážlivě napsala, že uveřejnění dokumentů z tajných německých archivů je ve Spojených státech *„zřejmě jen součástí pečlivě a dávno už připravované kampaně“*, a že *„to, co čteme v amerických, britských listech, jsou zřejmě jen první výstřely, protože zásoby střeliva z archivů nebudou zdaleka brzy vyčerpány“*.[500]

V podobném duchu krocení vášní a varování před nekritickým čtením se nesly i dva články, ve zbývajících dvou sloupcích stránky: komentář *„V horkém ovzduší studené války“* a mosaika *„Druhá fronta studené války“*.[501] Zatímco druhý příspěvek byl vlastně výběrem úryvků ze světového tisku k napjatým vztahům mezi velmocemi a dokumentové války se přímo nedotýkal,[502] komentář o *„horkém ovzduší studené války“* se jí týkal bytostně.[503]

Komentář – jak předjímal už jeho název – chápal dokumentovou válku jako součást studené války, jako snahu o *„vzájemné kompromitování včerejších spojenců“*,[504] kterým jenom roste napětí a nedůvěra mezi nimi. *„Je na místě nikoliv jitřit, nýbrž uklidňovat ovzduší. Je třeba hledat východisko ze »studené« války a zmírnění války propagační.“*

Komentář zároveň odmítl údajně vysoké cíle, kterými se zapřísahal americký sborník i sovětská odpověď. Bez ohledu na to, že se vyjadřovaly k závažným otázkám nedávných dějin, oběma otevřeně vytkl výběrovost, jednostrannost a tendenčnost: *„Je zajisté velmi užitečnou věcí shromáždit a publikovat všechny dokumenty, které nám osvětlí podrobně předhistorii války, ukáží na všechny síly, jež ji způsobily a osvětlí cesty, kterými dospěli k účasti na válce jednotliví spojenci. Ale není užitečným činem neúplná, jednostranná a tendenčně redigovaná publikace válečných dokumentů. Nikde, myslím, není to pociťováno živěji nežli v Československu, které bylo jedním z východišť této války. Jak by nás nezajímala osudná fáze válečné předhistorie, ve které sovětsko-německá dohoda těžce zraňovala okupované Československo, aby nedala přese vše zhasnout jeho nadějím? Ale tento zájem nemůže být uspokojen dokumenty z jedině německého pramene a uspořádanými pro propagační politickou potřebu okamžité situace. Podobně pak, jak by nás nezajímalo všechno, co ukazuje nám už známé cesty zrady politiky francouzské a anglické, a jak málo nás může uspokojit v tomto směru dílo opět jen jednostranné, tedy neúplné a záměrně uspořádané tak, aby proti jedné propagandě stavělo propagandu druhou!“* Mezi americkým sborníkem a sovětskou odpovědí se vlastně nečinil vůbec žádný rozdíl – takto vyhraněné kritické vyjádření k dokumentové válce bylo v čs. tisku dalším výjimečným zjevem.[505]

Dokončení článku *„Z tajných archivů světové války“* přineslo 8. číslo s datem 26. února 1948.[506] Článek opět zabral téměř plné tři sloupce a opět byl uveden vysvětlujícím odstavcem, zachovávajícím nadále kritický odstup: *„Na americkou publikaci dokumentů o sovětsko-německém poměru v letech 1939–41 vydala sovětská vláda ve třech sériích dokumenty o stycích Spojených států, Velké Britannie a Francie s hitlerovským Německem. Je to ovšem jen malá ukázka toho, co Sověty hodlají uveřejnit, protože už ohlásily, že budou vydávat zvláštní svazky tajných dokumentů. A tak patrně budou mít historikové poměrně brzy v rukou materiál o tom, jak se vyvíjela mezinárodní politika v posledním desetiletí před druhou světovou válkou a kdo nejvíce přispěl*

---

[500] *„Ve Spojených státech je uveřejnění dokumentů z tajných německých archivů zřejmě jen součástí pečlivě a dávno už připravované kampaně. Spojené státy totiž v minulých dvou letech vybudovaly celou síť rozhlasových stanic, aby mohly vysíláním v ruském jazyku působit na obyvatelstvo všech krajů sovětské říše. A to, co čteme v amerických, britských listech, jsou zřejmě jen první výstřely, protože zásoby střeliva z archivů nebudou zdaleka brzy vyčerpány.“*

[501] SZ: *Druhá fronta studené války*. Svobodný zítřek, roč. 4, č. 7, 19. 2. 1948, s. 4.

[502] Pouze ji nepřímo pomáhal zasazovat do dobového kontextu.

[503] V. R.: *V horkém ovzduší studené války*. Svobodný zítřek, roč. 4, č. 7, 19. 2. 1948, s. 4.

[504] *„Ve vývoji mezinárodní situace a jejího ústředního problému, jímž je vyrovnání mezi světem východním a západním, nenastal stále ještě žádoucí obrat. Pokračuje diplomatický a politický boj, který komentátoři na západě nazvali studenou válkou. Tento boj byl v posledních dvou týdnech ještě podtržen propagační válkou – publikací dokumentů z předhistorie a počátků války, jimiž mají být vzájemně kompromitováni včerejší spojenci: Sovětský svaz na jedné a Anglie s Francií i Amerikou na druhé straně.“*

[505] Závěr komentáře pak vyjadřoval smutek, neboť každá naděje na zlepšení velmocenského poměru, mívala většinou krátký život a dalo se spíše očekávat další zostření neklidné mezinárodní situace. *„Uprostřed diplomatické politické a propagační války proskakují v záplavě sensačních a méně sensačních telegramů, že mezi Sovětským svazem a Spojenými státy je navazován kontakt k zmírnění dosavadního mezinárodního napětí. Zprávy jsou dementovány, aby se znovu vynořovaly, označujíce za dějiště pokusů hned Berlín, hned Washington. Možná, že budeme čekat ještě na jejich potvrzení. Že budeme muset dále sledovat politickou a propagační válku mezi dvěma světy, zostřující mezinárodní napětí a stupňující neklid. Není však pochyby, že vyvrácení takovýchto zpráv bude přijímáno s jediným komentářem: Škoda!“*

[506] S. Z.: *Z tajných archivů světové války*. Svobodný zítřek, roč. 4, č. 8., 26. 2. 1948, s. 4.

k rozpoutání německého útočného imperialismu. Bude to čtení velmi poučné, protože dějepis je učitelem života, i když se dějinných poučeni zřídka kdy dbá.“

Navzdory tomu skoro celý první sloupec, tedy téměř třetinu vyhrazené plochy, vyplňovalo dokončení výtahů z amerického sborníku.[507] Teprve pak byly zařazeny výtahy z *Padělatelů dějin*. Nepocházely však z celého dokumentu, ale pouze z I. až III. hlavy. Čtvrtou hlavou sovětské odpovědi se článek vůbec nezabýval. Redakce tak reálně nabídla americkému sborníku prostor nepoměrně větší, když sovětské argumenty uveřejnila neúplně a výběrově.[508]

Disproporci se poněkud pokoušel napravit závěr článku, v němž opětovně zaznívají myšlenky z komentáře v minulém čísle: „*Tyto výtahy, americký i sovětský, trpí ovšem velikou neúplností. Můžeme citovat jen několik hlavních bodů z velmi bohatého materiálu, který mají obě velmoci ve svých archivech. Proto bude ještě dlouho trvat, než dějiny dospějí k definitivnímu obrazu nejkritičtějšího období světových dějin.*“

Komentář k článku nebyl tentokrát připojen žádný. Nahradila jej mosaika ze světového tisku nazvaná „*O dokumentech a politice oněch let*“.[509] Předkládala reakce na uveřejnění amerického sborníku i sovětské odpovědi, přičemž proti sobě postavila příspěvky kritisující sovětskou politiku – z listů *Le Monde*[510] a *Manchester Guardian*[511] – a příspěvky naopak vyjadřující podporu sovětské odpovědi – ze sovětských *Literárních novin*,[512] varšavského *Robotnika* a pařížského *Le Populaire*.[513]

Zůstává ovšem otázkou, jakou odezvu mohla vůbec vyvolat druhá část příspěvků o dokumentové válce. 8. číslo *Svobodného zítřka* mělo vyjít 26. února, ale již večer 24. února byla expedice a distribuce národněsocialistických listů (včetně devadesátitisícového nákladu *Svobodného zítřka*) vzhledem k průběhu vládní krise přerušena a list posléze zastaven.[514] Není tedy jasné, do jaké míry se toto jeho poslední číslo ještě dokázalo dostat ke čtenářům.

Odezva v Československu – pokus o souhrn

Záplava článků, zpráv a noticek z čs. tisku, věnovaných sovětské odpovědi, defilovala na předchozích stránkách proto, aby vytvořila jakousi pomyslnou veřejnou čítárnu, v níž mohl tehdejší čtenář hledat informace k „*válce dokumentů*“. Čs. tisk i přesto, že využíval často totožné agenturní zdroje, dokázal informovat o publikování *Padělatelů dějin* velmi pestře a vcelku podrobně: čtenáři se mohli seznámit s první polovinu úplného znění v *Rudém právu*, takřka ve všech denících vycházely různě podrobné výňatky, byly publikovány zprávy o reakcích na Západě, některé kritiky, dementi, různě zaměřené komentáře a diskusní příspěvky. Téměř všechny listy věnovaly hlavní pozornost I. a II. hlavě „*historické informace*“, jež se přímo vztahovaly k německému útoku na Československo a předkládaly pohledy do zákulisí Mnichova. I ta část listů, která v lednu přešla vydání amerického sborníku mlčením, o něm informovala nyní v souvislosti se sovětskou odpovědí.

Všechny listy si byly rovněž velmi dobře vědomy propagandistické hodnoty sovětských obvinění Západu v rámci probíhající studené války, ať už se vůči nim projevovaly s nadšením, kritikou či úzkostí. Zatímco první skupina listů chápala sovětské argumenty jako definitivní odhalení „*pravé tváře Západu*“ a vyzvedávala jejich nesmírnou cenu pro historické poznání, ostatní redakce jejich nadšení nesdílely a pohlížely na věc spíše z hlediska mocenské roztržky. Výslovný protisovětský osten se u nich ale vyskytoval jen výjimečně, nepouštěly se do přímého kritisování sovětské politiky – volily spíše postranní cesty formou publikování zpráv západního tisku. I ty byly ale otiskovány s největší opatrností, takže i z často zmiňovaného Lippmannova komentáře byla vždy uveřejňována jen první polovina.

Teprve s jistým odstupem pronikly na stránky tisku i texty, které se pokoušely hledat objektivní pohled,

[507] Zde se také mluví o přebírání z *New York Times*.

[508] Ve výsledku tak mohl vzniknout dojem, že these amerického sborníku byly redakcí upřednostňovány. Je otázkou, zda šlo třeba o důsledek záměru porovnat pouze dokumentaci týkající se vypuknutí II. světové války, nebo byl článek připravován ještě ve dnech, kdy sovětská odpověď nebyla publikována v úplnosti a do týdeníku se dostal se zpožděním.

[509] SZ: *O dokumentech a politice oněch let*. Svobodný zítřek, roč. 4, č. 8, 26. 2. 1948, s. 4.

[510] Vizte u pozn. 517.

[511] Vizte u pozn. 424.

[512] Opět šlo o text Wandy Wasilewské, který v čs. tisku zmínily zřejmě pouze *Národnie noviny*. Vizte pozn. 444.

[513] Téma uzavírá „*Situační*“ čtyřverší: „*Zahraniční situace; ty jdou o ní řeči: | Napětí dnes polevilo. Zítra bude větší. | Z ničeho nic potom opět klesne nenadále. | Pro žurnály je to skvělé. Pro tvé nervy ale?*“ – *Situační*. Svobodný zítřek, roč. 4, č. 8, 26. 2. 1948, s. 4. Autor neuveden.

[514] *»Svobodné slovo«, »Svobodný zítřek« a »Vývoj« zabaveny*. Rudé právo, 25. 2. 1948, s. 2. Vojtěch DOLEJŠÍ: *Noviny a novináři. Z poznámek a vzpomínek*. Nakladatelství politické literatury, Praha 1963, s. 497.

nezávislý na extrémní propagandě ze Západu i Východu. Hlubší diskuse nad *„sovětskými dokumenty“* se však již rozproudit nemohla, neboť zpravodajství o sovětské odpovědi zároveň dotvářelo kolorit oněch dvou vzrušených týdnů definitivního rozkolu mezi stranami Národní fronty a vypuknutí vládní krise. Mnohý z argumentů sovětské odpovědi byl využíván v tiskové kampani v průběhu krise, ale zejména po jejím vyřešení, kdy se sovětské stanovisko – a to nejen v důsledku únorového *„vítězství pracujícího lidu“* – stalo etalonem, jímž se začal řídit výklad minulosti.

Způsob, jakým o *Padělatelích dějin* informoval čs. tisk, sledovalo průběžně i sovětské velvyslanectví. K 29. březnu tak mohl náměstek ministra zahraničí Vyšinskij v souborném hlášení oznámit, že v Československu o *„historické informaci“ „rozsáhlý výklad poskytuje komunistický tisk s celkovým nákladem až 1 milion výtisků. Informace otištěna i ostatními pokrokovými novinami, v celkovém nákladu až 800 000 výtisků. Bulletin velvyslanectví publikoval informaci nákladem 7 tisíc výtisků.“*[515]

Výsledky „dokumentové války“

Co vlastně přinesla tato *„dokumentová válka“*? Objektivně vzato jen dvě dokumentové sbírky a spousty jedovatých článků. Z hlediska obou vydavatelských velmocí pak dojem úspěchu a rozdrcení konkurenta. Vypadalo to, jako by vlastně v této válce vůbec nebylo poražených, pouze samí vítězi.

Úředníci amerického diplomatického aparátu se plácali po ramenou, jak úspěšně dokázali zasáhnout citlivé místo sovětského protivníka. Sovětské sdělovací prostředky velebily sílu *„historické pravdy“*, jež překazila drzý pokus o padělání dějin. Západ neváhal označovat sovětskou reakci za „pamflet“. Spojené státy neměly důvod ke znepokojení, dokumenty ze sovětské repliky předkládaly významné důkazy jen proti Britům a Francouzům.[516] Francouzi si myli ruce, Britové oznámili, že vydají brzy své vlastní dokumenty, které dostatečně ozřejmí tehdejší zahraniční politiku Spojeného království.

Na závažnosti ale postupně získávala otázka, kterou 10. února vznesl deník *Le Monde* – k čemu vlastně je tahle *„papírová válka“*?[517] A vršily se otázky další. Budou ještě pokračovat tyto „dokumentární licitace“? Kam až? Proč dále prohlubovat labilitu mezinárodních vztahů? Stejné otázky si kladla i nemalá část tisku československého, již takto nervosní z lability vnitropolitické.

Úvahy nad *„dokumentovou válkou“* přerušily ale události v Československu. Právě československý *„Vítězný únor“* se postaral o to, že *„dokumentová válka“* byla nejprve odsunuta do pozadí a mezinárodněpoliticky neklidné předjaří roku 1948 ji posléze zcela překrylo jinými, naléhavějšími událostmi. Během několika týdnů se měnily priority, i sebeostřejší vzájemné výtky za chování v minulosti bledly ve srovnání s akutní možností vzniku nového světového konfliktu.

Britský projekt vlastní separátní publikace padl.[518] Závoj mezinárodního napětí z větší části zastřel i publikování sovětské dokumentové edice v dubnu a květnu 1948. Účinek války o dějiny pro aktuální politiku velmocí brzy vyprchal, hledaly se už zbraně jiné, příhodnější.

„Dokumentová válka“ však měla na poli historiografie a historické publicistiky jeden výrazný efekt. V konfliktu povstaly, resp. se dotvořily dva protichůdné proudy, toužící stát se hlavní osou výkladu dějin II. světové války a prokazující neobyčejnou životnost. Jeden, pro který dějiny II. světové války začínají až v září 1939 v důsledku sovětsko-německého paktu, mařícího úsilí demokratických států o mír – a druhý, zdůrazňující dlouhodobé selhávání západních demokratických států, jejich ústupnost Německu a cynickou hru o mír na účet jiných. Přitažlivost obou přímočarých a extrémních pohledů, zvláště v jejich vulgarisované podobě, servírované sdělovacími prostředky a politiky v rámci nejrůznějších mocenských her, bude bohužel ztěžovat historický výzkum ještě hodně dlouho.[519]

---

[515] РГАСПИ, ф. 558, оп. 11, дело 244, документ 6, лист 11. Dřívější hlášení též РГАСПИ, ф. 558, оп. 11, дело 244, документ 3, лист 5.

[516] FRUS 1947, vol. III, s. 650–652. ECKERT, c. d., s. 94. ZALA, c. d., s. 226.

[517] В. ХВОСТОВ: *Мировая печать об «Исторической справке» Совинформбюро…*, c. d., s. 45. Výňatek zřejmě také v mosaice – SZ: *O dokumentech a politice oněch let*. Svobodný zítřek, roč. 4, č. 8, 26. 2. 1948, s. 4.

[518] ZALA, c. d., s. 225.

[519] Prakticky až do současnosti – srov. např. aféru s usnesením Evropského parlamentu o významu evropské paměti pro budoucnost Evropy z 18. září 2019. Stojí za zmínku, že oficiální odpovědí presidenta Ruské federace na neformální schůzce představitelů členských zemí Společenství nezávislých států 20. prosince 2019 bylo připomenutí i těch dokumentů, které byly vydány v dubnu 1948 v I. svazku *Dokumentů a materiálů k předvečeru II. světové války*. V přímé reakci na vystoupení V. V. Putina bylo také počátkem roku 2020 připraveno nové vydání tohoto svazku pod názvem *Документы из архива МИД Германии 1937–1938*

2. Proti buržoasnímu padělání dějin

Vody mezinárodní politiky, zčeřené *„dokumentovou válkou“* se při troše oboustranné dobré vůle mohly po jisté době zase uklidnit a německé dokumenty, které se náhle vynořily na hladině, mohly opět pod touto hladinou zmizet. *„Historická informace“* stejně jako americký sborník by se začlenily do řady velmocenských kapriců, které sice natropily spoustu škod, ale zanedlouho ztratily svou sílu. Mohly tedy zůstat jen isolovanými výkřiky znepřátelených propagand, které dynamický vývoj událostí v předjaří roku 1948 překonal a založil ad acta. Bohužel tomu tak nebylo.

Americký sborník i sovětská odpověď si pro sebe vynutily významnou posici veličiny, která v historiografii, publicistice, jakož i politické propagandě nechtěla být přehlížena. Jejich sílu je možné spatřovat i ve faktu, že bez ohledu na výsledky studené války se oba tyto počiny v různých obměnách do veřejného prostoru neustále vrací.[520]

Američané dlouhodobě propagačně ze sborníku těžili, zvláště v nadcházejících letech protisovětské hysterie.[521] Sborník byl překládán do cizích jazyků,[522] vznikali též jeho dvojníci a napodobeniny.[523] Časem byl jeho vliv přece jenom omezen publikováním ucelenějších a komplexnějších dokumentových edic a také čím dál hlasitější kritikou.[524]

Také *„historickou informaci“* čekala v Sovětském svazu a spřátelených zemích „velká kariéra“. Specifické politické podmínky v těchto státech způsobily, že i přes nemnoho shodných prvků se svým americkým protějškem byla i tato „kariéra“ velmi specifickou. Odstartovala totiž nejen změnu v pohledu na dějiny meziválečného období a let II. světové války, ale též závažný zvrat v historické vědě jako takové. Obě tyto hluboké změny byly uplatňovány – jak už to odpovídalo tehdejší praxi – cílenou veřejnou kampaní. V ní získávali *Padělatelé dějin* zcela nový rozměr.

годов. (Издательство «Юрайт», Moskva 2020.) České sdělovací prostředky o této aféře informovaly – slušně řečeno – velmi nedbale. Totéž se bohužel týkalo následného Putinova textu k 75. výročí II. světové války, vydaného anglicky 18. června 2020 v *The National Interest* a o den později rusky v Ruských novinách *(Российская газета)*. Obě mutace se mezi sebou mírně liší, a to nejen názvy *(The Real Lessons of the 75th Anniversary of World War II | 75 лет Великой Победы: общая ответственность перед историей и будущим)*, ale i některými formulacemi a údaji v textu. Ruské znění bylo posléze vydáno také v podobě 92stránkové publikace s texty historických dokumentů, na které se autor v článku odvolával. (Владимир Владимирович ПУТИН: *75 лет Великой Победы: общая ответственность перед историей и будущим*. Управления делами Президента Российской Федерации, Moskva 2020.) Spojitosti výkladového rámce Putinova textu s *„historickou informací“* bohužel nebyla v českých reakcích nijak zohledněna. Jejich převážná orientace na linii boje s *„ruskou propagandistickou a dezinformační kampaní“*, reflektující navíc převážně jen anglickou mutaci či její český překlad, pak podstatně omezila využít potenciál článku k širším zamyšlením a diskusím. – Srov. Vít SMETANA: *Zrádné západní mocnosti a Sovětský svaz, jenž zachránil svět. Příčiny a průběh druhé světové války Putinovýma očima*. Dějiny a současnost, č. 7/2020, s. 38–41.

[520] S periodickým zhoršováním vztahů nejprve se SSSR, a posléze s Ruskou federací, se argumentace sborníkové kampaně z r. 1948 opakovaně vrací „do éteru“, bez ohledu na to, že stav znalostí o dějinách II. světové války se od r. 1948 podstatně liší. Kampaň je nadto halasnější tím, že se do ní zapojují sdělovací prostředky i v bývalých socialistických státech. Argumentace (či propaganda) americkým sborníkem si podržela většinou charakter útočný či provokační, zatímco předkládání argumentů obsažených v sovětské odpovědi se většinou stylisuje do role obranné. Dobře to může ilustrovat i český výtah z amerického sborníku, sestavený Tomanem Brodem a publikovaný pod názvem *„Pakty Stalina s Hitlerem“* jako samizdat na podzim 1989 (Česká expedice, edice Prostor, svazek 12 a 13, autor skryt za pseudonymem O. Pick). Jednoznačně provokativní záměr deklaroval už sám název. Z amerického sborníku převzal autor pouze vybrané dokumenty, které doplnil některými oficiálními materiály publikovanými denním tiskem. Na řadě míst se však Toman Brod dopustil při překladu velmi tendenčních zkreslení, jež lze stěží považovat za neúmyslná. Poté, co *„Pakty Stalina s Hitlerem“* vyšly v r. 1990 knižně v nakladatelství Naše vojsko, se tato zkreslení dostala i do dalších prací a do literatury faktu. (*Pakty Stalina s Hitlerem*. Uspořádal a přeložil Toman Brod. Naše vojsko – Česká expedice, Praha 1990.) – Srv. např. Toman BROD: *Příspěvek k prehistorii 22. června 1941*. Historie a vojenství 6/1966, s. 1017–1060.

[521] Např. John Foster Dulles využil dokumenty z amerického sborníku hned ve svém prvním rozhlasovém projevu ve funkci ministra zahraničí na konci ledna 1953. ZALA, c. d., s. 226.

[522] Např. francouzské vydání *La vérité sur les Rapports Germano-Soviétiques de 1939 à 1941*. Éditions France-Empire, Paříž 1948. – Sluší se možná připomenout, že americký sborník, případně jeho deriváty, byly čs. historikům přinejmenším v 60. letech známy.

[523] Bývalý obhájce Rudolfa Heßa Alfred Seidl (vizte výše) vydal o rok později v Tubinkách vlastní sborník – *Die Beziehungen zwischen Deutschland und der Sowjetunion 1939–1941. Dokumente des Auswärtigen Amtes*. Herausgegeben von Alfred Seidl. H. Laupp, Tübingen 1949. I tento sborník byl přinejmenším v 60. letech v Československu k disposici, pracoval s ním např. Jan Křen při psaní knih *„Do emigrace“* a *„V emigraci“*.

[524] V této souvislosti bývá připomínán výrok Bartona Whaleyho z r. 1973, kdy americký sborník označil za *„studenoválečnou propagandu pomocí dokumentů“* a *„proslulý případ zkreslování časových souvislostí a průběhu ruské účasti na nacisticko-sovětském paktu výběrovými úryvky z autentických kořistních dokumentů“*. (Barton WHALEY: *Codeword BARBAROSSA*. The MIT Press, Cambridge – Massachusetts – London 1973, s. 343. Cit. ZALA, c. d., s. 210.) To ovšem pochopitelně nebránilo, aby v r. 1976 vyšel reprint sborníku v nakladatelství *Greenwood Press* ve Westportu.

Kánon

Pokud bychom přijali pohled západních tiskových agentur z února 1948, označujících sovětskou odpověď namnoze jako běžné komuniké, byť formou poněkud rozsáhlé a netypické, sváděl by k předpokladu, že *Padělatelé dějin*, i přes vznešeně znějící podtitul, budou jednorázovým dokumentem, jímž Sovětský svaz musel – možná chtě, možná nechtě – reagovat na americký sborník, aby jako velmoc neztratil tvář a (sebe) úctu.[525] Proto také nejspíš zvolil ostré formulace a přešel rychle do protiútoku podle zásady: na hrubý pytel hrubá záplata. V okamžiku publikování sovětské odpovědi tomu mohly skutečně některé okolnosti nasvědčovat a mohly tuto úvahu podporovat. Ovšem v momentě, kdy v SSSR začaly být uveřejňovány oslavné – a vesměs unisono znějící – komentáře a recense, bylo již zcela zřejmé, že právě onen honosný podtitul *„historická informace“* má znamenat mnohem více.

„Dokument mimořádného mezinárodního významu“

Netrvalo to nijak dlouho. Již 18. února 1948 vyšla *„historická informace“* jako zvláštní příloha týdeníku *Nová doba*, který zahajoval příznačně nazvaný úvodník *„Padělatelé dějin přistiženi při činu“*.[526] *„Historickou informaci“* vykresloval jako vrcholný úspěch sovětské zahraniční politiky, jako úspěšný souboj faktů se západními falsifikacemi: *„Neboť fakta jsou věc tvrdošíjná. O tom se může znovu přesvědčit každý nezaujatý člověk, obeznámený s historickou informací Padělatelé dějin, kterou uveřejnila Sovětská informační kancelář. Každý, kdo chce poznat skutečné pozadí hitlerovské agrese a přípravy druhé světové války, nemůže pominout tento pravdivý a objektivní přehled nejdůležitějších událostí uplynulých desetiletí, událostí, které mají v naší době význam nejen historický.“* Sovětská odpověď se striktně drží faktů, vždyť *„fakta mluví sama za sebe. Fakta nedávné minulosti i fakta našich dnů prozrazují vše o amerických imperialistech a jejich anglo-francouzských společnících.“* Fakta z nedávné minulosti jasně ukazují, že mezinárodní reakce (v čele s americkými monopolisty a jejich anglo-francouzskými společníky) si vychovala německého útočníka. Fakta současná zase ukazují, že *„tytéž síly mezinárodní reakce i dnes nosí v hlavě plány nebezpečných dobrodružství, představující nesmírné ohrožení lidstva“*. K tomuto závěru *„nevyhnutelně vede svědomité studium dokumentárních historických dat a analysa současné mezinárodní situace“*.

Nepodepsaný úvodník *Nové doby* tedy líčí *„historickou informaci“* jako zcela objektivní historickou analysu, stojící na nezpochybnitelných faktech. Tím zjevně předjímá názor, že výklad minulosti obsažený v *Padělatelích dějin* je výsledkem svědomitého studia historických dat, objektivní skutečností a daností, s níž pokusy obvinit SSSR z rozpoutání války nemohou vůbec nic udělat.

Současně předkládá důležitou thesi o konsistentnosti zahraniční politiky Sovětského svazu, která naprosto odmítá úvahy o tom, že by se Země sovětů, byť i na chvíli, odchýlila ze svého zahraničněpolitického kursu orientovaného na boj proti fašismu a kolektivní bezpečnost, jenž osvědčila v boji s fašistickými mocnostmi. *„Poté, co sehrál rozhodující úlohu při rozdrcení hlavních ohnisek světového fašismu a světové agrese, Sovětský svaz po druhé světové válce pokračuje v téže důsledné politice obrany všeobecného míru, kterou vede od prvních dnů své existence. Střeží zájmy míru mezi národy a, tak jako dříve, odhaluje Sovětský svaz podněcovatele války, připravené z úzce kořistnických zájmů nevelké hrstky plutokratů znovu uvrhnout svět do krvavé propasti válečné katastrofy.“*

Poté, co byli *Padělatelé dějin* vydáni v masovém nákladu jako brožura, byl v tisku jejich význam znovu zdůrazňován. Celostránková recense Lva Abramoviče Leontěva v *Pravdě* z 11. března označila *Padělatele dějin* přímo za *„dokument mimořádného mezinárodního významu“*.[527] Podle Leontěva v sobě *„historická informace“* shromáždila *„bohatý faktický materiál“* a je proto dokumentem, *„v němž se proti smyšlenkám a nařčením pomlouvačů postavila nepřemožitelná síla historické pravdy“*. Právě *„nezlomná logika faktů“* dává sovětské odpovědi sílu, aby v ní byl *„stručně a výmluvně, na přísně dokumentárním základě, vykreslen skutečný průběh*

---

[525] Stopy tohoto uvažování nacházíme i v některých výše citovaných komentářích čs. tisku.

[526] *Фальсификаторы истории пойманы с поличным*. Новое время № 8/1948, 18. 2. 1948, s. 1–3. Autor neuveden, dle použitých formulací jím mohl být Lev Abramovič Leontěv. V českém překladu přetiskly článek *Světové rozhledy.* (*Padělatelé dějin přistiženi při činu*. Světové rozhledy, roč. II, č. 3/1948, březen 1948, s. 211–213. Autor překladu rovněž neuveden.) Tento překlad je velmi nekvalitní, nerespektuje plně původní text a obsahuje řadu chyb jak překladových, tak i gramatických. V následujících výňatcích bylo proto užito překladu revidovaného.

[527] А. ЛЕОНТЬЕВ [Лев Абрамович ЛЕОНТЬЕВ]: *Документ выдающегося международного значения*. Правда, 11. 3. 1948, s. 4.

přípravy německé agrese, zřetelně dokazující, kdo ve skutečnosti vystupoval jako Hitlerův pomahač při jeho krvavých skutcích.“

Mimořádný význam *„historické informace“* spatřuje v tom, že *„tento dokument zřetelně a jasně dokazuje prostým lidem celého světa skutečnou povahu zahraniční politiky kapitalistických zemí na straně jedné a Sovětského svazu na straně druhé. Tento dokument znovu přesvědčivě potvrzuje, že Sovětský svaz neustále vystupuje na mezinárodním dějišti jako bojovník za mír a bezpečnost národů, bojovník proti všem nečistým silám imperialistické reakce a agrese, které lidstvu vyhrožují novými válečnými katastrofami“.*

Takřka zrcadlovou recensi o *„historické informaci“* uveřejnily o dva dny později *Zprávy*, když otiskly taktéž celostránkový článek Natalji Sergejevny Sergejevové, nazvaný *„Síla historické pravdy“*.[528] I zde se setkáme se epithetem *„dokument mimořádného mezinárodního významu“*, velmi podobnou argumentací a výčtem předností sovětského dokumentu: *„Fakta v něm uvedená jsou neobyčejně závažná pro pochopení nejen oné situace, v níž se započala druhá světová válka, ale také pro vysvětlení podstaty mezinárodní situace a politiky západních velmocí v dnešním poválečném období. Tuto politiku vedou v současné době tytéž kruhy, na kterých spočívá odpovědnost za uskutečnění hitlerovské agrese. Mnohé příznaky ukazují, že tyto kruhy jsou připraveny zopakovat v nové variantě tuto zhoubnou politiku, která již jednou přivedla svět ke krvavému rozuzlení.“* *„Historická informace“* totiž *„pravdivě osvětluje dějiny přípravy hitlerovské agrese, která sovětský lid stála v boji s ní tolik krve a sil“*.[529] Tím, že podala *„vyčerpávající a přesnou analysu oněch podmínek, v nichž probíhala příprava hitlerovské agrese“*, ukázala v pravém světle veškeré zoufalé pokusy anglo-francouzsko-amerických podvodníků. *„Z archivních úkrytů vynesla na denní světlo dokumenty, usvědčující anglické a francouzské, a také americké vládnoucí kruhy z jejich předválečných kombinací“*, *„vší silou historické pravdy, jež odhalila padělatele dějin, odhaluje i jejich dnešní manévry a kombinace, namířené proti míru a přátelství mezi národy“*. Dokázala pochopitelně i to, že Sovětský svaz vždy *„důsledně a odvážně střežil a střeží mír pro bezpečnost národů“*. Uveřejněním *„historické informace“* tak znovu byla *„obnovena historická pravda, potupená a ponížená americkými padělateli a jejich anglo-francouzskými společníky“*. Její nesmírný význam spočívá v tom, že je *„mohutným úderem proti nepřátelům míru a bezpečnosti národů, proti nepřátelům demokracie a pokroku“*.

Nešlo tedy již v žádném případě o pouhé komentáře jednoho z mnoha diplomatických protestů, kterým se SSSR ohrazoval vůči politice svých bývalých spojenců. Sovětská odpověď si pro sebe velmi záhy nárokovala posici autority, zásadního vyjádření sovětského vedení k minulosti i současnosti. Tomu odpovídala i její opakovaná vydání v masových nákladech, nejen v ruském či cizojazyčném znění, ale také v jazycích národů SSSR.[530] Během dubna a května se *Padělatelé dějin* změnili také v jakýsi pendant dokumentové edice. Oba počiny se tak zajímavým způsobem navzájem podpíraly. Vedle toho byl dosah *„historické informace“* i dokumentové edice umocňován jejich šířením v podobě rozhlasových pásem – přesně tak, jak to činil *Hlas Ameriky* s americkým sborníkem. *„Mimořádný mezinárodní význam historické informace“* byl nakonec vyjádřen i jejím zařazením do oficiální sbírky dokumentů k zahraniční politice SSSR za rok 1948.[531]

Padělatelé dějin se mílovými kroky zařazovali mezi kanonické texty sovětské politiky a není snadné se ubránit analogiím s jiným významným politickým dokumentem, od jehož vydání mělo v téže době uběhnout deset let. *Padělatele dějin* lze s jistou, ne příliš velkou reservou porovnávat s proslaveným *Stručným výkladem dějin VKS(b)*. I na jeho redakci se významnou měrou podílel Stalin, i on vycházel nejprve na pokračování v *Pravdě*, mimochodem právě v době čs. krise,[532] i on byl publikován – mnohokrát – samostatně jako dokument zásadního významu. Oba dokumenty si po svém vydání začaly nárokovat posici závazného vylíčení minulosti.[533] A oba se této posice brzy domohly na dosti dlouhou dobu.[534]

---

[528] Наталья Сергеевна СЕРГЕЕВА: *Сила исторической правды. Об исторической справке Советского информационного бюро «Фальсификаторы истории».* Известия Советов депутатов трудящихся СССР, 13. 3. 1948, s. 5.

[529] Sergejevová v této souvislosti uvádí velmi důležitou vsuvku: *„Pro sovětské lidi je tato historie příliš živou a blízkou, je minulostí příliš těžce vytrpěnou na to, aby mohli chladnokrevně přijímat pokusy o její komolení a mrzačení.“* Nelze než konstatovat, že všechny protisovětské a protiruské kampaně minulosti i současnosti právě tento argument okázale ignorují.

[530] Pro zajímavost – text vyšel např. v marijštině *(Историм фальсифицируйышывлӓ. Исторический справка)*, erzjanštině *(Историянь фальсификаторт. Исторической справка)*, mokšanštině *(Историять фальсификаторонза. Историческяй справка)*, nebo i v jakutštině *(Историяны басыыбайдаайчылар. Иисторическай ыспыраапка)*.

[531] *Внешняя политика Советского Союза. 1948 год. Документы и материалы. Часть I. Январь–июнь 1948 года.* Государственное издательство политической литературы, Moskva 1951, s. 59–124.

[532] Od 9. do 19. září 1938.

[533] Na rozdíl od *Padělatelů dějin* byl *Stručný výklad* v listopadu 1938 schválen usnesením ÚV VKS(b), které mu vtisklo charakter závazného stranického dokumentu.

[534] Srv. ROBERTS, c. d., s. 103. Autor ovšem mezi oběma dokumenty naznačuje výrazné rozdíly.

Závazný výklad dějin

Snahu zafixovat výklad dějin meziválečného a válečného období, který se objevil v sovětské odpovědi, lze spatřovat již v prvních recenších *Padělatelů dějin*. Recensní texty – argumentačně i formálně dosti zaměnitelné – obsahovaly totiž bez ohledu na tiskový prostor zhuštěná převyprávění tohoto výkladu, základní osu událostí 30. a 40. let i jejich hodnocení. Zajišťovaly vlastně, aby se výklad „vžil" a zároveň nepůsobil příliš „nově".

Po vydání dokumentové edice pak recensní texty jednoznačně předkládaly návod, jak publikované dokumenty číst.[535] Opětovně připomínaly souvislosti s příslušnými odstavci *„historické informace"*, rozhojňovaly počet textů, které *Padělatele dějin* převyprávěly, a vedle statisícových nákladů originální brožury tak obstarávaly masové šíření nového oficiálního pohledu na minulost. K jeho podepření pak cíleně vznikaly i další texty, jež měly odborně rozpracovávat jednotlivé pasáže *„historické informace"*. Odkazy na ni se stávaly povinnou součástí všech těchto pojednání, bez nichž se nebylo možno obejít.[536] These *Padělatelů dějin* se měnily v axiómy. Závaznost *Padělatelů dějin* se začala promítat i zpětně, na texty, které byly připraveny před únorem 1948. Započalo systematické sledování, zda staré i nové texty neodporují *„odhalením historické informace"*.[537]

Odraz v umění

Nový výklad dějin nalezl svůj odraz i v beletrii. Patří sem např. románový opus Nikolaje Nikolajeviče Španova (1896–1961) *Žháři*,[538] který se krátce po svém vydání v r. 1949 stal velmi oblíbeným.[539] Hlavní dějová osa souhry nacistické, britské, francouzské a americké tajné služby v cestě za ovládnutím Evropy přesně kopírovala výklad *Padělatelů dějin*.[540]

Vliv nového výkladu se uplatnil i v kinematografii. Nemálo motivů nalezneme ve slavném dvoudílném filmu Michaila Čiaureliho (1894–1974) *Pád Berlína* (1949),[541] jehož scénář vznikl ve spolupráci s Pjotrem Andrejevičem Pavlenkem (1899–1951)[542] a za který obdrželi členové štábu v r. 1950 Stalinovu cenu I. stupně.[543] Utajeným americko-nacistickým námluvám na konci války se věnoval i další film *Tajné poslání* (1950),[544] natočený Michailem Iljičem Rommem (1901–1971) podle scénáře Konstantina Fjodoroviče Isajeva (1907–1977) a Michaila Borisoviče Makljarského (1909–1978).[545] V úvodu filmu byly dokonce dramatisovány závěrečné pasáže *„historické informace"* a rovněž i tvůrcům tohoto filmu byla v r. 1951 udělena Stali-

---

[535] А. ЛЕОНТЬЕВ [Лев Абрамович ЛЕОНТЬЕВ]: *Документы обвиняют!* Правда, 9. 4. 1948, s. 3; 10. 4. 1948, s. 3–4. (České vydání A. LEONTĚV: *Dokumenty žalují. Dosud neznámá fakta o mnichovské zradě*. Přeložil J. Rychlý. Svaz československo-sovětského přátelství, Praha [1948].)

[536] Např. Владислав Павлович СМИРНОВ: *От Сталина до Ельцина: автопортрет на фоне эпохи*. Издательство «Новый хронограф», Moskva 2011, s. 159.

[537] Vedoucí Správy pro propagandu a agitaci ÚV VKS(b) Suslov měl např. na jaře 1948 nařídit zničení stotisícového nákladu osmdesátistránkové brožury *SSSR v boji za mír* (Фёдор Нестерович ОЛЕЩУК: *СССР в борьбе за мир*. Госполитиздат, Moskva 1947.) právě pro rozpor s novým výkladem minulosti. – НАДЖАФОВ: *Сталинский Агитпроп в холодной войне…*, c. d., s. 217–218.

[538] Николай Николаевич ШПАНОВ: *Поджигатели*. Издательство ЦК ВЛКСМ «Молодая гвардия», Moskva 1949. K českému vydání vizte u pozn. 2656.

[539] Валерий Юрьевич ВЬЮГИН: *Кто написал «Поджигателей» Н. Н. Шпанова? (Общие замечания по поводу частного случая)*. Новое литературное обозрение № 164 [4/2020], s. 92–108.

[540] Д. Г. НАДЖАФОВ: *Антиамериканские пропагандистские пристрастия сталинского руководства*. In: Сталинское десятилетие холодной войны: факты и гипотезы. Наука, Moskva 1999, s. 143–144.

[541] *Падение Берлина*.

[542] *Избранные киносценарии 1949–1950 гг*. Госкиноиздат, Moskva 1951, s. 11–76. České vydání P. PAVLENKO – M. ČIAURELI: *Pád Berlína*. Filmové příběhy, sv. 7. Svět sovětů, Praha 1950. Přeložil K. Dvořák.

[543] Film vznikal ve spolupráci s Čs. státním filmem a na V. MFF v Karlových Varech také vyhrál cenu za nejlepší film, křišťálový glóbus. Sluší se připomenout, že byl v čs. distribuci promítán v českém znění se vskutku representativním hereckým obsazením.

[544] *Секретная миссия*.

[545] *Избранные киносценарии 1949–1950 гг*. Госкиноиздат, Moskva 1951, s. 77–144. České vydání K. ISAJEV – M. MAKLJARSKIJ: *Tajné poslání*. Filmové příběhy, sv. 26. Svět sovětů, Praha 1950. Přeložil Jaroslav Müller. V čs. filmové distribuci byl film rovněž promítán v českém znění.

nova cena I. stupně.[546] V obou filmech vystupují v popředí historické osobnosti, v zákulisí operují západní emisaři, více toužící po separátním míru s Hitlerem, nežli po vítězství se Sovětským svazem.

Tuhý kořínek „historické informace“

Protože v podstatné části následujícího textu bude jednotlivým problémům nového výkladu věnována pozornost pouze ve vztahu k meziválečným dějinám a mnichovské krisi, je nutné se ještě telegraficky vrátit k tématu, které vydání *Padělatelů dějin* vlastně vyvolalo – tedy k tématu sovětsko-německých paktů a jejich tajných dodatkových protokolů.[547] Právě v této otázce si totiž „*historická informace*“ udržela zásadní vliv, který přetrval i po Stalinově smrti a přečkal i první vlnu destalinisace a „tání“ po XX. sjezdu KSSS.

Pokusy o jiný pohled

Sovětská odpověď, ač se resolutně ohradila vůči vydání amerického sborníku, zásadně se nepouštěla do zevrubného komentování dokumentů v něm obsažených. Přes veškeré zdůrazňování fakt a *„historické pravdy“* se vyhýbala věcné polemice a historický výklad odváděla na jinou kolej.[548] *Padělatelé dějin* se sice staly etalonem, podle něhož měly být posuzovány a recensovány veškeré počiny věnované II. světové válce, nicméně text, který by podle tohoto vzoru recensoval i samotný americký sborník, v sovětské historiografii chyběl.

Majského polemika s americkým sborníkem

Až v červnu 1961 se na Nikitu Sergejeviče Chruščova obrátil bývalý velvyslanec SSSR ve Velké Británii, akademik Ivan Michajlovič Majskij (1884–1975), před nedávnem očištěný ze zbylých obvinění z dob stalinských a těsně postalinských represí.[549] Posílal Chruščovovi rukopis svých pamětí, v nichž hodlal rozebrat i problém tajných dodatkových protokolů. K textu se následně vyjádřilo jak Oddělení propagandy a agitace ÚV KSSS, ale také tiskový odbor MZV SSSR. Vzhledem ke kritickým poznámkám obou orgánů a skutečnosti, že Majskému nebyl umožněn přístup do příslušných archivních fondů, se nepodařilo autorův původní záměr realisovat v plné šíři.[550] Nicméně, když paměti po všech úpravách vyšly v r. 1962 pod názvem *Kdo pomáhal Hitlerovi*,[551] obsahovaly i tak dosti rozsáhlé a zajímavé pasáže, zmiňující jednotlivé dokumenty amerického sborníku a polemisující s jejich argumenty.[552]

Opožděná ozvěna XXII. sjezdu

Druhá destalinisační vlna, kterou odstartoval v říjnu 1961 XXII. sjezd KSSS, měla za následek, že musely být aktualisovány první dva svazky oficiální šestidílné synthesy *Dějin Velké vlastenecké války Sovětského svazu 1941–1945*,[553] které byly Ústavem marxismu-leninismu ÚV KSSS vydány jen krátce předtím.[554] Nové

---

[546] Zápletka filmu místy připomíná slavný zfilmovaný román Juliana Semjonoviče Semjonova (1931–1993) *Sedmnáct zastavení jara (Семнадцать мгновений весны)*. Semjonov se měl zase údajně vícekrát umělecky hlásit ke Španovovi. Obě skutečnosti lze navíc chápat jako doklad pozdější zakořeněnosti nového výkladu.

[547] V současném ruském či „západním“ dějepisectví bývají totiž *Padělatelé dějin* zmiňováni takřka výhradně v souvislosti s existencí tajných dodatkových protokolů.

[548] Stejně jako americký sborník měl odvádět pozornost od zásluh SSSR na porážce nacismu a fašismu a špatného svědomí západních mocností, sovětská odpověď odváděla pozornost od špatného svědomí sovětského vedení.

[549] K tomu vizte u pozn. 1010.

[550] Сергей Зиновьевич СЛУЧ: *Внешняя политика СССР накануне и в начале Второй мировой войны. Обзор советской историографии (1985–1991)*. In: СССР, Восточная Европа и Вторая мировая война 1939–1941. Дискуссии, комментарии, размышления. Ответственный редактор С. З. Случ. Наука, Moskva 2007, s. 30–32.

[551] Иван Михайлович МАИСКИЙ: *Кто помогал Гитлеру. (Из воспоминаний советского посла)*. Издательство Института международных отношений, Moskva 1962, s. 167 a n. České vydání – Ivan Michajlovič MAJSKIJ: *Kdo pomáhal Hitlerovi. Ze vzpomínek sovětského velvyslance*. Nakladatelství politické literatury, Praha 1964, s. 169 a n.

[552] ROBERTS, c. d., s. 100.

[553] *История Великой Отечественной войны Советского Союза 1941-1945 в шести томах*. Отдел истории Великой Отечественной войны Института марксизма-ленинизма при ЦК КПСС – Военное издательство министерства обороны СССР, Moskva 1960–1965. České vydání – *Dějiny Velké vlastenecké války Sovětského svazu 1941–1945*. Naše vojsko / Nakladatelství politické literatury / Svoboda, Praha 1961–1967.

[554] Druhá vydání prvního a druhého svazku vyšla v r. 1963. České vydání se však řídilo prvním vydáním, a tak druhá vydání obou svazků nemají český protějšek.

vydání relativisovalo mnohé these stalinských dob.[555] V r. 1965 vydaný šestý, bilanční svazek nadto nabídl zajímavý pohled na proměnu chápání řady historických témat, jakož i průřez dosavadní domácí i světovou historiografickou produkcí.[556]

Spor o 22. červen a A. M. Někrič

Doslova poprask vyvolala ještě v r. 1965 vydaná knížka Alexandra Moisejeviče Někriče (1920–1993) *22. červen 1941*,[557] která předkládala odlišný pohled na začátek Velké vlastenecké války a dotkla se řady nepříjemných otázek.[558] S ohledem na výrazně proměněné poměry po odvolání Chruščova byla Někričova práce v r. 1967 podrobena ostré kritice, stažena z knihoven[559] a Někrič vyloučen z KSSS, aby se v následných letech stal nejprve disidentem, a nakonec i emigrantem.

Až do hořkého konce

Kritikou Někričovy práce víceméně skončily pokusy o výraznější inovace výkladu. Sovětské vedení si evidentně nepřálo rozdmýchávat diskuse o letech 1939–1941.[560] Sovětským historikům se dařilo uveřejňovat pouze dílčí modifikace platného výkladu. Na této situaci se mnoho nezměnilo až do vyhlášení přestavby. Posice *Padělatelů dějin* tak zůstala neotřesena až do závěru 80. let.

Pád závazného výkladu, vycházejícího z *„historické informace“*, je běžně symbolisován složitým a křivolakým procesem,[561] na jehož konci Sovětský svaz v prosinci 1989 oficiálně potvrdil existenci tajných dodatkových protokolů k oběma sovětsko-německým paktům z léta 1939. Tehdy byly také poprvé sovětskou stranou oficiálně publikovány.[562]

Následná historiografická, a zejména publicistická smršť, probíhající navíc na pozadí bolestného rozpadu dřívější supervelmoci, se postarala o to, že na *„historickou informaci“* se v širším povědomí prakticky zapomnělo a zmínky o ní se na dlouhou dobu omezily pouze na část ruské historiografie. Příval nových prací, který měl dohánět zpoždění z let, během nichž nebylo možné uveřejňovat některá nežádoucí fakta, však na druhou stranu vytvářel silné tendence k ignorování těch závažných míst (málem již zapomenuté) *„historické informace“*, které zkrátka nebylo a není možné šmahem odmítnout jako „stalinské“ či „komunistické deformace“.

Co dál?

V souvislosti s turbulentními vnitropolitickými změnami v Ruské federaci na přelomu tisíciletí se tak v ruském dějepisectví utvořil dosti silný proud, který[563] začal usilovat o vyváženější pohled na válečné dějiny a upozorňující na jejich – ať už údajné či skutečné – deformování ve veřejném prostoru.[564] *Padělatelé dějin* se pomalu vracejí do odborných debat, přístup současných ruských historiků k jejich thesím je ovšem

---

555 Václav KURAL: *22. červen 1941*. Historie a vojenství. 4/1966, s. 762–768.

556 František NESVADBA: *O dějinách Velké vlastenecké války*. Historie a vojenství 5/1967, s. 835–842.

557 Александр Моисеевич НЕКРИЧ: *1941. 22 июня*. Издательство «Наука», Moskva 1965.

558 СЛУЧ, c. d., s. 32–33. Václav KURAL: *22. červen 1941*. Historie a vojenství 4/1966, s. 762–768.

559 Přitom právě v r. 1967 byla kniha vydána v ČSSR – A. M. NĚKRIČ: *První den války*. Svoboda, Praha 1967.

560 Z tohoto důvodu byla po roce 1977 zastavena edice dokumentů k zahraniční politice SSSR, která tak uvízla v r. 1938. *Документы внешней политики СССР. Том двадцать первый. 1 января – 31 декабря 1938 г.* Издательство политической литературы, Moskva 1977. Dvaadvacátý svazek byl vydán až v r. 1992.

561 Do něhož vstupovala řada vnějších činitelů, s historií souvisejících jen nepřímo. K tématu СЛУЧ, c. d., s. 37 a n.

562 Historik V. P. Smirnov zdůrazňuje v této souvislosti usnesení Sjezdu lidových poslanců SSSR z 24. prosince 1989, podepsané Michailem Sergejevičem Gorbačovem a následné publikování dodatkových protokolů v časopise *Mezinárodní život*. – Владислав Павлович СМИРНОВ: *Мюнхенская конференция и советско-германский пакт о ненападении в дискуссиях российских историков*. In: Великая Победа. Том I. Канун трагедии. Издательство «МГИМО–Университет», Moskva 2015, s. 116. Dobový ohlas např. Miroslav TEJCHMAN: *Ještě k 50. výročí paktu Molotov-Ribbentrop*. Slovanský přehled 2/1990, s. 150–151.

563 Jistěže i se státní podporou (a proč také ne).

564 Některé iniciativy se dočkaly poněkud rozpačitého přijetí i výsledků. Patří sem např. ustavení komise u presidenta Ruské federace pro *„zabránění pokusům o padělání dějin na úkor zájmů Ruska“ (комиссия по противодействию попыткам фальсификации истории в ущерб интересам России)*, existující v letech 2009–2012. K její náplni např. Юрий Александрович НИКИФОРОВ: *Фальсификация истории Второй мировой войны: к постановке проблемы*. In: Великая Победа. Том I. Канун трагедии. Издательство «МГИМО–Университет», Moskva 2015, s. 52–59.

mnohem diferencovanější.[565] Řada výstupů, využívající nadto i moderních prostředků komunikace, nepostrádá zajímavosti.[566] Lze jen litovat, že tyto výsledky nejsou v našem prostředí představovány odpovídajícím způsobem.[567]

Kampaň

Uveřejnění *Padělatelů dějin* v únoru 1948 nemělo za následek pouze zafixování nového povinného obrazu a výkladu nedávné minulosti. Stalo se také spouštěčem mohutné kampaně, namířené proti tzv. *buržoasnímu dějepisectví*, proti *„buržoasnímu padělání dějin“*.

Tato kampaň stojí doposud stranou zájmu odborné historiografie, soustavnější práce, která by ji sledovala v plné šíři, schází.[568] Československé i české dějepisectví o ní v podstatě nic neví. Badatelé před r. 1990 chápali toto téma jako velmi citlivé, byli limitováni tehdejší dostupnou pramennou základnou a nedlouhým obdobím, v němž jim bylo umožněno na problém upozornit.[569] Nicméně ani po r. 1990 nebyla této otázce věnována žádoucí pozornost, což také souvisí s nízkou afinitou současných českých historiků k ruskému dějepisectví a jen namátkově prováděnému komparativnímu výzkumu československých a sovětských textů té doby.[570]

Dalším důvodem přehlížení této kampaně byla i skutečnost, že v r. 1948 probíhala synchronně s několika dalšími kampaněmi, jakými byla např. kritika sovětských hudebních skladatelů,[571] zvraty v oblasti přírodních věd,[572] poukazy na sovětské vlastenectví, škodlivé *„poklonkování před Západem“*, cílené vyzdvihování skutečných či údajných prvenství ruské vědy, jakož i rozpoutání *„boje proti kosmopolitismu“*.[573] V Československu se navíc nástup kampaně kryl s Vítězným únorem, což vytvářelo (a dodnes vytváří) dojem, že veškeré její projevy byly pouze zákonitým procesem, víceméně vyvolaným toliko domácími událostmi. Z tohoto důvodu je potřeba věnovat kampani náležitý prostor.

---

565 Např. Владислав Павлович СМИРНОВ: *Мюнхенская конференция и советско-германский пакт о ненападении в дискуссиях российских историков*. In: Великая Победа. Том I. Канун трагедии. Издательство «МГИМО–Университет», Moskva 2015, s. 109–127. Pozadu nezůstala ani část silně patrioticky či nacionalisticky založených autorů, citlivých na přesycenost publicistiky negativními emocemi vůči sovětské minulosti.

566 Sem např. patří internetové archivní výstavy o Mnichovu (https://munich.rusarchives.ru), vypuknutí II. světové války (https://1939.rusarchives.ru), nebo o problematice vztahů mezi členy Velké trojky (https://alliance.rusarchives.ru; příp. http://agk.mid.ru).

567 Daniela KOLENOVSKÁ: *Alexandr Čubarjan a sovětské dědictví současné ruské historiografie*. Studia territorialia. Roč. 14, č. 3-4 (2014), s. 85–107. Nečetné zmínky v českém prostředí se nezřídka vyznačují povrchním odmítáním a primitivními urážkami *(„Putinovi historici“)*. Lze rovněž připomenout obzvláštní zálibu našich sdělovacích prostředků v nejrůznějších kontroversních osobnostech, vybíraných možná spíše nežli podle odborné erudice, dle míry jejich souhlasu či nesouhlasu se současným zřízením RF.

568 V ruské historiografii jsou k disposici jsou jen dílčí studie a poznatky, vizte níže.

569 Např. Míla Lvová ve své skvělé studii k obrazu Mnichova v letech 1948–1968 sice dosti přesně charakterisovala hlavní rysy nového kursu, nicméně ji nespojila s vydáním *Padělatelů dějin*. Míla LVOVÁ: *Dvacet let o Mnichovu v naší ideologii a vědě*. Revue dějin socialismu, č. 3/1969, s. 323–361. Podobně též Jan GALANDAUER: *Vztah Říjnové revoluce a vzniku ČSR v československé historiografii po únoru 1948*. Příspěvky k dějinám KSČ, č. 2/1967, s. 201–226.

570 Svůj díl nesou i primitivní ideologické mantry, užívané v české historiografii i přes třicetiletý odstup v již obtížně snesitelné míře a odbývající hledání příčin a důsledků řady jevů pouhým odkazem na „praxi stalinismu“.

571 Rozdmýchaná současně s vydáním *Padělatelů dějin*. K tématu např. Екатерина Сергеевна ВЛАСОВА: *1948 год в советской музыке. Документированное исследование*. Издательский дом «Классика-XXI», Moskva 2010.

572 Валерий Николаевич СОЙФЕР: *Красная биология. Псевдонаука в СССР*. Московский психолого-социальный институт – Издательство «ФЛИНТА», Moskva 1998. České vydání: Valery N. SOYFER: *Rudá biologie. Pseudověda v SSSR*. Stilus, Brno 2005.

573 Např. *Сталин и космополитизм. Документы Агитпропа ЦК КПСС 1945–1953*. Составители: Д. Г. Наджафов, З. С. Белоусова. Международный фонд «Демократия», Moskva 2005. Právě s bojem proti kosmopolitismu bývá tato kampaň velmi často spojována a zaměňována, a to dokonce i ruskou historiografií. Směrnice a příkazy ke všem kampaním také vesměs vycházely z týchž orgánů a všechny zmíněné kampaně také rozhodně nebyly vedeny v úmyslu, aby se navzájem vylučovaly a potíraly. Dá se naopak říci, že spíše došlo k jakési zvláštní synthese, při níž se argumenty většiny již probíhajících kampaní sbližovaly, navzájem podporovaly, a nakonec se na jistou dobu usídlily v arsenálu boje proti kosmopolitismu. (Na tuto skutečnost upozornila Míla LVOVÁ: *Dvacet let o Mnichovu…*, c. d., s. 325.) Nicméně přinejmenším pro rok 1948 lze skutečně hovořit o samostatné kampani, která mířila proti *„buržoasním padělatelům dějin“*.

„Buržoasní padělatelé dějin“

Nová kampaň nebyla nijak vyhlašována, dlouho se neřídila žádným oficiálním programem a její rámcové these se profilovaly spíše postupně a v delším časovém rámci. Zprvu se odvolávala výhradně na publikování *„historické informace“*, v pozdější době[574] dokázala žít z „vlastní podstaty“, tj. z thesí a rekvisit povstalých v jejím průběhu.

Terč: „buržoasní dějepisectví“

Pod tento všeobjímající termín – který kampaní získal definitivně hanlivý nádech – byly vztaženy všechny práce historické, životopisné a memoárové, které se aktivně nehlásily k marxismu, příp. které nebyly v kampani uznány za hodné označovat se za marxistické. Ačkoliv svůj díl dostávala v kampani i ruská emigrace, prvořadým cílem bylo dějepisectví zahraniční, „západní“, tedy zejména americké a britské.

Pokud jde o tematické vymezení, kampaň se v podstatě dokázala strefovat do historiografie, věnované prakticky kterémukoliv období.[575] Kampaň se rovněž neomezovala pouze na historickou vědu – činorodé vyplívání „buržoasního býlí“ se nezřídka přesouvalo i do jiných disciplin.[576] Nicméně byly to právě nejnovější dějiny, a to především dějiny II. světové války, v nichž se metody kampaně (jakož i heslo *„Proti padělání dějin“*) uplatňovaly nejvíce, nejviditelněji a také patrně nejdéle.

V této oblasti se kampaň soustředila jednak na memoárové a biografické práce, kterých v poválečné konjunktuře přibývalo jako hub po dešti; jednak na první pokusy západní historiografie o synthetický pohled na novodobé dějiny. Kritika memoárů a biografií se často nesla ve znamení diskreditace autora či popisované osobnosti. Byli napadáni za své dřívější, příp. i současné politické postoje,[577] jejichž odraz byl v knihách vyhledáván a „patřičně“ presentován. V případě kritiky odborně historických prací však došlo k výrazné kvalitativní proměně.

Konec všech ohledů

Ve vztahu k odborné historiografii znamenala kampaň zásadní hodnotový posun: buržoasní historiografie Západu, na níž marxistické (tj. především sovětské) dějepisectví hledělo doposud s jistou, byť nevelkou mírou shovívavosti jako na oponenta, který sice vychází z pomýlených a nesprávných východisek, nicméně si udržuje jistou odbornou a „řemeslnou“ hodnotu; změnila se nyní zcela jednoznačně ve vážného protivníka a nepřítele, jenž se dal do služeb reakce a který historickou vědu přizpůsobuje imperialistické politice západních mocností. Tím buržoasní historikové přestali být historiky a projevili se jako námezdní upravovatelé, padělatelé dějin, jako *„buržoasní padělatelé dějin“*.

Jak se padělají dějiny

Kampaň systematicky pracovala s celou řadou stereotypů. Bylo to zejména naprosté nerozlišování a přezírání existujících proudů a směrů v západní historiografii.[578] Pokud už o nich byla řeč, byly chápány za pouhou vnější fasádu, zakrývající záměrně jejich skutečnou (třídní) podstatu. Buržoasní historikové – v duchu nové kampaně – vůbec skrývají a maskují svou skutečnou tvář. Jejich údajná „vědecká nezávislost“ je pustý klam. Halíce se do závoje objektivity a apolitičnosti, neváhají hlásat nejreakčnější these a pokřivovat dějiny, zejména ve vztahu k první zemi socialismu. Okázale opovrhují marxistickou vědou, rádi udělují lekce z vědeckosti a sami se přitom nijak neštítí systematicky šířit urážky, pomluvy a lži – např. na adresu Sovětského svazu. Pod heslem „vědecké objektivity“ ve svých výkladech minulosti odvádějí pozornost od hlavních dějinných jevů a proudů, vyzdvihují marginální a nepodstatné, aby zatemnili skutečné příči-

---

574 Ač odkazy na *Padělatele dějin* z ní v žádném případě nemizely.

575 Např. Евгений Викторович ТАРЛЕ: *Английские фальсификации о начале Крымской войны*. Вопросы истории, № 3/1949, s. 119–125. Евгения Владимировна ГУТНОВА: *Зеркало американской буржуазной медиевистики*. Вопросы истории, № 8/1950, s. 102–116.

576 Kampaň se v nich dále větvila a rozrůzňovala. Např. Серафим Александрович ПОКРОВСКИЙ: *Фальсификация истории русской общественной мысли*. Вопросы истории, № 3/1948, s. 100–106. Михаил Эразмович ОМЕЛЬЯНОВСКИЙ: *Фальсификаторы науки. Об идеализме в современной физике*. Вопросы философии, № 3/1948, s. 143–162. Srov. dále *Сталин и космополитизм…*, c. d., s. 459 a n.

577 Které bezpochyby ovlivňovaly jejich subjektivní pojetí minulosti, vtělené do v jejich pamětí.

578 V případě autorů memoárové literatury platilo totéž u názorových a politických proudů, nebyly-li jednoznačně přátelské SSSR.

ny.[579] Vykonávají práci přesně podle zadání, které dostali od svých chlebodárců ve Státním departmentu či kdekoliv jinde.

Tato tresť invektiv, které byly postupně snášeny na buržoasní dějepisce, je vlastně zcela diskreditovala jako vědce a posilovala roli „marxistické" historické vědy, jako jediné a opravdové vědy – vždyť jen ona byla s to odhalit tyto zákeřné manipulace a usvědčit buržoasní padělatele.

Možné kořeny – projekt GWDP

Je na místě ptát se, na co konkrétně narážela argumentace nové kampaně, když rýsovala charakteristiku buržoasního dějepisectví, společnou prakticky všem jejím autorům? Odpověď lze zatím pouze odhadovat,[580] kampaň navíc plánovitě zobecňovala, takže je velmi obtížné určit, koho a co měly její texty přesně na mysli, mluvily-li o falešné nestrannosti buržoasních historiků a poplatnosti vládním kruhům.

Zajímavé výsledky získáme menší odbočkou, připomeneme-li si výše citované tiskové zprávy Státního departmentu o projektu GWDP, v nichž se tolik mluvilo o *„externích vědcích nejvyšší reputace"*, *„sborech vynikajících profesionálních historiků"*, *„výhradně vědeckých zřetelích"*, *„nejvyšších standardech vědecké objektivity"*, *„nejlepších tradicích"* historické vědy, *„úplném a přesném vylíčení"* německé diplomacie, ba i o *„objektivním a vědeckém základě"* přípravných prací. Ačkoliv tyto tiskové zprávy nebyly zřejmě publikovány sovětským tiskem, nelze se v této souvislosti zbavit pocitu, že útoky nové kampaně míří právě tam, kam tiskový odbor Státního departmentu vynášel ediční kolektiv GWDP. A že tedy sovětská kampaň je jen dalším zrcadlem kampaně americké.

Rovněž se nabízí kacířská otázka, zda některé z argumentů sovětské kampaně neměly – ve vztahu ke GWDP – jistou míru oprávněnosti?[581] Přijmeme-li na chvíli a zčásti pohled, předkládaný sovětským tiskem při vydání *„historické informace"*, a vezmeme-li v potaz sebevědomé tiskové zprávy Státního departmentu – jak tedy vlastně ze sovětského zorného úhlu vyhlíží trojstranný projekt edice kořistních dokumentů německé diplomacie? – Americká propaganda od r. 1946 šíří zprávy, že je v chodu obří projekt, vedený největšími, maximálně objektivními a nestrannými vědeckými kapacitami, které připravují úplný, přesný a přesvědčivý výklad dějin nacistické zahraniční politiky, jímž bude možné působit na německé obyvatelstvo i na světovou veřejnost, aby se poučily o příčinách a důsledcích světové válečné katastrofy. Namísto konkrétních výsledků ale americké zahraniční ministerstvo vydává jen nové a pořád sebevědomější zprávy. Když už se očekává vydání prvních svazků, vyjde nakonec jen jeden sborník, a to pouze o sovětsko-německých vztazích: bez spolupráce se SSSR, s neskrývaným cílem publikovat jemu nepříjemné dokumenty, což ukazuje i časové omezení sborníku na léta 1939–1941; a beze zmínek o sovětské zahraniční politice vně těchto dat. Tak kde je ta slibovaná objektivita? Proti komu je vlastně namířen onen velkolepý ediční projekt tří velmocí? Proti nacistům nebo proti SSSR? Kde jsou ty vzývané *„výhradně vědecké zřetele"*? Jakou hodnotu mají „historici", kteří dělají jen to, co jim Státní department nařídí?[582]

Navíc pokud jde o zpochybňování nestrannosti vědců, zapojených do projektu GWDP, tolikrát mnohomluvně propagované americkým Státním departmentem, ona nestrannost měla skutečně své slabiny. V dohodách o edičním projektu – přes formální otevřenost vědecké objektivitě – si britská i americká (potažmo francouzská) vláda zajistily vždy poslední slovo. Pověřenými experty byli sice skutečně převážně externí historikové, byli ale placeni příslušnými ministerstvy zahraničí. Kontrola projektu vládními místy byla dále zajištěna přizváním historiků pracujících ve státních službách. Ale ani ony *„externí osobnosti vysoké vědecké reputace"* nelze zcela a beze zbytku oddělit od „historiků-úředníků". Jak správně upozornil švýcarský historik Sacha Zala, značný počet odborníků, kteří se do tohoto projektu zapojili, totiž pracoval za války (tj. ještě před nedávnem) – vzhledem ke svým schopnostem odborným a jazykovým – v různých odvětvích civilní správy, velmi často přímo ve službách zpravodajských.[583] A při shromažďování materiálu, jenž měl

[579] Jak měla zřejmě ukázat protisovětská kampaň západního tisku, která vyvolala poprask kolem německých dokumentů z let 1939–1941, aby odvedla pozornost o podílu západních velmocí na německém vyzbrojení.

[580] V sovětských textech nebylo zvykem uveřejňovat rozsáhlé pasáže z děl kritisovaných autorů, z nichž by si čtenář učinil určitější představu.

[581] Při tom jistě mnohé závisí na úhlu pohledu a na „správných proporcích".

[582] Srov. Евгений Викторович ТАРЛЕ: *Вторая мировая война в кривом зеркале. (По поводу фальсификации истории второй мировой войны англо-американскими историками)*. Большевик № 21/1949, listopad 1949, s. 60–70. Česky ve sborníku *O druhé světové válce. Sborník statí sovětských autorů*. Socialistická věda, svazek 21. Rovnost, Brno 1951, s. 189–202.

[583] ZALA, c. d., s. 207–208. Např. Britský šéfeditor, historik John W. Wheeler-Bennett pracoval za války v britské zpravodajské službě, na konci války pak jako asistent britského politického poradce u SHAEF (blíže za pozn. 1193). Americký editor James Stuart Beddie pracoval již před válkou jako zaměstnanec Státního departmentu, během války sloužil jako poručík v námořní

být historikům GWDP poskytnut, se vícekrát uplatňovaly i jiné než *„výhradně vědecké zřetele“*.[584] Tím zajisté nemá být řečeno, že ediční podnik byl bezcenný, nebo že zúčastnění historikové byli pouhými poslušnými vykonavateli politických přání.[585] Hovoří-li se však o naprosté nezávislosti projektu GWDP na politických mechanismech, nelze výše zmíněný faktor podceňovat.[586] Případ GWDP tak sovětské kampani poskytoval jistý prostor, v němž její kritika práce buržoasních historiků mohla budit dojem oprávněnosti.[587]

Povinná předpojatost

Kampaň tedy zaváděla povinnou předpojatost vůči buržoasním historikům, na něž mělo být automaticky pohlíženo jako na podezřelé z padělání dějin. Vybrané práce těchto historiků byly podrobovány kritice v recensích a v oněch dílčích studiích, které v duchu nového výkladu minulosti rozpracovávaly jednotlivé pasáže *„historické informace“*. Šlo většinou o texty dosti rozsáhlé, někdy věnované i většímu množství titulů. Uveřejňovány byly jak v odborném, tak i v denním tisku, jakož i v různě specialisovaných časopisech.[588] Autory bývali významní historikové i přední publicisté.[589] Počátek a průběh kampaně se dá vcelku podnětně demonstrovat na týdeníku *Nová doba*.

Nová kampaň v Nové době

Týdeník *Nová doba*[590] sehrál v kampani výraznou úlohu, neboť pomáhal „vyjasňovat vztah“ k buržoasní historické literatuře. Přestože týdeník formálně vydávala Všesvazová ústřední rada odborů, v žádném případě nešlo o list okrajový.[591]

Odborářský časopis o zahraniční politice

O jeho vydávání rozhodlo politbyro ÚV VKS(b) na svém zasedání 21. května 1943,[592] návrh usnesení připravil V. M. Molotov. Nový časopis dostal název *Válka a dělnická třída*,[593] měl být vydáván ve vydavatelství odborářského deníku *Práce* jako týdeník v nákladu 20 tisíc výtisků, a to už od 1. června 1943. Měl ozřejmovat otázky zahraniční politiky Sovětského svazu a aktuální události mezinárodního života, uveřejňovat články kriticky sledující zahraniční politiku ostatních států, jakož i materiály zahraničního tisku mezinárodní povahy tak, jak na ně na všechny pohlížejí *„kruhy sovětské společnosti“*. Na práci nového časopisu se měli podílet nejkvalifikovanější sovětští novináři, vědečtí pracovníci a jiní společenští činitelé. Redaktorem časopisu byl určen předseda ÚV Odborového svazu pracovníků vysokých škol a vědeckých institucí A. D. Danilov, nicméně jej brzy vystřídal profesor Vysoké školy stranické Lev Abramovič Leontěv (1901–

---

rozvědce proti Německu. Editor Fritz T. Epstein byl německý emigrant, který během války pracoval pro OSS. A koneckonců americký šéfeditor, profesor evropských dějin na Kalifornské universitě v Berkeley, Raymond James Sontag, pracoval v 50. letech pro CIA.

584 Na to si záhy po zahájení edičních prací stěžoval právě Sontag. Správou dokumentů byli totiž pověřeni američtí zpravodajští důstojníci, kteří na historiky pohlíželi s nedůvěrou. Narušené byly zřejmě i vzájemné vztahy mezi historickými týmy. Sontag dal nejednou najevo výhrady vůči britským kolegům a projevil podiv nad *„překvapujícím nedostatkem materiálu k anglo-německým vztahům ve 30. letech“*, zejména z období vrcholného appeasementu. Nalézt uspokojivé vysvětlení těchto mezer nebylo snadné. (ECKERT, c. d., s. 91–92.)

585 Naopak, uměli těmto tlakům také kategoricky vzdorovat. ECKERT, c. d., s. 92.

586 Nemluvě o klíči, podle kterého byli dotyční editoři jmenováni. Jen stěží by šlo o osoby, jejichž postoje a názory nebyly oběma (resp. všem třem) ministerstvům známy předem.

587 Obviňování západních historiků historiky sovětskými z poplatnosti svým vládnoucím kruhům nepostrádalo jisté pikantnosti, neboť západní historikové tak zhusta činili (a dodnes činí) směrem opačným.

588 Často dávaly jedinou informací o těchto titulech, která probleskla sovětským tiskem.

589 Prozatím není znám klíč, podle něhož byly vybírány práce, určené k veřejné kritice. Lze předpokládat, že jistou úlohu v tomto výběru si vyhradily vysoké stranické a státní orgány. Podle D. G. Nadžafova odbor pro vědu Oddělení pro propagandu a agitaci ÚV VKS(b) požadoval na konci prosince 1948 od Nakladatelství zahraniční literatury anotace překladů knih zahraničních autorů z oblasti historie *„v souvislosti s vypracováním opatření k odhalení falsifikací dějin zahraničními historiky“*. – НАДЖАФОВ: *Сталинский Агитпроп в холодной войне…*, c. d., s. 217–218.

590 *Новое время*.

591 K počátkům časopisu se zajímavě vyjadřuje kandidátská disertační práce Marii Jurjevny Lavrentěvové. Autorka také zmínila, že zásadní archivní dokumenty ke vzniku časopisu byly odtajněny teprve v r. 2015. – Мария Юрьевна ЛАВРЕНТЬЕВА: *Особенности технологий и методов информационно-психологических войн СССР с Великобританией и США в период 1939–1953 гг.* Российский университет дружбы народов, Moskva 2020, s. 85 a n.

592 Na témže zasedání mělo dojít k rozhodnutí o rozpuštění Komunistické internacionály.

593 *Война и рабочий класс*.

1974), doktor hospodářských věd, specialista na politickou ekonomii a redaktor *Pravdy* pro mezinárodní dění.[594]

Časopis skutečně začal vycházet v červnu 1943, ovšem jako obtýdeník. Svůj úkol sledovat a komentovat události mezinárodní politiky plnil od počátku velmi hlasitě a záhy upoutal pozornost zahraničí.[595] Klíčový vliv na jeho obsah si přitom nadále držel Lidový komisariát zahraničních věcí.

Velký zájem zahraničí o nový časopis, jenž byl chápán jako tlampač sovětské zahraniční politiky, zbavený fines diplomatické řeči, vedl v prosinci 1944 k rozhodnutí vydávat časopis v anglické mutaci v nákladu 10 000 výtisků.[596] Od 1. dubna 1945 pak přibyla i francouzská mutace, opět v desetitisícovém nákladu.[597]

Vítězné ukončení války mohlo znamenat konec i pro časopis, nicméně zájem zahraničních sdělovacích prostředků o tuto svébytnou oficiosní tribunu sovětské politiky byl jedním z důvodů, proč měl pokračovat i v míru s pozměněnou koncepcí. Od června 1945 byl proto přejmenován na *Novou dobu*,[598] redaktorkou se stala Natalja Sergejevna Sergejevová (1900–1982)[599] a jejím zástupcem dosavadní redaktor Leontěv. Časopis se orientoval na problematiku poválečné obnovy mezinárodních vztahů, ať už v rovině politické či hospodářské, všímal si ale také problémů a událostí skončené války. Od července 1945 byl navíc vydáván i v německé mutaci.[600] Od ledna 1947 začala *Nová doba* vycházet týdně.

Z časopisu se tak stala skutečná tribuna pro podporu sovětské zahraniční politiky s dosahem nejen v rámci SSSR, ale i jinde ve světě, k čemuž měla napomáhat ona tři velkoryse pojatá cizojazyčná vydání a distribuce, počítající i se zahraničními předplatiteli.[601] Likvidací časopisu *Světové hospodářství a světová politika*[602] v r. 1947 význam *Nové doby* výrazně vzrostl, neboť byla v daný okamžik jediným sovětským časopisem, přednostně zaměřeným na otázky mezinárodní politiky.[603] Dával na odiv, že jeho přispěvateli jsou *„vědci, spisovatelé, novináři, vedoucí činitelé odborového hnutí a ostatní veřejní činitelé“*. Redaktorka i její zástupce přispívali do *Pravdy* a *Zpráv*, Leontěv byl od roku 1946 profesorem Akademie společenských věd při ÚV VKS(b),[604] do redakčních záležitostí zasahovalo stranické a státní vedení, deklarovaná příslušnost časopisu k odborovému hnutí byla zcela formální.[605]

Proti desinformaci a pomluvě

Nová doba se pochopitelně zapojila i do kampaně proti pomlouvání Sovětského svazu, pro níž zavedla zvláštní rubriku *„Proti desinformaci a pomluvě“*,[606] vedle ní otiskovala pravidelně rubriku *„Kritika a bibliografie“*. V některých příspěvcích se ještě před vydáním *„historické informace“* objevovaly záblesky budoucí kampaně proti padělatelům dějin.

Např. hned v 1. čísle ročníku 1948 bylo rozebíráno padělání a překrucování dějin Sovětského svazu v novém vydání *Britské encyklopedie (Encyclopaedia Britannica)*.[607] Recense se velmi ostře opřela do způ-

[594] Poměrně rozšířené je tvrzení, že prvním redaktorem časopisu byl právě Leontěv – dostalo se i do úvodu archivní pomůcky k jeho pozůstalosti v Archivu Ruské akademie věd – http://isaran.ru/?q=ru/fund&guid=6E1762B1-E5F4-F3E8-8F8E--1774A9E8AF7F&ida=1 [18. 5. 2018].

[595] Robert KVAČEK: *Diplomaté a ti druzí. K dějinám diplomacie za druhé světové války*. Panorama, Praha 1988, s. 261. ЛАВРЕНТЬЕВА, c. d., s. 89 a n. Některé z článků byly přebírány pro cizojazyčná vysílání moskevského rozhlasu (včetně češtiny). Vycházel zde také na pokračování výše vzpomenutý Poťomkinův historický přehled o politice západních velmocí, vedoucí k II. světové válce, zde pod názvem *«Период перед второй мировой войной и борьба Советского Союза за мир»* (Война и рабочий класс, № 8/1943, 9/1943 a 11/1943). Vizte pozn. č. 151.

[596] *The War and The Working Class.*

[597] *La Guerre et la classe ouvrière.*

[598] *The New Times – Temps nouveaux.*

[599] Людмила Борисовна ЧЁРНАЯ: *Записки обыкновенной говорящей лошади*. Новое литературное обозрение, Moskva 2018, s. 159–161.

[600] *Neue Zeit.*

[601] Časopis si mohl československý čtenář předplatit již před Vítězným únorem.

[602] *Мировое хозяйство и мировая политика*. Časopis zanikl v r. 1947 v souvislosti se zrušením jeho vydavatele, Ústavu pro světové hospodářství a světovou politiku Akademie věd SSSR v čele s akademikem Jenő Vargou. Blíže např. Пётр Петрович ЧЕРКАСОВ: *ИМЭМО. Портрет на фоне эпохи*. Издательство «Весь Мир», Moskva 2004.

[603] Časopis *Mezinárodní život (Международная жизнь)* byl obnoven až v r. 1954.

[604] http://isaran.ru/?q=ru/fund&guid=6E1762B1-E5F4-F3E8-8F8E-1774A9E8AF7F&ida=1. [18. 5. 2018]

[605] ЧЁРНАЯ, c. d., s. 160.

[606] *«Против дезинформации и клеветы».*

[607] Исаак Семёнович ЗВАВИЧ: *Как «Британская энциклопедия» фальсифицирует историю.* Новое время, № 1/1948, 1. 1. 1948, s. 24–27. Autorem recense byl historik-specialista na Velkou Británii Isaak Semjonovič Zvavič (1904–1950), profesor

sobu, jakým encyklopedie informovala o ruských a sovětských dějinách. Odsouzeni byli i autoři, kteří problematická hesla napsali – Pavel Nikolajevič Miljukov,[608] bývalí korespondenti Michael Farbman *(Manchester Guardian)*[609] a Walter Duranty *(New York Times)* a William Henry Chamberlin *(Christian Science Monitor)*.[610] Pozoruhodná zmínka byla věnována sovětské zahraniční politice. *„Neexistuje žádná země na světě, která by prováděla natolik důslednou a cílevědomou zahraniční politiku jako Sovětský svaz, jenž je neustále záštitou míru a bezpečnosti a zastáncem mírové spolupráce mezi národy. Avšak Chamberlin píše o změně »orientace« a líčí boj proti fašismu jako »etapu« sovětské politiky.“* Pojetí ruských a sovětských dějin v *Britské encyklopedii*,[611] je ostře odmítnuto, neboť hesla buďto šíří desinformace, nebo o důležitých tématech mlčí.[612] Zazní i slova, která po vydání *„historické informace“* budou ještě častější: *„Takto v podmínkách anglo-americké »svobody slova« pracují gangsteři pera. Jak vidíme, řádí nejen na stránkách žluťáckého periodického tisku, ale jako doma si počínají i na stránkách údajně vědeckých, údajně nestranných publikací, aspirujících na vážnost a důstojnost. Má to svou logiku – logiku morálního rozkladu buržoasní vědy a kultury, vedoucího ke stírání hranic mezi žurnalistou a placeným vyzvědačem, mezi bulvárním plátkem a »Britskou encyklopedií«.“*

V dalších dvou číslech *Nové doby* vyšla na pokračování i recense knihy Richarda Sasulyho o IG Farben, která byla jen o pár týdnů později použita při psaní *Padělatelů dějin*.[613] Pod názvem *„Mezinárodní trust podněcovatelů války“* ji napsal politický ekonom Modest Josifovič Rubinštejn.[614] A ve 4. čísle věnovala rubrika *„Proti desinformaci a pomluvě“* kratší pozornost *„legendě o Wallenbergovi“*.[615]

Těsně před vydáním *„historické informace“* vyšel v časopise článek *„Gaullismus – francouzská odrůda fašismu“* z pera spisovatele a publicisty Vladislava Nikolajeviče Minajeva, jenž často věnoval svou pozornost cizím rozvědkám.[616] V článku byla zcela deklasována osobnost Charlese de Gaullea a odhalena „legenda“ o jeho údajné vůdčí posici ve francouzském odboji.[617] Článek zajisté reagoval na ostrou antikomunistickou rétoriku používanou gaullistickou stranou, zrcadlil ale také obavu z jejího možného volebního vítězství, vyvolanou jejím úspěchem v podzimních francouzských obecních volbách. Minajev málokdy prozradil, odkud čerpal, nicméně je zjevné, že většinu svých tvrzení opíral o články z francouzského tisku, a hlavně

---

katedry novodobých dějin Historické fakulty Moskevské státní university, který přednášel současně na Vysoké škole diplomatické i na Akademii společenských věd.

608 *„Zarytý bělogvardějec.“*

609 *„Byl usvědčen při jednom z procesů s nepřáteli sovětského lidu jako agent britské rozvědky.“*

610 Označeni jako *„dva buržoasní novináři“*.

611 Kterou navíc vydává Chicagská universita.

612 Ve výčtu témat, která autoři opomněli se vyjímá i to, že: *„Britská encyklopedie se nezmiňuje ani o tom, jak britský agent Lockhart organisoval zločinný atentát na Lenina.“*

613 Vizte pozn. č. 222.

614 Модест Иосифович РУБИНШТЕЙН: *Международный трест поджигателей войны*. Новое время, № 2/1948, 7. 1. 1948, s. 24–30; № 3/1948, 14. 1. 1948, s. 26–30. Modest Josifovič Rubinštejn (1894–1969) pracoval dříve ve Vargově zrušeném Ústavu pro světové hospodářství a světovou politiku AV SSSR a byl i členem tamní vědecké rady. V *Nové době* publikoval články, týkající se zejména problematiky průmyslu kapitalistických zemí.

615 *Легенда о Валленберге*. Новое время, № 4/1948, 21. 1. 1948, s. 24–25. Autor neuveden. Problému zmizení švédského diplomata Raoula Wallenberga se stať věnuje okrajově – staví na tom, že padl při bojích v Budapešti *(„buďto zabit zvířeckými hitlerovci, nebo rozsápán Szalásiho bandity“)* – proti desinformacím zahraničním tak staví desinformaci domácí. Sžíravou kritikou pak častuje iniciativy, pokoušející se vypátrat Wallenbergův osud a chápe je jako protisovětské, navíc se zřejmým vměšováním ze strany reakčních kruhů Spojených států.

616 Владислав Николаевич МИНАЕВ: *Деголлизм – французская разновидность фашизма*. Новое время, № 6/1948, 4. 2. 1948, s. 7–11, № 7/1948, 11. 2. 1948, s. 8–13. K autorovi např. *Сталин и космополитизм…*, c. d., s. 431–432. Také НАДЖАФОВ: *Антиамериканские пропагандистские пристрастия …*, c. d., s. 144–145.

617 Podle Minajeva gaullistický odboj je a byl jenom klam, neboť skutečný odboj ve Francii vedli pouze komunisté a odboráři. Gaullisté se k odboji připojili jen proto, aby zabránili masovému demokratickému hnutí a nepřipustili k moci lidově-demokratické síly. Gaullisté byli naopak rozbíječi jednoty odbojového hnutí. Namísto aktivisace partyzánského boje prosazovali pod heslem udržení pořádku vyčkávací taktiku a pod protifašistickými hesly skrývali, že jsou vlastně pouze loutkami anglo-americké reakce. Tato *„nečestná hra“* s francouzským lidem má své historické pozadí a Minajev se dokonce nebojí srovnávat de Gaullea s Hitlerem. Ani de Gaulle prý není v ničem původní, veškeré myšlenky převzal či zdědil odjinud, nevládne přílišným intelektem, je přehnaně ctižádostivý. Vojenské zásady a manýry odkoukal od Weyganda, Piłsudského, Pétaina, ba i jeho práce o profesionalisaci armády jsou prý pouze převzaté these Seecktovy a jeho společníků. Jsou jenom dokladem jeho profašistických tendencí. Ty ostatně osvědčil v r. 1940, kdy místo boje proti Němcům žádal, aby byl postaven do čela uvažovaného expedičního sboru, směřujícímu na Leningrad na pomoc Finsku. Jenom shodou okolností na něj při pádu Francie padla Churchillova volba a na jeho pokyn byla *„zfabrikována“* legenda o hrdinovi odboje. Tento hrdina odboje neútočil na Pétaina a svou aktivitu namísto odbojových akcí zaměřil na vybudování zpravodajské služby, která měla spoutat francouzský odboj a zajistit de Gaulleovi moc.

o Kérillisův spis o *„diktátoru de Gaulleovi“* – tedy o další práci, která byla použita při sestavování *Padělatelů dějin*.[618]

„Historická informace“ a její ozvěny

18. února 1948 byl k 8. číslu připojen jako zvláštní příloha úplný text *„historické informace“* a odkazoval na něj i úvodník *„Padělatelé dějin přistižení při činu“*.[619] Ve stejném duchu se nesl odsuzující článek o stanici *Hlas Ameriky* v rubrice *„Proti desinformaci a pomluvě“*[620] a výmluvná karikatura Borise Jefimoviče Jefimova věnovaná *„dokumentové válce“*, nazvaná *„Mohutná »odezva«“*.[621]

Napříště začala *Nová doba* otiskovat články na témata otevřená *„historickou informací“*. Hned v dalším čísle to byl článek Isaaka Jermašova o úloze amerických monopolů při vyzbrojování Německa, nazvaný *„Z předhistorie německé agrese“*.[622] Kromě toho, že šlo vlastně o rozpracování první hlavy *Padělatelů dějin*, hledal autor v jejím duchu paralelu předválečného zbrojení se soudobým programem obnovy západoněmeckého hospodářství, v nichž nacházel nápadné shody.[623] Všímal si spolupráce amerických a německých monopolů, která dle něj pokračovala i během války. Významnou úlohu přisoudil i Johnu Fosteru Dullesovi, o němž se šířeji rozepsal navazující, biograficky laděný příspěvek N. S. Sergejevové *„Ministr pro záležitosti amerického imperialismu“*.[624]

Ve 12. čísle byla otištěna stať profesora Nikolaje Leonidoviče Rubinštejna o neodchylné zásadovosti zahraniční politiky SSSR,[625] aby ji následovala recense nedávno vydaného třetího dílu pamětí bývalého francouzského vrchního velitele,[626] poutavě nazvaná *„Dokumenty z archivu generála Gamelina“*.[627] V tomto případě je recense zpracována tak, aby podpořila argumenty uvedené v *„historické informaci“* a zároveň je obohatila o nové detaily.

Recensní seriál

Počínaje 13. číslem se v *Nové době* objevuje nová rubrika *„Jak byla připravována II. světová válka“*.[628] Jejím prvním článkem se stal text Michaila Semjonoviče Gusa *„Americké půjčky a německé monopoly“*, opě-

---

618 Vizte pozn. č. 222. Minajevův článek je předzvěstí či modelovým případem textů, které budou publikovány po vydání *Padělatelů dějin*.

619 Vizte u pozn. č. 526.

620 Л. МАКСИМОВ: *Голос фальсификаторов*. Новое время, № 8/1948, 18. 2. 1948, s. 22–23.

621 Doslovně přeloženo *„Silný »zpětný ráz«“*. Борис Ефимович ЕФИМОВ: *Сильная «отдача»*. Tamtéž, s. 23. Nestor ruské politické karikatury B. Je. Jefimov (1900–2008) později ve svých pamětech vzpomínal, že uveřejnění *Padělatelů dějin* jej inspirovalo k sestavení tematického alba politicko-satirických karikatur *„Za trvalý mír, proti podněcovatelům války“* (*За прочный мир, против поджигателей войны*. Искусство, Moskva 1950. České vydání: Mír – Družstevní práce, Praha 1951.) – Борис ЕФИМОВ: *Десять десятилетий. О том, что видел, пережил, запомнил*. Издательство «ВАРГИУС», Moskva 2000, s. 440 a n.

622 Исаак Израилевич ЕРМАШЁВ: *Из предистории германской агрессии*. Новое время, № 9/1948, 25. 2. 1948, s. 5–10. Isaak Izrailevič Jermašov (vl. jm. Jeruchimovič, 1903–1964), novinář a spisovatel, ve 30. letech vedl zahraniční oddělení redakce *Pravdy*, v letech 1936–1938 dopisovatel *Pravdy* ve Velké Británii. Zabýval se mezinárodními vztahy, publikoval ve více časopisech (např. *Bolševik*, *Literární noviny*), lektor v mnoha nakladatelstvích. Na počátku 40. let ve vedení redakce časopisu *Ohýnek (Огонёк)*, za války jeden z vedoucích lektorů ÚV VKS(b) pro mezinárodní situaci. Vedle Vladimíra Vlčka a Jiřího Taufera působil jako poradce při přípravě dokumentárního filmu režisérů Ilji Petroviče Kopalina a Pery Moisejevny Ataševové *Osvobozené Československo* (*Освобождённая Чехословакия*, 1945), oceněném v r. 1946 Stalinovou cenou II. stupně. Redakční spolupracovník *Nové doby*.

623 *„Shodu všech těchto faktů během takřka čtvrtstoletí nelze považovat za náhodnou. Jako by tato fakta tvořila články jednoho řetězu v politice amerických monopolů. Tato politika se zajisté maskuje slovy o »obraně demokracie«, o »sjednocení Evropy« a podobně. Ale fakta jsou výmluvnější než slova. A fakta odhalují zločinnou politiku amerických monopolů, usilujících opět obnovit německý imperialismus a proměnit Západní Německo v poslušný nástroj svých expansivních plánů.“*

624 Н. С. СЕРГЕЕВА: *Министр по делам американского империализма*. Tamtéž, s. 10–14.

625 Николай Леонидович РУБИНШТЕЙН: *Внешняя политика советского государства и её основы*. Новое время, № 12/1948, 17. 3. 1948, s. 4–7.

626 Général [Maurice Gustave] GAMELIN: *Servir. La guerre (septembre 1939–19 mai 1940)*. Librairie Plon, Paříž 1947. Kniha vyšla na konci roku 1947.

627 К. НАУМОВ [Наум Вениаминович НАУМОВ]: *Документы из архива генерала Гамелена*. Новое время, № 12/1948, 17. 3. 1948, s. 28–31. Naum Veniaminovič Naumov (vl. jm. Kacman, literární pseudonym K. Naumov, 1918–1982), literární kritik, překladatel z francouzštiny, italštiny a španělštiny (často s Lilianou Zinověvnou Lunginovou), v r. 1951 dokončil aspiranturu ve Filosofickém ústavu AV SSSR.

628 «*Как подготовлялась вторая мировая война*».

tovně rozebírající americkou stopu v německém zbrojení.[629] Ve stejné rubrice pak v 15. čísle vyšel článek B. Michajlova *„Jak bylo zrazeno Československo“*.[630] Téma nacistického obsazení Porýní pak zpracoval týž autor ve svém ohlédnutí *„Historie remilitarisace porýnské zóny“*.[631]

Časopis reagoval pochopitelně i na vydání edice *„Dokumentů a materiálů k předvečeru druhé světové války“*, a to ve svém 16. čísle – jednak obsáhlou recensí redaktorky Sergejevové,[632] jednak další zvláštní přílohou, v níž otiskl výběr nejdůležitějších dokumentů.[633] Druhý díl edice byl recenzován ve 22. čísle B. Michajlovem,[634] tentokrát ovšem již bez zvláštní přílohy. Mezitím časopis informoval i o *„Padělání dějin na tokijském procesu“* s japonskými válečnými zločinci, kdy předmětem kritiky se stala vyjádření ministra Marshalla k japonsko-německým vztahům za II. světové války, předložená obhajobou jako důkazní materiál.[635]

V květnu otiskla *Nová doba* v rubrice o přípravách II. světové války rozsáhlý text, rozpracovávající pasáže III. hlavy *„historické informace“* – ztroskotání britsko-francouzsko-sovětských jednání o velkou koalici z léta 1939. Napsal jej významný publicista a znalec Velké Británie, „sovětský André Simone“ Semjon Nikolajevič Rostovskij-Ernst Henri.[636] Británii věnoval i své další příspěvky, které do kampaně vnášely důležité rekvisity. Ve 24. čísle vyšel jeho článek *„Byl Churchill odpůrcem Mnichova?“*,[637] recense pamětí Roberta Hamiltona Bruce Lockharta *„Přichází zúčtování“* v 29. čísle, nazvaná *„Anglický rozvědčík o své kariéře“*[638] a ve 34. čísle článek o Bevinovi *„Kariéra labouristického předáka“*.[639] Henriho články doplnila i kritická recense od Isaaka Jermašova, rozebírající právě vydaný první svazek Churchillových pamětí o II. světové válce.[640]

Časopis přinesl i dvě recense pamětí československých autorů. Ve 23. čísle ocenil Jurij Axel historickou hodnotu memoárů bývalého čs. vyslance a velvyslance v SSSR Zdeňka Fierlingera,[641] naopak v 33. čísle

---

[629] Михаил Семёнович ГУС*: Американские займы и германские монополии*. Новое время, № 13/1948, 24. 3. 1948, s. 7–12.

[630] Б. МИХАЙЛОВ: *О том, как была предана Чехословакия. Как подготовлялась вторая мировая война*. Новое время, № 15/1948, 7. 4. 1948, s. 13–18. Plné jméno autora nejisté (snad Boris Jakovlevič Michajlov). Pravděpodobně šlo o zahraničně-politického redaktora moskevského rozhlasu. Od téhož autora i recense *„Pamětí degaulleovského rozvědčíka“* Jacquesa Soustellea, otištěná ve 14. čísle (*Мемуары деголлевского разведчика*. Новое время, № 14/1948, 31. 3. 1948, s. 27–30).

[631] Б. МИХАЙЛОВ: *История ремилитаризации Рейнской зоны*. Новое время, № 21/1948, 19. 5. 1948, s. 13–19.

[632] Н. С. СЕРГЕЕВА: *Документы кануна второй мировой войны*. Новое время, № 16/1948, 14. 4. 1948, s. 24–28.

[633] Vizte u pozn. 301 a dále.

[634] Б. МИХАЙЛОВ: *Новые документы о подготовке второй мировой войны*. Новое время, № 22/1948, 26. 5. 1948, s. 25–31.

[635] М. МАРКОВ: *Фальсификация истории на токийском процессе*. Новое время, № 17/1948, 21. 4. 1948, s. 6–11.

[636] А. ЛЕОНИДОВ [Семён Николаевич РОСТОВСКИЙ]: *К истории срыва англо-франко-советских переговоров в 1939 году*. Новое время, № 19/1948, 5. 5. 1948, s. 13–19. Semjon Nikolajevič Rostovskij (vl. jm. Leonid Arkaďjevič / Lejb Abramovič Chentov, 1904–1990), známý spíše pod jedním ze svých pseudonymů jako Ernst Henri. Významný sovětský novinář, publicista, spisovatel, politický pracovník a rozvědčík. Po r. 1918 žil v Německu, člen KS Německa, působil ve strukturách KI. Od r. 1933 ve Velké Británii, kde vydal pod jménem Ernst Henri knihu *Hitler nad Evropou (Hitler over Europe)*, jež vzbudila velkou pozornost. V r. 1936 vydal její pokračování pod názvem *Hitler nad Ruskem?* (*Hitler over Russia?* – v ruském vydání *Гитлер против СССР*), v níž do jisté míry předpověděl směr německého útoku na SSSR. Spolupracoval se sovětským velvyslanectvím v Londýně, pro I. M. Majského psal týdenní zprávy o zákulisních vlivech v britské politice. Jeho publicistické texty měly natolik velkou popularitu, že se ocitl i v „černé knize“ gestapa *(Die Sonderfahndungsliste G. B.)* pro operaci *Lvoun*. Po napadení SSSR jmenován odpovědným redaktorem listu *Soviet War News Weekly* (později *Soviet Weekly*), vydávaným sovětskou ambasádou, organisoval propagační aparát velvyslanectví a stal se též zástupcem Sovětské informační kanceláře v Anglii. Do SSSR se vrátil v r. 1946 a platil za jednoho z největších znalců Británie. Pracoval v anglickém oddělení Sovětské informační kanceláře i jako zpravodaj Všesvazového rozhlasového výboru. V *Nové době* užíval pseudonymu A. Leonidov. – Яков Самойлович ДРАБКИН: *Эрнст Генри – «наш человек в XX веке»*. Новая и новейшая история, № 4/2004, s. 175–189. Эрнст ГЕНРИ: *Гитлер над Европой? Гитлер против СССР. Грядущая схватка между фашистскими и социалистическими армиями*. «Русский раритет», Moskva 2004. Zdeněk KROPÁČ: *Kdo je tajemný Ernst Genri?* Tvorba, č. 42/1983, 19. 10. 1983, s. 6–7. – Jeho pozdější osudy vizte u pozn. 1012 a v pozn. 1076.

[637] А. ЛЕОНИДОВ [Семён Николаевич РОСТОВСКИЙ]: *Был ли Черчилль противником Мюнхена? Как подготовлялась вторая мировая война*. Новое время, № 24/1948, 9. 6. 1948, s. 18–20. Česky A. LEONIDOV: *Byl Churchill proti Mnichovu? Jak byla připravována druhá světová válka*. Světové rozhledy, č. 7/1948, 7. 7. 1948, s. 530–532.

[638] Н. ЛЕОНИДОВ [Семён Николаевич РОСТОВСКИЙ]: *Английский разведчик о своей карьере*. Новое время, № 29/1948, 14. 7. 1948, s. 29–32. Český výtah: *B. Lockhart – špion a diplomat*. Tvorba, roč. XVII, č. 31/1948, 4. 8. 1948, s. 609.

[639] А. ЛЕОНИДОВ [Семён Николаевич РОСТОВСКИЙ]: *Карьера лидера лейбористов*. Новое время, № 34/1948, 18. 8. 1948, s. 6–13.

[640] Исаак Израилевич ЕРМАШЁВ: *По поводу мемуаров Черчилля*. Новое время, № 27/1948, 30. 6. 1948, s. 27–32.

[641] Юрий АКСЕЛЬ [Георгий Николаевич МОЛОЧКОВСКИЙ]: *Мемуары Фирлингера*. Новое время, № 23/1948, 2. 6. 1948, s. 28–31.

profesor Nikolaj Leonidovič Rubinštejn nijak neskrýval nespokojenost s pamětmi presidenta Edvarda Beneše.[642]

Po prázdninách však počet článků na téma II. světové války klesal, patrně naposledy vyšly v 37. čísle dva příspěvky: biograficky laděný článek věnovaný Hjalmaru Schachtovi[643] a recense válečných deníků bývalého velitele amerických vojsk v Číně, generála Josepha Stilwella.[644]

Až v následujícím ročníku uveřejnila *Nová doba* tři významné články Michaila Semjonoviče Gusa. První vyšel v den výročí německého útoku na SSSR 22. června 1949 s příznačným názvem *„Legenda o »bitvě o Anglii«"*, v němž představil názor, že *„povyk kolem »bitvy o Anglii«, jak ochotně nazvala tyto operace i německá propaganda, měl jen maskovat přemístění vojsk na východ"*, a že tedy vlastně žádná skutečná *„bitva o Anglii"* neexistovala.[645] 3. srpna pod titulem *„Američtí mnichované"* dokládal Gus klíčový podíl Spojených států na Mnichovu.[646] A konečně 31. srpna, v předvečer výročí vypuknutí války, byl otištěn jeho text *„Potrojné mnichovské účetnictví roku 1939"*, v němž sčítal jednotlivé kroky, jimiž mnichovská politika Velké Británie, Francie i Spojených států přivodila světovou válečnou katastrofu.[647]

Nová doba tedy poskytovala široký prostor kampani proti buržoasnímu padělání dějin a odrážela tak zřetelně význam, který této kampani přikládalo sovětské vedení. U autorů jednotlivých příspěvků lze navíc vysledovat různý stupeň vztahů k MZV SSSR, k vysokým stranickým orgánům, vysokým školám napojeným na tyto instituce, jakož i k Akademii věd SSSR. Svébytnou skupinu pak tvoří bývalí zahraniční dopisovatelé sovětských listů.

Všechny tyto příspěvky určovaly vztah k zahraniční literatuře o II. světové válce, vymezovaly způsob, jak má být čtena, jak má být chápána a proč má být odmítána. Ačkoliv přístup jednotlivých autorů se lišil, za jistý společný prvek lze považovat tzv. *„odhalování legend"*, jichž má být buržoasní dějepisectví plné. Dle oficiálního pohledu sovětská věda začala tyto legendy systematicky mýtit, vracet do dějin fakta, *„obnovovat historickou pravdu"*.

Revise obrazu minulosti

Ve výsledku se však začaly dějiny světového odporu proti fašismu povážlivě vylidňovat. Nová kampaň – přesně v duchu studené války a v intencích *„historické informace"* – označila prakticky všechny bývalé válečné spojence za protisovětské živly, reakcionáře, válečné štváče atd. Proto je současně relativisován i jejich podíl na válečném vítězství. Není ani příliš divu.

Trumanova vláda, která se rozhodla označit SSSR za viníka II. světové války, těžko mohla počítat se sovětskou „shovívavostí". V rámci kampaně navíc pomáhal fakt, že nastoupila až na samém konci války. Do určité míry bylo možné proti Trumanovi vyvyšovat dílo zemřelého Roosevelta, ale i tato varianta byla posléze omezována, ba naopak, jeden z klíčových směrů kampaně usiloval o nalezení důkazu, jak právě americká politika nesla hlavní odpovědnost za Mnichov.

Britská politika, ať už pod vedením labouristů, nebo konservativců, rovněž nemohla být chápána kladně. Na konservativce padalo odium Mnichova a po Fultonu zmizela i dočasná výjimka Churchillova křídla. Není proto náhodou, že jeden z článků v *Nové době* podával nový výklad Churchillovy úlohy v r. 1938. Vládnoucí labouristická strana doplácela v kampani na svou aktuální politiku vůči SSSR. I její postoje v r. 1938 budou podrobeny zásadní reinterpretaci.

Situace ve francouzské čtvrté republice, byť mnohem složitější než v případě předchozích spojeneckých velmocí, se v očích sovětské propagandy nijak nelišila. Důvod chovat se smířlivě k francouzským radikálním socialistům, které v Národním shromáždění od r. 1946 mj. opět representoval Édouard Daladier, neexistoval. U socialistické strany bylo opět možné úspěšně poukazovat na stanoviska Léona Bluma ke špa-

642 Николай Леонидович РУБИНШТЕЙН: *Мемуары Эдуарда Бенеша*. Новое время, № 33/1948, 11. 8. 1948, s. 26–31.

643 М. ГУСЕВ: *Дважды оправданный Шахт*. Новое время, № 37/1948, 8. 9. 1948, s. 14–16.

644 Полковник Л. БОРИСЕНКО: *Военные дневники генерала Стилуэлла*. Tamtéž, s. 24–29.

645 Михаил Семёнович ГУС: *Легенда о «битве за Англию». Из истории второй мировой войны*. Новое время, № 26/1949, 22. 6. 1949, s. 12–17. Český překlad Zory Rozehnalové *Legenda o „bitvě o Anglii"* – Tvorba, roč. XVIII, č. 27/1949, 6. 7. 1949, s. 626–628.

646 Михаил Семёнович ГУС: *Американские мюнхенцы. Как подготовлялась вторая мировая война*. Новое время, № 32/1949, 3. srpna 1949, s. 7–13. Český překlad F. Musila *Američtí mnichované. Jak se připravovala druhá světová válka*. Tvorba, roč. XVIII, č. 33/1949, 17. 8. 1949, s. 721–773.

647 Михаил Семёнович ГУС: *Тройная мюнхенская бухгалтерия 1939 года. Как подготовлялась вторая мировая война*. Новое время, № 36/1949, 31. srpna 1949, s. 8–13. Český překlad *Potrojné mnichovské účetnictví r. 1939*. Tvorba, roč. XVIII, č. 38/1949, 21. 9. 1949, s. 891; č. 39/1949, 28. 9. 1949, s. 916–917.

nělské občanské válce ve 30. letech, ale i k jeho postoji v době Mnichova. Ostře protikomunistická rétorika gaullistického hnutí, které se po úspěchu v podzimních obecních volbách r. 1947 cítilo být příštím vládcem Francie, vysvětluje míru dehonestování, jíž byla de Gaulleova osobnost *Novou dobou* počastována.

Veškeré opoziční proudy těchto tří velmocí, které v r. 1938 a dalších letech tak či onak projevovaly nesouhlas s politikou appeasementu, byly sovětskou propagandou posuzovány optikou jejich současného vztahu k SSSR, tj. negativně. Jejich ústup z čestných míst válečných vítězů se ve výkladu dějin II. světové války do jisté míry pokoušel vyvážit argument o hlavním a klíčovém podílu Sovětského svazu na porážce fašistických mocností. Tento argument[648] byl následně používán k bagatelisaci přínosu ostatních spojeneckých sil.

Ten ostatně relativisovala již *„historická informace“*, když předložila thesi o dvojí hře západních velmocí, usilujících ještě v r. 1943 o separátní mír s Německem. Politika západních spojenců se tak stávala politikou klamu, politikou protisovětských kombinací, spekulantskou, cynickou a zcela bezzásadovou. Tím se dále vytvářel prostor pro tvrzení, že sovětská zahraniční politika byla a je naprosto zásadovou, zcela neodchylnou a neměnnou, sledující zájmy mírumilovných národů celého světa, politikou, jíž je západní diplomatické kličkování zcela cizí. Proto i veškeré pokrokové síly tří velmocí se z pohledu sovětské propagandy smrskly pouze na tamní komunistické strany, odbory a organisace sympaticky nakloněné Sovětskému svazu.[649]

Náhlý konec

Protipadělatelská kampaň nacházela v *Nové době* nejvíce prostoru na jaře a v létě 1948, s příchodem podzimu se výskyt podobných textů snižoval. Od posledního čtvrtletí dokonce ze stránek zcela vymizela a objevila se opět na krátkou dobu až v létě 1949. Důvody těchto přestávek je možné hledat ve změnách priorit časopisu, který musel reagovat na aktuální problémy zahraniční politiky, jejíž překotný vývoj od druhé poloviny roku 1948 vytlačoval kampaň na vedlejší kolej. Kampaň se navíc v té době přesunula i na stránky odborného tisku, kde ukazovala i svou druhou tvář.

Za čistotu sovětské historické vědy

Jestliže kampaň upřednostňovala sovětskou (marxistickou) historickou vědu proto, že mistrně odhalila falsifikace ve výkladech (západních) buržoasního dějepisectví; je logické, že druhým jejím úkolem bylo, aby současně střežila tento etalon skutečně vědeckého poznání, tj. chránila ryzost sovětského dějepisectví před zhoubným vlivem buržoasních falsifikací.

Této druhé rovině, projevující se v různých propagandistických taženích, věnuje ruská historiografie v četných studiích a monografiích poměrně velkou pozornost, ačkoliv málokdy jsou tato tažení spojována s vydáním *„historické informace“*. Je to dáno i tím, že ony výpady často navazovaly na starší, nebo jen v nedávném čase zahájené útoky na významné osobnosti sovětské historické vědy,[650] a jen zčásti si nacházely cíle nové. Významnou úlohu při střežení správného výkladu minulosti mělo Oddělení propagandy a agitace ÚV VKS(b), hlavně prostřednictvím svého listu *Kultura a život*.[651] Vzhledem ke složitosti problému se proto nyní soustředíme pouze na vybrané momenty, které se dotýkají předhistorie II. světové války.[652]

---

[648] Rozhodně nepostrádající věcný základ.

[649] Zvláště, když jejich dosavadní volební úspěchy ve Francii a Itálii vzbuzovaly tolik nadějí.

[650] Týkalo se to zejména specialisty na dějiny ruského dějepisectví, profesora Nikolaje Leonidoviče Rubinštejna (1897–1963 – není totožný s výše zmiňovaným jmenovcem), kritisovaného za práci *Ruské dějepisectví*. Николай Леонидович РУБИНШТЕЙН: *Русская историография*. Госполитиздат, Moskva 1941. K tématu např. Анатолий Николаевич ШАХАНОВ: *Борьба с «объективизмом» и «космополитизмом» в советской исторической науке: «Русская историография» Н. Л. Рубинштейна*. In: История и историки. 2004. Историографический вестник. Ответственный редактор А. Н. Сахаров. Наука, Moskva 2005, s. 186–207. Виталий Витальевич ТИХОНОВ: *Борьба с «буржуазным объективизмом» в советской исторической науке: С. Б. Веселовский и его книга «Феодальное землевладение в северо-восточной Руси»*. In: «Древняя Русь. Вопросы медиевистики», № 2/2013, s. 104–113. Kritice, která se brzy rozšířila i na další historiky, byl podroben i akademik Isaak Izrailevič Minc (1896–1991). Dále např. Виктор Моисеевич ПАНЕЯХ: *Творчество и судьба историка: Борис Александрович Романов*. «Дмитрий Буланин», Sankt Petěrburg 2000, s. 246 a n.

[651] *Культура и жизнь*. K náplni listu – *Сталин и космополитизм…*, c. d., s. 44–46. Pro jeho zdrcující kritiky čehokoliv se prý listu přezdívalo *„společný hrob“ (братская могила)*. – Аполлон Борисович ДАВИДСОН: *В поисках туманного Альбиона… Из воспоминаний о Николае Александровиче Ерофееве (1907–1996)*. Новая и новейшая история, № 5/1997, s. 130–140.

[652] I s ohledem na to, že zmíněné procesy nebyly doposud v českém prostředí dostatečně zkoumány – v již zmíněné práci Vítězslava Sommera o stranickém dějepisectví je toto období víceméně přehlédnuto.

Do boje

Po plošném odsouzení buržoasního dějepisectví bylo nutné vymezit, jaký vztah má k němu zaujímat dějepisectví sovětské, potažmo marxistické, a jak má postupovat při práci se „závadnou" buržoasní literaturou. Již 15. března 1948 zazněl na Vědecké radě Historického ústavu AV SSSR referát Sergeje Daniloviče Skazkina (1890–1973) o *„vlastenecké povinnosti sovětského vědce"*, jenž se kromě jiného věnoval i vztahu sovětských historiků k buržoasnímu dějepisectví. Podle Skazkina sovětští historikové obecných dějin sice mohou (a měli by) čerpat materiály z publikací svých buržoasních kolegů, nicméně jejich povinností je podávat jejich „správný, sovětský výklad". Ten má pochopitelně odpovídat marxisticko-leninské metodologii, poněvadž: *„Naše věda ve svých teoretických základech již stojí nezměrně výše nežli západoevropská."*[653] Před sovětskými historiky podle něj stály čtyři hlavní úkoly: 1. aktivně propagovat sovětské zřízení, 2. bojovat s padělaním dějin SSSR, 3. klást zvláštní důraz na studium období imperialismu, jakož i současného stavu buržoasního světa; a 4. zesílit *„boj s buržoasní historiografií, zvláště s anglo-americkou"*.[654]

Zlom

Kampaň tak usilovala o proměnu metodologie a heuristiky nejnovějších dějin. V těsně poválečné atmosféře, plné nadějí na pokračování spolupráce mezi členy protihitlerovské koalice, se totiž vytvářel pocit, že dosavadní striktní pokyny a hodnocení dějinných událostí nemusí být neměnné – nadto stávající závazný pohled na dějiny, poskytovaný *Stručným výkladem dějin VKS(b)* končil rokem 1938. Zároveň všichni autoři, pokoušející se mnohdy o vůbec první zpracování nedávné minulosti, museli z nedostatku jiných pramenů a literatury nutně přihlížet k materiálům zahraničním.[655] Kombinace těchto faktorů měla za následek, že texty se nesly v méně konfrontačním tónu, v duchu nadějí na mírovou koexistenci kapitalismu a socialismu. Vydání *Padělatelů dějin* však mělo znamenat resolutní ukončení tohoto trendu a *„historická informace"* se v oblasti dějin II. světové války stala reservoárem thesí, argumentů, rekvisit a floskulí pro nová zpracování. Od sovětských historiků měl být napříště nový výklad vyžadován, bez jakýchkoliv odchylek. Texty a knihy, pokud se svým pojetím míjely propagandistickým odvarům *„historické informace"*, budou podrobovány kritice, v některých případech také stahovány z distribuce i z veřejných knihoven.

Přitom rejstřík prohřešků a chyb, kterých by se skutečný marxisticko-leninský historik nikdy neměl dopustit, vlastně nebyl pevně vymezen. Měnil se a postupně se rozšiřoval prostřednictvím veřejných výpadů v tisku proti jednotlivcům, skupinám, ba i institucím. Vytvářely se axiómy, konstanty a rekvisity, jež se staly povinnou součástí textů protipadělatelské kampaně.

Proti buržoasním legendám

Názorným příkladem mohou být práce, které se zabývaly americkou politikou po I. světové válce. V nových poměrech muselo bylo skoncováno s jakýmkoliv kladným hodnocením, byť i jen některých, „světlých momentů" v zahraniční politice Spojených států. Americká zahraniční politika měla být chápána jako konsistentně imperialistická, kořistnická – jako pravý opak konsistentně mírové politiky Sovětského svazu. Z tohoto úhlu pohledu měla být popisována jak mírová iniciativa presidenta Woodrowa Wilsona, tak i poválečný americký isolacionismus.[656] V recensích a kritikách se zabydlil výraz *„wilsonovská legenda"*. Ve spojitosti s využíváním „buržoasních pramenů" vytvářela třaskavou směs.

Již v polovině roku 1948 byla např. kritisována práce amerikanisty Veniamina Izraileviče Lana (1902–1990) o vývoji Spojených států v meziválečném období.[657] V ústředním stranickém teoretickém časopise

---

[653] V tom se současně zrcadlí kampaň na podporu sovětského vlastenectví.

[654] В. В. ТИХОНОВ: *Идеологические кампании «позднего сталинизма» и советская историческая наука (середина 1940-х — 1953 г.)*. Нестор-История, Moskva – Sankt Petěrburg 2016, s. 127–129. Poslední bod se dostal i do závěrečné resoluce ze zasedání: *„Systematicky pracovat k odhalování reakční buržoasní historiografie."*

[655] V této souvislosti se hodí připomenout již výše zmiňovaný třetí svazek *Dějin diplomacie* z r. 1945: v přehledu pramenů a literatury i v poznámkovém aparátu zjistíme, že převážná část tohoto díla byla napsána na podkladě soudobého západního tisku, publicistiky i memoárové literatury, neboť nebyly doposud vydány žádné representativní pramenné edice. A tato metodologie byla v r. 1946 oceněna Stalinovou cenou.

[656] Nezbytnou součástí výkladu byly poukazy na současnou účast Spojených států na intervenčních taženích v době ruské občanské války.

[657] Вениамин Израилевич ЛАН: *США от Первой до Второй мировой войны*. Госполитиздат, Moskva 1947. Práci mimochodem zaštiťoval již vícekrát zmíněný Ústav pro světové hospodářství a světovou politiku AV SSSR, zrušený v r. 1947.

Bolševik vytkl autorovi M. Marinin,[658] že práce *„je nejen postavena takřka výhradně na buržoasních pramenech, ale je dokonce prodchnuta jejich ideologií“*, a že autor *„setrvává v zajetí buržoasních pramenů“*. Zaznělo i to, že *„kniha V. Lana není jenom chybná. Je škodlivá…“*[659]

Další kritika Lanovy knihy, nazvaná tentokrát *„Z posic buržoasní žurnalistiky“* byla otištěna 30. května v listě *Kultura a život*.[660] Věnovala velkou pozornost právě vylíčení presidenta Woodrowa Wilsona, které je prý bezdůvodně idealisované, neboť ve skutečnosti byl *„hlavou amerických miliardářů“* a *„přisluhovačem žraloků kapitalismu“*. V práci prý zcela scházejí pasáže, které by odhalovaly skutečnou a skrytou kořistní podstatu americké zahraniční politiky meziválečného období. Nelze též přijmout autorovu charakteristiku amerického isolacionismu, byl totiž pouze zástěrkou, jež měla zakrýt expansionismus amerického imperialismu a volnost jednání pro agresory. Kniha, představující *„směs politické slepoty a měšťácké přízemnosti“*, tak má dokazovat, že se Lan *„ocitl v zajetí buržoasní ideologie“,* a z jeho pera *„vzešel zkreslený obraz americké přítomnosti. Pochlebování mravům a způsobu života kapitalistické Ameriky nemůže u sovětského čtenáře nevyvolat pocity pohoršení a protestu. Kniha V. Lana je ve své podstatě knihou závadnou.“*

Tažení proti Historickému ústavu AV SSSR

V září 1948 bylo uvedeno do pohybu tažení proti Historickému ústavu AV SSSR. Ve svých důsledcích výrazně zostřilo zaměření kampaně proti buržoasním padělatelům dějin. Za jeho jistý počátek lze považovat kritiku v *Literárních novinách* z 9. září, jež se tvářila jako komplexní zhodnocení činnosti Historického ústavu pod příznačným titulkem *„Kompromisnictví a spokojenost nad sebou samým“*.[661] Ústav byl mnohomluvně kritisován, že neplní své povinnosti, nepěstuje kritiku a sebekritiku, a proto se práce jeho četných členů[662] odchylují od metodologických zásad marxisticko-leninské historické vědy, vykládají minulost podle buržoasních a idealistických koncepcí, jsou politicky škodlivé a ideově závadné.

Proti buržoasnímu objektivismu

21. září se proti Historickému ústavu tvrdě ozval list *Kultura a život*. Současně vnesl do kampaně další důležitý termín – příslušný text totiž nesl název *„Objektivistické exkursy do historie“*. Věnoval se prvnímu svazku *„Prací z novodobých a nejnovějších dějin“*, nedávno vydanému Historickým ústavem.[663] Článek doslova cupoval sborník, který měl v předmluvě slibovat *„odkrytí kořenů imperialismu, jeho agresivních cílů a metod“*. Tohoto slibu prý v žádném případě nedostál. Naopak: *„Vydání sborníku »Práce z novodobých a nejnovějších dějin«, obsahujícího řadu ideově nesprávných článků, svědčí o tom, že redakce sborníku se odchýlila od zásady bolševické stranickosti ve vědě a ocitla se v zajetí buržoasního dějepisectví.“ „Příznačným je především onen okruh pramenů, který autoři článků používají. V »Pracích« jsou ignorovány nejdůležitější stranické dokumenty, podávající klasickou charakteristiku mezinárodních vztahů posledních desetiletí.“* Nemluvě o *„nahodilosti výběru článků“* je tedy sborník *„prodchnutý duchem apolitičnosti a buržoasního objektivismu“*. Od sovětského historika je požadována *„bolševická stranickost“*, která je neslučitelná s *„buržoasním objektivismem“*.

Kritika obšírně rozebírala jednotlivé články sborníku. Zvláštní pozorností „poctila“ článek profesora Filippa Josifoviče Notoviče (1890–1958) *„Pomnichovský »Drang nach Osten« německých fašistů“*, kterému vytýkala nadměrné užívání buržoasních pramenů a přehlížení zásadních stranických dokumentů včetně *„historické informace Sovětské informační kanceláře“*.[664] Svůj díl kritiky dostali také autoři další – např. Nikolaj Alexandrovič Jerofejev (1907–1996) za článek o politice Spojených států a Velké Británie za I. světové války[665] a Sima Josifovna Lenčnerová za článek o chování německých buržoasních stran při listopadové revoluci v r. 1918. V souvislosti s oběma zazněla již přímá zmínka o *„wilsonovské legendě“*, pod jejíž vliv

---

658 Vizte pozn. č. 309.

659 ТИХОНОВ: *Идеологические кампании…*, c. d., s. 137.

660 В. ЧЕПРАКОВ: *С позиции буржуазной журналистики*. Культура и жизнь, 30. 5. 1948, s. 4.

661 А. КРОТОВ: *Примиренчество и самоуспокоенность*. Литературная газета, 9. 9. 1948, s. 2.

662 Částečně se tu opakovaly výtky k některým pracím, které byly uveřejněné již dříve a jinde. Vizte ТИХОНОВ: *Идеологические кампании…*, c. d., s. 137 a n.

663 С. ПАВЛОВ: *Объективистские экскурсы в историю. О первом томе «Трудов по новой и новейшей истории»*. Культура и жизнь, 21. 9. 1948, s. 4.

664 *Немецко-фашистский «Drang nach Osten» после Мюнхена*. Konkrétní výtky níže u pozn. 880.

665 Srov. Аполлон Борисович ДАВИДСОН: *В поисках туманного Альбиона… Из воспоминаний о Николае Александровиче Ерофееве (1907–1996)*. Новая и новейшая история, № 5/1997, s. 130–140.

se měli oba autoři dostat.[666] Specialistka na dějiny Německa Lenčnerová se podle kritiky navíc ještě dostatečně nevymezila vůči německým sociálním demokratům. I ona *„sledujíc zjevně příkladu ostatních autorů sborníku, nešetří pochvalnými charakteristikami Wilsona. »Ve své poslední nótě z 23. října president Spojených států Wilson jasně a jednoznačně vznesl otázku změny politického systému v Německu,« – říká autorka. »Lidové masy rovněž (podtrženo mnou – S. P.) požadovaly zásadní změny«. Tedy Wilson a lidové masy, jak je vidět, působili ve stejném směru. Takováto koncepce autorky se málo liší od obvyklých sociálně-reformistických výmyslů.“* Do seznamu hříchů tím přibyly další viny – k buržoasním falsifikacím se přiřadil *„objektivismus“*, *„sociáldemokratismus“* či *„sociálreformismus“*. 2. října se navíc znovu ozvaly *Literární noviny*, které dotčeně upozorňovaly na to, že *„Akademie věd se nezajímá o dějiny SSSR“* a zcela upozaďuje práce, zkoumající období po r. 1917.[667]

Zásady stranickosti v historické vědě

Kritické výpady *Literárních novin* a *Kultury a života* nemohly zůstat bez reakce, a tak v říjnu 1948 zasedaly sektory novodobých a nejnovějších dějin, a posléze i Vědecká rada Historického ústavu AV SSSR. Zasedání to byla dlouhá a bouřlivá[668] a stěží mohla skončit jinak než pokorným přijetím kritiky a záplavou sebekritik napadených autorů. V časopise *Otázky dějin* pak vyšla další recense *„Prací z novodobých a nejnovějších dějin“*, sepsaná tentokrát Naumem Jefimovičem Zastěnkerem (1903–1977) a nazvaná zcela jednoznačně *„Odklon od zásad stranickosti“*.[669] Ač oproti kritice v *Kultuře a životě* užívala méně drastických hodnocení (a některé její hrany se dokonce pokoušela obrousit), nesla se nicméně ve velmi podobném duchu.[670] V závěru vytkla redakci sborníku, že se měla postavit za požadavek *„bojovné, bolševické stranickosti, nesmiřitelného boje se všemi druhy buržoasního padělání dějin – a to včetně pravicově socialistického“. „Právě v nedostatku bojového ducha ve výzkumu, bolševické zaostřenosti a bojovnosti spatřujeme hlavní slabinu prvního svazku »Prací«. V tomto nedostatku stranickosti lze hledat příčinu mnohých chyb a onoho nádechu »neutrálnosti« a buržoasního objektivismu, který kazí řadu zde uveřejněných článků. V jednotlivých případech* […] *vedlo toto k objektivistickým a sociálreformistickým koncepcím, k poníženosti před sociálně demokratickou historiografií, a tudíž i k odmítnutí bojovných marxisticko-leninských hodnocení zkoumaných událostí. Velké nedostatky recensované publikace nelze ovšem odtrhnout od stavu a zaměření práce v oblasti výzkumu novodobých a nejnovějších dějin v Historickém ústavu Akademie věd SSSR. Kritika těchto nedostatků by měla být signálem pro vážné zlepšení vědecké kvality, politického zaměření a cílevědomosti výzkumné práce našeho vedoucího vědeckého střediska sovětské historické vědy.“*

Úvodník č. 1 – Proti objektivismu v historické vědě

Důkladnou sebekritikou členů Historického ústavu AV SSSR, která navíc přesně pojmenuje všechna nebezpečí číhající na sovětského historika, měl být obsáhlý úvodník 12. čísla *Otázek dějin*, vydaný pod názvem *„Proti objektivismu v historické vědě“*.[671] Konstatoval, že v ústavu se *„mezi pracovníky sektorů novodobých a nejnovějších dějin dosti široce rozmohly buržoasně objektivistické orientace a pohledy nepřátelské marxismu-leninismu, vyvolané buržoasními a sociálně reformistickými prameny“*, *„nekritický vztah k pramenům a literatuře“* tohoto typu, a tím i *„zanedbávání stranickosti ve vědecké práci“*. Úvodník v této souvislosti znovu připomněl sborník *„Prací z novodobých a nejnovějších dějin“* a přiznával, že *„autoři řady článků sborníku v nejzávažnějších otázkách nejnovějších dějin zastávali stanoviska buržoasně imperialistické a sociálně reformistické literatury.“* Tyto zásadní chyby měly být *„výsledkem vlivu buržoasní ideologie na část sovětských historiků“*, a zároveň dokladem toho, že autoři těchto *„závadných“* prací si *„buďto ještě neosvojili zásadní principy*

[666] *„Je nesporné, že vstup Spojených států do první světové války byl diktován imperialistickými cíli, takže veškerá tzv. mírumilovnost Wilsona byla bluffem. Avšak navzdory nezvratným historickým faktům, autor článku »Spojené státy americké a Anglie v období války 1914–1917« N. Jerofejev obšírně vypráví o mírumilovnosti a zprostředkovatelské povaze Wilsonovy politiky. Wilsonovým cílem, jak autor soudí, bylo »zachovat nejpřísnější nestrannost Ameriky vůči oběma bojujícím táborům« (s. 64–65). Autor článku tvrdí, že »pouze vlivem zahraničních faktorů« vstoupily Spojené státy do války na straně Dohody (s. 82). Není pochyb o tom, že takováto autorova koncepce se shoduje se známou legendou o Wilsonu-mírotvůrci, legendou, zakrývající otevřeně expansionistické snahy amerického imperialismu v letech první světové války.“*

[667] Д. ЭРДЭ: *Академия наук не занимается историей СССР.* Литературная газета, 2. 10. 1948, s. 2.

[668] Blíže ТИХОНОВ: *Идеологические кампании…*, c. d., s. 142 a n.

[669] Наум Ефимович ЗАСТЕНКЕР: *Отход от принципов партийности.* Вопросы истории, № 10/1948, s. 107–113.

[670] I ona např. odmítla údajný nekritický vztah N. A. Jerofejeva *„k apologetickým výmyslům buržoasního dějepisectví o Wilsonově politice“*.

[671] *Против объективизма в исторической науке.* Вопросы истории, № 12/1948, s. 3–12.

marxisticko-leninské metodologie a dále setrvávají na stanoviscích buržoasního objektivismu, nebo se odklonili od marxisticko-leninské teorie a v řadě otázek sklouzli k buržoasnímu objektivismu". Právě „*objektivistický přístup ke zkoumaným problémům a k zpracovávaným materiálům*" měl dovést ony autory „*k tak hrubým a škodlivým chybám.*"

Poprvé jsou během kampaně šířeji rozvedeny pojmy buržoasního objektivismu a stranickosti v historické vědě, a to „*nejúplnější a nejvýraznější charakteristikou*" z Leninovy kritiky Struveho „*Kritických poznámek k otázce ekonomického vývoje Ruska*" z r. 1894.[672] Z ní pak úvodník dovozuje, že ona Leninem zmíněná a „*takto důsledně uplatňovaná zásada třídní analysy historických jevů a důsledná stranickost v hodnocení těchto jevů je také oním předělem, který odlišuje marxistu od objektivisty. Opomíjení třídní analysy a zásady stranickosti ve vědě a v badatelské práci*" totiž „*neodvratně vede k přechodu na posici buržoasního objektivismu*", což se právě mělo přihodit některým sovětským historikům. Nebezpečí „*objektivistického hlediska v otázkách rozvoje historické vědy*" je spatřováno v tom, že jeho uplatňování „*neodvratně vede k oslabení kritického citu ve vztahu k buržoasní vědě a přispívá k protlačování buržoasních pohledů do naší historické literatury*".

Vědom si vážnosti situace kladl si proto úvodník otázku, „*jak jen mohlo dojít k tomu, že se mezi vědeckými pracovníky Historického ústavu široce rozmohly objektivistické pohledy, že Historický ústav Akademie věd SSSR v řadě případů vydal závadné práce a stal se kanálem pro rozšiřování marxismu nepřátelských koncepcí?*" Odpovědí těžko mohlo být vysvětlení, že od února 1948 se prudce změnily podmínky pro výzkum nejnovějších dějin, a tak byl viník hledán jinde – v „minulém režimu" a ve vlivu „podvratné zahraniční ideologie a propagandy".[673] – „*Stalo se tak proto, že bez ohledu na varování strany v Historickém ústavu byla takřka až do poslední doby očividně podceňována zakořeněnost přežitků buržoasní ideologie ve vědomí části historiků starší generace, ale také nebezpečnost vlivu zahraniční buržoasní ideologie na historiky, a nebyl veden rozhodný boj s projevy této ideologie.*"[674]

První důsledky kampaně

Během roku 1948 tedy došlo k prudké proměně. Kampaň přinášela novou kvalitu v prosazování vlivu politiky na historickou vědu, a zejména na výzkum nejnovějších dějin. Historikům bylo v uvedených článcích autoritativně předepisováno, jakou metodologii mají používat při zpracovávání nejnovějších dějin. Pro heuristiku se vlastně určovala povinná díla, jejich hierarchie i početní zastoupení ve vědeckém aparátu. Pramenům a literatuře buržoasního původu byl automaticky přikládán menší význam a výpovědní hodnota – byly apriorně považovány za nespolehlivé. Historik byl naopak povinen přihlížet přednostně k závažným stranickým dokumentům, a i renomovaní historikové měli být napříště doslova peskováni za to, že neuvedli povinný odkaz na ten který „*zásadní dokument*", že nepřipomněli několik odstavců nebo i vět z *Padělatelů dějin* či z oficiálního projevu sovětských stranických a státních činitelů. Kvalita historické práce se začala měřit množstvím odkazů na stranické a státní dokumenty, včetně „*historické informace*", jejích pramenů či derivátů.

---

672 „*Základním rysem autorových soudů, jak bylo připomenuto hned na počátku, je jeho úzký objektivismus, který se omezuje na dokazování nevyhnutelnosti a nezbytnosti procesu, ale nesnaží se odhalovat v každém konkrétním stadiu tohoto procesu jemu vlastní formu třídního antagonismu; – objektivismus, jenž charakterisuje proces všeobecně, a nikoli jednotlivě ony antagonistické třídy, z jejichž boje tento proces vzniká.*" (revidovaný překlad podle českého vydání V. I. LENIN: *Spisy. Svazek 1. 1893–1894*. Svoboda, Praha 1951, s. 519 s přihlédnutím ke znění originálu В. И. ЛЕНИН: *Сочинения. Издание второе, исправленное и дополненное. Том I. 1893–1896*. Государственное издательство, Leningrad 1926, s. 356.) „*Ještě obsažnější*" charakteristika byla pak převzata z jiného místa téže Leninovy práce, v níž měl Lenin představit objektivismus jako „*určitou metodologickou koncepci, postaviv proti němu marxistický přístup k posuzování historických jevů*": „*Objektivista mluví o nevyhnutelnosti daného dějinného procesu; materialista přesně zjišťuje danou společensko-ekonomickou formaci a antagonistické vztahy, které vyvolává. Objektivista, když dokazuje nevyhnutelnost daného množství faktů, se vždy vystavuje nebezpečí, že přejde na stanovisko apologety těchto faktů; materialista odhaluje třídní rozpory, a tím určuje svůj názor. Objektivista mluví o »nepřekonatelných dějinných tendencích«; materialista mluví o té třídě, která »řídí« daný ekonomický řád a zakládá tím určité formy odporu jiných tříd. Materialista tím na jedné straně uplatňuje svůj objektivismus důsledněji než objektivista, důkladněji a úplněji. Neomezuje se na poukazování na to, že proces je nevyhnutelný, nýbrž vysvětluje, jaká zrovna společensko-ekonomická formace dává obsah tomuto procesu, jaká zrovna třída určuje tuto nevyhnutelnost… Na straně druhé materialismus v sobě obsahuje, tak říkajíc, stranickost a zavazuje postavit se při každém hodnocení událostí přímo a otevřeně na stanovisko určité společenské skupiny.*" (Revidovaný překlad dle českého vydání, s. 416–417; s přihlédnutím k ruskému znění, s. 275–276.) Ve zkrácené podobě též SOMMER, c. d., s. 99–100.

673 Na tomto osvědčeném receptu zub času nezanechal žádných stop, jak můžeme spatřovat i v naší současné publicistice, která jej obohatila o patřičnou terminologii (hybridní hrozba atd.).

674 Opět nelze v této souvislosti nevzpomenout na pasáže o výuce moderních dějin z výroční zprávy Bezpečnostní informační služby za rok 2017, psané obdivuhodně podobným slohem.

Štvanice nekončí

Výpad proti Historickému ústavu však nebyl zdaleka u konce, neboť ani hlasitá sebekritika z posledního čísla *Otázek dějin* nebyla uznána za dostatečnou. Kolem 5. ledna 1949 vzniklo na Oddělení propagandy a agitace ÚV VKS(b) obšírné memorandum *„O chybách a nedostatcích v práci časopisu »Otázky dějin«“* z pera vedoucího tamního sektoru pro vědu Jurije Alexandroviče Ždanova[675] (1905–2006) a vedoucího oddělení Dmitrije Trofimoviče Šepilova (1905–1995). V textu mj. figuroval odstavec, že časopis *Otázky dějin „nerozvinul boj proti zahraničním padělatelům dějin a otiskl řadu článků, prodchnutých duchem buržoasního kosmopolitismu a obdivu pro anglo-americké reakční dějepisectví“*.[676] Memorandum tak spojilo protipadělatelské tažení s doposud jen pod povrchem doutnajícím bojem proti kosmopolitismu. Právě ten měl vnést do přeměn sovětského dějepisectví novou dynamiku.

Proti kosmopolitismu a projevům buržoasní ideologie

Boj proti kosmopolitismu se definitivně rozhořel na konci ledna 1949, kdy v *Pravdě* vyšel redakční text *„O jedné protivlastenecké skupině divadelních kritiků“*.[677] Stranou nezůstal ani list *Kultura a život*, který 30. ledna reagoval vlastním redakčním článkem.[678] Ač oba články cílily do oblasti umění, staly se podkladem pro odsouzení „kosmopolitních tendencí a koncepcí“ i jinde, historii nevyjímaje.

Odstartovaly vlnu zasedání nejrůznějších vědeckých orgánů, které nejen houfně přijímaly souhlasné resoluce, ale docházelo zde k ostrým kritikám jednotlivých vědeckých pracovníků.[679] Vyhrocená situace navíc přála i čistě osobním útokům, při nichž ideologické výtky často pouze zakrývaly osobní a kariérní pohnutky.[680] Přitom se také uplatňovala stále zjevnější antisemitská složka nové propagandistické kampaně.[681]

Zásah proti Otázkám dějin

Mezitím, co zasedaly vědecké rady a odsuzovaly, či dokonce vyobcovávaly ze svého středu nemálo svých dosavadních kolegů; vznikl v Oddělení propagandy a agitace ÚV VKS(b) návrh usnesení *„o opatřeních pro zlepšení práce časopisu »Otázky dějin«“*. Po projednání v aparátu ÚV VKS(b) bylo 4. dubna 1949 usnesení ústředním výborem schváleno a jeho přímým důsledkem byla výměna redakční rady časopisu.[682] 2. číslo *Otázek dějin*, jehož vydání bylo zjevně v důsledku překotných událostí pozastaveno, tak vyšlo již ve zcela jiných podmínkách. O těch se ostatně rozhovořil jen těžko přehlédnutelný úvodník *„O úkolech sovětských historiků v boji s projevy buržoasní ideologie“*.[683]

Úvodník č. 2 – Bojovat s projevy buržoasní ideologie

V něm byl sovětské historické vědě předložen zásadní programový text, který zohledňoval všechny dosavadní dílčí výpady proti sovětským historikům a určoval podmínky, v nichž se má sovětské dějepisectví dále rozvíjet, definoval jeho úkoly i metody práce.

Nové pojetí dějepisectví

Sovětské dějepisectví bylo úvodníkem označeno za zcela svébytnou, na buržoasní vědě nezávislou disciplínu. Vůči historiografii, jak ji v minulosti i současnosti provozovala a provozuje buržoasie, se sovětská historická věda jednoznačně kriticky vymezila. S buržoasní vědou se hlasitě přerušovaly veškeré styky „pro nepřekonatelný odpor“. Všechny křehké můstky, které doposud spojovaly „marxistické“ a „buržoasní“

675 Syna Andreje Andrejeviče Ždanova a budoucího Stalinova zetě.

676 *Сталин и космополитизм…*, c. d., s. 350–353. *Академия наук в решениях Политбюро ЦК РКП(б)-ВКП(б)-КПСС 1922–1991. Том I. Академия наук в решениях Политбюро ЦК РКП(б)-ВКП(б) 1922–1952*. Составитель В. Д. Есаков. РОССПЭН, Moskva 2000, s. 402–405.

677 *Об одной антипатриотической группе театральных критиков*. Правда, 28. 1. 1949, s. 3. Také *Сталин и космополитизм…*, c. d., s. 232 a n. НАДЖАФОВ: *Сталинский Агитпроп в холодной войне…*, c. d., s. 220 a n. СМИРНОВ: *От Сталина до Ельцина…*, c. d., s. 159 a n.

678 *На чуждых позициях. О происках антипатриотической группы театральных критиков*. Культура и жизнь, 30. 1. 1949, s. 2–3. Také *Сталин и космополитизм…*, c. d., s. 250–259.

679 Příklady, týkající se přímo badatelů o Mnichovu vizte níže u pozn. 880, 903 a 995.

680 Blíže ТИХОНОВ: *Идеологические кампании…*, c. d., s. 199 a n.

681 Historiků s židovskými kořeny právě v oblasti dějin II. světové války (a nejen v ní) nebylo málo.

682 Vizte pozn. 676.

683 *О задачах советских историков в борьбе с проявлениями буржуазной идеологии*. Вопросы истории, № 2/1949, s. 3–13.

pojetí historie, byly strženy. Buržoasie z historické vědy činila a činí nástroj, usilující o to, aby vykořisťovatelské třídy uchovaly na věky své třídní panství, a ve prospěch panujícího pořádku buržoasní historikové dějiny padělají a vykládají.

Naopak v sovětském prostředí se historická věda mohla rozvinout a přeměnit ve *„skutečnou vědu“*. Tuto proměnu umožnila jediná, *„skutečně vědecká“* metoda historického materialismu, díky níž jsou studovány zákonitosti vývoje lidské společnosti.[684] Studium těchto zákonitostí má vrcholně praktický efekt, neboť nejen, že vysvětluje dění minulé, ale *„poskytuje i klíč ke správnému porozumění současným politickým událostem a napomáhá porozumět perspektivám vývoje společnosti, národů i států“*.

Sovětská historická věda *„za uplynulých více než 30 let existence sovětského státu vykonala pod vedením Lenina a Stalina slavnou cestu.“* Právě Lenin a Stalin jsou označeni za tvůrce sovětské historické vědy, za učitele a vychovatele kádrů sovětských historiků.[685] Oba jsou též zakladateli studia dějin sovětského období. Díky nim a pod jejich vedením se mohla sovětská historiografie vydat na onu *„slavnou cestu“* skutečně vědecké, svébytné a společensky odpovědné disciplíny.

Sovětské dějepisectví neprovozuje totiž „vědu pro vědu“, nestrká před aktuálním děním hlavu do písku, naopak se vůči němu staví aktivně a hraje velkou roli ve vzdělávání a výchově lidových mas, coby *„nejsilnější nástroj třídního boje na ideologické frontě“*: *„Sovětští historikové, vyzbrojeni Leninovým a Stalinovým učením a vedeni bolševickou stranou a jejím ústředním výborem, se jako armáda propagandistů marxistické historické vědy vydávají mezi nejširší vrstvy pracujících mas. Sehráli velikou úlohu při výchově a výuce nového pokolení sovětských lidí, napomáhajíce jejich proměně v uvědomělé a aktivní občany socialistické společnosti, ve vlastence socialistické vlasti, v budovatele komunismu.“*

Autority a klíčové prameny

Pro rozvoj sovětské historické vědy sehrál *„mimořádně velkou roli“ Stručný výklad dějin VKS(b)*, *„vytvořený J. V. Stalinem v r. 1938“*. Toto dílo *„geniálně zobecňující historickou cestu bolševické strany“*, je označeno za *„vzor vědeckého zkoumání pro všechny oblasti historické vědy“*.

Pro sovětskou historickou vědu – najmě pak pro zkoumání nejnovějších dějin – je Stalin zcela klíčovou autoritou, poněvadž jeho práce, proslovy, referáty a rozkazy v letech Velké vlastenecké války podaly *„hlubokou analysu nových zákonitostí vývoje socialistické společnosti“*, jsou *„v nich vysvětleny příčiny vítězství Sovětské armády nad fašismem a definovány další cesty vývoje sovětského státu a společenských vztahů současného období“*.

Pomocnou ruku sovětským historikům podávají též usnesení Ústředního výboru VKS(b) o ideologických otázkách, které jsou *„novou mocnou zbraní pro další vítězný rozvoj historické vědy“*. A stejnou hodnotu mají i *„vystoupení stranického tisku – ústředního orgánu »Pravdy« a novin »Kultura a život« – proti podvratné činnosti protivlastenecké skupiny divadelních kritiků“*, neboť *„obrátila pozornost naší strany a sovětské inteligence k odhalení a rozdrcení projevů buržoasního kosmopolitismu v sovětské vědě a kultuře“*. Ten totiž představuje *„zvláštní nebezpečí i proto, že je v současné době ideologickou zbraní boje mezinárodní reakce proti socialismu a demokracii a ideologickým pláštíkem pro snahy amerických imperialistů o vytvoření světového panství“*.[686]

Projevy buržoasní ideologie

Sovětská historická věda je jako pevnost vzdorující podvratným útokům buržoasní ideologie, která se různými způsoby pokouší prorazit obranné linie. Kosmopolitismus je jedním z projevů buržoasní ideologie, proti nimž *„strana bolševiků vede útok na široké frontě“*, tedy stejně jako proti buržoasnímu objektivismu, a proti pokusům o křísení *„kadetovského liberalismu a sociálreformismu“*. *„Boj s těmito projevy buržoasní ideologie nemůže být úspěšný bez odhalení a rozdrcení kosmopolitních idejí a jejich nositelů.“*

Záludnost buržoasní ideologie tkví i v jejích formálně rozporných projevech, jakým je vedle kosmopolitismu kupř. buržoasní nacionalismus. Ovšem *„jako projev buržoasní ideologie není kosmopolitismus nikterak v rozporu s ostatními jejími formami, ale nachází v nich – v buržoasním objektivismu i v buržoasním nacionalismu, kadetském liberalismu i sociálreformismu – své spojence, živné prostředí a půdu pro svůj rozvoj.* Platí to i pro jejich působení na poli historie. Zatímco buržoasní objektivista *„vyklešťuje třídní obsah historického*

[684] Především dějiny jejích produktivních sil a výrobních vztahů a dějiny pracujících lidových mas.

[685] Vždyť *„v pracích Lenina a Stalina jsou vysvětleny základy historické vědy, podávána třídní hodnocení nejvýznamnějších otázek světové historie, rozpracovány nejdůležitější otázky novodobých a nejnovějších dějin, a zvláště dějin národů SSSR.“*

[686] Jakožto *„ideologický nástroj amerického imperialismu pro přípravu války proti Sovětskému svazu byl odhalen a usvědčen A. A. Ždanovem v jeho referátě o mezinárodní situaci na varšavské* [!] *poradě devíti komunistických stran v r. 1947“*.

procesu, vychvaluje reakční stránky minulé historie, sklání se před starými, konservativními principy a nenávidí nové, revoluční principy"; buržoasní kosmopolita *„vyklešťuje nejen třídní obsah, ale i národní formu historického procesu"* a *„proti přesné marxisticko-leninské analyse historického procesu, která přihlíží jak k sociálně-ekonomickým, tak i národnostním činitelům, staví coby základ historického procesu idealistická, ubohá schémata o kulturních výpůjčkách a příbuznosti myšlenek"*. Zastírání hlavních vývojových sil a zatemňování minulosti je tedy i přes veškerou formální odlišnost společná všem buržoasním koncepcím. *„To je důvod, proč, soustřeďujíce palbu na beznárodní kosmopolitismus, nemůžeme oslabovat boj ani proti jiným formám projevů buržoasní ideologie." „Dílčí projevy koncepcí buržoasního kosmopolitismu se"* navíc *„vyskytují i v sovětské historické vědě"*, kam pronikly *„z buržoasně imperialistického prostředí"*.[687] Ač v oblasti historické vědy, je beznárodních kosmopolitů jen hrstka, jejich „práce" se *„odtrhávají od lidu a jeho úsilí"*.

Lze to pozorovat na jejich přístupu k závažným historickým tématům. *„Beznárodní kosmopolité naší současnosti překrucují historii hrdinného boje ruského lidu proti jeho utiskovatelům a cizím uchvatitelům, zlehčují vedoucí úlohu ruského proletariátu v dějinách revolučního boje jak v naší vlasti, tak i v celém světě; zastírají socialistický charakter a mezinárodní význam Velké říjnové socialistické revoluce, padělají a překrucují světodějnou úlohu ruského lidu v budování socialistické společnosti a ve vítězství nad nepřítelem lidstva – německým fašismem – ve Velké vlastenecké válce."* Nedosti na tom se kosmopolitismus v historické vědě projevil i v podobě *„poklonkování před zahraničím a v popírání samostatného vývoje společensko-historického myšlení v Rusku"*.

Nezdravé jevy sovětského dějepisectví

Dále se úvodník proměňuje v jakousi inventuru, která má vyčíslit všechny hlavní nezdravé jevy a tendence a vytěsnit je ze zdravého těla sovětského dějepisectví. V rozsáhlých odstavcích se vypichují závažné nedostatky v dosavadní práci sovětského dějepisectví, které se v řadě případů nechalo ovlivnit buržoasní ideologií. Některá z jmen zazněla již dříve, některá se objevují nově, nebo v nových souvislostech, neboť to, co bylo doposud kritisováno jen jako nekritické přejímání thesí z buržoasního dějepisectví, je nyní kvalifikováno jako kosmopolitismus.[688] Kritika se vůbec neomezuje jen na práce vydané v posledních dvou třech letech – specialistům na dějiny dějepisectví N. L. Rubinštejnovi[689] a O. L. Vajnštejnovi jsou např. sčítány prohřešky v jejich pracích vydaných před osmi a devíti lety![690]

I v oblasti nejnovějších dějin se *„někteří sovětští historikové ve svých pracích, věnovaných dějinám Spojených států, Anglii a mezinárodním vztahům nejnovější doby, dopustili chyb reformistické povahy, kosmopolitních překrucování, idealisací reformismu a projevů poklonkování před buržoasním Západem."*

V této souvislosti je tak znovu „na tapetě" třeba V. I. Lan, jemuž je vytýkáno, že *„vystupuje jako apologeta buržoasní Ameriky. Zastírá třídní rozpory a třídní boj ve Spojených státech; vnitřní politiku americké vlády 30. let podává objektivisticky, aniž by odkryl její skutečnou třídní povahu; vysoce oceňuje a vychvaluje buržoasní politické činitele Spojených států. Slepě důvěřuje americké apologetické literatuře; nejen, že neodhaluje Wilsonovu imperialistickou politiku, ale dokonce se pokouší přesvědčit sovětského čtenáře o Wilsonově »pacifismu«, o talentu a mravní čistotě Hooverově i dalších sluhů Wall Streetu. V. Lan se pokouší rehabilitovat vládnoucí imperialistické kruhy Spojených států i v takovém případě, jakým je všeobecně známá účast těchto kruhů při provádění mnichovské politiky »usmiřování« a podněcování fašistické agrese v předvečer druhé světové války"*. Další amerikanista, Lev Izrailevič Zubok (1894–1967)[691] se prý při studiu dějin Latinské Ameriky *„raději omezuje na povšechný a nekritický výklad oficiálních dokumentů"* a v jeho knize by čtenář marně hledal *„doklad onoho nesmírného vlivu, kterým na boj národů Latinské Ameriky za jejich nezávislost působila a působí Velká říjnová socialistická revoluce a vítězství socialismu v SSSR"*. Kosmopolitních deformací se prý dopustil i znalec brit-

[687] *„…neboť kosmopolitismus jakožto jeden z ideologických nástrojů čerpá z Wall Streetu a jeho agentury, jež usilují o oslabení sovětského vlastenectví a oslabení vůle sovětského lidu k boji za komunismus."*

[688] Kritisováni jsou zde př. I. I. Minc, I. M. Razgon, N. L. Rubinštejn, O. L. Vajnštejn, V. I. Lan, L. I. Zubok, I. S. Zvavič a G. A. Děborin.

[689] *„…ruské dějepisectví je představováno jen jako opakování a varieta historických škol a směrů, vzniklých na Západě, a přenesených poté do Ruska"*.

[690] Úvodník se přesto nezamýšlí nad tím, jak je možné, že před devíti lety tyto práce mohly vyjít a nyní jsou označeny za vysoce problémové.

[691] Zubokovi byly čteny levity již v souvislosti s *„Pracemi z novodobých a nejnovějších dějin"*. Profesor Zubok mimochodem po válce přednášel o Mnichovu na Vysoké škole pro stranické organisátory při ÚV VKS(b) – Лев Израилевич ЗУБОК: *Мюнхенский сговор и развязывание европейской войны. Внешняя политика СССР в период Мюнхена. Стенограммы лекций проф. Л. И. Зубок*. История международных отношений и внешняя политика СССР. Высшая школа партийных организаторов, Moskva 1946.

ských dějin profesor Isaak Semjonovič Zvavič,[692] jenž *„ve svých přednáškách v Institutu mezinárodních vztahů zastíral útočnou podstatu anglického imperialismu a neodhalil zrádcovskou úlohu a imperialistickou politiku pravicových labouristů a její protisovětské zaměření“*.

Časopis *Otázky dějin*, coby ústřední odborný časopis sovětských historiků, tedy dle úvodníku vážně selhal, neboť žádnou z vypočítávaných *„závadných prací“* nepodrobil kritice, neodhalil jejich závadnost. Ba hůře, *„v časopise byla uveřejněna řada článků a recensí zmíněných autorů, napsaných v duchu buržoasního kosmopolitismu“*. Kosmopolitní pseudoideje a koncepce tak mohly proniknout do sovětské historické literatury. *„Zlehčování úlohy ruského lidu a ruské kultury ve světové historii, poklonkování před buržoasní kulturou Západu, před reakčním buržoasním dějepisectvím se nesetkalo s náležitým odporem a nebylo odhaleno. Tím je vinen jak Historický ústav AV SSSR, tak i náš časopis, který má být vedoucím orgánem sovětské historické vědy.“*

Časopis *„nevedl důsledný a rozhodný boj s projevy buržoasní ideologie v sovětské historické vědě“*, *„projevoval liberální vztah k nositelům těchto i jiných ideologických komolení, nebyl bojovným bolševickým orgánem, který v každém dalším čísle odhaluje padělatele dějin; nebyl orgánem, který by pokrokovým historikům zahraničních zemí – a zvláště marxistickým historikům zemí lidové demokracie – pomáhal úspěšně propracovávat historickou vědu na základě učení Lenina a Stalina“*. Zkrátka *„přestal být vedoucím orgánem sovětské historické vědy“*.[693]

Sovětští historikové proto *„musí vynaložit všechny síly pro co nejrychlejší nápravu chyb a nedostatků, k nimž došlo, a musí zcela vymýtit jakýkoliv vliv buržoasní ideologie“*. Musí *„jít v prvních řadách bojovníků s buržoasní ideologií anglo-amerického imperialismu, v odhalování anglo-amerického imperialismu, jeho reakční podstaty, v odhalování sociál-reformismu, jenž padělá a přizpůsobuje si dějiny v zájmu svých pánů – imperialistů“*. Časopis sám se pak pod novou redakcí a *„za aktivní účasti celé armády sovětských historiků“* má *„stát bojovným orgánem, zaměřeným na rozvoj sovětského historického myšlení, zobecňujícím jeho úspěchy a organisujícím sovětské historiky, vychované a vedené stranou Lenina a Stalina, k boji za vybudování komunistické společnosti“*.

Úkoly sovětských historiků

Zazní řada aktuálních úkolů pro sovětské historiky, jež před ně *„staví strana, vláda a soudruh Stalin osobně“*. Je velmi nutné, aby sovětští historikové *„ve svých studiích, článcích a knihách postihli a objasnili světodějnou revoluční cestu sovětského lidu, revoluční cestu vedoucího činitele sovětského lidu – bolševické strany“*, *„aby objasnili veliký historický proces přechodu od kapitalismu ke komunismu“*. Musí *„rozvinout ještě větší ideový a teoretický boj proti anglo-amerických padělatelům dějin“* sovětské vlasti a obecných dějin, aby sovětská historická věda mohla na mezinárodním poli vést *„nejrozhodnější boj s pravicovými sociálreformistickými padělateli dějin států a národů“*.

Mezinárodní přesah je pro sovětské historiky závazkem. Vedle zpracování dějin národů SSSR, dějin sovětské společnosti a sovětského státu je totiž třeba věnovat zvláštní pozornost *„také dějinám zemí lidové demokracie, hnutí koloniálních národů a mezinárodních vztahů. Je nezbytné pokračovat v badatelské práci o historii takových imperialistických států, jako jsou Spojené státy a Anglie, stojící v čele světové reakce. Sovětští historikové, kteří zpracovávají z marxistických posic dějiny ostatních národů, zemí a států, právě tím pomohou pokrokovým historikům oněch zemí vést úspěšný boj s padělateli dějin, kteří ze zištných cílů využívají historickou vědu k chvále a upevnění moci vykořisťovatelů a k olupování slabých národů silami imperialistických států.“*

Úkolů tedy rozhodně není málo, nicméně sovětští historikové mají *„všechny důvody k tomu“*, aby je plnili: *„Naše zkušenost má světový a historický význam pro národy zemí lidové demokracie, ale také pro všechno pokrokové lidstvo, které stále jednotněji vede boj s imperialistickými kořistníky a podněcovateli války.“* Vždyť *„nesmírný je vliv naší země a našich revolučních změn na dělnické hnutí v kapitalistických zemích.“*

---

[692] Vizte pozn. 607. Naříčení z kosmopolitismu mělo pro profesora Zvaviče vážné důsledky. Bylo mu znemožněno pokračovat v přednáškách na Moskevské státní universitě, Vysoké škole diplomatické i Akademii společenských věd a v září 1949 byl přeložen na katedru obecných dějin Středoasijské státní university v Taškentu. Nedlouho poté, v květnu 1950, zemřel. – *Кафедра новой и новейшей истории – люди и традиции*. Под общей редакцией Л. С. Белоусова. Труды исторического факультета МГУ. Выпуск 184. Серия II: Исторические исследования, 119. Московский государственный университет имени М. В. Ломоносова – Исторический факультет. Издательство «Алетейя», Petrohrad 2020, s. 73.

[693] Zde časopis prakticky přebírá argumenty článku z *Kultury a života* z 21. 4. 1949, nazvaný *„Za vysokou ideovou a vědeckou úroveň“*, v němž byla redakce *Otázek dějin* podrobena nesmlouvavé kritice. Úvodník za ni poděkoval slovy, že: *„V tomto článku stranického tisku jsou celé historické frontě předloženy závažné úkoly, čítaje v to i její časopis »Otázky dějin«.“*

Úvodník č. 3 – Jak psát o nejnovějších dějinách

Úvodník z 2. čísla se tvářil jako sebekritika, jako „slovo do vlastních řad“, byť v mnohém vlastně jen reprodukoval odstavce z lednového memoranda Ždanova a Šepilova a kritických článků v *Kultuře a životě*. Jeho nesmlouvavá, bojová dikce dávala znát, že sovětským historikům neponechává mnoho prostoru pro jejich vlastní bádání. Ačkoliv oslovoval sovětskou historickou obec jako celek, cílil především na výzkum nejnovějších dějin. Že právě tyto dějiny jsou momentálně z hlediska boje proti kosmopolitismu a buržoasní ideologii vůbec považovány za svrchovaně důležité, prokázal další velmi rozsáhlý úvodník, zahajující třetí číslo *Otázek dějin*. Obracel se už zcela jmenovitě k historikům novodobých a nejnovějších dějin.[694]

Nový úvodník „*Úkoly sovětských historiků v oblasti nových a nejnovějších dějin*“ byl ještě bojovnější, ještě údernější, přestože dohromady mnoho nového nepřinesl. Upřesnil ovšem a rozvíjel these předchozího úvodníku a doplňoval je četnými odkazy na příslušné práce Lenina a Stalina. Ty mají být při zpracovávání novodobých a nejnovějších dějin onou spolehlivou oporou, „*žulovým základem*“ pro sovětské historiky, vzorem „*smělého, tvůrčího, hluboce vědeckého, bojovného marxistického výkladu problémů novodobých dějin, který našim historikům ukazuje cestu pro jejich badatelskou práci*“.[695] Přestože se tentokrát vyhnul jmenovitým narážkám na práce sovětských historiků, užíval při charakterisování soudobé situace v sovětském dějepisectví nejnovějších dějin daleko silnější výrazy než jeho předchůdce a v mnohem větší míře vyhrocoval vztah sovětské historické vědy k buržoasní historiografii.

Náprava nedostatků

Stejně jako v minulém čísle se tedy objevilo konstatování, že „*badatelská práce sovětských historiků v oblasti novodobých a nejnovějších dějin zůstává již mnoho let stále jedním z nejvíce se opožďujících úseků naší historické vědy*“. Vytýkán byl nízký počet uveřejňovaných prací, omezená témata i metodologická pochybení.[696] To vše prý „*vážně poškozuje zájmy našeho socialistického státu, zájmy strany a zájmy výchovy sovětského lidu*“, vždyť „*naše současnost klade na prvé místo nezbytnost nejen znát do hloubky dějiny naší země a naší strany, ale také znát alespoň základy nejnovějších dějin kapitalistických zemí*“.

Hlavní předměty studia

Za klíčovou otázku výzkumu úvodník považuje studium imperialismu a „*oněch pokrokových sil, které s ním bojují na dějišti soudobé historie*“. Sovětská historická věda je doslova „*povinna studovat se vší úplností a důkladností historické zkušenosti bojujících sil přítomnosti, sil reakce a sil demokracie, prozkoumat jejich rozvoj, objevit jejich zvláštnosti v různých zemích a prostudovat jejich působení v minulosti*“, protože tak bude „*možno stanovit zákonitosti jejich působení v přítomnosti a budoucnosti*“. I zde platí, že takto zpracované dějiny mají „*ohromný poznávací a praktický politický význam pro náš lid, pro náš socialistický stát a pro národy jiných zemí, jež bojují proti imperialismu*“,[697] a že jejich součástí má být i řádné zhodnocení role Velké říjnové socialistické revoluce,[698] jakož i světodějné úlohy SSSR, „*této záštity a základny světového osvobozeneckého hnutí proti imperialismu*“.

[694] *Задачи советских историков в области новой и новейшей истории*. Вопросы истории, №3/1949, s. 3-13. V citacích použit revidovaný český překlad D. Cinkové – *Úkoly sovětských historiků v oblasti nových a nejnovějších dějin*. Sovětská věda-Historie, č. 1–2/1950–1951, září–prosinec 1950, s. 33–46.

[695] Je zajímavé, že ve změti citátů ze Stalinových prací (velice často právě z *Otázek leninismu*) je umístěna i tato pasáž: „*»Nelze postupovat vpřed a nelze vést vpřed vědu, aniž bychom nepodrobili kritickému přezkoumání ony poučky a výroky proslulých autorit, které zastaraly,« psal soudruh Stalin v odpovědi na dopis soudruha Razina. »To platí,« ukazuje dále soudruh Stalin, »nejen o autoritách ve vojenství, ale i o klasicích marxismu.«*“ Jak ale z úvodníku vyplynulo, nepočítal s tím, že by za takovéto zastaralé poučky a výroky mohly být označeny i these Stalinovy.

[696] „*Nepatrný počet uveřejňovaných studií, omezená thematika, odsouvající mimo zorné pole historického studia mnohé důležité stránky občanských dějin kapitalistických zemí, zvláštnosti jejich hospodářského vývoje, třídních a politických vztahů, dějiny dělnického hnutí, národně osvobozeneckých hnutí a otázky koloniálních národů, dějiny kultury, idejí atd.; nakonec i závažné chyby a methodologická zkomolení, jež se vyskytují v řadě prací, to jsou skutečnosti, charakterisující neuspokojivý stav v oboru marxisticko-leninských studií o problémech novodobých a nejnovějších dějin.*“

[697] Ostatně ten je jen „*nejvyšším a posledním stadiem*“ existence kapitalismu a příznakem jeho všeobecné krise.

[698] „*J. V. Stalin říká ve své geniální práci »Mezinárodní ráz Říjnové revoluce«, jež má závažný vůdčí význam pro veškeré dějepisectví, zejména a obzvláště pro historiky nové a nejnovější doby, že »Říjnová revoluce otevřela nové období, období proletářských revolucí v zemích imperialismu«; s ní započala »éra osvobozeneckých revolucí v koloniích a závislých zemích«.*“ Znamenala „*»stěžejní přelom v osvobozeneckém hnutí světového proletariátu, stěžejní přelom v metodách boje a ve formách organisace, ve způsobu života a v tradicích, v kultuře a v ideologii vykořisťovaných mas celého světa«. To všechno určovalo náplň nového historického období, zahájené Velkou říjnovou socialistickou revolucí.*“

Sovětským historikům nejnovějších dějin dává úvodník další, již velmi konkrétní seznam témat – mají se zaměřit na *„výzkum příčin a vzniku druhé světové války, odhalení všech fází vývoje mnichovské politiky úmluvy imperialistů Anglie, Spojených států, Francie, Německa, Itálie a Japonska proti SSSR, všech peripetií zločinné politiky isolace SSSR, podněcování fašistické agrese a přípravy druhé světové války. Naši historikové musí v nejkratší době vypracovat dějiny druhé světové války.“*

Odhalovat padělání dějin

Široká pozornost je věnována rovněž padělání dějin, protože *„badatelská práce historiků-marxistů v oblasti novodobých dějin, a zvláště pro období imperialismu je ve své podstatě neoddělitelná od boje s buržoasní ideologií, zaměřené na padělání faktů, zákonitostí a poučení z dějin buržoasních zemí“*. Právě v tomto období, v němž *„je studována zahnívající a odumírající kapitalistická společnost, jež ve svých předsmrtných křečích odsuzuje lidstvo ke hrůzám krvavých válek, ničivých krisí a katastrof, běsnění černé reakce a fašistického teroru“*, je padělání dějin rozšířeno jako nikde jinde. Proto je prvořadým úkolem sovětských historiků se mu energicky postavit: *„Při odhalování všelikých padělatelů dějin musí naši historikové vylíčit ve vší velikosti rozhodující úlohu ozbrojených sil SSSR ve válce, světodějnou osvoboditelskou úlohu Sovětského svazu, jeho pomoc národům, jež se ocitly pod fašistickým útiskem, jeho důslednou a čestnou politiku v mezispojeneckých vztazích protihitlerovské koalice, a naopak věrolomnou, kořistnickou a zrádcovskou politiku anglo-amerických imperialistů v této válce.“*

Není náhodou, že tu zaznívají ozvěny *„historické informace“*, právě ona je totiž představována jako vzor hodný následování: *„Zářným příkladem takového bojovného bolševického zpracování otázek dějin druhé světové války je Historická informace Sovětské informační kanceláře »Padělatelé dějin«. V tomto znamenitém dokumentu jsou anglo-američtí pomlouvači usvědčeni ze lži a postaveni na pranýř analysou historických faktů, neobyčejně působivou ve své logice; v ní je v podstatě podáván vědecký přehled celé historie mezinárodních vztahů předválečného a válečného období, přehled, který je spolehlivou osnovou pro badatelskou práci našich historiků.“* – Těžko snad hledat výstižnější potvrzení posice, jíž se *Padělatelé dějin* domohli v sovětském dějepisectví během jediného roku.

Řečeno je i to, že *„obrovský význam získávají studia a odhalování“* konkrétních, a tím i *„nezvratných historických faktů o zrádcovské úloze pravicové sociální demokracie, tohoto hlavního viníka rozkolu dělnického hnutí v období imperialismu, hlavního viníka jeho dlouhodobých nezdarů a porážek v boji s imperialismem, viníka, který představuje – podle výroku soudruha Stalina – »základní oporu politiky dohody s imperialismem«“*.

Důraz na odhalování buržoasních falsifikací je zdůvodňován i skutečností, že sovětští historikové novodobých a nejnovějších dějin přicházejí běžně do styku se *„specifickým materiálem závadné buržoasní historiografie a dokumentace“*, a tak *„musí být zvláště nesmiřitelní a bdělí vůči náporu nepřátelských buržoasních ideologií zpoza hranic naší země“*. Bdělost vyžaduje i nesmiřitelný boj proti kosmopolitismu, který je *„zřeknutím se samých základů vědeckého bádání, buržoasním prostředkem pro padělání dějin a nestoudným odmítáním konkrétního historického chápání jednoty procesu vývoje lidstva“*.[699]

Nejnovější dějiny = dějiny politické krise kapitalismu

Při studiu problematiky nejnovějších dějin si musí být sovětští historikové vědomi základního problému a jemu věnovat zásadní pozornost. Má jím být *„politická krise kapitalismu“*, *„která započala ještě před první světovou válkou a přiostřila se po ní v důsledku vítězství sovětského zřízení a upevnění socialistické státnosti v naší zemi. Tato politická krise, jež se mimochodem projevila v úpadku buržoasní demokracie a buržoasního parlamentarismu a v zostření antagonismu mezi imperialismem, popírajícím demokracii, a o demokracii usilujícími masami; se projevila výrazně v boji pracujících mas kapitalistických zemí za opravdovou demokracii, spojenou nerozlučně s osvobozením pracujících od kapitalistického vykořisťování. Studium této politické krise kapitalistické společnosti v jejích konkrétních projevech v různých zemích umožňuje sledovat vývoj fašismu v rozmanitých formách a podobách a sledovat rysy reakčně fašistické přeměny soudobé buržoasní demokracie.“* Tím je míněno *„studium dějin imperialismu ve Spojených státech, Anglii, Německu, Japonsku, Francii, Itálii a jiných zemích, studium specifických rysů a zvláštností vývoje imperialismu v každé z těchto zemí a studium forem boje impe-*

[699] Sluší se poznamenat, že v protikladu k *„beznárodnímu kosmopolitismu“*, jenž cíleně stírá a ignoruje osobitost národů a jejich kultury, je kladen požadavek uplatňování *„marxisticko-leninské methodologie historického bádání“*, která bere *„co největší zřetel na národní zvláštnosti, a tedy i na národní formy vývoje všech národů“*. Současně ovšem je zmíněno, že *„soudruh Stalin vždy varoval a varuje před šablonovitou představou o dějinách. Probádat národně osobité, národně specifické ve vývoji každé země v období imperialismu — tak a jedině tak může být sovětskými historiky vyřešen úkol vypracování marxisticko-leninských novodobých a nejnovějších dějin“*.

rialistických a protiimperialistických sil v těchto zemích.“ Zvláštní význam je přikládán dějinám amerického imperialismu, považovaným za „*jeden z nejzávažnějších badatelských problémů současné historické vědy*“.[700]

Úkoly jsou o to naléhavější, že vědeckých prací ke zmíněným tématům byl doposud uveřejněn jen velmi malý počet, „*a ty, které existují, jsou napsány z cizích, apologetických hledisek a opakují po buržoasních historicích legendy o americké »demokracii«, o americké »prosperitě«, o údajně mírumilovné »politice dobrého souseda« atd. Přitom právě v této otázce, v dějinách amerického imperialismu je sebemenší zatušovávání skutečného obrazu zvláště škodlivé a trestuhodné.*“[701]

Zvláštní pozornost je opět věnována politice presidenta Wilsona, kdy „*sovětští historikové musí odhalit pravou podstatu pokryteckého svatouškovského wilsonismu, této formy útočné imperialistické politiky amerického monopolistického kapitálu, vyvolané konkretními historickými podmínkami své doby; jakož i ukázat, že »politika dobrého souseda« je novou, ještě maskovanější formou téže politiky, vyvolanou historickými podmínkami v posledních desítiletích*“.[702]

Bojovat proti buržoasní pavědě a ideologii

Sovětští historikové musí mít na paměti, že při zpracovávání těchto otázek na ně číhají mnohá úskalí, jimž se musí vyhnout. „*Zvláště zhoubným jevem*“ je „*poklonkování a poníženost před buržoasní vědou, a to v jakékoli podobě a jakékoli formě*“. Bere na sebe „*často formu objektivismu, odmítání stranického, třídního hlediska pro dějinné události a pro jejich výklad v buržoasním dějepisectví. A proto i rozhodný boj s buržoasním objektivismem ve studiu novodobých a nejnovějších dějin je podmínkou úspěšného odrážení náporu buržoasní ideologie na historickou vědu. Je nezbytné realisovat třídní hledisko a odmítat jakékoliv zatušovávání stranickosti ve vědě a jakýkoliv ústup od ní.*“

Sovětští historikové musí trvat na kritice a „*nelítostném odhalování buržoasní pavědy, která se zabývá vytříbeným paděláním novodobých a nejnovějších dějin*“. V tom zatím sovětské dějepisectví učinilo málo: „*nesčetné pomlouvačné výmysly, legendy a lživé »koncepce«, které fabrikuje a každodenně kuchtí buržoasní historiografie, zůstávají často bez odpovědi*“ a „*v práci vědeckých historických ústavů a historických kateder vysokých škol je kritika současné buržoasní literatury k novodobým a nejnovějším dějinám zastoupena nedostatečně*“. Výjimkou přitom nejsou ani ústavy Akademie věd SSSR,[703] jejichž vědečtí pracovníci „*málo sledují zahraniční historickou literaturu, přistupují k ní občas nekriticky a ignorují svoji povinnost – postavit se do čela kritiky a odhalování této literatury.*“[704]

V této kritice má své čelné místo i nelítostný boj proti kosmopolitismu, tomuto „*nejnebezpečnějšímu druhu současné reakční buržoasní ideologie*“. Je velkým omylem sovětských historiků, že se již dříve tomuto nebezpečí nepostavili a „*těžká vina dopadá i na časopis »Otázky dějin«, na jehož stránkách také nebyla rozvinuta kritika pseudoidejí současného buržoasního kosmopolitismu v jejich »historickém« rouchu. Nelze nevidět, jaké nebezpečí představují tyto pseudoideje beznárodního buržoasního kosmopolitismu i v oblasti novodobých a nejnovějších dějin. Právě s nimi, s těmito pseudoidejemi kosmopolitismu jsou spojeny výše zmíněné jevy poklonkování*

---

[700] „*Vedoucí úloha amerického imperialismu v kapitalistickém světě, jeho nároky a pomatené plány na světovládu, založenou na porobení národů celé zeměkoule; přeměna Spojených států v centrum zločinné činnosti podněcovatelů nové světové války, v centrum současného zpátečnictví a reakce; to vše dostatečně vysvětluje nutnost široké badatelské práce o dějinách Spojených států v nové i nejnovější době.*“

[701] „*Hanebná, krvavá historie amerického monopolistického kapitalismu, jeho tradice a způsoby bezuzdného lupičství doma i za hranicemi, jeho »doktrin« Monroeovy, Olneyovy, »otevřených dveří« i ostatní soubor ideologických paklíčů k cizím dveřím musí být předmětem pečlivé a důkladné historické analysy.*“

[702] Stranou zájmu pochopitelně nemohou stát ani otázky vývoje pokrokových živlů a sil všech složek americké společnosti, bojující proti trustům, kapitalistickým monopolům, proti imperialismu a militarismu ve Spojených státech.

[703] Kromě stále otloukaného Historického ústavu je jmenován i Orientální ústav a Tichooceánský ústav. Jim byl adresován úvodník následujícího čísla *Otázek dějin – Неотложные задачи советских историков-востоковедов.* Вопросы истории, № 4/1949, s. 3-8. Lze tak konstatovat, že „úvodníková série“ se dotkla prakticky celé sovětské historické vědy beze zbytku.

[704] „*Při uskutečňování tohoto úkolu je zvláště důležité mít na zřeteli známý pokyn A. A. Ždanova k cílevědomosti naší sovětské kritiky různých buržoasních idejí a systémů: názory a myšlenky dávno poražené a pohřbené by už neměly poutat mnoho pozornosti; naopak zvláště ostře musí být kritisovány systémy a ideje, které jsou bez ohledu na veškerou jejich reakčnost stále v oběhu a jichž nyní používají nepřátelé marxismu. S tohoto jedině správného hlediska zasluhují si zvláštní pozornosti reakční rádoby ideje a »theorie« anglo-amerických padělatelů dějin, exportované dnes do všech marshallisovaných zemí Evropy a Asie. Jde především o různé »koncepce« a otravné rádoby »ideje« ohavného buržoasního kosmopolitismu, vyjadřující přímo nebo nepřímo snahu imperialistů podlomit a oslabit národní svébytnost národů, jejich národní sebeuvědomění, národní kulturu a tradice, tedy vše, na čem spočívá státní svrchovanost nezávislých národů.*“

před buržoasní »vědou« – poklonkování, které je nejčastěji jen jinotajným výrazem buržoasně kosmopolitních podvratných idejí.“

Sovětští historikové proto mají odhalovat kosmopolitní padělatele dějin, kteří snižují význam ruského národa ve světových dějinách, tím, že ve svých pracích vylíčí *„vedoucí úlohu naší socialistické vlasti ve světových dějinách, sílu vlivu Sovětského svazu na kapitalistický svět na Západě i na Východě až do jeho nejzapadlejších koutů“*, a *„rozhodující úlohu SSSR, jenž stojí v čele všeho pokrokového lidstva, v boji proti všem silám reakce a imperialismu“*.[705]

Přestože kosmopolitismus je nejnebezpečnější formou projevů buržoasní ideologie v historické vědě, úvodník nezapomene varovat, že *„nelze současně ani trochu oslabovat boj proti všem ostatním druhům buržoasního nacionalismu, proti sociálně reformistické a buržoasně liberální historiografii v oblasti novodobých a nejnovějších dějin.“*

Sovětští historikové mají být bojovníky na své frontě, neboť, jak se píše v samém závěru: *„Historie stejně jako filosofie je vědecká zbraň v rukou proletariátu, bojujícího za své osvobození od kapitalismu. Úkol sovětských historiků nové a nejnovější doby spočívá v tom, aby naostřili tuto zbraň, očistili ji od rzi buržoasního kosmopolitismu, jenž je cizí sovětskému vlastenectví, od poklonkování před zahraniční buržoasní pavědou, od všech druhů buržoasní ideologie, a aby zaměřili tuto nabroušenou zbraň k řešení vědeckých problémů, které před historiky staví současnost: boj tábora socialismu, míru a demokracie proti táboru imperialismu, války a reakce.“*

Obrat a jeho důsledky

Pokusíme-li se zhodnotit „úvodníkovou sérii“ v *Otázkách dějin*, lze říci, že sovětským historikům zcela jednoznačně určovala náplň práce, povinné metody, jakož i úkoly a témata, která je třeba přednostně zpracovat. Zároveň výrazně relativisovala poznávací funkci historické vědy.

Opory sovětských historiků

Práce klasiků

Stěžejní prameny má sovětský historik nacházet v pracích Leninových a Stalinových – ty podávají základy historické vědy, metody práce i hodnocení klíčových otázek světových dějin. Lenin a Stalin jsou tvůrci moderní sovětské historické vědy, vědeckými autoritami. Vedle nich to jsou pak stranické a státní dokumenty a stranický tisk, které poskytují sovětským historikům směrnice, jak zkoumat minulost.

Stranické a státní dokumenty

Politická či propagandistická zkratka složitých společenských procesů uveřejněná ve formě stranického či státního dokumentu[706] byla pro historikovo bádání povýšena takřka na zákon. Sovětský historik měl být na svém úseku čímsi jako soudcem, vyšetřujícím soudcem či prokurátorem, který podle těchto zákonů bude soudit minulost. Jeho úkolem není ony zákony posuzovat, polemisovat s nimi, prověřovat je, či podrobovat zkoušce. Právo nenalézá, ale aplikuje. Osvědčuje správnost přijaté linie, snáší argumenty pro, ne proti.[707]

Z toho všeho ovšem vyplývá, že nikoliv osobní vědecké poznání historikovo, ale politické vedení určuje dějinný výklad.[708] V něm se má zrcadlit úsilí všech dosavadních kampaní. Ty přesně vykolíkovaly i tematický i hodnotový rámec, v němž se měli sovětští historikové pohybovat.

Klíčová témata

Do čela výzkumu je stavěna vůdčí úloha ruského proletariátu v dějinách revolučního hnutí, které se jako

[705] *„Odhalit ve vší rozmanitosti historických jevů a faktů tento vliv znamená ukázat světodějnou úlohu vyspělé ruské kultury a leninismu jako vrcholu ruské i světové kultury, světodějnou úlohu ruské dělnické třídy a bolševické strany, v níž dělníci kapitalistických zemí vidí vzornou stranu dělnické třídy; světodějnou úlohu vůdce ruských komunistů Lenina, jenž se stal vůdcem mezinárodního proletariátu; světodějnou úlohu soudruha Stalina, důstojného pokračovatele Leninova díla, vůdce celého pokrokového lidstva.“*

[706] Ve zcela konkrétní situaci, za konkrétních okolností a s konkrétním účelem.

[707] K tomu vizte pozn. 199.

[708] Chtělo by se říci: jednou provždy. Což je tedy jistý rozpor s jinou úzce chápanou Stalinovou thesí, že proletářská strana se má ve své praktické činnosti řídit zákony vývoje, odhalenými vědeckým zkoumáním, nikoliv naopak. (J. V. STALIN: *O dialektickém a historickém materialismu*. Svoboda, Praha 1945, s. 18–19. Srov. SOMMER, c. d., s. 110 a n.) Stejně tak pokud jde o zmíněné kritického přezkoumávání zastaralých pouček (vizte pozn. 695), docházelo k pověstnému *„rozporu teorie a praxe“*. Přezkoumávání v podstatě nemohlo přicházet „zdola“.

první domohlo socialismu ve své zemi, a je tudíž na špici společenského pokroku, jedinou opravdově vyspělou zemí. Z toho povstávala potřeba zpracovat otázku mezinárodního významu VŘSR, jakož i historické (světodějné) úlohy ruského lidu, zejména v souvislosti s vítězstvím nad německým fašismem; i odraz všech těchto dějinných milníků v různých částech světa. Sem patřily dějiny kapitalistických zemí a jejich neodvratného úpadku.[709]

Všechny úvodníky mířily nejčastěji právě do oblasti novodobých a nejnovějších dějin. Fakt, že jmenovitě toto období bylo „poctěno" zcela samostatným úvodníkem, dokládá význam, který mu byl přikládán ze strany sovětského vedení.[710]

Jak psát o II. světové válce

Na opakované intervence do způsobu, jak psát o dějinách II. světové války, jež v nové kvalitě zahájilo uveřejnění *Padělatelů dějin*, lze přitom nahlížet dvojím způsobem.

Fakticky nový výklad dějin II. světové války

Za prvé: je možné konstatovat, že sovětské vedení hodlalo uplatňovat výklad dějin II. světové války[711] v rámci své zahraniční politiky jako velmi pádný argument a uzpůsobovat tento výklad čistě podle svých momentálních potřeb.[712]

V jejich důsledku skončila na počátku roku 1948 ve výkladu II. světové války jedna etapa a došlo k zásadnímu obratu.

Na druhou stranu byl tento nový výklad „zabetonován" do soustavy statických a nezměnitelných thesí (v protikladu k velmi nestabilní mezinárodní situaci), což snižovalo jeho praktickou účinnost a upotřebitelnost, tím spíše, že navenek se nadále předstírala naprostá konsistentnost a zásadovost.

Nepružný výkladový monolit byl velice křehký. Jeho stabilitu mohl narušit sebemenší výkyv vnitropolitický či zahraničněpolitický a vyvolat tak další zásadní a dalekosáhlé interpretační revise nepředvídatelnými směry.[713] To vytvářelo nová vnitřní pnutí a výklad se dále nutně deformoval.

Konec experimentů

Za druhé: zmíněné intervence dokazují, že předchozí etapa umožňovala jisté, a to dosti významné části sovětských historiků, aby se vydávali cestou experimentů. Při výkladu nedávné minulosti sice přihlíželi k oficiálním stanoviskům sovětských stranických a vládních činitelů, nicméně díky vydatné heuristice se místy mohli dostávat k mnohostrannějším pohledům, někdy i na samu hranu publikovaných sovětských oficiálních stanovisek.[714] Tyto širší pohledy byly také ještě nedávno oceňovány.

Zásadní obrat, k němuž došlo po vydání *Padělatelů dějin* a řadě tažení proti konkrétním sovětským historikům, se přímo dožadoval obnovení rigidního pohledu na minulost, obnovy strnulého uplatňování optiky stranických usnesení při historických hodnoceních, bez reálných možností korektur a revisí. I v tomto ohledu však změna nebyla líčena jako faktický obrat, ale jako kontinuální, důsledné uplatňování „v praxi prověřených" zásad. Rozpor nedávno publikovaných (a nyní nežádoucích) prací s aktuálně prosazovaným výkladem byl vysvětlován jako důsledek infiltrace buržoasní ideologie, jejích desinformací, falsifikátů a všech oněch buržoasních „ismů", které reakce využívá v boji proti pokroku, jako důsledek osobního selhání autorů. K němu došlo buďto z nezkušenosti, nebo hůře – protože dotyční autoři sami sympatisují s některým z řečených projevů reakčního myšlení.[715] Díky tomu bylo rovněž možné vystavit je tvrdé kritice a vyvodit z ní osobní důsledky.

---

[709] Který nachází výraz v agresivním vztahu vůči revolučnímu hnutí a jeho opoře v nyní již více než šestině světa.

[710] A to dříve, než se vynořil fenomén *„Zeitgeschichte"*.

[711] Vypovídajících o obrovských obětech Sovětského svazu v boji s fašismem, jeho právu na podíl při poválečném uspořádání světa, ale také i o vývoji sovětské zahraniční politiky.

[712] Ostatně zcela stejně, jako to činili (a činí) jeho bývalí spojenci.

[713] Za takový výkyv lze považovat už události kolem publikování amerického sborníku. Či chceme-li: propagandistická šarvátka mezi Spojenými státy a SSSR, vyvolaná zejména krátkozrakostí a nezdravými ambicemi jistých úředníků Státního departmentu.

[714] Lze to mimochodem chápat za důkaz, že problémy práce sovětských historiků nebyly rázu „řemeslného".

[715] Současným hysterickým žargonem by byli označeni za *„proburžoasní desinformátory"* a *„buržoasní trolly"*, jejichž prostřednictvím působí nepřátelská ideologie a propaganda.

Úder sovětskému dějepisectví

Důsledky „úvodníkové série“ pro sovětské dějepisectví byly velmi vážné. Sovětští historikové se dostali do velice složité posice. Prohlášeni za přední bojovníky revolučního hnutí, za součásti *„armády propagandistů“*, jež se vydává mezi nejširší masy obyvatelstva, nemohli si dovolit *„stát opodál“* a nepublikovat.[716] Obdrželi dlouhý seznam okruhů, které mají přednostně zpracovat, nicméně prostor pro jejich osobní výzkum byl zcela minimální. Nadto mohli jen stěží předvídat, kdy dojde opět k nějakému neočekávanému interpretačnímu otřesu, který způsobí, že jejich poznatky a závěry budou veřejně napadány.

Tím byl víceméně dotvořen stav, kdy většina textů bude postavena na soustavném přebírání citátů z klíčových stranických dokumentů (coby základních pramenů) či vybraných klasických (především Stalinových) prací. Případná ostatní fakta bylo s nimi nutné uvést v soulad, ať už opatrným výběrem či ještě opatrnějším výkladem.

Protože historické texty měly vlastně být součástí propagandistické publicistiky,[717] historická fakta se ve výsledku hledala jen pro dokreslení závazných thesí a citátů. Tím se ovšem historikové chtě nechtě proměňovali v *„malíře ikon, kteří jen štětečky obtahovali předem daný tvar“*.[718] Ne nadarmo bylo nastalé období později nazváno jako doba *„ilustračního dějepisectví“*, jemuž *„historie slouží pouze za objekt výběru faktů pro předem hotové závěry“*.[719] Obezřetnost si ovšem vyžadovalo i hledání oněch ilustrativních faktů.

Jak odhalovat buržoasní ideologii v dějepisectví

Labilní posici sovětských historiků podtrhovalo i to, že se museli vyrovnávat s (úvodníky opakovaně zdůrazňovaným) problémem práce s ideově závadnou literaturou. Požadavky třetího úvodníku přitom v sobě nesly jistý protiklad.

Na jednu stranu se ostře útočilo proti buržoasní literatuře jako proti div ne stoce nejšpinavějších falsifikací a pseudovědeckých smyšlenek, a proto mělo být nežádoucím, nebezpečným, ba škodlivým, přejímání jejích tvrzení a postulátů. Buržoasní literatura napříště nesměla být sovětskou historickou vědou považována za seriosní pramen. – Na druhou stranu v rámci boje proti ní byli sovětští historikové setrvale vyzýváni, aby tuto literaturu bedlivě sledovali a hojně o ní psali.[720]

Buržoasní literatura měla být objektem jejich nemilosrdného a nelítostného *„odhalování“*.[721] Vedle buržoasních falsifikací se měli současně vypořádat i s buržoasním objektivismem, buržoasním nacionalismem, buržoasním kosmopolitismem, liberalismem a (jen zdánlivě se socialisticky tvářícím) reformismem, které byly označeny za další nástroje buržoasní ideologie k zatemňování správného pohledu na dějiny, na jejich vývojové zákonitosti, správné chápání současnosti i budoucnosti, jakož i na skutečnou podstatu buržoasní politiky, tedy její imperialistický charakter.[722]

Jak se zachovat oběma povinnostem, to už víceméně naznačily recensní seriály v novinách a časopisech, např. v *Nové době*. Východiskem se staly podrobné, recensně zaměřené statě, v nichž byly „odhalovány“ monografie, články, studie, edice či memoáry buržoasních autorů, resp. jejich velmi pečlivě vybrané pasáže, které byly uváděny na „pravou míru“.[723]

Pokud nebylo možné upozornit na skutečné chyby, omyly či nepravdy v originálním textu,[724] bylo výsledného efektu odhalení buržoasních falsifikací docilováno různými postupy. Výrazně napomáhalo nerespek-

[716] Sovětský historik přece ze své pracovny, vědom si své společenské funkce, pomáhá vybojovat konečné vítězství nad kapitalismem a positivně přispívá k boji, vedeného stranou, státem i Stalinem osobně.

[717] František KAVKA: *Moje* Ohlédnutí *a povaha českého marxistického dějepisectví v letech 1950–1989*. Jihočeský sborník historický, 2003, č. 72. Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, České Budějovice, 2003, s. 99.

[718] Koloman GAJAN – Josef MACEK – Zdeněk ŠOLLE: *K některým problémům naší historické vědy*. Nová mysl, č. 6/1956, červen 1956, s. 637.

[719] Bohumír KLÍPA: *Osudné dilema*. Svoboda, Praha 1969, s. 300. Avšak i prosté uplatňování těchto metod skýtalo mnohá risika a leckterý autor, který se domníval, že svůj výklad dostatečně zaštítil a pojistil výroky vysokých autorit, se mohl stát terčem velmi nebezpečné kritiky. Srov. osud Borise Jefimoviče Štejna u pozn. 2108.

[720] Doslova se tu nabízí Cassiodorův citát: *Tot enim vulnera Satanas accipit, quot antiquarius Domini verba describit*. – *Neboť tolik ran ďábel utrží, kolik slov Páně písař opíše*.

[721] *Разоблачение* – odhalení, usvědčení; dobové české překlady upřednostňovaly výraz *„demaskování“*.

[722] Přitom tyto vágní a většinou jen účelově užívané termíny způsobovaly nová dilemata, jako např.: Kde končí kritická analysa a začíná buržoasní objektivismus? Kde končí proletářský internacionalismus a začíná buržoasní kosmopolitismus? Kde končí sovětský patriotismus a začíná buržoasní nacionalismus?

[723] Těžko říci, hodí-li se nazvat tyto texty polemikami.

[724] I ty se pochopitelně v textech západních autorů hojně vyskytovaly.

tování toku původního textu a chronologie podávaných událostí s výraznými skoky směrem vpřed i vzad. Časté bylo bohužel i vyjímání citátů z původního kontextu a vkládání do zcela jiného, účelové krácení výtahů z původního textu, interpolace, ale také závažné významové posuny již při překladu z cizího jazyka do ruštiny. – Prokázat vyšší úroveň sovětské historické vědy oproti buržoasní tak pomáhaly metody, jež byly ideálu vědecké práce velmi vzdáleny a znehodnocovaly mnohé opodstatněné a věcné výtky, které se v recensních textech rovněž objevovaly.[725]

Přestože práce buržoasních autorů bývaly jakožto falsifikát hlasitě a ostře odmítány, mohly být používány k výpadům vůči jiným buržoasním autorům, zvláště při komparacích děl s obdobným zaměřením. Recensní statě udržovaly při těchto komparacích zdání a formu přísně vědecké a kritické analysy, nicméně stavěly na zvláštním paradoxu, kdy obě práce jsou sice považovány za naprosté padělání dějin od začátku do konce, ale při komparaci se pracuje s předpokladem, že jedna z prací padělá dějiny v konkrétním případě méně než druhá.[726] V některých okamžicích dokonce jedna práce může říkat pravdu, čímž jeden padělatel (někdy i nevědomě) odhaluje a usvědčuje svého padělatelského kolegu.[727] A v případě potřeby mohou být při výkladu jiného problému úlohy obráceny.

Je tu znovu vidět další významný rozpor, kdy recensenti vytvářejí historický obraz z děl padělajících dějiny tím, že z nich vybírají ty argumenty, které podle nich mají odpovídat historické pravdě, přestože jsou nedělitelnou součástí *a priori* falešného obrazu minulosti. Správný a pravdivý obraz minulosti tak vlastně skládají z faktů zpadělaných „buržoasními šarlatány". Navíc je vkládají do zcela odlišného kontextu, který konstruují tak, aby buďto podporoval, nebo alespoň neohrožoval platnost vstupních thesí. Tím současně vytvářejí dojem o síle a vědeckosti této údajně marxistické analysy minulosti, vždyť právě její pomocí tak bravurně vyvrátili buržoasní padělky a dokázali i ve zpadělaných textech nalézt historickou pravdu.

Je samozřejmě otázkou, na kolik lze uvedený krkolomný postup sovětských autorů považovat za jejich osobní dílo, nebo dokonce za výraz jejich přesvědčení. Bylo by rovněž velmi laciné odbýt tyto postupy spekulováním o nízkých odborných schopnostech autorů.[728] Je jisté jen to, že takto sovětští autoři činili za dost vyžadovanému odhalování buržoasních falsifikací.

Jakkoliv je takové zacházení s historickými fakty neseriosní, je třeba mít na paměti i skutečnost, že i jeho prostřednictvím se do dějinného výkladu přece jenom dostávala nová fakta a podrobnosti, ovšemže velmi často zcela deformovaná nebo alespoň zatížená účelovými konstrukcemi.[729]

Začarovaný kruh

Ty se posléze prohlubovaly v situacích, kdy takto dosažené závěry byly přebírány jinými autory a obdobným způsobem vkládány do jiných potřebných souvislostí. Mezi výchozí, dílčí a koncovou interpretací konkrétních historických problémů tak mohly vznikat propastné rozdíly, nezřídka mohly stát hodnotově zcela opačně. Dříve zdůrazňované skutečnosti mizely ve stínu či se zcela ztrácely, aby uvolňovaly prostor jiným. Soustavné deformování výkladu jej přizpůsobovalo aktuálním politickým potřebám[730] a zároveň pomáhalo předstírat rozvíjení a prohlubování studia daného tématu, jakož i úspěšné pronikání pod nános buržoasního padělání dějin.

Tím vším se vytvářel nebezpečný začarovaný kruh různých vzájemně se podepírajících konstrukcí a deformací, které sice vytvářely dojem úspěšného boje s buržoasní ideologií,[731] ale reálně zatemňovaly pohled na minulost.

Protože se v textech citovalo málo nebo výběrově – poznámkový aparát byl většinou vyhrazen základním pramenům, hlavně pracím klasiků a stranickým dokumentům – a častokrát chybělo skutečně funkční uvedení zdroje té které informace, rychle se také vytrácelo povědomí o původu té které konstrukce či deformace.

Při vzájemném přejímání mezi jednotlivými autory naopak docházelo k řetězení překroucených inter-

[725] Nelze totiž všechny závěry sovětských historiků z tohoto období šmahem odmítnout.

[726] Fakticky je tedy v dané situaci jedna z prací „menším" padělkem.

[727] Tato situace pak nabízela recensentovi prostor k různým sarkastickým vyjádřením.

[728] I když je to lákavé a módní.

[729] Zvláště třeba je to mít na paměti u studia příčin II. světové války, kdy po vydání *Dokumentů a materiálů k předvečeru druhé světové války* byly další dokumenty publikovány až po deseti letech.

[730] Autory mnohdy jen nejasně tušeným.

[731] Tzv. vytváření *„pseudoskutečna"* – Miloslav RANSDORF: *Nové čtení Marxe. Díl I.* 2. opravené a upravené vydání. EURO-VERLAG, Plzeň 2010, s. 321.

pretací, opakování, ba omílání, a vytvářely se tím podmínky, aby tyto konstrukce a deformace ve výkladu minulosti nejen zakořenily, ale aby se přímo vžily. Stávaly se nepostradatelnými rekvisitami dějinného výkladu, které neměly být (a nebyly) chápány jako důsledek nedávného obratu, jako něco nového nebo cizorodého. Výklad minulosti se zkrátka zaplňoval axiómy a dogmaty.

Zákeřnost tohoto úspěšně budovaného dojmu se projevil v dalších letech po r. 1953, kdy i přes hlasité odhalování deformací a dogmatismu (nejen) v sovětské historické vědě, se mnoho těchto deformací ve výkladu udrželo, přestože kampaně, které je přivedly k životu, patřily již dávné minulosti. Zakořeněnost řady axiómů a výkladových rekvisit zabraňovala tomu, aby byla pociťována potřeba přezkoumat, zdali mají skutečnou oporu v pramenech, nakolik si opravdu zaslouží svou významnou posici v dějinném výkladu, nebo za jakých podmínek se v něm uhnízdily.

Risika do budoucna

Obrat, který byl v r. 1948 vynucen v sovětském dějepisectví nejnovějších dějin, navíc nebyl dlouhodobě udržitelný. Prosazované metody a postupy[732] se musely v dohledné době nutně vyčerpat. Dalo se totiž předpokládat, že buržoasní historiografie bude i nadále publikovat nové práce o II. světové válce. Sovětské dějepisectví se tudíž bude muset vyrovnávat se stále rostoucím množstvím historických faktů. A toto stále rostoucí množství faktů bude nutné stěsnat do rámce, vytyčeného zastarávajícími stranickými a státními dokumenty.[733] – Pokud by se sovětská historiografie chtěla stále omezovat výhradně na účelové nakládání se zahraničními pracemi, tj. býti politickou, propagandistickou publicistikou, a nevěnovala se vlastnímu odbornému výzkumu, musela nevyhnutelně dospět do mezního bodu, z něhož se dostane pouze změnou přístupu a návratem k vědeckým zásadám. Na samém závěru 40. let tyto argumenty zřejmě nebyly brány dostatečně v potaz.

Vliv i za hranice SSSR

Problémy sovětské historické vědy v nastalé situaci se prohlubovaly o to více, když úvodníková série zdůrazňovala jako jeden z významných úkolů sovětských historiků, že mají být vzorem pro historiografie zemí lidové demokracie. Specialisty na tyto dějiny v podstatě upozornila, že se od nich očekává aktivní pomoc zemím, které svá dějepisectví v duchu marxismu-leninismu teprve budují. Úkoly a postupy, které úvodníky *Otázek dějin* předložily sovětským historikům, tím mají být platné a závazné i pro tamní historiky. Kromě totožných úkolů a témat před nimi navíc stojí úkol vytvořit zcela nový výklad vlastní minulosti, který bude respektovat více než třicetileté *„zkušenosti“* sovětského dějepisectví. Začarovaný kruh měl růst v ploše.

Bezprostřední dopady úvodníkové série

Požadavky, předložené v úvodníkové sérii, nezůstaly jen v deklaratorní rovině, ale byly okamžitě uváděny do praxe. Od 2. čísla *Otázek dějin* byly pravidelně zařazovány články a recense, věnované boji proti buržoasní ideologii v dějepisectví, příp. některým z ostatních žádoucích témat.[734] Časopis se rovněž pustil do uveřejňování článků, které rozvíjely jednotlivé úseky *„historické informace“*.[735] A byly to nakonec právě

[732] Povrchně řečeno „paděláním dějin proti padělání dějin“.

[733] Bylo otázkou času, kdy mezinárodní či vnitrostátní dění přivodí další otřes, který historický výklad opět vychýlí v jistém směru.

[734] Např. А. АНТОНОВ: *Л. И. Зубок. Империалистическая политика США в странах Караибского бассейна. 1900–1939 гг.* Вопросы истории, № 2/1949, s. 141–147. Ф. ПОЛЯНСКИЙ: *О русских буржуазных историках английской деревни*. Вопросы истории, № 3/1949, s. 93–107. Евгений Викторович ТАРЛЕ: *Английские фальсификации о начале Крымской войны*. Tamtéž, s. 119–125. С. ОВАНЕСЯН: *Американская федерация труда на службе американской реакции в 1919–1920 годах*. Вопросы истории, № 4/1949, s. 22–44. Л. БЕРЕЗНЫЙ: *Американские фальсификаторы о политике США в отношении китайской революции 1925–1927 годов*. Tamtéž, s. 83–98. Ф. ШАБШИНА: *Великая Октябрьская социалистическая революция и крестьянское движение в Корее*. Вопросы истории, № 6/1949, s. 3–28.

[735] Р. ЮРЬЕВ: *Подготовка Англии и Франции к нападению на Советский Союз с юга в 1939–1940 годах*. Вопросы истории, № 2/1949, s. 101–108. (Česky R. JURJEV: *Příprava Anglie a Francie k napadení Sovětského svazu z jihu v letech 1939–1940*. In: O druhé světové válce. Sborník statí sovětských autorů. Uspořádal dr. Jiří Sedlák. Rovnost, Praha 1951, s. 73–88. Přeložil Radoslav Večerka.) М. ПОПОВ: *Начало агрессии США в Иране в годы второй мировой войны*. Вопросы истории, № 11/1949, s. 37–64. И. КАДОМСКИЙ: *Формирование англо-американского блока после капитуляции Франции (май-декабрь 1940 года)*. Вопросы истории, № 1/1950, s. 40–65. [Česky I. KADOMSKIJ: *Vytváření anglo-amerického bloku po kapitulaci Francie (květen–prosinec 1940)*. In: O druhé světové válce…, c. d., s. 117–150. Přeložil Zdeněk Smejkal.] Александр Моисеевич НЕКРИЧ: *Двойная игра правительства Чемберлена и ее провал*. Вопросы истории. № 2/1950, s. 46–73. [Česky A. NEKRIČ: *Dvojaká hra Chamberlainovy vlády a její bankrot*. In: O druhé světové válce…, c. d., s. 36–72. Přeložil Karel Bazal.]

stránky *Otázek dějin*, na nichž byla dovršena změna, kterou během protipadělatelské kampaně prodělal výklad dějin mnichovské krise.

Revise dějin Mnichova v sovětském dějepisectví

Chceme-li se pokusit postihnout změny v pojetí Mnichova v sovětském dějepisectví v r. 1948, je pro pochopení hloubky těchto změn věnovat pozornost i období předchozímu a sledovat nejen argumentačně důležité odborné texty, ale také některé jejich prameny.

Soudobé sovětské komentáře

Sovětský svaz nakonec nepatřil mezi hlavní aktéry mnichovské krise, ale sovětské sdělovací prostředky prakticky od anšlusu Rakouska napjatě sledovaly dění kolem spojeneckého Československa a dávaly okázale najevo odstup od francouzských a britských „usmiřovacích" iniciativ. Hlasitě je před Valným shromážděním Společnosti národů odmítl i lidový komisař zahraničních věcí Litvinov. V těsně pomnichovských dnech pak TASS resolutně dementoval pokusy zahraničního tisku spojovat Sovětský svaz s dohodou čtyř velmocí z 30. září.[736]

Obdobně ostře se od mnichovské konference distancoval i předseda rady lidových komisařů V. M. Molotov 6. listopadu 1938 ve svém referátu k 21. výročí VŘSR na slavnostním zasedání Moskevského sovětu.[737] Mnichovské krisi se věnoval dosti podrobně, zejména pro vystižení rozdílů mezi zahraniční politikou SSSR a západních, *„tzv. demokratických"* velmocí. Odmítl chápat mnichovskou dohodu za nástroj míru, naopak ji označil za *„úmluvu fašistických vlád s vládami »demokratických« zemí"*,[738] při níž „demokratické" velmoci Anglie a Francie obětovaly (rovněž) demokratické Československo, tím i své vlastní zájmy a svou autoritu, své závazky.[739] Mnichov podle Molotova v žádném případě neznamenal mír, naopak zvýšil *„nebezpečí vzniku nových ohnisek"* druhé imperialistické války.[740] Odmítl tvrzení, že sovětské stanovisko v době krise bylo *„opatrnické"* a *„neurčité"*. Připomněl, že *„Sovětský svaz demonstroval přede všemi zeměmi svou věrnost uzavřeným dohodám a mezinárodním závazkům i svou připravenost k boji proti agresi"*.[741] Zásadovost sovětské zahraniční politiky vyjádřil jednoznačně, neboť to byl *„pouze Sovětský svaz, země socialismu, která neochvějně stála a stojí na stanovisku boje s fašistickou útočností, na stanovisku obrany míru, svobody a nezávislosti národů od fašistického napadení"*.[742]

Prosincové zasedání presidia EKI

Důležitá stanoviska k Mnichovu byla presentována na zasedání presidia Exekutivy Komunistické internacionály v Moskvě 26. prosince 1938. Ačkoliv nepronikla tehdy v širší míře na veřejnost a v podstatě až do 60. let nebyla tomuto zasedání věnována žádná zvláštní pozornost, je nezpochybnitelné, že právě na tomto zasedání, na kterém vystoupili s referátem o činnosti KSČ v době Mnichova Klement Gottwald, Rudolf Slánský, Rudolf Appelt a Viliam Široký, krystalisovala řada argumentů, která se měla do pojetí mnichovské krise v různě pozměněných podobách vracet.[743]

---

[736] 2. října 1938 se TASS ohradil vůči tvrzení pařížského dopisovatele agentury United Press, že Daladier byl prý k jednání v Mnichově zmocněn i Sovětským svazem. 4. října dementoval obdobné vývody pařížského dopisovatele *Prager Presse*. (*Год кризиса 1938–1939. Том I. 29 сентября 1938 г. – 31 мая 1939 г. Документы и материалы*. Издательство политической литературы, Moskva 1990, s. 41 a 46–47. Česky Čestmír AMORT: *Na pomoc československému lidu. Dokumenty o československo-sovětském přátelství z let 1938–1945*. Nakladatelství Československé akademie věd, Praha 1960, s. 181–182.)

[737] Text referátu byl otištěn mj. i v předchůdci *Otázek dějin*, *Historickém časopisu: 21-ая годовщина Октябрьской революции. Доклад тов. Молотова на торжественном заседании Московского совета 6-го ноября 1938 г.* Исторический журнал, № 11/1938, s. 12–22. Česky AMORT: *Na pomoc československému lidu…*, c. d., s. 185–186.

[738] Resp. *„úmluvu imperialistů fašistických a tzv. »demokratických« vlád na úkor Československa"*. Obdobné termíny se objeví i v *„historické informaci"*.

[739] Neodpustil si sarkastickou poznámku, že se zdá, že Mnichov nebyl vítězstvím míru, jako spíše vítězstvím Anglie a Německa nad Francií, která se zřekla obrany Československa, a nijak vítězstvím čtyř nejsilnějších států Evropy nad maličkým Československem, tedy vítězstvím nikterak obtížným.

[740] Termín posléze hojně užívaný v práci V. P. Poťomkina a v *Dějinách diplomacie*.

[741] Výrok byl oceněn bouřlivým potleskem.

[742] I po tomto výroku následoval bouřlivý potlesk.

[743] РГАСПИ, фонд 495, опись 2, дело 271. Fotokopie uloženy v NA, Sbírka dokumentů ze zahraničních archivů, Komunistická internacionála, Moskva (DZA-KI), arch. j. 85, zasedání presidia Exekutivy KI – protokol č. 29 z 26. 12. 1938 s refe-

Nelze zapomínat, že podobu tehdejšího chápání Mnichova podstatně ovlivňovala dusná a neustále se proměňující atmosféra druhé republiky, ústupnost jejích představitelů vůči německému tlaku, jakož i čerstvé zkušenosti KSČ, která se musela uchýlit do ilegality. A tak pojetí Mnichova se ve zmíněných referátech podstatně lišilo od představ vtělených do dokumentů KSČ v prvních dnech října.[744] Stále se zhoršující situace pomnichovské republiky se promítla i do souhrnného zpracování mnichovských událostí a jejich mezinárodních a vnitřních příčin v resoluci ÚV KSČ z 8. února 1939.[745] Ta, na rozdíl od prosincových referátů, výrazně přitvrdila v pohledech na jednotlivé směry buržoasní politiky v době Mnichova a hodnotila je spíše podle jejich chování v situaci po Mnichovu.[746]

Jde přitom o významný rys sovětských[747] textů o roce 1938, který je pro jejich zpětnou analysu vrcholně důležitý. Hodnocení událostí během roku 1938 bylo převážně přizpůsobováno aktuálnímu chování politických oponentů a protivníků v době vzniku toho kterého textu. Minulost byla poměřována současnými skutky a vykládána podle nich.[748] Princip pak umožňoval se k některým dřívějším pohledům vracet a prohlašovat je dodatečně za „pronikavé" a „stále platné".

Ještě jedna důležitá okolnost stojí za připomenutí právě v souvislosti s materiály Komunistické internacionály. Písemnosti orgánů Kominterny, týkající se Československa, kontinuálně pracovaly s obrazem situace, který zveličoval posici KSČ v meziválečné čs. společnosti. Vytvářel se dojem, že KSČ je skutečnou *„vůdkyní mas"*[749] s širokou podporou a vlastně jedinou opravdovou bojovnicí proti fašismu a za nezávislost republiky.[750] Tento dojem zřejmě nelze chápat jako pouhou propagandistickou frázi,[751] ale, řekněme, jako výraz značně nerealistického vidění československé situace.[752] Lze v něm rovněž spatřovat jeden z kořenů pozdějšího zdůrazňování role KSČ v protifašistickém a protimnichovském hnutí, které se postupně přetvořovalo v thesi o její celkové *„vedoucí úloze"*.

Vzhledem k existenci řady styčných prvků těchto dokumentů s výklady v historicky laděných textech sovětských autorů lze předpokládat, že tito měli zmíněné dokumenty, případně jejich varianty či výtahy, k disposici, ačkoliv je nikde oficiálně necitovali a nezmiňovali. Možná i proto, že šlo o interní, mnohdy důvěrné dokumenty vedení KI, nikoliv o oficiální stanovisko SSSR. Tím měl být až Stalinův referát na XVIII. stranickém sjezdu.

---

ráty Klementa Gottwalda, Rudolfa Appelta, Viliama Širokého a Rudolfa Slánského. Překlad německého stenogramu Gottwaldova referátu – *Protifašistický a národně osvobozenecký boj českého a slovenského lidu 1938–1945. Edice dokumentů. Hlavní řada. I. díl: Mnichov a březnová tragédie. Období od 1. ledna 1938 do 15. března 1939. 3. svazek: Po Mnichovu. Období od 1. října 1938 do 15. března 1939. 3. sešit: Období od 1. prosince 1938 do 8. února 1939.* K vydání připravili L. Kubátová, I. Malá, J. Soukup a J. Vrbata. Státní ústřední archiv, Praha 1987, dok. č. 1015, s. 80–89. (Dále jen PNOB-3-3.) Poprvé otištěno v edici *Chtěli jsme bojovat. Dokumenty o boji KSČ a lidu na obranu Československa 2.* Sestavili Míla Lvová a Josef Novotný. Nakladatelství politické literatury, Praha 1963, dok. č. 487, s. 497–412. Zasedání se dotýká studie Jan GEBHART – Jan KUKLÍK: *Pomnichovská politika KSČ a její reflexe v Kominterně.* In: Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu. Svazek IV. Sestavili Zdeněk Kárník a Michal Kopeček. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR – Dokořán, Praha 2005, s. 55–71.

744 Srov. Emil VORÁČEK – David HUBENÝ – Bohuslav LITERA: *V zájmu velmoci. Československo a Sovětský svaz 1918–1948*. Historický ústav AV ČR, Praha 2019, s. 352 a n. (Dále jen VORÁČEK, c. d.)

745 Schválena na zasedání sekretariátu EKI 22. února 1939. (РГАСПИ, фонд 495, опись 18, дело 1271.) Úplné české znění – PNOB-3-3, dok. č. 1100, s. 222–231. Výtahy otištěny v edici *Chtěli jsme bojovat 2* (dok. č. 488, s. 413–421) a *Dokumenty moderní doby*. Svoboda, Praha 1978, dok. č. 72, s. 345–355.

746 Po březnu 1939 se stanovisko KI dále přiostřilo a nová resoluce věnovaná postupu KSČ v době Mnichova, schválená sekretariátem EKI 16. května 1939, viděla situaci v září 1938 již značně zúženě a rigidně ideologicky. – РГАСПИ, ф. 495, оп. 18, д. 1280, л. 1а–26. Jan GEBHART – Jan KUKLÍK: *Pomnichovská politika KSČ a její reflexe v Kominterně*, c. d., s. 70–71. Po uzavření sovětsko-německé smlouvy o neútočení a obratu v politice Komunistické internacionály zmizely i poslední ostrůvky realističtějšího chápání situace ze září 1938. Kromě výše zmíněných studií k proměnám po srpnu 1939 též Gustav BAREŠ – Oldřich JANEČEK – I. STRNADOVÁ: *Depeše mezi Prahou a Moskvou 1939–1941.* Příspěvky k dějinám KSČ, 1967, roč. VII, č. 3, s. 375–433.

747 A posléze i československých.

748 Tím spíše poté, co bylo rozpoutáno tažení proti buržoasnímu objektivismu.

749 VORÁČEK, c. d., s. 338.

750 Tamtéž, s. 365.

751 Nebo nezdravé sebevědomí vedení KSČ. (Jan Gebhart s Janem Kuklíkem hovořili o *„mesiášském komplexu"*.)

752 Projevilo se i v problematické akceschopnosti III. internacionály právě v zářijové krisi. Nemalé starosti pak přidělávalo vedení KSČ, když vysvětlovalo svůj postup během ní a hledalo vhodné argumenty.

Stalinův referát na XVIII. sjezdu VKS(b)

Stalinův úvodní referát k XVIII. sjezdu VKS(b),[753] konanému ve dnech 10. – 21. března 1939, se stal klíčovou rekvisitou každého sovětského textu o mnichovské krisi, oním skutečně základním pramenem a výkladovým rámcem všech sovětských historických pojednání tohoto období.

Stalin jím původně zahajoval hlavní sjezdový program a věnoval se v něm stranické práci během pěti let od posledního sjezdu.[754] Již během sjezdu byl považován za klíčový dokument, jemuž má být přikládán zvláštní význam.[755] O tom svědčí i skutečnost, že byl ještě v roce 1939 zařazen do 11. vydání Stalinových *Otázek leninismu*, které se od předchozího podstatně lišilo svým obsahem.[756]

S nemalým vzrušením byl referát přijímán i v zahraničí, kdy tamní pozorovatelé věnovali svou pozornost především první části o mezinárodním postavení SSSR.[757] Shrnovala totiž místo sovětské země v mimořádně neklidných mezinárodních vztazích a definovala zásady její zahraniční politiky.

Použité formulace tu lze bez přehánění označit za svého druhu vrchol diplomatické mluvy, který umožňoval vpravdě mimořádnou pružnost jejich výkladu.[758] Jednotlivým pasážím referátu tak mohla být v následujících měsících a letech s úspěchem připisována zcela protikladná vyznění.[759]

Stalin zasadil mnichovské události do kontextu celkové hospodářské a politické krise kapitalistických států, vyznačující se rozpadem poválečného politického uspořádání. Staví vedle sebe *„státy neútočné“*, především Velkou Británii, Francii a Spojené státy, a *„státy útočné“*, tj. Německo, Itálii a Japonsko, které vznesly požadavek na nové rozdělení sfér vlivu a kolonií i za cenu nové války. Ta už je v r. 1939 skutečností, ač doposud nenabyla charakteru války světové. Válčí se již v Číně, Habeši, Španělsku, Mongolsku i ve střední Evropě, kde neútočné státy ustupují útočným, činí jim ústupek za ústupkem, nepokoušejí se o odpor, ale rozbíjení systému kolektivní bezpečnosti přihlížejí dokonce s jistým souhlasem. Stalin sice připouští, že za tím může být strach buržoasních politiků z nové světové války,[760] nepovažuje jej však za jedinou, tím méně za hlavní příčinu. Hlavního viníka současné mezinárodní situace vidí v uplatňování politiky tzv. „nevměšování“,[761] především ze strany Velké Británie a Francie. Tato politika však reálně znamená jen *nepřekážení agresi*.[762] A nepřekážení agresi se podobá mnohem spíše *„povzbuzování útočníka“*, což Stalin demonstruje na několika příkladech, přičemž se v této souvislosti dotkl i Československa: *„Nebo si vezměme na příklad Německo. Přenechali mu Rakousko, ačkoli měla být podle závazku bráněna jeho samostatnost, přenechali mu Sudety, nechali Československo na pospas osudu, čímž pošlapali veškeré závazky, a potom začali halasně lhát v tisku o »slabosti ruské armády«, o »rozkladu ruského letectva«, o »nepořádcích« v Sovětském svazu,*

[753] *XVIII съезд Всесоюзной коммунистической партии (б). 10–21 марта 1939 г. Стенографический отчет*. Государственное издательство политической литературы, Moskva 1939.

[754] Byl rozvržen do tří částí – I. Mezinárodní postavení Sovětského svazu. II. Vnitřní situace Sovětského svazu. III. Další upevnění VKS(b).

[755] Ostatně šlo o referát generálního tajemníka ÚV!

[756] Šlo o poslední úpravu díla. Je zajímavé, že toto jedenácté vydání pak bylo vydáno ještě dvakrát, v r. 1945 a 1952, nicméně stále s označením 11. vydání. Česká verse 11. vydání vyšla nejprve v moskevském Nakladatelství cizojazyčné literatury v r. 1940. Z 11. vydání vycházel i autorisovaný český překlad Jaroslava Procházky, za spolupráce s Vlastimilem Borkem, Václavem Prokůpkem a Miluší Svatošovou, vydaný v pražském nakladatelství Svoboda poprvé v r. 1947.

[757] Např. Joseph E. DAVIES: *Poslání do Moskvy*. Z války a revoluce – nová řada, svazek 1. Melantrich, Praha 1947, s. 267–268.

[758] KLÍPA, c. d., s. 149–150.

[759] Srv. tamtéž. Problém k nejednoznačnému výkladu Stalinova referátu nevznikl pouze kvůli ohlasu v zahraničí, ale výrazný podnět k němu dalo i samo sovětské vedení. 31. srpna 1939 – těsně po podepsání sovětsko-německé smlouvy o neútočení – interpretoval V. M. Molotov před poslanci Nejvyššího sovětu SSSR Stalinův březnový referát právě ve smyslu uzavřené sovětsko-německé smlouvy. Vyznění Molotovova exposé se propastně lišilo od jeho hodnocení mezinárodní situace v loňském listopadu. *Внеочередная четвертая сессия Верховного Совета СССР. 28 августа – 1 сентября 1939 г. Стенографический отчет*. Государственное издательство политической литературы, Moskva 1939, s. 199–200, resp. 206. СМИРНОВ, *Мюнхенская конференция и советско-германский пакт о ненападении…*, c. d., s. 117. František JANÁČEK – Josef NOVOTNÝ – Alena HÁJKOVÁ: *Nová orientace*. Historie a vojenství, č. 4/1969, s. 630.

[760] Ta by mohla vést k *„vítězství revoluce v jedné nebo několika zemích“*.

[761] *„…nechť se každá země brání proti útočníkům, jak chce a dovede, nás se to netýká, budeme obchodovat jak s útočníky, tak s jejich oběťmi.“*

[762] *„…nepřekážet, řekněme, Japonsku, aby se zapletlo do války s Čínou, nebo ještě lépe se Sovětským svazem; nepřekážet, dejme tomu, Německu, aby zabředlo do evropských záležitostí, aby se zapletlo do války se Sovětským svazem; nechat všechny účastníky války, aby zabředli hluboko v bažině války a potají je k tomu pobízet; nechat je, aby se navzájem zeslabili a vyčerpali, a pak, až dostatečně zeslábnou, vystoupit na scénu se svěžími silami, vystoupit ovšem »v zájmu míru«, a nadiktovat oslabeným účastníkům války své podmínky. Jak laciné a příjemné!“* Stalinův výrok mimochodem naprosto přesně vystihuje pohled, který po vydání amerického sborníku byl a je vztahován (především západní historiografií) na sovětskou politiku v letech 1939–1941.

pobízejíce Němce dále na východ, slibujíce jim snadno dosažitelnou kořist a domlouvajíce jim: Jen zahajte válku proti bolševikům, a dále půjde vše hladce. Je třeba říci, že to se také velmi podobá ponoukání a pobízení útočníka.“

Stalin zařadil Mnichov do série ústupků v rámci politiky nevměšování, přičemž vyslovil předpoklad, že je možné, že některé osoby si představují, že by tyto ústupky mohly kompensovány německou agresí vůči SSSR. Jako příklad uvedl úvahy o německých kombinacích se zmenšenou Podkarpatskou Rusí-Karpatskou Ukrajinou, které na přelomu roku 1938/1939 nacházely dosti místa ve světovém tisku.[763] *„Příznačný byl rozruch, který vzbudil anglický, francouzský a severoamerický tisk o sovětské Ukrajině. Pracovníci tohoto tisku do ochraptění křičeli, že Němci táhnou proti sovětské Ukrajině, že ovládají nyní tzv. Karpatskou Ukrajinu, mající kolem 700.000 obyvatel, že Němci nejpozději na jaře tohoto roku připojí sovětskou Ukrajinu, mající přes 30 milionů obyvatel, k tzv. Karpatské Ukrajině. Vypadá to, že tento podezřelý rozruch měl za cíl vzbudit zuřivost Sovětského svazu proti Německu, otrávit ovzduší a vyprovokovat bez zřejmých důvodů konflikt s Německem. Je ovšem zcela možné, že v Německu jsou blázni, kteří touží spojit slona, tedy sovětskou Ukrajinu, s broučkem, tj. s tzv. Karpatskou Ukrajinou. A jsou-li tam opravdu takoví pomatenci, není možno pochybovat, že se pro tyto blázny najde v naší zemi dostatečné množství svéracích kazajek. (Bouřlivý potlesk.) Ale i když necháme tyhle pomatence stranou a obrátíme se k normálním lidem, cožpak není jasné, že je směšné a hloupé s vážností mluvit o připojení sovětské Ukrajiny k tzv. Karpatské Ukrajině? Jen si to představte. Přišel brouček k slonovi, podepřel si ruce v bok a povídá: »Och, ty můj bratříčku, jak je mi tě líto… Žiješ bez statkářů, bez kapitalistů, bez národnostního útisku, bez fašistických pohlavárů – jakýpak je to život… Koukám na tebe a nemohu nepoznamenat: není jiné záchrany, ledaže se ke mně připojíš…« (Všeobecný smích.) »A když je to takové, svoluji, abys připojil své územíčko k mému nezměrnému území…« (Všeobecný smích a potlesk.) Ještě příznačnější je, že někteří politikové a tiskoví pracovníci v Evropě a ve Spojených státech, kteří pozbyli trpělivosti dále čekat na »tažení proti sovětské Ukrajině«, sami začínají odhalovat skutečné pozadí politiky nevměšování. Přímo říkají a píší černé na bílém, že Němci je krutě »zklamali«, jelikož místo, aby se dali na pochod dále na východ, proti Sovětskému svazu, oni, hleďte, se obrátili na západ a požadují pro sebe kolonie. Je možné si pomyslit, že Němcům vydali pohraniční oblasti Československa jako cenu za závazek, že zahájí válku proti Sovětskému svazu, ale Němci teď nechtějí směnku vyrovnat a posílají je o dům dál.“*

Útok proti Ukrajinské SSR z území Podkarpatské Rusi tedy Stalin označil za nepravděpodobný, směšný a bláznivý, ba vyslovil dokonce podezření, že podobné zvěsti mají provokační cíl. Nevyloučil, že jisté kruhy mohou v německém útoku na SSSR spatřovat hlavní cíl politiky nevměšování, jemuž jsou podřízeny všechny předchozí kroky.[764] Odmítl však tvrzení, že politice nevměšování jde o záchranu míru. V době, která zpochybnila hodnotu mezinárodních smluv a závazků, o tom podávala svědectví *„horečka zbrojení“*. *„Všechny státy začaly zbrojit, od malých až po velké, počítajíc v to především státy provádějící politiku nevměšování. Nikdo už nevěří medovým řečem, že mnichovské ústupky útočníkům a mnichovská dohoda jsou prý počátkem nové éry »usmíření«. Nevěří jim ani sami účastníci mnichovské dohody, Anglie a Francie, které stejně jako ostatní začaly zesilovat své zbrojení.“*

Stalinův referát tedy vztáhnul Mnichov k politice nevměšování, podivné a nebezpečné, jíž si velmoci samy poškozují vlastní zájmy. Nabídl posluchačům různá vysvětlení, aniž by se k některému výslovně přiklonil – jedním z nich byla možná spekulace s útokem na SSSR. Mistrné formulace pomohly referátu udržet se jako klíčový historický dokument nejen v době sovětsko-německých vztahů v letech 1939–1941, ale i po napadení SSSR.

Sovětské práce o Mnichovu před únorem 1948

Oficiální sovětský postoj k mnichovskému tématu byl od podzimu 1939 až do června 1941 výrazně utlumen s ohledem na odlišnou kvalitu vztahů s Německem. Po napadení Sovětského svazu se však téma do veřejného prostoru vrátilo, a to nejen v souvislosti s opětovným navázáním styků s čs. exilovou representací. Sovětská nóta z 24. října 1942[765] vyjadřovala návrat k výhodnému odstupu, který si sovětská politika

[763] Právě tato pasáž byla v následujícím období interpretována různým způsobem – zejména pro velmi opatrnou rétoriku, pokud jde o Německo. Proto je nutné uvést ji celou.

[764] *„Jsem dalek toho, abych moralisoval nad politikou nevměšování, mluvil o zradě, zrádcovství atp. Bylo by naivní kázat o morálce lidem, kteří lidskou morálku neuznávají. Politika je politika, jak říkají staří, mazaní buržoasní diplomaté. Je však nutno poznamenat, že veliká a nebezpečná politická hra, kterou zahájili přívrženci politiky nevměšování, může pro ně skončit vážným neúspěchem.“*

[765] Navíc předaná vyslanci Fierlingerovi 28. října, tedy v den čs. státního svátku.

hodlala vůči mnichovské dohodě nadále udržovat.[766] Odpovídaly tomu i pokusy, jak tuto otázku zpracovat v rovině historické.

Vladimír Petrovič Poťomkin a dějiny diplomacie

Jeho jméno zaznělo už několikrát, akademik Vladimír Petrovič Poťomkin (1874–1946) byl významným činitelem meziválečné sovětské zahraniční politiky. V diplomatické službě působil od roku 1922. V letech 1932–1934 byl velvyslancem SSSR v Itálii[767] a od r. 1934 velvyslancem ve Francii. Účastnil se jednání, které vyústilo v podepsání francouzsko-sovětské smlouvy o vzájemné pomoci, byl členem sovětské delegace ve Společnosti národů a od r. 1937 náměstkem Maxima Litvinova.[768] V září 1938, když se Litvinov účastnil zasedání v Ženevě, vedl Poťomkin lidový komisariát zahraničních věcí, byl důležitou osobou, která se účastnila většiny klíčových porad sovětského vedení během zářijové krise.[769] V r. 1940 byl odsunut do funkce lidového komisaře pro osvětu RSFSR, podílel se na vzniku Akademie pedagogických věd RSFSR, jejímž presidentem se v r. 1943 stal a téhož roku se stal též řádným členem AV SSSR. Jakožto vedoucí autorského kolektivu pro sepsání oficiálních třísvazkových *Dějin diplomacie* byl v r. 1942 oceněn Stalinovou cenou prvního stupně za jejich první díl, vydaný v r. 1941.[770]

Politika usmiřování

V roce 1943 vyšel jeho přehledový text o meziválečné zahraniční politice SSSR. Pod názvem *„Období před druhou světovou válkou a boj Sovětského svazu za mír“* ji tiskl časopis *Válka a dělnická třída*,[771] ještě v témže roce se dočkala i knižní podoby pod upraveným názvem *„Politika usmiřování útočníků a boj Sovětského svazu za mír“*.[772] Zčásti je možné text považovat za these chystaného třetího svazku *Dějin diplomacie*. Zabývá se totiž příčinami vzniku II. světové války a procesy v mezinárodní politice, které způsobily a uspíšily její rozpoutání.

Meziválečné dějiny člení na tři období, které tvoří v textu samostatné kapitoly: *1. Od versailleského míru k locarnské dohodě (1919–1925)*; *2. Od Locarna k Mnichovu (1925–1938)* a *3. Od Mnichova do začátku druhé světové války (1938 – 1. září 1939)*. Sleduje postupnou erosi poválečného uspořádání, rostoucí rozpory mezi kapitalistickými zeměmi západu, jimž dosavadní versailleský systém přestává stačit, s vyvstávající otázkou, zdali se revise provede mírovým jednáním, nebo válkou. Kroky kapitalistické diplomacie jsou srovnávány se sovětskou, která jediná zachovává pevné mírové stanovisko. Vládnoucí reakční skupiny Velké Británie, Francie a Spojených států naopak vedou politiku tzv. usmiřování, která je ve skutečnosti nadržováním útočníkům. Ustupováním před agresí vznikají ve světě ohniska budoucí války.

Poťomkin se vlastně drží rámce Stalinova sjezdového referátu, ač to není v textu nikde výslovně zmíněno.[773] I zde se objevují státy neútočné a útočné – ty jsou již přímo označovány za *„podněcovatele války“*.[774] Strohé these ovšem prokládá početnými citáty ze světového tisku, z projevů státníků a politiků – vládnoucích i opozičních, zakládá si na bohaté faktografii a znalosti různých proudů v západní politice a publicistice, zdůrazňuje rozpory mezi *„vládnoucími reakčními skupinami“*, zaslepeně, krátkozrace a zbaběle prosazují-

---

[766] *„… sovětská vláda jakožto neúčastniviší se mnichovské dohody nikdy nepovažovala a nepovažuje se za vázanou v jakékoli míře ustanovením této dohody.“ Československé vztahy v diplomatických jednáních 1939–1945. Dokumenty. Díl 1. Březen 1939 – červen 1943*. Editoři Jan Němeček, Helena Nováčková, Ivan Šťovíček, Miroslav Tejchman. Státní ústřední archiv v Praze, Praha 1998, s. 410.

[767] Vystřídal jej Boris Jefimovič Štejn.

[768] *Дипломатический словарь II.* Наука, Moskva 1985, s. 407.

[769] VORÁČEK, c. d., s. 296–299. Ольга Вячеславовна ПАВЛЕНКО: *Историографический образ «Мюнхена 1938 года» и проблемы исторической памяти*. In: Мюнхенское соглашение 1938 г.: история и современность. Редакционная коллегия: Н. С. Лебедева, М. Волос, Ю. М. Коршунов. Институт всеобщей истории РАН, Moskva 2009, s. 390–391.

[770] *История дипломатии. Том первый.* Под редакцией В. П. Потёмкина. Государственное социально-экономическое издательство, Moskva 1941. Svazek šel do tisku v prosinci 1940.

[771] *Период перед второй мировой войной и борьба Советского Союза за мир.* Vizte pozn. 595.

[772] В. П. ПОТЁМКИН: *Политика умиротворения агрессоров и борьба Советского Союза за мир.* Государственное издательство политической литературы, Moskva 1943. II. vydání vyšlo v témže nakladatelství na konci r. 1946 po autorově smrti.

[773] Přitom několikrát odkazuje na jiné Stalinovy projevy.

[774] *Поджигатели войны* – překládáno též jako *váleční žháři*, *váleční paliči*, *paliči války*.

cími politiku nadržování útočníkům, a prozíravou oposití ve Francii i Velké Británii.

Politice usmiřování dává Poťomkin již jasně protisovětské zaměření. Její podstatou byla *„snaha isolovat Sovětský svaz, zardousit jej hospodářskou a politickou blokádou, vyhladovět ho, nebo rozvrátit zevnitř, zničit a rozsápat zemi socialismu“*. Za tím účelem si *„reakční vládnoucí skupiny tábora Chamberlainova, Daladierova a jejich stoupenců“* ochočovaly fašistické zvíře, lákaly je *„různými sousty k východu s úmyslem odvésti od sebe samých nebezpečí jeho útoku“*. – To, co Stalin v březnu 1939 předkládal formálně jako jeden z možných výkladů západní politiky, popisuje Poťomkin již jako výklad jediný. These o cílené isolaci SSSR ze strany Západu bude později jedním z klíčových argumentů *„historické informace“*.

Události vedoucí k Mnichovu jsou zmíněny velmi stručně, jako články řetězu ústupků, jimiž vznikalo ohnisko války v Evropě. Mnichov sám je však chápán jako *„kulminační bod“* politiky nadržování útočníkům a jejich podporování. Poťomkin připomíná opojení britských a francouzských appeaserů pocitem, že „zachránili mír“, i *„nadšené výkřiky pařížských zevlounů“*, vítajících svého ministerského předsedu po návratu z Mnichova. Do protiposice staví prorocké výroky Winstona Churchilla, jimiž *„vypaloval znamení hanby zhoubné politice Chamberlaina a jeho stoupenců“*. Výrazně větší prostor věnuje důsledně mírové politice Sovětského svazu, neboť *„on to byl, kdo navzdory kompromisníkům a pomahačům útočníka vyzýval demokratické národy ke společnému boji proti podněcovatelům války“*.

Sovětské stanovisko v době Mnichova je proto pojato obšírně. Poťomkin připomíná, že SSSR opakovaně prohlásil, ať už zástupcům francouzské vlády, nebo Valnému shromáždění Společnosti národů, že je odhodlán dodržet závazky plynoucí z čs.-sovětské smlouvy o vzájemné pomoci, že je ochoten účastnit se mezinárodní konference na pomoc Československu. SSSR varoval 23. září 1938 Polsko před jeho útočnými úmysly vůči Československu. Zmíněny jsou také pomluvy, které po Mnichovu rozhlašovaly, že SSSR byl s mnichovskými jednáními srozuměn, i rozhodná sovětská dementi. Sovětský svaz byl pevně odhodlán bránit Československo i Evropu před fašistickou agresí, chtěl se začlenit do společné fronty mírumilovných národů, volal po jejím organisování.

„Proč tedy Chamberlain a Daladier nepovažovali za nutné opříti se o podporu SSSR při obraně nezávislosti Československé republiky a míru ve východní Evropě? Poněvadž v Mnichově jim Hitler s pěnou u úst dokazoval, že Československo je předsunutou baštou bolševismu. Protože spatřovali v SSSR nikoliv spojence v boji s útočníkem, nýbrž jako dříve, třídního nepřítele té finanční oligarchie, která řídila veškerou politiku imperialistických mocností. Z Paříže a Londýna létala do Prahy důtklivá varování: nespoléhat na Sovětský svaz. Ten prý je příliš daleko a nemá s Československem společnou hranici; Polsko nepropustí jeho vojsko na pomoc Československu; jeho armáda je v nejlepším případě schopna bránit sovětské území, a konečně ani nebude chtít bojovati s Německem, bez ohledu na závazky sovětsko-československého paktu o vzájemné pomoci. Tak se snažila Chamberlainova a Daladierova diplomacie oslabiti ducha československého lidu a znevážiti Sovětský svaz v očích mezinárodní demokracie. Ve skutečnosti v Paříži i v Londýně věděli příliš dobře, že sovětská vláda naprosto nemá v úmyslu vyhnouti se splnění svých spojeneckých závazků vůči Československé republice.“ Třídní zaslepenost a nenávist vůči Sovětskému svazu tak umožnila, že *„v Mnichově útočníkovi jeho pomahači definitivně rozvázali ruce. Ale Chamberlain a Daladier se svými stoupenci se krutě zklamali ve svých výpočtech. Neuplynul ani rok a fašistické zvíře, které usilovně lákali svými sousty proti východu, vrhlo se na západní demokracie.“*

Poťomkinův výklad přisoudil Mnichovu jednoznačný protisovětský osten: hlavním cílem mnichovské dohody byl útok na SSSR. Byl současně jakýmsi hloupým pokusem přechytračit Hitlera, který se Chamberlainovi i Daladierovi vymstil. Československo je líčeno jako oběť, nikoliv jako aktivní účastník krise, jeho politika není předmětem zájmu, ani okolnosti přijetí mnichovského diktátu. Teprve ve třetí kapitole, kde se Poťomkin věnoval březnovým událostem roku 1939, popisoval na základě francouzské *Žluté knihy* dění na říšském kancléřství v noci na 15. březen i chování presidenta Háchy a ministra Chvalkovského. Ačkoliv zmínil brutální německý nátlak na oba čs. představitele, Poťomkin usuzoval, že se Československo mohlo postavit *„na odpor německým fašistickým uchvatitelům“*, Francie mohla podpořit svého spojence a vláda SSSR *„by splnila okamžitě* […] *smlouvu o vzájemné pomoci* […] *s Československou republikou“*. Bohužel, *„vláda Háchy a Chvalkovského zrádně kapitulovala“* a Daladier, *„který již jednou zradil Československo v Mnichově, zůstal i tentokráte lhostejným pozorovatelem jeho záboru“*.

Výbuch války naštěstí smetl usmiřovače a postupně semkl mírumilovné národy k boji proti fašismu. *„V ohni veliké osvoboditelské války byly vybudovány základy vojenského svazku tří velkých demokracií – SSSR, Velké Britanie a USA. Jejich spojenými silami byl poražen nepřítel člověčenstva – fašismus. Jejich spoluprací po vítězství bude vytvořen nový řád, zabezpečující národům mír a svobodu.“*

Poťomkinův text, jakkoliv dovedně přecházel zákruty meziválečné sovětské zahraniční politiky, podporoval aktuální spolupráci států protihitlerovské koalice. Za politiku usmiřování činil odpovědné francouzské a britské reakční skupiny, které byly u moci dříve a které nemají nic společného s nynějším britským ministerským předsedou, jenž je vždy tvrdě kritisoval. Zdůrazňováním argumentů oposičních hlasů vůči britské a francouzské politice usmiřování autor poskytoval dosti členitý pohled na britskou a francouzskou politiku, jednak naznačoval možnost alternativního řešení evropské krise cestou spolupráce a kolektivní bezpečnosti. Ta se ostatně podle něj realisovala nyní na platformě protihitlerovské koalice.

Dějiny diplomacie

Ve stejném časovém vymezení a na téže základně zpracoval autorský kolektiv pod vedením V. P. Poťomkina třetí svazek monumentálních *Dějin diplomacie*.[775] Zde ovšem na daleko vyšší úrovni, s daleko širší heuristikou i faktografií.

Hlavní rámec děje přitom odpovídá Poťomkinovu přehledu.[776] Mezinárodní vztahy jsou sledovány v duchu rozpadu versailleského mírového uspořádání, soupeření mezi velmocemi, vytváření bloku *„podněcovatelů války“* a vzniku *„válečných ohnisek“* ve světě. Po vylíčení hlavních událostí a diplomatické odezvy Západu je tato odezva vždy srovnávána s reakcí sovětské diplomacie.

Mnichovské události popsala ve dvacáté čtvrté kapitole, nazvané *„Fašistické Německo uskutečňuje obsazení Rakouska a rozdělení Československa (1938)“*, profesorka Anna Michajlovna Pankratovová (1897–1957).[777] Společně s Poťomkinem zpracovala též pomnichovský vývoj v kapitole dvacáté páté *„Rozpoutávání evropské války po mnichovské kapitulaci (1938–1939)“*. Kapitoly jsou velice čtivé a jsou bezesporu velmi plastickým vyjádřením neklidných mezinárodních vztahů v polovině 30. let.

Výklad totiž pracoval s uveřejněnými diplomatickými dokumenty, sovětským i zahraničním tiskem a takřka celým bohatstvím titulů, jež nabízela tehdejší publicistika. Protože ještě nebyly k disposici materiály shromážděné pro účely norimberského procesu, přizvala si Pankratovová na pomoc především memoárovou a reportážní literaturu, vydanou těsně před válkou, případně během ní,[778] jakož i první pokusy o synthetická zpracování příčin II. světové války. Většina titulů je sice skryta v závěrečném seznamu literatury, některé z prací se ale objevují v poznámkovém aparátu, jsou jmenovitě zmíněny v textu, nebo je lze rozpoznat podle charakteristických thesí.

Lze tak vypozorovat, že např. při líčení poměrů ve Francii se Pankratovová opírala zejména o reportážní knihu (a svého času bestseller) André Simona *„J'accuse!“*,[779] dále o práce Geneviève Tabouisové či André Gérauda-Pertinaxe. Britské poměry a kroky chamberlainovské diplomacie rekonstruovala hlavně podle vzpomínek britského velvyslance v Německu Nevillea Hendersona *„Nezdar jedné mise“*[780] a rozsáhlé práce *„Evropa v předvečer“* od amerického historika mezinárodních vztahů prof. Fredericka Lewise Schumana.[781] Pokud jde o situaci v Československu, byl pro Pankratovovou zřejmě klíčovým spisek *„Československá tragédie“*,[782] kterou pod pseudonymem Petr Buk vydal v r. 1939 Franz Carl Weiskopf. Vedle něj rozhodně

---

775 Vizte pozn. č. 152. Kapitoly týkající se Mnichova – zejména s. 618–646.

776 Ve zkrácené formě opakuje jeho these i předmluva.

777 Любовь Алексеевна СИДОРОВА: *Анна Михайловна Панкратова*. In: Историческая наука России в XX веке. Редакционная коллегия: Г. Д. Алексеева, А. Н. Сахаров, Л. А. Сидорова. Научно-издательский центр «Скриптоpий», Moskva 1997, s. 419–436.

778 Nejmladší tituly pocházejí z let 1943–1944, čímž lze teoreticky datovat vznik příslušných kapitol. (Např. ale závěrečnou kapitolu svazku o organisačních formách a technikách diplomacie napsal Nikolaj Petrovič Kolčanovskij, který zemřel již v r. 1940!)

779 V ruštině vyšla v r. 1941 ve sborníku *О тех, кто предал Францию* (Государственное издательство художественной литературы, Moskva 1941.) Vedle Simonovy knihy sem byly zařazeny texty Gordona Waterfielda, André Mauroise, Pertinaxe a Julesa Romainsa. Využívání knihy při psaní *Dějin diplomacie* si všiml Jaroslav Matějka v doslovu k jejímu 2. českému vydání. (André SIMONE: *J'accuse! O těch, kdo zradili Francii*. Nakladatelství politické literatury, Praha 1965, s. 211.) Vysoké hodnocení knihy *J'accuse!* ze strany J. V. Stalina připomněl ve svých pamětech Ilja Erenburg (Илья ЭРЕНБУРГ: *Люди, годы, жизнь. Воспоминания в трёх томах. Том второй*. Издательство «Советский писатель», Moskva 1990, s. 228. Citát připomenut i na přebalu 2. českého vydání Simonovy knihy.)

780 Neville HENDERSON: *Failure of a Mission. Berlin 1937–1939*. G. P. Putnam's Sons, New York 1940.

781 Frederick Lewis SCHUMAN: *Europe on the Eve. The Crises of Diplomacy 1933–1939*. Robert Hale Limited, Londýn 1939.

782 Pierre BUK: *La Tragédie tchécoslovaque. De septembre 1938 à mars 1939. Avec des documents inédits du Livre blanc tchécoslovaque*. Traduit par Hans Jacob et Jean Castet, avec une postface de Jan Čech. Éditions du Sagittaire, Paříž 1939.

pracovala s knihou Huberta Ripky *Mnichov: Před ním a po něm*“[783] a s německými dokumentovými edicemi, které za války publikoval prof. Friedrich (Fritz) Berber.[784]

Odtud zřejmě Pankratovová čerpala většinu informací ze zákulisí diplomatických jednání a díky nim působí výklad velmi dramaticky. I přes svou občasnou roztříštěnost víceméně dodržuje chronologii, všímá si dílčích episod, je hustě zalidněn a soustřeďuje se na jednotlivé osobnosti. U některých se pokouší o vhled do jejich myšlenkových pochodů a motivací a nezapomíná na to, že byly pouhými lidmi s četnými slabostmi a nedostatky.

Výklad, ač se přidržuje oficiálního zadání, se rovněž nespokojuje s pouhým opakováním strohých thesí a někdy připouští i možnost existence jiného výkladu. Současně je ovšem závislý na přesnosti či nepřesnosti informací a soudů v použité literatuře, která se pro minimální odstup od popisovaných událostí mohla odvolávat často jen na tzv. „dobře informované osoby“, jejichž jména nemohla být uváděna a jejichž podání ještě nebylo možné podrobit důkladné kritické analyse. Proto se i *Dějiny diplomacie* v takových případech přidržovaly interpretací mezinárodních událostí tak, jak byly tradovány ve své době.

Přes všechny dílčí nedostatky a reservy jde o nejkomplexněji pojatý sovětský text, věnovaný Mnichovu. Z tohoto důvodu je třeba se blíže soustředit na jeho hlavní figury, milníky a rekvisity.

Hlavní osoby děje

Hlavními aktéry mnichovského dramatu jsou Velká Británie (převážně uváděna jako Anglie) a Francie a nijak nepřekvapí, že výklad se nese ve znamení naprostého despektu vůči Chamberlainově a Daladierově politice.

Chamberlain sám je popisován jako člověk omezeného rozhledu, jako jeden z magnátů anglického finančního kapitálu, jimž by válka poškodila jejich vlastní obchodní a bankovní operace na kontinentě. Proto usiluje o mír za každou cenu. Současně ve fašistickém Německu spatřuje pořádek a disciplínu, oporu zájmů mezinárodního kapitálu, třídního spojence, nikoliv národního nepřítele Anglie – *„rudé nebezpečí“* se Chamberlainovi zdálo mnohem reálnější. Chamberlainova politika je dávána do souvislosti s *„clivedenskými kruhy“*, jejich politické ideje a snahy totiž hlásá. Zvlášť horlivé spolupracovníky nalezl Chamberlain ve velvyslancích Perthovi v Římě a Hendersonovi v Berlíně, podporoval jej i budoucí ministr zahraničí lord Halifax. V Praze pak působí vyslanec Newton.[785]

Do protikladu jsou stavěni představitelé oposice – doslova vyzdvihován je Winston Churchill coby *„nesmiřitelný odpůrce Chamberlainovy kompromisnické politiky“*, v textu se objevují četné výňatky z jeho projevů, které prozíravě burcovaly proti ustupování Německu a které mu v době mnichovské krise vynesly nálepku válečného štváče číslo 1. Vedle něj je zmíněn ministr zahraničí Anthony Eden, donucený fašistickými válečnými štváči a anglickým reakčním tiskem k demisi; vůdce oposice Clement Attlee či bývalý velvyslanec v Berlíně Eric Phipps.

Na straně francouzské se Pankratovová vyrovnává s krátkodechostí tamních vlád, takže v rychlém sledu se střídají jména premiérů i zahraničních ministrů – Camille Chautemps a Yvon Delbos, Léon Blum[786] a konečně Édouard Daladier. V Daladierově vládě má významnou posici Georges Bonnet. Pankratovová také proto mluví o vládě Daladierově a Bonnetově, která jedná v zájmu francouzské finanční oligrachie a reakčních kruhů, usilujících o dohodu s fašisty.

Sám Bonnet je těsně spjat s francouzskými finančními kruhy a zejména s bankou Bratří Lazardové. Ač se prohlašuje za předního obránce míru, spekuluje na burse a účastní se temných machinací, jejichž úspěch je závislý na ústupcích Německu. Vydělává na francouzské kapitulaci,[787] bezostyšně lže, falšuje zprávy o stavu francouzských ozbrojených sil. Daladier, ač je zpraven o Bonnetových obchodech, nečiní Bonnetovým

---

[783] Hubert RIPKA: *Munich: Before and After. A fully documented Czechoslovak account of the crises of September 1938 and March 1939 with a detailed analysis of the repercussions of the Munich Agreement on the situation of Europe as a whole and of Central Europe in particular, together with an essay on the reconstruction of a free Europe.* Translated from the manuscript by Ida Šindelková and Comdr. Edgar P. Young. Victor Gollancz Ltd., Londýn 1939.

[784] *Europäische Politik 1933-1938 im Spiegel der Prager Akten*. Herausgegeben von Fritz Berber. Essener Verlagsanstalt, Essen 1941, [2]1942, [3]1942. *Deutschland-England 1933-1939. Die Dokumente des deutschen Friedenswillens.* Herausgegeben von Friedrich Berber. Essener Verlagsanstalt, Essen 1940, [3]1942, [4]1943.

[785] Okrajově jsou zmiňováni ještě Horace Wilson, William Strang, Stanley Baldwin a Alexander Cadogan.

[786] Ministr zahraničí v jeho krátké druhé vládě Joseph Paul-Boncour zmíněn není.

[787] Bonnetova charakteristika vychází ze Simonova *J'accuse.* Na uvedená tvrzení upozornila jako na zajímavost O. V. Pavlenková, nespojila si je však s André Simonem. (ПАВЛЕНКО, c. d., s. 391.)

nekalým praktikám přítrž, nechá se jím a Brity víceméně vláčet. Zrazuje španělskou republiku a podílí se na nátlaku na republiku československou.

Z diplomatických zástupců jsou zmíněni vyslanec v Praze Léopold Victor de Lacroix, berlínský velvyslanec André François-Poncet a velvyslanec v Londýně Charles Corbin.

Je příznačné, že francouzská politická opozice zde není připomínána takřka vůbec[788] – francouzské opoziční hlasy zde představují jen žurnalisté Pertinax a Tabouisová[789] a vojáci, generálové Gamelin, Faucher a de Cugnac.

Bonnetova politika je závislá na politice Chamberlainově, Francie se tak dobrovolně připravila o iniciativu v evropských záležitostech a přenechala ji Británii. Tempo ve skutečnosti udává hitlerovské Německo za asistence fašistické Italie a Japonska, a to bez skrupulí a s patřičnou brutalitou. Německu sekunduje Maďarsko a Polsko.

Úlohu jakéhosi komentátora svěřila Pankratovová diplomacii Spojených států, a to v podobě citátů z deníků velvyslanců Williama Dodda (Berlín)[790] a Josepha Edwarda Daviese (Moskva),[791] kteří jsou hodnoceni mimořádně vysoko. Citáty z jejich zápisků jsou současně používány při líčení kroků podnikaných sovětskou diplomacií. Proti nim je stavěn první velvyslanec v Moskvě William Bullitt, označený za dobrodruha a intrikána, který svého diplomatického úřadu v Moskvě (a posléze od r. 1936 v Paříži) využíval k protisovětské činnosti. President Roosevelt je líčen jako velmi uvážlivý, zmíněno je i jeho zářijové poselství Adolfu Hitlerovi a Edvardu Benešovi.[792]

Československo, ač je ohrožena jeho nezávislost, vystupuje v příběhu pouze jako vedlejší účastník. Nejdéle ze všech zůstalo věrno Francii a svým spojeneckým závazkům a je nuceno vycházet vstříc hitlerovské agentuře, tzv. Sudetoněmecké straně. Marně upozorňuje Francii, že fašisté chystají atentát na ministra Delbose, že hitlerovci chystají okupaci Rakouska, po němž přijde řada na Československo.[793] Francie nechce vidět, že ztrátou Československa ztratí skoro vše.

V čele čs. státu stojí president Edvard Beneš, bývalý ministr zahraničí. Jeho osobnost je připomínána vícekrát. Již v r. 1925 se zastával o podepsání smlouvy s SSSR, podporoval Barthouovu iniciativu, prosazoval vytvoření východního paktu, napomohl uzavření smlouvy francouzsko-sovětské, podepsal s SSSR smlouvu o vzájemné pomoci. Jak vyplývá ze vzpomínky G. Tabouisové, vadil hitlerovcům natolik, že usilovali o jeho likvidaci.[794] Z diplomatických činitelů republiky se objevují: ministr zahraničí Kamil Krofta, vyslanec v Londýně Jan Masaryk, vyslanec v Berlíně Vojtěch Mastný a vyslanec v Paříži Štefan Osuský. Vedle nich je zmíněn ministerský předseda Milan Hodža a v textu se mihne i ministr propagandy Hugo Vavrečka.

Na straně německé vystupuje nejčastěji samozřejmě Adolf Hitler, Hermann Göring, Joachim von Ribbentrop a ve vedlejších úlohách i Konstantin von Neurath a Hitlerův pobočník kapitán Fritz Wiedemann. Ohrožení Československa stoupá po anšlusu Rakouska, přestože čs. vyslanec obdrží ujištění od Göringa i Neuratha.

Sovětsko-československá smlouva o vzájemné pomoci z 16. května 1935

Zmíněna již v kapitole dvacáté prvé. Chápána jako významný krok k posílení kolektivní bezpečnosti. Hovoří se tu i o výhradě, obsažené v článku II. podpisového protokolu, že závazky vzájemné pomoci budou mezi oběma vládami účinné jen potud, *„pokud tu budou podmínky předvídané touto smlouvou a pokud bude oběti útoku poskytnuta pomoc se strany Francie“*.

Výhrada je chápána nejen jako prostředek, kterým se nepřímo vytvářelo trojstranné spojenectví SSSR, Francie a Československa, ale také jako předvídavý krok sovětské diplomacie: *„Sovětská diplomacie svou*

[788] Pouze jednou je okrajově zmíněn Maurice Thorez s Paulem Reynaudem, obdobně okrajově je zmíněn poslanec Louis Marin ve zjitřené debatě s Daladierem, citované deníkem *La Liberté* z 30. 9. 1938.

[789] V pomnichovských pasážích ještě Henri de Kérillis a Émile Buré.

[790] *Ambassador Dodd's Diary 1933–1938*. Edited by William E. Dodd, Jr. and Martha Dodd. Harcourt, Brace and Company, New York ³1941.

[791] Joseph E. DAVIES: *Mission to Moscow. A record of confidential dispatches to the State Department, official and personal correspondence, current diary and journal entries, including notes and comment up to October, 1941*. Simon and Schuster, New York 1941.

[792] V textu se ještě mihne velvyslanecký rada v Moskvě Alexander Comstock Kirk.

[793] Pasáž je zařazena již do kapitoly dvacáté třetí a opět vychází z podání André Simona.

[794] Geneviève TABOUIS: *They Called Me Cassandra*. Charles Scribner's Sons, New York 1942, s. 144–146. Pasáž o „šesti vraždách“ lze nalézt i v českém překladu upraveného druhého vydání – Geneviève TABOUISOVÁ: *Předehra k tragédii*. Svoboda, Praha 1967, s. 133–134.

výhradou zároveň předvídavě zbavovala francouzskou vládu možnosti, aby se v případě německého útoku na Československo vyhnula splnění závazků francouzsko-československé spojenecké smlouvy a přesunula na Sovětský svaz celé břímě poskytnutí pomoci oběti útoku."

Květnová mobilisace

Vyhlášena čs. vládou jako odpověď na informaci, že se německá vojska stahují k čs. hranici. Informaci telegrafoval do Londýna i berlínský velvyslanec Henderson. Mobilisace proběhla rychle a nanejvýš spořádaně a vyvolala zuřivou odezvu německé diplomacie, která přípravu útoku popřela a pohyby vojsk označila za *„přesuny místního významu"*.

Německý pokus o napadení Československá dáván do souvislosti s napjatou situací na sovětsko-mandžuské hranici, z níž fašistická diplomacie získala dojem, že SSSR nebude mít možnost vměšovat se do evropských záležitostí. Současně s tím britský tisk zpochybnil připravenost a ochotu SSSR bránit Československo. Anglická diplomacie začala vyvíjet na Československo nátlak. Do Londýna nadto 13. května přijel Konrad Henlein, rozmlouval s členy britského parlamentu, a to i se zástupci oposice. Jeho agitace měla úspěch, britský tisk vyzval Československo k dohodě s německou menšinou a objevily se i návrhy na rozdělení státu.

Československá mobilisace způsobila, že Hitler, který si nebyl jist svou vojenskou převahou, netroufal si otevřeně napadnout Československo a změnil proto taktiku. Hodlal využít ochoty Chamberlainových stoupenců vykoupit mír na úkor Československa.

Jednání čs. vlády se Sudetoněmeckou stranou

Sudetoněmecká strana v čele s Konradem Henleinem byla hitlerovskou agenturou v Československu. Zuřivě agituje pro autonomii „sudetských Němců" či spíše pro odtržení jimi obývaných oblastí od ČSR. Henlein zveřejnil tzv. *„karlovarské body"*, tj. program *„územní autonomie Sudetské oblasti"*, vypracovaný Sudetoněmeckou stranou. Čs. vláda byla na nátlak anglické diplomacie donucena jednat s Henleinem. 26. května 1938 obnovila Sudetoněmecká strana jednání s čs. vládou, přičemž *„vzala za základ »národnostní statut« Sudetské oblasti"*.[795] Současně tím plnila pokyn z Německa, aby *„byl získán čas, který Hitler potřeboval nezbytně k tomu, aby se definitivně domluvil s Angličany a Francouzi"*.[796]

Runcimanova mise

Její vyslání do Československa bylo výrazem nejrozhodnějšího nátlaku anglické diplomacie na čs. vládu.[797] Předcházela mu sondáž představitele *„clivedenské kliky"* markýze Londonderryho v Berlíně uprostřed července 1938 a *„osobní poselství"* Hitlera Chamberlainovi, které do Londýna přivezl Hitlerův pobočník kapitán Wiedemann. Hitlerovy návrhy byly diskutovány při návštěvě britského královského páru v Paříži 19. července, kde byly v největší tajnosti uznány za přijatelné. *„V Paříži byla učiněna rozhodnutí, která se brzy stala základem neblahé mnichovské dohody."*

Do Československa byl 3. srpna vyslán Chamberlainův zmocněnec lord Runciman, aby jako *„nestranný prostředník"* přispěl k dosažení dohody mezi čs. vládou a henleinovci. Fašistická vláda Německa, aby napomohla Runcimanově misi k úspěchu, provedla sérii výhružných vojenských opatření, při nichž dávala na odiv svou vojenskou sílu, zastrašovala jimi cizí diplomaty a vzbuzovala u nich dojem své neporazitelnosti. Německých vojenských demonstrací pak zase využíval Runciman k nátlaku na čs. vládu a požadoval od presidenta Beneše další ústupky.

Henlein obdržel 1. září od Hitlera příkaz, aby všechny kompromisní návrhy Runcimanovy odmítl a požadoval neprodlené odevzdání Sudetské oblasti Němcům. 7. září stejný požadavek uveřejnil úvodník londýnských *Times*. 12. září proslovil Hitler v Norimberku zběsilou řeč, kde zaútočil proti Čechům a oznámil, že v květnu vydal rozkaz o zvýšení německých branných sil. V dalším[798] projevu oznámil, že Německo je připraveno podstoupit ty nejvážnější zkoušky a díky bohaté úrodě vydrží jakoukoliv hospodářskou blokádu.

Hitlera podpořil článek v *Popolo d'Italia*, napsaný zřejmě Mussolinim. Runcimanovi a Benešovi navrhl uspořádat plebiscit, který by rozhodl o dalších osudech československé republiky, žádný československý národ přece neexistuje a doba kompromisů minula. Churchill píše o evropské krisi, volá po společném pro-

[795] Podstata *„karlovarských bodů"*, ani *„národnostního statutu Sudetské oblasti"* *(«национальный статут Судетской области»)* není blíže vysvětlena.

[796] V tomto směru se výklad přibližuje např. k některým pasážím Gottwaldova referátu z 26. 12. 1938.

[797] Míněno: před zářijovými událostmi.

[798] Text skutečně uvádí, že Hitler *«вновь выступил в Нюрнберге»*.

hlášení Británie, Francie a SSSR proti Hitlerově útočnosti.

Není zmíněn henleinovský pokus o puč po Hitlerově projevu, ani jeho potlačení, ani žádné další dění v čs. pohraničí (řádění freikorpsů apod.).

Chamberlainova jednání s Hitlerem

Rozhodnutí o Chamberlainově setkání s Hitlerem učinila britská vláda večer 14. září a obratem bylo sděleno do Paříže i Berlína. Francouzská vláda je označila za odvážné, Berlín blahosklonně souhlasil. 15. září Chamberlain poprvé letěl letadlem a tři hodiny jednal s Hitlerem v Berchtesgadenu. Hitler požadoval definitivní a plné sebeurčení „sudetských Němců", Chamberlain odletěl zpátky do Londýna k poradám se svou a francouzskou vládou. Lord Runciman opustil Prahu a Chamberlainovi předal své memorandum, navrhující okamžité odevzdání pohraničních krajů Československa s německou většinou Německu a naprosté podřízení ČSR německému vlivu včetně anulování jeho spojeneckých smluv. Obě vlády poslaly v tomto smyslu Praze svůj plán, ve skutečnosti ultimátum.

Při další schůzce v Godesbergu 22. září Hitler zvýšil své požadavky, které rozšířil i o územní nároky Polska a Maďarska. Jednání uvázla, ale byla 23. září obnovena a výsledkem bylo německé memorandum. Hitler ustoupil v otázce vyklizení požadovaného území do 1. října. 24. září se Chamberlain vrátil do Londýna. Proti godesberskému memorandu se zdvihl odpor v řadách oposice, nicméně Hitlerovy požadavky byly opět předány do Prahy. Jednání se znovu zadrhla.

Spojenecký nátlak a Československo

Československá politika v čele s Benešem si je vědoma toho, že ústupky Německu jsou nebezpečné. Na *„vzdorovité Čechoslováky"* vykonávala Británie a Francie setrvalý tlak.

I po odevzdání anglo-francouzského plánu z 19. září se čs. vláda nechtěla tomuto tlaku podřídit a žádala ve své odpovědi 20. září jeho přehodnocení. Britský vyslanec Newton téhož večera pražské vládě oznámil, že pokud si *„dále bude zatvrzele trvat na svém"*, anglická vláda se přestane o osud Československa zajímat. Francouzský vyslanec de Lacroix nezůstal přitom pozadu.

Pankratovová uvádí i episodu, jak 21. září oba vyslanci vytáhli presidenta Beneše ve 2 hodiny v noci z postele,[799] aby mu oznámili své ultimátum a vynutili si změnu čs. stanoviska. Ultimátum bylo čs. vládou nakonec přijato 21. září a je ocitováno i jeho publikované zdůvodnění, jakož i výňatek z projevu ministra Vavrečky.[800]

Je to ale vlastně poslední souvislejší informace o dění v Československu. Pankratovová nemluví o demonstracích proti přijetí plánu, nezmiňuje demisi Hodžovy vlády 22. září, ani čs. mobilisaci 23. září. Obsáhle citována je zamítavá odpověď čs. vlády na godesberské memorandum a neuctivé výroky vyslance Masaryka na adresu Chamberlaina z 26. září.[801]

Nenávist vůči Československu a Edvardu Benešovi ze strany hitlerovského Německa vyjadřuje pasáž o Hitlerově projevu ve Sportovním paláci 26. září. Když sál uslyšel při projevu jméno čs. presidenta, naplnil se *„divokými výkřiky šíleného davu"*: *„Pověsit ho! Pověsit ho!"*[802]

Falešné mobilisace a vydírání válkou

Chamberlainova vláda chtěla mezitím přemoci opoziční hlasy a rozhodla se provést *„psychologický útok"* na anglické veřejné mínění. Obyvatelstvo bylo třeba přesvědčit, že nad Anglií *„se vznáší nebezpečí války a že poklidný běh života bude neodvratně přerušen, nedosáhne-li vláda v československé otázce dohody s Hitlerem. 22. září bylo v Londýně otevřeno 14 civilních rozděloven protiplynových masek. Začala se organisovat*

---

[799] V ruském originále skutečně *«президент Бенеш был поднят с постели»*. Český překlad pasáž zmírnil formulací *„byl vyburcován"*. Informaci Pankratovová převzala od Petra Buka – BUK, c. d., s. 52. *(„Au milieu de la nuit, les ministres français et britannique sont arrivés au Hradschin; ils ont littéralement tiré du lit le Président de la République…")*. Z Bukovy knížky si našla cestu i do *J'accuse!* André Simona.

[800] Pankratovová je však nepřebírala z čs. tisku, ale z knihy F. L. Schumana. V českém vydání bylo překladateli použito znění z českého tisku z 22. 9. 1938. (A. M. PANKRATOVÁ – V. P. POTĚMKIN: *Dějiny pronášejí soud…* Svoboda, Praha 1946, s. 92.)

[801] Převzaty z Berberovy edice *Deutschland–England*. Je to zároveň jediná nepřímá zmínka o čs. mobilisaci, když Masaryk prohlásil, že *„nemáme v úmyslu odvolat svá vojska z pohraničních opevnění"*, neboť byla obsazena *„na radu téže Anglie a Francie"* teprve včera. Vysvětlení však připojeno není.

[802] Informaci otiskl např. *Le Temps* 28. 9. 1938, s. 2 *(«Fi! Pendez-le!»)*. Dostala se do Ripkovy knihy (RIPKA, c. d., s. 183) i jinam.

protiletecká obrana. V londýnských parcích se začaly kopat ochranné okopy a zákopy. Kolem veřejných budov byly pokládány pytle s pískem. Šířila se zvěst o nadcházející evakuaci obyvatelstva hlavního města na venkov." Podobně i Daladierova vláda, *„zřejmě po dohodě s Londýnem, postupovala podle jeho příkladu. Do armády bylo povoláno půl milionu mužů. Na nejživějších ulicích a náměstích se objevily oddíly lidí s krumpáči a lopatami; hloučky zvědavých Pařížanů se shromažďovaly kolem narychlo vyhloubených protileteckých krytů a zákopů. Na mnoha místech byly postaveny protiletadlové baterie…*"[803]

V Anglii a Francii vzrůstala panika, záměrně živená oběma vládami. Vydíraly válkou veřejné mínění svých zemí, aby je připravily na dohodu s Hitlerem a na otevřenou zradu závazků, jež měly k Československu. Tu pak prohlašovaly za *„vlastenecký hrdinský čin pro usmíření*".

Hitlerův bezuzdný projev plný zuřivých výhrůžek byl též vypočítán, aby definitivně Evropu zastrašil a zamezil posledním pokusům o odpor. Odmítl mírové poselství Rooseveltovo, Horaci Wilsonovi 27. září prohlásil, že jeho stanovisko je nezměnitelné a že německá „akce" začne nazítří. Berlínskými ulicemi pochodují nekonečné kolony po zuby ozbrojených vojáků.

Pankratovová rovněž nabízí přerývané líčení horečné činnosti britské a francouzské diplomacie, Chamberlainova prohlášení o stále trvající ochotě k jednání, o nových návrzích, o novém nátlaku na čs. vládu[804] a nakonec i prosby u Mussoliniho, aby pomohl zachránit mír. Nechybí ani jímavá scéna z mimořádného zasedání britské dolní sněmovny 28. září, kdy do Chamberlainova proslovu zasáhne Hitlerův telegram s pozváním do Mnichova.[805]

Mnichovská konference

Z průběhu konference je uvedeno Poťomkinovo podání, jak Hitler s pěnou u úst dokazuje Daladierovi a Chamberlainovi, že Československou je *„předsunutou baštou bolševismu*". Nyní je poněkud rozšířené o Hitlerova tvrzení, že sovětská vláda štve ČSR do války s Německem, snaží se nejen zasadit úder Hitlerovi, ale počítá též s rozpoutáním světové války, jejímž důsledkem může být bolševická revoluce. Proto ti, kteří vystupují s požadavkem obrany Československa, napomáhají ke zhroucení existujícího pořádku v Evropě.

Jednání skončila dle Pankratovové úplným přijetím podmínek godesberského memoranda. Československo se vyzývalo, aby Německu postoupilo všechna území s ním hraničící.[806] Uvádí i některé další podmínky uzavřené dohody, včetně nároků Polska a Maďarska. Připomíná, že *„osud Československa byl rozhodnut bez jakékoli jeho účasti. Československý vyslanec a zástupce Ministerstva zahraničních věcí Československa přijeli do Mnichova jen proto, aby »očekávali výsledků konference«. Ani prvý, ani druhý nebyli připuštěni do konferenčního sálu."*

Úvahy čs. vedení, zda přijmout či nepřijmout mnichovskou dohodu, se v textu neuvádějí.

Anglo-německá deklarace

Ocitovány jsou podstatné pasáže z anglo-německé deklarace z 30. září, jež má *„symbolisovat vůli obou* […] *národů již nikdy spolu neválčit*". K citacím není bezprostředně připojen žádný další komentář, zmiňována je až ve 25. kapitole společně s protisovětskými výpady britského tisku a jeho narážkami na její možný výklad ve smyslu rozdělení světa mezi Německo a Anglii. Daleko větší pozornost je posléze věnována francouzsko-německé deklaraci z 6. prosince.

---

[803] Vychází především z F. L. Schumana (s. 429). Verse o podvodných vojenských opatřeních se ovšem objevila již v těsně pomnichovských dnech, např. ve společném provolání dvanácti komunistických stran, uveřejněném v *L'Humanité* 9. října 1938. (*Na obranu republiky proti fašismu a válce. Sborník k dějinám KSČ v letech 1934–1938*. SNPL, Praha 1955, s. 370 a n. PNOB 3-1, s. 95–98.) 22. října 1938 uveřejnil ženevský dopisovatel listu *Manchester Guardian* Robert Edward Dell v newyorském týdeníku *The Nation* článek *„Podvod vládne Evropě*": *„… Chamberlain a Daladier se rozhodli, že poděsí národy Velké Britanie a Francie tak, aby ze strachu přivolily ke kapitulaci před Hitlerem. Vojenská opatření v obou zemích nebyla ničím jiným než svrchovaně nákladným divadlem, jehož účelem bylo šířiti paniku a umožnit Chamberlainovi a Daladierovi, aby se představili světu v podobě mužů, kteří zachránili Evropu před válkou*". Článek sepsal již 6. října pod přímým dojmem mnichovské konference. (Robert DELL: *Fraud Rules in Europe*. The Nation, vol. 147, № 17, 22. 10. 1938, s. 400–404. Vladimír PROCHÁZKA: *Česko-slovenská krise a Evropa 1938. Pamětní kniha zpráv, článků a státnických projevů z osudného roku 1938*. Družstevní práce, Praha 1939, s. 355.)

[804] Chamberlainův projev z 27. září o „vzdálené zemi" však zmíněn není.

[805] Opět podle F. L. Schumana (s. 440–442).

[806] Při tom se ukazuje, že Pankratovová zřejmě chápala pojem *„Sudetské oblasti"* v jiném, užším smyslu. Podle ní totiž v případě odstoupených území *„nešlo jen o Sudetskou oblast, ale i o území, hraničící s bývalým Rakouskem"*. Není jasné, měla-li zde na mysli petržalské předmostí, nebo jde o nesprávné chápání.

Pomnichovská euforie i odpor

Pankratovová uvádí, že Daladier a Chamberlain byli po svém návratu z Mnichova vítání jako *„triumfátoři“*. Daladiera dokonce vítají *„ohromné zástupy“*,[807] připouští se tak nemalý počet lidí, kteří Mnichov přijali s nadšením. Zazní i Chamberlainův výrok o zabezpečení míru na celá pokolení. Zcela opačný názor má Churchill a je citován jeho projev v dolní sněmovně z 5. října 1938, jakož i varovná slova z 24. března 1937.

Mohli se bránit?

Poněkud rozptýleně se Pankratovová zamýšlí nad otázkou, zda bylo možné v případné válce Hitlera porazit. Pozornost přitom věnuje jen Francii. Na základě textů Simona, Tabouisové a Pertinaxe dokazuje, že Francie měla dost sil. Zmiňuje zprávu generála Gamelina z dubna 1938 o stavu francouzské branné moci, v kapitole 25 i Pertinaxův rozhovor s Gamelinem v březnu 1939[808] a článek generála de Cugnaca.[809] Oba vyjádřili přesvědčení, že sílu pro boj s Německem Francie měla a tyto síly jsou rámcově vyčísleny. Generální štáb také věděl o slabosti německé branné moci.

Pokud jde o československou armádu, ta je plně vojensky připravená, má vypracované plány obrany, vyspělou válečnou techniku, znamenitě vycvičené vojenské kádry, mocný válečný průmysl i strategické umístění pro úder do německého týlu v případě německého útoku na Francii. Je jednou z nejlepších v Evropě. Čs. armáda – padne i jméno generála Ludvíka Krejčího – kapitulaci rozhodně odmítala. Přesto k ní došlo.

Faktory zrady

Chamberlainova vláda od počátku odmítala vystoupit proti Hitlerovi. Naproti tomu francouzská vláda byla zavázána Československu pomoci. Nesplnění tohoto závazku bylo výsledkem soustavné podkopné činnosti. Byla to především aktivita ministra Bonneta, který vládě předložil 12. září Gamelinovu zprávu tak, že z níž vyplývala nemožnost srážky s Německem, a to ani za součinnosti s československou a sovětskou armádou. Byl to ale vědomý podvod a nehorázná lež, jak posléze doložili Tabouisová a Pertinax. Daladier pak na základě tohoto Bonnetova podvodu oznámil britskému velvyslanci Phippsovi, *„že Francie je zbavena možnosti splnit své spojenecké závazky vůči Československu“*. Bonnet současně hodlal cílenými spekulacemi na burse vydělávat na své politice. Ač někteří členové kabinetu požadovali jeho odstoupení, Daladier i president republiky vědomě zavírali oči před touto Bonnetovou činností, neboť oceňovali jeho snahy o dohodu s Německem.

Byli i jiní zrádci, placení agenti Němců a spekulanti Bonnetova typu, kteří se snažili stůj co stůj přesvědčit vládu i veřejné mínění, že boj s Německem je marný. Značná část francouzského tisku v čele s Havasovou tiskovou kanceláří dostávala přímo z Německa obrovské peněžní částky a vedla kampaň v Hitlerův prospěch. Pomáhají ji zesilovat i jiní francouzští politikové a fašističtí novináři.[810] Možnosti obrany před Hitlerovým útokem setrvale zpochybňují a „mír“ se tak zajišťuje na úkor Československa.

Na československé straně je pouze kratičce konstatováno v souvislosti s vynuceným přijetím anglo-francouzského plánu, že ústupky vůči Hitlerovým požadavkům, podporovaným anglickou a francouzskou vládou hájila jen *„vlivná česká strana agrárníků v čele s ministerským předsedou Hodžou“*.[811]

Postoj SSSR

Sovětská diplomacie tvoří naprostý protipól politice západních mocností. Zatímco západní buržoasní diplomacie je zobrazována jako (ve výsledku) špatný příklad vzájemných spletitých intrik, ponížení a selhání, sovětská diplomacie je příkladem doslova učebnicovým:[812] vždy si hrdě stojí za svým slovem, za svými závazky, hájí mír.

Přitom je líčena o poznání méně barvitě. Výklad se úzkostlivě drží Poťomkinových thesí, poněkud více propracovaných. Jisté rozšíření poskytují citáty z deníkových záznamů amerického velvyslance Daviese. Jinak ale nepřináší žádné informace ze zákulisí a uvádí velmi málo jmen. Sovětská diplomacie má v textu

[807] Oproti Poťomkinovi již nejde o *„zástupy zevlounů“*.

[808] André GÉRAUD-PERTINAX: *Gamelin*. Foreign Affairs, Volume 19, № 2, January 1941, s. 310–331.

[809] Zřejmě Général [Jean?] de CUGNAC: *Le Traité de Munich. Ses conséquences militaires*. La France militaire, 13. 10. 1938 nebo *Le Traité de Munich. Ses conséquences politiques*. La France militaire, 26. 10. 1938.

[810] Jmenování jsou Pierre-Étienne Flandin a Léon Daudet.

[811] Český překlad použil odlišné formulace, že k ústupkům *„byla svolna“*.

[812] Ostatně *Dějiny diplomacie* jsou vlastně také učebnicí.

krajně neosobní charakter, což značně kontrastuje s pohledem na diplomacii západní, kde je osobní prvek výrazný.

Výklad si velmi často vystačí se zástupnými označeními – sovětský představitel, delegace SSSR apod. Jména zúčastněných sovětských diplomatů zcela chybějí.[813] Není zmíněn vyslanec v Praze Sergej Sergejevič Alexandrovskij,[814] ani náměstek lidového komisaře Poťomkin, ba dokonce nepadne ani Litvinovovo jméno![815] Nezazní ale ani jméno Stalinovo a v souvislosti s Mnichovem se hovoří pouze o sovětské vládě.

Sovětská zahraniční politika je zcela konsistentní, neodchylná, systematicky podporující kolektivní bezpečnost zejména pro malé národy. S Československem pojí Sovětský svaz spojenecká smlouva, SSSR se tedy účastní boje za nezávislost svého spojence. *„Celý svět věděl, že sovětská vláda pokládala za svou povinnost splnit smluvní závazky, jež na sebe vzala a že neúnavně bojuje o kolektivní bezpečnost a vzájemnou pomoc všech demokratických zemí proti podněcovatelům války. Sovětský svaz byl jediným státem, který zůstal věren svým mezinárodním závazkům vůči Československu.“*

Kroky sovětské diplomacie v roce 1938 jsou podávány víceméně na podkladě Litvinovova projevu ve Valném shromáždění Společnosti národů z 21. září, ač je Litvinov označován pouze jako *„zástupce SSSR“*, případně *„vedoucí sovětské delegace“*.[816]

Již v době anšlusu Rakouska si sovětská vláda uvědomovala jeho důsledky pro osudy Evropy, a především pro osud Československa. Proto se obrátila k druhým velmocem s návrhem neprodleně posoudit následky obsazení Rakouska a učinit náležitá kolektivní opatření. Iniciativa však nebyla *„po zásluze oceněna“*.

Přitom, jak poznamenal Davies, pouze sovětská diplomacie hodnotila čs. situaci správně. Jasně si uvědomovala smrtelné nebezpečí, jež hrozilo malým evropským státům od fašistického Německa. A ač takřka úplně osamocena, bránila mezinárodní zájmy demokracie, hájila Společnost národů a snažila se bránit jejímu postupujícímu rozkladu a cílenému umrtvování – znemožnila zrušení článku 16 paktu Společnosti národů.

Sovětská vláda prohlásila, že je ochotna přijít na pomoc Československu a Francii, budou-li si to přát, ale *„blok fašistických útočníků slavil vítězství, když viděl, že vlády Anglie a Francie se vyhýbají Sovětskému svazu a snaží se odsoudit jej k osamocení“*. Šlo o pokus isolovat SSSR a odpoutat jeho pozornost směrem k Dálnému Východu, kde japonská militaristická klika začala narušovat sovětsko-mandžuskou hranici. Dostala však u jezera Chasan pádnou odpověď Rudé armády.

SSSR projevil ochotu Československu pomoci, zdržoval se přitom jakéhokoli vměšování do jednání čs. vlády se sudetskými Němci, chápal je jako vnitřní záležitost Československé republiky. Jeho představitelé se zdrželi všech rad čs. vládě, pokládali za nepřípustné požadovat ústupky Němcům na úkor státních zájmů, *„aby nás zprostily nutnosti splnit naše závazky“*. Rovněž nedávali rady ani v opačném směru.

Své odhodlání splnit přijaté závazky vyjádřila sovětská vláda počátkem září v odpovědi na dotaz vlády francouzské. Navrhla rovněž přijmout odpovídající vojenská opatření ve smyslu koordinace branných sil Francie, SSSR a Československa a přednést otázku ve Společnosti národů.

Litvinovova projevu z 21. září se Pankratovová drží i v otázce čs. dotazů, týkajících se případné sovětské pomoci. Sovětská vláda byla dotázána, zda je ochotna poskytnout Československu v souhlase s čs.-sovětskou smlouvou okamžitou a účinnou pomoc, nalezne-li stejnou pomoc ze strany Francie. *„Na tento dotaz sovětská vláda ihned kladně odpověděla.“* Podrobnosti ovšem líčeny nejsou. Není řečeno, že tazatelem byl president Beneš, který jednal s vyslancem Alexandrovským, ale ani skutečnost, že dotazy byly dva. Druhý dotaz[817] Pankratovová neuvádí. Neptá se ani po případných jiných možnostech sovětské pomoci, pouze na tomto místě připomíná, že dle čs.-sovětské smlouvy byla sovětská pomoc vázána na pomoc Francie.

Tím, že čs. vláda přijala anglo-francouzský plán, vlastně zbavovala Sovětský svaz jeho závazků. *„Nicméně vláda SSSR nevyužila svého práva ponechat Československo na pospas osudu a čs.-sovětská smlouva nebyla prohlášena za neplatnou. SSSR byl i nadále ochoten poskytnout podporu Československu, bude-li si toho jeho vláda přát.“*[818]

---

[813] Řadu z nich postihly v nedávné době represe.

[814] Zastřelen v srpnu 1945.

[815] Litvinov je jmenovitě uveden naposledy v souvislosti s obsazením Porýní v březnu 1936.

[816] Jako zdroj je uváděna moskevská *Pravda* z 22. 9. 1938.

[817] Tj. zda v případě, že se Československo obrátí k Radě Společnosti národů s žádostí o aktivování článků 16 a 17 Paktu Společnosti národů, Sovětský svaz Československu na základě těchto článků pomůže.

[818] Zde se v podstatě Pankratovová opírá o druhý Litvinovův ženevský projev z 23. září na zasedání šesté politické komise Společnosti národů. Není však nijak jmenovitě zmíněn. Litvinov tehdy mimochodem připomněl, že čs. vláda *„nevznášela otázku naší pomoci nezávisle na francouzské pomoci nejen z formálních, nýbrž i z praktických důvodů“*.

Podporu Československu prokázal Sovětský svaz, když 23. září pohrozil Polsku, že v případě polského útoku proti Československu vypoví sovětsko-polskou smlouvu o neútočení. I přes nadutou odpověď polské vlády sovětské varování zřejmě zapůsobilo, neboť část polských byla údajně od čs. hranic stažena.

Sovětský svaz podpořil i Rooseveltovu mírovou iniciativu a *„americkému diplomatickému zástupci"* Kirkovi[819] oznámil, že se vyslovuje pro svolání mezinárodní konference, jež by se zabývala otázkou poskytnutí kolektivní pomoci Československu a jež by se usnesla na praktických opatřeních, nezbytných pro zachování míru.

Reakční tisk v Anglii a Francii přesto usilovně šířil výmysly o tom, že SSSR nemá v úmyslu plnit své smluvní závazky. Je připomenuto i dementi TASSu ze 4. října. *„Co se týče mnichovské konference a jejího usnesení, tu vláda SSSR neměla a nemá s ní naprosto nic společného."*

Význam Mnichova pro posici Sovětského svazu byl nesporný. Svým odvážným a pevným postojem v době Mnichova a okupace Československa SSSR napomáhal upevnění svojí politické autority, ohromnému vzrůstu vlastního vlivu v kruzích mezinárodní veřejnosti a připravoval tak půdu k organisování bloku svobodymilovných národů, bojujících proti fašistickým útočníkům. Tato autorita pak v r. 1939 donutila usmiřovatele k jednáním o utvoření protihitlerovské aliance.

Postoj Spojených států amerických

Spojené státy do mnichovské krise aktivně zasahují pouze prostřednictvím Rooseveltova mírového poselství. Jinak je „pohled z Ameriky" omezován pouze na citáty z Daviesova deníku. Spojené státy zůstávají v textu mimo hlavní dění.

Proč došlo k Mnichovu

Předmluva k *Dějinám diplomacie* charakterisuje celé meziválečné období ve dvou hlediscích. Za prvé je to současná existence, vzájemný vliv a boj dvou navzájem si odporujících soustav – kapitalismu a socialismu. Druhým hlediskem pak je tehdejší mimořádné zostření všech kapitalistických rozporů. I na Mnichov je nazíráno z těchto dvou hledisek.

Rozpory mezi kapitalistickými zeměmi přivodily pád versaillesko-washingtonského systému, v důsledku tlaku vnitřních rozporů a úderů agresivních států Německa, Japonska a Itálie, které se spojily v blok podněcovatelů války. Bývalí vítězové ve snaze odvrátit od sebe válečnou hrozbu se pokoušeli získat jeho jednotlivé členy na svou stranu a usměrnit jejich agresivitu proti sovětskému státu prostřednictvím politiky „usmiřování" útočníků, neustálé shovívavosti, ústupků, dohod a nakonec i jejich přímou podporou. Vytvářela se místní ohniska války, která splynula v jeden světový válečný požár. Mnichov byl právě jedním z těchto ohnisek.[820]

Na druhou stranu tlak podněcovatelů války odčerpával síly bývalých vítězů, zejména Francie. Nástupem Hitlera v Německu se právě francouzská situace začala podstatně zhoršovat a výklad si dává záležet, aby zachytil, jak od Francie jsou postupně vzdalováni všichni její bývalí spojenci. Výklad podle Poťomkina a Pankratovové tak chápe Mnichov i jako součást obkličování Francie. – Československo je výslovně označeno za nejvěrnějšího spojence Francie a autorka sama, citujíc Pertinaxův článek o generálu Gamelinovi, uvádí údajný výrok Gamelinův: *„Mnichov byl úder, namířený proti nám."*

Současně je Mnichovu přiznáván výrazný protisovětský osten. Československo uzavřelo se SSSR spojeneckou smlouvu, Hitler je měl v Mnichově prohlašovat za předsunutou baštu bolševismu. Ba co víc, západní velmoci odmítaly spolupracovat se SSSR na obraně Československa. Činitelům buržoasní diplomacie nebyla po chuti myšlenka na společné válčení se Sovětským svazem proti Hitlerovi. Vyjadřuje to i odkaz na výrok bývalého šéfa francouzské vojenské mise v Československu generála Fauchera v rozmluvě *„s jistými politickými činiteli v Praze"*. Porážka Německa by způsobila vzrůst sympatií pro SSSR, vzrůst dělnického hnutí, zkrátka *„nechceme vystoupit proti Hitlerovi, majíce za spojence bolševiky"*. Reakční vojenské kruhy ve Francii pak měly za to, že *„je lepší mír s Hitlerem než válka proti němu, vedená společně s Vorošilovem"*.[821]

[819] Vizte pozn. 792.

[820] Jde stále jen o opakování thesí Poťomkinova přehledu.

[821] V originálu: *«лучше мир с Гитлером, чём война против него вместе с Ворошиловым»*. Pankratovová stejně jako v případě výroku generála Fauchera neuvádí zdroj. V tomto případě se zdá, že větu převzala od Tabouisové (TABOUIS: *They called me Cassandra*…, c. d., s. 365–366), která se rozepisovala o rozhovoru s Hubertem Ripkou asi 23. září 1938. Tázala se jej na to, jak byl v Praze přijat anglo-francouzský plán, a *„na stanovisko dvou agrárnických ministrů během důležité schůze českého kabinetu 21. září, protože to bylo již v Paříži známo, že hlavní myšlenkou agrárníků bylo: »Raději budeme okupováni Hitlerem, než bráněni Vorošilovem.«*

Postup Francie a Anglie je nejenom nemorální a reakční, ale současně i velmi zaslepený a, řekněme, nemoudrý. Jak opět stojí v předmluvě, *„za těchto událostí projevily vládnoucí reakční skupiny Francie a Anglie zvlášť zřetelně svou malodušnost, nedbání životních zájmů vlastních národů i míru v Evropě a ochotu hodit za oběť fašistickému lupiči slabší státy v domnění, že násilníka udobří a namíří jeho údery místo na západ na východ"*.

Předkládaný vhled do politiky usmiřování také rozhodně nebudí dojem nějakých důkladných příprav pro širší dohodu s fašistickými státy. Ačkoliv Pankratovová zpětně naznačí, že při návštěvě lorda Halifaxe v listopadu 1937 u Hitlera došlo k jistým dohodám mezi Anglií a Německem, průběh zářijové krise naopak svědčí o velmi nepřehledné, vzrušené atmosféře, vysoké nervositě anglických a francouzských usmiřovačů, klopotném improvisování dalšího postupu a zákulisních intrikách, které v době po Godesbergu byly jen krok od neúspěchu a vypuknutí války. Mnichovská konference je výsledkem těchto dnů strachu a nervosity, a proto je také ve Francii a Anglii nemalou částí veřejnosti přijímána jako záchrana a úleva.

Karpatská Ukrajina

V 25. kapitole je Pankratovovou a Poťomkinem věnována pozornost rovněž osudu pomnichovského Československa. Zábor podle mnichovské dohody se netýkal pouze „Sudetské oblasti", ale též četných okresů a měst, kde téměř vůbec nebylo německého obyvatelstva. Maďarsko si činilo nároky na jižní Slovensko a Karpatskou Ukrajinu. Polsko se domáhalo Těšínska a společné hranice s Maďarskem.

Polskému nátlaku je věnována poněkud větší pozornost a je zdůrazňováno, že vstupem na čs. území 2. října, tímto lupičským aktem, projevila polská vláda své výbojné snahy a dovršila jím svou politiku spolupráce s Německem.

Daleko větší význam je přikládán dění kolem Karpatské Ukrajiny. Je oprášena pasáž ze Stalinova referátu na XVIII. sjezdu VKS(b), kde Stalin zesměšňoval soudobé úvahy o možnosti využití Karpatské Ukrajiny k akcím proti Ukrajinské SSR. Autoři nyní sice zmínili příslušný Stalinův výrok, nicméně líčí tehdejší rozruch kolem nejvýchodnější části ČSR jako odůvodněný, tedy v opačném smyslu, než jak jej v březnu 1939 presentoval Stalin.

Karpatská Ukrajina podle nich zaujímala význačné místo v plánech německé agrese po Mnichově. Pod rouškou autonomie Karpatské Ukrajiny měl být podle původních záměrů německé fašistické diplomacie utvořen zárodek fašistického ukrajinského státu, jehož by bylo využito při pozdějším obsazení sovětské Ukrajiny, byl by *„výchozím bodem v boji proti bolševismu"*. Hitlerovská diplomacie proto původně podporovala myšlenku vytvoření „nezávislé" Karpatské Ukrajiny v rámci vasalského Československa.

Naproti tomu Polsko a Maďarsko usilovaly o připojení tohoto území k Maďarsku. V této souvislosti je zmíněna tzv. vídeňská arbitráž, ovšem poněkud pokrouceně jakožto *„kompromisní úmluva mezi Maďarskem, Polskem a Československem, podle níž se uznávala »nezávislost« Karpatské Ukrajiny k Maďarsku, a Polsko dostalo kompensaci na Těšínsku"*.[822]

Německo se ale muselo plánů s Karpatskou Ukrajinou vzdát pro nevhodnost jejího území pro vojenské akce. Již v prosinci se tak rozhodlo dát souhlas k připojení Karpatské Ukrajiny k Maďarsku. Maďarsko za to slíbilo Německu, že se připojí k paktu proti Kominterně, *„což také učinilo v březnu 1939"*.

Druhá republika

Situaci pomnichovského Československa se Pankratovová s Poťomkinem věnují velmi nesoustavně. Teprve v odstavcích líčících události března 1939 je zmíněna říjnová demise presidenta Beneše a odjezd nového presidenta Háchy a ministra zahraničních věcí Chvalkovského do Berlína. Průběh tamních jednání je podobně jako v Poťomkinově přehledu podáván podle zpráv francouzského velvyslance Coulondrea z francouzské *Žluté knihy* s dovětkem, jak téměř všechen evropský tisk poté psal, že Háchovi byla u Hitlera podávána narkotika, *„jež paralysovala vůli a intelektuální síly nešťastného presidenta"*.[823] Kromě událostí spja-

[We'd rather be occupied by Hitler than defended by Voroshilov.]". (Mínila jimi ministra vnitra Černého a ministra národní obrany Machníka – psán jako Mathlik.). Přestože Tabouisová patřila mezi velmi informované francouzské osobnosti a sám Hubert Ripka se velmi zasloužil o rozšiřování negativního obrazu agrárních ministrů ve Francii, je vysoce pravděpodobné, že tuto informaci pouze převzala z Weiskopfova líčení 21. září (BUK, c. d., s. 55), kde stojí přesně: *Nous préférons être envahis par Hitler que défendus par Vorochilov!* (Vazba na knížku Petra Buka je patrná i v líčení protistátní schůzky ve vile *„jistého Jaroslava Preisse"*.) V obou případech šlo ale o výrok představitelů české reakce, nikoliv francouzské vojenské reakce. Je proto zajímavé, že Pankratovová, která se o české agrární reakci zmínila pouze jednou a okrajově, přisoudila toto její údajné motto Francouzům.

822 O záboru jižního Slovenska se mluví teprve v souvislosti s 15. březnem 1939.

823 Český překlad dal přednost výrazu *„neblahého presidenta"*.

tých s odtržením Slovenska, při nichž jsou zmíněni němečtí agenti Alexandr Mach, Ferdinand Ďurčanský a nakonec i Jozef Tiso, není věnována žádná pozornost vnitřní politice pomnichovské republiky.[824]

Odezvy

Historička Olga Vjačeslavovna Pavlenková v souvislosti s mnichovskými kapitolami *Dějin diplomacie* výstižně ocenila, že *„byly napsány ihned“*, tj. *„kdy ještě sovětská koncepce definitivně nekrystalisovala v monolitní ideologickou konstrukci. Objevují se v nich ještě ohlasy »živé historie« a osobní vztah ke zkoumanému procesu.“*[825]

Výklad se držel směrnic, obsažených v dobových projevech představitelů strany a státu a jeho pojetí lze jednoznačně označit za *„historii z posice vítěze“*,[826] která si velmi vybírá, o čem mluvit chce a o čem ne, a zásadně si nepřipouští chyby na své straně a pohled na sovětskou diplomacii je velmi omezený, až sterilní. Naproti tomu je pohled na „buržoasní“ diplomacii hlavní předností díla. Bohatá faktografie rozmělňuje náběhy na rigidní thesovitost, všímá si rozdílů mezi kapitalistickými velmocemi, neupírá jim demokratický charakter, zabývá se opositními proudy a zamýšlí se občas nad alternativami vývoje. „Vyšší zadání“ místy ustupuje do pozadí, a tím více vynikají kvality předkládané historické synthesy.[827]

Dějiny diplomacie, které byly do tisku odevzdány v polovině prosince 1945, jsou odrazem ducha doby. Jejich positivní ladění líčí meziválečné období jako nešťastnou periodu, při níž světové demokracie (vinou tehdy vládnoucích reakčních kruhů) spolu nedokázaly nalézt společnou řeč a zabránit válce. To vše je nyní minulost, protihitlerovská koalice porazila podněcovatele války a nastává období dělné spolupráce. Výklad je proto velmi přívětivý vůči Churchillovi i Spojeným státům.

Bleskurychlou odezvu zaznamenalo dílo v Československu.[828] Z dalších cizojazyčných vydání lze zmínit německé, vydané v r. 1947, a to v moskevském Nakladatelství cizojazyčné literatury. V r. 1948[829] jej podruhé vydalo nakladatelství sovětské vojenské správy v Berlíně[830] ve dvou dílech. Ve třetím čtvrtletí 1947 vyšlo v Paříži ještě vydání francouzské.[831]

Důsledky studené války

Již Churchillův fultonský projev zasadil oběma počinům spojených s V. P. Poťomkinem tvrdou ránu. Sám Poťomkin se jej nedožil, neboť zemřel 23. února 1946. Čerstvě vydaných *Dějin diplomacie* se sice počínající velmocenská roztržka přímo nedotkla, ovlivnila ovšem zásadně podobu Poťomkinova přehledu o politice usmiřování.

20. prosince 1946, tzn. téměř deset měsíců po Poťomkinově smrti, bylo dáno do tisku druhé vydání *Politiky usmiřování útočníků a boje Sovětského svazu za mír.* Byly z něj vypuštěny citáty z Churchillových proslovů a pozměněn i doslov, nyní okázale vzdávající hold *„stalinskému vedení“*.[832] Z výkladu zmizel důležitý oponent Chamberlainovy politiky.

Do zvláštního postavení se během let 1947 a 1948 dostaly *Dějiny diplomacie*. Vydání *Padělatelů dějin* a dokumentové edice proměnilo pohled na meziválečné dějiny. Nové pojetí v řadě ohledů jejich dosavadní

---

824 Patřičný prostor je věnován protestu Sovětského svazu proti okupaci Československa z 18. března 1939 i nesouhlasným reakcím ze strany Anglie a Francie. Obsazení Československa nenechala bez odezvy ani vláda Spojených států, která svůj nesouhlas vyjádřila rovněž ve zvláštní nótě.

825 ПАВЛЕНКО, c. d., s. 391.

826 Nebude náhodou, že např. hned v první kapitole při rozboru versailleského systému se připomíná, že *„Zakarpatská Ukrajina byla připojena k Československu bez ohledu na rozhodnutí jejího lidu, učiněné již 18. prosince 1918 a žádající spojení s ostatní Ukrajinou.“* Totéž se zmiňuje v souvislosti s Bukovinou. Obě území byla v r. 1945 již součástí SSSR.

827 Vyjadřovala to Stalinova cena I. stupně udělená autorskému kolektivu v r. 1946 i významné postavení díla v sovětské, ale nakonec i československé historiografii prakticky až do 60. let, kdy vyšlo jejich zcela nové vydání.

828 Vizte u pozn. 1319.

829 *Geschichte der Diplomatie. Band 3. Die Diplomatie in der Periode der Vorbereitung des zweiten Weltkrieges (1919-1939)*. Unter d. Redaktion von W. P. Potjomkin. Verlag für fremdsprachigen Literatur, Moskva 1947.

830 SWA-Verlag.

831 *Histoire de la diplomatie. Tome III. 1919–1939.* Publiée sous la direction de Vladimir Potiemkine. Traduit du russe par I. Levin, J. Tarr et Boris Metzel. Éditions politiques, économiques et sociales. Librairie de Médicis, Paříž 1947.

832 První české vydání vyšlo ještě před touto úpravou, a tak ještě mohlo být kompletní.

výklad meziválečného období téměř popřelo. Jeden z autorů *Dějin* byl posléze plísněn v rámci boje proti kosmopolitismu[833] a metody uplatňované při jejich sestavování hlasitě kritisovány v oběžníkové kampani.

Dějiny diplomacie byly přesto stále označovány za zářný příklad marxistického dějepisectví, bez ohledu na to, že odkazy na ně se z poznámkových aparátů nových prací začaly ztrácet a že tito jejich následovníci z mnichovského příběhu fakta spíše ubírali, nebo je orientovali pouze jedním směrem.

Filipp Josifovič Notovič

Počátkem roku 1946 vyšla zřejmě první sovětská historická studie k Mnichovu.[834] Pod názvem *Z diplomatické historie mnichovské dohody* ji uveřejnil v tehdy ještě novém časopise *Otázky dějin* profesor Filipp Josifovič Notovič (1890–1958).[835]

Z diplomatické historie mnichovské dohody

Jde vlastně o výrazně rozšířenou a přepracovanou kapitolu z jeho dřívější práce *„Od první ke druhé světové válce“* z r. 1943[836] a do jisté míry je i současníkem kapitol z *Dějin diplomacie*. Vyšly ve stejné době a ani Notovičova studie nemohla ještě využít materiály z norimberského procesu.

Notovič postavil studii prakticky výhradně na práci s oficiálními publikacemi diplomatických dokumentů[837] a na soudobém tisku britském,[838] francouzském,[839] německém,[840] italském,[841] sovětském[842] a československém,[843] s důrazem především na oficiosní listy. Na rozdíl od Pankratovové nepopřával sluchu pozdějším zpracováním v memoárech a reportážích a sestavoval osu událostí víceméně jen na informacích obsažených v tehdejším aktuálním zpravodajství.[844] Nejde však jen o pouhá excerpta z tisku, vytváří spíše podrobnou kroniku mnichovských událostí, faktografický souhrn a základ pro budoucí systematické bádání.

Rozebírá texty jednotlivých dokumentů, cituje z projevů předních osobností a přidává k nim vlastní komentář. Přesto nesklouzává příliš často k pathetickým zvoláním[845] a nenahrazuje jimi faktografii.

Vnitřní československá záležitost

Oproti *Dějinám diplomacie* Notovič nepohlíží na Mnichov pouze z úrovně velmocenské politiky, ale téměř od počátku poměrně odpovědně sleduje i „československou linii“ krise. Výklad zahajuje stejně jako Pan-

---

833 Isaak Izrailevič Minc, vizte pozn. 650 a 688.

834 Филипп Иосифович НОТОВИЧ: *Из дипломатической истории мюнхенского соглашения*. Вопросы истории, № 5–6/1945, s. 154–173. Číslo šlo do tisku v únoru 1946.

835 Účastník první světové války (1915–1918 v rakouském zajetí) a občanské války. Od roku 1921 pracoval na lidovém komisariátu zahraničních věcí. Studoval obor mezinárodní politiky na fakultě společenských věd Moskevské státní university. Vědecky začal pracovat v r. 1924. Člen Pokrovského Komise pro vydávání diplomatických dokumentů. Spolupracoval na edici *„Mezinárodní vztahy v období imperialismu“*, připravované údajně společně s německými archiváři. Člen strany od r. 1919, přitom z ní byl třikrát vyloučen (1924 po emigraci rodičů do Spojených států, 1934 v rámci represí, které postihly autory řečené sovětsko-německé edice; 1940 údajně za nesrovnalosti v dotazníku o revoluční činnosti), členství mu bylo vráceno až po XX. sjezdu KSSS. Od roku 1930 pracoval v Historickém ústavu AV SSSR, 1939 doktor historických věd, v r. 1943 profesor katedry dějin mezinárodních vztahů a zahraniční politiky SSSR na Moskevské státní universitě. Specialista na dějiny mezinárodních vztahů od poloviny 19. století. Autor mnoha monografií, článků, studií, učebních textů, redaktor sborníků. – Абдулхан Абдурахманович АХТАМЗЯН – Леонид Григорьевич ИСТЯГИН: *Профессор Ф. И. Нотович – один из первых профессоров МГИМО*. Вестник МГИМО-Университета, № 4/2012, s. 277–279. Nekrology: Новая и новейшая история, № 2/1958, s. 190; Вопросы истории, № 4/1958, s. 24.

836 Vyšla v době evakuace Historického ústavu do Taškentu. Ф. И. НОТОВИЧ: *От первой ко второй мировой войне. Краткий очерк международных отношений в 1919–1942 гг.* Государственное издательство УзССР, Taškent 1943, s. 107–114.

837 Tzn. britskou *Bílou knihou*, francouzskou *Žlutou knihou*, německou Berberovou edicí *Das Diktat von Versailles* (Essener Verlaganstalt, Essen 1939) a časopisem *Monatshefte für auswärtige Politik*.

838 *Manchester Guardian, Times, Observer, Daily Telegraph and Morning Post, Sunday Times*.

839 *Le Temps, Le Petit Parisien, La Revue de Paris*.

840 *Völkischer Beobachter, Frankfurter Zeitung*.

841 *Popolo d'Italia*.

842 *Правда, Известия*.

843 *Prager Presse*.

844 Část zahraničního zpravodajství přejímal ovšem z výňatků, uveřejněných sovětským tiskem.

845 *„Reakční kruhy Anglie a Francie rozdělovaly a přenechávaly Československo nejhoršímu odvěkému nepříteli“*, vydávaly Československo, *„spoutané na rukou i nohou, jeho katu“*.

kratovová u anšlusu Rakouska,[846] ovšem v úvodu připomíná i události let 1934–1935, soustavnější sledování událostí počíná od srpna 1938.

Ve stručném souhrnu dosavadního dění postupuje většinou striktně chronologicky krok za krokem s bližším vhledem do vnitřní situace ČSR. Staví na faktu, že v počátečním stadiu šlo o ryze vnitřní záležitost čs. státu. Dává tím ještě více vyniknout míře vměšování ze strany Německa, Itálie, Velké Británie (zde opět jako Anglie) a Francie, které ji proměnilo v jiskru, hrozící zažehnout nový válečný požár.

Sleduje růst henleinovského hnutí, věnuje se karlovarským požadavkům a má daleko přesnější představu o jednáních čs. vlády s SdP. Vícekrát zdůrazňuje součinnost Henleina s hitlerovci v Říši, dokládá jeho neochotu se skutečně dohodnout, jakož i teroristické chování henleinovců, kteří jednání narušují. Využíváním zpráv v Prager Presse[847] přibližuje ústupky, k nimž se čs. vláda odhodlala.[848] Nezmíní se naopak vůbec o květnové mobilisaci.

Runcimanova mise

Poněkud méně je řečeno o vyslání Runcimanovy mise – britský zprostředkovatel ovšem získává více prostoru na přelomu srpna a září. Misi označil za *„hrubé vměšování do vnitřních záležitostí Československa, byť i zastřené získaným souhlasem vlády, a současně uznání Henleinovy strany coby »rovnoprávné« s vládou suverénního státu.“* Zmíněný souhlas čs. vlády byl vynucený.

Lordu Runcimanovi připisuje ideu poslat Henleina k Hitlerovi s osobním poselstvím. Podle Notoviče právě *„takto bylo Německo oficiálně povoláno k účasti na vyřešení sudetské otázky“*, po setkání Henleina s Hitlerem 2. září 1938 totiž vznesl německý tisk požadavek na plebiscit. Pod anglickým a francouzským nátlakem připravila čs. vláda nový návrh, tzv. Benešův čtvrtý plán, který se setkal s kladným ohlasem u Runcimana, u anglické a francouzské vlády. Za dostatečnou základnu k jednání jej přijali i henleinovci. *„Vznikla tak naděje na rychlé vyřešení konfliktu.“*

Úvodník *Timesů*

Velký význam připisuje Notovič úvodníku v *Timesech* ze 7. září. Úvodník v podstatě *„upozorňoval československou vládu, že sudetská otázka je už vyřešena bez její účasti a nezbývá jí tak nic jiného než se podřídit rozsudku, který vynesla londýnská City; a současně navíc dával znamení Hitlerovi, že může směle vpřed, aniž by se musel obávat nějakých nepříjemností ze strany oficiální Anglie“*. Urychlenému dementi Foreign Office nikdo nevěřil, Berlín úvodník chápal jako výraz skutečného smýšlení anglických vládnoucích kruhů. Ostatně následující dny plné různých horečných jednání názorně ukázaly, že tyto kroky sloužily jenom k tomu, aby zakryly již vypracované řešení – ponechat Československo jeho osudu.

„Čtvrtý plán“

Pokud jde o čs. přístup k řešení konfliktu, Notovič vysoce oceňuje čs. politiku, zejména Beneše. Prostřednictvím výňatků z jeho projevu z 10. září načrtává zásady „čtvrtého plánu“ a zároveň staví Benešova rozvážná slova do kontrastu s postojem ostatních aktérů. Připomíná, že světový tisk náležitě ocenil Benešovu *„krajní ústupnost a jeho moudrou umírněnost, jež našly výraz v návrhu přeměny státu, umožňující vyřešit ostrou politickou krisi ke spokojenosti obou stran, jež neuškodí jednotě ani celistvosti státu. I římský list* Giornale d'Italia *psal o »čtvrtém plánu«, že zahnal temné mraky ve střední Evropě.“*

Zmezinárodnění konfliktu

Úvodník *Timesů* je pro Notoviče dalším stupněm na cestě ke zmezinárodnění konfliktu, neboť byl znamením pro aktivisaci států Osy. Sám Hitler zřejmě na počátku krise nedoufal, že se mu podaří už v tomto stadiu dosáhnout obsazení „Sudet“.[849] Během několika následujících dní po vydání osudného úvodníku se ale situace podstatně změnila a již 10. září vznesl Göring na norimberském sjezdu otevřeně otázku rozdělení Československa.

Zatímco Beneš vyzýval v rozhlase všechny občany, aby zanechali stranických bojů, na norimberském sjezdu vystoupil Göring s urážlivým projevem plným hrozeb na adresu Československa, Sovětského svazu

[846] Nijak se ovšem nedotkne Hitlerova projevu z 20. února 1938.

[847] Notovič jej označil za *„oficiosní list čs. ministerstva zahraničních věcí“*.

[848] Cituje dokonce interview s ministerským předsedou Hodžou o tzv. třetím plánu.

[849] Vzhledem k tomu, že v této době se ještě italský oficiosní tisk vymezoval vůči návrhu na postoupení čs. pohraničí Německu, a naopak podporoval „čtvrtý plán“.

i západních demokratických států. O dva dny později promluvil i sám Hitler. Oba sjezdové projevy nejen, že neobyčejně vyostřily situaci, ale podle Notoviče jimi *„fašistické Německo vystoupilo do popředí jako bezprostřední účastník sporu. Po Hitlerově vystoupení 12. září se konflikt mezi Henleinovou sudetoněmeckou stranou a československou vládou změnil v konflikt mezi Německem a Československem, z vnitropolitického se stal mezistátním, v důsledku čehož nabyl ještě více na ostrosti.“*

Oproti Pankratovové připomíná Notovič pokus o henleinovský puč po Hitlerově projevu, teroristické činy, vyhlášení stanného práva v jedenácti okresech, henleinovské ultimátum i rozpuštění Sudetoněmecké strany. *„Tehdy Hitler odhodil masku a začal Československu hrozit vojenským řešením.“* Současně z Československa 16. září odcestovala i Runcimanova mise poté, co *„poskytla nesmírnou službu fašistickému Německu“*. Situace se poté měnila *„kinematografickou rychlostí“*.[850]

Role velmocí

Notovič od této chvíle postupuje den po dni, krok za krokem a vytváří onu podrobnou kroniku mnichovské krise, založenou na hloubkové analyse denního tisku a oficiálních prohlášeních představitelů zúčastněných států. Díky tomu se v některých momentech výrazněji odklání od pojetí v *Dějinách diplomacie*.

Jednotlivé etapy krise přibližuje citacemi z britské *Bílé knihy* a často staví na údajích a výňatcích z Chamberlainova exposé v dolní sněmovně 28. září. Na druhou stranu tato závislost má za následek, že klíčovou úlohu ve výkladu mnichovského dramatu hraje výhradně britská politika, která takřka zcela zastiňuje Francii.

O francouzském postoji Notovič otevřeně napsal, že *„po tragické smrti Barthouově v r. 1934 se francouzská vláda vzdala nezávislé zahraniční politiky a ve všem následovala Anglii“*. Francouzská vláda podporovala *„chamberlainovskou politiku »usmiřování« na úkor životních zájmů československého lidu“*, přičemž spojenectví s Československem navíc ohrožovala i domácí hitlerovská agentura. Kromě shodných stanovisek na Chamberlainovu cestu za Hitlerem je samostatná aktivita francouzské vlády zmíněna až s událostmi 27. září. Jinak se francouzská diplomacie omezuje pouze na cesty do Londýna a na společné kroky s Angličany.

Konkrétní činnost Německa je zmiňována málo, právě i s ohledem na to, že Notovič svou studii psal ještě před zahájením norimberského procesu, což také v úvodní poznámce připomenul. Německé reakce jsou rekonstruovány z Hitlerových projevů a dokumentů britské *Bílé knihy*, výpady proti Československu jsou přebírány z německého tisku.

Zajímavý přístup Notovič zaujal k roli Itálie v zářijovém dramatu. Ačkoliv neskrývá, že byla dlouhou dobu vedlejší, neztrácí ji ze zřetele a sleduje i její dílčí kroky z ozvěn v italském tisku. Uvažuje např., zda konečná podoba Runcimanových návrhů nemohla být nějak ovlivněna Mussoliniho dopisem Runcimanovi z 15. září.

Završením zmezinárodnění čs. krise je Chamberlainova výprava na Berghof. Notovič vychází z Chamberlainových výroků: plán cesty za Hitlerem měl britský premiér připraven již dávno a šetřil si jej jako svůj *„poslední trumf“*. Na rozdíl od Pankratovové tak nespojoval Chamberlainův odjezd se schůzí britské vlády 14. září.

Šířeji než Pankratovová se také zmiňuje o podílu Francie na této cestě: *„Chamberlainův plán, jak se tehdy ukázalo, se shodoval s totožným plánem Daladierovým. Ten se v noci 13. září spojil s anglickým premiérem a upozornil jej, že je výhodnější nahradit diplomatické nóty a návrhy osobním stykem vedoucích státních činitelů. Tak vznikla myšlenka o zářijové pouti Chamberlaina a Daladiera do Berchtesgadenu, Godesbergu a Mnichova.“*[851]

Zcela stranou stojí Spojené státy americké. První zmínka o nich se objevuje teprve v souvislosti s výbuchem mezinárodního rozhořčení z anglo-francouzského plánu, hnutím solidarity na pomoc čs. lidu, *„které se natolik jasně projevilo v tisku, peticích, na veřejných shromážděních a schůzích desítek a stovek organisací v Anglii, Spojených státech, Francii i jiných zemích“*. Americké veřejné mínění se vynořuje i v líčení reakcí na godesberské memorandum: *„Ostře zamítavě se k německým požadavkům postavilo i americké veřejné mínění, všemožně vyjadřujíc své sympatie k československému lidu a neskrývané rozhořčení z ústupné politiky Chamberlainovy.“* Jedinou americkou diplomatickou aktivitou je opět Rooseveltovo poselství z 26. září, při-

[850] Zde je podivuhodná shoda s Gottwaldovou formulací z 26. prosince 1938 *(„Der Monat September, wo dann der Filmstreifen ziemlich rasch abläuft.“ – „V měsíci září dostaly události rychlý spád, jako ve zrychleném filmu.“)* Vizte pozn. 743.

[851] Zde Notovič využil naopak prohlášení francouzské vlády, přednesené v Národním shromáždění 4. října 1938 – Daladierem v poslanecké sněmovně a Chautempsem v senátu.

čemž jako adresát je uveden pouze Adolf Hitler,[852] který je hrubě odmítl.[853] Na základě této iniciativy se americká vláda obrací 28. září na Sovětský svaz s žádostí o podporu.

Role SSSR

Stanovisko Sovětského svazu je jedním z témat, pro které Notovič opouští chronologický rámec. Platí to již pro úvod studie, kdy připomenul Litvinovovu iniciativu po anšlusu Rakouska ze 17. března 1938.

K dalšímu sovětskému vstupu se dostává v souvislosti s vypracováním anglo-francouzského plánu. Notovič mluvě o něm zdůraznil, že rozhodnutí o rozčlenění Československa bylo Chamberlainovou a Daladierovou vládou přijato v dohodě s Hitlerem, bez vědomí Společnosti národů a mimo ni. Tím se dostal k Litvinovovu projevu z 21. září v Ženevě.

Projev opět slouží jako pramen pro vylíčení kroků sovětské diplomacie vůči Francii a Československu. Oproti *Dějinám diplomacie* Notovič ovšem jmenovitě uvádí, že promlouval *„lidový komisař zahraničních věcí soudruh Litvinov“* a vyjímá z jeho řeči poměrně dlouhé pasáže, které zařazuje ještě předtím, než se začne zabývat čs. odpovědí na anglo-francouzské návrhy. Přidá také několik poznámek o odezvě, kterou projev vyvolal ve světovém tisku.

Výslovně a obsáhle je ale ve studii citován i další projev Litvinova z 23. září na šesté politické komisi Společnosti národů, který Pankratovová zmínila pouze nepřímo. Díky příslušným pasážím se Notovič vypořádává s problémem sovětsko-čs. smlouvy o vzájemné pomoci, může zdůraznit svázanost sovětské pomoci s pomocí francouzskou, dotkne se i otázky případného poskytnutí pomoci bez Francie a vyvrácení pomluv o údajné sovětské neochotě plnit vlastní závazky.

Třetí zásah sovětské vlády představuje varování Polska 23. září, pokud by napadlo Československou republiku.

Čtvrtý vstup sovětské diplomacie se týká odpovědi sovětské vlády na Rooseveltovu mírovou iniciativu, kterou Pankratovová opět jen konstatovala. Notovič i zde zachází do podrobností. Uvádí, že *„28. září se vláda Spojených států obrátila na sovětskou vládu s prosbou, aby sovětská vláda upozornila Německo a Československo na »mimořádnou důležitost odmítnutí použít sílu při řešení konfliktu mezi nimi«. Takové upozornění by dle Rooseveltova názoru mohlo mít vliv na záchranu míru.“* Nejmenuje sice jako Pankratovová, že sovětskou odpověď přebíral americký chargé d'affaires Kirk, zato uvádí jméno sovětského aktéra, jímž byl náměstek lidového komisaře zahraničních věcí V. P. Poťomkin, který *„dal v týž den kladnou odpověď jménem sovětské vlády“*. V ní sovětská vláda *„v této závažné chvíli nemohla neocenit vystoupení presidenta Spojených států amerických s výzvou k mírovému řešení vzniklého konfliktu“*. Notovič navíc podstatnou část textu přímo cituje, zejména pak závěrečnou pasáž, kdy s poukazem na březnový návrh sovětské vlády, vyjádřila tato ochotu *„i v tomto okamžiku podpořit návrh, vznesený vládou Spojených států, o svolání mezinárodní konference a aktivně se této zúčastnit.“*[854]

Pátým krokem sovětské vlády je reakce na cíleně šířené pověsti o slabosti SSSR, která prý donutila „usmiřovatele“ k ústupkům, a na tvrzení, že SSSR byl s mnichovským řešením srozuměn. Notovič oproti Poťomkinovi a Pankratovové – i díky tomu, že pečlivě využívá denní tisk – připomíná obě dementi uveřejněná TASSem 2. a 4. října.

Dravci střední velikosti

Notovič si soustavněji všímá rovněž úlohy *„panského Polska a magnátského Maďarska“*. Oba sousedé Čes-

[852] *„26. září, ještě před známým Hitlerovým projevem v rozhlase, se na něj obrátil Franklin Roosevelt s osobním poselstvím, v němž Hitlera zapřísahal ve jménu rozumu a humanity, aby souhlasil s pokojným řešením konfliktu. Válka, psal Roosevelt, přivede do katastrofy všechen civilisovaný svět. »Lépe je uzavřít mír před válkou než po ní,« psal Roosevelt. Upozorňoval Hitlera na to, že Německo, tak i ostatní státy, podepsalo Briand-Kellogovu smlouvu, zakazující sahat k násilí při řešení mezinárodních konfliktů.“*

[853] *„… Hitler odpověděl Rooseveltovi na jeho poselství dlouhým a nestoudným telegramem na téma poversailleského vývoje v Evropě. Tento dopis byl kupou historických smyšlenek a nových pomlouvačných tvrzení na adresu Československa. Benešovo odmítnutí godesberského memoranda podle Hitlera vyčerpalo všechny možnosti pokojného vyřešení otázky, za což Hitler činil odpovědným Československo.“*

[854] Notovič cituje sovětskou odpověď podle *Zpráv* (Известия, 29. 9. 1938). Po zahájení kampaně proti padělatelům dějin tento dokument z oficiálního sovětského výkladu Mnichova zcela vypadl. (Až do r. 1952 – vizte u pozn. 2078.) Edičně byl zpřístupněn poprvé americkým Státním departmentem v r. 1955 v edici *Foreign Relations of United States* (FRUS 1938, vol. I, s. 695–697) – vizte za pozn. 2713. V SSSR byl poprvé oficiálně vydán zřejmě až v r. 1977 v 21. svazku edice *Документы внешней политики СССР* (s. 533)! Česky dokument vyšel v edici *Dokumenty k historii mnichovského diktátu 1937–1939.* (Federální ministerstvo zahraničních věcí ČSSR a Ministerstvo zahraničních věcí SSSR – Svoboda, Praha 1979, s. 301–302.)

koslovenska do příběhu vstupují až kolem 24. září a jejich úloha, byť vedlejší, není chápána jako podružná.

Dosti podrobně se věnuje Polsku a jeho požadavkům týkajícím se Těšínska. Připomene, že již v květnu se Polsko domáhalo pro Těšínsko stejných výsad jako pro Sudetskou oblast, a to i v případě jejího odtržení. Se svými požadavky vystoupila polská diplomacie v Paříži, Londýně a Praze znovu 17. září. Uvedeno je vypovězení smlouvy s Československem o národnostních menšinách i koncentrace polských vojsk na společné hranici.

Následující partie o sovětské výstraze Polsku o možném vypovězení sovětsko-polské smlouvy o neútočení ovšem Notovič podává v odlišném a širším kontextu než Pankratovová. Zmiňuje totiž Benešovo osobní poselství polskému presidentu Mościckému i vynucený souhlas čs. vlády s odstoupením Těšínska. Účinek sovětské výstrahy pak spojuje i s probíhajícími vojenskými opatřeními ve Francii. Jejich společným důsledkem je polské upuštění od okamžitého útoku a zahájení jednání.[855]

V případě Maďarska Notovič uvádí, že mezi 20. a 21. zářím pobývali v Německu maďarští nejvyšší představitelé regent Horthy, předseda vlády Imrédy, ministr zahraničních věcí Kánya a náčelník generálního štábu Keresztes-Fischer. Z použité formulace však nepřesně vyplývá, že se všichni měli nejprve setkat s Göringem v Alt-Sternbergu, a poté s Hitlerem v Berchtesgadenu.[856]

Pro Notoviče je aktivita Polska a Maďarska v této době dokladem, že po godesberské schůzce se k Ose Berlín–Řím připojili ještě dva *„dravci střední velikosti“*, čímž vznikl *„spolek pro společné oloupení a rozčlenění Československa“*.[857]

Chamberlainova politika

Podstatu Chamberlainovy politiky Notovič charakterisuje jako zřeknutí se politiky kolektivní bezpečnosti a kolektivního odporu proti agresorům, zakrývané hesly o *„nevměšování“*, *„neutralitě“* a *„usmíření“*. Pod těmito hesly se děl pravý opak, namísto neutrality a nevměšování nadržovala útočníkům a posilovala je, namísto usmíření štvala agresory proti Sovětskému svazu.

Při líčení Chamberlainových jednání s Hitlerem se autor pozastavil i u otázky koloniální, kterou považuje vedle averse vůči sovětskému státu za další z důvodů této politiky a zamýšlí se nad ní jako nad svébytným rysem mnichovské krise: *„Politický smysl Hitlerova ujištění o pokojném vyřešení koloniálních nároků Německa i o »posledních« územních požadavcích v Evropě spočíval v následujícím: Chamberlain musí pomoci Německu získat Sudety »pokojnou« cestou a on, Hitler, bude shovívavý při řešení koloniální otázky. Veškerá politika Chamberlaina a Daladiera a Bonneta před sudetskou krisí, během ní i po ní až do záboru Československa v březnu 1939 svědčí o tom, že anglo-francouzské reakční vládnoucí kruhy stavěly na výše zmíněných Hitlerových ujištěních své plány, že Německo nasměruje svoji útočnost proti sovětskému Rusku.“* Na jiném místě připomene, že *„Chamberlain nehodlal přenechat Německu ani píď kolonií, a totéž nehodlal činit ani Daladier“*.

Notovičovo chápání politiky appeasementu se tedy většinou kryje se Stalinovým referátem z března 1939. Sám se na něj ale neodvolává, ba v celé studii nezazní vůbec Stalinovo jméno. Hlavní kontury, tj. boj za nové rozdělení světa na úkor SSSR, jsou shodné, autorův přístup je ovšem širší.

Chamberlainova vláda je chápána jako zlom, symbol osudového odchodu od politiky kolektivní bezpečnosti, symbol spekulace s agresí na účet někoho jiného, jež vyvolala závažnou politickou krisi. Zářijové dění Notovič zobrazuje jako diplomatický propletenec, v němž dochází ke kolisí různých zájmů a problémů s velmi neblahým vyústěním. – Chamberlainova politika opět nemá povahu pečlivě rozmyšleného plánu, ale spíše systematického chytání se posledních stébel a dosažení jakéhokoliv míru za jakoukoliv cenu.

Autor si přitom dává záležet, aby ve výkladu vynikl systematický tlak, který západní mocnosti vykonávaly na svého středoevropského spojence. Uvádí příklady „přátelských“ rad a ultimát britské diplomacie.

---

[855] *„Protože si nepřál vytvářet nový konflikt s Polskem poté, co československá vláda přijala anglo-francouzský plán »usmíření útočníka« (z 19. září), byl Beneš donucen postoupit Polsku Těšín, o čemž uvědomil osobním dopisem presidenta Moścického. Polsko se však neuklidnilo a vyhrožovalo vpádem na Slovensko. Na to odpověděla sovětská vláda hrozbou, že vypoví sovětsko-polskou smlouvu o neútočení. Tato hrozba a vojenská opatření ve Francii na čas přivedly bojovné polské vedoucí kruhy k střízlivosti a ty souhlasily se zahájením jednání s Prahou.“* Chronologie událostí je tu na více místech narušena.

[856] Zde Notovič chybně spojil zprávy v *Le Temps* z 22. 9. 1938. Horthy se setkal s Göringem bez ostatních jmenovaných, naopak v Berchtesgadenu chyběl. Tyto návštěvy Pankratovová vůbec nezohlednila, na druhou stranu zmínila Horthyho srpnové setkání s Hitlerem, které zase opomněl Notovič.

[857] Notovič přitom ponechal stranou, že 20. září 1938 byl do Berchtesgadenu po maďarské delegaci povolán i polský velvyslanec Lipski. Zpráva z tohoto jednání pak byla v r. 1948 Sovětským svazem uveřejněna v prvním svazku *Dokumentů a materiálů k předvečeru druhé světové války*.

Cituje i z pověstného Chamberlainova rozhlasového proslovu o konfliktu ve *„vzdálené zemi“*,[858] který nezanechává pochybnosti o tom, *„že Československo je odsouzeno.“*

Oposice

Notovič neustále připomíná, že vůči appeasementu existovala – zejména v Británii – početná a hlasitá oposice, čímž relativisuje sílu a podporu, jíž se Chamberlainově politice doma dostávalo.

Za hlavní osobnosti britské oposice považuje Clementa Attleeho, Winstona Churchilla a Davida Lloyda George. Opakovaně dává zaznít jejich projevům, staví je do kontrastu s „mírovými“ projevy Chamberlaina a jeho spolupracovníků. Kratičce se zmíní i o vlnách hlasité nespokojenosti, které proběhly anglickým tiskem. *„Ostře zamítavé“* stanovisko k německým požadavkům připisuje i americkému veřejnému mínění, které *„všemožně vyjadřovalo své sympatie k československému lidu a neskrývané rozhořčení z ústupné politiky Chamberlainovy“*.

Věnoval se i debatám v britském a francouzském parlamentu po podepsání mnichovské dohody. Tehdy *„oposici proti mnichovanům v Anglii stáli v čele: Churchill, Eden, Duff Cooper – mezi konservativci; Attlee, Greenwood a Morrison – u labouristů; Sinclair a Lloyd George – u liberálů. V nadcházejících bouřlivých debatách v anglické dolní sněmovně na počátku října a na počátku listopadu oposice ostře kritisovala Chamberlainovu kapitulantskou politiku a požadovala navázání přátelských vztahů se Sovětským svazem a sjednocení úsilí všech mírumilovných mocností k odporu proti fašistickým útočníkům.“* Ve francouzském případě konstatuje, že v poslanecké sněmovně *„schválily všechny buržoasní i socialistické strany mnichovskou politiku Daladiera a Bonneta“*. Na rozdíl od Pankratovové ale uvádí, že: *„Pouze komunistická frakce (73 poslanců) a nezávislý pravicový republikán de Kérillis kritisovali politickou linii vlády a hlasovali proti vyjádření důvěry.“*[859]

V mnichovském příběhu jsou poprvé jmenováni francouzští komunisté i rozmanitá skupina představitelů britské oposice.

Reálná hrozba války a falešné mobilisace

Jednotlivé etapy britsko-německých jednání popisuje Notovič velmi podrobně a velký prostor poskytuje kritickému období po godesberské schůzce, kdy čs. vláda odmítla godesberské memorandum. Připouští, v míře větší než Pankratovová, že zářijová krise skutečně mohla v této chvíli vyústit do nové války. Zdůrazňuje *„napjatou atmosféru“*, ve které *„celý svět očekával vypuknutí světové války“*, kdy *„vzduch začal být cítit střelným prachem“* a *„zdálo se, že evropská válka bude neodvratnou“*. Chamberlain, ani Daladier tak nepůsobí jako páni situace, nevyzpytatelným prvkem je zejména sám Hitler.

Nervosní kroky usmiřovačů, jakkoliv se tito nehodlali *„postavit Hitlerovi na odpor, a jemu bylo toto dobře známo“*, se jeví jako důsledek hitlerovského vydírání, které i proti vůli hlavních aktérů mohlo vtáhnout obě velmoci do války. – Notovič tak např. uvádí, že 24. září Francie přijala *„jakás takás“* opatření obranné povahy, když povolala některé kategorie záložníků. Tato opatření (společně se sovětským zákrokem) přinutila mimochodem k rozumu Polsko.

Ovšem stejně jako Pankratovová pracuje i Notovič s rekvisitou falešných mobilisací a předstíraného odporu německé agresi, které měly psychologicky působit na domácí veřejné mínění a zajistit podporu Chamberlainově a Daladierově linii. V tomto duchu vykládá večerní komuniké Foreign Office z 26. září, varující Německo před možnými důsledky jeho konání v podobě vytvoření velké protiněmecké aliance včetně SSSR. Chápe je jako *„rázné gesto“*, jímž se Chamberlain rozhodl zakrýt svou *„smířliveckou“* činnost. A s úspěchem, neboť nakrátko dokonce vzbudilo naděje u protivníků politiky usmiřování. Avšak *„londýnské komuniké se ukázalo být obrovským podvodem, určeným k uspokojení a oklamání anglického a světového veřejného mínění. Sledovalo pěvně stanovené cíle: oslabit bdělost veřejného mínění a v témže čase dát Chamberlainovi a Daladierovi možnost dohodnout se s Hitlerem a Mussolinim na »bezbolestném« vydání Československa, spoutaného na rukou i nohou, jeho katu. Londýnské komuniké muselo zakrýt zjevně protichůdné manévry Chamberlaina a Daladiera z 26.–28. září, jež se projevily ve vyslání Horace Wilsona do Berlína s dopisem k Hitlerovi“* na jedné straně, *„v mobilisaci anglického loďstva a zesílení protiletecké obrany“* na straně druhé, *„v rozdávání protiplynových masek obyvatelstvu s cílem vytvořit dojem o nevyhnutelnosti války“*, a *„v jednáních s Mussolinim a v návrhu na svolání konference bez účasti SSSR pro vyřešení otázky předání Sudetské oblasti Německu“*.

---

858 Pankratovová jej ponechala stranou.

859 Poslanec Jean Bouhey, který se jako jediný z členů socialistické strany odhodlal rovněž hlasovat proti vládní politice, v sovětských textech připomínán vůbec nebyl, přestože o jeho gestu informovala v září 1938 i moskevská *Pravda*.

Spor „toliko o formu“

Precisní analysou britské *Bílé knihy* dospěl Notovič k názoru, že klíčovým *„manévrem“*, který umožnil krisi vychýlit z válečného směru, bylo Chamberlainovo tvrzení, že *„celý konflikt, hrozící vyvolat evropskou válku, spočívá pouze na formálních a nevýznamných neshodách“*, neboť všechny zúčastněné strany již projevily s odstoupením čs. území Německu souhlas. Notovič právě tento moment pochopil jako Chamberlainův *„kapitální ústupek Hitlerovi, jenž měl velmi vážné politické důsledky“*. Pomohl totiž překonat kritický bod ve vývoji událostí a zároveň určoval jeho vyústění.

O výhradně procedurální povaze čs.-německého sporu *„zbývalo přesvědčit veřejné mínění v Anglii, které v tomto zastávalo pohled opačný, o čemž svědčí vyjádření tisku všech směrů a prohlášení čelných politických a státních činitelů“*. Zde pomohla prováděná vojenská opatření, takže Chamberlain a Daladier s Bonnetem úspěšně *„nahnali veřejnému mínění Anglie a Francie strach hrozbou, že obě země mohou být vtaženy do války za cizí zájmy“* a pro malicherné, formální příčiny. Poté vynaložili poslední síly k „usmíření“ Hitlera.

Přes veškerou rafinovanost těchto intrik lze z výkladu usuzovat, že byly mnohem spíše velmi topornou improvisací, jejíž výsledek se zdál do poslední chvíle značně nejistým.[860]

Kdo „vymyslel“ Mnichov?

Mnichovskou schůzku Notovič nechápe jako přirozené a očekávatelné vyvrcholení krise, ale (podobně jako Pankratovová) jako důsledek horečného jednání 27. a 28. září. Na několika místech ovšem připomíná, že návrh na řešení krise mezinárodní konferencí se v průběhu roku objevil vícekrát – v březnovém návrhu Litvinova, v Rooseveltově apelu na sovětskou vládu z 28. září i v sovětské odpovědi z téhož dne. Appeaseři se ale rozhodli *„jít vlastní cestou“*, cestou své vlastní konference.

Hlavní podíl na jejím svolání přisuzuje Notovič Francii.[861] Současně s tím se Chamberlain se obrátil na Mussoliniho, který myšlenku konference také podpořil, odjel vlakem do Německa a v Kufsteinu nastoupil do Hitlerova vlaku. Tímto okamžikem ovšem přínos Británie a Francie končí, poněvadž *„dokument, který za čtyřiadvacet hodin dostal název mnichovská dohoda, byl vyhotoven v Hitlerově vlaku na cestě z Kufsteinu do Mnichova a Chamberlain s Daladierem se obtěžovali připojit pouze pod něj své podpisy“*. Svoláním mnichovské konference vyprchaly i poslední zbytky britské a francouzské iniciativy. Obě velmoci se ocitly opět v situaci, kdy vývoj samy neurčují.

Mohly se velmoci bránit?

Mnichovské finále nebylo nevyhnutelné, *„pokud by londýnská a pařížská vláda jednaly od samého počátku rozhodně, pak by bylo Československo zachráněno“*, zvláště když sovětská vláda prohlásila diplomatickou cestou i veřejně své odhodlání k plnění svých závazků. Obě velmoci však neustále ustupovaly. Jejich postup byl navíc podepírán *„lživou legendou o »slabosti« sovětského letectva a o údajném váhání sovětské vlády v otázce poskytnutí pomoci Československu“*.

Čím byl Mnichov

Průběh konference líčen není, místo něj je připojen stručný rozbor mnichovské dohody a jejích přímých a nepřímých příčin a důsledků. Notovič nabízí hned několik pohledů, jak lze Mnichov chápat.

Byl *„kapitulací reakčních klik dvou demokratických států před fašistickým Německem“* a *„hanebnou politickou a diplomatickou porážkou“*. Ta byla výsledkem *„dlouholetého povzbuzování německé agrese“*.[862] *„Rozčlenění jediné demokratické země ve střední Evropě“* Notovič neváhá označit za mezinárodní zločin. Svého věrného

---

[860] *„Chamberlain nalezl v Hitlerově písemné odpovědi ústupek od godesberského memoranda, který se tak zdál pouze jemu samotnému, a předstíral, že uvěřil každému jeho slovu o zaručení celistvosti Československa. Zatvářil se, jako by zjistil, že jak projev, tak i dopis »führerův« neuzavírají cesty pro další jednání, a proto se rozhodl učinit ještě jeden pokus se s ním dohodnout. Daladier byl téhož mínění jako Chamberlain a jednal v témže směru.“*

[861] Na základě Daladierova pomnichovského proslovu ve francouzské poslanecké sněmovně: *„Francouzská vláda nařídila 27. září v noci svému velvyslanci François-Poncetovi dosáhnout přijetí u Hitlera a současně svému velvyslanci v Londýně Corbinovi domoci se u Halifaxe, aby tento nařídil anglickému velvyslanci v Římě lordu Perthovi požádat Mussoliniho, aby podpořil myšlenku svolání konference. 28. září v 11 hodin 15 minut, Hitler přijal François-Ponceta, který mu jménem francouzské vlády učinil návrh svolat konferenci čtyř premiérů pro bezodkladné a definitivní vyřešení konfliktu pokojným způsobem. Hitler neodmítl, ale návrh také nepřijal, a slíbil dát písemnou odpověď.“*

[862] Tj. ozvěna Stalinova referátu.

spojence odevzdaly *„spoutaného na rukou i nohou do rukou fašistického utlačovatele“*, za cenu zrady si pro sebe *„koupily hanebný a dočasný mír“*, resp. *„jakési zdání míru“*.

Toto *„zdání míru“* mělo, byť dočasný, ale dosti významný dopad – přes sílu opozičních hlasů byli hlavní aktéři ještě dlouho oslavováni ostatními kapitulanty jako *„zachránci míru“*, všichni účastníci tohoto mezinárodního zločinu, i ti vedlejší, byli *„spokojeni a považovali se za »vítěze«“*.

Mnichov se zdál být triumfem reakce. Francouzská reakce jej považovala za opravdové vítězství: dosáhla jím *„rozpadu lidové fronty ve Francii, krachu Společnosti národů, zbavení se Beneše a versailleského Československa, které dle jejich názoru zaujímalo ve Společnosti národů a evropské politice neúměrně veliké postavení, a k faktickému anulování francouzsko-sovětské smlouvy o vzájemné pomoci.“*[863]

Hořké vystřízlivění, které se dostavilo, ukázalo, že reakční kruhy namísto vykoupeného míru dosáhly pravého opaku: Mnichov ve skutečnosti oslabil politickou a vojenskou situaci obou západních velmocí ve střední Evropě a ve středozemním moři *„a ještě více podnítil choutky Hitlerovy“*. Anglie a Francie jím *„přiznaly fašistickému Německu vládu nad střední a východní Evropou“*, neboť *„nacisté si mnichovskou kapitulaci vyložili jako slabost protivníka a jako udělení úplné svobody Německu zařídit se ve střední a východní Evropě dle svého uvážení.“*

Chování obou vlád *„druhý den po Mnichovu dávalo Hitlerovi důvod k takovému výkladu dohody.“* Mnichov prohloubil pasivitu velmocí, jak ukazuje jejich chování při obsazení Těšínska, jednání mezinárodní komise i vídeňské arbitráže.[864]

Mnichovské vítězství mělo za následek posílení Německa pro jeho nadcházející agresi, *„rozvázalo ruce mocnostem »Osy« a urychlilo rozpoutání druhé světové války Německem.“*

Mnichov byl ale současně i úderem proti Sovětskému svazu. Hitlerovi byl *„pobídkou pro jeho agresi proti SSSR s cílem rozšířit německý »životní prostor« a zničit sovětský stát“*. *„Protisovětské ostří mnichovské dohody nebylo třeba skrývat. Psal o tom všechen německý tisk, všechny reakční orgány francouzského a anglického tisku, v zahalené podobě o něm hovořil sám Chamberlain.“* Jeho protisovětská motivace souvisela i s jeho neochotou ustoupit Německu v koloniální otázce. Ta měla být řešena na úkor Sovětského svazu.[865] Další konání Chamberlainovy vlády a Hitlerova pomnichovská politika ve střední a východní Evropě už v tomto směru zcela *„jasně ilustrují skutečný význam mnichovské úmluvy reakčních sil Evropy“*.

Mnichovská krise tak v Notovičově podání nabývá podoby poněkud nevyvážené směsi hanebné neschopnosti, omezenosti, strachu, poníženosti, Caesarových i Pyrrhových vítězství, naivních představ, jak od sebe odvrátit nebezpečí války – a protisovětského komplotu.

Role Československa

Notovič nijak neskrýval, že jeho sympatie náleží Československu. Chápal je jako jednoznačnou oběť zaslepené politiky vlastních spojenců, kteří na tuto *„jedinou demokratickou zemi ve střední Evropě“* vykonávali velmi silný nátlak. Československá politika se přesto snažila být maximálně konciliantní a zacházela na samu mez možného. Spojencům však i toto bylo málo.

V otázce přijetí mnichovské dohody autor stroze konstatoval, že: *„Sjednocené frontě čtyř silných mocností se Československo stavět na odpor nemohlo.“* Československo se ocitlo v obklíčení, z něhož se vyprostit zkrátka nemohlo.

Tak trochu navzdory čestné úloze, kterou se Československo a jmenovitě president Beneš v krisi sehráli, navzdory výrazům obdivu a pochopení se Notovič v jednom místě pustil do velmi odlišné charakteristiky vnitropolitické situace Československé republiky – v okamžiku přijímání anglo-francouzského plánu, následných bouří a politických otřesů. Tím do výkladu Mnichova vnáší významný prvek – zatímco Pankratovová věnovala této otázce pozornost v podstatě efemérní, Notovič jí vyhradil více než dvě stránky a chápal

---

[863] Zde Notovič vycházel z článku *„Vítězové z Mnichova“* Edmonda de Felse, otištěného v *Revue de Paris* 15. 11. 1938.

[864] *„Nepodnikly nic pro to, aby zabránily hrozbě polského útoku na Československo, než že je přinutily ustoupit násilí a odevzdat Polsku Těšínskou průmyslovou oblast; podporovaly všechny německé požadavky při vytyčování nové hranice s Československem, v důsledku čehož Německo dostalo daleko víc, než Hitler požadoval v Godesbergu a Mnichově; a úplně se zřekly účasti na vyřešení československo-maďarských územních sporů.“* – Notovič tím prokázal lepší orientaci v problému pomnichovských hraničních úprav, než jak je předkládaly *Dějiny diplomacie*.

[865] Notovič dedukoval z premiérova výroku po příletu z Mnichova: *„»Chci vám říci,« prohlásil Chamberlain zástupu, který jej 30. září vítal na letišti, »že vyřešení československého problému je pro mne předehrou k ještě širšímu řešení otázek, které zabezpečí Evropě mír.« Jestliže Chamberlain nehodlal přenechat Německu ani píď kolonií, a totéž nehodlal činit ani Daladier, pak koloniální a ostatní otázky mohly být řešeny na úkor SSSR.“*

ji jako důležitý faktor v mnichovském příběhu. Informace přitom přebíral z aktuálního zpravodajství, a to i včetně některých nepřesností.[866]

V Československu jsou významnou silou lidové masy. Ty si *„nepřipouštěly myšlenky na odstoupení, byť i jen kousku vlastního území německému okupantu, a byly připraveny dát život za obranu celistvosti a nezávislosti své vlasti“*. Jejich mluvčím byl tisk všech demokratických směrů – jmenován je *„známý levicový publicista Ripka“* v *Lidových novinách*, *„Benešův orgán* České slovo“ a list *Telegraf*.

Proti demokratickému proudu stojí Beranovy krajně reakční živly. Byly spjaty s pařížskými a londýnskými vedoucími reakčními kruhy a převahy ve vedení agrární strany i v samotné Hodžově vládě nabyly po Chamberlainově první návštěvě u Hitlera. Tehdy tedy *„v Praze, tak i v Londýně a Paříži, začali mít hlavní slovo kapitulanti“*.[867] Jednání v Berchtesgadenu, tedy zmezinárodnění čs. krise, tak bylo pro vnitřní situaci republiky okamžikem zlomu.

Reakční kruhy chystaly kapitulaci. *„17. září Hodžova vláda zavedla v celé zemi výjimečný stav, zakázala konání schůzí, zavedla předběžnou censuru. Všechna tato opatření zdůvodňovala přesuny německých vojsk na hranicích. Ve skutečnosti však kapitulantské živly ve vládnoucí straně tím, že tisku nasadily náhubek, chtěly připravit československé veřejné mínění na kapitulaci.“*

Namísto efektivních zásahů proti henleinovcům se státní moc začala připravovat na zásah proti lidu, tehdy také poprvé Notovič zmiňuje čs. komunisty: *„Přestože ministerstvu vnitra byla známa poloha skladů zbraní henleinovců, zbraně z neznámé příčiny nezabavilo. Zato se začaly usilovně šířit nesmyslné zvěsti, že se v Praze připravuje komunistický převrat. Do hlavního města začala být stahována policie a četnictvo ze Sudetské oblasti, což využili henleinovci a organisovali na různých místech ozbrojené akce. Předběžná censura zacpala ústa nezávislému a vlasteneckému tisku, který byl donucen se odmlčet. Zato promluvil kapitulantský tisk, doposud skrývající své skutečné smýšlení. Hlásná trouba průmyslu* Prager Tagblatt *psal: »Srdce vlastenecky smýšlejících Čechů vůbec neprožívá vroucí city vůči některým pohraničním okresům, jak se obvykle myslí.«“*

Censura znemožnila, aby se lid dozvěděl podrobnosti o anglo-francouzském plánu – *„nikdo pořádně nevěděl, v čem spočívá“*. Stejně tak mu byla zamlčena ochota SSSR bránit Československo, přestože o ní nikdo nepochyboval.[868] *„Jakmile začaly prosakovat spolehlivé zprávy o anglo-francouzském plánu na rozčlenění země, lidové masy požadovaly na vládě, aby se vůči Anglii a Francii postavila na odpor.“*[869] Proto se *„ani kapitulantské živly v Hodžově vládě nerozhodly vyhovět anglo-francouzským požadavkům bez smlouvání a bezvýhradně“*.

20. září tak vláda navrhla *„postoupit řešení konfliktu arbitráži“*, ale po opakovaných demarších francouzského a anglického vyslance v Praze *„přijala 21. září anglo-francouzský návrh bez výhrad“*. Téhož dne ve 21 hodin vysílal o tom rozhlas vládní prohlášení, ve kterém se tvrdilo, že *„nic jiného nám nezbývalo, protože jsme zůstali sami“*. Prohlášení tedy zamlčelo kladnou odpověď sovětské vlády, kterou téhož dne Litvinov opakoval v Ženevě.

Tisk agrární strany dokonce uveřejnil pomluvu, *„že není proč se spoléhat na pomoc Sovětského svazu“*. Tuto pomluvu pak převzala i *„vládní tisková kancelář“*, která k vyjádření sovětské vlády o připravenosti k vyplnění jejích závazků vyplývajících ze sovětsko-československého paktu i z členství ve Společnosti národů, tisková kancelář dodala: *„Tato procedura za nynější situace v Ženevě jest věcí beznadějnou.“ „Jasné a kategorické“* sovětské prohlášení o vztahu k československé otázce bylo již *„zainteresovanými reakčními přisluhovači německého útočníka“* v obou západních mocnostech vykládáno *„jako neochota Sovětského svazu přijít Československu na pomoc“*. Nyní nalezly tyto pomluvy *„odezvu i v prohlášení československé tiskové kanceláře“*. Z těchto důvodů reagoval Litvinov svou řečí v 6. politické komisi.

Zpráva o kapitulaci čs. vlády mezitím *„vzbudila pohoršení lidových mas v celé zemi“*.[870] Do pražských ulic vyšly večer 21. září *„desítky tisíc dělníků, zaměstnanců a studentů“*, vydaly se k *„paláci presidenta Beneše“* a dožadovaly se zbraní. V noci přijeli do Prahy zástupci různých měst republiky, aby předali vládě protesty

[866] Československé dění rekonstruuje především z výtahů novinových zpráv, otištěných v září 1938 moskevskými *Zprávami* a *Pravdou*, vládní prohlášení z 21. září převzal z *Prager Presse* a v jednom případě citoval deník *Le Petit Parisien*.

[867] Podtrhl JN. Notovič připomíná, že do Chamberlainovy návštěvy i *„ústřední orgán vládní agrární strany“ Venkov* byl *„donucen obojetně napsat“*, že čs. hranice určila sama příroda, jsou potvrzeny tisíciletou historií, a proto lid nechce a nebude o nich diskutovat.

[868] Lid *„stále ještě věřil v anglickou a francouzskou pomoc. Lidu nebylo o připravenosti Sovětského svazu poskytnout pomoc svému spojenci, nikdo o tom ale nepochyboval – a to posilovalo rozhodnutí bojovat“*.

[869] Dopisovatel *Le Petit Parisien* uvedl, že z rozhovorů, které vedl *„s významnými činiteli i s prostými lidmi, jasně vyplývá, že lid, ani vedení země nedopustí jakékoliv narušení státního území Československa“*.

[870] Dopisovatel agentury United Press psal, že *„obyvatelstvo celou dobu věřilo v pomoc ze strany Francie a Anglie tím více, že noviny v důsledku zásahu censury neměly ani nejmenší možnosti dotknout se otázky o skutečném chování západních mocností. Rozčarování*

proti kapitulaci. Ráno 22. září byla v zemi *„živelně zahájena všeobecná stávka“*. *„Dělníci přišli do závodů a podniků, utvořili průvody a odebrali se k budově parlamentu a k presidentovi, na venkově pak k vládním budovám. U parlamentu se shromáždilo více než 100 tisíc demonstrantů. Kolem budovy Národního shromáždění a presidentského paláce prošly desítky tisíc rozhořčených demonstrantů za zpěvu národní hymny a hesly: »Žádáme vládu vojáků!«, »Ať žije SSSR!«.“*

Protesty proti kapitulaci nebyly stranicky ohraničené: *„Na hojně navštívených veřejných shromážděních na pražských náměstích vystoupili Gottwald z komunistické strany, Stašek ze strany českých katolíků, Rašín z »Národního sjednocení«, řečníci českých socialistů, ze svazu legionářů, náčelník pražské posádky*[871] *generál Vobrátilek a jiní, kteří žádali postavit se na odpor přisluhovačům útočníka.“* Řečníci z agrární strany se *„neodvážili objevit na tribuně“*. *„Shromáždění zvolilo delegaci ze zástupců všech stran, s výjimkou agrární, a uložilo jí požadovat u presidenta vytvoření vlády ze stran, které hájí zájmy země a jsou připraveny bránit celistvost republiky.“* Obdobné demonstrace probíhaly i na jiných místech republiky.[872]

Hodžovu vládu, která *„zradila národní zájmy“*, odnesla *„lidová vlna všeobecného rozhořčení“*.[873] Zde podruhé vystupují čs. komunisté, neboť právě *„po výzvě komunistické strany a odborů“* byla stávka v druhé půli dne 22. září přerušena.

Vzdor čs. lidu inspiroval. Jako Pankratovová připomíná i Notovič gesto generála Fauchera.[874] Telegraficky zmíní *„výbuch mezinárodního rozhořčení z anglo-francouzského plánu“* i *„mohutné hnutí solidarity, soucítění a připravenosti prokázat pomoc československému lidu, které se natolik jasně projevilo v tisku, peticích, na veřejných shromážděních a schůzích desítek a stovek organisací v Anglii, Spojených státech, Francii i jiných zemích. Dělníci, inteligence, členové parlamentu, a dokonce i někteří členové církví protestovali jedním hlasem proti tomuto násilí a požadovali volat útočníka i přisluhovače k pořádku.“* Síla spontánního hnutí byla natolik velká, že dokonce donutila *„kapitulantské živly v Anglii a Francii i jejich tisk chovat se nějaký čas obojetně“* a vystupovat na údajnou obranu Československa.

Po pádu Hodžovy vlády byl utvořením nové pověřen hlavní inspektor československé armády generál Syrový. – Notovič ovšem okamžitě dodává, že nový ministerský předseda, *„jak se později ukázalo, se projevil jako zrádce“*. – Utvoření nové vlády rovněž znehodnocovalo, že *„neodvolala osudný principiální souhlas s oddělením Sudetské oblasti, který zemi vrhnul do propasti“*.

Oproti Pankratovové se Notovič věnuje i zářijové mobilisaci. Klade ji přitom do velmi zajímavých souvislostí, jako dílo úředníků Foreign Office, kteří nesouhlasili s Chamberlainovou politikou: *„Zatím, co Chamberlain pobýval v Godesbergu, anglické ministerstvo zahraničních věcí, jehož někteří vedoucí pracovníci nesouhlasili s Chamberlainovou politikou, doporučilo československé vládě, aby mobilisovala. 23. září ve 23.30 vydal Beneš rozkaz o všeobecné mobilisaci.“*[875] Presidentovi připisuje rozhlasový projev s mobilisační výzvou.[876]

Československý lid reagoval na mobilisaci *„neobyčejným vlasteneckým nadšením“*.[877] Mobilisace proběhla *„ve vzorném pořádku“* v Čechách, na Slovensku i na *„Karpatské Ukrajině“*, *„Sudetskou oblast nevyjímaje“*.

V tomto okamžiku ústupu čs. reakce Notovič líčení vnitropolitického dění v Československu ukončuje. Poslední aktivní kroky čs. diplomacie zaznamenává v souvislosti s Benešovým poselstvím Mościckému

---

širokých vrstev obyvatelstva z anglo-francouzského plánu vyvolalo natolik silný hněv ve vztahu k oběma mocnostem, že pražští zástupci anglického a francouzského tisku raději narychlo odstranili z knoflíkových dírek své národní odznaky.“

871 Nebyl náčelníkem pražské posádky, ale šéfem presidiálního odboru MNO.

872 *„Dopisovatel listu* Daily Telegraph and Morning Post *charakterisoval lidové hnutí na obranu nezávislosti a celistvosti republiky z 22. září takto: »Tyto demonstrace je možné co do množství účastníků a nadšení srovnat jen s těmi, které proběhly v r. 1918 během obnovy Československé republiky. Československý lid opět vydechl z plných plic. Zdálo se, že ovacím na počest armády a obránců hranic vlasti nebude konce.«“*

873 *„Zpráva o demisi Hodžovy vlády byla přivítána s nepopsatelným nadšením lidových mas. Dopisovatel fašistických* Frankfurter Zeitung *s hněvem oznamoval svým novinám, že celá ulice před budovou parlamentu je zaplněna lidem a »hřměla potlesky po ohlášení demise«.“*

874 Uvádí však, že generál *„se demonstrativně zřekl na znamení protestu francouzského občanství a podal si žádost o československé občanství“*.

875 Opět vlastně problematisuje Chamberlainovu posici zdánlivého jediného inspirátora a realisátora britské zahraniční politiky.

876 *„Spoluobčané! Nadešel nejvážnější a rozhodný okamžik. Úspěch závisí na každém z vás. Uvědomte si, že vaše obrana, ochrana života a zájmů vašich rodin, vlasti a svobody mohou být zajištěny pouze tehdy, pokud každý z vás splní svou povinnost a dá k disposici své síly státu. Náš boj je spravedlivý. V jednotné frontě za svobodu naší vlasti!“* Notovič zde vycházel ze zprávy v *Pravdě*, která mylně označila mobilisační výzvu (Lidové noviny, 24. 9. 1938, s. 1) za Benešův rozhlasový projev. (*Патриотический подъем в Чехословакии. Блестящее проведение всеобщей мобилизации*. Правда, 25. 9. 1938, s. 1.)

877 *„Během 15–20 minut po vydání mobilisačního rozkazu se na ústředním pražském náměstí konala mohutná demonstrace pod hesly: »Své území nedáme!« a »Budeme bojovat za vlast do posledního muže!« 40 minut po vyhlášení mobilisace začaly z pražských nádraží*

a s odmítnutím godesberského memoranda. Dál už sleduje pouze chování velmocí. Československu se opět věnuje až po podepsání mnichovské dohody. Ovšem debaty, zda Československo muselo či nemuselo velmocenský diktát přijmout, nevede.

Československo po Mnichovu

V Československu, *„opuštěném svými západními spojenci a přáteli“*, se za podpory zvenčí *„staly pány situace české reakční živly a slovenští fašisté“*. 5. října *„byl Beneš donucen k demisi a opuštění země“*. Odcházel ovšem *„s pevným úmyslem bojovat za blaho svého lidu za hranicemi a všude, kde to dovolí okolnosti.“*

Nová vláda generála Syrového si vytkla za svůj vytkla přizpůsobit vnitřní, zahraniční, sociální i hospodářskou politiku okleštěného státu ideologii a potřebám Německa.[878] Na konci listopadu byl zvolen nový president Hácha.

„Všichni Benešovi stoupenci byli odstraněni z vlády. Slovensko a Karpatská Ukrajina se za pomoci Hitlera oddělily od Československa, vytvořily si své samostatné vlády v Bratislavě a Užhorodu a pod heslem »autonomie« se staly Hitlerovými vasaly.“ V pražské ústřední vládě hrál hlavní roli *„důvěrník Hitlera a Mussoliniho“*, ministr zahraničních věcí Chvalkovský.

Československo se postupně fašisovalo, Notovič připomíná též rozpuštění komunistické strany a – nikoliv bez jistých nepřesností – i neslavný konec pod vládou *„reakčních živlů agrární strany“*.[879]

Souhrn

Notovič nabídl o prameny opřený, faktograficky hutný soubor poznatků, jakousi rekonstrukci množství informací k Mnichovu, které na podzim r. 1938 mohl mít tehdejší pozorovatel k disposici. Studie je založena na hloubkové analyse publikovaných diplomatických dokumentů, prohlášení významných představitelů evropských velmocí, SSSR a Československa i publicistických komentářů. Na rozdíl od *Dějin diplomacie* se ovšem neomezuje pouze na diplomatické akty, ale všímá si i dalších souvislosti a prokazuje v některých otázkách i detailnější znalosti. Přestože události líčí s přihlédnutím k následujícímu dění, nedává prostor dodatečně publikovaným materiálům, ani hodnocením publikovaným ex post.

Notovičův styl, jakkoliv odpovídal sovětskému oficiálnímu pohledu na dějiny Mnichova, upřednostňoval řeč dokumentů, nabízel poměrně široký, členitý pohled a vícekráte se odklonil od úzce formulovaných oficiální thesí. Zpracování mnichovských událostí je živé, dramatické, autor si všímal momentů, které dle jeho mínění mohly zásadně ovlivnit výsledek zářijové krise, ať už tím či oním směrem.

Roli Sovětského svazu ztvárnil v proporcích, které poskytovaly doposud publikované sovětské dokumenty. Z tohoto velmi omezeného množství využil dokonce více nežli A. M. Pankratovová v *Dějinách diplomacie*.

Lze tak říci, že Notovičova *„diplomatická historie mnichovské dohody“* byla velmi slušným vstupním příspěvkem pro další zkoumání mnichovské otázky. Pokračování studia ostatně autor předpokládal. Očekával nové poznatky, které přinese norimberský proces, tématu se navíc hodlal věnovat i nadále.

„V podstatě náš nepřítel, a ne sovětský člověk!“

Profesor Notovič se skutečně do pokračování své mnichovské studie pustil. Soustředil se v něm na pomnichovský vývoj mezinárodních vztahů. Výsledkem byl článek *„Pomnichovský »Drang nach Osten« německých fašistů“*,[880] který vznikl někdy kolem přelomu let 1947 a 1948. Byl zařazen do nového sborníku Historického ústavu AV SSSR *„Práce z novodobých a nejnovějších dějin I.“*, který měl zahájit novou ediční řadu. Sborník byl však vydán až v druhé polovině roku 1948 a (jak bylo výše řečeno), drastická kritika, kterou o sborníku uveřejnil list *Kultura a život*, odstartovala tiskovou štvanici proti jeho autorům i proti ústavu. Notovič tvrdě pocítil, jak se po vydání *Padělatelů dějin* má psát o meziválečných dějinách.

Kritika nenechala nit suchou na jeho pracovní metodě, opírající se o široce pojatou heuristiku a citace

odjíždět každých 5–6 minut vlaky mobilisovaných.“

878 Čtenáři ale např. zůstává dlužen vysvětlení, kdy a jak konkrétně se gen. Syrový *„projevil jako zrádce“*, resp. zda měl na mysli jeho činnost během Mnichova nebo po něm.

879 *„Reakční živly agrární strany vládly zemi podle směrnic z Berlína až do jejího zabrání. V Československu byly zavedeny protižidovské zákony, ale německá menšina získala právo mít jako ve fašistickém Německu své zvláštní organisace, které byly podřízeny Berlínu a byly odtud řízeny. Němci v Československu dostali místní »führery« jmenované v Berlíně, kteří se stali členy autonomních vlád na úrovni ministrů.“*

880 *Немецко-фашистский «Drang nach Osten» после Мюнхена.*

z pramenů. Vytkla mu, že málo cituje sovětské prameny a tím vlastně poskytuje nežádoucí prostor buržoasním thesím: *„V článku F. I. Notoviče* […]*, zkoumajícím mezinárodní vztahy v letech 1938–1939, nalézáme na 50 stránkách 123 odkazů na rozličné buržoasní prameny: znovu a znovu cituje Bonneta a Hitlera, Chamberlaina a Daladiera, ale ani jednou neodkazuje na materiály XVIII. sjezdu VKS(b), nepřipomene jediný projev státních činitelů SSSR, neodkazuje na materiály Sovětské informační kanceláře. V článku jsou tedy obcházeny závažné prameny pro marxistickou analysu mezinárodních vztahů let 1938–1939. A co v něm tedy v takovém případě je? Hromada nekriticky používaných výroků rozličných buržoasních činitelů a buržoasních novin.*“[881] Notovičovi bylo taktéž vytýkáno, že zcela pominul *„historickou informaci“*, *„ačkoliv sborník vyšel po jejím uveřejnění“*.[882]

Jelikož kritika vycházela od stranického vedení, nezůstalo pochopitelně pouze u novinového článku a Notoviče s ostatními napadenými autory se musel v říjnu 1948 ze svých údajných poklesků zodpovídat na půdě Akademie věd SSSR. Prof. Notovič se nejprve pokusil kritiku ostře odmítnout,[883] nicméně nakonec – zřejmě ne zcela ze své vůle – uznal její oprávněnost.[884]

Tím ale štvanice proti jeho osobě neskončila. Poté, co byl rozpoután boj proti kosmopolitismu a vědecké rady výzkumných institucí horečně hledaly ve svých řadách škůdce sovětské vědy, byl v březnu 1949 opětovně urážen na zasedání Vědecké rady Historického ústavu AV SSSR. Tehdejší aspirant Jurij Vasiljevič Borisov (1921–2013)[885] měl dokonce prohlásit: *„Vezměte si kteroukoliv knihu nebo článek F. I. Notoviče a najdete minimum pramenů sovětských a maximum buržoasních.*“[886] Vedoucí sektoru vojenských dějin Historického ústavu generál Alexandr Vasiljevič Suchomlin (1900–1970) byl ještě ostřejší: *„Takovou odpornost mohl napsat v podstatě náš nepřítel, a ne sovětský člověk. Mluvím o tom, co je napsáno v Notovičových pracích.*“[887]

Profesor Notovič byl posléze donucen Historický ústav AV SSSR opustit. Směl působit jen na Moskevském institutu mezinárodních vztahů (MGIMO). S tím zřejmě souvisela i nemožnost publikovat, a tak řada jeho prací, připravených a rozvržených do více svazků, zůstala jen v rukopise. Zemřel v únoru 1958.

Ivan Ivanovič Udalcov a pičetovské Dějiny Čech

V srpnu 1947 vydalo moskevské Státní nakladatelství politické literatury kolektivní monografii *Dějiny Čech*.[888] Vznikla v novém Ústavu slavistiky Akademie věd SSSR, který se ustavil teprve v lednu 1947. Autorský kolektiv vedl zástupce ředitele ústavu, akademik Vladimír Ivanovič Pičeta (1878–1947). Vydání se ale již nedožil, neboť zemřel v druhé polovině června.

Nová kniha vzbudila pozornost i v Československu, jak by také ne, šlo o první synthesu českých dějin, sepsanou sovětskými historiky a dovedenou od nejstaršího období až do nedávné minulosti, tj. do osvobození.[889] Osmá kapitola byla věnována dějinám Československé republiky.

Tuto osmou kapitolu napsal mladý historik Ivan Ivanovič Udalcov (1918–1995),[890] který se specialisoval na české dějiny již v době svých studií na Historické fakultě Moskevské státní university, kde navštěvoval též přednášky Zdeňka Nejedlého.[891] Vazby na Československo neztratil ani po ukončení studia v r. 1940, ani během vojenské služby za Velké vlastenecké války. Nebylo nikterak překvapující, že po vytvoření Ústavu slavistiky AV SSSR sem nastoupil jako spolupracovník a dokončoval tu pod vedením ředitele ústavu, akade-

---

881 ТИХОНОВ: *Идеологические кампании…*, c. d., s. 125 připomíná, že důraz na upřednostňování domácích pramenů a literatury oproti zahraničním (tj. buržoasním), se začal objevovat přinejmenším už na podzim 1947.

882 Vizte pozn. 663.

883 Na výtku, že nebral v potaz *„historickou informaci“*, prohlásil, že ta vyšla až poté, co byl rukopis jeho článku odevzdán do tisku. Pokud šlo o využívání stranických dokumentů, vyjádřil se, že citování či necitování stranických dokumentů je podle jeho mínění otázkou individuální metody autora. Mj. ještě poukázal na chyby a nepřesnosti, které obsahoval článek v *Kultuře a životě*.

884 ТИХОНОВ: *Идеологические кампании…*, c. d., s. 142 a n.

885 Pozdější specialista na dějiny diplomacie, profesor, doktor historických věd a v 70. letech mj. kulturní attaché sovětského velvyslanectví v Paříži.

886 ТИХОНОВ: *Идеологические кампании…*, c. d., s. 229. Александр Моисеевич НЕКРИЧ: *Отрешись от страха. Воспоминания историка*. Overseas Publications Interchange Ltd., Londýn 1979, s. 53

887 ТИХОНОВ: *Идеологические кампании…*, c. d., s. 230.

888 *История Чехии*. Под редакцией академика В. И. Пичета. Госполитиздат, Moskva 1947.

889 Rovnost, 5. 8. 1947, s. 5. Rudé právo, 24. 8. 1947, s. 4. Svobodné slovo, 24. 8. 1947, s. 7. Čin, 26. 8. 1947, s. 3. Svobodné noviny, 26. 8. 1947, s. 5. Náš rozhlas, 21. 9. 1947, s. 13.

890 Otec, ekonom a politický činitel Ivan Dmitrijevič Udalcov (1885–1958) na konci 20. let řídil Moskevskou státní universitu, v r. 1944 se stal prvním ředitelem MGIMO.

891 Zdeněk NEJEDLÝ: *Moji žáci*. Zpravodaj. Deník čs. vojenské jednotky na Středním východě, roč. 4, č. 74, 27. 3. 1943, s. 2.

mika Borise Dmitrijeviče Grekova, svou kandidátskou práci na téma *„Národně-politický boj v Čechách v r. 1848 a František Palacký“*.[892]

Udalcov se ve svém textu pro *Dějiny Čech* přirozeně dotkl i mnichovské látky, a to v druhé podkapitole osmé kapitoly *„Československá republika mezi první a druhou světovou válkou“*.[893] Text má prakticky nulový poznámkový aparát, v seznamu literatury na konci knihy je jako jediný zdroj k tématu uváděna Notovičova studie o diplomatické historii Mnichova.

Oproti Notovičovi – což ostatně určovalo i téma knihy – ovšem Udalcov jednoznačně upřednostnil pohled na vnitřní dění v Československu a do evropské diplomacie odbíhal jen ve stručnosti a na nejnutnější chvíle.

Mnichovská zrada podle Udalcova

Ani Udalcov se ještě nestačil vyrovnat s materiály norimberského procesu[894] a řada míst textu je spíše zhutněním a redukováním odstavců z Notovičovy studie. Stojí tu ale za pozornost jednak způsob tohoto někdy velmi výrazného zestručňování, jednak i ony pasáže, v nichž se Udalcov od Notovičova pojetí odchýlil či zaujal odlišné stanovisko.[895]

Hitlerovská agentura v ČSR

Udalcov vychází z premisy, že německý fašismus usiloval o rozložení Československa zevnitř. K tomu *„využíval pangermánské a fašistické živly a nálady v německém obyvatelstvu Čech a Moravy.“* Prokazuje jistou obeznámenost ve vývoji těchto skupin: zmiňuje existenci německé nacionálně socialistické strany, *„pobočky hitlerovské strany“* v Československu, a její zákaz v r. 1933.

Ví, že Sudetoněmecká strana v čele s Konradem Henleinem byla vytvořena v říjnu 1933, *„na příkaz z Berlína“*. Označuje ji za *„Hitlerovu agenturu v Československu“*, finančně i politicky podporovanou Berlínem a konající dle jeho pokynů rozvratnou činnost. O karlovarském programu, o němž se zmiňoval i Notovič, Udalcov přímo uvádí, že byl přijat sjezdem SdP v Karlových Varech 24. dubna 1938. Podle něj má souvislost s Hitlerovým projevem z 20. února a chápe jej jako *„počátek nacistického útoku proti Československu“*.

Československá reakce

Representuje ji jako u Notoviče agrární strana, zejména její vedení. To chce využít SdP jako *„nástroj boje proti demokratickým živlům v zemi, v prvé řadě proti komunistické straně“*. *„Škodlivá shovívavost“* agrární reakce jen zesilovala vliv fašistů. *„Krátkozraká a protinárodní politika agrárníků“* nalezla podporu u vládnoucích kruhů Anglie a Francie.

Udalcov tak agrární předáky líčí jako zrcadlo britských a francouzských appeaserů a ještě výrazněji než Notovič proti nim staví jako významnou sílu čs. komunistickou stranu.

Květnová mobilisace

Udalcov se (podobně jako Pankratovová) zmiňuje o květnové mobilisaci, kterou jinak Notovič pominul. Zmínka o ní však nepřichází v chronologickém sledu. K májovým událostem totiž Udalcov uvedl pouze, že v květnu došlo *„k závažnému přiostření československo-německých vztahů“*.

Připomene ji až zpětně, a to teprve v souvislosti s Litvinovovým projevem z 21. září[896] podotknutím, že Německo *„nezapomnělo, že když 21. května vytvořilo na československo-německé hranici konfliktní situaci a Beneš zavolal obyvatelstvo do zbraně, už za 5 hodin byly československá armáda a lid připraveny k boji“*.

Cesta k Mnichovu

O úsecích na cestě k Mnichovu píše Udalcov vlastně na základě Notovičovy studie, ale ve výrazně redukované podobě. Zmíní se o jednáních čs. vlády se SdP, která dle pokynů z Berlína každým dnem zvyšovala své požadavky a vytvářela záminky pro přerušení těchto jednání a pro vměšování Německa do vnitřních

[892] НЕКРИЧ: *Отрешись от страха…*, c. d., s. 66. Dále: https://w.histrf.ru/articles/article/show/udaltsov_ivan_ivanovich. [12. 11. 2021]

[893] Na s. 232–241.

[894] Na některých místech lze tušit možnou ozvěnu publicistiky spjaté s norimberským soudem, jmenovitý odkaz na něj se ale v textu nenachází.

[895] Zčásti i proto, že oproti Notovičovi sleduje mnohem delší dějinný úsek.

[896] Což vytváří dojem, jako by šlo o dodatečnou vsuvku.

záležitostí republiky. Připomene Runcimanovu misi, *„která Henleina fakticky podporovala a vykonávala na Prahu nátlak, požadujíc od ní uspokojení všech nároků sudetoněmecké strany“. „Stanovisko Německa, Anglie a Francie znemožňovalo, aby se nastalá situace vyřešila v rámci československého státu.“* Výkladem se mihne *„Benešův plán“* (míněn tzv. čtvrtý) i úvodník *Timesů*, norimberské projevy Göringa a Hitlera a poněkud šířeji vyhlášení *„výjimečného stavu“* v pohraničí a rozpuštění henleinovské strany.

Etapy dění od 15. září jsou podávány silně výběrově, bez podrobností. První fázi Udalcov vyřešil stručným sdělením, že po zákazu SdP se *„vytvořila situace příznivá pro německý útok. Hitler se dal do řinčení zbraněmi, Mussolini vystoupil s několika projevy, které vyzývaly Německo, aby Československo rozdrtil. »Anděl míru« Chamberlain začal létat do Německa prý pro »usmíření« Hitlera, ve skutečnosti však pro povzbuzení jeho útočnosti. Francie se společně s Anglií obrátila na Beneše s doporučením postoupit Německu bez plebiscitu všechny okresy, v nichž tvoří německé obyvatelstvo více než 50%. Hodžova vláda začala váhat.“*

Československá reakce a komunistický převrat

Při rozhodování o anglo-francouzském doporučení se Udalcov opět věnuje čs. reakci: *„Ve vedoucích kruzích agrární strany se pohnuli kapitulanti v čele s Beranem, spojení s anglickou a britskou reakcí. Začali v zemi rozšiřovat provokační zvěsti o údajném převratu, připraveném komunisty. Situace se stávala čím dál napjatější.“* Udalcov tak znovu postavil do centra dění komunistickou stranu a díky redukci pasáží z Notovičovy studie opětovně zvýšil její význam.

Pád Hodžovy vlády

Obdobnou redukcí Notovičových slov pojednal o demisi Hodžovy vlády: Přijetí anglo-francouzského požadavku na odstoupení *„Sudetské oblasti“* Německu čs. vládou vyvolalo *„nesmírné pobouření československého lidu, který na hanebný krok vlády odpověděl na všech místem demonstracemi a protestní generální stávkou. V důsledku vystoupení lidu Hodžova vláda odstoupila a její místo zaujala vláda generála Syrového, jenž se nakonec projevil jako zrádce.“*

Godesberg a zářijová mobilisace

Ihned po jmenování nové vlády začíná Udalcov hovořit o vyhlášení *„všeobecné mobilisace, jež proběhla, stejně jako v květnu s ohromným nadšením a v úplném pořádku“*. Ač se stále přidržuje Notoviče, vypustil v tomto případě zcela ty pasáže, které se vyjadřovaly k příčinám vyhlášení čs. mobilisace. Ve výkladu chybí jakákoliv zmínka o schůzce v Godesbergu, stranou Udalcov ponechal i Notovičovu poznámku, že vyhlášení čs. mobilisace se dělo na „neradu“ Británie a Francie. Výklad čs. mobilisace tím budí dojem, že byla spjata pouze s nástupem nové vlády, že mobilisaci umožnil pád Hodžova kabinetu.

Ke godesberskému memorandu učiní Udalcov pouze nepřímý náznak, když píše, že: *„Beneš odmítl anglo-francouzské ultimátum o předání velké části systému československé obrany Německu a o vpuštění německých vojsk do hloubi země“*. Žádné bližší informace již neposkytne.

Role SSSR

Angažmá Sovětského svazu v zářijové krisi opět slouží Litvinovovy projevy ve Společnosti národů 21. a 23. září. Litvinovovo jméno ale tentokrát chybí, píše se jen o *„sovětském delegátu“*.

Od Notoviče přebírá Udalcov i líčení sovětské výstrahy Polsku. Dočasný ústup Polska je ovšem důsledkem pouze sovětské akce, o francouzských vojenských opatřeních, o nichž hovořil Notovič, se dočíst nelze.

Nad rámec Notovičova souhrnu ale Udalcov ocitoval část Molotovova projevu k 21. výročí říjnové revoluce,[897] a sice ona místa, která kritisovala politiku londýnských a pařížských mírotvůrců. Ojedinělým užitím Molotovova projevu Udalcov nahradil i doposud obligatorní říjnová prohlášení TASSu.

Mnichov

Návrh na svolání mnichovské konference připisuje Daladierovi a Chamberlainovi, kteří jím chtěli *„zlomit odpor Československa a uspokojit Hitlera“*. Konferenci považuje za *„vrchol zrádné politiky Anglie a Francie“*.

Oproti Notovičovi se však Udalcov pouští do dosti podrobné bilance čs. ztrát, a to zejména hospodářských. Ve výkladu Mnichova tedy poprvé využil statistické údaje, aby doložil, že *„Československá republika, utrpěvši tyto ztráty, byla vysílena, odzbrojena a nemohla nadále existovat jako suverénní stát“* – mnichovská

[897] Vizte pozn. 737.

zrada Anglie a Francie tím odhalila *„pravou tvář jejich politiky povzbuzování agrese“*, tj. úsilí, aby německou agresi zaměřila *„na malé země a na Sovětský svaz a na jejich úkor uspokojila nároky a choutky Německa“*. – Jde tedy opět o ozvěnu Stalinova sjezdového referátu.

Vnitřní okolnosti československé kapitulace

Udalcov obdobně jako Notovič sice nejprve uvádí, že *„pražská vláda se nemohla postavit na odpor“* diktátu velmocí, avšak po obsáhlém výčtu ztrát a odsouzení britské a francouzské politiky stočí svou pozornost opět na vnitřní poměry čs. státu, k nimž zaujímá podstatně kritičtější stanovisko než Notovič.

Za hlavní příčinu mnichovské katastrofy označil Udalcov britsko-francouzskou politiku, nicméně jedním dechem prohlásil, že současně existovala *„celá řada vnitřních okolností, vedoucích k rozčlenění Československa“*. Podle Udalcova existovaly *„v československých vládnoucích kruzích v čele s agrárníky“ „silné kapitulantské nálady“*. Ba co více, *„agrárníci si nepřáli postavit se na odpor hitlerovské agentuře uvnitř země.“*

Udalcov pak načrtává obrysy snah těchto kruhů potlačit sílu protifašistického hnutí v zemi a operuje přitom dokonce zmocňovacím zákonem z roku 1933.[898] Tohoto hnutí se reakční kruhy bály, neboť mohlo narušit dosavadní panství čs. buržoasie.[899] Protifašistické hnutí nadto oslabovala roztříštěnost dělnické třídy, prohlubovaná neochotou sociální demokracie a národních socialistů k vytvoření jednotné fronty s KSČ a v roztříštěnosti odborového hnutí. – Udalcov tak opětovně vyzdvihuje význam KSČ.[900]

„Nemalou úlohu“ na neblahém výsledku připisoval Udalcov též *„existenci značného množství profašistických a fašistických živlů ve vládnoucích kruzích československých buržoasních stran, těsně spjatých s německým průmyslem a bankami, kalkulujících v důsledku kapitulace před Německem s tím, že uchvátí do svých rukou hospodářskou a politickou moc v Československu“*.

Pro Udalcova je tak Mnichov vlastně součtem dvou stejně orientovaných procesů: vnějšího tlaku Německa, podporovaného Anglií a Francií (potažmo Itálií); a vnitřního tlaku čs. reakce. Toto jeho hodnocení se výrazně podobalo soudobé tiskové produkci KSČ v Československu. Tuto podobnost Udalcov prohloubil ve způsobu, jakým líčil pomnichovský vývoj.

Druhá republika

Za hlavní hybatele pomnichovského vývoje považoval právě reakční živly, *„jejichž prostřednictvím se Německo začalo brzy po Mnichovu připravovat na úplné zabrání Československa.“*

Letmo se dotkl abdikace a emigrace presidenta Beneše, který prý *„odmítl uznat mnichovskou dohodu“* a odjel do Ameriky. Po jeho odjezdu, v listopadu, *„zvolilo Národní shromáždění v neúplném složení (více než třetina »nespolehlivých« poslanců nebyla připuštěna k zasedání) pod tlakem hitlerovců presidentem Háchu“*.

Z pomnichovského dění Udalcov zřetelně upřednostnil pronásledování KSČ a vytvářel dojem, jako by prvořadým úkolem nové vlády bylo právě podvázání činnosti komunistické strany. Zmínil dokonce i její přechod do ilegality.[901]

Při výkladu změn politického života pomnichovské republiky se mj. kriticky dotkl osoby Petra Zenkla.[902] Tím se Udalcovova dikce ještě více přiblížila soudobým tiskovým potyčkám mezi stranami Národní fronty

[898] Nesprávně, neboť jeho platnost skončila k 30. červnu 1937.

[899] *„Opírajíce se o zákon o rozšíření plných mocí, který realisovaly v r. 1933 a který poskytoval vládě právo vydávat zákony a nařízení bez souhlasu Národního shromáždění, vedly tyto kruhy urputný boj se všemi antifašistickými demokratickými silami. Měly obavu, že sjednocení demokratických sil vytvoří v zemi nebezpečí pro panství československé buržoasie.“*

[900] *„Síly československé dělnické třídy byly oslabeny tím, že sociálně demokratická a národně socialistická strana odmítly společné akce s komunistickou stranou proti fašismu. K utvoření jednotné protifašistické fronty vyzývala KSČ už v r. 1933. Projevila se i mimořádná rozptýlenost a roztříštěnost dělnického odborového hnutí, čítající desítky odborových centrál, jež byly pod vlivem různých stran, bojujících mezi sebou.“*

[901] *„1. prosince byl premiérem jmenován vůdce agrárníků Beran. První opatření vlády »druhé republiky«, jak začalo být nazýváno pomnichovské Československo, byla směřována proti KSČ, jejíž činnost byla v Čechách a na Moravě zakázána již 21. října. 28. prosince bylo uveřejněno nařízení ministerstva vnitra o rozpuštění komunistické strany a zbavení jejích poslanců všech mandátů v Národním shromáždění, ale také v zemských, okresních a obecních zastupitelstvech. KSČ naproti tomu nepřerušila svoji činnost, přenesla ji do podzemí a vytvořila síť ilegálních stranických organisací, jejichž základem byly pětky. Ilegálně rovněž pokračovalo vydávání novin komunistické strany.“*

[902] Tedy v době vydání knihy náměstka předsedy čs. vlády! – *„Jinak postupovaly ostatní československé strany, jejichž představitelé 27. října přijali rozhodnutí o samorozpuštění. Samy se rozpustily i sociálně demokratická a národně socialistická strana. Přitom část národních socialistů v čele se Zenklem vstoupila společně s fašistickou »Národní ligou« Stříbrného, »Národním sjednocením«, lidovou a živnostenskou stranou do profašistické strany »Národní jednoty« vytvořené agrárníky. Jiná část národních socialistů vytvořila společně se sociálními demokraty »stranu práce«, vedenou kapitulantem Richterem.“*

a zároveň jako by předznamenávala způsob, jakým se bude o mnichovských i pomnichovských událostech psát po únorovém vítězství pracujícího lidu.

Ostatnímu politickému dění v druhé republice věnoval Udalcov jen málo pozornosti. A tak např., ač v předchozích odstavcích jmenoval zmocňovací zákon z r. 1933, o novém zmocňovacím zákoně se již nerozepsal. Ústavní a správní změny odbyl konstatováním, že: *„Na příkaz z Berlína realisovala Beranova vláda řadu opatření na přípravu německé okupace. Podobná opatření byla uskutečňována i »autonomními« vládami, utvořenými na Slovensku a Zakarpatské Ukrajině, rovněž vedenými Berlínem. Vytvořená situace vedla k záhubě Československé republiky.“* Poté již přešel k tématu březnové okupace.

„Celá řada nesprávných názorů“

Dějiny Čech byly po svém vydání přijaty poměrně přívětivě. Recense v únorovém čísle časopisu *Slované* sice vytkla jisté nedostatky, ale zdůrazňovala positivní vklad, který monografie pro slovanská studia znamená. Obdobně dopadla i recense v *Otázkách dějin*. Během roku 1948 se však situace změnila.[903]

Přestože v Udalcovově výkladu Mnichova již zaznívaly v pozadí tóny, které se po Vítězném únoru dostaly do popředí, kniha jako celek se dostala v SSSR do problémů. Pojetí díla v atmosféře protipadělatelské kampaně a boje proti kosmopolitismu zjevně nemohlo obstát.

Jak přiznal při své návštěvě v Československu v březnu 1949 sám Udalcov, i *Dějiny Čech* byly *„podrobeny kritice sovětských historiků“*, neboť prý mj. *„nedostatečně hodnotí třídní charakter dějin“*. *„Kapitolám, psaným Udalcovem se vytýká, že přecenil úlohu buržoasie v boji za osvobození Čechů a Slováků a nedocenil úlohu lidových mas a ruské revoluce v tomto boji“*. *„Při společné kritice“ Dějin Čech* se prý nadto *„ukázalo, že obsahují celou řadu nesprávných názorů z hlediska marxismu-leninismu“*.[904] Své „prohřešky“ Udalcov tehdy čs. posluchačům zdůvodnil nedostatečnou pramennou základnou. Buďto zcela chybějí, nebo *„tam, kde prameny jsou, pocházejí od měšťáckých historiků“*.

Kritika díla nicméně pokračovala i poté v rámci boje proti kosmopolitismu. V dubnu 1949 na zasedání Katedry jižních a západních Slovanů Historické fakulty Moskevské státní university přišla na *Dějiny Čech* znovu řeč. V diskusi padlo, že nemají prý s marxismem *„nic společného“*, idealisuji a překrucují českou historii. Nejen, že ignorují všeobecná i konkrétní vyjádření klasiků marxismu-leninismu, ale dokonce *„se s nimi přou“*.[905]

Udalcov si vzal připomínky k srdci a velmi brzy přizpůsobil své pracovní metody požadavkům „doby“. V květnu 1949 obhájil svou kandidátskou práci[906] a jeho pověst předního sovětského odborníka na československé dějiny měla růst i do budoucna.[907]

Úděl „předúnorové“ literatury o Mnichovu

Jak vyplývá z předchozí sondy, prakticky všechny jmenované sovětské odborné práce, které se tak či onak zabývaly mnichovskou krisí, byly psány na základě převážně zahraničních pramenů a literatury. Tyto materiály byly také více či méně rozsáhle citovány. Žádná z těchto prací ještě nereflektovala zjištění norimberského tribunálu, žádná ještě nepracovala se sovětskou dokumentovou edicí z léta 1946.

---

[903] Už v květnu 1947 pracoval Boris Jefimovič Štejn s novým, širším výkladem *„mnichovské politiky“*. Vizte pozn. 160.

[904] K. M.: *Dvě přednášky I. I. Udalcova*. Lidové noviny, 1. 3. 1949, s. 5. hjk: *Ústav slavistiky Akademie věd SSSR*. Lidové noviny, 30. 3. 1949, s. 3.

[905] Zazněl i kategorický požadavek: *„Ne idealisace představitelů vládnoucích tříd, ale důkaz o hrdinném boji lidu proti nim; ne isolace* [výkladu] *v rámci českých zemí, ale vysvětlení významu boje jednoho ze slovanských národů v dějinách národů Evropy, v dějinách boje lidstva za komunismus – to je úkol stranické sovětské slavistické vědy“*. – Марина Юрьевна ДОСТАЛЬ: *С. А. Никитин и кампания борьбы с космополитизмом на Историческом факультете МГУ.* In: Славяне и Россия: К 110-летию со дня рождения С. А. Никитина. Тезаурус, Moskva 2013, s. 71 a n. Doplnil JN.

[906] НЕКРИЧ: *Отрешись от страха…*, c. d., s. 66. Téhož dne obhajoval i A. M. Někrič svou kandidátskou práci *Politika Anglie v předvečer druhé světové války*, ve které se rovněž dotkl mnichovského tématu. Počátkem roku 1948 uveřejnil ve *Zprávách AV SSSR* kratší článek na téma britských záruk pomnichovskému Československu. (А. М. НЕКРИЧ: *Английская «гарантия» Чехословакии.* Известия Академии наук СССР. Серия истории и философии. Том V. № 2. Март–апрель 1948, s. 174–181.) Článek byl postaven převážně na britských pramenech, ale jeho otištění se časově krylo s publikováním *Padělatelů dějin*. Patrně z tohoto důvodu nevzbudil takovou pozornost kritiky jako práce předchozí. Někrič se ostatně urychleně zapojil do protipadělatelské kampaně.

[907] Vizte za pozn. 1953.

Koncepci Poťomkinovy *Politiky usmiřování* i *Dějin diplomacie* lze hledat ještě ve válečných letech. Notovičova studie odpovídala čerstvě poválečné situaci. Udalcovovo zpracování meziválečných čs. dějin, jak se zdá, odráželo spíše argumenty soudobých propagandistických přestřelek v čs. tisku.

Všechny tyto práce přestaly nedlouho po svém vydání vyhovovat. Poťomkinův souhrn byl v r. 1946 proškrtán a vydán znovu, Notovič i Udalcov s celým autorským kolektivem *Dějin Čech* byli po vydání *Padělatelů dějin* kritisováni. *Dějiny diplomacie* byly sice formálně vyzdvihovány i nadále, reálně však veškerou jejich argumentaci překryli *Padělatelé dějin* a následná kampaň kritisovala právě ty metody, které byly využívány při psaní *Dějin diplomacie*, tj. důraz především na zahraniční prameny, objektivnější pohled na světové dění, méně ideologicky zatížený jazyk, smysl pro detail a chápání úlohy SSSR v meziválečné mezinárodní politice v reálných proporcích.

Kritika po únoru 1948, která postihla zmíněné texty, resp. pracovní metody, jimiž byla mnichovská problematika zkoumána, v podstatě tyto texty ze sovětského dějepisectví vymazala jako slepou větev, jako texty metodologicky závadné a následování nehodné. Protipadělatelská kampaň začala psát historii Mnichova znovu a zcela jinak.

„Historická informace" a Mnichov (rekapitulace)

II. hlava *Padělatelů dějin*[908] sice namnoze vycházela z argumentací, které byly jednotlivě známy již v předchozím období, jejich propojením však stvořila zcela nový pohled na události roku 1938. Předchozí práce o zářijové krisi složitě rekonstruovaly a rozplétaly mnichovský příběh z mnohdy nepřehledného a zamotaného klubka faktů a dat a jako dění plné nečekaných zvratů – *„historická informace"* zato předložila autoritativní výklad, přirovnatelný k polopřímce, počínající zhruba v polovině 20. let a směřující neodchylně k nové válce.[909]

Z již řečeného víme, že podstatně změnila i pohled na charakter událostí vrcholící mnichovskou dohodou.[910] Nový lineární výklad, pracoval především s těmito rekvisitami a konstantami:

- západní velmoci politikou appeasementu nesledovaly záchranu míru
- Mnichov byl pokusem o isolaci SSSR
- Spojené státy se podílely na Mnichovu
- proti politice appeasementu nevystupuje žádná oposice, minimum vedlejších účastníků

V kontrastu k předchozím mnichovským textům vnesli *Padělatelé dějin* také několik klíčových pojmů, které si zaslouží bližší pozornost.

Velké spiknutí

Zatímco Stalinův referát na XVIII. sjezdu hovořil spíše o boji za nové rozdělení světa pod rouškou boje proti komunismu, *Padělatelé dějin*,[911] povýšili na hlavní cíl Sovětský svaz. Významnou úlohu zde hrál pojem tzv. *„velkého spiknutí"*.[912]

Charakteristiku Sovětského svazu jakožto obklíčené pevnosti, proti níž se šikují spojené síly světové reakce bylo možné najít v ruské a posléze sovětské propagandě prakticky od dob VŘSR a občanské války. Byla prvkem, který podle mezinárodní situace tu ustupoval do pozadí, aby se náhle opět vracel. Jeho poválečný návrat se však děl specifickou formou. – Vycházel z práce amerických novinářů Michaela Sayerse a Alberta E. Kahna, jež termín *„velkého spiknutí"* nesla přímo v názvu.[913]

Kniha, vydaná v r. 1946 ve Spojených státech, podávala pohled na dějiny sovětského státu od revoluce až do poslední doby jako léta setrvalého úsilí podkopat první zemi socialismu, jako dobu *„tajné války proti sovětskému Rusku"*. Defilují v ní zástupy špiónů, sabotérů a zrádců, kterých mezinárodní reakce a reakční

[908] Povšechný souhrn za pozn. 207.

[909] Vizte u pozn. 225.

[910] Vizte rovněž u pozn. 214.

[911] Ač citovali tentýž referát.

[912] Otázka *„velkého spiknutí"* nebývá většinou v literatuře přímo zmiňována. Problému *„velkého spiknutí"* se ve svých pamětech na několika místech pozoruhodně dotkl bývalý ministr František Ježek, který si pro tento účel dosti zevrubně analysoval dosavadní literaturu o Mnichovu. (František JEŽEK: *Mnichovská krize. Memoárové poznámky na okraj tragických dnů utrpení a hanby*. Edice EGO – Paměti – Deníky – Korespondence, svazek 9. Masarykův ústav a Archiv AV ČR – Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2016.) Výslovně se zmínil o *„»Velkém spiknutí« všech států světa proti bolševismu"* (s. 188), které se projevilo *„v odporném manželství hitlerovsko-mussoliniovské fronty se západními velmocemi"* (s. 103).

[913] Vizte pozn. 222.

politikové využívají pro své účely. Velký význam je tu přikládán i osobnosti Trockého coby ztělesnění zla, ochotného spřáhnout se i s nacisty.

V řadě ohledů se tak kniha překrývala se sovětskou propagandou předchozího období. Podklady ostatně často čerpala z materiálů sovětské provenience, nebo publikací vydaných americkými organisacemi projevující bezvýhradné sympatie k Sovětskému svazu. *„Historická informace“* použila ve své II. hlavě pouze jediný krátký výňatek, který však měl klíčový význam. Vydáván za závažná zjištění amerických [!] novinářů posloužil jako důkaz pro sovětská tvrzení. Vzhledem k silným vazbám obou autorů na sovětské texty šlo tedy ve skutečnosti o důkaz kruhem: sovětská propaganda se tu zaštítila prací americkou, postavenou na sovětské propagandě.[914]

Sayers a Kahn věnovali Mnichovu v úvodu XXII. kapitoly o II. světové válce vlastně minimální prostor, o to autoritativnější pohled ale předkládali.

II. světová válka podle nich začala v r. 1931 japonským vpádem do Mandžuska a pokračovala Hitlerovým nástupem k moci, italskou agresí proti Habeši, remilitarisací Porýní, paktem proti Kominterně, německou a italskou intervencí ve Španělsku – *„to vše pod záminkou záchrany před komunismem“*.[915] Ostatní svět měl před sebou dvě cesty – sjednotit se proti německo-italsko-japonské ose, *„dokud není pozdě“*; *„nebo nejednotnost, ustupování agresi krok za krokem a neodvratné vítězství fašismu“*. Přitom *„ministerstva propagandy států Osy, agenti Lva Trockého, francouzští, britští a američtí reakcionáři, ti všichni se sdružili v mezinárodní fašistické kampani proti kolektivní bezpečnosti“*. Místo ní se *„nabízela politika appeasementu, plán, jak nevyhnutelnou válku proměnit ve sjednocený úder proti Sovětskému svazu“*. – To je ono veliké spiknutí, jemuž Sovětský svaz čelil.

Vyvrcholilo v září 1938, kdy *„vlády nacistického Německa, fašistické Itálie, Velké Británie a Francie podepsaly mnichovskou dohodu – protisovětskou »svatou alianci«, o níž světová reakce snila od roku 1918“*. Po jejím uzavření zůstal Sovětský svaz bez spojenců, úhelný kámen evropské kolektivní bezpečnosti, tj. francouzsko-sovětský pakt, změnil se v cár papíru. *„České Sudety“* se staly součástí nacistického Německa, německé armádě se otevřela brána na východ.[916] Svůj díl dostal od autorů i Trockij a trockisté, kteří se o čs. demokracii otřeli nevybíravými výrazy.[917]

Zatímco protitrockistickou linku nepovažovala *„historická informace“* za využitelnou, převzala naopak zcela právě ono chápání Mnichova, jakožto vyvrcholení snah světové reakce o rozdrcení SSSR, a přímo citovala pasáž o protisovětské *„svaté alianci“*.[918] Na tomto základě vlastně *Padělatelé dějin* pracovali se všemi citáty z kořistních dokumentů.

Úmluva proti míru

Součástí *„velkého spiknutí“* se stala *„úmluva proti míru“*. Za důkaz její existence posloužil zápis z Halifaxovy návštěvy u Hitlera z listopadu 1937. Jejím cílem bylo totiž dosažení dohody s Hitlerem, coby baštou proti bolševismu, s budoucím přistoupením Anglie a Francie k Ose Berlín–Řím. Za tuto dohodu byl Západ ochoten obětovat Gdansko, Rakousko i Československo.

Halifaxovu návštěvu, i vzhledem k existenci *„velkého spiknutí“*, tak nelze považovat za nezávaznou sondáž, ale za *„úmluvu, tajnou dohodu anglické vlády s Hitlerem“*, jíž měly být uspokojeny jeho dobyvačné

[914] Při reinterpretaci Mnichova to rozhodně nebude naposledy.

[915] Což je vlastně opět variace na Stalinův sjezdový referát.

[916] Podle revidovaného českého překladu Miluše Svatošové. (Michael SAYERS – Albert E. KAHN: *Velké spiknutí*. Vyšehrad, Praha [6]1952, s. 245–247.) V následujících odstavcích je již přímo citován Stalinův sjezdový referát. V původním americkém vydání z r. 1946 byla také připomínána úloha Churchilla v mnichovské krisi. V sovětském vydání se tato pasáž neobjevila, z českého překladu zmizela nejpozději v pátém vydání z r. 1951.

[917] *„Československo je jedním z nejobludnějších národnostních zmetků, vytvořených úsilím neblaze proslulé versailleské konference. … Československá demokracie nebyla nikdy více než chatrným pláštíkem pro rozvinuté kapitalistické vykořisťování… Toto hledisko má za následek nejpevnější revoluční odpor k československému buržoasnímu státu za jakýchkoliv okolností.“* – Úvodník *„Plain Speaking On Czechoslovakia“* vyšel v newyorském listě *Socialist Appeal*, 24. 9. 1938, s. 1.

[918] Přirovnání mnichovské dohody ke svaté alianci se objevilo nejpozději 4. října 1938, kdy tohoto příměru současně užili v Paříži komunistický poslanec Gabriel Péri , v Londýně baron Strabolgi ve sněmovně lordů a na stránkách *Lidových novin* Jan Stránský. – *Journal officiel de la République française. Débats parlementaires. Chambre des députés*, 4. 10. 1938, s. 1532. Hansard – House of Lords – Debates – 4 October 1938, vol. 110, cc. 1367–1381. Dostupné na: https://api.parliament.uk/historic-hansard/lords/1938/oct/04/international-relations. [6. 11. 2021] Petr BÍLÝ [Jan STRÁNSKÝ]: *Nová Evropa*. Lidové noviny, 4. 10. 1938, s. 1. V českém prostředí přirovnání použil dále např. Vladimír Holan ve své *Odpovědi Francii*, datované 30. zářím 1938 a zabavené censurou. (Vladimír HOLAN: *Havraním brkem*. Fr. Borový, Praha 1946, s. 17.) Opět jde tedy o oprášení starší rekvisity a její vsazení do jiného kontextu.

choutky na úkor třetích států. V započatém jednání pokračoval v březnu velvyslanec Henderson, který označil za cíl *„sjednocení Evropy bez Ruska“* a znovu Hitlera ubezpečil, že anglický souhlas s územními změnami ve střední Evropě stále platí.

Úmluva proti míru[919] se začala brzy naplňovat. Sotva dala Anglie v únoru veřejně najevo, že nehodlá bránit nezávislost Rakouska, přišel anšlus. Anglie ani Francie proti němu neprotestovaly, ba odmítly sovětský návrh na účinná protiopatření. Německý velvyslanec Dirksen z Londýna hlásil, že ochota k dohodě na anglické straně stále trvá, Německu nic nebránilo v pokračování agrese, tentokrát proti Československu.

Předem dohodnuté ujednání

Obě předchozí rekvisity vymazávaly dřívější pohled, že k Mnichovu došlo shodou nešťastných okolností. Veškeré dění v roce 1938, nátlak na Československo, prováděný Anglií a Francií, to vše bylo součástí úmluvy s Německem, itineráře, dohodnutého Halifaxem a Hitlerem již v listopadu 1937.

15. září 1938 se s Hitlerem sešel již sám Chamberlain a 19. září Anglie a Francie předložila čs. vládě žádost o vydání čs. území Německu.

Mnichovská konference pak byla pouze dovršením tohoto *„hanebného ujednání, které bylo již dříve plně dohodnuto mezi hlavními účastníky úmluvy proti míru“*.

Nebyla vůbec náhodnou epizodou v politice Anglie a Francie, nýbrž *„nejdůležitějším článkem této politiky, sledující cíl nasměrovat hitlerovskou agresi proti Sovětskému svazu“*. To dokládaly i deklarace, resp. pakty o neútočení, které vzápětí Anglie a Francie uzavřely s Hitlerem. Nehnuly ani prstem při březnovém obsazení zbytku Československa a uznaly je jako *fait accompli*.

Ze všech jediný

Kontinuita s předúnorovými texty naopak zůstala zachována, pokud se týče hodnocení úlohy SSSR: Z velmocí pouze Sovětský svaz odmítl přihlížet a mlčet k zesilování německé útočnosti. Ozval se v březnu 1938 s návrhem projednat potřebná opatření na bázi kolektivní bezpečnosti. Poté veřejně prohlásil, že bude plnit své závazky vůči Československu. A těsně před mnichovskou dohodou znovu oznámil, že podporuje svolání mezinárodní konference pro poskytnutí praktické pomoci Československu a pro přijetí praktických opatření pro záchranu míru.

Rekvisita *„velkého spiknutí“* ovšem doplnila i rekvisitu role země sovětů: SSSR si byl vědom podstaty politiky západních velmocí, politiky podpory agrese, politiky *„velkého spiknutí“* proti SSSR. Veřejně ji odhalil Stalin ve svém sjezdovém referátu v březnu 1939. Byla jasná též *„demokratickým kruhům různých států, včetně Spojených států, Velké Británie a Francie“*.

Československo – oběť zrady

Československá republika byla Anglií a Francií nucena odstoupit své pohraniční území, jinak není možné udržet mír. Čs. vláda se 20. září 1938 pokoušela svým spojencům vysvětlit, že zmrzačením a ochromením Československa mír nenastane, ale *„anglo-francouzští vládcové zůstali neoblomnými“* a neváhali čs. vládě ještě vyhrožovat. V Mnichově byl osud Československa rozhodnut bez jakékoliv jeho účasti, čs. zástupci byli pozváni jenom proto, aby *„pokorně čekali na výsledky úmluvy mezi imperialisty“*. Ze strany Anglie a Francie šlo o *„neslýchaný akt zrady* […] *vůči československému lidu a jeho republice“*. I německá okupace v březnu 1939 proběhla *„za napomáhání Anglie a Francie“*, obě vlády *„vydaly Československo Hitlerovi“*.

„Mnichovská odhalení“

„Historická informace“ odmítla, že by Mnichov byl pouhým *„krátkodobým omylem anglo-francouzské diplomacie“*. Učinila jej součástí *„velkého spiknutí“*, *„úmluvou proti míru“*, *„protisovětskou svatou aliancí“*, výkupným Německu za to, že zaútočí na Sovětský svaz, uzavřeným v listopadu 1937. Na dění v r. 1938 je tudíž nutno hledět pouze jako na realisaci této úmluvy. Jak vyplynulo z následných recensí *Padělatelů dějin* i dokumentové edice, jakékoliv ostatní pohledy na mnichovské události měly být zcela odmítnuty.

Uplynul sotva měsíc od publikování sovětské odpovědi a v *Nové době* psal K. Naumov přímo o *„přesvědčivých důkazech“*: *„Reakční západní »historikové«, mistři v překrucování faktů, se pokoušejí zobrazovat Mnichov jako krátkodobý omyl anglo-francouzské diplomacie. Pokoušejí se přesvědčit svět o tom, že s mnichovskou*

[919] *«Сговор против мира»* – dobový český překlad upřednostňoval termín *„spiknutí proti míru“*.

politikou, politikou usmiřování fašistického útočníka, bylo skoncováno ihned, jak začala válka. Historická informace Sovětské informační kanceláře přesvědčivě dokázala, že i po začátku války s Hitlerem mnichovská politika pokračovala. Politice v táboře západních velmocí, během války i po ní, pořád a stále udávali tón pozůstávající mnichované do morku kostí.“[920]

Články na mnichovské téma na sebe nedaly dlouho čekat.

Jak bylo zrazeno Československo

7. dubna 1948 vyšel v *Nové době* Michajlovův článek *„Jak bylo zrazeno Československo“*.[921] V rámci počínající kampaně byl výjimečný, poněvadž byl zřejmě napsán těsně před publikováním *Dokumentů a materiálů k předvečeru druhé světové války*. Na ně se tudíž odvolávat nemohl, zato zmínil některé nedávno vydané publikace – zejména pak *Život Nevilla Chamberlaina* od Keithe Feilinga.[922] Text sice neobsahuje poznámkový aparát, některé materiály jsou ale zmiňovány přímo v textu, který se může pyšnit několik prvenstvími a přednostmi.

Nové pohledy

Mnichov a současnost

Zcela novým prvkem v líčení mnichovské krise, který Michajlovův článek přinesl, byl prvek aktualisační, kterým spojil Mnichov se současnou mezinárodně politickou situací a zejména s politickými změnami v Československu v únoru 1948 a v čase následujícím. Do jisté míry přitom přejímal způsob psaní československého tisku.

Především síly, které Vítězným únorem utrpěly porážku, ztotožnil s kruhy, které nesly vinu na mnichovské zradě a nerozpakoval se do výkladu zahrnout i soudobé pokusy o projednávání čs. záležitostí v Radě bezpečnosti OSN: *„Kapitalistický tisk v Americe a západní Evropě vede nyní bezuzdnou kampaň proti Československé republice. Neúspěch záměrů reakce, jež vyprovokovala vládní krisi a připravovala státní převrat a uchvácení moci, je podáván jako »konec československé demokracie«. Nesporně si zaslouží pozornosti onen fakt, že tato kampaň vychází z týchž kruhů, které před deseti lety hanebně zradily československý lid a vydaly Československou republiku Hitlerovi. Tyto kruhy, které blahořečily mnichovské zradě a vyzývaly český národ, aby se pokořil před botou fašistického uchvatitele, nyní provokativně předkládají k jednání Radě bezpečnosti »československou krisi«, zfabrikovanou jimi samotnými.“*

Současnou aktivitu těchto kruhů v čs. otázce viděl jako důvod, proč se k Mnichovu znovu vracet. Zde také – v duchu *„historické informace“* – spojil s Mnichovem i Spojené státy: „*… bude užitečné vrátit se nyní k tomu, jak anglická a francouzská vláda za přihlížení Spojených států svého času ukřižovaly Československou republiku, jež nyní tak statečně střeží svou nezávislost, vzdor všem pokusům mezinárodní reakce.*“

Chamberlainův plán

V linii *Padělatelů dějin* odmítl, že by Mnichov byl důsledkem vznešených úmyslů Anglie a Francie zachovat světový mír. *„Mnichovská zrada nebyla vynuceným »ústupkem«: byl to zločin s předem promyšleným cílem“*, tj. usměrnit hitlerovský útok na východ. V této souvislosti se poprvé a naposled výslovně odvolával i na *„historickou informaci“*.

Jako důkaz existence onoho plánu použil – zřejmě jako první ze sovětských autorů – výňatky z Chamberlainových dopisů ze září 1938[923] o myšlenkách na setkání s Hitlerem.[924] Předkládal je čtenáři jako důkaz, že o mnichovském vyvrcholení Chamberlain uvažoval již téměř měsíc předem a že tedy nešlo o chvilkovou improvisaci.

---

[920] К. НАУМОВ [Наум Вениаминович НАУМОВ]: *Документы из архива генерала Гамелена*. Новое время, № 12/1948, 17. 3. 1948, s. 28–31.

[921] Б. МИХАЙЛОВ: *О том, как была предана Чехословакия*. Новое время, № 15/1948, 7. 4. 1948, s. 13–18. Vizte pozn. 630.

[922] Keith FEILING: *The Life of Neville Chamberlain*. Macmillan & Co. Ltd., Londýn – New York, 1946.

[923] Ze stran 360, 363 a 367.

[924] Jak již bylo řečeno, ze sovětské dokumentové edice citovat nemohl, v době psaní článku ještě nebyla k disposici.

Chamberlainovy úvahy propojil s názory velvyslance Hendersona, britskou delegací na norimberském sjezdu NSDAP i s úvodníkem *Timesů* ze 7. září. S pomocí Chamberlainových dopisů komentoval také proběhnuvší schůzku v Berchtesgadenu. Godesberské setkání a dění po něm popsal velmi letmo, pouze jako prostor pro předání německého ultimáta Československu.

Podobně jako předchozí mnichovské texty pracoval s rekvisitou falešných vojenských opatření a cíleného rozdmýchávání paniky a válečné psychosy, jako další součástí onoho předem promyšleného plánu. – Soudil, že plán dohody s Hitlerem na úkor Československa, celý program mnichovské zrady byl obsažen již v Chamberlainově dopisu Hitlerovi i v jeho projevu z 27. září. Zřejmě právě proto neprojevil článek žádný velký zájem o dramatické zvraty zářijových dní a výklad mnichovských událostí se začal zplošťovat.

Německá slabost a generálské spiknutí

Jako jeden z prvních[925] zařadil Michajlov do mnichovského příběhu poznatky z norimberského procesu: Hoßbachův protokol z listopadu 1937, *Zelený plán* a výpovědi německé generality – Haldera, Keitela, Jodla a Brauchitsche.[926]

Současně se zamýšlel nad otázkou, zda Německo mělo dost sil pro přepadení Československa. S pomocí výpovědí německých velitelů prohlásil německé vojenské přípravy za *„obrovský“* a *„drzý bluff“* s tím, že Německo v září 1938 nemělo dost sil k úspěšnému útoku.

Operoval zde též s tzv. memorandem německého generálního štábu z 27. září 1938, které mělo Hitlerovi dokázat, že válka nyní nepřipadá v úvahu a vyčíslovalo nedostatky německé branné moci. Michajlov upozornil, že toto tzv. memorandum se objevilo v pomnichovském období ve světovém tisku,[927] avšak nefigurovalo mezi norimberskými dokumenty. Považoval je však za autentické, neboť spatřoval věcnou shodu s tímto textem a výpověďmi německých generálů, a využil je proto jako pramen. – Německé velení tudíž v září 1938 vědělo, že nemá vyhlídky na úspěch. Tyto obavy Michajlov považuje za plně oprávněné.

V souvislosti s tím vnesl Michajlov do mnichovského příběhu také rekvisitu generálského spiknutí. Existenci tohoto spiknutí kolem generála Becka dokládal jednak dokumenty nalezenými po porážce Německa (ale nijak konkrétně určenými), jednak i výpovědí generála Haldera v Norimberku. Úmysl zatknout Hitlera ale vzal za své kvůli ochotě Chamberlaina k ústupkům během jeho návštěvy v Berchtesgadenu.

Mnichov záchranou Hitlera

Kombinací argumentů o slabosti německé branné moci a existujícího generálského spiknutí Michajlov dedukuje, že *„sebemenší vůle Anglie a Francie projevit odpor vůči agresorovi by Hitlerovu hru překazila“*. Tudíž, k Mnichovu nemuselo dojít, míněno z vojenského hlediska. V podstatě by stačilo neustupovat a generálské spiknutí by Hitlera odstranilo.

Zde si Michajlov položil závažnou otázku, zda Chamberlain věděl o možnosti vojenského převratu v Německu? A odpovídá: ano, zdá se, že věděl, a to od velvyslance Hendersona. Načež cituje z článku publicisty E. N. Dzelépyho:[928] *„Když Chamberlain nasedal do letadla, aby letěl do Mnichova, byl se spiknutím generálů obeznámen. Tito, nemajíce potuchy o hře anglické vlády, považovali za potřebné upozornit anglické vůdce, že jsou připraveni zbavit se Hitlera. Generálové se domnívali, že tím upevní »neústupnost« Anglie… Když*

[925] Nelze ovšem říci, že by byl úplně prvním. Vizte níže u práce G. A. Děborina.

[926] Norimberské výpovědi ovšem nijak blíže nedatuje.

[927] Michajlov toto memorandum spojuje s *„Fraserovými odhaleními, uveřejněnými v r. 1939 v listopadovém čísle francouzského časopisu »L'Année Politique«.“* Tento odkaz je však zcela chybný. Došlo tu ke kuriosnímu a několikastupňovému omylu. Dotyčná *„Fraserova odhalení“* se sice skutečně objevila v časopise *L'Année Politique française et étrangère*, avšak nikoliv v listopadu 1939, ale o rok dříve. Stalo se tak navíc v článku nikoliv Geoffreyho Frasera, který zde byl otištěn (Geoffrey FRASER: *La crise européenne et ses résultats pour la Grande-Bretagne*. L'Année Politique française et étrangère, 13e année, fasc. 3, novembre 1938, s. 245–251), ale v příspěvku Bernarda Lavergne (Bernard LAVERGNE: *La crise européenne ou la grande défaite des démocraties*. Tamtéž, s. 185–244). V něm (na s. 224–226) je ono údajné memorandum německého generálního štábu citováno, a to s odkazem na Geoffreyho Frasera. Ten jej ovšem publikoval jinde, v týdeníku Mezinárodní ligy proti rasismu a antisemitismu *Le Droit de Vivre*. (Geoffrey FRASER: *Les chefs de la Reichswehr ne voulaient pas faire la Guerre. Un écrasant document historique*. Le Droit de Vivre, 15. 10. 1938, s. 1 a 3. https://www.retronews.fr/journal/bulletin-de-la-lica/15-oct-1938/723/2368905/1 [10. 12. 2021]) Problémy se správností citací nebudou v sovětských textech tohoto období nijak řídkým zjevem.

[928] Eleuthère-Nicolas DZELÉPY: *La vérité sur Munich*. Europe. Revue Mensuelle, 25e Année, № 22, Octobre 1947, s. 1–21. Elefthérios Nikoláu Dzelépis (Ελευθέριος Νικολάου Τζελέπης, 1892–1973?), řecký antifašistický novinář a publicista, od r. 1931 žil v Paříži, v letech 1939–1940 vězněn, pracoval v diplomatické službě řecké a britské, po válce působil v Belgii, od r. 1966 opět v Řecku, autor mnoha knih orientovaných na politicko-historická témata. – Э. ДЗЕЛЕПИ: *Секрет Черчилля. (К третьей мировой войне – 1945…)* Издательство «Прогресс», Moskva 1975, s. 7.

anglický premiér konal první krok ke kapitulaci, velmi dobře věděl, že člověk, za nímž se vypravil, aby k jeho nohám pokorně položil nezávislost svobodné země, že tento člověk je vyděrač, jehož vlastní generálové čekají, aby jej zatkli." I se znalostí těchto detailů postupoval Chamberlain dále ve svém plánu.

Michajlov proto vznáší obvinění, že britská a francouzská vláda tím vlastně zachránily Hitlera a jeho vládu: *„Mnichov nebyl jen zradou Československa a povzbuzováním agresora. Anglická a francouzská vláda záměrně, s vědomím, co činí, zachránily v Mnichově Hitlera, zachránily německý fašismus pro jeho válku proti národům Evropy.*"

Současně přejímá argumentaci *„historické informace*",[929] týkající se následných deklarací anglo-německé a francouzsko-německé, které chápe jako *„pakty o vzájemném neútočení*" a jako hlavní cíl Chamberlainova plánu. Chamberlainův plán, Mnichov, politika Anglie a Francie – to vše vlastně znamenalo nejen podporu Hitlera, ochotu se s ním dohodnout, ale i vědomou pomoc nacismu v kritické chvíli, záchranu Hitlera pro budoucnost. Pro pakt s Hitlerem byla obětována Československá republika a československý lid. Ve světle těchto odhalení je Mnichov o to hanebnějším zločinem.

Francouzští spoluviníci

Výklad se věnoval téměř výhradně Chamberlainově plánu. Na francouzské straně zmínil teprve v souvislosti s falešnými mobilisacemi protičeskoslovenské plakáty Flandinovy a posléze jeho blahopřejný telegram Hitlerovi.

Prosincovou francouzsko-německou deklaraci označil jako deklaraci Ribbentrop–Bonnet a učinil ještě zmínku o říjnovém schválení Mnichova francouzským parlamentem, kde proti sobě postavil zásadovost francouzských komunistů a zcela odlišné stanovisko strany socialistické v čele s Léonem Blumem: *„Vůdce francouzských socialistů Léon Blum psal lyricky v »Populaire« na druhý den po mnichovské zradě: »Život se stal zase normálním. Můžeme se opět chopit práce, začít klidně spát, můžeme se kochat krásou podzimního slunce.« Francouzská poslanecká sněmovna vyjádřila 4. října většinou 535 hlasů proti 75 hlasům, hlavně komunistickým, Daladierovi důvěru za jeho mnichovský zločin.*"

Československo se mohlo bránit

Přestože se článek jmenoval *„Jak bylo zrazeno Československo*", počet zmínek, týkajících se konkrétně Československé republiky, by se dal napočítat málem na prstech jedné ruky. Československo zde vystupuje jako zcela podružný aktér. Těch několik málo zmínek však zaslouží pozornost.

Karlovarský sjezd SdP a vynucená jednání čs. vlády s Henleinem pod tlakem Anglie a Francie byly podány vcelku povšechně, zato větší prostor byl věnován možnostem obrany Československa.

Z tzv. memoranda německého generálního štábu byl citován důležitý pasus: *„… v případě, že maličké Československo bude bojovat dokonce samo, bez pomoci kteréhokoliv jiného státu, pak i tehdy bude s to udržet se tři měsíce, ale dostane-li se mu pomoci, Německo nebude s to vést válku na dvou frontách a zejména nebude s to udržet frontu východní. Porážka je nevyhnutelná – o tom bylo přesvědčeno 80% armádních důstojníků.*" Daleko lapidárněji vyzněl výrok polního maršála Keitela při procesu v Norimberku: *„Neměli jsme sil, abychom prorazili československou linii opevnění a neměli jsme vojska na západních hranicích.*" Výpovědi německých vojevůdců nebyly nijak analysovány nebo rozporovány. Byly citovány jako prokázaný fakt.

Zároveň se tím poprvé předkládal pohled, že Československo se mohlo bránit, ba vzhledem ke konstatované německé slabosti dokonce nebylo vyloučeno, že by se ubránilo i samo. Důsledky z tohoto zjištění se zatím žádné nevyvozují.

Michajlov připojil i bilanci ztrát. Přestože v příměrech dosti nadsazoval, vyjádřil trefně důsledky nové soustavy záruk, *„v níž mělo nové Československo nalézt bezpečnost větší, než jakou kdy v minulosti poznalo*": *„Československo bylo amputováno. Po mnichovské dohodě bylo Německu odevzdáno území o rozloze přes 31.000 km², tj. přibližně tolik jako Holandsko. Hlavní město Praha bylo nyní vzdáleno pouhých 37 km od hranic, Brno 22 km. Země ztratila své přirozené strategické hranice, jež byly překážkou před cizím vpádem.*" K ceně oné soustavy záruk neopomenul dodat, že: *„Neuplynulo ani šest měsíců, když 15. března 1939 hitlerovská vojska obsadila celé Československo. Anglo-francouzské »záruky« neměly cenu ani toho cáru papíru, na němž byly napsány v Mnichově.*"

[929] Ovšem bez jmenovitého odkazu.

Role SSSR

Úloha Sovětského svazu byla vyjádřena velmi obecně, bez jakýchkoli podrobností, zato s velkou obřadností: *„Ve dnech těžkých zkoušek československého lidu Sovětský svaz podporoval Československu. Vyslovil ochotu bránit jeho nezávislost ozbrojenými silami, splní-li i Francie své smluvní závazky. Francouzská a anglická vláda sabotovaly tento návrh. Ve všech etapách československé tragedie Sovětský svaz aktivně vystupoval na obranu nezávislosti a národních práv Československa. Sovětská vláda pranýřovala okupaci této země jako akt zvůle, násilí a agrese. Taková je historická pravda o Mnichově."* Historická pravda zjevně nepotřebovala bližších dokladů.

Co Michajlov neprozradil

Michajlovův článek prokázal značnou znalost francouzských materiálů, ale autor zamlčel jeden podstatný fakt: že totiž skoro dvě třetiny faktografie a citátů převzal právě z článku Elefthéria Nikolau Dzelépida *Pravda o Mnichovu* z říjnového čísla francouzské revue *Europe*. Z něj jinak přiznal ocitování pouze jediného odstavce.

Ve skutečnosti jsou všechny citáty Chamberlainových dopisů převzaty odtud a zdá se, že Michajlov neměl původní Feilingovu knihu vůbec k disposici. Totéž platí o Hendersonových pamětech *Nezdar jedné mise*, které v úvodu dokonce uvádí jako *Dva roky s Hitlerem*, což byl název jeho francouzského vydání, s nímž pracoval Dzelépis.[930]

Michajlov z jeho článku čerpal také většinu argumentů, týkajících se Chamberlainova plánu, generálského spiknutí i falešných mobilisačních opatření. Doplnil je ovšem některými materiály pravděpodobně z dobového, především francouzského tisku a výňatky z norimberských výpovědí Jodla a Keitela.[931] Z Dzelépidova článku naopak nevyužil podstatné faktografické pasáže, zejména v souvislosti s Godesbergem, a neposkytl prostor podrobnějšímu líčení dalších „dnů nejistoty".

S ohledem na *„historickou informaci"* vystavěl článek na tom, že mnichovský plán existoval již předtím, než se konference čtyř sešla. Do celkové koncepce dále vsunul několik vysloveně nových rekvisit: Chamberlainův plán propojil s *„úmluvou proti míru"*, resp. s výsledky Halifaxova jednání s Hitlerem, přidal výpad proti Blumovi, připomněl selhání francouzské socialistické strany, čestné gesto francouzských komunistů, ztotožnil britsko-německou a francouzsko-německou deklaraci s pakty o neútočení a v úvodu propojil Mnichov s aktuálním děním kolem Československa.

Michajlovovův příspěvek budí dojem, jako by se v textu svářily starší postupy, blízké např. Notovičově studii, s novým pojetím Mnichova coby součásti *„velkého spiknutí"*. Jako by Dzelépidův článek posloužil jako kostra, na níž bylo narychlo navěšeno pár thesí z *„historické informace"*.[932] Jako by čas byl určujícím faktorem při vzniku článku, nebo dokonce, jako by byl článek připravován již dříve a pro účely kampaně byl pouze narychlo dopracován.

Význam Michajlovova článku

Přes nemálo otázek, které jeho článek může zpětně vzbuzovat, Michajlov představil Mnichov v novém kontextu – odmítl chápání mnichovské dohody jako nutného ústupku na záchranu míru, diktovaného vojenskou nedostatečností Západu. Na základě výroků bývalých velitelů německého vojska byla výrazně problematisována vojenská posice Německa, což do výkladu přivedlo úvahy nad možnostmi jeho porážky, ať už pouze silami západních velmocí a Československa, nebo dokonce za vzniku velké koalice. Možnosti německé porážky jsou zpětně považovány za zcela reálné, což pomalu zakládá thesi, že z vojenského hlediska neexistoval důvod, proč by zářijová krise musela skončit Mnichovem.

Mnichov v článku přerostl do podoby předem promyšlené akce západních mocností na dosažení dohody s Hitlerem, pro kterou bylo Československo obětováno. S pomocí výňatků ze zahraničních publikací a shodně s *„historickou informací"* byla představena existence Chamberlainova plánu, který sabotoval sovětskou mírovou iniciativu a dosáhl uzavření paktů o neútočení s hitlerovským Německem. Protisovětský postoj velmocí v r. 1938 je srovnáván se současnou mezinárodněpolitickou situací a kroky proti poúnorovému Československu.

---

930 Neville HENDERSON: *Deux ans avec Hitler*. Flammarion, Paříž 1940.

931 K Dzelépidovým citacím Halderovy výpovědi přidal ještě některé jeho další výroky.

932 Na ni se ovšem Michajlov výslovně odvolává pouze na jediném místě. Žádné citáty z *Padělatelů dějin* zde ale jinak nenacházíme, stejně jako žádné citáty či odkazy na Stalina. Sovětskou úlohu v době Mnichova Michajlov vlastně odbyl.

Ze všech těchto důvodů nemohl článek ujít pozornosti československého tisku. Hned 10. dubna na něj upozornila zpráva ČTK a po dvou týdnech od vydání jej ve výrazně zkrácené úpravě 23. dubna uveřejnil týdeník *Partyzán*.[933] V rozsáhlejší, ale stále ještě výrazně prokrácené podobě (a s některými nepřesnostmi) jej otiskla 12. května *Tvorba*.[934] Úplný překlad pak vyšel v červnovém čísle časopisu *Světové rozhledy*, přestože jej v této době již překonaly jiné sovětské příspěvky.[935]

Michajlov sám se po vydání obou dílů dokumentové edice k tématu pravděpodobně vrátil.[936] Zpracoval je do podoby rozhlasového komentáře, jenž na konci května vzbudil zájem *Rudého práva*, které jej neopomnělo spojit s nadcházejícími parlamentními volbami.[937] V tomto komentáři však již nejsou zmiňovány odkazy na zahraniční publikace, pouze na sovětskou dokumentovou edici, čímž se Michajlov již zcela zařadil do hlavního proudu nových sovětských textů o Mnichovu.

Děborinova pravda (nejen) o Mnichovu

Michajlovův text sice požíval výhody dřívějšího uveřejnění, ale v rámci protipadělatelské kampaně byl spíše solitérem. Důležitější úlohu sehrál jiný, zřejmě vůbec první formálně odborný příspěvek na mnichovské téma, publikovaný po vydání *„historické informace“*. Byl otištěn ve čtvrtém čísle *Věstníku Akademie věd SSSR* a nazván příznačně v duchu kampaně proti padělání dějin – *Pravda o Mnichovu*.[938]

Grigorij Abramovič Děborin – třetí známý člen

Jeho autorem byl Grigorij Abramovič Děborin (1907–1987), syn významného filosofa, akademika Abrama Moisejeviče Děborina (1881–1963).[939] Kovenský rodák G. A. Děborin sloužil za Velké vlastenecké války u 4. gardové střelecké divise 3. ukrajinského frontu v hodnosti gardového plukovníka a byl vyznamenán medailemi *Za bojové zásluhy*, *Za vítězství nad Německem ve Velké vlastenecké válce 1941–1945*, *řádem Rudé hvězdy* a *Řádem Vlastenecké války I. stupně*.[940] Dosáhl titulu doktora ekonomických věd a působil jako profesor Vojensko-politické akademie V. I. Lenina (VPA).[941] V poválečném období přednášel též na Vysoké škole stranické a na Vysoké škole diplomatické.[942] Specialisoval se na dějiny mezinárodních vztahů a pro Vysokou školu diplomatickou dokonce v letech 1946–1947 připravil čtyřsvazková skripta.[943] Na rok 1948 byla Historickým ústavem Akademie věd SSSR chystána do tisku jeho práce o mezinárodních vztazích v letech Velké vlastenecké války. Na VPA zastával funkci náčelníka katedry dějin mezinárodních vztahů a zahraniční politiky SSSR.

Čtvrtý *Věstník Akademie věd* s Děborinovým příspěvkem o Mnichovu šel do tisku 22. dubna 1948, sotva tři neděle po uveřejnění prvního svazku *Dokumentů a materiálů k předvečeru druhé světové války*, na které již Děborin v textu odkazoval. Jak je možné, že vyšel tak rychle?

Jako první důvod lze uvést, že jde zčásti o přepracovanou kapitolu jeho skript pro Vysokou školu diplomatickou z r. 1946.[944] Děborin ji použil jako kostru nového textu, podrobil ji ovšem výrazným úpravám.[945]

Druhým a hlavním důvodem Děborinova prvenství je skutečnost, že byl členem pracovní skupiny speci-

---

933 *Chamberlain zachránil Hitlera. Západní útoky na nás jen pokračováním dřívější politiky.* Obrana lidu, 10. 4. 1948, s. 1. *Jak bylo zrazeno Československo.* Partyzán, ročník III, č. 17, 23. 4. 1948, s. 10. V téměř shodné úpravě vyšlo ve stejné době např. i v sociálně demokratických krajinských listech.

934 B. MICHAJLOV: *Jak bylo zrazeno Československo.* Tvorba, roč. XVII, č. 19/1948, 12. 5. 1948, s. 368–369.

935 B. MICHAJLOV: *Jak zradili Československo.* Světové rozhledy, č. 5/1948, červen 1948, s. 10–15.

936 Pokud nejde o záměnu osob.

937 *Chamberlain nabízel Hitlerovi Sovětský svaz ke kolonisaci. Mnichov měl uvolnit cestu k britsko-německé vojenské spolupráci.* Rudé právo, 30. 5. 1948, s. 2.

938 Григорий Абрамович ДЕБОРИН: *Правда о Мюнхене. (К опубликованию исторической справки «Фальсификаторы истории»)* Вестник Академии наук СССР, № 4/1948, s. 17–30. Česky G. A. DEBORIN: *Pravda o Mnichovu (K uveřejnění historické publikace „Padělatelé dějin“).* In: O druhé světové válce. Sborník statí sovětských autorů. Socialistická věda 21. Rovnost, Brno 1951, s. 31. Přeložila Vlada Burešová.

939 O jeho životě zatím nebylo publikováno mnoho, a tak jeho předložený stručný životopis stěží může být úplný a výstižný.

940 https://1418museum.ru/heroes/27283426. [13. 12. 2021]

941 Zde mimochodem působil i V. M. Chvostov.

942 ИСРАЭЛЯН, c. d., s. 14.

943 *Международные отношения и внешняя политика СССР 1917–1945 гг.*

944 Г. А. ДЕБОРИН: *Международные отношения и внешняя политика СССР 1917–1945 гг. Выпуск третий.* Высшая дипломатическая школа Министерства иностранных дел СССР – Заочное отделение, Moskva 1946, s. 16–35.

945 Ani jedno, ani druhé v textu nezmínil.

alistů na MZV SSSR, pověřené shromážděním dokumentů pro sovětskou odpověď na americký sborník.[946] Podílel se na přípravě *„historické informace“* i dokumentové edice a je tak po V. M. Chvostovovi a B. Je. Štejnovi třetí identifikovanou osobou z tohoto kolektivu.[947] Příslušnost Děborina ke skupině připravující sovětskou odpověď i dokumentovou edici lze rovněž považovat za jeden z důvodů, proč jeho příspěvek ve *Věstníku AV SSSR* připomíná spíše nežli historický text paian na *Padělatele dějin*.[948]

Jak psáti o Mnichovu

Existence dvou textových vrstev, tj. zbytků původního učebního textu a nových odstavců opěvujících sovětskou odpověď na americký sborník, znesnadňují jakýkoliv pokus Děborinův text nějak jednoduše charakterisovat. Jeho *Pravdu o Mnichovu* lze totiž chápat jako součást série oslavných recensí *„historické informace“*, jako recensi čerstvě vydané dokumentové edice, ale současně i jako studii, zpracovávající a komentující nově uveřejněné prameny k dějinám mnichovské krise.

Stěžejní části textu tvoří totiž citáty z *„historické informace“* a komentář k nim – právě jim ustoupily podstatné pasáže původního textu z r. 1946. Obsáhlé úryvky z *Padělatelů dějin* Děborin pak podle potřeby doplňuje, nebo nedoplňuje, ale především se jich naprosto neodchylně přidržuje.

Slohové prostředky

Styl G. A. Děborina zapadal do jakéhosi pomyslného dobového standardu v tehdejších historických příspěvcích, tj. výrazného zastoupení citově značně zabarveného výraziva.[949] V sovětské propagandě jistě nešlo o zjev neobvyklý, nicméně v porovnání s předchozími texty o Mnichovu lze sledovat, že zvýšené užívání těchto slohových prostředků bylo zjevně jedním z důsledků protipadělatelské kampaně. Vzestupná tendence měla pokračovat i do budoucna.

Naprosto trefnou charakteristiku tohoto stylu podal Bohumír Klípa v r. 1967 – právě v souvislosti s Děborinem a jeho autorskou metodou: byla pro ni typická *„přemíra moralisujících a direktivních adjektiv“*.[950] A toto nadužívání silných, často superlativních výrazů mělo svá ustálená spojení a sousloví.

Kladná hodnocení

Pro Sovětský svaz, jeho politiku i přední osobnost byly vyhrazeny přívlastky se zcela kladným vyzněním. Sovětský svaz bojoval *„rozhodně a neústupně“*, *„vytrvale“*, *„sebeobětavě“*, *„skutečně demokraticky“*, a to vždy za mír a demokracii, případně za *„pevný a trvalý demokratický mír“*. Silám reakce kladl *„drtivý odpor“*. Sovětská zahraniční politika byla *„stalinskou politikou“*, pochopitelně *„mírovou“*, a nadto *„ušlechtilou, moudrou a poctivou“*, stojící *„v čele svobodymilovných národů“*. Chovala se prozřetelně, nečinila chyb a vydobyla si mezinárodní autoritu. Svaz vždy byl a je velmocí. Z II. světové války vyšel *„ještě silnější a jednotnější“*, neboť válka změnila vzájemný poměr sil mezi kapitalismem a socialismem *„pronikavě“* ve prospěch socialismu.

Ve stejném duchu je podávána i *„historická informace“*. *„Vrhla jasné světlo hluboce vědecké, vysoce zásadové analysy“*, přispívá *„k dalšímu pokroku vyspělé sovětské historické vědy“* a je opět dokumentem *„mimořádného mezinárodního významu“*. Svými kvalitami *„vyzbrojuje svobodymilovné národy světa v jejich boji proti silám imperialistického, protidemokratického tábora, učí je bojovat s podněcovateli války, a ještě výše pozvedává mezinárodní autoritu sovětského socialistického státu.“* O jejích závěrech netřeba diskutovat.

Záporná hodnocení

Prakticky vše, co souvisí se Západem, je naopak zcela negativní. Vládnoucí kruhy jsou *„reakční“*, *„imperialistické“*, představitelé těchto kruhů, jsou *„omezení a samolibí“*. Dopouštějí se *„nejčernějších zrad“*, mají

[946] Vizte u pozn. 252.

[947] Děborin své členství v této skupině uvedl v r. 1955 při procesu s I. M. Majským – vizte u pozn. 1010. Naproti tomu A. M. Někrič ve svých pamětech, označil G. A. Děborina přímo za spoluautora *Padělatelů dějin*. (НЕКРИЧ: *Отрешись от страха…*, c. d., s. 61.) V tomto případě se může zdát, že jde o osobní zaujatost, neboť právě G. A. Děborin stál za kampaní proti Někričovi v souvislosti s jeho kontroversní knihou *«1941. 22 июня»* z r. 1965. Vizte u pozn. 557. Jistou roli v rychlém uveřejnění Děborinovy studie mohl snad hrát i fakt, že členem redakční rady *Věstníku* byl také náměstek ministra zahraničí Vyšinskij.

[948] Odkaz na *„historickou informaci“* ostatně Děborin umístil již do nadpisu studie, napsané *„k uveřejnění historické informace »Padělatelé dějin«“*.

[949] Již první recense *„historické informace“* doslova hýřily silnými slovy a několikanásobně rozvitými přívlastky.

[950] Prvně otištěno – Bohumír KLÍPA: *Dilema německé války (1933–1941). II. část*. Historie a vojenství, č. 2/1967, s. 263. Také KLÍPA: *Osudné dilema*, c. d., s. 171.

své *„prodejné pisálky“*, *„satelity“*, *„dosazence“*, *„zaryté apologety“*, *„zrádce z tábora pravicových socialistů“* i *„agenty“*. Uskutečňují své *„zákeřné“*, *„lupičské úmysly“*, hrají *„zločinné hry“*, konají *„nekalé“* i *„nejhanebnější skutky“*, šíří *„provokativní pomluvy“*, pomýšlejí na novou válku, usilují o *„světovládu“*, přestože jsou *„usvědčováni“* a jejich plány jsou *„odsouzeny k naprostému nezdaru“*.

Patřilo sem i uveřejnění amerického sborníku, které bylo *„nerozumnou diversí padělatelů dějin ze Státního departmentu Spojených států“* a zahraničních ministerstev Británie a Francie. Šlo o *„neobratný“* a *„nehezký pokus o překroucení dějin“*, sáhnutí k *„nejšpinavějším pomluvám“*, *„pomlouvačný“*, příp. *„drzý výpad“*.

V obdobném duchu a obdobně květnatě jsou označovány a hodnoceny i jednotlivé úseky minulosti. Mnichovská dohoda a politika k ní vedoucí byla *„nečestná“*, *„neslavná“*, *„hanebná“*, *„potupná“* a *„zhoubná“*, byla *„ohavnou zradou“* a *„reakčním barbarstvím“*; *„dohodou“*, *„ujednáním“*, *„úmluvou“* či *„spiknutím“* proti míru,[951] *„protinárodní politikou podpory reakčních sil a fašistické útočnosti“*,[952] která *„cynicky a věrolomně“*, *„licoměrně a lživě“* zradila zájmy Československa, *„vydala Československo k ukřižování hitlerovským kanibalům“* a učinila z něj oběť *„nestvůrných zločinů a krvavého běsnění fašismu“*. Velká Británie je přitom tradičně nazývána *„Anglií“*.

V politice Západu figurující *„reakcionáři“*, *„mnichovští spiklenci“*, *„anglo-američtí agenti“*, *„anglo-francouzsko-američtí pomahači Hitlera“* *„zuřivě“* reagovali na všechna varování nebo k nim zůstávali *„hluchými“*. Jejich programem je štvaní do války: *„Ještě se nerozptýlil dým po střelném prachu a čmoud na spáleništích, ještě nebyla zemi odevzdána těla padlých, ještě nebyl uzavřen mír, a magnáti kapitálu už pomýšleli na novou válku.“*

Problémy a nevýhody

Výše uvedené příklady až marnotratného zacházení s citově zabarvenými rozvíjejícími větnými členy může působit jako samoúčelná textová složka, kterou lze snadno postrádat. Tento pohled je však poněkud zjednodušující, neboť použité slohové prostředky v podstatě rámovaly způsob, jakým měly být koncipovány nové historické texty. Ty měly *„odhalovat“* dějinné falsifikace, *„odhalovat“* dosud neznámá, zákulisní jednání, jež pomohla rozpoutat II. světovou válku. Dynamika odhalování údajně rozsáhlých buržoasních falsifikací byla vyjadřována sensačností, bombastičností a nezřídka i za pomoci téměř bulvárních praktik.

Historické texty ovšem tento styl značně zatěžoval a spíše než ke zlepšování odborné úrovně vybízel k jazykovému kutilství. To se začalo projevovat v postupném růstu těchto slovních spojení, až téměř k hysteričnosti.

Mnichov jako „spiknutí proti míru“

Ve své studii poskytl Děborin zcela nový příběh mnichovské krise, vyprávěný v duchu *„historické informace“*. Tato základní kostra se již v podstatě zásadněji neměnila, a proto je třeba jí věnovat zvýšenou pozornost.

Oproti *Padělatelům dějin* Děborin přitvrdil ve výrazech a vylíčil Mnichov jako *„kulminační bod proslulé politiky »nevměšování«“*. Hovoří o něm již jako o rozsáhlém a reálném *„spiknutí proti míru“*, fungujícím na několika úrovních. Z dramatického dění roku 1938 vybíral události, jež měly být považovány za jeho milníky.

Předběžná úmluva

Klíčovou událostí je Halifaxova návštěva u Hitlera v listopadu 1937, kde Halifax *„jménem anglické vlády navrhl Hitlerovi, že se Anglie společně s Francií připojí k fašistické »ose Berlín–Řím«.“* Současně s tím dala britská vláda Halifaxovým prostřednictvím Hitlerovi svolení k dalším agresivním akcím. Závdavkem byl *„souhlas s obsazením Gdanska, Rakouska a Československa“*. V listopadu 1937 se tedy začalo utvářet spojenectví západních demokracií s nacismem. Právě tehdy byla mezi Británií a Německem dohodnuta okupace Československa. Na veškeré další dění lze stěží hledět jinak než jako na pouhou realisaci předem daných slibů.

Proč Československo?

Československo, spjaté smlouvami o vzájemné pomoci s Francií a Sovětským svazem, bylo významným faktorem pro mír v Evropě. V této souvislosti Děborin cituje z norimberského důkazního materiálu Jodlův

[951] Střídání výrazů *«договор»*, *«сговор»*, *«сделка»*, *«соглашение»* a *«заговор»*, které se objevilo již v *„historické informaci“*, klade vysoké nároky na překlad, neboť výrazy jsou zřejmě jen v některých případech chápány synonymně.

[952] Slovo *«агрессия»* bylo nejprve překládáno jako *„útočnost“*, posléze byla dávána přednost termínu *„agrese“*.

referát z listopadu 1943 a přebírá tak vlastně jeho tendenční argumenty o tom, jak území čs. státu orientovaného na Francii bylo *„vklíněno do Německa a bylo leteckou základnou pro své spojence, zvláště pro Rusko“*. Útokem na Československo hodlala Třetí říše *„podkopat základy míru v Evropě“*. Anšlus Rakouska, k němuž Říše získala britský souhlas již v listopadu 1937 a do jehož realisace byla Západem doslova postrkována, dostal Československo do kleští.

Zelený plán

Děborin staví na thesi, že Československo bylo i po anšlusu Rakouska schopno účinně se bránit německé agresi. Právě proto chystali němečtí fašisté proti němu nečekaný úder. Počítali ovšem s francouzským i anglickým desinteresem. 21. dubna 1938 se Keitel s Hitlerem radili o obsazení Československa a vznikl tak návrh použít jako záminku ke vpádu *„provokativní vraždu německého vyslance v Praze, kterou měli provést němečtí agenti. Později bylo však rozhodnuto obejít se i bez toho. Plán obsazení Československa byl na poradě podrobně projednán a poté upraven do podoby zvláště tajného dokumentu s názvem »Zelený plán«.“* – Znovu jsou tedy využity důkazní materiály obžaloby na norimberském procesu.

Hitlerovská agentura v Československu

Po opuštění varianty se zavražděním německého vyslance v Praze měla záminku k diplomatickému konfliktu vytvořit *„hitlerovská agentura v Sudetské oblasti Československa, hraničící s Německem.“*[953] Tato agentura podle Děborina vznikla *„brzy po první světové válce“*[954] a *„v roce 1934 německý agent a podvodník Henlein vytvořil zvláštní hitlerovskou organisaci »Heimatfront«, jednající dle pokynů německého velvyslanectví v Praze“*.[955]

Henlein na základě příslušných pokynů zahájil koncem dubna 1938 *„zuřivou kampaň za odtržení Sudetské oblasti a jejího předání Německu“*. – Děborin se tak zcela vyhýbá líčení henleinovské taktiky, přechází dlouhé období, v němž SdP předstírala, že usiluje o autonomii, nezmiňuje se o karlovarském programu, ani o národnostním statutu.

V rámci *„spiknutí proti míru“* zdůrazňuje vazby Henleina na Londýn a Paříž. V Londýně a Paříži se Henleinově činnosti *„okamžitě dostalo podpory a schválení“*. 7. května se konala společná anglo-francouzská demarše u čs. vlády *„požadující uspokojit Henleinovy požadavky“*. Tato demarše sehrála *„významnou úlohu“*, neboť jí se ukázalo, že Anglie a Francie *„jsou skutečně připraveny poskytnout Německu praktickou pomoc ve věci Československa“*. Tím také přestal být *Zelený plán* nezbytným.

Koordinace činnosti henleinovců neprobíhala pouze prostřednictvím německého vyslanectví. Po zmíněné demarši odjel Henlein bez prodlení přímo do Londýna, kde mu britská reakce připravila *„slavnostní přijetí“*. *„Za dva dny strávené v Londýně, 13. a 14. května, podařilo se Henleinovi sejít se s některými členy britské vlády, a dokonce i s představiteli oposice.“*

Jménem britské vlády vyjednával s Henleinem *„stálý náměstek britského ministra zahraničních věcí“* Vansittart. Podle *„klerikálně konservativního“* listu *Daily Mail „vyjádřil Vansittart svůj souhlas s plány hitlerovské agrese proti Československu a oznámil přání anglické vlády poskytnout Henleinovi přímou podporu“*. Anglie měla nyní vystoupit jako *„prostředník při řešení československého problému“*. S Henleinem dále jednal *„význačný člen parlamentu“*, národní labourista Harold Nicolson a šest dalších členů parlamentu, *„mezi nimiž byl i jeden labouristický vůdce“*. Děborin nezapomíná ani na upozornění, že *„rovněž Churchill se neopomněl sejít s tímto hitlerovcem a uspořádal na jeho počest dokonce snídani“*. O dva měsíce později měl Churchill *„tajný rozhovor“* dokonce s *„Hitlerovým zástupcem a vedoucím gdanských fašistů“* Forsterem.[956]

Význam Henleinovy britské cesty lze vidět v tom, že po jeho návratu z Londýna se *„provokační kampaň za odtržení Sudetské oblasti od Československa rozhořela s novou silou“*. Henleinovci *„se netajili tím, že tu jde o upevnění německých posic na úkor Československa pro nadcházející válku proti slovanským národům. Na*

---

[953] Děborin tak pokračuje v označování československého pohraničí ošidným termínem *„Sudetská oblast“*, což vzbuzuje pocit, jako by šlo o oficiální název či o existující samostatnou územní jednotku. České překlady většinou termín nahrazovaly formálně přesnějším výrazem *„tzv. Sudety“*.

[954] Ve versi z r. 1946 Děborin tvrdil, že vznikla *„již v r. 1932“*. (ДЕБОРИН: *Международные отношения и внешняя политика СССР III.*, c. d., s. 23.)

[955] Chybná datace vzniku SHF, stejně jako nepřesné pojmenování německého vyslanectví v Praze *(«посольство»* místo správnějšího *«миссия»)* pochází již z původní verse z r. 1946 (tamtéž).

[956] Opět uváděn jako *Förster*.

jednom ze svých vystoupení Henlein přímo řekl: »Československo nesmí být dále slovanskou hradbou proti německému Drang nach Osten.«"[957]

Henleinovci začali v Československu připravovat vzpouru a *„stanovili počátek puče na 21. květen 1938"*. Současně s tím začalo Německo soustřeďovat svá vojska na čs. hranici, aby henleinovcům poskytlo ozbrojenou pomoc.

Květnová mobilisace a vedoucí úloha KSČ

Děborin v duchu dosavadní tradice staví na předpokladu, že důvodem pro vyhlášení květnové čs. mobilisace byla reálně existující hrozba ze strany Německa. Novinkou ovšem je líčení vnitřních souvislostí květnové mobilisace, které podává formou, jež se prakticky po dalších deset let neměla měnit.

Základem nového podání je antagonismus čs. vlády a čs. lidu.[958] Podle Děborina *„většina ministrů československé vlády, včetně jejího předsedy Hodži, patřila k agrární straně, která nastoupila cestu národní zrady"*. Ministr vnitra Černý navíc *„legalisoval henleinovské úderné oddíly"* a napomáhal jim při získávání zbraní z Německa.

Tehdy se proti tomu postavili *„českoslovenští vlastenci"*, kteří, *„jisti si brannými silami svého státu a spojeni smlouvami o vzájemné pomoci s Francií a se Sovětským svazem, začali se připravovat k rozhodnému odporu proti fašistickým uchvatitelům"*. *„Do čela boje za nezávislost země se postavila Komunistická strana Československa"*. – Jednalo se o skutečnou novinku,[959] jíž byla do mnichovského výkladu zcela jasně vložena these o vedoucí úloze KSČ, a to způsobem, který – jak se zdá – předběhl i vývoj v Československu.[960]

Tuto vedoucí úlohu dokládá Děborin citátem nejmenovaného zástupce KSČ v čs. parlamentu: *„Jménem komunistické strany a demokratických mas pracujícího obyvatelstva země protestuji proti trpnému postoji státních orgánů vůči výtržnostem henleinovců i jiných zrádců vlasti. Nedopustíme, aby pro politiku zbabělosti a kapitulace bylo Československo poraženo."*[961]

Podle Děborina byla květnová mobilisace provedena Československem jako odpověď na německá vojenská opatření, a to *„na naléhání československých vlastenců, především komunistů"*. Vývoj událostí *„zkřížil hitlerovské záměry"*: *„tváří v tvář rozhodnosti československého lidu"* a u vědomí vojenské síly Československa a existence smluv se SSSR a Francií, začalo hitlerovské Německo ustupovat.

Z příběhu květnové mobilisace Děborin tak zcela vytěsnil aktivitu britské diplomacie[962] a vlastně veškeré dění spjaté s *„květnovou krisí"*. Z původní verse vlastního textu Děborin vypustil odstavce, hovořící o tom, že proti Německu v květnu 1938 vystoupili mnozí političtí činitelé Anglie a Francie, včetně části tamní velkoburžoasie. Květnová krise[963] se proměňuje v úspěšnou akci lidového odporu proti nacistickému útoku, v jejímž čele stála KSČ. Květnová mobilisace byla tedy vyhlášena především zásluhou KSČ. Konkrétní doklady o těchto zásluhách ovšem uvedeny nejsou.

Koordinovaný nátlak

Květnovou mobilisací bylo Německo donuceno k ústupu, avšak *„anglo-francouzsko-americká reakce nedopustila, aby se československý problém vyřešil pokojně a německé agresi byla učiněna přítrž. Aby pomohla Německu, rozhodla se zasáhnout do konfliktu."* Činila tak jednak prostřednictvím veřejných prohlášení,[964] jednak přímým nátlakem na vládu československou. *„Od 8. do 12. června učinila anglická vláda tři návrhy vládě československé, v nichž trvala na demobilisaci československé armády, na odvolání vojsk z pohraničních*

[957] Citát převzal Děborin z monografie Charles Grove HAINES – Ross John Swartz HOFFMAN: *The Origins and Background of the Second World War.* Oxford University Press, Londýn – New York 1943, s. 428.

[958] V Děborinově případě *„československých vlastenců"*.

[959] Ve versi textu z r. 1946 při vyhlašování květnové mobilisace KSČ vůbec nefiguruje, pouze nijak nespecifikovaní *„českoslovenští vlastenci"*, a dále je zde ještě zmiňován president Beneš.

[960] Vizte níže.

[961] Děborin citoval moskevskou *Pravdu* z 19. května 1938, neuvedl přitom ani název článku, ani žádný bližší údaj. Ve skutečnosti vycházel ze stručné zprávy TASSu z 18. května informující o projevu senátora za KSČ Vítězslava Mikulíčka. (*Запрос в чехословацком сенате.* Правда, 19. 5. 1938, s. 5.) Zde byla otištěna i citace jeho údajného výroku. – Senátor Mikulíček promluvil v senátu 17. května na 118. schůzi v rozpravě o dodatcích k hospodářské dohodě s Německem, kde tepal neúnosnou toleranci státních orgánů vůči provokacím SdP. S vyhlášením mobilisace nesouvisel, oficiální těsnopisecká zpráva 118. schůze navíc výrok, otištěný v *Pravdě*, neobsahuje.

[962] O níž se zmiňovaly např. *Dějiny diplomacie.*

[963] Jež výrazně zahýbala evropskou politikou a ve svých nečekaných důsledcích závažně poškodila čs. posici.

[964] K problému údajného Chamberlainova *„veřejného prohlášení"* vizte níže u bodu *Manipulace a hry s citáty.*

okresů a na zrušení stanného práva v Sudetské oblasti. Pod tímto nátlakem zrušila československá vláda opatření, zavedená v zájmu národní obrany.“ Anglická a francouzská reakce tak v duchu existující úmluvy s Německem pomáhala zahlazovat německou květnovou porážku.

Byla navázána nová tajná jednání mezi anglickou a hitlerovskou vládou, a to v Berlíně a Londýně. O výsledcích londýnských rozhovorů referoval 10. července německý velvyslanec Dirksen, jehož zprávu Děborin cituje.[965] Toto období uzavírá pasáží z *„historické informace“*, že totiž *„mezi anglickou vládou a Hitlerem takto skutečně zavládla dalekosáhlá shoda v zahraničně politických plánech“*.

Runcimanova mise

Ta se projevila i ve vyslání Runcimanovy mise. Nejprve se o této otázce dohodli Chamberlain a Halifax s Německem, a poté s Daladierem a Bonnetem. Do Československa měla být vyslána zvláštní mise, *„aby připravila rozčlenění této země“*. Při výběru hlavy této mise padla volba na *„bohatého průmyslníka, úzce spjatého s německými imperialisty“*, lorda Runcimana.

Poslání mise vzbudilo rozpaky dokonce i u Runcimana,[966] přestože byl *„v nedávné minulosti ministr a spoluúčastník tajných úmluv s Německem“*.[967] Pochyboval totiž, *„že se mu podaří přemoci odpor československého lidu“*.

Runcimanově misi předcházela *„přímá pohrůžka se strany Anglie, adresovaná nikoli do Berlína, nýbrž do Prahy“*: *„22. července 1938 anglická vláda Československo důrazně požádala, aby podniklo všechna nezbytná opatření pro »usmíření Evropy«. Československá vláda odpověděla, že je ochotna projednat otázku teritoriální autonomie Sudetské oblasti. 26. července bylo oficiálně oznámeno vyslání Runcimanovy misse.“*

Do Prahy přijel Runciman *„s pevným úmyslem dosáhnout kapitulace Československa před německým fašismem“*. Začal jednat s Henleinem, *„jenž hned nato již naprosto opovážlivě prohlásil, že žádná dohoda s československou vládou není možná“*. Děborin dokonce tvrdí, že Runciman jednal také s Hitlerem, *„za nímž prý speciálně zajížděl“* – zato nejméně hovořil s československou vládou.

Runcimanovi se dostalo podpory imperialistických kruhů. *„Reakční tisk obhajoval požadavky henleinovců na odtržení Sudetské oblasti od Československa a jejího odevzdání Německu. Fašističtí agenti křičeli, že je to jediná cesta k zachování míru a k odvrácení války. Prodejní pisálkové kapitalistického světa vydírali národy, přesvědčujíce je, že k zachování míru je nutno splnit všechny Hitlerovy požadavky.“* Anglická a francouzská vláda se domáhala kapitulace Československa.

Výsledkem mise byla Runcimanova zpráva pro Chamberlainovu vládu, *„obsahující »zdůvodnění« hitlerovských požadavků vůči Československu a jejich obhajobu. Runciman trval na oddělení Sudetské oblasti od Československa, na jejich odstoupení Německu a na zrušení smluv o vzájemné pomoci mezi Československem a Francií a mezi Československem a SSSR.“*

„Vedoucí anglické noviny Times“ na Runcimanovu zprávu prý nečekaly a vystoupily již 7. září 1938[968] s bezpodmínečnou podporou všech Hitlerových požadavků. Znovu a opět jsou z příběhu vymazány podrobnosti spjatého dění, zejména prvních zářijových dnů, a okolnosti henleinovského puče v pohraničí.

Československá opatření

Ve výkladu zcela schází také Hitlerův norimberský projev, který posloužil jako signál k henleinovskému puči. Děborin zmiňuje pouze následná opatření, k nimž opět mělo dojít pod tlakem lidových mas. *„Tou dobou byla československá vláda přinucena pod tlakem lidových mas přijmout rozhodnější opatření proti hitlerovské agentuře. Bylo vydáno nařízení, aby byli Henlein a jeho pomahači postaveni před soud pro velezradu. Toto nařízení vyvolalo paniku mezi henleinovci, kteří spěšně prchali do Německa.“* V tomto okamžiku se podle Děborina obrátila čs. vláda k vládě SSSR *„s dotazem, je-li sovětská vláda ochotna v souladu se sovětsko-čes-*

[965] *„Hlásil, že anglická vláda »učinila hledání kompromisu s Německem jedním z nejpodstatnějších bodů svého programu« a že »tato vláda projevuje v poměru k Německu takové maximum porozumění, jaké jen může projevit kterákoli z možných kombinací anglických politiků«. Dále Dirksen psal, že se anglická vláda »přiblížila k pochopení nejpodstatnějších bodů základních požadavků kladených Německem v souvislosti s odstraněním Sovětského svazu z rozhodování o osudech Evropy, s odstraněním Společnosti národů v témže smyslu a s účelností dvoustranných jednání a smluv«.“*

[966] *„V odpovědi na instrukce, kterými ho pilně zásoboval Halifax, Runciman namítl: »Nutíte mě, abych plul proti proudu v malinké lodičce uprostřed Atlantického oceánu.«“* Děborin zde již v r. 1946 poněkud účelově použil citát z práce – William Norton MEDLICOTT: *British Foreign Policy since Versailles.* Methuen & Co. Ltd., Londýn 1940, s. 236.

[967] V původní versi z r. 1946 Děborin Runcimana charakterisoval jako: *„bohatého průmyslníka, těsně spjatého s německými imperialisty“*.

[968] To je vlastně jediný časový údaj, kterým lze nedatované vydání Runcimanovy zprávy nějak časově zařadit, tj. po 7. září.

koslovenskou smlouvou o vzájemné pomoci z roku 1935 poskytnout okamžitou a účinnou pomoc Československu, jestliže takovou pomoc, jak je to stanoveno v uvedené smlouvě, poskytne Československu i Francie. Sovětská vláda dala neprodleně kladnou odpověď."

Provedená opatření líčí podobně jako květnovou mobilisaci – podle něj „*podruhé během několika měsíců se situace začínala zlepšovat*". Avšak v tomto okamžiku „*následoval anglo-francouzský zákrok bezprecedentní povahy*".

Anglo-francouzská zrada

Schůzka Chamberlaina s Hitlerem v Berchtesgadenu ukázala „*jejich solidaritu v nejdůležitější otázce osudu Československa*". Po svém návratu do Londýna ji Chamberlain projednal s britskými a francouzskými ministry a 19. září „*předložila Anglie a Francie své požadavky Československu*": „*Československé vládě se nařizovalo ve jménu míru a zajištění životních zájmů země, aby odstoupila Německu řadu okresů obydlených hlavně sudetskými Němci. Československu tedy bylo dáno ultimatum nikoli Hitlerem, ale vládami Anglie a Francie, které vystoupily v úloze přímých pomahačů hitlerovské útočnosti.*" Citát z *Padělatelů dějin* odsoudil výmluvy obou vlád na „*podporu míru a zajištění životních zájmů Československa*". „*Anglo-francouzští protektoři hitlerovské agrese se pokoušeli zastřít svou zradu slibem mezinárodní záruky nových hranic československého státu…*"

20. září předložila čs. vláda svou odpověď na anglo-francouzské návrhy. „*Mimořádně zdrženlivým tónem poukazovala na zhoubný charakter těchto návrhů, zdůrazňovala, že jejich přijetí přivodí dobrovolné a úplné zmrzačení státu po všech stránkách, zničení rovnováhy sil v Evropě a hluboké politické změny. Československá vláda poukazovala, že anglické a francouzské stanovisko je nutno v zájmu zachování míru revidovat.*"

I přes „mimořádnou zdrženlivost" prý čs. odpověď „*anglickou vládu rozzuřila*". 21. září poslala mimořádně ostrou nótu, požadující, aby Československo svou odpověď okamžitě vzalo zpět a bezezbytku přijalo anglo-francouzské návrhy. V opačném případě může dojít k těžkým následkům a může se vytvořit situace, za niž anglická vláda nebude s to převzít odpovědnost. „*Vláda Anglie natolik přivykla úloze napomáhače hitlerovské agrese, že jednala s Československem nejen jménem svým, ale též jménem Německa, když poukazovala na to, že československé návrhy na arbitráž budou nepřijatelné pro hitlerovské Německo.*"

Sovětský svaz jediný

Sovětský svaz je vykreslen jako jediná velmoc, „*která vystupovala na obranu národních práv Československa, jeho národní nezávislosti a svrchovanosti proti požadavkům Hitlera a jeho anglo-francouzsko-amerických pomahačů*". Při tom se Děborin zmínil, podobně jako *Dějiny diplomacie*, o pokusu odvrátit pozornost SSSR od Československa pomocí japonské agrese a vojenským srážkám u jezera Chasan. Mezinárodní autoritu Sovětského svazu se ale imperialistům nepodařilo podkopat, neboť „*Japonci narazili na drtivý odpor sovětských vojsk, jenž zajistil obnovení míru na Dálném Východě*". Podobně musela sovětská vláda reagovat na „*řetěz provokací proti sovětským zástupcům v Polsku (až k policejnímu útisku)*" a přikročit „*k nejrozhodnějším opatřením diplomatického působení, aby přivedla k rozumu polské agenty mezinárodní reakce*". – Sovětský svaz tak „*dále hájil zájmy míru a národní zájmy Československa*".

Jediným dokladem sovětského postoje je opět citace z Litvinovova projevu z 21. září 1938 na Valném shromáždění Společnosti národů, z něhož jsou znovu vyňaty pasáže o sovětské odpovědi na čs. dotaz a varování před uspokojováním choutek nenasytných útočníků.[969] Litvinovovo jméno je zase vynecháno a projev podle Děborina pronášel pouze nejmenovaný „*zástupce Sovětského svazu*".

Žádný další důkaz o sovětských aktivitách Děborin vlastně neuvádí a setrvává pouze na opakování proklamací přebíraných z *Padělatelů dějin*, že totiž „*Sovětský svaz se znovu ukázal jedinou velmocí, která pozdvihla svůj hlas na obranu Československa*" a že „*ve všech etapách československé tragedie SSSR vystupoval aktivně na obranu nezávislosti a národních práv Československa.*" Mizí tak např. dosud využívaná episoda se sovětským varováním Polska 23. září.

Děborin sice zmínil, že „*ještě v předvečer mnichovské dohody sovětská vláda znovu navrhovala svolat mezinárodní konferenci, která by Československu poskytla praktickou pomoc a přijala opatření nutná k zachování míru*", ale již neuvedl, kdy se tak stalo a že se tak dělo v souvislosti s Rooseveltovou iniciativou – tu z mnichovského příběhu rovněž vymazal. Uzavřel věc pouze konstatováním, že „*návrh Sovětského svazu byl*

[969] Mimochodem, dobový český překlad Vlady Burešové, jakkoliv v řadě ohledů neodpovídal originálu (např. „*výroční zprávu Společnosti národů*" překládal jako „*výroční schůzi*"), jako jediný správně přeložil výraz «*третьего дня*» jako „*předevčírem*" („*Předevčírem se československá vláda po prvé dotázala vlády sovětské…*") – na rozdíl od pozdějších edic, které používaly otrocký a nesmyslný překlad „*třetího dne*", nebo „*před třemi dny*".

opět zamítnut vládou anglickou a francouzskou, které dávaly přednost nikoli obraně míru, ale tajným úmluvám s hitlerovci proti míru".

Při charakterisování Mnichova Děborin cituje Stalinův sjezdový referát z března 1939, neopomene zmínit říjnová dementi TASSu o údajném podílu SSSR na Mnichovu a vyzdvihuje sovětskou nótu z 18. března 1939, která „*pranýřovala jednání Německa jako akt zvůle, násilí a agrese, ohrožující stále více obecný mír*". Sovětský svaz i v tomto případě byl jediným státem, který „*náležitě zhodnotil okupaci Československa provedenou Německem za napomáhání Anglie a Francie*".

Československá kapitulace

Vlády Anglie a Francie zůstaly v září 1938 hluchými k výzvám „*sovětského zástupce*". Naopak pokračovaly v nátlaku na československou vládu. Protože v čs. vládním kabinetu „*převažovali kapitulanti*", rozhodl se tento přistoupit na požadavky Anglie a Francie. „*Československá vláda se odhodlala k potupné kapitulaci před hitlerovským Německem.*"

Přijetí franko-britského plánu je prakticky poslední Děborinovou zmínkou o dění v Československu. Z děje zcela vypustil vlnu demonstrací, demisi Hodžovy vlády, jmenování Syrového vlády, nepadne slovo o zářijové mobilisaci. Přijetím plánu Československo ztrácí charakter aktivního prvku v příběhu.

Dění „kolem Godesbergu"

Děborin téměř úplně – a ve shodě s *Padělateli dějin* – vypustil z výkladu prakticky veškeré dění mezi 22. a 29. zářím. Godesberskou schůzku komentoval pouze slovy, že Chamberlain se vypravil za Hitlerem, „*aby ho informoval o tom, že Československo přistoupilo na požadavky, jež mu byly předloženy*". Z příběhu je tak vymazáno godesberské memorandum, rozpory mezi Chamberlainem a Hitlerem, britské a francouzské doporučení čs. vládě, vedoucí k zářijové mobilisaci, odmítnutí godesberských podmínek, Hitlerova korespondence s Chamberlainem, urážlivý projev ve Sportovním paláci, Rooseveltova iniciativa či aktivita Itálie. Godesberg je podáván pouze jako potvrzení berchtesgadenské linie, jako průjezdní zastávka na přímé lince z Berghofu do Mnichova.

Falešné mobilisace

Znovu se uplatňuje rekvisita falešných mobilisací, bez ohledu na to, že bez godesberského intermezza působí opět poněkud nelogicky. Chybějící godesberská kulisa vyvolává dojem, jako by pouze falešné mobilisace odváděly pozornost světového veřejného mínění, jako by pouze vyplňovaly čas mezi schůzkou v Godesbergu a v Mnichově: „*Kapitulaci před fašistickým Německem líčila Chamberlainova i Daladierova vláda jako opatření zajišťující mír. Aby ospravedlnili zradu, o níž lidovým masám ještě nebylo nic známo, a rovněž aby zastrašili masy hrozbou války, začali Chamberlain a Daladier s velkým hlukem provádět přípravná vojenská opatření. Ve Francii a v Anglii byla vyhlášena částečná mobilisace. V hlavních městech obou států se připravovaly protiletecké kryty, obyvatelstvu se rozdávaly plynové masky, rozkopávala se dlažba a přivážel se písek.*" Až sem v podstatě Děborin opakuje pasáž z *Dějin diplomacie*. Přidává ale ještě poněkud autoritativně laděnou doušku: „*Všechna tato opatření nebyla vůbec namířena proti Německu. Daladier, přistoupiv k jejich uskutečnění, poslal na německé vyslanectví v Paříži důstojníka, aby oznámil, že mobilisace má charakter vnitřního politického manévru, takže se fašistické Německo nemusí znepokojovat.*"

Mnichovské dovršení

Mnichovskou konferencí pouze dorazil do cílové stanice vlak, který vyjel po přímé trati z Berghofu už v listopadu 1937. „*Hanebná dohoda Anglie a Francie s hitlerovským Německem na úkor Československa byla dovršena konferencí v Mnichově 29. – 30. září 1938,*" přebírá Děborin thesi z „*historické informace*". V Mnichově se měli setkat „*všichni hlavní účastníci úmluvy proti míru*" a mezi „*přímé účastníky*" chybně počítá i Halifaxe a Bonneta.

Využívá záznam z jednání, poprvé uveřejněný v I. svazku *Dokumentů a materiálů k předvečeru druhé světové války*. Používá jej ovšem tak, aby zapadl do koncepce „*velkého spiknutí*" – o průběhu schůzky neříká v podstatě nic: „*Konference začala hysterickým nabubřelým řečněním Hitlerovým o jeho plánech na vybudování »nového pořádku« v Evropě. Chamberlain i Daladier odpověděli… díkem za svolání konference, prohlásivše, že jejich úcta k hitlerovské klice ještě více vzrostla*". Na podkladě rovněž publikované zprávy Huberta Masaříka, se zmíní ještě o čs. delegátech, kteří byli pozváni do Mnichova „*a policejní eskortou dopraveni do hotelu,*

kde byli ve vazbě do konce konference. Až když bylo dosaženo ve všech otázkách úplné shody, byla zástupcům Československa předložena připravená rozhodnutí.“ Otázku možnosti přijetí či nepřijetí mnichovských podmínek Děborin nevznáší.

Bilancí ztrát Československa se Děborin nezdržoval.[970] Omezil se nyní pouze na frázi, že mnichovská úmluva *„vydala Československo k ukřižování hitlerovským kanibalům“* a že *„zrada tehdejších vládců Anglie a Francie poskytla hitlerovskému Německu možnost zmocnit se celého Československa“*.

V této souvislosti využil i předchozí sovětskou edici z léta 1946, když ocitoval záznam rozhovoru Hitlera s maďarským ministrem zahraničních věcí Csákym z 16. ledna 1939: *„Němečtí uchvatitelé byli sami překvapeni úspěchem, který jim spadl do klína a byl umožněn jen díky podpoře Anglie a Francie. Hitler řekl svým maďarským spojencům: »Myslíte, že já sám jsem před půl rokem považoval za možné, že mně Československo předloží jeho přátelé jako na podnosu? Nevěřil jsem, že Anglie a Francie vstoupí do války, ale byl jsem přesvědčen, že Československo musí být zničeno vojenskou cestou. To, co se stalo, to se může stát jen jednou v dějinách. Můžeme si z celého srdce blahopřát.«“*[971] Daladierovi a Chamberlainovi uzavření potupné dohody proti míru přesto nebránilo, *„aby se usilovně nestavěli do pózy »mírotvorců«“*. Brzy se ale mnichovská politika stala *„synonymem pro ohavnou zradu a reakční barbarství. Vinou mnichovských spiklenců byla rozpoutána nová světová válka, kterou lidstvo zaplatilo nesčetnými oběťmi.“*

Pravicoví socialisté

Jako přímí spoluviníci Mnichova jsou nově označováni *„zrádcové z tábora pravicových socialistů“*, kteří si *„pospíšili, aby vyjádřili solidaritu s mnichovskými spiklenci, připravujícími válku“*. Tentokrát nejsou na prvním místě uváděni francouzští socialisté – ať už ti radikální či bezpřívlastkoví. Na prvním místě totiž Děborin uvádí, že spiknutí proti míru *„aktivně podpořili angličtí labouristični vůdcové“* – nikoho z těchto *„labouristických vůdců“* ovšem nejmenuje.

Zatímco u řady Děborinových sporných tvrzení by bylo možné hovořit jen o poněkud jednostranném výkladu událostí, při němž je často přání otcem myšlenky a nevyvaruje se i věcných chyb; pak skutečnost, že Děborin zamlčel nesouhlasný proslov *„labouristického vůdce“* Clementa Attleeho v dolní sněmovně 4. října, jakož i fakt, že proti Chamberlainově politice hlasovalo 144 poslanců, tedy především z řad labouristů,[972] nelze označit jinak než za zcela nepravdivé.

Labouristé, stojící momentálně v čele Spojeného království, byli coby opoziční prvek z mnichovského příběhu vymazáni. Zatímco v těsně poválečných letech bylo možné tuto informaci v sovětských textech nalézt, aktuální politická potřeba, která vyvolala protipadělatelskou kampaň, začala pročišťovat i minulost. Současný oponent Sovětského svazu si neměl zasloužit kladnou zmínku za své dřívější postoje.

Labouristé tak byli vhozeni do jednoho pytle s francouzskými socialisty, vůči nimž se sovětské dějepisectví vymezovalo kriticky již dříve – a v tomto případě nejen z aktuálně politických příčin. Právě postoj francouzských socialistů v době Mnichova, jejich schválení Daladierovy politiky[973] mělo být nyní en bloc vztahováno na všechny socialistické strany. Ostatně konkrétní doklad, jak pravicoví socialisté Anglie a Francie spěchají podpořit mnichovské spiknutí, vybírá Děborin právě z Francie: *„Léon Blum, snažící se ukolébat bdělost francouzského proletariátu, licoměrně a lživě ubezpečoval, že »Francie může nyní deset let klidně spát«.“*

Oposice pouze komunistická

Oposice vůči Mnichovu existuje pouze v rámci komunistických stran.[974] V britském parlamentu, resp. v dolní sněmovně, tak mizí labouristická oposice, jež hlasovala proti vládní politice, tak i skupina vládních poslanců, která se hlasování zdržela. Attlee, Eden, Duff Cooper a zejména Churchill, které Děborin ještě v r. 1946 zmínil, se z centra dění vytrácejí. O chování Churchilla v r. 1938 padla zmínka pouze v souvislosti

---

970 *„Pravdu o Mnichovu“* si zjevně nepředstavoval jako líčení konkrétních dopadů mnichovské dohody na zrazené Československo, jak to alespoň formálně činili jeho předchůdci – a jak to činil ještě v r. 1946 i on sám.

971 *Документы Министерства иностранных дел Германии. – Выпуск I. Германская политика в Венгрии (1937–1942 гг.)*. Государственное издательство политической литературы, Moskva 1946, s. 89–90.

972 ELLINGER, c. d., s. 242–244.

973 Nemluvě již o politice vlády lidové fronty vůči španělské republice.

974 Oproti *„historické informaci“* již Děborin nezmiňuje tzv. *„demokratické kruhy různých států“*, které měly na mnichovskou dohodu rozhořčeně reagovat.

s jeho setkáním s Henleinem a gdanským gauleiterem Forsterem. Překvapivě ale Děborin nepíše o jediném komunistickém poslanci Williamu Gallacherovi.[975]

Zato zmínil *„plamenný projev“* francouzského komunistického poslance Gabriela Périho, z něhož ocitoval některé pasáže.[976] Na doposud připomínaného Henriho de Kérillis ale už místo nezbylo.

Spiknutí pokračuje

Ač vydáván za záchranu míru, nastaly po Mnichovu *„nejdramatičtější měsíce předválečného období“* a *„každý den přibližoval lidstvo k nebývalé válečné katastrofě“*. Anglo-francouzští imperialisté *„se chystali silami hitlerovského Německa udeřit proti Sovětskému svazu, rozdrtit jej nebo oslabit, oslabit současně i Německo a zajistit si tak úspěch svého úsilí o hegemonii“*. Jako důkaz cituje Děborin deník *Times* z 16. března 1939, který psal, že není pochyb o tom, že francouzští politikové doufali, *„že Německo bude pokračovat ve svém náporu na Východ a že jako kompensaci za nevšímavé chování nechá Francii na pokoji.“* Byl v tom skryt i kalkul, že Němci *„uváznou v ruských stepích“* a moc Berlína i Moskvy se vyčerpá ve vzájemném boji, do něhož Francie zasáhne až koncem druhého či třetího roku války. Tento skrytý záměr prý *„vybreptaly“* francouzské noviny *Temps* už v říjnu 1938. Anglická vláda se řídila analogickými úvahami.

Zde opět Děborin obšírně cituje *„historickou informaci“*, jak vlastně *„celé chování Anglie a Francie nezanechávalo pochyb o tom, že neslýchaný akt zrady ze strany anglické a francouzské vlády vůči československému lidu a jeho republice nebyl vůbec náhodnou episodou v politice těchto států, nýbrž nejdůležitějším článkem této politiky, sledující účel nasměrovat hitlerovskou agresi proti Sovětskému svazu.“*

Anglická i francouzská vláda uzavřely s Německem deklarace, jež *„měly charakter skutečných paktů o vzájemném neútočení“*. Měly sloužit *„k úplné isolaci Sovětského svazu, aby tak ulehčily fašistický útok proti němu“* a zároveň posilovaly naději, že nebezpečí německého útoku proti Anglii a Francii je odvráceno a *„že mnichovská a jiné podobné dohody již otevřely bránu hitlerovské agresi na východ, směrem na Sovětský svaz.“*

Mnichovská úmluva pak měla být doplněna dohodou *„o politickém, hospodářském i vojenském svazku pro společné rozdělení světa“*. Jednání o těchto otázkách probíhala v Londýně s Hitlerovým *„zvláštním zplnomocněncem“* Wohlthatem v létě 1939, tj. v době třístranných anglo-francouzsko-sovětských jednání v Moskvě. *„Vlády Anglie a Francie vynakládaly všechno úsilí pro to, aby se Německo střetlo se Sovětským svazem.“ „Záludný plán anglo-francouzské politiky“* ale překazila sovětsko-německá smlouva o neútočení, která *„velikou měrou předurčila výsledek druhé světové války, příznivý pro Sovětský svaz i pro všechny ostatní svobodymilovné národy“*.

Role Spojených států

Podobně jako v případě labouristů byly pro Děborina jedním z viníků Mnichova také Spojené státy, jak to ostatně prohlašovala již *„historická informace“*. Už jen to, že americká vláda nezahrnula do svého sborníku německých kořistních dokumentů materiály k Mnichovu, tento *„neobratný pokus“* o zatajení těchto materiálů před světovým veřejným míněním, *„prozrazuje účast vládnoucích kruhů Spojených států na této dohodě“*, o čemž prý *„nemůže být žádných pochyb“*.

Podle Děborina se Spojené státy formálně neúčastnily mnichovské konference, neměly v Mnichově svého zástupce a *„tato skutečnost byla široce využívána mnohými politickými činiteli i historiky Spojených států, aby odmítli jakoukoli účast své země na potupné dohodě“*. Vysvětlovat si tento fakt jako neúčast Spojených států na tajném spiknutí proti míru, by však dle Děborina bylo chybou. Za důkaz toho, že cíle amerických imperialistů byly shodné s úmysly imperialistů anglických a francouzských, si Děborin vybral *„usvědčující výrok“* Sumnera Wellese,[977] *„četná fakta v knize Sayerse a Kahna“* a slova *„jednoho amerického historika“*,

[975] Přitom právě poslanec Gallacher se 4. října 1938 při rozpravě o zahraniční politice tázal, zda odstoupení čs. pohraničí nebylo s Hitlerem dohodnuto již při Halifaxově návštěvě v listopadu 1937! Hansard – House of Commons – Parliamentary Debates – 4 October 1938, vol. 339, cc. 280–281. Dostupné na: https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1938/oct/04/european-situation. [6. 11. 2021

[976] Vizte níže u pozn. 988.

[977] *„V oněch předválečných letech, byli představitelé významných finančních i obchodních kruhů v západních demokratických zemích, včetně Spojených států, pevně přesvědčeni o tom, že válka mezi Sovětským svazem a hitlerovským Německem může být jen příznivá jejich vlastním zájmům. Počítali s tím, že Rusko bude nevyhnutelně poraženo a že současně s tím bude likvidován komunismus, ale také, že Německo, oslabené tímto konfliktem na mnoho let, nebude moci představovat reálnou hrozbu pro ostatní svět.“* Srov. původní znění Sumner WELLES: *The Time for Decision*. Hamish Hamilton, Londýn 1944, s. 321. Příp. český překlad Sumner WELLES: *Roosevelt zachraňuje mír. Paměti amerického diplomata*. Přeložil Evžen Klinger. Knihovna Tvář století, svazek 10. Práce, Praha 1947, s. 370.

jenž dosvědčil, *„že v tomto období nejen Angličané, ale i mnozí význační Američané »vyslovovali mínění, že se Německo musí stát vládnoucí zemí na evropském kontinentě, že nacionální socialismus je jedinou záštitou proti komunismu«“*.[978]

Spojené státy – zákulisní účastník Mnichova

Děborin usoudil, že *„taktika vládnoucích kruhů Spojených států v mnichovském období byla zcela osobitá“*. Spojené státy se *„formálně držely stranou, nasazujíce si masku »nevměšování« a isolacionismu“*. Skutečná politika se prý dělala *„v přísné tajnosti před lidovými masami“*.

Prý jen v těch případech, *„kdy bylo nutné dát neprodleně vědět vládám Anglie a Francie, jaké jednání se od nich očekává“*, se příslušné pokyny *„odívaly“* do podoby tzv. *„zvolání zpoza oceánu“*, kdy americký tisk uveřejňoval údajné zprávy od *„dobře informovaných kruhů“* o tom, jaký bude další postup Anglie a Francie. Ve skutečnosti to byl jen prostředek, jak se Spojené státy vměšovaly do evropských záležitostí. Děborin uvádí jediný odkaz na *New York Herald Tribune* z 15. května 1938, v němž se uvádělo, že Československu nepřijde na pomoc ani Francie, ani Anglie – což se nakonec i stalo.

Proto také, mluví-li o mnichovské krisi, spojuje ji i se Spojenými státy a někdy klade jejich podíl na první místo. *„Nejčernější zrady věcí míru“* se dopustily vládnoucí kruhy Spojených států, Anglie a Francie; anglická a francouzská vláda i monopolisté Spojených států jednali v plném souladu s úmluvou mezi Hitlerem a Halifaxem. Vlády Anglie a Francie, *„podporované vládnoucími kruhy Spojených států“*, vytvořily vhodné podmínky pro okupaci Rakouska. Němci byli přesvědčeni o tom, že se *„vládnoucí kruhy Spojených států, Anglie a Francie Československa nezastanou, jako se nezastaly Rakouska“*, a brzy poznali, že naopak *„Anglie a Francie, podporované Spojenými státy, jsou skutečně připraveny poskytnout Německu praktickou pomoc ve věci Československa“*. Právě *„imperialistické kruhy Anglie, Francie a Spojených států“* podporovaly Runcimanovu činnost. To za podpory vládnoucích kruhů Spojených států se vlády Anglie a Francie dále *„domáhaly kapitulace Československa“*. Mnichov byl dílem *„anglo-francouzsko-americké reakce“*, *„anglo-francouzsko-amerických pomahačů“*. O Rooseveltovi se již nemluví, isolacionismus je označen za přetvářku.

Spojené státy – hlavní iniciátor mnichovské politiky

Do výkladu Mnichova vnáší Děborin i rozšířené chápání pojmu *„mnichovské politiky“*, jak ji v r. 1947 formuloval A. A. Ždanov.[979] Podle Děborina mnichovská politika *„nevznikla v roce 1938, kdy získala tento název“*, ale *„skutečný vznik této ohavné zrádné politiky se spadá do prvních let po světové válce 1914–1918“*. Mnichovskou politikou rozumí prakticky celé meziválečné období, kdy sotva skončila jedna válka, *„magnáti kapitálu už pomýšleli na novou válku, na nové válečné zisky, na rozdrcení sovětského státu“* za pomoci německého imperialismu. Jako první s touto myšlenkou přišel Hoover, bratři Allen a John Foster Dullesovi, americký ministr zahraničí Lansing, člen americké delegace na pařížské mírové konferenci Henry White, a také Winston Churchill.

Americký podíl na Mnichovu je tak prokazován oklikou, v podstatě opakováním argumentace I. hlavy *Padělatelů dějin*: *„Americký kapitál všemožně napomáhal obnovit a rozvinout válečný průmyslový potenciál Německa na cestě k druhé světové válce“*. Americké úvěry německým válečným koncernům a těžkému průmyslu byly velkolepé. Americké monopoly vstoupily s německými kolegy *„v těsný styk, svého druhu protidemokratický a protisocialistický spolek“*, poskytovaly si *„technické informace, výrobní tajemství, instruktáž a všechnu nezbytnou pomoc“*. Tato *„podpora zpoza oceánu“* Německu umožnila zahájit výrobu nových strategických surovin pro válečné potřeby. *„Američtí imperialisté zároveň s vládnoucími kruhy Anglie a Francie napomáhali hitlerovcům chopit se v Německu moci. Všechny reakční síly podporovaly hitlerismus, oceňujíce jej jako nástroj boje proti osvobozeneckému hnutí národů, proti silám demokracie a socialismu.“*

Američtí magnáti kapitálu při tom ovšem sledovali své vlastní plány. Chtěli dobýt svět za pomoci Německa, a proto měli pochopení pro hitlerovské plány na vytvoření Velkoněmecka, jeho *„nový pořádek v Evropě“*, neboť se chystali, aby si později všechny zisky fašistického Německa přivlastnili, aby jej *„přeměnili ve svého satelita, ve svého dosazence pro správu evropských držav“*.

---

[978] *„Jedním americkým historikem“*, jehož jméno uvedl Děborin pouze v poznámce, byl Richard Warner van ALSTYNE: *American Diplomacy in Action*. Stanford University Press, Stanford 1944, s. 379.

[979] Vizte výše u pozn. 162.

Této mnichovské politiky se přidržovali i poté, co v r. 1939–1940 vlastně zbankrotovala. Pokoušeli se v ní pokračovat i během protifašistické války s Německem, neboť byla *„základem úsilí anglo-amerických vládnoucích kruhů oslabit Sovětský svaz za pomoci hitlerovského Německa“*.

Tato politika stála za *„systematickou sabotáží utvoření druhé fronty v Evropě“*, prováděnou vládnoucími kruhy Spojených států a Anglie. Tato politika stála za pokusy Spojených států a Anglie o uzavření separátního míru s Německem a záchranou fašistického režimu. *„Tato politika se projevovala i v boji imperialistů proti národně osvobozeneckému hnutí v zemích okupovaných hitlerovským Německem“*, pokusu o vytvoření *„středoevropského bloku pod vedením Spojených států a s Německem jako jeho hlavní silou“* při zachování hitlerovského režimu a jeho *„nového pořádku“* v Evropě, jak to ostatně vyplývá z tajných jednání *„zástupce Spojených států“* Allena Dullese se *„zvláštním hitlerovským zplnomocněncem“* Hohenlohem z února 1943, uveřejněných Sovětskou informační kanceláří.

Ale i tehdy *„mnichovská politika Spojených států a Anglie znovu úplně ztroskotala“* a *„reakcionáři se krutě přepočítali“*. *„Svobodymilovné národy v čele se Sovětským svazem zmařily plány reakce i »nové« naděje imperialistů“*: *„válka byla dovedena do konce, do úplného rozdrcení hitlerovského Německa“*, *„hlavní síly mezinárodní fašistické reakce byly rozbity“*.

Americké angažmá na Mnichovu je tedy dokládáno výhradně vně mnichovských událostí. Konkrétní a prokazatelná intervence do diplomatického dění vedoucího k mnichovské dohodě schází.

Aktualisace

Nový výklad Mnichova obsahuje i dvě roviny aktualisační, které mají propojovat tehdejší dění se žhavou současností.

Z hlediska mezinárodního

Svrchu popsané spiknutí proti míru, onu vícekrát poraženou mnichovskou politiku se imperialistické kruhy Spojených států, Anglie a Francie za podpory pravicových socialistů pokoušejí oživit a v ní pokračovat i v současnosti. *„Americký imperialismus znovu usiluje o obnovu a posílení německého imperialismu, o přeměnu západního Německa v nástroj své útočné a expansivní politiky.“* Znovu se ustavuje blok amerických a německých kapitálových magnátů. Prostřednictvím Marshallova plánu usilují Spojené státy o zotročení západní Evropy, vytvářejí nový vojensko-politický svazek pro novou válku. *„Na politickém dějišti znovu aktivně působí zlověstné postavy bratří Dullesů, Barucha a jiných, jejichž nekalé skutky, zákeřné úmysly a zločinná hra napomáhaly v nedávné minulosti agresi německých fašistů.“* Staré mnichovské plány se anglo-francouzsko-američtí imperialisté snaží podávat v novém hávu, halí je do hesel o demokracii a míru a *„všemožně hanobí komunisty řízený boj národů za národní nezávislost jejich zemí“*.

To vše jsou důvody, proč sáhli k padělání dějin: *„rádi by vymazali z paměti národů potupnou historii předválečných let, historii Mnichova, historii neslavného ztroskotání této protinárodní politiky podpory reakčních sil a fašistické útočnosti“*.

Nemají však šanci na úspěch, neboť *„moudrá stalinská zahraniční politika Sovětského svazu je dobře známa národům, které vysoko oceňují jeho sebeobětavý boj za mír, za svobodu a demokracii“*. Pokus o padělání dějin nevyšel.[980] Ani *„pokusy o restauraci mnichovské politiky nepřinesou pánům imperialistům nic dobrého“*, *„plány těchto pánů jsou odsouzeny k naprostému nezdaru“*.

Z hlediska československého

Mnichovské události mají paralelu i se soudobým děním v Československu. Československý lid, *„jako jeden z prvních trpěl nestvůrnými zločiny a krvavým běsněním fašismu“*, a je přirozené, že nyní *„poučen hořkou zkušeností“*, *„nepřeje si svěřovat svůj osud do rukou reakcionářů a anglo-amerických agentů, nepřeje si orientovat se na západní velmoci, které už jednou cynicky a věrolomně zradily zájmy Československa.“*

Děborin tak podobně jako Michajlov srovnává únor 1948 a září 1938, resp. staví je do vzájemného protikladu. A v souladu s aktuální politickou publicistikou v Československu tak vlastně ztotožňuje poražené politické síly v Československu s mnichovskými kapitulanty.

[980] *„Dokonce i někteří zarytí apologeti imperialismu shledali, že jejich páni udělali chybný krok.“*

Slabá místa výkladu

Děborin ve výkladu jednoznačně upřednostňoval these *„historické informace“*, jež se pokoušel doložit konkrétními fakty. Resolutním styl, jímž odsuzoval západní buržoasní padělatele dějin měl ve skutečnosti pomoci zakrýt nemálo slabých míst, jimiž nový výklad Mnichova trpěl.

Faktické chyby a omyly

Děborinův text na více místech obsahoval věcné nepřesnosti a omyly, jako bylo např. tvrzení, že Runciman speciálně zajížděl za Hitlerem, nebo že se mnichovské konference zúčastnili i Halifax a Bonnet. Některé nedostatky, lze možná přičíst na vrub spěchu, v němž příspěvek patrně vznikal, nebo také autorovým opomenutím či přehlédnutím. Jiné problematické pasáže však v sobě skrývají zárodek metod, které začaly být používány při nové interpretaci mnichovských událostí a které lze s odstupem jen stěží považovat za udržitelné či skutečně vědecké.[981]

Manipulace a hry s citáty

Autor dosti hojně uvádí či parafrázuje citáty z projevů aktérů Mnichova, které konfrontuje s pasážemi z *„historické informace“*. Zatímco u *Padělatelů dějin* uvádí i příslušnou stránku, kde se která these přesně nachází, u citátů, ale i některých autoritativně podávaných tvrzení se jen výjimečně zmíní o jejich pramenech. Současně s těmito citáty a s konkrétními historickými fakty dosti závažným způsobem manipuloval – a to i v případech, kdy pro to v podstatě nebyl důvod.

- Etapu, během níž henleinovci předstírali, že cílem jejich požadavků je autonomie, Děborin z výkladu vypustil a všechny Henleinovy výroky interpretoval, jako by Henlein od počátku veřejně požadoval odtržení od Československa. Tím se vlastně zbytečně ochudil o dosti významný argument proti Henleinovi.
- Obdobně postupoval i tehdy, když se zmínil o jinak blíže neurčeném Henleinově projevu z 29. července 1938. Podle Děborina dal k tomuto projevu Henleinovi instrukce Hitler, *„povzbuzený“* zprávou o vyslání Runcimanovi mise, načež Henlein *„neprodleně, 29. července, vystoupil s projevem, v němž prohlásil, že není žádného jiného východiska než rozčlenění Československa“*. Odkaz na pramen Děborin neuvedl. – Z hlediska výkladu jde přitom o poměrně významnou skutečnost, neboť měl zřejmě mysli Henleinův projev na turnerské slavnosti ve Vratislavi. Přinejmenším po formální stránce však tehdy řekl Henlein něco jiného,[982] to se ovšem čtenář nedozvěděl.
- Děborin několikrát předkládá jako důkaz různá autoritativní tvrzení, aniž by u nich uvedl zdroj. Příkladem může být líčení, jak po vyhlášení francouzských vojenských opatření poslal Daladier na německé velvyslanectví důstojníka, s ujištěním, *„že mobilisace má charakter vnitřního politického manévru, takže se fašistické Německo nemusí znepokojovat“*. Tvrzení, které má dokládat falešnost anglických a francouzských mobilisací, postrádá odkaz na pramen, jako by šlo o obecně známý fakt, o jehož autenticitě nemůže být nejmenších pochyb.[983]

Z jedné události či informace dokázal Děborin učinit dvě:

- Platí to např. o výňatcích z článků, jež v polovině května 1938 vyvolaly tzv. clivedenskou aféru, kdy především dopisovatel *New York Herald Tribune* Joseph Driscoll otiskl obsah hovoru s Chamberlainem, jenž vedl se zahraničními novináři během společenského oběda na zámku manželů Astorových v Clivedenu. Tehdy se do tisku dostaly argumenty o údajné nutnosti revise čs. hranic, *„aby prý se vytvořilo »menší, ale zdravější Československo«“*, stejně tak i úvahy, *„že ani Anglie, ani Francie se nechopí zbraně na obranu slovanské republiky – Československa, pro něž bude jediným východiskem kapitulace před Německem, a to tím spíše, že Sovětský svaz bude postaven do situace, krajně ztěžující*

[981] Rozpaky mohly vyvolávat již ve své době.

[982] Srov. *Český národ soudí K. H. Franka*. Ministerstvo informací, Praha 1947, s. 178.

[983] Děborin tuto rekvisitu použil již ve versi z r. 1946. Informace se objevila v přednášce Josifa Michajloviče Lemina v r. 1943. – Иосиф Михайлович ЛЕМИН: *Мюнхенское соглашение 1938 года и крах политики «умиротворения». Стенограмма публичной лекции доктора исторических наук И. М. Лемина, прочитанной 17 ноября 1943 г. в Доме ученых в г. Москве*. Лекционное бюро при Комитете по делам высшей школы при СНК СССР, Moskva 1944. – Srv. *Mnichov 1938. Mnichovská dohoda z r. 1938 a bankrot politiky „smíření“*. Knihovna vojáka, svazek 6. Tiskové oddělení hlavní správy výchovy a osvěty při MNO, Praha 1945, s. 20.

jeho zasahování na obranu Československa"; jež vydatně přiživily už tehdy rozvinuté teorie o reálné existenci zvláštního centra, ovlivňujícího britskou politiku, tzv. clivedenské kliky.[984] Ačkoliv šlo v obou případech o citáty, připisované v r. 1938 Chamberlainovi a vztahující se k téže události, Děborin s nimi zacházel odděleně.[985]

  - Výrok první, vyzývající *„k revisi československých hranic, aby prý se vytvořilo »menší, ale zdravější Československo«"*, sice považoval za Chamberlainův, ale označil jej za *„veřejné prohlášení"*. Neuvedl přitom ani datum, ani příležitost, při níž se měl Chamberlain takto veřejně vyjádřit, a nadto jej časově posunul až do doby po květnové mobilisaci.
  - Výrok druhý, ač byl opět úvahou vycházející z Chamberlainových myšlenek, jež pronikly na veřejnost, Děborin zcela účelově označil za signál Spojených států pro anglickou a francouzskou vládu, jak mají dále postupovat – tj. nebojovat za Československo a kapitulovat před Německem. Uvedl sice, odkud informaci převzal, avšak veškeré ostatní souvislosti si ponechal pro sebe.[986]

- Obdobně od sebe oddělil britskou *„mimořádně ostrou nótu"*, která požadovala přijetí anglo-francouzského plánu, od noční demarše u presidenta Beneše 21. září ve dvě hodiny ráno, během níž byl tento dokument presidentovi předán. Děborin tedy noční demarši podává jako další, samostatnou událost. Na pomoc si přivolal knihu André Simona *„J'accuse!"*: *„Nátlak Anglie a Francie na Československo »vzrůstal od hodiny k hodině«. Během 24 hodin 21. září se k presidentu Benešovi dostavili vyslanci oněch dvou zemí pětkrát. Ve dvě hodiny v noci, při poslední návštěvě za oněch 24 hodin se již neostýchali a přímo prohlásili, že »vznikne-li válka následkem odmítavého stanoviska Čechů, zdrží se Francie jakéhokoli zásahu a v tom případě padne odpovědnost za vyprovokování války plně na Československo. Spojí-li se Čechové s Rusy, může válka nabýt charakteru křížové výpravy proti bolševismu a vládám Anglie a Francie bude velmi nesnadné zůstat stranou.«"*[987] Události 21. září tak podal značně pokrouceně.

Uměle vytvářel sensační odhalení:

- Textem, uveřejněný v *Temps* 26. října 1938, měl podle Děborina *„vybreptat"* plán anglo-francouzských a amerických imperialistů, tj. udeřit silami hitlerovského Německa udeřit proti SSSR, rozdrtit jej nebo oslabit, tím současně oslabit i Německo a *„zajistit si tak úspěch svého úsilí o hegemonii"*. Konkrétně šlo o výrok: *„Necháme Němce uváznout v ruských stepích a zasáhneme teprve koncem druhého nebo třetího roku válku, kdy zeslábne stejnou měrou jak moc Berlína, tak i Moskvy."* – Ve skutečnosti nešlo vůbec o sensační únik tajného plánu špiček západního imperialismu, ať už úmyslný, ať už z neschopnosti, jak Děborin naznačoval. Citát pocházel z anketní rubriky, zkoumající názorové spektrum ve vládní straně radikálních socialistů před jejím marseilleským sjezdem. V něm se Raymond Millet kriticky zmínil o jedné z názorových větví ve straně, která si budoucnost představovala v závětří sovětsko-německé války.[988]

---

[984] Sydney MORRELL: *Viděl jsem ukřižování*. Svoboda, Praha 1946, s. 34–37. Edvard BENEŠ: *Mnichovské dny*. Svoboda, Praha 1968, s. 64–65. Bořivoj ČELOVSKÝ: *Mnichovská dohoda 1938*. Tilia, Šenov u Ostravy 1999, s. 163–165. ELLINGER, c. d., s. 193. Chamberlain se z aféry složitě vylhával.

[985] Je zajímavé, že rekvisitu clivedenské kliky nepoužil.

[986] Podobně postupovala již v r. 1945 A. M. Pankratovová v *Dějinách diplomacie*. Z Driscollova článku z *New York Herald Tribune* z 15. 5. 1938 ocitovala pasáž týkající se možností obrany Československa, přičemž článek označila za *„zprávu z Londýna"* a za varování, jež *„bylo diktováno Chamberlainovou diplomacií, snažící se jako až dosud domluvit se s Hitlerem"*. O pár řádků níže však použila citát dalšího z článků, které tehdy pomáhaly clivedenskou aféru rozdmýchávat: článek Vladimira Lazareviče Poljakova (Augura) z *New York Times* ze 14. 5. 1938. V něm jeho autor *„s otevřeností hraničící s cynismem oznamoval, že by Chamberlain neměl nic proti tomu – koupit od Hitlera mír za cenu koloniálních ústupků a rozčlenění Československa"*. Článek ruského emigranta Poljakova, (jenž podle Pankratovové byl *„žurnalistou, který dal bez ostychu své pero do služeb anglických finančních pánů a vládnoucích kruhů konservativní strany"*) ale Pankratovová nespojila s clivedenskou sešlostí nebo Driscollovým článkem, nýbrž s Henleinovou návštěvou v Británii 13. a 14. května. Označila jej dokonce za plod Henleinovy agitace (s. 452 třetího českého vydání).

[987] Dramatickou zmínku o buzení presidenta ovšem Děborin od Simona nepřebíral.

[988] Raymond MILLET: *Avant le congrès radical socialiste de Marseille. Les enquêtes du « Temps »*. Le Temps, 26. 10. 1938. Rekvisita se objevila již ve versi z r. 1946 – tehdy Děborin citát označil za cynický projev názorů anglo-francouzské finanční oligarchie. Rekvisita se objevila již v přednášce I. M. Lemina v r. 1943 (vizte pozn. 983). – Srv. *Mnichov 1938. Mnichovská dohoda z r. 1938 a bankrot politiky „smíření"*. Tiskové oddělení hlavní správy výchovy a osvěty při MNO, Praha 1945, s. 37.

Manipulacím se nevyhnuly dokonce ani výňatky z projevu francouzského komunistického poslance Gabriela Périho ze 4. října 1938.

- Z rozsáhlého projevu, vyjadřujícího ostrý nesouhlas s postupem Daladierovy vlády vůči Československu, použil Děborin v původní versi textu z r. 1946 sedm vět. Těchto sedm vět však vybral z různých částí projevu a uvedl je ve zcela jiném pořadí, než byly vyřčeny.[989] Z těchto sedmi vět ponechal v nové versi z r. 1948 jen dvě: „*Vytvořili jste v Mnichově protidemokratickou a protidělnickou »svatou alianci«… Zničili jste základní prvek síly demokracie – důvěru národů.*“ Naznačil sice mezi nimi výpustku, jejich původní pořadí bylo ale opačné a věcně na sebe v původním projevu nenavazovaly.[990] – Překvapivě tedy ani projev komunistického poslance, v řadě ohledů shodný s předkládanou interpretací Mnichova, neobstál, aby mohl být citován v původní podobě. Kontext Périho výroků byl uznán za podružný a ve výkladu věty posloužily jen jako symbolická hesla, s posunutým významem. Že ani zde Děborin neuvedl pramen, z něhož Périho proslov přebíral, nemá valnou cenu připomínat.[991]

Logické chyby a nedodržování chronologie

Snaha o úzkostlivé sladění historických událostí s faktograficky chudým výkladem „*historické informace*“, nemohla nevytvářet značné pnutí a řadu logických chyb. Opět je možné uvést příklady.

Klíčová these o předběžné úmluvě Anglie s Německem z listopadu 1937, při níž Halifax souhlasil s okupací Rakouska, Gdanska i Československa, vyvolává otázku, proč Německo připravovalo podrobný plán překvapivého útoku na Československo. K čemu, mělo-li od loňského podzimu principiální britský souhlas, zopakovaný nadto na jaře velvyslancem Hendersonem? Od něj se přece hitlerovci dozvěděli, že „*anglická vláda souhlasí s plány německých fašistů na rozčlenění Československa*“. – Děborin proto vznik *Zeleného plánu* vysvětluje jako jisté záložní řešení. Německá vláda prý sama nevěřila, „*že může v takové míře počítat s pomocí anglické a francouzské vlády. Proto byl také vypracován »Zelený plán«.*“

Zelený plán, v souvislosti s nímž se mohl Děborin odvolávat na materiály norimberského procesu, narušoval thesi o „*spiknutí proti míru*“ i v dalším případě Hitlerovy směrnice k plánu Grün. Podle Děborina nacističtí uchvatitelé „*byli přesvědčeni o tom, že se vládnoucí kruhy Spojených států, Anglie a Francie Československa nezastanou, jako se nezastaly Rakouska. V Hitlerově směrnici se ke zmíněné otázce pravilo: »Rozhodl jsem se podniknout vojenskou akci proti Československu pouze v případě, jestliže budu pevně přesvědčen o tom, že Francie nevystoupí proti nám a že tedy v důsledku toho nezasáhne ani Anglie.«* U tohoto citátu uvádí, že jej převzal z materiálů norimberského procesu, neuvádí však přesnější označení dokumentu ani jeho dataci. V textu jej připojil k dění před 21. dubnem 1938, ačkoliv jde o výňatek z návrhu Hitlerovy směrnice z 18. června![992] Poté se zmínil o významné úloze společné anglo-francouzské demarše ze 7. května, požadující uspokojit Henleinovy požadavky. To již nacisté podle Děborina věděli od velvyslance Hendersona, že mají vůči Československu volnou ruku, takže se *Zelený plán* ukazuje jako nepotřebný. – Děborin tedy nedodržoval chronologii, demarši ze 7. května předřadil dokument z 18. června a ve výkladu provádí skoky v čase oběma směry, aby vytvořil pocit, že německé agresi odpadává jedna překážka za druhou.

Obdobně zacházel s chronologií událostí září 1938. V případě Runcimanovy zprávy pro Chamberlaina. Ačkoliv byl dokument uveřejněn v I. svazku *Dokumentů a materiálů* včetně data 21. září, Děborin uvedl pouze, že byla předložena „*v září*“ a v textu ji zařadil dokonce před Chamberlainovu cestu na Berghof.[993] A čs. dotaz u sovětské vlády ohledně sovětské pomoci z 19. září dokonce předřadil anglo-francouzskému plánu a dal jej do kontextu s přijetím opatření proti henleinovcům, aniž by vysvětlil, jak s nimi případná

---

[989] Mimochodem ani překlad nelze považovat vždy za zcela přesný.

[990] *Journal officiel de la République française. Débats parlementaires. Chambre des députés, 4. 10. 1938*, s. 1531–1532. Případně *L'Humanité*, 5. 10. 1938, s. 1–2.

[991] Pokud jde o Périho výrok o nové „*svaté alianci*“, který se objevil u Sayerse a Kahna, aby byl odtud převzat do „*historické informace*“, Děborin nekomentuje ani tuto souvislost. Nenajdeme ani zmínku o tom, že ve stejné době jako Péri jej použil v britské sněmovně lordů baron Strabolgi – labourista. Vizte pozn. 918.

[992] IMT-XXV, s. 446. MENDELSSOHN, c. d., s. 59.

[993] Podobně předřadil Runcimanovu zprávu i I. M. Lemin v r. 1943 (vizte pozn. 983), nicméně šlo spíše o vedlejší připomínku. – Srv. *Mnichov 1938. Mnichovská dohoda z r. 1938 a bankrot politiky „smíření“.* Tiskové oddělení hlavní správy výchovy a osvěty při MNO, Praha 1945, s. 15.

sovětská pomoc vlastně souvisí. Opět se vytváří pocit, jako by čs. vláda měla sovětské ujištění k disposici už ve chvíli, kdy obdržela anglo-francouzský plán.

Do závažného logického rozporu se dostalo Děborinovo líčení květnové mobilisace. Květnová mobilisace měla úspěšné odrazit hrozící německý útok, Německo tehdy muselo odstoupit. Vzápětí ale Děborin připojil větu: *„Jak později doznával Keitel, Německo tehdy ještě nebylo k válce připraveno a v onen okamžik nemělo v úmyslu zahájit boj."* – Děborin se nejspíš pokusil zesílit thesi o slabosti a nepřipravenosti Německa na válku a současně thesi o síle čs. branné moci. Dostal se však do významného rozporu s předchozí thesí, traktující německou hrozbu jako reálnou. – Zpochybnil tím vlastně oprávněnost podniknutých čs. protiopatření…

Stejně i použití oblíbené rekvisity falešných mobilisací vyvolává otázku. Jestliže Děborin z výkladu vypustil veškeré dramatické dění kolem Godesbergu, jestliže zářijové události popisuje jako téměř hladkou dohodu Západu s Hitlerem a v podstatě pomíjí jakoukoliv tamní oposici, proč by tedy vůbec měli Chamberlain a Daladier mít potřebu přiživovat válečnou psychosu falešnými mobilisacemi? Děborin zde pouze operuje s tvrzením, že Chamberlain a Daladier se snažili *„ospravedlnit zradu, o níž lidovým masám ještě nebylo nic známo"*.

Dokonce i reakční historikové…

Přestože se Děborin ostře vymezoval vůči západním reakčním padělatelům dějin, ke slovu je prakticky nepustil a většina výtek se nesla v obecné rovině. Ve studii citoval pouze šest „západních" prací, přičemž ve čtyřech případech šlo o synthetisující díla, vydaná vesměs během války, pak o svazek oficiální americké dokumentové edice *Foreign Relations of United States*, věnovaný pařížské mírové konferenci a konečně paměti Sumnera Wellese.

Děborin z nich hlavně přejímal některé výroky aktérů Mnichova. Přebíral odtud ale i detaily, které sice pro výklad mnichovské krise neměly nijak oslňující hodnotu, nicméně posloužily jako zdánlivý důkaz autorových tvrzení:

- Nijak zvlášť objevný citát, zabývající se dopadem anšlusu Rakouska na strategickou situaci Československa, Děborin představil jako doklad toho, že i *„reakční američtí historikové"* jsou nuceni přiznat, že obsazení Rakouska Německem mělo velký význam pro další vývoj. – Děborin jej použil ne proto, že by byl kdo význam anšlusu zpochybňoval, ale proto, že vinu na něm předtím připsal britské diplomacii, která měla na Hitlerovi anšlus přímo vymáhat. Fakt, že *„i reakční američtí historikové"* uznali ve své práci osudovost anexe Rakouska, měl patrně zvýraznit hanebnost jednání anglo-francouzsko-amerických imperialistů.
- Obdobně přemrštěně presentoval výňatky z Wellesových pamětí a van Alstyneova přehledu americké diplomacie, že totiž i v Americe existovaly skupiny, jimž nebylo proti mysli, aby se Německo stalo na evropském kontinentě hegemonem, případně zaútočilo na SSSR – naprosto běžnou rekvisitu sovětské propagandy opět potvrzují i autority na Západě.

V těchto případech šlo tedy opět o účelové využívání citátů, nadto s minimální vypovídací hodnotou, nebo se vztahující k bagatelním či nezpochybňovaným záležitostem, ale vytvářejícím zdání významnosti.

Žádné odkazy na sovětskou historiografii

Sovětský svaz je podáván jako jediná velmoc, *„která vystupovala na obranu národních práv Československa"*, která s komunistickými stranami *„odhalovala mnichovské spiknutí a poukazovala na nebezpečí"*, jež s sebou toto přinášelo, přesto nenajdeme v Děborinově příspěvku žádný odkaz na jiný sovětský historiografický text.

Kromě odkazů na *„historickou informaci"* a na Stalinův referát se o žádných dalších zpracováních mnichovského tématu nemluví. Jako by sovětská historická věda o Mnichovu doposud nic nenapsala, jako by se s *„historickou informací"* probudila z dlouhého spánku. Jako by se Mnichovu doposud věnoval pouze *„soudruh Stalin"*, který ve svém sjezdovém referátu *„náležitě zhodnotil toto spiknutí"* a *„odhalil jeho skutečný smysl"*.

Realita byla samozřejmě jiná. I sám Děborin na několika místech pracoval se závěry, k nimž se dopracoval někdo jiný, ale neučinil o tom žádnou poznámku. Původnost se v novém mnichovském dějepisectví příliš ctít neměla.[994]

[994] Nebyl-li dotyčný uznán klasikem.

Aktér protipadělatelské kampaně

I přes okázalý souhlas, který projevil ve své mnichovské studii novému výkladu meziválečných a válečných dějin, postihlo Děborin v nejbližších měsících postihlo stejné obvinění jako F. I. Notoviče, přestože jejich pracovní metody se mezi sebou podstatně lišily. Lišily se ostatně i důsledky, které oba z tohoto obvinění vyvodili. Děborinova aféra je zároveň dokladem pronikavé revise obrazu minulosti v sovětském dějepisectví, vynucené protipadělatelskou kampaní. Zároveň lze na ní sledovat zásadní přehodnocení osobnosti zesnulého amerického presidenta Roosevelta jako jeden z jejích dalších průvodních projevů.

Závažné politické chyby

Nakladatelství Akademie věd SSSR vydalo v dubnu 1948 Děborinovu obsáhlou, více než čtyřsetstránkovou práci *Mezinárodní vztahy v letech Velké vlastenecké války 1941–1945*, a to v nákladu 7000 výtisků.[995] Správa propagandy a agitace ÚV VKS(b) však záhy zastavila její distribuci, neboť obsahovala *„závažné chyby"*. V červenci 1948 byla kniha na pokyn M. A. Suslova dána k posouzení katedře dějin mezinárodních vztahů Akademie společenských věd při ÚV VKS(b), přičemž rozboru se účastnili vědečtí pracovníci řady dalších vzdělávacích zařízení a ústavů AV SSSR. Výsledný posudek konstatoval, že kniha oplývá *„závažnými politickými chybami"*.

Výčet pochybení, jichž se měla dopustit, byl předlouhý: přikrášlovala prý politiku Spojených států a Anglie a nevycházely v ní najevo kořistnické cíle anglo-amerického imperialismu. Atlantickou chartu charakterisovala jako dokument, garantující národům spravedlivý demokratický mír. Zakrývala skutečné příčiny odkládání otevření druhé fronty. Zveličovala význam Velké Británie a Spojených států pro dosažení vítězství nad hitlerovským Německem a umenšovala historickou úlohu SSSR ve Velké vlastenecké válce. Spojené státy zobrazovala jako „přítele" koloniálních národů, vyzvedávala údajný *„demokratismus"* a *„nezištnost"* politiky amerického imperialismu v Číně během války. Idealisovala Roosevelta, když jej charakterisovala jakožto mluvčího národních zájmů Spojených států. Závažné otázky dějin II. světové války byly v knize vysvětlovány bez souvislosti s všeobecnou krisí kapitalismu a rozpadem světa na dva systémy. Autor nebere vždy v úvahu současnou mezinárodní situaci, pro níž je charakteristický zápas dvou táborů na světovém dějišti.[996] – *„Kniha oplývá chybnými formulacemi, je zaplevelena velkým množstvím nahodilých a pochybných citátů ze zahraničního tisku a výroků reakčních politických činitelů Anglie a Spojených států."*[997]

Obvinění lze vlastně shrnout do věty jediné: Děborinova kniha se dostala do závažného rozporu s thesemi *„historické informace"* a podobně jako v Notovičově případě nerozhodovalo, že do tisku byla připravena ještě před únorem 1948, ba ani to, že se Děborin účastnil přípravných prací na vydání *„historické informace"* a že její závěry hbitě zapracoval do výkladu Mnichova.[998]

Mezi kosmopolity

Kritikou v roce 1948 však aféra neskončila a Děborinovy údajné poklesky se dostaly znovu na přetřes po zahájení boje proti kosmopolitismu v březnu 1949.

Pro Děborina to zcela určitě nebyly příjemné dny. Od 11. do 16. března byla jeho práce posuzována na zasedání historických kateder Akademie společenských věd při ÚV VKS(b), od 17. do 21. března na zasedání vědecké rady jeho domovské Vojensko-politické akademie V. I. Lenina a od 24. do 26. března pak na zasedání vědecké rady Historického ústavu AV SSSR. Tlak byl jistě obrovský, zvláště když mnohá obvinění probleskla i do druhého čísla *Otázek dějin*.

Pověstný úvodník *O úkolech sovětských historiků* o Děborinovi napsal, že se ve svých pracích dopustil *„kosmopolitních pokřivení"*. Kritisován tu byl i čtvrtý díl jeho skript pro Vysokou školu diplomatickou, v němž prý ignoroval rozdíly v táboře protihitlerovské koalice, existující již během války a týkající se stanovení jejích cílů. Znovu mu bylo vytknuto, že vládu Spojených států *„zobrazoval jako »bojovníka« za spravedlivé cíle války a jako »přítele« koloniálních národů"* a zdůrazněno, že v této práci zaujímá *„nekritický postoj*

[995] Григорий Абрамович ДЕБОРИН: *Международные отношения в годы Великой Отечественной войны 1941–1945*. Издательство Академии наук СССР, Moskva–Leningrad 1948.

[996] Narážka na Ždanovův referát *O mezinárodní situaci*.

[997] *Сталин и космополитизм*…, c. d., s. 468–469.

[998] Kritiku Děborina zmínila i Anna Michajlovna Pankratovová ve svém příspěvku k desátému výročí vydání *Stručného výkladu dějin VKS(b)*. А. М. ПАНКРАТОВА: *«Краткий курс истории ВКП (б)» – могучее идейное оружие большевизма (К 10-летию выхода в свет «Краткого курса истории ВКП (б)»)*. Большевик. № 17/1948, s. 27. ТИХОНОВ: *Идеологические кампании*…, c. d., s. 193.

k pokryteckým deklaracím vlád Spojených států a Anglie o cílech války a vystupuje jako advokát amerických a anglických sabotérů otevření druhé fronty“.[999]

Zpráva z jednání vědecké rady historických kateder Akademie společenských věd, otištěná v témže čísle *Otázek dějin* se rovněž nijak nemírnila. O Děborinovi se tu psalo jako o „*apologetovi amerického imperialismu*“. „*Ve svém úsilí ospravedlnit zahraniční politiku Spojených států v předvečer i v průběhu druhé světové války Děborin padělá historická fakta. Ve svých pracích, věnovaných dějinám mezinárodních vztahů nejnovější doby, se pokouší dokázat, že politika Spojených států na Dálném východě v předvečer války prý neměla nic společného s anglickou politikou »usmiřování« Japonska a zobrazuje Spojené státy jako »osamělého« bojovníka proti japonské agresi, zamlčev fakt spoluúčasti vlády Spojených států při přípravě Mnichova. Prof. Děborin vymýšlí legendu o tom, že vlády Spojených států a Anglie v srpnu 1941 zavrhly imperialistickou politiku a měly v úmyslu »obšťastnit« lidstvo dokumentem, garantujícím všem národům »spravedlivý, demokratický mír«. Mistrovství dosahuje ve vysvětlování příčin zdržování otevření druhé fronty v letech 1942–1943 vládami Spojených států a Anglie, když Spojené státy vypodobňuje jako »přítele« koloniálních národů a pokouší se tvrdit, že američtí státní činitelé usilovali o »demokratisaci« politického života v Číně.*“[1000]

Útoky proti G. A. Děborinovi na půdě Historického ústavu nebyly o nic méně závažné.[1001] Děborinovi spílal Ivan Alexejevič Koloskov, že popisuje válečná léta tak, jako by hlavní silou, která se stavěla proti Churchillově politice, byl Roosevelt, a ne Sovětský svaz. Že skrytě vychvaluje zahraniční politiku Spojených států, ba co více, že „*je hlavním šiřitelem kosmopolitních idejí v oblasti dějin mezinárodních vztahů nejnovějšího období*“.[1002]

Důležitým pro budoucí vývoj se stalo ovšem zasedání vědecké rady na VPA. Zde byl Děborin, jakožto náčelník katedry dějin mezinárodních vztahů a zahraniční politiky SSSR, podroben rovněž ostré kritice a vědecká rada navrhla neprodleně prozkoumat jeho tištěné práce. Měly být obšírně probírány na zasedání katedry a měla být řešena i otázka možnosti jeho dalšího působení na akademii. Děborinova dosavadní prohlášení byla uznána jako neuspokojující a bylo mu vytknuto, že zřejmě doposud ještě nepochopil politické jádro chyb, jichž se dopustil ve svých tištěných pracích i během své praktické činnosti v akademii. Děborin se tedy pokusil o záchranný krok.

Prapodivné sebekritiky

19. března 1949 napsal vyjádření k dosavadnímu průběhu zasedání vědecké rady VPA, sebekriticky hodnotící i vlastní výstupy na něm.[1003] Svou knihu prohlásil za „*zcela závadnou*“, své selhání za těžký zločin.[1004] Vypočítává, kde všude neodhalil imperialistický charakter Rooseveltovy politiky, nerozkryl politický význam zlovolného sabotování druhé fronty, ani úlohu a význam osvobozeneckého zápasu národů SSSR. Veškerou svou pozornost prý soustředil jen na diplomatické akty, „*diplomatické závoje*“, zakrývající zásadní věci. Usoudil, že se odchýlil od marxisticko-leninské metodologie, což v sobě vždy skrývá „*nebezpečí ničivých následků*“. Současně se ale vymezil i proti názorům při posuzování knihy v Akademii společenských věd: „*Posouzení knihy v Akademii společenských věd neodhalilo její nedostatky a chyby. Do tohoto úkolu se zapojili lidé, kteří v oblasti historické vědy podporovali všechno nejhorší.* […] *Během posuzování se většina vystupujících, přistupujících k věci z kosmopolitních posic, snažila knihu prosadit a všemožně mi lichotili. Když jsem*

[999] *О задачах советских историков в борьбе с проявлениями буржуазной идеологии.* Вопросы истории, № 2/1949, s. 9.

[1000] *В Академии общественных наук при ЦК ВКП(б).* Tamtéž, s. 151–153.

[1001] V. V. Tichonov se domnívá, že při zasedání vědecké rady Historického ústavu AV SSSR šlo při útocích na G. A. Děborina spíše o jeho otce A. M. Děborina, který byl rovněž objektem drsné kritiky. ТИХОНОВ: *Идеологические кампании…*, c. d., s. 232.

[1002] Pozdější specialista na dějiny Francie I. A. Koloskov posléze Děborina kritisoval v listě *Kultura a život* v článku *Překrucování historických faktů.* Иван Алексеевич КОЛОСКОВ: *Искажение исторических фактов.* Культура и жизнь, 21. 8. 1949, s. 3. Любовь Алексеевна СИДОРОВА: *Великая Отечественная война в работах советских историков в первые послевоенные годы (1945–1956 гг.).* In: История и историки. 2008. Историографический вестник. Ответственный редактор А. Н. Сахаров. Российская академия наук – Институт российской истории – Комиссия по истории исторической науки, Moskva 2010, s. 3–16, zejm. s. 11.

[1003] *Сталин и космополитизм…*, c. d., s. 470–471.

[1004] „*Považuji svou knihu »Mezinárodní vztahy v období Velké vlastenecké války« za zcela závadnou. Nevyzbrojuje k boji proti táboru imperialismu v čele se Spojenými státy. Neprojevil jsem se jako bojovník přední linie ideologické fronty, ale jako člověk, který se plete pod nohy a překáží úspěšnému pohybu vpřed. Neustále máme odhalovat banditismus Spojených států, odkrývat veškerou zvířeckou podstatu, kořistnictví a vyděračství amerického imperialismu. Máme ideologicky vyzbrojovat k boji proti Spojeným státům – hlavní baště světové reakce, nejhoršímu nepříteli socialismu a pokroku, nepříteli kultury národů a jejich národního bytí. Má kniha, navzdory mým osobním úmyslům, neplní zcela tento vznešený a ušlechtilý úkol. To znamená, že jsem spáchal těžký zločin.*“

souhlasil s kritickými poznámkami, nepochopil jsem tehdy škodlivost oněch pochval, kterými mě usilovně zasypávali. Přesto jsem rozhodně odmítl kategorický požadavek nakladatelství, které usilovalo o to knihu vydat s nevýznamnými úpravami. Naopak jsem ihned začal psát knihu zcela znovu, zařadiv ji do plánu vědecko-výzkumné práce naší akademie. Uvědomoval jsem si a všem otevřeně říkal, že kritika knihy v Akademii společenských věd byla nedostatečná. Ovšem dále jsem v této kritice nešel. Tato okolnost mi také zabránila vystoupit s kritikou svých chyb na katedře a stranických shromážděních. Já sám jediný, nedoceniv sílu kolektivu jsem se trápil s odstraněním svých chyb." Svou vinu chtěl odčinit *„obětavým bojem za věc strany Lenina a Stalina, za zájmy naší socialistické vlasti."*

Za nadbytkem floskulí, až příliš upomínajících na jednotlivé věty, které se objevily v tažení proti Historickému ústavu AV SSSR, se skrývalo závažné obvinění lektorů a recenzentů, na které se Děborin pokusil přenést zodpovědnost.

Po usnesení vědecké rady Vojensko-politické akademie, které rozhodně nevyznělo v jeho prospěch, napsal 24. března 1949 dopis politickému oddělení VPA. V něm se doznal, že jeho kosmopolitní chyby jsou důsledkem vlivu buržoasní ideologie, a v dopise se dále zamýšlel, jak se do tohoto vlivu dostal. A zde ještě silněji přesunul odpovědnost na lektory, recenzenty i své bývalé kolegy.

Za příčinu vlivu buržoasní ideologie totiž označil své působení na Vysoké škole diplomatické, kde na katedře historicko-diplomatických věd prý vždycky panoval kosmopolitismus, představovaný historiky Isaakem Semjonovičem Zvavičem, Borisem Jefimovičem Štejnem [!], Nikolajem Leonidovičem Rubinštejnem [!], Semjonem Pavlovičem Suratem a Alexandrem Alexandrovičem Trojanovským. Tyto osoby prý na jeho pochybené práce psaly pochvalné posudky – *„Rubinštejn mi způsobil nenapravitelnou škodu, když potlačil sebekritiku během posuzování mé práce v létě 1948 v Akademii společenských věd. Když jsem po tomto posouzení začal psát knihu znovu, tyto osoby mě ujišťovaly, že se zabývám zbytečnou prací, že je kniha dobrá a že dojde úcty. Tato ujištění dávaly ještě v březnu 1949, což z jejich strany bylo zjevnou dvojakostí."*[1005]

Za hlavního viníka však v dopise označil svého hlavního konsultanta a recenzenta, vybraného Historickým ústavem AV SSSR, jímž se stal bývalý velvyslanec v Londýně Ivan Michajlovič Majskij. Když mu v listopadu 1946 Děborin předložil rukopis k posouzení, Majskij měl projevit nespokojenost. Nesouhlasil prý s Děborinovým stanoviskem, že vědecká práce má být *„stranická a aktuální"*, podle Majského by prý měla být *„především objektivní"*. Navíc Děborina varoval, že svou knihou, v níž prý původně negativně hodnotil Roosevelta i Churchilla, může nenapravitelně uškodit sovětské zahraniční politice. To prý Děborina donutilo ustoupit. Knihu přepracoval, *„ještě víc jsem zmírnil všechny formulace a zastával se Roosevelta, což nemohlo nevést až k ospravedlnění amerického imperialismu"*. Majskij se pak stal *„horlivým obráncem"* jeho *„závadné knihy"*. *„Obhajoval ji na vědecké radě Historického ústavu (v mé nepřítomnosti), když se řešila otázka jejího vydání, vystupoval v diskusích po mém referátu v sektoru nejnovějších dějin Historického ústavu, když jsem vysvětloval principiální zaměření knihy. V tomto vystoupení Majskij rovněž horoval pro nezbytnost maximální objektivity a pečlivosti v charakterisování Spojených států a Anglie."*

V závěru dopisu Děborin *„znovu rozhodně a nemilosrdně"* odsoudil *„své kosmopolitní chyby v závažných principiálních otázkách"*: *„Politické oddělení ujišťuji, že jsem si hluboce uvědomil škodlivost svých »prací«, v nichž byla marxisticko-leninská metodologie nahrazena objektivismem a zásada stranickosti nahrazena ospravedlňováním nejhorších nepřátel Sovětského svazu a všeho vyspělého lidstva, k nimž náležel i Roosevelt. Hořím touhou napravit své chyby a prací dokázat, že jsem si je hluboce uvědomil, že jsem si uvědomil jejich zhoubnost a škodlivost."*[1006]

Děborinův dopis poslal 26. března náčelník Hlavní politické správy Ozbrojených sil SSSR genplk. Fjodor Fjodorovič Kuzněcov Michailu Andrejeviči Suslovovi společně s informací o zasedání vědecké rady VPA. 30. dubna pak Kuzněcov zaslal Suslovovi i zhodnocení Děborinovy knihy: v knize jsou vážné chyby principiální povahy, přechází roli bolševické strany jakožto organisátora a inspirátora vítězství sovětského lidu a jeho ozbrojených sil, vůbec nevysvětluje otázku příčin sovětských vítězství, nedoceňuje úlohu ruského lidu ve Velké vlastenecké válce, umenšuje roli SSSR v ní a přeceňuje roli Velké Británie a Ameriky. Z hlediska

[1005] Jakkoliv je třeba předpokládat, že Děborin nepodává dění přesně tak, jak se odehrálo, znovu to svědčí o tom, jak hluboký zlom znamenalo uveřejnění *Padělatelů dějin* pro historiky nejnovějších dějin a že ani mnozí zúčastnění netušili, kde se tyto posuny v chápání minulosti zastaví.

[1006] Děborinův dopis otištěn také ve sborníku *Государственный антисемитизм в СССР. От начала до кульминации, 1938–1953*. Составитель Г. В. Костырченко. Международный фонд «Демократия» – Издательство «Материк», Moskva 2005, s. 325–327. K aféře také Геннадий Васильевич КОСТЫРЧЕНКО: *Тайная политика Сталина. Власть и антисемитизм*. «Международные отношения», Moskva 2003, s. 585. НАДЖАФОВ: *Антиамериканские пропагандистские пристрастия…*, c. d., s. 140–141. СМИРНОВ: *От Сталина до Ельцина…*, c. d., s. 161–163.

významu pro dosažení vítězství nad hitlerovským Německem kniha staví SSSR do jedné řady s Amerikou, Anglií a Francií. *„Při rozboru politiky vládnoucích imperialistických kruhů Spojených států autor neodhaluje kořistnické cíle amerického imperialismu, idealisuje politiku F. Roosevelta a tvrdí, že pouze Truman, opustivší Rooseveltův směr, začal provádět imperialistickou politiku.“* Kuzněcov proto požádal, aby Hlavní správa pro záležitosti literatury a nakladatelství[1007] knihu vyřadila z knihoven.[1008] 26. července 1949 navrhl Dmitrij Trofimovič Šepilov Suslovovi zničit neprodaný náklad Děborinovy knihy, který se doposud nacházel v Nakladatelství AV SSSR, a vyřazení knihy z veřejných knihoven.[1009]

Dá se říci, že Děborina postihla kampaň, u jejíhož počátku aktivně stál. Ocitl se pod obrovským tlakem a není zatím zcela jasné, zda ony ostré útoky proti vlastním kolegům, které použil při své obhajobě, byly odrazem jeho vlastního vztahu k těmto osobám, nebo zda za nimi nestály i jiné důvody či vlivy. Není také jasné, jaké přímé důsledky měly obě Děborinovy sebekritiky pro jeho další setrvání na Vojensko-politické akademii.[1010] Jeho dopis z 24. března 1949, v němž ostře útočil na I. M. Majského, ovšem nechal M. A. Suslov poslat v kopii ministru státní bezpečnosti Abakumovovi.

Svědkem obžaloby v procesu s I. M. Majským

19. února 1953 byl akademik Ivan Michajlovič Majskij zatčen orgány ministerstva státní bezpečnosti a obviněn ze špionáže ve prospěch Velké Británie. O důvodech jeho zatčení se dlouhodobě spekuluje a nejčastěji je dáván do souvislosti s protižidovskými represemi na přelomu let 1952/1953. Téměř tři roky starý dopis Děborinův jistě nebyl hlavním důvodem. Při vyšetřování proti Majskému svědčil i jeho bývalý spolupracovník z londýnského velvyslanectví Konstantin Jemeljanovič Zinčenko.[1011]

Při prvním výslechu se Majskij odmítl k absurdnímu obvinění přiznat, za britské špióny však označil bývalého tajemníka velvyslanectví Michaila Vasiljeviče Korže a novináře Semjona Nikolajeviče Rostovského (Ernsta Henriho),[1012] kteří byli záhy rovněž zatčeni. Při dalším „výslechu“ se Majskij k obvinění doznal.

V květnu 1953, po Stalinově smrti, však Majskij své „přiznání“ odvolal, jakož i obvinění jiných osob s poukazem, že na něm bylo vymáháno nezákonnými prostředky. Zájem o Majského projevil tehdy i Lavrentij Pavlovič Berija. Poté, co však byl Berija sám označen za britského špióna, Majskému předchozí Berijův zájem o jeho případ velmi uškodil. Na svobodu propuštěn nebyl.

V dubnu 1955 proti němu prokuratura vznesla obvinění z vlastizrady, které se měl dopustit tím, že *„navázal zvláště osobní a důvěrné styky s jednotlivými buržoasními vůdci a vedoucími anglické rozvědky, včetně Churchilla, Edena, Vansittarta, Lloyd George a některých dalších. Během mnoha let jim pod záminkou výměny informací předával zprávy o Sovětském svazu a jeho zahraničněpolitickém kursu a opatřeních sovětské vlády a v řadě případů prováděl činy, prospěšné Angličanům a škodící zájmům sovětské vlády. V předválečných letech se jmenovitě pokoušel zamlčet sovětské vládě dvojakou hru, kterou prováděla anglická vláda, a podával MZV SSSR hlášení, která neodrážela skutečnou politiku Anglie ve vztahu k Sovětskému svazu. V r. 1940 zatajil před sovětskou vládou fotokopii »Bílé knihy« anglického ministerstva zahraničních věcí o trojstranných rozhovorech v r. 1939. V letech Velké vlastenecké války s hitlerovským Německem v řadě případů pokračoval v činnosti ve prospěch Churchilla, který záměrně mařil otevření druhé fronty v Evropě a neplnil i jiné spojenecké závazky“*. Dá se tak v podstatě říci, že Majskij byl obžalován přesně podle thesí *Padělatelů dějin*.

Soud probíhal neveřejně od 26. května do 13. června 1955 před Vojenským kolegiem Nejvyššího soudu. Svědkové obžalobu příliš nepodrželi. Zinčenko svá svědectví proti Majskému odvolal a prohlásil, že musel podepsat něco jiného, než říkal, a že při výslechu dostával provokativní otázky. Ani ostatní svědkové nemohli poskytnout žádný hmatatelný důkaz proti Majskému. Jedinou výjimkou mezi svědky obžaloby byl Grigorij Abramovič Děborin. Děborin, před šesti lety tvrdě krtitisovaný za prohřešky proti linii *„historické informace“*, se tak nyní ocitl v opačné úloze a proti Majskému vystupoval velice úporně.

Právě tehdy vyšla najevo jeho účast při výběru materiálů pro *„historickou informaci“* v r. 1948. Děborin totiž před soudem prohlásil, že v době těchto přípravných prací byla prozkoumávána Majského hlášení

[1007] *Главное управление по делам литературы и издательств*, též *Главлит*.

[1008] *Сталин и космополитизм*…, c. d., s. 469–470.

[1009] Tamtéž, s. 468–469.

[1010] НЕКРИЧ: *Отрешись от страха*…, c. d., s. 61 tvrdí, že katedru musel opustit, naproti tomu *Государственный антисемитизм в СССР*…, c d., s. 325 tvrdí, že na VPA mohl působit dál.

[1011] Vizte u pozn. 125.

[1012] Vizte pozn. 636 a 1076.

z Londýna z let 1938–1939, a sám tehdy dospěl k závěru, že *„Majskij vysvětloval tehdejší politickou situaci a politiku Anglie nesprávně a zamlčoval obojakou politiku Anglie k SSSR“*. Na důkaz toho uvedl mj., že Majskij neoznámil lidovému komisariátu zahraničí nic o rozhovorech, *„které v Anglii vedl v předvečer války hitlerovský zástupce Wohlthat“*.

Kdo z činitelů sovětského MZV si pomyslel při sestavování sovětské odpovědi na americký sborník v r. 1948, textu, který měl mít především propagandistický efekt, že jednou bude *„historická informace“* považována i za právní autoritu?![1013]

Doba se ale poněkud změnila, a tak Majskij Děborinova absurdní obvinění vyvrátil konkrétními důkazy. Odmítl obvinění, že by v předválečných letech desinformoval sovětskou vládu ohledně britské zahraniční politiky. Soudu řekl, že to je názor pouze jediného člověka, tj. Děborina, jehož prohlásil za *„člověka pokrytického a prolhaného“*. Pozastavil se nad otázkou, jak by jediný člověk mohl oklamat ministerstvo a vládu, které mají všechny možnosti, jak případnou desinformaci odhalit, a jak je možné, že tedy v úřadu dále setrval.

Přestože obvinění z vlastizrady se nepotvrdilo, byl Majskij nakonec účelově odsouzen za zneužití služebního postavení, neboť při prohlídce jeho bytu byla nalezena britská *Bílá kniha* z doby II. světové války, kterou prý neodevzdal ministerstvu zahraničí.[1014]

Když se Majskij domáhal revise rozsudku a psal v červnu 1955 Vorošilovovi, vyvracel obvinění vznesená proti němu, bod za bodem. Vrátil se tehdy znovu k Děborinovým nařčením jeho osoby: Jediným pramenem pro tvrzení obžaloby, že prý desinformoval sovětskou vládu ohledně britské politiky jsou *„subjektivní názory profesora Vojensko-politické akademie G. A. Děborina, který se počátkem r. 1948 seznámil s mými hlášeními z Anglie z let 1935–1939, byv členem komise pro přípravu materiálů k historické informaci »Padělatelé dějin«. Ve svých výpovědích při přípravném šetření Děborin zvláště zdůrazňoval, jako bych během trojstranných rozhovorů v r. 1939 já ubezpečoval sovětskou vládu, že »Anglie a Francie poctivě usilují o spolupráci se Sovětským svazem a že je možné s nimi uzavřít smlouvu o vzájemné pomoci bez obav z nějakého úskoku z jejich strany«. Prof. Děborin je člověk prolhaný a pokrytecký, což se mi podařilo dokázat během soudního líčení. Při křížovém výslechu byl nucen přiznat, že právě v době trojstranných rozhovorů jsem poslal do Moskvy řadu signálů, upozorňujících sovětskou vládu na možnost »úskoku« (jeden z těchto signálů byl použit v článku A. A. Ždanova, vydaném na konci června 1939 v »Pravdě«, o důvodech rozhovorů; druhý byl použit v historické informaci »Padělatelé dějin«). Nakonec se Děborinovo pomlouvání mých hlášení rozsypalo. Ale je zde něco závažnějšího. Ačkoliv byl Děborinův výstřel mířen na mě, ve skutečnosti mířil proti sovětské vládě. Děborin jinými slovy řekl: »Podívejte se, jaká je u nás fenomenálně slepá vláda! Majskij ji 5 let podvádí svými hlášeními, a ona nejen, že nic nezpozorovala, ale ponechala jej jako velvyslance v Londýně ještě další čtyři roky, potom jej na tři roky jmenovala náměstkem lidového komisaře zahraničí, vyznamenala jej řády a medailemi.« To je, co! Myslím, že Děborin je nejen prolhaný a pokrytecký člověk, ale také člověk protisovětský, ovšem rafinovaně zakonspirovaný.“*[1015]

22. července 1955 byl Majskij amnestován a 16. prosince byl opět přijat do Akademie věd SSSR. Úplné rehabilitace se domohl až v listopadu 1960.[1016] Jeho soudní zkušenost se zaslepeným uplatňováním výkladu podle *Padělatelů dějin* jej možná také ovlivňovala při psaní pamětí na diplomatickou kariéru. Nepřekvapuje, že jeho vztahy ke G. A. Děborinovi neoplývaly ani do budoucna zvláštní srdečností.[1017]

Kariéra (zřejmě) bez zastávky

Děborinova angažovanost v Majského procesu s největší pravděpodobností neměla negativní následky. Jeho kariéra pokračovala dál a výš. V r. 1958 byl jmenován vedoucím redakčního kolektivu prvního svazku *Dějin Velké vlastenecké války* a v témže roce vyšel jeho vojensko-politický nástin dějin II. světové války, v němž pochopitelně věnoval zvláštní kapitolu Mnichovu.[1018] Nadále se uplatňoval v pokračující kampani

[1013] Působí až fantasticky, že umělý výklad minulosti měl být použit jako důkaz proti jednomu z nejdůležitějších činitelů sovětské diplomacie konce 30. let.

[1014] https://www.alexanderyakovlev.org/almanah/inside/almanah-doc/1026363. [4. 10. 2020]

[1015] https://www.alexanderyakovlev.org/almanah/inside/almanah-doc/1026354. [4. 10. 2020]

[1016] https://www.alexanderyakovlev.org/almanah/inside/almanah-intro/1026292. [4. 10. 2020]

[1017] Své vysvětlení napjatých vztahů mezi Děborinem a Majským nabídl НЕКРИЧ: *Отрешись от страха…*, c. d., s. 133, svědek ovšem nadmíru (a ne bezdůvodně) zaujatý proti Děborinovi.

[1018] Г. А. ДЕБОРИН: *Вторая мировая война. Военно-политический очерк.* Под редакцией генерал-майора Зубкова И. И. Военное издательство Министерства обороны СССР, Moskva 1958. České vydání – G. A. DĚBORIN: *Druhá světová válka. Vojenskopolitický nástin*. Naše vojsko, Praha 1960.

proti padělání dějin a znovu se přitom vyjádřil k Mnichovu ve sborníku *Proti padělatelům dějin druhé světové války* z r. 1959.[1019] V r. 1960 vyšel jím redigovaný první díl *Dějin Velké vlastenecké války*,[1020] který ovšem s ohledem na výsledky XXII. sjezdu KSSS vyšel o dva roky později znovu v pozměněné podobě.[1021]

Děborin také změnil své působiště, začal pracovat v Ústavu marxismu-leninismu ÚV KSSS, v letech 1963–1968 měl být zástupcem vedoucího redaktora chystaných mnohosvazkových dějin KSSS a od r. 1968 pracoval v aparátu ÚV KSSS jako vedoucí sektoru v oddělení dějin KSSS.[1022] Od poloviny 60. let byl pověřen vedením redakčního kolektivu prvního svazku chystaných mnohasvazkových *Dějin druhé světové války*.[1023]

V r. 1973 vyšel první svazek dvanáctidílných *Dějin druhé světové války* s Děborinem jako hlavním redaktorem. V čele redakčního kolektivu zůstal i při přípravě druhého svazku, věnovaného předvečeru II. světové války – a tedy i Mnichovu.[1024] – V rámci sovětské historiografie tak byl osobností, která se mnichovskému tématu nejen kontinuálně věnovala, ale i výrazně a dlouhodobě zasahovala do způsobů interpretace zářijové krise. A zdá se rovněž, že bez ohledu na nepříjemnou osobní zkušenost pomáhala také udržovat protipadělatelskou kampaň v chodu i její pozdější ozvěny a ohlasy.

Rekvisity nového výkladu Mnichova

V krátkém čase se ukázalo, že postupy, kterých Děborin užil ve své studii, budou modelovým příkladem pro naprostou většinu budoucích výkladů Mnichova. Jejich užívání ovšem procházelo značně diferencovaným vývojem, jenž do výkladového rámce vnášel nové prvky a tím dále ovlivňoval a prohluboval jeho změny. Proto je důležité věnovat pozornost i tomuto vývoji.

Britská a francouzská karta

Proměna Winstona Churchilla

Na konci jara 1948 se v protipadělatelské kampani rozvinula jakási vnořená samostatná kampaň zaměřená čistě na osobnost Winstona Churchilla.

Víme již, že zatímco v r. 1945 *Dějiny diplomacie* Churchilla hrdě označily za *„nesmiřitelného odpůrce Chamberlainovy kompromisnické politiky“*, po fultonském projevu začala být jeho posice v sovětském dějepisectví podstatně omezována.[1025] Nicméně ani *„historická informace“* se vůči němu ostře kriticky nevymezila.[1026] Zdá se, že ani jeho kladné přijetí amerického sborníku nemělo za následek sovětskou reakci. Obrat nastal až poté, co jako žhavá novinka začaly vycházet na pokračování jeho paměti, které k sobě od počátku přitahovaly pozornost světového tisku.[1027]

Prostředkem pro spuštění protichurchillovského tažení se stal záznam o Churchillově rozhovoru s gdanským gauleiterem Albertem Forsterem 14. července 1948, otištěný v *Dokumentech a materiálech k předvečeru druhé světové války*.

[1019] Г. ДЕБОРИН: *Цели и направление буржуазной фальсификации истории второй мировой войны*. In: Против фальсификаторов истории второй мировой войны (Сборник статей). Военное издательство Министерства обороны СССР, Moskva 1959, s. 5–56. Česky – G. DĚBORIN: *Cíle a zaměření buržoazního falšování dějin druhé světové války*. In: Proti falšování dějin druhé světové války. Sborník statí. Marxismus-leninismus o válce a vojenství, druhá řada, svazek 10. Naše vojsko, Praha 1960, s. 13–55.

[1020] *История Великой Отечественной войны Советского Союза 1941-1945 в шести томах. Том первый. Подготовка и развязывание войны империалистическими державами*. Отдел истории Великой Отечественной войны Института марксизма-ленинизма при ЦК КПСС – Военное издательство министерства обороны СССР, Moskva 1960. České vydání – *Dějiny Velké vlastenecké války Sovětského svazu 1941-1945. Svazek I. Imperialistické státy připravují a rozpoutávají válku*. Naše vojsko, Praha 1961.

[1021] Vizte pozn. 554.

[1022] https://www.alexanderyakovlev.org/almanah/inside/almanah-doc/person/1004854. [4. 10. 2020]

[1023] Tehdy byl pověřen vypracováním posudku na knížku A. M. Někriče *22. červen 1941*. (Vizte u pozn. 558.) Jeho ostře zamítavý a osobně zahrocený přístup v celé věci podstatně ovlivnil složitý osud publikace i jejího autora a vyvolával nemilé reminiscence na jeho chování při procesu s I. M. Majským.

[1024] *История Второй мировой войны 1939–1945. Том первый. Зарождение войны. Борьба прогрессивных сил за сохранение мира*. Военное издательство Министерства обороны СССР, Moskva 1973. *История Второй мировой войны 1939–1945. Том второй. Накануне войны*. Военное издательство Министерства обороны СССР, Moskva 1974. (České vydání pod názvem *Dějiny druhé světové války 1939–1945* vyšlo v Našem vojsku v Praze v r. 1977 a 1978.)

[1025] Vizte za pozn. 831.

[1026] Jeho osobu spíše nápadně obcházela.

[1027] Vizte pozn. 462.

Propagandistickou hodnotu tohoto dokumentu si sovětské vedení uvědomovalo ještě před uveřejněním *„historické informace“* – speciálně na něj totiž upozorňoval Vyšinskij, když 24. ledna 1948 předkládal Stalinovi původní projekt dokumentové edice.[1028] Výpad proti Churchillovi tak zřejmě nebyl ani náhodný, ani nepřipravovaný.[1029]

Pracovala tu navíc zajímavá časová shoda, neboť počátkem dubna 1948, tj. v době, kdy byl vydán I. svazek sovětské dokumentové edice, byl v Gdansku zahájen proces proti Forsterovi, jenž se tu zodpovídal ze svých válečných zločinů. Během procesu byl Forster pochopitelně na rozhovor s Churchillem dotázán.[1030]

Mnichovan Churchill

Kombinace těchto tří skutečností se stala východiskem pro článek, otištěný 9. června v *Nové době* v rubrice *„Jak byla připravována druhá světová válka“* pod sugestivním názvem *„Byl Churchill odpůrcem Mnichova?“*. Pod jménem A. Leonidov jej napsal Ernst Henri.[1031]

O prvním svazku Churchillových pamětí píše, že v kapitolách věnovaných Mnichovu *„střídá se převypravění věcí, jež jsou všem známé, s polopravdami a různými výmysly“*. Pokud však jde o Churchillův vlastní postoj v tomto období, je prý jinak výmluvný autor *„velice skoupý na slovo“*.

Forster je Henrim po právu představen jako válečný zločinec, gdanský gauleiter a organisátor persekucí, mučení a vražd mnoha tisíc Poláků a židů. Nadto *„jako hlavní nacistický agent v Gdansku sehrál také zlověstnou úlohu v oněch spletitých intrikách, jež bezprostředně vedly k druhé světové válce“*. S poněkud přehnanou sensačností[1032] je čtenář seznamován se skutečností, že tento Forster měl před válkou *„politický rozhovor“* s Churchillem.[1033]

Záznam z tohoto rozhovoru Henri označil za *„velice neobvyklý dokument“*, ostatně i onen rozhovor měl být neobvyklým, neboť má podstatně narušovat dosavadní Churchillovu pověst zásadního oponenta appeasementu.[1034] Churchill přece nikdy nepatřil k *„viníkům“*:[1035] *„Neprojevoval v té době sympatie k Hitlerovi, jak to činili mnozí z jeho dnešních spolubojovníků. Je pravdou, že je dobře známé jeho někdejší nadšení »Mussoliniho geniem«. Ale Mnichov, to je přece něco jiného. Boj proti mnichovské politice zůstává až dosud velikým trumfem v rukou bývalého anglického premiéra.“* Přesto Churchill 14. července 1938 – v době, kdy *„již Hitler vypustil svoji »sudetskou bombu« a kdy se všemožně připravoval uskutečnit, se souhlasem Anglie a Francie, svůj plán »vyhodit Československo do povětří«“*, v době, kdy se již rýsovaly obrysy Mnichova – mluví s gdanským gauleiterem. A podle Forsterovy soudní výpovědi vyšla iniciativa od Churchilla!

Právě v tomto duchu jsou podávány jednotlivé odstavce záznamu, přerývané účelovými vysvětlivkami. A prakticky všechny repliky, které Churchill v rozhovoru s Forsterem pronesl, jsou interpretovány jako šokující svědectví o jeho povolnosti vůči nacismu.

Churchill se nepostavil proti pronásledování židů: místo, aby *„vmetl gdanskému gangsteru do tváře zdrcující tirádu proti rasové persekuci“* pouze *„vyjádřil svoje uspokojení nad tím, že v Gdansku nebyly vydány*

[1028] Vizte u pozn. 182.

[1029] Pravděpodobně byl ponechán v záloze.

[1030] Čs. tisk sledoval proces okrajově. *Jednou větou ze světa*. Rudé právo 6. 4. 1948, s. 2. *Churchill podporoval připojení Gdanska k Německu*. Rudé právo, 13. 4. 1948, s. 2. *Churchill považoval Hitlera ze největšího Němce*. Rudé právo, 18. 4. 1948, s. 2. *Förster odsouzen k trestu smrti*. Lidová demokracie, 30. 4. 1948, s. 2. 29. dubna 1948 byl Forster odsouzen k trestu smrti, ovšem provedení rozsudku bylo odloženo až do února 1952.

[1031] А. ЛЕОНИДОВ [Семён Николаевич РОСТОВСКИЙ]: *Был ли Черчилль противником Мюнхена? Как подготовлялась вторая мировая война*. Новое время, № 24/1948. 9. 6. 1948, s. 18–20. Česky A. LEONIDOV: *Byl Churchill proti Mnichovu? Jak byla připravována druhá světová válka*. Světové rozhledy, č. 7/1948, 7. 7. 1948, s. 530–532. V ruském i českém překladu Forster chybně uváděn jako Förster. Překlad navíc posunul význam některých vět a formulací.

[1032] Vzhledem k době, která uplynula od publikování I. svazku sovětské edice.

[1033] *„Sám o sobě je Forsterův proces pouze jedním z mnoha desítek podobných, jež proběhly po válce. Forster byl po zásluze odsouzen a jeho jméno bude dohnívat na smetišti dějin. Avšak jedna stránka tohoto případu zasluhuje zvláštní pozornosti. Během procesu, i před ním, se Forsterovo jméno připomínalo v souvislosti se jménem Churchillovým. Ukázalo se, že kdysi — bylo to ovšem před válkou — měl Churchill s Forsterem politický rozhovor. V souvislosti s tím byl Forster při přelíčení dotazován a také na tyto dotazy odpovídal.“*

[1034] *„Doposud se obecně soudilo, že jedním z největších politických trumfů v minulé kariéře Winstona Churchilla, trumfem, jehož rád používá při každé vhodné příležitosti, byla ta okolnost, že byl rozhodným, nesmiřitelným antimnichovanem. Na rozdíl od ostatních vedoucích anglických politiků předválečného období mohl Churchill o sobě prohlásit, že se nikdy nebratříčkoval s Hitlerem a jeho bandou, že protestoval proti jakýmkoliv dohodám Anglie s nimi, proti proslulé politice usmiřování prováděné Chamberlainovou vládou; a že se např. neúčastnil zrady Československa v roce 1938, ani následných neúspěchů anglické politiky.“*

[1035] Narážka na pojem *„guilty men“*.

antisemitské zákony“ a navíc naznačil, že ani rasové zákonodárství „*nebude patrně absolutní překážkou*“ pro dosažení vzájemného dorozumění mezi Anglií a Německem.

K čs. otázce Churchill řekl, že její vyřešení bude „*patrně možné dokonce v rámci československého státu*“. Proč použil Churchill slovo „*dokonce*“? Cožpak považoval násilné rozčlenění Československa za hotovou věc? „*Cožpak neviděl, že takovému rozčlenění musí být stůj co stůj zabráněno rozhodným jednotným postupem mírumilovných mocností?!*“ Ne, jeho „*dokonce*“ dokazuje, že „*zcela souhlasil s vydáním Sudetské oblasti nacistům*“. – Čím se tedy jeho stanovisko lišilo od postupu Chamberlaina, Halifaxe, Hendersona a „*ostatních ryzích mnichovanů*“?

Když Forster vytáhl ve vztahu k Československu oblíbeného „strašáka bolševismu“, Churchill mu nabídl dohodu, která by zavazovala „*Anglii a Francii přijít všemi svými silami na pomoc Německu v případě, že by se stalo obětí nevyprovokovaného útoku se strany Ruska přes Československo nebo jiným způsobem*“. V době, kdy Německo dokončovalo přípravu k agresi proti Československu, Churchill nabízel tomuto Německu pomoc![1036] – „*Vyvstává opět stejná otázka, čím se lišilo Churchillovo stanovisko od politiky, prováděné v té době Chamberlainem a Halifaxem?*“ V čem se liší od hlavní aktivity Chamberlainovy vlády, totiž od pokusů „*přemluvit Hitlera, aby nechal Západ na pokoji a obrátil se na východ, proti Sovětskému svazu, při čemž mu byla slibována naprostá volnost jednání*“?!

Churchill v rozhovoru rovněž složil Hitlerovi poklonu. Prohlásil, že není nepřítelem německé moci. Přeje si, aby Německo bylo světovou velmocí. Není ani proti pokojnému, postupnému růstu německého obchodního vlivu v Dunajské pánvi, jakékoliv násilí ovšem povede téměř nevyhnutelně k světové válce. A dodal: „*Záleží na Hitlerovi, aby rozptýlil nakupená mračna. My mu v tom pomůžeme.*“

V tomto krátkém prohlášení spatřoval Henri „*celý program*“ appeasementu: „*Německo coby největší světová velmoc vedle Anglie a snad i Spojených států (ale určitě bez Sovětského svazu) a otevřené dveře pro německou expansi ve střední a jihovýchodní Evropě směrem na východ (Dunajská pánev). A to vše za jedné jediné podmínky: Hitler slíbí, že nezačne »násilné akce« proti vůli Angličanů.*“ Forster tyto nabídky velmi dobře pochopil, když poté řekl, že „*nevidí žádného reálného důvodu ke konfliktu mezi Anglií a Německem; pokud by se jen Anglie a Německo navzájem domluvily, mohly by si mezi sebou rozdělit celý svět*“.

Ve světle těchto poznání je záznam z Churchillova jednání s Forsterem vyzdvižen jako „*dokument mimořádného významu*“. Svědčí prý o tom, že „*Churchill v roce 1938 nikterak nebyl skutečným odpůrcem mnichovské politiky. Ve skutečnosti byl rafinovaným, a přitom skrytým usmiřovatelem. Je pravda, že v té době nebyl u moci. Nebyl členem vlády a, jak je to běžné, vystupoval proti vládě, jíž nebyl ani hlavou, ani vedoucím členem. Ale jak by byl jednal, pokud by byl u moci?*“

Churchill-padělatel dějin

O tři týdny později už Isaak Jermašov Churchilla přímo obvinil z padělání dějin.[1037] Churchillovy paměti – resp. prvních 27 kapitol, které měl Jermašov k disposici – prý obsahují „*množství překrucování, přímých i nepřímých falsifikací, dvojsmyslných zámlk a vědomých výpustek*“. Pokud by prý chtěl Churchilla „*krok za krokem usvědčit z překrucování a padělání, ba i ze zjevné lži*“, vydalo by to všechno na „*objemný svazek*“. Vybral si proto jen „*tak závažné, ba kardinální téma, jakým je anglická politika organisování války proti Sovětskému svazu vedené rukama hitlerovského Německa*“.

Pod tímto „kardinálním tématem“ se skrýval hluboký nesouhlas s tím, že se Churchill nepokusil psát o svých předchůdcích, tj. o Baldwinovi a Chamberlainovi, ryze negativně. Neupíral nikomu z nich poctivé úmysly a naznačoval, že se stali obětí svých chybných přesvědčení a rozhodnutí. V okamžiku, kdy „*historická informace*“ označila za příčinu vzestupu Německa cílenou a pečlivě připravovanou úmluvu proti míru a proti SSSR, pak Churchillovy argumenty, operující s britským pacifismem, hrůzou z války a cestě do pekla dlážděné vznešenými úmysly,[1038] nemohly v žádném případě obstát.

Tento přístup Jermašov označil za pokus o obhajobu viníků Mnichova: „*Churchill se snaží vytvořit dojem, že není žádných důvodů pochybovat ani o slušnosti, ani o poctivosti, ani o důstojnosti, ani o mírumilovnosti Baldwina, Chamberlaina, Halifaxe i jiných arcireakčních politických činitelů Anglie, o nichž je možné říci,*

[1036] „*Všechny demokratické národy rozjitřovala jediná otázka: jak co nejrychleji vytvořit společnou frontu odporu proti útočníkovi. Avšak »antimnichovan« Churchill pokládal právě tuto chvíli za vhodnou k tomu, aby projednával s hitlerovským emisarem možnosti »všeevropské dohody« za účelem pomoci fašistickému Německu k odvrácení neexistující, hitlerovskými provokatéry vymyšlené hrozby »útoku se strany Ruska«!*“

[1037] Исаак Израилевич ЕРМАШЁВ: *По поводу мемуаров Черчилля*. Новое время, № 27/1948, 30. 6. 1948, s. 27–32.

[1038] V podstatě vyviňující aktéry Mnichova.

že Hitlera doslova vyvedli za ruku na cestu, odsuzující veškerou Evropu a všechny národy k nevídaným obětem a útrapám.“ Protože Churchill není naivní, nemůže tento „*neobyčejně delikátní problém*“ řešit primitivními prostředky. Naopak postupuje velmi rafinovaně: „*všemožně se snaží zkomplikovat přehlednost celkového obrazu a nezapomíná přitom vypíchnout svou vlastní osobu*“. Ano, vyčítá přitom Chamberlainovi, dokonce jej kritisuje, ale to není nic víc „*než záludnost a mazanost advokáta, který se před soudem dějin domáhá zprošťujícího rozsudku pro nejpodlejší figury, dlouhou dobu vyčnívající na temném obzoru britského imperialismu*“.

Churchill měl ovšem podle Jermašova tu smůlu, že jeho paměti vyšly až poté, co sovětské MZV uveřejnilo dva svazky *Dokumentů a materiálů k předvečeru druhé světové války*, které podávají „*zdrcující důkazy proti zločinné politice mezinárodních podněcovatelů války vcelku, a proti britským imperialistům zejména*“. Tyto dokumenty vyvracejí mnohé legendy, vytvářené Churchillem.

Např. tvrzení, že Chamberlain „*nedohlédl*“, že si neuvědomil důsledky své politiky a že „*do větru*“ vyhodil 35 českých divisí. – „*Ne, toto všechno nebylo vyhozeno »do větru«, ale na misku vah hitlerovského Německa, neboť Chamberlain velmi dobře věděl, co dělá. Zatímco Churchill chce dokazovat, že Chamberlain a jeho kolegové nevěděli, co činí.*“

Na jiném místě se „*bývalý britský premiér, jemuž byly najisto přístupné tajné archivy ministerstva zahraničí, pokouší přemluvit a přesvědčit čtenáře, že poté, co se Chamberlain přesvědčil »o nečestnosti Hitlerově«, »dospěli jsme do etapy, kdy se všechny styky mezi Anglií a Německem přerušily«.*“ Sovětským svazem uveřejněné dokumenty o jednáních s Wohlthatem a Dirksenem usvědčují Churchilla, že jde o „*čirou lež*“.

Fakt, že se Churchill pokouší zamlčovat tyto události, pak má být důkazem, jaký je skutečný cíl jeho pamětí – zakrýt vlastní chování. Z tohoto důvodu Jermašov črtá Churchillův „skutečný portrét“, a to na podkladě vybraných úseků z jeho života.

Na přetřes tak po dlouhé době opět přichází jeho role v intervenční válce proti sovětskému Rusku a silně negativní vztah k sovětskému státu. Jermašov se proto – podobně jako Henri – táže, zda se vzhledem k těmto skutečnostem mohla jeho koncepce „*vůbec nějak lišit od všech konservativních vlád Anglie v předválečném období*“?[1039] Přezkoumáme-li prý fakta, ukazuje se Churchillovo stanovisko „*být pouze variantou stále téže britské politiky poštvávání Německa na Sovětský svaz*“.

A v čem se tedy Churchill rozcházel se svými předchůdci Baldwinem a Chamberlainem? Pouze v tom, že se domníval, že „*jejich politika je spojena s přílišným risikem pro britský imperialismus, jelikož Baldwin, a zvláště Chamberlain už příliš mnoho spoléhali na Hitlera a jeho bandu*“. Churchillovi se zdála „*Chamberlainova ochota zaplatit příliš draze hitlerovskému režimu »za práci« neodůvodněnou a pro zájmy britského imperialismu dokonce škodlivou*“. Neshody mezi Churchillem a Chamberlainem panovaly jen v otázce „*ceny*“. Za neshodami je tedy třeba hledat toliko „*taktické příčiny, v podstatě věci se totiž obě konservativní esa nerozcházela*“.

Důvod, proč se nyní zastává Chamberlaina, proč činí tento „*vědomý podvod*“, je ten, že se snaží zachovat „*gloriolu slušnosti a důstojnosti*“ konservativních špiček. „*Živý Chamberlain do jisté míry překážel Churchillovi a jeho skupině, která se ucházela o vedoucí roli a koneckonců dosáhla svého; mrtvého Chamberlaina potřebují jakožto prapor. Omlouváním Chamberlaina Churchill omlouvá současné mnichovany.*“

Také Churchill patří mezi mnichovany. Dokládá to jím samotným citovaný rozhovor s Ribbentropem, kdy mu nacistický emisar neuvěřitelně nenuceně vypráví o územních požadavcích Třetí říše. A Churchill mu na to řekne, že Angličané nenávidí komunismus více nežli Hitler.[1040] Víc už Ribbentrop slyšet nepotřeboval…

Jermašov sice také připomene, že Churchill tvrdí, že Ribbentropa varoval před zahájením agrese, to ale považuje za „*drzý výmysl*“, který prý dokonce vyvrátil Churchill sám. „*Pravda, v pamětech nelze najít ani slova přiznání toho, že Churchill zastával ve skutečnosti mnichovské stanovisko, ale existuje usvědčující dokument, Churchillem zamlčený – je to jeho vlastní pamětní záznam o rozhovoru s fašistickým satrapou v Gdansku Forsterem, který byl v téže době v blízkých osobních vztazích s Hitlerem a Himmlerem.*“ A tak se opět uplatní záznam z rozhovoru s gdanským župním vedoucím NSDAP.

Na rozdíl od Ernsta Henriho tvrdí, že „*Churchill Forsterovi prohlásil, že »Anglie a Francie vynaloží veškeré úsilí, aby přemluvila pražskou vládu, aby dala souhlas« s odtržením Sudetské oblasti od Československa! Ale vždyť právě tohle prohlásil hitlerovským okupantům Chamberlain, Daladier a vůbec celá mnichovská banda*“. Navíc Forstera ujistí, že není odpůrcem německé moci a že si většina Angličanů přeje, aby Německo opět

[1039] Všechny vlády byly nepřátelské k sovětské zemi, všechny toužily ji zničit.

[1040] Zde se Jermašov „zapomněl“ zmínit o předchozí větě v dotyčné pasáži pamětí, v níž Churchill prohlásil, že si je jist, že britská vláda nedá Německu ve východní Evropě volnou ruku, bez ohledu na špatné vztahy se SSSR.

zaujalo přední místo mezi mocnostmi. Stačí se jen dohodnout a můžeme si rozdělit celý svět – odpovídá Forster.[1041]

Co vidíme: Churchill jednal s Ribbentropem, Churchill jednal s Forsterem,[1042] mluvil s nimi v přátelském duchu, důvěrně. Jednoho ujišťuje o nenávisti ke komunismu, druhému nabízí československé pohraničí a vůdčí posici pro Německo. A to se se sobě vlastní nenuceností v pamětech vydává *„za zastánce anglo-sovětské spolupráce"*! Už je jasné, proč se zastává podněcovatelů druhé světové války, ba je chválí. Je jím totiž i on sám. Vytvářel o sobě zdání, že je Chamberlainovým protivníkem uvnitř konzervativních špiček, ale rozdíl byl jen v metodách. Ostatně v těch svých pokračuje dodnes. *„Oslavuje organisátory anglo-německé dohody, neboť je dnes jedním z hlavních stoupenců obnovy německého imperialismu."* Vynáší nepřátele SSSR, *„neboť vždy byl, je a bude jedním z hlavních nenávistníků a nepřátel Sovětského svazu. Tím vším je Churchill – organisátor intervence a bezpočetných spiknutí proti naší vlasti. Nezměnil se a jako dříve slouží věci mezinárodní reakce."* Jeho nové paměti jsou pouze *„dodatečný tah k jeho dobře známému politickému portrétu"*.

Během několika týdnů se tak Winston Churchill proměnil pro sovětskou propagandu i historiografii v kompletního mnichovana se vším všudy. Nová „odhalení" nalezla ozvěnu v novinových článcích, a zejména v pejorativních přívlastcích, které měly jeho jméno nadále provázet. S Churchillem se měli obdobně „svézt" i ostatní konservativní oposičníci.

Úloha „pravicových socialistů"

Nový výklad Mnichova tvrdě postihl také levicové strany, a to francouzskou socialistickou stranu a britské labouristy, aktuálně vládnoucí ve Velké Británii. Výpad proti oběma stranám v sobě kumuloval několik propagandistických zdrojů.

Byl to jednak návrat do období 20. let a první poloviny let třicátých, oživení nálepek *„pravicových socialistů"*, kteří skutečnými socialisty ani nejsou – prozatím ale bez výslovného křísení thesí o sociálfašismu. Dále to bylo oživení sporů mezi II. a III. internacionálou a zčásti ožily tendence uplatňované sovětskou propagandou po uzavření sovětsko-německého paktu, kdy zejména labouristé zaujali vůči tehdejší sovětské politice velmi ostré stanovisko.

V argumentaci proti „pravicovým socialistům" jsou využívány a vyzdvihovány výzvy a projevy představitelů britské i francouzské komunistické strany. V případě labouristů je pak částečně využívána i kontrapropaganda konservativní strany, takže některé výtky na labouristickou adresu, pronášené např. Churchillem, je možné slyšet i ze sovětských textů. A samozřejmě dalším výrazným zdrojem jsou komentáře aktuální politiky francouzských socialistů a britských labouristů, v nichž nemohla chybět kritika jejich soudobého chování vůči SSSR, ani srovnávání jejich současných postojů s jejich stanovisky v r. 1938 – bez ohledu na to, že chování francouzské a britské strany v r. 1938 se vzájemně výrazně odlišovalo.

Zrádná politika labouristů

Nový výklad Mnichova se postaral o to, aby byla vymazána labouristická oposice z r. 1938, která – na rozdíl od abstenující Churchillovy konservativní skupiny – hlasovala v říjnu 1938 proti politice Chamberlainovy vlády. Labouristé se měli proměnit v napomáhače Mnichova, což mělo zpětně ovlivnit jejich obraz jakožto současných vládců Velké Británie a také je zbavit oprávnění, jakkoliv se vyjadřovat k tehdejšímu dění.

Zatímco v případě Churchillově bylo možné operovat s německými dokumenty, v případě labouristů měla sovětská kampaň mnohem složitější podmínky.[1043] Bylo samozřejmě možné navázat na starší tradici, zejména pak na Leninův výrok o Labour Party na II. kongresu Komunistické internacionály v srpnu 1920, že tato strana není vzdor názvu stranou dělnickou, ale *„je naopak skrz naskrz stranou buržoasní, neboť, i když se skládá z dělníků, vedou ji reakcionáři, a přitom ti nejhorší, naprosto v duchu buržoasie a s pomocí anglických Nosků a Scheidemannů systematicky klamou dělníky"*.[1044] Přesto je zajímavé, že za cíl protilabouristických

[1041] Na rozdíl od Henriho tedy Jermašov nevyužil pasáž s dohodou o vojenské pomoci Německu v případě sovětského útoku.

[1042] Kupodivu Jermašov nevyužil fakt, že Churchill jednal navíc i s Henleinem.

[1043] O čemž svědčí jen povšechné narážky v Děborinově studii. Zpočátku bylo zřejmě obtížné zapojit kupř. Ernsta Bevina do mnichovských příprav. Ernst Henri se proto ve svém článku o něm, nazvaném *„Kariéra labouristického předáka"*, věnoval spíše jiným otázkám. – А. ЛЕОНИДОВ [Семён Николаевич РОСТОВСКИЙ]: *Карьера лидера лейбористов.* Новое время, № 34/1948, 18. 8. 1948, s. 6–13.

[1044] В. И. ЛЕНИН: *Сочинения. Издание второе, исправленное и дополненное. Том XXV. 1920.* Государственное социально-экономическое издательство, Moskva – Leningrad 1932, s. 365. Odlišné znění: *„Dělnická strana je skrznaskrz buržoasní stranou, neboť, i když se skládá z dělníků, vedou ji reakcionáři – ti nejhorší reakcionáři, kteří jednají zcela v duchu buržoasie; je*

příspěvků nebyla vybrána labouristická politika 20. let, spojená s obnovou Německa. Naopak poměrně dlouhou dobu se hledalo téma, jak labouristy spojit s Chamberlainovou politikou appeasementu. Přestože odsudky labouristů začaly okamžitě v r. 1948, souhrnnější studie, proměňující labouristy ve spoluviníky appeasementu, byly uveřejněny až v roce 1950.

První z nich byla studie *„Dvojaká hra Chamberlainovy vlády a její krach“* sepsaná pracovníkem Historického ústavu AV SSSR Alexejem Moisejevičem Někričem.[1045] Vycházela z jeho nedávno dokončené kandidátské disertace o anglické politice v Evropě v předvečer II. světové války.[1046] Dotkla se také tehdejšího stanoviska labouristů, ovšem až v souvislosti s pomnichovským děním. Činila labouristy spoluzodpovědnými za Chamberlainovu dvojakou hru se Sovětským svazem tím, že se odmítli podílet na vytvoření lidové fronty, která by způsobila pád Chamberlainovy vlády, ba otevřeně před tímto řešením varovali a napomohli tomu, že se Chamberlain udržel u moci.

Někrič psal o labouristické straně jako o agentuře monopolního kapitálu, která hlásá pacifistická hesla a provádí *„hru na opposici“*. Veřejná vystoupení labouristických předáků se vyznačovala *„jesuitským farisejstvím“*: *„Vystupovali zdánlivě proti Chamberlainově vládě, ale tato vystoupení měla takovou povahu, že fakticky její politiku zastírala. Neodhalovali Chamberlaina, neodkrývali ony nitky, které se táhly od vlády k jejím zákulisním inspirátorům, ale naopak vštěpovali lidovým masám myšlenku, že Chamberlainova politika, nebezpečná pro anglický lid, má prý ráz nahodilosti, a on že »si nepochybně vezme ponaučení ze svých mnichovských chyb«.“* Pro labouristickou propagandu v osudných měsících roku 1939 bylo vůbec charakteristické úsilí představit *„Nevillea Chamberlaina, tohoto zuřivého toryho, kterého přivedla k moci nejreakčnější část anglické buržoasie, jako neškodného starého gentlemana překypujícího dobrými úmysly, který se ale mýlí“*, jako *„málo se vyznajícího, ale upřímného přívržence míru“*.

Labouristická *„hra na opposici“* se projevovala i v parlamentu: *„»Dotazy«, které labouristé pokládali v dolní sněmovně, byly neméně neškodné. Labouristický člen sněmovny se tázal ministerského předsedy způsobným salonním tónem a Chamberlain nebo Butler odpovídali, jak jim napadlo, někdy přímo výsměšně, nebo neodpovídali vůbec. V lidu tím vznikaly iluse, že labourističtí předáci stojí na stráži jeho zájmů a zájmů všeobecného míru. Tato metoda předstírané kritiky měla zvláště škodlivý ráz ve vystoupeních týkajících se jednání se Sovětským svazem, poněvadž linie, kterou vší silou prováděl odborový a stranický aparát labouristů a která zachraňovala Chamberlainovu vládu v nejkritičtějších okamžicích její existence, poskytovala Chamberlainovi možnost pokračovat ve své politice úmluvy s fašistickou »osou«.“* Labouristé tak touto *„předstíranou kritikou“* posloužili vlastně jako chamberlainovská stráž a chránili vládě týl. I proto nesou společně s Chamberlainem *„odpovědnost za politiku úmluvy s agresivními fašistickými mocnostmi, za politiku, která měla pro lidstvo tak osudné následky“*.

Jako mnohem vděčnější terč pro kritiku labouristů a jejich *„odhalení v pravém světle“* pak posloužilo chování strany v období sovětsko-finské války, kdy se stranické vedení ostře distancovalo od podpory Sovětského svazu a podpořilo řadu aktivit, které se pokoušely do tohoto konfliktu zasáhnout. Hned v následujícím čísle *Otázek dějin* se tímto problémem zabývala studie N. Kalinina, nazvaná *„Sovětsko-finská válka a zrádná politika anglických labouristů“*.[1047]

Zhruba z poloviny byla rozpracováním začátku IV. hlavy *Padělatelů dějin* a podávala sovětsko-finský konflikt jako součást budování východní fronty. Od druhé poloviny textu věnoval autor pozornost vzedmuté vlně nesouhlasu a reakcím labouristického vedení, které srovnával s chováním britské komunistické strany a ideově spřízněných organisací. Studie připomněla i Molotovův výrok o prodejných, *„prostituovaných »socialistech«“* a invektivami na adresu labouristů rovněž nijak nešetřila. Labourističtí *„prodejní lokajové anglické buržoasie“* podle ní vedli *„zběsilou protisovětskou kampaň“*, v níž se zhostili *„obvyklé úlohy překrucovatelů fakt“*, šířili *„ohavné pomluvy o SSSR“* a dali průchod své dosud skrývané protisovětské

to organisace buržoasie, která existuje proto, aby za pomoci anglických Nosků a Scheidemannů systematicky klamala dělníky.“ – В. И. ЛЕНИН: *Полное собрание сочинений. Том 41. Май–ноябрь 1920.* Издательство политической литературы, Moskva 1981, s. 261. V podstatě totožně český překlad V. I. LENIN: *Spisy. Svazek 31. Duben–prosinec 1920.* Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1954, s. 254.

[1045] А. М. НЕКРИЧ: *Двойная игра правительства Чемберлена и её провал.* Вопросы истории, № 2/1950, s. 46–73. Česky vyšlo v překladu Karla Bazala pod názvem *Dvojaká hra Chamberlainovy vlády a její bankrot* ve sborníku *O druhé světové válce. Sborník statí sovětských autorů.* Socialistická věda 21. Rovnost, Brno 1951, s. 36–72.

[1046] Vedoucím práce byl I. M. Majskij.

[1047] Н. КАЛИНИН: *Советско-финская война и предательская политика английских лейбористов.* Вопросы истории, № 3/1950, s. 26–46. Plné jméno autora se bohužel nepodařilo nalézt. Česky vyšlo v překladu Jaroslava Buriana pod názvem *Sovětsko-finská válka a proradná politika anglických labouristů* ve sborníku *O druhé světové válce. Sborník statí sovětských autorů.* Socialistická věda 21. Rovnost, Brno 1951, s. 89–116.

nenávisti. Jednoznačně negativní obraz labouristů pak měl pomoci doložit a pochopit protisovětskou orientaci současné labouristické vlády.

Konečně v 10. čísle *Otázek dějin* byla publikována další Kalininova studie, která se tentokrát pokoušela odhalit podíl labouristů přímo na Mnichovu. Nesla název *Mnichovská úmluva a zrádná úloha anglických labouristů.*[1048] Oproti finské episodě se autor evidentně potýkal s nemalými problémy, jak labouristy s Mnichovem spojit.

Soustředil se nejprve na kombinaci pacifistických myšlenek a výroků labouristických osobností z doby před Mnichovem. Zdůraznil, že labouristé nepodpořili sankce proti Hitlerovi po obsazení Porýní, zmínil v této souvislosti sněmovního mluvčího labouristů Hugha Daltona a označil výroky labouristických předáků za *„otevřené podporování agresivní politiky hitlerovského Německa“*, které *„vyvolalo rozhořčení anglické dělnické třídy“*.[1049] Tehdy *„pod nátlakem širokých mas“* byli labouristični předáci donuceni *„všelijak manévrovat, aby se úplně neodhalili. Aby oklamali široké masy anglického lidu, nebyli proti přijetí četných deklarací, které »odsuzovaly« činy Německa, ale ihned vyzývaly »k upřímnému úsilí najít základnu pro jednání s Hitlerem«“.*

Kalinin se tímto výrokem vypořádal s obratem v labouristické rétorice, jenž nastal v souvislosti se španělskou občanskou válkou.[1050] Zřejmě i proto raději stočil pozornost k aktivitě Attleeova předchůdce ve vedení Labour Party George Lansburyho a jeho pacifistické misi po Evropě. Citoval z jeho knihy *Má pouť za mírem*[1051] a předkládá úsilí Lansburyho, *„přestárlého patriarchy labouristické strany“* jako součást politiky usmiřování útočníků, jako labouristický podíl na appeasementu. Pomáhá si tak, aby mohl vytvořit zdání, že na formálně pacifistické linii Labour Party se od 20. let pranic nezměnilo a že zůstala tradiční linií i v době ohrožení Hitlerem.

Pokud jde o dění přímo v r. 1938, Kalinin se nejprve věnoval neochotě labouristů na organisaci jednotného postupu protifašistických sil, neochotě spolupracovat s britskou komunistickou stranou, zmaření mezinárodní konference odborových organisací v Oslo v květnu 1938 v tomto směru,[1052] a především způsobu presentace Chamberlainovy činnosti ve stranickém listě *Daily Herald.* Obvinil labouristy, že ve svých výrocích i tisku systematicky a cíleně vylepšovali Chamberlainův obraz.

Daily Herald napovídal Hitlerovi jak klást další požadavky, přivítal Chamberlainův odjezd do Berchtesgadenu a zamlčoval řadu důležitých zpráv. Předkládal zprávy o tom, jak Chamberlaina vítaly spousty lidí, ale zamlčel prý, že mezi nimi *„bylo mnoho lidí oklamaných labouristy, kteří doufali, že Chamberlain se postaví Hitlerovi na odpor a nedopustí rozčlenění Československa. Jejich přítomnost anglická reakce spolu se svými horlivými agenty z Daily Heraldu vydávala za svědectví »důvěry« lidu v Chamberlaina.“* Labouristický tisk *„ukolébal anglický lid vytrvalým tvrzením, že válka nebude, že Hitler prý válku nechce“*. Kritisovány jsou i vedoucí stranické orgány, že ač stále zasedaly, nepřijaly *„žádná konkretní rozhodnutí pro obranu Československa“* s odvoláním na to, *„že nemohou přijmout žádné rozhodnutí bez konsultace s francouzskou socialistickou stranou a II. internacionálou“*. Až 19. září 1938 byla Národní rada labouristické strany nucena – a to opět *„pod nátlakem místních organisací“* – přijmout a uveřejnit resoluci s kritikou Chamberlaina a s výzvou k organisování protestní kampaně. *„Avšak Národní rada labouristů, která sice slovy »odsoudila« Chamberlainovo jednání s Hitlerem v Berchtesgadenu, snažila se ve skutečnosti přenést zodpovědnost za osud Československa na vládu SSSR a Francie a zbavit odpovědnosti vládu anglickou.“*

Labouristické vedení neustále vylepšovalo obraz Chamberlainových cest za Hitlerem. Ubezpečovalo masy, *„že Chamberlain se chystá postavit se Hitlerovi nakonec na odpor“* a na schůzích projevovali předáci této strany svou podporu *„jakýmkoli opatřením, která Chamberlain přijme proti útoku Hitlera“*. *„Důvěra k Chamberlainovi, taková byla linie labouristického vedení.“*

Proti tomu se postavila rozhodně pouze komunistická strana. Ale i *„nesčetné resoluce ze schůzí a veřejných shromáždění, tisíce a desetitisíce dopisů čtenářů novin, prohlášení dělníků, pokrokových organisací a jednotlivých významných činitelů svědčily o tom, že širokých vrstev anglické veřejnosti se zmocnilo hluboké rozhořčení nad*

[1048] Н. КАЛИНИН: *Мюнхенской сговор и предательская роль английских лейбористов.* Вопросы истории, № 10/1950, s. 40–59. Překlad V. Starého v redakci J. Vávry vyšel pod názvem *Mnichovský pakt a zrádcovská úloha anglických labourpartistů.* Sovětská věda-Historie, č. 6/1950–1951, červenec–srpen 1951, s. 39–60.

[1049] *„Dělnické organisace vystoupily s rozhodným odsouzením prohitlerovské politiky vůdců labouristické strany a »Daily Heraldu«. Na dělnických schůzích, na zasedáních odborových rad a v labouristických místních organisacích byly přijímány protestní a odsuzující resoluce.“*

[1050] ELLINGER, c. d., s. 100.

[1051] *My Quest for Peace.* Kalinin užíval americké vydání *My Pilgrimage for Peace.*

[1052] Obvinění se vyskytlo již ve společném provolání dvanácti komunistických stran z 9. 10. 1938. Vizte pozn. 803.

zrádnou politikou Chamberlainovy vlády a jeho napomáhačů – předáků labouristické strany“. Lidové masy – navzdory politice labouristických předáků – vystoupily proti politice Mnichova. Právě proto prý Chamberlain nemohl po příjezdu do Godesbergu přijmout ihned Hitlerovy požadavky a uchýlil se k důkladně promyšlenému manévru. Zde byla Kalininem opět využita rekvisita falešné mobilisace, psychologického útoku a vybičovávání válečné psychosy.[1053] A zatím trade-unionistický předák Walter Citrine *„označil Chamberlaina jako obránce míru proti fašismu a vyzýval k důvěře Chamberlainovi“.*

Kalinin, přestože ve své studii neustále šermuje výrazem *„labourističtí předáci“*, se v textu okázale vyhýbal Clementu Attleemu. V úvodu sice citoval jeden jeho výrok z knihy, vydané v r. 1937, ale v dění roku 1938 Attlee stále chyběl. Do děje jej Kalinin vrátil až v souvislosti s mimořádným zasedáním dolní sněmovny 28. září, na němž Chamberlain okázale oznámil své pozvání do Mnichova: *„Vůdce labouristické oposice Attlee se tehdy zvedl se svého místa proto, aby »z celého srdce« uvítal tuto novinu. »Jsem si naprosto jist,« pravil Attlee, »že každý v dolní sněmovně se vysloví příznivě k prohlášení ministerského předsedy o tom, že v této pozdní hodině se naskytla nová příznivá možnost pro další diskusi, která může vést k zabránění války. Jsem si jist, že žádný člen dolní sněmovny si nepřeje zanedbat možnost k zachránění míru«“*. Výrok doplnil Kalinin ještě vysvětlivkou, že onou možností k zachránění míru Attlee myslel *„úmluvu s Hitlerem na úkor Československa“* a dodal, že *„toto Attleeho stanovisko bylo logickým pokračováním linie, přijaté reakčním vedením labouristické strany a spočívající v podpoře Chamberlainovy politiky »usmiřování« fašistického útočníka a jeho poštvávání proti SSSR“*. Proti chystané zradě protestoval v dolní sněmovně pouze jediný člen parlamentu, komunista Gallacher. Přes toto Gallacherovo odhalení Chamberlainovy politiky ministerský předseda *„obdržel schválení svých zrádných činů“*, a to *„tedy nejen ze strany konservativních členů dolní sněmovny, ale i ze strany parlamentní frakce labouristické strany“* a mohl se *„odebrat potřetí do Německa na konferenci čtyř velmocí“*. Důkaz o labouristickém podílu na Mnichovu byl rázem na světě. – Kalinin jej ovšem získal tím, že z poslední věty Attleeova výroku vypustil tři slova.[1054] Díky tomu ale výrok posloužil přesně tak, jak měl.

Chování labouristů v době Mnichova a jeho cíl byly ztotožněny s *„celkovým kursem britského imperialismu“*, tj. využitím Německa k válce proti SSSR:[1055] *„Předáci labouristické strany napomáhali svou politikou, jež byla částí celkové politiky britských imperialistů, vzrůstu agrese hitlerovského Německa, usnadňovali mu boj o vládu ve střední Evropě, o vytvoření nástupního prostoru k útoku na SSSR a pomáhali mu v rozpoutávání druhé světové války.“*

Labouristé podle Kalinina *„prováděli politiku úmluvy s německým fašismem a různými prostředky ospravedlňovali Hitlerovy agresivní činy“, neustále vedli lživou propagandu, která klamala bdělost anglického lidu, tvrdili, že »Hitler nechce válku«, že s Hitlerem je možno se dohodnout. Byli to oni, kdo tím, že povzbuzovali Hitlera, vedli pomlouvačnou kampaň proti SSSR – zemi, v níž zvítězil socialismus. Byli to oni, kdo napomáhali Hitlerovi zabrat Československo.“ „Zrádci anglického dělnického hnutí, zrádci zájmů mezinárodního proletariátu – Bevin, Attlee, Citrine a jim podobní předáci labouristické strany a trade-unionů – rozbili jednotu dělnické třídy, všemožně se snažíce posloužit Chamberlainovi; dali přednost úmluvě s Hitlerem před mezinárodní jednotnou akcí dělnické třídy a před společným bojem se Sovětským svazem za mír.“*

Labourističtí vůdcové *„vystupovali proti mohutné záštitě míru – proti SSSR – otrocky se plazili před americkým imperialismem a do Spojených států amerických vkládali své naděje na »usmíření« fašistických útočníků. Předáci labouristické strany už tehdy přisuzovali Spojeným státům zvláštní úlohu v soustavě kapitalistických zemí, přiznávali jim právo uplatňovati rozhodující vliv na vývoj událostí nejen na americkém kontinentě, nýbrž na celém světě, a připouštěli i ospravedlňovali vměšování amerického imperialismu do vnitřních záležitostí ostat-*

[1053] *„Proto zahájila Chamberlainova vláda »psychologický útok« na anglické veřejné mínění. Obyvatelstvu se vštěpovalo mínění, že nad Anglií prý visí válečné nebezpečí a že mírový běh života bude ihned přerušen, upustí-li vláda od dohody s Hitlerem. Po celé Anglii se demonstrativně prováděly válečné přípravy. V tisku se oznamovalo, že ve vládních kruzích se projednává plán, aby veškerý těžký průmysl byl ve 24 hodinách převeden do válečného stavu. Prováděly se přípravy na evakuaci automobilových závodů, na mobilisaci všech dopravních prostředků…“*

[1054] *„Jsem si jist, že žádný člen dolní sněmovny si nepřeje zanedbat možnost k zachránění míru bez obětování zásad (“without sacrificing principles”).* Hansard – House of Commons – Parliamentary Debates – 28 September 1938, vol. 339, cc. 5–28. Dostupné na: https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1938/sep/28/prime-ministers-statement#S5CV0339P0_19380928_HOC_15. [5. 2. 2022]

[1055] To ostatně měli prokázat během sovětsko-finské války.

ních zemí. Labouristični vůdcové vystupovali jako apologeti amerického imperialismu.“ Údajná „legenda“ o protimnichovské opozici labouristů tak měla Kalininovou studií definitivně padnout.

Reakční politika francouzských socialistů

Mnohem snazší situace pro nový výklad Mnichova panovala v případě francouzské socialistické strany. U sovětských historiků (a nejen u nich) měla mnoho vroubků už v meziválečné době. Francouzští socialisté byli kritisováni jako rozvratníci lidové fronty, jako spoluviníci pádu španělské republiky, jako setrvale ustupující Hitlerovi a fašismu – a koneckonců jen těžko se dala vyvrátit jejich manifestační podpora Daladierovy politiky v říjnu 1938, kdy z jejich poslanců se proti Mnichovu odvážil hlasovat pouze jediný Jean Bouhey. Kritika francouzských socialistů za jejich postoj v době Mnichova byla tedy přítomná ve všech historických textech již dávno před rokem 1948. Po vydání *„historické informace“* tudíž nebylo nutné vymýšlet či znovu nalézat způsoby, jak kritisovat francouzskou socialistickou stranu. Dosavadní výtky bylo třeba jen účelně propojit s thesemi *Padělatelů dějin* a s aktuální politikou socialistické strany ve čtvrté republice.

Asi nejviditelnějším dílem se po vydání *„historické informace“* stala knižní podoba kandidátské práce Raisy Stěpanovny Varfolomejevové z Akademie společenských věd při ÚV VKS(b), kterou autorka věnovala zahraniční politice francouzské socialistické strany v předvečer II. světové války.[1056] Do tisku byla kniha dána v červnu 1949 a vyšla ve Státním nakladatelství politické literatury v Moskvě pod názvem *Reakční zahraniční politika francouzských pravicových socialistů (1936–1939)*.[1057]

Období je rozděleno do třech kapitol. První je věnována etapě vlády lidové fronty, druhá dění roku 1938 a třetí kapitola pojednává o událostech roku 1939. Přestože rok 1938 zabírá třetinu knihy, většina tohoto prostoru je věnována období druhé Blumovy vlády, červnovému sjezdu strany v Royan a mimořádnému prosincovému sjezdu v Montrouge.[1058] Čistě mnichovské období lze sledovat jen na zhruba patnácti stránkách.[1059]

Podstatnou část mnichovských pasáží zabírá pochopitelně převyprávění *„historické informace“* a citáty z *Dokumentů a materiálů k předvečeru druhé světové války.* Vedle těchto povinných součástí tvoří páteř textu výňatky z výroků předáků socialistické strany – především Léona Bluma a Paula Faura; materiály sjezdů a články ze stranického deníku *Le Populaire.* Skoro vše je konfrontováno s materiály francouzské komunistické strany, které ve výkladu vytváří jasný protipól politiky francouzských socialistů.[1060] V hodnocení této politiky lze nalézt některé styčné plochy s odsudky, které o rok později zazní na adresu labouristů[1061] a nelze se tak zbavit dojmu, že některé prohřešky francouzských socialistů byly jen mechanicky přeneseny i na labouristy.

Se socialisty je bytostně spojována politika nevměšování, která zbavila Francii velmocenského postavení a rozvrátila lidovou frontu. Toto „nevměšování“ je přirozeně chápáno v intencích Stalinova referátu na XVIII. sjezdu VKS(b), jakožto obětování španělské republiky a podpora fašismu. Varfolomejevová si všímá příkrého rozporu mezi halasnými proklamacemi Léona Bluma a reálnou politikou.

Pokud jde o jeho druhé vládní intermezzo v období anšlusu, je Blumovo vystupování chápáno jako obojetnické. Prohlášení, že má v úmyslu vytvořit vládu národního sjednocení, jež by získala podporu napříč celým parlamentním spektrem, je podáváno jako důkaz jeho úsilí dokončit rozvrat lidové fronty tím, že do vlády přivede i předáky pravicových stran. Hodlal tím prý uzavřít spojenectví s reakčními stranami, což se ale nezdařilo. Při obsazení Rakouska se Blumova vláda ani v nejmenším nepostavila na odpor a ze strachu

---

[1056] *Внешняя политика французской социалистической партии накануне второй мировой войны (1936–1939 гг.)*. Kapitola, věnovaná situaci kolem občanské války ve Španělsku, byla vydána ve *Vědeckých pracích Akademie společenských věd* ještě v r. 1948. Раиса Степановна ВАРФОЛОМЕЕВА: *Французская социалистическая партия и итало-германская интервенция в Испании*. In: Учёные записки Академии общественных наук. Выпуск II. Вопросы всеобщей истории. Академия общественных наук при ЦК ВКП(б), Moskva 1948, s. 306–334.

[1057] Р. ВАРФОЛОМЕЕВА: *Реакционная внешняя политика французских правых социалистов (1936–1939 гг.)*. Госполитиздат, Moskva 1949. Česky R. VARFOLOMEJEVA: *Reakční zahraniční politika francouzských pravicových socialistů (1936–1939)*. Z ruštiny přeložil Jaroslav Vlček. Orbis, Praha 1951.

[1058] S. 60–104.

[1059] S. 80–95. Z čehož je patrné, že těžiště knihy je třeba hledat poněkud jinde. Odkazy na mnichovskou krisi ovšem probleskují i na různých jiných místech knihy.

[1060] Protipólem Bluma a Faura jsou Maurice Thorez a Gabriel Péri.

[1061] Byť jen do jisté míry.

před lidovými masami Blum nakonec v dubnu 1938 předal vládu Daladierovi, protože se nehodlal obrátit k masám o podporu své vlády a zradil lidovou frontu.

Francouzská socialistická strana a Léon Blum osobně pak během roku 1938 fungovala jako advokát Daladierovy vlády, vyslovovala ji opakovaně podporu a tím demoralisovala francouzskou dělnickou třídu, kterou straničtí předáci nenáviděli. Proto také zlobně odmítali návrhy komunistů k jednotné akci.

Francouzská socialistická strana byla názorově roztříštěná, zahrnovala v sobě velké množství názorových proudů, z nichž některé se v otázkách zahraniční politiky jen málo lišily od pravice a fašistů, takže na červnovém sjezdu v Royan se za Československo postavily pouze osamělé hlasy. Velkou pozornost Varfolomejevová věnovala sjezdovým resolucím, nebezpečné trockistické skupině *„Revoluční levice“* a zejména pak *„kapitulantskému křídlu Paula Faura“*.

Do středu zájmu je postaven kontrast mezi otevřeně kapitulantskými prohlášeními Faureovými a předstíranou bojovností Léona Bluma: *„Léon Blum byl natolik obratným politikem, aby viděl, že pro socialistickou stranu je důležité nalézt takové heslo, s jehož pomocí by bylo možné oklamat dělnické masy. Lidové masy Francie nejvíce chápaly, že jedinou záchranou pro Francii může být pouze politika rozhodných činů demokratických zemí proti fašistickým útočníkům, a Léon Blum v každém projevu, v každém článku prohlašoval svými ústy věrnost soustavě kolektivní bezpečnosti, třebaže v praxi tato »obrana« kolektivní bezpečností nikterak neodpovídala Blumovým nabubřelým prohlášením.“* Blum pouze *„předstíral, že je stoupencem kolektivní bezpečnosti“*. Na sjezdu podle Varfolomejevové *„místo toho, aby přímo prohlásil, že je nezbytné podpořit Československo, pronesl pouze několik halasných frází o významu regionálních paktů a naprostým mlčením přímo přešel otázku obrany Československa před fašistickým útočníkem“*. Ve sjezdové resoluci se pak *„na oko slavnostně vyhlašovalo, že »nejjistější zárukou míru je kolektivní bezpečnost« a že francouzský socialismus »dokáže chránit nezávislost rodné země a nezávislost všech národů, zaručených podpisem Francie«. Resoluce byla vypočítána na oklamání pracujících mas Francie. Již z debat na sjezdu bylo jasné, že mnozí socialističtí předáci nepovažovali za potřebné poskytnout jakoukoliv pomoc Československu, a další události ukázaly, jak podle zradili francouzští socialisté, jakož i jejich angličtí kolegové, zájmy československého lidu, které byly zaručeny podpisem Francie. Resoluce byla další Blumovou dvojakostí, zastírající jeho blok s otevřenými kapitulanty.“*

Předáci socialistické strany otevřeně podporovali politickou linii Chamberlaina a Daladiera, namířenou proti SSSR. *„Ačkoliv resoluce royanského sjezdu strany požadovala, aby socialisté bránili nezávislost Československa jakožto národa, za jehož nezávislost se zaručila Francie svým podpisem, předáci socialistické strany při přípravě Mnichova, tak i při jeho uskutečnění, vystupovali jako věrní přisluhovači francouzského a anglického imperialismu a podle zradili československý lid.“* Obojetnost socialistických předáků spočívala v jejich formálním přihlášením se ke kolektivní bezpečnosti, doprovázené současně demagogickým voláním o nutnosti *„zachránit mír“*.

Socialistická strana odmítla veškeré nabídky komunistů k jednotnému postupu. Rovněž Blum odmítl svolat parlament, neboť si byl *„velmi dobře vědom toho, že svolání parlamentu by mobilisovalo veřejné mínění a donutilo Daladiera, aby v té nebo oné formě odhalil podstatu své reakční politiky“*.

Ve stranickém listu *Le Populaire* uveřejňoval Blum každý den úvodníky, jimiž metodicky a každodenně *„otravoval vědomí francouzského lidu a přesvědčoval ho, že kapitulace před útočníkem je nejlepším prostředkem k záchraně Francie před nevyhnutelnou válkou. Do nekonečna vychvaloval »moudrost« anglické vlády, chystající se zradit Československo.“* Podpořil vyslání Runcimanovy mise, Runcimana, jehož *„reakční názory“* prý *„byly široce známé“*, nazýval *„osvědčeným demokratem“* a ujišťoval, že jeho poslání *„zvětšuje naděje na pokojné vyřešení konfliktu“*. Svou kapitulantskou politiku se přitom Blum snažil maskovat *„halasnými frázemi o nezbytnosti zachování nezávislosti Československa“*. Generální tajemník strany Paul Faure naproti tomu přímo vyzýval ke kapitulaci, používaje *„lživých pacifistických frází“*.

Blum nadšeně uvítal Chamberlainovu cestu do Berchtesgadenu jako odvážný krok v úsilí o zachování míru, přestože podobně jako Faure cynicky přiznával, že dohoda s Hitlerem přinese prospěch jen Hitlerovi a že se cítí rozpolcený *„mezi pocitem zbabělé úlevy a studu“*. Blum tím *„vyvýšil třídní zájmy francouzské buržoasie nad třídní zájmy dělnické třídy a nad národní zájmy země“* a *„vědomě podporoval zrazení československého lidu“*.

Na stránkách *Le Populaire* se každý den objevovaly nové a nové články *„otrávené jedem kapitulantství“*. *„Vezmeme-li v úvahu, že v této době všechen francouzský buržoasní tisk, s nepatrnými výjimkami, vedl poraženeckou propagandu, pak si můžeme představit, jakým rozkladným vlivem to působilo na ducha národa a na jeho*

schopnost postavit se na odpor nepříteli. Byla to jednotná fronta kapitulantů – od »socialistů« Bluma a Faura až po fašistické agenty Flandina a Bonneta.“

„Jedině komunistická strana statečně hájila čest a slavné tradice francouzského lidu.“ Komunistická strana předkládala akční program na záchranu čs. nezávislosti, *„a kdyby socialistická strana vystoupila společně se stranou komunistickou, pak by tyto dvě strany mohly nesporně vykonat nutné působení na vládu“*. Socialističtí předáci *„se však dali cele do služeb Daladiera a Chamberlaina“*.

Blum přitom zcela ignoroval francouzsko-sovětskou smlouvu, ignoroval, *„že Francie, bude-li chtít pomoci Československu, má takového silného spojence, jakým je Sovětský svaz“*. Místo toho se *„neustále obracel k Spojeným státům severoamerickým, vyzývaje je k zásahu do evropských záležitostí“*.

Léon Blum *„aktivně podporoval každou novou Chamberlainovu a Daladierovu kapitulaci před fašistickým útočníkem, každou jejich novou zradu vůči Československu.“* Přijal Chamberlainovo tvrzení po Godesbergu, že rozpory se týkají pouze *„procedurálních otázek“*. A především plně schvaloval uzavření mnichovské dohody.

Po svolání mnichovské konference Blum napsal, že zde bude podepsána *„čestná a spravedlivá dohoda“*, neprotestoval proti nepřítomnosti zástupců Československa, ani proti nepřítomnosti zástupců SSSR. *„Blum prohlásil, že Sovětský svaz může zaujmout svoje »zákonné místo« při dalších jednáních“*, byl si totiž vědom toho, že pokud by se zástupci Sovětského svazu účastnili mnichovské konference, *„pak by se sotva podařilo Chamberlainovi a Daladierovi úspěšně dokončit zradu, již chystali“*. Tvrdil, že by bylo *„zločinnou chybou vůči lidstvu přerušit jednání nebo je znemožnit“*, poněvadž *„od onoho okamžiku, kdy byla jednání obnovena, se mír stal opět možným, a dokonce logicky musí být zajištěn“*. Blum tudíž nese spoluzodpovědnost za porážku Francie v Mnichově.

I ostatní předáci socialistické strany *„ukolébávali bdělost francouzské dělnické třídy a francouzského lidu. Ohnisko války se rozhořívalo, ale Blum ujišťoval, že uhasíná; válečná nestvůra se chystala k novému skoku na pokojné národy, ale Paul Faure ujišťoval, že zmizela. Blum, Faure a spol. vědomě klamali pracující lid a odzbrojovali ho před nastupujícím fašismem.“* Faure dokonce i po Mnichovu pyšně prohlašoval, že *„je třeba vyčkávat, vést jednání, vyzvat všechny morální a duchovní síly světa, aby bylo možno vyhnout se nutnosti sáhnout ke zbrani. Byli jsme na straně francouzské vlády při všech jejích pokusech v tomto směru. Přivítali jsme pana Chamberlaina… Přivítali jsme papeže… Přivítáme i ďábla…“*[1062] A Faure svůj slib v r. 1940 splnil: nejen že *„uvítal Hitlera, který si podmanil Francii, nýbrž i otevřeně přešel do jeho služeb“*. I jeho straničtí kolegové hlásali *„raději dohody, třebas i průměrné, než válku“*.

Příkladem zrádcovství a pokrytectví Léona Bluma je podle Varfolomejevové jeho úvodník z 1. října, v němž velebil Chamberlaina a Daladiera za záchranu míru a zažehnání války. Tvrdil, že pohroma zmizela a *„život vstupuje znovu do obvyklých mezí. Je možno se znovu vrátit ke své práci a opět nabýt klidného spaní. Je možno se radovat z krásy podzimního slunka.“* To vše napsal člověk, *„který věděl, že Mnichov uvolnil ruce fašistickým útočníkům a přiblížil válku. Mnichov znamenal porážku Francie, ale kapitulanti ze socialistické strany vědomě vydávali tuto porážku za »záchranu míru«“*. Socialistická strana tak spěchala *„připojit svůj hlas ke společnému chóru francouzské reakce“*, která vítala Daladiera po jeho návratu z Mnichova.

4. října při projednávání mnichovské dohody v poslanecké sněmovně *„Léon Blum prohlásil, že socialistická strana bude jednomyslně hlasovat pro schválení politiky vlády. Socialisté, pravil Blum, pociťují »hlubokou radost, když vidí, že v okamžiku krajního nebezpečí unikl lid naší země katastrofě…«“* Proti mnichovské dohodě podle Varfolomejevové hlasovali pouze komunisté. – Definitivně tak z výkladu zmizel Jean Bouhey i Henri de Kérillis.

Celkovou politiku socialistické strany v období Mnichova zhodnotila tedy Varfolomejevová velmi příkře: Francouzští socialisté sehráli v přípravě Mnichova aktivní úlohu věrných přisluhovačů anglických a francouzských imperialistů. Mnichov, společně s politikou nevměšování v případě Španělska, jsou etapami zrady francouzské socialistické strany v letech předcházejících II. světové válce.

Francouzští socialisté se orientovali na spojenectví s Anglií, v němž se v období příprav a realisace Mnichova *„obzvlášť jasně“* projevila jeho reakční a protisovětská povaha. *„Předáci francouzské socialistické strany, kteří nejednou prohlásili, že anglo-francouzské spojenectví je základem »mírového uspořádání«, násle-*

[1062] Podle francouzského originálu (Paul FAURE: *La victoire de la Paix*. Le Populaire, 2. 10. 1938, s. 2) spíše: *„Tleskali jsme p. Chamberlainovi… Tleskali jsme papeži… Byli bychom tleskali i ďáblu…“* Varfolomejevová zvolila překlad odlišný, patrně proto, aby mohla Faurova slova spojit s jeho činností po r. 1940. Podobně pracovala i s ostatními novinovými články, z nichž vícekrát citovala jen *„použitelné“* pasáže.

dovali v období Mnichova důsledně francouzské a anglické imperialisty a odhalili tak sebe jako agenturu reakce a imperialismu.“

Spojenectví s Anglií preferovali navzdory existenci francouzsko-sovětského paktu, který přecházeli *„naprostým mlčením“* a Léon Blum, *„který si byl velmi dobře vědom toho, že rychlá a účinná pomoc Francie a Sovětského svazu Československu, jež s nimi bylo spojeno smlouvami o vzájemné pomoci, by přinutila Hitlera k okamžitému ústupu, dal přesto přednost podkuřování Chamberlainovi a vítal postupně Berchtesgaden, Godesberg i Mnichov“*.

Socialisté opakovaně a resolutně odmítali návrhy na jednotný postup s komunistickou stranou, naopak se dále táhli za Daladierem a Bonnetem, *„kteří si vytkli za úkol připravit francouzskou dělnickou třídu o všechno, co si vybojovala v roce 1936“*. Proč socialisté odmítali sjednocení všech demokratických sil Francie, která byla nezbytná pro obranu Československa – právě tak jako pro obrana Španělska? Do čela takového *„lidového bloku by se byla nevyhnutelně postavila komunistická strana, a to právě vyvolávalo smrtelný strach francouzské buržoasie, která raději obětovala Hitlerovi francouzského spojence ve střední Evropě – Československo, raději zradila národní zájmy kvůli svým zištným zájmům třídním“*.

Francouzská reakce potřebovala *„oklamat lidové masy“* a potřebovala vylíčit svou zradu Československa *„jako vítězství míru a záchranu Francie před válkou“*. Právě tuto úlohu na sebe vzali socialisté. *„Tím, že používali pacifistických hesel, zastrašovali masy hrůzami války, zahrnovali chválou »mírumilovné« úsilí pánů Chamberlaina a Daladiera a kázali o míru za každou cenu“*, socialisté *„ukolébávali“* lidové masy. Zrazením Československé republiky francouzská socialistická strana uspíšila rozpoutání druhé světové války.

Stranou pozornosti Varfolomejevové zůstala možnost interakce socialistů s ostatními politickými proudy, nespokojenými s politikou vlády.[1063] Dění u radikálních socialistů, podobně roztříštěných jako Blumovi socialisté, nebyla věnována pozornost a možnost spolupráce s protibonnetovskou skupinou v radikální straně či v rámci protimnichovské fronty nebyla ani naznačena.

Dění na pravici, pokud je zmíněno, nenechávalo čtenáře na pochybách, že stálo plně a bez výjimky na straně kapitulace a dohody s Hitlerem, a výklad se omezil víceméně jen na aktivity Pierra-Étienna Flandina.

Paměti anglického špióna a britská hra s československou kartou

14. července 1948 otiskla *Nová doba* recensi, která stála zdánlivě mimo hlavní směr protipadělatelské kampaně. Znalec Velké Británie Ernst Henri v ní tentokrát posuzoval paměti bývalého britského diplomata a zpravodajce Roberta Hamiltona Bruce Lockharta, zejména pak jejich poslední část *„Přichází zúčtování“*, která vyšla v Londýně v říjnu minulého roku.[1064] Recense nesla výmluvný název *„Anglický rozvědčík o své kariéře“*.[1065]

Lockhart, který krátce po říjnové revoluci zastával funkci neoficiálního zástupce Velké Británie u bolševické vlády a čelil obvinění, že je hlavou rozsáhlého spiknutí diplomatů, přirozeně nepožíval v SSSR žádné významné úcty[1066] a stěží se mohl zbavit nálepky *„anglického špióna“*.[1067] V dané době ale již žádný vysoký post nezastával. – Jeho paměti však Henri vyhodnotil jako *„nepochybně zajímavé“*, neboť Lockhart, *„nebyv vázán vysokým postavením, projevuje ve svých pamětech »neobyčejnou lehkost v myšlení«*[1068] *a vybreptá i skutečnosti, jež charakterisují politiku anglické vlády a činnost jejích agentů“*. Lockhartova kniha tak byla Henrim

---

[1063] Tedy ještě předtím, než tuto politiku po Mnichovu manifestačně schválily.

[1064] Robert Hamilton Bruce LOCKHART: *Comes The Reckoning*. Putnam, Londýn 1947. České vydání – Sir Robert Bruce LOCKHART: *Přichází zúčtování*. Přeložil Jaroslav Kolářík. Edice Století přerodu, svazek 16. Fr. Borový, Praha 1948. V době Henriho recense bylo již české vydání v prodeji – Svobodné noviny, 31. 3. 1948, s. 5.

[1065] Н. ЛЕОНИДОВ [Семён Николаевич РОСТОВСКИЙ]: *Английский разведчик о своей карьере*. Новое время, № 29/1948, 14. 7. 1948, s. 29–32. V citacích užito revidovaného překladu výňatků z článku od Václava Prokůpka (*B. Lockhart – špion a diplomat*. Tvorba, roč. XVII, č. 31/1948, 4. 8. 1948, s. 609.) „Anglickostí“ Henri očividně nemínil příslušnost k národu, neboť hned v úvodu recense uvedl, že Lockhart je Skot.

[1066] *Dějiny diplomacie II. Diplomacie nové doby 1872–1919*. Svoboda, Praha 1948, s. 274–277. Dostalo se mu i zmínky ve *Stručném výkladu Dějin VKS(b)*, své dostal Lockhart i od Sayerse a Kahna. Henri jej představil jako *„hlavu protisovětského spiknutí, jehož se účastnili trockističtí a bucharinovští zrádci, praví a levi eserové, bělogvardějci všeho druhu i zástupci americké, anglické, francouzské a jiných zahraničních missí“* a *„organisátora kontrarevolučních sil“*.

[1067] Je pikantní, že takto proti Lockhartovi zaútočil v r. 1940 německý rozhlas, označiv jej za *„proslulého agenta tajné služby“*. LOCKHART: *Comes The Reckoning*, c. d., s. 80 (české vydání, s. 109).

[1068] Narážka na výrok Chlestakova z *Revisora*.

využita ke kritice britské zahraniční politiky a současně jako svého druhu pokračování protichurchillovské kampaně, se zvláštním přihlédnutím k československé problematice.

Henri totiž v recensi věnoval pozornost především těm pasážím, které se dotýkaly Lockhartových vztahů k Československu. Jejich počátek v první polovině 20. let Henri vylíčil tak, že se Lockhart v Československu choval jako po celou svou kariéru: jako *„bezzásadový reakční politikář"* a *„bezohledný bankovní businessman"*. V Praze dal průchod své *„energii mistra temných činů"* na flámech a pitkách i při pokryteckém zpěvu hymnů ve vyslanecké kapli. Zúčastnil se také machinací Anglické banky v Československu ve prospěch anglických monopolů, překračoval čs. ústavu a jako pozdější vlivný činitel Anglo-československé banky vydíral – za provisi – čs. vládní kruhy i Edvarda Beneše ve prospěch svého krajana, jehož ohromný velkostatek na Moravě ohrožovala pozemková reforma. Poté se až do Mnichova zabýval hospodářskou špionáží a spekulačními operacemi, navenek pak pracoval jako novinář v Beaverbrookově listě *Evening Standard*. Mnichovské události znamenaly v jeho životě přelom, neboť byl znovu přijat do diplomatické služby a jmenován do oddělení politické rozvědky. Mnichovskými událostmi také začíná třetí díl pamětí.[1069]

Britská politika a oduznání Mnichova

Páteř recense tvoří výňatky, týkající se Lockhartových styků s představiteli čs. exilového státního zřízení, především s Janem Masarykem a Edvardem Benešem. Henri je vybíral údajně proto, že *„velice jasně ilustrují anglickou politiku vůči malým evropským zemím jak v období mezi dvěma válkami, tak i v letech druhé světové války"*.

V prvním citátu předkládá Lockhartovo setkání s Janem Masarykem těsně po Mnichovu, kdy byl *„Jan Masaryk rozhořčen provokační politikou Anglie v Mnichově. »Proč jste nám to neřekli hned na počátku,« řekl Lockhartovi. »Vaše vláda nám radila, abychom mobilisovali. A pak jste nám řekli, abychom opustili naše obranná zařízení. Teď je s námi konec... Děkuji bohu, že můj otec se nedožil dnešního dne«."*[1070] – Henri připojil poznámku, že *„líčení tohoto setkání zní zvlášť zajímavě v dnešní době, kdy angličtí vládcové, prolévajíce krokodýlí slzy nad Masarykovou mrtvolou, pokoušejí se jej lživě vylíčit jako svého ideového druha"*.

Za *„zvlášť zajímavá"* považuje Henri i Lockhartova svědectví *„o vztahu anglických vládních kruhů k Československu posléze během druhé světové války"*. Lockhart je volán jako svědek, že *„britská vláda všemožně bránila, aby se Československá národní rada v Londýně přeměnila ve vládu. Teprve po zhroucení Francie anglická vláda* podmíněně *uznala čs. prozatímní vládu v Londýně. Lockhart byl jmenován zástupcem při této vládě."*

Henri zdůrazňuje, jak podle Lockharta přiváděly britské průtahy presidenta Beneše *„blízko zoufalství"*, neboť jej trápilo *„vědomí, že tanky, s jejichž pomocí provedli Němci průlom ve Francii, byly tanky Škodových závodů, jichž se zmocnili po Mnichovu"*.

Vyzdvihuje, že *„Chamberlainova demise ani Churchillův příchod k moci a nahrazení Halifaxe Edenem nezměnily anglickou politiku vůči Československu. Ministerstvo zahraničních věcí se jako dříve vůči úplnému uznání československé vlády stavělo na odpor. Přitom se ještě odvolávalo na to, že anglická vláda je vázána… mnichovskou dohodou! To bylo v roce 1941, dva roky poté, co začala válka mezi Anglií a Německem!"*[1071] A předkládá důvod těchto britských průtahů – samozřejmě, že na podkladě *„historické informace"*: *„Je však jasné, že zde problém nespočíval v lásce anglického ministerstva zahraničních věcí k právnickým kličkám. Churchillova vláda, jak je nyní známo, vedla během války za zády Sovětského svazu jednání s hitlerovci. Taková jednání probíhala zejména v Lisabonu, a to právě v září 1941. Za těchto podmínek by anglické uznání československé vlády v Londýně svázalo ruce Churchillovi, neboť patrně počítal s tím, že Československo znovu poslouží jako drobné za dohodu s hitlerovským Německem."* – Mnichovská politika tak pokračovala i za války a Československo mělo být znovu objektem nečisté hry: opět mělo být nabízeno nacistickému Německu jako zpropitné!

Průtahy Churchilla a Edena *„rozhořčily i Jana Masaryka"*, který se zeptal, *„zda i českoslovenští letci, kteří padli v bojích o Britannii, jsou také pokládáni za* prozatímně *mrtvé"*. Ke změně došlo až tehdy, kdy pokročila jednání exilové vlády se Sovětským svazem: *„Lockhart přemlouval Edena, aby byla československá vláda uznána co nejrychleji, jinak v této věci předstihne Anglii Sovětský svaz."* Teprve poté *„Eden zvedl telefonní sluchátko a dal pokyn své správě, aby bylo urychleno vypracování dokumentu o uznání. Za tři dny, píše Lockhart,*

[1069] Pokud jde o Lockhartův vztah k Mnichovu, prý podle Henriho Lockhart *„nezamlčuje, že chápal zrádný význam mnichovské dohody, ale byl zcela na straně Chamberlainovy politiky"*. – Jde o velmi, velmi hrubé zjednodušení.

[1070] Henri sice v citátu upozornil, že užil výpustky, ale již ne na to, že poslední věta se ve skutečnosti týká jiného problému, a sice nuceného odstraňování portrétů T. G. Masaryka z prostor čs. vyslanectví. (Srv. LOCKHART: *Přichází zúčtování,* c. d., s. 27.)

[1071] Henri pasáž doprovodil aktualisační vsuvkou: *„Jak politováníhodné, že nynější anglická vláda nedodržuje zdaleka tak úzkostlivě své mezinárodní závazky, jako Churchill dodržoval hanebnou dohodu Chamberlaina s Hitlerem!"*

»mi Jan Masaryk dal kopii jiné smlouvy. Byla to sovětsko-československá smlouva«. Byla podepsána v pondělí 18. července 1941. Za čtyři hodiny předal Eden Čechům nótu o uznání.“[1072]

Byly to prestižní důvody a iniciativa Sovětského svazu, které nakonec donutily britskou vládu uznat čs. exilovou representaci. Průtahy nicméně provozovala dál: pokud jde o *„mnichovskou dohodu s Hitlerem“*, *„anglická vláda se rozhodla ji anulovat* až v srpnu 1942“![1073]

Nadto se britská vláda *„i později snažila zabránit sblížení Československa se Sovětským svazem“*. Právě odpor britské vlády v r. 1943 kladl překážky při Benešově odjezdu do Moskvy, z čehož byl president podle Lockharta *„podrážděný“*.

Recense tudíž podává čs. politiky jako oběti britských intrik, nejprve Chamberlainovy vlády, která Československo odsoudila k německé okupaci, a pak i vlády Churchillovy, která si Československo držela jako trumf pro separátní jednání s Německem. Nakonec se alespoň pokoušela zabránit Benešově cestě do SSSR a uzavření čs.-sovětské smlouvy. Britské násilí na čs. demokratech tedy pokračovalo i za války.

Trvalé rysy britské zahraniční politiky

Lockhartovy paměti podle Henriho přesně charakterisují trvalé rysy britské zahraniční politiky. Cynické *„kupčení se slovanskými zeměmi“*, které ve svých dohodách imperialisté používají jako drobné mince, zásahy do jejich vnitřních záležitostí, nátlak i vydírání – na této podstatě britské diplomacie nezměnila nic ani labouristická vláda.[1074] Proto prý *„není těžké pochopit, proč labourističtí předáci společně s konservativci a svými americkými pány, doslova »běsnili« ohledně únorových událostí r. 1948 v Československu.“ „Představitelé britského imperialismu“* se zkrátka *„nemohou nijak smířit s tím, že časy, o nichž tak malebně vypráví Lockhart, odešly na věčnost“*.[1075]

Není se čemu divit, když se kádry britské diplomacie rekrutují z takových kruhů, z nichž vzešel Lockhart a jejichž charakteristiku podávají jeho paměti: *„Špión a organisátor protisovětských spiknutí, bezohledný bankovní businessman, bezzásadový reakční politikář – toť spojení vlastností, jež zajistily Lockhartovi jeho služební kariéru.*“[1076]

Figura „skrytého mnichovana“

Tažení proti Churchillovi, labouristům i francouzským socialistům bylo zjevně motivováno aktuálními důvody, neboť ve svých zemích představovaly silné, případně vládnoucí skupiny; řídící, nebo přinejmenším ovlivňující zahraniční politiku. Episody ze styků s čs. exilovou vládou měly navíc Británii deklasovat s ohledem na protičeskoslovenskou a protisovětskou propagandistickou kampaň vyvolanou únorovými událostmi v Československu.

Churchillovská a labouristická oposice byla z výkladu Mnichova vymazána a jejich politika byla ztotožněna s politikou uplatňovanou v téže době francouzskými socialisty. Labouristé tak stejně jako francouzští socialisté provozovali v r. 1938 pouze *„hru na oposici“*, neboť byli advokáty Chamberlainovy a Daladierovy vlády. Churchill, považovaný za Chamberlainova protivníka, se s ním rozcházel pouze v taktických ohledech, ne v podstatě věci – sám byl *„rafinovaným, a přitom skrytým usmiřovatelem“*. Churchill i labouristé

[1072] Všimněme si, že Británie si podle Henriho nechtěla uznáním vázat ruce při lisabonských jednáních v září 1941, nicméně Československo uznala již v červenci téhož roku. Chronologické a logické rozpory nebyly v argumentaci opět považovány za důležité.

[1073] Český překlad Václava Prokůpka v *Tvorbě* připojil k větě dodatek, který v originále není: *„a to ještě pod dojmem úspěchů Rudé armády“*.

[1074] *„Lockhart zakončuje svou knihu charakteristickými poznámkami na adresu labouristického kabinetu. Rozvědčík, sloužící celý život anglickému imperialismu prohlašuje, že neměl žádných »obav« ohledně nové vlády.“*

[1075] Poněvadž *„národy zemí lidové demokracie si určily svou cestu a není na světě síly, která by je mohla přinutit, aby z této cesty odbočily“*.

[1076] Když Ernst Henri-Semjon Rostovskij psal tento odsudek Lockhartovy osobnosti, sám možná netušil, že za několik let bude za britského špióna označen i on sám. 2. března 1953 byl zatčen 2. hlavní správou Ministerstva státní bezpečnosti, a to pro styky s cizinci, údajně vzbuzující podezření ze špionáže, čímž byla míněna jeho dlouholetá předchozí činnost v zahraničí, a především jeho spolupráce s velvyslancem I. M. Majským. Rovněž zatčený Majskij (vizte u pozn. 1012) při výslechu téhož dne navíc prohlásil, že podle toho, co se dozvěděl od W. P. Coatese, spolupracoval Rostovskij s britskou rozvědkou. Při vyšetřování byl Rostovskij označen za osobu protisovětsky založenou. Poté, co Majskij svou výpověď odvolal, obvinění ztratilo oporu. Rostovskij nicméně pobyl ve vazbě téměř rok a propuštěn byl až 13. února 1954. Posléze se mohl vrátit k psaní. Publicisticky se věnoval mezinárodním vztahům, aktuální světové politice, problematice fašismu, revanšismu, odzbrojení, antikomunismu – ať už v novinách a časopisech, nebo v samostatných publikacích, z nichž některé byly vydány i v Československu. Jako poradce spolupracoval s režisérem Michailem Iljičem Rommem na slavném dokumentárním filmu *Obyčejný fašismus* (*Обыкновенный фашизм*, 1965). Jeho poslední vydanou knihou byla příznačně knížka o Adolfu Hitlerovi *Antičlověk* (1989). Zemřel 4. dubna 1990.

v osudném roce 1938 dokonce zasedli k jednomu stolu s Henleinem či Forsterem – vyjednávání s Hitlerovými emisary je tedy nově považováno za neslučitelné s hájením nezávislosti Československa.[1077] Churchill a labouristé, stejně jako francouzští socialisté, nesou svůj díl zodpovědnosti na Mnichovu.[1078]

Právo nazývat se protimnichovskou opositi se nově přiznávalo téměř výhradně komunistickým stranám, případně hnutím lidových mas. Současně tato výsada opticky zvyšovala jejich politický význam v tehdejší vnitřní politice Francie i Velké Británie.

Vymazání dosavadních opozičních proudů však v pohledu na Mnichov přineslo ještě jeden důležitý efekt. V souladu se základním cílem protipadělatelské kampaně, jímž mělo být *odhalování* falsifikací dějin, se ve výkladu Mnichova objevily – resp. „byly odhaleny" figury zdánlivých odpůrců appeasementu, které ale ve skutečnosti skrytě tuto politiku podporovaly a jí napomáhaly. Vynořily se zde postavy opatrnějších či protřelejších politických hráčů, které sledovaly týž zločinný cíl jako čelní appeaseři, přisluhovaly imperialismu, demoralisovaly a rozleptávaly akční jednotu lidu, zatímco svou skutečnou povahu skrývaly pod opoziční škraboškou.

Nejde tedy jen o hromadné nasazování psích hlav nepohodlné opozici, ale především o závažná obvinění, že vedle zjevných usmiřovatelů, kteří „nesli kůži na trh" a veřejně se přimlouvali za dohodu s Hitlerem, působili v pozadí či přímo v zákulisí skrytí činitelé, kteří – ač nebyli přímo u moci – rovněž sloužili reakci, v pozadí pomáhali táhnout káru appeasementu a ze zdánlivě opačného stanoviska napomáhali uskutečňovat mnichovskou zradu. Pro západní imperialisty byli jakýmsi utajeným druhým želízkem v ohni pro případ, že by chamberlainovský a daladierovský „první sled" selhal, nebo se příliš rychle opotřeboval. Tito skrytí a prohnaní reakcionáři neutralisovali tlak lidových mas systematickým klamáním lidu. Pomáhali potají protlačit mnichovské řešení, aniž by do budoucna ztratili svou falešnou opoziční tvář. Figura skrytých mnichovanů získala v líčení Mnichova brzy klíčovou úlohu, neboť za ně byla brzy označena celá řada osobností. Tyto reinterpretace byly vydávány za *„skutečné portréty"* či za *„strhávání masek"*.

Bezprostředním následkem uplatňování této figury bylo, že v novém mnichovském výkladu paradoxně přestaly hrát hlavní roli jednotlivé kroky podnikané Chamberlainem, Daladierem, nacisty, fašisty, francouzskými či britskými „Munichois", tedy těmi, o jejichž „reakční" či „kapitulantské" úloze v zářijové krisi *„nemůže být pochyb"*. Přísné oko historika se začalo soustřeďovat na „neutrály", formální opozici, na „pravé" a zejména na „nepravé" socialisty, jako by jejich „vina" – ať už skutečná či zdánlivá – byla větší a závažnější než u „zjevných kapitulantů". Jako by již hlavní dění kolem Mnichova bylo zcela jasné.

Hledání a *„odhalování"* skrytých mnichovanů zároveň dále umocňovalo dojem, že Mnichov byl dalekosáhlým spiknutím proti míru a posilovalo postupně rostoucí špiónománii, která opět zachvátila sovětskou historiografii i propagandu, a to pochopitelně nejen v případě mnichovského tématu.[1079] Osudné důsledky měly poté oba tyto procesy v československém dějepisectví.

Československá karta

Protipadělatelská kampaň se od svého spuštění vymezovala víceméně jen proti americkým, britským či francouzským pracím a autorům. Bylo tak jen otázkou, kdy sáhne také po materiálech československého původu – a také, jak s nimi přitom naloží.

Recense pamětí Zdeňka Fierlingera

Recense v Nové době

Prvním československým titulem, který byl v *Nové době* recensován, se počátkem června 1948 stal I. díl pamětí Zdeňka Fierlingera *Ve službách ČSR* vydaný poměrně nedávno.[1080] Recensent Jurij Axel měl

[1077] Jako jakási ozvěna jevu, který popsal Klement Gottwald ve svém proslovu na zasedání presidia EKI v prosinci 1938: *„kdo vyjednává s Henleinem, je zrádce"*. Vize za pozn. 742.

[1078] Mimochodem, pokud záměrně zanedbáme tendenční postupy sovětských autorů při tvorbě příspěvků prokazujících tuto spoluzodpovědnost, nelze jim upřít jistý obecnější přesah, neboť nemálo z jejich argumentů pak „znovuobjevila" např. tzv. britská revisionistická historiografie.

[1079] Znovu si připomeňme, že v r. 1948 uplynulo deset let od uveřejnění *Stručného výkladu dějin VKS(b)* a že právě tento dokument byl vydáván za vzorový odborně historický text.

[1080] Юрий АКСЕЛЬ [Георгий Николаевич МОЛОЧКОВСКИЙ]: *Мемуары Фирлингера*. Новое время, № 23/1948, 2. 6. 1948, s. 28–31.

k Československu hluboký vztah a také patřičný přehled.[1081] Fierlingerovy paměti ocenil jako dokumentárně dobře podložené, neboť kromě osobních prožitků bývalé československého vyslance a velvyslance v Moskvě kniha obsahovala řadu faktografických údajů a přetiskovala navíc i diplomatickou korespondenci ze zářijových dnů roku 1938. Axel proto také zdůraznil, že paměti vrhají *„ostré světlo na přípravu hanebného mnichovského ujednání západními mocnostmi a na sabotování politiky kolektivní bezpečnosti"*.

V recensi vyzdvihl především ty pasáže, které se zabývají snahou Prahy o koordinaci armádních štábů Francie, Československa a Sovětského svazu pro zajištění efektivního naplňování smluv o vzájemné pomoci, resp. snahou Prahy o konkretisaci forem této pomoci, narážející na francouzský nezájem. S odvoláním na *„historickou informaci"* pak Axel soudí, že tento nezájem byl dán touhou francouzské vlády smluvit se s Hitlerem a isolovat SSSR. Proto Francie stále odpovídala vyhýbavě a neodhodlala se přijmout opatření ke společnému postupu a tato jednání v podstatě sabotovala.

V souvislosti s tím, že se Chamberlain Runcimanovou misí bez okolků vměšoval do vnitřních záležitostí Československa, Axel uzavírá, že ani Francie, ani Anglie nehrály s Československem poctivou hru. Runcimanova miste byla podle Axela *„zástěnou zakrývající před anglickou veřejností amputaci pohraničí, o které se už dávno rozhodlo v Londýně"*. Právě proto, že Německo mělo podporu Západu, mohlo klást tvrdé požadavky a Československo je muselo přijmout. Pravým opakem je přístup Sovětského svazu. Jak Fierlinger vícekrát připomíná, SSSR nejednou prohlásil Československu, že své závazky splní.

Recense se dotkne i vnitřní situace Československa. Zatímco Hitler využívá sudetské Němce, čs. lid nedosáhl jednoty všech národních sil. Ve vládních kruzích panovaly rozpaky a pochyby a reakce tak čím dál více zvedala hlavu. V demokratickém táboře rostla bezradnost. *„Sklíčena vyhýbavým a neupřímným stanoviskem Francie, obrátila se čs. vláda k Sovětskému svazu s žádostí o potvrzení jeho ochoty bránit Československo v případě napadení. Odpověď sovětské vlády byla faktem ohromného morálního a politického významu, dodal odvahy vyspělé pokrokové demokratické společnosti a celé Evropě."* Sovětskou odpověď z 20. září Axel rovněž cituje. Pod nátlakem franko-britského ultimativního zákroku však byla čs. vláda nucena ustoupit. Tím byl osud ČSR rozhodnut

Na rozdíl od Fierlingera se Axel nezabývá děním mezi 21. a 30. zářím. Mnichovskou dohodu v recensi chápe jen jako dokončení, stvrzení spáchané zrady, jakési *„vyřízení formalit"*. Po něm se na Československo vrhli druzí šakalové – fašistické vlády Polska a Maďarska. Tehdy v Československu vítězí reakce, do jejíhož čela se postavili Chvalkovský a Hácha. Zcela odmítli sovětské záruky a zemi dovedli až do německé okupace – zde Axel cituje výňatek z nóty z 18. března 1939, jíž Sovětský svaz oficiálně odsoudil obsazení Československa Německem.

Závěrečné zhodnocení zařazuje Fierlingerovy paměti do kontextu protipadělatelské kampaně: *„O mnichovské úmluvě a o ostatních událostech předvečera druhé světové války bylo uveřejněno mnoho pamětí a vzpomínek různých politických činitelů. Zpravidla je základním cílem autorů podobných spisků obhájit sebe nebo svou politickou stranu. Dosahují toho cestou bezostyšného překrucování historické pravdy. Na pomoc jednotlivým padělatelům dějin předválečných let přišly vládnoucí kruhy anglosaských zemí, které se svou publikací hitlerovských archivních materiálů pokoušely světové veřejnosti zamlčet skutečný obraz přípravy druhé světové války a pomluvit Sovětský svaz.*

Pravda o mnichovském ujednání západních »usmiřovatelů« Hitlera, o anglo-americko-francouzské pomoci Hitlerovi při přípravě a rozpoutání německé agrese byla nevyvratitelně konstatována historickou informací Sovětské informační kanceláře »Padělatelé dějin«. Pravda o politické situaci oněch let má nyní zvláštní aktuálnost. Neboť tytéž síly mezinárodní reakce, které vynesly vzhůru Hitlera, znovu organisují spiknutí proti míru a demokracii. Znovu se utvářejí rozličné západní »bloky« a vojenská »spojenectví«, imperialisté rozdmýchávají válečnou psychosu a sabotují upevnění míru. Nedávní »usmiřovatelé« Hitlera si vychovávají nové hitlerovce.

Mírumilovná politika Sovětského svazu a demokratických stran jim v tomto kursu brání. Odtud pochází nekončící protisovětská kampaň lží a pomluv. Odtud pocházejí i rozličné padělatelské pokusy v genru »odborně

[1081] Georgij Nikolajevič Moločkovskij (pseudonym Jurij Axel, 1910–1970), literární kritik a překladatel české literatury (K. Čapek, A. Jirásek, K. Konrád, J. Hašek, I. Olbracht, 1947 přeložil *Reportáž psanou na oprátce* Julia Fučíka), za II. světové války působil jako tiskový referent a dopisovatel TASSu na sovětském generálním konsulátě v Praze s kontakty mezi čs. literáty. Po napadení SSSR internován spolu s personálem konsulátu a na konci července vyměněn na hranici s neutrálním Tureckem za říšské občany. Po návratu do Moskvy redaktor a starší referent TASSu. Manželka Tamara Michajlovna Axelová (1912–1990). – T. M. AKSELOVÁ: *Protektorátní deník*. Tribuna, č. 1 až 4/1972, s. 18. Přeložil Jiří Sedláček. – Fragment jejich pozůstalosti uložen v LA PNP.

historickém«, memoárovém a jiných. Pro odhalování těchto falsifikací poslouží jako cenná svědecká výpověď kniha Zdeňka Fierlingera.“

Recense I. I. Udalcova

Axelova recense v *Nové době* sice zařadila Fierligerovy paměti do mantinelů protipadělatelské kampaně, nebyla však první sovětskou recensí těchto pamětí – předběhl ji minimálně jeden text, vydaný již v květnu 1948. V májovém čísle časopisu *Slované* totiž Fierlingerovy paměti recensoval I. I. Udalcov.[1082]

Na rozdíl od Axela se Udalcov nerozhodl propojovat paměti přímo s protipadělatelskou kampaní a recensi pojal spíše jako přehled nejvýznamnějších míst knihy. Jejich výběr byl ovšem stejně závislý na výkladu minulosti podle *„historické informace“*.[1083] Lze tak pozorovat řadu podobných prvků jako v Axelově případě.

Z Fierlingerových pamětí vyjímá Udalcov především ty pasáže, v nichž autor vyzdvihoval úlohu Ruska a Sovětského svazu, a to už od konce I. světové války. Porážku ústředních mocností totiž umožnily nejen potoky ruské krve prolité v prvních třech letech války, ale ve veliké míře i říjnová revoluce, *„která svým působením rozložila německou armádu a připravila povstání středoevropských národů“*. Vznik prvního proletářského státu na světě na jedné straně vyvolal *„vřelé sympatie všeho pokrokového lidstva, na druhé straně pak zběsilou nenávist imperialistů, jejichž mezinárodní politika ihned po vytvoření sovětského státu dostala ostře protisovětský směr“*. Ten nadále ovlivňoval vztahy se Sovětským svazem a přistoupily-li vlády celé řady evropských států ke sblížení se SSSR, stalo se tak *„pod tlakem lidových mas“* a navíc ne *„s upřímnými úmysly spolupracovat“*.[1084]

Je prý známo, že již dlouho před mnichovskou zradou existovaly v mezinárodní politice dva směry. První uskutečňovala sovětská vláda a projevoval se *„bojem za vytvoření účinného systému kolektivní bezpečnosti“*. Druhý směr byl linií anglo-francouzské diplomacie, tj. pobízení německé agrese směrem na východ a snaha vykoupit své vlastní bezpečí na úkor třetího státu. Oba směry Fierlinger ilustruje *„řadou poprvé vydaných dokumentů československé diplomatické korespondence“*.

I Udalcov tedy vysoce hodnotí fakt, že Fierlinger v pamětech publikoval cenné oficiální dokumenty. Z nich si ale opět vybírá jen ony, které mají doložit oddanost Sovětského svazu myšlence kolektivní bezpečnosti nebo protivenství, která na této své cestě musel zakoušet. – Prokuje se jimi např. anglo-americká špionáž v SSSR, výměna zpráv mezi anglickou a německou výzvědnou službou a podává se svědectví o tom, jak americká „diplomacie“ naléhala v Londýně a Paříži na dosažení kompromisu s Hitlerem. Toto americké stanovisko pak mělo dojít u vládnoucích kruhů Londýna a Paříže plné podpory.

Udalcov – podobně jako Axel – považuje za nejcennější materiál, *„týkající se praktických opatření, uskutečňovaných sovětskou vládou pro přípravu ke splnění závazků“* ze smluv s Francií a Československem. *„Tato opatření byla jak rázu politického a vojenského, tak hospodářského.“*[1085] Do kontrastu staví chování anglo-francouzské diplomacie, která naopak hledala způsoby, jak vykonávat nátlak na čs. vládu, *„aby ji dostala před Hitlerem na kolena“*. Opět je zmíněna Runcimanova mise, *„jež měla dát možnost Francii »zbavit se smluvních svých závazků k Československu stůj co stůj«“* jakož i zastrašování a hrozby, při nichž *„Chamberlain, Daladier, Hitler a Mussolini vystupovali v otázce Československa v jednotné frontě“*.

Dokumenty otištěné Fierlingerem mají ukazovat, jak v situaci, kdy na čs. vedení vykonává nátlak Německo, Anglie, Francie i vnitřní čs. reakce, *„jediný Sovětský svaz rozhodně vystoupil na podporu Československa a prohlásil, že je připraven splnit své povinnosti, vyplývající ze sovětsko-československé smlouvy“*. A znovu se tu cituje Fierlingerův telegram s textem sovětské odpovědi.

Na rozdíl od Axela Udalcov nevěnuje pozornost dílčím událostem září 1938 – a to ani těm, o nichž se zmiňovali *Padělatelé dějin*. Podle Udalcova jsou okolnosti uzavření mnichovské dohody *„celému světu známy“* – jak ty, jež byly *„vyvrcholením anglo-francouzské zrádcovské politiky“*, tak i postoj SSSR, který projevil

---

[1082] И. УДАЛЬЦОВ: *Свидетельства чехословацкого дипломата*. Славяне, № 5/1948, май 1948, s. 59–61. Česky I. UDALCOV: *Svědectví československého diplomata*. Překlad V. Doležalová a J. Vávra. Sovětská věda-Historie, č. 5/1950–1951, květen–červen 1951, s. 66–73.

[1083] Např. mnichovské téma chápe jako stále aktuální, neboť *„je mnoho společného mezi tím, jak síly mezinárodní reakce připravovaly druhou světovou válku, ukrývajíce své agresivní plány za hesla o boji proti komunismu a tím, jak nyní autoři ztřeštěných plánů na ovládnutí světa pod týmiž hesly osnují tajná spiknutí proti bezpečnosti a svobodě národů“*.

[1084] I francouzsko-sovětská smlouva se uzavírala především proto, že Laval chtěl *„především uklidnit francouzské veřejné mínění, žádající sblížení s Moskvou, a tím zároveň získat volné ruce ke spolupráci s Německem“*.

[1085] Vyzdvihuje např. jak Sovětský svaz spolupracoval s Československem v oblasti průmyslu, když bylo podle Fierlingera západem fakticky opuštěno.

„opravdovou vůli splnit své spojenecké závazky". „Politika francouzské a anglické diplomacie však zahubila Československo a vydala je do rukou Hitlerovi."

Udalcov se rovněž významně dotkl anglické a francouzské deklarace o neútočení s Německem, ale také třístranných jednání v létě 1939, srpnové sovětsko-německé smlouvy, jakož i protisovětské kampaně západních mocností v době války s Finskem, jíž se aktivně účastnili labouristé.

„Na mnoha místech své knihy Fierlinger zdůrazňuje, že při všech změnách mezinárodní situace byl Sovětský svaz důsledným obhájcem zásady nezávislosti Československa," což je zase vyjádřeno citátem sovětské nóty z 18. března 1939, jíž SSSR rozhodně protestoval proti nacistické okupaci Československa a jejíž kopii *„obdržel Fierlinger od Lidového komisariátu zahraničí SSSR".*

Zajímavé je, že Udalcov připomíná, že v pamětech je uveden *„zajímavý materiál, charakterisující vnitřní situaci v Čechách a na Slovensku před válkou, boj českého a slovenského národa proti fašistickým utlačovatelům a zrádcovskou politiku kliky Háchovy, Chvalkovského a Berana v Čechách a Tisovy, Tukovy a Ďurčanského na Slovensku".* Ale ani slovem se nezmíní o aktivitách Edvarda Beneše, o počátcích zahraničního odboje a o pařížské a londýnské emigraci, o nichž se Fierlinger dosti podrobně rozepisoval. Namísto toho Udalcov recensi rychle uzavřel nezbytnou připomínkou, že: *„na konci prvního dílu svých vzpomínek hovoří Fierlinger o tom, že osvobození a obnovení Československa bylo umožněno pouze díky Sovětskému svazu. »Vítězství, kterého dosáhl SSSR a jeho spojenci,« píše autor, »bylo vykoupeno mořem krve, nesmírným utrpením sovětského lidu a nenahraditelnými kulturními a hmotnými obětmi.«"*

Sovětský argumentační deficit

Na obě recense, které chválí a vysoce cení Fierlingerovy paměti, můžeme pohlížet různě. Jednak jako na výraz zvláštních sympatií, jichž se Fierlinger v Sovětském svazu dlouhodobě těšil,[1086] jednak jako na možnou ozvěnu jeho postojů při únorové vládní krisi.[1087] Fakt, že obě recense vyzdvihují hodnotu dokumentárních příloh Fierlingerových vzpomínek a citují prakticky totožné dokumenty, však nelze považovat za náhodu.

Je potřeba si uvědomit, že pokud jde o sovětský postoj v době Mnichova, pak sovětská historiografie se doposud odvolávala vlastně pouze na Litvinovovy projevy v Ženevě. Nepřímé odkazy na tyto projevy pak obsahovala i *„historická informace".* Tato klíčová prohlášení však překvapivě nebyla zařazena do edice *Dokumentů a materiálů k předvečeru II. světové války.*

Ve sborníku byl místo nich otištěn text telegramu lidového komisariátu zahraničí pro vyslance v Praze z 20. září 1938 s prohlášením o ochotě SSSR Československu pomoci. Nikoliv ale jako samostatný dokument, ale pouze v rámci redakční poznámky k čs. memorandu o přijetí anglo-francouzského plánu![1088] Takto zásadní oficiální dokument nebyl zařazen samostatně, ale jen jako „přívažek" k dokumentu jinému.[1089]

Zatímco *„historická informace"* i následná kampaň se mocně zaklínaly zásadovostí sovětské politiky a operovaly s *„četnými ujištěními"* o ochotě SSSR pomoci Československu, jež měl tento během září opakovaně poskytovat, zůstává faktem, že sovětské vedení se v r. 1948 neodhodlalo k tomuto problému plně uveřejnit jediný oficiální dokument.

Vznikal těžko uvěřitelný paradox: SSSR uveřejňuje kořistní německé dokumenty k Mnichovu, ale neuveřejňuje své. SSSR se presentuje jako jediný přítel, který Československu zůstal, ale neposkytne žádný vlastní dokument, kterým by svůj tehdejší postoj doložil.[1090]

Pro sovětské autory, kteří u západních historiků a politiků měli kritisovat nedostatek či zamlčování faktů, se vytvořil závažný argumentační nedostatek. Jakkoliv byla přítomna snaha podávat zásadovost a ochotu SSSR pomoci v době Mnichova jako axióm, který není nutné dokazovat (*„je známo"*, *„je dobře známo"*, *„nemá smyslu se zabývat"*), sovětští autoři tuto interpretační slabost zřejmě pociťovali, neboť lze vysledovat,

[1086] Lze uvažovat i o osobních vztazích recensentů k autorovi.

[1087] Obě recense také přešly dokonalým mlčením občasné kritické připomínky, které Fierlinger v pamětech uvedl na adresu SSSR, nemluvě již o složitém období po srpnu 1939.

[1088] Dokument č. 27. Ve sborníku je tento způsob uveřejnění zcela ojedinělým a byl použit již v maketě I. svazku (vizte v tabulce za pozn. 303).

[1089] Důvod není jasný. Můžeme spekulovat, že jistou roli mohla hrát neochota uvádět jméno vyslance Alexandrovského, případně ostatních tehdejších diplomatických zástupců SSSR.

[1090] Sovětské MZV tento problém dalších deset let vůbec neřešilo. Ostatně nedostatečná přístupnost sovětských materiálů z doby Mnichova, provázená více či méně sensačními teoriemi, se měla stát evergreenem mnichovské historiografie a je jím doposud. Můžeme tak hovořit o rekvisitě „ruských archivů", která má počátek právě v r. 1948.

jak soustavně usilovali překonat tuto pramennou nouzi a snažili se opatřit si doklady o rozhodném sovětském postoji odjinud.

Fierlingerův výběr z korespondence čs. vyslanectví v Moskvě, otiskovaný jednak v rámci textu, jednak v samostatných faksimilových přílohách, byl proto využíván jako sekundární doklad sovětského stanoviska. Přesně to učinil Chvostovův redakční kolektiv při přípravě *Dokumentů a materiálů*, když z pamětí převzal Kroftův telegram Osuskému (dok č. 21). Přesně to učinili i oba recensenti, kteří upozornili na telegram, v němž Fierlinger 20. září 1938 sděloval do Prahy oficiální odpověď sovětské vlády, jež v takto autentické, a tudíž nezpochybnitelné podobě nebyla nikde jinde uveřejněna.

Fierlinger tak sovětským autorům významně – byť ještě nevědomky – napomohl vyvážit tento faktografický a argumentační schodek.[1091] A brzy se ukázalo, že nebude jediným čs. autorem, který podstatně doplní argumentační arsenál sovětských historiků.

Nikolaj Leonidovič Rubinštejn a paměti Edvarda Beneše

Druhý text čs. původu byl v *Nové době* recensován počátkem srpna. Byly jím paměti presidenta Edvarda Beneše a na rozdíl od Fierlingerových vzpomínek byly podrobeny velmi ostré kritice historikem a profesorem Akademie společenských věd při ÚV VKS(b) Nikolajem Leonidovičem Rubinštejnem (1902–1952).[1092]

Jde vlastně o jediný příspěvek protipadělatelské kampaně, který je v soudobé české historiografii dobře známý a vícekrát citovaný.[1093] Naproti tomu mimo zájem českých historiků stojí veškerá souvislost recense s protipadělatelskou kampaní, příčiny – a z větší části i důsledky – recense, stejně jako osobnost recensentova, o níž se v podstatě neví vůbec nic, aniž by byl tento nedostatek nějak výrazněji pociťován.[1094]

V případě profesora Rubinštejna však tento nezájem není na místě – ať už jde o jeho velmi specifickou kariéru ve stranických a státních orgánech, odbornou činnost či blízkost k Ústřednímu výboru VKS(b),[1095]

[1091] Kromě recensí lze zmínit např. četné odkazy v přehledových přednáškách profesora Vysoké školy stranické při ÚV VKS(b) Ivana Fjodoroviče Ivašina – Иван Фёдорович ИВАШИН: *Мюнхенский сговор и развязывание войны в Европе. Борьба СССР за коллективный отпор фашистским агрессорам.* Стенограмма лекции, прочитанной в Высшей партийной школе при ЦК ВКП(б). Курс истории международных отношений и внешней политики СССР. Высшая партийная школа при ЦК ВКП(б), Moskva 1949. И. Ф. ИВАШИН: *Борьба СССР против провокационной «Мюнхенской» политики, за коллективный отпор агрессорам.* Лекции, прочитанные в Высшей партийной школе при ЦК ВКП(б). Высшая партийная школа при ЦК ВКП(б), Moskva 1950. – Česky I. F. IVAŠIN: *Boj SSSR proti provokační „mnichovské" politice, boj za kolektivní odpor proti útočníkům. Těsnopisný záznam přednášky na Vysoké stranické škole při ÚV VKS(b).* Oddělení propagandy a agitace Ústředního výboru KSČ, Praha 1952. ПАВЛЕНКО, c. d., s. 393 tvrdí, že paměti byly později z velké části v SSSR vydány. Konkrétní vydání se však nalézt nepodařilo.

[1092] Николай Леонидович РУБИНШТЕЙН: *Мемуары Эдуарда Бенеша.* Новое время, № 33/1948, 11. 8. 1948, s. 26–31. V anglické mutaci časopisu – N. RUBINSTEIN: *The Memoirs of Eduard Beneš.* New Times, № 33/1948, 11. 8. 1948, s. 26–31. V textu je užito revidovaného překladu Miroslava Galušky (N. RUBINŠTEJN: *Paměti Edvarda Beneše.* Tvorba, roč. XVII, č. 34/1948, 25. 8. 1948, s. 662–664.)

[1093] Např. Milan HAUNER: *Mnichov v díle Edvarda Beneše*. In: Mnichovská dohoda. Cesta k destrukci demokracie v Evropě. Uspořádal Jan Němeček. Karolinum, Praha 2004, s. 222–223. Jindřich DEJMEK: *Edvard Beneš: obtížná cesta k politické biografii. (Pokus o historiografický přehled.)* ČČH, roč. 101, č. 3/2003, s. 635.

[1094] Např. Jindřich Dejmek jej uvádí pouze jako *„stalinského historika" – Edvard Beneš: obtížná cesta k politické biografii. (Pokus o historiografický přehled.)* ČČH, roč. 101, č. 3/2003, s. 635; v Benešově biografii pak také jako *„stalinistického historika dějin diplomacie"* – DEJMEK: *Beneš II*, c. d., s. 615 a 698. V obou případech však s chybně uvedeným jménem N. N. Rubinštejn. – Je ovšem pravdou, že ještě před několika lety bylo nanejvýš obtížné nalézt alespoň základní životopisné údaje. Navíc bývá autor většinou zaměňován se svým jmenovcem a současníkem, historikem dějin dějepisectví N. L. Rubinštejnem (1897–1963), tvrdě postiženým za monografii o ruské historiografii. Vizte pozn. 650. Mimochodem je takto zaměňován i v elektronickém katalogu Ruské státní knihovny.

[1095] Nikolaj Leonidovič Rubinštejn (1902–1952). Účastník občanské války. Od r. 1918 v Lidovém komisariátu osvěty, pak politický pracovník v Rudé armádě, 1919 těžce raněn, poté pracoval ve stranickém školství. 1921–1923 studoval na Sverdlovově komunistické universitě, 1924–1928 na Ústavu rudé profesury. 1928–1929 vědecký tajemník Komise Ústředního výkonného výboru SSSR pro vydávání diplomatických dokumentů imperialistické války a období imperialismu, poté v kulturně propagačních funkcích oblastních stranických výborů, od r. 1935 opět v Moskvě. 1935 vedoucí sektoru dějin strany v Ústavu Marxe, Engelse a Lenina při ÚV VKS(b), 1935–1936 vedoucí sektoru stranických škol v Oddělení stranické propagandy a agitace ÚV VKS(b), 1936–1937 náměstek ředitele Ústředního muzea V. I. Lenina. V roce 1937 půl roku náčelník Zvláštního byra při sekretariátu Lidového komisariátu vnitra v hodnosti majora státní bezpečnosti (náplň práce: zobecnění poznatků rozvědné a kontrarozvědné práce, vedení spisů na činitele kapitalistických zemí a příprava učebních pomůcek). 1937–1939 náměstek vedoucího Oddělení stranické propagandy a agitace ÚV VKS(b), 1939–1941 lektor Správy propagandy a agitace ÚV VKS(b). V r. 1941 krátce doktorand Historického ústavu AV SSSR, po vypuknutí Velké vlastenecké války krátce náměstek vedoucího oddělení v Sovětské informační kanceláři, od října 1941 ve vojenské službě, zástupce náčelníka politického oddělení 52. armády, v prosinci 1941 těžce raněn, 1942–1943 zástupce náčelníka Správy propagandy a agitace Hlavní politické správy Rudé armády v Moskvě, v únoru 1943 povýšen na plu-

nebo jeho účast v protipadělatelské kampani, v níž sehrál dosti významnou úlohu. Již na podzim 1947 ve svém příspěvku v *Otázkách dějin* do jisté míry novou kampaň předznamenal[1096] a lze tedy spekulovat, že se nějakým způsobem mohl podílet i na přípravě *„historické informace“*.[1097] Fakt, že právě on recensoval Benešovy paměti, nelze brát v žádném případě na lehkou váhu.

Recense je v českém prostředí zatím chápána jen optikou *„brutálního“*,[1098] *„neslýchaného“* a *„neoprávněného útoku“* proti Benešovi,[1099] či *„první salvy pod pás“*,[1100] tj. pohledem presidentových blízkých. Přehlíží tak bohužel vrstevnatost Rubinštejnova textu, který plnil mnohem více funkcí, než se jen strefovat do (z jeho pohledu) bývalé středoevropské politické veličiny. Vzhledem k pozdějšímu vlivu tohoto textu je třeba jej podrobit zevrubné analyse.

Rovina protipadělatelské kampaně

Rubinštejnova recense zcela zapadá do kontextu recensního seriálu *Nové doby* a protipadělatelské kampaně. Vybrala si k posouzení memoárovou práci vrcholného politika předválečného období, vzpomínajícího na dobu předválečnou a válečnou, a hodnotí ji podle toho, zda se dopustil či nedopustil padělání dějin.

Rubinštejn o *Pamětech* napsal, že čtenáře zklamou. Přinášejí sice *„texty některých nikoli nezajímavých dokumentů“*, vyprávějí *„o setkáních a rozhovorech se zahraničními státníky a diplomaty“*, předkládají *„nemálo fakt, která charakterisují mezinárodní vztahy, a především diplomatickou činnost československé vlády v letech 1920–1945“*, ale přidávají jen *„málo nového k tomu, co už je o událostech, popisovaných v knize, známo“*.

Benešův pohled na minulost posloužil Rubinštejnovi také k tomu, aby mu vyčítal nedostatek sebereflexe a sebekritiky. *Paměti* mají prý vylíčit zahraniční politiku Československa a osobně Beneše s *„jakousi gloriolou neomylnosti“*. A z takového pokusu *„nemohlo pro historii vzejít nic dobrého“*.

Rubinštejn o Benešovi napsal, že se v *Pamětech „dostává do konfliktu s historickou pravdou“*, ve dvou případech jej kritisoval pro *„zamlčování skutečnosti“*, případně, že nepodal *„správné objasnění“*, či *„kritické zhodnocení“* konkrétních událostí. A již vůči tematickému a časovému vymezení díla se Rubinštejn dopustil několika závažných faulů:

- Okázale se pozastavil nad tím, jak je možné, že *„v knize, která se nazývá »Od Mnichova k nové válce a novému vítězství«, je bezprostředně mnichovské dohodě věnováno všeho všudy pět řádek“*. Připomenul sice fakt, že Beneš v *Pamětech „předesílá, že má v úmyslu o tom vyprávět v jiné knize“*, ale veškerou svou další argumentaci stavěl právě na mnichovské tematice, kterou se Beneš údajně opomněl zabývat.

---

kovníka a vyznamenán řádem Rudé hvězdy, 1943–1944 zástupce náčelníka politického oddělení 2. gardové armády 4. ukrajinského a 1. pobaltského frontu, vyznamenán řádem Vlastenecké války I. stupně, 1944–1945 zástupce náčelníka politického oddělení 4. gardové armády 3. a 2. ukrajinského frontu, vyznamenán řádem Rudého praporu. Od listopadu 1945 do října 1946 zástupce vedoucího katedry mezinárodních vztahů Vysoké školy stranické při ÚV VKS(b), od října 1946 zástupce vedoucího katedry mezinárodních vztahů Akademie společenských věd při ÚV VKS(b), profesor, 1947 doktor historických věd, specialista na otázky sovětské zahraniční politiky, lektor pro mezinárodní otázky Moskevského městského výboru VKS(b). Vyznamenán medailemi *Za obranu Moskvy*, *Za dobytí Budapešti*, *Za dobytí Vídně*, *Za vítězství nad Německem*. Zemřel v srpnu 1952. – Сергей Георгиевич ФИЛИППОВ: *Руководители центральных органов ВКП(б) в 1934–1939 гг. Справочник*. РОССПЭН, Moskva 2018, s. 533. https://1418museum.ru/heroes/27956142/ [16. 1. 2022] http://old.memo.ru/history/nkvd/kto/biogr/gb426.htm [16. 1. 2022]. Nekrology – Вопросы истории, № 9/1952, s. 156–157 – Sovětská věda-Historie, č. 2/1953, červen 1953, s. 307. Dále ТИХОНОВ: *Идеологические кампании…*, c. d., s. 420. НЕКРИЧ: *Отрешись от страха…*, c. d., s. 58–59, kde se uvádí, že byl členem vědecké rady Historického ústavu AV SSSR. Podle Děborinova dopisu zřejmě působil i na Vysoké škole diplomatické (vizte u pozn. 1005). K činnosti Zvláštního byra Lidového komisariátu vnitra v době Mnichova (tj. pozdější) zmínka – Василий Степанович ХРИСТОФОРОВ: *Мюнхенское соглашение – пролог Второй мировой войны (по архивным материалам ФСБ России)*. Новая и новейшая история, № 1/2009, s. 22.

[1096] Vizte u pozn. 161.

[1097] Jakožto specialista na zahraniční politiku se vyjadřoval i k Děborinově knize v r. 1948 a byl jedním z těch, které Děborin posléze obvinil z kosmopolitismu. Vizte u pozn. 1005.

[1098] Amelie POSSE-BRÁZDOVÁ: *Tajné dopisy z Prahy 1948*. K vydání připravila Věra Olivová. Knižnice Společnosti Edvarda Beneše, sv. 6. Společnost Edvarda Beneše, Praha 1994, s. 48.

[1099] Josef JOSTEN: *Oh my Country*. Latimer House Ltd., Londýn 1949, s. 227. V překladu Jarmily Kracíkové *Československo žaluje…* Informační služba svobodného Československa, Chicago 1950, s. 227 (ve vydání v Našem vojsku z r. 1993, s. 165).

[1100] HAUNER: *Mnichov v díle Edvarda Beneše,* c. d., s. 223.

- Se smyslem pro efekt Beneše taktéž obvinil, že *„zamlčuje ve své knize to, že Sovětský svaz osvobodil Československo z fašistického jařma“*, neboť tématu osvobození se *Paměti* prakticky nedotýkají, *„ať již je sebetěžší si to představit“*. Přitom ale sám opomněl uvést, že recenzovaná kniha je prvním svazkem druhého dílu, že se tedy bude rozšiřovat nejen proti času, tj. mnichovským úsekem, ale také bude pokračovat druhým svazkem, jak ostatně Beneš nejméně dvakrát v textu zmínil.[1101] Rubinštejn tedy „zakryl důležitý fakt“, že *Paměti* nejsou dílem úplným a dokončeným. Naopak k nim právě takto přistupoval a je hodnotil.[1102]

Odmítl většinu Benešových programových výroků a thesí, neboť jim prý Beneš v pamětech nebyl schopen dostát. Některá Benešova tvrzení označil Rubinštejn za *„domýšlivá“* a vícekrát poukazoval na jistou, řekněme, vypínavost autora, který by si chtěl připisovat cizí zásluhy a není schopen kriticky zhodnotit svou politiku posledních třiceti let. Vybíral místa, kde si dle jeho mínění Beneš protiřečil, a využíval je k tomu, aby tyto události zasadil do nového kontextu a podal jejich nový výklad. Tím vším vlastně uplatňoval postupy, které byly v recensním seriálu *Nové doby* systematicky využívány.

Nový výklad československé zahraniční politiky

Rubinštejn se prostřednictvím toho, že odmítl Benešovu spokojenost s postupem, který v čs. zahraniční politice po třicet let sledoval, negativně vymezil vůči zahraniční politice předmnichovské republiky. Benešovo vysoké hodnocení Společnosti národů, že po I. světové válce *„byla skutečně velkou politickou a morální silou“*, ironisoval účelovým odkazem na její žalostné výsledky v pozdější době, tj. ve 30. letech – nedokázala se postavit fašismu (Habeš, Španělsko, Mnichov) a nedokázala vyřešit otázku menšin. Podle Rubinštejna jde vlastně o důkaz krachu Benešových ilusí, krachu jeho politiky.[1103] Beneš patrně nemá důvod hovořit o nějakých svých úspěších. Naproti tomu Rubinštejn zdůraznil, že *„všeobecně je známo, že pouze Sovětský svaz zaujal zásadní stanovisko v otázce italsko-habešské války a splnil odpovídající požadavky paktu Společnosti národů“*.

Za úhelný kámen své kritiky, za klíčový prvek, podle něhož tuto politiku hodnotí, považuje Rubinštejn právě vztah Československa k Sovětskému svazu a rozhodně popřel Benešova tvrzení, že se vždy přidržoval zásady spolupráce se SSSR.[1104] Podle Rubinštejna se Beneš *„naprosto nesnažil navázat mezi Československem a Sovětským svazem normální diplomatické vztahy“*, což má kromě Benešova projevu z r. 1924 dokládat zejména fakt, *„že Československo navázalo diplomatické styky se Sovětským svazem teprve v sedmnáctém roce své existence, v červnu 1934! – dokonce později než Spojené státy“*.[1105]

Poslední věta sice je formálně i fakticky správná, ale současně je její isolované užití a vytržení z kontextu přesně tím, co je údajně předmětem kritiky: tj. zamlčováním spjatých událostí, faktů, a zejména velmi výběrovým používáním citátů z Benešova textu, ukončených tam, kde se dostávají do rozporu s recensentovými thesemi.[1106] Rubinštejn tímto hrubým zobecněním současně naznačil, že politika meziválečného Československa po většinu doby neusilovala o přátelské styky se SSSR.

Rubinštejn Benešovi rovněž upřel zásluhy o politiku kolektivní bezpečnosti, neboť iniciativa v politice kolektivní bezpečnosti patřila takřka výlučně Sovětskému svazu, což má být opět *„všeobecně známo“*.[1107] Líčení Benešova úsilí o zapojení SSSR do Společnosti národů a kolektivní bezpečnosti označuje Rubinštejn uštěpačně za pokus *„připsat si úlohu vychovatele Sovětského svazu v mezinárodních záležitostech“*, což prý *„nelze číst bez úsměvu“*. Jde prý o naprosto zjevný posun reálných proporcí, vždyť *„je všeobecně známo,*

[1101] Edvard BENEŠ: *Paměti. Část II. Od Mnichova k nové válce a k novému vítězství. Svazek 1.* Orbis Praha [1]1947, s. 200 a 227.

[1102] Rubinštejn přitom mohl svou recensi Benešových *Pamětí* klidně postavit právě na kritice tematické i časové neuspořádanosti a nevyváženosti. Benešovo časté odbíhání od tématu mohl pak spojit s nedostatečným zastoupením jiných důležitých otázek, namísto toho ale sáhl k účelovému zkreslování.

[1103] *„Ale cožpak všechna tato prohlášení neznamenají, že Beneš přiznává krach svých ilusí, včetně iluse o Společnosti národů? Vždyť tyto iluse byly neoddělitelnou částí Benešovy politiky po dvě desetiletí od r. 1919 do r. 1939. Konec konců je autor nucen konstatovat, že v r. 1938 »Společnost byla již pro evropskou demokracii mrtva. Ostatně sama to několikrát ukázala od r. 1938 do zastavení své činnosti za války«.“*

[1104] V této souvislosti opět ironicky poznamenal, že *„kdyby byl Beneš založil svůj výklad na historických faktech, bezpochyby by byl projevil mnohem kritičtější přístup k hodnocení své politiky“*.

[1105] Srov. zprávu Rudolfa Slánského na VIII. sjezdu KSČ v březnu 1946 – vizte pozn. 1408.

[1106] V případě navazování styků se SSSR je to třeba zmínka o rozhodném odporu pravice. BENEŠ: *Paměti*, c. d., s. 9–10.

[1107] Thesi o klíčové úloze SSSR v politice kolektivní bezpečnosti lze vysledovat již u Poťomkinova přehledu z r. 1943, ale např. *Dějiny diplomacie* hovoří i o ostatních aktérech, včetně Beneše. V duchu *„historické informace“* nyní Rubinštejn tuto thesi absolutisoval.

že iniciativa v boji za mír, za odzbrojení a za kolektivní bezpečnost příslušela sovětské vládě. Jenom ona vedla tento boj důsledně a vytrvale, vedoucí činitelé Společnosti národů – a mezi nimi autor recensované knihy – dávali přednost pacifistické frazeologii před aktivní politikou míru".

Benešův podíl na budování kolektivní bezpečnosti, připomínaný ještě *Dějinami diplomacie*, je tedy zapomenut a zesměšněn. Beneš je v tomto případě líčen jako politik frází, vnějšího líbivého obalu, za nímž není žádný skutečný obsah, žádný rozhodný čin. V tomto duchu pohlíží Rubinštejn i na události roku 1938.

Československá politika v září 1938

Rubinštejn sice přiznal, že Beneš v *Pamětech* slíbil, že okolnosti Mnichova vylíčí ve zvláštním svazku, ale, jak již bylo řečeno, naprosto se na tuto skutečnost neohlížel, prohlásiv, že *„historii mnichovského období se v jeho pamětech rovněž nedostalo správného objasnění"*. Veškeré zmínky o Mnichovu pak Rubinštejn připisoval toliko jedinému Benešovu cíli, *„totiž dokázat úplnou bezúhonnost své politiky v tomto osudovém období"*. – To je sice pravda, kdyby ovšem už od tohoto okamžiku Rubinštejn nepředjímal thesi, že Benešova politika v době Mnichova nebyla úplně bezúhonnou.

Odmítl tvrzení, že *„se československá vláda zoufale bránila do poslední chvíle, že učinila vše – »skutečně vše« – jak zdůrazňuje Beneš, aby zachránila zemi"*, o čemž prý autor *„nejednou"* mluví.[1108] Resolutně odmítl i další Benešův výrok, že: *„Zůstali jsme, […] všemi opuštěni a naprosto isolováni tváří v tvář sveřepému a barbarskému nepříteli…"* Podle Rubinštejna *„toto tvrzení odporuje reálným historickým faktům"*, neboť *„mohutný Sovětský svaz"*, činil v předmnichovském období *„vše možné, aby zahradil cestu fašistickým útočníkům"* a *„projevil jak v r. 1938, tak v r. 1939 ochotu přijít na pomoc československému lidu"*.[1109]

Důkaz měl podat v r. 1939 dokonce sám Beneš v interview, poskytnutém dceři Thomase Manna: *„Rusko nám zůstalo věrno do konce. Sovětská vláda slavnostně slíbila poslat vojenskou pomoc Československu i v tom případě, neučiní-li tak Anglie a Francie. Avšak Československo nepokládalo za možné přijmout vojenskou pomoc sovětské vlády."*[1110] Rubinštejn tvrdil, že československá vláda tehdy *„nespěchala ani požádat o pomoc. Teprve 19. září 1938 o ni požádala sovětskou vládu a přes její naprosto jasnou kladnou odpověď nechtěla této pomoci použít."*

Problém Československa v době Mnichova tedy netkvěl v jeho údajné isolaci, ale v neochotě přijmout pomoc Sovětského svazu! Právě proti této linii protestoval československý lid a vypukla všeobecná politická stávka. *„V důsledku těchto událostí musela československá vláda podat demisi a nová vláda musela vyhlásit mobilisaci."* Demonstrace a demisi Hodžovy vlády tudíž vyvolal odpor proti kapitulaci, odpor proti nepřijetí nabízené sovětské pomoci.

Rubinštejn tak do mnichovského příběhu zapracovává rekvisitu sovětské pomoci, ovšem jinak, než se to dělo doposud:

- Sovětský svaz nabídl pomoc bezpodmínečnou. Rubinštejn ji ovšem nedokládá oficiálním sovětským prohlášením, ale výňatkem z nedatovaného Benešova rozhovoru z r. 1939.
- Československý lid požadoval, aby vedení státu sovětskou pomoc přijalo.
- Děborinem nedávno uváděný argument, převzatý od André Simona, že v případě přijetí sovětské pomoci *„může válka nabýt charakteru křížové výpravy proti bolševismu a vládám Anglie a Francie bude velmi nesnadné zůstat stranou"*, je z výkladu zářijové krise vypuštěn.

[1108] *„Dávám tento výklad jen proto, aby bylo jasno, že československá politika v letech 1936–39 správně viděla, oč v Evropě jde. Učinila vše, opravdu vše, aby situaci svou, svých přátel a celé Evropy před gangsterským fašismem a pangermánským nacismem a před válkou vůbec ochránila. Nebylo v tomto údobí v Evropě státu, který by byl mohl míti čistší svědomí v konání své povinnosti ke svému národu a k svým přátelům – vzhledem k blížící se krizi evropské a světové – než republika Československá za presidentství Masarykova a mého."* – BENEŠ: *Paměti*, c. d., s. 55.

[1109] Podle Rubinštejna tak zřejmě v *Pamětech* neexistuje např. tato pasáž: *„Tak i po stránce vojenských příprav k přímé obraně proti nacistickému útoku zůstávali jsme v září roku 1938 se Sovětským svazem naprosto sami, znajíce přitom stav svých vzájemných příprav mravních, politických i vojenských a znajíce celkem také stav těchto příprav jak evropského Západu, tak i nacistického Německa a fašistické Itálie."* – BENEŠ: *Paměti*, c. d., s. 69.

[1110] Bližší údaje Rubinštejn neuvádí. Jde o rozhovor s Erikou Mannovou, otištěný 18. a 19. dubna 1939 v celé řadě amerických listů, včetně krajanských. Citát je uveden ve značně pozměněné podobě. – Srv. Johann Wolfgang BRÜGEL: *Dr. Beneš on the Soviet "Offer of Help" in 1938*. East Central Europe / L' Europe du centre-est, 4, № 1/1977, s. 56–59. Jako pramen jej použil zřejmě již I. M. Lemin (vizte pozn. 983).

- O povaze sovětské pomoci se nic neříká, ale nepochybuje se o ní.
- K československé kapitulaci nebyl žádný obhájitelný důvod.

Příčiny kapitulace tudíž nespočívají ve vojenské či strategické rovině. Kapitulace byla politickým rozhodnutím, důsledkem tehdejší politiky, ano i Benešovy, neschopné odtrhnout se včas od Paříže a Londýna a postavit se vnitřní reakci: *„Kdyby se Beneš tehdy nenechal vláčet Anglií a Francií a prováděl skutečně nezávislou politiku, byli by vedoucí činitelé profašistické agrární strany isolováni a smeteni lidem, který chtěl ruku v ruce se Sovětským svazem hájit nezávislost své vlasti.“* – Beneš nevyužil příležitosti, která se mu naskýtala.

Rubinštejn se sice zmínil o zářijové mobilisaci, ale událostí po ní se už nijak nedotýká. Ponechává tedy otevřenou otázku, jak vlastně mohlo dojít k Mnichovu, když nesouhlas čs. lidu si vynutil mobilisaci, aby mohl hájit nezávislost vlasti ruku v ruce se SSSR? Nerozvádí, jak přesně vypadala a probíhala ona „kapitulace“ a jaká byla konkrétně Benešova úloha v ní. Jako jediný vyloženě negativní činitel jsou uvedeni jen vedoucí činitelé *„profašistické agrární strany“*. Mnichov tedy Rubinštejn nepředkládá výslovně jako Benešovo dílo. Beneš v tomto kusém podání působí spíše jako přihlížející, který nezasáhne, ač může.

Recense tak výrazně problematisuje Benešovo chování v době Mnichova. Vytýká Benešovi jakousi nepochopitelnou pasivitu a ústupnost. Projevit se měla i při jeho abdikačním projevu, kdy se od něj prý očekávalo, že podá *„pravdivé zhodnocení hanebné a pro Československo zhoubné úmluvy“*, že lidu řekne *„o vinících tohoto ujednání“*. Místo toho Čechoslováky vyzýval, *„aby načas odložili své rozhořčení a aby, i přes pohromu, která na nás dopadla, se zdrželi obviňování a výtek na adresu jiných států“* a sám *„neobviňoval Francii a Anglii, Polsko a Jugoslavii za jejich sebevražednou politiku“*. Nejen, že tím opět nevyužil příležitost, která se nabízela; ale tento Benešův postoj *„v otázce hodnocení Mnichova a následné likvidace Československa“* byl podle Rubinštejna *„nepochybně* […] *na překážku správné orientaci lidových mas, zmírajících pod jařmem německých fašistů“*.

Nový pohled na exil a odboj

Benešovy *Paměti*, vydané v atmosféře skomírající spolupráce spojeneckých velmocí na podzim 1947, vyjadřovaly toužebné přání, aby všechny rozpory byly překonány, a vyzdvihovaly nesporný přínos této dosavadní spolupráce; nemohly proto v nových poměrech nalézt pochopení. V pohledu na exilové působení Edvarda Beneše se proto mísily různé směry protipadělatelské kampaně – kromě nového výkladu Mnichova i protichurchillovské tažení.

Benešovo líčení klopotného úsilí o dosažení oduznání Mnichova ze strany signatářských zemí podává Rubinštejn jako *„pokusy rehabilitovat anglickou politiku vůči Československu v letech druhé světové války“*, s nimiž prý čtenář pamětí *„nemůže souhlasit“*.

Nebylo by asi nečekané, kdyby Rubinštejn upozorňoval pouze na polovičatý způsob, jakým Velká Británie oduznávala Mnichov, jenomže tyto „britské vytáčky“ vykládal v duchu *„historické informace“*: Churchillovo prohlášení k druhému výročí Mnichova bylo obhajobou mnichovského ujednání i jeho organisátorů. Britská nóta z 18. července 1941 byla důkazem, že *„anglická vláda se po dvou letech od vypuknutí války s Německem, před tváří hitlerovci zmučeného Československa, držela mnichovské dohody a zjevně počítala, že bude hrát s československou kartou v případě separátních jednání s Hitlerem“*.[1111] Ve světle těchto „odhalení“ Rubinštejn vyslovil okázalý podiv nad tím, jak může Beneš *„vysoce hodnotit“* právě tyto dva počiny. Zač vlastně?

„Je známo, že jen sovětská vláda nikdy neuznala mnichovskou dohodu. To musí potvrdit i Beneš ve svých pamětech. Při setkání s Benešem v Londýně v červnu 1942, mu V. M. Molotov prohlásil: Sovětský svaz uznal republiku v předmnichovských hranicích a nikdy neuznal a neuzná to, co se stalo v Mnichově.“ A podobně, jako to naznačil i Ernst Henri v recensi Bruce Lockhartových pamětí, *„Benešovy paměti neponechávají ani nejmenší pochybnost o tom, že souhlas Anglie oznámit nakonec anulování mnichovské dohody, byl vyvolán ohlasem prohlášení V. M. Molotova a celé politiky Sovětského svazu v otázce mnichovského ujednání“*.

Obdobně se Rubinštejn pozastavoval nad tím, že je Beneš *„naplněn úctou před Spojenými státy“*, když sám *„nemůže zamlčet tu skutečnost, že ve Spojených státech »jiné, dokonce i oficiální kruhy, v podstatě podléhaly vlivu mnichovské politiky a, v jistém stupni, za ni nesly odpovědnost«“*. Rubinštejn tedy jako první poukázal prostřednictvím Benešových *Pamětí* na spojitost americké politiky s Mnichovem.[1112]

[1111] Tím opět odkazuje na *„historickou informaci“*.

[1112] K tomu vizte níže u pozn. 1180.

Zpochybnil také Benešovo přesvědčení, že *„nehleděl nikdy na stranické zájmy, nýbrž se řídil jen zájmy státu“*, neboť jeho reálná politika během exilového období prý byla tomuto přesvědčení velice vzdálena. A právě zde se Rubinštejn vůči Benešovi dopustil největších a nejtěžších faulů. Podle Rubinštejna se totiž Beneš za války snažil *„zabránit československému lidu v aktivním boji proti německým fašistickým zotročovatelům“*:

- Ve své exilové činnosti věnoval Beneš div ne veškerou svou pozornost *„právnickým formulkám“* o nepřetržité právní existenci čs. státu a první koncepci obnovy *„politických a vojenských funkcí československého státu ve Francii a Anglii“*.
- Šlo o *„politické kombinace“*, jimiž se domáhal *„blahosklonnosti Londýna a Washingtonu“*, poněvadž si budoucí Československo *„kreslil podle starých, poversailleských plánů“*.
- *„Vycházel z toho, že československý stát zůstane jako dříve v podřízenosti imperialistickým mocnostem – Spojeným státům a Anglii.“*
- Nepříznivě se stavěl *„k jediné československé straně, která bojovala za skutečnou nezávislost země“*, tj. ke KSČ. Dovolil si dokonce vytýkat komunistům *„zdrženlivý, ne-li zamítavý postoj“* k čs. národně osvobozeneckému hnutí v prvních letech války. – *„Kdo však, ne-li komunisté, vedl československý lid v tvrdém boji nikoli za právní formule, ale za svržení nenáviděného hitlerovského »nového řádu«?! Takoví lidé, jako Klement Gottwald, Jan Šverma, Julius Fučík a jejich četní spolubojovníci, se nezabývali hrou s právními definicemi; bojovali spolu s lidem, v čele lidu, za současnou svobodu a za lepší život pracujících Československa.“*
- K *„rozmachu lidového hnutí v Československu“* došlo díky hrdinské ofensivě sovětské armády. *„Navzdory direktivám z Londýna se v zemi začalo rozvíjet partyzánské hnutí, masové diversní a sabotážní akce; na podzim 1944 vypuklo na Slovensku povstání. V tomto boji s hitlerovskými okupanty československý lid, jako i jiné evropské národy, politicky vyrostl a zocelil se.“* – Díky sovětské ofensivě a Londýnu navzdory.
- Rubinštejn tak zcela zpochybnil odbojovou hodnotu Benešovy akce ve Velké Británii.

Nedocenění významu SSSR

Benešova politická činnost je neustále poměřována jeho vztahem k Sovětskému vztahu, a tak Rubinštejn několikrát opakuje, že *„jediným státem, který prováděl důsledně a vytrvale poctivou a přátelskou politiku vůči Československu, byl Sovětský svaz“*. Tím, že s londýnskou čs. vládou uzavřel 18. července 1941 smlouvu, jak sám „přiznává“ i Beneš, Sovětský svaz *„zasadil v tomto rozhodném okamžiku smrtící ránu Mnichovu a všem jeho důsledkům, poněvadž úplně a rozhodně, bez jakýchkoli omezení a podmínek, opětovně uznal republiku v jejím předmnichovském statutu“*. Jakou hodnotu pak má Benešovo pachtění za oduznáním Mnichova, když nejdůležitější protifašistická velmoc – tj. SSSR – dala již najevo, že se Mnichovem nehodlá řídit?

Díky čs.-sovětské smlouvě o přátelství, vzájemné pomoci a poválečné spolupráci z prosince 1943, *„která měla pro Československo ohromný význam“*, pomohla sovětská vláda *„vytvořit na svém území československé vojenské jednotky, které se aktivně zúčastnily boje s německými fašistickými okupanty“*.[1113] Právě sovětská armáda *„v těžkých krvavých bojích osvobodila Československo z hitlerovského jha a zajistila mu nezávislou existenci“* a je jen *„přirozené, že československý lid je naplněn vděčností a uznáním vůči Sovětskému svazu“*. Tyto pocity čs. lidu vůči SSSR však Benešovy *Paměti „nikterak nevyjadřují“*. A právě zde zazní Rubinštejnovo tvrzení, že Beneš zamlčuje *„to, že Sovětský svaz osvobodil Československo z fašistického jařma“*.

Vadila i Benešova kritika sovětské politiky, přestože byla v *Pamětech* podávána velmi opatrně, až úzkostlivě. Podle Rubinštejna Beneš *„svými vyhýbavými formulacemi, neodůvodněnými náznaky, které zobrazují politiku Sovětského svazu v nesprávném světle, jen pomáhá nynějším mnichovanům“*. A ačkoliv se Beneš kriticky vymezoval vůči nacistickému strašení tzv. *„bolševickým nebezpečím“*, prý zamlčuje, že totožné metody od Německa převzala *„anglo-americká reakce a její agentura“*.

Beneš zkrátka nedostatečně zhodnotil klíčovou úlohu Sovětského svazu pro Československo, přinejmenším od poloviny 30. let.

[1113] Mezery v argumentaci a logice jsou velkoryse přehlíženy: jako by na východní frontě byla organisována čs. vojska až od prosince 1943, jako by na západní frontě čs. vojáci nebojovali vůbec, jako by neexistovala etapa 1939–1941? A mimochodem, byla-li londýnská vláda tak nečinná, proč s ní Sovětský svaz vůbec jednal a ji respektoval?

Vedoucí úloha KSČ a skutečná podstata čs. odboje

Rubinštejn prohlásil za hlavní sílu čs. odboje Komunistickou stranu Československa a – opět v ozvěně poúnorového vývoje – konstatoval, že *„českoslovenští komunisté si svým obětavým bojem proti fašistickým zotročovatelům získali důvěru nejširších mas lidu. Proto jim lid po válce svěřil vedení země. Proto lid vyhnal ty činitele národně-socialistické strany, kteří se stali agenturou Londýna a Washingtonu a spoléhali na to, že strhnou Československo nazpět, k dobám Mnichova.“*

Skutečná podstata národně osvobozeneckého boje československého lidu tak dle recense nespočívá v touze obnovit *„buržoasní demokracii let 1919–1938“*, poněvadž tento lid bojoval *„za reálnou, za novou demokracii, ne za staré Československo buržoasie a agrárníků, ale za Československo dělnické třídy, rolníků, řemeslníků, inteligence, za takovou republiku, která by byla skutečně suverenní a nezávislá a zajistila pracujícím reálné záruky nemožnosti opakování Mnichova“*. To jsou důsledky lekcí v podobě mnichovské zrady, hitlerovského teroru či Lidic.[1114] – Znovu je tedy mnichovské téma aktualisováno únorovými událostmi.

Limity Benešova pohledu

Rubinštejn Beneše vykresluje jako krajně neúspěšného politika, který se v *Pamětech* neoprávněně pyšní neexistujícími úspěchy, který se ale naopak v mnohém mýlil, v mnohém chyboval. Líčí jej jako politika omezeného rozhledu, který nedokázal překročit svůj stín a nepochopil, že – řečeno s Antonínem Zápotockým – *„po staru se žít nedá“*.

Beneš hovoří o potřebě změny sovětské politiky ve prospěch spolupráce a nechápe, že *„by měl svou výzvu k rozvoji této spolupráce adresovat anglo-americkým imperialistům, kteří se pokoušejí podkopat samotný základ mezinárodní spolupráce, porušujíce cynicky dohody podepsané jimi samými“*.

Opakuje *„obnošené these o »Západě« a »Východě«, jejichž smíření prý je »velikým politickým cílem Československa«“*. Nevidí údajně, *„že svět se nerozdělil podle poledníku, že dělící čára probíhá v každé zemi mezi silami demokracie, dělnické třídy, rolnictva, pracujících a silami pokroku na jedné straně a temnými silami imperialistické reakce na straně druhé“*. Nevidí to, co vidí československý lid, *„který včas překazil záludné plány reakce – agentury anglo-amerického imperialismu, neboť spatřuje svůj skutečně veliký politický cíl v dalším budování nové demokracie, v přechodu k socialismu, v boji za mír a bezpečnost, v nezlomném přátelství s ostatními státy lidové demokracie a svým osvoboditelem – velkým sovětským státem“*.

Vztah k faktografii

Porovnáme-li Benešovu potřebu mít takřka všechna svá tvrzení podložená nějakým dokumentem,[1115] s Rubinštejnovou metodou, pak Rubinštejn v celé recensi cituje[1116] podklady pouze dva – Benešův projev na zasedání parlamentní komise 6. února 1924 a výňatek jeho rozhovoru s Erikou Mannovou z r. 1939, který ani přesněji nedatuje. Ve všech ostatních případech se – stejně jako ostatní autoři příspěvků protipadělatelské kampaně – odvolává na údajně *„všeobecně známá“* fakta, výklad historických událostí staví na thesích, jejichž původ není vysvětlován a jež mají být chápány jako axiómy.[1117]

Naopak se vícekrát vymezuje vůči faktům, která uvádí Beneš. Podle Rubinštejna přidávají *„jenom málo nového“*.[1118] Naznačuje, že mohou čtenáře mást, zobrazovat minulé děje *„v nesprávném světle“* a pomáhat *„nynějším mnichovanům“*.[1119] Velmi příznačně tak charakterisoval nový trend, že totiž hodnocení, případně samo uvádění historických faktů bude odvislé od toho, co si bude vyžadovat aktuální situace, že faktografie nebude klíčovým prvkem historiografických textů a že bude pouze jejich občasným doplňkem a ilustrací.

Je zřejmé, že za takových okolností Benešův obsáhlý a mnohostranný – třebas i subjektivní – výklad zahraniční situace před Mnichovem prostě nemohl obstát.

[1114] Rubinštejn poznamenává, že když sám Beneš píše, že: *„… Po válce se lid sám vypořádal se všemi, kdož pochybili.“*, pak *„s tímto konstatováním nelze nesouhlasit.“*

[1115] A ponechme teď stranou, že jejich autorem byl opět on, pečlivě je vybíral a ne vždy je uveřejňoval v úplném znění.

[1116] Mimo *Pamětí* přirozeně.

[1117] Je ovšem zajímavé, že se ani jednou – na rozdíl od ostatních recensentů – výslovně neodvolává na *„historickou informaci“*.

[1118] Připomeňme, že stejný argument zazněl od Henriho a Jermašova na adresu Churchillových pamětí.

[1119] Vzpomeňme znovu na odsudek vůči Churchillovi, že se ve svých pamětech snažil zkomplikovat přehlednost celkového historického obrazu.

První závažný sovětský zásah

Rubinštejnova recense znamenala první závažný sovětský zásah do několika témat.

V případě osoby Edvarda Beneše šlo o jednoznačné narušení jeho obrazu v dosavadní sovětské historiografii, pro kterou byl – pokud jde o události 30. let – téměř nedotknutelným symbolem demokracie a obětí mnichovské zrady Západu.

Recense byla velmi ostrým útokem, který přehlížel četná fakta, otázky, problémy, textové i časové úseky, aby naopak nešetřil různě jízlivými, pohrdavými a sarkastickými poznámkami, hrubým zobecňováním, stejně jako předstíraným překvapením. Recense podávala Beneše jako značně neúspěšného a neprozíravého politika, který se chce presentovat právě opačně, ač má nemálo kostlivců ve svém šatníku.

Oživila rovněž sovětské výpady vůči Benešovi z doby před navázáním řádných diplomatických styků a stavěla jej tím do velmi nepříznivého světla. Záměrně vytrhávala Benešovy výroky z původního kontextu a okázale je zařazovala do kontextu nového. Jeho vazby na západní politiky mu v atmosféře, kdy byla z výkladu Mnichova vygumována takřka veškerá nekomunistická opposice, mohly jenom přitěžovat. A jeho exilová aktivita, zbavena takto západních partnerů, visela náhle ve vzduchoprázdnu a byla v podstatě zesměšňována.

V porovnání s ostatními texty recensního seriálu byla presidentova osoba – jakkoliv je to nečekané – přece jenom poněkud šetřena. Srovnáním s předchozími recensemi, v nichž recensenti sahali i k velmi hrubým urážkám, pokud šlo o osobnost autora, je tento příspěvek ještě přece jenom poměrně vybíravý ve výrazech[1120] a místo primitivních přímých invektiv volí často směr nepřímý.

Beneš především nebyl výslovně označen za padělatele dějin. Nebyl výslovně označen za viníka Mnichova, jeho vztahy se západními politiky nebyly dávány do souvislosti se *„spiknutím proti míru“*, ani se skrytými mnichovany, kteří byli nyní *„odhaleni“*.[1121] Nebyl výslovně nařčen z protisovětské politiky, byť je mu zajisté vyčítáno, že nedělal pro spolupráci se SSSR vše, co mohl a měl činit.[1122]

Je proto otázkou, jaký bezprostřední cíl recense původně sledovala? Zajisté otřásla obrazem Beneše v sovětském prostředí. Vznikla nejpozději během června až července, maximálně v prvním srpnovém týdnu roku 1948 a ještě čtyři týdny před jejím vydáním byl na stránkách téhož časopisu Beneš líčen Ernstem Henrim jako oběť britských zákulisních čachrů během války.

Vzhledem k personálním a zaměstnaneckým vztahům autora recense i vzhledem k jejímu tématu lze předpokládat, že na výsledné podobě textu měly vliv buďto sovětské MZV nebo ÚV VKS(b).[1123] Proč ale? Beneš byl v této době již soukromníkem v Sezimově Ústí. Vědělo se o jeho podlomeném zdraví, které jej vyřazovalo z dalšího politického působení. Rovněž se ale také vědělo, že hodlá pokračovat v psaní *Pamětí* – nijak se tím ostatně netajil.[1124] Mohla být Rubinštejnova recense něčím jako výstrahou? Beneš se v ní dostal velmi blízko odsudku z buržoasního padělání dějin, ale poslední krok učiněn nebyl. – Že k němu nedošlo, mohlo souviset s jeho brzkým úmrtím. Je to ale jen spekulace.[1125]

Kromě dopadu na obraz Benešovy osoby v sovětském prostředí, znamenala recense také hluboký zásah do výkladu meziválečných a válečných dějin Československa. Obraz Československa jako jediného demokratického státu ve střední Evropě, hračky v rukou západních imperialistů, která byla zrazena svými spojenci, byl jedním ze základních kamenů *Padělatelů dějin*. Rubinštejn tímto dosavadním obrazem dosti výrazně zatřásl:

[1120] Není-li recense posuzována v rámci protipadělatelské kampaně, pak samozřejmě tak nepůsobí – o to větší šok ve své době způsobila u Benešových blízkých.

[1121] Uvědomme si, že v *Pamětech* se Beneš např. opakovaně vyjadřuje o R. H. Bruce Lockhartovi – dle nedávné Henriho recense anglickém špiónu a spiklenci, organisujícím atentát na Lenina – jako o starém *„příteli“*. (BENEŠ: *Paměti*, c. d. s. 132 a 232.) Rubinštejn tento motiv nevyužil.

[1122] Je přece jen poněkud přehnaným hodnocení Milana Haunera, že recense Beneše obvinila z dvojí zrady – na vlastním národě a na Sovětském svazu: *„Jeho nejtěžším provinčním, které už Moskva nechtěla dále před světem tajit, byla prý dvojitá zrada: na vlastním národě a na Sovětském svazu. Klíčovou zkouškou byl Mnichov, »kdy československý lid chtěl ruku v ruce se Sovětským svazem bránit nezávislost své vlasti«, ale Beneš odmítl naslouchat svému lidu a poslechl raději »profašistické agrárníky« spolu s Francií a Anglií. Dále recenzent vyčetl Benešovi, že zamlčel vedoucí úlohu KSČ v odboji a neocenil dostatečně heroickou úlohu Rudé armády při osvobozování ČSR z fašistického jha.“* (HAUNER: *Mnichov v díle Edvarda Beneše,* c. d., s. 223.)

[1123] Do jisté míry je možné spekulovat také o vlivu československých míst. „Kritika na československou objednávku“ ale příliš zavání „objednaným ultimátem“.

[1124] Nakolik se očekávala jeho smrt, je diskutabilní.

[1125] Faktem ovšem je, že během následujících téměř dvou let sovětská kritika Benešovy osobnosti nepřestoupila hranice dané Rubinštejnovou recensí.

- Československo navázalo diplomatické vztahy se Sovětským svazem teprve v r. 1934. V recensi přitom obratně zastřel existenci předchozích diplomatických styků se SSSR na nižší úrovni a tyto v podstatě ignoroval. Současně tím naznačil, že politika meziválečného Československa po většinu doby neusilovala o normální a přátelské styky se Sovětským svazem.
- Rubinštejn – jakkoliv povšechně a neurčitě – načrtl negativní obraz předmnichovské republiky.
- Zdůraznil, že šlo o buržoasní demokracii, nikoliv reálnou, že staré Československo bylo *„Československem buržoasie a agrárníků“*, nacházelo se *„v podřízenosti imperialistickým mocnostem – Spojeným státům a Anglii“*.
- V líčení mnichovské krise zdůraznil zásadní antagonismus mezi vládou a lidem.
- Prostřednictvím aktualisace Mnichova únorovými událostmi problematisoval demokratický charakter I. republiky.
- Zpochybnil také legitimitu a hodnotu exilového státní zřízení v Londýně, potažmo celého „západního“ odboje, neboť i zde přisuzoval vedoucí úlohu komunistické straně.

Vytvořila se tím nebezpečná mezera mezi výkladem *„historické informace“*, která kladla důraz na fakt, že z nenávisti k SSSR byl Západ ochoten obětovat fašistickému agresoru svého posledního demokratického spojence; a zdůvodněním Vítězného února, který měl znemožňovat návrat předválečných nedemokratických poměrů. Tento nesoulad – zatím spíše jen naznačený – narušoval logičnost a konsistentnost obou výkladů[1126] a do budoucna měl být ještě prohlubován. K tomu by nedošlo, pokud by recense zůstala pouze isolovaným textem, aktuálně reagujícím na vydanou knihu.

Přerod recense v „pramen poznání“

Vlivem okolností totiž Rubinštejnův text přerostl svůj původní recensní charakter a začal být užíván i chápán jinak. Lví podíl na tom mělo sekundární čtení recense, absolutisování jejích závěrů a poznámek, které ji přetvářelo v základní návod a směrnici, jak posuzovat čs. dějiny a osobu presidenta Beneše. Text, který se odvolával jen na dva prameny a ve zbytku si vystačil s mentorováním typu, že *„je přece všeobecně známo“*, mohl brzy požívat autority, jaké by jinak byla hodna objemná a řádnou heuristikou podložená monografie.

Ruku v ruce s tím začaly být původní významy jednotlivých vět recense posouvány, byl odkrýván jejich skrytý smysl (ať už skutečný či nově konstruovaný). Takřka z každé sentence, z každého slovního spojení byly vyvozovány nejrůznější důsledky, až se recense stala prakticky kánonem a její pasáže součástí nepřeberného množství politických i historisujících textů, ať už byla či – daleko častěji – nebyla výslovně citována. V důsledku těchto sekundárních procesů Rubinštejnova recense nastartovala proměnu historického a politického obrazu Edvarda Beneše obdobnou té, jíž prošla osobnost Churchillova, a hluboce ovlivnila oficiální výklad čs. dějin nejen v Sovětském svazu, ale zejména přímo v Československu.

Slované a mnichovská zrada

I v době kolem desátého výročí Mnichova byly publikovány texty, připomínající dekádu staré události. Článkem Valerjana Nikitiče Liněckého se s mnichovským jubileem vyrovnalo zářijové číslo časopisu *Slované*, měsíčníku Slovanského výboru SSSR.[1127] Přestože bezprostřední odezva v Československu na tento článek byla přinejmenším velmi okrajová, stojí tento text za pozornost.

Z větší části jej tvořilo převyprávění *Dokumentů a materiálů k předvečeru druhé světové války*, odkazy na *„historickou informaci“*, standardní popis *„spiknutí proti míru“*, burcující aktualisační pasáže,[1128] ale i některé závažné faktické chyby a omyly. Vedle toho v něm lze ale také najít i několik pozoruhodných pasáží, v nichž Liněckij využil i některé již známé prameny způsobem, který nebyl příliš obvyklý.

[1126] Tím spíše, že nebyl vůbec pociťován.

[1127] Валерьян Никитич ЛИНЕЦКИЙ: *Мюнхенское предательство.* Славяне, № 9/1948, s. 27–33. Článek patrně nebyl převzat čs. tiskem.

[1128] *„Slovo »Mnichov« zní dnes jako připomínka nebezpečí rozpínavosti a útočnosti amerického imperialismu.“*

Pokusil se se např. nastínit vývoj henleinovského hnutí a odvolával se přitom jmenovitě na důkazní materiál *„Německé zločiny proti Československu“*, připravený čs. stranou a předkládaný sovětskou obžalobou.[1129]

Poznatky o čs. politice čerpal především z Fierlingerových pamětí, ty také přímo jmenoval. Při přípravě článku ale zřejmě využil i *Paměti* Benešovy, o nichž se sice již nezmínil, ale napovídalo tomu stručné vylíčení Benešových jednání s Hitlerovými emisary Trauttmansdorffem a Haushoferem koncem roku 1936. – Právě do těchto podrobností se doposud sovětská publicistika nepouštěla.

Protinárodní politika československých vládnoucích kruhů

Poté, co Liněckij popsal průběh *„spiknutí proti míru“* a připomenul viny hlavních účastníků, obrátil pozornost i k vnitřní politice Československa. Prohlásil, že *„bude na místě si připomenout i protinárodní politiku vládnoucích kruhů samotného Československa, která usnadnila obsazení země fašistickými agresory“*.

Přestože v obecné rovině zde neřekl o mnoho více než Děborin či Rubinštejn, dotkl se několika problémů, které vlastně znovu zakolébaly obrazem Československa v září 1938: *„Mnoho let hrála v Československu vedoucí úlohu agrární strana, zastupující zájmy reakčních vrstev agrární a finančně-průmyslové buržoasie v zemi. Předáci této strany, kteří ovládali nejdůležitější státní úřady a byli u kormidla řízení státu, se přidržovali anglo-francouzské orientace. Dokonce i tehdy, když byly dotčeny životní zájmy Československa, vládnoucí kruhy slepě následovaly anglo-francouzský blok. Podřizujíce svou zahraniční politiku zájmům anglo-francouzských imperialistů, šířily tyto kruhy v zemi nedůvěru a časem i nepřátelský vztah k Sovětskému svazu, věrnému příteli československého lidu.“*

Všimněme si, že vláda „posledního středoevropského demokratického spojence“ Francie a Anglie provádí *„protinárodní politiku“*. U kormidla státu stojí předáci agrární strany, kteří se přidržují anglo-francouzské orientace a podřizují svou zahraniční politiku anglo-francouzským imperialistům.[1130]

Sovětský svaz je v textu samozřejmě *„jediným státem, který zachoval věrnost svým závazkům vůči Československu. Sovětská vláda nejednou potvrdila svou ochotu splnit všechny závazky smlouvy o vzájemné pomoci s Československem.“*

Jako doklad these o bezpodmínečné ochotě SSSR pomoci Československu využil Liněckij výňatek z Benešova rozhovoru s Erikou Mannovou:[1131] *„»Rusko nám zůstalo věrné do konce,« prohlásil v interview v r. 1939 E. Beneš. »Sovětská vláda slavnostně přislíbila poslat Československu vojenskou pomoc dokonce i v tom případě, jestliže Francie a Anglie tak neučiní.« Avšak československé vládě se nechtělo této pomoci využít.“*

Liněckij tím vlastně zopakoval Rubinštejnovu thesi, že čs. vláda v září 1938 odmítla přijmout sovětskou pomoc. Z toho se dá odvozovat přinejmenším částečná zodpovědnost čs. vlády za Mnichov. – Benešova osobnost stojí opět poněkud tajemně mimo veškeré dění.

Politika míru a vzájemné pomoci

Liněckij se ale zmínil také o čs.-sovětské smlouvě z r. 1935. Byla pro něj výsledkem *„politiky míru a vzájemné pomoci“*. Ovšem jak šla tato smlouva dohromady s dříve konstatovanou protinárodní politikou agrárníků, to už Liněckij nevysvětlil. Naopak stočil svou pozornost k další čs.-sovětské smlouvě z prosince 1943, v níž se prý *„politika míru a vzájemné pomoci“* projevila s novou silou a znamenala *„důležitý přínos v otázce upevnění mezinárodního míru a bezpečnosti“*.

Připomněl veliké osvoboditelské poslání sovětské armády a krev sovětských vojáků, prolitou v bojích za svobodu Československa, jež *„navěky upevnila jeho přátelství se Sovětským svazem“*. Tak mohl osvědčeně propojit minulé dění s aktuálním: *„Národy tak byly nuceny draze zaplatit za Mnichov. Proto je pochopitelné, že se staví s napětím a ostražitostí k pokusům obnovit v nových podmínkách starou mnichovskou politiku, k návrhům na různé bloky a uskupení mocností, usilující o isolaci Sovětského svazu a zemí lidové demokracie a o obnovení německého imperialismu na novém základně – na základně dolaru a »Marshallova plánu«.“*

Mnichovská strašidla znovu straší

Aktualisační rovina pokračovala dál a v ní si Liněckij všímal mnohých podrobností, které opět nebyly u sovětských autorů příliš časté, nebo typické.

[1129] Srov. *Československo a norimberský proces. Hlavní dokumenty norimberského procesu o zločinech nacistů proti Československu*. Orbis, Praha 1946.

[1130] Nikoliv tedy orientaci na Německo a Itálii, jak se psalo v Československu.

[1131] Opět bez uvedení, o jaký rozhovor konkrétně šlo.

Začal poměrně standardně: mnichovské spiknutí bylo podle něj nejen *„spiknutím proti míru“*, ale též *„spiknutím proti demokracii, proti revolučnímu dělnickému hnutí“*. Proto si anglo-francouzské vládnoucí kruhy *„pěstovaly a »usmiřovaly« německý fašismus“* jako sílu, která měla být schopna *„rozdrtit revoluční a demokratické hnutí v Německu i ve všech zemích, které byly objektem hitlerovské agrese“*. Tím si západní kapitalisté, *„znepokojení růstem demokratického hnutí“*, hodlali upevnit svou vlastní posici. *„V německých fašistech spatřovali věrnou záruku pro zachování reakčních režimů v Evropě.“*

I nyní, podobně jako ve dnech Mnichova, *„chtějí političtí činitelé Západu postavit německou reakci a německý šovinismus do služeb svým zvláštním politickým cílům. Stoupenci usmiřování fašismu o sobě stále ještě dávají vědět. Vidíme je i na zasedáních Rady bezpečnosti a v západních okupačních zónách Německa i v táborech pro tzv. přemístěné osoby.“*

Právě zde Liněckij – zřejmě jako jeden z prvních – vpustil do pokračování mnichovského příběhu i sudetoněmecké revanšisty: *„Anglické ministerstvo práce se změnilo v úřad pro vyhledávání práce zrádcům lidu, kteří utekli z Československa.“* U Frankfurtu nad Mohanem se totiž ve zvláštních táborech pro sudetské Němce pořádají schůze, na nichž *„Henleinovi společníci požadují návrat sudetských Němců do Československa a vytvoření »samostatného německého státu« v západních oblastech Československa.“*

Kromě nich se i jinde na politickém jevišti znovu objevují *„mnichovská strašidla a protagonisté kapitulace“*. *„Staří i dávno už zbankrotovavší političtí činitelé“* a *„vládci falešných hesel“* se všemožně snaží vyjít znovu na scénu, *„počítajíce zjevně s krátkou pamětí národů“*. Liněckij měl na mysli především Francii, kde např. *„Daladier vystupuje s obhajobnou řečí v Ústavodárném shromáždění Francie a přátelsky se s ním potkávají lidé, kteří stačili zapomenout na ponaučení z nedávné minulosti. Paul Reynaud prohlašuje slavnostně: »Je třeba se vrátit zpátky!« Republikánskou Francii zve do starých časů zločinné a lehkomyslné shovívavosti, zákulisních parlamentních intrik, do časů »Ohnivých křížů« a cagoulardů, jimž byl tolik nakloněn ještě jako ministerský předseda. Znovu láká k pro Francii zhoubnému mnichovskému kursu, který povede k nové zradě francouzského lidu, zradě jeho národních zájmů.“*

Noví, či staronoví mnichované však podle Liněckého nemají nijak nadějné vyhlídky: *„Noví mnichované ale budou nyní muset působit v nesrovnatelně složitějších podmínkách než dříve.“* Využijí přitom sice *„podpory zpoza oceánu“*, ale *„objektem jejich diplomatické aktivity už nebude tentokrát celé Německo, ale jen jeho část“*. Stejně tak *„u západních hranic Sovětského svazu už nejsou reakční vlády, které ochotně pronajímají území svých států kterýmkoliv mezinárodním dobrodruhům. Není už ani toho Československa, které v roce 1938 padlo za oběť mnichovské politice. Tehdy je Anglie a Francie mohly přinutit, aby se podřídilo jejich rozhodnutím. Ale nyní jsou této možnosti zbaveny.“*

Význam Vítězného února a poučení z Mnichova

Liněckij – jistě ne bez vazby na čs. tisk a propagandu a v míře daleko větší než Děborin – vyzdvihl význam Vítězného února, který zmařil možnost opakování mnichovského scénáře: *„Únorové vítězství Čechů a Slováků, obrozená národní fronta a likvidované rozvratnické živly, které všechny své politické plány spojovaly s činností imperialistických mocností, bylo vítězstvím velkého mezinárodního významu. Upevnilo frontu míru-milovných národů, které vzdorují mír ohrožující a zločinné hře ochránců německé reakce na Rýně a Mohanu. Únorové vítězství upevnilo úlohu a význam Československa ve společném boji demokracie za mezinárodní mír a bezpečnost.“* Vítězným únorem Československo *„upevnilo své místo v rodině demokratických států, bránících věc míru“*. Znamenal vlastně *„úplný krach mnichovské politiky“*.

Tento krach podle Liněckého *„učí mnohému“*. Mnichov i mnichované prý *„dostatečně jasně ukázali, nakolik zhoubná je politika usmiřování útočníka, jak nebezpečné pro věc míru jsou kombinace s různými vojensko-politickými bloky, a jak zločinným je pohrdání takovým rozhodujícím faktorem míru, jakým je Sovětský svaz“*.

Americká karta

Prokázat podíl Spojených států na Mnichovu byl jedním ze základních cílů protipadělatelské kampaně, onou pověstnou červenou nití, která se táhnula všemi novými texty, a sovětskou odplatou za americké předhůzky, že SSSR s Německem rozpoutal II. světovou válku.

Před uveřejněním *Padělatelů dějin* se v sovětském dějepisectví sice zmiňovaly názory, jež naznačovaly, že přinejmenším některé proudy politiky a monopolního kapitálu Spojených států podporovaly britsko-francouzský appeasement, ale daleko větší důraz byl kladen na Rooseveltův zájem odložit evropské problémy až na dobu po volbách. Přitom se nikterak nezpochybňovala Rooseveltova vůle ubránit poctivý mír

a daleko více byla zmiňována negativní úloha bývalého presidenta Herberta Hoovera.[1132] Je proto příznačné, že jakmile se protipadělatelská kampaň obrátila i proti sovětským autorům, ty nejostřejší útoky se týkaly právě specialistů na americké dějiny.[1133]

S vydáním *„historické informace“* se historické a historisující texty začaly odvolávat na americký podíl na Mnichově. Ten se ovšem odvozoval pouze z publikování sborníku k nacisticko-sovětským vztahům a pak z několika obecných výroků tehdejších osobností. Konkrétní doklady, které by bylo možné předložit a ukazovat na ně prstem, stále chyběly. Není proto divu, že i úvodníková série v *Otázkách dějin* opakovaně poukazovala na nutnost prokázat vliv amerického imperialismu na mnichovskou politiku obkličování Sovětského svazu. Soustavnější pokus podnikl až v červnu 1949 Michail Semjonovič Gus.

Američtí mnichované a Michail Semjonovič Gus

Jestliže s jistou mírou nadsázky bylo možné přirovnávat Ernsta Henriho k André Simonovi, pak Michaila Semjonoviče Gusa (1900–1984) lze s obdobnou nadsázkou profesně srovnávat s Františkem Gelem. Oba totiž byli v letech 1945–1946 osobnostmi rozhlasových přenosů z norimberského procesu – Gel pro rozhlas československý, Gus pro rozhlas sovětský. A podobně jako Gelovy reportáže u československých posluchačů těšily se prý i Gusovy přenosy z norimberské soudní síně podobné popularitě u posluchačů sovětských.[1134] Mimo to byl Gus jazykově vybaveným, velmi schopným a obratným novinářem s nepochybným smyslem pro pečlivý sběr podkladů. S odvahou a vervou se pouštěl do velmi náročných a komplikovaných úkolů.[1135]

Platí to zejména o jeho historické publicistice, věnované II. světové válce, která se však pokoušela vtěsnat složité otázky do novinářské zkratky způsobem, který mohl budit rozpaky i u tehdejšího čtenáře. Metody, které Gus při práci používal, i jeho nemalé autorské sebevědomí narazily v této době dokonce na nepochopení stranického a státního vedení.[1136] Přesto jeho texty o II. světové válce a Mnichovu velmi výrazně ovlivnily výklad obou témat v sovětském, ale i v československém dějepisectví.

Pro Gusovy příspěvky, věnované odhalování *„buržoasních legend“*, je typická nebývalá lehkost, s jakou autor pronáší autoritativní soudy, jakož i vytváření dojmu, že jsou stoprocentně podložené historickými prameny. Prameny však Gus neuvádí a neposkytuje skoro žádné vodítko k tomu, odkud příslušnou informaci převzal.[1137] Svým úsilím prokázat pravdivost thesí *„historické informace“* je navíc – možná aniž by to sám tušil – rozvádí na samu hranici absurdnosti.[1138]

Seriál Gusových článků uprostřed roku 1949 v *Nové době* nakrátko obnovil rubriku o dějinách II. světové

[1132] Např. již výše zmíněná práce Veniamina Izraileviče Lana – Вениамин Израилевич ЛАН: *США от Первой до Второй мировой войны*. Госполитиздат, Moskva 1947, s. 455 a n.

[1133] Vizte např. u pozn. 657 a za pozn. 690.

[1134] Michail Semjonovič Gus (1900–1984), absolvent právnické fakulty Kyjevské university, od r. 1919 publicista, redaktor, politický pracovník Rudé armády, přednášel na institutu žurnalistiky, 1931–1941 literární a divadelní kritik (např. v *Literárních novinách* nebo *Sovětském umění*), na počátku války ve všesvazovém rozhlase. V letech 1945–1946 vedl zvláštní kancelář všesvazového rozhlasu v Norimberku při procesu s hlavními válečnými zločinci, sám uváděl (velmi sledované) přenosy z jeho průběhu – odtud paralela s Františkem Gelem. Své poznatky a zážitky z procesu vtělil do knihy *Šílenství hákového kříže* – Михаил Семёнович ГУС: *Безумие свастики*. Советский писатель, Moskva 1971. (Slovenské vydání Michail GUS: *Ošiaľ hákového kríža*. Pravda, Bratislava 1982.) https://nuremberg.media/ochevidcy/20210503/161051/Dokument-300-tysyach-slov-dlya-sovetskikh-radio-slushateley.html. [9. 2. 2022] Евгений Александрович ДОБРЕНКО: *Поздний сталинизм: эстетика политики. Том 2*. Новое литературное обозрение, Moskva 2020, s. 463. http://uc.kr.ua/2020/06/30/nash-chelovek-v-nyurnberge. [9. 2. 2022] Osobní pozůstalost opatruje Российский государственный архив литературы и искусства (РГАЛИ), фонд 2808.

[1135] Na tomto místě ale raději srovnávání ukončeme.

[1136] V květnu 1949 se Gus obrátil na V. M. Molotova s žádostí o posouzení rukopisu chystané knihy, nazvané *„Od Pinkertona k Himmlerovi: Sto let americké rozvědky“*. Rukopis posuzovalo Oddělení propagandy a agitace ÚV VKS(b), které se vyslovilo zamítavě. – Z četných výtek posuzovatelů vůči Gusovi lze upozornit na ty, které platí i pro jeho mnichovské texty, totiž, že neuvedl některé prameny, z nichž čerpal; používá chybné či nejasné formulace a pro některá fakta v politice Spojených států a Německa předkládá primitivní vysvětlení. – Současně bylo na autorovu osobu dotázáno i Ministerstvo státní bezpečnosti. Podle jeho (blíže nespecifikovaných) poznatků je prý Gus člověkem, který *„sám sebe politicky zkompromitoval“*, a mnohá svědectví, jež do knihy zařadil, vyvolávají *„podezření z přílišné informovanosti autora“*. Kniha proto vydána nebyla. V lednu 1952 se Gus chtěl k tématu vrátit a knihu vydat pod názvem *Zločinné metody a lupičská činnost americké rozvědky*. Obrátil se tentokrát na G. M. Malenkova a apeloval na něj, že by přípravu knihy rád přijal jako *„odpovědný stranický úkol“*, ovšem ani tentokrát nebyla kniha doporučena k vydání. – НАДЖАФОВ: *Антиамериканские пропагандистские пристрастия…*, c. d., s. 145–146. *Сталин и космополитизм…*, c. d., s. 638–640. Strojopis Gusovy knihy z r. 1949 uložen: РГАЛИ, фонд 1702, Редакция журнала «Новый мир», оп. 4, ед. хр. 1289, 1290.

[1137] Až na nečetné výjimky.

[1138] Za tuto hranici pak výklad posouvalo sekundární čtení jeho příspěvků.

války a již jeho první část výrazně zahýbala tzv. legendou o bitvě o Anglii.[1139] Gus zde autoritativně prohlásil, že tzv. *„bitva o Anglii“* vlastně neexistovala, neboť Hitler nechtěl provést invasi. Připravená operace Lvoun sice prý poskytovala všechny předpoklady pro úspěšné dobytí, ale Hitler hodlal Británii využít jako partnera pro tažení k SSSR, a proto chtěl vydíráním přimět anglické vedení ke kapitulaci. Podle Gusa tak neprobíhala bitva *„o“* Anglii, ale bitva *„nad“* Anglií a celý *„povyk kolem »bitvy o Anglii«, jak ochotně nazvala tyto operace i německá propaganda, měl jen maskovat přemístění vojsk na východ“* proti SSSR. Anglii nezachránil její odpor,[1140] ale dokončení příprav k útoku proti SSSR, po němž Němci ukončili tuto klamnou operaci a vrhly své síly na východ. Díky tomu, že se Sovětský svaz ubránil, zachránila se i Anglie.

Ve svém rozboru *„legendy o bitvě o Anglii“* se však na jednom místě charakteristicky dotkl i Mnichova, a to v souvislosti s hodnocením operace Lvoun: *„Směrnice »Lvoun« nebyla prostým bluffem jako Hitlerovy vojenské přípravy v roce 1936 v okamžiku opětovné okupace Porýní, nebo v roce 1938 v předvečer Mnichova.“* Touto okrajovou zmínkou se vrátil k argumentu, uveřejněnému před rokem v Michajlovově článku,[1141] tedy Gus – na rozdíl př. od Děborina – zpochybnil hodnotu *Zeleného plánu*, jakož i risiko německého útoku proti Československu. Ve svém dalším článku také vysvětlil proč. 3. srpna 1949 jej otiskla *Nová doba* s příznačně sensačním názvem *Američtí mnichované*.[1142]

Jak to bylo v jeho článcích téměř obvyklé – neuvedl prakticky žádné prameny, které při vytváření svého článku používal. Jen do jisté míry lze rekonstruovat a odhadovat, na základě jakých materiálů „odhalil“ americký podíl na Mnichovu. Gus zcela určitě pracoval se západním, zejména americkým denním tiskem[1143] a oficiálními státními a kongresovými publikacemi.[1144] Klíčovým pramenem byla pochopitelně *„historická informace“*, ale také v ní citovaná literatura.

Ideově spřízněná literatura

Článek z převážné části stojí a padá na používání titulů, vydaných na Západě, ovšem autory bezvýhradně přátelsky nakloněnými Sovětskému svazu. Mnoho těchto publikací bylo již v těsně poválečném období překládáno a vydáváno přímo v SSSR, přičemž stupňování studené války přinášelo další rozhojňování jejich počtu.[1145] Přestože řada těchto titulů vycházela ve své argumentaci z materiálů sovětské provenience, v sovětském prostředí byly tyto práce presentovány především jako hlas pokrokové veřejnosti Západu, jež nesouhlasí s oficiální politikou svých zemí. Tím také mohly sekundárně posloužit jako důkazy a doklady, podepírající nejrůznější these. Z převážné části se to týkalo titulů, poukazujících na propojení americké politiky s finančním a průmyslovým kapitálem.

Asi nejvýznamnější posici si mezi touto literaturou vydobyly práce novinářů Michaela Sayerse a Alberta E. Kahna. Zájem ve Spojených státech, tak i v Sovětském svazu vzbudila kniha *„Sabotáž! Tajná válka proti Americe“*,[1146] v níž autoři hledali vazby amerických veřejných činitelů a předních osobností na nacistické Německo. Daleko větší odezvy se ale dostalo jejich již vícekrát zmiňovanému *Velkému spiknutí*.[1147] Přestože konkrétně Mnichovu zde byl věnován pouze malý prostor, stala se kniha doslova studnicí episod, které – byť bez přímé souvislosti – mohly být se zářijovou krisí spojovány.

[1139] Михаил Семёнович ГУС: *Легенда о «битве за Англию». Из истории второй мировой войны*. Новое время, № 26/1949, 22. 6. 1949, s. 12–17.

[1140] Gus přitom nezpochybňoval ztráty britského letectva.

[1141] Michajlov (vizte u pozn. 926) se zde dovolával blíže neurčeného Halderova svědectví v Norimberku, že německé *„strategické rozložení proti Československu nebylo ničím jiným než ohromným bluffem“*.

[1142] Михаил Семёнович ГУС: *Американские мюнхенцы. Как подготовлялась вторая мировая война*. Новое время, № 32/1949, 3. 8. 1949, s. 7–13.

[1143] Jednou odkazuje na *New York Times* z ledna 1941.

[1144] Pouze jedinou z nich – a to ještě ledabyle – citoval: pod označením *„kongresový zápis z 20. srpna 1942“* se skrývá *Congressional Record. Proceedings and Debates of the 77th Congress. Second Session. Appendix. Volume 88 – Part 10. July 27, 1942, to December 16, 1942 (Pages A2955 to A4454)*. United States Government Printing Office, Washington 1942. Gus využil stránky A 3134–3136 (soudě dle ДЕБОРИН: *Вторая мировая война…*, c. d., s. 17).

[1145] Vesměs ve Státním nakladatelství zahraniční literatury.

[1146] Michael SAYERS – Albert E. KAHN: *Sabotage! The Secret War Against America*. Harper & Brothers Publishers, New York – Londýn 1942. Майкл СЕЙЕРС – Альберт КАН: *Тайная война против Америки*. Государственное издательство иностранной литературы, Moskva 1947. V češtině kniha nevyšla.

[1147] Michael SAYERS – Albert E. KAHN: *The Great Conspiracy. The Secret War Against Soviet Russia*. Little, Brown and Company; Boston 1946. Майкл СЕЙЕРС – Альберт КАН: *Тайная война против Советской России*. Государственное издательство иностранной литературы, Moskva 1947. Česky vydáno několikrát.

Obdobně užitečným spisem se stala práce Richarda Sasulyho o IG Farben, která přímo odkazovala na existující dohody mezi americkými a německými průmyslníky, jimž ani válka neučinila konec.[1148]

Mimo poslední dvě publikace, výslovně citované *v „historické informaci"*, se poměrně zásadním dílem stala přepracovaná kniha dřívějšího německého emigranta Alberta Nordena *„Lekce z německých dějin. K politické úloze finančního kapitálu a junkerstva"*, vydaná nejprve ve Spojených státech v r. 1945 anglicky jako kolektivní dílo[1149] a přepracovaná do německého vydání v Berlíně v r. 1947 s výrazným posílením partií o vztazích německého a amerického monopolního kapitálu.[1150] Na významu brzy získala i kniha amerického autora Hershela D. Meyera *„Musíme zhynout?"*, vydaná v New Yorku v roce 1949 a rovněž věnující pozornost Mnichovu a americké stopě v něm.[1151]

Doslova bombou se na konci února 1949 stal spisek, vydaný v nakladatelství *Literárních novin* v Moskvě. Jako autorka byla uvedena bývalá pracovnice amerického velvyslanectví v Moskvě Annabelle Bucarová, která před rokem opustila své dosavadní místo, požádala o sovětské občanství a začala pracovat pro sovětský rozhlas. Vydaná knížečka byla presentována jako prostředek, jímž se rozhodla podělit se sovětskými čtenáři o své zkušenosti z bývalého místa. Pod názvem *Pravda o amerických diplomatech*[1152] vyšla velmi ostrá a osobně zahrocená obžaloba americké zahraniční politiky,[1153] v níž defiluje velká řada jmen osob s dosti problematickým charakterovým profilem.[1154] Publikace byla zařazena jako příloha k 11. číslu *Nové doby*[1155] a politbyro ÚV VKS(b) se současně usneslo, že má být přeložena do angličtiny, francouzštiny, němčiny a španělštiny.[1156]

Úloha monopolů a kartelů v zahraniční politice

Gus se zřejmě jako první pokusil přímo propojit téma I. hlavy *Padělatelů dějin* – tj. úlohu amerických monopolů při obnově válečné mašinérie německého imperialismu – s tématem II. hlavy, tj. Mnichovem. Odkázal přitom nejprve na Schachta, který ve své nedávno vydané knížce[1157] poukazoval na obrovské množství amerických finančních injekcí, jež proudily do německého průmyslu. Podle Gusa však německý válečný potenciál neobnovily jenom *„americké miliardy"*, ale *„obrovskou úlohu"* hrály i *„kartelové dohody mezi německými a americkými koncerny"*.

[1148] Richard SASULY: *IG Farben*. Boni & Gaer, New York 1947. Ричард СЭСЮЛИ: *ИГ Фарбениндустри*. Государственное издательство иностранной литературы, Moskva 1948. (Český překlad Olgy Kořánové a Aloise Josefa Šťastného vydala Práce, Praha 1950.) Dále lze jmenovat např. práci George Seldese o tisíci Američanech, vydanou v ruštině – Джордж СЕЛЬДЕС: *1000 американцев*. Государственное издательство иностранной литературы, Moskva 1948. Je možné, že Gus čerpal také z listu *In Fact*, který Seldes vydával.

[1149] Gerhart EISLER – Albert NORDEN – Albert SCHREINER: *The Lesson of Germany. A Guide to her History*. International Publishers, New York 1945.

[1150] Albert NORDEN: *Lehren deutscher Geschichte. Zur politischen Rolle des Finanzkapitals und der Junker*. Dietz Verlag, Berlín 1947. Альберт НОРДЕН: *Уроки германской истории. К вопросу о политической роли финансового капитала и юнкерства*. Государственное издательство иностранной литературы, Moskva 1948. Česky vydáno dvakrát pod názvy *Zákulisí německých dějin* (Rovnost, Brno 1949) a *Zákulisí německého imperialismu* (Tamtéž, 1950).

[1151] Hershel D. MEYER: *Must We Perish? The Logic of Twentieth Century Barbarism*. New Century Publishers, New York 1949. Гершл Д. МЕЙЕР: *Неизбежна ли гибель Америки?* Издательство иностранной литературы, Moskva 1950. (Česky *Musí Amerika zhynout?* Svoboda, Praha 1951.) Není bohužel jasné, zdali konkrétně tuto knihu mohl mít Gus při psaní článku k disposici. Zcela určitě ji ale využil při jeho přepracování do knižní podoby.

[1152] Аннабелла БЮКАР: *Правда об американских дипломатах*. Издание «Литературной газеты», Moskva 1949. Kniha šla do tisku 12. února 1949. V prodeji byla údajně již 20. února. Recense v *Pravdě* byly uveřejněny 27. a 28. 2. a 1. 3. 1949, v *Kultuře a životě* 27. 2. 1949.

[1153] FRUS 1949, vol. V, s. 581–583. Kolovaly úvahy, že Bucarová není skutečnou autorkou textu.

[1154] Jedním z takto propíraných se stal i výše zmiňovaný Loy W. Henderson (vizte pozn. 67). Jeho zapojení do příprav amerického protisovětského sborníku zřejmě tehdy známo nebylo, jinak by se jistě objevilo ve výčtu jeho hříchů.

[1155] Новое время, № 11/1949, 9. 3. 1949.

[1156] Knížečka záhy vyšla i v Československu – Anabella BUCAROVÁ: *Pravda o amerických diplomatech*. Mladá fronta, Praha 1949. Přeložil Zdeněk Noháč. Anabella BUCAR: *Pravda o amerických diplomatoch*. Práca, Bratislava 1949. Současně od konce března 1949 se v SSSR plánovalo převedení knížky na filmové plátno s uvažovanou premiérou na počátku roku 1950. V červenci byl přípravou filmu pověřen režisér Alexandr Dovženko, přičemž Annabelle Bucarová se na těchto pracích nepodílela (údajně byla proti). Film dostal název *Sbohem, Ameriko! (Прощай, Америка!)* Jeho natáčení se však protahovalo. Nakonec byly práce počátkem března 1951 zcela zastaveny a film zůstal nedokončený. V r. 1995 byl ze zachovaných materiálů film rekonstruován (údajně opět proti vůli Bucarové) a o rok později se konala jeho premiéra. – *Сталин и космополитизм*…, c. d., s. 310–311, 323, 452–453.

[1157] Hjalmar SCHACHT: *Abrechnung mit Hitler*. Rowohlt Verlag, Hamburg – Stuttgart 1948.

Při líčení této *„obrovské úlohy“* postupuje Gus specifickým způsobem. Kupí za sebou nejrůznější episody z jednání mezi americkými a německými koncerny a kartely, především týkající se koncernu IG Farben – ať už jde o dodávky tetraethylolova, butylkaučuku či o jednání o vstup amerických společností do evropského ocelářského kartelu. V textu rovněž defilují nejrůznější názvy společností a jejich provázanost s tím či oním finančním i průmyslovým impériem. Výčty společností provází doslova záplava jmen nejrůznějších osobností, známých více i méně, kteří jsou Gusem označeni za členy Hitlerovy *„mohutné agentury“* či jeho *„horlivými stoupenci a přáteli mezi vedoucími činiteli monopolů a reakčními politiky“*. Tato skupina hodlala zneužít hospodářskou krisi, která vypukla v Americe v r. 1937 a posílit fašistické režimy, např. realisací zákona o embargu na vývoz zbraní do Španělska republikánské vládě a současným vyzbrojováním Franka prostřednictvím německých filiálek amerických monopolů.

Členy této skupiny Hitlerových přátel byli *„isolacionisté a reakční politikové“*, podporující vedoucí činitele *„mocných monopolů, které financovaly obnovu německé válečné mašinérie“*. Jádro této kliky podle Gusa tvořili Herber Hoover, jeho přítel William Castle, senátor Arthur Vandenberg, americký vyslanec v Londýně Joseph Patrick Kennedy, americký vyslanec v Paříži William Bullitt, dobrodruh Charles Lindbergh, bratři John Foster a Allen Dullesovi, novinářský magnát William Randolph Hearst, senátoři Wheeler, Holt, členové sněmovny representantů Hamilton Fish a Stephen Day. Do této skupiny rovněž vstoupili a řídili ji *„tací představitelé monopolů jako Winthrop Aldrich (finanční skupina Rockefellerova), Sosthenes Behn (Morganova skupina), Alfred P. Sloan, James Mooney, William Knudsen (General Motors), Victor Emanuel (tzv. clevelandská skupina), naftařský velkoprůmyslník William Rhodes Davis a Robert Wood“*. Některým z nich věnoval Gus více prostoru a naznačil další vzájemné vazby.[1158] Lindbergha, Bullitta, Hoovera, Vandenberga a Wheeler prý nebylo třeba představovat, neboť prý *„jsou dobře známi jako zavilí nepřátelé demokracie a Sovětského svazu, jako zuřiví zastánci reakce a fašismu“*.

Časové shody

Prokazování synchronisovaného postupu amerických a německých monopolů a kartelů s americkou zahraniční politikou a především politikou appeasementu provádí Gus velmi originálně: postupoval metodou časových shod. Z literatury věnované kartelům a monopolům vybíral jednotlivé události časově blízké konkrétním událostem politickým, předkládal je v textu v těsném závěsu a stavěl na jejich „nepochybné“ souvislosti. Vznikl tím velmi svérázný *pêle-mêle*, nabízející značně netradiční pohled na mnichovské dějiny.

Tak např. spojuje konferenci u Hitlera, konanou 5. listopadu 1937, se schůzkou, která se konala 23. listopadu 1937 v San Francisku a na níž se němečtí generální konsulové Kurt von Tippelskirch (Boston) a Manfred von Killinger (San Francisco) setkali se sedmi americkými průmyslníky a členy kongresu – z těchto sedmi jsou jmenováni Arthur Vandenberg, Lammot du Pont a Alfred P. Sloan.[1159] Na setkání se hovořilo o nutnosti německo-amerického sblížení a o možnostech využití fašistických *„vymožeností“* i v Americe. Podle Gusa Hitler na této schůzce získal souhlas se svými plány a *„zajistil si pomoci mocných monopolů Spojených států“*. Tento plán pomoci Hitlerovi však „předpokládal určité akce ve vnitřní i zahraniční politice Spojených států“ a *„klika spiklenců činila a učinila vše, co mohla, aby pomohla Hitlerovi v uskutečnění jeho lupičského programu“*.

Gus tak rozmotává další klubko událostí, tentokrát již kolem anšlusu Rakouska. Zmiňuje se o návrhu ústavního dodatku, podle něhož by bylo možné vyhlásit válku pouze referendem, a debaty v kongresu na toto téma. Spojuje jej s aktivitami poslance Hamiltona Fishe a hitlerovského agenta George Sylvestra Vierecka.[1160] Podání tohoto návrhu, který se domáhal neúčasti Spojených států na jednotné frontě odporu před útočníky označuje Gus právě za část programu oné prohitlerovské kliky, což ostatně podepírá i fakt, že v lednu 1938 návrh podpořil i Vandenberg. V únoru 1938 Hitler oznámil své požadavky na Rakousko a Sudetskou oblast a současně Rockefellerův Standard Oil předal IG Farbenindustrie *„úplnou technickou*

[1158] Jmenovitě u Castlea, u něhož vyzdvihl práci pro americký Červený kříž, která jej spojuje s Hooverem, Bullittem a Loyem Hendersonem; dále Kennedymu, a ještě Davisovi *(„neoficiální velvyslanec americké prohitlerovské kliky“)*, Emanuelovi *(„magnát leteckého, loďařského a metalurgického průmyslu a podniků komunálních služeb“, „ředitel dvou amerických filiálek IG Farbenindustrie“)* a Woodovi *(„horlivý přívrženec politiky usmiřování, za války v čele fašistického výboru America First Committee“)*

[1159] Gus se zde odkázal na *„kongresový zápis“* (vizte pozn. 1144), ten ale přetiskoval znění memoranda z této schůzky, uveřejněné Seldesovým listem In Fact z 13. 7. 1942. V obou případech nebyla uváděna jména amerických účastníků, jejichž promluvy byly do memoranda zaznamenány. Jména se objevila až v Nordenově knížce na základě Seldesova sdělení autorovi z 5. prosince 1946. (V prvním českém vydání z r. 1949 na s. 170.) Z tohoto důvodu je možné odhadovat, že Gus pracoval při psaní článku buďto s Nordenovou knihou, nebo některým jejím derivátem.

[1160] Zřejmě podle SAYERS – KAHN: *Sabotage!*, c. d., s. 186.

dokumentaci na výrobu butylkaučuku“, důležitého pro válečné účely. Nadto američtí oceláři projevili ochotu vstoupit do evropského ocelářského kartelu, ovládaného Němci. 12. března došlo k anšlusu, ale američtí oceláři přesto chtějí kartelovou dohodu s Němci i nadále uzavřít. A ani jejich neplnění dohod, týkající se poskytnutí technické informace k jejich syntetickému kaučuku „buně“ nemělo za následek žádné sankce,[1161] což je pro Gusa opět důkazem, že Standard Oil podporoval Hitlera a že byl veden nikoliv motivy ekonomickými, ale politickými, tj. povzbuzováním Hitlera k útoku na Východ. A když po anšlusu přišlo na řadu Československo, američtí partneři Hitlerovi *„energicky pomáhali v uskutečnění jeho dobyvačného programu“*.

Hitler hodlal zastrašit ČSR a za pomoci Anglie, Francie i Spojených států je ovládnout *„jediným skokem“*. Hitlerovi američtí spojenci mu v tom podle Gusa pomáhali a současně rozvíjeli útok i ve vnitřní politice Spojených států. Takto posloužila Hooverova cesta po Evropě. Hoover pobyl v Rakousku, Československu a Polsku, byl přijat Hitlerem i Göringem a při rozhovoru s Hitlerem byl informován o německých plánech s Československem. V Londýně se od Chamberlaina a ostatních vedoucích členů clivedenské kliky dozvěděl, že Anglie německý kurs schvaluje, vrátil se do Spojených států, a prohlašoval, že Hitlerovi má být ponechána volná ruka, že jeho výboj směřuje na Východ, a proto mu nemají být stavěny překážky.

Další způsob, který si prohitlerovská klika našla pro pomoc Německu, bylo zneužití hospodářské krise, která vypukla ve Spojených státech v roce 1937. 28. dubna předložilo šestnáct bankéřů[1162] Rooseveltovi ultimátum, požadující uskutečnění programu *„hospodářského ozdravění“*, samozřejmě, že na úkor lidu, kdy všechnu tíhu měli nést pracující. – A opět je zde podivuhodná časová shoda: ve stejné době jedná v Londýně Chamberlain, Halifax, Daladier a Bonnet o definitivním zadušení španělské republiky a vydání Československa Hitlerovi. Protože k hitlerovské klice náležel i americký velvyslanec v Londýně Kennedy, výsledky londýnského rokování se přes něj dostala nejen Státnímu departmentu, ale i k zákulisní klice kolem Castla, Hoovera a Vandenberga, která konala podle směrnic oněch kruhů, odkud vzešlo právě řečené ultimátum 16 bankéřů.

Protože se zároveň ocitlo v ohrožení embargo na vývoz zbraní, rozpoutala tato klika kampaň proti resoluci, navrhující jeho zrušení. Za pomoci isolacionistů a vlivné skupiny reakčních úředníků Státního departmentu.[1163] 12. května ministr zahraničí Cordell Hull oficiálně prohlásil, že resoluci nepodpoří. Klika tak opět dosáhla úspěchu, znovu byla pohřbena otázka pomoci Španělsku, *„čehož chtěli dosáhnout jak Hitler, tak Chamberlain. Podle mínění zasvěcených orgánů amerického tisku svědčilo Hullovo prohlášení o tom, že Státní department se rozhodl podporovat Chamberlainovu politiku“*. – I zde Gus nalézá časovou shodu, dokládající, že *„Hullovo prohlášení sehrálo závažnou úlohu i ve vývoji československých událostí“*: Protože Hitler *„věděl o rozhodnutích anglických a francouzských ministrů a byl přesvědčen o podpoře vládnoucích kruhů Spojených států, poslal Henleina , »führera« své páté kolony v Československu, do Londýna, a to následující den“* po Hullově prohlášení! Henlein v Londýně předložil dalekosáhlé požadavky a dostalo se mu zde plné podpory. *„Nestačil ještě odjet z Londýna do Berlína a už se v »New York Herald Tribune« objevil telegram o tom, že Československo je zcela bezbranné…“* – Gus přesně jako před rokem Děborin vydával Driscollův článek z clivedenské aféry za především americkou záležitost.[1164]

V květnu byl v přísném utajení poslán do Londýna osobní Hitlerův pobočník Wiedemann a přivezl poté od Halifaxe ujištění, že *„Anglie »je připravena se v kteroukoli dobu pokojně dohodnout« o osudu Československa“*. Zde je zase časová shoda, neboť *„tehdy se Hitler odvážil ke »květnovému skoku«, ale nečekaně narazil na rozhodnost Československa postavit se mu na odpor“*. Květnovou mobilisací byl donucen ustoupit, a tak *„zesílil politické zpracovávání svých západních partnerů, aby mu Československo vydali vlastníma rukama“*.

Ve Spojených státech zatím chtěla hitlerovská agentura dosáhnout maximální podpory tamních reakcionářů, a proto jim pomohla vést předvolební kampaň pod heslem *„nevměšování Ameriky do vzdálených evropských záležitostí“*. Účastnila se jí i hlava německo-amerického Bundu, *„masové hitlerovské organisace“*, Fritz Kuhn, toužící nastolit ve Spojených státech fašistický režim. Pro zvětšení kontaktů s americkými partnery „vyslal Hitler svého pobočníka s osobním posláním k Vandenbergovi“ a Viereck, *„hlavní spojka s reakční klikou ve Washingtonu, byl povolán do Berlína pro instrukce“*. – *„Takto v létě 1938 Hitler a jeho přátelé ve Spojených státech energicky připravovali hanebnou zářijovou zradu.“*

[1161] Zde Gus využil Sasulyho práci a zřejmě některé z tiskových výstupů kongresových vyšetřovacích výborů.

[1162] Mezi nimi Gus jmenuje Rockefellerova zetě Aldriche, šéfa morganovské General Electric Younga, vedoucí morganovské Guaranty Trust Company Pottera a McAllistera z International Harvester Company.

[1163] Zde podle Gusa sehrál významnou úlohu Loy Henderson, *„zarytý nepřítel SSSR, obdivovatel Hitlera, od dávných dob svázaný pouty společné práce s Castlem“*.

[1164] Vizte za pozn. 983.

Provokační manévr Bonneta, Bullitta a Lindbergha

V létě 1938 sice Roosevelt a Hull přednesli několik projevů, které odsuzovaly agresi a volaly k odporu proti ní, ovšem za slovy podle Gusa nenásledovaly žádné činy – *„politika Spojených států se nevydala cestou stmelení fronty míru“*, jak k ní vyzýval a za ni bojoval Sovětský svaz. Naopak, v rozhodujících měsících roku 1938 zastupovali americkou diplomacii v Evropě vědomí stoupenci politiky úmluvy s agresorem, velvyslanci Bullitt a Kennedy.[1165] Tito se opírali o *„prohitlerovskou a protisovětskou skupinu ve Státním departmentu“* a o *„zákulisní reakční kliku“* a intriky této kliky a jejích dosazenců a agentů ve Spojených státech a v Evropě *„sehrály velice důležitou roli v osudných zářijových událostech, jež vedly k mnichovské zradě a k pádu Československa“*. – Gus tak dále rozšířil thesi o spiknutí proti míru.

Chamberlain a Daladier v této době potřebovali prý nutně *„dokázat“* svým oponentům, že západní mocnosti nejsou s to postavit se Hitlerovi na ozbrojený odpor a dále, že je nemožné počítat s vojenskou pomocí Sovětského svazu, ani Spojených států. V tomto směru bylo tedy potřeba provést zásadní manévr.

Hlavní úloha v něm byla svěřena *„prohnanému intrikánu a prodejnému agentu bank“* Georgesi Bonnetovi. Gus to zdůvodňuje tím, že Bonnet byl *„dosazencem anglo-francouzsko-americké banky Bratří Lazardů (která vstoupila do Morganovy finanční skupiny)“*, navíc první polovinu roku 1937 působil jako francouzský velvyslanec – ve Washingtonu. Měl tak prý možnost se dobře seznámit s úmysly a přáními amerických přátel Hitlera, které zcela souhlasily s jeho vlastními sympatiemi, za které mu platily dokonce i německé banky.

Druhým důležitým hráčem byl americký velvyslanec Bullitt, který se již v r. 1936 pokoušel překazit francouzsko-sovětský pakt a uzavření francouzsko-sovětského spojenectví.[1166] Bullitt podle Gusa *„našel v Bonnetovi nejvhodnějšího ministra zahraničních věcí pro tuto politiku“* a spolu s Bonnetem tak mohli *„jako na drátkách rozehrát nejodpornější politický čachr“*.

Gus při líčení těchto čachrů s největší pravděpodobností kombinoval Bonnetovy paměti[1167] a nedávno vydané paměti Cordella Hulla:[1168] 4. září Bonnet s Bullittem odhalovali pomník americkým vojákům, padlým ve Francii, a Bullitt zde prohlásil: *„Pokud v Evropě vypukne válka, není ještě známo, zda se jí Spojené státy zúčastní nebo ne.“* Právě toto prý Bonnet potřeboval, aby mohl *„směleji jednat ve prospěch kapitulace před Hitlerem“*.

Do vrcholící krise se Bonnet snažil Bullittovým prostřednictvím zapojit také Roosevelta. 8. září se přes Bullitta obrátil na Hulla s návrhem, aby Roosevelt prohlásil, že *„»pokojné řešení« československé krise je podstatou evropského míru“*. A tímto *„pokojným řešením“* měla být bezpodmínečná kapitulace před Hitlerem. Za tři dny, zatímco se v Anglii a ve Francii vedla zastrašovací kampaň, týkající se nebezpečí války a vojenské moci Německa, poslal Bullitt do Washingtonu Bonnetův nový návrh, *„aby Roosevelt Hitlerovi sdělil, že Spojené státy považují jednání Henleina s československou vládou za »mající šanci na úspěch«“*. V těchto jednáních šlo podle Gusa o sebevraždu Československa a Bonnet chtěl, aby ji Spojené státy sankcionovaly. Protože se domníval, že půda je již dostatečně připravená, Bonnet udeřil.

„Sesmolil falešný dokument – »résumé« memoranda o stavu armády a letectva ve Francii“. Stálo v něm, že ozbrojené síly Francie, zvláště letectvo, se nevyrovnají německým a Francie že nemůže riskovat válku. Protože ale spojencem Francie byl Sovětský svaz, přišel Bonnetovi na pomoc Charles Lindbergh, který v kritických měsících roku 1938 *„projevoval horečnou činnost jako spojka mezi Hitlerem a britskou »clivedenskou klikou«“*.

Lindberg, který se vrátil z Berlína, tvrdil v Londýně, že německé letectvo je všemocné. Po návratu z Moskvy, kde se účastnil Dne letectva, se ve Francii tento *„bezectný intrikán“* naopak zapřísahal, *„že sovětské letectvo je bezmocné“*. 13. září tak mohl Bonnet předložit své padělané *„résumé“* francouzskému kabinetu na důkaz toho, že není možné uvažovat o odporu vůči Hitlerovi. Francouzská vláda s Bonnetem souhlasila, Chamberlain přijal s radostí tuto příznivou zprávu a vydal se do Německa hledat *„pokojné vyřešení krise“*, tj. *„dohodnout se s Hitlerem na podmínkách úplné kapitulace před ním“*. – Gus tak zde spojil rekvisitu Gamelinova memoranda zpadělaného Bonnetem, využitou již v *Dějinách diplomacie*, s líčením Lindberghovy mise tak, jak ji podali ve svém *Velkém spiknutí* Sayers a Kahn.

[1165] Kennedyho Gus charakterisoval jako *„bankovního businessmana, velmi obratného v bursovních machinacích a spekulacích“*. Od r. 1937 působil jako velvyslanec v Londýně, *„kde vstoupil v těsné styky s clivedenskou klikou manželů Astorových, Halifaxe, Hoarea a Chamberlaina“*. V souvislosti s americkými diplomaty neopomněl Gus připomenout, že v r. 1938 již v Berlíně nepůsobil protifašisticky naladěný Dodd, ani v Moskvě Sovětskému svazu přátelsky nakloněný Davies.

[1166] Pravděpodobně vychází z Doddova deníku – *Ambassador Dodd's Diary 1933–1938*, c. d., s. 290, 371–372.

[1167] BONNET, c. d., s. 209 a n.

[1168] Cordell HULL: *The Memoirs of Cordell Hull. In Two Volumes. Volume I*. The Macmillan Company, New York 1948.

Americký souhlas s appeasementem

V den Chamberlainova odletu *„pozval Halifax Kennedyho a požádal jej, aby se Roosevelt vyjádřil k tomuto kroku Anglie a Francie. Hull následující den veřejně oznámil, že všechny národy sledují s největším zájmem »dnešní historické setkání«. Toto prohlášení bylo nepochybně povzbuzením pro kapitulanty.“* Americká zahraniční politika se Hullovým prohlášením ztotožnila s Chamberlainovou politikou dohody s Hitlerem.

Kdo skutečně „vymyslel“ Mnichov?

V dramatickém závěru svého článku oprášil Gus téma, jímž se naposledy zabýval patrně F. I. Notovič, tedy, kdo byl autorem myšlenky na svolání mnichovské konference. S pomocí Hullových pamětí, které ovšem ani slovem nezmínil, konstruuje velmi závažný sled událostí a klíčovou úlohu v nich přisuzuje velvyslancům Bullittovi a Kennedymu.

Nejprve se vypořádal s doposud přehlíženou godesberskou schůzkou: Hitlera prý neuspokojilo anglo-francouzské ultimátum Československu z 21. září, což sdělil Chamberlainovi při jejich druhém setkání, a dal Praze své ultimátum, požadující územní ústupky také ve prospěch Polska a Maďarska. Bullitt a Kennedy se následně údajně doslova *„vyčerpávali, aby Spojené státy sankcionovaly úplnou a definitivní kapitulaci Londýna a Paříže před Berlínem.“* Právě tehdy *„Bullitt neprodleně Hullovi navrhl, aby Roosevelt vystoupil s plánem svolat do Haagu konferenci Anglie, Francie, Německa a Polska, za účasti Spojených států, ale bez Sovětského svazu.“*

Současně ovšem Kennedy z Londýna hlásil, že v britském kabinetu vznikly rozepře, poněvadž *„někteří ministři mají námitky proti »míru za každou cenu«“*. Chamberlain proto pozval na konsultaci Lindbergha. Lindbergh prohlásil, *„že německé letectvo je schopno se úspěšně utkat se vzdušnými silami celé Evropy“*. Jde tedy o další *„americký přínos do »mnichovského případu«“*.

K 25. září vstoupil do Gusova výkladu Edvard Beneš. Podle Gusa se Beneš obrátil na Roosevelta *„s prosbou, aby prohlásil, že Spojené státy nepřipustí zkázu Československa“*.[1169] Avšak ve Washingtonu zvítězil Bullittův návrh, podporovaný navíc i *„Hullovým náměstkem“* Sumnerem Wellesem, *„a tak se Roosevelt obrátil na Chamberlaina, Daladiera a Hitlera s výzvou, aby »pokračovali v jednání«.“*– Rooseveltův návrh označil Gus za *„přímou podporu politiky kapitulace“*. Ostatně *„Hitler také na Praze bezodkladnou a úplnou kapitulaci požadoval“*.

Tehdy se opět ozval Bullitt, který *„hlásil do Washingtonu, že Daladier se nadchl pro tento plán: Roosevelt se ještě jednou obrátí – nyní už jen na samotného Hitlera – s prosbou, aby poslal své zástupce na konferenci do Haagu“*. Podle Gusa tak Roosevelt učinil.[1170]

Kromě toho se Roosevelt *„důvěrně obrátil na Mussoliniho s prosbou, aby pomohl sporným stranám dospět k dohodě cestou jednání. Mussolini k tomu nezůstal hluchý a požádal Hitlera, aby souhlasil se »schůzkou čtyř«.“* Podle Gusa právě Rooseveltova prosba adresovaná Mussolinimu sehrála *„rozhodující úlohu ve finále dramatu“*. Německo prožívalo těžkou hospodářskou a politickou krisi, Hitlerův režim byl velmi nepevný, 27. září před Hitlerovýma očima demonstrovali Berlíňané, což jej rozzuřilo.[1171] Na 28. září chystali generálové převrat, *„ale v tento okamžik bylo oznámeno, že Mussolini navrhl uspořádání konference čtyř mocností, pravda, ne v Haagu, a že Hitler tento návrh přijal a určil místem schůzky Mnichov“*. Generálové se okamžitě zřekli svých plánů na svržení „führera“, *„Chamberlain a Daladier odjeli do Mnichova, a věc byla skončena…“*.

Článek je uzavřen konstatováním, že *„mnichovská zrada způsobila nadšení amerických mnichovanů. Vedoucí General Motors Knudsen poslal Hitlerovi pozdravný telegram a Hullův náměstek Welles schválil 3. října ve své rozhlasové řeči mnichovské ujednání, prohlásiv, že umožňuje vybudovat »nový mezinárodní pořádek«. Tak reakční kliky nejen Anglie a Francie, ale i Spojených států čistily cestu hitlerovské agresi.“*

[1169] Jde o Gusem značně pozměněnou pasáž z Hullových pamětí. V původní podobě: *„Následujícího dne, 25. září, Wilbur J. Carr, náš vyslanec v Praze, který, když jsem nastupoval do Státního departmentu, býval náměstkem ministra zahraničí; telegrafoval naléhavou prosbu presidenta Beneše, aby president Roosevelt naléhal na Brity a Francouze, aby Československo neopouštěli a nepřipustili jeho zkázu, protože by tato přiblížila veliký konflikt, jenž by zahrnul nejen Československo, ale i svět.“* (HULL, c. d., s. 590–591.) – Srv. FRUS 1938, vol. I, s. 649–650.

[1170] Opět jde o Gusem překroucenou pasáž z Hullových pamětí. Roosevelt sice souhlasil s Bullittovým návrhem, ale ve svém dalším poselství Hitlerovi nemluvil o konferenci v Haagu, ale o setkání *„na nějakém neutrálním místě v Evropě“*.

[1171] Zde pravděpodobně Gus vycházel z Gisevia – Hans Bernd GISEVIUS: *Až k hořkému konci. Díl II. Od mnichovské dohody k 20. červenci 1944*. Dělnické nakladatelství, Praha 1948, s. 65.

Dvojsečnost Gusova článku

Na Gusovy *Americké mnichovany* je možné pohlížet přinejmenším dvěma způsoby. Pokud upřednostníme pohled soustředěný čistě na pramennou základnu, pak je za prvé nepochybné, že článek byl přínosem, neboť zohlednil především nedávno vydané Hullovy paměti, jež významně vyplňovaly mezery v dějinách americké zahraniční politiky (nejen) mnichovského období a do jisté míry nahrazovaly doposud chybějící edici dokumentů americké diplomacie.[1172] Za druhé, Gus jako první zapojil do výkladu zahraniční politiky rovinu hospodářskou i pro období Mnichova. Představil vedle politiků jako klíčové hráče v zápase o zachování evropského míru i americké průmyslníky a finančníky, začal si všímat vlivu velkých obchodních společností na diplomacii a inspiroval tím další sovětské – a téměř současně i československé – texty.

Pohlížíme-li však na metody, s jejichž pomocí Gus tento článek vypracoval, vzbuzují přinejmenším rozpaky. Článek je značně nesourodý a zřetelně se rozpadá na dvě nestejné části. V první Gus načrtává obludnou chobotnici zasahující svými chapadly od průmyslu až do vrcholných pater politiky, odkrývá skutečnost, že na válce mohou vzájemně vydělávat obě válčící strany a jako z rukávu sype jména osob, společností, koncernů, kartelů a korporací, čímž chce ještě více ukázat rozvětvenost tohoto spiknutí. Pak náhle jako lusknutím prstů přeskočí k úzké, čistě politické skupince, tvořené Bonnetem, Chamberlainem, Daladierem, Bullittem a Kennedym, a veškeré další dění vlastně probíhá bez přímého zásahu oněch svrchu podrobně popisovaných prohitlerovských monopolistických kruhů. Jejich přítomnost je pouze tu a tam nepřímo připomínána (Bonnetovy vazby na banku bratří Lazardů, osoby Kennedyho a Bullitta), aby se na samém závěru pouze mihnul Knudsenův blahopřejný telegram Hitlerovi. Ony mocné zákulisní síly tak lze jen nanejvýš tušit a žádný přímý důkaz o jejich působení, tak halasně slibovaný, vlastně Gus nepředkládá.

Po formální stránce je s ohledem na dosavadní rámec protipadělatelské kampaně také poněkud překvapivé, že Gus až na výjimky nezahrnul do textu žádné relevantní odkazy na použité prameny a literaturu. Překvapující je to tím spíše, že v závěrečných partiích má článek vlastně charakter recense Hullových pamětí,[1173] a přesto se Gus neodhodlal na ně přímo poukázat.

S prameny a literaturou – pokud se daly zpětně identifikovat – zacházel Gus naprosto svévolně. Na mnoha místech lze odhalit úmyslně krácené citace, interpolace i jednoznačně účelové významové posuny při překladu z angličtiny do ruštiny, jimiž dociloval žádaného efektu. Stejně tak pracně konstruované „časové shody" působí v některých momentech poněkud křečovitě.[1174]

Gusova snaha přidržovat se – pokud možno absolutně – všech thesí a motivů *„historické informace"* však způsobovala nejedno překvapení. Jakkoliv Gus připomněl, že Hitler získal od Anglie příslib podpory jeho agrese již v listopadu 1937, v líčení dění roku 1938 – a zářijových dní zvláště – přebíral onen dramatický narativ, plný nečekaných zvratů a komplikací, který byl *„historickou informací"* zavržen a nahrazen lineárním. Gus si nepoložil otázku, proč bylo třeba tlačit na Roosevelta, aby napsal poselství evropským státníkům, nabádající k pokračování v jednání, když již skoro rok existovalo *„spiknutí proti míru"*?

Totéž platilo i o rekvisitě generálského spiknutí. Jak je možné, že existovalo generálské spiknutí proti Hitlerovi, když existovala úmluva z listopadu 1937, nota bene, když Gus sám v předchozím článku o bitvě o Anglii napsal, že *Zelený plán* byl bluff?

Lpění na jedné thesi a použití té či oné rekvisity pro zvýšení dramatického účinu vážně ohrožovalo jiné these a jiné rekvisity. Gus se tím jako autor dostával do vlastní pasti, z níž se mohl zachránit jen na úkor elementární logiky a konsistence výkladu. Přesto Gus zachovával zdání, že v jeho výkladu amerického podílu na Mnichovu není jediné skuliny a že definitivně otřásl formální nezainteresovaností Spojených států v mnichovské krisi.

Problematisování Rooseveltovy osobnosti

Je patrně nesporným faktem, že Gus jako první sovětský publicista upozornil na složitou úlohu presidenta Roosevelta během mnichovských dnů. A i když se najde spousta výhrad k tomu, jak s touto historickou látkou jako autor naložil, těžko lze vyvracet jeho klíčovou thesi, že president Roosevelt měl podíl na svolání

[1172] Nebudeme-li počítat oficiální publikaci *Peace and War*, vydanou ještě za války. *Peace and War. United States Foreign Policy 1931–1941.* United States of America. Department of State. United States Government Printing Office, Washington 1943.

[1173] Stojí za připomenutí, že odbornou recensi Hullových pamětí uveřejnily *Otázky dějin* už na počátku roku 1949 a recensent Boris Vladimirovič Rodov (1901–1967), specialisující se spíše na problematiku americko-japonských vztahů, o mnichovských partiích překvapivě napsal, že v nich čtenář nenajde *„nic nového nebo zvláště zajímavého"*. Борис Владимирович РОДОВ: *Корделл Хэлл. Мемуары*. Вопросы истории, № 1/1949, s. 143–150.

[1174] Z hlediska „buržoasního objektivismu" bylo u mnoha Gusových thesí přání otcem myšlenky.

mnichovské konference. Problém však spočívá v tom, že tento podíl rozhodně nebyl osamocený a už vůbec ne rozhodující a že v Gusově článku vypadly z výkladu všechny ostatní iniciativy, usilující o svolání konference čtyř velmocí.

Můžeme pozorovat, že na Roosevelta je Gusem zčásti uplatňována figura skrytého mnichovana, která zastiňuje mnohé „zjevné mnichovany". Jednoznačné třetí housle hraje ve výkladu Daladier, místo něj Gus klade do popředí Bonneta – zejména proto, že využívá jeho paměti. Ale ani Chamberlain v příběhu nevystupuje jako bůhvíjak aktivní činitel. V centru pozornosti stojí Roosevelt, který se nechá ovlivňovat Bullittem a Kennedym, a jehož iniciativa vede ke svolání mnichovské konference a zmaření generálského puče v Německu. Obojí bylo ale dosud vyčítáno Chamberlainovi – Chamberlainovi jsou tak vlastně Gusem odňaty některé hříchy a jsou nově přisouzeny Rooseveltovi. S určitou nadsázkou tak můžeme mluvit o jakési „chamberlainisaci" Rooseveltovy osobnosti.

Je ale třeba podotknout, že přestože Gus upozornil na presidentovo aktivní zapojení do svolání mnichovské konference, neoznačil Roosevelta výslovně za mnichovana. Poukazoval na to, že skutečným inspirátorem Mnichova byl William Bullitt, resp. Joseph Kennedy. Cílem článku bylo sice prokázat americký podíl na Mnichovu, nikoliv úplná diskreditace Roosevelta.[1175] I v tom se Gus poněkud odlišoval od soudobých útoků proti *„idealisaci Roosevelta"*[1176] a podobně jako v případě Rubinštejnovy kritiky Beneše nelze Gusovo podání Rooseveltova podílu na Mnichovu srovnávat se způsobem, jak byl v rámci kampaně odsouzen Churchill nebo labouristé.

Role presidenta Beneše

Překvapivě okrajovou úlohu svěřil Gus Edvardu Benešovi. Zmínil jej poprvé a naposled v souvislosti s jeho naléhavou žádostí z 25. září, aby Roosevelt podpořil Československo. Československo je tak v Gusově podání Mnichova opět naprosto okrajovým hráčem, tím menší význam přisoudil i jeho presidentovi. – A to dokonce do té míry, že Gus Beneše vynechal i jako hlavního adresáta Rooseveltova poselství!

Beneš se tedy výkladem jenom mihne, aby Rooseveltovi poslal prosbu o pomoc, která ale nebyla vyslyšena. Na přiděleném miniaturním prostoru není kritisován a působí tedy spíše jako tragická postava či oběť.

Ohlasy

Michail Semjonovič Gus nebyl historik, neuváděl prameny a literaturu a jeho článek o amerických mnichovanech byl čistě novinářskou skizzou.[1177] Přesto byl tento výklad plně akceptován sovětskými historiky a začleňován do odborných textů – a často zcela bez uvedení původu.[1178]

Gus navíc začal zřejmě již v této době přepracovávat své dosavadní články o II. světové válce do knižní podoby. Jeho článek o americkém podílu na Mnichovu tak neměl rozhodně zůstat isolovaným počinem.

Československá svědectví

Gusovo podání „americké stopy" v mnichovské krisi nebylo ovšem pro sovětské historiky jediným zdrojem. Prakticky ve stejné době jako Gusův článek se totiž objevil další pokus, jak „americkou stopu" prokázat, a to za pomoci jiných pramenů, než byly Hullovy paměti. Pro podepření protiamerické argumentace byla totiž využita i dvě československá svědectví.

Paměti Zdeňka Fierlingera

Prvním svědectvím byl jeden odstavec z I. svazku pamětí Zdeňka Fierlingera, ve kterém se zmiňoval o Rooseveltově výzvě ke svolání všeobecné konference: *„Měl snad na mysli konferenci, na níž by též Hitlerem vyhlédnutá oběť – Československo – zasedla ke společnému konferenčnímu stolu a na níž by mělo možnost obhájiti se a nalézti též obhájce své spravedlivé věci. Později se aspoň Roosevelt snažil svou myšlenku takto vysvětliti, když pochopil, jak byla v praxi uskutečněna. Je však jisto, že na jeho rozhodování měly tehda velký vliv nám nepříznivé informace velvyslance Bullitta a Kennedyho. V daný okamžik Rooseveltův návrh pomohl jen těm,*

[1175] Konec konců, na více místech Gus připomíná, že prohitlerovská americká skupina a reakční monopolisté chystali proti Rooseveltovy různé kampaně a že president byl pod jejich tlakem.

[1176] Vizte za pozn. 995, resp. 1005.

[1177] K ohlasu v Československu vizte za pozn. 1936.

[1178] Některé pasáže tak můžeme najít např. v Kalininově studii o *„zrádné politice"* anglických labouristů. Vizte pozn. 1048.

kteří tlačili na nové ústupky Hitlerovi a připravovali Mnichov.“[1179]

Fierlinger tak dříve než Hull spojil s myšlenkou svolání konference dvojici Bullitt–Kennedy a vnímal osudovost Rooseveltovy iniciativy pro budoucí dění.

Paměti Edvarda Beneše

Už Rubinštejnova recense si povšimla pasáže v Benešových *Pamětech* o tom, že jisté americké, *„a to i oficiální kruhy byly podstatně ve vleku mnichovské politiky a měly jistý podíl na odpovědnosti za ni“*.[1180] Rubinštejn však setrval u pouhé narážky a nevěnoval pozornost tomu, že se Beneš v *Pamětech* rozepisoval o činnosti amerických velvyslanců Bullitta, Kennedyho i berlínského velvyslance Hugha Wilsona, vykonávajících nátlak ve prospěch politiky appeasementu.[1181]

Zhruba v polovině roku 1949 si těchto pasáží povšiml ve Spojených státech Hershel D. Meyer. Zkrácené Benešovy *Paměti* otiskoval v červnu a červenci 1948 časopis *The Nation,* a tak je mohl Meyer využít ve své knize *„Musíme zhynout?“* v kapitolce *„Mnichovské spiknutí“*.[1182]

Přednášky profesora Ivašina

21. června 1949 byl dán do tisku těsnopisecký záznam přednášky profesora Vysoké školy stranické při ÚV VKS(b) Ivana Fjodoroviče Ivašina.[1183] Byla součástí kursu dějin mezinárodních vztahů a zahraniční politiky SSSR a nesla název *„Mnichovská úmluva a rozpoutání války v Evropě. Boj SSSR za kolektivní odpor fašistickým agresorům“*.[1184] Šlo o jakousi synthesu dějin Mnichova, která se pokoušela skloubit výklad podle *„historické informace“*, s doposud používanou literaturou a prameny. Ivašin v ní také zmínil podíl amerických imperialistů na Mnichovu – vlastně dříve nežli Gus, jehož článek vyšel v *Nové době* až 3. srpna.[1185] I Ivašin využil výňatky z Hullových pamětí, ale klíčovými prameny pro něj byly právě paměti Benešovy[1186] a zejména Fierlingerovy[1187] – vydal se tedy odlišnou cestou než Gus.

Pro Ivašina úloha Spojených států při přípravě Mnichova spočívala v rovině inspirátorské. Realisátorem myšlenky konference čtyř však byl Neville Chamberlain, byť podle Ivašina *„povzbuzený iniciativou vlády Spojených států“*.

Tento pokus o stručný synthetisující pohled na Mnichov však narážel na pohyby, které vyvolávala protipadělatelská kampaň. Brzy se tak ukazovalo, že některé partie přednášky jsou v důsledku turbulentních změn výkladu a pohledů na některé historické osobnosti již neudržitelné, a tak Ivašin svou přednášku přepracoval.

19. prosince 1950 šlo do tisku její nové vydání, nazvané *„Boj SSSR proti provokační »mnichovské« politice a za kolektivní odpor proti útočníkům“*.[1188] V otázce amerického podílu na Mnichovu je charakteristické, že Ivašin – historik a profesor Vysoké školy stranické – v novém vydání přednášky v podstatě zcela převzal

---

[1179] FIERLINGER: *Ve službách ČSR I.*, c. d., s. 163.

[1180] BENEŠ: *Paměti*, c. d., s. 255. Srov. u pozn. 1112.

[1181] Tamtéž, s. 255–256. Podobnou zmínku o vlivné trojici amerických velvyslanců zařadil Beneš i do připravovaného vzpomínkového textu o Mnichovu. BENEŠ: *Mnichovské dny*, c. d., s. 336. Kromě toho měl Zdeněk Fierlinger možnost se v r. 1943 s Benešovým rukopisem tohoto textu seznámit. – *Válečné deníky Jana Opočenského.* K vydání připravili Jana Čechurová, Jan Kuklík, Jaroslav Čechura a Jan Němeček. Karolinum, Praha 2001, s. 339

[1182] MEYER: *Must We Perish?*, c. d., s. 49. V českém vydání *Musí Amerika zhynout?*, c. d., s. 62. Meyer v knize zohledňuje tiskové materiály do února 1949, takže kniha mohla vyjít nejdříve po tomto měsíci.

[1183] Subjektivní pohled na jeho osobu nabídl НЕКРИЧ: *Отрешись от страха…*, c. d., s. 68 a n.

[1184] Иван Фёдорович ИВАШИН: *Мюнхенский сговор и развязывание войны в Европе. Борьба СССР за коллективный отпор фашистским агрессорам.* Стенограмма лекции, прочитанной в Высшей партийной школе при ЦК ВКП(б). Курс истории международных отношений и внешней политики СССР. Высшая партийная школа при ЦК ВКП(б), Moskva 1949.

[1185] Není ovšem známo, kdy záznam přednášky konkrétně vyšel, je tedy možné, že Gusův článek Ivašinovu brožurku předběhl. V každém případě měl daleko širší publicitu.

[1186] Tamtéž, s. 16.

[1187] Tamtéž, s. 22. Ivašin využil Fierlingerovy paměti vícekrát v různých souvislostech.

[1188] И. Ф. ИВАШИН: *Борьба СССР против провокационной «Мюнхенской» политики, за коллективный отпор агрессорам.* Лекции, прочитанные в Высшей партийной школе при ЦК ВКП(б). Высшая партийная школа при ЦК ВКП(б), Moskva 1950. S výrazným zpožděním vyšla přednáška i v českém překladu – I. F. IVAŠIN: *Boj SSSR proti provokační „mnichovské“ politice, boj za kolektivní odpor proti útočníkům. Těsnopisný záznam přednášky na Vysoké stranické škole při ÚV VKS(b).* Přeložila Kaťa Ošancová, odborně revidoval Vladimír Kubát. Oddělení propagandy a agitace Ústředního výboru KSČ, Praha 1952.

Gusovu interpretaci.[1189] Gusovo jméno však v textu zmíněno není, citáty z Fierlingerových pamětí sice Ivašin v textu ponechal, ale jmenovité odkazy na Beneše pro jistotu vypustil.

Je vidět, že pojetí americké viny na Mnichově, předložené Michailem Semjonovičem Gusem původně jen v podobě prostého přehledového článku, bylo sovětskou historiografii brzy fixováno a považováno za zcela závazné. Československí svědkové jej napříště pouze doplňovali.

Vatikánská karta

Při revisi výkladu Mnichova se objevil i vedlejší, resp. okrajový motiv podílu Vatikánu na mnichovském diktátu. Je přitom zajímavé, že vatikánská rekvisita se objevila ještě dřív, než *„historická informace“*.

Spojování Vatikánu s Mnichovem je v sovětském prostředí bytostně spjato s vůdčí osobností osobnosti sovětského oficiálního atheismu Michailem Markovičem Šejnmanem.[1190] 2. února 1948 byl dán do tisku rukopis jeho knihy *Vatikán mezi dvěma světovými válkami*, jehož sedmá kapitola o Vatikánu za II. světové války začínala ambiciosně nazvanou částí *„Vatikán a mnichované“*. Ve skutečnosti zde Šejnman pouze operoval ideovou blízkostí vládnoucích kruhů Anglie, Francie, Německa a Itálie s reakčním smýšlením vatikánského vedení. Jen na okraj Šejnman připomněl, že Vatikán neprotestoval proti březnové okupaci Československa a větší pozornost věnoval až slovenským ľudákům a jejich podpoře ze strany Vatikánu.[1191]

V další publikaci *Ideologie a politika Vatikánu ve službách imperialismu*, která šla do tisku 13. ledna 1950, napsal Šejnman prakticky totéž: *„V předvečer války byl Vatikán v táboře Chamberlainově, v táboře mnichovanů. Plně podporoval protisovětské a protidemokratické plány hitlerovského Německa a sdílel dobrodružné výpočty imperialistů Anglie, Francie a USA, že se hitlerovcům podaří rozdrtit Sovětský svaz, nenáviděný veškerou mezinárodní reakcí, a potlačit demokratické hnutí ve všech zemích Evropy. Hysterickými nářky o »bolševickém nebezpečí« napomáhali papež a jiní vyšší představitelé katolické církve tomu, aby se Chamberlain a Hitler dorozuměli. Papež se ani slovem nevyjádřil proti mnichovské úmluvě, zosnované k přípravě války proti Sovětskému svazu.“*[1192] Vedlejší rekvisitou jsou opět zmínky o vztazích Vatikánu k představitelům slovenské „farské republiky“.

Zajímavostí obou Šejnmanových prací je, že se v příslušných pasážích vůbec nedovolává *„historické informace“*. Tento „nedostatek“ napravil autor až později. Na rozdíl od Gusova *„odhalení“* amerických mnichovanů však hledání spojitosti Vatikánu s Mnichovem nevzbudilo v tomto období významnější zájem.

Wheeler-Bennett a jeho monografie o Mnichovu

Páté číslo *Otázek dějin* z r. 1949 uveřejnilo rozsáhlou recensi zásadní práce britského historika Johna W. Wheelera-Bennetta *Mnichov – předehra k tragédii*.[1193] Kniha, její autor i recense sama si zaslouží zvláštní pozornost, neboť se bez výjimky vymykají úzkému rámci protipadělatelské kampaně.

Recense se jen na okraj zmínila, že autor knihy v současné době zaujímá *„zvláště autoritativní postavení v anglických akademických kruzích a kruzích blízkých aktivní diplomacii“*. Měla v tom jistě pravdu.

John Wheeler Wheeler-Bennett byl bezpochyby činorodý autor, s neutuchajícím zájmem o světové politické dění.[1194] V letech 1924–1932 řídil Královský ústav pro mezinárodní věci[1195] a systematicky si budoval rozvětvenou síť osobních vazeb a kontaktů mezi předními politickými osobnostmi tehdejší Evropy. Při

---

[1189] Současně ale ponechal v textu i větu o Chamberlainově klíčové aktivitě při svolání mnichovské konference.

[1190] Michail Markovič Šejnman (1902–1977), specialista na historickou religionistiku, jeden z čelných představitelů sovětského atheistického hnutí. Od r. 1938 vědecký pracovník protináboženské sekce Filosofického ústavu AV SSSR a zástupce odpovědného redaktora časopisu *Bezvěrec (Безбожник)*. Účastník Velké vlastenecké války, v říjnu 1941 padl do zajetí. Po osvobození pracovník Musea dějin náboženství SSSR a pak Historického ústavu AV SSSR, posléze doktor historických věd. https://iphras.ru/page22924216.htm [15. 1. 2021]. *Чёрная книга о злодейском повсеместном убийстве евреев немецко-фашистскими захватчиками во временно оккупированных районах Советского Союза и в лагерях Польши во время войны 1941–1945 гг.* Под редакцией Василия Гроссмана, Ильи Эренбурга. Издательство ACT – CORPUS, Moskva 2015, s. 653–663.

[1191] Михаил Маркович ШЕЙНМАН: *Ватикан между двумя мировыми войнами*. Издательство Академии наук СССР, Moskva–Leningrad 1948. České vydání M. M. ŠEJNMAN: *Vatikán mezi dvěma světovými válkami*. Přeložil Konstantin Sochor. Knihovna Rovnosti. Řada II, svazek 13. Rovnost, Brno 1949, s. 148–149, 181–182.

[1192] Михаил Маркович ШЕЙНМАН: *Идеология и политика Ватикана на службе империализма*. Госполитиздат, Moskva 1950. České vydání – M. M. ŠEJNMAN: *Ideologie a politika Vatikánu ve službách imperialismu*. Přeložil Bohdan Pošvic. Mír, Praha 1951, s. 18.

[1193] John W. WHEELER-BENNETT: *Munich. Prologue to Tragedy*. Macmillan & Co. Ltd., Londýn 1948.

[1194] Např. Victoria SCHOFIELD: *Witness to History. The Life of John Wheeler-Bennett*. Yale University Press, New Haven 2012.

[1195] V němž o několik let později vystoupil Konrad Henlein.

pobytu v Německu prožil nástup nacismu, v r. 1936 vydal životopis *„dřevěného titána“* Hindenburga[1196] a od dva roky později monografii o brestlitevském míru.[1197] V době příjezdu Runcimanovy mise v srpnu 1938 působil v Praze jako pozorovatel,[1198] na vlastní kůži zažil atmosféru těsně pomnichovské Prahy 10. října, kdy měl možnost mluvit i s předsedou vlády Syrovým.[1199] V r. 1939 odjel z Británie do Spojených států přednášet na Virginijské universitě, ale brzy se zapojil do zpravodajské činnosti. V r. 1942 se vrátil do Velké Británie, kde začal pracovat v Odboru pro politické válčení britského ministerstva zahraničí, formálně jako náměstek generálního ředitele Odboru politického zpravodajství. Tímto generálním ředitelem nebyl nikdo jiný než Robert Bruce Lockhart,[1200] který Wheeleru-Bennettovi pomáhal otevírat další dveře. Mohl tak během války navázat styky s čs. exilem a především s presidentem Benešem.[1201] V letech 1944–1945 pracoval v politickém poradním odboru SHAEF, 1945–1946 se účastnil procesu v Norimberku[1202] a v r. 1946 byl jmenován britským šéfeditorem v projektu GWDP, čímž získal nejširší přístup k německým kořistním dokumentům.[1203]

Hluboký zájem Wheelera-Bennetta o Mnichov – a tím i význam jeho monografie – podtrhuje skutečnost, že díky presidentu Benešovi a Janu Masarykovi měl možnost se seznámit a pracovat i s některými československými diplomatickými dokumenty,[1204] které pak v jeho výkladu významně doplňovaly doposud skrovně publikované dokumenty západní provenience. Na konci července 1946 navštívil presidenta Beneše a při delší rozmluvě mu kladl otázky, týkající se mnichovského tématu.[1205]

Mezi únorem 1945 a lednem 1947 tak vznikla faktograficky hutná práce, jíž lze bez nadsázky nazvat výjimečným počinem, nejen vzhledem ke krátké době, která od Mnichova uplynula, ale i k faktu, že autorem byl Angličan a konservativec k tomu. Vydání práce bylo očekáváno s napětím, avšak neklidná doba knize příliš nepřála,[1206] a tak si na objektivní zhodnocení musela nějaký čas počkat.

Mezi recensí a studií

Nespornou výzvou byla kniha pro sovětskou protipadělatelskou kampaň. Jednak vyšla po zahájení kampaně, jednak se výrazně zabývala sovětskou úlohou v mnichovské i pomnichovské krisi. Z hlediska kampaně byla proto jednoznačným kandidátem na hloubkovou analysu. Podjal se jí nestor archivní služby sovětské diplomacie Jevgenij Alexandrovič Adamov.[1207]

Na uveřejnění Adamovovy recense lze také pohlížet s vědomím nedávných vynucených změn v redakčním kolektivu *Otázek dějin* a úvodníkovou sérií, požadující uveřejňování prací, jež budou odhalovat buržo-

[1196] John W. WHEELER-BENNETT: *Hindenburg. The Wooden Titan*. Macmillan and Co., Limited. Londýn 1936.

[1197] John W. WHEELER-BENNETT: *Brest-Litovsk. The Forgotten Peace. March 1918*. Macmillan and Co., Limited. Londýn 1938.

[1198] WHEELER-BENNETT: *Munich…*, c. d., s. 79 a 197.

[1199] Tamtéž, s. 197.

[1200] Lockhart mu věnuje ve svých pamětech několik stránek – LOCKHART: *Přichází zúčtování…*, c. d., hlavně s. 52 a n., 234 a n., 313, 385, 427 a 468 a n.

[1201] Eduard TÁBORSKÝ: *Pravda zvítězila. Deník druhého zahraničního odboje*. Družstevní práce, Praha 1947, s. 359.

[1202] Va: *Na krátké vlně*. Rovnost, 9. 8. 1946, s. 3.

[1203] Tyto informace v recensi nezazněly. Je otázkou, zda recensentovi unikly, nebo jen nepovažoval za nutné se o nich zmiňovat. Poznamenal pouze, že jedním z *„poradců“* Wheelera-Bennetta při psaní knihy byl Lockhart.

[1204] Zřejmě ANM, Beneš Edvard, karton 14, inv. č. 212.

[1205] Proběhly patrně dvě návštěvy, 24. července (na Hradčanech v doprovodu britského velvyslance Nicholse) a 31. července (v Sezimově Ústí). – Svobodné noviny, 26. 7. 1946, s. 4. Lidová demokracie, 2. 8. 1946, s. 3. Svobodné slovo, 2. 8. 1946, s. 5. Národní obroda, 26. 7. 1946, s. 3; 3. 8. 1946, s. 3. Za svobodné Československo, 2. 8. 1946, s. 3. Čin, 3. 8. 1946, s. 2. Rovnost, 9. 8. 1946, s. 3. – Poznatky pak Wheeler-Bennett vtělil do zprávy pro Foreign Office. Citováno: J. W. BRUEGEL: *Dr. Beneš on the Soviet "Offer of Help" in 1938*. East Central Europe / L' Europe du centre-est, 4, № 1/1977, s. 56–59. Zpráva by měla být uložena v britském The National Archives, pod signaturou FO 371/56016/N10157/99/12. K první návštěvě Jan KUKLÍK – Jan NĚMEČEK – Jaroslav ŠEBEK: *Dlouhé stíny Mnichova. Mnichovská dohoda očima signatářů a její dopady na Československo*. Edice 20. století. Auditorium, Praha 2011, s. 239–240.

[1206] Vyšla zřejmě před koncem května 1948. Minimálně jeden exemplář obdrželo i britské velvyslanectví v Praze, a to nejpozději 6. října 1948. (Exemplář s tímto datem a razítkem velvyslanectví náhodně zakoupil autor tohoto textu před několika lety v jednom pražském antikvariátu.)

[1207] Jevgenij Alexandrovič Adamov (1881–1956), vlastním jménem Frenkel (Френкель). Původně publicista, kritik, orientalista a překladatel španělské a portugalské literatury. V letech 1920–1930 vedl Všeobecný (či Politický) archiv Lidového komisariátu zahraničních věcí. Jako šéf archivní služby dal základ novodobému archivu sovětské diplomacie. Autor řady prací o mezinárodním právu a dějinách mezinárodních vztahů, doktor historických věd a profesor. – СОКОЛОВ, c. d. (Vizte pozn. 133.) Иван Филиппович МАСАНОВ: *Словарь псевдонимов русских писателей, ученых и общественных деятелей. Том четвер-*

asní padělatele dějin. Recense tedy zapadala do naznačeného kontextu i v tomto směru. Současně však byla v rámci kampaně pozoruhodným solitérem.[1208]

Adamov recensi pojal značně velkoryse, v podstatě jako hloubkovou sondu do současné britské historiografie nejnovějších dějin, či spíše do současného „britského padělání dějin". Rozebíral vybrané pasáže recensované knihy, které pak srovnával nejen s *„historickou informací"*, ale také s jinými zahraničními pracemi na dané téma, z nichž rovněž rozsáhle citoval. Dá se tak bez přehánění říci, že v tehdejší sovětské historiografii Mnichova by se po stránce heuristické jen stěží hledal jiný text na obdobné úrovni. Platí to i o autorově stylu, který i přes marnotratné zacházení se silnými výrazy podstatně vybočuje z řady tehdejších příspěvků – ať už nevídanou složitostí větné skladby, řetězením faktů, nebo množstvím nesporně zajímavých postřehů, dalece přesahujících rovinu pouhých propagandistických floskulí. Početnost problémů, kterých se v recensi dotkl, tak vyvolává otázku, zda Adamovův příspěvek nepovažovat spíše za samostatnou studii.

Text ale také trpí nemalým počtem vad. Jsou to především chybné, příp. zcela chybějící odkazy na stránky původní knihy. Překlady z angličtiny a francouzštiny jsou nepřesné nebo účelové, aby posílily these předkládané autorem. Citáty jsou často – rovněž účelově – kráceny. V některých případech dokonce vůbec nejde o přesné citáty, ale jen o velice volné parafráze. Nijak řídkými proto nejsou ani okamžiky, při nichž je Wheeleru-Bennettovi předhazováno něco, co ve skutečnosti nenapsal, nebo alespoň ne v tak vyhrocené podobě, jak se pokouší Adamov tvrdit.[1209]

I těmito prostředky se Adamov v úloze obhájce výkladu Mnichova podle *„historické informace"* pokoušel vyrovnat s faktografií, kterou *„historická informace"* nemohla v době svého uveřejnění zohlednit. Část nových faktů v recensi reprodukoval a porovnával s dalšími materiály,[1210] ve snaze je dokázat či vyvrátit a poukázat tím na údajné či skutečné nedostatky práce. Nepohodlné pasáže parafrázoval a počastoval sarkasmem, ironií nebo rozhořčením. Lpění Wheelera-Bennetta na faktografii a jeho soustavné přemýšlení nad ní pak označil za odvádění čtenářovy pozornosti, literární cvičení, které si na mnoha místech protiřečí a kličkuje mezi *„nezpochybnitelnými skutečnostmi"*. A přestože se prý Wheeler-Bennett velmi snažil, byl i přes všechno přehlížení faktů a záměrné vyhýbání se důležitým otázkám velmi často donucen nakonec uznat nebo alespoň zpola uznat to, co Adamov nazýval *„historickou pravdou"*.[1211]

Možnost, že by ve světle nových poznatků, jež Wheeler-Bennett shromáždil, došlo ke korigování thesí *„historické informace"* a jejích derivátů, byla ovšem zcela vyloučena.

Wheeler-Bennett a soudobá britská historiografie

Podle Adamova budí práce Wheelera-Bennetta na první pohled dojem *„rafinované spleti faktů, zamlčování a insinuací"*. Při bližším posouzení prý autorovy postupy *„udivují svou primitivností"*. Autorovi vytkl, že v řazení kapitol nerespektuje chronologii[1212] a poskytuje prostor pro šíření všemožných protisovětských pomluv, ke kterým se nevyjadřuje a formálně zachovává *„olympskou nestrannost"*.

Dílo Wheelera-Bennetta se také pokoušel zařadit do existujících proudů britské historiografie. Ačkoliv

---

тый. Издательство Всесоюзной книжной палаты, Moskva 1960, s. 495. *Писатели современной эпохи. Биобиблиографический словарь. Том второй*. Русское библиографическое общество – ЭксПринт НВ, Moskva 1995, s. 17–18. Андрей Владимирович РОДОССКИЙ: *Евгений Адамов и его взгляд на португальскую жизнь и литературу*. In: Актуальные проблемы современной науки. Научная сессия «XIV Невские чтения». Материалы научной конференции. Санкт-Петербург, 23–28 апреля 2012 г. Издательство Невского института языка и культуры, Petrohrad 2012, s. 64–68. https://proza.ru/2012/08/16/867 [26. 8. 2019] Пётр Николаевич ГОРДЕЕВ: *Придворная конюшенная часть и собственный Его Императорского Величества гараж в 1917 году*. Вестник Волгоградского государственного университета. Серия 4, История. Регионоведение. Международные отношения. 2017. Том 22, № 6, s. 87–98.

[1208] Евгений Александрович АДАМОВ: *John W. Wheeler-Bennet. Munich – Prologue to tragedy. London. 1948. 507 p. + XII. (Джон В. Уилер-Беннет. Мюнхен – пролог трагедии.)* Вопросы истории, № 5/1949, s. 128–142.

[1209] Tyto *„nectnosti"* se sice objevovaly již dříve, do jisté míry ale jejich kumulování předjímá texty, které se na stránkách (nejen) tohoto časopisu objeví během let 1950–1951.

[1210] Např. s *„historickou informací"*, sovětskou dokumentovou edicí, Bonnetovými pamětmi, Daladierovým proslovem z července 1946, výpůjčkami z Nordena.

[1211] Jakkoliv je recense zcela v zajetí závazného podání *Padělatelů dějin*, prokázal Adamov velmi bystrý postřeh, s nímž se dokázal ojediněle dotknout obecnějších problémů v britské historiografii, politice či publicistice, souvisejících s různým chápáním Mnichova. A některé z těchto motivů se až překvapivě podobají těm, které – byť v jiném kontextu a s podstatně odlišnou tendencí – začala o řadu let později postupně „objevovat" i britská „revisionistická" historiografie. Srov. ELLINGER, c. d., s. 427 a n. Na některé z nich bude upozorněno.

[1212] *„Hle, jaká metodologická vymoženost anglického historika! S časem se vypořádal způsobem nanejvýš opovážlivým. To mu ale nepomůže, neboť, jak řekl Eurípidés, čas odhaluje pravdu i tehdy, když ho o to nikdo neprosí."*

žádného dalšího autora nejmenoval a prakticky všichni *„angličtí buržoasní historikové“* byli pro Adamova *„principiálními padělateli dějin ex officio“*, dotkl se tématu, které nebylo doposud nijak výrazněji reflektováno.

V britské historiografii jsou podle Adamova rozlišovány dva proudy podle toho, koho považují za viníka Mnichova. První proud – tzv. *„konservativní propagandisté“* – *„se pokoušejí připsat všechny ctnosti konservativní straně a špatné vlastnosti jejich konkurentům“*. Druhý proud je rozkročený mezi oběma stranami a považuje za nezbytné *„rozdělit medaili ctnosti mezi Churchilla a Bevina“*. Oba proudy se však ze všech svých sil snaží čtenáře přesvědčit, že k Mnichovu došlo proto, že se Anglie včas neozbrojila a že má zbrojit i nyní.[1213] Podle Adamova jedni *„dokonce přímo naznačují, proti komu je třeba se ozbrojovat, druzí o tom mlčí jako o něčem, co se rozumí samo sebou“*. Pro oba proudy je tudíž charakteristická protisovětská propaganda a důraz na nutnost zbrojení.

Konservativci tvrdí, že to byli *„labouristé se svým pacifismem, kteří odzbrojili Anglii, dostali ji do bezvýchodného postavení a že mnichovská dohoda byla jediným prostředkem, jak se vyhnout spojenectví se sovětskou zemí“*. Druhý proud naopak *„přenáší těžiště otázky odpovědnosti za Mnichov osobně na Chamberlaina, na osudnou »důvěřivost« »muže s deštníkem« vůči Hitlerovi“*. V ještě větší míře pak přenášejí odpovědnost na Francii, *„jejíž vládci byli ochotni bojovat společně s Hitlerem proti komunistům, ale naprosto se nechystali bojovat společně s komunisty proti Hitlerovi“*.

Bez ohledu na účelovou argumentaci, kterou Adamov uplatňoval, je třeba vyzdvihnout, že sledování odlišností, proudů a „škol“ v britské historiografii – zvlášť po zahájení boje proti kosmopolitismu – nebylo v sovětském dějepisectví vůbec obvyklé.[1214] Za urážkami obou historických „škol“ lze rovněž zahlédnout i maličký cípek obecnějších problémů, s nimiž se britské dějepisectví této doby potýkalo.

Wheelera-Bennetta osobně zařadil Adamov do druhého proudu a s neskrývaným sarkasmem vypočítával ony údajně *„primitivní postupy“*, které autor ve své práci použil: *„zpočátku je na scénu vypuštěn »osudný muž s deštníkem«, přičemž čtenáři má být zřejmé, že všechno by bylo krásné, kdyby od samého počátku zaujal Chamberlainovo místo prozřetelný, prozíravý Churchill; poté je vyzdvihnuta Francie, ochromená vnitřním bojem, a nakonec je varovným prstem ukázáno na jakousi »sfingu«, mající jedinou kvalitu: vzbuzovat vůči sobě všeobecnou nedůvěru – a to jak mezi konservativci, tak »dokonce« i mezi labouristy. Touto »sfingou«, touto »záhadou« je SSSR…“* Těmto i dalším problémům pak Adamov věnoval převážnou část své recense.

Za všechno může Chamberlain?

Wheeler-Bennett se podle Adamova dal cestou svalování viny na Chamberlaina a jeho okolí. Byla to prý Chamberlainova naivita, ješitnost, tvrdohlavost, slepota a nezlomný optimismus, posedlost neodbytnou myšlenkou na dohodu s Hitlerem a Mussolinim v kombinaci se špatnými radami jeho nejbližšího okolí a *„tajuplnou neurčitostí“* jeho prohlášení během roku 1938. Tato a podobná tvrzení označil Adamov za *„uspávanku“*.

Zklamaná upřímná víra?

Obdobně odmítl these, že se Západ nechal Hitlerem oklamat, že slyšel na jeho zdánlivě pacifistická hesla, že v Evropě z politiků nikdo nečetl *Mein Kampf* kromě Barthoua a Litvinova. Odmítl poukazování na britský *„komplex viny“* za Versailles a údajně zcela upřímnou snahu vše napravit. Odmítl tvrzení, že Anglie a Francie nevěděly o agresivních plánech Hitlera a vcelku logicky si kladl otázku, zda britská vláda nečetla depeše svého velvyslance z Berlína Phippse? Nebo proč Chamberlain na společném zasedání britské a francouzské vlády 28. a 29. dubna prohlásil, že nepochybuje o Hitlerových úmyslech vůči Československu? Je to snad důkaz autorovy *„důvěřivosti prostoduchého ostrovana“*, nebo jejího profesionálního předstírání?

Zhoubný pacifismus?

Rozhodně se Adamov postavil i velmi rozšířenému zdůvodňování Mnichova pacifismem v britské a francouzské společnosti, kterým se jednak zaštiťovali sami mnichované, jednak byl využíván proti labouristům, kteří setrvávali na pacifistických stanoviscích až do poloviny 30. let. Autorův vztah k pacifismu Adamov

[1213] Adamov se zde vlastně na kratičký okamžik dotkl problému proměny historického problému v metaforu, vytrvale vystavované nejrůznějším pokusům o nalézání analogií s aktuálním děním ve světě. Ostatně na tomto půdorysu fungovala i celá sovětská kampaň. Srov. k tomu níže.

[1214] I přes obrovský nános propagandy lze hovořit o jakémsi zakrnělém zbytku, „rudimentu“ skutečně odborné kritiky.

vykresloval tak, že podle Wheelera-Bennetta prý všeobecný a upřímný odpor k válce způsobil, že velmoci *„onemocněly jistou systematickou politickou krátkozrakostí, skrývající před nimi nebezpečí, jež jim hrozilo, např. rozvoj německého militarismu“*. Byla to *„vášnivá vůle k míru“*, která vedla k úsilí *„nikoliv zamezit agresi, ale vyhnout se válce“*. – Adamov k tomu sarkasticky dodal: *„These anglického historika je jasná: největším nebezpečím pro mír bylo úsilí o mír.“* A i Wheelera-Bennetta spojil s voláním po ozbrojení a použitím *„ozbrojené síly proti »potenciální hrozbě našemu způsobu života« na všech místech zeměkoule“* – takový je údajně jeho závěr z mnichovského *„experimentu“*. Wheeler-Bennett si prý dal od začátku za úkol *„zavděčit se současným válečným štváčům a s tímto cílem se pustil do nerovného a beznadějného boje s fakty“*.

Hlubší kořeny appeasementu

Wheeler-Bennett se prý rovněž snažil *„čtenáři vsugerovat, že anglické »mnichovanství« bylo prchavou episodou dějin anglické politiky a diplomacie, episodou zdánlivě zcela a výhradně spjatou s neblahou osobností Chamberlainovou“*, resp. Bonnetovou, a že Chamberlain je *„vynálezcem politiky »usmiřování«, která vedla k Mnichovu a k válce“*. S tím Adamov zásadně nesouhlasil. Poukázal na to, že sám Wheeler-Bennett se dotkl i aktivit předchozích ministerských předsedů Baldwina a MacDonalda, a navíc šlo podle něj o *„pokus celkově očistit anglický imperialismus“*.

Adamov trval na tom, že kořeny appeasementu sahají mnohem dál.[1215] Odmítl tvrzení o vině Chamberlaina, o upřímné víře, o komplexu viny, o vině pacifismu, protože de facto zbavují mnichovany odpovědnosti. Současně tím opakoval these *„historické informace“*: Hitlera si vypěstovala anglo-americká a francouzská reakce a podporovala jej. Poté, co se zapojil do španělské občanské války prohlásil Hitler, hrající si na spasitele Evropy, svou intervenci za boj proti komunismu a zařadil se do bloku mezinárodní monopolistické reakce. Ve Španělsku pak získal fašismus podle Adamova *„cosi jako mandátní území“*. A tím prý byla připravena politická základna *„pro rozhodnutí, učiněná na konferenci u Hitlera v listopadu 1937, a pro mnichovskou dohodu v roce 1938“*. – Odkazování na pacifismus a údajné osobní nedostatky britského premiéra tak vlastně jen zakrývají existující spiknutí proti míru.

Záchrana Hitlera = cíl appeasementu

Politika usmiřování měla poskytnout možnost, aby Anglie mohla zbrojit a zajistit, aby *„zesílily Hitlerovy snahy o dohodu s Anglií za podmínek pro ni příznivých“* a současně aby obrátila německou agresi na východ proti SSSR. Během léta 1938 se pak Chamberlainovo usmiřovací úsilí podle Adamova soustřeďovalo na to, aby zabránilo takovému Hitlerovu kroku, který by mohl vyvolat evropskou válku *„za podmínek nepříznivých pro Hitlera“* a následný Hitlerův pád. Tedy, že smyslem politiky anglické vlády *„stejně jako ve španělském případě“* bylo *„ustupování před Hitlerem“* právě *„v těch případech, kdy by neústupnost znamenala postavit Hitlera před nevyhnutelnost kapitulace před jednotnou frontou velmocí“*.

Důležitým faktorem je zde stále vojenská slabost Německa, dokládaná svědectvím Ulricha von Hassell, jehož deníkové záznamy byly nedávno vydány,[1216] Hanse Bernda Gisevia a pochopitelně také již vícekrát užité výpovědi Keitelovy před norimberským soudem.[1217] Stručně řečeno: *„pokud by Hitler v onen okamžik začal válku, bezpochyby by ji prohrál; takové bylo přesvědčení i německé generality“*. Rekvisitu generálské opozice doplňuje Adamov podotknutím, že Hassellovy deníky dokazovaly, že anglická vláda byla informována o přípravách protihitlerovského spiknutí a spiklenci pouze čekali na signál.[1218] Tím, že Chamberlain v září odjel za Hitlerem do Berchtesgadenu dal podle Adamova najevo, že anglická vláda chce v Německu jednat pouze s Hitlerem. Chamberlain tak v rozhodujícím okamžiku zachránil Hitlera před pádem. V r. 1938 zachránil Chamberlain Hitlera, nikoliv mír.

Umetávání cestiček

Na části faktografie, uváděné Wheelerem-Bennettem, pak Adamov demonstroval, jak především Chamberlain a Bonnet připravovali situaci k tomu, aby Německo dosáhlo svého.

[1215] Tím se přibližuje i k některým moderním autorům, byť jejich motivace byla odlišná. Srov. ELLINGER, c. d., s. 53–54.

[1216] Ulrich von HASSELL: *Vom andern Deutschland. Aus den nachgelassenen Tagebüchern 1938–1944*. Atlantis Verlag, Curych 1946.

[1217] Opět bez řádného citování.

[1218] Zde je mimochodem zajímavé srovnání: odpověď na otázku, zda byl Chamberlain informován o generálském spiknutí, čerpal B. Michajlov před rokem jen z článku Dzelépida (a ten zase z Hendersona), ačkoliv jak Hassellovy deníky, tak Giseviova kniha byly v této době již uveřejněny. Patrně to naznačuje lepší orientaci v literatuře a možnosti, které měl Adamov oproti Michajlovovi.

Anšlus Rakouska proběhl *„s otcovským požehnáním ochránců a garantů rakouské nezávislosti – Anglie a Francie“*.[1219] Společné porady britské a francouzské vlády na konci dubna znamenaly ve výsledku přenesení odpovědnosti Francie v otázce pomoci Československu na anglické kolegy a oslabení posice těch, kteří se stavěli za splnění těchto závazků. Právě v této době také začala v Anglii a Francii kampaň na podporu *„hitlerovsko-henleinovského tažení proti Československu“*, týkající se platnosti či neplatnosti francouzsko-československé smlouvy o vzájemné pomoci.

Podobně jako anšlusu Rakouska předcházela prohlášení, že Anglie nikdy nedala Rakousku žádné zvláštní záruky jeho nezávislosti, začala se objevovat podobná prohlášení o Československu. Snad poprvé je přesněji zmíněna Chamberlainova clivedenská aféra a výbušné články v amerických a kanadských novinách, jež pak při interpelacích v parlamentu působily Chamberlainovi nepříjemnosti:[1220] Chamberlain u Astorů odmítl bránit Československo a zpochybnil i možnost, že by po případné válce mohlo být obnoveno v původní podobě. Ve stejné době přibyl do Londýna Henlein – a to nikoli poprvé – a byl přijat Chamberlainovým *„okolím“*, v redakcích *Times* a *Observeru*, dále Winstonem Churchillem, Vansittartem a Edenem.[1221]

S výsledky Henleinova londýnského pobytu byli Hitler a jeho okolí *„velmi spokojeni“* a brzy nato došlo ke *„květnové krisi“*: *„19. května 1938 Henlein přerušil jednání s československou vládou a odebral se do Německa; na scénu vystoupili sudetští úderníci a německá vojska se soustředila u české hranice.“* Adamov tedy považoval květnovou čs. mobilisaci za zcela oprávněnou.

Chamberlain přerušil tehdy svůj weekend, hrozilo totiž nebezpečí – nebezpečí pro Hitlera: *„Československo se chystalo uvítat hitlerovské vojsko se zbraní v ruce“*, *„na Daladierově stole ležel příkaz k mobilisaci, čekající na podpis“* a *„nebylo pochyb o připravenosti Sovětského svazu vystoupit na obranu Československa v případě, že současně vystoupí na jeho obranu i Francie“*. Situace byla pro Hitlera hrozivá, dokud nebyla čs. mobilisace – *„na radu“* z Londýna a Paříže – odvolána. Chamberlain se tehdy Německu téměř omlouval a varoval francouzskou vládu, že v případě vojenské akce na pomoc Československu Anglie nehodlá Francii podpořit.

Adamov rovně vyzdvihl důsledky květnové krise v očích *„londýnských apoštolů usmiřování“*, pro které byla květnová krise *„nejzávažnější pohromou“*. Proti Československu a presidentu Benešovi byla zesílena pomlouvačná kampaň a v Londýně začali odpovědní lidé opakovat to, co bylo po většinu tohoto období hlavním motivem nacistické propagandy: *„Československo je rozpadajícím se státem, Rakouskem-Uherskem v malém, sbírkou znepřátelených ras, která je pohromadě udržována silou“*. *Times* pak na čs. vládě požadovaly *„sebeurčení pro národnostní menšiny, i kdyby to znamenalo jejich oddělení od Československa“*.[1222] Po vytrvalém nátlaku na čs. vládu vyslal Chamberlain do Československa lorda Runcimana a drze přitom tvrdil, že tak činí na její žádost.

V srpnu pak anglická vláda znovu přemlouvá Hitlera, aby nesahal po zbrani. Současně v Paříži působí na *„ještě ne zcela spolehlivého Daladiera“* trojice Bonnet, Bullitt a Lindbergh. *„Zpracovávají“* jej memorandem o síle německého letectva a krotí i *„optimismus“* Gamelinův.[1223] *„Zpracování Hitlera na sebe vzal »sebeobětavý« Chamberlain“* a vydal se za ním do Berchtesgadenu.

Berchtesgaden důležitější než Mnichov

V souladu s pojetím *„historické informace“*, ale i s podáním Wheelera-Bennetta, prohlásil Adamov již zcela otevřeně, že Chamberlainova schůzka s Hitlerem v Berchtesgadenu byla z historického hlediska mnohem závažnější než mnichovská konference. Její další důsledky jen dále podtrhují význam tohoto setkání: Francie se svým souhlasem s berchtesgadenskou dohodou zřekla Československa, rozbila vlastní obranu, zřekla se práva na to, aby byla považována za velmoc, a začala *„sklouzávat po nakloněné rovině směrem k Vichy“*. Etapou na této cestě byl Mnichov.

Adamov dále poukázal na přítomnost Horace Wilsona v Berchtesgadenu a přemítal, proč s Chamberlainem nejel Vansittart nebo Cadogan.[1224] Z publikovaných dokumentů Dirksenova archivu je prý podle

[1219] Wheeler-Bennett sám použil výrazu, že si Británie nad Rakouskem *„umyla ruce“*. (WHEELER-BENNETT: *Munich…*, c. d., s. 24.)

[1220] Na rozdíl od Děborina a Gusa tedy Adamov neoznačil květnové články za důkaz vměšování Spojených států!

[1221] Wheelerem-Bennettem ještě zmiňovaného Archibalda Sinclaira Adamov pominul.

[1222] Na rozdíl od Děborina tedy Adamov nepředkládá pouze positivní důsledky květnové mobilisace.

[1223] S odkazem na Daviese prohlásil Adamov, že americké velvyslanectví v Paříži se pod Bullittovým vedením proměnilo ve fašistickou agenturu. Dále upozornil, že Wheeler-Bennett v předmluvě uvedl Lindbergha jako jednoho ze svých poradců (vedle Lockharta).

[1224] Absenci této úvahy vytýká Wheeleru-Bennettovi.

Adamova *„známo, že hitlerovští diplomaté nazývali Wilsona »náš přítel« a že právě on jménem a na příkaz Chamberlaina vedl nejtajnější jednání se zástupci Hitlera a Göringa o podmínkách generální anglo-německé dohody o politické a hospodářské »spolupráce« na celém světě“*. Tím se pochopitelně Hitlerovo setkání s Chamberlainem staví do jiného světla.

Význam přikládaný setkání na Berghofu vyjadřuje i fakt, že v recensi věnuje Adamov pozornost víceméně již jen jejímu bezprostřednímu důsledku, tj. anglo-francouzskému plánu. Následující schůzku v Godesbergu, ani dramatickou okliku na cestě do Mnichova, ba ani mnichovskou dohodu samotnou už Adamov nijak nekomentuje.

Konservativní opposice – druhé želízko v ohni

V duchu předchozích příspěvků protipadělatelské kampaně Adamov také odmítl existenci reálné konservativní opposice proti Chamberlainově politice*: „Wheeler-Bennett se zvláště snaží rozlišovat mezi dvěma uskupeními v konservativní straně. První z těchto uskupení, dle jeho slov, usilovalo o to, získat usmiřovatelskou politikou čas na vyzbrojení Anglie, ale druhé v této politice spatřovalo samotný účel, tj. usilovalo o dosažení úplné a definitivní dohody s Německem na základě uspokojení »německých přání v Evropě« (s. 15). Jakožto představitele prvního uskupení autor jmenuje Edena a Duff Coopera, jako představitele druhé N. Chamberlaina, J. Simona, S. Hoarea a Halifaxe.“* Podle Adamova *„ve skutečnosti žádné dvě školy neexistovaly, šlo o něco jiného: především o rozdělení úloh, a pak o dvojí pojištění“*.

Chamberlain a tzv. opposice si rozdělili úlohy: *„Chamberlain svědomitě – dalo by se i říci sebeobětavě! – dělal pro anglickou reakci špinavou práci, dávaje svým oponentům-ideovým druhům možnost vydělávat na jeho »omylech« politický kapitál a zachovat si politickou nevinnost.“* – Adamov tím vlastně dovedl figuru skrytých mnichovanů do velmi vyhrocené podoby. Na rozdíl od článků protichurchillovské kampaně je tu zcela otevřeně deklarováno, že v britské politice existovaly dvě garnitury, které předstíraly vzájemné rozpory, ale jejich cíl byl prakticky totožný. Motiv licoměrnosti, dvojí tváře, skryté podvratné činnosti maskované navenek začne brzy výrazně ovlivňovat mnichovský výklad v mnohem větší míře než doposud.

Doklady o neexistenci konservativní opposice vybíral Adamov obdobně jako jeho předchůdci: Churchill a Eden[1225] jednali s Henleinem, opposice reagovala naprosto nedostatečně na nátlak na čs. vládu provázející vyslání Runcimanovy mise, s Churchillem a Edenem navíc Chamberlain v srpnu konsultoval své kroky, když přemlouval Hitlera.[1226] *„Anglická konservativní opposice – tak jako ve španělském případě – fakticky pomáhala Chamberlainovi provádět politiku zardoušení československé demokracie.“*

Československé události, sovětská pomoc a „objednané ultimátum“

Československo – ač bezprostřední cíl německé agrese – hraje v recensi dlouhou dobu vedlejší úlohu. Kromě apelativních a moralisujících vsuvek není považováno za přímého aktéra dění. Několikrát se mluví o nátlaku na čs. vládu ze strany Anglie a Francie, zcela okrajově je zmíněno jednání vlády s Henleinem, ale konkrétních údajů je poskrovnu.

Adamov se poněkud více rozepsal, když vysvětloval, proč se Československo stalo cílem agresivních plánů: Československo bylo článkem spojujícím Francii se Sovětským svazem.[1227] Strategické podmínky spojovaly národní bezpečnost Francie s existencí Československa a podmiňovaly francouzskou orientaci na Sovětský svaz. Československo bylo tudíž překážkou pro politiku anglo-francouzského reakčního bloku, bylo překážkou uskutečnění úplné isolace Sovětského svazu, překážkou plánů mezinárodního bloku reakce a fašismu. Tím se také vysvětluje ona opravdová nenávist k Československu a jejímu presidentu Benešovi,

[1225] Kromě Churchilla tedy Adamov problematisoval jmenovitě i osobnost Edenovu – i na něj se posléze zaměřila „revisionistická historiografie“. Srov. ELLINGER, c. d., s. 436 a 440.

[1226] Malá ukázka, jak Adamov pracoval s anglickým textem. Napsal: *„V srpnu Hitlerovy válečné přípravy opět anglickou vládu poplašily a tato se znovu jala Hitlera přemlouvat, aby vydržel, vyčkal výsledků nátlaku na pražské velvyslanectví, nesahal po zbrani, neprovokoval Francii k vystoupení na obranu Československa a nestavěl Anglii před nevyhnutelnost výběru mezi sebeisolací a vystoupením na obranu Francie. Chamberlainovo konání bylo konsultováno s předáky »opposice« a osobně s Churchillem a Edenem.“* Originální text Wheelera-Bennetta (s. 97) však říkal: *„Foreign Office nesouhlasil s vydáním Československa a p. Chamberlain sám urazil dlouhou cestu od svého původního březnového stanoviska. Když 11. září prohlásil, že »Německo nemůže beztrestně podniknout náhlé a úspěšné vojenské tažení proti Československu bez obavy ze zásahu Francie a Velké Británie«, byl dokonale upřímný. Předtím, než učinil toto prohlášení, konsultoval s předáky opposice a s p. Churchillem a p. Edenem a shledal, že ve věci podpory Francie v případě německého útoku stojí bezvýhradně za ním.“*

[1227] Vlastně jde o opakování téhož motivu, který použil už Děborin.

již byly prodchnuty kroky anglické diplomacie a jež po květnové mobilisaci ještě vzrostla. Československo mělo buďto přejít do sféry hitlerovské říše, nebo zcela zmizet z mapy.

Kratší pozornost věnoval Adamov i sovětským prohlášením o platností závazků vůči Československu. S povděkem kvitoval, že *„anglickému historikovi je známo, že v den anexe Rakouska potvrdil M. I. Kalinin československé odborářské delegaci smluvní závazky sovětské vlády; že 17. března bylo toto potvrzení oficiálně uděleno československému vyslanci v Moskvě a že druhého dne sovětská vláda navrhla anglické a francouzské vládě, stejně jako vládě Spojených států, aby společně projednaly otázku opatření, jež by zabránila další agresi“*. Nepřímo je zmíněna i Litvinovova ženevská řeč z 21. září.

Otázka nepřijetí sovětské pomoci Československem pak byla jedním z hlavních argumentů pro to, aby Adamov již zcela otevřeně konstatoval, že Československo v r. 1938 *„bylo zrazeno zvnějšku i zevnitř“*.

Dokládá to nejprve výňatkem z recensované knihy: *„Wheeler-Bennett zvláště zdůrazňuje, že v samotném Československu »nebylo jednomyslného názoru o užitečnosti a záhodnosti ruských garancií, ačkoliv byly po celé léto potvrzovány. V armádě a některých politických stranách, zvláště v agrární straně, bylo k srdečnosti a upřímnosti ruských slibů přistupováno s podezřením«“*[1228] Uvedl dále výrok generála Syrového, který Wheeleru-Bennettovi osobně řekl: *„Budeme patrně bojovat proti Německu buď sami, nebo s vámi a Francouzi, ale Rusy nechceme.“*[1229] V souvislosti s tím Adamov Wheeleru-Bennettovi vyčetl, že když už tato svědectví ve své práci uvedl, pak opomněl zmínit *„jednu podstatnou okolnost, a sice, že všichni tito »činitelé«, přistupující s podezřením k »srdečnosti a upřímnosti ruských slibů« a zdánlivě připravení k osamocenému boji s Hitlerem, v září otevřeně prohlásili: »Lépe s Hitlerem, než proti Hitlerovi!«“*[1230]

Druhý, podstatně delší vstup do československého vnitřního dění podnikl Adamov v souvislosti s dvojí čs. odpovědí na anglo-francouzský plán 20. a 21. září. Vybral si přitom episodu, k níž doposud sovětští historikové nepřihlíželi: episodu s tzv. objednaným ultimátem.[1231]

Čtenáře uvedl do situace stručným vylíčením předání první čs. odpovědi na anglo-francouzský plán, *„zapřísahající západní spojence a ochránce, aby přezkoumali tento plán nejen ve jménu Československa, ale i ostatních národů, zvláště Francie“*.[1232] Vyslanec Newton vyjádřil s předávanou čs. odpovědí nesouhlas a varoval, že odmítnutí plánu bude mít za následek *„neúčast na dalším osudu Československa. Francouzský vyslanec Lacroix se jménem Francie připojil k tomuto prohlášení“*. Lacroixe si k sobě pozval premiér Hodža, *„význačný člen agrární strany“*,[1233] a dotázal se jej, zda Československo může počítat se spojeneckou pomocí Francie. *„Lacroix odpověděl, že nemá ještě instrukcí, ale sám od sebe může říci, že pomoc od Francie nelze očekávat.“*

O následných událostech existují podle Adamova rozdílné výklady, v každém případě ale tuto episodu chápal jako důkaz oné dvojí zrady. Zmínil se o první versi, již byl výklad Hodžův, který podle Adamova převzal i Wheeler-Bennett, druhou versí je podání Bonnetovo. Hodžovu versi přitom Adamov vůbec necitoval, zato však dal prostor textu Lacroixova telegramu, čímž jednoznačně upřednostnil Bonnetovu versi, tj. že Hodža – dle jeho tvrzení se souhlasem Beneše – požadoval demarši s francouzským prohlášením o neposkytnutí pomoci v případě války s Německem, neboť se Praha potřebuje krýt, aby mohla přijmout anglo-francouzský plán.[1234]

Pokud jde o autentičnost textu telegramu, Adamov na jednu stranu napsal, že *„jak se zdá, Lacroix sestavil svůj telegram do Paříže v souladu s tím, co mu tajně od Beneše řekl Hodža“*, na druhou stranu ale ponechal

---

[1228] Z posledního větného celku Adamov vypustil závěr. Wheeler-Benett totiž napsal: *„V rámci armády a v některých politických stranách, zejména u agrárníků, existovala nedůvěra k vřelosti a upřímnosti těchto ruských slibů; obava, že Rusko Československo neopustí, a, že jakmile bude sevřeno do medvědího objetí, nikdy z něj nebude propuštěno.“*

[1229] Adamov opět vypustil některé charakteristické pasáže: *„Mnoho ze starších generálů české armády bojovalo proti bolševikům v r. 1918 a neměli je proto rádi. Jedním z nich byl generál Jan Syrový, generální inspektor armády, který ztratil oko během velké anabase českých legií napříč Sibiří. »Budeme bojovat s Němci,« řekl mi, »buď sami, nebo s vámi a s Francouzi, ale Rusy tady nechceme. Nikdy bychom se jich nezbavili.« A dr. Hodža, sám předák agrární strany, si byl vědom, byť méně přímočaře, jaké by byly konečné důsledky ruské intervence ve prospěch Československa.“* Pasáž navíc nepochází ze s. 97, jak uváděl Adamov, ale ze s. 81–82.

[1230] Poslední věta v originále: *«Лучше Гитлер, чем против Гитлера!»* Pramen svého tvrzení Adamov neuvedl.

[1231] Vizte dále u pozn. 1519.

[1232] Žádné další podrobnosti nejsou uváděny.

[1233] Kterou zde Adamov nazval *„centrem českých kapitulantů“*.

[1234] Zde je třeba upozornit, že Adamov, který v recensi na více místech používal Bonnetovy paměti, nepřevzal Lacroixův telegram odtud, ale přímo od Wheelera-Bennetta! Wheeler-Bennett jej však v knize otiskl neúplný, neboť v něm chyběla pasáž *«le président de la République prendrait acte de cette déclaration»*. Adamov si toho zřejmě nepovšimnul. – Srov. BONNET, c. d., s. 248; WHEELER-BENNETT: *Munich…*, c. d., s. 121–122.

otázku Benešovy spoluúčasti poněkud otevřenou.[1235] Předchozí zamítavá čs. odpověď na anglo-francouzský plán totiž mezitím vzbudila hněv Londýna a Paříže.[1236] Z toho Adamov usoudil, že *„v Paříži a Londýně zjevně nevěřili Hodžovu odvolávání se na presidenta republiky“* z Lacroixova telegramu.

Způsob, kterým se Wheeler-Bennett stručně zmínil o noční demarši na Hradě u presidenta Beneše, se zjevně Adamovovi nelíbil, neboť proti němu postavil líčení, založené údajně *„na záznamech úředníka kanceláře presidenta Československé republiky“*. Tímto líčením je ve skutečnosti kniha Petra Buka *Československá tragédie*[1237] a Adamov z ní přetiskl poměrně rozsáhlý úsek,[1238] v němž některé, sovětské historiografii již známé motivy doplňovaly i ty méně známé – vytažení presidenta Beneše z postele, metody hodné gestapa, nakládání s představiteli suverénního státu jako *„s náčelníky polodivokého koloniálního kmene“*,[1239] aktivní účast vyslanců na zasedání vlády, rozhodující úloha *„telegramu z Paříže velice hrozivého obsahu“*, sjednocený útok obou diplomatů a členů agrární strany, či výhrůžky německou, polskou a maďarskou agresí. Svědectví *„jednoho z ministrů“* dále hovořilo o tom, že v případě společné obrany pouze s pomocí SSSR *„členové agrární strany oznámili, aniž by to bylo oběma diplomaty vyvráceno, že v takovém případě západní velmoci ztrácejí zájem o náš budoucí osud a že proti nám vystoupí také Rumunsko. V této souvislosti bylo prohlášeno: »Dáváme přednost vpádu Hitlera před tím, aby nás bránil Vorošilov!«“* Z toho, že *„členové agrární strany skutečně vyhrožovali, že otevřou hranici Hitlerovi, pokud bude Rudá armáda přivolána na pomoc“*, Adamov usoudil, že *„v Praze ve spolupráci s anglo-francouzskými diplomaty působila »pátá kolona«, mobilisující pražské hitlerovce na pomoc führerovi“*.

Vláda byla donucena k přijetí anglo-francouzských návrhů a zatím, co se scházel komitét vládních stran (jemuž byla zamlčena řeč M. M. Litvinova), ve vile ředitele Živnostenské banky Preisse se sešli vedoucí finanční a průmysloví činitelé – coby druhé politické centrum. Obě centra přijala čtyři rozhodnutí: *„1. Odstoupit sudetskou oblast bezodkladně, bez referenda požadovaného ústavou, poněvadž »obrátit se k lidu znamená revoluci«. 2. Pokud bude ze strany armády učiněn pokus bránit státní území, sdělit armádě, že vláda s ní přeruší jakýkoliv styk, včetně finančního. 3. Pokud se »marxisté« pokusí zburcovat lid k odporu, potlačit lidový odpor za každou cenu, v případě potřeby s pomocí hitlerovských vojsk. 4. Existující spojenecké smlouvy a svazky nahradit úzkým sblížením s Německem.“*[1240]

Československá vláda se 21. září 1938 rozhodovala, zda přijme anglo-francouzský plán, nebo sovětskou pomoc – do těchto dvou krajních poloh vlastně Adamov zúžil tehdejší jednání. Současně pracuje s rekvisitou sovětské pomoci způsobem, který umožňuje se domnívat, že sovětská pomoc by byla poskytnuta nezávisle na pomoci francouzské, pokud by o ni Československo požádalo.[1241] Pod vnějším i vnitřním tlakem ale nakonec vláda kapitulovala.

[1235] Byl si navíc vědom toho, že takto problém Lacroixova telegramu *„zobrazuje anglo-francouzská strana“*.

[1236] Adamov zde připomíná, že *„přinejmenším v té části francouzské vlády, které se Daladier a Bonnet rozhodli text československé nóty sdělit“*.

[1237] Srov. pozn. 782. V roce 1949 bylo již známo skutečné jméno autora F. C. Weiskopfa – Adamov se tak stále přidržoval pověstí, šířených v době vydání knihy. (Srov. *Potíže exilové literatury o Mnichovu*. In: HOP, roč. 12, č. 1/2020, s. 88–101.)

[1238] BUK, c. d., s. 52–62. Adamov uvádí chybný stránkový rozsah, nadto původní text značně prokrátil, anyž by tyto zásahy vyznačil.

[1239] Zde si Adamov neodpustil pichlavou poznámku: *„Nebude na škodu pro úplnost obrazu zmínit, že Basil Newton, anglický vyslanec v Praze, obdržel za své energické jednání v oněch dnech řád, udělovaný v koloniální správě (British Colonial Service), řád sv. Michala a sv. Jiří!“* Poznámku kazí jen skutečnost, že zmíněný řád je udělován osobám ve vysokém úřadě za mimořádnou nebo významnou nevojenskou službu v cizí zemi – jakkoliv můžeme pochybovat o příhodnosti ocenění britského vyslance vzhledem k jeho pražskému působení. Basil Newton byl řádovým příslušníkem III. třídy *(Companion, CMG)* již od 1. 3. 1929 (The London Gazette, 26. 2. 1929, Supplement, s. 1440.) a 2. 1. 1939 byl povýšen na řádného člena II. třídy, rytíře komandéra *(Knight Commander, KCMG)*. Současně s ním byli povýšeni také stálý podtajemník Foreign Office Alexander Cadogan (na člena I. třídy s rytířským velkokřížem, *GCMG*), velvyslanec v Berlíně Neville Henderson (stejně), první tajemník velvyslanectví v Berlíně Ivone Kirkpatrick (člen III. třídy, *CMG*). Srov. The London Gazette, 30. 12. 1938 Supplement, s. 6. Posledně jmenované jistě nelze (ani v přeneseném významu) považovat za pracovníky britské koloniální služby. Mimochodem, kromě Newtona byl vyznamenán i první tajemník vyslanectví v Praze John Troutbeck, který se stal řádným členem III. třídy.

[1240] Zde Adamov výrazně pozměnil původní text, aby podepřel thesi o existenci soustředěných vnitřních sil, prosazujících kapitulaci. Uvedené body, jež měly být výsledkem diskuse v Preissově vile, byly jen tři a rozhodně nesouvisely se schůzí komitétu vládních stran. Srov. BUK, c. d., s. 61–62.

[1241] Tedy, že čs. vláda nemusela anglo-francouzský plán přijmout. Do jisté míry orientoval výklad tímto směrem již N. L. Rubinštejn.

Jak do tohoto zákulisního dění zapadala např. československá mobilisace, již Adamov nevysvětlil. 21. zářím totiž skončil svůj rozbor událostí vedoucích k Mnichovu. Ve výkladu Mnichova patrně považoval dění po 21. září za nepodstatné.[1242]

Ani naznačenou existenci dvou *„politických center“* v Československu Adamov dále nerozvinul. Aktivní úlohu při kapitulaci tedy sehrály agrární, finanční a průmyslové kruhy. Z toho lze usuzovat, že vedle nich byly ve vládě přítomny i osoby, jež se kapitulaci podvolily teprve po bezprecedentním nátlaku. Záhadnou zůstala v Adamovově pojetí osobnost presidenta Beneše a jeho role v Lacroixově telegramu.

Sovětská sfinga?

Největší kritiky se Wheeler-Bennett od Adamova dočkal za svůj pohled na Sovětský svaz, vtělený do pojmu *„ruská sfinga“* či *„ruská záhada“*. Adamov zcela odmítl, aby stanovisko Sovětského svazu v mnichovské krisi a v těsně předválečných měsících bylo jakkoliv problematisováno. Wheeler-Bennett se podle něj pokoušel v *„bezradných literárních cvičeních“* prokázat, že údajně neurčitý a záhadný postoj SSSR zaséval na straně západních mocností nedůvěru, spoluurčoval vlastně politiku appeasementu a způsobil ztroskotání snah o utvoření velké aliance v létě 1939. – Autor prý přitom přehlížel nebo přímo zamlčoval řadu sovětských iniciativ, což je přesně onen příklad *„důmyslné historické metody“*, o níž se zmiňovala *„historická informace“*: snaha dokázat, že SSSR nebyl a nemohl být věrným a upřímným spojencem v boji s hitlerovskou agresí pomocí zamlčování jeho podílu na porážce nacismu a jednostranného výkladu předválečných událostí. Právě proto se dle Adamova Wheeler-Bennett vůbec nezabýval děním po roce 1939 a vstupem SSSR do války.

Nenašel prý sílu k tomu, aby řekl, že sovětská diplomacie před válkou chránila zájmy nejen své země, ale i zájmy všech mírumilovných národů. Ze čtenářovy paměti chce údajně *„vymazat, že fašistické intriky v zemích »západní demokracie« se nezdařily v důsledku boje Sovětského svazu za kolektivní bezpečnost, v důsledku sovětského propagování myšlenky spojenectví mírumilovných a svobodymilovných národů proti fašistické agresi a zradě »pátých kolon«“*. Přehlíží, *„že anglická a francouzská vládní politika a propaganda všemi způsoby přehlušovaly signály válečného nebezpečí, vycházející ze Sovětského svazu. Víme, že toto černé dílo pokračuje i nyní…“*

Ve své knize naopak dával prostor nejrůznějším pomluvám zahraniční politiky, insinuacím a podezřením, aniž by k nim sám zaujal stanovisko a vše ponechával na čtenáři. O Sovětském svazu hovoří s odstupem a nechce vidět, jak západní velmoci usilovaly o vytěsnění SSSR z Evropy. Se stejným odstupem přistupoval k ohrožení Sovětského svazu, jež líčil, jako by šlo pouze o ruský pocit, jako o skutečnost, *„existující ve zvláštním ruském světě, za hranicemi anglických historických pravd a hodnocení“*.

Usilovné vytváření *„ruské záhady“* se však Wheeleru-Bennettovi vůbec nedaří, protože se ve svých pokusech zachytit alespoň některý její rys zamotal. Vícekrát se tak musel uchýlit k pravdivým vyjádřením, nebo nechtěně prozradit, že podstatou oné *„ruské záhady“*, jež znemožňovala navázání dělných vztahů Anglie a SSSR, byla spíše *„záhada anglická“*, tj. úsilí anglické vlády o navázání takových vztahů s hitlerovským Německem. Několikrát byl nucen připustit existenci *„spiknutí proti míru“*, ponejprv sice jen v podobě sovětského *„podezření“*,[1243] aby pak přímo konstatoval, že vedle *„všeobecného úsilí o mír a o »přizpůsobení se« Hitlerovi, zde existovala, pokud ne v myšlenkách Chamberlaina samotného, pak přinejmenším v myšlenkách některých jeho poradců, tajná naděje na to, že pokud bude německá expanse namířena na východ, pak vejde časem ve srážku se soupeřícím totalitářským imperialismem Sovětského Ruska“*.[1244] Podle Adamova tak logika faktů občas autora přinutila k tomu, že *„uznal či zpola uznal historickou pravdu“*. – Jeho pokus o padělání dějin se vlastně sám odsoudil k nezdaru.

[1242] Okrajově se ještě zmínil o vídeňské arbitráži, březnovém rozbití Československa a tehdejšími návrhy sovětské vlády.

[1243] Tj., *„že v Londýně, Paříži i ve Varšavě existovaly politické živly, které by ochotně od sebe odvrátily hrozbu německé agrese jejím usměrněním proti Sovětskému Rusku, a že je zcela možným společné tažení Německa a Polska na Východ za tiché podpory, nebo přinejmenším za blahovolné neutrality Anglie a Francie“*.

[1244] Adamovovi se nelíbilo, že v této pasáži prý dal autor svým čtenářům na výběr, zda budou tato slova považovat za výraz Chamberlainova vlastního myšlení, nebo za lživé pomluvy jeho zhoubných *„poradců“*. K posledním pěti slovům citátu ještě dodal, že *„slovíčka »totalitářský imperialismus« jsou pro anglického historika charakteristickým protisovětským okořeněním výkladu o tajných nadějích Chamberlainových »poradců«“*. Obdobně zareagoval Adamov na jiném místě na zmínku o *„bezuzdných anexionistických plánech“* Sovětského svazu.

Ohlasy ze zahraničí

Výjimečnost Adamovovy recense spočívá i v tom, že si v ní vedle samotné knihy Wheelera-Bennetta všímal i ohlasů na ni v zahraničním tisku. Zmínil zde tři recense – v *International Affairs*,[1245] v *The Spectator*[1246] a v *The Times Literary Supplement*,[1247] aby na nich demonstroval, jaké naděje byly údajně vkládány do knihy Wheelera-Bennetta.

Podle Adamova prý *„stoprocentní »mnichované« a krajní reakcionáři z tábora zuřivých nenávistníků Sovětského svazu, nemohli nepostřehnout zradu zásad a metod podněcovatelů války, když Wheeler-Bennett uznal některé nesporné skutečnosti, vyvracející nanejvýš zlovolné výmysly protisovětských pomlouvačů“*. Za tuto zradu dostal v *International Affairs* doslova *„vynadáno“*. Tamní *„s odpuštěním, recensent“* – jímž byl Adamovem nejmenovaný Max Beloff – *„cynicky prohlásil, že »vztah k sovětské politice je kritériem pro historikovo hodnocení 30. let 20. století«, a že z tohoto hlediska Wheeler-Bennett zklamal naděje, vkládané do jeho práce“*. Dále mu vyčetl, že, přestože se Wheeler-Bennett v knize okázale distancoval od profesora Schumana, přijal prý jeho názor *„že ve Velké Británii existovaly významné živly, které si přály napomáhat nacistické expansi na úkor Ruska“*.

Adamov se v reakci na Beloffovu recensi naopak Schumanovy koncepce zastal:[1248] *„Je třeba zmínit, že prof. Schuman byl, když ne prvním, tak alespoň jedním z prvních amerických a evropských historiků, přímo hovořících o existenci dlouhodobého spiknutí mezinárodní reakce proti SSSR – spiknutí, jehož posledním úspěchem byl, dle mínění prof. Schumana, »Mnichov«. Wheeler-Bennett se v jedné ze svých poznámek pod čarou prozíravě distancoval od these prof. Schumana o dlouhodobém protisovětském spiknutí, avšak byl nucen uznat existenci živlů, v případě Velké Británie konservativních, toužících, aby nacistické Německo napadlo Sovětský svaz.“* Už jen toto uznání podle Adamova *„stačilo k tomu, aby Wheelera-Bennetta zuřivě napadl ochránce veřejných tajemství londýnské reakce“*.

Další recense, tentokrát Elizabeth Wiskemannové ve *Spectatoru*, měla prokázat neudržitelnost thesí o *„ruské sfinze“*. Recensentka totiž musela sama prohlásit, že i když není možné zpětně říci, zda mohla politika prováděná Litvinovem někdy dosáhnout úspěchu, *„Mr. Wheeler-Bennett v každém případě ukazuje, jak byla tato možnost neuváženě zničena usmiřovateli a jejich vztahem k Rusku“*. Tím se dle Adamova průzračně ukázalo, že these o *„ruské sfinze“* je zcela za vlasy přitažená a že má čtenáře zmást.[1249]

Ve třetí recensi pak Adamov spatřoval vysvětlení *„politického podtextu“* knihy, neboť prý *„se v ní s jasností, jež si zaslouží úplného schválení, konstatuje, že druhá část knihy Wheelera-Bennetta »je rehabilitací Chamberlaina« po první části, v níž Wheeler-Bennett svého hrdinu různými způsoby »maltretuje«“*. Adamov zde našel potvrzení svého postřehu, že po čtyřech stech stránkách, v samotném závěru knihy, Wheeler-Bennett *„nečekaně odhazuje bojovou zbroj odpůrce mnichovské politiky a objevuje se před čtenářem v póze obránce chamberlainovské diplomacie“*, klade si otázky, zda Mnichov náhodou nebyl nevyhnutelným a zda Chamberlain mohl vůbec postupovat jinak, když Anglie a Francie byly vnitřně nejednotné a panovaly *„pochybnosti o způsobilosti Ruska k boji“*. Ke každé otázce Wheeler-Bennett sice uvedl argumenty pro i proti, ale k odpovědím na ně nedospěl a *„aniž by činil nějaké positivní závěry své obšírné studie, omezuje se na to, že své čtenáře vybízí, aby uvěřili v existenci »ruské záhady«“*. Adamov tak má za to, že kapitola o *„ruské sfinze“* má vlastně za úkol Chamberlaina omluvit, vyvinit a zbavit odpovědnosti, jak to také pochopila recense v *„příloze Timesů“*.[1250]

Ta navíc v rehabilitaci Chamberlaina nespatřovala hlavní přínos knihy. Podstata věci, kterou kniha v první řadě odhalila, prý – dle převyprávění Adamova – spočívá v tom, že *„politické zásady, které je možné*

[1245] Max BELOFF: *Munich: Prologue to Tragedy. By John W. Wheeler-Bennett. 1948. (London: Macmillan., xiii + 507 pp. Maps. Illus. 25s.)* International Affairs, 1948, vol. 24, № 4 (October 1948), s. 584–585.

[1246] Elizabeth WISKEMANN: *The Mirage of Peace*. The Spectator, 20. 5. 1948, s. 20 a 22. Elizabeth Wiskemannovou jako jedinou v recensi také jmenoval.

[1247] Adamov uvedl pouze informaci *„v červencové příloze »Times« v loňském roce“*. Pravděpodobně se spletl v měsíci, neboť šlo nejspíš o The Times Literary Supplement, 12. 6. 1948, s. 325.

[1248] Ostatně, jak již víme, nemálo Schumanových tvrzení převzaly *Dějiny diplomacie*. Vizte pozn. 781, 800, 803 a 805.

[1249] Adamov opět nevyužil celou větu, kterou Wiskemannová ve své recensi uvedla, zejména její pozoruhodný dovětek: *„Nedokážeme říci, zda Litvinovova politika mohla vůbec přinést ovoce; p. Wheeler-Bennett nám v každém případě ukazuje, jak byly její předpoklady lehkomyslně zničeny appeasery a jejich chováním vůči Rusku – a to natolik úplně, že vlastně nemohly být opravdově oživeny ani Hitlerovou invasí do SSSR. A míra, s jakou jsou Češi dnes patrně ochotni být ruskými pěšci, snad může být srovnatelná se zradou Západu, kterou byl pro ně Mnichov; mají dlouhou paměť a nebylo by překvapením, pokud by na Mnichov vzpomínali tak dlouho, jako vzpomínají na bitvu na Bílé hoře.“*

[1250] Adamov cituje: *„mnichovská dohoda způsobila nesmírnou škodu konservativní straně, neboť liberální a labouristická strana pomocí nevybíravé propagandy vydělaly a dále vydělávají politický kapitál na této diskreditaci, za kterou jsou částečně odpovědné… K ospra-*

stanovit jakožto obranu určitého způsobu života, jsou nedostatečné, pokud se neopírají o fysickou sílu a – jak o tom svědčí současná situace v Evropě – základy stávající civilisace podrývají nikoliv pouze nové myšlenky, ale nové myšlenky ve spojení s materiální silou a pevným odhodláním. V tomto nestálém světě stojíme opět před tváří mnichovského problému v lehce pozměněné podobě.“ To je podle Adamova zcela jasným důkazem toho, že za všemi zatemněnými úvahami Wheelera-Bennetta o „*ruské sfinze*“ a „*vzájemné nedůvěře*“ mezi Anglií a SSSR je ve skutečnosti něco jiného, a sice, že „*angličtí epigoni hitlerismu si touží – bez Hitlera, ale jak je známo, s hitlerovci – zopakovat experiment s mnichovským spiknutím proti SSSR*“. Na jedné straně totiž existují ony „*nové myšlenky*“, jež hodlají obohatit „*stávající civilisaci*“, ale proti nim stojí na straně druhé obránci „*určitého způsobu života*“, kteří jsou „*připraveni oživit si zkušenost s ničením nových myšlenek a současně s tím i zkušenost s ničením životních základů civilisace křísením ohavné staré »myšlenky« mnichovské*“. A to je zřejmě třeba vidět i za celou recensovanou prací.

Unikát bez následovníka

Šíře témat, jimž Adamov věnoval pozornost ve své recensi, je na tehdejší poměry velmi neobvyklá a v sovětských textech tohoto období je velmi obtížné – pokud ne zcela nemožné – najít příspěvek, jenž by byl srovnatelný s Adamovovou recensí.[1251] Přes veškerou jednostrannost a tendenčnost pohledů byla z recense patrná hluboká znalost problematiky, dokládaná i odkazy na nemalé množství zahraničních pramenů a literatury, a řadě Adamovových poznámek nelze v žádném případě upřít bystrost a postřeh.[1252]

Adamov se jednoznačně přihlásil k výkladu Mnichova podle „*historické informace*“. S konečnou platností odmítl takřka všechny argumenty, které byly v interpretaci Mnichova používány dříve – pouze osobní zodpovědnost Chamberlaina, appeasement jako krátké období spojené výhradně s Chamberlainem, Mnichov jako důsledek pacifismu, appeasement jako slepá víra v záchranu míru, oklamání Západu Hitlerem či složité vztahy Západu a SSSR. Proti nim postavil dlouhotrvající spiknutí proti míru a proti Sovětskému svazu, pokračující i v současné době, cílenou záchranu Hitlera ze strany Západu, neexistenci britské konservativní oposice, a naopak existenci dvojí garnitury – otevřených a skrytých mnichovanů.[1253]

Adamov také částečně zdokonalil způsob, kterým sovětští autoři reagovali na faktografii západních prací. Faktografická hutnost byla považována za způsob, jímž chce autor čtenáře mást a utopit důležitá fakta v moři podružností. Snaha o autorskou nestrannost byla označena za čistě formální a účelovou, neboť umožňovala umísťovat do textu nejrůznější pomluvy a polopravdy, aniž by k nim autor musel zaujmout stanovisko, a to pod průhlednou záminkou, že konečný názor ponechává na čtenáři. Díky neúplným citacím a významově posunutým překladům bylo možné autorovi podsunout i zcela opačný názor, případně využívat z jeho poznatků jenom takové, které zapadaly do žádoucího výkladového a argumentačního rámce. Obsažná kniha Wheelera-Bennetta tak neměla být sovětskou historiografií uznána za hodnou obdivu, tím méně, aby si sovětští dějepisci s její pomocí přiznaně doplňovali své znalosti, nebo precisovaly „své“ dosavadní závěry a poznatky.

Pokud jde o Československo, i přes malý prostor, který Adamov poskytl čistě československým událostem, dokázal vnést do výkladu Mnichova řadu prvků, které doposud sovětské dějepisectví nevnímalo, nebo přehlíželo. Byl to negativní dopad květnové mobilisace, která způsobila zhoršení posice Československa, ale především a zejména otázka přijetí či nepřijetí sovětské pomoci. Adamov již v recensi operoval s perspektivou možné sovětské pomoci Československu i bez součinnosti Francie. Společným působením vnější reakce (Anglie a Francie) a vnitřní reakce (agrárníci, bankéři, průmyslníci a někteří vojáci) nebyla sovětská pomoc využita. Předseda vlády Hodža si navíc od francouzské, potažmo i anglické vlády vyžádal nátlakovou demarši u presidenta republiky (jehož úloha zůstala nejasnou) a tímto objednaným ultimátem bylo dosaženo přijetí anglo-francouzského plánu a kapitulace Československa. Kapitulaci tak napomáhaly i některé československé vládnoucí kruhy.

---

vedlnění Chamberlaina je třeba říci, že jej tehdy pevně podporovali náčelníci štábů. Na druhou stranu se Němci (bez války) zmocnili nesmírné válečné kořisti: 1500 letadel, 469 tanků, více než 500 protiletadlových děl, více než 43 tisíc kulometů, více než milión pušek, 1 mld. puškových nábojů a více než 3 mil. dělostřelecké munice. A nyní mnozí vojenští experti soudí, že by pro nás bylo výhodnější zahájit boj v září 1938“.

[1251] Dokonce ani příspěvky Jevgenije Viktoroviče Tarleho k buržoasnímu padělání dějin se nepouštěly do této šíře.

[1252] Pro srovnání, v Československu vyjde obdobný, po formální stránce srovnatelný text až v r. 1954 a jedním z jeho inspiračních zdrojů bude i Adamovova recense.

[1253] Naproti tomu se dotkl jen okrajově Francie a téměř vůbec ne Spojených států – zřejmě i proto, že recense vyšla dříve než Gusův srpnový článek o amerických mnichovanech.

Důsledky kampaně a výkladových revisí Mnichova v sovětském dějepisectví

„Válka dokumentů“ mezi Sovětským svazem a Západem vyústila během roku 1948 v kampaň, která měla za následek hluboké změny v sovětském dějepisectví. S definitivní platností byly přerušeny positivní procesy, které v těsně poválečném období přinášely jisté sblížení sovětské a západní historiografie, do určité míry narušovaly dosavadní rigidní interpretace minulého dění a pokoušely se o poněkud objektivnější pojetí historie. Vydání *„historické informace“ Padělatelé dějin* znamenalo pro sovětské autory – zejména pokud jde o dějiny II. světové války – konec pokusů o samostatnější pohled a vnutilo jim nový výklad jako jediný možný. Počátkem roku 1949 se stvrzením této změny stala úvodníková série *Otázek dějin*, v níž sovětští historikové nejnovějších dějin obdrželi přesný přehled úkolů a témat, jejichž zpracování se od nich očekává, včetně způsobu, jakým mají postupovat.

Kampaň proti západní historiografii se zaštítila hesly o důslednějším uplatňování marxisticko-leninských principů při analyse a odhalování buržoasních falsifikací. Současně byla vyhlášena potřeba očištění sovětské historické vědy od podvratných vlivů buržoasní ideologie a jejích nebezpečných projevů – kosmopolitismu, objektivismu atd.

Západní historiografie začala být plošně odmítána jako apriorně podezřelá, plná falsifikací, legend a účelových tvrzení, podporujících reakční a imperialistické záměry vládnoucích kruhů svých zemí. Sovětský historik byl povinen všechna tato skrytá nebezpečí odhalit, nemilosrdně tepat a tzv. stranickostí bojovat proti buržoasnímu objektivismu, jenž zkresluje minulost. Historik sám se však mohl snadno stát terčem kritiky, v praxi se proto bděle zachovávala úvodníky předepsaná hierarchie „pramenů“ a přesné sledování jejich autoritativních thesí.

Priorita „historické informace“

Od února 1948, prakticky během několika týdnů, se ustálilo pravidlo, že these *„historické informace“* mají absolutní přednost před prameny, faktografií, chronologií – často i na úkor elementární logiky.

Soulad s *„historickou informací“* se stal měřítkem kvality – jak ve vztahu k zahraničním, tak i sovětským autorům. Absence tohoto souladu (ať už skutečná či údajná) se stávala důvodem k ostré kritice.

Platí, že *„historická informace“* se nereviduje, jde o dokument *„mimořádného mezinárodního významu“*, což bylo posilováno i (nevyřčeným) připisováním autorství Stalinovi. Texty, myšlenky a proslovy J. V. Stalina, příp. ostatních klasiků marxismu-leninismu, a oficiální stranické dokumenty zaujímají obdobnou posici jako *„historická informace“* a jsou obdobným způsobem používány a citovány.

Priorita Sovětského svazu

Sovětský svaz je považován za jedinou poctivou součást mezinárodního života, za jakési pomyslné *„svědomí světa“*. Pro 30. léta je mu přiznáváno stejné (super)velmocenské postavení, jaké požívá nyní po vítězství ve II. světové válce.

Sovětská politika je presentována jako maximálně otevřená a prostá machinací. Sovětský svaz důsledně representoval politiku kolektivní bezpečnosti. Sovětský svaz se neúčastnil Mnichova, nesl hlavní tíži války s Německem a jeho zásluhou byl vybojován mír. Odtud se odvozuje jeho právo moralisovat při pohledu nazpět a dívat se spatra na kroky, jež od 30. let podnikaly západní státy.

Protisovětský prvek v politickém myšlení hlavních aktérů Mnichova – ač bezesporu také přítomný – byl povýšen na hlavní a klíčový. Vztah k Sovětskému svazu se stále více prosazuje jako měřítko pokrokovosti.

Odklon od faktografie

Srovnáním prací před vydáním *Padělatelů dějin* a po něm se změna historického obrazu Mnichova v sovětském dějepisectví jeví jako sjednocení dvou protikladně působících procesů. Mnichovské téma je pod heslem *„mnichovské politiky“* rozšířeno v čase – zahrnuje nyní prakticky celé meziválečné období. Naproti tomu se v tomto prodlouženém časovém úseku uplatňuje pronikavé zúžení faktografické základny.

Dochází k zásadnímu odklonu od faktograficky hutného popsání dílčích úseků mnichovské krise a jejich praktických důsledků – směrem k všeobecnému, silně thesovitému, schematickému a argumentačně poměrně chudému nazírání na Mnichov optikou *„spiknutí proti míru“*.

Na odklon od faktografie lze rovněž pohlížet jako na vedlejší efekt boje proti buržoasnímu objektivismu. Důkladný popis minulosti a přemíra faktů je chápána jako nežádoucí, jako jedna z metod padělání dějin,

jako odvádění pozornosti a matení čtenářů podružnými informacemi, opakování *„dávno známých“* skutečností či poskytování prostoru reakčním a podvratným názorům a desinformacím.

Poznámkový aparát je převážně vyhrazen odkazům na *„historickou informaci“* či příslušný stranický dokument, projev apod. Není pociťována potřeba dokládat každé autoritativní tvrzení příslušným odkazem na pramen – a pokud ano, i v takovém případě je aparát značně výběrový.

Po formální stránce dochází ke stírání rozdílů mezi odbornými a publicistickými příspěvky. Od historiků je vyžadován aktivistický přístup, zaujetí stanoviska, ideové zhodnocení, jakož i ostré a hlasité vymezení se vůči projevům buržoasní ideologie.

Aktualisace

Do výkladu od počátku aktivně zasahuje aktualisační rovina. Připoutání historiografie nejnovějších dějin k politické situaci ve světě zakotvila definitivně úvodníková série v *Otázkách dějin*. Sovětské dějepisectví mělo reagovat na soudobé větové dění, v intencích stranické a státní propagandy, jako její svébytná součást.

Aktualisace a reinterpretace jsou chápány a uplatňovány absolutně. Podřizují historický výzkum momentálním potřebám propagandy. Pohled na minulost ztrácí potřebnou perspektivu a dochází k jeho notnému pokřivování.

Mezi sebou jsou obousměrně srovnávány události minulosti s událostmi současnými: události minulosti jsou reinterpretovány z hlediska událostí současnosti a k nim připodobňovány,[1254] a naopak aktuální dění je připodobňováno k dění minulému.[1255]

Aktualisace se výrazně uplatňuje v přehodnocování úlohy doposud positivně chápaných osobností – jejich aktuální politická činnost ovlivňuje pohled na jejich činnost minulou. Mocenská situace v Evropě 30. let je nepřímo přirovnávána ke dvěma „blokům“, existujícím v současnosti.[1256] V západním „bloku“ hrají hlavní úlohu Spojené státy, Velká Británie a Francie, které vyzbrojují hitlerovskou válečnou mašinérii. Východním „blokem“ je víceméně sám Sovětský svaz a blíže neurčené svobodymilovné národy. Ostatní státy Evropy stojí mimo toto rozdělení a přihlíží se k nim výjimečně – a vesměs jako k vedlejším aktérům protisovětské agrese.

Vytváření umělých analogií z naléhavé propagandistické potřeby je vydáváno za důsledné uplatňování vědeckých pouček marxismu-leninismu v praxi, za projev nového poslání sovětské historické vědy, za vyšší vývojový stupeň historiografie, který umožňuje využít historické poznatky v praktickém životě. Účelovost aktualisační roviny a vliv aktuální propagandy částečně zakrývají odkazy na díla klasiků marxismu-leninismu. Tím se současně vnějškově posiluje dojem nadčasovosti citovaných děl a pronikavého úsudku jejich autorů.

Sepětí historie s aktuální politickou propagandou vyvolávalo ovšem potřebu opakovaných revisí historického výkladu, neboť posledně provedené revise přestávaly od určitého okamžiku aktuální potřebě vyhovovat[1257] a bylo nutné výklad opět pozměnit, případně v něm znovu a důrazněji uplatnit závazné these. Změny a úpravy výkladu, presentované jako výsledky odhalování buržoasních falsifikací a marxistické historické analysy, měly pokračovat i nadále. Vliv aktuální propagandy se tak mohl prohlubovat až do naprostého extrému.

Vliv stranických a státních orgánů

S ohledem na charakteristické prvky sovětského zřízení nelze předpokládat, že by ke změnám ve výkladu Mnichova docházelo bez schválení příslušnými státními a stranickými orgány. Zásahy zejména orgánů ÚV VKS(b) byly v některých výše zmiňovaných případech ruskými historiky jednoznačně prokázány. Vliv stranických a státních orgánů se ale zřejmě projevoval i tím, že velká část autorů textů protipadělatelské kampaně pracovala v aparátu ÚV VKS(b);[1258] na vyšších funkcích ve sdělovacích prostředcích, nebo měla

[1254] Např. vliv Spojených států na politiku Anglie a Francie, vytváření bloků, protisovětská politika labouristů a protimnichovské oposice, americký zájem na silném Německu.

[1255] Např. Marshallův plán stejně jako Dawesův plán poslouží k remilitarisaci Německa, Vítězný únor coby zamezení novému Mnichovu.

[1256] Vazbu na současné dění v sobě obsahuje i časové rozšíření pojmu *„mnichovské politiky“*: byla uplatňována po většinu meziválečného období, během války a pokračuje i po válce, v mírně odlišné podobě.

[1257] O tom se přesvědčili i mnozí autoři, stojící na počátku protipadělatelské kampaně, neboť se brzy stali jejím terčem. Kromě Děborina také novinář Semjon Nikolajevič Rostockij (Ernst Henri), ale i sám spoluautor *„historické informace“* Boris Jefimovič Štejn, vizte níže u pozn. 2108.

[1258] A na jím zřizované instituce, tj. Vysokou školu stranickou a Akademii společenských věd.

přímou vazbu na Ministerstvo zahraničních věcí SSSR.[1259] Právě silný vliv MZV SSSR opravňuje k úvaze, že na revisi historického obrazu Mnichova lze pohlížet také jako na součást zahraniční politiky Sovětského svazu.

Spiknutí proti míru

Odklon od faktografie a lpění na thesích *„historické informace“*[1260] měly za následek dalekosáhlou redukci mnichovského příběhu. Základem se stala these, že západní „demokratické“ státy se spikly se státy fašistickými proti míru a jeho záštitě – Sovětskému svazu.

Cesta k mnichovskému vyústění, doposud líčená sovětskými historiky jako důsledek jemného předíva složitých a nikterak přímočarých procesů, se změnila ve zcela lineární, místy až primitivně lineární: Mnichov nebyl nešťastnou náhodou či východiskem z nouze, ale výsledkem léta budované, plánovité spolupráce s Hitlerem, zacílené proti Sovětskému svazu. Hluboká krise evropského uspořádání po I. světové válce je nakonec redukována na boj tábora imperialismu proti táboru socialismu.

Preferování rámce *„spiknutí proti míru“* vyvolávalo prudké zplošťování výkladu, ztrátu jeho plastičnosti, jak co do jednotlivých událostí, tak v charakteristikách tehdejších aktérů. Povaha protisovětské konspirace, přisuzovaná meziválečné západní politice, pak v historiografii vyvolávala odklon zájmu o „veřejné“ události. Publikování německých kořistních dokumentů naopak posilovalo přesvědčení, že hlavní slovo v mnichovské krisi měla tajná diplomacie, tajná jednání, zvláštní a důvěrní zmocněnci či tajní agenti, zatímco veřejná složka politiky západních států byla bagatelisována jako vnější slupka s krycí funkcí – spiknutí bylo dohodnuto již v listopadu 1937, další dění bylo jen dolaďováním procedur a tajných manévrů.

Pozornost sovětské historiografie se tak soustřeďovala na odhalování stop těchto tajných úmluv a jednotlivých chapadel pomyslné protisovětské chobotnice, hledání a usvědčování dalších viníků, politiky dvojí tváře, skrytých spolupachatelů a spoluspiklenců. Uplatnil se tak další paradox: zatímco hlavní výkladový rámec byl prakticky lineární, byla do něj uměle zapracovávána různá komplikovaná dílčí spiknutí, která opticky vytvářela dojem rozsáhlé víceúrovňové a vícesledové sítě, aniž by vždy měla nějakou podstatnější a jednoznačně doložitelnou vazbu k hlavní linii, nebo nějak hmatatelně potvrzovala její klíčové these. Lineární výklad se těmito dílčími příběhy nutně tříštil. Lze se domnívat, že i to byl důvod, proč nevznikaly téměř žádné synthetické texty typu *Dějin diplomacie*, které by dokázaly všechny „podpříběhy“ zahrnout do příběhu jediného.[1261]

Vylidňování ve prospěch lidu

Rámec spiknutí proti míru operoval s prakticky nediferencovaným pohledem na západní státy a jejich politické představitele. Současně s působením aktualisační roviny tak z výkladu Mnichova rychle mizely četné osobnosti vládnoucích politických sil Západu, které byly doposud považovány za příslušníky protimnichovské oposice. Mizí buďto úplně, nebo – mnohem častěji – po *„odhalení“* či přehodnocení jejich tehdejších postojů se přesouvají do tábora mnichovanů. Ve vlivných kruzích britské a francouzské politické scény záhy nelze najít nikoho, kdo by se Československa, byť i sebeméně, zastal. Britští labouristé jsou označeni za spoluviníky Mnichova – jako všichni ostatní „pravicoví“ socialisté; konservativní oposice v čele s Churchillem je ztotožněna s mnichovany a označena za jejich druhý, reservní sled.

V táboře oposičním setrvávají komunistické strany a její představitelé (Harry Pollitt, William Gallacher, Maurice Thorez, Gabriel Péri), případně některé masové organisace. Prakticky se vytrácí jakákoliv oposice vůči politice appeasementu, která by neměla vazbu na SSSR, komunistické strany, nebo obecně na *„lidové masy“*.

„Lidové masy“ mají ve výkladu Mnichova specifickou úlohu. Pokud je alespoň na chvíli narušován lineární výklad Mnichova krátkodobým obratem k lepšímu, třeba i díky zásahu vládnoucích kruhů, je tento positivní krok vždy interpretován jako následek *„tlaku lidových mas“*. V *„lidových masách“* se zpravidla předpokládá výrazný vliv komunistické strany a jejich síla nutí reakční a imperialistické vládnoucí kruhy k tlumení nejkřiklavějších akcí, jimiž chtějí realisovat své spiknutí proti míru. Vládnoucí kruhy se proto snaží podvázat tlak lidových mas systematickým klamáním a, zvláště v závěrečném období mnichovské krise, i jejich přímým zastrašováním. Antagonismus úzké skupiny vládnoucích buržoasních kruhů a *„lido-*

[1259] A na jím zřizované instituce, tj. Vysokou školu diplomatickou, příp. na MGIMO.

[1260] Případně ostatních podobně upřednostňovaných pramenů a literatury.

[1261] S výjimkou publikovaných přednášek I. F. Ivašina na Vysoké škole stranické. Vizte u pozn. 1183. *Dějiny diplomacie* tak zůstaly jakýmsi osamělým titánem.

vých mas“ formálně representuje marxistický pohled na situaci v konkrétních zemích, reálně však bylo funkcí „*lidových mas*“ v dějinném výkladu vystupovat vedle zahraničněpolitického působení Sovětského svazu jako positivní faktor vnitropolitický a zastřešit pod sebou všechny opoziční a protimnichovské síly, u nichž z různých důvodů přestalo být žádoucím uvádění jejich názvů či jmen.

Vylidňuje se ale i sovětská diplomatická scéna. Sovětští diplomaté, působící v západních státech, nejsou vůbec jmenováni, což platí i o vyslanci v Praze Alexandrovském. Výrazně jsou utlumeny zmínky o M. M. Litvinovovi, který je velmi často označován pouze jako nejmenovaný „*sovětský zástupce*“. Sovětskou zemi v příběhu převážně representuje sovětská vláda, Stalinova úloha se připomíná v souvislosti s jeho sjezdovým referátem, jímž měl odhalit pozadí proběhnuvšího dění.

Zářijová krise = krise nacismu

Zabezpečení přípravy útoku proti Sovětskému svazu narušovala podle nového výkladu vnitřní krise hitlerovského Německa. Hrozila totiž přerůst v pád nacismu a tím i znemožnit uskutečnění protisovětské agrese. Německo nebylo na válku připraveno, nebylo schopno se bránit případné kolektivní obraně československé nezávislosti a v případě vypuknutí války by rozvětvené generálské spiknutí Hitlera sesadilo.

Vládnoucí kruhy Británie a Francie si byly této německé slabosti vědomy, a proto usilovaly stůj co stůj o to, aby kvůli Československu nevznikla nová válka. Programem politiky usmiřování tak bylo nejen uspokojení dobyvačných choutek hitlerovců, ale i sama záchrana nacismu – obojí na úkor spojeneckého Československa. Šlo o cynické obětování demokratického středoevropského spojence ve prospěch úspěšného zajištění agrese proti východu.

Klíčovou roli při dokazování německé slabosti hrály výňatky z výpovědí německé generality a ostatních svědků v Norimberku, nebo přesněji: velmi vágní odkazy na tyto výpovědi. V úplnosti citovány nebyly, nebyla k nim uváděna žádná bližší data, ani souvislosti, za kterých se dotyční vyjadřovali k strategické situaci Třetí říše v létě 1938. V podstatě tyto výpovědi nebyly podrobovány žádné kritice, byly považovány za nesporný důkaz a byly upřednostňovány před ostatním důkazním materiálem norimberského procesu.

Jistou nejednotu bylo možné zpozorovat v otázce hodnocení německých vojenských příprav a v úvahách, zda Hitler skutečně plánoval útočnou válku, nebo od počátku spoléhal na příslib, který dostal v listopadu 1937 od Halifaxe. Stanoviska sovětských autorů – např. ohledně *Zeleného plánu* – byla dosti neurčitá a oscilovala mezi tendencí považovat *Zelený plán* za naprostý bluff (Gus) a jeho opatrným označováním za záložní řešení pro případ, kdyby britský a francouzský nátlak na Československo neuspěl (Děborin).

Americký podíl na Mnichovu

„*Historická informace*“ zařadila mezi aktéry Mnichova i Spojené státy americké, jakožto skrytého, zákulisního účastníka a inspirátora, což lze chápat jako odvetu za americký sborník o nacisticko-sovětských vztazích i jako zrcadlo k americkému obvinění, že Sovětský svaz pomáhal rozpoutat II. světovou válku, s předpokládaným využitím při aktuálních propagandistických kampaních.

Sovětské historiografii vyvstal permanentní úkol – najít a prokázat tuto americkou vazbu na mnichovskou dohodu.[1262] Jak opět prokázala úvodníková série, šlo o úkol s vysokou prioritou. Naplňován začal být sice ihned po vydání *Padělatelů dějin*, určitější výsledky však přinesly až v létě 1949 články M. S. Gusa.

Motiv stěžejního amerického podílu na Mnichovu pracoval s premisou, že současná mocenská posice Spojených států, ovlivňující politiku Velké Británie a Francie, existovala již v době meziválečné. V rovině propagandistické: situace současného západní bloku je stejná jako před II. světovou válkou – Londýn a Paříž v podřízeném postavení vůči Washingtonu a ve válce poražené Německo, jehož válečný stroj je obnovován americkými hospodářskými plány a iniciativami. Oproti současné situaci je však pro dobu meziválečnou přisuzována Spojeným státům úloha financiéra, který německou agresi pomáhá připravovat ve vší tichosti a za kterého hlavní práci vykonává Anglie a Francie. Amerika se tak může tvářit jako nezúčastněná, neutrální a isolovaná. Americké instrukce francouzské a britské vládě jsou předávány v naprosté diskrétnosti, nebo jsou maskovány. Američtí a němečtí monopolisté a finančníci úzce spolupracují, aniž by si toho demokratické veřejné mínění dokázalo povšimnout.

Americká stopa v Mnichově je prokazována nejčastěji právě zájmem amerických finančních a průmyslových skupin na posilování styků s německými kolegy, druhým činitelem jsou některé americké osobnosti, aktivně zasahující do politických příprav Mnichova. Sem patří zejména letec Charles Lindbergh, záměrně přeceňující sílu německého letectva a cíleně podceňující sílu sovětských vojsk, a posléze duo velvyslanců

[1262] Hledání americké stopy bylo nejspíš jedním z důvodů, proč došlo k rozšíření časového rámce „*mnichovské politiky*“.

v Londýně a Paříži Joseph Kennedy a William Bullitt. Jejich vliv je nejprve dokládán pamětmi Zdeňka Fierlingera a Edvarda Beneše, posléze i memoáry Cordella Hulla. Bullitt je označen za autora návrhu na konferenci čtyř, nadto vmanévroval do jejích příprav i presidenta Roosevelta.

Rooseveltova mírová iniciativa je redukována pouze na poselství evropským státníkům, dopis Hitlerovi a důvěrný dopis Mussolinimu, charakter Rooseveltových poselství je podáván velmi zúženě a z výkladu zcela vypadl americký dotaz na sovětskou vládu a následná sovětská odpověď. Rooseveltova role v přípravách Mnichova byla podávána nejednoznačně, takže umožňovala, aby byl Roosevelt podle momentální potřeby činěn zodpovědným za Mnichov tu více, tu méně. Obecně však platí, že dosavadní převážně pozitivní obraz Roosevelta, typický pro *Dějiny diplomacie*, se během roku 1949 povážlivě zakalil.[1263]

Přehlížený Godesberg a dny po něm

Hlavní časové mezníky nového výkladu zářijových událostí jsou shodné s *„historickou informací“*: 15. září – schůzka v Berchtesgadenu; 19. září – předání anglo-francouzského plánu čs. vládě; 20. září – zamítavá odpověď čs. vlády; 21. září – nátlak na čs. vládu a přijetí plánu, čs. kapitulace; 29. – 30. září – mnichovská dohoda.

„Historická informace“ zcela ignorovala dění mezi 21. a 29. zářím, které v dřívějších textech bylo připomínáno jako velmi dynamické. Texty, uveřejněné po publikování *Padělatelů dějin* tuto cézuru převážně převzaly, patrně i z toho důvodu, že události kolem Godesbergu poněkud narušovaly koncepci *„spiknutí proti míru“*. Godesberské episodě se v podstatě obloukem vyhýbaly.[1264]

Godesberská schůzka bývala odbyta nanejvýš konstatováním, že se konala, případně, že posloužila pouze jako prostředek k tomu, aby Chamberlain zpravil Hitlera o čs. přijetí anglo-francouzských požadavků a aby předal německé ultimátum Československu. M. S. Gus se při charakteristice godesberského memoranda soustředil z větší části na argumentaci z Lipského zprávy Beckovi, když prohlásil, že Hitlerovo ultimátum požadovalo *„územní ústupky také ve prospěch Polska a Maďarska“*.[1265]

Efektnějším využitím období mezi Berchtesgadenem a Mnichovem bylo ovšem jeho vyplnění falešnými mobilisacemi Anglie a Francie,[1266] které měly zajistit příhodné psychologické podmínky pro zradu míru v Mnichově, vyděsit obyvatelstvo a posílit posici obou vlád jakožto zachránců míru.[1267] – Tím ovšem byla také veškerá diplomatická aktivita godesberského intermezza prohlášena za falešnou hru.

[1263] Ve výkladu dějin II. světové války si ale nadále zachoval zvláštní postavení, zejména pro svůj postoj při utváření protihitlerovské koalice.

[1264] Přitom ale první svazek edice *Dokumentů a materiálů k předvečeru druhé světové války* obsahoval několik dokumentů, které se godesberské zákrutě věnovaly a poskytovaly o ní poměrně podstatné informace – ať už šlo o záznam rozhovoru Smutného z Newtonem z 23. září (č. 29), odpověď Jana Masaryka na godesberské memorandum (č. 31), nebo o úvahy o godesberském setkání ve zprávě polského velvyslance Lipského ministru Beckovi z 26. září (č. 32). Nedá se tedy říci, že by primárním cílem edice bylo dění kolem Godesbergu zamlčet či zakrýt, naopak v tomto ohledu vlastně výrazně doplňovala kusé these *„historické informace“*.

[1265] Výjimku tvořily obě verse Ivašinovy přednášky (vizte pozn. 1091), které o Godesbergu uvedly toto: *„22. září 1938 Chamberlain podruhé letěl za Hitlerem. Tentokrát se setkání konalo v Godesbergu. Chamberlain přijel do Godesbergu proto, aby osobně referoval o zrádném a podlém rozhodnutí sudetské otázky, které bylo učiněno na londýnské poradě anglických a francouzských ministrů 18. – 19. září. Během rozhovoru s Hitlerem Chamberlain uznal »právo« Německa na odtržení Sudet. Slíbil přinutit Československo přijmout Hitlerovo memorandum. Aby zakryl tuto zrádnou politiku, Chamberlain pokrytecky Hitlera žádal, aby zase on dal »záruky« nových hranic Československa (tj. hranic po odtržení Sudet). Chamberlain podobný slib mimořádně potřeboval, aby svou zradu mohl vydávat za »starost« o osud Československa, a proto, aby dokázal, že byl »donucen« přinést oběť ve prospěch míru atd.“* – ИВАШИН: *Мюнхенский сговор…*, c. d., s. 21.

[1266] Jako jeden z mála motivů plně převzatých z *Dějin diplomacie*.

[1267] Asi nejobsáhleji se motivu chopil I. F. Ivašin: *„Mezinárodní veřejnost byla znepokojena vývojem sudetské krise. Toto znepokojení se vyskytovalo zejména v Anglii a Francii. Pro oklamání veřejnosti provedli vládcové Anglie a Francie 24. – 26. září 1938 nové manévry a pokrytecká gesta, která měla předvést, že se zdánlivě chystají do boje proti agresi. V Anglii a Francii byla provedena částečná »mobilisační« opatření a vydána nařízení o uvedení protiletecké služby do stavu »pohotovosti«, rady obyvatelstvu, aby si zajistilo protiplynové masky, atd. Povyk kolem »mobilisačních« opatření měl svůj cíl – připravit obyvatelstvo těchto zemí k akceptování příštího aktu zrady. Jak bylo správně řečeno ve společném prohlášení komunistických stran Anglie, Francie a Španělska, tato »mobilisační« opatření byla vyhlášena proto, aby zastrašila obyvatelstvo a do krajnosti vypjala strach před válkou, aby zrada věci míru byla národy přijata jako jisté ulehčení. Hlava francouzského kabinetu Daladier Hitlera upozornil, že »mobilisační« opatření jej nemusí znepokojovat, neboť mají čistě vnitropolitický význam. Za prvé, touto »pohotovostí« pro střetnutí se s agresí byly uvedeny v omyl pracující masy, požadující v boji proti agresorovi kontakt se Sovětským svazem. Za druhé, tato »mobilisační« nařízení znamenala pro vlády Anglie a Francie vhodnou záminku k tomu, aby se s pomocí mimořádných prostředků vrhly na komunisty a jiné poctivé vlastence, kteří odhalovali politiku imperialistů.“* – ИВАШИН: *Мюнхенский сговор…*, c. d., s. 21–22. V druhé versi přednášky pouze přitvrdil na výrazech. ИВАШИН: *Борьба СССР против…*, c. d., s. 21–22.

Československo – statista ve velkém dramatu

Nový výklad představil Mnichov jako v prvé řadě útok na SSSR. Československo, ač přímý cíl německé agrese, se stalo aktérem naprosto druhořadým a odkazy na ně a jeho státní činitele fungovaly v řadě textů v podstatě jen jako jakási podružná výplň. Lze proto s jistou reservou říci, že Sovětský svaz si novým výkladem Mnichov „přivlastnil".

Konkrétní úloze Československa v zářijovém dramatu se věnovalo poměrně omezené množství příspěvků a z nich pouze některé načrtávaly ucelenější obraz situace, v níž se stát nacházel, a to jak z hlediska mezinárodně politického, tak i vnitropolitického.

Mezinárodní zakotvení a zahraniční politika

Československu je přiznávána důležitost pro jeho smlouvu s Francií a Sovětským svazem, je chápáno jako důležitý faktor míru v Evropě, článek kolektivní bezpečnosti, zabraňující hitlerovské agresi a isolaci SSSR.

Spojenecké svazky v rámci Malé dohody naproti tomu připomínány nejsou, Rumunsko a Jugoslávie se v mnichovském příběhu prakticky nevyskytují.

Vztah Německa k Československu byl jednoznačně nepřátelský, pouze Liněckij připomenul jednání Beneše s nacistickými emisary v r. 1936. Pro hitlerovskou říši a mezinárodní blok reakce a fašismu bylo překážkou v cestě.

Zahraniční politiky Československé republiky se výslovně dotkl zejména N. L. Rubinštejn, který ji podrobil ostré kritice a mj. připomněl, že Československo navázalo diplomatické styky se SSSR až v r. 1934, upřednostňovalo vazbu na Francii a Anglii a dávalo *„přednost pacifistické fraseologii před aktivní politikou míru"*.

Vnitřní poměry Československa

Zatímco v *Dějinách diplomacie* byla hlavním aktérem na čs. straně vláda, příp. president Beneš, od Děborinovy studie se hlavní pozornost stáčí směrem k *„československému lidu"*. Vláda sice z výkladu nemizí, stále je zdůrazňováno, že je na ni činěn nátlak ze strany Anglie a Francie, postupně však ztrácí jakoukoliv positivní akceschopnost. Vytváří se pocit, že byla (přinejmenším v některých momentech) vlečena vývojem.

I pro čs. prostředí je – více než dříve – rozvíjen motiv zásadního antagonismu československé vlády a československého lidu. Lid je opět representantem positivních tendencí – chce hájit svou zem a nutí k tomu i vládu. Prakticky veškeré positivní kroky, podniknuté čs. vládou, jsou vyvolány tlakem lidu, ať už jde o květnovou mobilisaci, stanné právo při potlačování henleinovského pokusu o puč, demise Hodžovy vlády i zářijová mobilisace. Ačkoliv tu a tam proskočí věta, připouštějící existenci tzv. *„demokratického tábora"*, do čela odporu proti Mnichovu je nově stavěna komunistická strana. KSČ začíná být přiznávána vedoucí úloha nejen v lidovém hnutí proti kapitulaci, ale i v následném boji za znovuobnovení Československa. Naproti tomu vláda je složena *„převážně z kapitulantů"*.

Středobodem negativních sil je agrární strana. Podle Děborina *„většina ministrů československé vlády, včetně jejího předsedy Hodži, patřila k agrární straně, která nastoupila cestu národní zrady"*, Rubinštejn mluvil přímo o *„profašistické agrární straně"* a Liněckij agrární straně, *„zastupující zájmy reakčních vrstev agrární a finančně-průmyslové buržoasie v zemi"*, přisoudil přímo *„vedoucí úlohu"* v zemi, neboť předáci této strany *„ovládali nejdůležitější státní úřady a byli u kormidla řízení státu"*. Obdobně ji činil odpovědnou za *„protinárodní politiku"*, kterou vládnoucí kruhy Československa prováděly. I Rubinštejn napsal, že předmnichovské Československo bylo *„Československem buržoasie a agrárníků"*. – Nikde ale nezazní přesné složení vládní koalice či jména ministrů; s výjimkou ministra zahraničí Krofty, ministerského předsedy Hodži a ministra vnitra Černého.[1268]

Naprosto marginální úlohu pak paradoxně hraje *„hitlerovská agentura"*, tedy Sudetoněmecká strana. Jsou sice zmiňována jednání Henleina s čs. vládou, jejich průběh je ale odbýván povšechnými, a často i ne příliš přesnými frázemi.[1269] Poněkud větší pozornost je věnována zahraničním vazbám henleinovské páté kolony, tedy na Berlín a Londýn – ovšem opět ve svrchovaně obecné rovině a jen proto, aby, zvláště v britském případě, prokázaly podporu, jíž se Henleinovi odtud dostávalo. Líčení henleinovského teroru, vrcholícího na začátku září, také nijak nehýří podrobnostmi.

Ale ani teroristické aktivity henleinovců, řízené z Berlína, nedokázaly vyvolat potřebnou odezvu v podobě

[1268] Mimo vládu se pak omezeně objevuje i jméno generála Krejčího.

[1269] Z výkladu jsou zcela vyloučeny pokusy o dohodu s německou menšinou, o nichž psal ještě F. I. Notovič.

sjednocení všech národních sil Československa. Československý lid jednoty nedosáhl, ve vládních kruzích panovaly rozpaky a pochyby, v demokratickém táboře rostla bezradnost a reakce tak čím dál více zvedala hlavu.

Aktivita polské menšiny a maďarské menšiny stojí zcela mimo pozornost sovětských autorů. Stranou zájmu stojí i slovenští ľudáci.

Runcimanova mise

Runcimanova mise je naopak většinou chápána jako vrcholně důležitý fakt. Slouží jako důkaz otevřeného vměšování Anglie do čs. vnitřních záležitostí. Do země přijela *„s pevným úmyslem“* dosáhnout kapitulace čs. vlády před německým fašismem, připravit rozkouskování Československa a poskytnout možnost pro Francii, aby se *„stůj co stůj“* zbavila svých smluvních závazků. Byla pouhou zástěnou, která před anglickou veřejností měla zakrýt oddělení pohraničí, o kterém se už v Londýně dávno rozhodlo. Do jejího čela byl postaven známý reakčník Runciman, *„úzce spjatý s německými imperialisty“* – přesto jej francouzští socialisté vydávali za *„osvědčeného demokrata“*. Na čs. vládu byl přitom vykonáván silný nátlak, aby nejen misi přijala, ale dokonce, aby formálně sama požádala o její vyslání.

Publikovaný záznam rozhovoru Henleina s předním členem mise a *„radou britského ministerstva zahraničních věcí“* Ashtonem-Gwatkinem je důkazem, že *„v předmnichovských dnech vedli britští diplomaté s německými fašisty jednání o dohodě a chystali se obětovat zájmy malých národů, které ohrožoval německý imperialismus“*.

Výsledkem mise byla Runcimanova zpráva, hájící německé požadavky vůči Československu, požadující odstoupení pohraničních oblastí Německu – a také zrušení smluv o vzájemné pomoci mezi Československem a Francií a mezi Československem a SSSR.

Kapitulace nebo i dvojí zrada?

I v československém případě je za hlavní událost považováno přijetí anglo-francouzského plánu 21. září. Přijetí je chápáno jako kapitulace československé vlády.[1270] Při její interpretaci však nepostupovali sovětští autoři zcela jednotně, což opět podtrhují i poněkud nejasné formulace.

Za stoupence přijetí anglo-francouzského plánu, *kapitulanty*, jsou označováni agrárníci. Zprvu jsou ještě používány argumenty Simonova *J'accuse*, že Československu bylo anglickými a francouzskými hrozbami zabráněno obrátit se na Sovětský svaz, je naznačována i odpovědnost Francie, která porušila svůj závazek, což mělo tyto fatální následky.[1271] Současně je ale z výpovědí německé generality vyvozováno, že Československo se mohlo bránit, možná i samo, a pozornost se tak začíná upírat k otázce, proč tak neučinilo. Viníci jsou nalezeni v rámci čs. reakčních kruhů, což nakonec ústí v pozvolném upřednostňování these o existenci vnitřního spiknutí (či páté kolony) v čs. mocenských strukturách – resp., jak to zcela otevřeně napsal Jevgenij Adamov, v tvrzení, že Československo v r. 1938 *„bylo zrazeno zvnějšku i zevnitř“*.

Tuto *„zradu zevnitř“* neobstarávali aktivně jenom hitlerovští agenti, ale také představitelé vládních politických stran (opět zvláště agrárníci), armády a finančních a průmyslových kruhů, které jsou dokonce výslovně pojmenovány jako *„druhé mocenské centrum“*. Tyto kruhy preferují německou okupaci před sovětskou pomocí, což vytváří další thesi, že vládnoucí kruhy Československa se bránit nechtěly. Poprvé se také objevuje rekvisita *„objednaného ultimáta“*, která naznačuje možnost, že čs. vládnoucí kruhy si připravovaly podmínky pro to, aby anglo-francouzský plán přijmout *„musely“*.

Československým vládnoucím kruhům je přiznávána spoluodpovědnost za zářijovou kapitulaci. Ta přestává být chápána jako vynucená a neodvratná a je v podstatě podávána jako politicky (či ideologicky) motivované rozhodnutí. – V tomto momentu však vyvstává logický problém, pokud jde o vícekrát zmiňovaný *„nátlak lidových mas“*. Jestliže si tento tlak vynutil květnovou mobilisaci i zásah proti henleinovcům, není vysvětleno, proč také nezabránil čs. kapitulaci.

Sovětští autoři – tím, že z výkladu vynechávali dění kolem Godesbergu – si navíc nedokázali poradit s demisí Hodžovy vlády, jmenováním vlády Jana Syrového a se zářijovou mobilisací. Jen vzdáleně se o to pokusil N. L. Rubinštejn, který se zmínil o *„masových protestních demonstracích proti kapitulaci vlády“*, v jejichž důsledku *„musela československá vláda podat demisi a nová vláda musela vyhlásit mobilisaci“*. Proč ale došlo k přijetí mnichovského diktátu, tím se již nezabýval.

[1270] V souladu s dosavadní tradicí, počínající hned v zářijových a říjnových dnech roku 1938.

[1271] O to hůře, když se ukázalo, že Německo nebylo na válku připraveno a bylo tedy jisté, že by případnou válku prohrálo.

I. F. Ivašin se ve své přednášce zmínil o vládních změnách, zato zcela pominul mobilisaci. Svou charakteristikou nové vlády ale vytvořil zdánlivě logickou souvislost s přijetím Mnichova, když napsal, že 22. září *„došlo k přesunům ve složení československé vlády, jež znamenaly, že se tato stává víc a více kapitulantskou. Hlavou vlády se stal zrádce Syrový, dávný nepřítel Sovětského svazu.“*[1272] – Rubinštejn i Ivašin tím de facto problematisují demokratický charakter I. republiky.

Naproti tomu M. S. Gus pominul jak změnu vlády, tak mobilisaci, zmínil se však kratičce o údajné žádosti Beneše z 25. září americkému presidentu Rooseveltovi, *„aby prohlásil, že Spojené státy nepřipustí zkázu Československa“*. Charakteru československého zřízení se blíže nedotýkal.

Neurčitá úloha presidenta Beneše

Role presidenta Beneše a jeho podíl na kapitulaci jsou zpodobněny ještě méně zřetelně. Z náznaků je možno odvodit, že přímá odpovědnost za kapitulaci je přičítána československé vládě, přičemž president sám stojí poněkud mimo.

Platí to dokonce i pro ostrou kritiku Benešovy osoby ze strany N. L. Rubinštejna, který jinak prohlásil, že se Beneš, zodpovědný za zahraniční politiku předválečného Československa, nechal vláčet Anglií a Francií, neprováděl skutečně nezávislou politiku, nebo, že nedokázal isolovat agrárníky, ba ani ve svém resignačním projevu Mnichov neodsoudil.

Podivně rozkolísaně hovořil o presidentu Benešovi Jevgenij Adamov. Na jednu stranu se zmínil o postřehu Wheelera-Bennetta, že *„angličtí kritici Beneše byli skoro tak útoční, jako sám Hitler“*; psal o *„opravdové nenávisti“* anglické diplomacie k Československu i o tom, že Beneš osobně schválil zamítavou první odpověď na anglo-francouzský plán. Dokonce ocitoval proslulou pasáž z knihy Petra Buka o údajném průběhu noční demarše britského a francouzského vyslance 21. září, jak presidenta *„doslova vytáhli z postele“*. Na druhou stranu vyrukoval s episodou s tzv. objednaným ultimátem a pasáží z Lacroixova telegramu, že ministerský předseda Hodža žádal o francouzský nátlak *„v souhlase s presidentem republiky“*. Adamov přitom nezaujal jasné stanovisko, pouze poznamenal, že tomuto údajnému Hodžovu tvrzení *„v Paříži a Londýně zjevně nevěřili“*, jinak by nemusela mít noční demarše tak dramatický průběh.

Benešova úloha v mnichovské krisi, přes veškeré výhrady sovětských autorů, zůstala na půli cesty, kterou mezitím absolvovali de Gaulle, Roosevelt, nebo zejména Churchill. Další pohyb závisel opět na aktuální politické potřebě.

Sovětská pomoc Československu

Sovětská podpora Československa v roce 1938 byla významným prvkem výkladu podle *„historické informace“*, hlavní devisou sovětské zahraniční politiky tohoto období, axiómem mnichovského příběhu. Sovětská historiografie se zde přidržovala prakticky týchž argumentů jako v r. 1938 a během války. Šlo o konstantu, jíž nebyl důvod opouštět.

Dokázala plnit několik funkcí – vymezovala se vůči chování Velké Británie a Francie v r. 1938 a odrážela obvinění, že SSSR pomáhal rozpoutat II. světovou válku. Současně posilovala představu o velmocenském postavení Sovětského svazu již pro meziválečnou dobu i jeho soudobou presentaci jakožto zásadového ochránce svobodymilovných a mírumilovných malých národů: Československu, oběti cynických manévrů vlastních spojenců, nabízel Sovětský svaz pomoc, opakovaně deklaroval svou připravenost, pečoval o kolektivní bezpečnost, přicházel s návrhy a odhaloval smyšlenky a pomluvy o své údajné nespolehlivosti. Anglie a Francie naproti tomu Sovětský svaz pomlouvaly a spěchaly do Hitlerovy náruče, pokrytecky tvrdíce, že zachraňují mír. Ne, ne, *„ze všech velmocí jediný Sovětský svaz vystupoval ve všech etapách československé tragedie na obranu nezávislosti a národních práv Československa“*.

Sovětští autoři byli ale limitováni absencí dokladů, které by thesi o sovětské pomoci dokázaly efektivně podpořit. Dřívější odkazy na Litvinovovy projevy v Ženevě a citace z nich byly postupně omezeny a nahradila je buďto prostá konstatování *„četných ujištění“*, které Sovětský svaz v r. 1938 v tomto směru poskytl, nebo odkazy na paměti Zdeňka Fierlingera a Edvarda Beneše.

Ani tato rekvisita ale nezůstala zcela neměnnou. Zatímco *„historická informace“* o ní hovořila jako o závazku vyplývajícím z francouzsko-čs.-sovětského spojenectví, tj. že sovětská pomoc byla vázána na pomoc Francie,[1273] postupně na tuto podmínku přestal být kladen původní důraz. Sovětská nabídka pomoci začala být

[1272] ИВАШИН: *Мюнхенский сговор…*, c. d., s. 21.

[1273] *„… sovětská vláda veřejně prohlásila, že je ochotna postavit se proti Německu za Československo podle podmínek této smlouvy, které žádaly také současné vystoupení Francie na obranu Československa. Ale Francie odmítla splnit svou povinnost.“* – Francie proto nese

představována jako bezpodmínečná a nezávislá na Francii, a to pomocí „oprášeného“ Benešova interview s Erikou Mannovou z r. 1939.

Sovětská pomoc nebyla nikdy výslovně specifikována, modality této pomoci se nestaly předmětem zájmu. V podtextu se ovšem nijak nepochybuje o tom, že by účinně zastavila hitlerovskou agresi. Případné problémy pro její poskytnutí neexistují.

Tyto posuny stále více naznačovaly, že Československo se při svém rozhodování nemuselo ohlížet na francouzské stanovisko. Pozornost se začala stáčet i směrem k československým představitelům, a to tím spíše, jak se ve výkladu současně prosazovala these o německé vojenské slabosti. Nemožnost přijetí nabídky sovětské pomoci čs. vládou v důsledku anglo-francouzského nátlaku a zastrašování je nahrazena thesí o neochotě čs. vlády přijmout tuto pomoc.

Čs. reakce hleděla na upřímnost sovětských slibů s podezřením, vláda i přes kritickou situaci tehdy *„nespěchala ani požádat o pomoc“*, a když tak učinila a obdržela od sovětské vlády *„naprosto jasnou kladnou odpověď“*, *„nechtěla této pomoci použít“*. Někteří činitelé pak dokonce otevřeně prohlásili „Lépe s Hitlerem než proti němu!“. Vláda pak místo využití nabídky kapitulovala.

Opomíjení událostí kolem Godesbergu vnášelo do výkladu pocit, že přijetí anglo-francouzského plánu čs. vládou vyloučilo možnost poskytnutí sovětské pomoci a zastavení vrcholícího *„spiknutí proti míru“*. Ani konstatování o odporu lidu, vedeného komunistickou stranou, ani Rubinštejnova isolovaná zmínka o lidem vynucené zářijové mobilisaci nijak nevracely eventualitu sovětské pomoci zpět do hry a z výkladu také zcela zmizel i sovětský zásah, „umravňující“ 23. září Polsko.

Kritika, která mířila v *„historické informaci“* proti Anglii a Francii (resp. Spojeným státům), tak začala být po částech uplatňována i vůči československému vedení, jež je činěno do jisté míry spoluodpovědným za to, že svým odmítnutím sovětské pomoci, která skýtala možnost se *„bránit s reálnou nadějí na úspěch“*,[1274] nezabránilo *„spiknutí proti míru“* a umožnilo průchod hitlerovské agresi. Rozdíl mezi „obětí“ a „násilníky“ se začal povážlivě snižovat.

Předpoklady pro „vývoz“ nového výkladu

Dokumentová válka i kampaň proti buržoasním padělatelům dějin probíhala v Sovětském svazu jako přímý důsledek studené války a na pozadí dotváření vlastního mocenského bloku ve střední a východní Evropě.

„Historická informace“ i odhalování „padělání dějin“ se obracely – kromě sovětského – také na publikum států lidové demokracie a na poli historie a propagandy se podílely na ideologickém „homogenisování“ a unifikování ideologické a politické praxe v rámci bloku.

Výrazné zrychlení a prohloubení tohoto procesu přinesla bezpochyby i roztržka s Jugoslávií, vyjádřená zejména červnovou resolucí Informbyra, která již v podstatě vylučovala jakékoliv významnější odchylky.[1275]

Prudké proměny v sovětském dějepisectví, zpečetila úvodníková série v *Otázkách dějin* počátkem roku 1949. Programové úvodníky se už výslovně obracely i na státy lidové demokracie. Sovětské dějepisectví si začalo vůči národním historiografiím nárokovat vedoucí úlohu a zkušenosti sovětských historiků měly být uváděny do praxe v národních historiografiích. *„Pokrokoví historikové“* zemí lidové demokracie měli napříště *„úspěšně propracovávat historickou vědu na základě učení Lenina a Stalina“*, *„vést úspěšný boj s padělateli dějin“* a čerpat poučení a pomoc od sovětských kolegů. Národní dějepisectví mělo systematicky využívat sovětský vzor. Touto cestou se tedy muselo vydat i dějepisectví československé.

---

veškerou zodpovědnost.

[1274] Miroslav TEJCHMAN: *Rumunští historikové k problému Mnichova*. Revue dějin socialismu, č. 3/1969, s. 459.

[1275] *Resoluce Informačního byra o situaci v Komunistické straně Jugoslavie přijatá na zasedání Informačního byra komunistických stran v Rumunsku v druhé polovině června 1948*. In: Titova klika ve službách imperialistů. Sborník statí a článků. Knižnice Světových rozhledů, svazek 4. Svoboda, Praha 1950, s. 157–164. Srv. *Совещания Коминформа. 1947, 1948, 1949. Документы и материалы*. РОССПЭН, Moskva 1998, s. 455–461. Jiří VYKOUKAL – Bohuslav LITERA – Miroslav TEJCHMAN: *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944–1989*. Libri, Praha 2000, s. 65–66.

3. Československo v předvečer desátého výročí Mnichova

Chceme-li náležitě zachytit proměny, které postihly mnichovský výklad jen během roku 1948, je třeba zčásti připomenout i předcházející poválečné tříletí. Šlo o období poměrně krátké, avšak velmi dynamické, a samo by si zasloužilo, aby bylo pečlivě zpracováno.[1276] Omezíme se proto jen na ony jevy, které dají vyniknout rozsahu a hloubce budoucí interpretační revise, nebo které se v této revisi výrazněji uplatnily.

Rok plný výročí

Rok 1948 mohl být pro Československo již v předstihu vcelku zajímavým. Mělo jít doslova o *„rok vzpomínání“*.[1277] Uplynula tři léta od konce II. světové války, šest set let od založení University Karlovy, sedmdesát let od založení sociálně demokratické strany, sto let od jara národů 1848, třicet let od vzniku Československa a konce I. světové války.

Společně s chystaným všesokolským sletem a ukončením dvouletky by stát mohl po celý rok jen přecházet z oslavy do oslavy. Stále by bylo co oslavovat, co si připomínat, nad čím se zpětně pozastavovat. Na desáté výročí Mnichova se sice stěží dalo vzpomínat *„s písní a šťastným úsměvem“*, nicméně i ono mělo mít v jubilejním roce 1948 své významné místo, bez ohledu na to, že se vyvíjel jinak, než si mnozí na jeho počátku představovali.

Polohy poválečného vnímání Mnichova

Mnichovské téma v těsně poválečných letech se skládalo z vícerých vrstev. Na ně se pak dalo pohlížet z vícerých úhlů, z vícerých rovin a poloh. Některé se navzájem doplňovaly, některé se vylučovaly, mnohé zastarávaly, nebo se objevovaly nové, aby dohromady poskytovaly základ pro velmi plastické zkoumání tohoto problému. Už to samo o sobě dávalo vnímání Mnichova v čs. prostředí velkou dynamičnost.

Mnichov byl otázkou mezinárodněprávní, ovlivňoval mírová jednání, budování mezinárodních organisací i zahraniční politiku Československé republiky jako takovou. Přestože oduznání mnichovské dohody dosáhla již exilová čs. representace, její právní důsledky měly zaměstnávat čs. vedení ještě mnohá desetiletí. Významně ovlivňoval totiž i legitimitu exilového a poválečného státního zřízení.[1278]

V souvislosti s retribučním soudnictvím se Mnichov dostal i do roviny trestněprávní. Mnichovské události spadaly do období zvýšeného ohrožení republiky a činnost, jež mohla napomoci chystanému oslabení a ničení státu, se mohla stát důvodem k trestnímu řízení. Mnichov a dění s ním spjaté se vlastně stávalo otázkou kriminální, a tak Národní soud i jednotlivé mimořádné lidové soudy byly při průvodních řízeních nuceny provádět rekonstrukce tehdejších událostí, které se pak objevovaly v rozsudcích.[1279] Tyto rekonstrukce nejen, že poskytovaly věcný základ pro potrestání, ale současně byly považovány i za autoritou soudu podložený – a tedy i do značné míry i závazný – výklad nedávné minulosti, jenž díky pozornosti tisku získával širokou publicitu. Důkazní materiál retribučního soudnictví zároveň poskytoval základní pramennou základnu pro postupně objektivně vznikající studium soudobých dějin.[1280]

[1276] Velmi podnětné nástiny poskytli Jan KUKLÍK – Jan NĚMEČEK – Jaroslav ŠEBEK: *Dlouhé stíny Mnichova. Mnichovská dohoda očima signatářů a její dopady na Československo*. Auditorium, Praha 2011, s. 215–240. Také Jindřich DEJMEK: *Československá zahraniční politika 1919–1938: pokus o historiografickou bilanci*. In: Reflexe dějin první Československé republiky v české a slovenské historiografii. Sborník referátů přednesených na kolokviu pořádaném Historickým ústavem AV ČR v Praze 18. listopadu 1997. Historický ústav AV ČR, Praha 1998, s. 112–114.

[1277] *1948 – rok vzpomínání. Sborník pro školy a osvětové pracovníky*. Uspořádali Hynek Stuchlý a Božena Koubková. Komenium, Praha 1948.

[1278] Jan KUKLÍK: *K některým právním souvislostem mnichovské dohody v letech 1938–1945*. In: Mnichovská dohoda. Cesta k destrukci demokracie…, c. d., s. 324–349. Dále *Dlouhé stíny Mnichova*…, c. d., s. 221–238. Eduard TÁBORSKÝ: *Naše věc. Československo ve světle mezinárodního práva za druhé světové války*. Melantrich, Praha 1946. Jde o české vydání jeho exilové publikace *The Czechoslovak Cause. An Account of the Problems of International Law in Relation to Czechoslovakia* (H. F. & G. Witherby Ltd., Londýn 1944).

[1279] A neplatí to zdaleka jen pro proces s K. H. Frankem – *Český národ soudí K. H. Franka*. Ministerstvo informací, Praha 1947.

[1280] Současně ale v zásadě platí, že v konečné fázi retribučních procesů se odsuzovaly spíše následky Mnichova nežli Mnichov samotný. – Ladislav Karel FEIERABEND: *Politické vzpomínky III*. Atlantis, Brno 1996, s. 323.

Právě díky retribucím docházelo k plošnému sběru dokumentace prakticky již na místní úrovni, prostřednictvím ať už živelně, nebo posléze i plánovitě vznikajících orgánů a komisí, spolupracujících s vyšetřovacími orgány národních výborů, justice a především orgány bezpečnostními, které pro sebe nakonec zajistily takřka výhradní právo na shromažďování dokumentů tohoto typu.

To ostatně jen posilovalo tendenci chápat i Mnichov v kontextu zločinném, zasluhujícím trest a do značné míry podřizovalo veškeré soudobé pokusy o zhodnocení a interpretaci minulosti výsledkům šetření soudních a bezpečnostních orgánů. Upozornit na tento fakt je důležité i proto, že ohledy na rozsudky a nálezy trestních orgánů po Vítězném únoru ještě zesílily.

Už během zářijových dní roku 1938 se jedním z rozhodujících pohledů na mnichovskou krisi stalo hledisko morální. Pocit zrady a křivdy doprovázel šok, který čs. veřejnost s mnichovskými událostmi zažívala a právem spojovala s dalšími přestálými hrůzami okupace a války. Zaryl se do její paměti natolik hluboko, že bylo prakticky vyloučené přistupovat k tomuto problému *sine ira et studio*.

Ani euforie z válečného vítězství a pocit zadostiučinění z formálního zneplatnění Mnichova a jeho odsouzení na mezinárodním fóru nedokázaly a nemohly překrýt traumatické zážitky spojované se zahubením I. republiky. Dá se naopak říci, že tím, jak se postupně zaplňoval neúplný obraz událostí, vedoucích k Mnichovu, jak rostlo povědomí o všech zákulisních jednáních, rostly úměrně rozsah a hloubka utrpěné křivdy, pociťované čs. veřejností. Ta v nových poznatcích mohla spatřovat jen další potvrzení svého předchozího pohledu na mnichovskou krisi a svého tehdejšího stanoviska.

Odhalení, která přinesl norimberský proces i retribuční soudnictví, v podstatě napomáhala tomu, aby mohl být Mnichov nadále chápán jako metafora národní katastrofy[1281] a přiřazován k tragickým milníkům našich dějin, tj. k Lipanům a Bílé hoře. Při opětovném budování státu z válečných trosek se Mnichov stal tíživým dědictvím, varováním, mementem, jemuž se obnovená republika hodlá stůj co stůj vyvarovat.[1282] To ostatně již při nejbližším poválečném výročí jednoznačně vyjadřovaly vzpomínkové akce pod symbolickým heslem *„Již nikdy Mnichov“*.[1283] Heslo samo nemělo z veřejného prostoru zmizet, a to přinejmenším v nejbližších třinácti letech.

V rámci metaforického chápání Mnichova je třeba upozornit na další zásadní fakt, jímž byly fakticky nevymezené hranice pojmu Mnichova, a to jak věcné, časové, tak i procedurální. Víceméně jasným byl jeho konec – „Mnichov“ končil v Mnichově, tedy dohodou čtyř velmocí a rozbitím Československa. Co všechno ale spadá pod tento termín z předchozího konání, kde konkrétně, v kterém místě, takový „Mnichov“ začínal, čím konkrétně se v tomto čase projevoval, a především, odkdy byly dohlédnutelné jeho konce, v tom už jednota zdaleka nepanovala, stejně jako v přesném určení jmenovité odpovědnosti za takto široce chápaný „Mnichov“.

Ona pojmová neuzavřenost, lze říci i vágnost, která umožňovala zařadit pod mnichovskou jmenovku takřka cokoliv, významně napomáhala využívání mnichovské metafory k vytváření nejrůznějších analogií, zejména pak v otázce idejí a metod, na jejichž základě měla být budována obnovená republika. Mnichov mohl být jednou důsledkem, jindy příčinou, příště zase důvodem, a to téměř pro cokoliv – špatné či hanebné politiky, zrady, politické krátkozrakosti, cyničnosti, klamu a šalby, slabosti Západu, spiknutí, II. světové války, nové orientace státu, budování lidové demokracie a Národní fronty, odsunu, veřejné očisty i vyloučení dřívějších vládních garnitur – ať už oprávněně nebo i neoprávněně.

Mnichovské trauma se zkrátka stalo velmi užitečným pomocníkem v politickém zápase, probíhajícím v poválečném Československu, využívaným všemi aktéry, některými ovšem s daleko větší bravurou a efektivností.

[1281] Dodejme, že toto chápání není nikterak specifikem pouze československým. – Srov. Eva HAHNOVÁ: *„Mnichov“ v kontextu (sudeto)německých dějin*. In: Mnichov 1938 a česká společnost. Sborník z mezinárodního sympozia k 70. výročí mnichovské dohody. K vydání připravili Zdeněk Hazdra a Lukáš Vlček. ÚSTR, Praha 2008, s. 19–20. ELLINGER, c. d., s. 433.

[1282] I v této souvislosti bývá používáno dosti zprofanovaného termínu *„mnichovský komplex“*. Podle názoru autora tohoto textu jde o pojem již natolik všeobjímající, že nevyjadřuje prakticky nic konkrétního, a proto jej v textu práce nebude používat.

[1283] p.: *Již nikdy Mnichov. Slavnostní manifestace za celistvost republiky v Červeném Hrádku*. Svobodné Československo, 11. 9. 1945, s. 1.

Publikované práce

O jaké publikované prameny a literaturu se mohl opírat výklad Mnichova v těsně poválečném období a na základě jakých materiálů se utvářel historický obraz Mnichova?[1284]

Klíčovou roli měl dozajista soudobý periodický tisk, který dokázal s minimálním odstupem prostředkovat nejnovější zjištění, hypothesy a domněnky, jež s sebou neslo poválečné prošetřování. Přetiskoval vzpomínky, črty, chronologické přehledy a nástiny, informoval o nových publikacích domácích a zahraničních.

Bylo možné se pochopitelně vracet i k dobovému tisku[1285] a starším titulům, vydaným těsně po Mnichovu, jako např. k tehdejším pokusům vydat v češtině dostupnou diplomatickou dokumentaci[1286] či dokonce přehledová zpracování,[1287] která se s různým úspěchem musela potýkat s tehdejší censurou.[1288] Krátkodobá příležitost vylíčit postup čs. diplomacie v době Mnichova byla dopřána pouze bývalému ministru zahraničí Kamilu Kroftovi v jeho již po německé okupaci vydané práci *Z dob naší první republiky*.[1289]

Československé diplomatické dokumenty z roku 1938 nebyly publikovány v úplnosti. Způsob jejich publikování lze navíc stěží považovat za standardní – ať už jde o únik dokumentů z nepublikované československé *Bílé knihy*, otiskovaných na podzim 1938 francouzským, britským i americkým tiskem – a do úředního zákroku i některými listy československými;[1290] nebo o tendenční německé edice Friedricha Berbera[1291] a Rudolfa Urbana,[1292] využívající ukořistěný archiv čs. Zamini. Svou roli hrálo i páté výročí Mnichova v roce 1943, kdy byli k veřejnému vyjádření vyzváni i Vojtěch Mastný a Hubert Masařík,[1293] jakož i nárazové či systematické propagandistické akce proti jednotlivým představitelům čs. exilu. Až těsně po válce se podařilo vydat alespoň některé dokumenty z francouzské *Žluté knihy*, ačkoliv Mnichova se dotýkaly jen okrajově.[1294]

[1284] V následujících odstavcích tak je možné připomenout jen některé, k nimž bylo v následujícím období alespoň částečně přihlíženo, nebo ve kterých lze spatřovat některé obrysy budoucího poúnorového výkladu.

[1285] A to nejen pokud šlo o známé štvavé kampaně proti představitelům předmnichovské republiky, ale také o sledování zahraniční produkce, v níž začaly probleskovat některé dílčí informace o méně známých okolnostech zářijové krise.

[1286] *Anglická „Bílá kniha". 14 autentických dokladů. Září 1938*. N. Tvrdý, Praha-Krč [1938].

[1287] Např. první soustavnější pokus o synthesu meziválečných dějin z pera Bedřicha Jenšovského a Věry Kosinové, který opatrně shrnul i události konce roku 1938. Bedřich JENŠOVSKÝ – Věra KOSINOVÁ: *Ilustrované dějiny světové. Díl V. Novověk III. Od konce světové války do podzimu roku 1938*. Jos. R. Vilímek, Praha 1939.

[1288] Např. censurním zásahem postiženou ambiciosní práci Vladimíra Procházky (1895–1968), shrnující tiskové zprávy, články a politické projevy v průběhu celého roku 1938, jakož i dokumenty britské *Bílé knihy*. (Vladimír PROCHÁZKA: *Česko-slovenská krise a Evropa 1938. Pamětní kniha zpráv, článků a státnických projevů z osudného roku 1938*. Družstevní práce, Praha 1939.) Tato „*černá kniha*", jak se Procházkově knížce nepřesně přezdívalo, měla vyjít v Družstevní práci v dubnu 1939 a byla dokonce již inserována v tisku (např. *Vladimír Procházka: Pamětní kniha osudného roku 1938*. Panorama, č. 1/1939, 17. 1 1939. Družstevní práce, Praha 1939, s. 2; dále též např. Moravský deník, 8. 2. 1939, s. 3), ale většina nákladu – až na několik exemplářů – byla zničena. (*Lexikon české literatury. Osobnosti, díla instituce. 3/II. P–Ř*. Vedoucí redaktor Jiří Opelík. Academia, Praha 2000, s. 1104–1106.) Povědomí o nevydané knize však přetrvalo i do doby poválečné a pravděpodobně pro rok 1946 se chystalo její konečné vydání v Družstevní práci v nové úpravě. (*Československá krise a Evropa*. Práce, 6. 8. 1946, s. 4. K tomu také materiály v Procházkově pozůstalosti – AAV ČR, Procházka Vladimír I, dodatek, kart. 134, sign, III.g, inv. č. 1895/1–4 – a v nakladatelském archivu DP – LA PNP, Družstevní práce – nakladatelský archiv, Procházka Vladimír, DP V. Procházkovi ke knize Československá krize a Evropa 1938.) Ani k němu ale nakonec nedošlo, a tak spíše nežli svou pečlivou sbírkou informací k Mnichovu na sebe Procházka daleko více upozornil v Ústavodárném Národním shromáždění jako generální zpravodaj pro přípravu nové ústavy.

[1289] Kamil KROFTA: *Z dob naší první republiky*. Jan Laichter, Praha 1939.

[1290] Vizte *Potíže exilové literatury o Mnichovu*. In: HOP, roč. 12, č. 1/2020, s. 88–101, resp. Miloš ŠAFRÁNEK: *Setkání po padesáti letech*. K vydání připravila Milena Vojtková. Torst, Praha 2006, s. 274 a n.

[1291] *Deutschland-England 1933-1939. Die Dokumente des deutschen Friedenswillens*. Herausgegeben von Friedrich Berber. Essener Verlagsanstalt, Essen 1940, [3]1942, [4]1943. *Europäische Politik 1933-1938 im Spiegel der Prager Akten*. Herausgegeben von Fritz Berber. Essener Verlagsanstalt, Essen 1941, [2]1942, [3]1942. O knize vyšla po válce zpráva Václava Chaloupeckého v *Českém časopise historickém* (ČČH, roč. XLVIII–XLIX, 1947–1948, s. 560–561). Kniha vyšla i ve slovenském vydání: Fritz BERBER: *Tvár pod maskou. Európská politika 1933–1938 v zrkadle pražských aktov*. Z nemčiny preložil Jozef Petro. Čas, Bratislava 1942.

[1292] Rudolf URBAN: *Tajné fondy III. sekce. Z archivů Ministerstva zahraničí Republiky česko-slovenské*. Orbis, Praha 1943. Česky vyšlo během roku 1943 třikrát, dále ve dvojím německém vydání pod názvem *Demokratenpresse im Lichte Prager Geheimakten* (Orbis, Praha 1943) a v italském vydání *La stampa democratica. Al lume degli archivi segreti di Praga* (Orbis, Praha 1943).

[1293] Přítomnost, roč. XVIII, č. 1, 1. 10. 1943, s. 1–4. Příspěvkům pochopitelně předcházel článek Emanuela Moravce. Zde pochopitelně nelze nepřipomenout jeho opakovaně vydávaný tlustospis *V úloze mouřenína*.

[1294] Theodor PROCHÁZKA: *V předvečer války. Z anglických a francouzských dokumentů*. Melantrich, Praha 1945.

Jedinými po válce publikovanými čs. diplomatickými dokumenty se tak staly pečlivě vybrané telegramy, tvořící podstatnou část I. dílu pamětí bývalého čs. vyslance a velvyslance v Moskvě Zdeňka Fierlingera, nazvané *Ve službách ČSR*, který během roku 1947 vyšel hned dvakrát.[1295]

Poválečné období bylo bohaté především na publicistické práce a kroniky, jichž v krátké době vyšla téměř záplava.[1296] Objevily se i pokusy o synthetisující pohledy.[1297] Svébytnou kategorií pak byly pomnichovské tituly vydané v zahraničí, ať už autory československými, nebo cizími. Některé z nich se po válce podařilo vydat v češtině,[1298] jiné to štěstí neměly, přestože jejich existence byla v širších kruzích známa. A tak zatímco se např. podařilo vydat reportáž Sydneyho Morrella *Viděl jsem ukřižování*,[1299] nebo Andrého Simona *J'accuse,*[1300] ve své době nesmírně populární práce G. E. R. Gedyeho *Padlé pevnosti*[1301] se českého vydání nedočkala[1302] a s ní i spousta dalších titulů, napsaných Československu přátelsky naladěnými autory.

Z prací čs. exilu se prakticky na stejnou úroveň dostaly dvě publikace z r. 1939: již vícekráte zmiňované práce F. C. Weiskopfa – Petra Buka *Československá tragedie*[1303] a Huberta Ripky *Mnichov: před ním a po něm*.[1304] Ani jedna z nich nebyla vydána v češtině, avšak jejich these, ať už přiznaně, nebo nepřiznaně, výrazně ovlivňovaly[1305] čs. veřejnou debatu o Mnichovu, jeho příčinách i důsledcích. Ripkova práce, přestože se za ni jejímu autoru dostalo ocenění v podobě docentury, se navíc – podobně jako v exilovém období – dostala do velmi nepříjemné situace, která její české vydání znemožnila a zablokovala.[1306] Podobně i pozoruhodná práce Bohumila Bílka o fungování henleinovské páté kolony, doplněná bohatým dokumentárním materiálem, byla určena toliko pro britskou veřejnost a do češtiny také přeložena nebyla.[1307] Na samém prahu roku 1948 byly publikovány starší texty Rudolfa Bechyněho, který se ale vydání již nedožil.[1308]

Přestože ani ony nevyšly v češtině, vzbudily velkou pozornost v druhé polovině roku 1946 vydané paměti francouzského ministra zahraničních věcí Georgese Bonneta.[1309] V českém překladu zato vyšla Rauschnin-

[1295] Zdeněk FIERLINGER: *Ve službách ČSR. Paměti z druhého zahraničního odboje. Díl první*. Dělnické nakladatelství, Praha 1947.

[1296] Např. Pavel FINK: *Hnědá bestie. Poznámky a dokumenty*. Novela – Jíchovo nakladatelství, Brno 1945, [2]1946. Emil VACHEK: *Německá válka I. Hitlerovo tažení proti Československu*. Václav Neubert a synové, Praha 1945, [2]1946. Bedřich GOLOMBEK: *Co nebude v dějepise*. Karel Smolka, Brno 1945, [2]1946. Vladimír JETEL: *Hnědé temno. První díl*. Kvasnička a Hampl, Praha 1946. Adolf ZEMAN: *Československá Golgota. Historicko-politická reportáž*. Jos. R. Vilímek, Praha 1947.

[1297] Především Kamil KROFTA: *Dějiny československé*. Bohumil Janda – Sfinx, Praha 1947, s. 780 a n. Dále např. František ROUBÍK: *Přehled českých dějin*. Orbis, Praha 1947, s. 225–229.

[1298] Šlo především o ty, které se do Československa dostaly do začátku války a byly překládány *„do šuplíku"*. Práce Jiřího Hronka, vydaná na přelomu roku 1938/1939 v Británii pod pseudonymem (G. J. GEORGE [Jiří HRONEK]: *They Betrayed Czechoslovakia*. Penguin Books Limited, Harmondsworth 1938) byla vydána na podzim 1945 v upraveném vydání (Jiří HRONEK: *Září třicet osm*. Přeložil St. Kamenický. Jan Voves, Praha 1945, [2]1947). Podobně vyšla brzy po válce i práce švédského slavisty Antona Karlgrena – Anton KARLGREN: *Henlein – Hitler a československá tragedie*. Přeložil Jaroslav Fahoun. Samcovo knihkupectví, Praha 1945. Překlad vycházel nikoliv z původního švédského, ale z francouzského vydání – Antoine KARLGREN: *Henlein, Hitler et les Tchèques. La question allemande des Sudètes*. Traduit du suédois par Jacques de Coussange. Librairie Bloud & Gay, Paříž 1939. Původní švédské vydání – Anton KARLGREN: *Henlein, Hitler och tjeckerna. Den sudettyska frågan*. Natur och Kultur, Stockholm 1938. Po Mnichovu vyšla dalších dvě upravená a doplněná vydání pod názvem *Henlein, Hitler, Tjeckerna och Chamberlain. Den sudettyska frågan*.

[1299] Sydney MORRELL: *Viděl jsem ukřižování*. Přeložil Alexander Fleischer. Svoboda, Praha 1946.

[1300] André SIMONE: *J'accuse! O těch, kdo zradili Francii*. Přeložily Helena Benešová a Líza Zárubová. Svoboda, Praha 1947.

[1301] George Eric Row GEDYE: *Fallen Bastions. The Central European Tragedy*. Victor Gollancz Ltd., London 1939.

[1302] Autor se stal naopak v r. 1946 terčem kritiky v *Tvorbě*. (KW [Kamil WINTER]: *Komu slouží Mr. Gedye?* Tvorba, roč. XV, č. 51–52/1946, 18. 12. 1946, s. 828), podobně jako Edgar Ansel Mowrer, který napsal předmluvu k Hronkově knížce (André SIMONE: *Americká okupační politika v Německu*. Tvorba, roč. XVI, č. 6/1947, 5. 2. 1947, s. 104.)

[1303] Pierre BUK: *La Tragédie tchécoslovaque. De septembre 1938 à mars 1939. Avec des documents inédits du Livre blanc tchécoslovaque*. Traduit par Hans Jacob et Jean Castet, avec une postface de Jan Čech. Éditions du Sagittaire, Paříž 1939. Přepracované slovenské vydání Peter BUK: *Tragédia Československa. Dokumentárny náčrt dejín o zapredaní ČSR*. Slovenské ústredné knihkupectví, Chicago 1940.

[1304] Hubert RIPKA: *Munich: Before and After. A fully documented Czechoslovak account of the crises of September 1938 and March 1939 with a detailed analysis of the repercussions of the Munich Agreement on the situation of Europe as a whole and of Central Europe in particular, together with an essay on the reconstruction of a free Europe*. Translated from the manuscript by Ida Šindelková and Comdr. Edgar P. Young. Victor Gollancz Ltd., Londýn 1939.

[1305] Vedle již zmíněné sovětské historiografie.

[1306] K tomu vizte níže u pozn. 1569.

[1307] Bohumil BÍLEK: *Fifth Column At Work*. Preface by Hubert Ripka. Trinity Press – Lindsay Drummond, Londýn 1945.

[1308] Rudolf BECHYNĚ: *Pero mi zůstalo 1938–1945*. Dělnické nakladatelství, Praha 1948.

[1309] Georges BONNET: *Défense de la Paix. De Washington au Quai d'Orsay*. Les éditions du Cheval ailé, Ženeva 1946. K. i.: *Georges Bonnet vydává své politické paměti*. Národní obroda, 10. 10. 1946, s. 3.

gova kniha *Mluvil jsem s Hitlerem*,[1310] v nakladatelství Fr. Borový byly vydávány soubory válečných projevů Winstona Churchilla. V roce 1947 vyšel ve dvojím vydání zmíněný první díl pamětí Zdeňka Fierlingera, paměti podtajemníka Státního departmentu Sumnera Wellese,[1311] v druhé polovině roku se k vydání chystaly vzpomínky důležitého svědka norimberského procesu Hanse Bernda Gisevia[1312] a (velmi nekvalitní) překlad pamětí francouzského velvyslance v Berlíně André François-Ponceta.[1313] Do Československa se tehdy dostaly i informace o Chamberlainově životopisu od Keithe Feilinga.[1314]

Sovětské práce

Zatímco u západní literární produkce o Mnichovu, která byla v poválečném Československu tak či onak reflektována, lze pozorovat její velké množství, v případě sovětských prací lze hovořit jen o několika málo titulech. Jejich dosah však zcela vyvažoval – ne-li převažoval – kvantitu západních titulů. Nepřekvapí, že aktivitu v tomto směru vyvíjelo především nakladatelství KSČ Svoboda.

Snad první seznámení se sovětským pohledem na Mnichov, za které lze považovat český překlad přednášky profesora Josifa Michajloviče Lemina *„Mnichovská dohoda r. 1938 a krach politiky »usmiřování«“* z r. 1943,[1315] však v roce 1945 vydalo Tiskové oddělení hlavní správy výchovy a osvěty při MNO ve formě brožurky v rámci *Knihovny vojáka*. Brožurka nesla prostý název *Mnichov* a teprve poté i název původní. V tiráži ale nebylo uvedeno ani jméno autora, ani jméno překladatele.[1316] Brožurka pak byla vydána ještě dvakrát, s poněkud upraveným textem, velmi výraznou obálkou, zato ale již bez původního názvu.[1317] Tím také zmizela poslední stopa, podle níž mohl být původní autor identifikován.[1318]

České vydání Dějin diplomacie

Sovětské *Dějiny diplomacie*, dané do tisku v prosinci 1945, zaznamenaly v Československu bleskurychlou odezvu. Již 29. prosince 1945 otisklo *Rudé právo* noticku, že se v Leningradu tiskne jejich nový, tj. třetí svazek.[1319]

Jako první s ním čs. čtenáře seznamoval týdeník *Tvorba*. Už od 13. února 1946 zde vycházela 24. kapitola na pokračování v překladu Jiřího Taufera, ve výrazné úpravě, jakožto *„důležité dokumenty o přípravách k Mnichovu a světové válce“*.[1320]

K zářijovému výročí Mnichova pak vydala Svoboda výbor z třetího svazku pod názvem *„Dějiny pronášejí soud…“*. Zahrnoval období od Locarna do Mnichova, přičemž obálka knihy nesla snímky z podepisování mnichovské dohody. Na překladu se nyní kromě Jiřího Taufera podílel i Vlastimil Borek, předmluvu napsal

---

[1310] Hermann RAUSCHNING: *Mluvil jsem s Hitlerem*. Přeložil Petr Bláha [Valter Feldstein]. Knihovna Politika, svazek 2. Nová Osvěta, Praha 1946.

[1311] Sumner WELLES: *Roosevelt zachraňuje mír. Paměti amerického diplomata*. Přeložil Evžen Klinger. Knihovna Tvář století, svazek 10. Práce, Praha 1947.

[1312] Hans Bernd GISEVIUS: *Až k hořkému konci. Díl I. Od požáru říšského sněmu k Fritschově krisi*. Autorisovaný překlad pořídil Karel Kraus. Dělnické nakladatelství, Praha 1947. *Díl II. Od mnichovské dohody k 20. červenci 1944*. Dělnické nakladatelství, Praha 1948.

[1313] André FRANÇOIS-PONCET: *Berlín 1931–1938. Vzpomínky diplomata*. Přeložil Václav Čep. Universum, Praha 1947. Kniha vyšla nejspíš až po Novém roce 1948.

[1314] Keith FEILING: *The Life of Neville Chamberlain*. Macmillan & Co. Ltd., Londýn – New York, 1946. K tomu vizte pozn. č. 1379.

[1315] Иосиф Михайлович ЛЕМИН: *Мюнхенское соглашение 1938 года и крах политики «умиротворения». Стенограмма публичной лекции доктора исторических наук И. М. Лемина, прочитанной 17 ноября 1943 г. в Доме ученых в г. Москве*. Лекционное бюро при Комитете по делам высшей школы при СНК СССР, Moskva 1944.

[1316] *Mnichov 1938. Mnichovská dohoda z r. 1938 a bankrot politiky „smíření“*. Knihovna vojáka, svazek 6. Tiskové oddělení hlavní správy výchovy a osvěty při MNO, Praha 1945.

[1317] *Mnichov 1938*. Knihovna vojáka, svazek 6. Tiskové oddělení hlavní správy výchovy a osvěty při MNO, Praha 1945. Třetí vydání se od druhého navíc lišilo sazbou.

[1318] Autora zřejmě proto neuvádějí ani *Dlouhé stíny Mnichova*…, c. d., s. 220.

[1319] *Sovětský svaz vydává dějiny diplomacie*. Rudé právo, 29. 12. 1945, s. 5.

[1320] A. M. PANKRATOVA: *Prolog druhé světové války*. Tvorba, roč. XVII, 13. 2. 1946, s. 98–100. – *Plnou parou k Mnichovu*. Tvorba, 20. 2. 1946, s. 116–117. – *Weekend lorda Runcimana,* Tvorba, 27. 2. 1946, s. 134–135. – *Jak to začínalo: Berchtesgaden–Godesberg*. Tvorba, 6. 3. 1946, s. 168–170. – *My, německý führer a britský premiér…* Tvorba, 20. 3. 1946, s. 182–183. – *Zrada a věrnost*. Tvorba, 27. 3. 1946, s. 202.

Miroslav Galuška.[1321] Současně s výborem vydala Svoboda i Poťomkinův přehled pod názvem *Spiknutí proti míru* s předmluvou Gustava Bareše.[1322]

V r. 1947 vyšlo ve Svobodě první úplné a autorisované vydání všech tří svazků *Dějin diplomacie*, na němž se podílel kolektiv překladatelů.[1323] V případě třetího svazku to byli J. Taufer, V. Borek, J. Heřmanová, M. Svatošová, ale také bývalý profesionální diplomat a předseda exilové Státní rady Prokop Maxa, na redakci překladu spolupracoval historik Václav Čejchan. V řadě ohledů nešlo jen o prostý překlad, ale měnily se i některé formulace původního znění, u citací dokumentů čs. provenience bylo – stejně jako v již publikovaném výboru – užito originálních textů. V roce 1948 byly *Dějiny diplomacie* vydány podruhé a třetí a poslední vydání třetího svazku vyšlo v roce 1949.

Dosah sovětských *Dějin diplomacie* byl nemalý. Faktograficky hutné dílo nemohlo najít v soudobé produkci srovnatelného soupeře, nadto svým – byť i značně jednostranným – pojetím vyhovovalo politickému směřování poválečného Československa,[1324] takže v některých argumentacích došlo k zajímavé shodě např. s *Pamětmi* Edvarda Beneše.[1325] Doprovázela je rovněž výrazná propagační kampaň, podávající sovětskou synthesu jako sensační odhalení souvislostí, které dosud českému čtenáři unikaly. Slovy Miroslava Galušky, *Dějiny diplomacie* prý měly českému čtenáři také dosvědčit, *„že nová orientace, kterou zvolila lidově demokratická republika Československá je správná. A pomohou mu lépe posuzovati všecko to, čeho je svědkem dnes“*.[1326]

Poesie, beletrie a film

Na dotváření historického obrazu se samozřejmě podílela i umělecká literatura. Konečně mohla být uveřejněna díla v předchozí době censurně mrzačená, nebo ta, která vznikala „do šuplíku“ – ať už máme na mysli poesii,[1327] nebo beletrii, zejména tvorbu povídkovou, nebo románovou.[1328]

Velkou úlohu si pro sebe vyhrazovala i znárodněná kinematografie, pro níž vyvstal jeden z klíčových dramaturgických úkolů: natočit film o Mnichovu. Během daného období byl realisován film Jiřího Weisse podle předlohy Miloslava Fábery, s pracovním názvem *Dny zrady*. Do distribuce šel ovšem pod jménem *Uloupená hranice*.[1329] Mnichova se ostatně Weiss opatrně dotkl ještě v Británii při práci na dokumentárním filmu *Věrni zůstaneme*, jehož premiéra proběhla již doma na podzim 1945.

Mnichovské téma přitahovalo ale také kinematografii sovětskou, která navíc po skončení války začala některé své projekty realisovat v barrandovském filmovém studiu za hojné pozornosti čs. tisku. Vztah k Mnichovu byl přisuzován chystanému filmu Michaila Čiaureliho *Přísaha*,[1330] který byl na Barrandově dotáčen počátkem roku 1946 za významné účasti českých filmařů, českých herců i neherců.[1331] Ve výsledku se ale film dotkl Mnichova pouze v jediné replice.

[1321] A. M. PANKRATOVÁ – V. P. POTĚMKIN: *Dějiny pronášejí soud…* Svoboda, Praha 1946. Výbor obsahoval kapitoly 22–26.

[1322] V. P. POTĚMKIN: *Spiknutí proti míru*. Přeložili M. Králová, M. Holý za redakční spolupráce S. Racka a L. Svobody. Svoboda, Praha 1946. Nakladatelství Svoboda vydala k mnichovskému výročí ještě třetí titul, již zmíněnou reportážní knížku Sydneyho Morrella *Viděl jsem ukřižování* v překladu Alexandera Fleischera a předmluvou Pavla Reimana.

[1323] *Dějiny diplomacie. Svazek třetí. Diplomacie v období přípravy druhé světové války (1919–1939)*. Za redakce člena Akademie věd SSSR prof. V. P. Potěmkina sestavili prof. I. I. Minc, prof. A. M. Pankratova, členové Akademie věd SSSR V. P. Potěmkin, J. V. Tarle a N. P. Kolčanovskij. Svoboda, Praha 1947.

[1324] Jindřich DEJMEK: *Československá zahraniční politika 1919–1938. Pokus o historiografickou bilanci…*, c. d., s. 114.

[1325] DEJMEK: *Beneš II*, c. d., s. 612–613.

[1326] *Dějiny pronášejí soud…*, c. d., s. 10.

[1327] Např. sbírku *K poctě zbraň praporu! 21. květen – 21., 23. a 30. září 1938 Berchtesgaden – Godesberg – Mnichov v tvorbě českých a slovenských básníků. Výbor z básní o osudu Československa v roce 1938*. Uspořádal Kamill Resler. Václav Petr, Praha 1945. K tématu blíže např. František VALOUCH: *Česká poezie v období Mnichova*. In: Mnichovská dohoda. Cesta k destrukci demokracie…, c. d., s. 252–271.

[1328] Např. Vladimír PAZOUREK: *Ústup z hranice*. Václav Petr, Praha 1946. (K autorským sporům s Miloslavem Fáberou Tomáš LACHMAN: *Mnichov ve filmu*. In: Mnichovská dohoda. Cesta k destrukci demokracie…, c. d., s. 275.) Bohumír POLÁCH: *Návrat z jedné války*. Zář, Brno 1947. Mnichov tvoří jednu z dějových linek románu Jean Paula Sartrea *Odklad*, vydaného v českém překladu na podzim 1947 a vrcholícího pověstným návratem Édouarda Daladiera na letiště Le Bourget – Jean Paul SARTRE: *Cesty k svobodě. Díl II. Odklad*. Přeložila Jaroslava Vobrubová-Koutecká. ELK, Praha 1947.

[1329] Tomáš LACHMAN: *Mnichov ve filmu*. In: Mnichovská dohoda. Cesta k destrukci demokracie…, c. d., s. 275 a n.

[1330] V originále *Клятва*.

[1331] Oldřich KAUTSKÝ: *Hitler na Barrandově. Umělec probouzí mrtvou skutečnost – O sovětském filmu „Přísaha“*. Květen, roč. II, č. 23, 8. 6. 1946, s. 12. Není bohužel možné zacházet do podrobností. Srov. velmi povrchní a málo informované hodnocení filmu – Jan JAROŠ: *Film ve službách hnědé i rudé totality*. In. Film a dějiny 2. Adolf Hitler a ti druzí – filmové obrazy zla. Editor Petr Kopal. Casablanca – ÚSTR, Praha 2009, s. 66 a n.

Československý divák ale nemusel být touto absencí zklamán, neboť výklad Mnichova poskytl již v době natáčení *Přísahy* promítaný dokumentární film režisérů Ilji Petroviče Kopalina a Pery Moisejevny Ataševové *Osvobozené Československo*.[1332] Film, určený primárně sovětskému publiku, líčil období od Mnichova až do návratu presidenta Beneše do Prahy. Kombinoval práce frontových kameramanů, archivních záběrů i poválečných dotáček. Při natáčení působili jako poradci Jiří Taufer a Vladimír Vlček, který také namluvil komentář pro českou versi filmu. Slavnostní světová premiéra se konala v pražském kině Sevastopol za účasti presidenta republiky a předsedy vlády 7. února 1946 a vyvrcholila nadšenými ovacemi Edvardu Benešovi.[1333] Tvůrci filmu pak byli oceněni v r. 1946 Stalinovou cenou II. stupně v kategorii zpravodajského a dokumentárního filmu. V květnu 1946 byl do biografů uveden i čs. protějšek *Osvobozeného Československa*,[1334] střihový dokumentární film Otakara Vávry *Cesta k barikádám*.[1335]

Dokumenty, archivy

Poválečná situace byla z hlediska pramenné základny mimořádná. Poprvé byly uveřejňovány státní dokumenty dříve, než tomu bylo doposud zvykem, v případě dokumentů německých pak prakticky okamžitě po skončení války. V tom je třeba skutečně souhlasit s již citovaným výrokem Petera de Mendelssohn. Pokud šlo o kvantitu, zvláště první poválečné měsíce byly doslova nabity uveřejňováním nejrůznějších nalezených materiálů Třetí říše. Na druhou stranu kvalita tohoto uveřejňování výrazně zaostávala za množstvím, neboť šlo vždy o dokumenty, u nichž bylo velice pečlivě posuzováno, zda mají být uveřejněny, a navíc málokdy se toto zveřejnění dostalo dál než na úroveň stručného výtahu v rámci agenturních zpráv.

Československý čtenář byl v poválečných měsících informován o *„záplavě“* nalezených německých dokumentů, z mnohých si mohl přečíst výňatky. Čs. tisk přebíral zprávy tiskových agentur o výsleších válečných zločinců v Norimberku, rozhlas vysílal odsud pravidelné reportáže. Noviny informovaly také o průběhu začínajících retribucí, ale vlastně jen málo bylo uveřejněno in extenso.

Publikované práce o prvním norimberském procesu se zaměřovaly především na institut mezinárodního tribunálu, jeho fungování a atmosféru v soudní síni. Dílčí průběh procesu den za dnem sledovaly však velmi výběrově a většinou se omezily jen na čtení obžaloby.[1336] Výslechům obviněných, svědků a práci obhajoby se pozornost příliš nevěnovala, z důkazního materiálu byl publikován pouze výběr z části, týkajících se Československa a připravených čs. stranou.[1337] Hlavní čs. osobnost spjatá s norimberským soudem, gen. Bohuslav Ečer, sice zásoboval tisk velmi zajímavými informacemi, charakter novinových článků však nedovoloval jít do detailu a nakonec i jím sestavená obsáhlá kniha *Norimberský soud* víceméně odkazovala ucelené publikování všech materiálů kamsi do budoucna a čtenáři přinášela, zajímavé sice, ale nesmírně kusé výňatky z důkazních materiálů a výslechů, prokládané stručnými Ečerovými souhrny.[1338] Lze tak do jisté míry souhlasit s kritickou připomínkou Jaroslava Drábka, který v posledním vydaném čísle *Dneška* v únoru 1948 poznamenal, že doposud nebylo vydáno ani plné znění norimberského rozsudku, v němž jsou *„předloženy úžasné dokumenty, bez nichž se nebude moci obejíti žádný učitel, který bude chtít vykládat dějiny naší republiky z třicátých let tohoto století a během války“*.[1339]

[1332] *Освобождённая Чехословакия.*

[1333] *Slavnostní premiéra filmu „Osvobozené Československo“ za účasti presidenta republiky.* Filmová práce, č. 5/1946, 2. 2. 1946, s. 1. *Světová premiéra sovětského filmu „Osvobozené Československo“.* Filmové zpravodajství, č. 28/1946, 8. 2. 1946, s. 1.

[1334] Co do techniky, ale vlastně i do ideové náplně.

[1335] Na námětu a komentáři k tomuto filmu se mimochodem podílel již zmiňovaný Vladimír Procházka.

[1336] Snad nejpodrobněji Rostislav KOCOUREK: *Svět žaluje v Norimberku*. Fr. Borový, Praha 1946.

[1337] *Československo a Norimberský proces. Hlavní dokumenty norimberského procesu o zločinech nacistů proti Československu*. Ministerstvo informací, Praha 1946.

[1338] Bohuslav EČER: *Norimberský soud*. Orbis, Praha 1946. Úryvky z výslechů obsahuje i životopisná črta *Bohuslav Ečer: Jak jsem je stíhal*. Reportážní pásmo Edvarda Cenka. Naše vojsko, Praha 1946.

[1339] *„V Norimberku proběhne mezinárodní proces, první svého druhu, co svět světem stojí. V tomto procesu jsou odsouzeni zločinci, kteří se zúčastnili útoku na náš stát, připravili jej politicky i vojensky, kteří páchali vraždy na našich lidech. Ale to není zdaleka to nejhlavnější! V tomto rozsudku se zjistí, tváří v tvář celému světu, že celý náš národ měl být vyhuben, vyvražděn podle ďábelsky promyšleného plánu, dokonale připraveného. Jsou tu v originále předloženy úžasné dokumenty, bez nichž se nebude moci obejíti žádný učitel, který bude chtít vykládat dějiny naší republiky z třicátých let tohoto století a během války. Náš národ však o tom neví dohromady nic! Nikoho ani nenapadne vydat pouhý text tohoto historického rozsudku, jedno ministerstvo vydá sice sbírku dokumentů (dnes už zase naprosto neúplnou, tak zv. knihu »O«, která se stala tak proslulou v Norimberku!), ale jen hektografovaných pár exemplářů jako důvěrnou pomůcku svého úřadu. Náš oficiální zástupce v mezinárodní komisi pro vyšetřování válečných zločinů vydá soukromě sbírku svých pamětí; a to je celkem vše.“* Jaroslav DRÁBEK: *Jaká je vlastně naše politika vůči Němcům?* Dnešek, roč. 2, 1947–1948, č. 46, 19. 2. 1948, s. 720. Hektografovanou sbírkou patrně Drábek mínil sbírku *„Dokumenty norimberského soudu. Nacistické plány přepadení ČSR“*,

Kromě representativní publikace o procesu s K. H. Frankem[1340] vlastně nebyly oficiálně v úplnosti publikovány žádné materiály, shromažďované pro jednání mimořádných lidových soudů a Národního soudu a dotýkající se Mnichova.[1341] Valná většina dokumentů neopustila soudní spisy a akta a byla přístupná jen v omezené míře. Na druhou stranu je nutné brát v potaz, že pro náročné uspořádání podobných publikací chyběl čas.

Současně nelze přehlížet ani fakt, že kriminalisací Mnichova se mnohé historické dokumenty staly předměty doličnými, které bylo veřejnosti možné v zájmu vyšetřování představovat jen omezeně a nejčastěji teprve poté, až pominula jejich potřeba pro vyšetřování. Bezpečnostní orgány, které si – jak již bylo výše poznamenáno – zajistily takřka výhradní právo na jejich shromažďování, měly tak vlastně v rukou i pravomoc rozhodovat o tom, jak dlouho tato „potřeba v zájmu vyšetřování" bude trvat a kdy dojde k jejich uvolnění a zveřejnění.

Německé kořistní dokumenty v Československu

Velmocenské půtky kolem německých kořistních dokumentů neměly v Československu přímou odezvu, ale na některé jejich viditelné projevy reagováno bylo. Když v létě 1946 vydala Archivní správa MZV SSSR edici *Dokumentů Ministerstva zahraničních věcí Německa*,[1342] všiml si jich především tisk KSČ. *Tvorba* tehdy na edici upozornila článkem Vladimíra Bernáška, shrnujícím maďarské přípravy k přepadení republiky podle materiálů z prvního svazku.[1343] České vydání sovětské edice ale uskutečněno nebylo.

Podstatně větší pozornost byla oficiálními čs. místy věnována německým diplomatickým dokumentům, jež byly v držení britských a amerických orgánů.[1344] Ty měly mít pro budoucí čs. bádání o Mnichovu klíčový význam.

Nemalý počet těchto dokumentů byl získán v rámci přípravy norimberského procesu s hlavními válečnými zločinci a bylo jich poté použito i v rámci retribučního soudnictví. Ovšem i v souvislosti s následnými norimberskými procesy se začaly množit žádosti členů širší protihitlerovské koalice, adresované Britům a Američanům, o možnost nahlédnout do německých diplomatických dokumentů.[1345] Povolení k nahlédnutí byla realisována převážně až v r. 1947, kdy je podle švýcarského historika S. Zaly obdržela mise norská, nizozemská, dánská, lucemburská, polská, jugoslávská, ale také mise československá.[1346]

Hmatatelným výsledkem tohoto povolení se stal soubor mikrofilmů s fotokopiemi dokumentů německého Zahraničního úřadu, vztahujících se k Československu,[1347] který byl koncem roku 1947 odevzdán do rukou

---

vydanou Ministerstvem zahraničních věcí. – Ostatní norimberské procesy na tom byly vlastně ještě hůře, přičemž asi nejhůře proces předposlední, s úředníky Zahraničního úřadu *(„proces s Wilhelmstraße")*. Tisk po jeho zahájení na podzim 1947 očekával ve vztahu k Československu mnohá odhalení. Po slibném začátku ale veškeré zprávy z procesu přehlušila čs. vládní krise a její následky.

1340 *Český národ soudí K. H. Franka*. Ministerstvo informací, Praha 1947.

1341 O publikacích k Rudolfu Beranovi vizte níže za pozn. 1483.

1342 *Документы Министерства иностранных дел Германии. Выпуск I. Германская политика в Венгрии (1937–1942 гг.)* Государственное издательство политической литературы, Moskva 1946. Vizte výše u pozn. 25.

1343 Vladimír BERNÁŠEK: *Maďarské přípravy k přepadení ČSR 1937–38*. Tvorba, roč. XV, č. 44/1946, 30. 10. 1946, s. 694–695. *Diplomatický football kolem Mnichova. Maďarské přípravy k přepadení ČSR 1937–38*. Tvorba, roč. XV, č. 46/1946, 13. 11. 1946, s. 734–735.

1344 Tato problematika by si zasloužila náležité zpracování. Na tomto místě není možné se k problému vyjádřit než pouze velmi povšechně.

1345 Byla to však otázka ožehavá, zvláště s ohledem na britsko-americkou zjevnou snahu nepřipustit, aby k dokumentům získal přístup Sovětský svaz. Zřejmě i proto se vyřízení žádostí protahovalo.

1346 ZALA, c. d., s. 189–190. Bohužel se nezmínil o podmínkách tohoto nahlížení a případných závazcích z něho vyplývajících. Je rovněž zajímavé, že při líčení britsko-americké posedlosti eventualitou přístupu sovětského partnera ke kořistním dokumentům autor nenadhodil otázku, zda tato obava nemohla třeba ovlivňovat výběr dokumentů, předkládaných k nahlédnutí polské, jugoslávské a čs. misi, tedy ve smyslu podezření, že by tyto mise mohly kopie některých dokumentů postoupit Sovětskému svazu. – O možnost nahlédnout do dokumentů německého zahraničního ministerstva a vyhledat v nich důkazní materiál pro potřeby procesu s protektorátní vládou požádal v listopadu 1946 i národní prokurátor František Grospič. Zajištění a převzetí fotokopií prováděla zvláštní komise vedená gen. Josefem Bartíkem, která požadované dokumenty dodala národnímu prokurátorovi 30. března 1947. Druhý den byly použity při soudním líčení. Není zatím jasné, zda získání těchto dokumentů mělo nějakou souvislost s žádostí, o níž píše Sacha Zala. – Srov. Jaroslav ROKOSKÝ: *Rudolf Beran a jeho doba. Vzestup a pád agrární strany*. Vyšehrad – ÚSTR, Praha 2011, s. 710–711. Národní osvobození, 2. 4. 1947, s. 3. Národní osvobození, 3. 4. 1947, s. 4. Svobodné noviny, 2. 4. 1947, s. 3. Svobodné noviny, 3. 4. 1947, s. 3. Práce, 3. 4. 1947, s. 3.

1347 NA, Zahraniční úřad Berlín.

čs. vojenské mise v Berlíně a jejím prostřednictvím převezen do republiky.[1348] Jednoznačně šlo o výběr z dokumentových kompletů, s nimiž pracovali účastníci projektu GWDP.

Na přelomu roku 1947/1948 se tedy do Československa dostaly fotokopie kořistních materiálů německého zahraničního ministerstva, z nichž mnohé měly být vydány v chystané trojstranné dokumentové edici. Československá strana tak měla nejenom možnost získat dokumenty, podstatně osvětlující německou politiku vůči Československu, uplatnit je v rámci žaloby v návazných norimberských procesech,[1349] ale získala také příležitost seznámit se přinejmenším s charakterem dokumentů, které západní spojenci hodlají vbrzku uveřejnit.[1350]

Předáním výboru německých diplomatických dokumentů se podstatným způsobem rozrostla československá pramenná základna pro zpracování dějin Mnichova a tím i předpoklady pro jejich kvalitní studium. V průběhu roku 1948 však byly právě tyto šance v podstatě pohřbeny a stopa kopií německých kořistních dokumentů prakticky na deset let zmizela.

Zdá se tak, že asi jediný, kdo nově získané dokumenty promptně využil,[1351] byl president Edvard Beneš. Ten si ještě v r. 1947 některé z nich nechal zařadit do své mnichovské dokumentační sbírky.[1352]

Edvard Beneš

„Ze všech Čechoslováků president Beneš prožil nejpalčivěji a nejbolestněji peklo Mnichova."[1353]

Role ústřední osobnosti, ústřední autority, která má právo hlavního slova při zpětném hodnocení Mnichova, byla logicky vyhrazena presidentu Benešovi a přes všechny politické konflikty, k nimž bylo mnichovské téma v tomto období využíváno, lze říci, že toto Benešovo právo nebylo nikdy závažným způsobem veřejně zpochybněno.[1354] Bylo by zbytečné připomínat, že sám president si byl tohoto svého přednostního práva velmi dobře vědom a hodlal jej v plné míře využít.

Až promluví president…

Již v r. 1938 se nechal slyšet, že hodlá sepsat mnichovské události[1355] a tento jeho úmysl a slib byl také oficiálně připomínán i v době jeho druhého exilu.[1356] Jeho splnění však naráželo na řadu potíží. Limitovalo

[1348] Irena MALÁ – Marianna PONOCNÁ: *Zahraniční úřad Berlín. Inventární soupis*. Státní ústřední archiv, Praha 1959, s. 7. Evidenční list Národního archivního dědictví tohoto archivního souboru (NAD 1561) uvádí, že *„soubor fotokopií pořídila čs. vojenská mise v Berlíně v letech 1945-1946"*. S ohledem na svrchu popsané okolnosti i na údaje obsažené v úvodu archivní pomůcky nelze předpokládat vznik tohoto souboru fotokopií dříve než v r. 1947. Je na místě se také ptát, zda výběr dokumentů neprováděli spíše nežli pracovníci čs. vojenské mise sami Američané a Britové.

[1349] V tomto případě zřejmě právě při procesu s Wilhelmstraße.

[1350] Připustíme-li, že obdržený soubor fotokopií dokumentů, vztahujících se k Československu nemusel být zcela úplný.

[1351] Míněno mimo justiční a bezpečnostní orgány.

[1352] Pro presidentovu potřebu byly z některých dokumentů pořízeny české překlady. Přinejmenším AÚTGM, EB IV/1, kart. 148, inv. č. 584–585, sign. M 11/19–20 (R 247/1, 3). Také AKPR, Protokol T, kart. 52, sign. T 128/48.

[1353] Předmluva Huberta Ripky k souboru Edvard BENEŠ: *Šest let exilu a druhé světové války. Řeči, projevy a dokumenty z r. 1938–45*. Orbis – Družstevní práce, Praha 1946, s. 12.

[1354] Dřívější presidentovi hlasití kritici se buďto sami stali terči kritiky, zůstali za hranicemi, nebo měli v danou dobu zcela jiné starosti.

[1355] Svěřil se o něm již v dopise Ladislavu Rašínovi z listopadu 1938. Milan HAUNER: *Mnichov v díle Edvarda Beneše*. In: Mnichovská dohoda. Cesta k destrukci demokracie…, c. d., s. 232. Dopis v plném znění otištěn – *Formování československého zahraničního odboje v letech 1938–1939 ve světle svědectví Jana Opočenského*. Kritické vydání připravil Milan Hauner ve spolupráci s Markem Ďurčanským, Václavem Podaným a Michalem Šulcem. Archiv Akademie věd České republiky – Arenga, Praha 2000, s. 143–155.

[1356] Srov. např. proslov Prokopa Drtiny v československém vysílání BBC z 11. ledna 1942 – *„Můžeme ostatně prohlásit naprosto jednoznačně, že president Dr. Beneš po návratu do vlasti podá účty z celého svého jednání a postupu nejen za hranicemi, ale i v době Mnichova"*. Prokop DRTINA: *Právem republiky…* Politická knihovna „Čechoslováka", Londýn 1942, s. 8. Dále také Jana ČECHUROVÁ – Jan KUKLÍK – Jaroslav ČECHURA – Jan NĚMEČEK: *Válečné deníky Jana Opočenského*. Karolinum, Praha 2001, s. 199, záznam ze 14. 3. 1942.

je jen postupně se zlepšující postavení čs. exilového státního zřízení, vývoj války i politické ohledy na dění v exilu,[1357] ale i doma.[1358]

Bylo to ale i jeho niterné osobní zaujetí Mnichovem, vnitřní pochybnosti o vlastním postupu na podzim 1938 a usilovná snaha odhalit vše, co mohlo stát za kulisami Mnichova, o čem měl poznatky jen dílčí, nebo vůbec žádné.

S tím souvisela i další, nikterak podružná, leč historiky poněkud podceňovaná brzda, a sice Benešův předpoklad, že se v dohledné době objeví nové prameny a materiály, které bude nutné v komplexním vylíčení Mnichova zohlednit. Zčásti mu tento jeho názor potvrzovala postupně přibývající literatura o Mnichovu, jejímž sledováním pověřoval své nejbližší spolupracovníky,[1359] ale také jeho osobní pátrání po „tajemstvích" Mnichova, při nichž se úzkostlivě snažil sbírat každý detail:[1360] „*Já jsem si řekl, že si vyzkoumám pravdu; já chci v těch věcech mít jasnost a znát pravdu.*"[1361] Dával přitom najevo své pevné přesvědčení, že se této pravdy dobere: „*Pravda o Mnichově jde pomalu na vrch, vyjde na vrch jistě celá.*"[1362]

Se svými spolupracovníky opakovaně a dlouze diskutoval formu, kterou by měl vtisknout svému poválečnému zúčtování s Mnichovem, pojmout je chtěl především jako „*zprávu národu*".[1363] Zadával vznik studií k dílčím problémům, sledoval v tisku zmínky o Mnichovu a věnoval se rovněž podmínkám, které by bylo po osvobození vhodné pro studium Mnichova vytvořit.[1364]

Rok 1943, v němž mělo uběhnout pět let od osudných zářijových událostí, mohl být vhodnou příležitostí pro presidentovo zhodnocení dosavadního dění, a to tím spíše, že se čs. exilová representace mohla – přes veškeré nedokonalosti a neúplnosti – vykázat oduznáním mnichovské dohody Velkou Británií, s reservou i francouzským degaulleovským odbojem, a také manifestačním prohlášením SSSR v podobném smyslu. S blížícím se pátým výročím navíc přibývalo podnětů, které presidenta opět vtahovaly do hloubání a přemítání o Mnichovu, zejména během cesty po Spojených státech, při níž se mj. dozvěděl nové detaily o chování francouzské diplomacie během čs. krise.[1365]

Zřejmě v srpnu 1943 se Edvard Beneš pustil do psaní.[1366] Ve značném tempu vznikala jeho nová práce

[1357] Mnichovské a pomnichovské události se opakovaně promítaly do vzájemných vztahů s osobami, které měly s presidentem spolupracovat. Nad těmito vztahy ležely mnohdy jako temný mrak, prohlubovaly vzájemné rozepře – ať už šlo třeba o Benešův vztah s Milanem Hodžou, nebo se Štefanem Osuským – a několikrát významně zasáhly do chodu institucí čs. exilového státního zřízení. Např. při jednání ve Státní radě v březnu 1942. David HUBENÝ – Helena NOVÁČKOVÁ – Ivan ŠŤOVÍČEK: *Hubert Ripka: Záznamy o rozhovorech s Edvardem Benešem 1939–1944*. Sborník archivních prací, č. 2/2012, s. 435. *Válečné deníky Jana Opočenského,* c. d., s. 199.

[1358] A jistě i nepříjemná zkušenost s jeho rukopisem *Pád a vzestup jednoho národa,* jehož pojetí nenalezlo pochopení v očích úředníků Foreign Office. – Edvard BENEŠ: *Fall and Rise of a Nation. Czechoslovakia 1938–1941.* Introduced and edited by Milan Hauner. East European monographs, № DCXXXVII. East European Monographs, New York 2004. Vít SMETANA: *Ozvěny Mnichova v zahraničněpolitických jednáních za 2. světové války*. In: Mnichovská dohoda. Cesta k destrukci demokracie…, c. d., s. 145–163. *Dlouhé stíny Mnichova*…, c. d., s. 164–165. Milan HAUNER: *Mnichov v díle Edvarda Beneše*. In: Mnichovská dohoda. Cesta k destrukci demokracie…, c. d., s. 235.

[1359] DEJMEK: *Beneš II*, c. d., s. 612. Srov. AÚTGM, EB/II, kart. 195, inv. č. 1631, sign. V 185/7, Seznam literatury pojednávající o Mnichovu. Tamtéž, kart. 160, inv. č. 1773, sign. V 143/8, Seznam francouzské literatury o Mnichově od r. 1938.

[1360] Jak si 16. května 1943 zaznamenal presidentův tajemník Eduard Táborský: „*Kdepak Mnichov. Jakmile o tom někdo začne, hned president zbystří sluch. A může-li něco nového presidentovi říci, podat svědectví o tom či onom úseku té tragédie, byť sebemenším, už ho president nepustí, dokud z něho nedostane všechno, co ví. Tohle pátrání dělá už pátý rok. A neustane, dokud nebude mít každou podrobnost těch osudových dnů přesně a nezvratně zjištěnu a potvrzenu.*" – Jan NĚMEČEK – Helena NOVÁČKOVÁ – Ivan ŠŤOVÍČEK: *Edvard Beneš v USA v roce 1943. Dokumenty*. SAP, roč. XLIX, č. 2/1999, s. 505 a n.č. 2/1999, s. 506. Srov. také *Dokumenty z historie československé politiky 1939–1943. Acta Occupationis Bohemiae & Moraviae. Svazek I. Vztahy mezinárodní diplomacie k politice československé emigrace na západě*. K vydání připravily Libuše Otáhalová a Milada Červinková. Academia, Praha 1966 (dále jen DHČSP-I), s. 376–377, 379–380.

[1361] *Edvard Beneš v USA…,* c. d., s. 549.

[1362] Jan KUKLÍK – Jan NĚMEČEK: *Hodža versus Beneš. Milan Hodža a slovenská otázka v zahraničním odboji za druhé světové války*. Karolinum, Praha 1999, s. 257.

[1363] Milan HAUNER: *Mnichov v díle Edvarda Beneše*. In: Mnichovská dohoda. Cesta k destrukci demokracie…, c. d., s. 236 a n.

[1364] Např. *Válečné deníky Jana Opočenského,* c. d., s. 299, záznam z 24. července 1943.

[1365] Tamtéž, s. 505–506, 548–549. K tomu níže za pozn. 1537.

[1366] Počátkem srpna 1943 si Ed. Táborský zaznamenal do deníku, že „*už po několik dní za sebou sedí president nad knihou o Mnichově. Píše, píše, dává dohromady veškerý materiál, který o tom sesbíral. Zabral se do toho tak, že skoro v těchto dnech nemá pro nic jiného smyslu*". (*Válečné deníky Jana Opočenského,* c. d., s. 302.) Naproti tomu Jaroslav Soukup se v r. 1968 domníval, že hlavní část práce vznikla do Benešovy cesty do Spojených států (tzn. do května 1943) a že později president ještě provedl menší úpravy. BENEŠ: *Mnichovské dny. Paměti*. Svoboda, Praha 1968, s. 508. Karel NOVOTNÝ: *O Pamětech Edvarda Beneše*. In: České země a Československo v Evropě XIX. a XX. století. Sborník prací k 65. narozeninám prof. dr. Roberta Kvačka. Uspořádali Jindřich Dejmek a Josef Hanzal, Historický ústav AV ČR, Praha 1997, s. 437–445.

o zářijové krisi, pro níž se vžil název *Mnichovské dny* a jejíž první verse byla hotova kolem 28. září 1943.[1367] President předložil rukopis k posouzení přinejmenším Jaromíru Smutnému, Eduardu Táborskému, Janu Opočenskému, Prokopu Drtinovi, Václavu Benešovi, Jaroslavu Stránskému a patrně během své prosincové cesty do Moskvy i Zdeňku Fierlingerovi a Bohuslavu Vrbenskému. Zachované posudky či svědectví o nich, které poukazovaly na řadu problémů, jež presidentovo podání Mnichova vyvolává, však vedly Beneše k tomu, že na jaře 1944 práce na *Mnichovských dnech* přerušil, od snah o jejich uveřejnění prozatím upustil a přiklonil se k sevřenější formě projevu pro Národní shromáždění.[1368]

Presidentův proslov na druhé schůzi Prozatímního Národního shromáždění 28. října 1945 se však vylíčení bližších okolností Mnichova opatrně vyhnul.[1369] Hned v úvodu své promluvy totiž poslance upozornil: *„Náš parlament neměl doposavad možnosti, aby vzal na vědomí a prodiskutoval všecky ty události, ku kterým došlo u nás od roku 1936 a od počátku roku 1938. Já sám jsem při různých příležitostech v exilu prohlásil, že se své strany v daném okamžiku vše, co jsem v těch těžkých dobách své presidentské funkce konal, parlamentu a celé národní veřejnosti předložím. Jsou to otázky, týkající se událostí politiky vnitřní i zahraniční. Uvažoval jsem s některými svými kolegy, zdali by to nebylo možno učinit už nyní ve chvíli, kdy po prvé zase předstupuji před naše Národní shromáždění, byť by to bylo Národní shromáždění prozatímní. V dohodě s nimi jsem zatím od toho pro tento okamžik upustil. Učinil jsem tak z důvodů* ***především*** *mezinárodních; nemohl bych ještě ani dnes říci vše, co by mělo býti řečeno a co by mohlo události všecky úplně a správně osvětliti. Jsou to věci, které drásaly a drásají ještě dnes všecky naše city, a jistě je třeba o nich mluvit ve chvíli, kdy to bude bráno u nás více jako historie nežli politika. Všecky své věci – fakta, názory a stanoviska k nim – mám však už úplně připraveny a předám je veřejnosti, jakmile situace bude k tomu vhodná anebo jakmile budu o to pravoplatnými činiteli požádán. A pak řeknu o všech těch pohnutých událostech pravdu plnou a všecku,* ***jak já ji viděl a jak já jsem ji zažil.***“[1370]

Na vyjádření presidenta republiky k Mnichovu tak nedošlo ani při této slavnostní příležitosti. Benešova autorita tím nijak neztratila. Poválečné těžkosti republiky, která musela hledět především do budoucna i rostoucí počet nových dokumentů, materiálů a odhalení s tímto odkladem smiřovaly. S presidentovým zúčtováním s Mnichovem se však nadále počítalo, o čemž svědčila i poznámka gen. Ečera z podzimu 1947: *„Nebylo ještě řečeno poslední a závazné slovo o našem postupu v září 1938. Bude jistě také řečeno, až promluví president republiky, který se k tomu již chystal, ale svůj projev, jak veřejně oznámil, zatím odložil.*“[1371]

V téže době vydané Benešovy *Paměti* sice nabídly kapitolu, věnovanou událostem před rokem 1938, v případě Mnichova však president odkázal čtenáře na připravovaný zvláštní svazek. Průběh mnichovské krise se až na pár drobností do *Pamětí* nedostal, presidentovo *„složení účtů“* bylo znovu odloženo. Snad na chystané desáté výročí?

Presidentovy archivy

> *„Pověstné jsou presidentovy archivy, které vzbudily úžas i u nacistů, když se jich zmocnili. V archivech je nastřádáno tisíce vlastnoručních poznámek o návštěvách, informacích, názorech a podobně.“*[1372]

Edvard Beneš si systematickým budováním svého osobního archivu vytvářel předpoklady, aby se mohl při svých zpětných hodnoceních vlastní i cizí politiky opírat o originální dokumenty. Na tento úmysl nezapomínal ani během září a října 1938, přestože pro něj byly psychicky a fysicky nesmírně náročné. Shromažďoval cíleně velké množství materiálu takřka ke každému okamžiku zářijové krise. Před svým vynuceným odletem do Británie je nechal uspořádat, aby spolu s ním putovaly do Londýna.[1373]

[1367] DHČSP-I, s. 379. K okolnostem vzniku srov. (místy snad poněkud příkře a ukvapeně hodnotící) předmluvu Milana Haunera k novému vydání – Edvard BENEŠ: *Paměti I. Mnichovské dny*. Editor Milan Hauner. Academia, Praha 2007, s. 37 a n. Zde ovšem chybně uvedeno, že rukopis byl hotov k 28. 10. 1943. K tomu srov. *Válečné deníky Jana Opočenského,* c. d., s. 313, záznam z 16. 10. 1943.

[1368] Milan HAUNER: *Mnichov v díle Edvarda Beneše*. In: Mnichovská dohoda. Cesta k destrukci demokracie…, c. d., s. 237 a n.

[1369] Tamtéž a *Dlouhé stíny Mnichova*…, c. d., s. 216–219.

[1370] https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/002schuz/s002001.htm [30. 4. 2022]. Zvýraznění původní.

[1371] Hans Bernd GISEVIUS: *Až k hořkému konci. Díl I. Od požáru říšského sněmu k Fritschově krisi*. Dělnické nakladatelství, Praha 1947, s. XXXV.

[1372] Ctibor MAŘAN: *Záštita státu*. Vývoj, roč. 1, č. 6, 26. 10. 1946, s. 137.

[1373] Ivan ŠŤOVÍČEK – Jan BÍLEK: *Sedmdesát let archivního fondu Edvard Beneš (K 120. výročí narození prezidenta E. Beneše)*. Archivní časopis, č. 3/2004, s. 179–180. K problematice osobního archivu Edvarda Beneše srov. úvody k archivním pomůckám

V londýnském exilu svou pracovní metodu samozřejmě neopustil, takže systematický sběr materiálů (nejen) k Mnichovu pokračoval. Kromě praktické funkce, vyplývající z presidentova úsilí o oduznání Mnichova a konstituování zásad zahraniční politiky čs. exilového státního zřízení, se i zde silně uplatňovalo Benešovo předsevzetí shromáždit maximum podkladů pro vylíčení Mnichova a své vlastní politiky.[1374] V tomto směru – jak již bylo řečeno – instruoval i své spolupracovníky,[1375] politiky, zadával témata k dílčím zpracováním a studiím, vytvářel k nim organisační předpoklady, sbíral svědectví, sledoval nejnovější literaturu a zmínky v tisku.[1376] Právě díky tomuto „servisu" se mohl v r. 1943 pokusit o souhrnnější podání Mnichova ve formě svých *Mnichovských dnů*. A zřejmě i tato ohromná pramenná základna, s níž se rukopis dle mínění podřízených a spolupracovníků nedokázal vždy dostatečně vyrovnat, ovlivnila odklad Benešova vypsání Mnichova.

Přestože president práci na *Mnichovských dnech* přerušil, nekončilo cílené budování jeho osobního archivu. Po návratu z Londýna, kdy se archiv podařilo složitě sloučit s materiály, které byly během války zanechány doma,[1377] se Benešův archiv nadále rozrůstal, přičemž v této době již v jeho rámci existovala zcela určitě samostatná dokumentová sbírka, vyhrazená čistě Mnichovu.[1378]

Rozrůstání archivu napomáhala jeho provázanost jak s Kanceláří presidenta republiky, tak i s Archivem Ministerstva zahraničních věcí, který vlastně v některých ohledech presidentův soukromý archiv dubloval.

Obohacování mnichovské dokumentační sbírky o nové materiály a poznatky probíhalo několika cestami současně. Ať už šlo o německé dokumenty nalezené po válce vojenskými, bezpečnostními či justičními orgány (včetně tzv. štěchovického archivu), dokumenty norimberské, spisový materiál retribučních soudů, výpovědi vyšetřovaných, nebo o korespondenci, záznamy z rozhovorů s nejrůznějšími osobami; sledování a získávání nově vydaných titulů doma i v zahraničí, článků v tisku domácím i světovém, až k nejrůznějším rukopisům druhých osob, chystaných vzpomínkových prací i odborných studií. To vše někdy prostřednictvím aparátu Kanceláře presidenta republiky, Zamini, nebo i prostřednictvím neformálních a osobních vazeb.[1379]

Masa těchto materiálů nalezla bezprostřední využití v podobě podkladů pro poněkud komplikovaně vznikající presidentovy *Paměti*,[1380] přičemž Benešova snaha podložit každý vlastní argument konkrétním dokumentárním důkazem se projevila i v dodatečných poznámkách k hlavnímu textu, do nichž narychlo vpisoval odkazy na příslušné dokumenty.[1381]

Získání kompletu dokumentů německého Zahraničního úřadu koncem roku 1947 jako by potvrzovalo správnost Benešova rozhodnutí odložit uveřejnění svazku o mnichovských událostech. Přísun nových podkladů mu totiž poskytoval unikátní příležitost paralelního sledování německé a čs. politiky v osudném roce, dával mu do rukou možnost vyjádřit se ke spoustě otázek dříve, než budou tyto dokumenty oficiálně publi-

---

Benešovy pozůstalosti Ivan ŠŤOVÍČEK a kolektiv: *Edvard Beneš (1884–1948). Písemná pozůstalost*. Masarykův ústav a Archiv AV ČR, Praha 2013.

1374 Nebyl zdaleka sám. Podobně sbíral materiál (nejen) k Mnichovu např. Štefan Osuský, rovněž s cílem zveřejnit své dokumentárně doložené stanovisko. Na rozdíl od presidenta se o to pokoušel již během války, ovšem jen s částečným úspěchem. Srov. Jan KUKLÍK – Jan NĚMEČEK: *Proti Benešovi! Česká a slovenská protibenešovská opozice v Londýně 1939–1945*. Karolinum, Praha 2004.

1375 Zejména Jana Opočenského – srov. *Válečné deníky Jana Opočenského,* c. d.

1376 Např. DEJMEK: *Beneš II*, c. d., s. 612.

1377 *Sedmdesát let archivního fondu…*, c. d., s. 187 a n.

1378 Věra OLIVOVÁ: *Závěť Edvarda Beneše a osudy jeho archivu*. Knižnice Společnosti Edvarda Beneše, svazek 28. Společnost Edvarda Beneše, Praha 2008, s. 124. Po uspořádání fondu AÚTGM tvoří součást fondové části EB IV/1, sign. M.

1379 Např. koncem roku 1947 přivezl Josef Polišenský do Prahy od profesora Setona-Watsona Feilingův životopis Nevillea Chamberlaina a *„se žádostí o československou odpověď"* ji měl odevzdat presidentu Benešovi. Polišenský knih předal vedoucímu kulturního oddělení Kanceláře presidenta republiky Josefu Koptovi. (Josef POLIŠENSKÝ: *Historik v měnícím se světě*. Univerzita Karlova, Praha 2001, s. 131–132.) Polišenský si knihu zároveň přečetl a napsal o ní (patrně později) zprávu do *Českého časopisu historického*. V ní se současně zmínil i o prvním díle Churchillových pamětí. Zmínil se o nich, že jsou zajímavé Churchillovým *„rozborem situace kolem Mnichova, kde shodně s gen Gamelinem a něm. generály vysoce oceňuje váhu Sovětského svazu a odsuzuje politiku »zachraňování míru«."*– ČČH, roč. XLVIII–XLIX, 1947–1948, s. 561.

1380 Karel NOVOTNÝ: *O Pamětech Edvarda Beneše*. In: České země a Československo v Evropě XIX. a XX. století…, c. d., s. 440–443.

1381 Příkladem budiž třeba tzv. *„Grundplanung O. A."*, jehož text si president v srpnu 1947 vyžádal při dokončování *Pamětí* – Zdeněk ŠAMBERGER: *Likvidační protičeský dokument. [Na okraj nacistické koncepce plánu „Grundplanung".]* Právněhistorické studie, č. 37. Karolinum, Praha 2005, s. 159.

kovány, podepřít jimi své tehdejší konání a dodat vlastní argumentaci na přesvědčivosti.

President mohl mít ještě další důvod, proč odkládat vydání prvního svazku *Pamětí*. Vedle německých dokumentů totiž slibovala mnohá odhalení i práce komise francouzského Národního shromáždění pro vyšetření událostí ve Francii v letech 1933–1945.[1382] Komise zahájila v květnu 1947 výslechy dřívějších vlivných osobností, přičemž některé dílčí poznatky pronikly i do tisku, a to i do československého.[1383] President Beneš přitom už za války navrhoval, aby podobná komise byla zřízena i v Československu pro vyšetření příčin Mnichova, zrady na republice a okolností odtržení Slovenska.[1384] I proto je možné uvažovat o tom, že poznatky a závěry francouzské parlamentní vyšetřovací komise by pro presidentovy mnichovské paměti byly velmi vítaným pramenem. Práce komise se však oproti původním předpokladům značně protáhla a trvala až do léta 1951. Výsledků její práce se tak Edvard Beneš nedožil.

Zájem o dokumenty ovšem nesměřoval pouze směrem ven, ale také směrem opačným – Benešův archiv se stával objektem zájmu z vnějšku. Nebyl to jen britský historik Wheeler-Bennett, který v r. 1946 získal od presidenta některé dokumenty pro svou práci o Mnichovu. Byl to i zájem čs. tisku, naznačený výše a podporovaný některými tajemně znějícími presidentovými výroky, jimiž se čtenáře snažil navnadit pro očekávané Benešovo svědectví o Mnichovu superlativy o rozsahu jeho osobního archivu. Lze tedy říci, že o presidentově archivu se v obecné rovině vědělo a byl chápán jako cenná studnice informací a východisko pro budoucí bádání.

Zvýšený zájem o presidentův archiv projevovaly i některé složky bezpečnostní. Ty ovšem nikoliv z důvodu historického. Iniciativu tu vyvíjel vedoucí archivu při VII. odboru ministerstva vnitra Jurij Křížek (1919–2015), pověřený jinak shromažďováním písemností německých okupačních orgánů a pozůstalostí německých představitelů.[1385]

PRESIDENT PŘECE PROMLUVIL…

Přestože čs. veřejnost stále čekala na Benešovo zúčtování s Mnichovem, není tak úplně pravdou, že by zcela mlčel. Naopak, během roku 1947 vyšly v Československu dvě práce, v nichž se Edvard Beneš k Mnichovu zásadním způsobem vyjádřil.

Úvahy o slovanství, Mnichovu a sovětské pomoci

Prvním takovým titulem byly Benešovy *Úvahy o slovanství*, publikované poprvé v r. 1944 v Londýně.[1386] Prakticky beze změn je počátkem roku 1947 vydalo legionářské nakladatelství Čin.[1387] V osmé kapitole, nazvané *„Slovanské problémy v první a v druhé světové válce“*, president poprvé soustavněji – byť poněkud nesouvisle – a širšímu publiku[1388] vyložil své myšlenky v době zářijové krise a pohnutky, které jej vedly k odmítnutí boje, a to především ve vztahu k sovětské pomoci.[1389]

Beneš prohlásil, že jeho původním plánem bylo *„postavit se proti nacistickému Německu mocí, vojensky, hned v září 1938 společně s Francií, s Anglií a se Sovětským svazem. Všecko, co bylo v mé moci, jsem pro to učinil.“* Československo však bylo opuštěno Francií a Velkou Británií a ocitlo se před osudným rozhodnutím, zda má za těchto okolností *„jíti **samo** do války proti Německu Hitlerovu, v níž by s ním byl pak jen Sovětský*

[1382] Ustavena na základě zákona č. 1908/1946 z 31. 8. 1946 o vyšetření událostí ve Francii v letech 1933–1945. Parlamentní vyšetřovací komise se měla skládat z 42 poslanců Národního shromáždění a 18 zástupců s hlasem poradním, vybíraných z odbojových organisací, bývalých bojovníků, obětí války a fašismu. Jejím úkolem bylo vyšetřování událostí politických, hospodářských a diplomatických, které v letech 1933–1945 předcházely, provázely a následovaly uzavření příměří s Německem v r. 1940. Vyšetřování mělo stanovit, kdo nese za tyto události odpovědnost, a případně navrhnout i odpovídající politické a právní sankce.

[1383] Přesto je nutné konstatovat, že zájem čs. tisku o práci této komise nebyl příliš velký.

[1384] *Válečné deníky Jana Opočenského,* c. d., s. 299, záznam z 24. 3. 1943.

[1385] Jaroslava HOFFMANNOVÁ – Jana PRAŽÁKOVÁ: *Biografický slovník archivářů českých zemí*. Libri, Praha 2000, s. 357. Jiřina DVOŘÁKOVÁ: *Bedřich Pokorný – vzestup a pád*. Sborník Archivu ministerstva vnitra, č. 2/2004, s. 238–240, 254–257. Věra OLIVOVÁ: *Závěť Edvarda Beneše…*, c. d., s. 43 a 122. Křížkovo tvrzení z 18. 12. 1947, jakým složitým způsobem *„upevnil své přesvědčení“* o tom, *„že prezident Beneš s největší pravděpodobností vlastní cenný zpravodajský archiv“*, svědčí buďto o jeho předchozí neznalosti, neboť o presidentově archivu se objevovaly zmínky v tisku, nebo o snaze výrazně nadsadit své analytické schopnosti.

[1386] Edvard BENEŠ: *Úvahy o slovanství. Hlavní problémy slovanské politiky*. Lincolns-Prager Publishers Limited, Londýn [1944].

[1387] Rozbor díla srov. DEJMEK: *Beneš II*, c. d., s. 448–455, 608–610.

[1388] Tamtéž, s. 453.

[1389] Edvard BENEŠ: *Úvahy o slovanství. Hlavní problémy slovanské politiky*. Čin, Praha 1947, s. 244–251. S ohledem na jistou řečenou již nesouvislost Benešova výkladu jsou výňatky z jeho úvah předkládány nezávisle na původním pořadí, otištěném v knize. Zvýraznění jsou původní.

svaz sám“, tj. zda má jít se Sovětským svazem do isolované války pro Německu.

Beneš ovšem tuto variantu chápal jako krajně nebezpečnou, neboť nemohla vyvolat boj Německa na dvou frontách, nedošlo by při ní k vytvoření sjednocené protiněmecké koalice, vedoucí k jeho porážce. Isolovaná válka by *„tak zkomplikovala situaci v Evropě západní,* ***pro válku s Hitlerem zjevně nepřipravené ani mravně, ani politicky, ani materiálně a technicky****, že bychom nejen byli zůstali zcela určitě úplně sami, ale hlavně bychom byli vytvořili situaci, která v sobě skrývala možnost naší hrozné porážky*“.

Nadto, *„bera v úvahu politickou a sociální situaci v západní Evropě v roce 1939, byl jsem zcela přesvědčen, že dojde-li k válce Německa jen s námi a se Sovětským svazem,* ***Západ už do války nezasáhne, ať se děje cokoli***“. Byli bychom *„zůstali až do konce proti Německu se Sovětským svazem sami*“ a *„západní Evropa by nás byla určitě ponechala –* ***ke své vlastní škodě*** *– našemu osudu.*“ Zároveň by to *„prostě znamenalo vyplnění toužebných přání západoevropských buržoasních vládnoucích kruhů a fašisující reakce, která v té době manévrovala tak, aby, dojde-li v Evropě k válce, byla to »válka mezi nacismem a bolševismem«. Obával jsem se dokonce, že by v takovém případě západní Evropa bud přímo nebo nepřímo nakonec pomáhala Německu proti nám a proti Sovětskému svazu“. „Byla to pro mne hrozná perspektiva, když jsem takto v září 1938 uvažoval.“*

V domýšlení možných konců si Beneš položil i otázku, *„co by to bylo bývalo, kdybychom nejen my, ale i Sovětský svaz byl poražen*“? *„Existence pevného Sovětského svazu byla pro mne pro budoucnost zárukou, jedinou a* ***poslední*** *nadějí, když jsem si zjistil, že jsme Francií a Velkou Britannií definitivně opuštěni. Pustit se do isolované naší války na jedné jediné frontě a přinutit nebo přivést, podle znění naší smlouvy z roku 1935 s Moskvou, Sovětský svaz k účasti v ní za těchto* ***okolnosti a perspektiv****, zdálo se mi vražedné a tudíž nemožné,* ***především v našem zájmu samém****.*“

President se v této souvislosti vyjádřil i o potížích, které vyvstávaly pro případnou sovětskou pomoc: *„Znal jsem dobře tehdejší vojenské přípravy německé a podle zpráv našich odborníků o stavu příprav sovětských jsem soudil, že přípravy sovětské se stavu německého zbrojení nevyrovnají. Naprosto přesného a zcela jistého hlediska vlády sovětské ke všem těmto otázkám jsem tehdy neznal a sovětský vyslanec v Praze mi k nim vysvětlení nedal nebo nebyl s to dáti.*“ Bez ohledu na nejasný charakter sovětské pomoci Beneš dodal, že: *„O tom však, že Sovětský svaz by nám byl v nějaké formě na pomoc přispěl, pochybností jsem neměl.*“ Dle svých slov ale pokládal *„s hlediska konečného výsledku války za krajně nebezpečné pro nás i pro Sovětský svaz začíti válku s Německem, v níž by bylo šlo o všecko,* ***jen na jedné frontě***“.

Případná porážka *„by byla těžce, ba hrůzně zastihla nejen nás, nýbrž patrně také i Sovětský svaz a ovšem též Poláky a Jihoslovany*“. Předpokládal totiž, že *„přicházející válka s Německem bude zase válkou o Drang nach Osten, to jest především proti národům slovanským. Bylo proto nutno zajistit a zachovat pevný a silný Sovětský svaz a postupovat tak, aby ostatní Evropa* ***musila nakonec, až válka přijde, jíti s ním a ne proti němu****.*“

Proto usoudil, že *„za těch okolností je lépe zatnout zuby, přinést oběti a čekat*“, *„a to i v případě, že by se Sovětský svaz chtěl s námi v roce 1938 války účastnit ihned od počátku*“. Proto se nakonec rozhodl *„v těžkých dnech krise v září 1938 – za plné shody se všemi ústavními činiteli – jen do naší isolované války nejít a vyčkat pro otevřený boj doby příhodnější, a to i za obětí nejtěžších s naší strany*“.

Přestože Československo bylo jako stát dočasně obsazeno, nebylo zničeno a nezaniklo. V podobě exilového státního zřízení se podařilo udržet jeho nepřerušené trvání. Průběh války (r. 1944) pak chápal jako potvrzení správnosti svého tehdejšího rozhodnutí. *„Proto soudím, že ono rozhodnutí, naši isolovanou válku odložit, které jsme u nás učinili v září 1938, když nebylo možno přivést do války před Mnichovem současně hned celou Evropu, nutno pokládat za politicky správné rozhodnutí nejen s hlediska československého, nýbrž i s hlediska budoucí politiky slovanské.*“

Edvard Beneš zde tedy presentoval přijetí podmínek mnichovské dohody jako rozhodnutí, které učinil za plné shody se všemi ústavními činiteli, jakožto výsledek důkladné analysy tehdejší politické situace v Evropě. Při veškeré tragičnosti a krutých důsledcích byl formou odkladu, která umožnila vznik protihitlerovské koalice za podstatně lepší situace, kdy se vyčerpaly všechny síly appeasementu, Sovětský svaz získal čas ke své vojenské přípravě, aby nakonec mohly všechny síly světa porazit hitlerovské Německo.[1390]

Přes veškerý neurvalý psychický nátlak, jemuž bylo čs. vedení a jmenovitě on sám postaven, dospěl k přijetí Mnichova po velmi pečlivé, odpovědné a zralé úvaze, při níž musel brát ohledy na širší souvislosti, které

[1390] Zde Beneš dokonce přirovnal důvody k přijetí mnichovské dohody k sovětským pohnutkám, jež vedly k podepsání sovětsko-německého paktu o neútočení: obojí sloužilo k tomu, aby odložilo risiko isolované války *„na pozdější dobu, pro nás příznivější“.*

ovlivňovaly průběh a důsledky čs. krise. Své rozhodnutí považuje přes veškeré tragické následky za správné a vlastně minimalisující následky mnohem tragičtější a závažnější.

Dr Beneš a Mnichov

Druhým titulem, který v r. 1947 zprostředkoval názor presidenta Beneše na Mnichov, byla biografie z pera anglického spisovatele a někdejšího příslušníka britské zpravodajské služby Comptona Mackenzieho. Nazvána prostě *Dr Beneš* vyšla nejprve v Londýně na podzim 1946.[1391] V českém překladu Josefa Löwenbacha (1900–1962)[1392] ji asi na konci roku 1947 vydala Družstevní práce.[1393]

Mackenziemu, který nedávno dokončil životopis Rooseveltův, nabídlo v r. 1943 Harrapovo nakladatelství, aby napsal i Benešovu biografii. Mackenzie souhlasil a prostřednictvím Jana Masaryka získal přímý přístup k Benešovi.[1394] K jejich prvnímu setkání došlo právě v době, kdy president usilovně pracoval na svých *Mnichovských dnech*.[1395] Zřejmě možná proto se Beneš snažil stáčet hovor právě k Mnichovu a nejspíš i v tomto směru byl Mackenzie prostřednictvím Ministerstva zahraničních věcí následně „vybaven" početným podkladovým materiálem.[1396] Další setkání s Benešem na sebe dalo čekat až do května 1944, aby se záhy oba začali potkávat téměř pravidelně.[1397]

Rukopis knihy psal Mackenzie ve svém domku na Hebridách, počátkem roku 1945 byl hotov a předán presidentovi k autorisaci. Jak zjistil pozdější výzkum v pozůstalosti Eduarda Táborského, Beneš v rukopise provedl *„relativně rozsáhlé úpravy"*.[1398] Ovšem i sám Mackenzie zmínil, že když si Beneš přečetl jeho vylíčení Mnichova, *„žádal mě, abych je pozměnil, protože se domníval, že je příliš roztrpčené. Snažil jsem se zmírnit, co jsem mohl, abych mu vyhověl…"*[1399]

Benešova biografie sice popisuje celý Benešův život až do roku 1945, nicméně mnichovské téma proniká do celého textu, neustále se vrací a zničehonic objevuje. Pasáže jmenovitě věnované Mnichovu jsou podrobným líčením celé krise, které postupuje krůček po krůčku, cituje úřední dokumenty i některé dosavadní práce. Jde v podstatě o jakýsi kompilát do oné doby vydané literatury, tiskových zpráv a podkladů, které Mackenzie obdržel od československého MZV. Autor asi nejčastěji citoval z Ripkova *Mnichova* a Gedyeho *Padlých pevností* a kriticky se vymezoval vůči protičeskoslovensky laděným texům, obviněním a pověstem. Velká pozornost byla samozřejmě věnována i odčinění Mnichova za II. světové války.

Závěrečné partie knihy tvoří přepisy autorových rozhovorů s Benešem, jimiž se opět Mnichov proplétá jako pověstná červená nit. – Vzhledem k tomu, že Beneš své *Mnichovské dny* nedokončil, je tak Mackenzieho kniha[1400] vlastně jediným prostorem, který popisuje Mnichov víceméně Benešovýma očima.

Jakkoliv jde o publikaci především oslavnou, lze její české vydání považovat za v té době asi nejpodrobnější v češtině vydané dílo, podávající chronologický přehled mnichovské krise, doprovázené navíc Benešovými stanovisky, postřehy, komentáři a sebeobhajobami. České vydání je výjimečné i tím, že kniha byla psána těsně před skončením války a primárně byla určena pro britského čtenáře, což ovlivňovalo i výběr témat, na které byl kladen zvláštní důraz. Český překlad tento pohled zachovával, čímž se místy významně odlišoval od domácích diskusí o Mnichovu a mohl vyvolávat řadu otázek už jen tím, že k řadě výkladových konstant sám Beneš nabízel několik možných vysvětlení a variantních pohledů. Výklad Mnichova se zde

---

[1391] Compton MACKENZIE: *Dr Beneš.* George G. Harrap & Co. Ltd., Londýn 1946. V české literatuře bývá nesprávně uváděn jako spisovatel kanadský. Přitom se přes svůj anglický původ cítil být Skotem.

[1392] Hudebního publicisty, teoretika, překladatele, švagra Prokopa Drtiny a zaměstnance nejprve MZV a pak Ministerstva informací. Osobní pozůstalost uložena v LA PNP.

[1393] Compton MACKENZIE: *Dr Beneš.* Přeložil Josef Löwenbach. Družstevní práce, Praha 1947, [2]1948. V literatuře bývá první vydání z r. 1947 přehlíženo. Srov. *Válečné deníky Jana Opočenského,* c. d., s. 299, záznam z 15. 2. 1945. Recense českého vydání – Svobodné slovo, 22. 1. 1948, s. 8.

[1394] O okolnostech setkání C. Mackenzieho s E. Benešem – Eduard TÁBORSKÝ: *Jak vznikala Mackenzieova kniha o panu presidentovi*. Panorama. Literární měsíčník. Ročník XXII, č. 7–8, 1. 9. 1947. Družstevní práce, Praha 1947, s. 60–62.

[1395] Eduard Táborský datoval setkání do července 1943. (Tamtéž.) Stejně tak sám Mackenzie. (české vydání, s. 381). Jaromír Smutný však zaznamenal, že ke schůzce došlo až 5. 8. 1943. (DHČSP-I, s. 359.)

[1396] DHČSP-I, s. 359.

[1397] TÁBORSKÝ: *Jak vznikala Mackenzieova kniha…*, c. d., s. 61.

[1398] *Válečné deníky Jana Opočenského,* c. d., s. 299, záznam z 15. 2. 1945. Ke kontrole dostal Beneš i české vydání v Družstevní práci – stránkové korektury v AÚTGM, EB IV/1, kart. 153, inv. č. 668, sign R 227A/8 (R 232/6).

[1399] MACKENZIE: *Dr Beneš*, české vydání, s. 383. Mackenzie dával tuto episodu do souvislosti s Benešovou umírněností a překypující dobrou vůlí.

[1400] Tím spíše po presidentových úpravách.

snažil vyvažovat staré výkladové koncepce, které obsahovala těsně pomnichovská literatura,[1401] s koncepcemi novými, jejichž příchod umožnilo zneplatnění mnichovské dohody a konec konců i již mnohem příznivější vývoj války.

Mackenzieho kniha jako by poodkrývala počátek toho, co o Mnichovu president ještě v budoucnu řekne. Nic dalšího ale nenásledovalo. Přestože ještě v průběhu roku 1948 vyšlo její druhé vydání, způsobily tehdejší překotné a převratné události, že se stala osamoceným, přehlíženým, a nakonec i nežádoucím velikánem, neboť historiografie Mnichova v Československu musela zvolit zcela jinou cestu.

Komunistická strana a mnichovský trumf

Že se KSČ jako strana nikterak nepodílela na přijetí podmínek mnichovské dohody a pomnichovském řízeném odumírání demokratického státu je objektivní skutečnost, kterou nelze zpochybnit. Rovněž je pravdou, že mezi stranami Národní fronty, jež se mohly prokázat předválečnou existencí, byla jedinou stranou, která mohla toto říci jako celek.

Záporný postoj ke kapitulaci, který v září a říjnu 1938 projevily mnohé osobnosti stojící nyní v čele ostatních stran, ani jejich válečné utrpení nebo aktivní činnost v odboji domácím či zahraničním, mohly jen stěží vyvážit chování těchto stran za II. republiky, kdy se podílely na demontáži dosavadního systému buďto přímo, nebo jí jen víceméně trpně přihlížely.

KSČ touto zátěží netrpěla, její odbojová aktivita a výsledek války navíc dávaly zapomenout na mnohé problematické momenty v její dávné i nedávné minulosti. Mnichovské a pomnichovské dědictví, které tížilo její vládní kolegy, tak proměňovala již od konce války při hře o mocenskou převahu v jeden ze svých největších trumfů, v silný argument, který bylo prakticky nemožné odmítnout, nebo vyvrátit. Tím spíše, když ve sdělovacích prostředcích, stále se jinak zaklínajících vládní spoluprací, bylo možné pociťovat permanentní předvolební kampaň.

Od předvolební kampaně k systematickému okopávání

V souladu s tím, že základní ideová východiska košického vládního programu považovala za svá vlastní,[1402] a s tím, že se KSČ z tohoto titulu presentovala za jeho hlavního vykonavatele a obránce; se mnichovský trumf mohl uplatňovat při každé vhodné příležitosti, jakkoliv někdy i nečekané a nepředpokládané.[1403] – Už např. projev generálního tajemníka ÚV KSČ Rudolfa Slánského v Prozatímním Národním shromáždění z 13. listopadu 1945, v němž jménem poslaneckého klubu KSČ vyjádřil podporu programovému prohlášení Fierlingerovy vlády,[1404] vydalo Kulturní a propagační oddělení ÚV KSČ pod názvem *Nedopustíme přípravu nového Mnichova*.

S blížícími se volbami se mnichovská karta začala ve hře objevovat s neviděnou četností. A zdaleka nešlo jen o přednášku[1405] Zdeňka Nejedlého v Socialistické akademii 18. února 1946 o komunistech, dědicích to velikých tradic českého národa,[1406] v níž se Nejedlý ptal, kdo v r. 1938 „*na prvním místě zvedl svůj hlas a volal k obraně vlasti*“, aby si odpověděl, že komunisté. Na konci března 1946 měla pro mnichovské téma daleko větší význam zpráva generálního tajemníka ÚV KSČ Rudolfa Slánského, přednesená na VIII. sjezdu KSČ a věnovaná činnosti strany od posledního VII. sjezdu.[1407]

[1401] Platí např. o vyvracení tvrzení, jež líčila Beneše jako krajně nezodpovědného politika, ženoucího Evropu do nové války svou neochotou ke kompromisu. Tyto these byly charakteristické právě pro dobu mnichovské krise a období těsně po ní. Tehdejší protimnichovsky laděné texty si proto kladly za cíl dokázat, že žádná čs. neochota neexistovala a nelze ji tedy vinit z vyostření krise. Je příznačné, že k tomuto problému se Mackenzie vrátil (s. 283–284) citátem z Ripkovy práce, která pocházela právě z řečeného období. V poválečných měsících, kdy norimberské i čs. vyšetřování odhalilo naprostý nezájem henleinovců o jakýkoliv kompromis, ztrácelo prokazování Benešovy dobré vůle rychle na významu.

[1402] Klement GOTTWALD: *Spisy XII. 1945–1946*. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1955, s. 225. Jaromír DVOŘÁK: *Zdeněk Nejedlý a nová česká literatura*. Československý spisovatel, Praha 1978, s. 301.

[1403] Rudolf SLÁNSKÝ: *Nedopustíme přípravu nového Mnichova. Projev ústředního tajemníka KSČ Rudolfa Slánského v rozpravě o vlád. prohlášení v Prozatímním Národním shromáždění dne 13. listopadu 1945*. Budujeme nový stát. Sbírka projevů a statí, č. 2. Kulturní a propagační oddělení ústředního výboru komunistické strany Československa, Praha [1945].

[1404] V němž se sice dotkl dějinných otázek, ovšem zdaleka ne v převažující míře.

[1405] V poslední době v literatuře a publicistice až poněkud přehnaně zdůrazňovanou.

[1406] Budoucí opakované publikování této Nejedlého přednášky a její povýšení na významné ideologický počin setřelo její původní zjevně předvolební charakter.

[1407] Rudolf SLÁNSKÝ: *Komunistická strana v boji za svobodu národa. Zpráva ústředního sekretáře KSČ soudruha Rudolfa Slánského o činnosti strany od VII. sjezdu, proslovená dne 28. března 1946 na VIII. řádném sjezdu KSČ*. ÚV KSČ, Praha 1946. Otištěno také – *Sněm budovatelů. Protokol VIII. řádného sjezdu Komunistické strany Československa ve dnech 28.–31. března 1946*. Sekreta-

Slánský v ní formuloval thesi o klíčovém významu boje komunistů v národním odboji, jehož počátky v podstatě spatřoval již v době Mnichova. Nabídl rámcovou chronologii mnichovských událostí, odkazoval na některá svědectví a zahraniční literaturu a zejména nastolil otázku viníků Mnichova. Naznačil přitom také, že podíl na Mnichovu mělo i tehdejší vedení sociálně demokratické a národně socialistické strany, které se místo vytvoření jednotné fronty podřizovalo *„agrární a národně-sjednocené reakci"*. Připomněl též, že I. republika nečinila dost pro to, aby zajistila spolupráci se Sovětským svazem.[1408]

V předvolebních týdnech strana svou mnichovskou kampaň ještě více zesílila, a především ji zacílila zcela jmenovitě. V bulletinu pro referenty a agitátory, vydávaném od 15. dubna 1946 sekretariátem ÚV KSČ, pod názvem *Fakta a cifry*, se objevila pravidelná rubrika *„Doklady o zradě před Mnichovem, po Mnichovu a za okupace"*, která obsahovala výňatky z tisku z let 1938–1939, především národně socialistického, lidoveckého a z *Přítomnosti*, a záměrně se dotýkala bolavých míst především z doby pomnichovské.[1409] Dále bulletin uváděl seznam členů vlád v době Mnichova i po Mnichovu, upozornil na to, že *„všechny předmnichovské strany (mimo KSČ) dobrovolně likvidovaly v r. 1938"* a srovnával tehdejší výroky tisku těchto stran se současnými. Tento podrobný materiál pokračoval i v dalších čtyřech číslech až do 18. května.

Pozadu nezůstávala ani *Tvorba*. V kontextu volební kampaně lze totiž chápat i urychlené otiskování kapitol z *Dějin diplomacie* i načasování počátku kampaně proti Rudolfu Beranovi, odstartované necelé dva týdny před volbami.[1410] Na jejím základě pak bylo opět propíráno chování národně socialistické strany a Václava Klofáče na konci podzimu 1938, a to téměř v předvečer voleb.[1411]

Mnichovský trumf byl jistě jednou z významných skutečností, které dopomohly KSČ k volebnímu vítězství. Ovšem toto vítězství zdaleka neznamenalo, že by se měla tohoto užitečného argumentu zbavovat. Tisková kampaň pokračovala i po skončení voleb a nabývala nejrůznějších forem ve sporech, týkajících se např. Ladislava Feierabenda, Ferdinanda Peroutky, Petra Zenkla a dalších, přípravy procesu s protektorátní vládou a představiteli Slovenské republiky, pokračování či nepokračování retribucí, ale také v rámci blížícího se osmého výročí Mnichova.

U příležitosti obou následujících zářijových výročí přinášelo *Rudé právo* mnichovské kalendárium, v nichž připomínalo vybrané události před osmi a devíti lety; stranický aparát vydával agitační texty a brožurky,[1412] nakladatelství Svoboda tisklo další a další vydání výboru projevů Klementa Gottwalda *Deset let 1936–1946* a dikce mnichovsky orientovaných textů pomalu přestávala u konkurenčních stran Národní fronty činit rozdíl mezi jejich současným vedením, předmnichovským a pomnichovským, narušovala jejich okázalou presentaci coby důsledných ochránců demokracie, ba nacházela v jejich současném chování nebývalé paralely.[1413]

Rok 1947 pak zcela přerostl v systematické vzájemné osočování a situaci výrazně zostřila i kritika dosavadního postupu KSČ na ustavujícím zasedání Informbyra ve Sklářské Porubě na konci září. Příspěvky

---

riát Ústředního výboru KSČ, Praha 1946, s. 39–52. Později rovněž v souboru Rudolf SLÁNSKÝ: *Za vítězství socialismu. Stati a projevy II. 1945–1951.* Svoboda, Praha 1951, s. 63–98. Zde citováno podle: Rudé právo, 29. 3. 1946, s. 3–6. Význam Slánského referátu vyzdvihl Gottwald již v předstihu, v prosinci 1945. Na sjezdu jej pak ocenil slovy: *„Řeč soudr. Slánského je historickým dokumentem velmi poučným nejen pro naši stranu, ale pro celý národ, pro nás dnes i pro příští naše generace."*

1408 *„Dnes se dostatečně u nás tvoří různé legendy, jako by v předmnichovské republice byla vždy, pokud šlo o Sovětský svaz, vedena důsledná, upřímná politika přátelství. Bohužel tomu tak nebylo. Fakt je, že Československo bylo jedním z posledních států na světě, který uznal Sovětský svaz, že dlouhou dobu byla podporována antisovětská politika francouzských imperialistů a že teprve tehdy když Francie mění svůj poměr k Sovětskému svazu, mění ho i Československo."* – Podobnou argumentaci použil N. L. Rubinštejn ve své kritice Benešových *Pamětí*, vizte u pozn. 1105. *„Skutečností je, že předmnichovská republika, pokud jde o zahraniční politiku, seděla na dvou židlích, při čemž ze dvou třetin na té západní a jen na krajíčku té východní. Tato nedůslednost se Československu těžce vymstila."*

1409 Fakta a cifry pro referenty a agitátory KSČ. Číslo 1–2. 15. 4. 1946. Sekretariát ÚV KSČ, Praha 1946, s. 1–16. Tematické okruhy nenechávaly čtenáře na pochybách: *„Co se psalo o Dr Benešovi po jeho abdikaci v roce 1938 a 1939 – Co se psalo o T. G. Masarykovi v r. 1938 a 1939 – Co se psalo o Beranovi a jeho vládě v r. 1938 a 1939 – Co se psalo o Dr Háchovi v r. 1938 a 1939 – Co se psalo o Dr Tisovi v roce 1938 a 1939 – Co se psalo o Hlinkově slovenské ludové straně v r. 1938 a 1939 – Co se psalo o straně Národní jednoty r. 1938 a 1939 – Co se psalo o Národním souručenství v roce 1938 a 1939 – Co se psalo pro sblížení a spolupráci s Němci – Jak se psalo o SSSR v roce 1938 a 1939 – Lidovci nebyli vždy proti totalitnímu režimu – Lidovci v roce 1938 žádali rehabilitaci fašisty Gajdy"*.

1410 K tomu níže za pozn. 1483.

1411 Miroslav KÁRNÝ: *Historické legendy ve světle dokumentů.* Tvorba, roč. XV, č. 21/1946, 22. 5. 1946, s. 328–330.

1412 *Poučení Mnichova. Osnova referátu pro členské schůze KSČ.* Sešit pro agitátora a referenta KSČ; č. 5, září 1945. Kulturně propagační oddělení sekretariátu ÚV KSČ, Praha 1946, s. 1–14. *Mnichov. Pásmo k 8. výročí mnichovské zrady.* Kulturně propagační oddělení ÚV KSČ, Praha [1946].

1413 Např. Miroslav KÁRNÝ: *Národní socialisté a totalisace druhé republiky.* Tvorba, roč. XVI, č. 42/1947, 15. 10. 1947, s. 813–814.

k mnichovskému výročí v *Rudém právu* dávaly poté na odiv svůj již naprosto nesmiřitelný tón, zdůrazňující výlučnost komunistické strany při komentování mnichovských událostí.

KSČ jediná…

Již při přednášce Klementa Gottwalda na školení pro okresní a krajské funkcionáře pražského kraje 9. července 1945 zaznívala slova, že právě komunistická strana *„ukazovala národu správnou cestu v době předmnichovské, v době Mnichova i v době mezi Mnichovem a 15. březnem“*, stejně tak i *„v době pro národ nejtěžší – po celou dobu německé okupace, po celou dobu nebývalé a neslýchané národní poroby – stála v čele bojovníků za obnovení národní svobody a státní nezávislosti“*.[1414]

Výlučnost odporu KSČ proti Mnichovu a následného komunistického odboje pak doširoka formulovala již zmíněná Slánského zpráva na VIII. sjezdu KSČ v březnu 1946.[1415] Specifičnost komunistické strany se měla projevovat v tom, že KSČ viděla již v r. 1936, kam směřuje politický vývoj. Na VII. sjezdu *„soudruh Gottwald s takovou jasností jako nikdo jiný charakterisoval situaci a ukázal jedině správnou cestu“*. Strana *„nepřestávala poukazovat na nebezpečí, hrozící republice od Hitlera i jeho agentů u nás, nepřestávala volat po jednotné frontě dělnické třídy a lidové frontě všech demokratických sil“*. Jejího hlasu však nebylo dbáno a nebylo prý její vinou, *„že nedošlo k semknutí demokratických sil u nás“*.

Komunisté přitom *„důsledně odhalovali a pranýřovali zradu agrárních reakcionářů“*, odhalovali *„skutečný smysl Runcimanovy misse“*, jediní *„komunisté se důsledně stavěli proti přijetí* […] *hanebného diktátu* […] *a správně ukazovali, že je to počátek konce samostatnosti československé republiky“*.

Klasický motivem, dokazujícím zásadový postoj KSČ k mnichovské krisi, se pak stal projev – *„historická řeč“* – Klementa Gottwalda na zasedání Stálého výboru Národního shromáždění 11. října 1938, v době Slánského proslovu již masově šířený stranickým tiskem a posléze i sborníkem *Deset let*. Gottwaldův nesmlouvavý projev[1416] byl stranickou agitací podáván jako proroctví a obžaloba, která se nyní začíná naplňovat.[1417]

Exklusivita KSČ v boji proti německé rozpínavosti pak byla prokazována zejména prostřednictvím její odbojové činnosti. *„Naše strana byla jedinou podzemně organisovanou politickou stranou, která v čele se svým illegálním ústředním výborem cílevědomě vedla odboj proti okupantům doma i za hranicemi, která nikdy v žádné formě s okupanty nespolupracovala, která vždy znovu a znovu i v těch dobách nejtěžších vštěpovala našemu národu do duší naději a víru, že opět přijde den svobody. Do odboje proti německým okupantům šel celý národ, ale komunisté byli jeho nejpřednějším, nejvíce ujasněným a statečným předvojem.“* Připouštěla se existence i jiných odbojových směrů, nicméně stranická agitace kladla vlastní odbojovou činnost na první místo, což odvozovala i svými vysokými ztrátami během okupace.

Závěr z toho byl jednoznačný: *„Komunisté nemusí nic korigovat na své minulé politice. Jsme jedinou stranou, která není kompromitována chybami, které vedly k Mnichovu. Jsme jedinou stranou, která může mluvit o kontinuitě své politiky, o její důslednosti. Nikdy ani na chvíli jsme neztratili se zřetele, že jsme stranou dělnické třídy, pracujícího lidu a celého národa, jehož zájmy byly a jsou pro nás nejvyšším zákonem. Dokazujeme to i nyní obětavou prací při výstavbě nové republiky.“*

Za těchto podmínek se rodily první obrysy budoucí these o vedoucí úloze KSČ v odboji. Jak měly růst rozmíšky s ostatními stranami Národní fronty, začal ubývat prostor pro konkurenční odbojové skupiny. These o výhradních odbojových zásluhách KSČ nebyly ještě absolutisovány, přesto se objevovaly i pokusy – prozatím jen ojedinělé – nekomunistický odboj desavuovat.[1418]

Narozeninový sborník

Velkou příležitostí, kterou mohla KSČ propagačně využít ve svůj prospěch, se staly oslavy padesátin Kle-

---

[1414] Klement GOTTWALD: *O politice Komunistické strany Československa v dnešní situaci. Přednáška, proslovená na školení pro okresní a krajské funkcionáře strany Velké Prahy dne 9. července 1945*. Knihovna politických rukovětí funkcionáře KSČ, svazek 3. ÚV KSČ, Praha 1945. Vyšlo též ve sborníku *Deset let 1936*–1946. Citováno dle – Klement GOTTWALD: *Spisy XII. 1945–1946*. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1955, s. 75.

[1415] Citováno dle: Rudé právo, 29. 3. 1946, s. 3–6.

[1416] Pronesený tehdy zřejmě i u vědomí očekávaného brzkého zastavení strany.

[1417] *„Tak mluvil představitel komunistů v osudových hodinách republiky. Řeč soudr. Gottwalda byla tehdy od prvního do posledního písmene konfiskována. Tato mužná slova neměla se tehdy dostati k sluchu národa, neboť reakce již tehdy připravovala další zradu, 15. březen.“*

[1418] Jiřina DVOŘÁKOVÁ: *Bedřich Pokorný – vzestup a pád*. Sborník Archivu Ministerstva vnitra, č. 2/2004, s. 252–253. Protože se tato taktika osvědčila, nepřekvapuje, že je v obráceném gardu používána publicistikou i více než třicet let po r. 1990.

menta Gottwalda, jejichž *„velkorysý průběh“* tolik udivoval konkurenční politické listy.[1419] Součástí těchto oslav se stal sborník *K padesátinám soudruha Gottwalda,*[1420] do něhož přispěla řada autorů a v mnoha příspěvcích se Mnichov mihnul alespoň na chvíli.

Z těchto příspěvků lze za klíčové považovat texty Zdeňka Nejedlého, Rudolfa Slánského, Gustava Bareše a Václava Kopeckého, nejen co do rozsahu, ale také proto, že všechny čtyři byly současně vydány i jako separátní publikace a všechny byly po Vítězném únoru vydány znovu. Jejich význam spočívá v tom, že do mnichovského tématu vnášely zcela nové rekvisity – především aktivitu komunistické strany a osobnost Klementa Gottwalda.

Zatímco Slánského příspěvek *O velkém díle a životě soudruha Gottwalda*[1421] se soustřeďoval čistě na osobnostní kvality předsedy KSČ a historický kontext je zde vlastně spíše jen dokresloval, článek Nejedlého *Klement Gottwald v boji za osvobození ČSR*[1422] poskytoval poměrně souvislý historický průřez Gottwaldovou politickou činností a jeho bojem proti nacismu. Zbylé dva texty zachycovaly Gottwalda v konkrétním čase nebo v konkrétním prostředí. Václav Kopecký se věnoval *Gottwaldovi v Moskvě*[1423] a Gustav Bareš vytvořil hrdinský portrét Gottwalda v r. 1938 s vše sdělujícím názvem *Muž proti Mnichovu.*[1424]

Dějiny Mnichova ad usum Delphini

Stať Zdeňka Nejedlého *Klement Gottwald v boji za osvobození ČSR* je text nejrozsáhlejší a formou asi nejbližší odborně historickému zpracování. Zkoumáme-li do detailu jednotlivé these předkládané Nejedlým, jde v podstatě o rozvíjení thesí dřívějších Gottwaldových proslovů, namnoze vydaných ve sborníku *Deset let*, doprovázené tu a tam autorovými osobními komentáři. Nijak to ale nesnižuje význam a dopad textu, neboť Nejedlý touto statí – prostřednictvím Gottwaldovy osobnosti a jeho slov – zapojoval komunistickou stranu do mnichovských dějin. Ty doposud sledovaly pouze činnost vlád, představitelů státu a henleinovské páté kolony. Nyní, a to poměrně uceleně, nabídl pohled na Mnichov „zdola“, z jiného úhlu, z jiné strany. Proto jej lze považovat za velmi příhodnou osu nově se tvořícího, tehdy ještě jen alternativního výkladu mnichovské krise.

Autor sám v úvodu upozornil, že vzhledem k tomu, že nejsou ještě shromážděny potřebné historické prameny, půjde pouze o *„skizzu“*, *„kterou jednou se snad podaří vypracovat do všech podrobností“*. Opíral se proto namnoze o *„osobní znalost látky“*, danou jeho vlastním, takřka dvacetiletým sledováním a poznáváním života a díla Klementa Gottwalda.

Současně ale Nejedlý upozornil na důležitou okolnost, která mu brání, aby obraz nedávné minulosti byl úplný: *„Jsou věci v našem zahraničním boji, o nichž byla docílena dohoda, že jich nebude dotýkáno a o nichž se opravdu nemluví. Jsou to ty věci, o nichž diskuse by nijak nepřispěla k utužení Národní fronty, na níž nám dnes záleží ze všeho nejvíce. Ne minulost, ale dnešek je dnes hlavní naší starostí a zájmem – vybudování nové, lidové republiky. Nemohu proto se zde rozepsat o všem, co by snad také spadalo v rámec mého thematu a co by v práci přísně historické – a moje thema dnes už je historické – nemělo chybět. Prosím proto čtenáře, aby vzal na vědomí, že moje stať je psána poněkud ad usum delphini, a že je tam někdy sotva napověděno, co by jinak mělo být*

[1419] Týdeník českobudějovického župního výkonného výboru ČSSD *Jihočech* k tomu tehdy poněkud dvojsmyslně poznamenal: *„Ještě žádný státník v našem prostředí, s výjimkou presidenta Osvoboditele u příležitosti jeho 80. narozenin, nebyl oslavován tak rozsáhle.“* Jihočech, 6. 12. 1946, s. 1.

[1420] *K padesátinám soudruha Gottwalda 1896–1946. Sborník statí a vzpomínek.* Redigovali Gustav Bareš, Lumír Čivrný a František Nečásek. Svoboda, Praha 1946.

[1421] Rudolf SLÁNSKÝ: O *velkém díle a životě soudruha Gottwalda*. In: K padesátinám soudruha Gottwalda…, c. d., s. 7–43. Jako separátní brožura vydána pod názvem *O velikém díle a životě soudruha Gottwalda* nakladatelstvím Svoboda v r. 1946, druhé vydání pak s vročením 1948 patrně počátkem roku 1949. – Srov. Obrana lidu, 3. 2. 1949, s. 5.

[1422] Zdeněk NEJEDLÝ: *Klement Gottwald v boji za osvobození ČSR*. In: K padesátinám soudruha Gottwalda…, c. d., s. 235–283. Separátně vydala Svoboda v témže roce, druhé, mírně upravené vydání pak v r. 1949 v nakladatelství Československý spisovatel, o rok později zde byl vydán ještě jeho dotisk. Upravená verse vyšla rovněž ve výboru Zdeněk NEJEDLÝ: *Velké osobnosti*. Uspořádal a redigoval Václav Pekárek. Mladá fronta, Praha 1951, s. 145–192.

[1423] Václav KOPECKÝ: *Gottwald v Moskvě.* In: K padesátinám soudruha Gottwalda…, c. d., s. 44–92. Jako separátní brožuru vydala v témže roce Svoboda, druhé vydání pak s vročením 1948 patrně počátkem r. 1949. V r. 1949 vyšlo ještě ve slovenském překladu v nakladatelství Tatran.

[1424] Gustav BAREŠ: *Muž proti Mnichovu*. In: K padesátinám soudruha Gottwalda…, c. d., s. 93–119. Jako separátní brožura vydána pod názvem *Klement Gottwald – muž proti Mnichovu* nakladatelstvím Svoboda v r. 1946, druhé vydání pak s vročením 1948 patrně počátkem r. 1949.

podrobně vypracováno.“[1425] Proto *„nezatížen podrobnostmi, pokusím se vylíčit Gottwaldův postup v ohromném tom dění, jakým byl zápas světa proti Hitlerovi a fašismu, v hlavních a vedoucích rysech, a v rámci světových událostí, proudů a směrů tohoto zápasu.*“

Již tehdy viděl…

Klement Gottwald je představen jako prozíravý kritik nedokonalého prvorepublikového zřízení, precisní analytik mezinárodního i domácího dění[1426] a bojovník proti nacismu, který v předstihu odhalil Henleinovu přetvářku. Jeho neúnavné poukazování na její nebezpečí bylo však narušováno. *„Některým stranám u nás – na prvním místě agrární straně – byl ten podvod příjemný, neboť jim umožňoval hlásit se k Henleinovi a získat v něm spojence proti socialistům. Tvářily se proto, že věří Henleinově loyálnosti. Tím ostřeji však vystupovali proti Henleinovi a strhovali s jeho tváře tuto falešnou masku komunisté pod vedením Gottwaldovým. Nejen v parlamentě, ale přímo v sídlech henleinovců bylo s nimi bojováno a výzva k boji proti nim stala se denním heslem Gottwaldovy strany, stejně jako proti agrárním zrádcům, spojujícím se s henleinovci.*“ I v událostech zahraničních viděl Gottwald *„daleko vpřed“*. Vytušil, kam povede nedůslednost čs.-sovětské smlouvy o vzájemné pomoci, kterým směrem se dá britská politika pod Chamberlainovým vedením. *„Přímo prorocky, ovšem smutně prorocky, zní dnes Gottwaldova slova v jeho řeči pronesené v parlamentě – ne v září 1938, ale již r. 1937, v době, kdy naše veřejné mínění oficiálním tiskem a řečmi politiků bylo ještě ukolébáváno k sladké bezstarostnosti.*“ Podle Nejedlého *„Gottwald jasně již tehdy viděl a formuloval to, co se po roce skutečně stalo! Ale mluvil, aspoň tam v parlamentě, k hluchým uším. Vždyť tak mluvil – komunista, a vládním stranám nebylo dovoleno v čemkoli souhlasit s komunistou. I když šlo o samu existenci národa a státu!“*

Za všechny síly národa

Gottwald a KSČ usilovali o sjednocení všech demokratických sil k boji proti nacismu. Gottwald odmítal trpné vyčkávání a nikdy nezapochyboval, *„že sjednotíme-li se a budeme-li bojovat, jistě zvítězíme. Tak se také – třebas jinou cestou – opravdu stalo.*“ Do tohoto díla se dal s celou svou energií *„a nedával se rušit nijakými překážkami, jež se mu v tom stavěly v cestu“*.

„My komunisté podáváme ruku všem lidem dobré vůle,“ říkal Gottwald, avšak odpovědi se nedočkal. Obrátil se tedy s touto výzvou *„na vedení sociální demokracie a národních socialistů, aby aspoň tyto strany, jako socialistické, se s komunisty domluvily na společném postupu proti německému fašismu. Tu se mu sice odpovědi dostalo, ale jaké! Ohřívány staré povídačky o nenárodnosti, nevlastenectví komunistů, že komunisté jsou nepřátelé demokracie, že chtí nastolit diktaturu a j. takové a tomu podobné pomluvy byly to jediné, co ony druhé dvě strany na tak vážnou výzvu dovedly odpovědět!“* Přesto *„trpělivě vyvracel klevetu za klevetou, jen aby došlo k sjednocení sil. Ukazoval na denní zkušenost, jak komunisté jdou s lidem a pracují pro lid, jak hájí demokratická práva lidu proti všelikým velkopanským choutkám jiných, i jak jsou upřímnými zastánci národních zájmů českého lidu.*“

Pokud šlo o boj proti Hitlerovi, uvedl Nejedlý, že bylo *„přece každému jasno, že boj ten vedou na prvním místě, ano výhradně komunisté. Tito jsou, kteří teď, při nástupu fašismu, ano, jen oni plně a upřímně »chrání český národ před novou Bílou horou«. Jak i to jsou památná slova, a významná dnes i jako důkaz, že ne až teď, jen z konjunktury, ale již tehdy, v době největšího nebezpečenství komunisté se cítili a i byli nejlepšími zastánci práv národa, nejlepší vpravdě národní stranou. Široké vrstvy národa to také tak chápaly, jak ukázal velký úspěch komunistické strany při volbách r. 1935. Ale vládní strany, místo aby aspoň teď přijaly Gottwaldovu výzvu, naopak jen ještě se tím více zatvrdily, i došlo přímo na pronásledování komunistů. Zastavován komunistický tisk, a vrchol všeho – na Gottwalda vydán zatykač!“*

Je příznačné, že Nejedlý zde zcela obešel výkyvy stranické politiky v letech 1933–1936, které se negativně projevovaly nejen v presentaci KSČ navenek, ale i vážnými vnitřními rozpory a opakovanými zásahy

[1425] Nejedlý se tohoto závazku ve skutečnosti příliš nedržel, což je ostatně patrné i dále. Dalším dokladem je i jeho sžíravá kritika tzv. teorie kontinuity, uplatňované londýnským exilem, kterou nejen považoval za neúčelnou, ale nadto ji spojoval i s úsilím, *„aby i příští režim v osvobozeném Československu byl týž jako byl v první republice. Měl být stejně ostře buržoasní, nelidový a protisocialistický, jako byl před Mnichovem.“* – Podobnou, ale vyhrocenější argumentaci použil později i N. L. Rubinštejn.

[1426] Jeho *„klasické rozbory mezinárodní a vnitřní situace“* podle Nejedlého *„jednou budou historikovi oněch let neocenitelným pramenem pro vypsání toho, co se tehdy dálo, i skvělým dokumentem Gottwaldova politického rozhledu“*. Všimněme si tu jen stěží náhodné podobnosti s oslavnými texty o presidentu Benešovi.

ze strany Kominterny.[1427] Naopak – předkládá cestu KSČ k politice lidové fronty jako zcela přímou a bez přerušení, *„nezatížen“* ani takovými podrobnostmi, jakou je chronologie: *„Jsa od r. 1928 členem Výkonného výboru Komunistické internacionály, byl* [Gottwald] *jedním z předních tvůrců programu lidové fronty, prosazeného a přijatého na VII. kongresu Komunistické internacionály v Moskvě roku 1935. Politika, již u nás zahájil Gottwald již r. 1932, měla se provádět ve světovém, všeobecném měřítku. Všude se měly lidové síly spojit, aby zabránily nástupu neb dokonce vítězství fašismu. A Gottwald přitom rozvinul před tímto světovým forem i speciálně československou otázku, aby svět znal, co hrozí Československu, i znova vyzýval k sjednocení jak dělnictva, tak i všech jiných antifašistických sil v národě.“* Politika lidové fronty pak cele prostoupila jeho referát i celé další jednání na VII. sjezdu KSČ.

Za spojenectví s SSSR

Spojenectví se Sovětským svazem bylo od počátku *„úhelným kamenem“* mezinárodní politiky komunistů a boj o ně táhne se podle Nejedlého *„jako červená nit celou Gottwaldovou činností“*. V tomto směru Nejedlý opětovně kritisoval meziválečnou zahraniční politiku republiky: *„Zůstane jistě provždy podivným příznakem československé zahraniční politiky, že my jsme byli takřka poslední, kdo uznal SSSR de jure. Už deset let před námi uznalo SSSR neméně než 15 států, a byly mezi nimi i Velká Britannie a Amerika. Ale my i mezi buržoasními státy byli papežštější než papež, a teprve když se Francie odhodlala uznat SSSR, uznali jsme jej i my, jako bychom byli nějakými satelity Francie, neschopní jednat po svém a podle našich zájmů. Tehdy to však k tomu byla ještě Francie Lavalova, jenž smlouvu s SSSR vůbec nebral vážně, jak se s tím nijak netajil. A my* […] *v souhlase s touto politikou oslabili jsme také účinnost smlouvy s SSSR klausulí, že SSSR má nám přijíti na pomoc jen v tom případě, vytrhne-li i Francie. O níž tehdy už vrabci na střeše štěbetali, že za nás bojovat rozhodně nebude. Tak bylo – 3 léta před Mnichovem, kdy pomoc SSSR mohla být již tehdy rozhodnou pro celý osud našeho národa!“*

S nástupem fašismu začalo jít o národ a republiku – *„a Gottwald tak i mluvil a jednal“*. Odhaloval *„proti nám namířenou kapitulantskou politiku západních mocností“* a *„vyzvedal význam a nutnost spojenectví s SSSR, jako nejlepším, ano jedině spolehlivým naším přítelem“*. Právě tady podle Nejedlého začíná boj o osvobození Československa, nikoliv teprve okupací. *„Gottwald začal ten boj ihned, jakmile se nebezpečí německé agrese objevilo. A našel již tehdy prostředky, jak zachránit národ a stát – semknutí sil doma a úzký spolek s SSSR v mezinárodní politice. To, co je potom osou i jeho osvobozovací akce za války, a přeneseno do mírových poměrů, je osou i jeho dnešní politiky při budování republiky. Úspěch této politiky byl také již tehdy, před válkou, veliký. Ukázalo se to ve chvíli, kdy nepřítel již se objevil před branami. Tu celý národ jako jeden muž povstal a byl ochoten chopit se zbraně. A Sovětský svaz se též ukázal přítelem, jakého v něm Gottwaldova politika viděla – stál při nás, jediný ze všech. Ale odpůrci této politiky, i když malí na počet, měli tehdy ještě celou moc v rukou. Ne lid, ale oni. A tak přišel – Mnichov.“*

Proti kapitulaci

Gottwald volal k jednotě k boji, nikoliv pro kapitulaci. Sám se za pobytu v Moskvě v r. 1937 prý přesvědčil, *„že dojde-li k boji, Sovětský svaz nás neopustí“*. Proto *„s plným přesvědčením volal do boje, bude-li třeba. »Co budou dělat naši přátelé? Nedají nás, když se sami nedáme. A bude-li to útočník vědět, pak si útok na nás desetkrát rozmyslí. Jen tak lze zachránit mír a republiku.« To jsou slova, jež plně vystihují tehdejší Gottwaldův plán i názor. Za žádnou cenu nesmíme se dát, to by nás zničilo a nikdo by za námi nestál. Musíme být odhodláni bránit se za každou cenu.* […] *Budeme-li se bránit, bude v tom s námi i Sovětský svaz. A tu si Hitler rozmyslí začít válku. Ale Hitler bez války se v Německu neudrží – fašismus je válka. Zabrání-li se mu tudíž, aby mohl začít válku, zničí to i Hitlera.“*

Oficiální politika však byla jiná. Velkoagrárníci a velkokapitál s dr. Jaroslavem Preissem v čele jako nová *„panská jednota“* byli ochotni *„obětovat všechno, lid, národ, republiku, svým zištným zájmům. Ke kapitulaci však mířili i ti, kdož bezpečnost státu jednostranně zakládali jen a jen na Západu, především na Francii, a s pomocí Sovětského svazu, nešla-li by do boje i Francie, vůbec nepočítali, ano báli se jí. Francie však zahájila zcela zjevně politiku kapitulace, a odřekla pomoc Československu. To působilo na tyto naše politiky tak drtivě, že ztratili úplně hlavu, a nepočítajíce ani před tím ani nyní s jinou orientací než francouzskou, pokládali kapitulaci za jedině možné východisko ve strašné té pro nás situaci. To pak zachvátilo i jiné, zejména poslanecké kruhy vládních stran, jež by snad jinak byly se rozhodovaly jinak. I stála tak příšera kapitulace a tím i zkázy republiky*

[1427] VORÁČEK, c. d., s. 327–342. Zdeněk HRADILÁK: *Josef Guttmann – konflikt rozumu a svědomí*. Revue dějin socialismu, č. 5/1968, s. 645–679.

a strašné utrpení národa přímo přede dveřmi.“ Proti této politice proto zahájili Gottwald a celá strana velmi ostrou kampaň. „*Byla to vlastně již první přímo bitva za záchranu a tím svobodu republiky. Nebylo města, nebylo místa, aby se tam nekonal projev proti kapitulaci, a Gottwald vystupoval na nesčetném počtu těch projevů. Výsledek se také ukázal.*“

Tímto výsledkem Nejedlý mínil květnovou mobilisaci: „*Když 21. května 1938 přišla zpráva, že Hitler se chystá vtrhnout do Československa, zvedl se všechen lid a v 6 hodinách obsadil hranice, hotový bránit vlast do posledních možností. »Sjednotit se – bojovat«, Gottwaldovo heslo z r. 1932 stalo se skutkem. A dostavila se i třetí část hesla: »zvítězit«. Hitler couvl. Ukázalo se, že vtržení do Československa by nebylo takovou »procházkou«, jako bylo Hitlerovo vtržení do Rakouska. A toho se Hitler lekl. I plně se tak potvrdila správnost Gottwaldovy politiky, že hlavní je stát při sobě a nedat se. »Politika 21. května«, jak jsme pak nazývali politiku odporu, byla také i potom předmětem nových schůzí a projevů, i vyzvednuta byla zcela ostře proti politice kapitulantství.*“ – Nejedlý tudíž spojil květnovou mobilisaci s politickou činností KSČ. Mobilisaci chápal jako účinný prostředek proti německé rozpínavosti, jako positivní výsledek kampaně KSČ na obranu republiky. Ovšem, „*kapitulantská klika* […] *se nevzdávala a předla svou síť dále, až přišla chvíle, kdy bylo nutno se rozhodnout, když Hitler ohlásil nástup na Československo.*“

Při líčení zářijových událostí se Nejedlý zcela vyhnul aktivitě vlády či presidenta. Pozornost věnoval táboru lidu na Slovanském ostrově 10. září 1938 a „*úchvatnému momentu*“ Gottwaldova projevu, v němž varoval „*před ústupky nejen Hitlerovi, ale i henleinovcům*“ a po kterém následoval „*hromový potlesk* […] *nesčíslného lidu*“. Další vývoj událostí ukázal, „*že to nebyl jen potlesk*“, „*byla to vůle, bylo to odhodlání všeho lidu*“. Proto stačilo jen oznámení, že vláda je ochotna přijmout franko-britské návrhy na kapitulaci, a vláda „*byla přímo smetena pražským lidem*“.[1428]

Vláda ani politické strany ale nedbaly Gottwaldova varování. „*Nad republikou se řítil strop, a stálý výbor poslanecké sněmovny na schůzi 19. září nemá k tomu co říci. Mlčí ve chvíli, kdy se rozhodoval osud národa. Jen Gottwald promluvil, a nejen o anglickém a francouzském návrhu na odstoupení pohraničního pásma.*“ Útočil „*na bezmocnost, bázlivost, ubohost vládních stran v těžké té době*“. „*V jaké to ruce svěřil kdysi národ svůj osud! bylo možno se ptát v hluboké bolesti.*“

Lid ale zakročil. Celá Praha 21. září 1938 povstala, a po Praze i venkov. „*Druhého dne 22. září sebral se statisícový tábor lidu, v němž byly všechny složky národa, a ten, jako skutečný představitel národa, nejen odmítl podmínky a s nimi i kapitulantskou vládu, ale složil i slavnou přísahu, že chce vše obětovat, i život. Chvíle pro všechny účastníky nezapomenutelná! A druhý den to národ ukázal i skutkem. Když večer 23. září vyhlášena byla mobilisace, lidé několik minut nato už běželi konat tuto svou povinnost. Já nikdy snad jsem nebyl na svůj národ tak hrdý jako tehdy.*“ – Zde Nejedlý, opět „*nezatížen*“ detaily, de facto oddělil zářijovou mobilisaci od vnějších příčin, které umožnily její vyhlášení, ale také i od nové vlády, která ji vyhlásila.

Pád vlády však nezabránil tomu, aby „*kapitulantská klika zrazovala národ dále*“. „*Gottwald jako člen delegace onoho obrovského shromáždění před parlamentem tlumočil samému presidentu republiky vůli národa, aby byla vytvořena vláda národní jednoty, jež by byla ochotna bránit republiku, a tedy vláda těch, kdož byli pro boj, s vyloučením kapitulantů. Ale nestalo se tak.*“ Nová vláda taktéž kapitulovala.

Kapitulací byl český lid zaskočen a hluboce raněn. „*Skvělá mobilisace po přijetí mnichovského diktátu skončila úplnou demoralisací, a prodaný národ upadl v tupé zoufalství. A kapitulantské kruhy za trapného mlčení vládních stran začaly řádit. Tupen byl Masaryk, tupena republika, tupeno vše živé a čestné v našem národě. Začala kapitulace nikoli už jen vojenská, ale i národní a mravní. Jako blesk však do toho zazářila řeč Gottwaldova ve stálém výboru poslanecké sněmovny 11. října 1938. Byla zkonfiskována a zakázáno její rozšiřování. Ale zvěst o ní letěla národem a zvedala mu hlavu.* […] *Zůstane navždy ctí našeho národa, že v nejtragičtější chvíli našich dějin a uprostřed hanebné zbabělosti i naprostého zmatku ozval se tento hlas. Hlas volající na soud dějin vinníky, ale zároveň i hlas plný důvěry v český lid. Hlas mstitele, ale i hlas bojovníka. Hlas odsuzující kapitulaci i hlas vyzývající k dalšímu boji. »Čím těžší chvíle, tím větší odpovědnost cítí každý komunista nejen za osud dělnictva, ale za osud národa, země,« volal tehdy Gottwald k hluchým sice uším vládních poslanců, ale tím hlasitěji k hltavě naslouchajícím uším národa. Není konec, nesmí být konec – vyposlouchal si národ z Gottwaldových slov. A Gottwald tak začal i jednat. Prohrána byla jedna bitva v boji za svobodu Československa. Ale tím nebyl prohrán boj ten sám. Jen taktiku bylo třeba změnit a místo. A Gottwald brzo nato ze zotročeného Československa odjíždí do svobodné Moskvy, aby tam pokračoval v boji za osvobození Československa až do konečného vítězství.*“

[1428] Jako by se zde Nejedlý přihlašoval k legendám šířeným (nejen) nacistickým tiskem, že demonstrace proti přijetí anglo-francouzského plánu byly dílem „*zkomunisovaného davu*“.

Příčiny kapitulace

Při hledání příčin kapitulace Nejedlý konstatoval, že *„r. 1938 nezničila nás jen zrada spojenců. Spoluvinen byl i celý tehdejší náš vnitřní režim, zrada byla i u nás doma.“*[1429] Citoval Gottwaldova slova z r. 1944, že skutečná moc v předmnichovské buržoasně demokratické republice spočívala v rukou *„poměrně úzké skupiny finančních, průmyslových a agrárních velkokapitalistů a spojené s nimi vysoké byrokracie ve státním a hospodářském aparátu“*, skrývající se za zády koaličního systému stran, národovectví a státotvornosti. Naproti tomu navazovala *„obskurní svazky“* s henleinovci, ľudáky i s maďarskou iredentou a postupně odstraňovala zbytky demokracie, což nejvíce ukázala po Mnichovu. *„Česká reakce si na národním neštěstí chtěla ohřát svoji stranickou reakční polívčičku. Hitler stál přede dveřmi a česká reakce doufala, že s jeho pomocí zkruší demokratický český lid a zavede u nás reakční fašistické řády.* […] *Česká reakce to byla, političtí představitelé finančního, průmyslového a agrárního velkokapitálu, která vrážela národu nůž do zad ve chvíli, kdy jeho synové spěchali na hranice, aby bránili republiku před nejhorším nepřítelem a před nejhorší porobou.“* Za okupace pak *„za odpadky se stolu německých okupantů“* vykonávala pro zotročitele národa *„velezrádné a pomahačské služby“*.[1430] I od této *„hlízy na národním těle“* je proto nyní *„nutno osvobodit národ a republiku“*.

Obrysy budoucího výkladu

Na Nejedlého nástin Gottwaldova boje za osvobození republiky můžeme pohlížet různě. Je třeba brát v potaz, že šlo o text „akcidenční“, narychlo sestavený a odrážející aktuální povolební situaci, neboť už svou dikcí dokazoval, že je součástí přestřelek propagandistů napříč Národní frontou.[1431]

Na druhou stranu Nejedlého úvodní ohrazení, že jeho text je pouhou *„skizzou“*, umožňovalo předložit výklad minulosti, který se dokáže dovedně vyhýbat podrobnostem, bez nichž by odborný text jen stěží obstál. V Nejedlého *„skizze“* je sice čtenář prakticky na každé stránce ujišťován o mohutném boji KSČ proti nacismu, ale s konkrétními doklady předmnichovské aktivity KSČ, jmenovitým líčením srážek s henleinovci nebo konkrétními úspěchy, které se podařilo straně vybojovat, se v textu prostě nesetká. To zatím autor textu zdůvodnil nedostatkem heuristiky a ohledy na politické partnery.

Nejedlého stať je ovšem jedním z prvních solidnějších pokusů zařadit komunistickou stranu do dějin I. republiky. Všechny dosavadní práce při líčení mnichovských událostí jednoznačně upřednostňovaly pohledy na dění v britské, francouzské, německé a čs. vládě, chování Sudetoněmecké strany, v armádách a vládních koalicích – opoziční KSČ se tak neustále vyskytovala vně tohoto dění. Z tohoto důvodu lze Nejedlého pokus považovat za přínos pro zkoumání Mnichova: vyvrátil dojem, že KSČ žila v r. 1938 ve vzduchoprázdnu a že jediným aktérem zářijových událostí v Československu, jenž si zasluhuje pozornost, by měla být vláda a president.

Rudolf Slánský a „veliký syn národa“

Slánského příspěvek *O velkém díle a životě soudruha Gottwalda* nabízel čtenáři poměrně široce koncipovaný oslavný pokus o osobnostní profil Klementa Gottwalda, oslavný tím více, že byl v narozeninovém sborníku zařazen na první místo. Přestože Slánského text byl postaven především na velebení osobních kvalit předsedy vlády, jeho *„mimořádného formátu“* a *„vynikajících schopností“*, na zvoláních, že *„život strany, toť i život soudruha Gottwalda“*, a *„jednotlivé etapy dějin strany, toť i etapy života soudruha Gottwalda“*; a v řadě případů také na podobných slovech jako u Nejedlého, dotkl se mnichovského tématu lehce odlišným způsobem.

Minulý režim

Slánského stať je psána z posice, předpokládající, že způsob dělby a výkonu moci, známý z předmnichovského Československa, patří již minulosti. *„Končí epocha, kdy vůdcem a representantem národa byla*

[1429] V této souvislosti – opět v rozporu s úvodním závazkem nepouštět se do témat, která by mohla rozrušovat jednotu Národní fronty – Nejedlý napsal: *„I od toho bylo tedy nutno osvobodit republiku, mělo-li to být skutečné osvobození. A to tím více, že v jistých kruzích československých byla nálada vrátit se k tomu, co bylo. V jednom z úvodníků londýnského »Čechoslováka« napsal přímo význačný člen vlády, že »československá politika se nemění a měnit nebude,« že i »slušné, sociálně spravedlivé Československo … znamená pokračovat tam, kde jsme v roce 1938 museli přestat.« To ovšem by bylo, podle Gottwalda, špatné »osvobození«. A proto, věren i tu kritické methodě marxistické, narýsoval dost podrobně plán i tohoto, vnitřního osvobození Československa.“*

[1430] Klement GOTTWALD: *O některých otázkách politického vedení naší strany.* Československé listy, 1. 2. 1944. Článek pak přetištěn ve sbornících *Za nové Československo* a *Deset let 1936–1946*, poté v XI. svazku *Spisů*, s. 289–296.

[1431] Podobně můžeme charakterisovat i texty ostatní.

buržoasie. Tato třída, která kdysi vedla národy po cestách pokroku, vymanila národy z feudalismu, se po více než sto letech, na konci své éry, stala brzdou vývoje. Její představitelé, kteří z počátku sloužili potřebám národa, nakonec zastupují jen úzké třídní zájmy hrstky finančních, průmyslových a velkostatkářských kořistníků. Jejich zájmy se dostávají do rozporu nejen se zájmy dělnické třídy a pracujícího lidu, ale se zájmy celého národa. Pro tyto své kořistnické zájmy nakonec zrazují národ a vydávají ho na pospas úhlavnímu nepříteli, barbarskému hitlerovskému fašismu. Náš národ poznává tuto zhoubnou a katastrofální roli velkokapitalistických magnátů teprve tehdy, když prochází strašlivým šestiletým utrpením hitlerovského útlaku. Zaplativ za své poučení velikým utrpením, krví nesčetných svých nejlepších synů a dcer, dává se náš lid na novou cestu, začíná nové dějiny.“

Podle Slánského dovedl Gottwald *„dříve než druzí rozpoznat, že starý režim se stal brzdou, že v době, kdy druzí tento režim podporovali a snažili se jej udržet“*, on proti němu bojoval. I tehdy, kdy většina národa ještě nechápala a kdy musela strana snášet mnohé rány.

Kdo byl tehdy u moci? Byli to *„bankovní, průmysloví a velkostatkářští magnáti“*, kteří *„obraceli všechnu sílu jimi ovládaného státního aparátu proti nám, komunistům, aby nás umlčeli, zastrašili, rozdrtili“*. Byla to česká reakce, tj. *„význační předáci agrární a národně sjednocené strany. Seděli ve vládě, ovládali důležitá ministerstva, měli ministerského předsedu, ministra národní obrany, ministra vnitra, ministra zemědělství, předsedu parlamentu, ovládali nejdůležitější banky a závody. Nazývali se vlastenci, vystupovali jako representanti národa a státu. V Ottově naučném slovníku, když jste si vyhledali heslo o agrární straně, jste se tehdy mohli dočísti, že tato strana je »nejspolehlivější československou státotvornou stranou«. S touto stranou seděly ve vládě a spolupracovaly v koalici všechny ostatní československé strany kromě strany komunistické. A soudruh Gottwald již tehdy oproti tehdejšímu oficiálnímu mínění rozpoznává, že to nejsou žádní vlastenci, ale škůdci národa, předvídá, že za jejich t. zv. státotvorností se skrývá úmysl zradit stát. Dnes mu dává za pravdu celý národ. Ale tehdy to ještě většina našeho lidu nechápala. Musela projít strašlivou kalvarií německého jařma, než se o tom přesvědčila.“*

V předmnichovské republice tak tato *„reakční velkoburžoasie mohla stále více upevňovat a rozšiřovat své posice, vládnout proti pracujícímu lidu, poškozovat zájmy národa a státu“*. Veliké síly pracujícího lidu se nemohly uplatnit. V čem tkvěly příčiny? Klement Gottwald, opřen o své velké životní zkušenosti, o marxisticko-leninskou vědu, o znalost zákonů společenského vývoje, dokázal tyto příčiny odhalovat, nalézat vnitřní spojitosti a předvídat – až prorocky – budoucí chod událostí.

Příčinou byla *„nesprávná a škodlivá“* politika *„tehdejších vůdců sociálně demokratické a národně socialistické strany, kteří seděli v jedné vládní koalici s představiteli reakční velkoburžoasie a spolupracovali s nimi tak, že se jejich zájmům podřizovali, ustupovali jejich nátlaku, dělali jim koncesi za koncesí“*. Tyto strany, *„které se nazývaly stranami socialistickými, nevedly politiku obhajoby zájmů pracujícího lidu, odcizily se těmto zájmům, spokojovaly se být pátým kolem u vozu koaliční mašinerie, kterou ovládali a řídili nepřátelé pracujícího lidu a národa. V zájmu spolupráce s agrárními a národně sjednocenými reakčníky odmítali bojovou jednotu dělnické třídy a pracujícího lidu, bojíce se lidu, vzrůstu jeho sil.“*

Za lidovou frontu, proti reakci

Sjednocení pracujícího lidu k boji proti fašismu viděl Gottwald jako *„otázku všech otázek“*, jako způsob, *„jak odvrátit fašistické nebezpečí, jak bránit republiku před barbarským nacismem“*. Hlavním úkolem tedy *„nejsou nyní stávky a hospodářské boje, ale obrana republiky“* a *„boj za vše, co této obraně prospívá“*. Slánský připomenul, že *„do té doby, nežli přišel Hitler k moci a republika byla ohrožena, komunistická strana usilovala především o akční jednotu dělnictva, o společný postup dělnických a socialistických organisací“*. Nyní, když byla *„v sázce existence národa, soudruh Gottwald volá k jednotě všechny, kdož chtějí bránit republiku proti Hitlerovi, navrhuje vytvoření lidové fronty všech demokratických sil Československa“*. Opatrně tedy naznačil, že s ohrožením republiky došlo k jisté změně v politice KSČ.

Vítězství fašismu mohla zabránit toliko *„jednotná fronta dělnictva a lidová fronta všech pracujících“*, *„vláda lidové fronty, která je s to organisovat skutečnou obranu republiky proti fašismu“*. Proto Gottwald navrhoval vytvoření *„bojovné vlády, opírající se o všechny demokratické živly s vyloučením reakčních, vlády, která by vzala obranu republiky do svých rukou“*. Vláda republiky a obrana republiky musí být *„vzata z nespolehlivých zrádných rukou velkoburžoasie“* a přejít *„do spolehlivých, demokratických rukou pracujícího lidu.“* Jinak národu hrozí *„nová Bílá hora“*. Před tímto strašlivým nebezpečím Gottwald a KSČ varovali ihned, jak se v r. 1933 dostal Hitler k moci.

Avšak *„tehdejší vůdcové sociálních demokratů a národních socialistů i v této hodině nejvyššího nebezpečí pokračují ve zhoubné politice spolupráce s reakčními představiteli agrární a národně sjednocené strany, kteří posléze*

dovedli republiku do katastrofy". Československí měšťáci se zatím *„obdivují Hitlerovi, jak dovede sjednávat pořádek v Německu, kdy říkají »zaplať pánbůh za fašismus«, kdy pan Preiss po návratu ze zájezdu do Německa tvrdí, že se i my musíme učit od Hitlera*".

Gottwald dále neúnavně varuje. Na VII. sjezdu strany v dubnu 1936 zazněla jeho prorocká slova, že *„jestliže bude české reakci ponecháno volné pole, pak nás zaprodá s kůží i chlupy Hitlerovi. O tom není sporu. Jde o osudy národů Československa, o to, aby nepřišly v té či oné formě pod patu Hitlera."* Varuje před velezrádci *„z tábora Henleina, Esterházyho a Hlinky"*, jimž *„sekunduje také český reakční tábor Kramářů a Stříbrných"*; i před jejich pomocníky *„z vládního tábora, z tábora Stoupalů, Beranů a Kahánků"*.

„Když roku 1938 přišly nejosudovější chvíle pro národ, chvěje se" Gottwald *„o osud národa a všechny jeho myšlenky platí záchraně země před nepřítelem"*. Namáhá se, *„aby překazil zrádcovské dílo agrárních a národně sjednocených škůdců"*. Bouří hněvem, *„když se dovídá o zákulisních piklech těchto pomocníků nepřítele, pracujících ke kapitulaci"*. Rozvíjí horečnou činnost, *„aby učinil vše, co je v jeho silách, aby kapitulaci zabránil. Zapřísahá význačné činitele tehdejšího režimu, aby kapitulaci nepřijali, připomíná jim, že husité se nebáli čelit daleko větší přesile. A když pak přece dochází k vydání našeho pohraničí Hitlerovi, prožívá to, co prožívá celý národ. Teprve mnohem později nám vypravoval, že on, který nepamatuje, kdy naposledy plakal, tehdy, když po přijetí potupných mnichovských podmínek přišel v noci domů, plakal jako malé dítě."*

Dnes jako dříve

Slánský, podobně jako Nejedlý, předkládal soudobou politiku své strany jako přímé pokračování politiky, prováděné v době Mnichova. *„Gottwald, protože byl dobrý Čech, pomáhal zbavit český národ jeho škůdců, usiloval o to, aby národ se dal na jinou, lepší cestu, která by jej učinila silným, nezávislým, šťastným"*, aby se vláda odpoutala od reakčních živlů. Gottwaldovými ústy tedy komunisté *„navrhovali již v předmnichovské republice nastoupení té cesty, kterou nyní jdeme"*. To se v r. 1938 nepodařilo a strana proto musela procházet *„těžkými zkouškami"*. *„Ale dovedla je překonat a na konec slavně zvítězit. Překonala je a zvítězila, vedena jsouc Klementem Gottwaldem."*

Barešův „muž proti Mnichovu"

Příspěvek Gustava Bareše, příznačně nazvaný *Muž proti Mnichovu*, se vydal opět trochu jinou cestou. Pokusil se o přesnější náčrt aktivity Klementa Gottwalda a KSČ v roce 1938 a najmě pak v osudných zářijových dnech. Citoval z Gottwaldových proslovů během roku, rozebíral jeho postřehy a závěry, konfrontoval jeho činorodý zápas za obranu státu s nízkou aktivitou, resp. s pasivitou státního aparátu a ostatních politických stran, to vše s cílem ukázat, že v r. 1938 *„národ věděl, že je tu strana a muž, kteří nikdy Mnichov nepřijali, kteří se nikdy Mnichovu nepodrobili a kteří od první chvíle temna, stejně jako v otřesených předmnichovských dobách, organisovali boj proti nacistickému utlačovateli"*.[1432]

Jádrem Barešova příspěvku – podobně jako u Nejedlého – jsou vlastně komentované výňatky z Gottwaldových projevů, které byly nedávno otištěny ve sborníku *Deset let 1936–1946*. Kolem nich konstruoval osu událostí roku 1938, doplnil je odkazy na nejmenované *„norimberské dokumenty"* i na některé materiály ostatní. Při práci s historickými fakty postupoval poněkud obezřetněji než Nejedlý, a tak je přehled hlavních událostí roku 1938 je podstatně podrobnější.

Co je ovšem nejdůležitější – Barešův portrét Klementa Gottwalda v zářijové krisi přinesl takřka všechny základní rekvisity, které posléze vytvářely a dotvářely změněný pohled na Mnichov po únoru 1948.

Vir providus a změna politiky KSČ

Přístup, který Bareš zvolil pro oslavu Gottwaldovy osobnosti, poměrně přesně vystihuje věta použitá v úvodních partiích textu: *„Velikost vůdčí osobnosti se měří mírou její prozíravosti a rozhodnosti."* Klement Gottwald je proto navýsost prozíravý a rozhodný a již v r. 1935 varuje na kongresu Komunistické internacionály před německým imperialismem, jenž hrozí Československu. Znovu je výrazná úloha přisouzena poslednímu předválečnému VII. sjezdu strany, kde Gottwald apeluje na přítomné, že Hitlerův úspěch znamená ztrátu národní nezávislosti českého lidu.

[1432] Gustav BAREŠ: *Klement Gottwald – muž proti Mnichovu*. Svoboda, Praha 1946, s. 6.

Význam Gottwaldových slov ovšem Bareš posiluje tím, že je předkládá jako ve své době neobvyklá. Vytváří dojem, že to, co dnes ví každý,[1433] pro předmnichovskou republiku neplatilo. Tehdejší oficiální politika podle Bareše na hitlerovské nebezpečí neupozorňovala, ba naopak o fašismu vycházely obdivné články a vedly se neplodné a nebezpečné diskuse. Varovný hlas komunistů byl bagatelisován.[1434] *„Zatím co druzí neviděli jasně nebo nechtěli vidět hrozící nebezpečí“*, Gottwald, *„veden učením Marxe, Engelse, Lenina a Stalina“*, na ně ukázal *„již několik let před Mnichovem“* a žádal, *„aby celý život země byl soustředěn na tuto osudovou otázku“*.

Gottwaldův apel Bareš současně podává jako změnu politiky strany – v tom se liší od Nejedlého, který se změnám stranické linie ve svém výkladu vyhnul, a zároveň jde dál než Slánský. Tuto změnu Bareš chápe jako potřebnou, neboť dělnické hnutí si podle něj do té doby nedokázalo rozřešit *„českou národní otázku“* a velké problémy způsoboval i např. *„poměr k válce“*. Bareš připustil, že dosavadní politika KSČ se soustřeďovala *„na zápas vnitřních sil v Československu, bojovala proti vládnoucím vrstvám buržoasie a velkostatkářů, proti jejich politice bídy a nezaměstnanosti, bojovala za bezprostřední zájmy pracujících vrstev a za konečný cíl – zlomení politické moci velkokapitálu, za lepší, socialistické Československo“*. V otázkách mezinárodních se strana *„musela stavět často proti dobrodružným plánům, které se pokoušely zatáhnout Československo do příprav mezinárodní reakce a imperialismu k válce proti Sovětskému svazu“*. Nyní ale bylo třeba *„vyvoditi správné závěry z nové situace“* a obrátit *„kormidlo strany k těmto novým úkolům, před nimiž nestála u nás nikdy do té doby dělnická strana a dělnická třída“*. Přirozeně je tento obrat líčen jako zásluha Gottwaldova.

Posicí KSČ se napříště stávala *„posice obrany Československa proti Hitlerovi, obrana Československa proti fašismu“*. Toto stanovisko jednak vyplývalo ze situace, jednak bylo i teoreticky zdůvodněno *„leninským učením o válkách spravedlivých a nespravedlivých“*, které rozvinul Stalin. Klement Gottwald tak, *„opíraje se o marxisticko-leninské učení, orientoval celou politiku strany k stěžejnímu úkolu – k obraně Československa proti německému fašismu“*.

Cestou, která umožní tomuto nebezpečí čelit, se stala politika *„jednotné a lidové fronty“*, která se *„již v roce 1936“* stala heslem VII. sjezdu.[1435] Sociálně demokratické a národně socialistické straně – *„bez ohledu na to, že ony jsou ve vládě a komunisté v oposici“* – bylo navrhnuto vypracovat *„společný akční program nejnaléhavějších požadavků“*. Společný postup socialistických stran by *„podstatně změnil celkový poměr sil ve státě“* a dal *„perspektivu vlády lidové fronty, skutečné vlády národní obrany, vlády vlasteneckého soustředění sil“*. Bareš tuto politiku ztotožňuje s koncepcí, jež *„z vůle národa zvítězila v květnové revoluci a stala se základnou uspořádání poměrů v novém svobodném Československu“*. V osudovém roce 1938 bohužel nezvítězila, a proto přišel Mnichov. Zvítězila později, a proto, že za nacistické okupace *„všecky ostatní směry a jiná pojetí“* ztroskotaly.

Kritika předmnichovského státu, menšinová otázka a KSČ

Politiku lidové fronty však nelze podle Bareše chápat jako *„podřízení politiky strany oficiální politice předmnichovského státního vedení Československa“*, jako *„ztrátu samostatné politiky strany“*.

K předmnichovské republice se staví velmi kriticky. Přichází s thesí o „ukradené revoluci“, kdy sice dělnictvo a český pracující lid nesly za I. světové války hlavní tíhu národně osvobozovacího boje, ale nemohly nakonec *„sklidit plody 28. října 1918“*, neboť se pro svou slabost dostaly *„pod politické vedení českého měšťáctva“* a *„reakci se podařilo krok za krokem odbourávati vymoženosti národní a demokratické revoluce“*.

V předmnichovské době hrála také značnou úlohu i otázka německé a maďarské menšiny a jejích iredentistických snah. Přes veškerý pokřik nacionalistického tisku podle Bareše *„již v roce 1926 uzavřela česká velkoburžoasie s německou buržoasií v ČSR »modus vivendi«, který umožnil německým měšťáckým stranám vstup do vlády. Vznikla tak ona smutně proslulá česko-německá měšťácká koalice, která byla namířena proti socialistickým stranám a proti pracujícímu lidu. Spolek české a německé buržoasie tvořil pak jádro i pozdější koalice, jíž se zúčastnily obě socialistické strany.“* Kvalita německých stran ve vládní koalici se pak jasně ukázala

[1433] *„Dnes se zdá být tato tehdejší analysa situace samozřejmou. Dnes každý vidí, že od chvíle, kdy se upevnil nacistický režim v Německu, žilo Československo v bezprostředním stínu jeho dobyvatelských válečných plánů a všecky myšlenky i všecky činy státníků, stejně jako prostého lidu, měly patřit obraně proti hrozícímu nebezpečí. Ale nebylo tomu tak.“*

[1434] *„Stačí si vzpomenouti na tehdejší doby, stačí nahlédnouti do starých novin. Kdo nazval věci pravým jménem, vysloužil si buď výsměch anebo zlobu. Stačí poukázati ha to, že ani jediný z vůdců ostatních politických stran takto jasně a takto včas nesignalisoval blížící se nebezpečí a nealarmoval národ. Ba, co více! V čs. tisku tehdejší doby bychom mohli nalézti mnoho obdivných článků o Hitlerovi a německém fašismu, mnoho řečí o tom, že nacismus pro nás je vlastně výhodný. A je třeba říci, že příchod nacismu v Německu vnášel často zmatek i do řad jisté části socialistů a že se objevovaly nebezpečné proudy (na př. dr Macek v sociální demokracii), snažící se i o theoretické přizpůsobování socialistické doktriny německému fašismu. Hodně jich pak křičelo, že malujeme čerta na zeď.“*

[1435] Zde se Bareš opět odchýlil od Nejedlého, který politiku lidové fronty počítal už od r. 1932.

na jaře 1938, *„kdy německé vládní strany – jak křesťanští sociálové, tak němečtí agrárníci – se dobrovolně rozpustily a přešly s vlajícími prapory k Henleinovi“*. – O německé sociální demokracii se Bareš nezmínil.

Česká reakce se podle něj od příchodu Hitlera k moci *„více méně otevřeně orientovala na nacistické Němce a spekulovala na růst nacismu mezi československými Němci“*. Považovala za možné využít Henleina *„jako své opory proti českému lidu, proti komunistům, socialistům, proti pokrokovým a demokratickým silám“*. Henleinovskému hnutí se dostávalo přímé vládní podpory a ochrany *„agrárního ministerstva vnitra“*. To zakládalo podmínky k *„vytvoření legálních velkých fašistických stran uvnitř národnostních menšin, k vytvoření silných ozbrojených fašistických formací henleinovců“* a vytvoření *„reakční fronty“*, jež se projevila při presidentských volbách v r. 1935, kdy se pokusila postavit proti kandidatuře Edvarda Beneše.

Politika tohoto druhu oslabovala obranyschopnost státu, ústupky henleinovcům ulehčily Hitlerově snaze *„aby mohl učiniti z německé menšiny mezinárodní problém a nástroj k rozbíjení Československa“* a usnadnily henleinovský puč v Československu v září 1938. – *„Za tuto osudnou politiku v nejmenším neodpovídá komunistická strana.“*

Politika lidové fronty proto zároveň znamenala *„boj, nejostřejší boj proti zradě české a slovenské velkokapitalistické reakce“*, *„boj proti nerozhodnosti a kolísání těch, kteří sice hrozivou situaci pociťovali, ale neměli odvahu vyvodit z toho důsledky“*, a *„rozhodný postup proti henleinovské iredentě“*.

Stanovisko strany k menšinovým otázkám v této době podává Bareš velmi stručně a opatrně, a to opět povšechným odkazem na Gottwaldův projev na VII. sjezdu. Gottwald zde varoval *„příslušníky národnostních menšin, že uskutečnění Hitlerových plánů vůči Československu by znamenalo »pro německý, polský a maďarský lid zostření sociálního a politického útlaku pod knutou fašistických diktatur«“* a žádal *„ochranu a podporu zbývajících demokratických, antifašistických živlů uvnitř národnostních menšin“*. Gottwaldův požadavek je Barešem charakterisován jako *„za tehdejších mezinárodních i vnitřních poměrů zajisté jedině správná politika. V období, kdy se v celém světě křičelo o »útlaku německé menšiny«, bylo třeba ukázati, že Československo je ochotno poskytnouti plnou míru demokratických práv těm občanům, kteří jsou pro Československo a proti fašismu, že však je odhodláno zasáhnouti pevně proti ohniskům nacistického nebezpečí na své půdě. V období, kdy hrozilo válečné přepadení, bylo třeba učiniti pokus o soustředění a podporu zbývajících demokratických a protifašistických živlů uvnitř národnostních menšin v zájmu úspěšné obrany.“*[1436] Děl se však pravý opak a ustupování fašismu mělo poté za následek jeho laciné úspěchy u německé menšiny, která pak ve své drtivé většině zkrachovala jako celý německý národ. *„Komunisté byli první, kteří důsledně vyvodili závěry z historických zkušeností s německou a také s maďarskou menšinou.“*[1437]

Počátek hlavních událostí

Na samý začátek výkladu událostí roku 1938 klade Bareš – jistě ne bez souvislosti s chystaným zahájením řízení před Národním soudem – novoroční článek Rudolfa Berana ve *Venkově*, jenž podle Bareše předznamenával vývoj za II. republiky.[1438] Beranův článek doprovázený obdobným příspěvkem Konrada Henleina chápe jako *„útok proradné reakce“*. Přestože *„vzbudil v celé veřejnosti bouři odporu“*, *„Beran při prosazování tohoto programu nezůstal pouze při novinářském článku“* a při veřejném projevu v Lucerně svůj *„zrádný plán“* opakoval. A po několika týdnech odhalil Rudolf Slánský v parlamentu, že se Beran *„tajně schází s německým vyslancem Eisenlohrem a jedná s ním o koordinaci plánů čs. reakce s plány Hitlerovy říše“*.[1439]

Do protiposice k Beranovu novoročnímu poselství postavil Bareš článek Gottwaldův, varující, že *„blok*

[1436] Dodejme, že ani slůvkem, ani na chvíli Bareš nepřipomněl dřívější proklamace, vyslovující podporu strany právům národnostních menšin Československa na „sebeurčení včetně odtržení“.

[1437] Na tomto místě Bareš připsal Gottwaldovi jednostranně zásluhy na odsunu Němců a současně i Stalinovi: *„Je rozhodující zásluhou soudruha Gottwalda, že při jednáních v Moskvě byla včas položena otázka odsunu Němců z Československa a že tato životní věc pro budoucnost naší republiky byla vyřešena energickým zastáním generalissima Stalina na postupimské konferenci.“* Aktuální problematické vztahy s Maďarskem se pak zrcadlí i v dalších větách, zacílených opět proti konkurenci: *„Je třeba jen litovat, že již tehdy – v době války – se nepodařilo čs. zahraniční politiku přiměti ke stejné důslednosti ve věci maďarské menšiny a ve věci územních úprav. Čs. zahraniční politika tehdy pod vlivem Západu projevila přílišnou nerozhodnost a ústupnost, která se nám nyní mstí.“*

[1438] *„Beran nežádal tehdy nic méně a nic více, než vstup Henleinovy strany do vlády. Prakticky žádal »ve jménu smíření s Německem« potlačení všech protifašistických a demokratických sil v zemi, nastolení fašismu, rozbití spojeneckého systému Československa, zejména pak otevřené zřeknutí se spojenecké smlouvy se Sovětským svazem; žádal tak vydání zfašisovaného Československa na milost a nemilost Hitlerovi. Byl to ostatně program, který Beran pak prosadil jako pomnichovský ministerský předseda t. zv. druhé republiky, program, který končil okupací Československa.“*

[1439] Míněn dotaz Rudolfa Slánského na ministerského předsedu Hodžu v poslanecké sněmovně Národního shromáždění 3. března 1938.

fašistických útočníků směřuje k novému rozdělení a fašistickému ujařmení světa“. Odmítl, že by bylo možno odvrátit válku dalším ustupováním před útočníky, a žádal „*semknutí všech demokratických a mírových sil v mezinárodním i národním měřítku*“ a akční jednotu dělnické třídy. Klement Gottwald, „*na rozdíl od těch, kteří neviděli nebo nechtěli viděti na prahu roku 1938, ukázal na černé mraky, hromadící se nad Československem, jako na příznak hrozící nové světové války. Na rozdíl od lidí, kteří propadali panice tváří v tvář tomuto nebezpečí, vytyčil cestu, jak tomu čelit, a zdůraznil odpovědnost těch, kteří to dosud nepochopili.*“ Pevnost a neústupnost je jedinou cestou, jak uhájit mír. Vzhledem k tomu, že jeho poselství bylo otištěno „takřka ve všech zemích světa“, Gottwald „*v předvečer nadcházejících událostí mobilisoval nejen čs. veřejnost, ale celou pokrokovou veřejnost světovou*“. Poté se ovšem události „*rozvinuly v rychlém sledu jako na filmovém pásmu*“.

První zkouškou se stal německý vpád do Rakouska. Anšlus znamenal, že „*na řadě je Československo*“, ohrožené nyní i z rakouského směru německou „*dravčí tlamou*“. Hitler a Göring dávali najevo, že mají zájem na německé menšině v Československu. Přesto se nenaplnilo dřívější čs. heslo, že anšlus znamená válku. Na mezinárodní úrovni se proti tomuto narušení versailleské soustavy „*nepohnula ani myš*“. „*Jen jediný kladný výsledek měla mezinárodní diplomatická diskuse po okupaci Rakouska: zástupce Sovětského svazu na přímou otázku prohlásil, že jeho země samozřejmě splní všecky závazky, vyplývající z československo-sovětské smlouvy o vzájemné pomoci.*“ – Jak později přiznal Beran, „*agrární vedení a jiné reakční skupiny*“ s pomocí SSSR vůbec nepočítaly a byly odhodlány „*se celou svou mocí proti ní postavit*“. Berlín se o tom dozvěděl a dospěl k pocitu, „*že československé brány padnou, zatroubí-li se před nimi jak před Jerichem*“.

Henleinovci proto obdrželi od německého ministerstva zahraničí přesné pokyny, podle nichž byly formulovány karlovarské požadavky a při obecních volbách, datovaných Barešem chybně k 21. květnu, mělo dojít „*k otevřenému náporu proti Československu*“.

Před obecními volbami se Gottwald vrátil z Moskvy a 18. května na voličské schůzi zdůraznil, že přátelé za hranicemi „*nedají nás, když my se sami nedáme*“. Odmítl pověsti o nemožnosti sovětské pomoci. Varoval před pasivitou Francie a snahami části britských kapitalistů a lordů rozdávat z cizího, aby po Československu Německo zaútočilo na Ukrajinu – poněvadž „*Ukrajina by byla stále tvrdším oříškem, nakonec by byl předložen účet pánům v Londýně.*“ Z toho vyplývá, že „*vlastní zájmy velí tedy západním přátelům Československa, aby tento stát nenechali padnout*“. Proto poukázal na „*katastrofální úlohu*“ české reakce, této nové „*panské jednoty*“, jež „*usiluje o kapitulaci Československa*“ a chce „*dostat ČSR od Sovětského svazu a od Francie. Je jasné, že v tomto pomáhají plánům Třetí říše.*“

Květnová mobilisace a úspěch politiky KSČ

O tři dny později byla provedena „*blesková částečná mobilisace*“. Znamenala zaražení Hitlerovy „*suché ofensivy*“. Bareš ji chápe jako moment, kdy se Hitler „*zřejmě přepočítal v síle svých spojenců uvnitř Československa a utrpěl první porážku ve svých plánech*“. „*Čs. mobilisace tehdy demonstrovala celému světu bojeschopnost a vysokou morálku čs. armády, jakož i odhodlanost veškerého našeho lidu.*“ Mobilisace je považována za odpověď na rostoucí obavy z Hitlerova vpádu. Tyto obavy jsou presentovány jako zcela opodstatněné a efekt částečné mobilisace jako zcela jednoznačný: „*Rozhodný odpor Československa zarazil v postupu světový fašismus.*“

Bareš ale – na rozdíl od neurčitých formulací Nejedlého – nenaznačil, že by mohla existovat spojitost mezi politickými kroky KSČ a vyhlášením částečné mobilisace. Široce se ovšem rozepisuje o podpoře, kterou strana mobilisačním opatřením okamžitě poskytla a která měla napomoci jejich bezchybnému průběhu. KSČ svým provoláním k 21. květnu – sepsaným Gottwaldem – přesvědčila i ty mnohé, kteří dosud komunistům nedůvěřovali, neboť se postavili nejen do jedné řady ve chvíli nebezpečí, ale byli „*nejaktivnějšími obránci republiky*“. „*Při mobilisaci 21. května v neposlední řadě díky Gottwaldově výzvě padlo mnoho z přehrad, které byly nastavěny mezi lid, padaly mnohé předsudky a začala vznikat vlastenecká, protifašistická jednota našeho lidu, namířená proti nacistickým útočníkům a jejich pomahačům doma i za hranicemi.*“ To se projevilo i ve volebním úspěchu KSČ a demokratické levice v českém táboře.

Bareš ovšem připustil i negativní dozvuky květnové mobilisace, přičemž „*posléze vzniká plán t. zv. Runcimanovy misse, kde rozhodčí cizího státu má být směrodatným ve vnitřních otázkách uspořádání Československa.*“

Proti ústupkům, za jednotnou frontu

I nyní Gottwald „*bije na poplach*“. Varuje před novými pokusy nepřátel uskutečnit jejich plány proti Československu, včetně české reakce, která, ač „*na chvíli zalezla, zvedá znovu hlavu a kuje své pikle*“. Varuje

před henleinovským trojským koněm a manévry reakce, která chce dostat republiku do slepé uličky. Tím spíše je potřeba, *„aby všechny dělnické strany postupovaly společně a jednotně“*. Gottwald ujišťuje, že *„pokud se komunistické strany týká, je komunistická strana ochotna učiniti vše, co by jednotný postup všech dělnických stran v republice umožnilo… Máme právo žádati totéž od vedoucích orgánů ostatních dělnických stran.“*

Tím se dovršuje změna v úloze KSČ: *„komunistická strana, v republice dosud štvaná a pronásledovaná (zatím co se henleinovci legálně ozbrojují) se postavila do prvních řad obrany této republiky. Postavila celkové zájmy lidu, národa a republiky nad úzce stranické zájmy.“* Odpovědi na závažný Gottwaldův apel se ale nedočkala a musela se tedy bít *„takřka osamoceně“*. Gottwald v této době osobně *„jezdí ze schůze na schůzi, burcuje a mobilisuje lid proti nebezpečí, volá po sjednocení“*. Mluví v Bratislavě, mluví v Teplicích, hovoří s americkým novinářem, francouzským novinářem, mluví na dvacetitisícové manifestaci v Liberci. Mobilisuje lid proti nebezpečí, volá po sjednocení, kritisuje ľudáky, odmítá vládní jednání s Henleinem.

Bareš se dotkne i národnostního statutu. Při jednáních o podobě statutu však podle Gottwalda nešlo o dohodu mezi Čechy a Němci, ač tu by si komunisté přáli, ale o ohrožení samotné existence Československa a ponechávání volné ruky Henleinovi podle karlovarského programu, *„který jest provokačním útokem na jednotu republiky, na její svrchovanost, na její demokratický řád, na její svobodnou mírovou zahraniční politiku“*, a proti kterému hodlají komunisté bojovat všemi silami. *„Dáti Henleinovi autonomii by znamenalo dát Berlínu moc na území ČSR.“*

Situace se však nadále zhoršovala. *„Přes varování a usilování soudruha Gottwalda“* nebylo dosaženo jednotného postupu dělnických stran. *„Česká reakce naráží na velmi malý odpor při prosazování svých plánů a henleinovci sahají k teroristickým akcím. Vláda a zejména její předseda dr Hodža bez ustání jedná s henleinovci a krok za krokem jim ustupuje.“* V září pak vyvrcholil *„kombinovaný útok zvenčí i zevnitř“* a *„nakonec byla odhalena všecka nacistická prolhanost jednání o t. zv. národnostním statutu“*. Úvodníkem *Rudého práva* s názvem *„Vážné slovo ve vážné chvíli“* chtěl Gottwald 4. září upozornit na nebezpečí dalších ústupků,[1440] avšak censura nejdůležitější pasáže zabavila. Mohl alespoň apelovat na všechny, že *„mír ve střední Evropě může býti zachován jen tím, že bude udrženo silné, jednotné, nezávislé a demokratické Československo“*, a že *„ve chvíli, kdy na nás míří nabité pušky útočníka“* je jasné jedno: *„Spustí-li, budeme se bít do posledního muže“*. – *„V tomto statečném odhodlání byl Gottwald a celý náš národ jedno a totéž.“*

Gottwaldovy předvídavé apely zaznívaly jen těsně před zásadními událostmi. Zatímco úvodník ze 4. září vyšel před zahájením norimberského sjezdu NSDAP, projev na manifestaci pražského lidu na Slovanském ostrově 9. září o tři dny předešel henleinovský puč. Pod heslem *„Nedáme se!“* Gottwald požadoval: *„Bránit se za každou cenu, všemi prostředky. Bránit se zuby nehty. Bít se o každý strom, o každou mez, bít se o každou chalupu, o každou vesnici.“* Slova o *„Sovětském svazu jako našem spolehlivém spojenci, který vždycky do puntíku plnil své závazky a který by nás nenechal na holičkách“*, doprovodilo veliké nadšení. Odmítl čtvrtý plán, nabízený Henleinovi, upozornil, že má rozhodovat parlament, vyřazený z dosavadních jednání, *„aniž to vzbudilo protest v koaličních stranách“*, a přednesl stanovisko strany k probíhajícím jednáním.[1441] Tyto požadavky se o dva týdny později *„staly požadavky celého národa“*.

Vůdcem statečného lidu

Po Hitlerově projevu v Norimberku 12. září byl zahájen henleinovský puč *„za shovívavého přihlížení agrárního ministra vnitra“*. Nicméně následně bylo v pohraničních okresech vyhlášeno stanné právo, *„vojsko vyrazilo a během 24 hodin byla násilná nacistická vzpoura potlačena“*. Ještě jednou se zdálo, *„že československá demokracie se vzchopila ke své obraně“*.

Podle Bareše zde sehrál úlohu i Klement Gottwald: *„Několik minut poté, co Konrad Henlein vyhlásil tvoření t. zv. Sudetendeutsches Freikorps a ohlásil – za podpory německé armády – občanskou válku v Československu, přišel soudruh Gottwald tehdy do redakce Rudého práva, kde se právě připravovalo zvláštní vydání. »Teď jsou kostky vrženy. Teď je buď, anebo. Dejte tam, hoši, hesla: Ať vláda rozpustí Henleinovu stranu a FS! Ať je*

[1440] *„Toto nebezpečí vyciťuje dnes všechen lid. Proto s nedůvěrou a se znepokojením sleduje všechno, co se točí okolo tajných jednám s henleinovci. Je si toho vědoma také vláda? Český lid dal nesčetněkráte najevo, že podepře každou snahu o spravedlivé vyrovnání s německým obyvatelstvem, že však nesnese, aby se vydávaly mocenské posice velezrádným, nacistickým agentům. Špatně radí vládě ten, kdož ji tlačí na cestě k novým a novým koncesím a prémiím těmto nepřátelům republiky. My považujeme za svoji povinnost varovat před všemi podobnými rádci a vlivy a s námi varuje všechen lid.“*

[1441] *„1. Nesmí se státi nic, co by ohrozilo svrchovanost, celistvost a obranyschopnost Československa. 2. Nesmí se státi nic, co by oslabilo věrnost spojeneckým smlouvám s Francií a se Sovětským svazem. 3. Nesmí se státi nic, co by ohrozilo bezpečnost českých hraničářů a všech německých demokratů v Sudetech. 4. Musí být učiněno všechno pro to, aby byl v Sudetech zjednán bezodkladně demokratický pořádek a aby se znemožnila trpěná velezrada.“*

vydán zatykač na Henleina a K. H. Franka! Nyní je potřebí rozhodnosti.« Za několik hodin, když se v pražských ulicích kolportovalo zvláštní vydání Rudého práva s těmito hesly, telefonoval soudruhu Gottwaldovi jeden z ministrů tehdejší vlády: »Pane poslanče, vláda schválila vaše návrhy ohledně dalšího postupu proti henleinovské vzpouře.«"[1442] Gottwald je tedy označen za autora myšlenky na rozpuštění SdP a zatčení Henleina a Franka.

Chronologie zde ale v podrobnostech „nesedí". Číslo *Rudého práva*, které má Bareš zřejmě na mysli, vyšlo 16. září. Téhož dne večer bylo opravdu oznámeno rozpuštění henleinovské strany. O rozpuštění FS bylo ale rozhodnuto již 15. září a provolání Sudetoněmeckého freikorpsu bylo uveřejněno až 17. září. Bareš tak zde uplatnil postup, jenž lze pracovně nazvat metodou *„zamlžené chronologie"*. Neúplná časová určení a nerespektování časové posloupnosti událostí, presentovaných navenek jako volný tok vzpomínek na překotnou dobu, se do budoucna stala velmi užitečným pomocníkem, neboť pomáhala nacházet netušené souvislosti. Skutečnými, ale v čase přeskupenými událostmi, kombinovanými s osobní vzpomínkou, svědectvím, jež není nikde písemně doloženo,[1443] pak tato metoda nabývala na síle.

O to více přesvědčivými se pak stávají Barešovy soudy o Klementu Gottwaldovi, který je presentován jako neúnavný a přední bojovník, který *„do té doby volal, varoval, burcoval, přesvědčoval"*; a nyní *„stal se rázem vůdcem statečného lidu v jeho vůli k obraně, stal se ztělesněním všeho vlasteneckého, čestného a odvážného, co v našem národě žilo"*. Tím je pro Gottwalda jednoznačně nárokováno vedoucí místo v protimnichovském lidovém hnutí.

Ve stejném duchu je pojata i jeho role při jednáních se zástupci ostatních politických stran. Ti si podle Bareše *„začali uvědomovat vážnost situace a začalo jim být jasno, že účinnou obranu republiky nelze připravovat se zrádci a kapitulanty v zádech"*. – Vedle existence reakce se tedy připouští i existence demokratických politických činitelů mimo KSČ, kteří chtějí bránit republiku. Proto byla navázána *„vážnější jednání"*. Podobu těchto jednání Bareš charakterisoval jako *„celé hodiny"* přesvědčování a diskusí Gottwalda a jiných vedoucích činitelů komunistické strany s politiky jiných stran. Avšak z jejich strany *„nebylo odvahy vyvodit z toho důsledky"*.

Zkouška státníkova

Mezitím vstoupila otevřeně na scénu mezinárodní reakce, Hitlerovi přátelé v Anglii a ve Francii. Bareš zmínil úvodník *Times*, Chamberlainovu cestu za Hitlerem a *„berchtesgadenský plán"*, *„doporučující"* Československu, aby *„»odstoupilo převážně německá území«, aby se vzdalo svých tisíciletých hranic a pohraničních opevnění"*. Gottwald jej resolutně odmítl na schůzi Stálého výboru Národního shromáždění poté, co se nepodařilo zajistit, aby se tento orgán k plánu jednotně vyjádřil. Gottwald odmítl změnu hranic, odmítl ji považovat za způsob jak zachránit mír. (*„Ten chrání nezávislost Československa, kdo odmítá každé porušení jeho hranic."*) Zpochybnil, že anglo-francouzský plán je projevem vůle širokých lidových vrstev Anglie a Francie, a odvolal se na pevnost Sovětského svazu, který *„nebude kolísati při plnění platných smluvních závazků"*. *„Dobrovolně si republiku rozkouskovat nedáme. Když budeme napadeni, budeme se bránit. Když se budeme bránit, nezůstaneme sami."* – Následovala ovšem noční intervence anglického a francouzského vyslance u presidenta republiky, po níž Hodžova vláda přijala *„berchtesgadenské podmínky"*. *„Nepřijal však čs. lid."*

Poté, co navíc *„ještě došly zprávy českých uprchlíků z pohraničí, že agrární ministr vnitra dr Černý (dokonce i bez ohledu na zajištění armády, nacházející se v pohraničních pevnostech!) nařídil policii a četnictvu předání moci do rukou henleinovských ordnerů, překypěla trpělivost našeho lidu. Lid vyšel do ulic a později se zastavila všecka kola, byly staženy rolety dílen a krámů, úředníci opouštěli kanceláře a v mocném imposantním poryvu v disciplinovaných šicích pospíchali v Praze před parlament."* Hlavním heslem se stalo *„odstoupení Hodžovy kapitulantské vlády"*.

Podle Bareše *„Praha neviděla do té doby takové obrovské demonstrace a o několik dní později při vyhlášení všeobecné mobilisace se každý mohl přesvědčiti, jak krvavě vážně to myslí náš prostý lid s láskou k vlasti"*. *„Imposantní lidová akce"* svrhla Hodžovu vládu. V tomto národním pozdvižení, *„největším vlastně od husitské revoluce"*, byl Klement Gottwald *„hlavním mluvčím lidu"*, z balkonu parlamentu *„za jásotu davů oznámil, že Hodžova vláda padla"*, a *„učinil všecko možné i nemožné, aby v duchu vůle lidu skutečně došlo k vytvoření vlády rozhodné obrany republiky"*. Ve vládní koalici nastal zmatek, neboť zmizel diktát agrární reakce, jejíž

[1442] O dvanáct let později Bareš uvedl, že mělo jít o Rudolfa Bechyněho. – Gustav BAREŠ: *Proti Mnichovu. Komunistická strana Československa v čele lidové obrany demokracie a republiky proti fašismu*. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1958, s. 51.

[1443] Což ale nemusí nutně znamenat, že je nepravdivé.

hlavní představitelé *„utekli z parlamentu“*.

V nastalém jednání představitelů politických stran je opět hlavní aktivita přisouzena Gottwaldovi, na jehož návrh je zvolena desetičlenná delegace a vyslána na Hrad k presidentu republiky. Na Gottwaldův návrh ji schválily i zástupy před sněmovnou. Byl to zárodek nové politické konstelace. *„Ukázalo se jasně, že by bylo možno vymaniti socialistické strany z vlivu agrární reakce a že by bylo možno dosáhnouti nejen jednotného postupu komunistů a socialistů, nýbrž, že by se k této skupině přidaly demokratické živly z ostatních stran, že by bylo možno semknouti širokou vlasteneckou, demokratickou frontu obrany republiky a na této základně vytvořit novou vládu.“* Vládu *„opřenou o lid, armádu a poctivé demokraty“*. Přes noc ale zasáhla *„troufalá ruka agrární reakce, která se opírala o vítr z Německa a ze západu, a ostatní – ještě jednou ustoupili“*.

Agrární ministr vnitra dal obsadit policií ústředí KSČ, *Rudé právo* bylo zastaveno a mezitím byla ustavena vláda Syrového a Černého, která *„zdaleka neodpovídala představám našeho lidu“*. Syrového vláda byla víceméně jen kulisou, za níž stejně jako dříve stáli v pozadí skuteční dirigenti – Beran, Hodža a Preiss. *„Po celou dobu zasedala t. zv. politická šestka spolu s politickým komitétem svržené Hodžovy vlády a tento nelegální a nikomu neodpovědný sbor rozhodoval o otázkách nejzávažnějšího dosahu. Rozhodl i o přijetí Mnichova.“*[1444]

Bareš sice mluví o zářijové mobilisaci, ale jak jde tato dohromady s uvedenou charakteristikou Syrového vlády, již neprozrazuje. Do podrobností kolem přijetí Mnichova se vůbec nepouštěl a dodal, že: *„Nepřišel ještě čas, aby bylo hovořeno o všech pokusech o odvrácení mnichovské kapitulace.“* Uvedl ale dvě věci, které jsou údajně nesporné.

1. *„Ženoucí silou“* mnichovské kapitulace uvnitř republiky bylo *„reakční vedení agrární strany Národního sjednocení a živnostenské strany, na Slovensku pak luďáci“*. Definitivně to prokázala jejich činnost za druhé republiky.[1445]

2. V čele *„rozhodného odporu proti zradě a kapitulantství stála komunistická strana a na špici této strany soudruh Gottwald“*. Komunistická strana pod Gottwaldovým vedením *„v osudové zkoušce národa a republiky složila zkoušku státníkovu“*. Klement Gottwald se v očích národa stal ztělesněním *„velikého a vznešeného ducha národního vzepětí, jež se projevilo v kritických dnech“*.

Bosí, bezbranní Habešané…

Barešovo zdůvodnění, že *„ještě nepřišel čas“* zřejmě vysvětluje i fakt, že období mezi 23. a 30. zářím ponechal zcela stranou a pouze konstatoval, že Mnichov byl přijat. Co v tomto období konkrétně konala KSČ nebo Klement Gottwald ve výkladu schází. Vrací až se 30. zářím při jednání osmi *„vůdců politických stran na pražském Hradě“* s presidentem Benešem, *„nedlouho poté, co vláda přijala mnichovský diktát“*. Setkání připomněl Bareš na dvou místech.

Pro samotný počátek svého textu zvolil dramatickou scénu, symbolisující ducha odporu proti Mnichovu, jenž se obrážel v Gottwaldově výroku: *„»Bosí a bezbranní Habešané se bránili a my se podrobujeme. Jen se podívejte, jak se brání španělský lid. Máme skvělou armádu, národ jde s námi a je jednotný. Vždyť by ostatní svět nemohl nás nechat osamoceny. Ještě nyní by se měla ukázat naše síla. Ještě není pozdě. Požadavky mnichovské by se neměly přijmout.« Ve chvíli, kdy tato závažná slova dozněla v hradní síni, čs. armáda byla již na ústupu z pohraničních pevností. O několik hodin později vstoupila okovaná bota nacistického vojáka na posvátnou půdu naší vlasti.“ „Hrdá a statečná slova Klementa Gottwalda“* zde Bareš označil jako *„závěr jedné etapy našich dějin“*.

K *„pamětihodnému setkání soudruha Gottwalda s presidentem republiky dr Benešem 30. září 1938 odpoledne“* se Bareš vrátil ještě v závěru textu, kdy zdůraznil, že na této schůzce Gottwald *„požádal presidenta dr Beneše, aby setrval ve svém úřadě, aby neabdikoval“*, na rozdíl od Rudolfa Berana, který se později sám chlubil K. H. Frankovi, *„že on to byl, který několik dní po Mnichově první požádal dr Beneše, aby odstoupil z úřadu presidentského“*.[1446]

Obě tyto episody jsou zajímavé způsobem, kterým byly zobrazeny. Bareš přiznal, že o schůzce na Hradě existuje zápis, který *„řadu měsíců po Mnichově i během okupace“* koloval mezi českými lidmi. *„Nezlomnost komunistického vůdce“*, kterou dokládal, prý *„byla povzbuzením v těžkém národně osvobozovacím zápase“*. Nic

[1444] K tomu níže u pozn. 1576.

[1445] *„S nimi počítal Hitler, o tyto skupiny se opíral i mnichovský diktát. Ony – jak jsme viděli pak v t. zv. druhé republice – v mnichovském diktátu zaslepeně viděli své vnitropolitické vítězství nad demokratickými silami. Beran, Hodža, Preiss, Hodáč, Mlčoch, Tiso a Sidor – to jsou smutní »hrdinové a vítězi« 30. září 1938 –dne z nejtragičtějších a předchůdce ještě tragičtějšího dne hitlerovské okupace. To je jedna nesporná věc.“*

[1446] K tomu níže u pozn. 1487.

více o zápisu neprozradil. – Neprozradil, že citoval ze záznamu, pořízeného Josefem Davidem při rozhovoru představitelů Výboru na obranu republiky u presidenta Beneše. Ani řečený výbor Bareš nejmenoval, stejně jako ostatní *„vůdce politických stran“* a z toku řeči, dodatečně a jen výběrově zachyceného,[1447] připomněl vlastně pouze výroky Gottwaldovy.[1448] Čtenář se nedozvěděl, že z účastníků setkání tvořili celou polovinu poslanci národně socialistické strany, dva poslanci „reakčního“ Národního sjednocení, jeden poslanec lidovecký a jeden komunistický, tj. Gottwald. A že Klement Gottwald rozhodně nebyl jediným řečníkem, který se vůči přijetí mnichovských podmínek ostře ohradil.

Po více než deset let měl však být tento Barešův chudičký výňatek jedinou šířeji podanou zmínkou o jednáních Výboru na obranu republiky. Gottwaldův výrok o bosých a bezbranných Habešanech se sice v následujících letech stane okřídleným, ale všechny ostatní pokusy připomenout situaci, ve které zazněl, se buďto budou adresně odvolávat na Bareše, nebo budou Barešův výklad přebírat bez udání původu a ještě více krátit.

Jejich společným úmyslem nebude poukázat na alternativní proudy ve vrcholové čs. politice během mnichovské krise, ani na podobu spolupráce KSČ s ostatními stranami, ale pouze na principiální odpor Klementa Gottwalda k mnichovským podmínkám. A dokázat tak, že tu byla *„strana a muž, kteří nikdy Mnichov nepřijali, kteří se nikdy Mnichovu nepodrobili a kteří od první chvíle temna, stejně tak jako v otřesných předmnichovských dobách organisovali boj proti nacistickému utlačovateli“*.

V tomto duchu se pak i nesl závěr Barešova příspěvku, v němž vyzdvihl Gottwaldovu *„historickou řeč ve Stálém výboru Národního shromáždění“* 11. října 1938.

Máme právo…

Gottwaldův emotivní protimnichovský projev ve Stálém výboru Národního shromáždění hrál už v době, kdy šel narozeninový sborník do tisku, poměrně velkou úlohu. Aparát stranické propagandy jej využíval přinejmenším již od r. 1945[1449] a v opakovaně vydávaném sborníku *Deset let 1936–1946* zaujímal klíčové místo. Stále více mu byl ve stranickém tisku a agitaci přisuzován charakter komplexní analysy, stručně a přesně vystihující všechny stránky a příčiny mnichovské krise, možnosti jejího odvrácení a zakládající budoucí obžalobu proti viníkům Mnichova.

Právě tak se na Gottwaldův projev díval i Bareš a neopomenul dodat, že byl v celém rozsahu zabaven censurou, neboť *„náš lid se o ní neměl dozvědět“*. *„Ale hrozivou obžalobou zní tato řeč dnes vůči temným silám Mnichova, o nichž náš lid si přísahal, že musí být zneškodněny v novém svobodném Československu“*, a které ve svém proslovu Gottwald zcela odhalil.[1450]

„Temnými silami Mnichova“ jsou temné síly reakčního velkokapitálu a třídní zájmy reakční velkoburžoasie v Anglii a Francii. Jim byly obětovány zájmy státu, republiky i národa.

Mnichov byl dalekosáhlým spiknutím proti lidu, proti republice a proti demokracii. Spiknutím s nepřítelem proti vlastnímu lidu, národu a republice. Zradou kapitalistických vlád a hanebnou kapitulací před zvůlí a násilím útočníka, po dlouhou dobu záměrně připravovanou.

Nemuselo k ní dojít, neboť národ byl jednotný a odhodlaný bránit svoji zemi, měl skvělé prostředky obrany, skvělou mobilisovanou armádu. *„Neměl a nesměl býti vydán krutému útočníku na pospas.“* Zejména všechny síly a živly, které nesou zodpovědnost za tuto hanebnou kapitulaci, pak *„máme právo a povinnost volat na soud lidu a soud dějin“*.

Morální a politická síla národa

Citáty z Gottwaldova projevu z 11. října Bareš pro KSČ reklamoval právo přísně posuzovat dění a aktéry kolem Mnichova i po něm. Stranu k tomu legitimuje její nesmiřitelný nesouhlas s kapitulací, její boj za republiku, která se přitom ke KSČ chovala macešsky. V samotném závěru textu pak Bareš v episodě líčící pomnichovské jednání delegace strany u předsedy vlády Syrového nazval KSČ přímo *„morální silou národa“*, která se po Mnichovu nemohla sama rozpustit, neboť kdo by pak národ vedl? *„Ano, komunistická strana, strana Gottwaldova, zůstala i po Mnichově na svém místě, zůstala strážcem praporu, když tak mnozí jej*

[1447] Míla LVOVÁ: *Mnichov a Edvard Beneš*. Svoboda, Praha 1968, s. 266–267, pozn. 280.

[1448] Pomineme-li větu *„Zde dnes skončila historie dosavadní Československé republiky“*, pronesenou Ferdinandem Richterem, v Barešově podání pouze *„jedním z politiků“*. – Srov. PNOB-2-2, s. 106–108. V širší versi pak *Chtěli jsme bojovat 2*, c. d., dok. č. 479, s. 375–378.

[1449] Klement GOTTWALD: *Po mnichovském diktátu*. Tvorba, roč. XIV, č. 12/1945, 10. 10. 1945, s. 179–180.

[1450] I z něj ovšem Bareš cituje značně výběrově a místy Gottwaldovy výroky poněkud pozměnil.

opouštěli. Stejně jako náš lid nikdy Mnichov nepřijala a nikdy se s ním nesmířila. Bez této morální a politické síly, která udržovala ducha národa v dobách nejtěžších, lze si těžko představit cestu k osvobození národa a vzkříšení republiky.“

Reakce v útoku – Gottwald v obraně – president v offsidu

V Barešově textu upoutá zajímavý poměr sil. Klement Gottwald a komunistická strana v roli obránců Československa jsou takřka všudypřítomní a čelí útoku mezinárodní a domácí reakce.

Klement Gottwald neúnavně pracuje na obraně republiky, řeční, varuje, apeluje, nabádá. Vyzbrojen učením Marxe, Engelse, Lenina a Stalina ví přesně, v čem spočívá hlavní problém, co je třeba udělat pro jeho řešení, ale z vlády ho nikdo neposlouchá. Průřez mnichovskými událostmi je v podstatě průřezem publikovanými Gottwaldovými projevy.

Nejmenovaní politici vládních stran, kteří se hodlali vzepřít diktátu reakce, jsou v textu nanejvýš Gottwaldovými posluchači a doprovodem.

Vše hatí *„domácí reakce“*, tj. vedení agrární strany, Národního sjednocení, strany živnostenské a ľudáci – Beran, Hodža, Preiss, Hodáč, Mlčoch, Tiso a Sidor – usilující o přemožení demokratických sil ve státě.

O domácí reakci se dočteme zhruba na patnácti místech, naproti tomu o presidentu Benešovi všehovšudy jen pětkrát – při připomínce presidentské volby r. 1935, noční demarše 21. září, a jednání 22. a 30. září. Pouze v jediném případě je zobrazen jako skutečný aktér – když je donucen k abdikaci a Gottwald jej nabádá, aby setrval ve funkci. Jinak je president v Barešově výkladu doslova v postavení mimo hru.

Plnomocník J. V. Stalina

Stať Václava Kopeckého *Gottwald v Moskvě* si dala za cíl vylíčit činnost Klementa Gottwalda a vedení KSČ v době moskevského exilu. Vytvářela vlastně paralelu ke vzpomínkovým textům členů londýnského exilu a jako taková se vlastně vůbec neměla Mnichova dotknout – kromě informace, že počátek moskevské etapy patří do pomnichovského období. Přesto se v závěru stati – po vylíčení úspěchů komunistického odboje – Kopecký k Mnichovu překvapivě vrátil.

Podkapitolka *„Gottwald u Stalina v předvečer rozhodujících událostí“* se především soustřeďovala na to, že Klement Gottwald svou neutuchající činností rostl *„v uznaného vůdce československého osvobozeneckého hnutí a ve vůdčího národního politika a státníka“* a *„požívaje již takovéto autority“*, byl pozván Molotovem na schůzku se Stalinem, schůzku *„historického významu“*, která se uskutečnila *„jedné noci na konci roku 1944“*.[1451]

Při této příležitosti se Kopecký zmínil o roce 1938, kdy došlo rovněž ke schůzce se Stalinem, jež byla *„historického významu“*, a to *„v předvečer zářijových událostí roku 1938“*. – Podle Kopeckého byl Gottwald *„tehdy v Moskvě zplnomocněn tlumočiti na příslušných místech v Praze, že Sovětský svaz je ochoten a je hotov pomáhat ohroženému Československu“*.

Tuto sensační informaci ale nijak nerozvinul, pouze konstatoval, že *„tehdejší Československo se však bálo pomoci Sovětského svazu a bálo se i Klementa Gottwalda. Avšak tragický vývoj válečných let byl poučením, jak sebevražedný je pro existenci našeho národa tento strach. A jak osud Československa jest nejlépe obstarán, když jeho spojencem je Sovětský svaz a když se o osudy republiky může starat v čele KSČ soudruh Klement Gottwald.“*

O schůzce se přitom nezmínil ani Gustav Bareš, ani Rudolf Slánský, ani Zdeněk Nejedlý, o ostatních přispěvatelích sborníku nemluvě. Ani tuto schůzku Kopecký přesněji nedatoval, napsal pouze *„v předvečer zářijových událostí“*. Dostal se tím mimochodem do rozporu s životopisným přehledem, otištěným na konci téhož sborníku, který k roku 1938 o Gottwaldovi uvedl: *„Počátkem roku dlí opět v Moskvě. Má též obšírný rozhovor o československých otázkách se Stalinem. Koncem dubna se vrací do Československa a účastní se kampaně ke květnovým obecním volbám, které přinesly KSČ velké zisky.“* O žádné další schůzce se Stalinem

[1451] Václav KOPECKÝ: *Gottwald v Moskvě.* In: *K padesátinám soudruha Gottwalda 1896–1946. Sborník statí a vzpomínek*. Svoboda, Praha 1946, s. 83. Na to, že mělo jít o schůzku *„historického významu“*, je absence denního data poněkud nečekaná. Životopisný přehled umístěný na konci sborníku (s. 326) uvedl, že ke schůzce mělo dojít na konci prosince 1944. Pozdější XI. svazek Gottwaldových spisů schůzku datoval k 23. lednu 1945. (Klement GOTTWALD: *Spisy XI. Únor 1943 – květen 1945*. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1955, s. 395.) – Publikovaný soupis Stalinových návštěv tuto schůzku neuvádí ani na konci roku 1944, ani k 23. lednu 1945 (zde je ovšem čtyřdenní mezera). А. В. КОРОТКОВ – А. Д. ЧЕРНЕВ – А. А. ЧЕРНОБАЕВ: *На приёме у Сталина. Тетради (журналы) записей лиц, принятых И. В. Сталиным (1924—1953 гг.)*. Новый хронограф, Moskva 2008, s. 447.

v tomto roce se zde již nepsalo.[1452] Lze tedy za *„předvečer zářijových událostí“* považovat konec dubna? Tato otázka zůstala nezodpovězena.

Cesta k vedoucí úloze a hrozba „nového Mnichova“

Pokusy členů KSČ o zachycení vlastního pohledu na Mnichov byly pro mnichovské téma jednoznačným přínosem. Nabízely alternativní pojetí mnichovských dějin, které doposud upřednostňovaly čistě vládní a diplomatickou linii. Chtěly být považovány za pohled na Mnichov „zdola“. Na druhou stranu však toto cíleně alternativní pojetí vytvářelo mnoho otazníků a ohnisek potíží.

KSČ se mnichovského tématu chopila s pocitem morální převahy, symbolisovaným již Gottwaldovým projevem z 11. října 1938 a vyjadřovaným i během války – komunistická strana *„má právo klnout“*. Její postup byl podáván jako paralelní linie k činnosti vlády, zdánlivě téměř bez jakéhokoliv dotyku – jako by vláda a státní vedení bylo někde daleko nahoře na Pražském hradě, kdežto KSČ byla s lidem, v ulicích, na náměstích a v závodech. Toto striktní oddělení, odstřižení od vládních aktivit, kterým není věnována prakticky žádná pozornost, jakož i neustálé vyzdvihování kroků KSČ a Klementa Gottwalda, vytvářelo optický efekt naprosté pasivity čs. vlády.

Úlohu a politiku Klementa Gottwalda a KSČ v září 1938 nafukovala též jednostrannost, jíž texty výrazně trpěly a která upozaďovala, nebo přímo přehlížela někdejší politické partnery z r. 1938, resp. i ty současné. Ve výkladu scházely konkrétní osobnosti. Téměř zmizela osoba presidenta republiky, zcela pak ministr zahraničí či jednotliví členové vlády. Tak se politika komunistické strany v r. 1938 postupně dostávala zcela mimo své reálné proporce, podmínky a možnosti. Namísto toho byla zpětně přetvářena ve stěžejní, klíčový prvek zářijového hnutí proti kapitulaci, jako jeho vedoucí síla.

Vyzdvihování významu Klementa Gottwalda v mnichovské krisi pak vytvářelo závažnou konkurenci k osobnosti presidenta Beneše, jemuž nové pojetí stranických autorů přisuzovalo funkci v podstatě jen ceremoniální. Rovněž si nelze nevšimnout, že způsob, kterým bylo poukazováno na kvality Klementa Gottwalda, v řadě ohledů napodoboval motivy textů „benešovských“. – Podobně jako u Edvarda Beneše je u Klementa Gottwalda zdůrazňována jeho pracovitost, analytická schopnost, sčetlost, předvídavost a kvalitní teoretické zázemí.[1453] Podobně jako Beneš i Gottwald varoval před budoucím vývojem, ale nikdo jej neposlouchal.

Ztotožnění zásad košického vládního programu s politikou, kterou komunistická strana sledovala v době Mnichova, pak umožňovala vytvářet nejrůznější historické analogie s událostmi roku 1938, nejčastěji pod osvědčeným heslem *„hrozby druhého Mnichova“*.[1454] Ať už jím mělo být míněno cokoliv, KSČ se pasovala do role jediného garanta, který – společně se Sovětským svazem – žádný *„druhý Mnichov“* nepřipustí.

Se zostřováním mezinárodní a vnitropolitické situace se výše zmíněné these zatvrzovaly a vyhrocovaly. Zejména od poloviny roku 1947 se termín *„nový Mnichov“* začal velmi často objevovat na stránkách *Rudého práva* a *Tvorby* společně s pojmem *„mnichovské politiky“* – a to právě v onom širším významu, který mu byl ve stejné době přiřčen v SSSR.[1455] V projevech předsedy vlády stále více zaznívaly odkazy na minulost[1456] a blížící se střetnutí – nejen o pojetí Mnichova – signalisovaly i texty *Rudého práva* k devátému výročí mnichovského diktátu.

Na sv. Václava 1947 otisklo *Rudé právo* rozhovor André Simona s Klementem Gottwaldem jako součást seriálu k mnichovskému výročí. Simonův stejnojmenný úvodník, pojatý jako Gottwaldův mnichovský medailonek se již zcela vzdal někdejší skromnosti a ohledů: *„V Československu není nikdo tak povolán jako Klement Gottwald hovořit o těchto problémech. Je vedoucím československým mužem proti Mnichovu. Byl první ze všech soudobých politických činitelů, který veřejně varoval před hrozícím mnichovským nebezpečím, který*

[1452] *K padesátinám soudruha Gottwalda 1896–1946. Sborník statí a vzpomínek*. Svoboda, Praha 1946, s. 321.

[1453] Benešovu „vědeckou“ politiku jen nahradilo učení Marxe, Engelse, Lenina a Stalina.

[1454] Termín sám nebyl ani nový, ani dílem KSČ. Uplatňoval se již během války i po ní, bez ohledu na politické strany.

[1455] Vizte u pozn. 163. *A o čem sní naše reakce*. Rudé právo, 4. 6. 1947, s. 2. *J. Duclos: Na obzoru se rýsuje nový Mnichov. Ramadiér dostal důvěru 331 proti 246 hlasům*. Rudé právo, 8. 7. 1947, s. 2. André SIMONE: *Dr Petr Groza v původním interview Rudému právu: Na novomnichovskou politiku doplatí ti, kdož ji zahájili*. Rudé právo, 7. 9. 1947, s. 2. André SIMONE: *Mnichov – druhé neopravené vydání?* Tvorba, roč. XVI, č. 40/1947, 1. 10. 1947. Zde se mj. objevila věta: *„Mnichovská politika, jak jsem již v Tvorbě psal, nezačala v mnichovském období. Začala ihned po první světové válce…“*

[1456] Např. *Veliký projev předsedy vlády Klementa Gottwalda na Děvíně. Pro jednotné a silné Československo. S velezrádnou činností luďáckých živlů je třeba učinit konec*. Rudé právo, 8. 7. 1947, s. 2.

při každé příležitosti veřejné volal k boji proti agresi. V mnichovském období se stal Klement Gottwald symbolem vůle národa nesmířit se s otroctvím.“[1457]

V rozhovoru samém pak čteme formulace, které v podstatě nárokovaly pro KSČ výhradní postavení, pokud šlo o boj proti Mnichovu, a až podivuhodně se shodovaly s thesemi, přednesenými o tři dny dříve A. A. Ždanovem ve Sklářské Porubě.

„1. 28. září vzpomínáme devátého výročí Mnichova. Které zahraniční a které vnitřní síly způsobily mnichovskou tragedii Československé republiky?

Mnichov znamenal vydání Československa na pospas hitlerovskému Německu. Učinily to reakční vlády Anglie s Chamberlalnem v čele a Francie s Daladierem v čele. Prodaly Československo Hitlerovi, domnívajíce se, že tím vykoupí mír s Německem pro sebe a zaměří jeho rozpínavost na východ, na Sovětský svaz. Tito představitelé mezinárodní reakce měli své spojence v československé reakci, v mluvčích československých velkokapitalistů a velkostatkářů. Československá reakce ze strachu před vlastním lidem, ze strachu před sovětskou pomocí, tedy ze strachu o své třídní zájmy, zradila zájmy státu a národa. Toto spiknutí zahraničních i vnitřních reakčních sil vedlo k Mnichovu.

2. Jaká byla politika Komunistické strany Československa v období Mnichova.

Komunistická strana Československa včas a neustále upozorňovala na nebezpečí, jež republice a národu hrozí, včas ukazovala na domácí spojence Henleina a mezin. reakce. KSČ vždy zdůrazňovala, že spolupráce a spojenectví se Sovětským svazem je jedinou bezpečnou oporou republiky. KSČ včas a neustále varovala demokratické živly v Československu před zhoubnými následky jejich nerozhodné, kolísavé politiky. KSČ je jediná strana první republiky, která se neposkvrnila kapitulantstvím, která vynaložila všechny síly k tomu, aby zabránila Mnichovu a která se s ním nikdy nesmířila.

3. Slyšíme dnes názor, že Mnichov je sice mrtev, avšak že žijí Mnichované a mnichovská politika. Co soudíte o tomto názoru?

Ano, je povážlivým zjevem v dnešní světové politice, že se v ní stále silněji projevují tendence, připomínající politiku mnichovskou. Velkým odkazem poslední války je úkol vyhladit do kořene pozůstatky fašismu, aby již nikdy nemohl ohrožovat bezpečnost světa. Místo toho však vidíme, že některé mezinárodní kruhy, representované především americkými monopolisty, usilují naopak o vzkříšení německého velkokapitálu a tak německého imperialismu. Tedy třídním zájmům určitých kapitalistických skupin se mají obětovat zájmy míru a konsolidace Evropy, má se jim obětovat národní a státní nezávislost malých a ostatně i velkých států Evropy. Jak jinak nazvat takovéto tendence, než mnichovskou politikou? – Těmto hlavním představitelům mezinárodni reakční politiky sekundují takoví lidé, jako je na př. Paul Anxionnaz, generální tajemník francouzské radikální strany, který před několika dny prohlásil, že nikoliv Německo, ale Sovětský svaz je nebezpečím pro Francii. Tedy, tentýž lživý argument, který jsme slyšeli i v roce 1938. Jak jinak nazvat takovéto lidi, než Mnichovany?

4. Jaké je dnešní mezinárodní postavení Československa a co je jeho úkolem, aby se v budoucnu opět nestalo obětí nové mnichovské politiky?

Situace Československa je dnes zásadně odlišná od situace roku 1938. Československo opírá dnes svoji bezpečnost o ty státy, které nejtíže nesly následky Mnichova, které nesly na svých bedrech hlavní tíží boje proti hitlerovskému Německu a které se proto ještě za války dohodly, že již nikdy nedopustí, aby se opakoval rok 1938 a léta následující, – tedy o slovanské státy v čele se Sovětským svazem. Sovětský svaz byl jedinou velmocí, která stála vždy pevně proti Mnichovu a která stojí i dnes v čele zápasu demokratických sil celého světa proti novým mnichovským tendencím. Proto, aby se neopakoval Mnichov – je naší nejsvětější povinností střežit a upevňovat spojenectví se Sovětským svazem a ostatními slovanskými státy. Zrazovat a zradit toto spojenectví, znamenalo by zradit sebe sama, své potomky, veškerou budoucnost našich národů, znamenalo by připravovat nový Mnichov.“[1458]

Motivy, rekvisity, aféry

Líčení postupu komunistické strany v době Mnichova sice stálo především na citátech z tehdejších Gottwaldových projevů, ale současně autoři výše zmíněných textů operovali s některými motivy a rekvisitami, které nesouvisely přímo s činností KSČ a měly již delší historii nebo přinejmenším potenciál k ještě širšímu propagandistickému využití, rozdmýchání vzrušených diskusí a tiskových afér. Jejich síla se projevovala

[1457] André SIMONE: *Mnichovské výročí*. Rudé právo, 28. 9. 1947, s. 1.

[1458] André SIMONE: *Předseda vlády Klement Gottwald k výročí Mnichova. Zradit spojenectví se SSSR by znamenalo připravit nový Mnichov*. Rudé právo, 28. 9. 1947, s. 1. Také Klement GOTTWALD: *O československé zahraniční politice*. Uspořádali František Nečásek a Miroslav Paťava. Svoboda, Praha [3]1950, s. 44–46.

v tom, že se krok za krokem začaly přetvářet v zárodky budoucích thesí, jež se po Vítězném únoru měly stát – v té či oné podobě – páteří oficiálního pohledu na mnichovské události. Je proto třeba se jim blíže věnovat.

Mnichov – dílo reakce

Pro tisk KSČ byl Mnichov především dílem mezinárodní reakce. A je třeba říci, že v komplexu poválečných pohledů na události září 1938 se tento názor neomezoval pouze na autory z komunistické strany, ale – byť možná za použití jiných výrazů – usadil se i u pozorovatelů ostatních.

Německá rozpínavost a imperialismus v kontextu nástupu nacismu a oslabení principů uspořádání Evropy po I. světové válce, zesilované nebývalou zvířeckostí hitlerovců, nebyly předmětem pochyb. Německý fašismus byl považován za baštu reakce, za vládu nejreakčnějších kruhů. Odpovědnost nacistických vůdců posuzoval norimberský proces a novinové reportáže přinášely nové a nové informace. Odhalení mezinárodního tribunálu zcela smetla dřívější nacistické pohádky o ochraně míru a pronásledované německé menšině v Československu. Poněkud stranou zůstával podíl Itálie, přičemž publikované práce se pro nedostatek jiných dokladů většinou omezovaly jen na výňatky z dobového tisku.[1459] Nezapomínalo se ani na úlohu Polska a Maďarska.

Německé vojenské plány, množství dokumentů i osobní výpovědi ale prokazovaly nade vší pochybnost systematickou německou přípravu útočné války, jíž oddaloval pouze postoj západních velmocí. Každý jejich opakovaný ústupek se měnil v další článek řetězu Hitlerových úspěchů. Problémem se stávala motivace těchto ústupků, které skončily 29. září 1938 v mnichovském Vůdcově domě a nakonec na bojištích II. světové války.

Západní viníci

V Československu se rozhodně nijak nedařilo představě, že by Mnichov byl neodvratným dílem osudu, historickou nutností či důsledkem shody nešťastných okolností, za kterou nikdo nenese odpovědnost.[1460] Mnichov byl pro Čechoslovensko skutečným počátkem II. světové války. Zradou spojeneckých závazků ze strany Francie, podporovanou součinností Velké Británie a krytou licoměrnými přísliby záruk a podpory. Další a další ultimáta ústila v mnichovskou dohodu a naprostou kapitulaci před německými požadavky při stanovování nové demarkační linie. Francie a Velká Británie Mnichovem vhodily věrného spojence do německé vlčí tlamy, a to za bujarého a jásavého pokřiku o záchraně míru. Co ale vedlo Západ k této dohodě s Hitlerem? Kdo za to může? Kdo všechno zradil Československou republiku? Kdo ji prodal Hitlerovi?

Ze vzpomínek hlavních aktérů Mnichova vyšly do února 1948 v češtině pouze paměti francouzského velvyslance André François-Ponceta,[1461] které se pokoušely nalézt alibi a polehčující okolnosti, jež vedly francouzskou politiku k Mnichovu. Důvěryhodnost těchto pasáží však byla v době vydání značně zpochybňována. Tuto a podobnou argumentaci se pokoušeli shrnout i jiní autoři, takže povědomí v Československu o důvodech, které měly přivést tehdejší státníky k dohodě s Hitlerem, byly známy poměrně dobře. Ať už mělo jít o důsledky hospodářské krise, silný vliv pacifistického hnutí, materiální i duševní vyčerpanost a jiné podobné prožitky z I. světové války, nízkou produktivitu práce, pomalé zbrojení, nízkou porodnost vzhledem k dynamismu diktátorských států a konečně i kritiku versailleského míru, oprávněnost některých německých požadavků, dobrou víru v nalezení přátelského poměru k Německu a vysoké cíle, pro které je třeba přinést oběti, to vše na samé hranici s naivitou.

Českoslovenští autoři ovšem přidávali i další zkušenosti, dojmy a argumenty: zaslepenost, ba intelektuální nedostatečnost rozhodujících činitelů ve Francii a Velké Británii, podporu Henleina, principiální aversi k versailleskému systému a nástupnickým státům, cílené podkopávání poválečného uspořádání, morální a myšlenkovou vyprázdněnost Západu, nápor fašismu, existenci jeho pátých kolon a vlivových skupin, nijak zvlášť neskrývajících nechuť k Československé republice, dítěti versailleského míru, jakož i osobní zášť vůči jeho představitelům, danou i poměrem Československa k Sovětskému svazu. – Právě těmto otázkám mohly

[1459] Vinu na tom jistě nese i skutečnost, že příslušný svazek deníků ministra zahraničí Ciana byl vydán až v r. 1948. (Galeazzo CIANO: *1937–1938 Diario*. Cappelli Editore, Rocca San Casciano 1948.) V češtině stačil vyjít pouze překlad amerického vydání svazků z let 1939–1943. (*Cianův deník 1939–1943. Úplné, nezkrácené zápisky hraběte Galeazzo Ciana, italského ministra zahraničních věcí 1939–1943*. Předmluvu napsal Sumner Welles. Přeložil Theodor Procházka. Z války a revoluce. Nová řada, svazek 3. Melantrich, Praha 1948.)

[1460] České obyvatelstvo prchající z okupovaného pohraničí nemělo dojem, že by bylo obětí pouhé legendy či mýtu.

[1461] André FRANÇOIS-PONCET: *Berlín 1931–1938. Vzpomínky diplomata*. Přeložil Václav Čep. Universum, Praha 1947.

pověsti o „dobré vůli“ západních usmiřovatelů sotva konkurovat a zejména sovětský faktor, tolik se odrážející v protičeskoslovenské propagandě nacistů, obviňujících Československo, že je prodlouženou rukou bolševismu ve střední Evropě, získávalo po II. světové válce na symbolickém významu, a to i mimo kmenové autory komunistické strany.

Při hledání a označování viníků Mnichova zdomácněl výraz *„mnichovan“*.[1462] Literatura o Mnichovu, dostupná v Československu do února 1948, vcelku přesně pojmenovávala osoby, které se tak či onak podílely v r. 1938 na rozhodovacích procesech. Lze říci, že nedocházelo k větším rozporům při úvahách, koho počítat k táboru mnichovanů. V britském případě byla situace o to jednodušší, že momentálně tvořila vládu labouristická strana, konservativní stranu ovládl směr Churchillův, a většina klíčových appeaserů se buďto uchýlila do ústraní, nebo zemřela.[1463] Reportážní knihy a články o r. 1938 se mnohomluvně zmiňovaly o Chamberlainovi, Halifaxovi, Hendersonovi, Newtonovi, Runcimanovi a dalších – řeč přišla i na pověstnou clivedenskou kliku. Vyzdvihována byla opoziční úloha Churchillova, Edenova i labouristické strany.

V případě francouzském vzbudila pozornost čs. tisku informace, že bývalý ministerský předseda Daladier byl zvolen poslancem II. Ústavodárného Národního shromáždění, když v předchozích volbách neprošel. Čs. tisk zaznamenal i neúspěšný pokus prohlásit Daladierovu volbu za neplatnou a zbavit jej tak mandátu i jeho tříhodinový projev 18. července 1946, v němž hájil svou politiku. Jeho plné znění sice v Československu otištěno nebylo,[1464] zato však týdeník *Tvorba* uveřejnil výňatky z následného pětiapůlhodinového projevu komunistického poslance Florimonda Bontea, který na Daladierův projev odpovídal.[1465] S Daladierovou znovu nastartovanou politickou kariérou bylo nyní třeba počítat a narážky na ni se staly součástí některých protimnichovských textů. Práci francouzské parlamentní vyšetřovací komise pro události let 1933–1945 se čs. tisk věnoval jen okrajově.[1466]

Kromě vyloženě politických osobností se čs. autoři zmiňovali i o pochybných zásluhách britského a francouzského tisku. Byli jmenovány listy, které psaly proti Československu i novináři, jimž byla středoevropská republika proti srsti. Československý čtenář se dozvídal ale i o oněch druhých – jména novinářů Kérillise, Pertinaxe, Tabouisové, Morrella, Gedyeho, Grant Duffové, Kirkpatrickové a dalších probleskovala alespoň v kratičkých zmínkách, když se až na výjimky nedařilo vydávat jejich knihy v češtině. Velkými výjimkami se stala reportážní kniha Sydneyho Morrella *Viděl jsem ukřižování*, která nejen poskytovala svědectví přímého účastníka dění v centru i v pohraničních oblastech, ale především ostře kritisovala tehdejší britskou politiku. Nesmiřitelnou kritiku politiky, *„která zradila Francii“*, pak přinesl český překlad reportážního bestselleru André Simona *J'accuse*, jenž se hemžil pozoruhodnými podrobnostmi ze soukromého života francouzské předválečné elity. Souhrnný pohled na důvody, pro které mělo být Československo obětováno, nemohl být jiný než žalostný a nezřídka ústil k vyslovení otázky, zda skutečné důvody k pokoření se před Hitlerem nebyly úplně jiné. Zda obětování Československa nebylo součástí širšího spektra dějů, zda nesouviselo s tolik proklamovanými tužbami po součinnosti demokratických mocností s fašistickými, s britsko-francouzskými námluvami u Hitlera a Mussoliniho.

„Co dělal buržoasní Západ […]*? Nejen slovem se neozval proti blížící se zkáze, ale svým kapitulantstvím, svým straspytelstvím i svým sloužením nekulturnímu kapitálu ještě dráždil plavou bestii německého fašismu, jen aby se vrhla na jiné, Západu nevítané národy a státy a na nich, aby vybila svou hůř než zvířecí zvrácenost.“* Tak shrnul mnichovské dění Zdeněk Nejedlý už v květnu 1945 v Lucerně.[1467]

Představu, že obkličování Československa v druhé polovině 30. let konalo Německo ve shodě, neřkuli v domluvě se západními mocnostmi, mohla opírat propaganda KSČ o výroky svých představitelů, kteří

[1462] Případně *„mnichovák“*. Zřejmý vliv francouzského «*munichois*».

[1463] I když tu a tam se objevily např. i zprávy o tom, čemu se věnují členové pověstné clivedenské kliky. Evžen ERDÉLY: *Co se stalo s Clivedenskou klikou?* Dnešek, roč. I, č. 1, 27. 3. 1946, s. 6–8.

[1464] Daladierovu sebeobhajobu ovšem přeložilo do češtiny pařížské velvyslanectví a zaslalo je do Prahy. President Beneš si ji zařadil do své archivní sbírky o Mnichovu. AÚTGM, EB IV/1, kart. 146, inv. č. 642, sign. M15/3 (R 260/5). Milan HAUNER: *Mnichov v díle Edvarda Beneše*. In: Mnichovská dohoda. Cesta k destrukci demokracie…, c. d., s. 227.

[1465] Např. Rudé právo, 16. 7. 1946, s. 3; 20. 7. 1946, s. 2, 21. 7. 1946, s. 2. Florimond BONTE: *Od Mnichova k 15. březnu. Z interpelace francouzských komunistických poslanců proti Daladierovi 18. VII. 1946. Obviňujeme bývalého ministerského předsedu Daladiera, že zradil své povinnosti. Podáme o tom důkazy*. Přeložil Jan Vlasta Fischer. Tvorba, roč. XV, č. 40/1946, 2. 10. 1946, s. 627–628.

[1466] Vizte výše u pozn. 1382. *Daladier vypovídal o Mnichově ve vyšetřující komisi*. Rudé právo, 23. 5. 1947, s. 2. *Daladier se ospravedlňuje. Svádí krisi na vojáky*. Svobodné noviny, 24. 5. 1947, s. 3

[1467] Projev na večeru kulturních pracovníků v Lucerně 29. května 1945 – Zdeněk NEJEDLÝ: *Za kulturu lidovou a národní*. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1953, s. 10.

v r. 1938 tvrdili totéž, mohla je opírat o tehdejší analysy Kominterny, mohla se odvolávat na projevy Stalinovy. Tato představa však nevznikala jen u pozorovatelů zaujatých vůči Západu z „třídních" příčin, ale i u těch, kteří se nehodlali stavět k Západu a priori zády. Posilovaly ji totiž mj. i některé poznatky z norimberského procesu – svědectví generála Haldera a zejména pak Hanse Bernda Gisevia.[1468]

V tomto směru poskytuje zajímavý obraz předmluva Bohuslava Ečera právě ke Giseviově knize, jejíž první díl byl vydán na konci roku 1947. Gen. Ečer se tu pokusil shrnout všechny problémové okruhy, související s úspěchy nacismu. Psal i o *„hanbě Evropy"*, o části *„evropských dějin, za kterou se demokratická Evropa musí stydět"*.[1469]

Ečer si kladl otázku, zda počínání západních velmocí v r. 1938 bylo jen důsledkem *„slabosti a nerozhodnosti"*, zda opravdu věřili Hitlerovi, že mu jde *„pouze o sebeurčovací právo sudetských Němců a že odstoupením sudetského území německé říši bude zastavena německá akce proti Československé republice"*, zda byli *„opravdu jen důvěřivými obětmi Hitlerova a Ribbentropova mezinárodního podvodu a vyděračství"*, zda to byl strach z jeho vojenské síly, že *„prostě Hitlerovi dávali postupně vše, co chtěl"*?

Nebo *„věděli britští a francouzští Mnichované, než nás nutili přijmout svůj diktát, že odtržení sudetského území jest jen první etapou na cestě k úplnému zničení Československé republiky? Jinými slovy, byli britští a francouzští Mnichované Hitlerovými spoluviníky?"* Jel tedy lord Runciman do Československé republiky *„jako oběť Hitlerova podvodu či jako instrument jeho plánu, zničit celou Československou republiku"*? Věděli o slabosti Hitlerova Německa v r. 1938, o níž mluvili Keitel a Halder? Věděli, že *„v době Mnichova Německo bylo na pokraji takové vnitřní krise, že by jen jedno procento statečnosti, kterou Spojenci museli pak vynaložit na vojenskou porážku Německa, bylo stačilo na likvidaci zločinného nacistického režimu bez jediného výstřelu pušky"*? Věděli o jeho zločinných plánech? Znali příznaky vnitřní krise režimu?

Podle Ečera dal odpověď na tyto otázky právě Gisevius: *„Chamberlainova vláda byla včas před Mnichovem informována o Hitlerových skutečných úmyslech"* a *„přes tyto informace poslala k nám lorda Runcimana, aby zajistil sudetským Němcům jejich »právo sebeurčení«"*. Přes tyto informace *„nás nutila dát souhlas k odtržení Sudet pod záminkou, že splněním tohoto Hitlerova požadavku se zachraňuje Československá republika před úplnou zkázou a svět před válkou". „Britští Mnichované byli před Mnichovem o Hitlerových pravých úmyslech informováni; to jest historická skutečnost, doktorem Giseviem potvrzená. Ve světle této výpovědi se jejich tlak na nás, prováděný společně s Mnichovany francouzskými, nejeví již jako akce státníků a politiků Hitlerem oklamaných a podvedených. Jestliže věděli před Mnichovem, co Hitler ve skutečnosti zamýšlí, pak jednali jako jeho spoluvinníci. Britští i francouzští Mnichované patří tudíž také před soud."*[1470] Obětovali *„poslední baštu míru v Evropě a pokoje na světě"*, svým podpisem pod mnichovskou dohodou dali *„sankci aktu nacistického banditismu proti Československé republice a útoku na evropský a světový mír"*, neboť *„obsazení Československa bylo jen první etapou na cestě k ovládnutí celé Evropy a později celého světa". – „Tak si počínaly v době krise, osudné pro Evropu a celý svět, tedy také pro jejich vlastní země, tehdejší vlády Velké Britannie a Francie."*

Tuto *„trestuhodnou součinnost"* Západu, *„zradu Západu"*, navíc doplňovala i tzv. *„zrada Východu"*, jíž Ečer mínil fakt, že ostatní slovanské státy východní Evropy – tj. Polsko, Jugoslávie, Bulharsko, nemluvě již o Maďarsku – stály *„v táboře pangermánského nacismu"*. V září 1938, *„kdy šlo o mír Evropy a celého světa, kdy válce mohlo být zabráněno, kdy Hitlerův režim byl na pokraji své největší krise, stály proti nám, Československé republice, dva veliké státy Západu a vyjma Sovětský svaz vlády všech slovanských států a k tomu většina Slováků", „kteří se dali vést Josefem Tisem, plníce historické heslo: »I za cenu republiky«"*. Tak podle Ečera *„Evropa pomáhala upevňovat postavení Adolfa Hitlera, a to i v době, kdy jej mohla srazit k zemi bez války"*. Jak prokazují výpovědi německých generálů, *„Hitler mohl být sražen, kdyby místo do Mnichova byli tehdejší státníci Západu našli cestu do slovanské Moskvy, cestu, na kterou se vydali Churchill a Roosevelt, zachraňujíce tím lidskou civilisaci."*

Ečer tak podporu nacismu, vedoucí k Mnichovu, označil za *„hanbu Evropy". „Všechny její vlády dobře věděly, co nacismus je. Ty vlády, které nacismus posuzovaly blahovolně v úmyslu upokojit jej, i ty vlády, které prostě se tvářily hluchými a slepými z čistě oportunistických důvodů, ty všechny dobře věděly, co se v Německu od r. 1933 děje a co se tam připravuje. Dejme tomu, že zahraniční ministři některých z těchto vlád byli idioti.*

[1468] K tomu blíže u pozn. 1617.

[1469] Hans Bernd GISEVIUS: *Až k hořkému konci. Díl I. Od požáru říšského sněmu k Fritschově krisi.* Dělnické nakladatelství, Praha 1947, s. XXII–XXXVIII.

[1470] *„Britský lid vyřkl nad nimi rozsudek v loňských parlamentních volbách tím, že je skoro všechny, ač je vedl Churchill, Mnichovem nezatížený, z parlamentu vyhnal… Francouzský lid a parlament se k takovému činu mravní a politické hygieny nevzchopil. Daladier je zase členem sněmovny…"*

To se stává. Jako celek vzato, tyto vlády nebyly přece sbory hlupáků. Měly výborně pracující zpravodajskou službu. Jich se přece Hitlerův teror netýkal, je nemohl zavřít Hitler do koncentračního tábora, jako mohl zavřít své nespokojené snad Němce. Na ně nepůsobila Goebbelsova prolhaná propaganda. Neholdovaly rasovým theoriím, nepůsobil na ně mythus »Blubo« (Blut und Boden, krev a půda). Měly přístup k pravdě a znaly ji. Znaly ji z vlastních pramenů a dověděly se ji v kritické době před Mnichovem od skupiny, kterou Gisevius označuje za německou oposici. To, co jim tato skupina sdělila prostřednictvím britské vlády, bylo pravda. Norimberk to potvrdil. A přece se stalo k hanbě Evropy, že zatím co jel do Londýna Němec Goerdeler, aby informoval britskou vládu, že Hitler se nespokojí sudetským územím, že se chce zmocnit celého Československa, a aby prohlásil britské vládě, bude-li pevná a Hitlerovi nepovolí, že válka nebude: v téže době nebo potom (to by bylo ještě horší) tato vláda posílala k nám svého lorda Runcimana, aby získala důvody pro postup právě opačný."

Jedna z hlavních čs. autorit, pokud jde o německé válečné zločiny, se tak vlastně přiklonila k existenci koordinované spolupráce Západu s nacismem a označila ji za „*temné místo*" dějin, které bude nutné pracně odčinit. Přitom je Ečerova předmluva byla datována 17. zářím 1947 – vznikla tedy dříve, než – v byť mnohem ostřejší podobě – řekl totéž ve Sklářské Porubě A. A. Ždanov.

Domácí viníci, kapitulanti a zrádci

Zatímco úvahy o zahraničních vinících Mnichova měly v Československu pro jejich fysickou nedosažitelnost podobu spíše jen akademickou, zcela konkrétní podobu mělo hledání spoluviníků domácích. Sem patřil i problém německého obyvatelstva, ve své většině podporujícího Henleina, a to i v době, kdy se Sudetoněmecká strana již otevřeně přihlásila k nacismu. Klíčový podíl na rozbití republiky, k němuž by bez této většinové podpory jen stěží mohlo dojít, se stával jedním z hlavních argumentů, doprovázejících odsun Němců z Československa. Procesy s henleinovskými předáky dávaly navíc nahlédnout do šířky a hloubky protistátního spiknutí, které v r. 1938 vstoupilo do rozhodující fáze.

Ačkoliv obdobně byly prošetřovány aktivity Hlinkovy slovenské ľudové strany, je poněkud překvapující, že chování jejích představitelů v kritických mnichovských dnech stálo – až na nečetné výjimky – vesměs stranou hlavního zájmu, na rozdíl od jejich aktivity v čase pomnichovském.[1471] V pokusech o vylíčení mnichovských událostí většinou ľudová strana nevystupovala a její absence ve výkladu nebyla nijak výrazně pociťována. Slovenský prvek v pohledech na září 1938 chyběl, na scénu se dravě vracel až s II. republikou a tento mechanismus měl fungovat prakticky bez přerušení ještě dlouho po Vítězném únoru. Aktivity polské i maďarské menšiny zůstaly buďto zcela stranou všeho zájmu, nebo byly nanejvýš jen obecně zmíněny.

Už od mnichovských dob existovalo silné přesvědčení, že podíl na mnichovské tragédii nese i jistá část tehdejšího státního vedení, přičemž představy o tom, která část nese tuto zodpovědnost, se v pomnichovské atmosféře diametrálně lišily – s okupací a vypuknutím války se diferencovaly ještě více. Představy domácí representace, pokřivované okupačním tlakem, stejně jako představy oposičních směrů čs. exilu, nakonec ustoupily zcela do pozadí ve prospěch oficiální čs. exilové representace. Složitě hledaný konsensus mezi „Moskvou" a „Londýnem" nakonec vyjádřil košický vládní program. Kromě otevřeně fašistických organisací byly za politické strany, které se „*těžce provinily na zájmech národa a republiky*", prohlášeny jako celky agrární strana, živnostenská strana a Národní sjednocení, přičemž bývalým členům jmenovaných stran, kteří zůstali věrni republice, neměla z tohoto faktu vyplývat žádná újma. Podobným směrem mělo postupovat i retribuční soudnictví.

Problém domácích viníků

Na poválečné očistě se sice dohodly všechny politické strany, ale jejím nejhlasitějším zastáncem se stala právě KSČ, která ji vztahovala i ke dnům Mnichova. V září 1945 např. volal Zdeněk Nejedlý v Pardubicích po tom, že: „*Musíme přezkoumat mnichovskou kapitulaci*", „*nestála-li nás naše kapitulace více, nežli by býval nás stál boj*".[1472] Byl to také on, který šířeji definoval termín kapitulantství: „*V rozpočtech fašismu bylo kapitulantství velkou položkou. Fašismus přímo počítal s kapitulantstvím u druhých národů. Počítal s tím, že oboří-li se na národy a státy s náležitou drzostí, ty se leknou a vzdají se. A i když se nevzdají, bude tam dost kapitulantských duší, které oslabí nástup těch, kteří by se nechtěli vzdát. Proto šel fašismu velmi na ruku každý, kdo jakkoli pode-*

[1471] Platí to i pro jednu z prvních prací k problematice slovenské politiky, vydané po válce – Ivan DÉRER: *Slovenský vývoj a luďácká zrada. Fakta, vzpomínky a úvahy.* Kvasnička a Hampl, Praha 1946.

[1472] Rudé právo, 21. 9. 1945, s. 2.

přel kapitulantskou náladu, rozšířenou zejména v neuvědomělém maloměšťáctvu.“[1473] Tyto a podobné výroky samozřejmě poskytovaly návod, v které části politického spektra je třeba hledat.

Hledání a potrestání těchto kapitulantů však nutně vyvolávalo vedlejší účinky, neboť odvádělo pozornost od faktu, že mnichovská krise byla působena především tlakem ze zahraničí. Důraz na vinu domácích činitelů a jejich exemplární trestání relativisoval provinění západních velmocí. Formálně totiž potvrzoval tvrzení mnohých mnichovanů o neudržitelnosti a rozkladu čs. státu, zeslaboval pocit studu Západu za předchozí politiku a zbavoval čs. zahraniční politiku výhodné vyjednávací posice. Zřejmě i proto se president Beneš vyjadřoval na adresu domácích viníků spíše opatrně a v obecnější rovině.[1474] Proto nalezneme v poválečném období i texty, které při hodnocení Mnichova pomíjely otázku domácích příznivců dohody s Německem a soustředily se čistě na dění zahraniční.[1475] Takový přístup ale nebyl většinovým.

Všechny české strany Národní fronty se naopak snažily hledat a nacházet domácí viníky, prokazovat vlastní zásluhy a presentovat se jako hlavní odpůrce zářijové kapitulace. Lidová strana opakovaně poukazovala na iniciativu svého předsedy Šrámka, který odmítl dát souhlas k anglo-francouzskému plánu – a při té příležitosti vyšlo najevo, že i ministr zdravotnictví František Ježek a ministr veřejných prací Jan Dostálek z Národního sjednocení se postavili proti plánu.[1476] Podobně i předseda národně socialistické strany uveřejňoval dokonce na pokračování své vzpomínky, jak nesouhlasil s kapitulací.[1477] Sociální demokraté se mohli odvolávat na činnost Zdeňka Fierlingera coby vyslance v Moskvě. Komunistická strana, jak známo, použila jinou strategii. Když sama sebe prohlásila za vůdčí sílu lidového boje proti kapitulaci, začala v úloze tohoto živoucího svědomí národa účtovat se vším, co podle jejího mínění vedlo k Mnichovu.

Mnichov byl propagandou KSČ podáván jako důsledek závažných vad předmnichovské demokracie, v níž byla iniciativa přenechávána reakci.[1478] Ta přivedla národ a stát k Mnichovu, okupaci a válečnému utrpení. Mnichovská tragédie byla současně koncem čs. demokracie a zároveň kořenem všeho následujícího zla, jež má být v poválečné době do všech důsledků odčiněno nejen pro stránce právní, legislativní či správní, ale i personální – vedle odsunu Němců a Maďarů očistit stát od zbytků původců a průvodců Mnichova – a jedině tak zabezpečit, aby se Mnichov znovu neopakoval.

Propaganda KSČ tak vytvářela vlastní svébytný, silně kritický pohled na dějiny I. republiky, na příčiny a důsledky Mnichova. Zčásti přitom navazovala na oficiální i neoficiální projevy stranických představitelů již z doby mnichovské a válečné. Viníky Mnichova vlastně rozdělila na dvě skupiny – skupinu těch, kteří republiku aktivně zrazovali, a skupinu těch, kteří této zradě přihlíželi a před ní ustupovali.

„Jablíčko, v němž pracuje červ“

Tohoto přirovnání pro Československo roku 1938 použil ve své *Německé válce* spisovatel Emil Vachek.[1479] Ve stejném duchu byla popisována činnost nepovolených politických stran, které byly ztotožněny s proudem aktivní zrady.

V jeho čele stála strana agrární: její zástupce stál v čele kapitulační vlády, v čele ministerstva národní obrany a ministerstva vnitra; její předseda se na Nový rok 1938 vyslovil pro přijetí henleinovců do vlády. A byla to agrární strana, která si za II. republiky podmanila většinu své konkurence, vytvořila Stranu národní jednoty a definitivně dovedla stát k březnové katastrofě. – Mějme ovšem na paměti, že v případě agrární strany měla její špatná pověst dlouholetou tradici, která se neomezovala pouze na projevy představitelů KSČ. Že právě agrární strana podporuje za zády koaličních partnerů henleinovskou pátou kolonu,

---

[1473] Projev na večeru kulturních pracovníků v Lucerně 29. května 1945 – Zdeněk NEJEDLÝ: *Za kulturu lidovou a národní*. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1953, s. 15.

[1474] Srov. např. DHČSP-I, s. 186: „*… šlo mi ještě o to, aby se takovýmhle laciným způsobem nezbavovali své viny pánové Bonnet a ta celá banda.*“

[1475] Např. Kamil KROFTA: *Dějiny československé*. Bohumil Janda – Sfinx, Praha 1947, s. 780 a n. František ROUBÍK: *Přehled českých dějin*. Orbis, Praha 1947, s. 225–229.

[1476] *Kdo zavinil Mnichov*. Obzory, roč. I, č. 7/1945, 6. 10. 1945, s. 97. *Vítězství lidové demokracie ve Francii*. Obzory, roč. I, č. 10/1945, 27. 10. 1945, s. 145. *Z dopisů redakci*. Obzory, roč. I, č. 17/1945, 29. 12. 1945, s. 266–267. *Čtyřicet let*. Obzory, roč. II, č. 48/1946, 30. 11. 1946, s. 753. František JEŽEK: *Mnichovská krize*, c. d., s. 244. Michal PEHR: *Lidovci proti kapitulaci. Mnichov v memoárech a deníkových záznamech představitelů Československé strany lidové*. In: Mnichov ve vzpomínkách pamětníků. K vydání připravili Josef Tomeš a Richard Vašek. Masarykův ústav a Archiv AV ČR, Praha 2012, s. 103–126.

[1477] re: *Pravda zvítězí nad pomluvami*. Svobodné slovo, 12. – 25. 5. 1946, s. 2.

[1478] K tomu např. výše u Gottwaldova narozeninového sborníku.

[1479] Emil VACHEK: *Německá válka I. Hitlerovo tažení proti Československu*. Václav Neubert a synové, Praha 1945, s. 51.

byl pocit v r. 1938 značně rozšířený[1480] a dobrou reklamu neměla ani u zahraničních přátel Československa. V poválečném prostředí, kdy veřejné mínění spoluurčovali její někdejší političtí konkurenti, mohla jen stěží být lepší. Agrární straně byl tak přisuzován charakter hlavního hybatele domácí zrady. Její postoje, názory a postupy byly hlasitě a mnohomluvně rozebírány, zatímco Národnímu sjednocení a živnostníkům byly přisouzeny pouze úlohy vedlejší. Veškerá obvinění navíc zesiloval propastný rozdíl mezi oficiálně hlásanými humanitními ideály první republiky a reálným všednodenním provozem jejího politického soukolí.

Nejucelenější obraz činnosti agrární strany, která měla vést k Mnichovu, přinášel opět tisk KSČ. Např. již vzpomínaný referát Rudolfa Slánského na VIII. sjezdu v březnu 1946 hovořil velmi konkrétně.[1481] Předkládal vlastně základ interpretace Mnichova jakožto důsledku náporu domácích reakčních sil, kdy se tyto reakční síly pokoušely v Československu vytvořit *„jednotnou protidemokratickou frontu“*. Proto se agrární tisk tak *„otevřeně radoval ze vzrůstu henleinovského hnutí“*.

Za signál tohoto procesu sjednocování reakčního tábora označil Slánský presidentskou volbu v r. 1935, kdy demokracie čelila náporu stmeleného reakčního bloku: *„Čeští měšťáci, kteří už v r. 1926 vytvářejí spolu se zástupci německé buržoasie společnou vládu panské koalice, spojili se po volbách r. 1935 s Henleinem, Esterházym a Hlinkou, aby znemožnili volbu dra Beneše presidentem a aby vytvořili reakční koalici, složenou z českých, německých a slovenských fašistických a polofašistických skupin. Zásluhou nás komunistů byl tehdy zmařen tento reakční komplot a dr Beneš zvolen presidentem.“*

KSČ si tedy mj. začala připisovat zvolení Edvarda Beneše presidentem jako především svou zásluhu, jako zmaření pokusu o vítězství reakce. V této argumentaci přestála hrát hlavní roli historická přesnost – nešlo jen o to, že stanovisko HSĽS při presidentské volbě bylo jiné, ale např. i o Slánského tvrzení, že přes toto selhání *„reakční představitelé bankovního, průmyslového a velkostatkářského kapitálu, kteří byli politicky representováni agrární stranou a národním sjednocením, zůstali dále ve vládě a vedli tam hlavní slovo“*, ačkoliv Národní sjednocení setrvávalo v oposici od r. 1934 až do jara 1938.[1482]

„Reakční vůdcové české buržoasie“, *„exponenti velkokapitálu“*, *„staří velkokapitalističtí držitelé moci“* zcela vědomě pracovali *„pro kapitulaci před Hitlerem, pro vydání republiky Německu“*. Neležely jim na srdci zájmy národa a republiky, *„ale zájmy jejich bank, fabrik a velkostatků“*. V zájmu *„svých bank, fabrik a velkostatků vydali národ Hitlerovi a dovedli ho k Mnichovu“*. Krok za krokem připravovali Mnichov – také tím, že se drze dožadovali *„změny zahraniční politiky, zrušení smlouvy se Sovětským svazem“*.

Pokud šlo o konkrétní jména, byl Slánského výklad osobně zahrocen především proti *„představiteli českého finančního kapitálu“* Jaroslavu Preissovi, který *„jel do Německa, jednal tam s hitlerovskými bankéři a po návratu veřejně vychvaloval hitlerovský barbarský režim a říkal, že si musíme vzít z něho příklad“;* a proti Rudolfu Beranovi.

Slánský naznačil, že zrada domácí reakce byla připravována v zákulisí. *„Je škoda, že dosud nebyly provedeny procesy s Beranem, Preissem a ostatními velezrádci. Při těchto procesech se nám odhalí clona ze zákulisí tehdejší vládní koalice. Ukáže se, že velezrádné rejdy osnoval a spřádal Preiss s Beranem za vědomí ministerského předsedy dra Hodži.“* A odvolal se na dosud nezveřejněné dokumentární důkazy: *„Existují originály dopisů dra Preisse, které psal v červenci r. 1938 z Benátek z Itálie, kam si odjel k moři odpočinout. V těchto dopisech Preiss píše o svém jednání s řadou vedoucích nacistických osobností a také s německým velvyslancem. Naléhá na Berana, aby bylo vyhověno henleinovským požadavkům. Rozčiluje se, že je brán ohled na mínění lidu a poznamenává: »Ty ustavičné ohledy na socialisty, kteří konec konců svou partii dříve či později prohrají.« Chválí Berana a Hodžu, že sdílejí toto jeho stanovisko a navrhuje, aby čs. vyslanec v Berlíně, agrárník Mastný, začal jednat sám za zády vlády s berlínskými nacistickými kruhy. Na jiném místě kategoricky praví, že jakékoliv zákroky proti henleinovcům by byly dnes zločinem. Vytýká vládě, že nedosti ostře potírá komunistickou propagandu, což prý škodí Československu.“*

„Zrádné reakční bandy kolem Berana a Preisse“ si podle Slánského myslely, *„že pod ochranou Hitlera budou moci dále dělati kšefty na účet českého pracujícího lidu a povede-li Hitler válku, vydělávati i na ní. V jednom z dopisů Beranovi líčí Preiss svou rozmluvu s německým velvyslancem o převodu Petschkova majetku do rukou*

[1480] Antonín KLIMEK: *Edvard Beneš od abdikace z funkce prezidenta ČSR (5. října 1938) do zkázy Československa (15. března 1939)*. In: Z druhé republiky 1. Připravili Jan Rataj, Antonín Klimek, Zlatica Zudová-Lešková. Historický ústav Armády České republiky – Památník odboje, Praha 1993, s. 201. Srov. např. *Chtěli jsme bojovat 2*, c. d., dok. č. 342, s. 188–189.

[1481] Rudolf SLÁNSKÝ: *Komunistická strana v boji za svobodu národa. Zpráva ústředního sekretáře KSČ soudruha Rudolfa Slánského o činnosti strany od VII. sjezdu, proslovená dne 28. března 1946 na VIII. řádném sjezdu KSČ.* ÚV KSČ, Praha 1946. Citováno dle: Rudé právo, 29. 3. 1946, s. 3–6.

[1482] Tyto a podobné nepřesnosti – jen někdy opravované – byly poměrně častou součástí podobných textů.

Živnobanky a píše, že prý tato transakce působila dobře a že s německým velvyslancem mluvil o tom, jak čeští a němečtí kapitalisté budou ve zdravém soutěžení spolupracovat na využití zdrojů českých zemí. Píše doslova: »A také jsme německému velvyslanci řekl…, že toto závodění národů, (t. j. závodění německých a českých kapitalistů) bude oběma stranám zdrávo. Ajta, zdrávo.« To psal Preiss 23. července, ve chvíli, kdy český lid se chvěje o osud republiky. Dr Preiss však myslí na obchodování s Němci, provádí převod židovského majetku do rukou Živnobanky a dohaduje se s německým velvyslancem o společných kšeftech.“

Bude proto *„ještě nutno objasnit všechny okolnosti, které se tehdy kolem Mnichova sběhly. Bude třeba objasnit zvláště úlohu celé té zrádné reakční bandy kolem Berana a Preisse, která si přímo vynucovala přijetí mnichovského diktátu.“*

Mnichovský vývoj dává podle Slánského poučení, *„že představitelé kapitalistických kruhů byli hlavními hrobaři republiky, že jejich třídní kapitalistické zájmy nejsou slučitelny se zájmy národa a že jejich protisovětské a protikomunistické machinace byly fakticky velezradou na zájmech republiky“*.

Čs. reakci označil Slánský také za viníka toho, že se Československo neopřelo o svého sovětského spojence: *„Byla to čs. reakce, která tehdy za Mnichova se vší vahou postavila proti tomu, aby Československo se opřelo o pomoc nabízenou nám Sovětským svazem Sovětský svaz, který podle československo-sovětské smlouvy z r. 1935 nebyl povinen přijíti nám na pomoc, protože Francie nepřišla na pomoc, byl přesto ochoten nám pomoci. To je nezvratně prokázáno.“*

O vazbách agrární strany na protistátní skupiny se nemluvilo pouze na sjezdu jejích zapřisáhlých odpůrců, ale i při procesu s K. H. Frankem bylo konstatováno, že *„za první republiky agrární strana podporovala svým aktivním postojem sudetoněmeckou stranu, ba dokonce v letech 1937 a 1938 bylo jednáno s agrárníky o společném zahraničně-politickém postupu, protože agrární strana nesouhlasila s t. zv. hradní politikou, stejně jako sudetoněmecká strana“*, tím spíše, že *„v některých kruzích, zejména v konservativním křídle strany agrární, stále se věřilo tomu, že spolupráce s Henleinem je možná, a uvažovalo se o různých kombinacích, které ovšem byly velmi povážlivé pro demokratickou vládní formu státu“*.[1483]

Zdlouhavá příprava Národního soudu nad členy bývalých vlád pak dávala tisku KSČ dostatek času pro to, aby představila vlastní pohled na agrární zradu, v jejímž čele stál Rudolf Beran. A nebude asi náhoda, že i počátek této tiskové kampaně se kryje s těsně předvolebními týdny.

Zpovídání Rudolfa Berana

Protiberanovská série byla v úplnosti zahájena v polovině května 1946. Stranické nakladatelství *Svoboda* v květnu 1946 vydalo sborníček nazvaný *„Rudolf Beran. Dokumenty zrady“*, obsahující výňatky z dokumentů ze *„soukromého osobního archivu“* Rudolfa Berana s patřičným komentářem, některé dokumenty pak ve fotokopiích či úplných opisech. Šlo přesně o ony dokumenty, které na konci března avisoval Rudolf Slánský a které měl zjevně v téže době již k disposici. Výňatky z této publikace uveřejňovalo na pokračování *Rudé právo*, a zčásti i týdeník *Tvorba*. Jako autor těchto příspěvků byl uveden V. Jindra, bez jakéhokoliv dalšího určení.

Faktu, že tisk KSČ je nebývale dobře informován, uveřejňuje evidentně autentické dokumenty, o nichž sám prohlašuje, že jsou důkazním materiálem, podivily se významně patrně pouze lidovecké *Obzory*: *„Kdo je pan V. Jindra a jaká jest jeho pravomoc, že má už nyní přístup k materiálu z tohoto archivu, a že tento materiál, veřejnosti zatím nepřístupný, smí uveřejňovat už nyní? Podle pravděpodobnosti je přece tento archiv anebo aspoň jeho »zlaté kusy«, ve kterých se panu Jindrovi tak zalíbilo, na některém z těchto míst: Vyšetřovací oddělení ministerstva vnitra; ústředí nebo nějaké vyšší oddělení SNB; státní zastupitelství (národní prokuratura); mimořádný lidový soud v Praze (po případě již u soudce, který byl určen, aby předsedal při hlavním přelíčení proti R. Beranovi). Marně by kdo hledal právní předpis, podle kterého je listinný materiál, chovaný na těchto místech, volně přístupný badatelům o našich dějinách doby nejnovější.“*[1484] Úvahy *Obzorů* šly správným směrem, neboť osobou, skrytou za pseudonymem V. Jindra, byl jeden z vedoucích pracovníků zpravodajského odboru ministerstva vnitra Jindřich Veselý (1906–1964), od VIII. sjezdu člen ÚV KSČ.[1485] Po zahájení procesu

[1483] *Český národ soudí K. H. Franka*. Ministerstvo informací, Praha 1947, s. 88–173.

[1484] Nobody: *Zvláštní informační zdroje*. Obzory, roč. 2, č. 24/1946, 15. 6. 1946, s. 373.

[1485] V. JINDRA [Jindřich VESELÝ]: *Rudolf Beran. Dokumenty zrady*. Svoboda, Praha 1946. (Dále jen JINDRA: *Dokumenty zrady*, c. d.) V. JINDRA [Jindřich VESELÝ]: *Jak Beran připravoval Mnichov*. Rudé právo, 15. 5. 1946, s. 4. V. JINDRA [Jindřich VESELÝ]: *Kdo byl Rudolf Beran?* Tvorba, roč. XV, č. 20/1946, 15. 5. 1946, s. 312–314. K autorství Jindřicha Veselého – rukopis publikace uložený v NA, Veselý Jindřich, arch. j. 3. Totožnost Veselého s V. Jindrou nebyla veřejně ventilována ani po únoru 1948. Je otázkou, zda důvodem pro to nebyla také skutečnost, že způsob, jakým byly dokumenty zveřejněny, byl jed-

s protektorátní vládou otisklo *Rudé právo* další seriál „V. Jindry" o agrární straně, nazvaný *Zelená šlechta*. I zde byl přetiskován další důkazní a ilustrační materiál.[1486]

Komunistická strana tak v rámci vytváření nového výkladu minulosti – a zejména Mnichova – měla oproti konkurenci ohromnou výhodu díky exklusivnímu přístupu k nepublikovaným pramenům. Ty navíc mohla uveřejňovat zcela podle svého vlastního uvážení.

V září 1946 uveřejnila *Tvorba* s výraznou reklamou „sensační" článek, obsahující výňatky z dalšího důležitého dokumentu – z odpovědí Rudolfa Berana na dotazník K. H. Franka z r. 1943.[1487] Dokument pocházel patrně z nedávno objeveného „štěchovického archivu" – šlo tedy o další únik archivního materiálu. Článek tentokrát podepsal Gustav Bareš a Beranovy odpovědi na Frankovy otázky nazval *„zpovědí"* Rudolfa Berana K. H. Frankovi.[1488] Beran, *„zloduch mnichovské kapitulace"* a *„temný stín předmnichovského Československa"* v ní podle Bareše prozrazoval Frankovi *„nejhlubší státní tajemství, usnesení ministerské rady, obsah důvěrných jednání atd."* Pročteme-li si Beranovy odpovědi, *„zvedá se opona nad mnohým, co se zdálo dosud nejasným ve vnitřních pružinách, které u nás připravovaly Mnichov a všecko to, co potom následovalo"*; a odhaluje se *„skrytý mechanismus domácí zrady, který pomáhal cizímu nepříteli i jeho mnichovským partnerům a hnal události k mnichovské kapitulaci"*. Na rozdíl od „Jindrovy" brožury ale tento dokument v úplnosti otištěn nebyl.[1489]

Hlavní rekvisity reakční zrady

Pokusme se shrnout hlavní viny české reakce. Nebudeme-li přihlížet k událostem 20. let, byl počátek agrární zrady kladen do presidentské volby v r. 1935. Snaha zamezit zvolení Edvarda Beneše do presidentského úřadu společným postupem pravicových a krajně pravicových stran byl chápán jako pokus o vytvoření reakčního protidemokratického bloku a změnu zahraničně politické orientace Československa směrem k fašistickým státům. Tento pokus selhal, podle autorů z řad KSČ, díky komunistické straně, která podpořila Benešovu kandidaturu.[1490]

Za druhý pokus o vytvoření reakčního bloku byl považován Beranův příspěvek k Novému roku 1938, otištěný ve *Venkovu*.[1491] Beran zde měl nepokrytě volat po spojenectví s Henleinovou Sudetoněmeckou stranou. Pokusil se tím o taktiku trojského koně: vstupem SdP do vlády by bylo možné zbavit se levicových koaličních partnerů a aktivistických německých stran a změnit politickou orientaci státu.[1492] Všeobecný odpor, který se proti Beranově myšlence zvedl, Beran ignoroval. Na velkém veřejném projevu v Lucerně 24. ledna 1938 dokonce ke svému novoročnímu článku prohlásil: *„Ani slova neodvolávám, ani slova neměním."*[1493]

Reakce požadovala „sblížení" s hitlerovským Německem. V březnu 1938 vyšlo najevo, že Beran se potají scházel s německým vyslancem Eisenlohrem. O první schůzce se veřejnost dozvěděla díky interpelaci

---

noznačným porušením služebních předpisů, trestným tehdy i později. Na výběru dokumentů mohl teoreticky spolupracovat i archivář odboru pro politické zpravodajství Jurij Křížek, zásluhu si zpětně připisoval i Bedřich Pokorný – Jiřina DVOŘÁKOVÁ: *Bedřich Pokorný – vzestup a pád*. Sborník Archivu ministerstva vnitra, č. 2/2004, s. 239, 273–274.

[1486] V. JINDRA [Jindřich VESELÝ]: *Zelená šlechta*. Rudé právo, 12. – 18. 1. 1947. V této době se objevila i rozepsaná varianta pseudonymu Jindřicha Veselého. Zněla *Vojtěch* Jindra, nikoliv Václav Jindra, jak tvrdí ROKOSKÝ, c. d. – Srov. Vojtěch JINDRA: *R. Beran jde před soud*. Rudé právo, 11. 1. 1947, s. 2. Vojtěch JINDRA: *Více bdělosti a ostražitosti*. Tvorba, roč. XIX, č. 47/1950, 22. 11. 1950, s. 1118–1119.

[1487] Národní archiv, ÚŘP-ST, Praha; kart. 24, inv. č. 481, sign. 109-4/227. Vznik dokumentu vylíčil pro Berana příznivě ROKOSKÝ, c. d., s. 534–549.

[1488] Gustav BAREŠ: *Co bylo u nás za oponou Mnichova. Beran psal K. H. Frankovi o tajnostech Mnichova*. Tvorba, roč. XV, č. 39/1946, 25. 9. 1946, s. 609–613.

[1489] Podobně nebyly v úplnosti publikovány ani dokumenty německého Zahraničního úřadu získané v březnu 1947 a použité při procesu s Rudolfem Beranem, především Eisenlohrův záznam o setkání s Beranem v únoru 1938. (Vizte pozn. 1346.) Přestože byl v soudní síni předčítán, *Rudé právo* z něj otisklo pouze výňatky, či spíše parafráze původního textu. – *V Berlíně nalezeny dokumenty usvědčující Berana z velezrady*. Rudé právo, 2. 4. 1947, s. 1. *Rozsudek nad Beranem kolem 20. dubna*. Rudé právo, 3. 4. 1947, s. 1. – Je zvláštní, že tyto dokumenty již stranická propaganda nijak dále nevyužila a otázka Eisenlohrova autentického záznamu pak na tři roky zcela usnula.

[1490] O tom, že hlavní iniciátoři v KSČ byli posléze za svůj postup kritisování, se nemluvilo.

[1491] Srov. – *„…předseda nejdůležitější vládní strany, Beran; zastává se Henleinova hnutí, o němž už jen novorozeně neví, že má poslání, svěřené mu zahraniční mocností, rozvrátit Československo. Beran řekne, že si nesmíme zastírat, že Henleinova strana zastupuje sudetské Němce, což jest vražedná rána, vedená proti t. zv. aktivistickým Němcům."* – Emil VACHEK: *Německá válka I. Hitlerovo tažení proti Československu*. Václav Neubert a synové, Praha 1945, s. 51.

[1492] Opět jde o ozvěnu předmnichovských kritických hlasů.

[1493] JINDRA: *Dokumenty zrady*, c. d., s. 23.

poslance Slánského. Druhou schůzku se Beranovi podařilo zcela utajit. Hledal možnosti, jak vejít v užší kontakt přímo s představiteli Říše a vyslal do Německa své emisary.[1494]

Ministerský předseda Hodža vycházel vstříc henleinovským požadavkům, vyjednával s Henleinem. Agrární ministr národní obrany Machník a ministr vnitra Černý prováděli sabotáž obrany státu. Ze smlouvy se Sovětským svazem nebyly vyvozeny praktické důsledky, nebyla navázána spolupráce s Rudou armádou. Černý povolil henleinovský Freiwilliger Schutzdienst, shovívavě přihlížel henleinovskému puči a četnictvu zakázal bránit se henleinovským bojůvkám.[1495] Na Beranův pokyn *„dal rozkaz bezpečnostním orgánům, aby opustily pohraničí a předaly moc henleinovcům“*.[1496]

Političtí exponenti reakční velkoburžoasie a velkostatkářů v agrární straně a Národním sjednocení štvali proti Sovětskému svazu a požadovali rozvrácení smlouvy se SSSR. Agrární vedení a jiné reakční skupiny vůbec nepočítaly s pomocí SSSR a byly odhodlány se celou svou mocí proti ní postavit. Velkou publicitu získal výrok, který měl pronést ministr zemědělství Zadina na adresu sovětské pomoci. Na *„důvěrné schůzi velkostatkářů“*, vytáhl *„z peněženky tisícikorunu a řekl: »Když k nám přijde Rudá armáda, tak nám ji (tisícikorunu) vezmou, když přijde Hitler, tak nám zůstane«.“*[1497] Velmi rychle se stával výrokem okřídleným.

Agrární tisk také lhal o sovětské pomoci a snažil se tvrdit, že přijetí anglo-francouzského plánu bylo vynuceno i neochotou SSSR jít na pomoc Československu – tedy, že zradil i Sovětský svaz.

Jaroslav Preiss sabotoval vyhlášení mobilisace a *„vyhrožoval, že zarazí vládě úvěry a donutí ji tak během 24 hodin, aby kapitulovala.“*[1498] Preiss *„měl své styky s henleinovci“* a v kritické době *„vyjednával a dělal prostředníka“*. S Beranem se domlouval i o záležitostech, dotýkajících se samých kořenů národního bytí a vědomě a úmyslně při tom pomíjeli hlavu státu, presidenta republiky.[1499] A byl to Rudolf Beran, kdo donutil presidenta Beneše k demisi, což hrdě přiznal ve své „zpovědi“ K. H. Frankovi.[1500] Až sem mělo sahat *„hanebné zrádcovství české reakce“* ve dnech Mnichova.

Výše uvedený přehled obvinění není zajisté úplný a nerespektuje chronologii, v níž se objevila. Mnohé z těchto rekvisit byly přechodně oslabovány, příp. na čas stahovány do pozadí; u některých se ukázalo, že nejsou podávány zcela přesně, nebo k nim chybí hmatatelný důkaz.[1501] To však na jejich přítomnost v mnichovském výkladu nemělo mít žádný významnější dopad a již v této době se vytvářely předpoklady pro jejich zakořenění, pro jejich proměnu v „obecně známé skutečnosti“, které není nutné podložit konkrétním důkazem či pramenem.

[1494] Tamtéž, s. 25 a 36.

[1495] *„Henlein volně prováděl svoji agitaci, jezdil jako führer, doprovázen svými ordnery a asistencí čs. policistů a četníků, kteří měli přímý rozkaz nedotknout se žádného henleinovce. Henleinovci měli volnost rozvíjeti svoji protistátní agitaci, mohli budovat své ozbrojené formace, pašovat z Německa zbraně, brát peníze od německého velvyslance. Agrární ministr vnitra proti tomu nezakročoval.“* – Rudolf SLÁNSKÝ: *Komunistická strana v boji za svobodu národa. Zpráva ústředního sekretáře KSČ soudruha Rudolfa Slánského o činnosti strany od VII. sjezdu, proslovená dne 28. března 1946 na VIII. řádném sjezdu KSČ.* ÚV KSČ, Praha 1946. Citováno dle: Rudé právo, 29. 3. 1946, s. 3–6.

[1496] *Poučení Mnichova. Osnova referátu pro členské schůze KSČ.* Sešit pro agitátora a referenta KSČ; č. 5, září 1945. Kulturně propagační oddělení sekretariátu ÚV KSČ, Praha 1946, s. 7.

[1497] JINDRA: *Dokumenty zrady*, c. d., s. 44. Tvrzení se objevilo nejpozději počátkem září 1938, kdy je na veřejné schůzi v Českých Budějovicích zmínil Václav Kopecký. *„Povím vám jednu příhodu, kterou jsem slyšel: Jeden agrárník vytáhl před svými známými několik tisícovek a řekl: »Přijde-li Hitler, tak mně peníze zůstanou, přijde-li Stalin, přijdu o to.«“* (*Chtěli jsme bojovat 2*, c. d., dok. č. 316, s. 160.) Znovu jej oprášil Klement Gottwald v únoru 1944 v poněkud odlišné podobě: *„Agrární předák Zadina utěšoval pobouřené funkcionáře strany z venkova tím, že Hitler snad znamená pro národ nebezpečí, že však aspoň každému ponechá jeho plnou »prkenici«.“* (Klement GOTTWALD: *O některých otázkách politického vedení naší strany.* Československé listy, 1. 2. 1944. Článek pak přetištěn ve sbornících *Za nové Československo* a *Deset let 1936–1946*, poté v XI. svazku *Spisů*, s. 291.), rekvisity užil i Rudolf Slánský ve sjezdovém referátu v březnu 1946: *„Agrární ministr dr Zadina na důvěrné schůzi agrárních velkostatkářů v září roku 1938, když charakterisoval situaci, vytáhl z peněženky tisícikorunu a pravil: »Když k nám přijde Rudá armáda, tak nám ji (tisícikorunu) vezmou, když přijde Hitler, tak nám zůstane.« Pro české kapitulanty byly rozhodující ne zájmy národa, ale zájmy jejich milionů. Vědomě při tom lhali, že Rudá armáda by jim vzala jejich peníze. Báli se našeho lidu, který v zájmu obrany republiky by byl nucen odstranit je od moci, vyhnati agrárního ministra vnitra a národní obrany, vzíti pod svou kontrolu zbrojní průmysl a vzíti obranu republiky do svých rukou. Počítají s tím, že pod ochranou Hitlera budou moci dále dělati kšefty na účet českého pracujícího lidu a povede-li Hitler válku, vydělávati i na ní.“* (SLÁNSKÝ: *Komunistická strana v boji za svobodu národa*, c. d.) Sám Zadina měl po válce tato tvrzení popřít. (Vojtěch DOLEJŠÍ: *Noviny a novináři.* Nakladatelství politické literatury, Praha 1963, s. 131–132.)

[1498] Klement GOTTWALD: *O některých otázkách politického vedení naší strany.* Československé listy, 1. 2. 1944. Článek pak přetištěn ve sbornících *Za nové Československo* a *Deset let 1936–1946*, poté v XI. svazku *Spisů*, s. 291.

[1499] JINDRA: *Dokumenty zrady*, c. d., s. 36.

[1500] Gustav BAREŠ: *Co bylo u nás za oponou Mnichova. Beran psal K. H. Frankovi o tajnostech Mnichova.* Tvorba, roč. XV, č. 39/1946, 25. 9. 1946, s. 612.

[1501] Jistou roli zde hrála i zjištění Národního soudu, jeho rozsudky a pokusy o revisi.

Reakční spiknutí

Sensační odhalení zrádcovské činnosti domácí reakce v září 1938, podávané především tiskem KSČ a spjatými redakcemi, jako by potvrzovala takřka každé písmenko z Gottwaldových slov ve Stálém výboru Národního shromáždění 11. října 1938 – tedy, že za mnichovskou katastrofou *„vězí temné síly reakčního velkokapitálu“*, kdy reakční velkoburžoasie v Anglii a ve Francii v Mnichově na účet Československa zachraňovala Hitlerův režim a *„třídní síly reakční buržoasie v Československu* […] *velely kapitulovat a obětovat zájmy státu, republiky a národa třídním zájmům velkoburžoasní smetánky“*. Že vskutku *„máme co činit s dalekosáhlým spiknutím proti lidu, proti republice a proti demokracii“*, že zde skutečně působily *„živly a síly, které tuto hanebnou kapitulaci po dlouhou dobu záměrně připravovali, které se spikly s nepřítelem proti vlastnímu lidu, národu a republice“*.

Lze proto říci, že ještě před Ždanovovým projevem v září 1947 nabýval v Československu čím dál určitějších rysů obraz Mnichova jako velkého reakčního spiknutí, jež se odehrávalo jednak na poli mezinárodním, jednak přímo v Československu. Na mezinárodním poli šlo o souhru Německa a Itálie s reakčními politiky Velké Británie a Francie, v Československu o protistátní činnost henleinovců, trpěnou, ba podporovanou domácí reakcí. Činnost domácí reakce pak urychloval nátlak reakce zahraniční. Šlo o *„kombinovaný útok zvenčí i zevnitř“*.[1502] V tomto duchu se na události roku 1938 podíval při devátém výročí Mnichova Karel Kreibich, v článku nazvaném *Nápadně časové hlasy kolem Mnichova*.[1503] Překvapoval množstvím odkazů na zahraniční literaturu. Kromě (vcelku očekávaných) sovětských *Dějin diplomacie* se odvolával na Helen Paull Kirkpatrickovou, Geneviève Tabouisovou, Pertinaxe, Shielu Grant Duffovou, nepřiznaně pracoval nejspíš i s motivy z knihy Petra Buka, Sydneyho Morrella a André Simona. Hojně také citoval z práce Huberta Ripky – jeho postřehy však používal značně účelovým způsobem. Výsledný tvar článku je zajímavý – ačkoliv se v zásadě přidržoval většiny dosavadních publikačních počinů stranické propagandy, nekopíruje ji slepě, a právě citáty ze zahraniční literatury používá jako velmi účelný doplněk k thesím o Mnichovu. V mnohém tím předstihnul budoucí interpretační revisi po vydání *Padělatelů dějin*.

Mnichov se podle Kreibicha zrodil daleko dříve než roku 1938. Již v r. 1936 byla pochybnost o tom, jak se zachovají západní velmoci při německém postupu ve střední Evropě. V zajímavém kontextu připomněl návštěvu lorda Halifaxe u Hitlera v listopadu 1937 – *„Chamberlain ho tam poslal, když krátce před tím lord Londonderry dostal od Göringa ujištění, že by Hitler vycházel Britannii vstříc v otázce britské vlády na moři, kdyby za to Anglie ponechala Německu volnost jednání proti Rakousku a Československu.* […] *Halifax slíbil Hitlerovi, že se Velká Britannie nebude vměšovati do provádění německých plánů ve střední Evropě. A ke konci listopadu se konala už v Londýně anglo-francouzská konference, která se dohodla na stejné politice. Osud Španělska, Rakouska a Československa byl tedy již tenkrát zpečetěn. V Anglii byla této politice připravena cesta.*“[1504]

Británie navázala styky s generálem Frankem ve Španělsku. Na Nový rok 1938 byl místa stálého státního podtajemníka ve Foreign Office zbaven protiněmecky naladěný Vansittart. Dosavadní německý velvyslanec v Londýně Ribbentrop se v únoru stal ministrem zahraničí a *„první jeho ministerská cesta ho vedla do Londýna, aby tam dojednal postup v rakouské otázce“*. Proti britskému zahraničnímu ministru Edenovi byla organisována štvavá kampaň a musel 20. února odstoupit. *„Jeho nástupcem se stal ihned lord Halifax. Spiknutí bylo hotovo.“*

„Téhož dne – jaká »náhoda«! – řval Hitler v říšském sněmu“ o osudu deseti milionů Němců, kteří žijí v sousedních zemích. *„Německá vláda se bude domáhat sjednocení celého německého národa.“* Tehdy už Hitler věděl, že se Británie a Francie nebudou do jeho plánů „vměšovat“. Svému slovu dostály při anšlusu.

V československém případě podle Kreibicha *„bylo třeba obratných a složitých diplomatických manévrů, aby nebylo vidět, že všechno, co vyvrcholilo Mnichovem, bylo již dávno s Hitlerem smluveno. Aspoň v podstatě. Henlein nebyl jenom nástrojem Hitlerovým, nýbrž jednal spolu s Runcimanem také jako Chamberlainův a Daladierův nástroj.“* Při dubnové konferenci britské a francouzské vlády v Londýně *„se obě vlády definitivně dohodly, že Hitlerovi nebudou překážet v jeho akci proti Československu.“* Kreibich tak má za to, že zrada Československa byla připravena dlouhou dobu předem.

„Nevěděla-li československá vláda opravdu nic určitého o tomto spiknutí západních reakcionářů s Hitlerem proti republice, pak musela alespoň už v květnu něco o tom tušit“, když Henlein v Londýně svým anglickým přátelům vykládal, *„že Československo musí být rozděleno“*. Zmínil i alarmující články o Chamberlainových

[1502] Gustav BAREŠ: *Muž proti Mnichovu*. In: K padesátinám soudruha Gottwalda…, c. d., s. 110.

[1503] Karel KREIBICH: *Nápadně časové hlasy kolem Mnichova*. Tvorba, roč. XVI, č. 40/1947, 1. 10. 1947, s. 778–781.

[1504] Připomeňme si, že výňatky z Halifaxova rozhovoru s Hitlerem budou uveřejněny až za čtyři měsíce!

výrocích u manželů Astorových, otištěné v *New York Times* a *New York Herald Tribune* i pověstný úvodník *Timesů*. Při zradě Československa se hodily i podvody. Podvodem byla i Runcimanova mise a jedním z nejhanebnějších podvodů si vypomohl i Bonnet, když referoval o zprávě generála Gamelina. Vytvořil tak zdání, že je Francie *„zbavena možnosti splniti své závazky vůči Československu"*. Není divu, že *„francouzská vláda zamítla návrh sovětské vlády na zahájení společných porad obou generálních štábů o vojenské pomoci Československu"*.

„A co se stalo mezitím v samém Československu? Právě v době, kdy už se anglická a francouzská vláda dohodla s Hitlerem o hlavních rysech jeho plánů ve střední Evropě", Beran *„jako vůdce nejsilnější vládní strany a skutečný šéf Hodžovy vlády"* doporučuje ve *Venkově* vstup Henleinovy strany do vlády. Henleinovce považuje za skutečné zástupce Němců v republice – oproti *„německým »aktivistickým« ministrům"* – a tím posílil posici Henleina mezi Němci. Prohlásil, že *„jeho strana se nikdy nestane nástrojem politiky proti velikému sousedovi"*.

Západní reakce a agrární strana byly v této době *„už politicky spojitými nádobami: sotva že se Chamberlain a Daladier rozhodli, že nebudou bojovat s Německem na záchranu Československa, Beran se k nim přidal prohlášením, že agrární strana nehodlá republiku bránit proti Hitlerovi"*. Navenek se ovšem tvrdilo, že se Československo bude bránit.

Podobně jako Londýn a Paříž jednaly s Berlínem, byly protějškem těchto jednání *„velezrádné pletichy agrárníků s henleinovci a s německým vyslancem Eisenlohrem"*. Oficiální vyjednávání s henleinovci ale agrárníci přenechali jiným. Zde si zavolal Kreibich na pomoc Huberta Ripku a jeho práci o Mnichovu z r. 1939. Knize přisoudil úlohu obeznámeného svědka, který – aniž by to zřejmě sám tušil – prozrazuje řadu závažných věcí a nastavuje zrcadlo předmnichovské politice: *„O tom psal dr. Hubert Ripka ve své knize »Munich: Before and After« (Před Mnichovem a po něm), která vyšla roku 1939 v Londýně (překládám z angličtiny): »Oni agrární politikové, kteří z různých důvodů dávali přednost kompromisu se sudetoněmeckou stranou, uchýlili se v rozhodujících letních měsících do pozadí a měli až přílišnou radost z toho, že plnou váhu odpovědnosti vzal na sebe president.«"*

Kromě velezrádných pletich měl svůj podíl na negativním vývoji i politický systém předmnichovské republiky. Kreibichovi tu jako vítané doklady tehdejšího zákulisního dění posloužily Ripkovy stížnosti z r. 1939 na nedokonalost předmnichovského politického uspořádání. Podle Kreibicha se Ripka *„vyjadřuje o celém vládním systému první republiky takto: »Byl to náš těžkopádný politický systém, založený na koalici byrokratických stran, co zavinilo náš pád. Neměli jsme ani dost pružnosti, ani dost fantasie, abychom se mohli přizpůsobiti věku rychlých a revolučních změn…« Proto také, podotýká Ripka, jsme zmeškali příznivou příležitost 21. května…"* Podle Kreibicha je Ripkovo vysvětlení politiky čs. koaliční vlády ale *„příliš příznivé, stejně jako Ripkovo vysvětlení postoje západních velmocí tím, že prý válečné nebezpečí (se strany Německa) »nebylo tak veliké jak se západní mocnosti domnívaly«"* a *„že »moc Německa byla na západě přeceňována«*. Kreibich o Ripkovi v této souvislosti prohlásil, že Ripka podceňoval informovanost západních velmocí a *„věřil jejich dobré vůli"*. Prý *„proto také mohl napsat: »Nepřestávali jsme doufat, že naši západní přátelé a spojenci nezradí žádný z našich základních zájmů… Přes hluboké obavy jsme měli stále ještě důvěru k západním mocnostem.«"*[1505]

Zatímco v červenci se Hitler a Ribbentrop již radí s generalitou o přepadení Československa přesvědčeni, že Francie ani Británie do války nepůjdou, *„v Praze se tvářili, jako by se nechumelilo"*. A tu opět dal Kreibich slovo Ripkovi – *„Ripka o tom psal ve své knize: »V srpnu jsme byli překvapeni, že západní mocnosti německým válečným přípravám a německé mobilisaci nepřičítaly tak velký význam, jak jsme očekávali… Rozhodný postoj západních mocností byl by zmenšil válečné nebezpečí, na nejmenší míru.«"*

„V Praze nevěděli, že západní velmoci už zaujaly svůj »rozhodný postoj«: vydat Hitlerovi »sudetské« území. Pražská vláda stále vyjednává s henleinovci a dělá při tom ústup za ústupem. Henleinovci na to odpovídají novými a novými útoky a provokacemi. […] *Henleinovci provokují v tisku a na ulici, vláda nezakročuje a trestá strážníky, kteří se nechtějí nechat henleinovci poplivat. Zato antifašistický tisk je konfiskován za každou kritiku hitlerovského Německa a oba předsedové Národního shromáždění volají antifašistické členy k pořádku. Tak byly na obou stranách připraveny rozhodující dny měsíce září 1938."*

19. září dostala československá vláda od Anglie a Francie první oficiální sdělení, že má předat pohraničí Německu. Vláda se rozhodla odmítnout, neboť, jak podotkl Ripka, *„musila vzít v úvahu české veřejné mínění. Není pochyby, že vláda by byla narazila na vášnivý odpor, kdyby přijala londýnské návrhy přímo, bez okolků«*

[1505] Přitom ale Kreibich neopomene dodat, že se Ripka u pozdějších událostí dopustil poznámky ve zcela opačném smyslu, že totiž Ribbetrop měl v polovině září *„již spolehlivé informace o skutečných záměrech francouzských ministrů a o tom, že bankovní kruhy v Paříži provedly již velké transakce na základě ujištění, že by Francie nešla do války »pro Čechy« anebo »pro několik německých pohraničních okresů«"*.

(outright). Vláda odpověděla (cituji a překládám z Ripkovy knihy): »Podle ústavy vláda nemůže rozhodovat ve věci, týkající se hranic. Takové rozhodnutí nebylo by možné bez znásilnění demokratického režimu a právního řádu československého státu. V každém případě by bylo nutno se ptát parlamentu.« Tato nota nebyla, jak Ripka poznamenal, uveřejněna. Nelze se divit, neboť byla sebeobviněním z brzo následujícího zločinu podle zákona na ochranu republiky. Ostatně to byl pokus o dosažení šibeniční lhůty. Nepodařil se však." 20. září večer oznámil vyslanec Newton čs. vládě, *„že »v případě, že se bude dále zpěčovat, anglická vláda se přestane zajímat o osud Československa«. A v noci na 21. září ve dvě hodiny objevili se anglický a francouzský vyslanec u presidenta Beneše a předali mu ultimatum svých vlád: okamžitá a bezpodmínečná kapitulace Československa."*

Noční demarši označil Kreibich za *„jistě nejdrzejší čin v dějinách diplomacie: tito dva diplomatičtí vyděrači, vystupující nacisticky surovým způsobem domýšlivě, se vydávali za zástupce »celého světa«. V tom bylo kus školení koloniálních usurpátorů v jednání s ubohými černými otroky v Africe. Jenom že tentokrát jednali jako pionýři druhého otrokáře, Hitlera. V dohodě s nim vyhrožovali: »Spojí-li se Češi s Rusy, válka může nabýt rázu, křižáckého tažení proti bolševikům. Tehdy bude vládě Anglie a Francie velmi obtížné zůstat stranou.« Tedy výhrůžka společné války Anglie a Francie s Německem proti Československu a Sovětskému svazu."* Doplnil, že tuto vyhrůžku[1506] sice Ripka ve své knize neuvedl, naznačil ji však jinými slovy: *„Jelikož Sovětský svaz byl zavázán přijít na pomoc jenom tehdy, přijde-li na pomoc Francie, byla jeho pomoc následkem odmítnutí se strany Francie nejistá a i nevhodná (unlikely)… Bylo by víc než nebezpečné žádat Rusko, aby nám pomohlo, bez ohledu na Francii a na Společnost národů, neboť Britannie a Francie, které podporovaly sporné německé nároky… byly by považovaly takový ruský zásah v náš prospěch za nebezpečné rozpínání »bolševismu« v Evropě. V »ideologické válce«, která mohla z toho vzejíti… byly by velké západní velmoci bezpochyby sympatisovaly s osou Berlín–Řím jako obránci »pořádku a evropské civilisace« proti »bolševickému rozvratu a úpadku.« Strany pravice byly by jistě protestovaly proti výlučnému přijetí ruské pomoci. Tím vyvolaná vnitřní diskuse byla by nebezpečně oslabila národní obranu."* – Následné rozhodnutí čs. vlády tak Kreibich považoval za kapitulaci *„nejen před zahraničním, nýbrž také před vnitřním nepřítelem, před českou buržoasií."*

Tuto kapitulaci navíc doprovázely dvě intriky. První spočívala v tom, že ministerský předseda Hodža o ultimativní zákrok obou vyslanců požádal potají předem – právě proto, aby vláda mohla před veřejným míněním ospravedlnit přijetí franko-britských návrhů a přesvědčit národ o tom, že nebylo možné jednat jinak.[1507] To se ale nepodařilo, neboť 21. září *„nastoupil národ v Praze a v celé republice v ohromných masách do ulic"* a *„všechny pokusy upokojit jej zůstaly marné"*. Zde se zase Kreibich odvolal na Ripku a jeho líčení tehdejšího dění: *„Zenkl se pokusil upokojit masy a vyzvat je, aby se rozešly. Ale demonstrace trvaly celou noc… a bylo třeba dát jim jistý směr, jinak bylo nebezpečí, že nebude udržen pořádek… Rozmach národního odporu smetl kapitulantskou vládu."*

Naskytla se příležitost pro druhou intriku – a tou byl nástup Syrového vlády, jenž byl změnou jenom na oko, aby se masy upokojily a šly domů. Tato intrika se podařila, *„masy se skutečně rozešly"* a *„»pořádek« byl udržen"*. Dokonáno bylo ono *„znásilnění demokratického režimu a právního řádu československého státu"*, před nímž varovala vláda ve své první odpovědi na anglo-francouzský plán. A parlamentu se vůbec neptala.

Vše, co následovalo, bylo podle Kreibicha *„jenom dovršením souhry západu s Hitlerem a kapitulace pražské vlády"*.[1508] Zářijové bouřlivé události, charakterisované nátlakem Velké Británie a Francie vysvětlil Kreibich obdobně: *„Celá anglo-francouzská intervence měla jenom ten účel, pomoci Hitlerovi k dosažení jeho cíle. Tato cizí intervence přišla také na pomoc naší vnitřní reakci, která se už před tím paktovala s Henleinem a Hitlerem, netroufala si však dokonat dílo zrady na vlastní pěst."* Kreibich tak Mnichov označil za *„podařenou spolupráci evropské reakce"*.

Kdo je reakcionář?

Jestliže Mnichov byl dílem reakce, a to i reakce domácí, pak se kardinální otázkou stávalo, kdo všechno má být považován za reakcionáře a spoluviníka Mnichova? Zodpovědět tuto otázku nebylo jednoduché a zejména autoři z řad KSČ se snažili, aby jednoznačnou odpověď nedávali.

[1506] Kterou převzal od André Simona.

[1507] K tomu blíže za pozn. 1519.

[1508] Hitler byl Chamberlainem ještě před Mnichovem ujištěn, že dostane vše podstatné bez války a průtahů. Kreibich tu cituje Kirkpatrickovou, že *„Mnichov byl zbytečný, bylo ho jenom třeba jako hitlerovského úskoku, aby Hitler zachoval svou tvář. Neboť Hitler se už ve středu (mnichovská konference se konala ve čtvrtek 29. září) rozhodl, že nepůjde do války. Mimo to mu opatřil Mnichov také anglo-francouzsko-italskou záruku německé okupace dotyčného území do 10. října."*

Tento výklad pracoval s existencí dvou proudů buržoasního tábora, demokratického a reakčního. K reakci se zcela nepochybně počítaly neobnovené politické strany jako celky – tj. především strana agrární a Národní sjednocení. Vedle toho ale byl demokratický proud členěn rovněž na dvě části – na „neochvějné" obránce republiky a na „kolísavce", kteří *„sice hrozivou situaci pociťovali, ale neměli odvahu vyvodit z toho důsledky"*,[1509] nebo hůře, zcela se podřizovali reakci. Právě toto „víceúrovňové štěpení" vyvolávalo další otázky – především, jak se dívat na tehdejší vlády Milana Hodži a Jana Syrového? Byly jako celek reakční? Jaký podíl na Mnichovu nesou její jednotliví členové?[1510]

Za neochvějné demokraty se pochopitelně považovali komunisté. Kam ale zařadit ostatní vládní strany? Mezi zásadové demokraty, nebo mezi kolísavce? Nebo dokonce mezi napomáhače reakce? V tom si propaganda KSČ jako nejdůležitější prosazovatel schématu Mnichov-dílo reakce ponechávala zřetelnou reservu a otevřené dveře.

Rudolf Slánský řekl na VIII. sjezdu např., že: *„Demokratická část tehdejší vládní koalice pokračovala ve spolupráci s agrární a národně-sjednocenou reakcí, která diktovala ve vládě a jíž se Franke a Hampl podřizovali. Kolik nabídek na vytvoření jednotné a lidové fronty tehdy naše strana oběma vládně socialistickým, stranám předložila a všechny byly zamítány."* Podle Slánského *„tehdejší vůdcové národně socialistické a sociálně demokratické strany byli hluší k našim nabídkám, pokračovali v politice přisluhování agrární a národně sjednocené reakci, která stále drzeji volá po změně zahraniční orientace směrem k Berlínu, stále otevřeněji podporuje Henleina."*[1511] A podobně jako kritisoval listy agrární strany, ozval se i proti národně socialistickému tisku, jenž měl v mnichovských dnech šířit nepravdivé zprávy o postoji SSSR. Je prý *„třeba připomenout, že tehdy v mnichovských dnech, byl to nejen reakční tisk, ale spolu s ním i tisk národně socialistické strany který rozšiřoval lživou zprávu, že prý nás opustil i Sovětský svaz"*.

Zdálo se tedy, že to byli *„tehdejší vůdcové"* národně socialistické a sociálně demokratické strany, kteří přisluhovali reakci. Tehdejší vůdcové sociálních demokratů a národních socialistů *„se nechtěli rozejít s reakčními a zrádnými velkokapitalisty, odmítali sjednocení demokratických sil, čímž mařili provádění té politiky, kterou dnes uskutečňujeme"*, napsal Slánský v Gottwaldově narozeninovém sborníku.[1512] V tomto duchu se také nesla předvolební kampaň ve stranickém bulletinu *Fakta a cifry*.[1513] Když ale Gustav Bareš presentoval „zpověď" Rudolfa Berana povzdechem, jak *„zkázonosným se pro republiku ukázal diktát Berana a jeho kumpánů a jak zlé bylo, že ti ostatní tomuto diktátu tak lehce podléhali, neměli odvahu se proti němu vzepřít, opřít se o lid a vytvořit soustředění demokratické a vlastenecké"*,[1514] nezdůrazňoval, že mluví jen o „tehdejších vůdcích"…

I politické konkurenci bylo jasné, že nejasné a obecné formulace při zodpovídání otázky, kdo nese zodpovědnost za mnichovskou kapitulaci, nejsou náhodné. Pochopila, že stanovení přesné hranice mezi „reakcí" a „demokraty" a přesným pojmenováním osob, které podle KSČ ustupovaly reakci, by stranu zbavovalo taktické výhody, jímž byl dojem, že právě ona má právo viníky označit a volat k zodpovědnosti. Proto se i tato otázka stávala více či méně skrývanou součástí tiskových přestřelek a kampaní.

Zatímco KSČ naznačovala, že současné chování partnerů v Národní frontě začíná připomínat jejich chování v době Mnichova, které navíc nemuselo mít pouze charakter ústupu před tlakem reakce, konkurenční tisk neváhal připomínat obdobně choulostivé momenty z minulosti komunistické strany, jakým bylo např. její letité negativní proklamace vůči republice, nebo lpění na právu německé menšiny na „sebeurčení včetně odtržení" ještě v r. 1935.[1515]

Vzájemné předhůzky roztáčely spirálu a umožňovaly, aby stranické a spřátelené listy KSČ měly důvod přitvrzovat ve formulacích a čím dál častěji dávat zaznít úvahám, zda očerňování komunistické strany není

[1509] Gustav BAREŠ: *Muž proti Mnichovu*. In: K padesátinám soudruha Gottwalda…, c. d., s. 98.

[1510] K tomu srov. níže u pozn. 1573.

[1511] SLÁNSKÝ: *Komunistická strana v boji za svobodu národa*, c. d.

[1512] Rudolf SLÁNSKÝ: *O velkém díle a životě soudruha Gottwalda*. In: K padesátinám soudruha Gottwalda…, c. d., s. 30.

[1513] Vizte výše u pozn. 1409.

[1514] Gustav BAREŠ: *Co bylo u nás za oponou Mnichova. Beran psal K. H. Frankovi o tajnostech Mnichova*. Tvorba, roč. XV, č. 39/1946, 25. 9. 1946, s. 609–613.

[1515] Pravděpodobně tohoto problému se týkalo kritické šlehnutí Gustava Bareše, který rychle připomněl jiné hříšky a hříchy kolegů v Národní frontě: *„Není tajemstvím, že byl učiněn pokus stanovisko soudruha Gottwalda a komunistů v této věci překroutit a využít k demagogické agitaci. Kdo tuto demagogii pěstuje? Pěstují ji lidé, kteří v předmnichovské době považovali za možné zasednout za jeden stůl s Henleinem a K. H. Frankem a činiti jim dalekosáhlé návrhy a ústupky, které prakticky směřovaly k vydání celého pohraničního území nacistickým henleinovcům."* Naopak: *„Soudruh Gottwald může dnes s klidným svědomím předložiti národu a historii svůj tehdejší postup: zatím co němečtí přátelé a političtí partneři tehdejších vládních stran se ukázali jako agenti německého imperialismu,*

důkazem, že i v současném vedení obou stran se nevyskytují reakční živly, které přivedly stát k Mnichovu? – Právě v tomto kontextu je třeba chápat these o komunistické straně, jež se postavila do čela odporu proti Mnichovu, i osobně zahrocené kampaně proti Ladislavu Feierabendovi, Petru Zenklovi, Prokopu Drtinovi a dalším, proti nedostatkům v retribučních řízeních či proti zastavení retribucí.

V příspěvcích o Mnichovu zejména s podzimem 1947 rostl počet více či méně jedovatých narážek. Čím dál otevřeněji se připouštěla možnost, že nejen tehdejší, ale i současné vedení národně socialistické a sociálně demokratické strany[1516] má mezi sebou reakcionáře, kteří se do jejich řad hrnou už od Května a chtějí socialistické strany ovládnout. Že je jen krůček od toho, aby se pokusili o nějakou novou formu mnichovské zrady. Prakticky všichni političtí konkurenti tak mohli být v mžiku označeni za mnichovany pro své postoje minulé i současné.

Pouze osoba presidentova nebyla napadána, ani zpochybňována. Úvahy o tom, že by náležel ke kapitulantům, nebo k reakci, nejsou ani naznačovány. Ať už byli kapitulanti a reakcionáři kdekoliv, *„byli kdesi mimo presidenta Beneše“*.[1517] Tato pravidla respektovala obě soupeřící uskupení.[1518]

Objednané ultimátum

V roce 1946 byl znovu otevřen složitý problém tzv. objednaného ultimáta, jehož původ sahá již do zářijových dnů roku 1938. V budoucnosti měl sehrát velmi důležitou úlohu.[1519]

Peripetie objednaného ultimáta

Souvisí s *„famosní“* noční demarší vyslanců Newtona a Lacroix u presidenta republiky v noci z 20. na 21. září 1938 poté, co čs. vláda oficiálně odmítla anglo-francouzský plán.[1520] Vyslanci ultimativně vyžadovali jeho přijetí pod pohrůžkou, že v případě německého útoku se Francie k Československu nepřipojí. Čs. vláda nátlaku ustoupila a anglo-francouzský plán přijala.

Ničemnost ve stínu Mnichova

Hned nato se ale v Paříži začala šířit zpráva, že zákrok si čs. vláda sama vyžádala, přičemž tuto informaci sdělil sám ministerský předseda Daladier třem francouzským ministrům. Nátlak si měla čs. vláda objednat při večerní rozmluvě Milana Hodži s vyslancem Lacroixem 20. září. Ten o tom odeslal do Paříže telegram, podle něhož čs. vláda v souhlase s presidentem Benešem požaduje ultimativní zákrok, aby se mohli před veřejností krýt a zdůvodnit jím přijetí anglo-francouzského plánu. Francouzští ministři informovali následně vyslance Osuského, který 22. září obratem telegrafoval do Prahy.

President Beneš reagoval rovněž obratem, tvrzení nazval *„ničemností“* a instruoval Osuského, aby se vůči němu ohradil. Učinil tak v dopise Daladierovi. O nastalém problému Beneš informoval i Hodžu, jenž prohlásil francouzské tvrzení za naprosto absurdní. 29. září však Osuský jednal s ministrem Bonnetem, který se vyjádřil, že Osuský zjevně neví, co se v Praze dělo, a *„vylíčil“* mu údajné okolnosti Lacroixova telegramu a *„přátelské služby“*, kterou prý Československu poskytnul. Vyslanec Beneše ihned informoval osobním dopisem.

Na pozadí mnichovské tragédie však hlasy o čs. objednání ultimáta povážlivě sílily a Osuský v Paříži nabýval nepříjemného pocitu, že se mu něco tají. 3. října se proto opět dotázal Beneše, zda žádal od Francie ultimátum, načež od něj dostal odpověď, že: *„O nějakém rozhovoru s francouzským vyslancem o této věci jsem neměl vůbec tušení a nebyl mnou žádán ani předpokládán, ani mně nikdy nebyl sdělen.“* Osuský pak požádal,

zbývající malý hlouček německých komunistů a antifašistů stál v nejobtížnějších chvílích na hranicích se zbraní v ruce v řadách obrany státu.“ Gustav BAREŠ: *Muž proti Mnichovu*. In: K padesátinám soudruha Gottwalda…, c. d., s. 98.

[1516] Lidové straně byla ku podivu přisuzována odlišná posice.

[1517] František JEŽEK: *Mnichovská krize*, c. d., s. 113.

[1518] Náznak možné změny se objevil v listopadu 1947 – vizte níže u pozn. 1647.

[1519] Následující souhrn si rozhodně nečiní nárok na úplné postižení tohoto tématu. Sestaven především podle Jan KUKLÍK – Jan NĚMEČEK: *Hodža versus Beneš. Milan Hodža a slovenská otázka v zahraničním odboji za druhé světové války*. Karolinum, Praha 1999. Dále DEJMEK: *Beneš II*, c. d., s. 155–156; 162–163; 391. Míla LVOVÁ: *Mnichov a Edvard Beneš*, c. d., s. 20 a n. Míla LVOVÁ: *K otázce tzv. objednaného ultimáta*. ČsČH, roč. XIII, č. 3/1965, s. 333–348. Odlišné pohledy nabízí Milan HAUNER: *Mnichov v díle Edvarda Beneše*. In: Mnichovská dohoda. Cesta k destrukci demokracie…, c. d., s. 226–228. Vít SMETANA: *Ani vojna, ani mír. Velmoci, Československo a střední Evropa v sedmi dramatech na prahu druhé světové a studené války*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2016, s. 35 a n.

[1520] Robert KVAČEK – Josef TOMEŠ – Richard VAŠEK: *Zasutá svědectví o Mnichovu. Události roku 1938 v nepublikovaných memoárech českých autorů*. ČČH, roč. 109, č. 1/2011, s. 96.

aby se k věci vyjádřil Hodža, neboť *„tvrzení, že naše vláda si ultimatum vyžádala, paralysuje veškerou obranu naší věci jak ve vládě, tak v politických kruzích“*. Hodža Benešovi sdělil, *„že o věci slyší poprvé a nic podobného s de Lacroixem nemluvil“*.

Pověsti v Paříži ale neustávaly, a navíc rostl počet osob, kterým Bonnet informaci o objednaném ultimátu poskytoval. Osuský naléhavě žádal Prahu, že je nezbytné zjistit, *„na čí žádost došlo dvacátého září večer k hovoru Hodža-Lacroix, v kolik hodin a průběh hovoru a co je v tvrzení Bonneta, o němž jsem referoval Beneši dvacátého devátého září pravda a co ne. Jak Blum, tak Herriot žádají, abychom konečně řekli, co se té noci stalo.“*[1521]

Zveřejnění

11. října však pověst o objednaném ultimátu pronikla do tisku, a to rovnou do listu *Temps*.[1522] Čtenářům přinášel výrok Émila Roche, že Beneš žádal Londýn a Paříž, aby ho telegramem donutily k postoupení území. Vyslanec Osuský opět z Paříže naléhal, aby už konečně dostal k věci nějaké podrobnější zprávy. Druhý den zaslal Roche redakci *Temps* dopis, ve kterém opravoval tvrzení listu z předchozího dne, avšak pouze v drobnostech, na vyžádání ultimáta čs. vládou trval.[1523]

Na Rocheovy výroky reagovaly i další listy, Praha však mlčela a Osuský posílal jeden urgující telegram za druhým. Teprve 15. října poslal Hodža Osuskému svůj soukromý záznam, v němž pověsti vyvracel. A až 18. října dostal Štefan Osuský ze Zamini příslušný materiál i svolení, aby tvrzení o objednaném ultimátu dementoval. 21. října tak v *Temps* vyšlo oficiální komuniké čs. vyslanectví, které prohlašovalo, že Beneš nepožádal ani Daladiera, ani Bonneta, aby na něj činili nátlak telegramem, který by posloužil k tomu, aby se čs. veřejné mínění přiklonilo k odstoupení území, jež požadovaly vlády v Paříži a v Londýně.[1524]

29. října pak otiskla revue *L'Europe Nouvelle* dopis pražského zpravodaje listu *Temps* Huberta Beuve-Méryho, obsahující přípis jedné z čs. osobností *„co nejúžeji spjatých s dramatem“*.[1525] Podle tohoto přípisu při inkriminovaném rozhovoru s Lacroixem, *„otázal se ho p. Hodža nejpřesnějším způsobem, může-li Československo spoléhati na pomoc Francie či ne. Pan de Lacroix nemohl hned odpověděti pro hluboké pohnutí. Prohlásil potom, že ačkoliv nedostal žádné oficiální instrukce o této věci, ví přece jenom, že odpověď by byla negativní. Pan Hodža vyzval tehdy p. de Lacroix, aby informoval československou vládu co nejotevřeněji možno, neboť tu jde o životní otázku státu. P. de Lacroix odpověděl, že potřebuje instrukcí své vlády, aby to mohl učiniti. Předseda Hodža ho tedy prosil, aby si vyžádal o této věci co nejpřesnější instrukce od své vlády, aby bylo možno oznámiti v Praze určitým způsobem stanovisko francouzské vlády, pokud jde o splnění smluvních závazků v případě, že by odmítnutí francouzsko-britských návrhů československou vládou mělo za následek německý útok. Bylo zřejmo, že vláda a vojsko československé potřebují znáti přesně toto stanovisko. Pan de Lacroix učinil během téže noci sdělení, z něhož vyplývalo, že by Francie nemohla přinésti vojenské pomoci Československu. Na žádost československé vlády bylo toto sdělení rovněž dáno písemně.“* – Stalo se veřejným tajemstvím, že onou nejmenovanou *„československou osobností“*, která informovala Beuve-Méryho, byl sám Hodža.

Počátkem listopadu 1938, na vzestupu protibenešovského tažení, se však tisková kampaň o objednaném ultimátu přelila i do čs. tisku. I nejzarytější Benešovi odpůrci si však byli vědomi, že verse o ultimátu objednaném nenáviděným Benešem až povážlivě vyviňuje Francii z nedodržení spojeneckých závazků. A tak i např. Vladimír Krychtálek ve *Venkově* 3. listopadu prohlásil pověsti o objednání ultimáta za *„útok na čest“* a za příčinu těchto tvrzení skutečnost, že *„naše vláda, dověděvši se podmínky, které máme přijmouti, a vyslechnuvši nátlak Francie a její útěk od vyplnění spojeneckého závazku, žádala, aby jí to všechno bylo sdě-*

[1521] AMZV, Telegramy došlé, č. 882, 1039, 1054, 1106/1938; Telegramy odeslané, č. 1182, 1490, 1492/1938. *Dokumenty československé zahraniční politiky. A|20|2. Československá zahraniční politika v roce 1938. Svazek II. (1. červenec – 5. říjen 1938)*. K vydání připravil Jindřich Dejmek ve spolupráci s Janem Němečkem, Helenou Nováčkovou a Ivanem Šťovíčkem. Ústav mezinárodních vztahů, Praha 2001, s. 451–452. Dále jen DČZP-1938-II.

[1522] *Chez les radicaux socialistes – Fédération du Nord*. Le Temps, 11. 10. 1938, s. 3.

[1523] *Correspondance. Les déclarations de M. Emile Roche à la fédération radicale socialiste du Nord*. Le Temps, 12. 10. 1938, s. 3.

[1524] *Un communiqué de la légation de Tchécoslovaquie au sujet des déclarations de M. Emile Roche*. Le Temps, 21. 10. 1938, s. 1. Dva dny nato zaslal Osuský dopis ministru Chvalkovskému, jímž žádal vládu, aby zřídila vyšetřující výbor pro zjištění zodpovědnosti *„za národní a státní katastrofu, která Československo postihla“*. Jan KUKLÍK – Jan NĚMEČEK: *K počátkům druhého exilu Edvarda Beneše 1938–1939*. ČČH, roč. 96, č. 4/1998, s. 808.

[1525] Hubert BEUVE-MÉRY: *La vérité sur la pression franco-britannique exercée à Prague le 20 septembre*. L'Europe nouvelle, 29. 10. 1938, s. 1167–1168. Podstatné výňatky uveřejnila v nepodepsaném článku *Přítomnost – Útok na čest*. Přítomnost, roč. XV., č. 48, 30. 11. 1938, s. 756.). Úplné české znění pak v prosinci otiskl týdeník *Sobota – Dva francouzské hlasy o zradě na Československu*. Sobota, roč. IX, č. 43, 3. 12. 1938, s. 508–509.

leno písemně.“[1526] V obdobném duchu reagovaly *Lidové noviny*[1527] i Lev Sychrava v *Národním osvobození*.[1528] Problém objednaného ultimáta nakonec přerostl v tiskovou protibenešovskou přestřelku mezi Krychtálkem a Sychravou za výsměšné spoluúčasti dalších listů a vyústil v zákaz *Národního osvobození*. Teprve na přelomu listopadu a prosince byl v Československu publikován i dopis Beuve-Méryho. Velkou pozornost však na sebe nepřipoutal.[1529]

Objednané ultimátum a československý exil

Růst zvěstí o objednaném nátlaku posilovalo i veřejné mlčení Edvarda Beneše, který na ně reagoval pouze v soukromé korespondenci. V doušce dopisu Ladislavu Rašínovi na konci listopadu 1938 prohlásil obvinění za *„machinace“*,[1530] počátkem prosince vysvětloval problém v dopise bratru Vojtovi[1531] a v lednu 1939 svou účast na objednávání ultimáta rozhodně odmítl v dopise vyslanci Lacroixovi a pověsti o ní označil za *„hanebnou pomluvu“*.[1532] V dubnu 1939 navíc Lacroix řekl Jaromíru Smutnému svou versi o rozhovoru s Milanem Hodžou.

Když na podzim 1939 vyšla v Londýně kniha Huberta Ripky, obsahovala i pojednání o *„tajemném telegramu“* vyslance de Lacroix.[1533] Ripka se pokusil podrobně rekonstruovat, kdy se první pověsti o objednání ultimáta objevily, kdo je rozšiřoval, a resolutně vyvracel tvrzení o údajné účasti presidenta Beneše. Podrobně se věnoval i Hodžovu prohlášení prostřednictvím Beuve-Méryho a vyslovil domněnku, zda celá aféra nevznikla špatným pochopením některých čs. výroků, případně zákulisními machinacemi ministra Bonneta. Existenci Lacroixova telegramu, jehož uveřejnění Daladier odmítl, prý z ohleduplnosti vůči Benešovi, Ripka nezpochybnil, ba pokusil se na základě informací od francouzských politiků rekonstruovat jeho znění. Přestože připustil, že je v této věci mnoho nejasného, nikterak se neztotožňoval s myšlenkou, že by čs. představitelé měli potřebu si objednávat nátlak.

Historie s objednaným ultimátem se ovšem promítla i do napjatých vztahů mezi členy čs. exilu ve Francii a v Londýně, zvláště v souvislosti s pokusy Milana Hodži o samostatné akce. V prosinci 1939 proti Hodžovi vystoupil na schůzi Československého národního výboru právě Hubert Ripka, který – ač nedávno obvinění Hodži z objednávání nátlaku odmítl – požadoval nyní vyjasnění celé záležitosti.[1534] Skutečně závažný problém se z objednaného ultimáta stal v prosinci 1940, kdy francouzský kolaborantský list *Gringoire* otiskl v úvodníku Phillipa Henriota úplný text Lacroixova telegramu z 20. září 1938.[1535] Záležitosti se chopil osobně Beneš a při osobních schůzkách s Milanem Hodžou došlo k dohodě, že Hodža, který publikovaný telegram označil za falsifikát, vydá v tomto směru oficiální prohlášení.

Beneš považoval obvinění z objednávání ultimáta nejen za osobní útok na sebe či na Hodžu, ale především útok na oficiální representaci čs. státu, na čest národa a za velmi laciný způsob, jímž se viny na Mnichovu zbavovali *„pánové Bonnet a ta celá banda“*.[1536] Hodžovým prohlášením, v podstatě opakujícím totéž, co řekl v říjnu 1938 Beuve-Mérymu, považoval president věc za vyřízenou.

[1526] *„Této žádosti o odevzdání písemného dokumentu někteří zneužívají k slintání po cti cizího národa, který se provinil jen jediným: že byl ochoten bojovat tam, kde druzí se báli…“* Vladimír KRYCHTÁLEK: *Útok na čest*. Venkov, 3. 11. 1938, s. 2.

[1527] Lidové noviny, 5. 11. 1938, s. 2.

[1528] Lev SYCHRAVA: *Útok na čest*. Národní osvobození 5. 11. 1938, s. 2. Dále např. jeho další článek *Obhájíme svou čest* (Národní osvobození, 9. 11. 1938, s. 1).

[1529] Což bohužel platí pro minulou i současnou historiografii, která česká vydání přehlíží.

[1530] *„Nemusím snad dodávat, že s nějakou žádostí, aby na nás Francie dělala nátlak, jsem nikdy neměl nic společného. Pokud mohu soudit, je to jedna z těch machinací, která má zodpovědnost některých pařížských činitelů seslabit. Já sám o celé té historii se dozvěděl z Paříže a řadu dní potom, když se o tom začalo mluvit. Hned jsem také protestoval přes naše vyslanectví.“ Formování československého zahraničního odboje…*, c. d., s. 154–155. V oficiálně publikované versi Benešova dopisu – a to ani po válce – však douška uveřejněna nebyla.

[1531] Edvard BENEŠ: *Dopisy bratru Vojtovi 1938–1944*. K vydání připravila Věra Olivová. Společnost Edvarda Beneše – EVA-Milan Nevole, Praha 1998, s. 18–19.

[1532] BENEŠ: *Mnichovské dny*, c. d., s. 246–248.

[1533] RIPKA, c. d., s. 85–93.

[1534] *S projevem nejhlubší úcty. Dopisy, zprávy a depeše Huberta Ripky Edvardu Benešovi (1922–1948)*. Editoři Ivan Šťovíček – David Hubený. Národní archiv – Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, Praha 2018, s. 351–353.

[1535] Phillipe HENRIOT: *Comment mourut la Paix. Avant le procès des responsables*. Gringoire, 19. 12. 1940, s. 1. V české literatuře většinou chybně uváděno pod názvem *La quinzaine de Munich*, což je pouhý mezititulek. Vydáno i v samostatné brožuře Phillipe HENRIOT: *Comment mourut la Paix. Le procès des responsables*. Les Éditions de France, Paříž 1941.

[1536] DHČSP-I, s. 186.

Přesto Henriotův článek pronikl i do krajanského tisku, když chicagská *Nová doba* přetiskla na konci dubna 1941 informaci o Lacroixově telegramu s příznačným názvem *„Byla to zrada mnohem černější“*. Tématu se chopil i tamní slovenský *Ľudový denník* a aféra s tajemným telegramem prý oběma listům vystačila až do června 1941. Aktivním propagátorem, rozvíjejícím Henriotova *„senzační odhalení“*, se měl stát Václav Kopecký – zcela v duchu tehdy ještě naprosto záporného postoje moskevského vedení KSČ k Benešově zahraniční akci.[1537]

Nová zjištění

Téma objednaného ultimáta znovu ožilo s již zmiňovanou Benešovou návštěvou Spojených států na jaře 1943, kde se setkal s bývalým generálním tajemníkem Quai d'Orsay Alexisem Légerem, který Benešovi sdělil, že Bonnet v září 1938 vše zařídil tak, aby Lacroixovým prostřednictvím Hodžu vyprovokoval k žádoucím výrokům, jež by mohly být použity proti Československu a tím Francii zbavily zodpovědnosti za nedodržení spojenecké smlouvy.[1538] Légerovo svědectví považoval Beneš za svrchovaně důležité, neboť vrhalo zcela nové světlo na chování francouzské diplomacie a zároveň exkulpovalo Hodžu. Po návratu informoval o Légerově svědectví exilovou vládu i Milana Hodžu.[1539]

Své čerstvé poznatky vtělil i do rukopisu *Mnichovských dnů*, v nichž se pokusil ve světle nových faktů shrnout historii s objednaným ultimátem.[1540] Poukázal na to, že mu není zcela jasná úloha francouzského vyslance de Lacroix během krise, jeho rozhovor s Hodžou líčil podle Hodžova podání a pozastavil se nad tím, co vlastně de Lacroix ve své depeši hlásil do Paříže. Uvedl, že ví o čtyřech různých versích jejího textu – včetně oné z *Gringoire*. Shrnul, jak okamžitě všechny pověsti o své účasti na objednávání ultimáta kategoricky popřel, od samého začátku v nich spatřoval *„hanebný komplot“*, jen si nebyl hned jist, *„odkud přichází, kdo se ho účastní a co všecko má znamenat“*. Zmínil se také o pomnichovských článcích a dementujících prohlášeních. V závěru této pasáže si ale ponechal jistou reservu. *„Vláda francouzská se nikdy neodvážila kategorická, zamítavá tvrzení všech dotyčných československých úředních činitelů o tzv. depeši de Lacroixově vyvrátit nebo vysvětlit. Je tedy depeše uveřejněná v časopisu »Gringoire« prosté falzum? Nebo se vyslanec de Lacroix řídil prostě rozkazem Bonnetovým a snažil se interpretovat rozmluvu s dr. Hodžou tak, jak to od něho Bonnet předtím telefonicky žádal? Anebo si Bonnet její znění v Paříži upravil tak, jak on to potřeboval, a vložil do ní to, co o jejím obsahu vykládaly pařížské listy v září 1938, anebo jak byla uveřejněna v roce 1941 v týdeníku »Gringoire«? A nebo bude konečně někdo z Francouzů vyvracet tvrzení Hodžova? Zdá se, že francouzský ministr zahraničních věcí podle své podivuhodné praxe prostě potřeboval dokument, aby v první chvíli rozhořčení francouzských přátel Československa jim mohl ukázat, že nezradil on, nýbrž Praha. Postupoval tudíž tak, že potřebný dokument se na jeho stole objevil.“*

Ačkoliv Beneš opakovaně prohlašoval, že považuje Hodžu za očištěného, zdá se, že pět měsíců poté od něj zazněla informace zcela opačná. Při své návštěvě Sovětského svazu hovořil po několik dnů s delegací KSČ. Z těchto rozhovorů byl dodatečně sestaven záznam jednání podle poznámek, které si zapisovali členové této delegace. Během první rozmluvy, která se konala 13. prosince 1943 od půl jedenácté ráno, se stočila řeč na Mnichov. A podle záznamu *„Beneš poukazoval na to, že význačná část vlády byla za Mnichova nespolehlivou, že na příklad agrární ministři zděšeně sdělovali do sekretariátu své strany zvěst o tom, že vláda usnesla 23. září 1938 mobilisaci. Dodatečně se prý též ukázalo, že ministerský předseda Hodža byl zrádce. Podle údajů různých francouzských osobností byl to prý Hodža, který žádal na Francii a Anglii, aby ultimativním zákrokem Beneše donutily k rozhodnutí o kapitulaci.“*[1541]

[1537] *Byla to zrada mnohem černější*. Nová doba (Chicago), č. 11, 29. 4. 1941. LVOVÁ: *Dvacet let o Mnichovu…*, c. d., s. 329.

[1538] Jan NĚMEČEK – Helena NOVÁČKOVÁ – Ivan ŠŤOVÍČEK: *Edvard Beneš v USA v roce 1943. Dokumenty*. SAP, roč. XLIX, č. 2/1999, s. 505 a n.

[1539] *Zápisy ze schůzí československé vlády v Londýně III.1 (leden–červen 1943)*. Editoři Jan Němeček, Ivan Šťovíček, Helena Nováčková, Jan Kuklík, Jan Bílek. Právnická fakulta Univerzity Karlovy – Historický ústav Akademie věd ČR – Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, Praha 2012, s. 420–422.

[1540] BENEŠ: *Mnichovské dny*, c. d., s. 281–289.

[1541] *Cesta ke Květnu. Vznik lidové demokracie v Československu. 1. svazek*. Uspořádali Miloš Klimeš – Petr Lesjuk – Irena Malá – Vilém Prečan. Nakladatelství Československé akademie věd, Praha 1965, s. 40 a n. Zápis ze čtvrté rozmluvy obsahuje řadu nelichotivých charakteristik, jimiž prý měl Beneš počastovat Hodžu, Osuského i celou londýnskou emigraci.

Autentičnost těchto Benešových je poněkud problematická.[1542] Jisté však je, že z této schůzky s Edvardem Benešem si vedení KSČ odneslo přesvědčení, že Milan Hodža požadoval na francouzském vyslanci ultimátum pro usnadnění přijetí anglo-francouzského plánu, tedy, že si ultimátum skutečně objednával.

Benešovo jediné veřejné vyjádření

Psaní *Mnichovských dnů* Edvard Beneš – jak bylo řečeno výše – odložil a své osobní stanovisko k problému objednaného ultimáta tak neuveřejnil. Pokud ovšem nepočítáme odstavec v Mackenzieově biografii, kterou president osobně revidoval. V partii, věnující se noční demarši francouzského a britského vyslance 21. září, čteme: *„Vyslanec de Lacroix přednesl svou zprávu ústně. Oznámil presidentu Benešovi, že by Francie nic nepodnikla, kdyby vypuklo nepřátelství pro odmítnutí franko-britských návrhů. Československo by bylo v tomto případě odpovědno za válku, kterou by tím vyvolalo. Francie by do války nešla, protože by neměla na své straně Velkou Britannii. Československo by musilo bojovat proti Německu samotné. President Beneš si zaznamenal vyslancovo prohlášení, žádal však, aby mu bylo posláno také písemně. To zavdalo příčinu rozšiřované lži, že prý president sám vyzval francouzského vyslance, aby mu odevzdal v noci s 20. na 21. září ultimatum, jímž by se mohl ospravedlniti před svým národem.“*[1543]

I přes Benešův osobní podíl na výsledné podobě rukopisu šlo v tomto případě ve skutečnosti pouze o převyprávění příslušné pasáže Ripkovy knihy, kterou měl Mackenzie k disposici a hojně jí ve svém textu citoval. Toto převyprávění se soustředilo čistě na osobu Benešovu a říkalo jediné: Beneš osobně o žádné ultimátum nežádal. Role ministerského předsedy Hodži zde byla zcela pominuta.

Poválečné oživení

Jednou z mnoha rekvisit, s nimiž vyrukoval na konci března 1946 na VIII. sjezdu KSČ Rudolf Slánský ve své zprávě o činnosti strany od minulého sjezdu, bylo i objednané ultimátum. Při objasňování podílu reakce na Mnichovu konstatoval: *„V zahraniční literatuře vydané o Mnichovu se na př. objevilo tvrzení, že to byl tehdejší ministerský předseda dr Milan Hodža, který sám žádal v Paříži, aby anglický a francouzský velvyslanec vykonal nátlak na čs. vládu, když tato v prvé chvíli se zdráhala přijmout berchtesgadenské podmínky.“* O jakou *„zahraniční literaturu o Mnichovu“* mělo jít, se již nerozšiřoval, a nic bližšího k věci již nezaznělo. Slánský dal ale jasně najevo, že o reálné existenci objednaného ultimáta strana nepochybuje a že objednavatelem byl ministerský předseda Hodža.

Paměti Georgese Bonneta

V druhé polovině roku 1946 vydal ve svém dočasném švýcarském exilu své paměti Georges Bonnet. Nazval je vznešeně *Obranou míru* a věnoval se v nich i mnichovské krisi.[1544] V říjnu 1946 se už o Bonnetově knize v Československu vědělo. Vědělo se také, že obsahuje i episodu s objednaným ultimátem – a to včetně úplného textu Lacroixova telegramu, který byl shodný se zněním, jež před šesti lety otiskl *Gringoire*.[1545] A právě této episodě byla věnována převážná pozornost: *„… Bonnet líčí ovšem i průběh československé krise a znovu uvádí tvrzení, že tehdejší naše vláda požádala Anglii a Francii důvěrnou depeší, aby na ni byl na oko učiněn nátlak pro přijetí anglo-francouzského návrhu na odstoupení pohraničního území Německu: jedině tak prý mohla návrh přijmout a nevystavit se odporu veřejného mínění svého lidu“* – psala v říjnu 1946 lidovecká *Národní obroda*.[1546]

1. prosince pak přetiskla *Lidová demokracie* výňatky z týden staré recense A. J. P. Taylora z listu *Manchester Guardian*, která polemisovala s Bonnetovou versí o objednaném ultimátu.[1547] *„V této knize, v níž*

[1542] Zvlášť, když Janu Opočenskému 13. března 1944 prakticky zopakoval totéž, co řekl v červnu 1943 na schůzi vlády po návratu ze Spojených států. *Válečné deníky Jana Opočenského*, c. d., s. 339, záznam z 13. 3. 1944. Pravděpodobně ale jistá nedůvěra k Hodžovi u Beneše zůstala, čemuž napovídá jeho výrok při poválečném rozhovoru s Gottwaldem: *„Není mi dosud jasná celá role Hodžova…“* AÚTGM, EB IV/1, kart. 122, inv. č. 304, sign. R 85/1. – Cit. dle Jan NĚMEČEK: *Beneš a Hodža v druhém zahraničním odboji 1939–1944*. In: České země a Československo v Evropě XIX. a XX. století…, c. d., s. 428.

[1543] Compton MACKENZIE: *Dr Beneš*, c. d., s. 307. Mimochodem jde o podivuhodnou shodu s články z podzimu roku 1938, vyvracejícími francouzská obvinění, a to včetně článku Vladimíra Krychtálka ve *Venkově*. Vizte výše u pozn. 1526.

[1544] Georges BONNET: *Défense de la Paix. De Washington au Quai d'Orsay*. Les éditions du Cheval ailé, Ženeva 1946.

[1545] BONNET, c. d., s. 248. Od verse v *Gringoire* se liší pouze tím, že neuvádí číslo telegramu a za slovy *„pour s'incliner“* jsou připojeny tři tečky.

[1546] K. i.: *Georges Bonnet vydává své politické paměti*. Národní obroda, 10. 10. 1946, s. 3.

[1547] A. J. P. TAYLOR: *The Diplomacy of Munich. M. Bonnet's Defence*. Manchester Guardian, 23. 11. 1946, s. 4.

Bonnet obhajuje svou mnichováckou politiku a svádí vinu za ustupování před Hitlerem na Anglii a jiné mocnosti, uvádí i zajímavý detail o Československu a Hodžovi. Bonnet píše, že Francie oznámila Čechům 21. září, že nepřijmou-li anglo-francouzský plán, pak Francie jim nemůže poskytnouti pomoc. Bonnet i to dovede vysvětliti. Podle něj vyžádal si toto prohlášení ministerský předseda Hodža, když 20. září Češi odmítli anglo-francouzský plán. Bezprostředně po tomto odmítnutí dostavil se Hodža k francouzskému vyslanci v Praze a žádal ho o výše uvedené francouzské prohlášení, poněvadž, jak hlásil telegram francouzského vyslance do Paříže, »čs. vláda potřebuje tento zákryt, aby mohla přijmouti anglo-francouzský návrh. Může se spoléhati na armádu, jejíž velitelé prohlásili, že bez spojenců byla by válka proti Německu sebevraždou? Podle Bonneta představovalo tedy francouzské ultimatum ČSR nikoli deserci, nýbrž službu Čechům! V závěru poukazuje Taylor na podivnou a pro autora šťastnou okolnost, že všichni, kteří mu poskytli zákryt, jako Hodža a Sir Eric Phipps, jsou mrtvi. Věc by mohla býti zajímavější, kdyby k Bonnetovým telegramům mohly býti připojeny jeho telefonické rozmluvy z mnichovské krise. Ale i když Bonnet nemůže se sebe setříti všechno bláto Mnichova, docílil aspoň toho, že část jeho hodil na jiné.“[1548]

Zdálo by se, že vzhledem k pověsti, kterou bývalý francouzský ministr zahraničí požíval v Československu, bude k jeho pamětem přistupováno podobně, totiž s nedůvěrou a krajně kriticky. Hned příští měsíc, v lednu 1947, se však ukázalo, že pohled na příběh o objednaném ultimátu bude poněkud složitější. Komplikace přinesly procesy před Národním soudem – a to současně jak v Praze, tak i v Bratislavě.

Druhé objednané ultimátum?

V lednu 1947 se v souvislosti s procesem proti Jozefu Tisovi objevilo obvinění, týkající se dopisu Jozefa Tisa a Martina Sokola presidentu Benešovi ze září 1938, v němž odmítli mobilisaci.[1549] Při výsleších vyšlo najevo, že zmíněný dopis napsali na žádost Milana Hodži, *„aby vláda zaujala k návrhu Veľkej Británie a Francúzska kladné stanovisko“*.[1550] Novinové zprávy svými nejasnými formulacemi připouštěly napsání dopisu až k datu 23. září 1938,[1551] avšak to v podstatě neměnilo dojem, který informace o Hodžově podílu na dopisu Tisa a Sokola vyvolávala – Hodža si u ľudáků objednal záporné stanovisko k mobilisaci, objednal si další ultimátum vůči presidentovi a vlastní vládě!

Zpráva *Rudého práva* tak 22. ledna 1947 psala: *„Tiso ve své výpovědi tvrdí, že vedení ľudové strany postavilo se proti mobilisaci dne 23. září 1938 na Hodžovu radu. V řadě důkazů pro i proti tomuto tvrzení navrhl žalobce pplk. Rašla v zájmu zjištění objektivní pravdy, aby před soudem byly čteny úryvky z knihy býv. francouzského zahraničního ministra Bonneta. Georges Bonnet ve své knize Defense de la Paix uvádí, že Hodža byl proti mobilisaci československé armády a že žádal Francii, aby prohlásila, že republice na pomoc nepřijde.“*

Problém Hodžovy role při vzniku Tisova a Sokolova dopisu Benešovi, tohoto „druhého objednaného ultimáta“, překvapivě a poměrně brzy zapadl.[1552] Posloužil ovšem k tomu, aby se Bonnetova verse „prvního“ objednaného ultimáta začala posuzovat i jiným způsobem.

Smyšlenky?

V březnu 1947, když při procesu s Rudolfem Beranem vypovídal Lev Sychrava o pomnichovských tiskových kampaních proti Edvardu Benešovi, zmínil i svou přestřelku s Vladimírem Krychtálkem, na jejímž počátku bylo zveřejnění výroků Émila Roche, že si president objednal francouzské ultimátum. Podle zprávy

---

[1548] *Bonnet o Mnichovu. Francouzské ultimatum v září 1938 si prý vyžádal dr. Milan Hodža*. Lidová demokracie, 1. 12. 1946, s. 2.

[1549] Šlo o dopis Jozefa Tisa a Martina Sokola presidentu Benešovi z 20. září 1938, v němž Benešovi mj. sdělovali, že *„akýkoľvek branný zásah do riešenia vnútropolitických otázok v izolácii nateraz konštatovanej (bez Francie a Anglie) držíme za ohrožovanie štátu a Slovenska“*. – AÚTGM, EB IV/1, kart. 144, inv. č. 466, sign. M 7/2 (R 261/4). Publikován – Valerián BYSTRICKÝ: *Dokumenty o postoji Eduarda Beneša k česko-slovenským vzťahom koncom tridsiatych a začiatkom štyridsiatych rokov.* Historický časopis, roč. 43, č. 2/1995, s. 327.

[1550] Valerián BYSTRICKÝ: *Slovensko a Mnichov*. In: Mnichovská dohoda. Cesta k destrukci demokracie…, c. d., s. 171. Valerián BYSTRICKÝ: *Od autonómie k vzniku Slovenského štátu*. Historický ústav Slovenskej akadémie vied, Bratislava 2008, s. 168.

[1551] *Tisova zrada a agrárníci*. Rudé právo, 22. 1. 1947, s. 2. *Sidor a spol. odsúdení na 39 rokov*. Národná obroda, 19. 10. 1947, s. 1. V témže roce vylíčil ve stejném duchu Hodžovu žádost ľudácký emigrant Konstantín Čulen: *„23. septembra Tiso a Sokol na návšteve u Hodžu. Hodža ich žiada, aby napísali Benešovi list, v ktorom by mu vyložili, aké je ich stanovisko k mobilizácii. Hodža má obavy, že sa Česi dopustia neprezreteľných činov, na ktoré by doplatili, lebo sme všetkými opustení. Tiso list napísal a poslal.“* – Konštantín ČULEN: *Po Svätoplukovi druhá naša hlava. (Život Dr. Jozefa Tisu). Svazok 1.* Prvá katolícka slovenská jednota, Middletown 1947, s. 203.

[1552] Vlastně až po jedenácti letech se k němu vrátil Imrich STANEK: *Zrada a pád. Hlinkovští separatisté a tak zvaný Slovenský stát*. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1958, s. 129.

v lidovecké *Národní obrodě* Sychrava Roche označil za Bonnetova korteše, který chtěl takto Bonneta očistit, a že to byl právě Bonnet, který prohlásil, že *„znění tohoto ultimáta navrhl president dr. Beneš sám“*.[1553]

Rudé právo šlo ještě dále a psalo doslova o *„smyšlenkách mnichovana Bonneta v agrárním tisku“*: *„Za nejtrapnější věc v celé kampani Beranova tisku proti presidentu dr. Benešovi pokládá Sychrava to, že agrární tisk s Krychtálkem se chopil tvrzení francouzského zrádce a mnichovana Bonneta, který na svou obranu tvrdil, že jsme si my s presidentem Benešem vyžádali od západních mocností nátlak a tudíž celou mnichovskou a pomnichovskou katastrofu. – S tím operoval Beranův tisk. »Mezinárodně«, říká Sychrava, »to znamenalo ohrožení celé naší budoucnosti«.“* Překvapující na tom není pouze použití slova „smyšlenka“ ve spojení s objednaným ultimátem, ale i poslední věta tohoto odstavce: *„Ovšem později upustil mnichovan Bonnet od tohoto tvrzení.“*[1554]

Otázce objednaného ultimáta se ve svých pamětech, vydaných v polovině roku 1947, věnoval i Zdeněk Fierlinger, a to s přímým odkazem na Bonnetovy paměti.[1555] *„Je těžko dnes říci, jaký skutečný smysl mělo tehdejší prohlášení ministerského předsedy Hodži Delacroixovi (je snadné dovolávat se svědectví mrtvého), nicméně je nade vší pochybnost jasné, že tu nemohl mluvit dr. Hodža za osobu presidentovu. Bonnetovo vylíčení předmnichovských událostí je obranou jeho politiky, která vedla k tak tragickým následkům pro Francii.“* A dodal, že *„žádné Bonnetovy výmluvy nepomohou ospravedlnit postup Daladierovy vlády, která od počátku, jak dnes již je známo, podněcovala odvahu nacistického Německa a vytvářela pro Československo situaci stále těžší a nakonec i situaci bezvýchodnou. Zmiňuji se zde o Bonnetově obvinění československé politiky již proto, že se už v době Mnichova pokoušel v důvěrných rozhovorech s některými francouzskými politiky svůj postup takto ospravedlniti. Když se mne na tuto věc dotazoval Litvinov, mohl jsem ho arci ujistit, že president nemůže býti podezříván, že by byl chtěl vsugerovati podobnou myšlenku francouzské a anglické vládě.“*[1556]

Právě o těchto rozhovorech se Fierlinger rozepsal na jiném místě, když vzpomínal, jak *„Litvinov konstatoval, že mnoho škody natropilo tvrzení rozšiřované ministrem Bonnetem, že brutální zákrok, provedený britským a francouzským vyslancem v Praze v noci 21. září a spojený s vyhrůžkou, že Československo v konfliktu s Německem bude opuštěno, byl podniknut na přání projevené s československé strany. Českoslovenští činitelé prý hledali tak ospravedlnění pro politiku kapitulace.“* Fierlinger vyslovil pochybnosti, že president *„byl by podobnou intervenci žádal, ba naopak, pokud je mi známo, bylo podniknuto vše, aby bylo dosaženo jednoty všech spojenců ve věci společné obrany.“*[1557]

Jak je vidět, i Fierlinger se při své argumentaci věnoval takřka výhradně úloze presidenta a vůči osobě ministerského předsedy si zachovával zřetelný odstup. Přesto i v případě Hodžově nehodlal Fierlinger zcela a bezezbytku přijmout Bonnetovu versi, což vyplývá i z dopisu Benešovi z 20. září 1939, který Fierlinger v pamětech ocitoval a v němž se kriticky vyjadřoval k případnému zapojení Milana Hodži do vedoucích struktur zahraničního odboje. Zaznělo zde totiž také: *„Já sám jsem svého času musil v Moskvě dr. Hodžu hájit a snažil jsem se korigovat některé zprávy o něm šířené. Jméno dr. Hodži bylo zde uváděno v souvislost s politikou agrární strany, s přípravou naší kapitulace a s odporem agrární strany proti pomoci Sovětského svazu. Vím, že to vše snad nebylo tak, jak se to zde tehdy líčilo, ale mám dojem, že každá nová kombinace s dr. Hodžou a vůbec každá kombinace, která by příliš připomínala starou naši koalici, bude v Moskvě působit velmi špatně.“*[1558] I Fierlinger tedy považoval za možné, že Bonnetovo podání o objednaném nátlaku může být smyšlenkou i ve vztahu k Milanu Hodžovi.

Hotová věc

Vzhledem k nedávným zprávám *Rudého práva* z Bratislavy působilo slovo *„smyšlenka“*, použité v březnu

[1553] vro: *Poměry v českém tisku za Beranovy vlády*. Národní obroda, 6. 3. 1947, s. 2.

[1554] -as: *Dlouho před okupací zastavoval Beran demokratický tisk*. Rudé právo, 6. 3. 1947, s. 1.

[1555] Zdeněk FIERLINGER: *Ve službách ČSR. Paměti z druhého zahraničního odboje. Díl první*. Dělnické nakladatelství, Praha 1947, s. 157: *„Ministr Bonnet ve své dříve již uvedené publikaci snaží se svalit část odpovědnosti za ultimativní tón intervence anglického a francouzského vyslance na československého presidenta. Oba vyslanci při své noční intervenci u presidenta prohlašovali, že Československo, projeví-li s návrhem nesouhlas, zůstane osamoceno. To bylo také pro další postup československé vlády rozhodující. Ministr Bonnet se odvolává ke zprávě vyslance Delacroixe, který prý Bonneta informoval, že byl krátce před svým zákrokem povolán k předsedovi vlády Hodžovi, který si od něho vyžádal tuto formu intervence, neboť jinak by československá vláda podle jeho slov nebyla s to návrh přijmouti. Odvolával se též na souhlas presidenta Beneše.“*

[1556] Tamtéž, s. 157–158.

[1557] Tamtéž, s. 175. *„Jestliže s této strany byla projevena snad jistá ochota k ústupkům, stalo se tak především proto, aby svět byl přesvědčen o upřímné vůli Československa i těžkými oběťmi zabránit válce, která by ve Francii a ve Velké Británii byla nepopulární. Jinak by odpůrci války a všichni zaslepení pacifisté mohli tvrdit, že válka byla rozdmýchána neústupností Prahy a českým šovinismem.“*

[1558] Tamtéž, s. 295–296.

týmž listem ve vztahu k otázce objednaného ultimáta, jako velmi nečekané. Mělo ovšem mít zřejmě vztah pouze k tvrzení, že objednaný nátlak je dílem presidenta Beneše – neboť pouze o něm se hovořilo ve zprávě o Sychravově výpovědi. Hodžovy úlohy se zpráva, natož slovo *„smyšlenka“* nijak nedotýkaly. Ukázalo se to již při devátém výročí Mnichova, v září 1947.

19. září 1947 otisklo *Rudé právo* další pokračování seriálu *Mnichovský deník*, které se věnovalo anglo-francouzskému plánu a pochopitelně i projevu Klementa Gottwalda ve Stálém výboru Národního shromáždění. Rozhodování vlády o přijetí či nepřijetí anglo-francouzského plánu uvozoval výmluvný mezititulek *„Z memoirů Mnichovana Bonneta“*: Poté, co čs. vláda předložila svou odpověď, jež byla vlastně protinávrhem k anglo-francouzským proposicím, *„líčí Bonnet, jak mu telefonoval o půl desáté de Lacrois: »Nepovažujte odpověď československé vlády za definitivní. Právě si mě pozval předseda vlády (Hodža – p. p.). Podle Bonnetovy knihy Hodža tehdy řekl francouzskému vyslanci, aby ještě týž den prohlásil čs. vládě, že »v případě války mezi Německem a Československem pro sudetské Němce, Francie pro svoje závazky k Anglii by do toho nešla…« Vedoucí československé osobnosti potřebují takové krytí, aby přijali anglo-francouzský návrh… Pan Hodža prohlašuje, že demarše, kterou navrhuje, je jediným prostředkem, jak zachovat mír. Žádá, aby se všechno rozhodlo podle možnosti před půlnocí, nebo v krajním případě průběhem noci. Totéž oznámení učiní anglickému vyslanci.«“* Pokud jde o to, jakou věrohodnost autor sloupku přikládal Bonnetovu svědectví, leccos naznačil mezititulek, který tyto věty zahajoval: *„Jak to vlastně bylo?“*[1559]

Že se v tisku KSČ definitivně přiklonili k důvěře v Bonnetovo svědectví, o tom svědčil o necelé dva týdny později článek Karla Kreibicha v *Tvorbě* s názvem *Nápadně časové hlasy kolem Mnichova*.[1560] Kreibich zde hovořil o *„zajímavé a ne zcela vyjasněné“* intrice kolem ultimáta dvou vyslanců a, ač si formálně ponechával prostor pro kritický odstup, je z jeho pojetí zřejmé, že věří, že si Milan Hodža skutečně ultimátum u Bonneta objednával. Episodu navíc dokázal umně využít v rámci kritiky Ripkovy knihy o Mnichovu.[1561] Ripku do historie s objednaným ultimátem doslova vtáhnul: *„Zajímavá a ne zcela vyjasněná je intrika kolem ultimata dvou vyslanců. Ripka vypravuje o rozmluvě s francouzským ministrem dne 27. září. Ten mu vyprávěl, že celá ultimativní demarche byla rozhodnuta francouzským ministerstvem zahraničních věcí bez usnesení vlády a vyvolána nejen československým odmítnutím noty z 19. září, nýbrž i žádostí československé vlády o ultimativní formulaci noty. O této věci svědčí dva dokumenty.“* Prvním mínil dopis Beuve-Méryho s Hodžovým svědectvím v *L'Europe nouvelle*, druhým Lacroixův telegram a ke každému uveřejnil citát, jak s ním Ripka ve své knize nakládal.

Hodžovo svědectví si Ripka podle Kreibicha vykládal tak, *„jako by v Praze ještě nebyli úplně věděli, na čem jsou. Psal k tomu: »My jsme si vykládali nátlak na nás, ke kterému se přidala Francie dne 19. a 20. IX., jako pouhou závažnou výstrahu, kterou jsme povinně vzali na vědomí. My jsme si ani tenkráte ještě nepředstavovali, že Francie půjde tak daleko a neuzná slib spojenectví nám daný. Takový postup byl v úplném rozporu s celými dějinami Francie! Mimo to ujišťovala nás Francie ještě do poloviny září svou spojeneckou věrností.« Nelze se proto divit, že se francouzští mnichovani snažili vymlouvat na zmíněný Hodžův dopis.“*

„Druhým takovým dokumentem byl telegram francouzského vyslance Lacroix Bonnetovi, jejž Daladier nechtěl uveřejnit, jak Ripka poznamenal. Podle Ripkova sdělení telegrafoval Lacroix, že Hodža žádal, »aby se z Paříže činil nátlak na Prahu, neboť jenom takovým způsobem by mohli (vládnoucí činitelé v Praze) před českou veřejností ospravedlnit přijetí anglo-francouzských návrhů«. Když oba vyslanci v noci přepadli presidenta Beneše, žádal tento, jak Ripka uvádí, jenom, aby mu svá sdělení dali černé na bílém, což vzhledem na způsob jejich vyhrůžky bylo jistě oprávněným požadavkem. »Je také možné. že pan Lacroix nerozuměl přesně správnému smyslu toho, co mu Hodža řekl«, dodává Ripka, »však i v tom případě stojíme před tajemstvím«.“ K tomuto tajemství Kreibich připomněl, že *„dr Ripka se nezmiňuje o možnosti, že snad Hodža cítil potřebu být veřejně a zjevně »znásilněn« a »nucen« ke kapitulaci, pro kterou se už byl rozhodl“*, a že za takových okolností *„zbývalo mu jenom ještě přesvědčit národ o tom, že nemohl jinak jednat. Prvního cíle u Bonneta dosáhl a tak »tuto noc a 21. ráno byl osud Československa zpečetěn… Bylo rozhodnutno povolit francouzsko-anglickému nátlaku a přijmout londýnské návrhy« (Ripka). Druhého cíle však Hodža a všechna vládní prohlášení a vysvětlení nedosáhly. Dne 21. nastoupil národ v Praze a v celé republice v ohromných masách do ulic. Všechny pokusy upokojit jej zůstaly marné.“*

Všimněme si, že Kreibich se při výkladu objednaného ultimáta zcela vyhnul tomu, aby citoval přímo z Bonnetových pamětí, v té době již v Československu jednoznačně dostupných. Přesto se v podstatě

[1559] *Mnichovský deník*. Rudé právo, 19. 9. 1947, s. 3. Autor neuveden. Chyby původní.

[1560] Karel KREIBICH: *Nápadně časové hlasy kolem Mnichova*. Tvorba, roč. XVI, č. 40/1947, 1. 10. 1947, s. 778–781.

[1561] K ní dále u pozn. 1569.

s Bonnetovým podáním ztotožnil, resp. uvedl je jako možnou variantu a nijak se nepokoušel ji argumentačně zpochybnit. Místo přímých citátů z Bonneta ale volil okliku přes Ripkovu knihu.

Ovšem i v citátech z Ripky obešel Kreibich velkým obloukem všechny pasáže a odkazy, které naznačovaly možné spojení presidenta Beneše s objednaným ultimátem.[1562] Zatímco u Hodži Kreibich připustil, že o ultimátum skutečně mohl požádat, presidentova osoba zůstala striktně mimo – stejně jako v mnichovském seriálu *Rudého práva*.[1563]

Objednané ultimátum se tak z *„hanebné pomluvy“* postupně měnilo v *„hanebnou intriku“*, přičemž aktivní úloha se stále více přesouvala z Georgese Bonneta na Milana Hodžu. Tisk komunistické strany stále silněji připouštěl, že k objednávání nátlaku Hodžou skutečně došlo a dovolával se přitom Bonnetových pamětí. V nich uvedená pasáž, že Hodža žádá o ultimátum v souhlasu s presidentem Benešem, ale byla vypouštěna.

Zapomenuté svědectví Vojty Beneše

Na samém konci roku 1947 vyšel v *Knihovně Národního osvobození* první díl souborného vydání článků Vojty Beneše v americkém tisku *„Bojovali jsme za svobodu“*. Pokrýval články z let 1939–1941 a jedním z nich byla i poměrně rozsáhlá stať *Zrada nejčernější* z r. 1941,[1564] věnovaná *„tajemnému telegramu“* a problému objednaného ultimáta. Ačkoliv šlo o článek šest let starý, bylo jeho vydání v Československu svým způsobem jedinečné.

Vojta Beneš v článku totiž otiskl úplný český překlad kapitoly z Ripkovy knihy, týkající se objednaného ultimáta. Ta byla anglicky nevládnoucím čtenářům v Československu zatím známa pouze z účelově zpracovaných výňatků.

Tento překlad navíc Vojta Beneš doprovodil komentářem, v němž Ripkův výklad doplnil o některé informace, jež se mu podařilo získat vlastním přičiněním, zejména o dopis Huberta Ripky ze 14. června 1941, v němž pisatel – na přímý pokyn presidenta Beneše – shrnul dosavadní vývoj aféry. Kromě událostí, známých z jeho knihy, se tak čs. čtenář dozvěděl o článku v listě *Gringoire* i o následném Hodžově prohlášení. Dále, že o rozmluvě Hodži s Lacroixem nebyl president informován, že ani představitelům čs. vlády a armády v r. 1938 nebylo nic známo, že sám president se o věci dozvěděl teprve z depeší vyslance Osuského a později i o různých versích textu Lacroixova telegramu. *„Tato fakta, kontrolovaná výpověďmi účastníků, dokazují, že jde o hanebný pokus zhanobit pověst Československa, jejího presidenta, vlády i armády. Je to jedna z největších špinavostí současné historie.“*

Vedle toho se Vojta Beneš zmínil i o kampani v chicagských krajanských listech *Nové době* a *Ľudovom denníku* na jaře 1941, operující s textem Lacroixovy depeše z *Gringoire*. Informaci o něm měl do Chicaga poslat podle Vojty Beneše Bruno Köhler[1565] a oba listy[1566] ji okamžitě zužitkovaly, počínaje 29. dubnem 1941.[1567] 3. června pak *Nová doba* uveřejnila i překlad textu Lacroixova telegramu podle znění v *Gringoire*. Toto úplné znění přetiskl i Vojta Beneš a doplnil je zmíněným Ripkovým dopisem vyvracejícím obvinění publikovaná v *Nové době*. Chování obou listů Vojta Beneš mnohomluvně odsoudil.

Význam článku Vojty Beneše spočívá v tom, že poválečnému čs. čtenáři poskytoval asi nejkomplexnější informace o problému objednaného ultimáta. Zřejmě jako jediný v Československu publikoval úplný text Lacroixova telegramu – a to včetně zmínky, že Hodža prý jednal v dohodě s presidentem republiky, jež byla v tisku KSČ vypouštěna – a současně poukázal na to, že ve složitých časech před německým útokem

[1562] Při Kreibichem zmíněné rozmluvě Huberta Ripky *„s francouzským ministrem“* (kterým byl zřejmě dle jeho pozdějšího sdělení Edvardu Benešovi Georges Mandel) měla přímo padnout otázka, proč president Beneš žádal o ultimátum. Stejně tak i důvod (Kreibichem opět zmiňovaného) Daladierova rozhodnutí neuveřejňovat Lacroixův telegram označil Ripka jako jeho nechuť uvést dr. Beneše do nepříjemné situace. A nakonec i Ripkou provedená rekonstrukce (tehdy ještě nepublikovaného) textu Lacroixova telegramu obsahovala pasáž, že Hodža při žádosti o ultimátum prý měl postupovat se souhlasem presidentovým. – RIPKA, c. d., s. 87–88, 91. Ke ztotožnění G. Mandela vizte *S projevem nejhlubší úcty…*, c. d., s. 352. V poznámkovém aparátu bylo Ripkovo setkání s Mandelem autory edice s největší pravděpodobností chybně pochopeno a posunuto do r. 1939.

[1563] Ten navíc jmenovitě citoval z Bonnetových pamětí!

[1564] Vojta BENEŠ: *Bojovali jsme za svobodu. I. díl*. Knihovna Národního osvobození, svazek 186. Pokrok, Praha 1947, s. 247–265.

[1565] *„…tehdy došel (z Anglie pravděpodobně) od komunistického, německého poslance Kohlera telegram. Přišel Clipperem či obyčejnou poštou…“*

[1566] Jimž Vojta Beneš neřekl jinak než *„žumpa na osmnácté ulici“*.

[1567] Telegram *„padl do žumpy v osmnácté ulici jako meteor. Lidé z žumpy žili celý měsíc jako v Jiříkově vidění. Netušili, že v několika nedělích přeruší Hitler své styky s východem, na něž nikdo kromě lidí z žumpy nevěřil, a cupovali Telegram pana de Lacroix v každém čísle »Doby« i »Ľudového Denníku«. 29. dubna prokázali ve svém tisku, že Dr Beneš se dopustil zrady nejčernější. To bylo sousto, jakého nečekali. Číslo za číslem, jediného nevyjímaje, s rozhořčením spravedlivých odsuzovali zradu Dr Hodži a ještě více zradu Dr Beneše na nebohém národu.“*

na SSSR se na protibenešovské kampani v chicagských krajanských listech aktivně podílela osobnost, stojící i nyní ve vedení KSČ.

Zdá se však, že uveřejnění článku na přelomu roku 1947/1948 žádnou výraznější odezvu nevyvolalo. Všimnul si ho pravděpodobně jen Miloslav Volf, který se ve svých zprávách o pracích Vojty Beneše na stránkách předposledního ročníku *Českého časopisu historického* zmínil i o prvním svazku souborného vydání amerických článků, a o tom, že autor *„zvláštních několik kapitol věnoval v knize »tajemnému telegramu«“*, jenž se stal *„hlavní zbraní čechoamerických »komunistů« proti Edvardu i Vojtovi Benešovi v roce 1941, kdy s ní vydrželi až do přepadení SSSR Hitlerem. Boj s tímto výmyslem si vyžádal veškeré Vojtovy energie a dojmy z něho obrazily se v knize velmi silně“*.[1568]

Článek ale jinak upadl v zapomenutí. Veškeré další debaty a texty o objednaném ultimátu se obešly bez něj. Druhý svazek souborného vydání amerických článků Vojty Beneše nakonec vůbec nevyšel a první byl posléze vyřazen z veřejných knihoven. Zatím nadále stojí mimo zájem historiků.

Syrového vláda – manévr, klam, komedie

Velkým tématem se stala i otázka první vlády gen. Syrového, která se podrobila podmínkám mnichovské dohody. Skrývala v sobě několik vzájemně se ovlivňujících rovin. Jednak navazovala na rozepře ještě z londýnského exilu, jednak posloužila ve volebním boji a v kampani proti Petru Zenklovi a Hubertu Ripkovi, v neposlední řadě přinášela vhled do fungování nejvyšších pater politiky předmnichovského státu a pojila se i s probíhajícím procesem s protektorátní vládou, při němž se Syrový ocitl na lavici obžalovaných. Toto klubko pohnutek a tendencí nakonec vyústilo v poměrně jednoduchou thesi, která ale měla do budoucna významně posunout vnímání úlohy nejvyšších domácích politických činitelů v době mnichovské krise.

Kořeny sporu o Syrového vládu můžeme hledat již v době, kdy Hubert Ripka vydal v Londýně svou knihu *Mnichov: Před ním a po něm*. Přes všechny dobré úmysly autora a nespornou propracovanost jeho koncepce provázely knihu prakticky od počátku velké nepříjemnosti a její přijetí v některých kruzích zahraničních, včetně exilových, nebylo možné považovat za nijak zvlášť srdečné.[1569] Knize výrazně uškodilo zpožděné vydání, takže v nových válečných podmínkách řada jejích argumentů pozbývala na aktuálnosti, nebo hůře – mohla být vykládána v naprosto odlišném kontextu a se zcela jinými úmysly, než s kterými byla napsána. Nakupené problémy pak vedly k tomu, že kniha byla zřejmě kolem r. 1942 stažena z distribuce.[1570]

Jednou z problematických pasáží se stal právě Ripkův komentář ke jmenování vlády gen. Syrového 22. září 1938, přesněji řečeno, její vztah k vládě předchozí: *„Parlamentní politikové byli vyloučeni z vlády generála Syrového, ale vládní složení bylo odsouhlaseno zástupci všech stran. Ve skutečnosti členové politického kabinetu dr. Hodži pokračovali v činnosti v úloze »poradní rady« pro novou vládu a důležitá politická rozhodnutí byla přijímána pouze po konsultaci s tímto tělesem, presidentem republiky a vůdci vládních stran. Tak zůstalo ve skutečnosti politické vedení státu ve stejných rukou jako před jmenováním nové vlády. Proto se nová vláda cítila být vázána rozhodnutím učiněným 21. září, přijmout londýnské návrhy. Jediný význam změny vlády spočíval v jejím psychologickém vlivu na veřejnost. To samo o sobě, znamenalo velmi mnoho, ale nemohlo to odčinit škodu, ke které došlo. Přijetí* [anglo-francouzských návrhů] *trvalo.“*[1571]

V květnu 1942 vyvolalo (nejen) toto Ripkovo tvrzení zájem K. B. Palkovského, který se obrátil s dotazem na ministra Jaromíra Nečase: *„Bude ještě třeba osvětlit Ripkovo tvrzení, že členové Hodžovy vlády pokračovali i po jmenování vlády Syrového – ohlášena byla 22. září 1938 ráno – ve své činnosti jako »poradního sboru«. Ripka tvrdí, že fungovali jako advisory council a že veškerá rozhodnutí Syrového vlády byla učiněna po společných poradách, a že se nestalo nic, k čemu členové bývalé vlády nedali souhlas. Šel jsem po věci, avšak bývalí členové Hodžovy vlády mně tvrdili, že na radu tázáni nebyli. Tázal jsem se také Bechyněho, který byl náměstkem ministerského předsedy a i ten mně potvrdil, že se ho nikdo na nic neptal. Tak by se ovšem Ripkovo tvrzení že »prý vedení zůstalo fakticky v týchž rukou, jako bylo před jmenováním nové vlády«, jevilo v podivném světle.“* Na Palkovského dopisu Nečasovi je v této souvislosti nejzajímavější vpravdě prorocký dovětek: *„Jsem přesvědčen, že o těchto otázkách budou jednou napsány celé svazky, prozatím není možno víc, než zaznamenat určitá fakta*

[1568] Zpráva Miloslava Volfa v ČČH, roč. XLVIII–XLIX, 1947–1948, s. 533.

[1569] Robert KVAČEK: *Glosy o Mnichovu v historiografii*. In: Mnichovská dohoda. Cesta k destrukci demokracie…, c. d., s. 243.

[1570] Srov. *Potíže exilové literatury o Mnichovu*. In: HOP, roč. 12, č. 1/2020, s. 95 a n.

[1571] RIPKA, c. d., s. 110. Doplnil JN.

a působit k tomu, aby se chyby z neblahé Ripkovy publikace nezakořenily tak, že je už nikdo nevymaže. A to by se mohlo snadno přihodit.“[1572]

Palkovského předpověď se začala naplňovat těsně před květnovými volbami v r. 1946 – v podstatě ve dnech, kdy Ripka své dílo o Mnichovu předložil jako habilitační práci a byl mu za ni udělen titul docenta. Na knihu si vzpomnělo *Rudé právo* a 28. května 1946 ji využilo v protizenklovském článečku „*Syrového vláda byla Hodžovou vládou*“: „*Pan dr Zenkl ve své snaze zbavit se odpovědnosti za hanebné činy vlády Syrového, jejíž členem byl, pokouší se o vytvoření legendy kolem tehdejších událostí. Měl se před napsáním svého povídání poraditi se svým ministrem dr Ripkou, který tyto věci zná a o nich napsal již roku 1939 knihu. Tato kniha vyšla téhož roku anglicky pod titulem »Before and After« (před Mnichovem a po něm) v nakladatelství V. Gollancz v Londýně. Tam konstatuje přesně a jasně, že »rozmach národního odporu smetl vládu kapitulace«, tedy Hodžovu vládu.*“ Následoval citát již zmíněné pasáže o Hodžově politickém kabinetu coby poradním sboru nové vlády, o týchž rukách, v nichž zůstalo vedení státu, i o trvajícím souhlasu s anglo-francouzským plánem. „*Dr Ripka se vyjadřuje samozřejmě zdvořile a »diplomaticky«. Ve skutečnosti to znamená, že změna ve vládě byla jenom manévrem na oklamání národa v jeho osudné chvíli. Všichni zúčastnění, ať v Hodžově nebo Syrového vládě, mají stejnou odpovědnost za všechny činy těchto dvou vlád.*“[1573]

Z hlediska posunů mnichovského výkladu je v podstatě lhostejné, jaká byla odpověď *Svobodného slova*.[1574] Zásadní důležitost protizenklovského výpadu *Rudého práva* tkvěla ve formulování these, že jmenování nové vlády 22. září 1938, vlády generála Syrového, „*bylo jenom manévrem na oklamání národa v jeho osudné chvíli*“.

Koncem září 1946 podpořil tuto thesi Barešův „*senzační článek*“ o Beranově „*zpovědi*“ K. H. Frankovi,[1575] resp. ony jeho pasáže, které komentovaly rozdělení zodpovědnosti za vedení státní politiky v kritických zářijových dnech roku 1938. Tehdejší existenci komitétu politických ministrů doplněného o předsedy koalovaných politických stran,[1576] komentoval Bareš velmi zaníceně: „*Kromě ministerské rady nebo politického komitétu ministrů rozhodovala nejdůležitější otázky státu vlastně nelegální a nikomu neodpovědná koaliční pětka či šestka, t. j. schůzka předsedů vládních politických stran.* […] *A co je ještě závažnější: Beran praví, že politický kabinet ministrů Hodžovy vlády spolu s předsedy vládních politických stran byl svoláván za vedení dr. Hodži i po odstoupení Hodžovy vlády – »neboť odstoupení této vlády bylo více méně jen formální«.*“[1577]

Pro Bareše ukazovala tato věta, „*jak se to dělalo, jak bylo možné, aby velmi tenká vrstva kapitulantů a zrádců mohla hrát komedii s vlastním lidem a prosazovat své záměry proti většině národa, odhodlaného hájit svou svobodu*“. Lidová vystoupení sice „*smetla Hodžovu vládu*“, takto je ale zřejmé, „*že přes noc se podařilo Beranovi a jeho přátelům zvrátit vůli lidu, že byla nakonec vytvořena Syrového vláda jako kulisa a za touto kulisou rozhodovala o osudových záležitostech státu soukromá společnost býv. Hodžovy vlády a předsedů politických stran*“.[1578] – Syrového vláda tedy začala být spojována s výrazy „*kulisa*“, „*manévr*“ a „*komedie*“.

V obdobném duchu hovořil Bareš i ve svém „*Muži proti Mnichovu*“ v Gottwaldově narozeninovém sborníku: „*Vláda Syrového a Černého zdaleka neodpovídala představám našeho lidu. Avšak nyní je prokázáno, že tato vláda osudných mnichovských dnů byla více méně jen kulisou – a že skutečnými dirigenty v pozadí byli i nadále Rudolf Beran, dr Hodža a také dr Preiss. Po celou dobu zasedala t. zv. politická šestka spolu s politickým*

[1572] Karel Břetislav PALKOVSKÝ: *Londýnské epištoly. Stati a úvahy*. Václav Petr, Praha 1946, s. 143–144, s. 162 a n., zejm. s. 163–164. Kniha vyšla nejspíš v září 1946, tedy právě v době, kdy byla tato otázka znovu rozvířena – srov. inserce Dnešek, roč. 1946–1947, č. 28, 3. 10. 1946.

[1573] *Syrového vláda byla Hodžovou vládou*. Rudé právo, 28. 5. 1946, s. 5. Chyby původní. Článeček reagoval na výše zmíněný reportážní seriál *Svobodného slova*, přinášející Zenklovy vzpomínky na některé události, které měly hrubě zkreslit listy *Rudé právo* a *Právo lidu* v rámci předvolební kampaně. Významnou součástí tohoto seriálu byly i události mnichovské, přestože Zenkl upozorňoval, že některé okolnosti není ještě účelné rozebírat. – re: *Pravda zvítězí nad pomluvami*. Svobodné slovo, 12. – 25. 5. 1946, s. 2.

[1574] re: *Odpovědnost členů Syrového vlády*. Svobodné slovo, 29. 5. 1946, s. 5.

[1575] Gustav BAREŠ: *Co bylo u nás za oponou Mnichova. Beran psal K. H. Frankovi o tajnostech Mnichova*. Tvorba, roč. XV, č. 39/1946, 25. 9. 1946, s. 609–613. Vizte výše u pozn. 1487.

[1576] Nazývaného někdy též *státní radou*.

[1577] Pro srovnání původní kontext: I po demisi Hodžovy vlády fungovaly nadále porady politického kabinetu z členů odstoupivší Hodžovy vlády, v širších schůzích doplněného o předsedy koalovaných politických stran. „*Bylo pak i po odstoupení Hodžovi vlády 22/9 38 – v nich pokračováno, neboť odstoupení této vlády, bylo více méně jen formální. Vláda generála Syrového měla sice také každý den schůze na kterých v této době referoval buď president Dr Beneš, nebo min. zahraničí Dr Krofta – ale tato vláda v podstatě jen schvalovala přednesené referáty a vedla nutnou státní administrativu.*“ Podle Berana i konečné rozhodnutí o přijetí Mnichova (Beran psal o „*anglických návrzích*“) přijal nejprve bývalý politický kabinet a předsedové stran. „*Schválení pozdější ve schůzi min. rady (kterou výše jsem popsal) – bylo proto jen formální.*“ – Národní archiv, ÚŘP-ST, Praha; kart. 24, inv. č. 481, sign. 109-4/227.

[1578] Barešova slova o „*nikomu neodpovědné koaliční pětce či šestce*“ ironisoval o měsíc později lidovecký týdeník *Vývoj* poukazem na orgány Národní fronty – *Nebezpečná slova*. Vývoj, roč. 1, č. 6, 26. 10. 1946, s. 125–126.

komitétem svržené Hodžovy vlády a tento nelegální a nikomu neodpovědný sbor rozhodoval o otázkách nejzávažnějšího dosahu. Rozhodl i o přijetí Mnichova.“[1579] Je nepochybné, že odkazoval na Beranovu „zpověď“, přestože se již neobtěžoval ji jmenovitě uvést.

Zdeněk Nejedlý šel v témže sborníku ještě dál – a znovu k thesi o Syrového vládě připoutal Ripkovu knihu, tentokrát ovšem jinak. Podle Nejedlého Syrového *„vláda, jež byla tehdy utvořena, byla přímo políčkem ve tvář lidu: složena byla vůbec ne ze zástupců lidu, zasedali v ní mimo nepatrné výjimky samí sekční šéfové, tedy úředníci. Patrně proto, aby dělali, co se jim poručí. Staly se potom pokusy vysvětlit a omluvit tento postup, v tak veliké dějinné chvíli přímo nepochopitelný (nejznámější z těchto pokusů je kniha H. Ripky »Munich. Befor and After«, vydaná potom v Londýně). Ale historie jej jistě odsoudí jako přímo nezodpovědné potlačení vůle národa a vnucení mu právě opačného rozhodnutí, neboť o tom nebylo pochybnosti, že tato vláda byla takto sestavena proto, aby vůbec neměla vlastní názor, nýbrž konala, co se jí poručí. A to byla – kapitulace.*“[1580]

V říjnu 1947 psal již prakticky stejně Karel Kreibich: ocitoval z Ripkovy knihy mj. i pasáž o dosazení vlády Syrového, neboť prý *„charakterisuje celý tento politický manévr přímo zdrcujícím způsobem“*. Poté připojil komentář, že jmenování Syrového vlády bylo změnou *„na oko, aby se masy upokojily a šly domů. Všechno zůstalo jinak při starém. Masy se skutečně rozešly, »pořádek« byl udržen. Zato bylo dokonáno – podle odpovědi vlády na anglo-francouzské požadavky z 19. září – dílo »znásilněni demokratického režimu a právního řádu československého státu« a parlamentu se vláda vůbec neptala.*“[1581]

Pokřik kolem Syrového vlády tak měl několik důsledků:

S největší pravděpodobností se významně podepsal na tom, že Ripkova práce o Mnichovu nevyšla v češtině. Kniha byla dosavadním účelovým využíváním v aktuálních politických kampaních v podstatě veřejně znemožněna – bez ohledu na to, že mezi autory z řad KSČ nepanovala shoda, zda ji více vytýkat, že se snaží omluvit neomluvitelné, nebo vyzdvihovat, že nechtěně odhaluje to, co údajně chtěla zakrýt. Případné české vydání v nezměněné podobě by knize přineslo jen další salvu kritiky; upravené vydání by dopadlo stejně, ne-li hůře.[1582] Patrně i proto nebylo české vydání realisováno a ještě před Vítězným únorem byla kniha poměrně úspěšně zatlačena na periférii mnichovské literatury.

Iniciativnost tisku KSČ rovněž předurčovala, jaký pohled má být preferován ve vztahu k úřednické vládě Jana Syrového: od počátku negativní.[1583] Byla označena za klamný manévr, kulisu, změnu pro oko. Vynořilo se důležité slovní spojení *„komedie s národem“*, a to vlastně jen na základě dvou dílčích citátů z Ripkovy knihy a (teprve chystaného) důkazního materiálu proti Rudolfu Beranovi.

Verbální odsouzení Syrového vlády jen podtrhlo rozsah kritického odstupu, který si autoři z řad komunistické strany udržovali vůči předválečnému vládnímu systému – plnému politikářství, kabinetní politiky, závislé na zákulisních hráčích a nikým nevolených sborech; vůči kterému se hlasitě vymezovali, neboť byl v jejich očích protipólem té politiky, která je nyní uskutečňována na platformě Národní fronty a košického vládní programu.[1584] I tento pohled měl ale svá úskalí.

Nevysvětloval totiž zářijovou mobilisaci, kterou Syrového vláda provedla. Mobilisace, vyzdvihovaná jako krásný příklad odhodlání národa bránit svou vlast, je v podstatě od činnosti této vlády oddělována.

Druhým takovým úskalím byl klíčový vliv presidenta Beneše na vznik a chod Syrového vlády, který při procesu s protektorátní vládou rozhodně několikrát zazněl a nadto o něm psal i Rudolf Beran ve svých odpovědích K. H. Frankovi.[1585] Právě tyto pasáže však Gustav Bareš do svého příspěvku o Beranově *„zpovědi“* nepojal a presidentova osoba byla i zde ponechána v jakémsi vzduchoprázdnu.

[1579] Gustav BAREŠ: *Muž proti Mnichovu*. In: K padesátinám soudruha Gottwalda…, c. d., s. 116.

[1580] Zdeněk NEJEDLÝ: *Klement Gottwald v boji za osvobození ČSR*. In: K padesátinám soudruha Gottwalda…, c. d., s. 250–251. Chyby původní.

[1581] Karel KREIBICH: *Nápadně časové hlasy kolem Mnichova*. Tvorba, roč. XVI, č. 40/1947, 1. 10. 1947, s. 781. Kreibich patrně zaměnil Berchtesgaden a Godesberg.

[1582] Jde samozřejmě o pouhou domněnku, ale lze předpokládat, že všechny případné změny a úpravy by byly ostře a štiplavě komentovány a vyzvedávány.

[1583] Negativní vztah k Syrového vládě ale zdůrazňoval např. i zenklovský seriál *Svobodného slova*.

[1584] Pro bývalého aktivního politika I. republiky, zejména pak z bývalé vládní koalice, mohly být tyto přívlastky považovány za krajně jednostranný a zploštěný pohled na fungování nejvyšších pater čs. politiky, neboť a priori odmítá existenci neformálních politických struktur, jež svého času zajišťovaly jakous takous stabilitu politického prostředí a dosažení konsensu mezi vládními stranami.

[1585] *„President Beneš soustřeďoval tehdy ve své osobě vlastně celou vládu. Jen mimochodem poznamenávám, že vládu gen. Syrového jmenoval Dr Beneš bez vedoucí účasti a souhlasu polit. stran a výběr osob do ní provedl sám bez vědomí odstupující vlády.“* (Národní archiv, ÚŘP-ST, Praha; kart. 24, inv. č. 481, sign. 109-4/227.)

Po Novém roce 1948 pak otiskla *Tvorba* thesi o Syrového vládě v ještě zjednodušenější podobě: *„Z procesu s Beranem a Syrovým jasně vyplývá, že Syrového vláda neměla úkol postavit se na odpor, nýbrž naopak umožnit nerušeně – českou reakcí žádanou – kapitulaci.“*[1586]

Axióm sovětské pomoci

Jednou z mála rekvisit, která si udržela své výsadní postavení ve výkladu Mnichova až do současnosti, je otázka sovětské vojenské pomoci. Byla přítomna již ve dnech zářijové krise a již tehdy působila četné rozepře a kontroverse, které měly svou podobu veřejnou i neveřejnou. Obě tyto podoby ovlivňovala aktuální mezinárodně politická situace, a poté i průběh II. světové války. V poválečné atmosféře sovětského vítězství nad fašismem se pak pochopitelně úvahy nad sovětskou pomocí vždy ohlížely na vděčnost Sovětskému svazu za osvobození i na spojenecký poměr k němu.

V otázce sovětské pomoci v r. 1938 se v zásadě rozlišovaly dva problémy. Prvním byla ochota SSSR poskytnout pomoc, druhým dosažitelnost, charakter a účinnost sovětské pomoci.

Pro tisk KSČ – ale v podstatě i pro tisk ostatních stran – byla ochota Sovětského svazu pomoci Československu axiómem, o němž se nediskutuje a který se v podstatě nemusí dokazovat – přestože i v tomto směru byly otištěny některé podpůrné texty.[1587]

K druhému problému zaujaly tiskové orgány komunistické strany vášnivě obranné stanovisko a reagovaly hlasitě na ty hlasy, z nichž bylo slyšet pochybování, nebo které bylo vhodné za pochybovačné prohlásit. Jako u jiných rekvisit měly tyto přestřelky významné přesahy do aktuální politické situace.

Domácí maření sovětské pomoci

Sovětská pomoc byla podle čs.-sovětské smlouvy o vzájemné pomoci vázána na pomoc Francie. Zatímco sovětské *Dějiny diplomacie* tuto smluvní výhradu označovaly za *„předvídavý krok sovětské diplomacie“*,[1588] tisk a představitelé KSČ ve stejné době mluvili zcela jinak.

Rudolf Slánský na VIII. sjezdu strany v březnu 1946 prohlásil: *„Československá buržoasie ze svých třídních, kapitalistických důvodů se nechtěla opřít o Sovětský svaz. Čs. měšťáci strašili lid, že kdyby nám Sovětský svaz skutečně přišel na pomoc, Rudá armáda by prý od nás již neodešla. Lhali, že prý Sovětský svaz i jako spojenec se bude vměšovat do našich vnitřních poměrů. Vynutili si tehdy, že do sovětsko-československé smlouvy přišel passus o tom, že Sovětský svaz se nebude vměšovat do našich vnitřních poměrů, ačkoliv takový passus nebývá ve spojeneckých smlouvách obvyklý. Takový passus nebyl v československo-francouzské smlouvě.“*[1589]

Sovětskou pomoc tudíž ovlivňovala omezení daná spojeneckou smlouvou. Účinné sovětské pomoci pak bránil strach čs. buržoasie ze Sovětského svazu.

Při rozboru *„zpovědi“* Rudolfa Berana K. H. Frankovi konstatoval i Gustav Bareš, že spojenecká smlouva se SSSR nebyla dovedena do důsledků: nebyly konány společné vojenské porady, nebyly podniknuty kroky pro koordinování společné obrany, nebyly zajištěny podmínky pro přistání sovětských letadel – a za to všechno nese samozřejmě odpovědnost opět čs. reakce, která každou iniciativu v zárodku zmařila.

Třicet divisí na západní hranici

Úvahy, věnované aktivaci sovětského smluvního závazku, se soustřeďovaly převážně na čs. postoj. Mělo to svou logiku: jestliže čs. reakce apriorně odmítala sovětskou pomoc, je podružné se ptát po podrobnostech této pomoci. Tím se současně elegantně přecházela skutečnost, že sovětská strana doposud nepublikovala jediný dokument, kterým by nějak blíže charakterisovala své vojenské přípravy v r. 1938.

Výjimku bezpochyby tvořil např. projev Zdeňka Nejedlého na manifestaci v Plzni 20. září 1945, kde za přítomnosti sovětského velvyslance Zorina vyzdvihoval sovětské stanovisko v září 1938 a prozradil poněkud více, než bylo běžné: *„V době Mnichova r. 1938, kdy nás všichni opustili, Sovětský svaz nás neopustil. Byla tenkrát provedena ve Svazu částečná mobilisace. Na Ukrajině byly připraveny pluky Rudé armády, které*

[1586] Jaromír HAVELKA: *Komedie plná omylů.* Tvorba, roč. roč. XVII, č. 1/1948, 7. 1. 1948, s. 7.

[1587] Např. Miroslav KÁRNÝ: *Dvě mnichovská poučení. (Poznámky k mnichovskému výročí.)* Světové rozhledy, roč. I, č. 9/1947, 7. 10. 1947, s. 775–778.

[1588] Vizte za pozn. 794.

[1589] Rudolf SLÁNSKÝ: *Komunistická strana v boji za svobodu národa. Zpráva ústředního sekretáře KSČ soudruha Rudolfa Slánského o činnosti strany od VII. sjezdu, proslovená dne 28. března 1946 na VIII. řádném sjezdu KSČ.* ÚV KSČ, Praha 1946. Citováno dle: Rudé právo, 29. 3. 1946, s. 3–6.

by nám přišly na pomoc, jakmile bychom se začali bránit. A byla to naše věc, že jsme tuto pomoc nepřijali.“[1590] Je překvapivé, že tato Nejedlého slova neměla patřičnou odezvu.

Veškeré další ódy na připravenost Sovětského svazu se buďto odvolávaly na oficiální prohlášení sovětských představitelů, nebo ji prostě konstatovaly jako naprosto nesporný fakt. Jisté slabiny si ale zřejmě autoři z řad KSČ vědomi byli, jinak by se asi např. Gustav Bareš nepokoušel doložit sovětskou pomoc i již tolikrát zmiňovanou Beranovou *„zpovědí“*. Díky pozoruhodnému argumentačnímu slalomu a velmi obratnému výběru vhodných vět v ní dokázal najít, že dokonce Rudolf Beran je *„ve svých zlobných výpadech proti Sovětskému svazu nucen přiznat, že v září 1938 náš východní spojenec byl nakonec jediný, který nám byl ochoten pomoci“*. Říká-li to Beran, je třeba ještě dalších důkazů? – dodal Bareš.[1591]

Klíčovou úlohu tak měl až první díl pamětí Zdeňka Fierlingera, publikovaný v půli roku 1947. Mezi dokumenty o postupu čs. diplomacie v září 1938, a to nejen vůči Sovětskému svazu, uveřejnil Fierlinger i text své tajné zprávy z 29. září 1938.[1592] V ní se zmínil, o jakých sovětských opatřeních se v atmosféře čs. mobilisace dozvěděl a jaká byla dále ve hře. Bylo to především vyslání sovětských specialistů a vyšších leteckých důstojníků do Prahy, přičemž příslušné sovětské letecké síly byly pro případ potřeby připraveny ihned odletět do Československa. Dále se zahraniční komisariát snažil zajistit svolání tripartitní porady zástupců generálních štábů SSSR, Francie a Československa. A konečně to byla informace zprostředkovaná francouzským velvyslancem: *„Jak mi Coulondre včera večer přišel s radostí oznámit, sovětský vojenský zástupce v Paříži prohlásil, že Svaz má na západních hranicích 30 plných divisí, které jsou připraveny k okamžité akci.“*[1593] – Fierlingerovy paměti tedy jako první[1594] daly konkrétní podobu dosud abstraktnímu pojmu sovětské pomoci, neboť tuto informaci zatím neuveřejnila ani sovětská, ani francouzská diplomacie![1595]

Není divu, že vydání Fierlingerových pamětí přivítal v *Tvorbě* mnohomluvně právě Gustav Bareš, který v nich spatřoval *„konec veliké lži“*.[1596] Tato *„mnichovanská velká lež“* měla podle Bareše dvě podoby. První – Sovětský svaz v r. 1938 nemohl zasáhnout do událostí a jeho pomoc by byla nevýznamná; druhou – Sovětský svaz se nechtěl v čs. krisi exponovat. Těmto lžím je nyní konec, poněvadž: *„Zde mluví fakta a dokumenty.“* Jimi samozřejmě myslí i pasáž o třiceti divisích. A přestože autorovi svým způsobem vytkl, že v pamětech postupuje v hodnoceních velmi *„zdrženlivě“*, byly pro Bareše i tak *„otřásajícím dokumentem, odhalujícím a obviňujícím Mnichovany na západě i u nás doma. Je to nejen poslední rána do veliké lži, ale je to také obžaloba zločinců, kteří jsou spoluodpovědni za šestileté utrpení našeho lidu, za krev a životy našich blízkých a za miliony obětí uplynulé války.“*

Z Fierlingerových pamětí Bareš také usoudil, že *„Sovětský svaz byl připraven nejen splniti smlouvu, ale pomáhati nám i nad literu smlouvy“*. Thesi o ochotě SSSR poskytnout bezpodmínečnou pomoc stavěl na rozhovorech Fierlingera a Poťomkina. Neopomněl citovat také *„historickou depeši“* z Moskvy, sdělující odpovědi sovětské vlády na otázky presidenta Beneše a nastolil zde problém, kterému by se dalo říkat *problém nepoložené třetí otázky*. *„Odpověď, která stála v tak ostrém protikladu s postupem Francie a Anglie, je více než výmluvná. Je výmluvná i tím, co v ní není obsaženo: nikdy nebyla s československé strany položena Sovětskému svazu třetí otázka, zdali a jak by nám přispěl na pomoc ze svého svobodného rozhodnutí i v tom případě, kdyby Francie zradila. Ačkoli by se zdálo, že tato otázka byla nasnadě.“* Mimochodem, Bareš neřekl, kdo měl položit onu třetí otázku.

V závěru Barešovy recense, která se hemží množstvím překlepů a chyb a budí tak dojem, že byla sázena v časové tísni, lze navíc nalézt i cosi jako ozvěnu sovětské kampaně proti pomlouvání Sovětského svazu,[1597] uzpůsobenou ovšem čs. podmínkám. *„Kniha Fierlingerova nepřímo tak nadhazuje jeden problém našeho*

[1590] pa: *Ministr dr. Nejedlý a velvyslanec Zorin v Plzni. Velká manifestace sovětsko-českého přátelství*. Pravda (Plzeň), 22. 9. 1945, s. 1–2.

[1591] Gustav BAREŠ: *Co bylo u nás za oponou Mnichova. Beran psal K. H. Frankovi o tajnostech Mnichova*. Tvorba, roč. XV, č. 39/1946, 25. 9. 1946, s. 610.

[1592] DČZP-1938-II, s. 449–451.

[1593] Zdeněk FIERLINGER: *Ve službách ČSR. Paměti z druhého zahraničního odboje. Díl první*. Dělnické nakladatelství, Praha 1947, s. 166–168. Podtrhl JN.

[1594] Zcela totiž zaniklo, že o půl roku dříve než ve Fierlingerových pamětech vyšla tato informace v druhém svazku memoárů generála Gamelina – Général [Maurice Gustave] GAMELIN: *Servir. Le prologue du drame (1930 – août 1939)*. Librairie Plon, Paříž 1946, s. 348.

[1595] Podobně Fierlinger vrátil do mnichovského příběhu vyslance Alexandrovského, o němž se zatím významně mlčelo.

[1596] Gustav BAREŠ: *Konec veliké lži. Na okraj Fierlingerovy knihy „Ve službách ČSR“*. Tvorba, roč. XVI, č. 37/1947, 10. 9. 1947, s. 712–714.

[1597] Vizte u pozn. 156.

veřejného života, problém nemalý. Když jsou fakta bezpečně zjištěna, je možno trpět, aby se mohlo dále lhát? Je možno, aby pod rouškou »odborných« nebo »historických« úvah nebo vůbec bez roušky byla u nás dále šířena mnichovanská lež?. Zbraň lží ve veřejném životě je tak jako tak hnusná a podlá věc. Zde nejde však jen o odpornost této náležitosti, nýbrž i její nebezpečí a zločinnost. Nemáme na mysli nebezpečí pro Sovětský svaz. Jistě, že by tu mělo být s naší strany u všech vědomí státní odpovědnosti k našemu největšímu a nejbližšímu spojenci a jistě že není také Sovětskému svazu lhostejné, že za všecko, co pro věc naší svobody udělal, je u nás ještě dovoleno, aby byl urážen a aby byly o něm rozšiřovány ty nejhorší lži." Tyto lži o Sovětském svazu mají podle Bareše houževnatý život, *„vždycky místo jedné zhroucené lži je fabrikována bez ostychu nová. Jak je uměle vytvářeno ovzduší, v němž by nebylo možno říci jediné pravdivé kritické slovo o proněmecké politice anglických a amerických vládnoucích kruhů, ale kde by bylo možno volně lhát proti spojeneckému státu, který nám nejen přinesl svobodu, ale od kterého záleží naše bezpečnost a budoucnost. Jde tu o záměr s dalekosáhlými politickými cíly, jejichž konce jsme už jednou viděli v Mnichově a okupaci. A protože to nechceme ještě jednou zkusit, je třeba o tom hlasitě promluvit. A rázně zakřiknout!"*

Mohli jsme se bránit?

S otázkou sovětské pomoci je úzce svázána otázka schopnosti čs. branné moci hájit republiku. Byla opět přítomna už v zářijových dnech a způsoby, kterými na ni byla hledána odpověď – a to jak v Praze, tak i za hranicemi – zcela jednoznačně spoluurčovaly průběh a výsledek mnichovské krise. Po jejím vyvrcholení se hledání odpovědi stalo obligatorní součástí všech úvah o Mnichovu, přičemž dosažené závěry se od sebe mohly neuvěřitelným způsobem lišit. Směr, kterým se ubíraly pokusy o nalezení odpovědi, ovlivňovaly kromě stavu pramenné základny především politické preference tazatelů, nezřídka v kombinaci s jejich osobní předválečnou i válečnou zkušeností. Významným faktorem při zodpovídání otázky o možnostech obrany předmnichovské republiky bylo i hodnocení obou mobilisací v r. 1938, od nichž se odvozoval možný další vývoj.

Květnová mobilisace – Hitlerův ústup?

Květnová mobilisace získala pověst rázného gesta na obranu republiky již v nervosních májových dnech roku 1938, a to natolik silnou, že se stala námětem četných básní, a dokonce i hraného filmu.[1598] Vznikal obraz okamžiku rozhodného odporu, který se těšil nadšeného souhlasu národa, zaplašil hrozící hitlerovský útok a zkrotil vyzývavost henleinovců. Síla tohoto obrazu s časem rostla a vrcholu dosáhla v zářijových dnech, které jako by volaly po jeho zopakování. V kalných pomnichovských dnech sice květnová vojenská opatření neztratila tuto symbolickou hodnotu, získala ovšem pachuť promarněné příležitosti, neboť kroky, které byly podniknuty po ní, přivedly stát k Mnichovu.

Tento pohled zastávali nejenom autoři z řad KSČ, ale lze jej považovat za pohled většinový. Nejen Gustav Bareš vyzdvihoval *„bleskovou částečnou mobilisaci"*, demonstrující *„celému světu bojeschopnost a vysokou morálku čs. armády, jakož i odhodlanost veškerého našeho lidu"*,[1599] Karel Kreibich citoval Shielu Grant Duffovou, vypočítávající, jaký morální impuls květnová mobilisace znamenala pro svět,[1600] ale i František Roubík psal o částečné mobilisaci, *„již bylo nadšeně uposlechnuto"*.[1601]

Pokud šlo o motivy, vedoucí ke květnovým opatřením, mělo se za zcela jisté, že je vyvolaly přesuny německých vojsk směrem k čs. hranici, případně, že skutečně přímo hrozil německý vpád do republiky. Ten byl ale díky včasnému rozhodnutím zmařen. – *„Čs. armáda obsadila pevnostní pásma a Hitlerova »suchá ofensiva« byla zaražena. Hitler se zřejmě přepočítal v síle svých spojenců uvnitř Československa a utrpěl první porážku ve svých plánech."*[1602] – *„Přesuny německé armády na československých hranicích donutily naši vládu dne 21. května 1938 k vyhlášení částečné mobilisace, jíž bylo nadšeně uposlechnuto. Hitler, neodvažující se dosud otevřeného útoku na naše silná hraniční opevnění a na odhodlanou a dobře vyzbrojenou a vycvičenou československou armádu, zatím ustoupil a pokračoval v rozvratné diplomatické činnosti."*[1603] – *„Když 21. května 1938 přišla zpráva, že Hitler se chystá vtrhnout do Československa, zvedl se všechen lid a v 6 hodinách obsadil hranice,*

[1598] Míněn je film *Neporažená armáda*, přepracovaný a dokončený ovšem za zcela jiných okolností.

[1599] Gustav BAREŠ: *Muž proti Mnichovu*. In: K padesátinám soudruha Gottwalda…, c. d., s. 106.

[1600] Karel KREIBICH: *Nápadně časové hlasy kolem Mnichova*. Tvorba, roč. XVI, č. 40/1947, 1. 10. 1947, s. 779.

[1601] František ROUBÍK: *Přehled českých dějin*. Orbis, Praha 1947, s. 227.

[1602] Gustav BAREŠ: *Muž proti Mnichovu*. In: K padesátinám soudruha Gottwalda…, c. d., s. 106.

[1603] František ROUBÍK: *Přehled českých dějin*. Orbis, Praha 1947, s. 227.

hotový bránit vlast do posledních možností. »Sjednotit se – bojovat«, Gottwaldovo heslo z r. 1932 stalo se skutkem. A dostavila se i třetí část hesla: »zvítězit«. Hitler couvl. Ukázalo se, že vtržení do Československa by nebylo takovou »procházkou«, jako bylo Hitlerovo vtržení do Rakouska. A toho se Hitler lekl."[1604]

Jen málokdy se ozvaly hlasy odlišné. Patřil k nim např. Benešův životopis od Comptona Mackenzieho, který se na květnovou mobilisaci podíval z vícerých úhlů. Prohlásil sice za *„nespornou skutečnost"*, že Němci *„soustředili na československých hranicích 400.000 svých vojáků"*, ale položil si vzápětí několik otázek: *„Měl tehdy Hitler úmysl dát povel k útoku a zaváhal snad pod dojmem neočekávané rozhodnosti britského stanoviska (připustíme-li vůbec, že britské stanovisko bylo skutečně tak rozhodné, jak se snad zdálo, neboť se skutečnou rozhodností se v Anglii setkáváme až o dva roky později, po nešťastném Dunkirku) či působila snad na Hitlera částečná mobilisace v Československu, nebo chtěl jen ukázat svoji sílu, aby vyzkoušel britskou a francouzskou reakci?"* Na rozdíl od čs. autorů si nebyl správnou odpovědí nijak jistý: *„To vše dnes nevíme a nemůžeme rozhodnout. Nejpravděpodobnější je snad názor, že Hitler chtěl znát citlivost britské a francouzské veřejnosti."* Také ale dodal, že energie, *„kterou Hitler vyplýtval exhibicemi svého mohutného hlasového orgánu, aby obvinil dr. Beneše z výmyslu o německé mobilisaci, nasvědčuje ovšem tomu, že tehdy ještě nebyl rozhodnut přepadnouti Československo"*. Mackenzie si ale byl vědom, že bez věrohodných důkazů nemá toto rozvažování žádný výsledek: *„Skutečně však nestojí za to marnit čas dohady, jaké byly pravé úmysly Hitlerovy; Hitler byl lhář, který své úmysly uměl zastírat tisíci clonami. Pokud nebudeme míti věrohodných důkazů, nedopátráme se asi o Hitlerově Německu plné pravdy a dějiny lidstva budou nejspíše v tomto úseku vždy pokulhávat."*[1605] Mackenzie tedy nabízel jak variantu reálného ohrožení, tak i možnost, že šlo o klamný manévr, o Hitlerův bluff, kdy reálný útok následovat neměl.

O širších důvodech pro květnová opatření – a bez toho, aby zaujal stanovisko ke zprávám o německých vojenských přípravách – psal Kamil Krofta ve svých *Dějinách československých*: *„Když však v druhé polovině května došlo tu a tam (v Praze, Brně a j.) k protiněmeckým projevům, vznikl v sudetoněmeckém území stav nebezpečné podrážděnosti a rozšířily se tu poplašné zprávy, že se Německo chystá zasáhnouti do vnitřních poměrů československých a že připravuje zakročení vojenské. Za těchto okolností měla vláda za nutné obnovit státní autoritu, pořádek a klid v sudetoněmeckém území a učinit tam konec incidentům, jež by mohly vésti ke krveprolití a dáti tak Německu důvod k zakročení. Dne 20. května dala povolat k mimořádnému cvičení jeden ročník záložníků, prohlašujíc výslovně, že tu nejde o mobilisaci, nýbrž o pouhé opatření ministra národní obrany. Nařízený nástup záložníků se všemi doplňovacími opatřeními byl všude proveden rychle a celkem hladce."*[1606]

Tato opatrnější a střízlivější podání však nedokázala konkurovat monumentálnímu pojetí květnové mobilisace jakožto vítězství nad Hitlerem. To navíc rozhodovalo i o tom, jakým způsobem se budou vykládat poznatky, které přinesl norimberský proces. – Např. informace o německém *Zeleném plánu* v podstatě nikde nehovořily o možnosti německého květnového útoku, čímž se doložené hitlerovské válečné přípravy dostávaly do rozporu s důvodem, pro který Československo provedlo kryt hranic. Bylo nebezpečí v květnu 1938 skutečné, nebo šlo jen o poplašné zprávy? Debata na toto téma však neprobíhala.

Naproti tomu norimberské svědectví Keitelovo a Halderovo o nepřipravenosti Německa na válku bylo hbitě uchopeno jako důvod, proč ke květnovému útoku nedošlo, jako potvrzení správnosti květnových čs. opatření – jako důkaz, že Hitler musel couvnout. Tento výklad pochopitelně plně konvenoval autorům z řad KSČ, ale osvojil si jej např. i sám Bohuslav Ečer: *„V roce 1938 situace byla ovšem o to těžší, že se Hitler mezi tím značně vyzbrojil. Ale přece ještě v březnu nebyl tak vyzbrojen, aby mohl čelit akci Evropy. Vždyť se bál tehdy naší, československé, mobilisace. Všichni víme, a norimberské dokumenty nám v tomto směru dodaly nové, potvrzující podrobnosti, jak tehdy Hitlerovi záleželo na tom, abychom nemobilisovali, a co všechno dělal prostřednictvím Göringa a Neuratha, aby od nás dostal ujištění, že mobilisovat nebudeme. Do září 1938 horečně dohánět zbrojení. Ale ještě v květnu 1938 před naší mobilisací couvl. V září 1938 byl již odhodlán nás přepadnout, ale jen proto, že si mezitím zjistil, že ani Francie, a tudíž ani Velká Britannie nám na pomoc nepůjdou."*[1607]

These o úspěšném zákroku čs. vedení, které na poslední chvíli zamezilo německému vpádu, jak se zdá, obecně vyhovovalo. Bývalí členové vlády mohli květnovou mobilisaci použít jako protiargument k obvinění, že v r. 1938 neprojevili odhodlanost k obraně republiky. Přesvědčovala zároveň o naprosté disciplíně, efektivitě, významu a bojové hodnotě čs. branné moci. Pro odpůrce kapitulace byla symbolem jednoty

[1604] Zdeněk NEJEDLÝ: *Klement Gottwald v boji za osvobození ČSR*. In: K padesátinám soudruha Gottwalda…, c. d., s. 248–249.

[1605] Compton MACKENZIE: *Dr Beneš*, c. d., s. 282–283.

[1606] Kamil KROFTA: *Dějiny československé*. Bohumil Janda – Sfinx, Praha 1947, s. 744.

[1607] Hans Bernd GISEVIUS: *Až k hořkému konci. Díl I. Od požáru říšského sněmu k Fritschově krisi*. Dělnické nakladatelství, Praha 1947, s. XXXV.

a síly, která byla s to vrátit Hitlera nazpět. A propaganda KSČ ji nadto vydávala za důsledek stranou dlouhodobě prováděné kampaně mobilisace sil pro obranu republiky, za chvíli, v níž *„padlo mnoho z přehrad, které byly nastavěny mezi lid, padaly mnohé předsudky a začala vznikat vlastenecká, protifašistická jednota našeho lidu, namířená proti nacistickým útočníkům a jejich pomahačům doma i za hranicemi“*.[1608]

Pohledy na květnovou mobilisaci většinou ignorovaly mezinárodní kontext a málokdy si všímaly negativních dozvuků „weekendové krise“. Všiml si jich např. Emil Vachek, který v r. 1945 připomenul, že: *„Na neštěstí zdánlivě oslňující československý úspěch z 21. května obsahoval jedovatý trn. Henlein sice přišel vyjednávat s Hodžou, avšak témuž Hodžovi dostalo se zároveň s britské strany několika osudných rad: za žádnou cenu incidenty! Sudetská otázka musí býti vyřešena plně a trvale. Tak význam 21. května se zmenšuje. Jeví se jen jako odklad konečného rozhodnutí, které se musí díti v německém duchu.“*[1609]

Zhoubnou ozvěnu květnové mobilisace připomněl i Gustav Bareš ve svém *Muži proti Mnichovu*, když Hitler *„rozzuřený svým neúspěchem“* urychleně dokončil svůj *Zelený plán*. V něm spoléhal hlavně na dvě věci: *„na vnitřní diversi henleinovců a jejich přátel z řad české reakce a na vnější tlak anglických a francouzských reakčních kruhů“*. Pokud jde o Francii, ta byla sice 21. květnem donucena Československo podpořit, ale vzápětí *„angličtí přátel Hitlera“* a francouzská reakce začali na čs. vládu vykonávat nátlak, aby se s Henleinem dohodla o jeho požadavcích. 21. květnem 1938 tak nastalo nové období československé krise.[1610]

A pokud již tedy autoři připustili, že květnová opatření neměla trvalejší efekt, hledaly se vesměs příčiny jinde. Např. pro Karla Kreibicha, který se opřel o výňatky z práce Shiely Grant Duffové z r. 1938, se květnová mobilisace stala nevyužitou, zmeškanou příležitostí, jejíž všechny výhody *„byly za pár dní promarněny ústupností československé vlády“*. Chamberlain zanedlouho *„mluvil v parlamentě o květnové krisi tak jako by »povídky o pohybech německých vojsk« byly úplně bezpodstatné“*. Poměry po okázalém pohřbu německých „obětí“ mobilisace se *„zase normalisovaly, to jest v provokacích a terorisování se pokračovalo. S hlediska mezinárodní situace byl pohřeb těžkou chybou. Češi byli zase vydáni na posměch nejenom sudetským, nýbrž i říšským Němcům na české půdě. Sudetští Němci nabyli zase mysli.“*[1611]

Dvojí tvář zářijové mobilisace

Líčení zářijové mobilisace sice zčásti připomínalo obraz mobilisace květnové, avšak pouze, co se týkalo jejího průběhu. I zde se hovořilo o *„skvělé mobilisaci“*: *„Když večer 23. září vyhlášena byla mobilisace, lidé několik minut nato už běželi konat tuto svou povinnost. Já nikdy snad jsem nebyl na svůj národ tak hrdý jako tehdy.“*[1612] – *„… při vyhlášení všeobecné mobilisace se každý mohl přesvědčiti, jak krvavě vážně to myslí náš prostý lid s láskou k vlasti…“*[1613] – *„celý národ je odhodlán brániti svou svobodu“*.[1614]

Motivy k jejímu vyhlášení však nebyly podávány takto jednotně. Fakt, že byla vyhlášena teprve se svolením francouzské a britské vlády, nebýval příliš zdůrazňován[1615] a, jak již bylo více naznačeno, se zahájením kampaně proti Syrového vládě přestalo být dokonce zdůrazňováno, že právě tato vláda mobilisaci realisovala. Tisk KSČ se v podstatě přidržoval verse z r. 1938 – mobilisace byla vyhlášena v důsledku smetení Hodžovy vlády lidovým hnutím a po selhání jednání v Godesbergu. Původní úvahy, že mnichovské rozhodnutí znemožnilo využít mobilisovanou armádu k obraně republiky, nyní překryly these o krycí funkci Syrového vlády a její vazbu na reakční kruhy.[1616] Zářijová mobilisace tak náhle získala dvě tváře – jednu

---

[1608] Gustav BAREŠ: *Muž proti Mnichovu*. In: K padesátinám soudruha Gottwalda…, c. d., s. 107.

[1609] VACHEK: *Německá válka I*., c. d., s. 226.

[1610] Gustav BAREŠ: *Muž proti Mnichovu*. In: K padesátinám soudruha Gottwalda…, c. d., s. 108.

[1611] Karel KREIBICH: *Nápadně časové hlasy kolem Mnichova*. Tvorba, roč. XVI, č. 40/1947, 1. 10. 1947, s. 779–780.

[1612] Zdeněk NEJEDLÝ: *Klement Gottwald v boji za osvobození ČSR*. In: K padesátinám soudruha Gottwalda…, c. d., s. 250.

[1613] Gustav BAREŠ: *Muž proti Mnichovu*. In: K padesátinám soudruha Gottwalda…, c. d., s. 115.

[1614] František ROUBÍK: *Přehled českých dějin*. Orbis, Praha 1947, s. 227.

[1615] *„Vzdávajíce se vzhledem k neústupnosti Hitlerově naděje v možnost pokojného vyřízení československého sporu s Německem, daly vláda francouzská a anglická v pátek 23. září souhlasně oznámit nové československé vládě gen. Syrového, jež právě den předtím vystřídala odstouplou vládu Hodžovu, že nemohou dále na sebe brát odpovědnost za to, aby radily Československu nemobilisovat a že je na československé vládě o tom rozhodnout. Obě vlády, arci neopominuly připojit radu, aby se vojenská opatření, jež by vláda československá uznala za nutná, provedla bez zbytečné okázalosti. Ještě téhož dne vyhlásila vláda československá všeobecnou mobilisaci, která byla provedena rychle, přesně a klidně a o den později bylo jí odevzdáno Hitlerovo memorandum o jeho stanovisku k sudetoněmecké otázce a o jeho požadavcích, jež dostal Chamberlain v Godesbergu.“* Kamil KROFTA: *Dějiny československé*. Bohumil Janda – Sfinx, Praha 1947, s. 787.

[1616] Vizte u pozn. 1586.

zářivou, plnou odhodlání čs. národa (příp. lidu) bránit vlast; druhou temnou, o níž se zatím mluvilo málo a pouze v náznacích.

Mohli jsme se bránit!

Bylo již vícekrát zmíněno, že výrazným podnětem pro znovuoživení otázky, zda se Československo mohlo bránit, se staly výňatky z výslechů generálplukovníka Haldera a polního maršála Keitela ještě před započetím norimberského procesu. V čs. tisku byly publikovány od poloviny září do konce října 1945.[1617] Už jen pohled na titulky, slibující *„senzační odhalení"*, ukazoval, jakým směrem budou významnou částí čs. tisku slova obou generálů vykládána: *„Československý lid právem volal do boje" – „K Mnichovu nemuselo dojít" – „Německo nemohlo v roce 1938 válčit" – „Chamberlain zachránil Hitlera – Německý generální štáb ho chtěl zatknout" – „… považovali válku s Československem za beznadějnou" – „Katastrofální slabost Německa"*. V rozvíjení tohoto směru pak pokračovaly reportáže z norimberského procesu, zprostředkující další výpovědi, které sice k této otázce přinášely nové podrobnosti, ale v zásadě již jen rozvíjely předem daný základ – což platí i o výpovědi H. B. Gisevia. Prakticky podobný účinek přinášelo i zpravodajství o výsleších prováděných Bohuslavem Ečerem.[1618]

Odezva čs. tisku byla v podstatě postavena na absolutní důvěře v jejich tvrzení, a to bez ohledu na to, že na mnoha místech svých výpovědí mlžili či přímo prokazatelně lhali. Říkali-li, že Německo v r. 1938 nemohlo s Československem válčit, tisk se nepozastavoval nad tím, že říkají přesně to, o čem věděli, že zejména v Československu budou mnozí chtít slyšet. A čs. tisk se také právě tak z větší části zachoval.

Víra v tyto výroky dávala zadostiučinění všem, kteří se v r. 1938 s kapitulací země nemohli smířit. Zároveň dávala do rukou nový argument, o tom, že „lid už tehdy dobře věděl". *„Zdravý národ má i zdravé instinkty, zdravé projevy svých snah a tak tomu bylo i okolo 23. září 1938, kdy všechen lid ovládala jediná vůle – neustoupit nepříteli, nezradit právo a pravdu ani tenkrát, kdy se to zdálo rozumným počtářům šílenstvím.* […] *Instinkty zdravého lidu jsou správnější, než všechna moudrost, všechna logika učených, protože se opírají o sílu srdce, tu rozhodující energii, která je nejhutnějším závažím na vahách dějinných rozhodování.* […] *Nedbalo se na tento hlas, počtářství moudrých a zrada nízkých provedla odzbrojení národa i zde, na kapitulační hromadu zbraní odhozena i ta nejvzácnější – statečné srdce lidu.* […] *Všechny hlasy, které se pak kdekoliv a kdykoliv proti tomu ozvaly, byly umlčovány argumentací, že bylo nutno zachovati národ, že každý odpor byl předem marný, každý boj byl předem ztracený, že jsme byli příliš slabí, než aby se mohlo věřiti aspoň v krátký čas úspěšného odporování.* […] *Ale historie nyní odpověděla i na* […] *otázku, zda to byla cesta správnější i s hlediska politické moudrosti a vojenského odbornictví.* […] *Ukazuje se jasně, že celá německá póza v podzimu roku 1938 byla nehorázným blufem, vytvořeným goebbelsovskou propagandou, za účasti mezinárodní reakce.*"[1619] – psal armádní deník *Svobodné Československo* a *Rudé právo* neopomnělo připojit: *„Záleželo na pevnosti postoje západních velmocí, záleželo na pevnosti československého lidu a jeho vlády. Sovětský svaz stál pevně při nás…"*[1620]

Opět nepřekvapí, že tento kategoričtější postoj zastávaly zejména tiskové orgány KSČ a spjatých organisací. Halderovy a Keitelovy výroky potvrzovaly prakticky všechny argumenty KSČ z doby Mnichova. Keitel navíc ve své výpovědi prohlásil, že cílem mnichovské dohody bylo vyřadit Sovětský svaz z rozhodování o evropských záležitostech,[1621] což zpětně posilovalo všechny these o sovětské pomoci i o třídních kořenech

---

[1617] V Londýně vycházející *Čechoslovák* reagoval ovšem dříve – *Historie našich dnů*. Čechoslovák v zahraničí, roč. VII, č. 34/1945, 24. 8. 1945, s. 5. Domácí tisk přinášel informace vesměs na základě zpráv ČTK a tedy i s podstatnou prodlevou. Jan BÁLEK: *Sensační výslech bývalého náčelníka německého generálního štábu. Československý lid právem volal do boje. Chamberlain zachránil Hitlera – Německý generální štáb ho chtěl zatknout*. Svobodné Československo, 14. 9. 1945, s. 1. *Sensační výpověď náčelníka německého generálního štábu. Katastrofální slabost Německa*. Rudé právo, 14. 9. 1945, s. 1. *Odhalení generála Haldera. K Mnichovu nemuselo dojít. Němečtí generálové chtěli v r. 1938 odstranit Hitlera, neboť považovali válku s Československem za beznadějnou*. Práce, 14. 9. 1945, s. 1. *Německo předstíralo v roce 1938 vojenskou sílu*. Národní osvobození, 14. 9. 1945, s. 2. *Německo nemohlo v roce 1938 válčit. Mnichov byl namířen proti SSSR – Výpověď Keitela*. Svobodné Československo, 16. 9. 1945, s. 1. *Dny, na které nezapomeneme!* Rudé právo, 20. 9. 1945, s. 2. Karel Břetislav PALKOVSKÝ: *Sedm let války s fašismem*. Čechoslovák v zahraničí, roč. VII, č. 38/1945, 21. 9. 1945, s. 3–4. *Západní val byl pouhým bludem. Generál von Halder o Mnichovu. V době Mnichova měl Hitler toliko 21 divisí*. Národní obroda, 25. 9. 1945, s. 1. Mrk.: *Náčelník něm. gen. štábu Halder prohlašuje: Chamberlain s Daladierem zachránili Hitlera v roce 1938 před pádem. Podrobnosti z předmnichovského zákulisí*. Rudé právo, 3. 10. 1945, s. 1. -U-: *Německo nemohlo v roce 1938 bojovat. Výpověď maršála Keitela*. Svobodné Československo, 30. 10. 1945, s. 2.

[1618] K tomu níže u pozn. 1623.

[1619] -áb-: *Mnichovské rozcestí*. Svobodné Československo, 16. 9. 1945, s. 1.

[1620] *Dny, na které nezapomeneme!* Rudé právo, 20. 9. 1945, s. 2.

[1621] -U-: *Německo nemohlo v roce 1938 bojovat. Výpověď maršála Keitela*. Svobodné Československo, 30. 10. 1945, s. 2.

Mnichova. Německo bylo slabé, usilovalo o isolaci SSSR, Československa se bálo. Československu SSSR slíbil pomoc – nešlo prohrát. Mohli jsme se bránit!

„Bojovat proti Hitlerovi a porazit jej bylo zajisté snadnější v roce 1938 než později, kdy bylo odzbrojeno 40 čs. divisí, kdy celý arsenál se dostal do rukou Německa a kdy posléze všecky hmotné i lidské zdroje Evropy sloužily nacistické válečné mašinerii.“[1622] – Proti takovým argumentům bylo obtížné hájit odlišné stanovisko. Přesto došlo k několika pokusům.

Nemohli jsme se bránit?!

V množství informací o norimberském procesu poněkud zanikla slova generála Ečera, jemuž Ribbentrop i Keitel taktéž sdělili, že Německo nemělo dostatek sil, aby napadlo Československo. Ečer se následně na Halderova a Keitelova tvrzení dotázal amerického hlavního žalobce Jacksona: *„Generál Halder, bývalý náčelník německého štábu na východě, nyní v britském zajetí, tvrdil, že Německo v době Mnichova nebylo připraveno ani na to, aby zdolalo Čsl. republiku. 22. listopadu 1945 odpověděl mi americký hlavní žalobce Jackson na mou otázku, zdali tvrzení Halderovo je správné: »To je nesmysl.« A skutečně pravý opak Halderova tvrzení byl pak dokumenty soudu předloženými prokázán.“*[1623] Zmínky o tom, ač prošly i čs. tiskem, ale nikterak neohrozily výsadní posici, kterou si Halderovy a Keitelovy výroky zatím vydobyly.

Jistým překvapením byl článek *Poučení z Norimberka*, podepsaný šéfredaktorem *Svobodného slova* Ivanem Herbenem, který interpretoval dosavadní poznatky z průběhu norimberského procesu výrazně odlišně, než jeho kolegové: *„Norimberský soudní tribunál vtiskuje pečeť správnosti na vše, co naše zahraniční politika dělala a oč se snažila v prvních dvaceti letech státní samostatnosti: z norimberských protokolů vyčítáme na každé řádce, že pouze kolektivní bezpečnost, pouze mírová i branná součinnost mezi Západem a Východem mohla zabrániti svět. katastrofě a že Mnichov nebyl zaviněn námi, ale nepochopením pro tuto velkorysou koncepci kolektivní součinnosti pro udržení míru. Mnichov je historické poučení, které nesmíme nikdy my ani budoucí generace československé zapomenout. Ale uvědomíme si pravdy, jež jsou v tomto poučení obsaženy, jen tehdy, nebudeme-li sledovat žádné postranní cíle vnitropolitické, ale jediný cíl, jak národ pro budoucnost ochránit před druhým Mnichovem. Protokoly norimberské ukazují, že jsme byli ztraceni a obětováni hře velmocí, jímž běželo o vyřadění Sovětského svazu z evropské politiky, a že jsme byli bezbranní i se svými opevněními i mobilisovanými divisemi. Mluvit po žalobě Aldermanově a Pokrovského ještě o tom, že jsme mnichovský diktát neměli přijímat, ale jít bojovat, je naivní fantasie a průhledný vnitropolitický předvolební alibismus. Třebaže se za dnů mnichovských rozcházela nedomyšlená vůle většiny národa, který nechtěl složit zbraně, s promyšlenou a poučenou i jasnozřivou vůlí vůdců tohoto národa, není to argument pro mínění, že měl pravdu instinkt národa a mýlila se vědeckými methodami logického myšlení podložená rozhodnutí jeho vůdců. Norimberský proces zná jedinou pravdu, pravdu absolutní – a ta stojí beze zbytku a bez výhrad na straně vůdců československé politiky ze září 1938. Tvrdit cokoli jiného, není pravda, ale krátkozraká agitace, a národ se o tom sám přesvědčí, až mu budou dány k poučení protokoly norimberského procesu.“*[1624]

Herbenovo zhodnocení norimberské obžaloby skutečně vyčnívalo z řady a výběr argumentů, které použil pro obhajobu postupu čs. politiky zpětně vyvolával úvahy, zda v článku vůbec presentoval vlastní názor.[1625] Zdá se ale, že žádnou bouřlivější ozvěnu článek nevyvolal. O více než rok později zazněl podobný názor i v textu vojenského historika.

Počátkem října 1947 vyšel I. svazek vojenskohistorického sborníku *Válka a revoluce*,[1626] připravený Vojenským historickým ústavem. Přípravy k jeho vydání začaly v únoru 1946 a skončily v červenci 1947.[1627] Obsahoval i studii pracovníka VHÚ, čerstvého padesátníka plk. gšt. Josefa Fetky (1897–1975) nazvanou

---

[1622] Gustav BAREŠ: *Co bylo u nás za oponou Mnichova. Beran psal K. H. Frankovi o tajnostech Mnichova*. Tvorba, roč. XV, č. 39/1946, 25. 9. 1946, s. 712.

[1623] Bohuslav EČER: *Československo ve světle norimberského procesu*. Čin, 1. 1. 1946, s. 1–2. Také např. *Pátý den přelíčení v Norimberku. Němci usvědčováni vlastními doklady. Hitlerův operační plán proti Československu – K. H. Frank zůstane v Praze*. Svobodné slovo, 27. 11. 1945, s. 1.

[1624] Ivan HERBEN: *Poučení z Norimberka*. Svobodné slovo, 15. 2. 1946, s. 1–2. Chyby původní.

[1625] Např. bývalý ministr Hodžovy vlády František Ježek se ex post domníval, že nejde o slova Herbenova, ale někoho z okolí presidenta Beneše. – František JEŽEK: *Mnichovská krize*, c. d., s. 113–114.

[1626] Obrana lidu, 12. 10. 1947, s. 9.

[1627] Věcní věstník ministerstva národní obrany, č. 11/1946, 16. 2. 1946, s. 84. *Z chystaných novinek Našeho vojska*. Obrana lidu, 13. 7. 1947, s. 5.

Síla německé armády r. 1938, s podtitulem *„Mluvil gen. Halder pravdu?“*[1628] Plk. Fetka se pro toto téma jevil jako jeden z nejpovolanějších, neboť v r. 1938 vykonával funkci zástupce přednosty operačního oddělení Hlavního štábu a po vyhlášení mobilisace byl zástupcem přednosty operačního oddělení štábu Hlavního velitelství mobilisované armády.[1629] Studie byla psána koncem roku 1945 – tedy jako prakticky bezprostřední odezva na Halderovu výpověď. Nemohla tudíž zohlednit vše, co se objevilo později. Fakt, že byla uveřejněna s téměř dvouletým zpožděním, jí velice uškodil.

Pokud jde o autorovu argumentaci, hned na úvod ve studii zdůraznil, že k přesnější analyse by bylo potřeba prostudovat dokumenty německého generálního štábu. Ty zatím nejsou přístupné (až na výjimky předložené v Norimberku), a proto *„nám nezbývá pro tuto dobu nic jiného než se uchýliti k dohadům, které bude možno podložiti určitými daty a skutečnostmi, o nichž se zprávy nebo doklady uchovaly“*. Na základě rozboru části norimberských dokumentů rekonstruoval jím předpokládané kroky německého velení pro případ útoku na Československo, ty kombinoval se zpravodajskými informacemi, které měla čs. armáda v r. 1938 k disposici, a některými dobovými publikacemi. Pokusil se rovněž sestavit přehled divisí a dalších jednotek, které mohlo Německo proti Československu nasadit, včetně vyčíslení jejich síly a nezapomněl přitom ani na skutečnost, že do případné agrese by se zapojily i jednotky SS, SA a policie.

Podle Fetky mělo Německo na podzim 1938 k disposici dostatek vycvičeného mužstva i velitelské rámce. Čísla, uváděná Halderem, nesouhlasí. Nedostatky v organisaci německé branné moci, naznačované Halderem, sice ovlivňovaly Hitlerovu orientaci na „diplomatické“ řešení čs. krise, nicméně nevylučovaly možnost útoku na Československo. Fetka proto prohlásil poměr sil v září 1938 za nepříznivý pro Československo a zdůraznil, že je nutné počítat i s aktivitou Polska a Maďarska, která by nutně vázala velké množství sil, potřebných na německé hranici. Veškeré Fetkovy propočty a odhady se ovšem týkaly pouze varianty osamoceného odporu Československé republiky. Otázkami případné sovětské či francouzské pomoci a jejich vlivu na poměr sil se Fetka nezabýval.[1630]

Brzy se ukázalo, jak zhoubně se na vyznění článku podepsalo dvouleté zpoždění. Vyhrocená atmosféra podzimu roku 1947 znemožňovala pokojnou diskusi nad Fetkovou studií a její otištění se hodilo do probíhající kampaně za očistu armády. Zhruba měsíc po vydání sborníku se proti Fetkově studii ozvala *Tvorba* v článku Jaromíra Havelky *Na množství nehleďte*.[1631] Za tajemným jménem Jaromír Havelka se ve skutečnosti skrýval kolektiv vojenských spolupracovníků redakce *Tvorby* v čele s Imrichem Rothem (1905–1948), bývalým osvětovým důstojníkem, vedoucím 2. oddělení Hlavní správy výchovy a osvěty a nyní tajemníkem klubu poslanců KSS.[1632]

Článek Fetku obvinil, že *„pod rouškou vojenské »odbornosti«*[1633] *hájí a ospravedlňuje mnichovskou kapitulaci. Činí tak dnes, devět let po onom osudném datu, kdy velká většina národa poznala vlastními obětmi zločinnost této kapitulace.“* Rovněž uvedl, že studie je vlastně v rozporu se zásadami Košického a Budovatelského vládního programu.[1634] Pokud jde o Halderovo prohlášení, vyvolalo prý diskusi, *„ze které vyplývalo, že mnichovská kapitulace byla nejen zradou, ale i zbytečnou zradou. Prohlášení mohlo tedy vážně otřást posicí obhájců mnichovské kapitulace, kdyby celý průběh posledních devíti let takové otřesení jejich posic neučinil vůbec zbytečným.“*

[1628] Josef FETKA: *Síla německé armády r. 1938 (Mluvil gen. Halder pravdu?)*. Válka a revoluce I, 1947, s. 84–102. V červenci 1946 obdržel pochvalné uznání II. stupně za mimořádně iniciativní a úspěšné organisování vojensko-historického oddělení VHÚ, v dubnu 1947 oceněn čs. vojenskou medailí za zásluhy I. stupně.

[1629] Pavel ŠRÁMEK: *Září 1938 ve svědectví armádních špiček*. In: Mnichov ve vzpomínkách pamětníků, c. d., s. 79.

[1630] Podobně jako v Herbenově případě by se dalo spekulovat o případné autorově vazbě na okolí presidenta. Je navíc potvrzeno, že o studii president Beneš věděl, neboť zpráva o ní se nalézá v jeho archivu – AÚTGM, EB IV/1, kart. 152, inv. č. 651, sign. M 15/12 (R 266/8). V archivní pomůcce autor chybně uveden jako Josef Petka. – V Benešově archivu je navíc uložen i rukopis další (patrně již nepublikované) Fetkovy studie *Německé úsilí o zničení Československa*. (Tamtéž, inv. č. 650, sign. M 15/11 (R 266/7).) President byl tedy možná informován více, než se zdá.

[1631] Jaromír HAVELKA: *Na množství nehleďte*. Tvorba, roč. XVI, č. 46/1947, 12. 11. 1947, s. 891–892. Podpůrný dopis Františka Smetany z Brna – Tvorba, roč. XVI, č. 47/1947, 19. 11. 1947, s. 928.

[1632] Uváděn též jako Rot či Rót. Užíval též pseudonymu Ludvík Červenka. Zemřel 19. srpna 1948 při dopravní nehodě. *Soudruh Rot*. Tvorba, roč. XVII, č. 34/1948, 25. 8. 1948, s. 661. Jan HRADSKÝ: *Odkaz soudruha Rota*. Tvorba, roč. XVIII, č. 34/1949, 24. 8. 1949, s. 804–805. Jaromír NAVRÁTIL – Josef DOMAŇSKÝ: *Boj KSČ o lidovou armádu v etapě rozvíjení a přerůstání národně demokratické revoluce v revoluci socialistickou 1945–1948*. Naše vojsko, Praha 1962, s. 11, 170.

[1633] Což je mimochodem týž termín, který použil Bareš ve své recensi Fierlingerových pamětí. Vizte výše u pozn. 1597.

[1634] Tedy zřejmě tím, že podporuje *„kapitulantské tendence“*, nepomáhá udržovat mezi všemi příslušníky branné moci vysokou bojovou morálku a vysoký antifašistický duch *„i za nejtěžších bojových podmínek“* a zastává se živlů, *„jež v kritických událostech roku 1938 a 1939 a v době německé a maďarské okupace projevily vůči národu a státu věrolomnost, prokázaly nespolehlivost a zbabělost“*. (Hlavy III a IX Košického vládního programu.)

A za této situace prý *„přispěchává pan plukovník Fetka všem kapitulantům na pomoc a rozepisuje se na osmnácti knižních stránkách o tom, že generál Halder nemluvil pravdu a že Německo mohlo v roce 1938 proti nám postavit o mnoho více.“*

Fetkovu argumentaci článek zesměšnil jako *„spletitou“* a *„předobornou“*, rozhořčoval se nad tím, že prý *„jako korunní svědky cituje: 1. mnichovana, zrádce a polofašistu Daladiera, 2. fašistu Jacques de Lannay a 3. fašistu a notorického germanofila plukovníka Lindbergha“* a *„systematicky přehlíží takový faktor v politice a ve válce jako je SSSR“*. A podsunul Fetkovi, že závěr, který si z jeho studie má čtenář odnést zní *„Tedy: byli jsme početně slabší, nemohli jsme se bránit, kapitulace byla správná, ať žijí Syrový, Beran a spol.“*

Fetkovy výpočty poměru sil odmítl poukazem na hodnotu pohraničních opevnění a morálky čs. vojska, přičemž v uváděných příkladech z historie nedávné i dávné nezapomněl ani na bojové úspěchy husitů.[1635] Závěr byl nemilosrdný: *„Myslím, že Vojenský historický ústav je především povolán k tomu, aby střežil naše bojové tradice a slavný odkaz dějin našeho válečnictví a přispěl k výchově národa k brannosti, jak to žádá president republiky v úvodu zmíněného svazku. Je povážlivým znamením, že se v takové publikaci může volně vyjadřovat člověk, který svým jednáním působí pravý opak a těžce poškozuje zájmy národa a armády.“* A protože Fetka nebyl jediný vojenský historik, proti němuž se „Jaromír Havelka“ ozval, mohl po Novém roce konstatovat v dalším textu, že naše *„vojenská historiografie zaměstnává autory, kteří duchem a zaměřením neodpovídají úplně tomu, co je na nich žádáno“*.[1636]

Podporu nenalezl Fetka ani na stránkách deníku *Obrana lidu*, který 30. listopadu přinesl rozhovor s plk. Vilémem Sacherem právě na téma studie o síle německé armády v r. 1938. – Sacher považoval uveřejnění Fetkovy práce za předčasné, neboť chybějí prameny, a tak autor musel pracovat s dohady. Jako protiargumenty Sacher zmínil údaje z pamětí Beneše či Fierlingera a vytkl Fetkovi, že nezohlednil faktor Sovětského svazu.[1637] *„Autor nepřihlíží k tomu, že Československo tehdy přece jen nebylo osamoceno zcela. Nelze přece pominout skutečnost, že značná část pozemních sil sovětské armády byla připravena na západních hranicích a očekávala spíše souhlas než žádost nebo prosbu o pomoc.“* – Že nic z toho Fetka zohlednit nemohl, když jeho studie vznikla koncem roku 1945, kdy ještě nevyšly ani Fierlingerovy, ani Benešovy paměti, a že i samotná uzávěrka sborníku oba tyto počiny předcházela, to už v rozhovoru zmíněno nebylo.

Odezva na Fetkovu studii ukázala jasně, že úvahy o vojenských možnostech Československa v r. 1938 nemají být napříště otázkou odbornou, ale politickou a propagandistickou. A že pochybovat o síle Československa v případném válečném střetnutí s Německem – tím spíše za podpory Sovětského svazu – je prakticky nemyslitelné. Otázka *„Mohli jsme se bránit?“* měla mít jedinou odpověď: ANO!

Záchrana Sovětského svazu?

Zostřování politické atmosféry v Československu a čím dál více skřípající vztahy mezi stranami Národní fronty se na konci roku 1947 projevovaly již permanentním překřikováním a vzájemnými útoky v tisku. Platilo to i o dlouhodobé a v posledních měsících již nijak neskrývané nevraživosti mezi *Tvorbou* a *Svobodným zítřkem*. Ta v listopadu 1947 našla svůj výraz i ve výjimečně ostré výměně názorů na Mnichov.

Prokop Drtina a třicet let Sovětů

6. listopadu 1947 uveřejnil *Svobodný zítřek* úvodník ministra spravedlnosti Prokopa Drtiny ke kulatému

---

[1635] *„Připusťme však, že by Hitler skutečně proti našim 25 divisím na hranicích poslal 50 nebo 60 německých. Je to samo o sobě dostatečný důvod ke kapitulaci? Před válkou se v našich vojenských školách učilo, že k zdolání nepřítele v polním opevnění je zapotřebí trojnásobné převahy počtu a materiálu. A naše armáda na více než polovině fronty seděla na našich pohraničních horách a pohraničních opevněních, jejichž cenu a vážnost v roce 1944 a 1945 svou krví zkusili bojovníci u Dukly a Moravské Ostravy! Když Husité v Ústí nastoupili proti křižákům, počítali počet koní a mečů? Když 28 Panfilovců hájilo svěřený úsek proti 50 tankům, srovnávali počet zbraní? Když Stalingradští hájili proti 22 divisím pruh terénu hluboký 200 metrů, kalkulovali technické možnosti odporu? Uvažoval nadporučík Jaroš o tom, může-li s jednou rotou odporovat jednomu pluku? Byl 10km úsek obrany pro náš prapor u Sokolova reglementární? Co by asi pan plukovník řekl na příklad veliteli čety, který by mu hlásil: »Proti svým třem kulometům jsem zjistil osm německých, a proto jsem ustoupil.«? Pravděpodobně by ho poslal před válečný soud. Kdyby nastal den, kdy by čs. armáda byla povolána hájit naše hranice proti nepříteli, doporučoval by pan plukovník, abychom své rozhodnutí činili závislé pouze na počtu letadel a tanků?“*

[1636] Jaromír HAVELKA: *Komedie plná omylů*. Tvorba, roč. XVII, č. 1/1948, 7. 1. 1948, s. 8. Terčem kampaně proti vojenským historikům se kromě plk. Fetky stali i pplk. Václav Špotz-Sokol a vrchní rada archivní a knihovní služby na MNO František Kurfürst. Kampaň předznamenala jejich profesní osudy po Vítězném únoru. Plk. Fetka byl k 1. červnu 1948 dán na dovolenou s čekatelným a k 1. říjnu přeložen do výslužby. František Kurfürst byl přeložen do výslužby již 31. 7. 1948 a pplk. Špotz-Sokol byl nejprve zřejmě odsunut z VHÚ, k 1. lednu 1949 dán na dovolenou s čekatelným a k 1. 7. 1949 přeložen do výslužby.

[1637] *O svobodu vlasti se musí bojovat. Rozhovor s plk. gšt. Sachrem*. Obrana lidu, 30. 11. 1947, s. 5.

výročí říjnové revoluce.[1638] Drtina výročí chápal jako třicet let existence Sovětského svazu, jako datum klíčové i pro současnost, vzhledem k podílu SSSR na porážce fašismu a hitlerovského Německa v II. světové válce. Článkem chtěl *„zhodnotit důsledně kladný vztah československého lidu k Sovětům, a to nejen ve dny sváteční“*. Vybral si k tomu dva příklady – čs. legie, které díky Masarykovi a Benešovi nebyly zneužity k intervenci proti mladému sovětskému státu, a dobu Mnichova.

V druhém případě stočil nejprve svou pozornost k nedávnému výročí Mnichova a k úvahám tisku *„jak se tehdy celá tragedie Československa vyvíjela, jaké síly ji vyvolávaly a podporovaly, jak se k nám zachovali tehdejší naši spojenci a přátelé, které státy byly ochotny přispět Československu na pomoc v nejtěžší hodině jeho života a které mezinárodní síly se tehdy naopak staly vědomými nebo nevědomými pomocníky hitlerovské německé agrese“*. Dodal, že odpověď na tyto otázky *„má pro náš národ nejen nepochybně historický význam, nýbrž musí být naší veřejnosti jasná též pro dnešek i pro budoucnost. Není proto divu, že se úvahy československého občana vždy znovu zaměstnávají snahou dopídit se čisté pravdy o tehdejší konstelaci mezinárodních sil i o tehdejších dramatických událostech, z nichž tak mnohé zůstalo až do dneška zakryto závojem nejasnosti a nedostatečné informovanosti.“*

Třicáté výročí říjnové revoluce pak označil za vhodnou příležitost, *„abychom odstranili jakékoliv pochybnosti – jestli vůbec opravdu ještě někde jsou – o tom, jaký vztah k Československé republice a její obraně v době Mnichova měl Sovětský svaz a jeho zahraniční politika“*.

Drtina prohlásil, že stojí *„mimo jakoukoli pochybnost, že Sovětský svaz nejen žádné účasti na protičeskoslovenské a hitlerismus podporující a povzbuzující politice mnichovské neměl, ale že proti ní do poslední chvíle usilovně bojoval a že se jí bránil“*. Ujistil, že nemá *„též žádné pochybnosti o tom, že Sověty v roce 1938 chtěly Československu pomoci a že byly dokonce ochotny jít dále, než kam až šla jejich smluvní povinnost“*. K zaujetí tohoto stanoviska prý nejsou nutné podrobné znalosti tehdejších jednání, stačí prostá logika, *„neboť je přece obecně známo, že mnichovská politika britské a francouzské reakce nebyla ani tak namířena proti Československu, jako spíše proti samotnému Sovětskému svazu. Nebo přesněji vyjádřeno, byla diktována ani ne tak strachem z Československa, jako strachem ze sovětského Ruska. To není třeba prokazovat. To je obecné přesvědčení, o němž nikdo nepochybuje a které nikdo nenapadá.“*[1639]

Drtina se tak ztotožnil s názorem, že SSSR byl *„zajisté ochoten a připraven splnit v září 1938 svoje smluvní závazky vůči Československu a byl patrně ochoten poskytnout československé demokracii pomoc i nad rámec této smlouvy“*, poněvadž si byl *„dobře vědom toho, že německá hitlerovská útočnost proti Československé republice je i agresí proti němu samému, nebo alespoň její přípravou“*. Až potud se Drtina víceméně shodoval s Gustavem Barešem a dalšími. Poté ale konstatoval: *„Bez odpovědi může jedině zůstat otázka, jak si tuto pomoc Československu Sovětský svaz představoval a jak a do jaké míry a jakými prostředky ji mohl splnit.“*

Načež uvedl, že poskytnutí sovětské pomoci v r. 1938 naráželo na obtíže a vytvářelo potenciální nebezpečí – pro Sovětský svaz. *„Z diplomatických dokumentů a pamětí, jež jsou nám až dosud známy a k disposici, lze bezpečně zjistit toliko to, že diplomatická sondáž, týkající se průchodu rudé armády přes rumunské území, učiněná v té době v Bukurešti, skončila negativně. Že by pak vynucení tohoto průchodu silou, v tehdejší situaci a vzhledem k úzce dotčeným zájmům polským, kde přece ještě tehdy byla u moci beckovská reakce, vyvolalo nesmírné a nedozírné komplikace mezinárodně politické, je na bíle dni. Ba, lze bez rozpaků míti za nepochybné, že by celý západní svět i s ženevskou Společností národů byl tento krok Sovětů pokládal za útok za nezávislost sousedního státu a že by za útočníka proti světovému míru byl prohlásil Sovětský svaz a ne Německo. Byly by se tím splnily nejtajnější přání a plány Hitlerovy koncepce »Drang nach Osten«.“*

To, že československá politika v září 1938 *„nepoužila možností obrany za podpory Sovětů“*, označil Drtina v tomto kontextu za *„zásah československé zahraniční politiky do mezinárodní situace“*, který *„se ve svých důsledcích ukázal mimořádně prospěšným Sovětskému svazu i odkazu říjnové revoluce z roku 1917“*.

V situaci, kterou mohl Hitler využít k manévru, jímž by se mu podařilo prokázat, *„že Československo je nástrojem nějakých útočných úmyslů sovětského Ruska“*, a kdy reálně hrozilo riziko vzniku *„koalice Hitler + Daladier + Mussolini + Chamberlain + Beck se stojadinovičovskými a horthyovskými“*, musí se rozhodnutí čs. politiky (tj. nepoužít sovětské pomoci) dle Drtiny jevit *„jako jedině správný, neobyčejně pronikavý a pro-*

[1638] Prokop DRTINA: *Třicet let Sovětů, Mnichov a my*. Svobodný zítřek, č. 45/1947, 6. 11. 1947, s. 1–2.

[1639] *„Svět přece a zejména československé veřejné mínění dosud nezapomnělo, že Československo bylo goebbelsovskou propagandou západní reakci předváděno jako mateřská letadlová loď sovětské vzdušné agrese proti evropské civilisaci a jako předvoj bolševického vpádu do střední Evropy vůbec. Výmyslům a báchorkám nacistické propagační mašiny o sovětských vojenských letištích na Podkarpatské Rusi se ochotně poskytovala v těchto kruzích víra, zatím co československý generální štáb upřímně a hořce litoval, že není na těchto bájích alespoň trochu pravdy.“*

zíravý tah československé politiky, který konec konců přispěl k nynějšímu bezpečnému postavení Československa, ale v mezích svých možností i k dnešnímu mimořádně významnému mocenskému postavení Sovětského svazu". V politice přece rozhoduje výsledek. „*A výsledek tehdejšího postupu československé zahraniční politiky tak, jak v září 1938 postupovala, je dán dnešní skutečností: strašná porážka hitlerovského Německa a fašistické Italie demokratickou koalicí anglo-americko-sovětskou.*"

Zářijové rozhodnutí čs. politiky tak považoval Drtina za „*další doklad kladného a positivního vztahu československého ke SSSR*", neboť „*že i v době své největší úzkosti na prahu druhé světové války přispěla svým postupem k tomu, že rozrazila již již se svírající kruh kolem sovětského státu a namířený proti němu*". Na to dle Drtiny může být čs. politika právem hrda.[1640]

Je zjevné, že Drtina se svým „*novým pohledem na další doklad kladného a positivního vztahu československého ke SSSR*" cíleně pustil na velmi tenký led. Je rovněž zjevné, že základem jeho thesí o zářijovém postupu čs. vedení je Benešův výklad v *Úvahách o slovanství*.[1641] Drtina ovšem presidentovu úvahu dovedl podstatně dál,[1642] takže řada jeho formulací nemohla nevyvolat hlasitou odezvu. Není také důvod pochybovat, že by si Drtina této skutečnosti nemohl být předem vědom. Odezva skutečně přišla – za čtrnáct dní v *Tvorbě*.

Odpověď „Františka Lužického"

Byl jí sarkastický komentář nazvaný „*A nakonec ještě verse třetí…*" Pod pseudonymem František Lužický jej napsal Karel Kreibich[1643] a již na obálce *Tvorby* na něj upozorňovala karikatura Lva Haase. Kreibich pojal text značně zeširoka jako polemiku s pohledy na Mnichov, šířenými „*vedoucími kruhy národně socialistické strany*". V některých momentech jako by předznamenával budoucí kampaň proti padělatelům dějin.

„*Chování některých pánů z vedoucích kruhů národně socialistické strany v otázce Mnichova je čím dále tím divnější. Za londýnské emigrace se tito páni, kteří stáli velmi blízko vládě a kanceláři presidenta, tvářili, jako by Mnichov byl strašidlem, strašícím na Downing Streetu (britské ministerstvo zahraničí), takže anglická vláda pod tlakem špatného svědomí je přístupnější našim přáním. Tajnůstkářsky se naznačovalo, že na nejpovolanějším místě našeho státního zřízení jsou ještě neznámé věci v archivu – až ty se ve vhodné chvíli uveřejní, bude mnoho lidí překvapeno, neboť celá pravda o Mnichově není ještě veřejně známa. Po osvobození se však právě na této straně nejvíce mlčelo.*" A opětovně tu posloužila jako terč Ripkova kniha o Mnichovu: „*Nikdo z těchto pánů si ani nevzpomněl na hořké pravdy, které jejich přítel dr Hubert Ripka napsal o Mnichově již roku 1939 ve své knize »Před Mnichovem a po něm«.*"

Podle Kreibicha byly proto udržovány dvě verse o Mnichovu. Obě měly společné, že Československo bylo obětováno „*pro záchranu míru*". První verse hovořila o tom, že za ni nese odpovědnost naivita představitelů západních velmocí, kteří „*ve své panenské naivitě a neznalosti Hitlerových záměrů věřili, že se teď německý vlk tak nažral, že bude mít dost*". Druhá verse tvrdila, že za Mnichov může „*pacifistická víra ve věčný mír*", pro niž Anglie a Francie „*zanedbaly zbrojení tak, že byly úplně nepřipraveny a potřebovaly nějaký čas na přípravu války proti Německu*".

Vedle toho se už někteří „*menší a prostořecí duchové*" pokusili dávat vinu za Mnichov i Sovětskému svazu. Pro „*větší pány*" je však tento pohled „*v nynější situaci*" považován za nešikovný, nebo snad – vzhledem k jejich nadějím do budoucna – za předčasný. Mezi tyto „*větší pány*" zjevně Kreibich počítal i Drtinu. „*Proto se pan ministr spravedlnosti a bývalý sekretář kanceláře presidenta republiky v Londýně, dr Prokop Drtina u pří-*

[1640] „*A po vypuknutí druhé války světové Sovětský svaz ospravedlnil důvěru, kterou říjnové revoluci prokazovala československá zahraniční politika i světová pokroková veřejnost, nejen tím, že se udržel proti strašnému útoku německých sil a že způsobil pozemní německé armádě první velkou rozhodující porážku, ale i celým svým ohromným podílem na vítězství Spojenců nad Německem. Pro Československo samotné pak zejména tím, čím tento podíl SSSR na vítězství Spojenců přispěl k osvobození naší země a zejména pak jejímu vyčištění od Němců.*"

[1641] Vizte výše u pozn. 1389. Nadto jde vlastně o poněkud neohrabané rozvedení these o Mnichovu jakožto „získání času", jíž se zaklínali nejen britští i francouzští appeaseři, ale která byla v obměně uplatněna i na německo-sovětskou smlouvu o neútočení.

[1642] A na samu hranici logiky – již v r. 1943 si v souvislosti s Drtinou posteskl Jaromír Smutný nad klasou „*slepých epigonů všeho, co kdy Beneš prohlásil*". DHČSP-I, s. 362. K tomu srov. tematicky blízký, ale přece jen obratněji formulovaný úvodník Lva Sychravy z března 1947 – Lev SYCHRAVA: *Věrnost a kapitulantství. Oprávněnost československého ústupu v r. 1938 – Nešlo o kapitulaci – Oprávněnost opatrnosti ruské – Splnili jsme svou povinnost slovanskou a demokratickou.* Národní osvobození, 4. 3. 1947, s. 1.

[1643] František LUŽICKÝ [Karel KREIBICH]: *A nakonec ještě verse třetí…* Tvorba, roč. XVI, č. 47/1947, 19. 11. 1947, s. 917. Název příspěvku nejspíš odkazoval na *Píseň strašlivou o Golemovi* Jiřího Voskovce a Jana Wericha.

ležitosti 30. výročí Říjnové revoluce vytasil ve »Svobodném zítřku« s docela novou versí o Mnichově.“

Proč tak Drtina učinil? Podle Kreibicha se potřeboval vypořádat s nejslabším a nejcitlivějším místem mnichovské historie, pokud jde o domácí politiku. Jak to vše zdůvodnit, když Mnichov byla *„kapitulace a porušení všech slibů o dodržování ústavy a svrchovanosti republiky“*, *„útěk bez boje“*, *„vydání celé armády a její výzbroje nepříteli“* a obětování republiky *„úhlavnímu nepříteli českého národa, pro čistě třídní zájmy kapitalistické buržoasie a těch politiků, kteří přes všechny své socialistické programy, fráze a sliby, byli s celým kapitalistickým řádem a s politikou buržoasie osobně už tak svázáni, že se »risika« bojovat po boku SSSR a tím urážet západní »spojence«, báli více než německé okupace a ztráty státní samostatnosti“*. A zde si Kreibich opět vypomohl odkazem na Ripku, který měl přece ve své knize přiznat, že právě *„proto raději všechno vydali Hitlerovi, než by bránili republiku s pomocí SSSR“*.

„Je přece známo“, pokračoval Kreibich, že *„zábor Československa byl mezi Hitlerem a západními velmocemi sjednán již na podzim 1937“*, že *„agrárníci už dávno před Mnichovem tajně jednali s Henleinem a německým velvyslancem v Praze“*. Že by o tom nebylo *„vládním kruhům“* nic známo? To lze těžko někomu namluvit. Proto je podle Kreibicha *„víc než pravděpodobné, že někteří páni tu hráli dosti nepoctivou hru s národem, který byl klamán až do posledního okamžiku“*.

V čem spočívala tato nepoctivá hra? Takto byl *„Hodžou objednán v Paříži nátlak na Prahu, aby tito lidé »mohli před českou veřejností ospravedlnit přijetí anglo-francouzských návrhů«“*. *„»Znásilnění« vlastenci si tedy znásilnění sami objednali“*. A pak je tu *„dr Ripkou odhalený úskok s demisí Hodžovy vlády a jmenováním Syrového vlády“*, který onu nepoctivou hru jenom dokresluje.

O všech těchto věcech vědí viníci i jejich obhájci podle Kreibicha velmi dobře a všechny tyto věci nelze vymazat či překrýt *„žádným lživým manévrem proti SSSR“* – za tím by totiž lid viděl *„jenom špatné svědomí hrdinů kapitulace“*. Proto *„se musila najít jiná verse celé historie“*. Proto Drtina vyrukoval s *„novým pohledem“* na Mnichov, jímž od všech těchto věcí odvedl pozornost.

Kreibich se poté pustil do sžíravé kritiky Drtinových argumentů, někdy s jistou mírou oprávněnosti, většinou ale spíše pro vnější efekt.[1644] Drtinovu vysvětlení čs. politiky v mnichovských dnech se prostě vysmál.

Drtinův pokus o *„nový pohled“* podle Kreibicha uvozovalo *„několik starostlivých poznámek o tom, jak pochybné byly možnosti sovětské pomoci Československu a jaké nebezpečí při tom hrozilo Sovětskému svazu – a domysli si, čtenáři, také Československu! – se strany celé ostatní Evropy“*. Onen *„nový pohled“* pak Kreibich prohlásil za *„novou legendu“*, která se snaží dokázat, *„že mnichovská kapitulace byla vlastně záchrannou akcí pro – Sovětský svaz“*.

Drtinova *„legenda“* se pokouší tvrdit, že na konci září 1938 I. republika vůbec neprožívala své *„nejsmutnější, nejtragičtější anebo snad dokonce nejhanebnější dni“*. Naopak vytváří dojem, jako by v mnichovských dnech *„stála československá politika na vrcholu své slávy, byla tak prozíravá jako žádná zahraniční politika nikdy před tím“*. Vždyť tady *„předvídala na leta dopředu celý vývoj a možnosti druhé světové války, počítala se všemi pravděpodobnostmi, byla chytřejší než sovětská zahraniční politika“*. Ta se snad *„už chystala na lehkomyslné dobrodružství války proti celé Evropě pro Československo“*, která *„mohla zavést celý Sovětský svaz do katastrofy“*, ale *„v posledním okamžiku“* ji *„zachránil »jedině správný, neobyčejně pronikavý a prozíravý«, jedním slovem geniální »tah československé politiky«“*.[1645] – Je to ovšem podle Kreibicha *„»tah«, až příliš chytrý, tak že je možno na autora »nového pohledu« aplikovat staré rčení, že člověk nikdy není tak – řekněme – nerozumný, jako když chce být až příliš chytrý.“*[1646]

V Drtinově vylíčení čs. politiky v době Mnichova spatřoval nepovedený pokus o její rehabilitaci, podobný, jakým bylo svého času omlouvání Emila Háchy, Václava Klofáče či kapitulace v březnu 1939. Současně ale Kreibich tento způsob výkladu označil za projev jistých povahových vlastností některých politických kruhů: *„Zdá se, že někteří pánové si politiku nemohou představit jinak než jako kontinuitu »dobrých tahů« a nastrojování osidel. Anebo jako hru na dvě strany.“* Jako příklad uvedl *„pověstný »tah« s jednáním s reakční polskou vlá-*

[1644] Takto Drtinovi podsunul, že SSSR se podle něj Československa zastával nikoliv coby *„rozhodný nepřítel fašismu a útočného imperialismu a jako důsledný obhájce demokracie o svobody a samostatnosti národů“*, ale pro to, že mnichovská politika mířila spíše proti němu než proti Československu. Drtina podle Kreibicha naznačuje, že tehdy nešlo v prvé řadě o *„akt přátelství k Československu a obrany demokracie a svobody národů“*, nýbrž o *„akt vlastní sebeobrany“*. Což už je jen krok k záludné poznámce, že vlastně *„Sovětský svaz chtěl využít Československa jako předpolí své vlastní obrany“*. Kreibich ve své replice také přešel všechny Drtinovy připomínky, týkající se čs. legií.

[1645] V tomto místě článek narušila dvojí sazečská chyba, kdy došlo zřejmě k přeskočení jednoho řádku a opakování druhého.

[1646] Kreibich se rovněž tázal, jak se taková představa, že *„Hitler chtěl nastrojit Rusům osidla a hrozilo nebezpečí, že se do nich lapí; ale geniální mnichovská politika československé vlády přichystala včas protiléčku Hitlerovi“*; snáší s výpověďmi německých generálů, že Německo nebylo tehdy na válku připraveno?

dou v Londýně o polsko-československé »federaci«; tak se koketovalo s Východem i se Západem zároveň. Jenomže rázný zákrok sovětské vlády proti londýnské polské reakci celou hru zkazil. A kolik takových tahů provedli reakcionáři z našeho londýnského ministerstva národní obrany proti našemu vojsku v Sovětském svazu!" Nekráčí náhodou současná politika národních socialistů po stopách těchto *„tahů"*? *„A což se již neděly pokusy odvolat podpis pod košickým programem? Podpis pod ujednáním o socialistickém bloku pánové již odvolali právě tak, jako opustili ujednaný jednotný svaz mládeže a útočí i na jednotné odbory. Byly tedy všechny podpisy jenom »správnými tahy«? Byl páně ministrův slib u Dukly také takovým »tahem«?"*

Nato si Kreibich položil také otázku, proč právě nyní vyrukoval Drtina s takovým tvrzením. *„Proč s tím nepřišel dřív? Proč nás tak dlouho nechal v nejistotě a v pochybách o správnosti a poctivosti mnichovské kapitulace?"* Podle Kreibicha se Drtina takto vyjádřil, poněvadž si jistě myslel, *„že to bylo pravé slovo v pravý čas"*. Západní reakce už určitě *„chystá proti nám a proti SSSR něco, čemu by se mohlo říci: nový Mnichov"*.

Samotný závěr je pak kombinací sarkasmu a vážného varování: *„Doufáme však, že dr Drtina nechystá nějakou novou »pomoc« SSSR a naší republice à la Mnichov. A jedno zůstane jisto: fašisty lze napálit jenom jedním způsobem: tak jak to učinila Rudá armáda a partyzáni. A politika chytráckých »tahů« napálila vždy jen chytráky samotné."*

Kdo byl skutečným adresátem?

Kreibichova drtivá replika na Drtinův pokus o nové zhodnocení čs. zahraniční politiky v září 1938 může sloužit jako ukázkový příklad, jakým směrem se ubíral pohled KSČ na Mnichov v měsících a týdnech před Vítězným únorem a jakými prostředky postupoval v souboji s konkurenčními pohledy. Kreibich ve své odpovědi vlastně shromáždil všechny hlavní argumenty své strany proti Mnichovu, takřka všechny rekvisity a motivy, které měly být podle mínění stranického tisku v historii Mnichova objasňovány v první řadě. A jeho rozhořčení u konkrétních otázek přesně vymezovalo, která témata se pro diskusi nepřipouštějí.

Některým Kreibichovým postřehům nelze upírat jistou míru oprávněnosti – vcelku správně poukázal na to, že Drtina dovedl do poněkud absurdní polohy a zbytečně křiklavých odstínů motivy, jen lehce naznačené Edvardem Benešem.[1647] Převážně ale jeho protiargumenty ani neskrývají, že hlavní důvod jeho kritické repliky je účelový: pokračovat v tiskové překřikované mezi komunisty a národními socialisty i na poli historickém.

Umná kombinace výsměchu a obvinění de facto signalisuje budoucí rozetnutí čs. gordického uzlu. Kreibich obviňuje národní socialisty z obojetnosti, z příprav velkého obratu (či odvratu), příp. ze sabotáže košického vládního programu. Evidentně se chystá *„nový Mnichov"* a národní socialisté se hodlají zachovat podle starého scénáře – proto omlouvají a vyzdvihují tehdejší politiku.

Kreibichova kritika národních socialistů je ale od určitého momentu jen zástupná. Vzhledem k autorově sčetlosti a soudobé publikační činnosti musíme předpokládat, že Kreibich nemohl nevědět, odkud Drtina čerpal myšlenky pro onen *„nový pohled"* na mnichovskou kapitulaci – tím spíše, že Benešovy *Úvahy o slovanství* vyšly jen o několik měsíců nazpět.

I když se Krebichův článek formálně strefuje do vedení národně socialistické strany, jeho rýpnutí směrem k *„nejpovolanějšímu místu našeho státního zřízení"*, kde *„jsou ještě neznámé věci v archivu"*, pro jejichž zveřejnění stále ještě nenastala *„vhodná chvíle"*, jakož i narážky na předchozí práci Drtiny v presidentově kanceláři lze jen stěží chápat jinak než jako málo skrývaný kritický výpad proti presidentu Benešovi, což doposud v mnichovských příspěvcích Kreibichových, ani v textech jeho stranických kolegů nebylo zvykem. A president, resp. jeho aparát tyto narážky zcela určitě zaregistrovali.[1648] Bylo jisté, že nejbližší měsíce přinesou velký zlom – také v hodnocení Mnichova.

[1647] Dovedena do důsledků kreslila Drtinova tvrzení velký otazník nad chápáním celého mnichovského i pomnichovského vývoje, nad křehkými principy, o něž se opírala kontinuita čs. státního zřízení, ale třeba i nad prováděnými retribucemi (což mimochodem v jisté obměně pociťujeme i v době současné).

[1648] Kreibichův článek je součástí Benešovy archivní sbírky k Mnichovu – AÚTGM, EB IV/1, kart. 152, inv č. 646, sign. M 15/7 (R 266/4).

4. I. revisní vlna (1948–1950)

Především český čtenář měl na přelomu roku 1947/1948 k disposici poměrně bohatý a barvitý obraz událostí r. 1938, v tisku pak mohl sledovat vášnivé diskuse, které vždy přinesly nějaký nový střípek poznání. Přestože do úplnosti měl tento obraz daleko a trpěl značnou roztříštěností, danou tím, že mnichovské retrospektivy neměly k disposici dostatečnou pramennou základnu a musely se spoléhat na dobový tisk a subjektivní líčení, poskytoval v úrovni základní (ale zčásti i pokročilé) faktografie vcelku postačující základ. Ponecháme-li stranou politické podbarvení zmíněných, čím dál vzrušenějších diskusí, byly tyto debaty důkazem, že téma je stále živé, stále významné a že se kolem něj utvářejí ohniska zájmu o specifické otázky, jež měly být postupně zodpovídány. V politické rovině pak téma poskytovalo vítanou příležitost stranám Národní fronty, jak si veřejně vyřizovat své vzájemné účty a obviňovat se vzájemně z pokusů ovládnout výklad Mnichova.

Změny bylo možno očekávat nejpozději od podzimu 1947 s tím, jak padaly poslední iluse o možnosti vzájemné spolupráce a jak permanentní strategická iniciativa KSČ zvětšovala v závodě o konečné vítězství svůj náskok před ostatními. Plně to platilo i o pohledu na Mnichov, v němž ostatní strany – chtěly-li se cíleně lišit od tisku KSČ a zároveň nespadnout na úroveň tisku pomnichovského – dokázaly jen opatrně přešlapovat. Mistrovství propagandistického aparátu KSČ ve vytváření důmyslných historických analogií odsuzovalo i tato opatrná přešlapování k nezdaru.

Uveřejnění sovětské *„historické informace“* ve dnech těsně před vyvrcholením vládní krise dodalo stranické propagandě novou dynamiku, nové argumenty a munici proti politickým konkurentům. Mnichovská metafora se koneckonců uplatnila přímo ve dnech „vítězství pracujícího lidu“.

Mnichov a Vítězný únor

Propaganda KSČ během únorových dnů okázale přikládala probíhajícím mocenským přesunům historický význam. Plně zde rozvinula a perfektně zužitkovala these, které začala presentovat již v předcházejícím roce. Nadcházející zápas o vedoucí úlohu ve státě začal být rámován historickými milníky – zejména léty 1920 a 1938, v nichž měla čs. reakce osudově přerušit nastartované positivní procesy. Prohlášení vládní krise za pokus o reakční puč a usilovně přiživované analogie s minulostí rovněž umožnily stranické propagandě provést návrat k mnoha radikálním heslům z první poloviny 30. let, která ještě nedávno působila jako značně *„démodé“*.

Zdání, že se nastalá situace shoduje se závěrem 30. let, posílila i tisková kampaň kolem uveřejnění sovětské *„historické informace“*, odkrývající neznámé pozadí Mnichova. Je Československo opět svědkem nové *„úmluvy“* světové reakce proti míru? Nehrozí cosi jako druhý Mnichov?

Odvrácení druhého Mnichova

Vládní krise byla také Klementem Gottwaldem jmenovitě za pokus o *„druhý Mnichov“* označena – a to hned 21. února 1948 na shromáždění na Staroměstském náměstí. Thesi pak Gottwald opakoval i na sjezdu závodních rad a odborových skupin ROH 22. února i na sjezdu Svazu čs.-sovětského přátelství téhož dne.[1649] A používal ji i v čase pozdějším.

Mnichovská symbolika neměla být při zdůvodňování nových pořádků v žádném případě jen chvilkovou záležitostí.[1650] Hra s traumatickým rozměrem Mnichova mohla využívat fakt, že mnichovské události si pamatovala celá dospělá i dospívající populace, takže pro ni heslo o možném opakování Mnichova rozhodně nebylo žádným abstraktním pojmem.[1651] *„Historická informace“* navíc odkryla, že o Mnichovu bylo rozhodnuto takřka rok předem. Vše bylo tehdy už připravené. Lid projevoval svou vůli, byly tu předpoklady pro vítězství, lid byl jednotný. Ale reakce mu v tom zabránila a rozbila svým konáním jednotu lidu. Co je nyní jinak? I nyní v r. 1948 je to reakce, která narušuje jednotu ve vládě a pokusila se o násilné uchopení moci, proti lidu. Jako v Mnichově. Ale nyní lid zúčtoval s reakcí – a nyní i buržoasií, která tolikrát vážně ohrozila existenci státu; nenechá zopakovat rok 1920, nenechá zopakovat rok 1938. Nyní se vůle lidu vyplní.

[1649] Srov. Klement GOTTWALD: *Kupředu, zpátky ni krok!* Orbis, Praha 1948.

[1650] P. MYSLIVEC: *Připravovali nový Mnichov*. Světové rozhledy, roč. II, č. 3/1948, s. 202–205.

[1651] Tím méně v jubilejním roce.

V souladu s tímto mechanismem byli i odstupující ministři označeni za druhé mnichovany. A protože mnozí z nich se tak či onak účastnili politického života a přihlíželi *„prvnímu Mnichovu“*, mohli být rázem činěni zodpovědnými za „oba Mnichovy“.

Mnichovská karta pomáhala legitimisovat únorové mocenské změny, deklarovaný odklon od vlády buržoasie a skoncování s kapitalismem. Ukazovala prstem na buržoasii, která v r. 1938 hanebně selhala, Mnichovem se sama vyloučila z vedení státu a pokusem o reakční puč v únoru jen stvrdila, že svou dějinnou roli už dohrála.[1652] Mnichovem začal pád čs. buržoasie, její neodvratná cesta do zapomnění. Mnichov je symbolem toho, kam buržoasie a kapitalisté dovedli stát.[1653] *„Nyní jsme reakcionáře vyhodili, to znamená, že vrata jsou pro všecky nepřátele naší svobody zavřená.“*[1654] I pro zahraniční rádce, kteří v r. 1938 navrhovali a vynucovali si onu politiku, jež vedla k záhubě čs. státu.[1655]

Mnichovská karta současně pomáhala odrážet obvinění z nedemokratického a neústavního postupu už jenom poukazem na neústavní přijetí podmínek mnichovského diktátu. Zde se rodila i these o vedoucí úloze KSČ. – Na rozdíl od buržoasie stála v čele odporu proti Mnichovu,[1656] v čele protifašistického odboje, v čele úsilí vybudovat novou, lidovou demokracii. Dokázala lidu, že bude stát vždy a za všech okolností na jeho straně, proto jí právem náleží vedoucí úloha ve státě.[1657] Mnichov tedy měl legitimisovat i vznikající mocenský primát KSČ.

V neposlední řadě fungovalo opakované připomínání Mnichova jako účinný prostředek varovně doprovázející komunikaci s presidentem Benešem.[1658] Mnichovský prvek se zkrátka neuvěřitelně osvědčil a KSČ zde zúročila vše, co doposud do zápasu o výklad Mnichova vložila.

Ústavní zakotvení mnichovského výkladu

Příběh o poražené buržoasii byl ostatně vtělen i do historisující preambule nové ústavy, jejíž významnou součástí byl i pohled na Mnichov: *„Když pak oběma našim národům hrozila zkáza z nové imperialistické expanse v zločinné podobě německého nacismu, tu opět – jako kdysi v husitské revoluci panská šlechta – zradila nyní i novověká vládnoucí třída, buržoasie. Ve chvíli nejvyššího nebezpečí se spojila s nepřítelem proti vlastnímu lidu a tím umožnila světovému imperialismu, aby dočasně vyřídil své rozpory na účet obou našich národů*

[1652] Zdeněk Nejedlý ostatně už v květnu 1945 řekl v projevu na večeru kulturních pracovníků v Lucerně 29. května 1945: „… *ta vrstva buržoasie, která se ještě r. 1938 holedbala, že je representantkou, zárukou a tvůrcem současné kultury a civilisace, naprosto zkrachovala. Ano naopak, že ona to byla, která nejen umožnila, ale dala přímo popud ke vzniku této strašné války* […]“. – Zdeněk NEJEDLÝ: *Za kulturu lidovou a národní*. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1953, s. 10.

[1653] K tomu srov. *Černá kniha kapitalistického hospodaření před únorem 1948. Sbírka dokumentů*. Ministerstvo informací ve spolupráci se všemi hospodářskými ministerstvy a jinými vrcholnými hospodářskými institucemi, Praha 1948. Sborník vyšel v květnu 1948. *Černá kniha kapitalistických machinací*. Národní osvobození, 21. 5. 1948, s. 2.

[1654] Gustav BAREŠ: *Odpověď Západu*. Tvorba, roč. XVII, č. 12/1948, 24. 3. 1948, s. 223.

[1655] Politika navrhovaná a vynucená Anglií a Francií *„skončila ztrátou národní svobody a strašnými oběťmi našeho lidu. Nechť se tedy nikdo nediví, že nemáme již žádný zájem o demokracii a nezávislost na anglo-francouzskou garancii. Chceme demokracii a nezávislost na garancii našeho lidu. Chceme ji opřenou o ty, kteří nás v nejtěžších chvílích nezklamali a kteří nám skutečně pomohli – o Sovětský svaz a slovanské národy. Nelíbí se vám naše demokracie? Snad proto, že ji nelze už zaprodat v Mnichově, že ji nelze vehnat do spárů imperialistických dobyvatelů? Právě proto se líbí našemu lidu. Právě proto byl a je odhodlán ji uhájit! Náš lid je jiný. Nenechá sebou nakládat jako s kolonií.“* Tamtéž, s. 224.

[1656] *„V těchto nejtěžších hodinách národa a republiky stojí pevně spolu s lidem **jediná** strana – Komunistická strana Československa. Je to strana, které páni dávali Kainovo znamení rozbíječe republiky a kterou, ač sami zrazovali, chtěli soudit za vlastizradu. A hle, ukazuje se právě v těchto chvílích, že »státotvornost« pánů, která směřovala proti lidu a proti národu, která podporovala kapitalisty, bankéře a velkostatkáře, vedla nakonec ke kapitulaci, zradě a k rozboření československého státu. Ze **všech** politických stran **jediní** komunisté nezklamali. Nezklamali, protože od svého vzniku šli s lidem a národem. V tom byla jejich státotvornost a jejich vlastenectví. Státotvornost a vlastenectví, v němž zůstali jediní pevni, když ostatní zmalomyslněli, kapitulovali, začali výt s vlky a bídně zradili.“* – *Co je komunistická strana. Pro nové členy*. Kulturně propagační oddělení sekretariátu ÚV KSČ, Praha [1948], s. 7. Zvýraznění původní.

[1657] *„Proč právě Komunistická strana Československa a ne jiná strana se stala vedoucí silou národa a státu? Je to proto, že komunistická strana na rozdíl od ostatních stran je nositelkou nových pokrokových myšlenek, že razí cestu vpřed, cestu k dokonalejší, pokrokovější společnosti. Měli jsme v předmnichovské republice řadu stran. Všechny tyto strany v době Mnichova zklamaly, ztroskotaly nebo hanebně zradily. Zcela nedávná minulost znovu ukázala, kam až to dopracovali a jak zkrachovali vůdčí činitelé některých politických stran. Zkrachovali proto, že se pokusili zvrátit pokrokový vývoj republiky, že sloužili zpátečnickým silám starého světa. Chtěli návrat k starým kapitalistickým poměrům a aby toho dosáhli, organisovali spiknutí proti národu a republice. Šli tak daleko, že se k tomuto cíli spojili se zahraničními nepřáteli republiky. Tento zákeřný způsob boje, který zpátečníci zvolili, ukázal zároveň jejich zoufalé postavení. Dali v sázku všechno, aby obrátili vývoj zpět. Dostali se ale pod kola a byli rozdrceni. Výsledek únorových událostí definitivně u nás rozhodl otázku kdo s koho.“* – Tamtéž, s. 11–12.

[1658] To platí např. o Gottwaldově projevu při slibu nových členů vlády 27. února 1948, nebo při předkládání akčního programu nové vlády ke schválení Ústavodárnému Národnímu shromáždění 10. března.

hanebnou dohodou mnichovskou. Tím byla uvolněna cesta k zákeřnému přepadení našeho mírumilovného státu odvěkému nepříteli, jemuž horlivě pomáhali potomci cizích kolonistů, usazení mezi námi a požívající podle naší ústavy všech demokratických práv stejně s námi. Za hrozných událostí druhé světové války povstali oba naši národové k boji za osvobození, který po nesčetných obětech našich nejlepších lidí a za pomoci spojenců, především slovanské velmoci Svazu sovětských socialistických republik, vyvrcholil slovenským a českým povstáním let 1944 a 1945 v národní a demokratické revoluci našeho lidu a byl vítězně ukončen osvobozením Prahy Rudou armádou dne 9. května 1945."[1659]

Základní výklad Mnichova byl tedy krátce po Vítězném únoru fixován přímo ústavou, která se přihlásila k čistě třídnímu pojetí mnichovských dějin. Za viníka Mnichova je označena buržoasie, která zradila a spojila se s nepřítelem vlastního lidu, a národnostní menšiny, které nepříteli horlivě pomáhaly. Vše rámují rozpory světového imperialismu, které dočasně urovnalo obětování Československa.

Úvodní fáze sovětské kampaně v čs. prostředí

Zdálo by se – a česká historiografie to tak i často líčí –, jako by Vítězný únor koncepce mnichovského výkladu buďto nově vytvořil, nebo pouze dotvořil a vyhrotil ony, které propaganda KSČ předkládala již v předúnorovém období, a oživil k nim i některé these staršího data. Ve skutečnosti lze toto chápání situace vztáhnout podmíněně pouze na to, jakým způsobem byly po Únoru interpretovány domácí události roku 1938 – a to pouze po jistou dobu. Klíčový faktor, který ovlivnil československý výklad Mnichova již v únorových dnech, byla *„historická informace"* a sovětská kampaň, která byla jejím uveřejněním spuštěna.[1660]

Časová shoda s rozběhnutím kampaně a únorovými společenskými přeměnami stírala souvislost s procesy, které postihly v této době sovětskou historiografii nejnovějších dějin. Tím se vytvářel dojem, že obdobné posuny v hodnocení minulosti byly vyvolány jen a pouze Vítězným únorem a jím podnícenými společenskými otřesy. Zatímco reformní historiografie 60. let si interpretačních změn všímala až v souvislosti se sovětsko-jugoslávskou roztržkou, kampaní proti kosmopolitismu či důsledků kultu osobnosti, současná historiografie se mnohdy pokouší naznačovat, že nový interpretační kánon byl integrální součástí ideologie marxismu-leninismu, která byla pouze se zpožděním zavedena i v Československu. Výše načrtnutý vývoj sovětské historiografie v letech 1948–1949 však tento pohled nejenom nepodporuje, ale spíše vyvrací.

Hlavním faktorem změn byla kampaň proti padělatelům dějin. Ta byla účelovou odezvou na americkou protisovětskou kampaň, součástí *„války dokumentů"*, jež byla jednou z podob války studené. Ideové kořeny této kampaně sice lze spatřovat ve stalinském (formálně marxisticko-leninském) pohledu na funkce historické vědy,[1661] konkrétní používaná argumentace však byla směsí porůznu posbíraných tvrzení, obtížně zasazovaných do předem požadovaného tvaru, který se navíc v závislosti na aktuální politické situaci dále měnil. Tento tvar – jak se posléze ukázalo – neurčovalo nové čs. vedení.[1662]

Proměnu interpretace Mnichova v první fázi po Vítězném únoru lze tak mnohem spíše chápat jako proměnu odstartovanou sovětskou kampaní. Únorové události a následné společenské pohyby tuto proměnu výrazně usnadnily, akcelerovaly a nakonec jí zajistily i monopolní postavení do té míry, že i dosavadní koncepce mnichovských dějin, předkládaná propagandou KSČ, musela být postupně přepracovávána a přizpůsobována sovětskému vzoru. Ten byl chápán jako autorita.

Berme v potaz, že v Československu již před únorem 1948 fungovala distribuce sovětského tisku, která mocenskou změnou nejen nepřestala, ale naopak zintensivněla. Distribuce se týkala nejen sovětských denních listů, ale prostřednictvím stranického nakladatelství Svoboda bylo možné předplatit si u moskevské *Mezinárodní knihy* i politický týdeník *Novou dobu* či měsíčník *Slované*. Sovětský tisk pravidelně sledovala ČTK a pochopitelně i orgány stranické a státní, které buďto zařizovaly úplné překlady sovětských textů, publikovaly z nich stručné výtahy, nebo na ně alespoň upozorňovaly čs. čtenáře. Kompletní podřízení tisku nové státní linii pak tyto příspěvky umožnilo uveřejňovat prakticky ve všech listech. Československý čtenář byl tedy o průběhu sovětské kampaně informován, avšak nikoliv tak, aby vynikla souvislost s „dokumen-

[1659] Ústavní zákon č. 150/1948 Sb. ze dne 9. května 1948, Ústava Československé republiky.

[1660] Otevřeným problémem, který prozatím není nijak řešen, je otázka, zda *„historická informace"* a sovětská protipadělatelská kampaň měly obdobný nebo srovnatelný vliv i na jiné historiografie lidově demokratických států.

[1661] SOMMER, c. d., s. 104–112.

[1662] Ačkoliv v euforii únorového vítězství si pravděpodobně myslelo pravý opak.

tovou válkou“. Právě naopak, argumenty, schémata, rekvisity, motivy a these sovětské kampaně byly presentovány jako holá fakta, významná odhalení, brilantní analysy historických problémů, které definitivně vyvracejí dřívější – falešný – pohled na minulost. Teprve do tohoto půdorysu jsou sekundárně vkládány i these o domácích událostech.

Tento vztah nebyl dán pouze prohlubující se podřízeností vůči sovětské linii, ale v prvních chvílích též společným zájmem. Jestliže *„historická informace“* a protipadělatelská kampaň de facto vygumovaly Západ jako positivního činitele v II. světové válce, pak propaganda KSČ obdobně gumovala poraženou politickou konkurenci jako positivní faktor v minulosti ČSR. Konkurenti navíc hleděli právě směrem k tomuto Západu, jehož provinění nyní odhalil Sovětský svaz. Sovětská kampaň tedy vlastně prohlubovala vinu poražených politických konkurentů čs. komunistů. Cíle sovětské kampaně i čs. poúnorové očisty od „poražené reakce“ se tedy navzájem podporovaly i doplňovaly. Podmínky tohoto souzvuku však určoval pouze sovětský partner.

Prvotní ozvěny a průvodní jevy sovětské kampaně v Československu

Publikování úplného znění *„historické informace“* v Československu přerušila vládní krise. Rudé právo uveřejnilo v úterý 17. února 1948 text pouze do začátku III. hlavy a další část slibovalo příští týden. 24. února však pokračování nevyšlo, ani po zbytek týdne. Zbývající část textu vyšla až 3. března. Autoři českého překladu nebyli uvedení, lze se domnívat, že šlo o překlad, pořízený ČTK. Slovenské znění *Padělatelů dějin* se opozdilo ještě více – v bratislavské *Pravdě* vyšlo rovněž ve dvou pokračováních až 7. a 14. března.[1663]

Počátkem března otiskl měsíčník *Světové rozhledy*, redigovaný Vladimírem Procházkou, úvodník *Nové doby* z 18. února, věnovaný *„historické informací“* a nazvaný *„Padělatelé dějin přistiženi při činu“*.[1664] A byly to opět *Světové rozhledy*, které zajistily první úplné české vydání *„historické informace“* ve formě brožurky. *Padělatelé dějin* vyšli jako 6. svazek Knihovny aktualit *Světových rozhledů*, řízené Bedřichem Geminderem-Vltavským, a to nejpozději v dubnu 1948.[1665] Na obálku brožurky byla pod název *Padělatelé dějin* umístěna velice symbolická fotografie presidenta Trumana a ministra Marshalla, hovořících s rukama na velkému glóbu.

Ani zde nebyl uveden autor českého překladu. Překlad se navíc na některých místech lišil od podoby textu v příloze *Rudého práva*. Je třeba poznamenat, že obsahoval řadu překlepů, typografických přehlédnutí, nejednotností, chyb a nepřesností. V některých případech došlo i k pozměnění významu: např. původní věta *„Na závěr anglická nóta výhružně upozorňovala československou vládu, že v případě odmítnutí anglické rady, československá vláda »má mít svobodu jakýchkoliv akcí, které uzná za odpovídající situaci, jaká by se později mohla vytvořit«“*, vyšla v *Rudém právu* přeložena v této podobě *„Závěrem varovala anglická nota hrozivě československou vládu, že v případě odmítnutí anglické rady, má mít československá vláda »svobodu jakýchkoliv akcí, které bude pokládat za vhodné pro situaci, jaká by se později mohla vytvořit«.“* V brožovaném vydání však věta zněla: *„Závěrem varovala anglická nota hrozivě československou vládu, že v případě odmítnutí anglické rady, bude britská vláda mít »svobodu jakýchkoliv akcí, které bude pokládat za vhodné pro situaci, jaká by se později mohla vytvořit«“*.[1666]

Českému brožovanému vydání tedy rozhodně nebyla věnována taková péče jako ruskému.[1667] Některé z vad, které v českém překladu nalézáme, se ve stejné době staly obecnými problémy překladů ruských textů, jako např. špatné zpětné přepisy jmen a příjmení z ruských transkripcí (Dircksen místo Dirksen), poměrně závažná nepozornost v terminologii – např. u uvádění vyslaneckých či velvyslaneckých titulů – a obecné zesilování citového zabarvení vět nesprávným překladem.[1668]

Nesprávný byl i překlad podtitulu, a tak místo pod přesnějším termínem *„historická informace“* vešli *Padělatelé dějin* v Československu ve známost jako *„historický dokumentární přehled“*. Tento posun v pod-

[1663] *Falšovatelia dejín*. Pravda, 7. 3. 1948, s. 10–13. *Falšovatelia dejín*. Pravda, 14. 3. 1948, s. 9–12.

[1664] *Padělatelé dějin přistiženi při činu*. Světové rozhledy, roč. II, č. 3/1948, březen 1948, s. 211–213. Autor nekvalitního překladu neuveden. Vizte u pozn. 526.

[1665] *Padělatelé dějin. Historický dokumentární přehled. Vydala Sovětská informační kancelář*. Knihovna aktualit Světových rozhledů. Svazek 6. Praha 1948. *Světové rozhledy* brožurku inserovaly již ve 4. čísle, které vyšlo 7. dubna. (Světové rozhledy, roč. II, č. 4, 7. 4. 1948, s. 275.) Exemplář v Národní knihovně ČR nese datum 27. 4. 1948. V původním edičním plánu *Knihovny aktualit* měl být i svazek nazvaný *Poučení z Mnichova*, který však nevyšel. (Světové rozhledy, roč. I., č. 9, 7. 10. 1947, s. 785.)

[1666] *Padělatelé dějin*, c. d., s. 12.

[1667] Vizte za pozn. 256. V dubnu 1948 vyšli *Padělatelé dějin* jako brožura i ve slovenštině. *Falšovatelia dejín. Dokumenty, ktoré odhaľujú spoluprácu západných mocností s hitlerovským Nemeckom*. Pravda, Bratislava 1948. Brožura vyšla kolem 14. dubna.

[1668] Příklady u pozn. 2216.

statě naznačoval, jakou posici si these tohoto dokumentu vybudují i v Československu a že se odkazy právě na tuto brožuru budou vyskytovat v pracích vydaných v Československu ještě v r. 1958.

Sovětská dokumentová edice v československé volební kampani

První svazek sovětské edice *Dokumentů a materiálů k předvečeru druhé světové války* vyšel počátkem dubna 1948 a jejich výtah jako příloha *Nové doby* ze 14. dubna.[1669] Už 20. dubna inserovalo *Rudé právo*, že tento výtah z I. svazku je možné zakoupit v oddělení Slavica n. p. Melantrich. Inserátu vévodil nadpis *„Již nikdy Mnichov“*.[1670]

28. dubna přinesla *Tvorba* článek Miroslava Kárného nazvaný *Nejpodlejší dokument dějin diplomacie*. Kárný jím mínil záznam z rozhovoru mezi Halifaxem a Hitlerem z listopadu 1937, jímž sovětský dokumentový sborník začínal. Jeho české znění v překladu Václava Prokůpka uvozovala jakási Kárného předmluva, která shrnovala obsah dokumentu a lapidárně vyjádřila, jak je třeba nyní chápat ve světle tohoto svědectví celé mnichovské dění: *„Mnichov nebyl nějakým náhodným nebo chvilkovým výkyvem v politice západních velmocí, ale* […] *byl důsledkem systematického směřování k tomuto cíli.“* Kárný zde také připomněl okolnosti, za kterých byly německé dokumenty Sovětským svazem uveřejněny – zmínil vydání amerického sborníku a *„nehorázné pomluvy“*, na které SSSR odpověděl *„velmi pádně, uveřejněním historického výkladu skutečného vývoje – slavným »Padělatelé dějin« a první knihou dokumentů, která obsahuje m. j. také zápis o Halifaxově rozmluvě s Hitlerem.“* Podle Kárného tak *„byla dána imperialistům, »padělatelům dějin«, odpověď více než pádná, jejíž dokumentární smysl je jednoznačný: Bez pomoci západních imperialistů, starostlivě si pěstujících Hitlera, jako protikomunistického berana a usilujících o přetvoření Osy na mnichovský čtyřúhelník, o obětování versailleské smlouvy, ČSR, Rakouska a Gdanska, bez této pomoci nemohl by Hitler nikdy rozpoutat válku.“*[1671] Článek doprovázela karikatura Borise Jefimova, zobrazující lorda Halifaxe, jenž byl zde označen jako *„přítel Hitlerův, pravá ruka Chamberlainova, tvůrce Mnichova, aristokrat a akcionář, nepřítel lidu, míru a demokracie“*.

Záhy poté byla odstartována volební kampaň, která přímo překypovala odkazy na rok 1938 a na Mnichov. Zatímco v případě jednotné kandidátky Národní fronty bylo připomínáno spontánní hnutí při obecních volbách v r. 1938,[1672] mnichovský motiv byl pevně připoután k bílému lístku: *„Bílý lístek – hlas pro Mnichov“*.[1673] 12. května otiskla *Tvorba* zkrácené znění článku B. Michajlova z *Nové doby „Jak bylo zrazeno Československo“*,[1674] 21. května připomnělo *Rudé právo* výročí květnové mobilisace,[1675] které se ale nepodařilo Mnichovu zabránit. Lid sice tehdy *„nadšeně nastoupil ke zbraním – a v tom měl 21. květen mnoho společného s jednotným vystoupením lidu v letošním únoru – ale nevyřídil domácí reakci. A proto mohlo dojít k Mnichovu. Letošního února, kdy naše reakce za podpory zahraničí znovu sáhla ke svým starým mnichováckým plánům, neopakovali jsme již chybu 21. května. Zlikvidováním posic reakce zabránili jsme, aby po únoru přišel Mnichov.“* Dovedná koláž v *Rudém právu* 27. května upozorňovala na možné důsledky bílého lístku a také *„hlas kultury“* varoval před jeho vhozením do volební urny.[1676] A v rámci *„Týdne přesvědčování“*, vyhlášeného Národní frontou na období od 23. do 30. května,[1677] pomáhal Ústřední akční výbor Národní fronty distribuovat brožuru, vydanou Svazem čs.-sovětského přátelství a nazvanou *„Dokumenty žalují“*.

Šlo o překlad obsáhlé recense Lva Abramoviče Leontěva z *Pravdy*, věnované sovětskému dokumentovému sborníku a obsahující vlastně návod, jak uveřejněné dokumenty chápat a vykládat.[1678] Uvozena byla krátkou předmluvou, v níž byly opět připomenuty okolnosti, za kterých byli vydáni *Padělatelé dějin* a zdůraznila, že sovětská vláda *„byla tedy plně v právu, jestliže zahájila uveřejňování tajných dokumentů o vztazích*

1669 Vizte výše u pozn. 274.

1670 Rudé právo, 20. 4. 1948, s. 5.

1671 Miroslav KÁRNÝ: *Nejpodlejší dokument dějin diplomacie*. Tvorba, roč. XVII, č. 17, 28. 4. 1948, s. 330–332, 337. S použitím překladu Václava Prokůpka.

1672 Např. *Proč jednotnou kandidátku?* Rudé právo, 14. 4. 1948, s. 1.

1673 Např. Rudé právo, 8. 5. 1948, s. 2.

1674 Vizte pozn. 934.

1675 vs: *Jak mohlo být zabráněno Mnichovu. 21. květen ve světle dokumentů*. Rudé právo, 21. 5. 1948, s. 3.

1676 Přimlouval se i člen činohry Národního divadla Jaroslav Vojta: *„Jedině morální podporou své nynější vlády můžeme zachovat to, co jsme si těžce vydobyli revolucí. V národní jednotě je naše síla, lepší budoucnost nás všech i našich dětí. Bílé lístky vyjadřují nenávist k naší lidově demokratické republice a návrat k Mnichovu. Všichni na svém místě!! Pracující tělesně i duševně ruku v ruce do práce pro zdar republiky!“ Hlas kultury k volbám*. Rudé právo, 27. 5. 1948, s. 3.

1677 *Od 23. do 30. května „Týden přesvědčování“*. Obrana lidu, 21. 5. 1948, s. 2.

1678 A. LEONTĚV: *Dokumenty žalují. Dosud neznámá fakta o mnichovské zradě*. Přeložil J. Rychlý. Svaz československo-sovětského přátelství, Praha [1948].) Vizte u pozn. 277 a 535.

hitlerovského Německa k vládě Velké Britannie, Francie a Spojených států, těch dokumentů, jež sovětská vojska nalezla po porážce hitlerovského Německa". Poté se již věnovala čistě jen sovětské dokumentové edici. „*První díl sborníku, který právě v SSSR vyšel, obsahuje 44 dokumentů. Je zde nejen materiál, jehož autory jsou hitlerovští diplomaté, nýbrž i řada oficiálních dokumentů, mezi nimi i úplný text mnichovské dohody se všemi přílohami, úřední hlášení a dopisy československých i polských diplomatů, zápisy a dopisy řady anglických státníků, nevyjímajíc ani Churchilla. Sborník je též ilustrován fotografiemi některých dokumentů.*"

Předmluva rovněž vyzdvihla, že I. svazek edice má pro Československo veliký význam, neboť dokumenty zde uveřejněné „*se z velké části přímo týkají Československa a odhalují nové neznámé podrobnosti mnichovské zrady. Jsou to doklady největší hanebnosti současných dějin a měl by je dobře znát každý občan republiky, každý Čech a Slovák, jemuž je drahý osud národa a státu. Děti ve školách by měly být poučeny o historii dnů, jež předcházely Mnichovu a o zradě západních mocností na naší republice.*" Toto poučení spočívalo i v konstatování, že „*jedinou velmocí, která se Mnichova nejen nezúčastnila, nýbrž jej také ostře odmítla, a která se plně postavila za zájmy Československa, byl Sovětský svaz*". Vydání Leontěvovy recense pak předmluva zdůvodňovala tím, že „*nemůžeme ještě československé veřejnosti předložit úplný překlad sborníku dokumentů, vydaných nyní v SSSR*".

Zajímavý byl i krátký doslov k recensi. Soudil, že „*Leontěvovu stať není třeba československému čtenáři zvlášť vykládat*", poněvadž „*mnichovská zrada je pro nás jasnou záležitostí, ale naprosto ne záležitostí vyřízenou. Znovu hrozí nebezpečí Mnichova. I dnes – tak jako v roce 1937 – pěstují si západní imperialisté, především Spojené státy, reakční a výbojné Německo jako zuřivého bojovníka proti demokracii, proti Sovětskému svazu, proti Československu a ostatním slovanským státům a druhým státům lidové demokracie. Avšak právě tak jako tehdy – po Mnichovu – se nepodařilo západním imperialistům sehrát úlohu třetího kohouta na smetišti a bez boje se zmocnit celého světa, tak ani dnes – a dnes daleko spíš než tehdy – se jim to nepodaří. Dnes, kdy Sovětský svaz s Československem, Jugoslavií, Polskem, Bulharskem, Rumunskem, Maďarskem a Albanií tvoří nerozbornou barikádu, podpíranou demokratickými a mírovými silami celého světa, o niž se rozbijí všechny útoky na mír a svobodu.*" Teprve v posledním odstavci se doslov otevřeně zařadil do volební kampaně, když prohlásil, že: „*Každý poctivý Čech a Slovák ví, na kterou stranu této barikády se přihlásí 30. května, že půjde za jednotnou kandidátkou Národní fronty bojovat za pevný mír a lidovou demokracii. Protože bílý lístek je lístek do nového Mnichova.*"

V podobném duchu mluvila i odezva Josefa Kučery na publikaci Leontěvovy recense, uveřejněná ve stejné době v sociálně demokratickém *Činu*.[1679] Kromě parafrází předmluvy a doslovu k publikaci autor zdůraznil, že Sovětským svazem publikované dokumenty čs. čtenáři „*odkrývají clonu z politického a diplomatického zákulisí západních vlád*", „*jasně ukazují, kdo pomáhal Hitlerovi k moci a štval svět do světové války*" a „*do podivného světla staví západní vlády, paktující se s Hitlerem a umožňující mu jeho agresivní politiku do střední a východní Evropy*". Podstatou Mnichova byl fakt, že „*Hitler měl uskutečniti plán západních imperialistů, směřující k zdolání Sovětského svazu, a proto muselo býti Československo obětováno dravé hitlerovské agresi*". Hitler byl západními imperialisty štván proti slovanským národům a proti Sovětskému svazu. Stal se „*vykonavatelem vůle I. G. Farben, zbrojařů Kruppa, Thyssena, Flicka, amerického Morgana a Rockefellera. Aby byly zabezpečeny hospodářské posice kapitálu, musí národy Evropy krvácet, musí být zlikvidováno Československo, jako samostatný stát* […]"

Úvod sovětské protipadělatelské kampaně tak byl v Československu pojat jako doplněk volební kampaně, v níž si Češi a Slováci před rozhodujícími volbami, které určí budoucnost státu, měli uvědomit, jaký Západ byl a je i dodnes. Uplatněním v rámci volební kampaně však potenciál sovětské dokumentové edice nebyl ještě zdaleka vyčerpán. Chystalo se české vydání.

Dokumenty k předvečeru druhé světové války

České vydání sovětské dokumentové edice má svá specifika. Bylo zajištěno vlastními silami a nepatřilo tedy mezi ony jazykové mutace, které připravilo moskevské Nakladatelství cizojazyčné literatury.[1680] Při přípravě českého vydání byl jednoznačně upřednostněn I. svazek, vztahující se k Mnichovu, a vydání II. svazku se opozdilo o více než půl roku.[1681]

Sborník vyšel v nakladatelství Orbis, ale české vydání připravovalo přímo ministerstvo zahraničních věcí.

[1679] Josef KUČERA: *Dokumenty žalují*. Čin, 27. 5. 1948, s. 4.

[1680] Vizte pozn. 311.

[1681] Tedy oproti I. svazku. I. svazek vyšel v červnu 1948 (Lidové noviny, 22. 6. 1948, s. 4. – Národní osvobození, 26. 6. 1948, s. 5. – Rudé právo, 15. 7. 1948, s. 5.), II. svazek vyšel až koncem února 1949.

Jeho redakci provedl Vlastimil Borek (1886–1952), bývalý tiskový přidělenec čs. velvyslanectví v Moskvě, člen lektorské rady ÚV KSČ a přednosta politické sekce MZV.[1682] A co je nejdůležitější – česká verse se na mnoha místech odchylovala od ruského originálu.

Původní název *Dokumenty a materiály k předvečeru druhé světové války* byl zkrácen, česká mutace tak nesla titul *Dokumenty k předvečeru druhé světové války*.[1683] U publikovaných dokumentů čs. provenience, nebo dostupných v Archivu MZV, vycházela česká redakce z jejich originálního znění z Archivu MZV – tím se vlastně sovětský dokumentový sborník stal fakticky sovětsko-československou koedicí a tím i prvním poválečným československým edičním podnikem, zpřístupňujícím dokumenty z AMZV k r. 1938.[1684]

Česká verse sovětského sborníku vznikala zjevně nakvap. Pokud Zamini nemělo k disposici jeho rukopis již v únoru a muselo čekat až do začátku dubna, kdy byla oficiálně zahájena jeho distribuce, zbyly na přípravu zhruba dva měsíce.[1685] Ve výsledku se tak projevily jisté nedostatky. Pozornost upoutá nekonsistentní překládání diplomatických titulů, kdy v některých dokumentech se vyskytuje překlad *„tajemník“*, v jiném *„sekretář“*, podobně jednou se hovoří o *„vyslanectví“*, podruhé o *„missi“*, což by mohlo napovídat, že na českém vydání pracovalo více překladatelů a redakce tyto nedůslednosti nezachytila. Za daleko větší nedostatek – překvapující tím více, že vydání se připravovalo na ministerstvu zahraničí – lze však označit chyby v překladu diplomatických hodností, kdy byli někteří velvyslanci označeni za pouhé vyslance. A podobně jako u překladu *Padělatelů dějin* došlo i zde k chybám při zpětném přepisu ruských transkripcí, zejména u příjmení.[1686]

U obrazových příloh došlo v českém vydání k několika změnám. Patrně z technických důvodů nebyly obrazové přílohy umísťovány k jednotlivým dokumentům, ale byly zařazeny na konec sborníku jako celek. U hůře čitelných předloh navíc použilo nakladatelství jejich negativní obrazy. K dokumentu č. 9, kterým byl v ruské versi německý překlad dopisu Jana Masaryka ministru Kroftovi z dubna 1938, byly otištěny fotokopie českého originálu z AMZV. Naopak k dokumentu č. 43, zachycujícím rozhovor ministra Chvalkovského s vyslancem Newtonem v prosinci 1938, jehož edice přebírala český text z originálního dokumentu v AMZV, byla v obrazové příloze použita reprodukce z ruského vydání, tj. snímek jeho německého překladu. A konečně k dokumentu č. 40 chyběla obrazová příloha docela. Zmíněné nepřesnosti a změny lze zajisté vysvětlit časovou tísní a technickými ohledy.

U deseti dokumentů se ale oproti ruskému vydání lišil i provenienční údaj. Ve dvou případech šlo o nahrazení provenience u dokumentů, jejichž originály byly uloženy v AMZV. U sedmi dokumentů však provenience chybí zcela a u jednoho dokumentu je zkrácena (č. 24). U těchto osmi změn byl ve čtyřech případech zjevným důvodem pro změnu původní zdroj, na který odkazovalo ruské vydání – kniha Huberta Ripky *Munich: Before and After*. Ripkovo jméno bylo v české versi z dokumentové edice zcela vypuštěno.[1687] – Připomeňme si, že jméno Huberta Ripky se mohlo objevit v ruském vydání, které bylo dáno do tisku 26. února, tedy po přijetí demise skupiny ministrů, s tímto jménem bylo vytištěno a bez problémů se objevilo i v ostatních cizojazyčných mutacích sovětského sborníku. V českém vydání se však objevit nesmělo.

[1682] A mj. spolupřekladatel *Dějin diplomacie*.

[1683] *Dokumenty k předvečeru druhé světové války. Svazek I. Listopad 1937–prosinec 1938*. Orbis, Praha 1948. *Svazek II. Dirksenův archiv 1938–39*. Orbis, Praha 1949. České vydání redigoval Ing. Vlastimil Borek.

[1684] Nebudeme-li přihlížet k Fierlingerovým pamětem a vydávaným spisům Edvarda Beneše. Možnost doplnit edici o jiné, sovětskou stranou nepublikované dokumenty, využita nebyla.

[1685] Vyplněné navíc horečnou činností jak co nejrychleji zbavit diplomatickou službu „reakčních živlů“.

[1686] Ani zde ale nelze hovořit o nějaké konsistentnosti. Např. u klíčového dokumentu se záznamem hovoru Churchilla s gdanským gauleiterem Forsterem je podle ruské verse použita chybná varianta Förster, avšak v rejstříku je gauleiterovo příjmení uvedeno správně jako Forster.

[1687] Ostatní čtyři chybějící provenienční údaje byly patrně již pouhým přehlédnutím.

Č.	Původní záhlaví (překlad z ruštiny)	České záhlaví [1]	Původ (ruské vydání)	Původ (česky) [2]	Reprodukce [3]
1	Rozhovor Hitlera s Halifaxem	Rozhovor mezi Hitlerem a Halifaxem	AA		
2	Dopis německého ministra zahraničních věcí Neuratha německému vyslanci v Praze Eisenlohrovi		AA		
3	Rozhovor Hitlera s Hendersonem	Rozhovor mezi Hitlerem a Hendersonem	AA		negativ
4	Zpráva československého vyslance v Paříži Osuského ministrovi zahraničních věcí ČSR Kroftovi		AA-ČSR	neuvedeno	
5	Z telefonické rozmluvy Göringa (Berlín) s Ribbentropem (Londýn)	Úryvek telefonické rozmluvy mezi Göringem (Berlín) a Ribbentropem (Londýn)	*Nazi Conspiracy and Aggression, vol. V*		
6	Telegram německého vyslance v Praze Eisenlohra státnímu tajemníku německého ministerstva zahraničních věcí Weizsäckerovi		AA		
7	Nóta anglického ministerstva zahraničních věcí velvyslanectví SSSR v Londýně	Nota anglického ministerstva zahraničních věcí vyslanectví SSSR v Londýně	MZV SSSR		
8	Dopis legačního rady německého ministerstva zahraničních věcí Altenburga pražskému vyslanci Eisenlohrovi s přiloženým zápisem o poradě o sudetoněmecké otázce za Ribbentropova předsednictví	Dopis rady německého ministerstva zahraničních věcí Altenburga pražskému vyslanci Eisenlohrovi s přiloženým zápisem o poradě o sudetoněmecké otázce za Ribbentropova předsednictví	AA		
9	Dopis československého vyslance v Londýně Masaryka československému ministru zahraničních věcí Kroftovi	Dopis československého vyslance v Londýně Jana Masaryka československému ministru zahraničních věcí dr. Kamilu Kroftovi	AA-ČSR	AMZV ČSR	český originál
10	Chamberlainův projev na poradě britských a francouzských ministrů		*Bonnet*		
11	Zpráva polského velvyslance v Paříži Łukasiewicze o rozmluvě s francouzským ministrem zahraničních věcí Bonnetem	Zpráva polského vyslance v Paříži Łukasiewicze o rozmluvě s francouzským ministrem zahraničních věcí Bonnetem	neuvedeno		negativ
12	Zpráva německého velvyslance v Londýně von Dirksena ministerstvu zahraničních věcí	Zpráva německého vyslance v Londýně von Dirksena ministerstvu zahraničních věcí	AA		
13	Memorandum Churchilla o rozmluvě s vedoucím gdanských fašistů Försterem	Churchillův záznam o rozmluvě s vedoucím gdanských fašistů Försterem	AA		
14	Dopis státního podtajemníka německého ministerstva zahraničních věcí Woermanna německým vyslanectvím v Bukurešti a Bělehradě	Dopis státního podsekretáře německého ministerstva zahraničních věcí Woermanna německým vyslanectvím v Bukurešti a Bělehradě	AA		
15	Zpráva polského velvyslance v Berlíně Lipského ministru zahraničních věcí Beckovi		neuvedeno		negativ
16	Záznam rozmluvy rady britského ministerstva zahraničních věcí Ashton-Gwatkina s vedoucím hitlerovské „sudetoněmecké strany“ Henleinem		AA		
17	Hitlerovo nařízení o provedení represivních opatření proti Československu		AA		
18	Zpráva referenta německého ministerstva zahraničních věcí von Stechowa		AA	neuvedeno	
19	Dopis Himmlerova pomocníka Besta ministerstvu zahraničních věcí		AA		
20	Dopis státního podtajemníka německého ministerstva zahraničních věcí Woermanna Himmlerovi	Dopis státního podsekretáře německého ministerstva zahraničních věcí Woermanna Himmlerovi	AA		
21	Telegram československého ministra zahraničních věcí Krofty československému vyslanci v Paříži Osuskému		*Fierlinger*		
22	Anglo-francouzské návrhy, předložené československé vládě		BBK		
23	Zpráva polského velvyslance v Berlíně Lipského ministru zahraničních věcí Beckovi	Zpráva polského vyslance v Berlíně Lipského ministru zahraničních věcí Beckovi	neuvedeno		negativ
24	Odpověď československé vlády na anglo-francouzské návrhy		MZV SSSR / *Ripka*	MZV SSSR	
25	Nóta britské vlády, odpovídající na československou nótu		*Ripka*	neuvedeno	
26	Runcimanův dopis Chamberlainovi		BBK		
27	Memorandum československého vyslanectví v Moskvě lidovému komisariátu zahraničních věcí SSSR	Memorandum československé misse v Moskvě lidovému komisariátu zahraničních věcí SSSR	MZV SSSR		

Č.	Původní záhlaví (překlad z ruštiny)	České záhlaví [1]	Původ (ruské vydání)	Původ (česky) [2]	Reprodukce [3]
28	Telegram státního podtajemníka Woermanna německým diplomatickým zastupitelstvím v Římě, Varšavě, Budapešti, Praze a Londýně	Telegram státního podsekretáře Woermanna německým diplomatickým úřadům v Římě, Varšavě, Budapešti, Praze a Londýně	AA		
29	Britský vyslanec v Praze Newton předkládá Hitlerovy požadavky Československu (Rozhovor Newtona se Smutným)	Britský vyslanec v Praze Newton předkládá Hitlerovy požadavky Československu	*Ripka*	neuvedeno	
30	Britský vyslanec v Praze Newton předkládá Hitlerovy požadavky Československu	Zpráva britského vyslance v Praze Newtona o Hitlerově memorandu	ČSBK		
31	Dopis československého vyslance v Londýně Masaryka britskému zahraničnímu ministrovi Halifaxovi	Odpověď československého vyslance v Londýně Jana Masaryka britskému zahraničnímu ministrovi Halifaxovi	BBK		
32	Zpráva polského velvyslance v Berlíně Lipského ministrovi zahraničních věcí Beckovi		neuvedeno		negativ
33	Zpráva polského velvyslance v Berlíně Lipského ministrovi zahraničních věcí Beckovi		neuvedeno		negativ
34	Informace o průběhu mnichovské konference pro německé ministerstvo zahraničních věcí, podaná německou delegací v Mnichově		AA		negativ
35	Text dohody, uzavřené v Mnichově	Text mnichovské dohody	AA / BBK II	neuvedeno	negativ
36	Kordtův záznam o mnichovské dohodě		AA		negativ
37	Záznam československého ministerstva zahraničních věcí o pobytu československé delegace v Mnichově		*Ripka*	neuvedeno	
38	Předání mnichovských požadavků německým chargé d'affaires Henckem československému ministru zahraničních věcí Kroftovi	Předání mnichovských požadavků německým chargé d'affaires Henckem československému ministru zahraničních věcí dr. Kroftovi	ČSBK		
39	Anglo-německá deklarace		*Archiv für Außenpolitik und Länderkunde*		
40	Keitelův dopis Weizsäckerovi		AA	neuvedeno	chybí
41	Telefonogram státnímu tajemníku Weizsäckerovi z Godesbergu	Telefonogram státnímu sekretáři Weizsäckerovi z Godesbergu	AA		negativ
42	Francouzsko-německá deklarace	Francouzsko-německá deklarace	FŽK		
43	Záznam o rozhovoru československého ministra Chvalkovského s anglickým vyslancem v Praze Newtonem	Rozhovor ministra Chvalkovského s anglickým vyslancem Newtonem	AA-ČSR	AMZV ČSR	německý překlad z AA
44	Dopis polského velvyslance v Londýně Raczyńského polskému velvyslanci v Berlíně Lipskému	Dopis polského velvyslance v Londýně Raszyńského polskému velvyslanci v Berlíně Lipskému	neuvedeno		

Vysvětlení zkratek

AA	dokumenty německého ministerstva zahraničních věcí (Auswärtiges Amt)
AA-ČSR	dokumenty československého MZV, nalezené v dokumentech německých
AMZV ČSR	dokumenty z Archivu československého MZV
BBK	Britská bílá kniha (*Correspondence Respecting Czechoslovakia. September 1938*. His Majesty's Stationery Office, Londýn 1938.)
BBK II	Britská bílá kniha, II. díl (*Further Documents Respecting Czechoslovakia, Including the Agreement Concluded at Munich on September 29, 1938*. His Majesty's Stationery Office, Londýn 1938.)
ČSBK	Československá bílá kniha
FŽK	Francouzská žlutá kniha (*Documents diplomatiques 1938–1939. Pièces relatives aux événements et aux négociations qui ont précédé l'ouverture des hostilités entre l'Allemagne d'une part, la Pologne, la Grande-Bretagne et la France d'autre part*. Ministère des affaires étrangères – Imprimerie nationale, Paříž 1939.)
MZV SSSR	dokumenty z archivu MZV SSSR

Poznámky

[1] Shodná záhlaví nejsou vypisována.

[2] Shodné provenienční údaje nejsou vypisovány.

[3] Shody reprodukcí v ruském a českém vydání nejsou vypisovány.

Jako u českého vydání *Padělatelů dějin* nelze tedy ani zde hovořit o nějak úzkostlivé pietě k sovětskému originálu. Naopak je možné konstatovat, že překlad sborníku byl zčásti uzpůsoben vlastním vnitropolitickým potřebám. Sborník totiž v Československu plnil mnohem více funkcí, než byl jeho původní účel v rámci protipadělatelské kampaně. To ostatně naznačovala i anotace na klopách obálky českého vydání. Zmiňovala sice souvislost s *Padělateli dějin* i okolnosti, za kterých byly obě publikace uveřejněny, propagandistická rovina těchto počinů však zde byla uzpůsobena čs. prostředí a anotace nabízela návod, jak na dokumentový sborník nahlížet.

Zdůrazňovala, že jsou zde poprvé zveřejněny *„tajné spisy z archivů německého ministerstva zahraničních věcí“*, týkající se událostí z doby od listopadu 1937 do prosince 1938. Tyto *„tajné dokumenty“* jsou *„neobyčejně významným přínosem k odhalení a určení sil, které hnaly vývoj k Mnichovu a k druhé světové válce“*. Pro čs. čtenáře pak *„nabývá tato kniha na mimořádné důležitosti a zajímavosti“*. Příčin je několik: *„Téměř všechny dokumenty mají úzký vztah k Mnichovu, kde bylo rozhodnuto o osudu Československa“*, vyplývá z nich jasně, *„že se západní imperialisté nikdy upřímně nesnažili zastavit útočnou politiku fašistické Osy, naopak, byli ochotni rozšířit Osu na čtyřúhelník Londýn–Paříž–Berlín–Řím, neboť jim šlo především o vytvoření evropské hráze proti komunismu“*. Skutečnost, že po únorových událostech vedou na Západě proti Československu horečnou kampaň *„tytéž kapitalistické kruhy, které vydaly Československou republiku Hitlerovi a oslavovaly mnichovskou zradu“*, dodává sborníku *„zvláště citlivý náboj aktuálnosti“* a zvyšuje se tím podstatně *„jeho politický a historický význam“*. *„Pro československý lid, stojící dnes hrdinně na stráži své nezávislosti, navzdory všem pokusům mezinárodní reakce, je tento soubor tajných dokumentů pružně posuvným a jemně reagujícím měřítkem současných politických událostí, neboť tím, že odhaluje děje minulé, nabízí poučení a potvrzuje správnost naší slovanské politiky, opřené o spojenectví s bratrským Sovětským svazem. Je to dokument i výstraha, svědectví i výzva k bdělosti, pro nás všechno tak srozumitelné. Tento sborník nacistických dokumentů uvítá náš lid, oddaný svobodě, demokracii a socialismu, jako důležitý příspěvek k upevnění světového míru.“* To je prý *„skutečný, hlubší smysl této knihy“*.

Sovětský sborník byl tedy využíván k podpoře idejí únorového vítězství. Byl předkládán jako vědecký doklad správnosti poúnorového vývoje, dodával argumenty aktuální propagandě, poskytoval svědectví o „skutečné tváři“ Západu a jeho úloze v době Mnichova. Zdánlivě tedy zcela v intencích února 1948 a patrně v této formální shodě je třeba hledat jeden z důvodů, proč v čs. historiografii od přelomu 50. a 60. let přestal být tento sborník spojován s protipadělatelskou kampaní a že tuto spojitost čas téměř setřel.

Že je sborník součástí sovětské kampaně však v r. 1948 přehlíženo nebylo. I Miroslav Kárný v recensi dokumentové edice v *Rudém právu* psal, že sborník je *„pádnou odpovědí všem padělatelům dějin, zvláště předhistorie druhé světové války“*.[1688] A vymazání Huberta Ripky z poznámkového aparátu jako by bylo prvním pokusem, jak se ve výkladu Mnichova obejít bez prací nežádoucích autorů, jak vyjádřit, že už není třeba se ohlížet na předchozí práce. Tím spíše, že se *Dokumenty k předvečeru druhé světové války* staly na dalších deset let jedinou českou edicí k dějinám diplomacie v mnichovském období.

Edvard Beneš, Mnichov a Únor

Únorovými událostmi se president Beneš dostal do zcela nové situace i vzhledem k výkladu Mnichova. Jestliže poražení představitelé politických stran byli označováni zrádci, kteří usilovali o nový Mnichov, ba byli spojováni i s Mnichovem „prvním“, jejich hlasité přihlašování se k tradicím a idejím benešovským stavělo nyní presidenta do velmi nejisté posice. Celá řada jeho bývalých spolupracovníků získávala nálepku reakcionářů a pučistů, byla zbavována funkcí, marginalisována, mizela za hranicemi nebo byla trestně stíhána. V podstatě bylo možné říci, že na jaře 1948 byla převážná většina původní čs. politické representace z r. 1938 buď mrtva, odsouzena v rámci retribucí, vyšetřována, postupně umlčena, nebo emigrovala a president se svým skutečně nejbližším kruhem zůstával posledním pozůstatkem dřívějšího uspořádání.

S novou vládou byl udržován formálně korektní vztah. To ale nijak nebránilo ministerskému předsedovi, aby Benešovi Mnichov při vhodných příležitostech nepřipomínal. – *„Nebudou nám dávat lekce z demokracie a ústavnosti ti, kdož mají na svědomí Mnichov, ti, kdož se paktovali o naší kůži s hitlerovským Německem a naprosto nedemokraticky a protiprávně roztrhali spojeneckou a přátelskou smlouvu s námi!“* řekl Klement Gottwald ve svém projevu při slibu nových členů své vlády 27. února.[1689] Přítomného presidenta sice nejme-

[1688] Miroslav KÁRNÝ: *Nové dokumenty o Mnichově a předhistorii války.* Rudé právo, 25. 7. 1948, s. 4.

[1689] Klement GOTTWALD: *Kupředu, zpátky ni krok!* Orbis, Praha 1948, s. 42.

noval, stěží lze ale věřit, že by tento výpad Beneš nevztahoval i na sebe. Přes tato a podobná „varování" byl navenek byl udržován dojem loyalní spolupráce.[1690]

To platilo i při výkladu Mnichova. Propaganda KSČ, jejíž působnost a dosah se únorovým vítězstvím zbavily všech hranic a překážek, nadále udržovala model, který fungoval i před únorem. Mnichov byl dílem reakčního komplotu henleinovců, agrárníků – nyní i za pomoci národních socialistů a tehdejšího vedení lidové a sociálně demokratické strany, přičemž o jakékoliv presidentově aktivní úloze nepadala jediná zmínka. Naopak, *„pod tlakem Berlína a vnitřních reakčních kruhů"* byl nakonec donucen odstoupit.[1691]

Tak jako v příběhu reakce v září 1938 nebylo místo pro Edvarda Beneše, nebylo v příběhu Edvarda Beneše v září 1938 místo pro reakci. Svědčí o tom ostatně i oficiální Benešovy medailonky šířené v tisku poté, co president 7. června 1948 abdikoval. Benešovu činnost v době Mnichova hodnotily poměrně pozitivně: *„V posledních letech před rokem 1938 věnoval v úřadě presidenta republiky všechnu pozornost její obraně, neboť si uvědomoval nebezpečí hrozící z Německa, ve kterém nacistická strana ovládla úplně pole, a nebezpečí hrozící z podvratných snah Němců v Československu, a staral se hlavně o vyzbrojení československé armády. V krisi, kterou Němci v Československu uměle vyvolali, nesl dr. Beneš hlavní břemeno jednání s nimi. Po nezdaru Runcimanovy misse v Československu se pokusil ještě krajními ústupky vůči Henleinově straně zažehnati otevřený konflikt s Německem. Zásah velmocí a mnichovská dohoda znemožnily však jeho snahu. Československo se dostalo do sféry nacistického Německa."*[1692]

Zdánlivě uznalé komentáře Benešových zásluh o stát kontrastovaly ovšem s novým vzedmutím gottwaldovské kampaně. S presidentskou volbou ožila Barešova brožura o *„muži proti Mnichovu"* a tisk překypoval příspěvky, jež líčily jedinečnou statečnost a neohroženost nové hlavy státu v r. 1938, kdy ostatní klesali na duchu a smířili se s kapitulací. Kdo měli být ti ostatní, kolísaví, když ti, kteří byli míněni původně, se Únorem proměnili v reakcionáře?

Benešova posice se tak stávala velmi labilní. Na jednu stranu nebyl jmenovitě napadán, na druhou stranu byl jeho nástupce ve funkci natolik veleben, že bylo takřka nemožné vyhnout se srovnávání.

Čas na odkládané svědectví?

Jak již dříve upozornili Karel Novotný i Milan Hauner, v dubnu 1948 obnovil Edvard Beneš v Sezimově Ústí práci na prvním svazku svých pamětí, na *Mnichovských dnech*.[1693] Je rovněž známo, že jeho čím dál horší zdravotní stav mu tuto práci znemožnil dokončit. Přesto je záhodno se na chvilku zamyslet nad možnostmi a perspektivami, které mohly provázet Benešův úmysl dokončit své dlouho odkládané svědectví o Mnichovu.

Od závěru roku 1947 měl k disposici poměrně rozsáhlý soubor německých kořistních dokumentů s přímým vztahem k Československu, na jejichž základě mohl vcelku přesně rekonstruovat tehdejší vývoj. Velké množství materiálu mu poskytlo retribuční soudnictví, norimberské procesy, nálezy archivů Konrada Henleina a K. H. Franka. Informován byl o zahraniční literatuře. Objektivně tedy mohl vycházet z velmi solidní pramenné základny, prakticky z maxima tehdy dostupných dokumentů. Jejich využití v pamětech by – v ideálním případě, pochopitelně – z *Mnichovských dnů* učinilo dílo, které by pro svou faktografickou hodnotu bylo absolutně neopomenutelné. A není důvod pochybovat, že by to neměl být jeden z cílů, kterého chtěl Beneš svým sepsáním mnichovských událostí dosáhnout.

I přes jistý filtr, daný jeho zhoršeným zdravím a uměle kladenými překážkami ze strany nové vládní moci, který určitě omezoval množství informací, jež se k němu v posledních měsících života dostalo, není důvod pochybovat, že by jej zcela minulo povědomí o sovětské kampani, měnící podstatně pohled na meziválečné a válečné dějiny – pohled výrazně odlišný od pojetí, které nastínil ve svých nedávno vydaných *Pamětech*. I jen pouhé ozvěny sovětských článků, které se objevovaly v čs. tisku, naznačovaly, že tento nový

[1690] Mnohem odlišnější situace však panovala např. ve vztahu k Benešovým spolupracovníkům v Kanceláři presidenta republiky. Srov. OLIVOVÁ: *Závěť Edvarda Beneše…*, c. d., s. 39 a n. Karel KAPLAN: *Poslední rok prezidenta. Edvard Beneš v roce 1948*. Doplněk – Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1994.

[1691] Gustav BAREŠ: *Odpověď Západu*. Tvorba, roč. XVII, č. 12/1948, 24. 3. 1948, s. 224. Srov. FEIERABEND: *Politické vzpomínky III.*, c. d., s. 325.

[1692] *Životní dílo presidenta dr. Edvarda Beneše*. Národní osvobození, 8. 6. 1948, s. 1. Článek vyšel v různých podobách ve více listech. V *Rudém právu* však nikoliv.

[1693] Karel NOVOTNÝ: *O Pamětech Edvarda Beneše*. In: České země a Československo v Evropě XIX. a XX. století…, c. d., s. 438–439. Milan HAUNER: *Mnichov v díle Edvarda Beneše*. In: Mnichovská dohoda. Cesta k destrukci demokracie…, c. d., s. 241.

sovětský pohled prakticky neguje presidentovo chápání příčin a vývoje Mnichova a II. světové války. Že ona výjimečná shoda mezi jeho *Pamětmi* a sovětskými *Dějinami diplomacie* bere kvapem za své.

V červenci přetiskly *Světové rozhledy* sovětský článek, označující Churchilla za mnichovana,[1694] počátkem srpna pak *Tvorba* rozcupovala poslední svazek vzpomínek Bruce Lockharta výňatkem ze sovětské recense.[1695] Tehdy také vychází poslední, čtvrté vydání Benešových *Pamětí*, v nichž Beneš o Lockhartovi mluvil s úctou.[1696] Benešovo pojetí se tak čím dál více rozcházelo s výkladem, který určovali sovětští autoři a ukrajovali tím presidentovi ze zbývajícího manévrovacího prostoru. Měl za této situace Edvard Beneš vůbec nějaké reálné možnosti, jak udržet svou koncepci a dosáhnout jejího zveřejnění doma, v Československu? O odpovědi se můžeme jen dohadovat.[1697] Je zjevné, že Beneš, resp. jeho okolí, podnikli kroky pro to, aby se presidentovy rukopisy dostaly do zahraničí. Pokud by to jeho zdravotní stav dovoloval a podařilo by se mu rukopis mnichovských pamětí dokončit do srpna 1948, patrně by se nějaká možnost jejich publikování vykouzlit dala s ohledem na stále ještě neotřesenou Benešovu autoritu. Po srpnovém uveřejnění Rubinštejnovy recense v sovětském a také čs. tisku lze o tom však silně pochybovat.

Sovětský list o Pamětech dr. Beneše

Víme již, že když 11. srpna 1948 vyšla v sovětské *Nové době* recense Benešových *Pamětí* od N. L. Rubinštejna,[1698] šlo o první adresný kritický výpad sovětské historiografie proti Benešovi, předmnichovské republice a londýnskému exilu. V porovnání s ostatními články recensního seriálu *Nové doby* šlo o kritiku ještě poměrně mírnou, Benešovým okolím byl však považován za *„brutální“*, *„neslýchaný“* a *„neoprávněný útok“*. Beneš podle svědectví Jaromíra Smutného Rubinštejnovu recensi ještě registroval, 19. srpna jej však po návštěvě Amelie Posse-Brázdové postihla další mrtvice.[1699] Bojoval o život. Jen stěží lze předpokládat, že by zaznamenal, že 24. srpna otiskne *Rudé právo* výtah z Rubinštejnovy recense[1700] a nazítří vyjde její celý text v *Tvorbě* v překladu Miroslava Galušky.[1701]

Galuškův překlad na několika místech pozměnil původní ruský text. Citáty z Benešových *Pamětí* přebíral z českého originálu, takže zaniklo, že Rubinštejn některé pasáže Benešova textu překládal do ruštiny poněkud odlišně.[1702] Galuška rovněž chybně přeložil janovskou konferenci jako *„ženevskou“*. Mnohem důležitější však je, že při překladu změnil v mnoha případech autorova hodnocení, a to tak, že zmírňoval nebo posouval Rubinštejnovy soudy[1703] a na několika místech je naopak přiostřil.[1704] I přes tyto kosmetické úpravy, které otupovaly hroty a poněkud přičesávaly Rubinštejnovu kritiku, bylo její uveřejnění v Československu závažným milníkem.

Bylo průlomem do dosavadního svébytného postavení Edvarda Beneše, které se vyznačovalo formální nekritisovatelností jeho osoby. President nebyl činěn odpovědným za Mnichov, jeho osobní postoje nebyly napadány, přijetím demise v únoru 1948 naopak prokázal, že stojí na straně lidu. Toto vše Rubinštejnova

---

1694 A. LEONIDOV: *Byl Churchill proti Mnichovu? Jak byla připravována druhá světová válka*. Světové rozhledy, č. 7/1948, 7. 7. 1948, s. 530–532. Vizte pozn. 1031.

1695 *B. Lockhart – špion a diplomat*. Tvorba, roč. XVII, č. 31/1948, 4. 8. 1948, s. 609. Vizte pozn. 1065.

1696 Karel NOVOTNÝ: *O Pamětech Edvarda Beneše*. In: České země a Československo v Evropě XIX. a XX. století…, c. d., s. 442.

1697 Milan HAUNER: *Mnichov v díle Edvarda Beneše*. In: Mnichovská dohoda. Cesta k destrukci demokracie…, c. d., s. 222 je v této otázce skeptický. Na druhou stranu se zdá, že je až příliš ovlivněn analogiemi, kterými mohou být např. souvislosti, za nichž vznikaly paměti Ludvíka Svobody *Cestami života*.

1698 Vizte pozn. 1092.

1699 KAPLAN: *Poslední rok prezidenta*, c. d., s. 91 a n.

1700 *Sovětský list o Pamětech dr. Beneše*. Rudé právo, 24. 8. 1948, s. 3.

1701 N. RUBINŠTEJN: *Paměti Edvarda Beneše*. Přeložil Miroslav Galuška. Tvorba, roč. XVII, č. 34/1948, 25. 8. 1948, s. 662–664; tisková oprava v č. 35/1948, 1. 9. 1948, s. 700. Existuje tendence naznačovat, že za prudkým zhoršením Benešova zdraví stála také Rubinštejnova recense. (Srov. Milan HAUNER: *Mnichov v díle Edvarda Beneše*. In: Mnichovská dohoda. Cesta k destrukci demokracie…, c. d. 223.) Tato tendence ovšem poněkud zapomíná přemýšlet i nad tím, nakolik mohla být pro Benešův stav osudnou právě návštěva Posse-Brázdové. (Srov. DEJMEK: *Beneš II*, c. d., s. 692.)

1702 Nešlo sice o významové posuny, ale o použití jiných slov, která mohla druhotně nabývat odlišného významu.

1703 Např. Rubinštejnovu poznámku, že Beneš se pokouší připsat si *„úlohu vychovatele Sovětského svazu v mezinárodních záležitostech“* (v originále *«приписать себе роль наставника Советского Союза в международных делах»*, v anglické versi *„describe himself as a sort of preceptor to the Soviet Union in international affairs“*), přeložil Galuška jako *„úlohu zastánce Sovětského svazu v mezinárodních záležitostech“*.

1704 Místo *„vytrvale“* napsal Galuška *„nekompromisně“*, místo *„předesílá“* použil slovo *„omlouvá“*, *„domýšlivá“* či *„vypínavá“* tvrzení přeložil jako *„chlubivá“*, namísto *„převážně“* napsal *„výhradně“* atd.

recense – podobně jako v Sovětském svazu – vážně narušila. Tím spíše, že presidentův zdravotní stav nedovolil, aby se k Rubinštejnově kritice veřejně vyjádřil.

Zdá se ale, že zhoršení Benešova zdraví mělo současně za následek, že otištění recense v Československu nevyvolalo žádnou bezprostřední odezvu. Do týdne po jejím uveřejnění v *Tvorbě* se Benešův stav natolik zhoršil, že upadl do bezvědomí. 31. srpna informoval o zhoršení zdravotního stavu už i denní tisk. Za takových okolností se o Rubinštejnových argumentech dalo diskutovat jen stěží.

Benešova smrt

Oficiální nekrology Edvarda Beneše, který zemřel 3. září, hodnotily zesnulého sice podstatně střízlivěji, než tomu bývalo zvykem dříve, přesto však dodržovaly zásadu, že o mrtvých jen dobré.

Národní osvobození hodnotilo v Benešově nekrologu mnichovskou otázku zeširoka a v textu se mísily věty z červnových „abdikačních" článků i ozvěny nového výkladu podle *„historické informace"*: *„MNICHOVSKÉ POUČENÍ. Německé nebezpečí se stále zvětšovalo a vedlo nakonec k velké mezinárodní krisi v létě a na podzim r. 1938. V krisi, kterou Němci v Československu vyvolali a v jejímž rozdmýchávání byli podporováni nejen Berlínem, ale také reakčními politiky Anglie a Francie, nesl dr. Beneš hlavní břemeno jednání. Zrada západních velmocí a zrada české i slovenské velkoburžoasie vedla však k Mnichovu a k rozbití republiky. Byl to Mnichov, který zasadil strašlivou ránu nadějím, jež president Beneš skládal v západní velmoci a v měšťáckou demokracii. Po celých 20 let dr. Beneš jako ministr zahraničních věci na půdě Ženevy i jinde spolupracoval se západními velmocemi a orientoval zahraniční politiku Československa tímto směrem. Mnichov znamenal velký obrat, neboť dr. Beneš vyvodil z trpkého mnichovského poučení realistické závěry."*[1705]

Nekrolog *Lidové demokracie* se připomínal širší rozměr politické činnosti zemřelého presidenta a zjevně nereflektoval některé nedávné posuny v pohledu na minulost: *„Pak přišel zoufalý Benešův západ s temnými silami třetí říše, a se vším, co byl sám zápor demokracie. Mohou být jednotlivé počiny Benešovy za 33 roků jeho státnického života vykládány a posuzovány tak nebo onak; je však třeba míti na paměti, že mnohé nevyznělo jen jako ryzí osobní a ničím neovlivňované rozhodnutí zahraničního ministra a presidenta republiky, nýbrž bylo spoluurčováno danou mezinárodní konstelací, jíž nedbat mohou jenom dobrodruhové! Dosud nevymizela z paměti věta, pronesená před 10 roky v Berlíně: »Ich – oder Herr Beneš!« Výsledná odpověď je známa, i všechny peripetie, proměny a zvraty onoho ohromujícího zápasu. Jeho vítězný konec byl umožněn tím, že svorně a na téže straně stálo Rusko Stalinovo, Amerika Rooseveltova a Britannie Churchillova. I zde historie zjistí Benešův podíl a přínos, směřující k smíru světa. Podaří-li se, budou zdůvodněny a ospravedlněny všecky dosud podstoupené oběti."*[1706]

Rudé právo využilo nekrolog jako příležitost, jak ještě více posílit vztah KSČ k Benešově osobě a jak jejím prostřednictvím upevnit legitimitu všech proběhnuvších změn. Zdůrazňovalo zásluhu strany na tom, že v *„památné volbě 18. prosince 1935"* byl presidentem zvolen právě dr. Beneš, navzdory reakčnímu spiknutí *„tehdejší strany agrární v čele s Beranem, Národního sjednocení v čele s dr. Kramářem a Stříbrným, slovenské strany ľudové v čele s Hlinkou a Sidorem a sudetoněmecké strany, vedené Henleinem. Tyto strany prosazovaly na úřad presidenta republiky jako svého kandidáta bezvýznamnou osobu dr. Boh. Němce a usilovaly tím o to, aby také Československo se stalo rejdištěm reakce. Při této volbě byla svedena jedna z velikých bitev mezi silami pokroku a reakce, posílené nástupem hitlerovského fašismu k moci. Komunistická strana, která usilovala o vytvoření lidové fronty proti fašismu, vydala tehdy provolání, v němž vyzvala k sjednocení pokrokových sil národa, aby tak byly zmařeny úklady reakce. K otázce volby presidenta se v tomto provolání praví: »Jsouce si vědomi těchto nebezpečí, my komunisté, prohlašujeme: dojde-li v presidentských volbách k bojovému hlasování, při němž rozhodují naše hlasy, podpoříme v tomto případě kandidaturu dr. Edvarda Beneše. K tomuto rozhodnutí vede nás jediný důvod: zmařit vítězství reakce, které by znamenalo ještě větší útlak a ještě větší bídu našeho pracujícího lidu.« Reakční spiknutí se tehdy nezdařilo. Za podpory komunistů byl presidentem republiky zvolen dr. Edvard Beneš."* Po tomto vítězství však *„nebyly tehdy z chování reakčních stran vyvozeny patřičné důsledky. Ani přes svou porážku při presidentské volbě nevzdala se reakce svých cílů; ustoupila jenom na čas, aby se mohla dále připravit k prosazování politiky hanebné kapitulace. Tak právě před deseti lety, na sklonku léta 1938 chystala se závěrečná tragedie, jež vyvrcholila mnichovskou zradou a odstoupením pohraničního území nacistickému Německu. Potom reakce vystupňovala své útoky i na osobu presidenta Beneše, a bude tomu 5. října 10 let, kdy dr. Beneš ze svého úřadu odstoupil a krátce potom, 22. října 1938, odjel z vlasti."* Když v červenci 1941 byla

[1705] *Životní dílo druhého presidenta Československé republiky.* Národní osvobození, 4. 9. 1948, s. 1.

[1706] Dr. B. B.: *Druhý president Československé republiky Dr Edvard Beneš zemřel.* Lidová demokracie, 4. 9. 1948, s. 1.

podepsána dohoda se SSSR, *„zhodnotil její význam dr. Beneš jako smrtící ránu Mnichovu. Přesto oficiální prohlášení Anglie a Francie o uznání republiky v předmnichovských hranicích bylo vydáno teprve 5. srpna r. 1942.“* K poválečnému období článek připomenul, že k nové *„lidově demokratické skutečnosti v osvobozené vlasti zaujal president dr. E. Beneš kladné stanovisko. Byl to on sám, který razil heslo, že naše nová republika po osvobození má býti republikou socialisující. Podpis dr. Beneše je stejně na znárodňovacích dekretech, jako na dekretu o jmenování Gottwaldovy vlády v únoru 1948. President dr Edvard Beneš uznal oprávněnost požadavku našeho lidu, když poznal spravedlnost jeho rozhořčení a přispěl tím k ráznému vyřešení krise v duchu vůle našeho lidu.“* Pro nemoc se musel však presidentské funkce vzdát a těžká choroba *„nedovolila dr. Edvardu Benešovi, aby dlouho užíval zaslouženého klidu, jehož chtěl využít k dokončení svých literárních prací“*. V každém případě: *„Jeho odchod na věčnost provází československý lid uznáním za jeho oddanost československému lidu i za mimořádnou píli, kterou dr. Edvard Beneš věnoval uskutečňování svého životního díla.“*[1707]

Úvodník *Tvorby*, která před čtrnácti dny otiskla Rubinštejnovu recensi, mluvil dokonce o *„životě naplněném službou republice“*: *„Bude teprve velikým úkolem naší historické vědy, aby po zásluze zvážila jeho vynikající účast na vzniku Československé republiky a na třiceti letech jejího státního života. Teprve historická věda bude moci objektivně zhodnotit jeho celoživotní státnické a literární dílo tak, jak si toho právem zasluhuje. Bude třeba zvláště zhodnotit jeho bystrý realistický smysl najít v rozhodujících chvílích správné místo po boku národa a lidu, na straně práva a pokroku.“*[1708] Vyzdvihl, že když vlivem růstu fašismu docházelo k *„třídění v měšťansko-demokratickém táboře“*, nedal se dr. Beneš *„ani na okamžik* […] *zviklat na mnohé tehdy tak účinným strašákem socialismu a komunismu. V této době, která byla pro měšťanskou demokracii zatěžkávací zkouškou, zůstal důsledným a nesmiřitelným odpůrcem našeho i zahraničního fašismu. Právě v této kritické době si zřetelněji než dosud uvědomil budoucí vývoj a rozhodující význam pracujícího lidu. Tím přirozeně vzrostla jeho dosavadní vážnost u všech skutečných demokratů a socialistů u nás i na celém světě, a s ní úměrně rostla také nenávist reakce k jeho odhodlanému demokratickému postoji. A tak se u nás střetávají již v roce 1935 dva dosti ostře vyhraněné politické tábory.“* A opět připomenul presidentskou volbu v r. 1935, během níž jedině díky *„společnému postupu všech pokrokových sil je tentokráte útok reakce, soustředěný proti Benešově kandidatuře na presidentský úřad, odražen a podivuhodná koalice české a slovenské »nicnežnárodní« buržoasie, agrárníků, henleinovců a maďarských iredentistů za Beranova a Kramářova vedení, je poražena.“*[1709] Připsal rovněž rozhodující zásluhu KSČ na zvolení Beneše presidentem: *„Komunistická strana, která byla v té době stranou opoziční, dala tehdy svými hlasy, podporujícími kandidaturu dr. Edvarda Beneše, onu rozhodující sílu, která donutila reakci k ústupu. Tak byl rozhodující pomocí komunistických hlasů a proti vůli české a slovenské buržoasie dr. Edvard Beneš zvolen v prosinci roku 1935 druhým presidentem Československé republiky.“* A, podobně jako v *Rudém právu*, i zde následoval povzdech: *„Jaká škoda pro národ i pro stát, že tato pokroková koalice nebyla tak silná a nepostupovala dále tak důsledně proti rostoucím přípravám k mnichovské tragedii a k druhé světové válce.“*

Benešova smrt tedy v zásadě překryla všechny Rubinštejnovy výtky vůči Benešovi-memoáristovi a Benešovi-politikovi. Oficiální veřejná odezva na úmrtí bývalého presidenta se tedy se sovětskou kritikou neztotožňovala. Veřejná, důstojná tvář státního smutku však značně kontrastovala s metodami jeho organisačního zajišťování, v nichž ohled na zemřelého rozhodně nebyl určujícím faktorem.[1710]

Úmrtím Edvarda Beneše se 12. září zabýval i Zdeněk Nejedlý ve své pravidelné rozhlasové relaci *Na okraj dne*.[1711] I on se pokoušel zachovávat zásadu, že *„o mrtvých jen dobré“*, a to i tehdy, když připomněl Benešovu předválečnou politiku orientace na Západ, *„která nepostrádá u dr. Beneše až tragické osudovosti, považíme-li, kam dovedla i samého dra Beneše i vůbec republiku, že k Mnichovu a protektorátu a jeho samého k novému exilu a k opakování prvního odboje za zcela změněných a pro něho již naprosto nevýhodných podmínek, když kolo dějin se otočilo zcela jinam, než kde stál dr. Beneš. Zde proto budou soudit dějiny. I ty však uznají, že dr. Beneš jako representant buržoasní třídy, i v tom zachoval se daleko lépe než jeho francouzští a angličtí kolegové.“* I k jeho činnosti ve Společnosti národů Nejedlý podotkl, že: *„Nikdo však dr. Benešovi neupře, že vůli tam měl nejlepší. Jeho prohra v tom nebyla také jen osobní prohrou. Byla to prohra celé buržoasní třídy, její prohnilosti,*

[1707] *Životopis dr. E. Beneše.* Rudé právo, 4. 9. 1948, s. 1–2.

[1708] *Život naplněný službou republice.* Tvorba, roč. XVII, č. 36/1948, 8. 9. 1948, s. 701.

[1709] Na rozdíl od *Rudého práva* tedy *Tvorba* pomlčela o úloze HSĽS během presidentské volby a nesnažila se ji spojovat s kandidaturou prof. Němce.

[1710] KAPLAN: *Poslední rok prezidenta*, c. d., s. 73 a n.

[1711] Zdeněk NEJEDLÝ: *Na okraj dne.* Obrana lidu, 16. 9. 1948, s. 3. Tato rozhlasová promluva z 12. září 1948 nebyla v r. 1954 zařazena do souborného vydání Nejedlého *Nedělních epištol.*

bezzásadovosti, reakcionářství, jemuž se dr. Beneš snažil postavit hráze, ale nedokázal to. V obnovené republice, po roce 1945 nebylo to také dru Benešovi vytýkáno, ač tato politika – spoléhání se jednostranně na západní mocnosti – zavinila v první řadě pád naší republiky i přikvapivší na náš národ neštěstí. A ač my komunisté včas upozorňovali, co hrozí a jak je možno valící se zlo zadržet. Ne, o to teď nešlo, ale o to, abychom poučeni minulostí, vybudovali lepší budoucnost. Tak jsme ve středu dra Beneše i pochovávali. Nejen jako bývalého presidenta, ale i jako muže, jenž hrál v dějinách našeho národa po více než dvacet let jednu z nejpřednějších rolí. Důstojně, jak se sluší na civilisovaný národ, u něhož před majestátem smrti umlká kritika a mluví lidství."

Zápas o Benešův archiv

Již v únoru projevilo stranické vedení starost o Benešův archiv, na základě dřívějších upozornění ministerstva vnitra, zejména Jindřicha Veselého a archiváře Jurije Křížka, poukazujících na zpravodajskou hodnotu Benešových písemností, uložených v Politickém archivu Kanceláře presidenta republiky. President, který 25. února ukotvil pamětním zápisem právní postavení svého osobního archivu, tyto představy nejen nesdílel, ale hodlal se jim co nejenergičtěji postavit. Když v červnu 1948 abdikoval a prozatímní správou Politického archivu KPR byl pověřen právě Jurij Křížek, chystající provést na novém působišti řadu opatření pro zajištění Benešova archivu, podařilo se díky osobním intervencím u Klementa Gottwalda zajistit i přes Křížkův nesouhlas převoz archivu do Lán, které byly Benešovi ponechány k doživotnímu užívání. Přesto ministerstvo neztratilo Benešův archiv ze zřetele.

Úmrtí Edvarda Beneše se proto zdálo být vhodnou příležitostí pro získání kontroly nad archivem, avšak v souladu s Benešovým pamětním zápisem bylo jeho „tajné oddělení" včas zapečetěno. Zpřístupněno mělo být až třicet let od zůstavitelovy smrti.[1712] Mezi zapečetěnými materiály „tajného oddělení" se tehdy ocitla i Benešova dokumentační sbírka k Mnichovu.[1713] S ohledem na to, že archiv se stal předmětem pozůstalostního řízení, a na zásahy Jaromíra Smutného bylo Benešovo přání respektováno.

Po uvolnění lánského zámku pro potřeby presidenta Gottwalda byl Benešův osobní archiv v říjnu převezen znovu na Pražský hrad a uložen v Politickém archivu KPR společně s dalšími dílčími částmi, které byly nalezeny dodatečně. Jeho správu převzal nový archivář Jan Pachta. Ministerstvo vnitra, které v archivu spatřovalo především zdroj cenného „kompromatu", se sice dále snažilo jej získat pod svou přímou správu, ale prozatím se spokojilo s tím, že byl uložen v budově, v níž byl alespoň pod jeho kontrolou. Využití materiálu zatím blokovala Benešova poslední vůle.

Fučíkův deník a zákulisí reakčního spiknutí

Ve stínu pohřbu bývalého presidenta a u příležitosti pátého výročí popravy Julia Fučíka vydala *Tvorba* 6. září příspěvek, nazvaný *Deník mnichovské předehry*. Šlo o dosud neuveřejněné deníkové záznamy, které si Fučík pořizoval na konci léta v průběhu své dovolené na Domažlicku a po návratu do Prahy, v období od 5. do 21. září 1938.[1714] Předmluvu k tomuto materiálu napsal Gustav Bareš: *„Otiskujeme dosud neuveřejněné záznamy Julia Fučíka ze zářijových dnů roku 1938. Začínají na jeho dovolené v Chotiměři a končí v den, kdy Hodžova vláda přijala anglo-francouzské ultimatum a slíbila, že učiní to, co Chamberlain sjednal s Hitlerem při své návštěvě v Berchtesgadenu – t. j. že Československo odstoupí Německu celé pohraniční území, kde žije nad padesát procent Němců (později se ukázalo, že výpočet má být udělán podle starého rakouského sčítání lidu z roku 1910!) a ve smíšeném území má být proveden plebiscit pod mezinárodní kontrolou. Následujícího zářijového dne dělnictvo vyhlásilo generální stávku, obklopilo parlament a Hodžova kapitulantská vláda padla. Příštího dne byla vyhlášena všeobecná mobilisace a jedním z prostých vojáků, kteří spěchali k obraně vlasti – byl Julius Fučík. Vyměnil pero za pušku. Neměl tedy čas pokračovati ve svém deníku."* Fučíkovy, byť úryvkovité záznamy Bareš označil za *„pozoruhodný dokument". „V krátkých zápisech jeho novinářského pera předvádějí celé ovzduší tehdejší doby, jejíhož desátého výročí právě vzpomínáme a budeme vzpomínat. Jsou zde uvedeny skutečnosti dosud veřejnosti neznámé, jak jsme je viděli tehdy. Jsou to vpravdě závažné skutečnosti celého temného mnichovského pozadí, jež čekají ještě na podrobnější prozkoumání a osvětlení. Ony ukazují úlohu jednotlivých*

[1712] Tj. k 3. 9. 1978. Ivan ŠŤOVÍČEK – Jan BÍLEK: *Sedmdesát let archivního fondu Edvard Beneš (K 120. výročí narození prezidenta E. Beneše)*. Archivní časopis, č. 3/2004, s. 192. OLIVOVÁ: *Závěť Edvarda Beneše…*, c. d., s. 8 a 40 uvádí lhůtu padesátiletou, tj. k 3. 9. 1998.

[1713] OLIVOVÁ: *Závěť Edvarda Beneše…*, c. d., s. 124.

[1714] Julius FUČÍK: *Deník mnichovské předehry*. Tvorba, roč XVII, č. 36/1948, 6. 9. 1948, s. 705–707. Knižně vydáno až po deseti letech – Julius FUČÍK: *Pokolení před Petrem. Stati, články a pozůstalost z let 1938–1942*. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1958, s. 5–16.

osobností a proudů uvnitř tehdy vládnoucího tábora, bídnou zradu a kapitulantství doma a zákeřnou ránu reakčních vlád Anglie a Francie. A Fučíkův deník naznačuje také sílu a naději: úlohu Klementa Gottwalda, komunistické strany, odhodlanost a hrdinství naší dělnické třídy a našeho lidu. A tento deník ukazuje také znovu velikost Julia Fučíka, který o pět roků později, rovněž v září, padl smrtí bojovníka za svobodu vlasti, smrtí hrdiny.“

Barešův úvod příliš nepřeháněl, Fučíkovy stručné črty skutečně čtenáře vracely do vzrušených dní před deseti lety, umně zprostředkovávaly tehdejší atmosféru a dramatické zvraty a rozepisovaly se o mnohých událostech, které přední činitelé strany ve svých vystoupeních doposud jen neurčitě naznačovali.

Forma, kterou byly Fučíkovy deníkové záznamy publikovány, však neodpovídala na otázku, zda tyto zápisy byly Fučíkovým okamžitým zachycením tehdejších událostí, pocitů a dojmů, nebo zda nebyly dodatečně upravovány – či zda vůbec nevznikly jako celek až ex post. Uveřejnění v *Tvorbě* budilo dojem prostého přepisu s minimem vsuvek, o fysické podobě zdrojového dokumentu se čtenář nic nedozvěděl a dlužno dodat, že tyto ediční nedostatky nebyly zřejmě tehdy nijak pociťovány, podobně jako u jeho slavné *Reportáže*.[1715] Podobně jako *Reportáž* získal i *„Deník zářijových dní“* punc autentického dokumentu, pravdivě a přesně zachycujícího okolní dění – zákulisí zrady a kapitulace.

Deníkem prostupuje Fučíkovo přesvědčení, že v pozadí většiny událostí stojí zákulisní činnost agrárních předáků. Výraznou úlohu přisoudil Fučík ministru vnitra Černému. Je přesvědčen, že podlomil odpor policie a četnictva při pokusu o henleinovský puč svým příkazem, aby nezasahovaly. Uvažoval, zda za tím, že puč byl nakonec přece jen likvidován, nestálo odepření poslušnosti státních orgánů. Tedy, že v režii puče „něco neklaplo“. I po vyhlášení stanného práva Fučík vyjadřoval přesvědčení, že ministr Černý stanné právo sabotuje, že *„zelení“* setrvale tlačí na kapitulaci, a bál se, aby nově vyhlášená mimořádná opatření Černý opět nesabotoval, nebo nezneužil proti bezpečnosti státu. – *„Dívají se mu na prsty, ale zdá se, že je má delší, než mohou nebo chtějí dohlédnout.“* – A když je konečně zapečetěna pražská centrála SdP, Fučík uvažuje: *„Snad přece jen sáhli Černému na zub. Kéž by včas!“*

Obdobně hodnotil i Runcimanovu misi. Runciman podle Fučíka nijak zvlášť nezakrýval své „nezaujaté“ sympatie pro Henleina a Hitlera. – *„Je to vlastně oficiální zástupce fašistů, který má možnost zcela legálně vyzvídat pražské nálady a plány a informovat o nich Hitlera. Legální špion s titulem lorda.“* K členům vlády zastával Fučík velmi opatrné stanovisko. S ostražitostí posuzoval rozhlasový projev ministerského předsedy Hodži.

Dále se Fučík soustřeďuje na projednávání anglo-francouzského plánu a naznačuje, jak širokou informační síť měla strana v září 1938. Sahala od řadových členů KSČ, dělníků v závodech, přes pracovníky pražské telefonní ústředny, přátel v jiných redakcích, k členům vlády a nepřímo až k nejbližšímu okolí presidenta Beneše. To vyvolává pocit, že informace, o nichž Fučík píše, pocházejí z kruhů nejzasvěcenějších, a tedy i nejdůvěryhodnějších a že není důvod o nich příliš pochybovat.[1716] Mnohé z nich tak budou i chápány, dokonce i takové, které byly již v této době přezkoumatelné.[1717]

Fučíkův pohled na poměr sil ve vládě odpovídal tehdejšímu pohledu stranického vedení. Agrárníci naléhají na přijetí anglo-francouzského plánu, dopouštějí se tím vlastně zrady.[1718] Druhý proud, vedený presidentem Benešem se pokouší získat čas. Předpokládá totiž pád Daladierovy vlády. *„Bechyně ujišťuje Kopeckého i Švermu, že na přijetí plánu není ani pomyšlení. Proč tedy ty dlouhé průtahy? To přece vůbec oslabuje. Čert mu věř. Celá jeho kariéra je založena na podvodech.“*

Fučík zaznamenává poté první sensaci: 20. září ve 14 hodin Fučíkovi telefonuje Milena Jesenská. Ve 14.45 se spolu scházejí ve Zlaté huse, kde se Fučík dozvídá, že se chystá agrární puč, který Beran dlouho připravoval. *„Podle informací bude prý vláda odmítat londýnský plán až do půlnoci. Po půlnoci, kdy je obtížno zmobilisovat závody, bude prý plán přijat. A bude to prý zdůvodněno tím, že Daladier nezaručil pomoc Francie a bez Francie že nepomůže ani Sovětský svaz. Čili: jsme všemi opuštěni a nemůžeme se bránit, musíme kapitulovat. Je to plán agrárníků, ale věří prý i ostatní, že jsme v situaci, z níž není jiného východiska, protože nemáme*

[1715] Nejsou zjevně pociťovány ani dnes, ačkoliv by si zasloužily pozornost podobnou právě jako Fučíkova *Reportáž*, neboť i v případě „mnichovského deníku“ docházelo k významným redakčním úpravám. Vydání z r. 1948 a 1958 se mezi sebou na několika místech liší, v obou byly vypouštěny i celé věty. Asi nejúplnější varianta textu, vzniklá porovnáním obou vydaných versí – *Chtěli jsme bojovat 2*, c. d., dok. č. 403, s. 266–271. Zde ovšem chybějí záznamy před 17. zářím, ty se ale v obou versích liší jen nepatrně.

[1716] Že k mnohým zprávám byl Fučík skeptický, nebude hrát roli.

[1717] Fučík si např. zapsal, že náměstek ministerského předsedy Rudolf Bechyně měl k anglo-francouzskému plánu prohlásit: *„Vláda, která by přijala tento plán, přestala by být vládou Československé republiky.“* Ve skutečnosti ale Bechyně nemluvil o anglo-francouzském plánu, ale o uspořádání plebiscitu, neboť jde o úryvek rozhovoru pro *Lidové noviny*, jenž byl otištěn 17. září, tedy dva dny předtím, než si jej Fučík zaznamenal.

[1718] *„Myslím, že by to mělo stačit k jejich zatčení* […]“

zaručenou žádnou pomoc. Také generální štáb prý na dotaz vlády, můžeme-li se bránit bez spojenců, odpověděl, že to je do důsledku nemožné. To zcela podepřelo posice kapitulantů." Fučík to urychleně oznamuje vedení strany. *„Smějí se mi, prý jsem fantasta a ustrašenec. Jen Klema (Gottwald) to bere vážně. Dovede vážit třídní síly a dovede si představit, čeho všeho je schopen kapitalismus, aby se zachránil. Fantasta! Bez fantasie ani nepochopíš situaci v takhle rozhodné chvíli.*"[1719]

Poté se Fučík zastavil u otázek pro sovětskou vládu, tedy, zda tato hodlá Československu pomoci. Fučík již tehdy operoval s rekvisitou „*nepoložené třetí otázky*", kterou vlastně teprve před rokem nadhodil Gustav Bareš při recensování Fierlingerových pamětí.[1720] Fučík ale pohlížel na problém jinak, neboť iniciativu přisoudil sovětské vládě: *„Šest hodin večer. Sovětská vláda důvěrně požádala československou vládu, aby položila Sovětskému svazu tři otázky: 1. pomůže SSSR v rámci smlouvy s Francií a ČSR? – 2. Pomůže v rámci Společnosti národů? – 3. Pomůže v každém případě? Na návrh agrárníků byly Sovětskému svazu položeny jen první dvě otázky, aby prý byl zachován dobrý poměr k Francii, která by se mohla cítit dotčena, že nevěříme v její závazky. To ovšem znamená, že Sovětskému svazu bylo znemožněno legálně oznámit nám, Třetí říši a vůbec světu, že pomůže v případě útoku Třetí říše na nás třeba i bez Francie a bez Společnosti národů. Za této situace je velmi nebezpečné zabránit takovému prohlášení. Co tím agrárníci sledují?*" – To byla vlastně druhá sensace, která podepírala thesi, že agrární strana zabránila využít sovětskou pomoc a zároveň činila ze sovětské strany aktivního hráče.

V 19 hodin vláda anglo-francouzský plán zamítla a dovolávala se arbitráže. Fučík k tomu dodává: *„Je to plán presidentův na odklad řešení a získání času.*" Ke kapitulaci nakonec nedošlo. Udělal snad Beneš *„rozhodný škrt přes plány Beranovy? Ještě nevím. Ale hlavní: zamítnuto. Nekapituluje se.*" – *„Půlnoc již minula. Vláda již dávno nezasedá. Agrární plán na noční kapitulaci tedy padl.*"

Vídeňská vysílačka v noci podává další doklad agrární zrady, když hlásí Henleinův požadavek, že pro případnou obnovu jednání musí být jmenována nová vláda: *„Beneš musí padnout, novým ministrpresidentem nebo presidentem musí být jediný rozvážný a reálný politik v ČSR, předseda největší strany – Rudolf Beran.*" Fučík si povzdychne: *„A ten pán ještě není zatčen.*"

21. září v 5.05 se však Fučík dozvídá o demarši britského a francouzského vyslance u presidenta Beneše a přímém tlaku na čs. kapitulaci. Vyslanci Beneše doslova přepadli, *„probudili ho jako na policii probouzejí kasaře z nejhlubšího spánku, aby se »přiznal«"*. Zasedá výbor politických ministrů, vedení KSČ se dozvídá další podrobnosti.

Třetí sensace – v 5.30 *„telefonuje Ivan Sekanina: »Z ústředny mi bylo právě hlášeno, že před minutou telefonoval kdosi z výboru politických ministrů předsedovi agrární strany Beranovi: Už je všecko v pořádku! Beran se prý spokojeně zasmál a řekl: »Klaplo to!« Včerejší informace byla tedy správná. Jde tu o komplot, ačkoli není ještě všecko srozumitelné.*" – Agrární *Venkov* vychází s Halíkovým úvodníkem a nadpisem *„Zrazení"*. Přitom vyšel už včera večer, takže musel být napsán *„včera mezi 19. a 20. hodinou, tedy v době, kdy bylo právě vyhlášeno usnesení vlády nekapitulovat a kdy se ministři rozešli. Byl psán nejméně šest hodin před demarší anglického a francouzského vyslance u Beneše. Ale jeho obsah i styl prozrazují, že Halík již o demarši věděl. Čili že byl o ní předem informován.*" Navíc lživě tvrdil, že *„všichni naši spojenci kategoricky nutí, abychom kapitulovali"*. Kolem sedmé hodiny Fučík dostane upozornění od pracovníků telefonní ústředny, že *„včera v 6 hodin odpoledne volal poslanec Beran nikoliv ze svého bytu Berchtesgaden. Obsah, bohužel, neznají.*" V 9.10 volá opět Milena Jesenská, že vláda před pěti minutami kapitulovala. Informace prý pochází *„z okolí presidentova"*, zřejmě přímo od Hany Benešové! Potvrzení přijde až v 9.45, vláda skutečně kapitulovala. Závody posílají *„deputace vládě, presidentovi, generálnímu štábu"*, ale stále se jim říká, *„že ještě »nic není rozhodnuto«"*.

Čtvrtou sensací, naznačující rozsah spiknutí, je episoda s dcerou Jaroslava Preisse: *„Ve tři odpoledne přichází do ústředí dcera dr. Preisse: »Zabraňte tragedii! Otec chce zradit vlast. Právě zasedají v našem bytě: otec, Beran, Černý a jiní. Radí se o převratu. Chtějí zatknout presidenta a vyhlásit nad Prahou stanné právo. Bude-li nespokojenost, chtějí zavolat Hitlera. Zabraňte zradě!« Je hysterická, určitě úchylná, nelze zcela na ni spoléhat. Ale je možno kontrolovat její zprávu. Ap. a Petr to zařizují.*"[1721]

Zatím vláda připravuje prohlášení, *„jímž má být lidu oznámena kapitulace. Dostáváme první zprávy o tom, jak bude znít. Je to hnus. Ubohá pohřební řeč. Funus páté třídy. Z vlády nikdo nechce přečíst prohlášení do roz-*

[1719] První věta zní ve versi z r. 1958: *„K. a Š. se mi smějí, jsem prý fantasta a ustrašenec.*" Podle logiky předchozích řádků by mohlo jít o Kopeckého a Švermu.

[1720] Vizte před pozn. 1597.

[1721] Fučík plné jméno neuvedl. Šlo zjevně o Jaroslavu (Jarinu) Scheinerovou-Preissovou (1902–1943). – Srov. František JEŽEK: *Mnichovská krize*, c. d., s. 223. Pavel KOSATÍK: *Bankéř první republiky. Život dr. Jaroslava Preisse.* Mladá fronta, Praha 2010,

hlasu. Našli si k tomu herce.“[1722] Oznámení kapitulace vyhnalo lid do ulic, v 19 hodin se demonstruje po celé Praze. Fučík si ale povšimnul, že se této příležitosti chopila i reakce, která chce demonstrace využít pro sebe: *„Její hlavní hesla: 1. Vším je vinen Beneš. – 2. Sovětský svaz nás zradil.*“[1723] Komunisté ale tyto pokusy paralysují, počínají udávat tón, přesvědčují lid, že Sovětský svaz je odhodlán pomoci a připojují se k demonstracím. *„Sta shluků a hloučků. Ke všem mluvíme. Vykládáme zradu agrárníků a pravdu o sovětské pomoci.*“ K půlnoci demonstrace sice ochabují, *„ale na 100.000 lidí zůstává na ulicích až do rána. Při tom nikde nebyla vyražena ani jediná okenní tabulka. Policie šla s lidem a ukázala se natolik nespolehlivou pro agrární pučisty, že se ani neodvážili vyhlásit stanné právo, ačkoliv vyhláška o tom, jak nám telefonovali ze Státní tiskárny, byla již skutečně vytištěna.*“[1724] Popisem atmosféry demonstrací Fučíkovy deníkové zápisky skončily.

Fučíkův deník i přes svou torsovitost nabízel velice poutavý pohled do zákulisí nevyšších vládních kruhů. Doslova připoutával pozornost k rozhodování o anglo-francouzském plánu a všemu, co je provázelo: nehorázný nátlak, zákulisní intriky, sensační zvraty, pokusy o puč, resolutní odmítnutí, obkličování a takřka týrání hlavy státu, vynucené přijetí i hluboký stud za kapitulaci – a nakonec obrovský rozmach lidového hnutí, v němž sílí hlas KSČ.

Současně nabízel natolik logicky znějící vysvětlení překotného dění, že vyvolávalo pocit hmatatelného důkazu existence rozvětveného agrárního spiknutí, zasahujícím samu životaschopnost čs. státu. Sensační *„odhalení“* pokusu o puč, zosnovaného Beranem a Henleinem, propracovaná taktika při zdůvodňování kapitulace, zabránění sovětské pomoci, varování úředníků telefonní ústředny a apel Preissovy dcery, aby komunisté zabránili zradě, dávají protistátnímu komplotu nejen dramatické prvky, ale vytvářejí jeho zcela konkrétní a uvěřitelné obrysy.

Podobně jako Fierlingerovy paměti, měl i Fučíkův deník napříště vyrovnávat nepřítomnost dokumentárních důkazů. Místo *„podrobnějšího prozkoumání a osvětlení“*, o kterých mluvil Bareš, začal být považován za v podstatě plnohodnotnou náhražku oficiálních dokumentů a do všech podrobností pravdivé vylíčení zářijových dnů, podepřené navíc autorovou pověstí hrdiny, jenž za národ položil život. Episody, které si Fučík načrtl do deníku, začaly záhy žít vlastním životem.

Je třeba napsat nové dějiny…

Září 1948 se pro vývoj dějepisectví Mnichova a nejnovějších dějin obecně stalo klíčovým měsícem, a to současně v Sovětském svazu i v Československu. V září 1948 bylo na podkladě již rozběhnuté kampaně proti buržoasním padělatelům dějin rozpoutáno tažení proti Historickému ústavu AV SSSR, které kritisovalo

---

s. 166–167. P. Kosatík zde episodu citoval v podání Václava Kopeckého z jeho vzpomínek *ČSR a KSČ* (Václav KOPECKÝ: *ČSR a KSČ. Pamětní výpisy k historii Československé republiky a k boji KSČ za socialistické Československo.* Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1960, s. 270–271) a poté ji srovnal s podáním Julia Fučíka. Fučíkovo svědectví chápe tak, že si Kopecký příhodu nevymyslel. Dále tvrdí, že ji Fučík *„zachytil v knize Pokolení před Petrem – jen Kopeckého oblíbené slovo »fotr« nahradil pravděpodobnějším »otec«“* a že Fučík uzavřel vylíčení situace svým *„typicky neomalenýmzpůsobem: »Je hysterická, určitě úchylná, nelze na ni zcela spoléhat.«“* – Na rozdíl od místy povrchního líčení Václava Kopeckého P. Kosatík necitoval Fučíkovu versi v úplnosti, takže snadno zaniklo, že právě Fučíkovo podání bylo formulováno daleko střízlivěji a skeptičtěji. Autorovi zjevně uniklo, že šlo o Fučíkovy soukromé zápisky, které byly publikovány posmrtně, ve výboru prací z Fučíkovy pozůstalosti, a že v žádném případě nejsou součástí jeho nedokončeného rukopisu *Pokolení před Petrem*, jehož název byl pouze převzat do záhlaví celého výboru. Pokud pak jde o údajný Fučíkův *„typicky neomalený způsob“*, slovo *„úchylný“* se v době I. republiky prokazatelně používalo i v souvislosti s duševními poruchami – srov. pedagogický časopis *Úchylná mládež*, vydávaný Spolkem pro péči o slabomyslné v letech 1924–1944. (Tomáš PASÁK: *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939–1945*. Univerzita Karlova, Praha 1980, s. 340.) V této souvislosti je tedy užití tohoto přívlastku Fučíkem v případě J. Scheinerové-Preissové, trpící těmito neduhy (jak na jiném místě své knihy konstatoval i sám P. Kosatík), zcela legitimní. V Kopeckého spisku se slovo *„fotr“* vyskytuje zřejmě pouze dvakrát a tvrzení o zákulisní protistátní činnosti kruhu kolem Jaroslava Preisse bylo uveřejněno již na jaře 1939 v Paříži v knize Petra Buka, vizte výše u pozn. 1240. Dodejme ještě, že za způsob publikování soukromého deníkového zápisu, který nebyl primárně určen ke zveřejnění, Fučík – na rozdíl od jeho editorů a kritiků – zodpovědnost nenese.

[1722] Ve versi z r. 1958 se poslední dvě věty nevyskytují. Buďto nebyly součástí rukopisu, nebo byly vypuštěny. Pokud jsou součástí rukopisu, je otázkou, zda v něm Fučík přímo jmenoval Zdeňka Štěpánka. Pozdější výpustka by pak mohla být motivována právě ohledy na Štěpánka, který se měl s Fučíkem ve stejné době často stýkat. Srov. Zdeněk ŠTĚPÁNEK: *Herec. Vzpomínky národního umělce Zdeňka Štěpánka.* Mladá fronta, Praha 1961, s. 216. Sám Štěpánek ovšem uvádí episodu s přečtením kapitulačního prohlášení velmi nepřesně.

[1723] Zde byla z Fučíkových záznamů vypuštěna vsuvka o presidentu Benešovi. Podle verse z r. 1958: *„Její hlavní hesla: 1. Vším je vinen Beneš (má největší důvěru lidu, proto chtějí otřást jeho posicí. »Český« rozhlas z Vídně vede také nejzavilejší útoky na Beneše.).“*

[1724] Ve versi z r. 1958: *„ačkoliv vyhláška o tom, jak nám telefonovali ze státní tiskárny, byla již vlastně vytištěna“.*

historiky nejnovějších dějin, že se ocitli v zajetí buržoasního dějepisectví.[1725] Československo v téže době za sovětským vzorem významně zaostávalo.

Oprostíme-li se od všech moralisujících pohledů na Únor 1948 i od těžkých osobních důsledků, které přinesl konkrétním skupinám a jednotlivcům, pak změny v chápání Mnichova, které proběhly od února do podzimu 1948 zdaleka nekopírovaly dynamiku změn v SSSR. Pečlivější pohled na texty, věnované mnichovskému tématu, i ediční podniky stranické propagandy ukazují, že si v podstatě vystačila s týmž rámcovým příběhem a s týmiž rekvisitami, které se objevily do podzimu 1946. Výrazně se pochopitelně rozšířil význam pojmu „reakce". Porážka konkurence usnadňovala prosazovat thesi, že jen KSČ důsledně bránila republiku před kapitulací, ale to vše byly vlastně stále stejné motivy, které používala v r. 1938, za války i těsně po ní. Stále se dokonce udržoval odstup od kritiky presidentovy osoby.

Publikování *„historické informace"* a dokumentového sborníku sice přinášelo nové poznatky, ale ty byly v Československu využívány spíše jen jako podpora odklonu od zrádného Západu a kritiky činnosti čs. emigrace, doprovázející první postihy jejích domácích sympatisantů a spolupracovníků. Do zorného pole se dostávaly i aktivity odsunutých Němců.

V podtextu však byl stále přítomný tón, že se uveřejňují skutečnosti, které *„jsme již dávno tušili"*. Koneckonců i publikování záznamu rozhovoru mezi Halifaxem a Hitlerem z listopadu 1937 jako by jen potvrzovalo letité tvrzení stranické propagandy, že Mnichov byl připraveným reakčním spiknutím. V tomto duchu probíhalo i přebírání sovětských článků a textů čs. denním tiskem, z týdeníků zejména *Tvorbou* a *Světovými rozhledy*. Vše se zatím dělo jen na poli propagandy. Přesahy sovětské kampaně do fungování historické vědy a její nároky na určování priorit vědeckého zkoumání však reflektovány nebyly.

Za jeden z důvodů můžeme považovat skutečnost, že Vítězný únor vyvolal v oblasti historické vědy personální, institucionální i ideové zemětřesení. Poúnorová „očista" vysokých škol i ostatních vědeckých institucí, fakt, že stále fungovaly v jakémsi poválečném provisoriu; nejasnosti dané přípravou a zaváděním nových předpisů, týkajících se vzdělávání, a především nedostatek vhodných a schopných kádrů, které by dokázaly situaci stabilisovat co možná nejvíce podle představ nového státního vedení a dosáhnout (nejlépe obratem) odpovídajících výsledků, vylučoval, aby protipadělatelská kampaň probíhala synchronně se sovětským vzorem. Traktovaná „jednota národa" navíc poskytovala vhodný pláštík pro osobní postihy a za „revolučním nadšením" bylo dost místa pro ideovou nesnášenlivost a zaslepenost, jež začaly vážit více nežli kompetentnost a schopnost vidět dál. Představy o podobě budoucnosti vědeckého zkoumání také začaly rychle měnit původní obrysy.

Synchronní převzetí sovětské kampaně proti buržoasnímu padělání dějin rovněž ztěžovala skutečnost, že v Československu nebyl tzv. marxisticko-leninský přístup nikdy převažujícím principem. Ani uplynulé tříletí jeho intensivního budování a pěstování v čs. historické vědě nenaznačovalo, že by se na tomto poměru sil mělo něco měnit.[1726] Čs. historická věda byla ale nyní postavena do situace, kdy její dílčí proud měl převzít *„vedoucí úlohu"*, aniž by pro to byl připraven.[1727] Zvláště, měl-li se vbrzku stát proudem jediným.

Další výraznou překážku vytvářel podstatně odlišný vztah čs. historické vědy k výzkumu nejnovějších dějin, či dnešní terminologií soudobých dějin, který se v této době systematicky nepěstoval, a to nejen pro ohledy na tradice, ale také pro nedostatečné zázemí, teoretické, heuristické i institucionální. Historikové byli omezováni nedostatečnou pramennou základnou i archivními lhůtami pro zpřístupnění. Neexistovala archivní síť, existující archivy se vyrovnávaly s důsledky okupace a nejdůležitější dokumenty si pro sebe stahovalo ministerstvo vnitra. Práce na téma nejnovějších dějin, pokud nebyly spisy publicistickými či politickými, proto vznikaly doposud spíše nárazově, jako jednotliviny a většinou za velmi specifických okol-

[1725] Vizte výše za pozn. 210.

[1726] Navzdory např. hlasitým kampaním proti Janu Slavíkovi, podporovaným i ze SSSR.

[1727] Což není míněno osobně. Srov. např. Josef PETRÁŇ – Lydie PETRÁŇOVÁ: *Filozofové dělají revoluci. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy během komunistického experimentu (1948–1968–1989)*. Karolinum, Praha 2015, s. 99 a n.

ností.[1728] Sovětská kampaň cílící především na oblast nejnovějších dějin, neměla v Československu prozatím odpovídajícího adresáta.[1729]

To se mělo v září 1948 změnit a protipadělatelská kampaň měla napříště probíhat i v Československu. Její počátek byl spojen právě s výročím Mnichova a třiceti let republiky.

Zdeněk Nejedlý a výročí Mnichova

V neděli 19. září 1948 v 10.45 promluvil na stanici Praha I. jako každý týden Zdeněk Nejedlý *„na okraj dne“*.[1730] Jako téma si vybral blízké desáté výročí mnichovských událostí.[1731] Nešlo ale o historickou přednášku, Nejedlý zde nastolil potřebu zkoumat *„náš vlastní podíl“* na Mnichovu.

Zdánlivě neříkal nic nového, neboť stranický tisk operoval již před únorem otázkou domácích viníků, domácí reakce. Ve své nynější promluvě však jednoznačně vycházel z revidovaného obrazu mnichovského dění, vytvořeného sovětskou *„historickou informací“*, a přihlásil se i k principům, hlásaným protipadělatelskou kampaní: *„My jsme si vůbec zvykli celou mnichovskou tragedii házet na hlavu cizině, Anglii a Francii, a sebe představovat jako nevinného jen beránka. Ale to nejen historicky není správné, neboť náš vlastní podíl na tom je nemenší a nakonec rozhodující. A dnes svými katastrofálními důsledky i nejpoučnější. Ale u nás se celá ta historie nejen tajila, ale vědomě falšovala. A běda, pokusil-li se někdo odhrnout s ní clonu, v niž byla uměle zahalena.“*

Sám tak *„učinil nejednou“*, upozorňoval, *„že objasnit to, co se dálo roku 1938, je i dnes svrchovaně potřeba“*: *„Řekl i napsal jsem několikrát, že jako za první republiky velmi nám škodilo, že jsme za celých dvacet let jejího trvání nepostavili do správného světla legionářskou historii, to jest naši účast na intervenci proti SSSR, tak teď zase velmi nám škodí, že nemáme objasněnou historii Mnichova.“* Proti tomu se podle Nejedlého tehdy postavily *„někdejší hradní kruhy“*. Ty *„se pro to na mne vrhly s velkým rozhořčením, protože jim bylo svrchovaně nepříjemné mluvit o jednom i o druhém, neboť nejenom měly v obou těch věcech prsty, ale byly v tom vlastně rozhodující. Jejich mluvčí, známý pan dr. Sychrava, dnes kdesi za hranicemi dále pěstující obě ty hradní legendy, vyřítil se na mne přímo zuřivě. Jako vůbec mnichovská kapitulace bloudila sítěmi Pražského hradu jako Bílá paní a strašila obyvatele hradu i nedala jim pokojně spát.“* A ve svém výpadu proti *„hradním kruhům“* pokračoval konstatováním, že *„zájem národa a všeho našeho lidu na poznání, co to tehdy vlastně bylo, byl však a je i dnes příliš veliký, než abychom jen pro klid toho neb onoho pána lidu tajili, co se tehdy dálo, a proč tehdy národ upadl v tak hrozné neštěstí“*.

Činí tak už Sovětský svaz, ačkoliv tyto události nemají pro něj přímo životní význam, při jeho veliké síle, jako pro nás, které to všechno, nebýt Sovětského svazu, mohlo přímo zničit. *„A přece Sovětský svaz odhaluje, a s velkou energií odhaluje zločinné ty pikle, jichž první obětí se stalo Československo, ale po něm více než půl Evropy a půl světa. Našel v berlínských archivech pro to přímo křičící dokumenty, jak se tehdy hrálo s národy a jejich osudy, a kdo s nimi takto hrál. Sovětský svaz i publikoval tento materiál a zpracovává jej pod heslem »falsifikátoři historie«, t. j. jak se dnes se strany vinníků falšuje celá ta historie. Ale nejde tu jen o historii. Je to historie, která je s to otevřít i dnes lidem oči a naučit je, co mají dělat, na koho se spolehnout a na koho nikoli. Přímo prstem na ně tato historie ukazuje.“* Odhaleno při tom bylo *„mnoho i z naší historie předmnichovské a mnichovské“*.

Nejedlý pak vyzval k následování sovětského vzoru: *„Ale my máme i mimo to materiál svůj vlastní, stejně tak ukazující prstem na naše lidi v to zapletené, a odhalující stejně výmluvně i to, co se u nás doma dálo. I na nás proto je udělat konec všem těm lžím a bajkám, vymyšleným jen, aby se lidu zastřela pravda. Ale nejen pro minulost i proto, aby s ním stejné kejkle mohli provozovat i teď a zítra. A i proto je přímo nutno nedbat ničeho a mluvit o těch událostech přímo a bez zahalení: I k vůli historii, i k vůli dnešku.“* Demonstroval to na analogii Chamberlainovy politiky, Runcimanovy mise a postupu reakce v únoru. *„Tu zde také byli cizinci à la Runciman, kteří chtěli hrát roli rozhodčích a pletli se do našich záležitostí. Na pomoc pak si přivezli celý vlak amerických důstojníků. A aby podoba byla dokonalá, nasadili je do salonního vlaku pana Göringa, v tom je k nám přivezli. Opravdu důstojní nástupci pana Runcimana. A pozval je sem tentokrát ne anglický, ale československý ministr Hubert Ripka. Pokud jde o Čechy, nebylo opakování této politiky ani teď vyloučeno. Jenomže tentokráte učinili tomu rázné konec naši dělníci a zabránili, aby došlo k tomu, k čemu došlo r. 1938. A tak už tím je připomínání si*

[1728] Např. v důsledku archivní rozluky s Rakouskem (práce Karla Kazbundy), nebo meziválečných sbírkových činností (např. Památníku osvobození), kdy se podařilo shromáždit a zpracovat i prameny z doby skutečně nedávné.

[1729] Mnozí z průkopníků výzkumu nejnovějších dějin navíc nebyli po únoru shledáni vhodnými k tomu, aby v něm pokračovali.

[1730] Náš rozhlas, 19. 9. 1948, s. 2.

[1731] Zdeněk NEJEDLÝ: *Nedělní epištoly III. Rok 1948*. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1954, s. 165–170.

září r. 1948 i dnes užitečné, i abychom zjistili podobu mezi zářím 1938 a únorem 1948, i rozdíl.“ Nejedlý dodal, že „*jsou tu i jiné analogie*“, o nich ale slíbil mluvit až za týden.

Rozhlasový proslov Zdeňka Nejedlého z 19. září tak otevřeně ukazoval brzký příchod výrazné změny. Výpady proti poúnorové emigraci, jmenovitě proti Lvu Sychravovi a Hubertu Ripkovi, nebyly ničím neobvyklým. Zato jeho otření se o „*hradní kruhy*“ a „*klid toho neb onoho pána*“ dávaly varovný signál, že oficiální smutek po odchodu bývalého presidenta nebude mít dlouhého trvání. Přihlášení se k sovětské protipadělatelské kampani předznamenávalo spuštění hloubkové revise pohledu na nedávnou minulost. Její zahájení přišlo dokonce dříve, než Nejedlý své kritické připomínky k mnichovskému výročí dopověděl.

Václav Kopecký a třicet let Československé republiky

Na 24. září 1948 od 17 hodin byl do pražské městské knihovny organisačním oddělením ÚV KSČ svolán aktiv referentů ÚV KSČ a pražského krajského výboru. Hlavní referát na téma třiceti let republiky přednesl Václav Kopecký. Sám jej nazval „*instruktivním referátem o významu tohoto velkého výročí*“. Charakter příspěvku a jeho následná úloha však podstatně přerostly rovinu pouhého referátu pro stranické funkcionáře. K říjnovému výročí republiky byl jeho text vydán Kulturním a propagačním oddělením ÚV KSČ ve formě brožury – a to dokonce ve dvou vydáních,[1732] výňatky otiskla *Tvorba*[1733] a v převyprávěné a krácené podobě vyšel i v měsíčníku Ministerstva informací a osvěty *Československé epištoly*.[1734]

Kopeckého referát lze s nepříliš velkou nadsázkou označit za jakousi československou obdobu „*historické informace*“: otevřeně se přihlásil k potřebě odhalovat buržoasní padělání dějin, zúčtoval s buržoasní historiografií, načrtl výkladový rámec, hlavní mezníky, a tím i periodisaci čs. dějin posledních třiceti let a závažným způsobem ovlivnil čs. dějepisectví.[1735]

Základní hledisko Kopeckého referátu, z něhož hodnotil uplynulé dějiny Československé republiky, by se dalo shrnout biblickým příměrem, kterak poslední se stali prvními a první posledními: „*Naše strana, Komunistická strana Československa, která se zrodila v revolučních letech koncem první světové války spolu s Československou republikou a která jako strana revolučního proletariátu byla po desítiletí v ČSR pronásledována, žalářována, vysmívána a tupena, ano, naše strana, Komunistická strana Československa, dočkala se toho triumfu, že ona drží ve svých rukou prapor ČSR ve výročí jejího třicetiletého trvání, a že 28. října dá spolu s červeno-modro-bílými prapory zavláti svým rudým praporům, rudým praporům socialismu, rudým praporům komunismu.*“ Únorové vítězství je pak presentováno vlastně jako parafráze Komenského: k lidu se zpět navrátila vláda jeho věcí. Těmto pohledům je přizpůsobeno takřka vše.

„*Teď začínáme psáti historii naší republiky my…*“

Účel referátu Kopecký definoval potřebou „*osvětlit v správném světle historické okolnosti vzniku ČSR a přehlédnouti v zpětném pohledu 30 let jejího vývoje*“. Zároveň ale předeslal, že půjde o zhodnocení zcela nové, neboť „*teď již můžeme dáti plný průchod pravdě o okolnostech vzniku ČSR a jejím vývoji; teď můžeme již bez zábran rozbíjeti všechny lži, všechny legendy, jež byly buržoasií a její oficiální historiografií vyráběny a šířeny po desetiletí o vzniku naší republiky, a jež byly tak zastřeně vštěpovány v mysl našeho obyvatelstva, že se i v masách lidu a i v řadách dělnictva ujaly falešné názory o zásluhách na osvobození českého a slovenského*

[1732] Václav KOPECKÝ: *Třicet let Československé republiky*. Kulturní a propagační oddělení ÚV KSČ, Praha 1948. Václav KOPECKÝ: *Třicet let Československé republiky. II. vydání*. Kulturní a propagační oddělení ÚV KSČ, Praha 1948. Třetí vydání vydalo Naše vojsko v r. 1950.

[1733] Václav KOPECKÝ: *Jasná slova o mnichovské zradě*. Tvorba, roč. XVII, č. 39/1948, 29. 9. 1948, s. 761–762. Václav KOPECKÝ: *Pravda o vzniku republiky*. Tvorba, roč. XVII, č. 40/1948, 6. 10. 1948, s. 784–785.

[1734] Petr KONEČNÝ: *Třicáté výročí Československa ve znamení vítězství lidové demokracie. Pětiletka – cesta k socialismu*. Československé epištoly, roč. III, č. 6/1948, 20. 10. 1948.

[1735] Pro současnou českou historiografii jej však zřejmě zastiňuje pozdější Kopeckého kniha *30 let KSČ*. V úvahu ji nevzal ani Vítězslav Sommer ve svém *Angažovaném dějepisectví*, ale dokonce ani biografická práce Jany Pávové o Václavu Kopeckém (Jana PÁVOVÁ: *Demagog ve službách strany. Portrét komunistického politika a ideologa Václava Kopeckého*. ÚSTR, Praha 2008), která Kopeckého referát kromě dvou marginálních citací zcela přehlíží. Markéta Devátá a Doubravka Olšáková sice zmínily článek *Pravda o vzniku republiky* v říjnové *Tvorbě* (vizte pozn. 1733), ovšem bez souvislosti se zářijovým referátem. (Markéta DEVÁTÁ – Doubravka OLŠÁKOVÁ: *Ideologizace vědy a školství, 1945–1960*. In: Vědní koncepce KSČ a její institucionalizace po roce 1948. Práce z dějin vědy, sv. 23. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2010, s. 19.) Zohlednění Kopeckého thesí bohužel citelně scházelo např. i v podnětné studii Borise Moskoviće. – Boris MOSKOVIĆ: *Vznik Československa jako historiografické téma (1953–1968)*. In: Historie jako vášeň i poslání. K životnímu jubileu historika Martina Kučery. Masarykův ústav a archiv AV ČR – Ústav T.G. Masaryka, Praha 2018, s. 157–164. Unikly i pozornosti Bohumila Jirouška – Bohumil JIROUŠEK: *Proměny interpretace vzniku Československa v českém marxisticko-leninském myšlení*. Slavica Wratislaviensia CLXXIII, 2021, s. 327–339.

národa v konci prvé světové války a na vytvoření samostatného československého státu 28. října 1918.“

Kopecký se zde otevřeně přihlásil k potřebě revidovat dějinný příběh posledních třiceti let a předložit příběh nový, poněvadž „*vylíčení a hodnocení historických událostí má vždy svůj třídní aspekt, daný tím, kdo historii píše. Doposud psala historii naší republiky buržoasie a její historikové. Teď je tomu konec. Teď začínáme psáti historii naší republiky my, s hlediska naší třídní pravdy, s hlediska pravdy dělnické třídy.*“ Již v meziválečné době, uvedl Kopecký, „*říkali jsme vždy*“ o tehdy vydávaných pracích, „*že tyto tendenční, třídními zájmy buržoasie diktované historické popisy pozbudou jednou platnosti a půjdou pod stůl, aby je nahradily naše historické popisy. Říkali jsme, že historii píšou nakonec ti, jimž patří budoucnost. A to jsme my. Nám nyní připadá povznésti proti všem legendám, nepravdám a falsifikacím naši pravdu, historickou pravdu o okolnostech vzniku ČSR před třiceti lety.*“

Kopecký se v celém svém referátu ostře vymezoval vůči dosavadní „*oficiální historiografii a tendenční měšťácké propagandě*“, opakovaně se dovolával historické pravdy, skryté za nánosem buržoasních legend a zkreslení. – Všechny tyto termíny byly vlastní sovětské protipadělatelské kampani, jejíž československou podobu Kopecký takto vlastně oficiálně zahájil.

Referát i po létech udivuje svou neskrývanou, až drsně autoritativní formou. Kopecký své odkazy na historickou pravdu na více místech provázel zvoláními: „*To je nezvratná historická pravda*“, příp.: „*Nic z toho, co zde uvádím nelze vyvrátit. A každé jiné učení* […] *odporuje historické pravdě.*“ Od počátku tak referátu přiřkl funkci závazného postupu, jak interpretovat minulost, receptu a osnovy pro nová historická zkoumání, jež mají nahradit překonané a zpadělané práce buržoasních autorů. Pro tento účel vytvořil pro nové, „třídní“ pojetí minulosti i první periodisaci nedávných dějin a ke každému období připojil svůj komentář.

Kopecký nabídl prakticky lineární výklad dějin Československa a soustavu uzlových bodů, dějinných křižovatek, které mohly zásadně ovlivnit osud republiky a rozhodnout o její budoucnosti. Současně však únorové vítězství pracujícího lidu a myšlenky socialismu považoval za neodvratný, nezvratitelný cíl, za trvalý stav. Ve svém referátu se ale také přihlásil k thesi o zostřování třídního boje, neboť „*umírající kobyla nejvíc kope*“ a „*my víme, že budou ještě chtít kopat různé živly měšťácké a maloměšťácké, než poznají, že nelze nic dělat proti neodvratnému verdiktu dějinného vývoje, že totiž socialismu patří již přítomnost a všechna budoucnost*“.

Bez VŘSR by nebylo ČSR

Jednou z klíčových thesí, která byla určující i pro Kopeckým předkládanou interpretaci Mnichova, bylo tvrzení, že „*rozhodujícím činitelem osvobození českého a slovenského národa roku 1918 byl mocný vliv vítězné Velké říjnové socialistické revoluce v Rusku v roce 1917*“, a to do té míry, že „*bez sovětského Října roku 1917 by nebylo československého října 1918, nebylo by svobody českého a slovenského národa, nebylo by vzniku československého samostatného státu, vzniku ČSR roku 1918*“.

Fakt, že myšlenku na vytvoření nezávislého čs. státu začal realisovat jako první T. G. Masaryk až za I. světové války a převážná část české representace k jeho programu veřejně přihlásila až v r. 1918, byl pro Kopeckého odrazovým můstkem ke konstatování, že „*česká buržoasie nikdy před prvou světovou válkou nemyslela na samostatný český nebo československý stát*“, že česká buržoasie, „*provázená ve své politice českou sociální demokracií, pěstovala až do doby prvé světové války a ještě řadu let i za války nejservilnější rakušáctví a desavouovala i T. G. Masaryka, když za hranicemi začal hlásat cíl čs. samostatnosti ve spojení s válčícími západními mocnostmi*“, ba dokonce, že před I. světovou válkou „*byl jen jediný muž, který pro český a slovenský národ reklamoval právo na státní samostatnost, a to byl J. V. Stalin, který ve svém spise »Marxismus a národnostní otázka« z roku 1913 věnoval vřelou pozornost osudu Čechů a Slováků v rakousko-uherské monarchii a v duchu leninského učení vztahoval na ně právo národů na sebeurčení*“.

Byl to teprve „*nástup revolučního hnutí v Rusku, započavší únorovou revolucí 1917 a vyvrcholivší ve vítězné Velké říjnové socialistické revoluci roku 1917*“, který „*znamenal mohutný otřásající úder do staré, zpuchřelé rakousko-uherské monarchie jako žaláře národů; podnítil utlačené národy Rakousko-Uherska k boji a k tomu, aby povstávaly k setřesení svých pout a aby spolu s tím, jak se hroutila válečná síla centrálních mocností, přikročily k rozbití rakousko-uherské monarchie a k vyhlášení svých samostatných států, což se, pokud jde o český a slovenský národ, stalo 28. října 1918*“.

Samostatnost čs. státu byla toho dne „*proklamována přímo lidem, jeho masami a především masami dělnictva, jež provedly již 14. října 1918 mohutný revoluční nástup a jež pak 28. října 1918 pod vlivem ruské Říjnové socialistické revoluce stavěly heslo uskutečnění svobodné Čs. republiky jako republiky nejen demokratické, ale vskutku lidové a socialistické*“. Podle Kopeckého nic z toho, co zde uvedl, nelze nijak vyvrátit. „*A každé jiné*

líčení o vzniku Čs. republiky odporuje historické pravdě, té historické pravdě, že to byla Velká říjnová socialistická revoluce, jíž přísluší zásluha na rozpadu rakousko-uherské říše a jíž přísluší zásluha na tom, že mohlo vzniknouti samostatné Československo, jako samostatné Polsko, samostatná Jugoslavie atd. A té historické pravdě, že to byl přímo československý lid v čele s dělnictvem, jenž uskutečňoval své osvobození a jenž dal základ k samostatnému čs. státu, Československé republice, chtěje ji míti republikou demokratickou a lidovou a republikou socialistickou po příkladu prvého socialistického státu ve světě."

Propojením vzniku republiky s revolučním vystoupením lidových mas zbavoval Kopecký čs. buržoasní politiky pověsti, že to oni nesou největší zásluhu na vzniku republiky. Současně toto propojení poskytovalo zdůvodnění nového kursu čs. politiky: *„historické dílo Velké říjnové socialistické revoluce roku 1917, velké revoluční dílo Lenina a Stalina*", podmínilo 28. října 1918 *„uskutečnění odvěkých tužeb českého a slovenského národa po svobodě a státní samostatnosti*" a *„historicky spojilo osudy národů Československa a existenci ČSR s existencí, mocí a silou socialistického státu na východě a s věcí mezinárodního socialismu*". Myšlenka státní svobody českého a slovenského národa se v roce 1918 *„uskutečňovala jako myšlenka revoluční, silou lidu, silou socialisticky smýšlejícího dělnictva a ve spojení s mocným vlivem Velké říjnové socialistické revoluce*". To se kvůli osudným událostem daří naplňovat teprve nyní.

Západ – trvale negativní prvek ve vývoji republiky

28. říjen 1918 byl podle Kopeckého revolučním činem *„domácího odboje lidu a dělnictva*". Český lid tehdy postavil před hotovou věc *„nejen císařskou Vídeň a nejen rakušáckou českou buržoasii, ale i západní imperialistické mocnosti*". Kopecký zde představil thesi představující západní imperialistické mocnosti jako trvale negativní prvek ve vývoji ČSR, a to bez jakéhokoliv diferencování proudů v západní politice či jejich představitelů.

Podle Kopeckého je *„nesporné, že kdyby český lid nebyl sám odstraňoval rakousko-uherskou nadvládu, kdyby český lid nebyl sám boural zpuchřelé Rakousko, kdyby český lid nebyl postavil západní mocnosti před hotovou událost, tak by západní imperialistické mocnosti nikdy nebyly samy ze své vůle Rakousko-Uhersko rozbíjely*". Zde narážel na pokusy o záchranu Rakouska-Uherska a na nedůvěru dohodových mocností k nástupnickým státům. *„Pravda jest, že západní imperialisté nechtěli svobodu českého a slovenského národa, a že kdyby to bylo na nich záleželo, tak by nikdy nebylo Československo vzniklo. Západní imperialisté vždy dávali přednost prostornější státnosti německé a maďarské, myslíce na hráz proti revolučním vlivům socialismu a nedůvěřujíce Čechům a Slovákům již pro jejich slovanské cítění.*" Kopecký tak čs. lidu přisoudil obrovskou moc, neboť *„jen revoluční čin čs. lidu 28. října 1918 vytvořil Československou republiku jako hotovou událost, před kterou byly západní mocnosti postaveny*". Přijetí tohoto *fait accompli* západními velmocemi se odvíjelo od toho, *„co se s Československou republikou, zrozenou 28. října 1918, stane, jak se vyvine a v co se vyvine.*"

Prohlášení vzniku Československa za dílo výlučně domácího odboje,[1736] resp. domácího lidového hnutí, současně snižovalo váhu odboje zahraničního i otázku čs. legií. V souvislosti s tím Kopecký rozvinul thesi o existenci tzv. osvoboditelské legendy, kdy zahraniční odboj v čele s T. G. Masarykem a Edvardem Benešem charakterisoval slovy, že *„nejprve propagačně, pak různými akcemi politickými, vojenskými a diplomatickými svazovali věc uskutečnění čs. samostatnosti s věcí válčících imperialistických mocností*". Podobně i *„vojenské formace, jež byly z československých dobrovolců a později zajatců tvořeny, bojovaly v řadách velmocenských armád. Tyto vztahy československých zahraničních činitelů k válčícím zahraničním velmocem, záležející hlavně ve snaze dáti vojenskou sílu čs. lidu v zahraničí do služeb války kapitalistických mocností, představovaly onen zahraniční odboj, jehož význam a zásluhy byly pak v historických legendách pečlivě zveličovány, aby byl zamlčen rozhodující význam revolučního odboje lidu doma, a aby mohly být vyráběny báchorky o západních mocnostech jako osvoboditelích českého a slovenského národa a tvůrcích ČSR.*" Zde zmínil i tzv. wilsonovskou legendu, líčící amerického presidenta Wilsona jako příznivce československé samostatnosti.[1737]

Jestliže západní velmoci byly vznikem Československa postaveny před hotovou věc, *„že Čs. republika tu je a že ji nelze než vzít na vědomí*", rozvinuly pak všechno úsilí, aby pomohly *„v ní potlačit rostoucí revoluční socialistické hnutí*", aby ji dostaly *„pod svůj imperialistický vliv*", a aby Československou republiku učinily *„součástí svého nového imperialistického pořádku v Evropě*". Západní velmoci postupovaly tak, aby ve spojení s českou buržoasií uskutečňovaly *„své kontrarevoluční cíle*". – Do republiky byly vyslány západní vojenské

[1736] V tomto směru se Kopecký až neuvěřitelně přibližoval k debatám, rozvířovaným v meziválečném období např. Jiřím Stříbrným.

[1737] *„Wilsonovskou legendou*" se ve stejné době zabýval sovětský tisk.

mise a jejich vojenské útvary, *„aby pomohly české buržoasii vyvážiti v třídním boji poměr sil, a aby byly k disposici pro potlačení revolučního hnutí v Československu“*. Západ hodlal z Československa učinit *„záchytný bod pro dušení revolučního hnutí celé střední Evropy“*, poněvadž Československo *„jevilo se západním imperialistům relativně nejnadějnější zemí v jejich kontrarevoluční spekulaci, poněvadž česká buržoasie poměrně rychle dovedla konsolidovati svoji moc, díky tomu, že beze změn převzala státní aparát po rakousko-uherské monarchii. Spekulace západních imperialistů na schopnosti české buržoasie v kontrarevolučním smyslu se ukázaly tehdy oprávněnými.“* Československo pomáhalo zadusit Maďarskou republiku rad a *„s oporou konsolidující se moci čs. buržoasie mohli západní imperialisté postupně zvládnouti revoluční situaci ve střední Evropě a na konsolidaci kapitalistického Československa pak zakládali stabilisaci kapitalismu v této části Evropy a v celé Evropě“*.

Samostatnou kapitolou této *„kontrarevoluční úlohy čs. buržoasie“* bylo její *„exponování se v boji proti sovětské moci v Rusku“* a *„vystoupení čs. legií na Sibiři“*. Jejich historie, řekl Kopecký, *„bude vyžadovati všeobecně ještě kritického revidování“*, vždyť *„čs. legie v Rusku, formované původně pro národně-osvobozenecké cíle, byly zneužity a dostaly se na osudnou posici nepřátelského boje proti sovětské moci“*.

Zahraniční odboj byl podle Kopeckého představovaný *„západnickými činiteli“* T. G. Masarykem, Edvardem Benešem a Milanem Rastislavem Štefánikem, kteří uskutečnění čs. samostatného státu zakládali na *„milosti západních kapitalistů“*. Masaryk společně s Benešem a svými přívrženci zastávali *„zásadně negativní stanovisko“* k VŘSR a sovětské moci. V tomto bodě – dle Kopeckého –došlo ke zlomu v Masarykově činnosti, kdy doposud pokrokový bojovník, učenec, ideolog a politiky *„neprojevil pochopení pro revoluční snahy ruského proletariátu, neprojevil pochopení pro převratné, světodějné dílo Velké říjnové socialistické revoluce. Naopak. Z odporu k Říjnové revoluci, z odporu k bolševismu, z odporu k učení Lenina a Stalina, jako pokračování marxismu, se T. G. Masaryk odvrátil od Ruska, od slovanství a šel na cestu, která ho vedla do nejužšího spojení se západními vlivy, a která pak i Československou republiku pod jeho vedením vtáhla do područí západních imperialistických mocností. Tady je ono rozcestí, na němž se revoluční hnutí čs. dělnictva historicky nejzákladněji rozešlo s T. G. Masarykem a jeho táborem.“*

Masaryk se obrátil ke kapitalistickému Západu a s ním spojil osudy Československa, zatímco revoluční hnutí čs. dělnictva hledělo směrem *„ke slovanskému socialistickému východu, usilujíc o to, aby ve spojenectví se Sovětským svazem byla zajištěna svoboda, nezávislost a bezpečnost ČSR, a aby s oporou socialistického Sovětského svazu mohl pracující lid Československa spěti ke splnění svých tužeb po lepším, spravedlivějším společenském řádu – socialismu“*.[1738]

Z tohoto osudného a tragického omylu, *„jemuž se T. G. Masaryk oddal v poměru k Říjnové revoluci, v poměru k bolševismu“*, podle Kopeckého *„vyplynulo pak i to, že se souhlasem T. G. Masaryka, dr. E. Beneše a Štefánika bojovali čs. legionáři proti sovětské moci, nechápajíce, že právě vítězství ruských bolševiků umožnilo uskutečnění svobody českého a slovenského národa, utvoření ČSR, a nechápajíce, že právě Sovětský svaz svou silou zajišťuje existenci Československa, a že to bude Rudá armáda, která jednou zachrání naše národy z německé fašistické poroby a přijde obnoviti svobodu ČSR, zrazenou západními imperialisty“*.

Buržoasie se zmocnila republiky

Revoluční vystoupení čs. lidu v říjnu 1918 však šlo proti tomuto proudu, a tak se již v počátcích republiky vytvořila situace, v níž se mělo rozhodovat o budoucím směřování nového státu. *„Dělnictvo, ovlivněné ideami Lenina a Stalina, ideami socialismu, nastupovalo tehdy velmi odhodlaně revoluční cestu, aby dobylo moc v republice a zajistilo vítězství socialismu, po příkladu vítězné Říjnové socialistické revoluce.“* Naproti tomu česká buržoasie, *„představovaná doma Kramáři, Rašíny, Švehly, používala různých manévrů, aby čelila masovým nárazům revoluční vlny“*. Na oko ustupovala požadavkům revolučního hnutí lidu a připravovala si skrytě síly, *„aby mohla v dané chvíli podstoupiti otevřený boj s dělnictvem, jeho revoluční hnutí zlomiti a kontrarevolučním zvratem“* pak rozhodnout o kapitalistickém vývoji republiky. Vše tedy záviselo na tom, *„jaké síly zformuje revoluční dělnictvo na své straně a jaký bude poměr sil v rozhodujícím třídním konfliktu mezi proletariátem a buržoasií“*.

Zde bylo klíčovou otázkou, komu se podaří získat *„hegemonii v národně osvobozeneckém hnutí, v hnutí národní a demokratické revoluce, která byla východiskem vývoje v republice v letech 1918–1919, komu se podaří postaviti na svou stranu rolníky, inteligenci a středostavovské městské vrstvy“*. Na tom záviselo, *„v jaký stát se vyvine Československá republika, zda v stát lidově demokratický a socialistický anebo v stát kapitalistický“*.

[1738] *„Zlom v činnosti TGM nebyl náhodný. Pochopíme jej lépe, uvědomíme-li si, že Masaryk byl filosofickým idealistou, což se projevilo již dříve napsáním několika spisů antimarxistického obsahu.“*

Dělnickou třídu však při dosažení této hegemonie poškozovala sociálně demokratická strana, *„která ve svém oportunismu, sociálšovinismu a sociálnacionalismu resignovala na vedoucí úlohu v národně osvobozeneckém hnutí a snažila se z dělnictva učinit jen přívěsek nacionálněšovinistické české buržoasie“*. Byl to důsledek existence různých křídel v této straně, která ovlivňovala její akceschopnosti již za války – *„jedno rakušácky-oportunistické a druhé sociálně-šovinistické, sociál-patriotické, vedené Bechyněm, Habrmanem a j., jež se plně podřizovalo politice Rašínů, Kramářů za války, politice T. G. Masaryka, dr. E. Beneše po válce“*. Existovaly sice i *„zdravé revoluční síly proletariátu, vedené přímo jen dělníky“*, *„ale nebyly schopny si řešit všechny složité taktické a politické problémy a tak úspěšně zápolit o hegemonii v národně osvobozeneckém demokratickém hnutí s buržoasií“*.

Do čela buržoasie se navíc po návratu ze zahraničí postavili *„t. zv. »leví« buržoasní politikové T. G. Masaryk a jeho přívrženci, kteří působili vlivně na mínění národa hlásáním demokracie po západním vzoru, a kteří si počínali taktičtěji než t. zv. »pravicoví« buržoasní politikové, Kramář, Rašín a pod. Přitom sehrál zvláštní úlohu Ant. Švehla, který použil podvodu s pozemkovou reformou, aby rolnictvo odtrhl od revolučního hnutí dělnictva a zatáhl rolnictvo pod patronanci agrární strany na stranu buržoasní kontrarevoluce.“*

Došlo v rozkolu v sociální demokracii a k událostem prosince 1920, které skončily vítězstvím kontrarevoluce. Kopecký prohlásil, že *„hlavně proto, že revoluční dělnické hnutí nemělo tehdy ještě komunistickou stranu, pevný, ujasněný předvoj, který by v duchu marx-leninismu a bolševických zásad byl schopen řešiti úkoly vítězného nástupu revolučních sil lidu“*. Vytvoření KSČ, k němuž došlo v r. 1921 lze ale podle něj považovat za *„nejcennější ovoce prosince 1920“*.

V prosinci 1920 se republika, která vznikla z revolučního hnutí dělnictva a lidu, *„stabilisovala pod vedením buržoasie jako stát měšťácké demokracie, jako stát kapitalistického zřízení. Bylo to Československo ne k obrazu revolučních mobilisujících sil, jež na východě Evropy triumfovaly a slibovaly šťastnou budoucnost, nýbrž bylo to Československo k obrazu západních kapitalistů, k obrazu západních imperialistů. Bylo to Československo versaillského systému“*. Při jeho zakotvování v rámci tohoto systému na mírové konferenci nešlo západním imperialistům vůbec o to, *„aby na příklad Československo zbavili německého obklíčení a aby z Československa udělali národní stát Čechů a Slováků, nýbrž mysleli jen na to, jak Československo připoutat k imperialistickému západu, jak ho učiniti odolným proti revolučním vlivům socialistického východu, jak ho učiniti jedním z článků protisovětského kordonu“*.[1739] I. republika se tak *„pod vedením buržoasie a v područí západních imperialistů“* vyvíjela jako *„stát kapitalistického zřízení“*.

To podle Kopeckého předurčilo *„nejen těžký úděl pracujícího lidu, ale tím byl do budoucna rozhodnut i osud národů Československa i osud republiky samé. Tím byl předurčen Mnichov roku 1938, okupace roku 1939, tím byl předurčen tragický osud národa pod německou fašistickou nadvládou a všechno to utrpení a neštěstí, jež naše země zažily. Kolika utrpení, kolika neštěstí bychom byli uchráněni, kdyby již tehdy roku 1920 zvítězil socialismus u nás a v druhých zemích, jimž Velká říjnová socialistická revoluce byla příkladem!“* Kopeckého výklad dějin I. republiky po r. 1920 tak byl jednoznačně pojatý teleologicky a neochvějně směřoval k Mnichovu.

Kritika I. republiky, vina „Hradu“ a cesta k Mnichovu

Vítězstvím buržoasie šel tedy vývoj zcela jiným směrem, než si přály masy, které v říjnu 1918 provolaly republiku. Kopecký realitu I. republiky chápal vlastně jako důsledek *„ukradené revoluce“* a jeho kritika politiky předmnichovské republiky znamenala v podstatě návrat k heslům, které KSČ uplatňovala v první polovině 30. let, tedy v období, které pozdější reformní historiografie označila za *„sektářské“*.[1740]

Podle Kopeckého buržoasie *„upevňovala v republice svou moc, až se režim v republice vyvinul v režim oligarchie, oligarchie magnátů bankovních, průmyslových a agrárních, v režim surového třídního násilí, bezohledného vykořisťování pracujících, v režim bídy a nouze, zvláště za hospodářské krise v letech 1929–1933, a v režim, který se stále více vyvíjel doprava směrem reakčním, směrem k fašismu“*. Odmítl poválečné pokusy *„reakčních agitátorů“*, kteří líčili poměry I. republiky *„lživým způsobem jako nejvýš ideální (politicky, hospodářsky i sociálně)“*. Byl to prý *„výsměch pravdě“*, neboť *„každý dělník, každý pracující člověk, každý pokrokový, demokraticky smýšlející člověk se musí otřást při vzpomínce na poměry v prvé republice, kdy vládli Preissové, Baťové, Pečkové, Beranové, Malypetrové atd. Ve skutečnosti byla demokracie v prvé republice pro dělnictvo, pro pracující masy jen na papíře; a my, kteří jsme bojovali za zájmy pracujícího lidu, my bychom mohli vydat svědectví, jak*

[1739] Kopecký ještě dodal: *„a jak ho učiniti teritoriálně protáhlým bez ohledu na národnostní složení. (Proto bylo k Československu připojeno území Zakarpatské Ukrajiny, ačkoliv patřilo již tehdy k území sovětské Ukrajiny, k Sovětskému svazu.)“*

[1740] LVOVÁ: *Dvacet let o Mnichovu…*, c. d., s. 324–325.

pro dělnictvo, pro pracující masy měla buržoasie v prvé republice jen rány policajtskými pendreky, četnickými pažbami, pronásledování, žaláře, konfiskace tisku a sociálně jen hladovou životní úroveň, nezaměstnanost, žebračenky a podobná zařízení. A máme připomínat Radotín, Most, Frývaldov, Košúty, Duchcov, máme připomínat, jak často bylo za prvé republiky střídeno do dělníků?" Pro I. republiku byly tedy charakteristické *„metody surové třídní nadvlády buržoasie vůči dělnictvu"* a vůči pracujícímu lidu.

Vinu na těchto poměrech nenese podle Kopeckého jen *„pravicová velkokapitalistická klika"*, ale také *„t. zv. levicoví demokratičtí činitelé"*, kteří *„svými jmény kryli režim Preissů, Beranů, Malypetrů, a kteří sice hodně mluvili o demokratismu a humanitě, ale ve skutečnosti dělali to, co odpovídalo třídním zájmům buržoasie"*. Za tyto činitele Kopecký považoval T. G. Masaryka a Edvarda Beneše. – *„Jest na př. známo, že v nové republice nás, komunisty, napadali nár. soc. demagogové za to, že jsme byli v prvé republice proti T. G. Masarykovi. Ano, nikdy jsme nezapírali, že jsme ostře vystupovali i proti T. G. Masarykovi, když jako president republiky podepisoval protidělnické zákony agrárně-demokratické koalice, když mlčel k střílení do dělníků, a když se mnohými projevy přidával k nepřátelské honičce proti komunistům. A nikdy jsme také nezapírali, že jsme byli proti dr. E. Benešovi, když jako čs. ministr zahraničních věcí dělal politiku otrocké závislosti na západních imperialistických mocnostech, když ignoroval Sovětský svaz, když neuznával Sovětský svaz za hodna řádných diplomatických styků, a když po desetiletí z rozpočtu ministerstva zahraničních věcí podporoval různé akce, podniky a spolky ruské kontrarevoluční emigrace."*

Tři týdny po úmrtí Edvarda Beneše se tak člen vedení ÚV KSČ a ministr čs. vlády pustil do velmi ostré kritiky zesnulého presidenta. Pozorným zkoumáním Kopeckého argumentace však zjišťujeme, že jde v zásadě o opakování a rozvedení argumentů Rubinštejnovy srpnové recense Benešových *Pamětí*. Na tuto recensi se Kopecký ve svém referátu i jmenovitě odvolal: *„A správně napsal sovětský časopis »Novoje Vremja« při kritice »Pamětí dr. Ed. Beneše«, že není pravdou, líčí-li se v nich postup čs. zahraniční politiky tak, jako by byl již odedávna přátelský vůči Sovětskému svazu, nýbrž pravda je, že až do roku 1934 nebyl Sovětský svaz Československem právně uznán, a že do té doby nebyly mezi ČSR a SSSR žádné diplomatické styky"*.

Kopecký se tak k sovětské protipadělatelské kampani připojoval na podkladu Rubinštejnovy recense, jejíž argumenty podstatně zostřil a zveličil, přičemž jako hlavní téma určil objasnění skutečné úlohy Masaryka a Beneše v době I. republiky: *„Dnes je již třeba takovéto pravdy nemilosrdně říci a nedopustili, aby falešným dodatečným idealisováním osobnosti T. G. Masaryka a dr. Ed. Beneše byla skreslována ta nezvratná pravda, že česká buržoasie měla své representanty právě tak v činitelích pravicového politického tábora, jako v činitelích t. zv. »levicového« demokratického, masarykovsko-benešovského tábora. – A že na těchto činitelích spočívá veliká odpovědnost hlavně za to, že Československo bylo zahraničně politicky otrocky spoutáno se západními imperialistickými mocnostmi, a že jim bylo vydáno tak plně do rukou, že mohly pak Československo donutili i k sebevraždě v době Mnichova roku 1938."*

Opět zdůraznil, že *„zahraničně politická orientace Československa směrem na západ byla tragicky osudná. Nemohla zajistiti existenci Československa, neboť zájmy západních imperialistů neznají skutečné ochrany menších států a svobody národů."* Ukázalo se to již v Locarnu, kdy byla znovu vzkříšena válečná útočná síla Německa, ukázalo se to v politice Malé dohody, v níž se Československo opíralo o spojenectví *„s reakčními režimy Jugoslavie a Rumunska. Stačilo pak, aby si Hitler trochu dupl, a Malá dohoda se rozutekla."*

Po nástupu Hitlera k moci bylo podle Kopeckého zjevné, *„jak soustava bezpečnosti Československa, budovaná na všem jiném než na spojenectví se Sovětským svazem, je pochybná a osudná. Ukázalo se, že Československo je schopno se udržet jen ve spojení s těmi silami, jež roku 1918 působily k jeho zrodu, ve spojení se SSSR a s oporou lidových mas v zemi."* Konstatoval, že v r. 1935 sice byla uzavřena spojenecká smlouva se Sovětským svazem, *„ale toto spojenectví nebylo čs. činiteli myšleno důsledně, bylo pěstováno spíše jako tajný hřích a jeho účinnost byla vázána na podmínku spojenecké pomoci se strany západních mocností, aby bylo jasno, že ČSR nemá svou vlastní vůli, nýbrž podvoluje se zájmům západních mocností jako zájmům vyšším, vyšším než je zájem svobody, nezávislosti, nedílnosti a existence Československé republiky. To byla osudná politika, která vedla k Mnichovu."* Proto je Mnichov *„strašnou obžalobou zrádné buržoasie"*.

Nová historie Mnichova

Za viníka Mnichova tedy Kopecký *„před tváří historie"* označil českou buržoasii, *„že ona vedla do hrobu Československou republiku, že ona vedla do vězeňského fašistického otroctví náš národ, že ona vystavila náš lid šestiletým mukám nejkrvavější Golgaty"*. Poté, co se stala *„velkokapitalisticky bohatou třídou"*, naučila se prý *„klásti třídní zištné zájmy nade vše"*, a tak *„v osudových chvílích státu a národa"* projevila *„svůj třídní cynismus*

natolik, že se v pocitu solidarity se strachem všech kapitalistů před rostoucí silou Sovětského svazu a socialismu neštítila spřáhnout s německým hitlerismem a obětovat německé nadvládě svobodu vlastního národa, samostatnost a existenci čs. státu. Ano, ona česká buržoasie, představovaná zbohatlými Preissy, Bati, Berany, Malypetry, Hrubými, ona vítala příchod Hitlera k moci, ona volala Hitlera do naší země, ona se spřáhla se sudetoněmeckým iredentistickým hnutím Henleina, ona se spřáhla s Tisem, Révayem, Esterházym, aby v jedné frontě se všemi rozbíječi naší republiky vydávala naši svobodu, naši samostatnost, náš stát na pospas německým uchvatitelům".

V tomto případě šlo stále ještě o opakování thesí, které stranická propaganda šířila již před únorem a které se promítly i do ústavní preambule. Novým prvkem však je odpovědnost *„demokratických politických činitelů"*: *„A tíha obžaloby za Mnichov dopadá před tváří historie i na t. zv. demokratické politické činitele čs. buržoasie, kteří orientováni na Londýn a Paříž, směřovali spolu s kapitalistickými živly západních mocností k tomu, aby Československou republiku obětovali Hitlerovi. Báli se stejně jako Preissové, Beranové, Malypetrové pomoci Sovětského svazu, odmítli pomoc Sovětského svazu a podrobili se diktátu západních mocností a nakonec asistovali tomu, jak Hitler rval území naší republiky."* Tito činitelé se u Masarykovy rakve zapřísahali, že jeho odkazu věrni zůstanou, a na místo toho *„nezůstali věrni a dobrovolně a vědomě pohřbívali první republiku"*.

Kopecký opětovně zdůraznil, že kapitulace v září 1938 byla dobrovolná a vědomá. Byla diktována *„třídním stanoviskem"* a *„třídním buržoasním strachem před silami socialismu"*.[1741]

Na tomto místě se Kopecký znovu přihlásil k sovětské kampani proti buržoasnímu padělání dějin: *„Historie Mnichova nebyla u nás dosud ještě plně odhalena a nebylo pověděno vše, co víme a čeho jsme byli svědky. Nyní však odpadly zábrany, jež ztěžovaly vyřknutí plné pravdy o okolnostech kapitulace v září 1938. A my řekneme tuto plnou pravdu všemu lidu, odhalíme tendenční nepravdy a lži, jež mají oslavovati a omilostňovati kapitulantskou zbabělost těch, kteří přijetím mnichovského diktátu 30. září 1938 vpadli do zad národu, hotovícímu se k obraně republiky, a kteří způsobili strašné neštěstí naší vlasti."*

Přítomným posluchačům avisoval předložení nových důkazů: *„Budeme moci podati mnohá důležitá svědectví o kapitulantech ze září roku 1938. Dlouho jsme se těchto svědectví zdržovali pro různé ohledy, ale nyní tyto ohledy odpadají a budeme tedy i my psáti paměti, obsahující pravdu a stavící na soud národa činy těch, kteří 30. září 1938 kapitulovali, i činy těch, kteří po 30. září 1938 zbaběle utíkali od ideje čs. státu, kteří volili presidentem Emila Háchu, kteří uznávali Tisovu separatistickou vládu, kteří pomáhali rozbíjeti naši republiku, kteří se v druhé republice padoušsky vrhali na komunistickou stranu a všechny pokrokové živly a připravovali situaci pro německou okupaci v českých zemích v březnu 1939, aby se mohli otrocky pokořiti před Hitlerem. Ano, přišla doba, kdy bude řečena pravda o okolnostech Mnichova roku 1938 a o historii druhé republiky."* Slibovaná odhalení ovšem pouze naznačil a na místě učinil pouze dvě. Byla to ovšem vpravdě sensační odhalení.

Zmocnění Klementa Gottwalda Stalinem

Kopecký se v referátu vrátil ke své poznámce z příspěvku *Gottwald v Moskvě* z r. 1946 o údajném zmocnění Stalinem *„v předvečer zářijových událostí roku 1938"*. Gottwald měl prý informovat *„příslušná místa"* v Praze o sovětské ochotě pomoci Československu.[1742] Víme již, že Kopecký tehdy tuto schůzku nijak přesně nedatoval a že Gottwaldův životopisný přehled v narozeninovém sborníku ji kladl do počátku roku, nejpozději do konce dubna 1938.

Nyní v září 1948 Kopecký episodu zmínil znovu, ovšem ve zcela jiné podobě: *„Dokážeme, že byť západní mocnosti nás v září 1938 plně zradily, mohla býti svoboda naší republiky uhájena, poněvadž Sovětský svaz byl nejen ochoten, ale i hotov pomoci. Jasně to projevil mimo jiné i tím, že byl soudruh Gottwald při návratu z Moskvy na počátku září roku 1938 přímo Stalinem zmocněn, aby presidentu republiky dr. E. Benešovi tlumočil rozhodnutí Sovětského svazu Československu pomáhati."*

Gottwaldova návštěva Stalina se tedy měla konat počátkem září 1938 a adresátem Stalinova poselství měl být sám president Beneš.[1743]

[1741] Tím do značné míry kopíruje výklad „historické informace": *„Celé chování Anglie a Francie nezanechávalo pochyb o tom, že neslýchaný akt zrady anglické a francouzské vlády vůči československému lidu a jeho republice nebyl vůbec náhodnou episodou v politice těchto států, nýbrž nejdůležitějším článkem této politiky, sledující účel usměrnit hitlerovskou agresi proti Sovětskému svazu."* (*Padělatelé dějin. Historický dokumentární přehled. Vydala Sovětská informační kancelář.* Knihovna aktualit Světových rozhledů, svazek 6. Praha 1948, s. 13.)

[1742] Vizte výše u pozn. 1451.

[1743] Srov. interpretačně a faktograficky poněkud nevyvážený článek – Igor LUKEŠ: *Stalin a Beneš koncem září 1938*. Slovanský přehled, roč. 79, č. 3–4/1993, s. 266–279.

Tím se podstatně měnil význam Stalinova uvažovaného poselství, neboť situace počátkem roku 1938 či koncem dubna 1938 byla zcela nesrovnatelná se situací na počátku září. Jestliže podle Kopeckého Stalin vzkazoval po Gottwaldovi presidentu Benešovi na počátku září, že Sovětský svaz bude stát při Československu, znamenalo to, že tehdejší vedení republiky dostalo i na vrcholu krise cennou informaci. *„A my, kteří jsme byli za války v Sovětském svazu,“* pokračoval Kopecký, *„my jsme se přímo přesvědčili, jak byly v září 1938 vojenské síly SSSR mobilisovány pro pomoc Československu“*.

Československo se v r. 1938 mohlo bránit, neboť Beneš věděl, že Sovětský svaz pomůže. Tuto pomoc přesto nevyužil! Kopeckého odhalením současně vzrostla Gottwaldova úloha, neboť coby Stalinův zmocněnec informoval hlavu svého státu o úmyslech sovětského spojence.

Falešná čs. mobilisace

Druhým sensačním odhalením – vydávaným ovšem za „obecně známou“ skutečnost – bylo Kopeckého prohlášení zářijové mobilisace za *„cynický manévr kapitulantské buržoasie“*. *„Bylo to před 10 lety, 23. září 1938, kdy jsme v odpoledních hodinách zasedali jako politické vedení KSČ a projednávali vážné otázky, souvisící s vývojem osudových událostí zářijové krise roku 1938. Vzpomínám si, jak jsme byli radostně vzrušeni, když tehdy k večeru přišla zpráva, že tehdejší čs. vládou byla vyhlášena mobilisace čs. branných sil. Bylo to den po 22. září 1938, kdy, jak známo, se konaly v celé republice ohromné demonstrace čs. lidu proti kapitulaci před Hitlerem. Tehdy na ohromném táboru pražského lidu před Rudolfinem vystoupil náš soudruh Klement Gottwald, aby ve jménu KSČ, ve jménu dělnické třídy, zapřísahal odpovědné činitele čs. státu, aby nekapitulovali a aby s oporou lidových mas k boji odhodlaných byla Československá republika tvrdě a neústupně hájena proti Hitlerovi i proti jeho západním imperialistickým pomocníkům. Vzpomínám si, že jsme zprávu o čs. mobilisaci 23. září 1938 přijali jako radostný doklad toho, že se kapitulovat nebude, že se bude bojovat. Avšak je známo, že se i mobilisace 23. září ukázala pak být jen cynickým manévrem kapitulantské buržoasie, která použila úskoku s mobilisaci, aby zmátla lid a pak celý národ mohla ohromiti provedením mnichovské kapitulace v den 30. září 1938.“*

Kopeckého odhalení se pochopitelně nedotýkalo průběhu zářijové mobilisace, pouze důvodu, proč byla vyhlášena – tím mělo být oklamání obyvatelstva. Kopecký tak vlastně zářijovou čs. mobilisaci zařadil do série falešných mobilisací, za které označily sovětské *Dějiny diplomacie* přijatá vojenská opatření ve Francii a Velké Británii.[1744] Tím vlastně byla čs. mobilisace prohlášena za zcela stejný úskok, zcela stejný podvod na vlastním lidu, jakého se dopouštěly západní velmoci!

Jakkoliv sensačně působila tato proměna symbolu odhodlání k obraně vlasti v cynický manévr, měla vlastně svou logiku. Jestliže Syrového vláda byla již v r. 1946 označena za manévr k oklamání lidu, za kulisu, za níž reakce dokončovala kapitulaci, pak positivní chápání zářijové mobilisace, kterou tato vláda provedla, onu thesi narušovalo. Jak mohla čistě formální vláda, jejímž jediným úkolem bylo provést kapitulaci, provést mobilisaci, když se chtěla vzdát?[1745] Vysvětlení se tudíž našlo uplatněním analogie a britskými a francouzskými opatřeními, v příklonu k hlasům, které upřímnost těchto opatření zpochybňovaly již na podzim 1938. – Šlo tedy o ukázku posunu jedné these ve prospěch these jiné, o uvedení dvou odporujících si apriorních thesí ve vzájemný soulad i za cenu významné interpretační změny, kterou tyto posuny nutně vyvolají. Přehodnocení příčin vyhlášení zářijové mobilisace totiž nadepisovalo otazník nad veškerým děním kolem Godesbergu, které navíc z *„historické informace“* zcela vypadlo.

Prohlášení zářijové mobilisace za podvod též posilovalo thesi, že počínání čs. buržoasie v mnichovské krisi bylo velice propracované a rafinované a byla pro něj typická šalba a klam. Případem s podvodnou mobilisací ještě více vyniklo rozsáhlé spiknutí Západu, který to s Československem nikdy nemyslel dobře a k němuž se čs. buržoasie přesto připojila a podílela se na zničení republiky.

Pravda o zahraničním odboji

Mnichovská stopa ovlivnila i téma zahraničního odboje. I ten podle Kopeckého prý nyní zasluhuje, aby o něm byla vyřčena plná pravda.[1746] *„Je známo, že různí interesovaní činitelé, poražení v únoru, vynaložili velké úsilí, aby zfalšovali pravdu o odboji za druhé světové války, aby dodatečně příznivě pro sebe vyložili neblahé činy, jež měli na svědomí, a aby ze sebe udělali »osvoboditele« podle receptu z doby prvé světové války. Falšováním*

[1744] Vizte výše za pozn. 802. Připomeňme si, že *Dějiny diplomacie* zářijovou čs. mobilisaci vůbec nezmínily.

[1745] Vizte výše za pozn. 1570.

[1746] *„A přišla také doba, aby byla řečena plná pravda o historii odboje za druhé světové války, o všech těch věcech, jež se děly doma i za hranicemi v souvislosti s bojem za osvobození našich národů z německého jařma a obnovení naší ČSR.“*

pravdy chtěli znevážiti rozhodující vůdčí úlohu komunistů v boji proti německým okupantům, rozhodující vůdčí úlohu komunistů v čs. národně osvobozeneckém hnutí doma i za hranicemi. Kolik knih napsali, aby falešným vyzdvihováním činnosti londýnské skupiny zahraničního odboje mohli vzbuditi zdání, jako by tam v Londýně bylo všechno děláno a jako by odtamtud vycházelo řízení veškerého odboje, řízení politiky v čs. národně osvobozeneckém hnutí, a ne z východu, ne z Moskvy. Objevíme nyní národu jednu prostou pravdu, že totiž v Londýně se za války zformovali v londýnskou vládní skupinu zahraničního odboje politikové, kteří prováděli mnichovskou kapitulaci. Podle toho také vypadala jejich »odbojová« linie.“

Londýnská skupina se stále orientovala na západ, ačkoliv *„skutečností jest, že západní mocnosti neuznávaly Československo a čs. zahraniční vládu až do roku 1941“*, tedy *„až do doby, kdy Sovětský svaz vstoupil do války. A skutečností jest, že to byl Sovětský svaz, který nikdy neuznal ani Mnichov, ani okupaci českých zemí, a který jako první obnovením čs.-sovětské smlouvy 18. července 1941 uznal plně čs. zahraniční vládu, zatím co Anglie následovala uznáním až po Sovětském svazu, a zatím co Spojené státy severoamerické následovaly až značně pozdě po tom. Přitom budiž zdůrazněno, že západní mocnosti žádným aktem nikdy neuznaly Československo v jeho předmnichovských hranicích!“*

Zde Kopecký znovu převzal argumentaci, použitou N. L. Rubinštejnem. *„V druhé světové válce byl to Sovětský svaz, který dal právní základ čs. boji za svobodu. Byl to Sovětský svaz, který umožnil, že Čs. republika, rozbitá v Mnichově a pohřbená vlastní buržoasií i západními imperialisty, mohla po 18. červenci 1941 opět vyvstati ve své státní a mezinárodně právní existenci. Byl to také Sovětský svaz, který první uznal čs. brannou moc a podporoval tvoření čs. vojenských jednotek v Sovětském svazu, jež pak bojovaly po boku Rudé armády pod vedením generála Ludvíka Svobody. Byl to Sovětský svaz, který uzavřením nové čs.- sovětské spojenecké smlouvy z 12. prosince 1943 a z ní vyplývající pomoci, zajistil osvobození a obnovení ČSR.“*

Londýnská skupina vedená dr. Edvardem Benešem hodlala ale republiku opět orientovat na Západ, kdežto linií moskevské skupiny byla od počátku orientace na Sovětský svaz. *„A to byla orientace, vývojem válečných událostí potvrzená jako správná, to byla orientace vítězná.“* Posuzování perspektiv válečného vývoje u londýnské skupiny bylo však zcela jiné. *„Faktem je, že když Sovětský svaz vstoupil v roce 1941 do války s Německem, sdíleli i londýnští čs. činitelé názor, že Sovětský svaz brzy bude poražen, oslaben a vyřazen z možnosti ovlivňovati osud národů. I z pověstných »proroctví londýnských« během prvních let války jest patrno, že nepočítali s vítězstvím Sovětského svazu, anebo s takovým vítězstvím, že by Rudá armáda došla od Volhy až k Labi, Vltavě, Dunaji. Počítali zřejmě s tím, že nakonec budou válku rozhodovati západní velmoci, a poněvadž si přáli staré kapitalistické Československo, těšili se nadějí, že přijdou domů spolu s americkými a anglickými vojsky. Připravovali se již na to, jaký režim bude zaveden v »osvobozené« vlasti. Chystali vyhlášení vojenské a policejní diktatury spolu s přepravou státní rady a londýnského státního zřízení do Prahy.“*

Když se ovšem po Stalingradu válečná situace měnila *„a když bylo již jasno, že osvobození republiky přijde od východu, měnili londýnští činitelé svoji taktiku, všemožně nám moskevským začali nadbíhati, předstírali uznávání naší programové linie a ze západu přecházeli na východ, aby se spolu s námi »svezli« v březnu roku 1945 při návratu do vlasti“*. To byl *„v podstatě bankrot, nepopiratelný a viditelný bankrot politiky londýnské skupiny zahraničního odboje. Ukázalo se, čí linie zvítězila v boji za svobodu. Nebyla to linie západních odbojníků, nýbrž zvítězila naše linie, linie KSČ, linie Klementa Gottwalda, linie, založená na tom, že to bude Sovětský svaz, jenž porazí hitlerovské Německo a obnoví svobodu zhnětených národů, a že to bude Rudá armáda, která přijde osvobodit naše národy a obnovit Československou republiku.“*

Přesto se reakční propaganda pokoušela a pokouší líčit věci tak, *„jako by na porážce Německa a osvobození národů z fašistického otroctví a také na osvobození našich národů měly západní mocnosti stejnou zásluhu jako Sovětský svaz, a jako by i ony vykonaly osvoboditelské poslání. Stačí však si vzpomenouti na průběh války, aby bylo jasno, jak to doopravdy bylo“*. Zde Kopecký připomněl rekvisitu s odkládáním druhé fronty, kdy západní mocnosti *„nechaly Sovětský svaz samojediný stále bojovati s německou armádou, která mohla na východě bezpečně soustřeďovati stále své síly“*. Jestliže západní vojska v roce 1945 pospíchala do Německa a dorazila i na západní území naší republiky, *„pak se nyní zajisté jeví každému zcela jasně pohnutky k tomuto spěchu. Anglo-americké armády nespěchaly proto, aby osvobodily národy od Němců, nýbrž aby zachránily Němce, aby zachránily německý kapitalismus na západě, aby zachránily německé nacisty na západě; spěchaly, aby mohly ve Francii podpírati buržoasní vlády a prosazovati k moci de Gaullea, aby v Italii mohly prosazovati k moci de Gasperiho, aby v Řecku mohly udržovati u moci monarcho-fašistickou diktaturu; spěchaly proto, aby mohly západní Evropu zachraňovati pro kapitalismus. A také k nám spěchaly na západní území republiky, ne aby pomohly osvobozovati*

náš národ od nadvlády Němců, nýbrž aby mohly zachraňovati sudetské Němce a všechny nacisty, gestapáky, SSáky a zrádce, kteří prchali na západ směrem na Rokycansko a Plzeňsko.“[1747]

Kopecký tím vlastně – opět v duchu Rubinštejnovy recense – reklamoval zásluhu na osvobození pouze Sovětskému svazu a komunistickému odboji a západní odboj ztotožnil s těmi kruhy, které přivodily a dopustily Mnichov.

Samé analogie

Kopeckého referát se doslova hemžil nejrůznějšími historickými analogiemi, které měly naznačit, že konkrétní historické situace se v dějinách republiky vícekrát opakovaly, nebo alespoň o opakování usilovaly. Tak např. tvrzení, že republika získala v říjnu 1918 do vínku *„velké ideály lidově demokratické a socialistické“* a ty se naplňují nyní až po třiceti letech, v podstatě posluchači signalisovalo, že vítězství buržoasie zamezilo a oddálilo budování ideálního státu skoro o třicet let.[1748] Vývoj v Kopeckého pojetí dospívá (není ještě řečeno, že zákonitě) do obdobných uzlových bodů, které umožňují buďto nový směr, nebo opakování původního, se všemi negativními důsledky.

Tyto analogie měly zajisté legitimisační funkci, avšak fungovaly obousměrně. Jednak soudobý vývoj připodobňovaly k událostem minulosti (budujeme stát tak, jak lid chtěl již před lety), ale zároveň i události minulosti „natahovaly na kopyto“ událostem soudobým, nebo jen mírně vzdáleným. Umožňovaly tak podepřít zvolený výklad původního dění, vytvořit zdání jeho správnosti a tím i předpoklady pro jeho závaznost. Právě těmito analogiemi, nikoliv pečlivou historickou analysou a faktografií, si Kopeckého referát vypomáhal při konstruování obrazu posledních třiceti let republiky a Mnichova.[1749]

V rámci těchto analogií je rok 1948 Kopeckým přirovnáván zčásti k roku 1920, zčásti k roku 1938: Republika se v r. 1920 rozhodovala, zda půjde *„po boku Sovětského svazu k zabezpečení svobody, k upevnění demokracie, k socialismu, anebo kapitalistickou cestou do područí imperialistů a pak k Mnichovu, ke ztrátě samostatnosti a porobě“*. Stát ale ovládla buržoasie, tím snáze, že republika neprovedla „očistu“ státního aparátu. – Po květnu 1945 však lid zvolil cestu po boku SSSR, a provedl očistu státních úřadů.

Únorová demise ministrů se pokoušela zopakovat úskok z r. 1920, kdy Tusarova vláda uvolnila místo vládě úřednické, jež pak vyprovokovala dělnictvo k otevřenému měření sil a revoluční hnutí násilně potlačila. Tak i po II. světové válce *„agenti domácí i zahraniční reakce po tři roky jen předstírali souhlas s naším lidově demokratickým řádem“*, jen se *„na oko tvářili »příteli« Sovětského svazu“*, *„manévrovali, když byli nuceni ustupovat revolučním požadavkům“*, pokrytecky se drželi Národní fronty, ale *„ve své duši byli vpravdě zrádní“*.

Stejně jako v r. 1938 byli reakcionáři *„tajně spřaženi se zahraničními kapitalisty, se západními imperialisty“* a *„jen spiklenecky mysleli na to, aby v daný moment učinili pokus o rozbití vlády NF, o vyrvání moci z rukou lidu, o uchvácení moci, o kontrarevoluční puč, který by buržoasii vrátil všechno ztracené“*.

Buržoasie stále budovala otrockou závislost na západních imperialistech, na těch, kteří si samostatné Československo nepřáli, zradili je *„a nechali je zahynout v rámci německé říše, těšíce se myšlenkou, že v podobě velkoněmecké říše a Horthyovy maďarské říše vzniká veliká hráz proti socialismu. Této nadějné myšlenky se nevzdávali ani tehdy, když byli již ve válce s Německem. Neustoupili ani za války od Mnichova a nemysleli na obnovení Československa. Pokud pak mysleli na uspořádání střední Evropy po porážce Německa, nemysleli ani tehdy na obnovení ČSR, nýbrž mysleli na nějakou podunajskou federaci, hlásanou dr. Hodžou, a mysleli na takovou federaci reakčních států od Baltického moře k Egejskému moři, která by byla včetně Německa kordonem*

[1747] Jako by trapné tahanice současné politiky a publicistiky o tom, kdo skutečně v květnu 1945 přinesl republice svobodu, byly jenom odvozeninou těchto i dalších Kopeckého slov: „„*Jaké štěstí, že anglo-americké armády nemohly dále! Jaké nezměrné štěstí, že anglo-americké armády nepřišly obsazovati Československo. Představme si jen s hrůzou, co by bylo. Byli by tady sudetší Němci, nebylo by odsunu Němců, nebylo by českého osídlení pohraničí, nebylo by nacionalisace průmyslu, nebylo by záborů velkostatkářské půdy, nebylo by lidové demokracie, nebylo by moci dělnictva a lidu, nebylo by nic z toho, co máme, nýbrž bylo by to tady asi jako ve Francii, Italii, ne-li jako v Řecku, a ta reakční banda, se kterou jsme měli co dělat v únoru a která nyní z podzemí vyhrožuje a projevuje v šeptandě svou zběsilou nenávist proti dělnictvu, ta reakční banda by tady teroristicky vládla. Ano, jaké štěstí, jaké nezměrné štěstí, že naši Československou republiku osvobodila Rudá armáda, že naše osvobození přišlo z východu, ze slovanského východu, že naším osvoboditelem byl Sovětský svaz, socialistický Sovětský svaz.*“

[1748] Mimochodem přesně týž mechanismus je nyní uplatňován u etapy od r. 1948.

[1749] Např.: Tak jako díky sovětskému Rusku vzniklo v r. 1918 Československo, tak bylo díky SSSR v r. 1945 obnoveno. Byla to síla SSSR, která obnovila ČSR, ne diplomatické tanečky u západních velmocí. – Jako je nesmyslem si myslet, že Československo vzniklo z vůle Dohody a díky diplomatické činnosti zahraničního odboje, tak je i stejným nesmyslem tvrdit, že Československo bylo po II. světové válce obnoveno jen díky diplomatické činnosti londýnského exilu u signatářů mnichovské dohody.

proti silám socialismu a kterou za války hlásal v čiré své velezradě generál Prchala, nalézající nyní napodobitele v činitelích poúnorové zrádné emigrace". Nebýt síly SSSR, Československo už by neexistovalo – *„kdyby to bylo záleželo na západních imperialistech, tak by nebylo Československo ani v roce 1945 obnoveno, a tak by nebylo Československo vůbec ani v roce 1918 vzniklo.*"

Neochota buržoasie bránit v r. 1938 Československo společně se Sovětským svazem byla podle Kopeckého *„diktována třídním stanoviskem, třídním buržoasním strachem před silami socialismu*", které dokazoval opět analogií, neboť prý *„ukázalo se pak v únoru 1948, a ukazuje se to nyní v ničemném zrádném počínání zahraniční poúnorové emigrace, jak mnichovanské kapitulantství je v duši každého českého měšťáka, pravého i levého, fašisty i demokrata, spjato s třídním strachem, s třídní nenávistí proti SSSR, proti socialismu*".

Jak psáti historii naší republiky?

Při pokusu o zhodnocení Kopeckého referátu je nutné si všimnout několika vlastností, kterými se jím předkládaný pohled na minulost vyznačoval. Kopecký svůj referát stavěl na sensačnosti, na příslibu nových odhalení, poněvadž Vítězným únorem nastalo nové období, které umožňuje, aby se o minulosti mohlo mluvit bez legend a smyšlenek.[1750] Tato odhalení navíc souvisejí i se sovětskou kampaní proti buržoasním padělatelům dějin, k níž se Kopecký svým referátem víceméně otevřeně přihlásil. Celý referát byl navzdory autoritativně podávaným thesím velice povšechný a faktograficky chudý. Tento jeho nedostatek vyvažovaly právě přísliby brzkého vydání nových dějin, psaných členy KSČ, a náznaky nových odhalení, která tyto dějiny přinesou.

Nabízený výklad dějin Československa byl v podstatě lineární a Mnichov se tak stal zcela zákonitým důsledkem dosavadní politiky buržoasie. K zářijovým událostem roku 1938 Kopecký mnoho konkrétního neřekl a v podstatě setřel dynamiku tehdejších událostí. Autoritativně podávané these podepíral četnými historickými analogiemi, které narušovaly v referátu chronologii a umožňovaly ve výkladu provádět skoky v čase, a to vpřed i vzad. Kopecký se mnohokrát dovolával historické pravdy, málokdy však konkrétních pramenů, kterými by svá tvrzení podepřel.

Nejzávažnější přínos Kopeckého referátu lze spatřovat ve dvou směrech. Kopecký zkonstruoval základní výkladový rámec pro dějiny Československa, který bude používán v řadě ohledů –s přestávkami – až do konce osmdesátých let[1751] a který se výrazně vymezil vůči dosavadním interpretacím čs. dějin. Vedle toho vnesl do diskusí, a v podstatě přímo zahájil otevřenou kritiku masarykovského a benešovského proudu čs. politiky. A je rovněž zajímavé, že Kopecký, který jinak bývá označován za vůdčího ideologa a propagandistu KSČ, nebyl v této otázce příliš původní a že jím použitá argumentace vycházela převážně jen ze soudobé sovětské kampaně. Šlo především o argumenty z Rubinštejnovy kritické recense Benešových *Pamětí*. Ty Kopecký ještě přiostřil a postavil Beneše do velmi negativního světla.[1752]

Jestliže *„historická informace*" konstatovala obklíčení SSSR a jeho ohrožení západními imperialistickými státy, je nyní Československo, jakožto spojenec Francie, do tohoto spiknutí zataženo vládnoucí buržoasií – vystoupením čs. legií, nenavazováním řádných diplomatických vztahů,[1753] dušením maďarské revoluce. Zahraniční politika I. republiky byla dlouhou dobu orientována protisovětsky, k navázání styků se SSSR došlo až v r. 1934, a za tuto situaci nese odpovědnost *„západník*" Edvard Beneš jako tvůrce čs. zahraniční politiky. Beneš spolu s Masarykem nese také velikou odpovědnost za to, *„že Československo bylo zahraničně politicky otrocky spoutáno se západními imperialistickými mocnostmi, a že jim bylo vydáno tak plně do rukou, že mohly pak Československo donutili i k sebevraždě v době Mnichova roku 1938"*.

Beneše ale Kopecký nejmenuje mezi těmi, kteří vítají příchod Hitlera, a nepřipisuje mu, že by byl přímým viníkem Mnichova. I přes tuto velmi ostrou, místy až hrubou kritiku[1754] zařadil Kopecký zesnulého presi-

[1750] Proklamace tohoto druhu se do budoucna ještě mnohokrát osvědčí.

[1751] Přičemž některé these referátu přežijí i povědomí o něm.

[1752] Referát ovšem ovlivnila i počínající roztržka s Jugoslávií, kterou Kopecký rovněž zmínil a které podstatně přizpůsobil svůj výklad. – *„Na výstražném příkladu Titova režimu v Jugoslavii vidíme, kam vede nevděčnost vůči Sovětskému svazu, kam vede nacionální domýšlivost. My se nikdy nedáme k něčemu takovému svésti. Víme, jak by bylo pošetilete mysliti, že bychom se vlastní silou mohli osvoboditi z útlaku nestvůrné nadvlády Velkoněmecké fašistické moci."* Překlepy původní.

[1753] Kopecký podobně jako Rubinštejn nedostatečně rozlišoval mezi prozatímními a normálními diplomatickými vztahy.

[1754] Lze tu uvést velmi drsný výrok, když Kopecký líčil analogii mezi prosincem 1920 a únorem 1948, že Klement Gottwald nehodlal být Vlastimilem Tusarem a že *„jeden významný státní činitel byl přiveden k poučení, že nelze opakovat čin T. G. Masaryka, který v prosinci 1920 hodil na váhu svou autoritu ve prospěch buržoasie, ve prospěch buržoasní kontrarevoluce"*. Ačkoliv Beneše nejmenoval, bylo zjevné, že mluvil o něm. – Tím mimochodem protiřečil jen tři neděle starým textům vydávaným jeho vlastním ministerstvem k Benešovu úmrtí.

denta pouze mezi kapitulanty. Vztah KSČ k oběma „nedělnickým" presidentům měl být sice do budoucna vrcholně kritický, ale přesto jeho výsledkem nemělo být úplné zatracení. Proti Benešovi je Kopeckým postaven Klement Gottwald jako neochvějný zastánce odporu, nadto zmocněný přímo Stalinem, aby presidentovi *„tlumočil rozhodnutí Sovětského svazu Československu pomáhati"*. I přes velmi kritický vztah k buržoasní politice a velmi nezřetelné hranice jejích jednotlivých proudů, Kopecký stále rozlišuje mezi reakční pravicí a tzv. „levými demokraty".

V pohledu na zářijovou krisi absolutně nepochybuje o možnostech obrany republiky. Podle Kopeckého svoboda Československa mohla být uhájena i přes zradu západních mocností, SSSR byl Československu *„nejen ochoten, ale i hotov pomoci"*, Československo se v září 1938 tudíž mohlo bránit.[1755] Tím spíše, že *„dnes je prokázáno, že hitlerovské Německo nebylo k válce připraveno, a že teroristické siláctví Hitlerovo bylo v době Mnichova vpravdě jen humbukem a hazardérským jednáním, jehož risika se němečtí generálové tak báli, že chtěli Hitlera v září r. 1938 odstraniti"*. – Kopecký zde vlastně nevyřčeně staví na tom, že tyto poznatky byly k disposici již v r. 1938 a považuje je za neotřesitelný fakt. Německo nemělo síly na útok proti republice a o to neodpustitelnější je přijetí mnichovského diktátu.

Ke kapitulaci tedy nedošlo kvůli nepříznivému poměru sil. Československou kapitulaci způsobil jen *„strach před bolševismem"* a nic jiného. – *„Jen strachem před bolševismem a ničím jiným, jen strachem před tím, že by se síly socialismu daly vítězně na pochod, jen tímto strachem, který spojoval Chamberlainy a Daladiery s Hitlerem a Mussolinim, a který naplňoval duši Preissů, Beranů, Malypetrů jako duši těch druhých, jen tímto strachem bylo lze vysvětliti kapitulantství čs. odpovědných činitelů 30. září 1938."* Za těchto okolností sáhla čs. buržoasie i k podvodu se zářijovou mobilisací. Vedle *„velkého spiknutí"*, odhaleného *„historickou informací"*, tak součástí dějin Mnichova bude i *„malé spiknutí"* čs. buržoasie proti vlastnímu lidu a proti vlastnímu státu.

Odezva referátu

Jak poznamenala již v r. 1969 Míla Lvová, referátem Václava Kopeckého začala doslova *„nová éra"* v přístupu strany k dějinám Československa,[1756] neboť jím Kopecký vykolíkoval pole působnosti nové, stranické historiografie a ideové vyznění, které se od ní bude očekávat.

Potvrdila to i recense Václava Slavíka v *Rudém právu* poté, co byl text referátu vydán ve formě brožury. Recense si pro svůj název vybrala naprosto příznačný citát *„Historii píší ti, jimž patří budoucnost"*.[1757] Slavík o referátu Václava Kopeckého napsal, že *„je významným příspěvkem ke zhodnocení třídního obsahu dějin naší první republiky"* a že *„nesmí chybět v knihovně žádného příslušníka naší strany"*. Že referát skutečně měl charakter programového textu pro „nové" dějepisectví, potvrdil i Slavík: *„Jaký úkol tu čeká naše historiky, aby dokumentárně zpracovali a na základě vítězného učení marxismu-leninismu zhodnotili třicetiletý vývoj republiky. Jak sám referát je přímou výzvou k tomu a dokonalou osnovou!"* Ukázalo se brzy, že nové historicky orientované texty budou opravdu stavět na Kopeckého thesích a převezmou i mnoho z jeho formálních znaků.

Přebírání Kopeckého thesí do oblasti odborné historiografie lze ukázat na pověstné studii Václava Husy *Epochy českých dějin*. V její původní podobě, vydané v r. 1946, spojoval Husa Mnichovu se závěrečnou fází kapitalistické epochy v dějinách českého a slovenského národa: *„Vládnoucí kapitalistické vrstvy první republiky, agrární velkostatkářstvo a průmyslová i finanční buržoasie vydávají v mnichovské krisi na podzim roku 1938 z třídně sobeckých zájmů a se souhlasem mezinárodního kapitalismu naši státní samostatnost i samu naši národní existenci na pospas německému imperialismu. Územní okleštění, odtržení Slovenska od českých zemí, rozbití republikánsko-demokratického zřízení, zničení státní suverenity, nacistická okupace, hospodářské vykořisťování, nejhroznější formy politické a národnostní persekuce a násilí, zotročení a vyhlazování českého národa – to jsou poslední důsledky, k nimž dospělo u nás kapitalistické zřízení v poslední fázi svého vývoje."*[1758]

[1755] Doslova se nabízí analogie (Kopeckým ale přímo nevyřčená), že stejně jako český lid v r. 1918 postavil velmoci před hotovou věc, mohl je postavit před hotovou věc i v r. 1938 svým bojem proti Hitlerovi společně s SSSR.

[1756] LVOVÁ: *Dvacet let o Mnichovu…*, c. d., s. 325. Kopeckého úlohu (aniž by zmínil referát ze září 1948) lehce naznačil i Ladislav NIKLÍČEK: *Ideolog a praktik československého stalinismu*. Dějiny a současnost, č. 3/1990, s. 46–50. Význam referátu připomněla i Věra OLIVOVÁ: *Manipulace s dějinami první republiky*. ČČH, roč. 91, č. 3/1993, s. 448.

[1757] Václav SLAVÍK: *Historii píší ti, jimž patří budoucnost*. Rudé právo, 24. 10. 1948, s. 4.

[1758] Václav HUSA: *Epochy českých dějin*. Sborník pro hospodářské a sociální dějiny, roč. I. Historická sekce Výzkumného ústavu ÚRO, Praha 1946, s. 161.

Když v říjnu 1949 vyšlo druhé přepracované vydání *Epoch*,[1759] byla pasáž o konci první republiky oproti prvnímu vydání změněna zdánlivě jen nepatrně, kdy slova *„se souhlasem mezinárodního kapitalismu“* nahradil formulací *„v souhře s mezinárodním kapitalismem“*, ale současně právě i odkazem na referát Václava Kopeckého.[1760] Husa touto zdánlivě titěrnou změnou posunul svůj původně zobecňující historický výklad na kvalitativně podstatně odlišnou úroveň a Kopeckého referátu přisoudil roli důležitého historického a teoretického dokumentu.

Zdeněk Nejedlý ještě k historii Mnichova

Dva dni po referátu Václava Kopeckého, v neděli 26. září 1948 v 10.45, vystoupil na rozhlasové stanici Praha I. opět Zdeněk Nejedlý, aby se tak, jak před týdnem slíbil, znovu vrátil k mnichovskému tématu.[1761] Je otázkou, zda Nejedlý s Kopeckým (příp. po stranické linii) nějak koordinovali svá vystoupení, ale faktem je, že v této druhé promluvě Nejedlého lze nalézt paralely k několika thesím, jež předevčírem přednášel Kopecký stranickým referentům v městské knihovně, případně jejich rozvedení a zpřesnění. Podobně jako Kopecký nabízel Nejedlý zamyšlení nad dalšími analogiemi doby Mnichova s dobou současnou.

Vrátiv se ještě k tématu své předchozí promluvy, Nejedlý připomněl, že Mnichov dokazuje, že Západu není radno věřit a že *„vsadit znovu osud Československa na kartu Anglie a Francie mohl by dnes, po tehdejší zkušenosti, jen šílenec nebo zločinec“*. Narážel tím na činnost čs. emigrace.[1762] *„Národu je Mnichov hrůzou, a za nic by nechtěl, aby se opakovala. A proto ani to by nechtěl, abychom dělali politiku, která nás k Mnichovu dovedla. Anglie už nikdy nebude naším protektorem, v její ruce už nikdy nevložíme svůj osud.“* Tato kapitola je podle Nejedlého uzavřena.

A pak se znovu stočil k problému, na který upozornil před týdnem, neboť *„není uzavřena naše domácí kapitola tehdejších dějů, to, co my jsme tehdy dělali“*. Je třeba hledat viníky Mnichova, a to tím více, *„že toto není otázka jen historie, ale dodnes živá otázka, důležitá i pro dnešek“*, *„abychom uměli odhadnout síly, i některé osoby dosud působící“*, *„kde kdo tehdy stál a jak se choval“*.

Poukázal na to, že v mnichovské krisi nemá rozhodující váhu 30. září a podepsání mnichovské dohody, *„ale to co bylo před tím, rozhodlo o našem osudu. To když my sami, naše vláda, se rozhodla přijmout diktát západních velmocí na vydání tak zv. sudetské oblasti. Tehdy to bylo, kdy my sami jsme podepsali tento ortel. A to nebylo v Mnichově, to bylo v Praze, a ne 30. září, ale 21, září. K tomu měla by se proto především obracet naše pozornost, uvažujeme-li o Mnichovu. Ne pohodlně mluvit jen o Anglii a o Francii, ale jak jsem ukázal už v minulém projevu, také o nás, a především o nás, neboť o nás šlo, a o to, jde i dnes, hledáme-li poučení z Mnichova pro dnešek.“* – Nejedlý tak za klíčové datum mnichovské krise prohlásil 21. září, kdy čs. vláda přijala anglo-francouzský plán. Tím se přihlásil k výkladu podle *„historické informace“*, která se rovněž zabývala čs. událostmi jen do 21. září, ale vlastně i k pojetí mnichovanů, kteří vynucený čs. souhlas považovali za stěžejní a veškeré další dění za ryze technickou debatu. Podobně jako návazné texty sovětské kampaně se Nejedlý přiklonil k přehlížení většiny událostí od 22. do 29. září 1938, tedy včetně odmítnutí godesberského ultimáta čs. vládou. Přijetí anglo-francouzského plánu 21. září bylo pro Nejedlého osudným rozhodnutím, osudným souhlasem čs. vedení, kapitulací, která o všem rozhodla.

Přijetí anglo-francouzského plánu, kapitulace před nátlakem Západu, označil za *„jeden z největších zločinů v celých našich dějinách“*. Bez ohledu na vinu Anglie a Francie *„my jsme nakonec sami rozhodli o svém osudu“*. – Zde opět zcela souzněl s dva dny starým Kopeckého referátem. Nejen, že připustil odpovědnost čs. vedení, ale navíc vyzdvihl podíl presidenta Beneše na této osudné kapitulaci. A protože Kopeckého referát slyšelo předevčírem jen omezené množství vybraných stranických referentů, je Nejedlého rozhlasový

[1759] Přepracované i v důsledku recense historičky Naděždy Davidovny Ratnerové v *Otázkách dějin* (Вопросы истории, № 1/1948, s. 137–142 – české vydání N. RATNEROVÁ: *Václav Husa – »Epochy českých dějin«*. Přeložil Jaroslav Vávra. Sovětská věda-Historie, č. 1–2/1950–1951, září–prosinec 1950, s. 80–83.). Husovi mj. vytkla, že nedostatečně zohlednil vliv VŘSR na vznik Československa.

[1760] Václav HUSA: *Epochy českých dějin*. Práce, Praha 1949, s. 55. Husa zde odkazoval na sborník Gottwaldových projevů *Deset let* a vedle Kopeckého referátu i na brožurky Bruno Köhlera pro stranická školení (vizte u pozn. 1880).

[1761] Náš rozhlas, 26. 9. 1948, s. 2. Zdeněk NEJEDLÝ: *Nedělní epištoly III. Rok 1948*. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1954, s. 171–177.

[1762] *„Jsou ovšem takoví, ano, je jich více než bylo možno u našeho národa předpokládat. Honosili jsme se vždy morální čistotou našeho národa, a ne neprávem jsme se kdysi tím honosili, vzpomeneme-li všech těch českých statečných lidí, kterým národ byl vším a oni sami o sobě ničím, Tím odporněji však působí, vidíme-li dnes tolik výjimek z této národní čestnosti, a vidíme-li celé houfy lidí, ochotných zaprodat Československo znovu těm, kteří nás už tehdy a tak hanebně zradili. Než to jsou přece jen právě výjimky.“*

proslov vlastně jednou z prvních hromadně šířených kritik „Hradu“ a presidenta Beneše za jejich postoj v září 1938.[1763]

Nejedlý velmi ostře zdůraznil, že přijetí plánu bylo protiústavní – do té míry, že *„bylo by bývalo úplně v souhlasu s právním řádem, o němž se u nás tak rádo mluvilo, kdyby pachatelé tohoto protiústavního činu byli po květnu 1945 postaveni před národní soud“*. Vláda ani president prý tohoto faktu, že rozhodnutí je mimo jejich kompetence, nevyužili jako účinné zbraně před cizím nátlakem, ale místo toho *„naopak ještě otupili a odhodili tuto zbraň, a pošlapali ústavu, jen aby došli svého cíle, jímž byla – kapitulace“*.

Přijetí kapitulace neuchránilo republiku před škodami. Nezachránili jsme republiku, *„ale bič jsme na sebe sami pletli. A jak hrozný bič! Ten, který nás potom bil dlouhých šest let, který statisíce našich nejlepších lidí stál život, a hmotných škod nám nadělal nespočítatelné miliardy. Taková je pravda o tom zachraňování. Ani nejhorší válka by nám nemohla nadělat tolik škod.“* A Nejedlý zašel ještě dál: Nebýt naší kapitulace, nebylo by vůbec II. světové války. Hitler se obsazením naší země pomocí *„diplomatického švindlu“* ještě více ozbrojil a získal náš průmysl pro další výboje.

Ke kapitulaci totiž vůbec nemuselo dojít, neboť norimberský proces prokázal *„dostatečně“*, že Hitler by válku nezačal. Byla tu síla čs. armády a síla Sovětského svazu. – Stačilo jen požádat Sovětský svaz o pomoc.[1764] Jedinou alternativu bylo rozloučit se s politikou I. republiky, *„svázanou nejúžeji, až do závislosti, s Francií, a nastoupit novou cestu, novou politiku upřímného přátelství se SSSR“*. Tak by se Československo ocitlo *„v úzkém svazku SSSR a mimo komplot, osnovaný západními velmocemi proti SSSR“*. Vědělo se, *„že Sovětský svaz už i zbrojí, že na Ukrajině jsou připraveny divise, čekající jen na rozkaz, aby se daly na pochod do Československa“*. Požádat Sovětský svaz o pomoc ale bylo *„nad síly a schopnost lidí první republiky“*.

Pravý důvod kapitulace spočíval jinde než v obavách o osud státu. *„Ke kapitulaci došlo z docela jiného důvodu. Ze strachu před Sovětským svazem. Ano, ze strachu před Sovětským svazem, který byl u tehdy vládnoucích lidí větší než strach z Hitlera. Raději Hitler, nežli Stalin, bylo možno slyšet jak mezi vládními lidmi, tak mezi našimi velkoprůmyslníky, velkostatkáři a bankéři s panem Preissem v čele. A ne z toho měli strach, že by nám Sovětský svaz ublížil. Naopak, jeho pomoci se báli. Věděli, že šel-li by Sovětský svaz s námi – a on by byl šel – že bychom to byli určitě vyhráli, tehdy snadněji než potom, kdy Hitler postavil proti Sovětskému svazu moc celé Evropy. Ale to by bylo už tehdy znamenalo velké zesílení významu a vlivu SSSR, a toho se tito magnáti velkokapitálu děsili jako ničeho jiného.“* Podobně jako velkokapitál *„báli se toho i naši vedoucí politikové, kteří zase politicky nepřáli Sovětskému svazu, a po celou dobu první republiky stáli proti němu. I těm bylo nemilo i jen pomyslit, že by se v případě sovětské pomoci Československo bylo octlo v úzkém svazku s SSSR a mimo komplot, osnovaný západními velmocemi proti SSSR. Proto hnali plnou parou věci ke kapitulaci. Jako prostředku, jenž by učinil sovětskou pomoc bezpředmětnou. A tak jim na tom záleželo, že k vůli tomu byli ochotni uvést celý národ v největší neštěstí celých jeho dějin.“* – Nejedlý zde vlastně do široka rozvinul Kopeckého slova o dobrovolné a vědomé kapitulaci čs. buržoasie, která kladouc *„třídní zištné zájmy nade vše“* obětovala svobodu vlastního národa německé nadvládě.

Nejedlý se navíc posluchačům nepresentoval jako pouhý pamětník či historik, hodnotící minulost, ale také jako svědek telefonního rozhovoru sovětského vyslance s presidentem Benešem. *„Byl jsem osobně přítomen na sovětském velvyslanectví, když velvyslanec Alexandrovskij dostal z Moskvy depeši, slibující nám pomoc v každém případě, a když Alexandrovskij telefonoval obsah depeše presidentu Benešovi. Šel k telefonu se zářící tváří – v tu chvíli více než přítel Československa, jako přímo český vlastenec – plný radosti, že Československo bude zachráněno a že to bude tolik nám blízký Sovětský svaz, který nám v tuto nejrozhodnější chvíli našich dějin přispěje na pomoc. Ale jeho tvář dlouho nezářila. Sotva odtelefonoval obsah depeše, viděl jsem, jak mu zář v očích pohasla, až se mu tvář přímo zkřivila bolestí nad tím, co slyšel jako odpověď. Prý je to těžké.“*[1765] – Není divu, že to *„bylo těžké“*.

Proto bude historie líčit kapitulaci jako jeden z největších zločinů v celých našich dějinách. *„I bez Anglie a Francie jsme se mohli ubránit, ale my, to je naše vláda, jsme nechtěli. A co jiného ještě při tom vyjde najevo! Náš lid v ty dny byl jistě na výši. Ukázal to nejen 21. září, po zprávě, že budeme kapitulovat, kdy povstal, zaplavil ulice a hnal se na Hrad, aby svrhl zrádnou vládu a znemožnil kapitulaci.“*

[1763] Jen čtrnáct dní starý apel, že *„před majestátem smrti umlká kritika“*, byl zřejmě časově omezený. Vizte výše u pozn. 1711.

[1764] *„Sovětský svaz nežádal nic jiného, než aby naše vláda požádala jej o pomoc. To proto, že Sovětský svaz nikdy se nemísí v cizí záležitosti o své újmě. Ale československá vláda se s touto žádostí na sovětskou vládu neobrátila, nýbrž raději kapitulovala a vydala republiku Hitlerovi.“*

[1765] Chybné označení sovětského vyslanectví je původní. Nejedlého vysoké ocenění vyslance Alexandrovského, ba i jeho přímé připomenutí, lze považovat za významnou odchylku od tehdejších sovětských textů.

Lid chtěl bojovat, což ukázal i 23. září, když byla vyhlášena mobilisace.[1766] Tehdy podle Nejedlého se opět objevila možnost, jak se kapitulaci vyhnout a dojít k jistému vítězství: *„I až závrať člověka se zmocňuje, co mohlo být, kdyby tento lid, tito nadšení naši bojovníci už tehdy byli se spojili s neméně nadšenými a nám přátelskými vojáky Rudé armády. Že ne okupace, ale slavné vítězství, nové husitské hrdinství a nová husitská sláva našeho národa ležela přímo na dosah ruky.“* – Vzápětí ale Nejedlý řekl totéž, co předevčírem Kopecký – zářijovou mobilisaci označil za komedii: *„A co z toho udělali ti, co tehdy vedli naši politiku! Zradili nádherný ten lid, i z mobilisace tak slavně proběhlé udělali komedii, neboť už když ji vyhlašovali, byli rozhodnuti nebojovat, kapitulovat. A slávu našeho lidu proměnili v hanbu.“* Na zneškodnění případného odporu proti kapitulaci pracovala i skupina kapitalistů v čele s Jaroslavem Preissem, *„kteří užili své finanční moci, aby znemožnili obranu země. Pohrozili, že naše banky nedají vydat haléř, bude-li se národ bránit“*. Nejedlý tedy opět vyrukoval s rekvisitou tajných schůzek u Preisse, přiživenou nedávným publikováním Fučíkova deníku. *„Tak se hrálo o osud národa. A tíž zločinci potom ještě měli tu neslýchanou drzost vytahovat se a hrát si na spasitele národa.“* Nezapomnělo se přitom ani na Rudolfa Berana.[1767]

Zdeněk Nejedlý tedy rozhlasovému posluchači předestřel různé roviny zrady čs. buržoasie, aby si uvědomil celou její údajnou šíři a hloubku. Ne pro jejich desáté výročí, ale pro poučení: *„Do krve by nám měla vejít tato historie. Nejen abychom ji znali, ale abychom si při všem, co je nám svaté, přísahali: nikdy víc. Nikdy víc nedopustíme, aby s námi bylo takto hráno. Ani cizím, ani domácím zrádcům. A na soud dějin je poženeme, aby ještě naši vnukové trnuli hrůzou a hořeli svatou nenávistí k těm, kteří národ tehdy takto zradili. Nikdy víc! budiž heslem nejen naším, ale i dalších pokolení. Jen tak neprošlo září 1938 naprázdno. Jen tak zločin tehdy na našem národě spáchaný bude pomstěn i napraven.“*

Buržoasie uvedla republiku do otrocké závislosti na západních mocnostech, ze sobeckých a třídních důvodů odmítla sovětskou pomoc a bezdůvodně, protiústavně a protizákonně kapitulovala. Nejen, že se snažila lidu zatajit skutečné důvody své kapitulace, ale nadto s ním hrála nehoráznou, cynickou komedii, když mu demisí Hodžovy vlády a vyhlášením mobilisace předstírala, že se skutečně postaví na odpor. Prezident Beneš se této hry účastnil také – Nejedlý sice neřekl, že by byl jejím původcem, ale několikrát poukázal na to, že proti ní aktivně nezasáhl, nepostavil se na odpor anglo-francouzskému nátlaku, nepožádal Sovětský svaz o pomoc, činil protiústavní *„dalekosáhlá rozhodnutí, ohrožující samou existenci státu“*.

Kladením důrazu na zbytečnost a nedůvodnost kapitulace, podbarvené zákulisními intrikami čs. buržoasie, se Nejedlý jako jeden z prvních postavil na počátek procesu, který ve výkladu Mnichova přesouval hlavní odpovědnost za Mnichov z Německa a západních velmocí na čs. vedení. Tato „proměna Mnichova v Prahu“, jak lze tento proces zjednodušeně nazvat, byla využívána i pro aktuální potřeby.

Nejedlý svými rozhlasovými projevy přinášel rozpracování thesí, které zazněly v referátu Václava Kopeckého, a v podstatě postihl či předznamenával všechny hlavní argumenty, které se již objevovaly, nebo začaly objevovat v denním tisku v souvislosti s mnichovským výročím. Nejedlého slova také nezůstala pouze v prchavé formě rozhlasové relace. Spojením a úpravou obou promluv vznikl článek *Výročí Mnichova*, který otiskl Nejedlého časopis *Var* 15. října.[1768] Zpětně byl tento text „pasován“ na zásadní článek, který v oblasti historické vědy zahájil *„novou éru v přístupu strany“* k dějinám Mnichova.[1769]

10. Výročí Mnichova

Jak byly oficiálně připomínány a interpretovány události září 1938 ve dnech jejich desátého výročí? Příležitostí bylo mnoho. Konala se četná oficiální shromáždění za účasti významných politických činitelů –

[1766] Zde Nejedlý prakticky zopakoval svá slova z narozeninového sborníku Klementa Gottwalda, jak byl tehdy hrdý na svůj národ: *„S nadšením, sotva dozněla výzva v rozhlase, hnali se muži na nádvoří, aby nastoupili ke svým plukům. A ženy je provázející neplakaly, vzrušeně a radostně je posílaly do boje, i samy volaly po zbraních, že i ony půjdou bojovat. Říkal jsem potom ve svých četných přednáškách o Československu v Sovětském svazu za války, že nikdy snad jsem nebyl tak hrd na svůj národ, jako v ony dny. A sovětští lidé, kteří zažili mobilisaci v Praze, rovněž dosvědčili, že to byla přímo heroická mobilisace.“*

[1767] *„Jeden z hlavních, Beran, hned zahájil docela jiný a nový kurs, fašistický nejen v poměru k Němcům, ale i uvnitř ohlodané, zneuctěné republiky. Až přišel 15. březen 1939, a s ním konec i této ostudné hry na stát a republiku.“*

[1768] Zdeněk NEJEDLÝ: *Výročí Mnichova*. Var, roč. I, č. 12–13/1948, 15. 10. 1948, s. 392–401. Článek je rozdělen na dvě části, označené římskou číslicí, což odkazuje právě na původní oddělené rozhlasové promluvy. Verse ve *Varu* je obecně známější a na několika místech se výrazně liší od souborného vydání Nejedlého rozhlasových promluv z r. 1954 (která byla zde upřednostněna). Obě verse nesou stopy dodatečných úprav a pouze srovnáním s rukopisem či případnou původní nahrávkou by bylo možné stanovit jejich prvotní podobu. Těchto souvislostí si dosavadní literatura bohužel nevšímala.

[1769] LVOVÁ: *Dvacet let o Mnichovu…*, c. d., s. 325.

např. v Jihlavě promluvil 27. září předseda Národního shromáždění Oldřich John, v Karlových Varech se shromáždění SČSP a složek Národní fronty účastnil ministr vnitra Nosek, 30. září uspořádal SČSP velké shromáždění v Lucerně, kde na téma Mnichova promlouval Gustav Bareš.[1770] Národní fronta organisovala připomínky Mnichova ve všech okresech i na místní úrovni.

Tisková kampaň

Od počátku září probíhala intensivní kampaň v tisku, tempo ale nabrala až kolem 21. září, k výročí přijetí anglo-francouzského plánu. Po 24. září již lze jednoznačně pozorovat vliv thesí přednesených Václavem Kopeckým a Zdeňkem Nejedlým, neboť v nejrůznějších ozvěnách a odstínech naplnily vzpomínkové texty, věnované Mnichovu. Ostatně symbolicky právě 29. září otiskla *Tvorba* mnichovské pasáže z Kopeckého referátu.

Do tiskové kampaně zasahovaly aktuální události. Na počátku měsíce to byla smrt Edvarda Beneše, v dalších dnech to byl především probíhající proces „Krajina a spol.“, odkrývající – alespoň podle tehdejších titulků – zákulisí puče, chystaného národně socialistickou stranou, a účtující s odbojovou slávou Vladimíra Krajiny, který byl „odhalen“ jako kolaborant a služebník K. H. Franka, i s osobností Petra Zenkla, jehož účast ve vládě Jana Syrového pozoruhodně propojovala linii procesu s mnichovským jubileem. Podobně vrcholila příprava zákona na ochranu lidově demokratické republiky a zákona o státním soudu, byly komentovány zachycené protistátní tiskoviny či vyloučení arcibiskupa Berana ze Svazu bojovníků za svobodu. V kontextu těchto a podobných událostí skýtaly všechny aktualisační dovětky v článcích na mnichovské téma významný propagandistický potenciál, který nemohl být nevyužit.

Objevovaly se pravidelné rubriky, které den za dnem v krátkosti shrnovaly události před deseti lety, ať už formou drobných črt,[1771] nebo podrobnou faktografií bez větších komentářů.[1772] Jistou výjimkou je pětidílný seriál Jiřího Hronka *„Mnichov: Západ a SSSR“*, který uveřejňovala od 1. září *Tvorba* a který nabízel ucelený historický souhrn politiky západních mocností, která skončila Mnichovem.[1773] Hronek zde do jisté míry navazoval na svůj spisek o Mnichovu z konce roku 1938 a tímto seriálem se pokoušel o nový přehled klíčových událostí, jimiž by vystihl pravou tvář *„mezinárodní reakce, která je stále ještě při práci a která by chtěla znovu a znovu opakovat, co se jí jednou s takovým zdarem podařilo“*. Na rozdíl od většiny ostatních soudobých textů Hronek poměrně poctivě uváděl i prameny a literaturu. Jeho hlavními zdroji tak jsou *Padělatelé dějin*, *Dějiny diplomacie* a *Dokumenty k předvečeru druhé světové války*. Vedle nich ale používal i Fierlingerovy paměti, Hendersonovy paměti, sovětský tisk či práci Setona-Watsona *Munich and the dictators*, takže i přes poměrně resolutní uplatňování zúženého sovětského pohledu na Mnichov v duchu *„historické informace“*,[1774] přesvědčuje o značně důkladné přípravě a sběru informací.

Mnohem rozšířenějším způsobem, jak připomenout mnichovské výročí se staly rozsáhlejší články ke konkrétním datům, jejichž výběr plně odpovídal prosazovanému pohledu na tehdejší události – šlo o 21. září, tj. datum kapitulace a následnou vlnu demonstrací, které smetly Hodžovu vládu; 23. září, vyhlášení mobilisace; a 30. září, podepsání mnichovské dohody.

Všem příspěvkům byl společný silný protizápadní osten a nezřídka byla přitom vyzdvihována zásluha sovětské dokumentové edice, která odhalila zákulisí Mnichova,[1775] nebo na ni bylo alespoň odkazováno. Příspěvky také často obsahovaly výtahy z *Dějin diplomacie*, takže materiálu k morálnímu odsouzení západu bylo více než dost. Prakticky vždy bylo připomínáno, že Sovětský svaz jediný Československo v těžké chvíli

---

[1770] ESo: *Pražané vzpomněli Mnichova. Před desíti lety stálo 30 divisí nám na pomoc…* Lidová demokracie, 1. 10. 1948, s. 2. Bareš měl navíc ještě 27. září přednášku pro Socialistickou akademii ve velkém sále Slovanského domu, nazvanou *Pozadí Mnichova ve světle nově zjištěných skutečností* – Svobodné slovo, 26. 9. 1948, s. 3.

[1771] Např. *Obrana lidu*.

[1772] Např. rubrika *Před deseti lety*, otiskovaná *Lidovými novinami*.

[1773] Jiří HRONEK: *Mnichov: Západ a SSSR*. Tvorba, roč. XVII, č. 35/1948, 1. 9. 1948, s. 687.

[1774] Kdy si kapitalistická fronta *„vypiplává“* fašismus k boji proti lidovým silám.

[1775] *„Teprve nyní, po odstupu deseti let, když se nám otevírají poklady tajných archivů, vidíme tu úžasnou propast mravního bahna pirátství kapitalistického světa…“* (František FALTYS: *Kletba Mnichova*. Obrana lidu, 11. 9. 1948, s. 1.) – *„Deset uplynulých let přineslo i jiná významná poznání. Dnes na příklad již dobře víme, že naše snaha o smírné vyrovnání sporu s německou menšinou se rovnala boji s větrnými mlýny. Pro naše bývalé přátele a spojence na západě to byla jen šalebná kulisa, aby jejich tajné vyjednávání s Hitlerovými pomocníky tak okázale nebilo do očí. Prohlédli jsme touto umělou clonou ve chvíli, kdy byl uveřejněn zápis rozhovoru mezi Hitlerem a britským ministrem zahraničních věcí lordem Halifaxem v Obersalzbergu dne 19. XI. 1937, jak jej vydalo ministerstvo zahraničních věcí SSSR v únoru 1948. Co by to bylo pro nás znamenalo, kdybychom byli znali tento dokument imperialistické podlosti právě v kritických dnech před deseti lety!“* (Josef TEICHMAN: *Zrádci a zrazení*. Obrana lidu, 16. 9. 1948, s. 1.)

neopustil, s takřka obligatorním dodatkem, že právě proto jsme spjali nyní svůj osud se Sovětským svazem, který je proti válce.[1776]

V tiskové kampani bylo ale možné najít i některé přímé stopy protipadělatelské kampaně. *Obrana lidu* např. počátkem září otiskla dva články Grigorije Abramoviče Děborina, které v podstatě převyprávěly výklad *Padělatelů dějin* a byly do jisté míry zkrácenými versemi částí jeho studie *Pravda o Mnichovu*.[1777] V odkazech na sovětské dokumenty zazněla i ozvěna protichurchillovského tažení[1778] a 30. září otisklo *Rudé právo* krátký příspěvek od Williama Gallachera, který na konci srpna přijel do Československa strávit dovolenou. Pod titulem *Veliký podvod* Gallacher zpochybnil odpor labouristů proti Mnichovu a psal o chladné, vypočítavé zradě Attleeho, který přál Chamberlainovi šťastnou cestu do Mnichova. V Československu tak během mnichovského výročí zahajovalo i tažení proti labouristům a pravicovým socialistům.[1779] V těchto detailech se ale přístup jednotlivých listů ještě lišil.

Je zajímavé, že kampaň se poměrně málo soustředila na konkrétní připomínání protistátní činnosti Sudetoněmecké strany a až na výjimky líčila henleinovský teror velice povšechně a bez podrobností.[1780] Naopak běžnou součástí byly citáty z projevů Klementa Gottwalda, odkazy na sborník *Deset let*, citáty či parafráze Barešova *Muže proti Mnichovu*. To, co bylo před dvěma lety vlastně jen pouhým laudatiem k padesátinám tehdejšího ministerského předsedy, mění se v důkaz významné úlohy nynějšího prvního dělnického presidenta a KSČ v zápase o obranu státu v r. 1938.[1781] Jistý prostor vedle nich se pokoušejí získat i příslušníci armády a bývalí legionáři, kteří uveřejňují články o svých pokusech, jimiž chtěli zabránit kapitulaci.[1782] Nahrazují tím částečně ty osobnosti, které byly po Únoru zbaveny všech zásluh.

Společným prvkem všech příspěvků – i přes rozdíly v podrobnostech – je kritika buržoasie, jejího kapitulantství, zbabělosti, neochoty se bránit, sobeckosti, strachu ze Sovětského svazu a odmítnutí sovětské pomoci. Všechny příspěvky – přesně v duchu rozhlasových proslovů Nejedlého – zdůrazňovaly, že je třeba *„hledat chyby u sebe“*, že viníkem Mnichova je naše buržoasie stejně jako anglická a francouzská, že ke kapitulaci nemuselo dojít, když lid chtěl bojovat[1783] a že jde o zradu zvící Bílé hory či Lipan, neboť „není dnes už sporu o tom, že jsme bojovat měli“. Kritiku doprovází již známý motiv ministra Zadiny a jeho prkenice, Černého zákaz opětování palby,[1784] ale také už odkazy na Beranovu zákulisní intriku a jeho výrok *„Klaplo to“*, obsažený ve Fučíkově deníku, jenž prý *„dokumentárně“* zaznamenává *„šílený strach“* reakce *„především z pracujícího lidu“*.[1785] Obsáhlé příspěvky se věnovaly zářijové mobilisaci, která prokazovala touhu lidu brá-

[1776] *„Vzpomínáme-li dnes kletby Mnichova, vykoupené miliony životů, žalujeme dnešním i budoucím generacím na nenasytnost supů, jež připravují novou krvavou lázeň s připomínkou, že svět již není ten, jaký býval. Poučili jsme se z dějin nedávné minulosti a spjali svůj osud se Sovětským svazem, který nezradil a nezradí. Na východ od Německa nejsou již státy, jejichž vlády representují zahraniční zájmy velikých finančníků, ale státníci, vyšlí z lidu, jejichž jedinou touhou je zajistit mír a blahobyt svých národů.“* (František FALTYS: *Kletba Mnichova*. Obrana lidu, 11. 9. 1948, s. 1.)

[1777] G. DEBORIN: *Kdo pomohl Hitlerovi připravit válku. K devátému výročí vzniku II. světové války*. Obrana lidu, 1. 9. 1948, s. 3. G. DEBORIN: *Kdo pomohl Hitlerovi k okupaci Rakouska a ČSR*. Obrana lidu, 7. 9. 1948, s. 3.

[1778] *„Plným právem jsme vinili Chamberlaina a Daladiera, Bonneta i Halifaxe z politické podlosti, ale v oněch trudných dobách jsme zapomínali, že t. zv. naši přátelé na západě, Churchill a spol., jsou stejného ražení, i když diplomaticky taktičtější, se stejnými úmysly likvidace Sovětského svazu.“* (František FALTYS: *Kletba Mnichova*. Obrana lidu, 11. 9. 1948, s. 1.)

[1779] William GALLACHER: *Veliký podvod. Pravičáčtí labouristé podporovali Chamberlainovu mnichovskou politiku*. Rudé právo, 30. 9. 1948, s. 2.

[1780] Rudolf HRDLIČKA: *Neporažený. Fragment z větší prózy*. Obrana lidu, 26. 9. 1948, s. 6.

[1781] František NĚMEC: *Kdo před Mnichovem varoval a kdo do něho vedl. Nezapomeneme na Mnichov. Dne 15. září 1938 se skončil runcimanovský podvod a začala se otevřená zrada mnichovanů*. Práce, 15. 9. 1948, s. 3. ts: *Československo před Mnichovem*. Obrana lidu, 26. 9. 1948, s. 3.

[1782] Jan VODIČKA: *ČsOL a kapitulace*. Hlas revoluce, 22. 9. 1948, s. 1. Vojtěch HOLEČEK: *Čest našemu lidu*. Hlas revoluce, 29. 9. 1948, s. 1. V Holečkově článku je mimochodem velmi vysoce hodnocen Josef Mašín.

[1783] *„Že je demokratický tábor silnější nežli tábor fašismu, to rozhodně věděli velmi dobře jak Chamberlain tak Daladier a ještě lépe to věděl ministr zahraničí Bonett i naše československá reakce. Oni si však nepřáli porážku německého fašismu, protože s porážkou německého fašismu by se také dostavila porážka reakce v jejich vlastních státech.“* (Čeněk HRUŠKA: *Mnichov již nikdy nebude*. Obrana lidu, 26. 9. 1948, s. 1–2.) Také např. R: *Pád a vzkříšení. Deset let od Mnichova*. Svobodné slovo, 30. 9. 1948, s. 1–2.

[1784] *„…německé tlupy, nejen henleinovci, nýbrž i čistokrevní esesmani z reichu, útočí na celnice a jiné veřejné budovy v pohraničí. Čs. policie a četnictvo nesmějí zasáhnout. Nařídil to agrární ministr vnitra dr. Černý. V prvé polovině září 1938 bylo zabito a zraněno 98 osob. Policie a četnictvo se omezilo na – podávání hlášení. Nesmělo zasáhnout. Typické pro agrární zbabělce je hlášení presidenta Zemského úřadu v Praze ministerstvu vnitra v polovině září o incidentu ve Švaderbachu: »Okresnímu úřadu v Kraslicích bylo opětně připomenuto, že operace nemají být provedeny v noci a že vojska, pokud je možno, nemá být použito v pohraniční oblasti, ježto je obava, že by střely mohly padnout na německé území.« Jaký je rozdíl mezi Beranem a Chamberlainem, mezi Preissem a Daladierem? Žádný. Pro ně je věc hotová. Mnichov je připraven.“* (Dr. Št: *Kdo měl pravdu?* Obrana lidu, 11. 9. 1948, s. 1.)

[1785] František NĚMEC: *Tak odpověděl národ před deseti lety: Pozdvižení lidu proti zradě Mnichovanů*. Práce, 19. 9. 1948, s. 3.

nit republiku,[1786] již ale buržoasie nehodlala dát volný průběh. These o falešné mobilisaci, kterou uplatnil Kopecký ve svém referátu až 24. září, se tak do těchto článků přímo nedostala.[1787]

Zato mnoho z thesí jeho referátu, příp. z Nejedlého rozhlasové relace, zazněly v příspěvcích z následujících dnů, zejména pokud šlo o celkové hodnocení Mnichova. Jaroslav Procházka v *Obraně lidu* soudil, že: *„Tehdejší čs. vláda, ovládaná agrárníky a jinými reakčními a protisovětskými živly odmítala vojenskou pomoc Sovětského svazu, přijala přes odpor lidu 30. září mnichovský diktát a dala armádě rozkaz vyklidit bez boje, počínajíc 1. říjnem, požadovaná území a odevzdat je Německu. Učinila tak nejen proti vůli lidu, který byl pro obranu svobody, demokracie a proti kapitulaci, nýbrž i proti samému ustanovení čs. ústavy, podle kterého příslušelo rozhodovat o změně státního území výhradně parlamentu. Byla to hanebná kapitulace bez boje, kapitulace před domácí i zahraniční imperialistickou reakcí, namířená proti lidu, jeho svobodě a demokratickým právům. Bez této kapitulace by byla mnichovská dohoda zůstala viset ve vzduchu. Z tehdejších politických stran se jedině komunistická strana Československa v čele s Klementem Gottwaldem postavila rozhodně a důsledně proti kapitulaci, dožadovala se, aby vláda odmítla mnichovský diktát, dala armádě rozkaz bránit každou píď země, přijala pomoc Sovětského svazu a organisovala lidovou obranu vlasti. Vedení ostatních českých a slovenských politických stran přijala kapitulaci, někteří protisovětští reakční vůdcové kapitulaci všemožně prosazovali. Kapitulace čs. vlády nebyla náhodná. Byla výsledkem jejího postupu, kdy se nedbalo hlasu a požadavků lidu, nerozšiřovala demokratická práva lidu a nebojovalo proti fašismu, nýbrž kdy se přijímala protistátní ultimáta nacisty Henleina, povolovaly profašistické rejdy lorda Runcimana, kdy se negoval Sovětský svaz, kdy se naše reakce vzdávala státní suverenity v naději na pomoc Hitlera, proti vlastnímu lidu. Ostatně, nebyla to první kapitulace čs. vlády v té době. Krátce předtím, 21. září, kapitulovala čs. vláda stejným způsobem, když přijala diktát, který usmlouval Chamberlain s Hitlerem v Bergstegadenu. Kapitulace čs. vlády byla tedy výsledkem protilidové, protidemokratické a protisovětské politiky oné vrstvy české a slovenské buržoasie, která u nás vládla před Mnichovem.“*[1788]

Téměř zrcadlový obraz Nejedlého rozhlasové relace z 26. září skýtal úvodník Jana Drdy, otištěný v *Lidových novinách* z téhož dne.[1789] Mísil v sobě současně i mnoho thesí z referátu Kopeckého: *„Nemůžeme se spokojit tím plačtivým konstatováním, že jsme byli opuštěni, že nás bylo málo, že jsme byli psychologickým terorem donuceni složit zbraně a kapitulovat. Zejména tehdy ne, víme-li s určitostí, že i vně našich hranic byly ohromné síly, ochotné splnit svůj závazek spojenectví, víme-li, že Sovětský svaz, opravdový vítěz války později stejně nevyhnutelné, stál do posledního okamžiku v slovu, způsobuje touto svou jednoznačnou rázností značné rozpaky těm kapitulantům a zrádcům uvnitř Československa, kteří republiku bránit nechtěli, a pro něž myšlenka otrocké závislosti na nacismu byla přijatelnější než vstup na jasnou protifašistickou linii obrany a boje za národní svébytnost. Naši zpátečníci, chtějíce zatemnit mnichovskou historii, tak často před únorem rozpřádali pošetile hloupou teorii, že jsme svou kapitulací vlastně Sovětskému svazu posloužili, protože jsme od něho odvrátili válku na tři roky. Jaký vrchol stupidnosti, když ne zločinnosti, je v této teorii! Vždyť Sovětský svaz tak jak tak nesl na své hrudi plná tři léta celou tíhu války s Německem, a to ne s Německem roku osmatřicátého, slabým ještě, plným vnitřních rozporů a odkázaným jen na svůj výrobní potenciál, nýbrž s Německem bumbrlíčkovsky narostlým, s Německem, které shltlo moderní výzbroj čtyřiceti československých divisí, které se už opíralo výrobně i zbrojně o celou pokořenou Evropu, s Německem, které střílelo z Československých houfnic a útočilo francouzskými, československými, belgickými tanky! Zradu Západu jsme už sdostatek rozebrali. Nic ji nemůže usvědčit víc než okolnost, že ještě dlouho potom, kdy Západ sám byl do války s Německem vtažen, dlouho potom, co čeští a slovenští chlapci bojovali na francouzských pláních a byli sestřelováni s anglického nebe, se Anglie s Francií nezmohly na to, aby uznaly Československo v předmnichovských hranicích a očistily se ze zrady, kterou na nás spáchaly. Neboť jejich vlády, uvyklé počítat s Československem jako s jednou z karet svého politického hazardu, dlouho zkoušely různé kombinace, jak náš národ a naše státní území začlenit tím či oním způsobem do nárazové protisovětské fronty, jak z nás udělat účastníky té či oné protisovětské unie nebo federace, jak si nás podržet ve*

[1786] Čeněk MICHÁLEK: *Proč jsme nebojovali.* Obrana lidu, 17. 9. 1948, s. 3. Emil ČERVENÝ: *K 10. výročí mobilisace.* Obrana lidu, 21. 9. 1948, s. 5. Michal ŠTEMR: *Kdo zradil mobilisaci r. 1938?* Obrana lidu, 23. 9. 1948, s. 1. Alois MAREK: *Mobilisační nástup nespolehlivých.* Tamtéž, s. 3.

[1787] Jistou výjimkou je článek v *Práci* z 23. září, v němž se píše: *„Nejen, že nemínil bojovat Daladier, sám nařídil částečnou mobilisaci ve Francii, nejen že nemínil bojovat Syrový s vládou, v které už seděl pověstný agrární ministr vnitra Černý, ale chystali se již horlivě ke kolaboraci s nacismem – ale napřed ovšem »museli zachránit mír«. Vždyť ostatní již pozítří poté ohlašovala Syrového vláda v osmi jazycích, že všechny zprávy, jako by československá mobilisace byla provedena, aby zmařila jednání v Godesbergu, jsou nepravdivé. Věru, že ani domácí, ani zahraniční reakce nehodlaly přerušit jednání s nacismem.“* (František NĚMEC: *Lid byl odhodlán bojovat. Nezapomenutelná mobilisace dne 23. září 1938.* Práce, 23. 9. 1948, s. 3.)

[1788] Jaroslav PROCHÁZKA: *Již nikdy Mnichov.* Obrana lidu, 30. 9. 1948, s. 1. Chyby původní

[1789] Jan DRDA: *Mnichovské poučení.* Lidové noviny, 26. 9. 1938, s. 1.

své karetní hře do chvíle, kdy odhození československé karty budou moci zužitkovat pro své úmysly. Tito pánové, kteří zapomněli, že Československo v roce 1918 vzniklo především z historické vůle svého lidu, inspirovaného jasným odrazem Říjnové revoluce, a kteří se domnívali, že náš stát tu je jenom proto, že jej ve svých kancelářích takticky zakreslili do svých map, nikdy nebyli na rozpacích, jak naši státní existenci ukončit, hodí-li se jim to do hry. Nostalgické vzdychání po Habsburcích, tak často slyšené ze Západu i v čase války, je jedním z mnoha svědectví o jejich zbožných úmyslech. Ale vraťme se k otázce zrady vnitřní, která v historii Mnichova sehrála tak velkou úlohu. Velkou jasnozřivostí byl nadán ten, kdo první ukázal na historický vztah Lipan a Bílé hory, a na jejich obdobu s prosincem 1920 a Mnichovem. Lipanskou porážkou byly od rozhodování o osudech své vlasti odraženy lidové zástupy, a v Čechách, mířících za husitské revoluce k lidovládě, byl nastolen tuhý feudalistický režim, vykořisťující lid a ve zbabělosti a zradě posléze vydávající samostatnost své země na pospas nepříteli. V moderních dějinách první republiky se tento proces opakoval: v prosinci 1920 krvavým potlačením dělnických mas rozbila buržoasie tendence socialisující, odřízla lidové zástupy od rozhodování o věcech národa a republiky, zmocnila se hospodářské i politické nadvlády, naši demokracii učinila záležitostí bankéřů, statkářů a továrníků, jejichž sobecké zájmy stály v příkrém rozporu s opravdovými zájmy národními i státními. Jaký div, že v okamžiku historického rozhodování, kdy bylo třeba pro obranu před nacismem vejít na jasnou protifašistickou linii, kdy bylo třeba rozvázat všecky lidové síly, se tito lidé lekli takových perspektiv, lekli se lidové energie, jejíž plné rozvinutí v obraně proti fašismu by bylo ohrozilo jejich třídní nadvládu, a raději volili Hitlera. Obraz agrárního ministra, tlukoucího na svou prkenici s tisícovkami, a vykládajícího, že mu bude zachována, přijde-li Hitler, ale nikoli, přijde-li Stalin, to je klasický obraz jejich myšlení. Jaký tedy div, že i ti, kdo byli spřeženci této třídy celých dvacet let, tak zvaní levicoví koaliční politikové, ztratili hlavu při pomyšlení na opravdovou obranu vlasti. Politikové chvátali přesvědčovat generály, a generálové zas politiky, že je obrana nemožná, jedni se odvolávali a vymlouvali na druhé, zachváceni panikou, zbabělostí a strachem, že opravdová vlastenecká obrana by znamenala konec jejich posic, odhalení jejich neschopnosti a kořistnictví, a v této panice přijali mnichovský diktát, nedbajíce na to, že porušují ústavu, že se stávají vlastizrádci, a že jejich kapitulace bez výstřelu způsobí strašnou jizvu, strašný psychický úraz ve vědomí národa. Ne teprve únor 1948, ale už září 1938 byl definitivním vysvědčením našim měšťákům. Že neumějí, nemohou a nesmějí řídit společné věci národa, nemáme-li jít ve svých dějinách od katastrofy ke katastrofě a ke konečnému zániku. Mnichov, to byl jejich Rhodus, na kterém mohli ukázat, jak jsou schopni řídit osudy národa. Letošní únor jen dovršil toto odhalení zločinnosti a nemohoucnosti, neboť odhalil, že ani válečné poučení na naši buržoasii neplatilo, že bude do posledního dechu dávat vytrvale přednost svým zájmům sobeckým před zájmy celku, a že je ochotna pro tyto sobecké zájmy se spojit třebas s čertem i proti vlastnímu národu. Z mnichovských kapitulantů se za deset let stali vyložení zrádci a nepřátelé. Byli-li tehdy ve škole u Daladiera a Chamberlaina, dnes jsou na linii henleinovských Freikorpsů, na linii záškodníků, vrahů a teroristů proti vlastnímu národu. Ale náš národ nepřijal toto historické poučení nadarmo. Dnes víme přesně, že lid, jenž je pravým a zdravým jádrem národa, se může a má spoléhat jenom na sebe. Že jenom z jeho tvořivých sil a jenom na socialistické základně může vyrůstat, rozvíjet se a trvat stát, jehož vnitřní pevností neotřesou úklady ani z vnitřku ani z venku.“

Přesahy mnichovské látky do současnosti byly rovněž běžnou součástí vzpomínkových textů. Ne vždy byly tak adresné, jako příspěvek Čeňka Hrušky v *Obraně lidu*, který ujišťoval, že sice *Mnichov již nikdy nebude*, ale *„je nutné si všímat některých mnichovanů jak u nás tak v zahraničí. U nás mnichované byli poraženi definitivně v únoru tohoto roku. Část našich mnichovanů odešla do zahraničí, odkud na republiku štvou a holedbají se nadějí, že bude válka a že válka jim umožní, aby se vrátili zpět do reakčního Československa. To je ta část mnichovanů, která v r. 1938 neměla odvahu bojovat proti Mnichovu a dokonce souhlasila s kapitulací první i druhé i třetí vlády v době Mnichova a mnohdy se zúčastnila i činně v pomnichovské vládě jako dr Zenkel a Feierabend. Tito lidé nyní štvou ze zahraničí a chtěli by dokonce způsobit daleko horší Mnichov, umožnit totiž příchod Němců do republiky. Druhá část mnichovanů je ještě v republice. Oni pracují nelegálně, vydávají protistátní letáky, štvou na poměry, jsou proti socialismu a snaží se přivodit zvrat poměrů a mnozí z nich ani nevidí, že tím vlastně pracují pro nový Mnichov.“*[1790]

Pokud jde o připomenutí mnichovského diktátu v ústředním orgánu vedoucí síly ve státě, pak *Rudé právo* připravilo 30. září tematickou třetí stránku s nadpisem *„Mnichov se nebude nikdy opakovat“*.[1791] Obrazovou přílohu tvořily momentky signatářů mnichovské dohody, snímek z porážení hraničních sloupů Němci, fotografie uprchlíků z pohraničí, titulní stránka censurovaného *Rudého práva* z 1. října 1938 a fotografická koláž

[1790] Čeněk HRUŠKA: *Mnichov již nikdy nebude.* Obrana lidu, 26. 9. 1948, s. 1–2.

[1791] Rudé právo, 30. 9. 1948, s. 3.

nastoupených jednotek sovětských a čs. vojáků s popiskem *„Po boku nejvěrnějšího spojence, mohutné armády Sovětského svazu – a nikdy jinak."* Stránku zahajoval výňatek z projevu Molotova ke třicátému výročí VŘSR o vlastních cestách lidových demokracií k socialismu, výňatky z projevů *„muže proti Mnichovu"* Klementa Gottwalda, Halasův *Zpěv úzkosti*, kaleidoskop událostí *Sedm dní po mobilisační noci (23. – 30. IX.)*, sestavený Václavem Slavíkem, a dva články – *Poučení ze dnů zrady* Zdeňka Fierlingera a *Slovensko a 30. IX. 1938* Štefana Raise.

Slavíkův přehled hlavních událostí vypadal jako velmi odpovědně připravený a kombinující výňatky z *Dějin diplomacie*, Fierlingerových pamětí a sovětského tisku. Dozvěděl se v něm, že Hodžovu kapitulantskou vládu vystřídala vláda nová, tvořená *„kapitulanty počínaje Syrovým a konče Zenklem"*, ale nikoliv již to, že právě tato vláda odmítla godesberské memorandum.[1792]

Fierlingerův příspěvek do značné míry připomínal Nejedlého rozhlasový proslov, neboť také nabádal, *„abychom si znovu ujasnili, jaké to byly síly, které vedly k mnichovské dohodě a uvrhly svět do nové válečné katastrofy a také do jaké míry neseme též my určitý díl odpovědnosti na tehdejším neblahém vývoji"*. Vždyť současnost se podle Fierlingera tolik podobá létům předválečným, kdy *„znovu vidíme, jak kapitalistický svět sleduje své výlučně třídní zájmy a dává přednost nejzavržitelnějším formám pravicové diktatury, než by se vzdal svých hospodářských posic"* a kdy *„postup kapitalistického světa byl by dnes stejný jako před Mnichovem, našel-li by kapitalistický imperialismus v Evropě dostatečně silnou oporu pro uskutečnění svých cílů"*. Československo by se pak opět ocitlo v nebezpečí, přestože již v Německu není Hitlera, neb ten byl *„pouze nástrojem v rukou mocnějších sil kapitalistického světa"* a *„měl stejně mocné přátele a zastánce jak v Berlíně, Frankfurtu a Hamburku, tak i v Paříži, Londýně, Liverpoolu, New Yorku nebo Chicagu"*. V tomto momentu Fierlinger zahrnul tedy do výkladu Mnichova po vzoru *„historické informace"* i Spojené státy, které tisková kampaň k desátému výročí Mnichova spíše opatrně obcházela. *„Dosud je málo známa vlivná úloha americké vysoké diplomacie, těsně spjatě s průmyslovými kruhy, která v Paříži a v Londýně naléhala na bezpodmínečnou kapitulaci před Hitlerem"*, napsal výslovně Fierlinger a na jiném místě se zmínil i o *„tajných piklech Hendersonů, Bonnetů a Bullitů"*. Nastiňoval tak právě ono veliké *„spiknutí proti míru"*, onu *„hru západních imperialistických velmocí"*, kterou prohlédli před Mnichovem pouze sovětští státníci, kteří správně viděli nebezpečí a varovali před ním. Přitom ale bylo jisto, *„že při skutečném náznaku pevnosti se strany demokratických států, Hitler bude nucen ustoupit a že mír bude zachráněn"*. Z takové porážky by se Hitler sotva vzpamatoval, čehož se právě obávali Chamberlain a spol. Tyto machinace západních diplomatů a státníků sovětská diplomacie *„nemilosrdně odhalovala"* a *„nabádala též nás k větší rozhodnosti"*. Podle Fierlingera *„bylo třeba odhodlaným veřejným vystoupením před tváří demokratického světa"*, veřejně vystoupit v Ženevě, odhalit tajné pikle *„Hendersonů, Bonnetů a Bullitů"*, ujistit. že čs. lid se bude bránit, ale také *„umlčet a obvinit ze lži všechny naše vlastní politické stvůry Hodžovy, Beranovy a Preissovy školy, které spřádaly mezi Prahou, Paříží a Londýnem síť lživých informací, že čs. lid bude šťasten, bude-li ušetřen války, kterou by Československo bylo nuceno bojovat po boku Sovětského svazu"*. V Ženevě už čekal Litvinov *„s četným štábem delegátů a odborníků"*, aby SSSR Československu poskytl *„plnou svou podporu politickou a diplomatickou"*. A *„byl též připraven bojovat, bude-li to nutné"*. Fierlinger – vlastně jako jediný kompetentní činitel – také řekl o něco více o prohlášeních SSSR ohledně poskytnutí pomoci Československu než ostatní texty, i když příliš konkrétní nebyl ani on: *„Za mnichovské krise jsem obdržel jako vyslanec čs. republiky od sovětské vlády několikráte jasné a jednomyslné ujištění, že Sovětský svaz splní své závazky ze spojenecké smlouvy s námi, že nám tedy v případě německého útoku přispěje na pomoc."* Tehdy ale *„hodžovsko-beranovský režim"*, svazoval ruce československé demokracii. – Pevnost svého postoje prokazuje Sovětský svaz i v současnosti, když odhaluje *„skutečné plány západních imperialistů"* a mobilisuje veřejné mínění protiimperialistického světa. Opřít se o tuto sílu *„je dnes pro nás nejjistější záruka míru"*.

Poněkud nenápadný příspěvek Štefana Raise, přinášející *„hrst slovenských faktů z dob mnichovské tragedie"*, má svou nespornou důležitost, neboť po poměrně dlouhé přestávce vrátil do mnichovského příběhu slovenskou linii a hlinkovské ľudáky. Připomněl *„ultimativní vystoupení Hlinkovy ľudové strany s požadavkem autonomie právě v kritických měsících roku 1938 a vyvrcholící ve dnech mnichovské krise"*, toto *„zákeřné vpadnutí do zad pražské vlády v době její tísně"*, v podstatě vydírání. Dotkl se i velmi úzkých vazeb mezi ľudáky a slovenskými agrárníky a mj. zmínil i ono „druhé objednané ultimátum", když *„z Hodžovy iniciativy protestovali ľudáčtí zrádci proti všeobecné mobilisaci v září 1938"*. Dovozoval, že: *„Historickou skutečností je, že pražským kapitulantům přišlo ľuďácké »vydírání« právě vhod, (podobně, jako nátlak západních mocností),*

[1792] Ačkoliv zrovna tato informace je v *Dějinách diplomacie* obsažena. Vizte výše u pozn. 801.

aby mohli před lidem maskovat svůj zbabělý zločin na národě a státu v zájmu svých třídních výsad.“ Přitom česká buržoazie podle Raise dvacet let prováděla „*svou krátkozrakou třídní politiku hospodářskou, národnostní i personální na Slovensku, ženouc vodu na mlýn hlinkovské autonomistické demagogii. Dvacet let čeští kapitalisté a spolu s nimi i slovenští příživníci odmítali komunistický plán na vyřešení slovenského problému cestou industrializace Slovenska, a rozumného vyrovnání mezi Čechy a Slováky na základě rovnoprávnosti, jakožto nejjistější záruky jednoty a pevnosti republiky.*“ Pak přišla doba mnichovské krise, „*a právě slovenští komunisté ukázali se nejvěrnějšími a nejstátotvornějšími obránci republiky*“, zatímco „*samozvaní vlastenci*“, kteří „*nechtěli slyšet o návrzích komunistů, tím méně o jejich volání po společné frontě obrany republiky a demokracie, hodili Slovensko na pospas tisovským a sidorovským agentům Hitlera a sami se šli podílet na rozbíjení republiky a likvidování její demokracie*“. A podobně jako v případě českých autorů a českého lidu, byly události pohnutého podzimu r. 1938 i pro slovenský lid „*cennou školou zkušeností. Jimi se řídil po celou dobu tisovské panské tyranie, proti níž pod vedením komunistické strany zvedl zbraň povstání a partyzánské války. Tyto zkušenosti mu pomohly vypořádat se v únoru letošního roku s reakčními dědici slovenských mnichovanů. Bolestivá minulost, odčiněná po těžkých zkouškách a cenou krvavých obětí, nechť slouží za zdroj varovného ponaučení zvláště nyní, kdy tehdejší plány komunistů na vyřešení vzájemného poměru našich bratrských národů a na vyléčení všech slovenských bolestí stávají se živou a radostnou skutečností.*“

Legendy a pravdy o Mnichovu v Národním osvobození

Od většiny příspěvků tiskové kampaně se výrazně odlišoval seriál *Národního osvobození*, otiskovaný s přestávkami od 16. do 30. září pod názvem *Mnichov – legenda a pravda*. Plánovitě se zaměřoval na vyvracení dosavadních legend o Mnichovu, šířených buržoasií, a hlásil se tím opět k sovětské protipadělatelské kampani. Autorem tohoto seriálu, který měl zprostředkovávat čtenářům „*dosud neznámé podrobnosti*“ o událostech před deseti lety, byl Karel Kreibich, skrytý za šifrou K. K.[1793]

Pokud měl některý z příspěvků tiskové kampaně k výročí Mnichova alespoň trochu připomínat odborněji pojatý text, byl to právě Kreibichův seriál, který v nezvyklém množství – byť trochu nepřehledně – citoval ze zahraničních i domácích publikací, zahraničního tisku a pouštěl se i do adresné polemiky s jejich autory. Nabídl rovněž podstatně propracovanější představu o mnichovském zákulisí, než podávaly strohé these Václava Kopeckého či převažující část vzpomínkových článků. A nic na tom neubírá ani fakt, že s citáty Kreibich zacházel svévolně, dopouštěl se řady nepřesností a v některých pasážích spíše jen recykloval své rok staré články z *Tvorby*.

Kreibich se jako jediný při přebírání argumentace protipadělatelské kampaně pokoušel o jisté zobecnění. Současně se ale nevydal cestou naprostého přejímání terminologie sovětské kampaně. – „*Také historické legendy mají svou historii. Vznikají a vyvíjejí se, vytvářejí a vyšperkují se úmyslně nebo v dobré víře. Při tom dobrá víra bývá jenom u důvěřivého a lehkověrného lidu, kdežto původci a vedoucí činitelé historických událostí, jakož i jejich pochlebníci vytvářejí legendy proto, aby před lidem zakrývali pravé pohnutky svého jednání, které vždy vyplývají ze zájmu vládnoucích tříd. Takové legendy mají často dlouhý život a udržují se i ve vědecké literatuře a hlavně ve školních učebnicích po staletí.* […] *Legendy dnes už nemají takový dlouhý život jako dříve; opotřebují se velmi rychle, jelikož vývoj se zrychluje. Poučným příkladem z dílny soudobých legendotvůrců je legendární vylíčení událostí kolem Mnichova před deseti lety.*“

I Kreibichův výběr „legendistické“ literatury se ale odlišoval od sovětské praxe, neboť věnoval pozornost nejen těm titulům, které se zastávaly čs. činitelů a jejich postoje v září 1938, ale velmi ostře se ozval i vůči oněm autorům, kteří naopak útočili na Československo a na „*nešťastný osud*“ tamních Němců, považovali je za nutnou oběť míru nebo prostředek, jak „*získat čas*“. Čtenáři Kreibichova seriálu se tak např. mohli dozvědět o existenci práce W. W. Hadleyho či spisku člena Chamberlainova kabinetu lorda Maughama.[1794] Tvrzení o „*získání času*“ Kreibich odmítl: „*Hitler měl za necelý rok po Mnichově značně větší síly a postupoval znovu, jak se mu jen chtělo. Tam vedla politika »zamezení války« a »získání času«.*“ Dostal se ale touto oklikou k domácí thesi, kterou pod pseudonymem kritisoval před necelým rokem: „*Celá tato mnichovská legenda*

[1793] Názvy jednotlivých pokračování I. *Jak se mnichovská zrada hájila výmysly* (16. 9. 1948); *II. Cesta obnovy německé výbojnosti* (18. 9. 1948); *III. Locarno jako etapa na cestě k Mnichovu* (19. 9. 1948); *IV. Jak Západ zachraňoval Hitlera* (21. 9. 1948); *V. Mnichov byl už před rokem 1938 připraven* (23. 9. 1948); *VI. S kapitulací to již začalo* (25. 9. 1948); *VII. Souhra Berlín–Aš–Praha–Paříž–Londýn* (26. 9. 1948); *VIII. Kapitulace jako logický závěr* (28. 9. 1948); *IX. Raději Hitler než Vorošilov* (30. 9. 1948). Druhý a osmý díl byly otištěny zcela bez podpisu. Ke Kreibichovu autorství srov. NA, Kreibich Karel, arch. j. 475.

[1794] William Waite HADLEY: *Munich: Before and After.* Cassell and Company Ltd., Londýn 1944. Viscount MAUGHAM: *The Truth About the Munich Crisis.* W. Heinemann, Londýn 1944.

byla už tak opotřebována, že k loňskému výročí Mnichova sám tehdejší ministr spravedlnosti, Drtina, ve své úloze jako advokát mnichovanů a kapitulantů se vytasil s novou legendou. Připustil už, že Mnichov byl západními mocnostmi namířen proti Sovětskému svazu, kterého chtěly dostat do války s Německem. Tu však Moskvě přišli na pomoc pražští kapitulanti, kteří znemožnili plán dostat Sovětský svaz kvůli Československu, isolovaný od ostatních spojenců, do války s Německem, takže pražská kapitulace byla vlastně záchranná akce pro SSSR. Tento pokus o novou mnichovskou legendu jistě nestojí za řeč, je však příznačný pro zoufalou snahu mnichovanů, zastírat pravdu o Mnichově.“[1795]

V dalších pokračováních seriálu Kreibich zapojoval do výkladového rámce *„historické informace“* čs. buržoasii a její údajné legendy o Mnichovu. Přinesl jich mnohem více, než kolik jich doposud stranická propaganda presentovala. Jak už to bylo u Kreibicha pravidlem, některé z jeho argumentů vycházely zčásti z pravdivých nebo relativně pravdivých premis. Jejich „zapracování“ do žádoucího tvaru je však mnohdy měnilo k nepoznání.

V druhém díle Kreibich zpochybnil, že by zrada západních velmocí byla *„ohromným a zdrcujícím překvapením“*, jak se tehdy lidu zdálo, takže *„rozhodnutím anglické a francouzské vlády o roztržení republiky a pak Mnichovem překvapen tak zdrcujícím způsobem, že se z toho nemohl prostě vzpamatovat“*. Naopak, vznik tohoto dojmu byl výsledkem důkladné přípravy. *„Celé jednání o »sudetské« otázce roku 1938 bylo mistrným kouskem tajné diplomacie a kabinetní politiky jak zahraniční, tak i domácí. Lid byl ukolébán ujišťováním, že moudří a věrní strážci a vůdci národa udělají vše nejlépe a budou jej volat do boje, jakmile toho bude třeba. Jen, aby lid byl zatím klidný, zachoval pořádek a nerušil pány v přípravě – kapitulace a obětování národa a vlasti.“* Podle osvědčené taktiky koaliční politikové udržovali lid *„v klidu a poslušnosti, aby se omezoval na odevzdání hlasovacích lístků a jinak se do »vysoké politiky« nevměšoval“*. *„Na poli zahraniční politiky byl národ ukolébáván ve víře, že mírovými smlouvami a založením Společnosti národů je jeho státní samostatnost na věky zajištěna, že stejné jako Rakousko zmizelo, je také navždy vyřízen německý imperialismus a militarismus.“*

Tvůrci Versaillí zatím zachraňovali německý kapitalismus a v zájmu podpory německé buržoasie upouštěli od jednoho ustanovení mírové smlouvy za druhým, obnovoval se německý militarismus. *„Jak se to všechno u nás vykládalo lidu? Co dělalo vedení naší zahraniční politiky proti tomuto obnovení německé výbojnosti? Viděla v politice isolování a vytlačování SSSR z ostatní Evropy pomoci Německa nějaké nebezpečí pro Československo? Nikoli. Celá tato politika se u nás vykládala jako konsolidace a stabilisace, jako překonání poválečné hospodářské sociální a politické krise a jako vítězství demokracie. S tím bylo spojeno také pěstování pacifistických ilusí: vyjednávalo se přece mezi Anglií, Francií a Německem o »garančním paktu«, a tehdejší Německo bylo přece Německem výmarským, »demokratickým«“…*

Kreibich poté věnoval celé další pokračování locarnské konferenci, kterou označil za *„etapu na cestě k Mnichovu“*, neboť ponechávala otevřenou možnost revise východních německých hranic a ohrožovala bezpečnost východních sousedů Německa. – V Praze tehdy *„něco tušili“*. *„Dr Beneš doporučil v interviewu jako východisko »tytéž vztahy s Ruskem jako s Francií«. »Lidové noviny« psaly: »Pokládáme ruskou účast na evropské politice za nezbytnou protiváhu dohody s Německem.« Od tohoto platonického názoru dospělo se však k praktickému závěru teprve o deset let později, když už byl nejvyšší čas.“ A*le, ačkoliv již v r. 1926 se ukazovala chatrnost mírových smluv, čs. vláda a vedoucí politikové „státotvorných“ stran se před národem tvářili, *„jako by všechno bylo v pořádku, jako by všude viděli jenom konsolidaci, úspěchy demokracie, pokrok a zajištění míru. A místo sblížení se Sovětským svazem prováděli i nadále protisovětskou politiku“*.

Po nástupu Hitlera nabral dosavadní proces obnovy Německa na intensitě, Hitler začal odhazovat i poslední zbytky versailleských ustanovení a obsazením Porýní zrušil i Locarno. Velmoci se proti tomu neozvaly, ačkoliv – jak poukázala Kreibichem zmíněná Geneviève Tabouisová, znamenal by zásah Hitlerovu osobní prohru a jeho pád. Mlčelo i Československo. *„Rok nato se rozpadla Malá dohoda“* a za další rok Hitler připojil Rakousko. Oproti pokusu o rakousko-německou celní unii na počátku 30. let velmoci, Společnost národů i Československo vzaly anšlus *„mlčky na vědomí a tak Hitlera zachránily po druhé“*.

Poté se Kreibich jal dokazovat, že Mnichov byl připraven už před rokem 1938. Stejně jako před rokem[1796] zmínil Helen Paull Kirkpatrickovou i Halifaxovu návštěvu u Hitlera – oproti loňsku měl ale již k disposici i dokumentární záznam, z něhož mohl citovat. Využil nově i Giseviovu práci *Až k hořkému konci*, včetně předmluvy gen. Ečera, odkud citoval výňatky z Hoßbachova protokolu.

V šestém pokračování zpochybnil tvrzení, *„že vláda a koalované strany chtěly v krajním případě vést válku*

[1795] K. K. [Karel KREIBICH]: *Mnichov – legenda a pravda. Jak se mnichovská zrada hájila výmysly.* Národní osvobození, 16. 9. 1948, s. 2.

[1796] Karel KREIBICH: *Nápadně časové hlasy kolem Mnichova*. Tvorba, roč. XVI, č. 40/1947, 1. 10. 1947, s. 778–781.

na obranu republiky, a že toho nechaly teprve tehdy, když jim bylo vyhrožováno, že západ v tomto případě bude stát proti Československu". „Není to celá pravda, říká-li se, že oficiální politika první republiky v době jejího ohrožení v letech 1933 až 1938 končila kapitulací. S kapitulací to již začalo dříve, neboť kdykoliv se zdálo, že vláda a vládní strany jakoby nabývaly odvahy, vždy to končilo novou kapitulací, novým ústupkem." Vlastní síly tímto postupem byly demoralisovány a nepřítel nabýval na odvaze.

Kreibich polemisoval, zda vůbec předmnichovská republika vedla boj proti fašismu, když protinacistické akce byly odvolávány, aby nevzbudily nepříznivou odezvu německého souseda; kdy se na pouhé Hitlerovo vraštění čela se musel *„čs. ministr zahraničních věcí omluvit a vládní strany se usnesly zachovat vůči Hitlerovi »zdrženlivost«"*. Jako by Hitler dostal svolení: *„Jen vraždi, v demokratickém Československu nikdo nesmí protestovat!" – „Proti novinám, které psaly o krvavém teroru v třetí říši, zakročili censoři, proti každému takovému slovu na schůzích zakročili vládní komisaři. Na zakročení pana Eisenlohra byly i těsnopisecké zprávy Národního shromáždění republiky censurovány. Hitlerovi gangsteři překročili čs. hranici a dopustili se teroristických činů proti antifašistům na čs. půdě, z čs. pohraničních obcí byli antifašisté zavlečeni do Německa – československá vláda neprotestovala. Zato se množily případy, kdy němečtí antifašisté, kteří utekli k nám, byli čs. policií vydáni vrahům třetí říše."*

Čs. vláda sice zakročila proti DNSAP a DNP, *„ale na podzim schválila založení henleinovské »sudetoněmecké« strany, která byla více než pouhou náhradou za tyto dvě strany. Její projevy byly proti antifašistům chráněny celými velkými oddíly policie a četnictva. – Antifašistické projevy byly zakázány a rozehnány. Henleinovští řečníci a noviny směli neomezeně štvát a směli volně spílat sovětským státníkům – ale Hitlera bylo dovoleno jenom chválit. Německý tisk v říši útočil na Československo. Hitler sám udával nejnižší tón proti ministru a pak presidentu Benešovi – čs. vláda neprotestovala, zato však úzkostlivě vyhověla každému německému protestu proti nějakému »ostrému« slovu o Německu v čs. tisku."* Lze tedy vůbec hovořit o skutečném protifašistickém boji?

Čs. vláda navíc měla nepřítele i ve vlastních řadách – agrární stranu. *„Byla to typická strana kapitalistické a agrární buržoasie, které Hitlerův režim proti dělnictvu, proti socialistům a komunistům silně imponoval. Agrárníci to byli, kteří prosadili připuštění Henleinovy nacistické strany. Agrární ministerstvo vnitra nařídilo největší toleranci vůči ní a zato brutální postup proti komunistům."* V tom mu sekundovalo i *„soc. demokratické ministerstvo spravedlnosti"*.

„Agrární vládní tisk stále otevřeněji sympatisoval s třetí říší a s Henleinisty." Spolu s ostatními čs. reakcionáři navázali s henleinovci první velkou spolupráci v r. 1935, kdy organisovali *„spiknutí proti volbě Beneše presidentem"*. To už podle Kreibicha *„byla otevřená zrada". „Kdo mohl věřit, že tato strana bude bránit republiku? Přes to ostatní koalované strany pokračovaly ve své koaliční spolupráci s ní. Nezakázaly agrárníkům spolupráci s heinleinovci a pikle s Eisenlohrem, ale poslouchali, když Beran jim zakázal spolupráci s komunisty anebo souhlas k vytvoření lidové a třeba národní fronty na obranu vlasti."* Když Beran na Nový rok 1938 pozval *„Hitlerova zástupce Henleina k vstupu do vlády a tím i hrozil sociálním demokratům a socialistům s vyhazovem, sloužili tito agrárníkům věrně dál"*. – Nastala tak *„vhodná doba na přípravu konečné kapitulace. Agrárníci měli všechny trumfy v rukou a socialistické strany v koalici hrály vlastně jenom ještě úlohu záštity, aby lid neviděl, ze skutečné rozhodnutí o národ a stát padne v ústředním sekretariátě agrární strany a v Živnostenské bance, že rozhodující osoby v republice jsou vlastně Beran a Preiss."*

V sedmém pokračování Kreibich načrtl prakticky podobu onoho *„velkého spiknutí"*, oné *„úmluvy proti míru"*, o které mluvila *„historická informace"*. Kreibich jí dává podobu souhry po linii Berlín–Aš–Praha–Paříž–Londýn, poněvadž *„na všech těchto místech připravili hlavní činitelé v podstatě stejný konec československé tragedie"*. Odchylka se týkala pouze Prahy, kde se *„někteří do jisté míry bránili proti brutálnímu konci"*.

Předpokladem bylo, že nemá vypuknout válka: Německo na ni nebylo ještě připraveno (jak *„v Norimberku němečtí generálové jasně konstatovali"*); západní imperialisté *„se báli postupu Rudé armády proti Německu a pádu Hitlera"* a čs. buržoasie *„se bála války po boku SSSR" – „vždyť i vůdcům socialistických vládních stran bylo při této myšlence nevolno"*. O obětování Československa rozhodli Chamberlain, Halifax, Daladier a Bonnet 28. až 30. dubna 1938. 13. a 14. května *„vykládal Henlein svým anglickým přátelům v Londýně, že Československo musí být rozděleno"*. 14. května *„tvrdily »New York Times«, že Chamberlain je ochoten souhlasit s rozdělením Československa"*.

Otázkou bylo jenom způsob provedení, *„aby lidové masy v tom viděly úspěch svých vlád"*. Hledalo se krytí vhodné pro všechny zúčastněné. Hitler potřeboval vypadat jako rozhodný vůdce, západní státnici *„museli svému lidu namlouvat, že válečné nebezpečí hrozilo celé Evropě, že oni je však zahnali v posledním okamžiku"*. Pražští politikové zase potřebovali *„strašidlo zvlášť hrozné války, před kterým nezbývá nic jiného než kapitu-*

lovat“ – to se našlo ve výhrůžce, *„že Československo bude stát samo se SSSR, s bolševismem ve válce proti celé ostatní Evropě*“. A Henlein potřeboval *„jisté minimum rebelie a šarvátek aby jeho »sudetští« Němci mohli říci, že si své »osvobození« vybojovali*“. – *„Všem bylo vyhověno.*“

Kreibich připouští, že šlo o *„složité dílo mezinárodní politiky, jehož zákulisí muselo být před lidovými masami pečlivě ukryto*“ a které pro různost zájmů všech stran *„nemohlo probíhat jen tak lehce*“. Hladký průběh této *„politické a diplomatické hry*“ narušovaly i opoziční proudy, včetně oposice německých generálů vůči Hitlerovi. Kreibich sem zařadil i nařízená mobilisační opatření: *„Docházelo jak na západě, tak i u nás – zde dvakráte – k mobilisaci. Tyto dvě mobilisace u nás byly velmi cenné, neboť dokázaly, že i národ byl odhodlán k boji. Ani jeden z kapitulantů si netroufal vymlouvat se na národ, který by snad byl nebojoval.*“[1797]

O květnové mobilisaci napsal, že byla vyhlášena na základě upozornění ze strany Anglie, že dochází k německým vojenským přesunům. – *„Kladný účinek mobilisace byl však úplně zmařen ponižujícím chováním vlády vůči říšsko-německé intervenci v případě dvou henleinovských provokatérů, kteří byli za stanného práva v Chebu zastřeleni strážníky, jednajícími při tom správně podle předpisů. Na rozkaz Berlína připustila československá vláda pohřeb jako společnou demonstraci hitlerovské vlády a henleinovců proti republice.*“[1798] *„Tak se mohla chovat loutková vláda nějakého afrického anebo asiatského knížectví v »zájmové sféře« britských imperialistů.*“ – *„To byla první manifestace kapitulantského ducha, v němž se nyní dělala celá vládní politika. Nepřátelé republiky si z toho vyvodili závěr, že se nyní může ostřeji vystupovat.*“ – Britský tlak na pražskou vládu byl záhy obnoven a Chamberlain svalil celou vinu za mobilisační krisi na Prahu. „*Hitler teď stupňoval kampaň proti Československu a henleinovci stupňovali své provokace, aby Hitlerovi dodávali žádané »incidenty«.*“ Vláda ale nařídila *„policii a četnictvu, aby »se nedali vyprovokovat«, t. j. aby si od henleinovců dali všechno líbit*“.[1799] Henlein stupňoval se svými vyjednavači požadavky vůči vládě podle Hitlerova rozkazu mařili jakékoli jednání. Vláda však ustupovala dál.

Ba, co více, nechala si líbit, když ji Chamberlain vnutil zprostředkovatelskou Runcimanovu misi, která měla čs. vládu ještě více zkrotit. *„Žádná sebevědomá vláda by si nemohla dát líbit, aby cizí vláda jí vnutila sprostředkovatele ve sporu mezi ní a jejími vlastními příslušníky. Vláda Hodži, Bechyně a Šrámka spolkla i toto ponížení a Runciman s ní podle toho i zacházel: vystupoval otevřeně jako pomocník Henleinův.*“ Timesy i lord Runciman pak navrhly odstoupit „Sudety“ Německu. Tedy *„nepomohlo vládě, že se už hodně před tím ponížila před Henleinem, až k přijetí jeho karlovarských požadavků, které znamenaly předání »Sudetenlandu« jemu a jeho straně*“.

Pokud jde o vojenskou stránku, Kreibich se dotkl legend i z této oblasti. Zmínil legendu o vojenské nepřipravenost Francie, kterou vyrobil ministr Bonnet zfalšováním Gamelinovy zprávy o stavu armády – zdroj tentokrát neuvedl, ale je jasné, že vycházel nejspíš z *Dějin diplomacie*. Legendou byla i tvrzení *„o naprosté pohotovosti Německa za mnichovských dní*“. Jako důkaz Kreibichovi posloužil obšírný citát opět z Gisevia o nepodařeném pochodu německých jednotek Berlínem 27. září. Podle Kreibicha ale Hitler i přes tento špatný dojem spoléhal na *„svého Chamberlaina*“, odmítl jeho návrh – *„a nemýlil se*“. *„Chamberlain chytře užil Hitlerova dopisu k vyvolání válečné paniky v Anglii, aby pak mohl jednat jako zachránce míru. Pak poslal Hitlerovi osobní dopis, v němž mu dokazoval, že může všechno dostat »bez války a neprodleně«, jen aby nezačínal válku »kvůli několika dnům, o které se oddálí vyřešení dávno zralého problému«. Ano, pro Chamberlaina a Daladiera Československo už dávno dozrálo jako Hitlerova kořist. Dne 29. září byl tento problém v Mnichové vyřešen přesně podle Hitlerova plánu. Zase byl Hitler svými západními spojenci zachráněn, a to naposled.*“

Nebyla to ovšem neočekávaná podpora, jak si myslel Gisevius či Goerdeler, *„neboť Hitler Chamberlainovu kapitulaci očekával a s ní počítal. Věděl, jakého risika se Chamberlain bál: války po boku SSSR proti Německu a – Hitlerova konce. V tomto strachu se sešli pařížští a londýnští kapitulanti s pražskými. V tom byla podstatná příčina pražské kapitulace.*“

Ve snaze propojovat jednotlivé kroky tehdejšího čs. politického vedení s postupem Západu, prokázat onu existující souhru, byl Kreibich nucen přebíhat od tématu k tématu, čímž se jeho výklad událostí začal poně-

[1797] *„Již 1. květen 1938 dokázal, že národ je jednotný a odhodlaný k boji. Navzdor politice vedení vládních stran nepřipustit jednotné manifetace spolu s komunisty, došlo přece po celé republice k podobným projevům a v Praze nemohly ani stovky policistů zabránit tomu, že účastníci projevu koalovaných stran se sešli s účastníky komunistického projevu. V květnu se konaly konečně obecní volby, které se měly konat roku 1927, byly však odročeny v zájmu Henleinovy strany, která tenkráte byla ve vážné krisi následkem špinavé homosexuální aféry jejího vůdce mládeže. Ohromný volební úspěch paralysoval zdrcující dojem, kterým působila květnová mobilisace na masy henleinovců.*“ Chyby původní.

[1798] Ačkoliv se Kreibich v těchto větách vracel ke svému loňskému článku, tentokrát již neuvedl, že vychází z knihy Shiely Grant Duffové.

[1799] *„Titíž policisté a četníci, kteří proti komunistům řádili nejsurovějším způsobem, byli nuceni se nechat nyní henleinovci i poplivat.*“

kud tříštit. Pokud se ale soustředíme jen na tyto rozptýlené odstavce, pak na počínání čs. politiků pohlížel Kreibich jako na obdobně dovednou zákulisní hru, vedenou bez vědomí národa. – *„Staré lidové pravidlo zní: Dívejte se jim na ruce a ne na hubu! Škoda, že se národ v době ohrožení republiky od roku 1933 tohoto pravidla nedržel, neboť svou vírou ve slova kapitulantů se sám vylučoval z rozhodujícího vlivu na politiku vlády a vedení vládních stran. Když se pak vůle národa, vůle lidových mas přece jen někdy projevovala, tak neměla vlivu na jednání vlády a koalice, nýbrž jen na způsob, jakým se jejich politika lidu vykládala.“*

Současníci nemohli vidět onu zákulisní hru, tím spíše, že události posledních deseti dnů měsíce září r. 1938 obestřelo *„kouzlo překvapivosti a dramatičnosti“*, a tuto legendu zničily teprve *„poslední publikace z tajných archivů“* – tedy sovětská dokumentová edice. Nicméně – a tím se Kreibich významně odlišoval od tiskové kampaně k desátému výročí – *„částečně se to ovšem stalo již daleko dříve“*. Mínil tím především knihu Huberta Ripky o Mnichovu, na kterou se vícekrát v textu odvolal. V kontextu předchozích Kreibichových článků o Mnichovu vlastně nejde o nic nečekaného, Kreibich zacházel s Ripkovou knihou stále stejně jako před rokem v *Tvorbě*. Změnily se ale okolnosti: zatímco v r. 1947 posloužila Ripkova kniha Kreibichovi k hlasité dehonestaci autora i vedoucích činitelů národně socialistické strany, po Vítězném únoru musela z českého vydání sovětského dokumentového sborníku zmizet i jen zmínka o ní.

Kreibich ale zřejmě neviděl důvod, proč by se měl připravovat o příhodné argumenty pro kritiku předmnichovské politiky. A navíc se tu adresně dotkl i presidenta Beneše: *„Ripka vypověděl již ve své knize z r. 1939 (Munich before and after), že president Beneš vedl již v prosinci 1936 s Hitlerovy důvěrníky tajné jednání, které pokračovalo tak daleko, že se na leden 1937 očekávala dohoda; dr. Beneš sám ve svých »Pamětech« vypravuje, že Hitlerovým důvěrníkům »také podrobně vyložil celý problém našich Němců, jak jej my vidíme a jak jej my chceme řešit«. Aby sám president republiky byl nucen mluvit o této otázce s Hitlerovými důvěrníky, k tomu patřil už dosti silný pocit nejistoty pochyb o zajištění státu vzhledem ke změněnému postoji západu. Mnichov nebyl tedy bleskem z čista jasna.“*[1800]

Oproti roku 1947 se Kreibich jen krátce zmínil o noční demarši britského a francouzského vyslance 21. září. Bez uvedení pramene zopakoval tvrzení, že vyslanci *„volali presidenta přímo z postele“* a poněkud nejasně označil demarši za zákrok podniknutý na základě dopisu *„význačné české vládní osobnosti“* oběma vyslancům. Jeho autorem byl podle Ripky zřejmě Milan Hodža.[1801] Problém objednaného ultimáta tak Kreibich překvapivě nepojal nijak široce.

Za další překvapení lze ale považovat otištění pasáže z knihy Petra Buka, která podobně jako Ripkova práce nebyla nikdy v Československu vydána, ale stála v pozadí mnoha argumentů a thesí. Krebich z ní vybral věty, popisující atmosféru ve vládě po noční demarši: *„V knize, která vyšla 1939 v Paříži (Pierre Buk, »La tragédie tchécoslovaque«, Editions du Sagittaire), je zachyceno, co jeden z těchto ministrů řekl vedoucím lidem své strany: »Vyhrožovalo se nám státním převratem agrární strany... Byla pronesena slova: Dáváme přednost být přepadeni Hitlerem než být obhájeni Vorošilovem! A to bylo míněno vážně; členové agrární strany skutečně nám hrozili, že otevrou hranice Hitlerovi, kdyby byla volána na pomoc Rudá armáda. To byl konec. Mohli jsme doufat, že zabráníme nejhoršímu, přijmeme-li francouzsko-britské návrhy.«“* Kreibich dodal, že *„pravděpodobně to byl ministr sociálnědemokratický anebo národněsocialistický, který tak odůvodňoval kapitulaci“*. Pro Kreibicha *„i tato konečná vnitřní kapitulace nebyla nijak náhlá anebo neočekávaná; byla také jen vyvrcholením dlouholetého kapitulování“*. *„V rozhodujícím okamžiku“* se nadto vláda zřekla *„jediné možnosti“* obrany, jíž byla sovětská pomoc, a anglo-francouzské návrhy akceptovala.

Teprve po přijetí anglo-francouzského plánu *„povstal národ jako celek živelně a jednotně: onoho 21. září 1938, kdy protestoval proti kapitulaci“*, *„povstal, když uslyšel jejich rozhlasový projev: »Přijali jsme podmínky, abychom se vyhnuli krveprolití«“*. Zdánlivě přitom dosáhl úspěchu, vláda odstoupila. Odstoupení vlády bylo však podvodem. Národ byl *„podveden nejpodlejším způsobem“*, když členové vlády, *„kteří již kapitulovali“*, *„dosadili na své místo vládu generála Syrového, tváříce se při tom, jako by tím nastala nová situace“*. A opět zde byla využita Ripkova slova: *„Ripka líčil tento podvodný manévr mazaných politikánů-kapitulantů takto: »Ve skutečnosti pokračovali členové Hodžova politického kabinetu ve svých funkcích v úloze »poradního sboru« nové*

[1800] Chyby původní.

[1801] *„Známé hrubé vyděračské vystoupení anglického a francouzského vyslance 21. září ve 2 hodiny ráno – kdy volali presidenta přímo z postele a vyhrožujíce, že jejich země pomohou Hitlerovi v jeho případné válce proti Československu a SSSR, předložili mu kapitulaci k podpisu – vysvětlil pražský dopisovatel »Temps« dopisem význačné české vládní osobnosti francouzskému vyslanci ze dne 20. září, ve kterém takové zakročení prý bylo přímo vyžádáno. Ripka poznamenal v uvedené knize, že autorem tohoto dopisu byl zřejmě ministerský předseda Hodža.“* Chyby původní. Kreibich tady buďto omylem, nebo úmyslně zaměnil dopis Milana Hodži redaktoru Beuve-Mérymu z října 1938 s Lacroixovým telegramem z 20. září.

vlády a důležitá politická rozhodnutí se činila jen po poradě s tímto sborem. Tak zůstalo politické vedení státu ve skutečnosti v těchže rukou jako před jmenováním nové vlády. Proto se cítila tato vláda vázána usnesením 21. září o přijetí londýnských návrhů. Jediný význam změny ve vládě spočíval v jejím psychologickém vlivu na veřejnost.« Tak zní elegantní výraz šikovného měšťáckého novináře pro politický podvod, kterým koaliční politikové první republiky projevili – s krokodýlími slzami v očích – své pohrdání masami národa."

Pro Kreibicha jsou všechny tyto zákulisní čachry a záměrně vytvářené legendy dokladem, že nelze omlouvat tehdejší postup. Z tohoto důvodu si rýpnul i do bývalého šéfredaktora *Národního osvobození* a současného emigranta Lva Sychravy: *„Ve svém článku »Věrnost a kapitulace« v »Národním osvobození« ze dne 4. března 1947 stěžoval si Lev Sychrava, že »Československu bylo a dosud tu a tam je vytýkáno za zbabělost a snad i zradu sebe sama, že nepřijalo válku s Německem v září 1938«. Země nemůže zradit a národ nebyl zbabělý a nezradil.*" Na to Kreibich resolutně odpovídá a uzavírá svůj seriál: *„Reakcionáři ve vládě a mimo vládu však zradili oba, národ i vlast, a to tím, že zůstali věrni sami sobě, t. j. své třídě a jejím zájmům, jimž dali přednost před zájmy národa a vlastí. Neboť zájmy buržoasie se příčí zájmům národa a vlasti, t. j. zájmům širokých mas pracujícího lidu. Že však zástupci oněch koaličních a vládních stran, které aspoň oficiálně měly zastupovat zájmy pracujícího lidu, také kapitulovali a tím se zúčastnili zrady národa a vlasti, to má svou příčinu v tom, že se za dvacet let intimní spolupráce s buržoasií zcela změšťáčtili, takže se na této šikmé ploše už nemohli zastavit. Za druhé republiky upadli někteří z nich až na dno – k fašismu, a dnes, po únorových dnech, vidíme, jak zbývající část těchto odpadlíků třídy pracujících klouzá hloub a hloub. Tak se tedy ukázalo jasně, za Mnichova a po něm i v těchto dnech, že zrada třídy pracujících nakonec zavede a musí zavést vždy i ke zradě vlastního národa.*"

Kreibichův seriál je skutečným solitérem zářijové tiskové kampaně. V podstatě se ztotožňoval s hlavním výkladovým rámcem a opakoval většinu thesí, které se čtenář mohl dočíst jinde. I pro Kreibicha je Mnichov dílem buržoasie, imperialismu a protisovětské politiky. Plně se ztotožnil s výkladem *Padělatelů dějin*, navázal na protipadělatelskou kampaň a v kritice předmnichovské čs. politiky navázal na řadu motivů sovětské kampaně. Oproti soudobým domácím pokusům se ale lišil se v metodách práce. Přestože šlo o jen o devět krátkých přehledových textů, odkazoval v nich na literaturu – a to i na takovou, která mohla být obtížně dostupná. Budil dojem fundované a pečlivě heuristicky podložené analysy. Překvapivě ani jednou nevyrukoval s rekvisitou Klementa Gottwalda coby *„muže proti Mnichovu*", neodkázal ani na jeho pomnichovské vystoupení ve Stálém výboru Národního shromáždění – zato citoval „zrádce a reakcionáře" Drtinu, Ripku i Sychravu, což rozhodně přestávalo být běžné.[1802] Kreibich se tak vlastně držel stále týchž prostředků, které používal v horkých polemikách předúnorového období, a mnohdy „utrousil" i některé skutečnosti, které by se v článcích jeho stranických kolegů jen stěží hledaly. Několikrát se – ať už přímo nebo nepřímo – velmi kriticky dotkl presidenta Beneše, ovšem i zde respektoval jeho zvláštní postavení mezi buržoasními politiky.

Čs. čtenáři představil Mnichov jako výsledek neobyčejně rozvětveného a rafinovaně skrývaného spiknutí, dohodnuté a koordinované souhry Západu, Německa a čs. buržoasie. Přesvědčoval jej, že všechny legendy, navěšené na mnichovskou krisi, měly odvést pozornost od podstaty oné zákulisní hry. Naznačoval, že dějiny Mnichova jsou daleko temnější, než se doposud tvrdilo. Nezůstával však jen u thesí a hesel, uváděl příklady. Kreibichovo „odhalování pravdy" tak významně rozhojnilo počet krycích manévrů, které měla buržoasie podnikat – ať už v r. 1938, nebo zpětně – ve snaze zastřít své skutečné pohnutky a ochotu ke kapitulaci.[1803]

Přestože Karel Kreibich svým seriálem de facto uposlechl volání Václava Kopeckého po odhalování *„tendenčních nepravd a lží, jež mají oslavovati a omilostňovati kapitulantskou zbabělost těch, kteří přijetím mnichovského diktátu 30. září 1938 vpadli do zad národu, hotovícímu se k obraně republiky, a kteří způsobili strašné neštěstí naší vlasti*", zůstal paradoxně ojedinělým případem a co do metody neměl přímého následovníka. Výklad mnichovských dějin se vydal odlišnou cestou a měl si vystačit s daleko skromnějším „repertoárem".

Rozhlas

Zářijovou tiskovou kampaň k výročí Mnichova doprovázela i kampaň rozhlasová. Byl to ostatně právě rozhlas, jehož prostřednictvím se k Mnichovu vyjádřil Zdeněk Nejedlý, a jeho rozhlasové promluvy přesně zapadaly do programového schématu, které významně dotvářelo způsob a podmínky, za jakých bude desetileté jubileum připomínáno.

Podle časopisu *Náš rozhlas* zařazovala od 2. září 1948 stanice Praha I každý čtvrteční večer od 20.30

[1802] Nepočítáme-li opětovná vydání Nejedlého studie o Gottwaldovi v letech 1949–1951 (vizte pozn. 1422), byl Kreibichův seriál na příštích pět let zřejmě poslední učiněnou připomínkou Ripkovy knihy o Mnichovu.

[1803] Přitom se ale Kreibich nepřipojil ke Kopeckému a Nejedlému, aby za stejný manévr otevřeně prohlásil i zářijovou mobilisaci.

dvacetiminutové pásmo, nazvané *Cesty k Mnichovu*. Lze se důvodně domnívat,[1804] že šlo o pásmo sestavené z *Dokumentů k předvečeru druhé světové války*, podobné, jaké vysílal rozhlas sovětský na jaře. Podobně i bratislavská stanice vysílala pásmo *Dokumenty Mníchova*.[1805]

26. září 1948 uvedla od 21.00 stanice Praha I dramatické pásmo Jiřího Hronka *„Když hasla světla"* věnované mnichovské tragédii, v režii Ludvíka Pompeho a s obdivuhodně vysokým počtem účinkujících osob.[1806] Lze předpokládat, že při psaní scénáře Hronek využil svou starší exilovou publikaci i nedávný seriál, uveřejňovaný na stránkách *Tvorby*.[1807]

28. září od 20.45 promluvil na Praze I k rozhlasovým posluchačům Bohuslav Ečer na téma *„Pozadí Mnichova v norimberském procesu"*.

Vrcholem rozhlasových mnichovských připomínek byl pak dozajista 30. září uvedený komponovaný večer pod názvem *Stalo se v Mnichově*. Během něj byl odvysílán pátý díl pásma *Cest k Mnichovu*, hudební vložky z děl Josefa Suka *(Asrael)* a Bedřicha Smetany (*Tábor* a závěr II. obrazu III. dějství *Libuše*) a z brněnského studia převzatá hra Bohumíra Polácha o zářijových dnech roku 1938 *Stalo se před deseti lety*.[1808] Svou obdobu měla rozhlasová připomínka i ve vysílání bratislavského rozhlasu, kde bylo odvysíláno pásmo Juraja Severa *Dokumenty Mníchova* a poté pořad z gramofonových desek *Z hudby národov postihnutých Mníchovom*. Dokumentární pásmo *Cesty k Mnichovu* pak bylo zřejmě pražským studiem ukončeno šestým pokračováním 7. října 1948.

Současně zřejmě probíhala rozhlasová kampaň k výročí Mnichova i v rozhlase sovětském. *Rudé právo* o ní referovalo 2. října jako o uveřejnění tajných německých dokumentů o průběhu mnichovské konference.[1809] Ve skutečnosti šlo nejspíš o zopakování jarní kampaně[1810] po vydání *Dokumentů a materiálů k předvečeru druhé světové války*. Z článku v *Rudém právu* totiž nevyplývalo nic, co by již nebylo zveřejněno v sovětském dokumentovém sborníku.

Co ještě vyšlo v r. 1948

I přes intensivní proměnu pohledů na minulost, která v Československu odstartovala po únorových událostech a čerpala inspiraci ze sovětské protipadělatelské kampaně, je třeba mít na paměti, že stále ještě vedle oficiálně prosazovaného schématu byly k disposici i knihy a práce, které na historii hleděly z podstatně širší perspektivy. A není ani příliš podstatné, že jejich distribuce byla ztěžována, nebo netrvala příliš dlouho.

Na pozadí únorových událostí vydal Svaz osvobozených politických vězňů a pozůstalých studii Vlastimila Loudy (1900–1971)[1811] o německé politice na území Československa, výstižně nazvanou *Politika soustavné zrady*.[1812] V ní nabídl stručný, ale poměrně zasvěcený pohled na vývoj nacismu v rámci německé menšiny v Československu, vývoj a strategii henleinovského hnutí i zářijovému pokusu o puč v pohraničí. Louda citoval z oficiálních publikací i úředních dokumentů a výrazně tak doplňovala obecné a nijak zvlášť sdělné these o chování čs. Němců konkrétními fakty.

Nejpozději koncem března vydalo nakladatelství Fr. Borový další svazek vzpomínek Roberta Bruce Lockharta *Přichází zúčtování*, jehož český překlad vyšel velmi brzy po anglickém.[1813] V době, kdy kniha přišla do prodeje se však autor začal v čs. sdělovacích prostředcích měnit z přítele Československa v jeho

[1804] Druhý díl, vysílaný 9. 9. 1948 byl v časopise *Náš rozhlas* zapsán jako *Dokumenty Mnichova II*.

[1805] Vysíláno 10. 9. 1948 ve 21.20.

[1806] Osoby: vypravěč, vypravěčka, Hitler, Blomberg, Fritsch, Halifax, telefonistka, Göring, Mastný, Keitel, Schmidt, Davies, sekretář, reportér, číšník, generální ředitel, průmyslník, Francouz, Francouzka, Ribbentrop, Henderson, Chamberlain, Goebbels, Heß, Daladier, Litvinov, novinář, Angličan, Runciman, Američan, Wollner, Henlein, stenografka, britský vyslanec, Horace Wilson, Mussolini, Attolico, hlasatelé a různé hlasy. – Náš rozhlas, 26. 9. 1948, s. 2.

[1807] *„Mnichov v Hronkově podání je tak pravdivě, jasně a dramaticky narýsován do nejposlednější kontury, že hovoří sám za celé dlouhé úvodníky a politické rozbory."* – ySK [V. SÝKORA?]: *Nejlepší relace týdne*. Severočeská Mladá fronta. 3. 10. 1948, s. 4. Pásmo oceňováno i zpětně – Jar. OPAVSKÝ: *Rozhlasové pásmo k výročí února*. Rudé právo, 19. 2. 1949, s. 5.

[1808] Osoby: štábní strážmistr Křižák, strážmistr Horák, četník na zkoušku Novák, továrník Ninger, Kristýna, poštmistr Jahoda, hlasy. – Tamtéž, s. 10.

[1809] *Jak byla provedena mnichovská zrada. Moskevský rozhlas uveřejnil tajné německé dokumenty o průběhu mnichovské konference*. Rudé právo, 2. 10. 1948, s. 2.

[1810] Pokud nešlo vůbec jen o ojedinělý pořad.

[1811] Mj. bývalého přísedícího Národního soudu při procesu s protektorátní vládou.

[1812] Vlastimil LOUDA: *Politika soustavné zrady. Studie o německé politice na území ČSR*. Svaz osvobozených politických vězňů a pozůstalých, Praha 1948.

[1813] Sir Robert Bruce LOCKHART: *Přichází zúčtování*. Přeložil Jaroslav Kolářík. Edice Století přerodu, svazek 16. Fr. Borový, Praha 1948.

zavilého pomlouvače. Červencová negativní recense *Nové doby* přetištěná počátkem srpna *Tvorbou* však patřila ještě k těm případům, kdy si čs. čtenář za jistých okolností mohl porovnat, nakolik je kritika sovětského recensenta vůči knize přiměřená.[1814] Obdobný osud měly i další svazky z edice *Století přerodu*, vydávané nakladatelstvím Fr. Borového – sborníky projevů Winstona Churchilla *Vzhůru k vítězství*, *Červánky osvobození* a *Vítězství*, které stačily vyjít v období jara a léta 1948, než nabralo na obrátkách protichurchillovské tažení v rámci sovětské kampaně.

Nadějná nová řada obnovené edice Melantrichu *„Z války a revoluce“*, řízená Jaroslavem Werstadtem skončila v únoru vydaným čtvrtým svazkem *Hitlerových plánů na dobytí Evropy* Petera de Mendelssohn.[1815] Komentovaný výběr z dokumentů norimberského procesu, zachycujícím nacistické vojenské plány z let 1937–1943 – včetně *Zeleného plánu* – se pro nejbližší léta stal jedinou publikací tohoto typu v českém jazyce, a tudíž naprosto nepostradatelnou.

V únoru 1948 vyšel rovněž druhý díl Giseviovy práce *Až k hořkému konci*, začínající právě mnichovskou krisí a poskytující četné podrobnosti o chystaném generálském spiknutí. Současně Giseviovy postřehy předkládaly i velmi peprné střípky, týkající se vedoucích západních i čs. politiků.[1816] Giseviovy argumenty pak výrazně posilovaly tvrzení nového výkladu Mnichova o německé slabosti a zbytečné kapitulaci. Totéž nakladatelství vydalo v květnu 1948 průkopnickou práci historika a archiváře Miloslava Volfa (1902–1982) *Sociální a politické dějiny československé v hlavních obrysech*. I tato kniha měla svou mnichovskou kapitolu,[1817] v níž se mj. dotkl i *„taktického obratu komunistů“* v době presidentských voleb v r. 1935.

Právní rovinu německé agrese vůči Československu zkoumala studie Rudolfa Beckmanna (1888–1964) *Hitlerova válka proti Československu ve světle mezinárodního práva*,[1818] vydaná Orbisem v květnu 1948.[1819] K jejímu vydání proběhly i některé podnětné debaty, které se ne vždy ztotožňovaly s autorovým pohledem na tento složitý problém.[1820]

Během roku 1948 vydala Družstevní práce ještě druhé vydání Mackenzieova životopisu Edvarda Beneše a v srpnu vyšlo i poslední vydání Benešových *Pamětí*.[1821]

V září 1948 vyšel i poslední svazek *Knihovny politicko-historických dokumentů*, vydávané nakladatelstvím Aventinum a redigované Františkem Bauerem. Byla jím práce amerického psychiatra Douglase M. Kelleyho *Muži kolem Hitlera*, načrtávající psychologické portréty hlavních nacistických zločinců souzených v Norimberku.[1822]

Vedle těchto prací, jednoznačně rozšiřujících množství poznatků o nacistickém Německu, jeho vůdcích, politice a taktice, mohli čtenáři sáhnout i po beletrii.

Hra s ohněm

Ve třetím lednovém týdnu oznámila *Knihovna Svobodných novin* nový, již čtvrtý svazek svého devátého ročníku.[1823] Stal se jím román Marie Pujmanové *Hra s ohněm*,[1824] který po deseti letech navázal na její oceněné dílo *Lidé na křižovatce*. V *Knihovně Svobodných* (resp. *Lidových*) *novin* vycházel po sešitech v nákladu 27 500 výtisků zhruba ve dvoutýdenních intervalech až do druhého květnového týdne.[1825] Současně s jeho

---

[1814] Vizte pozn. 1064.

[1815] Peter de MENDELSSOHN: *Hitlerovy plány na dobytí Evropy. (The Nuremberg Documents) Několik pohledů na německou válečnou politiku v letech 1939–1945 ve světle norimberských dokumentů*. Z války a revoluce – nová řada. Svazek 4. Melantrich, Praha 1948.

[1816] Hans Bernd GISEVIUS: *Až k hořkému konci. Díl II. Od mnichovské dohody k 20. červenci 1944*. Autorisovaný překlad pořídil Karel Kraus. Dělnické nakladatelství, Praha 1948.

[1817] Miloslav VOLF: *Sociální a politické dějiny československé v hlavních obrysech*. Politická edice, sv. 6. Dělnické nakladatelství, Praha 1948, s. 264–271. Inserce – Svět práce, 12. 5. 1948.

[1818] Rudolf BECKMANN: *Hitlerova válka proti Československu ve světle mezinárodního práva*. Orbis, Praha 1948.

[1819] Inserce – Svobodné slovo, 11. 5. 1948, s. 6.

[1820] Např. Bohuslav EČER: *Hitlerova válka proti Československu. Poznámky ke stejnojmenné knize dr. Rudolfa Beckmanna*. Rovnost, 10. 6. 1948, s. 3.

[1821] Karel NOVOTNÝ: *O Pamětech Edvarda Beneše*. In: České země a Československo v Evropě XIX. a XX. století…, c. d., s. 441.

[1822] Douglas M. KELLEY: *Muži kolem Hitlera. (22 Cells in Nuremberg)* Přeložil Václav Straka. Aventinum, Praha 1948.

[1823] Svobodné noviny, 21. 3. 1948, s. 4.

[1824] Marie PUJMANOVÁ: *Hra s ohněm*. Knihovna Svobodných novin, roč. 11, svazek 4. Svobodné noviny, Brno 1948.

[1825] Lidové noviny, 16. 5. 1948, s. 7.

dokončením vydalo nakladatelství Fr. Borový k 9. květnu 1948 II. vydání v nákladu 10 000 výtisků.[1826] V témže nakladatelství pak kniha vyšla během roku ještě ve čtyřtisícovém III. vydání a na podzim 1949 počtvrté, kdy celkový počet exemplářů dosáhl až ke 54 000 výtisků. Zájem o knihu byl i nadále veliký a v r. 1950 vyšla i v ruštině.[1827]

Podobně jako za *Lidi na křižovatce* byla Marie Pujmanová k 28. říjnu 1948 oceněna státní cenou v oboru písemnictví *„pro odvahu a uvědomělost, se kterou se chápe látky z posledních desíti let našich národních dějin i pro rovnocenně hodnotné zpracování slovesné“*.[1828]

Osudy hrdinů *Lidí na křižovatce*, z nichž hlavní roli převzala rodina advokáta Gamzy, se ve *Hře s ohněm* vyrovnávaly především s nástupem nacismu. Románu vévodily dva dějové vrcholy (nebo též „hrby“, jak jim říkala sama autorka)[1829] – lipský proces a události mnichovské krise.

Napsání románu předcházela velmi pečlivá příprava,[1830] čemuž také odpovídaly i pasáže, popisující zářijové dění. Z nich vyniká zejména barvité vylíčení demonstrací proti přijetí anglo-francouzského plánu[1831] i zachycení doslova magické atmosféry mobilisační noci, tolik kontrastující s následujícím „křivičným“ pomnichovským obdobím.

I s ohledem na dobu vydání je zjevné, že *Hra s ohněm* nekopírovala mezinárodní rámec narýsovaný *„historickou informací“* a odpovídala stavu poznání zhruba k závěru roku 1947. Pro mnohem širší chápání mnichovské krise lze tedy román spíše považovat za jakýsi náznak toho, jak by se obraz Mnichova vyvíjel bez vnějšího tlaku sovětské protipadělatelské kampaně a bez průvodních jevů Vítězného února.

Pujmanová sice dávala v díle průchod svému politickému přesvědčení, avšak její obraz roku 1938 nelze považovat za poplatný stranické propagandě, za mechanické aplikování propagandistických thesí, přestože v románu použila řadu rekvisit, s kterými operoval ve stejné době tisk KSČ. Jsou to např. ostré odsudky vůči I. republice, kdy se se *„matka republika“* chovala k dělníkům jako macecha z pohádek a četnictvo poskytovalo ochranu henleinovcům. Zmíněn je předseda *„zazobané selské strany“*, který se chce dohodnout s Henleinem (neboť *„čím víc kdo měl, tím smířlivěji byl k Hitlerovi naladěn“);* agrárnický ministr vnitra, jenž by raději dal zavřít Gottwalda než Henleina; banky, notující si, *„že bude lépe, aby na Evropu přišel kříž, než aby nad ní vycházela hvězda“*; *„stranu Nic než národ“*, která se podle hesla *„Nic než prachy“* rozhodla přiklonit se k Hitlerovi. Objeví se tu i rekvisita *„Zadinovy tisícikoruny“*, kterou autorka připsala řediteli Vykoukalovi z Úlů, patřícímu právě k této straně. Dojde i na krátkodobé zastavení *Rudého práva*.

Klíčovou roli v zápase na obranu republiky přisoudila Pujmanová přirozeně komunistům, ti také organisují generální stávku požadující odstoupení Hodžovy vlády. Strana jako instituce zde ale vlastně nevystupuje, pouze masy dělníků (ono *„Gottwaldovo vojsko práce“*) či konkrétní postavy, které kromě stranické příslušnosti mají i své jiné lidské kvality. Dělnictvo, odbývané žebráckým grošem od *„matky republiky“*, jde ji přesto bránit, neboť *„krev není voda, matka je matka“*, jejich rodná země a té nyní hrozí nebezpečí. Při demonstracích u parlamentu se objeví i Klement Gottwald a vede poté delegaci na Pražský hrad.

Vedle Gottwalda ale v románu vystupují i jiné reálné osobnosti. Při demonstracích na Hradě uklidňují rozlícené demonstranty, provolávající hanbu Beranovi, generál Syrový, ale také Karel Hašler. U parlamentu se druhého dne *„objímají bývalí političtí odpůrci“*, všichni lidé dobré vůle z koaličních stran a zazní tu i slova Ladislava Rašína. Objeví se *„umírněný socialista, jeden ze spravedlivých, s nimiž se komunisté scházeli v osudné září k poradám, jak zachránit stát“*, delegaci na Hrad tvoří zástupci deseti politických stran. Hnutí na záchranu státu tak má podstatně pestřejší politickou základnu.

Historické události nejsou podány nijak ploše. Pujmanová přitom využila různé charaktery i sociální zázemí svých postav ke kladení netypických otázek a střídání neobvyklých pohledů, byť omezených třeba na jedinou větu – od malého Míti přes přemýšlivého Stáňu, rasantního Gamzu, zemitou Barušku až po bezejmenné dělnické účastníky demonstrací. Mnichovské události tak dokázala přiblížit celým spektrem pohledů – od radikálního až černobílého ke strukturovanějším a hloubavějším.

Do mnichovského výkladu např. vložila i obavy židovských obyvatel z budoucnosti, úvahy nad změnou chování dříve *„hodných a přičinlivých Němců“*, které jako když *„ďábel posedne“*; ale také přemítání o víře v sovětskou pomoc, která byla u komunistů *„politickým přesvědčením“* a u ostatních *„legendární důvěrou*

[1826] Marie PUJMANOVÁ: *Hra s ohněm*. Žatva, svazek 68. Fr. Borový, Praha [2]1948.

[1827] Мария ПУЙМАНОВА: *Люди на перепутьи – Игра с огнём*. Издательство иностранной литературы, Moskva 1950.

[1828] Lidové noviny, 28. 10. 1948, s. 5.

[1829] Marie PUJMANOVÁ: *Hra s ohněm*. Československý spisovatel, Praha [18]1985, doslov Emila Lukeše, s. 251.

[1830] Např. LA PNP, Pujmanová Marie (roz. Hennerová), kart. 7, inv. č. 85.

[1831] Včetně proslulého hesla *„Dejte nám zbraně, dali jsme si na ně!“*

k velkému bratrovi, k Rusku“. A když advokát Gamza upozorňoval po Mnichovu své posluchače *„na třicet sovětských divisí, které stály na rumunské hranici přichystány jít nám na pomoc*“,[1832] nechala Pujmanová v auditoriu zaznít velmi netypickou otázku *„Byli by je Rumuni pustili?*“ kterou ponechala bez odpovědi.[1833] – Právě díky tomuto hlubšímu promýšlení zářijových událostí působí i ony použité rekvisity jen jako pouhé momentky, které výrazně neovlivňují dynamický děj. Ten není lineární – Pujmanová zapracovává i krach jednání v Godesbergu, po němž následovalo vyhlášení mobilisace.

Vysoce hodnoceni jsou presidenti Masaryk i Beneš. Oba jsou nazýváni presidenty-filosofy a demokraty. Benešovu roli v zářijové krisi podbarvilo Hitlerovo urážení presidentovy osoby i rekvisita noční demarše britského a francouzského vyslance, doplněná motivem jeho násilného probuzení *(„Zburcovali pana presidenta – ten má také život, ani v noci mu nedají pokoj“.)* Po Benešovi volají i demonstranti na Pražském hradě a tak se alespoň objevuje ve svítícím okně, aby dodal lidem odvahy. *„Někteří ho nahlas pozdravovali; ale v tom se lidé začali sápat a hvízdat a středně pokřikovat. Za to, že dvacet let stavěl na čestném slovu Francie.*“ Pujmanová vysvětluje, že křičeli, protože byli nešťastní a nevěděli, co dělají. *„»Ba, chudák pan president,« vzdychla si jedna soucitná duše. »Nikdo neví, co všechno na něm leží.«*“ – A i v pomnichovském čase mluví advokát Gamza o bývalé hlavě státu s respektem: *„President, zrazený Francií, s kterou taková léta spojoval osudy československého státu, chtěl národ ušetřit války – zdála se mu nad naši sílu. Odešel ze země; ale pracuje pro nás dál, za to dám ruku do ohně!*“

Právě tento Gamzův pomnichovský proslov využila autorka i ke shrnutí všech sil, které v září 1938 vystoupily na podporu Československa. *„Kdo všechno byl a podnes je proti Mnichovu? Všechny komunistické strany se Sovětským svazem v čele; to věru není maličkost. Všichni opravdoví demokraté v Evropě i v Americe. Angličtí labouristé hlasovali proti Mnichovu, britský lid manifestoval pro Československo.*“ Vzpomněl i na *„spravedlivé jednotlivce*“, *„ať jsou příslušníky kterékoli politické strany, prosté lidí, kteří mají kus cti v těle a v kterých nevymřel cit pro spravedlnost*“, na *„ušlechtilé gesto generála Fauchera*“, vřelá slova francouzských žurnalistů Kérillise a *„Madame de Tabouis, třebaže jsou jiného politického vyznání než my*“ i na výrok Winstona Churchilla, *„konservativce zuby nehty*“, ale *„otevřené hlavy*“ a *„konstruktivního státníka*“.[1834]

Tato sympatická neprostoduchost *Hry s ohněm* však záhy přestávala stačit překotným změnám, vyvolaným sovětskou protipadělatelskou kampaní. A tak hned ve II. vydání zmizela zmínka o *labouristech, hlasujících proti Mnichovu*. Nahradila ji formulace: *„Angličtí dělníci hlasovali proti Mnichovu*“.[1835] Šlo o první změnu v románu vynucenou vnějšími okolnostmi. Zdaleka neměla být poslední.[1836]

Dějiny podle stranických příruček

Příchod nové historiografie I. republiky, Mnichova i obou odbojů, ohlášené Václavem Kopeckým 24. září, nastal ve dnech kolem 28. října, kdy jeho referát byl vydán tiskem a začaly se objevovat první publikace, rozvádějící these jeho referátu. Tyto *„nové dějiny*“ však na sebe nebraly podobu standardních odborně historických prací, psaných školenými historiky, ale formu stručných brožur a příruček stranického školení, shrnujících v thesích nový výklad nedávné minulosti.[1837]

30 let ČSR

Brožurku *30 let ČSR*, vydanou 19. října 1948 jako 9. číslo stranického periodika *Fakta a cifry o politice*

[1832] Lze předpokládat, že autorka tuto informaci převzala z Fierlingerových pamětí.

[1833] Podobně když lidé volali po generálu Syrovém jako záruce rozhodné obrany republiky, byli varováni, že Syrový (na jiném místě označen jako *„takový tlustý strejc*“) *„je fašista*“. Ale protože *„jednooký hrdina jim ztělesňoval vojenskou vládu*“, nedali si ho vzít. – Může se tedy lid mýlit?

[1834] Marie PUJMANOVÁ: *Hra s ohněm*. Knihovna Svobodných novin, roč. 11, svazek 4. Svobodné noviny, Brno 1948, s. 341–342.

[1835] Marie PUJMANOVÁ: *Hra s ohněm*. Žatva, svazek 68. Fr. Borový, Praha [2]1948, s. 342.

[1836] Kromě *Hry s ohněm* vyšel koncem roku pátý svazek cyklu Uptona Sinclaira *Presidentův agent*, v němž se promítaly některé motivy mnichovské krise. (Upton SINCLAIR: *Presidentův agent*. Přeložila Zdenka Micková. Práce – Lincolns-Prager, Praha – Londýn 1948.) Na rok 1948 byl zřejmě chystán i monumentální první díl *České trilogie* Vladimíra Pazourka (1907–1987) s titulem *Konec republiky*. Nakonec zřejmě vyšel až v dubnu 1949. (Vladimír PAZOUREK: *Česká trilogie. Díl I. Konec republiky*. Mír, Brno 1948.)

[1837] Vedle brožur se v tisku rozjížděla reinterpretační kampaň, poskytující „správný“ pohled na dějiny I. republiky. Odkazovala převážně na referát Václava Kopeckého či na sborník Gottwaldových projevů *Deset let*, ale objevovaly se i odkazy na Rubinštejnovu recensi Benešových *Pamětí*. Srov. -áb-: *Jaká byla?* Naše vojsko, roč. 7, č. 48/1948, 26. 11. 1948, s. 3. Zde ovšem šlo o pasáž

a hospodářství,[1838] lze bez nadsázky označit za ukázkový příklad aplikace thesí z referátu Václava Kopeckého v praxi a zároveň za asi nejpodrobnější celistvý pokus o výklad dějin do r. 1948, který byl v této fázi učiněn. Závislost na referátu Václava Kopeckého, který byl publikován takřka současně, se vyznačuje nejen lpěním na prakticky stejné periodisaci a dějinných milnících, ale v některých případech i používáním totožných formulací a vět. Zdá se, že text brožury vznikal velmi narychlo, protože obsahuje mnoho omylů, chyb, nepřesností a překlepů a některé jeho pasáže se opakují.[1839] Je pravděpodobné, že bude dílem více autorů, jejich jména však uvedena nebyla, v tiráži se vyskytuje pouze odpovědný zástupce listu František Dezider Pór (1898–1980).[1840]

Oproti referátu je dějinný přehled konkrétnější, uvádí skutečně „fakta a cifry", třebaže značně výběrově, a podobně jako u Kopeckého dochází i zde k časovým a interpretačním skokům oběma směry. V pasážích o Mnichovu poskytuje také téměř úplnou *„paletu"* používaných výkladových rekvisit.

Nejasné členění buržoasního politického tábora

Základním motivem dějin předmnichovské republiky je tedy these, že buržoasie v letech 1918–1920 postupně zcela ovládla novou republiku, která vznikla pod vlivem VŘSR.[1841] Při ovládnutí státu buržoasií sekundovali *„pravicoví sociální demokraté a národní socialisté"*, ale také Edvard Beneš, jehož vláda připravila půdu pro to, aby nastoupila první Švehlova vláda a agrárníci získali rozhodující vliv. To se pak mělo projevit za vlády *„panské koalice"*. Buržoasní vláda dovedla republiku ke dvěma hospodářským krisím. Zatímco sanované banky bohatly, aféra střídala aféru, dělníci a zaměstnanci chudli a pod heslem racionalisace ztráceli práci. Buržoasii nadále vzdorovala pouze KSČ, jíž se za to dostalo pronásledování a byly konány i pokusy o její rozvrácení zevnitř. Stávkové hnutí se snažila vláda a státní aparát likvidovat co nejbrutálnějším způsobem a brutalita buržoasie rostla i po nástupu Hitlera k moci. V republice začalo na počátku 30. let vzrůstat fašistické nebezpečí, jednak od otevřeně fašistických uskupení, jednak od fašizujících sil a reakce. Vedení agrární strany se pokoušelo provádět proněmeckou politiku, a tak toleruje henleinovce,[1842] zejména díky reakčnímu agrárnímu ministru vnitra Černému. Na Slovensku podkopávali republiku hlinkovci. V letech 1933/1934 zahnala první Malypetrova vláda KSČ téměř do ilegality[1843] a proti jejím organisacím i jednotlivcům rozpoutala teror. V r. 1935 se agrárníci pokusili uchvátit veškerou moc během presidentské volby, když *„spolu s živnostensko-obchodnickou stranou středostavovskou navrhla za protikandidáta dr. Beneše universitního profesora dr. Němce, předsedu Národní rady. Tuto kandidaturu přijalo za své i Národní sjednocení a Čs. obec fašistická."*

Rekvisita presidentské volby v r. 1935 nezařazuje Benešovu osobnost k reakci. Přes veškerou předchozí i následnou kritiku je kandidátem *„pokrokovějších sil"*. Líčení volby opět favorisuje komunistickou stranu: *„Volbu dr. Beneše presidentem republiky proti figuře (dr Němcovi) nastrojené reakčními živly z agrární strany, rozhodli komunisté. Při měření sil v občanském táboře mezi reakčními silami, které chtěly ostrou politiku v duchu protidělnickém a pokrokovějšími silami, mezi kandidátem dr. Němcem a dr. Benešem, rozhodli tedy komunisté ve prospěch dr. Beneše. Vystoupením komunistů byl pokus reakčního bloku znemožněn. Agrárníci a jejich spojenci odvolali kandidaturu dra Němce a dr. Beneš byl 18. prosince 1935 zvolen druhým presidentem republiky."*[1844]

Výklad presidentské volby naznačoval, že buržoasní politický tábor lze dělit na dvě uskupení – REAKCI (representovanou hlavně agrární stranou, Národním sjednocením, živnostníky) a DEMOKRATICKÝ BURŽOASNÍ PROUD, přičemž dělící linií může být právě stanovisko k Benešově kandidatuře. Následující vylíčení politické situace před Mnichovem však dalo přednost jinému členění.

---

z referátu Kopeckého. Plný text Rubinštejnovy recense podle znění v *Tvorbě* přetiskl časopis *Vojenská výchova* (Vojenská výchova, roč. II, č. 11–12, říjen 1948, s. 430–433).

[1838] Určeného *„pro všechny soudruhy, kteří chtějí být všestranně informováni"*.

[1839] Níže uvedený rozbor textu proto upřednostnil věcný obsah jednotlivých pasáží a nerespektoval jejich mnohdy nelogické, až chaotické řetězení.

[1840] *30 let ČSR*. Fakta a cifry o politice a hospodářství, roč. III, č. 9, 19. 10. 1948. Ústřední sekretariát KSČ, Praha 1948.

[1841] Zahraniční odboj zde, na rozdíl od referátu Václava Kopeckého, není marginalisován.

[1842] Henleinova strana je zde chybně ztotožněna s DNSAP.

[1843] Důvod řečen není.

[1844] Oproti vzpomínkovým článkům ze dnů Benešovy smrti se zde již netvrdí, že by pro Bohumila Němce hlasovali i zástupci HSĽS.

Vládní koalici tvoří na jedné straně REAKCE – agrárníci, Národní sjednocení, živnostníci a nyní už i lidovci; mimo vládu jsou to pak henleinovci a hlinkovci. Na druhé straně stojí už pouze POMAHAČI REAKCE – sociální demokraté a národní socialisté.

Zhodnocení koaliční politiky je velmi příkré a slyšíme v ní ozvěnu Rubinštejna, tak i Barešovy výňatky z Beranovy *„zpovědi“*: *„Jejich dlouholetá protilidová, protisovětská, na západní kapitalistické státy orientovaná politika, krok za krokem připravovala mnichovskou katastrofu. V této činnosti nenastala změna ani tehdy, když Československo, jako poslední stát v Evropě uznalo SSSR de jure (roku 1934), a ani tehdy, když uzavřelo s SSSR (roku 1935) spojeneckou smlouvu. Beran ve své zpovědi, kterou učinil za okupace K. H. Frankovi, přiznal, že on a jeho stoupenci nikdy nepovažovali československo-sovětskou spojeneckou smlouvu pro ČSR za závaznou. A byla to pravda. Česká buržoasie přistoupila na spojenectví s SSSR jen proto, aby na oko ukázala silné gesto vůči hitlerovskému Německu. Ve skutečnosti se více bála Sovětského svazu než nacistického Německa a podle toho vypadaly i jejich činy.“* Mnichov je tedy dílem i všech členů vládní koalice, nejen henleinovců a hlinkovců. Vedení agrární strany nadto *„soustavně zrazovalo český a slovenský národ“* a je jasné, že *„proti této zrádné, reakční, protilidové a germanofilské politice agrární strany“* bojovala a před ní varovala *„jedině“* komunistická strana.

Opět se zde uplatňují cíleně vytvářené analogie. Agrární strana hodlala zopakovat svůj postup z r. 1925, kdy do vlády přizvala představitele německých buržoasních stran, *„aby mohli prosadit v t. zv. „panské koalici“ odbourání četných popřevratových sociálních vymožeností“*. Tak i po nástupu Hitlera agrární strana *„seskupuje kolem sebe všechny nejreakčnější živly, nejen české a slovenské, ale i německé a maďarské“* a *„zvláště úzkou spolupráci“* navázala s henleinovci. Neúspěch s volbou *„reakčního exponenta“* presidentem ji neodradil a počátkem roku 1938, *„kdy agresivita henleinovců vzrostla na nejvyšší míru, rozhodl se Beran k novému nástupu“* a vyslovil se na Nový rok 1938 k přijetí SdP do vlády. Přes odpor veřejnosti, který Beranův článek vyvolal, souhlasila s touto politikou i *„buržoasie organisovaná v národně demokratické straně a nabízela svou spolupráci. K ní se připojili i najmanovští živnostníci, gajdovci a fašisté z Národní obce fašistické. Jednotná fronta pravicových stran pod vedením agrární strany pokračovala dále ve svém zrádcovském díle.“*

Protipólem je opět komunistická strana, která už na svém VII. sjezdu v dubnu 1936 *„odhalila zrádnou činnost beranovců, preisovců a jejich pomahačů – klofáčovců, zenklovců a hamplovců atd. a poukazovala na hrozící nacistické nebezpečí. Ona to byla, která vytýčila jedině správnou cestu boje proti našim zrádcům, a poukázala na nebezpečí hrozící se strany nacistického Německa. Komunisté usilovali v tomto boji o jednotnou lidovou frontu všech demokratických sil v republice.“* – A zde se projevila znovu rozkolísanost hodnocení úlohy socialistických stran. Když šlo o lidovou frontu, zařadil výklad socialistické strany znovu mezi demokratické síly. *„Žel, uskutečnění této fronty bylo zmařeno tím, že demokratická část (soc. dem. a nár. soc.) tehdejší vládní koalice pokračovala ve spolupráci s agrární a národně-sjednoceneckou reakcí.“*

Nedošlo tak ke změně poměru sil *„mezi demokratickým a reakčním táborem“*, nebyla vytvořena vláda lidové fronty, *„representující dělníky, rolníky, živnostníky a inteligenci. Soc. dem. a nár. soc. vedení bylo tehdy hluché k nabídkám komunistů a pokračovalo ve spolupráci s reakčními živly ve vládě.“* Sociálně demokratičtí a národně socialističtí ministři se ve vládě nevzepřeli diktátu agrárníků, neopřeli se o sjednocenou sílu lidu, nevytvořili *„jednotu odborů, družstev, mládeže atp.“* Místo toho *„nár. soc. ministři Franke a Tučný včetně s předsedou nár. soc. strany Klofáčem a soc. dem. ministři včetně s předsedou soc. dem. strany Hamplem souhlasili se zrádcovskou politikou Berana a spol.“* Proto *„komunisté vedli boj o jednotu dělnické třídy proti hrozícímu nebezpečí sami dál“*, jako *„jediní varovali český a slovenský národ a usilovali o jednotnou lidovou frontu všech pracujících proti akutnímu nacistickému nebezpečí“*, navzdory pronásledování Hodžovou vládou i oběma vládami Syrového.

HLAVNÍ REKVISITY NOVÉHO VÝKLADU MNICHOVA

Ve výkladu Mnichova lze sledovat tyto charakteristické motivy:

Mezinárodní výkladový rámec Mnichova se drží *„historické informace“*, zčásti i *Dějin diplomacie* a patrně již i některých dalších textů protipadělatelské kampaně, aniž by na ně jmenovitě odkazoval. Nacismus tedy ve 30. letech sílil *„za přímé podpory anglické vlády“* a chystal se *„ke křižáckému tažení proti Sovětskému svazu“*. Československo stálo v cestě, neboť *„bylo spojeno vzájemnými spojeneckými smlouvami s Francií a Sovětským svazem. Hitler se tuto frontu Paříž–Praha–Moskva chystal rozbít.“*

Nechybí Halifaxova návštěva u Hitlera. Slouží jako doklad, že *„dávno před obsazením Rakouska Hitlerem dali angličtí reakcionáři v čele s Chamberlainem Hitlerovi volnou ruku, aby realisoval své plány ve střední*

a východní Evropě“. Jsou citovány části jejich rozmluvy, doplněné poznámkou, že pocházejí z protokolu nalezeného „*v archivu německého ministerstva zahraničí*“. – Není ale uveden ani odkaz na „*historickou informaci*“, ani na sovětskou dokumentovou edici, natož na její české vydání.

Jednání zástupců anglické vlády s Hitlerem pokračovalo prostřednictvím velvyslance Hendersona. Anglická vláda při něm dala „*souhlas, aby Hitler zasáhl do suverenity ČSR »k vyřešení poměrů sudetských Němců v ČSR«*“. – Ani zde nebyli *Padělatelé dějin* zmíněni.

Anglický souhlas povzbudil henleinovce, kteří „*začali klást licitační požadavky vůči československé vládě*“. Vedení agrární strany v čele s Rudolfem Beranem současně udržovalo „*úzký styk*“ s německým „*velvyslancem*“[1845] Eisenlohrem.

Hodžova vláda byla z pozadí politicky řízena reakčními živly, jako byl Beran a Preiss. Krok za krokem ustupovala a „*byla ochotna splnit Henleinovy požadavky*“. Reakční živly se snaží ve veřejnosti „*ututlat nebezpečí, které hrozilo jednotě a samostatnosti Československa*“. Jsou citovány dva dopisy mezi Beranem a Preissem.[1846]

Reakčním živlům v Československu se rovněž podařilo do čs.-sovětské smlouvy o vzájemné pomoci „*vpašovat klausuli, podle níž SSSR může splnit své závazky vůči ČSR jen tehdy, splní-li je francouzská vláda*“. A francouzská vláda v čele s Daladierem a Bonnetem se chtěla za každou cenu „*vymknout ze splnění závazků vůči ČSR*“. Nasadila „*všechny páky, aby československá vláda byla povolná vůči Henleinovým požadavkům (vlastně Hitlerovým)*“.

„*Jedině Sovětský svaz to byl, který poctivě dodržel a chtěl dodržet závazky vůči ČSR*“.

Vyslání „*delegace anglického lorda Runcimana, aby »smírně« vyřešila spor henleinovců podporovaných Hitlerem s československou vládou*“, je chápáno jako vměšování anglické vlády a zásah do suverenity. Je konstatováno, že Beran a spol., Hodžova koaliční vláda, ale „*také president Dr Beneš*“ tento zásah do suverenity „*nejen trpěli, ale přímo vítali*“, přestože skutečným Runcimanovým posláním bylo vyřešit „sudetoněmeckou otázku“ ve prospěch henleinovců a v tomto směru u čs. vlády také zasáhl. Čs. reakce smýšlela obdobně: „*Z Preissova dopisu Beranovi v srpnu 1938 lze vidět, že Preiss byl pro autonomní území »sudetských« Němců, a že v tom smyslu chtěl mluvit s lordem Runcimanem. Byli to zrádci, protože agrárním velkostatkářům a národně sjednoceneckým fabrikantům a bankéřům líp vyhovoval Hitler, než demokratické Československo, opírající se o pomoc Sovětského svazu.*“

Je citováno znění anglo-francouzského plánu z 19. září 1938 – bez uvedení původu. Naproti tomu zcela schází jeho odmítnutí a následné přijetí Hodžovou vládou.

Protivládní demonstrace jsou v textu překvapivě předřazeny anglo-francouzskému plánu a navíc pevně spojeny s činností KSČ. „*Komunisté v čele se soudr. Gottwaldem zmobilisovali pracující lid – celý národ – aby se semkl v jednotné frontě a bojoval proti hrozícímu nebezpečí. Odhalovali úlohu vlády vedené reakčními agrárníky. Burcovali lid, aby si republiku nedal rozkouskovat, aby bojoval pro jednotnou demokratickou republiku a bránil se, bude-li republika napadena hitlerovským vojskem. »Budeme-li se bránit« – prohlásil soudruh Gottwald ve stálém výboru Národního shromáždění 18. září 1938 – »nezůstaneme sami.« 22. září 1938 došlo v Praze k památné velké demonstraci pražského pracujícího lidu. Dělníci zastavili ve všech závodech práci a vyšli do ulic a žádali, aby Hodžova kapitulantská vláda odstoupila. Volali po vládě, která by bojovala za jednotu a samostatnost Československé republiky.*“[1847] Konkrétní důvod ke svržení vlády uveden není.

U jmenování nového kabinetu je opakováno tvrzení, že Syrového vláda pouze pokračovala ve stejném duchu jako Hodžova. Kromě toho považovali autoři za nutné zdůrazňovat, že jejím členem byl i Petr Zenkl, čímž opakovali tiskovou přestřelku z května 1946, posílenou nyní o Zenklovy exilové aktivity. „*Pražský lid smetl Hodžovu vládu a byla jmenována vláda Syrového, ve které byl i Dr Zenkl ministrem soc. péče. Ta však nebojovala, ale zradila a dokončila zhoubné dílo reakce, vedené agrární stranou.*“

Na rozdíl od Václava Kopeckého i „*historické informace*“ je zde zmíněna schůzka v Godesbergu i přerušení jednání. „*22. září 1938 se sešel po druhé Chamberlain s Hitlerem v Godesbergu. Jednání trvalo dva dny. Hitler stále stupňoval své požadavky. Usiloval o vyklizení »sudetského« území počínaje dnem 23. září. Na tomto termínu ztroskotalo jednání, jinak Chamberlain souhlasil s Hitlerem. Události rychle kvapily.*“

[1845] Chyba původní.

[1846] Opět bez uvedení původu. Dopis ze srpna 1938 byl uveřejněn v *Dokumentech zrady*, Beranův dopis Preissovi z 27. 4. 1938, „*ve kterém psal, že Němci nechtějí naše území a že Henleinova strana stojí za celistvostí ČSR*“, neboť „*Hitlerovi prý nejde o Němce v ČSR, ale o to, jakou politiku bude dělat československá vláda*“ však v této publikaci otištěn nebyl!

[1847] Gottwald mluvil ve stálém výboru 19. září, chyba v dataci byla převzata ze sborníku *Deset let 1936–1946*.

Vyhlášení čs. mobilisace následuje sice hned za zmínkou o Godesbergu, ale zároveň je zde použit i motiv falešné mobilisace s dalším připomenutím úlohy Petra Zenkla: *„23. září vyhlásila vláda Syrového všeobecnou mobilisaci. Avšak Syrového vládě včetně ministra dr. Zenkla nešlo tehdy o to zažehnat nebezpečí odtržení »sudetského« území, ale ve skutečnosti o to, kdy se to má stát.“*

Citován je také úplný text mnichovské dohody včetně dodatků.

Jsou připojeny citáty ze zprávy Huberta Masaříka. O značně ledabyle provedené kontrole konečného textu této brožury svědčí věta, že *„vedoucím československé delegace v Mnichově“* byl místo Huberta Masaříka Jan Masaryk…

Mnichovská dohoda byla dovršením zrady ze strany francouzské a anglické vlády a záchranou Hitlera. Této zrady se účastnili i *„reakční agrárníci“*.

Znovu se objevuje rekvisita *„agrárního ministra vnitra Černého“*. Ještě před Mnichovem dal *„rozkaz, aby československá státní policie začala vyklizovat »sudetské« území a předala své posice henleinovským ordnerům. Na ulicích větších měst v severních Čechách objevili se Henleinovi ordneři ve funkci policajtů.“*

Použita je i rekvisita s objednaným ultimátem, ale při naprosto nečekané příležitosti, je kladeno do souvislosti s mnichovskou dohodou, nikoliv s anglo-francouzským plánem: předseda vlády Milan Hodža *„se sám 29. září 1938 obrátil do Paříže a Londýna, aby byla provedena demarše anglického a francouzského velvyslance u presidenta Dr. Beneše* […]*, aby Československo bezpodmínečně podepsalo mnichovskou dohodu.“* Nato *„ještě v noci z 29. na 30. října navštívili presidenta Beneše velvyslanci anglický a francouzský a ultimativně žádali, aby Československo uznalo Mnichovskou dohodu a nařídilo vyklizení území, v dohodě uvedeného“*.[1848]

Přijetí mnichovské dohody čs. vládou posloužilo opět k připomenutí jejích některých členů – *„A československá vláda – Syrový, Zenkl, Feierabend atd., přijala mnichovskou dohodu.“*[1849] Zde buď znovu selhala závěrečná kontrola textu, nebo nemělo hrát roli, že Ladislav Feierabend nebyl členem první Syrového vlády.

Syrového vláda *„mnichovský ortel přijala“* a *„ani se nepokusila opřít se o jediného spojence; který nám zůstal věren, o Sovětský svaz. Tím bylo Sovětskému svazu znemožněno vystoupit na naši obranu. Nemohl vystoupit na obranu těch, kteří se sami nechtěli bránit.“*

Jedině komunisté nekapitulovali. Připomenuta je Gottwaldova řeč o bosých Habešanech, kterou přednesl *„dne 30. září, na poradě předsedů politických stran o mnichovském diktátu“* na Hradě před presidentem Benešem. *„Jeho hlas však byl v kruhu buržoasních a reakčních politiků hlasem volajícího na poušti.“*[1850] Později je citována i část Gottwaldovy řeči ve Stálém výboru Národního shromáždění z 11. října.

Jedině komunisté se postavili proti Mnichovu a jedině SSSR Mnichov neuznal. Sovětský svaz, jak je (vlastně v duchu Rubinštejnovy recense) zdůrazněno, *„jejž zase naše vláda uznala nejpozději ze všech vlád v Evropě, a proti němuž naše buržoasie neustále bojovala“*, byl jedinou velmocí, *„která neuznala Mnichov a chtěla nám pomoci. Tato pomoc však byla odmítnuta.“*

Republika mohla být uhájena, *„nebýt velezrádné činnosti reakčních agrárníků“*. *„Sovětský svaz byl nejen ochoten, ale i připraven k pomoci. Vojenské síly SSSR byly tehdy zmobilisovány pro pomoc Československu.“*

Použita je i Kopeckého rekvisita Stalinova poselství Benešovi, tlumočeného *„na počátku září 1938“* Gottwaldem. Gottwald Benešovi vyřídil, že *„Sovětský svaz je připraven pomáhati Československu, aniž by Francie splnila svůj závazek“*.

Avšak *„zodpovědní vládní činitelé včetně dr. Beneše“* tuto *„otevřenou nabídku soudruha Stalina zavrhli a na Sovětský svaz se neobrátili“*. Místo toho *„kapitulovali před Hitlerem“*, který jim vyhovoval lépe *„než demokratické Československo, hájené lidovou československou armádou za pomoci sovětské Rudé armády. Místo, aby vedli dobře ozbrojenou československou armádu do boje proti nacistickému Německu, které nebylo tehdy připraveno k válce, odzbrojili armádu a uvolnili cestu Hitlerovým vojskům.“*

Obrana Československa byla možná, neboť Německo nemělo síly pro válku. Zde je text pozoruhodně adresný, odkazuje na konkrétní a datovaný výrok maršála Keitela z 4. dubna 1946, v němž měl vypočítávat počet jednotek, které mělo Německo k disposici.[1851] Podle generála Haldera existoval navíc proti Hitlerovi

---

[1848] Chyby původní.

[1849] Dva posledně jmenovaní si dokonce na jiném místě vysloužili označení *„ministři zrádci“*.

[1850] Mimochodem obdobná věta se objevila v *„historické informaci“* v souvislosti s Maximem Litvinovem. Vizte výše u pozn. 207.

[1851] *„V norimberském procesu prohlásil dne 4. dubna 1946 nacistický generál Keitl, že na jaře 1938 mělo Německo jen 24 pěších divisí, jednu pancéřovou, jednu horskou, jednu jezdeckou a žádnou motorisovanou divisi. Keitl z toho vyvodil, že Německo nemělo tehdy větší armádu než Československo. Prohlásil dále, že na podzim 1938 (v době Mnichova) byla síla obou armád stejná a německý generální štáb byl po Mnichovu šťasten, že nedošlo k válce, protože nevěřil, že Německo je dosti silné, aby německá armáda pronikla pohraničními opevněními Československa.“* – Informace byla zřejmě převzata z dobové zprávy ČTK (srov. např. *„Hodný Keitel“ vypovídá.*

mezi německou generalitou odpor. V případě války by se postavili proti němu.[1852] *„Chamberlain a Daladier tedy Hitlera Mnichovem zachránili."*

Československí kapitulanti svým odmítnutím boje vydali Německu dobrovolně *„naši vojenskou výzbroj a válečný materiál 40 československých divisí a betonový pevnostní systém, na jehož vybudování zaplatili českoslovenští poplatníci přes 10 miliard Kč. Kromě toho zmocnil se Hitler československé zlaté reservy 23.000 kg zlata v nominální hodnotě 737 miliard Kč."* Německo vyšlo z mnichovské krise všestranně posílené.

Hitler Mnichovem slavil vítězství a *„s ním jásala i světová reakce"*, *„lid však protestoval"*. Krátce a obecně jsou zmíněny projevy nesouhlasu s Mnichovem, kdy *„britské vládě docházely stovky protestních resolucí dělnických organisací"* a *„dělníci v Paříži zastavili na znamení protestů práci"*.

Protipadělatelská kampaň se jednoznačně odrazila v otázce hlasování francouzského a britského parlamentu o Mnichovu. Ve francouzské sněmovně podle brožury *„komunisté jediní hlasovali proti Mnichovu"* – vypadl tedy nejen pravidelně opomíjený socialistický poslanec Jean Bouhey, ale z mnichovského příběhu zmizel i Henri de Kérillis. V případě britském pak brožura zcela vygumovala labouristickou oposici: *„V britské sněmovně jediný poslanec komunista soudr. Galacher hlasoval proti Mnichovu."*

Přijetí Mnichova pak v Československu vedlo k tomu, že republiku plně ovládly *„nejreakčnější živly české a slovenské buržoasie"*. *„President republiky Dr. Eduard Beneš"*, u kterého je zdůrazněno, že *„přijal mnichovskou dohodu"*, *„podal demisi a 22. října 1938 opustil republiku"*.

Republika se rychle fašisovala, což je označeno za *„logický následek zrádcovské politiky agrární a ostatní reakce a kapitulantské politiky presidenta Beneše, Hodžovy koaliční vlády a vlády Syrového"*.[1853] Konec 30. let se totiž nesl ve znamení *„seskupování a růst fašistických rozvratných živlů vedených reakčními živly agrární strany. Beran, Preiss, Stříbrný a Gajda a pravičáčtí soc. dem. a národní socialisté v čele s Hamplem, Klofáčem a Zenklem stali se hrobaři naší první repubibliky"*.[1854]

Ani zde již president Beneš není ponechán stranou a mnohem ostřeji, než v srpnu činil Rubinštejn, je řečeno, že: *„Celá koncepce naší zahraniční politiky první republiky, založená dr. Benešem – byla nesprávná a Mnichovem udělala bankrot."* Není ale řazen mezi zrádce, ale mezi KAPITULANTY.

Mnichovský příběh napříště stojí a padá s inovovanou thesí o výlučné úloze KSČ v boji proti Mnichovu. Nový výklad přestal KSČ pouze upřednostňovat, ale – podobně jako v britském a francouzském případě – prakticky vymazal veškerou ostatní protimnichovskou oposici. Odpor proti Mnichovu je vydáván za dílo pouze komunistické strany: *„Proti zrádcovské činnosti Beranů, Preissů, Hamplů, Klofáčů, Zenklů, Stříbrných a Gajdů stála zde jedině komunistická strana. Varovala a burcovala pracující lid a celý národ proti nacistickému nebezpečí a zrádné činnosti reakčních agrárníků, národních sjednocenců, pravičáckých soc. dem., nár. socialistů a fašistů. Společnými silami těchto kapitulantů a hrobařů první republiky byla KSČ potírána a r. 1938 rozpuštěna. Byla to jediná strana, která proti kapitulantům a henleinovským a tisovským rozvratníkům vedla boj i dále v illegalitě. Všechny ostatní strany se sjednotily v českých zemích v beranovské fašisující straně Národní jednoty, na Slovensku v Hlinkově ľudové straně a dokonaly zkázu republiky."*

ZÁKLADY NOVÉ HISTORIOGRAFIE?

Na příkladu brožury *30 let ČSR* lze demonstrovat, jak se principy sovětské protipadělatelské kampaně promítly do výkladu Mnichova, resp. i dalších témat nejnovějších dějin. Srovnáním soudobých sovětských textů k mnichovské krisi lze v textu brožury nalézt řadu shodných prvků a motivů, které byly v SSSR publikovány po uveřejnění *„historické informace"*. Přehled dějin předúnorového Československa se sice ještě nehlásil programově k marxistické metodě, nicméně čile přejímal these a rekvisity sovětské kampaně. Sou-

---

Podrobnosti o přepadení Československa. Svobodné Československo, 6. 4. 1946, s. 3), avšak tento ojedinělý pokus odkázat na konkrétní výrok německého maršála byl zatížen hned několika chybami současně. Ve skutečnosti tyto údaje zazněly na norimberském soudě až 5. dubna 1946, neříkal je Keitel, ale Schachtův obhájce Dix, výčet „cifer" byl delší a Keitel je pouze potvrdil. (Srov. IMT-X-583.)

[1852] Halderův výrok datován není.

[1853] Zmínka o druhé vládě Jana Syrového zase posloužila k výpadům proti emigrovavším politikům. *„Druhá vláda Syrového, v níž byli též ministry zrádci Dr. Zenkl a Dr. Feierabend, protiústavně předala sidorsko-tisovským luďákům moc na Slovensku tím, že 22. listopadu změnila protiústavně československou ústavu a »uzákonila« slovenskou »autonomii«. Taktéž byl 30. listopadu protiústavně zvolen zbytkem parlamentu proti hlasům komunistů t. zv. president Hácha. Z jeho »presidentského« prohlášení bylo vidět, že český i slovenský kapitál se definitivně orientoval na Berlín."* Nehrálo roli, že Zenkl nebyl členem druhé Syrového vlády.

[1854] Původní překlep.

časně ale na tuto „inspiraci“ nijak výrazněji neupozorňoval a pro současníka byl jistě daleko viditelnějším vzorem zářijový referát Václava Kopeckého, vydaný navíc ve stejné době tiskem.

Pokud se odpoutáme od zjevné uspěchanosti a občas nelogického členění původního textu, i tak lze jeho mnichovské pasáže charakterisovat jako sled mechanicky řetězených výkladových rekvisit a thesí, skládaných do předem vytvořeného schématu, narýsovaného jednak sovětskou *„historickou informací“*, jednak referátem Václava Kopeckého.[1855] Stavebním materiálem jsou jednak rekvisity staršího původu – střípky z předúnorových tiskových přestřelek či dlouhodobě hlásané these, sahající třeba až do r. 1938; jednak these nové – zčásti převzaté ze sovětských *Dějin diplomacie*, protipadělatelské kampaně, zčásti i rekvisity zdánlivě nové, u nichž jde ale zhusta o poúnorové inovace starších rekvisit. Jejich dřívější i současné opakované používání ve sdělovacích prostředcích, jejich přetváření ve výkladové stereotypy, u nichž se předpokládá obecná známost, ústila v krajně zkratkovité chápání a pojetí historických procesů a k presentování používaných rekvisit jako holých faktů, o nichž není (pro jejich obecnou známost) nutné se šířeji rozepisovat, nebo je prokazovat. (*„Je přece známo, že…“*)

Výstavba textu *à la thèse* ovšem od počátku naráží na potíže s konsistentností nového výkladu, kdy nová interpretace sice hodlá zcela vyvrátit předchozí pojetí jako skrznaskrz nesprávné, na druhou stranu je ale nedokáže zcela opustit a v řadě případů si jím musí i nadále vypomáhat.

Nový výklad např. zakotvil jednoznačně negativní hodnocení vlády buržoasie, v černém tónu líčil útisk, kterým trpěl pracující lid i komunistická strana. Opakoval, že zodpovědnost za tuto politiku nesou i socialistické strany. – Přesto stále považoval předmnichovskou republiku za demokratickou a v rámci buržoasních politických stran rozlišoval mezi reakcí a demokraty. Tzv. demokraté se ale na jiných místech náhle proměňují v *„pomahače reakce“* a na dalších zase v potenciální partnery KSČ při vytváření jednotné protifašistické fronty.

Výklad podobně rozlišoval mezi *zrádci* a *kapitulanty*, vzájemná hranice mezi těmito proudy je však zcela nejasná. Není řečeno, čím se kapitulant lišil od reakcionáře, ani kdo konkrétně byl „ještě“ kapitulant a kdo byl „už“ reakcionář a proč. Za reakci je sice en bloc prohlášena agrární strana (s drobnou výjimkou jejích „prostých“ členů) a Národní sjednocení, kapitulantský tábor ale není nijak přesněji vymezen a rozdělení v textu kolísá.

Konsistenci narušuje i skutečnost, že odpor vůči Mnichovu je přiznáván pouze KSČ a anonymnímu lidu a že výklad minulosti je přesycován analogiemi s aktuálními politickými a propagandistickými tématy. V rámci zúčtování s poraženými politickými konkurenty, namnoze nyní v emigraci, je bagatelisována či zcela popřena jejich úloha v září 1938. – Podle této logiky osoby, které v únoru 1948 chystaly reakční puč-druhý Mnichov, nemohly v r. 1938 myslet vážně boj proti prvnímu Mnichovu. – A tak je postoj k jejich současné činnosti zpětně promítán do jejich činnosti minulé v duchu hesla: dříve kapitulanti, nyní zrádní emigranti. Proto je opakovaně zdůrazňováno členství Petra Zenkla ve vládě Jana Syrového, proto je k němu připočítáván i Ladislav Feierabend.

Kritisován je nově i nedávno zesnulý president Edvard Beneš. Je činěn spoluzodpovědným za nastolení vlády buržoasie v nové republice, vytvořil nesprávnou koncepci zahraniční politiky, která dovedla stát do Mnichova, souhlasil s narušováním čs. suverenity západními velmocemi, vítal je; nevyužil informace, které mu od Stalina přivezl Klement Gottwald, nepožádal o sovětskou pomoc a přijal mnichovskou dohodu. Benešova role v mnichovské krisi je tak podávána jako zcela pasivní, president nevyvíjel žádoucí aktivitu a zachoval se jako kapitulant. – To je v podstatě stanovisko, které (v mírnější formě) zaznívalo celou Rubinštejnovou recensí. Ta se v tomto okamžiku stala směrnicí pro hodnocení čs. předválečné a válečné zahraniční politiky.[1856] Přesto je možné říci, že i přes tuto kritiku si osoba presidentova nadále udržela svébytné postavení.

[1855] Který ale také v mnoha ohledech vychází z *„historické informace“*, či z jejích derivátů.

[1856] Na druhou stranu v dalších částech brožury již Beneš není takto přímo negativně zmiňován. Rovněž zajímavé je, že v již výše zmíněném zkráceném a komentovaném vydání referátu Václava Kopeckého (Petr KONEČNÝ: *Třicáté výročí Československa ve znamení vítězství lidové demokracie. Pětiletka – cesta k socialismu*. Československé epištoly, roč. III, č. 6/1948,20. 10. 1948), vydaném jen den po brožurce *30 let ČSR*, byly vynechány právě některé pasáže, kritisující presidenta Beneše.

Mnichov jako počátek boje KSČ za svobodu

Na jaře a počátkem léta 1947 otiskla *Tvorba* několik článků autorské dvojice B. Pavlík – J. Bílý, věnované odbojové činnosti KSČ. Působily velmi informovaně a byly vybavené zajímavou obrazovou přílohou.[1857] Ukázalo se, že půjde o fragmenty mnohem šířeji koncipované práce. Ta ale vyšla až na konci roku 1948[1858] ve stranickém nakladatelství Svoboda pod názvem *KSČ v boji za svobodu* s bohatou výpravou v podobě hlubotiskových příloh v nákladu 10 000 výtisků.[1859]

První vydání

Druhým členem autorské dvojice byl pravděpodobně účastník domácího odboje, překladatel a pozdější divadelní dramaturg Jaroslav Bílý (1917–1989), pracující v této době jako redaktor nakladatelství Svoboda, zejména na překladech klasických děl marxismu-leninismu.[1860]

Jméno prvního autora B. Pavlíka však nenaznačovalo vůbec nic. Na jaře 1948 sice uveřejnila *Tvorba* dva články, podepsané tímto jménem a věnované situaci v Německu,[1861] ale jinak jako by neexistoval. Teprve v červenci 1950 se zmínilo *Rudé právo*, že psaní této *„významné knihy“* byl *„vynikající měrou účasten“* Bruno Köhler (1900–1989).[1862] Ten však v knize nikde jmenován nebyl, což napovídá, že za pseudonymem B. Pavlík se skrýval právě on.[1863]

Časové rozpětí práce věnované komunistickému odboji mělo svůj počátek právě v událostech září 1938 a zakotvilo tím vlastně zcela nový pohled na Mnichov. Protože si KSČ již nárokovala vedoucí, resp. již prakticky výlučnou úlohu v protimnichovském hnutí, byl tento její postup označen za začátek její odbojové činnosti, za začátek boje komunistické strany za osvobození republiky. S ohledem na postupné vytěsňování a marginalisování nekomunistických odbojových skupin se Mnichov současně proměňoval v počátek protifašistického odboje čs. lidu.

I z tohoto důvodu je Mnichovu v knize věnována úvodní kapitola čítající plných čtrnáct stran, což z ní činí asi vůbec nejobsáhlejší pokus o přehled mnichovských událostí, který vyšel v prvních měsících po Vítězném únoru.[1864] Kapitola je členěna na podkapitoly *Mnichov*, *Stanovisko KSČ ke kapitulaci*, *Argumenty kapitulantů* a *Pravé příčiny kapitulace*.

Najdeme zde mnoho známých rekvisit, někdy i společných s brožurou *30 let ČSR*. Mluví se o *„reakční zrádcovské klice Beranově a Preissově“*, která byla svržena lidovým odporem; nové Syrového vládě – nazývané *„vládou Syrový-Černý-Zenkl“*, která se neopírala *„o lid, armádu, o poctivé demokraty ze všech politických stran, nýbrž o staré síly agrárně-velkokapitalistické reakce, které lid 21. září zavrhl“*, což *„šlo tak daleko, že Syrového vláda tvořila víceméně kulisu pro starou svrženou Hodžovu vládu“*, *„zasedala společně s politickým komitétem Hodžovy vlády a tento protiústavní sbor rozhodoval o otázkách dalšího vývoje. Syrového vláda vůbec nerespektovala jasně vyjádřené odhodlání národa odmítnout berchtesgadenský diktát. A právě proto, že nedbala vůle vlastního lidu, stala se hříčkou v rukou zrádcovských reakčních vlád západních mocností.“* Aktivita komunistické strany je demonstrována na Gottwaldových proslovech, z nichž klíčovou hodnotu má jeho řeč z 11. října 1938. I zde text předkládá na důkaz o německé slabosti výčet německých divisí, který měl podat Keitel na norimberském procesu, odvolává se na obdobné (byť necitované) výroky Jodla a Haldera a odkazuje i na Hanse-Bernda Gisevia. Sovětská pomoc je nepochybná, zmíněny jsou i *„rozsáhlé vojenské přípravy“*, které Sovětský svaz podnikl. Je také zdůrazněno, že *„požadavek národa a komunistů zavolat na pomoc Sovět-*

[1857] B. PAVLÍK – J. BÍLÝ: *Náš odboj v prvních letech okupace. Dokumenty o činnosti KSČ v době od podzimu 1939 do jara 1941*. Tvorba, roč. XVI, č. 16/1947, 16.4. 1947, s. 282–284. B. PAVLÍK – J. BÍLÝ: *KSČ v době přepadení SSSR*. Tvorba, roč. XVI, č. 23/1947, 4. 6. 1947, s. 422–424. B. PAVLÍK – J. BÍLÝ: *Illegální KSČ v boji s Heydrichem*. Tvorba, roč. XVI, č. 27/1947, 2. 7. 1947.

[1858] Čestmír CÍSAŘ: *Letošní vánoce a politická literatura*. Rudé právo, 11. 12. 1948, s. 3.

[1859] B. PAVLÍK – J. BÍLÝ: *KSČ v boji za svobodu. Činnost a boj Komunistické strany Československa v době od mnichovské kapitulace až k národnímu osvobození*. Svoboda, Praha 1948.

[1860] Srov. NA, KSČ-ÚV, č. f. 1261/2/20, Ústřední kulturně propagační komise a kulturně propagační oddělení ÚV KSČ (AÚML 19/7), arch. j. 776, Bílý J.: KSČ v boji za svobodu 1948 (dis. práce).

[1861] B. PAVLÍK: *V Bizonii hlad a hody*. Tvorba, roč. XVII, č. 8/1948, 25. 2. 1948, s. 148–149. B. PAVLÍK: *Co se děje v Německu*. Tvorba, roč. XVII, č. 15/1948, 14. 4. 1948, s. 289.

[1862] *K padesátinám soudruha Bruno Köhlera*. Rudé právo, 16. 7. 1950, s. 3.

[1863] Köhlera ztotožnil s B. Pavlíkem i František Janáček v edici Julius FUČÍK: *Reportáž, psaná na oprátce. První úplné, kritické a komentované vydání*. Připravil František Janáček a kol. Torst, Praha 1995, s. 126, 316, 342. J. Bílého však uvádí jako Josefa Bílého.

[1864] Nepočítaje v to reedice starších publikací, samozřejmě.

ský svaz a bránit republiku, byl Syrového vládou odmítnut". Píše se i o godesberském memorandu, ale slovo nepadne o tom, že bylo Syrového vládou také odmítnuto.

V odstínech se od *30 let ČSR* poněkud liší v označení viníků Mnichova: „*Velkoburžoasní smetánka, Beranové, Preissové a spol. hnali republiku ke kapitulaci a měšťácko-sociálně demokratičtí vůdcové se dali zastrašit Goebbelsovými pozouny a Chamberlainovými a Daladierovými nářky. Demokratický vládní tábor se resignovaně smířil a vyráběl další »odůvodnění«, proč je nutno se podrobit diktátu reakce.*" Oproti *30 letům ČSR* zde <u>vůbec nevystupují hlinkovci</u> a <u>zcela chybí rekvisita objednaného ultimáta</u>.

Přesto se text svým současníkům v řadě ohledů významně vymykal. Překvapuje poměrně věcným tónem, víceméně respektuje chronologii a vedle Gottwaldových projevů <u>cituje i proslovy jiné</u> – rozhlasové prohlášení k přijetí anglo-francouzského plánu z 21. září, projev presidenta Beneše a Jana Syrového z 22. září, projev Ivana Dérera z 30. září a další proslov Syrového z 1. října. Více než jiné soudobé texty <u>akcentoval nátlak západních velmocí</u>, nechyběly ani odkazy na „*opětovné vyděračské noční intervence anglického a francouzského vyslance u presidenta republiky*", francouzské odmítnutí pomoci či Chamberlainovu záruku Hitlerovi, že vše dostane bez boje. <u>Neoznačil zářijovou mobilisaci</u> přímo <u>za falešnou</u> a <u>vůbec nekritisuje presidenta Beneše</u>, naopak uvádí, že jej Gottwald přemlouval, aby setrval ve funkci a neodstupoval, „*jak to žádali jidáš Beran a nacisté*". Kromě reakční kliky stojící v pozadí je <u>hlavní negativní úloha přisuzována</u> ministerskému předsedovi <u>Syrovému</u>.

Podkapitola o argumentech zastánců kapitulace sice vícekrát ústí do závěru, že „*žádný argument reakce a kapitulantů k odůvodnění kapitulace neobstál před dějinami*", že „*nebylo naprosto třeba prostě kapitulovat bez boje, nýbrž že byly velmi veliké vyhlídky na odražení Hitlera a udržení celistvosti a nezávislosti naší republiky*" a že „*skutečnosti potvrzují, že Gottwald a KSČ také v této otázce měli pravdu*", přesto výčet těchto argumentů umožňuje seznámit se i s odlišnými pohledy na mnichovskou krisi, přičemž se nesetkáme nikde s termínem „*legenda*". Vyvracení „kapitulantských" argumentů se snaží působit poměrně věcně, i když až příliš operuje se zvoláním typu „*je přece známo*",[1865] či dokonce „*každé dítě ví*". Odmítnutí argumentu, kritisovaného před rokem v *Tvorbě* Karlem Kreibichem, že čs. přijetí mnichovských podmínek pomohlo Sovětskému svazu, se výjimečně odvolávalo k samotné nejvyšší autoritě – Stalinovi: „*Jiní se snažili později okrášlit svou kapitulaci dokonce tvrzením, že kapitulací prokázali velkou službu Sovětskému svazu, protože jej uchránili před isolovanou válkou. Stalin sám porazil tuto theorii tím, že znovu odsoudil kapitulaci, když vlastenecká osvobozovací válka byla v plném proudu.*"

Právě ze způsobu, jak je v mnichovském příběhu líčen vztah k Sovětskému svazu, je zjevné, že text sice hovoří o protisovětském ostnu mnichovské dohody, ale nikoliv v rámci „*spiknutí proti míru*". Rovněž se zde vůbec necitují německé kořistní dokumenty, výklad začíná až u 15. září 1938, nikoliv u listopadu 1937, a prakticky <u>vůbec neodkazuje na argumenty „*historické informace*"</u>, což je v této době již naprosto nevídané. – Tuto skutečnost vysvětlila recense Pavla Reimana, otištěná 1. prosince v *Tvorbě*,[1866] když podotkla, že „*kniha byla napsána ještě v předúnorových dnech*", kdy prý „*nebylo účelné*" rozvinout o některých otázkách „*širokou veřejnou diskusi*".

Kniha tak nereflektovala změny, k nimž došlo v důsledku sovětské kampaně od února 1948, tím méně změny, které se vynořily během několika posledních týdnů před uveřejněním. Mnichovský výklad tak odpovídal spíše situaci rok staré, zhruba z přelomu roku 1947/1948.[1867] To také vysvětluje kvalitativní rozdíly oproti jiným soudobým publikacím v množství a druhu použité faktografie, použité metodě i slovní zásobě. Kniha *KSČ v boji za svobodu* tak může – podobně jako román *Hra s ohněm* – naznačovat, jakými jinými cestami se mohl vydat výklad Mnichova. Kvůli dynamice thesí sovětské kampaně, prorůstajících postupně do historicky laděných textů, však tato kniha o hrdinech komunistického odboje na konci roku 1948 zaostávala za vývojem. A ačkoliv mnichovský úvod nebyl mezi oněmi kapitolami, jimž byla vytýkána nedosta-

---

[1865] „*Také před obětmi nás kapitulace nezachránila. Je přece známo, že náš lid přinesl za druhé světové války v mučírnách gestapa a v boji doma i na frontách více obětí než za první světové války a více obětí než Spojené státy v druhé světové válce. Jedenáct měsíců po mnichovské kapitulaci byly západní velmoci strženy do světové války, které prý roku 1938 obětováním Československé republiky zabránily. Tehdy byla již naše republika jako mocný vojenský faktor vyřazena, ale Hitler tím, že se zmocnil naší válečné výzbroje a že mohl využít mohutného válečného potenciálu Československa, podstatně posílil svou vojenskou posici.*"

[1866] Pavel REIMAN: *Kniha slávy a hrdinství*. Tvorba, roč. XVII, č. 48/1948, 1. 12. 1948, s. 957.

[1867] K drobnějším úpravám mnichovské kapitoly v r. 1948 jistě dojít mohlo a napovídal by tomu jak odkaz na Giseviovu knihu, která vyšla česky až počátkem února 1948 (pokud autoři nepracovali s německým originálem, což je dost dobře možné), tak i označování Syrového vlády jako vlády Syrový–Černý– Zenkl. Zcela určitě byly po Únoru upravovány některé ostatní pasáže, jako např. na s. 162, kde se odkazuje na „*únorové události roku 1948*", stejně jako v závěrečném souhrnu na s. 241.

tečnost či zastaralost, mělo i pro něj platit to, co konstatoval ve své recensi Pavel Reiman, totiž, že: *„Historikům, zabývajícím se dějinami druhého odboje, zůstává ještě mnoho a mnoho práce.“*

Druhé vydání

30. září 1949 oznámila brněnská *Rovnost*, že 28. října vyšel v nakladatelství Svoboda poslední svazek jeho knižní produkce pro letošní rok. Jím nakladatelství splnilo již nyní výrobní plán na první rok pětiletky a tedy i svůj závazek k II. všeodborovému sjezdu.[1868] Tímto posledním svazkem bylo druhé vydání knihy *KSČ v boji za svobodu*, tištěné opět v nákladu 10 000 výtisků, z nichž poslední svazek byl věnován presidentu Gottwaldovi. Do distribuce se však kniha zřejmě dostala až koncem listopadu.[1869]

Ačkoliv titul a podtitul knihy se nezměnily, nešlo o prosté opětovné vydání, ale o vydání podstatně přepracované. V tiráži navíc už nefigurovala autorská dvojice Pavlík–Bílý, ale *„redakční kruh za vedení B. Pavlíka“*. Nové vydání především reagovalo na výtky, o nichž mluvil v recensi prvního vydání Pavel Reiman – kniha se kritičtěji vymezovala vůči „londýnskému“ odboji (a to v duchu Kopeckého referátu), věnovala mnohem větší prostor slovenské problematice, zejména Slovenskému národnímu povstání a ještě více posilovala výklad o vedoucí úloze KSČ v protifašistickém odboji.

Úvodní kapitola o Mnichovu se zdánlivě vůbec neproměnila. Její rozdělení zůstalo totožné, stále neodkazovala na *„historickou informaci“*, ani na Sovětským svazem uveřejněné dokumenty. Došlo k několika jazykovým úpravám a zpřesňování některých formulací. Bližší pohled na mnohé změny však ukazuje, že nešlo jen o úpravy stylistické a že jejich motivem bylo přiblížit „zastaralý“ text aktuálně prosazovaným hodnocením mnichovské krise.

Zjevnou změnou bylo, že do výkladu Mnichova přibyla do počtu i slovenská reakce. Vedle *„Beranovy a Preissovy zrádcovské kliky“*, dosáhla připomenutí i *„Hlinkova reakční zrádcovská klika“*, presidentovy pomnichovské demise se nyní dožadoval nejen *„jidáš Beran a nacisté“*, ale *„jidáš Beran, hlinkovci a nacisté“*.

„Demokratické mocnosti“ jsou nyní označeny pouze za *„západní mocnosti“*, podobně i u čs. *„demokratického vládního tábora“*, jenž *„se resignovaně smířil a vyráběl další »odůvodnění«, proč je nutno se podrobit diktátu reakce“*; vypadl přívlastek *„demokratický“* a zůstal pouze *„vládním táborem“*. Na jiných místech ale přívlastek zůstal, a tak se i zde usídlilo podobné kolísání při označování „nereakčních“ proudů buržoasní politiky, jako u *30 let ČSR*.

Překvapivě zmizela jedna věta z Gottwaldova proslovu z 11. října, v níž radil, že: *„Vláda se měla obrátit na Společnost národů.“*

Celkově tak lze říci, že došlo k zostření kritiky buržoasní politiky.

Do výkladu Mnichova je vnesena doposud chybějící rekvisita objednaného ultimáta, kdy *„Hodžova vláda, nedbajíc vůle lidu, objednala si vyděračské noční intervence anglického a francouzského vyslance u presidenta republiky a dala 21. září svůj souhlas k odstoupení »Sudet«, k přijetí berchtesgadenského diktátu.“*

Syrového vláda přestala být pouhou *„hříčkou v rukou zrádcovských reakčních vlád západních mocností“*, tím že *„nedbala vůle vlastního lidu“*. Přepracovaná verse textu již pracovala s rekvisitou záměrného klamání lidu, v podstatě opět vycházející z Kopeckého referátu: *„Aby oklamala lid, manévrovala a hrála do rukou zrádcovských reakčních vlád západních mocností.“* Proto se také už nemluví o tom, že se Syrového *„vláda dala zastrašit“*.

Asi nejviditelnější změnou textu se staly kritické vsuvky o presidentu Benešovi, které v prvním vydání zcela chyběly. Beneš je tak spojen s odmítnutím sovětské pomoci, které bylo původně připisováno jen vládě: *„Požadavek národa a komunistů zavolat na pomoc Sovětský svaz a bránit republiku byl Syrového vládou i presidentem dr. Benešem odmítnut.“*

Obdobná úprava nastala i při zdůrazňování pravých příčin Mnichova, kde první vydání psalo: *„Je úplně jasné: nekapitulovalo se ani pro udržení míru či odvrácení světové války, ani pro zachování státní samostatnosti českého národa, ani pro vojenskou slabost demokratických mocností. To tehdy komunisté prohlašovali veřejně, a to tehdy věděli velmi dobře i jiní, dokonce velmi vysoce postavení politikové. Tito politikové později v emigraci znovu a znovu zdůrazňovali, že správně předvídali, že Mnichov nesloužil k udržení míru, nýbrž naopak k přípravě a umožnění druhé světové války. Tito politikové však tehdy tuto velkou pravdu, kterou věděli, lidu zamlčovali,*

[1868] OB: *Šest milionů knih v prvním roce pětiletky*. Rovnost, 30. 10. 1949, s. 4.

[1869] Svobodné slovo, 24. 11. 1949, s. 5. Lidová demokracie, 26. 11. 1949, s. 6. Tvorba, roč. XVIII, č. 48/1949, 30. 11. 1949, s. [1125b].

aby usnadnili kapitulaci.“ V druhém vydání jsou namísto „*těchto*“ politiků uvedeni jmenovitě „*dr. Beneš, Ripka, Stránský a j.*“

Upraven byl i původní odkaz na Stalina v souvislosti s thesí, že Mnichov měl pomoci Sovětskému svazu. Tentokrát je přímo zmíněn Benešův rozhovor se Stalinem, který připomněl ve svých *Pamětech*: „*Jiní se snažili později okrášlit svou kapitulaci dokonce tvrzením, že kapitulací prokázali velkou službu Sovětskému svazu, protože jej prý uchránili před isolovanou válkou. Stalin sám porazil tuto theorii tím, že znovu odsoudil kapitulaci v rozhovoru s dr. Benešem v prosinci 1943 a přitom poukázal na škodu, kterou tím utrpěl Sovětský svaz.*“

Přestože i nadále text zůstal mimo rámec „*historické informace*“, lze přepracování úvodní mnichovské kapitoly stručně charakterisovat jako přizpůsobení schématu, které se vytvořilo v době, kdy šlo do distribuce první vydání. Přestože recense přepracovaného vydání tentokrát nešetřily pochvalami,[1870] i o druhém vydání se vlastně dalo říci, že se opožďuje za současným vývojem a do dvou let postupně přestalo vyhovovat jako celek, nikoliv ovšem pro svůj mnichovský úvod.

Rok dovršování změn

Veškeré změny, které přinesl rok 1948 do mnichovského výkladu měl následující rok potvrdit a prohloubit. V únoru strana oslavila dvacet let pod vedením Klementa Gottwalda, ale formálně nejdůležitější událostí roku měl být na konci května její IX. sjezd, který měl formulovat zásady pro další postup.

Formulování generální linie výstavby socialismu, jíž měl sjezd přijmout, sice provázelo okázalé připomínání vítězství pracujícího lidu nad reakcí, bylo však až příliš viditelně střídáno proklamacemi, které mnohem více připomínaly pocity úzkosti než převahy vítěze. Generální linie vyjadřovala až příliš často, že rozchod s buržoasní minulostí a vybudování šťastné budoucnosti nemusí probíhat „*se zpěvem a smíchem*“, ale v tvrdém boji, který se bude s blížícím se cílem stále více zostřovat, což ostatně signalisovala práce bezpečnostních a justičních orgánů, postihy bývalé politické konkurence, projevy studené války, vrcholící roztržka s Jugoslávií a čím dál častější apely na bdělost a ostražitost, postupně – byť ne zcela bez příčiny – přerůstající v rozvinutou „agentománii“.[1871]

IX. sjezd, Mnichov a historiografie

IX. sjezdem se mnichovská rekvisita prolínala od začátku do konce a mnozí z řečníků se jí dovolávali i několikrát za sebou.[1872] Sjezd de facto zakotvoval Mnichov jako strašidlo minulosti, memento událostí, k nimž již nikdy nesmí dojít a definitivně fixoval motiv výsledků února 1948 coby záruky před opakováním Mnichova. Sjezd ale ovlivnil nejen vnějškové chápání mnichovského tématu, ale určoval i podmínky, za jakých má být zkoumáno.

Budování socialismu totiž mělo určovat „*veliké úkoly v oblastech ideologické činnosti*“ a uvádět do pohybu „*ideologický přerod*“, kdy, jak na sjezdu řekl Václav Kopecký „*spolu se socialistickou přestavbou země v její basi hospodářské a sociální musíme uskutečniti převratnou proměnu i v ideologické nadstavbě*“, tj. „*odbourati všechno to staré, překonané, co z ideologické nadstavby kapitalistického řádu zůstalo*“ a „*nahraditi v myslích lidí starý světový názor, odpovídající zájmům kapitalistického řádu a vštípený buržoasií*“, tím, že „*učiníme majetkem celé naší lidově demokratické společnosti nový pokrokový světový názor*“, „*jenž je dán dialektickým a historickým materialismem, marxismem a leninismem, soustavou nauk Marxe a Engelse, Lenina a Stalina, učením, jež představuje vítězné učení socialismu a jež řídí všechnu činnost naší strany*“.[1873]

Sjezdoví řečníci se současně přihlásili i k boji proti kosmopolitismu, jehož nejzřetelnější dějství odstartovalo v Sovětském svazu na přelomu února a března. Z něho byl převzat nejen nesmiřitelný tlak proti buržoasnímu nacionalismu, ale i vůči jakýmkoliv projevům buržoasní ideologie: „*Činíme konec a stavíme hráz každému uplatňování ideologie měšťácké třídy, ať byly její směry dříve pravé nebo levé. Potíráme všechny reakční pozůstatky měšťácké třídní ideologie, ať se projevují v oblasti politiky, ekonomiky nebo filosofie, vědy,*

[1870] Např. Jiří DOLEŽAL: *KSČ v boji za svobodu*. Tvorba, roč. XIX, č. 1/1950, 4. 1. 1950, s. 7–8. Zdeněk ŠOLLE: *KSČ v boji za svobodu*. Nová mysl, roč. IV, č. 2/1950, 25. 2. 1950, s. 165–167.

[1871] Srov. např. Helena NOSKOVÁ: *Sovětský pohled na československou cestu k Únoru. Retrospektiva roku 1949 a zkušenosti s migrací*. In: Únor 1948 v Československu: Nástup komunistické totality a proměny společnosti. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2011, s. 153–163.

[1872] *Protokol IX. řádného sjezdu Komunistické strany Československa v Praze 25. – 29. května 1949*. ÚV KSČ, Praha 1949. Např. s. 9, 72, 88, 91, 96, 99, 106, 170, 177, 183, 239, 251, 252, 267,3 98, 472, 482.

[1873] Tamtéž, s. 347–348.

umění, nebo v oblasti morálky. A proti buržoasní ideologii stavíme ve všech oblastech ideologii novou, ideologii vládnoucí dělnické třídy a pracujícího lidu, ideologii lidové demokracie a socialismu, ideologii opřenou o světový názor dialektického materialismu, o nauky marxismu-leninismu. (Velký potlesk.)"[1874]

Úkol *„převýchovy národa v duchu socialismu"* a boje proti vlivům a pozůstatkům buržoasní ideologie mezi lidovými masami, výchovy vlastní a převýchovy staré inteligence,[1875] měl probíhat i na poli historie. Jak prohlásil Václav Kopecký: *„Mluví pro nás celá historie našeho národa. Mluví pro nás to, že náš národ měl ve své historické minulosti slavnou revoluční epochu husitského hnutí a táboritského komunismu* (Potlesk.) *a že v celých dalších dějinách národa převažovala a vítězila revoluční ideová koncepce nad reakční."* Při navazování na tuto historickou revoluční tradici měla podle Kopeckého *„svůj veliký význam akce presidenta republiky soudruha Gottwalda, týkající se nového vydání a rozšíření historických spisů Aloise Jiráska"*, na niž prý *„na západě velmi žehrají"*, neboť podle nich prý *„Gottwald chce křišením husitismu předělati duši národa, na kterou Beneš působil západnickým vlivem, chce z lidi poúnorového Československa nadělati novodobé husity a tábority a tak jim dáti průpravu pro novodobý stalinský komunismus"*. Nádhera naší národní historie podle Kopeckého tak *„vynikne ve své revoluční velikosti, až naši noví historikové ji zpracují s marx-leninského hlediska a až historickou naši vědu očistí od všech stop pekařovštiny, což již dělá soudruh prof. Nejedlý i soudruh prof. Husa a jeho kolektiv"*.[1876]

Sledujeme-li většinu zde citovaných argumentů, je zjevné, že vlákna sovětských propagandistických kampaní (pod názvem *„sovětské zkušenosti"*) vlastně vyztužovala předivo jednotlivých ideologických úkolů, které měly zajistit v Československu úspěšné vybudování socialismu.

Začlenění postupů sovětských kampaní do čs. generální linie výstavby socialismu, to, že se staly součástí proponovaného komplexního rozchodu s minulostí, ale také zcela setřelo prvotní příčiny, pro které tyto kampaně vznikly, a vlastně i cíle, které v SSSR původně sledovaly. Požadavek na nová zpracovávání dějinných otázek ztrácel do jisté míry primární vazbu na boj s pomlouváním SSSR a cíleným paděláním dějin jakožto formy studené války, ale do popředí se dostávalo „vyrovnávání se" s buržoasní minulostí, odstraňování pozůstatků „minulého režimu" a budování nové, „skutečně vědecké" a „minulostí nezatížené" vědy.[1877] Svébytné splynutí protipadělatelské kampaně a široce pojatého boje proti kosmopolitismu do komplexu průvodních jevů budování *„nové společnosti"* – pak mnohým pozdějším historikům výrazně ztížilo možnosti, jak tyto jednotlivé ideové (či ideologické) zdroje rozlišit, a to tím spíše, že po XX. sjezdu KSSS všechny spadly pod krajně zobecňující označení jevů, provázejících kult osobnosti.

Bezprostřední dopad IX. sjezdu, zejména pak referátu Václava Kopeckého, nazvaným přiléhavě *„Vedeni nepřemožitelným učením marxismu-leninismu vybudujeme socialismus v naší vlasti"*, spočíval ve formulování zcela jasného požadavku na vytvoření marxistické historické vědy, jakož i na vytvoření (pře)výchovné soustavy, která bude poznatky této vědy šířit a propagovat. Členové KSČ měli přitom patřit k nejlépe obeznámeným.

Jedním z mechanismů se mělo stát i systematické stranické školení.[1878] To získalo přesné obrysy až usnesením Předsednictva ÚV KSČ o *„roku stranického školení"*, publikovaným 21. září 1949.[1879] Pro jeho jednotlivá témata pak měly být k disposici zvláštní brožury, jakož i stanovena další literatura. A protože program Roku stranického školení významně upřednostňoval historická témata před ekonomickými, vznikl pro jeho naplňování také patřičný počet historicky zaměřených brožur.

[1874] Tamtéž, s. 352.

[1875] Běla KOZICOVÁ – Vladimír KOZIC: *Historické etapy ve vývoji KSČ*. Knihovna výstavby strany a stranické práce pro mladé komunisty. Svoboda, Praha 1985, s. 72.

[1876] *Protokol IX. řádného sjezdu*, c. d., s. 356.

[1877] K tématu např. Markéta DEVÁTÁ – Doubravka OLŠÁKOVÁ: *Ideologizace vědy a školství, 1945–1960*. In: Vědní koncepce KSČ a její institucionalizace po roce 1948. Práce z dějin vědy, sv. 23. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2010, s. 9–96. Markéta DEVÁTÁ – Doubravka OLŠÁKOVÁ: *Ideologizace vědy a školství. Formy a vlivy kulturní politiky KSČ, 1945–1953*. In: Únor 1948 v Československu: Nástup komunistické totality a proměny společnosti. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2011, s. 323–335.

[1878] *Protokol IX. řádného sjezdu*, c. d., s. 157–158, 383, 386–388.

[1879] Rudé právo, 21. 9. 1949, s. 1. Václav KAŠKA: *Indoktrinace členů KSČ během I. Roku stranického školení (1949–1950) – záměry ústředí a jejich (ne)realizace v okrese Brno I*. In: Únor 1948 v Československu: Nástup komunistické totality a proměny společnosti. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2011, s. 279–287. Václav KAŠKA: *Indoktrinace členů KSČ během tzv. Dnů komunistické výchovy 1948–1949: organizace, ideologické zázemí, lokální průběh*. Dějiny–teorie–kritika, č. 1/2008, s. 39–78.

Mnichov a stranické školení

Bruno Köhler a I. republika

Asi nejpečlivější stranickou příručkou na téma dějin I. republiky včetně mnichovského závěru byla brožurka sepsaná Brunem Köhlerem *Materiál a vysvětlivky k vnitropolitické situaci první republiky*.[1880] Nepatřila ještě do Roku stranického školení – vyšla patrně koncem května 1949[1881] – a byla určena pro vzdělávání okresních a krajských referentů, nikoliv pro základní školení členstva.

Pozoruhodný je na ní opět fakt, že výklad vnitropolitické situace předmnichovské republiky nepřizpůsobila rámci *„historické informace“* a neoperuje se sovětskou dokumentovou edicí. V obecných rysech sleduje sice dějiny do poloviny 30. let zhruba totožným způsobem jako brožura *30 let ČSR*, je ale oproti ní poněkud vybíravější ve výrazech. Události předcházející Mnichovu líčí ale poněkud odlišně.

Především si všímá národnostní skladby předmnichovského Československa a alespoň náznakově se dotýká politiky národnostních menšin.[1882] Významnou úlohu pak přičítá tlaku pokrokových lidových mas, který opakovaně zasáhl do vývoje čs. vnitřní i zahraniční politiky. Důraz na tlak lidu v Köhlerově výkladu dějin druhé poloviny 30. let je místy srovnatelný s výkladem G. A. Děborina.[1883]

Předmnichovská buržoasní politika

Buržoasní politiku dělí Köhler na dvě skupiny, které podle Köhlera existovaly *„již od založení republiky a často na sebe narážely“*. Šlo o tzv. *„demokratickou skupinu Hradu“*, vedenou Masarykem a Benešem, a *„reakční kliku vysokých financí“*. Nástup nacismu v Německu vedl k tomu, že se *„ještě ostřeji od sebe oddělily“* a došlo k přeskupení politických sil do dvou táborů.

Prvním táborem byl TÁBOR DEMOKRACIE A OBRÁNCŮ REPUBLIKY. V jeho čele stála KSČ a byl tvořen *„širokými a pokrokovými masami českého lidu“*, dále *„hradním křídlem buržoasie“* a *„demokratickými a antifašistickými silami z řad ostatních národů země“*.

Druhým táborem je TÁBOR REAKCE, FAŠISMU A NEPŘÁTEL REPUBLIKY, tvořený buržoasií ostatních národů země, jejich fašistickými a reakčními masovými hnutími (Henlein, Hlinka a spol.) a českou *„velkoagrárnickou a velkokapitalistickou reakcí“*.

Mezi těmito dvěma tábory se během 30. let vybojovával *„velký zápas o demokracii a republiku“*.

Koncepce vedoucí síly demokratického tábora – komunistické strany – spočívala ve sjednocení všech *„skutečně národních a opravdu vlasteneckých sil českého lidu a všech občanů věrných republice“* v jednotné lidové frontě na obranu demokratické republiky.

O koncentraci sil se ale snažila i reakce – Preiss, Beran apod. V letech 1933–1934 používala *„velká koalice“* nejprve tzv. „politiku *„silné demokracie proti levici i pravici“*. Rozpustila sice hakenkreuzlery a německé nacionály, ale zároveň za *„patronance agrárníků“* povolila Henleinovo hnutí a pasivně přihlížela, jak demagogicky využilo nouze německých pracujících, vyvolané německými fabrikanty a českou finanční oligarchií. *„Silná demokracie“* rovněž nedokázala zabránit nástupu hlinkovců (Pribinovy slavnosti), neučinila nic vůči tlakům z Polska, rozeštvávajícím polskou menšinu. Komunistickou stranu zato zahnala téměř do ilegality a pokoušela se tím vyřadit *„nejaktivnější a nejbojovnější část lidu“*, vyřadit ji z masového hnutí na obranu demokracie a republiky, aby *„pak tím snadněji mohla porazit ostatní demokratické a vlastenecké síly“*. Této taktice nejprve *„nalítli“* právě socialističtí vůdcové a hradní křídlo. KSČ tuto taktiku ale rozbila rozvíjením hnutí na obranu republiky a přes policejní teror se její masová agitace setkala s velkým souhlasem u pokrokových lidových mas. Právě přílišné zakotvení v masách podle Köhlera zabránilo rozpuštění strany. – O konkrétních prostředcích, kterými KSČ rozvíjela hnutí na obranu republiky, a o jejích konkrétních důsledcích, se ale v textu nemluví. Patrně lze za ně považovat uznání Sovětského svazu de iure, prosazené díky tlaku pokrokových lidových mas, stejně jako uzavření spojenecké smlouvy – *„dlouholetého požadavku KSČ“*.

[1880] Bruno KÖHLER: *Materiál a vysvětlivky k vnitropolitické situaci první republiky. Tištěno jako rukopis pro referenty krajských a okresních škol*. Materiál pro školení v KSČ. Kulturně propagační oddělení Sekretariátu ÚV KSČ, Praha 1949. Pravděpodobně jde o rozšířené vydání stejnojmenné Köhlerovy brožury z loňského roku. Uvažované první vydání však autor této práce neměl k disposici.

[1881] Soudě dle razítka v exempláři Národní knihovny, které uvádí 1. červen 1949. Denní tisk se o brožuře zmínil až na podzim – *Co nového v krajské prodejně KSČ*. Jihočeská pravda, 25. 11. 1949, s. 6.

[1882] Svou roli možná přitom hrál i původ Bruno Köhlera.

[1883] Vizte u pozn. 958.

Reakce ale podnikla další pokus – usilovala o vytvoření *„masového fašistického hnutí“* založením Národního sjednocení, spojením *„desperátů Stříbrného a Hodáče“* za peníze Živnobanky. To ale neuspělo ve volbách. Získal ale Henlein, a nově tak hrozilo *„spiknutí reakčních agrárníků s Henleinem“*, umožňované i navenek loyalním vystupováním SdP vůči státu – Henleina tak mohli agrárníci i Živnobanka vydávat za státu věrnou sílu. Už do volební kampaně získal Henlein od ministra vnitra Černého četnický doprovod, který zasahoval jen proti českým hraničářům a antifašistům.

Zahraniční i vnitřní reakce si tak vzájemně hraje do ruky – Hitler potřeboval rozleptat republiku zevnitř prostřednictvím Henleina; česká reakce, velkoagrárnická a velkokapitalistická finanční oligarchie se rovněž orientuje na Berlín, neboť její koncepcí je *„zardousit naši demokracii a přivést reakční stát, ovládnutý jí a Henleinovými fašisty, k soužití a vyrovnání s Hitlerovou říší“*. – KSČ toto spiknutí neustále odhalovala, a proto byla i nadále pronásledovaná.

Novou příležitost přinesly presidentské volby, při nichž reakce provedla *„nový velký záludný útok proti demokracii a republice“*. *„Němcova fronta“* se ale rozpadla díky zásahu KSČ, která *„vzdala se vlastního mandátu na presidentský úřad, vybízela k volbě dr. Beneše a odhalila celý komplot reakce proti republice, což vyvolalo mohutnou aktivitu demokratických lidových mas“* a právě opět *„pod tlakem rozhořčených mas“* byla presidentská kandidatura Bohumila Němce odvolána. K zásahu proti reakci ale nedošlo pro *„slabost socialistických a demokratických vůdců, kteří se nechtěli vzdát spolupráce s reakčními koaličními partnery a kteří nebyli ochotni k pevné, samostatné politice všech demokratických sil země. Nebyli ochotni vytvořit širokou lidovou frontu, jak to žádala KSČ a po které volaly demokratické masy lidu stále hlasitěji“* a vládní koalice i nadále pokračovala.

Mnichovské momenty

Samotný mnichovský výklad sice nejde do nijak významných podrobností, ale jím uváděné milníky dění v r. 1938 dost kontrastují s čím dál silněji se prosazujícím kánonem sovětské *„historické informace“*. Köhler pokračuje v porovnávání aktivity obou politických táborů, přičemž je nutné znovu upozornit na charakteristický rys těchto porovnání – zatímco u počinů reakce Köhler uvádí konkrétní jména a konkrétní události, u aktivit demokratického tábora a KSČ si vystačuje pouze s velmi obecnými formulacemi. Pletichám reakce je tak vlastně věnována mnohem větší pozornost než hnutí na obranu republiky.

Beranův úvodník ve Venkovu je překvapivě datován 1. lednem 1936 a zařazen k událostem těsně po presidentské volbě.

V souvislosti s anšlusem Rakouska je připomenut dřívější výrok Edvarda Beneše – nyní ale anšlus *„neznamenal válku“* a čs. představitelé se spokojili s „prolhaným ujištěním“ Göringovým. Ministerstvo vnitra povolilo Henleinovi *„FS-formace“* a tím i vyzbrojení. Henlein přešel k útoku proti republice v podobě karlovarského programu. Květnová mobilisace je podávána jako důkaz mohutnosti lidového hnutí, Hitlerovy slabosti a porážky. Německo *„couvlo“*, v pohraničí je obnovena státní autorita, ale porážka nepřítele opět nebyla využita. Zásah proti Henleinovi a české reakci nenásledoval. Drzost reakce rostla, takže nyní začala podrývat čs.-sovětské spojenectví. Uplatní se rekvisita Zadiny a tisícikoruny i Slánského odhalení Beranových jednání s Eisenlohrem. Kahánek a spol. pak jednají s nepřáteli republiky přímo v Berlíně, Varšavě a Budapešti. V pohraničí je znovu rozpoután teror a provokovány incidenty, aby republika mohla být pomlouvána, že těmito nepokoji ohrožuje pořádek a mír v Evropě.

„Chamberleiny a Daladiery“ polekala síla hnutí českých lidových mas a jejich odhodlání bránit republiku. Bojí se Hitlerova debaklu v čs. otázce, který by mohl přinést jeho pád. Potřebovali jej *„za každou cenu“* udržet u moci jako *„údernou pěst proti Sovětskému svazu“*, a proto mu přispěchali na pomoc. Vyslali Runcimana jako zprostředkovatele, *„načež události nabyly rychlého spádu“*. 7. září, když londýnské *Timesy* navrhují odstoupit „sudetoněmecké“ území, Henlein přerušil *„vyjednávání s vládou o tak zv. karlovarském programu“*. Následuje Hitlerův projev 12. září, krvavý puč v pohraničí, který se zhroutil, útěk Henleina do Německa. *„Zatím co henleinovští úderníci prováděli své krvavé přepady na naše pohraniční stráže z říšského území, dokončily imperialisté západních mocností hanebným způsobem prodej naší republiky Hitlerovi.“* Vzhledem k tomu, že text se přednostně orientuje na vnitropolitický vývoj, je pochopitelné, že jednání Chamberlaina s Hitlerem věnuje Köhler pozornost okrajovou – přesto překvapí, že obrátil pořadí jejich konferencí, takže Godesberg uvádí na prvním a Berchtesgaden až na druhém.

Fakt, že si Hitler byl nucen *„přivolat na pomoc imperialistické západní velmoci a českou reakci, aby mohl provést svůj plán na roztržení republiky“*, je pro Köhlera důkazem o síle odporu českého lidu a jeho rozhodnutí bránit republiku. *„Ještě v poslední hodině nasadilo dělnictvo a pracující lid svou sílu k mohutné akci, aby*

byla republika zachráněna.“ Tím je míněna generální stávka 22. září, v jejím čele a v čele lidu stála KSČ. Stávka smetla kapitulantskou Hodžovu vládu, „*Gottwald vyhlásil z rampy parlamentu shromážděným statisícům pád Hodžovy vlády; KSČ a s ní lid žádali vládu, která by bránila republiku, opírajíc se o lidové masy, odhodlané k boji.*“ Bylo ještě možné donutit Hitlera k ústupu: „*Sovětská vláda prohlásila, že je ochotna i bez pomoci západních mocností přispěchat republice na pomoc, když bude k tomu vyzvána naší vládou, a učinila k tomu všechny potřebné vojenské přípravy.*“[1884] Bylo třeba skoncovat s domácí reakcí, „*opřít se o Sovětský svaz a bránit republiku všemi prostředky – to byla vůle lidu a požadavek KSČ*“. Byla vytvořena vláda Syrového a nařízena mobilisace.

Následuje these o Syrového vládě coby kulise pro reakci, takže SSSR tudíž nebyl zavolán na pomoc. Rekvisita Preisse a jeho zrádcovské kliky, kteří „*pohrozili, že prohlásí Sovětský svaz za bolševického útočníka a přivolají Hitlerova vojska do země, kdyby nám přispěchala sovětská armáda na pomoc*“; tuto skutečnost dokresluje.

V této chvíli socialisté a hradní kruhy osudně selhali: „*Tehdejší socialističtí vůdcové a hradní kruhy odmítali i nadále opřít se o lid, odhodlaný k boji, postupovat společně s komunisty a bránit republiku. Podřídili se zradě reakce a kapitulovali.*“ Na jiném místě je zdůrazněno, že šlo o „*kapitulaci čs. vlády a presidenta Beneše*“. Tím byl „*osud republiky na dalších 6 let zpečetěn a národ vydán krvavé Hitlerově smečce*“.

V mnichovských dnech „*nejširší masy lidu však našly v KSČ svou osvědčenou vůdkyni a v Sovětském svazu svého nejvěrnějšího přítele*“. Podle Köhlera „*již v této době se stala KSČ nejsilnější stranou v republice*“. Vyrostla a vyzrála ve velikém boji s okupanty a po osvobození Rudou armádou „*mohla konečně dovést dělnickou třídu a pracující lid k vítězství nad zrádnou finanční oligarchií*“. „*Za jejího vedení byl znemožněn v slavných únorových dnech 1948 návrat k starým poměrům, jaké byly za první republiky, a nastoupena cesta k socialismu, cesta, kterou se chtěla dát dělnická třída a pracující lid již roku 1918, kterou však nastoupit nemohla, protože neměla tehdy to, co má dnes: v bojích osvědčenou a zocelenou komunistickou stranu pod vedením presidenta republiky Klementa Gottwalda.*“

Köhlerova brožura tedy pro KSČ v době Mnichova již nárokovala vedoucí úlohu ve hnutí na obranu státu. Toto hnutí lidových mas není nijak určitě popsáno, není zaznamenán žádný jeho jednotlivý projev, v podstatě až na demisi Hodžovy vlády, k níž mělo dojít v důsledku tlaku tohoto hnutí. V obou těchto směrech se tedy Köhlerovo pojetí blíží Děborinově „*Pravdě o Mnichovu*“.

Od ostatních soudobých textů se odlišuje diferencovanějším vztahem k buržoasní politice, v níž rozlišuje proud reakční a proud demokratický, a to v podstatě až do mnichovského finále, kdy socialisté a hradní kruhy v čele s presidentem Benešem ustoupili reakci. Kritika tohoto proudu buržoasní politiky je tak přece jenom poněkud méně prvoplánová.

Přestože se Köhlerova brožura v některých otázkách poměrně významně odlišovala, nezůstala jako referát Václava Kopeckého ke třiceti letům republiky ani ona pouhou stranickou příručkou, ale stala se dokonce i učebním materiálem, schváleným ministerstvem školství v rámci osnov dálkového studia pro učitele středních škol.[1885] Jako jedna z mála publikací tohoto období si podržela určitou vážnost až do závěru 50. let. V nadcházejícím Roce stranického školení byla dokonce povýšena na jedno ze „*základních děl o životě a boji pracujícího lidu v ČSR*“, v němž autor „*přináší doklady o zištné a zrádné politice české a slovenské buržoasie, o zbídačení našeho pracujícího lidu v dobách první republiky*“ a „*ukazuje politiku komunistické strany, která jediná hájila zájmy československých pracujících a připravovala je na jejich konečné vítězství*“.

Mnichov v prvním Roce stranického školení

Základní školení v rámci Roku stranického školení se Mnichova dotýkalo svým druhým tématem. K němu vydalo Kulturně propagační oddělení Sekretariátu ÚV KSČ na podzim 1949 zvláštní brožuru *Život a boje pracujícího lidu ČSR za kapitalismu.*[1886] Její autoři uvedeni nebyli.

Brožura pokrývala období od vzniku Československa do roku 1938 – tedy se vlastně tematicky kryla s Köhlerovou brožurou. Lze ji v podstatě považovat za ještě zestručněnější versi Köhlerovy brožury a zároveň za jakýsi její úkrok k thesím referátu Václava Kopeckého o třiceti letech republiky. Z hlediska budoucího dějepisectví je vhodné upozornit, že pracovala s periodisací I. republiky, která byla s jistými obměnami

[1884] K tomuto prohlášení ale Köhler nepřipojuje žádné upřesnění, ani datum – na rozdíl od mnohých ostatních událostí.

[1885] Tj. II. stupně nynějších základních škol. Věstník ministerstva školství, věd a umění, roč. VI, č. 35, 20. 12. 1950, s. 364. Právě na tuto Köhlerovu brožuru odkazoval Václav Husa ve svém II. vydání *Epoch českých dějin*, vizte pozn. 1760.

[1886] *Život a boje pracujícího lidu ČSR za kapitalismu. Osnova pro druhé thema Roku stranického školení 1949–1950.* Materiál pro školení v KSČ. Kulturně propagační oddělení Sekretariátu ÚV KSČ, Praha 1949.

používána i v dalších letech. Jednotlivé kapitoly nesly totiž názvy: *Boj za národní osvobození a vznik ČSR – Boj o politický charakter republiky a vznik KSČ – Dočasná stabilisace kapitalismu a rozvoj finanční oligarchie – Boj o vymoženosti pracujícího lidu z revolučního období – V. sjezd KSČ mezníkem ve vývoji strany a republiky – KSČ vůdcem pracujícího lidu v době hospodářské krise – »Za chléb a práci!« – »Jednota, boj, vítězství!« – Boj o obranu republiky proti hitlerovskému Německu.*[1887]

Brožura tiše opravila některé chyby *„Materiálu a vysvětlivek“*, jako např. datum Beranova novoročního článku ve Venkově, nebo pořadí Chamberlainových setkání s Hitlerem. V hodnocení *„hradního křídla buržoasie“* je ale podstatně příkřejší. Doslova překypuje citáty z Gottwaldových projevů, které mají demonstrovat lidové hnutí, v jehož čele stála KSČ a do protikladu staví vládní socialisty a Hrad, kteří se zdráhají zakročit proti reakci.

Významným doplňkem oproti Köhlerově textu je doplnění výkladu o rekvisitu Gottwaldova zmocnění Stalinem, kterou uvedl do světa Václav Kopecký. Na rozdíl od Kopeckého referátu ale brožura uvedla, že Stalin Gottwalda zmocnil nikoliv v září 1938, ale *„počátkem roku 1938“*! Sovětská ochota pomoci zde není podávána jako ochota bezpodmínečná. Syrového vláda je označena za *„vládu Syrového, Černého a Zenkla“*. Je zdůrazněno, že: *„Vláda Syrového, Černého a Zenkla i president republiky však Sovětský svaz na pomoc nezavolali, nýbrž tuto pomoc odmítli.“*

Syrového vláda sice není výslovně nazvána vládou kulisovou, ale zářijová mobilisace je v duchu Kopeckého vylíčena jako falešná, neboť *„mobilisace armády, nařízená s Chamberlainovým souhlasem, neměla za cíl obranu republiky, nýbrž oklamání lidu“*. Poměrně řídce viděné připomenutí, že zářijová mobilisace probíhala s vědomím západních velmocí, zde slouží k tomu, aby zářijovou mobilisaci zařadilo do kontextu (nevyřčených) falešných mobilisací ve Francii a Anglii.

Do brožury přibyl i Gottwaldův výrok o bosých Habešanech, když *„šel soudruh Gottwald s několika českými politiky, odhodlanými bránit republiku, k presidentu dr. Benešovi, aby učinil poslední pokus přece jen obranu ČSR prosadit“*. Avšak *„socialističtí vůdcové a hradní kruhy nadále však odmítali opřít se o Sovětský svaz a o lid a společně s komunisty bránit republiku. Podřídili se zradě reakce a spolu s ní kapitulovali.“* Mimochodem již není zmíněno, že by Gottwald přemlouval Beneše, aby neabdikoval a setrval ve funkci.

Závěrečný souhrn v brožuře suplují kontrolní otázky a vzorové odpovědi. Správná odpověď na kontrolní otázku č. 6: *Jak KSČ organisovala obranu republiky a proč došlo ke kapitulaci?* zrcadlila hlavní posuny, které během posledních měsíců poznamenaly pohled na vnitropolitický rozměr mnichovských událostí: *„Tváří v tvář hitlerovskému nebezpečí organisovala KSČ jednotu dělnické třídy a širokou lidovou frontu všech demokratických a antifašistických sil republiky. Žádala odstranění reakcionářů a zrádců, kteří pomáhali Hitlerovi, a vytvoření vlády lidové fronty. Hájila spojenectví s mocným socialistickým Sovětským svazem. Posice KSČ byla posicí rozhodné obrany republiky proti hitlerovskému fašismu. Socialističtí vůdcové a t. zv. hradní křídlo buržoasie, vedené dr. Benešem, odmítli se opřít o Sovětský svaz a o lid, nechtěli společně s komunisty bránit republiku a kapitulovali před západními imperialisty a českou agrárně finanční reakcí, kteří pomohli Hitlerovi zmocnit se republiky.“*

Ovšem ani v této brožuře není stopy po *„historické informaci“* a lze tak konstatovat, že brožury stranického školení – s výjimkou *30 let ČSR* – v podstatě až do závěru roku 1949 nevnášely argumentaci sovětské protipadělatelské kampaně, s výjimkou některých prvků Rubinštejnovy kritiky Edvarda Beneše. Stranické brožury se v hlavních rysech mnohem více držely kontinuity s předúnorovou propagandou, přebírání jejích argumentů, motivů a rekvisit a jejich zaostřování vůči poražené politické konkurenci, než by aktivně přejímaly novou linii sovětské kampaně.

Nad stránkami XVIII. ročníku

Zjevně odlišnou cestou se vydával stranický týdeník *Tvorba*, který naopak přebíral sovětské inspirace cíleně a velice aktivně. Jestliže v roce 1948 „soupeřilo“ při přejímání sovětských textů a inspirací mezi sebou více časopisů, zejména pak *Světové rozhledy* s *Tvorbou*, lze říci, že v r. 1949 již vedoucí posici získala jednoznačně *Tvorba*, která navíc uváděla these sovětských kampaní do praxe a vytvářela jejich čs. deriváty. Právě v XVIII. ročníku *Tvorby* z r. 1949 můžeme sledovat, jak se do mnichovského výkladu zapojovaly další a další rekvisity, přebírané původně ze sovětských textů a jak se postupně stávaly obligatorními součástmi takřka každého článku na mnichovské či příbuzné téma do té míry, že jejich původ přestával být zřetelný.

[1887] I tady jde zřejmě o názvy zčásti převzaté nebo inspirované pasážemi z Köhlerovy brožury.

Vina pravicových socialistů

V únoru 1949 otiskla *Tvorba* na pokračování zkrácenou versi studie Karla Kreibicha, chystané pro stranickou revue *Nová mysl* a formálně věnované dvacátému výročí zvolení Klementa Gottwalda do čela KSČ a také prvnímu výročí Vítězného února.[1888] Ve skutečnosti jde vlastně o další dějinný přehled událostí I. republiky, ve kterém je pohled na minulost přizpůsobován tehdejším Gottwaldovým projevům a hodnocením, ve snaze podtrhnout jeho prozíravost a smysl pro pochopení podstaty situace – v tomto směru Kreibich nabízel jakousi inovovanou versi Barešova *Muže proti Mnichovu*. Jak již ale bylo pro Kreibichovy historicky laděné texty typické, je v této studii podivuhodně skloubena cesta Klementa Gottwalda a KSČ k vedoucí úloze při obraně republiky s velmi ostrými odsudky „vládních socialistů", Edvarda Beneše a politického systému předmnichovské republiky vůbec a kritikou dvou knih historika Miloslava Volfa,[1889] věnovaných sociálním dějinám Československa. Tento hutný text v podstatě neustále osciluje mezi oslavným článkem k jubileu, pokusem o historickou skizzu a recenzním příspěvkem ve stylu protipadělatelské kampaně, přičemž v něm opět nalezneme pasáže, které Kreibich recykloval ze svých předchozích článků a seriálů. Cituje se tu ale mnohem méně, což bude zřejmě dáno zkrácením s ohledem na možnosti týdeníku, který paralelně tiskl více příspěvků k únorovému výročí.[1890]

Hlavní osten směřuje proti pravicovým socialistům, které Kreibich sice nazývá „vládními". Ačkoliv kritika jejich postoje ve 30. letech byla ve stranických textech přítomna už od počátku, jde v tomto případě už o aplikaci jednoho ze směrů protipadělatelské kampaně. S ní spojuje Kreibichovu studii i kritika dvou prací Miloslava Volfa *Naše dělnické hnutí v minulosti*, kterou přitom vydalo ještě před únorem nakladatelství ROH Práce, a *Sociálních a politických dějin československých v hlavních obrysech*, které přišly do prodeje krátce po únoru 1948.[1891] V Kreibichově kritice se zrcadlila nejen příležitost podrobit kritice stranického odpadlíka, ale také vypořádat se s problematickým obdobím strany v letech 1933–1935. Zatímco ještě Bareš v r. 1946 připouštěl, že KSČ po nástupu Hitlera změnila politiku a přístup vůči buržoasní republice,[1892] Kreibich nyní velmi rozhořčeně reagoval na Volfovu thesi, že v r. 1934 SSSR přestal bojkotovat Společnost národů i na jeho poznámku o *„obratu v taktice Kominterny"*, poukazující na dosavadní prosazování práva menšin na sebeurčení až do odloučení, či na odklon od *„negativní"* politiky KSČ v polovině 30. let. Prohlásil je za obracení dějin na ruby, *„překroucení pravdy"* a *„lstivý nepřátelský útok na SSSR"*, učiněný *„pod rouškou »dělnického dějepisectví«"*. Kreibichův výpad proti Volfovi signalisoval, že při pohledu na postup KSČ ve 30. letech nebude připouštěna kritika, ba ani sebekritika, že tehdejší stranická linie byla zcela neochvějná a správná. Svou kritikou Volfových prací a předmnichovských *„vládních socialistů"* zrcadlil Kreibichův příspěvek návrat k rétorice před VII. kongresem Komunistické internacionály, který získával čím dál více na síle i díky *„historické informaci"*. V čs. prostředí pak vytvářel zdání, že nikoliv reakce a její rejdy budou považovány za viníky Mnichova, ale že naopak *„vládní socialisté"* ponesou takřka veškerou odpovědnost, odpovědnost za selhání obrany republiky.

Podle Kreibicha se Volf pokoušel očistit sociální demokraty v otázce jejich spolupráce s agrárnickou reakcí, která měla umožňovat kontrolu agrárníků a zamezení jejich rozvratné činnosti. Tyto pokusy Kreibich odmítl: *„Ani sociální demokraté, ani národní socialisté nedobyli v koalici ani kousek politické moci, naopak ustupovali krok za krokem před politikou právě Beranova agrárního křídla a kryli svou přítomností ve vládě všechny ústupky českému fašismu a henleinovského nacismu až k přijetí »karlovarského programu« a k mnichovské kapitulaci." „Vládní socialisté"* nesou zodpovědnost za *„polokoloniální režim českých kapitalistů na Podkarpatsku"*, vykořisťování Slovenska, i za teror, rozpoutaný proti dělníkům v době hospodářské krise. – Ostatně právě sociálně demokratickému ministru spravedlnosti podléhala censura. Fakt, že i přesto došlo k uznání Sovětského svazu a uzavření spojenecké smlouvy, zdůvodňuje Kreibich oním universálním argumentem, že se tak stalo *„na nátlak celého národa"*.

Socialistické strany vládní koalice se ocitly ve vleku reakce. *„Tak hluboko se již vůdcové vládních socialistických stran ocitli v bahně spolupráce s reakční buržoasií, která připravovala zradu národa a republiky"*,

[1888] Karel KREIBICH: *Pod bolševickým vedením. K 20. výročí Gottwaldova příchodu v čelo KSČ.* Tvorba, roč. XVIII, č. 6/1949, 9. 2. 1949, s. 125–127; č. 7/1949, 16. 2. 1949, s. 157–159; č. 8/1949, 23. 2. 1949, s. 179– 182.

[1889] K němu např. Martin KUČERA: *Z odkazu historika Miloslava Volfa. Část 1.* Moderní dějiny, sv. 6, 1998, s. 157–159.

[1890] Např. v závěru (s. 182) Kreibich píše o Ripkově *„zmíněné knize"* (čímž myslel jeho práci o Mnichově), ačkoliv v předchozím textu zmiňována vůbec nebyla. Pokud nejde o autorovo přehlédnutí, mohlo jít o důsledek redakčního krácení.

[1891] Miloslav VOLF: *Naše dělnické hnutí v minulosti*. Práce, Praha 1947. Miloslav VOLF: *Sociální a politické dějiny československé v hlavních obrysech*. Politická edice, sv. 6. Dělnické nakladatelství, Praha 1948.

[1892] Vizte za pozn. 1434.

že nevyvodili ani žádné důsledky z Beranova novoročního článku, ani jeho jednání s Eisenlohrem. V této souvislosti Kreibich připomenul, *„že rok předtím president Beneš a ministr zahraničních věci Krofta měli rozmluvy s dvěma Hitlerovými důvěrníky o možnosti nějaké smlouvy. Jednání zůstalo bez výsledku."*

Prohlubovala se spolupráce agrárníku s henleinovci. Dokonce i odložení obecních voleb na květen a červen bylo podle Kreibicha kalkulem agrární strany, *„poněvadž se bála vlastních ztrát a také ztrát svých henleinovských přátel"*.[1893] S anšlusem Rakouska rostlo rozčilení lidu, neboť energická opatření nepřicházela. Došlo sice ke květnové mobilisaci, ale vláda povolila konání pohřbu zastřelených henleinovců, který se stal provokativních demonstrací. *„Tato zbabělá slabost vlády vymazala skoro dobrý dojem síly, která se ukázala na československé straně při mobilisaci."*

Při obecních volbách pak henleinovci získali, *„němečtí sociální demokraté a také komunisté ještě více ztratili a německé měšťanské strany se prostě rozpustily a přešly k Henleinovi"*. Na české straně ovšem došlo k přesunům doleva. *„Získali komunisté a národní socialisté, kteří v samé Praze dostali o 42.000 či 45 000 hlasů víc. Komunisté za to děkovali svému pevnému postoji v boji proti fašismu a za jednotu pracujícího lidu"*. Pokud jde o národní socialisty, zde Kreibich spatřoval příčinu v tom, že *„u národních socialistů, jako »strany presidenta Beneše«"*, působila presidentova autorita a také *„iluse, že Beneš bude chránit republiku a zmaří plány agrárních kapitulantů. Ale právě Beneš začal brzo po těchto slavných květnových dnech spolu s Hodžou vyjednávat s henleinovci na základě jejich »karlovarských článků«"* – Kreibich tak kritiku *„vládních socialistů"* rozšířil adresně i na osobu presidenta Beneše.

„Tato slabost vlády měla za následek, že henleinovci stupňovali přímo provokativně své požadavky", a když *„hlinkovští fašisté na Slovensku cítili, že v Praze vane vítr z Berlína, z Aše a z hlavního stanu beranovské šajky, začali také drzeji vystupovat"*. V Bratislavě uspořádali 5. června demonstraci za autonomii a tomuto shromáždění zaslali své pozdravy i Henlein a vůdce horthyovců na Slovensku hrabě Esterházy. Následující den byl uspořádán komunistický projev, mluvil Klement Gottwald pod heslem *„Nedáme se rozdělit"*. Jaký rozdíl, členové vlády *„Hodža a ministr spravedlnosti sociální demokrat Dérer, oba Slováci, v té době o Slovensku mnoho mluvili, ale nic nedělali"* a *„svým trváním na vládně byrokratickém centralismu značně pomáhali hlinkovcům"*.

Vláda strpěla i *„ponižující zásah cizí mocnosti do vnitřních věcí republiky"*, tj. vyslání mise *„milionáře lodního stavitelství"* Runcimana, aby vyřešil *„sudetoněmeckou otázku"* ve prospěch Hitlera. *„Komunistická strana ihned prohlédla tento manévr Chamberlainův a varovala."* V čele této aktivity stál Klement Gottwald, *„který neúnavně psal články, prohlášení a provolání, mluvil na četných schůzích po celé republice a v parlamentě a učinil projevy k dopisovatelům zahraničního tisku"*, avšak *„ve své rozhodnosti k obraně republiky a demokracie, ve svém burcování lidu k bojové odhodlanosti"* stála komunistická strana osamocena.

Na shovívavost a ústupky vlády odpověděli henleinovci ještě drzejšími provokacemi. *„Velká většina německých obcí v republice byla teď v jejich rukou. Henleinovští starostové veřejně prohlásili, že budou úřadovat podle říšskoněmeckého obecního řádu. Henleinovci křičeli, že »Češi musí ze Sudet ven!« To vše se stalo krátce po výnosu vlády a amnestii, podle které bylo propuštěno několik set henleinovských provokatérů a špionů. Na povzbuzování henleinovců útočil »Venkov« na komunisty, že jejich projevy za obranu republiky »hraničí se zločiny« a že je to »službou proti republice a míru«. Henleinovci takovým pokynům dobře rozuměli a stupňovali své provokace. až konečně po Hitlerově řeči dne 12. září, jejíž hromadné vyslechnutí i na veřejných místech československé úřady mlčky dovolily – proti takovému poslechu moskevského rozhlasu byla by policie ihned přísně zakročila – podnikli 13. září známý puč, jenž byl již pokusem o povstání."* KSČ žádala energické zakročení. Tehdy *„vládě už nic jiného nezbývalo"* a *„musila v ohrožených okresech vyhlásit stanné právo"*. – Kreibich zde vlastně absolutisoval dřívější Barešovo tvrzení, že opatření k potlačení henleinovského pokusu o puč inspirovala KSČ. Likvidace puče je nyní podle Kreibicha důsledkem požadavku komunistické strany a jejího tlaku. K tomu dodal: *„Pro »parlamentní demokracii« první republiky bylo příznačné, že právě v těchto rozhodujících dnech Národní shromáždění se vůbec nesešlo. Republika a národ byly v největším nebezpečí – parlament mlčel."* Gottwaldovy žádosti ve Stálém výboru o energické činy nebyly vyslyšeny. Stálý výbor nedokázal ani odsoudit berchtesgadenské podmínky. Vždyť se už chystala zrada.

Tuto zradu líčí Kreibich v podstatě již jako rozvětvené a rafinované spiknutí. *„Zrada se samozřejmě nemohla připravit za bílého dne a před očima národa, bylo třeba postavit jej před hotovou skutečnost kapitulace."* I v Berlíně se vědělo, že *„vedení agrární strany a ostatní reakční kruhy jsou odhodlány postavit se proti pomoci SSSR Československu v případě konfliktu s Německem"*. Chamberlain a Daladier *„na přání z pražských vládnoucích kruhů, nařídili zákrok francouzského a anglického vyslance u presidenta Beneše s vyděračskou vyhrůž-*

[1893] O tzv. teplickém incidentu se Kreibich nijak nezmínil.

kou“, že pokud by se republika bránila se sovětskou pomocí, vypuknuvší válka by byla považována za válku komunismu proti evropské civilisaci.

Po rekvisitě objednaného ultimáta a přijetí berchtesgadenských podmínek je opět líčena *„ohromná manifestace rozhořčeného lidu, který žádal odstoupeni kapitulantské vlády“* i projev Gottwalda, požadujícího z balkónu parlamentu vytvoření nové vlády. Následovala již obligatorní rekvisita Syrového podvodné vlády: *„Byla vytvořena nová vláda, vláda Syrového a Černého. Jejím prvním činem bylo obsazení ústředí komunistické strany a zastavení »Rudého práva«. Ukázalo se, že jmenování nové vlády byl jenom podvod na oklamání lidu; »nová« vláda se stala opravdovou vládou kapitulace a zrady.“*

Fakt, že lidové hnutí vedené komunistickou stranou nedokázalo zabránit prosazení kapitulace, se Kreibich pokusil vysvětlit poměrně dovedně: *„Všechno úsilí komunistů, všechna jednání vedení naší strany se zástupci druhých stran o společném, jednotném postupu zůstala bez výsledku následkem přímo zásadního odmítavého stanoviska těchto stran a především sociálních demokratů a národních socialistů. Ukázalo se z průběhu politických událostí v poslední době před Mnichovem, že všechny strany vládní koalice a všichni vládní činitelé neměli už dávno žádný úmysl ani vůli bránit republiku, že jediným jejich programem byla kapitulace. Především však nechtěli proti Německu bojovat spolu se SSSR.“*

Prostředek k odsouzení socialistických stran poskytl Kreibichovi projev Ivana Dérera z 30. září 1938, v němž mluvil o *„našich západních přátelích“*. Kreibich v tomto dalším výpadu proti Dérerovi považoval za charakteristické, že *„zrádcovskou šajku západní imperialistické reakce, která právě předhodila Československo jako kořist nacistické bestii, nazval Dérer svými přáteli! Pro tyto koaliční politiky první republiky, i se sociálními demokraty, neexistoval již lid, masy pracujícího lidu, oni viděli na Západě a doma jenom ještě Chamberlainy a Daladiery anebo Hodži a Berany, to byli jejich přátelé. Z Dérerových slov, přednesených pod přímým dojmem mnichovské zrady, není slyšet nevoli anebo rozhořčení, spíše ulehčení a oddych tohoto druhu »vlastenců«, že se nemuselo bojovat, a to ještě k tomu s nenáviděným Sovětským svazem. Uhájit národ a vlast za cenu »nebezpečí« socialismu a komunismu? Za cenu nemilosti západních kapitalistů a imperialistů? To ať raději i národ, i vlast spolkne německá fašistická bestie! S takovými »vlastenci« a »socialisty« měla naše strana co dělat Není divu, že všechny její snahy o uskutečnění jednotné lidové, národní fronty na obranu republiky zůstaly marné.“*

Kreibich nezapomínal, že takto traktovaný průběh a příčiny mnichovské kapitulace ponechává stranou ono silné lidové hnutí, které pod vedením komunistů smetlo předchozí vládu. Jestliže porážka dělnického hnutí v r. 1920 byla vysvětlována neexistencí silné komunistické strany, pak tento argument nebylo možné použít při výkladu událostí r. 1938, zvláště když obdobné, ne-li masovější hnutí mělo být již přímo vedeno touto stranou a mělo by tudíž mít všechny předpoklady k vítězství. Kreibichem předkládané zdůvodnění bylo zdánlivě prosté, ale v podtextu vlastně velmi poučeně odkazovalo ke květnové revoluci a k loňskému únoru. Podle Kreibicha se v r. 1938 hanebné dílo podařilo *„protože odpor lidu, převážné většiny národa, který byl skutečně jednotný, nebyl organisován, protože nebyly vytvořeny orgány lidové jednoty, třeba v podobě národních výborů, které by bývaly byly s to, vést národ do boje“*.

Z četných Gottwaldových projevů poskytl Kreibich prostor pochopitelně i pasáži z řeči z 11. října 1938, v němž Gottwald zmiňoval právo a povinnost *„volat na soud lidu a dějin zejména ony živly a síly, které tuto hanebnou kapitulaci po dlouhou dobu záměrně připravovaly, které se spikly s nepřítelem proti vlastnímu lidu, národu a republice“*. To se podle Kreibicha také stalo *„a dnes, po únoru tento soud je vykonán a tyto živly a síly jsou navždy přibity na pranýř českých dějin“*. Z něj *„je už žádné padělání dějin nesejme.“*

Článků tohoto typu přinesla *Tvorba* více. Přestože se vztahovaly k jiným událostem a k jiným výročím, základní linie byla stejná – „reidentifikace“ hlavního viníka Mnichova směrem od pravicové reakce k socialistickým stranám.[1894] Nebyla důsledkem jenom protipadělatelské kampaně, ale souvisela rovněž s aktivitou čs. politické emigrace, takže téma těchto článků se mohlo pohybovat od Mnichova k nacistické okupaci[1895] či londýnskému odboji a prvnímu výročí únorového vítězství.[1896] Vzpomínky na loňský únor navíc začaly poněkud korigovat úlohu presidenta Beneše, který ze státníka, který porozuměl vůli lidu, začal být – i pod dojmem komentářů ze zahraničí – presentován jako ten, který byl nucen ustoupit vůli lidu.

Blížící se IX. sjezd pak *Tvorba* oslavila bilančním seriálem Pavla Reimana a Bruno Köhlera *Jak vedla KSČ lid k vítězství*, jenž se velmi podobal Kreibichovu seriálů, avšak držel se spíše roviny prostých thesí

[1894] Přičemž opět nebylo jasné, kam vlastně zařadit stranu lidovou.

[1895] Adolf HRADECKÝ: *Poučení z 15. března 1939*. Tvorba, roč. XVIII, č. 11/1949, 16. 3. 1949, s. 239–240. Příp. recense Beckmannovy knihy – Dr. I. S.: *Hitlerova válka proti Československu*. Tvorba, roč. XVIII, č. 11/1949, 16. 3. 1949, s. 240.

[1896] André SIMONE: *Muži Londýna – únoroví pučisté*. Tvorba, roč. XVIII, č. 8/1949, 23. 2. 1949, s. 170–171.

a kombinoval i některé pasáže z brožur stranického školení a publikace *KSČ v boji za svobodu*.[1897] Na rozdíl od Kreibicha ovšem při výkladu Mnichova nešla stejnou cestou zostřené kritiky presidentovy osoby a lze tedy říci, že právě v této otázce dochází k jistým výkyvům.

Velké spiknutí a Mnichov

V srpnu 1949 vyšlo ve Svobodě první české vydání *Velkého spiknutí* od Sayerse a Kahna.[1898] Předmluva označila knihu za dílo, *„odhalující pikle mezinárodní reakce proti první socialistické zemi na světě a proti silám pokroku a demokracie vůbec. Je to jakoby zespoda viděná historie 30 let, jež uplynula od velkého mezníku světových dějin, Velké říjnové socialistické revoluce. Tato historie je velmi poučná nejen proto, že jasně ukazuje, kde se vytvořilo středisko mezinárodní reakce, nýbrž i přímo pro nás jako pro zemi, kde vnitřní reakce, poražená v otevřeném boji, zalezla do děr a ve spojení s mezinárodní reakcí se uchyluje k špionážím, sabotážím a teroristickým akcím.“*

Klíčová kniha, jíž se dovolávala *„historická informace“*, tak konečně vyšla v češtině. *Velké spiknutí* vracelo do dějin všechna protisovětská spiknutí, intervence, trockisty, špióny, moskevské procesy, fašistická podzemí v západních státech – najmě v Americe, jako souvislý řetězec vyplňující dějiny od roku 1917 do konce II. světové války. Jak již víme, patřil sem i Mnichov.[1899]

Během tří let od svého vydání, přesněji řečeno, během několika měsíců sovětské protipadělatelské kampaně, však i tato základní kniha přestala stačit rychlému tempu reinterpretace nedávné minulosti. Na to musela poukázat i česká předmluva: *„Je třeba také zdůraznit, že oba američtí autoři jsou pokrokoví spisovatelé-nekomunisté, a ač některé své krajany stavějí do příznivějšího světla, než jim přísluší, přesto nemilosrdně odhalují americké zpátečníky a fašisty jako hlavní nepřátele světového míru.“*

Obsáhlou recensi přinesl o knize Jan Štern (1924–2012) pod názvem *Na stráži proti zradě*.[1900] Nesla se také na vlně kritiky *„pravicových socialistů“*, které v podstatě zařazovala do zástupů protisovětských spiklenců: *„Dějiny bojů dělnické třídy proti buržoasii nás učí, že buržoasie nikdy nepoužívala proti dělnickému hnutí jenom otevřeného boje. Vedle policajta, který mlátil a střílel stávkující dělníky, byl vždy vhodným nástrojem buržoasie stávkokaz a špicl. Vedle otevřeně měšťáckých stran formovala buržoasie všelijaké křesťanské socialismy a národní socialismy, jejichž cílem bylo odvést dělnictvo od třídního boje a revolučních cílů. Víme, že se buržoasii podařilo proniknout do starých sociálních demokracií a ovládnout i jejich vedení. Víme, že se revoluční dělnické hnutí, obrozené stranou bolševiků, musilo ostře oddělit od prohnilé II. internacionály a vysvobodit se tak ze zajetí oportunismu a reformismu. V Sovětském svazu pak sehrály neslavnou úlohu trojského koně trockističtí bandité.“* Z novodobých protisovětských spřeženců pak Štern útočil proti jugoslávským představitelům, aby se významně dotkl nedávno proběhnuvšího procesu s László Rajkem a poukázal na kořeny jeho údajné zrady již v době 30. let.

Prostřednictvím Šternovy recense je tedy možné sledovat další výrazný posun původních rekvisit protipadělatelské kampaně. – Ono *„velké spiknutí proti míru“*, které *„historická informace“* popisovala v podstatě do konce II. světové války, je nyní v čase prodlouženo až do současnosti, je podstatně rozšířeno a prohloubeno.

Odhalování nepřátel pracuje s výkladem minulosti, jenž si samo upravuje a vytváří ad hoc vlastní paralely a spojitosti minulosti se současností, jimž je druhotně přiznávána universální platnost. Nová odhalení nových nepřátel však přinášejí nové výklady a nové souvislosti, které předchozí výklad destabilisují, narušují jeho konsistentnost, logiku a znemožňují předkládat „trvanlivější“ zpracování minulosti.

Nakonec i Štern sám musel v následujícím čísle *Tvorby* upozornit, že *Velké spiknutí* trpí nedostatky, jež byly ve stejné době pranýřovány u sovětského dějepisectví, tj. idealisací Wilsona a Churchilla: *„Nedostatkem knihy je snad jen to, že při líčení řady spiknutí proti Sovětům, neukazuje konkrétně, jak sovětská vláda a lid proti nim postupovaly. Také upozorňujeme čtenáře na tu skutečnost, že kniha byla psána v roce 1945 a pro americké poměry. Tím snad si lze vysvětlit, že je v ní značně idealisována role Wilsona, jenž je tu líčen div ne jako přítel mladého sovětského státu, ačkoliv přes svou poměrnou pokrokovost si zdaleka takového ocenění nezaslouží. Dále*

[1897] Pavel REIMAN – Bruno KÖHLER: *Jak vedla KSČ lid k vítězství.* Tvorba, roč. XVIII, č. 20/1949, 15. 5. 1949, s. 467–470; č. 21/1949, 25. 5. 1949, s. 484–486.

[1898] Michael SAYERS – Albert E. KAHN: *Velké spiknutí*. Přeložila Miluše Svatošová. První, autorisované vydání. Svoboda, Praha 1949. V Československu vyšlo do té doby pouze slovenské vydání – vizte pozn. 394.

[1899] Vizte u pozn. 913.

[1900] Jan ŠTERN: *Na stráži proti zradě. Na okraj českého vydání »Velkého spiknutí« od Sayerse a Kahna*. Tvorba, roč. XVIII, č. 41/1949, 12. 10. 1949, s. 965–967.

je tu idealisována Churchillova úloha v době Mnichova. Zde se stali autoři obětí Churchillových projevů, kritisujících Chamberlaina. Ve skutečnosti byl Churchill aktivním mnichovanem a horlivým zastáncem mnichovanské ideologie: uvolnit Hitlerovi cestu na východ. Churchillova kritika Chamberlainovy politiky se týká jenom detailů, nikoliv však podstaty. Ostatně odhalení Churchillovy zrádcovské politiky v otázce druhé fronty a jeho poválečné projevy nejlépe rozbíjejí legendu o Churchillovi jako odpůrci Mnichova. Přes tyto vady je jejich poutavá kniha, opírající se o bohatý historický a vzpomínkový materiál, neocenitelnou pomocnicí v boji proti reakci.“[1901]

Dodejme, že *Velké spiknutí* vyjde v Československu v letech 1949–1953 v sedmi vydáních.

„Odpověď lidu na Mnichov“ aneb Chystá se film

Vlastně už na konci roku 1948 informovala *Tvorba* své čtenáře o chystaných literárních počinech spisovatelů-straníků pro příští rok. Dotazován byl mj. i Miloslav Fábera, autor předlohy k filmu *Uloupená hranice*, který listu prozradil, na čem právě pracuje: *„Současně píši literární předlohu pro velký historický film o bitvě 1. čs. polního praporu v SSSR u Sokolova. Poučen soudruhem G. Barešem, soudruhy autory knihy »Sokolovo« a historickým i vojenským materiálem, který jsem měl příležitost poznat, snažím se ukázat bitvu u Sokolova jako přímou odpověď nejlepších českých lidí na Mnichov. Literární scénář pro tento film má být hotov do konce roku 1949.*“[1902]

Počátkem dubna 1949 pak *Tvorba* překvapila své čtenáře úryvkem z tohoto scénáře s velmi zajímavým úvodem: *„V posledních číslech minulého ročníku Tvorby jsme otiskovali pracovní závazky soudruhů spisovatelů z listopadového sjezdu komunistických spisovatelů v Praze. Přinášíme ukázku z jednoho z prvních splněných závazků, jímž je literární scénář soudr. Miloslava Fábery Sokolovo. Byl vypracován za spolupráce vojenských odborníků gen. Procházky, pluk. Reicina, štkpt. Mareše a j. Tento scénář je předlohou k filmu, v němž bude zachycen osud Čs. republiky z údobí Mnichova, zrada buržoasních a agrárních předáků, odpor pracujícího lidu za vedení Komunistické strany Československa, založení a první vítězné bojové vystoupení čs. jednotky ve SSSR v bitvě u Sokolova. Film ukáže vedoucí úlohu představitelů KSČ soudr. Gottwalda, Kopeckého, Vrbenského ve sporu naší jednotky ve SSSR proti reakčnímu londýnskému vedení odboje, představovanému zrádci Ingrem a Píkou, kteří se ze všech sil snažili zamezit zasazení jednotky do boje po boku Rudé armády“.*[1903]

Z úvodu bylo zjevné, že sokolovská tématika byla do časopisu zařazena zejména v souvislosti s procesem s generálem Píkou a kampaní proti vojenským osobnostem londýnského exilu, která nabírala na obrátkách.[1904] Právě o tom pojednávala uveřejněná ukázka z díla. Okolnosti vzniku tohoto literárního scénáře však byly dosti složitější, než jak uváděla *Tvorba*.

Natáčet historické a válečné velkofilmy byl jeden z dlouhodobých úkolů, které si znárodněná kinematografie kladla již od počátku a – jak již bylo řečeno výše – Mnichov i boje na východní frontě byly jedním z klíčových témat. Potřeba natočit filmy k těmto tématům po Vítězném únoru citelně rostla. Podnětů bylo vícero, nakonec se ale tím nejvíce perspektivním stal námět spisovatele Jana Mareše (1914–1986) na film *Sokolovo*, s jehož budoucím zfilmováním se počítalo přinejmenším od prosince 1947, s rámcovým termínem od 28. září do 13. listopadu 1948 v VII. výrobní skupině Václava Řezáče, Miloslava Fábery a Bohumila Šmídy.[1905]

K tématu prvního bojového nasazení 1. čsl. polního praporu v SSSR měl Mareš velmi blízko, neboť se ho účastnil jako osvětový důstojník a společně s Bedřichem Reicinem sestavili o sokolovské bitvě těsně po válce reportážní sborník pro nakladatelství Svoboda.[1906] Sborník se dočkal mnoha opakovaných vydání a u příležitosti pětiletého výročí bitvy u Sokolova vyšla jeho přepracovaná a doplněná podoba.[1907] V doslovu k němu pak čteme povědomá slova: *„Význam a smysl Sokolova je jasný: Je otevřenou, přímou odpovědí na Mnichov,*

[1901] Jan ŠTERN: *Velké spiknutí*. Tvorba, roč. XVIII, č. 42/1949, 19. 10. 1949, s. 1001.

[1902] *Spisovatelé o své práci*. Tvorba, roč. XVII, č. 50/1948, 15. 12. 1948, s. 990.

[1903] Miloslav FÁBERA: *Sokolovo*. Tvorba, roč. XVIII, č. 14/1949, 6. 4. 1949, s. 325–326.

[1904] Např. Josef BARTOVSKÝ: *Cesta až na dno zrady. Rub historie druhého zahraničního odboje*. Naše vojsko, Praha 1949.

[1905] NFA, Československý státní film, sign. R18/BII/1P/1K. Citace nezpracovaného materiálu Oddělení písemných archiválií Národního filmového archivu odpovídají stavu k únoru 2014, tedy před zahájením pořádacích prací.

[1906] Bedřich REICIN – Jan MAREŠ: *Sokolovo. Sborník reportáží o prvním bojovém vystoupení 1. čs. samostatného polního praporu v SSSR na sovětsko-německé frontě v roce 1943*. Svoboda, Praha 1945.

[1907] Bedřich REICIN – Jan MAREŠ: *Sokolovo. Sborník reportáží a dokumentů o prvním bojovém vystoupení 1. čs. samostatného polního praporu v SSSR na sovětsko-německé frontě v roce 1943*. Vydání VII. Naše vojsko, Praha 1948.

na kapitulantství, na kolaborantství a zradu, na smiřlivost se zradou a kolaborantstvím, na otravné a rozkladné theorie pasivity národa.“[1908] A právě v tomto duchu se nesl i Marešův námět.[1909]

Je poněkud paradoxní, že i přes klíčový autorský přínos Jana Mareše, nebyla jeho úloha při přípravě námětu ke zfilmování zvnějšku nijak významněji postřehnutelná a zdá se, že od počátku se ve věci úpravy námětu významně angažoval právě Miloslav Fábera. Hledání žádoucího tvaru navíc zřejmě ovlivňovaly i vnější faktory.

Jak vyplývá z pravidelných hlášení ředitele Výroby dlouhých hraných filmů, byly na základě různých připomínek prováděny neustálé úpravy námětu. Ty však práci na filmu zdržovaly a evidentní nákladnost tématu navíc vyžadovala zajištění značných finančních prostředků.[1910] V únoru 1948 se prováděla úprava scénosledu dle shromážděných připomínek,[1911] pokračovala i v měsíci následujícím a tehdy bylo rozhodnuto, že látka bude pro nákladnost odložena na rok 1949.[1912] V dubnu 1948 byla zahájena nová úprava scénosledu, přičemž až v tomto okamžiku je u projektu zmíněn autorský podíl Miloslava Fábery. K úpravě scénosledu měl být rovněž přibrán vybraný režisér a po všech úpravách měl být scénosled předložen Filmovému uměleckému sboru (FIUS). Sokolovo mělo být čtvrtým filmem VII. výrobní skupiny pro rok 1949,[1913] odhad nákladů počítal s velkorysými 15 000 000 Kčs a filmová povídka měla být Fiusu předložena koncem října 1948.[1914] V červenci 1948 byly konečně zahájeny práce na filmovém zpracování za spolupráce režiséra Františka Čápa, Jana Mareše a Miloslava Fábery.[1915]

Počítalo se tedy s tím, že režisérem *Sokolova* bude František Čáp,[1916] zřejmě i proto, že měl s přípravou válečných filmů doposud největší zkušenosti. Právě v srpnu 1948 však kolem jeho osoby vypukla aféra, která vyústila v zákaz filmové činnosti posléze i v Čápovu emigraci.[1917] Ovlivnila nepříznivě i přípravné práce na Marešově námětu, neboť připravovaný film se náhle ocitl bez režiséra.

Na schůzi dramaturgie VII. výrobní skupiny, konané 25. srpna 1948, se navíc ukázalo, že k látce filmu bude třeba provést konsultace na vyšší úrovni: „*Bylo konstatováno, že práce na tomto námětu se nevyvíjí příznivě a hlavně, že poslední dobou nepostupuje kupředu. V poslední době bylo VII. skupině nařízeno, aby si k připomínkám Sokolovského výboru, posl. dr. Steinera a posl. G. Bareše opatřila ještě připomínky posl. R. Slánského. Tyto závěrečné připomínky mají dáti tomuto nesmírně důležitému filmu vojenskou i politickou linku, ale přitom zůstává otevřena otázka zásadní: má-li být tento film postaven na smyšlené fabuli, nebo má-li býti reportážní. Zdá se, že není v silách VII. skupiny, aby tuto otázku rozhodla, zejména proto, že názory politiků se velmi různí. VII. skupina také nemá pro tento film vhodného režiséra. Bylo rozhodnuto, aby M. Fábera se obrátil na p. nám. dr. Václavíka a požádal ho o rozhodnutí. Jan Mareš a M. Fábera prozatím pracovali zdarma a námět dosud není zatížen ani jedinou Kčs.*“[1918] Práce tedy měly pokračovat až poté, co sdělí své připomínky „*p. posl. Slánský*“.[1919] Připomínkování mělo za následek další odklady a v tuto chvíli se zřejmě do příprav vmísil i Bedřich Reicin.

Sokolovský námět byl nicméně zařazen do výrobního plánu na rok 1949. Mělo jít skutečně o významný

[1908] Tamtéž, s. 340.

[1909]

[1910] Přičemž je třeba mít na paměti, že i znárodněná kinematografie byla nucena fungovat v prostředí přídělového hospodářství.

[1911] NFA, ČSF, sign. R19/AI/5P/1K, Hlášení ředitele Výroby dlouhých hraných filmů Karla Kohouta Ústřednímu ředitelství Čs. filmové společnosti z 8. 3. 1948 o činnosti v únoru 1948, s. 9, VII. výrobní skupina, dramaturgie výrobní skupiny.

[1912] Tamtéž, Hlášení ředitele Výroby dlouhých hraných filmů Karla Kohouta Ústřednímu ředitelství Čs. filmové společnosti z 8. 4. 1948 o činnosti v březnu 1948.

[1913] Tamtéž, Hlášení ředitele Výroby dlouhých hraných filmů Karla Kohouta Ústřednímu ředitelství Čs. filmové společnosti z 10. 5. 1948 o činnosti v dubnu 1948, s. 9, VII. výrobní skupina, dramaturgie výrobní skupiny – Filmové scénosledy.

[1914] Tamtéž, Zápis z porady uměleckých a produkčních šéfů s výrobními / skupinovými dramaturgiemi z 15. 5. 1948, rok 1949, IV. Filmy vojenské, VII. výrobní skupina Řezáč–Fábera. Dále Hlášení ředitele Výroby dlouhých hraných filmů Karla Kohouta Ústřednímu ředitelství Čs. státního filmu z 4. 6. 1948 o činnosti v květnu 1948, s. 10, VII. výrobní skupina. Dodejme, že běžné rozpočty vyráběných filmů se v této době pohybovaly zhruba kolem 2,5 miliónů korun!

[1915] Tamtéž, Hlášení ředitele Výroby dlouhých hraných filmů Karla Kohouta Ústřednímu ředitelství Čs. státního filmu z 10. 8. 1948 o činnosti v červenci 1948, s. 10, Přípravy pro výrobní rok 1949.

[1916] Srov. Věra Adina ŠEFRANÁ: *Česká filmová dramaturgie pod dohledem ideologie 1945-1955. Dizertační práce*. Katedra divadelních, filmových a mediálních studií Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, Olomouc 2012, s. 91.

[1917] Jiří KNAPÍK: *Dělnický soud nad Františkem Čápem*. Iluminace, roč. 14, č. 3/2002, s. 63–75.

[1918] NFA, ČSF, sign. R19/AI/5P/1K, Zápis o schůzi dramaturgie VII. výrobní skupiny dne 25. srpna 1948, s. 2.

[1919] Tamtéž, Hlášení ředitele Výroby dlouhých hraných filmů Karla Kohouta Ústřednímu ředitelství Čs. státního filmu z 16. 9. 1948 o činnosti v srpnu 1948, s. 12. Dále tamtéž, Hlášení ředitele Výroby dlouhých hraných filmů Karla Kohouta Ústřednímu ředitelství Čs. státního filmu z 12. 10. 1948 o činnosti v září 1948, s. 10–11.

projekt, jak uváděly podkladové materiály pro Filmovou radu: „*Je to vojenský velkofilm, jehož první část se odehrává v Praze a v Čechách v době Mnichova a další děje probíhají v Buzuluku, Charkově a za bitvy 1. čsl. polního praporu v SSSR u Sokolova. Ideová náplň je stanovena heslem: »Sokolovo jako odpověď československého lidu na Mnichov!« Průběh a politická linie filmu byly stanoveny na schůzce s plk. B. Reicinem 18. října 1948. Na literárním scénáři pracuje M. Fábera již 17 měsíců.*“ Scénář měl být dodán „*do sjezdu strany*“.[1920]

I tento závazek se podařilo Miloslavu Fáberovi dodržet, o čemž byla informována i veřejnost. V *Lidových novinách* vyšla 8. března 1949 kratičká zpráva, že: „*Miroslav Fábera prohlásil, že právě dokončil scénář pro film Sokolovo a zavázal se, že se věnuje armádním problémům a tématům.*“[1921]

Literární scénář byl dokončen k 8. březnu 1949 v rámci Fáberova III. tvůrčího kolektivu[1922] a jako autoři byli uvedeni Jan Mareš, Bedřich Reicin a Miloslav Fábera, Fábera navíc jako autor literárního scénáře. V dubnu scénář projednala Ústřední dramaturgie dlouhých filmů.[1923] Film byl ovšem zařazen do výrobního plánu až na rok 1950. Byl navýšen uvažovaný rozpočet, a to na olbřímích 18–20 000 000 Kčs. Měl být natáčen barevně, stejně jako obdobně chystané filmy *Psohlavci* a *Temno.* Předpokládaný počet hlavních představitelů byl stanoven na patnáct až dvacet pět, počítalo se s velkým počtem kostýmovaného komparsu, speciálními barevnými kostýmy a velkými dekoracemi. Délka prací se odhadovala na 10–14 měsíců, natáčení mělo zahrnovat velké exteriéry v Praze i mimo Prahu, množství potřebné suroviny pro obraz bylo vyčísleno na 35 km, pro zvuk 45 km, příprava natáčení měla zabrat 14–16 týdnů.[1924] Znamenalo to ale další odklad.

Mezitím byl Fáberův literární scénář využit alespoň Divadlem státního filmu, pro které jej v srpnu 1949 scénicky zkrátil a přepracoval režisér a umělecký ředitel divadla Jiří Sequens (1922–2008).[1925] Premiéra dramatického pásma *Sokolovo* se původně připravovala k 28. říjnu,[1926] ale nakonec se konala až 8. prosince 1949 v rámci oslav Stalinových 70. narozenin.[1927] Recense hodnotily zpracování látky poměrně vysoko.[1928] Mnichovským událostem zde bylo věnováno osm obrazů I. jednání.[1929] Scénář kombinoval fiktivní postavy, dále postavy typické, založené zjevně na skutečných osobách a pak i reálné historické osobnosti. Začínal demonstracemi proti Hodžově vládě, pokračoval rozhovorem italského a německého diplomata o pozadí německé agrese, scénou rozhovoru nejmenovaného otylého generála a plukovníka čs. armády o neochotě bojovat proti Němcům, přestřelkou s henleinovci na celnici ve Žlutém mlýně, končící zastřelením svobodníka Jirky Horáka a dvěma obrazy týkající se rodiny Horákových. Zákulisí zrady ukazoval obraz v pražské vinárně, v níž spolu hovoří ministr [!] Beran, nejmenovaný „Bankéř“[1930] a již zmíněný generál o tom, že na obranu republiky není ani pomyšlení, že armádě se přikáže kapitulovat. Když se generál zeptá: „*A co president Beneš? Co když se proti všemu postaví?*“, Beran s úsměvem odpoví: „*To už je moje věc!*“ – Mnichovské dny končily výjevem u řopíku Sokol v severních Čechách, pojednávajícím o vyklizování pohraničí. Pak se už hra stáčela k březnové okupaci.

[1920] Tamtéž, Filmová rada, Výrobní plán výroby dlouhých hraných filmů na rok 1949 (k 8. 2. 1949), VIII. Filmy vojenské, d) filmy připravované, thematicky schválené Ústřední dramaturgií.

[1921] *Vychovávat znamená revolucionisovat. Diskuse na sjezdu spisovatelů*. Lidové noviny, 8. 3. 1949, s. 5. Fábera skutečně v této době připravoval ve spolupráci s Janem Marešem a Bedřichem Reicinem velkoryse koncipované válečné filmy *Vítězství bude naše* a *Dukla*.

[1922] LA PNP, Mareš Jan, kart. 6, inv. č. 497.

[1923] *Ústřední dramaturgie dlouhých filmů*. Věstník Československého státního filmu, roč. III, č. 4/1949, duben 1949, s. 21–22.

[1924] NFA, ČSF, sign. R18/AII/2P/3K, Výrobní program na r. 1950.

[1925] *Divadlo státního filmu*. Věstník Československého státního filmu, roč. III, č. 7–8/1949, červenec a srpen 1949, s. 42.

[1926] *Sokolovo v DFS*. Lidová demokracie, 24. 9. 1949, s. 4.

[1927] *Divadlo státního filmu*. Věstník Československého státního filmu, roč. III, č. 12/1949, prosinec 1949, s. 63–64.

[1928] bs: *Historický obraz druhého odboje*. Lidové noviny, 10. 12. 1949, s. 4. Jiří HÁJEK: *O hrdinské kolektivní drama boje našeho lidu za svobodu*. Rudé právo, 29. 12. 1949, s. 3. Jaroslav DVOŘÁČEK: *Sokolovo. Inscenace historického obrazu o našem odboji v Divadle státního filmu*. Kino, roč. 5, č. 1/1950, 5. 1. 1950, s. 6–7.

[1929] LA PNP, Mareš Jan, kart. 6, inv. č. 496.

[1930] Až příliš připomínající Jaroslava Preisse, což zřejmě podtrhovalo i obsazení této role Felixem le Breux.

Kosmopolitismus a čs. armáda

Počínající boj proti kosmopolitismu, vícekrát připomenutý i řečníky během IX. sjezdu, našel pochopitelně odezvu i na stránkách *Tvorby*. Příspěvek na toto téma se zabýval problémem doktríny předmnichovské čs. armády.[1931] Přes slibný název šlo vlastně o polemiku s jedenáct let starou publikací *Dvacet let československé armády v osvobozeném státě*, z níž byly vybírány příhodné pasáže.[1932]

Článek shrnuje vojenskou doktrínu tehdy vládnoucí buržoasie jako jakousi cestu od nacionalismu ke kosmopolitismu, kdy čs. armáda již *„není určena k obraně svobod českého a slovenského lidu, ale k obraně mocenských posic buržoasie všech jazyků“* v rámci pověstného protisovětského sanitního kordónu. *„A proto doktrina československé armády není národní, ale kosmopolitická.“* – Byla podřízena francouzskému velení. *„Francouzská misse tu vládne plných 14 let a ještě po odchodu nástupce generála Pellé, generála Mittelhausera, zůstává tu generál Faucher, který v kritických dnech mnichovských zasedává a rozhoduje v nejvyšší radě obrany státu!“ Není divu, že doktrina československé armády je věrnou kopií doktriny francouzského imperialismu.“*

Československá armáda byl budována jako *„předvoj protisovětské intervence“*, a tak se vedle francouzských vzorů hodilo i rakousko-uherské dědictví, onen vojensko-byrokratický aparát, tak nenáviděný českým a slovenským pracujícím lidem. V této souvislosti článek připomíná i jednoho z autorů rozebíraného sborníku, *„rakousko-uherského byrokrata“* generála Silvestra Bláhu, o němž se ještě zcela nesmyslně píše, že prý byl *„v roce 1946 popraveným zrádcem“*. – *„Nechuť opřít se o vlastní lid, o vlastní bojové tradice – husitství – pramení z třídního charakteru naší doktriny.“* Ostatně, *„co také může mít společného s husitskými, táborskými revolucionáři česká a slovenská buržoasně velkostatkářská reakce?“*

Hlavním terčem článku se staly věty z příspěvku Edvarda Beneše, věnovaného druhému desetiletí čs. branné moci.[1933] Presidentovy odkazy k masarykovskému ideálu humanity a všelidskosti jsou „dešifrovány“ jako *„němý obdiv před cizími modlami, tento anacionální kosmopolitismus ve vojenské doktríně“*, který je *„jen výrazem třídní politiky naší buržoasie, které sloužila jak zahraniční politika Beneše, tak politika agrárních ministrů národní obrany, mezi kterými nebylo nikdy nejmenších rozporů, jak ve zmíněné stati dr. Beneš sám konstatuje“*.

Beneš je kritisován, že v červenci 1938 vychvaluje francouzskou armádu, a dokonce i armádu německou: *„Upozorňuji důrazně, že se musíme stavět positivně (sic! H. J.) také ke všemu, čemu se můžeme naučit v Německu a že bych si přál, aby naše armáda, stejně jako to činí armáda francouzská a anglická, našla cestu k vojenským odborníkům a činitelům armády německé. Odpovídá to duchu úcty a kamarádství, která od vždy byla krásnou vlastností opravdových vyspělých vojáků.“* Přitom o Sovětském svazu a Rudé armádě se v celé knize prý píše jen na 18 řádkách! Kritisována je i Benešova věta, že armáda nesmí býti zpolitisována – neboť za tzv. nepolitičnosti armády *„se skrývaly reakce a kapitulantství“*, bezzásadovost, beznárodnost a kosmopolitismus.[1934]

Konkrétní vztah k mnichovskému tématu lze hledat vlastně jen v podtextu a spočívá především v obvinění tehdejšího armádního velení včetně presidenta z přezíravosti k Sovětskému svazu, přebírání tradic a vzorů, které selhaly – francouzská armáda utrpěla drtivou porážku v r. 1940, německá zaútočila na Československo a byla později drtivě poražena Rudou armádou, tou, od níž se tehdejší špičky učit nechtěly. – Ač se to na první pohled nezdá, jedná se vlastně o první vůči Edvardu Benešovi vysloveně kriticky zahrocený příspěvek, který přidal i něco nad rámec Rubinštejnovy recense.

„Vysoce informativní článek“ M. S. Gusa

Jestliže bylo výše řečeno, že v *Nové době* znamenaly články Michaila Semjonoviče Gusa oživení protipadělatelské série z loňského roku, pak ještě více znamenaly pro *Tvorbu*. První Gusův článek otiskla s dvoutýdenním odstupem od jeho vydání v *Nové době* 6. července 1949.[1935] Gusovy úvahy o legendě o bitvě o Anglii

---

[1931] Jan HRADSKÝ: *Kosmopolitismus a vojenská doktrina*. Tvorba, roč. XVIII, č. 23/1949, 8. 6. 1949, s. 532–523.

[1932] *Dvacet let československé armády v osvobozeném státě*. Svaz čs. důstojnictva, Praha 1938.

[1933] Tamtéž, s. s. 11–20.

[1934] Za války navíc prohlubovaný i působením britské vojenské doktriny na naše vojáky na Západě.

[1935] M. GUS: *Legenda o „bitvě o Anglii“*. Přeložila Zora Rozehnalová. Tvorba, roč. XVIII, č. 27/1949, 6. 7. 1949, s. 626–628. Přetištěno také – Partyzán, roč. IV, č. 28/1949, 15. 7. 1949, s. 13–15, 24. Shrnutí – *»Bitva o Anglii«*. Obrana lidu, 21. 7. 1949, s. 3.

poskytovaly zajisté příhodnou argumentaci pro další upozaďování západního odboje,[1936] ale tomuto článku ještě nebyla věnována nijak výraznější pozornost. Té se dostalo až jeho druhému článku.

V den, kdy vyšlo 33. číslo *Tvorby*, uveřejnilo *Rudé právo* malou noticku: *„Američtí mnichované. Nové číslo »Tvorby« přináší článek M. Guse »Američtí mnichované«. Autor odhaluje úlohu prohitlerovské kliky ve spojených státech, která měla významný podíl na Mnichovu.“*[1937]

Mladá fronta téhož dne uveřejnila nevídaně rozsáhlý inserát: *„Americký podíl na Mnichovu. Politické pozadí mnichovské zrady nás bude ještě dlouho zajímat, neboť tehdy byl vynesen proti Československu krutý rozsudek smrti. Politika vládnoucích kruhů USA měla vliv na mnichovské události. Ve 3 hodiny ráno 28. září uveřejnil president Roosevelt svou výzvu, žádající svolání všeobecné konference. Měl snad na mysli konferenci, na níž by též Hitlerem vyhlédnutá oběť – Československo – zasedla ke společnému konferenčnímu stolu a na níž by měla možnost obhájit se a nalézt též obhájce své spravedlivé věci. Později se aspoň Roosevelt snažil svou myšlenku takto vysvětlit, když pochopil, jak byla v praxi uskutečněna. Je jisto, že na jeho rozhodování měly tehdá vliv nám nepříznivé informace velvyslance Bullita a Kennedyho. Bullit byl autorem návrhu, aby Roosevelt vystoupil a svolal v Haagu konferenci anglických, francouzských, německých a polských zástupců, které by se zúčastnily i Spojené státy, s vyloučením Sovětského svazu. Kennedy oznámil, že v britském kabinetě vznikly spory v důsledku toho, že někteří ministři se staví proti »míru za každou cenu«, avšak Chamberlain triumfoval: pozval »ke konsultaci« dobrodruha Lindbergha, který prohlásil, že německé letectvo je s to úspěšně bojovat proti leteckým silám celé Evropy. V novém čísle TVORBY, týdeníku pro kulturu a politiku je zařaděn vysoce informativní článek »Američtí mnichované«, který seznámí čtenáře s hitlerovskou klikou na druhé straně Atlantiku. Nové číslo TVORBY obdržíte v každé prodejně novin. Cena výt. Kčs 3.50.“*[1938]

Tento inserát nebyl dán jen předpokládanými „nadstandardními“ vztahy mezi *Rudým právem* a *Mladou frontou*, protože se v příštích dnech objevil zřejmě ve všech hlavních denících, včetně *Svobodného slova* a *Lidové demokracie*![1939] Podíváme-li se navíc pozorně na text inserátu, zjistíme že je zčásti tvořen doslovnou citací pasáže z Fierlingerových pamětí.[1940] Inseráty na nová čísla *Tvorby* se sice objevovaly i v insertních rubrikách jiných listů, nebývalo ale zvykem, aby veškerá pozornost směřovala jen na jeden příspěvek.[1941] Je evidentní, že Gusův článek byl považován – a měl být považován – za vskutku zásadní a závažný text, přinášející senzační odhalení zákulisí mnichovské krise.

Článek *Američtí mnichované* skutečně vyšel v *Tvorbě* v poměrně výrazné úpravě.[1942] Ovšem péče, kterou mu redakce věnovala, neodpovídala zcela oné hlasité reklamě v denním tisku. Zdá se, že redakce nebyla úplně srozuměna s tím, kdo je autor příspěvku, a zcela také opomněla uvést, že jde o převzatý článek z *Nové doby*. Překlad F. Musila zacházel s původním textem poněkud svévolně, a navíc obsahoval četné chyby ve zpětných přepisech z ruských transkripcí, zvláště bolestně patrných u osobních jmen – uváděl např. *Slown* místo Sloan, *Cassel* místo Castle, *Alldridge* místo Aldrich, *Ben* místo Behn, *Moni* místo Mooney, *Noodson* místo Knudsen.[1943] Tyto nedostatky tehdy nikoho kompetentního evidentně netrápily.

Uveřejnění Gusova článku v Československu vytvořilo novou situaci. Na rozdíl od sovětských textů, které od okamžiku publikování *„historické informace“* operovaly s americkou účastí na Mnichovu, přestože pouze na základě nepřímých souvislostí, čs. tisk se choval vůči tomuto argumentu poměrně zdrženlivě. Je to vlastně paradox – sovětská kampaň čerpala svědectví o americkém vlivu na mnichovskou krisi z pamětí

[1936] Ovšem již v květnu otiskla *Tvorba* thesi Pavla Reimana a Bruno Köhlera, kteří na adresu londýnské skupiny čs. odboje napsali: *„Československé vojenské jednotky, které na Západě postavila, zúčastnily se boje proti fašistickým armádám jen symbolicky. Tyto jednotky měly především sloužit režimu, který měl být u nás po osvobození republiky zřízen za podpory západních mocností.“* – Pavel REIMAN – Bruno KÖHLER: *Jak vedla KSČ lid k vítězství*. Tvorba, roč. XVIII, č. 20/1949, 15. 5. 1949, s. 469.

[1937] *Američtí mnichované*. Rudé právo, 18. 8. 1949, s. 2.

[1938] Mladá fronta, 18. 8. 1949, s. 4. Chyby původní.

[1939] Práce, 19. 8. 1949, s. 5. Lidové noviny, 19. 8. 1949, s. 6. Svobodné slovo, 19. 8. 1949, s. 4. Lidová demokracie, 23. 8. 1949, s. 5.

[1940] Aniž by na to ovšem text upozornil: *„Ve 3 hodiny ráno 28. září uveřejnil president Roosevelt svou výzvu, žádající svolání všeobecné konference. Měl snad na mysli konferenci, na níž by též Hitlerem vyhlédnutá oběť – Československo – zasedla ke společnému konferenčnímu stolu a na níž by měla možnost obhájit se a nalézt též obhájce své spravedlivé věci. Později se aspoň Roosevelt snažil svou myšlenku takto vysvětlit, když pochopil, jak byla v praxi uskutečněna. Je jisto, že na jeho rozhodování měly tehdá vliv nám nepříznivé informace velvyslance Bullita a Kennedyho.“* FIERLINGER: *Ve službách ČSR I.*, c. d., s. 163. Vizte u pozn. 1179.

[1941] Předchozí Gusův příspěvek takto inserován nebyl.

[1942] M. GUS: *Američtí mnichované. Jak se připravovala druhá světová válka*. Přeložil F. Musil. Tvorba, roč. XVIII, č. 33/1949, 17. 8. 1949, s. 772–773.

[1943] Redakce při překladu nevyužila anglickojazyčnou mutaci *Nové doby (New Times)*, v níž Gusův článek vyšel pod názvem *American Munichmen* se správnými tvary jmen a příjmení. Dodejme, že tato anglickojazyčná mutace byla v Československu dosažitelná.

Edvarda Beneše a Zdeňka Fierlingera, zatímco v Československu nebyla těmto pasážím věnována nějak výrazná pozornost a v mnichovských textech se hovořilo téměř výhradně jen o Británii a Francii. Případné přesahy pak šly na vrub *„mezinárodní reakci“* apod. To Gusovi *Američtí mnichované* změnili.

Americký motiv se přesouval do popředí a s ním i rekvisita zákulisních vlivů amerických monopolů a trustů, zejména těch, jejichž vládci měli – přinejmenším dle názorů tehdejších autorů – ovlivňovat i soudobou politiku Spojených států. Rekvisita amerických či nadnárodních monopolů, zahrávajících si s osudy střední Evropy pak vzbuzovala zpětný zájem o problematiku čs. monopolů a jejich provázanost se zahraničím. Ta prozatím nebyla zohledňována nijak soustavně.

V jednom směru se ale přece jen recepce Gusových thesí v Československu lišila od Sovětského svazu – přístupem k Rooseveltově osobě. V čs. literatuře měl mít Roosevelt i nadále specifické postavení, zhruba takové, jaké bylo ponecháno Edvardu Benešovi – bude na něj aplikován velmi kritický pohled, ale nebudou zpochybňovány jeho demokratické pohnutky, ani úmysly dosáhnout spojenectví se Sovětským svazem a poválečné spolupráce. I tak lze hledět na výše citovaný inserát na Gusův článek, využívající citát z Fierlingerových pamětí vlastně k jistému změkčení Gusova hodnocení Rooseveltovy úlohy na konci září 1938. Extrémní polohy, objevující se v soudobém sovětském tisku a kritisování historiků, že se dopouštějí *„idealisace Roosevelta“*, se v Československu převážně vyskytovat neměly a Roosevelt měl i nadále zůstat v podstatě přijatelným protipólem úřadujícího amerického presidenta.

Úvahami o faktické hodnotě Gusových thesí o širším pozadí Mnichova se v Československu nikdo nezabýval. Argumentace sovětského pisatele, který vznáší závažná obvinění, aniž by odkazoval na prameny, byla přijímána s naprostou důvěrou a prakticky okamžitě. Např. už 10. září 1949, tzn. tři neděle od uveřejnění, uplatnil závěry z Gusova článku právě Zdeněk Fierlinger ve své přednášce v Líšni na kursech profesorských sborů právnických fakult. Je charakteristické, že se přitom Rooseveltovi opatrně vyhnul: *„V době Mnichova americká diplomacie, poslouchající hlasu svých skutečných pánů, podporovala z valné části otevřeně mnichovskou politiku. Roosevelt sám ke konci války octl se isolován, neboť reakční síly byly válkou ještě více posíleny a počaly se znovu i v praktické politice prosazovat.“*[1944]

Fierlinger se přitom na Gusa jmenovitě neodvolal – i to se stane charakteristickým rysem přebírání Gusových thesí: v krátkém čase se stanou „prokázanými fakty“, jakýmsi pomyslným veřejným majetkem, „notoricky známými“ skutečnostmi, takže autorovo jméno nejen nebude připomínáno, ale brzy zcela zmizí z obecného povědomí.[1945] A stačit na to bude jen pár týdnů.[1946]

Jedenácté výročí – inventura protipadělatelské kampaně

Připomínka jedenáctého výročí Mnichova byla rozsahem omezenější než loňské kulaté výročí, přesto není důvod ji přehlížet, zvláště když se v ní silně odrážel aktuální vývoj studené války.

S Kamilem Winterem po stopách Mnichova

28. září vyšel v *Tvorbě* článek Kamila Wintera *Po stopách Mnichova*.[1947] *„Mnichov, to nebyla jen naše národní pohroma, Mnichov byl především mezníkem cesty k válce, která se měla stát pohromou všech národů.“* Mnichov byl součástí útoku na Sovětský svaz a *„proti všemu svobodymilovnému a pokrokovému ve světě“*, měl být *„začátkem vyhlazovací války německých fašistů proti Sovětskému svazu“* a cesta k němu je mnohem delší. Hlavním motivem celého článku je myšlenka, že strůjců Mnichova bylo mnohem víc než oni čtyři, kteří podepsali výslednou dohodu.

Jedním z prvních mnichovanů je Winston Churchill, který *„nám dlouho chtěl namlouvat, že není mnichovan“* a *„skrývaje se za smutně proslaveným chamberlainovským symbolem zrady, vysoce třímá mnichovský prapor“*. *„Cestu, která zavedla Chamberlaina do Mnichova“*, předznamenal *„svou protisovětskou intervenční válkou“* v době, kdy podle Wintera *„Hitler nerozeznal žida od »arijce«“*.

Podobně mezi mnichovany patří i Clement Attlee, jenž se stejně jako Churchill honosil svým údajně

[1944] Zdeněk FIERLINGER: *Právo, věda a politika. Přednáška proslovená na kursech prof. sborů právnických fakulí dne 10. září 1949 v Líšni*. Orbis, Praha 1949, s. 28. V podtitulu publikace je skutečně vytištěno slovo *„fakulí“*.

[1945] Spojitost M. S. Gusa s obviňováním amerického imperialismu z inspirátorství mnichovské politiky se do čs. prostředí vrátí až od dva, resp. čtyři léta později – s přepracováním jeho dílčích článků do knižní podoby. Vizte u pozn. 2040.

[1946] Gusův další článek, popisující poslední měsíce před vypuknutím II. světové války, již tak výraznou reklamu neměl. M. GUS: *Potrojné mnichovské účetnictví r. 1939*. Tvorba, roč. XVIII, č. 38/1949, 21. 9. 1949, s. 891; č. 39/1949, 28. 9. 1949, s. 916–917. Přetištěno také: *K XI. výročí mnichovské zrady. Pohled do zákulisí Mnichova*. Partyzán, roč. IV, č. 37/1949, 23. 9. 1949, s. 11, 12, 17.

[1947] Kamil WINTER: *Po stopách Mnichova*. Tvorba, roč. XVIII, č. 39/1949, 28. 9. 1949, s. 915.

protimnichovským postojem. *„Pan Attlee by si musil však zaopatřit nejdříve své alibi pro dějiny. Musil by prokázat, že je hluchý. Nebožtík Chamberlain ve své radosti byl příliš neopatrný a před shromážděným britským parlamentem přečetl své milostné dopisy führerovi, i onu pamětihodnou pozvánku do Mnichova, která byla tak dramatickým způsobem doručena do sněmovního zasedání. Mezi posluchači byl i Attlee. Protokol z oné schůze nemá zmínku o nějakém protestu pana Attleeho. Zato však jsou známa jeho slova, adresovaná blaženému cestujícímu do Mnichova: »Přeji Vám mnoho štěstí!«"*

Své prsty v Mnichově měl i americký senátor Arthur Vandenberg. *„Zajisté i pan Vandenberg bude tvrdit, že byl proti Mnichovu. – Ale pan Vandenberg spoléhá příliš na malou vzdělanost lidu. Doufá, že my víme tak málo o Chamberlainech, jako Chamberlain říkal, že ví o nás. My však víme, že pan Vandenberg patří do skupiny nejreakčnějších amerických politiků, do jedné řady s Hooverem, Bullittem, Dullesem, Wheelerem a všemi těmi, bez jejichž pomoci Hitler by byl možná dnes znovu jedním z bezejmenné armády nezaměstnaných obětí nenasytného kapitalismu. V lednu 1938 Vandenberg byl jedním z hlavních obhájců resoluce, předložené americkému kongresu, která měla ujistit Hitlera, že Amerika se nepostaví proti jeho lupičským plánům. Vandenberg patřil k těm, kdo chtěli zbavit Hitlera jedné z největších starostí."* Dále k němu patřil Charles Lindbergh i John Foster Dulles, i vládcové Standard Oil, spolupracující s IG Farben, jejichž jména, *„jména Dupontů a Morganů a Rockefellerů nestojí pod mnichovským diktátem, ale bez nich Chamberlain by dodnes čekal na pozvánku do Godesbergu"*.

Co tyto osoby konaly v r. 1938 pokračuje i nyní. Místo halasí v západoněmeckém parlamentu Alfred Loritz: *„Stejným způsobem, jako nám leží na srdci osud Slezska a Pomořanska, východního Pruska, a jak se všechna tato německá území jmenují, tak nám leží na srdci i osud německého území v Čechách a na Moravě. Stejně jako Slezsko patří i Čechy k nám, k Německu, a v roce 1919 prohlásili Němci v Čechách výslovně, že byli do nového českého státu násilně zapojeni, že však podle práva nikdy neuznají, že toto německé území je územím Československa!"* Loritz říká Sudety, *„ale myslí na široké pláně Ukrajiny. Tak jako Hitler mluvil o sudetských Němcích a myslil na naftu z Kavkazu"*.

A *„všichni ti Churchillové a Vandenbergové, Bevinové a Blumové, Titové a Loritzové šli a jdou cestou Mnichova, cestou dnes již odhaleného spiknutí proti svobodě. Mnichovanství, to jsou dnes jejich evropské unie a atlantické pakty, jejich protisovětské štvaní"*. Patří sen i vatikánské exkomunikační dekrety, *„strašení atomem a dolarové vyděračství"*.

Winter vlastně vyjmenoval všechny hlavní linie, které do výkladu přinesli *Padělatelé dějin* a následná kampaň – Mnichov jako součást protisovětského spiknutí, podíl Churchilla, podíl pravicových socialistů, převyprávění Gusových Amerických mnichovanů. Vývoj studené války a vzestup risika dalšího světového konfliktu navíc do výkladu vnesl nejen protáhnutí *„mnichovské politiky"* do minulosti, ale také do současnosti, přinášející nové výkladové rekvisity. Přibyly čím dál hlasitější revisionistické požadavků odsunutých Němců, vznik Německé spolkové republiky a hlavně vznik Severoatlantického paktu. V souvislosti se zásahy proti římsko-katolické církvi se do popředí začala drát i vatikánská karta.

Všechny tyto síly, včetně čs. emigrace, se šikují do nového spiknutí proti Sovětskému svazu a táboru míru a jejich tmelem je jejich protisovětská zášť. Ale *„až bude Vandenberg zase ukazovat zisku- a krvelačným americkým senátorům mapu, ať si ji rozloží pěkně v celé šíři, aby si páni prohlédli, co je dnes všechno s námi! Ten nesmírný Sovětský svaz, jehož samotná existence jim působí taková muka jako ony nedostižné plody Tantalovi. Čína s půl miliardou svobodných lidí. Ti v Řecku a ve Vietnamu, a Poláci, Rumuni, Bulhaři a Maďaři. A nevěří snad vlastnímu Taftovi, který nedůvěřuje Italům a Francouzům, že by šli umírat za Wall Street? Nebožtík Forrestal měl vidinu rudoarmějců, pochodujících ulicemi Washingtonu. Jeho kolegové budou možná teď slyšet už výbuchy sovětských atomových pum, padajících na americká města. Ať si svým způsobem hvízdají, aby se nebáli v lese. Nemůžeme jim namluvit, že nejsou osamoceni, nebyla by to pravda. Nedávno napsal šéfredaktor britského listu »New Statesman and Nation«, že věří s Molotovem, že všechny cesty vedou dnes ke komunismu. Tento pán z toho vyvozuje, že tam povede i cesta mnichovanů a chtěl by přesvědčit národy, aby – když už tam chtějí dojít – klidně šli cestou Mnichova! Snad nám Zenkl poradí v Hlasu Ameriky, abychom klidně dali Loritzovi »německé území« Čech, protože nakonec stejně budeme mít, co si přejeme. Ale Zenkl mluví Hlasem Ameriky, a to není hlas našeho Československa."* V Československu *„pohřbili jsme spolu s Chamberlainy i Zenkly."*

Československo si v únoru 1948 našlo vlastní cestu, kterou bezpečně jde a půjde a po které kterou je vedou *„ti, s jejichž jmény se nesetkáte v žádném koutě bludiště, které končilo Mnichovem. Cestou, na které nás chrání Sovětský svaz, jediná země, ve které se nikdo nemusí zardít, když se vyslovuje jméno Mnichova. Nikdy více Mnichov! – To není již jen heslem, ale nezvratná naše skutečnost!"*

Rudé právo k jedenáctému výročí

O dva dny později věnovalo *Rudé právo* tématu Mnichova celou třetí stránku, na níž se pod záhlavím *K jedenáctému výročí mnichovské zrady* vyjímaly dva obsáhlé články stále stoupajících redaktorských hvězd *Rudého práva* – přehledový materiál Kamila Wintera nazvaný *Strůjci Mnichova*[1948] a podobně laděný text zástupce šéfredaktora listu[1949] Miroslava Kárného *Mnichovanství – ideologie československé buržoasie*.[1950] Oba články měly řadu společných rysů, především pak ten, že ani jeden z nich se vlastně vůbec nezabýval chronologickým souhrnem událostí před jedenácti lety, konkrétním průběhem mnichovské krise, ale oba se zamýšlely jen širšími souvislostmi, které měly k Mnichovu vést. Zatímco Winterův článek si vzal na paškál souvislosti mezinárodní, Kárného článek sledoval souvislosti domácí.

Strůjci Mnichova

Winterovi *Strůjci Mnichova* jsou vlastně mnohem podrobnějším dvojčetem jeho textu z *Tvorby* a lze je považovat za jakýsi stručný katalog výkladových rekvisit mnichovské historie v oné podobě, jak se vyvinula od spuštění protipadělatelské kampaně. Prakticky v něm nechybí žádná z hlavních rekvisit, objevujících se v soudobých sovětských textech, a je tedy i svědectvím, jak dalece se výklad Mnichova přizpůsobil sovětskému vzoru. Článek je rozdělen na pět částí s výmluvnými nadpisy *Tvůrci Mnichova – Americká pomoc Hitlerovi – Mnichovanství za války – Dnes kapitulují před Wall-Streetem* a *SSSR – tvrz proti Mnichovu*.

Winter zase pracuje s termínem *„mnichovské politiky“*, kterou považuje za formu novodobé politiky rozpoutávání agrese, boje o světovládu proti SSSR a všem národům, mezinárodní spiknutí imperialistů, tvořené hrstkou mezinárodních spiklenců, jichž je ovšem více nežli signatářů mnichovské dohody. Otcem mnichovské politiky a jejím hlavním ideologem je Churchill. Přesně v duchu sovětské protichurchillovské kampaně píše, že Churchill *„ve své protisovětské zášti byl bojovnější, prozíravější než Chamberlain. Není podstatné, že na mnichovském cáru je podpis Chamberlainův. Chamberlain v Mnichově podepsal, oč Churchill usiloval od samotného konce první světové války, kdy ve svém proslulém memorandu žádal »mírnější« zacházení s poraženým Německem, aby svolilo k účasti na intervenční válce proti sovětskému Rusku. Byl to Winston Churchill, jenž »objevil« velikou hodnotu fašismu při organisování protisovětského křižáckého tažení, a svým »obdivem« pro něj se nikdy netajil.“* Nechybí ani rekvisita jeho rozhovoru s gauleiterem Forsterem, při němž *„německé fašisty ujistil, že Britannie by nepovažovala okupaci Československa za »případ války«. Po zárukách, které Hitler již dostal od britského ministra zahraničí měli tedy nacisté zaručený souhlas celé anglické buržoasie.“* V odhalování „skrytých mnichovanů“ pokračuje dál k labouristům, neboť ani ti *„nezklamali své imperialistické spojence“* a Attlee, *„v čele labouristického vedení se připojil k těm, kteří Chamberlainovi v smutně proslulé schůzi britské dolní sněmovny, ve které byl přečten Hitlerův připis, popřáli »šťastné cesty« do Mnichova“*. Ve Francii pak vedle Daladiera a Bonneta patřili k mnichovanům i socialisté, pro které byl Mnichov *„vrcholem jejich zrádcovského úsilí“*. *„Starý hrobař republikánského Španělska“* Léon Blum tehdy *„dojel na francouzskou Riviéru s pocitem »klidu« a radosti nad »zachráněným mírem«“*.

Cesta k Mnichovu měla být rozhodujícím okamžikem pro uskutečnění plánu na rozbití Sovětského svazu, a na ní se našli *„svorně zarytí nepřátelé demokracie a míru všech barev a odstínů, ti známi i ti v zákulisí, evropští i zámořští“*. Následně Winter velmi podrobně převyprávěl Gusův článek, kterak *„přímou dohodu agentů amerických monopolů s hitlerovskými vyslanci doprovázela sladěná politická akce reakčních veřejných politických činitelů v Spojených státech“*, kdy *„notorický protisovětský štváč William Bullitt“* dával Hitlerovi *„zelené světlo k nástupu proti Československu, jako jedné z prvních etap boje proti Sovětskému svazu“* a právě prostřednictvím Bullittovým slaďoval Bonnet *„akce francouzských a amerických mnichovanů na pomoc Hitlerovi“*, zatímco *„spojení mezi Hitlerovým štábem a mnichovany v Londýně“* obstarával Lindbergh a podporu Chamberlainově vládě ve Washingtonu zajišťoval Kennedy. – Ani jednou však Winter neodkázal na M. S. Gusa, ani jednou nepadlo Gusovo jméno. Gusova tvrzení jsou předkládána jako prokázaný fakt. Jednotlivá zastavení mnichovské krise Wintera nezajímala, dílčími událostmi září 1938 se nezabýval.

Namísto toho věnoval pozornost pokračování mnichovské politiky za války – jde vlastně o převyprávění III. a IV. hlavy *Padělatelů dějin*, aniž by toto spojení bylo vůbec zmíněno. Před čtenářem se rychle střídá

[1948] Kamil WINTER: *Strůjci Mnichova*. Rudé právo, 30. 9. 1949, s. 3.

[1949] Jan TESAŘ: *Miroslav Kárný. Studie o vlivu ideologie a politické moci na jedince v letech 1919–1974. Bakalářská práce*. Univerzita Karlova v Praze – Filosofická fakulta – Ústav českých dějin, Praha 2010, s. 31. Ke vztahu M. Kárného k Mnichovu zejm. s. 46 a n.

[1950] Miroslav KÁRNÝ: *Mnichovanství – ideologie československé buržoasie*. Rudé právo, 30. 9. 1949, s. 3.

„zrádná anglo-francouzská misse do Moskvy“ v předvečer vypuknutí války, s další americkou výzvou *„k »mírovému řešení« se strany amerických mnichovanů a jejich nástrojů“*, pokusy o isolaci Sovětského svazu, *„oddalování a znemožnění druhé fronty a prodlužování války“* a udržování *„spojení s Hitlerovými agenty v Portugalsku a Švýcarsku za účelem separátních »mírových jednání«“*. Nově pod dojmem vlny politických procesů přibylo i vytváření *„široké protisovětské sítě špionů a agentů všude tam, kam vkročily angloamerické armády a misse: v severní Africe, na Blízkém Východě, v Řecku, v Jugoslavii i Italii“*, protože vítězství SSSR nad německým a japonským fašismem bylo prý pro mnichovany *„největším nebezpečím“*. *„Proto všechna jejich činnost byla namířena k tomu, zabránit úplnému sovětskému vítězství nad fašismem“* a *„zachránit z fašismu a fašistů, co se zachránit dá“*. II. světová válka ale *„skončila úplným vítězstvím Sovětského svazu, a proto i naprostou porážkou angloamerických mnichovanů“*.

Mnichovská politika podle Wintera pokračuje i po válce – tuto etapu nazval *„novomnichovskou politikou“*. Započal ji opět Churchill svým fultonským projevem a v zájmu *„mezinárodního imperialistického spiknutí“* obhajuje *„zradu na svobodě a nezávislosti i vlastního národa“*. *„V Americe se stali hlavními exponenty novomnichovanství osvědčení mnichované Vandenberg a Foster Dulles, zastupující společnou zahraniční politiku republikánů a demokratů v americkém kongresu. Mnichovanská politika záchrany a obrození fašistických režimů projevuje se prováděním tak zvané Trumanovy doktriny a Marshallova plánu“*, jakož i ustavením Severoatlantického paktu. *„Čím se liší politika Atlantického paktu od starých pokusů o vytvoření protisovětské aliance, jak ji hlásal Hitler a Mussolini, jak se o ni pokoušel Churchill a Chamberlain spolu s majiteli amerických velkotrustů? Jedině svým jménem a tím, že osa Berlín–Řím se přesunula na osu Londýn–Washington. V čem se liší postoj Attleeho a Bluma dnes od jejich postoje roku 1938? Jedině tím, že dnes nejsou »v oposici«, ale že se stali přímými a hlavními pomahači anglo-amerických imperialistů, že v pořadí mnichovanů dostali po nedobrovolném odchodu některých svých předchůdců důležitější číslo, než měli roku 1938.“* Stejně jako v *Tvorbě* nezapomněl Winter ani na Vatikán: *„Jaký je rozdíl mezi »ideologickou« náplní, kterou dával mnichovanství Goebbels, a tou, kterou dává dnes Vatikán ve svých exkomunikačních dekretech?!“* A tak i po válečné porážce zůstala politika mnichovanství *„nadále politikou zrady národních zájmů, politikou příprav k imperialistické válce proti SSSR“*, ale také *„politikou poražených a bankrotérů“*.

Tvrzí proti Mnichovu byl SSSR. Díky němu válka, kterou rozpoutali mnichované, neskončila podle jejich představ a do posledního se splnila Stalinova slova, pronesení na XVII. sjezdu VKS(b) v r. 1934, že *„válka dozajista rozpoutá revoluci a učiní samu existenci kapitalismu v některých zemích problematickou, jak tomu bylo za první imperialistické války“*. I to, že *„SSSR nechce nikoho ohrožovat – a tím spíše nikoho napadnout. Jsme pro mír a hájíme věc míru. Nebojíme se však hrozeb a jsme odhodláni odpovědět ranou na ránu válečných paličů. Kdo chce mír a domáhá se hospodářských styků s námi, nalezne u nás vždy podporu. Ti však, kdož se pokusí přepadnout naši zem, narazí na zdrcující odpor, takže jim v budoucnosti zajde chuť strkat svůj svinský rypák do naší sovětské zahrady.“*[1951] Situace se změnila tak, *„jak předvídal velký a moudrý vůdce Sovětského svazu a všeho svobodymilovného a pokrokového lidstva. Německo-italsko-japonští útočníci, plníce svůj úkol v mezinárodním spiknutí imperialistů, dostali po rypáku tak, že se z toho více nevzpamatují. A západním imperialistům se vymkly z mocí mnohé země, které dříve zotročovali a nakonec zradili pro své šílené dobyvačné plány. Mezi nimi také Československo, symbol oběti mnichovské zrady a hanebné mnichovanské politiky. Dík sovětské politice a jejímu vítězství je dnes politika mnichovanství – tohoto úžasného spiknutí imperialistů plně odhalena před národy.“* Na příkladu Československa poznalo *„demokratické lidstvo“*, *„že jedině Sovětský svaz nezná mnichovanů ani mnichovanství a proto jedině Sovětský svaz byl a je bezpečnou zárukou proti imperialistickým intrikám a zradě, proti kapitulaci a ztrátě svobody a nezávislosti. Proto stojí dnes proti starým i novým mnichovanům jednotný a mohutný tábor demokracie a míru pod vedením Sovětského svazu, neporazitelné tvrze proti moru mnichovanství – moru válečného štvaní, příprav k novému zotročení národů a k nové válce. Tento tábor, jeho síla a jeho vůdce znamenají, že pro jeho členy se Mnichov již nikdy opakovat nebude. Pro dnešní mnichovany pak znamená, že jejich politika skončí tak, jak to předpovídá veliký ochránce míru a svobody národů, generalissimus Stalin: jejich úplným krachem.“*

Mnichovanství – ideologie československé buržoasie

Miroslav Kárný podával rozbor viny čs. buržoasie na Mnichovu, přičemž podobně jako Kamil Winter stavěl na přesvědčení, že mnichovská politika má mnohem širší časové ohraničení. Je v článku protažena

[1951] Překlad byl opět expresivnější než originál, Stalin řekl spíše *„prasečí rypák“*. Srov. *XVII съезд Всесоюзной коммунистической партии (б). 26 января – 10 февраля 1934 г. Стенографический отчет.* Партиздат, Moskva 1934, s. 14.

jak hlouběji do minulosti, tak do současnosti. Opět jde o prakticky kompletní paletu dílčích hříchů, vin a úmyslů buržoasie, které dovedly stát k Mnichovu, II. světové válce a které by jej chtěly ohrožovat i do budoucna. Kombinují se zde již letité these s thesemi loňského referátu Václava Kopeckého. Je ovšem zajímavé, že se Kárný – na rozdíl od jiných příspěvků tohoto roku – ani jednou jmenovitě nedotkne Edvarda Beneše.[1952]

Novinkou však je, že mnichovský výklad je Kárným již podáván z hlediska *„dějinné zákonitosti“*, teprve nyní do něj pronikají termíny hlásící se k marxismu-leninismu. Zrada čs. buržoasie není podle Kárného náhodným jevem, ale důsledkem zákonitosti, *„odpovídající vývoji kapitalismu a postavení buržoasie ve společnosti“*, v níž se stále ostřeji projevoval *„nesmiřitelný rozpor mezi zájmy jejími a zájmy dělnické třídy, pracujícího lidu, národa“*. Ten postupně odkrýval třídní, bezohledně kořistnickou podstatu buržoasie, jíž se přestávalo dařit klamat lid.

Pro buržoasii byl typický strach před vlastním lidem, který ji opakovaně dováděl ke zradě. Ze strachu před vlastním lidem se v r. 1848 spojila s Habsburky, stala se jejich nejvěrnější oporou a zaprodala i vlastní revoluci. Za I. světové války nevytyčila požadavek samostatnosti čs. státu, po němž volal lid, poněvadž jej považovala za škodlivý *„revoluční romantismus“*. Až pod vlivem únorové ruské revoluce, a především VŘSR nezbylo buržoasním vůdcům než onen požadavek přijmout, nechtěli-li přijít o vůdčí místa v národě.

Historii I. republiky Kárný shrnul vlastně jako období, které by mohlo sloužit jako doklad toho, *„jak bezohledné sledování vykořisťovatelských zájmů přímo životně ohrožuje nejen dělnickou třídu a pracující lid, ale i samu existenci republiky“*. Zároveň se *„do čela všech vrstev pracujícího lidu“* dostávala dělnická třída, která nabízela cestu, jež jediná mohla obhájit nezávislost a svobodu země, jakož i zabezpečit šťastný život pracujících. S nástupem fašismu se dělnická třída postavila na obranu republiky, za níž chtěla bojovat jednotou všech demokratických sil a opřením se o Sovětský svaz. Stanovisko buržoasie bylo ale zcela jiné.

Stále rostoucí síla dělnické třídy a KSČ, *„která se pod vedením soudruha Gottwalda stala v letech krise vůdcem pracujícího lidu“*, vytváření jednoty pracujícího lidu, které *„se nepodařilo zmařit ani buržoasním pseudosocialistickým vůdcům“*, vedlo většinu buržoasních politiků k přesvědčení, *„že methodami buržoasní demokracie nelze již pokračovat ve stupňování vykořisťování“*. Stále širší složky čs. buržoasie tak hodlaly provést přechod na posice fašismu a konaly pokusy o fašisaci země. Ukázalo se, *„že těchto totalitních, protidemokratických a fašistických cílů nemohou dosáhnout bez fašistické intervence zvenčí“*. Důkaz – všechny dosavadní domácí pokusy zkrachovaly, včetně snahy prosadit v prosinci 1935 svou loutku do presidentské funkce. Československá reakce proto zvolila spekulaci s přibráním Henleina do vlády a navázáním *„přátelské spolupráce“* s hitlerovským Německem za *„každou cenu“*. To mělo vyvolat *„takový tlak na československou vnitřní i zahraniční politiku, že tábor pokroku v Československu již nebude s to odolávat“*. Aby tedy čs. reakce prosadila své fašistické plány, byla *„ochotna resignovat na suverenitu republiky“*. Kárný zde využil rekvisity korespondence Preisse a Berana, Zadiny a tisícikoruny, jednání Berana s Eisenlohrem a s K. H. Frankem, z mezinárodního soudku i jednání Halifax–Hitler.

Zatímco čs. lid věděl, *„že jedinou cestou, jak ubránit svobodu své země, je cesta spojenectví se Sovětským svazem“*, která znamená *„stát se nepřemožitelným tak, jako je a již tehdy byl Sovětský svaz“*, Beranové, Preissové, Zadinové (také ze solidarity se světovými imperialisty) obávali se vzrůstu vlivu Sovětského svazu a KSČ a *„zlákáni svůdnými »velkoněmeckými perspektivami«, raději se ve prospěch Hitlera zřekli suverenity svého státu, než by zvolili pomoc Sovětského svazu, Stalinovu pomoc“*. V této politice nakonec nebylo v podstatě rozdílu mezi reakční a t. zv. pokrokovou částí čs. buržoasie, *„která přikývla ke kapitulaci, vymýšlejíc si ovšem pestrou kytici výmluv, nepravd a lží, aby přikrášlila hanebnost své kapitulace“*. – Jen KSČ s Gottwaldem burcovala proti kapitulaci, a tak se *„mnichovanská zrádná tvář čs. buržoasie“* a jejích vůdců *„objevila v plné nahotě před lidem Československa“*, když proti ní stál *„průzračně jasný, nesmlouvavě pevný postoj komunistické strany, soudruha Gottwalda, postoj, odpovídající hrdosti, zájmům a vůli našich národů“*.

Okolnosti kapitulace a jejího prosazení Kárný nerozebírá, činí jen ostrý střih, po němž *„přišla doba t. zv. druhé republiky“*. Za II. republiky byl vlastně vytvořen již otevřeně fašistický režim, onen ideál režimu, o který usiloval Beran a právě za jeho uskutečnění zaplatilo Československo třetinou svého území a svou suverenitou – kapitulace čs. buržoasie v září 1938 byla tedy cestou, jak v Československu realisovat fašistický režim. Hitler ale chtěl víc a v březnu 1938 si vzal republiku celou – a i v tom mu čs. buržoasie – Hácha, Beran a Tiso – pokorně pomáhala. To bylo podle Kárného *„další poučení, jehož se dostalo čs. lidu o mnichovanské tváři čs. buržoasie“*.

[1952] Problému si povšiml i TESAŘ: *Miroslav Kárný*, c. d., s. 49.

Za války pak jedna část buržoasie otevřeně sloužila okupantům, druhá si počínala *„prozíravěji“* a vsadila vše *„na kartu západních imperialistů, těchto spoluvinníků Mnichova“* ve snaze obnovit v Československu jejich panství a zabránit lidu, aby otřásl základy kapitalismu. Tato část buržoasie prováděla brzdění lidového boje proti okupantům, protisovětské intriky a provokace, službu anglo-americkým imperialistům. Byla to fakticky linie přípravy nového Mnichova. Osvobození Československo ale nakonec proběhlo jinak – sovětská armáda přinesla našemu lidu *„skutečnou svobodu“* a lid se tak mohl rozhodnout po svém o dalším osudu republiky. Tím spíše, že *„proti zbabělému a zrádnému počínání buržoasie stál v přímém protikladu heroický boj Komunistické strany Československa, této nezdolné bojovnice, která 25 tisíc nejlepších synů a dcer dala národně osvobozeneckému boji“*. V něm *„stanula KSČ v čele národa“*.

Buržoasie činila pokusy pokračovat i po válce v mnichovanské politice, ve formě mnohem rafinovanější, přičemž ani tehdy jí zájem národa a státu na srdci neležel. Chystala převrat, návrat ke kapitalistickým poměrům, návrat na cestu k novým Mnichovům, podvracela spojenectví se SSSR, pokusila se zavléci republiku pod jho Marshallova plánu, do područí amerických imperialistů. Dobře si byli vědomi, co to znamená: *„ztrátu samostatnosti, návrat Němců do pohraničí, hospodářské ožebračení lidu a republiky“*. Věřili, že také *„i návrat jejich staré moci“*. Proč by oni, *„kteří pro své sobecké třídní zájmy zaprodali republiku Hitlerovi, proč by se pojednou měli ostýchat prodat ji ze stejných důvodů imperialistickým dravcům z Wall Streetu“*?! V únorovém spiknutí *„se opět objevila stará mnichovanská podoba čs. buržoasie. A objevila se již nikoli na tváři Beranů, Preissů, Háchů, Tisů, ale docela zřejmě i na tváři těch, kdož se holedbali svou »demokratičností« a »pokrokovostí«.“*

Únorové události ale všemu učinily konec. Možnost návratu nadvlády buržoasie byla rozdrcena a nyní by ji umožnila pouze válka, a to vítězná válka. Na tu se právě teď orientuje čs. reakce doma i zahranicemi, Zenklové, Lettrichové, Ripkové atd., kteří chtějí znovu obětovat republiku, a místo ní hlásají *„středoevropskou federaci“*. Lid však nezapomněl na poučení minulých let a dobrovolně nestrčí svou hlavu *„do chomoutu nových aspirantů na světovládu“*. Není na světě síly, která by jej k tomu přinutila. Moc má již plně dělnická třída, zárukou je spojenectví se SSSR, zeměmi lidové demokracie a novou Čínou. *„S námi je pravda a budoucnost lidstva. A s nimi? Hrstka svářících se imperialistů, bandy fašistů, vrahů, zlodějů, špionů a diversantů.“*

Kárný tak v podstatě vynesl konečný soud nad čs. buržoasií. Její třídní sobectví a nenávist k Sovětskému svazu bylo a je pro ni více nežli vlastní stát a jeho suverenita. Nezáleží už na tom, kdo náležel dříve k jakému jejímu proudu, i pokroková část buržoasie souhlasila v r. 1938 s kapitulací a v r. 1948 osnovala reakční spiknutí. Kárný tak vlastně důsledně aplikoval obecné these Klementa Gottwalda, Václava Kopeckého i ústavní preambule. Tím, že zdůraznil, jak se buržoasie odcizovala svému národu, zapracoval i některé odstíny boje proti kosmopolitismu.

Článek Miroslava Kárného i Kamila Wintera svědčily o tom, že argumentace podle sovětské protipadělatelské kampaně již – v hlavních otázkách zcela, v dílčích pak ve velké většině – ovládla výklad mnichovských událostí v čs. politické publicistice. Oba články svým nesmiřitelným postojem potvrdily průnik i dalšího z důležitých trendů v mnichovském výkladu – za odpůrce Mnichova jsou považováni pouze komunisté a pracující lid; veškerá ostatní opozice je „odhalena“ jako mnichovanská, nebo z dějin zcela vygumována. V tomto kontextu se lze dívat i na nápadné mlčení Kárného o presidentu Benešovi.

„Udalcovovská“ konference

Pokud si v paměti poskládáme všechny doposud uváděné domácí texty o Mnichovu, vydané v letech 1948–1949, je zjevné, že se jednalo bez výjimky o politickou publicistiku z pera vysokých stranických představitelů, nebo novinářů. Historikové se k mnichovskému tématu nevyjadřovali – nepočítáme-li ovšem Zdeňka Nejedlého. Navzdory slibným výhledům Václava Kopeckého na IX. sjezdu mlčeli historikové dál. Historická věda stále fungovala v provisoriu, nyní v podstatě už i bez vlastního ústředního časopisu.[1953] První vystoupení „obrozené“ čs. historické vědy k mnichovským problémům čekalo na impuls zvenčí. Významnou úlohu v tom sehrál sovětský historik Ivan Ivanovič Udalcov.

V čs. prostředí na sebe upozornil zejména články na téma revolučního hnutí v Čechách v roce 1848, ať už ve formě studií, recensemi českých prací v časopise *Otázky dějin*,[1954] nebo spoluautorstvím „pičetovských“

[1953] Jiří ŠPÉT: *Po stu letech. (K výročí Českého časopisu historického.)* ČČH, roč. 93, č. 1/1995, s. 15–20. Bohumil JIROUŠEK: *Zánik Českého časopisu historického po únoru 1948 ve světle dobových dokumentů*. ČČH, roč. 107, č. 1/2009, s. 119–146.

[1954] Иван Иванович УДАЛЬЦОВ: *К вопросу о революционном движении в Чехии в 1848 году*. Вопросы истории, № 5/1947, s. 23–47. И. И. УДАЛЬЦОВ: *Чешский исторический журнал*. Вопросы истории, № 8/1947, s. 110–118. И.

Dějin Čech.[1955] V lednu 1949 navrhla Všesvazová společnost pro kulturní styky se zahraničím (VOKS) ve shodě s Všesvazovou společností pro šíření politických a vědeckých znalostí poslat Udalcova do Bratislavy, aby ve Slovenskej akadémii vied a umení přednášel na téma *„Společenské hnutí v Rusku v období revolucí na západě a v roce 1848“*. 17. ledna souhlasilo politbyro ÚV VKS(b) s jeho vysláním na dva týdny.[1956] Přijel počátkem února[1957] a zdržel se mnohem delší dobu – z Československa odjel 2. března,[1958] jeho pobyt z československé strany zaštiťoval Slovanský výbor Československa.

Vedle Bratislavy přednášel Udalcov i na Filosofické fakultě University Karlovy, kde kromě svého odborného tématu pronesl i druhou přednášku *„O studiu Slovanstva v SSSR“*.[1959] V ní přiblížil nejen organisaci slovanských studií v Sovětském svazu, ale dotkl se také aktuální situace v sovětské historické vědě, kdy se zmínil o kritice „pičetovských“ *Dějin Čech*.[1960] Svou přednášku pak *„končil výzvou k českým marxistickým historikům, aby přistoupili k napsání dějin svého národa v pojetí historického materialismu, neboť boj s buržoasní historiografií je částí boje proti buržoasní ideologii.“*[1961]

Udalcovovu návštěvu na počátku roku 1949 tak lze chápat jako první přímý a osobní kontakt sovětské a čs. historiografie, signalisující požadavek, aby čs. historická věda převzala principy sovětského dějepisectví, včetně momentálně probíhající kampaně proti buržoasnímu dějepisectví. Na Udalcovovu návštěvu lze také pohlížet z hlediska úvodníkové série v *Otázkách dějin*, stanovující mezi hlavními úkoly sovětských historiků i pomoc *„pokrokovým historikům“* ostatních národů, zemí a států *„vést úspěšný boj s padělateli dějin, kteří ze zištných cílů využívají historickou vědu k chvále a upevnění moci vykořisťovatelů a k olupování slabých národů silami imperialistických států“*, neboť jejich zkušenost *„má světový a historický význam pro národy zemí lidové demokracie, ale také pro všechno pokrokové lidstvo, které stále jednotněji vede boj s imperialistickými kořistníky a podněcovateli války“*.[1962] Ačkoliv do uveřejnění úvodníků zbývalo ještě několik týdnů, Udalcov tyto úkoly již zjevně plnil.

Příležitost k další cestě do Československa se naskytla při okázale slavených Dnech čs.-sovětského přátelství na počátku listopadu. Udalcov byl vybrán jako člen širší delegace, vyslané opět prostřednictvím VOKS.[1963] Přednášel v Bratislavě, vedle toho i v Olomouci a v Brně.[1964] Jeho pobyt v Praze měl již zcela výjimečný ráz, neboť Socialistická akademie uspořádala vědeckou konferenci, na které byl Udalcov jakožto člen delegace VOKS čestným hostem. Za téma konference byl určen *Mezinárodní význam Velké říjnové socialistické revoluce*.[1965] Šlo vlastně o první vědeckou konferenci k nejnovějším dějinám v poúnorovém období.

Konference se konala v pátek 4. listopadu 1949 od 9 hodin v Collegiu Maximu Právnické fakulty University Karlovy.[1966] Z oficiálních hostů se jí dle novinových zpráv účastnili zejména Zdeněk Nejedlý, rektor university prof. Jan Mukařovský, rektor Vysoké školy politických a hospodářských věd prof. Ladislav Štoll, za Národní shromáždění prof. Vladimír Procházka a profesorský sbor. Konferenci předsedal Zdeněk Nejedlý a Ladislav Štoll, hlavním referentem byl I. I. Udalcov. Ostatní referáty přednesli prof. Oldřich Říha (1911–1974), dr. Jaroslav Charvát (1904–1988), doc. Arnošt Klíma (1916–2000), dr. Jan Pachta (1906–1977), Jiří Doležal (1925–1991), v odpoledním programu pak prof. Václav Husa (1906–1965),[1967] dr. Čestmír Císař

И. УДАЛЬЦОВ: *Клима А. 1848 год в Чехии*. Вопросы истории, № 7/1948, s. 123–127. И. И. УДАЛЬЦОВ: *Из истории Пражского восстания 1848 года*. Вопросы истории, № 12/1948, s. 97–114.

[1955] Vizte u pozn. 888.

[1956] *Академия наук в решениях Политбюро ЦК РКП(б)-ВКП(б)-КПСС 1922–1991. Том I. Академия наук в решениях Политбюро ЦК РКП(б)-ВКП(б) 1922–1952*. Составитель В. Д. Есаков. РОССПЭН, Moskva 2000, s. 392.

[1957] *Sovětský historik Udalcov v ČSR*. Rudé právo, 2. 2. 1949, s. 1.

[1958] *Historik I. I. Udalcov*. Slovanský přehled, roč. XXXV, č. 9–10/1949, s. 80–81. K. M.: *Dvě přednášky I. I. Udalcova*. Lidové noviny, 1. 3. 1949, s. 5. *Sovětský učenec I. I. Udalcov odjel z Československa*. Obrana lidu, 3. 3. 1949, s. 4.

[1959] I. I. UDALCOV: *Sovětská slavistika po druhé světové válce*. Rudé právo, 6. 3. 1949, s. 7.

[1960] Vizte u pozn. 904.

[1961] K. M.: *Dvě přednášky I. I. Udalcova*. Lidové noviny, 1. 3. 1949, s. 5.

[1962] Vizte za pozn. 693.

[1963] *Sovětská delegace u předsedy vlády*. Rudé právo, 4. 11. 1949, s. 1. Také Svět sovětů, roč. XII, č. 46/1949, 11. 11. 1949, s. 3.

[1964] *Historik I. I. Udalcov*. Slovanský přehled, roč. XXXV, č. 9–10/1949, s. 80–81.

[1965] Srov. nepřesné údaje Bohumil JIROUŠEK: *Proměny interpretace vzniku Československa v českém marxisticko-leninském myšlení*. Slavica Wratislaviensia CLXXIII, 2021, s. 329.

[1966] *Pořady hlavních Dnů čs.-sovětského přátelství*. Rudé právo, 4. 11. 1949, s. 4.

[1967] Václav Husa provázel Udalcova při jeho předchozí návštěvě. – *Polský velvyslanec u ministra V. Kopeckého*. Práce, 19. 2. 1949, s. 2.

(1920–2013) a pplk.[1968] Čeněk Hruška (1889–1965).[1969] Obsah příspěvků proskočil do denního tisku,[1970] brněnské nakladatelství *Rovnost* chystalo jejich vydání v representativním sborníku jako první svazek nové *Knihovny Socialistické akademie*.[1971] Sám Udalcov připravil jeho ruské vydání[1972] a o konferenci ještě napsal rozsáhlou zprávu do *Otázek dějin* pod vzletným názvem *Československá historická věda na nových cestách*.[1973]

Přes veškerou vnější oficiálnost nešlo při konferenci o pouhou formální akci. Obecně znějící téma konference si dalo za cíl posoudit konkrétní vliv VŘSR a sovětského státu na *„historické osudy národů Československa"*, tj. načrtnout výklad dějin let 1918–1949. Konference se tak hodlala vyjadřovat nejen k problematice vzniku Československa, ale rovněž k dějinám I. republiky, protifašistického odboje, čs.-sovětských vztahů i současnému období budování socialismu, a to v duchu zásad marxisticko-leninské historiografie, tedy historiografie sovětské.

„Sovětský historik ví, co bude zítra," měl podle novinové zprávy na úvod říci Zdeněk Nejedlý. *„Ví to proto, že zná síly, jež jdou přes lidi. Zná zákonitost dějinného vývoje. Pochopíme-li tedy dnes, jaké síly to byly, jež vedly k Říjnové revoluci, nemůže to zůstat bez vlivu na náš poměr k dnešku. Účast sovětské vědy nám pak dává, jak dále řekl Zd. Nejedlý, možnost poznat sovětského člověka. Toho člověka, který svou revolucí, svým příkladem vedl také náš lid k osvobození, a který svou prací vybudoval stát, jenž byl záchranou naší existence řadu let potom. A náš poměr k dnešku je v neposlední řadě dán naším poměrem k tomuto sovětskému člověku."*[1974]

Dikce konferenčních příspěvků se nesla ve znamení budování nové čs. marxistické historické vědy, která je chápána čistě jako důsledek únorového vítězství, jež umožnilo historické vědě nastoupit správnou cestu, *„aby se historická věda stala našemu lidu pomocníkem v řešení otázek dneška i zítřka"*.

Konference tak měla být holdem sovětské historiografii, první vlaštovkou a výstupem čs. marxistických historiků, nastolením problematiky nejnovějších dějin v historickém bádání, ale také příležitostí pro demonstrativní rozchod s minulostí, s buržoasní historiografií. Měla být *„dobrou školou pro mladou historickou generaci, jejíž účast s lakovou radostí krásně konstatoval ve svém úvodním projevu min. Nejedlý"*.

Ideový význam konference

Udalcov shrnul ideové vyznění konference v *Otázkách dějin* zcela v intencích protipadělatelské kampaně: *„Českoslovenští marxističtí historikové podali pro československé dějepisectví naprosto nové vysvětlení mnohých zásadních otázek dějin jejich vlasti a v řadě případů vnesli do historické vědy nová, dosud neznámá fakta a materiály. Velkou zásluhou konference bylo, že referáty všech účastníků bořily četné lživé mýty a legendy, vytvořené buržoasními historiky a politiky o problému utvoření Československé republiky v r. 1918, o roli Masaryka, Beneše, Štefánika a ostatních buržoasních činitelů, zobrazovaných v podobě »zakladatelů« a »tvůrců« této republiky, o údajně pro český a slovenský lid blahodárné politice vlád západních imperialistických mocností – Spojených států, Anglie a Francie. Konference odhalila padělatelské pokusy buržoasního dějepisectví o ospravedlnění a očištění vedoucích a organisátorů kontrarevolučního a protisovětského povstání československých legií a objasnila protilidovou, zrádcovskou politiku čs. buržoasie během celého období existence buržoasní Československé republiky i v letech hitlerovské okupace. Pro studium nejnovějších československých dějin mají podstatný význam i fakta, uvedená v přednesených konferenčních referátech, která odkrývají vůči dělnické třídě i všem pracujícím Československa zrádnou úlohu pravicové sociální demokracie. Zároveň byla na konferenci odkryta a prokázána rozhodující a určující úloha Velké říjnové socialistické revoluce a Sovětského svazu v historii vzniku samostatného československého státu, při osvobození českého a slovenského lidu od fašistické poroby, při vytváření lidově demo-*

[1968] 1. prosince byl zpětně povýšen s účinností od 1. dubna na plukovníka pěchoty a s účinností od 1. října na brigádního generála a zařazen do Vojenského historického ústavu. – *Osobní věstník ministerstva národní obrany*. Roč. 1949, č. 108, 3. 12. 1949, s. 793.

[1969] *Mezinárodní význam Velké říjnové revoluce. Z přednášky kandidáta historických věd Akademie SSSR I. I. Udalcova*. Obrana lidu, 5. 11. 1949, s. 4. Článek neuvádí Jiřího Doležala, zato se ale mezi referujícími měl objevit i Karel Kreibich.

[1970] KGS: *Konference historiků*. Lidové noviny, 10. 11. 1949, s. 5.

[1971] *Velká říjnová socialistická revoluce a naše národní svoboda*. Knihovna Socialistické akademie. Svazek 1. Rovnost, Brno 1950.

[1972] A také vyšel, byť s ročním zpožděním – *Великая Октябрьская социалистическая революция и свобода Чехословакии. Сборник докладов, прочитанных на Научной конференции историков в Праге в ноябре 1949 г.* Под редакцией и со вступительной статьей И. И. Удальцова. Издательство иностранной литературы, Moskva 1951.

[1973] И. И. УДАЛЬЦОВ: *Чехословацкая историческая наука на новых путях. (О конференции чехословацких историков-марксистов.)* Вопросы истории, №1/1950, s. 94–103. Český překlad Věry Doležalové a Otakara Nahodila – I. I. UDALCOV: *Československá historická věda na nových cestách. (O konferenci československých historiků-marxistů.)* Sovětská věda-Historie, č. 3/1950–1951, leden–únor 1951, s. 84–97.

[1974] KGS: *Konference historiků*. Lidové noviny, 10. 11. 1949, s. 5.

kratické Československé republiky i v boji za vytvoření základů pro přechod Československa k socialismu.“[1975] Podle Udalcova *„význam této konference je veliký. Její účastníci, náležející k táboru československých marxistických historiků, svými referáty jasně ukázali svůj záměr aktivně bojovat proti buržoasně nacionalistickému překrucování dějin Československa, své odhodlání vést tento boj ze stanoviska historického materialismu, ze stanoviska učení Marxe, Engelse, Lenina a Stalina. Zároveň účastníci konference ve svých referátech a vystoupeních poskytli správné řešení mnohých zásadních otázek nejnovějších dějin Československa, rozbourali řadu konstrukcí buržoasního dějepisectví, jež měly za cíl nadsadit a přikrášlit úlohu a činnost buržoasních a statkářských vládců první Československé republiky. Fakta a materiály, uvedené přednášejícími, názorně demonstrovaly protilidovou a protisovětskou podstatu politiky předmnichovského Československa.*“ Konference by dle Udalcova *„měla být hodnocena jako významný úspěch pokrokové československé vědy“*, neboť je důkazem, že *„českoslovenští marxističtí historikové aktivně vedou tažení proti buržoasnímu dějepisectví, jež hraje velice významnou roli ve vědeckém i studijním životě Československa.*“[1976] Konference ukázala, *„že skupina historiků-marxistů v Československu představuje aktivní sílu, jež už dosáhla řady úspěchů v boji za opravdu vědeckou historii své země“* Před československými pokrokovými historiky nyní stojí *„namáhavý, ale důležitý a čestný úkol, pokračovat v tažení proti buržoasní pavědě a padělání dějin, dosáhnout vypuzení buržoasní ideologie a úplného vítězství zásad dialektického a historického materialismu v historické vědě Československé republiky.*“[1977]

Proti buržoasnímu překrucování československých dějin

Vzletná hodnocení v ústředním časopisu sovětských historiků, najmě od hlavního sovětského účastníka by mohla zpětně působit tak, že Udalcov některé skutečnosti přizpůsoboval sovětskému publiku. Ale i tehdejší komentář *Lidových novin* o konferenci psal podobně. Usuzoval, že *„dnes totiž je velmi naléhavě třeba skoncovat s různými legendami, jež o vzniku republiky vybudovala buržoasní historie“,* a podle něj i Zdeněk Nejedlý poukazoval ve svém zahajovacím proslovu na *„překážky a legendy“*, jež *„stavěla dosavadní historická práce mezi našeho člověka a historickou pravdu“*.

Konference v Collegiu Maximu se skutečně manifestačně přihlásila k metodám sovětské kampaně proti buržoasním padělatelům dějin. Toto přihlášení se k nim je však nepovažovalo za prostředky účelově spuštěné propagandistické kampaně, ale za součást balíčku vědeckých metod marxistické historiografie, které se budou nyní uplatňovat i v čs. prostředí. I tak byl ale na argumentaci, týkající se buržoasního padělání dějin, kladen veliký důraz i přímo v mnohých konferenčních příspěvcích.

Z přednášejících to byl Václav Husa, jenž ve svém referátu *Sovětský svaz a naše osvobození* převzal nejvíce ze sovětských textů protipadělatelské kampaně, aniž by se na ně jmenovitě odvolával. Podle něj se v otázce významu Sovětského svazu pro osvobození Československa *„dopouštěli buržoasní vykladači dějin nestoudného falšování a vědomého překrucování pravdy o našem osvobození. Od konce druhé světové války bylo nashromážděno veliké množství takovýchto hanebných klevet, pomluv a lží, jejichž cíl byl jasný: co nejvíce zlehčit, zbagatelisovat význam Sovětského svazu a jeho rozhodující dějinnou zásluhu o vítězství nad fašismem a o záchranu celé civilisace; a na druhé straně nasugerovat všeobecné přesvědčení, že hlavní zásluha o porážku nacismu, a tudíž i o naše osvobození náleží armádám kapitalistického západu. A ruku v ruce s tím byl sledován i další záměr: mělo být dokázáno, že hlavní a rozhodující středisko našeho zahraničního odboje nebylo v Moskvě, nýbrž na západě a že tedy nejpřednější zásluha o naše osvobození náleží představitelům londýnské buržoasní skupiny odbojových pracovníků. Takové pokusy o falšování dějin našeho osvobození se dály již od roku 1945, avšak přímo lavinovitě se začaly šířit v době mobilisace reakčních sil v posledních měsících před únorem 1948.*“ – Vidíme, že tu jde v podstatě o jakési převedení úvodu k *Padělatelům dějin* na čs. reálie.

Podobným způsobem, který zcela odpovídal soudobým sovětským článkům, kritisoval literaturu o II. světové válce, pocházející z předúnorového období: *„Probíráme-li dnes literaturu z tohoto období, vztahující se k dějinám druhé světové války, tu máme před sebou přímo klasické doklady o tom, jak se buržoasní vykladači dějin dali do služeb ohrožených třídních zájmů buržoasie a jak pod rouškou domnělé »nestrannosti« a »vědecké objektivity« bezostyšně překrucovali historickou skutečnost a vytvářeli lživé legendy o nejnovějším období našich dějin.*“

Dodal, že *„mnohé z těchto lží byly již vyvráceny a bylo již vykonáno mnoho pro to, aby vyšla najevo historická pravda o tomto velikém období světových i našich dějin. Ale je nutné, abychom si tu zároveň konstatovali,*

[1975] УДАЛЬЦОВ: *Чехословацкая историческая наука*…, c. d., s. 94–95.

[1976] Tamtéž, s. 103.

[1977] Tamtéž, s. 103.

že převážnou část tohoto boje za historickou pravdu o našich nejnovějších dějinách vykonali nehistorikové. Přes všechno volání o jednotě dějin a přítomnosti, nepřešla většině historiků tato problematika, jakožto velký vědecký úkol, dosud do krve.“ Mnozí z historiků se podle Husy *„stále ještě domnívají, že nejsou specialisty na tyto otázky a že tudíž není jejich povinností, aby se jimi zabývali; mnozí tvrdí, že nemohou k těmto otázkám povědět nic nového, neboť prý se věcí soustavně nezabývají, neobjevili žádný nový archivní materiál a pod.*“ Takové argumenty prý *„ukazují jasně, že jsme stále ještě do značné míry v zajetí starého akademického učenectví, které se domnívá, že historik, specialisující se na starší období dějin, nemusí ovládat vědeckou problematiku a hodnocení dějin současných. Přesto, že si stále opakujeme poznatek, že správně chápat a vykládat dějiny může jen ten, kdo rozumí přítomnosti, přece většina historiků nevyvozuje dosud z tohoto poznatku důsledky. Neboť zůstáváme-li slepí a nevšímaví k světodějným událostem, v nichž žijeme, a k jejich správnému historickému zhodnocení, nemůžeme plně pochopit a správně zhodnotit ani dějinný význam událostí dávno minulých. A co hlavního: nejde nám přece pouze o to, abychom minulost jen samoúčelně vykládali, nýbrž jde především o to, abychom vědeckým poznáním minulosti pomáhali i měnit a přetvářet přítomnost a budovat lepší, dokonalejší budoucnost, abychom se i svou vědeckou prací aktivně zúčastnili budování socialismu v naší zemi. A k tomuto velikému cíli, k němuž se všichni společně hlásíme, je třeba, aby každý z nás znal základní rysy společenského vývoje naší doby, aby každému z nás bylo jasno, odkud jdeme a kam směřujeme a kterým dějinným činitelům a událostem vděčíme za to, že každý čestný a poctivý člověk může svobodně dýchat a že se mohou svobodně rozvíjet všechny tvůrčí síly českého i slovenského národa, že můžeme pracovat v míru a s pevnou důvěrou v budoucnost stavět základy k novému, vyššímu a spravedlivému společenskému řádu. Myslím, že v tomto ohledu má naše dnešní konference pro nás pro všechny velký význam. Její význam je především v tom, že naše historická věda se tu po prvé soustavněji vyrovnává s problematikou největších a rozhodujících událostí naší doby. Ale její význam je i v tom, že se tu obracíme k velikému pro nás* příkladu a vzoru sovětské historické vědy, *že si na tomto konkrétním případě ujasňujeme, jaké jsou* úkoly vědeckého pracovníka v socialistické společnosti.“ – Zde Husa vlastně vyjádřil řadu z thesí úvodníkové série v *Otázkách dějin.*

„Sovětská historická věda, díky historicko-materialistické methodě zkoumání dějin, zaznamenává proto tak mohutný rozmach a takové výsledky vědeckého bádání, že v souhlase s marx-leninským světovým názorem nespouští ani na chvíli se zřetele jednotu theorie a praxe, jednotu minulosti a přítomnosti. Hlavním předpokladem jejích úspěchů je, že vytváří nový typ vědce, vědce-bojovníka, jenž ani při řešení problémů časově nebo i místně velmi odlehlých neztrácí zájem o problémy současné doby a dovede z ní čerpat další podněty a methodické poznatky pro svou vlastní práci. V tom tedy především je třeba mnoho se učit od velkého vzoru sovětských historiků, abychom byli aktivními bojovníky za vědeckou pravdu, abychom dovedli odhalovat a potírat všechny formy bezpáteřného a bezideového objektivismu a abychom vedli nemilosrdný boj se všemi zbytky a přežitky pavědecké buržoasní ideologie, která není ničím jiným, než jedním z nástrojů, jichž používala buržoasie v boji o udržení své vykořisťovatelské moci.“

Podle Husy tak např. buržoasie spolu se zahraniční reakcí napínala *„všechny síly, aby byla zlehčena a popřena i rozhodující úloha Sovětského svazu v boji za naše osvobození a aby byla otřesena pouta přátelství a lásky českého a slovenského lidu k jeho osvoboditelům. Zároveň však usilovala buržoasní reakce i o to, aby zahladila stopy svého skutečného postoje k československému osvobozovacímu boji v době války a aby skryla, jaký byl poměr západních kapitalistických velmocí k otázce naší samostatnosti.*“ A *„i když v únoru loňského roku byl spolu s porážkou buržoasie učiněn konec nejhrubším formám takovéhoto překrucování historických skutečností, přece zbytky buržoasních ideologií se ještě stále objevují a nesprávné výklady o našem osvobození pronikají někdy i do učebních textů na školách a pod. Je proto třeba, abychom vedli s těmito pavědeckými a demagogickými výklady o našem osvobození nesmiřitelný boj a abychom z poznání skutečné, historické pravdy vyvodili důsledky i pro naši další vědeckou i učitelskou práci.*“[1978]

Oldřich Říha napsal později v předmluvě ke konferenčnímu sborníku v podobném duchu: *„Česká a slovenská pokroková historiografie má před sebou mnoho úkolů. Jedním z nejdůležitějších je odbourat buržoasní skreslování některých epoch našich národních dějin. K úsekům, které nutno podrobit kritické revisi, patří beze sporu na prvém místě historie první republiky od jejího vzniku až po mnichovskou katastrofu. Celé toto údobí, pokud bylo prací buržoasní historiografie dotčeno, je vykládáno nesprávně a falešně.*“[1979]

Listopadová konference tak formálně zakotvila principy sovětské kampaně proti buržoasním pašedělatelům dějin do čs. historiografie nejnovějších dějin a jako první otevřeně pracovala s terminologií a pro-

[1978] Václav HUSA: *Sovětský svaz a naše osvobození.* In: Velká říjnová socialistická revoluce a naše národní svoboda. Knihovna Socialistické akademie. Svazek 1. Rovnost, Brno 1950, s. 92–95. Zvýraznění původní.

[1979] Tamtéž, s. 9.

středky, užívanými v rámci této kampaně. Naznačila současně rámcové úkoly, které budou čs. historikové nejnovějších dějin v nejbližší budoucnosti plnit.

Za vzorový příspěvek nových metod posloužil i úvodní referát I. I. Udalcova *Mezinárodní význam Velké říjnové socialistické revoluce*. Zatímco historické události podává ve formě thesí, které se neobtěžuje dokazovat, nebo se alespoň odvolávat na prameny, a častokrát uvozuje své these úslovími *„je známo“*, *„je dobře známo“*, *„víme“*, *„fakta ukazují“*; naprostou většinu poznámkového aparátu zabírají citáty ze Stalinových děl, v podstatně menší míře na díla Leninova a nechybí ani odkaz na Ždanovův referát *O mezinárodní situaci*. V tomto sousedství se ocitá i pasáž z referátu Václava Kopeckého ke třiceti letům republiky. Zbytek tvoří odkazy na výroky významných osobností komunistického hnutí – Georgi Dimitrova, Józefa Cyrankiewicze, Vălko Červenkova, Vasila Kolarova, Klementa Gottwalda a Čínu zde zastoupili Mao Ce-tung, Ču Te a Liou Šao-čchi, přičemž se zde nezapomíná ani na výpad proti *„Titovi, Mikołajczykovi, Zenklovi a jim podobným“*.

Právě v souvislosti s Titem vnesl Udalcov do oblasti nejnovějších dějin jeden důležitý motiv, který takto explicitně ještě formulován nebyl, a sice, že demokratický charakter té které politické linie je dán jejím vztahem k Sovětskému svazu: *„Měl pravdu předseda rady ministrů Bulharské lidové republiky Vasil Kolarov, když řekl, že »demarkační čarou, která probíhá mezi imperialistickým a protiimperialistickým táborem, je právě poměr k Sovětskému svazu. Tento poměr neomylně ukazuje, ke kterému táboru patří dotyčná země, dotyčná vláda neb společenská či politická skupina.«* […] *Příklad protilidové špionské Titovy kliky jakož i druhých nacionalistických, protisovětských skupin a elementů v jiných zemích, názorně potvrzuje poučku o tom, že každý, kdo nepodporuje všemi silami socialistický Sovětský svaz, stojí na straně nepřátel socialismu a demokracie, je agentem a pomocníkem imperialismu. Tomu nás učí marxismus-leninismus, tomu nás učí soudruh Stalin, tak ukazují fakta.“*[1980] – Udalcov tak vlastně řekl, že kladné hodnocení politických sil a politických osobností minulosti a současnosti je odvislé od jejich vztahu k SSSR. Ten je rozhodujícím kritériem pro jejich zařazení do demokratického či reakčního tábora. Ani ne za rok se problém „kladného poměru k SSSR“ stane jedním z průvodců další revisní vlny.

Konference a mnichovské téma

Mnichovskému tématu byly věnovány dva příspěvky. První, nazvaný *Vnitřní příčiny mnichovské kapitulace*, přednesl před přestávkou přednosta Politického archivu Kanceláře presidenta republiky Jan Pachta.[1981]

Jan Pachta a „zajímavá neznámá fakta“

Komentář *Lidových novin* hodnotil tento referát velmi vysoko: *„Zajímavá neznámá fakta přinesl referát dr. J. Pachty, který se zabýval událostmi za první republiky. Ukázal na Mnichov a mnichovanství jako na symbol imperialistické politiky, jíž věrně sloužila také česká buržoasie. Poukázal na vedoucí úlohu ČSR v Malé dohodě, která dávala české buržoasii možnost mocenského rozmachu, a na naši naprostou závislost na zahraniční politice francouzské. To se projevilo i při uzavření paktu československo-sovětského, který se mohl uskutečnit teprve za 14 dní po smlouvě sovětsko-francouzské. Jak upřímně byla myšlena naše spolupráce s SSSR, ukázal dr. Pachta na jednání, která vedl president Beneš v prosinci 1936 (tedy po uzavření smlouvy československo-sovětské) se zástupci Hitlerovými na pražském Hradě v přátelském ovzduší, jak dokazují nalezené protokoly. (Ministerstva vnitra obou států se měla dohodnout o spolupráci na potírání komunistické propagandy. Nebylo však zásluhou dr. Beneše, že k této smlouvě nedošlo. Dohodu odmítl Hitler.) Také v druhém zahraničním odboji stojí československá buržoasie přes zradu, spáchanou v době Mnichova, na straně imperialistů.“*[1982]

Položme si otázku, zda skutečně byl Pachtův příspěvek natolik přínosným, jak jej hodnotily Lidové noviny, nebo i Udalcov v *Otázkách dějin*?

Jestliže Pachta v úvodu svého referátu řekl, že *„Mnichov byl výsledkem trvalých snah imperialistických mocností a s nimi spjatých buržoasních vlád ostatních zemí, odstranit první socialistický stát světa, Sovětský svaz, vyvrátit toto středisko světového revolučního hnutí, tuto oporu všech socialistických a pokrokových sil v celém světě“*, neříkal nic jiného než *„historická informace“* a protipadělatelská kampaň. Jestliže východiskem jeho příspěvku bylo vyvrácení zdání, *„jako by naše buržoasie byla jen pasivním a bezmocným přihlížečem diplomatickým machinacím imperialistických velmocí, jako by ty předstupně Mnichova byly uskutečňovány bez její přímé*

[1980] I. I. UDALCOV: *Mezinárodní význam Velké říjnové socialistické revoluce*. Tamtéž, s. 27–28.

[1981] Jan PACHTA: *Vnitřní příčiny mnichovské kapitulace*. Tamtéž, s. 76–84.

[1982] KGS: *Konference historiků*. Lidové noviny, 10. 11. 1949, s. 5.

účasti, čili jako by naše buržoasie byla více méně jen obětí záměrů velkých imperialistických států“, nečinil tím opět nic nového, než co se dělo v publicistice přinejmenším od února 1948, resp. již dříve, a co definitivně zakotvil referát Václava Kopeckého k třiceti letům republiky.

V Pachtově referátu najdeme také přímé prvky protipadělatelské kampaně[1983] – když se vymezil vůči *„buržoasním vykladačům Mnichova“*, kteří Mnichov vysvětlovali tak, *„že jsme byli prodáni Anglií a Francií a že nám pak nic jiného nezbývalo než přijmout jejich diktát“*. To podle Pachty *„pomáhalo naší buržoasii odvrátit pozornost od její vlastní viny na mnichovské katastrofě a od poznání jejího kapitulantství“*. Upozornil na to, že *„buržoasní vykladači Mnichova nezodpověděli otázku, proč nebyl potupný diktát velmocí odmítnut, když veškerý náš lid byl hotov bojovat, když byly pro tento činný odpor všechny vojenské předpoklady a hlavně když stál na naší straně Sovětský svaz, který byl ochoten přispět nám na pomoc, i kdyby Francie svou spojeneckou smlouvu nedodržela“*.

Po obligátním citování Gottwaldova proslovu z 11. října 1938 konstatoval, že v době Mnichova *„naše buržoasie postavila jako vždy v dějinách nad zájmy národa a lidu své sobecké třídní zájmy a neostýchala se obětovat nakonec národ a jeho bohatství Hitlerovi“*, což v ozvěnách připomíná i nedávný článek Miroslava Kárného v *Rudém právu*. Nijak novou nebyla ani Pachtou přednesená these, že *„buržoasie si vynutila kapitulaci, poněvadž se bála, že by v osvobozenecké národní válce proti hitlerismu byla smetena i její moc; bála se socialistického Sovětského svazu a vlastního ozbrojeného lidu, neboť se přesvědčila o tom, že náš lid nacházel vždy v Sovětském svazu svou hlavní oporu v boji proti třídnímu násilí a nespravedlivému buržoasnímu řádu“*.

Při hledání viníků Mnichova ovšem Pachta nehodlal setrvávat pouze v obecné rovině: *„Při zkoumání příčin vedoucích k Mnichovu přihlíželo se doposud většinou jen k úloze reakční části naší buržoasie, hlavně jejích agrárních představitelů, kteří uvítali nastolení fašismu v Německu jako pobídku k zesílení svých mocenských posic a dávno před Mnichovem se pokoušeli navázat styky s nacistickým Německem. Naším úkolem je ukázat na některých faktech, že mnichovské kapitulace se účastnila naše buržoasie jako třída, tedy i její t. zv. demokratičtí činitelé, kteří od zrození naší státní a národní samostatnosti zaujímali většinou protisovětské stanovisko a podporovali přímo či nepřímo nespravedlivý vykořisťovatelský řád v naší republice.“* A byl ještě konkrétnější – za hlavní objekt svého zájmu si zvolil presidenta Beneše. Užíval přitom daleko ostřejších výrazů, než bylo dosud běžné.

Pachtova metoda ale originalitou nijak nevynikala. Většina oněch *„zajímavých a neznámých faktů“*, které měl zmínit při Benešově kritice, totiž pocházela z citátů a parafrází presidentových – v mnohatisícovém nákladu vydaných – *Pamětí*. V nich Pachta nacházel „svědectví“ o vinách buržoasie, o jejím protisovětském postoji, *„názorové sjednocenosti“* a *„třídní shodě“*.

Při bližším pohledu zjistíme, že Pachtova argumentace prakticky kopíruje Rubinštejnovu recensi Benešových *Pamětí*, pouze některé z jejích thesí doplňuje či přiostřuje. Charakteristické také je, že kromě jediné pasáže z *Pamětí* se Pachtův rozbor, hledající svědectví o *„zrádném a protilidovém postoji“* naší buržoasie a o jejím *„proradném a protinárodním mnichovanství“*, vlastně vůbec netýká Mnichova.

Onou výjimkou byla Pachtova polemika s Benešovou thesí, *„že naše kapitulace v roce 1938 byla tím nejlepším řešením, které nám dalo možnost »připravit se mravně i materiálně« na pozdější události.“* Podle Pachty *„tato Benešova koncepce svědčí o tom, že naše buržoasie ani po této válce, ani po slavném vítězství Sovětského svazu neuznávala lid za skutečný zdroj moci ve státě, že pro ni Mnichov neznamenal zradu na lidu, odhodlaném k obraně vlasti, nýbrž že dále pokládala za rozhodující pro osud národa mocenské plány a záměry západních imperialistů a nutnost podřídit se jejich vůli. Mnichovská kapitulace naší buržoasie byla přirozeným závěrem její dvacetileté politiky, založené na vykořisťování lidu a na spolupráci s imperialistickými velmocemi v jejich přípravách války proti Sovětskému svazu.“* Tu spatřoval Pachta i v Malé dohodě, v níž mělo Československo *„vedoucí úlohu“* a *„která byla důležitým orgánem mocenské politiky Francie a jejímž hlavním úkolem bylo utvořit ve střední Evropě nástupiště proti bolševismu“*. Je zajímavé, že v komentáři *Lidových novin* se neobjevila následující Pachtova sentence, že *„Malá dohoda dávala Československu i možnost imperialistického rozmachu tím, že mohlo vyzbrojovat své slabší partnery a rozšířit vývoz zboží a kapitálu.“* Zahraniční politice předmnichovské republiky tak Pachta připisoval i imperialistický charakter.

Jedinou, v této době skutečně neznámou skutečnost uvedl Pachta v souvislosti s Benešovým líčením rozhovorů s německými emisary Trauttmansdorffem a Haushoferem koncem roku 1936: *„Z Benešových »Pamětí« se dovídáme, že v prosinci 1936 přišli na Hrad dva zástupci Hitlerovi, hrabě Trauttmannsdorff a Dr*

[1983] Ostatně byly to právě příspěvky Jana Pachty, které se tak ostře vymezovaly vůči minulému buržoasnímu dějepisectví a *„pekařovštině“*. Srov. Jan PACHTA: *Proti beznárodnosti v naší historické vědě.* Tvorba, roč. XVIII, č. 24/1949, 15. 6. 1949, s. 555–556; č. 25/1949, 22. 6. 1949, s. 589; č. 26/1949, 29. 6. 1949, s. 603–604.

Haushofer, kteří vyjednávali o uzavření spojenecké smlouvy mezi Německem a Československem. Dr Beneš tu líčí, že za této návštěvy, která trvala asi 7 hodin, hájil nekompromisně zásadu o nedělitelnosti míru a o kolektivní bezpečnosti Evropy a že dbal na to, aby byla vyloučena jakákoliv možnost legálního pronikání fašismu do našich zemí. A právě toto důsledné setrvání na zásadách naší demokracie bylo prý pro Hitlera nepřijatelné, neboť jeho zástupci nabízeli uzavření dvoustranné spojenecké smlouvy po způsobu smlouvy polsko-německé z roku 1934, což by znamenalo oslabení našich vztahů k ostatním státům.“ Pachta následně posluchačům oznámil, že *„toto líčení Dr Beneše vyvracejí některé dosud neuveřejněné úřední protokoly, které svědčí o tom, že jednání se zástupci Třetí říše probíhalo ve velmi přátelské atmosféře.“*

Pachta tedy v souvislosti s Mnichovem jako první použil archivní dokument, uložený v Politickém archivu KPR, a to ještě Benešův vlastní záznam.[1984] Tato jednání poutala pozornost už Karla Kreibicha, který je opakovaně zmiňoval ve svých mnichovských příspěvcích a seriálech, aniž by k nim mohl něco bližšího dodat. Nyní tedy Pachta veřejně oznámil, že k nim opravdu existuje neuveřejněný materiál, obsahující navíc závažné skutečnosti.

Z Benešova záznamu, který ovšem Pachta nijak nespecifikoval a u kterého neuvedl jeho uložení, vybral pouze jediný úsek, jenž navíc parafrázoval velmi výběrově: *„Po obsáhlém projednání otázek hospodářských, politických a národnostních, kde nedošlo k zásadním názorovým diferencím, navrhl Dr Beneš hitlerovským vyjednavačům, aby ministerstvo vnitra Německé říše a naší republiky, bude-li mezistátní spojenecká smlouva uzavřena, se dohodlo na spolupráci při potírání propagandy a akcí komunistické internacionály na území československém a německém. Tato dohoda o společném postupu proti komunismu by se nevkládala do spojenecké smlouvy, nýbrž by tvořila pouze její tajnou doložku. A Dr Beneš dodal, že by si tuto tajnou klausuli představoval v té formě, jakou měla naše podobná dohoda s Polskem před rokem 1934 nebo s Jugoslavií a Rumunskem, kde policie obou stran byly v neustálém kontaktu, dodávaly si navzájem materiál a pomáhaly si při pronásledování komunistické propagandy.“*

Pachta tedy prohlásil, že Beneš hodlal s hitlerovským Německem uzavřít dohodu o společném postupu proti komunistickému hnutí. Že k této dohodě nakonec nedošlo, nebylo Benešovou zásluhou, jak Pachta obratem dodal: *„Nepřistoupil-li Hitler na Benešův návrh mezistátní smlouvy, lze si to vysvětlit hlavně tím, že se nechtěl dát ve svých plánech po ovládnutí Evropy poutat závazky o respektování celistvosti Československé republiky. Je známo, že již v roce 1937 měl Hitler připraveny přesné vojenské plány a výpočty, jak napadnout Československo, a že v listopadu téhož roku obdržel dokonce od Halifaxe příslib o tom, že Velká Britannie nebude bránit německému provádění územních změn ve střední Evropě.“*[1985]

Toto závažné obvinění spojil Pachta se zásahy prvorepublikových bezpečnostních složek proti komunistické straně a přátelům Sovětského svazu. Zopakoval argument, že představitelé naší buržoasie odešli po kapitulaci v r. 1938 do Londýna, *„přesto, že nás západní imperialisté v Mnichově tak hanebně zradili“*. Benešovi vytkl spojení s *„domácí háchovskou reakcí“*, s níž udržoval *„velmi horlivé styky“*. Detaily nehrály roli: *„Dr Beneš zaslal Háchovi k jeho zvolení »státním presidentem« blahopřání, v němž oceňuje jeho dosavadní velké služby pro vlast a přeje mu zdar v jeho nové práci. V děkovném dopise naznačuje pak Hácha, že se ujímá presidentské funkce jen na přechodnou dobu, než se zase vrátí Dr Beneš. A jak Dr Beneš se dostává často na stejnou linii s reakční buržoasií z druhé republiky, to dosvědčuje jeho dopis, který poslal v lednu 1939 do Prahy a kde podává obsáhlý rozbor současné vojenské situace. Prohlašuje tam otevřeně, že »vítězství Západu je jediná eventualita, jež by umožnila Evropu zase sociálně zkonsolidovat pomocí Anglie a Ameriky a zabránit buď úplnému chaosu a rozvratu sociálnímu nebo přímo bolševictví…«“*

Mezitím *„jako v době předmnichovské, uzavírají i nyní v Londýně představitelé tak zvaného demokratického křídla buržoasie spojenectví s příslušníky reakčních stran a s přímými vinníky mnichovské kapitulace, s agrárníky Hodžou, Osuským, Feierabendem, Slavíkem – oním známým ministrem vnitra, který měl na svědomí desítky zastřelených dělníků v době krise – a vytvářejí s nimi v roce 1940 vládu, která si vzala za cíl pokračovat tam, kde se v roce 1938 přestalo“*. *„Londýnské kruhy“* navíc, *„místo aby rozvinuly masový boj proti okupantům a jejich přisluhovačům doma, omezily se jen na diplomatisování a na organisování rozsáhlé zpravodajské sítě“*.

Naštěstí si ale byl Klement Gottwald *„vědom toho, že po této válce se nesmí stát, aby lid byl dále vykořisťován buržoasií a aby se dostala moc znovu do jejích rukou. Proto Klement Gottwald vytyčil linii, aby náš lid byl veden*

[1984] *Edvard Beneš, Němci a Německo. Edice dokumentů. Svazek III/1. 1936–1937.* Připravili Vojtěch Kessler, Michal Pehr a Richard Vašek. Masarykův ústav a Archiv AV ČR, Praha 2015, s. 191–199, dok č. 67. Zjevně jde o druhý exemplář, jehož fotokopie je uložena v AÚTGM, EB IV/1, kart. 148, inv. č. 568, sign. M 11/3 (R 260/3a), kam byla vložena v září 1953 zřejmě právě Pachtou v PA KPR.

[1985] Časový rozptyl mezi jednáním v Praze a Halifaxovým setkáním u Hitlera, tj. skoro celého roku, evidentně nijak „nepřekážel“.

k nekompromisnímu boji proti okupantům, aby byla vymýcena jakákoliv spolupráce s nacisty a aby náš lid, takto stmelen ve svém odporu proti nepříteli, mohl si jednou udělat sám pořádek ve vlastní zemi". Organisaci účinného protifašistického odboje připsal Pachta komunistické straně a Klementu Gottwaldovi. „*Všechny tyto plány se opíraly o pomoc Sovětského svazu, který jediný nám zůstal věren v kritických mnichovských dnech*", a pochopitelně „*další vývoj ve všem potvrdil Gottwaldův postup*".

Po osvobození „*mohl se náš lid ujmout vlády, odstranit křivdu Mnichova a zahájit výstavbu svého lidově demokratického státu. Věčný svazek přátelství se Sovětským svazem poskytuje našemu lidu nejpevnější záštitu proti proradnému mnichovanství, proti ohrožení státní a národní nezávislosti cizími imperialisty, proti ohrožení naší cesty k socialismu.*"

Závěr pak Pachta pojal zcela tradičně a vrátil se vlastně k tématu konference: „*Tváří v tvář předchozím skutečnostem, všem těm dokladům o zrádném a protilidovém postoji naší buržoasie vyniká zvlášť jasně rozhodující dějinný význam Sovětského svazu pro vývoj naší společnosti a pro osud našich národů. Bez pevné opory Sovětského svazu, bez revolučních zkušeností z bojů slavné Všesvazové komunistické strany (bolševiků), bez světodějného vítězství sovětské armády nemohl by náš lid v čele s Komunistickou stranou a jejím vůdcem Klementem Gottwaldem vybojovat svůj dlouholetý těžký zápas s přižívnickou a vykořisťovatelskou buržoasií, nemohl by dosáhnout svých velkých dějinných cílů a navždy zničit proradné a protinárodní mnichovanství.*"

Lze tedy odpovědně prohlásit, že reálný přínos Pachtova referátu k mnichovskému tématu byl podstatně nižší, než jaký mu byl připisován. Pachta se Mnichova dotkl pouze letmo a kromě parafráze jediného doposud nezveřejněného archivního dokumentu[1986] neřekl v zásadě nic, co by již před ním nepublikoval stranický tisk.

Na rozdíl od svých předchůdců ale Pachta systematicky a jmenovitě cílil proti osobě presidenta Beneše, zostřil – a v některých případech již i vyhrotil – všechny předchozí odsudky. Překvapoval svou nesmiřitelností.

Pachtu také vůbec nezajímala činnost „*reakce*", tu pouze konstatoval, a tak jeho výpady proti „hradní skupině" opticky výrazně převýšily kritiku namířenou proti reakční velkoburžoasii. Přínos Pachtova referátu tak spočívá mnohem více v tom, že i díky němu se poměr a hodnocení sil, s nimiž pracoval výklad Mnichova, začal opět výrazně měnit.

Mladý historik o postoji Sovětského svazu

Po polední přestávce navázal na Jana Pachtu svým referátem *Postoj Sovětského svazu k ČSR v době Mnichova* Jiří Doležal – patrně jako zástupce nejmladší generace čs. historiků.[1987]

V Udalcovově zprávě o konferenci působil Doležalův příspěvek velmi solidním dojmem: „*Postoji Sovětského svazu v období Mnichova byl věnován referát mladého historika Jiřího Doležala. Doležal uvedl řadu faktů, svědčících o důslednosti sovětské politiky boje proti fašistické útočnosti, o ochotě Sovětského svazu vystoupit na obranu nezávislosti a celistvosti Československé republiky a o rozhodném vystoupení sovětské vlády proti agresivnímu konání hitlerovského Německa. Zároveň referent vylíčil od počátku do konce zrádcovské stanovisko francouzských vládnoucích kruhů. Uvedl mj. vyjádření šéfa francouzské vojenské mise v Československu: »My nechceme vystoupit proti Hitlerovi, majíce za své spojence bolševiky.« Současně Doležal uvedl některé materiály, doplňující charakteristiku zrádné politiky československé buržoasie a vlád Hodži a generála Syrového. Závěrečnou část svého referátu věnoval Doležal charakterisování stanoviska komunistické strany, jež byla jedinou československou stranou, která nekapitulovala před útokem vnější a vnitřní reakce a která se postavila do čela boje lidových mas proti fašismu a národní zradě.*"[1988]

Ovšem ptejme se opět: Jaký byl reálný přínos Doležalova příspěvku?

Navzdory honosnému názvu nebyl referát Jiřího Doležala ničím jiným než v podstatě svodem thesí z dostupné literatury, vydané v češtině. I pokud připustíme, že autor věru neměl mnoho možností, z čeho čerpat, lze výslednou formu Doležalova výstupu přirovnat úrovní k seminární, nebo spíše proseminární práci, spočívající v mechanickém řazení a řetězení notoricky známých výkladových rekvisit.

Je ovšem ideálním příkladem pro to, abychom si na něm demonstrovali tehdejší pracovní metody, použitou literaturu a provedli i výčet oněch výkladových rekvisit:

[1986] Který nikdo jiný neviděl a nečetl!

[1987] Jiří DOLEŽAL: *Postoj Sovětského svazu k ČSR v době Mnichova*. In: Velká říjnová socialistická…, s. 85–91.

[1988] УДАЛЬЦОВ: *Чехословацкая историческая наука*…, c. d., s. 101.

- Udalcovem vyzdvihovaný výrok generála Fauchera převzal Doležal ze sovětských *Dějin diplomacie*, stejně jako citáty z Litvinovových projevů a sovětského varování Polska.

- Z Fierlingerových pamětí převzal jeho zprávy o možnostech Rudé armády z 23. dubna a 29. září.

- Z Kopeckého referátu převzal rekvisitu o Gottwaldově zmocnění Stalinem a i thesi o nabídce bezpodmínečné pomoci Sovětského svazu. Tuto nabídku navíc spojuje i s *„velvyslancem“* Alexandrovským, který ji měl rovněž tlumočit čs. vládě.– *„V zářijových dnech dlí v Praze velvyslanec Sovětského svazu Alexandrovský, který znovu ujišťuje československou vládu, že sovětská vláda i v případě, že Francie svoji smlouvu nesplní, nám přijde na pomoc.“*

- Z publikace *KSČ za svobodu* citoval projevy Syrového a Dérera. Převzal odtud zřejmě i odkazy na výpověď polního maršála Keitela o slabosti německé armády.

- Uplatnil rekvisitu Zadiny a tisícikoruny (snad z publikace *Rudolf Beran. Dokumenty zrady*).

- Použil thesi o Syrového „klamné“ vládě s odvoláním na Huberta Ripku. Je sice možné, že mohl čerpat přímo z Ripkovy práce o Mnichovu, ale mnohem spíše (s ohledem na totožný překlad) citát převzal z článku Karla Kreibicha *Nápadně časové hlasy kolem Mnichova* z *Tvorby* z r. 1947, příp. z dalších Kreibichových mnichovských textů.

- Z Barešova *Muže proti Mnichovu* převzal výňatky z Gottwaldových projevů z 18. září, 30. září a 11. října.

- Zbytek v podstatě tvořilo jen pár obecnějších či běžně opakovaných frází.

Kromě *Dějin diplomacie* (a s jistou reservou i kromě Fierlingerových pamětí) tak Doležal poskládal svůj referát z ryze politických textů, které rozhodně nevznikaly na základě standardního historického studia. Jde o prosté převzetí, bez kritiky a hlubší analysy, nenabízející jiné možnosti výkladu. Jakkoliv by se nabízelo lacině kritisovat výkon Jiřího Doležala, který zřejmě v následujícím roce dosáhl doktorátu z historie, je třeba si uvědomit, že postup, který Doležal zvolil, se v podstatě příliš nelišil od naprosté většiny řečníků, z nichž mnozí byli i jeho učiteli a examinátory. Rozdíl spočíval ve formě, stylistice, někteří řečníci se mohli odvolávat i na některé prameny, podstata ale byla stejná – vědecká konference čs. marxistických historiků sestávala z referátů, které byly poskládány z výroků a textů předních osobností KSČ, thesí stranického tisku, stranických brožur a převzaté argumentace sovětské protipadělatelské kampaně. Práce s historickými prameny byla zastoupena velmi omezeně a spíše zlomkovitě. Reálný přínos z hlediska opravdového studia historického materiálu byl buďto velmi diskutabilní, nebo zcela minimální – to platí zejména u referátu Pachtova i Doležalova.

Dopad, odezva a „oprášení“ objednaného ultimáta

Chceme-li se zamyslet nad opravdovým dopadem „udalcovovské“ konference pro čs. historickou vědu, je nutné jej hledat jinde. Víme-li, že většina argumentů presentovaných na konferenci byla převzata z politické publicistiky, pak skutečný význam konference spočívá právě v tom, že zúčastnění historikové ve svých referátech přetavili these původních ryze propagandistických výstupů do podoby odborného historického textu, zaštítili je jako nezvratné historické fakty a vytvořili obecné zdání, že jde o výsledky jejich vlastního historického studia.[1989] Je ovšem nesporným faktem, že konference výrazně pomohla „nové“ čs. historiografii se etablovat na veřejnosti.[1990]

[1989] Tímto konstatováním nemá být dotčena otázka, zda sami autoři byli nebo nebyli přesvědčeni o správnosti či pravdivosti jimi předkládaných thesí.

[1990] A zřejmě nejen čs. historikům, neboť vzrostla i váha I. I. Udalcova: V roce 1950 byl povolán do aparátu ÚV VKS(b), kde postupně pracoval jako referent, náměstek vedoucího sektoru a nakonec vedoucí sektoru Oddělení ÚV VKS(b)/KSSS pro styky s komunistickými a dělnickými stranami socialistických zemí. V letech 1959–1962 řídil Ústav slavistiky AV SSSR, v letech 1962–1965 pracoval jako náměstek vedoucího Ideologického oddělení ÚV KSSS, od r. 1965 do r. 1970 vyslanecký rada sovětského velvyslanectví v Praze, v letech 1970–1976 předseda vedení Akademie pedagogických věd, v letech 1976–1979 velvyslanec v Řecku. – *Академия наук в решениях Политбюро ЦК РКП(б)-ВКП(б)-КПСС 1922–1991. Том II. Академия наук в решениях ЦК*

Někdy kolem února 1950 vydalo nakladatelství Rovnost sborník z této konference pod názvem *Velká říjnová socialistická revoluce a naše národní svoboda*, a to v nákladu 10 000 výtisků.[1991] Brzy je následovalo vydání druhé, tentokrát již patnáctitisícové. ČTK informovala i o Udalcovově článku v *Otázkách dějin*.[1992]

Koncem dubna 1949 přinesla stranická teoretická revue *Nová mysl* recensi sborníku od Pavla Reimana.[1993] Reimanovo hodnocení konferenčních příspěvků stavělo právě na představě, že jde převážně o výsledky bádání nové čs. marxistické historiografie: *„Bez přeháněni je možno říci, že souhrn těchto projevů podává správný přehled celého historického období a tvoří tím dobrou základnu pro ucelenou práci o dějinách Československa.* […] *Již tento krátký přehled ukazuje, kolik hodnotného materiálu je shromážděno v tomto sborníku našich historiků.“*

Tuto pomyslnou hru na výsledky odborného studia může demonstrovat Reimanův komentář k příspěvku Jiřího Doležala. Ačkoliv víme, že se jednalo vesměs jen o kompilaci thesí stranického tisku, Reiman mluvil o tom, že *„projev soudr. Doležala shromažďuje přesvědčivé důkazy o tom, jak Sovětský svaz byl ochoten splnit své spojenecké závazky dokonce i v případě, že Francie by odmítla pomoc Československu a že vládnoucí kruhy, jak o tom mluvil soudruh Klement Gottwald, byly o tomto postoji Sovětské vlády informovány“*.

Po vydání sborníku v ruštině se podobně zachovali i někteří historikové sovětští, kteří posléze přejímali závěry z konferenčních referátů do svých příspěvků jako výsledky bádání čs. kolegů. Vznikalo tak vlastně jakési *důkazní a argumentační perpetuum mobile*: sovětský autor publikoval v tisku thesi, kterou do svého odborného příspěvku nekriticky převzal československý historik – na základě toho pak mohl jiný sovětský historik tutéž thesi citovat jako nezvratný fakt, k němuž dospěla čs. historická věda, čímž zcela zanikl její sovětský původ; mohl k ní přidat thesi další a tím se cyklus dostal znovu na začátek.

Popsaný přístup ke konferenčnímu sborníku vlastně přetrvává i v současné české historiografii, která jej nezřídka považuje za počátek většiny thesí, s nimiž pak marxistická čs. historiografie této i pozdější doby pracovala. Jak ale již bylo řečeno, sborník je pouze prostorem, kam byly ony porůznu uveřejněné these sneseny – většinou bez uvedení původu – a „pasovány“ na historické poznatky.[1994] Z větší části pouze shrnoval či precisoval již existující, ale dosud v jednom celku nezpracovaný, základní a závazný interpretační rámec, v němž se bude pohybovat výzkum dějin 20. století. Tak je také třeba chápat Reimanův závěr, když o sborníku napsal, že *„tvoří pevnou základnu pro nové správné hodnocení vývoje Československa v posledním období“*. Je tak nesprávné si myslet, že autorem např. these o podmíněnosti 28. října 1918 Velkou říjnovou revolucí je Oldřich Říha, nebo že Jiří Doležal formuloval thesi o bezpodmínečné pomoci SSSR v září 1938.

Z Reimanovy recense zároveň vysvítá, v jaké posici se vlastně *„pokroková čs. historikové“* nacházeli. Pavel Reiman, přestože sborník předkládal jako první výsledek bádání čs. marxistické historické vědy, u několika autorů upozornil, že se některým otázkám nevěnovali dostatečně – a pochopitelně vypsal, kterými tématy se měli autoři ještě zabývat a jak je měli zpracovat. To je přesně ona hranice, kde končila ona hra na výsledky odborného studia a kdy do interpretace minulosti vstupoval externí prvek recensenta, poučenějšího více než sami historikové, který se cítil oprávněn poukazovat, opravovat, doplňovat a posouvat jejich údajná badatelská zjištění žádoucím směrem.

U referátu Jana Pachty akcentoval Reiman právě onu jeho protibenešovskou složku: *„Pachta vyvrací tvrzení bývalého presidenta Dr. Beneše, který se snažil dokazovat, že usiloval o spolupráci se Sovětským svazem. Dokazuje, že ve skutečnosti československá buržoasie, včetně Dr. Beneše, tuto spolupráci sabotovala a že Beneš ještě v prosinci 1936 v jednání se zástupci Hitlera nabídl Němcům spojeneckou smlouvu a dohodu o společném postupu proti komunistům. Na tyto návrhy ovšem Hitler nepřistoupil, jelikož se již rozhodl zničit samostatnost Československa. Pachta také připomíná, jak Dr Beneš ještě v emigraci navazoval spojení s vedoucími domácími reakčními kruhy a osobně s Háchou, jemuž dokonce při jeho zvolení blahopřál.“*

Ale ani Pachtovy závěry, ostře odsuzující presidenta Beneše, neuznal Reiman jako dostatečné a vznesl připomínku, jíž „oprášil“ rekvisitu objednaného ultimáta: *„Pachta ve svém článku se ovšem nezmínil o další otázce, která dokresluje úlohu české buržoasie v době Mnichova. Jedná se o známé tvrzení francouzského zahraničního ministra Bonneta, že ultimatum, které poslaly francouzská a anglická vláda 19. září 1938 a v němž*

КПСС: Бюро Президиума, Президиум, Секретариат ЦК КПСС 1952–1958. Составители В. Ю. Афиани, В. Д. Есаков. РОССПЭН, Moskva 2010, s. 1175.

[1991] Inserce – Hlas revoluce, 24. 5. 1950, s. 8. Lidové noviny, 4. 10. 1950, s. 5.

[1992] *Kulturní kronika*. Rudé právo, 6. 4. 1950, s. 5. Dotyčné číslo *Otázek dějin* šlo do tisku 15. 2. 1950.

[1993] Pavel REIMAN: *Velká říjnová socialistická revoluce a naše národní svoboda*. Nová mysl, roč. IV, č. 4/1950, 25. 4. 1950, s. 368–370.

[1994] Jinou otázkou je, zda a jak tyto skutečnosti vnímali sami autoři.

žádaly odstoupení pohraničního území, bylo objednáno pražskou vládou. I když Bonnet se snažil tímto odhalením oslabit vlastní odpovědnost za Mnichov, neexistují předpoklady pro názor, že si to Bonnet vycucal z prstu.“ Reiman ovšem nezůstal u pouhého konstatování, že u Pachty tato rekvisita zcela schází,[1995] ale šel dál – a to mnohem dál, než bylo běžné v dosavadní praxi: „*A ani názor, že Hodža jako ministerský předseda jednal o této otázce samostatně s francouzským vyslancem v Praze, není příliš pravděpodobný.*“ Reiman tím nepřímo naznačil, že za objednané ultimátum může nést zodpovědnost i president Beneš!

Gottwaldova zdravice Stalinovi

Navzdory tomu, že nový výklad Mnichova stavěl do popředí osobnost Klementa Gottwalda a sám pověstný „*muž proti Mnichovu*“ se ve svých proslovech na mnichovský symbol pravidelně odvolával, k vlastní činnosti v r. 1938 se v nich v podstatě nevracel a veškeré vyzdvihování jeho tehdejších zásluh činily osoby jiné. Tento svůj formální odstup porušil až při velkolepých oficiálních oslavách Stalinových sedmdesátin.

Na 21. prosinec 1949 byla do pražského Průmyslového paláce svolána vládním výborem pro oslavy J. V. Stalina a ÚAV NF pod záštitou presidenta republiky a vlády mohutná manifestace pražského lidu, na níž měl vzdát hold „*nesmírné lásky a vděčnosti svému osvoboditeli, největšímu příteli a učiteli*“. Akce byla zahájena v 17 hodin Zdeňkem Nejedlým a po něm se ujal slova právě Klement Gottwald.[1996] V záplavě superlativů hodlal president republiky připomenout ony momenty, „*kdy gigantické Stalinovo dílo hluboce ovlivnilo osudy československého lidu*“, neboť „*bez něho by nebylo našeho samostatného státu, ani naší lidové demokracie*“.

Připomněl Stalinovu „*slavnou práci*“ *Marxismus a národnostní otázka* z r. 1913 – Stalin tak byl podle Gottwalda „*první politickou osobností*“, jež vytyčila „*naše právo na svobodu a samostatný státní život*“. Stalin „*jako mluvčí ruských bolševiků vyzvedl první, ještě dříve než čeští politikové, právo našeho lidu na národní svobodu a státní samostatnost mimo rámec habsburské monarchie*“.

Zmínil se i o „*moudrých radách*“, které dal Stalin KSČ v letech 1925–1929 a které význačně přispěly „*ke konsolidaci zdravých, revolučních sil uvnitř KSČ*“ a k vítězství marxisticko-leninské linie na V. sjezdu KSČ. Stalin tak „*pomohl našemu lidu vykovati nejpotřebnější zbraň v boji za svobodu národa a za vítězství socialismu v naší vlasti – bolševickou Komunistickou stranu Československa*. (Potlesk.)“

„*Nejvýznačnější etapa*“, kdy Stalin zasahoval do našich dějin, nastala však dle Gottwalda tehdy, „*když se nad Československem zvedá pěst hitlerovského Německa a kdy je ohrožena sama existence našich národů*“. Otázka Československa, „*jako jedna z nejdůležitějších otázek evropského a světového míru*“, stála pak „*po celá léta třicátá v popředí mírového úsilí Sovětského, svazu a samého Stalina*“.

Poté Gottwald dodal: „*Fakta jsou známa. Pozastavím se jen u jednoho faktu méně známého. V kritickém roce 1938 jsem byl pozván na návštěvu k Stalinovi. V dlouhém pohovoru jsme prodiskutovali situaci Československa a otázku sovětské pomoci v případě, že Československo bude napadeno hitlerovským Německem. Stalin mi tenkráte výslovně prohlásil, že Sovětský svaz je připraven poskytnout Československu vojenskou pomoc i v případě, že tak neučiní Francie, na níž byla sovětská pomoc vázána, ba i v případě, že by tehdejší beckovské Polsko nebo bojarské Rumunsko odmítlo poskytnout průchod sovětským vojskům. Ovšem, zdůraznil Stalin, Sovětský svaz může Československu poskytnout pomoc za jedné podmínky: že se totiž Československo samo bude bránit a že o sovětskou pomoc požádá*. (Potlesk.)“ Tím ale Gottwaldovo sdělení nekončilo: „*Tázal jsem se soudruha Stalina, zda mohu tento slib tlumočit odpovědným činitelům v Československé republice. Nato mě Stalin přímo pověřil, abych obsah rozmluvy sdělil tehdejšímu presidentu Benešovi. To jsem též vykonal. Sdělení podobného rázu učinili československé vládě i později oficiální představitelé Sovětského svazu, jak to ostatně přiznal sám Beran v prohlášení, které udělal po kapitulaci Československa. Žel, vládnoucí klika československé buržoasie ze strachu o své třídní zájmy nepřijala nabídnutou ruku Sovětského svazu, ruku Stalinovu, a dala přednost hanebné*

[1995] Není divu, jestliže Pachta vlastně komentoval pouze Benešovy *Paměti*, v nichž se tento problém nevyskytuje a kterého si nevšímal ani Rubinštejn.

[1996] *Na věky bude v našich dějinách spojeno jméno Stalinovo se zajištěním národní svobody a s budováním socialismu. Projev presidenta republiky Klementa Gottwalda na slavnostním shromáždění pražského lidu na počest 70. narozenin J. V. Stalina. Na obrovské manifestaci v Průmyslovém paláci vyjádřil pracující lid svou lásku a vděčnost k velikému Stalinovi*. Rudé právo, 22. 12. 1949, s. 1–2. Pod názvem *J. V. Stalin a československý lid* později vydáno (s určitými odchylkami) v různých sbornících např. Klement GOTTWALD: *O Stalinovi. Projevy k 70. narozeninám J. V. Stalina*. Svět sovětů, Praha 1949, s. 21–34. Klement GOTTWALD: *O československé zahraniční politice*. Uspořádali František Nečásek a Miroslav Paťava. Svoboda, Praha [3]1950, s. 131–139. Klement GOTTWALD: *1949–1950. Sborník statí a projevů*. Svoboda, Praha 1951, s. 194–205. Klement GOTTWALD: *Vybrané spisy. Svazek 2. 1939–1953*. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1955, s. 342–350.

kapitulaci. Navždycky zůstanou tyto skutečnosti zapsány v historii Československa, ke cti a slávě Sovětského svazu, ke cti a slávě Stalinově a k hanbě československé buržoasie. (Potlesk.)"[1997]

I na poměry této oslavy byl Gottwaldův proslov sensací. Výňatky z projevu uveřejňoval samozřejmě čs. tisk,[1998] okamžitě jej ale přetiskl i list Informbyra *Za trvalý mír, za lidovou demokracii* a vyvolal rovněž odezvu v SSSR, kde jeho text publikovala 28. prosince *Pravda*.[1999] Gottwaldovu proslovu nebyla věnována pozornost pouze jako jedné z mnoha zdravic, jimiž byl organisovaně zasypáván vůdce tábora míru, ale jako důležitému historickému svědectví.

Těch několik Gottwaldových vět o setkání se Stalinem se téměř bleskem dostalo na stejnou úroveň jako partie z Fierlingerových pamětí, týkající se politiky sovětské vlády v září 1938. Gottwald – stejně jako Fierlinger – svou osobní vzpomínkou pomohl vyrovnat závažný argumentační schodek sovětského dějepisectví, které nemělo k disposici jediný oficiální státní dokument, který by potvrdil neustále připomínanou neochvějnou posici Sovětského svazu v září 1938. Víme již, že v otázce ochoty SSSR pomoci Československu byli sovětští autoři nuceni se odvolávat na Benešův rozhovor s Erikou Mannovou. Nyní tato potřeba pominula. Od nynějška bylo možné odkazovat na slova čs. dělnického presidenta, který navíc do mnichovského výkladu, v němž zatím vystupovala pouze sovětská vláda jako celek, konečně zasadil Stalina osobně jako aktivní veličinu. Stalin se díky Gottwaldovi stal důležitým aktérem mnichovského příběhu.

Gottwaldova narozeninová zdravice měla přinejmenším ještě jednu rovinu. Jejím předneseným Gottwald podpořil tvrzení Václava Kopeckého, které uveřejnil na podzim 1946 a které v září 1948 učinil jednou klíčových rekvisit výkladu Mnichova. Gottwald potvrdil, že skutečně se Stalinem jednal o bezpodmínečné sovětské pomoci a že o sovětské nabídce informoval presidenta Beneše. V jediném, ale zato velice závažném bodě Kopeckého versi nepotvrdil – v dataci.

Zatímco Václav Kopecký resolutně prohlásil, že Stalin hovořil s Gottwaldem „*na počátku září roku 1938*", Gottwald řekl pouze to, že se rozhovor uskutečnil v „*kritickém roce 1938*" a žádný bližší časový údaj neposkytl.[2000] Nebylo tedy jasné, kdy konkrétně měl jeho rozhovor se Stalinem proběhnout a v jakém kontextu. Na druhou stranu ale také neřekl, že by Kopeckého datace byla chybná. Tato nejasnost a nedořečenost zavdávala do budoucna příčiny k četným otázkám, v daném okamžiku šlo ale o zcela podružný detail.

Gottwaldova vzpomínka zasadila vlastně poslední kamínek do mosaiky kapitulantství a zrady. Čs. buržoasie nechtěla republiku bránit, tím méně ve spojenectví se Sovětským svazem. Tehdejší činitelé – včetně Beneše – věděli o sovětské nabídce, přesto dali přednost hanebné kapitulaci. Benešovu úlohu Gottwald jen nejasně naznačil a v souvislosti s kapitulací jej už znovu nepřipomínal. Lišil se touto poměrně kultivovanou formou od brožur Roku stranického školení.

Zvolený styl tak otevíral dvě krajní možnosti – posunout Benešovu úlohu směrem k již existujícímu takřka ikonickému motivu bezradného, resignovaného kapitulanta, naslouchajícího poselství, které z Moskvy přinesl Klement Gottwald, ale které pro svou tragickou spjatost se Západem nedokázal přijmout, odvrhnout reakci a opřít se o lid; nebo přiřadit Beneše k táboru reakce, který ví, že se může bránit, ale z třídního egoismu nechce. Definitivní volba ale nakonec nebyla provedena v Československu.

[1997] Poté Gottwald pokračoval líčením událostí válečných a poválečných.

[1998] Např. Klement GOTTWALD: *J. V. Stalin a československý lid*. Nová mysl, roč. IV, č. 1/1950, 25. 1. 1950, s. 67–68.

[1999] Клемент ГОТВАЛЬД: *И. В. Сталин и чехословацкий народ.* Правда, 28. 12. 1949, s. 3.

[2000] Igor Lukeš napsal v r. 1993, že v „*původní*" versi proslovu Gottwald uváděl, že se Stalinem rozmlouval v prosinci 1937 a že jeho vzkaz předal presidentu Benešovi v lednu 1938, kdežto v „*upravené*" versi kladl schůzku se Stalinem i s Benešem „*na vrchol krize r. 1938*". – Igor LUKEŠ: *Stalin a Beneš koncem září 1938*. Slovanský přehled, roč. 79, č. 3–4/1993, s. 266–279. Citoval údajně materiál z fondu NA, KSČ-ÚV, č. f. 1261/0/34, Klement Gottwald (A ÚV KSČ 100/24), sv. 26, arch. j. 729. – Informační hodnotu Lukešovy úvahy ovšem snižují podivné interpretační zkraty, evidentní chyby i fakt, že autor v dotyčném článku vycházel z mylných předpokladů, vztahujících se k dataci Gottwaldova setkání se Stalinem. Odmítl totiž údaj gottwaldovské literatury, že k setkání došlo v květnu 1938 a nepřihlížel ani k ostatním pramenům a literatuře. Gottwaldova květnová návštěva u Stalina (nikoliv ovšem její obsah!) byla dva roky po vydání Lukešova článku definitivně potvrzena ruskými historiky. – А. В. КОРОТКОВ – А. Д. ЧЕРНЕВ – А. А. ЧЕРНОБАЕВ: *Посетители кремлевского кабинета И. В. Сталина. Журналы (тетради) записи лиц, принятых первым генсеком. 1924–1953 гг.* Исторический архив № 5–6/1995, s. 15.

„Padělatel dějin“ a „apologeta československé buržoasie“

V červnu 1950 uveřejnil sovětský časopis *Slované* obsáhlou recensi V. Smirnovové[2001] *Padělání dějin českého a slovenského lidu*, věnované knize Miloslava Volfa o sociálních politických dějinách Československa, kterou loňského roku v *Tvorbě* ostře kritisoval Karel Kreibich.[2002] Recense Smirnovové šla ještě dál – knihu doslova rozcupovala a jejího autora obvinila z padělání dějin.[2003] Miloslav Volf se tak stal jedním z prvních čs. autorů (ne-li vůbec prvním), kteří byli v rámci sovětské protipadělatelské kampaně obviněni z buržoasního padělání dějin.

Smirnovová se při kritice Volfovy práce ale také významně dotkla vztahu sovětské historiografie k předmnichovské čs. republice, k osobnostem presidentů Masaryka a Beneše a demokratickému charakteru prvního čs. státu. Smirnovová se proti I. republice ozvala velice hlasitě, ba dokonce ve vztahu k T. G. Masarykovi, jehož nedožité sté narozeniny byly v Československu nedávno oficiálně připomínány, hovořila o *„buržoasním nacionalistovi“* a jeho *„reakčních názorech“*, čímž zašla výrazně dál, než kam se pouštěla soudobá kritika v Československu. Způsob, jakým autor knihy podal dějiny I. republiky, komentovala Smirnovová slovy, že se Volf *„na dějiny buržoasní Československé republiky dívá očima buržoasního nacionalisty“*.

Do ještě ostřejšího tónu ale recensentka přešla v souvislosti se závěrečnými partiemi Volfovy knihy, které byly věnovány mnichovským událostem. Tady se prý *„autor nesrovnává s historickou pravdu, když vykládá události předcházející mnichovské úmluvě i samu mnichovskou úmluvu. Zradu vládnoucích kruhů Československa v roce 1938 – kdy veškerý proletariát, všechen lid povstal v plné mobilisační připravenosti k odporu vůči opovážlivému nepříteli, kdy Sovětský svaz před celým světem prohlásil, že je připraven vystoupit na ochranu československé nezávislosti, a po mnichovské zradě rozhodně protestoval proti okupaci a rozdělení Československa; kdy československé vládní kruhy odmítly pomoc Sovětského svazu a na příkaz anglických, francouzských a amerických imperialistů vydaly zemi do rukou fašistických okupantů – vysvětluje Miloslav Volf se stanoviska apologety československé buržoasie. O mnichovské úmluvě, o ohavné úloze Chamberlainově a Daladierově, o potupné »missi Runcimanově« píše autor pouze jako o politice ústupků evropských mocností – Francie a Anglie – »před nově vznikající situací« (s. 268). Ale tato »situace« nebyla ničím jiným, než úmluvou imperialistů za zády českého a slovenského lidu, kterou tyto i všechny ostatní národy označily za zradu. Český a slovenský lid zaplatil životy statisíců svých synů a dcer za tuto »situaci«. Český a slovenský lid, osvobozený Sovětskou armádou, se dal na cestu socialistického rozvoje. Vyloučil a dosud vylučuje ze svých řad agenty a zastánce anglo-amerického imperialismu. Uzavřel nerozborný přátelský svazek se sovětskou zemí. Lid s dělnickou třídou v čele a pod vedením komunistické strany začal svobodně tvořit své nové dějiny.“*

Tento lid ale rovněž *„potřebuje poznat pravdivou historii své minulosti, podanou se stanoviska lidu, se stanoviska marxisticko-leninské vědy“*, ale tomu prý Volfova kniha nedostála. *„Kniha M. Volfa neodpovídá těmto požadavkům, neboť její autor, vycházeje při svém výkladu z myšlenek »osvícenského humanismu« a »křesťanské mírumilovnosti« Masarykovy, nechce vidět život takový, jaký je; nechce vidět skutečnou podstatu událostí první a druhé světové války, zapomíná na strašlivé vykořisťování dělnické třídy, na tisíce nevinně zastřelených účastníků pokojných demonstrací pracujících, na zločinný boj proti pracujícím jak ze strany císařské policie, tak i ze stran policie presidenta-»humanisty« Masaryka.“*

A na samý závěr si Smirnovová neodpustila velmi laciný výpad vůči knize, vydané těsně po Vítězném únoru: *„Autor, vydávající svou knihu v roce 1948, považuje za vhodné přerušit výklad v roce 1938, v roce mnichovské tragedie. M. Volf nevěnoval ani stránku lidově demokratickému období existence Československé republiky, jež jde po cestě k socialismu. Je to pochopitelné: svým srdcem i myšlením je Volf ještě v předmnichovském Československu, v buržoasní republice Masarykově a Benešově…“*

Je otázkou, zda si tehdy bylo možné všimnout, že na obloze vztahů sovětské historiografie vůči čs. meziválečným dějinám se objevují temné mraky. A že z těchto mraků co nevidět uhodí…

[2001] Autorkou bude pravděpodobně Valentina Adrianovna Smirnovová (1902–1965), kandidát historických věd (1947), 1948–1952 zástupkyně ředitele Ústavu slavistiky AV SSSR. Srov. В. В. МАРЬИНА: *Мои первые годы в Институте*. In: Как это было… Воспоминания сотрудников Института славяноведения. Институт славяноведения РАН, Moskva 2007, s. 50.

[2002] Vizte výše u pozn. 1888.

[2003] В. СМИРНОВА: *Фальсификация истории чешского и словацкого народов*. Славяне, № 6/1950, s. 58–61. Česky – V. SMIRNOVA: *Falšování dějin českého a sovětského národa*. Přeložila Marie Nováková. Sovětská věda-Historie, č. 5/1950–1951, květen–červen 1951, s. 73–77. V citátech užito revidovaného překladu.

Souhrn I. revisní vlny

V období let 1948–1949 prošel v Československu výklad zářijové krise roku 1938 komplexní proměnou, při které měly rozhodující úlohu dva faktory. Prvním bylo propagandistické pojetí Komunistické strany Československa, na jednu stranu v sobě nesoucí jisté prvky kontinuity, na druhou stranu upravované podle aktuálních mocenských potřeb, a to zvláště dynamicky po únorovém vítězství. Druhým faktorem byla sovětská kampaň proti buržoasním padělatelům dějin.

V prvotní fázi tohoto období se oba faktory navzájem podporovaly a doplňovaly. Zatímco sovětská kampaň poskytovala především interpretační rámec pro mezinárodní rozměr Mnichova, propaganda KSČ dodávala převážně pohled na problematiku vnitropolitickou. Vliv a tlak sovětské kampaně, odvislý i od mezinárodněpolitické situace, však začal postupně vyvolávat převahu protipadělatelské kampaně, která si tak vynucovala významné korektury i v pohledu na domácí události.

V souladu v rámcem sovětské *„historické informace“* se plně prosadilo pojetí, že mnichovská likvidace Československa byla prostředkem pro isolaci Sovětského svazu a předstupněm německého útoku na Sovětský svaz, inspirovaného západními imperialistickými mocnostmi.

Z hlediska vnitropolitického byl Mnichov důsledkem zrady vládnoucí čs. buržoasie, která se spojila s nepřítelem proti vlastnímu lidu. Tato interpretace byla fixována dokonce ústavním zákonem, jakožto součást úvodního prohlášení k Ústavě 9. května 1948.

Zatímco před Vítězným únorem byla buržoasní zrada omezována pouze na příslušníky reakce, nejčastěji na příslušníky agrární strany a Národního sjednocení – jmenovitě na Rudolfa Berana, Jaroslava Preisse, Milana Hodžu – a předsedu vlády Jana Syrového, přičemž byla víceméně zachovávána zvláštní posice „hradní skupiny“ a presidenta Edvarda Beneše; po Únoru se tyto rozdíly začaly stírat. Únorový „pokus o reakční puč“ byl přirovnáván k pokusu zopakovat mnichovskou kapitulaci, odstoupivší ministři byli označováni za mnichovany a zrádce, v případě Petra Zenkla byly vytvářeny paralely s jeho účastí v Syrového vládě (v podobném směru i u Ladislava Feierabenda). Zvláštní posici si tak vlastně udržel pouze president Beneš, který nadále nebyl s Mnichovem přímo spojován.

Synchronně s tímto vývojem se prosazoval i nový sovětský výklad Mnichova. *Padělatelé dějin* byli přeloženi do češtiny i slovenštiny, vyšli v denním tisku i ve formě brožury. *Tvorba* a *Světové rozhledy* přinášely s mírným zpožděním překlady článků sovětské kampaně, Ministerstvo zahraničních věcí připravilo pro Orbis české vydání *Dokumentů a materiálů k předvečeru druhé světové války*. Uveřejnění dokumentů posléze vyvolávalo potřebu vlastních textů a článků.

Významný zásah do proměňovaného domácího pohledu na Mnichov způsobila recense Benešových *Pamětí* od N. L. Rubinštejna, uveřejněná v srpnu 1948 v *Nové době*. Byla obratem přeložena do češtiny, ale její bezprostřední účinek oddálila smrt Edvarda Beneše a částečně i desáté výročí Mnichova, kdy v tiskové kampani ještě doznívaly některé motivy z předúnorové doby. Některé listy otiskovaly i faktograficky laděné seriály, rekonstruující chronologii událostí září 1948.

Současně se ale začalo prosazovat nové pojetí, vycházející z klíčového referátu Václava Kopeckého *Třicet let Československé republiky* z 24. září 1948. V něm se Kopecký přihlásil k protipadělatelské kampani a vyzdvihl potřebu nového výkladu dějin Československa, zbaveného *„buržoasních legend“*. Zároveň v referátu předestřel základní these tohoto výkladu a přihlásil se i k Rubinštejnově argumentaci a kritice Edvarda Beneše. První nástiny a přehledy meziválečných dějin se objevily v říjnu 1948 k 30. výročí republiky. Nabízely v podstatě lineární výklad od ovládnutí republiky buržoasií až po Mnichov.

Proměňovaný mnichovský výklad začal přesně kopírovat these Kopeckého referátu a sovětské *„historické informace“*. Zářijová krise byla definitivně zařazena do velkého *„spiknutí proti míru“*. Konání čs. reakční buržoasie – i pod dojmem publikovaného deníku Julia Fučíka – je chápáno jako domácí větev tohoto spiknutí. V důsledku Rubinštejnových argumentů je mezi činitele zodpovědné za Mnichov počítán i *„demokratický tábor“* čs. buržoasie, včetně presidenta Beneše. Formálně je mu stále ponecháno zvláštní postavení, zmizela však jeho dřívější nedotknutelnost. Není označen za zrádce, ani za reakcionáře, nicméně si nese nálepku kapitulanta.

Přizpůsobení thesím *„historické informace“* a sovětské kampani má za následek omezování a pozvolný ústup od dřívější faktografie, z výkladu Mnichova začínají mizet osoby, události i časové intervaly (např. dění mezi 22. a 30. zářím). V duchu sovětských článků se ztrácí britská churchillovská a labouristická oposice, po diskreditaci národně socialistické, sociálně demokratické i lidové strany a jejich vůdců v důsledku

nezdařeného „reakčního puče“ a kritice Beneše visí stále větší otazník nad obsahem pojmu „demokratický tábor čs. buržoasie“.

Definitivně se dotváří these o vedoucí úloze KSČ v protimnichovské oposici a v boji proti Mnichovu. Buduje se obraz KSČ coby strany, za níž a Klementem Gottwaldem stál – stejně jako nyní – všechen lid požadující odmítnutí kapitulace. Se zvolením Klementa Gottwalda presidentem a zakotvováním nového výkladu střídá Gottwaldova osobnost v mnichovském výkladu dřívější posici Benešovu. Barešův *„Muž proti Mnichovu“* tak nabýval nové kvality.

Václav Kopecký absolutisuje své tvrzení o Gottwaldově zmocnění Stalinem, klade je do září 1938 a rekvisita sovětské pomoci se stává rekvisitou bezpodmínečné sovětské pomoci, kterou vládnoucí buržoasie z třídních důvodů odmítla a dala přednost kapitulaci. V souzvuku s deklarovanou vedoucí úlohou strany jak v protimnichovské oposici, tak i v protifašistickém odboji je Mnichov povýšen na počátek boje KSČ za svobodu Československa a součást stranických dějin.

Úlohu šiřitele nového výkladu nevykonává v první fázi historiografie, ale politická publicistika a brožury stranického školení. Za klíčové historické prameny jsou považovány projevy stranických předáků, čs. i sovětských – tj. především Klementa Gottwalda a J. V. Stalina. Faktografie ustupuje jednoduchým thesím, čím dál více prostě přebíraným z prací sovětských autorů, a cíleně vytvářeným analogiím se současností.

These se převážně nedokazují. Komplexní faktografie se nevyžaduje, je považována za nepotřebnou a namnoze odbývána zvoláním *„je známo“*, *„je dokázáno“*, *„fakta hovoří jasně“*. Sběr faktů a argumentů se provádí pouze v rámci odhalování *„skutečné podstaty“* té které politiky a nezáleží na tom, že se mnohdy vztahují k jinému časovému oknu než mnichovskému. V duchu obsahově značně širokého sovětského termínu *„mnichovské politiky“* se texty formálně vztažené k Mnichovu začínají mnohem více dotýkat jiných okamžiků, dokonce i v jiných létech, než zářijových týdnů roku 1938, a to se zdůvodněním, že právě tyto okamžiky urychlovaly vývoj směrem k Mnichovu.

Zdánlivá symbiosa sovětského a domácího zdroje úprav mnichovského obrazu se začala výrazněji vychylovat na sovětskou stranu v r. 1949, a to i pod vlivem situace vně i uvnitř tábora SSSR a lidových demokracií. Podřízení sovětskému pohledu – a s tím spojené potlačování zbylých prvků kontinuity v mnichovském výkladu – zesilovalo i vyhlášení boje proti kosmopolitismu, direktivní pokyny úvodníkové série v *Otázkách dějin* a rovněž zásady presentované na IX. sjezdu KSČ pod heslem generální výstavby socialismu.

Během roku 1949 se tak v čs. prostředí prosadily prakticky všechny větve sovětské kampaně proti buržoasním padělatelům dějin, ať už šlo o důslednou kritiku pravicových socialistů, these M. S. Gusa o americkém podílu na Mnichovu či další prohloubení kritiky Edvarda Beneše, spojené s prvními projevy boje proti kosmopolitismu. Zářijové příspěvky věnované jedenáctému výročí Mnichova působily již jako věrné reprodukce sovětských článků protipadělatelské kampaně. Sovětský vzor také neskrývala příprava filmu *Sokolovo*, v jehož úvodní části měly být zachyceny mnichovské události.

Teprve na podzim 1949 se aktivisovala i čs. historiografie (opět pod nezanedbatelným vlivem „zkušenějších“ sovětských kolegů), když ke dnům čs.-sovětského přátelství připravila vědeckou konferenci, odpovídající thesím loňského referátu Václava Kopeckého. Přestože většina příspěvků přebírala these stranických brožur, projevů a článků, které se porůznu pokoušela doplňovat podkladovým materiálem, byla první příležitostí, na níž se mohli presentovat marxističtí čs. historikové, nadto ještě historikové nejnovějších dějin. Na této konferenci ještě o něco výše vystoupala hvězda sovětského historika I. I. Udalcova a ústy Václava Husy se tu čs. historikové přihlásili k protipadělatelské kampani. Referát Jana Pachty pak znovu zaútočil proti presidentu Benešovi, jehož činil v duchu Rubinštejnovy recense zodpovědným za mnichovské selhání, zároveň také poprvé vyrukoval s archivním materiálem, prozrazujícím podrobnosti ze zákulisí čs. diplomacie.

V samém závěru roku vstoupil do mnichovského příběhu president Gottwald, když se u příležitosti oslav Stalinových sedmdesátin přihlásil ke Kopeckého tvrzení o tom, že byl Stalinem osobně pověřen tlumočit presidentu Benešovi nabídku sovětské bezpodmínečné pomoci. Stalin se tak stal přímou součástí mnichovského dramatu a these o bezpodmínečné pomoci Sovětského svazu v září 1938 definitivně axiómem.

5. II. revisní vlna (1950–1951)

V druhé polovině roku 1950 došlo k závažnému zlomu, který nastartoval naprosto zásadní změny v přístupu k mnichovskému tématu, vyvolal novou vlnu kampaně proti buržoasním padělatelům dějin a speciálně v Československu způsobil totální revisi a posléze i faktické zhroucení dosavadních výkladových koncepcí. A stejně jako v případě I. revisní vlny stál na počátku i této revise nový záchvěv dokumentové války a odezva sovětské historiografie.

Nové „důkazy“

První jednání: Britské dokumenty

Počátkem roku 1949 zahájil Foreign Office vydávání třetí řady edice dokumentů britské zahraniční politiky jejím prvním svazkem, věnovaným událostem od března do července 1938.[2004] Na jeho vydání reagoval v 8. čísle *Otázek dějin* jeden ze spoluautorů *„historické informace“* Boris Jefimovič Štejn,[2005] který svazek zhodnotil v recensi s příznačným názvem – *Angličtí padělatelé dějin*.[2006] Štejnova recense v podstatě odpovídala požadavkům, které vypočítala úvodníková série v *Otázkách dějin*.

Štejn upozornil, že první svazek britských dokumentů o roce 1938 šel do tisku devět měsíců poté, co Sovětský svaz publikoval svou *„historickou informaci“*: *„V britských dokumentech, vydaných téměř rok po uveřejnění Historické informace Sovětské informační kanceláře, mělo ministerstvo zahraničních věcí Velké Británie plnou možnost »vyvrátit« tvrzení Historické informace a »dokázat«, že vláda Velké Británie není vinna součinností a spoluúčastí v hitlerovském obsazení Rakouska a Československa. Tím spíše jsme mohli očekávat »vyvrácení« ze strany redakce dokumentů britské zahraniční politiky, když vydání Historické informace Sovětské informační kanceláře, jak známo, provázely v anglickém tisku zlostné výpady proti Sovětskému svazu. Říkáme, že ministerstvo zahraničních věcí Velké Británie mělo možnost »vyvrátit« tvrzení Historické informace, avšak, aby tuto možnost mohlo uskutečnit, muselo by disponovat nezbytnou dokumentací, jež by »dokazovala« nesprávnost vývodů a závěrů Historické informace Sovětské informační kanceláře. Předem můžeme potvrdit, že takových dokumentů, jež by byly v disposici ministerstva zahraničních věcí Velké Británie, nebylo; nebylo z té prosté příčiny, protože přirozeně neexistují. Existují ovšem jiné dokumenty, které byly zčásti uveřejněny jak v Historické informaci, tak i v edici MZV SSSR »Dokumenty a materiály k předvečeru druhé světové války«, svazek 1 a 2. Avšak právě tyto dokumenty ministerstvo zahraničních věcí Velké Británie neuveřejnilo, čímž zatajilo veřejnému mínění, především britskému, hanebnou politiku Chamberlainovy vlády v rakouské a československé otázce.“*

V dalších odstavcích Štejn rozebíral, *„za pomoci jakých metod se redaktoři I. svazku třetí řady pokoušeli zamaskovat, že v jejich edici chybí řada dokumentů, odhalujících britskou zahraniční politiku“*. S ohledem na to, že I. svazek končil za polovinou července 1938, tedy před vyvrcholením čs. krise, soustředil se Štejn na problém obsazení Rakouska s tím, že s rozborem událostí Mnichova je třeba vyčkat na II. svazek.

Štejnův recensní postup lze charakterisovat poměrně jednoduše: porovnával argumentaci editorů a uveřejněných dokumentů s thesemi *„historické informace“*.[2007] Štejn pochopitelně došel k poznání, že s těmito thesemi se britská edice nevyrovnala. Ptá se, proč nebyly uveřejněny některé skupiny dokumentů, uvažuje (a nikoliv nelogicky!), že musejí přece existovat ještě další. Hlavní důraz kladl samozřejmě na skutečnost, že britští editoři neotiskli ony dokumenty, které před rokem publikoval Sovětský svaz, což je zřejmé i v účelovém posunutí spodní časové hranice svazku směrem kupředu, aby se mohl oklikou vyhnout jednání lorda Halifaxe s Hitlerem.

[2004] *Documents on British Foreign Policy 1919–1939. Third Series. Volume I. 1938*. Edited by E. L. Woodward and Rohan Butler. His Majesty's Stationery Office, Londýn 1949. Dále jen DBFP-III-1. První svazek byl diskutován již 28. února 1949 v dolní sněmovně. Hansard – House of Commons – Parliamentary Debates – 28 February 1949, vol. 462, c. 12. Dostupné na: https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1949/feb/28/foreign-policy-documents-czechoslovakia. [11. 8. 2022]

[2005] Vizte za pozn. 264.

[2006] Борис Ефимович ШТЕЙН: *Английские фальсификаторы истории*. Вопросы истории, № 8/1949, s. 122–129. Číslo šlo do tisku 27. 10. 1949.

[2007] Což můžeme chápat také jako další důkaz její mimořádné úlohy v tehdejší sovětské historiografii a závaznosti v ní uvedených thesí.

Za hlavní metody padělání dějin, které byly v této edici uplatněny, tedy Štejn považuje zmíněné *„svévolně vybrané časové období“*, *„nezařazení velice závažných dokumentů“*, ale také jejich publikování v neúplnosti. Cílem editorů bylo podle Štejna *„zkreslit skutečnou tvář politiky Chamberlaina a Halifaxe v rakouské otázce“*, přičemž se prý *„nemálo napracovali, aby z Chamberlaina sňali obvinění Historické informace »Padělatelé dějin« z toho, že »vedoucí britské politiky povzbuzovali Hitlera k dobyvačným činům«“*. Tento pokus o rehabilitaci Chamberlaina a Halifaxe v rakouském případě byl ale podle Štejna odsouzen k nezdaru právě vzhledem k předchozímu uveřejnění *„historické informace“* a sovětské dokumentové edice.

Zatím kolem poloviny roku 1949 vyšel v Londýně i druhý svazek britských dokumentů, který se věnoval již vrcholnému období mnichovské krise, tj. od července do konce září 1938.[2008] První odezva na něj ale nevyšla v *Otázkách dějin*, ale ve 2. čísle historické a filosofické řady *Zpráv Akademie věd SSSR* za březen až duben 1950. Příspěvek nesl stejný název jako Štejnova recense, tedy *Angličtí padělatelé dějin*.[2009] Jeho autory byli Jevgenij Alexandrovič Adamov[2010] a vedoucí Vědecko-vydavatelského oddělení Archivní správy Ministerstva zahraničních věcí SSSR Leonid Nikolajevič Kutakov.[2011]

Adamov s Kutakovem recenzovali znovu i první svazek, ovšem soustředili se více na čs. krisi. Je jasné, že v řadě ohledů dospěli k podobným zjištěním jako Štejn. Oproti Štejnovi ale volili daleko ostřejší výrazy. *„Stopy falsifikace obsahují texty dokumentů, jejich výběr pro uveřejnění i metoda uveřejnění. Podle tvrzení anglické historiografie se jeví jako počátek dějin »Mnichova« rok 1937. Avšak I. svazek třetí řady začíná březnem 1938. Redaktoři se pokoušejí ospravedlnit výběr tohoto data ubohým žvatláním: ve výběru se, jak říkají, rýsoval rok 1936 a 1939, a proto byl vybrán prostřední termín – rok 1938. Sestavovatelé se potřebovali vyhnout anglo-německým jednáním z r. 1937, která nasměrovala hitlerovskou agresi proti Rakousku, Československu a na střed a jihovýchod Evropy, připravujíce nástupní prostor k útoku proti SSSR.“*

Rovněž je třeba upozornit na jisté problémy s formální logikou, kterou recense trpěla. Adamov s Kutakovem sice odmítali britské edici přiznat jakýkoliv zásadní přínos, neboť ten připisovali edici sovětské, přesto na některé z uveřejněných dokumentů zvláště poukazují. Způsob jejich recenzování lze ovšem stěží označit jinak než jako svrchovaně účelové vytrhávání citovaných pasáží z původního kontextu, kdy z vybraných dokumentů autoři vybírali některé úryvky, těm ale sami dávali podle potřeby patřičný význam.

Recenzenti dále kritisovali, že se většina I. svazku a celý II. svazek věnují pouze Československu, že nebyly uveřejněny materiály z Chamberlainova archivu a také záznam o schůzce Churchilla s gauleiterem Forsterem, neboť při tomto rozhovoru *„se Churchill ukázal až příliš otevřeně jako mnichovan a stoupenec uzavření úmluvy s nacisty. Churchill se dokonce vyslovil pro uzavření dohody s Hitlerem o vzájemné pomoci proti SSSR.“* Rovněž nebyli spokojeni, že v edici je publikováno málo dokumentů o SSSR, ne méně než deset, a tyto vzbuzují nadto *„podivný dojem“*.

Přes tyto výhrady se recense postupně měnila v nalézání hlavních milníků na cestě k Mnichovu v jednotlivých dokumentech, ačkoliv recenzenti jedním dechem dodávali, že právě tyto milníky se pokoušeli britští editoři zakrýt. Nekonsistentnost v hodnoceních je dalším výrazným neduhem, kterým recense trpěla.

Tak se mohlo stát, že autoři vyzdvihli jako závažný dokument záznam ze společné konference britské a francouzské vlády v dubnu 1938. Ne svým bezprostředním obsahem, ale proto, že je podle nich důkazem, že *„od této doby započal vpravdě grandiosní podvod anglické vlády na lidu Anglie, Francie a Československa –*

[2008] *Documents on British Foreign Policy 1919–1939. Third Series. Volume II. 1938*. Edited by E. L. Woodward and Rohan Butler. Assisted by Margaret Lambert. His Majesty's Stationery Office, Londýn 1949. Dále jen DBFP-III-2. Předmluva k druhému svazku je datována březnem 1949.

[2009] Евгений Александрович АДАМОВ – Леонид Николаевич КУТАКОВ: *Английские фальсификаторы истории*. Известия Академии наук СССР. Серия истории и философии. Том VII, № 2/1950, s. 167–177. Srov. Rudolf SCHLESINGER: *Recent Soviet Historiography. As illustrated by "Voprosy Istorii", 1948–50, IV*. Soviet Studies, vol. 2, № 3, January 1951, s. 265–288.

[2010] Vizte pozn. 1207.

[2011] Leonid Nikolajevič Kutakov (1919–2000), specialista na Dálný východ. 1943–1946 studoval Vysokou školu diplomatickou, východní oddělení, ukončil s vyznamenáním; 1947 kandidát historických věd; 1946–1951 pracoval na Archivní správě MZV SSSR, zde vedoucí Vědecko-vydavatelského oddělení; 1947–1951 přednášel na katedře obecných dějin MGIMO; 1951–1955 zástupce ředitele MGIMO pro vědeckou práci, 1955–1957 poradce ředitele Pekingského diplomatického institutu; 1957–1958 zástupce ředitele MGIMO pro vědeckou práci; 1958–1960 rada velvyslanectví SSSR v Japonsku; 1960–1965 vedoucí katedry obecných dějin MGIMO; 1961 doktor historických věd; 1961–1963 zástupce ředitele Historického ústavu AV SSSR (tj. V. M. Chvostova!); 1963–1965 rektor MGIMO; červen 1965 starší rada-vyslanec Stálého zastupitelství SSSR při OSN; 1968–1973 náměstek generálního tajemníka OSN pro politické a bezpečnostní otázky. – *МГИМО-Университет. Традиции и современность 1944–2019*. Издательство «Аспект Пресс», Moskva 2019, s. 281–282. Kutakov coby pracovník Archivní správy MZV SSSR se mohl teoreticky účastnit výběru pramenů pro *Dokumenty a materiály k předvečeru druhé světové války* a *Padělatele dějin*.

podvod, jehož odraz můžeme nalézt i v tomto padělatelském vydání britských dokumentů". Tímto podvodem, který prý opakuje i „*většina uveřejněných anglických dokumentů*", má být „*these o bezmocnosti demokracií proti fašistické agresi*", jež se snaží dokázat „*lživou ideu*", že byl mnichovský „kompromis" vynucený okolnostmi.

Že je tato these lživá, demonstrovali autoři na průběhu květnové krise 21. května, kdy napadení Československa v posledním okamžiku zabránila mobilisace čs. armády a „*vrcholně delikátní varování, jež učinila Hitlerovi anglická a francouzská vláda pod tlakem veřejného mínění. Je pravdou, že anglická vláda byla svým úspěchem postrašena více než Hitler*" a „*Henderson a Halifax se poté nejednou Hitlerovi a jeho diplomatům omlouvali za politováníhodné »nedorozumění«*", ovšem „*21. května se jasně ukázal prostředek, s jehož pomocí by bylo možné zastavit hitlerovskou agresi*". Tento prostředek by však podle Adamova a Kutakova zhatil „*všechny chamberlainovské plány na organisaci protisovětského tažení a dosažení široké anglo-německé dohody. Proto Henderson během následujících několika měsíců mluvil stále o »zhoubných následcích« zopakování 21. května. »Vážné varování Hitlerovi,« psal do Londýna, »může překazit poslední šanci na pokojné řešení«.*" – Závazné these „*historické informace*" o „*spiknutí proti míru*" tak pevně ovládaly vyznění takřka každého odstavce této recense, i za cenu velmi krkolomných slovních obratů.

Tak i když chtěli recensenti poukázat na dokumenty týkající se Runcimanovy mise, ocitly se tyto v sousedství bagatelisujících vsuvek: „*Z celé hanebné historie mnichovské zrady právě Runcimanova mise zaujímá jedno z nejpřednějších míst. Dokonce i v této publikaci se představuje v celé své kráse. Jinak to ani být nemohlo, neboť téměř vše, co se o ní zde podává, bylo dávno a dobře známo.*" Načež zmínili dokumenty, svědčící o nátlaku na presidenta Beneše, předstírání nestrannosti vyslaného britského zprostředkovatele i o kritériích výběru lorda Runcimana, ukazujících u britských diplomatů jejich koloniální chápání střední Evropy.

Československo v této recensi vystupuje pouze v úloze zcela pasivní, jako objekt německé agrese a tvrdého britského nátlaku. Jen dvakrát byl v textu zmíněn i president Beneš. Kromě květnové mobilisace se recensenti nedotkli žádné samostatné akce Československa. Ovšem mluví o něm jako o „*demokratickém Československu*".

Československo bylo podle Adamova a Kutakova ústředním článkem soustavy kolektivní bezpečnosti evropských států, který překážel dosažení anglo-německé dohody, a proto bylo třeba jej likvidovat. „*Za největší nebezpečí*" totiž „*považovala anglická reakce možnost zavlečení Anglie do války proti německým imperialistům ve spojenectví se Sovětským svazem. Toto nebezpečí bylo bezprostředně spjato s existencí demokratického Československa. Proto se Československo stalo předmětem nenávisti agentů anglické reakce, nenávisti tím zuřivější, že ji živilo poznání vlastní slabosti a ničemnosti.*" Dokumenty potvrzují, že Angličané věděli, že Hitler chce celé Československo, že chce dosáhnout německé nadvlády v Evropě a poté zaútočit na východ, což se shodovalo s plány anglických imperialistů. Věděli, že čs.-německý rozpor netkví „*v situaci německé menšiny, ale v čs. spojenectví s Francií a Sovětským svazem*". Proto byly vykonávány ony tlaky na změnu čs. zahraniční politiky.

Britští editoři se však podle recensentů drželi jiného výkladu: „*Téměř půl druhého tisíce stran je věnováno sudetské otázce. Mají za cíl přesvědčit čtenáře o tom, oč se dnes a denně pokoušela přesvědčovat anglická vláda Anglii a celý svět – že to »neústupnost Čechů«, »německá národní hrdost« a »nespravedlnost nesnášející« Hitler hrozili svrhnout Evropu do války k radosti komunistů a dalších nepřátel hitlerovského pořádku a »evropské civilisace« – ale přišla blahodárná diplomacie anglické vlády a hrdinským úsilím zachránila mír, překazila bolševické plány na světovou revoluci a učinila zázrak: vyvedla sudetské Němce z československého zajetí.*" Pravda je jinde: „*Celá tato diplomatická propagandistická slátanina je průhledná. Pravda spočívá v tom, že hra se »sudetskou otázkou« zastírala spiknutí proti Československu a spiknutí proti Československu zastíralo spiknutí imperialistické reakce proti Sovětskému svazu, proti národům Evropy a celého světa.*"

Recensenti si rovněž povšimli oněch dokumentů, v nichž britští diplomaté dávali průchod své zaujatosti vůči Československu, a cíleně z nich vybrali řadu skandálních výroků na adresu Československa ohledně neobhajitelnosti státu, jehož vznik i celá existence byl omyl apod. Komentář k těmto skutečnostem ale nespojili s odsudkem tehdejší britské diplomacie, ale současně: „*Není pochyb o tom, že tyto dokumenty budou přijaty s nadšením revanšistickými živly z bonnského loutkového parlamentu, v němž už nejednou ozývaly hlasy s požadavkem připojit Čechy a Moravu k Německu. Není pochyb o tom, že toto bylo jasné i uveřejňovatelům této edice a za nimi stojícím podněcovatelům nové války. Politika obnovy militarismu, prováděná v Západním Německu k uskutečnění útočných záměrů anglo-amerického imperialismu, počítajícího s využitím Západního Německa coby dodavatele potravy pro děla, se pokouší uspáváním bdělosti národů západní Evropy, jež německým militarismem trpěly; o rehabilitaci německé generality, spolupracující s hitlerovskými špičkami při plánování*

a uskutečňování útočných záměrů německého imperialismu. V této souvislosti na sebe připoutávají pozornost dokumenty v Příloze IV k tomuto svazku, nazvané »Neoficiální jednání s Němci, srpen–září 1938«. Dokumenty, uveřejněné v této příloze mají dokázat, že v oposici vůči Hitlerovi byli prý všichni generálové a že viníky aktů německé agrese byli jen Hitler, Ribbentrop a jejich okolí…" Poslední větou ale Adamov a Kutakov z hlediska dosavadního mnichovského výkladu poněkud nelogicky snížili význam generálského spiknutí proti Hitlerovi, na které se předchozí texty odvolávaly jako na zásadní argument pro podepření these, že k válce by v září 1938 nedošlo – generálské spiknutí by mj. Hitlera svrhlo.

Podobně spletitě se recensenti drželi these o skrývaném mnichovanství Winstona Churchilla: *„Zároveň s tím mají tyto dokumenty také záměr, aby ukázali Churchilla, jenž se dříve vydával za nepřítele fašistického Německa, coby přítele německých revanšistů. V Churchillově dopise opozičníkům je opakována chamberlainovská these, že »pokojné a přátelské vyřešení československé otázky připraví cestu pro opravdový svazek našich zemí na základě jejich velikosti a svobody«. Tak se Churchill i v tomto případě ukazuje před historií jako skrytý spolupracovník Chamberlaina v politice dosažení úmluvy s německými imperialisty.*"

Dokumenty měly dále potvrdit, že Angličané počítali s budoucí likvidací Československa a jejich diplomacie *„měla v úmyslu přinutit Francii k roztržce se SSSR a k přistoupení k bloku, řízeném Chamberlainem, Hitlerem a Mussolinim a vrhnout německou válečnou mašinérii proti Sovětskému svazu*". Postoupení *„sudetské oblasti*"[2012] mělo být základem pro vyřešení anglo-německých vztahů a dosažení široké anglo-německé dohody na bázi společného rozdělení Evropy a vytvoření protisovětské fronty – stejnou koncepci v téže době sledovali i Daladier, Bonnet et consortes. Připomenut je výrok ministra Bonneta, že *„pokud p. Beneš nepřijme řešení lorda Runcimana, pak se Francie bude pokládat za zbavenu svých závazků vůči Československu*", kteroužto výstrahu nechal v Praze opakovat pokaždé, *„když vznikla pochybnost, zda Angličané zastrašili Čechy dostatečně*".

Recensenti nalezli v britských dokumentech i důkazy o tom, jak *„pod pláštíkem »rooseveltovské« oficiální diplomacie pracovala tajná diplomacie Spojených států v úplné jednomyslnosti s Hitlerem, Bullittem a Hendersonem*". V této souvislosti zmiňují, že *„bez ohledu na to, že Státní department stavěl na odiv svou nechuť účastnit se »zastrašování malého státu«, rozhodl se americký velvyslanec v Berlíně osobně odjet do Prahy, aby se účastnil uplatňování nátlaku na československou vládu*".

Pokud jde o samotnou mnichovskou konferenci, měli recensenti za to, že *„anglické dokumenty nedodávají skoro nic k tomu, co už bylo známo o Mnichovu. Mnohem více toho zatajují. Zamlčují, např. bezpříkladný cynismus zrádcovského chování Chamberlaina a Daladiera na konferenci samé; průběh konference je podán v podobě suchého protokolárního soupisu základních událostí, sestaveného H. Wilsonem a zatajujícího řadu skutečností, známých z německých a československých dokumentů, uveřejněných MZV SSSR, o nátlaku na Čechy v souvislosti s předáním mnichovského diktátu atd.*"

Recense se rovněž zaměřila na otázku, kdo byl autorem návrhu na svolání konference. Překvapivě se recensenti nedrželi zcela Gusových thesí, neboť návrh na konferenci bez účasti Sovětského svazu označili za myšlenku britské diplomacie, která s ní operovala v hrubých rysech už od března 1938 a definitivně do hry se dostala od června a během léta. To zároveň dokazovalo, že mnichovská konference nebyla improvisací a důsledkem časové tísně. Myšlenka na její svolání ovšem předpokládala, že zajistí, aby tento dojem na veřejnosti vznikl – neboť bude dalším prostředkem, jak zdůvodnit *„vyloučení Ruska*".

Znovu a znovu je tak v recensi opakováno, že Francouzi a Angličané přinesli Hitlerovi Československo *„na podnosu*", aby za to dosáhli *„široké politické dohody s fašistickým agresorem, isolovali Sovětský svaz a vrhli proti němu fašistickou válečnou mašinérii*". Po uzavření mnichovské dohody byl Chamberlain nadšen, neboť *„měl důvod doufat, že práce vykonaná anglickou vládou k organisování protisovětského loku a otevření cesty na východ pro Německo dosáhla svého zdárného konce. Pro vytvoření protisovětského bloku a rozpoutání války proti SSSR bylo anglickou vládou obětováno Rakousko a Španělsko, poté Československo, spolupráce se Sovětským svazem a bezpečnost národů Francie i samotné Anglie.*" Jak ale recensenti i na závěr zdůraznili, *„skutečným výsledkem anglické politiky byly nesčetné krvavé oběti druhé světové války a žádné chytristiky anglických a amerických padělatelů dějin nemohou zatajit odpovědnost anglických imperialistů a jejich spoluviníků za vznik druhé světové války.*"

Druhé jednání: „Americké" dokumenty

Mezi tím, než stačili sovětští historikové reagovat na britskou dokumentovou edici, došlo k další sensaci.

[2012] Je zajímavé, že tentokrát je v originálním textu psána *„sudetská oblast"* s malým počátečním písmenem, nepůsobí tudíž jako oficiální název, jako tomu bylo v předchozích sovětských textech.

16. července 1949 oznámil Státní department, že vyšel první svazek edice *Dokumentů německé zahraniční politiky*.[2013] Světlo světa tak spatřil první regulérní výstup z třístranného projektu GWDP. Šlo o první svazek řady D, věnovaný zahraničním vztahům Německa v období od září 1937 do září 1938 ve vybraných tematických okruzích.[2014] Svazek vydal Státní department v angličtině, německé vydání se teprve připravovalo a vyšlo až příští rok.[2015]

Dva měsíce poté, 21. září 1949, uveřejnil Státní department nové prohlášení, že byl vydán další, a to následující svazek edice, věnovaný vztahům mezi Německem a Československem v letech 1937–1938.[2016] Také on vyšel nejprve anglicky[2017] a německé vydání se vyšlo také až v roce následujícím.[2018] Anglickojazyčné mutace obou svazků navíc vyšly po určité prodlevě i v separátním britském vydání.

V druhé polovině roku 1949 tak byly rázem k disposici neznámé diplomatické dokumenty k Mnichovu, a to jak provenience britské, tak i kořistní německé. Pramenná základna ke studiu mnichovské krise několikanásobně narostla, obě edice iniciovaly vznik nových prací na mnichovské téma, ale začaly také ovlivňovat směr dalšího bádání. Jakkoliv lze s odstupem různě pohlížet na metodiku výběru a způsoby edičního zpřístupnění těchto dokumentů, je nutné vyzdvihnout, že publikování takto obrovského množství pramenného materiálu k událostem v podstatě jen deset let starým, bylo v dané době bez precedentu. Uveřejněním obou svazků byla zároveň dotčena sovětská předhůzka, že Spojené státy, Velká Británie a Francie nevydávají německé dokumenty k Mnichovu. Jaká bude asi sovětská odezva?

Sovětská odezva: Nová americká falsifikace dějin

Zatímco u britských dokumentů bylo vcelku pochopitelné, že se sovětští historikové omezí pouze na kritiku a budou moci nejvýše odhadovat, které skupiny dokumentů „unikly" edičnímu zpřístupnění; u německých kořistních dokumentů mohla sovětská odezva zopakovat scénář s *„historickou informací"*, opětovným podnícením rozsáhlé propagandistické kampaně a publikováním dalších „vzdorosborníků" německých kořistních dokumentů, jež měl SSSR k disposici. K ničemu takovému ale nedošlo a nebyly oživeny ani existující projekty z ledna a února 1948.[2019] Sovětské státní vedení oficiálně nereagovalo. Nemělo to ovšem znamenat, že SSSR bude mlčet. Problém byl formálně odsunut na odbornou úroveň – odpovědí na edici DGFP byla pověřena sovětská historiografie.

Není jasné, zda sovětské sdělovací prostředky uveřejnily zprávu o vydání prvních dvou svazků edice DGFP, patrně nikoliv. Sovětská odpověď na ni přišla až po roce, když v sedmém čísle *Otázek dějin* vyšla velice obsáhlá, více než jedenadvacetistránková (a pro ušetření místa zřejmě záměrně menším písmem tištěná) recense obou svazků. Napsal ji opět Leonid Nikolajevič Kutakov, tedy zaměstnanec Archivní správy MZV SSSR, tentokrát oficiálně sám, a nazval ji *Nová americká falsifikace dějin*.[2020]

Povšimněme si pečlivě názvu recense, která edici DGFP označovala za edici americkou a na tomto základě se pro ni začalo nejen v sovětské historiografii používat pojmenování *„americké dokumenty"*. Vidíme totiž pravý opak toho, co se událo na přelomu ledna a února 1948. Zatímco u předchozího separátního ame-

[2013] Tisková zpráva – *Documents on German Foreign Policy 1918–45 Released*. In: Department of State Bulletin 1949, vol. XXI, № 526, 1. 8. 1949, s. 158. *Szene bei Chamberlain am 11. März 1938. 400.000 kg Dokumente werden gesichtet*. Die Weltpresse, 18. 7. 1949, s. 2.

[2014] *Documents on German Foreign Policy 1918–1945. From the Archives of the German Foreign Ministry. Series D: Volume I. From Neurath to Ribbentrop (September 1937–September 1938)*. United States Government Printing Office, Washington 1949 – His Majesty's Stationery Office, Londýn 1949. Dále jen DGFP-D-1.

[2015] *Akten zur deutschen auswärtigen Politik. Serie D. Band I. Von Neurath zu Ribbentrop (September 1937 – September 1938)*. Imprimerie Nationale, Baden-Baden 1950. Dále jen ADAP-D-1.

[2016] Tisková zpráva – *Volume on Germany and Czechoslovakia, 1937–1938 Released*. In: Department of State Bulletin 1949, vol. XXI, № 535, 3. 10. 1949, s. 513–514. *Hitler plante Ermordung des deutschen Gesandten in Prag. Als Vorwand zum Ueberfall auf die Tschechoslowakei*. Die Weltpresse, 22. 9. 1949, s. 2.

[2017] *Documents on German Foreign Policy 1918–1945. From the Archives of the German Foreign Ministry. Series D: Volume II. Germany and Czechoslovakia (1937–1938)*. United States Government Printing Office, Washington 1949 – His Majesty's Stationery Office, Londýn 1950. Dále jen DGFP-D-2.

[2018] *Akten zur deutschen auswärtigen Politik. Serie D. Band II. Deutschland und die Tschechoslowakei (1937-1938)*. Imprimerie Nationale, Baden-Baden 1950. Dále jen ADAP-D-2.

[2019] Důvody nejsou známé.

[2020] Леонид Николаевич КУТАКОВ: *Новая американская фальсификация истории*. Вопросы истории, № 7/1950, s. 131–152. Číslo šlo do tisku 29. 7. 1950. V češtině pouze ve výňatcích L. KUTAKOV: *Nové americké padělání dějin*. Překlad J. Boudyš. Sovětská věda-Historie, č. 1–2/1950–1951, září–prosinec 1950, s. 84–98. Rovněž výtah – *Nové americké podvrhy našich dějin*. Hlas revoluce, 11. 10. 1950, s. 2 a 10. V textu *Proměna presidenta o dvou jednáních. Z kampaně proti buržoasním padělatelům*

rického sborníku k nacisticko-sovětským vztahům tvrdili sovětští autoři, že jde o společné dílo Spojených států, Velké Británie a Francie, byla tentokrát publikace, skutečně připravovaná v rámci třístranného edičního projektu, označena za americký počin[2021] a tedy v podstatě za propagandistický produkt amerického Státního departmentu.

Kutakov se při psaní recense držel podobné struktury jako v případě předešlé recense britských dokumentů. V úvodu neopomněl vyzdvihnout význam *„historické informace“* a sovětské dokumentové edice, které obnovily historickou pravdu, jíž se pokoušel americký sborník zfalšovat. Motiv k vydání obou svazků DGFP měl být ovlivněn právě sovětskými publikacemi.

Zfalšovaný výběr dokumentů

Uveřejnění *„historické informace“* a sovětských dokumentových sborníků podle Kutakova znemožnilo, aby se dále zatajovaly již uveřejněné dokumenty. Padělání dějin se prý stalo podstatně obtížnějším a zůstala tak jediná možnost: *„utopit opravdu důležité dokumenty, uveřejněné MZV SSSR, v moři bezvýznamných, tendenčně vybraných materiálů a oslabit tak dojem z publikací MZV SSSR, zpochybnit fakta, obsažená v Historické informaci Sovětské informační kanceláře, a tím rehabilitovat, jak to jen bude možné, anglo-americké imperialisty a sejmout z nich odpovědnost za politiku podpory hitlerovské agrese, jež vedla k druhé světové válce.“* Touto cestou se tedy měli vydat redaktoři DGFP.

Přestože Kutakov edici označuje za americkou, zmíní, že redakce byla třístranná. Důvod bude ovšem spíše ten, aby kriticky zhodnotil její složení: *„Mezi redaktory této edice najdeme jména řady známých buržoasních historiků – Sontaga, Wheelera-Bennetta a jiných – a mezi konsultanty – hlavu proněmecké školy amerických historiků Sidneyho Faye, bývalého velvyslance Spojených států ve frankistickém Španělsku, člena fašistické »Americké legie« Carltona Hayese, německého historika Holborna aj.“*

V duchu *„historické informace“* hodnotil Kutakov i metody práce edičního kolektivu, zejména jeho poukazování na zásady nejpřísnější vědecké objektivity: *„V předmluvě se několikrát zdůrazňuje, že redaktorům »bylo nejenom umožněno, ale také uloženo za povinnost« provést výběr dokumentů na základě nejpřísnější vědecké objektivity, že »nikdy ani jedna ze zúčastněných vlád se nepokoušela jakýmkoliv způsobem ovlivnit jejich práci«, že »při výběru a uveřejňování dokumentů jim byla poskytnuta úplná svoboda« atd. Redaktoři, chvástajíce se svou »objektivitou«, tvrdí, že vybírali pouze dokumenty, mající »význam pro pochopení zahraniční politiky Německa«. Je zcela pochopitelné, že taková zásada poskytovala redaktorům neomezenou možnost skrývat nejdůležitější dokumenty, které skutečně odrážejí politický kurs Anglie, Spojených států a Francie“.*

Údaje v předmluvě, týkající se dochování či nedochování jistých skupin diplomatických dokumentů považoval Kutakov za známku toho, že při výběru dokumentů k uveřejnění byla přítomna tendence nezveřejňovat takové dokumenty, které by ukázaly příliš mnoho z povahy tehdejších anglo-německých vztahů. Ostatně jak jinak vysvětlit, že se podle redaktorů materiály k této otázce většinou nedochovaly, a že z převážné části se jedná o materiály právě z let 1938–1939? *„Nelze se nepodivit nad podivným »osudem«, jenž postihl dokumenty, vztahující se k anglo-německým stykům, osudem, tím více podivuhodným, že Němci neměli žádnou potřebu tyto dokumenty ničit. Je známo, že němečtí váleční zločinci se u soudu v Norimberku hájili právě údaji z oblasti anglo-německých vztahů…“* Dokumenty *„z nejdůležitějšího období pokusů o anglo-německé sblížení“* tedy chybí. A je podle Kutakova samozřejmé, *„že nechybí náhodou. Je příliš obtížné vybrat z těchto dokumentů takové, které by neodhalovaly skutečný charakter anglo-německých vztahů a vytvářely pro anglo-americké padělatele potřebný dojem.“* Tvrzení předmluvy, že za redakci I. svazku nesou odpovědnost američtí redaktoři pak Kutakov označil za *„naivní úskok“*, kterým redakce naopak ještě více podtrhla, *„že to Angličané jsou především zainteresováni na zatajení těchto dokumentů“*.

Záměrné zatajování dokumentů Kutakov dokládá skutečností, že po některých dokumentech zbyly pouze zmínky v textu, nebo jen stopa v poznámkovém aparátu či lakonická poznámka *„Neotiskuje se“*, aniž by byl tento postup řádně zdůvodněn. *„Bylo by možné uvést desítky nejdůležitějších dokumentů, které editoři zatajili a o nichž obsahují zmínky dokumenty uveřejněné (viz dokumenty č. 23, 36, 47, 62, 66, 106, 110, 433, 435 aj.).“* K tomu dodal, že bylo jistě *„zatajeno výrazně více dokumentů, o kterých nevíme“*, a že jde často o dokumenty ke vztahům Německa k Anglii a Spojeným státům.

---

dějin 1948-1953 (HOP, roč. 9, č. 2/2017, s. 81–102) převzal jeho autor některé chyby dobového českého překladu, za což se dodatečně omlouvá. Nyní je užito překladu plně revidovaného.

[2021] Byť bylo zmíněno, že pod *„společnou anglo-francouzsko-americkou redakcí“*.

U I. svazku edice vyjádřil Kutakov podiv i nad jeho rozvržením do tematických okruhů, přičemž nejvíce jej upoutal poměr mezi množstvím dokumentů, týkajících se německých vztahů k Vatikánu, s množstvím uveřejněných písemností, majících vztah k Sovětskému svazu. Jaký to kontrast s předchozím americkým sborníkem… *„Při vydání pomlouvačného sborníku »Nacisticko-sovětské vztahy« zařadil Státní department Spojených států a jeho anglo-francouzští pomocníci hlavně dokumenty, představující zahraniční politiku SSSR ve zkreslené podobě. Nyní se padělatelé dějin rozhodli konat jinak. Redaktoři nynější edice mluvíce o své »vysoké vědecké objektivitě« nevysvětlují, proč např. Sovětskému svazu je z 1220 stran I. svazku této publikace věnováno celkem jen 34 stran, zatímco Vatikánu je vyhrazeno 130 stran, a třeba Rakousku – 349 stran. Takové zjevné přehlížení úlohy SSSR v mezinárodních záležitostech vyvolalo nespokojenost i u anglického recensenta této edice Taylora, který nazval vztah redaktorů k »Vatikánu jako k velmoci« »podivínstvím«. Problém ovšem nespočívá v nevinném podivínském chování redaktorů, ale v přesně stanoveném úsilí zatajit důsledný boj SSSR za mír proti fašistické agresi, vylíčit politiku SSSR v pokřiveném světle a podpořit nezdařenou a odhalenou avanturu Státního departmentu s uveřejněním sborníku »Sovětsko-nacistické vztahy« novou falsifikací.“* Nicméně i u otištěných dokumentů, věnovaných Sovětskému svazu platí podle Kutakova, že jsou tu uveřejňovány *„lživé výtvory nacistických diplomatů všelijakého původu“*.

Účelovost výběru dokumentů Kutakov ilustruje také např. na skutečnosti, že – na rozdíl např. od oficiální německé edice o I. světové válce – se redaktoři vůbec nezabývali úlohou německých monopolů. Že by proto, že měly vazby na Spojené státy?

A ani v této edici, jak Kutakov upozornil, nebyl otištěn záznam rozhovoru gauleitera Forstera s Churchillem, natož s dalšími představiteli, s nimiž se Forster sešel. Záznam z jednání Halifaxe s Hitlerem ovšem otištěn byl, i na to měl ale Kutakov připravenu odpověď: nebylo totiž možné jej neotisknout – jednak byl již Sovětským svazem zveřejněn, jednak většina materiálu z té doby se točí právě kolem této rozmluvy.

Kutakov se ale neozýval jenom vůči absencím některých dokumentů, ale také vůči jejich přítomnosti. Měl na mysli zařazení některých typů dokumentů, odrážejících přezíravý pohled nacistů na sousední státy či jejich horečné touhy po expansi, aniž by byly tyto ideje editory náležitě komentovány a po zásluze odsouzeny. Jejich prosté otištění presentoval Kutakov v podstatě jako cílené poskytování publicity těmto myšlenkám a názorům, jako výraz jen další zčásti skrývané tendence této edice, jíž měla být podpora německého revanšismu a vzkříšení německého imperialismu.[2022] Podle Kutakova byla *„posuzovaná publikace přizpůsobena úkolům a cílům soudobé imperialistické a agresivní politice anglo-amerického bloku podněcovatelů třetí světové války“*. Dokumenty zařazené do edice a *„lákavě líčící, jak anglické a francouzské vládnoucí kruhy za povzbuzování ze strany Spojených států šly vstříc agresivním plánům a velmocenským dobyvačným záměrům Německa vůči sousedním státům, viditelně sledují propagandistické cíle a slouží politice podpory revanšistických imperialistických kruhů Německa; politice, prováděné zrádci německého lidu – Adenauerem, Schumacherem a spol.“* Proto také konstatoval, že vydání této dokumentové sbírky *„nemá s úkoly vědy nic společného. Tato sbírka byla vydána pro potřeby podněcovatelů nové světové války a slouží jejích cílům a úkolům.“*

Odhalení „padělatelům navzdory“

Kutakov ovšem v recensi na některé dokumenty zvlášť poukázal, což zdánlivě nejde příliš dohromady s výše zmíněnými příkrými soudy, jimž edici podrobil. Východiskem se stala these o neúplném zfalšování, o zásadních zjištěních, které ani úporná snaha redaktorů-padělatelů nedokázala utopit v moři bezvýznamnosti, nebo také přeneseně – o schopnosti marxistické historické vědy proniknout do podstaty problému navzdory veškerému úsilí buržoasních padělatelů.

Kutakov tak mnohokrát sáhl k vysvětlujícím obratům, jako např. *„… je nesporné, že máme co dělat se zfalšovaným výběrem dokumentů, sledujícím přesně stanovené cíle. Nicméně lze v publikaci, bez ohledu na přání sestavovatelů, v řadě dokumentů nalézt zajímavé údaje, ukazující politiku anglo-amerických imperialistů v pravé podobě.“* – *„Dokonce i ve zfalšovaném výběru materiálů zkoumané publikace existují jednotlivé dokumenty, překvapující cynismem, s nímž anglický imperialismus přistoupil na úmluvu s útočníkem, na zradu míru a bezpečnosti.“* Mohl tak i z podle něj zpadělané edice využít řadu dokumentů a demonstrovat na nich platnost thesí *„historické informace“*.

[2022] Tomuto výkladu náramně nahrávaly formulace provázející projekt GWDP a hovořící o tom, že edice bude sloužit *„převýchově německého lidu“*. Vizte za pozn. 75.

Při práci s dokumenty postupoval v podstatě stejně jako v případě edice britské a nezřídka užil zcela totožných formulací. Nyní šel ale přece jen více do detailu a vytvářel různě obsáhlé souhrny jednotlivých tematických okruhů I. svazku.[2023]

Nejšíře se zabýval vztahy mezi Německem a Velkou Británií, kde především zopakoval thesi z recense DBFP, že: *„Tendenčním výběrem dokumentů s cílem rehabilitovat anglickou politiku úmluvy s Hitlerem se sestavovatelé publikace pokoušejí vytvořit dojem, jako by tato politika Anglie byla vyvolána především slabostí Anglie a všech demokratických mocností. Tento argument se pokoušejí podepřít výklady o slabosti SSSR (viz výše), o nestálé vnitřní situaci ve Francii atd. To vše je činěno proto, aby politika úmluvy západních mocností s Německem v tomto období byla ukázána jako jediná možná.“* Připomíná tak několikrát, že Chamberlainova přání navázat přátelství s Německem a Itálií byla motivována protisovětsky a měla zajistit *„kanalisaci“* německé agrese na východ proti SSSR.

U vztahů francouzsko-německých vyzdvihl, že: *„Mezi dokumenty o francouzsko-německých vztazích je celá skupina dokumentů, věnovaných pokusům Francie dosáhnout »společného řešení« s Německem.“* Významným zjištěním pak je, že *„iniciátorem této politiky byl tehdejší ministerský předseda, pravicový socialista Blum“*, jehož *„podlézavý návrh“* Německu ale *„nebyl Německem přijat“*. Ovšem *„Chautemps i Bonnet, kteří Bluma nahradili, také ničeho nenamítali proti posílení německého vlivu ve střední Evropě“* a němečtí diplomaté sdělovali do Berlína, že ve francouzských politických kruzích se dokonce vážně projednává otázka anulování francouzsko-sovětské smlouvy o vzájemné pomoci. *„Jak sděloval Kordt, Angličané »navrhli Francouzům, aby se drželi od Rusů dál«“.*

U vztahů se Spojenými státy Kutakov znovu připomněl, že jsou po dokumentární stránce zastoupeny nedostatečně. K tomu citoval příslušné pasáže *„historické informace“*, které doplnil odkazy na práci Alberta Nordena, upozorňující na těsné svazky amerických a německých monopolistů. K žádné z těchto otázek však dokumenty uveřejněny nebyly a ty, co uveřejněny byly, jsou podle Kutakova bezvýznamné. Pokud šlo o americkou diplomacii, vyzdvihl Kutakov skutečně demokratické přesvědčení velvyslance Dodda, jakožto výjimky mezi americkými diplomaty. Pozornost věnoval i londýnskému velvyslanci Kennedymu a jeho rozhovorům s německým velvyslancem Dirksenem, který si z jejich druhého rozhovoru *„učinil závěr, že »současná vláda Spojených států podporuje Chamberlainův kabinet a pomáhá mu překonávat všechny obtíže«. Tato podpora byla rozšířena i na »Chamberlainovo úsilí dosáhnout dohody s Německem«“.*

U dokumentů o vztazích s Rakouskem obvinil editory, že se pokoušejí rehabilitovat kancléře Schuschnigga, jehož *„zrádcovská činnost“* vedla k likvidaci rakouské nezávislosti a který rovněž nesl zodpovědnost za anšlus. Dokumenty k této Schuschniggově úloze však otištěny nebyly, údajně pro jejich nedostatečné dochování. Kutakov i v tomto viděl postranní úmysl a prostředek, jak pomoci s upevněním posice rakouské lidové strany, pokračující v Schuschniggově politice. Poměrně obšírně – možná i vzhledem k vlastní specialisaci – si Kutakov všímal dokumentů k německé politice na Dálném východě a pojednal i o dokumentech ke vztahům s Vatikánem.

Nová odhalení a Mnichov

Kutakovově kritice neušla ani předmluva k II. svazku, věnovaného čistě Mnichovu. *„Ústřední myšlenka II. svazku je redaktory vysvětlena v předmluvě následujícím způsobem: »Dokumenty ukazují, že někteří němečtí diplomaté věřili stejně upřímně jako anglická a francouzská vláda, že problém německé menšiny v československém státě bude vyřešen prostřednictvím jednání. Avšak těmto úmyslům odporovaly skutečné cíle Hitlera a Ribbentropa.«*

Kutakov ovšem tento výklad odmítl a Mnichov – ve shodě s *„historickou informací“* – znovu označil za *„kulminační bod anglo-francouzsko-americké politiky povzbuzování německé agrese a jejího nasměrování na východ“*. I zde se tak uplatnil onen Kutakovem naznačený redakční postup, tedy *„utopit veškerý smysl Mnichova“* v *„záplavě dokumentů o sudetských Němcích, o národnostních menšinách, o »upřímnosti« anglických a francouzských politiků a »zákeřnosti« Hitlera a Ribbentropa atd.“* Podobně i většina dokumentů, týkajících se stanoviska Anglie, *„byla vybrána se zjevným cílem vytvořit dojem, jako by hlavní úkol Anglie při uskutečňování její mnichovské politiky spočíval v tom, aby byl zachráněn mír, a že základní směr Chamberlainovy politiky byl prý zapříčiněn slabostí Anglie, Francie a Spojených států oproti fašistickému Německu i slabostí SSSR“*. Takže i II. svazek nese stopy tendenčního výběru dokumentů. *„Ale i přes tento tendenční výběr“*, píše i v tomto případě Kutakov, *„je možné mezi stovkami dokumentů mlátících prázdnou slámu všeobecně známých faktů*

[2023] Níže je připomenut pouze výběr některých charakteristických pasáží.

o sudetské otázce nalézt dokumenty, vyvracející lživé tvrzení o vynucenosti mnichovského »kompromisu«.“ Znovu tak v údajně zpadělané edici nalézá důležité dokumenty.

Mnichovskou problematiku si rozdělil na šest okruhů. Prvním byl vztah Anglie k čs. krisi, druhým vztah Francie, poté se věnoval ústupkům Anglie a Francie těsně před Mnichovem a jejich soupeření o přízeň Německa. Zvláštní oddíl věnoval úloze československého vedení v době Mnichova, roli Sovětského svazu a na závěr vazbám Spojených států k Mnichovu. Vytvářel tak vlastně novou osu klíčových událostí, vedoucích k Mnichovu.

Stejně jako u I. svazku se zamýšlel nejen nad nepřítomností některých dokumentů, ale u některých i nad motivací jejich zařazení do edice. Např. o zprávě velvyslaneckého rady v Londýně Kordta o rozmluvě s Horacem Wilsonem 23. srpna 1938 napsal: „*V dějinách lze nalézt málo příkladů, kdy bylo tak cynicky rozhodováno o osudech národů a zemí, bez jejich vědomí a souhlasu. Tento dokument vyvrací i základní thesi redaktorů, že generální kurs anglické politiky byl prý diktován pouze přáním vyřešit sudetskou otázku a tím zachránit mír. Poskytnutí volných rukou Německu v zemích východní a jihovýchodní Evropy, podepírané předáním Rakouska a Československa Němcům, zcela přesně vypovídalo o základním cíli anglické politiky: o nasměrování fašistické expanse na východ, proti SSSR.*“ Podle Kutakova zde byl ale i druhý důvod pro jeho otištění. „*Tento dokument byl vydavateli zařazen do publikace nejen proto, že publikace MZV SSSR v dostatečné míře odhalily anglickou politiku a zatajovat již známé dokumenty je poměrně obtížné (citovaný dokument je přílohou k dopisu Kordta Weizsäckerovi ve II. svazku sovětské publikace), ale i proto, že tento dokument a jemu podobné jsou jasně vypočítané k upevnění šovinistických a revanšistických nálad současných imperialistických kruhů Západního Německa. S tímto cílem bylo do publikace zařazeno nemálo dokumentů, z nichž některé jsou vypočítány k tomu, aby ospravedlnily německý imperialismus tím, že svalí veškerou vinu za válku osobně na Hitlera a Ribbentropa, jiné k tomu, aby ospravedlnily a zastaly se německého ministerstva zahraničních věcí a »počestných Němců«, jako např. dokumenty, ukazující »oposici« úředníků německého ministerstva zahraničních věcí vůči Ribbentropovi a Hitlerovi (dok č. 331 aj.). S týmž cílem šovinistické propagandy mezi Němci byl do publikace zařazen dokument, charakterisující protičeské stanovisko Hendersona, jenž prohlásil např. esesákovi Baumannovi, že »osobně necítí absolutně žádné sympatie k Čechům a kromě toho soudí, že připuštění takového stavu, kdy se sudetští Němci nacházejí pod vládou Čechů, je vážnou chybou«. Baumann o rozhovoru s Hendersonem poznamenal: »Mluvil o svém odporu vůči Čechů ve velmi silných výrazech.« Poté Henderson řekl: »I pokud by bylo Německo poraženo, bude třeba po uzavření mírové smlouvy postoupit oblasti osídlené sudetskými Němci Německu, aby byl učiněn konec věčnému nepokoji v Evropě« (dok č. 482). Pro vydavatele sborníku nebylo těžké se domyslet, že podobné dokumenty budou s nadšením přijaty v »parlamentu« pana Adenauera, kde už nejednou zaznívaly blouznivé hlasy, požadující »navrátit« Německu Rakousko, Čechy a Moravu.*“ – I zde tak můžeme vidět opakování argumentace užité v recensi k DBFP.

Kutakov rovněž z dokumentů usoudil, že „*Němci byli výtečně informováni o skutečných náladách anglické a francouzské vlády vůči Československu. Tato informovanost hitlerovců, jak je zřejmé i z této edice, se ukázala mj. v tom, že anglický velvyslanec v Berlíně Henderson i francouzský velvyslanec François-Poncet, ale také Daladier a Bonnet informovali hitlerovské pohlaváry o svých skutečných náladách a plánech. Ukazuje se, že kromě oficiálních styků měli francouzští vládci spojení s tajnými německými agenty a sdělovali Hitlerovi informace o zápase ve francouzské vládě o svých záměrech atd.*“

Kutakovův komentář k edici německých dokumentů také obsahoval tři formálně nenápadné zastávky, v níž se Kutakov soustředil na tři osobnosti, které jsou prý edicí líčeny v rozporu se skutečností. Dvě z těchto tří zastávek se posléze staly nejdůležitějšími místy celé Kutakovovy recense. O první osobnosti již zmínka zazněla – šlo o Schuschnigga a jeho spoluodpovědnost za anšlus.

Mnichovan Anthony Eden

Druhou osobností, jež měla být v edici podávána neadekvátním způsobem, byl Anthony Eden. Kutakov znovu zdůraznil, že „*ústředním článkem Chamberlainovy politiky bylo úsilí vydat Hitlerovi Rakousko a Československo jakožto cenu za poslušné splnění pokynů anglického imperialismu*“ a že edice se pokouší od této pravdy odvést pozornost a očistit anglický imperialismus. Ovšem „*pokus o rehabilitaci anglického imperialismu nachází svůj výraz i v tom, že staví »počestného« Edena proti Chamberlainovi a jeho okolí*“. V edici je

totiž *„shromážděna řada dokumentů, zobrazujících Edena jako protivníka Chamberlainovy linie, jenž si nepřeje navázat spolupráci s Německem“. – „Ale ani tady se americkým padělatelům úplně nedařilo.“*

Již při rozboru I. svazku mělo z německých dokumentů vyplynout, že Eden souhlasil s kursem v otázce Rakouska, který nabrala britská zahraniční politika Halifaxovou cestou k Hitlerovi, a tedy, že rovněž zastával chamberlainovskou linii. *„Ribbentrop v prosinci 1937 sdělil do Berlína, že při rozhovoru s Grandim Eden »zdůrazněně uznal osu Řím–Berlín jako stanovený fakt« (dokument č. 59). Německý chargé d'affaires v Anglii Woermann svědčil ve svých zprávách o Edenově nepřátelském vztahu k SSSR a o jeho sympatiích k Frankovi.*[2024] *Woermann psal: »Jasně patrným je (Edenovo) přání být v dobrých vztazích s Frankem v případě, že zvítězí«.“* Kutakov tak neváhal označit Edena za *„Chamberlainova spolupachatele při zradě nezávislosti Rakouska“.*

Stejnou úlohu ale měl hrát i v případě Československa: *„Historie toho, jak bylo zrazeno Československo, je dobře známa. V této souvislosti zbývá pouze poznamenat, že i v této otázce jednaly anglické vládnoucí špičky solidárně. Chamberlainův kurs v československé otázce Eden rovněž sdílel, jako v otázce rakouské. Ciano sdělil Hassellovi, že Eden při rozhovoru s Grandim (na začátku prosince 1937) zvláště zdůraznil, že Anglie nemá žádných závazků vůči Československu (dokument č. 62). Je třeba mít na paměti, že to bylo řečeno jen dva týdny po jednáních Hitlera s Halifaxem, během kterých bylo dosaženo tajné dohody o uspokojení dobyvačných choutek Hitlera na úkor Rakouska, Československa a Polska. Eden byl v této době ministrem zahraničních věcí a nemohl o této úmluvě nevědět. Takové prohlášení mohlo Hitlera jen povzbudit k dobyvačným akcím. Nelze na něj pohlížet jinak než jako na souhlas s Chamberlainovou linií.“*

Anthony Eden, na kterého dosavadní protichurchillovská kampaň poněkud pozapomněla a o němž *Dějiny diplomacie* svého času mluvily jako o *„stoupenci systému kolektivní bezpečnosti“*, prošel tedy nyní stejnou uličkou hanby jako Winston Churchill. Z někdejší protichamberlainovské opozice nezbylo již vůbec nic.

Edvard Beneš a československá reakce

Třetí osobností, jejíž údajně skutečný profil Kutakov odhaloval na základě německých dokumentů, se stal president Edvard Beneš. Po formální stránce použil Kutakov stále týž mechanismus, kterým došlo k proměně chápání de Gaullea, Churchilla a naposledy i Anthony Edena. V Benešově případě šlo ale o úder zcela nečekaný, jehož důvody nejsou zatím jasné a u kterého překvapuje i jeho rasance.

Kutakov začal nejprve zcela běžně uváděnou thesí, že *„při zradě Československa hrála velkou úlohu i československá reakce, vedená předáky agrární strany Hodžou a Beranem“.* Okamžitě poté zaznělo ale naprosté novum: *„Avšak nemalou úlohu v této zradě sehrál i Beneš. Dokumenty ukazují, že Beneš sdílel protisovětské tendence svých anglo-francouzských ochránců. Tak např. o sovětsko-české smlouvě Beneš prohlásil německému velvyslanci v Československu Eisenlohrovi, že smlouva je »přežitkem minulé epochy«, kterou on ovšem »nemůže prostě vyhodit do koše na papíry« (dokument č. 56).“*[2025] To však nebyl jediný Benešův výrok, namířený proti Sovětskému svazu. *„Beneš usiloval o dosažení dohody s Němci, ujišťoval je, že se přidržuje svazků s Francií a SSSR jenom proto, aby »nezůstal zcela sám proti Německu«. Zdůrazňoval, že »nemůže hrát s třetími stranami« za zády Německa (dokument č. 18).“*

Následně Kutakov Beneše obvinil, že: *„Spolu s celou českou reakcí bojoval Beneš proti hlavní síle československé demokracie – československé komunistické straně. Za přímé Benešovy účasti navrhla československá vláda hitlerovcům navázání kontaktu mezi československými policejními orgány a gestapem pro boj proti komunistům. Tento kontakt se začal vyvíjet v listopadu 1937. Zástupci československé policie navštívili Berlín, kde se jim dostalo »přátelského přijetí« (dokument č. 17). V únoru 1938 Beneš prohlásil německému velvyslanci Eisenlohrovi, že »nedopustí komunistickou propagandu a že chce navázat pravidelnou spolupráci své tajné policie s naší (tj. německou), aby odhalovala a zamezila takové propagandě« (dokument č. 56).“*

A Benešovo skutečné smýšlení pak mají prokazovat jeho výroky z léta 1938: *„Aby se hitlerovcům zavděčil, dospěl Beneš v srpnu 1938 během jednání s henleinovci k popření demokratického charakteru československé buržoasní republiky prohlásiv, že Československo »je diktaturou vládní většiny nad oposicí a české většiny nad ostatními národnostními skupinami«. Proto »je Československo v současné době svého druhu typem autoritativního státu a naprosto ne demokracií«. Když Beneš hovořil o smlouvě se SSSR, zdůraznil, že při navázání dobrých vztahů s Německem by »tato otázka prakticky ztratila jakoukoliv aktuálnost«. Dále Beneš řekl, že se bojí jen dvou věcí: »války a pak bolševické revoluce«. Tato svá prohlášení doprovázel vychloubáním, že »jeho první řeč po mírové konferenci byla namířena proti bolševikům« (dokument č. 398, příloha 2).“*

[2024] Míněn Francisco Franco.

[2025] Kutakov skutečně (a opakovaně) označil Eisenlohra za velvyslance.

Tím se ale důkazy proti čs. politikům nevyčerpávají: „*Ještě mnohem otevřenější kapitulantské stanovisko zaujímal premiér Hodža, ministr zahraničních věcí Krofta a předák agrárníků Beran. Během Delbosova pobytu v prosinci 1937 v Praze Hodža vytyčil plán na vytvoření »trojúhelníku Paříž–Berlín–Praha«, který by měl nahradit spojenecké vztahy Československa se SSSR a Francií. Předák českých agrárníků Beran prohlásil Eisenlohrovi, že »agrární strana vystupuje proti kolektivní bezpečnosti a pro sblížení s Německem«. Beran zdůraznil, že Československo neuzavřelo a neuzavře žádnou vojenskou dohodu se Sovětským Ruskem«. Beran se vyslovil pro zrušení smluvních vztahů se SSSR za podmínky, »že tyto snahy budou Němci oceněny« (dokument č. 62). V březnu 1938 Beran otevřeně Eisenlohrovi prohlásil, že pokud by bylo dosaženo skutečné dohody s Německem, pak by bylo možné posoudit otázku zrušení smlouvy se Sovětským Ruskem. Beran prohlásil, že tak smýšlejí i Hodža a Krofta (dokument č. 105). Během Runcimanova pobytu v Praze československá vláda nabídla henleinovcům, že je »ochotna jednat o svých politických stycích se Sovětským Ruskem« (dokument č. 408).*“

A nakonec přišel opravdový sólokapr: „*Na konci září, v předvečer Mnichova, sdělil ředitel evropského odboru československého ministerstva zahraničních věcí Čermák německému chargé d'affaires v Československu Henckemu, že Beneš a Syrový »jsou ochotni uznat jakýkoli diktát, jestliže Německo dovolí Čechům, aby žili v nezávislém státě, jehož území obývají. Válku chtějí jenom komunisté« (dokument č. 592).*“ K tomu Kutakov dodal, že „*zrádná politika anglické a francouzské vlády a kapitulantské chování československé vlády vyvolaly rozhořčení lidových mas Československa. Dokonce i němečtí fašističtí diplomaté byli nuceni přiznat, že vlivem činnosti komunistů rostla vůle Čechů k odporu (dokument č. 596). Ale západní »spojenci« Československa, na něž se orientoval Beneš, zradili československý lid.*“ „*Zradila ho i československá vládnoucí špička, která »ve strachu o své třídní zájmy nepřijala podanou ruku Sovětského svazu, ruku Stalinovu, a dala přednost hanebné kapitulaci«*,“ uzavíral Kutakov problematiku čs. politiky citátem Gottwaldovy prosincové zdravice.

Z více než jednadvacetistránkové recense věnoval Kutakov čs. vnitřním poměrům pouze dvě půlstrany a nelze říci, že by šlo o páteřní odstavce. Ale, jak už bylo ukázáno výše, v míře kritiky vůči Edvardu Benešovi překonávala Kutakovova recense soudobé sovětské texty skutečně několikanásobně a zcela převracela dosavadní základy mnichovského příběhu v sovětské historiografii. Recense, která se tolikrát odvolávala na „*historickou informaci*“, zakývala jednou z jejích hlavních thesí, jíž bylo cynické obětování posledního demokratického státu ve střední Evropě jeho západními spojenci pro jeho spojenectví se SSSR.

Projdeme-li si znovu všechny argumenty uváděné Kutakovem, pak Benešovou hlavní vinou zde bylo vyjádření „*záporného poměru k Sovětskému svazu*“, tedy ono „kritérium“, o němž mluvil na listopadové konferenci v Praze I. I. Udalcov a jež má rozhodovat o reakčnosti či demokratičnosti.[2026] Beneš – před Němci – odhalil své protisovětské zaměření a to je Kutakovem kladeno do pozadí i ostatních Benešových politických kroků, především do odmítnutí sovětské pomoci. Povšimněme si, že v této úvaze Kutakov zjevně spoléhá na absolutní autentičnost a pravdivost těchto německých dokumentů.

Co však činí dokumenty o protisovětském postoji Edvarda Beneše pravdivějšími a spolehlivějšími, než dokumenty téhož původu a z téže edice, vztahující se k Sovětskému svazu, u nichž Kutakov trval na tom, že jde o „*lživé výtvory nacistických diplomatů všelijakého původu*“? Proč to neplatí i zde? Proč jedna ze základních thesí protipadělatelské kampaně, stojící již na jejím počátku, že buržoasní historikové systematicky padělají dějiny a odvádějí pozornost od viny svých domácích vládnoucích kruhů, se zde náhle neuplatňuje a sovětský historik věří otištěným záznamům hitlerovských úředníků? Není v tom rozpor? Důvody, proč se rozhodl těmto dokumentům věřit, ale Kutakov neuvedl.

Benešovo sensační odhalení provedl Kutakov na základě úryvků z pouhých čtyř dokumentů! Nezohlednil přitom vůbec chronologii uvedených Benešových výroků, ani jejich úplný kontext. Ba co více, srovnáním s texty uvedených dokumentů se ukazuje, že šlo o pouhé útržky různých Benešových vět, jež spolu víceméně nesouvisely a vlastně vůbec nepocházely ze zářijových dní. Závažné sdělení o zprávě Vlastimila Čermáka je evidentním svědectvím z druhé ruky (a mimochodem jediným důkazem proti ministru Kroftovi), což by samo o sobě předpokládalo zvýšenou míru obezřetnosti. Pro takto resolutní soudy neexistovaly oprávněné důvody.

Na autoritativní výklad historie povýšil Kutakov Gottwaldovu narozeninovou zdravici. V jejím případě vlastně zcela sledoval linii úvodníkové série loňského ročníku *Otázek dějin*, která texty tohoto typu zdůraz-

[2026] Vizte u pozn. 1980.

ňovala jako klíčové prameny ke studiu dějin. Proslov vedoucího muže lidově demokratického Československa ke Stalinovým narozeninám získal tedy sílu historického pramene.

Uvedenými výtkami ale Kutakov téma kritiky Edvarda Beneše a čs. politiky neuzavřel. Na konci r. 1950 vyšel ve *Zprávách Akademie věd SSSR* další Kutakovův recensní text, nazvaný *Americká falsifikace dějin Mnichova*.[2027] Šlo v podstatě o upravený výtah jeho recensní stati z *Otázek dějin*,[2028] který se nyní soustředil už výhradně na dějiny Mnichova. I zde otiskl pasáže tepající Edvarda Beneše za jeho protisovětské stanovisko a jeho ochotu spolupracovat s nacistickou policií. Oproti původní recensi ale přidal několik „nových" odhalení.[2029]

K Benešovým skutkům přidal pronásledování německých protifašistických emigrantů: „*Beneš, ve snaze ukázat se před hitlerovci a zabránit protifašistické činnosti německých emigrantů, z vlastní iniciativy zařídil, aby emigranti byli vystěhováni z pohraničních oblastí a soustředěni do nevelkých oblastí ve vnitrozemí. »Přestěhování emigrantů dělo se s krajní přísností. Nedovolil (Beneš), aby byl v jednotlivých případech projevován individuální přístup s ohledem na možnost obstarávání prostředků k živobytí, dokud nebyla veškerá masa osob, nad kterými nebylo možné zajistit kontrolu, vystěhována z pohraničních oblastí« (příloha k dok. č. 18). Beneš ochotně přijal návrh hitlerovců na zákaz emigrantským novinám vést protifašistickou propagandu (dok. č. 12, 15).*"

Doplnil prohřešky i k Hodžovi, Kroftovi a Beranovi. „*Věc došla až k tomu, že hitlerovským diplomatům předávali tajné informace a slibovali provést ta či jiná opatření, výhodná pro Německo. Tak např. 16. prosince 1937 sdělil Hodža důvěrně Eisenlohrovi, že návrh zákona o rozpouštění politických stran, namířený proti henleinovcům, je pohřben v subkomisi a »až se dostane do parlamentu, budou z něj jedovatá žihadla vytažena«. Hodža nic nenamítal »proti určitým represím ze strany Německa vůči Čechům« (dok. č. 31). Hodža sdělil Eisenlohrovi na konci května 1938, že má v úmyslu jít dále v uspokojování požadavků sudetoněmecké strany, pokračovat v jednáních s Henleinem a odvolat opatření, přijatá v poslední době pro upevnění bezpečnosti Československa (dok č. 218).*" Hodža vedle toho „*řekl otevřeně Eisenlohrovi, že »nikdy nebyl stoupencem dohody se SSSR«*" a „*Krofta při rozhovoru s Eisenlohrem, kdy jej zpravoval o jednáních s Delbosem, zdůraznil přání Československa mít co možná nejtěsnější kontakt s »kulturou a civilisací Západu«, – »tedy nikoliv s kulturou a civilisací Ruska« – poznamenal Eisenlohr (dok č. 38)*".

Kutakov tak přední čs. politiky postavil na stejnou úroveň jako francouzské a britské: „donášeli" Němcům státní tajemství, podbízeli se jim a snažili se jim za každou cenu vyhovět. Tím byl vlastně zcela setřen rozdíl mezi vládnoucími kruhy Velké Británie, Francie a Československa, všechny se vůči Německu chovaly úplně stejně. Jestliže výhrady vůči Hodžovi a Beranovi zcela odpovídaly dosavadním schématům a víceméně vycházely z čs. praxe, pak Kutakovův úder proti presidentu Benešovi neměl v čs. prostředí co do hloubky a rasance, a to i přes veškerou kritiku Benešovy osoby v posledních měsících, žádný zjevný předobraz. Kutakov fakticky zahájil likvidaci svébytné posice presidenta Beneše v mnichovském výkladu a s ní i rozlišování proudů čs. buržoasie na reakční a demokratický. Jedinou silou čs. demokracie se ve výkladu Mnichova stala komunistická strana.

Třetí jednání: Štejnova recense

Kutakovovy recense však nezůstaly jediným příspěvkem sovětské historiografie na mnichovské téma. 2. číslo dalšího ročníku *Otázek dějin* přineslo velice hutný recensní příspěvek *Nová anglická falsifikace Mnichova*. Napsal jej Boris Jefimovič Štejn a šlo vlastně o avisované „mnichovské" pokračování jeho předchozí recense britské edice DBFP.[2030] Rozsah byl imponující – celých 32 stran tištěných navíc opět menšími písmeny než ostatní texty, takže reálně lze hovořit spíše o recensní studii.

Jak vyplývá z názvu, na rozdíl od Kutakova a Adamova se zabýval čistě Mnichovem. Přestože edici kritisoval podobně jako jeho kolegové a v některých ohledech možná ještě ostřeji, připustil, že oba svazky k roku 1938 obsahují některé závažné a dosud neznámé dokumenty. Naprostou většinu Štejnova příspěvku proto tvoří velmi podrobné výtahy z těchto dokumentů, přičemž nejvíce se Štejn soustředil na poprvé uve-

[2027] Леонид Николаевич КУТАКОВ: *Американская фальсификация истории Мюнхена*. Известия Академии наук СССР. Серия истории и философии. Том VII, № 6/1950, s. 559–574. Český překlad článku zřejmě nevyšel.

[2028] Např. Eisenlohr je zde již správně uveden jako vyslanec.

[2029] Tyto doplňky nebyly zřejmě v čs. prostředí reflektovány.

[2030] Борис Ефимович ШТЕЙН: *Новая английская фальсификация истории Мюнхена*. Вопросы истории, № 2/1951, s. 92–118. Číslo šlo do tisku 12. 3. 1951. Slovenský překlad B. ŠTEJN: *Nové anglické falšovanie dejín Mníchova*. Preložil V. Hric. Sovětská věda-Historie, č. 7/1950–1951, září–říjen 1951, s. 78–109. V textu *Proměna presidenta o dvou jednáních. Z kampaně proti buržoasním padělatelům dějin 1948-1953* (HOP, roč. 9, č. 2/2017, s. 81–102) převzal autor některé chyby dobového překladu, resp. se dopustil několika vlastních, za což se dodatečně omlouvá. Nyní je užito překladu plně revidovaného.

řejněné protokoly z konferencí britské a francouzské vlády, záznamy ze schůzek Hitlera s Chamberlainem a Wilsonem, věnoval se i britským návrhům, těsně předcházejícím mnichovské dohodě (britský *„time--table“*) a pochopitelně i záznamu o mnichovské konferenci. Tyto nově uveřejněné dokumenty pak porovnával s materiály, které již uveřejněny byly, tj. se sovětským dokumentovým sborníkem, thesemi *„historické informace“*, ale také s edicí DGFP, z níž citoval především prostřednictvím odkazů na Kutakovovu recensi. Je tedy jasné, že i přes poněkud odlišnější Štejnův přístup k britské edici se v některých případech jeho článek překrýval s Kutakovovou recensí DGFP.

Tak tomu bylo např. u osoby Anthony Edena, kde Štejn doslova převzal Kutakovovy závěry a odmítl „legendu“ o Edenově podpoře kolektivní bezpečnosti a nesouhlasu s Chamberlainovou politikou, legendu, *„která dosud zůstávala neodhalenou“*: *„Je tak zcela zjevné, že jak v rakouské otázce, tak i v otázce Československa nebylo mezi »stoupencem« soustavy kolektivní bezpečnosti Edenem a důslednými mnichovany Chamberlainem a Halifaxem žádných závažných rozdílů“*. Štejn ale pokračoval i v Kutakovově kritice Edvarda Beneše a zdaleka se neomezil jen na opakování Kutakovových tvrzení.

Další kritika Edvarda Beneše

Je třeba předeslat, že vzhledem k formě celého článku působí velmi neobvykle, že zatímco Edenovu kritiku odbyl Štejn ve třech odstavcích, Benešovi věnoval zhruba dvě stránky, ačkoliv šlo vlastně o odbočku od tématu. Argumenty proti Benešovi čerpal Štejn jednak z německých dokumentů (prostřednictvím Kutakova), sám ale vyhledal podobný kompromitující materiál i v dokumentech britských. A tady je třeba se pozastavit.

Víme, že stejnou edici britských dokumentů recensovali počátkem roku 1950 Adamov a Kutakov. Ti ovšem tehdy na žádné závažné argumenty proti Benešovi neupozornili. Učinil tak až Kutakov u dokumentů německých zhruba o půl roku později. Nyní ale v týchž britských dokumentech nalezl protibenešovské argumenty Štejn. Proč na tyto skutečnosti neupozornil už Adamov s Kutakovem? Proč ke kritice Beneše došlo až v souvislosti s DGFP zhruba o půl roku později? Co se změnilo během první poloviny roku 1950? A proč je nyní zjevně potřeba vložit do recensního textu o britské dokumentaci i argumenty proti Benešovi, přestože naprostá většina Štejnova článku sleduje zcela jinou dějovou linii? Proč taková péče? A je to náhoda, že nejostřejší kritika Beneše vyšla od osob jednoznačně spjatých s MZV SSSR?

Na tyto otázky odpověď bohužel neznáme, a proto lze vyslovit jen nepodloženou domněnku: Kutakov i Štejn plnili úkol nalézt kompromitující materiál proti Edvardu Benešovi, přičemž podnět mohl vyjít ze sovětského ministerstva zahraničních věcí, jehož zaměstnanci oba historikové byli. Nelze totiž předpokládat, že by texty obou recensí, dotýkajících se témat kolem *„historické informace“*, neprošly nějakým typem schvalovacího procesu. Nelze předpokládat ani, že by způsob, jakým se obě recense s edicí britských a německých kořistních dokumentů vyrovnaly, nebyl s MZV přinejmenším konsultován. Interpretační shody obou textů v této věci jsou navíc až příliš očividné. Je důvod se domnívat, že sovětské vedení (a nemuselo jít nutně o MZV, to mohlo být jen realisátorem) zřejmě iniciovalo v první polovině roku 1950 diskreditaci Edvarda Beneše.

Přechod k Benešově kritice je ve Štejnově článku poměrně náhlý a nečekaný: *„Dokumenty britské zahraniční politiky nezvratně dokazují, nakolik se Angličané a Francouzi zajímali o problém sovětsko-českých vztahů. Tak anglický vyslanec v Praze Newton v dopise lordu Halifaxovi z 12. května upozorňuje na význam, který český tisk přikládal prohlášení M. I. Kalinina české delegaci, jež navštívila Moskvu během prvomájových oslav. Ve svém dopise Newton zdůrazňuje mínění tisku, patřícímu Benešově straně, že přátelství se Sovětským svazem je nezbytnou podmínkou bezpečnosti Československa a zachování její mezinárodní posice v Evropě (s. 289).“* Na tomto místě provedl Štejn ostrý střih a změnu tématu: *„Že tak opravdu psal tisk patřící Benešově straně, o tom není pochyb. Avšak britské dokumenty vrhají mnoho světla i na to, co si o sovětsko-českých vztazích myslela Benešova strana, přesněji řečeno, sám Beneš.“*

Načež Štejn cituje Benešův výrok, který měl učinit před vyslancem Newtonem: *„Anglický vyslanec Newton podává v dopise z 18. května následující Benešovo prohlášení: »Československé vztahy s Ruskem vždy byly a zůstanou druhořadým faktorem a jsou závislé na stanovisku Francie a Velké Británie. Nynější svazek Československa s Ruskem je výsledkem výlučně francouzsko-ruské smlouvy. Avšak pokud západní Evropa sama nebude na Rusku zainteresovaná, pak ani Československo nebude na něm rovněž zainteresováno. Jeho země, – opakoval Beneš, – bude vždy spojena se západní Evropou, a nikoliv s Evropou východní.« »Taková byla vždy uznávaná*

politika presidenta Masaryka i má,« dodal Beneš s velkým vzrušením (s. 314).“ Beneš se tedy přiznal k protisovětské politice, kterou prováděl společně s Masarykem!

Srovnejme ovšem poslední Štejnovu větu[2031] s anglickým originálem[2032] a zjistíme závažné posuny ve významu, které nastaly při překladu anglických vět do ruštiny. Newton totiž původně napsal: „*To byly vždy zásady politiky presidenta Masaryka i jeho samého a tyto zásady jeho zásadami zůstanou, řekl president Beneš, mluvě s vážným důrazem.*“ Takové posuny – uvážíme-li jazykové schopnosti bývalého diplomata Štejna – lze stěží svést na nepřesný překlad. Pečlivější pohled do britské edice navíc ukazuje, že Štejn ponechal zcela mimo citát ostatní Benešovy argumenty, o nichž se britský vyslanec zmiňoval, které se dotýkaly Sovětského svazu a výrazně pozměňovaly obraz načrtnutý Štejnem.

Další důkaz Benešovy protisovětské politiky nalezl Štejn v jeho vztahu k Podkarpatské Rusi: „*V anglických dokumentech jsou i jiná Benešova vyjádření, která nepozbyla jisté zajímavosti. Tak v dopise z 3. června Newton informuje o svém rozhovoru s Benešem. Během tohoto rozhovoru, když se Newton dotkl otázky Zakarpatské Ukrajiny, Beneš řekl: »Obyvatelé tohoto poměrně nevelkého území jsou zcela zvláštním národem (vzhledem k Čechům a Slovákům), a pokud bude někdy utvořena nezávislá Ukrajina, budou (tito obyvatelé) připojeni k Ukrajině« (s. 443). Benešova věta »… pokud bude někdy utvořena nezávislá Ukrajina« je naprosto nedvojsmyslnou. V okamžiku jejího pronesení dávno už existovala opravdu nezávislá Ukrajina v podobě Ukrajinské sovětské socialistické republiky. To, že Beneš užil podmínky v budoucím čase, svědčí o tom, že neměl na mysli USSR, ale že se při tomto rozhovoru nepochybně hovořilo o hitlerovských plánech, o nichž na XVIII. sjezdu VKS(b) mluvil s ironií soudruh Stalin. Jak je zřejmé, Beneš souhlasil s tím, že Zakarpatská Ukrajina bude odevzdána této hitlerovské »nezávislé Ukrajině«.*“ – Beneš tedy podle Štejna *nepochybně* podporoval německý plán odtržení Ukrajiny od Sovětského svazu![2033]

Štejn současně obvinil britské editory, že záměrně zatajili skutečné Benešovy názory v době Mnichova. „*Anglické dokumenty, vztahující se k předmnichovskému období, poskytují přesvědčivý, byť zdaleka ne úplný obraz anglo-francouzského nátlaku na Československo s cílem přinutit je k souhlasu s odstoupením Sudetské oblasti hitlerovskému Německu a tím svěřit další osud Československa Hitlerovi. Tyto dokumenty však očividně zkreslují stanovisko Beneše. Anglická dokumentace důkladně zatajuje skutečné Benešovo stanovisko v otázce mnichovské úmluvy celkem vzato i ohledně vztahů k Sovětskému svazu.*“

Vše ale lze odhalit jinými dokumenty: „*Toto důkladné zamaskování Benešova skutečného stanoviska vyniká zvláště jasně ve světle jiných dokumentů, uveřejněných takřka současně s anglickými. Máme na mysli paměti Beneše samého a »Dokumenty německé zahraniční politiky«, vydané Státním departmentem Spojených států.*“ A dodal, že „*v této souvislosti se jako výjimečně historicky cenný jeví článek Klementa Gottwalda, uveřejněný v den sedmdesátin J. V. Stalina. Nejen, že pomáhá ukázat skutečné Benešovo stanovisko v předvečer Mnichova, ale usvědčuje také z padělatelství redaktory anglických dokumentů, kteří se pokoušeli Beneše vylíčit jako bojovníka proti Mnichovu.*“

„*O naprosté neudržitelnosti této legendy hovoří*“ podle Štejna „*především ono zrádcovské stanovisko, jaké Beneš zaujal ve vztahu k otázce obrany národní budoucnosti Československa*“, tj. Benešovo odmítnutí sovětské pomoci. „*Je známo, že Beneš odmítl přijmout pomoc Sovětského svazu při obraně Československa před Hitlerem. Není těžké vidět pravé příčiny tohoto odmítnutí. Válka proti hitlerovskému Německu, jíž by se účastnil Sovětský svaz, by bezpochyby ihned projevila svůj osvobozenecký charakter. Osvobozenecký charakter války by musel před národy bojujících zemí nevyhnutelně postavit problém nejen úplného zničení fašismu, ale i problém boje proti kapitalistickému útlaku, a to jak v centrech, tak i na periférii imperialismu. Položení takové otázky nevyhovovalo ani americkým, ani anglo-francouzským imperialistům, ani Benešovi, který, jak by se zdálo, byl bezprostřední a prvou obětí mnichovské politiky. V základech mnichovské politiky hluboko tkvěly třídní příčiny. Rozhodujícím okamžikem byl pevně stanovený cíl – isolovat SSSR pro jeho následné přepadení. O dosažení tohoto cíle usilovali jak angličtí a francouzští, tak američtí reakcionáři všech barev, i jejich pravicově socialističtí lokajové.*“

Důkaz, že Benešovi šlo o to, aby Německo zaútočilo na Sovětský svaz, našel Štejn překvapivě v Benešových *Pamětech*.[2034] – „*To zejména dosvědčuje i Beneš, když tvrdí, že po jeho příjezdu do Londýna mu oznámili labouristični předáci Arthur Greenwood a Arthur Henderson mladší, že »si nebyli jisti tím, zda evropská válka,*

[2031] *«‹Такова всегда была признанная политика президента Масарика и моя›, – прибавил Бенеш с большим возбуждением (стр. 314).»*

[2032] *“These had always been the principles of the policy of President Masaryk and of himself and, said President Benes, speaking with serious emphasis, they would remain his principles.”* (DBFP-III-1, dok. č. 229, s. 314.)

[2033] Vizte u pozn. 763 a za pozn. 821.

[2034] Opět se můžeme ptát: Proč našel tento důkaz až Štejn v r. 1951? Proč jej neobjevil už Rubinštejn v r. 1948?

která mohla vzplanout za situace roku 1938, bude směřovat jen proti Sovětskému svazu«. Není těžké si domyslet, že tato úvaha Greenwooda a Hendersona vysvětluje Benešovo odmítnutí přijmout pomoc Sovětského svazu v boji proti Hitlerovi."

Štejnův závěr působí ale už od pohledu poněkud krkolomně. Beneš chtěl přijmout pomoc SSSR, aby zapříčinil německý útok na SSSR. Nakonec ji nepřijal, protože situace nebyla příznivá k vyvolání protisovětské války.[2035] – Je zjevné, že lpění na protisovětské podstatě Mnichova si začalo vynucovat čím dál „odvážnější" konstrukce.

Potíž je v tom, že při citování Benešových *Pamětí* se Štejn dopustil již velmi hrubé manipulace, neboť Beneš v nich psal zcela něco jiného. Šlo o pasáž, týkající se Benešova rozhovoru s presidentem Rooseveltem v květnu 1939, při němž měl Roosevelt podle Beneše zvlášť zdůrazňovat, *„že jsme dobře učinili, že jsme se v roce 1938 nedali vyprovokovat za tehdejších okolností k válce s Hitlerem. Soudil, že bychom byli hrozně vytrpěli; západní Evropa nám nechtěla a Amerika by nám nebyla mohla pomoci a kdyby byl zakročil Sovětský svaz sám, nebyl si vůbec jist, jak by se byla v tehdejší politické konstelaci celá věc skončila. Ani západní Evropa, ani Amerika daleko nebyly v žádném směru na konflikt ani mravně, ani materielně připraveny a Hitler by se byl snad tehdy ke svému konečnému cíli snáze a rychleji – a aspoň na jistý čas – dostal.*" K tomu pak Beneš připojil poznámku: *„Naprosto stejné hledisko formulovali mi brzy nato, když jsem se vrátil do Anglie, vůdcové dělnické strany Arthur Greenwood a Arthur Henderson mladší, kteří si tehdy nebyli jisti, zdali v roce 1938 nebyla situace taková, že by z ní nakonec nebyla rozpoutána evropská válka, zaměřená pouze proti Sovětskému svazu. Ať tak či tak, v té době nebyla podle jejich mínění Anglie zralá a vnitřně jednotná podniknout válku proti Hitlerovu Německu.*"[2036] Rozdílný význam je tu naprosto markantní a opět jej lze jen obtížně svést na chybu překladu.[2037]

K závažným Benešovým vinám přimetl Štejn ještě hromádku, snesenou Kutakovem: *„Druhý z námi jmenovaných pramenů (edice Státního departmentu Spojených států »Dokumenty německé zahraniční politiky«) uvádí řadu mimořádně závažných podrobností, charakterisujících skutečné Benešovo stanovisko. Tak např. bylo v edici Státního departmentu uveřejněno Benešovo prohlášení hitlerovskému vyslanci v Československu Eisenlohrovi, že sovětsko-československá smlouva je »přežitkem minulé epochy«, který ovšem on (Beneš – B. Š.) »nemůže prostě vyhodit do koše na papíry« (dok. č. 56). Dále v témže rozhovoru Beneš zdůraznil, že při navázání dobrých vztahů s Německem »ztratila by tato otázka (sovětsko-československé smlouvy – B. Š.) prakticky jakoukoliv aktuálnost«. Tady také Beneš přiznal, že se bojí pouze dvou věcí: »války a pak bolševické revoluce«.*"

Otázku sovětské pomoci a Benešovy úlohy pak podle Štejna osvětluje *„výjimečně historicky cenný"* článek Klementa Gottwalda: *„Jak se v r. 1949 stalo známým z článku Klementa Gottwalda, soudruh Stalin prostřednictvím K. Gottwalda sdělil v r. 1938 Benešovi, že »Sovětský svaz je ochoten poskytnout vojenskou pomoc Československu dokonce i v tom případě, pokud tak neučiní Francie, což bylo podmínkou sovětské pomoci, a i v tom případě, pokud by tehdejší beckovské Polsko či bojarské Rumunsko odmítlo poskytnout průchod sovětským vojskům.«"* Na základě toho pak Štejn konstatoval, že *„Beneš zatajil toto prohlášení J. V. Stalina před československým lidem a odmítl přijmout pomoc Sovětského svazu."* Gottwaldova zdravice se tak v očích sovětských historiků stala důkazem temné úlohy Edvarda Beneše v mnichovských událostech, přestože Gottwald nic takového výslovně neřekl. – Ono pomyslné „argumentační perpetuum mobile" začalo pracovat.

Štejnovo shrnutí Benešova *„zrádcovského stanoviska"* bylo zcela nekompromisní: *„Vše, co bylo řečeno, naprosto stačí k tomu, aby byla Benešovi přiznána odpovědnost za mnichovskou úmluvu. Padělání dějin v daném případě spočívá v legendě, že byl prý Beneš »obětí Mnichova«, zatímco ve skutečnosti byl jedním ze spolupachatelů mnichovské politiky.*"[2038]

[2035] To lze přece vysvětlit i způsobem, že Beneš svým rozhodnutím zabránil protisovětské válce, což je přesně to, co napsal v *Úvahách o slovanství*! (Vizte za pozn. 1389.) Jak se tedy měl vlastně rozhodnout?

[2036] BENEŠ: *Paměti*, c. d., s. 116. Štejn mimochodem uvádí chybně i odkaz na příslušnou stránku *Pamětí*.

[2037] Tím spíše, že Štejn zřejmě posunul i časový rámec – není jasné, který *„Benešův příjezd do Anglie"* měl na mysli, když o jeho cestě do Spojených států a rozhovoru s Rooseveltem se nezmínil.

[2038] Do Štejnova protibenešovského výkladu ovšem nezapadaly tři odstavce ze závěru článku, v němž popisoval Benešovy vážné výhrady z 28. září proti poslednímu britskému plánu (time-table) i jeho žádost, aby v Mnichově nebylo přijímáno nic bez vyslechnutí Československa (dok č. 1194–1196).

Když dva dělají totéž…

I u Štejna tak působil onen zajímavý paradox, kdy k odhalení Benešovy zrádné úlohy přispěly dokumentové edice ze Západu, o nichž přitom sám recensent prohlásil, že padělají dějiny.[2039] Obě recense – Štejnova i Kutakovova – navíc upřednostňovaly jen ty dokumenty a ony jejich pasáže, které (z hlediska autorů) ubíraly Benešovi na cti. Stačilo, aby byl Beneš i jen na chviličku ukázán zdánlivě v nepříznivém světle, taková místa pak byla i ve zpadělaných edicích považována za pravdivá, pak šlo o jedinou a skutečnou pravdu, kterou se edičním kolektivům profesionálních padělatelů nepodařilo zakrýt. O dokumentech, které potvrzovaly dosavadní „benešovskou legendu", se nemluvilo, nebyly citovány a byly automaticky chápány jako padělky.

To, co stálo u počátku protipadělatelské kampaně, tedy předhůzka americkým, britským a francouzským historikům, že předkládají obraz minulosti vystavěný na neověřených německých dokumentech, činili nyní Kutakov a Štejn ve vztahu k Československu.

Po zásazích Leonida Nikolajeviče Kutakova a Borise Jefimoviče Štejna se zcela proměnil pohled sovětské historiografie na osobu Edvarda Beneše a tím i vlastně na vnitropolitickou situaci předmnichovské republiky. Nový Benešův obraz zachycoval nedávno zesnulého presidenta jako zcela „standardního" buržoasního politika, který se neštítí odhodit demokratické zásady, provádí neupřímnou a protisovětskou politiku, bojuje proti jediné skutečně demokratické síle ve státě, proti KSČ, bojí se socialistické revoluce a navzdory ohrožení vlastní země odmítá upřímnou pomoc Sovětského svazu, od něhož chce ještě odtrhnout Ukrajinu. To vše se prý podařilo nalézt v edicích, jejichž redaktoři se přitom houževnatě snažili tyto Benešovy vlastnosti ututlat.

Že tyto praktiky buržoasního dějepisectví dokázala „odhalit" právě sovětská věda bylo předkládáno jako důkaz pokrokovosti sovětské vědy, jež dokáže odkrýt skutečné, imperialisty marně zastírané příčiny mnichovské zrady, a to ještě na základě jejich vlastních dokumentů, kterými se tito imperialisté snažili ze sebe setřást vinu. To dodávalo sovětským zjištěním v rámci kampaně nesmírnou autoritu.

Nové sovětské práce o Mnichovu

Publikování britských a německých dokumentů se nemohlo neodrazit na sovětské historiografické produkci. Přestože jejich edice byly mnohomluvně odsouzeny jako svrchovaně nepoctivé, poskytovaly materiál, s nímž se muselo sovětské dějepisectví vyrovnat, resp. který mohlo využít pro své vidění minulosti. Připomeneme některé z nich.

Spojené státy – iniciátor mnichovské zrady

Kutakovovy a Štejnovy rozbory dokumentárních edic DGFP a DBFP, které přímo hovořily o neúspěšném pokusu anglo-amerických padělatelů dějin, jak sejmout z tamních imperialistů odpovědnost za Mnichov, předjímaly, že sledování amerického vlivu při přípravě a realisaci Mnichova bude nejenom pokračovat, ale že bude ještě více zostřeno. Vývoj studené války a soudobé americké angažmá ve válce korejské se navíc ideálně nabízelo jako objekt, k němuž se bude vztahovat požadované poučení z dějin. A tak ještě více než dříve měl být Mnichov a zdánlivá americká neúčast na něm připodobňován k aktuální zahraniční politice Spojených států.

Nová práce M. S. Gusa

V červenci 1951 byla dána do tisku nová kniha Michaila Semjonoviče Gusa *Američtí imperialisté – inspirátoři mnichovské politiky*.[2040] Název plně odpovídal rozšířenému chápání pojmu *„mnichovské politiky"*, a tak se zdaleka netýkal neomezoval jen na Mnichov, a to do té míry, že Mnichovu je věnována pouze druhá ze sedmi kapitol! Jádro knihy tvořila argumentace z Gusových příspěvků v *Nové době*, nyní ovšem značně rozšířená a přepracovaná. Kniha už má poznámkový aparát, působí tedy jako odborný spis, ale umožňuje konečně také sledovat, z jakého materiálu čerpal autor podklady pro své pozoruhodné závěry. Použité prameny a literatura budí velkolepý dojem – vedle *„historické informace"*, sovětské dokumentové edice, Molotovových projevů a Stalinových projevů lze v mnichovské kapitole najít články z amerického tisku, paměti bývalého francouzského ministra zahraničí Paul-Boncoura, odkazy na *Velké spiknutí* Sayerse a Kahna, knihu Her-

[2039] U Štejna ovšem poněkud menší, neboť na rozdíl od Kutakova netvrdil, že jsou zcela bezcenné.

[2040] Михаил Семёнович ГУС: *Американские империалисты – вдохновители мюнхенской политики*. Государственное издательство политической литературы, Moskva 1951. M. GUS: *Američtí imperialisté – inspirátoři mnichovské politiky*. Přeložil Rudolf Lužík. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1953.

shela D. Meyera,[2041] na edici norimberských žalobních dokumentů, edice DBFP, DGFP, práci Wheelera-Bennetta a pasáže z Petra Buka, Benešových *Pamětí* a samozřejmě i z Gottwaldovy zdravice Stalinovi.

Tento velkolepý dojem je ale jen zdánlivý. Přes množství odkazů je více než zjevné, že Gus v poznámkách rozhodně neuvedl všechny prameny a literaturu, které využil. Gus sice okázale převypráví významné dokumenty z DBFP, čímž vlastně činí totéž, co Kutakov, Adamov a (zejména) Štejn ve svých recensích, ale řadu jejich závěrů a postřehů zcela přehlíží, pokud nesouznějí s celkovou koncepcí jeho práce. Na jednu stranu je možné považovat Gusův výklad za jakousi „alternativní interpretaci", která se neohlížela na téměř zrcadlová podání recensentů *Otázek dějin*, na druhou stranu je to mnohem spíše doklad jeho velmi selektivního přístupu při zpracovávání dostupných informací, který se neohlížel ani na *„buržoasní prameny"*, ani na práce domácích historiků. Ba ještě hůře, u řady závažných a autoritativně založených tvrzení se odkazem na pramen vůbec nezdržoval a u některých je – při znalosti citovaných materiálů – očividné, že jsou pouhou Gusovou konstrukcí,[2042] bez jakékoliv opory v pramenech.[2043]

Podstatou Gusovy argumentace je projekce soudobé bipolarity do minulosti, a to jak ve vztahu ke Spojeným státům, tak ve vztahu k Sovětskému svazu. Staví na tom, že obě supervelmoci měly v meziválečném období stejnou posici, jakou mají dnes – Sovětský svaz již tehdy bojoval za mír a svobodu národů, již tehdy byl stejně silný jako nyní, a proto by již tehdy dokázal Německo porazit; Spojené státy již tehdy vedly na nitkách vlády Londýna a Paříže a již tehdy se vměšovaly do evropské politiky tak, jak to činí v přítomnosti.

Proto podle něj *„vládnoucí kruhy Spojených států sehrály nejdůležitější, rozhodující úlohu v přípravě a uskutečnění mnichovské úmluvy Anglie a Francie s Hitlerem"*. Ovšem *„na rozdíl od Chamberlaina a Daladiera, Halifaxe a Bonneta jednaly imperialistické kruhy Spojených států nikoliv na předscéně, ale v zákulisí"*, takže *„jejich účast při organisování »Mnichova« zůstávala ve stínu"*. Skutečnost je tedy taková, že *„američtí monopolisté a jejich diplomacie dirigovali »mnichovský« orchestr »usmiřovatelů« a zajistili tak Hitlerovi, aby mohl rozpoutat válku"*.[2044] Tuto myšlenku representuje už název mnichovské kapitolu Gusovy knihy: *Wall Street a City – organisátoři mnichovské úmluvy (1938)*.

V ní se znovu uplatňuje stejná metoda jako před dvěma lety v *Nové době* – metoda časových shod. Gus srovnává, co se kdy dělo v Londýně, Praze, Paříži, Římě, Berlíně, Moskvě, Ženevě; co se zrovna v téže době dělo ve Washingtonu a zda to nemá nějakou souvislost – tu samozřejmě vždycky nachází, čímž potvrzuje existenci *„velkého spiknutí"* proti míru a SSSR. To je díky jeho odhalením ještě členitější a vzájemně provázanější. Současně můžeme jeho svérázný přístup chápat i jako pokus o vnějškově alespoň trochu chronologické líčení.

Výchozím důkazem amerického podílu na Mnichovu je Gusovi v podstatě stále jako v r. 1949 účelově krácená citace z Benešových *Pamětí* o (protičeskoslovensky založených) amerických velvyslancích Bullittovi, Kennedym a Wilsonovi a jejich plném souhlasu s tehdejší politikou Velké Británie, Německa i Francie, interpretovaným zde tak, že sloužili Chamberlainovi a Daladierovi jako opora jejich politiky.[2045] Veškerá Gusova další ekvilibristika s historickým materiálem vlastně jen využívá tohoto motivu. Kromě Kennedyho, Bullitta a Wilsona se v Evropě exponuje bývalý president Hoover, a především letec Lindbergh.

Mechanismus amerického vlivu, předkládaný Gusem, je vcelku prostý – stačí „neslaný nemastný" projev Cordella Hulla a rázem Německo vidí, že Amerika v Evropě nezasáhne, a Anglie s Francie se už zařizují podle toho. Současně Chamberlain i Daladier konsultují svou politiku s Kennedym a Bullittem, ti se scházejí s německými diplomaty, a tak spiklenci koordinují další postup. Mezery vyplňují neformální emisaři jako např. Forster či Wiedemann. Postup se několikrát opakuje, všechno navenek báječně ladí…

Tak např. Litvinovova březnová iniciativa po anšlusu Rakouska, adresovaná do Londýna, Paříže, Prahy a Washingtonu. – Jako první na ni reagoval Hull, a to v podstatě nijak, po něm iniciativu odmítl Londýn i Paříž. A v téže době zve Ribbentrop do Berlína Heinleina a Franka – to je přece zjevná souvislost…

Když se v květnu Chamberlainovy výroky v Clivedenu o Československu dostaly do amerického tisku, tamnímu veřejnému mínění vštěpovaly, že čs. otázka je beznadějná. Současně se ve Spojených státech projednávalo zrušení neutralitního zákona. Hull ale vystoupil s projevem, že zákon se rušit nebude a následné komentáře vyjádřily podporu Chamberlainově politice. Hull tím prý opět „vyslal signál" hitlerovcům a ti se

[2041] Vizte pozn. 1151.

[2042] Neřkuli výmyslem.

[2043] K tomu např. výstižná osobní vzpomínka Vladislava Moulise – Vladislav MOULIS: *Léta mých studií historie (1950–1955)*. Soudobé dějiny, č. 3/2004, s. 115.

[2044] ГУС: *Американские империалисты*…, c. d., s. 55.

[2045] Tamtéž, s.. 56. Výňatek ale necituje podle Beneše, ale podle Hershela D. Meyera!

pak pokusili zaútočit na Československo. Americký vliv tedy stál na počátku květnové krise![2046] Hitlerovský útok ale zmařila vůle čs. lidu, který se mu postavil na odpor. *„Pod tlakem lidových mas“* (jak jinak) byla čs. vládou vyhlášena částečná mobilisace.[2047] Bleskový ovšem zákrok Němce překvapil. *„Fašisté v Berlíně a jejich přátelé a ochránci v Londýně, Paříži a Washingtonu viděli, že československý lid bude bojovat, což však nikterak nezapadalo do jejich plánů, a proto se dočasně zdrželi útoku. Angličtí, francouzští a američtí ochránci hitlerovců“* místo toho *„zesílili politickou přípravu fašistické agrese, aby dostali československý lid do takové situace, v níž by byl zbaven možnosti postavit se na odpor.“*

Tato příprava spočívala jednak v působení na veřejné mínění, že je třeba dát Hitlerovi volnou ruku, jinak bude válka; jednak v posilování posic prohitlerovských kruhů v Československu, ochotných pro zachování vlastních třídních zájmů zradit zájmy lidu. Tak *„američtí a anglo-francouzští ochránci lidožrouta Hitlera věnovali velkou pozornost tomu, aby odstranili možnost vojenského odporu Československa. Podle jejich pokynů a za jejich podpory reakční kruhy československých průmyslníků, agrárníků a generálů a jejich dosazenci – premiér Hodža, náčelník generálního štábu*[!] *Syrový a rovněž i president Beneš – pomohli nepřátelům Československa zbavit je nezávislosti. Československá buržoasie, zrazujíc zájmy lidu a země, kapitulovala před hitlerovskou klikou a dohodla se s německým fašismem na úkor lidu a národních zájmů země.“*[2048] Beneš dokonce fašistické vůdce ujišťuje, že spojenectví se Sovětským svazem přestane být aktuálním, když se Československo dohodne s Německem. – V tomto směru tedy Gus převzal Kutakovovo a Štejnovo hodnocení zrádcovské úlohy Edvarda Beneše, která v r. 1949 chyběla.

Obsazení Československo se mělo stát prologem k protisovětské agresi. Plán akcí proti Československu a Sovětskému svazu byl projednáván už 23. května u lady Astorové, o *„hlediscích svých pánů z Wall Streetu“* promluvili Kennedy a Lindbergh. Jestliže Hitler koncem května podepsal směrnice k *Zelenému plánu* a učinil zmínku o tom, že západní státy nebudou reagovat, pak ne proto, že si to jen myslel, ale proto, že to věděl – od svých velvyslanců a emisarů (Widemann, Forster). S Wiedemannem byla v Londýně dohodnuta kandidatura *„exponenta Clivedenu“* lorda Runcimana.

Runcimanova mise pak měla podle Gusa vést zprostředkování tak, aby k dohodě nedošlo, a vytvořit situaci, která by v případě čs. odporu umožnila Anglii a Francii se desinteresovat a svést vše na neústupnost a umíněnost Prahy.

Do tohoto plánu patřilo i ochromení spojenectví se SSSR, kampaň o slabosti Francie i o slabosti SSSR, kde se angažoval Lindbergh.

Plán současně počítal i s variantou Hitlerova pádu. Pro tento případ určil Wall Street náhradní garnituru kolem Goerdelera, Becka a Schachta.[2049] Jejich emisaři přijeli do Anglie sondovat ne proto, že by byli skutečnou oposicí, ale aby zjistili, zda skutečně Londýn Hitlera podpoří, a aby zajistili, pokud by Německo bylo poraženo, že německý imperialismus zůstane zachován.

Od počátku září se všechny strany vzájemně ujišťovaly, že proti německému útoku nezasáhnou. Zatímco se francouzská vláda oficiálně táže Sovětského svazu, zda přijde na pomoc, dává Bonnet velvyslanci Welczekovi najevo své pochopení pro jeho požadavky, Bullitt sděluje Phippsovi, že Spojené státy nezasáhnou, čehož využijí Bonnet a Daladier pro svou hru klamu s francouzským lidem. 4. září Bullitt řeční, že Spojené státy neposkytnou pomoc obětem fašistické agrese a Bonnet urychleně dodává, že vstup Francie do nové války je bez Spojených států nemožný. Francouzská propaganda šíří poraženectví.

8. září píše Bullitt, aby Washington vystoupil v čs. otázce jako rozhodčí. Věděl přesně, že odpověď bude záporná – Hull žádost odmítl a poskytl tak nový argument, aby Francie odmítla splnit svůj závazek vůči Československu.[2050] Den nato Bullitt, Lindbergh a Bonnet sestavují falešnou zprávu o síle německého letectva a slabosti letectva sovětského a Halifax oznamuje francouzskému velvyslanci, že Británie nebude bojovat za Československo.

[2046] *„Tak v nejdůležitějším okamžiku daly vládnoucí kruhy Spojených států hitlerovské klice znovu na srozuměnou, že se nijak nemusí bát protiakcí nebo odporu se strany Spojených států. Hitlerovská klika se rozhodla, že může zasadit úder. Henlein dostal příkaz přerušit jednání v Praze o sudetské otázce a organisovat provokativní incidenty na německo-české hranici. Německá vojska, stažená k hranici, dostala rozkaz provést 21. května útok na Československo.“* Tamtéž, s. 64. Gus se samozřejmě neptá, jaký důvod k zásahu by měly Spojené státy mít, když vůči Československu nebyly nikterak vázány.

[2047] V poznámce k tomu bylo pochopitelně podotknuto, že Benešova vláda se před anglickou a francouzskou vládou netajila svými protisovětskými názory a snahami a je připomenut Beneš výrok Newtonovi z 18. 5. 1938.

[2048] Tamtéž, s. 67–68.

[2049] Tamtéž, s. 62.

[2050] Tamtéž, s. 72.

10. září hlásí z Washingtonu německý chargé d'affaires, že žádné protiněmecké spojenectví s Amerikou neexistuje, Hull slibuje německému velvyslanci změnu americké politiky, Kennedy líčí Kordtovi své nadšení z *„vymožeností"* německého fašismu, že ústní prohlášení amerického presidenta nic neznamenají a že vlivné kruhy podporují německé nároky. Totéž říká v Berlíně i americký velvyslanec Wilson. Hitler tudíž z několika stran současně věděl, že Spojené státy nezasáhnou.

12. září projednává Kennedy s Chamberlainem opatření, jak donutit Československo ke kapitulaci, téhož dne Hitler hrozí v Norimberku. Nazítří se francouzská vláda rozhodla, že Československu nepomůže. Hull vzkazuje Bonnetovi a Bullittovi, že Spojené státy nepodniknou demarši v Berlíně a večer volá Daladier Chamberlaina, aby vstoupil v jednání s Hitlerem. A Gus k tomu dodává, že *„Chamberlain dospěl k tomuto rozhodnutí již dříve, po poradě s americkým velvyslancem Kennedym."*[2051]

Na Chamberlainově cestě za Hitlerem tedy měl zřejmě podíl americký velvyslanec Kennedy! Kennedy navíc požádal Hulla, aby se k Chamberlainově cestě vyjádřil. Hull ji 14. září veřejně podpořil. – To bylo podle Gusa *„podněcování a schvalování připravované úmluvy s fašistickým útočníkem na úkor Československa."*[2052]

Po schůzce v Berchtesgadenu, se Anglie a Francie rozhodla dát Československu ultimátum, aby přijalo hitlerovské požadavky a zrušilo také smlouvu se Sovětským svazem, což *„předurčovalo, že hitlerovci rychle obsadí celé Československo"*. 19. září se Beneš dotázal Sovětského svazu, zda splní závazek podle čs.-sovětské smlouvy o vzájemné pomoci, a obdržel *„jasnou a přesnou odpověď"*. *„Tato odpověď umožňovala československé vládě zaujmout pevné stanovisko a odmítnout požadavky hitlerovské kliky, ohrožující existenci Československa. Avšak československá vláda, jež se přiklonila ke kapitulaci, místo odmítnutí hitlerovského ultimata usnesla se žádat, aby k sporu s Německem bylo použito německo-československé arbitrážní smlouvy."* Na to následovalo prohlášení anglického a francouzského vyslance v Praze, že pokud vláda nepřijme kapitulaci, ponechá Francie a Anglie Československo jeho osudu. Tomuto prohlášení předcházela Hodžova žádost o jeho provedení. – Gus tedy využil rekvisitu objednaného ultimáta, kterou líčil podle Wheelera-Bennetta.[2053] Následné jednání čs. vlády pak Gus převzal z knihy Petra Buka, včetně symbolické věty *„Dáváme přednost vpádu Hitlera před tím, aby nás bránil Vorošilov!"*,[2054] a jednání čs. buržoasie odsoudil – citátem Gottwaldovy zdravice Stalinovi. Tehdejší vládcové Československa, *„jimž se souhlasem J. V. Stalina odevzdal Klement Gottwald prohlášení vůdce sovětského lidu, nechtěli se ani bránit, ani požádat o sovětskou pomoc"*, a tak kapitulovali. Téhož rána v Ženevě promluvil *„zástupce SSSR"* o sovětské nabídce, mohl však jen dodat, že byla přijata jiná opatření.

Gus nepřeskakuje Godesberg, ovšem za jeho podstatu označuje, že Hitler vyrukoval s polskými a maďarskými požadavky. O zvýšení i německých požadavků se nezmínil. Memorandum s novými požadavky bylo odesláno do Prahy. V téže době navrhl Bullitt, aby se americká vláda obrátila na Anglii, Francii, Německo a Polsko, aby se jejich zástupci sešli na konferenci v Haagu se zástupcem Spojených států. Tato konference měla být podle Gusa *„předobrazem budoucí mnichovské konference"*.

Znamená to, že bez ohledu na závěry Adamova, Kutakova a Štejna, kteří v týchž edicích, které používal i Gus, vystopovali ideu na svolání konference bez účasti SSSR již k březnu 1938, Gus se přidržel stále stejného líčení jako v r. 1949 – ve svolání mnichovské konference „měli prsty" Američané.

Ponechal tak ve výkladu i Benešovu žádost Rooseveltovi, aby nepřipustil zkázu Československa.[2055] K jistým úpravám ale Gus přece jenom sáhnul, neboť tuto údajnou žádost zasadil do jiného kontextu. *„Když se Chamberlain dotázal Československa, zúčastní-li se takové konference, obrátil se československý president k americkému presidentovi s prosbou, aby prohlásil, že Spojené státy nepřipustí zkázu Československa. Takové prohlášení by bylo mohlo zkrotit fašistické útočníky. To však nikterak nezapadalo do záměrů ochránců agrese a president Spojených států místo prohlášení o podpoře Československa poslal Chamberlainovi, Daladierovi, Hitlerovi a Benešovi výzvu, aby jednání nebyla přerušována. Tento krok americké vlády připravoval cestu k svolání konference čtyř, navrhované Bullittem, aby úmluva na úkor Československa a proti SSSR byla dokončena."* – Gus tedy zodpovědnost za Mnichov přesunul směrem k presidentu Rooseveltovi a pomocí neúplného líčení Rooseveltovy iniciativy. K této své argumentaci, využívající pasáže z Hullových pamětí, nepřipojil jediný

[2051] Tamtéž, s. 75.

[2052] Tamtéž, s. 76.

[2053] Tedy ovšem bez Hodžovy pozdější obhajoby.

[2054] Tamtéž, s. 77.

[2055] Vizte u pozn. 1169. Proč to Beneš dělal, když o několik řádků výše byla pro čs. politiky vidina obsazení Hitlerem milejší než obrana s Vorošilovem, samozřejmě Gus nevysvětlil.

odkaz. A v celé kapitole není Roosevelt nikde uveden jménem a píše se o něm pouze jako o *„presidentovi Spojených států“*.

Gus poněkud nečekaně vyrukoval i s rekvisitou podvodného komuniké z 26. září, o kterém psal naposledy snad F. I. Notovič – poté, co Československo návrh na účast na mezinárodní konferenci přijalo, vydal Londýn veřejné prohlášení, že se Anglie podpoří Francii, poskytne-li tato pomoc Československu.[2056] Současně bylo ale tajně oznámeno německé vládě, *„že je to předstíraná záruka, dávaná jen proto, aby bylo uklidněno a oklamáno veřejné mínění“*.[2057]

Téhož dne jedná v Berlíně s Hitlerem Horace Wilson, Hitler hrozí ve Sportovním paláci a současně Bullitt radí telefonem (nejmenovanému) Rooseveltovi, *„aby poslal ještě jedno provolání ke čtyřem mocnostem s pozváním na mezinárodní konferenci“*. A nazítří *„Hull předal Mussolinimu důvěrné poselství presidenta Spojených států se žádostí o zprostředkování“*, což podle Gusa *„ve skutečnosti znamenalo výzvu ke sjednání úmluvy na úkor Československa. Toto provolání Spojených států k Hitlerovu spojenci Mussolinimu bylo přímým prologem k »Mnichovu«.“*

Téhož 27. září ale v Berlíně zkrachovala vojenská přehlídka, když Berlíňané projevili svou nespokojenost. Měla původně usnadnit Američanům a Angličanům jejich poslední zrádcovský manévr, místo toho se tu projevovaly příznaky politické krise. V případě války mohli hitlerovci utrpět ohromné ztráty. Toho si byli vědomi i vládci Spojených států, Anglie a Francie. *„Proto usilovali o to, aby byla vyloučena možnost vojenských komplikací a úspěch německé agrese proti Československu zajištěn diplomatickou cestou.“* Americký president proto večer 27. září urgoval u Mussoliniho svou výzvu k okamžitému svolání konference čtyř států.

Generálové chystali Hitlerovo svržení, ale dozvěděli se, že Mussolini jednající podle amerického návrhu poslal pozvánku na konferenci a že pozvání přijal nejen Hitler, ale i Chamberlain a Daladier. Chamberlain Hitlerovi slíbil, že dostane vše a hned. Z generálského puče sešlo. Chamberlain navíc o jejich spiknutí věděl, ale *„spěchal do Mnichova, aby zradil Československo a zachránil Hitlera a fašistický režim“*. 29. září tak došlo k mnichovské úmluvě.

Uzavíraje mnichovské události, citoval Gus Cordella Hulla: *„Hull ve svých pamětech napsal: »Byla-li (mnichovská úmluva – M. G.) výsledkem kroků, jež podnikl president, je těžko říci. Nepochybné však měly tyto kroky značný vliv na průběh událostí.«“* Z toho usoudil, že *„ve světle námi zkoumaných skutečností Hullovo opatrné přiznání potvrzuje, že po celou dobu trvání československé krise hrály vládnoucí imperialistické kruhy Spojených států úlohu jednoho z hlavních ochránců a organisátorů agrese německých fašistů proti Československu, jejímž hlavním cílem bylo připravit hitlerovskému Německu cestu k útoku na SSSR.“* 3. října ostatně Sumner Welles mluvil do rozhlasu, kde *„ospravedlňoval akce Spojených států před »Mnichovem«, a prohlásil, že mnichovská úmluva umožňuje vytvoření »nového mezinárodního pořádku«.“* Podle Gusa *„to byla typicky fašistická formulace, znamenající vytvoření jednotné imperialistické fronty proti SSSR“*. Ostatně Bullitt už několik týdnů po Mnichovu *„pomlouvačně prohlásil polskému velvyslanci ve Washingtonu, že Rudá armáda »není schopna žádných aktivních vojenských akcí«. Věděl, že se jeho slova prostřednictvím Varšavy dostanou do Berlína, a dodal, že Německo snadno »zorganisuje nezávislý ukrajinský stát pod německým vlivem«. Byl tak nedočkavý, že určil i lhůty pro Hitlerův útok na SSSR – podle jeho slov budou ukrajinské plány německého fašismu uskutečněny v roce 1940… Tak američtí mnichované poštvávali fašisty proti SSSR, spěchajíce uskutečnit mnichovskou úmluvu.“*[2058]

Proti činnosti amerických inspirátorů je kladena činnost Sovětského svazu, který samozřejmě *„pevně a důsledně vystupoval proti fašistickým útočníkům a jejich spojencům na obranu Československa“*. Přestože na předchozích stránkách Gus dokazoval sovětskou ochotu pomoci Československu pomocí Gottwaldovy zdravice, na závěr kapitoly přidal překvapivě ještě jeden důkaz: *„Dokonce i Beneš přiznal: »Rusko nám zůstalo věrno do konce. Sovětská vláda slavnostně slíbila poslat vojenskou pomoc Československu i v tom případě, neučiní-li tak Anglie a Francie.«“* – K výroku byla tentokrát připojena i poznámka, že jde o citát z Benešových *Pamětí*, ovšem bez uvedení stránky. Ve skutečnosti tato pasáž v Benešových *Pamětech* vůbec není a vzhledem ke shodné formulaci se zdá, že ji Gus převzal z Rubinštejnovy recense a nestaral se o to, že pochází odjinud.[2059]

[2056] Vizte za pozn. 859.

[2057] ГУС: *Американские империалисты…*, c. d., s. 79.

[2058] Tamtéž, s. 82.

[2059] Také jeden z charakteristických příkladů, jak Gus zacházel s prameny a literaturou. Mimochodem, v předchozích připomínkách Benešových *Pamětí* používal Gus výhradně výňatky z knihy Hershela D. Meyera (která v téže době byla již k disposici v ruském překladu), přímo z *Pamětí* citoval až v tomto případě, kdy citát vůbec z této knihy nepochází. O to větší důvod je si myslet,

Nečekaný odkaz je ale vyvážen následujícím, již zcela „standardním" odsudkem: *„Vládcové Československa nechtěli přijmout pomocnou ruku, kterou jim podával Sovětský svaz. Šli slepě za Spojenými státy, Anglií a Francií. Československo se stalo obětí fašistických uchvatitelů. »Úmluva fašistických vlád s vládami ›demokratických‹ zemí nikterak nezmenšila nebezpečí rozpoutání druhé imperialistické války, ale naopak přilila oleje do ohně.«"* Kapitolu pak uzavřel citát z Molotovova projevu k 21. výročí VŘSR.

Spojené státy – organisátor Mnichova

V r. 1952 vydala edice Všesvazové společnosti pro šíření politických a vědeckých znalostí 32stránkovou publikaci kandidáta historických věd Alexeje Jakovleviče Popova *Spojené státy americké – organisátor a aktivní účastník mnichovské úmluvy s fašistickými agresory.*[2060] Šlo nejspíš o popularisační výtah z jeho kandidátské disertace na MGIMO o úloze Spojených států při přípravě mnichovské dohody.[2061] V publikaci se Popov pokusil prokázat totéž, co Gus, užil ale přitom častěji i jiné metody, než Gusovy okázalé časové shody.[2062] Jednou z nich bylo zdůrazňování protisovětské orientace americké politiky a opakování thesí o americké promnichovské aktivitě téměř za každým odstavcem.

V úvodu se práce přihlásila k protipadělatelské kampani: *„Buržoasní historikové, jako vyložení mistři v padělání, pokoušejí se všemožně zvrátit skutečný smysl mnichovské dohody, ospravedlnit činy reakční vládnoucí kliky v Anglii a ve Francii, zastřít skutečnost, že za vládami těchto zemí stály v pozadí Spojené státy americké. Buržoasní historici se snaží celou věc předvádět tak, jako by Spojené státy vůbec neměly žádný vztah k mnichovské dohodě s fašistickými agresory. Avšak všechny pokusy buržoasních historiků utajit pravdu, vyvrátit historické fakty, svědčící o aktivní účasti imperialistů USA na mnichovské dohodě s fašistickými agresory, se ukázaly marnými."*

Pokračoval variacemi na *„zlatý déšť dolarů"*, který pomohl obnovit německý průmysl a militarismus a především uváděl velice konkrétní vazby amerických monopolů na německé koncerny a korporace ve velice nespojité řadě s důrazem na to, že trvaly i po nástupu Hitlera k moci. *„Obrodou ekonomické a vojenské základny německého imperialismu upravovali monopolisté USA cestu německé agresi, pomáhali Hitlerovi rozpoutat druhou světovou válku, povzbuzovali fašistické útočníky k válce proti SSSR. V době italsko-habešské války se USA chovaly příznivě k agresi fašistické Italie proti bezbranné Habeši, zúčastnily se aktivně na zardoušení Španělské republiky a nepodnikly nic proti hitlerovskému Německu při obsazení Rakouska. Americké vládnoucí kruhy, plny nenávisti k Sovětskému svazu-vlasti socialismu, podnikaly všechno, jen aby obrátily německou agresi na východ, proti SSSR. Právě proto všemožně podněcovaly anglo-francouzské plány na »usmíření« fašistických agresorů na účet zemí východní Evropy, na účet SSSR. Když vládnoucí kruhy USA podporovaly politiku »usmíření«, když vybízely anglo-francouzský blok k závažným ústupkům ve prospěch agresorů, počítaly s tím, že odměnou za tyto ústupky jim bude agresivní válka fašistických zemí proti Sovětskému svazu."*

Americký podíl na Mnichovu je pro Popova samozřejmě hotovou věcí, nečekané je ale zdůvodnění amerického angažmá v něm, které nebylo ovlivňováno pouze protisovětskou záští, ale také postojem americké politiky vůči Anglii: *„Není pochyby o tom, že na americkou zahraniční politiku měly vliv americko-anglické a zvláště americko-německé rozpory. Tyto rozpory se projevily v tom, že se vládci USA snažili mít v každém případě pod svou kontrolou přípravu a uzavření mnichovské dohody. Chtěli využít této dohody pro upevnění svých mezinárodních posic, snažili se zesílit protisovětské zaměření této dohody a zároveň zabránit upevnění posic svých imperialistických konkurentů – Německa a Anglie. Američtí imperialisté promýšleli plány, jak získat panství nad britskými državami a vládu nad celým světem."* Účastí na Mnichovu se snažili jednak *„obrátit fašistickou agresi na východ proti SSSR, aby zničili sovětský stát"*, jednak oslabit *„své imperialistické soupeře"*.

že s Benešovými *Pamětmi* Gus vůbec nepracoval. Další zajímavostí je, že v českém vydání z r. 1953 (na s. 73) odkaz na Benešovy *Paměti* schází. Překladatel, příp. redakce, kteří se snažili – pokud Gus odkazoval na některý titul již přeložený do češtiny – užívat tyto již existující překlady, možná prověřovali i tuto citaci a zjistili, že se nezakládá na pravdě.

[2060] Алексей Яковлевич ПОПОВ: *США – организатор и активный участник мюнхенского сговора с фашистскими агрессорами*. Знание, Moskva 1952. Česky A. J. POPOV: *USA – organisátor a aktivní účastník mnichovské dohody s fašistickými útočníky*. In: SSSR – ochránce a osvoboditel československého lidu. Dvě stati A. J. Popova a F. Petrova. Překlad Zdeněk Dvořáček a Jaroslava Fikejzová. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1953, s. 5–39. Vyšlo též ve slovenštině A. J. POPOV: *USA – organizátor a aktívny účastník mníchovskej dohody s fašistickými agresormi*. Z ruského originálu preložil F. Chorvát. Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry, Bratislava 1953.

[2061] Алексей Яковлевич ПОПОВ: *Роль США в подготовке мюнхенского сговора с фашистскими агрессорами. Автореферат дис. на соискание ученой степени кандидата исторических наук.* МГИМО МИД СССР – Кафедра истории международных отношений и внешней политики СССР, Moskva 1951.

[2062] Následující výňatky vycházejí z dobového českého překladu, neboť ruský originál nebyl k disposici.

Podobně jako Gus i Popov naznačil, že americká účast na sjednávání Mnichova se odehrávala spíše v příšeří. *„Vládnoucí kruhy USA byly nuceny úzkostlivě maskovat protisovětskou, protidemokratickou podstatu své zahraniční politiky v období příprav mnichovské dohody. Otevřená dohoda s fašistickými agresory byla by“* totiž *„mohla vyvolat pobouření mas, které viděly, jaké nebezpečí představuje fašismus.“* Již v letech 1936–1937 podnikla podle Popova americká vláda *„řadu kroků směřujících k dosažení dohody mezi anglo-francouzským blokem a německo-italskou osou na základě podmínek, vypracovaných USA“*. Spojené státy *„se na jedné straně snažily isolovat SSSR a vytvořit tak jednotnou protisovětskou frontu imperialistických velmocí pro »křižácké tažení« proti SSSR a na druhé straně zaujmout v této frontě vedoucí postavení a hrát úlohu vrchního rozhodčího v evropských záležitostech“*. Všechny tyto *„podlé akce amerických imperialistů“* byly maskovány *„úvahami o ryze »humanitních« pohnutkách státního departmentu“*, který měl prý *„pouze zájem o zachování míru“*.

Na rozdíl od Gusa viděl Popov počátek mnichovské dohody jinde než v zářijové aktivitě amerického velvyslance Bullitta. Ovšem také zcela jinde, než kam je kladli Adamov, Kutakov a Štejn. Idea mnichovské dohody podle Popova sahá do ledna 1938 a iniciátorem byla americká vláda. *„V lednu 1938 vypracovala americká vláda plán na protisovětskou dohodu s fašistickými agresory. Chamberlainovi byl doručen tajný dopis s návrhem, aby pozval do Washingtonu představitele anglické, francouzské, německé a italské vlády k projednání »příčin existujících neshod«. SSSR se mezi pozvanými zeměmi nevyskytoval. To byl v podstatě přímý plán na dohodu USA, Anglie, Francie a Italie proti SSSR. Z toho vyplývá, že idea protisovětské mnichovské dohody s fašistickými agresory s cílem obrátit fašistickou agresi proti Sovětskému svazu náleží vládě USA. Když navrhovaly USA svůj plán na sezvání konference pěti velmocí do Washingtonu, chtěly uchopit dohodu anglo-francouzského bloku s fašistickými agresory do svých rukou a vnutit tak těmto velmocem hospodářskou nadvládu monopolů Wall Streetu.“* K tomuto významnému odhalení připojil Popov odkaz na pamětí Sumnera Wellese. Potíž je v tom, že na daném místě těchto pamětí se nic takového vůbec nevyskytuje![2063] Jde o velmi hrubou manipulaci, či spíše o čirou falsifikaci, využívající už nejen vět vytržených z kontextu, ale dokonce i jen několika slov, zbavených veškeré souvislosti s původním textem.[2064] I touto metodou se měly odhalovat buržoasní falsifikace…

Výklad americké úlohy při přípravě Mnichova se stejně jako u Gusa soustředí na „nesvatou trojici“ velvyslanců Kennedyho, Bullitta a Wilsona a na výňatky z jejich rozhovorů s britskými a německými představiteli,[2065] a to většinou bez ohledu na úplnost a původní kontext. Ty jsou prokládány citacemi či odkazy na projevy ministra Hulla. Americké monopoly ovšem podle Popova *„prováděly svou reakční protisovětskou zahraniční politiku jak prostřednictvím státního departmentu, tak i nepřímo svými vlastními agenty, kteří nezaujímali oficiální postavení“* a činnost takových osob pak *„sehrála nemalou úlohu v přípravě mnichovské dohody s fašistickými agresory“*. Takže i zde se mluví o Hooverově návštěvě Evropy, úloze Charlese Lindbergha, kapitána Widemanna a o spolupráci amerických a německých monopolů prostřednictvím odkazů na knihu Alberta Nordena.[2066] Základní pohled se tedy shoduje s Gusem, ale nesnaží se jít do podobných šířek a hloubek jako Gus a provádí navíc i několik odskoků do současnosti. Objevuje se ale i několik nových rekvisit.

Patří sem např. Popovovo tvrzení o americkém pokusu o paralelní misi s misí Runcimanovou. *„Americká vláda nejenže schvalovala vyslání Runcimanovy misse do Prahy, ale sama podnikla také některé kroky obdobného charakteru. Den po Runcimanově příjezdu do Prahy přiletěl sem z Berlína americký velvyslanec v Německu Hugh Wilson, oficiálně jakoby k obvyklé výměně názorů s americkým vyslancem v Praze Wilbury Carrem. Ve skutečnosti však cesta Wilsonova do Prahy nebyla ničím jiným než americkým ekvivalentem Runcimanovy misse a měla tytéž cíle. Wilson rozmlouval s americkým vyslancem W. Carrem, s anglickým vyslancem Newtonem a s lordem Runcimanem. Dne 6. srpna byl Wilson přijat presidentem Benešem a měl s ním dlouhou rozmluvu. V rozhovoru se Beneš snažil přesvědčit Wilsona o tom, že on, Beneš, je ochoten přistoupit na nejkrajnější ústupky hitlerovcům, »odmítal tvrzení, jako by on byl zdrojem hlavního odporu proti uspokojení požadavků vztahujících se na Sudety..... a zdůrazňoval své mírové úmysly«. Wilson však vystupoval jako advokát hitlerovského Německa a přesvědčoval Beneše o tom, že je třeba přistoupit na všechny ústupky, které budou hitlerovci požadovat. Americký velvyslanec byl spokojen stanoviskem československé vlády, ochotné k ústupkům hitlerovskému Německu, byl*

[2063] Srov. české vydání Sumner WELLES: *Roosevelt zachraňuje mír. Paměti amerického diplomata*. Přeložil Evžen Klinger. Knihovna Tvář století, svazek 10. Práce, Praha 1947, s. 82–83.

[2064] Mimochodem, v českém vydání Popovovy práce jsou Wellesovy paměti zapsány jako *„S. Welles,* Doba rozhodnutí, *New York 1944, (anglicky) str. 66–67“*. O existenci českého vydání se překladatelé nezmínili. Je možné, že z neznalosti, ale nelze také vyloučit, že zjistili, že se v nich Popovem uváděné tvrzení nevyskytuje.

[2065] Tedy hlavně podle DGFP a DBFP, ovšem s minimem přímých odkazů. Zčásti využívá i sovětské dokumentové edice.

[2066] Vizte pozn. 1150.

uspokojen tím, že »odpovědní činitelé v Praze chápou vážnost situace«.“[2067] Popov uzavírá, že *„účelem Wilsonovy návštěvy bylo tedy pomoci Runcimanovi přemluvit československé státní činitele, aby přistoupili na všechny ústupky fašistickému Německu v otázce Sudet“.*

Přestože tématem Popovovy práce byla americká politika, našlo se i místo pro další rozšíření kritiky Edvarda Beneše.[2068] *„Benešovu stanovisku v rozhovoru s Hugh Wilsonem se nemůžeme divit: Beneš byl vždy a až do konce života zůstal věrným sluhou cizích imperialistů, nepřítelem SSSR a vlastního lidu. Smlouvy o vzájemné pomoci se Sovětským svazem uzavřené v roce 1935 se snažil Beneš využít jako obratného manévru k uklidnění širokých mas československého lidu, jenž požadoval navázání přátelských styků se Sovětským svazem.“* – *„Klamný manévr“* se tedy již neobjevuje pouze v souvislosti se jmenováním Syrového vlády a vyhlášením mobilisace, ale i s podepsáním čs.-sovětské smlouvy. V následující větě se Popov již odvolával na referát Jana Pachty, který v nedávné době vyšel i v ruštině: *„Sotvaže Beneš uzavřel tuto smlouvu, porušil ji tím, že vedl tajná jednání s hitlerovským Německem. V prosinci 1936 jednal tajně s hitlerovskými emisary o uzavření protisovětského a protikomunistického spolku s Německem.“* A pokračoval již známou paletou Benešových výroků, objevených Kutakovem a Štejnem, prokládanými citáty z nejnovějšího projevu Václava Kopeckého na brněnské konferenci proti kosmopolitismu.[2069]

Mnohem podrobněji podával Popov i Bullittovy zářijové proslovy v Bordeaux, citované podle Bonnetových pamětí i následnou tiskovou konferenci presidenta Roosevelta, kde mluvil o klamném dojmu, že by Spojené státy byly nějak vázány v Evropě k zásahu proti Hitlerovi.[2070] Německý chargé d'affaires následně do Berlína hlásí, že v amerických vládnoucích kruzích *„stále pevnější místo počíná zaujímat myšlenka, že rychlé řečení československého problému je vítanější než vleklá krise“.* Hitlerovce v tomto názoru utvrzovaly i názory velvyslance Kennedyho. Takto dle Popova *„v předmnichovském období američtí diplomati všemi možnými způsoby připravovali protisovětskou dohodu s fašistickými agresory“* a *„pobízeli je do války proti Sovětskému svazu“.*[2071]

V těsně předmnichovském čase směřovala veškerá činnosti americké diplomacie k tomu, *„aby zdánlivými gesty pro podporu kolektivní bezpečnosti uklidnila veřejné mínění a zároveň pobídla německou agresi východním směrem, proti SSSR“.* Patří sem i již Gusem užitá rekvisita, když pod heslem zachování míru podpořil Hull Chamberlainovu cestu za Hitlerem. Popov ale přidává novinku – Wellesovu cestu do Francie, kdy *„beze všech obalů prohlásil francouzským ministrům, že »musí počítat s tím, že nedostanou z USA na pomoc ani jednoho vojáka a ani sous úvěru«, protože se prý americké veřejné mínění, jak pravil, staví z 80% nepřátelsky k jakémukoli vměšování do evropských záležitostí. Welles dal svým prohlášením francouzským ministrům úplně jasně na srozuměnou, že americká vláda plně schvaluje politiku »usmiřování« fašistických agresorů pomocí dalších ústupků na účet Československa.“* Z toho Popov soudil, že *„je naprosto jasné, že podobná prohlášení amerických státních činitelů byla velice vhod francouzským mnichovanům, protože napomáhala uskutečnění politického kursu, který prováděli zrádci francouzského lidu jako Daladier, Bonnet a spol.“*[2072] Nadto *„počátkem druhé poloviny září poslal president Roosevelt náměstkovi francouzského ministra letectví po velvyslanci Bullitovi soukromý dopis, v němž jej upozorňoval, a jeho prostřednictvím ovšem i francouzskou vládu, že rozpoutá-li se v Evropě válka, bude americká vláda nucena zrušit francouzské objednávky na letadla, neboť se na ně bude vztahovat americký zákon o neutralitě.“* – Tedy je zřejmé, že Rooseveltův dopis lze *„rovněž zařadit mezi ty činy americké vlády, které nabádaly k politice »usmíření« fašistických agresorů.“*[2073]

V posledních týdnech před Mnichovem *„vyvíjeli horečnou činnost také všemožní neoficiální američtí činitelé – agenti amerických monopolů“.* Je to opět *„prodejný lhář“* Charles Lindbergh, ale také Bernard Baruch, toho času pobývající v Evropě, který měl do Washingtonu předat vzkazy od Lindbergha a po návratu domů vyvíjel tlak na ústupky Hitlerovi, o čemž mluvil i s Rooseveltem. – *„Je pochopitelné, že podobná prohlášení představitelů vládnoucích kruhů USA byla přímým pobízením fašistických agresorů.“* Německo bylo povzbuzováno k agresi i *„bezuzdnou kampaní“* amerického buržoasního tisku a rozhlasu za odmítnutí pomoci Čes-

[2067] POPOV, c. d., s. 17–18. I zde posloužila za základ manipulace se zprávou polského velvyslance Lipského o rozhovoru s Wilsonem z *Dokumentů a materiálů k předvečeru druhé světové války* (s. 83 českého vydání, v publikaci chybně uvedena s. 74).

[2068] Tamtéž, s. 18–20.

[2069] Vizte u pozn. 2467.

[2070] POPOV, c. d., s. 21.

[2071] Tamtéž, s. 22.

[2072] Tamtéž, s. 23.

[2073] Chyba původní.

koslovensku v případě hitlerovského vpádu. Spojené státy tak *„všemožně pobízely fašistické Německo k agresi proti SSSR a snažily se pouze o to, aby se jim zpod kontroly nevymkly akce fašistických agresorů“*.[2074]

Americký lid prý však nesouhlasil s obětováním Československa a veřejné mínění *„v posledních zářijových týdnech stále hlasitěji a naléhavěji požadovalo organisaci kolektivního odporu proti fašistickým agresorům“*. Aby je americká vláda uklidnila, *„byla nucena maskovat profašistický a protisovětský charakter své zahraniční politiky“* – tedy i americká vláda stejně jako anglická, francouzská a československá prováděla během mnichovské krise klamné manévry. *„Pod vlivem těchto okolností se“* podle Popova *„také zrodilo první poselství presidenta Roosevelta Hitlerovi a Benešovi“*.

Rooseveltova zářijová iniciativa je Popovem podávána mnohem souvisleji než v Gusově případě. Její výklad se však příliš neliší – *„Účelem tohoto poselství bylo na jedné straně podporovat »mírotvornou« činnost Chamberlainovu a Daladierovu a hrát při tom úlohu nejvyššího rozhodčího a na druhé straně vyhovět náladám mas, ukázat, jako by USA také »činily opatření« na ochranu míru.“*

Stejně jako u Gusa i Popov považuje za hlavního hybatele na cestě k Mnichovu velvyslance Bullitta a v souvislosti s jeho návrhem na svolání konference do Haagu hovoří dokonce o *„Bullittově plánu“*: *„Předpokládalo se, že USA budou na této konferenci hrát rozhodující úlohu. Je charakteristické, že z počtu účastníků této konference navrhoval Bullit vyloučit SSSR a Československo, státy nejvíce zainteresované v československé otázce a na udržení obecného míru a kolektivní bezpečnosti. Složení účastníků konference, navržené Bullitem, se lišilo od složení účastníků mnichovské dohody pouze navrhovanou přítomností USA a Polska. Ve skutečnosti byl Bullitův plán americkou variantou mnichovské dohody s fašistickými agresory na účet nezávislosti Československa, byl plánem isolace Sovětského svazu, plánem podněcování fašistických útočníků proti SSSR. Ve státním departmentu bylo rozhodnuto z počátku poněkud připravit veřejné mínění a potom přistoupit k praktickému uskutečnění Bullitova plánu. Za tím účelem byl 25. září 1938 sestaven návrh presidentova poselství »s výzvou k míru«. Uveřejnění tohoto poselství bylo obratným taktickým tahem v přípravě mnichovské dohody.“*[2075] Původní verse textu Rooseveltova poselství vyznívala tak, že americký president v něm *„přímo vyslovoval svůj souhlas s tím, že se zúčastní mnichovské dohody s fašistickými agresory na účet Československa“*. Nakonec ale *„Roosevelt vyškrtl tuto větu jako příliš odiosní a také změnil tón poselství, učiniv je poněkud formálnějším“*.[2076]

Roosevelt podle Popova *„vyzýval Hitlera, aby nepřerušoval jednání a sliboval mu, že nakonec bude dosaženo »mírového, spravedlivého a konstruktivního rozřešení sporných otázek«. Poselství Rooseveltovo Hitlerovi nebylo nikterak diktováno snahou zastavit drzého agresora, nýbrž strachem před možnými sociálními otřesy, jež by způsobila válka. Poselství tedy nelze nijak pokládat za jakýsi krok na cestě organisování kolektivního odporu proti agresorům. Naopak, toto poselství bylo výrazem politiky dohody s agresory, jejímž cílem bylo: nepřipustit útok hitlerovského Německa na západě, »mírovou cestou« uspokojit agresivní požadavky na východě na účet Československa a ostatních zemí východní Evropy a obrátit fašistického útočníka proti Sovětskému svazu.“* Rooseveltova *„výzva k míru“* byla *„ve skutečnosti výzvou vládnoucích kruhů USA k usmíření fašistických agresorů, neboť poselství se ani slovem nezmiňovalo o možnosti použití kolektivních sankcí proti agresoru. Není divu, že Rooseveltovo poselství Hitlerovi bylo s takovou radostí přijato v táboře anglo-francouzských »usmiřovatelů«: vždyť bylo vodou na jejich mlýn.“* – O odeslání poselství dalším adresátům, tím méně o jejich odpovědích, se Popov nezmínil. Na rozdíl od Gusa také nepíše o údajné Benešově žádosti Rooseveltovi o pomoc.

Oproti Gusovi také věnoval větší pozornost i Rooseveltovu druhému poselství: *„V předvečer mnichovské dohody, 27. září, byl vypracován text druhého Rooseveltova poselství Hitlerovi. Definitivní znění tohoto poselství bylo Hitlerovi doručeno 28. září ráno. V tomto poselství Roosevelt znovu přemlouval Hitlera, aby nepoužíval ozbrojených sil vzhledem k tomu, že anglo-francouzský blok už dávno souhlasí se všemi jeho (t. j. Hitlerovými) požadavky a že donutí československou vládu, aby je i ona uznala. Roosevelt psal, že odpovědní státní činitelé v podstatě dosáhli dohody mezi německou říší a československou vládou. Nevyřešeny zůstaly jen některé podrobnosti této dohody. Roosevelt zdůrazňoval myšlenku, aby byla »co nejrychleji svolána mezinárodní konference na tomto sporu bezprostředně zainteresovaných zemí do kteréhokoli neutrálního místa v Evropě«, a prohlašoval při tom, že jestliže se Hitler uvolí zúčastnit se této konference, bude to svět považovat »za významnou dějinnou zásluhu o lidstvo«.“* Což byl podle Popova *„opět plán na svolání konference šesti zemí bez účasti SSSR a Čes-*

[2074] Tamtéž, s. 26.

[2075] Tamtéž, s. 27.

[2076] Popov vycházel z práce Joseph ALSOP – Robert KINTNER: *American White Paper. The Story of American Diplomacy and the Second World War.* Michael Joseph Ltd, Londýn 1940, s. 141. Interpretace je opět poněkud posunutá.

koslovenska.“[2077] Že Rooseveltův návrh napomohl Mnichovu, dokládal Popov i citátem z Fierlingerových pamětí.

Jakkoliv Popov spíše připodobnil Rooseveltovy apely k Chamberlainovým, překvapivě vytáhl již léta opomíjenou rekvisitu – sovětskou odpověď na Rooseveltovu iniciativu z 28. září 1938.[2078] Zatímco před zahájením protipadělatelské kampaně byla líčena jako souhlas se základní myšlenkou Rooseveltova snažení, nyní je Popovem interpretována odlišně, v podstatě jako apel na SSSR, aby podpořil mnichovskou konferenci: *„28. září 1938 americký chargé d'affaires v SSSR Kirk se na Rooseveltův příkaz obrátil na sovětskou vládu s notou, ve které v podstatě vyzýval SSSR i ostatní země, aby se zúčastnily domlouvání s fašistickými agresory. Nota obsahovala výzvu k vládě SSSR, aby se obrátila na fašistické agresory s doporučením oddálit použití ozbrojených sil, protože jejich požadavky mohou být uspokojeny bez války. Je přirozené, že taková linie jednání nikterak neodpovídala zásadám sovětské zahraniční politiky. Sovětská vláda považovala za nemožné domlouvat se s fašistickými agresory a prohlásila, že »nejúčinnější prostředek pro zabránění další agresi a pro odvrácení nové světové války spatřuje v neprodleném svolání mezinárodní konference… která by mohla nalézt praktická opatření proti agresi a pro záchranu míru kolektivním úsilím«. Sovětská vláda dala najevo, že je připravena aktivně se zúčastnit takové mezinárodní konference, která by byla opravdu schopna uskutečnit praktická opatření proti agresi a pro záchranu míru kolektivními akcemi. Avšak americká vláda si nikterak nepřála svolat takovou konferenci. Dala přednost použití jakéhokoli způsobu »usmiřování« fašistických agresorů, jen aby nemusela přikročit k opatřením kolektivního odporu proti agresi.*“[2079]

Svědčí o tom i skutečnost, že už 27. září *„sestavil Roosevelt spolu s Hullem a Wellesem poselství k Mussolinimu, v němž Roosevelt žádal Mussoliniho, aby přemluvil Hitlera, »aby nepoužil vojenské síly, neboť ve všech sporných otázkách může být dosaženo dohody jednáním nebo jinými mírovými prostředky.«“* Tentýž den Roosevelt pochválil Chamberlainův rozhlasový projev, v němž prohlásil, *„že Velká Britannie je ochotna zradit Československo za jakýchkoli podmínek“*, když jej *„nazval »klidným a velmi krásným«“*. – Tedy *„v nejkritičtějších krisových dnech září 1938 nepanoval ve vládnoucích kruzích USA nikterak duch rozhodnosti klást agresorovi kolektivní odpor, nýbrž duch »usmiřování« fašistických agresorů a snaha zachovat mír na západě a rozpoutat válku na východě proti SSSR“.*[2080]

28. září *„navrhla americká vláda velvyslanci USA v Japonsku Grewovi, aby se obrátil na japonského ministra zahraničí generála Ugaki s prosbou, aby japonská vláda zapůsobila na německého spojence a přemluvila ho, aby se neuchyloval k použití ozbrojených sil, protože Německo i tak dostane, oč žádá“*. Nuže další důkaz, že se americká vláda *„snažila umluvit fašistického agresora, aby nezabral Československo najednou, ale požíral ho po částech se souhlasem tak zvaných »západních demokracií«. Přitom se zdůrazňovalo, že »usmířený« Hitler, jestliže přistoupí k takovému »ústupku«, »bude mít významnou dějinnou zásluhu o lidstvo«.*“[2081] – Tím ale Popovovo líčení *„prudké zákulisní činnosti americké diplomacie v Evropě“* končí.[2082] Přišel Mnichov, při kterém *„anglo-francouzský blok a za jeho zády stojící USA vydaly Československo fašistickému Německu“*. Vzápětí po Mnichovu se realisovala řada dohod mezi americkými a německými monopoly, výhodných pro Německo. *„Upevnění hospodářských svazků mezi americkými a německými monopoly nezvratně svědčilo o zainteresovanosti amerických monopolů na vzájemné dohodě s fašistickými agresory, pokud jde o rozdělení sfér vlivu, kolonií a o agresi na Východ, proti SSSR.*“[2083]

V závěru si Popov kladl otázku, proč tedy vlastně za války Spojené státy vstoupily do protihitlerovské koalice? *„Bylo tomu tak proto, že vnitřní imperialistické rozpory mezi USA, Anglií a Francií na jedné straně a mezi zeměmi fašistického bloku – Německem, Italií a Japonskem na straně druhé se ukázaly natolik silné, že všechny pokusy o vytvoření jednotné fronty imperialistických velmocí pro »křižácké tažení« proti SSSR se setkaly s úplným nezdarem.“* Za války – *„na rozdíl od spravedlivých osvobozovacích cílů Sovětského svazu“* – se američtí a angličtí imperialisté potřebovali zbavit německých a japonských konkurentů, zejména proto, *„že hitlerovská politika boje za světovou nadvládu se stala pro USA nebezpečnou a ohrožovala jejich imperialistické zájmy“*. Americké monopoly tak byly *„nuceny na čas ustat ve svých plánech na vytvoření spolu s fašistickými velmocemi jednotné protisovětské fronty pro organisování »křižáckého tažení« proti SSSR a na zahájení boje*

[2077] POPOV, c. d., s. 30.

[2078] Naposledy o ní psal Notovič. Vizte u pozn. 819 a 854.

[2079] POPOV, c. d., s. 30–31.

[2080] Tamtéž, s. 29.

[2081] Tamtéž, s. 31.

[2082] Tamtéž, s. 20.

[2083] Tamtéž, s. 33.

se svými německými a japonskými konkurenty“. Nyní se pokoušejí o totéž a opět ke stejnému účelu oživují německý militarismus.

Jako zjevně povinná součást fungovala vložená podkapitola o politice Sovětského svazu, jež byla *„úplným protikladem protilidové, zrádcovské zahraniční politiky anglo-francouzského bloku a USA“* a *„od samých počátků své existence neochvějně a důsledně hájila věc míru“*. Byla stoupencem kolektivní bezpečnosti a organisování kolektivního odporu proti fašistickým agresorům.

Zajímavé je, že i zde byla pociťována potřeba kritisovat Edvarda Beneše, byť tentokrát již ne jmenovitě. – *„V roce 1935 uzavřel SSSR s Československem smlouvu o vzájemné pomoci. I přes neupřímnou a pokryteckou politiku vládnoucí kliky Československa, koketující s hitlerovským Německem, Sovětský svaz učinil vše, co bylo v jeho silách, aby dostál svým závazkům, vyplývajícím ze smlouvy o vzájemné pomoci. Byl navázán styk mezi představiteli vojenských kruhů SSSR a Československa a úspěšně se začala rozvíjet spolupráce v hospodářské oblasti.“* Popov dále připomněl Litvinovovu poanšlusovou iniciativu a plynně přešel k výňatkům z Gottwaldovy zdravice Stalinovi.[2084]

Závěrečná these Popovova výkladu Mnichova – přestože nenabídl žádný skutečně přímý důkaz – byla zcela resolutní: *„Spojené státy americké jsou organisátorem a aktivním účastníkem mnichovské dohody s fašistickými agresory. Účastnily se docela přímo a zjevně přípravy této úmluvy. O této účasti svědčí oficiální projevy, ve kterých byla vláda USA solidární se stanoviskem anglo-francouzského bloku v otázce odepření ochrany Československu, projevy, ve kterých vláda USA podněcovala Německo k agresi směrem na východ, k agresi proti SSSR.“*[2085]

Výsledky „poameričtění“ Mnichova

Práce Gusa i Popova využily obou nedávno vydaných dokumentových edic k prokázání přímé účasti Spojených států na Mnichovu. Opakoval se tu vlastně stejný mechanismus jako v případě „odhalení“ úlohy Edvarda Beneše. – Sovětský badatel díky své vědecké průpravě ze zpadělaných amerických a britských edic, jejichž autoři se velice dovedně snažili zastřít řadu nepříjemných skutečností, dokázal odfiltrovat nános cíleně vneseného balastu a nalézt zásadní důkazy klíčového amerického podílu při přípravě a organisování Mnichova. Sovětská historická věda tak opět zvítězila nad buržoasními padělateli a odkryla doposud neznámé kořeny Mnichova, který měl navíc být pouze předstupněm dalších provokací, jež měly vyústit v útok na SSSR. Mnichovský stín si nesla americká politika i za války, a otevřeně se projevuje i v současnosti.

„Poameričtěním“ Mnichova, který je nyní označen za dílo presidenta Roosevelta, jehož návrh Mussolini pouze převzal, bylo docíleno značně homogenní charakteristiky americké zahraniční politiky v dlouhodobé perspektivě a tím i velmi prostého přemostění mezi dobou předválečnou a poválečnou. Obě práce tím plnily i jeden z požadavků úvodníkové série, kdy dalším inovovaným výkladem Mnichova zapojovaly historickou vědu do potřeb aktuální politiky. Gusova i Popovova práce o amerických mnichovanech však ono velké *„spiknutí proti míru“* učinila ještě větším a zejména závažně problematisovala čs. oficiální politiku.

Obě práce se přihlásili ke Kutakovově a Štejnově kritice presidenta Beneše, který každý svůj krok přizpůsoboval Anglii, Francii a Německu. Nyní ale k těmto třem silám přibyly ještě Spojené státy. Jestliže sovětští autoři nyní tvrdili, že v čele čs. státu stáli sami zrádci a reakcionáři, kteří své kroky koordinovali se svými intrikánskými ochránci ze Západu, na jejichž špici stáli Američané, výsledný dojem byl neblahý: máme co dělat s velmi rozvětveným komplotem, sahajícím až do washingtonského Bílého domu. – Ze všech osob, zúčastněných v mnichovské krisi, se stávali potenciální američtí agenti, resp. vzhledem ke shodě mezi americkými, britskými a francouzskými, potažmo německými imperialisty, agenti mezinárodního imperialismu. Americká linka v mnichovském výkladu tak dále posilovala soudobou agentománii, zachvacující státy lidové demokracie. Tím hůře, že ony *„nezlomné důkazy“*, nebyly zdaleka tak jednoznačné, jak se zdálo.

Vatikán a Mnichov

Koncem března 1951 byla do tisku odevzdána nová protivatikánská kniha Michaila Markoviče Šejnmana *Vatikán za druhé světové války.*[2086] Hned první kapitola se jmenovala *Vatikán a Mnichov.* Kapitola však

[2084] Tamtéž, s. 36–37.

[2085] Tamtéž, s. 37.

[2086] Михаил Маркович ШЕЙНМАН: *Ватикан во Второй мировой войне.* Издательство Академии наук СССР, Moskva 1951. Česky M. M. ŠEJNMAN: *Vatikán za druhé světové války.* Přeložil Konstantin Sochor a Alena Čepková. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1953.

v žádném případě nedokázala dostát slibnému názvu. Vzhledem k datu odevzdání do tisku se do textu práce nemohly projevit edice DBFP a DGFP, a tak asi nejnovějším pramenem pro mnichovské události byla Šejnmanovi jen Gottwaldova zdravice z prosince 1949.

Podíl Vatikánu na Mnichovu stavěl Štejnman na svrchovaně nejistých základech. Většina kapitoly se omezila na reprodukování pasáží z *„historické informace“* a velmi obecná, a navíc nijak nedokazovaná obvinění katolické hierarchie ze spolupráce na mnichovské politice, odvozovaná od jejich proklamovaného negativního vztahu k SSSR. Tato *„nenávist k socialistickému dělnickému hnutí a ke SSSR učinila Vatikán spojencem fašismu a nedovolila papežské kurii vystoupit proti politice fašistických vlád Německa a Italie ani v těch případech, kdy se tyto dotýkaly zájmů církve.“*[2087] Ve Vatikánu totiž *„chápali, že události směřují k válce, kterou připravovalo fašistické Německo a jeho spojenci. Papež a jeho nejbližší rádcové věděli, že fašistické útočníky všemožně podporují vládnoucí kruhy Anglie, Francie a Spojených států a že Chamberlainova a Daladierova politika spočívá v tom, aby pomocí ústupků vůči požadavkům fašistických podněcovatelů války tyto postrkovali na východ, proti SSSR. S touto politikou Chamberlaina a Daladiera Vatikán úplně souhlasil.*[2088] Kurs Vatikánu *„zcela odpovídal protisovětskému a protihitlerovskému kursu Chamberlainovy vlády“*.[2089] Vatikán přihlížel např. obsazení Rakouska, nijak nebránil při vytváření Velkoněmecké říše, viděl v ní naději na úder proti SSSR a v německé expansi se prý zračila *„i naděje papežského stolce na to, že pomocí fašistů v zemích, které se dostaly pod jejich panství, bude možno vymýtit všechny ostatní kulty a zřídit tak nedělitelné panství katolické církve. Tím se také vysvětluje aktivní účast Vatikánu při uskutečňování mnichovské politiky Chamberlaina a Daladiera.“*[2090]

Čistě Mnichovu je věnována pouze podkapitola *„Vatikán uznal okupaci Československa Německem“*, což v podstatě naznačuje, jak bídný důkazní základ bude obsahovat. I zde jde totiž hlavně o citace *„historické informace“*, Stalinova referátu z března 1939, opakování thesí o shodě mezi Churchillem, Chamberlainem a labouristy, o Churchillově jednání s Forsterem, o zprávách velvyslance Dirksena z Londýna, o nátlaku na čs. vládu, o úloze Hoovera, Bullitta, Lindbergha a francouzských socialistů. Prostor pro Vatikán zde ale není žádný.

Šejnman tak řešil důkazní nouzi např. citáty z výroků tehdejších politických osobností, aby vzápětí dodal, že stejný názor sdílela i církevní hierarchie, jíž ovšem už necituje. Např.: *„Mezi lokaji imperialismu, kteří se snažili oklamat národy, utajit před nimi skutečný význam mnichovské úmluvy, nebyli jenom pravicoví předáci socialistických stran, ale i katoličtí hierarchové ve Francii a Anglii. Předák francouzských socialistů Léon Blum druhého dne po mnichovské zradě napsal v »Populaire«: »Život se vrátil do svých kolejí. Můžeme se vrátit ke své práci a znovu klidně spát. Můžeme se těšit z krásy podzimního slunce...« Předák rakouské sociálně demokratické strany Renner ihned po Mnichovu s porozuměním napsal, že v důsledku této dohody »byl sudetský problém bez války a válečných obětí, tak říkajíc během jedné noci, úplně vyřešen«. Předák amerických »socialistů« kněz Norman Thomas vychvaloval mnichovskou dohodu podněcovatelů války jako přínos »věci míru«. Pravicoví socialističtí předáci, sloužící oddaně imperialistické buržoasii, pomáhali jí klamat masy o skutečné podstatě mnichovské dohody. V témže duchu vystupovali i církevní hierarchové.“*[2091]

Záporný vztah Vatikánu k Československu, k *„zemi Jana Husa“* byl podle Šejnmana dán těsnými historickými vazbami papežství k habsburské monarchii. *„Když se tato monarchie v důsledku první světové války rozpadla, Vatikán se nevzdal svých plánů na restauraci Habsburků a utvoření »katolické monarchie« ve středu Evropy, která by se stala oporou veškeré reakce. Ve vatikánských plánech měla »katolická monarchie« Habsburků pohltit i území Československa. Plány Vatikánu byly nepřátelské vůči nezávislosti Československa. Zde je také příčina, že po první světové válce, v prvních letech existence Československé republiky, opustilo katolickou církev více než dva miliony Čechů.“*[2092]

Vedle toho *„velkou úlohu sehrály mezi československými buržoasními stranami v předvečer Mnichova katolické strany: československá lidová (čeští klerikálové), slovenská lidová (slovenští klerikálové) a německá křesťansko-sociální (němečtí klerikálové). Všechny dohromady s ostatními stranami buržoasie a statkářů se aktivně podílely na přípravě zrady Československa, a po Mnichovu otevřeně přešly do služeb Hitlera. Před mnichovany kapitulovalo i vedení československé sociálně-demokratické strany.“*[2093] Vatikán upevňoval své posice povzbu-

[2087] ШЕЙНМАН: *Ватикан во Второй…*, c. d., s. 25.

[2088] Tamtéž, s. 26.

[2089] Tamtéž, s. 43.

[2090] Tamtéž, s. 27.

[2091] Tamtéž, s. 35–36.

[2092] Tamtéž, s. 36–37.

[2093] Tamtéž, s. 38.

zováním činnosti slovenských autonomistů. A *„společně s henleinovci (sudetskými fašisty) a reakčními živly v Čechách byli slovenští klerikální autonomisté tou protilidovou silou uvnitř státu, o kterou se opíral Hitler, když v roce 1938–1939 dosáhl rozdělení a posléze okupace Československa“*. Současně se i německý fašismus *„snažil prostřednictvím katolických politikářů a katolických organisací využít německé národnostní menšiny (v Sudetské oblasti tvořili většinu německého obyvatelstva katolíci) pro podvratnou a špionskou činnost ve prospěch hitlerovského Německa“* a *„mnozí katoličtí kněží v sudetském území využili kazatelny k proněmecké propagandě“*.[2094]

Tento souběh mezi hitlerovskými požadavky a příslušností ke katolické církvi je vlastně jediným Šejnmanovým argumentem o vlivu Vatikánu na průběh Mnichova. – *„Hitlerovské Německo mělo v Československu svou agenturu: v Sudetské oblasti fašistickou stranu henleinovců, na Slovensku hlinkovce (katolická strana, kterou vedl kněz Hlinka a po jeho smrti, od srpna roku 1938 kněz Tiso), na Karpatské Ukrajině byl agentem Hitlera uniatský (tj. rovněž s Vatikánem spjatý) kněz Vološin. Celá tato Hitlerova agentura pracovala podle jeho příkazů a pomohla fašistickému Německu uskutečnit plán okupace Československa.“* Pochopitelně jim v tom pomáhala *„československá buržoasie a statkáři“*, kteří se *„v nenávisti k vlastnímu lidu a k SSSR spolčili s nejhorším nepřítelem národní nezávislosti Československa a zradili zájmy své země“*.[2095] (s.37)

Hlinkovci uzavřeli s henleinovci v únoru 1938 dohodu o spolupráci na podvratné činnosti proti republice. V březnu vystoupili němečtí křesťanští sociálové z vlády a přešli *„do tábora hitlerovských agentů: poslanci a senátoři této strany vstoupili do parlamentní a senátorské frakce fašistické Henleinovy strany. Vůdce německé křesťansko-sociální strany kněz Hilgenreiner se stal nejbližším Henleinovým pomocníkem.“* Podle sjednané dohody zahájili henleinovci i hlinkovci kampaň za „autonomii“ a odtržení od Československa. Podobně se zachovala i *„ostatní autonomistická a proněmecká uskupení, která byla řízena agenty Hitlera“* a *„zahájila kampaň za odtržení ostatních území od republiky“*. *„V důsledku zločinné politiky Chamberlaina a Daladiera, kteří se snažili za jakoukoliv cenu postrčit Hitlera proti východu, proti SSSR, a v důsledku zrádcovské politiky československé buržoasie vyvrcholilo spiknutí henleinovců a jiných agentů fašistického Německa proti republice, řízené Berlínem, v září 1938 mnichovskou dohodou.“*

V rámci své argumentační nouze se proto Šejnman soustředil na pomnichovské. Mnichovskou dohodou totiž hitlerovské plány nekončily a velkou úlohu v jejich uskutečňování měli *„na Slovensku sehrát kněz Tiso a jeho banda a na Zakarpatské Ukrajině kněz Vološin a jiní Hitlerovi agenti“*. Připomněl, že *„katolické strany se aktivně účastnily politiky fašisace“*,[2096] že Hlinkova strana *„požívala neomezené podpory slovenských katolických duchovních, kteří byli nesmiřitelnými nepřáteli demokracie a SSSR“* a utvořila Hlinkovy gardy, které rozpoutaly na Slovensku teror.

Vatikánu tento slovenský a karpatoukrajinský klerofašismus, v jehož čele stáli duchovní, podporoval. *„Tiso a jeho »vláda« byli blízcí Vatikánu a jejich spiknutí proti Československu bylo prováděno, jak bylo již dříve řečeno, se schválením Vatikánu. Tiso obdržel od papeže hodnost papežského komoří a byl povýšen do stavu biskupského. V dubnu 1939 uznal Vatikán loutkový slovenský stát.“*[2097]

Poukazy na ľudáckou zradu, sahající i dosti daleko za Mnichov, se střídají s neustálým ujišťováním, že vše se dělo se souhlasem Vatikánu, když *„klerikálové v Československu, především na Slovensku, za plného souhlasu Vatikánu a ve shodě s jeho politikou, aktivně napomohli Hitlerovi při přípravě a uskutečnění okupace Československa“*, neboť *„zničení československého státu se shodovalo s plány Vatikánu“*.[2098] A největší důkaz vatikánské přítomnosti při přípravě Mnichova podával nakonec Šejnman při líčení událostí 15. března, když citoval z nedávno vydané čs. práce: *„Vatikán byl zcela solidární s mnichovskou dohodou o likvidaci Československa a prostřednictvím své agentury všemožně napomáhal okupaci této země. Nepřátelský vztah Vatikánu k Československé republice, který odhalují v knize o papežské politice tři čeští novináři, projevily se zvláště silně po okupaci Československa hitlerovci. »Tehdy náš vyslanec Radimský byl povolán do Vatikánu. Přijal jej státní sekretář Maglione. Po krátké besedě Maglione na rozloučenou pravil: ›Jestliže si někdy budete přáti se mnou hovořit, pane vyslanče, s velkou radostí vás přijmu… ve vlastním bytě.‹«“*[2099]

[2094] Tamtéž, s. 36–37.

[2095] Tamtéž, s. 37.

[2096] Tamtéž, s. 39.

[2097] Tamtéž, s. 42.

[2098] Tamtéž, s. 41.

[2099] Tamtéž, s. 42. Šejnman měl na mysli práci Alois SVOBODA – Anna TUČKOVÁ – Věra SVOBODOVÁ: *Spiknuti proti republice*. Melantrich, Praha 1949. (V r. 1950 vydalo v Moskvě Nakladatelství zahraniční literatury pod názvem *Заговор Ватикана против Чехословацкой республики*.)

Přes veškerou autorovu snahu se však odhalování vatikánské stopy v Mnichově jevilo ve srovnání s Gusem a Popovem jako velmi *„chudý příbuzný“*, neboť nemohlo pro předmnichovské a mnichovské období nabídnout nic, co by alespoň zdánlivě připomínalo přímý důkaz. Na přesvědčivosti nabývalo až v souvislosti s děním pomnichovským a válečným.

Pokus o synthesu a limity protipadělatelské kampaně

31. září 1951 byl do tisku odevzdán rukopis nové knihy Borise Jefimoviče Štejna pro Nakladatelství Akademie věd SSSR. Název byl dosti ambiciosní: *Buržoasní padělatelé dějin (1919–1939)*.[2100] Štejn práci pojal jako jako analysu textů buržoasní historiografie, pojednávajících o meziválečném období, a přehled *„nejcharakterističtějších falsifikací dějin imperialistickými politiky a historiky“*. Kniha je členěna podle historických témat, takže, ačkoliv to údajně nebylo autorovým přáním, svým vyvracením buržoasních falsifikací se práce stávala vlastně pokusem o komplexní výklad meziválečných dějin mezinárodních vztahů podle *„historické informace“*. Jádrem knihy byly zajisté dosavadní Štejnovy protipadělatelské články v *Otázkách dějin*, ale své závěry zde výrazně přepracoval a doplnil prakticky do podoby synthetisující práce.

„Přípravě mnichovské úmluvy“ je věnována IV. kapitola a ta je rozdělena na dvě části. První část analysuje *„britskou dokumentaci“*. Začíná přehledem vydaných dokumentů a memoárové literatury a v dalších podkapitolách pokračuje rozborem dílčích témat: anglo-francouzskými jednáními podle *„britských dokumentů“*, *„diplomatickým vítězstvím“* a anglo-francouzským nátlakem na Prahu, plánem François-Ponceta, návštěvu kapitána Widemanna v Londýně, misí lorda Runcimana, promnichovským stanoviskem Nevillea Hendersona, politikou francouzských pravicových socialistů, provokačními návrhy velvyslance Spojených států, záznamy z jednání Chamberlaina s Hiterem v Berchtedsgadenu, protokolem anglo-francouzské konference 17. a 18. září 1938, godesberskou schůzkou a falsifikací protokolů následné anglo-francouzské konference 25. a 26. září, dokumenty o jednáních Horace Wilsona s Hitlerem, Chamberlainovým a Halifaxovým „novým“ plánem a Chamerlainovým návrhem na schůzku „čtyř“, dokumenty o mnichovské konferenci a cestou von Kleista do Londýna. V druhé části IV. kapitoly se Štejn zabýval rozborem americké, francouzské a československé dokumentace a memoárové literatury. Nejprve analysoval americký sborník *Peace and War*. Další podkapitoly nesly záhlaví *„Odhalení »legendy o Benešovi«“*, *„Jak byl vyroben »Lacroixův telegram«?“*, *„Georges Bonnet ospravedlňuje Mnichov“*, *„Lživá svědectví Pierra Flandina“*, *„François-Poncet se pokouší zbavit odpovědnosti“*, *„»Zásluhy« Paul-Boncourovy“* a *„Svědectví Léona Noëla“*.

Odhalení „legendy o Benešovi“

V kapitole o odhalování *„legendy o Benešovi“* napsal Štejn převážně totéž, co ve své recensi DBFP. Opět je tu rekvisita s Ukrajinou, opět zmanipulovaný překlad pasáže z *Pamětí* o rozhovoru s Greenwoodem a Hendersonem, znovu je citována Gottwaldova zdravice Stalinovi a argumenty o sovětské pomoci, kterou Beneš odmítl přijmout. Nadto připojil Štejn další důkaz – větu z Fierlingerových pamětí,[2101] dokazující, že Beneš byl *„25 let věrným přítelem a spojencem Francie a fakticky vedl tutéž politiku, kterou chtěla Francie, proto myšlenka na to, že nás Francie může ve chvíli největšího nebezpečí opustit, jej naprosto ohromovala“*. Tedy, že Beneš vůbec neuvažoval o perspektivě přijetí osamocené sovětské pomoci.

Z Benešových *Pamětí* vybral Štejn ještě odstavce, v nichž Beneš líčil své setkání s představiteli KSČ v Moskvě v prosinci 1943, při nichž se měl důsledně vyhýbat tématu sovětské pomoci. Líčení Štejn uzavírá, že: *„Legenda o tom, že Beneš je obětí Mnichova, je dalším vynálezem padělatelů dějin. Beneš nese svůj díl odpovědnosti za mnichovskou úmluvu; je jedním ze spolupachatelů této smlouvy (byť zdaleka ne hlavním). Nepostavil se rozhodně a důsledně proti mnichovské dohodě a neorganisoval odpor hitlerovské agresi, čímž zradil zájmy československého lidu.“*[2102]

[2100] Борис Ефимович ШТЕЙН: *Буржуазные фальсификаторы истории (1919–1939)*. Издательство Академии наук СССР, Moskva 1951.

[2101] Tamtéž, s. 165. Původní znění: *„President byl pětadvacet let věrným přítelem a spojencem Francie a její politiku ve skutečnosti vykonával, a proto ho myšlenka, že nás Francie může v okamžiku nejvyššího nebezpečí opustit, zřejmě ohromovala.“* – Zdeněk FIERLINGER: *Ve službách ČSR. Paměti z druhého zahraničního odboje. Díl první*. Dělnické nakladatelství, Praha 1947, s. 127.

[2102] ШТЕЙН: *Буржуазные фальсификаторы истории*, c. d., s. 167.

Neobvyklé chápání objednaného ultimáta

Benešovu osobu Štejn ještě neopouštěl a dotkl se jí v následujícím rozboru tzv. objednaného ultimáta. V názorech na tuto episodu se Štejn významně odlišoval jak od Adamova, který na ni upozornil v recensi knihy Wheelera-Bennetta, tak i od soudobé čs. publicistiky.[2103]

Porovnal mezi sebou svědectví v memoárech Flandinových, Bonnetových, Fierlingerových a Reynaudových. Flandinova a Bonnetova obvinění Beneše, že si záměrně zažádal o nátlak, označil Štejn překvapivě za jejich pokus umenšit svou osobní zodpovědnost za Mnichov touto *„sensací"*. Porovnává texty telegramu vyslance de Lacroix, v němž se hovoří o jeho rozhovoru s Hodžou, a dochází k názoru, že uveřejněné znění bylo přinejmenším *„učesáno"* do žádoucí podoby.

Bonnetovo tvrzení o objednávání nátlak prý pracovalo s některými *„pravděpodobnými"* motivy. *„Hodža patřil k agrární straně, která otevřeně podporovala úmluvu s Hitlerem. Takže něco podobného, o čem hovoří Bonnet, mohl Hodža v té či oné formě, říci Lacroixovi. Avšak mezi tímto předpokladem a textem, sdělovaným Bonnetem, je ohromný rozdíl."* Připomněl, že Bonnetovo podání kalkuluje s tím, že Hodža zemřel v r. 1944 a *„nezanechal po sobě jakýchkoliv zápisů, vztahujících se k předmnichovskému období"*. Nadto z podoby telegramu, uváděné Bonnetem vyplývá, že Hodža měl učinit obdobné prohlášení i anglickému vyslanci Newtonovi.

Pokud se připustí, že je telegram pravý, vyplývají z toho podle Štejna dvě možnosti. První, Hodža takové prohlášení Newtonovi přednesl. Ten by je ovšem předal Halifaxovi. V uveřejněných britských dokumentech ale podobné prohlášení není – a redaktoři britských dokumentů přece neměli důvod, proč by takový dokument zatajovali, naopak by jej publikovali, neboť by odpovědnost spadla na Prahu.

Druhá možnost, Hodža toto prohlášení Newtonovi nesdělil. Pak je ale podivné, když oba vyslanci podnikali společnou ultimativní demarši, že by Lacroix před Newtonem *„celou tuto historii"* zatajil. Důvody pro to neexistovaly, anglická a francouzská vláda hrály jednu a tutéž hru.

Newtonův telegram Halifaxovi z 20. září 1938,[2104] kterým vyslanec vyjádřil své přesvědčení, že dalším nátlakem je možné dosáhnout stažení zamítavé čs. odpovědi na anglo-francouzské návrhy, obsahuje i větu, že zprávu stejného smyslu telegrafoval do Paříže i Lacroix. To je pro Štejna doklad, že Newton věděl, že v čs. vládě jsou někteří její členové, včetně Hodži, ochotni ustoupit nátlaku, neboť se tím zbaví zodpovědnosti. Bonnet, který měl podle Štejna k disposici stejnou informaci, na ní založil vlastní falsifikaci. Lacroixův telegram drobnými *„úpravami"* pozměnil podobně jako Bismarck pověstnou emžskou depeši.

Štejn dále upozorňuje, že autentičnost Bonnetem presentované textu Lacroixova telegramu odmítl i Zdeněk Fierlinger a ocituje dokonce i pasáž z jeho pamětí.[2105] Fierlinger podle Štejna *„absolutně odmítá onu část »Lacroixova telegramu«, v níž se vyskytuje Hodžův odkaz na Beneše. Fierligerovo svědectví si bezpochyby zaslouží důvěry."*[2106] Připojujil také pasáž z Reynaudových pamětí o jednáních francouzské vlády, předcházejících noční demarši na Pražském hradě, i dění po této demarši – jako další důkaz, že šlo o Bonnetovu intriku, kdy navíc Lacroixův telegram využil k zabránění vládní krise a demisi tří ministrů – o ultimativní zákrok přece žádali sami Češi.

Štejn tedy odmítl tvrzení o Benešově účasti na objednaném ultimátu. Nicméně stejně podle něj platí, že někdo z čs. ministrů (možná, že i Hodža) s Lacroixem mluvil a o ultimátum žádal. Lacroixův telegram tedy měl skutečně obsahovat žádost o ultimátum, publikovaný text byl však upraven Bonnetem, aby získal charakter formálního jednání, a hlavně, aby vše vypadalo, že toto jednání vede Hodža jménem Beneše. Beneš na objednaném ultimátu podíl neměl, to z něj ovšem podle Štejna *„nezbavuje odpovědnosti za účast na mnichovské úmluvě"*.[2107]

Mrazivá sprcha

Jakkoliv Boris Jefimovič Štejn zacházel s historickými prameny svévolně a manipulativně, šlo o velmi významnou práci, která neměla v sovětské historiografii obdoby. Svědčila o autorově vhledu, znalostech a sčetlosti a i v pokřivených mantinelech protipadělatelské kampaně rozšiřovala alespoň povědomí o nové

[2103] Vizte u pozn. 1231.

[2104] DBFP-III-2, s. 425, dok. č. 979. Srov u pozn. 2291.

[2105] Vizte za pozn. 1555.

[2106] ШТЕЙН: *Буржуазные фальсификаторы истории*, c. d., s. 170. Ostatní pasáže, v nichž se Fierlinger Beneše zastal, Štejn za důležité zjevně nepovažoval.

[2107] Tamtéž, s. 172.

literatuře. Obsáhlé citáty – byť vzápětí vystavované zdrcující kritice, seznamovaly čtenáře s detaily, které thesovité články nepotřebovaly a přehlížely je. A přes mnohá účelová obvinění dotkl se Štejn i několika témat, kde kritika západní historiografie a memoárové literatury byla oprávněná.

Novinář Zinovij Saveljevič Šejnis ve vzpomínce na Štejna napsal, že prvotní odezva na jeho knihu ve vědeckých kruzích byla positivní, posudky dobré natolik, že se možná připraví nové vydání, prý i *„kdosi z přátel se zmínil, že není vyloučena ani Stalinova cena“*.[2108] Stal se ale pravý opak. V dubnu 1952 vyšel v *Bolševiku*, tj. ústředním stranickém časopise pro teorii a politiku, článek *Závažné chyby ve výkladu důležitých otázek dějin*, který Štejnovu práci kritisoval zcela nemilosrdně.

Podle recensentů autor prý ve své práci, *„namísto odhalení padělatelů dějin a jejich křečovitých snah pomluvit veliký Sovětský svaz a jeho mírumilovnou zahraniční politiku, nekriticky reprodukuje některé diplomatické dokumenty, memoáry buržoasních politických činitelů velice pochybného charakteru a podrobně vypráví o druhořadých detailech zahraniční politiky Spojených států, Anglie a Francie v období 1919–1939. Dokonce nijak neskrývané skutečnosti drzého pomlouvání sovětské zahraniční politiky předkládá autor zpravidla formou prostého konstatování, aniž by se buržoasním padělatelům, kteří zašli již daleko, postavil na náležitý odpor.“* – Zjevně i pečlivé citování pramenů může být chápáno jako nežádoucí uveřejňování buržoasní ideologie. Jak jinak ale napsat knihu o buržoasních padělatelích dějin, když je nežádoucí je obsáhle citovat? Řešení tohoto problému kritika nenabídla.

„Celá kniha B. Je. Štejna je prodchnuta duchem pseudovědeckého objektivismu. Při objasňování závažnějších problémů zahraničně politických vztahů v letech 1919–1939 se autor dostává do vlivu lživých koncepcí různých buržoasních politických činitelů a v podstatě se sám staví do posice buržoasní historiografie.“ Stal se prý *„apologetou od základů lživých, nehistorických koncepcí“*.

Absurdně – víme-li, že Štejn byl jedním ze spoluautorů *„historické informace“* – zní další předhůzka: *„Ať už si to autor přál či nepřál, v knize se tyto koncepce staví do protikladu s historickou informací »Padělatelé dějin«, čímž je činěn pokus podrobit revisi neotřesitelnou posici tohoto dokumentu nesmírného politického významu.“* – Zní o to absurdněji, když víme, že tu šlo vlastně již o druhý Štejnův postih v souvislosti s *„historickou informací“*.[2109]

Závěr kritiky byl zdrcující: *„Práce B. Je. Štejna »Buržoasní padělatelé dějin (1919–1939)« nepřinese užitek těm, kdo by se na základě této knihy pokoušeli vyznat se v politice USA, Anglie a Francie v předvečer II. světové války. Knihu B. Je. Štejna nelze než označit za škodlivou.“*[2110] Boris Jefimovič Štejn se tak zařadil ke svým kolegům, které poznamenala protipadělatelská kampaň, byť v jeho případě výrazně později.

Nezůstalo ovšem jen u kritiky. Nakonec byl vyloučen z Vysoké diplomatické školy i z Akademie společenských věd a propuštěn z MZV. Zřejmě i v rámci probíhající antisemitské kampaně měl být v témže roce vyloučen ze strany, přičemž o jeho osudu v bezprostředně následujícím období se informace různí.[2111] Teprve po Stalinově smrti se mohl ještě na čas vrátit k odborné činnosti a podílet se např. na přípravě edice *Dokumentů zahraniční politiky SSSR*. Zemřel 14. dubna 1961.[2112]

Aféra se Štejnovou knihou ale nechtěně ukázala limity protipadělatelské kampaně pro vědeckou práci. V rámci kampaně, která odsuzovala buržoasní dějepisectví, nebylo možné obsáhle citovat buržoasní autory, aniž by to vyvolávalo podezření z jejich propagace a šíření desinformací. A toto podezření se nezastavilo ani u spoluautora *„historické informace“*. Kritika v *Bolševiku* vlastně naznačovala, že i standardní vědecké dokazování může být prohlášeno za projev buržoasního objektivismu. Sovětskému autoru tak nezbývalo mnoho jiných možností, než doslova přežvýkávat stokrát opakované these *„historické informace“*, tisíckrát zužitko-

---

[2108] ШЕЙНИС, c. d., s. 309.

[2109] Vizte u pozn. 259.

[2110] В. НИКОЛАЕВ – А. ДМИТРИЕВ: *Серьёзные ошибки в освещении важных вопросов истории*. Большевик, № 8/1952, s. 77–80; česky V. NIKOLAJEV – A. DMITRIJEV: *Vážné chyby ve výkladu důležitých otázek historie*. Sovětská věda-Historie, č. 7/1952, září 1952, s. 660–663.

[2111] Některé internetové zdroje běžně uvádějí, že byl v září 1952 zatčen a na svobodu dostal až po Stalinově smrti. Srov. DULLINOVÁ, c. d., s. 288, kde se uvádí, že Štejn dostal pouze stranickou důtku a *„v každém případě unikl uvěznění“*. Obdobně ШЕЙНИС, c. d., s. 310. Василий Павлович ЗОЛОТАРЕВ – Ольга Ивановна ЗЕЗЕГОВА: *Владимир Владимирович Бирюкович (1893–1954)*. In: Портреты историков. Время и судьбы. Том 4. Новая и новейшая история. Ответственный редактор Г. Н. Севостьянов. Наука, Moskva 2004, s. 31 a n. Павел Васильевич ВОЛОБУЕВ: *Неопубликованные работы. Воспоминая. Статьи*. Наука, Moskva 2000, s. 25.

[2112] Nekrolog – Вопросы истории, № 7/1961, s. 212.

vané odstavce z projevů nejvyšších stranických funkcionářů a na toto kopyto natahovat nové recense, články a studie. Za dané situace byla synthesa neproveditelná a zcela „neprůchozí".

Nová odhalení a Československo

Počátek roku 1950 přinesl pro mnichovské téma další příspěvek Klementa Gottwalda, v krátkém čase již druhý. Při slavnostním zasedání ÚV KSČ ve Španělském sále k dvouletému výročí Vítězného února sledovaly sdělovací prostředky pečlivě projev presidenta republiky a přinášely z něj podrobné, ba velmi podrobné úryvky. Skladbou spíše připomínal sjezdový referát a jeho úvod věnovaný mezinárodní situaci v širší perspektivě zabrousil i do nedávné minulosti.

Gottwaldův souhrn meziválečných dějin byl nepřekvapivou ozvěnou *„historické informace"*, ovšem jeho řečnická zkratka k mnichovským událostem měla se okamžitě stát nepominutelnou analysou, ba závaznou definicí: *„Ačkoliv Hitler během roku 1933–1938 dával západním kapitalistům facku za fackou, – podobně jak to na jiných místech dělali Mussolini a Mikado – přece jim znovu a znovu dával naději, že nakonec vytrhne na východ, proti Sovětskému svazu. A západní imperialisté za to chtěli platit a platili, ovšem na cizí učet. Tak došlo k obětování Rakouska v březnu 1938 a vzápětí na to, v září 1938 k nejstrašnější tragedii našeho národa, k Mnichovu. Historie Mnichova a jeho bezprostředního důsledku, 15. března 1939, je příliš známa, než aby bylo potřebí líčit jeho podrobnosti. Zapamatujme si jen a předávejme to našim dětem i vnukům, že Mnichov byl krvavý litkup, zaplacený západními imperialisty Hitlerovi na účet naší země a našeho lidu za to, aby se Hitler co nejdříve vrhl proti Sovětskému svazu."*[2113] V nejbližších dvou letech se ovšem mělo ukázal, že historie krvavého litkupu není vůbec *„příliš známa"* a že se na ní mnohé změní, neboť nové (i staré) sovětské texty rozpoutají v Československu druhou vlnu revise mnichovského výkladu.

Tato II. vlna se od první v řadě ohledů odlišovala. Zatímco v předchozí etapě docházelo k postupnému slaďování čs. a sovětského pohledu, kdy importované výkladové rekvisity nejprve jen doplňovaly ony stávající a k „vedoucí úloze" se v některých případech prosazovaly spíše zvolna, znamenala tato druhá vlna poměrně ostrý přechod, v němž měla mít sovětská argumentace od počátku naprostou převahu. A jestliže v první vlně poznamenaly vnější vlivy nejprve výklad mezinárodního rámce Mnichova a teprve následně i některé vnitropolitické otázky, druhá vlna se nejvýrazněji projevila právě v pohledu na vnitropolitickou situaci předmnichovské republiky, totální negací jejího demokratického charakteru a naprostým potřením jakéhokoliv rozlišování v kategorii buržoasního politického tábora. Klíčovým objektem revise se definitivně stal Edvard Beneš.

Výchozí situace

Zhodnotíme-li vývoj posice Edvarda Beneše během předcházejících dvou let, poznamenaných nárůstem kritiky a nálepkováním presidenta jako kapitulanta, lze i tak říci, že ani Rubinštejnova kritika, rozvedená náležitě Václavem Kopeckým a posléze „udalcovovskou" konferencí, neměla za následek, že by byl Beneš zcela zavržen. Edvard Beneš byl kritisován, byl velmi drsně kritisován, řada jeho bývalých spolupracovníků a myšlenkových následovníků se stala objektem postihů. Na druhou stranu od přelomu roku 1948/1949 – tedy již po zahájení kritiky jeho osoby – stála v Pantheonu Národního musea jeho socha.[2114] V květnu 1949 se ještě konala oficiální vzpomínková slavnost k jeho nedožitým narozeninám za účasti členů vlády.[2115] Stále byla po něm pojmenována veřejná prostranství, doly na Kladensku i Mostecku či brněnská Vysoká škola technická. IX. sjezd KSČ, na němž Václav Kopecký s předstihem avisoval, že napřesrok proběhnou slavnosti ke stému výročí T. G. Masaryka, Beneš kritisován nebyl, nebyl napadán.

Procesy nejen s Heliodorem Píkou Beneše obcházely velikým obloukem,[2116] což platilo i pro proces s Miladou Horákovou a společníky,[2117] přestože jako jeden ze svědků zde vystupoval zatčený presidentův tajemník Václav Sýkora, velmi ostře zde byl *„propírán"* nepřítomný presidentův bratr Vojta Beneš[2118] a Mnichov byl

[2113] *Dále a směleji vpřed k vybudování socialismu v naší vlasti! Projev soudruha Klementa Gottwalda na zasedání Ústředního výboru Komunistické strany Československa dne 24. února 1950.* Rudé právo, 1. 3. 1950, s. 1.

[2114] Lidová demokracie, 1. 12. 1948, s. 2. Svobodné slovo, 10. 12. 1948, s. 4.

[2115] Sokolské noviny, č. 22/1949, 3. 6. 1949, s. 6.

[2116] Např. Josef BARTOVSKÝ: *Cesta až na dno zrady. Rub historie druhého zahraničního odboje.* Naše vojsko, Praha 1949.

[2117] Který nadto probíhal v době kolem Benešových narozenin.

[2118] *Proces s vedením záškodnického spiknutí proti republice. Horáková a společníci.* Ministerstvo spravedlnosti, Praha 1950. Fakt, že při vyšetřování byly od zatčených shromažďovány i informace, týkající se přímo presidenta Beneše, nebyl tehdy ventilo-

během líčení skloňován poměrně často. Obžalovaní byli obviněni, že svou činností chystali *„nový Mnichov“*, opakovaně byla zmiňována pomnichovská likvidace národně socialistické a sociálně demokratické strany ve prospěch Strany Národní jednoty a Národní strany práce, jako zlí duchové vystupovali Petr Zenkl a Hubert Ripka. Proces s *„vedením záškodnického spiknutí proti republice“* významně obohatil rekvisitu *„zrádné úlohy pravicových socialistů“*, kteří v r. 1938 přihlíželi Mnichovu, v r. 1948 se pokusili o pravicový puč a jejichž exilová aktivita je cestou k novým Mnichovům.

Rok 1950 začínal ve znamení dalšího smrákání se nad Benešovou zvláštní posicí, kdy články k únorovému výročí – mimochodem i pod vlivem vyjádření čs. emigrace – začaly zdůrazňovat, že president sliboval reakčním pučistům svou podporu, ale poté byl donucen ustoupit před většinovou vůlí národa.[2119] Své místo měla Benešova osoba např. i v sebekritice Gustáva Husáka, který se pokoušel zbavit obvinění z buržoasního nacionalismu a poukazoval na Benešův *„protislovenský postoj“*.[2120]

V *Nové mysli* ale třeba Zdeněk Fierlinger v únoru 1950 píše o Benešovi sice s jistým odstupem, ale ne vyloženě zahroceně.[2121] Ani v novém vydání svých pamětí neupíral Benešovi některé zásluhy.[2122] A ještě v první polovině roku 1950 byly v rukopisu prvního svazku Gottwaldových *Spisů*, kterým se presentoval nově zřízený Ústav dějin KSČ, poněkud „přičesány“ některé Gottwaldovy formulace v Benešův prospěch.[2123]

S patřičnou nadsázkou lze říci, že veřejný presidentův obraz se z dříve národem milovaného „presidenta Budovatele“ měnil ve spíše trpěného západníka starého střihu a starých názorů, který po únoru 1948 udělal to nejlepší, co mohl – odstoupil a zemřel. Některé texty jej kritisovaly nesmiřitelně, jiné méně, některé jej pouze neutrálně zmínily. Mimo oko veřejnosti se však cosi chystalo.

Od podzimu 1949 se stále jasněji projevoval zájem Státní bezpečnosti prozkoumat Benešův archiv, uložený v Politickém archivu KPR. Na počátku roku 1950 došlo k dohodě mezi KPR a Státní bezpečností, díky níž získali její pracovníci přístup do archivu a k jeho studiu. Tím definitivně skončily veškeré ohledy na ustanovení Benešovy závěti. Intensivní prohlídka Benešova archivu skupinami pracovníků Státní bezpečnosti pak byla zahájena v dubnu 1950 každý den od večera do půlnoci. Archivní balíky byly rozpečetěny a ohledy na jejích původní uspořádání a celistvost ustoupily do pozadí. „Exploatace“ Benešova archivu se držela jediné priority – zajistit materiály vhodné k využití z bezpečnostního hlediska, bez ohledu na archivní – a zřejmě i hygienické – zásady, takže byla předmětem stížností, které dokonce upozorňovaly, že část materiálu je záměrně ničena.[2124] Během „perlustrace“ archivu byly vybrané dokumenty záměrně vyjímány z původního uspořádání a odnášeny pryč. Práce byly přerušeny v říjnu 1950[2125] a definitivně ukončeny v lednu 1951.[2126] To ale již byla protibenešovská kampaň v běhu.

Odhalení č. 1

Je pravděpodobné, že k útoku proti zbytku Benešovy specifické posice (nejen) ve výkladu Mnichova by v nějaké formě v dohledné době došlo, o čemž svědčí právě v pozadí ukryté akce bezpečnostního aparátu, které vytvářely předpoklady pro její zahájení. Rostoucí výskyt kritických příspěvků na Benešovu adresu mohl být rovněž znamením nadcházející změny. Přesto ale nakonec tuto změnu odstartoval – podobně jako v případě I. revisní vlny – impuls zvenčí, ze Sovětského svazu.[2127]

ván. – Např. Karel KAPLAN: *Poslední rok prezidenta. Edvard Beneš v roce 1948*. Doplněk – Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1994, s. 10.

[2119] Příhodné argumenty pro kritiku Edvarda Beneše zejména poskytl – opět – Hubert Ripka svou prací o únorových událostech. Hubert RIPKA: *Le coup de Prague. Une Révolution préfabriquée*. Librairie Plon, Paříž 1949. (Hubert RIPKA: *Únorová tragédie. Svědectví přímého účastníka*. Atlantis, Brno 1995.)

[2120] *Z diskuse na IX. sjezdu Komunistické strany Slovenska*. Rudé právo, 27. 5. 1950, s. 5. Blíže Michal MACHÁČEK: *Gustáv Husák*. Vyšehrad, Praha 2017, s. 265.

[2121] Zdeněk FIERLINGER: *Leninské učení o imperialismu a bankrot reformismu*. Nová mysl, roč. IV, č. 2/1950, 25. 2. 1950, s. 107.

[2122] Vizte u pozn. 2279.

[2123] Klement GOTTWALD: *Spisy I. 1925–1929*. Svoboda, Praha 1950. Rukopis šel do sazby 1. července 1950, do tisku 15. září. – Jan PACHTA: *Ke kritice ediční práce v uplynulém období*. Příspěvky k dějinám KSČ, č. 4/1964, s. 572–573.

[2124] OLIVOVÁ: *Závěť Edvarda Beneše…*, c. d., s. 57 a n. Podle Olivové vedl studijní skupiny Jurij Křížek, záznam Jana Pachty hovoří o členech studijní skupiny Sukovi a Chytrém (s. 133).

[2125] Možná v souvislosti s reorganisací a vznikem Ministerstva národní bezpečnosti, s převedením Jurije Křížka od září 1950 ze studijního oddělení do řízení operativy a následným vytvořením Archivního a studijního ústavu MNB, vizte u pozn. 2182.

[2126] Ivan ŠŤOVÍČEK – Jan BÍLEK: *Sedmdesát let archivního fondu Edvard Beneš (K 120. výročí narození prezidenta E. Beneše)*. Archivní časopis, č. 4/2004, s. 256.

[2127] Ano, je možné spekulovat, zda čs. strana nepožádala sovětské orgány, aby zahájily kritiku Beneše. Ovšem tyto spekulace až příliš připomínají pověstné „objednávání ultimáta“. Svrchu uvedené citáty sovětských textů o Mnichovu, které považovaly

Čs. strana se mu totiž plně podřizovala a de facto se vzdala své samostatné odezvy. Čs. tisk nijak zvlášť nereagoval[2128] na uveřejnění britských a německých diplomatických dokumentů a je dokonce možné, že v době uveřejnění recensí nemusela být ani jedna z edic v Československu k disposici. Čs. sdělovací prostředky a čs. historiografie si edic DBFP a DGFP začaly všímat teprve poté, co k nim zaujalo své stanovisko sovětské dějepisectví.

Nevíme bohužel přesně, kdy v Sovětském svazu vyšlo 7. číslo *Otázek dějin*, obsahující Kutakovovu recensi. Z tiráže lze vyčíst jen údaj, že do tisku bylo odevzdáno 29. července 1950. Na rozdíl od 1. čísla, v němž vyšla Udalcovova zpráva o listopadové konferenci a o jehož vydání informovala i ČTK,[2129] k vydání 7. čísla zřejmě žádná zpráva nevyšla. Vyjdeme-li z předpokladu, že rozestup mezi zahájením tisku a vydáním časopisu mohl být u 1. i u 7. čísla stejný a že uveřejnění zprávy ČTK o vydání 1. čísla nebylo vůči skutečnému vydání zpožděno o více než pár dní, pak dostáváme časový rozestup zhruba padesát dní. Hypothetické datum vydání 7. čísla mohlo připadat zhruba na dny kolem 17. září 1950.[2130] Pokud je tato analogie správná, pak čs. odezva přišla velmi brzy.

Zřejmě prvním textem, který v Československu reflektoval Kutakovovu recensi DGFP, se totiž stal článek Oldřicha Říhy, vydaný k mnichovskému výročí v *Tvorbě* 27. září 1950.[2131] S několikadenním odstupem, ve výroční den Mnichova pak otisklo *Rudé právo* článek Drahomíra Bárty (1921–1998), psaný ve zcela stejném duchu.[2132]

Partneři Mnichova podle Oldřicha Říhy

Říhův článek připomínal mnichovské výročí kombinací výňatků z *Dějin diplomacie*, Kroftovy knihy *Z dob naší první republiky*, *Dokumentů k předvečeru druhé světové války*, Gottwaldovy zdravice, Kutakovovy recense a zřejmě ještě několika nepřiznaných příspěvků, přinejmenším Pachtova referátu o vnitřních příčinách Mnichova. Je příznačné, že Říha Kutakova přímo nejmenoval a odkázal pouze na časopis *Otázky dějin*.[2133] Přestože z recense převzal více úseků, učinil tuto zmínku až v souvislosti s čs. vnitřní politikou.

Vstup do vnitropolitické problematiky začínal velmi podobně jako většina dosavadních textů, tedy poukazem na českou a slovenskou reakci a jejich dlouhou řadu zrádných činů, kterými se *„političtí čachráři druhu Beranova, Preissova, Feierabendova, Tisova, Sidorova atd. provinili na českém a slovenském lidu“* a které správně odsoudil již v r. 1936 Klement Gottwald. Poté ale Říha přešel k argumentům Kutakovovy recense. Ty presentuje jako dokázané, dokumentárně potvrzené závěry sovětského historického časopisu.

„Avšak na zrádné mnichovanské politice se podílela nejen reakční část české buržoasie, nýbrž i tak zv. demokratický tábor české buržoasie, totiž »hradní křídlo« spolu s pravicovým vedením sociální demokracie. Ukazuje to, že mnichovanství nebylo omezeno jen na část buržoasie, ale že je významným znakem politiky celé této společenské třídy a všech jejích agentur. Smlouva se SSSR byla pro naši buržoasii jen vynucenou formalitou, a čs. vláda neměla, právě tak jako Lavalova Francie, snahu upřímně rozvíjet a prohlubovat styky se Sovětským svazem. Tato skutečnost je dnes potvrzena celou řadou dokladů. Tak na sérii dokumentů, uveřejněných v roce 1939[!] *státním departementem USA, dokázal sovětský časopis »Otázky historie«, jak a kde se dr. Beneš podílel na mnichovanské politice.“*[2134] Poté následovaly výňatky z Kutakovovy recense věnované Benešovi.[2135] Závěr ze sovětských zjištění je kategorický: *„Nebylo tedy rozdílů mezi reakční mnichovanskou klikou, vládnoucí ve*

za potřebné zmínit Benešovu *„zrádcovskou úlohu“*, i když třeba nebyla jejich hlavním tématem, dle mínění autora této práce naznačují, že potřeba definitivně diskreditovat Beneše vycházela spíše ze SSSR, nežli z čs. prostředí.

[2128] Pokud vůbec reagoval.

[2129] Vizte pozn. 1992.

[2130] S ohledem na blízké výročí Mnichova se vnucuje otázka, zda sovětské „načasování“ Kutakovovy recense neovlivnily kalkulace právě tímto směrem.

[2131] Oldřich ŘÍHA: *Partneři mnichovského diktátu. K 12. výročí mnichovské zrady.* Tvorba, roč. XIX, č. 39/1950, 27. 9. 1950, s. 928–929. V části nákladu tohoto čísla nesl článek název *„Partneři mnichovského litkupu. K 12. výročí mnichovské zrady.“* Platí-li orientační datum 17. září, pak je 39. číslo *Tvorby* prvním, které mohlo na sovětskou recensi reagovat. – 38. číslo vyšlo 20. září a vzhledem k předpokládané uzávěrce, technickým možnostem tiskárny i době, potřebné pro napsání článku, mohlo být stěží možné, aby vyšel dříve.

[2132] Drahomír BÁRTA: *K historii mnichovského spiknutí proti míru.* Rudé právo, 30. 9. 1950, s. 3.

[2133] V podobě *„Otázky historie“*.

[2134] ŘÍHA: *Partneři mnichovského…*, c. d., s. 928–929.

[2135] Nejde o přesnou citaci, Říha některé věty vynechal, aniž by na to čtenáře upozornil.

Francii, která se netajila tím, že považuje smlouvu se Sovětským svazem a smlouvu francouzsko-českou za cár papíru a mezi tehdejší buržoasní vládou ČSR.“

Tím hůře, že vláda tehdy znala vztah západních velmocí k Hitlerovi, věděla o jejich nepřátelství k SSSR, věděla o Hitlerových úmyslech vůči Rakousku a ČSR, které *„nebyly od roku 1936 žádným tajemstvím“*. Byla *„soustavně a bez ustání“* upozorňována komunistickou stranou, která *„alarmovala celý národ k přípravě obrany“*. Správnost jejího stanoviska se projevila při květnové mobilisaci, po níž útočník couvl. *„Přesto česká buržoasie dala se opět na cestu vyjednávání a ústupků. V tom ji podporovalo i vedení sociální demokracie, které důsledně odmítalo jednotnou a lidovou frontu přes to, že bylo jasné, že jedině touto cestou je možno republiku ubránit.“*

Započaté jednání s henleinovci však *„bylo jen pláštíkem, který měl zastřít skutečné úmysly západních imperialistů i české buržoasie. Ukázalo to jasně poslání Runcimanovo, který přijel do Československa s hotovým plánem na jeho rozdělení. Čs. buržoasní vláda vyjednávala, ustupovala, trpěla henleinovské a nacistické provokace, zabavovala však komunistický tisk, hájící republiku, zakazovala manifestace, posílala nejlepší bojovníky za svobodu národa do kriminálů.“*

Počátek září Říha odbyl dalším povšechným odkazem na působení KSČ: „*Komunistická strana zmobilisovala všechen československý lid k obraně republiky. Avšak čs. vláda »vyčkávala«.*“ Pokračoval ostrým přechodem k anglo-francouzskému plánu: vládě *„její západní »přátelé« a »spojenci« jí 19. 9. doručili notu, obsahující již nezakrytý návrh na odstoupení pohraničí. A čs. vláda tento nemravný návrh v zásadě neodmítla, jen se odvolala na formální nesnáze.“*

V tomto okamžiku sáhnul Říha k rekvisitě objednaného ultimáta: *„To však byla jen část zastíracího manévru. Předseda vlády Milan Hodža, hned po skončení porad o odpovědi k sobě povolal francouzského vyslance de Lacroix. O obsahu rozmluvy podává zprávu telegram, poslaný francouzským vyslancem do Paříže. Obsah tohoto dokumentu je neobyčejně závažný.*“ Následoval nepřiznaný citát Lacroixova telegramu. Ani tentokrát nebyl telegram citován v úplnosti – ale poprvé[2136] v něm byly uvedeny i odkazy na presidenta Beneše: *„Stojí v něm: »Právě mne zavolal předseda vlády. V souhlase s presidentem republiky (dr. Beneš), jak řekl, mi oznámil, že kdybych přišel ještě této noci oznámit p. Benešovi, že v případě války mezi Německem a Československem... by Francie vzhledem ke svým závazkům k Anglii nešla na pomoc, předseda vlády by svolal neprodleně kabinet, jehož členové by od nynějška byli v souhlase s presidentem republiky (Benešem) a s ním (t. j. Hodžou) pro přijetí nároků.* ***Vedoucí činitelé Československa potřebují tuto zástěrku (couverture), aby mohli přijmout návrh anglo-francouzský.*** *Jsou si jisti armádou, jejíž nejvyšší velitelé prohlásili, že* ***konflikt samotného Československa s Německem by znamenal sebevraždu.*** *P. Hodža prohlásil, že demarše, o niž žádá, je jediný prostředek k zachránění míru. Přeje si, aby vše to skončilo před půlnocí, je-li to možno, v každém případě během noci. Stejné sdělení učinil předseda vlády anglickému vyslanci.«*“[2137]

Říha jako první z čs. historiků oficiálně spojil Beneše s objednaným ultimátem: *„Tak si tehdejší čs. mnichovanská vláda, representovaná Hodžou, z iniciativy dr. Beneše sama objednala »nátlak« se strany anglického a francouzského vyslance, aby mohla zabránit českému a slovenskému lidu v odporu proti hitlerovské agresi, aby mohla před národem skrýt svoji plnou odpovědnost za to, že ona sama dobrovolně vydala národ Hitlerovi, že ona sama náleží v prvé řadě mezi mnichovské zrádce. Telegram francouzského vyslance je otřesným dokumentem*

[2136] Ponechme nyní stranou solitérní knihu Vojty Beneše – srov u pozn. 1564.

[2137] Zvýraznění původní. Říhův překlad telegramu je sám o sobě velmi manipulativní a nejde pouze o vyznačenou výpustku, týkající se slov *„kvůli sudetským Němcům“*. To, že neuvedl, odkud text telegramu převzal, zavdává prostor k přemýšlení. Logicky by se nabízelo, že vycházel z Bonnetových pamětí (BONNET, c. d., s. 248). Podle drobných odchylek se však zdá, že Říha text mnohem spíše převzal z knihy Wheelera-Bennetta (WHEELER-BENNETT: *Munich*…, c. d., s. 121–122), neboť v překladu chybí stejná slova *« le président de la République prendrait acte de cette déclaration »* (vizte pozn. 1234). Celá pasáž by tak v Říhově překladu zněla: *„v případě války mezi Německem a Československem* [kvůli sudetským Němcům] *by Francie vzhledem ke svým závazkům k Anglii nešla na pomoc,* [president republiky by vzal toto prohlášení na vědomí,] *předseda vlády by svolal neprodleně kabinet, jehož členové by od nynějška byli v souhlase s presidentem republiky (Benešem) a s ním (t. j. Hodžou) pro přijetí nároků“* – Úmyslné vypuštění odkazu na presidenta Beneše vzhledem k celkovému pojetí článku by postrádalo smysl. Proto je pravděpodobné, že Říha pouze pracoval s neúplným textem telegramu z práce Wheelera-Bennetta. Ještě jedna kuriosní indicie naznačuje, že Říha čerpal z Wheelera-Bennetta. V Bonnetových pamětech končí totiž předmětná pasáž třemi tečkami, což je Bonnetova vlastní úprava. Wheeler-Bennett přebíral text telegramu z Henriotova článku v *Gringoire* (vizte pozn. 1535), kde se tři tečky nevyskytovaly. Tyto tři tečky chybí i v Říhově překladu. Pokud jsou tyto úvahy správné, je Říhův článek zřejmě prvním případem práce čs. autora s knihou Wheelera-Bennetta! Že se k ní Říha nepřiznal, by rovněž zapadalo do atmosféry protipadělatelské kampaně.

cynismu zákulisní buržoasní diplomacie i hanebným dokumentem zrady.“ Propojením Beneše s objednaným ultimátem Říha současně reagoval na pět měsíců starou připomínku Pavla Reimana v *Nové mysli*.[2138]

Spojením Beneše s objednaným ultimátem i motiv falešné Syrového vlády dostává jiné souvislosti: „*Když spravedlivý hněv lidu smetl Hodžovu vládu, postarala se kapitulantská klika o to, aby nastolila druhou garnituru, jejímž úkolem bylo dovést zradu do konce. Že tato nová vláda byla jen zdánlivým ústupkem vůli lidu, potvrzuje fakt, že její činnost dirigovali z pozadí kapitulanti z 20. září. Telegram francouzského vyslance nám zároveň osvětluje, proč socialističtí vůdcové a dr. Beneš odmítali se opřít o lid, odhodlaný k boji, o Sovětský svaz, postupovat společně s komunisty a bránit republiku. Neboť v kritickém okamžiku dali přednost sobeckým třídním zájmům před vůlí a zájmy lidu.*“ Tím se podle Říhy jenom potvrzuje „*správnost hluboké analysy Kl. Gottwalda*“ z 11. října 1938, jíž pochopitelně také cituje.

Závěr je očekávatelný: „*Mnichovská zrada je jednou z nejpoučnějších kapitol našeho národa. V nejtěžším okamžiku prošly všechny třídy a vrstvy národa zkouškou cti a vlastenectví. Buržoasie v této zkoušce hanebně propadla a ztratila tak navždy morální právo stát v čele národa. Proto se náš lid opřel po porážce fašismu o ty síly a osoby, které ho nikdy nezradily a které svým bojem spasily jeho svobodu a život. Proto postavil po roce 1945 do svého čela ty, kteří vítězně prošli zkouškou dějin. Sovětský svaz jako nejlepší přítel, komunistická strana v čele národa, soudruh Klement Gottwald na místě presidenta republiky, lidové demokracie a mírumilovná Německá demokratická republika jako nejbližší sousedé – to jsou záruky, že se nový Mnichov, o který znovu usilují anglo-američtí imperialisté, již nikdy opakovat nebude.*“

Sovětská odhalení v Rudém právu

Bártův článek *K historii mnichovského spiknutí proti míru* se zabýval Mnichovem v podobném duchu, ovšem daleko otevřeněji odkazoval na nová sovětská zjištění. Ani zde však nebyl L. N. Kutakov jmenován a psalo se jenom o „sovětském časopise »Otázky historie«“.

Již svým názvem článek naznačoval, že půjde zcela ve šlépějích výkladu podle „*historické informace*“. Zájem o Mnichov navíc podle Bárty „*není záliba v historismu, připomínáme-li si každoročně výročí Mnichova*“. „*Připomínáním Mnichova čerpáme stále poučení o tom, kdo selhal ve zkoušce, která hodnotila jednotlivce, politické strany a vlády ne podle slov, nýbrž podle činů, čerpáme poučení o tom, kdo se osvědčil jako nejlepší přítel a kdo se ukázal jako zapřisáhlý nepřítel našich národů. A hlavně čerpáme poučení, jak bojovat, aby se Mnichov již nikdy neopakoval.*“ Článek se tak soustředí na otázku: „*Proč a jak došlo k Mnichovu?*“ Proč jej vláda svým usnesením přijala, ač to bylo „*usnesení hanebné a zrádné, bylo provedeno protiústavně a zdvihlo vlnu odporu lidu, který se chtěl bránit. Bylo to usnesení, kterým započala nejstrašnější tragedie našeho národa v jeho celé historii, neboť šlo – jak je dnes všeobecně známo – o jeho holou existenci; jednu polovinu národa chtěl Hitler vyvraždit a druhou zotročit a rozmetat do všech koutů světa.*“[2139]

Nechybí tu ani výpad proti buržoasnímu dějepisectví, kterým začíná kritika Beneše: „*Čs. buržoasní historikové a vykladači Mnichova se snažili vytvořit legendu o tom, že nám po zradě Anglie a Francie nezbylo nic jiného než přijmout jejich diktát. Dr Beneš se snažil všemožně dokázat, že kapitulace v roce 1938 byla jediným a nejlepším řešením, které nám umožnilo »připravit se mravně i materiálně na pozdější léta«. Podobně se omývali všichni ostatní mnichovanští politikové. Ve skutečnosti byl Mnichov výsledkem dalekosáhlého válečného mezinárodního spiknutí imperialistů a s nimi spojených buržoasních vlád proti Sovětskému svazu, této záštitě míru, socialismu a štěstí pracujících, který svou pouhou existencí ohrožoval jejich panství. Tohoto spiknutí se zúčastnila bok po boku západních imperialistů také naše buržoasie, a to jak její reakční, tak i tak zvaná demokratická část.*“

Úsilí imperialistů o zničení Sovětského svazu táhne se jako červená nit „*celými dějinami od Velké říjnové revoluce*“, „*ale největší naděje imperialistických západních států vzbudil nástup Hitlera k moci v Německu*“. Vyzbrojování nacismu a jeho soustavné povzbuzování proti SSSR označil Bárta za „*Churchillův plán*“. „*Ale na cestě Hitlera na východ stálo Československo*“, které muselo být obětováno. Ale jak, „*když se západní kapitalisté vydávali odedávna za jeho ochránce a když podle jejich tvrzení mu v roce 1918 »darovali« svobodu? Věc nebyla jednoduchá. Právě tato otázka způsobila, že se Československo stalo jedním z ústředních problémů evropské politiky po celá třicátá léta.*“ Politikové západních států se proto zabývali „*otázkou, jak mu upravit cestu přes Československo*“.

[2138] Vizte u pozn. 1995.

[2139] „*Proč byla lidu, připravenému k obraně, vyražena zbraň z ruky? Jak to, že v přetěžké zkoušce, kterou prošel náš lid, naše národy, se ukázalo, že ti, kteří se vždy prohlašovali za »pravé vlastence«, za »osvědčené« vůdce národa, že tito lidé zradili a propadli, a že naopak komunisté, vždy kacéřovaní jako »protinárodní«, dokázali, že jsou jedinými mluvčími lidu a jedinými obránci republiky?*“

Poté se Bárta stočil k novým zjištěním. *„Na podzim v roce 1949 vydalo ministerstvo zahraničí USA 2 svazky »Dokumentů německé zahraniční politiky«, sestavených z archivu německého ministerstva zahraničí. Výběr dokumentů je určen známou snahou západních buržoasních historiků falšovat dějiny ve svůj prospěch. Přes tyto snahy však pronikla do »Dokumentů« proti jejich vůli celá řada faktů, které jsou novou obžalobou mnichovských diplomatických intrikánů ve službách imperialismu. Tyto dokumenty potvrzují a ještě doplňují ty dokumenty, které vydal před časem Sovětský svaz. Sovětský časopis »Otázky historie« poukazuje na tato fakta a odhaluje novou americkou falsifikaci historie.“*

Při tomto odhalování Bárta kombinuje již „klasické“ these „historické informace“ s Kutakovovými závěry. Takže i zde výklad začíná u schůzky Halifax–Hitler, neboť *„již tehdy a nikoli až v Mnichově bylo zrazeno Československo“*, s nezbytným připomenutím, že, *„příprava války proti Sovětskému svazu a úsilí o zničení státní samostatnosti Československa jsou v těchto diplomatických intrikách nerozlučně spjaty“*. Objeví se i churchillovská rekvisita a rozhovor s Forsterem, kdy Bárta konstatuje, že rozdíl mezi Chuchillem a Chamberlainem *„je jen ve výši onoho slíbeného »honoráře«“* pro Německo *„a v míře záruk, že tento »honorář« bude opravdu splacen“*.

Čs.-sovětský pakt považovali západní i čs. politikové za *„pouhý cár papíru“*. *„To se ukázalo již v době francouzsko-anglických jednání v dubnu 1938 v Londýně, kde se podle nových dokumentů snažili angličtí politikové dělat nátlak na francouzskou vládu, aby prohlásila francouzsko-sovětský pakt za neplatný. Francouzská vláda prohlášení o neplatnosti paktu zamítla, ale rozhodla se »pohřbíti jej«, protože prý bránil zlepšení franko-anglických vztahů. Podobný poměr k paktu se Sovětským svazem měla i československá vláda, jak dokazují jmenované »Dokumenty«, přinášející výrok dr. Beneše“* před vyslancem Eisenlohrem o přežitku minulosti a koši na papír.

Nechybí ani rekvisita úlohy amerických imperialistů podle Gusa, neboť *„již na podzim roku 1937 sešli se Hitlerovi agenti se sedmi vedoucími americkými velkoprůmyslníky a členy kongresu, jejichž ústy američtí imperialisté schválili Hitlerův útočný plán. Po této schůzce se ještě více zvýšila materiální pomoc amerických monopolů Hitlerovi, které se aktivně účastnily vyzbrojování Německa.“* Šlo tedy o *„spiknutí buržoasně demokratických a fašistických států proti SSSR“*.

K tomuto spiknutí se přiřadila i čs. reakce, *„která měla na těchto temných piklech nemalý podíl“* a která tak činila i přesto, *„že v nestřežených okamžicích mnozí ze západoevropských buržoasních politiků dávali otevřeně najevo svůj despekt k našim národům“*. Byl to třídní zájem buržoasie, strach z lidu[2140] a nenávist k zemi Sovětů – *„to byly motivy, které určovaly posici naší reakce, která, jak je již všeobecně známo, záměrně a velmi aktivně připravovala Mnichov“*. Nebyli to ale jen *„Beranové, Preissové, Stoupalové, Feierabendové“* a reakční křídlo buržoasie, *„ale buržoasie celá, včetně politických činitelů tak zvaného Hradu, na níž dopadá tíha obžaloby Mnichova. Dokumenty odhalují stále více podíl dr. Beneše na mnichovské politice.“*

Nejprve je to rekvisita jednání z nacistickými emisary z r. 1936 o *„spojeneckou smlouvu“* s Německem a o spolupráci čs. a německé policie k potírání propagandy Komunistické internacionály. Bárta zde neodkazuje na Pachtův referát, ač z něj zjevně čerpá. Místo toho mluví jen o *„dosud neuveřejněných protokolech“*.[2141] Pak se už přechází k dalším argumentům z Kutakovovy recense. V rychlém sledu za sebou se střídá další výrok Benešův před Eisenlohrem o neaktuálnosti smlouvy se SSSR, jeho strach z bolševické revoluce, Benešova protibolševická první řeč po mírové konferenci a Hodžův návrh trojúhelníku Paříž–Berlín–Praha, jež nahradí smluvní systém se SSSR.[2142]

KSČ, *„promlouvající ústy soudruha Klementa Gottwalda“* je tedy nyní jedinou silou, která *„burcovala do boje proti zbabělému kapitulantství“*, *„a čím více hrozil Hitler, tím směleji a neohroženěji připravovala KSČ*

[2140] *„… který se pod vedením soudruha Gottwalda a KSČ stále více sjednocoval“*.

[2141] *„Z dosud neuveřejněných úředních protokolů vyplývá, že v prosinci 1936, když přišli do Prahy dva Hitlerovi zástupci, hrabě Trauttmansdorf a dr. Haushofer, kteří byli pověřeni Hitlerem jednat o spojenecké smlouvě mezi Německem a Československem. nabídl jim dr. Beneš, že bude-li mezistátní smlouva uzavřena, pak aby byla mezi oběma státy navázána spolupráce k potírání propagandy a akcí Komunistické internacionály na československém i německém území. Tato dohoda o policejní spolupráci měla být vložena do tajné doložky smlouvy. Ke smlouvě nedošlo jedině proto, že si to Hitler rozmyslel, a že si nechtěl vázat ruce příslibem zachování celistvosti Československa.“*

[2142] Podobně jako u Říhy lze poukázat na zdánlivý detail, který ale dává nahlédnout do způsobů práce tehdejších autorů. Bárta se při čerpání z Kutakova dopustil omylu, neboť dataci Hodžova údajného výroku z prosince 1937 zaměnil za prosinec 1934. Protože ale (Bárta či někdo jiný v redakci) věděl, že francouzsko-sovětská i čs.-sovětská smlouva byly uzavřeny až v r. 1935, pochopil nesprávně převzatou Kutakovovu formulaci zřejmě jako chybu sovětského autora a pokusil se ji napravit tak, že do článku napsal, že onen Hodžou zmiňovaný trojúhelník měl nahradit nikoliv reálně ještě neexistující spojenectví, ale *„zamýšlené spojenectví Československa s SSSR a Francií“*. Že si touto úpravou mnoho nepomohl, neboť v prosinci 1934 nebyl francouzským ministrem zahraničních věcí Yvon Delbos, ale Pierre Laval, a čs. ministerským předsedou Milan Hodža, ale Jan Malypetr, mu evidentně uniklo.

lid k obraně“. Opět je užito Gottwaldovy zdravice jako důkazu bezpodmínečné pomoci SSSR, navíc je nyní uveden i „*velvyslanec Sovětského svazu*“, který „*ujistil znovu v nejkritičtějších chvílích československou vládu, že sovětská vláda i v případě, že Francie svoji smlouvu nesplní, nám přijde na pomoc*“. Jmenovitě je zmíněn i Litvinov, který v Ženevě tepe Anglii a Francii. Likvidaci Mnichova provedl Sovětský svaz vítěznou válkou proti fašistům.

Závěr je jako obvykle zcela aktuální: „*Mnichované a pokusy o nový Mnichov však druhou světovou válkou nezmizeli. Imperialisté, kteří cítí svůj blížící se konec, snaží se zosnovat nové tažení proti Sovětskému svazu. Ale svět vypadá jinak, než před 12 lety. Bok po boku Sovětského svazu stanuly země lidové demokracie, stanula veliká Čína. Lid kapitalistických a koloniálních zemí stále stupňuje svůj boj proti imperialistům. Lid je Mnichovem poučen, zná válečné paliče, ví kde je jeho místo, nedopustí opakování Mnichova.*“

Na rozdíl od Říhy tedy Bárta nevyužil všechny Kutakovovy „důkazy“ a nevyrukoval s objednaným ultimátem. Na druhou stranu lze předpokládat, že dosah Bártova článku v *Rudém právu* byl přece jenom širší, než ve čtenářsky přece jenom poněkud výběrovější *Tvorbě.* Oba texty se však postaraly o urychlenou popularisaci sovětských „odhalení“.

Zárodek vojenských studií a epizoda z Moskvy

4. října 1950 otiskla *Tvorba* ještě jeden článek na mnichovské téma. Jednalo se o text Jana Hradského „*Již nikdy Mnichov!*“, který se ale příliš nesrovnával s Říhovým článkem z minulého čísla.[2143] O nových sovětských odhaleních v něm nepadlo ani slovo. Nicméně sleduje v podstatě velmi podobný směr.

Jako ostatní příspěvky Hradského zajímal se i tento především o vojenskou tematiku a pokoušel se v co nejstručnější formě charakterisovat poměr sil čs. a německé armády v r. 1938, a to srovnáváním počtů branců, divisí, tanků, letounů, kulometů, děl a pochopitelně i bojové morálky čs., německé a zčásti i sovětské armády. Zdroje těchto údajů uváděny nejsou.

Výsledek je předvídatelný: „*Analysa všech stálých prvků vítězství tedy dokazuje, že převaha byla na naší straně a že československý lid i s tou armádou, kterou měl a která jistě nebyla bez nedostatků, avšak s pomocí Rudé armády, která nám byla zaručena, byl by mohl i musel válku proti hitlerovskému Německu vyhrát.*“ Tvrzení, že obě východiska z mnichovské krise, tj. kapitulace, nebo boj, skýtala tak či onak katastrofální důsledky, je tedy podle Hradského „*falešnou alternativou*“. „*Správně zněla: Buď kapitulace a katastrofa, anebo odpor a vítězství. Je nade vší pochybnost, že i Hitler, i francouzští a angličtí imperialisté i naše buržoasie v čele s dr. Benešem, to vše velmi dobře věděli! V případě našeho pevného postoje by se Hitler vůbec nebyl odvážil k útoku.*“

Proč se tedy nebojovalo, když by byl Hitler utrpěl tak či onak porážku? „*Tato morálně politická porážka by však byla znamenala vážné oslabení německého fašismu a pořbení naděje na protisovětskou intervenci s německofašistickou armádou jako údernou pěstí. Mnichovská kapitulace nebyla tedy vůbec a za žádných okolností nevyhnutelnou pro český a slovenský pracující lid, byla však nanejvýše nutnou pro záchranu hitlerovského fašismu, byla nutnou pro záchranu protisovětské politiky a posic světového imperialismu a byla umožněna jen tím, že v Paříži a v Londýně, ale i v Praze, vládla a rozhodovala buržoasie.*“[2144]

Hradský se také dotkl již delší dobu nepoužívaného motivu, vneseného do výkladu Mnichova André Simonem, tj. výhrůžky britského a francouzského vyslance při noční demarši u Beneše, že případný boj po boku SSSR bude mít za následek společný postup Británie a Francie s Německem proti Československu a Sovětskému svazu: „*Proto se též západní kapitalisté cynicky oháněli hrozbou, že nebude-li uvolněna Hitlerovi cesta do Československa, zúčastní se i Francie a Anglie loupežného válečného tažení proti našemu národu po boku SSmanů. Tato ničemná vyhrůžka, která navždy zničila jakýkoli stín důvěry mezi naším lidem v západní buržoasii, neměla ovšem s vojenského hlediska za mák ceny, neboť tehdy prostě nebylo možné, pohnout na př. prostého francouzského vojáka k válce proti Československu po boku Hitlera, protože by sklidili bouři odporu ve vlastní zemi.*“

Článek tak říká pravý opak než nyní už nijak nepřipomínaná Fetkova studie vydaná před třemi roky. Přestože si Hradského článek bude muset na přímé pokračovatele ještě delší dobu počkat, můžeme v něm vidět základ budoucích srovnávacích vojenských studií, které se budou znovu a znovu pokoušet odpovědět na otázku: „*Mohli jsme se bránit?*“

Před samotný závěr článku byla zařazena značně neobvyklá vsuvka, jíž hodlal autor ilustrovat pravou povahu mnichovské kapitulace. Šlo o episodu, „*která se odehrála v prosinci 1943 na slavnostním banketu*

[2143] Jan HRADSKÝ: *Již nikdy Mnichov!* Tvorba, roč. XIX, č. 40/1950, 4. 10. 1950, s. 953–954.

[2144] Chyba původní.

v Kremlu na počest podepsání čs.-sovětské spojenecké smlouvy“: „*Dr Beneš zvedl svou číši a pronesl přípitek, kde se mezi kulatými slovy zejména tvrdilo, že československá zahraniční politika, vedená dr. Benešem, prý byla vždy politikou přátelství se Sovětským svazem. Jeden z vedoucích politiků SSSR se přiklonil k dr. Benešovi a zeptal se ho s úsměvem: »A proč jste tedy vy, gospodin president, v r. 1938 kapitulovali?« Dr. Beneš pronesl několik rozpačitých vět, ve kterých zejména tvrdil, že československá kapitulace vlastně pomohla Sovětskému svazu, protože prý v roce 1938 Německo bylo silné a Sovětský svaz ještě nebyl připraven, že by byl musel bojovat Sovětský svaz sám s Československem proti hitlerovskému Německu. Sovětský státník se ho jen zeptal, zdali pak Sovětský svaz dnes, v prosinci 1943 nebojuje sám proti hitlerovskému Německu. Pak dal krátký pokyn svému pobočníkovi a společnost se odebrala do promítacího sálu v Kremlu. Dr Benešovi a ostatním hostům byl předveden sovětský film z roku 1938: »Jestli zavtra vojna.« V tomto filmu se ukazuje, jak imperialistický útočník, kterým není nikdo jiný než imperialistické Německo, napadl sovětskou zemi a jak sovětská armáda v mocném protiúderu zničí útočníka podle stalinského hesla »ve vlastním brlohu, na území, z něhož vyšel«. Po konci promítání obrátil se znovu na dr. Beneše a řekl: »Taková byla situace v roce 1938. A proto jste kapitulovali.«*“[2145]

Jde pravděpodobně o první širší vylíčení episody mezi Benešem a Stalinem a jejich debatě o Mnichovu, kterou jen velmi kuse zmínil již Beneš ve svých *Pamětech*[2146] a o níž podobně stručně napsalo na konci loňského roku druhé vydání publikace *KSČ v boji za svobodu*.[2147] Není jasné, kdo byl v tomto případě informátorem, neboť řada podrobností je líčena podobně, jak si je zachytil ve svých záznamech Jaromír Smutný.[2148] O průběhu setkání mohli autora zpravit další čs. účastníci tohoto setkání, jimiž byli mimo Benešův okruh Klement Gottwald a Zdeněk Nejedlý.[2149] Rovněž není jasné, z jakého důvodu autor Stalina nejmenoval, když bylo známo, že o Mnichovu si Beneš v Moskvě povídal kromě členů vedení KSČ právě se Stalinem. Snad kvůli oné poslední větě, která dávala episodě zcela jiné vyznění?

Závěr článku se sice tradičně obrací k současnosti, najde se ale další prostor k šlehnutí proti Benešovi: „*Historie nám tedy znovu dokazuje, že ve změněných podmínkách se neopakuje. Nový Mnichov nikdy nebude. Nebude proto, že skutečný poměr sil, který i tenkráte byl ve prospěch socialismu a míru, se dnes ještě více změnil v náš prospěch a především proto, že v Praze rozhoduje ne buržoasie a Beneš, ale pracující lid a Gottwald – a protože mimochodem, ani v Paříži a Londýně buržoasie již nerozhoduje tak pevně jak tomu bylo v roce 1938. Nebude proto, že Československo je dnes spjato upřímnými pouty s největší velmoci světa, Sovětským svazem, ale i proto, že na našich severních hranicích již nestojí nepřátelské Hitlerovo Německo, ale přátelská Německá demokratická republika. A jestli by se novodobí mnichované – američtí, angličtí, francouzští a západoněmečtí páni pokoušeli znovu o Mnichov, se zlou by se potázali u našeho hrdého lidu.*“

II. sjezd SČSP

K ostré veřejné kritice Edvarda Beneše se připojil i Zdeněk Nejedlý, a to ve svém proslovu na závěr II. sjezdu Svazu čs.-sovětského přátelství v listopadu 1950.[2150] Během vyzdvihování „*skálopevného přátelství*“ se Sovětským svazem, vzpomněl Nejedlý, jak za I. republiky se čs. vláda „*hned a zjevně zasadila přímo do fronty nepřátel SSSR, jakými vždy byli západní kapitalisté*“, a i činně se „*účastnila všech aktů, podnikaných tehdy Západem proti Sovětskému svazu, ať to bylo na konferenci v Janově nebo kdekoli jinde*“. Tehdy se Beneš pro svou horlivost a schopnost „*stal přímo miláčkem Západu a jeho vedoucích politiků*“ a „*byl využíván a stavěn do přední řady borců za zájmy západních kapitalistů proti Sovětskému svazu*“, „*jak tomu odpovídalo i osobní smýšlení dr. Beneše*“. Zatímco podle Nejedlého Masaryk pouze „*nepochopil význam Říjnové revoluce, a proto nevěřil Sovětskému svazu, na ní vybudovanému*“, byl Beneš „*aktivní odpůrce, ano nepřítel Sovětského svazu celým svým i osobním smýšlením a vším svým jednáním, jež se nezastavilo ani před podporou přímých akcí*

[2145] Chyba původní.

[2146] BENEŠ: *Paměti*, c. d., s. 393: „*Měl jsem tu zajímavé diskuse se Stalinem také o Mnichově, o slovanství, o komunismu a komunistech u nás a o jiných věcech, diskuse velmi otevřené a upřímné.*“

[2147] Vizte před pozn. 1870.

[2148] *Československé vztahy v diplomatických jednáních 1939–1945. Dokumenty. Díl 2. Červenec 1943 – březen 1945*. Editoři Jan Němeček, Helena Nováčková, Ivan Šťovíček, Miroslav Tejchman. Státní ústřední archiv v Praze, Praha 1999, s. 131–132. Tento záznam ale Hradský mohl mít jen stěží k disposici.

[2149] Tamtéž. Na druhou stranu jako zábavnou historku měl údajně tuto episodu vyprávět v poněkud pozměněné podobě Václav Kopecký, a to již brzy po válce – Josef HIRŠAL – Bohumila GRÖGEROVÁ: *Let let 2. Pokus o rekapitulaci 1960–1965*. Mladá fronta, Praha 1994, s. 53.

[2150] Zdeněk NEJEDLÝ: *Skálopevné přátelství*. Tvorba, roč. XIX, č. 45, 8. 11. 1950, s. 1066–1067. *Pro další upevnění čs.-sovětského přátelství, pro posílení světového míru, pro rozkvět vlasti. Mohutný závěr II. sjezdu Svazu čs.-sovětského přátelství*. Rudé právo, 7. 11. 1950, s. 6. Zdeněk NEJEDLÝ: *Boje o nové Rusko*. Svoboda, Praha 1951, s. 560–572.

západních útočníků“. Tím se ovšem vláda i Beneš dostávali čím dál více *„do přímého rozporu nejen s přesvědčením zdrcující většiny našeho lidu a celou svobodomyslnou tradicí našeho národa, ale i s vlastními zájmy naší republiky*“.

Nejedlý také přešel do zcela osobní roviny: *„I tu nemohu nevzpomenout svých hovorů či lépe sporů s dr. Benešem, když jsem mu jako zahraničnímu ministru dával zprávy o činnosti Společnosti a ukazoval na nutnost spolupráce se Sovětským svazem. Tu vždy přímo znervosněl, a výroky, jako ten, že se sovětskými diplomaty není vůbec řeč (asi proto, že nečachrovali s národy jako západní diplomaté v Ženevě) – takové a podobné výroky nebyly u dr. Beneše žádnou vzácností.“*

V souvislosti s Mnichovem pak Nejedlý prohlásil, že *„v našem lidu všechny ty hrozné události r. 1938 a 1939 jen utvrdily nenávist k hanebným kejklířům Západu a lásku k čestnému, nikdy neselhávajícímu Sovětskému svazu. Ano celá ta minulost se teď i těm, kteří dříve nechtěli vidět, objevila v pravém světle. Poslednímu člověku se stalo jasným, že všechno to štvaní proti Sovětskému svazu, všechno to odcizování se jemu a stavění přehrad mezi ním a námi byla vědomá zrada na našem lidu a republice; že odpor k Sovětskému svazu byl uměle pěstěn jen proto, aby Československo nemělo ochránce proti těm, kteří by byli ochotni je prodat, ukázalo-li by se to výhodným pro západní imperialisty. Stalo se zjevným, že Mnichov nebyl náhodná jen hra s námi, nýbrž dávno připravovaná zrada, a že jejím podstatným bodem bylo právě znemožnit Sovětskému svazu, aby nás chránil. Proto Sovětský svaz nesměl do Mnichova, proto tam byli jen západní nepřátelé Sovětského svazu. Proto i se strany naší vlády odmítnuta byla pomoc, kterou nám Sovětský svaz v nejkritičtější chvíli nabízel. A proto nás stihla katastrofa jedna z největších v našich dějinách. To se teď stalo přímo abecedou u všech našich lidí jen trochu myslících. A všechna důvěra našeho lidu byla obrácena jen a jen k Sovětskému svazu. Není pravda, že náš lid čekal něco od Západu. To jen jednotlivci, kteří však byli v cizích službách, naši londýnskou vládu do toho počítaje. Lid, opravdový lid teď už plně hleděl k Sovětskému svazu. A Stalin stal se vlastním osvoboditelem v představách našeho lidu od samého počátku.“*

Předzvěsti věcí příštích

Mezitím byl v říjnu 1950, u příležitosti pátého výročí znárodnění, Beneš kritisován za to, že se stavěl proti němu. Na krátký čas tedy ustoupily mnichovské předhůzky a tisk se soustředil na to, aby naznačil, jaké nebezpečí hrozilo znárodňovacím projektům ze zákulisí a z osob kolem bývalého presidenta. Poněkud mírněji než *Rudé právo* se k Benešovi vyjádřil Zdeněk Fierlinger coby bývalý předseda vlády.[2151]

S blížícím se prosincovým výročím čs.-sovětské smlouvy z r. 1943 se však v článku ředitele nového Ústavu dějin KSČ Jindřicha Veselého v *Rudém právu* z 12. prosince opět objevily odkazy na Benešovy výroky zveřejněné Kutakovem.[2152]

V rámci nového Roku stranického školení se měla členská základna připravovat i na nadcházejících třicet let komunistické strany. Tato problematika byla zařazena do třetího tematického okruhu na únor 1951 a Kulturně propagační oddělení Sekretariátu ÚV KSČ vydalo pro tyto účely zvláštní brožuru *Třicet let KSČ* pro kroužky marxismu-leninismu.[2153] Poněkud překvapující je, že v mnichovských pasážích se v podstatě nijak zvlášť neliší od brožury loňské[2154] a vůbec nereflektuje Kutakovova odhalení.[2155] Kritika Beneše ale zastavena nebyla a naopak se měla prohlubovat.

Na slavnostním zasedání ÚV KSČ ve Vladislavském sále 21. – 24. února 1951, na kterém byla odhalena zrádcovská úloha Šlinga, Švermové, Clementise, Husáka a Novomeského, hovořil Štefan Bašťovanský o tom, že díky nově získaným poznatkům *„je nám dnes v plnej miere jasné aj to, prečo bol Clementis v rokoch vojny takým horlivým prisluhovačovom československej buržoáznej emigrácie v Londýne, združenej okolo dr. Beneše,*

[2151] Zdeněk FIERLINGER: *K historii boje o znárodnění*. Nová mysl, roč. IV, č. 10/1950, 22. 11. 1950, s. 798.

[2152] Jindřich VESELÝ: *Základní pilíř naší svobody a nezávislosti. (K historii československo-sovětské smlouvy)*. Rudé právo, 12. 12. 1950, s. 2.

[2153] *Třicet let KSČ. Třetí thema Roku stranického školení 1950–1951.* Materiál pro školení v KSČ. Kroužky marxismu-leninismu. Kulturně propagační oddělení Sekretariátu ÚV KSČ, Praha 1950.

[2154] Vizte pozn. 1886. Asi nejzřetelnější změnou je vsuvka k presidentské volbě v r. 1935 a porážce prosincového bloku (s. 26): *„Dr Beneš, který byl zvolen presidentem republiky, nevyvodil však z této porážky fašistické reakce žádných závěrů, hned druhého dne po svém zvolení zahájil jednání se spiklenci, kteří ve službách Berlína připravovali u nás státní převrat. Spiklenci zůstali na vedoucích místech vlády.“* Druhou podobnou vsuvkou byla věta (s. 28): *„Přes to, že i v této situaci SSSR projevil ochotu přijít na pomoc republice, přijala čs. vláda za souhlasu presidenta Beneše mnichovský diktát.“* – Podobná formulace se ale objevila už v r. 1948 v brožuře *30 let ČSR*.

[2155] Brožura byla jistě připravována řadu týdnů před únorem 1951. To by současně posilovalo domněnku, že sovětský zásah proti Benešovi přišel bez předchozího upozornění, takže ani brožury stranického školení na něj nestačily reagovat.

ako aj tá nápadná skutočnosť, že dr. Beneš Clementisa tak húževnate presadzoval v roku 1945 do funkcie štátneho tajomníka a neskoršie, po februári 1948, tiež do funkcie ministra zahraničných vecí. Je jasné, že dr. Beneš to nerobil pre pekné oči Clementisa, ale preto, lebo mal v ňom spoľahlivého spojenca a agenta.“[2156] – Presidentova osoba se tak dostávala do soukolí vrcholících stranických čistek.

Nejnovější historická bádání

V téže době připravovalo nakladatelství Mír, příslušející Svazu bojovníků za svobodu a poté i Čs. výboru obránců míru, vydání knížky Jeana Baumiera *Od Hitlera k Trumanovi*.[2157] Jednalo se v podstatě o francouzský derivát *„historické informace“*, prodloužený až do léta 1950 a tudíž obohacený o reálie korejské války.[2158]

Úvodní kapitola se věnovala Mnichovu, avšak nijak se nedotýkala čs. „zrádců“. I to byl důvod, proč knížka dostala poměrně obsáhlou předmluvu, kterou napsal překladatel dr. Václav Jílek.[2159] V ní mj. uvedl, že *„k zradě západní buržoasie se připojila zrada buržoasie naší“* a *„hloubku této zrady“* prý objasnil Klement Gottwald ve své zdravici Stalinovi, ve které *„uvedl některé nesmírně závažné okolnosti o mnichovských událostech, které francouzskému autorovi nejsou známy a jež je nutné našemu čtenáři znovu připomenout“*. Předmluva tak obsahuje i příslušnou pasáž Gottwaldovy zdravice. Nedosti na tom, připojil Jílek i citát z Gottwaldova referátu na zasedání ÚV KSČ v únoru 1950, v němž *„vystihl president Klement Gottwald podstatu mnichovské politiky touto klasickou formulací“* – a následovala presidentova slova o *„krvavém litkupu“*. Poté, co se dotkl Keitlových výpovědí v Norimberku o tom, že Hitlerovo vyhrožování válkou bylo velkorysým nacistickým bluffem, vrátil se znovu k otázce tehdejší čs. politiky, neboť prý *„nejnovější historická bádání o mnichovské krisi ukazují v novém světle zvláště zrádnou úlohu československé reakce“*. Mínil tím Říhův článek z *Tvorby*, resp. Říhovy výňatky z Kutakovovy recense a z Bonnetových pamětí, které v předmluvě zopakoval. K 12. březnu 1951, k němuž je předmluva datována, je tak Říhova kombinace Kutakova a Bonneta považována Jílkem za výsledek nejnovějších historických bádání.

Počátek protibenešovské a protimasarykovské kampaně

V březnu 1951 začaly spolu s kritikou Beneše zřetelně sílit hlasy i proti presidentu Masarykovi,[2160] přižívované nově vydaným svazkem Gottwaldových spisů *Spisů*.[2161] Při dalším slavnostním zasedání ÚV KSČ v květnu 1951, tentokrát věnovaném třicátému jubileu komunistické strany, byli už oba presidenti otevřeně napadáni.[2162] Zatímco u Masaryka byla zdůrazňována zejména jeho role coby ideologa, vůči Benešovi byly – v souvislosti s Mnichovem – opakovaně uplatňovány argumenty přímo či nepřímo vycházející z Kutakovovy recense.[2163] Hlavní prostor pro tyto příspěvky poskytla opět *Tvorba* a presidentova osoba se již dostává do čím dál výraznějších titulků

10. května vydala článek poněkud netypického autora, ministra vnitra Václava Noska, věnovaný *„politickému profilu dr. E. Beneše“*.[2164] Článek od začátku stavěl na tom, že česká buržoasie vytvářela kolem určitých osob legendy a svatozáře, nimbus, že jde o lidi oddané pokroku i socialismu, přičemž *„přímo klasické příklady vidíme na tom, co dělala česká buržoasie a její ideologové především s T. G. Masarykem a dr. E. Benešem“*. Dobrá polovina textu se zabývala Benešovou politikou v prvních letech existence republiky, protisocialis-

[2156] *Zasedání Ústředního výboru Komunistické strany Československa ve dnech 21. – 24. února 1951 na Hradě pražském*. ÚV KSČ, Praha 1951, s. 211.

[2157] Jean BAUMIER: *De Hitler à Truman*. Éditions sociales, Paříž 1950. Publikace vyšla v téže době i v ruštině, kde k ní předmluvu napsal Jevgenij Viktorovič Tarle – Ж. БОМЬЕ: *От Гитлера до Трумэна*. Издательство иностранной литературы, Moskva 1951.

[2158] Jean BAUMIER: *Od Hitlera k Trumanovi*. Přeložil dr Václav Jílek. Edice Dějiny zítřka, svazek 10. Mír, Praha 1951.

[2159] Zřejmě nepůjde o literárního vědce a historika PhDr. Václava Jílka (1903–1967), spjatého s Plzní (Lucie BÖHMOVÁ: *Václav Jílek – plzeňský historik, literární vědec a pedagog*. Historikem ve dvacátém století, svazek V. ViaCentrum, Plzeň 2010), ale o JUDr. Václava Jílka (1912–1982), který v době Mnichova zastupoval organisaci agrárního studentstva ve společné delegaci studentských organisací u vyslance Alexandrovského – *Mnichov. Vzpomínková kronika*. Připravily Věra Holá a Míla Lvová. Svoboda, Praha 1969, s. 142, 193, 253, 255–258.

[2160] Např. *Státní rozpočet – účinný nástroj našeho socialistického budování a mírového úsilí*. Rudé právo, 16. 3. 1951, s. 3.

[2161] Klement GOTTWALD: *Spisy II. Leden 1930 – březen 1931*. Svoboda, Praha 1951.

[2162] Např. Rudé právo, 18. 5. 1951, s. 1 a 3.

[2163] Z protibenešovských příspěvků budou blíže sledovány pouze ony, které mají vztah k Mnichovu.

[2164] VÁCLAV NOSEK: *Ne podle slov, nýbrž podle skutků poznáte je. K politickému profilu dr. E. Beneše*. Tvorba, roč. XX, č. 19/1951, 10. 5. 1951, s. 444–446.

tickým a protisovětským stanoviskem Edvarda Beneše i T. G. Masaryka a jejich role při intervenční válce proti sovětskému Rusku.

Poté následoval ostrý přechod k uzavření čs.-sovětské smlouvy v r. 1935, k němuž se Beneš prý odhodlal *„z nouze a pod tlakem faktů a situace“*, neboť *„Československo bylo ohroženo hitlerovskou agresí, byl každému zřejmý obrovský růst moci Sovětského svazu a láska našeho lidu i jeho vědomí, že jenom Sovětský svaz nás může zachránit před hitlerovským nebezpečím. Na splnění této smlouvy ovšem česká buržoasie v čele s Masarykem a Benešem nikdy nepomýšlela a také nic nevykonala pro její realisaci, jak prokázaly nejjasněji především události kolem Mnichova.“*

Tedy i přes uzavření spojenecké smlouvy pokračoval Beneš ve své protisovětské politice. *„Nebyl také žádným protihitlerovským a protifašistickým bojovníkem, jak o tom svědčí jeho postoj za mnichovské krise i po Mnichovu. Dr. Beneš dusil poukazováním na pomoc západu a snažil se úplně demobilisovat hnutí našeho lidu za obranu republiky. Znal dobře plány západních imperialistů a věděl, že chtějí obětovat Československo Hitlerovi, aby za tuto cenu šel Hitler se svými žoldáky proti Sovětskému svazu. A dr. Beneš obětoval Československo této hře světového imperialismu. Dr. Beneš si byl vědom své viny za Mnichov a za utrpení všeho našeho lidu. O tom svědčí mimo jiné i to, jak byl vždy nedůtklivý na pouhou zmínku a na každé slovo o Mnichově. Měl vždy snahu, aby se mluvilo jen o těch, o nichž bylo notoricky známo, že se smlouvali s Hitlerem a jeho bandami. Jinak však ostatní vždy chtěl krýt a nikdy nepřiznával, že i ti notoričtí zrádci byli vlastně jeho lidé a on že byl jejich představitel.“*[2165] – Beneš je tedy Noskem postaven v čelo domácích mnichovanů.

I o tom jsou prý po ruce doklady, neboť tuto Benešovu úlohu dokazuje Benešův dopis, *„poslaný domů t. zv. »odbojářům« koncem roku 1938“*. Nosek pokračoval čtyřmi výňatky z tohoto blíže neurčeného dopisu, jímž byl ve skutečnosti Benešův list Ladislavu Rašínovi. Výňatky ovšem pocházely z různých, na sebe přímo nenavazujících míst Benešova dopisu a kromě toho bylo jejich znění výrazně a účelově pozměněno, aby odpovídalo jeho potřebnému výkladu, podle nějž Beneš v dopise *„sliboval Beranům, Zadinům, Hodžům a spol. a všem ostatním vinníkům Mnichova zahraničním i domácím, že nikdy neřekne, jak se kdo podílel na strašlivé katastrofě mnichovské, a sliboval, že bude všechno krýt. Píše tu o svém strachu, který prožíval v září 1938, neboť měl obavy, že pracující lid neuposlechne mnichovského diktátu a bude se bránit. Doporučoval spolupráci s hitlerovským Německem, a jeho připomínka, že se tak má dít opatrně a že je to jen dočasné, byla samozřejmě jen pokryteckou frází.“*

Noskův portrét Edvarda Beneše tudíž na zesnulého presidenta uplatnil – podobně jako na Churchilla, Attleeho a Edena – motiv sovětské protipadělatelské kampaně, motiv „skrytého mnichovana“, jemuž se dlouhodobě dařilo přesvědčovat okolí, že je svým pravým opakem, že vzdoroval Mnichovu, ač mu aktivně napomáhal.[2166]

V závěru článku zazněly apely, tolikrát opakované v rámci sovětské kampaně: *„Boj proti buržoasní ideologii je také bojem proti legendám a nimbu, které buržoasie kolem hlav svých lidí vytvořila. Boj proti buržoasní ideologii je součástí boje za socialismus. Proto má tak velký význam otázka vyjasnění pravé úlohy a podstaty politiky jak T. G. Masaryka, tak i dr. Beneše. Podle skutků je nutno vidět a soudit osoby a jejich činnost, nikoliv jen podle slavnostních řečí.“*

Skutky dr. Beneše podle Noska dokazují, *„že dával vždy přednost zájmům západních imperialistů před zájmy našeho lidu. Že při hájení vlastních imperialistických zájmů československé buržoasie dovedl podřizovat i státní zájmy a zájmy národní nezávislosti Čechů a Slováků protisovětským, světovládným zájmům západního imperialismu. Tak je nutno dívat se na činnost dr. Beneše, neboť tak o tom svědčí fakta jeho činnosti v celém jeho životě, jeho činnosti za buržoasní republiky, za mnichovské krise, za okupace i po osvobození, jeho činnost před Únorem i po Únoru.“*

Odhalení č. 2

12. března šlo v Moskvě do tisku 2. číslo *Otázek dějin*, obsahující Štejnovu recensi DBFP a novou porci protibenešovských obvinění. Ani v tomto případě neznáme datum vydání a opět můžeme odhadovat podle výše uvedené analogie,[2167] že Štejnova recense byla publikována někdy kolem prvního máje 1951.

[2165] K tomu vizte pozn. 2274.

[2166] Toto velké odhalení dovedl Nosek až do Benešovy smrti: *„Po zhroucení svých plánů na zachování kapitalismu v Československu a po zhroucení svých plánů protisovětské politiky viděl dr. Beneš roku 1948, že celá jeho koncepce pod údery našeho lidu, vedeného KSČ, zbankrotovala. Tento politický a ideologický pád uspíšil také i jeho fysický konec. Po definitivním vítězství našeho lidu nad reakcí viděl dr. Beneš, že už nemá pro co žít.“*

[2167] Vizte u pozn. 2129.

Na Štejnovu recensi opět reagoval článek v *Tvorbě* a pokud je odhadované datum moskevského vydání správné, šlo o reakci zase velice rychlou, neboť zmiňovaný článek vyšel již 17. května v čísle, věnovaném třiceti letům od založení KSČ. Autorem, který upozornil čs. čtenáře na nová sovětská odhalení o Mnichovu byl Zdeněk Fierlinger.[2168]

Fierlinger pojal článek jako průřez dějinami dělnického hnutí a KSČ, kterým na rozdíl od vládnoucí buržoasie skutečně ležel osud státu na srdci. Právě mocné lidové hnutí na obranu republiky vedené komunistickou stranou a Klementem Gottwaldem donutilo buržoasii změnit taktiku, takže *„musela kapitulaci před Hitlerem s největší opatrností připravovat a hledat důvody, jak zradu ospravedlnit. K tomu mělo sloužit poslání Runcimanovo. Našeho lidu se zmocnil odpor a rozhořčení, když poznal skutečný smysl návštěvy lorda. Naše buržoasie se ve své politice zrady, připravované již delší dobu, skutečně dostala do bezvýchodné situace. Nechtěla utéci od dříve již tajně dávaných ujištění, že čs. vláda nikdy nepomýšlela na to, spolehnout se na spojeneckou pomoc SSSR, že pakt s ním byl pouze článkem politické koncepce Francie, která stejně tak uzavřela s SSSR pakt, aby uklidnila vlastní lid. Použít tohoto paktu nepřišlo československým státníkům nikdy na mysl, neboť by to mohlo být osudné pro československou buržoasii: Třídní zájem, zájem napěchované »prkenice« velel: raději Hitlera než sovětskou pomoc.“*

Poté Fierlinger vystoupil z dosavadní formy povšechného líčení a přímo odkázal na Štejnovu recensi – tentokrát i s přímým uvedením autora: *„Boris Štejn, známý sovětský diplomat, ve svém článku, uveřejněném v časopise »Voprosy istorii« (číslo II. r. 1951) zabývá se sbírkou anglických dokumentů o Mnichově.“* Načež ve zhuštěné podobě reprodukuje Štejnovo podání Newtonovy zprávy z 18. května – ovšem ve značně krotší podobě než Štejn, neboť se vyhnul Štejnově manipulativní formulaci o Benešově *„velkém vzrušení“*.[2169] Připomene i ukrajinskou rekvisitu, podle níž Beneš tak či onak sdílel *„plány nacistického Německa na »osvobození« Ukrajiny“*.

Fierlinger převzal i Štejnem opakovanou Kutakovovu rekvisitu s košem na papíry. Benešův výrok před Eisenlohrem o čs.-sovětské smlouvě Fierlinger zásadně odsoudil: *„Tento postoj dr. Beneše k dokumentu, jenž byl Magnou chartou naší samostatnosti je pádným svědectvím o jeho spoluúčasti na přípravě Mnichova“*.[2170]

Vedle toho rozvinul thesi, že upřímná prohlášení Sovětského svazu o věrnosti spojeneckým závazkům vyvolávala v koaličních kruzích *„nepříjemnou sensaci“*, protože *„pánům Meissnerům, Dérerům a Bechyňům to nešlo do koncepce jejich politiky“*.[2171] S *„předstíranou nedůvěrou“* byla přijímána *„opětovná prohlášení kompetentních sovětských činitelů, ze SSSR zůstane věrný svým závazkům, že je ochoten poskytnout Československu pomoc i v případě, kdyby mělo být Francií zrazeno“*, a stejné rozpaky prý v Praze působily informace, *„že Sovětský svaz skutečně připravuje, kdyby Československo mělo být přepadeno, a že na sovětsko-polských hranicích je připravena motorisovaná sovětská armáda“*.

K vykreslení odmítavého postoje k sovětské pomoci přepracoval i jednu episodu z vlastních pamětí: *„v posledních dnech před tragickým rozuzlením“* očekávala v Ženevě *„význačná sovětská delegace československého zahraničního ministra, aby spolu s ním hájila věc Československa. Avšak náš zahraniční ministr nepřijal. Sovětského ministra navštívil úředník ministerstva zahraničních věcí Heidrich, který kromě několika zmatených frází nebyl s to vysvětlit, jaké stanovisko zaujímá Československo ve svém sporu s nacistickým Německem. Je ochotno se bránit, či chce kapitulovat? A tak sovětský hlas, který vyzýval členy Společnosti národů k záchraně československé demokracie, vyzněl naprázdno. Nebylo tu československého zástupce, který by byl jeho výzvu podepřel.“*[2172] Podle Fierlingera je tedy možno *„bez váhání konstatovat, že vláda koaliční buržoasie – a v tom*

[2168] Zdeněk FIERLINGER: *KSČ – nositelka naší samostatnosti*. Tvorba, roč. XX, č. 20/1951. 17. 5. 1951, s. 468–471.

[2169] *„Mezi těmito dokumenty je dopis anglického vyslance v Praze, Newtona, z 18. května 1938, v němž Newton cituje toto prohlášení presidenta Beneše: »Československé vztahy k SSSR byly vždy podřadným činitelem a závisí na stanovisku Francie a Velké Britannie. Dnešní poměr ČSR a Ruska je výlučně důsledkem franko-ruské smlouvy. Jestli však západní Evropa nemá zájem na Rusku, Československo, které též nemá na něm zájem, bude vždy spjato se západní Evropou, a ne s Ruskem. Taková byla vždy politika presidenta Masaryka a moje.«“*

[2170] *„Boris Štejn uvádí též, že ve sbírce dokumentů, vydané State Departementem USA, je zmínka o tom, že president Beneš prohlásil německému pražskému vyslanci Eisenlohrovi, »že sovětsko-československý pakt je přežitkem z dřívější doby, ovšem je těžko odhodit jej do koše na papír. V případě dobrých styků s Německem by tato otázka ztratila prakticky svou aktuálnost«. Tento postoj dr. Beneše k dokumentu, jenž byl Magnou chartou naší samostatnosti je pádným svědectvím o jeho spoluúčasti na přípravě Mnichova.“*

[2171] Zde mimochodem „skromně“ připomněl i vlastní zásluhy: *„Se stejně předstíranou nedůvěrou byly i později vládními kruhy přijímány informace našeho velvyslanectví v Moskvě, které informovaly o úsilí sovětské vlády navázat jednaní s francouzským generálním štábem za účelem společného postupu na obranu Československa.“*

[2172] Podle Fierlingera prý *„není divu, že mnohé československé státníky, nesoucí přímou odpovědnost na mnichovské kapitulaci, hryzla otázka, jak tento svůj čin obhájit před národem, až jednou znovu nabude svobodu“*.

má i velkou a zřejmou odpovědnost též sociální demokracie svou protikomunistickou politikou – nejen odmítla podstoupit rozhodný boj s fašismem, ale ještě mu pomáhala do sedla.“[2173]

Zbytek mnichovského úseku tvořily již vcelku běžné these o vedoucí úloze komunistické strany a Klementa Gottwalda v boji proti kapitulaci.[2174] Mnichov Fierlinger charakterisoval jako „*dějinné střetnutí oněch dvou sil, které zápasily o naši samostatnost již dvacet let předtím*“ – za hranicemi šlo o zápas „*nám nepřátelských sil imperialismu a socialistické sovětské velmoci, která jediná stála po našem boku*“, doma pak „*na jedné straně domácí buržoasie, o níž platí slova Leninova, že »prodá vlast a dá se do kramářského spolku proti svému národu s kterýmkoli vhodným cizincem, když se věc týká třídních zisků« – a na druhé straně pracující lid, odhodlaný bojovat za svobodu*“. „*V jeho prvních řadách*“ stála samozřejmě komunistická strana a na prvním místě Klement Gottwald, „*o němž se celý národ přesvědčil, že v nejtěžších chvílích v něm najde svého vůdce*“.[2175] Samozřejmě, že nechybí ani citát z Gottwaldovy řeči z 11. října 1938. – „*Jsou okamžiky, které rozhodují o osudu celého národa. Tím, že se komunistická strana postavila v čelo národa a správně vyjadřovala jeho vůli, bojovat za svou samostatnost a svobodu, připadla jí i pro budoucnost vůdčí úloha jako politicky řídící síle a jako síle sjednocující bojující vlastence.*“ Na závěr článku se ještě jednou k Mnichovu vrátil, aby podtrhl, že „*přátelství se Sovětským svazem, o něž se opírá naše sjednocená dělnická třída, je hlavní zárukou, že se nebude opakovat nový Mnichov a že si samostatnost lidově demokratického Československa uhájíme proti všem jejím nepřátelům*“.[2176]

Fierlinger tedy veřejně podpořil Štejnovo podání Benešovy zrádcovské úlohy a byl prvním, kdo o něm informoval veřejnost. Ve vztahu k Benešovi a Mnichovu se striktně přidržoval Štejnovy recense – a to do té míry, že i Štejnem citovaná tvrzení L. N. Kutakova, neuváděl jako zjištění jiného autora. Stejně jako u Říhy neučinil k sovětským odhalením žádný kritický komentář, u Štejnových thesí provedl pouze sotva znatelné kosmetické úpravy.

Fierlingerovým článkem se tak pro čs. čtenáře povážlivě rozšířila paleta Benešových hříchů a i sám Fierlinger jej prohlásil za spoluúčastníka příprav Mnichova. Mohl-li po uveřejnění Kutakovových odhalení ještě zbývat nějaký miniaturní prostor, kde by Benešova zvláštní úloha mohla být alespoň trpěna, Fierlingerovým zveřejněním Štejnových odhalení padla poslední možnost a byla zahájena kompletní likvidace „hradního tábora“ coby specifického proudu buržoasní politiky.

Usnesení o učebnicích

O jedenáct dní později dostala protimasarykovská a protibenešovská kampaň oficiální podobu, a to přímo na Benešovy narozeniny, 28. května 1951, kdy bylo Předsednictvem ÚV KSČ přijato usnesení o učebnicích pro národní a střední školy.[2177] Publikováno bylo ovšem v *Rudém právu* až 17. června[2178] a vyšlo i jako samostatná brožura.[2179]

Usnesení věnovalo poměrně významnou pozornost bývalým presidentům, neboť poprvé o nich mluvilo již v úvodu při kritice nedostatků dosavadních učebnic a vytyčování obecných požadavků na učebnice nové, které by neměly podléhat vlivům buržoasní ideologie: „*Z učebnic není ještě naší školní mládeži dostatečně jasný veliký přelom, který se odehrál v historii našich národů tím, že od moci byli odstraněni kapitalisté*

[2173] „*Neboť takový boj, nesený velkým jednotným lidovým hnutím, byl by ohrozil zájmy buržoasie, byl by nás přinutil spolehnout se ne na ilusorní pomoc a sympatie proradné západní buržoasie, nýbrž na pomoc SSSR. Byl by to zápas, který by byl zřejmě rozhodující pro další vývoj v celé Evropě. A byl by tehdy nepochybně rozmetal fašismus ještě před jeho hlavním zkázonosným nástupem ve druhé světové válce.*“

[2174] „*Nejlepší síly národa, jež nepokoří žádný Mnichov*“, byly „*soustředěny kolem komunistické strany*“. To věděli i nepřátelé naší samostatnosti, „*proto ještě v den mobilisace dal agrární ministr vnitra policejně obsadit ústředí strany a zastavit Rudé právo, jemuž ani předtím nebylo censurou dovoleno burcovat lid na obranu republiky. Tak postupoval tentýž ministr, pod jehož záštitou se vyzbrojovaly pučistické bandy Henleinovských ordnerů, proti nejdůslednějším a nepoddanějším obráncům naší státní samostatnosti.*“

[2175] Jako první „*bil na poplach proti nebezpečí*“, „*nejhouževnatěji bojoval za vytvoření vlády, která by využila všech dalekosáhlých možností »lidové jakobínské obrany republiky před domácím i zahraničním fašismem«*“, „*on dal návrh na potlačení fašistické vzpoury v pohraničí, on nejenergičtěji zápasil za jednotu pracujících a volal »všechny, jimž vskutku záleží na obraně lidu a republiky před fašismem, aby se semkli v jednotné a lidové frontě a společně bojovali za vytvoření předpokladů této skutečné obrany«*“.

[2176] „*A jsou to titéž nepřátelé jako v době Mnichova: zrádná buržoasie, která se v emigraci spojuje s úhlavními nepřáteli naší samostatnosti – americkými imperialisty a německými fašisty. Dnes se již ovšem »česká« buržoasie nemůže skrývat za nacionalistické fráze, protože po únoru přešla na platformu úplné likvidace naší státní a národní samostatnosti a má již s českým národem stejně málo společného jako kterýkoli německý či americký gestapák. O budoucnost našich národů ztratila zájem a věc samostatnosti je jí lhostejná.*“ Chyba původní.

[2177] Jen stěží lze potlačit dojem, že by vydání tohoto usnesení nemělo žádnou vazbu na sovětské recense.

[2178] Rudé právo, 17. 6. 1951, s. 2.

[2179] *Usnesení předsednictva Ústředního výboru Komunistické strany Československa o učebnicích pro národní a střední školy*. Kulturní a propagační oddělení sekretariátu ÚV KSČ, Praha 1951. Také: Pedagogika, roč. 1, č. 5–6/1951, s. 257–267.

a velkostatkáři, a u kormidla stanula dělnická třída a pracující lid. Není ještě dostatečně jasně vyhraněn rozdíl mezi předmnichovskou republikou a nynějším lidově demokratickým Československem, budujícím socialismus. Není ještě dosti výrazně ukázána převaha dnešního našeho společenského, státního a hospodářského zřízení. Není dost přesvědčivě ukázáno, jak vysoko stojí socialismus nad kapitalismem." Hned nato přešel text k bývalým hlavám státu: „*V této souvislosti není také dostatečně objasněn zásadní rozdíl mezi ideologií předmnichovské republiky, představované zejména T. G. Masarykem a dr. E. Benešem, a ideologií vědeckého socialismu, který znamená skutečný humanismus, zápas o štěstí lidu a současně i zajištění národní nezávislosti ve spojení s velikým Sovětským svazem a silami míru na celém světě, zatím co předmnichovský svazek s imperialistickým západem a panství kapitalistů a velkostatkářů, zastřené lžihumanistickou, lžidemokratickou rouškou, znamenaly hromadnou nezaměstnanost, bídu, střílení do dělníků, hromadné exekuce pracujících rolníků, a nakonec mnichovskou a protektorátní katastrofu.*"

Podruhé se obou presidentů usnesení dotklo v odstavcích, věnovaných učebnicím dějepisu. Krátce, ale o to rasantněji: „*Především není možné stále opatrnicky přešlapovat kolem pravdivého vylíčení poměrů v předmnichovské republice. Je třeba jasně odhalit buržoasní, protilidovou a protisovětskou reakční tvář T. G. Masaryka a dr. E. Beneše.*"[2180]

Posuny v chápání Benešovy (a Masarykovy) osobnosti byly usnesením podstatně urychleny a tím, že byly vnášeny do školní výuky, bylo dáváno najevo, že tento pohled bude závazný i mimo školní výuku. Bezprostředně po publikování usnesení jsou také nastartovány projekty, mající za cíl dokázat onu „*buržoasní, protilidovou, protisovětskou a reakční*" podstatu politiky obou presidentů.[2181]

Nové faktory

Rozběhnutí protibenešovské kampaně podporovaly nové faktory, k nimž patřila existence nových institucí, které všechny vznikly v r. 1950, ale jejichž činnost se začala výrazněji projevovat většinou až v r. 1951, a také vydávání tematické literatury.

Archivní a studijní ústav Ministerstva národní bezpečnosti

S reorganisací čs. bezpečnostních složek v polovině roku 1950 a utvořením samostatného Ministerstva národní bezpečnosti, vznikl také Archivní a studijní ústav MNB, do kterého byly soustředěny písemnosti bývalého zpravodajského odboru Ministerstva vnitra, resp. jeho studijního oddělení vedeného Jurijem Křížkem.[2182] V čele nové instituce stanul od října 1950 – shodou okolností bývalý Křížkův spolužák z budějovického Jirsíkova gymnasia[2183] – Karel Fremund (1918–2004).[2184]

Materiál bývalých okupačních institucí, politických stran, organisací, osobních pozůstalostí a soubory písemností zabavených či jinak porůznu získávaných trpěly stěhováním, nevhodným uložením na zámku

---

[2180] *Usnesení předsednictva Ústředního výboru Komunistické strany Československa o učebnicích pro národní a střední školy*. Kulturní a propagační oddělení sekretariátu ÚV KSČ, Praha 1951, s. 7–8 a 20. Také: Pedagogika. Časopis pro pedagogickou theorii a praxi. Roč. 1, 5–6/1951, s. 259 a 264. Významu usnesení o učebnicích pro protimasarykovskou kampaň si povšiml např. již Josef ZUMR: *Historie Ústavu T. G. Masaryka*. In: Mám jen knihy a skripta, cenná práce životní. 70 let Masarykova ústavu. Studie a dokumenty. Masarykův ústav AV ČR, Praha 2002, s. 26. Zpravidla však role tohoto usnesení pro započetí protimasarykovské a protibenešovské kampaně není dostatečně reflektována a zahájení kampaně je spojováno až s událostmi kolem peněžní reformy z r. 1953. Srov. Markéta DEVÁTÁ – Doubravka OLŠÁKOVÁ: *Ideologizace vědy a školství, 1945–1960*. In: Vědní koncepce KSČ a její institucionalizace po roce 1948. Práce z dějin vědy. Svazek 23. Ústav pro soudobé dějiny, Praha 2010, s. 52. Zvláště pak SOMMER, c. d., s. 130 a n., kde autor naprosto nepřihlíží k chronologii tehdy vydaných prací.

[2181] Např. zrušení brněnské Vysoké školy technické v Brně, nesoucí Benešovo jméno, vládním nařízením č. 80/1951 Sb., okázalé přejmenování dolu v Horním Jiřetíně (*Velkodůl „President Beneš" přejmenován na důl „Obránců míru"*. Mladá fronta, 24. 7. 1951, s. 1 a 3) či posléze administrativně řízeným odstraňováním názvů veřejných prostranství (NA, MV-T, kart. 21, inv. č. 1114, sign. T-N 814, Směrnice k přejmenování náměstí a ulic pojmenovaných jménem Masaryka a Beneše jménem presidenta republiky Kl. Gottwalda).

[2182] Jiřina DVOŘÁKOVÁ: *Státní bezpečnost v letech 1945–1953. Organizační vývoj zpravodajských a státně bezpečnostních složek*. Sešity ÚDV, č. 16. ÚDV, Praha 2007, s. 88, 164, 238–240. Křížek byl v září 1950, údajně proti své vůli přesunut ze svého působiště a jmenován velitelem II. operativního oddělení sektoru BAb (zahraniční rozvědka). V rámci čistek v bezpečnostním aparátu byl v březnu 1951 přemístěn na Krajské velitelství VB Praha a na konci června 1951 zcela propuštěn ze svazku MNB. Po propuštění zakotvil na čas jako redaktor v nakladatelstvích Svoboda a Rovnost. Jiřina DVOŘÁKOVÁ: *Bedřich Pokorný – vzestup a pád*. Sborník Archivu ministerstva vnitra, č. 2/2004, s. 257. Prokop TOMEK: *Příslušník a agent StB Josef Damian. Pokus o portrét*. Sborník Archivu Ministerstva vnitra, č. 12/2014, s. 268.

[2183] Srov. výroční zprávy Jirsíkova státního čs. gymnasia za školní roky 1932–1933 a 1933–1934. Zatímco Fremund pokračoval ve studiu ve třídách klasického gymnasia, Křížek přešel do tříd reálně gymnasijních.

[2184] Petr CAJTHAML: *Komunistický policista a minulost*. Sborník Archivu Ministerstva vnitra, č. 4/2006, s. 89–106.

Stránově u Mladé Boleslavi a s ohledem na pokračující „akvisice" i nemožností zajistit odpovídající zpracování. Pod vedením Fremunda byly zahájeny pořádací práce a na jaře 1951 byl materiál přestěhován do Sněmovní ulice v Praze. V říjnu 1951 byl Fremund dokonce jmenován do Státní archivní komise.[2185] Činnost ASÚ MNB však nebyla veřejná.

Přitom se zde koncentrovaly důležité materiály, které mohly být kromě vytěžování v rámci bezpečnostní agendy využívány i ke studiu mnichovské problematiky. Byl to právě archivní a studijní ústav, který po přerušení prací na perlustraci Benešova archivu v PA KPR požádal v dubnu 1951 o jeho úplné předání, kteroužto žádost zopakoval na konci srpna. Koncentrace Benešovy osobní pozůstalosti pod Ministerstvem národní bezpečnosti ale uskutečněna nebyla, neboť výsledkem byl kompromis, kdy Politický archiv KPR pouze do ASÚ MNB zapůjčil část Benešových materiálů, a to na pět let. Po uspořádání této zápůjčky, ukončeném v dubnu 1952, vznikl pověstný fond č. 38 – Archiv dr. Edvarda Beneše.[2186]

Do Archivního a studijního ústavu MNB rovněž doputovaly i fotokopie vybraných kořistních dokumentů německého ministerstva zahraničí, které koncem roku 1947 přivezla do republiky Čs. vojenská mise.[2187] V rámci nového uspořádání se z tohoto souboru stal fond č. 136 – Berlínský zahraniční úřad.[2188] – Znamená to, že v době po uveřejnění prvního svazku edice DGFP, věnovaného vztahu Německé říše a Československa, byly v Praze k disposici fotokopie dokumentů edičně zpřístupněných, ale také těch, které do třístranné edice zařazeny nebyly!

Přesto tento významný informační zdroj nebyl nijak využit – a to ani po stránce odborně historické, ale ani pro účely propagandy. Přítomnost těchto fotokopií v Československu přitom dávala ideální příležitost pro dehonestaci edice nejen na základě sovětských recensí, ale také případným účelovým uveřejněním právě oněch dokumentů, které se do edice nedostaly. V obecné rovině se tedy čs. historiografie (či propaganda) nemusela omezovat pouze na pasivní opakování sovětských thesí, ale mohla je aktivně rozšiřovat na velmi široké heuristické základně.[2189] Taková iniciativa by samozřejmě musela vycházet buďto zevnitř MNB, nebo z vrcholných stranických orgánů, vzhledem k neveřejné povaze archivního a studijního ústavu. K ničemu podobnému však nedošlo a kořistní dokumenty zůstaly i nadále mimo pozornost.

Vznikem Archivního a studijního ústavu MNB, přejmenovaného v r. 1952 na Odbor archivní a studijní tak přibyl poměrně významný činitel, disponující důležitými historickými prameny, který si sice byl vědom jejich hodnoty, ale zatím se veřejně ani poloveřejně neprojevil. Jeho chvíle měla teprve přijít a nezměnily na tom nic ani další reorganisace, které instituci v následujících letech postihly.

Ústav dějin KSČ a spisy klasiků

Nově vytvořený Ústav dějin KSČ rovněž na svou příležitost teprve čekal, nicméně dával o sobě vědět poměrně intensivně.[2190] Již během předchozího období byl Mnichov prohlášen za součást dějin strany, a tak i sbírkové a výstavní akce, které předcházely vytvoření ÚD KSČ, shromažďovaly i materiály, týkající se Mnichova, a nová instituce měla do budoucna co do způsobu získávání archivního materiálu kopírovat „akviziční postupy" Archivního a studijního ústavu MNB.

Pro výklad Mnichova ale měla velký význam i akce, jíž se nový ústav stranických dějin uvedl na veřejnosti – zahájením vydávání *Spisů* Klementa Gottwalda, jejichž první svazek vyšel ke Gottwaldovým narozeninám na přelomu listopadu a prosince 1950[2191] a další svazky jej brzy následovaly. Přestože se tyto svazky ještě zdaleka netýkaly mnichovských událostí, ovlivňovaly výklad Mnichova podstatně, neboť vracely do veřejného prostoru projevy a hesla z bouřlivého (či dle pozdější terminologie sektářského) období po bolševisaci KSČ a během hospodářské krise, kdy se rétorika jejích předáků nesla ve znamení ostrého nesouhlasu s předmnichovským zřízením a nesmiřitelně kritisovala tehdejší představitele státu, včetně T. G. Masaryka

---

[2185] Václav BABIČKA: *Vznik Státního ústředního archivu*. Archivní časopis, roč. 45, č. 1/1995, s. 11.

[2186] Ivan ŠŤOVÍČEK – Jan BÍLEK: *Sedmdesát let archivního fondu Edvard Beneš (K 120. výročí narození prezidenta E. Beneše)*. Archivní časopis, č. 4/2004, s. 256–257.

[2187] Vizte u pozn. 1347.

[2188] Jan FROLÍK: *Osud fondů Studijního ústavu MV.* Archivní časopis, roč. 48, č. 1/1998, s. 12. Národní archiv, evidenční list Národního archivního dědictví, číslo NAD 1561, fond Zahraniční úřad Berlín. Irena MALÁ – Marianna PONOCNÁ: *Zahraniční úřad Berlín. Inventární soupis*. Státní ústřední archiv, Praha 1959, s. 7.

[2189] Pokud zamítneme možnost, že by s nimi polemisovala, jako naprosto nereálnou.

[2190] Blíže k tématu – SOMMER, c. d.

[2191] Práce, 19. 11. 1950, s. 3; 3. 12. 1950, s. 4. SOMMER, c. d., s. 145 uvádí chybně listopad 1951.

a Edvarda Beneše. A jestliže v prvním svazku *Spisů* se ještě prováděly korektury v jistý drobný prospěch Edvarda Beneše, v dalších svazcích to již rozhodně neplatilo.

Gottwaldovy projevy z této doby nezůstávaly uzavřené v těchto svazcích, ale byly hojně přebírány stranickým tiskem a staly se povinnou součástí stranických, příp. i jiných školení. Masový náklad *Spisů* nadto zajišťoval, aby všechny tyto výpady proti předmnichovské republice získaly mohutnou publicitu.

Protibenešovská a protimasarykovská kampaň se tak mohla ideově opřít o víceméně autentické a první republiku takřka bezezbytku odsuzující výroky Klementa Gottwalda, které nebyly chápány jako důsledek konkrétní situace, v níž byly vysloveny, ale jako universalně platná analysa, prověřená následným vývojem.

Lze říci, že zatímco v období těsně poválečném byly vesměs zdůrazňovány Gottwaldovy výroky až po VII. kongresu Komunistické internacionály a VII. sjezdu KSČ, poznamenané významnou změnou ve stranické politice a opouštějící dřívější absolutní negativismus; od počátku 50. let byla dávána přednost právě tomuto přecházejícímu, negativistickému období. Evidentní rozpor mezi nimi však byl resolutně popírán[2192] a podobně, jako byla v sovětském prostředí prosazována these o naprosté a neodchylné konsistentnosti sovětské zahraniční politiky od jejího počátku do současnosti, tak byla rovněž prosazována these o naprosté konsistenci politiky KSČ. Případné odchylky byly dávány na vrub úchylkářům a v duchu soudobé špiónománie agentům buržoasie, jež se do strany vetřeli. – Tak se vlastně Ústav dějin KSČ podílel na přiostřování interpretačních změn.

Podobnou úlohu sehrály i paralelně vydávané spisy Stalinovy. Do šestého svazku Stalinových spisů za rok 1924 byl zařazen i Stalinův referát ze 17. června 1924, přednesený na kursech pořádaných ÚV KSR(b) pro tajemníky újezdních výborů. V něm se Stalin na chvíli otřel o tehdejšího čs. ministra zahraničí a označil Beneše v biblické parafrázi za *„pachole západního imperialismu“*.[2193] Překlad tohoto svazku byl hotov již počátkem roku 1951, kdy byl odevzdán do sazby. Její příprava si vyžádala většinu roku, takže do tisku šel šestý svazek v listopadu a vyšel nakonec až v lednu 1952.[2194] Okázalá podpůrná kampaň provázející jeho vydání neopomněla několikrát vyzdvihnout Stalinův záporný názor vůči Benešovi[2195] a formálně tak podepírala tvrzení, že se Beneš odhodlal k diplomatickému uznání SSSR a uzavření čs.-sovětské smlouvy jen pod tlakem lidu. A zároveň – jestliže Beneše již v r. 1924 odsoudil Stalin, jen stěží mohl být nyní Beneš líčen jinak než naprosto negativně.

Československo-sovětský institut a tematická literatura

Podobu (nejen) mnichovského výkladu významně ovlivnil i vznik Čs.-sovětského institutu v červnu 1950 a zejména jím vydávané série bulletinů *Sovětská věda*.[2196] Od konce roku 1950 tak začal vycházet i specialisovaný bulletin *Sovětská věda-Historie*.[2197]

Bulletin v podstatě převzal funkci, kterou do nedávna do jisté míry vykonávala *Tvorba*, a nadto zčásti suploval již neexistující ústřední historický časopis. Přinášel překlady zásadních sovětských textů, článků, diskusí, referátů, studií i recensí, zprostředkovával sovětské recense čs. prací a zajišťoval tak zpětnou vazbu. Pomáhal formálně dohánět „metodologické zpoždění“ čs. historické vědy, když vedle nejnovějších sovětských textů publikoval i příspěvky starší, které ve své době dokázal zaznamenat podstatně užší okruh čtenářů, než tomu bylo nyní.[2198] Běžně přetiskovala vybrané příspěvky z *Otázek dějin*, ale též z časopisu *Slované*, příp. z *Bolševika*. Nicméně časový odstup od počátku protipadělatelské kampaně měl přece jen za následek, že z onoho velkého počtu příspěvků mohla uveřejnit jen velmi omezené množství a řada textů tak přeložena nebyla.

Podíváme-li se ovšem na první dvojčíslo, nalezneme řadu textů, které měly pro čs. historiografii nejnovějších dějin klíčový význam – úvodník *Otázek dějin* o úkolech sovětských historiků novodobých a nejno-

---

[2192] To byl – jak již víme – také jeden z důvodů, proč byl kritisován Miloslav Volf.

[2193] J. V. STALIN: *Spisy. Svazek 6. 1924*. Svoboda, Praha 1951, s. 225.

[2194] Inserce – Mladá fronta, 19. 1. 1952, s. 7.

[2195] *Šestý svazek spisů J. V. Stalina*. Rudé právo, 13. 1. 1952, s. 3.

[2196] Jaroslav VÁVRA: *Československo-sovětský institut v letech 1950–1954*. Slovanský přehled, roč. 62, č. 2/1976, s. 81–90.

[2197] Bohumil JIROUŠEK: *Časopis „Sovětská věda – Historie“ jako „vzor“ historikovy práce a nástroj ideologizace vědy*. Soudobé dějiny, roč. XX, č. 3/2013, s. 379–398. Příspěvek svým příliš obecným zaměřením bohužel nepřihlíží k problematice protipadělatelské kampaně.

[2198] V rámci fungování ČSI byly navíc pořizovány i studijní materiály, které byly k disposici v knihovně institutu a doplňovaly tak příspěvky uveřejněné v bulletinech.

vějších dějin,[2199] pověstnou recensi Ratnerové Husových *Epoch českých dějin*,[2200] ale také výtah z Kutakovovy recense edice DGFP.[2201]

Články protipadělatelské kampaně nalezneme i později – v třetím čísle bulletin otiskl překlad Udalcovovy zprávy o pražské listopadové konferenci v r. 1949,[2202] v pátém čísle Udalcovovy recense obou dílů Fierlingerových pamětí[2203] a recensi Smirnovové obviňující Miloslava Volfa z padělání dějin,[2204] v šestém čísle Kalininův článek o podílu labouristů na Mnichovu[2205] a v sedmém pak vyšel úplný slovenský překlad Štejnovy recense.[2206] Argumentace sovětské historiografie i protipadělatelské kampaně se tak dík bulletinu stávala mnohem dostupnější, ale také vlivnější.

Mimo institut se zvětšil počet tematických titulů, vydávaných ve stranických nakladatelstvích Svoboda a Rovnost, ale i v dalších. Nastala vlna překladových publikací sovětských i některých západních autorů, která se snažila překlenout poměrně dlouhou prodlevu od Vítězného února. V srpnu 1950 vyšlo ve Svobodě poslední, třetí vydání *Dějin diplomacie*,[2207] téměř symbolicky těsně před uveřejněním Kutakovových thesí. V září 1950 bylo do sazby odevzdáno druhé vydání Poťomkinova přehledu. Oproti prvnímu českému vydání bylo prokráceno, ovšem na jiných místech než druhé vydání sovětské.[2208] Poťomkinův text doplňoval článek Jevgenije Viktoroviče Tarleho *K historii protisovětské politiky amerického imperialismu*, převzatý z časopisu *Bolševik*. Brožura se ovšem opozdila a vyšla v nakladatelství Mír – Družstevní práce až v červnu 1951.[2209]

V červenci 1951 vydalo totéž nakladatelství péčí odpovědného redaktora Jaromíra Hořce (1921–2009) již zmiňovanou knihu Jeana Baumiera *Od Hitlera k Trumanovi* a v srpnu novou práci Alberta Nordena *Tak se dělají války*, kterou z němčiny přeložil Prokop Maxa.[2210] Obě knihy měly zvláštní kapitolu věnovanou Mnichovu.

V téže době připravoval Orbis k vydání překlad knihy Raisy Stěpanovny Varfolomejevové o reakční zahraniční politice francouzských pravicových socialistů, která se ke čtenářům dostala počátkem listopadu.[2211]

Opakovaně bylo vydáváno *Velké spiknutí* autorů Sayerse a Kahna. Ve Svobodě vyšlo dvakrát v lednu a červnu 1950, v listopadu 1951 je vydala Práce – nyní již s předmluvou Kamila Wintera a s některými úpravami textu,[2212] v červenci 1952 vyšlo ve Vyšehradu a zřejmě poslední – celkem sedmé vydání vyšlo v dubnu 1953 v nakladatelství Mír. Na konci listopadu 1951 vyšel ve Svobodě překlad knihy Hershela D. Meyera *Musí Amerika zhynout?*, naznačující americký podíl na Mnichovu.[2213]

Zvláštní osud potkal přípravu sborníku sovětských historických textů o druhé světové válce pro edici *Socialistická věda* nakladatelství Rovnost. Výběr těchto textů lze bez větší nadsázky označit za páteřní články

[2199] *Úkoly sovětských historiků v oblasti nových a nejnovějších dějin*. Překlad D. Cinková. Sovětská věda-Historie, č. 1–2/1950–1951, září–prosinec 1950, s. 33–46.

[2200] N. RATNEROVÁ: *Václav Husa – »Epochy českých dějin«*. Přeložil Jaroslav Vávra. Sovětská věda-Historie, č. 1–2/1950–1951, září–prosinec 1950, s. 80–83.

[2201] L. KUTAKOV: *Nové americké padělání dějin*. Překlad J. Boudyš. Sovětská věda-Historie, č. 1–2/1950–1951, září–prosinec 1950, s. 84–98.

[2202] I. I. UDALCOV: *Československá historická věda na nových cestách. (O konferenci československých historiků-marxistů.)* Překlad Věra Doležalová a Otakar Nahodil. Sovětská věda-Historie, č. 3/1950–1951, leden–únor 1951, s. 84–97.

[2203] I. UDALCOV: *Svědectví československého diplomata*. Překlad Věra Doležalová a Jaroslav Vávra. Sovětská věda-Historie, č. 5/1950–1951, květen–červen 1951, s. 66–73.

[2204] V. SMIRNOVA: *Falšování dějin českého a sovětského národa*. Přeložila Marie Nováková. Sovětská věda-Historie, č. 5/1950–1951, květen–červen 1951, s. 73–77.

[2205] N. KALININ: *Mnichovský pakt a zrádcovská úloha anglických labourpartistů*. Překlad V. Starý a J. Vávra. Sovětská věda-Historie, č. 6/1950–1951, červenec–srpen 1951, s. 39–60.

[2206] B. ŠTEJN: *Nové anglické falšovanie dejín Mníchova*. Preložil V. Hric. Sovětská věda-Historie, č. 7/1950–1951, září–říjen 1951, s. 78–109.

[2207] Třetí díl ovšem s vročením 1949. Inserce – Práce, 18. 8. 1950, s. 5.

[2208] Takže v něm např. zůstaly citáty Churchilla.

[2209] V. P. POTĚMKIN: *Od Versailles k válce*. Edice Za mír, sv. 6. Mír – Družstevní práce, Praha 1951. Inserce – Práce, 8. 6. 1951, s. 5.

[2210] Albert NORDEN: *Tak se dělají války! O pozadí a technice agrese*. Přeložil Prokop Maxa. Mír – Družstevní práce, Praha 1951.

[2211] R. VARFOLOMEJEVA: *Reakční zahraniční politika francouzských pravicových socialistů (1936–1939)*. Z ruštiny přeložil Jaroslav Vlček. Orbis, Praha 1951. Inserce – Rudé právo, 15. 11. 1951, s. 4. V Knihovně historického semináře Filosoficko-historické fakulty byla kniha podle výpůjčního lístku k disposici zřejmě již 12. listopadu.

[2212] Zmizel např. Churchillův citát z května 1938.

[2213] Hershel D. MEYER: *Musí Amerika zhynout? Logika barbarství XX. věku*. Překlad Staša Jílovská a František Vrba. Svoboda, Praha 1951. Inserce – Práce, 30. 11. 1951, s. 6.

úvodní fáze protipadělatelské kampaně v Sovětském svazu – jeho součástí se stala i Děborinova *Pravda o Mnichovu*. Sazba sborníku byla zahájena v říjnu 1950, ale do tisku šla kniha až za rok, v říjnu 1951. Sborník byl nakonec vydán až v březnu 1952, za podstatně odlišné situace, než kterou odrážely uveřejněné příspěvky.[2214]

To se odrazilo např. v recensi Jaroslava Křížka (1924–2008) v prvním čísle nového sborníku Vojenského historického ústavu *Historie a vojenství*, kde uvedl, že výběrem statí prý *„vypadly některé závažné momenty, které by si rovněž zasloužily pozornosti“*. Sem patřila *„předně otázka Mnichova, jež byla základním krokem k rozpoutání války. Je fakt, že nás západní »demokracie« prodaly Hitlerovi, aby usměrnily jeho výpad na východ. To je ovšem jen jedna stránka téže věci; druhou stránkou je kapitulace české buržoasie, jež, postavena před dilemma: pomoc Sovětského svazu nebo přijetí hitlerovského panství, zvolila si bez rozmýšlení možnost druhou, dovozujíc, že jiné cesty nebylo. Nejen tedy postoj západoevropské, ale i naší buržoasie, jejíž zkrachovalí předáci štvou dnes znovu na západě otevřeně proti SSSR, dovolil Hitlerovi rozpoutat novou válku. Stať o tomto problému bude patrně český čtenář postrádat.“*[2215] – Z Křížkovy recense je patrné, že se velmi rychle ztrácelo povědomí o vývoji, který protipadělatelská kampaň prodělala. Je zároveň dokladem, že to, co bylo v r. 1948 průkopnickým dílem, co stálo na počátku nového výkladu Mnichova podle *„historické informace“*, v r. 1952 již zdaleka nestačilo. Na tom se podepsal i dynamický vývoj roku 1951.

Prudký nárůst poptávky po sovětských materiálech, jehož počátky je možno klást již do prvních poválečných let, se ovšem projevoval ve značně nízké kvalitě českých a slovenských překladů,[2216] a to nejen, co se týče odborné terminologie. Zvýšená potřeba překladů z ruštiny upřednostňovala rychlost a množství, méně už jejich kvalitu.

Mnoho odborných textů tohoto období tak rozhodně nebylo překládáno adekvátním způsobem a v řadě případů tehdejší překladatelé dokonce sahali k prostému počešťování koncovek těch ruských slov, u nichž byl předpokládán totožný český (resp. slovenský) význam[2217] – platilo to zejména o záplavě citově zabarvených sousloví. Neméně často ale docházelo i k druhému extrému, kdy soudobí překladatelé, kteří u těchto výrazů, již tak dost zatěžujících originální text, zjevně tápali a volili pro jistotu výrazy mnohem expresivnější.[2218] Tím se samozřejmě stíralo původní vyznění textů a v případě citací z historických pramenů mohly vznikat významné potíže.

Příkladem budiž Štejnova „odhalení“ Edvarda Beneše, kde již sám autor prováděl záměrné posuny ve významu při překladu z angličtiny do ruštiny. – Připomeňme si původní větu vyslance Newtona: *„To byly vždy zásady politiky presidenta Masaryka i jeho samého a tyto zásady jeho zásadami zůstanou, řekl president Beneš, mluvě s vážným důrazem.“* Štejn ji do ruštiny přeložil v jiném smyslu: *»Taková byla vždy uznávaná politika presidenta Masaryka i má,« dodal Beneš s velkým vzrušením.“*[2219] Když ale Štejnova recense vyšla v bulletinu ČSI ve slovenském překladu, její význam se změnil ještě více: *„»Takáto bola vždy a uznaná politika prezidenta Masaryka a moja,« dodal Beneš s velkým nadšením.“*[2220] – Od *„důrazu“*, přes *„vzrušení“* až k *„nadšení“*… Můžeme jen uvažovat, nakolik bylo výsledné zesílení negativního obrazu presidenta Beneše v publikovaném textu dílem nesprávného překladu, nebo cíleným pozměněním. A jen stěží lze domýšlet, kam mohlo vést lpění na formulacích nepřesného překladu při opakovaných citacích.

Přestože v bulletinu *Sovětská věda-Historie* byly tyto potíže poměrně brzy řešeny redigováním a kontrolami publikovaných překladů, výsledné texty nemohly být – a nemohou být – vždy považovány za spolehlivý překlad jak co do věcné přesnosti, tak i do citového zabarvení. Obdobná situace panovala bohužel i ve „standardních“ nakladatelstvích.[2221] Nesprávné chápání rozdílných jazykových prostředků v češtině,

---

[2214] *O druhé světové válce. Sborník statí sovětských autorů*. Socialistická věda 21. Rovnost, Praha 1951.

[2215] Jaroslav KŘÍŽEK: *O druhé světové válce. Sborník statí sovětských autorů*. Historie a vojenství, č. 1/1952, s. 183–186.

[2216] A je srovnatelná s obdobím zvýšené potřeby překladů z angličtiny po r. 1990 prakticky až do současnosti.

[2217] Svou roli tu jistě hrála nesprávně chápaná blízkost ruského jazyka coby jazyka slovanského. Problémy tohoto druhu existují i v současnosti, kdy (vzdor proklamacím o jazykové vybavenosti našich žurnalistů) podstatná část zpravodajství, týkajícího se ruskojazyčných oblastí, trpí stejnými neduhy, nebo je překládána z angličtiny.

[2218] Např. při překladu Děborinovy studie o Mnichovu bylo namísto *„nehezký“* použito *„nestoudný“*, z dalších případů můžeme jmenovat dvojice *„nerozumný“* × *„nesmyslný“*, *„svévolně ze souvislostí vytržené“* × *„libovolně slátané“*, či *„ohavný“* × *„hnusný“* (srov. orig. *«гнусный»*). Někdy se projevila i neznalost termínů, např. *„společná anglo-francouzská demarše“* × *„společný anglo-francouzský diplomatický zákrok“*.

[2219] Vizte u pozn. 2031.

[2220] B. ŠTEJN: *Nové anglické falšovanie dejín Mníchova*. Přeložil V. Hric. Sovětská věda-Historie, č. 7/1950–1951, září–říjen 1951, s. 83.

[2221] Pro správné chápání celé problematiky je proto ošidné spoléhat pouze na dobové české a slovenské překlady.

slovenštině a ruštině tak nejenom posouvalo původní význam textu, ale navíc zpětně pomáhalo ovlivňovat aktuální jazykové trendy v českém i slovenském jazyce. Ty se odrážely i v prudké proměně stylu nově uveřejňovaných příspěvků.

Průzkumy archivů

Za dosti významný faktor je také třeba považovat postupné vytváření čs. archivní sítě a v této době zahájené průzkumy v registraturách ústředních úřadů. Tím není myšleno vytěžování těchto „informačních reservoirů" pro účely bezpečnostní. Např. již při přípravě prvních svazků Gottwaldových *Spisů* byly procházeny některé do archivů ještě nepředané úřední registratury, v nichž bylo pátráno po pramenech k dějinám KSČ.[2222] Obdobně i nová odborná archivní periodika si začala všímat spisového materiálu z nedávné minulosti.[2223]

Na druhou stranu i přes tuto zvýšenou pozornost nebyly dosud pro soustavné archivní studium vytvořeny náležité podmínky, příslušné instituce byly ve stádiu zrodu, materiál ještě nebyl archivně zpracován, případně u něj nevypršela náležitá lhůta. Takže i z tohoto důvodu se texty na mnichovské téma nemohly chlubit dostatečnou domácí pramennou základnou. Našly se ovšem jisté výjimky.

Sem patřily např. stranické výstavní akce, pro jejichž účely byly vyhledávány vhodné archiválie. Z tohoto výběru býval dále vybírán podkladový materiál pro případné využití odborné či propagandistické. Vznikl tak ostatně i základ budoucího archivu ÚD KSČ.[2224]

Asi neprávem stojí mimo zájem naší historiografie cílené uveřejňování dokumentů Politického archivu Kanceláře presidenta republiky, jen stěží realisované bez vědomí archiváře Jana Pachty. S Janem Pachtou bývá v této souvislosti většinou spojován až sběr kompromitujících materiálů proti T. G. Masarykovi, pocházející jednak z PA KPR, ale také ze stále ještě existujícího – byť smutně dožívajícího – Ústavu T. G. Masaryka,[2225] a slavný sborník *Dokumentů o protilidové a protinárodní politice T. G. Masaryka*, vydaný v dubnu 1953.[2226]

Avšak už v rámci svého referátu na „udalcovovské" konferenci v listopadu 1949 Pachta operoval s „dosud nezveřejněnými" dokumenty ze svého pracoviště. Právě během roku 1951 se v rámci protibenešovské kampaně začaly objevovat některé písemnosti z PA KPR na výstavě k třiceti letům KSČ, v *Rudém právu* i *Tvorbě*. Na konci roku 1951 byly některé z archivních materiálů dokonce filmovány pro potřeby dokumentárního filmu o Mnichovu.[2227] Této propagandisticko-popularisační činnosti Politického archivu KPR a Jana Pachty by proto měla být do budoucna věnována náležitá pozornost.

Třicet let KSČ a zesílení její vedoucí úlohy

Výstava Třicet let KSČ

Třicetileté výročí vzniku KSČ bylo připomínáno mnohými prostředky. Jedním z nich byla i monumentální výstava *Třicet let KSČ* v pražském Památníku osvobození, připravená Ústavem dějin KSČ a zahájená 20. května 1951.[2228]

Autoři výstavy věnované dějinám strany od jejího založení až do současnosti vyhradili mnichovským událostem pátý výstavní úsek rámovaný heslem „*Jedině KSČ a Sovětský svaz byly připraveny bránit svobodu a život našeho lidu*".[2229] Oficiální publikace vydaná Ústavem dějin KSČ k výstavě, napsala, že „u*dálosti roku 1938 ukázaly pravou tvář české a slovenské buržoasie a ukázaly také pravou tvář shnilého kapitalistického západu. Hitler obsadil v březnu násilně Rakousko. Západní velmoci se stěží zmohly na bezcenný protest. Hitler, posílen, přichystal se ke skoku na Československo, avšak 21. května vzorně provedená mobilisace jeho plány zha-*

[2222] Jan PACHTA: *Ke kritice ediční práce v uplynulém období*. Příspěvky k dějinám KSČ, č. 4/1964, s. 572.

[2223] Zdeněk ŠAMBERGER: *Příspěvek archivů k novému pojetí českých a slovenských dějin*. Archivní časopis, č. 1/1951, s. 1–4. Zdeněk ŠAMBERGER: *Ministerstvo vnitra v průběhu let 1918–1938*. Sborník archivních prací, roč. 1, č. 1/1951, s. 5–14. Zdeněk ŠAMBERGER: *Význam spisového materiálu veřejné správy pro dějiny KSČ*. Sborník archivních prací, roč. II, č. 1/1952, s. 19–44.

[2224] SOMMER, c. d., s. 143.

[2225] *Z pamětí Antonína Schenka*. In: Mám jen knihy a skripta, cenná práce životní…, c. d., s. 275–278.

[2226] *Dokumenty o protilidové a protinárodní politice T. G. Masaryka*. Redigovali František Nečásek, Jan Pachta a Eva Raisová. Knihovna dokumentů o předmnichovské kapitalistické republice, svazek 1. Orbis, Praha 1953.

[2227] Vizte u pozn. 2666.

[2228] SOMMER, c. d., s. 80–85.

[2229] *Výstava Třicet let KSČ*. Ústav dějin KSČ, Praha 1951, s. 41–42.

tila. Pod záminkou vyřešení národnostní otázky v Československu a využívaje plně provokací henleinovců začal Hitler Československo zevnitř rozkládat s pomocí domácí reakce. Západní imperialisté se tvářili, jako by skutečně šlo o mírové řešení sporných otázek. Ve skutečnosti jim šlo o to, aby tučným soustem uchlácholili Hitlera a obrátili jeho útočnost na východ, proti SSSR. Za tuto »laskavost« byli ochotni obětovat Československo.“

Kritiky již cílila i proti Benešovi: *„Západně orientovaná česká buržoasie v čele s Benešem, která se po celou dobu existence republiky opírala o kapitalistický západ a jen pod tlakem dělnických mas uzavřela spojeneckou smlouvu s SSSR, ztratila půdu pod nohama. Zato nejreakčnější část naší buržoasie, představovaná finančními a průmyslovými kruhy a velkostatkářskou smetánkou, byla na koni. Domnívala se, že konečně nadešla její hodina, kdy bude moci prosadit zahraničně politickou orientaci na Berlín a pod jeho ochranou po fašisticku zatočit s dělnictvem a všemi pokrokovými silami. Viděla velmi jasně, že dělníci a s nimi drobní a střední rolníci a pracující inteligence prohlédli již ze značné části podvod sociálních reformistů a začínají pod vedením komunistické strany tvořit mohutnou jednotnou frontu proti fašismu. Buržoasie si byla vědoma, že národ je odhodlán bránit svou státní nezávislost a viděla v tom nebezpečné ohrožení svých záměrů. Šlo tedy nyní stůj co stůj o to, zabránit národu, aby se postavil na odpor Hitlerovi, opřel o Sovětský svaz a zmařil tak mnichovanům jejich plány. Velkou posilou národa v hodinách nebezpečí byl jasný a důsledný postoj Sovětského svazu, který jediný vždy znovu prohlašoval ústy svých nejvyšších představitelů, že je za každých okolností ochoten nám pomoci a splnit své spojenecké závazky. Ale to se buržoasii nehodilo do krámu a proto se snažila postoj Sovětského svazu zamlčet.“*

A v závěru přišla i ozvěna Kutakovovy recense: *„Beneš sice do poslední chvíle ujišťoval, že se budeme bránit. Zbrojaři si do poslední chvíle mastili kapsy na horečných válečných přípravách. Ale skutečná vůle k obraně u buržoasie nebyla. O tom nejvýmluvněji svědčí ta skutečnost, že všechna jednání byla tajena, že všechny volené orgány lidu byly suspendovány, že buržoasní politikové rozhodovali o osudech národa samozvaně, mezi sebou, aby lid nemohl do průběhu událostí mluvit. Postavili jej před hotový fakt kapitulace.“*

Podstatně odlišně však mnichovskou exposici podávala reportáž Ludmily Cekotové v *Rudém právu*. Je z ní také zčásti patrno, které dokumenty byly vybrány pro ilustraci Mnichova. – Gottwald se na VII. sjezdu strany ptal: *„»Jak se může Československo udržet proti Hitlerovi? Jedině v těsném spojenectví s SSSR, s jeho Rudou armádou, jedině ve spolku se zemí Sovětů.« Avšak zfašisovaná buržoasie, která měla jediného boha, a to svoje zlatém nacpané měšce, hledala jiné spolky. Předseda agrární strany Beran padá na kolena před Henleinem, dojatě mu děkuje za gratulace k narozeninám. V těchto místech výstavy si zvlášť ostře uvědomíte Leninovu poučku, že buržoasní demokracie je jen fíkový list, který skrývá bezohlednou diktaturu buržoasie. Prožívali jsme hodiny napětí, připraveni hájit svou vlast. A zatím anglický lord Runciman slibuje henleinovcům: »Bude-li Bůh chtít, já učiním vše, co jest v mé moci.« Pro jistotu nečekal na Boha, ale posbíral knížata Schwarzenberky a hrabata Czerniny, a nastěhoval se s nimi ke kardinálu Kašparovi. Banky, církevní hierarchie a reakce pracují ruku v ruce. Hodují spolu a potom píše kardinál Kašpar presidentu Benešovi: »Ráčíte věděti, že se politikou nezabývám.« Ale vzápětí v dopise píše, že s lordem plně souhlasí a podporuje jeho stanovisko. Radí Benešovi, aby udělal totéž. »Jen lid má právo rozhodovat o osudu své země!« volá strana v předmnichovských dnech a vyvrací, že republika je bezbranný list, zmítaný na vlnách světové bouře.“* Dramaticky je vylíčeno Gottwaldovo zmocnění Stalinem, které je v reportáži znovu kladeno do září 1938: *„V hodinách, kdy osud republiky visel na nitce, odlétá soudruh Gottwald do Moskvy k J. V. Stalinovi a vrací se s ujištěním, že když budeme sami bojovat a požádáme Sovětský svaz o pomoc, pomůže nám. To také soudruh Gottwald tlumočil dr. Benešovi. Mobilisace! Vojáci nejeli, letěli k hranicím. Ale zrada byla již dovršena. Dr Preiss – obdivovatel Hitlera, Beran – ctitel Henleinův, dr. Beneš – hostitel carských emigrantů, který po všechna léta zvedal v Ženevě ruku proti sovětským mírovým návrhům, přijali mnichovský diktát. Síň končí. Čtete slova soudruha Gottwalda, která pronesl v parlamentě po zradě mnichovanů: »Byl jsem jako komunista hrdý na to, že jsem Čech. Byl jsem hrdý na národ husitů, k němuž patřím.« – »Avšak nemohu být ani jako Čech, ani jako komunista hrdý na činy vlád, které přivedly národ k 30. září a k nynějším toho následkům.« V dalších slovech své obžaloby volá Klement Gottwald jménem strany a lidu na soud dějin zvláště ty, kdo tuto zradu po léta záměrně připravovali.“*[2230]

30 let KSČ a Václav Kopecký

V červenci 1951 vyšla kniha Václava Kopeckého *30 let KSČ*, oficiálně jakožto kniha vzpomínek *„na založení KSČ a hlavní události jejího vývoje“*.[2231] I když Kopecký ve skromně vyhlížející předmluvě předeslal, že *„není to nějaká dokumentární historická práce, nýbrž je to pouze vypsání vzpomínek na prožité události“*,

[2230] Ludmila CEKOTOVÁ: *Výstava 30 let KSČ – obraz slavných bojů a vítězství naší strany.* Rudé právo, 20. 5. 1951, s. 3.

[2231] Václav KOPECKÝ: *30 let KSČ. Vzpomínky na založení KSČ a hlavní události jejího vývoje*. Svoboda, Praha 1951.

objevovalo se v ní až přespříliš autoritativně předkládaných thesí.[2232] Vbrzku bylo ke knize také přistupováno jako ke klasickému dílu a závaznému výkladu.

Neodchylně správná cesta

Za jednu ze základních thesí, která se při výkladu Mnichova uplatňovala, je možné považovat Kopeckého postulát, dnes, tj. v r. 1951 víme, *„že Gottwaldovo vedení vedlo stranu správnou cestou a že ji dovedlo k historickému vítězství“*.[2233] To samo o sobě potlačovalo dřívější opatrné připouštění, že strana uprostřed 30. let měnila svou předchozí negativistickou rétoriku, politiku či taktiku, že se dopouštěla jistých neuvážeností atd. Tedy stranické vedení mělo pravdu – vždy, všude a za všech okolností. Tím pádem i negativistická hesla nastolená zejména po V. sjezdu strany byla v pořádku a přesně charakterisovala domácí situaci. Kopeckým nyní oficiálně prováděný návrat k negativistické rétorice pak samozřejmě ovlivňoval hodnocení událostí v r. 1938.

Buržoasií ovládanou předmnichovskou republiku Kopecký vložil do základního rámce protisovětského spiknutí. Podstatou odpovídal rámci *„historické informace“*, byl ovšem výrazně rozšířen o středoevropské státy, jejichž buržoasní vládní politika *„byla vasalsky závislá na západních kapitalistických mocnostech, tvůrcích versailleského míru. A tato politika znamenala, že západní mocnosti pohlížely na otázku existence jmenovaných menších států jako na otázku své milosti. Používaly těchto států k tomu, aby z nich dělaly »sanitní kordon« proti Sovětskému svazu. V tomto smyslu mely západní mocnosti na jejich existenci zájem potud, pokud ve válce poražené kapitalistické Německo nevzkřísilo ještě svoji mocenskou sílu. Avšak od okamžiku, kdy západní imperialisté mohli na kapitalistické Německo pohlížet jako na svou naději ve válečných piklech proti Sovětskému svazu a kdy Německa vykázali přednostní místo ve frontě nepřátelství proti Sovětskému svazu, od toho okamžiku byli západní imperialisté odhodláni obětovat rozšíření moci Německa existenci středoevropských států. Československo bylo v pořadí obětí na prvém místě.“*[2234]

V čele boje proti fašisaci státu

Nástup Hitlera čs. reakce přivítala a *„pokud šlo o t. zv. demokratickou část měšťáckého politického tábora, bylo její reakcí na Hitlerův příchod k moci v Německu především zbabělé marodérství“*. Řada „demokratů“ a „socialistů“ se začala *„konjunkturně přeorientovávat“*, snažili se na nacismu hledat positivní prvky, takže nakonec *„způsob, jak »demokraté« a »socialisté« v čs. tisku v letech 1933 a 1934 posuzovali Hitlera, byl takový, že pozdější služebníci německých okupantů v době protektorátu, Moravcové, Teunerové, Lažnovští, Kožíškové, měli již předem hotové argumenty pro vychvalování hitlerovské tyranie“*.

Vládní koalice měšťáckých a socialistických stran začala po Hitlerově nástupu k moci *„odbourávat demokratické formy, potlačovat práva dělnictva, fašizovat státní aparát, rozšiřovat reakční opatření a polofašistickými methodami vládnutí se přizpůsobovat sousedství s hitlerovským Německem“*.[2235] Sociální demokraté a národní socialisté *„snažili se vyrovnat krok s reakční buržoasií a snažili se jí zavděčit brutálními protidělnickými činy“*. *„Vládní koaličníci pokrytecky předstírali obranu svrchovanosti Čs. republiky, když v sudetoněmeckém území zakázali Jungovu stranu, stranu 6 poslanců, jež se nazývala německou národně socialistickou stranou. Avšak přitom ihned povolili Henleinovi jeho »Sudetendeutsche Heimatsfront«, která s použitím hitlerovského humbuku a teroru rozpoutala hnutí, jež rázem pohltilo všechny německé měšťácké strany a vyvinulo se v nacistickou totalitní stranu, která při parlamentních volbách v roce 1935 získala v sudetoněmeckém území převážnou většinu hlasů.“* Henleinova strana dostala ochranu od ministra Černého, která Henleina doprovázela při jeho agitačních cestách *„jako suveréna“* a aby mu napomáhala *„persekucí komunistů, kteří v sudetoněmeckém území hrdinně henleinovskému teroru čelili, zatím co Wenzel Jaksch hledal formuli pro spolupráci německé sociální demokracie s Henleinem“*.[2236] V letech 1933, 1934 a částečně i v r. 1935 byla KSČ *„vystavena zběsilému persekučnímu náporu“*, kdy *„vláda reakčního agrárníka Malypetra se vrhala zuřivě na komunisty, kteří v odpověď na události v Německu, v odpověď na Hitlerův příchod k moci rozvinuli se zvýšenou odvahou svoji revoluční činnost“*. Proti straně byl rozpoutáván teror a *„čs. buržoasie a její socialističtí pomahači se snažili ukázat hitlerovským vla-*

[2232] Tamtéž, s. 7.

[2233] Tamtéž, s. 90.

[2234] Tamtéž, s. 110. Mimochodem, v některých ohledech se Kopeckého these dostávaly až příliš blízko k dřívějším odsudkům Československa ze strany nacistů a jejich poválečných revisionistických dědiců.

[2235] Tamtéž, s. 113.

[2236] Tamtéž, s. 114.

dařům v Berlíně, jak dovedou praktikovat fašistické methody v boji proti komunismu". Stranické časopisy byly zastavovány, provokace proti straně se stupňovaly, proti vedení strany bylo inscenováno trestní stíhání pro velezradu, *„přičemž tato provokace byla záměrně spojena s volbou presidenta T. G. Masaryka v roce 1934*".[2237]

Reakční fronta ovšem utrpěla v r. 1935 dvojí porážku, nejprve selhala při parlamentních volbách, poté ve volbách presidentských. K otevřenému obratu k fašismu tedy nemohlo dojít. – U presidentské volby však Kopecký vůbec nešel do podrobností: *„Stalo se to v prosinci 1935 v souvislosti s novou volbou presidenta republiky po resignaci T. G. Masaryka. Byla to naše strana, která širokou mobilisací lidových antifašistických a demokratických sil zmařila plány společné reakční buržoasní fronty, ztělesněné v Beranovi, Hodáčovi, Tisovi, Stříbrném, Henleinovi, Szullöovi, jež se tehdy ještě jednou pokusila uchvátit totalitně moc v republice a provést obrat čs. státní politiky ve smyslu dohody s hitlerovským Berlínem.*" Jak konkrétně se podařilo zabránit vítězství reakce, se čtenář nedozvěděl, ani fakt, že strana podpořila Benešovu kandidaturu.[2238]

V čele boje na obranu republiky

Pokud jde o vztah k Sovětskému svazu, *„po celých 16 let existence prvé republiky byla čs. zahraniční politika při své závislosti na západních kapitalistických mocnostech zahrocena nepřátelsky proti Sovětskému svazu. Bylo to nepřátelství, jež si do vínku nové republiky přinášel T. G. Masaryk v roce 1918 z Ameriky od Wilsona a jež si dr. Ed. Beneš přinášel z versailleské mírové konference 1919 od Churchilla.*" Těchto 16 let podporovala oficiální čs. zahraniční politika *„nejrůznější nepřátelské pletichy proti Sovětskému svazu*" a *„antisovětské štvanice byly pěstovány soustavně všemi kruhy čs. buržoasie a jejích socialistických přisluhovačů*".[2239] Uznání Sovětského svazu a uzavření čs.-sovětské spojenecké smlouvy je podle Kopeckého opět zásluhou působení KSČ.

Opět je vyzdvihnuta úloha VII. kongresu Komunistické internacionály a *„svrchovaně důležité poslání*" VII. sjezdu KSČ, kdy *„soudruh Klement Gottwald svým velkým referátem na tomto sjezdu vedl naši stranu jako vůdčí stranu dělnické třídy k tomu, aby se chopila úlohy činitele v otázce, která se stala osudovou otázkou pro národy Československa, v otázce obrany republiky proti hrozícímu násilí se strany hitlerovského Německa*". Gottwaldův referát prý tehdy zapůsobil na celou čs. veřejnost a šlo o velkou politickou událost. Zatímco *„reakční a fašistické buržoasní živly vzteky soptily a štvaly, zatím co různí činitelé dělali kyselé obličeje, přijímal všechen čs. lid s nadšením skutečnost, že komunistická strana vystoupila, aby projevila vůli bránit republiku. Bylo jasné, že tím započal nový boj s čs. buržoasií, boj o obranu republiky*".[2240]

Tento boj se rozvíjel *„za stále ostřejších srážek s proradnou reakcí*". Kopecký se sice s patřičným pathosem o tomto boji rozepsal, ale do podrobností se nepouštěl: *„Komunisté používali parlamentu a všech druhých zastupitelských orgánů, aby podávali návrhy na obranná opatření, aby zasahovali do jednání o zákonu na obranu státu a do otázek vojenských a aby se domáhali uskutečnění lidové obrany republiky. Rozhořčení lidu zaměřovala strana proti velkokapitalistickým zrádcům republiky a proti zrádným činitelům agrární strany, kteří drželi ve svých rukou ministerstvo národní obrany a ministerstvo vnitra a kteří těchto posic používali k tomu, aby mohli sabotovat vojenskou obranu republiky, napomáhat hitlerovské vojenské špionáži, aby mohli krýt záda iredentistickému Henleinovu hnutí a separatistickým zrádcům na Slovensku, aby mohli nejen pomocí policejního a četnického aparátu, ale i pomocí ozbrojených oddílů Selské jízdy terorisovat vlastenecky cítící lid.*"[2241] Předmnichovské poměry podávané nyní Kopeckým byly tedy velmi vzdálené dřívějším představám – sdíleným i *„historickou informací*" – o posledním demokratickém státě ve střední Evropě.

Další úprava mnichovského výkladu

Mnichovskému období se Kopecký věnoval na stránkách 127 až 133 a jeho podání se obraz Mnichova změnil téměř k nepoznání. Jde o značně nesouvislý sled vysoce autoritativně předkládaných thesí, které prakticky vůbec nepřihlížejí k faktografii, až na některé výjimky k ní nijak nepřispívají, přestože Kopecký opakovaně zdůrazňuje, že pro konkrétní thesi jsou důkazy či svědci, kterými se většinou vůbec nezdržuje. Text tak připomíná spíše jakési album starších i nejnovějších výkladových rekvisit, u nichž přestává být jasné, kde a za jakých okolností povstaly či odkud byly Kopeckým převzaty. Upravený mnichovský příběh je vlastně již úplně lineární a positivní princip v něm je vyhrazen pouze komunistické straně.

[2237] Tamtéž, s. 115.
[2238] Tamtéž, s. 119.
[2239] Tamtéž, s. 120.
[2240] Tamtéž, s. 125.
[2241] Tamtéž, s. 126–127.

Obrana republiky = třídní boj

Obraz mnichovské krise Kopecký nebývale zúžil, když boj o obranu republiky prohlásil za třídní boj, vedený mezi čs. buržoasií a komunisty.

Představitele buržoasie vedly podle Kopeckého třídní a reakční zájmy, strach ze socialismu, třídní solidarita kapitalistů k závislosti na západních imperialistických mocnostech *„až do prorady na národních a státních zájmech*, až do dobrovolné sebevraždy Československa", a tak *„směřovali ke kapitulaci před Hitlerem, k obětování samostatnosti čs. státu a k zaprodání svobody národů Československa"*.

Komunisté naopak mobilisovali lid pro boj na obranu republiky, svobody a nezávislosti národů Československa a zdůrazňovali *„osudový význam spojenectví se Sovětským svazem ve jménu záchrany republiky, ve jménu odvrácení strašného údělu československého lidu pod německou fašistickou nadvládou"*.

Lid chtěl bojovat

Dalšími axiómy – pravdami – Kopeckého chápání Mnichova je rozhodnutí čs. lidu bránit v r. 1938 republiku *„i za cenu sebevětších obětí"* a sovětská pomoc.

Rozhodnutí bránit republiku je motivováno vědomím dalšího osudu, pokud by se Hitler zmocnil vlády nad Československem – není to tedy vztah k buržoasnímu státu. Bojovné odhodlání lidu také sdílelo *„ve své naprosté většině i čs. vojsko"*. Důkaz toho má poskytovat květen 1938, *„kdy pohotovost na hranicích odvrátila Hitlera od připraveného již tehdy vpádu"*. – Tak se v mnichovském příběhu objevuje vedle čs. lidu další činitel, armáda.

Lid rovněž žádal, aby byl na pomoc zavolán Sovětský svaz. SSSR *„stál věrně při Československu"*, byl *„hotov k spojenecké pomoci bez ohledu na stanovisko západních mocností"*. Kopecký tu rozvinul větu z Gottwaldovy zdravice Stalinovi, že tedy *„záleželo jen na odpovědných činitelích čs. státu, aby Sovětský svaz byl na pomoc zavolán"*.

Velké činy KSČ

Komunistická strana podle Kopeckého *„den za dnem pronášela výstrahy"*. *„Varovala před důvěrou v čs. buržoasii, varovala před důvěrou v Beneše, varovala před důvěrou v západní mocnosti a volala čs. lid, aby se jednotně a všemi silami vzchopil k statečnému boji na obranu Čs. republiky proti chystanému násilnému útoku hitlerovského Německa."* Strana v čele s Gottwaldem zkrátka *„posilovala všemi způsoby odolnost lidu"*, mobilisovala jeho pohotovost k obraně republiky a *„burcovala lidové masy"*.

V průběhu kritických událostí září 1938 – tvrdí Kopecký – strana *„dokázala velké činy"*. Díky komunistické straně *„byl 13. září 1938 v sudetoněmeckém území rozprášen puč henleinovců"*, takže *„poražení pučisté v zbabělé panice prchali za hranice do Německa"*. – Zde tedy Kopecký využil Barešovo tvrzení z roku 1946.

Dále KSČ podle Kopeckého dokázala *„provést v celé republice mohutnou mobilisaci československého lidu"*, který svým nástupem smetl Hodžovu vládu. Tento výsledek „bojovného zákroku lidu" ohlašoval *„na obrovském demonstračním shromáždění před budovou pražského parlamentu v Rudolfinu soudruh Klement Gottwald"*. *„Ten veliký den, 22. září 1938, se navždy zapsal do historie pro svědectví, že KSČ vedla odhodlaně boj proti kapitulaci, že se snažila odvrátit Mnichov, že chtěla s pomocí Sovětského svazu uchrániti čs. lid před porobou německého fašismu."*

Bídná hra buržoasie

Kopecký připouští, že za vším bylo spiknutí západních mocností s Hitlerem – tedy ono *„velké spiknutí proti míru"*, vyplývající z *„historické informace"* –, kdy západní mocnosti *„diktovaly čs. vládě její kapitulantský postup"*, čemuž *„se vláda měšťáků a socialistů podvolovala"*. Čs. buržoasie ovšem nezůstala jen u „podvolení", ale počínala si i aktivně. V *„osudových, drásavých chvílích"* září 1938 čs. buržoasie rozehrála proti čs. lidu *„bídnou hru"*, při níž se neštítila užít podvodů, *„za pomoci vládně socialistických vůdců rdousila vůli čs. lidu bránit republiku"* a *„podvodem a násilím"* jej *„vlekla do potupy kapitulace"*.

V této souvislosti Kopecký dokonce vytyčil úkol pro historii: *„Československému lidu bude historie stále pádněji dokazovat, jak bídná hra byla západními imperialisty a kapitulantskou čs. buržoasií inscenována, aby mnichovský diktát 30. září 1938 mohl být proveden a aby republika mohla být vydána do Hitlerových rukou, čím dále jasněji bude prokazováno, že povolání vlády Syrového 23. září 1938, vyhlášení mobilisace 24. září 1938 a obsazení čs. hranic do 30. září 1938, že to vše bylo jen podvodem, jehož účelem bylo zmást čs. lid, oslabit jeho bdělost a nečekaně ho pak 30. září 1938 přijetím mnichovského diktátu zaskočit, aby dříve, než si mohl stav věci*

uvědomit, mohl být vydán na pospas násilí německého fašismu.“ – Známou již thesi o podvodné vládě a podvodné mobilisaci tedy doplnilo tvrzení o úmyslně rychlém přijetí mnichovského diktátu, aby mohl být čs. lid zaskočen.

Podobně jako ve svém referátu k výročí republiky v září 1948 i nyní Kopecký suverénně tvrdil, že ke všem jeho tvrzením existují důkazy. „*Dnes máme již k disposici mnohé státní a politické dokumenty, jež prokazují záludnou hru zrady a násilí, provedenou 30. září 1938.*“ – Tím tedy zřejmě narážel na sovětské recense DGFP a DBFP. – „*A Komunistická strana Československa má ve svých řadách mnoho svědků, schopných dosvědčit, co se dělo 30. září 1938 a jak si počínali čs. odpovědní činitelé v osudových chvílích republiky.*“ S nevyřčeným odkazem na Ripkovu knihu či Beranovu „*zpověď*“ Kopecký prohlašoval: „*Můžeme dosvědčit, že v pozadí kapitulantské vlády Syrového, složené z nastrčených sekčních šéfů,*[2242] *působili ve dnech Mnichova dále měšťáčtí a socialističtí koaličníci, kteří přijali berchtesgadenský diktát 21. září 1938 a kteří schvalovali také přijetí mnichovského diktátu 30. září 1938.*“ Protibenešovskou kampaň znovu prozrazoval další Kopeckého argument: „*Můžeme dosvědčit, že svrchované rozhodování v osudových chvílích měl v rukou odpovědně president dr. Beneš, který od polovice září 1938 vedl osobně vládu; a můžeme dosvědčit, že ve shodě s vládami západních mocností prováděl kapitulační akt 30. září 1938, přičemž nebral žádný zřetel na zákroky Sovětského svazu.*“

Stejně tak lze dle Kopeckého dosvědčit, „*že chování všech odpovědných činitelů, kteří si vzali právo 20 let v československé republice vládnout, bylo v osudových chvílích září 1938 nejvýš žalostné a že překonávalo vše, co si o ubohosti měšťáckých vládnoucích lidí a jejich socialistických přisluhovačů bylo lze představit*“. Přestože jako vládci takto žalostně selhali, projevili tito „*zbabělí kapitulanti a zrádci*“ nezměrný cynismus, když navečer 30. září nechávali v Praze rozhánět zástupy lidí, „*plačících nad kapitulací a projevujících hněv i zoufalství*“, státní moc nechali asistovat „*surovému drásání republiky, aby vyháněla české lidi z pohraničí a aby hrozbami nutila český lid šlapat po všem, co mu dříve bylo vydáváno za svaté*“.

Kopecký v podstatě přestával rozlišovat rozdíly mezi „*kapitulanty*“ a „*zrádci*“, obě slova se po „*odhalení*“ Beneše proměnila v synonyma či v pouhý pleonasmus. Mnichov současně načrtl i jako jakési dohodnuté střídání buržoasních garnitur: „*A kolik cynismu bylo v tom, jak si kapitulanti a zrádci v úloze udržovatelů kapitalistického pořádku vzájemně dělali místo a jak si předávali zrazený čs. lid z ruky do ruky, aby ani na okamžik lid nezůstal bez hrozby kapitalistického karabáče a bez svěracích pout. Když kapitulantská vláda Syrového v době Mnichova splnila svou úlohu, udělala místo zrádcovské Beranově vládě; a Beneš na presidentském křesle udělal místo Háchovi. A když beranovským režimem t. zv. druhé republiky bylo vše připraveno, aby země mohla být okupována německými uchvatiteli a aby národ mohl být podroben německé fašistické tyranii, předali Hácha a Beran slavnostně moc nad vlastí českého národa Adolfu Hitlerovi; a Beranova zrádcovská vláda udělala místo zrádcovské vládě protektorátní, která pak 6 let pomáhala německým fašistickým katanům držet náš národ v okovech hrůzné poroby. Tak kapitulanti a zrádci provedli své bídné dílo, tak dostali čs. lid a národy naší republiky v září 1938 a v březnu 1939 do hitlerovského otroctví.*“ Nejprve „*vydali sudetoněmecké území Hitlerovi, vydali Slovensko Tisoví, vydali Zakarpatskou Ukrajinu Horthymu, vydali Těšínsko Beckovi a pak Hitlerovi, rozdrásali republiku a pak ji celou pohřbili, když její národy vydali do cizího jha*“. – A neopomněl podotkout, že „*všichni ti věrolomníci benešovští, beranovští, háchovští, všichni patřili k jedné třídě, k československé buržoasii. V jejich osobách se československá buržoasie octla před soudem dějin.*“

K tomu, aby se stala jejich žalobkyní, byla přirozeně povolána komunistická strana. Aby se stala „*zrady čs. buržoasie, jejích benešovských, beranovských a háchovských činitelů*“, neboť na ně, „*ano, na ně, kapitulanty, zrádce, zbabělce, na ně, rdousitele svobody národa a hrobaře republiky, na ně, představitele čs. buržoasie, na ně padla vina za šestiletá krvavá muka čs. lidu, za šestileté utrpení národů Československa pod násilnickým jhem německého fašismu! A dějiny rozhodly, kdo si zasloužil název »velezrádci«, jímž po 20 let spílavě ve jménu národa a republiky zahrnovali nás, komunisty!*“ To oni „*vydali celý národ na pospas hitlerovským katům, vrahům, trýznitelům a při mučení národa jim pomáhali*“, to oni, kteří uráželi komunisty v parlamentu, když hlasovali proti vojenskému rozpočtu, vydali dobrovolně všechny čs. zbraně Hitlerovi, „*vydali mu veškerý potencionál čs. průmyslu a pomohli mu ho užívat v době války hitlerovského Německa proti Sovětskému svazu*“. „*Představitelé čs. buržoasie, se ukázali zrádci národa a republiky v letech 1938, 1939*“, „*otevřeli hranice republiky německým hitlerovským okupantům*“, „*přivedli do naší země německé fašistické katany, kteří náš národ po 6 let trýznili a vraždili*“.

[2242] Tady je zase slyšet ozvěna příspěvku Zdeňka Nejedlého ke Gottwaldovým padesátinám – srov. u pozn. 1580.

Nezbytná analogie

Mnichovské pasáže Kopecký ukončil výpadem proti západním imperialistům, kteří *„nejenže zradili své dvacetileté spojenectví s Československem, ale hnali jeho národy hrozbami do německého fašistického otroctví a pomohli čs. lid přibíjet na kříž hitlerovských muk“*. Za války se pak tito cynikové neostýchali *„licoměrné naříkat nad naším národním utrpením, jež způsobili; neostýchali se předstírat lítost, když Heydrich, Daluege, Frank prováděli v českých zemích své popravčí masakry; neostýchali se dělat v Anglii a v Americe rouhavou komedii s Lidicemi, Ležáky a pod.“* Činnost londýnské *„měšťácké“* emigrace pak Kopecký charakterisoval jako *„kupčení s krví obětí, které sami zavinili“*, jako *„cynickou komedii“*, kterou historie přibila na pranýř.

Přesto se stejní aktéři pokoušejí nyní znovu o totéž. *„Vždyť to, co západní imperialisté dělali v letech 1938 a 1939 s Hitlerem proti Československu, dělají dnes s Adenauerem“*, a dnešní čs. reakční emigranti *„se v zahraničí spřáhli s německými nacisty a henleinovci, spřáhli se s vrahy z Lidic, Ležáků a podněcují západoněmecké revanšisty k opakování krvavého tažení proti národům naší republiky“*.

„Dalekosáhlý přínos pro naše dějepisectví“

Záhy po svém vydání byla Kopeckého kniha zasypána pochvalnými komentáři a recensemi. Ředitel Ústavu dějin KSČ Jindřich Veselý ji pak v *Tvorbě* označil za *„dalekosáhlý přínos do našeho dějepisectví“*.[2243] Ve svém recensním článku z knihy vybíral nejzávažnější pasáže, jiné pak parafrázoval a u některých také zesiloval původní důraz.

Pokud šlo o mnichovské partie, Veselý zopakoval hlavní thesi knihy k této otázce, tedy, že vinu na Mnichovu nese čs. buržoasie, která si *„nepřála, aby Rudá armáda, spěchajíc na pomoc proti hitlerovské bestii, vstoupila na naše území“*, *„hájila zájmy svých kapes, svá třídní privilegia, a volila proto cestu kapitulace před Hitlerem“*. Vyzdvihl rovněž protibenešovské pasáže a jejich význam: *„Soudruh Václav Kopecký tu přikročuje k zásadnímu určení podílu představitelů tehdejších vládních míst na mnichovských událostech. A není jistě vinou soudruha Kopeckého, že jeho pravdivé posouzení dopadlo tak krajně nepříznivě pro dr. Beneše, který jako president republiky nesporně mohl – kdyby byl chtěl – dáti průběhu událostí zcela jiný směr. Kdyby byl uposlechl volání lidu a přijal přátelskou nabídku pomoci se strany Sovětského svazu, byl by se utvářel další vývoj situace naprosto jinak. Jak známo, Hitler nebyl na válku tehdy ještě připraven a válečného konfliktu se bál. Dr. E. Beneš jednal ovšem jako představitel české buržoasie a vyjadřoval plně její zájmy, když hanebně, kapituloval před Hitlerem, aby jej posílil a umožnil mu přípravu k protisovětskému tažení.“*

Veselý v článku vlastně ukazoval, jak má být ke knize přistupováno – jako ke směrnici pro další historické texty. Kniha se skutečně vbrzku stala dalekosáhlým přínosem pro čs. dějepisectví, neboť jí Václav Kopecký nastoloval nový kánon čs. dějin jako celku, určoval uzlové body, klíčové these, hlavní témata, motivy a rekvisity.

V mnichovském výkladu učinil konec „polovičatostem“. Mnichovem je nyní vinna buržoasie jako třída, bez jakékoliv výjimky a president Beneš je činěn plně zodpovědným za onu bídnou hru, kterou měl s čs. lidem hrát. Mnichov je řetězem podvodů a klamů, které stavěly lid před hotovou věc. Jediný, kdo toto vše viděl a kdo proti tomu bojoval, byla komunistická strana, jíž se dokonce podařilo mobilisovat lid natolik, že svrhnul Hodžovu vládu.

Kopeckého *30 let KSČ* současně předznamenávalo i jazykovou podobu upraveného výkladu předmnichovské republiky a Mnichova. Jejich nesmiřitelný, sensacechtivý a na expresivní výrazy bohatý styl, doslova hýřící pathetickými zvoláními se v historických a historisujících textech o Mnichovu začal uplatňovat takřka obratem.[2244]

Jak strana bojovala proti Mnichovu

8. června 1951 v 19 hodin začala ve velkém sále Slovanského domu přednáška Poradny a studovny marxismu-leninismu, určená výhradně pro členy KSČ, na téma *Jak KSČ vedla boj proti Mnichovu*. Přednášel

[2243] Jindřich VESELÝ: *Dalekosáhlý přínos do našeho dějepisectví. Na okraj knihy Václava Kopeckého »Třicet let KSČ«*. Tvorba, roč. XX, č. 33/1951, 16. 8. 1951, s. 779–782.

[2244] K tomu srov. poznámku Václava Husy z ledna 1951: *„S nedostatkem kritiky v oboru historie souvisí i neuspokojivá úroveň literárních kvalit nově vydávaných prací příslušníků střední a nejmladší generace naší historiografie. Stylistické topornosti, ledabylosti a nedostatek péče o jazykovou čistotu jsou dosti běžným zjevem v současné naší historické produkci a ostře se odrážejí od krásné mluvy některých historických děl minulého století. Styl některých našich historických prací prozrazuje, že jejich autoři mají chladný, lhostejný a objektivistický poměr k událostem, o nichž píší. Místo živého, bojového a jadrného líčení, jež by čtenáře vzrušovalo a přesvědčovalo, setkáváme se často s historickými pracemi, které svým suchým, koženým, vypreparovaným stylem umrtvují a vylidňují i nejdramatičtější*

náměstek ministra vnitra Gríša Spurný (1906–1978).[2245] V nakladatelství Rovnost poté dostal jeho nedávno nastoupivší redaktor Jurij Křížek za úkol připravit vydání této přednášky ve formě brožury. Rukopis přednášky šel do sazby k 1. září, tisknout se začalo 2. října. Den nato, 3. října od 20.45 vysílala rozhlasová stanice Praha Spurného patnáctiminutovou přednášku s obdobným názvem – *Jak KSČ bojovala proti mnichovské zradě.*[2246] Připravovaná brožura nakonec vyšla v listopadu[2247] pod původním názvem.[2248] Šlo tedy opět o brožurku stranického školení, která nahrazovala chybějící odborná zpracování.

Jednalo se v podstatě o rozvedení Kopeckého thesí, doplněné ovšem tentokrát o řadu dat, událostí a citátů ze stranických dokumentů – prakticky o vše, co v Kopeckého knize chybělo. Podle předmluvy si přednáška dávala za cíl *„ukázat především mladé generaci, která jen v dětství nebo vůbec neprožila události, které vyvrcholily v roce 1938 Mnichovem, že Mnichov nemusel být“* a že II. světové válce mohlo být zabráněno, neboť *„Sovětský svaz, Komunistická internacionála a komunistické strany jednotlivých zemí se vždy snažily zmobilisovat pracující lid celého světa k zabráněni válce a v Československu pak k obraně a záchraně republiky před hitlerovskou agresí“*. Studium *„dokumentů a materiálií“* k událostem „pohnutých let 1935–1938“ má totiž velký význam *„zvláště dnes, v době zostřeného válečného nebezpečí a gigantického boje za světový mír“*. Text sice skutečně začínal v r. 1935, ale autor v něm činil spousta odskoků do minulosti i do budoucnosti.

„Masarykova a Benešova lžidemokracie“

Vůči předmnichovské republice užil Spurný velmi silných výrazů, začínajících kdesi u *„buržoasní demokracie“* a končících u *„teroristického řádění československé Masarykovy a Benešovy lžidemokracie, t. j . demokracie pro bohaté“*.[2249] Řada odkazů se vztahovala k období 1933–1935, které Spurný ve shodě s Kopeckým líčil jako dobu fašizačních pokusů čs. buržoasie, kdy se parlamentní volby v r. 1935 změnily v „*hotový závod kdo s koho, zda pracující lid pod vedením Komunistické strany Československa zmobilisuje své síly, aby mohl vzít obranu republiky ze zrádných, neschopných a zločinných rukou buržoasie a reformistů do vlastních rukou nebo zda hitlerovci a henleinovci a jejich čeští a slovenští spřeženci – zrádci republiky – dorazí k cíli dříve, zničí republiku a zotročí její lid fašistickým jařmem*“.[2250] Postup KSČ ale slavil výsledky – k utvoření velkého fašistického bloku čs. buržoasie nedošlo. Vyvstal ovšem jiný problém.

Podobně jako Kopecký bagatelisoval Spurný konec *„malé sektářské hackenkreuzlerské strany“* DNSAP, kterou záhy nahradila masová SHF. V souvislosti s parlamentními volbami 1935 byl v textu okázale oprášen již dlouho nepoužívaný motiv, a sice zabránění zákazu henleinovského hnutí T. G. Masarykem: *„Ve volbách kandidovala i Henleinova Heimatsfront. Její kandidatura byla povolena po dlouhých poradách v ministerské radě, když zasáhl sám T. G. Masaryk, který byl tehdy ještě presidentem, muž buržoasie a oddaný exponent západních imperialistů. A oni měli na Henleinovi zájem. Rozhodl proto, že Henleinovi má být povoleno kandidovat. Že prý by to nebylo »demokratické«, kdyby se mu kandidatura znemožnila. Henlein nechal přemalovat firmu Heimatsfront na Sudetendeutsche Partei (SDP) a kandidoval. Ve volbách dostala Henleinova SD největšího počtu hlasů vůbec, a to 1,248.000 a 44 poslance.“* – Rekvisita Masarykova podílu na vzrůstu vlivu henleinovců se záhy stala běžnou součástí výkladu meziválečných dějin.

„Henleinovo vítězství rozložilo však zakrátko další německé měšťácké strany a straničky v Československé republice, které likvidovaly a spojily se s Henleinem. Byli to němečtí agrárníci, němečtí živnostníci a němečtí křesťanští sociálové, kteří dohromady měli 15 mandátů.“ – I přes mnohé nepřesnosti lze ocenit, že Spurný

---

události našich dějin.“ Václav HUSA: *Práce J. V. Stalina o jazykovědě a úkoly naší historické vědy. II. O nedostatcích v naší historiografii*. Tvorba, roč. XX, č. 3/1951, 18. 1. 1951, s. 72.

[2245] *Poradna a studovna marxismu-leninismu v Praze*. Rudé právo, 7. 6. 1951, s. 4. Srov. osobní vzpomínku Zdeňka Šambergera – Zdeněk ŠAMBERGER: *Vzpomínky ke vzniku archivní správy. Počáteční kritika a její překonání*. Sborník archivních prací, roč. XLVIII, č. 2/1998, s. 291–295.

[2246] Náš rozhlas, 1. 10. 1951, s. 6.

[2247] Rudé právo, 20. 11. 1951, s. 4.

[2248] Gríša SPURNÝ: *Jak KSČ vedla boj proti Mnichovu*. Přednáška Poradny a studovny marxismu-leninismu v Praze. Rovnost, Praha 1951. Odpovědný redaktor této brožury Jurij Křížek nastoupil do nakladatelství po svém červnovém propuštění ze svazku Ministerstva národní bezpečnosti.

[2249] Tamtéž, s. 11.

[2250] Tamtéž, s. 17.

alespoň touto krátkou zmínkou vrátil do dějin i ostatní německé strany, o nichž se do té doby nemluvilo.[2251] *„Henleinovský fašistický klub“* byl ale *„nejsilnější parlamentní skupinou vůbec“*.

Důsledkem Henleinova volebního vítězství také bylo, že Henleinovi poslanci, *„chráněni imunitou a podporováni agrárním ministerstvem vnitra, jezdili jako kurýři nejen po celé republice, nýbrž i do zahraničí. Henlein byl v Berlíně více než doma a jezdil také často do Londýna, kde konal přednášky lordům a politikům v různých exklusivních klubech konservativních a labouristických politiků, kteří již tehdy připravovali zánik Československé republiky.“*[2252]

V rámci odsuzování politiky I. republiky Spurný konstatoval, že *„československá buržoasie podporovala Henleina všemi silami“*, což doprovodil tvrzením, které v takto otevřené formě bylo rovněž novinkou: *„Prováděla politiku útlaku německého pracujícího lidu i lidu ostatních národností v Československu a poskytovala svou politikou Henleinovi nejvíce argumentů proti Československé republice. Zbídačovala německý pracující lid v pohraničním území, kde bylo nejvíce zavřených továren a největší počet nezaměstnaných. Organisovala nacionální provokace.“*[2253] – V hodnocení přístupu předmnichovského státu k německým občanům se Spurný sice vracel k thesím politiky KSČ na přelomu 20. a 30. let, současně se tím ale nebezpečně blížil i k rétorice henleinovské. – Politika *„českých šovinistů a české buržoasie přilévala každým krokem oleje do ohně a hnala vodu na mlýn Henleinově a Hitlerově politice“*.

Ve vztahu Československa ke SSSR, se Spurný držel Kopeckého thesí zcela: *„Západnická imperialistická politika vlády Československé republiky, která se podílela na všech přípravách k ozbrojenému útoku na Sovětský svaz, na všech hanebných a pomlouvačných kampaních proti SSSR, řádění buržoasie proti dělnictvu a všem pracujícím vrstvám v Československé republice a politika nacionálního útlaku nečeských národů a národností – to je jiná obšírná kapitola.“*[2254]

Čs.-sovětská smlouva z r. 1935 byla samozřejmě uzavřena pod nátlakem lidu a byla prý *„velikým vítězstvím Komunistické strany Československa a všeho pracujícího lidu“*. Pro buržoasii měla ovšem být jen *„strašákem“* proti Hitlerovi, poněvadž *„se skutečným splněním této smlouvy československé vládnoucí kruhy nikdy nepočítaly a nic také pro její realisaci nevykonaly“*.[2255] Podle Spurného *„tato smlouva chránila svobodu a nezávislost Československa téměř půl čtvrta roku, t. j . do doby, dokud ji československá buržoasie v čele s Ed. Benešem, generálem Syrovým, Zenklem a spol. neodhodila.“*[2256]

Kaleidoskop roku 1938

Události roku 1938 podával Spurný značně roztříštěně, nesouvisle a navzdory chronologii. Na druhou stranu jeho přednáška vracela do obrazu roku 1938 řadu dílčích rekvisit a dat, jako např. masovou účast čs. Němců na vratislavských letních slavnostech, návštěvu Henleina a Franka u Hitlera, přípravu *Zeleného plánu*, Chamberlainovo interview v Clivedenu, Runcimanovo jednání na Červeném Hrádku, karlovarské požadavky, prvomájové oslavy či zastřelení dvou henleinovských kurýrů v květnu 1938 a jejich demonstrativní pohřeb.

Z prověřených rekvisit to byl znovu Beranův novoroční příspěvek ve *Venkovu*, policejní ochrana pro Henleina během volební kampaně či povolení formace FS ministerstvem vnitra. Jako obvykle byla velká pozornost věnována květnové mobilisaci, u niž ovšem Spurný poněkud otočil chronologii.[2257]

Boj KSČ za záchranu republiky

Stejně jako u Kopeckého Spurný charakterisuje boj KSČ za záchranu státu jako neustálé mobilisování

[2251] Tamtéž, s. 16–17. K volebnímu výsledku Spurný rovněž dodal: *„Agrární strana dostala o několik tisíc hlasů méně, ale volební machinací si přisvojila o mandát více, než měli henleinovci.“*

[2252] Tamtéž, s. 15.

[2253] Tamtéž, s. 25. Podtrhl JN.

[2254] Tamtéž, s. 13.

[2255] Tamtéž, s. 22–23. *„Ed. Beneš nejednou podle svědectví bývalého československého ministra zahraničí Dr Krofty, naznačoval zástupcům hitlerovského Německa, že by československo-sovětskou smlouvu ochotně opustil. Potvrdilo se znovu naprosto jasně, že v epoše imperialismu buržoasie už nemůže nést prapor národa a že nemůže obhajovat opravdové národní zájmy, jako jej nesla a hájila je v době, kdy kráčela k vítězství nad feudalismem. O tom svědčí politika hanebné a mrzké zrady a celá ta truchlohra československých vládnoucích kruhů, zejména v letech 1935–1938, politika nejhnusnější zrady národních zájmů Čechů a Slováků.*

[2256] Tamtéž, s. 25.

[2257] *„Hitler stupňoval své útoky proti Československé republice. Rozhodl se zahájit útok 22. května 1938. Několik dní předtím byl českým strážníkem v pohraniční obci u Chebu zastřelen Henleinův kurýr, který nesl vzkaz Henleinova hnutí na Chebsku do říše, při pokusu o illegální přechod hranic. Hitler tehdy poslal na rakev zastřeleného nacisty osobně věnec s »hackenkreuzem«, který byl shozen z němec-*

lidu, dané předvídavostí stranického vedení. Tu je podle Spurného výsledkem *„hluboké marxistické analysy vývoje a dané mezinárodní situace“*. Tato *„marxistická předvídavost“*, ona *„leninsko-stalinská strategie“*, jíž se řídila Komunistická internacionála, *„jejímž významným pracovníkem byl tenkrát i Klement Gottwald“*, dávala *„možnost upozornit s největší vážností na to, co hrozí“*, možnost *„narýsovat cestu pro celé mezinárodní dělnické hnutí, aby lidstvo mohlo být ušetřeno krvavých hrůz fašismu a války“*.[2258]

Neodmyslitelnou součástí tohoto boje byl VII. sjezd KSČ a sjezdové dokumenty. *„Sjezdové referáty soudruhů Gottwalda, Zápotockého, Širokého, Švermy a ostatních byly přímo nedočkavě hltány masami pracujícího lidu. To již rudý, revoluční dělnický tisk vycházel v masovém nákladu. Stejně tak vyšly i sjezdové brožury. Veškerá československá veřejnost měla možnost číst tyto referáty a usnesení VII. sjezdu Komunistické strany Československa, který vyzbrojil komunistickou stranu a masy pracujícího lidu do nastávajících zápasů na dlouhou dobu“*.[2259] Tyto these Spurný doprovázel obsáhlými citacemi.

Strana podle Spurného *„rozvíjela do šíře i hloubky myšlenku obrany republiky mezi pracujícím lidem“*. Poprvé je přitom zmíněna i existence rozvratných sil ve straně, kdy se KSČ musela *„vypořádat i s těmi, kdož ve vlastních řadách nechápali anebo chtěli poškozovat linii strany“*, což byl např. *„bývalý redaktor Rudého práva, trockista Záviš Kalandra (odsouzený před rokem v procesu Horáková a spol. k trestu smrti), který byl tehdy za své nesprávné, linii gottwaldovského vedení Komunistické strany Československa odporující jednání vyloučen z řad Komunistické strany Československa“*. Strana *„pak pokračovala nejen v propagační a agitační činnosti, nýbrž i v pracích, opatřeních a návrzích na upevnění obrany republiky a bojovala neochvějně v cele pracujícího lidu o záchranu republiky“*.[2260]

I květnová mobilisace byla podle Spurného *„velkým vítězstvím našeho lidu, vedeného Komunistickou stranou Československa. Hitler již tehdy měl chuť obsadit Československou republiku, ale naše vojsko bylo na hranicích dříve, než tam dorazily hitlerovské hordy. Proto couvl.“* Květnová mobilisace byla důkazem, že *„houževnatá a správná politika komunistické strany nesla ovoce“*.[2261]

Úspěchem stran byly i obecní volby, kdy v Praze obdržela KSČ *„přes 100.000 hlasů proti 57.000 hlasů v obecních volbách roku 1931. Ukázalo se, že další statisícové masy se soustřeďují okolo praporů Komunistické strany Československa, jejíž politika vždy směřovala k důsledné obraně republiky proti hitlerovskému náporu.“*

Zrada Západu

Mnichovské události vložil Spurný do již vžitého rámce *„spiknutí proti míru“* a mezi podporovatele Hitlera zařadil kromě Chamberlaina a Daladiera i Churchilla a Roosevelta. *„…američtí imperialisté a jejich spojenci Chamberlain i Churchill posilovali svou podporou Hitlera. Je nutno vidět, že bez jejich pomoci a souhlasu by se byl Hitler nemohl uchopit moci v lednu 1933 a nemohl by budovat militaristické Německo jako údernou pěst, jako ohnisko války, namířené proti Sovětskému svazu a svobodě malých národů. V této politice byli zajedno Chamberlain, Churchill, Roosevelt, Daladier, Mussolini, v této politice byl zajedno celý kapitalistický svět. Vždyť i Churchill, neprávem českou buržoasií označovaný za muže, jenž prý nesouhlasil s Mnichovem, byl ve skutečnosti stejným mnichovanem jako Chamberlain.“* Následovala pochopitelně rekvisita Churchillova rozhovoru s gauleiterem Forsterem, úplné shody mezi Churchillem a Chamberlainem a protisovětského zaměření politiky západních velmocí: *„Oba dva – jak Chamberlain, tak Churchill – zaměřili svou politiku proti ČSR a na její zničení. Jak angličtí imperialisté v čele s Chamberlainem a Churchillem, tak američtí imperialisté, skrytí za Rooseveltem, a i francouzská buržoasie v čele s Daladierem, Bonnetem a všichni za pomoci svých agentů – sociálně demokratických reformistů – namířili své ostří především proti Sovětskému svazu. Šlo o jejich společný zájem zničit SSSR. Proto také obětovali krvavému Hitlerovi Československo jako odměnu za chystaný útok*

---

kého letadla na československé území. To však československé úřady nezajímalo, ale onoho strážníka, který konal svou povinnost, nechaly pak okamžitě zavřít do kriminálu. Veškerý pracující lid Československa byl touto hitlerovskou provokací pobouřen. Byl připraven v každou chvíli, v každou minutu nastoupit k obraně republiky.“ „Pod tlakem pracujících“ byla *„vyhlášena 20. května 1938 v odpověď na zmíněný již připravovaný útok Hitlera první částečná mobilisace v Československu, nastoupily povolané ročníky během několika hodin na hranice. Mobilisace byla provedena v noci z pátku na sobotu v nejkratší tehdy známé lhůtě. Čskoslovenská buržoasie, která připravovala všechny podmínky pro zradu a pro Hitlerovo vítězství, musela dočasně před tlakem lidu ustoupit.“* Tamtéž, s. 36. Chyby původní. Pozměněná chronologie se vyskytla přinejmenším už v článku Karla Kreibicha v r. 1947. Vizte pozn. 1503.

[2258] Tamtéž, s. 12.

[2259] Tamtéž, s. 30.

[2260] Tamtéž, s. 32–33.

[2261] Tamtéž, s. 37.

na SSSR a jako část posily k tomuto útoku. Proto také tehdy odmítli všechny návrhy SSSR na podporu kolektivní bezpečnosti.“[2262]

Vedle toho západní imperialistické kruhy Hitlera vědomě chránily, neboť věděly o generálském spiknutí. „*Není pochyby o tom, že Chamberlain věděl o chystaném spiknutí proti Hitlerovi a svým postupem a později Mnichovem Hitlera zachránil a posílil. Proto také donutili západní imperialisté ČSR ke kapitulaci.*“[2263]

Spiknutí domácí buržoasie s mezinárodní reakcí

Je charakteristické, že čím více se Spurný přibližoval zářijovým dnům, tím více z jeho výkladu mizela data, osobnosti i dílčí události, takže na konci již jenom řetězil starší these a předhůzky čs. buržoasii. Dopustil se přitom i několika chyb v datacích. V centru jeho zájmu se ocitla „*zrádcovská zbabělá politika československých reakcionářů a reformistů i t. zv. demokratů*“,[2264] „*ničemná zrádná*“ politika „*čs. vlády v čele s Benešem*“, jíž bez ostychu asistovali a napomáhali předáci sociální demokracie a národních socialistů.[2265]

Podle Spurného byla „*čs. vláda v čele s Benešem*“ nepřítelem čs. pracujícího lidu, jeho samostatnosti a svobody, jakož i „*zavilým nepřítelem Sovětského svazu*“. Čs. buržoasie při uplatňování svých vlastních třídních zájmů vždy podřizovala zájmy republiky interesům světového imperialismu, vždy ochotně a ráda vyhověla. Vláda společně se sociálně demokratickými reformisty činila vše, aby podlomila a spoutala sílu lidu, protože jen tak mohli vytvořit podmínky pro vydání republiky Hitlerovi, pro uskutečňování válečných plánů proti SSSR – právě proto také přistoupila na kapitulaci a souhlasila s mnichovským diktátem, neboť si byli vědomi, že Československo má být darem Hitlerovi, aby šel proti Sovětskému svazu. Nedbala obav lidu, že se obsazením Rakouska svírá „*železný kruh kolem Československa*“. Naopak si ještě pozvala lorda Runcimana.

Runcimanova mise přijela podle Spurného do Československa „*již s hotovým plánem na odtržení rozsáhlých pohraničních krajů od Československa a předání jich Hitlerovi, jak to bylo již dávno předtím dohodnuto v Londýně*“, a jeho cesty „*po tak zvaných Sudetech a ujednám na Červeném Hrádku u Chomutova, to byla už jen pečeť na to, co bylo již mnohem dříve západními imperialisty a za souhlasu československé buržoasie připraveno*“. „*Za přímé podpory lorda Runcimana uvnitř Československa*“ tak mohl Hitler i henleinovci denně stupňovat své požadavky „*a pražská vláda v čele s Benešem jim krok za krokem ustupovala*“.[2266] Ministerstvo vnitra agrárníka Černého i ministerstvo spravedlnosti předáka sociálně demokratického předáka, „*zarytého nepřítele osvobozovacích snah dělnické třídy*“ a „*zavilého nepřítele Sovětského svazu*“ Meissnera nijak nezakročilo, když dostali zprávy o pašování zbraní do pohraničí.[2267] – „*Nakonec to došlo tak daleko, že henleinovci přestali uznávat ČSR a provedli puč v první polovině září 1938. To byl popud, aby vláda ČSR kapitulovala.*“[2268]

Události závěru září 1938 pak Spurný datuje převážně chybně. Aniž by cokoliv řekl o anglo-francouzském plánu,[2269] konstatoval, že 20.(!) září přijala vláda poprvé kapitulační podmínky. Na to lid odpověděl 23.(!) září „*mohutnou generální stávkou*“, načež ve večerních hodinách byla vyhlášena „*mobilisace dvaceti ročníků*“. Dále pod tlakem lidu byla vláda donucena „*vyhlásit v odpověď na henleinovský puč stanné právo*“.[2270] A konečně byla ustavena nová vláda generála Syrového. Všechny tyto kroky byly ale podle Spurného podvodnými manévry.

Zářijová mobilisace byl „*hrubý podvod Edvarda Beneše*“.[2271] Podvodnou mobilisaci nechala buržoasie vyhlásit proto, že „*se lekla generální stávky našeho lidu*“. Chtěla prý „*mít raději masy mužů v kasárnách pod kontrolou, neboť se obávala, kdyby dělníci, rolníci a ostatní pracující lid zůstali v závodech, na polích a v kancelářích, že by se přece jen mohla situace vyvinout tak, že by se lidu podařilo, jak k tomu Komunistická strana Československa vyzývala, vzít obranu země do svých vlastních rukou*“.

[2262] Tamtéž, s. 38.

[2263] Tamtéž, s. 38–39.

[2264] Tamtéž, s. 45.

[2265] Tamtéž, s. 29.

[2266] Tamtéž, s. 27–28, 39.

[2267] Tamtéž, s. 26.

[2268] Tamtéž, s. 39.

[2269] Zmínil se pouze o „*Henleinově puči a krvavé vzpouře nacistů v Chebu*“. Tamtéž, s. 40.

[2270] Spurný umístil zmínku o potlačování puče v pohraničí až k událostem kolem 20. září, přestože k vyhlášení stanného práva došlo již o týden dříve. Díky tomu výtečně zapadá do schématu podvodných manévrů.

[2271] Tamtéž, s. 42.

Podvodné stanné právo nebylo vůbec proti *„henleinovským fašistickým zlotřilcům“* a nacistickým vrahům využito.

Podvodnou byla i *„nová vláda zrádného generála Jana Syrového“*. Syrový *„nepomýšlel jedinou myšlenkou na obranu republiky a jeho vláda spolupracovala dále s Hodžou, Bechyněm a druhými kapitulanty“*.

Zatímco lid volá po sovětské pomoci, buržoasie, vědoma si toho, že Hitler má být uspokojen, aby zanedlouho zaútočil na Sovětský svaz, *„přistoupila na kapitulaci a souhlasila s mnichovským diktátem“*. – Godesberg tedy Spurným zmíněn není a několikadenní vakuum v příběhu opět nehraje žádnou roli.

„A tak došlo k národní tragedii 30. září 1938. Pražská kapitulantská vláda pod vedením Beneše přijala »příkaz« Chamberlaina, Hitlera, Mussoliniho a Daladiera na odtržení rozsáhlých pohraničních krajů od Československa a odevzdala je Hitlerovi.“ I tento krok zakrývala buržoasie podvodem, neboť buržoasní politikové se *„vymlouvali, že prý anglický a francouzský vyslanec vzbudili dr. Beneše v noci a nutili ho k přijetí mnichovského diktátu“*. Byla to však lež, neboť *„agrárník dr. Hodža si výslovně objednal u francouzského a anglického vyslance tento nátlak, aby měla buržoasie a její vláda před pracujícím lidem Československa nějaké alibi“*. – Spurný tedy kladl objednané ultimátum až ke 30. září – podobně jako na podzim 1948 brožura *30 let ČSR*!

„Zrádná Syrového vláda, v níž byl i Zenkl, kapitulovala, kapitulovaly tak zvané »demokratické« kruhy, kapitulovali sociální demokraté, národní socialisté, kapituloval generální štáb a celý velitelský sbor armády. Mnichov byl výsledkem zločinu světové reakce, zrady československých vládních kruhů v čele s Benešem, bankrotem jejich politiky.“

Spurný označil Edvarda Beneše za velkého viníka Mnichova. Beneš jako *„sluha československé buržoasie“* se svým poukazováním na *„domnělou pomoc imperialistických vlád západu“* snažil *„úplně demobilisovat a dusit hnutí československého pracujícího lidu na obranu republiky“*. *„Znal dobře plány západních imperialistů a věděl, že chtějí obětovat Československo Hitlerovi, aby za tuto cenu šel Hitler se svými žoldáky proti Sovětskému svazu. A Beneš s tím ovšem souhlasil.“* Odmítl nabídku sovětské pomoci a obětoval stát *„dravosti světového imperialismu“*.[2272]

Spurnému je třeba poněkud připsat k dobru, že i při této absurdní argumentaci nezapomínal zcela přemýšlet, a tak se pokusil v duchu protibenešovské kampaně vyložit i otázku Hitlerových nenávistných útoků na Benešovu adresu: *„Pravda, může být položena otázka, proč tedy Hitler Benešovi neustále tak nadával a soptil proti němu? Na to je prosté vysvětlení. V lůně buržoasie ani v mezinárodním, ani ve státním měřítku není jednoty. Mezi nimi je a vždy bude konkurenční boj, který nabývá podle situace v různých dobách různých forem. Z tohoto konkurenčního boje buržoasie jednoho státu proti buržoasii druhého státu vyrůstalo také nepřátelství Hitlerovo proti Benešovi. Beneš vždy myslil a také to říkal, že to nějak »vykučíruje«. – To byl jeho termín a jeho politika. A kučíroval, až to dokučíroval k Mnichovu a k 15. březnu 1939, ke spolupráci s odporným Háchou a k oddané trvalé spolupráci s mnichovany všeho druhu.“*[2273]

Podle Spurného si byl Beneš dobře vědom své viny za Mnichov a za další utrpení čs. lidu. *„Svědčí o tom mimo jiné i to, že byl vždy nedůtklivým i na pouhou zmínku a na každé slovo o Mnichově. Snažil se, aby se mluvilo jen o těch, o nichž bylo notoricky známo, že se smlouvali s Hitlerem a jeho bandou. Jinak však ostatní chtěl vždy krýt a nikdy nepřiznával, že těmito notorickými zrádci byli vlastně i jeho lidé a on že byl jejich představitelem. I o tom jsou po ruce doklady.“* – Zde Spurný převzal doslovně pasáže z Noskova květnového článku v *Tvorbě*, včetně upravených citací z Benešova dopisu Ladislavu Rašínovi.[2274]

Cynismus buržoasie

Stejně jako Kopecký i Spurný připsal buržoasii hrubý cynismus. Po stručném vyčíslení mnichovských ztrát připomenul, že nešlo jenom o vydání pohraničí Německu, ale také o vydání Slovenska Tisovi a Ďurčanskému. Po Mnichovu rovněž pokračovalo spoutávání pracujícího lidu, republika se fašisovala. To byly důsledky *„hanebné zrádcovské politiky kapitalistů a jejich přisluhovačů“*. Čs. kapitalisté se navíc v době obsazování pohraničí *„přímo jako hyeny“* radovali, *„že mají Hitlera u Mělníka a u České Třebové“*.

Za doklad cynismu čs. buržoasie Spurný vyrukoval s rekvisitou *„vytí s vlky“*, tedy odkazem na pověstný článek Jana Stránského v *Lidových novinách* z 4. října 1938.[2275] Ve Spurného pojetí dostal téměř programovou podobu: *„Jan Stránský tehdy v úvodníku pod titulem »Nová Evropa« s hrubým cynismem řekl, že nemůže-li*

[2272] Tamtéž, s. 43.

[2273] Tamtéž, s. 29.

[2274] Tamtéž, s. 43. Vizte u pozn. 2165. Nabízí se ale také opačná úvaha, zda skutečným autorem či spoluautorem článku Václava Noska nebyl spíše on sám.

[2275] Petr BÍLÝ [Jan STRÁNSKÝ]: *Nová Evropa*. Lidové noviny, 4. 10. 1938, s. 1.

český národ – jako svobodný – zpívat s anděly, musí výti s vlky. Jeho místo prý musí být tam, kde je větší brutální síla a větší dravost. Nezbylo mu prý nic jiného než dohodnout se s Německem. Nemohlo být drzejšího a sprostšího hanobení českého jména, nemohlo být větší hanby české žurnalistiky, než se dopustil tímto svým hanebným článkem mladý Jan Stránský. To zůstane věčnou hanbou nejen Stránských, osobních přátel jak T. G. Masaryka, tak Ed. Beneše, ale i celé jejich třídy, české buržoasie.“[2276]

Následná německá okupace, hitlerovské zběsilosti a krutosti byly podle Spurného také výsledkem vlastizrádné politiky čs. buržoasie a jejího sluhy Edvarda Beneše.[2277] Buržoasie tak svým spiknutím s mezinárodní reakcí uvrhla čs. pracující lid do strašlivé, nebývalé poroby. Z této poroby nás *„vyvedl, zachránil a spasil“* SSSR.

Obrana republiky – přání lidu

Čs. pracující lid se chtěl bránit. *„Náš lid netoužil nikdy po válce, ale tehdy povstal jako pohněvaný roj. Chopil se zbraní, chtěl se bránit. Naše ženy přijaly za své velké myšlenky statečné Passionarie, že »raději budou vdovami po padlých hrdinech než manželkami porobených v pokořené zemi«“*, odkazoval Spurný i na výrok Dolores Ibárruriové.

Generální stávka byla symbolem, že lid nechce kapitulovat a současně znamením jednoty, o níž usilovala KSČ. Podle Spurného se ukazovalo, že lid je jedinou skutečnou silou, pevnou nepřekročitelnou hrází, o níž se hitlerovský nápor rozbije.

Výklad pochopitelně odvisí od předpokladu, že obrana byla možná. Spurný – bez přesnějších odkazů – poukazuje na slabost Německa, obecně odkazuje na výpovědi Keitela a Haldera v Norimberku.

Spurný rovněž rámcově vyčíslil i čs. výzbroj a podotkl, že toto vše pak získal Hitlera. Imperialisté a česká buržoasie posílili Hitlera čs. výzbrojí pro útok na Sovětský svaz.[2278]

Zařazena je i rekvisita Gottwaldova zmocnění Stalinem – s úplnou citací z Gottwaldovy zdravice z prosince 1949. *„Zrádcovská zbabělá politika československých reakcionářů a reformistů i t. zv. demokratů“* však *„veškerou pomoc odmítla, a tak zavinila nejen Mnichov a 15. březen, nýbrž uvolnila Hitlerovi i cestu do celé Evropy: proti Polsku, Francii i druhým státům, a především pak posílila Hitlera k útoku na Sovětský svaz“*.

Buržoasie nechtěla bojovat po boku sovětské armády, jednak ze strachu z ní i z ozbrojení lidu. Měl to dokázat i pozdější vývoj, *„když za okupace Ed. Beneš a ostatní se vždy snažili zamezit masový lidový odpor proti okupantům“*. Za další důkaz Spurný označil *„bezostyšné“* přiznání Huberta Ripky (odkaz na jeho knihu ovšem nezazněl), jenž měl napsat, *„že by bylo více než nebezpečné žádat Sovětský svaz, aby Československu pomohl bez ohledu na Francii a Společnost národů, neboť západní imperialisté by považovali takový sovětský zásah ve prospěch Československa za ohrožení svých zájmů. Ve válce, která by z toho mohla vzejít, byli by bezpochyby na straně osy Berlín–Řím. Domácí strany pravice by byly prý rovněž jistě protestovaly proti přijetí sovětské pomoci. Taková byla politika kapitalistů a jejich přisluhovačů! Hanebná, zrádcovská, jež přinesla i našemu lidu nesmírné neštěstí!“*

Zásluhy KSČ

V kontextu Spurného vylíčení zrádcovské politiky čs. buržoasie se však poněkud ztrácelo hlavní téma přednášky, tedy boj KSČ proti Mnichovu. Ani obsáhlé citáty z projevů Klementa Gottwalda při nejrůznějších příležitostech roku 1938 nedokázaly zakrýt, že přednášející nemá po ruce argumenty, které by vyvažovaly monstrosní obvinění čs. vládnoucích kruhů.

Omezoval se většinou na konstatování, že jedině KSČ neustále ukazovala lidu *„na to, co hrozí a ukazuje také cestu, jak tomu zabránit“*, jediná KSČ nezakolísala, *„neochvějně hájila zájmy lidu a připravovala jej pečlivě a prozíravě na příští těžké doby a na důsledný boj za osvobození republiky“*. Opakovaně se připomíná, že KSČ „mobilisovala síly pracujícího lidu“, z čehož povstala i generální stávka, ale pak následuje velká mezera až do 11. října 1938, kdy Gottwald pronesl ve stálém výboru parlamentu svou obžalovací řeč proti Mnichovu. Tu samozřejmě Spurný také náležitě citoval.

Spurného argumentace o boji KSČ se tak omezuje vlastně jen na kontrasty názorů a činů mezi KSČ a vládnoucí buržoasií, sílu lidového odporu vytváří nepřímo poukazováním na *„podvodné manévry“*, k nimž musela buržoasie sáhnout, aby prosadila svou.

[2276] SPURNÝ: *Jak KSČ vedla boj proti Mnichovu*, c. d., s. 48.

[2277] Tamtéž, s. 46.

[2278] Tamtéž, s. 45–46.

Další nepřímý způsob, jakým Spurný dokládal boj KSČ proti Mnichovu, byl povšechný odkaz na její odbojovou činnost za II. světové války a únorové vítězství pracujícího lidu – *„Komunistická strana Československa tím, že dovedla pracující lid k moci, k vítězství nad buržoasií, likvidovala definitivně Mnichov a jeho prokleté dědictví.“*

Nyní tak již podle Spurného žádný Mnichov nehrozí: *„Po boku Sovětského svazu, s jeho věrnou bratrskou pomocí zachráníme mír, zabráníme novým Mnichovům, neboť tentokrát vede vládu dělník Antonín Zápotocký a ne nějaký kapitalista Hodža nebo Zenkl, tentokrát je na Hradčanech ne nějaký Beneš, věrný sluha imperialistů, nýbrž osvědčený bojovník za zájmy lidu, věrný žák Lenina a Stalina, první dělník republiky Klement Gottwald.“*

Starosti Zdeňka Fierlingera

Fakt, že zřejmě jako první v Československu reagoval na Štejnovu recensi Zdeněk Fierlinger může mít poněkud hlubší pozadí, než se na první pohled může zdát a než by dokázal vysvětlit tradičně zařazovaný odkaz na jeho problematický charakterový profil. Následující úvaha je pouze domněnkou, ale opírá se o jisté, ne zcela pominutelné okolnosti a časové shody.

Upravené paměti

V březnu 1950 napsal Fierlinger předmluvu k novému vydání I. dílu svých pamětí *Ve službách ČSR*. Potřebu nového vydání vysvětlil tím, že původní *„vyšlo v únoru 1947, tedy v době, kdy košický program první Národní fronty byl stále aktuální a kdy jsem se samozřejmě nechtěl dotknout citlivosti našich partnerů z měšťáckého tábora, ačkoliv již tehda bylo patrno, že se nehodlají smířit se socialistickou myšlenkou a že čekají pouze na vhodný okamžik, aby zmařili revoluční vymoženosti první doby a aby nás přiměli – ne bez aktivní pomoci kapitalistického světa – nastoupit cestu zpět k dřívějším předválečným methodám měšťácké koalice“*. Podotkl, že nebyl *„ani dnes nucen nic podstatného na textu měnit“*, provedl *„pouze ony některé formální úpravy, které dnešní poměry již dovolují“*.[2279] Formálně tak zdůvodnil úpravu svých pamětí podobným poukazem jako Zdeněk Nejedlý či Václav Kopecký – odpadly ohledy na dřívější partnery v Národní frontě. Upravený rukopis nového vydání pak šel do sazby 1. dubna 1950.

Ovšem pravý důvod k úpravám mohl být i jiný. Fierlingerovy paměti se i po Vítězném únoru těšily zvláštnímu postavení, neboť pro dobu Mnichova potvrzovaly sovětskou ochotu pomoci a právě v tom byly dlouho nenahraditelným pramenem zejména pro sovětské autory, kterými byly záhy využity i při prokazování amerického vlivu při přípravě Mnichova. Ostatní pasáže ale začaly povážlivě zaostávat za vývojem, resp. za prudkými změnami výkladu čs. dějin, definitivně spuštěnými referátem Václava Kopeckého k třiceti letům republiky. A byl tu ještě jeden faktor, který mohl mít na úpravu textu vliv.

V únorovém čísle sovětského časopisu *Slované* v r. 1950 (tzn. zhruba měsíc před datací předmluvy k novému vydání) vyšla recense I. I. Udalcova k druhému dílu Fierlingerových pamětí. Hodnotila jej poměrně vysoko jako díl předchozí,[2280] ale závěr už tak positivně nevypadal: *„Nejzávažnějším nedostatkem knihy je to, že autor, uváděje četné dokumenty a fakta, vztahující se k činnosti československé emigrační vlády v Londýně a presidenta Beneše, nepodává v mnohých případech nezbytné kritické zhodnocení politiky této vlády a ponechává na samotném čtenáři, aby si z faktů a dokumentů činil závěry.“*[2281] To znělo skoro jako varování.[2282] – Není jasné ani jisté, zdali Udalcovova recense mohla být impulsem pro přepracování původního textu, ale faktem je, že úpravu svých pamětí provedl Fierlinger ve stejné době. V čem tyto úpravy spočívaly?[2283]

Fierlinger opravil pravopis některých jmen, provedl některé stylistické úpravy a formální doplňky. Změn tohoto typu bylo však naprosté minimum. Většinu zásahů tvořily škrty a vypouštění nežádoucích pasáží. Vypustil všechny pasáže o kladné činnosti sociálně demokratických stran (nejen československé), případně je výrazně zkrátil nebo doplnil. Vypustil veškeré kritické (či kritiku připomínající) úvahy o Sovětském svazu, doplnil odkazy na Lenina, Stalina apod. Přepracoval positivní zmínky o Francii a Velké Británii, o úloze tamního „pacifismu“ a strachu z války. Vypustil kladná hodnocení a přívlastky u „buržoasních“ politiků, naopak na řadě míst doplňoval právě přívlastky jako *„buržoasní“*, *„šovinistický“* či *„imperialistický“*. Zcela

[2279] Zdeněk FIERLINGER: *Ve službách ČSR. Paměti z druhého odboje. Díl první.* Svoboda, Praha ³1951, s. 9.

[2280] Vizte u pozn. 1082.

[2281] И. И. УДАЛЬЦОВ: *Новое свидетельство чехословацкого дипломата.* Славяне, № 2/1950, s. 59–62. Česky I. UDALCOV: *Svědectví československého diplomata.* Překlad V. Doležalová a J. Vávra. Sovětská věda-Historie, č. 5/1950–1951, s. 66–73.

[2282] Tím spíše, že Udalcov v recensi pominul Fierlingerovo upozornění v předmluvě, že text II. dílu byl připraven ještě před Vítězným únorem.

[2283] Následující výčet se týká – až na výjimky – pouze těm částem I. dílu, končícím Mnichovem.

přepracoval pasáž o hospodářské politice I. republiky, zmizely zmínky o jejích tvůrcích a pozornost se stočila k Preissovi a Englišovi.

V upraveném rukopise byly podstatně omezeny – ale nikoliv zcela eliminovány – zmínky o presidentu Benešovi. Snížen byl počet positivních zmínek, resp. byly kráceny, zcela vypuštěny byly pasáže o spolupráci Litvinova s Benešem i o jeho zásluhách o vstup do Společnosti národů, o zásluhách na zbrojení proti Německu či jeho zneklidnění manévry lorda Runcimana. Škrtnuta byla kladná charakteristika Jana Syrového, Arnošta Heidricha a velkostatkáře Kolovrata, včetně zmínky o tom, že v srpnu 1938 pozval Fierlingera na Domažlicko.

Závažné úpravy provedl Fierlinger v líčení objednaného ultimáta.[2284] Jestliže v r. 1947 si vůči Bonnetovu tvrzení zachovával kritický odstup,[2285] uváděl pochybnosti vůči Hodžově účasti a kategoricky vyvracel účast Benešovu, nyní napsal: *„I když svědectví Bonnetovo nemůže být v našich očích věrohodné, přece jen vše nasvědčuje tomu, že se strany našich koaličních politiků byla s naším lidem, dychtícím po rozhodných činech, sehrána hnusná komedie, v čemž zajisté našli u západních kapitulantských politiků plné pochopení. Podle toho, co mi později sám Litvinov sdělil, choval důvodné podezření, že naši nejvyšší činitelé měli velkou odpovědnost v díle zrady, která srazila ČSR do propasti, z níž nás mohla zachránit pouze důsledná a pevná politika Moskvy, velké úsilí sovětského lidu a hrdinství Rudé armády“*.[2286] – Fierlinger zde sice Beneše přímo nejmenoval, na druhou stranu už nepsal o tom, že by byla presidentova účast *„nade vší pochybnost“* vyloučena. Kromě toho vypustil celou pasáž o tom, jak před Litvinovem zpochybňoval, že by president o podobnou intervenci žádal.[2287] A zmizela i část z dopisu Benešovi z 20. září 1939, v němž pochyboval o Hodžově podílu na anglo-francouzském ultimátu.[2288]

Z dokumentových příloh byl vypuštěn telegram z 21. února 1938 o zmizení sovětského úředníka Butěnka, dále Fierlingerovo tiskové prohlášení z 21. března 1939 s žádostí k Edvardu Benešovi, aby se ujal vedení odboje; poté Benešův dopis Fierlingerovi z 24. dubna 1939 a Benešovy telegramy z 1. října a 25. října 1939.

Je zřejmé, že Fierlinger své paměti upravil podle aktuálního výkladu – viníkem Mnichova byla buržoasní reakce, západní státy sledovaly protisovětskou politiku, „pravicoví socialisté“ nemohli být chváleni – a to včetně jeho bývalé strany. Od Rubinštejnovy recense také nebylo radno tvrdit, že Beneš pomáhal Sovětskému svazu cokoliv prosazovat v Ženevě. – Beneše ale Fierlinger přímo nekritisoval, pouze snížil počet míst, na kterých vyzdvihoval jeho zásluhy, ponechal mu jisté kladné vlastnosti a – oproti „hlavnímu proudu“ jej nespojoval přímo s mnichovskou kapitulací.

1. dubna 1950 šel rukopis do sazby. Nové, celkem již třetí vydání připravovalo již stranické nakladatelství Svoboda v nákladu 10 750 výtisků. Přípravy se ale podstatně protáhly, poněvadž do tisku byla sazba knihy odevzdána až 17. listopadu. Do distribuce se nové vydání dostalo ještě později, a to zřejmě v březnu 1951.[2289] Patrně současně bylo vytištěno i čtvrté vydání v nákladu 6 000 výtisků, zvláště určených pro tzv. Gottwaldovy knihovny. – V každém případě se nové vydání objevilo až po publikování „odhalení“ z Kutakovovy recense. V této souvislosti již Fierlingerem provedené textové úpravy zdaleka nestačily.

Když se navíc nedlouho poté objevila ještě Štejnova recense, označující Beneše už zcela otevřeně za zrádce, mohl se Fierlinger dostat do značně nepříjemné situace. Je tedy možné, že jeho aktivita, spočívající v šíření a propagování závěrů ze Štejnovy recense, mohla souviset s jeho osobním zájmem, aby opožděně vydané upravené paměti nebyly kritisovány právě pod dojmem článků Kutakova a Štejna. Tím spíše, že krátce nato vyšel Kopeckého inovovaný autoritativní výklad stranických dějin. Z těchto důvodů se mohl Fierlinger rozhodnout k urychlenému napsání nové práce a využít přitom sovětské inspirace.

Listování cenzurovanými dokumenty

Na konci července 1951 uveřejnil – coby čerstvý šedesátník – v *Tvorbě* dvousloupcový článek *Na okraj dokumentů zrady*,[2290] obsahující jeho vlastní komentář k edici DBFP. – Fierlinger tedy nesetrval u pasivního přejímání sovětských zjištění, ale prostudoval si edici sám a jde mimochodem asi o nejstarší doklad dostupnosti britské edice v Československu: *„Máme v ruce svazek z třetí řady sbírky »Documents on British*

[2284] Míla LVOVÁ: *K otázce tzv. objednaného ultimáta*. ČsČH, roč. XIII, č. 3/1965, s. 338.

[2285] Vizte u pozn. 1555.

[2286] Zdeněk FIERLINGER: *Ve službách ČSR. Paměti z druhého odboje. Díl první*. Svoboda, Praha [3]1951, s. 153–154.

[2287] Vizte u pozn. 1557.

[2288] Vizte u pozn. 1558.

[2289] Inserce – Lidové noviny, 1. 3. 1951, s. 6. Rudé právo, 10. 3. 1951, s. 5. Náš rozhlas, 12. 3. 1951, s. 3.

[2290] Zdeněk FIERLINGER: *Na okraj dokumentů zrady*. Tvorba, roč. XX, č. 30/1951, 26. 7. 1951, s. 711.

Foreign Policy 1919–1939« (o níž referoval svého času sovětský diplomat Boris Štejn) upozorňující na některé zajímavé dokumenty, které odhalují zákulisí československé zahraniční politiky oné doby. Obsahuje řadu podrobností, dokreslujících obraz intrik a zrady mnichováků, jak vešel do historie předválečné Evropy."

Fierligerovo samostudium však neznamenalo, že by se pouštěl do polemiky se sovětskými autory, naopak i on v úvodu hodnotil edici v obdobném smyslu: „*Listujíce v II. díle této sbírky, můžeme znovu konstatovat, že dokumenty byly před uveřejněním zřejmě velmi důkladně censurovány, aby britskou politiku ještě dodatečně nekompromitovaly. Nápadné je, jak v dokumentech byly censorem vynechány veškeré zmínky o politice SSSR, ačkoliv právě v oné době byla na toto thema mezi západními velmocemi čilá výměna názorů. Byly ponechány v tom ohledu pouze tu a tam skreslující informace.*"

Posléze přešel k čs. záležitostem – a sice k otázce objednaného ultimáta: „*Nás může zajímat zejména, do jaké míry nachází v dokumentech potvrzení verse, v době Mnichova dosti rozšířená, že ultimatum západních velmocí, předložené v kriticky okamžik československé vládě, bylo vyvoláno z iniciativy československých buržoasních činitelů, aby se mohli vymluvit před svou veřejností, že jednali pod donucením.*" Lze říci, že oproti Oldřichu Říhovi dospěl Fierlinger k poněkud odlišnému závěru, ale rovněž je třeba upozornit, že vzdor svým předchozím tvrzením označil presidenta Beneše za spoluodpovědného i v této věci: „*Jestliže Beneš vynaložil všechno úsilí, aby se sebe svalil odpovědnost za katastrofu a přesvědčil náš lid, že nebyla jiná cesta než podrobit se mnichovskému diktátu, snaží se naopak britští vydavatelé diplomatických dokumentů, aby očistili západní mnichovany a prosadili versi o tom, že jejich diktát byl »objednán« pražskou vládou.*" Tady se Fierlinger velmi elegantně vyhnul nebezpečí, že bude muset dát jedné nebo druhé straně za pravdu: „*Toto vzájemné svalování odpovědnosti za hanebnou zradu jenom potvrzuje, že vinu za Mnichov a všechny jeho tragické následky nesou jak západní imperialisté, kterým byly protisovětské ambice Hitlera milejší než Československo, tak i česká buržoasie v čele s Benešem, která tento komplot mezinárodní reakce schválila a národ zradila. Ani jedněm, ani druhým prostě nemůže český a slovenský národ věřit.*" Načež ocitoval zprávu vyslance Newtona z 20. září 1938 o potřebě dalšího nátlaku, který umožní, aby se čs. vláda i president podrobili a přijali anglo-francouzský plán.[2291]

Z dalších „*zákeřných zákulisních intrik*" britských „*mnichováků, Chamberlaina a Halifaxe*" a „*mistra falešné hry, francouzského zahraničního ministra Bonneta, který při každé příležitosti projevoval svou netrpělivost, že jednání s Prahou se prodlužují*", vybral Fierlinger zprávu pařížského velvyslance Phippse, jíž informoval Halifaxe, „*že v Paříži se nalézají dva významní členové londýnského parlamentu*", kteří „*prý »velmi horlivě rozdávají zlé rady panu Osuskému a jistým francouzským politikům«*".

Fierlinger tuto zprávu presentuje jako doklad redakční censury, neboť jména obou „*významných členů londýnského parlamentu*" nejsou v edici otištěna. Phipps o nich psal „*ve svém soukromém dopise ze dne 16. září*", ale o tomto dopise „*se ve sbírce dokumentů mnoho nemluví. Zřejmě obsahuje informace, které by jistě anglickou diplomacii ještě více diskreditoval.*" Uvádí se z něj pouze, „*že Bonnet ujišťoval Phippse, že »on a francouzská vláda přijme jakýkoliv plán, který by byl anglickému ministerskému předsedovi lordem Runcimanem doporučen, a který by musel být Čechům vnucen. Kdyby se poslední zdráhali, muselo by jim býti dáno na srozuměnou, že Francie není více zainteresována na jejich osudu.*"[2292] Současně Fierlinger dovozuje, že „*Halifaxovi a Bonnetovi šlo o to, jak zmařit pokusy některých anglických poslanců, snažících se katastrofální politiku mnichovanů odhaliti a znemožniti*". Jména těchto poslanců „*se neodvažují britské úřady uveřejnit*" ani dnes.[2293]

Zmínka o anglických poslancích je pro Fierlingera dokladem, že proti chamberlainovské politice existoval odpor přímo v Británii a že čs. vláda o něm prostřednictvím vyslance Osuského věděla, tudíž měla mož-

[2291] „*Na str. 425 nalézáme zprávu Mr. Newtona, britského vyslance v Praze, ze dne 20. září pod číslem 979 v níž praví; »Mám dobrý důvod k domnění, zakládající se na informaci z ještě autoritativnějšího pramene, že formální (?) odpověď předaná ministrem zahraničních věcí nemusí být považována za poslední slovo. Nicméně řešení musí být vnuceno vládě, neboť bez podobného nátlaku mnozí členové vlády nemohli by dobře navenek přijmouti to, co považují za nevyhnutelné. Mohu-li odevzdati něco, co by se podobalo ultimatu, presidentu Benešovi ve středu, on a jeho vláda budou se cítit dosti silnými, aby se mohli podrobit. Podobné ultimatum by mohlo býti formulováno v tom smyslu, že podle názoru vlády Jeho Veličenstva československá vláda musí návrhy přijmouti bez jakékoliv výhrady a bez jakéhokoliv odkladu, jinak vláda J. Vel. přestane míti zájem na osudu země. Jsem informován, že můj francouzský kolega sdělí totéž telegraficky Paříže.«*" Srov. se stanoviskem Štejna, který ve stejné době chápal Newtonovo hlášení zcela jinak – vizte u pozn. 2104.

[2292] Srov. DBFP-III-2, s. 444, dok. č. 1001.

[2293] Zdá se, že Fierlinger (přinejmenším v danou chvíli) netušil, že oněmi dvěma britskými poslanci, kteří v Paříži dávali čs. vyslanci „*špatné rady*" byli generál Edward Spears a Winston Churchill, jinak by asi na tuto Phippsovu poznámku neupozorňoval. – Václav KRÁL: *Dny, které otřásly Československem*. Dokumenty. Edice Českého svazu protifašistických bojovníků, svazek 172. Naše vojsko, Praha 1975, s. 54. Dále také: https://winstonchurchill.org/the-life-of-churchill/wilderness-years/1935-1939/autumn-1938-age-64/ [30. 8. 2022]. Minimálně o Churchillově působení v Paříži mohl Fierlinger již teoreticky vědět, neboť o něm Churchill napsal ve svých pamětech. – Winston S. CHURCHILL: *The Second World War. The Gathering Storm*. Houghton Mifflin Company, Boston 1948, s. 302–303. (Měl-li je ovšem Fierlinger k disposici.)

nost se vzepřít a tento odpor posílit. Tohoto nebezpečí si také byli mnichované vědomi, a proto se snažili, aby čs. vláda byla *„ultimatem donucena, aby nahonem osudné jednání o rozdělení Československa skoncovala“*. Při tom je podle Fierlingera zřejmé, *„že Beneš a ostatní rozhodující československí buržoasní činitelé vycházeli vstříc těmto snahám, a to v době, kdy nebylo ještě nic definitivně ztraceno, kdy rázný a odhodlaný čin československé vlády by mohl mobilisovat veřejné mínění v Anglii a ve Francii a posílit ony britské a francouzské politiky, kteří viděli dál a pod tlakem lidového hnutí na obranu Československa, vedeného komunistickými stranami usilovali o to, aby západní velmoci v posledním okamžiku odmítly následovat Hitlera do neodvratné záhuby“*. 24. září se ozval *„francouzský poslanec Pierre Cot, mluvě za skupinu radikálních socialistů v parlamentě, čítající přibližně 50 poslanců, učinil následující prohlášení v tisku: »Francie dospěla k nejzazší hranici ústupků. Nemůže dále ustoupit.« A víme-li, že především SSSR stál neochvějně na naší straně, a byl nám ochoten pomoci s rozhodnou silou své nepřemožitelné armády, vidíme, že československá věc v onen okamžik nebyla zdaleka »ztracena«, jak se snažila našemu lidu namluvit zrádná kapitulantská vláda.“*

Znovu připomene, že čs. ministr zahraničí nejel do Ženevy, kde sovětská delegace podstupovala *„velký zápas za naši záchranu“* a čs. ministra očekávala. Vedle *„diktátu západních imperialistů“* to tedy byla *„též kapitulantská politika československých buržoasních představitelů a československé diplomacie, která se přičinila o to, aby velké mírové úsilí Sovětského svazu i poslední výstražný hlas čelných demokratů na západě zůstaly bez ohlasu, aby došlo k potupné kapitulaci v Mnichově, stejně tragické jak pro Československo, tak i pro západní Evropu“*.[2294]

Fierlingerova „Zrada“

Článek o *„dokumentech zrady“* byl vlastně předzvěstí nové Fierlingerovy knihy, nazvané zcela v duchu probíhající revisní vlny –*Zrada československé buržoasie a jejích spojenců*.[2295] Knihu připravoval pro dvojité nakladatelství Mír – Družstevní práce a její rukopis byl odevzdán do sazby už 19. září 1951! V textu přitom stačil zohlednit i dvě publikace, které byly vydány v červenci – *30 let KSČ* Václava Kopeckého a *Od Hitlera k Trumanovi* Jeana Baumiera. Knížka tedy vznikala očividně velmi narychlo.[2296] Tisknout se začala 12. listopadu a stačila zřejmě vyjít ještě na konci roku 1951, popř. v lednu 1952.[2297] Náklad byl nemalý – 30 000 výtisků.

Fierlingerovu novou knihu lze považovat za ukázkový příklad aplikování postupů protipadělatelské kampaně na dějinách Československa od jeho vzniku až do února 1948. Rozdělena do šesti kapitol rozbíjí nejprve *„osvobozeneckou legendu“*, kritisuje zahraniční politiku předmnichovské republiky, zabývá se odpovědností za Mnichov, odsuzuje zahraniční politiku londýnské exilové vlády a končí pokusy reakce o *„návrat ke staré politice“*, jíž učinil únor 1948 přítrž.

Na první pohled vypadala knížka působivě: byla vybavena rejstříkem, dokumentárními přílohami, poznámkovým aparátem (byť roztroušeným tu v textu, tu v patách stránek). Nejrozsáhlejší kapitolou celé práce byla kapitola mnichovská, jíž Fierlinger určil název *„Kdo nese odpovědnost za Mnichov?“*, a pouze k ní se pojily dokumentární přílohy v závěru knihy. Je tedy dost důvodů se domnívat, že právě mnichovskou kapitolu považoval autor za páteřní.

Po formální stránce lze tuto kapitolu označit za zrcadlový text ke Kutakovovým a Štejnovým recensím, neboť je převážně tvořena výňatky z edic DGFP a DBFP. Tuto příbuznost Fierlinger v textu nikde nepřipomněl a na rozdíl od článků v *Tvorbě* se tentokrát neodvolával ani na Štejna. Sovětský vzor je autorem sice následován, ale není přiznáván.[2298]

[2294] Závěr patřil tradičně aktuálnímu mezinárodně politickému postavení Československa: *„Na pozadí těchto skutečností je tím patrnější naše dnešní bezpečná mezinárodní posice, která dík neotřesitelnému spojenectví se Sovětským svazem a vládě lidu navždy vylučuje možnost kapitulace před jakýmkoliv imperialistickým diktátem.“*

[2295] Zdeněk FIERLINGER: *Zrada československé buržoasie a jejích spojenců*. Mír – Družstevní práce, Praha 1951.

[2296] Domněnce, že práci psal Fierlinger narychlo, by napovídaly i překvapivé chyby, které lze v textu najít. O Louisi Barthouovi psal jako o ministerském předsedovi, ač měl na mysli jeho působení Quai d'Orsay (s. 59), a na dalším místě napsal, že: *„Zatím co Mussolini odstranil Alexandra a francouzského státníka, který se vzpíral stát partnerem v záludné zákulisní hře kapitalistické a fašistické internacionály, brzy nato zavraždili v Rakousku naciste kancléře Dollfusse“* (s. 60). Jenomže nejprve byl 27. července 1934 zavražděn Dollfuß a 9. října zahynul Barthou. Chyba je o to překvapivější, že tehdejším čs. vyslancem ve Vídni byl právě Zdeněk Fierlinger.

[2297] K datu vydání – Čtenář, roč. 1952, s. 81 a 119. Rudé právo, 10. 3. 1951, s. 5.

[2298] To je možná jeden z důvodů, proč Fierlingerova knížka nebývá kladena do souvislosti se sovětskými texty. – Srov. Jindřich DEJMEK: *Edvard Beneš v komunistické ideologii a historiografii po roce 1948. Nástin tendencí a problémů*. Biografia a historiografia.

Vztah k edicím DGFP a DBFP také formálně kopíroval Štejnův přístup, ovšem s jistými odchylkami. Pro Fierlingera jde především o *„usvědčující dokumenty“*, obsahující *„doklady kapitulační politiky směrodatných čs. politiků“*. Stále se sice přidržuje thesí, že jde o dokumenty tendenčně upravené, že *„je v nich vymýceno vše, co by mohlo západním mocnostem v jejich velké odpovědnosti za rozpoutání války přitížit“*, ba dokonce, že *„je tu zřejmá tendence svalit alespoň část odpovědnosti na čs. buržoasii, která nyní dohrála svou úlohu věrného pomocníka“*, a pokus *„ospravedlnit, pokud to vůbec jde, britskou a americkou politiku a svalit část viny na pražské politiky“*; ale i tak podle něj tyto dokumenty – pokud jsou autentické – *„zůstávají strašnými svědky a doplňují nám celkový obraz zrady, který bylo lze již dříve tušit, k němuž nám však předtím scházelo několik důležitých článků“*.[2299]

Fierlinger byl tedy prvním čs. autorem, který s oběma edicemi přímo pracoval. Nebyl tudíž odkázán jen na citace u Štejna a Kutakova, tím méně na jejich posunuté překlady. Překládal přímo z angličtiny a úplné texty vybraných dokumentů umístil do přílohy, dokonce s fotokopiemi příslušných stránek DGFP a DBFP – čtenář si tak mohl dokumenty studovat v českém i anglickém znění. Těchto dokumentů však bylo vybráno pouze sedm. Všech sedm ale bylo Fierlingerem považováno za argumentačně nejdůležitější. Tři pocházely z DGFP, čtyři z DBFP – čtyři z těchto sedmi dokumentů se přitom objevily ve výňatcích již v recensích Kutakova a Štejna. Zbylé tři jsou již vlastním výběrem Fierlingerovým.

Od sovětských autorů Fierlinger víceméně převzal i způsob označování obou edic, takže edice DBFP jsou pro Fierlingera *„britské dokumenty“*, kdežto edici německých kořistních dokumentů DGFP označuje jako *„americké dokumenty“*. Poměr Fierlingerem citovaných dokumentů je rovněž zajímavý – zatímco z německých dokumentů jmenovitě odkázal jen asi na deset,[2300] z dokumentů britských je to více než čtyřicet![2301] Převážně tedy ve svých vývodech vycházel z britské diplomatické korespondence. Naproti tomu naprosto nepřihlížel k čs. dokumentaci.[2302] Kromě ojedinělých odkazů na sovětskou edici, Kopeckého *30 let KSČ* a Baumierovu publikaci letmo připomene ještě práci Rauschninga, Gisevia a dvakrát i práci *KSČ v boji za svobodu*. V podtextu ale lze postřehnout i ozvěny sovětských *Dějin diplomacie* a sborníky Gottwaldových projevů.

Kapitulace nebyla nutná

Fierlinger se přidržuje základní these, že totiž nebylo nutné v září 1938 kapitulovat. Z korespondence německých a britských diplomatů vybral zprávy o záporném postoji veřejností Anglie, Francie, Spojených států k německé expansi a k politice ústupků. Vůči Hitlerovi existovala v Německu oposice generálů a politiků. Tyto zprávy – o nichž Fierlinger navíc píše, že jde pouze o několik ze zřejmě většího počtu – mají svědčit o tom, *„že do poslední chvíle před Mnichovem byly tu značné možnosti vyburcovat svědomí západních politiků, kteří byli ochotni zradit s Československem i zájmy svých vlastních zemí a zejména pak je odhalit před veřejností.“*

Politika čs. buržoasie se měla orientovat na tyto síly, poněvadž podle Fierlingera *„lze pochybovat, že v parlamentě by byli Chamberlain a Daladier našli pro své zrádné plány většinu, nebýt ochoty samotného Československa obětovat se“*.[2303] V kontextu soudobých textů je značně překvapivé, že do protimnichovských sil počítá Fierlinger nejenom komunistické strany, ale dokonce i Churchilla! – *„V Anglii vedle skupiny vedené Churchillem bylo mnoho poctivých labouristických poslanců, které bylo snadno získat. Ve Francii byla vedle komunistů, kteří důsledně varovali před kapitulací, silná skupina radikálních poslanců, vedená Pierrem Cotem. Zejména však veřejné mínění v obou zemích, pokud nebylo zmateno falešnými informacemi, bylo pro ráznou*

Slovenský, český a francúzsky pohľad. Vedúca riešiteľského kolektívu Bohumila Ferenčuhová. Spoločnosť Pro Historia, Bratislava 2012, s. 26–27.

[2299] FIERLINGER: *Zrada…*, c. d., s. 74–75.

[2300] Přehled bez nároku na úplnost: DGFP-D-2: dok č. 56, 62, 304, 385, 396, 403, 436, 486, 578, 592. Texty podtržených dokumentů zařazeny v úplném znění do dokumentové přílohy knihy.

[2301] Přehled bez nároku na úplnost: DBFP-III-1: dok č. 99, 100, 122, 123, 124, 134, 226, 229. DBFP-III-2: dok č. 687, 979, 988, 989, 991 (chybně uveden jako č. 901), 992, 996, 1001, 1012, 1017, 1021, 1025, 1037, 1051, 1056, 1058, 1071, 1073, 1074, 1093, 1100, 1105, 1106, 1111, 1112 (chybně uveden jako č. 112), 1122, 1125, 1127, 1131, 1133, 1142, 1149, 1153, 1154, 1159, 1184, 1203, 1209. Texty podtržených dokumentů zařazeny v úplném znění do dokumentové přílohy knihy.

[2302] To by rovněž mohl být signál, že autora-bývalého vrcholového diplomata, tlačil čas.

[2303] FIERLINGER: *Zrada…*, c. d., s. 78–79. Podtrhl JN.

akci.“[2304] – V chápání protimnichovské oposice se tedy Fierlinger podstatně odlišoval od kánonu protipadělatelské kampaně.

Síly této oposice si dle Fierlingera byli dobře vědomi *„ti, kteří na Západě strojili pikle proti Československu a proti zájmům vlastního lidu“*. Dobře věděli, *„že kdyby jejich plány byly odhaleny, byli by smeteni nevolí lidu“*. Proto tak spěchali a pracně sháněli důvody proti Československu a proti SSSR, důvody, *„které by ospravedlnily jejich zradu“*. Chamberlainovými ústy nemluvila skutečná Anglie a *„nebyla to Francie, jejíž zájmy a tužby mohl tlumočit korupční politik rázu Bonnetova“*.[2305]

Své přípravy ve prospěch ohroženého Československa navíc již konal Sovětský svaz. *„Tak na příklad ve zprávě německého vyslance ve Francii Welczecka ze dne 16. března se uvádí, že podle prohlášení, které učinil francouzské vládě sovětský velvyslanec v Paříži, splní SSSR své spojenecké závazky, a již tři vojenské oblasti, Bílá Rus, Kyjev a Oděsa jsou připraveny poskytnout pomoc bez ohledu na danou situaci na Dálném Východě. Tedy již na jaře 1938 činil Sovětský svaz vzhledem k ohrožení ČSR nutná opatření.“*[2306] K obavám a kapitulaci tedy nebyl podle Fierlingera objektivní důvod, neboť *„v žádném okamžiku mnichovské tragedie nebylo zcela vyloučeno všechny tyto politicky uvědomělé prvky mobilisovat ve prospěch ohroženého Československa“*.[2307]

Osudná ochota k ústupkům

Fierlinger, přestože nešel přímo po vyšlapané cestičce *„historické informace“*, považoval za významné faktory Mnichova *„široké spiknutí všech reakčních sil celého světa, intriky Chamberlainovy a Bonnetovy, tlak velkého finančního kapitálu a třídní zájmy buržoasie. Avšak proti tomu byly tu jasné a pevné závazky francouzského parlamentu, slavnostně uzavřené a ratifikované před necelými 3 lety, a nebylo tak snadné odsunouti stranou závazky tak určité.“* A významně se táže: *„Kdo tedy usnadnil zradu, které sotva v dějinách lidstva najdeme rovnou?“*[2308]

Francouzskou a anglickou zradu Československa usnadnila politika čs. buržoasie. Pro mobilisaci Československu přátelských sil *„bylo nutno jednat včas a energicky, projevit důvěru v účinnou pomoc SSSR a především vlastní vůli k obraně“*. Děl se ale opak. Fierlinger konstatoval, že *„bylo naprosto pochybené ujišťovat státníky v zákulisí tajné diplomacie, že s pomocí SSSR nepočítáme, že se obáváme zbolševisování Československa, že přátelství sovětského lidu pro nás nemá ceny, že jsme ochotni stůj co stůj se dorozumět s Henleinem i s Hitlerem a že jednu z překážek spatřujeme v radikálních směrech lidového hnutí a v politice komunistů. Samozřejmě, že jakmile se takovéto nálady našich vedoucích politiků staly známé v Berlíně a Londýně, Hitler stupňoval své požadavky a jeho útočnost sílila“*.[2309]

Stejně jako Kutakov a Štejn cituje Fierlinger Eisenlohrovu zprávu z 16. února 1938 o rozmluvě s Benešem, kdy padla v souvislosti s čs.-sovětskou smlouvou slova o *„koši na papír“*, kdy president měl ujišťovat, že nepřipustí žádnou komunistickou propagandu a *„je ochoten přistoupit na pravidelnou spolupráci mezi bezpečnostními orgány obou zemí, aby podobná propaganda byla odhalena a likvidována“*, a doufal, že se mu podaří vyřešit menšinovou otázku, v níž byl ochoten *„jíti tak daleko, jak to jednota a soudržnost státu dovoluje“*. K tomu Fierlinger dodal: *„Dovedeme si představit, jak podobný rozhovor Eisenlohra s presidentem musel působit na nacistické kruhy v Berlíně, které se chystaly k přepadení Rakouska, a můžeme si být jisti, že tento presidentův komentář k našemu spojeneckému poměru k SSSR nezůstal utajen ani před západními státníky, ba že se brzy stal veřejným tajemstvím v zasvěcených politických kruzích celé Evropy“*.[2310]

Ještě podrobněji pak Fierlinger líčil Eisenlohrovy *„sensační“* rozhovory s *„agrárními předáky“* – předsedou strany Rudolfem Beranem a předsedou vlády Milanem Hodžou – z února 1938, kdy se Hodža dokonce německého vyslance ptal na jeho názor na jednotlivé členy vlády! Z Newtonovy zprávy z 20. března navíc vysvitlo, že se Newton od Eisenlohra dozvěděl, co mu Beneš sdělil, mezi jiným i to, že je ochoten vzít v úvahu nabídku na německo-čs. dohodu *„buď v asociaci s Francií a Anglií, neb alespoň s jejich vědomím a souhlasem“*, z čehož Newton podle Fierlingera usoudil, že *„doporučí-li Anglie a Francie Benešovi uzavřít nějakou dohodu neutralisačního charakteru a budou-li ochotny ji zaručit neb alespoň být svědky jejího uzavření, mohl by*

[2304] Jde o jedinou zmínku o Churchillovi v mnichovské kapitole.

[2305] Tamtéž, s. 80.

[2306] Tamtéž, s. 76.

[2307] Tamtéž, s. 73.

[2308] Tamtéž, s. 80.

[2309] Tamtéž, s. 73.

[2310] Tamtéž, s. 81.

snad být Beneš přiveden k tomu, aby podnikl něco podobného třeba i proti své vůli"![2311] – Čs. vedení tedy dávalo otevřeně najevo ochotu k ústupkům a podstatně usnadňovalo práci chamberlainovské diplomacii.

V dubnu 1938 přivezl Jan Masaryk z Londýna návrh Samuela Hoarea, aby čs. vláda *„z vlastního popudu"* požádala o britské a francouzské zprostředkování ve věci německé menšiny, tedy o budoucí Runcimanovu misi![2312] Jan Masaryk tento návrh aktivně podpořil, ač podle Fierlingera dobře věděl, kdo je Samuel Hoare. Znal *„velmi dobře význačné osobnosti anglického politického života"*, *„znal osobně Hendersona"*, *„s lidmi rázu Hoarova seděl ve španělském neintervenčním komitétu"* a nyní se ucházel *„o pomoc podobných lidí, když Československo bylo ohroženo"*. – Dokumenty k těmto otázkám tedy *„samy o sobě usvědčují pražské zahraniční ministerstvo, že si samo požádalo o arbitráž, jíž Československo bylo vydáno do rukou reakčních státníků, že si samo požádalo o Runcimana a samo slibovalo »dalekosáhlé« a rychlé ústupky"*, kdy Jan Masaryk sám nerealisticky sliboval, že *„celý tíživý problém německé menšiny"* bude vyřešen během 14 dnů.

Fierlinger tudíž činil zodpovědným za Mnichov i Jana Masaryka, což je ve výkladu Mnichova zcela nový motiv: *„Je pravda, že později byl Jan Masaryk s volbou Runcimana nespokojen, alespoň tak se ve svých depeších do Prahy vyslovil, avšak nikdo nemůže dnes sejmout s něho hroznou odpovědnost, že byl jedním z těch, kteří katastrofu na Československo přímo přivolali. Že Jan Masaryk dovedl být pak vůči lidem, kteří jeho naděje nesplnili, velmi nešetrný a kousavě ironický, to věci nakonec nepomohlo, spíše naopak."*[2313]

Přijetím britského a francouzského vměšování se podle Fierlingera čs. vláda chytila do pasti. Její ochota k ústupkům šla prý tak daleko, že ji musel brzdit a krotit sám vyslanec Newton, jehož lze sice jen stěží podezírat ze sympatií k Československu, *„ale zřejmě se hrozil konců dobrodružné politiky, do níž pražská vláda se vlastním přičiněním dostávala"*.[2314]

Tato katastrofální politika čs. vlády se projevila i v Newtonově hlášení z 18. května 1938 o rozhovoru s Benešem, kdy Beneš pln sebedůvěry vyjadřoval přesvědčení, že s henleinovci dospěje brzy k dohodě, naděje, že Německo nehodlá na Československo zaútočit, a zaklínal se příslušností republiky k západní Evropě a druhořadostí vztahů se SSSR. – *„Jakékoliv spojení s Ruskem se bude dít pouze prostřednictvím západní Evropy a Československo bude vždy odmítat stát se nástrojem ruské politiky"*.

Na rozdíl od Štejna se Fierlinger nezamlčel Benešovy výroky, že si nepřeje *„vylučovati Rusko z Evropy, kde může být užitečnou protiváhou německého nátlaku"*, že *„stejně tak Francie a Anglie podle jeho soudu potřebují Rusko jako činitele rovnováhy"* a že *„každý pokus vyloučit Rusko z Evropy by byl katastrofální a pouze by je donutil, aby hledalo dohodu s Německem proti ostatní Evropě"*. Doprovodil je ovšem výkladem, že podle Benešova náhledu bylo třeba *„ponechat si Sov. svaz v reservě proti Hitlerovi, který by se mohl snadno – jak se také skutečně stalo – obrátit proti Západu"*.

Všechny tyto doklady pak Fierlinger shrnul slovy: *„Každý, kdo objektivně studuje všechny tyto dokumenty z oné doby, nemůže se ubránit dojmu, že pražští vládní činitelé a odpovědní vyslanci sami pomáhali uvádět do pohybu lavinu, která, jednou uvolněna, nabírá na sebe stále větší masu a zrychleným pohybem se řítí nakonec na svou oběť. Avšak v kruzích pražské buržoasie bylo málo lidí, kteří chtěli vidět strašnou skutečnost, neboť byli zaslepeni svými třídními zájmy. Německý chargé d'affaires v Československu Hencke ještě v polovině září mohl do Berlína hlásit: »Orgán agrární strany ›Venkov‹ hlásá na první stránce agrární zásadu: ›Mír a pořádek stůj co stůj‹.« Ano, mír i když znamená ztrátu čs. samostatnosti, ano, pořádek, avšak pořádek velkoagrárníků a bankéřů na účet pracujícího lidu. A to, jak »Venkov« praví, stůj co stůj, byť i za cenu čs. svobody a samostatnosti!"*

Pod tlakem Londýna byli pražští koaliční politikové ochotni *„stále více vycházet vstříc stupňujícím se požadavkům henleinovců. Co neslíbil president Beneš, slíbil hned nato předseda vlády Hodža. Oběma je jasno, že přijde okamžik, kdy budou muset skládat účty lidu, který se nedá tak snadno přesvědčit."*

Objednané ultimátum trochu jinak

Ze stejného důvodu byly ohroženy i plány anglických a francouzských strůjců *„této velkorysé a podlé konspirace proti Československu proti vlastnímu lidu"*, kteří se *„třásli, že jejich pikle budou před veřejností odhaleny, že pro svou politiku nenajdou většinu ve svých parlamentech, které přece musely též počítat s veřejným míněním a mohly si snadno vynutit politiku opatrnější a prozíravější, i když nakonec i tu třídní zájmy buržoasie převlá-*

[2311] Tamtéž, s. 85.

[2312] O misi samotné se Fierlinger vůbec nerozepisuje.

[2313] Tamtéž, s. 87–88.

[2314] Tamtéž, s. 89.

daly“. Proto také anglický vyslanec v Paříži Phipps nervosně hlásil Halifaxovi, že se v Paříži objevili dva význační členové anglického parlamentu.[2315]

„*Chamberlain je si vědom toho, že by jej mohl každý chybný krok prozradit, a je si vědom toho, že je třeba jednat rychle a informovat veřejnost tak, aby byla zmatena a aby byla přesvědčena, že jde skutečně o to, dosáhnout pro všechny uspokojivé dohody a zachránit mír. Touha po míru je všude velká a lid byl samozřejmě jat hrůzou při pomyšlení na možnost nové války. A to je kapitál, z něhož falešní hráči musí pro sebe co nejvíce vytěžit.*“ Tak před odjezdem za Hitlerem oznámil, že „*se odebírá k Führerovi do Berchtesgadenu, aby tam sjednal podmínky všeobecného míru*“.

Podle Fierlingera však jel Chamberlain za Hitlerem „*zajistit mír pro Anglii a její vládu nad koloniemi, a to i za cenu nových obětí, které si dočasný mír s Hitlerem vyžádá, za cenu zrady Československa*“, ale též „*za cenu zrady zájmů Francie, která se stává v této imperialistické politice Velké Britannie podřízeným partnerem*“, takže Chamberlainova návštěva v Berchtesgadenu, „*kde britský premier vyznával lásku a obdiv k Führerovi, sloužila nejen k oklamání britské veřejnosti, nýbrž i k hanebné zradě francouzského partnera*“. Fierlinger netypicky připustil, že „*francouzští státníci se z počátku brání vydat se na dobrodružnou cestu, kterou jim Chamberlain ukazuje*“. Nakonec se ale přece jen prosadily jejich třídní zájmy, „*když jsou si Bonnet a Daladier jisti, že je Československo již dosti zralé, aby spadlo Německu do klína, a že tudíž mohou svou odpovědnost před francouzským lidem svalit na jiné*“. Fierlinger tím zřejmě myslel anglo-francouzský plán, u něhož se nezdržel ani na chvíli. Napsal pouze, že po návratu z Berchtesgadenu „*Chamberlain prostřednictvím svých náhončích, prostřednictvím Halifaxe, Hendersona, Phippse a Newtona hartusí stále více přímo i nepřímo na pražskou vládu*“.

Tehdy se podle prý stala pražská vláda „*zajatcem svých vlastních slibů a svých třídních zájmů*“, slibů, do nichž se zaplétala svou ústupností a okázalou ochotou k ústupkům, neboť poslední požadavky již nebylo možné prostě přijmout. „*Proto president Beneš a ministr Krofta žádají nakonec západní mocnosti, aby svým požadavkům a zákrokům dodaly charakter ultimativní.*“

Stejně jako v článku v *Tvorbě* dokládal Fierlinger toto objednání ne již Bonnetovými pamětmi, ale Newtonovou zprávou z 20. září, v níž na základě informace od spolehlivého pramene vyslanec prohlašoval, že přijetí anglo-francouzských návrhů lze dosáhnout nátlakem a pohrůžkou, že se jinak bude Anglie desinteresovat.[2316] – Zákrok skutečně přichází z anglické i francouzské strany, president v noci slibuje novou odpověď kolem poledne, ale už kolem půl sedmé ráno telefonuje na anglické vyslanectví Hodžův osobní tajemník, že odpověď vlády bude kladná. V půl deváté Beneš předčítá oběma vyslancům návrh kladné odpovědi, ale v 10 hodin oznamuje Lacroixovi, že „*nastaly potíže s některými vůdci politických stran*“. Lacroix naléhá a požaduje, „*aby president užil veškeré své autority, aby obtíže byly překonány. President to slíbil, ale dodal, že není všemocný*“. Hodža Newtonovi slibuje kladnou odpověď odpoledne a důvěrně mu sděluje, že situaci zkomplikoval telegram vyslance v Paříži, „*který praví, že rozhodnutí by nemělo být učiněno tak ukvapeně*“. Newton znovu urgoval přijetí anglo-francouzského plánu a Hodža přislíbil jeho přijetí. Tak se také stalo. – Čs. představitelé si tedy opakovaně vymáhali na sebe nátlak, aby mohli překonat nesouhlas ve vládních stranách. Vše se navíc dělo vskrytu, a tak úřední sdělení o přijetí plánu „*vyvolalo v čs. lidu všeobecné rozhořčení a odpor*“.[2317]

Návrat godesberského intermezza

Fierlinger do mnichovského příběhu vrátil dramatické období po godesberské schůzce, a právě tuto dramatičnost náležitě vyzdvihl: Hitler, který viděl rozpaky západních diplomatů a ochotu k ústupkům, se pokoušel dalšími výhružnými akcemi a provokacemi „*co nejvíce urychlit spád událostí*“, a to natolik, že u britských i francouzských diplomatů vzbudil obavy z blízkého útoku na Československo. Rovněž připomíná i Halifaxovu depeši z 22. září, žádající, aby čs. vláda byla upozorněna, „*že mocnosti nemohou odpovědně radit Praze, aby se zdržela mobilisace*“.

V Praze mezitím vyšel lid do ulic, padla Hodžova vláda, 22. září byla vytvořena vláda Syrového, která byla „*nucena odhodlat se k tomu, aby vyhlásila mobilisaci*“. – Fierlinger tak sice ponechal thesi, že mobilisace proběhla pod tlakem čs. lidu, nicméně současně naznačil, že byla vyhlášena se souhlasem Anglie.

Shrnul stanovisko Sovětského svazu podle hlášení britských delegátů v Ženevě a znovu připomněl, že čs. vláda místo Krofty vyslala k jednání se sovětskou delegací pouze referenta ministerstva zahraničí

[2315] Tamtéž, s. 91. Tentokrát se Fierlinger po jejich jménech neptá – srov. u pozn. 2293.

[2316] Tamtéž, s. 92–93. Srov. pozn. 2291.

[2317] Tamtéž, s. 94–96.

Heidricha, že *„je to návštěva spíše z rozpaků, neboť nejprimitivnější pravidla slušnosti Heidrichovi káží, aby u Litvinova vykonal alespoň formální návštěvu. Litvinov ovšem přijímá Heidricha velmi mrzutě a vyčítá mu trpce postup čs. vlády, která tak zrazuje životní zájmy Československa. Heidrich nato s dlouhým nosem odchází a samozřejmě v kruzích svých ženevských přátel rozšiřuje pomluvy o chování sovětské delegace. Heidrichovy zprávy, odesílané do Prahy, pomáhají šířit pesimistickou náladu a jsou novým argumentem pro Hodžu. Ve skutečnosti však byla v Ženevě nálada do té míry příznivá, že energické vystoupení odpovědného čs. delegáta by mohlo ještě v hodinu dvanáctou těžký osud od Československa odvrátit.“*[2318]

Mezitím ve Francii padesát poslanců radikální strany vyjádřilo Daladierovi *„plnou důvěru, že bude hájit zájmy Francie“*, Pierre Cot hovoří o tom, že bylo dosaženo nejzazší meze ústupků, generál Gamelin navštěvuje Daladiera, Francie provádí vojenská opatření. Fierlinger sice obratem dodává, že Daladier viděl, že je jeho politika nepopulární a snažil se uklidnit své poslance, generál Gamelin byl slaboch a radikální socialisté nepřekypovali bojechtivostí. Ovšem *„naslouchali hlasu ulice, a tento hlas byl jednoznačný“*. Kromě toho Fierlinger označil Pierra Cota za *„čestnou výjimku“* pro jeho důsledné a neohrožené stanovisko. Smýšlení francouzského lidu – pochopitelně – nejlépe vyjadřovala komunistická strana, která vyzvala vládu k věrnosti závazkům již 20. září.

Chamberlain se vrátil z Godesbergu s nepořízenou. Tehdy *„nastává nová zajímavá fáze intrik a podvodů, z nichž vysvítá, že francouzský lid je nanejvýš popuzen hrozbami Hitlerovými, je si vědom svých závazků a toho, že nejde pouze o Československo, nýbrž též o Francii. Je ochoten bojovat za svou čest i za svou budoucnost. Komunistická strana v čele s Thorezem varuje před novou hanebnou kapitulací. Fronta odporu se šíří a roste, neboť francouzský lid si uvědomuje, že jde též o jeho existenci. A proto se Chamberlain znovu pokouší z této pro něj nepříjemné situace vyjít novými podvody a novým nátlakem na rozkolísané francouzské státníky.“*[2319]

Podobně jako Štejn věnoval i Fierlinger větší pozornost londýnským jednáním britské a francouzské vlády 25. a 26. září, kde kladl důraz na Daladierův odpor vůči anglickým návrhům, neboť tentokrát jednal *„pod vlivem probouzejícího se svědomí francouzské veřejnosti, s níž i jeho strana radikálních socialistů musela počítat. Ovšem tak, jak pojednou projevoval vůli k rozhodným činům, tak vzápětí upadl opět pod vliv Chamberlainův.“*[2320]

Nicméně veřejné mínění ve Francii se po uveřejnění nových Hitlerových požadavků od základu změnilo, předseda parlamentu Herriot ujišťoval britského vyslance, že převážná část parlamentu podpoří vojenskou akci na pomoc Československu.

Rooseveltova iniciativa a americká stopa

Rooseveltovu iniciativu popsal Fierlinger formálně bez vlivu Gusových thesí. Věcně uvedl, že 26. září poslal Roosevelt poselství Hitlerovi a Benešovi, které žádá, *„aby nepřerušili jednání, kterým by mohlo být dosaženo smírného řešení“*. Obratem doplnil, že Rooseveltův zákrok *„neznamenal, že Spojené státy jsou pro integritu Československa“*, *„vždyť americká diplomacie plně schvalovala postup Chamberlainův a Halifaxův a dokonce se na něm významně podílela“* – konkrétní doklady tohoto podílu však neuvedl. Roosevelt podle Fierlingera viděl nebezpečí *„v překotném jednání, o němž bylo těžko předpokládat, jak skončí“*, nadto *„americká veřejnost nebyla Hitlerovi příznivě nakloněna“*.[2321]

Syrového vláda a Hodžova zákulisní intrika

Utvoření vlády generála Syrového vzbudilo dojem, že půjde o vládu obrany státu, avšak německý chargé d'affaires o ní do Berlína 23. září napsal, že jde spíše o vládu presidentskou, *„pozůstávající z Benešovi oddaných úředníků, v čele s generálem levicových sklonů“*. Benešovým člověkem má být i ministr vnitra Černý. *„Vláda má být přechodným kabinetem, který by byl brzo nahrazen vládou politických stran. Jejím úkolem je dodržet zákon a pořádek a uskutečnit revisi hranic.“* Od zahraniční politiky nová vláda očekává *„že získá od evropských mocností záruku okleštěného státu. Dokud této záruky nebude dosaženo, Syrový si přeje udržeti autoritu čs. správy v sudetské oblasti…“* Z obavy před komunistickými puči byla zapečetěna komunistická tiskárna a její tiskový orgán zastaven.

[2318] Tamtéž, s. 102.

[2319] Tamtéž, s. 104. Všimněme si, že Fierlinger připsal francouzským ministrům prakticky stejnou úlohu, která byla původně přiřčena čs. vládě.

[2320] Tamtéž, s. 106–107.

[2321] Tamtéž, s. 110.

Jako druhý dokument o nové vládě vybral Fierlinger výňatky ze zprávy Heckeho z 24. září o sdělení ministerského rady Čermáka, citovaná již Kutakovem,[2322] o tom, že *„vláda Beneše a Syrového je ochotna přijmout jakýkoli diktát (dictated settlement – zní anglický text), jestli Německo dovolí českému národu existovat jako nezávislý stát na svém území. Pouze komunisté si přejí válku. Čermák vysvětloval nové pohyby vojsk k hranicím panickým strachem Čechů z války, která by vedla k úplnému zničení státu. Sudetoněmecká oblast může být evakuována během několika dnů… České správní orgány obdržely příkaz k co největší zdrženlivosti. Ovšem je těžko dát všeobecné instrukce, aby se nechaly vraždit bez pokusu o sebeobranu. V některých případech se to již stalo. Nové federální státy (které má Čermák zřejmě na mysli – poznámka autora) staly by se prakticky vasalským státem Německa, a tento stav je přijímán. Čermák žádal úpěnlivě Hencka, aby tyto vzkazy ještě během noci byly předány berlínskému zahraničnímu ministerstvu jako náhled známého zastánce německého stanoviska.“*

Tento dokument pak Fierlinger komentuje zčásti v duchu Kutakovovy recense, zčásti přidává vlastní pohled a za inspirátora označil bývalého premiéra Hodžu: *„Lze pochybovat, že Čermák podnikl tuto velezrádnou intervenci u německého diplomata pouze z vlastní iniciativy. Je známo, že Čermák, jako mnoho jiných oportunistů ze zahraničního ministerstva, se stal členem agrární strany a měl k Hodžovi velmi blízko. Vše nasvědčuje tomu – styl intrik a tajných vzkazů – že šlo o práci samého bývalého předsedy čs. vlády, který se obával, že se snad generál Syrový pod tlakem veřejného mínění a čs. pracujícího lidu přece jen odváží vzepřít se britskému a nacistickému diktátu.“* – Fierlingerem nabízený pohled na Syrového byl v kontextu dosavadních mnichovských textů poněkud neobvyklý. – *„Byla to bezpochyby nová podlá rána dýkou do zad, zasazená býv. ministerským předsedou Československu právě v okamžiku, kdy se mu otevíral nový výhled z bezútěšného zákulisí diplomatických intrik k mužnému a otevřenému boji před celým světem.“*

Takové vzkazy zajisté *„ještě více utvrdily Hitlera v jeho úmyslech a že nakonec nezůstaly utajeny ani Chamberlainovi a jeho pomocníkům“*, takže *„nepomohlo nadšení, s nímž se čs. pracující lid chopil zbraně, aby krví obhájil před 20 lety získanou státní samostatnost“*, neboť *„dobře věděl, co jej v nacistickém otroctví očekává“*, *„že všechny úklady německého nacionalismu v minulosti by byly pouhým zahráváním v porovnání s utrpením, které jej nyní očekávalo“. „Nic nepomohly dobré rady a šlechetně nabízená pomoc sovětských státníků, nic nepomohla solidarita francouzského a anglického lidu.“*[2323]

Pasivita čs. vlády a Masarykova nóta

Fierlinger tedy velmi sugestivně líčil zhoubné kroky, jichž se měli dopouštět čs. vládní činitelé a podřezávat si tak větev, na níž seděli. Pravidelné odkazy na diplomatické dokumenty budily dojem solidnosti. Přesto stejně jako Kutakov a jako Štejn ignoroval ony dokumenty, které neladily s jeho pracně budovanou koncepcí sebezáhubné politiky čs. buržoasie. Fierlinger sice vrátil do mnichovského příběhu godesberské intermezzo a dramaticky podával změny veřejného mínění na Západě, růst sympatií pro Československo a *„pevnější nálady“*, i tehdejší pocit diplomatů, že snad už skutečně nezbývá, než zahájit válku. Tytéž pocity a postoje ale nepřiznával čs. politikům. Pokud jde o vztah čs. vlády ke godesberskému memorandu a jeho působivé odmítnutí Janem Masarykem 25. září, vyhnul se jim Fierlinger velikým obloukem. Tato událost v jeho výkladu prostě není, ačkoliv je v britských dokumentech zaznamenána[2324] a stěží lze předpokládat, že by ji přehlédnul.

Zatímco odpovědi na godesberské memorandum se Fierlinger zcela vyhnul, v případě Rooseveltovy iniciativy uvedl, že sice pařížský velvyslanec Phipps po dohodě s Bullittem navrhl, aby Chamberlain, Daladier a Beneš odeslali do Washingtonu vhodnou odpověď, ale o několik řádků dál píše, že i když Rooseveltův zákrok neznamenal americkou podporu integrity republiky, *„usnadňoval posici ohroženého Československa“*, ovšem *„pro postup pražské vlády charakteristické, že ani tohoto gesta nevyužila ve svůj prospěch“*.[2325] – Fierlinger tedy líčil politiku Prahy jako za každou cenu pasivní, pokud šlo o účinnou obranu státu.

Pozornost zato věnoval jiné Masarykově nótě – z 26. září 1938, v níž Jan Masaryk sděloval odpověď na Chamberlainův dotaz, zda by čs. vláda byla ochotna účastnit se mezinárodní konference. *„Na tento dotaz, předaný do Prahy, obdržel Jan Masaryk od čs. vlády odpověď, že čs. vláda je ochotna účastnit se konference, na níž by mezi jinými státy bylo zastoupeno Německo a Československo, aby byla nalezena jiná methoda řešení sudetoněmecké otázky na rozdíl od řešení, které navrhuje Hitler. Konference by se mohla vrátit k t. zv.*

[2322] Vizte před pozn. 2026.

[2323] Tamtéž, s. 109.

[2324] DBFP-III-2, s. 518–519, dok. č. 1092.

[2325] FIERLINGER: *Zrada…*, c. d., s. 110.

anglicko-francouzskému plánu. Masaryk k tomu podotýká, že již dříve upozornil Chamberlaina, že anglicko-francouzský návrh byl přijat v kvapu a pod nátlakem a že tudíž obsahuje některé neuskutečnitelné podrobnosti, které by konference neměla přehlížet." – Fierlinger neuvedl, kdy *„dříve"* měl Jan Masaryk upozornit Chamberlaina na okolnosti přijetí anglo-francouzského plánu, neboť šlo právě o nótu z 25. září, o níž zcela pomlčel. Tím ovšem zbavil Masarykovo sdělení patřičných souvislostí, mohl je tak nahradit vlastními, a podniknout další atak proti Janu Masarykovi.

Masarykovu nótu vylíčil jako součást zhoubné a nebezpečné ústupnosti čs. vlády: *„Dnes si můžeme plně uvědomit dalekosáhlý dosah této Masarykovy noty. Nota projevuje znovu souhlas s anglicko-francouzským plánem, který, jak Masaryk sám tvrdí, byl přijat pod nátlakem a v kvapu. Přitom nota opomíjí, že od onoho okamžiku byly útočné úmysly Hitlerovy před světem odhaleny a že došlo k zásadním změnám ve veřejném mínění v Anglii a ve Francii; přehlíží dobré rady nejlepšího čs. spojence, SSSR, a nehodlá využít ani iniciativy presidenta Roosevelta. Po všech trpkých zkušenostech, které čs. diplomacie učinila se západními státníky, nežádá nota Masarykova, aby byl na konferenci přítomen její nejvěrnější spojenec, SSSR, a nežádá též, aby věc Československa byla současně projednána Valným shromážděním v Ženevě. Opět se ukazuje spěch a kvap, s kterým čs. zahraniční politika jde vstříc nejčernějším úmyslům Chamberlaina a jeho společníků.*" Podle Fierlingera čs. diplomacie *„opět ochotně klade hlavu na špalek Hitlerovi, aniž se ohlíží na to, že hlavním předmětem diskuse, vedené mezi Sirem H. Wilsonem a Hitlerem v Berlíně, je bezměrně drzé memorandum Hitlerovo, obsahující datum 1. října jako termín vyklizení sudetoněmeckých oblastí"*.

Současně se projevila *„neopatrnost a bezpříkladná neodpovědnost čs. úřadů"*, neboť nacistická zpravodajská služba zachycovala *„veškeré telefonické rozhovory mezi Prahou a Londýnem, které se konají po přímé lince vedoucí přes Berlín"*, a proto Němci očekávali brzkou čs. kapitulaci. – Přitom v téže době se podle Fierlingera i ve Foreign Office vzdávali naděje, že se podaří válku odvrátit a v Paříži si totéž myslela i *„převážná většina politiků"*.[2326]

Pražského souhlasu se nadto brzy „chytil" Mussolini a zřejmě si u tamního anglického velvyslance Pertha objednal výzvu ke zprostředkování. Henderson v Berlíně sbíral důkazy, že se Československo nemůže bránit, ve Francii se proti Československu angažuje Lindbergh, Flandin, ale také Blum, který navštíví velvyslance Phippse, aby mu vyjádřil souhlas s Chamberlainovým snažením.

Druhá pražská kapitulace a tajný vzkaz do Paříže

Fierlinger do mnichovského příběhu, který byl po r. 1948 běžně ukončován 21. zářím, kdy čs. vláda kapitulovala, vnesl kromě Godesbergu i dění těsně předcházející mnichovské konferenci, zejména poslední britský časový plán (time-table). Jeho podstatě se nevěnoval, nepoužil dokonce ani užívaný anglický termín a označil jej jen za *„nový plán"*.

Pro prosazení plánu byl 27. září na Prahu vyvinut ještě jeden nátlak, kdy vyslanec Newton Beneše varoval, že Německo co nevidět zaútočí, pokud vláda nepřijme německé podmínky. Předložil nový anglický návrh, jenž byl *„pouze malou odchylkou od původního plánu Hitlerova, který by však Hitlera plně uspokojil"*. Tím tu podle Fierlingera Halifax podával *„pomocnou ruku pražským kapitulantům"*.[2327] – A *„celý svět s napětím očekával, co učiní pražská vláda. Neboť osud Československa, ba celé Evropy, spočíval již zcela v rukou pražské vlády."*[2328]

I zde Fierlinger dále tvrdí, že vyhlídky na úspěšnou obranu státu existovaly a že britská dokumentová sbírka k tomu poskytuje *„spoustu dokladů"*. Vypočítává, kolik divisí by Německo potřebovalo k porážce Československa, odkazuje na blíže neurčené výpovědi Keitela, Jodla a Haldera *„v Norimberku na lavici obžalovaných"*, cituje zprávu britského vojenského attaché plk. Frasera a zmíní i Charlese Lindbergha. – Výsledek: *„Byla tu tedy v každém případě zjevná převaha na straně obou spojenců – ČSR a Francie."* Duch francouzské armády by navíc prý *„v každém případě byl zcela jiný, než tomu bylo o rok později, kdy zradou francouzských politiků došlo k »podivné« válce, kdy francouzský lid byl znechucen a kdy též francouzská generalita činila vše, aby nedošlo ke skutečnému konfliktu s Německem, očekávajíc stále, že se vývoj událostí obrátí jiným směrem"*.

Přestože mnichovská dohoda *„posílila neobyčejně Hitlerův prestiž v očích německých generálů"*, *„skutečná převaha sil celé protiněmecké koalice by byla bývala zdrcující a nebyla by dovolila Hitlerovi podniknouti šílené*

[2326] Tamtéž, s. 112–113.

[2327] Tamtéž, s. 118.

[2328] Tamtéž, s. 116.

dobrodružství“. Fierlinger rovněž udává početní sílu sovětské armády, která se ovšem podstatně liší od cifer v jeho pamětech. – Nyní podle Fierlingera měl Sovětský svaz připravených 5000 tanků a 130 divisí, tj. o sto divisí více, než uváděl ve svých pamětech![2329]

Pokud jde o poměr sil, Fierlinger říká jasně: „*Hrozba společného postupu by byla bývala dostatečná, aby Hitlera zastrašila. K válce nemuselo dojít.*“ A znovu se okázale ptal: „*Co učiní za těchto okolností Praha? Jsou k ní upřeny zraky celého světa. Na rozhodnutí československé vlády záviselo, zda ve svatém boji proti Hitlerovi strhne s sebou lid celé Evropy, který daleko více než kdy předtím, daleko více než v případě napadené Číny, Habeše a Španělska chápal, že jde o osud celé Evropy. Věrolomné přepadení Československa znamenalo by velký otřes, který by byl probudil síly spoutané podvodnou politikou buržoasních státníků. V Paříži a Londýně s největším napětím čekali, co bude. Bude Praha kapitulovat?*“

Praha ale šla opět katastrofě ochotně naproti a Fierlinger zde poněkud záhadně mluví o údajném tajném vzkazu do Paříže. Newton prý předal „*vzkaz pro presidenta, jak mu bylo uloženo*“ v 18.55 a Beneš odpověděl, že svolá vládu, aby rozhodla, a „*že předpokládá, že francouzská vláda byla zpravena*“. Ve 21.30 hovořil Newton s Kroftou, který řekl, že mu nemůže „*dáti hned odpověď, avšak sdělil, že první jeho dojem z britského návrhu je příznivý. (Jaká ironie! – pozn. autora.)*“ A až přibližně v tutéž dobu na anglický návrh odpověděla francouzská vláda, že „*souhlasí s novým pokusem o usmíření Hitlera*“. Fierlinger upozorňuje: „*Zde vidíme, proč Beneš předpokládal, že francouzská vláda je informována. Šlo by o postupnou evakuaci sudetského území, čímž by samolibost Hitlerova nebyla dotčena. Při pozorném studiu všech těchto depeší je jasné, že to byl opět vzkaz Prahy, který ovlivnil v poslední minutě konečné stanovisko francouzské vlády.*“ – Vyplývá z toho, že Beneš cosi tajně naznačil do Paříže a Paříž s návrhem souhlasila, nebo třeba také, že teprve po souhlase Prahy souhlasila i Paříž![2330] A že těchto podobných vzkazů bylo zřejmě podle Fierlingera více.

Skutečné pozadí mnichovské konference

Když byla svolána mnichovská konference, spokojila se čs. politika s Newtonovým ujištěním „*že Chamberlain bude míti vždy zájem Československa plně na zřeteli(!)*“. O účasti Československa na konferenci se nemluvilo a Praha to opět akceptovala. Čs. vyslanectví v Londýně – tj. Jan Masaryk – pouze Halifaxovi sdělilo, že do Mnichova přijedou „*pan Mastný, čs. vyslanec v Berlíně, a pan Lisický, legační rada v Londýně*“, „*aby tam byli k disposici britské a francouzské delegaci, a to pouze pro informaci*“. Oznámení doprovodilo sdělením, že sice „*čs. vláda nebude na konferenci, avšak je stále ochotna účastnit se mezinárodní konference, na níž by bylo mezi jinými státy zastoupeno Německo a Československo*“. Na to Fierlinger reaguje, že přece „*čs. státníkům muselo být v ten okamžik jasno, že se žádná nová mezinárodní konference nesejde*“ a že „*předstírají svou nevědomost, jen aby znovu oklamali svou veřejnost*“.

Chamberlain hrál komedii pro britskou veřejnost a zakrýval svou taktiku frázemi o míru. „*Co je však nejvíce zarážející, je to, že čs. vláda se k této hře propůjčila, že v ní vlastně účinně pomáhala a že nyní, když došlo k nevyhnutelnému následku, ke konferenci v Mnichově, nepovažovala za nutné poslati tam svého zahraničního ministra, nebo alespoň svého londýnského vyslance Jana Masaryka*“. O Janu Masarykovi Fierlinger opět napsal, že „*v této věci nese ohromnou odpovědnost před čs. lidem*“, když „*se vždy chlubil svými přátelskými styky se západními státníky a politiky*“. – „*Může sloužit k omluvě to, že Československo nebylo rovnoprávným partnerem na svolávané konferenci? Byla to otázka výlučně prestižní, která nemůže padat v úvahu ve chvíli,*

[2329] Tamtéž, s. 117–118. Zdroj těchto čísel Fierlinger neuvedl.

[2330] Tamtéž, s. 119. Dosti nejasnou konstrukci s „*tajným vzkazem*“ Fierlinger vytvořil zřejmě na základě několika skutečností. Aide-mémoire se souhlasným stanoviskem francouzské vlády z 27. září (DBFP-III-2, dok. č. 1154) neobsahuje přesný časový údaj o předání – proto je zřejmě zařazen na konec chronologické řady písemností z 27. září, tedy hned za Newtonovým telegramem o jednání s Kroftou, ukončeném ve 21.30. Je pouze doplněn poznámkou, že byl zanechán ve Foreign Office francouzským velvyslancem, který téhož dne mluvil s ministrem zahraničí (s odkazem na dok. č. 1137, z něhož vyplývá, že rozhovor se konal 27. září ráno). Fierlinger tedy nejprve nepřímo vytvořil zdání, jako by Newton mluvil s presidentem před 19. hodinou o časovém plánu (který byl přitom z Londýna odeslán telegraficky v 18.45, takže je stěží možné, aby byl předmětem rozhovoru – DBFP-III-2, dok č. 1140). Dále vytvořil ilusi, že francouzský aide-mémoire předal francouzský velvyslanec přímo Halifaxovi a že se tak stalo někdy po půl desáté večer, tedy až poté, co byla informována Praha. Jde v každém případě o manipulaci. Dodejme, že francouzský souhlas se zásadami časového plánu tlumočil na Foreign Office velvyslanec Corbin již kolem 18. hodiny a nikoliv Halifaxovi, který byl nepřítomen, ale Strangovi. – *Documents diplomatiques français 1932–1939. 2e série (1936–1939). Tome XI (3 septembre – 2 octobre 1938)*. Imprimerie nationale, Paříž 1977, s. 598, dok. č. 393. – Ministru Kroftovi byl časový plán předán právě až během řečeného rozhovoru s Newtonem kolem půl desáté večer. (Jindřich DEJMEK: *Historik v čele diplomacie: Kamil Krofta*. Karolinum, Praha 1998, s. 335–336.)

kdy každý chybný krok diplomacie musel lid vykupovati neuvěřitelným ponížením a strádáním, ba mohl za něj zaplatit i svou národní existencí.“

Po Masarykovi podrobil kritice vyslance Mastného, který prý *„vždy tak ochotně přijímal rady Göringovy a radil své vládě k ústupkům“. „Je bez příkladu v historii diplomacie, aby k podobným jednáním s nepřátelským státem, kdy šlo o existenci země, byl vyslán diplomatický představitel akreditovaný v dotyčném státě. Vyjadřovalo to předem ochotu podřídit se.“* Kladné zmínky si nezasloužil ani *„málo významný legační rada Lisický, úředník, který mohl plnit úkol pouhého poslíčka“*, natož *„třetí »silný« muž Masařík, osobní sekretář Kroftův“*. Kroftovi Fierlinger vyčetl, že *„po celou dobu strašné krise seděl v klidu a v ústraní Černínského paláce v Praze“*, že *„po celou tu dobu se neodhodlal navštívit Londýn, Paříž a Moskvu a hledat tam kromě spolehlivých informací též oddané přátele Československa, jimž nebyla poskytnuta příležitost, aby se informovali, aby mohli veřejně ve prospěch Československa vystoupit“.*[2331] Po nezbytné zmínce o ohromení událostmi a posledním pokusu o obranu republiky díky iniciativě Klementa Gottwalda (včetně citátu s bosými Habešany) se znovu ostře vyjádřil vůči pozdějším trpkým stížnostem *„pražských kapitulantů“*, *„že v Mnichově čs. delegace vůbec nebyla slyšena, že neměla možnost věc Československa hájit“*.

Dle Fierlingera bylo *„opovržení, s jakým se západní státníci chovali k delegaci“*, *„pochopitelné a zasloužené“*. Dosavadní postup čs. vlády dával znát, že není vládou, *„která by chtěla skutečně bojovat“*, ale vládou, *„která předem v oficiálních notách a v příslibech a zejména pak v tajných vzkazech se zavázala k bezpodmínečné kapitulaci před hrozbami Hitlerovými“*. Záleželo potom snad na podrobnostech? Na názoru čs. delegace? Když už *„všichni byli přesvědčeni, že Československo ztratilo svou svobodu a samostatnost, že se stalo součástí nové, velké nacistické střední Evropy“*? – Tak se ve Fierlingerově pojetí vlastně dostala čs. politika opět do pasti své ústupnosti vůči Západu. Kvůli ní neměla právo na žádné stesky a stížnosti, což právě ukázaly *„dokumenty uveřejněné v Londýně a ve Washingtonu“*, které *„jsou strašným obviněním čs. vlády“*.

S rozporem s thesí, že přece jde o dokumenty tendenční a censurované, se Fierlinger vyrovnal svérázně. Tyto dokumenty prý *„byly uveřejněny teprve v roce 1949, kdy zřejmě se již na Západě soudilo, že není třeba bráti ohledy na osobnost presidenta Beneše, vždy věrného přítele západní buržoasie, a na celou čs. buržoasii, která se nepoučila ani z Mnichova a z okupace a v emigraci za války ve své neblahé protilidové politice pokračovala“*. To mu poskytlo výborný odrazový můstek k tomu, aby úlohu čs. buržoasie uzavřel zcela standardně: *„Proto svou věc buržoasie tak neslavně, ale logicky a zaslouženě v únoru 1948 prohrála. Teprve tehdy mohla být zahraniční politika plně zbavena tíživého dědictví a vlivu čs. buržoasie.“*[2332]

Dodatečná kritika presidenta Beneše

S ukončením mnichovské kapitoly však Zdeněk Fierlinger neuzavřel „účtování“ s Edvardem Benešem a jeho postojem v září 1938, a tak ještě na několika úvodních místech kapitoly následující objevují se autorovy předhůzky presidentovi, jehož ještě nedávno ve svých pamětech okázale velebil. *„Když krátce po Mnichovu president Beneš, jak si to přál Berlín, ze svého úřadu odstoupil, odebral se do emigrace, aby odtud udržoval styky s Háchou, s kterým zůstal takřka po celou dobu války ve styku. Dokonce přiznával v důvěrném kroužku, že Háchovi jeho taktiku schvaloval.“*

Připomenul i Benešovu neúspěšnou cestu do Paříže na podzim 1939. Podle Fierlingera navštívil Paříž, *„aby tam opět vyhledal své staré přátele“*. Byl ovšem *„nemile překvapen, když se ho zřikali. Daladier jej nepřijal a orgán francouzských socialistů »Populaire« uveřejnil článek Benešovi velmi nepřátelský. Jeho bývalé přátele tížilo svědomí nejen pro zradu Československa, nýbrž – což bylo pro ně horší – pro zradu vlastní země. Byli si vědomi, že vypadají uboze před svým vlastním lidem a před francouzskou veřejností, když jejich »státnické« činy z roku 1938 přinesly tak neblahé ovoce.“* Tuto vcelku neškodnou větu však Fierlinger doplnil v duchu svého nového vidění čs. politiky v době Mnichova. Francouzští státníci prý Beneše nepřijali, protože si dobře uvědomovali, *„že to byly otevřené i tajné vzkazy z Prahy, které jim pomáhaly přivést Francii na osudnou cestu. A proto ta pochopitelná nechuť setkat se s mužem, který za čs. zahraniční politiku z oné doby nesl v jejich očích tak velkou odpovědnost.“* – Fierlinger tak znovu Beneše obvinil z aktivního napomáhání mnichovanům a tajné diplomacie, tedy z podílu na mnichovské zradě.

Nedosti na tom, zašel Fierlinger ještě dál: *„Beneš měl v emigraci dosti času, aby přemýšlel o své velké odpovědnosti, kterou v době Mnichova na sebe vzal. Po celou dobu strávenou v emigraci i později v obnoveném čs. státě pronásledovala ho myšlenka, jak před vlastním lidem ospravedlnit svůj postup, jak smýt se sebe vinu za Mnichov.*

[2331] Tamtéž, s. 120–121.

[2332] Tamtéž, s. 122.

Dobře věděl, kolik dokumentů je v rukou politiků západních mocností, kteří budou na něm vydírat a kteří budou chtít, aby jim dále sloužil i jako president obnoveného československého státu.“ – Edvarda Beneše označil za služebníka západních mocností a zlověstně poukázal i na problém jeho poválečného působení. – *„Možná, že jednou budoucnost odhalí plně tajemnou clonu, za níž se skrývala politika Benešova i v době po našem osvobození. Dozvíme se snad jednou, proč Beneš cítil tak značnou závislost na přáních a instrukcích západních státníků a politiků, zda to bylo skutečné přesvědčení, že se ve světě nic nezměnilo, že je třeba se vrátit k letům předválečným, nebo zda jednal tak, veden jsa určitým a pevným příslibem z doby emigrace podřídit se i v budoucnosti plně politice Západu.“*[2333]

Nicméně je podle Fierlingera *„jisto, že Beneš se svým svědomím stále zápasil“*, což je patrno i z dopisu Ladislavu Rašínovi z listopadu 1938, *„v němž se snaží svůj postup za Mnichova ospravedlnit“*. Z Benešových argumentů si Fierlinger vybírá pouze některé a na nich pak poukazuje na to, co naopak Beneš neřekl, resp. co se neodvážil říci.

Vytkne mu např. jeho tvrzení, *„že všichni – pravice, střed, levice – se války báli. Lid by byl klidně šel, ale politikové všech stran svou nerozhodností, strachem z odpovědnosti a nedostatkem odvahy zradu prostě zavinili a umožnili“*. Beneš tu podle Fierlingera *„opomíjí silnou stranu komunistickou, jako kdyby neexistovala“*. Správně ovšem prý konstatuje, *„že ačkoli politikové »všech« stran neměli odvahy, lid by byl klidně šel. V tom právě spočívá velká odpovědnost Benešova, že naslouchal politikům, kteří neměli odvahy, nechtěl vidět, co lid chce a co žádá a co svou připraveností 21. května a svou skvěle provedenou všeobecnou mobilisací ze dne 24. září před celým světem dokázal.“*

Odmítl Benešovu údajnou obavu z *„nebezpečí duchovního rozdělení národa na dvě fronty“*, protože *„se mu po celá tři léta nepodařilo plně překlenout rozpor mezi agrárníky a ostatní částí koalice“*. Zde je podle Fierlingera patrné, *„jak povrchně posuzoval Beneš vnitropolitickou situaci, jak uvažoval stále, i když už národu hořela střecha nad hlavou, pouze s hlediska formální parlamentní demokracie. Šlo mu stále o to, jak usmířit agrárníky a ostatní politické strany, ačkoliv jeho velká autorita mu dávala právo a možnost odvolat se kdykoliv přes hlavy politických matadorů k lidu, vysvětlit mu nebezpečí, které mu hrozí, a smést vládu, která se paktovala s nepřítelem. Beneš mohl vejíti do historie jako velký president, kdyby se byl v oné rozhodující době odvolal k lidu, žádal, aby ho lid podpořil, aby se postavil pod prapor obrany státu. Byl by měl nesmírný úspěch, celý národ český a slovenský s výjimkou hrstky představitelů velké buržoasie, agrární kliky a luďáků by ho byl následoval. Aby to však učinil, musel by smýšlet a cítit zcela jinak.“* Beneš prý *„nepochopil, co od něho okamžik a lid žádal. Jeho myšlení se stále pohybovalo ve starém rámci představ běžného politického života a parlamentní demokracie. Když Beneš praví, že »věděl, že padne, že se musí obětovat a podle svého svědomí a vědomí udělat, co mu svatá povinnost patriota ukládá,« myslel pravděpodobně pouze na svůj odchod z úřadu presidenta. To byla ta největší oběť, kterou byl Beneš ochoten přinésti.“*

Beneš nevyužil síly *„lidových prvků“* v Německu, Rakousku a Maďarsku, *„které potřebovaly povzbuzení“* k *„odporu proti svým nepopulárním režimům“*. Pokud by se byl *„čs. lid pod vedením svého presidenta postavil odhodlaně na odpor“*, posílil by prý *„nesmírně“* tyto lidové prvky. Fierlinger tak Beneše obvinil, že *„mohl učinit nesmírně mnoho pro zastavení vítězného postupu fašismu a nacismu“*, ale *„myslel pouze v představách třídně nacionálních a nikdy nepochopil zápas proti nacistickému Německu jako boj sociální, v němž by Československo získalo miliony spojenců i v zemích fašistických diktátorů“*. Vinou jeho omezené politiky Československo tyto spojence nezískalo!

Místo toho jednal v roce 1936 a 1937 s Hitlerovými důvěrníky o návrh dohody v rámci Locarna«, paktu, *„který, jak známo, nechal střední a východní Evropu na holičkách“*. Takové jednání *„mohlo pouze otřásti čs. samostatností a připravovat Mnichov“*. A *„z předcházejících kapitol je patrno, jak se tehdy Beneš zříkal svého spojenectví s SSSR a jak veškeré své úsilí a celou svou politiku přizpůsobil intencím Londýna, který jej nakonec zradil“*.

Beneš podle Fierlingera *„přistupoval k řešení životních problémů Československa v duchu staré diplomatické rutiny, v přesvědčení, že jedině Západ, t. j. jeho konservativní státníci, nám mohou pomoci. Jakou opatrnost prozrazoval, když – jak praví – »musel mírnit vojáky i naše levé kruhy, aby neprovedli neprozřetelnost«.“*[2334]

[2333] Tamtéž, s. 125–126.

[2334] Tamtéž, s. 128–129.

Fierlingerovy inovace a okázalý obrat

Fierlingerova *Zrada československé buržoasie a jejích spojenců* nabídla mnichovskému výkladu nebývalé množství inovací. Fierlinger se chopil příležitosti, aby jako první zhodnotil a využil edice britských a německých dokumentů a na jejich podkladě se pokusil o nový výklad dějin Mnichova, a to v intencích aktuálního sovětského pohledu, tedy včetně důsledného odsouzení osobnosti presidenta Beneše.

Pokud jde o mnichovskou kapitolu jeho práce, nesledoval jen mechanicky sovětský vzor, ale „odhaloval" nové Benešovy viny a skrytá tajemství. Lze souhlasit s názorem Jindřicha Dejmka, že se Fierlinger v knize *„nikde nesnížil k nízkým apodiktickým výpadům stylu Kopeckého (a také, dodejme, některých v té době začínajících »historiků«), ba v částech jeho knihy můžeme rozeznat snahu o návaznost na některé autorovy dřívější práce, vydané ještě před únorem*", i s postřehem, že oproti jiným soudobým textům vyznával inteligentnímu čtenáři tento odsudek Beneše jako přece jen opatrnější.[2335] Tyto skutečnosti ale jdou zčásti na vrub faktu, že text knihy vznikal dříve než ostatní protibenešovské články, ale ke čtenáři se dostal později, kdy míra citového zabarvení textů rychle rostla.

Fierlinger zjevně neměl zapotřebí hýřit silnými slovy, nebyly mu zjevně vlastní primitivní výkřiky, nicméně způsob jeho práce s diplomatickými dokumenty, jejich tendenční výběr, časové skoky, ignorování některých událostí a manipulování s citáty (opět odpovídající sovětskému vzoru), vytvářely mnohem větší problém. Fierlingerova *Zrada* se tvářila jako výsledek pečlivé odborné analysy, která nalezla ve zpadělané edici pravdu. Autorovu odbornou nepoctivost bylo tedy mnohem složitější postřehnout, a to tím spíše, že v některých případech jde o manipulace velmi subtilní a nikoliv nedůmyslné.

Mnoho z těchto manipulací nebylo jistě snadné vtlačit do mantinelů vytvořených sovětským vzorem a zúžených ještě požadavky domácí propagandy. Víme-li, že práce vznikala ve značně krátkém čase, zdá se, že jí Fierlinger mohl sledovat osobní cíl – definitivně se odstřihnout od své minulosti. Ačkoliv na několika místech knihy zmínil svou osobu, případně odkázal na své paměti, v mnichovském příběhu podle britských a německých dokumentů jako aktér nevystupoval a vytvářel pocit, že moskevské vyslanectví se pražských čachrů nijak neúčastnilo. O svém někdejším blízkém vztahu k Benešovi Fierlinger v mnichovské kapitole také důsledně pomlčel a totéž platilo i o sociálně demokratické straně, kterou na jiných místech ostře kritisuje. Pozornost čtenáře připoutával zato cíleně k sensačním odhalením, které měly vyplynout z publikovaných dokumentů.

Inovací přinesl Fierlinger velké množství a mnohé z nich mají stránku světlejší i temnější. Ukázal, že nátlak na Československo byl vykonáván již od jara, všiml si protičeskoslovenských aktivit britských diplomatů, věnoval pozornost zahraničnímu hnutí na podporu Československa a vrátil do výkladu událostí i dění po Godesbergu. Z šablony protipadělatelské kampaně se vymykal i tím, že nepočítal Churchilla mezi mnichovany a mezi buržoasními politiky na Západě nalezl i čestnou výjimku. Tím vším samozřejmě podstatně rozšířil faktografii k roku 1938. Všechny tyto své zásluhy ovšem obrátil negativním směrem. Jestliže konstatoval existenci významných protimnichovských sil, stala se okamžitě novým argumentem proti postupu čs. vedení, které tyto síly nedokázalo podchytit a využít ve prospěch státu.

Dlouhodobý, setrvalý britský a francouzský nátlak na čs. vládu je podle Fierlingera jenom důsledkem toho, že čs. politika šla neustále tomuto nátlaku naproti, západním diplomatům dokonce naznačovala, kam a za jakých okolností ustoupí, slibovala západním mocnostem, že vykoná vše podle jejich přání, až se nakonec dostala do pasti.

Fierlinger si rovněž povšiml pokusů čs. politiky o dosažení dohody, které byly ve své době popírány a Beneš proto líčen jako válečný štváč. Tyto pokusy však nyní interpretoval nejen jako doklad ústupnosti, ale aktivního napomáhání západním usmiřovačům při jejich cílené likvidaci Československa. Z tohoto důvodu pomlčel o zamítnutí godesberského memoranda.

K objednanému ultimátu Fierlinger prakticky přidal ještě dvě další. První z 20. na 21. září, přičemž se nyní již nemusel spokojovat jen s údaji v Bonnetových pamětech, druhé ze 24. září (informace Čermáka Henckemu) a třetí 27. září při přijímání britského časového plánu, kde Fierlinger operoval s *„tajným vzkazem"* do Paříže.

Presidenta Beneše – i na základě vlastních konstrukcí a manipulací s dokumenty – prohlásil za služebníka západních mocností a za Mnichov učinil spoluodpovědným i Jana Masaryka, na jehož adresu se dopustil řady osobních výpadů. – V kontextu Fierlingerovy předcházející diplomatické kariéry ve službách buržoasní zahraniční politiky musely tyto závěry vzbuzovat přinejmenším úžas.

[2335] DEJMEK: *Edvard Beneš v komunistické ideologii a historiografii…*, c. d., s. 26–27.

Pokud jde o dosah Fierlingerovy nové knihy, lze říci, že práce získala svébytné postavení, byla považována za zásadní příspěvek k rozkrytí charakteru politiky čs. buržoasie, ale valná většina jejích inovací se příliš neujala. Než se kniha dostala ke čtenářům, naplno se rozběhla první etapa protibenešovské kampaně, zejména v *Tvorbě*, kde se autoři rozhodně nijak neomezovali, pokud jde o volbu vhodných prostředků. Jistým nedostatkem knihy byla i skutečnost, že jen minimálně reflektovala téma amerického podílu na Mnichovu.

Americká kolej

Podobně jako v sovětské historiografii začalo být v r. 1951 ještě výrazněji prosazováno téma amerického podílu na Mnichově i v prostředí československém. Zde se mu navíc dostalo i zřetelného sovětského impulsu.

V týdnu od 7. do 14. ledna 1951 přednášel na Filosofické fakultě Karlovy university o dějinách Spojených států a Francie kandidát historických věd a docent Moskevského státního pedagogického institutu V. I. Lenina Sergej Avksenťjevič Stěgar.[2336] 5. února pak v Praze přednášel znovu, a to v Socialistické akademii v rámci přednáškového cyklu sovětských vědců. Tématem přednášky byla *„Agresivní reakční úloha amerického imperialismu“*.[2337] Do první březnové *Tvorby* pak redakce zařadila Stěgarův příspěvek o *„wilsonovské legendě“*[2338] a nakladatelství Rovnost získalo rukopis jeho únorové přednášky, který vydala v češtině pod názvem *Stručný nástin dějin USA (1918–1950)*.[2339]

Brožura se krátce dotkla i Mnichova, a to prakticky v duchu Gusova článku v *Nové době*, přiostřeném o novou úlohu Edvarda Beneše: *„Jak si počínali američtí vládcové a jejich diplomaté v době, kdy se rozhodoval osud Československa? Američtí vládcové pracovali společně s Chamberlainem a Daladierem, společně připravovali »Mnichov«, hráli velikou úlohu v imperialistické úmluvě na účet československého lidu, v úmluvě, směřující svým ostřím proti SSSR. William Bullit, americký velvyslanec ve Francii, a Kennedy, americký velvyslanec v Anglii, byli v těsném spojení s N. Chamberlainem a E. Daladierem a také skutečně schvalovali jejich plán, připravující rozdělení Československa. Americký vyslanec v Berlíně Wilson vešel do styku s Benešem a jeho lidmi a společně připravovali kapitulaci vládnoucích kruhů Československa Německu. Cožpak je náhodná ta skutečnost, že se v americkém tisku objevil provokativní článek, že nikdo neposkytne pomoc Československu při hitlerovské agresi?“*[2340]

A podobně jako Gus spojuje s Mnichovem i Roosevelta, přičemž neopomněl odvolat se i na Zdeňka Fierlingera: *„Nakonec je třeba zmínit se o tom, že sám Roosevelt v létě 1938 navrhoval, aby byla do Haagu svolána porada zainteresovaných států pro řešení »československé otázky«. Má zcela pravdu Zdeněk Fierlinger, který ve svém díle poznamenal, že Rooseveltův návrh svolat poradu pro řešení československé otázky v tuto dobu pomáhal těm, kdož připravovali Mnichov. Brzy nato Hitler navrhl, aby byla svolána taková porada, ne však v Haagu, ale v Mnichově. Američtí diplomaté mají tudíž také přímou odpovědnost za zločinnou mnichovskou dohodu. Jediným státem, který nabídl Československu pomoc, byl Sovětský svaz.“*[2341] Stěgarova brožura byla vytištěna ve velmi vysokém nákladu – 50 750 výtisků – a vyšla na konci srpna 1951.[2342] To ale již po americké koleji v Československu jezdil jeden vlak za druhým.

6. června 1951 např. otisklo *Rudé právo* nepodepsaný půlstránkový materiál *Americký imperialismus – úhlavní nepřítel národů Československa*, jehož součástí byl i článek *Úloha amerického imperialismu v mnichovském spiknutí*.[2343] V podstatě šlo o volnější převyprávění Gusových thesí, doplněné větami, jako např. *„Americký imperialismus byl tedy v předvoji těch, kteří v roce 1938 zradili Československo.“* nebo *„Buržoasní vladaři Československa nechtěli hájit zemi. Kapitulovali před Hitlerem a za ním stojícím imperialismem USA a Anglie.“*

[2336] *Přednášky sovětských vědců*. Obrana lidu, 14. 1. 1951, s. 2.

[2337] vp: *O americkém imperialismu*. Obrana lidu, 7. 2. 1951, s. 2.

[2338] S. A. STĚGAR: *K historii snah amerického imperialismu o světovládu. Wilson – legenda a historická skutečnost*. Tvorba, roč. XX, č. 9/1951, 1. 3. 1951, s. 215–216.

[2339] Sergej A. STEGAR: *Stručný nástin dějin USA (1918–1950)*. Přeložili Ing. Jaromír Kolomazník, Ing. Ladislav Matějka, Eva Mráčková, Vojslav Červenka, Zdeněk Eis. Rovnost, Praha 1951. Při vydávání Stěgarových přednášek se angažoval i Čs.-sovětský institut – Jaroslav VÁVRA: *Československo-sovětský institut v letech 1950–1954*. Slovanský přehled, roč. 62, č. 2/1976, s. 84.

[2340] Tím myslel Stěgar článek z New York Herald Tribune z 15. května 1938, který interpretoval v podobném smyslu jako svého času G. A. Děborin (vizte za pozn. 978), tedy jako *„provokační oznámení“* v podobě *„zprávy z Londýna“*.

[2341] Sergej A. STEGAR: *Stručný nástin dějin USA*…, c. d., s. 61–63. Chyby původní.

[2342] Práce, 31. 8. 1951, s. 5.

[2343] *Americký imperialismus – úhlavní nepřítel národů Československa*. Rudé právo, 6. 6. 1951, s. 3.

V červenci v *Tvorbě* začal seriál příspěvků na téma *Hanebná role amerických imperialistů v dějinách Československa*,[2344] jemuž se začal na Filosofické fakultě Karlovy university intensivně věnovat Oldřich Říha a studenti z jeho semináře, zejména pak Karel Bartošek (1930–2004), Karel Pichlík (1928–2001) a Jiří Muška.[2345]

2. srpna vyšel druhý díl seriálu, věnovaný Mnichovu,[2346] v němž Říha na půdorysu Gusovy argumentace a obsáhlých citátů z *Padělatelů dějin* vytvářel za pomoci dalších materiálů, z nichž jmenovitě uvedl jen některé,[2347] hrozivý obraz americké mnichovské stopy, podepřený navíc velmi expresivním výrazivem. „Americké" články navíc Říha spojoval i s protibenešovskou kampaní, takže se čtenář mohl dobrat fantastických odhalení, jako např.: *„Nebyly to tedy jen reakční kliky anglické a francouzské, které v období Mnichova prodaly Hitlerovi český a slovenský lid. Ve zrádné úloze byly nejen plně podporovány, ale i instruovány vládnoucími kruhy Spojených států severoamerických, které vlastně stály v pozadí mnichovské zrady. Tuto skutečnost nemohl zatajit ani Beneš, třebaže po svém příjezdu do Anglie a USA na podzim 1938 a na jaře 1939 složil anglo-americkým imperialistům veřejnou přísahu, že jeho ústa nikdy nevysloví pravdu o vinnících za Mnichov, že nikdy neprozradí ty, kteří stáli v pozadí rozkouskování a zaprodání Československa. (Tento slib nebyl učiněn zadarmo: američtí imperialisté na oplátku slíbili, že pomlčí o hanebné a proradné kapitulantské roli Beneše v době Mnichova.) Bylo jistě důsledkem tohoto Benešova slibu anglo-francouzským i americkým mnichovanům, že se o účasti USA na Mnichovu veřejně a oficiálně mezi čs. buržoasií a západními imperialisty »nemluvilo«. Avšak i tak musel Beneš ve svých »Pamětech« přiznat, že vláda USA postupovala v plné shodě s Chamberainem a ostatními mnichovany"*. K tomuto autoritativnímu závěru ovšem Říha neuvedl jediný doklad. Závěr článku byl předvídatelný: *„Od těch, kteří zosnovali Hitlerovo spiknutí, kteří první zradili a prodali Československo Hitlerovi, kteří se aktivně účastnili Mnichova, může náš lid očekávat vždy jen to nejhorší."*

Kolem třináctého výročí Mnichova se americké mnichovské linky dotkl v úvodníku *Tvorby* i náměstek ministra vnitra Gríša Spurný (1906–1978), ovšem v notně aktualisované podobě, o čemž svědčil i jeho název *Tábor míru proti Trumanovu Mnichovu*.[2348]

Své k Mnichovu řekli v říjnu i Říhovi studenti, kterým mezitím *Tvorba* otiskovala příspěvky o hanebné roli amerických okupantů v západních Čechách v r. 1945.[2349] Američany coby *„inspirátory mnichovské zrady"* označili v dvoudílném článku o západních imperialistech, *„úhlavních nepřátelích našich národů"*.[2350] Po heuristické stránce působil článek velmi solidně. Autoři při jeho sestavování využívali edic DGFP a DBFP, zahraničního tisku, snad poprvé i memoárové literatury, kde vedle Benešových a Hullových pamětí citovali i paměti François-Ponceta a nedávno vydané paměti Weizsäckerovy.[2351] Pracovali rovněž s Feilingovým životopisem Chamberlaina a za největší novinku lze považovat, že v textu citují některé dokumenty čs. diplomacie! Jde o celkem o tři dokumenty, z nichž dva doprovázel údaj *„Benešův archiv"*. To samozřejmě vyvolávalo pocit, že článek mladých historiků vycházel i z vlastních dokumentů bývalého presidenta![2352]

I přes tuto obdivuhodnou heuristiku lze konstatovat, že článek byl nadále pouze dalším uplatněním gusovských thesí a všechen tento doplňkový materiál sloužil jen pro ilustrování těchto thesí, aniž by je jakkoliv průkazně podepíral.

[2344] Oldřich ŘÍHA: *Hanebná role amerických imperialistů v dějinách Československa*. Tvorba, roč. XX, č. 27/1951, 5. 7. 1951, s. 641–643.

[2345] Karel NOVOTNÝ: *První setkání a jiné střípky vzpomínek*. In: Posláním historik. Pocta prof. Robertu Kvačkovi k 80. narozeninám. Nakladatelství Lidové noviny – Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha 2012, s. 79–81. Dále SOMMER, c. d., s. 126–128.

[2346] Oldřich ŘÍHA: *Američtí imperialisté a Mnichov. (Hanebná role amerických imperialistů v dějinách Československa II)*. Tvorba, roč. XX, č. 31/1951, 2. 8. 1951, s. 735–737.

[2347] Např. i Kutakovovy recense, přičemž tentokrát Kutakova Říha přímo jmenoval.

[2348] Gríša SPURNÝ: *Tábor míru proti Trumanovu Mnichovu*. Tvorba, roč. XX, č. 39/1951, 27. 9. 1951, s. 921–922.

[2349] SOMMER, c. d., s. 127. Daly základ publikaci Karel BARTOŠEK – Karel PICHLÍK: *Hanebná role amerických okupantů v západních Čechách v roce 1945*. Svoboda, Praha 1951.

[2350] K. BARTOŠEK – J. KUČERA – J. MUŠKA: *Západní imperialisté – úhlavní nepřátelé našich národů*. Tvorba, roč. XX, č. 41/1951, 11. 10. 1951, s. 980–982. K. BARTOŠEK – J. KUČERA – J. MUŠKA: *Američtí imperialisté – iniciátoři mnichovské zrady. (Západní imperialisté – úhlavní nepřátelé našich národů – II.)* Tvorba, roč. XX, č. 42/1951, 18. 10. 1951, s. 1006–1008.

[2351] Ernst von WEIZSÄCKER: *Erinnerungen*. Herausgegeben von Richard von Weizsäcker. Paul List Verlag, Mnichov – Lipsko – Freiburg 1950.

[2352] Jde o zprávu vyslance Kobra z Budapešti z 10. 11. 1937, zprávu Jana Masaryka z 28. 4. 1938 a záznam Ivana Krna o návštěvě vyslanců Belgie, Řecka, Bulharska, Itálie a Spojených států na Pražském hradě. Autoři s největší pravděpodobností tyto dokumenty studovali buďto v Politickém archivu Kanceláře presidenta republiky z materiálů KPR, nikoliv Benešova osobního archivu (čemuž by odpovídal odkaz v pozdější Bartoškově a Pichlíkově knize *Američané v západních Čechách v roce 1945* – převzato z Vladimír BERNÁŠEK – Vladimír V. BERNÁŠEK: *Bez slávy a bez ilusí. ČSR a USA v letech 1918–1938*. Edice Otázky dneška,

Pozornost si zaslouží ještě jeden text. Jen o pár týdnů před studentskou trojicí, tedy těsně po výročí Mnichova, otiskla *Tvorba* jiný pokus o článek, shrnující americký podíl na Mnichovu.[2353] Autor byl uveden pouze šifrou, ale zdá se pravděpodobným, že za písmeny *K. K.* se skrýval Karel Kreibich, který se téměř dva roky k mnichovskému tématu v *Tvorbě* nevyjádřil.[2354] Článek do jisté míry navazoval na Kutakovovy a Štejnovy recense, neboť – ač to název neprozrazoval – šlo opět o komentování edic DGFP a DBFP.

Pozoruhodné na něm není to, že jeho autor s oběma edicemi v rukou prohlásil za zcela prokázanou americkou vinu na Mnichovu, ale jak protiamerickou linii protipadělatelské kampaně nevídaně skloubil s linií protibenešovskou: *„Imperialističtí falšovatelé dějin dělají nový hnusný pokus, jak zakrýt a smýt prokázanou vinu Spojených států a Anglie na přípravě a provedení Mnichova*“, a sice tím, že *„se pokoušejí dokázat, že Mnichov nebyl mezinárodní, ale výhradně československou záležitostí*“. Američtí imperialisté *„se rozhodli svést všechno na Beneše, který vždy věrně plnil jejich příkazy, a zakrýt svou účast na hanebné mnichovské zradě svalením veškeré viny a odpovědnosti na svého bývalého věrného služebníka. Tato neomalená falsifikace dějin, ať je prováděna na objednávku v Bonnetových pamětech nebo přímo v dokumentech amerického ministerstva zahraničí, vydaných v r. 1949 ve Washingtonu, je však tak průhledná a primitivní, že se nakonec obrací proti samotným falsifikátorům.“*

„Imperialističtí překrucovatelé dějin“ se prý usvědčili navzájem: *„zatím co anglické ministerstvo zahraničí vyřadilo z dokumentů o Mnichovu, vydaných v r. 1949 v Londýně, nejen veškerý důležitý usvědčující materiál o sobě, ale i o svém chráněnci Benešovi, rozhodl se státní departement ve Washingtoně pro druhou cestu: uveřejněním některých kompromitujících zpráv o Benešovi a současně zatajením všech důležitých dokumentů o těsné spolupráci amerických vládců s Hitlerem, odvést pozornost od sebe a svalit veškerou vinu na sluhu*“.

To samozřejmě nebylo myšleno jako Benešovo vyvinění: *„Temný stín, který padá na Beneše jako vyjednavače s Hitlerovými agenty, jako iniciátora spolupráce čs. policie s gestapem, jako protisovětského pleticháře, zasahuje ve zdesateronásobných rozměrech jeho dirigenty a šéfy ve Spojených státech a Anglii.“* Tedy, *„vyvrcholilo-li Benešovo vasalství a zaprodanectví v září 1938, padá dějinná vina za katastrofu Československa nejen na něho, ale především na ty, jejichž příkazy po celý život věrně plnil: na americké a anglické imperialisty*“.

Třetí část článku se již věnovala čistě hlavnímu tématu. Zmínila americké vyzbrojování Německa, přičemž tentokrát jsou většinou připojovány i odkazy na literaturu, takže řada již letitých a neustále omílaných thesí je zde alespoň doprovázena informacemi o jejich původu. Jinak se ale stále článek přidržoval koncepce, že *„úzká spolupráce amerických monopolistů s německými koncerny, všemožná podpora německého těžkého a válečného průmyslu, přímé a nepřímé financování Hitlera a nacistů, a nakonec rozsáhlé plány na společné přepadení Sovětského svazu – to je nesmazatelný a rozhodující podíl Spojených států amerických na přípravě Mnichova*“. Zároveň autor trvá na tom, že Hitler by se nikdy neodvážil přepadnout a zmrzačit Československo, *„kdyby si nebyl jist, že jeho počínání je plně schvalováno a podporováno v Londýně a Washingtoně*“ a učinil tak až tehdy, co jej *„západní imperialisté ujistili, že německá expanse na východ a jihovýchod – proti Československu a Sovětskému svazu – se nesetká s jejich strany se žádným odporem*“.

„Pro americko-anglické imperialisty nebylo obětování Československa ničím jiným, než obyčejným obchodním čachrem, při kterém se cestou vzájemných ústupků a úsluh dělí společná kořist.“ V tomto interpretoval prohlášení Kennedyho z června 1938 Dirksenovi o „volné ruce pro Německo“, takto označil i prohlášení velvyslance Hendersona *„esesáku Baumanovi*“ z 10. září, které navíc spojuje i se západoněmeckým revisionismem: *„Po II. světové válce slibují američtí imperialisté německým velkoprůmyslníkům a najatým nacistům nový Mnichov, který jim »vrátí« »ztracená« území v Československu a na východě. V souvislosti s podporováním revanšistické politiky loutkové bonnské vlády není bez významu, že Američané uveřejnili mezi ukořistěnými dokumenty německého ministerstva zahraničí i následující prohlášení anglického vyslance v Berlíně Hendersona esesáku Baumanovi z 10. září 1938: »I kdyby bylo Německo poraženo (Henderson mluvil předtím o možnosti »tragické války« mezi Německem a Anglií), sudetské území by mělo být postoupeno Německu mírovou smlouvou, aby se udělal konec věčným nepořádkům v Evropě« (Americké dokumenty, II, str. 776–7). Uveřejnění tohoto provokačního prohlášení Američany v roce 1949 mluví za celé knihy.“*

svazek 46. Mladá fronta, Praha 1956, s. 202), nebo v Archivu MZV (čemuž by zase odpovídaly citované články ze zahraničního tisku, které mohly pocházet z výstřižkového archivu MZV, a memoárová literatura, jíž byla dobře zásobena knihovna MZV).

[2353] K. K.: *Americko-angličtí imperialisté – hlavní strůjci a vinníci Mnichova*. Tvorba, roč. XX, č. 40/1951, 4. 10. 1951, s. 955. Chyby původní.

[2354] Napovídalo by tomu stavba a členění příspěvku, některé argumenty a formulace. Inventární soupis Kreibichovy pozůstalosti ovšem tentokrát o jeho možném autorství mlčí.

Autor nezapomněl ani na „nepostradatelný“ rozhovor Churchilla s Forsterem. I ten přitom dokázal spojit s Benešem: *„Na Foersterův dotaz, co se stane, jestliže Češi odmítnou uposlechnout rady Anglie a Francie, Churchill sebevědomě odpověděl: »Jsem si jist, že to udělají«.* […] *S takovou jistotou mohl odpovídat přirozeně jen člověk, který byl dokonale obeznámen s tím, že Beneš hraje v americko-anglických plánech úlohu pěšáka na šachovnici rozsáhlé protisovětské hry.“*

Podíl anglo-amerických imperialistů na Mnichovu je tak podle autora zcela nesporný: *„Podněcování Hitlera k výboji na východ, ujišťování souhlasem s jeho plány přepadení Československa a Sovětského svazu, mezinárodní politická a morální podpora fašistického Německa na podzim 1938, neslýchaný a vyděračský nátlak na Československo v zářijových dnech 1938 – to je nesmazatelný a rozhodující podíl americko-anglických imperialistů na provedení Mnichova.“*

Ještě jedním argumentem článek byl článek zajímavý. Nemohl v něm scházet odkaz na předvídavost Klementa Gottwalda, jeho podání bylo ale značně překvapivé: *„V září roku 1938 se do posledního písmene splnila prorocká slova soudruha Gottwalda, vyslovená roku 1928: »Anglie – a samozřejmě i Francie – nebudou se rozpakovat obětovat nejen území, nýbrž i fikci státní ›samostatnosti‹ svých ›chráněnců‹, bude-li to odpovídat jejich imperalistickým plánům« (Spisy, sv. I, str. 69).“* – Podle autora tak Gottwald věděl již v r. 1928 – deset let před Mnichovem! –, jak vše dopadne.

Závěr již odpovídal standardním textům, publikovaným k třináctému výročí Mnichova, i posledním větám Spurného přednášky: *„Mnichov byl však možný jen jednou v dějinách. Byl možný tam, kde nevládl samostatný a svrchovaný lid, ale zaprodanecká a lokajská buržoasie. Není však možný ve státě opírajícím se o Sovětský svaz, jehož osud řídí dělnická třída a Komunistická strana, vedená Klementem Gottwaldem. Není možný v době, která se vyznačuje mocným rozmachem mírového protiimperialistického hnutí, jemuž stojí v čele neporazitelný Sovětský svaz a praporečník míru na celém světě – J. V. Stalin.“*

Nešťastná třináctka a noví autoři

Protibenešovská a protimasarykovská kampaň nabrala na intensitě s přibližujícím se zářijovým výročím. Přestože nebyl formální důvod k intensivnějšímu vzpomínání na Mnichov než v loňském roce, připomínal přelom léta a podzimu roku 1951 spíše odložené kulaté či půlkulaté jubileum, neboť počet textů na mnichovské téma závratně rostl. Ústřední postavou se v nich stal definitivně president Beneš a *„pravicoví socialisté“*. V čele kampaně stál opět stál týdeník *Tvorba*.

Beneš a obrana státu

Za pomyslný úvod této mnichovské série – nebudeme-li přihlížet k „americkým“ článkům – lze považovat dvoudílný příspěvek *Beneš a obrana státu*, otištěný na konci srpna 1951 ve 34. a 35. čísle a napsaný 25letým pracovníkem Vojenského historického ústavu Václavem Králem (1926–1983).[2355]

Tomuto příspěvku redakce evidentně přikládala velký význam, neboť na něj – podobně jako před dvěma lety u Gusova článku o amerických mnichovanech – upozorňovala v inserci v denních listech, a dokonce ve zvláštní úpravě. Inseráty na 34. číslo *Tvorby* hovořily o *„závažné studii“*, *„v níž je dokumentárně osvětlena neblahá činnost E. Beneše v armádě I. republiky. Beneš se snažil vytvořit z čs. armády bezduchou mašinerii, namířenou proti lidu a SSSR. Dokumenty rovněž ukazují podíl E. Beneše na různých zbrojařských finančních machinacích. Jeho sabotáž obrany republiky proti Hitlerovi a konečně i jeho kapitulantskou úlohu v Mnichově.“*[2356] A inserát příštího čísla sliboval přímo *„dokumenty hlavního štábu armády o dobrých vyhlídkách obrany republiky proti Hitlerovi v době Mnichova“*, které *„ukazují pokryteckou tvář Benešových prohlášení o nevyhnutelnosti mnichovské kapitulace a odhalují Benešovu zradu obrany státu ve prospěch plánů západních imperialistů na usnadnění Hitlerova tažení proti SSSR. Studie rozborem těchto událostí ukazuje, jak pevně je zajištěna obrana vlasti dnes, kdy naše země jde věrně po boku SSSR a kdy v čele státu a armády stojí oddaný syn našeho lidu, president Klement Gottwald.“*[2357]

Byly-li již Říhovy „americké“ články psány velmi konfrontačním stylem, pak Králova „studie“ zakládala prakticky novou jazykovou kvalitu, což bylo patrné již od úvodní kursivky, která osvětlovala účel celého

[2355] Václav KRÁL: *Beneš a obrana státu*. Tvorba, roč. XX, č. 34/1951, 23. 8. 1951, s. 809–811; č. 35/1951, 30. 8. 1951, s. 841–842.

[2356] Práce, 25. 8. 1951, s. 5. Inserát vyšel i v jiných denních listech.

[2357] Práce, 1. 9. 1951, s. 6. Inserát vyšel i v jiných denních listech. Dokonce ještě po více než týdnu od vydání Královy „studie“ se v *Rudém právu* objevila na ni skrytá reklama v článku o politické agitaci v českobudějovických tužkárnách: *„Výbor závodní organisace vypraví celou agitační skupinu do Prahy na výstavu 30 let KSČ. Do skupiny agitátorů v Českobudějovické tužkárně, n. p. patří i soudružka Pumperová. Také ona pojede načerpat z dokumentů o slavné historii strany argumenty, kterých použije při besedě v dílně.*

příspěvku: *„Je-li důležitou součástí výchovy celého národa v duchu socialismu odhalení legend a svatozáří, jež tu buržoasie záměrně vytvářela kolem některých svých politických osobností, není jistě aktuálnějšího a naléhavějšího úkolu, než odhalovat skutečnou politickou tvář dr. Beneše. Významnou úlohu ve vytváření legendy kolem Beneše hrály jeho t. zv. zásluhy o obranu státu, jimiž chtěli buržoasní ideologové dokázat, že Beneš není odpovědný za mnichovskou zradu, že prý chtěl republiku bránit, že učinil vše, aby branné síly republiky byly v rozhodném okamžiku připraveny bránit stát před hitlerovskou agresí. Jaká však byla skutečnost? Tak jako sobecké třídní zájmy buržoasie byly v nesmiřitelném rozporu se zájmy národa a jeho obrany proti hitlerovskému fašismu, tak i Benešova »péče« o armádu neměla nic společného s úsilím o obranu republiky. Beneš se snažil budovat armádu nikoliv na obranu nezávislosti republiky proti útočným plánům Hitlera, ale jako spolehlivý nástroj buržoasie proti vlastním pracujícím a jako součást připravované imperialistické agrese proti Sovětskému svazu.“*

Králův článek tak na první pohled upoutal autorovým nesmiřitelným tónem, velmi silnými až agresivními formulacemi prakticky v každé větě, jež pak mnohem více nežli „studii“ připomínala bod obžaloby a výčet přitěžujících okolností.[2358] Z formálního hlediska se jednalo o informačně velmi hutný text, dávající na odiv, že byl vystavěn na velkém množství pramenů a literatury a budící dojem vědecky fundovaného a heuristicky podloženého textu, překypujícího citáty z dobových dokumentů a šermujícího čísly a statistikami. – Ovšem naprostá většina těchto pramenů není autorem nijak blíže určena, nikde není uvedeno jejich uložení, u řady citátů pak ani není jasné, odkud pocházejí, ani jejich původní kontext.[2359]

Král stejně jako stranické kanonické texty nedodržoval chronologii, prováděl cílené časové skoky vpřed i vzad, k podepření některé své myšlenky jednou použil pramen z doby mladší, jindy naopak sáhnul k prameni podstatně staršímu, jímž demonstruje údajnou kontinuitu toho kterého negativního jednání Edvarda Beneše či osob pod jeho patronátem.

Můžeme říci, že Král se v textu v podstatě držel všech základních thesí, které s sebou přinesla protipadělatelská, protimasarykovská i protibenešovská kampaň, ale – a v tom byl bezesporu původní – tyto these se rozhodl podepírat jinými argumenty a jinými materiály, než bylo dosud obvyklé. Král se tak nezabýval opakováním těchto thesí, ale vybíral v jejich intencích vhodný historický materiál, z něhož je zdánlivě před čtenářem znovu konstruoval. *Beneš a obrana státu* je tak velmi ambiciosním pokusem dokázat Benešovu negativní úlohu na domácím – a dosud nevyužitém – materiálu, pokusem ilustrovat these o zrádcovské úloze Beneše jinými prostředky.

Podstata uváděných thesí není nová, neboť z větší části vycházela z rétoriky představitelů KSČ z přelomu 20. a 30. let. Král ovšem tyto these rozpracovával, domýšlel a prohluboval, čímž jim získával novou kvalitu a tím jenom podporoval pocit, že jeho článek je komplexně podloženým odborným výkladem neblahé činnosti Benešovy při obraně státu.

Ve výsledku tak Benešova osoba nabývala v Králově podání podoby jakéhosi vše řídícího zlosyna, který čs. armádu připravoval k útoku na Sovětský svaz, podporoval její fašisaci a snažil se ji odtrhnout od čs. lidu. Mohutné vyzbrojování čs. armády pak Král líčil jako velkou příležitost pro zisky zbrojařů, nikoliv pro obranu vlasti. V souladu s někdejšími protesty komunistických poslanců a senátorů proti vojenským rozpočtům prohlásil, že tvrzení o tom, že armáda zbrojila proti Německu je pouze předstírání, neboť zbrojit se začalo již v r. 1928 *„v rámci přípravy imperialistického útoku na SSSR“*. Resolutnost a rasance však Krále mnohdy vedla k formulování dílčích závěrů, které si ovšem mezi sebou nejednou významně protiřečily. – Když např. chtěl dokázat obohacování zbrojařů na úkor obranyschopnosti státu a sabotáž agrárníku na Ministerstvu národní obrany, uvedl, že při zářijové mobilisaci byly zjištěny *„četné nedostatky, zaviněné*

»A ještě jednu besedu mám již promyšlenu. Naše předsedkyně závodní rady mne upozornila na zajímavý článek v Tvorbě. Jmenuje se »Beneš a obrana státu«. Čtu, čtu a náhle mi napadne. Udělám besedu. Vysvětlím otázku dr. Beneše, ukáži ho takového, jaký skutečně byl. A nyní si připravuji materiál, pročítám články, které o této otázce vyšly. Děvčata se dozví, kdo to vlastně Beneš byl.« Soudružka Pumperová uhladí navyklým pohybem tmavé vlasy, svlékne pracovní plášť, do ruky vezme svoji kabelu, z které věčně vykukují noviny, zavolá svůj pozdrav za předsedou organisace, který se mihl dvorem, a ponoří se do ruchu odpolední ulice.“ – Helena SAJNEROVÁ: *Agitátorka*. Rudé právo, 11. 9. 1951, s. 5.

[2358] *„Beneš nese osobní odpovědnost za vše, co se dálo v armádě předmnichovského Československa, neboť po celých dvacet let republiky měl veliký vliv na armádu a v posledních letech před Mnichovem si získal v tomto směru postavení skutečně diktátorské. Jako zahraniční ministr vždy zdůrazňoval, že v republice nebylo dvou úřadů státních, které by tak úzce spolupracovaly jako MNO a ministerstvo zahraničí. Beneš ve funkci zahraničního ministra prodával československého vojáka reakčním a protisovětským zájmům francouzského imperialismu.“*

[2359] Autorovo pracoviště nebylo v časopise nikde uvedeno, takže čtenář se nemohl ani přesněji domýšlet, zda uvedené citáty pocházejí z dokumentů ve Vojenském ústředním archivu, spisovně Ministerstva národní obrany či možná v Politickém archivu Kanceláře presidenta republiky.

jednak sabotáží kapitalistů, kteří protahovali výstavbu nových továren, jednak sabotáží přímo v armádě, přímo před zraky Benešovými, který i v hodině přímého ohrožení republiky trpěl vyložené sabotování obrany státu. I když se výzbroj československé armády vyrovnala jak početnosti, tak i kvalitou výzbroji protivníka, dopustilo vedení armády takové nedostatky, že je těžko rozhodnout, jde-li o neschopnost nebo o záměrnou sabotáž. Tanků neměla armáda dosti nikoliv proto, že průmysl by nebyl s to je vyrobit, ale jen proto, že ministerstvo se dlouho »nemohlo rozhodnout pro určitý typ«. Podobně se nemohlo odhodlat k zavedení jednotného polního děla, aby se zjednodušilo doplňování a zásobování." Jak šly tyto závěry dohromady s jeho ujišťováním na jiných místech, že čs. armáda byla v r. 1938 na dostatečné výši…?[2360]

Pokud jde o události roku 1938, citoval Král pouze jediný dokument, který bez bližšího určení označil za mínění hlavního štábu o poměru sil Československa a Německa: *„Německá armáda koncem září – tedy v šestém týdnu její zastřené mobilisace – měla většinou pluky o dvou praporech. Jednotky byly složeny z nedostatečně vycvičených záložníků, mnohé prapory neměly kulometné roty, scházelo těžké dělostřelectvo, které by mohlo účinně zasáhnout proti našim opevněním. Měla sice ve srovnání s námi značnou převahu v letectvu, ale velká část pilotů měla jen 3 až 4měsíční výcvik. Pokud jde o morální stránku, byl duch vojska – podle vyjádření samotných Němců – podobný duchu, který panoval v německé armádě při jejím ústupu v r. 1918. Naše armáda byla dobře vyzbrojena, záložníci dobře vycvičeni, stálá opevnění hájitelná, duch vojska výborný. Za dané situace měla všechny podmínky pro úspěšné zápolení s armádou německou.*" Tyto údaje pak Královi posloužili k velmi odvážné konstrukci: *„Uvedený rozklad hlavního štábu naprosto jasně usvědčuje Beneše, že kapitulaci provedl nikoli z důvodů vojenských, ale proto, aby společně se západními imperialisty v duchu celé své politiky zachránil Hitlera a uvolnil mu cestu pro útok na SSSR. Při tom se Beneš snažil provést kapitulaci takovým způsobem, aby se zdálo, že vinu nesou »okolnosti« a nikoliv on sám a zrádná buržoasie, jak domácí, tak západoevropská. Aby se jednou opět mohl vrátit do republiky jako politický činitel, bylo třeba přesvědčit veřejnost, že on, Beneš, bránil v Mnichově republiku do posledního dechu, že však nebyla jiná cesta než kapitulace. S tohoto hlediska je třeba se dívat na zářijovou mobilisaci 1938, která měla vzbudit dojem, že Beneš je hotov k obraně republiky. Šlo tu o komedii, která měla oklamat veřejné mínění a pomoci Benešovi později k rehabilitaci.*" – Král zde tedy publikoval pohled, že Beneš již při své zradě v r. 1938 kalkuloval se svým budoucím návratem do republiky a do politiky. Beneš v Králově vylíčení získával vlastnosti neskutečně prohnaného darebáka.

Závěr Králova příspěvku se nesl ve stále stejném útočném duchu: *„Žádný úsek politické činnosti neodhaluje protilidový a protisovětský postoj Benešův tak, jako právě jeho zásahy do věcí obrany státu. S jeho jménem je v armádě předmnichovské republiky spojeno vše, co přispívalo k tomu, aby se z armády stal nástroj buržoasie proti vlastnímu dělnictvu a proti SSSR. Nikde se Beneš neprojevil tak oddaným přisluhovačem domácího i cizího kapitálu jako právě při organisaci armády. Zásahy Benešovy do armádních věcí ukazují jasně jeho pravý charakter hrobaře republiky, který nikdy neměl nic společného se skutečnou lidovou obranou státu, který zájmy domácích i zahraničních kapitalistů stavěl výš, než zájmy vlastního lidu.*" – Mladého a bezesporu velice pracovitého vojenského historika Václava Krále, který na sebe takto významně upozornil, měl čekat velmi strmý kariérní růst.

Nové sensační poznatky

Králova „studie" symbolizovala prudkou změnu ve způsobu psaní o Mnichovu, a to jak po stylistické, tak i po věcné stránce. Texty o Mnichovu se přestaly ohlížet na to, aby zmiňovaly prvenství Kutakova či Štejna, přestože právě jimi vybrané výtky proti Benešovi měly i nadále tvořit významnou součást nových textů. Současně se ale ztrácela jistá dosavadní sevřenost protimnichovských a protibenešovských textů. Autoři přestávali při psaní omezovat svou tvořivost a fantasii a protilidové spiknutí čs. buržoasie v čele s Benešem získávalo čím dál hrozivějších rozměrů.

Např. 6. září otiskla *Práce* reportáž o dělnících z pražských závodů, kteří byli vyznamenáni Řádem práce, a o jejich návštěvě na výstavě *Třicet let KSČ*, kde je provázeli vedoucí představitelé Ústavu dějin KSČ Jindřich Veselý a František Dezider Pór: *„Výroční zářijové dny dávají nejlepším pracovníkům se zamýšlet nad ničemnou zradou buržoasie v osudovém roce 1938. Soudruh Čermák vzpomíná, jak fabrika zastavila a všichni dělníci spěchali k parlamentu, před kterým mluvil soudruh Gottwald. Darmo se páni pokoušeli je zdržet ve fabrice, že už to není nic platné, ani jeden nezůstal. Ženy vzpomínají, jak nebylo jediné, která by se nechvěla o muže,*

[2360] Král si toho jistě byl vědom, neboť několikrát se uchýlil k jistým „úkrokům", jako např. právě v této souvislosti, kdy tyto nedostatky překryl vysokou morálkou tehdejší armády: *„Bojová hodnota armády spočívá především v morálním stavu jednotek. A zde všechna hlášení souhlasně tvrdí, že bojový duch a nadšení československého vojáka odhodlaného bránit vlast proti fašistickému vetřelci byly přímo skvělé. Na tom ovšem vedení armády v čele s Benešem nemělo nejmenší zásluhu."*

jenž v největší rychlosti pospíchal na své místo k obraně vlasti. »Jak mohli zradit to nezměrné nadšení,« říkají si tito příkladní pracovníci nad dokumenty zrady buržoasie. Ano, všechen pracující lid stál připraven bránit republiku. »Dnes máme dokumenty o tom, že v té době zrádce Syrový se sešel v Praze s Goebbelsovým bratrem dojednat zradu,« připomíná vedoucí Ústavu dějin strany soudruh Veselý.“[2361] – O jaké dokumenty mělo jít, se čtenáři *Práce* nedozvěděli a zřejmě kromě této jediné isolované zmínky nebyl motiv Goebbelsova bratra nikde vážně rozveden.[2362]

27. září 1951 vstoupil na stránkách *Tvorby* do mnichovského tématu další nový autor – Jiří (S.) Hájek (1913–1993), t. č. profesor Vysoké školy politických a hospodářských věd, s článkem *O Benešově podílu na Mnichově.*[2363] Hájkův článek je možné považovat za první skutečně odborně vypadající text o Mnichovu, neboť obsahoval i poznámkový aparát. Hájek v něm použil edice DGFP a DBFP, Bonnetovy paměti a dokonce i Gedyeho *Padlé pevnosti*. Kromě Beneše se v článku Hájek trefoval i do (své bývalé) sociálně demokratické strany. Odkazy na Bonnetovy paměti již také napovídaly, co bylo hlavním předmětem článku – objednané ultimátum, které je samozřejmě s Benešem spojeno. Hájek přitom „naťukl“ i problém předchozího rozhovoru presidenta Beneše s vyslancem de Lacroix z 15. září o možnosti odstoupení pohraničních výběžků.

Hájek ovšem nadto pracoval zřejmě i s materiály v PA KPR, neboť citoval také z Benešova zápisu o jednáních s hitlerovskými emisary z prosince 1936. Je charakteristické, že Hajek nyní už nespojoval neúspěch těchto jednání s Hitlerovým nezájmem jako před skorem dvěma lety Jan Pachta: *„A tak skutečně v době, kdy celý národ žil v obavách o svou existenci, ohroženou nacisty, se Beneš zabýval sepisováním paktu s Hitlerem. Nakonec skutečně svůj návrh Hitlerovi poslal, avšak k jeho uskutečnění nemohlo dojít pro rozhodný protihitlerovský postoj československého lidu, i proto, že Hitler se mezitím dohodl s americkými a anglickými imperialisty, že chce celé Československo.“*

Několik řádků věnoval i tajemnému Benešovu plánu, o němž mluvil ve svém projevu 22. září. *„O jeho »plánu« byly mnohé úvahy a dohady. V poznámkách příslušníka předúnorové reakce, uprchlého do emigrace“* – o koho šlo, Hájek neuvedl a pramen ani neuvedl v poznámce – *„našly se zmínky o tom, že Beneš chtěl prostě jednat rovnou s Hitlerem bez prostřednictví západních »spojenců«. Beneš v dopise Háchovi z 30. 11. 1938 skutečně naráží na to, že mu Hácha k tomuto kroku telefonicky radil, a potvrzuje v »Pamětech«, že opravdu na takový krok také myslil. Tyto úvahy, stejně jako skutečnost Benešova jednání s hitlerovci, zachycená dokumentárně, svědčí o tom, že i pověstný »plán« byl prostředkem, jak se pokusit zakrýt hanebnou zradu a kapitulaci přímým spojenectvím – s Hitlerem.“*

Je zajímavé, že Hájek poprvé zmiňuje i čs. odpověď na godesberské memorandum. Vůbec z ní však necitoval a spojil je s podvodem kolem Syrového vlády, jež *„líčená lidu jako výraz jeho bojové vůle a osvobození od koaličních čachrářů, brala svůj politický rozum u těchto čachrářů dále, a převzala také ponižující a zhoubný závazek, vzniklý z přijetí ultimáta »spojenců«. O tom svědčí kniha ministra Krofty, napsaná v roce 1939, i nota Jana Masaryka, podaná anglické vládě 25. září.“* I přes toto účelové využívání dokumentových edic lze říci, že Hájek upozornil i na některé další okamžiky, jako byl např. britský časový plán.

I pro Hájka byla čs. buržoasie v čele s Benešem *„ochotna následovat na slovo jeden diktát imperialistů za druhým, jednu podlou zradu za druhou“* proto, že *„byla plně zapojena do ničemných plánů (zvláště anglo-amerických) imperialistů, které již od dvacátých let byly spřádány a organisovány – plánů rozpoutat křižácké tažení, především pomocí Hitlera, proti Sovětskému svazu“*. Beneš podle Hájka *„dobře rozuměl tomu, co to byl Mnichov. Beneše nikterak nezatěžovalo svědomí, když si uvědomoval, že Mnichov znamená se strany imperialistů drasticky urychlené posilování dosud nepřipraveného Hitlera pomocí loupeží okolních zemí, likvidace jejich národní nezávislosti, jen, aby za každou cenu mohl zahájit tažení proti SSSR.“* Beneš podle Hájka kapituloval *„právě proto“*. Beneš svou kapitulací *„pomohl Hitlerovi odvalit balvan z cesty k druhé světové válce a k ujařmení skoro celé Evropy, kterou od strašlivého osudu uchránil jedině ten, na nějž byl namířen osten mnichovské zrady: hrdinný Sovětský svaz“*.

Nebývalý zájem o Mnichov projevilo i *Rudé právo*, které mu 30. září 1951 věnovalo prakticky dvě stránky plus úvodník na straně titulní. Úvodník napsal ministr národní bezpečnosti Ladislav Kopřiva a byl spíše orientován k přítomné době.[2364] Ministr vnitra Václav Nosek psal o síle čs.-sovětského spojenectví[2365] a Oldřich

[2361] *Výstava „30 let KSČ“ povzbuzením a silou našim nejlepším pracovníkům.* Práce, 6. 9. 1951, s. 4.

[2362] Je samozřejmě možné, že vznikl omylem autora reportáže.

[2363] Jiří S. HÁJEK: *O Benešově podílu na Mnichově*, Tvorba, roč. XX, č. 39/1951, 27. 9. 1951, s. 934–936.

[2364] Ladislav KOPŘIVA: *Nikdy více Mnichov.* Rudé právo, 30. 9. 1951, s. 1.

[2365] Václav NOSEK: *Spojenectví se Sovětským svazem je zárukou, že se již nikdy nebude opakovat Mnichov.* Tamtéž, s. 3.

Říha opět o Mnichovu coby díle amerických imperialistů.[2366] Zajímavý kontrast pak poskytovaly oslavný článek Čestmíra Císaře *Klement Gottwald a Mnichov*[2367] a zcela opačný článek Miroslava Kárného *Beneš a Mnichov*, opětovně citující výňatky užité Kutakovem a Štejnem a rozebírající jeho dva velké podvody – zatajení sovětské nabídky, kterou přivezl z Moskvy Gottwald a objednané ultimátum.[2368] Kárného článek doplňovaly snímky z *„archivu čs. emigrační vlády"*, znázorňující variantu plánu z r. 1943 na odstoupení části území Německu. Text k snímkům vyjadřoval rozhořčení nad tím, že Beneš připouštěl možnost zmrzačení státu a zachování mnichovského okleštění – že šlo o dokument související s jedním z možných řešení odsun Němců, o tom už se nic neříkalo.[2369]

Vatikánská kolej

I v Československu došlo k pokusu rozpracovat vatikánskou linii mnichovského výkladu, a to v ovzduší momentálně probíhajících vnitřních zápasů a protináboženských kampaní. Mnohé naznačovala již publikace *Spiknutí proti republice* z r. 1949,[2370] ale výrazně se zde uplatnily práce překladové.[2371]

Za jistý pokus o domácí příspěvek, snažící se prokázat vliv vatikánských kruhů na chování čs. politiky v r. 1938, lze považovat vystavení dopisu kardinála Kašpara presidentu Benešovi ze 4. září 1938, v němž se přimlouval za přijetí návrhu lorda Runcimana, na výstavě *Třicet let KSČ*.[2372] Svůj vliv měly pochopitelně i procesy s církevními představiteli i babický případ z léta 1951.

Spojování Vatikánu s Mnichovem se pak výrazněji objevilo na podzim kolem mnichovského výročí. V *Obraně lidu* vyšel počátkem října např. článek o *Mnichovanství Svaté stolice*,[2373] který se ovšem z čistě mnichovských záležitostí dotkl opět pouze problému Kašparova dopisu Benešovi. Poněkud širší pokus učinila o pár týdnů později zase *Tvorba*, která uveřejnila článek PhDr. Františka Huba[2374] ambiciosně nazvaný *Úloha Vatikánu v Mnichově*.[2375] Ve skutečnosti se článek kolem Mnichova pouze točil a vytvářel do značné míry pouze nepřímé souvislosti a všemožné analogie. Vyzdvihoval nepřátelský postoj vatikánského kléru k Československu, přivírání očí nad nacistickým novopohanstvím, aktivity představitelů ľudové strany, ocitoval samozřejmě Kašparův dopis Benešovi, aby posléze hledal paralely mezi Mnichovem a Babicemi.[2376]

Otázku vztahu Vatikánu k Mnichovu však *Tvorba* po Hubově článku dále nesledovala. Lze snad poněkud zobecnit, že vatikánská linie výkladu Mnichova se sice v československém prostředí objevovala, ale byla využívána spíše okrajově a při odlišných příležitostech než v sovětském případě.

Proti pravicovým socialistům

Poté, co se *Tvorbou* převalila další vlna „amerických" článků, začala od listopadu 1951 otiskovat příspěvky, rozpracovávající linii protipadělatelské kampaně, zaměřenou proti „pravicovým socialistům"

[2366] Oldřich ŘÍHA: *Mnichovská dohoda – dílo amerických imperialistů*. Rudé právo, 30. 9. 1951, s. 3.

[2367] Čestmír CÍSAŘ: *Klement Gottwald a Mnichov*. Rudé právo, 30. 9. 1951, s. 3. – Závěr se značně podobal Spurného přednášce: *„Marně řinčí zbraněmi západní imperialisté. Marně soptí vztekem patolízalští emigranti. Marně doufají v opakování mnichovské zrady poražení vykořisťovatelé v naší zemi. Nedočkají se. Naše lidová demokracie není předmnichovská kapitalistická republika, nýbrž je režimem diktatury proletariátu. Naše vláda Národní fronty v čele s komunistickou stranou není vládou buržoasní zrady, nýbrž vládou dělníků a rolníků, vládou socialismu. A na presidentském stolci nesedí Masaryk nebo Beneš, nýbrž Klement Gottwald."*

[2368] Miroslav KÁRNÝ: *Beneš a Mnichov*. Rudé právo, 30. 9. 1951, s. 4. – Současně šlo o jeho zřejmě poslední podepsaný článek v *Rudém právu*. Nedlouho poté byl donucen redakci opustit, podobně jako Kamil Winter. Srov. Jan TESAŘ: *Miroslav Kárný*, c. d., s. 46–51.

[2369] *Dokumenty zrady*. Rudé právo, 30. 9. 1951, s. 4.

[2370] Alois SVOBODA – Anna TUČKOVÁ – Věra SVOBODOVÁ: *Spiknuti proti republice*. Melantrich, Praha 1949.

[2371] Avro MANHATTAN: *Vatikán proti dvacátému století*. Život a práce, Praha 1950. M. M. ŠEJNMAN: *Ideologie a politika Vatikánu ve službách imperialismu*. Družstevní práce, Praha 1951.

[2372] *Výstava 30 let KSČ – obraz slavných bojů a vítězství naší strany*. Rudé právo, 20. 5. 1951, s. 3. Iniciativa zde zřejmě patřila opět Janu Pachtovi, vzhledem k tomu, že dokument pocházel z PA KPR.

[2373] Karel KOTINSKÝ: *Mnichovanství Svaté stolice*. Obrana lidu, 2. 10. 1951, s. 2.

[2374] Dřívější člen Ústřední národní správy Církve československé. Z ní po Vítězném únoru vystoupil a pracoval ve Státním úřadu pro věci církevní. Martin JINDRA: *Životní příběh faráře Václava Mikuleckého na pozadí V. řádného sněmu Církve československé (husitské)*. Securitas imperii 19. ÚSTR, Praha 2011, s. 49. Martin JINDRA: *Láska ke společenství a pokání*. Český zápas, č. 35/2008, 31. 8 2008, s. 1 a 3. Ondřej MATĚJKA: *„Jsou to berani, ale můžeme je využít". Čeští evangelíci a komunistický režim 1948–1956*. Soudobé dějiny 2–3/2007, s. 310.

[2375] František HUB: *Úloha Vatikánu v Mnichově*. Tvorba, roč. XX, č. 43/1951, 25. 10. 1951, s. 1026–1027.

[2376] Na poli protivatikánské kampaně nešlo o jedinou Hubovu práci – např. František HUB: *Vatikán a vysoká hierarchie proti naší lidově demokratické vlasti*. Knihovna osvětové práce, svazek 9. Ministerstvo informací a osvěty, Praha 1951.

a jejich činnosti za II. republiky. Oba jejich autoři působili na VŠPHV – kromě již zmíněného Jiřího Hájka přispěl k tématu i Jaroslav Kladiva (1919–1987).

O obsahu těchto článků svědčily již samy názvy – *Jak Zenkl a spol. před 13 lety slavili 28. říjen – Jak pravicoví socialisté přisluhovali fašismu v druhé republice – Jak Stránští a Peroutkové vyli s vlky.*[2377] Houstnoucí atmosféra listopadu 1951 byla znát i v Hájkově výpadu proti vůdcům hradní buržoasní „levice" a reformistům. Ačkoliv *„Mnichov znamenal úplné zhroucení jejich politických ambicí"* a *„západní páni jim zcela jasně dali najevo, že už jejich služeb nepotřebují, a že je jako zkrachované veličiny odhodí na smetiště"*, *„tito lokajové se však s neuvěřitelným patolízalstvím ještě lísali k botě, která je neomaleně kopla. Snažili se do roztrhání těla sloužit vítězné reakci a najít v jejích očích přízeň, jež by jim dovolila vést ve stínu vítězného fašismu bídnou a bezcharakterní existenci. S klidem hodili na smetiště všechno to, čím se maskovali a co vydávali za své zásady."*[2378]

Z UMĚNÍ A POPULARISACE

Prudké proměny, nastalé ve výkladu Mnichova během roku 1951, se projevily i v oblasti umění a popularisace, což lze demonstrovat na několika málo příkladech.

ZMAŘENÝ POKUS O VELKOFILM

V roce 1950 měla být zahájena výroba filmu *Sokolovo* podle literárního scénáře Miloslava Fábery, jehož jevištní úpravu zatím uvádělo Divadlo státního filmu. Do příprav ale zasáhla reorganisace tvůrčích kolektivů, kdy Fáberův III. tvůrčí kolektiv, v jehož rámci byl film připravován, byl 1. listopadu 1949 zrušen[2379] a přípravu filmu po něm převzal I. tvůrčí kolektiv Otakara Vávry.[2380]

Otakar Vávra se v této době společně s Milošem Václavem Kratochvílem intensivně věnoval přípravám monumentální husitské trilogie.[2381] I vzhledem k vysokým nákladům byl však husitský projekt odsunut a realisován až v druhé polovině 50. let. Současně se ale Vávra svým posledním filmem *Němá barikáda*, za který byl oceněn státní cenou, etabloval také jako schopný režisér filmů s válečnou tematikou a scénami s početným komparsem. Stěží se tak v této době mohl najít jiný vhodný kandidát pro natočení sokolovské látky. Vávra s Fáberou se proto pustili do přípravy technického scénáře.

Počátkem roku 1950 se v tisku počaly objevovat zprávy o zahájení příprav, přičemž do popředí začala být posouvána i osoba Bedřicha Reicina. *„Brigádní generál Bedřich Reicin napsal spolu s J. Marešem a M. Fáberou scénář k novému filmovému dílu o sokolovské bitvě. Brig. gen. B. Reicin a J. Mareš jsou přímými účastníky vzniku a bojů čsl. vojenské jednotky, založené r. 1942 v SSSR."*[2382] – *„Režisér Otakar Vávra natočí velký film »Sokolovo«, který scenáristicky připravuje dr. Miloslav Fábera."*[2383] – *„Velikou látkou bude připravovaný film Sokolovo, k němuž napsal scénář dr. Miloslav Fábera podle stejnojmenné knihy J. Mareše a B. Reicina. Jevištní zpracováni bylo v současné době uvedeno s úspěchem na scéně Divadla státního filmu. V mohutném sledu obrazů vede nás děj od zrady mnichovských kapitulantů přes intriky londýnské kliky kolem generála Ingra až po slavný prvý boj našich jednotek u Sokolova. Režii filmu povede Otakar Vávra."*[2384]

V březnu 1950 přinesl časopis *Naše vojsko* v rozhovoru se spisovatelem Janem Marešem také první rozsáhlejší informace o filmovém projektu, za jehož zpoždění prý může minulý režim: *„Hned v roce 1945 zadali proto autoři na příslušných místech filmový námět. Filmová produkce se však stále nemohla rozhodnout k jeho realisaci. Až koncem roku 1947 byli autoři Bedřich Reicin a Jan Mareš vyzváni, aby napsali filmovou povídku a scénář. Ani potom však nebyl film uskutečněn. Příslušníci reakčních stran, kteří měli v té době ještě možnost*

[2377] Jaroslav KLADIVA: *Jak Zenkl a spol. před 13 lety slavili 28. říjen.* Tvorba, roč. XX, č. 44/1951, 1. 11. 1951, s. 1052 a 1057. Jaroslav KLADIVA: *Jak Stránští a Peroutkové vyli s vlky.* Tvorba, roč. XX, č. 49/1951, 6. 12. 1951, s. 1174–1176.

[2378] Jiří S. HÁJEK: *Jak pravicoví socialisté přisluhovali fašismu v druhé republice.* Tvorba, roč. XX, č. 46/1951, 15. 11. 1951, s. 1103–1105. V listopadu připomněl Gríša Spurný i Emila Háchu – Gríša SPURNÝ: *Hácha – následník Masaryka a Beneše.* Tvorba, roč. XX, č. 47/1951, 22. 11. 1951, s. 1120–1121.

[2379] Jiří HAVELKA: *Čs. filmové hospodářství 1945–1950.* Český filmový ústav, Praha 1970, s. 84.

[2380] Otakar VÁVRA: *Zamyšlení režiséra.* Panorama, Praha 1982, s. 210 a n. Otakar VÁVRA: *Podivný život režiséra. Obrazy vzpomínek.* Prostor – Agentura PAVP, Praha 1996, s. 168 a n.

[2381] V prosinci 1949 mu byl např. schválen literární scénář k poslednímu dílu *Kdož jste boží bojovníci.* (Natočen posléze pod názvem *Proti* všem.) NFA, sbírka výrobních listů, film *Proti všem.*

[2382] *Stručně za tečkou.* Věstník Židovské obce náboženské v Praze, č. 1/1950, 6. 1. 1950, s. 10.

[2383] *Nové československé filmy ve výrobě.* Filmový přehled, č. 1/1950, 19. 1. 1950, s. 7.

[2384] rf: *Co budeme natáčet. Stručná přehlídka chystaných prací. Šest nových filmů připraveno pro natáčení.* Kino, č. 2/1950, 19. 1. 1950, s. 474.

zasahovat do všech otázek života, věděli dobře, že Sokolovo a jeho památku nelze umlčet, snažili se proto realisaci filmu aspoň oddálit. Oháněli se tím, že částka, která smí být na jednotlivé české filmy věnována, nesmí být překročena ani v případě zfilmování sokolovské bitvy. A za tu částku rozhodně nebylo možno podat věrný obraz dějinné události u Sokolova. Tam bylo potřebí ohromných komparsů, mnoha staveb, válečného materiálu… Vyměřená částka byla by s bídou stačila na neúčinné vyjádření několika episod. Tak se jednání mezi filmovou produkcí a autory táhlo až do února 1946." Projekt tak umožnil až Vítězný únor. *„Teprve po únoru bylo rozhodnuto, že film »Sokolovo« musí být realisován úměrně ke svému významu bez ohledu na finanční náklady. Tak únor 1948 dal všechny možnosti k široké práci na filmu. Dosavadní autoři si přibrali na pomoc zkušeného filmového spisovatele Miloslava Fáberu, jehož velkou zásluhou je, že scénář je na naše poměry velké dílo a může být podkladem k mohutnému filmu. Také výběr ostatních spolupracovníků filmu řídí se nejvyššími požadavky. Režisér Otakar Vávra přistupuje k vlastní filmové práci s velikou pečlivostí. Autoři ve spolupráci s režisérem mohli již vytyčit naprosto pravdivou politickou linii filmu. Ve filmu ukazují to, co jim při původní práci na knize bylo reakčními živly znemožněno, za použití všech filmových prostředků ukazují i to, že lid nikdy nesouhlasil s Mnichovem, jakož i obrovskou pomoc, poskytnutou Sovětským svazem. Film »Sokolovo« bude proto po svém zakončení prvořadou filmovou událostí.*"[2385]

V červnu 1950 zdůraznil předpokládané ideové zaměření filmového projektu Jiří Hájek, když o něm prohlásil: *„… scénář filmu »Sokolovo«, jehož autory jsou Reicin, Mareš, Fábera a Vávra, který zachycuje historii vzniku a vývoje našich vojenských jednotek v SSSR za Velké vlastenecké války, nelze vůbec mechanicky řadit mezi historické látky ve vlastním slova smyslu, neboť je uměleckým obrazem nejhlubších kořenů lásky, vděčnosti a přátelství našeho lidu k Sovětskému svazu, jež jsou nejpevnějším základem přítomného i celého budoucího života naší země.*"[2386] A koncem srpna 1950 byla otištěna další ukázka ze scénáře, tentokrát v *Rudém právu*.[2387]

Délku příprav podmiňovaly i úvahy o tom, zda se film bude natáčet v reálném prostředí Sovětského svazu a zdali půjde o koprodukční snímek ve spolupráci s Mosfilmem. Tyto úvahy byly rovněž ovlivňovány premiérami sovětských velkofilmů, zejména Čiaureliho *Pádu Berlína*, který se zčásti natáčel v Československu a za účasti několika českých herců.[2388] Čím dál víc rostla poptávka po vlastním projektu podobných rozměrů, podněcovaná i zájmem ze sovětské strany.

7. září 1950 odletěla do Sovětského svazu skupina členů budoucího štábu,[2389] tj. režisér Otakar Vávra, scénárista Miloslav Fábera, kameraman Václav Huňka, architekt Chrudoš Uher[2390] a vedoucí produkce František Milič,[2391] *„aby tam studovali historický materiál k filmu »Sokolovo«. Na své cestě navštívili Kujbyšev, kde bylo za války československé velvyslanectví, a odtud odjeli do Buzuluku, místa, v němž se formovala první československá vojenská jednotka v SSSR. Nejvýznačnějším mezníkem jejich cesty je ovšem návštěva obce Sokolovo v charkovské oblasti, kde došlo k prvnímu společnému boji sovětských a československých jednotek proti fašistům. Delegace doprovázená čs. vojenským přidělencem plk. Ing. H. Kovalou a kulturním attaché J. Plachetkou spolu se zástupcem ministerstva kinematografie SSSR D. M. Kivou a zástupci sokolovských občanů položila věnec u hrobu hrdiny Sovětského svazu kapitána Jaroše a u mohyl sovětských a československých vojínů. V Moskvě pak pokračovala delegace ve studiu materiálu k filmu.*"[2392] Čtenáři časopisu *Kino* se rovněž dozvěděli o prvním obsazení do tohoto filmu, kdy se herečka Eva Karelová (1925–1957) nechala slyšet, že se nejvíc *„těší na možnost zahrát si v »Sokolovu« s rež. Vávrou"*.[2393]

Na I. celostátní konferenci čs. filmových tvůrčích pracovníků hovořil předseda Filmové rady Jiří Hendrych o tematickém plánu na rok 1951 a o filmech, na které je třeba soustředit úsilí, *„věnovat jim veškerou dramaturgickou péči a pečovat všestranně o jejich realisaci, pomáhat režisérovi, hercům a všem jejich tvůrcům"*.

[2385] Jiří MUK: *Jak vzniklo Sokolovo – kniha a film. Rozhovor se spisovatelem Janem Marešem.* Naše vojsko, č. 9/1950, 3. 3. 1950, s. 15.

[2386] Jiří HÁJEK: *Problémy filmové dramaturgie. Za důsledné uskutečnění resoluce o tvůrčích úkolech československého filmu.* Tvorba, roč. XIX., č. 24/1950, 14. 6. 2022, s. 577.

[2387] *Stalinova odpověď.* Rudé právo, 27. 8. 1950, s. 5.

[2388] Jana Wericha (Göring), Marie Novákové (Eva Braunová), Jaroslava Mareše (německý voják), Karla Rodena st. (Bedston), Miroslava Homoly (Linge).

[2389] *Tvůrci čs. filmu „Sokolovo" v SSSR.* Obrana lidu, 12. 9. 1950, s. 7.

[2390] Architekt Chrudoš Uher spolupracoval s Čiaurelim již v r. 1946 při natáčení jeho filmu *Přísaha* a posléze pracoval i na *Pádu Berlína*.

[2391] V níže uvedeném článku chybně uveden jeho bratr, kameraman R. (Rudolf) Milič.

[2392] *Příprava na film „Sokolovo"*. Kino, č. 21/1950, 12. 10. 1950, s. 474.

[2393] J. D. [Jaroslav DVOŘÁČEK?]: *Představitelka našich uvědomělých revolučních bojovnic Eva Karelová. Přehled herecké dráhy.* Kino, roč. V, č. 21/1950, 12. 10. 1950, s. 489.

„Na prvním místě je to film »Sokolov«, jehož režii má Otakar Vávra. Tento film má být velkým obrazem boje za svobodu naší vlasti. Má ukázat, čím pro nás byl Sovětský svaz v nejtěžších letech poroby, má vyjádřit náš vděk a lásku Sovětskému svazu za osvobození našich národů. Tvůrci filmu »Sokolov« si dali vysoký cíl zobrazit boj nejlepších synů a dcer našich národů, kteří po boku Sovětské armády, odčiňovali mnichovskou kapitulaci a zradu a kteří, inspirováni zářným příkladem Sovětského svazu, bojovali v těžkých podmínkách okupace proti nacistickým vetřelcům. Film má ukázat vůdčí sílu našeho boje za svobodu – komunistickou stranu.“[2394] Dodal, že mezi filmy, *„kterým musí být věnována největší péče“*, patří i *Sokolovo*.[2395] V druhé polovině listopadu pak přinesly *Filmové informace* zprávu, že postavu četaře Kadlece v *Sokolovu* má vytvořit Otomar Krejča.[2396]

V lednu 1951 byl dokončen technický scénář.[2397] Napsal jej Otakar Vávra sám a oproti literárnímu scénáři doznal filmový projekt velmi podstatných změn. Vávra přepracoval původní Fáberův scénář do podoby dvouepochového filmu, nazvaného *Synové lidu*. I. epocha nesla název *Dny zrady* a pokrývala období od roku 1938 do roku 1943. II. epocha se jmenovala *Veliké přátelství* a končila příletem Klementa Gottwalda do Prahy v květnu 1945. Mělo jít v podstatě o dva celovečerní filmy – celková metráž I. dílu předpokládala 2 210 m (zhruba 1 h 20 min), u II. dílu 2 611 m (zhruba 1 h 35 min), celkem 4 821 m (bezmála 3 hodiny). Za kameru se měl postavit Václav Huňka, hudbu měl složit Jiří Srnka, stavbami byl pověřen Chrudoš Uher, důležitou funkci maskéra měl vykonávat Otakar Košťál, zvukovou stránku měl obstarat Emil Poledník, střih Antonín Zelenka, vedoucím výroby měl být František Milič, vojenský poradce *„nebyl zatím stanoven“*. Film měl kombinovat hrané sekvence s archivními záběry.[2398] Coby autoři filmu byli uvedeni Jan Mareš, Miloslav Fábera, Otakar Vávra a Bedřich Reicin.

Změnil se i seznam osob. Ten navíc zajímavě dělil postavy na *„hrdiny“* a na *„zrádce a nepřátele“*. Mezi zrádce a nepřátele byli zařazeni[2399] Beran, Syrový, Ingr, Hodža, Hodáč, Mlčoch, Preiss, Tiso, Sidor, německý vyslanec, italský vyslanec, anglický vyslanec, generál Krejčí a fiktivní (ale aktivní) postava plukovníka Fialy.[2400] Hrdiny v mnichovském dramatu pak byli Klement Gottwald, Rudolf Slánský, Václav Kopecký, ale také Otakar Jaroš a přibyl i Julius Fučík. S příběhem těchto historických postav se prolínala vedlejší linie života dělnické rodiny Horákových.[2401]

Příběh zářijových dní roku 1938 se skládal z řetězu osvědčených rekvisit mnichovského výkladu. Začínal demonstracemi proti Hodžově vládě, ukazoval henleinovský teror při přepadu Žlutého mlýna, generální stávku, demonstrace před parlamentem s Gottwaldovým projevem, vměšování anglického vyslance, jmenování „krycí“ vlády Jana Syrového, zastavení Rudého práva, falešnou mobilisace, tajné schůzky zrádců republiky včetně pověstného zadinovského gesta s tisícikorunou, kterou si nyní lepil na čelo Rudolf Beran; přešel v zákulisní přijetí kapitulace, Syrového kapitulační rozhlasový projev a zobrazil obsazování pohraničí, neochotu vojáků[2402] vydat opevnění i bolestný ústup čs. armády. Epilog k Mnichovu pak tvořil 42. obraz v Habsburském salónku na Pražském hradě v březnu 1939, kde se generál Syrový, plk. Fiala a Rudolf Beran chystají na setkání s Adolfem Hitlerem.[2403]

Ve filmu se neměla vůbec objevit postava presidenta Beneše.[2404] V obrazech z doby Mnichova se o Benešovi se měl pouze zmínit Milan Hodža v souvislosti se jmenováním vlády Jana Syrového a učinit tak Beneše spoluodpovědným za tento klamný manévr proti lidu: *„Pan president uznal, že je nezbytné pokračovat v dosa-*

[2394] Jiří HENDRYCH: *Směleji vpřed k socialistické kinematografii. Referát na 1. celostátní konferenci čs. filmových tvůrčích pracovníků dne 22. X. 1950 v Praze*. Tvorba, roč. XIX, č. 45/1950, 8. 11. 1950, s. 1074.

[2395] Jiří HENDRYCH: *Směleji vpřed k socialistické kinematografii. Dokončení referátu na celostátní poradě tvůrčích pracovníků Čs. filmu*. Tvorba, roč. XIX, č. 46/1950, 15. 11. 1950, s. 1096. Také *Konference tvůrčích pracovníků*. Věstník Československého státního filmu, roč. IV, č. 10/1950, 15. 11. 1950 s. 55.

[2396] Filmové informace, roč. 1, č. 4/1950, 23. 11. 1950, s. 5.

[2397] LA PNP, Mareš Jan, kart. 6, inv č. 498. A zřejmě i NA, KSČ-ÚV, č. f. 1261/2/20, Ústřední kulturně propagační komise a kulturně propagační oddělení ÚV KSČ (AÚML 19/7), arch. j. 774, Fábera M. – Vávra O. – „Sokolovo“.

[2398] Měly být využity i záběry z II. dílu sovětského filmu *Stalingradská bitva* (1949) režiséra Vladimíra Michajloviče Petrova.

[2399] Výčet se týká pouze obrazů, týkajících se Mnichova.

[2400] V pozdějším filmu *Dny zrady* (1973) se postava objevila pouze v závěru při scéně obsazování pevnosti. Roli si zahrál Jiří Holý.

[2401] Velká část těchto vedlejších motivů zůstala i v pozdějším filmu *Dny zrady*. Oproti literárnímu scénáři zmizela postava četaře Františka Kadlece, do které byl obsazen Otomar Krejča.

[2402] Pod vedením poručíka Otakara Jaroše. V pozdějším filmu *Dny zrady* nebyla tato role (ztvárněná Ladislavem Frejem) s O. Jarošem spojována.

[2403] Syrový se mj. ptá Berana, jestli může Hitlera poprosit o autogram. Beran odvětí: *„Myslím, že ano. Můžeme mu připomenout, že jsme předali gestapu už před čtvrt rokem všechny naše politické archivy, a hlavně úplné seznamy všech komunistických funkcionářů s adresami a se vším všudy.“* LA PNP, Mareš Jan, kart. 6, inv č. 498, s. 125.

[2404] Ani Emila Háchy.

vadní politice. Do nové vlády generála Syrového nebudou jmenováni žádní zástupci ulice.“[2405] Podruhé mluvil o presidentovi rozhlasový hlasatel, předčítající mobilisační vyhlášku.[2406] Třetí zmínku o Benešovi pronese Rudolf Beran na schůzce v Kolovratském paláci, kde v předvečer mnichovské konference Syrový vyzývá ke kapitulaci *„bez ohledu na oběti“*. Beran odpovídá: *„Řekněme raději: přijmout smírčí řešení… Ostatně president Beneš také nevidí jiné východisko.“*[2407]

Oproti literárnímu scénáři z r. 1949, kdy se o Benešovi převážně mlčelo a jediná zmínka padla v souvislosti s Beranovým chvástáním, že se už postará, aby se president nestavěl na odpor kapitulaci,[2408] je nyní naznačováno, že Beneš souhlasí se zrádcovskými pikli – tedy v duchu nedávných Kutakovových odhalení. Nicméně se zdá, že tyto motivy byly do příběhu vloženy „na poslední chvíli“ a spíše jen pro celkovou formu, neboť v mnichovském ději nemají žádnou skutečnou funkci a jsou spíše „vatou“, která sice dokresluje hloubku reakčního spiknutí, ale na průběh nemá absolutně žádný vliv. Úvaze o čistě formálním vložení těchto odkazů na Beneše by nasvědčovala i skutečnost, že zatímco lid se ve scénáři nejprve dovolává generála Syrového, aby se pak ukázalo, že náleží ke zrádcům, v Benešově případě se nic podobného neděje.

Zahraniční politické síly, působící na vývoj zářijové krise, ve scénáři obstarávaly pouze ojedinělé výstupy německého, italského a anglického vyslance. Mezinárodní události se měly odbýt komentářem, pohledem na denní tisk, vyvoláváním kamelotů či návodnými zmínkami v dialozích.[2409]

Přípravy k natáčení nabraly tempo v lednu 1951, kdy se začal připravovat rozpočet filmu, herecké zkoušky a pyrotechnické zkoušky;[2410] komise pro trikovou techniku Filmového technického sboru debatovala 25. ledna o trikové kameře pro kombinované snímky pro film[2411] a na přelomu ledna a února se v ateliéru č. 1 na Barrandově uskutečnily tři dny filmových zkoušek.[2412] 6. února 1951 byly natočené materiály předvedeny předsednictvu Filmové rady na její 16. schůzi. Na role Anky Kadlecové a Standy Horáka vybrali přítomní jako nejvhodnější Antonii Hegerlíkovou a Josefa Mixu.[2413] Roli Julia Fučíka měl ztvárnit Jaromír Spal, Soběslav Sejk byl vybrán jako vhodný pro roli Kozlova, příp. Asmolova, přičemž *„ponechává se na vůli režiséra, kterou roli tímto hercem obsadí“*.[2414]

8. února byl náhle zatčen Bedřich Reicin, ale přípravy filmu pokračovaly dál. 9. února oznámil sekretariát ministra informací a osvěty Ústřednímu ředitelství ČSF, že ministr Kopecký schválil 6. února smlouvu skladatele Jiřího Srnky pro hudbu k filmu *Sokolovo.*[2415] V následujících dnech se připravovalo hledání exteriérů,[2416] které probíhalo od 19. do 25. února na Slovensku společně s dalšími přípravnými pracemi.[2417] Od 5. do 11. března se konaly čtené herecké zkoušky v Mánesu a připravovalo se další hledání exteriérů na Slovensku.[2418] Varianta natáčení v Sovětském svazu tak definitivně padla, využity měly být i vhodné vojenské výcvikové prostory.

8. března přinesly *Filmové informace* zprávu, že *„Otakaru Vávrovi, jednomu z nejvýznamnějších režisérů naší znárodněné kinematografie bylo svěřeno natočení dvoudílného barevného filmu »Sokolovo« podle původního námětu spisovatele M. Fábery, filmu, který nás povede historií vzniku československé armády v Sovětském svazu za druhé světové války až po její první velký boj po boku sovětské armády u Sokolova proti fašistickým okupantům.“* Znovu bylo zdůrazněno, že u režiséra Vávry půjde o *„první jeho barevný film a první dvouepochový film*

[2405] LA PNP, Mareš Jan, kart. 6, inv č. 498, s. 56.

[2406] Tamtéž, s. 85.

[2407] Tamtéž, s. 101.

[2408] Vizte za pozn. 1930.

[2409] Oproti pozdějšímu filmu *Dny zrady* tedy chyběly všechny scény, pro které se film označoval za umělecký dokument.

[2410] NFA, ČSF, sign. R14/BII/5P/9K, situační zprávy, 15. – 21. 1. 1951.

[2411] NFA, ČSF, sign. R14/BII/5P/2K, Filmový technický sbor 1950/1951/19 (v r. 2016 zřejmě přemanipulováno do fondu NFA, Filmový technický sbor). Závěr zněl, že bude pravděpodobně zapůjčena ze SSSR.

[2412] NFA, ČSF, sign. R14/BII/5P/9K, situační zprávy, 29. 1. – 4. 2. 1951.

[2413] Ve *Dnech zrady* hráli tyto postavy Renáta Doleželová a Vítězslav Jandák.

[2414] NFA, ČSF, sign. R9/BI/4P/9K, zápis z 16. schůze předsednictva Filmové rady z 6. 2. 1951. Zřejmě rovněž NFA, Filmová rada, kart. 6, inv. č. 412 (2/1/59), 413 (2/1/59//1), 414 (2/1/59//2).

[2415] NFA, ČSF, sign. R14/BII/5P/9K, rozhodnutí porady Ústředního ředitelství ČSF, schválená Ministerstvem informací a osvěty; 9. 2. 1951.

[2416] Tamtéž, situační zprávy, 12. – 18. 2. 1951.

[2417] Tamtéž, situační zprávy, 19. – 25. 2. 1951.

[2418] Tamtéž, situační zprávy, 5. – 11. 3. 1951.

v historii naší kinematografie“.[2419] O týden později však musela být otištěna stručná oprava: *„Film »Sokolovo« bude natáčen jako černobílý.“*[2420]

Kolísání názvů filmového projektu bylo zřejmě dáno i tím, že technický scénář stále ještě posuzovala Filmová rada.[2421] Vyjádřila se k němu na schůzích svého předsednictva 6. a 13. března 1951.[2422] Teprve v tomto okamžiku se dosavadní projekt *Sokolovo* proměnil v *Syny lidu*. Technický scénář byl označen za *„základ k monumentálnímu dílu“* od Mnichova do osvobození, Miloslav Fábera se přiznal, že se při psaní inspiroval Čiaureliho *Přísahou*. Scénář byl schválen, ale rozprava a kritické připomínky, které k němu zazněly, vyvedly zjevně z míry i Miloslava Fáberu.[2423] Jiří Pelikán navrhoval nekončit děj filmu příletem Gottwalda do Prahy, ale symbolicky jeho projevem v ČKD Sokolovo. Z rozpravy dále vyplynulo, že ke scénáři filmu se vyjádřil i Rudolf Slánský, Václav Kopecký a přes Františka Nečáska i Klement Gottwald. Filmová rada byla informována o hereckých zkouškách. Z herců, kteří měli ve filmu hrát, byl zmíněn Július Pántik a předvedena byla i zkouška masky pro postavu Rudolfa Slánského, kterou měl ztvárnit Martin Raus. Natáčení bylo naplánováno na květen.

15. března vyšlo nové číslo časopisu *Kino*, v němž se čtenáři dozvěděli, že v připravovaném filmu *„Synové lidu (Sokolovo)“* bude hrát Jana Švermu Vladimír Ráž.[2424] Současně pokračovalo vyhledávání exteriérů na Slovensku a Chomutovsku a Ministerstvu národní obrany byl předán konečný rozpočet.[2425] Od 19. do 25. března byly vyhledávány vhodné exteriéry v Praze, natáčely se zkoušky ve Vršovicích a byly zpracovávány podklady pro rozpočet garderoby a výpravy.[2426] V dalším týdnu probíhaly práce na vojenském a herecké plánu a připravoval se nový herecký plán.[2427] Od 9. do 15. dubna se v barrandovském ateliéru chystaly filmové zkoušky a uskutečnil se také 1. den těchto zkoušek.[2428] 13. dubna se konala provozní pracovní porada, projednávající stavbu *„Rozbořené vesnice“*, jíž mělo schválit MNO; dále rozepisování definitivních úprav scénáře I. dílu, otázku schvalování bitevních scén v prostoru Bruntálu, disposice pro květnové exteriéry a Dokumentární film měl být požádán o zapůjčení vhodných archivních snímků. Další provozní pracovní porada se konala 23. dubna, od 24. do 28. dubna byly zajišťovány agregáty pro natáčení na Klárově, na počátku května se mělo točit v Braníku, naopak bylo rozhodnuto, že v květnu se nebude natáčet v prostoru Mimoně.[2429] K 30. dubnu 1951 byl filmový projekt rozpracován na 20 %. Od 16. do 24. dubna se měly hledat další exteriéry a vedle přípravných prací štábu měla být realisována stavba exteriéru Buzuluk.[2430]

Na IV. celostátní konferenci ČSF 19. a 20. dubna opět mluvil předseda Filmové rady Jiří Hendrych. Připomenul výsledky za poslední rok a vyzdvihl scénáře k chystaným filmům *Anna Proletářka* Karla Steklého a *Pevnost* Marie Majerové. *„K těmto význačným scénářům přistupuje ještě dvouepochový scénář »Synové lidu« O. Vávry a M. Fábery, který se ještě dodělává, z něhož však je již patrno, že autoři vskutku velkoryse uchopili zvolenou thematiku a že vytvářejí dobré předpoklady pro natočení filmu, který má ukázat nejkrásnější stránky boje našeho lidu proti fašismu a oslavit nerozborné přátelství a spojenectví našeho a sovětského lidu.“*[2431] V souvislosti s přípravou nového tematického plánu na rok 1952 připomněl, že předním úkolem tohoto nového plánu *„je sáhnout po palčivých problémech, po thematech, která se vyrovnají s otázkami boje za mír, po událostech z naší nejnovější historie a po obrazech současného třídního boje. Naše kinematografie musí vytvořit v příštích*

[2419] *Režisér O. Vávra natáčí barevný film „Sokolovo“*. Filmové informace, roč. 2, č. 10/1951, 8. 3. 1951, s. 15.

[2420] Filmové informace, roč. 2, č. 11/1951, 15. 3. 1951, s. 6.

[2421] Jak je ale patrné níže, název kolísal i poté.

[2422] NFA, ČSF, sign. R9/BI/4P/9K, zápisy z 18. (6. 3. 1951) a 19. schůze předsednictva Filmové rady. Zřejmě rovněž NFA, Filmová rada, kart. 6, inv. č. 419 (2/1/61), 420 (2/1/61//1), 421 (2/1/61//2), 422 (2/1/61//3), 425 (2/1/62//2).

[2423] Padl např. požadavek, aby dělnická rodina Horákových dostala jiné příjmení – údajně s ohledem na Miladu Horákovou a lidického Josefa Horáka. Fábera po úvahách tohoto typu reagoval poněkud rozladěně, aby mu tedy do příště Filmová rada sdělila příjmení, které by nebylo *„odiosní“*. Debaty se také točily kolem faktu, že Otakar Vávra záměrně připsal gesto s tisícikorunou Rudolfu Beranovi a ne Josefu Zadinovi, který ve filmu nevystupuje. (V tomto pojetí zůstal výstup i v pozdějším filmu *Dny zrady*, kde Rudolfa Berana zahrál Karel Vlček.)

[2424] Jan ŽALMAN: *Vladimír Ráž. Jeden z těch, na nichž závisí budoucnost českého filmu*. Kino, roč. VI, č. 6/1951, 15. 3. 1951, s. 137. Ve filmu *Dny zrady* ztvárnil Jana Švermu Michal Dočolomanský.

[2425] NFA, ČSF, sign. R14/BII/5P/9K, situační zprávy, 12. – 18. 3. 1951.

[2426] Tamtéž, situační zprávy, 19. – 25. 3. 1951.

[2427] Tamtéž, situační zprávy, 26. 3. – 1. 4. 1951.

[2428] Tamtéž, situační zprávy, 9. – 15. 4. 1951

[2429] Tamtéž, situační zprávy, 24. 4. – 28. 4. 1951.

[2430] Tamtéž, situační zpráva k 30. 4. 1951.

[2431] Jiří HENDRYCH: *Za ideovou důslednost v našem filmu*. Tvorba, roč. XX, č. 19/1951, 10. 5. 1951, s. 450. *IV. celostátní konference*. Věstník Československého státního filmu, roč. V, č. 4/1951, 15. 5. 1951, s. 19.

letech veliké filmy.“ Mj. *„je povinna boji za mír na celém světě vytvořit veliký film o Mnichově, který odhalí zradu imperialistů.“*[2432]

O natáčení filmu se psalo již i v Sovětském svazu. Květnové číslo časopisu *Slované* přineslo článek významného sovětského filmového kritika Rostislava Nikolajeviče Jureněva (1912–2002) o čs. kinematografii, v němž se mj. uvádělo: *„Velkou událostí v životě československého filmu je podle všeho natočení filmu »Sokolovo«, který nyní dokončuje talentovaný režisér Otakar Vávra. Film »Sokolovo« je věnován zobrazení událostí dějin Československa od tragických dnů Mnichova do hrdinného osvobození Prahy Sovětskou armádou. Bitva u Sokolova, kde sovětští a českoslovenští bojovníci bojovali bok po boku proti fašistickým okupantům, je režisérem správně pojata jako jeden z nejvýraznějších projevů přátelství našich národů. O. Vávra natáčel film na území SSSR, využívaje přátelské pomoci a konsultací sovětských státních, vojenských a filmových činitelů.“*[2433] Leccos z článku bylo ve skutečnosti jinak a potvrdila to i situační zpráva z 24. května, když překvapivě oznamovala, že projekt *Sokolovo* je stále rozpracován jen na 20 %.[2434]

31. května 1951 však vydal ministr Václav Kopecký příkaz, aby veškeré práce na filmu byly s okamžitou platností zastaveny. Důvod uveden nebyl.[2435] Zpráva způsobila mezi filmovými pracovníky velké rozrušení, neboť v únoru bylo podobně zastaveno natáčení jiného velkofilmu – *Císařova pekaře*, a vyhlídka na jeho dokončení byla zatím v nedohlednu.[2436] Narychlo svolaný aktiv pracovníků uklidňoval generální ředitel Macháček, ale i přes žádosti z auditoria neuvedl důvod, proč byl Vávrův film zastaven. Žádal o klid a rozvahu a pouze opakoval, že *Sokolovo* není stejný případ jako *Císařův pekař.*

Téhož dne se také sešlo předsednictvo Filmové rady. Teprve v této uzavřené skupině sdělil její předseda Jiří Hendrych, že projekt byl zastaven kvůli Bedřichu Reicinovi. Ukázalo se totiž, že spoluscénáristou byl *„nepřátelský agent“* a mohou se prý objevit i další skutečnosti o některých postavách ve filmu, proto je třeba vyčkat. Nadto údajně nelze pro letošek zajistit spolupráci s armádou. Ovšem o pravých důvodech se na veřejném fóru mluvit nesmí.[2437] Předsednictvo Filmové rady tak jen mohlo vzít ministerský příkaz na vědomí.

Z velkolepého projektu válečného filmu tak náhle nebylo vůbec nic. Připravené dekorace se zbouraly, o projektu se zcela přestalo psát. Se *Syny lidu* padly i ostatní náměty připravované Miloslavem Fáberou a Janem Marešem, které byly rovněž spolupodepsány Bedřichem Reicinem. Scénář *Synů lidu* zůstal na dlouhá léta nevyužit. Teprve na počátku 70. let posloužil jako podklad pro nové přepracování, z něhož povstaly tři dvouepochové širokoúhlé filmy Otakara Vávry *Dny zrady*, *Sokolovo* a *Osvobození Prahy.*[2438] Peripetie jejich předlohy a jména původních autorů pak byly těmito filmy zcela překryty.

Střípek z poesie

Když v červenci 1951 vydávalo nakladatelství Československý spisovatel první sbírku básní dělnické básnířky Marie Kratochvílové (1900–1982)[2439] nazvanou *Neskončil náš boj*, upozorňovala inserce i na to, že její součástí je báseň *Vzpomínka na Mnichov.*[2440] Je charakteristické, že tato báseň dosti věrně odpovídá tehdejšímu obrazu Mnichova a obsahuje řadu jeho hlavních motivů a rekvisit. Stojí proto za úplné ocitování.

VZPOMÍNKA NA MNICHOV
Poslední den měsíce září,
mlhavý večer naklání se už,
a »přítel« ze Západu s obojetnou tváří
se chystá bezbrannému do zad vrazit nůž.

[2432] Jiří HENDRYCH: *Za ideovou důslednost v našem filmu.* Tvorba, roč. XX, č. 19/1951,10. 5. 1951, s. 451.

[2433] Р. ЮРЕНЕВ: *Киноискусство Чехословакии.* Славяне, № 5/1951, май 1951, s. 21.

[2434] NFA, ČSF, sign. R14/BII/5P/9K, situační zpráva k 24. 5. 1951.

[2435] NFA, ČSF, sign. R4/BII/5P/8K, korespondence a další materiály k filmu Sokolovo.

[2436] Jiří KNAPÍK: *Trampoty „Císařova pekaře“. Slavný film na pozadí ideologických sporů.* Dějiny a současnost, roč. 20, č. 6/1998, s. 28–32.

[2437] NFA, ČSF, sign. R9/BI/4P/9K, zápis z 27. schůze předsednictva Filmové rady (31. 5. 1951). Zřejmě také NFA, Filmová rada, kart. 7, inv. č. 463 (2/1/70), 464 (2/1/70//1), 465 (2/1/70//2). Potvrzuje i Otakar VÁVRA: *Podivný život režiséra. Obrazy vzpomínek.* Prostor – Agentura PAVP, Praha 1996, s. 181. Přitom o odhalení Reicinova „zrádcovství“ psalo *Rudé právo* už 11. března (s. 1). Dovětek k Hendrychovu výroku – vizte u pozn. 2499.

[2438] Tamtéž, s. 269 a n.

[2439] Účastnice akce *Pracující do literatury.*

[2440] Marie KRATOCHVÍLOVÁ: *Neskončil náš boj. Básně.* Československý spisovatel, Praha 1951, s. 24–25.

Bezbrannému? – Ne!
My připraveni byli
ubránit svoji zem.
V nás bylo celé moře síly
hájit ji krví, železem.

A opuštěni? – Ne!
My měli pevnou víru,
ta hořela jak plamen v nás,
ne, nebyli jsme opuštěni,
vždyť tu byl s námi Sovětský svaz.

My přece jsme se chtěli bít,
v nás bylo tolik síly,
a ti, co prý chtěli zachrániti lid,
ty věrné ruce odstrčili.

Mnichove! Hanebná skvrno
na mapě světa,
hodina bije poslední,
dnes nebolí již zrada krutá,
nad celým světem již se dní.

Rozhlasová universita

20. září 1951 zahájil na stanici Praha podzimní semestr Rozhlasové university na téma *Kapitoly z dějin předmnichovské republiky.*[2441] Pravidelné zhruba pětatřicetiminutové relace byly vysílány každý čtvrtek od 20.25 na stanici Praha a opakovány v pátek ve 21. 25 na čs. okruzích M a R. Každotýdenní výlety do meziválečné historie měly posluchačům připomenout, *„jak první republika vznikla, jak došlo k tomu, že hospodářské a politické moci ve státě se zmocnila buržoasie, jaké bylo postavení lidu za první republiky, jaké methody používala buržoasie k vykořišťování mas, jakou úlohu hrály sociálně demokratická a národně socialistická strana a konečně si pohovoříme o tom, jak bránila Komunistická strana Československa zájmy pracujících a jak bojovala za práva a svobodu lidu, jak se bila o naši samostatnost před Mnichovem a hájila naše národy před fašistickou útočností“.*[2442]

Pořady připravoval kolektiv vzdělávacího odboru zpravidla ve spolupráci s vybraným historikem. Na prvních třech dílech o vzniku Československa se autorsky podílel Václav Král, další dva z let 1918–1920 připravil Vladimír Kašík, šestý díl na téma upevňování buržoasního panství spoluvytvořil Koloman Gajan, sedmý díl o dočasné stabilisaci kapitalismu přichystal Anatol Dobrý, do osmého dílu o bolševisaci KSČ přispěl František Červinka. Deváté pokračování o světové hospodářské krisi bylo dílem Ilony Borské, desátý díl *„Jak Komunistická strana Československa hájila zájmy pracujících v období krise“* sestavila Želmíra Richtová. Poslední tři díly, jedenáctý *„Cesta k Mnichovu“,* dvanáctý *„Jak Komunistická strana Československa bojovala proti Mnichovu“*[2443] a třináctý *„Mnichovská zrada“* připravila Eva Doležalová.[2444] Touto lekcí, odvysílanou 20. prosince 1951, byl podzimní semestr Rozhlasové university ukončen.[2445]

Cyklus měl údajně velký ohlas a redakce prý dostávala *„desítky a stovky dopisů“*, ve kterých *„posluchači psali o svých dojmech a zážitcích s okresními hejtmany, starosty, četnickými a policejními »ochránci« buržoasních pánů, o mrtvých při střelbě do demonstrantů, o hladových bouřích, o dělnických hrdinech, kteří i za cenu vlastního života hájili práva pracujících na svobodný život, na práci a lidské štěstí. Při čtení těchto dopisů ožívaly před námi celé dějiny předmnichovské republiky, dny nabité nekonečnou bídou a strádáním statisíců a milionů mužů,*

[2441] V rozhlasovém programu byl posléze název uváděn jen jako *Z dějin předmnichovské republiky.*

[2442] Helena VÁVROVÁ: *Zveme vás k poslechu Rozhlasové university.* Náš rozhlas, 17. 9. 1951, s. 13. Překlep původní.

[2443] *„Velmi poučné thema zpracovává Rozhlasová universita. Seznámíte se s bojem KSČ proti mnichovské zradě, proti hanebnému litkupu, na kterém se dohodla benešovská a háchovská buržoasie s Hitlerem.“* – Zdeněk MAHLER: *Pořady vzdělávacího odboru.* Náš rozhlas, 10. 12. 1951, s. 9.

[2444] U jedenácté lekce byl u reprisy uváděn jako autor Jiří Doležal. Náš rozhlas, 3. 12. 1951, s. 10.

[2445] Náš rozhlas, 17. 12. 1951, s. 8.

žen i dětí. Nikdo nebyl ušetřen »radostí« kapitalismu. A když jsme pak pročítali vzpomínky na nejkrutější okamžiky v dějinách našeho lidu, na mnichovskou zradu a nacistickou okupaci, řekli jsme si, že tento průkazný materiál nemůže zůstat bez odezvy, že je třeba jej rozšířit mezi všechny, kdož nepoznali kapitalistický »ráj« a uchovat na věčnou paměť potomkům, kteří v míru a štěstí budou stavět svět socialismu a komunismu".[2446] Začala se proto připravovat knižní verse.

Neoficiální bádání

Zesílený tlak na revisi mnichovského výkladu a dotváření nového oficiálního obrazu Mnichova, doprovázené v r. 1951 spuštěnou protimasarykovskou a protibenešovskou kampaní, zcela určitě zasahovaly ty, kteří v r. 1938 zastávali podstatně vlivnější místa než v současnosti. Lze předpokládat, že k radikální reinterpretaci mohli stěží zastávat stanovisko souhlasné. Zároveň lze také očekávat, že své výhrady si nenechávali pro sebe.[2447]

Zatímco osobnostem, kterým bylo nabídnuto sepisovat ve výkonu trestu paměti, věnuje naše historiografie jistou pozornost, poněkud stranou zůstávají ony, které nebyly postiženy trestem na svobodě a do jisté míry (či alespoň po jistou dobu) si dokázaly uchovat jisté osobní zázemí. Jejich vztah zvláště k nastupující generaci čs. historiků pro období první polovice 50. let tak stále zůstává velkou neznámou a výzvou pro budoucnost.

Výjimkou jsou bezpochyby uveřejněné poznámky novináře a historika Františka Bauera z jeho rozhovorů s bývalým čs. vyslancem v Berlíně Vojtěchem Mastným. Bauer, sám ve velmi nejisté životní situaci a setrvávající v pracovní reservě Československé národní rady badatelské, kladl právě na jaře 1951 Mastnému řadu otázek, týkajících se (nejen) čs. zahraniční politiky a mnichovských událostí. Otázky a odpovědi s oficiálním pojetím Mnichova významně kolidovaly.[2448]

Druhým příkladem pokusu o neoficiální pohled na mnichovskou problematiku se stala část rozsáhlého rukopisu Ivana Dérera, který začal vznikat v r. 1952 jako reakce na *Zradu československé buržoasie a jejích spojenců* od Zdeňka Fierlingera. Dérera se pojetí nové Fierlingerovy práce – nejen z osobních důvodů – hluboce dotklo, a tak svůj polemický a kritický rukopis, vznikající jako odpověď na knihu bývalého spolustraníka, nazval příznačně *Antifierlinger*. Z tří exemplářů rukopisu však dva vzaly za své v r. 1954, když byl Dérer uvězněn a rukopisy zabaveny. Po amnestování v r. 1955 se k rukopisu, z něhož mu zůstal pouze neúplný třetí exemplář, vrátil a rozšířil jej postupně až na zhruba sedm set stran, přičemž právě mnichovské otázce se Dérer ve finální versi svého spisu[2449] věnoval velmi podrobně.[2450] I po formálním dokončení v r. 1961 v něm prováděl doplňky a opravy, a to přinejmenším až do r. 1965[2451] – tím se ovšem v *Antifierlingerovi* odrážely i ostatní posuny, které v tomto období pozměňovaly obraz dějin Československa do r. 1948, takže Dérerovy výhrady se již neomezovaly jen na tvrzení Zdeňka Fierlingera.[2452]

Souhrn II. revisní vlny

Období, jež lze nazvat II. revisní vlnou, bylo vyvoláno stejně jako předcházející revise mnichovského výkladu sovětským zásahem, konkrétně odezvou sovětské historiografie na edice DBFP a DGFP. Čs. strana reagovala zcela pasivně, v podstatě bezezbytku převzala sovětské argumenty, do všech podrobností a důsledků a úsilí čs. autorů se zaměřovalo na co nejrychlejší uvedení těchto argumentů do praxe. S patřičnou dávkou sarkasmu by se toto období dalo přirovnat k jakýmsi horečným závodům o nejlepšího československého epigona.

Podstata II. revisní vlny se týkala radikálního přehodnocení úlohy presidenta Edvarda Beneše na základě

[2446] Alexander JANDERA – Alois MÍKA: *Kapitoly z dějin předmnichovské republiky*. Orbis, Praha 1953, s. 7–8. Je zde rovněž uvedeno, že na přípravě rozhlasového cyklu se podílel Jiří Doležal, naopak zde vůbec není uvedena Eva Doležalová. – V textu *Proměna presidenta o dvou jednáních. Z kampaně proti buržoasním padělatelům dějin 1948-1953* (HOP, roč. 9, č. 2/2017, s. 81–102) ztotožnil autor této práce Alexandera Janderu chybně s Čestmírem Vejdělkem, za což se dodatečně omlouvá.

[2447] I když je nemuseli vždy svěřit papíru.

[2448] František BAUER: *Život proti zkáze. Torzo Pamětí novináře 1925–1945*. K vydání připravil Martin Kučera. Národní archiv, Praha 2020, s. 116–150.

[2449] Uložen v ANM, Dérer Ivan.

[2450] Ivan DÉRER: *Antifierlinger III. Mnichov 1938*. Communio Minerva – Faber, Bratislava 2017.

[2451] Tamtéž, s. 169. Ediční poznámka tuto skutečnost bohužel nezohlednila.

[2452] Užití Dérerovy práce v konfrontaci s literaturou pouze padesátých let tak není – až na jisté výjimky – zcela na místě.

účelově vybraných citací z DGFP a DBFP, publikovaných sovětskými historiky Kutakovem a Štejnem. Kritické a odmítavé posuzování Benešovy role v době Mnichova – a tím i celého období první republiky – se dostalo na vyšší úroveň. „Odhalení" Benešovy „zrádcovské úlohy" ukončilo zbytky diferencovanějšího pohledu na politické proudy čs. buržoasie. Buržoasie se stává nedílným celkem, třídou, která zradila.

Na jaře 1951 byla rozpoutána hlasitá protibenešovská a protimasarykovská kampaň, vyjádřená zejména v usnesení PÚV KSČ o učebnicích pro národní a střední školy. Nový kánon přinesla práce Václava Kopeckého *30 let KSČ*, jejíž these byly rovněž obratem rozpracovávány v četných příspěvcích stranického tisku. Pokus o přehled politiky čs. buržoasie vytvořil Zdeněk Fierlinger v práci *Zrada čs. buržoasie a jejích spojenců*, v níž zásadně reinterpretoval pohled na meziválečnou a předúnorovou politiku a nabízel upravenou variantu pohledu na Mnichov prostřednictvím edic DGFP a DBFP.

Na rozdíl od předchozího období se do probíhajících reinterpretačních procesů již aktivně zapojila i odborná čs. historiografie – zejména Oldřich Říha, nepřímo pak i Jan Pachta. Otevřel se rovněž prostor pro mladou generaci historiků i historický „dorost" – významně na sebe upozornili Karel Bartošek a Karel Pichlík, na poli vojenské historie o sobě dal rasantně vědět Václav Král. Do mnichovské problematiky poprvé výrazněji zasáhl i Jiří Hájek.

Výklad Mnichova začal být přizpůsobován synchronně vydávaným *Spisům* Klementa Gottwalda, pokrývajícím počátek 30. let, a tehdejším negativistickým proklamacím stranického vedení. Pro texty nadcházející revisní vlny je tak zcela typická naprostá negace jakéhokoliv předchozího výkladu dějin předmnichovské republiky *(„buržoasní legendy")*, mimo dělnické hnutí neexistuje nic, co by si zasloužilo positivní zmínky.

Po likvidaci svébytnosti buržoasně demokratického proudu a odhalení jeho reakční povahy dochází ve výkladu Mnichova k posilování a utužování vedoucí úlohy KSČ. Jen KSČ se Mnichovu postavila, burcovala, varovala a vždy a za všech okolností prováděla jako nezpochybnitelná morální autorita konsistentní politiku. S tím roste výskyt odsudků a pathetických zvolání na adresu reakční politiky československé buržoasie, representovaný vysokým počtem oněch *„moralisujících adjektiv"*,[2453] jimiž je buržoasní politika odsuzována pro svou amorálnost. Textům začíná být vlastní místy zcela nepokryté křiklounství. Nedodržování chronologie se prohlubuje, v textech jsou již zcela běžné opakované časové skoky vpřed i vzad.

Ve větší míře začínají být překládány texty sovětské provenience, a to jak ve formě zvlášť vydávaných publikací, tak i v rámci bulletinu *Sovětská věda – Historie* nově zřízeného Čs.-sovětského institutu. Nízká kvalita překladů z ruštiny pak dále ovlivňovala posuny ve stylu čs. textů. České překlady sovětských textů se také značně opožďují, takže v atmosféře nové revisní vlny zhusta vycházela díla, charakteristická pro I. revisní vlnu a obsahující zčásti argumenty, které II. revisní vlna mezitím popřela. Vydávané zahraniční tituly tak mnohdy značně zaostávaly za soudobou publicistikou. Tento trend měl nějakou dobu ještě pokračovat.

V létě 1951 byla vedle protibenešovské kampaně rozvíjena i linie amerického podílu na Mnichovu, spjatá s Oldřichem Říhou a jeho studenty. Prvotní opakování gusovských thesí bylo postupně doplňováno mnohem širší heuristikou a protiamerická linie byla ještě propojována s protibenešovskou kampaní. Podstata se ale příliš neměnila

Dynamické proměny mnichovského výkladu a vnitropolitická situace v roce 1951 ovlivnily přípravu nákladného velkofilmu *Sokolovo*/*Synové lidu*, která byla v důsledku zatčení Bedřicha Reicina zastavena na konci května. Podzimní vlna nebývalého zájmu o mnichovská témata, srovnatelná snad pouze s desátým výročím v r. 1948, dávala tušit, že posuny v historickém obrazu Mnichova jsou teprve na začátku.

[2453] Vizte u pozn. 950.

6. Vrcholná fáze (1952–1954)

Pomyslný vrchol interpretační revise mnichovského výkladu nastal v období od začátku roku 1952 do konce roku 1953, s jistými přesahy do roku 1954. Formálně již nenastal podobný zlom jako v letech 1950–1951 (Kutakov, Štejn) a šlo spíše o pokračování a prohloubení II. revisní vlny. Přesto má toto období svá specifika.

V tomto období zřejmě nedošlo k žádnému závažnému impulsu ze sovětské strany, který by měl rozhodující vliv na změny historického obrazu Mnichova.[2454] Ovšem zatímco v letech 1950–1951 převažovaly komentáře a rozbory vycházející výhradně ze sovětských prací, od r. 1952 začínají vycházet (příp. vznikat) práce především československých autorů, aplikujících, rozvíjejících a domýšlejících výsledky II. revisní vlny již na pramenech domácího původu. Při respektování mantinelů sovětské protipadělatelské kampaně uplatňují již i vlastní tvořivost.

V těchto letech se dotvářejí, profilují či etablují nové vědecké instituce a časopisy – vytváří se Československá akademie věd a její Historický ústav, dochází ke značnému organisačnímu přeskupování, od jara 1953 začíná vycházet ústřední odborně historické periodikum *Československý časopis historický*.[2455] Již v listopadu 1952 začal vycházet časopis Vojenského historického ústavu *Historie a vojenství*. Ve stále ještě poloprovisorních podmínkách se začíná budovat státní archivní síť a jednotlivé archivy jsou postupně vyzývány k přebírání materiálů před rokem 1945.

Obdobné úmysly již v této době projevuje i Ústav dějin KSČ,[2456] a to na úkor veřejných knihoven[2457] – z nichž je do ústavu stahována závadná literatura – a nezřídka i státních archivů.[2458] Na konci roku 1953 vyvinul ředitel ÚD KSČ Veselý iniciativu, aby z Politického archivu Kanceláře presidenta republiky získal Benešův osobní archiv, což se mu podařilo, a v prosinci 1953 byl archiv společně s několika dalšími sbírkami delimitován do ÚD KSČ.[2459] Politický archiv KPR byl následně zrušen a s Benešovým archivem přešel do ÚD KSČ i archivář Jan Pachta. Nedlouho poté, během první poloviny roku 1945 získal ústav i archiv Masarykův a část jeho a Benešovy knihovny ze zrušeného Ústavu T. G. Masaryka.[2460] Z Ústavu dějin KSČ se tak rázem stala archivní instituce vysoké důležitosti.

Na intensitě nabrala v tomto období protimasarykovská a protibenešovská kampaň. V březnu 1953 byl vydán sborník dokumentů *„o protilidové a protinárodní politice T. G. Masaryka“*, připravovaný v PA KPR na základě vlastních písemností a materiálů v tehdy ještě existujícím Ústavu T. G. Masaryka.[2461] Sborník se stal nejen podkladem pro nově organisované protimasarykovské přednášky a aktivity, ale také jedním z témat prvního čísla Čs. časopisu historického, kde jej představil jeho hlavní autor Jan Pachta. Učinil přitom charakteristickou zmínku, jíž vysvětloval absenci „výbušnějšího“ kompromitujícího materiálu: *„Sborník podává ucelený obraz o Masarykově politické činnosti z konce první světové války a z období předmnichovské republiky. Podařilo se jej sestavit přesto, že tehdejší úřední registratury byly záměrně skartovány a zbavovány dokladů, které by mohly bývalé buržoasní předáky kompromitovat. Již v roce 1924 žádal Masaryk (dopis Švehlovi z 25. III. 1924), aby všechny doklady z doby války i z předválečných let byly zabaveny a přísně střeženy před zveřejněním. Záznamy z Benešova archivu pak svědčí, že 20. února a znovu 25. února 1948 provedli Beneš, Jan Masaryk a bývalý Benešův kancléř Smutný revisi celého Masarykova a Benešova archivu a mnoho kompromitujících spisů buď zničili nebo uschovali.“*[2462] – Obvinil tak presidenta Beneše z ničení „důkazů“.

[2454] Žádné takové impulsy alespoň nebyly zjištěny.

[2455] Inserce – Literární noviny, 25. 4. 1953, s. 12.

[2456] Jan FROLÍK: *Operativní archivy bývalé Státní bezpečnosti*. Archivní časopis, roč. 57, č. 2/2007, s. 96–97.

[2457] SOMMER, c. d., s. 139 a n.

[2458] Karel BERÁNEK: *Jak jsem šéfoval studovně Ústředního archivu Ministerstva vnitra (pozdějšího Státního ústředního archivu v Praze)*. Sborník archivních prací, č. 2/1998, s. 221.

[2459] Ivan ŠŤOVÍČEK – Jan BÍLEK: *Sedmdesát let archivního fondu Edvard Beneš (K 120. výročí narození prezidenta E. Beneše)*. Archivní časopis, č. 4/2004, s. 258–259. Věra OLIVOVÁ: *Závěť Edvarda Beneše…*, c. d., s. 58–59.

[2460] Josef ZUMR: *Historie Ústavu T. G. Masaryka*. In: Mám jen knihy a skripta, cenná práce životní. 70 let Masarykova ústavu. Studie a dokumenty. Masarykův ústav AV ČR, Praha 2002, s. 27–29. Věra OLIVOVÁ: *Závěť Edvarda Beneše…*, c. d., s. 59.

[2461] *Dokumenty o protilidové a protinárodní politice T. G. Masaryka*. Redigovali František Nečásek, Jan Pachta, Eva Raisová. Knihovna dokumentů o předmnichovské kapitalistické republice, svazek I. Orbis, Praha 1953. *Z pamětí Antonína Schenka*. In: Mám jen knihy a skripta, cenná práce životní. 70 let Masarykova ústavu. Studie a dokumenty. Masarykův ústav AV ČR, Praha 2002, s. 276 a n.

[2462] Jan PACHTA: *Dokumenty o protilidové a protinárodní politice T. G. Masaryka*. ČsČH, roč. 1, č. 1/1953, s. 45–60. V daleko dramatičtější podobě podali tuto informaci v *Květech* Alois Svoboda a Anna Tučková: *„Ještě jeden obrázek nám přibyl do historického*

V říjnu 1954 byl vydán druhý, obdobně laděný sborník dokumentů *„o protisovětských piklech československé reakce“*, připravovaný vedle Františka Nečáska opět Janem Pachtou z dokumentů Kanceláře presidenta republiky, Masarykova archivu, ale také poprvé i archivu Benešova, zřejmě ještě před jeho delimitací (a Pachtovým odchodem) do ÚD KSČ.[2463]

Bez ohledu na tendenčnost obou sborníků je jejich vydání třeba chápat nejen jako propagandistický počin, přesně odpovídající rámci kampaně proti buržoasním padělatelům dějin, ale také za doklad toho, že se propaganda a historiografie už nedokázaly omezovat pouze na opakování thesí sovětské historiografie a účelového vybírání citátů z dokumentových edic a literatury, ale pociťovaly potřebu dokládat schematické these na konkrétním materiálu. Právě v této době se také objevují první práce, prokazatelně postavené na více či méně systematickém studiu v čs. archivech. Tím také současně klesá dřívější význam stranických týdeníků,[2464] brožur stranického školení a denního tisku a těžiště se přesouvá do odborných časopisů. Rozšíření heuristické základny, ani publikování v odborných časopisech však nemá vliv na přehodnocení dosavadního přístupu k minulosti.

Naopak, právě v těchto letech zachází interpretační revise značně daleko, v čemž se obrážela i krajně vyhrocená vnitropolitická situace, silně poznamenaná už delší dobu trvajícím horečným hledáním nejrůznějších zrádců, špiónů a záškodníků na všech úsecích hospodářství a politiky.[2465] Jedním z katalysatorů, který dále prohloubil revisi celkového historického obrazu Mnichova se tak stal i případ protistátního spikleneckého centra, zasahující nejvyšší špičky stranického vedení. Atmosféru rostoucí agentománie navíc ještě přiživil boj proti kosmopolitismu.

Proti kosmopolitismu

Na přelomu února a března 1952 se v Brně konala I. ideologická konference vysokoškolských vědeckých pracovníků. Její klíčovou součástí se stal pověstný projev Václava Kopeckého *Proti kosmopolitismu jako ideologii amerického imperialismu*, jímž posunul dosavadní průběh boje proti kosmopolitismu v Československu na mnohem vyšší úroveň a „dorovnal“ zpoždění Československa za Sovětským svazem, který akce tohoto typu rozběhl už před třemi lety .[2466] V rámci souhrnného výkladu o nebezpečí kosmopolitismu a jeho rozličných podobách, věnoval Kopecký – v duchu usnesení o učebnicích – zásadní pozornost problému, *„jak kosmopolitismus pěstila československá buržoasie, Masaryk a Beneš“*. Tím vlastně protimasarykovská a protibenešovská kampaň vplynula do boje proti kosmopolitismu podobně, jako kampaň protipadělatelská.

Kopecký nejednou opakoval stále tytéž these, ovšem ty díky jeho výřečnosti nabyly nové kvality. – Masarykovu a Benešovu zásluhu na vzniku Československa již např. odmítl jako lžilegendu a kolosální podvod, neboť v r. 1914 nepomýšleli na vytvoření samostatného státu. Samostatný stát pro český a slovenský národ před první světovou válkou požadoval jedině Stalin.[2467]

V poměrně obsáhlém výpadu proti prvním presidentům se Kopecký pochopitelně dotkl i Mnichova, neboť právě tehdy se mělo plně projevit protinárodní kosmopolitní zaměření čs. buržoasie a speciálně Edvarda Beneše, *„honorovaného exponenta a služebníka západních mocností“*: *„Byl to dr Beneš, jenž se všemi*

---

filmu únorových událostí před pěti lety: za staženými záclonami tajného archivu T. G. Masaryka na Hradě prohlížejí nervosně Eduard Beneš, Jan Masaryk a kancléř Smutný zažloutlé listy dokumentů, a zatím co se dole v pražských ulicích lid raduje z rozdrcení reakčního puče, odstraňuje tato trojice písemné doklady, před jejichž fakty by se rozplynula pracně vybudovaná legenda o bývalých buržoasních pohlavárech jako pára. Hodně se jim podařilo zničit nebo ukrýt. Beneš zametal stopy své neblahé činnosti, dobře tuše, že nová éra, do níž republika vstupuje, nebude mít nijaké pochopení pro jeho protilidové pikle; Jan Masaryk odstraňoval vše, co vrhalo příliš temné stíny na jméno jeho otce; Smutný oběma pomáhal. I tak však zůstalo ještě dost. Zůstalo dost, aby právě vyšlý sborník některých dokumentů, týkajících se hlavně praktické politiky T. G. Masaryka, nadobro rozbil legendu, kterou buržoasie i on sám kolem jeho osoby vytvářeli.“ Alois SVOBODA – Anna TUČKOVÁ: *Průlom do masarykovské legendy*. Květy, roč. 3, č. 15/1953, 9. 4. 1953, s. 4–5.

[2463] *Dokumenty o protisovětských piklech československé reakce. Z archivního materiálu o kontrarevoluční činnosti Masaryka a Beneše v letech 1917–1924*. Připravili František Nečásek a Jan Pachta. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1954. Inserce – *Nové dokumenty o kontrarevoluční činnosti T. G. Masaryka a E. Beneše*. Rudé právo, 29. 10. 1954, s. 2.

[2464] Což souvisí ale i s náhlým koncem týdeníku *Tvorba*.

[2465] Někteří autoři tak mizí nebo se odmlčují – př. Gustav Bareš, Miroslav Kárný, Kamil Winter, Karel Kreibich.

[2466] *Marxisticko-leninskou ideovostí a stranickostí proti kosmopolitismu a objektivismu ve vědě. Sborník dokumentů 1. ideologické konference vysokoškolských vědeckých pracovníků v Brně 27. února – 1. března 1952*. Naše vojsko, Praha 1952, s. 21–50. Projev vyšel i jako separátní publikace.

[2467] *„Znovu nutno uvést, že jen soudruh Stalin již v době před prvou světovou válkou požadoval pro český národ a pro slovenský národ právo na samostatný stát, a to ve svém slavném spise »Marxismus a národnostní otázka« z roku 1913.“* (Tamtéž, s. 31.)

silami snažil učinit existenci Československé republiky plně závislou na milosti západních mocností. On ubíjel vědomí národní hrdosti a vědomí státní svrchovanosti svými diplomatickými machinacemi a svými pletichami v mezinárodní politice. Dr Beneš se staral o to, aby víra ve spojenectví zrádných západních mocností sebevražedně odzbrojovala národy Československa. On celou svou slabošskou politikou podrýval morální sílu země. On napomáhal tomu, aby se šířila kapitulantská mentalita, posilovaná theorií o malosti našeho národa a o nehájitelnosti naší vlasti proti agresorům. A na postupu dr Beneše v osudových dnech Mnichova roku 1938 bylo vidět, co znamená ve svých důsledcích ztráta vědomí národní hrdosti, kosmopolitní založení, zaprodání se cizáckým zájmům a resignace na vztahy k osudu vlastního národa. Kosmopolitní charakter jej vedl k tomu, aby se podrobil mnichovskému diktátu západních mocností a aby se stal hrobařem československé samostatnosti. Zatím co československý lid při své lásce k vlasti a při věrnosti k ideji československé samostatnosti byl odhodlán hájit republiku, zrazoval dr Beneš republiku a nechal národy Československa na pospas násilí německého fašismu. A zcela se smiřoval s tím, že Československá republika nebude existovat, že národy naší republiky budou vyhlazeny německými fašistickými okupanty a že československý lid bude vlečen na strašlivou mučivou Golgotu. Zcela se ve své pofrancouzštělé kosmopolitní duši smiřoval s tím, že našemu národu svou kapitulací způsobil větší katastrofu, než byla Bílá hora. S tím se však mohl smířit jen on, dr Beneš, honorovaný exponent a služebník západních mocností. Avšak národy Československa, 12 milionů lidí, spjatých s rodnou půdou, spjatých se životem ve vlasti, věrných své národní duši, se s tím smířit nemohli a ve vlasteneckém zápalu zdvihli boj proti německým fašistickým okupantům s oprávněnou nadějí ve veliký Sovětský svaz, ve Stalina, jenž naší republice vrátil její svobodu, zrazenou západními mocnostmi a zrazenou československou buržoasií. 9. květen 1945 a 25. únor 1948, tyto historické dny vítězství československého lidu, za něž patří neskonalý dík Sovětskému svazu a soudruhu Stalinovi, Komunistické straně Československa a soudruhu Gottwaldovi, to byly dny slavného vlasteneckého triumfu nad zrádnými snahami československé buržoasie, zaprodavší svou duši kosmopolitismu, cizáckým zájmům imperialistů. To byly dny našeho triumfu nad masarykovskou a benešovskou kosmopolitní, západnickou buržoasní politickou koncepcí.“[2468]

V diskusi se ke Kopeckého postulátům posléze přihlásil Oldřich Říha, t. č. děkan Filosoficko-historické fakulty Karlovy university, který zároveň nastínil *„úkoly historické vědy v boji proti kosmopolitismu“* a nejpalčivější témata, jež by měla být co nejdříve zpracována: *„Je nutno vypořádat se se živými otázkami Wilsona, Roosevelta a zároveň s tím očistit naši historii od všech buržoasních legend, především důsledným ukazováním a odhalováním úlohy Masaryka a Beneše. Zvláště pak úlohy Beneše v mnichovské zradě.“*[2469]

V podobném duchu vystoupil i další historik Josef Macek (1922–1991), děkan Fakulty společenských věd Vysoké školy politických a hospodářských věd. Dotkl se i kvality dosavadních výsledků v potírání buržoasních legend, a to dosti zajímavě – i vzhledem k řečnickému stylu Václava Kopeckého: *„Chtěl bych se při této příležitosti dotknout otázky vztahu vědecké práce a t. zv. propagandistické činnosti. Je naprosto nemyslitelné, že by bylo možné popularisovat, psát propagandistické články, aniž jsme přistoupili k vědeckému výkladu a ovládli vědecký výklad problému. Je mnoho příkladů tohoto špatného chápání vztahu propagandistické činnosti a vědecké práce. V našem tisku jsme mnohdy četli články na př. o Masarykovi a Benešovi, kde se autoři omezili na povrchní, nepřesvědčivou formu boje. Pochopitelně, že takto plytce a nesolidně psaný článek nejen že nepřesvědčí nikoho, nejen že neobjasní a nevyloží podstatu otázky, nýbrž naopak uškodí. A uškodí ve dvojím smyslu. Jednak tím, že dá našim nepřátelům do rukou zbraň, bude svádět k domněnce, že my nemáme dokladů, že my nejsme schopni skutečně vědecky, hluboce pravdivě ukázat, kdo to byli Masaryk a Beneš a komu ve skutečnosti sloužili. Takové plytké propagandistické práci nepomohou silácké řečnické výkony, nepomůže vtipná – častěji však nevtipná ironie a satira. Jedině vědecky založený propagandistický článek může se stát zbraní v boji s kapitalistickými pozůstatky v hlavách našich mnoha lidí, jedině s vědeckým rozborem otázky nerozlučně souvisící propagandistický článek může nám dopomoci při výchově nového, socialistického člověka. Vzpomeňte při této příležitosti slov Vladimíra Iljiče Lenina, který říkal na adresu takovýchto vulgarisátorů, že se pokouší dávat čtenářům kašičku, rozžvýkané formulky a poučky. S takovouto propagandistickou činností je třeba nadobro skoncovat.“*[2470]

Na brněnskou konferenci navázala 29. května 1952 pracovní konference historiků, uspořádaná na „Mackově“ Fakultě společenských věd Vysoké školy politických a hospodářských věd v Praze na téma *Boj proti*

[2468] Tamtéž, s. 33–34.

[2469] Tamtéž, s. 174.

[2470] Tamtéž, s. 199.

kosmopolitismu ve výkladu našich národních dějin.[2471] Sborník vybraných konferenčních příspěvků, vydaný v následujícím roce, byl věnován presidentu ČSAV Zdeňku Nejedlému k 75. narozeninám.[2472]

Byly v něm rozpracovány některé otázky, diskutované již v Brně. Své čs. zpracování na pražské konferenci nalezla sovětská rekvisita wilsonovské legendy, kterou zde presentoval Jiří Hájek.[2473] Hájkův referát předznamenával jeho vbrzku vydanou práci *Wilsonovská legenda v dějinách ČSR*.[2474] Hájek se dotkl – byť pouze nepřímo – i Mnichova, když prohlásil, že Beneš *„zrazoval naše národní zájmy anglo-francouzským imperialistům, aby je nakonec vydal do rukou Třetí říše“*.[2475]

„Kosmopolitismus, pronikající oficiální ideologií celé první republiky, tohoto pařeniště oficiálního kosmopolitismu“,[2476] je ovšem spíše demonstrován na díle *„reakční“* historiografie, hlavně kritikou díla Jaroslava Golla a Josefa Pekaře. Mnichovská problematika není přímo dotčena.

Nepřímou zmínku lze nalézt v závěru referátu Věry Olivové (1926–2015) *Kosmopolitismus ve výkladu vzniku ČSR*.[2477] Příspěvek se výslovně přihlašoval k thesím Václava Kopeckého a na této základně přibližoval vznik republiky, „rozbíjel buržoasní legendy“ o humanitě dohodových mocností a primárním vlivu zahraničního odboje, když Československo vděčilo za svůj vznik říjnové revoluci a revoluční iniciativě lidových mas v Čechách. Důsledky buržoasního kosmopolitismu, propagovaného během první republiky vládnoucí čs. buržoasií, její beznárodnost a protilidovost měly ovšem přinést našemu lidu trpké a krvavé plody. Kosmopolitní teorie, opakované po celých dvacet let předmnichovské republiky buržoasními teoretiky, dávaly neustále za vzor „vyspělé“ národy románské a anglosaské. *„A v průběhu doby k Románům a Anglosasům přiřadila naše buržoasie jako vzory i německé fašisty. I k těm se měl náš lid chodit učit stejně jako se u nich učila fašistickým metodám bílého teroru naše buržoasie. Tyto theorie opakuje znovu E. Beneš, tehdejší president naší republiky, který ve svém projevu k armádě roku 1938 říká doslova: »Náš důstojník nesmí zůstat v ničem za evropskou a světovou vyspělostí důstojníka velikých armád světových, důstojníka francouzského a německého, anglického a. italského, amerického a japonského… Upozorňuji, že se musíme stavět positivně také ke všemu, čemu se můžeme naučit i v Německu, a že bych si přál, aby naše armáda, stejně jako to činí armáda francouzská a anglická, našla cestu k vojenským odborníkům a činitelům armády německé. Odpovídá to duchu úcty a kamarádství, které od vždy bylo krásnou vlastností opravdových vyspělých vojáků.« Tak mluvil president v době největšího ohrožení naší republiky fašistickým německým útočníkem. Dává našemu vojsku za vzor nacistické zfanatisované feldvébly a tvrdí, že to odpovídá duchu úcty a kamarádství. Fašistické Německo je mu vzorem. Ale o Sovětském svazu, který stál připraven pomoci hájit našemu lidu jeho svobodu, o Sovětském svazu, s kterým byla naše republika spojena přátelskou smlouvou o neútočení a vzájemné pomoci, o této veliké zemi míru nenajdeme ani jediné zmínky. Kosmopolitismus, projevující se zaprodáváním naší vlasti dohodovým imperialistům, končí v nabízení naší země německým fašistům. To byla cesta, kterou prošla naše buržoasie za dvacet let svého panství v republice.“*[2478] – Z textu příspěvku nebylo zřejmé, že jde o prakticky stejnou argumentaci, jakou použil už v r. 1949 Jan Hradský ve svém článku v *Tvorbě* o kosmopolitismu a vojenské doktríně.[2479]

Konference na téma boje proti kosmopolitismu tak dovršovaly přerod dosavadní kritiky nedostatků buržoasní první republiky v téměř absolutní negaci jakéhokoliv možného přínosu předúnorového období pro čs. lid. Minulost je odsouzena a zatracena a úkolem nynější historické vědy má být shromáždění dokladů pro toto odsouzení a zatracení.

[2471] Osobní vzpomínka – Jiří HÁJEK: *Paměti*. Ústav mezinárodních vztahů, Praha 1997, s. 193.

[2472] *Proti kosmopolitismu ve výkladu našich národních dějin*. Nakladatelství Československé akademie věd, Praha 1953.

[2473] Tamtéž, s. 111–121.

[2474] J. S. HÁJEK: *Wilsonovská legenda v dějinách ČSR*. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1953.

[2475] Tamtéž, s. 120. *„Masarykova snaha zajistit, aby se u nás nedělo nic, co by mohlo vyvolat antipatie nebo jen nelibost Wilsona a Wall Streetu, se projevovala po celou dobu předmnichovské republiky až do jejího konce – a v tomto konci samém. Tento širší význam wilsonovské legendy žil v politice Beneše, když zrazoval naše národní zájmy anglo-francouzským imperialistům, aby je nakonec vydal do rukou Třetí říše. … Československo, z něhož Masaryk chtěl udělat »zemi Wilsonovu« stalo se Benešovou politikou zemí, s níž čachrovali a obchodovali mnichované. A v pokračování politiky kosmopolitismu wilsonovského a mnichovského došla česká buržoasie až do nestvůrného a zvrhlého kosmopolitismu Třetí říše, jenž velebil jako štěstí, že náš národ byl hozen pod nohy krvavého vraha Hitlera.“*

[2476] *Proti kosmopolitismu ve výkladu našich národních dějin*, c. d., s. 25.

[2477] Tamtéž, s. 108–109.

[2478] Tamtéž, s. 108–109.

[2479] Vizte u pozn. 1931.

Skrytý problém: Proč jste nebojovali?

Protibenešovská kampaň v rovině propagandistické a historiografické znamenala dovršení likvidace demokratického proudu čs. buržoasní politiky jako svébytného hráče s jistými sympatickými rysy. Tzv. hradní skupina z výkladu Mnichova sice jako celek nezmizela, ale ztratila ony zbytkové sympatické rysy a byla posléze de facto označena za hlavního viníka Mnichova, o to záludnějšího, že na rozdíl od „vyložených reakcionářů" budila dlouho dojem demokratičnosti.

S potřením positivních proudů buržoasní politiky se ve výkladu Mnichova výrazně posilovala úloha komunistické strany jakožto jediného, skutečně demokratického a protimnichovského činitele. V čele stojící Klement Gottwald je brilantním analytikem, jeho právě vydávané *Spisy* ukazují, jak kritisoval buržoasní politiku, politiku Hradu, odhaloval Beneše, věděl, kam buržoasie může republiku dovést, prohlédl falešné manévry vládnoucích kruhů a bouřil proti kapitulantství.

KSČ byla jedinou silou proti kapitulaci, stál za ní všechen lid. Ten lid, který si v květnu vymohl částečnou mobilisaci, že Hitler musel ustoupit; ten lid, jenž svrhnul Hodžovu kapitulantskou vládu a s odhodláním chtěl bránit hranice republiky. Buržoasie v čele s Benešem však lid propracovanými manévry podvedla a prosadila kapitulaci.

Odhalení zrádcovské role Beneše rovněž pomohlo zdánlivě odstranit hluboké rozpory ve výkladu dějin KSČ – problém, jak sladit vyhrocenou politiku KSČ počátku třicátých let, nesmiřitelně kritisující a odmítající poměry státu reakční buržoasie, s politikou lidové a národní fronty, ochotné ke spolupráci s opravdovými demokraty a antifašisty? Benešova diskreditace řešila mnohé.

Nové pojetí neohlížející se na ostatní protimnichovské činitele ovšem do výkladu také vnášelo celou řadu nelogičností a problémů, někdy velmi palčivých, byť zpočátku tyto problémy nemusely být nutně pociťovány.

V bezprostředně poúnorovém období KSČ Beneše zjevně potřebovala, jeho osobnost požívala velké autority a vyjadřovala kontinuitu – nakonec právě z Benešových rukou přece komunistická strana završila boj za skutečně lidovou demokracii. První kritika Benešovy osoby – recense jeho *Pamětí* od N. L. Rubinštejna – vyšla ze Sovětského svazu, z kruhů blízkých MZV SSSR. Druhý závažný útok – prohlášení Beneše za zrádce Kutakovem a Štejnem – vyšel rovněž ze Sovětského svazu, opět z kruhů blízkých MZV SSSR. „Odhalením" Beneše ve skutečnosti strana hodně ztratila.

KSČ se mohla nyní jen stěží pyšnit svou – údajně klíčovou – podporou Beneše při presidentské volbě a porážkou reakce, jak doposud činila – volila přece zrádce! Obdobně dvojsečnou se stala důsledně hlásaná vedoucí úloha KSČ v boji na obranu republiky.

Zesílení vedoucí úlohy sice umožňovalo zostřit kritiku první republiky, vymezit se vůči ní a označit ji za bezmála fašistickou, jenže s opticky rostoucí vedoucí úlohou rostla přece i zodpovědnost strany za tehdejší vývoj, zvláště, když všechen lid šel za ní.

Co vlastně strana v září 1938 dělala? Stero autorů a jejich epigonů vyprávělo o mobilisaci mas, o pořádání schůzí a pronášení bojovných projevů, z nichž se do omrzení citovalo. Díky straně došlo k zásahu proti henleinovcům. Díky straně lid svrhnul Hodžovu vládu. Ale jak strana mohla dopustit nastoupení podvodné vlády Syrového? Proč připustila mobilisaci jen naoko? Jak mohla jediná, vskutku revoluční strana dopustit kapitulaci? Proč revolučně nevystoupila, nepřevzala moc? A jak se mohl Beneš vůbec vrátit do presidentské funkce?

Podobně se tázal i Ivan Dérer, když do šuplíku kritisoval práci Zdeňka Fierlingera, jenž Hodžově a Syrového vládě vyčítal, že se nepostavila na odpor, když lid si jej žádal: *„… prečo potom revolučná Komunistická strana Československa, ktorá stála vtedy na čele živelného hnutia československého pracujúceho ľudu, neurobila v septembri 1938 to isté, čo neskoršie predviedli v Juhoslávii odporcovia kapitulácie? Prečo nezvrhla Beneša a jeho vládu, ako v Juhoslávii zvrhli princregenta Pavla a jeho vládu? Prečo aspoň neprinútila Beneša, aby menoval vládu národného odporu spolu s komunistami, ako to neskoršie urobila vo februári 1948?"*[2480] Předkládané důkazy o boji strany proti Mnichovu jsou vlastně *„…len slová, po ktorých zo strany KSČ nenasledovali žiadne skutky, menovite nie žiadne skutky revolučné. K akému činu sa odhodlala revolučná komunistická strana v tejto jedinečnej revolučnej situácii?"*[2481] *„K činu, ktorý predviedli Juhoslovania proti Hitlerovi a proti kapitulantskej juhoslovanskej vláde, sa Komunistická strana Československa a jej vodcovia neodhodlali. Oni sa uspokojili so*

[2480] Ivan DÉRER: *Antifierlinger III. Mníchov 1938*. Communio Minerva – Faber, Bratislava 2017, s. 181.

[2481] Tamtéž, s. 182.

slovnou agitáciou, ale k činom nesiahli. Vyskytne sa otázka, prečo sa vtedy zriekli priamej akcie, prečo neprevzali na seba zodpovednosť, prečo neutvorili revolučnú vládu s programom vzoprenia sa Hitlerovým požiadavkám a prípadného branného odporu proti nemeckým útočníkom?"[2482] *„Majúc za sebou rozhorčené a odhodlané masy národa a vojska a ubezpečenia Sovietskeho zväzu a Stalina, nezmysleli si, že by sa mali rozhodnúť k dôraznejším krokom, a že by v zhode so svojím revolučným programom mali siahnuť k priamej akcii, odohnať prezidenta a vládu, ktorých nazývali kapitulantskými, keď treba i prevziať na seba celú zodpovednosť a vytvoriť novú vládu, ktorá by odoprela vydať Hitlerovi sudetské územie a viedla národ a armádu vo vojne, ktorá by potom nastala. Takýto dôrazný čin by bol logicky vyplýval zo situácie, aká vtedy bola a z postoja, ktorý k nej komunistická strana zaujala. Previesť takýto čin bolo skoro jej povinnosťou, najmä potom, čo stále volala do rád pracujúcich a celého národa…"*[2483]

Veřejné položení těchto a podobných otázek bylo otázkou času. Odpověď na ně zčásti a předem poskytl proces s Rudolfem Slánským a tzv. protistátním spikleneckým centrem.

Mnichov a proces s protistátním spikleneckým centrem

Vydávání Gottwaldových spisů v chronologické řadě znamenalo v podstatě návrat k negativistické rétorice strany na přelomu 20. a 30. let. Argumentace v Gottwaldových dílech z tohoto období nebyla hodnocena z hlediska doby svého vzniku, ale byla předkládána jako universálně platná a hodná následování, čemuž významně napomáhalo následné zaplevelování historicky laděných příspěvků nejrůznějšími, situaci údajně vždy dokonale vystihujícími citáty. Nikdo se netázal, proč Gottwald v jistém okamžiku tuto rétoriku opustil, proč měnil svůj autorský styl, kdy „bojovou agitaci" nahradil rozvážnější tón. Citát k funkci, pro níž byl vybrán, nepotřeboval kontext. A tak jestliže v únoru 1928 Klement Gottwald napsal, že *„Československo je dirigováno velkými imperialistickými státy a československá buržoasie je agentem mocnějších pánů z Londýna, Paříže, New Yorku, agentem za větší či menší provisi"*,[2484] poskytovaly tyto a podobné jeho výroky vítanou oporu i při odhalování nepřátel a zrádců z protistátního spikleneckého centra.

V průběhu procesu s vedením protistátního spikleneckého centra v čele s Rudolfem Slánským zazněla opakovaně *„mnichovská"* i *„benešovská"* nota a je třeba říci, že ačkoliv nehrály klíčovou úlohu pro odsouzení obžalovaných, měly svůj význam, který je poněkud přehlížen. Stavěly totiž na hlavu řadu rekvisit minulého i soudobého výkladu Mnichova a do skutečně absurdních konců dováděly posuny vyvolané II. revisní vlnou.

Edvard Beneš – agent imperialismu

> *„Musíme též být ještě bdělejší v boji proti piklům poražené reakce a ještě hlouběji vtisknout do vědomí našeho lidu pravdu, že nepřítel Sovětského svazu je totéž, co agent cizího imperialismu, co válečný štváč, co vlastizrádce."*[2485]

Gottwaldův výrok o agentech cizího imperialismu z listopadu 1950 se vlastně shodoval s obdobným výrokem, který o rok dříve presentoval na první vědecké konferenci čs. historiků I. I. Udalcov.[2486] A jestliže již Kutakov označil Beneše za protisovětsky orientovaného, pak logicky musel být Beneš i agentem imperialismu.[2487]

Se stejnou logikou tak už žaloba v procesu s protistátním spikleneckým centrem označila bývalého presidenta za *„starého agenta Západu"*,[2488] mluvila o *„benešovské klice"*,[2489] *„zaprodancích Beneše a Ripky"*[2490] či reakčních silách kolem Beneše. Během líčení se Benešovi dostalo i přízviska *„imperialistický agent"* či *„starý agent a špion amerického a anglického imperialismu"*.[2491]

[2482] Tamtéž, s. 183.

[2483] Tamtéž, s. 182–183.

[2484] Klement GOTTWALD: *Spisy I. 1925–1929.* Svoboda, Praha 1950, s. 76.

[2485] *Dopis presidenta republiky sjezdu SČSP.* Rudé právo 7. 11. 1950, s. 2.

[2486] Vizte u pozn. 1980.

[2487] Faktem je, že až dosud se tyto úvahy příliš neprosazovaly. Patrně již v září 1952 mluvil o Benešovi jako agentu buržoasie Jindřich Veselý ve své přednášce v pražské Poradně marxismu-leninismu věnované *„buržoasní legendě o vzniku Československa"*. – SOMMER, c. d., s. 133.

[2488] *Proces s vedením protistátního spikleneckého centra v čele s Rudolfem Slánským.* Ministerstvo spravedlnosti, Praha 1953, s. 9.

[2489] Tamtéž.

[2490] Tamtéž, s. 12.

[2491] Tamtéž, s. 51 a 414.

Je pravda, že již v září 1947 mluvil Rudolf Slánský ve Sklářské Porubě o presidentu Benešovi jako o *„exponentu anglo-amerického imperialismu v Československu“*,[2492] nicméně i vzhledem k pozdějším (výše zmíněným) skutečnostem a vnějškovému formálnímu zachovávání respektu k hlavě státu lze tehdejší Slánského výrok chápat mnohem spíše jako úmyslné přehánění, mající ospravedlnit dosavadní politický kurs KSČ, jenž byl na dotčeném zasedání vystaven ostré kritice.[2493] Ostatně tyto Slánského výroky na Benešovu adresu nebyly tehdy publikovány. – Nyní ale obdobné invektivy přenášel rozhlas.

Mnichovské a „skoromnichovské“ momenty

Mnichov a viny Rudolfa Slánského

Z obžalovaných měl dle pojetí procesu spolupracovat s Edvardem Benešem nejdéle právě Rudolf Slánský – ostatní měli spolupráci navázat víceméně až v době války či po válce.

Již během prvního dne procesu a poměrně brzy po začátku soudního výslechu byl Slánský vyzván, aby promluvil o své činnosti v r. 1935, kdy se měl dostat na platformu oportunismu.

„Slánský: *Zmínil jsem se už o tom, že jsem se dostal na oportunistickou platformu. V době, kdy se tak stalo, byl jsem jedním z odpovědných činitelů tehdejšího vedení strany; snažil jsem se orientovat stranu nesprávným způsobem zvláště v otázkách taktiky jednotné fronty a na spolupráci s reformistickými vůdci a s Benešem, kteří byli agenty buržoasie. Neorientoval jsem se na mobilisaci pracujícího lidu zdola, neboť jedině tak bylo možno donutit reformistické vůdce, aby aspoň v některých otázkách postupovali společně v boji proti fašismu a byli ochotni jednati o vytvoření jednotné a lidové fronty.*

Prokurátor: *Jak to bylo při volbě dr. Beneše presidentem?*

Slánský: *Zde jsem rovněž vystupoval tak, že jsem desorientoval stranu, takže nemohla uplatňovat při této volbě řadu požadavků ve prospěch pracujícího lidu.*

Prokurátor: *A ve věci československo-sovětské smlouvy?*

Slánský: *V době, kdy se uzavírala československo-sovětská smlouva, vzbuzoval jsem iluse o Benešovi, jako by to byl upřímný přítel Sovětského svazu, ač šlo o imperialistického agenta. Tím jsem ztížil boj proti reakci a fašismu, podlamoval akceschopnost strany a pomáhal reformistickým vůdcům a reakční buržoasii, která už tehdy pomýšlela na budoucí zradu.*

Prokurátor: *Tedy jste pomáhal také osobně imperialistickému agentovi Benešovi?*

Slánský: *Ano, pomáhal jsem mu i osobně.*“[2494]

Slánský byl procesem vypodobněn jako viník neúspěchů při vytváření lidové fronty v druhé polovině 30. let, jako agent buržoasie ve vedení strany, kterou desorientoval a podporou Beneše podlamoval její akceschopnost, čímž pomohl reformistům a reakci při přípravě zrady.

Slánského doznáním se tedy zdánlivě jednoduše vysvětlilo, proč KSČ podpořila v presidentských volbách Beneše, proč proti němu v září 1938 nevystoupila. Nese odpovědnost za veškeré neúspěchy strany v době Mnichova. Jak prosté: Akceschopnost KSČ v září 1938 byla narušována Benešovým agentem Slánským.

Kapitulace na příkaz

V pátý den procesu stvrdil při výslechu novou úlohu Edvarda Beneše Otto Šling, když byl vyzván, aby promluvil o tom, jak jej bývalý president pověřoval špionážními úkoly. Když se Josef Urválek Šlinga zeptal, zdali věděl *„o spojení reakčních československých kruhů s anglo-americkými vládními kruhy a jejich rozvědkami“*, Šling odpověděl: *„Bylo mi známo, že Beneš jako starý agent a špion amerického a anglického imperi-*

[2492] NA, KSČ-ÚV, Rudolf Slánský, nezpracovaná část, O činnosti Komunistické strany Československa od osvobození země (ruské znění), ruské znění referátu Rudolfa Slánského pro ustavující poradu Informačního byra komunistických a dělnických stran; koncept s úpravami Gustava Bareše a Bedřicha Gemindera. Dostupné na: http://www.csds.cz/cs/g6/4386-DS.html [13. 4. 2022]. Protokol ze zasedání 23. 9. 1947 hovořil o Benešovi a Masarykovi jako o *„agentech anglo-amerického imperialismu v Československu“*. – *Совещания Коминформа…*, c. d., s. 113.

[2493] Dá-li se vůbec věřit pozdějšímu výroku Rudolfa Slánského, vyvolalo toto zveličování „záporné“ role presidenta republiky nežádoucí zájem jugoslávských kolegů. Milovan Đilas údajně radil – *„s pomocí ozbrojeného oddílu vzít útokem Pražský hrad a zatknout Beneše“*. Pro případ potřeby prý nabízeli vyslat z Jugoslávie partyzánský pluk. – *Совещания Коминформа…*, c. d., s. 436 a 478. Srv. Slánského poznámky http://www.csds.cz/cs/g6/4378-DS.html [13. 4. 2022] – zde věcně i časově chybně přiřazeno k zasedání ve Sklářské Porubě.

[2494] Tamtéž, s. 50–51. Je nutno dodat, že tiskem vydaný zápis z procesu je výrazně upravovaný a krácený. Krácen je i původní zvukový záznam, uveřejněný Národním archivem (PX 738). Filmové záznamy jsou autentičtější, ale nepokrývají celou délku výslechů (zde záznam 1-1/2). Dle zvukového záznamu mj. neřekl Slánský *„budoucí zradu“*, ale *„mnichovskou zradu“*.

alismu již z doby prvé světové války kapituloval před mnichovským diktátem a tím plnil příkaz svých imperialistických pánů. Po celou dobu války i v poválečném období, jako agent anglo-amerického kapitálu, usiloval o restauraci kapitalismu v Československu a tím o zesílení posic anglo-amerického bloku ve střední Evropě.“[2495]

Tím získala čs. kapitulace v září 1938 opět nový rozměr a vedle toho i dosavadní úvahy o americké úloze. Přijetí Mnichova získalo obrysy prostého plnění úkolu placeným cizím agentem v čele státu.

Dvě marginálie z výpovědi Bedřicha Reicina

Šestý den procesu při výslechu Bedřicha Reicina zazněly mj. dva detaily. Reicin prohlásil, že KSČ *„byla na podzim 1938 rozpuštěna agrární a benešovskou reakční klikou“*.[2496]

Posléze vypovídal, jak v rámci čs. vojenské jednotky z kariéristických pohnutek *„všemožně popularisoval“* plk. Ludvíka Svobodu.[2497] Byla položena další otázka: *„Vy jste popularisoval nejen Ludvíka Svobodu, ale i jinou osobu, ano?“* Reicin odpověděl: *„Ano, v podobném duchu jsem popularisoval i osobu dr. Beneše, vydávaje ho falešně za pokrokového člověka, a jako takového jsem ho dokonce vyzvedl i v mé knize »Sokolovo«. Takovýmto způsobem jsem si svým přisluhovačstvím a podlézavostí vůči osobě dr. Beneše a jeho agentuře v armádě získal jejich důvěru a stal se jejich člověkem, proto mne také podporovali v mé služební kariéře a v mém hodnostním postupu.*“[2498]

Všemožná popularisace Ludvíka Svobody a Edvarda Beneše… Jak by asi dopadl film *Synové lidu* a s ním jeho tvůrci, kdyby se bylo podařilo jej natočit před Reicinovým zatčením a vystupovaly by v něm plánované hrdinské postavy Ludvíka Svobody a Rudolfa Slánského? Do puntíku se splnila obava Jiřího Hendrycha na mimořádném zasedání předsednictva Filmové rady 31. května 1951, že je třeba vyčkat, neboť na scénáři se podílel nepřátelský agent a mohou se objevit i další skutečnosti o některých postavách filmu.[2499] – Mimochodem Reicin hovořil o „své“ knize *Sokolovo*, ač ji napsal společně s Janem Marešem. I na to je třeba myslet, čteme-li Marešův nesmiřitelný úvodník *Literárních novin*.[2500]

Přehlížená funkce procesu

Edvard Beneš byl nyní oficiálně označen za agenta imperialismu, placeného ze Západu a skrývajícího svou pravou tvář. Beneš z pohledu procesu prováděl reakční politiku a navíc verboval agenty další, organisoval onu reakční skupinu, která sabotovala Košický vládní program, podvracela spojenectví se Sovětským svazem, chtěla zničit lidově demokratické zřízení a v únoru 1948 provedla pokus o puč. Konal stále totéž, co v době předmnichovské, mnichovské i pomnichovské.

Pojetí procesu považovalo za fakt, že Beneš tímto vším byl a toto vše konal. Na rozdíl od obžalovaných se u jeho osoby nikdo nezdržoval předstíráním nějakého dokazování. Koneckonců byla jen do důsledků dovedena odhalení, provedená sovětskými historiky v r. 1950 a 1951.

Svrchu zmíněné Benešovy charakteristiky se dostaly i do závěrečné obžalovací řeči, v níž byl Beneš činěn osobně zodpovědným za provádění protistátní činnosti některých obžalovaných.[2501] Státní soud, odsoudiv vedení spikleneckého centra za protistátní činnost, tudíž kriminalisoval a odsoudil i Edvarda Beneše. Bývalý president se vlastně stal soudem uznaným agentem imperialismu.

Jeho nově nabytý zrádcovský profil podepřel rozsudek nad Rudolfem Slánským a ostatními, a naopak – „prokázaná“ nepřátelská činnost Slánského a společníků zase dokazovala protinárodní a protilidovou politiku Benešovu. Argumentační perpetuum mobile pracovalo na plné obrátky.[2502]

Proces se Slánským současně znamenal spálení (či dohoření) posledního mostu, který ještě omezeně spojoval výklad minulosti a Mnichova s realitou. Interpretace mnichovské krise propadala čím dál více jakési autohypnose, neboť these o vedoucí úloze KSČ v době Mnichova dováděly propagandu k naprostému igno-

[2495] *Proces s vedením protistátního spikleneckého…*, c. d., s. 401.

[2496] Tamtéž, s. 454. Podle zvukového záznamu (PX 1215) Reicin řekl *„agrární a benešovskou reakční vládní klikou“*.

[2497] Tyto Reicinovy výroky nebyly pojaty do publikovaného zápisu. (PX 1217, filmový záznam 4-1/8).

[2498] *Proces s vedením protistátního spikleneckého…*, c. d., s. 458 uvádí Reicinovu výpověď v pozměněné podobě. Použito proto přepisu z autentického zvukového a filmového záznamu.

[2499] Vizte u pozn. 2437.

[2500] Jan MAREŠ: *Na zrádce a vrahy… pal!* Literární noviny, 29. 11. 1952, s. 1. Srov. Pavlína KOUROVÁ: *Propagandistické kampaně v Československu v letech 1948–1953*. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta – Katedra dějin a didaktiky dějepisu, Praha 2013, s. 272.

[2501] *Proces s vedením protistátního spikleneckého…*, c. d., s. 536.

[2502] Souvislostí protibenešovské kampaně se kratičce dotkl Jindřich DEJMEK: *Edvard Beneš v komunistické ideologii a historiografii…*, c. d., s. 26. Mějme současně na paměti, že platnost tohoto rozsudku byla zrušena teprve v r. 1963 a že teprve rehabilitace

rování tehdejšího reálného poměru sil, uspořádání státu, skutečných problémů komunistické strany i společnosti a k vytváření fantastických konstrukcí, spikleneckých chobotnic mezinárodních špiónů a diversantů, kdy i sebeneuvěřitelnější tvrzení přestává udivovat, vše působí tak samozřejmě, přirozeně a nepřekvapivě, že „skutečná" zrada se začíná hledat jinde.

Jako by si nikdo nechtěl vzpomenout, že těsně po válce se o mnichovských zrádcích hovořilo jen v souvislosti s henleinovci, hlinkovci, agrárníky, Národním sjednocením a živnostníky, že s blízkostí Vítězného února k nim přibylo nejprve jen vedení a pak i celá sociálně demokratická a národně socialistická strana, doplněná o stranu lidovou. Že ani to nestačilo a před dvěma lety byl jako vůdce reakce odhalen Beneš, který se změnil v prachobyčejného špióna anglo-americké rozvědky, jenž kapituloval na příkaz svých vedoucích orgánů. A nyní se už zrada hledá přímo v řadách KSČ, kdy hlavním benešovským agentem je bývalý generální tajemník ústředního výboru: strana nemohla revolučně vystoupit a zabránit Mnichovu, poněvadž Slánský narušoval její akceschopnost, akceschopnost jediné demokratické síly v Československu.

Odpovědi, které proces ve vztahu k Mnichovu nabízel, však perspektivně vyvolávaly další a ještě palčivější otázky. – Kdo tedy vlastně nese hlavní vinu za Mnichov? Ten, kdo jej přijal? Nebo ten, kdo ochromil jedinou sílu, která mu mohla zabránit? A co v té době dělal bystrý analytik Gottwald? Jak to mohl připustit?[2503]

Teprve v tomto okamžiku začalo být zjevné, že definitivní zúčtování s buržoasií v interpretaci Mnichova v onom smyslu, v jakém ji předložily sovětské recense, roztáčí nebezpečný začarovaný kruh, který místo, aby s konečnou platností pojmenoval a usvědčil skutečné viníky, nachází stále nové a jiné. A dochází do tak absurdních konců, že je již nehledá mezi buržoasií, ale v rámci komunistické strany. Strana i výklad Mnichova se dostávaly do nebezpečného sevření čím dál absurdnějších a protichůdnějších obvinění. Nové práce o Mnichovu činily toto sevření ještě citelnějším.

Z významných publikací

V tomto období „dobíhá" vydávání sovětských prací k mnichovskému tématu. V r. 1952 byla Oddělením propagandy a agitace ÚV KSČ vydána – s téměř dvouletým zpožděním – druhá verse přednášky I. F. Ivašina o boji SSSR proti mnichovské politice.[2504] Svým „zastaralým" pojetím už dosti kontrastovala se soudobými texty, které již zacházely mnohem dál.

Vydávání sovětských prací se od ledna 1953 víceméně soustředilo do nově vzniknuvšího Státního nakladatelství politické literatury, jímž bylo nahrazeno bývalé stranické nakladatelství Svoboda. Změna se projevovala i v poměrně jednotné grafické úpravě nových titulů.

V dubnu 1953 vyšel český překlad Gusových amerických inspirátorů mnichovské politiky[2505] a v květnu vyšli znovu, v upraveném překladu, v téměř kapesní úpravě a naposledy *Padělatelé dějin*.[2506] Upravený překlad „*historické informace*" (resp. „*historického dokumentárního přehledu*") ovšem opět nebyl prost chyb a nepřesností.

V červnu 1953 nakladatelství vydalo brožurku *SSSR – ochránce a osvoboditel československého lidu*,[2507] obsahující Popovovu stať o americké aktivní účasti na Mnichovu[2508] a studii F. Petrova o čs.-sovětských

odsouzených vytvářela v určitém směru jistý „legální" prostor pro změnu pohledu na osobnost Edvarda Beneše. I z tohoto hlediska je třeba hodnotit všechny pokusy o odlišné chápání Benešovy osobnosti v letech předcházejících roku 1963.

[2503] Mimochodem, tato úvaha nebezpečně zavádí osobnost Klementa Gottwalda do naprosto totožné posice, jakou určoval Benešovi výklad jeho úlohy v září 1938, uplatňovaný v letech 1945–1948 – president kdesi ve vzduchoprázdnu bojuje za dobrou věc a za jeho zády reakce (v tomto případě Slánský) rozvíjí své rejdy.

[2504] I. F. IVAŠIN: *Boj SSSR proti provokační „mnichovské" politice, boj za kolektivní odpor proti útočníkům. Těsnopisný záznam přednášky na Vysoké stranické škole při ÚV VKS(b)*. Přeložila Kaťa Ošancová, odborně revidoval Vladimír Kubát. Oddělení propagandy a agitace Ústředního výboru KSČ, Praha 1952. Vizte u pozn. 1188.

[2505] M. GUS: *Američtí imperialisté – inspirátoři mnichovské politiky*. Přeložil Rudolf Lužík. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1953. Inserce – Rudé právo, 24. 4. 1953, s. 3.

[2506] *Padělatelé dějin. Historický dokumentární přehled*. Překlad Dana Starnovská s použitím překladu I. českého vydání. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1953. Inserce – Literární noviny, 23. 5. 1953, s. 12.

[2507] *SSSR – ochránce a osvoboditel československého lidu. Dvě stati A. J. Popova a F. Petrova*. Překlad Zdeněk Dvořáček a Jaroslava Fikejzová. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1953. Inserce – Práce, 6. 6. 1953, s. 6.

[2508] Vizte u pozn. 2060.

vztazích během Velké vlastenecké války, přetištěnou z *Otázek dějin*.[2509] V říjnu 1953 vyšel Šejnmanův *Vatikán za druhé světové války*.[2510] V té době již nakladatelství realisovalo vydání nových českých prací.

Mnichovský svazek Spisů Klementa Gottwalda

27. května 1953 byla v tiskárně *Rudého práva* zahájena sazba nového, již osmého svazku *Spisů* Klementa Gottwalda. Jeho rukopis, připravovaný opět Ústavem dějin KSČ, stačil Gottwald ještě před svou náhlou smrtí osobně přečíst a schválit.[2511] Po dokončení sazby se 29. července začal nový sborník tisknout. Vyšel ovšem až v listopadu, zato v olbřímím nákladu 200 400 výtisků.[2512]

Nový svazek Gottwaldových prací z let 1937–1938 v základě kopíroval dosavadní sborník *Deset let 1936–1946*, odstraňoval však některé jeho chyby, přinášel některé neznámé jednotliviny, ale také dosti zevrubný přehled Gottwaldových životopisných dat z daného období.

Předmluva opakovala stále totéž, tedy, že *„v tomto svazku je zachyceno hrdinné úsilí komunistické strany, která pod vedením Klementa Gottwalda organisovala širokou lidovou frontu proti stále agresivnějšímu hitlerovskému fašismu a na obranu demokracie, svobody a míru. Je to nejpohnutější období, v němž Klement Gottwald řídil boj za semknutí všech demokratických sil proti spiknutí domácí a zahraniční reakce, proti kapitulantské mnichovanské politice, vedoucí k zradě národa a cizácké porobě. V době, kdy se buržoasie v čele s Benešem paktovala se západními imperialisty a hitlerovskými fašisty, byla komunistická strana jedinou opravdovou představitelkou národa, odhodlanou bránit s naším lidem a po boku Sovětského svazu národní a státní nezávislost.“*[2513] Upozornila také na význam Gottwaldova proslovu ve Stálém výboru Národního shromáždění, *„v němž Klement Gottwald s hlubokým rozhořčením i husitskou opravdovostí a horoucím vlastenectvím odsoudil podlou zradu a kapitulantství buržoasie, která vydala naši vlast fašistické porobě“*. Tentokrát je prý tento proslov otištěn v autentickém znění, neboť v předchozím vydání ve sborníku *Deset let*, byly do něj nedopatřením vsunuty některé odstavce z jiného stranického dokumentu.

Přesto předmluva obsahovala novou informaci, která se týkala Gottwaldova pobytu v Moskvě v r. 1938. *„Právě tak jako v uplynulém roce účastnil se Klement Gottwald i v roce 1938 jako člen politického sekretariátu EKI řešení důležitých otázek mezinárodního revolučního hnutí. Od počátku ledna do poloviny května 1938 dlel v Moskvě, kde měl též obsáhlý rozhovor o československé otázce s J. V. Stalinem.“* Načež následovala rekvisity Gottwaldova zmocnění, *„tlumočil tehdejšímu presidentu Benešovi osobní vzkaz soudruha Stalina, že Sovětský svaz je připraven za všech okolnosti pomoci Československu – a to i tehdy, kdyby tak neučinila Francie, na niž byla sovětská pomoc vázána“*.

A konečně na s. 289 bylo v Gottwaldově životopisném přehledu uvedeno u poloviny května 1938: *„Kl. Gottwald se vrátil po více než čtyřměsíčním pobytu v Moskvě do Československa. Tlumočil tehdejšímu presidentu Benešovi vzkaz J. V. Stalina, že Sovětský svaz je připraven pomoci Československu i v případě, že tak neučiní Francie, na niž byla sovětská pomoc vázána. Ovšem tuto pomoc může poskytnout jen pod podmínkou, že se Československo bude bránit a o sovětskou pomoc požádá.“* – Uvedená informace o květnovém setkání se Stalinem sice zcela souzněla s Gottwaldovou zdravicí Stalinovi z prosince 1949, zato ale ve své podstatě závažně narušovala Kopeckého thesi, že dotyčná schůzka proběhla v září.[2514] Jestliže Stalin měl dát Gottwaldovi ujištění o sovětské pomoci počátkem května, tj. před prvním výrazným nátlakem západních spojenců a před květnovou mobilisací, mělo toto ujištění zcela jinou váhu než v září, tváří v tvář přímému ohrožení republiky. Tento dosti závažný rozpor s dosavadním líčením Gottwaldova zmocnění však nebyl nikterak zdůrazňován.

[2509] Ф. ПЕТРОВ: *К вопросу о советско-чехословацких отношениях в годы Великой Отечественной войны Советского Союза*. Вопросы истории, № 10/1951, s. 22–42.

[2510] M. M. ŠEJNMAN: *Vatikán za druhé světové války*. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1953. Inserce – Práce, 17. 10. 1953, s. 6.

[2511] Jan PACHTA: *Ke kritice ediční práce v uplynulém období*. Příspěvky k dějinám KSČ, č. 4/1964, s. 571.

[2512] Klement GOTTWALD: *Spisy VIII. 1937–1938*. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1953. Inserce – Svět práce, 5. 11. 1953, s. 11.

[2513] GOTTWALD: *Spisy VIII.*, c. d., s. 7.

[2514] Jak prokázali později ruští historikové, Gottwald byl u Stalina společně s Molotovem a Dimitrovem 5. května 1938 v čase od 23.30 do 3.15. А. В. КОРОТКОВ – А. Д. ЧЕРНЕВ – А. А. ЧЕРНОБАЕВ: *Посетители кремлевского кабинета И. В. Сталина. Журналы (тетради) записи лиц, принятых первым генсеком. 1924–1953 гг.* Исторический архив № 5–6/1995, s. 15. V knižním vydání od týchž autorů: *На приёме у Сталина. Тетради (журналы) записей лиц, принятых И. В. Сталиным (1924—1953 гг.)*. Новый хронограф, Moskva 2008, s. 236. Srov. Sabine DULLINOVÁ: *Stalinovi diplomaté v Evropě 1930–1939*. Themis, Praha 2004, s. 251.

Tak např. obsáhlá recense Jindřicha Veselého v *Čs. časopise historickém* zabalila nové časové určení Gottwaldovy schůzky se Stalinem do nervosních květnových dnů a mobilisační činnosti KSČ, bez jakéhokoliv upozornění, že jde o nové zjištění: *„Všechny poctivé demokraty současně zajímala otázka, jak se zachovají spojenci Československa, bude-li přepadeno Hitlerem. Stálé ustupování Anglie a Francie před německými nacisty dávalo tušit, že stanovisko západních imperialistů v otázce porobení Československa přes všechny závazné a slavnostní sliby a spojenecké smlouvy nebude se valně lišit od toho stanoviska, které zaujali v otázce obsazení Rakouska. Proto tím více se široké pracující vrstvy naší země zajímaly o to, jakou posici v případě přepadení ČSR zaujme náš východní spojenec, Sovětský svaz. Proto také sesypala se na soudruha Gottwalda spousta dotazů v této záležitosti, jakmile se v květnu 1938 vrátil po delším pobytu v SSSR do Československa. A soudruh Gottwald odpověděl jim jako vždy velmi jasně: »Když jsem nyní přijel ze zahraničí, ptali se mně mnozí lidé, co budou dělat naši přátelé. Na to mohu odpovědět jen jedno: Nedají nás, když my sami se nedáme. A bude-li to útočník vědět, pak si útok na nás desetkrát rozmyslí. Jen tak lze zachránit mír a republiku.« Toto stanovisko, jak známo, nebylo jen pouhým míněním soudruha Gottwalda. Vycházelo z jasných slov soudruha Stalina, která byla vyslovena v dlouhém rozhovoru se s. Gottwaldem, slov, která tlumočil soudruh Gottwald i presidentu republiky Benešovi. Soudruh Stalin tehdy otevřeně prohlásil, že Sovětský svaz je ochoten pomoci Československu třeba sám, bez západních spojenců, bude-li ovšem o to požádán a bude-li se republika sama bránit. Více než přátelský, ba vpravdě bratrský postoj Sovětského svazu získával nesmírné sympatie v našem lidu. Naši pracující, posíleni ve svých úmyslech nevydat republiku Hitlerovi, chystali se k houževnaté obraně své vlasti. Bylo jen logickým, že současně opouštěli své dosavadní vůdce a stále více se přimykali k revoluční obranné frontě, kterou vytvářela kolem svých praporů a šiků Komunistická strana Československa. Tak se v období, kdy se jednalo o existenci republiky, podařilo straně pod vedením soudruha Klementa Gottwalda vyvolat mocné hnutí pracujícího lidu a všech demokratických a pokrokových lidí Československa na obranu naší nezávislosti. Komunisté všemi silami posilovali odhodlání lidu bránit republiku. Stejné odhodlání bylo i mezi vojáky v armádě. Květen 1938 jasně potvrdil, že republiku lze vojensky úspěšně bránit. Po boku Československa stál připraven jeho spojenec, Sovětský svaz.“*[2515]

Jinak se recense držela osvědčeného schématu, tedy, že *„naše buržoasie a její vláda, ze strachu o své třídní zájmy, nepřijaly nabízenou pomocnou ruku Sovětského svazu. Účastnily se naopak, Beneše nevyjímaje, provádění zrádných plánů západních imperialistů, kteří zatím vedli jednání s Hitlerem. Nejednalo se o nic menšího než o to, aby v zájmu uskutečnění imperialistických plánů proti Sovětům bylo vydáno Československo Hitlerovi. Naši kapitalisté, bankéři a velkostatkáři ve své zášti proti Sovětskému svazu, ve své nenávisti proti dělnictvu a pracujícímu lidu, v zájmu udržení svých bezpracných zisků a blahobytu byli ochotni zradit národ a stát. Jen když v Československu bude zachováno panství kapitalismu a imperialistům umožněn útok na Sovětský svaz. Po boku čs. buržoasie stáli její věrní pomocníci, vůdcové vládně-socialistických stran. Napomáhali jí rozdrobit a podkopat vůli lidu k odporu a obraně vlasti, podvody a klamem odvrátit jej od boje a přinutit k hanebné kapitulaci.“*

Veselý, který v recensi neustále opakoval, jak KSČ posilovala všemi silami odhodlání lidu bránit republiku, se ale v závěru zamyslel nad tím, proč vlastně mohlo dojít ke kapitulaci: *„Vyvstává otázka: jak to, že tak silné a masové hnutí československého lidu nedovedlo zabránit mnichovské zradě a kapitulaci? Jak se mohlo stát, že buržoasní reakce domácí i zahraniční mohla dosáhnout splnění svých špinavých, zrádných plánů?“* Odpověď na tuto otázku se úloze KSČ vlastně vyhnula, neboť vinu nese opět čs. buržoasie a Beneš: *„Bylo tomu tak především proto, že až do poslední chvíle, až do konce zůstali ve službách čs. buržoasie vůdcové socialistických stran. Že až do dokonání zrady odmítali společný postup s komunisty. Stalo se to proto, že odpovědní činitelé – vláda i president Beneš – jednali za zády pracujícího lidu, klamali jej sliby o obraně, paktujíce se současně s nepřítelem. Na konec jej postavili před hotovou věc, aniž by mu dali možnost vyjádřit své mínění. Konečně jednou z rozhodujících příčin mnichovské porážky a kapitulace byla zrada Anglie a Francie – spojenců, na něž se zahraničně-politicky až do poslední chvíle česká buržoasie orientovala, aniž by přijala nabízenou pomoc Sovětského svazu.“*

Kam se náhle poděla ona hodnota argumentů komunistické strany, to Veselý takticky obcházel, aby důkaz o síle protimnichovské politiky KSČ odvodil od událostí pozdějších: *„Český a slovenský pracující lid vyvodil z Mnichova a získaných zkušeností také důsledky. Uviděl a poznal zrádnou úlohu západních imperialistů, přesvědčil se na vlastním těle o nesprávnosti a chybné orientaci tak dokonale zkrachovavší masaryko-benešovské politiky, usměrněné výhradně na západ. Poznal zrádnost a nízkou chamtivost vlastní buržoasie. A současně se v praxi přesvědčil o čestnosti a poctivosti politiky Sovětského svazu, čímž jeho sympatie k prvnímu socialistickému státu nesmírně vzrostly. Mnichov dal současně všemu našemu pracujícímu lidu možnost poznat správnost a čest-*

[2515] Jindřich VESELÝ: *O VIII. svazku Spisů Klementa Gottwalda*. ČsČH, roč. 2, č. 2/1954, s. 337–345.

nost politiky Komunistické strany Československa, která jediná se neposkvrnila kapitulanstvím, která naopak až do poslední chvíle a všemi silami bránila Mnichovu a nikdy se s ním také nesmířila. Nebylo proto divu, že když během okupace KSČ, vedená Klementem Gottwaldem, vzala na svůj štít boj za znovuzískání ztracené národní svobody a státní nezávislosti, mohla počítat s hlubokými sympatiemi a všestrannou podporou nejširších vrstev pracujícího lidu. Že se pak nakonec stala rozhodující silou při budování základů nové, ne už kapitalistické, nýbrž lidově demokratické Československé republiky. Že se KSČ nakonec stala nespornou představitelkou celého národa. Osmý svazek Spisů Klementa Gottwalda ukazuje jasně, z jakých příčin se tak muselo stát."[2516]

Václav Král a kontrarevoluční protisovětská politika

Ve sledovaném období se začal jako odborník na Mnichov prosazovat historik Václav Král. Absolvent Filosofické fakulty Karlovy university, který v r. 1949 obhájil svou disertaci na téma *F. A. Brauner za revoluce a reakce 1848–1849* projevoval již během studií zájem o marxistický pohled na dějiny.[2517] V průběhu své vojenské presenční služby nastoupil v r. 1950 jako vědecký pracovník do Vojenského historického ústavu, a proto se také jeho první příspěvky dotýkaly především otázek odboje za I. světové války, vzniku Československa a čs. armády.

Od druhé poloviny roku 1951 ovšem začalo pro Václava Krále období velice intensivní činnosti v rámci protimasarykovské a protibenešovské kampaně. Na podzim 1951 připravoval tři díly Rozhlasové university ke vzniku Československa a chystal pokračování ke svému dvoudílnému příspěvku o Benešovi a obraně státu. 12. prosince 1951 dodal bratislavskému nakladatelství Tatran dokončený rukopis a v první polovině roku 1952 vyšla jeho první ucelená protibenešovská knížka *Beneš a obrana státu*.[2518]

Současně doplnil autorský kolektiv učebnice čs. dějin pro poslední ročník gymnasií, do níž s Jiřím Doležalem[2519] napsal kapitoly pokrývající období od I. světové války do současnosti.[2520] Pro nakladatelství Naše vojsko chystal knihu *Masaryk, Beneš a armáda*[2521] a pro nový časopis *Historie a vojenství* napsal dvoudílný článek o vazbách Masaryka na americký imperialismus.[2522]

Jeho badatelský zájem se rychle přesouval z doby I. světové války a vzniku Československa k Mnichovu, což zřejmě urychlil i jeho přechod do nově vytvořeného Historického ústavu ČSAV, k 1. říjnu 1952.[2523] Po vydání protimasarykovského sborníku připravil brožuru s nástinem přednášky na stejné téma[2524] a současně dokončoval knihu, v níž hodlal odsoudit politiku prvních dvou presidentů v plné šíři. Rukopis byl zřejmě hotov již počátkem června 1953, do sazby byl dán 11. června, do tisku 12. října. Hotová kniha vyšla ovšem až v listopadu, resp. reálně v prosinci 1953 pod názvem *O Masarykově a Benešově kontrarevoluční protisovětské politice*.[2525]

[2516] Tamtéž. Chyby původní.

[2517] Životopisné údaje převzaty z práce – Roman ŠPERŇÁK: *Bojovník proti revizionismu. Václav Král v kontextu české marxistické historiografie. Diplomová práce.* Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích – Filozofická fakulta – Historický ústav, České Budějovice 2009.

[2518] Václav KRÁL: *Beneš a obrana státu.* Tatran, Bratislava 1952.

[2519] Kolegou z VHÚ. S Jiřím Doležalem v této době vystupovali i v rozhlase – např. pro vysílání 29. srpna 1952 připravili besedu o vítězné strategii sovětské armády ve Velké vlastenecké válce *Sovětský svaz – vítěz nad fašismem.* (Náš rozhlas, 25. 8. 1952, s. 11 a 15.)

[2520] *Dějiny ČSR. Učební text pro IV. třídu gymnasií.* Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1952. Jedná se o upravené druhé vydání učebnice *Československé dějiny pro IV. třídu gymnasií a vyšších odborných škol* (Státní nakladatelství učebnic, Praha 1950), zohledňující následný kritický ohlas i usnesení PÚV KSČ o učebnicích. Pasáže věnované Mnichovu (s. 201–205) napsali Jiří Doležal a Václav Král (u předchozího vydání nebyl členem autorského kolektivu). Analysu prvního vydání provedl Zdeněk BENEŠ: *Mnichov v československých a českých učebnicích dějepisu.* In: Mnichovská dohoda. Cesta k destrukci demokracie…, c. d., s. 281–293. Dodejme, že text původní učebnice z r. 1950 přebíral v mnichovské kapitole doslovně formulace z brožury *Života a boje pracujícího lidu ČSR za kapitalismu*, vydané k prvnímu Roku stranického školení (vizte pozn 1886), pouze závěr se významněji odlišoval. Král s Doležalem do nového vydání přidali kromě podstatně ostřejšího výraziva např. i motiv čs.-sovětské smlouvy a koše na papír, rekvisitu objednaného ultimáta a obsáhlý citát z Gottwaldova proslovu z 11. října 1938.

[2521] Úryvek z připravované knihy vyšel v listopadu 1952 v *Historii a vojenství* – Václav KRÁL: *Masaryk, Beneš a osvobozenecká legionářská legenda.* Historie a vojenství, č. 1/1952, s. 116–138.

[2522] Václav KRÁL: *Plány amerických imperialistů na světovládu a Masarykův první odboj.* Historie a vojenství, č. 2/1953, s. 122–142. Václav KRÁL: *Masaryk ve službách amerického imperialismu.* Historie a vojenství, č. 3/1953, s. 122–127.

[2523] ŠPERŇÁK, c. d., s. 21.

[2524] Václav KRÁL: *Dokumenty o protilidové a protinárodní politice TGM. Nástin přednášky.* Edice přednášek pro osvětové besedy, svazek 95. Orbis, Praha 1953. Do sazby šla na konci března 1953.

[2525] Václav KRÁL: *O Masarykově a Benešově kontrarevoluční protisovětské politice.* Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1953. Inserce – Svět práce, 17. 12. 1953, s. 11.

Kniha jako taková vycházela tematicky z Králova předchozího působiště, tj. z Vojenského historického ústavu, a šlo zřejmě o stejnou práci, kterou měl Král podle *Historie a vojenství* připravovat v Našem vojsku pod titulem *Masaryk, Beneš a armáda*. Současně obsahovala některé pasáže, které se objevily již ve studii *Beneš a obrana státu*. Tentokrát ovšem text obsahoval poznámkový aparát.

Přehled využitých archivů vypadal rovněž úctyhodně. Podle něj Král při psaní využil materiály Vojenského ústředního archivu, Vojenského historického ústavu a spisovny Ministerstva národní obrany, zřejmě jako první využil také prameny z Archivu Ministerstva zahraničních věcí a vedle toho čerpal rovněž z písemností Politického archivu Kanceláře presidenta republiky, Archivu Národního shromáždění, Archivu Živnostenské banky, Krajského archivu v Brně a *„Masarykova archivu“*. Bližší pohled do poznámkového aparátu však v řadě případů o konkrétních pramenech neříkal vůbec nic a u *„Masarykova archivu“* – kde nebylo jasné, zda má jít o písemnosti z PA KPR, nebo ze stále ještě existujícího Ústavu T. G. Masaryka – šlo o jednu jedinou písemnost, jež byla navíc nedáno publikována v protimasarykovském dokumentovém sborníku.

Poznámkový aparát byl značně torsovitý, informačně nevyvážený a knize zcela scházel seznam použité literatury. Při psaní Král opakovaně využíval edic DGFP a DBFP, dokumenty norimberského procesu, spisy Edvarda Beneše i některé exilové publikace, včetně Ripkovy knihy o Mnichovu a knížky Petra Buka. Ze zahraničních děl např. využil mnichovskou monografii Wheelera–Bennetta – jde patrně o nejstarší přiznanou práci s touto knihou – či promnichovský spisek Alfreda Fabre-Luce.[2526]

Redakční text na záložkách knihy charakterisoval Královu práci jako další příspěvek *„k boji proti falešné buržoasní legendě o prvních dvou presidentech předmnichovské kapitalistické republiky. Tato studie nevyčerpává problematiku daného thematu, avšak přináší nový, přesvědčivý a dosud neznámý dokumentární materiál, odhalující protilidovou a protinárodní politiku Masaryka a Beneše.“* Uvedla mj., že *„zvláštní pozornost je věnována Masarykové a Benešově protisovětské politice v období předmnichovské republiky, při čemž na konkretních faktech ukazuje válečné přípravy československé buržoasie, které byly součástí útočných plánů západních imperialistů proti Sovětskému svazu. Kniha přináší cenný dokumentární materiál a nové poznatky v obsáhlé kapitole o mnichovských událostech a o zrádné kapitulantské politice Benešově. Velmi mnoho místa je v knize věnováno předmnichovské československé armádě, která byla nástrojem protisovětské válečné politiky.“* Kniha měla dobře posloužit *„agitátorům a propagandistům, které vyzbrojí novými argumenty v boji proti zbytkům buržoasní ideologie“*, a její aktuálně politický význam měl spočívat v tom, *„že na dokumentárním materiálu odhaluje vylhanost mírové frazeologie, kterou západní imperialisté maskují svou protisovětskou válečnou politiku. Počínají si přitom obdobně jako v období mezi dvěma světovými válkami, kdy západní imperialisté, a s nimi jejich agenti – Masaryk a Beneš, nešetřili projevy o mírumilovnosti své politiky a zatím tajně připravovali protisovětské intervenční tažení, které mělo znovu upevnit vládu kapitalistů na celém světě. O této Masarykově a Benešově protisovětské politice přináší kniha Václava Krále bohatý a usvědčující dokumentární materiál. V tomto smyslu je kniha i příspěvkem dnešnímu boji za světový mír.“*

Kniha byla rozvržena do pěti kapitoly a rozebírala politiku Masaryka a Beneše od počátků jejich zahraniční odbojové akce až do Mnichova. Členění kapitol bylo poněkud nevyvážené – mnichovskému úseku byla věnována kapitola pátá *„Zrádná kapitulace buržoasie v Mnichově vyvrcholením Benešovy protisovětské politiky“*, zabírala přitom asi třetinu celé knihy. Jestliže redakční text vyslovil naději, že kniha dobře poslouží *„agitátorům a propagandistům, které vyzbrojí novými argumenty v boji proti zbytkům buržoasní ideologie“*, alespoň po formální stránce byly k této naději všechny předpoklady. I novou Královu práci charakterisoval – i na soudobé poměry – neskonale suverénní způsob vyjadřování a užívání velmi silných slov a okázalých formulací, hromadění citově zabarvených přívlastků a celková dikce hodná veřejného žalobce. Množství materiálů, na které se autor odvolával, jej zdánlivě k tomuto jeho „temperamentnímu“ způsobu výkladu opravňovalo. Do epické šíře tu byly rozváděny veškeré dosavadní interpretační posuny, některé jsou pak prohlubovány a dováděny do netušených důsledků. Odhalení, která Král v knize presentoval, tak byla bez nadsázky šokující.

Král se sice držel koncepce protisovětského *„velkého spiknutí“*, ale chápal je šířeji. Mnichov sám není primárně československou záležitostí, neboť československá otázka byla *„jenom dílčím problémem plánu západních imperialistů na zničení Sovětského svazu za pomoci fašistických útočníků a tím zabezpečení existence kapi-*

[2526] Alfred FABRE-LUCE: *Histoire secrète de la conciliation de Munich*. Éditions Bernard Grasset, Paříž 1938.

talismu. V Mnichově tedy šlo konec konců v posledních důsledcích o existenci kapitalismu.“[2527] Další existence kapitalismu byla tudíž ohrožena další existencí Sovětského svazu.

Nacistická agrese pochopitelně probíhala za souhlasného stanoviska západních velmocí, kdy „*Anglie a Francie se smířily s tím, že obětují drobné státy na východních hranicích Německa, státy, které až dosud byly nerozlučnou součástí jejich mocenské a bezpečnostní soustavy v Evropě. Versailleská soustava měla být pohřbena, nástupnické státy, jež vznikly jako výsledek revolučního proletářského hnutí, měly být obětovány německému imperialismu, měly se stát pomocnými zálohami německého nacismu v jeho válce proti Sovětskému svazu.*“[2528]

Pro politiku Masaryka a Beneše byla podle Krále od počátku vzniku republiky hlavní linií linie protisovětská. Na této podstatě nezměnil nic ani nástup Hitlera k moci. Masaryka a Beneše označil za „*staré agenty západních imperialistů*“, kteří „*velmi dobře znali protisovětské plány svých protektorů a byli ochotni ze všech sil napomáhat k jejich uskutečnění. Nikdo z nich se neznepokojoval tím, že bestiální Hitlerův režim znamená nejvážnější ohrožení existence českého a slovenského národa.*“[2529]

V otázce zahraniční politiky sice Král připustil, že „*československá buržoasie, až dosud jednotná, rozdělila se na dva tábory*“, obratem však zdůraznil, že mezi nimi „*nebylo žádných zásadních rozdílů. Jedna část buržoasie, representovaná hlavně agrární stranou*“, se pod dojmem neochoty západních velmocí bránit ČSR orientovala na Berlín. „*Domnívala se, že pod Hitlerovou »ochranou« bude moci nadále vykořisťovat československý pracující lid.*“[2530] Hradní skupina „*zůstávala věrna své orientaci na západní imperialisty, Francii a Anglii. Jestliže však Paříž i Londýn dávaly najevo, že nechtějí překážet Hitlerově agresi na východ, že netrvají na uspořádání východní Evropy podle zásad versailleské smlouvy, že jsou ochotny vzdát se svých posic na východních hranicích Německa, znamenala v podstatě i tato zahraničně politická koncepce Hradu ve svých posledních důsledcích kapitulaci před hitlerovským Německem.*“[2531]

Čs. buržoasie v letech hospodářské krise a zostření třídních rozporů „*sama přestala věřit v účinnost buržoasně demokratického systému jako nástroje k ochraně svého třídního panství*“, přiklonila se k fašismu, v němž „*spatřovala jediné východisko z krise*“, a „*v letech 1933–1934 byla přímo pod Masarykovým vedením uvedena v život celá řada opatření směřujících k nastolení fašistického režimu.*“[2532]

Pokus o přímé nastolení fašistického režimu v r. 1935 skončil „*zásluhou bdělosti KSČ*“ naprostým krachem a „*český fašismus, který se plížil k moci, utrpěl rozhodující porážku*“. „*Buržoasie poznala, že touto cestou jít nelze, že československý lid nikdy neopustí svůj rozhodně protifašistický a protihitlerovský postoj*“, „*poznala, že její vnitřní síly nestačí k tomu, aby mohla sama zlomit revoluční dělnickou třídu, vedenou KSČ.*“ Východiskem by byla fašistická diktatura, ale pro převrat neměl buržoasie dost sil. „*Jedinou nadějí stala se kapitulace před Hitlerem.*“[2533] A právě zde se podle Krále „*setkaly oba tábory buržoasie; kapitulace před Hitlerem stala se společným cílem jak té části buržoasie, která se orientovala na Berlín, hledajíc v tisícileté říši Hitlerově trvalé zajištění svých třídních zájmů, tak i té části buržoasie, která se v čele s Benešem orientovala na západní imperialisty. S hlediska těchto zákeřných plánů buržoasie jako třídy a vzhledem k protifašistické a protihitlerovské náladě lidových mas bylo nutno svěřit řízení politiky, směřující ke kapitulaci, do obratných rukou Benešových.*“ – Tím Král vlastně postuloval nové chápání Benešovy politiky, neboť mnichovská kapitulace z jeho pohledu již nebyla žádným selháním či krachem dosavadní politiky, ale cílem!

Bylo pro ni třeba změnit taktiku. „*Místo reakčních a kompromitovaných fašistů a agrárníků nastupuje Beneš se svou buržoasně demokratickou gloriolou, aby za pomoci západních imperialistů dokončil to, co nemohli provést Beranové a Hodačové.*“ Beneš odmítal řešení situace pomocí fašistického převratu, ovšem podle Krále nikoliv „*z nějaké lásky k demokracii, ale z obavy, jak by na takový puč reagovalo dělnictvo pod vedením KSČ. Jinak se však Beneš ve svých názorech na vnitropolitické problémy ČSR nikterak nelišil od Berana a jemu podobných.*“[2534]

S faktem, že ve stejné době uzavřel Beneš smlouvu se Sovětským svazem, se Král vypořádal ve stejném duchu – existence sovětsko-čs. smlouvy „*byla pláštíkem, za nímž měla být připravena dohoda s fašistickými útočníky*“, pojistkou „*proti útokům zleva*“, aby si mohl „*zajistit si důvěru pracujícího lidu a utvrdit ve veřejném*

[2527] KRÁL: *O Masarykově a Benešově…*, c. d., s. 165.

[2528] Tamtéž, s. 146.

[2529] Tamtéž, s. 148.

[2530] Tamtéž, s. 147.

[2531] Tamtéž, s. 147–148.

[2532] Hned v další větě ale Král připustil, že Hrad zůstával „*i nadále představitelem buržoasně parlamentárního systému vlády*“.

[2533] Tamtéž, s. 148–149.

[2534] Tamtéž, s. 150.

mínění dojem, že vláda republiky a president nemají nic společného s fašisty a kapitulanty, ba naopak, že jsou připraveni k obraně republiky.“[2535]

V Králově pojetí se tak Beneš mění v jakéhosi génia klamu a podvodů, neboť *„žádný jiný politik než Beneš, jemuž se podařilo oklamat veřejnost a získat důvěru, nemohl by přivést národ až ke zrádné kapitulaci. Lidé druhu Beranova, projevující otevřeně svou touhu po dohodě s Hitlerem, by byli smeteni lidovým hněvem dříve, než by došlo k rozhodným okamžikům. Buržoasie, vědoma si své slabosti, potřebovala někoho, kdo by hrál komedii obrany republiky, kdo by v rozhodném okamžiku zaskočil náš lid.*“[2536]

Buržoasie dokonce usilovně pracovala na udržování demokratické pověsti a pro tento účel pořádala i občasné útoky proti němu, aby *„se ve veřejnosti upevňovalo přesvědčení, že Beneš je mužem demokracie, že je mezi ním a fašismem zásadní rozdíl, že Benešovi je možno klidně svěřit osud republiky v tak těžkých chvílích, jaké nadcházely. V tomto smyslu je třeba hodnotit agrární kandidaturu prof. Němce na presidenta republiky, která nesporně přispěla k upevnění důvěry všech demokratických živlů k Benešovi.*“[2537]

Veškeré kroky Benešova vedení, mířící údajně k obraně státu, tak byly pouhým zakrýváním skutečného cíle, kapitulace. Benešovým plánem bylo *„nepozorovaně se proplížit ke kapitulaci“*.[2538]

Benešova nečistá hra, kterou hrál s čs. lidem, šla podle Krále do takových podrobností, že *„vypočítavý Beneš, spekulující na dlouhodobé perspektivy, provedl kapitulaci v Mnichově takovým způsobem, aby se mohl po válce vrátit do republiky jako president, aniž by v něm český lid viděl zrádce, který mu přivodil Mnichov a nacistickou okupaci.*“[2539] Jeho *„podlá hra v Mnichově r. 1938 byla součástí velkého plánu západních imperialistů na protisovětské křižácké tažení německého fašismu.*“[2540] Jeho *„taktikou bylo naopak nekompromitovat se zjevně s Hitlerem, hrát komedii obrany republiky až do konce a přijmout kapitulaci jako »nevyhnutelný diktát«. Šlo o to, aby Beneš sehrál celou komedii takovým způsobem, aby v očích lidu zůstal bez viny, aby se mohl vrátit na bodácích anglických a amerických imperialistů jako osvoboditel. Tato nová osvoboditelská gloriola měla odstranit všechny pochybnosti, které by snad mohly u našeho lidu vzniknout o Benešově postupu v Mnichově.*“[2541] Tak se podle Krále také stalo, *„že po válce jedni mnichované seděli na Hradě a ve vládě a jiní mnichované ve vězení, ačkoli všichni dělali jednu a tutéž politiku. Šlo jen o to, že tehdy ještě všemu našemu lidu nebyla jasná Benešova úloha v době ohrožení republiky fašistickými útočníky.*“[2542] Podstatou Benešovy politiky ale zůstávalo cílené provádění kroků, které vyprovokují útok proti SSSR, neboť kapitulace Československa a kapitulace Západu byly *„nezbytným předpokladem Hitlerových plánů na křižácké tažení proti Sovětskému svazu“*.[2543]

Značnou pozornost věnoval Král otázkám čs. zbrojení a právě v těchto partiích využíval některé závěry ze své studie *Beneš a obrana státu.* Podle Krále se čs. zbrojení nekonalo pro obranu státu, ale pro zisk kapitalistických vlastníků zbrojních závodů *„a dále proto, že tento výnosný obchod, na nějž prostředky poskytl náš pracující lid, zbavoval Beneše a zrádnou buržoasii všeho podezření z kapitulace. Ostatně Beneš věděl velmi dobře, že československé zbraně i po kapitulaci nepřijdou nazmar a že jich Hitler použije ve válce proti SSSR.*“[2544]

Zbrojení se v Králově pojetí proměnilo ve velmi širokou příležitost pro korupci, bylo provázeno nevídanými šlendriány, kdy pro zisky kapitalistů byla armáda zbavována zbrojního a technického zázemí. Agrárnická ministerstva národní obrany a vnitra, jakož i *„Benešovy kreatury“* v armádním vedení[2545] narušovaly bojeschopnost čs. armády. Sabotáž při budování armády ochromovala i hodnotu nových opevnění, *„na něž československý lid vynaložil tolik práce a potu“*. Namísto skutečné obrany jen další podvod a komedie. – Depresivní dojem ze sabotáží v čs. armádě se Král pokusil vyvážit odkazem na „duch“ vojska: *„Měla-li čs. armáda pod vedením Beneše, Syrových a Machníků značné technické nedostatky, neznamenalo to ještě, že by byla ve srovnání s fašistickou armádou méněcenná. Rozhodující by tu bylo nadšení lidu a duch armády“*.[2546]

[2535] Logický důsledek řečené these, že tímto se zřejmě Benešovi podařilo oklamat i představitele Sovětského svazu, Král nezohledňoval.

[2536] Tamtéž, s. 151.

[2537] Tamtéž, s. 152.

[2538] Tamtéž, s. 175.

[2539] Tamtéž, s. 153.

[2540] Tamtéž, s. 154.

[2541] Tamtéž, s. 168.

[2542] Tamtéž, s. 153.

[2543] Tamtéž, s. 208.

[2544] Tamtéž, s. 180.

[2545] Tamtéž, s. 219.

[2546] Tamtéž, s. 206.

Na těchto základech pak Král ředil či naopak zahušťoval osvědčené these a výkladové rekvisity. V knize tak samozřejmě nechybí argumenty Kutakova a Štejna – motiv čs.-sovětské smlouvy a koše na papíry, Benešovo prohlášení před Newtonem, že tato smlouva je druhořadého významu,[2547] že se bojí jen dvou věcí, války a bolševismu,[2548] ani Čermákovo sdělení Henckemu, že vláda přijme každý diktát a válku si přejí jen komunisté.[2549] Král mnohokrát opakoval, že Beneš svůj cíl kapitulovat před Hitlerem Beneš několikrát maskoval, aby se lidové masy *„nepostavily proti politice zrádné buržoasie“*.

Václav Král také podstatným způsobem rozšířil rekvisitu objednaného ultimáta. Vylíčil ji v podstatě jako součást Benešovy taktiky klamů a podvodů jakožto metodu *„předstíraného nátlaku“*. Věděl, že lid by nesouhlasil s přímou kapitulací, a proto vždy vytvářel zástupné důvody, proč k ní muselo dojít. – *„Jednání s henleinovci Beneš záměrně protahoval a odkládal, protože politiku ústupků Henleinovi pokládal za nebezpečnou, domnívaje se, že by mohla kompromitovat buržoasii, usvědčujíc ji z účasti na rozbití republiky. Proto také obsah Benešových jednání s henleinovci zůstával pečlivě utajen před veřejností. I když povzbuzoval naděje henleinovců* […], *obezřetně se nechal před veřejností vždy nutit k povolnosti před návrhy sudetských nacistů svými přáteli na Západě. Pečlivě dbal toho, aby každý svůj ústupek Henleinovi mohl vysvětlit »nátlakem ze Západu«.“*[2550]

Ze stejného důvodu Beneš souhlasil s Runcimanovou misí, viděl v ní *„možnost svalit odpovědnost za další vývoj událostí na Angličany“*, podobně jako Bonnet. Jenže zbavit se odpovědnosti se snažil i Chamberlain, který vydal prohlášení, že čs. vláda si vyslání Runcimana sama vyžádala. *„Všichni účastníci na přípravách kapitulace věděli, že se blíží rozhodný okamžik, a proto se chtěli skrýt před odpovědností za nadcházející události jeden za zády druhého. Všichni měli strach z pracujícího lidu svých vlastních zemí.“* I čs. lid, *„burcován komunistickou stranou, začal si uvědomovat zrádnou úlohu vlády i Beneše“*.[2551]

Metodu předstíraného nátlaku použil Beneš také 21. září, když si objednal francouzské a anglické ultimátum, aby mohl přijetí anglo-francouzského plánu představit čs. lidu *„jako důsledek neodolatelného nátlaku ze Západu“*. *„Prostřednictvím francouzského vyslance požádal Beneš Bonneta, aby »na něho naléhali v telegramu, který by mohl sloužit naklonění československého veřejného mínění k postoupení území, požadovaného vládou v Paříži a Londýně«. Je-li třeba ustoupit, dává Beneš přednost tomu, aby se tak stalo pod hrozbou, třeba i objednanou. Sám přiznával nutnost kapitulace, avšak s ohledem na budoucnost chtěl si ji dát vnutit »vyšší mocí«. Tuto vyšší moc dodal Hitler Daladierovi a Bonnetovi, Daladier a Bonnet ji dodali Benešovi“*.[2552]

Ale *„když se zrádci domnívali, že se jim konečně podařilo dokončit své velezrádné dílo, vystoupil činitel, kterého se nejvíce obávali – pracující lid, který, vyburcován komunistickou stranou, povstal, aby bránil svobodu a nezávislost své vlasti. Hodžova vláda, jež přijala kapitulaci, byla rázem smetena rozhodným hněvem jednotného lidu.“* Hněv lidu však přitom podle Krále *„nedopadl na hlavního vinníka kapitulace – na Beneše. Beneš, stojící v pozadí, zůstal i nadále presidentem republiky“* a *„k němu se v těchto dnech soustředily všechny naděje zrádné buržoasie“*.

Tehdy přišli Benešovi na pomoc pravicoví socialisté. *„Komunistická strana pod vedením soudruha Klementa Gottwalda pracovala zatím usilovně k záchraně republiky před německým nacismem i domácími kapitulanty z řad zrádné buržoasie. Pracovala k tomu, aby byla vytvořena vláda, která by byla vykonavatelkou jednotné vůle pracujícího lidu, jak ji vyjádřily masy demonstrující proti Hodžově vládě zrady a kapitulace. Soudruh Klement Gottwald vedl jednání s představiteli ostatních politických stran, především stran socialistických, o sestavení nové vlády, která by skutečně bránila republiku před německým nacismem. Takovou vládou mohla být jedině vláda lidové fronty, která by zrádnou buržoasii přitiskla ke zdi. Avšak stejně jako v předcházejících letech, tak i v této osudné hodině pravicoví socialističtí vůdcové znovu dokázali, že v otázce politiky jednotné lidové fronty nejsou ochotni naslouchat hlasu lidu, ale vždy ochotně vyplní příkazy, jež jménem buržoasie vydával Beneš. A protože vláda lidové fronty znamenala odstavení zrádné buržoasie z vedení republiky a současně i zmar protisovětských plánů západních imperialistů, pravicoví socialističtí vůdcové na Benešův pokyn odmítli vytvořit společně s komunisty vládu, která by s podporou všeho lidu bez rozdílu zachránila republiku. V těchto kritických chvílích pravicoví socialisté neodbočili s cesty, po které šli po celých dvacet let předmnichovské republiky; i tentokrát podřídili zájmy pracujícího lidu buržoasii a poskytli plnou podporu zločinné protisovětské Benešově*

[2547] Tamtéž, s. 161–162.

[2548] Tamtéž, s. 209. Zde Král navíc chybně citoval, když uvedl, že výrok pochází z DBFP-III-1, ačkoliv šlo o výňatek ze Henckeho zprávy z DGFP-D-2.

[2549] Tamtéž, s. 214.

[2550] Tamtéž, s. 209– 210.

[2551] Tamtéž, s. 210–211.

[2552] Tamtéž, s. 212. Zde využil argumentace Fabre-Luce.

politice.“ – Podle Krále *„jedině s podporou pravicových socialistů mohl Beneš pokračovat ve své komediantské politice »obrany« republiky“.*

Následoval motiv podvodné vlády: *„Aby vzbudil zdání, že nechce mít nic společného s kapitulantskou vládou Hodžovou, sestavil novou vládu generála Syrového a vyhlásil mobilisaci. Nová vláda byla jenom zástěrkou, za níž i nadále vládla vláda Hodžova.“* A *„tímto manévrem zmařil Beneš výsledky jednotného vystoupení pracujícího lidu proti kapitulaci 22. září“.*[2553] *„Národně socialistický zrádce Zenkl, náčelník Sokola Bukovský a legionářský »hrdina« Syrový měli získat této loutkové vládě důvěru lidu a umožnit tak provedení zrádné kapitulace.“*

Podvodná zářijová mobilisace měla *„zlomit odpor lidu proti kapitulaci. Povoláním statisíců mužů do armády byly přetrhány přirozené svazky na závodech, byla ochromena aktivita lidových mas. Statisíce mužů ve vojenských jednotkách, roztroušených v pohraničních horách a odtržených od všeho politického dění – to byl onen protivník, jehož se vláda chtěla mobilisaci zbavit.“* – Zde vlastně Král rozvíjel these Spurného. – *„Vojenské jednotky nebyly úmyslně informovány o politických jednáních a tak mohl Beneš nyní již v klidu přijmout kapitulaci. Všechna fakta svědčí o tom, že zářijová mobilisace nebyla ničím jiným než – jak se Beneš vyjádřil vůči západním diplomatům – »trikem na uklidnění ulice«.“*[2554]

Král, který několikrát v práci využil depeše vyslanců Osuského a Masaryka, je však pro období mezi 23. a 30. zářím nevyužil, a tak i zde zůstalo jakési „událostní vakuum“, které se autor pokusil vyplnit velmi ledabyle. Uskutečňování mobilisace podal jako dobu, kdy Beneš navenek předstíral zápas, ale ve skutečnosti připravoval podmínky pro kapitulaci: *„Benešovi se podařilo trochou předstíraného zápasu připravit přijetí Hitlerových požadavků. Armádu, která ležela zcela neinformována kolem pohraničních hor, překvapila zpráva o kapitulaci jako blesk z čista jasna. Jedinou starostí armádního vedení bylo nyní, aby vojáci opustili opevnění a vydali je Němcům. Hlavní velitel zděšeně prohlásil dálnopisem předsedovi vlády 29. září, že je třeba říci spojencům, že »náš voják nikdy nevydá a žádným rozkazem ho nikdo nepřinutí vydat pevnosti. Je to hnutí živelné, a to by již samo vyžadovalo, aby nebylo lámáno násilím«.“*[2555] – Je příznačné, že na tento poměrně důležitý dokument, obsahující výměnu telegrafických vzkazů mezi generály Syrovým a Krejčím, Král vůbec neuvedl odkaz a zamlčel i jméno Krejčího, o němž na předchozích stránkách citoval pouze krajně nepříznivé mínění německého generálního štábu.[2556] – Podle Krále pak Beneš a armádní velení namísto obrany chystali opatření, jak zakročit proti odpůrcům kapitulace.

Král pochopitelně vycházel z premisy, že Československo se bránit mohlo, tím spíše se sovětskou pomocí. Nastínil pro tyto účely i zásady *Zeleného plánu* a rámcově i blíže nespecifikované varianty plánů čs. obrany.[2557] Přes jejich nedostatečnost nepochyboval o tom, že se sovětskou pomocí *„mohlo Československo vstoupit do války s jasnou perspektivou, že Hitler bude poražen a zničen“* a že by i západní velmoci byly pravděpodobně nuceny vstoupit do války. *„Avšak porážkou Hitlera by západní imperialisté ztratili veškerou naději na zničení Sovětského svazu. Porážkou Hitlera v r. 1938 by bylo zmařeno politické úsilí, jež po celých dvacet let vynakládali na zničení země Sovětů. Jak známo, byl Beneš po celou tu dobu aktivním účastníkem této protisovětské politiky. A proto v duchu této protisovětské politiky Beneš v září 1938 kapituloval, aby Hitlerovi uvolnil cestu na východ, aby zapojil Československo do protisovětských plánů západních imperialistů.“*

Beneš tak podle Krále *„svou podlou zradou na národě“* umožnil *„hitlerovskému Německu jeho další existenci, jeho další výboje a vůbec vznik druhé světové války, která stála evropské národy desetimilionové oběti na životech a nezměrné materiální škody“*. Beneš *„celou svou činností“* pomáhal postavit na nohy novou protisovětskou intervenci. *„Bylo tedy u něho docela přirozené, že odmítl nabízenou sovětskou pomoc v září r. 1938. Nebude přece zvát Rudou armádu do Československa, když naopak smyslem jeho politiky bylo kapitulací Československa posílit Hitlerovu expansi na východ.“* Ale *„protože všemu našemu lidu již v r. 1938 a zejména pak v průběhu Velké vlastenecké války bylo jasné, že se sovětskou pomocí bychom republiku před Hitlerem uhájili, nemohl Beneš přejít mlčením svůj odmítavý postoj k Sovětskému svazu a jeho pomoci v září 1938.“* Musel nějak vysvětlit, *„proč odmítl nabízenou sovětskou pomoc. S drzostí, jež mu byla vlastní, prohlašoval, že tak učinil prý v zájmu Sovětského svazu. Prý »isolovaná válka naše a Sovětů proti Hitlerovi stala by se brzy všeobecným křižáckým tažením proti bolševismu, k němuž by se Západ v té či oné formě připojil«. Jde tu o lživé tvrzení, jež Beneš nabízí našemu lidu v době, kdy se Rudá armáda dokázala sama vypořádat s Hitlerem, jenž měl k disposici válečné stroje celé Evropy a podporu Západu »v té či oné formě« navíc.“* *„Benešova kapitulace v Mnichově“* je tak pro Krále

[2553] Tamtéž, s. 213–214.

[2554] Tamtéž, s. 214.

[2555] Tamtéž, s. 217.

[2556] Tamtéž, s. 205.

[2557] Tamtéž, s. 219–221.

„prostě důsledným pokračováním jeho protisovětské politiky, provozované po celých dvacet let předmnichovské buržoasní republiky“.[2558]

Odkazy na komunistickou stranu, jakožto vůdkyni čs. lidu, jsou v mnichovské kapitole takřka všudypřítomné, vždyť *„zločinným plánům“*, jichž se Beneš přímo účastnil,[2559] se postavila samozřejmě jen a pouze komunistická strana a Klement Gottwald.[2560] *„Vedení strany i stranickým masám bylo vždy jasné, kdo je Beneš. Ve svých projevech odhaloval Klement Gottwald Beneše způsobem tak pronikavým, že dnes, kdy máme přístup k dokumentům o činnosti Benešově, přímo překvapuje pronikavost Gottwaldovy analysy, jež se do posledního písmene kryla se skutečností. Strana odhalovala Beneše jako nejprohnanějšího politika buržoasie, který protilidovou činnost měšťácké vlády a vykořisťovatelský charakter buržoasní republiky dovede výborně maskovat frázemi o »osvobození«, o »demokracii« a »humanitě« a pod.“*[2561]

V kontextu tohoto Králova výroku je ovšem nelogické, proč zástupci osmi politických stran přišli 30. září za Benešem: *„Ještě 30. září, kdy zástupci osmi politických stran shromáždili se na Hradě u Beneše, varoval soudruh Gottwald před hanebnou kapitulací před Hitlerem a ukazoval, že není ještě vše ztraceno, že máme ještě možnost se bránit. »Bosí a bezbranní Habešané se bránili a my se podrobujeme. Jen se podívejte, jak se brání španělský lid. Máme skvělou armádu, národ jde s námi a je jednotný. Vždyť by ostatní svět nemohl nás nechat osamoceny. Ještě nyní by se měla ukázat naše síla. Ještě není pozdě. Požadavky mnichovské by se neměly přijmout.«“*[2562] Před čím Gottwald varoval? A neměla strana spíš Beneše zastavit? A kdo byli tito zástupci osmi politických stran? A jakých stran, když pravice byla pro Hitlera a vůdcové pravicových socialistů podporovali Beneše? – Jedinou smysluplnou funkcí tohoto odstavce tak zůstávalo jen připomenutí Gottwaldova citátu, u něhož mimochodem Král zase neuvedl zdroj.[2563]

Kdo tedy nese vinu na prosazení kapitulace? Hlavní příčiny *„nedostatečného lidového odporu proti kapitulaci“* měl odhalit Gottwald ve své přednášce z července 1945, tedy, že *„lid, který se bránit chtěl, nebyl do té míry jednotně organisován a politicky tak na výši, aby mohl svoji vůli prosadit – byl zaskočen Mnichovem“*. Podle Krále tak *„největší vinu na tom, že se buržoasii i v těchto rozhodných dnech podařilo prosadit svou kapitulantskou politiku, nesou vůdcové socialistických stran, kteří poslušně vykonávali všechny příkazy Benešovy“*[2564] a byli sami *„aktivními účastníky celé odporné hry“*. Jako dokladu použil Král citát Rudolfa Bechyněho z debaty v politickém výboru Státní rady z 23. března 1941, který se měl později stát hojně užívaným úslovím: *„Bechyně později prohlásil v Londýně: »Říkám si stále, že tehdy Pán Bůh Beneše osvítil, když dělal Mnichov tak, že jsme nebojovali. My, kteří jsme byli tehdy ve vládě, jsme jej kryli a byli jsme si toho vědomi, že nás národ bude strašně odsuzovat.«“*[2565]

Vedle toho se Král jako první – a zřejmě jediný – z historiků zmínil i o zrádcovské úloze Rudolfa Slánského uplatnil i thesi o zrádcovské úloze Rudolfa Slánského.[2566] *„Program obrany republiky, jak jej vytyčil Klement Gottwald, postavil před všechen náš lid jasnou perspektivu svobody a nezávislosti. Získával takovou mohutnou oporu v nejširších masách všeho pracujícího lidu, že nikdo ze zrádců a kapitulantů se proti němu nemohl otevřeně postavit. KSČ představovala největší překážku, která byla s to zabránit kapitulantské politice zrádné buržoasie. Nemajíc možnosti vystupovat otevřeně proti vlasteneckému programu KSČ, spoléhala buržoasie na podlé zrádce, kteří se zákeřně vetřeli do řad KSČ“*. Poté Král ocitoval *„výňatek z výslechu zrádce Rudolfa Slánského, který jasně ukazuje na spojení těchto agentů s Benešem a jeho kapitulantskou klikou“*. Král se jím opatrně vyvlékl z problému presidentské volby v r. 1935, neboť při ní Slánský desorientoval stranu, i z problému uzavření čs.-sovětské smlouvy, neboť na positivním obrazu Beneše měl rovněž zásluhu Slánský. Na jiném místě navíc Král zdůraznil, že *„není dnes pochybnosti o tom, že na skreslení politické linie lidové fronty měl hlavní podíl Slánský jako agent buržoasie“*. Do vytváření souvislostí s prosazením kapitulace a Slánského činnosti ve straně, se však Král nepouštěl. Konstatoval pouze, že *„již sama existence těchto zrádců v řadách revoluční proletářské strany ukazuje, že buržoasie měla úmysl kapitulovat před Hitlerem, že však sama neměla dosti sil,*

[2558] Tamtéž, s. 221–222.

[2559] Tamtéž, s. 178.

[2560] Tamtéž, s. 168–169.

[2561] Tamtéž, s. 174.

[2562] Tamtéž, s. 215.

[2563] Je zbytečné připomínat, že připomenutí Gottwaldova přemlouvání Beneše, aby neodstupoval, nebyl v této souvislosti zjevně žádoucí.

[2564] Tamtéž, s. 215.

[2565] Tamtéž, s. 168. Materiály Státní rady studoval Král ještě v Archivu Národního shromáždění.

[2566] Tamtéž, s. 172, 175–176.

aby se mohla obejít bez těchto zrádcovských kreatur. Protože se nemohla postavit čelem proti mohutné frontě lidu, vedené KSČ, pokusila se oslabit a rozvrátit tuto frontu zevnitř. Další historický vývoj však ukázal, že pracující lid, vedený komunistickou stranou v čele s Klementem Gottwaldem, dovedl slavně zvítězit nad zrádnou buržoasií a vypořádat se i s jejími podlými agenty." Důvody, proč se KSČ nepostavila již v r. 1938 proti kapitulaci, neuváděl.

Z výše uvedených výňatků z Královy knihy je zřejmé, že byla ambiciosním pokusem navázat na protimasarykovskou a protibenešovskou kampaň kromě dokumentových sborníků i formou ucelené monografie, využívající bohatý pramenný materiál z domácích archivů, s cílem naprosto překrýt poslední zbytky pozitivního obrazu obou presidentů, najmě Beneše, a nabídnout nový obraz mnichovských událostí důslednou optikou velkého spiknutí. Králova kritika Benešovy osobnosti nenechávala na nedávno zesnulém presidentovy doslova nit suchou a ve své afektovanosti hraničila až s Benešovou démonisací. Nezúčastněnému čtenáři mohla připadat jako velmi solidní a o prameny opřená práce, která boří nejednu buržoasní legendu.

Formální stránka knihy však již tak jednoznačně nepůsobila. Jak vyplývá i z uvedených výňatků, mnichovská kapitola knihy kolísala mezi vojensko-historickou studií a analysou Benešovy zahraniční politiky. Autor neustále přeskakoval od tématu k tématu, vracel se, opakoval a zcela libovolně zacházel s chronologií. Jeho důsledné uplatňování sumy tehdejších autoritativních thesí, k nimž přinášel i své vlastní, vytvářelo v textu mnohé nelogičnosti, takže si na více místech autor značně protiřečil. Ale jen odborník si zatím dokázal povšimnout, že s citacemi pramenů v knize není něco v pořádku. Ideologická hodnota Královy práce tak byla ve výsledku rozhodně větší než odborně historická.

Kapitoly z dějin první republiky

Patrně v lednu 1954 vydal Orbis knižní versi podzimního semestru Rozhlasové university z r. 1951, který se tehdy věnoval dějinám I. republiky. Knihu zpracovali Alexander Jandera a Alois Míka pod názvem *Kapitoly z dějin předmnichovské republiky.*[2567]

Více než dvouletý odstup vedl zpracovatele k úpravě původního formátu Rozhlasové university, a tak do knižní verse zařadili i některé poznatky z mezitím vydané tematické literatury. Původní členění lekcí Rozhlasové university však zůstalo zachováno, a tak Mnichovu byla vyhrazena poslední, třináctá kapitola.

Autoři v předmluvě připomněli, že jim nešlo o sepsání vědecké práce, ani si nekladli za cíl *„přinést nové poznatky o historii našich národů"*. To velmi dobře vystihovalo podstat zejména mnichovské kapitoly, která je velmi vydatným „vývarem" dosavadních mnichovských textů, thesí a rekvisit. V textu jsou citovány *Dokumenty k předvečeru druhé světové války*, Fierlingerova *Zrada*, Gottwaldovy projevy ze sborníku *Deset let*, Kopeckého *30 let KSČ* a velmi často nedávno vydaná Gusova kniha o amerických inspirátorech Mnichova. V textu jsou dále citovány nejméně tři dokumenty bez uvedení původu – záznam rozhovoru kancléře Šámala s Benešem z 28. 10. 1937 (údajně z Benešova archivu),[2568] úřední zpráva MNO o zahájení vyhledávacího řízení proti Františku Korondovi (střelba 22. května 1938 u Chebu)[2569] a hlášení velitelství 3. sboru o průběhu zářijové mobilisace.[2570] Výklad doplňují vzpomínky vedoucího tajemníka KV KSČ Bedřicha Kozelky (1902–1970), v r. 1938 dělníka v ČKD.[2571] Ačkoliv se autoři snaží postupovat víceméně chronologicky, přesto i oni podle potřeby skáčou v čase tam a zpět.

Na *Kapitolách z dějin předmnichovské republiky* je asi nejzajímavější skutečnost, že se svým přístupem k osobě presidenta Beneše velmi podobají Králově knize.[2572] Vzhledem k tomu, že Václav Král patřil k autorskému kruhu původní Rozhlasové university, není vyloučeno, že s ním autoři knižní verse konsultovali výslednou podobu, přestože v r. 1951 připravoval pouze díly o vzniku republiky.

„Díváme-li se dnes na všechnu tu špinavou hru naší buržoasie s republikou, zdá se nám, že je to neuvěřitelné. Bohužel, k tomuto poznání musela celá řada našich lidí dospět až po hrůzných zkušenostech nacistické okupace. Tehdy se černé dílo zrady našich národů dařilo proto, že mnoho našich občanů věřilo v presidenta Beneše,

---

[2567] Alexander JANDERA – Alois MÍKA: *Kapitoly z dějin předmnichovské republiky*. Orbis, Praha 1953. Inserce – Literární noviny, 23. 1. 1954, s. 12.

[2568] Tamtéž, s. 234. Spíše z Politického archivu KPR.

[2569] Tamtéž, s. 244.

[2570] Tamtéž, s. 251.

[2571] Tamtéž, s. 249–251.

[2572] Obě práce vznikaly téměř současně. *Kapitoly* byly odevzdány do sazby 4. června 1953, Králova práce 11. června. Králova kniha, zřejmě i z důvodu menšího rozsahu, se ovšem sázela kratší dobu, a tak šla do tisku již 12. října, kdežto *Kapitoly* až 14. listopadu 1953. Proto nakonec *Kapitoly* vyšly později.

že neslyšeli varovný hlas Klementa Gottwalda, který neúnavně bojoval proti této bludné a katastrofální víře, že naše buržoasie bude proti Hitlerovi bojovat a že nám Francie s Anglií přijdou na pomoc. … Jako červená nit se vine celou vnitřní i zahraniční Benešovou politikou poznání, že Beneš byl odjakživa zapřisáhlým nepřítelem Sovětského svazu a obdivovatelem Anglie, USA a Francie. Nebylo přání, které by Beneš západním imperialistům nesplnil. Proto se dalo nutně očekávat, že splní i poslední jejich přání a prodá naše národy Hitlerovi.“[2573]

Text operuje s tajemným „*Benešovým plánem*“, jímž měla být předem plánovaná kapitulace, a buržoasně demokratický proud je zde přímo řazen k fašismu: *„Čeští fašisté v čele s Hradem dělali všechno možné, aby oklamali náš lid, oslabili jeho bojeschopnost a vrazili mu dýku zrady přímo do zad. Bohužel »veliký plán« Benešův skutečně vykonal svou práci a oklamal mnoho našich poctivých občanů, kteří do poslední chvíle věřili, že Beneš zůstane věrný spojenecké smlouvě se Sovětským svazem a nedá naše země Hitlerovi. Trvalo dlouho, než náš lid poznal podstatu tohoto plánu a pochopil úlohu Beneše v mnichovské zradě, protože Beneš a celá skupina Hradu byli mistry v maskování. Na oko si hráli na demokraty, plamennými řečmi mluvili o svobodě, ale současně tajně vyjednávali s Hitlerovými plnomocníky. Už v roce 1936 přijal Beneš Hitlerovy posly Trauttmannsdorffa a Haushofera a nabídl jim spolek mezi Československou republikou a nacistickým Německem. Benešovi, zasloužilému »demokratu« nečinilo nejmenších potíží vyjednávat s krvavými nacistickými katany a byl ochoten s nimi dokonce vytvořit spolek proti Sovětskému svazu.*“[2574]

Jandera s Míkou samozřejmě citují i německé a britské dokumenty z přílohy k Fierlingerově *Zradě*, tedy ty, které vybírali již Kutakov a Štejn. Takže opět nechybí „rekvisita koše na papíry“ při Benešově rozmluvě s Eisenlohrem. Z tohoto rozhovoru prý vyplývá jedno: *„Beneš byl prostě ochoten udělat všechno možné, aby byl Hitler uspokojen a nechal ho na presidentském křesle. Neváhal i hnát naše vojáky společně s SS-many proti svým bratrům, proti Sovětskému svazu.*“[2575]

Stejně nezbytným byl i citát z květnové Benešovy rozmluvy s Newtonem, z níž podle autorů *„čiší jasné nepřátelství k Sovětskému svazu, který byl Benešovi vždy cizí a hrál v jeho protilidových politických tazích jen jakousi zástěrku, kterou zakrýval své pravé imperialistické smýšlení. Lid však ukázal jak Benešovi, tak i západním kupcům s národy, že všechny propočty ztroskotají na jeho odhodlaném odporu a vůli bít se s nepřítelem do posledního dechu. Všechny veliké, hrdé a pokrokové tradice českých i slovenských dějin se rozzářily v plném lesku v těchto osudově těžkých dnech. Nebylo váhání, nebylo strachu, nebylo nemohoucnosti; bylo jen plamenné nadšení bít se ruku v ruce s lidem sovětským proti všem! Proto musela naše i zahraniční buržoasie změnit po květnové mobilisaci taktiku, i když v rozbíjení republiky nepolevila.*“[2576]

Ani text *Kapitol* si nedělal těžkou hlavu ze silných slov. Lorda Runcimana např. autoři označili přímo za fašistu[2577] a *„anglického špiona“*,[2578] Henleina za *„Hitlerovu stvůru“*,[2579] Chamberlaina s Hitlerem pak za *„dva největší zrádce lidstva“*.[2580] Beneš získal mj. přízvisko *„mistr v klamání mas“*.[2581]

Právě on se při hledání způsobu *„ jak podvést náš lid a nedopustit, aby se sám, pod vedením komunistické strany, dal do boje proti útočníkovi“*, chopil hlavní úlohy. *„A tak v září začala poslední etapa Benešova plánu a největší komedie, kterou buržoasie sehrála s naším lidem“*.[2582] – Tím autoři samozřejmě mínili objednané ultimátum po údajném uveřejnění anglo-francouzského plánu. *„Uveřejnění noty vzbudilo veliký rozruch v republice, který se změnil v rozhořčení proti špinavé politice anglické vlády. A když československá vláda, domnívajíc se, že náš lid už není schopen žádných vážnějších akcí odporu, podmínky přijala, rozpoutala se taková bouře odporu proti Hitlerovi, anglo-americkým a francouzským šejdířům i proti kapitulantské vládě, že československá buržoasie už naprosto nevěděla kudy kam. A tak, aby zachránila reputaci a přitom vyhověla Hitlerovi a svým západním »spojencům«, sehrála komedii, která nemá v naší i světové historii obdoby. President Beneš se dohodl s anglickým vyslancem v Praze, Newtonem, o dalším postupu, kterým by Beneš byl kryt před rozhořčením lidu a mohl svůj úkol, předat pohraničí Hitlerovi, splnit*. President Beneš si prostě objednal u anglické a francouzské vlády ultimátum! *Chtěl tím dokázat před našimi národy, že on byl donucen pohraničí vydat, aby zachránil*

[2573] Alexander JANDERA – Alois MÍKA: *Kapitoly z dějin předmnichovské republiky*. Orbis, Praha 1953, s. 239, 242–243.
[2574] Tamtéž, s. 234.
[2575] Tamtéž, s. 235.
[2576] Tamtéž, s. 243.
[2577] Tamtéž, s. 244.
[2578] Tamtéž, s. 247.
[2579] Tamtéž, s. 234.
[2580] Tamtéž, s. 247.
[2581] Tamtéž, s. 250.
[2582] Tamtéž, s. 246.

mír, i když byl vždy proti tomu. Nota byla objednána depeší anglického vyslance Newtona dne 20. září 1938 britskému ministru zahraničí.“ „A následující noci byl celá komedie ukončena“ předáním ultimáta.[2583] – Autoři zde patrně pracovali s *Dějinami diplomacie*, neboť napsali, že *„v ultimátu bylo zvláště zdůrazněno, že »spojí-li se Češi s Rusy, válka může nabýti rázu křížového tažení proti bolševikům. Tehdy bude vládě Anglie a Francie velmi obtížné zůstati stranou.«“* – Asi netušili, že jde o doplněk, který k ultimátu připojil nedávno popravený André Simone…

Přijetí ultimáta ovšem *„proletěla jako blesk celým Československem“* a *„nic nemohlo zastavit vzedmutou vlnu rozhořčení a odporu našeho lidu“*. V čele odporu samozřejmě stála komunistická strana, která vyhlásila generální stávku a *„burcovala lid k jednotnému vystoupení proti kapitulantské, zrádcovské Hodžově vládě“*. Ta nakonec odstoupila, ale to byl pouze *„taktický ústup“* buržoasie. Nastoupení nové Syrového vlády a vyhlášení mobilisace bylo *„trikem“*.[2584]

Poměrně obratně si ale autoři poradili s problémem, proč se podařilo uskutečnit kapitulaci. Příčinu nacházeli ve falešné mobilisaci, kterou líčili podobně jako Spurný: *„Vláda sledovala v podstatě dva cíle; předně potřebovala dostat většinu dělníků z továren do armády a tak je podrobit vojenské kázni a dostat je z měst. Tím se chtěla buržoasie zbavit nebezpečí, že lid znovu povstane na obranu své domoviny a svrhne i vládu Syrového. Druhým důvodem byla snaha obalamutit náš lid zdáním, že vláda se chystá skutečně k obraně republiky a nedat mu tak příležitost k zákroku proti zrádcům. Dnes, po všech zjištěných skutečnostech je prokázáno, že tímto trikem se buržoasie skutečně pojistila natolik, že dosáhla konečné svého cíle a prodala pohraničí a konečně i celou republiku německým fašistům. Do armády byl úmyslně vnášen zmatek, nebylo ani vydáváno střelivo a když se tak někde stalo, tak ve velmi omezeném množství. Dlouholetá práce reakčních důstojníků nesla své prohnilé ovoce. Důstojnický sbor byl většinou složen z nejzavilejších nepřátel dělnické třídy a Sovětského svazu, kteří se činili vší mocí, aby podlomili bojovného ducha prostých vojínů, ochotných obětovat i své životy za republiku. Všechno bylo připraveno k spokojenosti Hitlerově, západních imperialistů i naší buržoasie.“*

Autoři se dokonce odhodlali „vpustit“ do výkladu i Godesberg. Příliš se jim to však nedařilo: *„A aby další průchod věcí byl zajištěn naprosto bezpečně, odhodlal se anglický předseda vlády, Chamberlain, ještě jednou navštívit Hitlera. Stalo se tak 22. září 1938 v Godesbergu.“* Jak jde toto dohromady s mobilisací, která byla vyhlášena až poté, co Chamberlain odjel do Godesbergu, autory již netrápilo. Rovněž se nedalo předpokládat, že by se zmínili o čs. odmítnutí godesberských podmínek: *„Hitler, který viděl, že Anglie skutečně plní své sliby nezasahovat do jeho útočných plánů, položil ještě další troufalé požadavky. Formou ultimata žádal, aby Československo odevzdalo další část svého území nejen nacistům, ale i fašistům polským a maďarským. Chamberlain Hitlerův postup bez námitek schválil. Strašlivá zrada na našich národech, zrada, jíž není rovno v dějinách, byla dokonána. Náš slavný lid, lid velikých pokrokových tradic, lid známý svou mírumilovností a pracovitostí, lid, který toužil jen po svobodě a byl ochoten svou krví ji udržet proti všem nepřátelům, byl hanebně prodán Hitlerovi za úplatek tažení nacistických hord do jediné země socialismu na světě, do Sovětského svazu.“*[2585]

Závěr autoři věnovali sovětské pomoci. Překvapivě se nepouštěli do zmocňování Gottwalda Stalinem a spokojili se s konstatováním, že v polovině září odpověděla sovětská vláda na čs. dotaz, *„že poskytne všechnu možnou pomoc všemi svými ozbrojenými silami i tehdy, když Francie odmítne. Nemohlo být lepšího důkazu věrnosti sovětského lidu našim národům.“*

Od Zdeňka Fierlingera pak převzali rekvisitu s marně čekajícím Litvinovem v Ženevě, ovšem ještě ji poněkud vylepšili: *„Tři dny po předání ultimáta československé vládě, 24. září 1938, vystoupil ministr zahraničí Sovětského svazu, Litvinov, s prohlášením, že sovětská vláda je pevně rozhodnuta poskytnout veškerou pomoc Československu a žádal, aby bylo ihned svoláno mimořádné zasedání Společnosti národů, které by veřejně odsoudilo krvelačného útočníka a pomocí kolektivní bezpečnosti zajistilo mír světu a zkrocení smrtonosného fašismu. Litvinovova nabídka byla odmítnuta a československý ministr zahraničí se na zasedání Společnosti národů vůbec nedostavil. Na naší straně stála nejlepší armáda světa – armáda Sovětského svazu – která věděla, zač bojuje, armáda, která už tolikrát zkrotila a na hlavu porazila každého útočníka. Avšak krvavá zrada na našem lidu byla už dávno dohodnuta a všechny nabídky Sovětského svazu odmítnuty. Zrádcovská buržoasie dokončila černé dílo, ke kterému se připravovala po mnoho let. Ve dnech Mnichova ji proklel všechen náš lid!“*[2586]

[2583] Tamtéž, s. 248. Zvýraznění původní.

[2584] Tamtéž, s. 250.

[2585] Tamtéž, s. 251–252.

[2586] Tamtéž, s. 254–255.

Zdeněk Nejedlý – muž proti Benešovi?

V únoru 1954 vydalo Státní nakladatelství politické literatury brožurku Libuše Škornové *Nejedlého kritika Benešovy zahraniční politiky k SSSR*.[2587] Jedna z nejbližších spolupracovníků Zdeňka Nejedlého a jeho pracovitá propagátorka činila touto brožurou pokus postavit Zdeňka Nejedlého po bok Klementa Gottwalda coby zásadního oponenta Benešovy zahraniční politiky od samotných počátků Československa až po Mnichov.

V září 1938, *„v těžkých chvílích národa“*, byl Nejedlý *„na svém místě“*. *„Zdeněk Nejedlý tehdy mluví před parlamentem i na ulicích a stojí v čele těchto velkých manifestačních protestních shromáždění. Pro něho, tohoto věrného a oddaného strážce tradic českého národa, byla tato kapitulace přímo zradou národního programu. Dodnes vzpomíná, jak nepochopitelné byly tyto všechny události sovětské mládeži, když je musil potom jako profesor na moskevské universitě vykládat a objasňovat.“* Po Mnichovu musel čelit náporu kapitulantů a jejich přisluhovačů, neboť si byl vědom toho, *„že je především třeba dát lidem zase důvěru, proto horlivě přednáší a objasňuje události i přes zákaz pořádání politických projevů“*. Musel čelit potížím, které byly kladeny jeho aktivitám kolem *Učitelských novin*, revue *Praha–Moskva* i činnosti Společnosti pro hospodářské a kulturní styky. *„Ze strachu, aby jim nikdo nemařil jejich kapitulantské plány, znemožňovali představitelé naší reakce stále víc a víc činnost a jakoukoli existenci všeho pokrokového. A jako pronásledovali komunistickou stranu jako nositelku toho pokroku, pronásledovali i Zdeňka Nejedlého, věrného přítele a zastánce dělnické třídy. Kapitulantská reakce prostřednictvím ministerstva školství a národní osvěty sdělila Zdeňku Nejedlému, že jest »pro význačnou a všeobecně známou jeho činnost ve hnutí komunistickém a pro šíření idejí komunistických slovem i tiskem jeho setrvání na filosofické fakultě ze zájmů státních nežádoucí«.“* – A zatímco *„Beneš měl málo práva lkát po Mnichovu, že jsme byli západními imperialisty zrazeni a opuštěni, když na této zradě a na její přípravě se po celá léta podílel“*, *„Mnichov ukázal prozíravost Zdeňka Nejedlého, který od samého počátku věřil jedině Sovětskému svazu a bouřil a varoval proti Benešově zahraniční politice“*.[2588]

Ojedinělý pokus Libuše Škornové o vyzdvihnutí Nejedlého úlohy v době Mnichova však neměl přímého pokračování a zůstal jednou ze slepých větví mnichovského výkladu v tomto období. Zdeněk Nejedlý se tak nestal dalším „mužem proti Mnichovu“, ani „mužem proti Benešovi“.

„Falešné hodnocení Mnichova“

V březnu 1954 vyšel péčí Právnického ústavu Ministerstva spravedlnosti první díl publikace Miroslava Cihláře *K vývoji státní správy v ČSR*.[2589] Jednalo se o Cihlářovu disertační práci z Vysoké školy politické a sociální, vypracovanou v r. 1950 a v rukopise suplující dosud neexistující ucelenou učebnici dějin správy.[2590] Vydaný první díl pojednával o dějinách správy od r. 1848 do r. 1945. Již v úvodu vydané knihy autor podotkl, že od napsání práce uplynuly více než dva roky, a tak *„nemohlo býti při konečné korektuře přihlíženo podrobně k výsledkům nových historických prací a procesu se škůdci uvnitř KSČ“*.[2591] Pečlivější pohled do seznamu použité literatury ukazoval, že až na pár zjevně dodatečně vepsaných výjimek skutečně zasahovala maximálně do r. 1950.

Práce podávala rovněž stručný souhrn mnichovských událostí ve vztahu ke státní správě.[2592] Kritisovala zde presidenta Beneše, vycházela při výkladu převážně z Kroftovy knihy *Z dob naší první republiky*, zatímco některé pasáže byly doslova opsány ze stranických brožur. Nikde v textu se však v souvislosti s kritikou Beneše neobjevily argumentace vycházející z Kutakovovy recense, což naznačovalo, že Cihlářova původní práce vznikla zřejmě před koncem léta 1950. Vzhledem k proběhnuvším posunům tak tyto pasáže působily velmi nezvykle. Staly se také záhy poté terčem kritiky Bedřicha Šindeláře (1917–1996) v Čs. časopise historickém.[2593]

[2587] Libuše ŠKORNOVÁ: *Nejedlého kritika Benešovy zahraniční politiky k SSSR*. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1954. Inserce – Literární noviny, 27. 2. 1954, s. 12. Text zřejmě vyšel v loňském roce v časopise Praha–Moskva, roč. 3, č. 2/1953, s. 57–70.

[2588] ŠKORNOVÁ: *Nejedlého kritika Benešovy zahraniční politiky*…, c. d., s. 68–69.

[2589] Miroslav CIHLÁŘ: *K vývoji státní správy v ČSR. Díl I.* Právnický ústav Ministerstva spravedlnosti – Orbis, Praha 1953. Autor byl svého času tajemník předsednictva ústřední komise lidové správy při ÚV KSČ. Inserce – Práce, 6. 3. 1954, s. 5.

[2590] *Vývoj státní správy v ČSR. Z diskuse o práci Miroslava Cihláře*. Právník, roč. 91, č. 9–10/1952, s. 632–634.

[2591] CIHLÁŘ: *K vývoji státní správy v ČSR*…, c. d., s. 18–19.

[2592] Tamtéž, s. 350–357.

[2593] Bedřich ŠINDELÁŘ: *První pokus o marxistické pojetí celkového vývoje státní správy v ČSR*. ČsČH, roč. 2, č. 3/1954, s. 532–537.

Šindelářova recense byla svým založením poněkud hnidopišská a častěji kritisovala nedostatky, které šly spíše nežli autorovi na vrub nakladatelství a tiskárně, a byla by rovněž značně kratší, pokud by recensent otevřeně napsal, že text práce odpovídá stavu k roku 1950 a že Cihlář pro účely knižního vydání upravil víceméně jen seznam pramenů a literatury. Pak by ale nemohl Cihláře kritisovat kvůli mnichovským pasážím.

Cihlářovi vytkl, že v knize zcela opomenul práci Zdeňka Fierlingera *Zrada čs. buržoasie a jejích spojenců*, z čehož pak mělo vyplynout i *„Cihlářovo falešné hodnocení Mnichova“. „Za nesprávný třeba také považovat postoj, který Cihlář zaujímá k politice t. zv. hradní skupiny buržoasie z třicátých let, o které tvrdí, že prý se »postavila… částečně na odpor proti německé fašistické agresi«, byť i ona »také pomáhala zbavit pracující lid jeho práv…« (viz str. 342). Toto nesprávné pochopení »hradní skupiny« a její falešné hodnocení pak také vedou autora k mylnému pojímání mnichovské zrady (str. 355–56) a autor pak vykládá Mnichov pomocí t. zv. ultimáta západních mocností, tedy pomocí legendy, kterou buržoasie záměrně šířila, aby tak zahladila stopy své zrady. Cihlář si neuvědomuje, že tu šlo v podstatě o »objednanou katastrofu«, kterou si k oklamání našeho lidu vyžádal od svých západních »přátel« právě tehdejší představitel »hradní buržoasie« – Dr. Edvard Beneš. Tato skutečnost je již dnes celkem dobře známa, a to nejen z práce V. Krále (O Masarykově a Benešově kontrarevoluční protisovětské politice, Praha 1953) a z nedávno vyšlé knihy R. Beckmanna (K diplomatickému pozadí Mnichova, Praha 1954), ale na jádro této skutečnosti poukázala vcelku správně již práce Zd. Fierlingra Zrada čs. buržoasie a jejích spojenců, Praha 1951, jíž – jak již výše byla zmínka – Cihlář nepoužil, třebaže tak učinit mohl a měl. – Nelze rovněž vyslovit souhlas s tím, jak autor líčí okolnosti uzavření paktu o vzájemné pomoci mezi ČSR a SSSR z roku 1935, kde např. v příslušných vývodech (na str. 342–43) autor opomíjí závažný dodatek, že totiž pro českou buržoasii byla nakonec tato smlouva jakýmsi pláštíkem, za kterým měla být nakonec ukryta a připravena pozdější chystaná dohoda s fašistickými agresory (srov. k tomu cit. práci V. Krále, str. 151).“*

Šindelářova argumentace tak ukazovala, jakou posici si vydobyly nedávno vydané publikace, věnované Mnichovu. – Zbývá jen dodat, že druhý díl Cihlářova přehledu dějin správy již nevyšel.[2594]

Rudolf Beckmann a neobvyklý pokus o mnichovskou synthesu

Na konci dubna vydalo Státní nakladatelství politické literatury objemnou, skorem čtyřsetstránkovou knihu Rudolfa Beckmanna *K diplomatickému pozadí Mnichova*.[2595] Inserce Beckmannovu knihu charakterisovala jako dílčí práci *„o diplomatickém pozadí Mnichova se zaměřením na britskou mnichovskou politiku. Hlavním motivem, který knihou probíhá, je dokumentární vyvrácení lživé legendy o Churchillově pojetí »muže proti Mnichovu« i objasnění podstatných rysů britské mnichovské politiky a diplomacie. O naší zrádné reakci pojednává kniha v souvislosti se zahraniční složkou Mnichova, zabývá se však též patřičně postavou Beneše a potírá legendu, že »státník« Beneš jen podlehl diplomatickému nátlaku Západu.“*

Beckmannovu práci je těžké charakterisovat stručně a bez reserv, neboť jde o knihu velmi rozporuplnou.[2596] Po všech doposud vydaných pracích působila jako první zcela seriosní vědecké dílo. Mohla se chlubit naprosto nevídaným heuristickým základem a autorovým zjevně širokým rozhledem. Beckmann pracoval s materiály Archivu Ministerstva zahraničních věcí, se zápisy ze schůzí čs. vlády (tehdy ještě uložených na Úřad předsednictva vlády), edicemi diplomatických dokumentů, memoáry, zahraniční i domácí literaturou[2597] – velmi hojně např. s mnichovskou monografií Wheelera-Bennetta – a publicistikou, z nichž cituje, a to ve velmi neobvyklé míře. V průběhu výkladu si Beckmann kladl různé otázky, zkoumal možnosti jak na ně odpovědět a vůbec budil dojem hloubavého badatele, který své závěry staví pouze na zcela nesporných a prokazatelných skutečnostech. To mu sice nebránilo v užívání obdobně silných slov jako u Václava Krále,[2598] Beckmannův přístup se však od Králova přece jen v řadě ohledů odlišoval.

[2594] Srov. podobně zaměřenou (ale v mnichovských partiích jinak koncipovanou) práci z Katedry státu a práva Vysoké školy stranické při ÚV KSČ ze stejné doby – Bedřich RATTINGER: *Nástin ústavního vývoje předmnichovské republiky. Přednášky přednesené na Vysoké stranické škole při ÚV KSČ.* Rudé právo, Praha 1954.

[2595] Rudolf BECKMANN: *K diplomatickému pozadí Mnichova. Kapitoly o britské mnichovské politice.* Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1954. Inserce – Literární noviny, 1. 5. 1954, s. 12. Rukopis s posudky a připomínkami – NA, Beckmann Rudolf, arch. j. 7.

[2596] Autoři *Dlouhých stínů Mnichova* o Beckmannovi napsali, že touto prací *„svůj nesporný talent doslova »zaprodal ďáblu«“. Dlouhé stíny Mnichova…*, c. d., s. 244.

[2597] Její seznam mimochodem ukazuje, kolik jejích titulů již bylo v Československu v této době k (byť omezené) disposici.

[2598] Např. na adresu Rudolfa Bechyně, Roberta Coulondrea, Bruce Lockharta. – BECKMANN: *K diplomatickému pozadí Mnichova…*, c. d., s. 176, 295, 308.

Přínos

Problematická je odpověď na otázku, čím vším se vlastně Beckmannova kniha zabývala. Její podtitul *Kapitoly o britské mnichovské politice* totiž nevystihuje přesně okruh problémů, jimž je práce věnovaná. Těžiště knihy skutečně spočívá v rozboru britské politiky vůči Československu v r. 1938 a v tomto směru šel Beckmann podobnou cestou jako Kutakov, Štejn i Zdeněk Fierlinger, tedy cestou komentování edic DBFP a DGFP. Zde je nutné poznamenat, že, co se pečlivosti práce s těmito edicemi týče, neměl Beckmann oproti dosavadním pokusům naprosto konkurenci, i proto, že pracoval i s nově vydanými svazky obou edic. Beckmann poskytl jako první velmi podrobný pohled na průběh Runcimanovy mise.[2599] Jako první z čs. autorů upozornil na existenci tzv. *Plánu Z*,[2600] tedy plánu počítajícího s osobním jednáním Chamberlaina s Hitlerem, přestože dokumenty k tomuto plánu byly uvolněny až na přelomu 60. a 70. let.[2601] A jako první se věnoval práci mezinárodního výboru pro stanovení tzv. V. pásma.[2602] V těchto otázkách – bez ohledu na kontext, do kterého je zasadila – znamenala Beckmannova kniha jednoznačný přínos a podstatně rozšířila mnichovské téma.

Metody

Na ostatní okruhy knihy však už je těžké pohlížet jinak než jako velmi rozporné. Jejich rozpornost tkví především v tom, že jsou jednoznačně psány *«à la thèse»*. Beckmann se snažil úzkostlivě přidržovat všech závazně chápaných thesí pro výklad Mnichova, jak je přinesla protipadělatelská kampaň i boj proti kosmopolitismu, výroky Stalina či Gottwalda. Současně si však uvědomoval jejich vzájemnou i vnitřní nekonsistentnost a praktickou nemožnost prokázat na historických pramenech, že jsou z historického hlediska bezezbytku oprávněné a platné. K jejich zpochybnění se neodhodlal, a tak, aby dosáhl maximální shody, upravoval interpretaci pramenů v žádoucím smyslu, příp. věc řešil podobně jako Král – účelovým výňatkem bez respektování kontextu. Na rozdíl od Václava Krále je však u Beckmanna možné vypozorovat jisté vnitřní napětí, které mu v některých momentech zřejmě nedovolilo postupovat jako většina tehdejších autorů, tj. prostým zamlčením, a tak musel často volit mezi úkrokem k objektivnímu pohledu a respektováním zavedených schémat. Beckmannova snaha narazit mnichovský příběh na kopyto II. revisní vlny tak zdaleka nebyla přímočará a bezproblémová, což bude patrně i důsledkem jeho právnicky založeného přemýšlení nad složitým tématem.[2603]

Churchill a Mnichov

Hlavním tématem práce je snaha dokázat Churchillův podíl na Mnichovu. Přestože v seznamu literatury Beckmann cituje většinu hlavních textů sovětské protipadělatelské kampaně – a tím vlastně vytváří jejich jakousi neformální bibliografii – nenajdeme v ní žádný odkaz na protichurchillovské články z léta 1948,[2604] ačkoliv argumentace se nese zcela a naprosto v duchu sovětských textů – ostatně základ Beckmannovy protichurchillovské argumentace stojí na mnohokrát omílaném záznamu Churchillova rozhovoru s Forsterem. Beckmann tak z neznámého důvodu vytvářel dojem, že úsilí prokázat Churchillovu vinu na Mnichovu je jeho vlastní myšlenkou.[2605] Téma prostupuje celou knihou od začátku do konce, byť je autorem několikrát přerušováno, a je mu přizpůsobováno vše.[2606] Podle Beckmanna tak *„Churchillovy skutky i jeho deklarace a veškerá dokumenty doložená fakta umožňují ne snad jen pouhý závěr, nýbrž prosté skutkové zjištění: Churchill*

[2599] Tamtéž, s. 91–108, 121–123, 129–133.

[2600] Tamtéž, s. 107, 124, 206, 209. Beckmann vycházel z kusých údajů poznámkového aparátu v DBFP.

[2601] Václav KRÁL: *Plán Zet*. Dokumenty. Edice Českého svazu protifašistických bojovníků, svazek 168. Naše vojsko, Praha 1973.

[2602] BECKMANN: *K diplomatickému pozadí Mnichova…*, c. d., s. 277–284.

[2603] Podle Roberta Kvačka hrála v těchto vyhrocených letech roli i Beckmannova německá národnost a židovský původ. (Rozhovor s prof. Robertem Kvačkem, 16. 8. 2019.)

[2604] Jediným sovětským textem, který v této souvislosti Beckmann zmínil, byla Adamovova recense Wheelera-Bennetta (s. 212) – vizte u pozn. 1208.

[2605] Tuto hru pak přijali i recenzenti.

[2606] Skoro neuvěřitelně zní Beckmannův závěr nazvaný *Prosté skutkové zjištění*: *„Sledovali jsme na základě dokumentárního materiálu Churchillovu politiku v období dlouho před Mnichovem, na jeho cestě k Mnichovu a po Mnichovu. Převážně jsme se opírali o jeho vlastní ústní a písemné projevy. Pokud nám materiál byl přístupný, nevyhnuli jsme se žádnému dokumentu, který mohl být vykládán jako protimnichovský projev Churchillův. Pro případ, že by snad ještě někde byly nějaké dokumenty protimnichovské povahy, kterými jsme se nezabývali, vzpomínáme slov J. V. Stalina: »Kdo mimo archivní krysy nechápe, že strany a vůdce je třeba zkoumat podle jejich skutků, především podle jejich skutků, a nejen podle jejich deklarací?« (Spisy, sv. 13, str. 103.)“*

nebyl »mužem proti Mnichovu«, Churchill byl mnichovanem.“[2607] V samotném závěru knihy řekl totéž ještě bojovněji: *„Boříme legendy, drtíme a rozdrtíme je. Churchill byl Mnichovanem, Churchill je Mnichovanem. A jedním z nejhorších.*“

Roosevelt a Mnichov

Druhé téma, které Beckmann rozvíjí, je prokázání Rooseveltova podílu na Mnichovu,[2608] který chápe jako souhru západních imperialistů. Argumentačně jde o ozvěnu Gusa, kterého Beckmann také cituje, ale formálně vychází z DBFP, Hullových pamětí, Weizsäckerových pamětí, protiamerických článků v *Tvorbě* a materiálů z AMZV. I zde pochopitelně Beckmann razí jasné stanovisko: *„S hlediska Mnichova dospíváme k tomuto závěru: Franklin Delano Roosevelt, označený za jednoho z »pokrokových« presidentů Spojených států, byl vykonavatelem protisovětské politiky amerických imperialistů, kteří, jak jsme ukázali, vůbec Mnichov umožnili a mnichovskou politiku inspirovali. Roosevelt se přípravy Mnichova aktivně zúčastnil. Roosevelt byl mnichovanem.*“ V Rooseveltově případě však Beckmann uváděl jistou polehčující okolnost, totiž jeho *„poměrně kladný osobní postoj k bojujícímu Sovětskému svazu za Velké vlastenecké války“*.[2609]

Beneš, sensační kombinace a logické meze

Třetí téma, rozsahem srovnatelné s churchillovským, tvoří úloha Edvarda Beneše při přípravě a realisaci Mnichova, prodloužená i do let londýnské emigrace. Benešova úloha navíc není vždy sledována samostatně, ale je většinou kladena do souvislosti s jednotlivými kroky britské diplomacie. Benešovo chování ultimativní politice západních velmocí je Beckmannem – snad bez jakékoliv výjimky – kritisován. Díky Benešovu trpnému postoji se velmoci mohly k Československu chovat jako k nesuverénní zemi, v čemž Beckmann důsledek Benešovy *„kosmopolitní bezectnosti“* či *„hnusného kosmopolitického západnictví“*. Beneš dle Beckmanna pohrdal lidem a zároveň z něj měl panický strach, proto váhal a neustále manévroval, uchyloval se k podvodům a komediím.

Beckmann při kritice Beneše musel řešil současně několik zásadních interpretačních problémů, zejména, jak vyvážit chamberlainovské a bonnetovské intriky, které na předchozích stránkách odsuzoval, protičeskoslovenský postoj Západu a tvrdý nátlak vykonávaný na čs. představitele, a současně podržet Beneše jako povolný nástroj Západu a zároveň i jako aktivního spolupachatele Mnichova. Beckmann tak ve snaze vyhovět všem vrstvám soudobého mnichovského výkladu byl postaven před problém, že kolem Mnichova se náhle objevilo příliš mnoho viníků a zdůrazňování jen některých vyvolávalo dojem vyviňování ostatních. Beckmann zkrátka narazil na logické meze, které II. revisní vlna ignorovala a které vyvstaly teprve při konfrontaci s pramenným materiálem.

Východiskem se proto stala rekvisita objednaného ultimáta, jemuž Beckmann ve vztahu k Benešovi a Mnichovu přikládal největší důležitost. Z tohoto důvodu také v líčení zářijových událostí – a ve shodě s dosavadním výkladem – upřednostnil přijetí anglo-francouzského plánu jako nejdůležitější a nejosudnější krok čs. politiky: *„Přijetím anglo-francouzských návrhů na odstoupení československého pohraničí a na rozbití spojeneckých smluv byla československá kapitulace vlastně již dokonána.*“ Mohl se přitom odvolávat nejen na Chamberlainovo stanovisko, ale i na preambuli mnichovské dohody. Vše, co proběhlo po 21. září, byly už jen *„procedurální“* záležitosti.[2610] Proto v Beckmannově pojetí má objednané ultimátum, jehož pomocí bylo dosaženo čs. souhlasu, klíčový význam.[2611]

Při rozboru objednaného ultimáta se Beckmann snažil udržovat dojem nestranného předkládání všech dostupných informací. Cituje z Wheelera-Bennetta,[2612] uvádí Hodžovu versi, uvádí Bonnetovu versi, rozebíral text Lacroixova telegramu a hledal stopy v britských dokumentech. V chronometrickém oddělení Ústředního ústavu astronomického si ověřoval, jaké byly časové rozdíly mezi Londýnem, Paříží a Prahou, aby se dopátral přesné chronologie událostí.[2613] Jako vůbec první si vzpomněl na F. C. Weiskopfa, který

[2607] BECKMANN: *K diplomatickému pozadí Mnichova…*, c. d., s. 348. Argumenty Beckmann shrnul na s. 221–222, 348 a 351.

[2608] Tamtéž, s. 224–252.

[2609] Tamtéž, s. 250–251. Ovšem jeho mnichovanství se mělo projevovat i v odkládání otevření druhé fronty.

[2610] Tamtéž, s. 137. Beckmann vlastně říká otevřeně to, co soudobý výklad naznačoval jen v podtextu.

[2611] O tom svědčí i prostor, který Beckmann této otázce v knize věnoval. Rozepisoval se o ní na s. 139–193.

[2612] V hodnocení knihy Wheelera-Bennetta se mimochodem odchýlil od Adamova: *„Kniha buržoasního historika Wheeler-Benneta o Mnichovu obsahuje mnoho dokumentovaného materiálu, trpí však ideologickými vadami a měšťáckým neporozuměním pro sovětskou politiku.*“ Tamtéž, s. 144.

[2613] Tamtéž, s. 141. Mimochodem přesně totéž činil v téže době i Bořivoj Čelovský.

ve své knížce *Československá tragédie* pod pseudonymem Petr Buk uveřejnil tvrzení, že při noční demarši vytáhli oba vyslanci Beneše z postele a jednali s ním „jako s náčelníkem polodivokého koloniálního kmene" – Beckmann se Weiskopfa dotázal, odkud tuto informaci získal.[2614] Citoval i z mnichovské knihy *„zrádce Ripky"*, *„který byl v nejtěsnějším styku s Benešem"*[2615] a sledoval i korespondenci mezi Osuským a Benešem, když se v Paříži objevila zvěst, že si president objednal ultimátum, a zmínil se o Osuského pomnichovském úsilí o uveřejnění dementi ve francouzském tisku. – Zdánlivě tedy měl Beckmann k disposici velké množství podkladů, které jej opravňovalo k vyřčení konečného objektivního závěru. Ten samozřejmě zněl ve smyslu, že šlo z Benešovy strany o pečlivé inscenování, o vykalkulovaný nátlak, který by umožnil ospravedlnit kapitulaci.

Jedním z argumentů, proč Beckmann prý usoudil, že Beneš si ultimátum objednal, je Benešovo údajné ticho poté, co se rozšířila pověst o objednávání ultimáta. Beckmann tvrdí, že Osuský o tom vyrozuměl Beneše, ale obsah jeho telegramu nebo telefonátu není známý.[2616] Což je zvláštní, neboť tento dokument se dochoval.[2617] – Buďto nebyl v této době v AMZV k disposici, nebo jej Beckmann zamlčel.

Beckmann dále v úplnosti ocitoval Benešův telegram Osuskému z 22. září, v němž president vyslance oprávnil, aby pověsti o objednávání nátlaku oficiálně popřel.[2618] Jeho text ale Beckmann označil za podivně formulovaný a prohlásil, že Benešovo *„úžasné překvapení"* bylo předstírané, že se v telegramu vyhýbal těžišti obvinění, které zastíral jen žalostným nářkem. *„Beneš, rutinovaný muž formulí a formulací a mistr »kulatých« slov* […] *by vyvrátil obvinění nanejvýš přesvědčivě, kdyby se skutečně nezakládalo na pravdě. Místo toho se uchyluje k zastírání skutkové podstaty nedůstojným »tancem mezi vejci«. Beneš čisté svědomí neměl."*

Beckmann se dále pozastavil nad údajem v hlavičce průklepu telegramu, v níž stálo, že šifrovacímu oddělení byl doručen 23. 9., ale vypraven až 29. 9. Pozastavil se nad možností překlepu a rychle ji vyloučil. Dále uvedl, že nahlédl do *„zápisové knihy šifrovacího oddělení"*, podle níž byla Benešova depeše skutečně vypravena až 29. září. Beneš tedy podle Beckmanna *„zarazil odesílání své depeše"*. – To je ovšem znovu v rozporu se skutečností, neboť vyslanec Osuský ve svém dopise Benešovi z 29. září potvrdil, že jeho šifru skutečně obdržel 23. září. Tento dokument se opět zachoval v archivu MZV.[2619] Buďto tehdy nebyl příslušný fond pro Beckmanna přístupný, nebo Beckmann dokument přehlédl, nebo jej prostě zamlčel.

Na základě těchto svých argumentů prohlásil za fakt, že Beneš *„ohromnému a ohromujícímu obvinění, že si objednal v Paříži (a v Londýně) ultimatum, sám vůbec nečelil a sám se o jeho vyvrácení ani nepokusil. On, který si tolik zakládal na »politické mravnosti«, asi doufal, že věc zůstane v úzkém kruhu tak vysokých politiků a státníků utajena."*[2620] Proto mohl později konstatovat: *„Dospěli jsme k závěru. Na otázku, zda president republiky dr. Edvard Beneš žádal dne 20. září večer v Paříži a Londýně o francouzsko-anglické ultimatum pro přijetí anglo-francouzských návrhů, odpovídáme rozhodně a rozhořčeně: Ano!"*[2621]

Do ještě složitějších kombinací se však Beckmann musel pustit, když chtěl Benešem pečlivě inscenované objednání ultimáta skloubit s faktem, že se Beneš dotázal sovětského vyslance na postoj sovětské vlády v případě napadení Československa.

Při dokládání ochoty Sovětského svazu pomoci se Beckmann nejprve nemohl vyhnout rekvisitě se zmocněním Gottwalda Stalinem. – Zde ovšem narazil na rozdíl v datech mezi Kopeckého líčením a právě vydaným VIII. svazkem Gottwaldových spisů. Tento rozpor – snad pro jistotu – pouze konstatoval, více se k němu nevyjádřil a ocitoval pasáže z Gottwaldovy zdravice Stalinovi o tom, jak Gottwald předal Benešovi Stalinovo poselství.

Zde ale narazil na další problém, neboť o této Stalinově nabídce, jak sám uvedl, nenašel v diplomatické korespondenci jedinou zmínku! Jako vysvětlení této ožehavé skutečnosti nabídl, že Beneš Stalinovo poselství utajil: *„Beneš Stalinovo poselství zcela utajil. O tak závažné věci nebyla vydána ani oficiální, ani neoficiální, ani jiná zpráva. Ani vyslanci v Moskvě, v Paříži a v Londýně nebyli vyrozuměni. Ani v britské sbírce dokumentů*

[2614] Weiskopf odpověděl, že od Jaromíra Nečase. – Tamtéž, s. 143.

[2615] Tamtéž, s. 147. Beckmann jako první také uveřejnil informaci, že kniha byla v Británii stažena z distribuce.

[2616] Tamtéž, s. 155.

[2617] AMZV, Telegramy došlé, č. 882/1938. DČZP-1938-II, dok č. 677, s. 367–368.

[2618] BECKMANN: *K diplomatickému pozadí Mnichova…*, c. d., s. 155–156.

[2619] DČZP-1938-II, dok č. 776, s. 451–452.

[2620] BECKMANN: *K diplomatickému pozadí Mnichova…*, c. d., s. 158. Ani toto tvrzení, jak již bylo shrnuto výše, není pravdivé – vizte u pozn. 1530.

[2621] Tamtéž, s. 193.

není sebemenšího náznaku, že Lacroix nebo Newton byli informováni. Jediná možnost záchrany Československa byla jeho nejvyšším representantem úzkostlivě umlčována.“[2622]

Benešovy dotazy položené vyslanci Alexandrovskému pak označil za součást presidentových pletich. Jednak se pozastavil nad problémem nepoložené třetí otázky, tj. zda SSSR pomůže za každých okolností, jednak vůbec nad Benešovou motivací pro tyto otázky, když francouzskému a britskému vyslanci opakovaně říkal, že o osamocené sovětské pomoci neuvažuje. Podle Beckmanna *„vtírá se nám jediný závěr: protože doufal, že nyní, když Francie zradila, sovětská odpověď možná již nebude úplně kladná, že bude snad poněkud vyhýbavá, ba dokonce že sovětská vláda vyvodí důsledky z pomlouvačně kampaně zejména Bonneta a ze zákeřného postupu Francie a Anglie, namířeného též proti spolupráci se Sovětským svazem. Taková odpověď by Benešovi umožnila krýt se, »chránit svou tvář«, když přijme anglo-francouzské návrhy, ulehčit Francii a Anglii a svalit vinu buď hlavně anebo alespoň »také« na Sovětský svaz.*“[2623] Čs. vláda podle Beckmanna chtěla při odůvodnění své kapitulace zatáhnout *„sovětský čistý štít do francouzsko-anglické a do vlastní špíny“*.[2624] – Vodítko pro tento závěr spatřoval Beckmann i v tvrzení agrárního tisku, který po přijetí ultimáta tvrdil, že Sovětský svaz rovněž odmítl pomoci.

Sovětský svaz ale odpověděl kladně. *„Beneš sovětskou odpovědí potěšen nebyl, neboť byla až příliš kladná. Jeho naděje, že najde krytí pro přijetí anglo-francouzských návrhů v selhání Sovětského svazu, zmizela. Ale krytí potřeboval. Nejen, jako Bonnet, vůči »oposici«.“* Pro porušení ústavy potřeboval *„nějakou »vyšší moc«“*. *„Sovětská odpověď se rozhodně nehodila k tomu, aby se jí vedoucí zrádci »kryli« a jí odůvodnili kapitulaci. Hodža tedy mluvil s Lacroixem a potom s Newtonem: Lacroix telegrafoval do Paříže a Newton telefonoval do Londýna, že president Beneš potřebuje ke svému krytí »a kind of ultimatum«.“* – Beneš tedy požádal o ultimátum Brity a Francouze, protože mu nevyšla intrika se Sovětským svazem![2625] Tím padlo i poslední zdání, že Benešovy dotazy k sovětské vládě byly důkazem, že pomýšlel na obranu republiky.

Beckmann do své knihy zařadil i tři právní rozklady, první se týkal čs. odpovědi na anglo-francouzský plán,[2626] další vztahu mnichovské dohody k mezinárodnímu právu[2627] a třetí neplatnosti Mnichova.[2628] Do přílohy dokonce umístil text anglo-francouzských návrhů, čs. odpovědi a mnichovské dohody.[2629] Při rozboru čs. odpovědi na anglo-francouzský plán však nepokrytě lhal, když tvrdil, že čs. odpověď neobsahovala *„výhradu, že Francie a Anglie na sebe vezmou přímý závazek, že vojensky pomohou Československu, kdyby bylo i později napadeno“*.[2630] Sám sebe z této lži usvědčil publikováním čs. odpovědi v příloze, nota bene na jiných místech řekl o Francii a Británii, že takový závazek skutečně daly i že se čs. vláda na britské a francouzské garancie jmenovitě odvolávala.[2631]

Okrajové zajímavosti

Beckmann se jako druhý po Fierlingerovi také blíže zabýval godesberskou schůzkou a následným vývojem.[2632] Dotkl se ztroskotání jednání mezi Chamberlainem a Hitlerem a uvedl, že zářijová čs. mobilisace byla vyhlášena na britské a francouzské doporučení. Zde se tedy Beckmann odchýlil od these, že byla vyhlášena pod tlakem lidu, ačkoliv lidový tlak neopomněl rovněž zmínit. Při hodnocení mobilisace se však zcela držel these, že její motiv nebyl obranný, ale psychologický, tedy, že jde o jeden z dalších podvodných manévrů během zářijové krise. Čs. mobilisaci spojil rovněž s vojenskými opatřeními v Británii a Francii.

Jako první se Beckmann zmínil i o zamítavé čs. odpovědi na godesberské memorandum. Podle Beckmanna však čs. vláda memorandum zamítla, neboť usoudila, že je podle Britů *„žádoucí je zamítnout“*.[2633] Čs. zamítavá odpověď však Chamberlaina a Halifaxe vyděsila.

V Beckmannově knize se také silně projevila soudobá agentománie. Že byl Henlein hitlerovským agen-

[2622] Tamtéž, s. 170.
[2623] Tamtéž, s. 182.
[2624] Tamtéž, s. 175.
[2625] Tamtéž, s. 184.
[2626] Tamtéž, s. 191–192.
[2627] Tamtéž, s. 269 a n.
[2628] Tamtéž, s. 298 a n.
[2629] Tamtéž, s. 353–357.
[2630] Tamtéž, s. 191–192.
[2631] Tamtéž, s. 287 a n., 303.
[2632] Tamtéž, s. 212 a n.
[2633] Tamtéž, s. 217.

tem, nebylo nic nového,[2634] ale Beckmann postupně za agenty označil i Runcimana jakožto agenta Chamberlainova,[2635] Jaroslava Preisse jako agenta Eisenlohrova[2636] a samozřejmě Edvarda Beneše jako agenta západních imperialistů.[2637]

V duchu této agentománie Beckmann podstatně rozšířil dosavadní pojetí *„velkého spiknutí"* tím, že do něj zařadil i trockisty. Připomene spojení trockistů se *„zrádným generálem Tuchačevským"*,[2638] aby pak v souvislosti s jednáním hitlerovských emisarů s Benešem v r. 1936 podotkl, že otec Albrechta Haushofera, Karl Haushofera *„byl spojkou nacistů k Trockému"* a vedle toho jako první z čs. autorů vyrukoval i s historkou o stálém spojení trockistů s Henleinem, prostřednictvím obchodního poradce sovětského velvyslanectví v Berlíně Sergeje Alexejeviče Bessonova, který měl styky s Henleinem navázat roku 1935 v Praze a osobně fungovat jako prostředník mezi SdP a Trockým.[2639]

Použití této rekvisity v mnichovském příběhu bylo zcela ojedinělé. Obvinění Bessonova zaznělo při procesu s Bucharinem v březnu 1938. Je zajímavé, že protokol z tohoto procesu vyšel ve Svobodě v r. 1951,[2640] přesto se zřejmě vyjma Beckmanna žádný čs. autor neodhodlal jej využít při psaní o Mnichovu. – Nepoužil jej vlastně ani Beckmann, neboť informaci o Bessonovi převzal ze Sayerse a Kahna.[2641]

A ještě jedno prvenství je třeba Beckmannovi připsat. Jako první v mnichovské literatuře se zmínil o knize Hermanna Raschhofera *Die Sudetenfrage*, vydané loňského roku právě v Mnichově. V právním rozboru mnichovské dohody věnoval této „revanšistické knize" poznámku sice jen marginální, ale je to poprvé, co se čs. autor dotkl konkrétní práce z produkce tzv. sudetoněmecké literatury.[2642]

Synthesa protipadělatelské kampaně?

Díváme-li se na výčet témat, kterých se Beckmann ve své knize dotkl, nelze se ubránit pocitu, že více nežli analysu britské, americké a čs. politiky v době Mnichova připomíná Štejnovu proskribovanou práci o buržoasních padělatelích dějin, jakousi synthesu všech hlavních textů protipadělatelské kampaně, kompendium závazných thesí, které je třeba při výkladu Mnichova dodržovat, a to za každou cenu. Snaha o formálně vědecký přístup však začala odhalovat limity používaných thesí, kdy již jen citace pramenů se vzpíraly černobílému vidění protipadělatelské kampaně a obnažovaly jejich logické rozpory. Beckmann si byl těchto limitů evidentně vědom, což je mnohokrát vidět na mělkosti některých zdůvodnění a rychlosti, s níž se raději ubírá k jinému problému.

Beckmannova kniha přes veškerou svou zátěž není prvoplánovým propagandistickým svodem vhodných citátů a nízkých urážek tehdejšího politického vedení. Jeho precisnost jej nechtě přivedla několikrát do úzkých a občas nevyhnutelně narušovala dosavadní výklad, ačkoliv navenek a v celkovém pojetí nebyla tato narušení zřetelná. V mnohém tak Beckmannova kniha předznamenávala budoucnost. Ta brzy ukázala, že práce jako celek nebude moci obstát – přinejmenším pro mnohé oslavné tirády o Stalinovi.[2643] Velkou pozornost kniha údajně vzbudila v NDR, takže se v červenci 1955 objevila zpráva, že nakladatelství Rütten & Loening připraví její německé vydání. Pravděpodobně ale nevyšlo.[2644]

[2634] Tamtéž, s. 28.

[2635] Tamtéž, s. 95 a n.

[2636] Tamtéž, s. 114.

[2637] Tamtéž, s. 121.

[2638] Tamtéž, s. 86.

[2639] Tamtéž, s. 118–120.

[2640] *Proces s protisovětským pravičácko-trockistickým blokem roku 1938*. Svoboda, Praha ²1951, s. 184–186.

[2641] Výskyt této rekvisity byl nalezen už jen v knize Jaromíra Hořce, napsané již v r. 1952 (tedy krátce po vydání protokolu procesu), avšak vydané až v r. 1955 – Jaromír HOŘEC: *Cesty, ktoré viedli k Mníchovu. Niekoľko kapitol o protisovietskej a protinárodnej politike českej buržoázie a svetových imperialistov*. Sväz protifašistických bojovníkov – Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry, Bratislava 1955, s. 269 a n.

[2642] BECKMANN: *K diplomatickému pozadí Mnichova…*, c. d., s. 300.

[2643] Beckmann se mnichovským tématem zabýval i později. Pokračoval zřejmě ve výzkumu objednaného ultimáta, patrně už i za pomoci Benešova archivu v ÚD KSČ, z čehož vznikla jeho dnes nezvěstná rukopisná studie *Dvě dementi dr. Beneše* (zmínka Robert KVAČEK: *Osudná mise*. Dokumenty. Edice Svaz protifašistických bojovníků, svazek 70. Naše vojsko, Praha 1958, s. 215). Vedle toho připravoval „knižní drama" o Mnichovu – NA, Beckmann Rudolf, arch. j. 8 a 9.

[2644] Literární noviny, 9. 7. 1955, s. 10.

Zhoubná úloha pravicových socialistů

Ke květnovým volbám do Národního shromáždění a národních výborů v r. 1954 vyšla i práce Jiřího Hájka *Zhoubná úloha pravicových socialistů v ČSR*, čímž vlastně čs. historiografie dokončila tematickou paletu protipadělatelské kampaně.[2645] V r. 1954 měla čs. historiografie již vlastní publikace o americké úloze na Mnichovu, o Benešově a Masarykově protisovětské politice, měla vlastní rozbory britských a německých diplomatických dokumentů, pokoušela se propojit s Mnichovem Vatikán a nyní také v knižní podobě odsoudila i úlohu pravicových socialistů.

Těžiště Hájkovy práce ovšem nespočívalo v r. 1938, Mnichovu věnoval jen asi deset stránek a mnoho nového do tématu nevnesl. Nešel sice cestou Václava Krále – i když jako on citoval Bechyňův výrok o božím osvícení Edvarda Beneše –, ani Rudolfa Beckmanna, ale držel v podstatě stejnou linii, kterou bylo možno pozorovat na konci roku 1951 v *Tvorbě*. Z jeho popisu Mnichova stojí možná za připomenutí jeho zdůvodnění, proč došlo k prosazení Mnichova, jak to, že došlo ke kapitulaci. Jeho formulace byla poněkud odvážnější, než bylo zvykem. Připustil totiž, že efekt ustavení falešné vlády Syrového a falešné mobilisace způsobil, že *„takto byl v nejrozhodnější chvíli lid i sami komunisté zaskočeni. Rozhodování se soustředilo uvnitř samé koalice v rukou několika jednotlivců, kteří »rozhodovali samozvaně a neodpovědně, aniž se ptali na mínění svých voličů a svých stran«, jak ostře kritisoval Klement Gottwald. A také zcela nedemokraticky, protiústavně, velezrádně přijala tato smečka buržoasních politikářů a byrokratů, řídící se rozkazy Preisse a ostatních magnátů i pokyny z reakčních kruhů Londýna a Paříže, mnichovskou kapitulaci.“*[2646]

Ještě jedním prvkem je Hájkova knížka zajímavá, poněvadž zřejmě jako první „mnichovský“ titul odlišovala v seznamu literatury *„marxistickou a pokrokovou“* literaturu. Brzy se toto rozlišování stane velmi rozšířeným.

Střípky z oblasti umění

Z beletrie a poesie

Vrcholné období interpretační revise se projevilo i na některých literárních dílech. Asi nejvýrazněji pak postihlo román Marie Pujmanové *Hra s ohněm*.

Dvojí hašení Hry s ohněm

V únoru 1951 přišlo na knihkupecké pulty již osmé vydání *Hry s ohněm*.[2647] Román stále obsahoval odstavec oceňující postoj Winstona Churchilla v době Mnichova.[2648] Stále obsahoval významné pasáže vysoce hodnotící presidenta Masaryka i Beneše, přestože druhý jmenovaný byl na konci léta kritisován nejprve v Sovětském svazu a k mnichovskému výročí i v Československu. V nakladatelství Československý spisovatel se totiž sazba osmého vydání připravovala od července 1950 a tiskla se od konce srpna. Do distribuce se toto vydání o nákladu 10 500 výtisků tedy dostalo po publikování Kutakovovy recense, kritisující Beneše, a před uveřejněním Štejnovy recense, která se obula i do T. G. Masaryka.

O něco víc než čtvrt roku poté se román dostal do závažného rozporu s momentální linií výkladu dějin Mnichova a I. republiky, neboť neodpovídal zásadám usnesení Předsednictva ÚV KSČ o učebnicích a šel zcela proti rozběhnuté protimasarykovské a protibenešovské kampani. Tento rozpor byl zjevně velmi brzy zaznamenán, neboť nakladatelství začalo urychleně připravovat nové vydání – zřejmě i za spolupráce Marie Pujmanové.

V chystaném 9. vydání byla vyškrtána většina zmínek o Masarykovi a většina lidsky obdivných zmínek o Benešovi. Vypuštěn byl odstavec o Churchillovi, Tabouisové a Kérillisovi, zmizela i otázka, zda by Rumuni pustili Rudou armádu, když by šla na pomoc Československu.[2649] Proměněna byla episoda z demonstrace na Pražském hradě, kdy se Beneš objeví za oknem.[2650]

[2645] J. S. HÁJEK: *Zhoubná úloha pravicových socialistů v ČSR*. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1954. Inserce – Literární noviny, 8. 5. 1954, s. 12.

[2646] Tamtéž, s. 129.

[2647] Inserce – Lidové noviny, 1. 2. 1951, s. 6.

[2648] Marie PUJMANOVÁ: *Hra s ohněm*. Edice Žatva, svazek 68. Československý spisovatel, Praha [8]1950, s. 330.

[2649] Tamtéž, s. 332.

[2650] Tamtéž, s. 301–302.

Rukopis 9. vydání byl dán do sazby 1. července 1951, její sestavení ale tentokrát trvalo mnohem déle, takže do tisku šla až 15. prosince. 9. vydání mělo náklad opět 10 500 výtisků a do prodeje se dostalo zřejmě počátkem února 1952.[2651] Tiráž neuváděla, že jde o vydání upravované, na změny se neupozorňovalo.

S vývojem protimasarykovské a protibenešovské kampaně se ale i tyto provedené úpravy zřejmě ukázaly jako nedostatečné, takže i přípravu dalšího, tentokrát rovnou dvacetitisícového vydání, provázely další revise textu. Důsledně byly nyní vypuštěny i zbylé zmínky o Masarykovi, dvě pasáže o Benešovi, týkající se noční vyslanecké demarše, a znovu byla přepracována epizoda Beneše u okna, která byla tentokrát proškrtána tak nemilosrdně, že se zcela změnilo její původní vyznění. Nahrazena byla i věta, že Hitler ve své řeči proti Benešovi útočil, a malý Míťa se také již neměl ptát, zdali přijdou krasnoarmějci na pomoc *„panu presidentovi“*. Mobilisační vyhlášku krom toho přestalo rádio číst v rusínštině, od nového vydání je četlo v ukrajinštině. Sazba nového, již desátého vydání byla zahájena 6. prosince 1952, do tisku šla 25. února 1953. Prodávalo se zřejmě od dubna 1953.[2652] Ani v jeho tiráži nebyla jediná zmínka o tom, že román prošel dalšími závažnými úpravami. Ty byly nyní zřejmě shledány za dostatečné, neboť další úpravy tohoto druhu již nebyly potřeba.

Změny provedené v 9. a 10. vydání byly tedy jednoznačně vyvolány sekundárními dopady sovětské protipadělatelské kampaně ústící v kampaň proti presidentům Masarykovi a Benešovi. Kniha se jimi vyhnula případné kritice, ovšem tyto úpravy román v některých momentech výrazně posunuly a podstatně deformovaly jeho dosavadní ideovou stavbu, onu sympatickou neprostoduchost, kterou se vyznačovala původní verse.

Z této zmrzačené podoby vycházela poté veškerá další vydání díla v podstatě až do posledního osmnáctého v r. 1985.[2653] V tomto vydání upozornil editor Ondřej Hausenblas na skutečnost, že text románu byl za života autorky několikrát upravován a v ediční poznámce vyznačil alespoň sumárně většinu těchto zásahů vzhledem k výchozímu prvnímu vydání. Nicméně s ohledem na zásadu vydání poslední ruky byly i v 18. vydání tyto škrty a změny – až na výjimky – respektovány a zachovány.[2654]

V následujících letech po r. 1985 se dílu Marie Pujmanové přestala věnovat žádoucí pozornost, zmizel také původní nakladatel. Zmizelo zřejmě i povědomí, že román existuje ve více versích, z nichž skutečně úplnou a nekrácenou je pouze první vydání z *Knihovny Svobodných novin* z r. 1948.[2655]

Žháři

V březnu 1952 vydala Mladá fronta v nákladu 25 000 výtisků český překlad románu Nikolaje Španova *Žháři*.[2656] Na 850 stránkách téměř cigaretového papíru se mohli čtenáři seznámit s beletrizovanou podobou *„historické informace“*, zachycující neuvěřitelně rozvětvené mezinárodní spiknutí řízené americkým miliardářem a „arcigaunerem“ Johnem Vandenheimem III., jemuž věrně slouží bratři John Foster a Allen Dullesovi. Příběh začíná v osvobozeném Berlíně, kde sovětští vojáci zabrání únosu významného a pokrokového německého raketového konstruktéra a matematika na Západ a odhalí přitom jednoho z Vandenheimových špiónů von Kroneho, který je ve skutečnosti Američanem McCroninem, hlavní spojkou Američanů k bývalému nacistickému vedení. Příběh tohoto spiknutí se pak v retrospektivě odvíjí od doby před nástupem nacismu až do současnosti. Kombinoval události skutečné i fabulované, oplýval těžko spočitatelným množstvím postav, spoustou fašistů, jejich pomahačů, komunistů a dalších antifašistů, kapitalistů, monopolistů, továrníků, magnátů a bankéřů. trockistů, několikanásobných špiónů, podvodných kněží, špičkových vědců, vymyšlených evropských, amerických, čínských i japonských politiků a generálů, které nechával účastnit se reálných událostí a jednat s reálnými postavami. A tak se součástí děje stali i Roosevelt, Chamberlain,

[2651] Marie PUJMANOVÁ: *Hra s ohněm*. Edice Žatva, svazek 68. Československý spisovatel, Praha [9]1952. Inserce – *Další vydání z díla Marie Pujmanové*. Rudé právo, 9. 2. 1952, s. 4.

[2652] Marie PUJMANOVÁ: *Hra s ohněm*. Dílo Marie Pujmanové, svazek pátý. Československý spisovatel, Praha [10]1953. Inserce – Literární noviny, 4. 4. 1953, s. 12.

[2653] Elektronický převod Městské knihovny v Praze z roku 2018 nemá smysl počítat za samostatné vydání, neboť vychází z 16. vydání z r. 1974.

[2654] Marie PUJMANOVÁ: *Hra s ohněm*. Edičně připravil Ondřej Hausenblas. Edice Knihovna české prózy 1945–1985. Československý spisovatel, Praha [18]1985.

[2655] Přehled textových úprav děje románu *Hra s ohněm* vůči jeho prvnímu vydání je zařazen jako příloha k této práci. Vychází jednak z údajů Ondřeje Hausenblase, jednak z vlastního srovnávání jednotlivých vydání, které odhalilo i některé další úpravy, Hausenblasem nezmíněné. Přehled si nečiní nárok na úplnost.

[2656] Vizte u pozn. 538. Nikolaj ŠPANOV: *Žháři*. Přeložil Jaroslav Hulák. Ilustroval Lev Haas. Mladá fronta, Praha 1952. Inserce – Mladá fronta, 9. 3. 1952, s. 5.

Daladier, Hitler, Göring, Goebbels, Heß, Bonnet, Dolores Ibárurriová, Jiří Dimitrov, Ernst Thälmann, H. G. Wells, Wilhelm Pieck, kratičce i Klement Gottwald a mnozí další. Celým románem se pochopitelně prolíná Stalinův génius.

Retrospektiva se věnovala nacistického uchopení moci v Německu, lipskému procesu, noci dlouhých nožů, Hindenburgově smrti, pronásledování německých komunistů, německému zbrojení, výcviku nacistických a fašistických teroristů, španělské občanské válce, čínsko-japonské válce, pokusům o atentát na Roosevelta a kromě mnoha dalších episod velkého spiknutí proti míru, osnovaného americkými reakcionáři stál na jeho konci i Mnichov a okupace zbytku Československa v březnu 1939. Proto se postavami románu stali i Syrový, Hácha, Masařík, Mastný či Chvalkovský. Nejednoduchý děj doprovázely mistrné ilustrace a věrné karikatury historických osobností od Lva Haase. Epilog románu pokračoval opět v současnosti, kdy rozprášené zbytky spiklenců usilují o obnovu dřívější sítě prostřednictvím Vatikánu, Tita a podobných živlů ve státech lidové demokracie a kdy dosavadní nepřímé zasahování Ameriky prostřednictvím Britů, Francouzů a nacistů nahrazuje přímá americká intervence. Navzdory představám imperialistů ale nedosáhne úspěchu.

Jeho podání Mnichova se potkávalo s realitou jen občas. Např. namísto lorda Runcimana poslal do Československa sira Benjamina Crayfielda, jehož jedinou skutečnou starostí v Československu bylo obstarat si nový kus do svého vyhlášeného chovu vepřů. Němečtí teroristé se pokusili ve spolupráci s francouzsko-americkou špiónkou provést atentát na sira Crayfielda a na německého generála Schwörera, který jej doprovázel, z čehož by obvinili Čechy. Díky ostražitosti německého komunisty Lemckeho, jehož strana vyslala, aby jako generálův šofér shromažďoval informace, bylo této provokaci zabráněno.

Že se kniha vůbec nebála fabulací, o tom poskytuje obrázek např. výňatek z Chamberlainova rozhovoru s lordem Crayfieldem po jednání s Hitlerem:

– A dostalo se mi zadostiučinění, stonásobného zadostiučinění: plán, který jsem mu přednesl, byl pro vůdce naprostým překvapením.

– Jakže! – užasl Ben. – Copak nechtěl zabrat Sudety?

– Ano, ale chtěl to udělat s hlukem, s řinkotem nádobí, chtěl zavařit bůhvíco. Musel jsem ho ujistit, že nic nepřekáží tomu, aby přistoupil k dílu hned a bez rvačky. Přesvědčil jsem ho, myslím, že nemá žádný smysl plýtvat na to prachem, jehož může být třeba na důležitější věci.

– Tomuhle dost dobře nerozumím, drahý Neville.

– Přiblížili jsme se pochopení nejpodstatnějších bodů základních požadavků Němců, pokud se týkají odstranění Sovětského svazu z rozhodování o osudech Evropy.

– To je velkolepé, Neville! Prostě velkolepé! Pokolení budou vzpomínat.

– Ano, ano, Sovětský svaz nemá co hledat tam, kde mohou věc vyřídit oboustranné porady!

– Správná cesta, Neville, naprosto správná cesta!

– Koupím si to škvrně za nepatrnou úsluhu – za Československo. To není určeno tisku, Benjamine, – nařídil jsem dokonce, aby to škrtli ze zápisu rozhovoru, ale dal jsem Hitlerovi své slovo, že bude-li mít půl roku strpení, přijdou po Sudetech na řadu celé Čechy. Jen když se nyní veřejně zapřísáhne, že nechce nic jiného než Sudety.

– Jak chytré, jak chytré, Neville! – zvolal okouzlený Ben. – Anglické veřejné mínění bude spokojeno.

– A pak uvidíme, jak to provést s druhou částí daru. Dávám vám slovo Chamberlaina, že to škvrně napálíme jako vlka: místo tučného telete mu podstrčíme českou myš. Nebude to trvat ani rok a bude naším spojencem. Chamberlain spojil ruce na vpadlém břiše a zasněně upřel oči ke stropu. *– Představte si Evropu, v jejímž středu se utváří taková ocelová pěst, jako je Německo, na jihu sedí Mussolini, na východě Beckovo Polsko…*

– Nu, Beck je hodnota pochybné ceny, – řekl Ben a potřásl hlavou. – Ten pán je schopen nás prodat.

– Dříve než nás bude moci prodat, prodáme my jeho, – zasmál se skřípavě ministerský předseda a vesele se zatahal za staromódní řetízek na své vestě. – Ano, ano, přisámbohu, na východě plukovnické Polsko a na druhém konci zeměkoule zase Japonsko. Rusko je v kleštích!

– Zapomněl jste na Ameriku, Neville.

– Amerika?… Ach tak, Amerika! Hlouposti! Státy budou s námi. Roosevelt je v duchu s námi, věřte mi to, Benjamine.

– Doufejme, pane doufejme.

– Ujišťuji vás o tom, Bene – dovolíte, abych vám říkal tím jinošským jménem, jako bychom byli znova studenty?… Říkám vám, že důsledky realisace mého plánu zasáhnou daleko za hranice nynější krise.

– Ovšemže, mohou dokonce způsobit naprostý zvrat mezinárodní situace. – A náhle si vzpomněl: – Počkejte, Neville, jaké bylo dnes počasí nad Kanálem?

– Oh, držel jsem se statně.

– Nebyla mlha a tak podobně? – strachoval se Ben.

– Nevím, Bene, myslím, že jsem si zdřímnul.

– Lety nad Kanálem jsou nyní nebezpečné.

Máme výborného pilota – pravého mistra.

– Jsem velmi znepokojen…

– Nazpátek poletíme spolu. Budete mít pocit, že plujete lodí. Řeknu vám rovnou, Bene, že bych se té cesty neodvážil ani za nic na světě, kdyby mě nezavolal z Paříže Daladier a neporadil mi to.

– Tu jsem vám přece poradil první já ve svém dopise,– řekl starostlivě Ben.

– V dopise ?… Ach ano, dobře se pamatuji, jak to bylo, jak to bylo, v dopise…

– A dále jsem vám oznámil… hm-hm… – Ben se rozhlédl a dokončil šeptem: – Uvědomil jsem vás o spiknutí generálů.

– Ano, ano! – Předseda vlády opět pokývl hlavou. – Už vím, už vím! Proč jste to neřekl hned ? Dobře se pamatuji…

Ben uhodl, že ministerský předseda předstírá, že vše zapomněl a opakoval podrobně, proč přiletěl do Londýna. Teprve pak se Chamberlain na všecko »upamatoval«:

– Můj drahý, – řekl, – s tím nesouhlasím, naprosto nesouhlasím. Není důvod, proč toho hrubiána právě teď odstraňovat. To nám nikdy neuteče. Ale nyní se s ním dohodneme. Potřebujeme ho, nutně ho potřebujeme… nutně… nutně…

Ministerský předseda spal. Jeho hlava byla zvrácená na opěradle křesla a ohryzek se rytmicky pohyboval pod vráscitou kůží neúměrně dlouhého stařeckého krku.“[2657]

Tato jakási sovětská varianta jamesbondovek nejen, že přesně kopírovala rámec „*historické informace*“, ale – jakkoliv nečekaně – pracovala i se skutečnými historickými prameny a soudobou publicistikou – ať už šlo o episodu s Hindenburgovou závětí svého času popularisovanou Konradem Heidenem, citování rozhovoru H. G. Wellse se Stalinem, rozhovor Geneviève Tabouisové s německým velvyslancem Kösterem (který Španov vydával za odposlech), či tajuplné Chiappeho dokumenty, převzaté od André Simona. Španov dokonce využil minimálně jeden dokument předložený americkou žalobou v Norimberku, když inscenoval setkání Hitlera s německou generalitou a jejich rozhovor o tom, jak propaganda oficiálně zakryje škody při bombardování Prahy.[2658] Na základě dokumentu – Masaříkovy zprávy, publikované v sovětské dokumentové edici – fabuloval i scénu přijetí mnichovské dohody (s. 713–716).

Čs. vedení je v románu pouze okrajovým a veskrze pasivním prvkem děje. Benešovo jméno se sice několikrát objeví, ale nikoliv ve vysloveně negativní souvislosti – tím vlastně román zaostával za současnou situací. Jako postava románu Beneš rovněž nefiguruje. Této pocty je dopřáno ale Emilu Háchovi a Františku Chvalkovskému při schůzce s Hitlerem, kterou Španov kladl nikoliv do Berlína, ale do Berchtesgadenu (s. 759–764). Součástí scény byly i Háchovy mdloby a při podepisování protokolu Chvalkovský vedl Háchovu bezvládnou ruku. Této scéně předcházela ještě jedna, v níž generál Syrový hlásí německým generálům, že splnil všechny jejich pokyny a ti tomuto „*zrádci českého národa*“ potají udělují řád za zásluhy (s. 755–757).[2659]

Španovova kniha se v následujícím roce dočkala i slovenského dvousvazkového vydání.[2660] A v červenci 1953 vydalo tentokrát nakladatelství Mír *Žháře* znovu, rovněž ve dvou svazcích a v ještě vyšším nákladu – 29 500 výtisků.[2661] Nepříliš dovedný překlad Jaroslava Huláka[2662] z prvního vydání byl pro dvou-

[2657] ŠPANOV: *Žháři*, c. d., s. 658–659.

[2658] Tamtéž, s. 602–603. Jde o dokument IMT-XXXIV-C2. Citoval jej rovněž KOCOUREK, c. d., s. 55–56.

[2659] Jakkoliv fantasticky a absurdně tato Španovem vytvořená scéna vypadá, mohla zřejmě vycházet z doslovného chápání věty z *Velkého spiknutí* od Sayerse a Kahna: „*Profašistický generál Jan Syrový, kdysi velitel české intervenční armády na sovětské Sibiři, odevzdal německému vrchnímu velitelství arsenály, skladiště, tisíc letadel a prvotřídní vojenskou výzbroj československé armády.*“ – Michael SAYERS – Albert E. KAHN: *Velké spiknutí*. Přeložila Miluše Svatošová. První, autorisované vydání. Svoboda, Praha 1949, s. 312.

[2660] Nikolaj ŠPANOV: *Podpaľači*. Slovenský spisovateľ, Bratislava 1953.

[2661] Nikolaj ŠPANOV: *Žháři. Svazek prvý – Svazek druhý*. Přeložil Jaroslav Hulák. Revise překladu Zora Rozehnalová. Ilustroval Bedřich Votruba. Mír, Praha 1953.

[2662] Na rozdíl od jeho překladu Zoščenkových satirických povídek.

svazkovou versi revidován Zorou Rozehnalovou. Kniha dostala i nové ilustrace Bedřicha Votruby, z nichž právě ony, které se vztahovaly k Mnichovu a okupaci Československa působily téměř jako fotografie.

Nakladatelství Mír ovšem neprozradilo, že knihu nevydalo celou. Z románu byl odstraněn prolog a epilog, takže kontury původního světového spiknutí byly tímto zásahem značně pošramoceny. Důvod k tomuto zásahu – kterým mimochodem vypadly i útoky proti Titovi a Vatikánu – zřejmě oznámeny nebyly. Teprve v březnu 1954 otiskla listárna v *Květech* stížnost čtenáře Vladimíra Flaka z Gottwaldova, který upozornil: *„Nedávno jsem dočetl knihu Nikolaje Španova »Žháři«. Velmi mne zaujala, chtěl jsem však ještě znát její originál. Byl jsem velmi překvapen, když jsem srovnáním sovětského originálu zjistil, že v českém vydání bylo vynecháno přes 130 stran. Vynecháním těchto stran je dílo N. Španova okleštěno. V našem překladu jsou ukázány především zločiny imperialistů a jejich přisluhovačů, ale trest, který ukazuje v prologu Španov, v českém překladu »Žhářů« z nepochopitelných důvodů není. Z prologu je také patrno, kde byla získána podstatná část materiálu pro knihu, z překladu se to nikdo nedoví. Odtržením prvních a posledních kapitol byl podstatně zeslaben obraz vzrůstání tábora míru a rozporů mezi samotnými imperialisty a souvislost díla byla porušena.“*[2663]

Přes svůj obří náklad však Španovovi *Žháři* velkou stopu v čs. prostředí evidentně nezanechali. Po zahájení destalinisace přestali být vydáváni i v Sovětském svazu, takže byla vyloučena i nová česká vydání. Konstrukce příběhu se navíc začala silně míjet s poznatky, k nimž mezitím dospěla čs. historiografie. *Žháři* tak zcela zapadli.

Dvě básně o Mnichovu

V září 1952 vyšla sbírka dělnického básníka Otto Ježka (1896–1957) *Hudba života*. I u ní inserce zdůrazňovala, že obsahuje básně s mnichovskou tematikou. Tyto básně byly dvě *Mnichov* a *Vzpomínka na Mnichov.*[2664] I v nich lze nalézt ozvěny soudobého obrazu mnichovských událostí.

MNICHOV
Na starých křižovatkách světa
jsme zapálili nová světla
a mnozí vzhlíželi k nám s láskou.

Ale mozky diplomatů přemýšlely,
jak bychom klekli s pokořenými čely.
Je prý nutno naše světla zhasnout.

S pokřikem loupežníků naježili děla
a rvali kusy našeho krásného těla,
až jsme omdlévali.

Setmělo se na obzorech našich krajin,
zrada zamkla dveře k ráji
a kati řvali.

Ale srdce každého se vznítilo jako hvězda
a svítilo na zatemněná města
světlem neuhasitelným.

Nepohltila naši zemi jejich tma,
dál svítíme světlem věčným
a nikdo nedřímá.

[2663] *K překladu Španovových „Žhářů“*. Květy, 25. 3. 1954, s. 2.

[2664] Otto JEŽEK: *Hudba života*. Československý spisovatel, Praha 1952, s. 15–16. Inserce – Literární noviny, 6. 9. 1952, s. 12.

VZPOMÍNKA NA MNICHOV
Znělka české slávy náhle zesmutněla
v našich přijímačích.
Ticho zrovna smrtelné, jen znělka zněla
smutně bez přestání k národnímu pláči.

Zradili nás. Kdo nás prodal, kdo nás zradil,
bez výstřelu zabil?
Zemi pánům neznámou, mou zemi krásnou
řežou jako beránka a hvězdy hasnou.

Tak to bylo. Tak to chtěli diplomaté
zločinů a válek.
Ale odhodlání lidu houževnaté
bylo silnější než smrt a žijem dále.

Slavně žijem v zemi krásné, milované,
navzdory všem pánům.
Nesmrtelné srdce lidu rudě plane,
celá šťastná země má jde k jasným ránům.

Věčně, věčně živ buď, národe náš drahý,
aby znělka slávy
věčnou slávou zněla z vysilače Prahy
jako vždy tou harfou krásnou od Vltavy.

Dokumentární filmy

Zvýšené nasazení, které se v r. 1951 projevovalo ve vztahu k úpravám historického obrazu Mnichova, nacházelo svůj výraz nejen v článcích, knihách či rozhlase, ale také v oblasti dokumentárního filmu. V témže roce začal režisér Jiří Papoušek (1920–1996) připravovat ve Studiu zpravodajského filmu snímek věnovaný mnichovským událostem. Tento snímek vznikal za přímé součinnosti Politického archivu Kanceláře presidenta republiky – zřejmě tedy za spolupráce s archivářem Janem Pachtou – a s Ministerstvem národní bezpečnosti – tedy s jeho Odborem archivním a studijním.[2665] Film byl dokončen k lednu 1952, měl třináct minut a dostal název *Mnichované*.[2666]

Dobová anotace film popisovala jako *„snímek, sestavený z dokumentů kanceláře presidenta republiky“*, který *„připomíná nám mnichovskou zradu, její původce, i ty, kteří po vítězství roku 1945 chtěli u nás pokračovat v jejich politice. Po nezdařeném puči v únoru 1948 shledáváme se s nimi na západě, kde s našimi nepřáteli umlouvají nový Mnichov. Plány však zůstanou pouhým jejich přáním, neboť nepočítají s vůlí a silou československého lidu.“*

Do kin se však dostal až v září 1952. *Filmový přehled* podával výtah z jeho komentáře: *„R. 1938 prodala buržoasie nezávislost Československé republiky, neštítíc se do poslední chvíle krýt svou zradu falešnými vlasteneckými hesly. Nekonečné byly řady vystěhovalců z našeho pohraničí, vyštvaných mnichovským diktátem. Spokojený úsměv se rozestřel na tváři pana Chamberlaina po dohodě s Hitlerem. Nejčernější dny našeho národa připomíná nám tvář velkostatkáře Berana, vítajícího nacisty na pražském hradě, Feierabenda, obhajujícího horlivě ty, kdož nás prodali, a další hrobaře svobody a práv lidu… Jediný, kdo poctivě a důsledně stál na straně lidu, připraven k obraně jeho zájmů a práv, byla Komunistická strana Československa. Komunisté, vedeni soudruhem Gottwaldem, odhalovali zákulisí a důsledky politiky finančníků. Věděli, že jedinou skutečnou oporou je Sovětský svaz. Vláda odmítla jeho nezištnou bratrskou pomoc. Soudruh Gottwald odhalil v parlamentě praktiky*

[2665] Jaroslav KRATOCHVÍL: *Obraz mnichovské konference v československém dokumentárním filmu z let 1948–1968*. In: Ve stínu války. Protektorát Čechy a Morava, Slovenská republika, Říšská župa Sudety a další odtržená území v letech 1938/39–1945. Editoři Jaroslav Pažout a Kateřina Portmann. ÚSTR – Technická univerzita v Liberci – Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická, Praha – Liberec 2019, s. 386–397.

[2666] Filmový přehled, č. 33/1952, 29. 8. 1952, s. 9–10. Filmový přehled se o spolupráci s MNB nezmiňuje.

a prodejnou politiku tehdejší československé vlády. Lid se bouřil proti zradě, přinášející jeho zotročení. Avšak rozhodování a moc měli v rukou vlastizrádci… Jeden z dokumentů svědčí o hanebné písemné dohodě tehdejší vlády v čele s generálem Syrovým, jejímiž členy byli také Zenkl a Feierabend, s hitlerovským gestapem o vzájemném vydávání komunistů a antifašistů. Na rukou těch, kdo ji uzavřeli, lpí krev tisíců našich nejlepších lidí, umučených v nacistických koncentrácích a věznicích. – Jeden ze zákonů naší ústavy stanovil, že území ČSR tvoří jednotný a nedílný celek, jehož hranice mohou být změněny pouze ústavním zákonem. Jak dbal tohoto zákona tehdejší president republiky, který při svém zvolení slavnostně slíbil dbát ústavy? Tak, že přijal mnichovský diktát o své vlastní vůli, bez vědomí a souhlasu parlamentu. Dr Beneš navrhl dokonce sám svého nástupce a gratuloval mu osobním dopisem k jeho jmenování. Na pražském hradě zavlál nacistický hákový kříž… Dokumenty z tajného archivu československé emigrační vlády v Londýně ji usvědčují ze spojení s protektorátní loutkovou vládou, usvědčují ji z toho, že ještě v r. 1943 počítala s okleštěním území naší vlasti. Uvnitř republiky měl být, samozřejmě proti vůli lidu, opět nastolen starý vykořisťovatelský řád. Vítězný postup Sovětské armády a osvobození naší vlasti přiměly dr Beneše oficiálně změnit stanovisko ve věci vnitřní i zahraniční politiky ČSR. Moc byla nyní v rukou lidu. Ale mnohé se dosud nezměnilo. Lettrich, Ursíny, Stránský, Ripka, Hála, Majer a další – to byli noví služebníci buržoasie, noví mnichované, chránící zrádce, kolaboranty, kapitalisty a milionáře. Po nezdařeném puči v roce 1948 zmizeli na západ. Tam projevili otevřeně své »vlastenecké« úmysly: t. zv. československý národní výbor v Londýně v čele s generálem Prchalou spolupracuje – jak patrno z písemných dokladů – s Pracovní pospolitostí na ochranu sudetoněmeckých zájmů. Jejich snaha je však dnes již marná. Náš lid, poučen zkušenostmi první republiky, Mnichova i okupace, dnes už svá těžkými obětmi vydobytá práva obhájí.“

I z tohoto neúplného výtahu je zřejmé, že Papouškův dokumentární film vůbec nerespektoval chronologii úplně stejně, jako ji ignorovaly soudobé texty. Na Papouškovy *Mnichovany* pak tematicky navazoval 11minutový dokumentární film Jana Kavana *Od Mnichova k 15. březnu* dokončený k březnu 1952.[2667]

Další nenatočený film o Mnichovu

Ve stejné době došlo k novému pokusu o natočení celovečerního hraného filmu na mnichovské téma. Zřejmě v roce 1952 se objevil scénář čtyřaktové divadelní hry Karla Hory *Mnichov*,[2668] jehož cyklostylové rozmnoženiny autor patrně plánovitě rozesílal na více stran.[2669] V předmluvě ke scénáři Hora napsal, že *„některé podrobnosti a vedlejší postavy jsou přizpůsobeny času a místu, avšak jinak drama je věrným a pravdivým vylíčením skutečných událostí, jak jsou všeobecně známy a jak jsou dnes ověřeny novým dokumentárním materiálem z německých, francouzským a britských archivů. Jde o hru výlučně politického rázu a proto třeba upoutat zájem obecenstva především velkými historickými událostmi, které samy o sobě musí působit dramaticky. Důležitá úloha tu připadá režii.“*

Hora napsal do hry 69 postav, z větší části šlo o postavy skutečné. Ve hře tak měli vystupovat např. Jan Šverma, Rudolf Beran s chotí, Milan Hodža, Jan Syrový s chotí, Petr Zenkl, Jaroslav Preiss (uvedený chybně jako Josef), *„dr. Lövenstein, gen. řed. Vítkovických železáren“*, ministr vnitra Josef Černý, *„ministerský rada Čermák“*, Konrad Henlein, K. H. Frank, Ernst Kundt, *„Hans Krebs, politik sudetoněmecké strany“*, Heinrich Rutha, Wilhelm Sebekovsky, Ernst Eisenlohr, Andor Hencke, *„Sir Nevile Chamberlain“*, lord Halifax, John Simon, Samuel Hoare, Horace Wilson, Alexander Cadogan, Vansittart s chotí, Harold Nicolson s chotí, Archibald Sinclair s chotí, William Strang s chotí, lord Ruciman s chotí, Eric Phipps se sekretářkou a nechyběli ani Daladier, Bonnet, Corbin či Léon Blum.

Děj hry kombinoval „historické“ události a postavy s fiktivními, přičemž historické události podával velice svérázně.[2670] Stačí jen stručný výčet názvů a charakteristik jednotlivých obrazů, aby bylo jasné, že jde především o přehlídku nejpoužívanějších rekvisit a motivů:

I. jednání pojal Hora jako *„Nástup reakce“*. První obraz se odehrává po volbách v r. 1935 v ministerstvu vnitra, druhý v květnu 1937 v domácnosti soudruha Hradeckého z Kolbenky, třetí v říjnu 1937 na schůzce henleinovců v pražském německém kasinu.

II. jednání neslo název *„Zrada se připravuje - rok 1938“*. V prvním obraze se odehrává Eisenlohrova

[2667] Filmový přehled, č. 14/1952, 4. 4. 1952, s. 11–12.

[2668] K osobě Karla Hory se zatím bohužel nepodařilo zjistit nic bližšího.

[2669] Zjištěny jsou prozatím tyto exempláře: LA PNP, Majerová Marie, inv. č. 9957. Knihovna Divadelního ústavu, sign. P 3369 a P3369a. ANM, Fierlinger Zdeněk, kart. 56, inv. č. 1909.

[2670] Svědčí o tom nejen chyby v seznamu osob, ale i některá místa děje. Ve třetím obrazu I. jednání z konce října 1937 např. podle Hory sedí v pražském německém kasinu poslanec Hans Krebs a architekt Rutha, ačkoliv první uprchl již před několika lety do Německa a druhý byl v téže době uvězněn.

návštěva u Berana, druhý obraz vyplňují debaty o vládní politice shrnuté v názvu *„Duben 1938 – Hodža vládne“*, třetí zavede diváky na večeři u Vansittarta s hostem Konradem Henleinem a ve čtvrtém přijíždí do Prahy lord Runciman a je uvítán Kundtem, Sebekovským a primátorem Zenklem.

III. jednání *„Lid ve zbrani“* začíná čajem o páté u dr. Preisse, pokračuje scénou protivládních demonstrací na Václavském náměstí, ve třetím obraze Hodža navrhuje novou vládu pro oklamání národa, ve čtvrtém se ocitá generál Syrový v čele nové vlády a pátý obraz se odehrává u ministerského rady MZV Čermáka večer 22. září.

IV. jednání se jmenuje pouze *Mnichov* a tvoří jej obraz na britském velvyslanectví v Paříži 23. září, pokračuje společnou britsko-francouzskou konferencí na Downing Street 25. září, připravující mnichovské setkání; a končí třetím obrazem v redakci Rudého práva večer 30. září, vrcholícím proslovem Jana Švermy a zvoláním *„Zůstaneme pevni – Ať žije Sovětský svaz, ať žije soudruh Stalin“*, doprovázeným zpěvem Internacionály.[2671]

Horův námět posléze přepracoval do podoby filmové povídky s názvem *Zrada* režisér Karel Steklý a v dubnu 1952 ji odevzdal scénáristickému odboru Studia uměleckých filmů.[2672] Měsíc na to měl námět již formu scénosledu, který Steklý předal k posouzení Kolektivnímu vedení Studia uměleckého filmu.[2673] V září už existoval literární scénář *Zrady*, který Kolektivní vedení postoupilo Filmové radě.[2674] Ta jej ale na své 37. plenární schůzi 18. září 1952 neschválila.[2675] Námět Karla Hory a Karla Steklého byl nicméně zařazen do návrhu tematického plánu uměleckých filmů na roky 1953 a 1954, a to v rámci první skupiny látek, *„vedených ideou boje za mír“,* coby *„dramatický obraz historie mnichovské zrady“*.[2676]

Steklý zřejmě literární scénář upravil, neboť jej v listopadu 1952 opět projednávalo Kolektivní vedení Studia uměleckého filmu a postoupilo poté Filmové radě.[2677] Filmová rada se Steklého *Zradou* zabývala znovu na své 46. plenární schůzi 4. prosince 1952.[2678] Opětovně nebyla spokojena a Karlu Steklému doporučila, aby přihlédl k jejím připomínkám v další versi literárního scénáře, provedl doporučené úpravy, vybral méně zavádějící název a také, aby konsultoval scénář s ministrem Kopeckým.[2679] Nová verse scénáře ale už zřejmě nevznikla a projekt dále nepokračoval. Zůstal tak pouze nerealisovaný literární scénář.[2680]

V zásadě se přidržoval Horovy předlohy,[2681] významných změn doznal počet osob, zejména episodních postav a komparsu. Rozšířil se ale i počet postav historických. Přibyl např. Klement Gottwald a nahradil Jana Švermu. Karel Loevenstein se proměnil již v generálního ředitele Škodovky. Dějem prochází navíc i předseda sociální demokracie Hampl, poslankyně Františka Zemínová, ministr Zadina, František Soukup, kníže Hohenlohe, ale dokonce i soubor Národního divadla, účinkující v závěrečné scéně Smetanovy *Libuše*. Děj byl Steklým posunut, takže scénář končí emotivní scénou, kdy je Klementu Gottwaldovi doručen výměr o *„zákazu“* KSČ.[2682] Posledními slovy filmu měla být slova Gottwaldova: *„Strana bude žít dál, protože ona je spjata s lidem, protože ona bojuje za životní zájmy národa.“*

Jedna vlastnost je pro divadelní i filmový scénář naprosto charakteristická. V ději zcela schází postava

[2671] Nepodařilo se zjistit, zda byla někdy Horova hra uvedena na jevišti.

[2672] Věstník Československého státního filmu, roč. VI, č. 6/1952, 25. 6. 1952, s. 32.

[2673] Věstník Československého státního filmu, roč. VI, č. 7/1952, 25. 7. 1952, s. 38.

[2674] Věstník Československého státního filmu, roč. VI, č. 11/1952, 25. 11. 1952, s. 62.

[2675] NFA, Filmová rada, kart. 9, inv. č. 613 (2/2/30), 614 (2/2/30//1), 615 (2/2/30//2), 617 (2/2/30//4), 620 (2/2/30//7).

[2676] Věstník Československého státního filmu, roč. VI, č. 11/1952, 25. 11. 1952, s. 61.

[2677] Věstník Československého státního filmu, roč. VII, č. 1–2/1953, 25. 1. 1953, s. 2.

[2678] NFA, Filmová rada, kart. 9, inv. č. 675 (2/2/39), 676 (2/2/39//1), 677 (2/2/39//2), 678 (2/2/39//3). Scénář podrobně připomínkoval i Miloslav Fábera.

[2679] Věstník Československého státního filmu, roč. VII, č. 1–2/1953, 25. 1. 1953, s. 2. NFA, ČSF, sign. R9/BII/4P/5K, 46. schůze pléna Filmové rady 4. 12. 1952. Stav k jaru 2014. Materiál bude s největší pravděpodobností shodný s uvedeným v předchozí poznámce. O připomínky ke scénáři byl zřejmě požádán i Zdeněk Fierlinger, neboť se v jeho pozůstalosti nachází verse o 175 listech. (ANM, Fierlinger Zdeněk, kart. 56, inv. č. 1908.)

[2680] Knihovna NFA, sign. S-2258-LS. Exemplář tvoří 199 listů strojopisu, titulní list chybí. V katalogu Knihovny NFA byl proto veden bez názvu s anotací: *„Scénář možná sloužil jako podklad k některé z Vávrovy trilogie ze 70. let: Dny zrady, Sokolovo či Osvobození Prahy nebo nějakému projektu po roce 1940“.* (Zmínil rovněž Milan DUCHÁČEK: *Pražský květen 1945 očima Otakara Vávry. Normalizační tlak vs. „umělecký dokument“.* In: Film a dějiny. Editor Petr Kopal. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2005 s. 391.) Na jaře 2014 byl scénář identifikován autorem této práce a katalogový záznam byl pracovníky knihovny aktualisován. Autor námětu je ale zde chybně ztotožněn s příslušníkem francouzské cizinecké legie Karlem Horou (1908–1989). Fakt, že chybí titulní list, může souviset s připomínkami Filmové rady, které se název *Zrada* zdál zavádějící.

[2681] A to i co do kromobyčejné topornosti dialogů.

[2682] Přičemž není zřejmé, zda mělo jít výměr o zastavení činnosti, nebo o rozpuštění strany.

Edvarda Beneše. O Benešovi se pouze mluví, nebo s ním telefonuje Hodža, ale nikdy se nemá ukázat na scéně či plátně. Jinak ale zcela podporuje plány reakce.

Symfonická báseň

V červnu 1953 se v sále brněnského Stadionu konal absolventský koncert studentů Hudební fakulty JAMU z oddělení skladby, dirigování a klavíru. Jednou ze skladeb byla nová symfonická báseň Ctirada Kohoutka (1929–2011) *Mnichov*.

Absolventské dílo čtyřiadvacetiletého hudebního skladatele zahrál Symfonický orchestr brněnského rozhlasu za řízení rovněž absolvujícího Miroslava Koláře.[2683] Kritika cenila předvedenou skladbu poměrně vysoko: *„Ctirad Kohoutek patří mezi ty nejmladší skladatele, kteří svou tvůrčí i organisační činnosti zasáhli účinně do práce Svazu čs. skladatelů. Symfonická báseň »Mnichov«, která je částí celého plánovaného cyklu, ukazuje ideovou a technickou vyspělost Kohoutkovu. Jeho »Mnichov« připomíná zbabělou zradu buržoasie v událostech 1938. Vstupní obraz symfonické básně je poněkud obecný, v melodice málo prokreslený, ale za to ostatní části vynikají právě naopak hlubokou konkretností melodie a osobním postojem a názorem, zvláště tam, kde se Kohoutek staví za názor lidu: bojovat proti fašismu. Ještě nemáme celý cyklus, ale tato jeho první část praví, že jde o významný přínos v symfonické hudbě.“*[2684]

Symfonická báseň *Mnichov* byla určena pro velký, padesátihlasý orchestr a trvala patnáct minut. Sám autor své dílo charakterisoval těmito slovy: *„Hrozivě napjatá atmosféra před mnichovskými událostmi. Lid se postupně stále více sjednocuje v boji proti sílícímu fašismu, podporovanému českými i slovenskými zrádci. Dochází k mnichovské katastrofě a jejímu přirozenému následku – 15. březnu 1939. – Okupace. Čím nesnesitelnější týrání uvězněných v koncentračních táborech, tím vroucnější jejich vzpomínky na domov, tím hrdinštější jejich odpor spojený s vírou v konečné vítězství práva, spravedlnosti a lidskosti i v hodině jejich smrti. – Bolestná je vzpomínka na všechny umučené i padlé. Neodpustitelná je výčitka těm, kteří Mnichov s jeho následky způsobili.“*[2685]

O nahrávku skladby projevil zájem rozhlas a 9. září 1953 v 15 hodin ji odvysílal na stanici Československo odvysílal v pořadu *Skladatelé jdou s lidem (Nové moravské skladby II.)*.[2686] V následujících letech byla rozhlasem několikrát opakována.[2687]

[2683] https://www.ceskyhudebnislovnik.cz/slovnik/index.php?option=com_mdictionary&task=record.record_detail&id=569 [27. 9. 2021]

[2684] Přemysl NOVÁK: *Symfonický koncert JAMU*. Rovnost, 23. 6. 1953, s. 4.

[2685] Hana ŠPUNDOVÁ: *Ctirad Kohoutek a jeho pedagogický přínos. Diplomová práce*. Univerzita Palackého v Olomouci – Filozofická fakulta – Katedra muzikologie, Olomouc 2014, s. 62.

[2686] Náš rozhlas, 7. 9. 1953, s. 4.

[2687] Na dotaz autora této práce odpověděl Archiv a programové fondy Českého rozhlasu 8. 11. 2021, že nahrávka symfonické básně Ctirada Kohoutka se v archivu nenachází. Obdobná odpověď přišla téhož dne z brněnského studia Českého rozhlasu. Partitura Kohoutkova *Mnichova* má být uložena v Knihovně Hudební fakulty JAMU pod sign. 25-9 a přírůstkovým číslem 507/53.

7. První projevy kritiky (1954–1956)

Vydání Beckmannovy knihy lze svým způsobem chápat jako konec dynamické revisní vlny, nastartované v r. 1951. Vnějškově jako by polevil tlak na nové texty, jako by nastoupila jakási únava z vypjatých let. Obecně lze období od r. 1956 zhruba do poloviny roku 1956 chápat jako období přechodné. Např. zatímco ještě k 16. výročí Mnichova v září 1954 otisklo *Rudé právo* vzpomínkový článek o Mnichovu,[2688] o rok později se už Mnichovem nezabývalo.

V této době sice vyšlo více prací, které se o Mnichovu zmiňovaly, konkrétním událostem září 1938 se však autoři vyhýbali a drželi se většinou dosavadního výkladu.[2689] Výklad Mnichova tak, jak byl v předchozích letech nastaven, nedostával žádné veřejné impulsy, jež by byly srovnatelné s minulou etapou. Přesto k jistým posunům docházelo.

V pohledu na meziválečné dějiny se začaly projevovat změny, které jistě nebyly bez souvislosti se společenskými proměnami po Stalinově a Gottwaldově smrti. Projevily se v recensní sérii dvou nejvýznamnějších titulů posledních let – publikace Václava Krále *O Masarykově a Benešově kontrarevoluční protisovětské politice*, v menší míře u odezvy na Beckmannovu knihu o diplomatickém pozadí Mnichova. Dávala příležitost novým osobnostem i proudům, které budou spoluovlivňovat odbornou diskusi nad výkladem mnichovských událostí a úrovní soudobé historiografie. Naznačovala i určité projevy nespokojenosti s dosavadním stavem poznání.

Kritika Královy knihy

Pokud by se Králova knížka *O Masarykově a Benešově kontrarevoluční protisovětské politice* dala považovat svým pojetím za jakousi pomyslnou výkladní skříň vrcholného období II. revisní vlny, pak kritická odezva na její vydání musela být pro autora přinejmenším velmi nepříjemným překvapením.[2690] Byla zároveň příležitostí, při níž se mohly uplatnit i nedávno založené vědecké časopisy.

Kritika v ČsČH

Ve 2. čísle 2. ročníku *Čs. časopisu historického* vyšla o knize poměrně rozsáhlá recense Věry Olivové.[2691] V kontextu jejího nedávného příspěvku na konferenci o kosmopolitismu na VŠPHV byla její argumentace velmi pozoruhodná.

Pozoruhodnost této recense tkví v tom, že v jejím textu zabírá velký prostor na začátku i na konci formální oslava a chvála Královy publikace. Mezi těmito oslavnými odstavci se však nacházejí odstavce, poukazující na četné nedostatky knížky a jejich závažnost tak vzbuzuje spíše opačný dojem.

Autorka Královi vytkla, že název knihy neodpovídá plně obsahu, neboť o této politice nepojednává v celé její šíři a ponechává stranou řadu závažných problémů. *„Rozbití masarykovsko-benešovské legendy“* sice

[2688] *Lid nezapomíná*. Rudé právo, 30. 9. 1954, s. 3.

[2689] Alexandr ORT: *Malá dohoda a Mnichov*. ČsČH, roč. 2, č. 2/1954, s. 227–245. Alice TEICHOVÁ: *Hospodářské kořeny prohitlerovské politiky britské velkoburžoasie v předvečer druhé světové války*. ČsČH, roč. 2, č. 3/1954, s. 416–441. Jiří KOŘALKA: *Jak se stal německý lid v Československu kořistí fašismu. K otázce rozšíření fašistického hnutí v pohraničních oblastech Československa v letech 1933–1935*. ČsČH, roč. 3, č. 1/1955, s. 52–81. Imrich STANEK: *Vatikán, spojenec ľudáctva a tzv. slovenského štátu*. Tamtéž, s. 82–110. Radim Neumann FOUSTKA: *Národní očista v letech 1945 až 1946*. ČsČH, roč. 3, č. 4/1955, s. 626–642. *Na obranu republiky proti fašismu a válce. Sborník dokumentů k dějinám KSČ v letech 1934–1938 a k VI., VII. a VIII. svazku Spisů Klementa Gottwalda*. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1955. Na Slovensku vyšla v r. 1955 kniha Jaromíra Hořce o dějinách republiky do r. 1938, plně v zajetí II. revisní vlny – Jaromír HOŘEC: *Cesty, ktoré viedli k Mníchovu. Niekoľko kapitol o protisovietskej a protinárodnej politike českej buržoázie a svetových imperialistov*. Sväz protifašistických bojovníkov – Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry, Bratislava 1955. – Rukopis knihy byl dopsán v srpnu 1952. Pro české vydání autor knihu podstatně zkrátil a přepracoval. Vyšla pod názvem *Cesty zrady* v Našem vojsku v r. 1957. (Vizte u pozn. 2788.) Jaromír Hořec ovšem bude mít velkou zásluhu na vydání Kvačkovy *Osudné mise* o rok později.

[2690] Kniha byla předmětem diskuse se studenty na filosoficko-historické fakultě UK. K ní se zřejmě vztahuje i vzpomínka Roberta Kvačka: *„Vrátím se ještě k té atmosféře první poloviny padesátých let: v trezoru hlavního marxistického historika, takového koryfeje, byl uchován udavačský dopis na mě, od jednoho studenta z roku 1954 – na to, jakým způsobem jsem referoval o knize o Masarykově a Benešově kontrarevoluční protisovětské politice. Na semináři studentů jsem tu knihu vzal trochu hákem, a ten student mě žaloval u autora, který si ten dopis schoval. A sekretářka po jeho smrti mi ten dopis dala. Z tohoto studenta se potom vyvinul významný československý historik. Velmi plodný a statečný. Nikdy jsem mu tu epizodu nepřipomněl.“* (Jan DOBEŠ – Vít SMETANA: *Na prvním místě je život sám a povinnost vůči blízkému*. Dějiny a současnost, roč. XXIV, č. 5/2002, s. 52.)

[2691] Věra OLIVOVÁ: *O Masarykově a Benešově kontrarevoluční protisovětské politice*. ČsČH, roč. 2, č. 2/1954, s. 313–319.

označila jako prvořadý úkol historické vědy, ale zároveň podotkla, že v této otázce podlehl Král na několika místech přecenění úlohy Masaryka a Beneše.

Celou situaci před Mnichovem podle Olivové Král líčí *„jednostranně schematicky a přímo nesprávně“. „Přeceňuje imperialisty, přisuzuje jim pevný, dlouhodobý plán jejich politiky. I když protisovětská politika byla pro západní imperialisty základním momentem jejich postupu, přece jen ve své krátkozrakosti nemohli nikdy tak pevně a cílevědomě, jak to Václav Král vykládá, pracovat k jeho uskutečnění. Stejně nesprávně líčí i politiku E. Beneše v přípravách mnichovské kapitulace* […] *Podíváme-li se na celou situaci před Mnichovem, není možno souhlasiti s Královým stanoviskem v této otázce. Vždyť té části české buržoasie, jejímž mluvčím Beneš byl, nemohlo ani z osobních důvodů být tak zcela lhostejné, jak to Král líčí, zda může ve vlastním státě vykořisťovat pracující lid a mít i jiné výhody, které jí zaručovalo postavení vládnoucí buržoasie. I když Beneš již dávno před Mnichovem si byl vědom toho, že západní imperialisté nejeví žádnou ochotu splnit své závazky vůči Československu, i když se pokoušel navazovat spolupráci s hitlerovským Německem, přece jen do poslední chvíle se snažil najít nějaké východisko, nějaké řešení situace. V okamžiku, kdy však byl postaven před zcela jasné rozhodnutí, buď se Sovětským svazem po boku československého lidu vedeného KSČ, nebo kapitulovat před fašismem – rozhodl se pro řešení, které bylo s jeho hlediska a s hlediska určité části české buržoasie velmi nepříjemné a trpké, ale přece jen to bylo pro ně menší zlo, než jít hájit zájmy lidu ve společném šiku se Sovětským svazem. Kapitulace před Hitlerem nebyla ničím, po čem by část české buržoasie, vedená Benešem, nějak toužila, jak líčí celou situaci Král, ale byla pro ni za dané situace a s hlediska jejích sobeckých třídních zájmů alespoň dočasným východiskem. Že se neohlížela na to, co přinese její krok našemu lidu, to vyplývá z celé její předcházející protilidové politiky, které v Mnichově byla nasazena koruna.“* – Velmi obezřetnými formulacemi tak Olivová vlastně zcela zpochybnila celou Královu interpretaci Mnichova.

Metodické nedostatky knihy vypočítala Věra Olivová velmi pečlivě. *„Především je to nepřesnost a neúplnost citací. Václav Král se v řadě případů spokojí i při citaci velmi závažného dokumentu pouze s udáním archivu, kde je materiál uložen, bez jakéhokoliv udání signatury. Na velmi mnoha místech pak prostě necituje vůbec. Je pochopitelné, že tento postup oslabuje účin a věrohodnost dokumentů, což je právě u tak závažné problematiky jistě velkým nedostatkem. Autor na mnoha místech nedodržuje chronologický sled událostí a klidně líčí některé skutečnosti na př. z počátku dvacátých let, pak skočí o patnáct let dopředu, aby se vzápětí opět vrátil do dvacátých let a pod. Na velmi mnoha místech dokumentuje jednotlivé události značně pozdějšími doklady, aniž by na to upozornil.“* – V podtextu tu zaznívá otázka po reálné hodnotě Královy argumentace, která nerespektuje základní metody historikovy práce. Věra Olivová tu na několika místech zpochybnila hodnotu Královy knihy coby odborně historické práce.

Že tyto „nedostatky“ nejsou vlastní pouze recensované knize, ale celkovému dosavadnímu pojetí Mnichova, autorka nepochybně věděla. Nelze se zbavit dojmu, že prostřednictvím Královy knížky, patrně záměrně, podrobila kritice celou soudobou interpretační praxi, proti které postavila tradiční metody historiografické práce – de facto vlastní i buržoasní historiografii.

Kritika v Nové mysli a Sovětské historii

Recense Věry Olivové nezůstala osamocena. Královu knížku podrobil kritice v září 1945 i Josef Vošahlík z Fakulty mezinárodních vztahů Karlovy university, a to přímo v *Nové mysli*.[2692] Na rozdíl od Olivové byla jeho kritika vedena poněkud odlišnými cestami.

Zatímco Olivová svou závažnou kritiku vsunula mezi pochvalné pasáže, Vošahlík práci kritisoval opakovaně. Zatímco Olivová kritisovala spíše obecnější problémy, u Vošahlíka jsou kritisovány spíše konkrétní nedostatky víceméně coby čistě autorské selhání, jako důsledek chybných metod a argumentů, byť daný z velké části nezpracovaností tématu.

„V. Král přistoupil k práci po shromáždění bohatého archivního materiálu. Množství dokumentárních dokladů, namnoze neznámých, které autor uvádí a o něž opírá svůj výklad, je velkou předností knihy a jejím skutečným přínosem. Správný vědecký postup, vycházející z konkrétního zkoumání a dokumentárně podloženého rozboru historických skutečností, neuplatnil však autor důsledně při výběru materiálu a jeho použití. Některé dokumenty, i když samy o sobě velmi zajímavé, nejsou vhodně voleny, jiné postrádají jasnějšího vysvětlení nebo jsou dokonce hodnoceny a objasňovány nesprávně. To platí zejména tam, kde hlubší rozbor určité otázky je nahrazován citováním jednotlivých dokumentů. Tento způsob nezaručuje ani přesvědčivost ani pravdivost výkladu a je metodicky

[2692] Josef VOŠAHLÍK: *K úloze T. G. Masaryka a E. Beneše v politice československé buržoasie*. Nová mysl, č. 9/1954, září 1954, s. 1166–1172.

nesprávný. Vedl autora k schematickému zjednodušování složitých problémů, jejichž objasnění nemůže nahradit pouhé ocitování několika více méně nahodilých dokladů."

Vošahlík u Krále kritisoval jako hrubou chybu, že se „*mnohde omezuje na mechanické používání dokumentů bez hlubšího proniknutí do podstaty problému v celé jeho složité mnohotvárnosti. Už samotná šíře problematiky a množství závažných, dosud ne zcela objasněných otázek, jimiž se autor zabývá, ukazuje na nesnadnost úkolu, který si vytkl, a do značné míry podmiňuje nedostatky práce.*" Rovněž „*neúměrné prolínání otázek vnitropolitických a zahraničně politických s problematikou vojenskou spolu s častým porušováním časového sledu při jejich výkladu znesnadňuje vytvoření ucelené představy o vývoji a významu některých událostí.*"

I podle Vošahlíka Král příliš schematicky zjednodušil „*mnohotvárnou problematiku zahraniční politiky československé buržoasie*". Vošahlík přitom – podobně jako Olivová – zdůrazňoval diferencovanost buržoasního tábora: „*Zatím co jedna skupina buržoasie, představovaná zejména agrární stranou, se otevřeně orientovala na podřízení hitlerovskému Německu, druhá její část, jejímž politickým mluvčím byl právě Beneš, při svém protisovětském stanovisku se zároveň snažila udržet své posice i proti hitlerovskému Německu. Právě o ní mluví K. Gottwald jako o kolísající části buržoasie.*"

Odmítl Královu thesi, „*že rozdíl mezi představiteli obou směrů, Beranem a Benešem, byl pouze taktický a bezvýznamný, při čemž jako by oba záměrně a cílevědomě usilovali o totéž*", stejně jako jeho závěr, „*že ve společné »naději na kapitulaci před Hitlerem« se setkaly oba tábory buržoasie, že Masaryk a Beneš »byli ochotni ze všech sil« napomáhat obětování Československa Hitlerovi a že hlavním Benešovým plánem bylo »nepozorovaně se proplížit ke kapitulaci«.*" Dodává, že „*skutečnost, že Benešův postup vedl nakonec kapitulací před hitlerovskými požadavky v podstatě k témuž, oč aktivně usilovalo nejreakčnější křídlo československé fašisující buržoasie, nedokazuje, že neexistovaly rozdíly a rozpory v táboře buržoasie, jež poskytovaly významné možnosti dělnické třídě k jejich praktickému využití v obraně proti fašismu.*"

Tyto rozdíly Vošahlík přitom demonstroval přímo na citátech Gottwaldových, ale i Dimitrovových a Leninových: „*Stejně jako by bylo – podle Dimitrovových slov – vážnou chybou ignorovat význam rozporů v táboře buržoasie pro boj nejširších pracujících mas proti fašismu, je právě tak vážnou chybou zmenšovat význam těchto rozporů v historické práci.*" Připomenul, že politika KSČ v tomto období s oněmi rozpory počítala a „*vyzývala k jednotě dělnické třídy, která by se postavila do čela obrany republiky, odstranila z vlády zrádce Beranova typu, soustředila kolem sebe celý národ a donutila kolísající část buržoasie k účasti na obraně republiky*". Obdobné výtky směřoval i na Králův výklad otázky obrany státu a poměrů v armádě.

V otázce zhodnocení výsledků Benešovy koncepce ovšem recensent autora i trochu pochválil: „… *A zde teprve V. Král správně ukazuje Benešovu politiku, orientující se na politiku západních imperialistických velmocí a odmítající nakonec, ve shodě s vládnoucími kruhy těchto velmocí, v zájmu posílení protisovětské fronty, bojovat společně se Sovětským svazem proti hitlerovské agresi. V tom byla podstata Benešova kapitulantství. Nedostatkem práce V. Krále ovšem je, že neukazuje příčiny, proč mohla Benešova kolísavá politika vyústit v otevřené kapitulantství a proč tuto kapitulantskou politiku mohl také prosadit. Touto příčinou byla právě otevřená zrada pravičáckých socialistických vůdců, jimž se podařilo znemožnit vytvoření jednoty dělnické třídy a tím vytvoření základního předpokladu, na němž mohla být založena účinná obrana republiky a zabráněno kapitulantské politice buržoasie.*"

Za nejzávažnější nedostatek knihy – opět shodně s Olivovou – považoval Vošahlík „*skreslování významu osobnosti T. G. Masaryka a E. Beneše v dějinách buržoasní Československé republiky. Autor, veden snahou osvětlit skutečnou povahu a nepravdivost buržoasních legend, vížících se k těmto politickým představitelům československé buržoasie, soustřeďuje se na zkoumání jejich osobních činů, pohnutek a politického postupu, zatím co mu mnohdy uniká nebo ustupuje do pozadí význam sociálních, ekonomických a politických činitelů, jež ve své mnohotvárnosti určovaly nejen vnitropolitický vývoj a mezinárodní postavení předmnichovské ČSR, ale vymezovaly též samotnou úlohu Masaryka a Beneše. V rozporu s historickou skutečností je osobní úloha Masaryka a Beneše jako politických představitelů československé buržoasie zveličována tou měrou, že v práci V. Krále vystupují jako postavy, jejichž osobní vlastnosti, názory a politické působení byly jakoby hlavním či rozhodujícím neblahým činitelem, udávajícím směr politice československé buržoasie a rozhodujícím o osudech československého státu. K takovému nesprávnému a zjednodušenému hodnocení úlohy Masaryka a Beneše přispívá též schematické pojímání československé buržoasie jakožto jednotného celku, uskutečňujícího od počátku do konce cílevědomě a promyšleně svou politiku.*" Při studiu Královy knihy je proto třeba si všechny tyto nedostatky uvědomit.

Vzdor vší kritičnosti byl i zde závěr hodnocení dosti příznivý: „*Přes uvedené nedostatky je však třeba práci V. Krále hodnotit kladně pro její bohatý dokumentární přínos a smělý přístup k palčivým otázkám úlohy*

Masaryka a Beneše v dějinách českého a slovenského národa. Kniha V. Krále je první obsáhlejší prací, která se důkladněji zabývá rozborem masarykovské a benešovské legendy. Její nedostatky v hodnocení úlohy Masarykovy a Benešovy osobnosti namnoze vyplývají ze skutečnosti, že autor se při své práci nemohl opřít o žádné hlubší monografické zpracování závažných dílčích otázek. Je tedy zásluhou V. Krále, že svým příspěvkem k řešení palčivých otázek československých dějin podnítil živé diskuse i kritické poukazy, jež jsou pobídkou a výzvou našim historikům k řešení a správnému osvětlování závažných otázek novějších dějin našich národů."

Obdobným způsobem hodnotil Královu práci Václav Kotyk v časopise Čs.-sovětského institutu *Sovětská historie*.[2693] Lze říci, že argumentačně je Kotykova recense rozkročena mezi Olivovou a Vošahlíka. I Kotyk chválil Krále za mnohá zjištění a závěry, nicméně výčet nedostatků nelze přehlédnout.

Stejně jako Olivová i Vošahlík vytkl Královi přecenění Masarykovy a Benešovy úlohy ve vybraných pasážích, ve vztahu k Mnichovu např. odmítl Královu thesi, *„že Beneš byl jediný z představitelů buržoasie, který mohl a byl s to dovléci náš lid až ke kapitulaci před Hitlerem*". Zopakoval i připomínky Olivové a Vošahlíka o podstatných rozdílech v rámci buržoasního tábora a způsobu, jakým jeho jednotlivé části hledaly východisko z německého obklíčení. Zdůraznil nutnost diferencovat buržoasní tábor, neboť jsou podstatné rozdíly mezi mnichovskou politikou Rudolfa Berana a mnichovskou politikou Edvarda Beneše. I v dalších otázkách se vesměs opakovaly problémy nastolené oběma předchozími recensemi.

Kritika v Historii a vojenství

V srpnu 1954 se ke kritice Královy knihy přidal i sborník jeho dřívějšího působiště[2694] *Historie a vojenství*. Recense Vlastimila Vávry byla v řadě ohledů ke knize nemilosrdná, i když i zde najdeme pochvalné pasáže, které konstatují nemalý přínos nové knihy.[2695] Vávra se ve své recensi dal cestou faktografie a postupně vyzdvihl Královy problematické výroky po jednotlivých kapitolách. Ani Vávrovy připomínky se svým zacílením příliš nelišily od již zmíněných recensí.

Kritisoval název knihy jako nepřesný: *„Na 220 stránkách se pokusil autor v pěti kapitolách podat přehled o protisovětské a protilidové politice obou politiků od r. 1914 do r. 1938. Předem je nutno konstatovat, že název práce neodpovídá jejímu obsahu. Daleko více než politikou Masaryka a Beneše zabývá se autor situací a vývojem čs. buržoasní armády.*" O některých pasážích knihy dokonce hovořil jako o nepřínosných,[2696] v jiných ocenil zveřejnění zajímavých dokumentárních svědectví. Vyčítal Královi disproporčnost ve výkladu i fakt, že se omezil jen na komentování předkládaných materiálů.

O mnichovské kapitole se Vávra rozepsal šířeji: *„Poslední kapitola, poněkud obsáhlejší, líčí politiku buržoasie v době Mnichova. K tomu je třeba poznamenat že autor toto líčení značně zplošťuje tím, že vedoucí buržoasní politiky, především Beneše, nelíčí jako representanty třídy, či přesněji určité třídní skupiny, ale jako suverénní politiky jednající podle svého na nikom a na ničem nezávislého rozhodování. Základ tohoto nedostatku tkví v nedostatečném prozkoumání hmotných zájmů hlavních skupin čs. buržoasie, neboť ty jsou příčinou růzností buržoasních politických stran a jednání buržoasních politiků.*" I Vávra tedy kritisoval nediferencovaný přístup k buržoasnímu táboru a zčásti vlastně uváděl v pochybnost, zda se Král vůbec řídil marxistickými hledisky.

Obecnou rovinu ale Vávra záhy opustil a svou pozornost věnoval vojenským otázkám Královy knihy a v této souvislosti projevil důrazný nesouhlas s Královými metodami. *„Kromě vylíčení zákulisních politických čachrů a úskoků čs. buržoasních politiků se autor zabývá vylíčením sabotáže obrany republiky, jak byla prováděna prostřednictvím některých činitelů hlavního štábu, především monopolistickými a agrárními kruhy naší buržoasie. V líčení připravenosti naší armády k obraně převládají však záporná fakta takovou měrou, že vzniká dojem naprosté nemohoucnosti čs. armády a jejího velení. Teprve na konci kapitoly se autor zmiňuje v několika větách o tom, že přes nedostatky, které právě vylíčil, byla uznávána čs. armáda i německým velením za armádu moderní. Toto v knize nedokumentované tvrzení ovšem nemůže převážit dojem z množství dokumentů, které autor předtím snesl proti němu. Domníváme se proto, že jsou to proporce zásadně chybné.*"

Na obranu předmnichovské armády připomenul: *„Nepochybujeme o tom, že obrana republiky sabotována byla. Je ovšem nezvratným faktem, že čs. armáda vcelku mohla být velmi nebezpečným protivníkem nacistické*

[2693] Václav KOTYK: *O Masarykově a Benešově kontrarevoluční protisovětské politice*. Sovětská historie, roč. IV, č. 6/1954, s. 822–829.

[2694] Tj. Vojenského historického ústavu.

[2695] Vlastimil VÁVRA: *V. Král: O Masarykově a Benešově kontrarevoluční protisovětské politice. (Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1953)*. Historie a vojenství, č. 3/1954, srpen 1954, s. 127–130.

[2696] *„V části líčící Masarykův vliv na legie v Rusku nepřináší autor nic nového. Naopak, jsou zde uváděny these již překonané samotnými autorovými články na toto thema, uveřejněnými v časopise Historie a vojenství.*"

armádě, a proto uvážíme-li, co rafinovaných dokumentů snesla naše buržoasie, aby přesvědčila o správnosti a nutnosti kapitulace, bylo by bývalo především z tohoto důvodu správnější uvést výběr dokumentů, který by přesněji ukazoval pravý stav věcí. Autor však ze souhrnných hlášení generálního štábu, která ukazují situaci poměrně dosti přesně, vyjímal pouze doklady o závadách a nedostatcích. Autor dokonce neuvedl některé závažné skutečnosti, jen aby ukázal, že kvalita a připravenost naší armády byla minimální." – To bylo již dosti závažné obvinění.

Na pomoc při hodnocení sporných pasáží si Vávra zavolal velmi silnou autoritu: „*Již Lenin poukázal na to, že z obrovského množství historických faktů je možno vybrat doklady pro jakoukoli thesi. Je proto třeba vždy zkoumat společenskou skutečnost v jejím nejširším celku a nevyjímat skutečnosti netypické. Proti tomuto požadavku se autor prohřešil.*" A s ostrostí, kterou bychom v jiných recensích nenašli, doplnil: „*Na některých místech v této kapitole však se autor dopustil některých trapných omylů, které dokazují, že se lehkomyslně pustil do věcí, kterým buď nerozumí, nebo je řádně neprostudoval.*" Královi taktéž vytkl „*stopy chvatu a jisté neuspořádanosti*", které se obrážejí v autorově argumentaci i u faktu, „*že u některých závažných citátů není uváděn původ*".

Nečekaně ostré reakce

Recense Královy práce se z větší části upnuly na nedostatky, které sice formálně připisovaly Královi, ale Král jejich původcem nebyl. V překvapivém kontrastu k textům jen rok dva starým se všichni recenzenti přihlásili k požadavku diferencovat buržoasní politický tábor. – Přitom konec tomuto rozlišování učinila II. revisní vlna, ale také řada textů vrcholných stranických osobností.

Všechny jmenované recense – navzdory loňskému obnovení protimasarykovské kampaně – odmítly negativní a démonisující charakteristiky Masaryka a Beneše a všechny se ve svém nesouhlasu skryly za slovo „*přecenění*".

Všechny recense volaly po důsledné – a nevyřčeně i objektivní – práci s historickými prameny a důkladném studiu dané problematiky. Formálně jsou tyto výtky přikrývány starostí o odpovědné a potřebné rozbíjení buržoasních legend.

Sotva půl roku po vydání Královy knížky se tak objevila argumentace, která byla v přímém rozporu s cíli, které kniha očividně sledovala, a které přesně odpovídaly tehdejším požadavkům, nastoleným II. revisní vlnou. Těžko hledat lepší důkaz, že od konce roku 1953 se v čs. historiografii cosi podstatně změnilo. – Žádná z recensí však Královu argumentaci nespojovala se sovětským vzorem! Všechny stavěly na tom, že jde o chyby čistě autorské.

Příznačné je, že zatímco v Československu byla kniha značně kritisována, chystalo se v Sovětském svazu její ruské vydání, v redakci a s předmluvou Alexandra Ivanoviče Nědorezova. Vyšlo v r. 1955[2697] a dočkalo se dokonce recense v *Otázkách dějin* od Alexandra Charitonoviče Klevanského.[2698]

Opatrná kritika Beckmanna

Na dosavadní poměry obří kniha Rudolfa Beckmanna o diplomatickém pozadí Mnichova se naproti tomu recense v *Čs. časopise historickém* vůbec nedočkala. Kromě několika zmínek v denním tisku[2699] si knihy povšiml až Ľubomír Lipták v *Historickom časopise*.[2700]

Recense byla v podstatě positivní, recensent ocenil bojovný a údajně přesvědčivý charakter Beckmannovy práce a souhlasil s Beckmannovou thesí, že „*Churchill nebol muž proti Mníchovu, Churchill bol mníchovan*". Knize vytkl pouze nevyvážené kapitoly o Rooseveltovi. Zajímavá byla ovšem pochvala autorovi, že ve své práci dokumenty analysuje, „*na rozdiel od mnohých prác z obdobia najnovších dejín v našej publicistike, ktoré pracujú hlavne »metódou« chronologického soraďovania »usvedčujúcich« citátov*". – Chtělo by se dodat, „*nielen v publicistike*".

[2697] Вацлав КРАЛЬ: *О контрреволюционной и антисоветской политике Масарика и Бенеша*. Перевод с чешского М. М. Хазанов. Редакция и предисловие А. И. Недорезов. Издательство иностранной литературы, Moskva 1955.

[2698] А. Х. КЛЕВАНСКИЙ: *Об антинародной политике Масарика и Бенеша. (Обзор чехословацкой исторической литературы.)* Вопросы истории, № 5/1955, s. 130–136.

[2699] Např. Lubomír ŠUBRT: *K diplomatickému pozadí Mnichova*. Práce, 30. 9. 1954, s. 4.

[2700] Ľubomír LIPTÁK: *Rudolf Beckmann, K diplomatickému pozadí Mnichova. Kapitoly o britské mnichovské politice*. Historický časopis, roč. II, č. 3/1954, s. 452–453.

Knihu dále recenzoval Václav Kotyk v *Sovětské historii*,[2701] a to velmi pochvalně. Vytkl pouze, že Beckmann nezasadil britskou politiku do rámce vývoje kapitalismu a že nevěnoval pozornost souvislosti politiky britské diplomacie s monopolistickými kruhy.

Opravdu velké recense se Beckmannově knize dostalo až v *Právníku*, kde o knize obsáhle referoval Vladimír Kopal.[2702] Až zde paradoxně zazněly podobné výtky jako při kritice Královy knížky. Kopal sice Beckmannovu práci hodně chválil a víceméně souhlasil s jejími postuláty – nikoliv ale s provedením práce. Vytkl jí nesoustavnost ve smyslu skákání v čase, nestejnou hodnotu jednotlivých částí a portrétů hlavních aktérů. Beckmann podle Kopala *„přecenil"* Churchillovu úlohu, *„celkový politický profil Churchillův nevystupuje vedle Chamberlaina dosti určitě a čtenář jej z Beckmannovy knihy nepochopí"*. Podotkl, že si v práci všímal politiky britské, americké a československé, ale nevšímal si politiky francouzské. A jestliže už si všímal Roosevelta, měl psát i o Mussolinim. Na knize mu také vadil *„žurnalistický styl a sklon k sensačnosti"*.

20. října 1954 vyšla recense na Beckmannovu knihu i v ústředním orgánu Svazu protifašistických bojovníků, týdeníku *Hlas revoluce*. Jejím autorem byl 22letý student Filosoficko-historické fakulty Karlovy university Robert Kvaček.[2703] Recense se v mnoha ohledech podobala recensnímu textu Věry Olivové o publikaci Václava Krále. Začínala pochvalnými pasážemi, které mluvily o „poctivém díle", které se rozrostlo *„ve velmi přesvědčivý obraz o celém diplomatickém boji o Československo – od Halifaxovy rozmluvy s Hitlerem v listopadu 1937, kdy se anglický zástupce po prvé vědomě zřekl Rakouska i ČSR (mimochodem, tato schůzka trhá aureolu i kolem Edena jako »protimnichovana« – on to byl, kdo dával Halifaxovi přesné instrukce pro jeho rozhovor s Hitlerem) – až po t. zv. britskou likvidaci Mnichova v r. 1942"*. Podotkl, že *„Beckmann zpracoval úctyhodné množství britských, československých i jiných dokumentů"* a *„už proto je jeho kniha přímo nabita přesvědčivými fakty"*. Po výčtu hlavních zjištění, k nimž Beckmann v knize dospěl, recensent přešel k celkovému hodnocení: *„Co říci celkově o Beckmannově knize? Ukázala velmi přesvědčivě přípravy, provedení i cíle zrady západních imperialistů v Mnichově; na druhé straně dokumentárně dosvědčila odhodlanost Sovětského svazu přijít nám na pomoc. Je však třeba zdůraznit jeden základní fakt: dnes můžeme dosti detailně vylíčit kroky měšťácké diplomacie, nesmíme však přitom zapomínat na skutečnost, že buržoasní diplomacie je jen nástrojem »pozadí« – finančního kapitálu. Zde hledat odpovědi znamená najít odpovědi nejsprávnější, které nám nejen dokreslí události, ale objasní i jejich smysl. S touto skutečností se ovšem R. Beckmann nemohl ve své práci vyrovnat – chybí nám přípravné výzkumy. Na druhé straně si však svou práci ulehčil tím, že začal hned Churchillovým rozhovorem s Forsterem – a vyhnul se tak rozboru příčin i kořenů mnichovské politiky. Samo autorovo hlavní zaměření na Churchillovu činnost v přípravě a provedení Mnichova vedlo k ještě jedné, dost závažné chybě – k přecenění Churchillovy osobnosti."* – I zde se tedy objevilo ono slůvko „přecenění", doprovázené navíc upozorněním na neexistenci přípravných výzkumů některých otázek.

Závěr recense byl ale opět pochvalný: *„Jinak je ovšem jeho práce o diplomatickém pozadí Mnichova kniha poctivá a důkladná, již třeba kladně hodnotit a jakých potřebujeme daleko víc. Je důležitou pomocí všech bojovníků proti fašismu. Fakta v ní jsou zbraní a jsou výstrahou, která varuje, že se Mnichov – ať v jakékoliv podobě – už nikdy nesmí opakovat!"*

Z přípravy „Makety"

Dlouho odkládaná příprava nového, tzv. marxistického výkladu československých dějin, nabrala v této etapě rovněž na obrátkách, jakkoliv se vydání dílu, zabývajícího se obdobím předmnichovské republiky, o řadu let opozdilo.[2704] Je zajímavé, že diskuse k thesím III. dílu chystaného *Přehledu československých dějin* (tj. dějinám předmnichovské republiky, okupace a lidově demokratického Československa), která probíhala v červnu 1954 ve Smolenicích a jíž se účastnili i sovětští historikové I. I. Udalcov, A. I. Nědorezov a téměř „čerstvý" kandidát historických věd Sergej Ivanovič Prasolov, nevěnovala mnichovské tematice prakticky žádnou pozornost.[2705]

These, uveřejněné až v r. 1956 jako příloha k *Čs. časopisu historickému*, obsahovaly v mnichovských partiích stále tytéž výkladové rekvisity – objednané ultimátum, úlohu pravicových socialistů, podvodnou vládu,

[2701] Václav KOTYK: *K diplomatickému pozadí Mnichova*. Sovětská historie, roč. V, č. 2/1955, s. 266–270.

[2702] Vladimír KOPAL: *Nová kniha o Mnichově*. Právník, roč. XCIV, č. 8/1955, s. 505–512.

[2703] Robert KVAČEK: *K diplomatickému pozadí Mnichova*. Hlas revoluce, 20. 10. 1954, s. 4.

[2704] *Přehled československých dějin. Díl III. 1918–1945. Maketa*. Nakladatelství Československé akademie věd, Praha 1960.

[2705] *Konference čs. historiků ve Smolenicích o otázkách nových a nejnovějších dějin*. ČsČH, roč. II, č. 3/1954, s. 565–572.

falešnou mobilisaci, zmocnění Klementa Gottwalda i oklamání lidu – jen síla některých argumentů byla oproti minulosti poněkud otupena.[2706] Mnichovské partie sepsal s použitím materiálů Oldřicha Říhy Ľubomír Lipták: „*… Beneš, Hodža, spolu s pravicovými socialistickými vůdci se pod záminkou nutnosti jednoty a zachování »pořádku« snažili vyloučit lid z rozhodování. Pokračovali ve vykořisťovatelské a utlačovatelské politice a místo podpory protifašistů, vedli za zavřenými dveřmi jednání s Henleinem.* […] *Na pomoc Hitlerovi přišly západní velmoci. Anglický ministerský předseda Chamberlain navštívil dvakrát Hitlera a dohodl se s ním na odstoupení pohraničních oblastí Československa nacistickému Německu. Při druhé návštěvě Hitler prosadil i územní požadavky polských a maďarských fašistů. Zástupci Anglie a Francie tlumočili tyto požadavky československé vládě, která se však neodvážila ze strachu před lidem přijmout je okamžitě. Vyžádala si předložení požadavků ve formě ultimata, aby mohla kapitulovat pod záminkou, že nemůže samotná čelit nacistickému Německu. Po přijetí požadavku na odstoupení pohraničních oblastí nacistům, přinutilo mohutné lidové hnutí a generální stávka 22. září kapitulantskou Hodžovu vládu podat demisi. V této chvíli se ve vší hloubce ukázala zrádná politika pravicových socialistických vůdců, kteří po léta odmítali spolupráci s komunisty a sabotovali vytvoření lidové fronty všech protifašistů. V rozhodné chvíli se neujala moci vláda lidové fronty, ale u moci zůstala i nadále kapitulantská buržoasie, kryjíc se loutkovou vládou generála Syrového. Nová vláda vyhlásila 23. srpna mobilisaci, i když kapitulaci dále uznávala. Byl to manévr k zastření dalších jednání, podvázání činnosti nejaktivnějších protifašistů. Mobilisace byla provedena ukázněně a s velkým odhodláním. Mezinárodní reakce horečně usilovala o dovršení již zásadně ujednaného vydání pohraničních krajů, a tím do značné míry celého Československa Hitlerovi. Proto z iniciativy presidenta USA, které jinak v době Mnichova zůstávaly v pozadí, sešla se dne 29. srpna 1938 v Mnichově konference představitelů Německa, Italie, Francie a Velké Britannie, aby definitivně řešila československou otázku. Konference kapitalistických velmocí, bez účasti československých zástupců, přiřkla Hitlerovi právo na pohraniční oblasti ČSR, a tak signalisovala tuto hrubou imperialistickou loupež.* […] *Sovětský svaz, věrný své zásadě nevměšování se do vnitřních věcí suverénních států, neustále zdůrazňoval svou ochotu plnit spojenecké závazky, kdykoliv o to československá vláda požádá. J. V. Stalin prostřednictvím Kl. Gottwalda oznámil presidentu republiky ochotu SSSR splnit své spojenecké závazky a poskytnout ČSR pomoc také v případě zrady Francie.* […] *Československý lid projevil ve dnech Mnichova velké odhodlání a vlastenecký zápal. Komunistická strana stála v předních řadách protifašistů v boji proti reakci a s veškerou svou autoritou se stavěla za obranu republiky. Rozhodující část lidových mas však neprohlédla zrádnou politiku nejen otevřených stoupenců Hitlera, ale hlavně té části buržoasie, která ve službách západních imperialistů a v zájmu svých kapitalistických privilegií a výhod obětovala zájmy národní. Boj protifašistů za obranu republiky neměl dostatečnou organisační základnu. Moc a rozhodování zůstávaly v rukou kapitulantů.*“ – These k chystané „Maketě“ tudíž nic nového neslibovaly.

Pozoruhodné ticho

Americké dokumenty k Mnichovu

V prosinci 1954 oznámil americký Státní department, že v rámci edice *Foreign Relations of United States* (FRUS) zahájil vydávání svých diplomatických dokumentů k událostem roku 1938, rozdělených do pěti svazků. Nejprve vyšel svazek třetí pro Dálný východ,[2707] v lednu 1955 čtvrtý, tematicky navazující,[2708] v květnu 1955 následovaly svazek první, všeobecný, a svazek druhý, věnovaný vztahům k Britskému společenství, Evropě, Blízkému východu a Africe.[2709] Řadu uzavřel pátý svazek o vztazích k americkým republikám, vydaný v dubnu 1956.[2710]

[2706] *Přehled československých dějin III. 1918–1945. These.* Nakladatelství Československé akademie věd, Praha 1956, s. 90–92.

[2707] *Foreign Relations of the United States. Diplomatic Papers 1938 (In Five Volumes). Volume III. The Far East.* United States Government Printing Office, Washington 1954. Department of State Bulletin, 1954, vol. XXXI, № 809, 27. 12. 1954, s. 1013.

[2708] *Foreign Relations of the United States. Diplomatic Papers 1938 (In Five Volumes). Volume IV. The Far East.* United States Government Printing Office, Washington 1955. Department of State Bulletin, 1955, vol. XXXII, № 817, 21. 2. 1955, s. 332.

[2709] *Foreign Relations of the United States. Diplomatic Papers 1938 (In Five Volumes). Volume I. General.* United States Government Printing Office, Washington 1955. *Foreign Relations of the United States. Diplomatic Papers 1938 (In Five Volumes). Volume II. The British Commonwealth, Europe, Near East and Africa.* United States Government Printing Office, Washington 1955. Department of State Bulletin, 1955, vol. XXXII, № 832, 6. 6. 1955, s. 944–946.

[2710] *Foreign Relations of the United States. Diplomatic Papers 1938 (In Five Volumes). Volume V. The American Republics.* United States Government Printing Office, Washington 1956. Department of State Bulletin, 1956, vol. XXXIV, № 879, 30. 4. 1956, s. 733–734.

Od května 1955 byly tudíž k disposici oficiální americké diplomatické dokumenty k Mnichovu a dala se tudíž očekávat sovětská odpověď. Ale k podobné rozhořčené salvě jako v případě DGFP a DBFP však vůbec nedošlo, *Otázky dějin* mlčely… Doba se vůčihledně měnila a vydání edice FRUS tak na sovětské, ale i československé straně provázelo pozoruhodné ticho.

Výraznější čs. odezva na sebe nechala dosti dlouho čekat a opět zcela minula *Čs. časopis historický* – vyšla totiž v únoru 1956 ve stranické revue *Nová mysl*.[2711] Americká edice zde tentokrát nebyla označena za zpadělanou, ovšem poněkud z jiných důvodů: *„Vydání těchto amerických dokumentů o Mnichově spadá časově do doby, kdy američtí monopolisté neustále stupňovali úsilí o obnovu německého militarismu a co nejrychlejší uskutečnění agresivních pařížských dohod. To vysvětluje také skutečnost, proč vydavatelé při sestavování výběru dokumentů nepovažovali za nutné zakrývat americkou účast na mnichovské politice a naopak se k ní otevřeně přihlásili jako k politice v podstatě americké. Mezi politikou mnichovskou a dnešní politikou válečných paktů je úzká souvislost, neboť obě tyto politiky jsou navzájem spjaty v podstatě týmiž cíli. Dnes však plány těch, kdo by chtěli znova rozvázat ruce německému militarismu, narážejí na mocný odpor sil zmohutnělých mimo jiné i v důsledku toho, že národy se poučily Mnichovem i válkou.“*

Přínos americké edice recensent spatřoval v tom, že *„většina zpráv referuje o akcích nebo projevech evropských vedoucích politiků, kteří v rozhovorech s americkými diplomaty byli velmi otevření. Právě otevřenost, s níž hovořili s americkými diplomaty o svém kapitulantství, svědčí o tom, že byli jimi v tomto svém postoji plně podporováni. A poněvadž tato podpora byla poskytována prakticky všemi americkými představiteli mnichovanským politikům hlavních evropských zemí, svědčí to o tom, že nelze mluvit o mnichovanství pouze některých amerických diplomatů jako osob (Bullit, Kennedy), nýbrž o linii americké zahraniční politiky, již ovšem někteří američtí diplomaté uskutečňovali s obzvláštní horlivostí a iniciativností.“* Četné dokumenty tak potvrzují *„aktivní a iniciativní stanovisko americké politiky k mnichovanství“*, *„ukazují, že američtí diplomaté dávali mnichovanům přímé podněty a návrhy, že je přesvědčovali a často přímo tlačili na cestu kapitulace“*.

V hledáčku recense je samozřejmě opět činnost velvyslance Bullitta, z níž je zřejmé, že *„základní myšlenka mnichovské konference“* zrodila se *„v hlavě amerického diplomata a našla zřejmě příznivé přijetí ve Washingtonu“*. Až postupně je z recense zřejmé, že se její autor nejspíš přidržuje Popovových thesí – to když použil Popovova srovnání cesty berlínského velvyslance Wilsona do Prahy s Runcimanovou misí.[2712] *„Dalším dokladem přímé americké účasti na Mnichově jsou dokumenty souvisící s americkým protějškem k Runcimanově missi. Krátce po příjezdu Runcimana do Prahy počátkem srpna 1938 přibyl do Prahy též americký velvyslanec v Berlíně Hugh Wilson, charakterisovaný v britských dokumentech jako »rozumný« s hlediska mnichovanů. Přestože šlo o návštěvu naprosto neoficiální, byl přijat presidentem Benešem. Americký vyslanec v Praze Carr podává o této návštěvě 6. srpna 1938 podrobnou zprávu, z níž vysvítá, že Wilson s obzvláštním důrazem připomínal Benešovi, že v Berlíně se za jeden z hlavních cílů považuje zrušení československo-sovětského paktu. Vzápětí pak ujišťoval Beneše, že Německo nemá útočných úmyslů, neboť Hitler prý chce především zlepšit postavení svého lidu a vyhnout se krveprolití. Mluvil o snahách fašistických vůdců zlepšit vztahy se sousedy. Zároveň zdůrazňoval Benešovi, že protiněmecké smýšlení amerického lidu nelze považovat za ochotu Spojených států pomoci kterékoli zemi v Evropě. (Str. 541–544.) V Carrově zprávě se rovněž hovoří o schůzce Wilsona s Runcimanem.“*

Jinak recense opět připomínala klíčovou úlohu Bullitta, který v zářijových dnech *„znovu vytáhl svůj plán z 22. května“*. *„Četné ostatní zprávy ukazují, že vedoucí angličtí a francouzští státníci v období této krise byli přímo posedlí strachem, aby porážkou Hitlerova Německa »neotevřeli cestu bolševismu« (na př. zpráva z Paříže z 27. září, str. 686–688). S tímto strachem také počítal Hitler jakožto s nejúčinnějším spojencem a nezklamal se. Dovedl anglickou i francouzskou vládu do Mnichova a vládu buržoasního Československa ke kapitulaci. I v této závěrečné fázi mnichovské politiky americká vláda aktivně pomáhala. Dne 26. září vydala výzvu Německu, Československu, Anglii a Francii, aby nezastavovaly jednání a nesahaly ke zbraním. Neutralistický tón, stavící útočníka na roveň s napadeným, byl v podstatě podporou Hitlerovi a účinnou pomocí mnichovským pletichářům. Jiná výzva byla poslána i Mussolinimu, jehož s ujištěním o plném vědomí katastrofálních následků války pro »civilisaci Spojené státy žádaly o pomoc při úsilí o dohodu«. (Str. 677–678.) Další podporou mnichovanům byla americká instrukce z 27. září 1938, poslaná zástupcům USA ve všech zemích, které nebyly účastny ve sporu československo-německém. Američtí diplomaté měli za úkol přimět hlavy a vlády těchto států k »mírovým« apelům na Československo i Německo, aniž by zaujímali stanovisko ve sporu samém, jak instrukce výslovně uvádí. (Tamtéž.) Americký postoj k Mnichovu je konečně charakterisován i tím, že 28. září, kdy Chamberlain vystupňoval*

[2711] Jiří JINDRA: *Nové dokumenty o americké účasti na Mnichově.* Nová mysl, č. 2/1956, únor 1956, s.189–191.

[2712] Vizte za pozn. 2066.

své pokusy uspokojit Hitlera za každou cenu na úkor Československa, poslal mu Roosevelt, zřejmě pod vlivem zpráv Bullita, Kennedyho a jiných, jakož i rad domácích mnichovanů, povzbuzující telegram, který je možno považovat za jakési požehnání či bianko směnku pro další akce, tedy i pro Mnichov, již bezprostředně stojící přede dveřmi. (Telegram se omezuje na pathetické oslovení »Dobrý člověče« a podpis.) (Str. 688.)"[2713]

Recense si rovněž povšimla, že edice také obsahuje – vůbec poprvé od r. 1938 oficiálně publikované – stanovisko SSSR k Rooseveltově iniciativě z 28. září 1938. I to recensent podal v duchu Popovovy statě: *„Proti mnichovanské politice Spojených států stojí však i v dokumentech velmi jasně zásadní mírová politika SSSR. Nejvýrazněji ji ukazuje zpráva z Moskvy 28. září, v níž referuje americký chargé d'affaires o rozhovoru se zástupcem lidového komisaře zahraničí Potěmkinem. Sovětská vláda jako odpověď na výzvu Spojených států k »mírovému« apelu, jenž se rovnal dalšímu nátlaku vůči Československu, předala americkému velvyslanectví notu, v níž se stavěla jasně za Československo, připomněla svou výzvu k akci za zastavení fašistického agresora hned po zabrání Rakouska Hitlerem v březnu 1958 a projevila ochotu zúčastnit se konference, k níž Spojené státy vyzývají, při čemž dávala jasně najevo, že konferenci chce jako akci za kolektivní bezpečnost. (Str. 695–697.) Takto se snažil SSSR ještě v poslední chvíli přeměnit mnichovskou konferenci v nástroj míru a bezpečnosti národů. O tom ostatně svědčí i britské zprávy zaznamenané Halifaxem, z nichž vysvítá, že sovětský velvyslanec Majskij naléhavě požadoval účast Československa na chystané konferenci."*

Londýnské Mnichovské dny

Podobné ticho panovalo i poté, co londýnský Ústav Edvarda Beneše pro politické a sociální studium, který v Londýně v r. 1950 založil a vedl Jaromír Smutný, vydal v r. 1955 rukopis nedokončeného dílu Benešových pamětí *Mnichovské dny*.[2714] Benešovo vlastní, osobní vylíčení zářijových událostí, s nadějí očekávané v prvních poválečných letech, bylo – byť v neúplném a nehotovém stavu – konečně zveřejněno a mělo být i pro čs. historiografii když už ne cenným pramenem, pak zcela jistě argumentační výzvou. Nebylo. Alespoň zatím.

Drama jedince v období Mnichova

Už v říjnu 1951 zadala Divadelní a dramaturgická rada při Ministerstvu školství, věd a umění státní objednávky na dramatická díla. S autorem tehdy vyzdvihovaného *Duchcovského viaduktu* Vojtěchem Cachem (1914–1980) podepsala objednávku na hru odhalující pozadí mnichovské zrady.[2715] Práce na této hře se zřejmě protáhly a zdá se, že Cach hru několikrát přepracoval.

Předpokládaná první verse byla dokončena pravděpodobně kolem roku 1953 pod názvem *O nás bez nás*,[2716] v r. 1954 rozmnožilo hru Čs. divadelní a literární jednatelství s názvem *Kdo s vlky vyje*,[2717] ale existuje i verse nazvaná *„Z osudných dnů. Mnichovské drama v 5 aktech"*.[2718] Hru uvedlo přinejmenším Městské oblastní divadlo v Kladně v režii Jaromíra Staňka, tentokrát opět pod názvem *O nás bez nás*, premiéra se konala 8. května 1955. Poté byla hra vydána i knižně, ovšem pod zcela jiným názvem – *Příběh plukovníka Adamíry*.[2719] Velkého úspěchu se hra zřejmě nedočkala, ostatně i v doslovu ke knižnímu vydání poukazoval divadelní kritik František Götz na řadu jejích nedostatků.

Děj hry byl autorem zasazen do přelomu září a října 1938 a odehrával se nejprve na severomoravském pomezí, a v samém závěru v Praze. Hlavní postavou byl plukovník generálního štábu Vladimír Adamíra, na kterého v průběhu hry doléhají problémy osobní, rodinné, služební a v souvislosti s nařízenou kapitulací zejména morální. Adamíra je typem zodpovědného důstojníka, připraveného bránit vlast, který těžce nese, že se jeho dcera Heda přivdala do rodiny statkáře Janáka, jenž zrazuje republiku podporováním henleinovců

[2713] Chyby původní.

[2714] Edvard BENEŠ: *Mnichovské dny*. Doklady a rozpravy, rok 1955, svazek 22–23. Ústav dr. Edvarda Beneše pro politické a sociální studium, Londýn 1955.

[2715] Eva ŠORMOVÁ: *Socialistický realismus – kulminace a rozpad (1948–1956)*. In: Česká divadelní kultura 1945–1989 v datech a souvislostech. Kabinet pro studium českého divadla – Divadelní ústav, Praha 1995, s. 48.

[2716] Knihovna Divadelního ústavu, sign. P 4668.

[2717] Knihovna Divadelního ústavu, sign. A 6064.

[2718] Knihovna Divadelního ústavu, sign. P 3251.

[2719] Vojtěch CACH: *Příběh plukovníka Adamíry. Drama o pěti jednáních*. Orbis, Praha 1956. Zřejmě naposledy hra vyšla v r. 1960 ve sborníku Cachových her *Neústupní* – Vojtěch CACH: *Neústupní. Divadelní hry. Paní Kalafová – Duchcovský viadukt – Příběh plukovníka Adamíry*. Československý spisovatel, Praha 1960, s. 157–228.

a zaměstnává osoby, které se dopouštějí protistátní činnosti. V kritických dnech překonává mnohá dilemata, navzdory příkazům zjednává ve svém úseku pořádek a zamezí henleinovským rejdům, ale po kapitulaci a nuceném ústupu nakonec volí sebevraždu. Ostatní postavy jsou rovněž typické – německá dělnická rodina Kastnerových, jejichž syn je komunistou a které postihne henleinovská msta, prodejný statkář Janák, který neváhá zradit republiku, obojetný starosta Kugler, který potají chystá vlastizradu, či skupina vojáků, mezi nimiž najdeme jak více či méně uvědomělé dělníky, tak i chamtivého sedláckého syna či omezeného poručíka Bulise. Druhé jednání se odehrávalo ve velmi efektním prostředí vojenské pevnosti, ve hře samozřejmě nechyběl motiv odepření poslušnosti při oznámení kapitulace a pokus o vzdor před očima mezinárodní komise pro předání pohraničí. Pokud jde o historickou věrnost, je třeba říci, že s ní si autor příliš starosti nedělal.

Vzhledem k době, v níž hra vznikala, je poněkud překvapující úloha presidenta Beneše. Ve hře sice přímo nevystupuje, ale Adamíra hovoří o tom, že s ním telefonoval. Posléze je dokonce povolán do Prahy a je rozhodnut *„otevřít presidentovi oči“*. Když po návratu vypráví o svém dvojím rozhovoru s Benešem, jeho dojem byl veskrze negativní. *„Nepřál bych vám ho vidět, toho našeho vrchního velitele!* […] *Hlava státu a v koncích se vším rozumem.* […] *Když mne přijal po prvé, byla bouřka. O všem věděl – o Kuglerovi, o pranicích s ordner, všecko. Eisenlohr prý řádil jako tajfun. Ozval jsem se. To jsem si dal! Div mne nepostavil do pozoru! Abych si prý uvědomil, z jaké perspektivy to vidí on a z jaké já – řadový oficír… Pak k němu uvedli toho komunistu Gottwalda. Prý se dohadovali o některých bodech naší smlouvy s Ruskem. Předtím, jak se tam šuškalo, jednal president se sovětským vyslancem. Kdekdo se dělal chytrý a houbec věděli všichni dohromady… Znovu jsem šel na koberec. Lidi, do smrti na to nezapomenu! To už přišla ta zpráva. Byl z ní jako opařený. Díval se na nádvoří, nemluvil.* […] *Hitler pozval do Mnichova Chamberlaina, Daladiera a Mussoliniho. Nás tam nepozval nikdo.* […] *Všecko v pekle! Malá dohoda, Ženeva, spojenecké smlouvy – všecko! Vykašlali se na nás – »přátelé«! V nejlepší nám přetrhli muziku, lotři! Chn! Kordón sanitér, výspa demokracie ve střední Evropě!…* […] *Řekl jsem presidentovi o morálce našich jednotek. Bylo to k ničemu. Díval se na nádvoří, jako by tam počítal dlažební kostky. Musíme prý přistoupit na tuhle oběť, jinak prý Západ neprohlédne. Nesmíme se vzepřít. Nepřipustí vyvraždění národa. Chn, kapitáne! Jak by se vám to poslouchalo? Není to venkoncem ta nejničemnější zbabělost? Jakápak morální oběť? Ať řeknou rovnou, že mají nahnáno z rudých! … Měl jsem toho zkrátka dost! Rozpálil jsem se* […] *Takovou armádu hodit na smetiště, když s námi jde celý národ! … Možná, že jsem to přehnal, když jsem mu řekl, že takovému veliteli, který si neví rady v nejtěžší situaci, nezbývá než pistole…“*[2720] – I přes Adamírovo rozhořčení ponechal Cach Benešovu úlohu v mnichovské krisi otevřenou. Ačkoliv jeho rozhodnutí líčí jako selhání, neoznačil jej nikde za viníka či zrádce. Nechal sice postavy vojáků projevovat ostrý nesouhlas s kapitulací, ale nikde neodpovídal míře protibenešovské zášti, pěstované v letech, kdy hru psal. A plukovník Adamíra dokonce těsně předtím, než se zastřelí, táže se sám sebe: *„Proč se mi nepodařilo prosadit u presidenta svoje stanovisko? Proč jsem selhal v nejrozhodnější chvíli?“*[2721]

Nová situace

Z hlediska tvorby textů o Mnichovu bylo období let 1954–1956 zdánlivě „mrtvým“, neboť nevznikaly nové práce, výklad Mnichova se oficiálně neproměňoval, ale podstatně opadl také vliv sovětské historiografie. Příprava thesí k *Přehledu československých dějin* se nesla v duchu II. revisní vlny, byť bez výstřelků let její vrcholné fáze.

Kritické recense k počinům Václava Krále a Rudolfa Beckmanna však odhalily, že pod povrchem se mezi historiky vytváří nespokojenost s dosavadním rámcem, v němž byl realisován a presentován historický výzkum. Ačkoliv éra divokých reorganisací ještě zcela nekončila, přesto dostaly mnohé vědecké instituce prostor se „usadit“ a „zahájit provoz“.

Nepochybně tomu výrazně napomáhaly i změny na poli archivnictví, kdy archivní síť v důsledku vládního nařízení o archivnictví ze 7. května 1954 přecházela z poloprovisoria do stavu cíleného budování, zejména na lokální úrovni. Na všech úrovních byla – alespoň do jisté míry – zahájena skartační řízení, primárně zaměřená na písemnosti před rokem 1945, přičemž nová archivní správa kladla – často naprosto

[2720] CACH: *Neústupní*, c. d., s. 204–205.

[2721] Tamtéž, s. 227.

nerealisticky – důraz na urychlené zpracování archivního materiálu.[2722] Právě v tomto období byly zahájeny intensivní pořádací akce ve Státním ústředním archivu. Vybrané osoby získávaly přístup do Archivu Ústavu dějin KSČ,[2723] ale dokonce i do tzv. Studijního ústavu pod I. zvláštním odborem Ministerstva vnitra.[2724] Rozšíření pramenné základny se dříve či později muselo projevit.

Kritická odezva na práci Václava Krále ukazovala, že mezi historiky věnujícími se Mnichovu či příbuzným oblastem, se vytváří skupina nespokojených. Není zatím početná, vyjadřuje se velmi opatrně, není omezena na konkrétní historické pracoviště, ale díky prostoru v časopisech je slyšet. Použitá argumentace se sice v detailech liší, ale jedno má společné, nesouhlasí s dosavadní praxí, vydávanou za marxistickou historiografii a má výhrady i k ideových východiskům, ovlivňujícím mnichovský výklad. Zpochybňuje přiměřenost uveřejňovaných thesí, odmítá paušalisování a jednostrannost a požaduje větší pečlivost ve výzkumu i formulacích. Na rozdíl od dřívějšího eliminování ideologických výstřelků v odborných textech prostřednictvím interních posudků[2725] jsou výtky nyní publikovány veřejně, v časopisech, vydávaných v poměrně vysokých nákladech a tedy i pro početnější obecenstvo.

Kritika Královy práce jako by předznamenávala vznik některých skupin, které se budou k výkladu Mnichova a jeho historickému obrazu vyjadřovat v následujícím období i v pozdějších letech. První, representovaný některými historiky z Historického ústavu ČSAV a Filosoficko-historické fakulty; druhý, soustředěný nejprve kolem Fakulty mezinárodních vztahů Karlovy university a posléze v rámci osazenstva Ústavu pro mezinárodní politiku a ekonomii; a třetí, zastoupený vojenskými historiky. Ale toto členění je ještě hudbou budoucnosti.

[2722] Zdeněk ŠAMBERGER: *Vzpomínky ke vzniku archivní správy. Počáteční kritika a její překonání*. Sborník archivních prací, roč. XLVIII, č. 2/1998, s. 280–327. Jiří ŽIVOTA: *Moje působení v Ústředním archivu Ministerstva vnitra a ve Státním ústředním archivu v Praze. Některé vzpomínky z let 1954–1961*. Tamtéž, s. 366–389.

[2723] V r. 1955 např. vyšel další drobeček z Benešova archivu, když ve studii o Rudolfu Tererovi byla citována část z Benešova zápisu o jednání s Trauttmansdorffem a Haushoferem, o němž v r. 1949 tajemně mluvil Pachta a jehož fotokopii zařadil v září 1953 do Benešova archivu, s nímž koncem roku doputoval do ÚD KSČ. – Lubomír VEJNAR: *Rudolf Terer, bojovník proti fašismu*. Dokumenty. Edice Svazu protifašistických bojovníků, svazek 29. Naše vojsko, Praha 1955, s. 52.

[2724] Petr CAJTHAML: *Komunistický policista a minulost*. Sborník Archivu Ministerstva vnitra, č. 4/2006, s. 94. Seznamy badatelů a historiků zde studujících začínají právě rokem 1954 – ABS, Statisticko-evidenční odbor FMV (A 31/2), kart. 40, inv. č. 261. ŠPERŇÁK, c. d., s. 55.

[2725] SOMMER, c. d., s. 147–148.

8. Zápasy o koncepci (1956–1957)

Definitivní problematisování kultu osobnosti na XX. sjezdu KSSS a uplatňování jeho závěrů na historickou vědu, boj proti dogmatismu a za navrácení poznávací funkce do historické vědy lze chápat jako další impuls ze Sovětského svazu, který ovlivnil čs. historiografii a opět vlastně začal úvodníkem v *Otázkách dějin*.[2726] Tentokrát se ale čs. historická věda neomezila na pouze trpné přejímání sovětských zkušeností a přes veškerou obezřetnost při formulování kritiky dosavadního stavu a její přizpůsobování sovětské argumentaci vstoupila do nově rozběhnutých procesů jako aktivní hráč,[2727] o čemž svědčily zejména příspěvky ve stranické revue *Nová mysl* z léta 1956.[2728] Ve zpracování otázek, spjatých s Mnichovem, se však nový pohyb začal veřejně projevovat se zpožděním, až od konce roku 1956. Řada iniciativ tak zůstala skryta.

Muž z Londýna

Když se na konci roku 1955 vrátil z londýnské emigrace do Československa Lev Sychrava (1887–1958),[2729] přijížděl s pevným přesvědčením, že bude ve vlasti studovat historii mnichovské dohody. Bývalý příslušník protirakouského odboje, redaktor Národního osvobození, buchenwaldský vězeň a studijní ředitel Ústavu dr. Edvarda Beneše pro politické a sociální studium, s sebou do Prahy přivážel nejen svou knihovnu a bohaté znalosti britské literatury o Mnichovu, ale také výrazně odlišný pohled na mnichovské události, nezatížený propagandistickými kampaněmi a vedený úsilím o rehabilitaci presidenta Edvarda Beneše. Přestože se velká spousta jeho představ o budoucnosti ve vlasti nenaplnila, dostal příležitost toto své studium skutečně realisovat.

Pro chystanou knihu o Mnichovu mu byl umožněn přístup do Archivu Ministerstva zahraničních věcí, který pilně navštěvoval, a prostřednictvím svého bývalého buchenwaldského spoluvězně a ředitele ÚD KSČ Jindřicha Veselého navázal spolupráci s Historickým ústavem ČSAV i mladou generací historiků.

Už v dubnu 1956 se mu podařilo iniciovat diskusi o Mnichovu v Historickém ústavu, jemuž zaslal kratší studii o mnichovských událostech,[2730] týkající se přijetí anglo-francouzského plánu. Diskuse v Historickém ústavu se konala 4. dubna 1956 a aktivně se jí účastnili přinejmenším Gustav Bareš, Vladimír Soják a Václav Král.[2731]

Právě Gustav Bareš na jejím začátku ocenil Sychravovu iniciativu, ba dokonce již prohlásil o čs. politice v r. 1938, že *„nikdo nepopírá, že ve vládních kruzích byly různé proudy“*, že *„nebylo jednotného tábora“* a že by bylo chybou, *„kdybychom do jednoho pytle házeli Beneše i Hodžu atd.“* Značně uvážlivě rovněž podotkl, že *„také postup jednotlivých stran, úloha vedení strany agrární a Živnobanky potřebuje objasnění“* a že *„je třeba zjistit, které síly u nás hnaly k Mnichovu, jakou úlohu sehrála Runcimanova misse, Ashton Gwatkin apod. Je třeba vědecké, věcné diskuse.“*

Pokračování této diskuse však bylo stále přehlídkou osvědčených rekvisit.[2732] Při vyvracení Sychravových argumentů o podmínečném přijetí anglo-francouzského plánu čs. vládu se Bareš odvolával na rozbor z Beckmannovy knihy o Mnichovu, kde prý byl shromážděn *„důkladný materiál“* – nadto, když Beneš přijímal mnichovskou dohodu, šlo již o přijetí zcela bezpodmínečné. Benešovi bylo Barešem, resp. Sojákem vyčítáno, že nevyužil sovětské nabídky, neobrátil se na Společnost národů, nesměřoval k obraně, ale

[2726] *XX съезд КПСС и задачи исследования истории партии*. Вопросы истории, № 3/1956, s. 3–12.

[2727] Blíže SOMMER, c. d., s. 154–169.

[2728] *Naléhavé problémy historické vědy v SSSR*. Nová mysl, č. 6/1956, červen 1956, s. 610–614. *Lépe využívat archivy*. Tamtéž, s. 614–615. Koloman GAJAN – Josef MACEK – Zdeněk ŠOLLE: *K některým problémům naší historické vědy*. Tamtéž, s. 636–640. – K tomu srov. Naděžda MORÁVKOVÁ: *František Graus a československá poválečná historiografie*. Edice Paměť, svazek 61. Academia, Praha 2013, s. 77–80. K tématu také Zdeněk FIALA: *Problémy československého archivnictví*. Nová mysl, č. 8/1956, srpen 1956, s. 867–873.

[2729] Jiří PERNES: *Lev v kleci. Návrat Lva Sychravy z emigrace v roce 1955*. Soudobé dějiny, roč. XIV, č. 4/2007, s. 607–650. Robert KVAČEK: *Nečekané setkání*. In: Historie jako vášeň i poslání. K životnímu jubileu historika Martina Kučery. Masarykův ústav a Archiv AV ČR – Ústav T.G. Masaryka, Praha 2018, s. 165–167. Stanislav KOKOŠKA – Jaroslav PAŽOUT – Kateřina PORTMANN: *Téma, které se stále vrací. Rozhovor s profesorem Robertem Kvačkem (nejen) o jeho výzkumu souvislostí mnichovské dohody a jejího dopadu*. Paměť a dějiny, č. 2/2019, s. 54–59.

[2730] Zřejmě A AV ČR, Sychrava Lev, kart. 3, inv. č. 250.

[2731] ANM, Král Václav, kart. 27, inv. č. 507. Za zprostředkování přepisu tohoto dokumentu autor děkuje Janu Hanouskovi.

[2732] Následující výčet je pouze výběrový.

ke kompromisu, nepředložil věc parlamentu. Bareš připomněl Benešův výrok z pověstného rozhovoru s Eisenlohrem, že smlouvu se SSSR považuje za překonanou, pozastavil se nad tím, proč v Československu nevznikla vláda lidové fronty, proč Beneš nevytvořil vládu obrany republiky, ale vládu, která převzala staré závazky, vládla v pozadí se starou koaliční sedmičkou a ještě se 23. září pokusila potlačit komunistickou stranu. Připomněl Gottwaldovy vzpomínky, jak Beneš při hovorech se zástupci KSČ stále sliboval, že ke kapitulaci nedojde, ale do poslední chvíle stranu klamal. Vladimír Soják si rovněž položil otázku, jaký byl vlastně onen „plán", který měl mít Beneš?

Dvakrát se do diskuse zapojil i Václav Král. Odmítl, že by existoval rozdíl v postupu mezi Benešem a Hodžou, oba navíc předem vyjádřili možnost k odstoupení části území. *„Bonnet tvrdil, že když jel do Londýna (kde 18. září sjednán byl t. zv. anglofrancouzský návrh) měl prý už Benešův souhlas v kapse. To je věc významná. Ať to president řekl přímo, či nepřímo, umožnil hru francouzské a anglické vlády, které mohly před vlastním veřejným míněním argumentovat, že spojenec souhlasí."* Beneš později popíral, že by souhlasil s územní cesí, *„v Londýně za války byl však vypracován projekt, který nepočítal s obnovou Československa v původních hranicích a do určité míry přijímal anglickou koncepci Československa bez německého území. Je o tom zápis z r. 1940."*[2733] Na závěr neopomenul vyrukovat s thesí, že se Beneš chtěl s Německem dohodnout: *„Benešovi nebyla cizí myšlenka narovnání s Německem. Nelze pokládati za kalumnii tvrzení hraběte Sforzy, uvedené v jeho Pamětech, že r. 1936 Dr Beneš mu v rozhovoru vykládal možnost přímé dohody Československa s Německem. Svědčí o tom též Benešovo jednání s Trautmannsdorfem a Haushofrem koncem r. 1937 a počátkem 1938. Šlo ovšem o myšlenku dohody s Německem za assistence západních velmocí."*

Sychrava sice svou argumentací účastníky diskuse nepřesvědčil,[2734] ale spolupráce s ústavem patrně pokračovala i nadále. Historický ústav ČSAV měl v této době zahájit práce na přípravě dokumentové edice k blížícímu se 20. výročí Mnichova. Sychrava se měl stát členem redakčního kolektivu a podílet se na překladech zahraničních materiálů. Z projektu ale nakonec sešlo.[2735]

Na základě svého archivního studia pak zpracoval dvě přípravné studie k budoucí knize o Mnichovu. První věnoval objednanému ultimátu, druhou opět okolnostem přijetí anglo-francouzského plánu 21. září 1938.[2736] Snaha o jejich publikování však nebyla tehdy korunována úspěchem.[2737] Sychravova aktivita tak bohužel zůstala před veřejností skryta a vzhledem k vážné nemoci Lva Sychravy neměla ani dlouhého trvání. Zemřel 10. ledna 1958.[2738]

Zárodek literatury faktu

Patrně na konci léta 1956 vydalo Naše vojsko v knižnici Svazu protifašistických bojovníků knížku mjr.

[2733] Lze důvodně pochybovat, že při této své argumentaci také vysvětlil, čeho se příslušný návrh měl týkat, v jaké době vznikl a jaké byly jeho pozdější osudy.

[2734] PERNES: *Lev v kleci…*, c. d., s. 640 podává na základě výrazně pozdější agenturní zprávy poněkud odlišné informace. Ze studie je možné vyvozovat, že podobných debat se Lvem Sychravou se mohlo v Historickém ústavu ČSAV konat více. Bez průzkumu v A AV ČR nelze rozhodnout.

[2735] Není prozatím jasné, zda měl tento projekt nějakou návaznost na pozdější ediční projekty publikované v r. 1958.

[2736] Exemplář obou studií předal Lev Sychrava v r. 1957 Robertu Kvačkovi a ten pak redaktoru ČsČH Bohumilu Černému. Přinejmenším exemplář druhé studie s názvem *Některé doklady a poznámky k mnichovské dohodě z r. 1938* obdržel od Lva Sychravy i tajemník Historického ústavu ČSAV Miroslav Klimeš. – Míla LVOVÁ: *Mnichov a Edvard Beneš*. Knižnice moderních dějin. Svoboda, Praha 1968, s. 37 a 253.

[2737] Uveřejněna nakonec byla pouze studie druhá, ale až v r. 1969. Lev SYCHRAVA: *Z úvah o přípravě Mnichovské dohody r. 1938*. ČsČH, č. 4/1969, s. 598–618.

[2738] Jako dodatek ke studii Jiřího Pernese uveďme část z hodnocení Sychravovy činnosti bezpečnostními orgány z podzimu 1958 na základě oznámení historika Václava Krále: *„Ku konci roku 1955 vrátil se do ČSR Lev SYCHRAVA, působíví do té doby v emigraci. Jmenovaný oznámil úmysl pracovat na problematice Mnichova a nijak se netajil svým cílem rehabilitovat Benešův postup v Mnichově tím, že po splnění tohoto úkolu odejde opět na západ. V září 1956 přijel do ČSR na měsíční návštěvu prof. londýnské university Reginald BETTS, za války vedoucí čs. vysílání BBC. BETTS, který vyučuje v Londýně na tzv. masarykovské stolici slovanského studia, se v ČSR netajil tím, že je i poradcem britského štábu pro ČSR a střední Evropu vůbec. Mimoto máme signál, že shora uvedená masarykovská stolice je i přípravkou pro kádry britské rozvědky. BETTS přijel do ČSR údajně za účelem studie husitství, avšak tomuto úkolu se prakticky nevěnoval. Měsíc před BETTSEM přijel do ČSR, na pozv. býv. našeho vyslance v Londýně s. Hájka, na dvouměsíční návštěvu jeho žák William WALLACE, dle jeho vyjádření za války poručík britské zpravodajské služby, za účelem studia mnichovských událostí. Jmenovaný obdržel na pokyn s. SEKANINOVÉ-ČAKRTOVÉ přístup do archivu ministerstva zahraničních věcí, kde studoval problematiku Mnichova. Již při studiu materiálu v archivu ministerstva zahraničních věcí se WALLACE vyjadřoval v tom smyslu, že »demaskoval skutečný postoj SSSR« v mnichovských událostech. V této souvislosti měl na mysli především depeše s. Fierlingera, které prý neodpovídají postoji SSSR tak, jak je dnes námi propagováno. V době svého pobytu v ČSR se WALLACE*

Jiřího Pražáka *Nepřítel mezi hradbami*, kterou SPB posléze ocenil ve své soutěži odměnou v kategorii vědecké a politické literatury.[2739] Byla označena za knížku reportážní, ale v podstatě předznamenávala budoucí vlnu literatury faktu, typickou pro následující dekádu, do níž se Jiří Pražák aktivně zapojí.

Šlo o velice čtivě napsanou knížku, ač si nečinila nárok poskytnout *„vyčerpávající vědecký rozbor"*, pracovala kromě dostupné literatury i s prameny z Vojenského ústředního archivu, zejména z Vojenské kanceláře presidenta republiky a písemnostmi hlavního štábu. Zpovídala i pamětníky a aktivní účastníky událostí roku 1938 – podobně jako *Kapitoly z dějin předmnichovské republiky* poskytla prostor i Bedřichu Kozelkovi. Obsahovala poznámkový aparát a v příloze zpřístupnila část předpisů *Zeleného plánu*.

Na dosavadním obrazu Mnichova ovšem neměnila nic, titulní nepřítel mezi hradbami měl podobu nejen henleinovských ordnerů, ale i buržoasních politiků a magnátů. Opakují se mnohé argumenty svého času uveřejněné Králem o sabotáži obrany státu, součástí je samozřejmě i rekvisita falešné mobilisace, celá atmosféra září 1938 byla podle textu knihy cítit zradou. Positivní roli sehrává zajisté KSČ – zde ale Pražák nezůstal jen u prostého konstatování a zaměřil se na debaty komunistických zástupců v Národním shromáždění, schůze a tábory lidu, citoval z dobového tisku. V jeho pojetí tak boj KSČ proti Mnichovu dostával reálnější podobu.

Události byly v knize podávány víceméně v chronologickém sledu, což podtrhovalo dramatickou stavbu knížky, nicméně řadu údajů Pražák značně zjednodušil či zamlčel.[2740] Již v tomto textu se objevily se charakteristické prvky, které se stanou později terčem kritiky jiných Pražákových děl, zejména různá lacině zjednodušená zvolání a sensační tvrzení.[2741]

Vojensko-historická studie

V listopadu 1956 otisklo 4. číslo *Historie a vojenství* rozsáhlou studii Františka Rýznera *Obrana Československé republiky v období Mnichova*.[2742] Od vydání Fetkovy práce v r. 1947 šlo o první vojensko-historickou studii na mnichovské téma. Na rozdíl od Fetky dospěla k názoru, že čs. armáda měla v září 1938 výhodné podmínky k úspěšné obraně. Studii doprovázely mapky, schémata a přehledy.

Rýznerova studie založila ve zkoumání Mnichova nový směr, opakovaně prověřující pomocí nových podkladů a dat odpověď na otázku, zda se Československo mohlo či nemohlo v září 1938 bránit. Vznik této studie můžeme chápat i jako náznak, že dosavadní studium diplomatických dokumentů spojené ponejvíce s šermováním neurčenými výpověďmi nacistických generálů o tom, že Říše neměla prostředky ke zdolání Československa, přestávalo stačil. V mnichovské literatuře se tak utvářel další svébytný žánr.

často stýkal se Lvem SYCHRAVOU a snažil se společně s ním prosazovat tzv. anglickou koncepci mnichovských událostí. WALLACE, BETTS a SYCHRAVA společně zdůrazňovali pracovníkům historického ústavu ČSAV, že prý je nutné v zájmu boje proti reakční anglické historiografii odpovědnost za Mnichov výlučně svrhnout na Chamberlaina a současně žádali, aby se v ČSR o odpovědnosti domácí buržoasie za Mnichov přestalo mluvit. V důvěrných rozhovorech dávali najevo, že britská politika vůči ČSR by se mohla případně změnit, kdyby došlo k jakémusi »uvolnění« poměrů ČSR vůči SSSR, při čemž veřejná rehabilitace Beneše za Mnichov by byla prvním náznakem k takovému uvolnění. SYCHRAVA sám se dožadoval povolení časopisu, v němž by mohl tuto rehabilitaci uskutečnit." ABS, Svazky kontrarozvědného rozpracování – Centrála, KR-685275 MV, Polišenský, Josef (16. 12. 1915), sign. KR-685275-MV-1-2, fol. 82–86. Za poskytnutí dokumentu děkuje autor této práce Martinu Kindlovi.

[2739] Jiří PRAŽÁK: *Nepřítel mezi hradbami*. Dokumenty. Edice Svazu protifašistických bojovníků, svazek 50. Naše vojsko, Praha 1956. Inserce – *Nezapomínejme! 9. – 16. září: Týden boje proti fašismu a válce*. Obrana lidu, 9. 9. 1956, s. 4. *Výsledky soutěže SPB*. Hlas revoluce, 1. 10. 1956, s. 7. Jaromír JANOUŠEK: *Nepřítel mezi hradbami. Zajímavá novinka edice SPB*. Hlas revoluce, 1. 11. 1956, s. 7.

[2740] Např. na s. 44–45 – manifest *Věrni zůstaneme* je zde nazván jako *„manifest otištěný v Rudém právu"* a v této souvislosti chybí rovněž jakýkoliv odkaz na T. G. Masaryka. Příp. tvrzení na s. 151–152, že čs. vláda kapitulovala ještě před ukončením mnichovské porady, dokládané cirkulárním telegramem MZV z 29. září 1938, ten ale přitom hovoří o podmínkách franko-britského plánu z 19. září. Telegram převzal Pražák z Fierlingerových pamětí.

[2741] Podobnými neduhy bude trpět *Bomba pro Heydricha*, kterou Pražák napíše s Dušanem Hamšíkem (I. vydání Mladá fronta, Praha 1959.)

[2742] František RÝZNER: *Obrana Československé republiky v období Mnichova*. Historie a vojenství, č. 4/1956, listopad 1956, s. 451–509. – Zpráva Roberta Kvačka ČsČH, roč. 5, č. 2/1957, s. 381.

O ČESKOSLOVENSKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE

Za pomyslný katalysátor, který zahájil nové diskuse o Mnichovu, lze považovat sborník *O československé zahraniční politice*,[2743] vydaný zřejmě na podzim 1956. Připravil jej kolektiv pod vedením Vladimíra Sojáka, tedy kolektiv osob vesměs soustředěných kolem bývalé Fakulty mezinárodních vztahů Karlovy university, zrušené v loňském roce.

Autoři objemné publikace se ovšem hned v předmluvě přihlásili k dosavadnímu výkladu, když mezi hlavními dosavadními přehlednými díly k tématu meziválečné čs. zahraniční politiky uvedli např. Fierlingerovu *Zradu čs. buržoasie*, Královu *kontrarevoluční protisovětskou politiku Beneše a Masaryka* či Beckmannovu knihu o Mnichovu. Některé úvodní these pak předchozí období připomínaly až příliš silně.[2744]

Zahraniční politiku definoval úvod sborníku jako organicky vyrůstající z politiky vnitřní, s níž tvoří jednotný celek.[2745] Popis zahraniční politiky se tak měl značně opírat o výklad vnitřní politiky. Přes tuto poměrně striktně formulovanou zásadu byly jednotlivé kapitoly postaveny na značně širokém a komplexním studiu dokumentů čs. ministerstva zahraničí i zahraničních dokumentových edic.[2746] Upřednostňovaly také chronologické hledisko.

Kapitolu o Mnichovu napsal čs. velvyslanec v Londýně Jiří Hájek pod pseudonymem Zdeněk Tomeš.[2747] Hájek jí navazoval na své dosavadní bádání v Archivu MZV[2748] a v dosavadní čs. historiografii znamenala skutečný mezník. Díky možnostem, které měl Hájek jako čs. diplomat v Londýně,[2749] ale i díky dobře zásobené Knihovně MZV mohl si připsat hned několik prvenství. Jako první čs. autor využil při psaní o Mnichovu edici dokumentů americké diplomacie FRUS. Jako první čs. autor zohlednil některé materiály francouzské parlamentní komise pro vyšetřování událostí let 1933–1945 ve Francii.[2750] A jako první čs. autor pracoval s loni vydanými Benešovými *Mnichovskými dny*, o nichž jen krátce uvedl, že byly publikovány *„emigrací v Londýně“*.[2751]

Podstatné rozšíření pramenné základny se však v Hájkově zpracování Mnichova promítlo spíše v podobě různých „kosmetických“ vylepšení – zvláštní kombinací stávajícího výkladu s řadou různě zmírňujících formulací. Změnily se ale i některé důležité detaily.

Hájek sice stále opakuje these o politice přetvářky, kterou buržoasie prováděla, aby před lidem zakryla své skutečné úmysly,[2752] objednané ultimátum ale připsal spíše Hodžovi, ba dokonce zcela neuzavřel ani možnost, že ministerský předseda v inkriminovaných rozhovorech řekl vyslancům něco jiného, než se posléze objevilo v diplomatické korespondenci.[2753] Hodžovu vládu nyní nesmetl lid vedený komunistickou stranou, ale lid, který volal po novém vedení a stále více se přitom obracel ke KSČ, která jediná nezradi-

---

[2743] *O československé zahraniční politice v letech 1918–1939. Sborník statí*. Knihovna mezinárodních vztahů. Svazek 2. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1956. Inserce – Práce, 6. 11. 1956, s. 5.

[2744] *„Předmnichovská Československá republika, která měla formu buržoasně demokratického státu, byla státem imperialistickým.“* (s. 10) *„Nejen domýšlivá, ale falešná byla tvrzení o reálné, vědecké a pokrokové koncepci československé zahraniční politiky.“* (s. 20).

[2745] Tamtéž, s. 9.

[2746] Jindřich DEJMEK: *Edvard Beneš: obtížná cesta k politické biografii. (Pokus o historiografický přehled.)* ČČH, roč. 101, č. 3/2003, s. 639.

[2747] Jiří HÁJEK: *Paměti*. Ústav mezinárodních vztahů, Praha 1997, s. 199.

[2748] Již v r. 1954 uveřejnil příspěvek o sovětském stanovisku v době Mnichova, založený především na Fierlingerových depeších z Moskvy a edicích DBFP a DGFP, zčásti i na starší literatuře. Jiří S. HÁJEK: *Sovětský svaz – věrný přítel československého lidu v nejtěžších chvílích*. Sovětská historie, roč. IV, č. 5/1954, s. 626–642. Text byl samozřejmě ostře protibenešovský. Zajímavá na něm byla Hájkova poznámka, že v literatuře existují spory o tom, zda objednané ultimátum vyžadoval Hodža sám, nebo za plné účasti Beneše (s. 639). Na další výklad ovšem neměla žádný vliv.

[2749] Mimochodem byl to právě Hájek, který napomohl návratu Lva Sychravy do Československa.

[2750] *Les événements survenus en France de 1933 à 1945. Témoignages et documents recueillis par la commission d'enquête parlementaire*. Presses universitaires de France, Paříž 1947–1951. Vizte pozn. 1382.

[2751] *O československé zahraniční politice…*, c. d., s. 372. Na veřejnosti občas presentovaná představa o totální isolaci čs. historiografie od zahraniční literatury tak neodpovídá skutečnosti.

[2752] *„Ale československý lid, který se s odporem odvracel od zjevných fašistů a zrádců, byl oklamán. Sám byl odhodlán k boji, a proto viděl tuto odhodlanost také tam, kde si ji přál vidět, kde však nebyla: Považoval za muže 21. května presidenta Beneše a ty koaliční politiky, kteří vystupovali s demagogickými hesly obrany státu. Viděl protifašistickou, demokratickou a vlasteneckou vůli také v gestech, k nimž byli Beneš a vláda československou demokratickou veřejností donuceni.“* Tamtéž, s. 344.

[2753] Tamtéž, s. 368. Tuto úvahu ovšem Hájek hbitě uzavírá, že spory kolem objednaného ultimáta *„bez ohledu na postoj jednotlivých buržoasních politiků vůči tomuto konkretnímu kroku vystihovaly postoj československé buržoasie jako celku v celém období Mnichova“*.

la.[2754] Nevyskytuje se tu již rekvisita o Gottwaldově zmocnění Stalinem a Gottwaldově zářijovém rozhovoru s Benešem o sovětské pomoci. Benešova ochota bránit republiku je ale i nadále popírána, např. prostřednictvím dohadů a spekulací o podobě Benešova *„plánu pro všechny případy“*.[2755]

Zajímavý posun zaznamenala u Hájka otázka květnové a zářijové mobilisace. Podle Hájka byly obě mobilisace manévrem buržoasie. Nejen vůči lidu, který si mobilisaci vynutil a jehož *„otřesenou důvěru“* si buržoasie chtěla květnovou mobilisací obnovit, ale i vůči západním imperialistickým spojencům.[2756] Ovšem *„na skutečnou obranu,“* podotkl Hájek, *„opřenou o vůli a odhodlání lidu i o spojenectví se Sovětským svazem československá vláda ani tenkrát nepomyslela.“*[2757]

V případě zářijové mobilisace vrátil Hájek nepozorovaně do hry mírně modifikovanou argumentaci sovětských *Dějin diplomacie*. Zářijová mobilisace je opět klamným manévrem, ale vymyšleným nikoliv čs. vládou, nýbrž Británií a Francií, v okamžiku kdy buržoasie obou zemí potřebovaly zvládnout protihitlerovsky naladěné veřejné mínění.[2758] Pokrytecký charakter zářijové mobilisace byl ovšem podle Hájka značně riskantní.[2759] Neříká, že by mobilisace měla primárně sloužit k pacifikaci lidu, který se chtěl bránit zradě, tedy k čistě vnitropolitickým účelům. Místo toho přiznal čs. buržoasii v jednání s hitlerovci jistý taktický motiv směřující za hranice, tedy zastrašením přivést nepřítele k povolnosti.[2760] Proti této taktice však pracovala mezinárodní reakce v Londýně, Paříži, ale i ve Washingtonu,[2761] aby zachránila Hitlera.

Mnichovskou konferenci v podstatě inicioval americký president,[2762] který svým osobním poselstvím oslovil 26. září Hitlera, Beneše, Daladiera a Chamberlaina a současně informoval i Mussoliniho. Tím byl dán základ k mnichovské dohodě, dojednané o 3 dny později. *„Přijatý dokument byl Československu předán způsobem krajně ponižujícím, dávajícím najevo, že západní imperialisté již nemají o svého bývalého spojence vůbec žádný zájem.* […] *Sovětský svaz, tak jako po celou krisi, také nyní dával stálé záruky ochoty a pohotovosti okamžitě přispět na pomoc. Nebylo tedy ani 30. září po mnichovské konferenci ještě pozdě. Věc Československa nebyla ještě ztracena. Záleželo na rozhodnutí vlády. Ale ta zůstala věrna linii kapitulace i jejím třídním motivům. Proti vzbouření lidových mas se pojistila mobilisací.“* – Až v této souvislosti tedy Hájek užil thesi Spurného o pacifikační roli zářijové mobilisace, jíž buržoasie *„přikovala nejaktivnější a nejbojovnější lidové složky do pohraničních opevnění, kde čekaly marně na rozkaz k boji proti fašistům.“*

V této souvislosti jsou dokonce zmíněni i nekomunističtí odpůrci kapitulace v koaličních stranách, jimž není (alespoň pro začátek) upírána ochota bránit stát. Ovšem *„skupiny i jednotlivci v koaličních stranách, kteří se původně stavěli proti kapitulaci, dali se nakonec přesvědčit argumentací Beneše, že je vše ztraceno, a opustili komunisty v jejich boji proti zradě.“* I proto byl nakonec mnichovský diktát přijat.[2763]

V závěru je zářijový ústup hodnocen opět jako důsledek celé dosavadní zahraniční politiky, vedené bez lidu a proti lidu, svázané *„proti zájmům a proti vůli jeho národa se západními imperialisty“*. *„Benešova zahraniční politika, která byla vždy prováděna s naprostým vyloučením veřejnosti, nedemokratickou cestou kabinetních a kuloárních jednání, zůstala i v této tak osudné chvíli věrna hanebné tradici.“* Ve službách reakčním cílům západních imperialistů *„záměrně oslabovala síly lidu a sabotovala spojenectví s jedinou mocností ochotnou a připravenou Československo uhájit, se Sovětským svazem. Doprošovala se neustále přízně západních spojenců, k tomu cíli vydávala jednu obrannou posici za druhou, až nakonec se zúčastnila hanebného manévru, jímž byly poslední posice vydány do rukou nepřítele, síly lidu schopné bránit republiku podkopány, na čas roztříštěny*

[2754] Tamtéž, s. 371.

[2755] Tamtéž, s. 372.

[2756] *„Na druhé straně se snažila přesvědčit západní imperialisty, že při plánech na reakční protisovětskou dohodu s Hitlerem by neměli zcela odepsat Československo, které jim ještě stále mohlo být užitečné.“* (Tamtéž, s. 345.)

[2757] Tamtéž, s. 345.

[2758] Hájek *Dějiny diplomacie* při psaní používal, vyskytují se v seznamu literatury, nicméně v této pasáži citovány nejsou. Návrat této argumentace si pravděpodobně vynutil Hájkův odkaz na DBFP a citace „doporučení“ britského a francouzského vyslance z 23. září. Možnost interpretovat i tento zákrok jako objednaný nátlak Hájek nevyužil.

[2759] Tamtéž, s. 373. *„Ale už i taková komedie byla pro buržoasii velmi nebezpečná, protože se jí mohla vymknout z rukou.“* Tato úvaha může do jisté míry relativisovat smysluplnost dosavadního výkladu zářijové mobilisace.

[2760] Tamtéž, s. 374. *„Československá buržoasie byla ochotna jakékoli zlepšení mezinárodní situace Československa považovat jen za prostředek a příležitost k tomu, aby obnovila jednání o vhodnější podmínky, které by jí Hitler poskytl v rámci všeobecné dohody mezi imperialisty.“*

[2761] Podobná formulace jako v thesích k chystané „Maketě“. Vizte za pozn. 2706.

[2762] *O československé zahraniční politice…*, c. d., s. 377. Rooseveltovo jméno kupodivu vůbec nepadne, není uvedeno ani v rejstříku! (Podobně jako v Gusových *Amerických imperialistech*.)

[2763] Tamtéž, s. 379. Hájek tak zčásti oslabil své předchozí tvrdé soudy o *„zhoubné úloze pravicových socialistů“*.

a věrný spojenec zrazen.“ Lidové masy, dělnická třída v čele s komunistickou stranou ve svém boji za skutečně lidovou zahraniční politiku neuspěly, „*protože velká část lidu ještě neprohlédla zrádnou buržoasii.*“ Lid tak poznal, že opřít se do budoucna může jen o KSČ a Sovětský svaz.[2764]

Hájek, aniž by jakkoliv radikálně opustil dosavadní these, přece jen vnesl do mnichovského výkladu některé nové momenty. V určitých otázkách provedl – opatrný a nedůsledný – obrat zčásti k výkladu před II. revisní vlnou, v detailech se dokonce přibližoval interpretacím z doby před zahájením protipadělatelské kampaně. – Čs. buržoasie, ač sama napomáhá katastrofě, chce se jí vyhnout a taktisuje, dokonce v určitých okamžicích proti směru udávanému západními imperialisty. Hnutí na obranu republiky se účastní i nekomunističtí politici – sice na poslední chvíli ztrácejí odvahu, ale jsou zmíněni, byť ne jmenovitě.[2765] Hájkova studie se, sice na první pohled neznatelně, ale přece, rozkročila mezi rekvisitami II. revisní vlny a pojetím před vypuknutím protipadělatelské kampaně. Ale ani to už nemělo stačit.

První kritika sovětského historika a koncepce malého středoevropského státu

Na konci roku 1956 se k problematice meziválečných čs. dějin zásadním způsobem vyjádřila historička Alena Gajanová (1922–1994). 4. číslo *Čs. časopisu historického* uveřejnilo její studii o roztržce ve vládní koalici v r. 1934 v souvislosti s devalvací koruny.[2766] Tato obsáhlá studie, jež byla navíc součástí většího chystaného celku, zhodnotila hospodářskou a politickou situaci Československa v letech 1929–1934 nevídaně nečernobílým způsobem. Autorka posuzovala politické proudy čs. buržoasie, všímala si jejich rozdílů a vzájemných rozepří a vícekrát ve studii upozornila na faktický stav isolace, v němž se Československo ocitlo po nástupu nacismu v Německu a zesílení revisionistických proudů v okolních státech. Právě s touto isolací spojila navázání plných diplomatických styků se SSSR a uzavření čs.-sovětské smlouvy. Bez pokřiku a halasu tak postavila na hlavu mnohé these, uvozující mnichovský výklad. V témže čísle ale Gajanová publikovala ještě jeden text, který v dosavadní čs. historiografii neměl obdobu – kritiku práce sovětského historika, věnované těsně předmnichovskému období.

Šlo o versi kandidátské disertační práce sovětského historika Sergeje Ivanoviče Prasolova (1918–1984) *Československo v době ohrožení fašismem a hitlerovskou agresí (1933–1937)*, obhájené na Ústavu slavistiky AV SSSR a publikované v r. 1953, tedy ve vrcholné fázi II. revisní vlny.[2767] Prasolov se touto kandidátskou prací etabloval jako specialista na Československo a vedle I. I. Udalcova a A. I. Nědorezova se tak účastnil konferencí k přípravě makety *Přehledu čs. dějin*!

Prasolovova práce byla v Československu recenzována poprvé v r. 1954 Bohumilem Lehárem v *Sovětské historii.*[2768] Lehár Prasolovovu studii pochválil jako souvislé vědecké dílo s velkým vědeckým a politickým významem, v němž využil bohatý publikovaný materiál a bohatou literaturu. Z celé jeho práce prý podle Lehára vyplývalo, „*že vyvrcholením kapitulantské politiky čs. buržoasie a statkářů a zrádné politiky imperialistických mocností, namířené proti samostatnosti ČSR, byl Mnichov*“. Vytkl mu jen, že měl práci zakončit Mnichovem, jinak ale prý velmi podrobně a důkladně osvětlil politickou strukturu Československa v tomto období, podal „*přesvědčivé důkazy*“ o charakteru agrární strany, vyložil presidentské volby i „škůdcovskou činnost agentů buržoasie v řadách KSČ“, tj. Slánského. Ukázal, že „*zatím co fašisté a agrárníci jednali otevřeně, připravoval Beneš zákulisní spiknutí, vydávaje se navenek za bojovníka za kolektivní bezpečnost a nezávislost státu*“. Lehár svou recensi uzavřel konstatováním, že „*studie S. I. Prasolova je cenným vědeckým rozborem hospodářské a politické situace v Československu v letech 1933–1937. I když sovětský historik neměl po ruce archivní materiál pro hospodářskou a vnitropolitickou situaci v Československu, dovedl velmi dobře využít důležitých statistických materiálů a bohaté literatury. Zvláště cenným je pro nás poučení, jakým způsobem dovedl autor použít děl klasiků marxismu-leninismu a díla Klementa Gottwalda k hodnocení důležitých otázek hospodářského a politického vývoje Československa v letech 1933–1937. České vydání druhé studie by bylo jistě uvítáno jak vědeckými pracovníky, tak širší veřejností.*“

[2764] Tamtéž, s. 379–380.

[2765] Je otázkou, zda připomínka nekomunistických skupin souvisí s Hájkovou činností v září 1938 v sociálně demokratickém mládežnickém hnutí.

[2766] Alena GAJANOVÁ: *Příspěvek k objasnění příčin roztržky v táboře české buržoasie v roce 1934.* ČsČH, č. 4/1956, s. 615–641.

[2767] Сергей Иванович ПРАСОЛОВ: *Чехословакия в период угрозы фашизма и гитлеровской агрессии (1933-1937 гг.).* Учёные записки Института славяноведения. Том VII. Издательство Академии наук СССР, Moskva 1953, s. 5–143.

[2768] Bohumil LEHÁR: *Dvě studie S. I. Prasolova k dějinám předmnichovské Československé republiky v letech 1929–1937.* Sovětská historie, roč. IV, č. 5/1954, s. 730–736.

Poté se v r. 1955 o Prasolovově studii zmínil přímo v *Čs. časopise historickém* redakční tajemník časopisu Bohumil Černý (1922–2007).[2769] I on práci hodnotil poměrně vysoko: *„Práce S. I. Prasolova je významnou pomocí československým historikům, kteří právě v této době pracují na dějinách předmnichovské republiky, jež budou součástí Přehledu československých dějin vydávaných Historickým ústavem ČSAV. Úkolem našich historiků je dokázat na základě archivního materiálu, jak hospodářská politika československé buržoasie byla přípravou Mnichova."* V březnu 1956 tak práci vydalo v českém překladu Státní nakladatelství politické literatury pod názvem *Československo v době ohrožení fašismem a nacismem*.[2770] Následná recense Aleny Gajanové v *Čs. časopise historickém* – na knihu, o níž už se v čs. odborných časopisech psalo nejméně dvakrát, mohla být jen pouhou formalitou, ale nebyla. A Gajanová ji využila jako příležitost pro velmi ostrou kritiku vědecké praxe posledních let.[2771]

Gajanová ocenila, že se Prasolov *„jako první pokusil podat soustavný výklad nejdůležitějších událostí tohoto období."* Připomněla důležitou skutečnost, *„že úkol autorův byl o to těžší, že měl značně omezenou možnost přístupu i k materiálu novinovému a vůbec žádnou možnost získání materiálu archivního."*

Zdůraznila i časový odstup od prvního vydání, neboť *„práce vyšla rusky již v roce 1953, kdy řada otázek byla ještě velmi málo vyjasněna a kdy také metodický přístup k problému byl nutně ovlivněn některými nesprávnými názory na povahu a cíl vědecké práce"*. Podotkla ovšem, *„že zvláště metodické nedostatky práce S. I. Prasolova se týkají nejen uvedené knihy, ale také většiny prací československých historiků z oboru nejnovějších dějin"*. Tímto výrokem se i ona vymezila vůči dosavadnímu interpretačnímu modelu, který na Prasolovově příkladu podrobila neúprosné kritice.

Prasolovovi vyčetla jednostranný výběr pramenů, používání výhradně komunistického tisku a ignorování tisku buržoasního. *„Jednostrannost materiálu, která je jednou ze základních nedostatků práce S. I. Prasolova, přivedla ho pak v řadě otázek ke skreslování objektivní skutečnosti."* Tato jednostrannost se projevuje ve značné schematičnosti, povrchním výkladu mezinárodně-politického postavení ČSR v tomto období a její zahraniční politiky. Prasolov nepodal rozbor skutečné objektivní situace ČSR, *„přesto, že právě tato otázka nabývá v daném období základní důležitosti. Bez jejího objasnění nelze vysvětliti ani snahy reakční české buržoasie o sblížení s Hitlerem, ani stálé kolísání Benešovy zahraniční politiky, ani otázku československo-sovětského spojenectví."*

Na tomto místě Gajanová využila recensi Prasolovovy práce k formulování nové koncepce výkladu meziválečných čs. dějin – tzv. koncepce malého středoevropského státu, kterou ve své studii o roztržce ve vládní koalici v r. 1934 naznačila jen nepřímo. *„Prasolov dostatečně neobjasnil tísnivou a v průběhu vývoje skoro beznadějnou situaci Československa jako malého středoevropského státu, obklopeného revisionistickými a nepřátelskými státy a zahraničně-politicky zcela závislého na západních kapitalistických velmocech. Kromě Německa, které ohrožovalo ČSR bezprostředně, bylo zde Rakousko, kde hrozila dvojí alternativa: anšlus k Německu nebo restaurace Habsburků. Neméně nebezpečným sousedem bylo Maďarsko, které jen čekalo na příležitost, až bude moci uplatnit své revisionistické nároky. Posléze zde bylo Polsko, které sjednáním paktu s Německem v lednu 1934 jako první ze států versaillského bloku porušilo politiku kolektivní bezpečnosti a jehož poměr v ČSR se v tomto období neustále zhoršoval."* – Gajanová se tak závažně odchýlila od koncepce *„velkého spiknutí"*.

V duchu nové koncepce dospěla k důležitému závěru. *„Je chybou Prasolova, že ve své práci nepodal důkladný rozbor objektivních podmínek, které nutily českou buržoasii, aby aspoň do jisté míry přistoupila na spojenectví s SSSR. Soudí-li Prasolov, že buržoasie byla nucena vyhověti volání širokých lidových mas po uzavření paktu se Sovětským svazem, není to výklad dostatečný. Nemůže být pochyb o tom, že skoro celý národ se stavěl kladně ke spolupráci se Sověty a že četné i střední vrstvy za ni aktivně bojovaly. Toto volání však nebylo náhodné, nevycházelo také ve své většině ze sympatií s komunistickým režimem, ale bylo diktováno nezbytným národním zájmem."* – Gajanová tak vrátila na scénu tu část buržoasie, která se z mnoha důvodů rozhodla bránit stát s pomocí SSSR i přes výhrady k jeho zřízení, a této skupině neupírala ani jistý stupeň prozíravosti.

Za nesprávné označila dosavadní přisuzování reakčních úmyslů celé buržoasii a upozornila na to, že tento apriorní přístup vytváří ve výkladu celou řadu nelogičností. *„Tak na př. při výkladu událostí kolem presidentské volby v prosinci 1935, kdy vyvrcholily snahy fašistické buržoasie po odstranění Beneše a s ním i dosavadní zahraničně-politické orientace, Prasolov uzavírá svůj výklad o volebním vítězství Benešově takto: »Když reakce*

[2769] Bohumil ČERNÝ: *Sovětská historiografie o předmnichovském Československu*, ČsČH, roč. 3, č. 1/1955, s. 178–180.

[2770] S. I. PRASOLOV: *Československo v době ohrožení fašismem a hitlerovskou agresí (1933–1937)*. Přeložila Věra Vendová. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1956. Inserce – Literární noviny, 17. 3. 1956, s. 11. Prasolov studii pro české vydání výrazně upravil a český překlad byl na určitých místech opět výrazně expresivnější než ruský originál.

[2771] Alena GAJANOVÁ: *S. I. Prasolov: Československo v době ohrožení fašismem a hitlerovskou agresí*. ČsČH č. 4/1956, s. 681–689.

poznala, že se fašistický převrat ukázal předčasný, ustoupila, aby se připravila k novému úderu. K těmto přípravám bylo zapotřebí štítu, za kterým by reakce v Československu před lidem skryla, že přeskupuje své síly, a jenž by zároveň nijak nebránil, aby síly k novému fašistickému útoku shromažďovala. V dané situaci byl pro finanční kapitál Beneš nejvítanější figurou na stolci presidenta republiky.« (Str. 157.)" – To je vlastně pouhé opakování thesí II. revisní vlny, které Prasolov pouze převzal. – Gajanová toto podání odmítla lakonicky: „*Nelogičnost tohoto výkladu je zcela zřejmá. Byl-li Beneš v dané situaci pro finanční kapitál tak vítanou figurou, je nepochopitelné, proč byl proti němu veden boj, který nikterak neustal ani po presidentské volbě.*"

V této očistě Edvarda Beneše od většiny vlastností, které Benešovi přisoudily texty II. revisní vlny a vrcholného období, pokračovala i dále, když odmítla Prasolovův nediferencovaný pohled na proudy čs. buržoasní politiky: „*Proto na př. Prasolovovo hodnocení, jak je podává na str. 212, objektivní historickou skutečnost nijak nevysvětluje, ale zatemňuje. »Politika spiknutí s Hitlerem na úkor základních národních a státních zájmů nebyla politikou jen reakčního křídla agrární strany a českých fašistů: stejnou politiku schvalovala a prováděla i tak zvaná levá, jen slovy demokratická buržoasie, tedy i takový její vůdce, jako byl tehdejší president republiky E. Beneš. Na rozdíl od fašistů a pravicových agrárníků, kteří (jak už to mají nejzavilejší reakcionáři ve zvyku) jednali zcela nepokrytě, ukázal Beneš, že je nepřekonatelným mistrem v podlé zákulisní hře; dokonal jidášské dílo národní zrady a přitom se jesuitsky stavěl do pózy bojovníka za kolektivní bezpečnost a nezávislost státu.«*" Na odpověď opět slova nehledala dlouho: „*Citát ukazuje, že je zde zaměněn odmítavý postoj Benešův ke komunistickému zřízení, ve kterém se v podstatě shodoval s ostatní českou buržoasií, s jeho zahraničně-politickou orientací, která se od fašistických skupin lišila.*"[2772]

V kritice tohoto nediferencovaného pohledu šla Gajanová dosti daleko: „*Snažit se tedy zastřít podstatný rozdíl mezi těmito buržoasními kruhy, které zcela odmítaly politiku kolektivní spolupráce a které se zasazovaly o zorganisování tažení všech států proti SSSR, a těmi kruhy, které byly politicky prozíravější a uvědomovaly si nutnost spolupráce s SSSR, i když se tím nijak nevzdávaly svého protikomunistického stanoviska, je nehistorické počínání.* […] *S falešnou představou, že všechna buržoasie a všechny reformistické strany tvoří jednotný celek a že mezi nimi není rozdílů, by se nemohla dělat vůbec žádná politika ani vysvětlit žádný konkretní historický jev.*" – Tato argumentace dosud neměla ve vztahu k Mnichovu období obdoby.

V závěrečném souhrnu pak Gajanová tento kritisovaný přístup dokonce označila za nemarxistický. Konstatovala, že výklad podaný Prasolovem vyplývá „*z nesprávné methody práce*" „*Prasolov vychází z nemarxistické představy, že lze všechny buržoasní i reformistické skupiny redukovati na jednu reakční základnu. Absolutisuje zde to, co je mezi těmito skupinami opravdu společné a zapomíná na skutečnost, že je zde mnoho vzájemných rozporů ekonomické i politické povahy, které mohou dosáhnouti velmi vysokého stupně, jak ostatně ukázala sama druhá světová válka. Zde nebyl veden hlavní boj mezi SSSR a imperialistickými státy, nýbrž jedna imperialistická skupina bojovala proti druhé spolu se Sovětským svazem.*" Nedostatečné množství pramenného materiálu „*neumožňuje skutečně všestranné zkoumání tohoto historického období, na jehož základě by bylo možno tvořit vědecké závěry. Hodnocení tak nevyplývá z rozboru fakt, ale je vnášeno do práce z vnějška. Tato methoda potom způsobuje nehistorické pojímání problémů, schematičnost výkladu a tím zjednodušování objektivní skutečnosti.*" – Tímto výrokem Gajanová v podstatě charakterisovala podstatu obou proběhnuvších revisních vln, čehož si sama byla velmi dobře vědoma, neboť k výtkám na adresu Prasolova dodala: „*Materiálové i methodické nedostatky Prasolovy práce nejsou ničím jiným, než vyjádřením těchto nedostatků na poli historického bádání v oboru nejnovějších dějin vůbec.*" Formulovala proto požadavek, „*aby se historiografie tohoto období hlouběji zaměřovala na methodologické problémy a aby postupným zpracováním dílčí problematiky umožňovala vytvoření co nejpřesnějšího synthetického obrazu tohoto období*".

Bez větší nadsázky lze konstatovat, že s touto recensí Aleny Gajanové skončilo období, kdy se čs. historikové od sovětské strany pouze „učili". Sovětský autor podroben skutečně kritickému pohledu a jeho závěry nejsou pouze automaticky přejímány a zobecňovány. Ba co více, čs. historička napadla základ obhájené sovětské kandidátské disertace a dokonce dala sovětskému autorovi lekci z metod historikovy práce i z marxismu. – Lepší doklad o emancipaci – přinejmenším některých osobností – čs. historiografie vůči

[2772] Pro úplnost je třeba dodat, že ruský originál této pasáže je stručnější a méně expresivní. Prasolov se v původní studii při posuzování Beneše jmenovitě odvolával (s. 130 ruské verse) na poznatky „*archiváriusa*" Jana Pachty a jeho referát na udalcovovské konferenci v listopadu 1949 – tedy ono již zmíněné argumentační perpetuum mobile, víme-li, že Pachta víceméně jen rozvíjel a opakoval these N. L. Rubinštejna. V českém vydání tato poznámka ovšem odpadla. Rovněž lze zde pozorovat, jak některé texty I. revisní vlny získaly ve vrcholném období zcela jiný smysl a kontext, než ve kterém vznikaly, a to bez jediného zásahu do původního znění!

historiografii sovětské snad ve vztahu k Mnichovu nelze podat. These sovětských historiků přestaly náhle být nedotknutelnými.

Bez slávy, bez ilusí a s drtivou kritikou

V září 1956 vyšla v nakladatelství Mladé fronty kniha Vladimíra Bernáška (1902–1981) a Vladimíra V. Bernáška (1925–1957) *Bez slávy a bez ilusí, ČSR a USA v letech 1918–1938*.[2773] Formálně šlo o práci, která chtěla odpovědět na otázky jak se v I. republice projevoval vliv Spojených států a americký imperialismus. Podle redakční záložky k tomuto problému autoři přistupovali *„bez klamných představ o podstatě a úloze amerického imperialismu, bez ohledu na slávu, jíž československá buržoasie obklopila americký imperialismus a její čelné představitele“*, pročež se jim prý *„daří na základě využití bohatého materiálu strhnout svatozář nad těmito vztahy a ukázat je v jejich skutečné podobě“*. Autoři v tomto svém úsilí soustředili svou pozornosti *„jen na několik důležitých období dějin kapitalistické republiky: v hlavních rysech zjišťují úlohu amerického imperialismu v počátcích československé samostatnosti, ukazují na příkladech hospodářské a ideologické pronikání amerického imperialismu do ČSR a v poslední části své práce pojednávají o úloze amerického imperialismu v přípravě Mnichova“*. Publikace byla určena těm, *„kteří dosud nemají jasno v otázce dnešní úlohy Spojených států jako střediska světové reakce, hlavního podněcovatele války a největšího nepřítele bojů národů za svobodu a demokracii, poněvadž se na základě svých ilusí domnívají, že v té době byl americký imperialismus přece jen pokrokovější, demokratičtější a mírumilovnější než kapitalismus v jiných zemích. Tím je také jejich práce, jako příspěvek objasňující jednu z důležitých kapitol dějin kapitalistické ČSR pro nás poučná a cenná.“*

Práce samozřejmě líčila americký imperialismus jako trvalého nepřítel čs. lidu v meziválečném období a autoři si zakládali na nadměrném množství dokumentárních dokladů, příloh a fotografií, dokládajících jejich závěry. V kapitole o Mnichovu se skutečně vyskytoval jeden odkaz na prameny a literaturu za druhým – Bernáškové citovali z DGFP, DBFP, Hullových pamětí, memoárových prací, zápisů z debat britského parlamentu, domácího i zahraničního – zvláště amerického tisku či z Wheelera-Bennetta. V závěru dokonce autoři vyjádřili přesvědčení, že jen stěží by mohlo něco jejich poznatky otřást. – Zcela poctivé však jejich odkazy na prameny a literaturu nejspíš nebyly. Mnichovský výklad se v podstatě přidržoval thesí Gusa a Popovova, ale autoři ani jednoho z nich nikde nejmenovali a presentovali tak vlastně tuto převzatou interpretaci jako svou. V půli roku 1957 přinesl *Čs. časopis historický* o knize recensi.

Napsal ji 25letý asistent Katedry čs. dějin a archivního studia Filosoficko-historické fakulty Robert Kvaček.[2774] V loňském roce absolvoval studium historie diplomovou prací v semináři Oldřicha Říhy *K bezprostřední přípravě Mnichova*,[2775] takže podobně jako v případě Aleny Gajanové byla recensentem osoba, která se tématem recensovaného díla intensivně zabývala. Jeho reakce na knihu *Bez slávy a bez ilusí* byla kromobyčejně negativní a ostrá.

Recensent knihu, jež měla *„vysondovat poměr ČSR a USA v letech 1918–1938“* zasadil do společnosti vědecko-populárních prací, jež *„v mnoha případech nemají nic společného ani s vědou, ani s její popularisací“* a jejichž *„účinek se stává problematickým“*. Stejně nemilosrdně prohlásil, že jen druhá ze tří částí knihy přináší cenné postřehy, jinak je *„práce poplatná naší dosavadní literatuře, kterou však autoři nejenže nedovedou kriticky zhodnotit, ale její nedostatky ještě zvětšují. Zvlášť markantní je to v části o Mnichovu, na níž se nejvíc projevuje nesystematičnost zpracování látky a nahodilost řazení kapitol, což ucelenosti výkladu – v tomto případě tak nutné – pochopitelně vůbec neprospívá.“*

O autorech, kteří se v knize pyšnili množstvím sneseného dokumentárního materiálu, Robert Kvaček napsal, že s fakty nakládají *„naprosto libovolně“*. *„Mnohá z nich vůbec neznají (podle nich je hlavním účelem pražské návštěvy amerického vyslance v Berlíně v srpnu 1938 jednání s Runcimanovou missí (str. 203), ač tato návštěva byla připravena už před Runcimanovou missí a její úkol byl širší; Wilsonovu schůzku s Benešem pouze konstatují, ač ze svědectví Benešových Pamětí (str. 255) mohou čtenáře seznámit s Wilsonovými pronacistic-*

[2773] Vladimír BERNÁŠEK – Vladimír V. BERNÁŠEK: *Bez slávy a bez ilusí. ČSR a USA v letech 1918–1938*. Edice Otázky dneška, svazek 46. Mladá fronta, Praha 1956. Inserce – Rudé právo, 15. 9. 1956, s. 5.

[2774] Robert KVAČEK: *Poměr ČSR a USA v letech 1918–1938*. ČsČH, roč. 5, č. 2/1957, s. 347–348. K jejímu otištění Jan DOBEŠ – Vít SMETANA: *Na prvním místě je život sám a povinnost vůči blízkému*. Dějiny a současnost, roč. XXIV, č. 5/2002, s. 52. Jejího významu si povšiml i Bořivoj ČELOVSKÝ: *Mnichovský syndrom*. Syndikát novinářů, Ostrava 1997, s. 107–108.

[2775] Jindřich DEJMEK: *Český historik Robert Kvaček a jeho dílo*. České země a Československo v Evropě XIX a XX. století. Sborník prací k 65. narozeninám prof. dr. Roberta Kvačka. Historický ústav AV ČR, Praha 1997, s. 9.

kými názory, tlumočenými na této schůzce, Bullitův návrh na mezinárodní konferenci, který po prvé datují do 24. září 1938 (str. 214), je vlastně opakováním návrhu už z 22. května a pod.)".

Podotkl, že autoři *„u některých fakt projevují zřejmě úmyslnou »neznalost«, protože by se jim nehodily k ilustraci předem daných thesí"*, čímž mínil zřejmě zkreslené *„stanovisko amerického tisku, z něhož autoři citují jen články protičeskoslovenské a pronacistické"* – proč by pak německý chargé d'affaires Woermann protestoval proti psaní *„značné části amerického tisku v září 1938"*? S některými fakty autoři nakládají libovolně, *„nelogicky je spojují a vytvářejí tak umělý, vykonstruovaný obraz, který neodpovídá plné historické pravdě (československé legie dostávaly podle nich hlavně rozkazy od amerických imperialistů) (str. 32); jednostranný je výklad osvobozenecké legendy (str. 52–53); Masarykovu zahraniční akci líčí tak, jako by při ní od počátku šlo o plánovanou akci české buržoasie (str. 60); dalekosáhlé závěry dělají autoři z Bullitovy listopadové cesty r. 1937 (str. 224) atd."*

Prohlásil dále, že tyto nedostatky jsou do značné míry způsobeny tím, *„že autoři si nevědí rady s pramenným materiálem – speciálně s novinami. Vůbec opomíjejí sám charakter buržoasního tisku – u vlivných západních novin nepřihlížejí ke skutečnosti, že ve stejném čísle byly otiskovány články, které se svým hodnocením situace krajně liší a vyjadřují často jen osobní názory autorů – nebrali v úvahu jeho honbu za sensačností, která se na př. v roce 1938 krajně stupňovala. A tak z tisku nekriticky přijímají zprávy o různých diplomatických jednáních (na př. str. 215, 224), ač v mnoha případech konfrontace s dnes už vydaným archivním materiálem ukazuje, že tehdejší zprávy tisku byly mylné."*

Zařazení kapitoly, v níž autoři vypočítávali významné americké návštěvy v Československu v r. 1938, postrádala v recensentových očích opodstatnění: *„Záhadou zůstává, co autoři sledovali kapitolou o 5190 Američanech, kteří v r. 1938 navštívili Československo. Má-li tím být dokazována vina Spojených států na Mnichovu, pak je to skutečně absurdní. (Navíc jsou v této kapitole postaveni vedle sebe američtí novináři s americkými ľuďáckými separatisty Hleťkem a Huškem a do kapitoly je včleněna i stať o Hitlerově špionce a »přítelkyni« Angličance Unity Mitfordové.)"*

Závěr recense se soustředil na formální stránku knihy, zejména na její těžkopádný sloh, který ale plně odpovídal dosavadnímu standardu: *„Kniha je doslova přeplněna schematickými formulacemi, které dovádějí na mnoha místech výklad k historické nepravdivosti. Politické cíle německého fašismu jsou podle autorů knihy »Bez slávy a bez ilusí« zaměřeny stejně jako cíle anglosaských imperialistů (str. 190), dobytí Československa se podle nich připravovalo ze dvou stran: zevnitř i zvenčí, totiž z Berlína a z pražského Hradu (str. 208) atd. Vůbec, otázka jazyka, otázka stylu je jedním z nejzávažnějších problémů práce – a vlastně všech podobných prací. Kniha je totiž napsána jazykem, který čtenáře musí daleko více odpuzovat než přitahovat, v němž se to hemží stereotypními frázemi, dovedenými až do groteskosti (»Times otevřeně třímaly prapor kapitulace před Hitlerem« – str. 219)."* Vedle toho byly autorům vytknuty místy nedostatečné, nepřesné a někde zcela chybějící citace. Pro autory pak už musela působit zcela drasticky recensentova poznámka, že *„příklady k shora uvedeným výtkám možno leckde libovolně rozmnožit"*, jakož i zhodnocení, že *„vydání knihy v této podobě nebylo dost uvážené"*.

Poslední souvětí – podobně jako u Gajanové – se kriticky dotýkalo jednoho z největších axiómů dosavadního výkladu, amerického podílu na Mnichově: *„Pro naše historiky pak zůstává nadále úkolem pravdivě zobrazit úlohu politiky Spojených států v předmnichovském Československu i v Evropě vůbec – bez jejího přeceňování, jehož jsme zvláště v poslední době, kdy se hledala rozhodující úloha amerického imperialismu prakticky ve všech hlavních událostech mezi dvěma válkami, byli svědky – a ovšem bez jejího podceňování."*

Prostřednictvím kritiky otce a syna Bernáškových tak Robert Kvaček zpochybnil prakticky celou dosavadní literaturu o Mnichovu. Takto vyostřený text však neměl být v tomto roce zdaleka poslední.

Kritiky dějin čs. zahraniční politiky

Recense Aleny Gajanové

Hned další číslo *Čs. časopisu historického* přineslo novou recensi Aleny Gajanové, ve které zaujala sice méně vyhrocený, ale podobně kritický postoj k loňskému sborníku *O čs. zahraniční politice*.[2776]

Ačkoliv práci neupírala jistý přínos a respektovala obtíže dané stavem výzkumu této problematiky, jež je teprve v počátcích, označila za její nedostatek *„jisté skreslení skutečného objektivního vývoje, které spočívá*

[2776] Alena GAJANOVÁ: *Československá zahraniční politika v letech 1918–1939.* ČsČH, roč. 5, č. 3/1957, s. 573–579.

obzvláště v tom, že v celé práci nebyl s dostatečnou jasností postaven problém buržoasního Československa jako malé středoevropské země, ohrožené se všech stran nepřátelskými státy – především Německem – a silně závislé na celkovém evropském vývoji a na politice západních velmocí. Autoři podcenili skutečnost, že malý stát za existence kapitalismu je vždycky více méně objektem mezinárodního vývoje a že jeho vlastní zahraničněpolitická aktivita je do značné míry omezena." – Gajanová zde opět akcentovala „*problém malého středoevropského státu*", který se stane součástí jejího dalšího odborného působení, ale v 60. letech v podstatě i ústředním problémem, od něhož se bude odvíjet interpretační revise reformní historiografie.

V duchu koncepce malého středoevropského státu podrobila Gajanová kritice závěry sborníku. „*O této závislosti Československé republiky konkretně na Francii se sice na mnohých místech mluví, neukazuje se však jako důsledek imperialistického uspořádání Evropy, nýbrž jen jako závislost, způsobená pouze nesprávnou politikou československé buržoasie. K tomuto pojetí vedla autory zřejmě dobrá snaha ukázat politiku buržoasie jako protilidovou a odporující skutečným národním zájmům, což je samo o sobě these jistě správná. Jestliže se však na některých místech zahraniční politika československé buržoasie isoluje od politiky západních velmocí, na nichž byla závislá, dostává se tak výklad na půdu voluntarismu, t. j. počínání představitelů československé zahraniční politiky je přikládána větší nezávislost, samostatnost a svoboda rozhodování, než jakou měli ve skutečnosti.*" – Což je pak mimochodem i dalším logickým rozporem a důkazem nekonsistentnosti takového výkladu.

Gajanová ale v tomto směru nezachází do extrémů: „*Nemůže zde jít ovšem naprosto o to, aby byly činy buržoasie omlouvány její závislostí na západních velmocech, neboť její vlastní aktivita byla vskutku protilidová a odporující skutečným zájmům národa.*" Zdůraznila přitom ovšem, že i tuto vinu je třeba zachytit v přiměřené míře: „*Důkladný rozbor mezinárodního vývoje by nijak nezastřel reakční politiku čs. buržoasie, ale ukázal by její historickou vinu na dalších osudech českého a slovenského národa v pravé proporci.*" Tím by se také lépe objasnil „*jeden důležitý vztah, který v práci právě chybí, a sice skutečnost, jak reakční politika západních velmocí vždycky byla protichůdná zájmům malých národů, jak tato politika právě nahrávala nejreakčnějším silám české buržoasie, jak dávala zdánlivě za pravdu těm hlasům, které žádaly odtržení ČSR od západu a těm velikášským snům o možnosti významné úlohy ČSR ve spojení s fašistickými mocnostmi v protisovětském boji. Autoři sborníku ovšem ukazují vinu české buržoasie především v souvislosti s jejím nepřátelským postojem k Sovětskému svazu, který zvláště od nástupu Hitlerova mohl znamenat jedinou nejúčinnější ochranu proti fašistické agresi. Zde ovšem historická vina české buržoasie platí v celém rozsahu, ale nikterak není zbavována svého podílu politika západních velmocí, které – majíce v rukou největší moc a rozhodující možnosti – nesou také hlavní odpovědnost za evropský vývoj tohoto období. Vždyť politiku kolektivní bezpečnosti nemohla provádět sama ČSR ani při nejlepší vůli a dokonce ani ne ČSR spolu se Sovětským svazem. Politika kolektivní bezpečnosti mohla být založena jen na předpokladu, že se semknou všechny protifašistické síly a všechny státy, které byly ohroženy fašistickou agresí k rozhodnému a účinnému odporu.*" – Gajanová tak volala, aby se do historického výzkumu vrátil respekt k reálným proporcím zkoumaných jevů. – Místo toho se ale autoři „*spíše snažili hledat vinu za další vývoj pouze v špatné politice čs. buržoasie*". Tato jejich úvaha však kuriosně ústí v logický závěr, že „ *že existence ČSR mohla být zajištěna, kdyby byla buržoasie dělala »lepší« politiku*".

Gajanová se opět přihlásila k potřebě rozlišovat proudy čs. buržoasní politiky, neboť právě v oblasti zahraniční politiky se jejich rozdíly projevovaly velmi zřetelně. „*Zostřená situace v Evropě od nástupu fašismu v Německu měla za následek, že i rozpory o zahraniční politiku v řadách české buržoasie se zostřily. Tuto skutečnost však autor nikde neuvádí, ale naopak snaží se ji zastřít tvrzením, že celá československá buržoasie zastávala v podstatě stejnou linii.*" A jestliže je existence těchto rozporů přiznána u francouzské buržoasie, není přece důvodu, aby nebyly konstatovány i u buržoasie československé. Místo toho příslušný autor „*konstatuje sice také nejednotnost československé politiky, ne však jako jednotlivých skupin, ale jako celku*".

Rozpornost výkladu, který ignoruje rozdíly mezi jednotlivými směry buržoasní politiky, demonstrovala Gajanová opět na „*zkoumání událostí kolem presidentských voleb. Poněvadž v předchozích kapitolách nejsou správně vysvětleny rozpory mezi buržoasií a odpor pravicových stran proti Benešovi, působí zde výklad připravovaného puče poněkud nelogicky. Byla-li buržoasie v nejdůležitějších otázkách zahraniční politiky tak jednotná, jak autoři dokazují, proč bylo třeba vůbec vytvářet reakční frontu, »jejíž vítězství by přineslo v dosavadní zahraničně-politické orientaci Československa dalekosáhlé změny«. (Str. 277.)*"

Názorový rozdíl v buržoasním táboře v pohledu „*na hlavní linii zahraniční politiky*" se podle Gajanové „*projevoval až do Mnichova v řadě zásadních otázek. Autoři Sborníku se však snaží za každou cenu tyto rozpory zastřít a svést je na společnou základnu, což rozhodně ubírá práci na přesvědčivosti a přesnosti. Nejde ovšem o to, omlouvat politiku buržoasie. Je třeba také ukázat, že i politika demokratické buržoasie byla plna protikladů,*

vyplývajících z jejího třídního postoje. Rozvoji vědeckého bádání však nijak neposlouží snaha postavit jednostranným výběrem faktů politiku československé buržoasie do horšího světla ve srovnání s jinými kapitalistickými státy.“

„Přitom lze snadno dokázat, že pravdou je spíše opak. Na př. v období boje za východní pakt a za uzavření spojenecké smlouvy s SSSR lze z materiálů, které měli autoři k disposici, rozhodně spíše dokázat, že československá diplomacie stála v rámci těchto snah v popředí a že tento její postoj byl také tak oceňován diplomacií Sovětského svazu.“ – Aniž by to bylo zřejmé, pustila se tak Gajanová i do zpochybnění letitých Rubinštejnových thesí, bagatelisujících aktivitu čs. diplomacie v boji za kolektivní bezpečnost. – Dodala ještě, že *„autorům práce stejně tak ušla jedna velmi významná skutečnost, že totiž ČSR byla jediným z malých středo- a východoevropských států, který si zachoval buržoasně-demokratický vládní režim, a že tento fakt se musil také kladně odrazit na její zahraniční politice. Jako příklad by postačilo srovnání se zahraniční politikou polskou.“*

Podle Gajanové autoři, *„ačkoli použili ke své práci rozsáhlého materiálu (i když dosti jednostranného), přece jen neučinili své závěry na základě jeho důkladného rozboru, ale přistoupili k práci s pojetím, které nebylo možno v řadě bodů dokázat, poněvadž je v rozporu s objektivní skutečností.“* A na samém závěru podotýká: *„Nedostatky práce pak spočívají v oblasti methody, což jasně ukazuje, kde tkví hlavní slabiny naší současné historické práce v nejnovějším období, a kterým směrem se musí nyní zaměřit, aby mohl být v historickém bádání učiněn rozhodný krok kupředu.“*

Recense Roberta Kvačka

Během roku 1957 byla otištěna ještě jedna recense sborníku o čs. zahraniční politice, napsaná Robertem Kvačkem, a to dokonce ve dvou versích. První vyšla v dubnovém čísle časopisu *Dějepis ve škole*, druhá, širší a napsaná společně s aspirantem Slovanského ústavu ČSAV Jaroslavem Valentou (1930-2004), v časopisu *Československá rusistika*.[2777] Jestliže recensní texty v *Čs. časopise historickém* mohly ovlivnit dosti širokou *odbornou* veřejnost, pak v případě *Dějepisu ve škole* mohla tato recense díky distribuci do všech škol oslovit ještě širší okruh čtenářů. Nová kritika sborníku ještě více zdůrazňovala metodické nedostatky a podobně jako v recensi knihy Bernáškových byla značně konkrétní a na příkladu recensovaného sborníku obě verse zcela otevřeně a jmenovitě kritisovaly nedostatky v celé dosavadní historické práci.

Za příčinu těchto nedostatků označily *„problém důsledného uplatnění metody v historické práci“*. V pracích o předmnichovské republice *„se projevoval metodicky nesprávný přístup k problémům, silně ovšem ovlivněný chybnými názory na účel a povahu vědecké práce“*. V této souvislosti Kvaček otevřeně zmínil zejména Královu *Masarykovu a Benešovu kontrarevoluční protisovětskou politiku* a práci S. I. Prasolova. O Králově práci s Jaroslavem Valentou dokonce výslovně uvedli, že u ní *„zřejmě propagandistické cíle vedly ke skreslování historické pravdy“*!

Kritický osten obou autorů se zaměřoval na samu podstatu toho, co bylo vydáváno za vklad nové „třídně pojímané“ historiografie, za její přínos a devisu proti buržoasní falsifikaci. *„V našich marxistických – nebo za marxistické se vydávajících historických pracích z oboru nejnovějších dějin, zahraniční politiku v to významně počítaje, se setkáváme zhusta se společným závažným methodickým nedostatkem. Přistupují-li totiž badatelé ke zkoumání určitých historických jevů s hlediska pokrokového světového názoru, vůbec to neznamená, že mají na buržoasních politicích svými soudy nepřímo žádat, aby jednali podle tohoto názoru, aby působili jako, stručně řečeno, mluvčí dělnické třídy. (Zní to paradoxně, ale je tomu skutečně tak!) Vždy správně zdůrazňujeme, že ten či onen buržoasní politik je mluvčím své třídy či její určité části: jako takového ho tedy musíme zkoumat, tímto měřítkem musíme jeho jednání měřit. Nejde tu o omlouvání jeho politiky – její objektivní dosah je nutno vždy přesně zhodnotit – jde o historicky pravdivé osvětlování problémů. Vždy je nutno – a to je vlastně samozřejmý požadavek vědecké historické práce – vysvětlovat činnost osob a událostí měřítkem doby, kdy vznikají, eventuálně kdy působí. Tato základní methodická pravidla však někteří naši marxističtí historikové mnohokráte opominuli, zvláště ve snaze o »aktualisaci«.“*

Podle Roberta Kvačka bylo proto běžné, že *„badatel sice zdůrazňoval, že určitý buržoasní politik je mluvčím své třídy či určité vrstvy v ní, ale jako takového ho nezkoumal. Byl tak porušován jeden z nejzákladnějších metodických požadavků skutečné vědecké práce: vysvětlovat a hodnotit osoby a jejich jednání i vůbec všechny události vždy s hlediska doby, kdy působí. I tyto chyby – spolu s dalšími – vedly pak k vytváření černobílého*

[2777] Robert KVAČEK: *Synthetický pohled na zahraniční politiku předmnichovského Československa. (Sborník „O čs. zahraniční politice v letech 1918–1939“, SNPL 1956.)* Dějepis ve škole, roč. IV, č. 4/1957, duben 1957, s. 187–191. Jaroslav VALENTA – Robert KVAČEK: *Synthesa československé zahraniční politiky*. Československá rusistika, roč. II, č. 2/1957, s. 284–293. Níže uvedené citáty jsou svodem připomínek k mnichovské kapitole z obou recensí.

schematismu, jímž byly naplněny mnohé práce z nových dějin (a v tom má historie hodně společného s naší literaturou!), schematismu, který byl navíc podtrhován nepřesnými, nedomyšlenými a neuváženými formulacemi, v nichž se při každé, většinou nevhodné příležitosti používalo pejorativních přívlastků a silných slov – někteří naši historikové totiž jako by zapomněli, že fakta mnohdy soudí sama, a nejlépe! (Je celkem překvapující, že ve všech dosavadních kritikách současného stavu československé historické vědy chybí zmínky o jazyku, ač právě jeho zlepšení je jedním z nejvýznamnějších úkolů našich historiků.)" Pokřivenou metodologii demonstrovala recense s obdobnou obšírností jako Alena Gajanová na konkrétních příkladech z recensovaného sborníku.

Hájkova mnichovská stať byla pro oba autory *„do značné míry zklamáním"*. Podle nich Hájek *„nepodal plastický, přehledný a dokonce ani zcela historicky pravdivý obraz celé té vzrušené doby bezprostředních příprav Mnichova."* Uznávali jako fakt, že situaci ztížila *„nepropracovanost mnoha otázek"*. – A obratem dodali, že *„i když máme už několik monografických prací, dotýkajících se bezprostředně mnichovských událostí"*, některé z nich *„k jejich objasnění přispěly jen málo a řešení některých problémů docela zatemnily"*. – Ovšem tyto skutečnosti nemění nic na závažnosti nedostatků studie Jiřího Hájka (Zdeňka Tomeše).

„Je nevědecké, používá-li Z. Tomeš místo rozboru celé situace frází jako »rozpory mezi jednotlivými skupinami a křídly buržoasie ustoupily do pozadí ve chvíli, kdy šlo o to, plnit příkazy mezinárodní reakční fronty« (str. 355), či stereotypních obratů o nátlaku lidu tam, kde čs. vládní činitelé učiní nějaké obranné opatření proti Hitlerovi". – Kvaček s Valentou tu vystoupili proti naprosto charakteristickému znaku soudobé historiografie s požadavkem na precisní a věcné vyjadřování.

V této souvislosti se dotkli i květnové mobilisace, jednomu ze základních pilířů při dokazování vedoucí role KSČ ve hnutí na obranu státu. Autoři s nesouhlasem připomněli, že při hodnocení 21. května *„dr. Tomeš připisuje presidentu Benešovi pouze demagogická hesla obrany státu, ač právě Benešova zásluha na 21. květnu je nesporná. Přispěla i ke zvýšení jeho popularity mezi čs. lidem, jež sehrála nemalou úlohu při prosazení mnichovské kapitulace. Tomešovo hodnocení souvisí ostatně i s tím, že vůbec neřeší otázku, velmi složitou, oč šlo 21. května 1938."*[2778]

I Kvaček s Valentou otevřeně přiznali, že kritisované nedostatky nejsou jen dílem Hájkovým (Tomešovým), ale že se při líčení Mnichova *„běžně projevují"*. Jejich odstranění *„nebylo prozatím v silách autorů, protože nám chybí monografický výzkum."*

Autoři se rovněž dotkli velmi ožehavého problému hodnocení politické činnosti KSČ během krise roku 1938 v těch intencích, jak je formulovala II. revisní vlna a především tzv. vrcholné období. *„…Nejvážnější je skutečnost, že správná politika KSČ bývá všeobecně konstatována, citovány resoluce a projevy, ale jejich skutečný dosah a ohlas nezkoumán. Za této situace byli autoři sborníku nuceni čtenáři oznámit, »že vlivy buržoasní ideologie a zrada pravicových socialistických vůdců způsobily, že čs. lid ještě nedokázal zabránit mnichovské kapitulaci« (str. 25), aniž ovšem vysvětlili, proč mohli na př. pravicoví vůdcové socialistických stran po tolik let svou politiku provádět. Je ovšem jasné, že takovým způsobem mnohostrannost příčin přijetí mnichovské kapitulace objasněna není."* – Kvaček s Valentou tím odmítli axiomatičnost doposud prosazovaných thesí, kdy reálná posice KSČ a jejího vedení se (vyjma citování Gottwaldových projevů) blíže nedokazovala, nezkoumala, byla toliko konstatována coby pokroková a správná. Nyní však nastolili požadavek na vědecký výzkum chování všech účastníků mnichovské krise. Odmítali apriorní soudy, jimiž se historiografické a primárně ideologické texty hemžily a požadovali vědecký důkaz.

Recensenti ovšem pouze nekritisovali. Jejich ojedinělá pochvala Hájka byla ale velmi překvapivá: *„Uvedené připomínky ovšem neznamenají, že Tomešova stať nepřinesla v některých směrech kladné výsledky (na př. – proti Beckmannovi – položila správně důraz na to, že noční ultimatum z 21. září si vyžádal Hodža, precisovala a zároveň poměrně nepřecenila podíl amerických reakčních kruhů na Mnichově a pod.)."* – Připomínka recensentů svědčila o jediném – o zpochybnění rekvisity objednaného ultimáta, přinejmenším ve vztahu k Benešovi, a snížení významu „americké karty" ve výkladu Mnichova. – Jako *„faktograficky přínosný"* pak recensenti ocenili Hájkův pohled na čs. zahraniční politiku během II. republiky.

Kritika a nesouhlas s thesemi sborníku však recensenty vyvažována nadějí na vznik nových, lepších prací, které jistě budou v krátké době publikovány a napomohou základnímu výzkumu. Vstříc této naději vyšel Robert Kvaček hned v dalších dvou číslech *Dějepisu ve škole*, která na pokračování otiskla jeho pře-

[2778] Autoři se přesnému vylíčení zákulisí květnové mobilisace vyhnuli (Robert Kvaček tak učiní příští rok), nicméně naznačili, že stávající výklad neodpovídá historické skutečnosti.

hledovou stať *K historii Henleinovy Sudetoněmecké strany*, věnovanou kořenům vzniku SHF, krisi v SdP letech 1936–1937 a jejímu chování v roce 1938.[2779]

Recense a Ústav pro mezinárodní politiku a ekonomii

Když v roce 1957 vznikl Ústav pro mezinárodní politiku a ekonomii,[2780] vstoupil do diskusí o Mnichovu nový činitel. Již první číslo nově založeného časopisu *Mezinárodní politika*,[2781] vydané v březnu 1957, přineslo další recensi sborníku *O československé zahraniční politice* od Antonína Šnejdárka (1916–1982), t. č. pracovníka Historického ústavu ČSAV, ale budoucího ředitele ÚMPE v polovině 60. let.[2782] Je otázkou, zda to způsobila okolnost, že autorský kolektiv sborníku tvořil i podstatnou část osazenstva nového ústavu; šlo ale o recensi převážně pochvalnou a kritickou jen na některých místech. Ale i tato kritika v porovnání s recensemi Gajanové, Kvačka a Valenty byla zaměřena až příliš obecně a působila značně rozvlekle.

Na rozdíl od předchozích recenzentů se Šnejdárek nevymezil vůči dosavadnímu výkladu, ba naopak v recensi opakoval řadu rekvisit, náležejících do rámce *„velkého spiknutí“*. Vyslovil se ale stejně jako jeho předchůdci, že je třeba diferencovat proudy čs. buržoasní politiky, kdy Šnejdárek dokonce připustil, že *„se jednalo ve skutečnosti o více zájmových skupin uvnitř vládnoucí třídy“* než jen dva. Vyslovil se rovněž pro analysu buržoasní diplomacie, která by splnila dva úkoly: *„1. posoudit, zda koncepce a provádění zahraniční politiky české buržoasie byly správné a obratné s hlediska jejích zájmů – 2. do jaké míry tato zahraniční politika české buržoasie se kryla nebo rozcházela se zájmy českého a slovenského národa, respektive zda byla vůbec s to zajistit základní práva těchto národů na existenci a samostatný československý stát.“* Varoval, že z některých pasáží sborníku se může také zdát, *„že české buržoasii nezáleželo na udržení samostatného československého státu“*, *„takový názor by byl ovšem nesprávný“*.

Autorům sborníku vytkl, že nehledali *„souvislosti mezi působením velkých sil, určujících mezinárodní politiku, a konkretní zahraniční politikou hlavních buržoasních skupin v Československu“* a jak se postupně měnil jejich vliv a vyostřovaly vzájemné rozpory. Ve sborníku podle Šnejdárka *„mizí souvislost mezi ekonomickými kořeny jednotlivých událostí mezinárodní politiky a těmito událostmi samými, hlavně pak mizí úplně dlouholetý proces tvoření domácí fronty mnichovanů, zahrnující značné části české, slovenské a menšinové buržoasie. Tato fronta se nám ve sborníku objevuje v mnichovské krisi, ale nikde není patrno, že existovala, rozšiřovala se a působila už v předcházejících obdobích a že přímo měla své místo při splétání zločinných plánů na zničení Československa.“*

Obdobně recensent postrádal zpracování řady problémů *„na příklad politické role menšin v Československu ve spojitosti s utvářením zahraniční politiky vůči jednotlivým otázkám a státům. Totéž je možno říci o církvích – a hlavně o zásazích Vatikánu do československé politiky. Rovněž tak není téměř nic řečeno o vlivu armády na československou zahraniční politiku.“*

Jinak Šnejdárkova recense připomínala poněkud nejistý tanec kolem stávajícího výkladu a jistou nechuť opustit jako Gajanová, Kvaček a Valenta bezpečný přístav *„velkého spiknutí“*. Mnichov tak charakterisoval jako „vnucenou sebevraždu“ Československa pro spojenectví Západu s Německem v protisovětských plánech a v závěru recense přidal nejednu aktualisaci vzhledem k soudobé politice NSR, včetně prohlášení, že zkušenosti Mnichova a okupace potvrdily, že buržoasní Československo nemůže existovat jako samostatný stát, ale že svou samostatnost udrží jen jako stát socialistický.

Šnejdárkova poněkud „neslaná nemastná“ recense, pokud šlo o kritiku, byla ale prvním zapojením ÚMPE a jeho časopisu do diskusí o dějinách Mnichova a jejich výkladu. Časopis se měl napříště vyjadřovat i k dějinám mezinárodních vztahů. A vyjadřovat se bude zejména z hlediska zájmů soudobé čs. zahraniční politiky – to nejspíš prozrazoval i nejistý styl Šnejdárkovy recense: Při formálním souhlasu s dosavadním pojetí výkladu Mnichova bude požadovat i předkládat další materiály a na jejich základě tento výklad upřesňovat, aniž by se musel dotknout neuralgických bodů. Dokáže tedy současně plnit úlohu mluvčího ofici-

---

[2779] Robert KVAČEK: *K historii Henleinovy Sudetoněmecké strany*. Dějepis ve škole, roč. IV, č. 5/1957, květen 1957, s. 193–200. Robert KVAČEK: *K historii Henleinovy Sudetoněmecké strany. (Dokončení.)* Dějepis ve škole, roč. IV, č. 6/1957, červen 1957, s. 241–249.

[2780] Jistě nikoliv bez odkazu na sovětský vzor Ústavu světové ekonomiky a mezinárodních vztahů AV SSSR, vytvořeného v r. 1956. Alexandr ORT: *Třináct let Ústavu pro mezinárodní politiku a ekonomii*. 50 let českého výzkumu mezinárodních vztahů: od ÚMPE k ÚMV. Ústav mezinárodních vztahů, Praha 2008, s. 13–29.

[2781] Formálně vydávaného ovšem Československou společností pro šíření politických a vědeckých znalostí.

[2782] Antonín ŠNEJDÁREK: *O československé zahraniční politice 1918–1939*. Mezinárodní politika, č. 1/1957, 27. 3. 1957, s. 68–71.

ální zahraničně politické linie i pečlivého badatele, který bude zahušťovat mnichovskou heuristiku. Úloha Ústavu pro mezinárodní politiku a ekonomii v tomto směru naroste v jubilejním roce 1958.[2783]

Pokusy o udržení stávajícího výkladu

Uveřejňování kritických recensí, směřující proti základům a metodám dosavadního výkladu Mnichova však neznamenalo konec dřívějšího přístupu, a tak na pozadí nesouhlasu s výsledky II. revisní vlny vycházejí i práce, které se jich nejen dovolávají, ale pokoušejí se je stále udržet jako závazné.

Ústav dějin KSČ a archivní sensace

Konec roku 1957 v Ústavu dějin KSČ byl pro budoucí výklad Mnichova důležitý ze dvou důvodů. Tím prvním byl fakt, že pracovníci Ústavu v prosinci 1957 bádali v moskevském Ústředním stranickém archivu Ústavu marxismu-leninismu při ÚV KSSS, kde prováděli výběr materiálů k mikrofilmování pro jejich následné badatelské využití v Praze. Mezi vybranými materiály se ocitly i protokoly o prosincovém zasedání presidia Exekutivy Komunistické internacionály v r. 1938, na němž vedení KSČ vysvětlovalo své postoje v čs. krisi.[2784] Na převzetí těchto mikrofilmů si ovšem musel Ústav počkat až do dubna 1958 a jejich vědecké využití na sebe nechalo rovněž nějakou dobu čekat.[2785]

Druhým důvod přinesl nový odborný sborník *Přispěvky k dějinám KSČ*, který na konci roku 1957 začal ústav vydávat.[2786] Jeho první číslo totiž přineslo jednu z nejzásadnějších studií, která se objevila po roce 1953. Byla jí materiálová studie Jana Pachty a Pavla Reimana *O nových dokumentech k otázce Mnichova*, jež musela vyvolat značnou pozornost.[2787] Aniž by se zmiňovala o detailech uložení, zveřejňovala nové, vpravdě výbušné materiály z Benešova osobního archivu a do jisté míry připomínala Pachtovy předchozí aktivity s protimasarykovskými sborníky i jeho referát na udalcovovské konferenci.

Přinesla totiž „objev" Benešových instrukcí Jaromíru Nečasovi ze září 1938 ve věci možného odstoupení určitých celků čs. pohraničního území. Studie, která vznik tohoto dokumentu zařazovala do historického kontextu, byla poměrně mnohostrannou a rozhodně nikoliv plochou analysou situace. Pachta s Reimanem ovšem tento Benešův pokyn pro Nečase v závěru studie interpretovali zcela v duchu Benešovy zrádcovské úlohy a zároveň jako důkaz, že Beneš si během mnichovské krise opravdu objednával ultimáta.

Závěr působil nezpochybnitelně: *„Bylo by zbytečné zabývat se otázkou, jak se stalo, že tyto Benešovy instrukce pro Nečase nebyly zničeny. Jejich objevením jsou vyvrácena všechna dementi a prohlášení, jimiž se Beneš pokoušel svalit vinu za mnichovskou kapitulaci československé buržoasie na jiné a zatemnit vlastní aktivní účast na přípravě kapitulace legendou, že musel jen ustoupit nátlaku zvenčí. Obojetnické chování dr. Beneše v kritických zářijových dnech odpovídá plně charakteru celé jeho politiky. V nejpohnutějších chvílích celého národa vystupoval Beneš navenek jako důsledný obhájce obrany a nezávislosti republiky, ale potají se zúčastnil nejhoršího zločinu, páchaného imperialistickou buržoasií – domácí i zahraniční – na československém lidu. Aktivním činitelem v přípravě kapitulace nebyl ovšem Beneš sám. Jeho spoluvinníky byli i pravicoví předáci sociální demokracie s Bechyněm a Nečasem v čele, kteří i v době, kdy šlo o samu existenci československého lidu, zůstávali ve službách československé buržoasie a spolu s ní – odmítajíce všechny návrhy KSČ na společný postup v boji za vytvoření vlády národní obrany – podíleli se na přípravě mnichovské katastrofy. Uveřejnění fotografického snímku tajné instrukce dr. Beneše a tajných zpráv ing. Nečase, jakož i publikace úplných textů těchto dokumentů znamenají konečné vyvrácení všech pokusů zatajit a zastřít tuto závažnou stránku pravdy o Mnichovu."*

Studie, která si činila značné ambice, tak zdánlivě v mžiku rozbila vše, oč se opíraly kritické hlasy, požadující změnu přístupu k dějinám Mnichova. Ačkoliv interpretace, podávaná oběma autory, nedoznala oproti minulosti podstatnějších změn a odpovídala produkci vrcholného období, došlo k podstatnému proměnění formy, kterou jsou Pachtovy a Reimanovy autoritativní závěry předkládány. Nyní autoři kladli velký důraz

---

[2783] V r. 1959 byl sborník *O československé zahraniční politice v letech 1918–1939* vydán v Sovětském svazu – *Внешняя политика Чехословакии 1918–1939. Сборник статей*. Под редакцией В. Сояка. Перевод с чешского М. Хазанов и Н. Сорокин. Издательство иностранной литературы, Moskva 1959.

[2784] Vizte za pozn. 742.

[2785] A. HRBATOVÁ: *Sbírka dokumentů ze zahraničních archivů. II. díl – Komunistická internacionála, vybrané materiály 1920–1943*. Národní archiv (ÚD KSČ), Praha 1966.

[2786] Inserce – Rudé právo, 13. 11. 1957, s. 2.

[2787] Jan PACHTA – Pavel REIMAN: *O nových dokumentech k otázce Mnichova*. Příspěvky k dějinám KSČ, 1/1957, s. 104–133.

na vědecko-informační aparát, konkrétnost citovaných pramenů, pestrost zahraniční literatury, ba dokonce je zde užito i exilového vydání Benešových *Mnichovských dnů*.

Cesty Jaromíra Hořce

V obdobném duchu se nesla i popularisační kniha Jaromíra Hořce *Cesty zrady*, vydaná pravděpodobně rovněž v listopadu 1957.[2788] Tato dosti rozmáchlá práce patřila ale zároveň do skupiny opožděně vydaných titulů, a to dokonce dvojnásobně. Původní versi napsal Hořec v r. 1952, tedy v tzv. vrcholném období. Byla však vydána téměř tři roky poté ve slovenském překladu *Cesty, ktoré viedly k Mníchovu*, v době, kdy už některé základní these byly podrobovány jistému přehodnocování.

Pro nové vydání Hořec knihu přepracoval, podstatně zkrátil a doplnil obrazovým materiálem.[2789] Její vydání v knižnici Svazu protifašistických bojovníků se opět zcela nekrylo s kritickými hlasy některých historiků.[2790] *Cesty zrady* se tak ve výsledku staly jakýmsi – ať už záměrným nebo nezáměrným – pokusem o oprášení výkladu tzv. vrcholného období i po r. 1956.

Hořec zasadil zradu čs. buržoasie do kontextu rozvětvené mezinárodní reakce, charakterisované velmi hustou sítí vzájemných kapitalisticko-hospodářských vztahů, představovaných především chobotnicí amerických, potažmo německých monopolů, trustů a kartelů, jejichž chapadla nebezpečně pronikla až do srdce Československa za blahovolného přihlížení, ba napomáhání, vládnoucí čs. buržoasie. Touto optikou je pak nutné posuzovat její veškeré konání.

Je nepochybné, že Hořec při psaní této práce využíval velké množství zahraniční literatury, především té, jež byla příznivě nakloněna Sovětskému svazu, dále dokumentových edic, dobových statistických příruček a schematismů. Ačkoliv v textu hojně citoval, do poznámkového aparátu prokazatelně nevložil všechny své zdroje a jejich seznam v knize zcela chyběl. Toto výběrové uvádění pramenů se pak projevovalo především v pasážích, které předkládaly autoritativní these typické pro vrcholné období, jež nejsou vůbec dokazovány, nebo je u nich připojen odkaz na vyloženě okrajové skutečnosti. Totéž ale praktikoval i u zcela konkrétních případů, kde mělo evidentně jít o citace ze spisového či jiného obdobného materiálu. Ve velice hojné míře využíval citací z dobového tisku, a to nejen z *Rudého práva*, ale i z listů tzv. buržoasních a fašistických.[2791] Četnost užívaných pramenů je však využívána k posílení schematičnosti výkladu a Hořec se v žádném případě nepouštěl mimo mantinely stanovené do r. 1953.

V duchu vrcholného období rozvíjel these KSČ z dob před přechodem k politice lidové fronty. V souladu s nimi staví na zásadě, že *„fašismus nebyl ničím protichůdným měšťácké demokracii. Právě německý příklad ukazuje, že fašismus vyrůstal z půdy měšťácké demokracie zcela zákonně, pěstován a živen buržoasií jako nástroj její otevřené diktatury.“*[2792] Fašismus je proto opět líčen jako východisko ze slepé uličky vykořisťovatelské politiky buržoasie, jež prožila řadu nebezpečných otřesů a vzhledem k finanční provázanosti mezinárodního kapitálu se stejná situace projevila i v Československu. Proto *„přistupuje i česká buržoasie k organisování fašistického hnutí.“*[2793]

Proudy v rámci buržoasního tábora se přes četné vnitřní rozpory mezi sebou nijak vážně neliší v protilidové a protisovětské orientaci. *„Od Kramáře, Gajdy a Stříbrného až po Hlinku a jejich spojence Henleina a Esterházyho se vytváří protisovětský a protikomunistický blok, který je v této své politice podporován všemi vládními stranami. Boj proti Sovětskému svazu a proti Komunistické straně Československa – to je společný jmenovatel, umožňující vládní většině a opposici nalézat k sobě cesty a bojovat tak přes všechny rozpory společně pro zájmy kapitalistů.“*[2794] Československá buržoasie, která *„vzhlížela k Hitlerovi jako k záchraně před vlastním lidem a před socialismem“*, totiž *„kalkulovala, že by po boku Německa ve válce proti Sovětskému svazu mohla zvýšit své válečné zisky a zardousit dělnické hnutí ve vlastní zemi.“*[2795] Iniciativu vyvíjela především *„finanční oligarchie, čerpající svou moc ze splývání bankovního a průmyslového kapitálu“*, která *„postupně ovládla všechny*

[2788] Jaromír HOŘEC: *Cesty zrady*. Dokumenty. Edice Svazu protifašistických bojovníků, svazek 61. Naše vojsko, Praha 1957. Inserce – Literární noviny, 9. 11. 1957, s. 11.

[2789] Oproti slovenskému vydání z knihy vypadla celá první část věnovaná vzniku republiky, wilsonovské legendě, kosmopolitismu a roku 1920. Vizte také pozn. č. 2689.

[2790] Hořec byl v této době šéfredaktorem svazového orgánu *Hlas revoluce* a v Našem vojsku působil jako redaktor. Knižnici *Dokumenty* přímo řídil.

[2791] Hořcův rozhled v této otázce bude hrát velkou roli v následujícím roce.

[2792] Jaromír HOŘEC: *Cesty zrady*. Naše vojsko, Praha 1957, s. 46.

[2793] Tamtéž, s. 192.

[2794] Tamtéž.

[2795] Tamtéž, s. 88.

zdroje hospodářské a tím i politické moci. Jen symbolicky vlála presidentská vlajka nad pražským Hradem. Ve skutečnosti se rozhodovalo o všech nejdůležitějších otázkách v ředitelství Živnostenské banky a jiných mocných bank a na Hradě nebo v Černínském paláci tato rozhodnutí prováděli. Ale ani v Živnostenské nebo v jiných bankách nebyli zcela samostatnými pány svých činů; museli přihlížet k instrukcím a zájmům svých zahraničních kapitalistických partnerů.“[2796]

Bezvýchodná situace kapitalismu umožňovala proti Hitlerovým agresivním choutkám jen dvě možné cesty. „*První cesta znamená bránit nezávislost Československa proti Hitlerovi, podporovat všechny demokratické a protifašistické síly, zapojit se do široké vlastenecké fronty lidu, jejímž cílem je práce, svoboda a mír. Tuto cestu vytyčuje před pracujícími Komunistická strana Československa.*“ Ovšem tato cesta, opírající se o pomoc Sovětského svazu je zároveň pro čs. kapitalisty nebezpečná. „*V porážce fašismu vidí ohrožení kapitalistického řádu v Evropě. Šířící se jednota protifašistické fronty uvnitř republiky je rovněž ohrožuje. Obávají se, že bude vytvořena vláda Lidové fronty a že v boji za nezávislost republiky a proti fašistickému nebezpečí odhalí lid jejich spojení s německými fašisty a namíří ostří svých zápasů i proti nim. Sledujíce svůj hlavní cíl – zajistit si i nadále vykořisťování lidu a uhájit si maximální zisky, přesvědčovali se, že nacisté neohrožují buržoasii, neberou jí možnost vládnout lidu a vykořisťovat jej, ale že právě naopak může být Hitler ochráncem jejich řádu a obhájcem jejích zisků proti dělnické třídě. Proto jim byl Hitler a německý fašismus a spojení s ním bližší než boj vlastního lidu za svobodu. Taková je jejich cesta! Vedly je k tomu i zahraničně-politické kombinace.*“

Na jejich konci mělo stát „*společné tažení kapitalistů všech evropských zemí proti vlastní dělnické třídě a pracujícímu lidu a nová válka proti Sovětskému svazu*“, jako „*východisko z dosavadních rozporů*“, jež v budoucnu přinese „*dělení trhů a odbytišť*“ a „*ohromné válečné zisky*“. Touto novou válkou „*po boku světových imperialistů a fašistických států proti SSSR*“ mělo být uskutečněno to, „*nač imperialisté a s nimi i česká buržoasie nestačili v létech intervence po roce 1917*“. Vždyť „*v čele československého státu stáli dosud ti, kteří zavlékli kdysi čs. legie do intervenčních bojů, Masaryk, Beneš, v armádě Syrový, a ostatní mluvčí buržoasie.*“[2797]

Protilidové zaměření buržoasní politiky se zrcadlilo i ve vnitřní politice podporováním nacistického trojského koně v podobě Henleinovy strany, a to i „*v době, kdy bylo každému poctivému vlastenci jasno, že henleinovci jsou hitlerovskými agenty, i když se na schůzích hlásili k republice*“.[2798] Buržoasní kruhy jako celek umožnily Henleinovi účastnit se parlamentních voleb a i s jeho pomocí usilovali o přechod k otevřené fašistické diktatuře.[2799] Hořec v této souvislosti dokonce vrátil do hry otázku prosincového bloku z r. 1935, která po II. revisní vlně přestala být zdůrazňována. „*V prosinci 1935 při volbách presidenta republiky přecházejí kapitalisté znovu do útoku. Vytváří se spojenectví všech fašistických stran od agrární, Národního sjednocení, živnostenské strany až po Hlinkovu a Henleinovu stranu. Toto fašistické spiknutí je však včas odhaleno zásluhou komunistické strany a tak rozbit i tento nový pokus buržoasie o fašistický zvrat.*“[2800] – V čem přesně spočívalo toto odhalení, se však čtenář nedozvěděl.

S henleinovci, kteří „*měli pomáhat české a slovenské reakci v její snaze přeměnit republiku v odnož nacistického Německa*“ počítalo „*při svých plánech proti republice*“ i „*t. zv. hradní křídlo československé buržoasie*“. „*Vítalo je ze svých třídních zájmů jako nadějnou protiváhu narůstajícímu protihitlerovskému a protifašistickému lidovému hnutí, které bylo namířeno proti fašistickým agresorům zvenčí a bojovalo zároveň i proti jejich domácím pomahačům a záškodníkům z řad buržoasie.*“[2801] Není proto divu, že hradní křídlo nezasáhlo proti henleinovskému teroru v pohraničí. Naopak, „*státní a policejní aparát svými nedemokratickými činy a provokacemi jitřil německé pracující*“, četnictvo „*chovalo se na některých místech k německým dělníkům a pracujícím jako koloniální vojsko v dobytém území*“ a „*svou protilidovou a vykořisťovatelskou politikou* […] *přímo nadháněli voliče Henleinovi.*“[2802]

Buržoasie měla podle Hořce řadu svých agentů. Jedním z nich je sám Konrad Henlein, ale nechybí ani „*intimní přítel Jana Masaryka*“ a „*dobrý známý presidenta Beneše*“, „*agent britské výzvědné služby R. H. Bruce*

[2796] Tamtéž, s. 169.

[2797] Tamtéž, s. 199.

[2798] Tamtéž, s. 207. Jako doklad ovšem Hořec použil dokument, který zveřejnil až norimberský proces.

[2799] „*Zatím co Hitler instruoval svého nového agenta, vykrmovali ho čeští a němečtí kapitalisté subvencemi a československá buržoasie v čele s Hradem mu uvolňovala cestu, vítajíc v něm svého spojence. Tak se sešli při vzniku Henleinovy strany Preiss i Schacht, česká a slovenská buržoasie i nacisté.*“ (Tamtéž, s. 208.)

[2800] Tamtéž, s. 194.

[2801] Tamtéž, s. 213–214.

[2802] Tamtéž, s. 208–209. Je jistě postřehnutelné, že v těchto pasážích se Hořec značně přiblížil charakteristikám meziválečného Československa, rozšiřovaným ve stejné době revanšistickými organisacemi v NSR.

Lockhart“, nebo *„vatikánský agent dr. J. J. Rückl“*.[2803] Kromě Beneše Henleinovi výrazně napomáhá právě vyslanec Jan Masaryk, *„který Henleina při jeho londýnských výletech přijímal v budově vyslanectví a propůjčoval jim tak pečeť oficiálnosti“*.[2804] Mezi Henleinovými londýnskými obdivovateli *„nechyběl ani »přítel Československa« – prof. Seton-Watson, který byl placen zahraničním ministerstvem za »propagaci Československa« ve Velké Britannii. Jak si tuto svou činnost představoval, ukazuje skutečnost, že osobně Henleinovi při jeho první návštěvě v Londýně blahopřál. Dost možná, že měl ovšem pro tyto své citové výlevy v kapse příslušné pokyny z Prahy, která v cizině líčila Henleina jako slušného a loyálního občana.“*[2805] A *„když se v Londýně sešli ve svém klubu členové »Anglo-German Fellowship«, byly to skoro tytéž tváře, jaké jste mohli vidět na Henleinových přednáškách v Královském ústavu. Z jejich peněz se rodil nacismus a za jejich peníze se vybarvoval i Henlein.“*[2806]

Čím více se však Hořec blíží k roku 1938, tím stručnějším se stávalo líčení probíhajícího dění. Zatímco při odhalování zákulisních vazeb světového imperialismu věnoval pozornost mnohým dílčím otázkám a podrobnostem, v událostech roku 1938 prakticky jen opakoval již publikované these, bez podstatnějšího komentáře.

Beranův novoroční článek je podle Hořce opravdově kritisován vlastně jen komunistickou stranou. *„Na počátku roku, v němž, jak všechny mezinárodně politické zjevy ukazují, se bude rozhodovat o existenci československého státu, zvou tak vládní strany mezi sebe největší nepřátele tohoto státu, fašisty a henleinovce.“*[2807] Zmiňuje se i o francouzských a britských listech a jejich kampani, v níž zdůvodňují, proč nemá cenu bojovat za Československo. Hořec zde dokládá prodejnost francouzského tisku a *„hlas Goebbelse, který se tu ozýval“*, na příkladu časopisu *Cyrano*, jenž o Československu napsal podle nápovědy z Berlína: *„Chtějí nám namlouvat, že Československo je věrný spojenec, vzorný stát, příkladná demokracie. Holá nepravda. Československo je cocktail národností, kde česká menšina ovládá ostatní národnosti policejním terorem…“*[2808]

Rostoucí napětí vyvolává růst lidového hnutí za obranu republiky. Buržoasie tak záhy poznala, *„že si nemůže s lidem Československa zahrávat a že tento lid stojí věrně na stráži republiky, proti fašistům a nacistům. Ze strachu, že by se její plány mohly zhroutit a že by byla i se svými henleinovskými spojenci odhalena a rozdrcena, přechází buržoasie k nové taktice. Počíná ještě více než dosud vyjednávat s nepřáteli státu tajně, v zákulisí, v soukromých bytech, na nenápadných venkovských místech, mezi neprodyšnými bankovními stěnami. Uchyluje se k metodám spiklenecké činnosti, kde se cítí bezpečna před zrakem lidu a kde může v úkrytu kout řetěz zrady, jímž se chystá spoutat lid Československé republiky a likvidovat její nezávislost.“*[2809]

Podobně jako v Kutakovově recensi z r. 1950 začíná tento řetěz u jednání presidenta Beneše s Eisenlohrem a pokračuje dalšími zrádnými jednáními Eisenlohra s Hodžou a Beranem. *„To vše se dělo v době největšího ohrožení Československé republiky, v době, kdy se nacisté netajili svým úmyslem přepadnout československý stát, kdy náš lid s nadšením vstupoval do boje za uhájení nezávislosti našich národů. V této době nejvyšší představitelé republiky, její president, ministerský předseda a předseda největší vládní strany, se scházejí s nepřítelem a smlouvají s ním úklady proti vlastnímu lidu, proti své vlasti.“* Byly to *„plody dvacetileté vlády české a slovenské buržoasie“* a její představitelé *„jednali tak, jak jedná vždy buržoasie, když jde o její třídní výsady a zisky: pro ně zrazuje svůj národ.“*[2810]

„Zatím co se česká buržoasie paktovala s nacistickým nepřítelem a soustavně sabotovala obranyschopnost země, nepomýšlejíc, že by měla hájit svobodu republiky a ocitnout se v boji s nacismem, zatím co tato buržoasie zrazo-

[2803] Tamtéž, s. 214.

[2804] Tamtéž, s. 211. Hořec zde oprášil hodnocení Jana Masaryka, které se objevilo ve Fierlingerově *Zradě československé buržoasie.*

[2805] Tamtéž.

[2806] *„Koncem roku 1937 dostal Henlein 8 milionů Kč od jednoho z největších průmyslníků v republice, ústeckého Schichta. Jeho koncem byl přidružen k »Lever Brothers & Unilever«, mohutnému světovému margarinovému a mýdlovému trustu, který patřil mezi podniky kontrolované společností »Anglo-German Fellowship«. Schicht byl spjat také s hitlerovskou I. G. Farben stejně jako jeden z největších evropských chemických koncernů. Spolek pro chemickou a hutní výrobu, řízený dr. Preissem. Právě tak jako sudetští průmyslníci nešetřili ani čeští průmyslníci politickou a hospodářskou podporou henleinovců, řídíce se přitom příkladem i pokyny svých západních kartelářských spojenců.“* (Tamtéž, s. 213.)

[2807] Tamtéž, s. 217.

[2808] Tamtéž, s. 227. V čem se ale *„Goebbelsův hlas“* liší od Hořcova tvrzení, že četnictvo se chová v pohraničí jako v dobyté kolonii, autor nevysvětlil.

[2809] Tamtéž, s. 250. Zcela typické pro vrcholné období.

[2810] Tamtéž, s. 244–245. V této souvislosti zapojuje Hořec do buržoasní zrady i zesnulého Karla Kramáře, který *„nikdy za svobodu svého národa nebojoval a právě naopak se pyšnil svou spoluprací s rakouskou monarchií“*, jehož zatčení za I. světové války srovnává s vyšetřováním Rudolfa Berana pro podporu odbojového hnutí. *„Již on zahájil dlouhou řadu hrobařů Československé republiky, zakončenou Rudolfem Beranem, posledním ministerským předsedou republiky. Od Kramáře k Beranovi – to je cesta národní zrady, služba nepřátelům vlasti a lidu, galerie zrady celé buržoasie.“* (Tamtéž, s. 245–246.)

vala zájmy národa, hájil Sovětský svaz nezávislost národů, ohrožených fašismem a bojoval i za Československo. Věrně plnil všechny závazky spojenecké smlouvy. Z iniciativy Sovětského svazu byly navázány přímé styky mezi zástupci sovětské a československé armády a sovětská diplomacie stála vždy připravena hájit Československou republiku."[2811]Vládnoucí kruhy však neustále protežovaly spolupráci se západními imperialisty, ačkoliv jejich zrádnou politiku odhalil Klement Gottwald již v únoru 1928[!], tj. před deseti lety, *„kdy se česká buržoasie opájela představami o »stoletém« imperialistickém míru"*.[2812]

Konkrétnímu průběhu zářijové krise se však Hořec blíže nevěnuje a kniha spěje k rychlému konci. Buržoasie obratnými intrikami dospěla k Mnichovu, ale *„nemohla zastavit dějiny. Lid zvítězil nad všemi nepřáteli národa, nad všemi mnichovany a jejich pokračovateli. Opíraje se o sílu spojeneckého Sovětského svazu a o mírové úsilí všech demokratických zemí, položil základy k novému životu v našich zemích. Svou úlohu ve světových dějinách dohrál i kapitalismus. Druhá světová válka prohloubila všeobecnou krisi kapitalistické světové soustavy. Národy celého světa se bouří proti koloniálnímu útlaku, roste hnutí proti imperialistickým válkám a za mír, mohutní tábor míru a demokracie. Lidé ve všech zemích světa poznávají, že kapitalismus – toť cesta k zničení života, k smrti, k bídě a neštěstí. Miliony lidí si zároveň stále jasněji uvědomují, že socialismus a komunismus – toť cesta k svobodě lidstva, která se rozvine do největších šířek, toť cesta k vítězství života a člověka na bohaté a nádherné zemi, která má pro všechny syny a dcery lidského rodu dost pramenů, rud, polí a prostoru, aby mohl každý člověk ve své rodné zemi volně dýchat a šťastně žít."*[2813]

Otevřením Hořcovy knihy se čtenář dostal rázem o čtyři roky nazpět. Paradoxní nebyl sám fakt, že kniha tohoto typu vyšla právě v době, kdy na stránkách odborných časopisů byly nemilosrdné kritice podrobovány these, z nichž byla sestavena. Ještě větším paradoxem se stalo, že její autor ve stejné době spolupracoval s jedním z těchto kritiků a aktivně připravoval k vydání jeho knižní prvotinu. Tím podivněji pak vydání Hořcových *Cest zrady* působí při zpětném pohledu.

Z beletrie a filmu

Dva romány

V prosinci 1956 vydal Československý spisovatel román Františka Kubky (1894–1969) *Mnichov*.[2814] Román tvořil čtvrtou část jeho sedmidílného cyklu *Veliké století*, ovšem vyšel z cyklu jako poslední.[2815] Jak autor ukázal o více než deset let později,[2816] fabulovaný příběh navrátilce ze Sovětského svazu Jana Martinů, který se ocitl v sevření politických a zájmových kruhů předmnichovské republiky, obsahoval řadu autobiografických prvků. Předobrazem mnoha postav románu byly skutečné osoby, jimž Kubka propůjčil jiná jména a někdy i jiná pole působnosti.[2817] Dvěma osobnostem ale jejich skutečná jména ponechal – presidentům Masarykovi a Benešovi. Přes okázalý úvod románu popisující Leninův pohřeb a stejně okázale zdůrazňovanou beznaděj, kterou atmosféra I. republiky vyvolávala v hlavním hrdinovi, nejsou postavy obou presidentů nijak prvoplánové. Při líčení mnichovských událostí se autor nesnažil přizpůsobit průběh událostí výkladovým rekvisitám, Benešova osoba se dokonce v samotném závěru kamsi vytrácí a kapitulační iniciativu projevují jiní. Rozhořčená Praha, která před několika dny přivítala mobilisaci, nechce věřit svým uším, když slyší projev generála Syrového.

Vyhlášením mobilisace začínal i román Bohumíra Polácha *Rozpaky podplukovníka Prokopa*, vydaný v Mladé frontě v listopadu 1957.[2818] V ostře oddělených kapitolách sledoval v retrospektivě uzlové okamžiky dějin Československa prostřednictvím postavy majora a posléze podplukovníka Prokopa, který se během I. republiky trvale potýká s morálními dilematy služby buržoasnímu státu a téměř všudypřítomným pocitem zrady, který tragicky vyvrcholí při mobilisaci v r. 1938.

[2811] Tamtéž, s. 252.

[2812] Tamtéž, s. 233.

[2813] Tamtéž, s. 256.

[2814] František KUBKA: *Mnichov*. Československý spisovatel, Praha 1956. Inserce – Literární noviny, 1. 12. 1956, s. 11.

[2815] Literární noviny, 1. 1. 1955, s. 1. Mnichovem se Kubka autorsky zabýval již dříve – srov. František KUBKA: *Mnichov. 1. krise*. Literární noviny, 27. 9. 1952, s. 8.

[2816] František KUBKA: *Mezi válkami. Masaryk a Beneš v mých vzpomínkách*. Svoboda, Praha 1969.

[2817] Z Karla Čapka se tak např. stal Karel Samek a z pátečních schůzek se staly čtvrteční.

[2818] Bohumír POLÁCH: *Rozpaky podplukovníka Prokopa*. Mladá fronta 1957. Inserce – Literární noviny, 2. 11. 1957, s. 10. Základ románu tvořila část Poláchova staršího díla z r. 1947 *Návrat z jedné války*. Vizte pozn. 1328.

Neporažení

Už v r. 1949 rozmnožilo Čs. divadelní a literární jednatelství scénáře divadelní hry spisovatele Milana Jariše (1913–1986) *Patnáctý březen* a v září 1950 byla uvedena Státním divadlem v Ostravě v režii Václava Lohniského. Po několika uvedeních v oblastních divadlech nastudovalo hru nově vinohradské Divadlo čs. armády v režii Aleše Podhorského a pod názvem *Přísaha* a s některými změnami děje ji poprvé uvedlo 17. května 1952.[2819] Tříaktové drama se inspirovalo známými událostmi 14. a 15. března 1939 v místeckých Czajankových kasárnách a dávalo do souvislosti zoufalou obranu před nepřátelskou přesilou s traumatem z mnichovské kapitulace.[2820]

Námět se doslova nabízel ke zfilmování, a tak již v srpnu 1952 byl odevzdán Kolektivnímu vedení Studia uměleckého filmu[2821] a následně dokonce navržen do tematického plánu na léta 1953–1954.[2822] Literární scénář byl odevzdán scénáristickému odboru v lednu 1953[2823] a zřejmě po připomínkách znovu v dubnu.[2824] V květnu jej projednalo Kolektivní vedení Studia uměleckého filmu[2825] a 14. května 1953 o něm rozhodla 64. plenární schůze Filmové rady.[2826] Přípravy k natáčení zahájeny nebyly.

Námět však nezapadl a na možnosti jeho zfilmování se pracovalo dál. V dubnu 1955 prozradil dramaturg Ivan Osvald, že probíhají práce na filmovém dramatu *Přísaha*, chystaném Milanem Jarišem a Vladimírem Borem.[2827] Literární scénář byl schválen 10. srpna 1955 a k 1. říjnu byly zahájeny přípravné práce. Režií byl pověřen Jiří Sequens, který také napsal technický scénář. Ten byl schválen 7. února 1956. Během února a března byl vypracován a schválen rozpočet filmu – 4 335 004,10 Kčs. Natáčení probíhalo od 1. března do 16. srpna 1956. První kopie byla hotova 1. listopadu, předvedena 3. listopadu a 7. listopadu schválena Hlavní správou tiskového dohledu. 8. listopadu byla předána do distribuce a 16. listopadu 1956 se konala premiéra. Ve filmu účinkovaly herecké hvězdy naší tehdejší kinematografie.[2828]

Oproti divadelní předloze začínal film *„básnivým úvodem“* ze září 1938,[2829] zachycujícím mobilisační noc v Praze, nástup do pohraničních pevností, jejich interiéry a výzbroj, tolik kontrastující se zákazem střelby proti hranicím. Vojáci nervosně čekají na pokyny a rozkazy, až na nakonec přijde jediný – okamžitě se stáhnout, pevnosti musí být odevzdány bez boje. Velitel nemůže uvěřit, mužstvo se staví na odpor proti kapitulaci. Následuje odchod do mlžné tmy, průvod uprchlíků z pohraničí a příchod do nového umístění. Jarmila Kurandová v roli Chválové se ptá četaře Hrabáka v podání Jaromíra Spala: *„Copak jste nám to udělali? Takoví silní chlapci a hranice jste nebránili? A zbraně máte.“* Četař odpoví: *„Zbraně nám dali, ale zakázali střílet.“* – Tento zhruba 14minutový úvod k filmu *Neporažení* byl tak v podstatě jediným úspěšným počinem čs. kinematografie na její dosavadní cestě ke zfilmování mnichovské látky.

Zhodnocení let 1956–1957

Léta 1956–1957 znamenala potvrzení průlomu do podoby výkladu Mnichova, jaká se vytvořila během obou revisních vln, a zvláště ve vrcholném období do r. 1953/1954. Zlom přineslo uvolnění spojené s XX. sjezdem KSSS, z nemalé části se v čs. historiografii také navazovalo na náznaky, které se začaly projevovat již v r. 1954.

Dramatický posun během roku dobře charakterisuje rozdíl mezi obsahem diskuse o Mnichovu v Historickém ústavu v dubnu 1956, iniciované Lvem Sychravou, jež se víceméně stále přidržovala staré argumentace, s ostrými recensemi, uveřejněnými v časopise téhož ústavu na konci roku a během roku následujícího.

V ústředním odborně historickém periodiku se od konce r. 1956 začaly rychle za sebou objevovat příspěvky, které zásadně zpochybnily dosavadní postupy při vytváření historického obrazu předmnichovské

[2819] Jan KOPECKÝ: *Lid tvoří dějiny*. Literární noviny, 5. 7. 1952, s. 5.

[2820] Milan JARIŠ: *Nepokoření*. Československý voják, č. 5/1952, 7. 3. 1952, s. 18.

[2821] Věstník Československého státního filmu, roč. VI, č. 10/1952, 25. 10. 1952, s. 56.

[2822] Věstník Československého státního filmu, roč. VI, č. 11/1952, 25. 11. 1952, s. 61.

[2823] Věstník Československého státního filmu, roč. VII, č. 3–4/1953, s. 14.

[2824] Věstník Československého státního filmu, roč. VII, č. 5–6/1953, s. 21.

[2825] Věstník Československého státního filmu, roč. VII, č. 7–8/1953, s. 28.

[2826] NFA, Filmová rada, kart. 10, inv. č. 754 (sign. 2/2/55), 755 (sign. 2/2/55//1), 756 (sign. 2/2/55//2), 758 (sign. 2/2/55//4) a 760 (sign. 2/2/55//5).

[2827] Ivan OSVALD: *Nová organisace tvůrčí práce v celovečerním hraném filmu*. Záběr, č. 4/1955, s. 7.

[2828] NFA, sbírka výrobních listů, film *Neporažení*. *Český hraný film III. 1945–1959*. NFA, Praha 2001, s. 180–181.

[2829] Ivo ŠTUKA: *O filmu, dopisu a básni*. Československý voják, č. 2/1957, 19. 1. 1957, s. 14–15.

republiky a jejího mnichovského konce, výslovně odmítly řadu páteřních výkladových rekvisit a narušily rámec *„velkého spiknutí“*. Žádný z textů se již neodvolával, a to ani nepřímo, na *„historickou informaci“*, naopak všechny – byť s různou rasancí – prohlásily dosavadní zpracování za nedostatečné a požadovaly provedení nového vědeckého výzkumu.

Objevil se požadavek na objektivitu vědeckého studia, skutečně vědecký postup, respektování dobových proporcí a logickou argumentaci na základě důkazů. Výklad měl být založen na faktech, nikoliv na apriorních thesích. Problematisován byl i jazyk dosavadních příspěvků.

Požadavkem, který soudobé kritiky spojil s kritikami před r. 1956, se obecně stala obnova rozlišování různých proudů čs. buržoasní politiky, což se především týkalo přehodnocení úlohy presidenta Beneše, očištění od apriorních odsudků a dosažení objektivního, strukturovaného pohledu na jeho osobnost a politiku. Přes všechny zmírňující formulace šlo v tomto směru vlastně o návrat nejen před II. revisní vlnu, ale v mnoha ohledech i o návrat před začátek protipadělatelské kampaně. Namísto koncepce *„velkého spiknutí“* se objevuje koncepce malého středoevropského státu. Meziválečnou čs. politiku neposuzuje jako primárního aktéra a spolupachatele protisovětské imperialistické politiky, ale jako veličinu, závislou na nestabilní politické situaci v Evropě. Do diskuse se postranními cestami vrací úvahy o možných alternativách mnichovského vyústění, zohledňující reálné podmínky a reálnou politiku vůbec. Výrazně se tu projevoval vzrůst pramenné základny.

Hlavními kritiky soudobého stavu mnichovského výzkumu se stali Alena Gajanová a Robert Kvaček. Jejich argumentace zapadala do projevů nespokojenosti s celkovým stavem čs. historiografie. Počet kritických hlasů – i vzhledem ke speciálnosti tématu – tak sice nebyl vysoký, ale je důležité, že tyto jejich kritiky nejen mohly vycházet v *Čs. časopise historickém*, příp. jinde, ale také nevyvolávaly veřejnou polemiku, zejména nikoliv veřejný nesouhlas či odpor.[2830]

V r. 1956 dalo o sobě vědět čs. vojenské dějepisectví první vojensko-historickou studií o Mnichovu. Do počtu institucí, které se zabývají mnichovskou problematikou, přibyl v r. 1957 Ústav pro mezinárodní politiku a ekonomii – personálně provázaný s autory sborníku o čs. zahraniční politice – a jeho nový časopis *Mezinárodní politika*. Jakožto instituce ve stavu zrodu do těchto diskusí zatím nezasahuje.

Proti kritickým hlasům požadujícím nápravu stavu mnichovských studií se však ve stejném období projevovaly i hlasy opačné. Kniha *Bez slávy a bez ilusí* o vlivu amerického imperialismu na předmnichovskou republiku stála plně na thesích vrcholného období. Reportážní knížka *Nepřítel mezi hradbami* se rovněž přidržovala dosavadního výkladu. Značně opožděné vydání Hořcových *Cest zrady* vysloveně oživovalo these vrcholného období, včetně těch nejkřiklavějších. Daleko závažnější dopad však měla mít materiálová studie Jana Pachty a Pavla Reimana, která se tyto these snažila doložit konkrétním dokumentem – tajnou Benešovou instrukcí ministru Nečasovi z poloviny září 1938. Mnichovský výklad měl vstupovat do roku plného protikladů.

[2830] Je otázkou, šlo o nezájem nebo o „souhlas mlčky“? V každém případě není pravdivé tvrzení Karla Hrubého, že na stránkách ČsČH se po XX. sjezdu *„téměř nic nepohnulo“* – Karel HRUBÝ: *První desetiletí Československého časopisu historického (1953–1962)*. ČČH, roč. 97, č. 4/1999, s. 797.

9. Mnichovské dvacetiletí (1958)

Jubilejní rok 1958, v němž se připomínalo 20. výročí Mnichova, ale i 40. výročí vzniku republiky, se měl stát rokem, kdy prudce stoupne počet akcí a tempo literární produkce na historické téma, ať už s vazbou na předmnichovskou republiku či na Mnichov sám, ale kdy se zároveň silně projeví rozpory v názorech o další podobě mnichovského výkladu. Mnohé z těchto rozporů se na veřejnosti neprojevily, následující přehled událostí roku tak zcela určitě nezachycuje vše, co v r. 1958 ovlivňovalo historický obraz zářijové krise před dvaceti lety.

Celostátní výstava archivních dokumentů

Významným počinem, a to nejen pro způsob presentace výkladu Mnichova, ale celých českých a slovenských dějin, byla v r. 1958 bezpochyby monumentální *Celostátní výstava archivních dokumentů*. Oficiálně s myšlenkou na její uspořádání vystoupil ministr vnitra Rudolf Barák na mimořádném rozšířeném zasedání vědecké archivní rady 23. ledna 1958. Mělo jít o representativní výstavu, která by široké veřejnosti domácí i zahraniční ukázala bohatství a rozmanitost čs. archivního materiálu v průřezu od nejstarších dějin až po nedávnou minulost a předkládala by tak výsledky práce dobudovávané archivní sítě. Konání výstavy bylo od počátku plánováno pro prostory Pražského hradu.[2831]

Ideový plán a libreto výstavy byly připraveny během měsíce a rozeslány jednotlivým archivům k posouzení, případným připomínkám a vytipování vhodných materiálů pro vystavení.[2832] Výstava měla *„ukázat hluboké kulturní tradice a souvislosti v boji našeho lidu za lepší život a za vyústění tohoto zápasu v dovršení výstavby socialismu v naší vlasti. Na této výstavě byla by ukázána – na podkladě historicky nejvýznamnějších a veřejnosti dosud nepřístupných originálních archivních dokumentů – velká minulost našeho lidu. Vedoucí myšlenka je tato: Lid Československa, tak bohatého historií, uskutečňuje v současné době dávná přání a tužby minulých generací o šťastné budoucnosti českého a slovenského národa a dovršuje pod vedením Komunistické strany Československa a vlády NF socialistickou výstavbu v naší vlasti.“*

Účel výstavy byl několikerý – na prvním místě měla seznámit širokou pracující veřejnost s původním archivním materiálem a na něm ukázat *„politický, hospodářský a kulturní vývoj a význam českého a slovenského lidu v dějinách“*, vzbuzovat hrdost, pocit, že tyto památky jsou majetkem lidu, který o ně pečuje a ukázat, co všechno učinila komunistická strana pro rozvoj čs. archivnictví. Současně měla vystavit důležité prameny pro národní minulost i širší evropský vývoj a při výběru materiálů přihlížet také k jejich všestrannému badatelskému využití.

Ideový plán taktéž požadoval, že na výstavě *„musí být uplatněny výsledky marxistického pojetí našich národních dějin a ukázán zákonitý proces společenského vývoje, který od slavné minulosti našich národů dospívá k dovršení socialismu v naší vlasti“*. Výstava měla být dovedena až do současnosti a měly být vystaveny takové dokumenty *„které především dokazují zákonitost historického procesu, jakož i skutečnost, že dějiny lidstva jsou dějinami třídních bojů. Pokud jde o další dokumenty, které by se snad plně nekryly s touto linií, je třeba pamatovat na to, aby byly vystaveny ty dokumenty, které ukazují kulturu a kulturní vyspělost našich národů“*.

Ve všech svých částech měl výstava také zdůrazňovat myšlenky české státnosti, *„neboť v tomto roce bude oslaveno nejen 10. výročí Února, ale též 40. výročí vzniku samostatné Československé republiky“*, předkládat odvěkou touhu našeho lidu po svobodě a sociálním pokroku, a také ukázat a ilustrovat slavné tradice přátelství s ruským a sovětským lidem. *„V žádném případě nemá jít o studijní výstavu, při čemž však na výstavě musí být uplatněn výsledek nového vědeckého zpracování a pojetí naší národní minulosti, který bude ukázán na velikém bohatství našich archivů.“* Při práci na výstavě měla být uplatňována *„zásadní ideová koncepce“*, *„neboť výstava bude již mít celou svou objektivní existencí bojovný a polemický charakter a bude polemickým činem proti současné západoněmecké historiografii a publicistice a spisům, které vznikly z činnosti naší emigrace“*.

Aktuální hledisko výstavy presentované ideovým plánem neslo v sobě jistou – i když nikoliv samoúčelnou – ozvěnu protipadělatelské kampaně a dotklo se i mnichovské problematiky: *„Za současné mezinárodní situace, kdy je proti nám namířena ideologická a propagandistická palba studené války západních imperialistů*

[2831] *První celostátní výstava archivních dokumentů*. Archivní časopis, roč. 8, č. 1/1958, s. 1–4. Jaroslav LAMEŠ: *Jak jsem to viděl…* Sborník archivních prací, roč. XLVIII, č. 2/1998, s. 269. Zdeněk ŠAMBERGER: *Vzpomínky ke vzniku archivní správy. Počáteční kritika a její překonání*. Tamtéž, s. 316 a n.

[2832] SOkA Písek, registratura, nezpracováno, čj. OAr 36/1958.

a kdy zejména v západním Německu se reakčně vykládá smysl našich dějin, nesprávně se hodnotí problematika kolem rozpadu Rakousko-Uherska a událostí kolem Mnichova, bude jistě správné, když výstava uvede takové překrucování a výmysly na správnou míru tím, že necháme mluvit archivní dokumenty, které mají dosti průkaznosti, aby usvědčily všechny pomlouvače a zrádce ze lži a přesvědčivě ukázaly, že náš lid jde správnou cestou, jež mu byla vytýčena pokrokovým odkazem a pokrokovými tradicemi našich dějin."

Konečný cíl definoval ideový plán snad až příliš obecně: „*Cílem výstavy, která bude probíhat v období XI. sjezdu KSČ je ideologické působení v duchu zásad a linie naší strany, v duchu boje za socialismus a mír. Výstava má se státi výstavou masově navštěvovanou, školou našeho lidu, tvůrcem nové historie naší vlasti.*" – Mnohem srozumitelněji spíše působilo heslo na výstavním plakátu „*Od hrdinné minulosti k vítězství socialismu*".[2833]

Libreto výstavy obsahovalo rozdělení jednotlivých výstavních úseků podle časových údobí. Mnichovské události tvořily závěr údobí 1918–1938 a jeho popis byl více než konkrétní: „*Zrada buržoasie, Mnichov, jediný Sovětský svaz je ochoten pomoci.*" Pokyny pro výběr vhodných archivních dokumentů hovořily rovněž jasně: „*V dokumentech ukázat úlohu KSČ při obraně republiky, uvést doklady o zradě buržoasie a o Mnichovu, dokumenty o útočných a provokačních plánech nacistů a o vojenské obranyschopnosti ČSR, uvést špinavou hru politiky a diplomacie západních mocností kolem Mnichova a její protisovětský charakter – »Země, o níž nic nevíme« – Chamberlain, dokumentovat, že fašismus, který neměl u nás širší základnu, mohl být na území ČSR prosazen jen za pomoci vlivu zvenčí a i pak zůstal převážně záležitostí nacistických okupantů.*" – Je zjevné, že dosavadní posuny v části čs. historiografie do libreta výstavy nepronikly.[2834]

Snad i proto, že předsedou čestného předsednictva byl jmenován náměstek předsedy vlády Václav Kopecký. Ostatními členy byli např. Zdeněk Fierlinger, Rudolf Barák, Jiří Hendrych, Zdeněk Nejedlý, František Kahuda, Ladislav Štoll, ústřední tajemníci strany socialistické a lidové, členové Sboru pověřenců, zástupci společenských organisací Národní fronty, ale také historikové Václav Vojtíšek, Josef Macek, Josef Kočí a Miloš Gosiorovský. Realisátorem výstavy se stal výstavní výbor pod vedením náměstka ministra vnitra Karla Klímy, jemuž podléhaly jednotlivé komise a skupiny. Vedoucím historicko-archivní skupiny se stal Zdeněk Šamberger, vedoucím pracovního kolektivu pro období předmnichovské republiky byl Alois Kocman.

Původní červnový termín výstavy, navrhovaný ministrem Barákem, byl posléze rozšířen na měsíce květen až srpen 1958. Výstava byla zahájena 24. května 1958 a doplňovala ji výstava korunovačních klenotů. Vzbudila skutečně velký zájem, neboť během 17 týdnů jejího trvání ji zhlédlo údajně více než 650 000 návštěvníků. Na konci září byla proto prodloužena až do 31. října.[2835] K výstavě byl vydán i podrobný katalog.[2836]

Dokumenty, týkající se vzniku a existence předmnichovské republiky, tvořily výstavní úsek F „*Vznik ČSR, český a slovenský lid v buržoasní republice, Mnichov*", umístěný ve Španělském sále Pražského hradu. Závěr úseku, věnovaný podle katalogu „*kritickým zářijovým dnům roku 1938*", ukazoval, jak „*zatím, co KSČ burcuje všechen lid k obraně proti hrozbám německého fašismu (267–271) a soustřeďuje kolem sebe všechny pokrokové síly národa, odmítají představitelé hradní buržoasie v čele s Benešem, opírající se o západ, pomoc Sovětského svazu (265, 266, 276, 279, 281, 282). Druhá část buržoasie, representovaná především agrární stranou a finančním velkokapitálem se za zády lidu dokonce paktuje s fašistickým nepřítelem a jeho agenty. V třídním zájmu anglické a francouzské reakční velkoburžoasie a světového imperialismu nakonec buržoasie republiku zaprodává a podvoluje se hanebnému mnichovskému diktátu. Aby se buržoasní vládní činitelé před lidem zcela neodhalili jako zrádci, přejí si, aby rozbití republiky bylo provedeno ultimativní intervencí zvenčí (278, 280), neboť jinak by byli smeteni hněvem lidu. Marně Komunistická strana ještě v poslední chvíli ústy Klementa Gottwalda vyzývá, abychom neustupovali a hájili naši spravedlivou věc (284). Dílo buržoasní zrady, jejíž kořeny sahají až hluboko do dvacetileté historie našeho státu, se dovršuje kapitulací, jež nemá v našich dějinách obdoby.*"[2837] Výstava tak měla víceméně potvrdit stávající výklad, pouze s takřka neznatelným rozdílem v podobě formálního odlišování hradního proudu od reakční části buržoasie.

[2833] SOkA Písek, registratura, nezpracováno, čj. OAr 141/1958.

[2834] Tamtéž, čj. OAr 36/1958.

[2835] Tamtéž, čj. OAr 239/1958.

[2836] Zdeněk ŠAMBERGER – Václav PLETKA – Ivo HOLL – Jaroslav LAMEŠ: *Celostátní výstava archivních dokumentů. Od hrdinné minulosti k vítězství socialismu. Praha-Hrad. Květen–srpen 1958. Katalog celostátní výstavy archivních dokumentů.* Archivní správa Ministerstva vnitra, Praha 1958.

[2837] Tamtéž, s. 126.

Jaké dokumenty měly tento výklad podporovat? Čísla 267–271 tvořily letáky a brožury KSČ ze Státního ústředního archivu. Dále to byly zprávy vyslance Fierlingera z Moskvy z dubna 1938 (265 a 266), 10. září (276), 21. září (279) a 22. září s žádostí o vysvětlení, proč vláda neřešila otázku bezprostřední pomoci SSSR (282) – všechny zapůjčené z Archivu MZV. Státní ústřední archiv rovněž zapůjčil protokol ze schůze vlády z 21. září 1938 (281).

Vystaven byl také záznam o přijetí členů Výboru na obranu republiky presidentem Benešem 30. září s proslulým výrokem Klementa Gottwalda o bosých Habešanech, zapůjčený z Archivu Kanceláře presidenta republiky.[2838]

Jako doklady objednaných ultimát posloužily dokumenty z Benešova osobního archivu, zapůjčené Ústavem dějin KSČ a zřejmě poprvé vystavené na veřejnosti. Šlo jednak o Benešův vlastnoruční záznam o průběhu noční demarše britského a francouzského vyslance 21. září 1938 (280). A pod číslem 278 byla vystavena Benešova instrukce ministru Nečasovi z 15. září 1938, otištěná nedávno Pachtou a Reimanem v *Příspěvcích k dějinám KSČ*. Dokumentu je tak znovu zajištěna značná publicita a sensační odhalení Benešovy zrady pomocí jeho vlastního záznamu se mělo opakovat v ještě širším měřítku.[2839]

Osudná mise a ti druzí

I v r. 1957 měly být diskuse o podobě mnichovského výkladu významně ovlivňovány pracemi 26letého asistenta Katedry čs. dějin a archivního studia Filosoficko-historické fakulty Karlovy university Roberta Kvačka. V jubilejním roce Mnichova dokázal přenášet výsledky dosavadních odborných debat i vlastních výzkumů o mnichovském tématu do mnohem širšího povědomí. Rasance jeho kritických připomínek a recensních textů vnášely do mnichovského výkladu novou kvalitu. Ovšem již jeho první chystanou popularisační práci postihly velké problémy.

Peripetie první knížky

Zlověstná předehra

4. ledna 1958 otiskly *Literární noviny* ve svém prvním letošním čísle ediční plán knižnice politicko-historické literatury *Dokumenty*, vydávané Naším vojskem ve spolupráci se Svazem protifašistických bojovníků.[2840] Výběr byl bohatý. Nakladatelství tehdy připravovalo např. knihu Čestmíra Amorta *Partyzáni na Podbrdsku*, slibnou práci *Na západní frontě* Tomana Broda a Eduarda Čejky, publikace o Lidicích a Terezíně, knihu Oty Krause a Ericha Kulky *Noc a mlha* a slibováno bylo i vydání lákavě znějícího titulu *Osudná misse* od Roberta Kvačka, věnovaného problematice mise lorda Runcimana. Inserát poznamenal, že *„všechny tyto knihy jsou vybaveny množstvím dokumentárních snímků"*.

Čtenáři *Literárních novin* nemohli tehdy vědět, co všechno již provázelo a bude provázet oznámený ediční plán. První anoncovaná práce o partyzánech na Podbrdsku se postupně proměnila ve skandál a velkou blamáž pro jejího autora.[2841] Kniha Broda a Čejky o čs. vojácích na západní frontě nebyla vůbec povolena k vydání a mohla vyjít až za pět let.[2842] A od počátku vzbuzovala pozornost i *Osudná misse*.

Když Svaz protifašistických bojovníků připravoval v nakladatelství Naše vojsko do tisku svou ročenku na rok 1958 a zařadil do ní ukázky z připravovaných knižních titulů včetně vyjádření jejich autorů, nenašla její podoba pochopení u Hlavní správy tiskového dohledu Ministerstva vnitra. 12. listopadu 1957 ji souhrnná denní zpráva HSTD vytkla řadu nedostatků.[2843] Nejrozsáhlejší připomínka se týkala právě textu o *Osudné missi*: *„V kursivce »Osudná misse« od Roberta Kvačka se pojednává o připravované knize tohoto autora*

[2838] A KPR, sign. T 110/1948. Vizte pozn. 1448.

[2839] Zde si také dokument prohlédl Ivan Dérer. – Srov. Ivan DÉRER: *Antifierlinger III. Mníchov 1938*. Communio Minerva – Faber, Bratislava 2017, s. 205, 349.

[2840] *Co vydá edice Svazu protifašistických bojovníků v roce 1958*. Literární noviny, 4. 1. 1958, s. 11.

[2841] SOMMER, c. d., s. 288 a n. Jan TESAŘ: *Čestmír Amort: Partyzáni na Podbrdsku*. Historie a vojenství, č. 2/1959, s. 291–299.

[2842] *Z denních zpráv Hlavní správy tiskového dohledu 1957–1967. 1. část*. K vydání připravili Karel Kaplan a Jana Váchová. Studijní materiály výzkumného projektu Československo 1945–1967, sv. 5. ÚSD AV ČR, Praha 1995, s. 63–67. Ladislav KUDRNA: *Příběh jedné knihy. Nesnáze s vydáním publikace Na západní frontě a následná reakce vojáků ze Západu*. Paměť a dějiny, č. 3/2010, s. 26–41. Vylíčení aféry ovšem vykazuje jisté nepřesnosti.

[2843] ABS, HSTD, sign. 318-124-1, Denní zpráva č. 217/1957, bod 6. Chyby původní. Zajímavé je, že text k Brodově a Čejkově knížce „nevadil".

a cituje se z ní část o jednání mezi britským vyslancem Newtonem a dr. E. Benešem v červenci 1938. Výňatek z knihy odpovídá názorům šířeným některými autory před rokem 1948. Text je obhajobou dr. Beneše, uvádí čtenáře ve zmatek i tím, že o připravované knize píše, že je zpracovaná na základě nejnovějších výsledků bádání v dokumentech sovětských, britských, francouzských a j.“

Nepřípustná pasáž textu zněla: *„Proto otevřeně prohlásil (dr. E. Beneš – poznámka HSTD) že nemůže dovolit, aby sudetoněmecká strana byla stavěna jako rovnocený partner vedle československé vlády. Newton se nejrůznějšími způsoby vytáčel. Dr. Beneš na vyslancovy námitky zdůraznil, že konečnou odpověď by stejně musela dát vláda a že celý návrh by navíc musel projít parlamentem. Beneš se v tomto ohledu Newtonovi netajil s obavami. Dokonce ho upozornil na to, že by v zemi mohla vzniknout vážná krise, která by smetla jak vládu, tak i presidenta! Jestliže se o tomto návrhu dozvědí henleinovci – dokazoval dále anglickému vyslanci – nebudou vládu považovat za suverénní a ani se s nimi nebude možné dohodnout. A přitom návrhy na řešení otázky německé menšiny, i ostatních menšin v Československu, byly už podrobně vypracovány a byly skutečně tak dalekosáhlé, že mohly znamenat počátek obratu při získávání menšinových národností pro spravedlivé řešení národnostní otázky v rámci demokratického československého státu. Anglické vládní kruhy však místo realisace těchto návrhů žádaly od československé vlády přijetí prostředníka a Newton v tomto ohledu vedl na dr. Beneše přímý nátlak. President však s anglickým návrhem nesouhlasil a tak první jednání skončilo neúspěšně. V půl jedné odjížděl anglický vyslanec z Hradu, kde zanechal jen písemné znění návrhu. Ani se nesnažil zakrývat rozmrzelost.“*[2844]

Když posléze ročenka vyšla, zbylo z úvodní kursivky jen prvních pět souvětí: *„20. července dopoledne se britský vyslanec dostavil k presidentovi, aby mu předložil anglický návrh na »nezávislého« prostředníka. Mezi Newtonem a Benešem se rozvinula bezpochyby jedna z nejdramatičtějších rozmluv vůbec. Trvala plné dvě hodiny. Dr Beneš projevil nad Runcimanovým posláním – lord Runciman to byl, koho anglická vláda vybrala do funkce prostředníka – znepokojení.*[2845] *Dobře věděl, jak hluboce je tu porušována suverenita Československé republiky.“*[2846] Zmínky o Benešově odporu byly vypuštěny.

I v dalších řádcích pod kursivkou, které shrnovaly události po této audienci, došlo k pozměnění původní formulace: *„Tak začalo přímé jednání o návrhu anglické vlády na vyslání »nezávislého« prostředníka do Československa, který měl pomoci při řešení otázky postavení německé menšiny v Československu. Ještě téhož dne však došlo k tomu, že anglický návrh,*[2847] *který jinak porušoval vlastně svrchovanost československé vlády, byl oficiálními československými představiteli přijat. Od srpna zahájil pak Runciman v Praze svou činnost. Jeho misse sehrála nakonec nemalou úlohu v bezprostřední přípravě Mnichova. Ne bezdůvodně se stal právě Červený Hrádek, v němž se Runciman scházel s Henleinem, symbolem této národní tragedie.“*

Představení knihy autorem pak naznačovalo mnohé: *„Pokusil jsem se v knize Osudná misse detailně vykreslit činnost této misse, ukázat její cíle a prostředky, jimiž se je snažila dosáhnout. Přitom se ovšem neomezuji jen na toto thema, nýbrž sleduji boj o Československo prakticky od konce roku 1937 a tak je moje kniha v tomto ohledu prvním větším pokusem v naší historické literatuře o soustavné vylíčení přípravy Mnichova až do vyvrcholení zářijové krise v roce 1938. Jsou zde zpracovány i některé dosud opomíjené, ale přitom významné události, jako na příklad vývoj vnitropolitické situace v Německu, zvláště pak hnutí generálské oposice i projevy oposičního hnutí lidového proti Hitlerovi. Publikace je výsledkem mnoholetého studia, které odpovědné a neschematické zpracování mnichovské problematiky nutně vyžaduje. Je psána na základě materiálů z našich archivů – hlavně z archivu ministerstva zahraničí – dále na podkladě dokumentů britských, německých, amerických i sovětských. Použito je rovněž mnoha pamětí diplomatů a politiků, kteří v době Mnichova působili, i téměř veškeré a dnes už skutečně přebohaté zahraniční literatury. Při psaní knihy jsem byl veden jedním základním přáním: aby čtenář skutečně věřil faktům, která v ní jsou zaznamenána, aby věřil, že to jsou fakta a že autor, pokud se odvážil vyřknout konečné soudy, měl je skutečně dokumentárně podloženy. Aby věřil, že mi šlo především o historickou pravdu. Mnozí z těch, kdo budou tuto knihu číst, prožívali mnichovské události; pro ně bude kniha znamenat nejen oživení oněch chvil, ale především v mnoha případech jistě i odhalení pozadí tragických dnů Mnichova. Pro všechny pak chce být i výzvou, aby už nikdy nedovolili opakování Mnichova, opakování nějaké nové Runcimanovy misse.“*

[2844] Podle příloh k této denní zprávě byly požadovány ještě další dva menší zásahy do textu. ABS, HSTD, sign. 318-166-5, přílohy k Denní zprávě č. 217/1957.

[2845] V původní versi stálo *„velké znepokojení“*.

[2846] *Četba 1958. Ročenka Svazu protifašistických bojovníků*. Naše vojsko – Svaz protifašistických bojovníků, Praha 1957, s. 28–29.

[2847] V původní versi *„došlo v jednání k překvapujícímu obratu a anglický návrh“*.

„Znetvoření“

Knižní prvotina Roberta Kvačka měla vycházet z jeho diplomové práce *K bezprostřední přípravě Mnichova*, obhájené minulý rok na Filosoficko-historické fakultě Karlovy university. První knižní titul autora, který na sebe v odborném, ale i stranickém tisku již několikrát upozornil svým značně kritickým stanoviskem k soudobým pracím o nejnovějších dějinách,[2848] musela být sama o sobě netrpělivě očekávána. Zvolené téma nadto nebylo dosud vážně zpracováno. Z hlediska nakladatelství se dal očekávat nemalý čtenářský zájem. Po nepříjemnostech s ročenkou se však i příprava knihy proměnila pro autora i nakladatelství ve velmi dramatické a osobně značně nepříjemné chvíle, neboť po předchozí episodě si HSTD vyžádala k nahlédnutí celý rukopis.

A 12. března 1958 vyjádřila svou velkou nespokojenost.[2849] *„Připravovaná publikace Roberta Kváčka »Osudná misse« pojednává o působení Runcimana a jeho spolupracovníků v Československu a snáší značné množství materiálů z období předehry Mnichova. Podle obsahu je vina za Mnichov přisuzována západním mocnostem, aniž je na ní náležitě osvětlen podíl představitelů naší buržoasní vlády. V knize je nesprávně a idealisticky hodnocena úloha Beneše a tehdejší buržoasní vlády; na druhé straně je místy úplně opomenut postoj pracujícího lidu, odmítajícího kompromis a stanovisko KSČ a její boj za odvrácení pohromy, do níž zaváděla zemi buržoasie. Kuse je vysvětlována tehdejší politická situace i v měřítku světovém. Za světové dění jsou činěny odpovědnými jednotlivé osoby (Hitler, Beneš, Runciman, Hodža aj.) a z materiálů jsou zřejmé hlavně intriky západních diplomatů a jejich metody k vyhledávání zranitelných míst pro využití ve vlastní prospěch. K stanovisku Sovětského svazu je zmínka jen v několika větách a to o návštěvě velvyslance SSSR Alexandrovského u Beneše, týkající se překvapující povolnosti čs. vlády vůči Henleinovi a zmínka o Litvinovově rozmluvě s čs. velvyslancem v Moskvě s. Fierlingerem, v níž se hovořilo o tom, že Sovětský svaz dodrží smlouvu s ČSR bez ohledu na postoj Francie. V poslední zmínce se pak psalo o nedořešené možnosti průchodu sovětských vojsk Rumunskem.“*

Lze vcelku důvodně pochybovat, že by u výše uvedených „nedostatků“ práce šlo pouze o postřehy pracovníků HSTD. Mnohem spíše šlo o výňatek z posudku, který HSTD zadala některému z historiků.[2850] A jako ozvěna z někdejší kritiky Štejnova pokusu o protipadělatelskou synthesu zní souvětí: *„Použité prameny pocházejí z větší části ze západních zemí a jen v málo případech jsou jako protiváha uvedeny výzvy Klementa Gottwalda, v jediném případě Jana Švermy.“*

Autorovo pojetí knihy bylo rozhodně odmítnuto: *„Poněvadž podklady nejsou správně roztříděny, je i zpracování nesystematické a proto nepodává ucelený obraz o tehdejším stavu. Při objasňování situace neukazuje se úloha jakou sehrál Hodža ve spojení s agrární stranou, o jejíž činnosti se v knize nepíše a vedle toho se zkresluje postoj lidu. Tak se píše: »Patnáctého června 1938 bylo přijato henleinovské memorandum, navíc tehdy Hodža prohlásil, že německá samospráva musí být a bude vytvořena. Bylo zároveň rozhodnuto – a to byla další závažná taktická chyba – oba základní argumenty zatím neuveřejňovat, protože zásahem veřejnosti, jak Hodža zdůrazňoval, by mohla být jednání ztížena.... Lid skutečně s obavou sledoval probíhající jednání.« V rozporu s tím na dalším místě se píše, že proti missi lid demonstroval, zatím co jinde – při popisu návštěvy Runcimana ve zřícenině tkalcovny v České Kamenici se omezuje odpor »národa« na zákrok průmyslníka Robětína, který sledoval vlastní zájem. »Podvod byl tak nehorázný, že přiměl průmyslníka Robětína, aby napsal Runcimanovi dopis, v němž celou věc anglickému prostředníkovi objasnil, Runciman však na tento dopis nijak nereagoval, on – hospodářský odborník – se nakonec rozhodl vyhovět požadavku sudetoněmeckých kapitalistů, v jejichž službách Henlein rovněž pracoval.«“*

Ani autorovo zobrazení Benešovy osobnosti nebylo uznáno za správné: *„Stejně je zkreslována úloha a smýšlení Beneše: »Dr. Beneš se zřejmě snažil vytvořit předpoklady pro pokus získat lorda Runcimana na stranu československé vlády … Pamatujeme se ještě, jak dr. Beneš žádal od Runcimana upřímnost a jak v ní ještě v těchto dnech věřil, Runciman hrál vědomě a úmyslně dvojí hru…« »Pátého září 1938 byla schůzka, na které Runciman varoval Beneše, že v případě, dojde-li k volbě mezi přijetím karlovarského programu a válkou, ať si nedělá ilusi o anglickém stanovisku… Tímto vážným upozorněním, které se za dané situace rovná nátlaku, sledoval Runciman dva cíle: naznačoval Benešovi, nejen jaký bude jeho vlastní plán, ale zároveň mu dával na srozuměnou, jak se má československá vláda postavit k odpovědi na třetí plán k sudetoněmecké straně. Bylo zřejmé, že mu jde o prosazení henleinovské autonomie. Lord nakonec musil přimět kardinála Kašpara, aby v osobním dopise*

[2848] Robert KVAČEK: *Dr. Václav Král: Otázky hospodářského a sociálního vývoje v českých zemích 1938–1945*. Dějepis ve škole, roč. V, č. 3/1958, březen 1958, s. 131–132.

[2849] ABS, HSTD, sign. 318-124-2, Denní zpráva č. 55/1958, část A, bod 3. Chyby původní.

[2850] Není ovšem vyloučeno, že výtky z tohoto předpokládaného posudku byly doplněny i o některé další, které již mohly být z prostředí HSTD.

Benešovi doporučil Runcimanův návrh, který tuto autonomii zajišťoval…« »…jednání Runcimana a jeho misse pokračuje v dosavadní linii. Vystupují objektivně, informují se, nelze pozorovat nic, co by se jakkoli týkalo našich vitálních zájmů. Praha ovšem příliš věřila v Runcimanovu objektivnost. Nechováme jim volnost informovati se u koho a kde chtějí, prohlašovala depeše z 18. srpna. Tento postoj byl do jisté míry zapříčiněn i Masarykovou důtklivou vyzvou, která varovala před větším ovlivňováním Runcimana.«"

A zcela odmítnut byl závěr chystané knihy: *„Závěrečná stať nazvaná »Místo závěru« je literární povahy, nehodnotí celý materiál, ani nevysvětluje skutečný postoj buržoasní vlády ČSR, která pak došla až k Mnichovu a neodpovídá historické skutečnosti. Jedná se v ní asi o rozmluvu s československými delegáty Mastným a Chvalkovským, kteří byli ostřílenými diplomaty, na jejichž zděšení bylo sotva něco pravdy. Text uvádím v plném znění:*

»29. září večer. V Mnichově zasedá konference vládních představitelů Německa, Italie, Anglie a Francie, aby s definitivní platností vyřešila otázku německé menšiny v Československu. Českoslovenští zástupci nejsou k jednání přizváni; mají jen čekat na výsledek. Čekají.

Ve 22 hodin se po prvé otvírají dveře konferenční místnosti. Vychází Horace Wilson a Asthon Gwatkin. Přinášejí zprávy o závěrech konference. Hlavní slovo má Gwatkin. Dokazuje nutnost odstoupení celého československého pohraničí Německu. Gestikuluje. Přesvědčuje. Zděšení českoslovenští zástupci protestují. Žádají změny. Apelují na pevnost západních velmocí. Gwatkin je podrážděn. Nemíní už dále diskutovat. Nakonec povýšeným hlasem prohlásí:

»Když byste to nepřijali, tedy to znamená, že si to budete vyřizovat jediní sami s Německem. Francouzi snad vám to řeknou hezčími frázemi, ale věřte, že jsou stejného názoru s námi – budou se desinteresovat.«

Krutá slova. Znamenají, že Československo bylo vydáno na pospas Hitlerovi, že bylo zrazeno. Vyřkl je hlavní člen Runcimanovy misse. Jak symbolické! Věděl však, že jsou pravdivá. Sám přece tak usilovně pracoval na tom, aby jednoho dne mohla být pronesena. Jako ultimatum, jako rozsudek.

O dvě hodiny později jsou československým zástupcům oficiálně předány podmínky, na nichž se mnichovská konference usnesla. Znamenají ortel smrti nad Československem.«"

Rozhodnutí o osudu *Osudné misse* vyvolávalo obavy: *„Publikaci připravil k vydání Svaz protifašistických bojovníků. Rukopis jsme si vyžádali k nahlédnutí po tom, co nebyla schválena ukázka z publikace v kalendáři SPB. Naše námitky jsme projednali s redaktorem nakladatelství Naše vojsko s. Ditmarem,*[2851] *který se s naším stanoviskem plně ztotožňoval. Na vysvětlenou uvedl, že publikaci četl jen zběžně a přihlížel zejména jen k jazykové stránce, poněvadž edice, v níž kniha vychází, je redigována externí redakcí SPB. Rukopis bude pravděpodobně dán znovu k odbornému posouzení."*

Důsledky verdiktu HSTD byly pro knihu neblahé. Po předpokládaném dalším posouzení byly významné části rukopisu zabaveny, takže kniha byla v této podobě nepublikovatelná.[2852] V tomto okamžiku zachránil práci sám redaktor knižnice Jaromír Hořec, který využil svého bohatého přípravného materiálu k *Cestám zrady* a zabavená místa doplnil příhodnými citacemi z dobového tisku. Přechody mezi Hořcovými „záplatami" sice zůstaly na některých místech znatelné, pro řadového čtenáře však byly v podstatě nezpozorovatelné. Kniha byla pro vydání zachráněna a je poněkud paradoxní, že největší zásluhu na tom měl právě Hořec, který jen před rokem vydal práci, zatíženou vrcholným obdobím interpretační revise.[2853] Díky němu

---

[2851] René Ditmar, někdejší člen Foglarovy Dvojky, redaktor Našeho vojska, později v Albatrosu. Svým jménem zaštítil detektivní román Čestmíra Vejdělka *Každý ve svém sklepě.*

[2852] Jak se autor *Osudné mise* později dozvěděl, měly se zabavené části dostat *„na výstavu StB o ideologické diverzi jako pochvalný příklad, že to bylo chyceno včas…"* (Jan DOBEŠ – Vít SMETANA: *Na prvním místě je život sám a povinnost vůči blízkému.* Dějiny a současnost, roč. XXIV, č. 5/2002, s. 52.) Teoreticky by mohlo jít o putovní celostátní výstavu Ministerstva vnitra o boji proti špionáži a diversantům (též pod názvem *Boj proti špionáži*), která byla zahájena v listopadu 1957 v Plzni, pokračovala v r. 1958 v Brně, Gottwaldově, Olomouci, Pardubicích a Liberci – např. Rudé právo, 9. 2. 1958, s. 5.

[2853] *„Knižní vydání, k němuž došlo v roce 1958, je zásluha Jaromíra Hořce a nakladatelství Naše vojsko, které vedl jako šéfredaktor. Znali jsme se, protože jsem psával do časopisu Hlas revoluce. Z tématu mé diplomky byl nadšen, říkal, že z ní vyjmeme Runcimana a uděláme z toho knihu. Takže jsme to udělali a nastal kolotoč. Po vysázení musela být kniha předložena cenzuře. Ta rozhodla, že jde o podvratný text, jehož cílem je rehabilitace prezidenta Beneše, a že autor pracuje ve službách britské rozvědky a jeho řídícím důstojníkem je profesor Bets, specialista na husitství, který jezdil do Prahy. Co teď s tím, když už to bylo ve výrobě. Hořec se pokusil tu knihu zachránit, třetinu, která neprošla cenzurou a zabavila ji Státní bezpečnost, vyřadil a třetinu dopsal. Vložil do knihy citáty z dobových novin, které tam vůbec nepatří, působí neorganicky."* Stanislav KOKOŠKA – Jaroslav PAŽOUT – Kateřina PORTMANN: *Téma, které se stále vrací. Rozhovor s profesorem Robertem Kvačkem (nejen) o jeho výzkumu souvislostí mnichovské dohody a jejího dopadu.* Paměť a dějiny, č. 2/2019, s. 54–59. Chyby původní. Také Robert KVAČEK: *Nečekané setkání.* In: Historie jako vášeň i poslání. K životnímu jubileu historika Martina Kučery. Masarykův ústav a Archiv AV ČR – Ústav T.G. Masaryka, Praha 2018, s. 165.

se mohl v červnu 1958 dostat na knihkupecké pulty nový, již 70. svazek knižnice *Dokumenty*, věnovaný misi lorda Runcimana.[2854]

Odezva kladná i záporná

Kniha vyšla s již pozměněným pravopisem titulu jako *Osudná mise*[2855] a vzbudila skutečně velký zájem. Už 26. června otiskla *Tvorba* recensi knihy od Antonína Petřiny,[2856] 2. srpna na knihu upozornilo i *Rudé právo* recensí Václava Vrabce.[2857] 20. září se pak o *Osudné misi* vyjádřil Jan Drda v *Literárních novinách* jako o „*významné knize*".[2858] Recense byly veskrze positivní, i když si mnohdy navzájem rozkošně protiřečily.

Na přelomu srpna a září byl však autor náhle povolán ke dvěma výslechům. V souvislosti s knihou obdržely bezpečnostní orgány udání jistého Františka Novotného, který jej obvinil, že je agentem britské rozvědky, řízeným profesorem Reginaldem Robertem Bettsem, a knihou prý chtěl rehabilitovat presidenta Beneše. Jak posléze autor *Osudné mise* zjistil, udání napsal historik Václav Král.[2859] Vyšetřování přes veškerou snahu nevedlo ke kýženému výsledku, a bylo proto odloženo.[2860] Vůči knize se měl kriticky ozvat i Ústav dějin KSČ, který měl zhruba na říjen až listopad chystat akci, která měla knihu odsoudit jako příklad revisionismu v historiografii. K akci nakonec nedošlo.[2861]

Kniha, které bylo v Československu vytýkáno, že se pokouší o rehabilitaci Beneše, byla přitom kritisována i za hranicemi, a to ze zcela opačných důvodů. Koncem října 1958 upozornil čtrnáctideník Svazu protifašistických bojovníků *Hlas revoluce*, že v českém vysílání BBC se o knize negativně zmínil Robert Bruce Lockhart: „*Nedávno se ve vysílání londýnské BBC ozval Bruce Lockhart proti knize R. Kvačka »Osudná mise«, jež vyšla v edici SPB. Bylo by celkem zbytečné zabývat se jeho vystoupením, které nemá nic společného se seriózní vědeckou kritikou, kdyby nebylo tak charakteristické pro způsoby ideologů studené války. Bruce Lockhart mluví o Kvačkově knize – a při tom ji vůbec nečetl! Vždyť ji »kritizuje« v době, kdy ještě nebyla na knižním trhu. Také jeho slova svědčí zcela jasně o tom, že hovořil pouze na základě rozhlasového interviewu s autorem, které bylo vysíláno před vydáním knihy. Žádné z tvrzení, na něž Lockhart útočil, není totiž v oné formě, jak ji interpretoval, v knize obsaženo. Už to samo o sobě svědčí o »seriózności« Bruce Lockharta, který si prostě vymýšlí… Lockhart se především ozval proti tezi knihy, že cílem Chamberlainovy politiky bylo odvést nacistickou agresi na východ. Tvrdí, že to není pravda. Bylo by však možno uvést desítky diplomatických dokumentů i citátů z prací buržoasních autorů, ba i z knih a projevů E. Beneše, na něhož se Lockhart při jiných příležitostech tak rád odvo-*

[2854] Hlas revoluce, 19. 6. 1958, s. 5. Literární noviny, 28. 6. 1958, s. 11.

[2855] Robert KVAČEK: *Osudná mise*. Dokumenty. Edice Svaz protifašistických bojovníků, svazek 70. Naše vojsko, Praha 1958.

[2856] ap [Antonín PETŘINA]: *Osudná mise*. Tvorba, roč. XXIII, č. 26/1958, 26. 6. 1958, s. 611.

[2857] Václav VRABEC: *K událostem před dvaceti lety. Neblahá činnost neblahé mise*. Rudé právo, 2. 8. 1958, s. 3. Také Václav VRABEC: *Nové publikace o Mnichovu*. Mezinárodní politika, č. 9/1958, září 1958, s. 610–613.

[2858] Jan DRDA: *Zvoní, zvoní zrady zvon, čí ruce ho rozhoupaly? Několik vzpomínek a poznámek o Mnichovu*. Literární noviny, 20. 9. 1958, s. 8. Karel NOVOTNÝ: *První setkání a jiné střípky vzpomínek*. In: Posláním historik…, c. d., s. 94.

[2859] Václav Král se ve stejné době pokoušel spojit s prof. Bettsem coby britským agentem i Josefa Polišenského. – ABS, Svazky kontrarozvědného rozpracování – Centrála, KR-685275 MV, Polišenský, Josef (16. 12. 1915), sign. KR-685275-MV-1-2, fol. 82–86. (Za poskytnutí dokumentu děkuje autor této práce Martinu Kindlovi.)

[2860] Rozhovor s prof. Robertem Kvačkem, 16. 8. 2019. – „*Kvůli své první knížce jsem měl konflikt s StB – asi jsem byl první z mladých historiků, který poznal Bartolomějskou v roce 1958. Ve chvíli, kdy mně Jaromír Hořec vydával Osudnou misi, StB zasáhla, na vnější udání, a prohlásila knížku za ideologickou diverzi. Byl jsem udán, ten dopis jsem viděl, že jsem anglický agent, agent profesora Betse a mám rehabilitovat Edvarda Beneše. Knížka byla pak znetvořena: obětavý a statečný Hořec tam dopsal několik stránek a některé vypustil. Později se zabavené části dostaly na výstavu StB o ideologické diverzi jako pochvalný příklad, že to bylo chyceno včas…*" (Jan DOBEŠ – Vít SMETANA: *Na prvním místě je život sám a povinnost vůči blízkému*. Dějiny a současnost, roč. XXIV, č. 5/2002, s. 52.)

[2861] „*Pak přišel osmapadesátý rok a tam se to utáhlo, což byla také věc Osudné mise. Mimochodem, to mělo pokračování: se mnou se chystal ideologický soud – takový jaký zažil třeba pan profesor Polišenský. Ta kniha měla být jako příklad revizionismu – to bylo tehdy moderní – v historické literatuře vystavena obecnému soudu. Už to chystal Ústav dějin KSČ, ale v určité chvíli to bylo zajímavým způsobem zastaveno. Promiňte, že nepůjdu do podrobností.*" (Jan DOBEŠ – Vít SMETANA: *Na prvním místě je život sám a povinnost vůči blízkému*. Dějiny a současnost, roč. XXIV, č. 5/2002, s. 52.) „*V Ústavu dějin KSČ rozhodli, že budou zkoumat revizionismus v historiografii s tím, že jeho skvělým příkladem je právě Osudná mise. Chtěli se mnou uspořádat takové autodafé. To jsem netušil. Najednou za mnou přišel kolega historik František Červinka a varoval mě, že jsem v ohrožení. Zároveň však řekl, že tomu musíme zabránit, což se mu povedlo prostřednictvím manželky Milady, která byla sekretářkou Zdeňka Nejedlého. Ten Osudnou misi četl na léčebném pobytu v Poděbradech a Červinka mi říkal, že si ji pochvaloval. Prý že je tady konečně pořádný historik. Miladě a Františkovi se toto Nejedlého tvrzení podařilo rozšířit ve správných kruzích, což mě zachránilo.*" (Stanislav KOKOŠKA – Jaroslav PAŽOUT – Kateřina PORTMANN: *Téma, které se stále vrací. Rozhovor s profesorem Robertem Kvačkem (nejen) o jeho výzkumu souvislostí mnichovské dohody a jejího dopadu*. Paměť a dějiny, č. 2/2019, s. 54–59.)

lává, které tuto tezi v té či oné podobě potvrzují. Lockhart se dnes veřejně snaží obhajovat Chamberlainovu politiku. Dělá však marnou práci. S touto politikou zúčtovaly dějiny a naše národy o ní vědí své. I Bruce Lockhart to jistě dobře tuší. Protože mu však nešlo o fakta a seriózní kritiku, »zapomněl« na prokázané skutečnosti a v rámci protisovětské kampaně zaútočil na knihu, o které něco slyšel, ale kterou neznal. Střelil však vedle a sám přitom odhalil metódy, s nimiž připravuje svoje »seriózní« přednášky.“[2862]

Přínos Osudné mise

Přes lidsky pochopitelnou nespokojenost autora s konečnou podobou *Osudné mise* lze říci, že i vzdor okleštění původního textu se knize podařilo naplnit předsevzetí vyjádřené v ročence SPB a přinesla navíc řadu důležitých skutečností.

Vytvářela pomyslné zrcadlo Fierlingerově *Zradě* i Beckmannově studii, které ač používaly tytéž edice diplomatických dokumentů, docházely k diametrálně odlišným závěrům a záměrně ponechávaly stranou fakta, která nesouhlasila s pracně budovanými thesemi o naprosté závislosti Edvarda Beneše a čs. vlády na západních mocnostech. *Osudná mise* přiznávala presidentu Benešovi samostatnost jednání, ba dokonce na několika místech pojednávala o jeho odporu vůči britskému a francouzskému nátlaku na vyslání Runcimanovy mise do Československa. Nalomila tak dosavadní líčení Beneše jako svolného a ochotného nástroje západních imperialistů.

Výklad knihy se soustřeďoval právě na Beneše a vládu, zatímco doposud upřednostňované sledování lidového odporu pod vedením KSČ se v ní nacházelo spíše na vedlejší koleji. Důraz na faktografii a nebývale podrobný popis složitého vyjednávání s nečekanými zvraty vrátil do historického obrazu Mnichova hektičnost zářijových dnů a de facto zpochybnil dříve prosazovanou linearitu *„cesty ke zradě“*.

Vrátil na scénu četné osoby, které coby „typičtí“ představitelé buržoasie, byly upozaďovány a jejich osobní přispění marginalisováno.

Z přímé cesty buržoasie k prodání státu Hitlerovi učinila Kvačkova *Osudná mise* vícerozměrnou a výrazně klikatou cestu k nejasné budoucnosti. A to vše i přesto, že v závěrečných partiích hlavní aktéry neomlouvá a upozorňuje na zhoubné důsledky postupu tehdejšího čs. vedení.[2863]

Malé zamyšlení nad cenzurními otázkami

Pokud se na chvilku zamyslíme nad podstatou výhrad, které HSTD přednesla vůči *Osudné misi*, ukazuje se, že dohledové orgány zjevně vůbec nepřihlížely k posunům, k nimž v čs. historiografii nejnovějších dějin došlo během posledních dvou let. Z tehdejších denních zpráv rovněž vyplývá, že např. Čs. časopis historický vůbec nepodléhal tomuto typu tiskového dohledu.

Připomeňme si, že HSTD byla součástí Ministerstva vnitra a stále mimochodem platil rozsudek nad protistátním spikleneckým centrem, k jehož vytváření měl napomáhat Beneš coby starý agent imperialismu. Benešovy a Masarykovy knihy byly orgány HSTD stále stahovány z veřejných, školních i závodních knihoven, kde se ještě dokázaly udržet. A byly vyřazovány velmi důsledně.[2864]

Jestliže tedy v obtahu ročenky SPB v listopadu 1957 stálo, že president Beneš nesouhlasil s anglickým vyslancem a varoval jej před hrozícími důsledky, už jen samo toto sdělení bylo – pro orgány HSTD jistě –

[2862] r.: *Jaké metódy má B. Lockhart*. Hlas revoluce, 23. 10. 1958, s. 5. Podle Roberta Kvačka byl autorem článku Petr Hořec (1926–2002), který s ním připravoval rozhlasové interview o knize. (Rozhovor s prof. Robertem Kvačkem, 16. 8. 2019.) Petr Hořec je zároveň autorem názvu knihy *Osudná mise*.

[2863] Poté, co do odborné veřejnosti pronikly zvěsti o trampotách, které knihu i jejího autora postihly, byl za výmluvnou skutečnost označen i ten fakt, že se kniha vlastně nevěnuje samotnému mnichovskému vyústění. Míla Lvová o vydání *Osudné mise* v r. 1969 napsala: *„Svou monografii o roce 1938, nazvanou Osudná mise, ukončil např. R. Kvaček vědomě obdobím poloviny září 1938. Nemohl jít až do nejožehavějších zářijových dní bez nebezpečí pro další osud knihy. I tak byla práce na oficiálních stranických místech kritizována jako jednostranná a byla do tisku »zlepšena« jednostránkovým závěrem – dílem dodnes neznámého anonyma – který uváděl tuto »jednostrannost« na »správnou míru«. V závěru se konstatuje, že kniha ukázala především vinu západních mocností, čtenář však má mít na paměti, že podíl čs. buržoazie na Mnichovu je rovnocenný podílu západních mocností. V Mnichově mizí i diferenciace buržoazního politického tábora, na niž je v knize poukazováno, uvádí se v závěru. A ve dvou odstavcích zde dostává co proto zejména Hrad a reformisté.“* (Míla LVOVÁ: *Dvacet let o Mnichovu v naší ideologii a vědě*. Revue dějin socialismu, roč. IX, č. 3/1969, s. 331.)

[2864] Charakteristickým příkladem budiž zdánlivě marginální informace z 8. srpna 1957 o prověrce žákovské knihovny průmyslové školy keramické v Bechyni, kde orgány HSTD z knihovny odstranily mj. sborník *Sokolovo* od Reicina(!) a Mareše, publikaci *Od Zborova k Bachmači*, neboť šlo o památník o budování čsl. vojska na Rusi pod vedením T. G. Masaryka, ale dokonce i sborník *Dokumenty k předvečeru druhé světové války*! Dohlížejícím orgánům bylo asi lhostejné, že jde o sborník sovětský – jako důvod pro vyřazení bylo uvedeno, že obsahují projevy Beneše, Masaryka, Mussoliniho a Hitlera… – ABS, HSTD, sign. 318-123-3, Denní zpráva č. 158/1957 z 8. 8. 1957, bod 7, Prověrky knihoven.

v příkrém rozporu s dosavadním obrazem druhého čs. presidenta. K vyhodnocení tohoto rozporu nebylo potřeba nijak hlubokých odborných znalostí. První zásah v ročence, potlačující pasáže, vnímající Beneše jako živého člověka, tak vlastně nebyl zásahem, který by potřeboval „odborné" zdůvodnění, vždyť se omezil pouze na formální stránku. Je tedy možné, že zde zafungovalo spíše upřímné překvapení, kdy výňatek z chystané knihy působil doslova jako zjevení.

V případě druhého zásahu HSTD, kde je předpokládána existence posudku od některého z odborných historiků,[2865] již šlo o problém mnohem složitější. Pokud nebudeme přihlížet k možným motivům osobním, kariérním a prestižním, jež mohly významně ovlivnit konečný soud o knize, působí tu řada faktorů, které se projevily i při zákazu Brodovy a Čejkovy knihy. – *Osudná mise* byla knihou rovněž populárně laděnou, i ona odkazovala na tituly, které byly vyřazeny z veřejných knihoven. Neodlišila, která publikace je buržoasního původu a která marxistického – ani v seznamu literatury, ani při citování v textu. – Jestliže navíc takřka obratem mohla v Čs. časopise historickém vyjít Kvačkova odborná studie na v podstatě stejné téma a v podstatě s totožným vyzněním, jeví se postup HSTD nejen jako důsledek neinformovanosti o dění v čs. dějepisectví, ale i jako součást tehdejší praxe, která bedlivě rozlišovala mezi literaturou odbornou a popularisační.

Zatímco v odborném historickém časopise mohly ve stejné době vycházet někdy i zdrcující recense prací, které se pokoušely pokračovat v duchu interpretačních revisí počátku 50. let, nesměly se tytéž kritické argumenty objevit v knize pro laickou veřejnost. Tuto praxi pojmenoval o deset let později Zdeněk Šikl jako variantu *„učení o dvojí pravdě"*, kdy se rozlišuje *„mezi pravdou »vědeckou« – vhodnou pro zasvěcené odborníky – a pravdou, kterou je možné prostřednictvím neakademického časopisu* (v tomto případě knihy – JN) *sdělit lidu obecnému"*.[2866] Tato dvoukolejnost mohla mít snadno za následek, že aféra kolem náhle se objevivší *Osudné mise* mohla být velmi nepříjemným překvapením pro všechny zúčastněné.

Pátým plánem voláme?

V květnu 1958 vyšla v *Čs. časopise historickém* Kvačkova kratičká recense Pachtovy a Reimanovy studie.[2867] Recense tentokrát velmi rozvážnými slovy hodnotila přínos této *„závažné"* materiálové studie, jež měla jednoznačně odhalit Benešovu účast na plánu odstoupení části území ve výběžcích Německu, kterou Beneš v *Mnichovských dnech* popíral; a díky Nečasovým záznamům o rozhovorech v Paříži a Londýně dokreslila a ilustrovala tehdejší politickou situaci v západních zemích. Ačkoliv recense uváděla, že *„na Pachtově a Reimanově studii je nutno hodnotit všestrannost pohledu i střízlivost závěrů, které touto střízlivostí nijak neutrpěly, naopak získaly na přesvědčivosti"*, připomínala zároveň *„několik ve studii nedotčených okolností"*.

V této recensi její autor poprvé označil instrukce k Nečasově misi za tzv. <u>pátý plán</u>: *„myslím, že můžeme návrh na odstoupení části území ve výběžcích hodnotit jako 5. plán čs. vládních představitelů na řešení sudetoněmecké otázky"*. – Poprvé se zde objevil pojem, který se navzdory tomu, že jej jeho autor v budoucnu zatratí jako nepřesný a matoucí, stane součástí (někdy i velmi vítanou součástí) výkladu zářijového jednání se Sudetoněmeckou stranou.[2868]

Zdůraznil také, *„že se zmíněný plán zrodil především z obavy před plebiscitem, propagovaným na Západě"*, že v této věci zůstávají některé dílčí problémy nevyjasněny, neboť se čeká na zpřístupnění francouzských archivů. – Tím ovšem dosti relativisoval resolutní závěry Pachty a Reimana, kteří předkládané dokumenty považovali za jednoznačný důkaz Benešovy zrady. Upozornil též na nutnost nepřehlížet kontext a okolnosti, za kterých toto tajné poslání do Londýna a Paříže povstalo. K tomuto tématu se toho roku vyjádřil ještě dvakrát.

[2865] A není vyloučené, že (spolu)posuzovatelem rukopisu mohl hypotheticky být sám Václav Král.

[2866] Zdeněk ŠIKL: *Reminiscence a perspektivy*. Dějiny a současnost, č. 5/1968, s. 1–3.

[2867] Robert KVAČEK: *Jan Pachta – Pavel Reiman: O nových dokumentech k otázce Mnichova. Příspěvky k dějinám KSČ, 1, 1957*. ČsČH, roč. 6, č. 2/1958, s. 400.

[2868] Robert KVAČEK: *„Pátý plán"*. Fontes Nissae, č. V/2004, s. 264–271. Zde ovšem Robert Kvaček za prvotní zmínku označuje *Osudnou misi*. Ta ale k datu vydání příslušného čísla ČsČH ještě nebyla k disposici.

Z OSTATNÍCH AKTIVIT

V květnu 1958 vydal dvě kratší stati ve fakultním časopise *Zápisky Katedry československých dějin a archivního studia*. V podstatě jimi doplňoval své kritické recense z loňského roku.

VZTAH KSČ K VLÁDĚ A PRESIDENTOVI V R. 1938

V článku *K politice KSČ v době příprav Mnichova*[2869] věnoval pozornost velice závažnému problému – vztahu komunistické strany k vnitropolitickým poměrům v Československu v době jeho bezprostředního ohrožení – a tím i k Hodžově vládě a presidentu Benešovi.

Podle autora byl tento vztah určován tím, že *„KSČ správně vycházela ze skutečnosti, že v Hodžově vládě mají reakční velkoburžoasní kruhy, které se paktují s Henleinem a jsou pro spojenectví s Hitlerem, rozhodující slovo."* To ovšem podle něj *„neznamená, že v některých případech nebyla komunistická strana ochotna Hodžovu vládu eventuálně podporovat"*.[2870] – To je první závažný fakt, který vnesl do posuzování protimnichovského postoje KSČ.

Druhým byla existence vlastního, diferencovaného pohledu komunistické strany na hradní proud čs. buržoasie. *„Komunistická strana se totiž velmi správně nedívala na českou buržoasii jako na jednotný celek, ale viděla dvě její základní křídla. »Jedna část buržoasie chce republiku prodat, druhá, demokratická část kolísá,« prohlásil 18. května 1938 Klement Gottwald."*[2871] *„Hradní křídlo buržoasie"* totiž *„mělo důležitý podíl na uzavření spojenecké smlouvy se Sovětským svazem, která v obraně Československé republiky před Hitlerem mohla sehrát prvořadou úlohu."* Komunisté, aniž by si dělali iluse *„o celkovém poměru hradního křídla buržoasie k Sovětskému svazu a k smlouvě s ním"*, *„tento podíl dr. Beneše a jeho spolupracovníků oceňovali"*. – Čtenářům se tak předkládala zcela jiná kvalita vzájemných vztahů mezi KSČ a hradním křídlem, než jaká byla dosud traktována.

Tyto vztahy byly podmíněny nejen reálným faktem, že *„dr. Beneš, je presidentem republiky a že má vliv na maloměšťácké masy i na část dělnické třídy"*, ale i proto, že viděla, *„že dr. Beneš a jeho spolupracovníci mají jistý zájem na obraně státu, i když si byla vědoma třídního ohraničení a omezení tohoto zájmu"*.[2872] – Jako doklad použil nejen slova *Rudého práva* u příležitosti Benešových narozenin v r. 1938,[2873] ale i výrok Jana Švermy.[2874] Podobně si komunisté podle Kvačka počínali i ve vztahu k reformistickým předákům – i přes jejich setrvalé odmítání myšlenky lidové fronty.

Manifestační akce KSČ během roku 1938 pak měly – zjednodušeně a poněkud schematicky řečeno – pomoci přimět kolísající hradní skupinu a předáky socialistických stran k pevnějšímu postoji vůči reakci, přivést je k myšlence rozhodné obrany republiky a zároveň burcovat lid proti jejich nedůslednosti.[2875]

Tato jinak nenápadná a zdánlivě málo obsažná studie nabourávala naprostou většinu dosavadních argumentů. Bezmála visionářské schopnosti Klementa Gottwalda, který dokázal s desetiletým předstihem předpovědět zradu západu a čs. buržoasie, jsou zcela opuštěny a KSČ je nyní postavena na základnu víceméně reálné politiky, neignorující soudobý poměr sil. Hradnímu křídlu je i z tehdejšího hlediska KSČ objektivně přiznávána alespoň počáteční snaha o obranu státu, to vše přitom autor činil za pomoci dobově zcela standardních pramenů – sebraných spisů Klementa Gottwalda, Jana Švermy nebo článků z *Rudého práva*.[2876]

[2869] Robert KVAČEK: *K politice KSČ v době příprav Mnichova*. Zápisky Katedry československých dějin a archivního studia, roč. III, č. 1–2/1958, s. 107–114.

[2870] Tamtéž, s. 109. Uvádí i konkrétní příklad – souhlasné stanovisko poslance Viliama Širokého na Hodžovu odpověď na Hitlerovu únorovou řeč.

[2871] Tamtéž, s. 112. Kvaček citací Gottwaldových slov z r. 1938 doložil to, co se od I. revisní vlny mnozí pokoušeli popřít Gottwaldovými proslovy z jiných dob.

[2872] Tamtéž, s. 113.

[2873] *„Dr. Edvard Beneš byl zvolen presidentem v době, kdy republika je ohrožena fašismem. A touto situací je dán poměr dělnické třídy k presidentu Benešovi."* (Tamtéž.)

[2874] *„Jan Šverma později oprávněně napsal – a jeho slova jsou podle mého názoru důležitá pro pochopení stanoviska představitelů KSČ při hodnocení vnitropolitické situace v r. 1938 a tedy i pro určení konkrétní politiky komunistické strany: »Není pochyb«, zdůrazňoval Šverma, »že demokratické kruhy Československa, byly na počátku německého útoku orientovány na to, že republika se musí bránit, a že se snažily paktem s Francií a zejména paktem se Sovětským svazem zajistit i mezinárodní obranu republiky.«"* (Tamtéž.)

[2875] Jako by se oklikou vracel k podobným formulacím, jaké použil třeba G. Bareš ve svém *Muži proti Mnichovu*.

[2876] Nic na tom neměnil ani závěr, že *„zářijové události a Mnichov sám ukázaly názorně neschopnost i demokratické části buržoasie bránit v rozhodujících okamžicích republiku"* a že jedinou politickou silou, která jako celek obstála, byla KSČ. (Tamtéž, s. 114.)

Zahraniční hnutí na podporu Československa

Ve druhé stati *K boji na obranu Československa v zahraničí v r. 1938* se autor věnoval zahraničním akcím solidarity s Československem jako dosud bezdůvodně přehlíženému tématu.[2877] Její součástí byla zajímavá, byť z hlediska tématu okrajová charakteristika květnové mobilisace, jež podle Kvačka *„byla odpovědí na zprávy, že hitlerovské vojenské oddíly se shromažďují na československých hranicích"*.[2878] Použitá formulace zčásti předznamenávala jeho další rozsáhlý text.

K bezprostřední diplomatické přípravě Mnichova

V srpnu 1958 byla na stránkách 3. čísla *Čs. časopisu historického* uveřejněna rozsáhlá studie *K bezprostřední diplomatické přípravě Mnichova*, po *Osudné misi* autorův nejrozsáhlejší vydaný text.[2879] Poprvé tak byla v ústředním historickém časopise zveřejněna studie, která se zabývala událostmi, vedoucími k bezprostřední přípravě Mnichova v přísně chronologickém sledu a která jednoznačně upřednostňovala faktografii před apriorními thesemi vyprchalých ideologických kampaní.

Stejně jako v *Osudné misi* užíval autor v textu přímých citací z široké pramenné a literární základny – včetně exilových titulů. Jde též o první studii o Mnichovu, která pramenů a literatury neužívá toliko k podepření víceméně apriorních interpretací. – Tím dávala výkladu Mnichova zcela odlišný rozměr: jsou to nyní prameny, které hovoří, nikoliv „dějinné zkušenosti" lidu. A tyto prameny jsou předkládány ve svém kontextu, bez tolik běžných časových skoků vpřed i vzad.

Studie se primárně zabývala zahraniční politikou, kterou držela v rukou vládnoucí buržoasie, a tak se v zorném poli nacházela především ona. Místo pro ocenění zásluh KSČ bylo proto velmi omezené. Autor svým přístupem znovu nabourával řadu dříve nedotknutelných rekvisit. Ačkoliv nijak nezpochybňoval selhání demokratické části čs. buržoasie v rozhodujícím okamžiku, události, které k tomuto selhání vedly, podal výrazně jinak.

Opětovně byl narušován lineární výklad, mající kořeny již v Kopeckého referátě ze září 1948. Studie činila rozdíly mezi jednotlivými buržoasními proudy a Benešovi znovu přiznávala jistou míru odporu proti kapitulaci před Hitlerem, jež se projevovala jeho taktisováním, mnohdy velmi nebezpečným. Beneš není rehabilitován, v textu mnohokrát zazní, že jeho taktisování bylo zbytečné, kdyby se byl opřel o SSSR, ale jeho úloha v mnichovské krisi je podstatně přehodnocena. Z „práskaného ďábla" přetvářky se měnil v osobu, která se na spojencích pokoušela „uhrát" nezávislost vlastní země. Osobu, která je reakčními kruhy využívána ke špinavé práci, aniž by si to někdy sama uvědomovala. Ba dokonce osobu, která je svým okolím tlačena k ústupkům – a toto okolí se neštítí objednávat si u spojeneckých zemí na vlastního presidenta nátlak.[2880] Benešovo selhání coby hlavy státu se pak jevilo ve zcela jiném světle. Studie zkrátka nabízela pro události roku 1938 zcela nový rámec, vracela jim jejich dynamiku, momenty nejistoty a beznadějného tápání. Nezdržovala se přitom vyvracením starých tvrzení, svá (v podstatě nová) zjištění předkládala plynule a bez pompy.

Nový pohled na květnovou mobilisaci

Týkalo se to např. už výchozího bodu studie – květnové krise r. 1938. Tu studie poprvé interpretovala jako důsledek alarmujících zjištění čs. a britské zpravodajské služby.[2881] Zatímco doposud byla květnová mobilisace chápána jako důsledek lidového hnutí pod vedením KSČ, nespokojeného s beztrestně stupňovaným henleinovským terorem a požadujícího rozhodnou obranu republiky, nyní byla na počátek kladena iniciativa armády, vlády i presidenta![2882] A vedle toho byly uvedeny i další skutečnosti, které vzbuzovaly

---

[2877] Robert KVAČEK: *K boji na obranu Československa v zahraničí v r. 1938*. Tamtéž, s. 115–121.

[2878] Tamtéž, s. 115.

[2879] Robert KVAČEK: *K bezprostřední diplomatické přípravě Mnichova. (Od 21. května k 19. září 1938)*. ČsČH, č. 3/1958, s. 409–446. Studie se tematicky částečně překrývá s *Osudnou misí*.

[2880] Např. s. 417–418, 423.

[2881] Tamtéž, s. 411.

[2882] V r. 1957 se ještě o květnové mobilisaci vyjadřoval poněkud zdrženlivěji – *„K »morální« podpoře henleinovců ve volbách byly v polovině května přesunuty k hranicím republiky nacistické jednotky, které měly zřejmě i v případě většího incidentu v pohraničí zasáhnout (nešlo však ještě o frontální útok na ČSR). Československo na to odpovědělo částečnou mobilisací a Hitler byl nucen své jednotky stáhnout."* (Robert KVAČEK: *K historii Henleinovy Sudetoněmecké strany. (Dokončení.)* Dějepis ve škole, roč. IV, č. 6/1957, červen 1957, s. 247.)

oprávněné obavy z blížícího se německého přepadu, ať už šlo o henleinovskou volební kampaň či letákové akce v pohraničí.

Autor rovněž vyjádřil přesvědčení, že Německo v květnu 1938 pravděpodobně nechtělo podniknout frontální útok proti Československu! Tento úsudek byl opět v naprostém rozporu s dosavadním vykreslením květnové mobilisace, symbolu síly čs. lidu, jíž se měl Hitler zaleknout, přepad odvolat a přiklonit se k účinnější metodě politického vydírání. – Možnost eventuálního německého útoku v souladu s existujícími hypothesami sice autor zcela nevyloučil, zdůraznil ale, že bez zpřístupnění potřebných pramenů půjde ještě dlouho jen o hypothesy.[2883] Znatelně tím zatřásl s rekvisitou, jež měla dokázat Hitlerovu slabost a iniciativní roli KSČ.

Problém ústupků

Ve studii je na mnoha příkladech dokumentováno taktisování čs. vlády i Beneše, přičemž je zdůrazňováno, že se přitom řídili svou domněnkou, *„že si touto protinárodní kapitulací zajistí eventuální pomoc západních velmocí“*. Vynucené ústupky měly tak být vyváženy spojeneckou podporou. Autor rovněž zmínil okolnost, že např. Beneš, u vědomí systematického stupňování henleinovských a hitlerovských požadavků, počítal s tím, že přijetí ústupku je vyjádřením dobré vůle k jednání a nemusí automaticky znamenat jeho provedení, neboť záhy bude stejně požadován ústupek další, ještě dalekosáhlejší. Jednou musí tato situace skončit – ať už henleinovskou bezradností,[2884] nebo prozřením spojenců. Proto *„»…president republiky žádal velmi důrazně, aby se nyní Francie s plnou vahou a nekompromisně postavila za stanovisko československé, aby se zejména obrátila do Londýna a hájila tam nejen Československo, ale také své zájmy. Je jasno, že nejde o otázky vnitropolitické, nýbrž o boj mezi Berlínem a Prahou. Jestliže by ještě nyní Francie situaci nepochopila, bude to mít pro další politický vývoj evropský rozhodně těžké důsledky,« shrnoval Beneš sám svá slova v depeši ministerstva zahraničí.“* Vše ovšem dopadlo tak, že *„bezdůvodná naděje československých vládních představitelů“* se nesplnila. *„Protinárodní kapitulací nebyla zmírněna útočnost nacistů ani vykoupena podpora západních velmocí“*.[2885]

Znovu „pátý plán“

Značný prostor studie věnovala i loňskému trumfu Jana Pachty a Pavla Reimana – dokladům o Nečasově misi a Benešově instrukci. Autor je zde znovu označil za *„pátý plán na »řešení« sudetoněmecké otázky“*.[2886] Aniž by popíral dalekosáhlou nebezpečnost Benešovy instrukce, vykreslil okolnosti tzv. pátého plánu přece jen odlišně než loňská studie Pachty a Reimana. Oproti nim zmínil nemalé obtíže a rozpory, které *„pátý plán“* v čs. vedení vyvolal.[2887] Podobně zdůraznil, že Bonnet a Daladier Benešovu sondáž zneužili *„ke krytí své zrady na Československu“*.[2888] Nezpochybňoval, že vytvoření *„pátého plánu“* byl důkazem selhání, *„bankrotu československé zahraniční politiky“*, důkazem toho, *„že buržoasie nebyla s to zabezpečit nejzákladnější podmínky existence samostatného československého státu“*.[2889]

Opatrný závěr

Studie se zastavila v okamžiku předání britsko-francouzského plánu 19. září a dále k Mnichovu, podobně jako *Osudná mise*, již nedospěla. V četných náznacích a poznámkách se však vyjadřovala i k dění pozdějšímu.[2890]

[2883] *„Soustřeďování několika nacistických jednotek u československých hranic a šíření zpráv o něm mělo Henleinovi psychologicky pomoci v obecních volbách. Hitler si zároveň tyto dny pozval do Berchtesgadenu Henleina.* […] *Kromě toho se jako druhá hypothesa jeví možnost, že Hitler chtěl eventuálních krvavých incidentů při volbách v pohraničí využít jako záminky ke vpádu do pohraničních oblastí Čech a Moravy.“* (Robert KVAČEK: *K bezprostřední diplomatické přípravě Mnichova. (Od 21. května k 19. září 1938)*. ČsČH, č. 3/1958, s. 411.) Kvaček nevyloučil přitom výslovně možnost, že šlo o cílené desinformace.

[2884] *„Nepřeháníme, když prohlásíme, že delegace SdP byla čtvrtým plánem zděšena.“* (Tamtéž, s. 436.)

[2885] Tamtéž, s. 436.

[2886] V této souvislosti dokonce nabízí možnost označovat Benešův pokus o dohodu s Polska, za blíže již neformulovaný *„šestý plán“*. (Tamtéž, s. 442–443.)

[2887] *„Prameny však jasně dokazují, že českoslovenští vládní představitelé, tedy i president Beneš, s ní souhlasili a prosazovali ho, i když vnitřní jednání o něm neprobíhalo asi nijak lehce. Vždyť v buržoasních vládních kruzích došlo právě 14. nebo 15. září zřejmé k vážné krisi.“* (Tamtéž, s. 440.)

[2888] Tamtéž, s. 442.

[2889] Tamtéž, s. 443.

[2890] Ovšem nikoliv k rekvisitám objednaného ultimáta nebo falešné mobilisace.

Závěr byl pojat tradičně. Označil Mnichov za výsledek *„několikafázových pokusů západních velmocí po dohodě s Hitlerem. V této souvislosti se Československo stalo obětí dalekosáhlé imperialistické hry – Německo a Anglie byly jejími hlavními účastníky – která nakonec měla za cíl odvést nacistickou agresi na východ, proti Sovětskému svazu“*. Kořeny Mnichova ovšem spočívají i v politice československé buržoasie, která ukázala svou neschopnost uhájit existenci samostatného státu.

Pravděpodobně z velmi dobrých důvodů obsahoval závěr ještě důležitou doušku: *„Jestliže jsme v této stati upozorňovali na diferenciaci v táboře československé buržoasie, na diferenciaci, jíž si byla dobře vědoma a z níž ve své praktické politice obrany republiky vycházela i komunistická strana, pak je nutno zdůraznit, že při mnichovské kapitulaci se obě buržoasní křídla sešla. Přitom představitelé hradní části buržoasie, spolu s předáky reformistických stran, mají na konkrétním prosazení mnichovské kapitulace podíl rozhodující. V tom všem je Mnichov bezesporu velkým poučením.“*[2891]

Základ pro budoucnost

Autorův odlišný přístup k Mnichovu se během roku projevil vícekrát i v poněkud přístupnějších periodicích, ať už to byl opět např. pedagogický časopis *Dějepis ve škole*,[2892] (tehdy ještě spíše populárněji laděný) *Slovanský přehled*,[2893] *Květy*,[2894] nebo *Obrana lidu* a *Hlas revoluce*, kde si získávaly pozornost jeho krátké seriály k výročí Mnichova a vzniku republiky. 24. září 1958 vysílal Čs. rozhlas na stanici Praha I jeho třicetiminutové dokumentární pásmo k 20. výročí mnichovských událostí *Letopis zrady*, určené pro žáky posledních ročníků jedenáctiletých středních škol.[2895] Za pomyslný vrchol jeho aktivit v r. 1958 je možné považovat jeho spolupráci na obou projektech dokumentových edicí k mnichovskému výročí.

Vydání *Osudné mise* tak nezůstalo pouze jednorázovým počinem, ale bylo počátkem rostoucího zájmu o práci mladého historika, která závažně narušovala dosavadní podobu mnichovského výkladu, v jaké se vytvořil do r. 1953. – Jak se ukazovalo, někdy i zájmu nežádoucího.

Český šovinista nebo služebník revanšistů?

Velice silnou reakci – byť její projevy na sebe nechaly čekat – způsobilo stuttgartské vydání disertační práce Bořivoje Čelovského (1923–2008) *Das Münchener Abkommen von 1938* v edici mnichovského Ústavu pro soudobé dějiny.[2896]

Čelovský, který po Vítězném únoru odešel za hranice,[2897] tuto svou práci obhájil na heidelberské univerzitě již v r. 1954 a již v tomto okamžiku místy narážela na nesouhlas některých zúčastněných osob, jimž se nelíbily závěry, k nimž autor dospěl. Plánované vydání mnichovským ústavem se rovněž značně protahovalo. Jednání neustále provázely tendence původní text upravovat, a to i bez vědomí autora.[2898] Díky urputnému odporu Čelovského ale nakonec práce vyšla podle jeho představ, ve stavu k červenci 1956, a to v jubilejním roce 1958.

Pro svou neúprosnou kritiku jak nacismu, československých Němců, tak i čs. vládních míst se však setkal s odmítavým a někdy až podrážděným přijetím jak od představitelů čs. exilu, tak i odsunutých čs. Němců – a od všech potom různě urážlivých epithet. Pro představitele exilu byla Čelovského sžíravá kritika vlastního postupu nesnesitelná, pro *„milé krajany“* nebylo přípustné označovat pravým jménem jejich podíl na rozbití státu a podstatné přispění k vypuknutí II. světové války. Protože Čelovský ve své práci taktéž nijak nešet-

---

[2891] Tamtéž, s. 446.

[2892] Robert KVAČEK: *K přípravě nacistické agrese proti Československu v roce 1938*. Dějepis ve škole, roč. V, č. 7/1958, září 1958, s. 301–309.

[2893] Robert KVAČEK – Květa KOŘALKOVÁ: *Ohlas Mnichova ve slovanských zemích a mezi krajany*. Slovanský přehled, č. 7/1958, s. 239–242.

[2894] Robert KVAČEK: *Mise lorda Runcimana*. Květy, č. 33/1958, s. 16–17.

[2895] Československý rozhlas a televize, 22. 9. 1958, s. 6.

[2896] Boris CELOVSKY: *Das Münchener Abkommen von 1938*. Quellen und Darstellungen zur Zeitgeschichte. Band 3. Deutsche Verlags-Anstalt. Stuttgart 1958.

[2897] Bořivoj ČELOVSKÝ: *Šel jsem svou cestou*. Vade mecum, Opava 1996.

[2898] Bořivoj ČELOVSKÝ: *Mnichovská dohoda 1938*. Tilia, Šenov u Ostravy 1999, s. 438–439. Je jistě znepokojivé, že ústav, zdůrazňující své vědecké poslání, nechal text práce posoudit válečným zločincem Wolfgangem Wolframem von Wolmarem, který ještě před 12 lety diktoval protektorátnímu tisku, jak psát.

řil s prokazováním svého protisovětského a protikomunistického přesvědčení, nemohl počítat s oficiálním positivním přijetím ani v Československu.[2899]

Právě protikomunistický a protisovětský osten, symbolisovaný opakovaným zpochybňováním základního postulátu o ochotě SSSR pomoci Československu, se v čs. prostředí stal hlavním argumentem pro plamennou kritiku, spojující Čelovského s revanšistickými cíli odsunutých čs. Němců.[2900]

Ještě v r. 1958 se autorovo jméno objevilo v Hájkově práci o Mnichovu mezi autory *„buržoazní poválečné literatury“* a publikací *„jež si důkladností a bohatstvím dokumentace i skutečnou nebo aspoň předstíranou snahou o objektivnost činí nárok na charakter vážné historické studie“*, snaží se *„dokázat domnělou nevyhnutelnost Mnichova a v této souvislosti vyslovují pochybnost o tom, zda naděje na sovětskou pomoc byla reálná“. „Jejich mnohomluvné spekulativní úvahy lze shrnout v podstatě do dvou základních tezí: a) Sovětský svaz prý svým zdůrazňováním toho, že pomůže Československu, splní-li Francie spojeneckou povinnost, dával najevo, že sám o své vůli pomoci nechce; b) skutečnost, že nakonec k zákroku Sovětského svazu nedošlo, svědčí prý o tom, že projevy jeho ochoty byly jenom propagandistickým politickým gestem.“* Právě tehdy jmenoval Čelovského, jenž tyto these podává *„ještě ostřeji až pomlouvačně protisovětsky“*.[2901]

30. září 1958 se bez jakéhokoliv vysvětlení objevilo Čelovského jméno v úvodníku *Rudého práva* k mnichovskému výročí ve výčtu *„buržoasních pisálků“* a jiných emigrantských autorů.[2902]

V říjnovém čísle *Mezinárodní politiky* recensoval knihu Vladimír Soják, který Čelovského *Mnichovskou dohodu* – zejména pro její protisovětské zaměření – označil za *„falšující knihu“*. V závěru recense Čelovského dokonce obvinil, že se pokoušel získat přízeň vůdců někdejší henleinovské strany. *„Pokouší se v rozporu se všeobecně známými fakty tvrdit, že Henleinova strana zprvu neměla podporu hitlerovského Německa, ba dokonce, že Hitler Henleinovi nedůvěřoval (str. 116–117). A jinde pracně dokazuje, že vůdcové henleinovské strany se dali do služeb Hitlera »zřejmě aniž si byli vědomi toho, co nacionální socialismus skutečně znamenal, jaké cíle sledoval.« (str. 251). Přesto nedošel ani on u bývalých henleinovců a nacistů milosti, protože ti už jsou dnes dále. Znovu si osobují prvenství v protisovětské frontě a jako odměnu žádají to, k čemu vedl Mnichov, tj. panství nad Evropou. Avšak právě to je také dokladem, jak zákonité jsou cesty buržoasie. Stejně jako v době Mnichova nestačí její největší ústupky, aby nasytily hltavost německého imperialismu. Je tu ovšem základní rozdíl. V době Mnichova mohla vládnoucí buržoasie ještě nabízet imperialistům celý stát a věřit, že za svou zradu sklidí nějaký podíl. Dnes chce emigrantská buržoasie znovu zaprodat osud našeho lidu – ovšem ten už dávno rozhodl a nedovolí žádný nový Mnichov.“*[2903] I závěr druhého mnichovského decennia měl tedy najít své padělatele dějin…

Větší pozornost byla knize věnována až v následujících měsících a nebyla to pozornost positivní.[2904] Přes toto vnějškové odmítnutí se však (ve velmi omezeném množství) do Československa nejen dostala, ale začala být historiky záhy, byť zprvu víceméně tajně, používána.[2905] Na české vydání si však musela počkat jedenačtyřicet let.

ÚMPE a anketa Mezinárodní politiky

Ústav pro mezinárodní ekonomii a politiku pod vedením Vladimíra Sojáka vytvořil v r. 1958 ve vztahu k mnichovskému výročí jakési „okno do světa“.

Zpětně asi nejzajímavější akcí, kterou ÚMPE v r. 1958 připravil byla anketa jeho časopisu *Mezinárodní politika* na téma *20 let od Mnichova* či *Co řekli o Mnichovu*. Redakce rozeslala podněty na mnoho světových stran a vybrané odpovědi postupně otiskla ve svých třech číslech – zářijovém, říjnovém a listopadovém.

[2899] Ačkoliv jeho kritický pohled na předmnichovskou republiku se mohl jevit jako pozoruhodný. Čelovský se rovněž poměrně intensivně zabýval otázkou amerického vlivu na Mnichov a v některých svých soudech nebyl úplně vzdálen některým čs. autorům.

[2900] Čelovský ovšem poměrně dobře sledoval čs., ale i sovětskou produkci – u té si všímal i některých důležitých textů protipadělatelské kampaně – a podroboval je nemilosrdné kritice.

[2901] Jiří S. HÁJEK: *Mnichov*. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1958, s. 130. Obdobně jej zmínil i ve svém článku v *Nové mysli* – Jiří S. HÁJEK: *Historie Mnichova*. Nová mysl, č. 9/1958, září 1958, s. 791.

[2902] *Mnichov varuje!* Rudé právo, 30. 9. 1958, s. 1.

[2903] Vladimír SOJÁK: *Falšující kniha o Mnichovu*. Mezinárodní politika, roč. II, č. 10/1958, říjen 1958, s. 664–666.

[2904] Byla např. tématem referátu (opět) Jiřího Hájka na III. sjezdu historiků v r. 1959. Závěrečné vypořádání s Čelovským pak přinesla recense Antonína Šnejdárka v r. 1960 v 8. čísle ČsČH (s. 202–209).

[2905] ČELOVSKÝ: *Mnichovská dohoda*…, c. d., s. 454–455.

Ačkoliv mezi respondenty byly často zastoupeny osobnosti spřátelených států či shodného světonázoru, objevovaly se i osoby, které by před několika lety jistě nebyly žádány o své stanovisko.

Časopis tak v zářijovém čísle otiskl mínění o Mnichovu Paula Hogartha, Imre Törő, William Gallachera, Andrew Rothsteina, ale také Geneviève Tabouisové. V říjnovém čísle o Mnichovu promluvili Hermann Matern, François Billoux, Helene Wesselová, Ostap Dłuski, Alfred Jensen a také Pierre Bloch a do mnichovského příběhu se anketou vrátil i Jean Bouhey, jediný socialistický poslanec, který ve francouzském Národním shromáždění hlasoval proti Mnichovu. Mluvil o tom i jeho krátký vzkaz: *„Přestože již uplynulo dvacet let od mnichovské dohody, zůstává pro mne živou právě pro své důsledky, kterými tolik utrpěly četné země a především Československo. Za podobných okolností bych hlasoval ještě jednou proti mnichovské dohodě.“*[2906] V listopadovém čísle pak bylo otištěno vyjádření Paula de Groot.

Anketu na konci ročníku uzavřel reakční článek,[2907] popisující, jak redakce postupovala při výběru respondentů. Cíleně se obracela k vědcům, kulturním pracovníkům, *„politickým představitelům zemí Západu i socialistických zemí – k vedoucím činitelům komunistických a dělnických stran i k buržoasním politikům a publicistům“*. Dále uvedla: *„…mnozí z pisatelů nám napsali v souvislosti s anketou velmi srdečné osobní dopisy, ve kterých např. zdůrazňují, že je pro ně radostnou povinností přispět do ankety a tak prokázat československým občanům, že i na západě jsou si lidé vědomi toho, že k novým »Mnichovům« nesmí dojít a že je jim třeba zabránit. To byl jeden z nejradostnějších výsledků naší ankety. Byli však ojediněle i někteří pisatelé ze západních zemí, kteří omluvili svou neúčast v anketě důvody, jež jsou pro československé čtenáře překvapující. Jeden z předních anglických novinářů, Iverach Mc Donald z Times, napsal např., že mu jeho postavení v Timesech brání projevit politické názory v jiných časopisech. Podobnými důvody se omluvili i funkcionáři UNESCO P. Auger a P. Caillois. Šéfredaktor anglického časopisu New Statesman K. Martin a jeho zástupce J. Freeman se omluvili nedostatkem času. Litujeme toho, protože soudíme, že i jejich odpovědi by vzbudily pozornost čtenářů našeho časopisu. Je zajisté velmi podivné, že právě tyto osoby, jež se počítají a jsou počítány k politicky činným žurnalistům, »nemají čas« nebo jsou vázáni svým postavením »nevyjádřit svoje názory na stránkách jiného časopisu« k tak zásadní záležitosti, jako je výročí mnichovského diktátu. Na adresu těchto pánů řekne každý prostý občan kdekoliv na světě, kterému leží otázka míru opravdu na srdci (a postoj k Mnichovu je jedním z nejlepších prubířských kamenů): Komu může sloužit taková »tisková a politická svoboda«, jejímiž zastánci jsou páni Mc Donaldové, kteří ani ve sloupcích vlastních časopisů nedovedli odsoudit paličskou Mnichovskou dohodu!“* – I přes poněkud tento nedůtklivý závěr naznačila anketa nové možnosti, jak diskutovat o Mnichovu, dala příležitost osobnostem, o nichž čs. čtenáři delší dobu neslyšeli a představovala pro jistý potenciál pro budoucí použití.

Velmi aktivním byl i šéf ústavu Vladimír Soják, jemuž vyšla v červnu 1958 jeho přednáška *Mezinárodní pozadí Mnichova* v cyklostylované řadě studijních materiálů Československé společnosti pro šíření politických a vědeckých znalostí.[2908] Prakticky totožný text pak zhruba v září vydalo Státní nakladatelství politické literatury pod názvem *Od Mnichova k dnešku*,[2909] v podobném duchu se nesl i Sojákův článek *Mnichov a dnešek*, otištěný v *Mezinárodní politice*.[2910] Soják se účastnil obou edičních projektů k mnichovskému 20. výročí, v *Mezinárodní politice* upozornil – negativně sice – na Čelovského *Mnichovskou dohodu*,[2911] a na nový sborník dokumentů k mnichovské historii.[2912] Vrcholem činnosti ústavu se pak stalo spolupořádání vědecké konference o Mnichovu.[2913]

[2906] *Co řekli o Mnichovu*. Mezinárodní politika, roč. II, č. 10/1958, říjen 1958, s. 648.

[2907] *K závěru mezinárodních anket*. Mezinárodní politika, roč. II, č. 12/1958, prosinec 1958, s. 779–780.

[2908] Vladimír SOJÁK: *Mezinárodní pozadí Mnichova*. Mezinárodní vztahy a problémy světového hospodářství. Studijní materiály pro lektory Čs. společnosti, Ústřední sekce mezinárodních vztahů, č. 16, červen 1958. Československá společnost pro šíření politických a vědeckých znalostí, Praha 1958. Společnost věnovala předmnichovské republice a Mnichovu svůj květnový celostátní seminář.

[2909] Vladimír SOJÁK: *Od Mnichova k dnešku*. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1958.

[2910] Vladimír SOJÁK: *Mnichov a dnešek*. Mezinárodní politika, roč. II, č. 9/1958, září 1958, s. 564–573.

[2911] Vladimír SOJÁK: *Falšující kniha o Mnichovu*. Mezinárodní politika, roč. II, č. 10/1958, říjen 1958, s. 664–666.

[2912] Vladimír SOJÁK: *Nové dokumenty k historii Mnichova*. Mezinárodní politika, roč. II, č. 10/1958, říjen 1958, s. 666–668.

[2913] Věra VOMÁČKOVÁ – Bedřich LOEWENSTEIN: *Mezinárodní vědecká konference*. Mezinárodní politika, roč. II, č. 10/1958, říjen 1958, s. 656–658. *Mezinárodní konference o Mnichovu*. Mezinárodní politika, roč. II, č. 10/1958, říjen 1958, s. 671–680.

Dokumentové edice

U příležitosti dvacátého výročí Mnichova byly zahájeny dva důležité ediční projekty. Po deseti letech se začalo připravovat vydání nových dokumentových edic, které by zohlednily širší paletu materiálů, než již zcela nedostačující *Dokumenty k předvečeru druhé světové války*, vydané na počátku kampaně proti buržoasním padělatelům dějin.

Mnichov v dokumentech

První projekt měl za úkol připravit populárně koncipovanou edici, určenou i pro víceméně laického čtenáře. Byl rozdělen na dvě části. První díl měl být věnován dokumentům zahraničním, druhý díl pak domácím. Každý svazek pak připravoval jiný autorský kolektiv.

Vytvořením sbírky zahraničních dokumentů byl pověřen Ústav pro mezinárodní politiku a ekonomii, resp. jeho redakční kolektiv pod vedením Vladimíra Sojáka.[2914] Přestože příprava tohoto svazku spočívala především ve výběru vhodných dokumentů ze zahraničních edic, které měly být přeloženy do češtiny, nastaly při přípravě svazku jisté komplikace, které se pak ve výsledné podobě negativně projevily a odrážely se i v pozdějších recensích.[2915] Svazek dostal název *Zrada západních mocností na Československu*,[2916] obsahoval 147 chronologicky seřazených dokumentů, z nichž 62 pocházelo z DBFP, 34 z edice ADAP, 6 dokumentů bylo převzato z původních *Dokumentů k předvečeru druhé světové války*, 4 dokumenty pocházely za americké edice FRUS a 38 dokumentů bylo vybráno z Archivu ministerstva zahraničních věcí.[2917] I přes výhrady odborné veřejnosti tak byly laickému čtenáři zpřístupněny materiály fysicky i jazykově nepřístupné.

Výběr domácích dokumentů pro druhý svazek zajišťovalo podstatně početnější těleso. Práci formálně zastřešoval Hlavní výbor KSČ při Ministerstvu vnitra ve spolupráci s Archivní správou Ministerstva vnitra. Redakční radu sborníku tvořili Zdeněk Šamberger, Alois Kocman a Jaroslav Macek.[2918] Na projekt dohlížela dvanáctičlenná ideová komise a na samotné přípravě se podílelo třináct spolupracovníků-archivářů.[2919] Svazek byl pojmenován *Zrada české a slovenské buržoasie na československém lidu*.[2920] – Právě pro tento název a některé typy uveřejněných dokumentů existuje mezi současnými historiky tendence tento svazek podceňovat. Neděje se tak ale právem.

Druhý svazek *Mnichova v dokumentech* se pojetím výrazně odlišoval od svazku prvního. Obsahoval nakonec 225 dokumentů – nepočítaje ty, které byly zmíněny v poznámkovém aparátu. Dokumenty byly roztříděny tematicky do deseti okruhů a pokrývaly nejen období do Mnichova, ale i pomnichovské až do března 1939.

Svazek shromažďoval nejen materiály domácí, ale také týkající se i zahraniční politiky, takže vyvažoval jistá opomenutí, kterých se dopustil autorský kolektiv prvního svazku. Těžiště svazku však bylo v situaci uvnitř buržoasního tábora, jeho rozporech a ambicích některých osob. Poněkud anachronicky působila volba úvodního textu, který tvořila krátká předmluva Zdeňka Nejedlého, následovaná zkráceným textem jeho článku ve Varu před deseti lety.[2921] Protože měl rovněž dokládat aktivitu komunistické strany v boji za obranu státu, byly do něj zařazeny četné resoluce a provolání orgánů, spolků a korporací, zasílaných v r. 1938 čs. vládě, sahající svým původem až na okresní a místní úroveň, což vytvořilo v dokumentové

[2914] Alexandr ORT: *Třináct let Ústavu pro mezinárodní politiku a ekonomii*. 50 let českého výzkumu mezinárodních vztahů: od ÚMPE k ÚMV. Ústav mezinárodních vztahů, Praha 2008, s. 14–15. Recense v tisku se objevily v říjnu.

[2915] Rozhovor s prof. Robertem Kvačkem, 16. 8. 2019. Srov. např. recensi Míly Lvové – ČsČH, č. 4/1960, s. 549–552. Dále též Robert KVAČEK: *Nová literatura k Mnichovu*. Historie a vojenství, č. 2/1959, s. 267–282.

[2916] *Mnichov v dokumentech I. Zrada západních mocností na Československu*. Připravil Ústav pro mezinárodní politiku a ekonomii za redakce dr. Vladimíra Sojáka. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1958.

[2917] Na překladu a redigování dokumentů se měl podílet i Lev Sychrava, s nímž měla být konsultována i podoba edice – Jiří PERNES: *Lev v kleci. Návrat Lva Sychravy z emigrace v roce 1955*. Soudobé dějiny, roč. XIV, č. 4/2007, s. 641. Robert KVAČEK: *Nečekané setkání*. In: Historie jako vášeň i poslání. K životnímu jubileu historika Martina Kučery. Masarykův ústav a Archiv AV ČR – Ústav T.G. Masaryka, Praha 2018, s. 166. Autorský podíl Roberta Kvačka byl v tiráži prvního svazku eufemisticky vyjádřen jako sestavování jmenného rejstříku. – Rozhovor s prof. Robertem Kvačkem, 16. 8. 2019.

[2918] Zdeněk ŠAMBERGER: *Vzpomínky ke vzniku archivní správy. Počáteční kritika a její překonání*. Sborník archivních prací, roč. XLVIII, č. 2/1998, s. 318 a n.

[2919] Podle vzpomínky Zdeňka Šambergera byly sborník redakčně připraven během dvou měsíců a vytištěn a vydán během jednoho měsíce!

[2920] *Mnichov v dokumentech II. Zrada české a slovenské buržoasie na československém lidu*. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1958.

[2921] Vizte pozn. 1768.

skladbě nepřehlédnutelné disproporce. Poněkud rozpačitě působily i citace z dobového tisku, zejména z Rudého práva.

Na druhou stranu přinesl sborník k Mnichovu daleko podstatnější dokumenty než Celostátní výstava archivních dokumentů. Ukázal dokumentární bohatství státních archivů a převážně uveřejňoval dokumenty doposud neznámé. Lze proto plně souhlasit s pozdějším hodnocením některých recenzentů i odpovědného redaktora druhého svazku Zdeňka Šambergera, že tento svazek byl ve své době *„obsahově, uspořádáním i metodicky edičně velmi uznávaným počinem, majícím význam i pro výklad tohoto údobí ve vysokoškolské výuce“*.[2922]

Podíváme-li se totiž na provenienční skladbu druhého svazku, ukazuje se, že se vůbec neomezoval na pouze domácí dokumenty, ale i on využíval zahraniční edice – z ADAP převzal 20 dokumentů, z DBFP šest dokumentů, sedm z edice materiálů norimberského procesu IMT a jeden z francouzské *Žluté knihy*.[2923] Zpřístupnil dále 33 dokumentů z Archivu Kanceláře presidenta republiky, 16 dokumentů z Archivu Ústavu dějin KSČ, 14 z Vojenského ústředního archivu, 9 z Archivu ministerstva zahraničních věcí, tři z Archivu Státní banky československé, jeden ze Slovenského štátneho ústredného archívu a 119 dokumentů ze Státního ústředního archivu. A právě v posledním údaji byla ukryta dvě překvapení.

Redakční předmluva čtenáře upozorňovala, že uveřejněné dokumenty byly vybrány *„zčásti též z dokumentů bývalého říšského zahraničního ministerstva v Berlíně, uchovávaných ve fotokopiích v Praze“*.[2924] U těchto dokumentů byl uveden provenienční údaj *„SÚA Praha. AA“*.[2925] – Šlo o ony fotokopie německých kořistních dokumentů, které po přivezení z Berlína na podzim 1947 čs. vojenskou misí na dlouhá léta „zmizely“. Nyní je redakční kolektiv mohl poprvé využít a zpřístupnit z nich část čs. čtenářům a badatelům.

Na celé věci však bylo pikantní, že tyto fotokopie ve Státním ústředním archivu tehdy vůbec uloženy nebyly. Za krycí firmou SÚA se totiž skrýval bývalý Archivní a studijní ústav MNB, který se po reorganisacích a zrušení MNB proměnil v I. zvláštní odbor Ministerstva vnitra, resp. ve Studijní ústav Ministerstva vnitra. Zásluhu na zpřístupnění německých kořistních dokumentů pro účely nové edice měl bezpochyby bývalý vedoucí ASÚ MNB Karel Fremund, který byl členem ideové komise tohoto projektu. Existence této archivní instituce však ve sborníku přiznána nebyla.[2926]

Kromě kořistních německých dokumentů uveřejnil druhý svazek *Mnichova v dokumentech* i dvě písemnosti z části Benešova osobního archivu, která byla v téže době v držení I. zvláštního odboru MV, tj. z fondu SÚ MV č. 38.[2927] Uložení prvního dokumentu bylo uvedeno jako *„SÚA Praha. Benešův archiv, 38-21/1-115-125/B 21a/116“*, v druhém případě bylo jeho zvláštní uložení částečně prozrazeno: *„SÚA Praha. MV – Benešův archiv, 38-21/2-42“*. Vedle fondu č. 38 byl zřejmě využit i fond č. 50, tj. písemnosti Jaroslava Preisse.[2928]

Druhý svazek *Mnichova v dokumentech* dával rovněž velkou příležitost Archivu Ústavu dějin KSČ. I odtud byly využity materiály z Benešova archivu – zase především výbušný text instrukce pro Jaromíra Nečase. Pohled na provenienční poznámky u dokumentů z ÚD KSČ však stěží mohl čtenáři vytvořit přesnější obraz o uspořádání tamního archivu. Uváděné signatury neříkaly v podstatě nic. Zda se tu také projevovala obava z nežádoucího prozrazování interních informací, nebo spíše tehdejší neuspořádanost archivních celků, je otázkou, která přesahuje téma této práce. Faktem je, že krátce po mnichovském výročí se signaturní systém fondů ÚD KSČ, uváděný v historických edicích, velmi výrazně proměnil.[2929]

Oba díly *Mnichova v dokumentech* vyšly ve Státním nakladatelství politické literatury oficiálně koncem

---

[2922] Zdeněk ŠAMBERGER: *Mnichov 1938 v řeči archivních dokumentů. Komentář k edici Státního ústředního archivu v Praze Protifašistický a národně osvobozenecký boj českého a slovenského lidu 1938–1945*. Státní ústřední archiv, Praha 2000, s. 68.

[2923] *Le livre jaune français*. Vizte pozn. 281.

[2924] *Mnichov v dokumentech II*…, c. d., s. 11.

[2925] Tj. Auswärtiges Amt.

[2926] Zakrývání existence SÚ MV prostřednictvím odkazu na Státní ústřední archiv potvrzuje Karel BERÁNEK: *Jak jsem šéfoval studovně Ústředního archivu Ministerstva vnitra (pozdějšího Státního ústředního archivu v Praze)*. Sborník archivních prací, č. 2/1998, s. 221. – Fotokopie německých diplomatických dokumentů byly Státnímu ústřednímu archivu předány I. zvláštním odborem MV až na podzim 1958, tedy zřejmě až po vydání edice. Irena MALÁ – Marianna PONOCNÁ: *Zahraniční úřad Berlín. Inventární soupis*. Státní ústřední archiv, Praha 1959, s. 1. Národní archiv, evidenční list Národního archivního dědictví, číslo NAD 1561, fond Zahraniční úřad Berlín.

[2927] Dokumenty č. 14 a 123.

[2928] Dokument č. 252 – uložení uvedeno jako *„SÚA Praha. 50-45/2“*.

[2929] Což nebylo bez souvislosti s celkovými proměnami představ o náplni práce celého ústavu. – Alexandra BLODIGOVÁ: *Fondy a sbírky bývalého Archivu Ústavu marxismu-leninismu ÚV KSČ*. Archivní časopis, č. 4/2003, s. 225–257.

září v jednotné grafické úpravě Milana Hegara.[2930] K edici byla v mírném předstihu samostatně vydána jakožto úvodní studie práce Jiřího Hájka *Mnichov*.[2931]

Nová čs.-sovětská koedice

Na pozadí příprav ke dvacátému výročí Mnichova se začala připravovat i edice dokumentů, určená formálně pro odbornou veřejnost, přičemž mělo jít o společný čs.-sovětský projekt. Oficiálně jej zaštiťovalo čs. ministerstvo zahraničních věcí a Ministerstvo zahraničních věcí SSSR a edici připravovala společná čs.-sovětská redakce.

Hlavní osobou na sovětské straně byl Igor Nikolajevič Zemskov (1921–1982), vedoucí Historicko-diplomatické správy MZV SSSR, která v r. 1958 nahradila dřívější Chvostovovu Archivní správu MZV.[2932] Dalšími redaktory byli rada sovětského velvyslanectví v Praze Valentin Feodosijevič Kločko (1914–1972)[2933] a pracovník Historicko-diplomatické správy MZV SSSR Nikolaj Ivanovič Kosťunin (1919–2014).

Československou stranu pak v redakci zastupovali Jurij Křížek z Historického ústavu ČSAV, vedoucí tiskového odboru MZV František Píšek a Vladimír Soják za ÚMPE. Při shromažďování dokumentů a jejich přípravě do tisku spolupracovali N. P. Pavlovová a R. V. Suškinová, z českých zástupců Pavel Auersperg, Ladislav Vacata, Břetislav Kohora a Robert Kvaček.[2934]

Výsledná koedice působila vedle *Mnichova v dokumentech* poněkud titěrně,[2935] neboť vzniklý sborníček obsahoval „jen" 61 dokumentů, vybraných z archivů obou zahraničních ministerstev. Ovšem 31 dokumentů bylo provenience sovětské, z nich 26 bylo uveřejněno poprvé. – Sovětský svaz tedy poprvé od roku 1948 uvolnil ke zveřejnění část svých diplomatických dokumentů k Mnichovu, a to část mnohonásobně větší než před deseti lety.[2936]

Vědecký aparát sborníku za *Mnichovem v dokumentech* jednoznačně zaostával.[2937] Informace u uložení pramenů byly prakticky nulové a víceméně se tím zakládala tradice neúplných či chybějících provenienčních údajů, které měly poznamenat téměř všechny budoucí společné čs.-sovětské ediční podniky. – Na druhou stranu byla touto koedicí zahájena jiná tradice, kdy sovětská diplomacie začala uvolňovat své dokumenty k Mnichovu po velmi malých částech a takřka výhradně kolem významnějších mnichovských výročí.

Přesto byl přínos sborníčku nemalý. Vyrovnával dosavadní pramenný deficit na sovětské straně, konfrontoval zprávy čs. vyslanců a diplomatů se zprávami a poznatky diplomacie sovětské, vytvářel ze sovětské diplomacie skutečného aktéra zářijové krise. Historik i propagandista se nyní mohl opřít o konkrétní dokumenty a nemusel spoléhat na dogmata členů stranického vedení. Sborníček také vracel do (zejména sovětských) dějin osobnost popraveného vyslance Alexandrovského, který byl před dvěma roky rehabilitován. Uveřejněné Alexandrovského telegramy a zprávy vykreslovaly sovětského vyslance jako bystrého pozorovatele, přinášely jeho postřehy o čs. politicích, podrobnosti z oficiálních i zákulisních jednání, jakož i pohled sovětského diplomata na osobu presidenta Beneše. Telegramy ministra Krofty zprostředkovávaly pohled na provedené kroky čs. zahraniční politiky „zvnitřku". A edice měla pochopitelně za úkol nade vší pochybnost prokázat připravenost Sovětského svazu bezpodmínečně pomoci ohroženému spojenci.

Do sborníčku byly zařazeny tři dokumenty, které podepřely jedenáct let staré svědectví Zdeňka Fierlingera o třiceti sovětských divisích připravených na západní hranici k okamžité akci:[2938] jednak plné znění zprávy z 29. září, z níž Fierlinger citoval ve svých pamětech,[2939] příkaz lidového komisariátu vnitra sovět-

---

[2930] Kmenového spolupracovníka Státního nakladatelství politické literatury a budoucího autora státního znaku ČSSR.

[2931] Vizte dále.

[2932] СОКОЛОВ, c. d.

[2933] Михаил Владимирович ЗЕЛЕНОВ – Никита Юрьевич ПИВОВАРОВ: *Аппарат ЦК ВКП(б): структура, функции, кадры. 10 июля 1948 – 5 октября 1952. Справочник.* Нестор-История, Petrohrad 2020, s. 320–321.

[2934] Zčásti se tak oba ediční projekty k Mnichovu po personální linii (Vladimír Soják, Robert Kvaček) překrývaly. Český překlad sovětských dokumentů pořídili E. Beranová, V. B. Lvov, J. Synek a L. F. Šarapov.

[2935] U čs. pramenů se v některých ohledech se oba ediční počiny překrývaly.

[2936] Nebudeme-li počítat britskou odpověď na sovětskou nótu z března 1938, čs. odpověď na britsko-francouzský plán a memorandum čs. vyslanectví v Moskvě z 22. září; pak v r. 1948 byl do dokumentové edice ze sovětských pramenů zařazen pouze jediný: obsah telegramu lidového komisariátu zahraničí pro vyslance v Praze z 20. září 1938 s prohlášením o ochotě SSSR Československu pomoci – ale jen jako součást poznámkového aparátu. Vizte u pozn. 1088. S těmito výhradami lze mluvit o tom, že sovětské MZV vlastně publikovalo své dokumenty k Mnichovu vůbec poprvé.

[2937] Srov. *Dlouhé stíny Mnichova…*, c. d., s. 246–247.

[2938] Vizte u pozn. 1593.

[2939] Dokument č. 55.

skému leteckému attaché v Paříži Vasilčenkovi z 25. září, aby tuto informaci o třiceti divisích sdělil osobně generálu Gamelinovi[2940] a Vasilčenkovu odpověď do Moskvy z 26. září, že téhož dne v 11 hodin předal tuto zprávu šéfovi Gamelinova kabinetu generálu Jeannelovi, aby v Londýně pobývajícího Gamelina informoval.[2941] – Z Fierlingerovy zmínky o třiceti divisích, o nichž mu vyprávěl francouzský velvyslanec Coulondre, se rázem stávala hodnověrná informace, která skýtala mnohostranné využití – odborné i méně odborné.

Sborníček byl nazván prostě – *Nové dokumenty k historii Mnichova*. České vydání vyšlo v průběhu září v Orbisu,[2942] Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry připravilo slovenskou mutaci.[2943] Ruské vydání v sovětském Státním nakladatelství politické literatury se zřejmě poněkud opozdilo, neboť do tisku šlo až v polovině září.[2944] U těchto vydání ovšem nezůstalo a Orbis vydal edici také v němčině,[2945] angličtině[2946] a francouzštině.[2947] Zpráva o vydání sborníku se dostala dokonce na titulní stránku *Rudého práva*.[2948] Hesla, která provázela vydání sborníčku, působila jako vzkříšení či nová vlna kampaně proti padělání dějin.[2949]

Desetiletou prodlevu od vydání *Dokumentů k předvečeru druhé světové války* kompensovaly *Mnichov v dokumentech* i *Nové dokumenty k historii Mnichova* dosti zdařile. Jejich klady i zápory pomáhaly nastartovat podobné i větší ediční podniky, realisované během následujícího desetiletí.

Dokumentární filmy

K mnichovské tematice chystal Dokumentární film dva snímky. První z nich nazvaný *Malá neznámá země* natáčeli podle svého námětu a scénáře režiséři Eman Kaněra (1921–1979) a Jiří Mrázek (1920–1980) a střihač Josef Pejsar. Šlo o středometrážní, 39minutový snímek, k němuž svými krásnými hlasy namluvili komentář herci Felix le Breux a Bohumil Švarc.[2950]

Podle dobového propagačního tisku Ústřední půjčovny filmů pracovali režiséři a střihač *„na tomto filmu čtyři měsíce, během nichž prostudovali velké množství archivního materiálu našeho i východoněmecké Defy, aby ve filmu věrohodně ukázali příčiny a důsledky mnichovské zrady“*.[2951] Film se podařilo dokončit ještě před mnichovským výročím, jeho předpremiéra se uskutečnila 26. září v pražském biografu Sevastopol ve společném programu s koprodukční čs.-polskou veselohrou Jaroslava Macha *Co řekne žena*.[2952]

Propagace filmu snímek představovala jako film, jenž *„zachycuje historické události ve světě, které podnítily fašismus a připravily půdu pro mnichovskou zradu, a líčí poměry před Mnichovem a za okupace v Československu, této malé neznámé zemi, zrazené a obětované svými »spojenci«. Ukazuje též, že konec třetí říše neznamenal i konec fašismu, který v západním Německu pod vedením Adenauera znova zvedá hlavu a žije i v imperialistických západních státech, skryt v různých paktech se starým útočným programem“*.

Filmový přehled jeho obsah shrnoval s využitím některých vět komentáře: *„Světová krize v třicátých letech zachvátila i naši zemi. Malý slovenský dráteníček více žebral než pracoval, potulní šumaři táhli krajem a před farami stály fronty hladových na trochu teplé polévky. Těžko se žilo nezaměstnaným, zvláště když se styděli žebrat. Ale stát se žebrat nestyděl, neboť co jiného než žebrota byly vánoční stromy republiky nebo sbírky odložených šatů pro nezaměstnané. A takový byl celý svět, kde vládl kapitalismus. Jen jedinou zemi tehdy krize nezasáhla – Sovětský svaz. Zde budovali socialismus, zatím co na Západě zrodil kapitalismus svého zmetka – fašismus. Musoliniho Itálie přepadla Habeš, na Dalekém východě vpadli Japonci do Mandžuska a později do Číny.*

[2940] Dokument č. 53.

[2941] Dokument č. 54.

[2942] *Nové dokumenty k historii Mnichova*. Ministerstvo zahraničních věcí ČSR – Ministerstvo zahraničních věcí SSSR – Orbis, Praha 1958.

[2943] *Nové dokumenty k histórii Mníchova*. Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry, Bratislava 1958.

[2944] *Новые документы из истории Мюнхена*. Министерство иностранных дел СССР – Министерство иностранных дел ЧСР – Государственное издательство политической литературы, Moskva 1958.

[2945] *Neue Dokumente zur Geschichte des Münchener Abkommens*. Orbis, Praha 1958.

[2946] *New Documents of the History of Munich*. Orbis, Praha 1958.

[2947] *Nouveaux documents pour servir à l'histoire de Munich*. Orbis, Praha 1958.

[2948] *Čs.-sovětský sborník o historii Mnichova*. Rudé právo, 24. 9. 1958, s. 1. Zpráva obsahovala i tuto zajímavou větu: *„Tato čs.-sovětská publikace odhaluje buržoazní falzifikaci historie Mnichova a ukazuje historickou pravdu.“*

[2949] Zdeněk FIERLINGER: *Proti falšování historické pravdy*. Mezinárodní politika, roč. II, č. 9/1958, září 1958, s. 588–590.

[2950] Filmový přehled, č. 40/1958, 4. 10. 1958, s. 3–4 uvádí chybně místo Bohumila Švarce Bohumila Bezoušku.

[2951] Zpravodajství o krátkometrážních filmech, roč. II, č. 18/1958, 22. 9. 1958, s. 6.

[2952] Filmové informace, 24. 9. 1958, s. 3.

V Evropě byl další takový výtečník – generál Franco. I Španělsku přinesl fašismus oheň a smrt, slzy a utrpení. Třetím představitelem fašismu byl Hitler, a opět stejné metody a stejné cíle. Pronásledování, rasová diskriminace, pálení pokrokové literatury. Založil požár říšského sněmu a svedl to na komunisty. Ale nebylo to jednoduché. Jiří Dimitrov ukázal v procesu celému světu pravého viníka. Soudcům to ovšem nevadilo a hitlerovcům stačil výrok o vině k tomu, aby vyšli do ulic »dělat pořádek«. Fašismus vykročil a Západ nic nenamítal, naopak, viděl v něm protiváhu vlivu Sovětského svazu a ochranu svého kapitálu před rudými. Nic nenamítal, ani když tento pochod vedl po Sársku a Gdansku přes Rakousko. V cestě stálo už jenom Československo. Goebbels spustil propagandu a mluvil o utrpení ubohých Němců v Sudetech. Na scénu vystoupil Konrád Henlein s programem odtržení sudetských území a jeho rádcem byl Karl Hermann Frank. V berlínském sportovním paláci prohlásil Hitler, že Sudety jsou posledním územním požadavkem, který má v Evropě. A Němci řádili dál, fašismus opět zabíjel a vrahové volali o pomoc proti vražděným. A pomoc přišla. Z Anglie přijel lord Runciman posoudit situaci v Československu a lord Chamberlain prohlásil, že nebude prolévat britskou krev za nějakou neznámou malou zemi. Jediní, kteří říkali tehdy lidem pravdu, byli komunisté, jejich letáky vyzývaly k jednotě, mobilizovaly lid do boje. 22. září 1938 vstoupili dělníci do generální stávky. Z budovy Národního shromáždění mluvil Klement Gottwald o pravé tváři agrárníků a žádal vytvoření nové vlády. Vláda Hodžova byla vystřídána vládou Syrového, ale byla to opět stará parta. 23. září byla vyhlášena mobilizace. Armáda dobře vyzbrojená a vycvičená nastoupila na hranice a žádala, aby se vláda energicky ohradila proti Hitlerovým požadavkům. Zatím přijeli do Mnichova páni, kterým málo záleželo na smýšlení českého lidu. Byli to Chamberlain z Velké Británie a Daladier z Francie, a jejich partneři byli Hitler a Mussolini. Pánové se dohodli, že kusy českého území postoupíme nacistům. Ale všichni spojenci nezradili; byl tu ještě Sovětský svaz. Tři sovětské vojenské oblasti byly připraveny poskytnout Československu vojenskou pomoc. Armáda byla připravena odrazit úder, avšak vláda dokonala zradu, a ti, kteří před týdnem vyhlásili mobilizaci, přijali mnichovský diktát. Mnichované se vraceli do svých zemí a Chamberlain měl odvahu říci Londýňanům, že zajistil mír pro naše pokolení. A zatím v Československu šel proud tisíců rodin z odstoupeného pohraničí, neboť hanebná zrada jim vzala domov. Hitler přijel obhlédnout území vydané bez boje zradou těch, kteří porušili československou ústavu. Ústavu podepsal i dr. Beneš a pak podepsal i abdikační listinu. Zenklové vyměnili Beneše za Háchu a ten začal svůj úřad zastavením činnosti komunistické strany. Ale již 21. října 1938 vydal Hitler přísně tajný dokument o likvidaci zbytku Československa. Přišel 15. březen 1939, fašistický mor zaplavil ulice Prahy a v osobě ministra Krejčího se Hitlerovi klaněla prodejná buržoazie. Jak to bylo dlouho, co Paříž vyslechla Daladierovu zprávu o míru, přivezeném z Mnichova, a již naslouchala dupotu fašistických bot. Pak teprv začal Hitler uskutečňovat »Drang nach Osten«. Ale Sovětský svaz byl příliš velké sousto a stalingradskou bitvu už Hitler nepřekousl. Německý fašismus se začal zalykat i na území Československa. Nadešel den vítězství a Moskva, New York, Paříž i Londýn, celý svět slavil mír. Ale imperialismus ještě žije, fašismus nezahynul. Hitler byl mrtev, ale je tu ještě Adenauer, jsou tu ještě Hitlerovi nejvěrnější. Propuštění váleční zločinci přistupují k výcviku nové wehrmacht, tentokrát s americkou výzbrojí a v amerických uniformách. Americkou uniformu nosí i bývalý Hitlerův generál Speidel, dnes velitel pozemních vojsk Severoatlantického paktu. Imperialismus ještě žije v přerůzných paktech se starým útočným programem, nové jsou jen zbraně. Ale i lid má novou zbraň. Je to jednota v boji proti válce, proti fašismu, proti dalším Mnichovům. Osud Československa z roku 1938 se nebude opakovat.“

Stojí za to si ocitovat ještě druhý souhrn obsahu filmu, publikovaný ve *Filmových informacích*: *„Úvodní snímky přinášejí pohled do situace podzimu 1938. Fašistická expanse, provokace, zrada buržoasie. Hitler a Mussolini. Kapitalisté a imperialisté jsou ochotni přihlížet k jejich řádění a paktovat se s nimi. Fašisté vykročili: Sársko, Gdansk, Rakousko. Dožadují se územních částí Československa. Buržoasní vláda odmítá pomoc Sovětského svazu a chce se opírat o tak zvané západní demokracie. A lord Chamberlain, představitel jedné z nich, odpovídá: »…Nebudeme prolévat britskou krev za nějakou neznámou zemi…« V berlínském sportovním paláci prohlašuje Hitler: »Sudety jsou posledním územním požadavkem, který mám v Evropě. My ani nechceme žádné Čechy. Německý vyslanec Eisenlohr oznamuje do Berlína: »… S československým ministerstvem vnitra existuje výslovná dohoda, že se policie v nejvyšší míře zdrží a bude si počínat slušně. Zařizuji, aby pomocí agrární strany bylo zapůsobeno na ministerstvo vnitra, aby marxisté při pokusech o narušování byli zatčeni.« Ano, komunisté jsou jim nebezpeční. Znají skutečnost a odhalují její souvislosti. Vyzývají k jednotě, mobilisují lid do boje. A lid odpovídá: 22. září 1938 vstupují českoslovenští dělníci do generální stávky. Z budovy Národního shromáždění mluví k tisícům Pražanů Klement Gottwald. – 23. září 1938 je vyhlášena mobilisace. Náčelník hlavního štábu hlásí: »Naše armáda je pochopitelně zvlášť citliva na jakýkoli počin odpovědných činitelů státu… Armáda je ukázněná a hodnotná, bylo by proto nebezpečné podrývat tuto kázeň a hodnotu jednáním, z kterého by bylo možno vycítit,*

že není pevné ruky při řízení státního kormidla. Máme dostatek zbraní, většinou těch nejmodernějších a dostatek střeliva pro ně.« – Avšak to už do Mnichova přijíždějí s lehkomyslným úsměvem pánové, kterým pramálo záleží na smýšlení našeho lidu: Chamberlain a Daladier s Hitlerem a Musolinim. Ti se dohodli! Zrada! Sovětský ministr zahraničí Maxim Litvinov říká ve Společnosti národů Anglii a Francii: »Všem zemím, které nadržují útočníkům, se dostane historické odplaty. Nelze si beztrestně zahrávat s ohněm. Trháte své vlastní smlouvy jako cár papíru, anulujete své podpisy. My plníme své závazky a ctíme své podpisy.« – Tři sovětské vojenské oblasti jsou v každém okamžiku připraveny poskytnout vojenskou pomoc. A hlášení našich důstojníků: »Vojáka našeho nikdo ani násilím z opevnění nevypudí, respektive nepřinutí ho, aby opevnění vydal. To vojáci přísahají spontánně.« Vláda však byla připravena dokonat zradu. Hencke z pražského německého vyslanectví píše do Berlína: »Beneš a Syrového vláda jsou ochotni přijmout každý diktát. Válku chtějí jenom komunisté.« Buržoasní vláda přijala mnichovský diktát. Pokračování zrady následovalo: 15. březen 1939 a pak další zločiny rozpínavého fašismu. Sovětský svaz dal pádnou odpověď a jeho armáda vztýčila prapor vítězství nad Berlínem. – Imperialismus ještě žije, avšak mnohem silnější je dnes jednota lidu v boji proti válce, proti zotročování, proti pokusům o další Mnichov.“[2953]

Slovní popisy sice stěží nahradí zrakový vjem, nicméně i z těchto dvou textů je zřejmé, jak byl film koncipován. Titulek na začátku filmu diváky upozorňoval, že: *„Pro tento film bylo použito dokumentárních snímků z celého světa, dosud nezveřejněných dokumentů státního archivu v Praze a archivního filmového materiálu Dokumentárního filmu Praha a Studia DEFA Berlín.“* Mnoho tím vlastně neříkal a diváci se neměli šanci dozvědět, co všechno jim autoři ve filmu ukazují.

Kromě sestřižených záběrů z dobových týdeníků a reportážních filmů a některých vyložených recyklátů dřívějších střihových snímků byly na plátně předváděny i některé archivní dokumenty. Zčásti byly pro film využity edice – konkrétně edice dokumentů norimberského procesu (IMT – 2×) a DGFP (1 ×). V mnohem větší míře ale byly užity záběry autentických dokumentů. U některých z nich lze předpokládat, že pocházely již ze staršího Papouškova filmu *Mnichované*, neboť pocházely z Archivu Kanceláře presidenta republiky (tj. výnos o zřízení Protektorátu a blahopřejný telegram Beneše Háchovi ke zvolení presidentem, snad i dohoda o spolupráci čs. a něm. policie). Pak zde byla ovšem velmi početná skupina materiálů, které skutečně dosud zveřejněny nebyly – čtyři dokumenty německých diplomatů Eisenlohra, Dirksena a Henckeho; tři dokumenty gen. Krejčího a jeden od plk. Hrona; jeden zápis ze schůze vlády 21. září 1938, hlášení o zastavení činnosti KSČ, telegram Himmlera K. H. Frankovi z 27. května 1942, část projevu Reinharda Heydricha z října 1941[2954] s českým přepisem a český přepis Hitlerova pokynu z 21. října 1938.

Pro převážnou část těchto dokumentů platí, že byly ve stejné době, kdy šel film do distribuce, uveřejněny ve II. svazku edice *Mnichov v dokumentech*, příp. byly vystaveny na Celostátní archivní výstavě. Zdá se tedy nanejvýš pravděpodobným, že s autory filmu spolupracoval i redakční kolektiv druhého svazku *Mnichova v dokumentech*, který poskytl k natáčení nejen materiály uložené ve Státním ústředním archivu, ale také fotokopie kořistních německých diplomatických dokumentů, které ve stejné době přebíral SÚA od I. zvláštního odboru MV. – Příprava dokumentové edice tak byla využita hned dvakrát.

Na *Malou neznámou zemi* navazoval 18minutový snímek *15. březen*, chystaný k dvacátému výročí okupace podle námětu, scénáře a komentáře Zdeňka Kopáče, který se o režii podělil s autorem předchozího filmu Jiřím Mrázkem.[2955] Střihačem filmu byl opět Josef Pejsar, kameramanem Jaroslav Šulc, odborným poradcem vědecký tajemník ÚD KSČ Josef Kresta.[2956] Hudební doprovod filmu tvořila *„archivní hudba“* – převážně první věta Šostakovičovy Leningradské symfonie. Komentář četli herci Bohumil Švarc a Bohuš Hradil a rozhlasový hlasatel Richard Honzovič.

Přestože se film měl formálně dotýkat až událostí pomnichovských, věnoval velkou pozornost i Mnichovu, neboť březnové události chápal jako důsledek mnichova a politiky čs. buržoasie. Říkal to ostatně o filmu i *Filmový přehled*: *„Střihový dokumentární film o osudových dnech Československé republiky v době Mnichova, který zejména ukazuje kořeny, z nichž vyrostla zrada světové a české buržoazie a z níž se rodil fašismus a nacismus.“*

Pojetí snímku se příliš nelišilo od *Malé neznámé země*: *„Mír uzavřený v roce 1918 ve Versailles nepřinesl poválečné Evropě klid. Za vydatné pomoci Spojených států amerických a Velké Británie a zejména za pomoci*

[2953] Filmové informace, 24. 9. 1958, s. 17. Chyby původní.

[2954] Publikován byl v červnu 1957 – *Dokument z tajných nacistických archivů dokazuje: Němečtí fašisté chtěli vyhladit náš národ. Důvěrný projev Reinharda Heydricha při nastoupení úřadu říšského protektora*. Rudé právo, 15. 6. 1957, s. 3.

[2955] Filmový přehled, č. 12/1959, 28. 3. 1959, s. 13–14.

[2956] SOMMER, c. d., s. 189–191.

průmyslových a finančních kruhů kapitalistické Evropy i zámoří docházelo k obnovení starého prušáckého militarismu. Německo opět začalo vyrábět zbraně a budovalo zbrojařský průmysl. Opět začala létat německá vojenská letadla a moře brázdily německé ponorky. Hospodářská základna německého imperialismu byla obnovena. Německé buržoazii šlo přitom především o zisky, stejně jako buržoazii britské, americké – i české. A ti všichni se báli především komunismu a vedli tak národ do záhuby. Představitelé vlády byli především představiteli svých stran – ministerský předseda Hodža, agrárník Beran a další a další. Generál Syrový byl dalším činitelem z těch, kteří zradili, kteří vedli národ k Mnichovu. Uklidňoval, ale tajně spekuloval, co by se dalo vydělat na tom, kdyby prodal republiku Hitlerovi. Ale v Československu odhalili zrádce. Byli to především komunisté, kteří varovali před tím, aby se národ sklonil Hitlerovi. Upozorňovali na spiknutí proti lidu, které prováděl president i vládní činitelé a představitelé zejména pravicových stran. Byli však všemi způsoby umlčováni. Už od roku 1933 nabízeli Němci pomoc v boji proti komunistům. Česká buržoazie pomáhala zevnitř nepřátelům republiky. Britský premiér Chamberlain navštívil Řím, aby se sblížil s italským fašistickým diktátorem Mussolinim. V Paříži zatím byla podepsána deklarace o spolupráci s hitlerovským Německem. Ministr Bennet si tu rozuměl s panem von Ribbentropem, i když francouzský lid byl jiného smýšlení, A tak se Británie i Francie vyzouvala ze svých závazků vůči Československu. Zatím v Československu je ustavována nová fašistická strana – strana Národní jednoty. Na troskách národní samostatnosti se snaží česká buržoazie vybudovat zfašizovaný stát. Národ se brání a Beneš opouští po své abdikaci republiku. Přichází další zrádce – Hácha. A zatím na Slovensku přicházejí k moci také fašisté. Nová slovenská vláda jedná s hortyovci o územních požadavcích. Maďarští vojáci vstupují na slovenskou půdu. Hitler a Tiso rozbíjejí Československo. Nedlouho poté, 15. března, se odehrává poslední dějství této tragédie. Hácha jedná s Hitlerem a Hitler obsazuje Československo. Zrada je dokonána. Jediný Sovětský svaz protestoval proti okupaci Československa. Dnes opět vyrůstá německý imperialismus a západní Německo je vyzbrojováno atomovými zbraněmi. Situace je však dnes zcela jiná. Proti německému imperialismu stojí mocný tábor socialismu. V čele našeho státu už nejsou Benešové, Beranové, Hodžové, Háchové, Soukupové. Nesmíme však na ony osudné doby zapomínat. Ty nám musí stále tanout na mysli a varovat.“[2957]

Páteří filmu byl opět sestřih archivních záběrů, natočený *„kameramany z různých končin světa“*. Oproti *Malé neznámé zemi* však film ukazoval mnohem více archivních písemností a titulek na začátku filmu prozrazoval spolupráci s Archivem Kanceláře presidenta republiky, Archivem Ministerstva zahraničních věcí, Státním ústředním archivem, Archivem Národního shromáždění, Ústavem dějin KSČ, Vojenským historickým ústavem a ČTK. Z materiálů majících vztah k Mnichovu film ukázal např. Benešovu instrukci pro Nečase, těsnopisecký záznam o Gottwaldově projevu 11. října 1938 ve Stálém výboru Národního shromáždění, ale také zápis z debaty v politickém výboru Státní rady z 23. března 1941 s výrokem Rudolfa Bechyněho o tom, jak Pán Bůh Beneše osvítil. Ve filmu byl také v jednom případě použit i nedávno vydaný I. svazek *Mnichova v dokumentech*, z něhož je převzat text sovětské nóty ze 17. března 1939. Film tedy musel vznikat zhruba v průběhu podzimu a zimy 1958.

Je zřejmé, že do obou dokumentárních filmů nejen nepronikly posuny, které zaznamenal výklad Mnichova v odborné historiografii, ale naopak se tyto snímky pokoušely udržet dosti rigidní podobu výkladu v duchu II. revisní vlny.

Vedle filmů pro kinodistribuci vyráběla vlastní filmový pořad k 20. výročí Mnichova zřejmě i Československá televise. Dochovalo se čtyřiadvacetiminutové pásmo vzpomínek pěti různých osobností veřejného a kulturního života na Mnichov, mezi nimi i Karla Ančerla a Zdeňka Fierlingera.[2958]

Zářijové publikace

Brožurky SNPL

V září vydalo Státní nakladatelství politické literatury vysoký počet titulů, vztahujících se jednak k výročí vzniku republiky, ale především k Mnichovu.

[2957] Chyby původní.

[2958] APF ČT, IDEC: 258 531 13864, Pořad o Mnichovu. Záznam v archivní databázi Provys charakterisoval pořad jako *„záznam výpovědí různých osobností veřejného a kulturního života (vdova po komunistickém funcionáři – patrně Eduard Urx, Slovák – kulturní pracovník, sudetský Němec – antifašista, Karel Ančerl, Zdeněk Fierlinger – ČSSR obětována Západem kvůli strachu ze SSSR) k 20. výročí podepsání Mnichovského diktátu“*. Databáze ovšem datovala pořad rozporně do r. 1968. Zmiňuje jej i Jaroslav KRATOCHVÍL: *Obraz mnichovské konference v československém dokumentárním filmu z let 1948–1968*. In: Ve stínu války. Protektorát Čechy a Morava, Slovenská republika, Říšská župa Sudety a další odtržená území v letech 1938/39–1945. Editoři Jaroslav Pažout a Kateřina Portmann. ÚSTR – Technická univerzita v Liberci – Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická, Praha – Libe-

Během září a října tak vyšla řada brožurek v téměř jednotné grafické úpravě Wolfganga Alexandera Schlossera pod heslem *Na pomoc propagandistům*.[2959] Mezinárodní rozměr Mnichova a jeho odraz v současné světové politice nabízela brožura Vladimíra Sojáka *Od Mnichova k dnešku*,[2960] o vývoji čs.-sovětských vztahů s důrazem na mnichovské události pojednávala brožura Zbyňka Vokrouhlického *SSSR – věrný spojenec Československa*,[2961] která svým pojetí naprosto odpovídala II. revisní vlně. Autorsky ale značně překvapil Gustav Bareš svou výrazně silnější brožurou *Proti Mnichovu*,[2962] která působila jako rozšířená verse jeho dvanáct let starého *Muže proti Mnichovu*, kombinovaná novými poznatky, přesnějšími formulacemi a osobními vzpomínkami a vyznačující se podstatně umírněnější rétorikou, nejen ve vztahu k jeho předchozím pracím, ale i ve vztahu k ostatním brožurám této série. Barešův text sice stále nabízel obraz KSČ v čele lidového odporu proti Mnichovu, vracel ale do něj i ostatní aktéry a zdaleka nebyl tolik ve vleku letitých thesí a schémat.

Překvapením se stala zřejmě poslední vydaná brožura této série, jíž se stala *Mnichovská zrada* od Jana Křena (1930–2020).[2963] I ona se sice přidržovala thesí II. revisní vlny, na druhou stranu ale přinášela výklad uspořádaný chronologicky a přihlížela i k některým „polehčujícím okolnostem" Křenova brožura ovšem předznamenávala autorův budoucí badatelský směr, ale také vstup další skupiny historiků do mnichovské problematiky – historiků kolem Vysoké školy politické, jímž se vlastně dotvořil okruh hlavních institucí, které budou mnichovský výklad ovlivňovat v dalších letech.

Jiří Hájek a první monografie

Na konci září vyšla – formálně jako vstupní studie k edici *Mnichov v dokumentech* – knížka Jiřího Hájka, nazvaná prostě *Mnichov*.[2964] V podstatě nešlo o zcela novou práci, neboť základem byla kapitola ze sborníku o čs. zahraniční politice, kterou Hájek na některých místech poněkud korigoval a poněkud více diferencoval proudy buržoasního politického tábora.

Mnoho nového kniha bohužel nepřinesla a působí spíše jako „slalom" mezi starším výkladem a velmi opatrným připouštěním, že věc byla mnohem složitější. Sám ovšem mnohé neuvedl. – Přestože pracoval s britskými dokumenty, u květnové mobilisace se např. nezmínil o alarmujících zprávách britských zpravodajců, které ovlivnily povolání čs. záložníků, a operoval zase jen vůlí čs. lidu k obraně, dokonce oproti svému textu z r. 1956 napsal, že sice *„alespoň Beneš a pravicoví socialisté neztráceli ještě zcela naději, že se jim podaří přesvědčit západní vlády o užitečnosti Československa jako významné strategické pozice ve střední Evropě"* a *„snažili se proto tuto pozici zajistit"* v naději na změnu názorů západních imperialistů, ale *„v zásadě, jak ukazovaly Benešovy rozhovory se západními diplomaty, již přijali plán na reakční protisovětskou dohodu západu s Hitlerem"*. Mobilisace byla vyhlášena, protože *„nechtěli být jen jeho pasívní obětí a své posice hájili i hrozbou zbraní. Na skutečnou obranu zájmů republiky, možnou jen ve spojenectví se Sovětským svazem a při mobilizaci lidových mas, ovšem ani Beneš nemyslel."*[2965] Jinak se stále drží svého tvrzení, že i v květnové mobilisaci byl podle Hájka prvek *„manévru vůči veřejnému mínění, zpolitizovanému v tehdejší předvolební kampani"*.

Zajímavost nepostrádaly pasáže, v nichž se Hájek dotkl otázky sovětské pomoci a způsobu, jak je tato otázka zpracovávána v zahraniční buržoasní literatuře a jak tato literatura ve vztahu k SSSR argumentuje

---

rec 2019, s. 386–397. Fatálním nedostatkem tohoto příspěvku ovšem je, že u žádného z analysovaných film autor neuvedl výrobce dokumentárních filmů, ani jejich uložení, takže sekundární využití jeho poznatků je velmi omezené.

[2959] *Na pomoc propagandistům*. Rudé právo, 12. 8. 1958, s. 3.

[2960] Vladimír SOJÁK: *Od Mnichova k dnešku*. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1958. Inserce – Rudé právo, 7. 9. 1958, s. 5. Šlo o rozšířenou versi jeho rozmnožené červnové přednášky – vizte pozn. 2908.

[2961] Zbyněk VOKROUHLICKÝ: *SSSR – věrný spojenec Československa. K dvacátému výročí Mnichova*. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1958. Inserce – Rudé právo, 7. 9. 1958, s. 5. – Stručnější verse vyšla ve stejné době v *Tvorbě* – Zbyněk VOKROUHLICKÝ: *Sovětský svaz a Mnichov*. Tvorba, roč. XXIII, č. 37/1958, 11. 9. 1958, s. 870–871.

[2962] Gustav BAREŠ: *Proti Mnichovu. Komunistická strana Československa v čele lidové obrany demokracie a republiky proti fašismu*. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1958. Inserce – Rudé právo, 7. 9. 1958, s. 5.

[2963] Jan KŘEN: *Mnichovská zrada*. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1958. Úvodní a závěrečnou kapitolu napsal Jan Fajkus. (Tuto skutečnost přehlédl Bořivoj Čelovský, který Janu Křenovi připsal autorství výňatků z Fajkusových kapitol – Bořivoj ČELOVSKÝ: *Mnichovský syndrom*. Syndikát novinářů, Ostrava 1997, s. 62.) Inserce – Rudé právo, 4. 10. 1958, s. 3.

[2964] Jiří S. HÁJEK: *Mnichov*. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1958. Kniha vyšla o dva roky později i v ruském překladu – Иржи ГАЕК: *Мюнхен*. Издательство социально-экономической литературы, Moskva 1960.

[2965] Tamtéž, s. 71.

– při této příležitosti se zmínil i o Bořivoji Čelovském a svérázně tak zajistil, aby jeho jméno vešlo do čs. literatury o Mnichovu již v r. 1958.[2966]

Knížka o Mnichovu nebyla jedinou Hájkovou prací o Mnichovu v tomto roce. V zářijové *Nové mysli* publikoval článek *Historie Mnichova*, který zahajoval až příliš povědomým odsudkem buržoasní literatury.[2967] – Faktograficky daleko zajímavějším příspěvkem v témže čísle *Nové mysli* byl ale článek Lubomíra Lehára *Mnichovská krize a boj na obranu republiky*, popisující události kolem pádu Hodžovy vlády.[2968]

Významnou úlohu sehrál Jiří Hájek i na mezinárodní konferenci k mnichovskému výročí – nejen, coby nedávno jmenovaný náměstek ministra zahraničních věcí, ale také jako jeden z hlavních přednášejících.

Další pokus o podepření stávajících schémat

Když v září vyšly páté *Příspěvky k dějinám KSČ*, obsahovaly mj. zamyšlení Gustava Bareše nad výročími republiky a Mnichova a jejich širší symbolickou hodnotou.[2969] Vedle Bareše se k Mnichovu znovu ozval Jan Pachta svým materiálovým příspěvkem *Několik svědectví o Mnichovu*.[2970] Šlo v podstatě o přímé pokračování loňského textu o Nečasově misi, a to jak formou, tak i obsahem. Pachta v něm opět uveřejnil výňatky z dokumentů z Benešova osobního archivu, tentokrát v počtu čtyř, doplněné citátem z protokolu o posledním zasedání Hodžovy vlády, edice DBFP, Ripkovy knihy o Mnichovu a z několika proslovů Klementa Gottwalda.

Podle Pachty uveřejněné dokumenty odhalují *„skutečné pozadí utvoření vlády Syrového a vyhlášení mobilisace a ukazují v ostrém světle nejtěžší vinu čs. buržoasie, která svázala osud našich národů se světovou reakcí a s její politikou zaměřenou proti Sovětskému svazu a ze strachu před vlastním lidem zřekla se raději obrany nezávislosti naší země a kapitulovala před nepřítelem“*. Pokouší se odhalit toto zákulisní dění, neboť *„lid v zářijových dnech nemohl ještě prohlédnout všechnu tu rafinovanou a zákeřnou hru buržoasních politických machrů, včetně dr. Beneše, kteří v osudových chvílích celého národa prováděli chladnokrevně za zády lidu své diplomatické intriky a pikle se západními imperialisty proti národu a republice. A v tom překotném shonu událostí, kde rozhodovaly hodiny, kde šlo o »šibeniční lhůty«, jak řekl Kl. Gottwald, byl lid vládnoucí třídou, spjatou s mezinárodní reakcí, oklamán, zrazen a vydán na milost a nemilost nepříteli.“*

Pachta se tak pokusil dokumentárně doložit thesi o podvodnosti vlády Jana Syrového a vyhlášení mobilisace. Materiály zachycovaly okolnosti, za nichž se nová vláda utvářela, tlak, kterému byla od počátku vystavena i fakt, že coby její opora skutečně existoval politický komitét, o němž kdysi psal Ripka. Pachtova interpretace těchto dokumentů se však nesla zcela v duchu II. revisní vlny, neboť měly prý dokazovat, že *„Beneš a představitelé tzv. koaliční pětky pokládali změnu vlády jen za politický trik, jehož účelem mělo být »uklidnit masy a zvládnout ulici«. Závislost dr. Beneše a ostatních buržoasních politiků na západních imperialistech byla tak úzká, že o každém politickém kroku v Československu byli předem informováni vyslanci Anglie a Francie. Dr. Beneš a jeho buržoasní společníci, jak ukazuje dále citovaný záznam, usilovali původně o to, aby v připravované vládě Syrového bylo ponecháno jádro staré vlády, komitét politických ministrů koaličních stran. Tímto způsobem mělo být demonstrováno, že i nový kabinet přijímá anglo-francouzské návrhy na kapitulaci. Ovšem když během dopoledne 22. září byly konány v Praze a po celé republice mohutné demonstrace, které vyvrcholily generální stávkou, ukázalo se prostě nemožným ponechat dosavadní politické ministry v nové vládě, a proto byl dohodnut nový rafinovaný postup, aby se tam dostali zadními dveřmi.“*

Pachta sice připustil, že uveřejněné dokumenty jsou mezerovité a jsou dílčího charakteru, soudil ale, že *„přispějí k úplnějšímu osvětlení zářijové krize 1938, kdy předáci čs. buržoasie a tehdejší president dr. Beneš se tajně paktovali se světovou reakcí, přijali její diktát a nakonec vydali zemi fašistickému uchvatiteli“*. Z dokumentů prý *„zvlášť názorně vysvítá, že vládnoucí vykořisťovatelská třída v předmnichovském Československu se bála více vlastního lidu než hitlerovského fašismu a že v zářijových dnech 1938 pokládala za hlavní cíl nikoli, jak hájit republiku, ale jak skrýt před širokými masami pracujících své kapitulantské záměry. Buržoasie, která měla všechny prostředky moci a vlády ve svých rukou a mohla se opřít o jednotnou vůli lidu a nabízenou pomoc Sovětského svazu, nepostavila se na odpor hanebnému nátlaku západních imperialistů, nýbrž naopak pomáhala uvrhnout vlastní zemi do poroby. Nic nemohlo demonstrovat výrazněji úplný politický a morální bankrot buržoasie; než tato její neschopnost uhájit nezávislost republiky.“* Kromě charakteru čs. buržoasie podávají

[2966] Vizte u pozn. 2901.

[2967] Jiří S. HÁJEK: *Historie Mnichova*. Nová mysl, č. 9/1958, září 1958, s. 790–803.

[2968] Lubomír LEHÁR: *Mnichovská krize a boj na obranu republiky*. Nová mysl, č. 9/1958, září 1958, s. 844–858.

[2969] Gustav BAREŠ: *Dvě výročí (28. říjen 1918 a 30. září 1938)*. Příspěvky k dějinám KSČ, č. 5/1958, září 1958, s. 3–12.

[2970] Jan PACHTA: *Několik svědectví o Mnichovu*. Tamtéž, s. 121–130.

dokumenty rovněž *„svědectví o skutečném charakteru mezinárodního imperialismu, který nerespektuje státní a národní nezávislost jednotlivých zemí a činí z nich pouhý předmět svých mocenských dobyvačných plánů“*.

Za drobný ústupek probíhajícím odborným diskusím lze chápat Pachtovu připomínku, že dokumenty o mnichovské zradě neznamenají *„oslabení viny hlavních strůjců Mnichova, západních imperialistických mocností, nýbrž naopak dosvědčují znovu, že Mnichov a mnichovanství jsou symbolem imperialistické politiky, usilující o udržování mezinárodního napětí, o zvyšování nebezpečí války a o ujařmování nezávislých států“*.

První mezinárodní konference

Vrcholem podzimu 1958 bylo bezpochyby uspořádání dvou mezinárodních vědeckých konferencí. První, probíhající 23. a 24. září 1958 byla věnována 40. výročí vzniku Československa, se v několika příspěvcích dotkla i Mnichova a pořádaly ji společně Historické ústavy ČSAV a SAV. Konferenci slavnostně zahájil předseda Národního shromáždění Zdeněk Fierlinger, účastnili se jí zástupci z Maďarska, Rumunska a Polska.[2971]

Druhá konference pak byla věnována přímo mnichovskému dvacátému výročí. Konala se od 25. do 27. září v Pálffyovském paláci, záštitu nad ní převzalo Ministerstvo školství a kultury s Ministerstvem zahraničních věcí, pořadateli byly Historický ústav ČSAV, Čs. historická společnost,[2972] Karlova universita a Ústav pro mezinárodní politiku a ekonomii. Byla částečně personálně provázaná s předchozí konferencí, mohla se ale pochlubit podstatně hojnější účastí.[2973]

Ze socialistických států přijela nejpočetnější delegace sovětská, vedená akademikem Isaakem Izrailevičem Mincem[2974] a tvořená dále akademikem Pjotrem Nikolajevičem Treťjakovem, Sergejem Ivanovičem Prasolovem, Alexandrem Ivanovičem Nědorezovem a Igorem Nikolajevičem Zemskovem.

Druhá nejpočetnější delegace byla polská – člen Polské akademie věd a profesor Jagellonské university v Krakově Kazimierz Piwarski, prof. dr. Henryk Batowski, ředitel polského Ústavu mezinárodních vztahů prof. dr. Julian Hochfeld, pracovník téhož ústavu Józef Chudek a historik doc. dr. Jarosław Jurkiewicz.

Třetí co do velikosti byla delegace z NDR: ředitel Německého ústavu pro soudobé dějiny prof. Walter Bartel, dr. Hans Radandt z Historického ústavu Akademie věd NDR, dr. Alfred Anderle z Berlína a dr. Gerhard Fuchs z University Martina Luthera v Halle (oba poslední narození v Československu).

Dva delegáti zastupovali Rumunsko – vicepresident Rumunské akademie věd Petre Constantinescu-Iaşi a doc. Vasile Hurmuz z Historické fakulty Bukurešťské university.

Z Bulharska zavítal člen Vědecké rady Historického ústavu Bulharské akademie věd prof. Tuše Vlachov a z Maďarska zástupce ředitele Historického ústavu Maďarské akademie věd prof. dr. László Zsigmond.

Dorazili ale i hosté ze Západu. Z Francie známý odpůrce Mnichova prof. Bernard Lavergne (Sorbonna) a bývalý poslanec a senátor za francouzskou komunistickou stranu Joanny Berlioz. Z Itálie se konference účastnil vedoucí evropského oddělení Ústavu pro mezinárodní politiku v Miláně dr. Vittorio Orilia z Milána. Přijel i profesor obecných dějin na Amsterodamské universitě prof. dr. Jacob Presser a botanik, biolog a předseda Nizozemského výboru obránců míru dr. Willem Hilbrand van Dobben. Nechyběl ani známý kanadský bohemista prof. Harold Gordon Skilling.[2975] Z Velké Británie přicestoval bývalý předseda Meziparlamentní unie lord Stansgate (William Benn) s chotí[2976] a prof. Andrew Rothstein.

Ze zahraničních hostů během konference aktivně vystoupilo sedmnáct účastníků, s lordem Stansgatem připravila ČTK interview.

Konferenci postupně řídili prof. dr. Václav Husa, prof. dr. Oldřich Říha, doc. dr. Vladimír Soják a dr. Antonín Šnejdárek. Zahájení konference byl zřejmě opět přítomen Zdeněk Fierlinger. Z ostatních čs. účast-

---

[2971] Alena GAJANOVÁ: *Zpráva o vědecké konferenci Historického ústavu ČSAV*. Věstník Československé akademie věd, roč. 7, č. 1/1959, s. 142–145. Věra VOMÁČKOVÁ – Bedřich LOEWENSTEIN: *Mezinárodní vědecká konference ke 40. výročí vzniku ČSR a 20. výročí Mnichova*. ČsČH, roč. 7, č. 1/1959, s. 199–201.

[2972] K tomu zřejmě A AV ČR, Sekce VI. historická, kart. 19, inv. č. 73, Čs. společnost historická, návrh pracovního programu mezinárodního vědeckého zasedání k problematice Mnichova.

[2973] Tituly a funkce jsou převážně přebírány z dobových zpráv. Kde se podařilo zjistit chybu, byla opravena.

[2974] Ve svém deníku zachytil zajímavou episodu z návštěvy u Zdeňka Nejedlého po konferenci – Исаак Израилевич МИНЦ: *«Из памяти выплыли воспоминания…» Дневниковые записи, путевые заметки, мемуары академика АН СССР И. И. Минца*. Собрание, Moskva 2007, s. 94–95.

[2975] Kritisovaný ještě před necelými dvěma lety jako *„buržoasní profesor“*, který zkresluje dějin. – Václav KOTYK: *Výlety do naší historie na stránkách amerických publikací*. Rudé právo, 26. 10. 1956, s. 3.

[2976] Nebyli v Československu poprvé.

níků ještě vystoupili prof. dr. J. S. Hájek, doktor historických věd; dr. Václav Král, Gustav Bareš, Toman Brod, Ľubomír Lipták, kandidát historických věd; doc. dr. Jaroslav Žourek, Dezider Csizmadia, mjr. Josef Hodic, dr. Alexandr Ort, kandidát historických věd; a dr. Alice Teichová.[2977] Účastníkům byl druhý den konference rozdáván sborníček *Nové dokumenty k historii Mnichova*.

Výtahy z konferenčních příspěvků byly záhy publikovány v časopise *Mezinárodní politika*. ÚMPE během poměrně krátké doby sestavil z jejich většiny sborník *Kdo zavinil Mnichov*,[2978] který vyšel v červnu 1959.[2979] Nakladatelství Orbis, podobně jako u čs.-sovětského dokumentového sborníčku připravilo vydání ve francouzštině[2980] a v angličtině,[2981] péčí Josefa Polišenského vyšel výběr referátů a diskusních příspěvků i v NDR.[2982]

Čs. historiografii se tedy po složitých deseti letech podařilo uspořádat mezinárodní konferenci, na níž i přes zjevnou světonázorovou blízkost většiny přítomných zaznívaly někdy velmi odlišné pohledy na mnichovskou otázku, a to dokonce i mezi čs. účastníky. Konference tak byla znamením, že čs. věda je už nejen schopna naslouchat jinému názoru, ale také reality, že čs. vědci již dokáží formulovat i názor vlastní, který nemusí nutně a slepě kopírovat sovětské kolegy.

Na konci hektického roku

Zatímco doznívaly jednotlivé části oficiálních připomínek 20. výročí mnichovského diktátu, zatímco se rozcházeli účastníci manifestačního shromáždění ve velkém sále Lucerny, aby přemýšleli o projevu Jiřího Hendrycha, který výročí spojil s růstem německého militarismu a novým ohrožením míru, zatímco o mnichovském jubileu rokoval zahraniční výbor Národního shromáždění a odběratelé *Literárních novin* pročítali zajímavě rozkročený vzpomínkový seriál Jana Drdy a posluchači rozhlasu mohli vyslechnout vzpomínková a hudební pásma, bylo možné rekapitulovat, co všechno letošní rok ve vztahu k Mnichovu dokázal. Dokázal toho mnoho – tak mnoho, že jenom recense nových – domácích i zahraničních – publikací budou čs. historiky zaměstnávat téměř po celé dva následující roky.

Pro československou historickou vědu znamenal rok 1958 nepochybný triumf směrem navenek. K otázce Mnichova, v níž byla dosud odkázána povýtce na zahraniční produkci, přispěla vlastní edicí doposud málo známých dokumentů a na mezinárodním fóru – bez ohledu na pochopitelnou omezenost této platformy – diskutovala o svém pohledu na krisi roku 1938. Poprvé se zde presentovaly jak „mladé“ (ÚMPE), tak i porůznu rekonstituované čs. vědecké instituce. Ve spolupráci se sovětskými historiky byly poprvé vydány i dokumenty sovětské diplomacie z doby Mnichova. *Mezinárodní politice* se podařilo zorganisovat poměrně zajímavě obeslanou anketu se zahraniční účastí. Archivní síť dokázala celostátní výstavou dokumentů bohatství čs. archivů a na pultech prodejen přibylo několik titulů, věnovaných Mnichovu, v některých případech i se značně positivní odezvou.

Na pozadí těchto úspěchů se však projevovalo jisté vnitřní pnutí. Kritika stavu výzkumu Mnichova, kterou přinesla poslední dvě léta, se v r. 1958 musela vyrovnat s velmi výmluvnými projevy nepřízně.

[2977] *Mezinárodní konference o Mnichovu*. Mezinárodní politika, roč. II, č. 10/1958, říjen 1958, s. 671–680. *Zakončení mezinárodního vědeckého zasedání k výročí Mnichova. Jednotně proti přípravám nové agrese*. Práce, 28. 9. 1958, s. 1. Květa KOŘALKOVÁ: *Na okraj mezinárodní vědecké konference k 20. výročí Mnichova*. Rudé právo, 30. 9. 1958, s. 3. Květa KOŘALKOVÁ: *Mezinárodní vědecká konference k 20. výročí Mnichova*. Dějepis ve škole, roč. V, č. 10/1958, prosinec 1958, s. 465–467. Jiří KOŘALKA: *Mezinárodní konference k 20. výročí Mnichova*. ČsČH, č. 1/1959, s. 201–202. L. KOPECKÝ – Toman BROD: *Konference ke 40. výročí vzniku ČSR a k 20. výročí Mnichova*. Historie a vojenství, č. 1/1959, s. 115–119. Čestmír HUJEČEK: *La vie scientifique en Tchécoslovaquie en 1958*. Historica II, s. 368–374. Srov. dosti nepřesný souhrn o průběhu a účastnících konference – *Dlouhé stíny Mnichova*…, c. d., s. 245–246.

[2978] *Kdo zavinil Mnichov. Sborník z mezinárodního vědeckého zasedání k 20. výročí Mnichova*. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1959.

[2979] Inserce – Literární noviny, 27. 6. 1959, s. 11.

[2980] *Contributions à l'histoire de Munich. Communications présentées à la Conférence internationale réunie à l'occasion du 20e anniversaire de Munich, Prague 1958*. Orbis, Praha 1959.

[2981] *Lectures on the History of Munich. Delivered of the International Conference on the occasion of the 20th anniversary of Munich, Prague 1958*. Orbis, Praha 1959. Vedle toho vydal Orbis pro zahraniční publikum i útlou anglickojazyčnou brožurku Pavla Eislera – Pavel EISLER: *Munich. A Retrospect*. Orbis, Praha 1958.

[2982] Josef POLIŠENSKÝ – Karl OBERMANN [edd.]: *Die Hintergründe des Münchner Abkommens von 1938. Auswahl von Referaten und Diskussionsbeiträgen der Prager internationalen wissenschaftlichen Konferenz zum 20. Jahrestag der Münchner Ereignisse (25. – 27. September 1958)*. Schriftenreihe der Kommission der Historiker der DDR und der ČSR, Band 2. Rütten & Loening, Berlín 1959.

Přestože se podařilo uveřejnit skutečně inovativní texty, zůstaly omezeny jen na úzký prostor odborných a pedagogických časopisů. Do vydání popularisační knihy ostře zasáhla censura, která si oficiálně teprve nyní uvědomila, že se mezi čs. historiky šíří pohledy na minulost, jež povážlivě zavádějí historický výklad kamsi před rok 1950, nebo ještě dál. Drastický censurní zásah do *Osudné mise* byl ovšem pouze vrcholkem ledovce, koneckonců jako anonymní udání na jejího autora a které zjevně nebylo jediným, které toho roku pisatel odeslal.

Neochota zásadně měnit mnichovský výklad byla patrná z řady aktivit, nejvíce ovšem z ediční činnosti Ústavu dějin KSČ, konkrétně Jana Pachty. Ačkoliv Pachta jako bývalý archivář Politického archivu Kanceláře presidenta republiky měl po rozpečetění Benešova osobního archivu bezpochyby jistý přehled, co se v něm nachází, bylo publikování Benešovy tajné instrukce pro Jaromíra Nečase na podzim 1957 načasované dosti neobvykle. Nechce se věřit, že by byla objevena teprve v r. 1957. Pachtův druhý ediční počin situovaný již přímo do září 1958 se už zcela otevřeně snažil podepírat these o podvodné vládě generála Syrového, resp. o Benešově podvodu s novou vládou.

Právě instrukce pro Nečase tvořila vedle Fierlingerových telegramů z Moskvy jádro exposice věnované Mnichovu na celostátní archivní výstavě. Benešův rukopis si natočili tvůrci dokumentárního filmu k výročí 15. března, který byl mnohem více věnován Mnichovu a Benešovi, než březnové německé okupaci. A i první dokumentární film *Malá neznámá země* okázale předkládal divákům tytéž Benešovy výroky, které stejně okázale vnesl do historického obrazu Mnichova Leonid Nikolajevič Kutakov. Náměstek ministra zahraničí Jiří Hájek pak v době kolem zářijového výročí ve svých mnichovských výstupech výrazně kolísal od mírného korigování svých předchozích tvrzení k opakování letitých klišé. Brožura Zbyňka Vokrouhlického o sovětsko-čs. vztazích pak jako by z oka vypadla článkům starým šest a více let. A v souvislosti s novou sovětsko-čs. koedicí – a pak i během mezinárodní konference – zazněl opět a několikrát výraz *„padělatelé dějin“*. Nebylo tak jisté, co přinese příští rok s chystaným III. sjezdem historiků…

Závěrem

Druhé desetiletí od uzavření mnichovské dohody bylo pro utváření historického obrazu a výkladu událostí roku 1938 velice bouřlivé. Na samém začátku se mnichovský výklad stal vhodnou zbraní v „dokumentové válce“ mezi Spojenými státy a Sovětským svazem. Jím vyvolaná kampaň proti buržoasním padělatelům dějin, opírající mnichovský výklad o these *„historické informace“*, redigované osobně Stalinem, podávala Mnichov jako součást protisovětského *„velkého spiknutí“*, jehož se aktivně účastnily všechny tehdy i nyní vládnoucí kruhy Velké Británie, Francie i Spojených států. Jakýkoliv jiný výklad byl označen za buržoasní padělání dějin. Nová kampaň se v SSSR nejen uplatňovala vůči dříve oceňovaným západním osobnostem politiky a historie, ale také vůči domácím historikům, včetně těch, kteří se na rozběhnutí této kampaně osobně podíleli. Ke kampani proti buržoasním padělatelům dějin se zakrátko přidružil i boj proti kosmopolitismu a buržoasnímu objektivismu. V jeho rámci obdrželi sovětští historikové závazné pokyny, jak zpracovávat nejnovější dějiny. Prioritu získávalo prokázání amerického podílu na Mnichovu.

Nástup sovětské kampaně se kryl s únorovými událostmi v Československu, takže doprovázel i upevňování nových pořádků. Čs. časopisy přetiskovaly sovětské články, přičemž řada jejich argumentů byla přijímána jako velmi inspirující. Mnichovský motiv naplňoval symbolický význam únorového vítězství, odsouzení „zrádné reakce“ a „zrádné emigrace“ a dostal se i do ústavní preambule, která za viníka Mnichova označila buržoasii. Do dosavadního respektovaného svébytného postavení presidenta Beneše zasáhla v létě 1948 recense Benešových *Pamětí* od N. L. Rubinštejna povážlivě zpochybňujícího přínos Benešovy politiky. Benešova smrt sice na několik týdnů kritiku překryla, vrátila se však s referátem Václava Kopeckého k třicátému výročí republiky. V něm se Kopecký oficiálně přihlásil k protipadělatelské kampani a podrobil kritice předmnichovskou republiku i její presidenty. Beneš je prohlášen za kapitulanta, který nečelil zrádné reakci a přijal Mnichov. Strany spjaté s Benešem jsou viněny ze sabotování lidové fronty, resp. již přímo ze zrady zájmů lidu. Jedinou skutečně protimnichovskou silou, která se postavila v čelo lidového odporu, je nyní KSČ a odvozuje od toho svou nynější vedoucí úlohu. Současně Václav Kopecký vyrukoval z thesí o zmocnění Klementa Gottwalda Stalinem v září 1938 a Stalinově vzkazu, že SSSR pomůže Československu i bez Francie. President ale tuto možnost nevyužil, neobrátil se k lidu a kapituloval.

Propojení čs. historiografie s politickou propagandou – odpovídající soudobým požadavkům na historiky v SSSR – výrazně zatěžovalo její formální stránku. Historie přestala plnit svou poznávací funkci, formálně upřednostnila funkci čistě osvětovou, reálně se proměnila v ryzí propagandu. These nové mnichovského výkladu – vzdor označení jeho základního dokumentu coby *„historické informace“* – nevznikaly výzkumem, ale autoritativní cestou, historie byla pověřena je jen podepřít, ilustrovat a šířit a nijak nezpochybňovat vyšší zadání. Nízké nároky na formální odbornost pak stíraly rozdíl s prostou publicistikou.

Mnichovský výklad ovládly these stranických projevů a brožur, které nejprve kombinovaly argumenty stranické propagandy s argumentací sovětskou, postupně se však sovětská argumentace prosazovala i na úkor některých dosavadních domácích thesí. Jediný dokumentární podklad poskytovala přeložená sovětská edice, vydaná jako doplněk k *„historické informaci Padělatelé dějin“*. I s takto nedostatečnou výbavou se v listopadu 1949 konala první vědecká konference historiků nejnovějších dějin. V prosinci 1949 Gottwald veřejně potvrdil Kopeckého tvrzení, že byl skutečně Stalinem v r. 1938 zmocněn, aby vyřídil jeho vzkaz o bezpodmínečné sovětské pomoci Československu.

Když byly v r. 1949 publikovány diplomatické dokumenty Velké Británie a nacistického Německa, reagovala na to sovětská historiografie dalším zostřením protipadělatelské kampaně. Recense sovětských historiků Adamova, Kutakova a Štejna v r. 1950 a 1951 prohlásily publikované edice za zpadělané, nicméně z nich účelově vybíraly vhodnou argumentaci. Jí také dokončily definitivní likvidaci nekomunistické protimnichovské oposice ve výkladu roku 1938. Kutakov a Štejn pak v jistých rozestupech zaútočili proti Benešovi, jehož zrádcovskou úlohu měly uveřejněné dokumenty jednoznačně prokazovat. Argumenty sovětských historiků byly v Československu převzaty v plném rozsahu a odstartovaly protimasarykovskou a protibenešovskou kampaň, která potírala poslední zbytky Benešova svébytného postavení v mnichovském příběhu.

Klíčovými se staly znovu these Václava Kopeckého, tentokrát z knihy *30 let KSČ*. Beneš je prohlášen za hlavního viníka a spolupachatele Mnichova, zrádce a podlého manipulátora, který lid obelhal, objednával si pro sebe nátlak Západu a opovrhoval Sovětským svazem a zatajil lidu sovětskou nabídku pomoci. Benešovi dále pomáhají pravicoví socialističtí zrádcové, z buržoasního politického tábora tak zcela zmizel jeho protimnichovský a demokratický proud. Výjimky neexistují.

V rámci boje proti kosmopolitismu označil Václav Kopecký Beneše za *„honorovaného exponenta a služebníka západních mocností“* a v závěru roku 1952 byl během procesu s protistátním spikleneckým centrem prohlášen přímo za *„agenta imperialismu“*. Paralelně s protibenešovskou linií byla v Československu významně rozvíjena linie protiamerická a prvořadým úkolem se stalo prokázat podíl Spojených států na Mnichovu. Převedení Západu na společného mnichovského jmenovatele pak dávalo kritisovanému Benešovu *„západnictví“* i jeho případné obhajobě vpravdě kriminální charakter.

V této fázi se již aktivně zapojují i odborní historikové, takže kromě obligátního citování z edic německých a britských dokumentů začíná být využívána i literatura a poprvé i Archiv Ministerstva zahraničních věcí. Aktivně se na kampani podílí Politický archiv Kanceláře presidenta republiky v osobě Jana Pachty. Poprvé jsou uveřejňovány i materiály týkající se meziválečné čs. armády, které do žádoucí podoby splétal mladý historik Václav Král. Interpretační revise Mnichova dosahuje vrcholu na přelomu let 1953–1954. V r. 1954 vyšel první pokus o souhrnnější mnichovskou studii od Rudolfa Beckmanna.

V témže roce se teprve projevily důsledky změn po Stalinově a Gottwaldově smrti, kdy se z vícerých stran ozvaly proti stávající interpretaci Mnichova kritické hlasy – především proti knížce Václava Krále. Výtky formálně cílily proti chybám autora, reálně se však týkaly prakticky veškeré dosavadní produkce věnované předmnichovské republice. Při hodnocení nedostatků Královy práce se recensenti shodli na potřebě (znovu) diferencovat proudy čs. buržoasní politiky.

Bezprostřední dopad tyto kritické recense ještě neměly, byly však znamením nespokojenosti se současným stavem historické vědy, a to z více stran současně. Teprve v měsících po XX. sjezdu KSSS a odhalení kultu osobnosti se nejprve v obecnější rovině ozvali pracovníci Historického ústavu ČSAV, v závěru roku pak do diskuse výrazně zasáhla Alena Gajanová svou nebývale ostrou kritikou práce S. I. Prasolova. V ní představila koncepci malého středoevropského státu a požadovala objektivní pohled na minulost. S obdobnými požadavky vystoupil záhy poté i Robert Kvaček, který podrobil ostré kritice řadu soudobých titulů, ať už v obecné rovině nebo adresně.

Prostor pro další zpřesňování nedostatků soudobého historického výzkumu poskytly ohlasy na sborník o zahraniční politice meziválečného Československa. Paralelně s kritickými komentáři Gajanové a Kvačka však probíhaly i pokusy opačné, na rozdíl od článků v odborném tisku, mnohem výrazněji popularisované. Sem patřilo především uveřejnění některých materiálů z Benešova soukromého archivu, konkrétně jeho instrukce pro Jaromíra Nečase k jednání ve Francii. V jubilejním roce 1958 pak došlo k prvnímu vážnému konfliktu, kdy byla censurou zabavena část knihy Roberta Kvačka *Osudná mise* a autor opakovaně obviněn z pokusu o rehabilitaci Edvarda Beneše.

Rok 1958 přinesl z vědeckého hlediska řadu úspěchů v podobě dvou nových dokumentových edic *Mnichov v dokumentech* a *Nové dokumenty k historii Mnichova*, přičemž v druhém případě šlo o čs.-sovětskou koedici, která poprvé publikovala vybrané sovětské diplomatické dokumenty k Mnichovu. *Mnichov v dokumentech* pak kombinoval zpřístupnění cizích dokumentů jejich překladem do češtiny s otištěním dosud neuveřejněných materiálů z čs. archivů. V závěru září 1958 se k mnichovskému tématu konala první mezinárodní konference, organisovaná čs. vědeckými institucemi.

Kvalitativní rozdíly mezi počátkem a koncem zkoumaného desetiletí jsou velmi výrazné. Zatímco na samém začátku určovala mnichovský výklad stranická propaganda a politická publicistika – přičemž obě se víceméně jen omezovaly na opakování a mírné rozvíjení thesí sovětské protipadělatelské kampaně –, na konci již stojí vědecké instituce – převážně vybudované právě v tomto desetiletí – a v diskusích o Mnichovu se zdůrazňuje potřeba vědecké a na konkrétních důkazech založené argumentace. Zatímco na počátku tohoto období se otevřeně prohlašuje, že historie Mnichova je dobře známa a je nyní třeba jen odhalit zákulisní intriky, které k němu vedly; na konci 50. let upozorňují kritické hlasy na nedostatečný základní výzkum, na nedostatečnost dosavadních výkladových schémat, která nepostihují složité historické procesy, a volají po změně přístupu.

V mnichovských pojednáních v podstatě zcela scházel slovenský prvek. Kromě konstatování zrady ľudové strany je její činnost připomínána jen v souvislosti s pomnichovským vývojem, během Mnichova jde pouze o střípky.

Ve výkladu Mnichova paradoxně chyběl i prvek německý. Všechny texty sice zdůrazňovaly klíčovou úlohu henleinovské páté kolony a teror v pohraničí, zkoumání jeho konkrétní podoby však bylo zanedbáváno, nástin vnitřního vývoje Sudetoněmecké strany byl poprvé zpracován až v r. 1957. Německé buržoasní strany jsou sice zmiňovány v souvislosti s „panskou koalicí“ a jejich pozdějším sloučení s henleinovci, jejich

počet, význam či jména jejich představitelů stojí zcela mimo zájem. Podobně i německá sociální demokracie je jednak chápána jako strana „pravicových socialistů", jednak je pohled na ni ovlivňován vztahem k soudobým aktivitám Wenzela Jaksche v Německé spolkové republice. Němečtí soudruzi se zvláště nezdůrazňují ani v rámci KSČ, přestože do mnichovského výkladu významně zasahovali (F. C. Weiskopf, Bruno Köhler, Karel Kreibich, Rudolf Beckmann). Zájem o politiku německých stran v Československu bude záležitostí až následující dekády (Jaroslav César a Bohumil Černý).

Pohled na politiku českých pravicových stran, jež byly v první fázi označeny za hlavního viníka Mnichova, v podstatě nešel dál než k opakování týchž argumentů jako v období těsně poválečném. Odhalování zrady „buržoasní reakce" si v podstatě vystačilo s materiálem tiskové kampaně z doby kolem retribučních procesů. Ačkoliv k „buržoasní reakci" přibyly po únoru 1948 jako spoluviníci i strany socialistické, které měly napomoci přijetí kapitulace, projevoval se zájem o vztah těchto stran k Mnichovu a jejich fungování většinou pouze v podobě invektiv na adresu jejich tehdejších vůdců, resp. byl součástí analogií a paralel, jimiž byla hodnocena aktivita soudobé čs. emigrace. Zápisy z jednání vlády byly v úryvcích publikovány až Beckmannem v r. 1954, edičně byly – ve výběru – zpřístupněny až v r. 1958.

Kritika ze závěru 50. let upozornila, že z mnichovské tematiky se v podstatě sledovala pouze zahraničněpolitická linie, resp. Benešovo chování v r. 1938. I tento zájem se omezoval pouze na Benešova jednání s britskou a francouzskou diplomacií – a to převážně nikoliv na základě čs. pramenů, ale na základě edic britských a německých dokumentů. K využívání Archivu Ministerstva zahraničních věcí pro mnichovské texty došlo až kolem r. 1951, v širší míře však až kolem poloviny 50. let. Tehdy se také poprvé začalo nesměle hovořit o dlouhodobém pramenném deficitu, který výzkum a výklad Mnichova negativně ovlivňuje, a nutnosti zásadně proměnit metodologii práce s historickými prameny. Z historiografie měla zmizet apriornost, these měla vystřídat faktografie. S těmito a podobnými výzvami se pak v následující dekádě musela potýkat reformní historiografie.

⋆

Disertační práce se pokusila rozkrýt cesty, jimiž se ubíral historický obraz Mnichova v desetiletí 1948–1958, jaké byly zdroje těchto změn a jak se konkrétně projevovaly především v historických a publicistických textech. Pokusila se odkrýt doposud jen tušené vazby sovětské historiografie na tyto změny a snažila se sledovat vývoj klíčových thesí a rekvisit, které naplňovaly celkový historický obraz událostí roku 1938, jakož i některé autorské postupy, jimiž bylo dosahováno žádoucího souladu se soudobým výkladem. Na rozboru jednotlivých textů se práce rovněž pokoušela naznačit reservy dosavadního pohledu na historiografickou a publicistickou produkci 50. let.

Přestože práce odkryla příčiny, které vyvolaly deformaci historického obrazu především v letech 1948–1953, nedokázala odpovědět na otázku, zda si tehdejší autoři tyto příčiny uvědomovali, zda si sami byli schopni rekonstruovat onu klikatou cestu, po které se mnichovský výklad od r. 1948 ubíral a že na jejím počátku stála jednorázová propagandistická kampaň studené války. Nikdo z recensentů poloviny 50. let neoznačil výslovně za problém sovětský vzor. Nikdo nezpochybnil platnost *„historické informace"* – je ale příznačné, že se o ní vůbec přestalo psát a koncepce Aleny Gajanové o malém středoevropském státu ji v podstatě ignorovala.

Možnosti dalšího bádání tak rozhodně nejsou vyčerpány a předkládaný vývojový přehled, založený především na publikovaných textech, je nutné doplnit archivním průzkumem, který jistě mnohé závěry přinejmenším poupraví.

Velké téma v sobě ukrývá rozšiřování pramenné základny a zpřístupňování klíčových archiválií ke studiu. Za průzkum by tak stála úloha Politického archivu Kanceláře presidenta republiky a Jana Pachty v úvodních fázích interpretační revise i úloha, fungování a přístupnost Archivu Ministerstva zahraničních věcí, bez něhož by se nové práce o Mnichovu od poloviny 50. let nemohly obejít. Nejen z hlediska statistického by jistě nové poznatky přineslo bádání v archivních registraturách, ať už by šlo o přehled zpřístupňování páteřních fondů, skladby badatelských témat a četnosti badatelských návštěv.

Nezpochybnitelný význam bude mít sledování otázky vývoje historického obrazu ve stanoviscích orgánů KSČ – zejména pokud jde o organisaci počáteční fáze protimasarykovské a protibenešovské kampaně, která zatím uniká širší pozornosti, např. okolnosti přijetí květnového usnesení o učebnicích v r. 1951. Podnětným by byl jistě i výzkum role vrcholných stranických orgánů při přípravě vzpomínkových akcí k mnichovským výročím a jejich ideové náplně.

Mnoho může slibovat výzkum v archivních fondech institucí, které se zapojovaly do výzkumu Mnichova – tzn. Historický ústav ČSAV, Ústav pro mezinárodní politiku a ekonomii, Ústav dějin KSČ, Vojenský historický ústav i Filosoficko-historická fakulta Karlovy university. Studium vnitřních vztahů v těchto institucích, kdy na jednom pracovišti působili historikové různých názorů a založení, může osvětlit mnohé, co se později projevilo veřejně.

Po zpracování příslušných fondů Národního filmového archivu bude určitě přínosné pokračovat ve sledování úsilí o zfilmování mnichovských látek.

Přehled vývoje thesí a rekvisit mnichovského výkladu nabízí rovněž využití při výzkumu represí 50. let, kdy se řada z nich dostala i do rozsudků.

Seznam pramenů a literatury

Archivní prameny

Archiv bezpečnostních složek
Hlavní správa tiskového dohledu
Svazky kontrarozvědného rozpracování – Centrála

Archiv Ministerstva zahraničních věcí
Telegramy došlé
Telegramy odeslané

Archiv Národního muzea
Král Václav

Literární archiv Památníku národního písemnictví
Majerová Marie
Mareš Jan

Národní archiv
Státní tajemník u říšského protektora v Čechách a na Moravě, Praha (ÚŘP-ST)

Národní filmový archiv
Československý státní film (nezpracováno – podle stavu z jara 2014)
Filmová rada
Sbírka výrobních listů

Státní okresní archiv Písek
SOkA Písek, registratura

Российский государственный архив социально-политической истории
фонд 495, опись 2: Президиум Исполкома Коминтерна
фонд 558, опись 11: Документы И. В. Сталина и присланные И. В. Сталину

Publikované prameny nememoárové povahy

Čestmír AMORT: *Na pomoc československému lidu. Dokumenty o československo-sovětském přátelství z let 1938–1945.* Nakladatelství Československé akademie věd, Praha 1960.

Akten zur deutschen auswärtigen Politik. Serie D. Band I. Von Neurath zu Ribbentrop (September 1937 – September 1938). Imprimerie Nationale, Baden-Baden 1950.

Akten zur deutschen auswärtigen Politik. Serie D. Band II. Deutschland und die Tschechoslowakei (1937-1938). Imprimerie Nationale, Baden-Baden 1950.

Blue Book on Argentina. Consultation among the American Republics with respect to the Argentine Situation. Memorandum of the United States Government, Washington, D. C., February 1946. Greenberg Publisher, New York 1946.

Edvard BENEŠ: *Dopisy bratru Vojtovi 1938–1944.* K vydání připravila Věra Olivová. Společnost Edvarda Beneše – EVA-Milan Nevole, Praha 1998.

Edvard BENEŠ: *Šest let exilu a druhé světové války. Řeči, projevy a dokumenty z r. 1938–45.* Orbis – Družstevní práce, Praha 1946.

Edvard BENEŠ: *Úvahy o slovanství. Hlavní problémy slovanské politiky.* Čin, Praha 1947.

Edvard BENEŠ: *Úvahy o slovanství. Hlavní problémy slovanské politiky.* Lincolns-Prager Publishers Limited, Londýn [1944].

Fritz BERBER: *Tvár pod maskou. Európska politika 1933–1938 v zrkadle pražských aktov.* Z nemčiny preložil Jozef Petro. Čas, Bratislava 1942.

Gustav BAREŠ – Oldřich JANEČEK – I. STRNADOVÁ: *Depeše mezi Prahou a Moskvou 1939–1941*. Příspěvky k dějinám KSČ, 1967, roč. VII, č. 3, s. 375–433.

Rudolf BECHYNĚ: *Pero mi zůstalo 1938–1945*. Dělnické nakladatelství, Praha 1948.

Valerián BYSTRICKÝ: *Dokumenty o postoji Eduarda Beneša k česko-slovenským vzťahom koncom tridsiatych a začiatkom štyridsiatych rokov.* Historický časopis, roč. 43, č. 2/1995, s. 317–327.

Vojta BENEŠ: *Bojovali jsme za svobodu. I. díl.* Knihovna Národního osvobození, svazek 186. Pokrok, Praha 1947.

Cesta ke Květnu. Vznik lidové demokracie v Československu. 1. svazek. Uspořádali Miloš Klimeš – Petr Lesjuk – Irena Malá – Vilém Prečan. Nakladatelství Československé akademie věd, Praha 1965.

Congressional Record. Proceedings and Debates of the 77th Congress. Second Session. Appendix. Volume 88 – Part 10. July 27, 1942, to December 16, 1942 (Pages A2955 to A4454). United States Government Printing Office, Washington 1942.

Correspondence Respecting Czechoslovakia. September 1938. His Majesty's Stationery Office, Londýn 1938.

Černá kniha kapitalistického hospodaření před únorem 1948. Sbírka dokumentů. Ministerstvo informací ve spolupráci se všemi hospodářskými ministerstvy a jinými vrcholnými hospodářskými institucemi, Praha 1948.

Československé vztahy v diplomatických jednáních 1939–1945. Dokumenty. Díl 1. Březen 1939 – červen 1943. Editoři Jan Němeček, Helena Nováčková, Ivan Šťovíček, Miroslav Tejchman. Státní ústřední archiv v Praze, Praha 1998.

Československé vztahy v diplomatických jednáních 1939–1945. Dokumenty. Díl 2. Červenec 1943 – březen 1945. Editoři Jan Němeček, Helena Nováčková, Ivan Šťovíček, Miroslav Tejchman. Státní ústřední archiv v Praze, Praha 1999.

Československo a Norimberský proces. Hlavní dokumenty norimberského procesu o zločinech nacistů proti Československu. Ministerstvo informací, Praha 1946.

Český národ soudí K. H. Franka. Ministerstvo informací, Praha 1947.

Das nationalsozialistische Deutschland und die Sowjetunion 1939-1941. Akten aus dem Archiv des Deutschen Auswärtigen Amts. Deutsche Ausgabe von Dr. Eber Malcolm Carroll und Dr. Fritz Theodor Epstein. Department of State, Washington 1948.

Deutschland-England 1933-1939. Die Dokumente des deutschen Friedenswillens. Herausgegeben von Friedrich Berber. Essener Verlagsanstalt, Essen 1940, [3]1942, [4]1943.

Die Beziehungen zwischen Deutschland und der Sowjetunion 1939–1941. Dokumente des Auswärtigen Amtes. Herausgegeben von Alfred Seidl. H. Laupp, Tübingen 1949.

Documents diplomatiques 1938–1939. Pièces relatives aux événements et aux négociations qui ont précédé l'ouverture des hostilités entre l'Allemagne d'une part, la Pologne, la Grande-Bretagne et la France d'autre part. Ministère des affaires étrangères – Imprimerie nationale, Paříž 1939.

Documents diplomatiques français 1932–1939. 2e série (1936–1939). Tome XI (3 septembre – 2 octobre 1938). Imprimerie nationale, Paříž 1977.

Documents on British Foreign Policy 1919–1939. Third Series. Volume I. 1938. Edited by E. L. Woodward and Rohan Butler. His Majesty's Stationery Office, Londýn 1949.

Documents on British Foreign Policy 1919–1939. Third Series. Volume II. 1938. Edited by E. L. Woodward and Rohan Butler. Assisted by Margaret Lambert. His Majesty's Stationery Office, Londýn 1949.

Documents on British Foreign Policy 1919–1939. Third Series. Volume VI. 1939. Edited by Rohan Butler. Assisted by Anne Orde. His Majesty's Stationery Office, Londýn 1953.

Documents on German Foreign Policy 1918–1945. From the Archives of the German Foreign Ministry. Series D: Volume I. From Neurath to Ribbentrop (September 1937–September 1938). United States Government Printing Office, Washington 1949 – His Majesty's Stationery Office, Londýn 1949.

Documents on German Foreign Policy 1918–1945. From the Archives of the German Foreign Ministry. Series D: Volume II. Germany and Czechoslovakia (1937–1938). United States Government Printing Office, Washington 1949 – His Majesty's Stationery Office, Londýn 1950.

Dokumenty československé zahraniční politiky. A/20/2. Československá zahraniční politika v roce 1938. Svazek II. (1. červenec – 5. říjen 1938). K vydání připravil Jindřich Dejmek ve spolupráci s Janem Němečkem, Helenou Nováčkovou a Ivanem Šťovíčkem. Ústav mezinárodních vztahů, Praha 2001.

Dokumenty k historii mnichovského diktátu 1937–1939. Federální ministerstvo zahraničních věcí ČSSR a Ministerstvo zahraničních věcí SSSR – Svoboda, Praha 1979.

Dokumenty k předvečeru druhé světové války. Svazek I. Listopad 1937–prosinec 1938. Orbis, Praha 1948. *Svazek II. Dirksenův archiv 1938–39*. Orbis, Praha 1949.

Dokumenty moderní doby. Svoboda, Praha 1978.

Dokumenty o protisovětských piklech československé reakce. Z archivního materiálu o kontrarevoluční činnosti Masaryka a Beneše v letech 1917–1924. Připravili František Nečásek a Jan Pachta. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1954.

Dokumenty z historie československé politiky 1939–1943. Acta Occupationis Bohemiae & Moraviae. Svazek I. Vztahy mezinárodní diplomacie k politice československé emigrace na západě. K vydání připravily Libuše Otáhalová a Milada Červinková. Academia, Praha 1966.

Joseph E. DAVIES: *Mission to Moscow. A record of confidential dispatches to the State Department, official and personal correspondence, current diary and journal entries, including notes and comment up to October, 1941*. Simon and Schuster, New York 1941.

Ivan DÉRER: *Antifierlinger III. Mníchov 1938*. Communio Minerva – Faber, Bratislava 2017.

Prokop DRTINA: *Právem republiky…* Politická knihovna „Čechoslováka", Londýn 1942, s. 8.

Dokumenty o protilidové a protinárodní politice T. G. Masaryka. Redigovali František Nečásek, Jan Pachta, Eva Raisová. Knihovna dokumentů o předmnichovské kapitalistické republice, svazek I. Orbis, Praha 1953.

Edvard Beneš, Němci a Německo. Edice dokumentů. Svazek III/1. 1936–1937. Připravili Vojtěch Kessler, Michal Pehr a Richard Vašek. Masarykův ústav a Archiv AV ČR, Praha 2015.

Europäische Politik 1933-1938 im Spiegel der Prager Akten. Herausgegeben von Fritz Berber. Essener Verlagsanstalt, Essen 1941, [2]1942, [3]1942.

Falšovatelia dejín. Dokumenty, ktoré odhaľujú spoluprácu západných mocností s hitlerovským Nemeckom. Pravda, Bratislava 1948.

Foreign Relations of the United States. Diplomatic Papers 1938 (In Five Volumes). Volume I. General. United States Government Printing Office, Washington 1955.

Foreign Relations of the United States. Diplomatic Papers 1938 (In Five Volumes). Volume II. The British Commonwealth, Europe, Near East and Africa. United States Government Printing Office, Washington 1955.

Foreign Relations of the United States. Diplomatic Papers 1938 (In Five Volumes). Volume III. The Far East. United States Government Printing Office, Washington 1954.

Foreign Relations of the United States. Diplomatic Papers 1938 (In Five Volumes). Volume IV. The Far East. United States Government Printing Office, Washington 1955.

Foreign Relations of the United States. Diplomatic Papers 1938 (In Five Volumes). Volume V. The American Republics. United States Government Printing Office, Washington 1956.

Foreign Relations of the United States. 1946. Volume V. The British of Commonwealth, Western and Central Europe. United States Government Printing Office, Washington 1969.

Foreign Relations of the United States 1947. Volume III. The British Commonwealth, Europe. United States Government Printing Office, Washington 1972.

Foreign Relations of the United States. 1948. Volume III. The British Commonwealth; Europe. United States Government Printing Office, Washington 1972.

Foreign Relations of the United States. 1948. Volume IV. Eastern Europe, The Soviet Union. United States Government Printing Office, Washington 1974.

Foreign Relations of the United States. 1949. Volume V. Eastern Europe, The Soviet Union. United States Government Printing Office, Washington 1976.

Formování československého zahraničního odboje v letech 1938–1939 ve světle svědectví Jana Opočenského. Kritické vydání připravil Milan Hauner ve spolupráci s Markem Ďurčanským, Václavem Podaným a Michalem Šulcem. Archiv Akademie věd České republiky – Arenga, Praha 2000.

Julius FUČÍK: *Deník mnichovské předehry*. Tvorba, roč XVII. č. 36/1948, 6. 9. 1948, s. 705–707.

Julius FUČÍK: *Pokolení před Petrem. Stati, články a pozůstalost z let 1938–1942*. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1958, s. 5–16.

Julius FUČÍK: *Reportáž, psaná na oprátce. První úplné, kritické a komentované vydání*. Připravil František Janáček a kol. Torst, Praha 1995, s. 126, 316, 342.

Further Documents Respecting Czechoslovakia, Including the Agreement Concluded at Munich on September 29, 1938. His Majesty's Stationery Office, Londýn 1938.

Klement GOTTWALD: *1949–1950. Sborník statí a projevů.* Svoboda, Praha 1951, s. 194–205.

Klement GOTTWALD: *Kupředu, zpátky ni krok!* Orbis, Praha 1948.

Klement GOTTWALD: *O československé zahraniční politice.* Uspořádali František Nečásek a Miroslav Paťava. Svoboda, Praha [3]1950.

Klement GOTTWALD: *Spisy I. 1925–1929.* Redakce Ústav dějin KSČ. Svoboda, Praha 1950.

Klement GOTTWALD: *Spisy XI. Únor 1943 – květen 1945.* Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1955.

Klement GOTTWALD: *Spisy XII. 1945–1946.* Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1955.

Klement GOTTWALD: *Vybrané spisy. Svazek 2. 1939–1953.* Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1955.

Handlingar rörande Sveriges politik under andra världskriget. Förspelet till det tyska angreppet på Danmark och Norge den 9. april 1940. Kungliga Utrikesdepartementet, Stockholm 1947.

Jiří HENDRYCH: *Směleji vpřed k socialistické kinematografii. Referát na 1. celostátní konferenci čs. filmových tvůrčích pracovníků dne 22. X. 1950 v Praze.* Tvorba, roč. XIX, č. 45/1950, 8. 11. 1950, s. 1073–1074.

Jiří HENDRYCH: *Směleji vpřed k socialistické kinematografii. Dokončení referátu na celostátní poradě tvůrčích pracovníků Čs. filmu.* Tvorba, roč. XIX, č. 46/1950, 15. 11. 1950, s. 1096–1097.

Jiří HENDRYCH: *Za ideovou důslednost v našem filmu.* Tvorba, roč. XX, č. 19/1951, 10. 5. 1951, s. 449–451.

David HUBENÝ – Helena NOVÁČKOVÁ – Ivan ŠŤOVÍČEK: *Hubert Ripka: Záznamy o rozhovorech s Edvardem Benešem 1939–1944.* Sborník archivních prací, č. 2/2012, s. 409–490.

Chtěli jsme bojovat. Dokumenty o boji KSČ a lidu na obranu Československa 2. Sestavili Míla Lvová a Josef Novotný. Nakladatelství politické literatury, Praha 1963.

Journal officiel de la République française. Débats parlementaires. Chambre des députés, 4. 10. 1938.

V. JINDRA [Jindřich VESELÝ]: *Rudolf Beran. Dokumenty zrady.* Svoboda, Praha 1946.

Douglas M. KELLEY: *Muži kolem Hitlera. (22 Cells in Nuremberg)* Přeložil Václav Straka. Aventinum, Praha 1948.

K padesátinám soudruha Gottwalda 1896–1946. Sborník statí a vzpomínek. Redigovali Gustav Bareš, Lumír Čivrný a František Nečásek. Svoboda, Praha 1946.

Václav KOPECKÝ: *ČSR a KSČ. Pamětní výpisy k historii Československé republiky a k boji KSČ za socialistické Československo.* Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1960.

Václav KOPECKÝ: *30 let KSČ. Vzpomínky na založení KSČ a hlavní události jejího vývoje.* Svoboda, Praha 1951.

Kamil KROFTA: *Z dob naší první republiky.* Jan Laichter, Praha 1939.

La vérité sur les Rapports Germano-Soviétiques de 1939 à 1941. Éditions France-Empire, Paříž 1948.

V. I. LENIN: *Spisy. Svazek 1. 1893–1894.* Svoboda, Praha 1951.

V. I. LENIN: *Spisy. Svazek 31. Duben–prosinec 1920.* Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1954.

Les événements survenus en France de 1933 à 1945. Témoignages et documents recueillis par la commission d'enquête parlementaire. Presses universitaires de France, Paříž 1947–1951.

Irena MALÁ – Marianna PONOCNÁ: *Zahraniční úřad Berlín. Inventární soupis.* Státní ústřední archiv, Praha 1959, s. 7.

Marxisticko-leninskou ideovostí a stranickostí proti kosmopolitismu a objektivismu ve vědě. Sborník dokumentů 1. ideologické konference vysokoškolských vědeckých pracovníků v Brně 27. února – 1. března 1952. Naše vojsko, Praha 1952.

Mnichov v dokumentech I. Zrada západních mocností na Československu. Připravil Ústav pro mezinárodní politiku a ekonomii za redakce dr. Vladimíra Sojáka. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1958.

Mnichov v dokumentech II. Zrada české a slovenské buržoasie na československém lidu. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1958.

Mnichov. Vzpomínková kronika. Připravily Věra Holá a Míla Lvová. Svoboda, Praha 1969.

Nazi Conspiracy and Aggression. Volume V. Office of United States Chief of Counsel For Prosecution of Axis Criminality. United States Government Printing Office, Washington 1946.

Nazi-Soviet Relations 1939–1941. Documents from the Archives of The German Foreign Office. Edited by Raymond James Sontag and James Stuart Beddie. Department of State, Washington 1948.

Zdeněk NEJEDLÝ: *Nedělní epištoly III. Rok 1948.* Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1954.

Zdeněk NEJEDLÝ: *Za kulturu lidovou a národní.* Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1953.

Na obranu republiky proti fašismu a válce. Sborník dokumentů k dějinám KSČ v letech 1934–1938 a k VI., VII. a VIII. svazku Spisů Klementa Gottwalda. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1955.

Jan NĚMEČEK – Helena NOVÁČKOVÁ – Ivan ŠŤOVÍČEK: *Edvard Beneš v USA v roce 1943. Dokumenty.* SAP, roč. XLIX, č. 2/1999, 469–565.

Neue Dokumente zur Geschichte des Münchener Abkommens. Orbis, Praha 1958.

New Documents of the History of Munich. Orbis, Praha 1958.

Nouveaux documents pour servir à l'histoire de Munich. Orbis, Praha 1958.

Nové dokumenty k historii Mnichova. Ministerstvo zahraničních věcí ČSR – Ministerstvo zahraničních věcí SSSR – Orbis, Praha 1958.

Nové dokumenty k histórii Mníchova. Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry, Bratislava 1958.

Amelie POSSE-BRÁZDOVÁ: *Tajné dopisy z Prahy 1948*. K vydání připravila Věra Olivová. Knižnice Společnosti Edvarda Beneše, sv. 6. Společnost Edvarda Beneše, Praha 1994.

Padělatelé dějin. Historický dokumentární přehled. Vydala Sovětská informační kancelář. Knihovna aktualit Světových rozhledů. Svazek 6. Praha 1948.

Padělatelé dějin. Historický dokumentární přehled. Překlad Dana Starnovská s použitím překladu I. českého vydání. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1953.

Pakty Stalina s Hitlerem. Uspořádal a přeložil Toman Brod. Naše vojsko – Česká expedice, Praha 1990.

Karel Břetislav PALKOVSKÝ: *Londýnské epištoly. Stati a úvahy.* Václav Petr, Praha 1946.

Peace and War. United States Foreign Policy 1931–1941. United States of America. Department of State. United States Government Printing Office, Washington 1943.

Theodor PROCHÁZKA: *V předvečer války. Z anglických a francouzských dokumentů.* Melantrich, Praha 1945.

Protifašistický a národně osvobozenecký boj českého a slovenského lidu 1938–1945. Edice dokumentů. Hlavní řada. I. díl: Mnichov a březnová tragédie. Období od 1. ledna 1938 do 15. března 1939. 3. svazek: Po Mnichovu. Období od 1. října 1938 do 15. března 1939. 3. sešit: Období od 1. prosince 1938 do 8. února 1939. K vydání připravili L. Kubátová, I. Malá, J. Soukup a J. Vrbata. Státní ústřední archiv, Praha 1987.

Proces s protisovětským pravičácko-trockistickým blokem roku 1938. Svoboda, Praha [2]1951.

Proces s vedením protistátního spikleneckého centra v čele s Rudolfem Slánským. Ministerstvo spravedlnosti, Praha 1953.

Proces s vedením záškodnického spiknutí proti republice. Horáková a společníci. Ministerstvo spravedlnosti, Praha 1950.

Protokol IX. řádného sjezdu Komunistické strany Československa v Praze 25. – 29. května 1949. ÚV KSČ, Praha 1949.

Hermann RAUSCHNING: *Mluvil jsem s Hitlerem.* Přeložil Petr Bláha [Valter Feldstein]. Knihovna Politika, svazek 2. Nová Osvěta, Praha 1946.

Rudolf SLÁNSKÝ: *Za vítězství socialismu. Stati a projevy II. 1945–1951.* Svoboda, Praha 1951.

J. V. STALIN: *O dialektickém a historickém materialismu.* Svoboda, Praha 1945.

J. V. STALIN: *Otázky leninismu.* Svoboda, Praha 1952.

J. V. STALIN: *Spisy. Svazek 6. 1924.* Svoboda, Praha 1951.

S projevem nejhlubší úcty. Dopisy, zprávy a depeše Huberta Ripky Edvardu Benešovi (1922–1948). Editoři Ivan Šťovíček – David Hubený. Národní archiv – Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, Praha 2018.

Sněm budovatelů. Protokol VIII. řádného sjezdu Komunistické strany Československa ve dnech 28.–31. března 1946. Sekretariát Ústředního výboru KSČ, Praha 1946.

Speeches on Foreign Policy by Viscount Halifax K. G., D. C. L. Edited by H. H. E. Craster. Oxford University Press, Londýn – New York – Toronto 1940.

Ivan ŠŤOVÍČEK a kolektiv: *Edvard Beneš (1884–1948). Písemná pozůstalost.* Masarykův ústav a Archiv AV ČR, Praha 2013.

Zdeněk ŠAMBERGER – Václav PLETKA – Ivo HOLL – Jaroslav LAMEŠ: *Celostátní výstava archivních dokumentů. Od hrdinné minulosti k vítězství socialismu. Praha-Hrad. Květen–srpen 1958. Katalog celostátní výstavy archivních dokumentů.* Archivní správa Ministerstva vnitra, Praha 1958.

Eduard TÁBORSKÝ: *Pravda zvítězila. Deník druhého zahraničního odboje.* Družstevní práce, Praha 1947.

The Papers of General Lucius D. Clay. Germany 1945–1949. Volume one. Edited by Jean Edward Smith. Indiana University Press, Bloomington – London 1974.

The Spanish Government and the Axis. Official German Documents. United States of America. Department of State. March 1946. United States Government Printing Office, Washington 1946.

Titova klika ve službách imperialistů. Sborník statí a článků. Knižnice Světových rozhledů, svazek 4. Svoboda, Praha 1950.

Trial of the Major war Criminals before the International Military Tribunal. Nuremberg, 14 November 1945 – 1 October 1946. Volume I–XLII. Nuremberg 1947–1949.

Rudolf URBAN: *Tajné fondy III. sekce. Z archivů Ministerstva zahraničí Republiky česko-slovenské.* Orbis, Praha 1943.

Usnesení předsednictva Ústředního výboru Komunistické strany Československa o učebnicích pro národní a střední školy. Kulturní a propagační oddělení sekretariátu ÚV KSČ, Praha 1951.

Úkoly sovětských historiků v oblasti nových a nejnovějších dějin. Překlad D. Cinková. Sovětská věda-Historie, č. 1–2/1950–1951, září–prosinec 1950, s. 33–46.

Sumner WELLES: *Roosevelt zachraňuje mír. Paměti amerického diplomata.* Přeložil Evžen Klinger. Knihovna Tvář století, svazek 10. Práce, Praha 1947.

Z denních zpráv Hlavní správy tiskového dohledu 1957–1967. 1. část. K vydání připravili Karel Kaplan a Jana Váchová. Studijní materiály výzkumného projektu Československo 1945–1967, sv. 5. ÚSD AV ČR, Praha 1995.

Zápisy ze schůzí československé vlády v Londýně III.1 (leden–červen 1943). Editoři Jan Němeček, Ivan Šťovíček, Helena Nováčková, Jan Kuklík, Jan Bílek. Právnická fakulta Univerzity Karlovy – Historický ústav Akademie věd ČR – Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, Praha 2012.

Zasedání Ústředního výboru Komunistické strany Československa ve dnech 21. – 24. února 1951 na Hradě pražském. ÚV KSČ, Praha 1951.

21-ая годовщина Октябрьской революции. Доклад тов. Молотова на торжественном заседании Московского совета 6-го ноября 1938 г. Исторический журнал, № 11/1938, s. 12–22.

XVII съезд Всесоюзной коммунистической партии (б). 26 января – 10 февраля 1934 г. Стенографический отчет. Партиздат, Moskva 1934.

XVIII съезд Всесоюзной коммунистической партии (б). 10–21 марта 1939 г. Стенографический отчет. Государственное издательство политической литературы, Moskva 1939.

Академия наук в решениях Политбюро ЦК РКП(б)-ВКП(б)-КПСС 1922–1991. Том I. Академия наук в решениях Политбюро ЦК РКП(б)-ВКП(б) 1922–1952. Составитель В. Д. Есаков. РОССПЭН, Moskva 2000.

Академия наук в решениях Политбюро ЦК РКП(б)-ВКП(б)-КПСС 1922–1991. Том II. Академия наук в решениях ЦК КПСС: Бюро Президиума, Президиум, Секретариат ЦК КПСС 1952–1958. Составители В. Ю. Афиани, В. Д. Есаков. РОССПЭН, Moskva 2010.

Внеочередная четвертая сессия Верховного Совета СССР. 28 августа – 1 сентября 1939 г. Стенографический отчет. Государственное издательство политической литературы, Moskva 1939.

Внешняя политика Советского Союза. 1948 год. Документы и материалы. Часть I. Январь–июнь 1948 года. Государственное издательство политической литературы, Moskva 1951.

Год кризиса 1938–1939. Том I. 29 сентября 1938 г. – 31 мая 1939 г. Документы и материалы. Издательство политической литературы, Moskva 1990.

Государственный антисемитизм в СССР. От начала до кульминации, 1938–1953. Составитель Г. В. Костырченко. Международный фонд «Демократия» – Издательство «Материк», Moskva 2005.

Документы внешней политики СССР. Том двадцать первый. 1 января – 31 декабря 1938 г. Издательство политической литературы, Moskva 1977.

Документы и материалы кануна второй мировой войны. Том I. Ноябрь 1937–1938 гг. Из Архива Министерства Иностранных Дел Германии. Государственное издательство политической литературы, Moskva 1948.

Документы и материалы кануна второй мировой войны. Том II. Архив Дирксена (1938–1939 гг.). Государственное издательство политической литературы, Moskva 1948.

Документы из архива МИД Германии 1937–1938 годов. Издательство «Юрайт», Moskva 2020.

Документы Министерства иностранных дел Германии. – Выпуск I. Германская политика в Венгрии (1937–1942 гг.) – Выпуск II. Германская политика в Турции (1941–1943 гг.) – Выпуск III. Германская политика в Испании (1936–1943 гг.). Государственное издательство политической литературы, Moskva 1946.

Задачи советских историков в области новой и новейшей истории. Вопросы истории, №3/1949, s. 3-13.

Информационное совещание представителей некоторых компартий в Польше в конце сентября 1947 года. ОГИЗ – Госполитиздат, Moskva 1948.

А. В. КОРОТКОВ – А. Д. ЧЕРНЕВ – А. А. ЧЕРНОБАЕВ: *На приёме у Сталина. Тетради (журналы) записей лиц, принятых И. В. Сталиным (1924–1953 гг.)*. Новый хронограф, Moskva 2008.

А. В. КОРОТКОВ – А. Д. ЧЕРНЕВ – А. А. ЧЕРНОБАЕВ: *Посетители кремлевского кабинета И. В. Сталина. Журналы (тетради) записи лиц, принятых первым генсеком. 1924–1953 гг.* Исторический архив № 5–6/1995, s. 4–64.

В. И. ЛЕНИН: *Полное собрание сочинений. Том 41. Май–ноябрь 1920*. Издательство политической литературы, Moskva 1981.

В. И. ЛЕНИН: *Сочинения. Издание второе, исправленное и дополненное. Том I. 1893–1896*. Государственное издательство, Leningrad 1926.

В. И. ЛЕНИН: *Сочинения. Издание второе, исправленное и дополненное. Том XXV. 1920*. Государственное социально-экономическое издательство, Moskva – Leningrad 1932.

Новые документы из истории Мюнхена. Министерство иностранных дел СССР – Министерство иностранных дел ЧСР – Государственное издательство политической литературы, Moskva 1958.

О задачах советских историков в борьбе с проявлениями буржуазной идеологии. Вопросы истории, № 2/1949, s. 3–13.

Против объективизма в исторической науке. Вопросы истории, № 12/1948, s. 3–12.

Совещания Коминформа. 1947, 1948, 1949. Документы и материалы. РОССПЭН, Moskva 1998.

СССР и Нюрнбергский процесс. Неизвестные и малоизвестные страницы истории. Научный редактор и составитель Н. С. Лебедева. Международный фонд «Демократия», Moskva 2012.

Сталин и космополитизм. Документы Агитпропа ЦК КПСС 1945–1953. Составители: Д. Г. Наджафов, З. С. Белоусова. Международный фонд «Демократия», Moskva 2005.

Фальсификаторы истории. (Историческая справка.) ОГИЗ – Госполитиздат, Moskva 1948.

Чёрная книга о злодейском повсеместном убийстве евреев немецко-фашистскими захватчиками во временно оккупированных районах Советского Союза и в лагерях Польши во время войны 1941–1945 гг. Под редакцией Василия Гроссмана, Ильи Эренбурга. Издательство АСТ – CORPUS, Moskva 2015.

Memoárové práce

T. M. AKSELOVÁ: *Protektorátní deník*. Tribuna, č. 1 až 4/1972, s. 18. Přeložil Jiří Sedláček.

František BAUER: *Život proti zkáze. Torzo Pamětí novináře 1925–1945*. K vydání připravil Martin Kučera. Národní archiv, Praha 2020, s. 116–150.

Edvard BENEŠ: *Mnichovské dny.* Doklady a rozpravy, rok 1955, svazek 22–23. Ústav dr. Edvarda Beneše pro politické a sociální studium, Londýn 1955.

Edvard BENEŠ: *Mnichovské dny.* Svoboda, Praha 1968.

Edvard BENEŠ: *Paměti I. Mnichovské dny.* Editor Milan Hauner. Academia, Praha 2007, s. 37 a n.

Edvard BENEŠ: *Paměti. Část II. Od Mnichova k nové válce a k novému vítězství. Svazek 1*. Orbis Praha [1]1947, s. 200 a 227.

Karel BERÁNEK: *Jak jsem šéfoval studovně Ústředního archivu Ministerstva vnitra (pozdějšího Státního ústředního archivu v Praze)*. Sborník archivních prací, č. 2/1998, s. 219–225.

Georges BONNET: *Défense de la Paix. De Washington au Quai d'Orsay.* Les éditions du Cheval ailé, Ženeva 1946.

Anabella BUCAROVÁ: *Pravda o amerických diplomatech.* Mladá fronta, Praha 1949. Přeložil Zdeněk Noháč.

Bořivoj ČELOVSKÝ: *Šel jsem svou cestou.* Vade mecum, Opava 1996.

Joseph E. DAVIES: *Poslání do Moskvy.* Z války a revoluce – nová řada, svazek 1. Melantrich, Praha 1947, s. 267–268.

Jan DOBEŠ – Vít SMETANA: *Na prvním místě je život sám a povinnost vůči blízkému.* Dějiny a současnost, roč. XXIV, č. 5/2002, s. 51–56.

Vojtěch DOLEJŠÍ: *Noviny a novináři.* Nakladatelství politické literatury, Praha 1963.

Jan DRDA: *Zvoní, zvoní zrady zvon, čí ruce ho rozhoupaly? Několik vzpomínek a poznámek k Mnichovu I. – IV.* Literární noviny, 20. 9. 1958, s. 8–9; 27. 9. 1958, s. 7; 4. 10. 1958, s. 7; 11. 10. 1958, s. 7.

Ladislav Karel FEIERABEND: *Politické vzpomínky III.* Atlantis, Brno 1996, s. 323.

Zdeněk FIERLINGER: *Ve službách ČSR. Paměti z druhého zahraničního odboje. Díl první.* Dělnické nakladatelství, Praha 1947.

Zdeněk FIERLINGER: *Ve službách ČSR. Paměti z druhého odboje. Díl první.* Svoboda, Praha [3]1951.

André FRANÇOIS-PONCET: *Berlín 1931–1938. Vzpomínky diplomata.* Přeložil Václav Čep. Universum, Praha 1947.

Hans Bernd GISEVIUS: *Až k hořkému konci. Díl I. Od požáru říšského sněmu k Fritschově krisi.* Autorisovaný překlad pořídil Karel Kraus. Dělnické nakladatelství, Praha 1947. *Díl II. Od mnichovské dohody k 20. červenci 1944.* Dělnické nakladatelství, Praha 1948.

Jiří HÁJEK: *Paměti.* Ústav mezinárodních vztahů, Praha 1997.

Neville HENDERSON: *Failure of a Mission. Berlin 1937–1939.* G. P. Putnam's Sons, New York 1940.

Josef HIRŠAL – Bohumila GRÖGEROVÁ: *Let let 2. Pokus o rekapitulaci 1960–1965.* Mladá fronta, Praha 1994.

Cordell HULL: *The Memoirs of Cordell Hull. In Two Volumes. Volume I.* The Macmillan Company, New York 1948.

Vladimír JETEL: *Hnědé temno. První díl.* Kvasnička a Hampl, Praha 1946.

František JEŽEK: *Mnichovská krize. Memoárové poznámky na okraj tragických dnů utrpení a hanby.* Edice EGO – Paměti – Deníky – Korespondence, svazek 9. Masarykův ústav a Archiv AV ČR – Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2016.

František KAVKA: *Moje* Ohlédnutí *a povaha českého marxistického dějepisectví v letech 1950–1989.* Jihočeský sborník historický, 2003, č. 72. Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, České Budějovice, 2003, s. 99.

Stanislav KOKOŠKA – Jaroslav PAŽOUT – Kateřina PORTMANN: *Téma, které se stále vrací. Rozhovor s profesorem Robertem Kvačkem (nejen) o jeho výzkumu souvislostí mnichovské dohody a jejího dopadu.* Paměť a dějiny, č. 2/2019, s. 54–59.

František KUBKA: *Mezi válkami. Masaryk a Beneš v mých vzpomínkách.* Svoboda, Praha 1969.

Robert KVAČEK: *Nečekané setkání.* In: Historie jako vášeň i poslání. K životnímu jubileu historika Martina Kučery. Masarykův ústav a Archiv AV ČR – Ústav T.G. Masaryka, Praha 2018, s. 165–167.

Jaroslav LAMEŠ: *Jak jsem to viděl…* Sborník archivních prací, roč. XLVIII, č. 2/1998, s. 259–280.

Sir Robert Bruce LOCKHART: *Přichází zúčtování.* Přeložil Jaroslav Kolářík. Edice Století přerodu, svazek 16. Fr. Borový, Praha 1948.

Ivan Michajlovič MAJSKIJ: *Kdo pomáhal Hitlerovi. Ze vzpomínek sovětského velvyslance.* Nakladatelství politické literatury, Praha 1964, s. 169 a n.

Vladislav MOULIS: *Léta mých studií historie (1950–1955).* Soudobé dějiny, č. 3/2004, s. 107–126.

Karel NOVOTNÝ: *První setkání a jiné střípky vzpomínek.* In: Posláním historik. Pocta prof. Robertu Kvačkovi k 80. narozeninám. Nakladatelství Lidové noviny – Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha 2012, s. 79–94.

Josef POLIŠENSKÝ: *Historik v měnícím se světě.* Univerzita Karlova, Praha 2001.

Miloš ŠAFRÁNEK: *Setkání po padesáti letech.* K vydání připravila Milena Vojtková. Torst, Praha 2006.

Zdeněk ŠAMBERGER: *Vzpomínky ke vzniku archivní správy. Počáteční kritika a její překonání.* Sborník archivních prací, roč. XLVIII, č. 2/1998, s. 280–327.

Zdeněk ŠTĚPÁNEK: *Herec. Vzpomínky národního umělce Zdeňka Štěpánka.* Mladá fronta, Praha 1961.

Otakar VÁVRA: *Podivný život režiséra. Obrazy vzpomínek.* Prostor – Agentura PAVP, Praha 1996.

Otakar VÁVRA: *Zamyšlení režiséra*. Panorama, Praha 1982.
Válečné deníky Jana Opočenského. K vydání připravili Jana Čechurová, Jan Kuklík, Jaroslav Čechura a Jan Němeček. Karolinum, Praha 2001.
Otakar VÁVRA: *Podivný život režiséra. Obrazy vzpomínek*. Prostor – Agentura PAVP, Praha 1996.
Otakar VÁVRA: *Zamyšlení režiséra*. Panorama, Praha 1982.
Sumner WELLES: *Roosevelt zachraňuje mír. Paměti amerického diplomata*. Přeložil Evžen Klinger. Knihovna Tvář století, svazek 10. Práce, Praha 1947.
Sumner WELLES: *The Time for Decision*. Hamish Hamilton, Londýn 1944.
Z pamětí Antonína Schenka. In: Mám jen knihy a skripta, cenná práce životní. 70 let Masarykova ústavu. Studie a dokumenty. Masarykův ústav AV ČR, Praha 2002, s. 209–285.
Jiří ŽIVOTA: *Moje působení v Ústředním archivu Ministerstva vnitra a ve Státním ústředním archivu v Praze. Některé vzpomínky z let 1954–1961*. Tamtéž, s. 366–389.
Ефим Аронович БРОДСКИЙ: *История одной диссертации*. In: Отечественная история, № 5/2001, s. 204–206.
Павел Васильевич ВОЛОБУЕВ: *Неопубликованные работы. Воспоминая. Статьи*. Наука, Moskva 2000.
Аполлон Борисович ДАВИДСОН: *В поисках туманного Альбиона… Из воспоминаний о Николае Александровиче Ерофееве (1907–1996)*. Новая и новейшая история, № 5/1997, s. 130–140.
Борис ЕФИМОВ: *Десять десятилетий. О том, что видел, пережил, запомнил*. Издательство «ВАРГИУС», Moskva 2000.
Виктор Левонович ИСРАЭЛЯН: *На фронтах Холодной войны. Записки советского посла*. Издательство «МИР», Moskva 2003.
Как это было… Воспоминания сотрудников Института славяноведения. Институт славяноведения РАН, Moskva 2007.
Людмила Борисовна ЧЁРНАЯ: *Записки обыкновенной говорящей лошади*. Новое литературное обозрение, Moskva 2018.
Иван Михайлович МАИСКИЙ: *Кто помогал Гитлеру. (Из воспоминаний советского посла)*. Издательство Института международных отношений, Moskva 1962.
Исаак Израилевич МИНЦ: *«Из памяти выплыли воспоминания…» Дневниковые записи, путевые заметки, мемуары академика АН СССР И. И. Минца*. Собрание, Moskva 2007.
Александр Моисеевич НЕКРИЧ: *Отрешись от страха. Воспоминания историка*. Overseas Publications Interchange Ltd., Londýn 1979.
Илья ЭРЕНБУРГ: *Люди, годы, жизнь. Воспоминания в трёх томах. Том второй*. Издательство «Советский писатель», Moskva 1990.

Periodický tisk

Cíl 1948
Čas 1948
Československý rozhlas a televize 1958
Československý voják 1952, 1957
Čin 1948
Čtenář 1952
Čtenář 1952
Demokrat 1948
Demokratický týždenník 1948
Department of State Bulletin 1946, 1947, 1948, 1949, 1954, 1955, 1956
Die Weltpresse 1948, 1949
Dnešek 1947–1948
Fakta a cifry pro referenty a agitátory KSČ 1946, 1948
Filmové informace 1950, 1951, 1958
Filmový přehled 1950, 1952, 1958, 1959
Hlas 1948
Hlas revoluce 1948, 1950, 1956, 1958

Jihočech 1946
Kino 1950
Květy 1953, 1954, 1958
Lidová demokracie 1946, 1948
Lidové noviny 1938
Lidové noviny 1948, 1949, 1950, 1951
Literární noviny 1952–1959
Mladá fronta 1948, 1951, 1952
Národná obroda 1948
Národní obroda 1946, 1948
Národní osvobození 1938, 1947, 1948
Národnie noviny 1948
Náš rozhlas 1948, 1951
Náš rozhlas 1951, 1952, 1953
New Times 1948, 1949
Nová doba 1952
Nová mysl 1950, 1954, 1956, 1958
Obrana lidu 1950, 1956, 1958
Obrana lidu, 1948
Obzory 1948
Osobní věstník ministerstva národní obrany 1946–1949
Partyzán 1948
Práca 1948
Práce 1947, 1948
Práce 1950, 1951, 1954, 1956, 1958
Pravda (Bratislava) 1948
Pravda (Plzeň) 1948
Právo lidu 1948
Rovnost 1948, 1953
Rovnost 1953
Rudé právo 1946, 1947, 1948, 1949, 1950, 1951
Rudé právo 1950, 1951, 1952, 1954–1958
Sloboda 1948
Sobota 1938
Sokolské noviny 1949
Sokolské noviny 1949
Sovětská věda-Historie 1950–1951, 1951
Svět práce 1948
Světové rozhledy 1947, 1948, 1949, 1950, 1951
Svobodné noviny 1947, 1948
Svobodné slovo 1948
Svobodný směr 1948
Svobodný zítřek 1947, 1948
The London Gazette (Supplement) 1929, 1938
The Nation 1938, 1948
Tvorba 1945, 1946, 1947, 1948, 1949, 1950, 1951, 1952
Týždeň 1948
Věstník Československého státního filmu 1949, 1950, 1951, 1953
Věstník Československého státního filmu 1950, 1952, 1953
Věstník Židovské obce náboženské v Praze 1950
Vývoj 1946, 1947, 1948
Zpravodajství o krátkometrážních filmech 1958
Большевик 1948, 1949, 1952

Вопросы истории 1945, 1947–1951
Известия Академии наук СССР. Серия истории и философии 1948
Известия Советов депутатов трудящихся СССР 1948
Известия Советов депутатов трудящихся СССР 1948
Культура и жизнь 1948, 1949
Литературная газета 1948
Новое время 1948, 1949, 1950, 1951
Правда 1938, 1948, 1949
Славяне 1948, 1949, 1950, 1951, 1952, 1953, 1956, 1957, 1958

Elektronické zdroje

http://arl.nfa.cz
http://digitalna.kniznica.info
http://dnnt.mzk.cz
http://en.wikipedia.org
http://fr.wikipedia.org
http://kramerius.army.cz
http://kramerius.cbvk.cz
http://ndk.cz
http://old.memo.ru/history/nkvd/kto/biogr/gb426.htm
http://ru.wikipedia.org
http://uc.kr.ua/2020/06/30/nash-chelovek-v-nyurnberge
http://vis.idu.cz
http://web.archive.org/web/20070521092930/http://www.ln.mid.ru/ns-arch.nsf/88ff23e5441b5caa-43256b05004bce11/f8370566e06052d343256b06002fb323?OpenDocument.
http://archive.org
http://www.csds.cz/
http://www.slovnikceskeliteratury.cz/
https://1418museum.ru/heroes/27956142/
https://api.parliament.uk/historic-hansard/index.html
https://iphras.ru/page22924216.htm
https://nuremberg.media/ochevidcy/20210503/161051/Dokument-300-tysyach-slov-dlya-sovetskikh--radioslushateley.html
https://proza.ru/2012/08/16/867 [26. 8. 2019]
https://winstonchurchill.org/the-life-of-churchill/wilderness-years/1935-1939/autumn-1938-age-64/
https://www.ceskyhudebnislovnik.cz/slovnik/index.php
https://www.newspapers.com/
https://www.psp.cz/eknih/

Filmová produkce

Dny zrady – režie: Otakar Vávra; Filmové studio Barrandov 1973.
Malá neznámá země – režie: Eman Kaněra, Jiří Mrázek; Dokumentární film, Praha 1958.
Neporažení – režie: Jiří Sequens; Filmové studio Barrandov 1956.
15. březen – režie Zdeněk Kopáč, Jiří Mrázek; Dokumentární film, Praha 1959.

Universitní práce

Miloš ADAMŮ: *Československý zastupitelský úřad v Moskvě v letech 1945–1948*. Diplomová práce. Univerzita Karlova – Fakulta filozofická – Ústav světových dějin, Praha 2012.
Pavlína KOUROVÁ: *Propagandistické kampaně v Československu v letech 1948–1953*. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta – Katedra dějin a didaktiky dějepisu, Praha 2013.

Věra Adina ŠEFRANÁ: *Česká filmová dramaturgie pod dohledem ideologie 1945-1955. Dizertační práce.* Katedra divadelních, filmových a mediálních studií Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, Olomouc 2012.

Roman ŠPERŇÁK: *Bojovník proti revizionismu. Václav Král v kontextu české marxistické historiografie. Diplomová práce.* Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích – Filozofická fakulta – Historický ústav, České Budějovice 2009.

Hana ŠPUNDOVÁ: *Ctirad Kohoutek a jeho pedagogický přínos. Diplomová práce.* Univerzita Palackého v Olomouci – Filozofická fakulta – Katedra muzikologie, Olomouc 2014.

Jan TESAŘ: *Miroslav Kárný. Studie o vlivu ideologie a politické moci na jedince v letech 1919–1974. Bakalářská práce.* Univerzita Karlova v Praze – Filosofická fakulta – Ústav českých dějin, Praha 2010.

Оксана Николаевна КОСЕНКО: *Советская военная администрация в Германии и немецкие архивы в 1945-1949 гг.* Российский государственный гуманитарный университет. Историко-архивный институт. Факультет архивного дела. Кафедра истории и организации архивного дела, Moskva 2010.

Мария Юрьевна ЛАВРЕНТЬЕВА: *Особенности технологий и методов информационно-психологических войн СССР с Великобританией и США в период 1939–1953 гг.* Российский университет дружбы народов, Moskva 2020.

Literatura

Umělecká

Vojtěch CACH: *Neústupní. Divadelní hry. Paní Kalafová – Duchcovský viadukt – Příběh plukovníka Adamíry.* Československý spisovatel, Praha 1960.

Vladimír HOLAN: *Havraním brkem.* Fr. Borový, Praha 1946.

K. ISAJEV – M. MAKLJARSKIJ: *Tajné poslání.* Filmové příběhy, sv. 26. Svět sovětů, Praha 1950. Přeložil Jaroslav Müller.

Otto JEŽEK: *Hudba života.* Československý spisovatel, Praha 1952.

K poctě zbraň praporu! 21. květen – 21., 23. a 30. září 1938 Berchtesgaden – Godesberg – Mnichov v tvorbě českých a slovenských básníků. Výbor z básní o osudu Československa v roce 1938. Uspořádal Kamill Resler. Václav Petr, Praha 1945.

Marie KRATOCHVÍLOVÁ: *Neskončil náš boj. Básně.* Československý spisovatel, Praha 1951.

František KUBKA: *Mnichov.* Československý spisovatel, Praha 1956.

P. PAVLENKO – M. ČIAURELI: *Pád Berlína.* Filmové příběhy, sv. 7. Svět sovětů, Praha 1950. Přeložil K. Dvořák.

Vladimír PAZOUREK: *Česká trilogie. Díl I. Konec republiky.* Mír, Brno 1948.

Vladimír PAZOUREK: *Ústup z hranice.* Václav Petr, Praha 1946.

Bohumír POLÁCH: *Návrat z jedné války.* Zář, Brno 1947.

Bohumír POLÁCH: *Rozpaky podplukovníka Prokopa.* Mladá fronta 1957

Marie PUJMANOVÁ: *Hra s ohněm.* Knihovna Svobodných novin, roč. 11, svazek 4. Svobodné noviny, Brno 1948.

Marie PUJMANOVÁ: *Hra s ohněm.* Žatva, svazek 68. Fr. Borový, Praha [2]1948.

Marie PUJMANOVÁ: *Hra s ohněm.* Edice Žatva, svazek 68. Československý spisovatel, Praha [8]1950.

Marie PUJMANOVÁ: *Hra s ohněm.* Edice Žatva, svazek 68. Československý spisovatel, Praha [9]1952.

Marie PUJMANOVÁ: *Hra s ohněm.* Dílo Marie Pujmanové, svazek pátý. Československý spisovatel, Praha [10]1953.

Marie PUJMANOVÁ: *Hra s ohněm.* Edičně připravil Ondřej Hausenblas. Edice Knihovna české prózy 1945–1985. Československý spisovatel, Praha [18]1985.

Jean Paul SARTRE: *Cesty k svobodě. Díl II. Odklad.* Přeložila Jaroslava Vobrubová-Koutecká. ELK, Praha 1947.

Upton SINCLAIR: *Presidentův agent.* Přeložila Zdenka Micková. Práce – Lincolns-Prager, Praha – Londýn 1948.

Избранные киносценарии 1949–1950 гг. Госкиноиздат, Moskva 1951.

Ostatní literatura

1948 – rok vzpomínání. Sborník pro školy a osvětové pracovníky. Uspořádali Hynek Stuchlý a Božena Koubková. Komenium, Praha 1948.

30 let ČSR. Fakta a cifry o politice a hospodářství, roč. III, č. 9, 19. 10. 1948. Ústřední sekretariát KSČ, Praha 1948.

Joseph ALSOP – Robert KINTNER: *American White Paper. The Story of American Diplomacy and the Second World War.* Michael Joseph Ltd, Londýn 1940.

ap [Antonín PETŘINA]: *Osudná mise.* Tvorba, roč. XXIII, č. 26/1958, 26. 6. 1958, s. 611.

Václav BABIČKA: *Vznik Státního ústředního archivu.* Archivní časopis, roč. 45, č. 1/1995, s. 10–24.

Gustav BAREŠ: *Dvě výročí (28. říjen 1918 a 30. září 1938).* Příspěvky k dějinám KSČ, č. 5/1958, září 1958, s. 3–12.

Gustav BAREŠ: *Klement Gottwald – muž proti Mnichovu.* Svoboda, Praha 1946, [2]1948.

Gustav BAREŠ: *Proti Mnichovu. Komunistická strana Československa v čele lidové obrany demokracie a republiky proti fašismu.* Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1958.

K. BARTOŠEK – J. KUČERA – J. MUŠKA: *Američtí imperialisté – iniciátoři mnichovské zrady. (Západní imperialisté – úhlavní nepřátelé našich národů – II.)* Tvorba, roč. XX, č. 42/1951, 18. 10. 1951, s. 1006–1008.

K. BARTOŠEK – J. KUČERA – J. MUŠKA: *Západní imperialisté – úhlavní nepřátelé našich národů.* Tvorba, roč. XX, č. 41/1951, 11. 10. 1951, s. 980–982.

Karel BARTOŠEK – Karel PICHLÍK: *Hanebná role amerických okupantů v západních Čechách v roce 1945.* Svoboda, Praha 1951.

Josef BARTOVSKÝ: *Cesta až na dno zrady. Rub historie druhého zahraničního odboje.* Naše vojsko, Praha 1949.

Jean BAUMIER: *Od Hitlera k Trumanovi.* Přeložil dr Václav Jílek. Edice Dějiny zítřka, svazek 10. Mír, Praha 1951.

Rudolf BECKMANN: *Hitlerova válka proti Československu ve světle mezinárodního práva.* Orbis, Praha 1948.

Rudolf BECKMANN: *K diplomatickému pozadí Mnichova. Kapitoly o britské mnichovské politice.* Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1954.

Josef BELDA – Miroslav BOUČEK – Zdeněk DEYL – Miloslav KLIMEŠ: *Na rozhraní dvou epoch.* Svoboda, Praha 1968.

Max BELOFF: *Munich: Prologue to Tragedy. By John W. Wheeler-Bennett. 1948. (London: Macmillan., xiii + 507 pp. Maps. Illus. 25s.)* International Affairs, 1948, vol. 24, № 4 (October 1948), s. 584–585.

Zdeněk BENEŠ: *Mnichov v československých a českých učebnicích dějepisu.* In: Mnichovská dohoda. Cesta k destrukci demokracie v Evropě. Uspořádal Jan Němeček. Karolinum, Praha 2004, s. 281–293.

Vladimír BERNÁŠEK – Vladimír V. BERNÁŠEK: *Bez slávy a bez ilusí. ČSR a USA v letech 1918–1938.* Edice Otázky dneška, svazek 46. Mladá fronta, Praha 1956.

Bohumil BÍLEK: *Fifth Column At Work.* Preface by Hubert Ripka. Trinity Press – Lindsay Drummond, Londýn 1945.

Alexandra BLODIGOVÁ: *Fondy a sbírky bývalého Archivu Ústavu marxismu-leninismu ÚV KSČ.* Archivní časopis, č. 4/2003, s. 225–257.

Bohuslav Ečer: Jak jsem je stíhal. Reportážní pásmo Edvarda Cenka. Naše vojsko, Praha 1946.

Toman BROD: *Příspěvek k prehistorii 22. června 1941.* Historie a vojenství 6/1966, s. 1017–1060.

Johann Wolfgang BRÜGEL: *Dr. Beneš on the Soviet "Offer of Help" in 1938.* East Central Europe / L' Europe du centre-est, 4, № 1/1977, s. 56–59.

Pierre BUK: *La Tragédie tchécoslovaque. De septembre 1938 à mars 1939. Avec des documents inédits du Livre blanc tchécoslovaque.* Traduit par Hans Jacob et Jean Castet, avec une postface de Jan Čech. Éditions du Sagittaire, Paříž 1939.

Peter BUK: *Tragédia Československa. Dokumentárny náčrt dejín o zapredaní ČSR.* Slovenské ústredné knihkupectví, Chicago 1940.

Valerián BYSTRICKÝ: *Od autonómie k vzniku Slovenského štátu.* Historický ústav Slovenskej akadémie vied, Bratislava 2008.

Valerián BYSTRICKÝ: *Slovensko a Mnichov.* In: Mnichovská dohoda. Cesta k destrukci demokracie v Evropě. Uspořádal Jan Němeček. Karolinum, Praha 2004, s. 164–191.

Petr CAJTHAML: *Komunistický policista a minulost*. Sborník Archivu Ministerstva vnitra, č. 4/2006, s. 89–106.

Boris CELOVSKY: *Das Münchener Abkommen von 1938*. Quellen und Darstellungen zur Zeitgeschichte. Band 3. Deutsche Verlags-Anstalt. Stuttgart 1958.

Miroslav CIHLÁŘ: *K vývoji státní správy v ČSR. Díl I*. Právnický ústav Ministerstva spravedlnosti – Orbis, Praha 1953.

Co je komunistická strana. Pro nové členy. Kulturně propagační oddělení sekretariátu ÚV KSČ, Praha [1948].

Contributions à l'histoire de Munich. Communications présentées à la Conférence internationale réunie à l'occasion du 20e anniversaire de Munich, Prague 1958. Orbis, Praha 1959.

Bořivoj ČELOVSKÝ: *Mnichovská dohoda 1938*. Tilia, Šenov u Ostravy 1999.

Bořivoj ČELOVSKÝ: *Mnichovský syndrom.* Syndikát novinářů, Ostrava 1997.

Bohumil ČERNÝ: *Sovětská historiografie o předmnichovském Československu*, ČsČH, roč. 3, č. 1/1955, s. 178–180.

Česká divadelní kultura 1945–1989 v datech a souvislostech. Kabinet pro studium českého divadla – Divadelní ústav, Praha 1995.

Československé dějiny pro IV. třídu gymnasií a vyšších odborných škol. Státní nakladatelství učebnic, Praha 1950.

Český hraný film III. 1945–1959. NFA, Praha 2001.

Četba 1958. Ročenka Svazu protifašistických bojovníků. Naše vojsko – Svaz protifašistických bojovníků, Praha 1957.

Konštantín ČULEN: *Po Svätoplukovi druhá naša hlava. (Život Dr. Jozefa Tisu). Sväzok 1*. Prvá katolícka slovenská jednota, Middletown 1947.

G. A. DĚBORIN: *Druhá světová válka. Vojenskopolitický nástin.* Naše vojsko, Praha 1960.

Dějiny ČSR. Učební text pro IV. třídu gymnasií. Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1952.

Dějiny diplomacie. Svazek třetí. Diplomacie v období přípravy druhé světové války (1919–1939). Za redakce člena Akademie věd SSSR prof. V. P. Potěmkina sestavili prof. I. I. Minc, prof. A. M. Pankratova, členové Akademie věd SSSR V. P. Potěmkin, J. V. Tarle a N. P. Kolčanovskij. Svoboda, Praha 1947.

Dějiny Velké vlastenecké války Sovětského svazu 1941-1945. Svazek I. Imperialistické státy připravují a rozpoutávají válku. Naše vojsko, Praha 1961.

Jindřich DEJMEK: *Československá zahraniční politika 1919–1938: pokus o historiografickou bilanci.* In: Reflexe dějin první Československé republiky v české a slovenské historiografii. Sborník referátů přednesených na kolokviu pořádaném Historickým ústavem AV ČR v Praze 18. listopadu 1997. Historický ústav AV ČR, Praha 1998, s. 105–144.

Jindřich DEJMEK: *Český historik Robert Kvaček a jeho dílo.* České země a Československo v Evropě XIX a XX. století. Sborník prací k 65. narozeninám prof. dr. Roberta Kvačka. Historický ústav AV ČR, Praha 1997, s. 7–20.

Jindřich DEJMEK: *Edvard Beneš: obtížná cesta k politické biografii. (Pokus o historiografický přehled.)* ČČH, roč. 101, č.3/2003, s. 624–662.

Jindřich DEJMEK: *Edvard Beneš. Politická biografie českého demokrata II. Prezident republiky a vůdce národního odboje (1935–1948)*. Karolinum, Praha 2008.

Jindřich DEJMEK: *Edvard Beneš v komunistické ideologii a historiografii po roce 1948. Nástin tendencí a problémů.* Biografia a historiografia. Slovenský, český a francúzsky pohľad. Vedúca riešiteľského kolektívu Bohumila Ferenčuhová. Spoločnosť Pro Historia, Bratislava 2012, s. 25–40.

Jindřich DEJMEK: *Historik v čele diplomacie: Kamil Krofta.* Karolinum, Praha 1998.

Ivan DÉRER: *Slovenský vývoj a luďácká zrada. Fakta, vzpomínky a úvahy.* Kvasnička a Hampl, Praha 1946.

Markéta DEVÁTÁ – Doubravka OLŠÁKOVÁ: *Ideologizace vědy a školství, 1945–1960*. In: Vědní koncepce KSČ a její institucionalizace po roce 1948. Práce z dějin vědy, sv. 23. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2010, s. 9–96.

Markéta DEVÁTÁ – Doubravka OLŠÁKOVÁ: *Ideologizace vědy a školství. Formy a vlivy kulturní politiky KSČ, 1945–1953.* In: Únor 1948 v Československu: Nástup komunistické totality a proměny společnosti. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2011, s. 323–335.

Milan DUCHÁČEK: *Pražský květen 1945 očima Otakara Vávry. Normalizační tlak vs. „umělecký dokument“*. In: Film a dějiny. Editor Petr Kopal. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2005 s. 253–264.

Sabine DULLINOVÁ: *Stalinovi diplomaté v Evropě 1930–1939*. Themis, Praha 2004.

Jaromír DVOŘÁK: *Zdeněk Nejedlý a nová česká literatura*. Československý spisovatel, Praha 1978.

Jiřina DVOŘÁKOVÁ: *Bedřich Pokorný – vzestup a pád*. Sborník Archivu ministerstva vnitra, č. 2/2004, s. 233–279.

Jiřina DVOŘÁKOVÁ: *Státní bezpečnost v letech 1945–1953. Organizační vývoj zpravodajských a státně bezpečnostních složek*. Sešity ÚDV, č. 16. ÚDV, Praha 2007.

Eleuthère-Nicolas DZELÉPY: *La vérité sur Munich*. Europe. Revue Mensuelle, 25e Année, № 22, Octobre 1947, s. 1–21.

Bohuslav EČER: *Norimberský soud*. Orbis, Praha 1946.

Astrid M. ECKERT: *The Struggle for the Files. The Western Allies and the Return of German Archives after the Second World War*. Cambridge University Press, New York 2012.

Corwin D. EDWARDS: *Economic and political aspects of international cartels*. Arno Press, New York 1944.

Gerhart EISLER – Albert NORDEN – Albert SCHREINER: *The Lesson of Germany. A Guide to her History*. International Publishers, New York 1945.

Jiří ELLINGER: *Neville Chamberlain. Od usmiřování k válce: britská zahraniční politika, 1937–1940*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2009.

Alfred FABRE-LUCE: *Histoire secrète de la conciliation de Munich*. Éditions Bernard Grasset, Paříž 1938.

Keith FEILING: *The Life of Neville Chamberlain*. Macmillan & Co. Ltd., Londýn – New York, 1946.

Josef FETKA: *Síla německé armády r. 1938 (Mluvil gen. Halder pravdu?)*. Válka a revoluce I, 1947, s. 84–102.

Zdeněk FIALA: *Problémy československého archivnictví*. Nová mysl, č. 8/1956, srpen 1956, s. 867–873.

Zdeněk FIERLINGER: *KSČ – nositelka naší samostatnosti*. Tvorba, roč. XX, č. 20/1951. 17. 5. 1951, s. 468–471.

Zdeněk FIERLINGER: *Na okraj dokumentů zrady*. Tvorba, roč. XX, č. 30/1951, 26. 7. 1951, s. 711.

Zdeněk FIERLINGER: *Právo, věda a politika. Přednáška proslovená na kursech prof. sborů právnických fakulí dne 10. září 1949 v Líšni*. Orbis, Praha 1949.

Zdeněk FIERLINGER: *Proti falšování historické pravdy*. Mezinárodní politika, roč. II, č. 9/1958, září 1958, s. 588–590.

Zdeněk FIERLINGER: *Zrada československé buržoasie a jejích spojenců*. Mír – Družstevní práce, Praha 1951.

Pavel FINK: *Hnědá bestie. Poznámky a dokumenty*. Novela – Jíchovo nakladatelství, Brno 1945, [2]1946.

Radim Neumann FOUSTKA: *Národní očista v letech 1945 až 1946*. ČsČH, roč. 3, č. 4/1955, s. 626–642.

Jan FROLÍK: *Operativní archivy bývalé Státní bezpečnosti*. Archivní časopis, roč. 57, č. 2/2007, s. 81–107.

Jan FROLÍK: *Osud fondů Studijního ústavu MV*. Archivní časopis, roč. 48, č. 1/1998, s. 1–15.

Koloman GAJAN – Josef MACEK – Zdeněk ŠOLLE: *K některým problémům naší historické vědy*. Nová mysl, č. 6/1956, červen 1956, s. 636–640.

Alena GAJANOVÁ: *Československá zahraniční politika v letech 1918–1939*. ČsČH, roč. 5, č. 3/1957, s. 573–579.

Alena GAJANOVÁ: *Příspěvek k objasnění příčin roztržky v táboře české buržoasie v roce 1934*. ČsČH, č. 4/1956, s. 615–641.

Alena GAJANOVÁ: *S. I. Prasolov: Československo v době ohrožení fašismem a hitlerovskou agresí*. ČsČH č. 4/1956, s. 681–689.

Alena GAJANOVÁ: *Zpráva o vědecké konferenci Historického ústavu ČSAV*. Věstník Československé akademie věd, roč. 7, č. 1/1959, s. 142–145.

Jan GALANDAUER: *Vztah Říjnové revoluce a vzniku ČSR v československé historiografii po únoru 1948*. Příspěvky k dějinám KSČ, č. 2/1967, s. 201–226.

Jan GEBHART – Jan KUKLÍK: *Pomnichovská politika KSČ a její reflexe v Kominterně*. In: Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu. Svazek IV. Sestavili Zdeněk Kárník a Michal Kopeček. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR – Dokořán, Praha 2005, s. 55–71.

George Eric Row GEDYE: *Fallen Bastions. The Central European Tragedy*. Victor Gollancz Ltd., London 1939.

G. J. GEORGE [Jiří HRONEK]: *They Betrayed Czechoslovakia*. Penguin Books Limited, Harmondsworth 1938.

Bedřich GOLOMBEK: *Co nebude v dějepise*. Karel Smolka, Brno 1945, [2]1946.

Klement GOTTWALD: *Spisy I. 1925–1929*. Svoboda, Praha 1950.

Klement GOTTWALD: *Spisy II. Leden 1930 – březen 1931*. Svoboda, Praha 1951.

Klement GOTTWALD: *Spisy VIII. 1937–1938*. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1953.

M. GUS: *Američtí imperialisté – inspirátoři mnichovské politiky*. Přeložil Rudolf Lužík. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1953.

Eva HAHNOVÁ: *„Mnichov" v kontextu (sudeto)německých dějin*. In: Mnichov 1938 a česká společnost. Sborník z mezinárodního sympozia k 70. výročí mnichovské dohody. K vydání připravili Zdeněk Hazdra a Lukáš Vlček. ÚSTR, Praha 2008, s. 19–35.

Jiří HÁJEK: *Problémy filmové dramaturgie. Za důsledné uskutečnění resoluce o tvůrčích úkolech československého filmu*. Tvorba, roč. XIX., č. 24/1950, 14. 6. 2022, s. 577.

Jiří S. HÁJEK: *Historie Mnichova*. Nová mysl, č. 9/1958, září 1958, s. 790–803.

Jiří S. HÁJEK: *Jak pravicoví socialisté přisluhovali fašismu v druhé republice*. Tvorba, roč. XX, č. 46/1951, 15. 11. 1951, s. 1103–1105.

Jiří S. HÁJEK: *Mnichov*. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1958.

Jiří S. HÁJEK: *O Benešově podílu na Mnichově*, Tvorba, roč. XX, č. 39/1951, 27. 9. 1951, s. 934–936.

Jiří S. HÁJEK: *Sovětský svaz – věrný přítel československého lidu v nejtěžších chvílích*. Sovětská historie, roč. IV, č. 5/1954, s. 626–642.

J. S. HÁJEK: *Wilsonovská legenda v dějinách ČSR*. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1953.

J. S. HÁJEK: *Zhoubná úloha pravicových socialistů v ČSR*. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1954.

Milan HAUNER: *Mnichov v díle Edvarda Beneše*. In: Mnichovská dohoda. Cesta k destrukci demokracie v Evropě. Uspořádal Jan Němeček. Karolinum, Praha 2004, s. 222–242.

Jiří HAVELKA: *Čs. filmové hospodářství 1945–1950*. Český filmový ústav, Praha 1970.

A. HRBATOVÁ: *Sbírka dokumentů ze zahraničních archivů. II. díl – Komunistická internacionála, vybrané materiály 1920–1943*. Národní archiv (ÚD KSČ), Praha 1966.

Jaroslava HOFFMANNOVÁ – Jana PRAŽÁKOVÁ: *Biografický slovník archivářů českých zemí*. Libri, Praha 2000.

Jaromír HOŘEC: *Cesty, ktoré viedli k Mníchovu. Niekoľko kapitol o protisovietskej a protinárodnej politike českej buržoázie a svetových imperialistov*. Sväz protifašistických bojovníkov – Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry, Bratislava 1955.

Jaromír HOŘEC: *Cesty zrady*. Dokumenty. Edice Svazu protifašistických bojovníků, svazek 61. Naše vojsko, Praha 1957.

Zdeněk HRADILÁK: *Josef Guttmann – konflikt rozumu a svědomí*. Revue dějin socialismu, č. 5/1968, s. 645–679.

Jan HRADSKÝ: *Již nikdy Mnichov!* Tvorba, roč. XIX, č. 40/1950, 4. 10. 1950, s. 953–954.

Jiří HRONEK: *Září třicet osm*. Přeložil St. Kamenický. Jan Voves, Praha 1945, [2]1947.

František HUB: *Úloha Vatikánu v Mnichově*. Tvorba, roč. XX, č. 43/1951, 25. 10. 1951, s. 1026–1027.

Karel HRUBÝ: *První desetiletí Československého časopisu historického (1953–1962)*. ČČH, roč. 97, č. 4/1999, s. 780–801.

Čestmír HUJEČEK: *La vie scientifique en Tchécoslovaquie en 1958*. Historica II, s. 368–374.

Václav HUSA: *Epochy českých dějin*. Sborník pro hospodářské a sociální dějiny, roč. I. Historická sekce Výzkumného ústavu ÚRO, Praha 1946, s. 143–164.

Václav HUSA: *Epochy českých dějin*. Práce, Praha 1949.

I. F. IVAŠIN: *Boj SSSR proti provokační „mnichovské" politice, boj za kolektivní odpor proti útočníkům. Těsnopisný záznam přednášky na Vysoké stranické škole při ÚV VKS(b)*. Přeložila Kaťa Ošancová, odborně revidoval Vladimír Kubát. Oddělení propagandy a agitace Ústředního výboru KSČ, Praha 1952.

František JANÁČEK – Josef NOVOTNÝ – Alena HÁJKOVÁ: *Nová orientace*. Historie a vojenství, č. 4/1969, s. 629–673.

Alexander JANDERA – Alois MÍKA: *Kapitoly z dějin předmnichovské republiky*. Orbis, Praha 1953.

Jan JAROŠ: *Film ve službách hnědé i rudé totality.* In. Film a dějiny 2. Adolf Hitler a ti druzí – filmové obrazy zla. Editor Petr Kopal. Casablanca – ÚSTR, Praha 2009, s. 45–74.

Bedřich JENŠOVSKÝ – Věra KOSINOVÁ: *Ilustrované dějiny světové. Díl V. Novověk III. Od konce světové války do podzimu roku 1938.* Jos. R. Vilímek, Praha 1939.

Jiří JINDRA: *Nové dokumenty o americké účasti na Mnichově.* Nová mysl, č. 2/1956, únor 1956, s.189–191.

Martin JINDRA: *Láska ke společenství a pokání.* Český zápas, č. 35/2008, 31. 8 2008, s. 1 a 3.

Martin JINDRA: *Životní příběh faráře Václava Mikuleckého na pozadí V. řádného sněmu Církve československé (husitské).* Securitas imperii 19. ÚSTR, Praha 2011, s. 49.

Bohumil JIROUŠEK: *Časopis „Sovětská věda – Historie" jako „vzor" historikovy práce a nástroj ideologizace vědy.* Soudobé dějiny, roč. XX, č. 3/2013, s. 379–398.

Bohumil JIROUŠEK: *Proměny interpretace vzniku Československa v českém marxisticko-leninském myšlení.* Slavica Wratislaviensia CLXXIII, 2021, s. 327–339.

Josef JOSTEN: *Československo žaluje…* Překlad Jarmila Kracíková. Informační služba svobodného Československa, Chicago 1950.

Josef JOSTEN: *Oh my Country.* Latimer House Ltd., Londýn 1949

K závěru mezinárodních anket. Mezinárodní politika, roč. II, č. 12/1958, prosinec 1958, s. 779–780.

K. K.: *Americko-angličtí imperialisté – hlavní strůjci a vinníci Mnichova.* Tvorba, roč. XX, č. 40/1951, 4. 10. 1951, s. 955.

N. KALININ: *Mnichovský pakt a zrádcovská úloha anglických labourpartistů.* Překlad V. Starý a J. Vávra. Sovětská věda-Historie, č. 6/1950–1951, červenec–srpen 1951, s. 39–60.

Karel KAPLAN: *Poslední rok prezidenta. Edvard Beneš v roce 1948.* Doplněk – Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1994.

Anton KARLGREN: *Henlein – Hitler a československá tragedie.* Přeložil Jaroslav Fahoun. Samcovo knihkupectví, Praha 1945.

Václav KAŠKA: *Indoktrinace členů KSČ během I. Roku stranického školení (1949–1950) – záměry ústředí a jejich (ne)realizace v okrese Brno I.* In: Únor 1948 v Československu: Nástup komunistické totality a proměny společnosti. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2011, s. 279–287.

Václav KAŠKA: *Indoktrinace členů KSČ během tzv. Dnů komunistické výchovy 1948–1949: organizace, ideologické zázemí, lokální průběh.* Dějiny–teorie–kritika, č. 1/2008, s. 39–78.

Kdo zavinil Mnichov. Sborník z mezinárodního vědeckého zasedání k 20. výročí Mnichova. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1959.

Henri de KÉRILLIS: *De Gaulle dictateur.* Librairie Beauchemin, Montréal 1945.

Jaroslav KLADIVA: *Jak Stránští a Peroutkové vyli s vlky.* Tvorba, roč. XX, č. 49/1951, 6. 12. 1951, s. 1174–1176.

Jaroslav KLADIVA: *Jak Zenkl a spol. před 13 lety slavili 28. říjen.* Tvorba, roč. XX, č. 44/1951, 1. 11. 1951, s. 1052 a 1057.

Antonín KLIMEK: *Edvard Beneš od abdikace z funkce prezidenta ČSR (5. října 1938) do zkázy Československa (15. března 1939).* In: Z druhé republiky 1–2. Připravili Jan Rataj, Antonín Klimek, Zlatica Zudová-Lešková. Historický ústav Armády České republiky – Památník odboje, Praha 1993, s. 155–241.

Bohumír KLÍPA: *Osudné dilema.* Svoboda, Praha 1969.

Jiří KNAPÍK: *Dělnický soud nad Františkem Čápem.* Iluminace, roč. 14, č. 3/2002, s. 63–75.

Jiří KNAPÍK: *Trampoty „Císařova pekaře". Slavný film na pozadí ideologických sporů.* Dějiny a současnost, roč. 20, č. 6/1998, s. 28–32.

Rostislav KOCOUREK: *Svět žaluje v Norimberku.* Fr. Borový, Praha 1946.

Bruno KÖHLER: *Materiál a vysvětlivky k vnitropolitické situaci první republiky. Tištěno jako rukopis pro referenty krajských a okresních škol.* Materiál pro školení v KSČ. Kulturně propagační oddělení Sekretariátu ÚV KSČ, Praha 1949.

Daniela KOLENOVSKÁ: *Alexandr Čubarjan a sovětské dědictví současné ruské historiografie.* Studia territorialia. Roč. 14, č. 3-4 (2014), s. 85–107.

Petr KONEČNÝ: *Třicáté výročí Československa ve znamení vítězství lidové demokracie. Pětiletka – cesta k socialismu.* Československé epištoly, roč. III, č. 6/1948, 20. 10. 1948.

Konference čs. historiků ve Smolenicích o otázkách nových a nejnovějších dějin. ČsČH, roč. II, č. 3/1954, s. 565–572.

Vladimír KOPAL: *Nová kniha o Mnichově.* Právník, roč. XCIV, č. 8/1955, s. 505–512.

L. KOPECKÝ – Toman BROD: *Konference ke 40. výročí vzniku ČSR a k 20. výročí Mnichova*. Historie a vojenství, č. 1/1959, s. 115–119.

Václav KOPECKÝ: *Gottwald v Moskvě.* Svoboda, Praha 1946, [2]1948.

Václav KOPECKÝ: *Třicet let Československé republiky. II. vydání.* Kulturní a propagační oddělení ÚV KSČ, Praha 1948.

Václav KOPECKÝ: *Třicet let Československé republiky.* Kulturní a propagační oddělení ÚV KSČ, Praha 1948.

Václav KOPECKÝ: *Třicet let Československé republiky.* Naše vojsko, Praha [3]1950.

Jiří KOŘALKA: *Jak se stal německý lid v Československu kořistí fašismu. K otázce rozšíření fašistického hnutí v pohraničních oblastech Československa v letech 1933–1935.* ČsČH, roč. 3, č. 1/1955, s. 52–81.

Jiří KOŘALKA: *Mezinárodní konference k 20. výročí Mnichova.* ČsČH, č. 1/1959, s. 201–202.

Květa KOŘALKOVÁ: *Mezinárodní vědecká konference k 20. výročí Mnichova.* Dějepis ve škole, roč. V, č. 10/1958, prosinec 1958, s. 465–467.

Pavel KOSATÍK: *Bankéř první republiky. Život dr. Jaroslava Preisse.* Mladá fronta, Praha 2010, s. 166–167.

Václav KOTYK: *K diplomatickému pozadí Mnichova.* Sovětská historie, roč. V, č. 2/1955, s. 266–270.

Václav KOTYK: *O Masarykově a Benešově kontrarevoluční protisovětské politice.* Sovětská historie, roč. IV, č. 6/1954, s. 822–829.

Běla KOZICOVÁ – Vladimír KOZIC: *Historické etapy ve vývoji KSČ.* Knihovna výstavby strany a stranické práce pro mladé komunisty. Svoboda, Praha 1985.

Václav KRÁL: *Beneš a obrana státu.* Tvorba, roč. XX, č. 34/1951, 23. 8. 1951, s. 809–811; č. 35/1951, 30. 8. 1951, s. 841–842.

Václav KRÁL: *Beneš a obrana štátu.* Tatran, Bratislava 1952.

Václav KRÁL: *Československo a Mnichov.* ČsČH, roč. 7, č. 1/1959, s. 25–48.

Václav KRÁL: *Dny, které otřásly Československem.* Dokumenty. Edice Českého svazu protifašistických bojovníků, svazek 172. Naše vojsko, Praha 1975.

Václav KRÁL: *Dokumenty o protilidové a protinárodní politice TGM. Nástin přednášky.* Edice přednášek pro osvětové besedy, svazek 95. Orbis, Praha 1953.

Václav KRÁL: *Masaryk, Beneš a osvobozenecká legionářská legenda.* Historie a vojenství, č. 1/1952, s. 116–138.

Václav KRÁL: *Masaryk ve službách amerického imperialismu.* Historie a vojenství, č. 3/1953, s. 122–127.

Václav KRÁL: *O Masarykově a Benešově kontrarevoluční protisovětské politice.* Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1953.

Václav KRÁL: *Plán Zet*. Dokumenty. Edice Českého svazu protifašistických bojovníků, svazek 168. Naše vojsko, Praha 1973.

Václav KRÁL: *Plány amerických imperialistů na světovládu a Masarykův první odboj*. Historie a vojenství, č. 2/1953, s. 122–142.

Jaroslav KRATOCHVÍL: *Obraz mnichovské konference v československém dokumentárním filmu z let 1948–1968*. In: Ve stínu války. Protektorát Čechy a Morava, Slovenská republika, Říšská župa Sudety a další odtržená území v letech 1938/39–1945. Editoři Jaroslav Pažout a Kateřina Portmann. ÚSTR – Technická univerzita v Liberci – Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická, Praha – Liberec 2019, s. 386–397.

Kamil KROFTA: *Dějiny československé.* Bohumil Janda – Sfinx, Praha 1947.

Zdeněk KROPÁČ: *Kdo je tajemný Ernst Genri?* Tvorba, č. 42/1983, 19. 10. 1983, s. 6–7.

Jan KŘEN: *Mnichovská zrada.* Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1958. Úvodní a závěrečnou kapitolu napsal Jan Fajkus.

Jaroslav KŘÍŽEK: *O druhé světové válce. Sborník statí sovětských autorů.* Historie a vojenství, č. 1/1952, s. 183–186.

Martin KUČERA: *Z odkazu historika Miloslava Volfa. Část 1.* Moderní dějiny, sv. 6, 1998, s. 157–174.

Ladislav KUDRNA: *Příběh jedné knihy. Nesnáze s vydáním publikace Na západní frontě a následná reakce vojáků ze Západu.* Paměť a dějiny, č. 3/2010, s. 26–41.

Jan KUKLÍK: *K některým právním souvislostem mnichovské dohody v letech 1938–1945*. In: Mnichovská dohoda. Cesta k destrukci demokracie v Evropě. Uspořádal Jan Němeček. Karolinum, Praha 2004, s. 324–349.

Jan KUKLÍK – Jan NĚMEČEK: *Hodža versus Beneš. Milan Hodža a slovenská otázka v zahraničním odboji za druhé světové války.* Karolinum, Praha 1999.

Jan KUKLÍK – Jan NĚMEČEK: *K počátkům druhého exilu Edvarda Beneše 1938–1939.* ČČH, roč. 96, č. 4/1998, s. 803–823.

Jan KUKLÍK – Jan NĚMEČEK: *Proti Benešovi! Česká a slovenská protibenešovská opozice v Londýně 1939–1945.* Karolinum, Praha 2004.

Jan KUKLÍK – Jan NĚMEČEK – Jaroslav ŠEBEK: *Dlouhé stíny Mnichova. Mnichovská dohoda očima signatářů a její dopady na Československo.* Edice 20. století. Auditorium, Praha 2011.

Václav KURAL: *22. červen 1941.* Historie a vojenství. 4/1966, s. 762–768.

L. KUTAKOV: *Nové americké padělání dějin.* Překlad J. Boudyš. Sovětská věda-Historie, č. 1–2/1950–1951, září–prosinec 1950, s. 84–98.

Robert KVAČEK: *Diplomaté a ti druzí. K dějinám diplomacie za druhé světové války.* Panorama, Praha 1988.

Robert KVAČEK: *Dr. Václav Král: Otázky hospodářského a sociálního vývoje v českých zemích 1938–1945.* Dějepis ve škole, roč. V, č. 3/1958, březen 1958, s. 131–132.

Robert KVAČEK: *Glosy o Mnichovu v historiografii.* In: Mnichovská dohoda. Cesta k destrukci demokracie v Evropě. Uspořádal Jan Němeček. Karolinum, Praha 2004, s. 243–251.

Robert KVAČEK: *Jan Pachta – Pavel Reiman: O nových dokumentech k otázce Mnichova. Příspěvky k dějinám KSČ, 1, 1957.* ČsČH, roč. 6, č. 2/1958, s. 400.

Robert KVAČEK: *K bezprostřední diplomatické přípravě Mnichova. (Od 21. května k 19. září 1938).* ČsČH, č. 3/1958, s. 409–446.

Robert KVAČEK: *K boji na obranu Československa v zahraničí v r. 1938.* Zápisky Katedry československých dějin a archivního studia, roč. III, č. 1–2/1958, s. 115–121.

Robert KVAČEK: *K historii Henleinovy Sudetoněmecké strany.* Dějepis ve škole, roč. IV, č. 5/1957, květen 1957, s. 193–200.

Robert KVAČEK: *K historii Henleinovy Sudetoněmecké strany. (Dokončení.)* Dějepis ve škole, roč. IV, č. 6/1957, červen 1957, s. 241–249.

Robert KVAČEK: *K politice KSČ v době příprav Mnichova.* Zápisky Katedry československých dějin a archivního studia, roč. III, č. 1–2/1958, s. 107–114.

Robert KVAČEK: *K přípravě nacistické agrese proti Československu v roce 1938.* Dějepis ve škole, roč. V, č. 7/1958, září 1958, s. 301–309.

Robert KVAČEK: *Mise lorda Runcimana.* Květy, č. 33/1958, s. 16–17.

Robert KVAČEK: *Nová literatura k Mnichovu.* Historie a vojenství, č. 2/1959, s. 267–282.

Robert KVAČEK: *Osudná mise.* Dokumenty. Edice Svaz protifašistických bojovníků, svazek 70. Naše vojsko, Praha 1958.

Robert KVAČEK: *„Pátý plán".* Fontes Nissae, č. V/2004, s. 264–271.

Robert KVAČEK: *Poměr ČSR a USA v letech 1918–1938.* ČsČH, roč. 5, č. 2/1957, s. 347–348.

Robert KVAČEK: *Synthetický pohled na zahraniční politiku předmnichovského Československa. (Sborník „O čs. zahraniční politice v letech 1918–1939", SNPL 1956.)* Dějepis ve škole, roč. IV, č. 4/1957, duben 1957, s. 187–191.

Robert KVAČEK – Josef TOMEŠ – Richard VAŠEK: *Zasutá svědectví o Mnichovu. Události roku 1938 v nepublikovaných memoárech českých autorů.* ČČH, roč. 109, č. 1/2011, s. 81–112.

Robert KVAČEK – Květa KOŘALKOVÁ: *Ohlas Mnichova ve slovanských zemích a mezi krajany.* Slovanský přehled, č. 7/1958, s. 239–242.

Lectures on the History of Munich. Delivered of the International Conference on the occasion of the 20th anniversary of Munich, Prague 1958. Orbis, Praha 1959.

Tomáš LACHMAN: *Mnichov ve filmu.* In: Mnichovská dohoda. Cesta k destrukci demokracie v Evropě. Uspořádal Jan Němeček. Karolinum, Praha 2004, s. 272–280.

Bohumil LEHÁR: *Dvě studie S. I. Prasolova k dějinám předmnichovské Československé republiky v letech 1929–1937.* Sovětská historie, roč. IV, č. 5/1954, s. 730–736.

Lubomír LEHÁR: *Mnichovská krize a boj na obranu republiky.* Nová mysl, č. 9/1958, září 1958, s. 844–858.

A. LEONTĚV: *Dokumenty žalují. Dosud neznámá fakta o mnichovské zradě.* Přeložil J. Rychlý. Svaz československo-sovětského přátelství, Praha [1948].

Lépe využívat archivy. Nová mysl, č. 6/1956, červen 1956, s. 614–615.

Lexikon české literatury. Osobnosti, díla instituce. 3/II. P–Ř. Vedoucí redaktor Jiří Opelík. Academia, Praha 2000.

Ľubomír LIPTÁK: *Rudolf Beckmann, K diplomatickému pozadí Mnichova. Kapitoly o britské mnichovské politice.* Historický časopis, roč. II, č. 3/1954, s. 452–453.

Vlastimil LOUDA: *Politika soustavné zrady. Studie o německé politice na území ČSR.* Svaz osvobozených politických vězňů a pozůstalých, Praha 1948.

Igor LUKEŠ: *Stalin a Beneš koncem září 1938.* Slovanský přehled, roč. 79, č. 3–4/1993, s. 266–279.

Míla LVOVÁ: *Dvacet let o Mnichovu v naší ideologii a vědě.* Revue dějin socialismu, č. 3/1969, s. 323–361.

Míla LVOVÁ: *K otázce tzv. objednaného ultimáta.* ČsČH, roč. XIII, č. 3/1965, s. 333–348.

Míla LVOVÁ: *Mnichov a Edvard Beneš.* Knižnice moderních dějin. Svoboda, Praha 1968.

Compton MACKENZIE: *Dr Beneš.* Přeložil Josef Löwenbach. Družstevní práce, Praha 1947, [2]1948.

Michal MACHÁČEK: *Gustáv Husák.* Vyšehrad, Praha 2017.

Irena MALÁ – Marianna PONOCNÁ: *Zahraniční úřad Berlín. Inventární soupis.* Státní ústřední archiv, Praha 1959.

Avro MANHATTAN: *Vatikán proti dvacátému století.* Život a práce, Praha 1950.

Ondřej MATĚJKA: *„Jsou to berani, ale můžeme je využít". Čeští evangelíci a komunistický režim 1948–1956.* Soudobé dějiny 2–3/2007, s. 310.

William Norton MEDLICOTT: *British Foreign Policy since Versailles.* Methuen & Co. Ltd., Londýn 1940.

Peter de MENDELSSOHN: *Hitlerovy plány na dobytí Evropy. (The Nuremberg Documents) Několik pohledů na německou válečnou politiku v letech 1939–1945 ve světle norimberských dokumentů.* Z války a revoluce – nová řada. Svazek 4. Melantrich, Praha 1948.

Hershel D. MEYER: *Musí Amerika zhynout? Logika barbarství XX. věku.* Překlad Staša Jílovská a František Vrba. Svoboda, Praha 1951.

Mezinárodní konference o Mnichovu. Mezinárodní politika, roč. II, č. 10/1958, říjen 1958, s. 671–680.

Mnichov 1938. Mnichovská dohoda z r. 1938 a bankrot politiky „smíření". Knihovna vojáka, svazek 6. Tiskové oddělení hlavní správy výchovy a osvěty při MNO, Praha 1945.

Mnichov 1938. Knihovna vojáka, svazek 6. Tiskové oddělení hlavní správy výchovy a osvěty při MNO, Praha 1945.

Mnichov. Pásmo k 8. výročí mnichovské zrady. Kulturně propagační oddělení ÚV KSČ, Praha [1946].

Naděžda MORÁVKOVÁ: *František Graus a československá poválečná historiografie.* Edice Paměť, svazek 61. Academia, Praha 2013.

Sydney MORRELL: *Viděl jsem ukřižování.* Přeložil Alexander Fleischer. Svoboda, Praha 1946.

Boris MOSKOVIĆ: *Vznik Československa jako historiografické téma (1953–1968).* In: Historie jako vášeň i poslání. K životnímu jubileu historika Martina Kučery. Masarykův ústav a archiv AV ČR – Ústav T.G. Masaryka, Praha 2018, s. 157–164.

Jiří MUK: *Jak vzniklo Sokolovo – kniha a film. Rozhovor se spisovatelem Janem Marešem.* Naše vojsko, č. 9/1950, 3. 3. 1950, s. 15.

Naléhavé problémy historické vědy v SSSR. Nová mysl, č. 6/1956, červen 1956, s. 610–614.

Jaromír NAVRÁTIL – Josef DOMAŇSKÝ: *Boj KSČ o lidovou armádu v etapě rozvíjení a přerůstání národně demokratické revoluce v revoluci socialistickou 1945–1948.* Naše vojsko, Praha 1962.

Zdeněk NEJEDLÝ: *Boje o nové Rusko.* Svoboda, Praha 1951.

Zdeněk NEJEDLÝ: *Klement Gottwald v boji za osvobození ČSR.* Svoboda, Praha 1946.

Zdeněk NEJEDLÝ: *Klement Gottwald v boji za osvobození ČSR.* Československý spisovatel, Praha 1949.

Zdeněk NEJEDLÝ: *Skálopevné přátelství.* Tvorba, roč. XIX, č. 45, 8. 11. 1950, s. 1066–1067.

Zdeněk NEJEDLÝ: *Velké osobnosti.* Uspořádal a redigoval Václav Pekárek. Mladá fronta, Praha 1951.

Zdeněk NEJEDLÝ: *Výročí Mnichova.* Var, roč. I, č. 12–13/1948, 15. 10. 1948, s. 392–401.

František NESVADBA: *O dějinách Velké vlastenecké války.* Historie a vojenství 5/1967, s. 835–842.

A. M. NĚKRIČ: *První den války.* Svoboda, Praha 1967.

Jan NĚMEČEK: *Beneš a Hodža v druhém zahraničním odboji 1939–1944.* In: České země a Československo v Evropě XIX. a XX. století. Sborník prací k 65. narozeninám prof. dr. Roberta Kvačka. Uspořádali Jindřich Dejmek a Josef Hanzal, Historický ústav AV ČR, Praha 1997, s. 425–445.

Ladislav NIKLÍČEK: *Ideolog a praktik československého stalinismu.* Dějiny a současnost, č. 3/1990, s. 46–50.

V. NIKOLAJEV – A. DMITRIJEV: *Vážné chyby ve výkladu důležitých otázek historie.* Sovětská věda – Historie, č. 7/1952, září 1952, s. 660–663.

Albert NORDEN: *Tak se dělají války! O pozadí a technice agrese.* Přeložil Prokop Maxa. Mír – Družstevní práce, Praha 1951.

Albert NORDEN: *Zákulisí německého imperialismu.* Rovnost, Brno 1950.

Albert NORDEN: *Zákulisí německých dějin.* Rovnost, Brno 1949.

VÁCLAV NOSEK: *Ne podle slov, nýbrž podle skutků poznáte je. K politickému profilu dr. E. Beneše.* Tvorba, roč. XX, č. 19/1951, 10. 5. 1951, s. 444–446.

Helena NOSKOVÁ: *Sovětský pohled na československou cestu k Únoru. Retrospektiva roku 1949 a zkušenosti s migrací.* In: Únor 1948 v Československu: Nástup komunistické totality a proměny společnosti. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2011, s. 153–163.

Karel NOVOTNÝ: *O Pamětech Edvarda Beneše.* In: České země a Československo v Evropě XIX. a XX. století. Sborník prací k 65. narozeninám prof. dr. Roberta Kvačka. Uspořádali Jindřich Dejmek a Josef Hanzal, Historický ústav AV ČR, Praha 1997, s. 437–445.

O československé zahraniční politice v letech 1918–1939. Sborník statí. Knihovna mezinárodních vztahů. Svazek 2. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1956.

O druhé světové válce. Sborník statí sovětských autorů. Socialistická věda, svazek 21. Uspořádal dr. Jiří Sedlák. Rovnost, Brno 1951.

Věra OLIVOVÁ: *Manipulace s dějinami první republiky.* ČČH, roč. 91, č. 3/1993, s. 442–459.

Věra OLIVOVÁ: *O Masarykově a Benešově kontrarevoluční protisovětské politice.* ČsČH, roč. 2, č. 2/1954, s. 313–319.

Věra OLIVOVÁ: *Závěť Edvarda Beneše a osudy jeho archivu.* Knižnice Společnosti Edvarda Beneše, svazek 28. Společnost Edvarda Beneše, Praha 2008.

Alexandr ORT: *Malá dohoda a Mnichov.* ČsČH, roč. 2, č. 2/1954, s. 227–245.

Alexandr ORT: *Třináct let Ústavu pro mezinárodní politiku a ekonomii.* 50 let českého výzkumu mezinárodních vztahů: od ÚMPE k ÚMV. Ústav mezinárodních vztahů, Praha 2008, s. 13–29.

Ivan OSVALD: *Nová organisace tvůrčí práce v celovečerním hraném filmu.* Záběr, č. 4/1955, s. 7.

Jan PACHTA: *Dokumenty o protilidové a protinárodní politice T. G. Masaryka.* ČsČH, roč. 1, č. 1/1953, s. 45–60.

Jan PACHTA: *Ke kritice ediční práce v uplynulém období.* Příspěvky k dějinám KSČ, č. 4/1964, s. 563–581.

Jan PACHTA: *Několik svědectví o Mnichovu.* Příspěvky k dějinám KSČ, č. 5/1958, září 1958, s. 121–130.

Jan PACHTA – Pavel REIMAN: *O nových dokumentech k otázce Mnichova.* Příspěvky k dějinám KSČ, 1/1957, s. 104–133.

A. M. PANKRATOVÁ – V. P. POTĚMKIN: *Dějiny pronášejí soud…* Svoboda, Praha 1946.

Tomáš PASÁK: *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939–1945.* Univerzita Karlova, Praha 1980.

B. PAVLÍK – J. BÍLÝ: *KSČ v boji za svobodu. Činnost a boj Komunistické strany Československa v době od mnichovské kapitulace až k národnímu osvobození.* Svoboda, Praha 1948.

Jana PÁVOVÁ: *Demagog ve službách strany. Portrét komunistického politika a ideologa Václava Kopeckého.* ÚSTR, Praha 2008.

Michal PEHR: *Lidovci proti kapitulaci. Mnichov v memoárech a deníkových záznamech představitelů Československé strany lidové.* In: Mnichov ve vzpomínkách pamětníků. K vydání připravili Josef Tomeš a Richard Vašek. Masarykův ústav a Archiv AV ČR, Praha 2012, s. 103–126.

Michal PEHR: *Stranický tisk a obnova českých politických stran po druhé světové válce.* In: Historička československé demokracie. K životnímu jubileu Evy Broklové. Masarykův ústav a Archiv AV ČR, Praha 2014, s. 167–187.

V. PECHATNOV: *Exercise in Frustration: Soviet Foreign Propaganda in the Early Cold War 1945–47.* In: Cold War History, vol. 1, № 2 (January 2001), s. 1–27.

Jiří PERNES: *Lev v kleci. Návrat Lva Sychravy z emigrace v roce 1955.* Soudobé dějiny, roč. XIV, č. 4/2007, s. 607–650.

Josef PETRÁŇ – Lydie PETRÁŇOVÁ: *Filozofové dělají revoluci. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy během komunistického experimentu (1948–1968–1989)*. Karolinum, Praha 2015.

Ada PETROVOVÁ – Peter WATSON: *Hitlerova smrt. Nejnovější fakta z ruských tajných archivů.* BB art, Brno 1998.

Virna PIAZZI: *The War of Documents: The Publication of the Nazi-Soviet Pact in 1948*. In: *The History of International Relations in Central and Eastern Europe: Study Traditions and Research Perspectives.* Commission of History of International Relations, Babeş-Bolyai University, Cluj-Napoca 1995, s. 214–232.

Josef POLIŠENSKÝ – Karl OBERMANN [edd.]: *Die Hintergründe des Münchner Abkommens von 1938. Auswahl von Referaten und Diskussionsbeiträgen der Prager internationalen wissenschaftlichen Konferenz zum 20. Jahrestag der Münchner Ereignisse (25. – 27. September 1958)*. Schriftenreihe der Kommission der Historiker der DDR und der ČSR, Band 2. Rütten & Loening, Berlín 1959.

Boris Nikolajevič PONOMARJOV: *Pozvednout historickou vědu a vzdělání na výši úkolů komunistického budování*. Příspěvky k dějinám KSČ, č. 2/1963, s. 177–207.

DeWitte C. POOLE: *Light on Nazi Foreign Policy.* Foreign Affairs. Volume 25, No. 1 (Oct., 1946), s. 130–154.

V. P. POTĚMKIN: *Od Versailles k válce*. Edice Za mír, sv. 6. Mír – Družstevní práce, Praha 1951.

V. P. POTĚMKIN: *Spiknutí proti míru.* Přeložili M. Králová, M. Holý za redakční spolupráce S. Racka a L. Svobody. Svoboda, Praha 1946.

Poučení Mnichova. Osnova referátu pro členské schůze KSČ. Sešit pro agitátora a referenta KSČ; č. 5, září 1945. Kulturně propagační oddělení sekretariátu ÚV KSČ, Praha 1946, s. 1–14.

S. I. PRASOLOV: *Československo v době ohrožení fašismem a hitlerovskou agresí (1933–1937)*. Přeložila Věra Vendová. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1956.

Jiří PRAŽÁK: *Nepřítel mezi hradbami*. Dokumenty. Edice Svazu protifašistických bojovníků, svazek 50. Naše vojsko, Praha 1956.

D. N. PRITT: *The State Department and the Cold War. A commentary on its publication, "Nazi-Soviet Relations, 1939–1941"*. International Publishers, New York 1948.

Vladimír PROCHÁZKA: *Česko-slovenská krise a Evropa 1938. Pamětní kniha zpráv, článků a státnických projevů z osudného roku 1938*. Družstevní práce, Praha 1939.

Proti falšování dějin druhé světové války. Sborník statí. Marxismus-leninismus o válce a vojenství, druhá řada, svazek 10. Naše vojsko, Praha 1960.

Proti kosmopolitismu ve výkladu našich národních dějin. Nakladatelství Československé akademie věd, Praha 1953.

První celostátní výstava archivních dokumentů. Archivní časopis, roč. 8, č. 1/1958, s. 1–4.

Přehled československých dějin III. 1918–1945. These. Nakladatelství Československé akademie věd, Praha 1956.

Přehled československých dějin. Díl III. 1918–1945. Maketa. Nakladatelství Československé akademie věd, Praha 1960.

Miloslav RANSDORF: *Nové čtení Marxe. Díl I.* 2. opravené a upravené vydání. EUROVERLAG, Plzeň 2010.

N. RATNEROVÁ: *Václav Husa – »Epochy českých dějin«*. Přeložil Jaroslav Vávra. Sovětská věda-Historie, č. 1–2/1950–1951, září–prosinec 1950, s. 80–83.

Bedřich RATTINGER: *Nástin ústavního vývoje předmnichovské republiky. Přednášky přednesené na Vysoké stranické škole při ÚV KSČ*. Rudé právo, Praha 1954.

Bedřich REICIN – Jan MAREŠ: *Sokolovo. Sborník reportáží o prvním bojovém vystoupení 1. čs. samostatného polního praporu v SSSR na sovětsko-německé frontě v roce 1943*. Svoboda, Praha 1945.

Bedřich REICIN – Jan MAREŠ: *Sokolovo. Sborník reportáží a dokumentů o prvním bojovém vystoupení 1. čs. samostatného polního praporu v SSSR na sovětsko-německé frontě v roce 1943*. Vydání VII. Naše vojsko, Praha 1948.

Michal REIMAN: *O komunistickém totalitarismu a o tom, co s ním souvisí*. Karolinum, Praha 2000.

Michal REIMAN: *Stalinův dopis časopisu »Proletarskaja revoljucija« a počátky historiografie dějin KSČ*. Příspěvky k dějinám KSČ, č. 5/1964, s. 732–745.

Hubert RIPKA: *Munich: Before and After. A fully documented Czechoslovak account of the crises of September 1938 and March 1939 with a detailed analysis of the repercussions of the Munich Agreement on the situation of Europe as a whole and of Central Europe in particular, together with an essay on the reconstruction of a free Europe.* Translated from the manuscript by Ida Šindelková and Comdr. Edgar P. Young. Victor Gollancz Ltd., Londýn 1939.

Geoffrey ROBERTS: *Stalin, the Pact with Nazi Germany, and the Origins of Postwar Soviet Diplomatic Historiography.* In: Journal of Cold War Studies, 2002, vol. 4, № 4, s. 93–103.

Jaroslav ROKOSKÝ: *Rudolf Beran a jeho doba. Vzestup a pád agrární strany.* Vyšehrad – ÚSTR, Praha 2011.

František ROUBÍK: *Přehled českých dějin.* Orbis, Praha 1947.

František RÝZNER: *Obrana Československé republiky v období Mnichova.* Historie a vojenství, č. 4/1956, listopad 1956, s. 451–509.

Oldřich ŘÍHA: *Američtí imperialisté a Mnichov. (Hanebná role amerických imperialistů v dějinách Československa II).* Tvorba, roč. XX, č. 31/1951, 2. 8. 1951, s. 735–737.

Oldřich ŘÍHA: *Hanebná role amerických imperialistů v dějinách Československa.* Tvorba, roč. XX, č. 27/1951, 5. 7. 1951, s. 641–643.

Oldřich ŘÍHA: *Partneři mnichovského diktátu. K 12. výročí mnichovské zrady.* Tvorba, roč. XIX, č. 39/1950, 27. 9. 1950, s. 928–929.

Richard SASULY: *IG Farben.* Boni & Gaer, New York 1947.

Richard SASULY: *IG Farben.* Překlad Olga Kořánová a Alois Josef Šťastný. Práce, Praha 1950.

Michael SAYERS – Albert E. KAHN: *Sabotage! The Secret War Against America.* Harper & Brothers Publishers, New York – Londýn 1942.

Michael SAYERS – Albert E. KAHN: *The Great Conspiracy. The Secret War Against Soviet Russia.* Little, Brown and Company; Boston 1946.

Michael SAYERS – Albert E. KAHN: *Velké spiknutí.* Přeložila Miluše Svatošová. První, autorisované vydání. Svoboda, Praha 1949.

Rudolf SCHLESINGER: *Recent Soviet Historiography. As illustrated by "Voprosy Istorii", 1948–50, IV.* Soviet Studies, vol. 2, № 3, January 1951, s. 265–288.

Frederick Lewis SCHUMAN: *Europe on the Eve. The Crises of Diplomacy 1933–1939.* Robert Hale Limited, Londýn 1939.

André SIMONE: *J'accuse! O těch, kdo zradili Francii.* Přeložily Helena Benešová a Líza Zárubová. Svoboda, Praha 1947.

Rudolf SLÁNSKÝ: *O velikém díle a životě soudruha Gottwalda.* Svoboda, Praha 1946, [2]1948.

Vít SMETANA: *Ani vojna, ani mír. Velmoci, Československo a střední Evropa v sedmi dramatech na prahu druhé světové a studené války.* Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2016.

Vít SMETANA: *Nezdary a prohry. Nad limity americké a britské politiky vůči Československu v letech 1947–1948.* In: Únor 1948 v Československu: Nástup komunistické totality a proměny společnosti. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2011, s. 143–152.

Vít SMETANA: *Ozvěny Mnichova v zahraničněpolitických jednáních za 2. světové války.* In: Mnichovská dohoda. Cesta k destrukci demokracie v Evropě. Uspořádal Jan Němeček. Karolinum, Praha 2004, s. 145–163.

Vít SMETANA: *Zrádné západní mocnosti a Sovětský svaz, jenž zachránil svět. Příčiny a průběh druhé světové války Putinovýma očima.* Dějiny a současnost, č. 7/2020, s. 38–41.

V. SMIRNOVA: *Falšování dějin českého a sovětského národa.* Přeložila Marie Nováková. Sovětská věda-Historie, č. 5/1950–1951, květen–červen 1951, s. 73–77.

Vladimír SOJÁK: *Falšující kniha o Mnichovu.* Mezinárodní politika, roč. II, č. 10/1958, říjen 1958, s. 664–666.

Vladimír SOJÁK: *Mezinárodní pozadí Mnichova.* Mezinárodní vztahy a problémy světového hospodářství. Studijní materiály pro lektory Čs. společnosti, Ústřední sekce mezinárodních vztahů, č. 16, červen 1958. Československá společnost pro šíření politických a vědeckých znalostí, Praha 1958.

Vladimír SOJÁK: *Mnichov a dnešek.* Mezinárodní politika, roč. II, č. 9/1958, září 1958, s. 564–573.

Vladimír SOJÁK: *Nové dokumenty k historii Mnichova.* Mezinárodní politika, roč. II, č. 10/1958, říjen 1958, s. 666–668.

Vladimír SOJÁK: *Od Mnichova k dnešku.* Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1958.

Vitězslav SOMMER: *Angažované dějepisectví. Stranická historiografie mezi stalinismem a reformním komunismem (1950–1970)*. Nakladatelství Lidové noviny – FF UK, Praha 2011.

Valery N. SOYFER: *Rudá biologie. Pseudověda v SSSR*. Stilus, Brno 2005.

Gríša SPURNÝ: *Hácha – následník Masaryka a Beneše*. Tvorba, roč. XX, č. 47/1951, 22. 11. 1951, s. 1120–1121.

Gríša SPURNÝ: *Jak KSČ vedla boj proti Mnichovu*. Přednáška Poradny a studovny marxismu-leninismu v Praze. Rovnost, Praha 1951.

SSSR – ochránce a osvoboditel československého lidu. Dvě stati A. J. Popova a F. Petrova. Překlad Zdeněk Dvořáček a Jaroslava Fikejzová. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1953.

Imrich STANEK: *Vatikán, spojenec ľudáctva a tzv. slovenského štátu*. ČsČH, roč. 3, č. 1/1955, s. 82–110.

Imrich STANEK: *Zrada a pád. Hlinkovští separatisté a tak zvaný Slovenský stát*. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1958.

Mark S. STEINITZ: *The U.S. Propaganda Effort in Czechoslovakia, 1945–48*. In: Diplomatic History, FALL 1982, vol. 6, № 4, s. 359–385.

S. A. STĚGAR: *K historii snah amerického imperialismu o světovládu. Wilson – legenda a historická skutečnost*. Tvorba, roč. XX, č. 9/1951, 1. 3. 1951, s. 215–216.

Sergej A. STEGAR: *Stručný nástin dějin USA (1918–1950)*. Přeložili Ing. Jaromír Kolomazník, Ing. Ladislav Matějka, Eva Mráčková, Vojslav Červenka, Zdeněk Eis. Rovnost, Praha 1951.

Alois SVOBODA – Anna TUČKOVÁ – Věra SVOBODOVÁ: *Spiknuti proti republice*. Melantrich, Praha 1949.

Lev SYCHRAVA: *Z úvah o přípravě Mnichovské dohody r. 1938*. ČsČH, č. 4/1969, s. 598–618.

Jaroslav ŠEBEK: *Problematika mnichovské dohody a jejích politických reflexí v zrcadle komunistického tisku na příkladu Rudého práva 1948–1989*. ČČH, roč. 110, č. 3–4/2012, s. 654–670.

M. M. ŠEJNMAN: *Ideologie a politika Vatikánu ve službách imperialismu*. Přeložil Bohdan Pošvic. Mír, Praha 1951, s. 18.

Zdeněk ŠAMBERGER: *Likvidační protičeský dokument. [Na okraj nacistické koncepce plánu „Grundplanung“.]* Právněhistorické studie, č. 37. Karolinum, Praha 2005, s. 157–205.

Zdeněk ŠAMBERGER: *Ministerstvo vnitra v průběhu let 1918–1938*. Sborník archivních prací, roč. 1, č. 1/1951, s. 5–14.

Zdeněk ŠAMBERGER: *Mnichov 1938 v řeči archivních dokumentů. Komentář k edici Státního ústředního archivu v Praze Protifašistický a národně osvobozenecký boj českého a slovenského lidu 1938–1945*. Státní ústřední archiv, Praha 2000.

Zdeněk ŠAMBERGER: *Příspěvek archivů k novému pojetí českých a slovenských dějin*. Archivní časopis, č. 1/1951, s. 1–4.

Zdeněk ŠAMBERGER: *Význam spisového materiálu veřejné správy pro dějiny KSČ*. Sborník archivních prací, roč. II, č. 1/1952, s. 19–44.

M. M. ŠEJNMAN: *Vatikán mezi dvěma světovými válkami*. Přeložil Konstantin Sochor. Knihovna Rovnosti. Řada II, svazek 13. Rovnost, Brno 1949.

M. M. ŠEJNMAN: *Vatikán za druhé světové války*. Přeložil Konstantin Sochor a Alena Čepková. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1953.

Zdeněk ŠIKL: *Reminiscence a perspektivy*. Dějiny a současnost, č. 5/1968, s. 1–3.

Bedřich ŠINDELÁŘ: *První pokus o marxistické pojetí celkového vývoje státní správy v ČSR*. ČsČH, roč. 2, č. 3/1954, s. 532–537.

Libuše ŠKORNOVÁ: *Nejedlého kritika Benešovy zahraniční politiky k SSSR*. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1954.

Antonín ŠNEJDÁREK: *O československé zahraniční politice 1918–1939*. Mezinárodní politika, č. 1/1957, 27. 3. 1957, s. 68–71.

Nikolaj ŠPANOV: *Žháři*. Přeložil Jaroslav Hulák. Ilustroval Lev Haas. Mladá fronta, Praha 1952.

Nikolaj ŠPANOV: *Žháři. Svazek prvý – Svazek druhý*. Přeložil Jaroslav Hulák. Revise překladu Zora Rozehnalová. Ilustroval Bedřich Votruba. Mír, Praha 1953.

Jiří ŠPÉT: *Po stu letech. (K výročí Českého časopisu historického.)* ČČH, roč. 93, č. 1/1995, s. 15–20.

Pavel ŠRÁMEK: *Září 1938 ve svědectví armádních špiček*. In: Mnichov ve vzpomínkách pamětníků. K vydání připravili Josef Tomeš a Richard Vašek. Masarykův ústav a Archiv AV ČR, Praha 2012, s. 73–102.

B. ŠTEJN: *Nové anglické falšovanie dejín Mníchova.* Přeložil V. Hric. Sovětská věda-Historie, č. 7/1950–1951, září–říjen 1951, s. 78–109.

Ivan ŠŤOVÍČEK – Jan BÍLEK: *Sedmdesát let archivního fondu Edvard Beneš (K 120. výročí narození prezidenta E. Beneše).* Archivní časopis, č. 3/2004, s. 173–194; č. 4/2004, s. 250–263.

Eduard TÁBORSKÝ: *Jak vznikala Mackenzieova kniha o panu presidentovi.* Panorama. Literární měsíčník. Ročník XXII, č. 7–8, 1. 9. 1947. Družstevní práce, Praha 1947, s. 60–62.

Eduard TÁBORSKÝ: *Naše věc. Československo ve světle mezinárodního práva za druhé světové války.* Melantrich, Praha 1946.

Geneviève TABOUIS: *They Called Me Cassandra.* Charles Scribner's Sons, New York 1942.

Geneviève TABOUISOVÁ: *Předehra k tragédii.* Svoboda, Praha 1967.

Alice TEICHOVÁ: *Hospodářské kořeny prohitlerovské politiky britské velkoburžoasie v předvečer druhé světové války.* ČsČH, roč. 2, č. 3/1954, s. 416–441.

Miroslav TEJCHMAN: *Ještě k 50. výročí paktu Molotov-Ribbentrop.* In: Slovanský přehled. 1990. Číslo 2, s. 150–151.

Miroslav TEJCHMAN: *Rumunští historikové k problému Mnichova.* Revue dějin socialismu, č. 3/1969, s. 458–461.

Jan TESAŘ: *Čestmír Amort: Partyzáni na Podbrdsku.* Historie a vojenství, č. 2/1959, s. 291–299.

Theoretische und politische Fragen des Zweiten Weltkriegs Arbeitsergebnisse einer Konferenz 2010 über die Schrift „Geschichtsfälscher" (Moskau 1948). Verlag Olga Benario und Herbert Baum, Offenbach 2012.

Prokop TOMEK: *Příslušník a agent StB Josef Damian. Pokus o portrét.* Sborník Archivu Ministerstva vnitra, č. 12/2014, s. 251–281.

Mario TOSCANO: *The History of Treaties and International Politics I.* The Johns Hopkins Press, Baltimore 1966, s. 171.

Hugh Redwald TREVOR-ROPER: *Poslední dny Adolfa Hitlera.* Mladá fronta, Praha 1968.

Třicet let KSČ. Třetí thema Roku stranického školení 1950–1951. Materiál pro školení v KSČ. Kroužky marxismu-leninismu. Kulturně propagační oddělení Sekretariátu ÚV KSČ, Praha 1950.

I. I. UDALCOV: *Československá historická věda na nových cestách. (O konferenci československých historiků-marxistů.)* Překlad Věra Doležalová a Otakar Nahodil. Sovětská věda-Historie, č. 3/1950–1951, leden–únor 1951, s. 84–97.

I. UDALCOV: *Svědectví československého diplomata.* Překlad Věra Doležalová a Jaroslav Vávra. Sovětská věda-Historie, č. 5/1950–1951, květen–červen 1951, s. 66–73.

Emil VACHEK: *Německá válka I. Hitlerovo tažení proti Československu.* Václav Neubert a synové, Praha 1945.

Jaroslav VALENTA – Robert KVAČEK: *Synthesa československé zahraniční politiky.* Československá rusistika, roč. II, č. 2/1957, s. 284–293.

František VALOUCH: *Česká poezie v období Mnichova.* In: Mnichovská dohoda. Cesta k destrukci demokracie v Evropě. Uspořádal Jan Němeček. Karolinum, Praha 2004, s. 252–271.

R. VARFOLOMEJEVA: *Reakční zahraniční politika francouzských pravicových socialistů (1936–1939).* Z ruštiny přeložil Jaroslav Vlček. Orbis, Praha 1951.

Jaroslav VÁVRA: *Československo-sovětský institut v letech 1950–1954.* Slovanský přehled, roč. 62, č. 2/1976, s. 81–90.

Vlastimil VÁVRA: *V. Král: O Masarykově a Benešově kontrarevoluční protisovětské politice. (Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1953).* Historie a vojenství, č. 3/1954, srpen 1954, s. 127–130.

Lubomír VEJNAR: *Rudolf Terer, bojovník proti fašismu.* Dokumenty. Edice Svazu protifašistických bojovníků, svazek 29. Naše vojsko, Praha 1955.

Velká říjnová socialistická revoluce a naše národní svoboda. Knihovna Socialistické akademie. Svazek 1. Rovnost, Brno 1950.

Jindřich VESELÝ: *Dalekosáhlý přínos do našeho dějepisectví. Na okraj knihy Václava Kopeckého »Třicet let KSČ«.* Tvorba, roč. XX, č. 33/1951, 16. 8. 1951, s. 779–782.

Jindřich VESELÝ: *O VIII. svazku Spisů Klementa Gottwalda.* ČsČH, roč. 2, č. 2/1954, s. 337–345.

Zbyněk VOKROUHLICKÝ: *Sovětský svaz a Mnichov.* Tvorba, roč. XXIII, č. 37/1958, 11. 9. 1958, s. 870–871.

Zbyněk VOKROUHLICKÝ: *SSSR – věrný spojenec Československa. K dvacátému výročí Mnichova*. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1958.

Miloslav VOLF: *Naše dělnické hnutí v minulosti*. Práce, Praha 1947.

Miloslav VOLF: *Sociální a politické dějiny československé v hlavních obrysech*. Politická edice, sv. 6. Dělnické nakladatelství, Praha 1948.

Věra VOMÁČKOVÁ – Bedřich LOEWENSTEIN: *Mezinárodní vědecká konference*. Mezinárodní politika, roč. II, č. 10/1958, říjen 1958, s. 656–658.

Věra VOMÁČKOVÁ – Bedřich LOEWENSTEIN: *Mezinárodní vědecká konference ke 40. výročí vzniku ČSR a 20. výročí Mnichova*. ČsČH, roč. 7, č. 1/1959, s. 199–201.

Emil VORÁČEK – David HUBENÝ – Bohuslav LITERA: *V zájmu velmoci. Československo a Sovětský svaz 1918–1948*. Historický ústav AV ČR, Praha 2019.

Josef VOŠAHLÍK: *K úloze T. G. Masaryka a E. Beneše v politice československé buržoasie*. Nová mysl, č. 9/1954, září 1954, s. 1166–1172.

Václav VRABEC: *K událostem před dvaceti lety. Neblahá činnost neblahé mise*. Rudé právo, 2. 8. 1958, s. 3.

Václav VRABEC: *Nové publikace o Mnichovu*. Mezinárodní politika, č. 9/1958, září 1958, s. 610–613.

Jiří VYKOUKAL – Bohuslav LITERA – Miroslav TEJCHMAN: *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944–1989*. Libri, Praha 2000.

Výstava Třicet let KSČ. Ústav dějin KSČ, Praha 1951.

Vývoj státní správy v ČSR. Z diskuse o práci Miroslava Cihláře. Právník, roč. 91, č. 9–10/1952, s. 632–634.

Barton WHALEY: *Codeword BARBAROSSA*. The MIT Press, Cambridge – Massachusetts – London 1973.

John W. WHEELER-BENNETT: *Munich. Prologue to Tragedy*. Macmillan & Co. Ltd., Londýn 1948.

Elizabeth WISKEMANN: *The Mirage of Peace*. The Spectator, 20. 5. 1948, s. 20 a 22.

Sacha ZALA: *Geschichte unter der Schere politischer Zensur. Amtliche Aktensammlungen im internationalen Vergleich*. R. Oldenbourg Verlag, München 2001.

Adolf ZEMAN: *Československá Golgota. Historicko-politická reportáž*. Jos. R. Vilímek, Praha 1947.

Karel František ZIERIS: *Nové základy českého periodického tisku*. Přednášky a diskuse, svazek 7. Orbis, Praha 1947.

Josef ZUMR: *Historie Ústavu T. G. Masaryka*. In: Mám jen knihy a skripta, cenná práce životní. 70 let Masarykova ústavu. Studie a dokumenty. Masarykův ústav AV ČR, Praha 2002, s. 26.

A. A. ŽDANOV: *O mezinárodní situaci*. Knihovna aktualit Světových rozhledů, svazek 2. II. vydání. Praha 1950.

Život a boje pracujícího lidu ČSR za kapitalismu. Osnova pro druhé thema Roku stranického školení 1949–1950. Materiál pro školení v KSČ. Kulturně propagační oddělení Sekretariátu ÚV KSČ, Praha 1949.

XX съезд КПСС и задачи исследования истории партии. Вопросы истории, № 3/1956, s. 3–12.

Евгений Александрович АДАМОВ: *John W. Wheeler-Bennet. Munich – Prologue to tragedy. London. 1948. 507 p. + XII. (Джон В. Уилер-Беннет. Мюнхен – пролог трагедии.)* Вопросы истории, № 5/1949, s. 128–142.

Евгений Александрович АДАМОВ – Леонид Николаевич КУТАКОВ: *Английские фальсификаторы истории*. Известия Академии наук СССР. Серия истории и философии. Том VII, № 2/1950, s. 167–177.

Галина Дмитриевна АЛЕКСЕЕВА: *История. Идеология. Политика. (20–30-е гг.)* In: Историческая наука России в XX веке. Редакционная коллегия: Г. Д. Алексеева, А. Н. Сахаров, Л. А. Сидорова. Научно-издательский центр «Скрипторий», Moskva 1997, s. 79–166.

Абдулхан Абдурахманович АХТАМЗЯН – Леонид Григорьевич ИСТЯГИН: *Профессор Ф. И. Нотович – один из первых профессоров МГИМО*. Вестник МГИМО-Университета, № 4/2012, s. 277–279.

Р. ВАРФОЛОМЕЕВА: *Реакционная внешняя политика французских правых социалистов (1936–1939 гг.)*. Госполитиздат, Moskva 1949.

Раиса Степановна ВАРФОЛОМЕЕВА: *Французская социалистическая партия и итало-германская интервенция в Испании*. In: Учёные записки Академии общественных наук. Выпуск II. Вопросы всеобщей истории. Академия общественных наук при ЦК ВКП(б), Moskva 1948, s. 306–334.

Екатерина Сергеевна ВЛАСОВА: *1948 год в советской музыке. Документированное исследование.* Издательский дом «Классика-XXI», Moskva 2010.

Валерий Юрьевич ВЬЮГИН: *Кто написал «Поджигателей» Н. Н. Шпанова? (Общие замечания по поводу частного случая)*. Новое литературное обозрение № 164 [4/2020], s. 92–108.

Эрнст ГЕНРИ: *Гитлер над Европой? Гитлер против СССР. Грядущая схватка между фашистскими и социалистическими армиями.* «Русский раритет», Moskva 2004.

Пётр Николаевич ГОРДЕЕВ: *Придворная конюшенная часть и собственный Его Императорского Величества гараж в 1917 году.* Вестник Волгоградского государственного университета. Серия 4, История. Регионоведение. Международные отношения. 2017. Том 22, № 6, s. 87–98.

Михаил Семёнович ГУС: *Американские империалисты – вдохновители мюнхенской политики.* Государственное издательство политической литературы, Moskva 1951.

Г. А. ДЕБОРИН: *Вторая мировая война. Военно-политический очерк.* Под редакцией генерал-майора Зубкова И. И. Военное издательство Министерства обороны СССР, Moskva 1958.

Григорий Абрамович ДЕБОРИН: *Международные отношения в годы Великой Отечественной войны 1941–1945.* Издательство Академии наук СССР, Moskva–Leningrad 1948.

Г. А. ДЕБОРИН: *Международные отношения и внешняя политика СССР 1917–1945 гг. Выпуск третий.* Высшая дипломатическая школа Министерства иностранных дел СССР – Заочное отделение, Moskva 1946.

Григорий Абрамович ДЕБОРИН: *Правда о Мюнхене. (К опубликованию исторической справки «Фальсификаторы истории»)* Вестник Академии наук СССР, № 4/1948, s. 17–30.

Дипломатический словарь II. Наука, Moskva 1985.

Дипломатический словарь III. Наука, Moskva 1986.

Дипломатический словарь III. Политиздат, Moskva 1973.

Евгений Александрович ДОБРЕНКО: *Поздний сталинизм: эстетика политики. Том 2.* Новое литературное обозрение, Moskva 2020.

Марина Юрьевна ДОСТАЛЬ: *С. А. Никитин и кампания борьбы с космополитизмом на Историческом факультете МГУ.* In: Славяне и Россия: К 110-летию со дня рождения С. А. Никитина. Тезаурус, Moskva 2013, s. 67–85.

Яков Самойлович ДРАБКИН: *Эрнст Генри – «наш человек в XX веке»*. Новая и новейшая история, № 4/2004, s. 175–189.

Исаак Израилевич ЕРМАШЁВ: *По поводу мемуаров Черчилля.* Новое время, № 27/1948, 30. 6. 1948, s. 27–32.

Михаил Владимирович ЗЕЛЕНОВ – Никита Юрьевич ПИВОВАРОВ: *Аппарат ЦК ВКП(б): структура, функции, кадры. 10 июля 1948 – 5 октября 1952. Справочник.* Нестор-История, Petrohrad 2020.

Михаил Владимирович ЗЕЛЕНОВ: *Перестройка аппарата ЦК ВКП(б) в 1946 г., в июле 1948 и октябре 1952 г.: структура, кадры и функции (источники для изучения)*. Новейшая история России, № 1/2011, s. 97–116.

Василий Павлович ЗОЛОТАРЕВ – Ольга Ивановна ЗЕЗЕГОВА: *Владимир Владимирович Бирюкович (1893–1954)*. In: Портреты историков. Время и судьбы. Том 4. Новая и новейшая история. Ответственный редактор Г. Н. Севостьянов. Наука, Moskva 2004, s. 23–38.

Лев Израилевич ЗУБОК: *Мюнхенский сговор и развязывание европейской войны. Внешняя политика СССР в период Мюнхена. Стенограммы лекций проф. Л. И. Зубок.* История международных отношений и внешняя политика СССР. Высшая школа партийных организаторов, Moskva 1946.

И. Ф. ИВАШИН: *Борьба СССР против провокационной «Мюнхенской» политики, за коллективный отпор агрессорам.* Лекции, прочитанные в Высшей партийной школе при ЦК ВКП(б). Высшая партийная школа при ЦК ВКП(б), Moskva 1950.

Иван Фёдорович ИВАШИН: *Мюнхенский сговор и развязывание войны в Европе. Борьба СССР за коллективный отпор фашистским агрессорам.* Стенограмма лекции, прочитанной в Высшей партийной школе при ЦК ВКП(б). Курс истории международных отношений и внешней политики СССР. Высшая партийная школа при ЦК ВКП(б), Moskva 1949.

История Великой Отечественной войны Советского Союза 1941-1945 в шести томах. Отдел истории Великой Отечественной войны Института марксизма-ленинизма при ЦК КПСС – Военное издательство министерства обороны СССР, Moskva 1960–1965.

История Второй мировой войны 1939–1945. Том второй. Накануне войны. Военное издательство Министерства обороны СССР, Moskva 1974.

История Второй мировой войны 1939–1945. Том первый. Зарождение войны. Борьба прогрессивных сил за сохранение мира. Военное издательство Министерства обороны СССР, Moskva 1973.

История дипломатии. Том IV. Дипломатия в годы второй мировой войны. Под редакцией А. А. Громыко, И. И. Земскова, В. А. Зорина, В. С. Семёнова, М. А. Харламова. Издательство политической литературы, Moskva 1975.

История дипломатии. Том первый. Под редакцией В. П. Потёмкина. Государственное социально-экономическое издательство, Moskva 1941.

История дипломатии. Том третий. Дипломатия в период подготовки второй мировой войны (1919–1939 гг.). Под редакцией академика В. П. Потёмкина. ОГИЗ – Госполитиздат, Moskva – Leningrad 1945.

История Чехии. Под редакцией академика В. И. Пичета. Госполитиздат, Moskva 1947.

Н. КАЛИНИН: *Мюнхенской сговор и предательская роль английских лейбористов.* Вопросы истории, № 10/1950, s. 40–59.

Н. КАЛИНИН: *Советско-финская война и предательская политика английских лейбористов.* Вопросы истории, № 3/1950, s. 26–46.

Кафедра новой и новейшей истории – люди и традиции. Под общей редакцией Л. С. Белоусова. Труды исторического факультета МГУ. Выпуск 184. Серия II: Исторические исследования, 119. Московский государственный университет имени М. В. Ломоносова – Исторический факультет. Издательство «Алетейя», Sankt-Petĕrburg 2020.

А. Х. КЛЕВАНСКИЙ: *Об антинародной политике Масарика и Бенеша. (Обзор чехословацкой исторической литературы.)* Вопросы истории, № 5/1955, s. 130–136.

Ольга Николаевна КОПЫЛОВА: *Совнарком – Совмин СССР и архивы: постановления высшего органа исполнительной власти СССР в области архивного дела в годы Великой Отечественной войны 1941–1945 гг. и в послевоенный период.* История и архивы. № 3/2019; s. 84–100.

Геннадий Васильевич КОСТЫРЧЕНКО: *Тайная политика Сталина. Власть и антисемитизм.* «Международные отношения», Moskva 2003.

Вацлав КРАЛЬ: *О контрреволюционной и антисоветской политике Масарика и Бенеша.* Перевод с чешского М. М. Хазанов. Редакция и предисловие А. И. Недорезов. Издательство иностранной литературы, Moskva 1955.

Леонид Николаевич КУТАКОВ: *Американская фальсификация истории Мюнхена.* Известия Академии наук СССР. Серия истории и философии. Том VII, № 6/1950, s. 559–574.

Леонид Николаевич КУТАКОВ: *Новая американская фальсификация истории.* Вопросы истории, № 7/1950, s. 131–152.

Вениамин Израилевич ЛАН: *США от Первой до Второй мировой войны.* Госполитиздат, Moskva 1947.

Иосиф Михайлович ЛЕМИН: *Мюнхенское соглашение 1938 года и крах политики «умиротворения». Стенограмма публичной лекции доктора исторических наук И. М. Лемина, прочитанной 17 ноября 1943 г. в Доме ученых в г. Москве.* Лекционное бюро при Комитете по делам высшей школы при СНК СССР, Moskva 1944.

Иван Филиппович МАСАНОВ: *Словарь псевдонимов русских писателей, ученых и общественных деятелей. Том четвертый.* Издательство Всесоюзной книжной палаты, Moskva 1960.

МГИМО-Университет. Традиции и современность 1944–2019. Издательство «Аспект Пресс», Moskva 2019.

Гершл Д. МЕЙЕР: *Неизбежна ли гибель Америки?* Издательство иностранной литературы, Moskva 1950.

Д. Г. НАДЖАФОВ: *К вопросу о генезисе холодной войны.* In: Холодная война 1945–1963 гг. Историческая ретроспектива. Сборник статей. Институт всеобщей истории РАН – «ОЛМА-ПРЕСС», Moskva 2003, s. 65–104.

Владимир Гусейнович НАДЖАФОВ: *Пакт, изменивший ход истории.* Издательство «Новый хронограф», Moskva 2015.

Джахангир Гусейнович НАДЖАФОВ: *Сталинский Агитпроп в холодной войне.* In: Сталин и холодная война. Институт всеобщей истории РАН, Moskva 1998, s. 203–227.

Алексей Леонтьевич НАРОЧНИЦКИЙ: *Жизненный путь и научная деятельность академика В. М. Хвостова.* Вопросы истории № 12/1975, s. 130–131.

Александр Моисеевич НЕКРИЧ: *1941. 22 июня.* Издательство «Наука», Moskva 1965.

А. М. НЕКРИЧ: *Английская «гарантия» Чехословакии.* Известия Академии наук СССР. Серия истории и философии. Том V. № 2. Март–апрель 1948, s. 174–181.

Александр Моисеевич НЕКРИЧ: *Двойная игра правительства Чемберлена и ее провал.* Вопросы истории. № 2/1950, s. 46–73.

Юрий Александрович НИКИФОРОВ: *Фальсификация истории Второй мировой войны: к постановке проблемы.* In: Великая Победа. Том I. Канун трагедии. Издательство «МГИМО–Университет», Moskva 2015, s. 52–59.

Альберт НОРДЕН: *Уроки германской истории. К вопросу о политической роли финансового капитала и юнкерства.* Государственное издательство иностранной литературы, Moskva 1948.

Филипп Иосифович НОТОВИЧ: *Из дипломатической истории мюнхенского соглашения.* Вопросы истории, № 5–6/1945, s. 154–173.

Ф. И. НОТОВИЧ: *От первой ко второй мировой войне. Краткий очерк международных отношений в 1919–1942 гг.* Государственное издательство УзССР, Taškent 1943.

О тех, кто предал Францию. Государственное издательство художественной литературы, Moskva 1941.

Елизавета Владимировна ОСЕННИКОВА: *Перемещенные культурные ценности глазами российской и зарубежной общественности.* Вестник архивиста. № 1/2019, s. 225–234.

Ольга Вячеславовна ПАВЛЕНКО: *Историографический образ «Мюнхена 1938 года» и проблемы исторической памяти.* In: Мюнхенское соглашение 1938 г.: история и современность. Редакционная коллегия: Н. С. Лебедева, М. Волос, Ю. М. Коршунов. Институт всеобщей истории РАН, Moskva 2009, s. 388–408.

Виктор Моисеевич ПАНЕЯХ: *Творчество и судьба историка: Борис Александрович Романов.* «Дмитрий Буланин», Sankt Petĕrburg 2000.

Владимир Олегович ПЕЧАТНОВ: *«Стрельба холостыми»: советская пропаганда на Запад в начале холодной войны (1945–1947).* In: Сталин и холодная война. Институт всеобщей истории РАН, Moskva 1998, s. 169–204.

Писатели современной эпохи. Биобиблиографический словарь. Том второй. Русское библиографическое общество – ЭксПринт НВ, Moskva 1995.

Портреты историков. Время и судьбы. Том 4. Новая и новейшая история. Ответственный редактор Г. Н. Севостьянов. Наука, Moskva 2004

Владимир Петрович ПОТЁМКИН: *Политика умиротворения агрессоров и борьба Советского Союза за мир.* ОГИЗ – Госполитиздат, Moskva 1943.

В. П. ПОТЁМКИН: *Политика умиротворения агрессоров и борьба Советского Союза за мир.* Государственное издательство политической литературы, Moskva 1943.

Сергей Иванович ПРАСОЛОВ: *Чехословакия в период угрозы фашизма и гитлеровской агрессии (1933-1937 гг.).* Учёные записки Института славяноведения. Том VII. Издательство Академии наук СССР, Moskva 1953, s. 5–143.

Против фальсификаторов истории второй мировой войны (Сборник статей). Военное издательство Министерства обороны СССР, Moskva 1959.

Против фашистской фальсификации истории. Сборник статей. Ответственный редактор Ф. И. Нотович. Академия наук СССР. Институт истории. Издательство Академии наук СССР, Moskva–Leningrad 1939.

Владимир Владимирович ПУТИН: *75 лет Великой Победы: общая ответственность перед историей и будущим.* Управления делами Президента Российской Федерации, Moskva 2020.

Борис Владимирович РОДОВ: *Корделл Хэлл. Мемуары.* Вопросы истории, № 1/1949, s. 143–150.

Николай Леонидович РУБИНШТЕЙН: *Реакционные американские профессоры – фальсификаторы истории советской внешней политики.* Вопросы истории № 10/1947, s. 138–141.

Андрей Николаевич САХАРОВ: *Дискуссии в советской историографии: убитая душа науки.* In: Советская историография. Под общей редакцией Ю. Н. Афанасьева. Российский государственный гуманитарный университет, Moskva 1996, s. 145–146.

Майкл СЕЙЕРС – Альберт КАН: *Тайная война против Америки.* Государственное издательство иностранной литературы, Moskva 1947.

Майкл СЕЙЕРС – Альберт КАН: *Тайная война против Советской России.* Государственное издательство иностранной литературы, Moskva 1947.

Джордж СЕЛЬДЕС: *1000 американцев.* Государственное издательство иностранной литературы, Moskva 1948.

Любовь Алексеевна СИДОРОВА: *Анна Михайловна Панкратова.* In: Историческая наука России в XX веке. Редакционная коллегия: Г. Д. Алексеева, А. Н. Сахаров, Л. А. Сидорова. Научно-издательский центр «Скрипторий», Moskva 1997, s. 419–436.

Любовь Алексеевна СИДОРОВА: *Великая Отечественная война в работах советских историков в первые послевоенные годы (1945–1956 гг.).* In: История и историки. 2008. Историографический вестник. Ответственный редактор А. Н. Сахаров. Российская академия наук – Институт российской истории – Комиссия по истории исторической науки, Moskva 2010, s. 3–16.

Сергей Зиновьевич СЛУЧ: *Внешняя политика СССР накануне и в начале Второй мировой войны. Обзор советской историографии (1985–1991).* In: СССР, Восточная Европа и Вторая мировая война 1939–1941. Дискуссии, комментарии, размышления. Ответственный редактор С. З. Случ. Наука, Moskva 2007, s. 26–187.

Владислав Павлович СМИРНОВ: *Мюнхенская конференция и советско-германский пакт о ненападении в дискуссиях российских историков.* In: Великая Победа. Том I. Канун трагедии. Издательство «МГИМО–Университет», Moskva 2015, s. 109–127.

Владислав Павлович СМИРНОВ: *От Сталина до Ельцина: автопортрет на фоне эпохи.* Издательство «Новый хронограф», Moskva 2011, s. 159.

Валерий Николаевич СОЙФЕР: *Красная биология. Псевдонаука в СССР.* Московский психолого-социальный институт – Издательство «ФЛИНТА», Moskva 1998.

Ричард СЭСЮЛИ: *ИГ Фарбениндустри.* Государственное издательство иностранной литературы, Moskva 1948.

Сергей Леонидович ТИХВИНСКИЙ: *Историк, дипломат, учитель. К 100-летию со дня рождения академика В. М. Хвостова.* In: Вестник РАН № 6/2005, s. 547.

Виталий Витальевич ТИХОНОВ: *Борьба с «буржуазным объективизмом» в советской исторической науке: С. Б. Веселовский и его книга «Феодальное землевладение в северо-восточной Руси».* In: «Древняя Русь. Вопросы медиевистики», № 2/2013, s. 104–113.

В. В. ТИХОНОВ: *Идеологические кампании «позднего сталинизма» и советская историческая наука (середина 1940-х — 1953 г.).* Нестор-История, Moskva – Sankt Petěrburg 2016.

И. И. УДАЛЬЦОВ: *Новое свидетельство чехословацкого дипломата.* Славяне, № 2/1950, s. 59–62.

И. И. УДАЛЬЦОВ: *Чехословацкая историческая наука на новых путях. (О конференции чехословацких историков-марксистов.)* Вопросы истории, №1/1950, s. 94–103.

Сергей Георгиевич ФИЛИППОВ: *Руководители центральных органов ВКП(б) в 1934–1939 гг. Справочник.* РОССПЭН, Moskva 2018.

В. М. ХВОСТОВ: *Проблемы истории внешней политики СССР и международных отношений. Избранные труды.* Издательство «Наука», Moskva 1976.

В. М. ХВОСТОВ: *Проблемы истории внешней политики России и международных отношений в конце XIX – начале XX в. Избранные труды.* Наука, Moskva 1977.

Ксения Владимировна ХВОСТОВА – Юрий Михайлович КОРШУНОВ: *100-летие академика В. М. Хвостова.* In: Новая и новейшая история, № 1/2006, s. 247–250.

Василий Степанович ХРИСТОФОРОВ: *Мюнхенское соглашение – пролог Второй мировой войны (по архивным материалам ФСБ России).* Новая и новейшая история, № 1/2009, s. 21–47.

Светлана Ивановна ЦЕМЕНКОВА: *История архивов России: XX — начало XXI века. Учебное пособие.* Издательство Уральского университета, Jekatěrinburg 2019.

Пётр Петрович ЧЕРКАСОВ: *ИМЭМО. Портрет на фоне эпохи.* Издательство «Весь Мир», Moskva 2004.

Ефим Борисович ЧЕРНЯК: *Химеры старого мира. Из истории психологической войны.* «Молодая гвардия», Moskva 1970.

Анатолий Николаевич ШАХАНОВ: *Борьба с «объективизмом» и «космополитизмом» в советской исторической науке: «Русская историография» Н. Л. Рубинштейна.* In: История и историки. 2004. Историографический вестник. Ответственный редактор А. Н. Сахаров. Наука, Moskva 2005, s. 186–207.

Зиновий Савельевич ШЕЙНИС: *Судьба дипломата. Штрихи к портрету Бориса Штейна.* In: Архивы раскрывают тайны… Составитель Н. В. Попов. Политиздат, Moskva 1991, s. 286–311.

Михаил Маркович ШЕЙНМАН: *Ватикан во Второй мировой войне.* Издательство Академии наук СССР, Moskva 1951.

Михаил Маркович ШЕЙНМАН: *Ватикан между двумя мировыми войнами.* Издательство Академии наук СССР, Moskva–Leningrad 1948.

Михаил Маркович ШЕЙНМАН: *Идеология и политика Ватикана на службе империализма.* Госполитиздат, Moskva 1950.

Николай Николаевич ШПАНОВ: *Поджигатели.* Издательство ЦК ВЛКСМ «Молодая гвардия», Moskva 1949.

Борис Ефимович ШТЕЙН: *Английские фальсификаторы истории.* Вопросы истории, № 8/1949, s. 122–129.

Борис Ефимович ШТЕЙН: *Буржуазные фальсификаторы истории (1919–1939).* Издательство Академии наук СССР, Moskva 1951.

Б. Е. ШТЕЙН: *Мюнхен на страницах четырех мемуаров.* Вопросы истории № 4/1947, s. 120.

Борис Ефимович ШТЕЙН: *Мюнхен на страницах четырех мемуаров.* Вопросы истории № 4/1947, s. 120–131.

Борис Ефимович ШТЕЙН: *Новая английская фальсификация истории Мюнхена.* Вопросы истории, № 2/1951, s. 92–118.

Seznam zkratek

AA	Auswärtiges Amt
ADAP	Akten zur deutschen auswärtigen Politik
AFP	Agence France-Presse
AMZV	Archiv Ministerstva zahraničních věcí
ASÚ	Archivní a studijní ústav
AV	Akademie věd
ČČH	Český časopis historický
ČSAV	Československá akademie věd
ČsČH	Československý časopis historický
ČSF	Československý státní film
ČTK	Československá tisková kancelář
DBFP	Documents on British Foreign Policy
DHČSP	Dokumenty z historie československé politiky
DGFP	Documents on German Foreign Policy
DNP	Deutsche Nationalpartei
DNSAP	Deutsche nationalsozialistische Arbeiterpartei
FRUS	Foreign Relations of the United States
FS	Freiwilliger Schutzdienst
GWDP	German War Documents Project
HSTD	Hlavní správa tiskového dohledu
JAMU	Janáčkova akademie múzických umění
KSČ	Komunistická strana Československa
KSSS	Komunistická strana Sovětského svazu
MGIMO	Moskevský státní institut mezinárodních vztahů
MNB	Ministerstvo národní bezpečnosti
MNO	Ministerstvo národní obrany
MV	Ministerstvo vnitra
MZV	Ministerstvo zahraničních věcí
NA	Národní archiv
NDR	Německá demokratická republika
NF	Národní fronta
NFA	Národní filmový archiv
NSDAP	Nationalsozialistische deutsche Arbeiterpartei
OAS	Odbor archivní a studijní
OSN	Organisace Spojených národů
PA KPR	Politický archiv Kanceláře presidenta republiky
PÚV KSČ	Předsednictvo Ústředního výboru Komunistické strany Československa
ROH	Revoluční odborové hnutí
SdP	Sudetendeutsche Partei
SOkA	Státní okresní archiv
SPB	Svaz protifašistických bojovníků
SS	Schutzstaffeln
SÚA	Státní ústřední archiv
TASS	Tisková agentura Sovětského svazu
ÚAV NF	Ústřední akční výbor Národní fronty
ÚD KSČ	Ústav dějin KSČ
ÚMPE	Ústav pro mezinárodní politiku a ekonomii
ÚŘP-ST	Státní tajemník u říšského protektora v Čechách a na Moravě, Praha
ÚV	ústřední výbor
VHÚ	Vojenský historický ústav
VKS(b)	Všesvazová komunistická strana (bolševiků)

VPA	Vojensko-politická akademie
VŘSR	Velká říjnová socialistická revoluce
VŠPHV	Vysoká škola politických a hospodářských věd
VŠPS	Vysoká škola politická a sociální
VÚA	Vojenský ústřední archiv
ZAS	Zpravodajská agentúra Slovenska
РГАСПИ	Российский государственный архив социально-политической истории

Příloha

Úpravy v románu Marie Pujmanové

Hra s ohněm

text – pasáže vypuštěné v 9. vydání
(sazba od 1. 7. 1951,
tisk od 15. 12. 1951,
vydáno 1952)

text – pasáže vypuštěné v 10. vydání
(sazba od 6. 12. 1952,
tisk od 25. 2. 1953,
vydáno 1953)

Textové změny vypisovány v pravém sloupci
s uvedením příslušného vydání.

knize, objeví se kolem dvacátého výročí republiky, přijdou na vánoční trh. Když si je přečetl po časovém odstupu, vysázené, jako práci někoho jiného, zdály se mu lepší, než v proškrtávaném rukopise, do kterého se už příliš zavrtal. Povídkový cyklus začínal časně zrána lepičem plakátů a roznašečkou novin, pokračoval v denních dobách Prahy, vyvolával duchy jejích různých čtvrtí, vtělené do příznačných postav, a vrcholil v povídce „Hrad“. Byla o muži, který se stal ze syna kočího presidentem republiky. Jaký vstup do nových dějin světa, jaký překrásný vstup — stát, jejž postavil filosof. Masarykova smrt loni na podzim velmi dojala Stáňu. Ale ještě víc ho povznášela jednotou, s jakou všechen národ oplakával Osvoboditele. Junácký starý pán, který se naučil v šedesáti létech jezdit na koni, aby mohl v Srbsku za vojáky, už odpočívá v české zemi. Ale jeho myšlenka žije, rozkvétá barvami pod širým nebem a pohybuje se tuto před Stáňovýma očima v desetitisících lidí, kteří se rozhodli ze svobodné vůle podřídit se jedné kázni — nikdy až posud Stanislav neviděl divadlo tak velkolepé.

Do prostoru, ohraničeného živým pásem obecenstva, vešlo nevím kolik tisíc mužů, rozestoupili se a naplnili jej. Společenské rozdíly svlékli v šatnách; vyloupli se do klasického úboru cvičících; stanuli s holými pažemi, prostovlasí v slunci. Jeden jako druhý, jeden jako druhý, bratr jako by bratru z oka vypadl, byli si podobni víc než vejce vejci, byli si všichni rovni. V sálajících řadách diváků seděli a stáli jejich otcové a matky, ženy, děti, sourozenci, příbuzní.

9. vydání

Bože, Stáňa ani nemohl uvěřit v to štěstí. Už aby byl podzim! Je teprve konec června. Stáňa se nedočká.

Babičky v Krči nevěřily svým vlastním uším, a přece leckterá z nich chodila jako holčička do německé školy a posud nezapomněla samospasitelnou. I stařenky v Krči se chtěly dovědět, nač se ptal jeden druhého na potkání: bude-li válka anebo mír. Poslouchaly a potřásaly hlavami. Tohle by za Rakouska nebylo možná. I za císaře pána se lidé navzájem zabíjeli, ale aspoň byla zdvořilost.

„Zpucoval nám pana presidenta jako kluka," zavzlykala Lidka Hájková; samým pokořením se dala do pláče.

„Nebreč," řekl jí tvrdě muž. „Nedělej mu tu radost. Tam nás chce právě mít."

Táta měl pravdu, táta měl vždycky pravdu, od toho byl táta. Lidka pohlédla na muže očima plnýma slz; tvrdý venkovský rys se jí objevil kolem úst. Zaťala pěst a zahrozila na radio, jako by to byl člověk.

„Jen počkej," povídá, „tohle se ti nevyplatí."

Už viděla, že táta bude muset rukovat. Vyprala mu prádlo a napekla buchet z nejlepší hrubé mouky. Ale dala to stranou a slovem se mu o tom nezmínila, aby mu darmo nedělala těžké srdce.

Konrád Henlein, občan Československé republiky, od které hodlal odtrhnout své krajany i s územím, slavil triumfy na norimberském sjezdu. Spousty lidstva se shromáždily před hospodou, kde bydlil, a vyvolávaly ho k oknu tímto pěkným veršíkem:

Lieber Konrad, sei so nett,
zeige dich am Fensterbrett.

10. vydání
„Mluví o nás, jako bychom ani lidi nebyli,"

národ si maličko oddychl — pokud si může oddychnout národ, v jehož zemi se uhnízdil drak. Vyjednávalo se dál. Ale všichni se pamatujeme z pohádek, jaké je pojednání s drakem, který si umínil dostat královskou dceru.

Nazítří ráno přišla Barborka z konsumu bez dechu a vykládala paní Gamzové polohlasem, jakým se vypravují příšerné příhody, o tajemné noční návštěvě na Hradě. (Tady v Střešovicích měli Hrad blízko a zajímali se o jeho život i jako sousedé.) Podobalo se to téměř přepadení černou rukou, v Barborčině vypravování. Bylo dávno po půlnoci, všude tma, před Hradem zastavila dvě černá auta, v každém seděl černý pán. Že musí mluvit s panem presidentem, ale hned. Co vás napadá, odpověděla stráž, je noc a pan president spí. Musel být, chudáček, celý utrmácený z těch věčných tahanic s henleinovci, dodala Barborka, jako by omlouvala presidenta republiky, že je také člověk a v noci spí. Ale páni stáli na svém, že to musí být ihned, nebo bude Praha ještě tu noc bombardovaná, a prohlásili se jako francouzský a anglický vyslanec. Ani nemuseli vytahovat papíry, stráž je znala. Co se dalo dělat? Zburcovali pana presidenta — ten má také život, ani v noci mu nedají pokoj — *a teď prý se to všechno vzdá.*

„Kdybys dala pokoj s takovým nesmyslem," obořil se na Barborku Stanislav. „Kdo by dal na takové babské klepy." Bez sebe vyrazil z domu; ale když přijel do knihovny, tam už si to kolegové také sdělovali v méně romantickém, civilnějším podání.

Gamza ani Toník se od rána nevrátili domů, to

„Ale že jsme neprohráli?“ staral se Míťa.

„Neprohráli,“ potvrdila máma. „A kdo neprohrál, ten se nemůže vzdát. Míťo, chraň tady babičku,“ řekla dítěti chytře. „Já musím za tátou.“

A už byla ta tam. I Stanislav zase zmizel.

Jako by si byli řekli, ze všech stavení vybíhali lidé, jako by jim hořela střecha nad hlavou a třásla se půda pod nohama, přidávali se jeden k druhému, protože je stihla všechny stejná pohroma, a s prudkými posunky hněvu kamsi spěchali, zachraňovat republiku. Nevěděli, jak; ale každého vyhnala z domova nemožnost zůstat tiše a sám, a divoká potřeba hýbat sebou, chodit, křičet proti tomu, co se stalo, a volat k odpovědnosti. Slib, který váže, a víra v dané slovo, to, na čem stavíme život, leželo rozbité na padrť v mravním zemětřesení. Vyhodili na smetiště spojeneckou smlouvu, když se jim nehodila do krámu. Ach Francie, láska našich básníků. A my pro ně planuli, zpívajíce marseillaisu, my blázni, my jim věřili, my jsme jim byli věrni, my jsme to brali vážně. Všechno to tam, všemu se vysmáli, k čemu oba naši presidenti-filosofové po dvacet let vychovávali národ. Pravda vítězí. Věrni zůstaneme. Jaký výsměch! Elysejská pole se přidala k džungli, a z toho šla taková hrůza, jako by se země byla vykloubila z osy, kolem níž se točí. Dali za pravdu vyděrači, a oběť byla prohlášena za vinníka. Ježíši Kriste, co jsme vám udělali?

Lidce Horýnkové kdysi ujel milý do světa, byla z toho tehdy zoufalá. Starého Horýnka zamkli v hořící přádelně; kdo popíše tu úzkost a ta muka. Paní Gamzová se chystala na veselou vyjížďku s matkou

menní barokní giganti; dole, jako zkamenělé hřmění, mlčela potmě Praha. Lidé volali „hanba“ a „zrada“ a domáhali se vstupu do Hradu. Našli bránu zamčenou. To je rozlítilo. I lomcovali jí s takovým úsilím, s jakým se chtějí dostat hornické ženy, když se stane důlní neštěstí, až k jámě, kde mají zasypané muže a syny. Lomcovali dvířky a žádali zasypanou republiku.

Hrad je náš! křičeli. Prolomili mříž a rozlili se jako velká voda do všech čtyř nádvoří. Legionáři je nechali. Kdo by střílel do lidí, když i jemu krvácí srdce nad tím neštěstím. Pán hradu, filosof a demokrat, zakázal, aby vyháněli zástup zoufalých prachem a olovem a policejními obušky, jak doporučoval ministr vnitra. Což ten! Jeho četnická auta chránila Henleina, když nám jezdil bořit republiku. Ale na české lidi šel vždycky zostra. Dělníci by o tom mohli leccos vyprávět!

Barborka také pomáhala dobývat Hrad. Ale když tam dorazili Nella s Míťou, vstup z Hradčanského náměstí byl dokořán, mříže zpřelámané, lidé se hemžili v zámeckých dvorech jako v jednotkovém obchodě, a hlavní proud se hrnul branami k třetímu nádvoří.

Od Masarykovy smrti nebylo na Hradě tolik národa. Tenkrát lidé čekali s pokornou trpělivostí celou noc, až na ně dojde řada, aby přistoupili k rakvi a poklonili se zakladateli státu. V tu zářijovou noc, je tomu rok, podobalo se to nábožné pouti — a dneska rojeni sršňů. Hlavní chumel se snesl na třetím nádvoří, před presidentovou kanceláří. Hromada zmu-

10. vydání

Podobalo se to rojení sršňů. Podrážděný chumel se snesl před presidentovu kancelář.

retní zpěvák na pavlán presidentské kanceláře? Všechno bylo spletené. Člověk už se ničemu nedivil. Tamhle u sošky svatého Jiří stála uplakaná Vlasta Tichá, která Nellu málem připravila o syna, ano, nynější paní Kunešová. Nella zahlédla v blesknutí, jak si herečka zapalovala nervosní cigaretu; a se zhaslým strojkem ihned zas na ni zapomněla. A sešli se tu kupečtí mládenci, krámské a šičky, povrch města, malí obchodníci a úředníčkové, jak se zamykaly krámy a stahovaly železné rolety, a oni vyběhli na dlažbu v první úzkosti z osudné zprávy. Drobná inteligence, studentíci a učitelky, mezi nimi mizeli. Byla to velká Praha nejrůznějších denních zájmů — jisté toho málo věděli o antické tragedii. Hašler, oblíbený skladatel pražské ulice, zpěvák a vlastenec, jehož vojenské písničky kdysi pomáhaly bořit Rakousko, jal se domlouvat upřímně pohnutým hlasem svému obecenstvu, které ho milovalo, které na něho dalo:

„Válka za těchto okolností by byla sebevraždou!“ vhodil mezi lidi.

I otevřeli ústa a zvolali jako z jednoho hrdla:

„Sebevraždu! Chceme sebevraždu!“ zadunělo mezi Hradem a chrámem. Byli to šoféři a kuchtičky, číšníci, modistky a učitelé; a byl to národ obětovaných a zaslibovali se zmaru. Neboť milovali svobodu. Mráz člověku běžel po zádech.

„A kde je president?“ ozval se podrážděný hlas. „Proč se neukáže?“

„Ujel,“ poznamenal jakýsi utrhač. „To velcí páni vždycky.“

„Vy jste se po něm neptali," odpověděl generál Syrový, jehož opět vyvolali na balkon, a zašel do tajemných útrob Hradu. Kdo tam všechno byl v tu strašnou noc? Na pravo od pavlánu, v svítícím okně, o patro výš, objevila se za záclonou jemná silueta muže. Zaklesl ruku do ruky, nervným posunkem, jako když se utvrzuje i od ostatních žádá pevnost, a tak se uklonil. Někteří ho nahlas pozdravovali; ale v tom se lidé začali sápat a hvízdat a šeredně pokřikovat. Za to, že dvacet let stavěl na čestném slovu Francie. Jemný stín muže ustoupil od okna. Zmizel, a Míťa spustil hlasitý nářek.

„Už neuvidím pana presidenta?" dotazoval se a plakal. „Proč na něho tak křičeli?"

„Protože jsou nešťastní," řekla Nella. „Nevědí, co dělají."

„Ba, chudák pan president," vzdychla si jedna soucitná duše. „Nikdo neví, co všechno na něm leží."

Ale Míťa, jen to uslyšel, začal dupat a zlobit se a znova se rozplakal.

„Není pravda," křičel, „pan president není chudák. Pan president je pan president!"

Nedovedl by to nikomu vysvětlit. Věděl velmi dobře, že je pan president člověk jako my, i když bydlí v Hradě, i když se před Hradem střídají stráže takovým úchvatným způsobem, a i když mu patří medvídkové v Jelením příkopu. Jednou ho Míťa s chlapci potkal v Střešovicích. Pan president nejel ve svém tmavomodrém voze číslo jedna, šel pěšky na procházku a vedle něho světlá paní a usmívala se. Chlapci pana presidenta poznali a pozdravili, pan president

9. vydání

Za to, že dvacet let stavěl na čestném slovu Francie a osudně zabloudil na křižovatce dějin.

10. vydání

– zcela vypuštěno

jim poděkoval a také se usmál, a přitom se mu udělaly vrásky u očí, a měl na sobě vlastně podobný kabát jako Míťův táta. A přece byl kolem něho jiný, křišťálový vzduch, něco nedotknutelného, co souviselo s legionáři, s chrámem svatého Víta a s Libuší v Národním divadle. Pro tohle všechno Míťa nestrpěl, aby nějaká paní řekla o panu presidentovi „chudák“, i když to myslila dobře.

Míťa také nesnesl, aby ho babička litovala, když na zpáteční cestě zakopl a rozbil si koleno! Klopýtal ospalostí, Nella ho půl donesla, půl dovlékla domů, sama klesajíc únavou.

10. vydání
Míťa klopýtal

Svlékli Míťu na posteli, máma mu zouvala jeden střevíček, táta druhý. Velcí chlapci se zouvají sami, ale neměl tolik vůle, aby zvedl hlavu. „Já nespím,“ bránil se. A najednou, jako když ho někdo zalehtá, se tichounce zasmál. Před očima se mu zjevil velikánský bílý naftojem a na něm, černý proti slunci, stál voják s automatem a hlídal. Míťa ho viděl tak krásně jako v laterně magice.

„Táto,“ povídá se zavřenýma očima a natáhl ruku, „víš to, že přijdou panu presidentovi na pomoc Krasnoarmějci?“

10. vydání
nám přijdou

A blaženě usnul.

Nazítří ráno dělníci v Kolbence zastavili práci. Stejně jim padala z ruky. Člověk stál nad tím ponkem, u té frézy, u toho hydraulického lisu, mezi těmi revolveráky a nic ho netěšilo. U pecí se řeklo: „Pro Hitlera dělat nebudeme," byla schůze *před malejma strojema,* a šlo se. Začali to slévači; kdo zachází s ohněm a kovy, ten jde na věci od základu. Šedivá ocel to začala a na kujné byli s nimi hned; šli do cidírny a ta se zvedla; stačí začít jedna dílna, ty druhé už se přidávají. A kovárna šla a konstrukce a brusiči a truhláři a mechanika. V modelárně jim drželi dveře. Nejdřív s tím nechtěli nic mít. Ono bylo tenkrát při *fajnovější* práci dost růžových, co četli Stříbrňák. Ale kam se hrabou milostpáni s čistýma ručičkama na slévače! Modelárna se sebrala, a šlo se. Přijdou na hlavní točnu, předseda závodního výboru je nechtěl pustit.

„Kam letíte," povídá, „vždyť jste blázni".

Přednosta provozu jim nechtěl vydat klíč od hlavní brány.

„Nechte té politiky," vzkázal jim. „Stejně nic nevíte."

4. vydání
Ale pak se modelárna také

sek po ulici. Ale nebyli by mu stačili, a syn jim zmizel do tmy.

Rádio ještě nedomluvilo mobilisační vyhlášku rusínsky, a v nočním tichu už bylo slyšet, jak se otáčejí chraptivým kovovým zvukem klice v zámcích, a slabá světélka ve vratech propouštěla muže, kteří spěchali.

„Táto," povídá Lidka v slzách svou zpěvnou úleckou mluvou chův a ukolébavek. „Já bych ti pomohla kuférek na štaci."

Neříkala svému jinak, než táto, i vložila všechnu něhu do slova „kufárek".

„Jen buď doma," pohladil ji muž. „Štěpánek by se vyděsil, kdyby tě tu nenašel."

Stanislav měl štěstí. Před vozovnou chytil taxík, vskočil do něj, pojmenoval nádraží, a jeli. U Prašného mostu jim dával znamení muž s kufříkem. Jen vstoupil, jako by jeho šlápnutím na stupínek zhasla světla. V Stáňovi vznikl pocit, že se překrojil čas, jako v novoroční noci, když byl malý. Jako když skočí s můstku do vody, z živlu do živlu — a jeli. Minulost v důvěrném okruhu stolní lampy, kdy bylo na Stáňovi, jak se rozhodovat, skončila, a teď už si Stanislav nepatří v tom velikánském tmavém, co teprv bude a co se valí. Vojenská nákladní auta se proti nim hnala ven z města po Chotkově silnici, člověk nevěděl: Vezou děla? Lidi? Vojáci potmě nepokřikovali ani nezpívali, všechno splývalo jakoby v jeden zbrojný pohyb z kovové a lidské hmoty, člověku se zdálo: To jezdí válka. Nebudou Prahu bombardovat německá letadla?, aby nám zkazili mobilisaci? Lidé to přece věděli?! Ale to neměl Stáňa na starosti, jeho starost

10. vydání ukrajinsky

18. vydání rusínsky

zůstat za dobou, brala u paní majorky německé hodiny. A paní majorka si oblíbila „ihr junges Frauerl, immer frisch und munter“. Opravdu, Růža ožila. Po prvé za ta omrzelá léta poznala cenu života. Úzkost, že ji zohaví puma nebo udusí jedovatý plyn, byla šťastně zažehnána. Paní Haüslerová dala sejmout s oken zatemnění, které tak hyzdilo byt, a ze svých válečných zásob si dala ušít *flot* přechodní kostymek a malé večerní. Mluvila o Sudetách jako všichni, to se slušelo a patřilo. Ale sama nebyla tak hloupá, aby si lámala hlavu pro takové hnízdo, jako je na příklad Liberec, když bydlila v Praze. Nechleby jí nezabrali, to je hlavní věc. Proč by litovala republiky svých dívčích let? Neužila v ní nic dobrého, leda hoře z lásky a nešťastné vdavky. Ró Haüslerové se teprve nyní otevřely oči a pochopila, že za vším, co se jí kdy v životě nepovedlo, byli židobolševici a židozednáři. Ti mohli za to, že ji nechal Karel Vykoukal. Konečně jsou *demaskováni* a patří jim to.

Stáňa se podíval do růžového poledníku, a zatmělo se mu před očima. Vzal do ruky zelený večerník, a rozrazila ho zimnice. Ale když otevřel bílou literární revue a viděl, jak i ji zachvacuje epidemie nenávisti, bylo mu už doopravdy zle. V dětských letech Stáňa velice miloval Přemysla Otakara druhého, zlatého krále. Ten den, co měli ve škole o bitvě na Moravském poli, se rozstonal a dostal horečku. Celou noc blouznil a viděl ve snách, jak nepřátelé vláčí padlého krále kolem tábora, jak královská hlava bije o zem. Netropili dnes píšící křováci totéž s Masarykem? Vykopali z lánského hrobu Osvoboditele a vláčeli ho ulicí.

Nebylo klepu dost ubohého, nízkého i směšného a pomluvy dost špinavé, aby ji po něm nechlístli. A což teprv po presidentovi, jenž odstoupil. Ovšem, na někoho potřebovali svádět hněv národa. A tak dobře se jim to hodilo: jeden z tupených byl mrtev, druhý za hranicí. Nikomu nemusili pohlédnout do očí, a jejich kuráž rostla. Co by se styděli? Proč by si nedopřáli? Bylo v duchu doby napadat bezbranné. Zoufalá země se podobala škorpionu, který se vraždí svým vlastním žahadlem.

Když se Stáňa vrátil ke své poslední povídce, od které odešel tehdy v mobilisační noc s prsty od inkoustu rovnou na vojnu, stránky rukopisu byly ještě horké první republikou; mladé odhodlání z nich sálalo. Člověk se zhrozil, s čím jsme se za ten čas smířili, jak jsme zestárli, zchřadli, zpohodlněli. Oč jsme byli tenkrát v nebezpečí šťastnější! Kam se poděla všechna ta skvostná energie? Vybíjela se v žabomyší vojně doma. Neztratili jsme jen hory a železniční uzly, také charakter, to je horší.

Stáňa sebral povídku a běžel do nakladatelství.

„Dobře, že jdete," uvítal ho ředitel. „Chtěl jsem vás právě volat. Mám k vám prosbu."

„Já k vám také," opáčil Stáňa. „Je už kniha v tisku?"

„Není, je vysázena, jak víte, a já jsem právě —" „Tak se to hodí," a Stáňa mu podával svou poslední pražskou povídku. „Rád bych ji přidal k těm druhým," řekl, „doufám, že to půjde. Je krátká. Měli byste ji vysázenou ráz dva."

10. vydání
podával řediteli

Ředitel nahlížel do rukopisu povídky o generální stávce, hladil se po bradě, pochybně se usmíval.

„To je těžká věc, když už to máme zlomené.“

„Pane řediteli, udělejte mi to kvůli. Mně na tom strašně záleží. Víte proč? Ukázat lidem, co jsme byli — ještě před šesti nedělemi. Vlít do nich trochu energie. Vzpamatovávat je z té deprese.“

„Vždyť by nám to nepustili.“ A ředitel mu jmenoval knihy a filmy, které tou dobou byly zakázány. „Chtěl jsem vás naopak poprosit, abyste jednu z těch povídek vyndal — ‚Hrad‘.“

„Tu o Masarykovi?“ Stáňa se zhrozil. „Zrovna té je dnes nejvíc zapotřebí. Ne, tu nevyhodím, ani za nic.“

„Seberou nám knihu a bude po legraci. Jaký to má smysl,“ utrousil ředitel omrzele.

Stanislav zesinal vzteky.

„Tak beru rukopis zpátky! Buď vyjde celý anebo vůbec ne.“

„Nezapomínejte, že jste nám podepsal smlouvu.“

„Mám otce advokáta. Já se s ním poradím. Poklona!“

A bylo po Stáňově první knize, pro kterou dýchal celý rok, na kterou se kdysi těšil jako malé dítě, o které věřil, že vyjde v dvacáté výročí republiky.

„Kdybyste viděli,“ říkal doma Toník, „jak je u nás v továrně mrtvo. Všechny vojenské dodávky zarazili. Ať mně nikdo nepovídá, že má vláda v úmyslu hájit dnešní hranice.“

Však se také smršťovaly jako oslí kůže! Zmrzačelá země se plahočila kolem Hitlerovy holin-

Angličtí labouristé hlasovali proti Mnichovu, britský lid manifestoval pro Československo. Vzpomeňme i spravedlivých jednotlivců, ať jsou příslušníky kterékoli politické strany, prosté lidí, kteří mají kus cti v těle a v kterých nevymřel cit pro spravedlnost. Pamatujete se všichni na ušlechtilé gesto generála Fauchera ze zdejší francouzské vojenské misse. Vystoupil z francouzské armády hned po Godesbergu a dal se k disposici našemu československému vojsku. Vzpomeňte vřelých slov, jimiž se nás ujali francouzští žurnalisté Kerillis a Madame de Tabouis, třebaže jsou jiného politického vyznání než my. A co prohlásil v britské sněmovně Winston Churchill, konservativec zuby nehty, ale otevřená hlava, myslící politicky, konstruktivní státník? ‚Anglie měla na vybranou mezi hanbou a válkou,' pravil. ‚Zvolila hanbu a bude mít válku.'

(Co z nás Němci udělali, že si ji musíme přát, pomyslila Nella.)

„Nevěřte, že je Mnichov naše druhá Bílá hora. Také se nám to naschvál opakuje, abychom svěsili hlavu a složili ruce v klín — naše netečnost a naše resignace byly by pro nepřítele ovšem nejpohodlnější. Nač stále oplakávat Sudety? Tím si nepomůžeme. Máme Beskydy, máme Karpaty, máme, odkud se bránit, nemělo se demobilisovat. A ještě o jednu frontu jde, o tvrz v duši: čelit poraženectví. Žádná Bílá hora, nebojte se, nebudeme čekat nových tři sta let. Dnes mají dějiny tempo, dnes se létá. To není konec, to je začátek. Přijde válka, a v ní se střetnou dva světové názory, které rozdělují lidstvo, dvě vyznání, která se

2. vydání
dělníci

rady: Rozděluj a vládni. Slibme si, že věrni zůstaneme.“

Sál zaburácel potleskem.

„Je třeba jasně říci: My, komunisté, gottwaldovci, byli jsme pro odpor stůj co stůj. Spoléhali jsme na naši armádu, na naše opevnění, na třicet sovětských divisí, které stály na rumunské hranici přichystány jít nám na pomoc.“

(„Byli by je Rumuni pustili?“ zašeptal kdosi.)

„President, zrazený Francií, s kterou taková léta spojoval osudy československého státu, chtěl národ ušetřit války — zdála se mu nad naši sílu. Odešel ze země; ale pracuje pro nás dál, za to dám ruku do ohně! V tom jsme všichni zajedno: v lásce k republice a víře v ní. Jak to říkal starý Kollár? Cesty mohou býti rozličné, jenom vůli všichni mějme rovnou.“

9. vydání
Všichni jsme zajedno v lásce

„Jak se časy mění,“ pošeptala Helenka Stáňovi. „Náš táta a buditelé.“

Stanislav ji neposlouchal samým rozčilením, až bude číst Tichá jeho prózu.

„Houževnatou vůli přetrvat půlnoční čas, než začne svítat od východu. To vzdálené hřmění — za chvíli z něho budou údery a pod nimi se bude sypat starý svět. Proto se starý svět sobců a kapitálu tak brání. Proto se mu tak nechce! To není konec, to je začátek. A republika vyvstane z té potopy světa krásnější než byla, omytá živou vodou a nová jako v první den stvoření. Já to vidím, přátelé, já to zrovna vidím. Jaká to potom bude radost —“

Co se s ním děje, myslila Nella, hledíc na muže a poslouchajíc hlas. Je jako vyměněný. Všichni jsme